S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

DOCTORIS ANGELICI

ET OMNIUM SCHOLARUM CATHOLICARUM PATRONI

SUMMA THEOLOGICA

ACCURATISSIME EMENDATA AC ANNOTATIONIBUS

EX AUCTORIBUS PROBATIS ET CONCILIORUM PONTIFICUMQUE DEFINITIONIBUS

AD FIDEM ET MORES PERTINENTIBUS ILLUSTRATA

TABULIS AC SYNTHETICA SYNOPSI INSTRUCTA

A QUIBUSDAM SCHOLÆ S. THOMÆ DISCIPULIS

EDITIO EMINENTISSIMO CARDINALI JOSEPHO PECCI OBLATA

AB EOQUE BENIGNISSIME ACCEPTA

Libros... in omni fere disciplinarum genere, singulari ordine, ac mira perspicuitate, sine ullo prorsus errore conscripsit.

CLEMENS VIII, *ad Neapolitanos.*

TOMUS QUARTUS

CONTINENS TERTIAM PARTEM

PARISIIS, MDCCCLXXXVIII

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, BIBLIOPOLÆ EDITORIS

4, VIA DICTA « CASSETTE » ET VIA DICTA « DE RENNES », 75

BX1749
.T5L37
t.4

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

95304

SYNOPSIS

TERTIÆ PARTIS ET SUPPLEMENTI

DE CHRISTO, QUI, SECUNDUM QUOD EST HOMO, VIA EST NOBIS TENDENDI IN DEUM

(Reperiuntur in 3ª Parte 90 quæst. et 549 articuli, et in Supplemento 99 vel 101 quæst. et 443 vel 453 art.)

Ad consummationem totius negotii theologici, necesse est ut de *ipso omnium Salvatore, — ac de beneficiis ejus* humano generi præstitis, consideratio subsequatur. Ut patet ergo, tota tertia pars tractat de uno solo tanquam subjecto, scilicet de *Deo incarnato*. Post considerationem de ipso Verbo incarnato (usque ad quæst. 57), tractatur de beneficiis ejus (usque ad finem totius libri), quæ sunt *sacramenta* ab ipso instituta, et *corporum nostrorum resuscitatio* cum eo. Ergo in tota hac parte erit triplex consideratio.

1. — **De ipso Salvatore** (Q. 1, ad 59).
2. — **De sacramentis ejus, quibus salutem consequimur** (Q. 60 ad 68 Supplem.).
3 — **De fine immortalis vitæ, ad quam per Christum resurgendo pervenimus** (Q. 69 Supplem. ad finem).

De Salvatore

Circa Salvatorem, duplex consideratio occurrit :

1° De ipso Incarnationis mysterio, secundum quod Deus pro nostra salute factus est homo (Q. 1. ad 25).

2° De his quæ per ipsum Salvatorem sunt acta et passa (Q. 26 ad 59).

I. — DE IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

Circa hoc, tria occurrunt consideranda :

1° De convenientia Incarnationis (Q. 1).

2° De modo unionis Verbi incarnati (Q. 2 ad 15).

3° De his quæ consequuntur ad hanc unionem (Q. 16 ad 26).

I. — DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS (Q. 1).

II. — DE MODO UNIONIS VERBI INCARNATI — et quantum ad ipsam unionem, — et quantum ad personam assumentem, — et quantum ad naturam assumptam.

I. — DE MODO UNIONIS QUANTUM AD IPSAM UNIONEM (Q. 2).

II. — DE MODO UNIONIS QUANTUM AD PERSONAM ASSUMENTEM (Q. 3).

III. — DE MODO UNIONIS EX PARTE NATURÆ ASSUMPTÆ; circa quod considerandum est — de his quæ assumpsit — et de his quæ coassumpsit, scilicet perfectiones et defectus.

§. 1. **De his quæ Verbum assumpsit :**

I. Quantum ad ipsam naturam humanam (Q. 4).

II. Quantum ad partes ipsius naturæ (Q. 5).

III. Quantum ad ordinem assumptionis (Q. 6).

§. 2. **De coassumptis a Filio Dei in natura humana, quantum ad perfectiones et quantum ad defectus.**

I. Quantum ad perfectiones, possunt considerari :

A). Gratia.

In quantum est singularis homo (Q. 7).

In quantum est caput Ecclesiæ (Q. 8).

B). Scientia :

Scientia in communi (Q. 9.).

Scientia divina (de qua est dictum in 1ª parte, quæst. 14).

Scientia beata (Q. 10).
Scientia indita (Q. 11).
Scientia acquisita (Q. 12).

C). Potentia (Q. 13).

II. Quantum ad defectus :

A). Defectus corporis (Q. 14).

B). Defectus animæ (Q. 15).

III. — DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM, quantum ad ea quæ conveniunt Christo, — vel secundum se, — vel per comparationem ad Deum Patrem, — vel per comparationem ad nos.

I. — DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM, QUANTUM AD EA QUÆ CONVENIUNT CHRISTO SECUNDUM SE, SCILICET :

§. 1. Quantum ad esse et fieri (Q. 16).

§. 2. Quantum ad unitatem in communi : nam de his quæ pertinent ad unitatem vel pluralitatem in speciali, suis locis determinandum est, sicut supra, quæst. 9, fuit determinatum quod in Christo non est una scientia, et infra, quæst. 35, determinabitur quod in Christo non est una tantum nativitas. Est ergo considerandum

I. De unitate Christi quantum ad esse (Q. 17).

II. De unitate Christi quantum ad velle (Q. 18).

III. De unitate Christi quantum ad operari (Q. 19).

II. — DE HIS QUÆ CONVENIUNT CHRISTO PER COMPARATIONEM AD PATREM.

§. 1. Secundum habitudinem Filii ad Patrem :

I. Quod Patri fuit subjectus (Q. 20).

II. Quod Patrem oravit : scilicet de oratione Christi (Q. 21).

III. Quod Patri in sacerdotio ministravit : scilicet de sacerdotio Christi (Q. 22).

§. 2. Secundum habitudinem Patris ad Filium, scilicet :

I. De adoptione Christi (Q. 23).

II. De prædestinatione Christi (Q. 24).

III. — DE HIS QUÆ CONVENIUNT CHRISTO PER COMPARATIONEM AD NOS.

§. 1. De adoratione, qua Ipsum adoramus (Q. 25).

§. 2. De hoc quod est mediator noster ad Deum (Q 26).

II. — DE HIS QUÆ SALVATOR GESSIT ET PASSUS EST

Circa illa quæ Filius Dei in natura humana sibi unita gessit vel passus est, erit quadripartita consideratio.

1° Quæ pertinent ad ingressum Ejus in mundum (Q. 27 ad 39).

2° Quæ pertinent ad progressum Ejus in hoc mundo (Q. 40 ad 45).

3° De exitu Ipsius ab hoc mundo (Q. 46 ad 52).

4° De his quæ pertinent ad exaltationem Ejus post hanc vitam (Q. 53 ad 59).

I. — DE INGRESSU EJUS IN MUNDUM, circa quod quatuor occurrunt consideranda : — 1° de conceptione Christi ; — 2° de Ejus nativitate ; — 3° de Ejus circumcisione ; — 4° de Ejus baptismo (Q. 27 ad 39).

I. — DE CONCEPTIONE CHRISTI, circa quod considerandum est : — de Matre concipiente, — de modo conceptionis, — de perfectione prolis conceptæ.

§. 1. De matre concipiente.

I. Matris sanctificatio (Q. 27).

II. Matris virginitas (Q. 28).

III. Matris desponsatio (Q. 29).

IV. Matris annuntiatio (Q. 30).

V. De præparatione matris ad concipiendum.

§. 1. De modo conceptionis.

I. Quantum ad materiam de qua corpus est conceptum (Q. 31).

II. Quantum ad conceptionis auctorem (Q. 32).

III. Quantum ad modum et ordinem conceptionis (Q. 33).

§. 3. De perfectione prolis conceptæ (Q. 34).

II. DE NATIVITATE CHRISTI : circa quod quærendum est — de ipsa nativitate — et de nativitatis manifestatione.

§. 1. De ipsa nativitate Christi (Q. 35).

§. 2. De manifestatione Christi nati (Q. 36).

III. — DE CIRCUMCISIONE ET ALIIS LEGALIBUS CIRCA PUERUM JESUM PERACTIS (Q. 37).

IV. — DE SALVATORIS BAPTISMO ; et circa hoc quæritur :

§ 1. De baptismo Joannis in communi (Q. 38).

§ 2. De baptisatione Christi (Q. 39).

II. — DE PROGRESSU CHRISTI IN HOC MUNDO, scilicet : — 1° de modo conversationis Ipsius ; — 2° de tentatione Ejus ; — 3° de doctrina ; — 4° de miraculis (Q. 40 ad 46).

I. — DE MODO CONVERSATIONIS CHRISTI (Q. 40).

II. — DE TENTATIONE CHRISTI (Q. 41).

III. — DE DOCTRINA CHRISTI (Q. 42).

IV. — DE MIRACULIS CHRISTI.

§. 1. De miraculis Christi in generali (Q. 43).

§. 2. De singulis miraculorum speciebus (Q. 44).

§. 3. De transfiguratione Christi in speciali (Q. 45).

III. — DE EXITU CHRISTI DE MUNDO, scilicet — 1° de Passione Ejus, — 2° de morte, — 3° de sepultura, — 4° de descensu ad inferos (Q. 46 ad 52).

I. — DE PASSIONE CHRISTI. Et circa hoc considerandum est :

§. 1. De ipsa passione (Q. 46).

§. 2. De causa efficiente passionis (Q. 47).

§. 3. De effectu passionis, scilicet :

I. De modo efficiendi (Q. 48).

II. De effectibus passionis (Q. 49).

II. — DE MORTE CHRISTI (Q. 50).
III. — DE SEPULTURA CHRISTI (Q. 51).
IV. — DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS (Q. 52).

IV. — DE EXALTATIONE CHRISTI POST HANC VITAM, scilicet : — 1° de Ejus resurrectione, — 2° de ascensione, — 3° de sessione ad dexteram Patris, — 4° de judiciaria potestate (Q. 53 ad 59).

I. — DE CHRISTI RESURRECTIONE ; et circa hoc quærendum est :
§. 1. De ipsa Christi resurrectione (Q. 53).
§. 2. De qualitate resurgentis (Q. 54).
§. 3. De manifestatione resurrectionis (Q. 55).
§. 4. De causalitate resurrectionis (Q. 56).
II. — DE ASCENSIONE CHRISTI (Q. 57).
III. — DE SESSIONE CHRISTI AD DEXTERAM PATRIS (Q. 58).
IV. — DE JUDICIARIA POTESTATE CHRISTI (Q. 59).

De Sacramentis

Post considerationem eorum quæ pertinent ad Verbum incarnatum, considerandum est de *Ecclesiæ sacramentis*, quæ ab ipso Verbo incarnato efficaciam habent.

Et consideratio erit :

Primo de sacramentis in communi (Q. 60 ad 65).

Deinde de unoquoque sacramentorum in speciali (Q. 66 ad 68 Supplementi).

DE SACRAMENTIS
IN COMMUNI

§. 1. Quid sit sacramentum (Q. 60).
§. 2. De necessitate sacramentorum (Q. 61).
§. 3. De effectu sacramentorum, qui est principalis vel secundarius.
1° De effectu principali, qui est gratia (Q. 62).
2° De effectu secundario, qui est character (Q. 63).
§. 4. De causa sacramentorum (Q. 64).
§. 5. De numero sacramentorum (Q. 65).

Deinde considerandum erit de unoquoque sacramento in speciali, secundum ordinem.

DE BAPTISMO
(*Quod est 1^m sacramentum*)

Considerandum est : 1° De ipso baptismo ;
2° De præparatoriis ad baptismum.

I. — DE IPSO BAPTISMO.
1° De his quæ pertinent ad hoc sacramentum (Q. 66).
2° De ministro sacramenti (Q. 67).
3° De recipientibus hoc sacramentum (Q. 68).
4° De effectu hujus sacramenti (Q. 69).

II. — DE PRÆPARATORIIS AD BAPTISMUM : et 1° de præparatorio quod præcessit baptismum — et 2° de præparatoriis quæ concurrunt simul cum baptismo, scilicet de catechismo et exorcismo.
1° De circumcisione (Q. 70).
2° De catechismo et exorcismo (Q. 71).

DE CONFIRMATIONE
(*Quæ est 2^m sacramentum*)

Omnia quæ de hoc sacramento consideranda sunt, continentur in quæst 72.

DE EUCHARISTIA
(*Quæ est 3^m sacramentum*).

Circa hoc sacramentum, considerandum est : — 1° de ipso sacramento, — 2° de materia, — 3° de forma, — 4° de effectibus, — 5° de recipientibus hoc sacramentum, — 6° de ministro, — 7° de ritu.

I. — DE IPSO EUCHARISTIÆ SACRAMENTO (Q. 73).
II. — DE MATERIA HUJUS SACRAMENTI ; et circa hoc quæritur :
1° De specie materiæ (Q. 74).
2° De conversione panis et vini in corpus Christi (Q. 75).
3° De modo quo Christus existit in hoc sacramento (Q. 76).
4° De accidentibus panis et vini qui in hoc sacramento remanent (Q. 77).
III. — DE FORMA HUJUS SACRAMENTI (Q. 78).
IV. — DE EFFECTIBUS HUJUS SACRAMENTI (Q. 79).
V. — DE USU SIVE SUMPTIONE HUJUS SACRAMENTI :
1° In communi (Q. 80).
2° Quomodo Christus usus est hoc sacramento (Q. 81).
VI. — DE MINISTRO HUJUS SACRAMENTI (Q. 82).
VII. — DE RITU HUJUS SACRAMENTI (Q. 83).

DE PŒNITENTIA
(*Quæ est 4^m sacramentum*)

Considerandum est : — 1° de ipsa pœnitentia, — 2° de effectu ipsius, — 3° de partibus ejus, — 4° de suscipientibus hoc sacramentum, — 5° de potestate ministrorum, quæ ad claves pertinet, — 6° de solemnitate hujus sacramenti.

I. — DE IPSA PŒNITENTIA :
§. 1. Secundum quod est sacramentum (Q. 84).
§. 2. Secundum quod est virtus (Q. 85).
II. — DE EFFECTU PŒNITENTIÆ :
§. 1. Quantum ad remissionem peccatorum mortalium (Q. 86).
§. 2. Quantum ad remissionem peccatorum venialium (Q. 87).

§. 3. **Quantum ad reditum peccatorum dimissorum** (Q. 88).
§. 4. **Quantum ad restitutionem virtutum** (Q. 89).
III. — DE PARTIBUS PŒNITENTIÆ — sive in generali — sive in speciali.
§. 1. **De partibus pœnitentiæ in generali** (Q. 90).

Tertiam hanc partem altiori stylo, quo inchoaverat, morte felicissima præventus, finire B. Thomas non potuit. Secundum tamen ordinem ab eo præpositum, doctrina ejusdem ex libro suo 4° Sententiarum excerpta est ad litteram; quæ intentum suum hujus tertiæ partis de sacramentis et de cæteris perficiat: quæ vocata est SUPPLEMENTUM.

§. 2. **De partibus pœnitentiæ in speciali, quæ sunt: — contritio, — confessio, — et satisfactio.**
I. De contritione quæritur:
A). Quid sit (Q. 1).
B). De quo esse debeat, seu de ejus objecto (Q. 2).
C). De quantitate contritionis (Q. 3).
D). De tempore contritionis (Q. 4).
E). De effectu contritionis (Q. 5).
II. De confessione quæritur:
A). Necessitas confessionis (Q. 6).
B). Quidditas confessionis (Q. 7).
C). Minister confessionis (Q. 8).
D). Qualitas confessionis (Q. 9).
E). Effectus confessionis (Q. 10).
F). Sigillum confessionis (Q. 11).
III. De satisfactione quæritur:
A). Quidditas satisfactionis (Q. 12).
B). Possibilitas satisfactionis (Q. 13).
C). Qualitas satisfactionis (Q. 14).
D). De his per quæ fit satisfactio (Q. 15).
IV. — DE SUSCIPIENTIBUS SACRAMENTUM PŒNITENTIÆ (Q. 16).
V. — DE POTESTATE MINISTRORUM HUJUS SACRAMENTI, QUÆ AD CLAVES PERTINET: Quæritur — 1° de ipsa potestate clavium — et 2° de annexis potestati clavium, scilicet de excommunicatione et indulgentia.
§. 1. **De ipsa potestate clavium.**
I. De entitate, quidditate et usu clavium (Q. 17).
II. De effectu earum (Q. 18).
III. De ministris clavium (Q. 19).
IV. De his in quibus potest exerceri usus clavium (Q. 20).
§. 2. **De annexis potestati clavium, scilicet — de excommunicatione — et indulgentia.**
I. De excommunicatione.
A). Definitio, congruitas et causa excommunicationis (Q. 21).
B). De eo qui potest excommunicare et excommunicari (Q. 22).
C). De participatione cum excommunicatis (Q. 23).
D). De absolutione ab excommunicatione (Q. 24).
II. De indulgentia.
A). De indulgentia secundum se (Q. 25).
B). De facientibus indulgentiam (Q. 26).
C). De recipientibus indulgentiam (Q. 27).
VI. — DE SOLEMNI RITU PŒNITENTIÆ (Q. 28).

DE EXTREMA UNCTIONE

(*Quæ est 5^m^ sacramentum*).

§. 1. **De extrema unctione et de ejus institutione** (Q. 29).
§. 2. **De effectu hujus sacramenti** (Q. 30).
§. 3. **De ministro hujus sacramenti** (Q. 31).
§. 4. **De his quibus hoc sacramentum conferri debet, et in qua parte corporis** (Q. 32).
§. 5. **De iteratione hujus sacramenti** (Q. 33).

DE ORDINE

(*Qui est 6^m^ sacramentum*)

§. 1. **De ordine in communi**; et circa hoc tria videnda sunt:
I. De ordinis entitate, quidditate et partibus (Q. 34).
II. De ordinis effectu (Q. 35).
III. De suscipientibus ordinem et eorum qualitatibus (Q. 36).
§. 2. **De distinctione ordinum, eorum actibus et characteris impressione** (Q. 37).
§. 3. **De conferentibus hoc sacramentum** (Q. 38).
§. 4. **De impedimentis hujus sacramenti** (Q. 39).
§. 5. **De his quæ sunt annexa sacramento ordinis** (Q. 40).

DE MATRIMONIO

(*Quod est 7^m^ sacramentum*)

Triplex erit consideratio de matrimonio: — 1° in quantum est officium naturæ; — 2° in quantum est sacramentum; — 3° in quantum absolute et secundum se consideratur.
I. — DE MATRIMONIO IN QUANTUM EST OFFICIUM NATURÆ (Q. 41).
II. — DE MATRIMONIO IN QUANTUM EST SACRAMENTUM (Q. 42).
III. — DE MATRIMONIO ABSOLUTE ET SECUNDUM SE CONSIDERATO; et quantum ad hoc septem sunt considerationes.
§. 1. **De sponsalibus** (Q. 43).
§. 2. **De ratione matrimonii** (Q. 44).

§. 3. **De causa efficiente matrimonii, scilicet de consensu,** ubi quatuor sunt considerandæ :

I. De ipso consensu secundum se considerato (Q. 45).

II. De consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis (Q. 46).

III. De consensu coacto et conditionato (Q. 47).

IV. De objecto consensus (Q. 48).

§ 4. **De bonis matrimonii** (Q. 49).

§ 5. **De impedimentis matrimonii, — sive in generali, — sive in speciali.**

I. De impedimentis in generali (Q. 50).

II. De impedimentis in speciali, scilicet :

A). De errore (Q. 51).

B). De conditione servitutis (Q. 52).

C). De voto et ordine (Q. 53).

D). De consanguinitate (Q. 54).

E). De affinitate (Q. 55).

F). De cognatione, quæ est — vel spiritualis (Q. 56), — vel legalis (Q. 57).

G). De frigiditate, maleficio, furia vel amentia, incestu, et defectu ætatis (Q. 58).

H). De disparitate cultus (Q. 59).

I). De uxoricidio (Q. 60).

J). De impedimentis supervenientibus matrimonio, scilicet :

1° Matrimonio non consummato, scilicet votum solemne (Q. 61).

2° Matrimonio consummato, scilicet fornicatio (Q. 62).

§. 6. **De secundis nuptiis** (Q. 63).

§. 7. **De quibusdam quæ matrimonio annectuntur, scilicet :**

I. De debiti redditione (Q. 64).

II. De pluralitate uxorum (Q. 65).

III. De bigamia (Q. 66).

IV. De libello repudii (Q. 67).

V. De filiis illegitime natis (Q. 68).

De Resurrectione

Postquam dictum est de sacramentis quibus homo liberatur a morte culpæ, consequenter est dicendum *de Resurrectione* per quam homo liberatur a morte pœnæ. Resurrectio est hæc immortalis vita ad quam per Christum resurgendo pervenimus.

Et circa hoc tria consideranda sunt :

1° — De præcedentibus resurrectionem, scilicet de his quæ pro parte, quamvis non ex toto, resurrectionem præcedunt (Q. 69 ad 74 vel 76).

2° — De concomitantibus resurrectionem, scilicet de ipsa resurrectione et circumstantibus eam (Q. 75 vel 77 ad 86 vel 88).

3° — De sequentibus resurrectionem (Q. 87 vel 89 ad finem).

I. — DE PRÆCEDENTIBUS RESURRECTIONEM

Circa hoc considerandum est : — 1° de receptaculis animarum post mortem ; — 2° de qualitate et pœna animarum separatarum, eis ab igne inflicta ; — 3° de suffragiis, quibus animæ defunctorum a vivis sublevantur ; — 4° de orationibus sanctorum in patria ; — 5° de signis judicium generale præcedentibus ; — 6° de igne ultimæ conflagrationis mundi, qui faciem judicis præcedet.

§. 1. **De loco seu receptaculis animarum post mortem** (Q. 69).

§. 2. **De qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei inflicta ab igne corporeo :**

I. Vel in generali (Q. 70) ;

II. Vel in particulari :

A). Pro animabus quæ cum originali peccato solo ex hac vita decedunt (Q. 71).

B). Pro animabus quæ in purgatorio pœnam expiantur (Q. 72).

NOTA *quod istæ duæ ultimæ quæstiones in aliquibus tantum editionibus reperiuntur ; in plurimis autem deficiunt.*

§. 3. **De suffragiis mortuorum** (Q. 71 vel 73).

§. 4. **De oratione respectu sanctorum qui sunt in patria** (Q. 72 vel 74).

§. 5. **De signis quæ judicium præcedent** (Q. 73 vel 75).

§. 6. **De igne ultimæ conflagrationis mundi, qui faciem judicis præcedet** (Q. 74 vel 76).

II. — DE CONCOMITANTIBUS RESURRECTIONEM

Circa hoc considerandum est : — 1° de ipsa resurrectione ; — 2° de ejus causa ; — 3° de ejus tempore et modo ; — 4° de ipsius termino *a quo* ; — 5° de conditionibus resurgentium.

§. 1. **De ipsa resurrectione** (Q. 75 vel 77).

§. 2. **De causa resurrectionis** (Q. 76 vel 78).

§. 3. **De tempore et modo resurrectionis** (Q. 77 vel 79).

§. 4. **De termino « a quo » resurrectionis** (Q. 78 vel 80).

§. 5. **De conditionibus resurgentium :**

I. Quantum ad bonos et ad malos communiter ; et circa hoc consideratur :

A). Identitas resurgentium (Q. 79 vel 81).

B). Integritas resurgentium (Q. 80 vel 82).

C). Qualitas resurgentium (Q. 81 vel 83).

II. Quantum ad bonos tantum ; et circa hoc consideratur eorum :

A). Impassibilitas (Q. 82 vel 84).

B). Subtilitas (Q. 83 vel 85).

C). Agilitas (Q. 84 vel 86).

D). Claritas (Q. 85 vel 87).

III. Quantum ad malos tantum (Q. 86 vel 88).

III. — DE SEQUENTIBUS RESURRECTIONEM

Circa hoc considerandum est : — 1° de cognitione quam habebunt resuscitati in judicio respectu meritorum et demeritorum; — 2° de ipso judicio generali, ac de tempore et loco in quo erit ; — 3° de judicantibus et judicatis ; — 4° de forma in qua judex veniet ad judicandum ; — 5° de statu mundi et resurgentium post judicium.

§. **1. De cognitione quam habebunt resuscitati in judicio, respectu meritorum vel demeritorum** (Q. 87 vel 89).

§. **2. De judicio generali, tempore et loco in quo fiet** (Q. 88 vel 90).

§. **3. De judicantibus et judicatis, in judicio generali** (Q. 89 vel 91).

§. **4. De forma judicis venientis ad judicium** (Q. 90 vel 92).

§. **5. De qualitate mundi post judicium,** ubi triplex consideratio occurrit : — 1° de statu mundi ; — 2° de statu beatorum ; — 3° de statu malorum.

I. De statu et qualitate mundi post judicium (Q. 91 vel 93).

II. De statu beatorum post judicium.

A). De visione eorum respectu divinæ essentiæ, in qua beatitudo eorum principaliter consistit (Q. 92 vel 94).

B). De eorum beatitudine et eorum mansionibus (Q. 93 vel 95).

C). De modo quo beati se habebunt erga damnatos (Q. 94 vel 96).

D). De dotibus beatorum quæ in beatitudine continentur (Q. 95 vel 97).

E). De aureolis quibus eorum beatitudo perficitur et decoratur (Q. 96 vel 98).

III. De statu malorum post judicium.

A). De pœna damnatorum et igne quo eorum corpora cruciabuntur (Q. 97 vel 99).

B). De his quæ pertinent ad eorum affectum et intellectum (Q. 98 vel 100).

C). De justitia et misericordia Dei respectu damnatorum (Q. 99 vel 101).

SANCTI THOMÆ AQUINATIS
SUMMÆ THEOLOGICÆ

PARS TERTIA

PROLOGUS

Quia Salvator noster Dominus Jesus Christus, teste angelo, *populum suum salvum faciens a peccatis eorum,* viam veritatis nobis in seipso demonstravit, per quam ad beatitudinem immortalis vitæ resurgendo pervenire possimus; necesse est ut ad consummationem totius theologici negotii, post considerationem ultimi finis humanæ vitæ et virtutum ac vitiorum, de ipso omnium Salvatore ac beneficiis ejus humano generi præstitis nostra consideratio subsequatur.

Circa quam — 1° considerandum occurrit de ipso Salvatore; — 2° de sacramentis ejus, quibus salutem consequimur; — 3° de fine immortalis vitæ, ad quam per ipsum resurgendo pervenimus.

Circa primum duplex consideratio occurrit : — prima est de ipso incarnationis mysterio, secundum quod Deus pro nostra salute factus est homo : — secunda de his quæ per ipsum Salvatorem nostrum, id est, Deum incarnatum, sunt acta et passa.

PROLOGUS. — In hac tertia parte, tractat S. Doctor, de Salvatore, Salvatorisque beneficiis. Et quamvis si hujus Partis objectum spectemus, ratione dignitatis, merito possit esse proxima doctrinæ de Sanctisima Trinitate, utpote quæ Filium Dei incarnatum ejusque dignissima opera considerat ; disciplinæ tamen ordine cæteris postponitur, non solum quia simplicia sunt priora compositis : in prioribus autem seorsim tractantur quæ ad Deum et quæ ad hominem pertinent ; in hac vero quæ ad eum qui simul Deus est et Homo : sed etiam quia opus Redemptionis, quod hic explicatur, supponit hominis creationem, primamque ejus in originali justitia institutionem, de qua in prima parte ; lapsum item, et vitæ hominum sub lege naturæ et Moysi longum decursum, fidei quoque, cæterarumque virtutum actus in omni vitæ statu necessarios (Sylvius). — Nota in textu « ut ad consummationem totius ». Hinc patet quod ista pars tertia, est ultima pars totius theologici negotii, et consequenter quod nec quarta pars erat expectanda a S. Thoma, etiamsi vixisset, quamvis aliquibus oppositum visum quandoque fuerit. « De ipso omnium Salvatore et beneficiis ejus » ; per hæc duo, denotatur summatim tota materia hujus tertiæ partis. De ipso Salvatore, tractatur usque ad quæst. 59 inclusive ; et de beneficiis ejus cæteris humano generi præstitis tractatur usque ad finem totius libri. Ergo tota pars theologiæ tertia, tractat de uno solo, tanquam subjecto, id est de Christo ; quoad plura tamen, hoc est et quoad incarnationem ejus cum suis circumstantiis; et quoad sacramentorum institutionem ab eo cum suis circumstantiis ; et quoad corporum nostrorum suscitationem ab eo, cum suis circumstantiis (Porrecta).

De Incarnatione

QUÆSTIO PRIMA

DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS. — *In sex articulos divisa.*

Circa primum tria consideranda occurrunt : — primo quidem de convenientia incarnationis Christi;

QUÆSTIO 1. — *Nomina et definitiones* : Præcipuo sunt in usu apud patres et theologos, vocabula ista : « susceptio, assumptio, inhumatio, incorporatio, fœderatio, commixtio, conversio, œconomia, attemperatio, sed præcipue incarnatio ». Hoc vocabulum perantiquum, sumptum videtur a verbis « Verbum caro factum est », ac si diceretur « Verbum incarnatum est ». Carnis autem nomine totus homo significatur (inf. quæst. 5, art. 3 ad 1). Unde Verbum incarnari, non est aliud quam Verbum fieri hominem, quod sic S. Thomas definivit : « Incarnatio est divinæ personæ ad humanam naturam unio ». Ex quibus consequens est quod hæc tria, Incarnatio, Unio et Assumptio significent eamdem actionem, sed diversimode, quæ diversitas ex quæst 2, art. 7 et 8 intelligi potest (Cfr. Sylvius, et Petav. *Dogm., De incarnat.*, lib. 2, cap. 1).

De possibilitate Incarnationis. — De hoc loquitur S. Doctor in 3 dist. 1. quæst. 1. et Cont. cap. 49. Quare autem hoc loco quæstionem illam prætermiserit, incertum est. Forte quia possibilitas satis ostenditur ostensa ejus convenientia ; vel quia difficultates circa hoc occurrentes, fere omnes alia occasione solvuntur. Attamen plerique auctores hic de Incarnationis possibilitate disserunt, scilicet an sit possibile Deum fieri hominem, seu assumere, sibique unire naturam humanam, ita ut vere ac proprie dici possit quod Deus est homo. Fidelibus pro resp. sufficere debet, quod juxta scripturas constat incarnationis mysterium esse peractum. Apud infideles vero probatur ex eo quod non implicat contradictionem, et quod nullis argumentis potest ostendi incarnationem esse impossibilem vel absurdam (Vide Sylvium, Medinam, Gonet, Billuart, Suarez, Cajetanum, Valentia).

Incarnationis mysterium est peractum, Messias venit, et est Jesus Nazarenus. — Hoc ad fidem pertinet, et contra

— secundo, de modo unionis Verbi incarnati; — tertio, de his quæ consequuntur ad hanc unionem.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum conveniens fuerit Deum incarnari; 2° utrum fuerit necessarium ad reparationem generis humani; 3°

Judæos demonstratur, præcipue ex veteri Testamento. Veritatem istam propugnatam, apud omnes Theologiæ doctores, de incarnationis mysterio tractantes, studiosus lector reperire potest. Vide præcipue Suarez, Medina *In introductione*, Valentia, Perrone *Prælectiones, tract. de incarnatione*, Petavius, *Tract. de incarnat cum appendice ad lib.* 16, Legrand, *de Incarnatione*, Billuart, Huet, *Démonstrations évangéliques*. — Probatio autem hujus veritatis, non tantum servit ad concludendum contra Judæos quod mysterium Incarnationis sit per actum, sed etiam ad ostendendum Christum Dominum esse verum Deum, et etiam verum hominem. Vide auctores supradictos.

Utrum per naturalem rationem, cognosci et probari possit vel possibilitatem vel factum mysterii Incarnationis ? Per conclusiones sequentes quæsito Sylvius respondet: Non potest per rationem naturalem evidenter sciri vel demonstrari, quod Incarnatio sit possibilis (ita B. Thomas in 3 Sent., dist. 1, art. 2). Nec homo, nec Angelus potest ex propria, naturalique sua inventione, cognoscere etiam imperfecte, utrum Incarnatio sit possibilis, quia est penitus supernaturalis, nec in naturis rerum invenitur aliquod principium vel effectus, ex quo assurgere quis possit ad considerationem hujus mysterii. — Nulla etiam creatura, naturaliter cognoscere potest Incarnationis mysterium esse peractum. Unde contra gentiles, non potest probari ex naturali ratione, Incarnationem esse peractam, quia hæc solitarie considerata, non potest ea quæ naturam superant demonstrare. Non potest etiam contra eos efficaciter probari ex scripturis. Aliunde tamen, probari potest quod Incarnationem esse factam, sit res credibilis, quodque secundum rectam rationem oporteat ita credere. Et hoc probatur ex miraculis, prophetiis, conversione infidelium, etc. — Ephes. 3, 5, Coloss. 1, 26. Rom. 16,25. — Sic autem loquitur *Concil. Toletan. XI in professione fidei :* « De his tribus personis, solam Filii personam pro liberatione humani generis, hominem verum, sine peccato, de sancta et immaculata Virgine Maria credimus assumpsisse.... ; quod si ratione colligitur, non potest esse mirabile; si exemplo, non erit singulare ». — *Epist. Pii IX ad Archiep. Monacens. Qua damnantur errores Jacobi Froschammer* (11 *Dec.* 1862) .... Auctor in primis edocet, philosophiam, si recta ejus habeatur notio, posse non solum percipere et intelligere ea christiana dogmata, quæ naturalis ratio cum fide habet communia (tamquam commune scilicet perceptionis objectum), verum etiam ea, quæ christianam religionem fidemque maxime et proprie efficiunt, ipsumque scilicet supernaturalem hominis finem et ea omnia, quæ ad ipsum spectant, atque sacratissimum Dominicæ Incarnationis mysterium ad humanæ rationis et philosophiæ provinciam pertinere, rationemque, dato hoc objecto, suis propriis principiis scienter ad ea posse pervenire. Etsi vero aliquam inter hæc et illa dogmata distinctionem auctor inducat, et hæc ultima minori jure rationi attribuat, tamen clare aperteque docet, etiam hæc contineri inter illa, quæ veram propriamque scientiæ seu philosophiæ materiam constituunt. Quocirca ex ejusdem auctoris sententia concludi omnino possit ac debeat, rationem in abditissimis etiam divinæ sapientiæ ac bonitatis, immo etiam in liberæ ejus voluntatis mysteriis, licet posito revelationis objecto, posse ex seipsa, non jam ex divinæ auctoritatis principio, sed ex naturalibus suis principiis et viribus ad scientiam seu certitudinem pervenire. Quæ auctoris doctrina quam falsa sit et erronea, nemo est, qui christianæ doctrinæ rudimentis vel leviter imbutus non illico videat planeque sentiat.... — Vide Sylvium, Billuart, Medinam, Suarez, sect. 1, disp. 3.

Varii hæreticorum errores circa Incarnationis mysterium. — Hos varios et multiplices errores, S. Thomas in cap. 1 Matthæi, ad tres classes revocari posse existimavit : Prima errantium circa divinitatem ; secunda circa humanitatem ; tertia circa ipsam utriusque naturæ unionem. — 1°. Ad primam classem pertinent *Ebion*, *Cerinthus*, *Paulus Samosatenus*, *Photinus*, et alii qui in Christo solam naturam humanam confitebantur ; divinitatem vero, non per naturam, sed per quamdam excellentem divinæ gloriæ participationem, quam per opera meruerat, in eo fuisse confingebant. — 2° Ad secundam classem, pertinet in primis error *Manichæorum*, qui cum existimarent omnem creaturam corpoream a diabolo fuisse creatam, nec fuisse conveniens ut Dei Filius diaboli creaturam assumeret, dicebant Christum non habuisse veram carnem, sed phantasticam tantum ; subindeque, omnia quæ in Evangelio de Christo narrantur, ad humanam naturam pertinentia, in phantasia, et non in veritate facta fuisse asserebant, ipsum proinde, non esse vere, sed apparenter tantum natum de Virgine, circumcisum, crucifixum, mortuum etc, quod est totam Evangelii veritatem destruere. Ad hunc ordinem pertinet error *Valentini*, qui licet verum corpus Christum habuisse confiteretur, dicebat tamen, eum carnem non assumpsisse de Virgine, sed attulisse corpus de cœlo formatum quod transivit per Virginem, nihil ex ea accipiens. Ad hunc ordinem etiam reducitur error *Arii*, qui docuit quod Christus Dominus non habuit humanam animam nostræ similem, sed Verbum fuit ei pro anima, et ita quod solam carnem assumpsit. *Apollinaris* admisit naturam humanam esse in Christo, at negavit esse in eo mentem humanam, sed Verbum divinum voluit esse mentem Christi unicam. *Monothelitæ* eadem via procedentes, in Christo, non nisi unicam voluntatem voluerunt agnoscere.— 3° Ad tertiam classem pertinet error *Appollinaris* qui dixit Incarnationem fuisse factam non per assumptionem humanitatis ad Verbum, sed per conversionem divini Verbi in carnem ; et *quorumdam* dicentium quod in incarnatione, humana natura per assumptionem Verbi fuit consumpta, ac in divinam transmutatam. *Nestorius* nolens Christum esse hominem et Deum, seu divinam et humanam naturam in unam coaluisse personam, blasphemavit, duas intelligendo personas, alteram Filium Dei ante sæcula genitum, alteram Filium Virginis in sæculo natum ; in Filio Virginis repræsentari Filium Dei, et Filium Dei in Filio Virginis operari; et affectu summo non vero unitate personali, duas illas personas inter se cohærere. Sic Filium Virginis denominatione extrinseca tantum Deum appellari. *Eutyches* dixit econtra in Christo esse solum unam naturam, ita quod, quamvis ante unionem essent duæ naturæ distinctæ, in unione tamen coierunt in unam, et sic dicebat Christi personam ex duabus naturis esse, non autem in naturis subsistere. — De istis erroribus, fusius tractabitur infra, suis propriis locis.

Cfr. Pro tractatu de Incarnatione. — S. Athanas., *de Incarnat. Verbi*, et *contra Apollinarem*, et *contra Arianos*, et *Orationes contra Arianos;* S. Augustin, *de Trinitate* passim; S. Hilarius, *de Trinitate* passim; Tertullianus, *de Carne Christi;* S. Gregor. Nyssen., *Contra Apollinar.;* S. Gregor. Nazianz., *Epist. ad Cledon.;* S. Cyrill. Alexand. *de Incarnat. Unig.*, et *defensio anat. contra Theod.;* S. Damascenus, *de Fide orthodoxa;* S. Anselmus, *Cur Deus homo ;* S. Thomas, *Quæst. De unione Verbi, de scientia Christi, de gratia Christi*, et *Opusc 3 contra græcos*, et lib 4 *Contra gentes ; Magist. sentent.*, lib. 3 et ejus commentatores, inter quos S. Bonavent. et S. Tho-

utrum si non fuisset peccatum, Deus incarnatus fuisset; 4° utrum principalius sit incarnatus ad tollendum originale peccatum quam actuale; 5° utrum conveniens fuerit Deum incarnari a principio mundi; 6° utrum ejus incarnatio differri debuerit usque in finem mundi.

---

mas; Guillelm. Paris., *Cur Deus homo;* Inter commentatores Summæ S. Thomæ, Medina, Alvarez, Suarez, Tolet, Salmanticenses, Lugo, Valentia, Vasquez, Joannem a S. Thoma, Sylvius, Gonet, Billuart; Petavius, *Dogmata;* Thomassinus, *Dogmata de Incarnatione* et *Opusc. de adventu Christi;* Bellarminus, *de Christo;* Theophilus Raynaud, *de Christo Deo Homine, et de attributis Christi;* De Berulle, *des Grandeurs de J.-C.;* Legrand, *de Incarnat.* (in cursu theologiæ Migne); Maranus, *de Divinitate Christi;* Franzelin, *de Verbo incarnato;* Kleutgen, *Theolog. du moyen âge, 3;* John Morris, *Jesus the son of Mary;* Scheeben, *Dogmatique;* tandem, diversi cursus theologiæ, in tractatu speciali de Incarnat., et inter præcipuos auctores, Knoll, Schwetz Wirceburgenses, etc.

Expositio doctrinæ catholicæ, ex definit. — Symbolum Apostolorum. — Symbolum Nicænum. — Symbolum S. Athanasii: Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus, et homo est ex substantia matris in sæculo natus; perfectus Deus, perfectus homo: ex anima rationali et humana carne subsistens; æqualis Patri secundum divinitatem: minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum; unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo: ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem; et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum. — *Decreta Synodi Ephesinæ, œcumenicæ III* (431): *Anathem. S. Cyrilli: Can.* 1. Si quis non confitetur, Deum esse veraciter Emmanuel, et propterea Dei genitricem sanctam virginem: peperit enim secundum carnem carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est: Verbum caro factum est, anathema sit. *Can* 2. Si quis non confitetur, carni secundum subtantiam unitum Dei Patris Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eumdem scilicet Deum simul et hominem, anathema sit. *Can.* 3. Si quis in uno Christo dividit substantias post unitionem, sola eas connexione conjungens, quæ secundum dignitatem fit, vel etiam auctoritatem et potestatem, ac non potius conventu, qui per unitatem factus est naturalem, anathema sit. *Can.* 4. Si quis in personis duabus vel subsistentiis eas voces, quæ in Apostolicis scriptis continentur et Evangelicis, dividit, vel quæ de Christo dicuntur a sanctis, vel ab ipso, et aliquas quidem ex his velut homini, qui præter Dei Verbum specialiter intelligatur, aptaverit, illas autem tanquam dignas Deo soli, Dei Patris Verbo deputaverit, anathema sit. *Can.* 5. Si quis audeat dicere, hominem Christum Theophorum, id est Deum ferentem, ac non potius Deum esse veraciter dixerit, tanquam filium per naturam secundum quod Verbum factum est caro, et communicavit similiter ut nos carni et sanguini, anathema sit. *Can.* 6. Si quis dicit, Deum esse vel Dominum Christi, Dei Patris Verbum, et non magis eumdem ipsum confitetur Deum simul et hominem, propterea quod Verbum caro factum est, secundum Scripturas, anathema sit. *Can.* 7. Si quis velut hominem Jesum operante Deo Verbo dicit adjutum, et unigeniti gloriam tanquam alteri præter ipsum existenti tribuit, anathema sit. *Can.* 8. Si quis audet dicere assumptum hominem coadorandum Deo Verbo, et conglorificandum et nuncupandum Deum, tanquam alterum cum altero (nam *con* syllaba superadjecta hæc cogit intelligi) ac non potius una supplicatione veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem impendit, juxta quod Verbum caro factum est, anathema sit. *Can.* 9. Si quis unum Dominum Jesum Christum glorificatum dicit a Spiritu Sancto, tanquam qui aliena virtute per eum usus fuerit et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, posse et coram hominibus divina signa perficere, ac non potius fatetur ejus proprium Spiritum, per quem divina signa explevit, anathema sit. *Can.* 10. Pontificem et Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, divina Scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri. Si quis ergo Pontificem et Apostolum nostrum dicit factum non ipsum Dei Verbum, quando caro factum est et homo juxta nos homines, sed velut alterum præter ipsum specialiter hominem ex muliere, aut qui dicit, quod pro se obtulisset semetipsum oblationem, et non potius pro nobis solis, (non enim eguit oblatione, qui peccatum omnino nescivit), anathema sit. *Can.* 11. Si quis non confitetur, carnem Domini vivificatricem esse, et propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed velut alterius præter ipsum, conjuncti eidem per dignitatem, aut quasi divinam habentis habitationem, ac non potius vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi cuncta vivificare valentis, anat. sit. *Can.* 12. Si quis non confitetur, Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod vita est et vivificator ut Deus, anat. sit. — *Concil. Toletan. jussu S. Leonis Papæ* (447): Hunc ergo Filium Dei, Deum natum a Patre ante omne omnino principium, sanctificasse uterum virginis Mariæ, atque ex ea verum hominem sine virili generatum semine suscepisse, duabus dumtaxat naturis, id est, deitatis et carnis in unam convenientibus omnino personam, id est Dominum nostrum Jesum Christum. Nec imaginarium corpus aut phantasmatis alicujus in eo fuisse, sed solidum atque verum. Hunc et esuriisse et sitiisse et doluisse et flevisse et omnes corporis injurias pertulisse. Postremo a Judæis crucifixum et sepultum, et tertia die resurrexisse; conversatum postmodum cum discipulis suis: et quadragesima post resurrectionem die ad cœlum ascendisse. Hunc Filium hominis etiam Filium Dei, et Filium Dei et hominis Filium appellamus. Resurrectionem vero futuram humanæ credimus carnis, animam autem hominis non divinam esse substantiam, aut Dei parem, sed creaturam dicimus Dei voluntate creatam. — *Epistola dogmatica S. Leonis Papæ ad Flavianum Constantinopol. directa, et in Synodo IV a patribus acceptata, contra Eutychen: cap.* 2: Fidelium universitas profitetur credere se in Deum Patrem et in Jesum Christum Filium ejus Unicum Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Quibus tribus sententiis, omnium fere hæreticorum machinæ destruuntur. Cum enim Deus et omnipotens et æternus creditur Pater, consempiternus eidem Filius demonstratur, in nullo a Patre differens, quia de Deo Deus... Idem vero sempiterni genitoris unigenitus sempiternus natus est de Spiritu Sancto et Maria Virgine. Quæ nativitas temporalis, illi nativitati divinæ et sempiternæ nihil minuit, nihil contulit, sed totam se reparando homini qui erat deceptus impendit, ut et mortem vinceret et diabolum, qui mortis habebat imperium, sua virtute destrueret: non enim superare possemus peccati et mortis auctorem, nisi natu-

ram nostram ille susciperet et suam faceret, quem nec peccatum contaminare, nec mors potuit detinere... Neque etiam ita nobis intelligenda est illa generatio singulariter mirabilis et mirabiliter singularis ut per novitatem creationis, proprietas nova sit generis. Fœcunditatem enim Virgini Spiritus Sanctus dedit; veritas autem corporis sumpta de corpore est, et ædificante sibi sapientia domum, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, hoc est in ea carne quam assumpsit ex homine et quam spiritu vitæ rationalis animavit. *Cap.* 3. Salva igitur proprietate utriusque naturæ et substantiæ et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, et ad resolvendum conditionis nostræ debitum natura inviolabilis naturæ est unita passibili: ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero. In integra ergo veri hominis perfectaque natura verus natus est Deus totus in suis, totus in nostris... *Cap.* 4. Ingreditur ergo hæc mundi infima Filius Dei, de cœlesti sede descendens et a paterna gloria non recedens, novo ordine nova nativitate generatus. Novo ordine : quia invisibilis in suis, visibilis factus est in nostris, incomprehensibilis voluit comprehendi : ante tempora manens esse cœpit in tempore : universitatis Dominus servilem formam, obumbrata majestatis suæ immensitate, suscepit ; impassibilis Deus non dedignatus est homo esse passibilis et immortalis mortis legibus subjacere. Nova autem nativitate generatus : quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. Assumpta est de matre Domini natura, non culpa ; nec in Domino Jesu Christo, ex utero virginis genito, quia nativitas est mirabilis, ideo nostri est natura dissimilis. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo, et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit utraque forma cum alterius communione quod proprium est : Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit. — *Concilium œcumenicum IV Chalcedonense* (451) : Sequentes sanctos Patres, unum eumdemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus, eumdemque perfectum in deitate, et eumdem perfectum in humanitate, Deum vere et hominem vere, eumdem ex anima rationabili et corpore, consubstantialem Patri secundum ditatem, consubstantialem nobis eumdem secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato ; ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis diebus eumdem propter nos et propter salutem nostram ex Maria virgine Dei genitrice secundum humanitatem : unum eumdemque Christum Filium Dominum unigenitum, in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata naturarum differentia propter unitionem ; magisque salva proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum atque divisum, sed unum et eumdem Filium unigenitum Deum Verbum Dominum Jesum Christum : sicut ante prophetæ de eo et ipse nos Jesus Christus erudivit, et patrum nobis symbolum tradidit. His igitur cum omni undique exacta cura et diligentia a nobis dispositis, definivit sancta et universalis synodus, alteram fidem nulli licere proferre aut conscribere vel componere, aut sentire, aut alios docere. Eos autem, qui audent componere fidem alteram, aut proferre aut docere, aut tradere alterum symbolum volentibus ad agnitionem veritatis converti, vel ex gentilitate, vel ex Judaismo, vel ex hæresi quacumque ; hos si episcopi fuerint aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu et clericos a clero : si vero monachi aut laici fuerint, anathematizari eos. — *Concilium œcumenicum V, canones de tribus capitulis : Can.* 1. Si quis non confitetur Patris et Filii et Spiritus Sancti unam naturam sive essentiam, unam virtutem et potestatem, Trinitatem consubstantialem, unam deitatem in tribus subsistentiis sive personis adorandam, talis anathema sit. Unus enim Deus et Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia: et unus Spiritus Sanctus, in quo omnia. *Can.* 2. Si quis non confitetur, Dei Verbi esse duas nativitates, unam quidem ante sæcula et sine tempore ex Patre incorporaliter, aliam vero ejusdem in ultimis diebus descendentis de cœlo, et incarnati ex sancta gloriosa Dei genitrice semperque Virgine Maria, qui natus est ex ea, talis anat. sit. *Can.* 3. Si quis dicit, alium esse Deum Verbum, qui miracula fecit, et alium Christum, qui passus est, vel Deum Verbum cum Christo esse dicit, quando ex muliere nascebatur, vel in ipso esse ut alterum in altero, et non unum eumdemque Dominum nostrum Jesum Christum Dei Verbum, incarnatum et hominem factum, atque ejusdem miracula et passiones quas sponte passus est carne, talis anat. sit. *Can.* 4. Si quis dicit, secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem aut effectum, aut virtutem unitionem Dei Verbi ad hominem factam esse ; aut secundum bonam voluntatem, quasi quod placuit Deo Verbo homo, quia bene visum est ei de ipso, sicut Theodorus insaniens dicit; vel secundum solam nominis similitudinem, quam Græci homonymiam vocant, per quam Nestoriani Deum Verbum Jesum et Christum vocantes, et hominem separatim Christum et Filium nominantes, et duas personas manifeste dicentes, per solam nominationem, et honorem et dignitatem, et adorationem, et unam personam et unum Christum confingunt dicere: sed non confitetur, sicut sancti Patres docuerunt, unitatem Dei Verbi ad carnem animatam anima rationali et intellectuali secundum compositionem, id est, secundum subsistentiam factam, et propterea unam ejus substantiam, qui est Dominus noster Jesus Christus, unus de Sancta Trinitate, talis anathema sit. Cum enim multis modis unitas intelligatur, aliquando quidem impietatem Apollinaris et Eutychetis sequuntur, interemptionem eorum, quæ convenerunt, colentes, unitionem secundum confusionem prædicant ; Theodori autem et Nestorii sequaces, divisione gaudentes, affectualem unitatem introducunt. Sancta Dei vero Ecclesia utriusque perfidiæ impietatem ejiciens, unitionem Dei Verbi ad carnem secundum compositionem confitetur, quod est secundum subsistentiam. Unitio enim pro compositione in Christi mysterio non solum inconfusa ea, quæ convenere, conservat, sed neque divisionem suscipit. *Can.* 5. Si quis unam subsistentiam Domini nostri Jesu Christi ita intelligit, tanquam suscipientem multarum substantiarum significationem, et propterea conatur introducere in mysterio Christi duas subsistentias vel personas, et ab eo introductis duabus personis unam personam dicit per dignitatem et honorem et adorationem, sicut Theodorus et Nestorius insanientes conscripserunt, et calumniantur S. synodum Chalcedonensem tanquam secundum hunc impiissimum intellectum usam unius subsistentiæ vocabulo, sed non confitetur Dei Verbum carni substantialiter uniri, et propterea unam ejus substantiam vel unam personam, et ita sanctam Chalcedonensem synodum unam subsistentiam Domini nostri Jesu Christi confiteri, talis anathema sit. Neque enim adjectionem personæ vel subsistentiæ Sancta Trinitas suscepit ex incarnato uno de eadem Trinitate Deo Verbo. *Can.* 6. Si quis abusive et non vere Dei genitricem dicit Sanctam gloriosam semper Virginem Mariam; aut per relationem tanquam homine puro nato, non autem Deo Verbo ex ea incarnato, sed relata secundum illos hominis nativitate in Deum Verbum tanquam cohærens nascenti homini; et criminatur sanctam Chalcedonensem

synodum, tanquam secundum eumdem impium intellectum a Theodoro commentatum Dei genitricem Virginem asserentem ; aut si quis hominis genitricem vocat eam, aut Christi genitricem, utpote Christo non existente Deo, et non specialiter et secundum veritatem Dei genitricem eamdem confitetur, ob id quod ante sæcula a Patre genitus Deus Verbum in ultimis diebus ex ea incarnatus et natus est, atque ita pie sanctam Chalcedonensem synodum Dei genitricem eam confiteri, talis anathema sit. *Can.* 7. Si quis in duabus naturis dicens, non ut in deitate et humanitate unum Dominum nostrum Jesum Christum cognosci confitetur, ut per hoc significet differentiam naturarum, ex quibus inconfusa et ineffabilis unitas facta est, neque Verbo in naturam carnis transfigurato, neque carne ad Verbi naturam translata, (manet enim utrumque, quod est secundum naturam) et post factam unitionem substantialiter, sed in divisionem per partem hujusmodi suscipit vocem in mysterio Christi, aut numerum naturarum confitens in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo Deo Verbo incarnato, et non tantummodo contemplatione differentiam eorum accipit, ex quibus et compositus est, non interempta proprietate propter unitatem (unus enim ex utrisque et per unum utraque) sed propterea numero utitur, tanquam divisas et propria subsistentia consistentes naturas habeat, talis anat. sit. *Can.* 8. Si quis ex duabus naturis, deitate et humanitate, confitens unitionem factam fuisse, vel unam naturam Dei Verbi incarnati dicens, et non sic has voces intelligit, sicut sancti Patres docuerunt, quod ex divina natura et humana, unitione secundum subsistentiam facta, unus Christus factus est, sed ex hujusmodi vocibus unam naturam sive substantiam deitatis et carnis Christi introducere conatur, talis anathema sit. Secundum substantiam enim dicentes carni unigenitum Verbum unitum esse, non confusionem quamdam ad invicem naturarum factam fuisse dicimus, magis autem manente utraque hoc, quod est, unitum esse carni intelligimus Verbum. Propter quod et unus est Christus, idem Deus et homo, consubstantialis Patri secundum deitatem, et consubstantialis nobis item secundum humanitatem. Similiter enim et eos, qui per partes dividunt vel incidunt et confundunt dispensationis mysterium Christi, avertitur et anathematizat catholica Dei Ecclesia. *Can.* 9. Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duæ adorationes introducuntur semotim homini et semotim Deo Verbo ; aut si quis ad peremptum carnis aut in confusionem deitatis et humanitatis unam naturam sive essentiam convenientium portentuose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod Sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est, talis anathema sit. *Can.* 10. Si quis non confitetur, crucifixum carne Dominum nostrum Jesum esse Deum verum et Dominum gloriæ et unum de Sancta Trinitate, talis anathema sit. *Can.* 11. Si quis non anathematizat Arium, Eunomium, Macedonium, Apollinarem, Nestorium, Eutychen et Origenem, cum impiis eorum scriptis, et omnes alios hæreticos, qui condemnati sunt et anathematizati a Sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia, vel prædictis sanctis quatuor Conciliis, sed et eos, qui similia cum prædictis hæreticis sapuerunt aut sapere noscuntur, et usque ad finem permanserunt in propria impietate, talis anathema sit. *Can.* 12. Si quis defendit Theodorum impiissimum Mopsuestanum, qui dixit, alium esse Deum Verbum, et alium Christum, et passionibus animæ et concupiscentiis carnis molestatum, et a malis paulatim separantem se, et ita ex promotione operum melioratum, et ex vitæ conversatione incontaminatum constitutum, tanquam purum hominem baptizari in nomine Dei Patris, Filii et Spiritus Sancti, et per baptismum gratiam Sancti Spiritus accipere, et adoptionem promereri, et ad similitudinem imperialis imaginis in personam Dei Verbi adorari ; post resurrectionem inconvertibilem secundum intellectum et sine peccato penitus factum. Et iterum dicente eodem impiissimo Theodoro, unionem Dei Verbi ad Christum talem factam fuisse, qualem dixit Apostolus in marito et uxore : « Erunt duo in carne una ». Et super alias innumerabiles ejus blasphemias, præsumente dicere, quod post resurrectionem sufflans Dominus in discipulos suos et dicens : « Accipite Spiritum Sanctum », non dedit Spiritum Sanctum, sed tantum schemate sufflavit. Hic autem et confessionem Thomæ, per quam, dum palparet manum vel latus Domini post resurrectionem, dixit : « Deus meus, et Dominus meus », asseruit non fuisse dictum de Christo a Thoma. Nec enim esse eum Deum dicit, sed miraculo resurrectionis obstupescentem Thomam glorificasse Deum, qui suscitavit Christum. Quod autem pejus est, et in interpretatione facta ab eo in gesta Apostolorum quasi comparans idem Theodorus Christum Platoni, vel Manichæo et Epicuro, et Marcioni dicit : quia sicut unusquisque illorum inveniens propriam sectam, discipulos suos fecit nominari Platonicos et Manichæos et Epicurios et Marcionitas, simili modo et Christo inveniente sectam, ex ipso Christianos vocari. Si quis igitur defendit prædictum impiissimum Theodorum, vel impia ejus scripta, in quibus tam prædictas quam et alias innumerabiles blasphemias evomuit adversus magnum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, et non anathematizat eum vel impia ejus conscripta et omnes, qui susceperint aut defendunt eum, aut dicentes, recte eum exponere, et eos, qui pro ipso scripserunt, et similia ei sapuerunt, aut pro eo scribunt, vel ejus impia conscripta, et eos, qui similia ei sapiunt aut sapuerunt aliquando, et usque ad finem permanserunt aut permanent in hujusmodi impietate, talis anathema sit. *Can.* 13. Si quis defendit impia scripta Theodoreti, quæ contra rectam fidem exposita sunt et primam Ephesinam sanctam Synodum et Sanctum Cyrillum vel 12 ejus capitula, et ea omnia, quæ conscripsit pro Theodoro et Nestorio impiissimis vel aliis, qui similia prædictis Theodoro et Nestorio impiissime sapuerunt, et recipit eos, vel impietatem eorum, atque propterea impios vocat Ecclesiæ doctores, qui substantialiter unitionem Dei Verbi ad carnem confitentur, et non anathematizat prædicta impiissime conscripta, et eos qui similia his sapuerunt vel sapiunt, sed et omnes, qui contra rectam fidem scripserunt aut contra beatæ memoriæ Cyrillum vel 12 ejus capitula, et in hac impietate defuncti sunt, talis anathema sit. *Can.* 14. Si quis defendit epistolam, quam dicitur Ibas scripsisse ad Marin Persam, quæ denegat quidem Dei Verbum de sancta Dei genitrice semperque virgine Maria incarnatum hominem factum, dicit autem purum hominem ex ea natum fuisse, quem templum vocat, tanquam alio existente Deo Verbo et alio homine, sed et Sanctum Cyrillum rectam Christianorum fidem prædicantem reprehendit hæreticum, et similia scelesti Apollinaris scribentem, atque vituperat Ephesinam sanctam primam synodum, tanquam sine judicio et requisitione Nestorium deponentem, sed et 12 capitula beatæ memoriæ Cyrilli impia et adversa rectæ fidei nominat prædicta impia epistola, et defendit Theodorum et Nestorium et impia eorum dogmata et conscripta. Si quis igitur prædictam epistolam defendit, et non eam anathemati submittit et eos, qui defendunt eam et dicunt rectam esse, aut partem ejus, et eos, qui conscripserunt vel scribunt pro ea, sive pro impietatibus, quæ in ipsa continentur, et præsumentes ea defendere aut positas in ea impietates ex nomine sanctorum Patrum aut sanctæ Chalcedonensis synodi, et usque ad finem in his permanserunt, talis anathema sit. His igitur ita confessis a nobis, quæ et accepimus de divina Scriptura et sanctorum Patrum doctrina, et definitis de una eademque fide a prædictis sanctis quatuor Conciliis, facta vero et a nobis super hæreticos, vel impietatem eorum, sed et contra eos, qui defendere præsumpserunt aut defendunt

prædicta tria capitula, aut permanserunt et permanent in proprio errore et condemnatione: Si quis conatus fuerit contraria his, quæ a nobis pie terminata sunt, tradere aut docere aut scribere, si quidem episcopus est, aut in clero connumeratus, talis extranea et a sacerdotum et ecclesiastica disciplina peragens denudabitur ab episcopatu aut clero; si autem monachus aut laicus fuerit, anathematizabitur. — *Concil. Lateranense sub Martino I, approbatum etiam ab Agathone, et a Conc. œcumen. VI: Can.* 2. Si quis secundum sanctos Patres, non confitetur proprie et secundum veritatem ipsum unum sanctæ et consubstantialis et venerandæ Trinitatis Deum Verbum e cœlo descendisse, et incarnatum ex Spiritu Sancto et Maria semper Virgine, et hominem factum, crucifixum carne, propter nos sponte passum sepultumque, et resurrexisse tertia die, et ascendisse in cœlos, atque sedentem in dextra Patris, et venturum iterum cum gloria paterna cum assumpta ab eo atque animata intellectualiter carne ejus, judicare vivos et mortuos, condemnatus sit. *Can.* 3. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem Dei genitricem sanctam semperque Virginem immaculatam Mariam, utpote ipsum Deum Verbum specialiter et veraciter, qui a Deo Patre ante omnia sæcula natus est, in ultimis sæculorum absque semine concepisse ex Spiritu Sancto, et incorruptibiliter eam genuisse, indissolubili permanente et post partum ejusdem virginitate, condemnatus sit. *Can.* 4. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem ipsius et unius Domini nostri et Dei Jesu Christi duas nativitates, tam ante sæcula ex Deo et Patre incorporaliter et sempiternaliter, quamque de sancta Virgine semper Dei genitrice Maria corporaliter in ultimis sæculorum, atque unum eumdemque Dominum nostrum et Deum Jesum Christum consubstantialem Deo et Patri secundum deitatem et consubstantialem homini et matri secundum humanitatem, atque eumdem passibilem carne, et impassibilem deitate, circumscriptum corpore, incircumscriptum deitate, eumdem inconditum et conditum, terrenum et cœlestem, visibilem et intelligibilem, capabilem et incapabilem: ut toto homine eodemque et Deo totus homo reformaretur, qui sub peccato cecidit, condemnatus sit. *Can.* 5. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem unam naturam Dei Verbi incarnatam, per hoc quod incarnata dicitur nostra substantia perfecte in Christo Deo et indiminute, absque tantummodo peccato significata, condemnatus sit. *Can.* 6. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem, ex duabus et in duabus naturis substantialiter unitis inconfuse et indivise unum eumdemque esse Dominum et Deum Jesum Christum, condemnatus sit. *Can.* 7. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem substantialem differentiam naturarum inconfuse et indivise in eo salvatam, condemnatus sit. *Can.* 8. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem naturarum substantialem unitionem indivise et inconfuse in eo cognitam, condemnatus sit. *Can.* 9. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem naturales proprietates deitatis ejus et humanitatis indiminute in eo et sine deminoratione salvatas, condemnatus sit. *Can.* 10. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem duas unius ejusdemque Christi Dei nostri voluntates cohærenter unitas, divinam et humanam, ex hoc quod per utramque ejus naturam voluntarius naturaliter idem consistit nostræ salutis operator, condemnatus sit. *Can.* 11. Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem duas unius ejusdemque Christi Dei nostri operationes cohærenter unitas, divinam et humanam, ab eo quod per utramque ejus naturam operator naturaliter idem existit nostræ salutis, condemnatus sit. *Can.* 12. Si quis secundum scelerosos hæreticos unam Christi Dei nostri voluntatem confitetur et unam operationem, in peremptionem sanctorum Patrum confessionis, et abnegationem ejusdem Salvatoris nostri dispensationis, condemnatus sit. *Can.* 13. Si quis secundum scelerosos hæreticos in Christo Deo in unitate substantialiter salvatis et a sanctis Patribus nostris pie prædicatis duabus voluntatibus et duabus operationibus, divina et humana, contra doctrinam Patrum, et unam voluntatem atque unam operationem confitetur, condemnatus sit. *Can.* 14. Si quis secundum scelerosos hæreticos cum una voluntate et una operatione, quæ ab hæreticis impie confitetur, et duas voluntates pariterque et operationes, hoc est, divinam et humanam, quæ in ipso Christo Deo in unitate salvantur, et a sanctis Patribus orthodoxe in ipso prædicantur, denegat et respuit, condemnatus sit. *Can.* 15. Si quis secundum scelerosos hæreticos deivirilem operationem, quod Græci dicunt θεανδρικὴν, unam operationem insipienter suscipit, non autem duplicem esse confitetur secundum sanctos Patres, hoc est, divinam et humanam, aut ipsam deivirilis, quæ posita est, novam vocabuli dictionem unius esse designativam, sed non utriusque mirificæ et gloriosæ unitionis demonstrativam, condemnatus sit. *Can.* 16. Si quis secundum scelerosos hæreticos in peremptione salvatis in Christo Deo essentialiter in unitione, et a sanctis Patribus pie prædicatis duabus voluntatibus et duabus operationibus, hoc est, divina et humana, dissensiones et divisiones insipienter mysterio dispensationis ejus innectit, et propterea evangelicas et apostolicas de eodem Salvatore voces non uni eidemque personæ et essentialiter tribuit eidem ipsi Domino et Deo nostro Jesu Christo secundum beatum Cyrillum, ut ostendatur Deus esse et homo idem naturaliter, condemnatus sit. — *Symbolum fidei, Concilii Toletani XI* (675) *a Summ. Pont. approbatum*:... De his tribus personis solam Filii personam pro liberatione humani generis hominem verum sine peccato de Sancta et immaculata Maria Virgine credimus assumpsisse: de qua novo ordine novaque nativitate est genitus; novo ordine, quia invisibilis divinitate, visibilis monstratur in carne: nova autem nativitate est genitus, quia intacta virginitas et virilem coitum nescivit et fœcundata per Spiritum Sanctum carnis materiam ministravit. Qui partus Virginis nec ratione colligitur, nec exemplo monstratur; quod si ratione colligitur, non potest esse mirabile; si exemplo, non erit singulare. Nec tamen Spiritus Sanctus Pater esse credendus est Filii, pro eo quod Maria eodem Sancto Spiritu obumbrante concepit: ne duos Patres Filii videamur asserere, quod utique nefas est dici. In quo mirabili conceptu, ædificante sibi Sapientia domum, Verbum caro factum est et habitavit in nobis, nec tamen Verbum ipsum ita carne conversum atque mutatum est, ut desisteret Deus esse, qui homo esse voluisset; sed ita Verbum caro factum est, ut non tantum ibi sit Verbum Dei et hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima: atque hoc totum et Deus dicatur propter Deum et homo propter hominem. In quo Dei Filio duas credimus esse naturas; unam divinitatis, alteram humanitatis; quas ita in se una Christi persona univit, ut nec divinitas ab humanitate, nec humanitas a divinitate possit aliquando sejungi. Unde perfectus Deus, perfectus et homo in unitate personæ unius est Christus: nec tamen, quia duas diximus in Filio esse naturas, duas causabimus in eo esse personas; ne Trinitati, quod absit, accedere videatur quaternitas. Deus enim Verbum non accepit personam hominis, sed naturam, et in æternam personam divinitatis temporalem accepit substantiam carnis. Ita cum unius substantiæ credamus esse Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, non tamen dicimus, ut hujus Trinitatis unitatem Maria Virgo genuerit, sed tantummodo Filium, qui solus naturam nostram in unitate personæ suæ assumpsit. Incarnationem quoque hujus Filii Dei tota Trinitas operasse credenda est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Solus tamen Filius formam servi accepit in singularitate personæ, non in unitate divinæ naturæ, in id quod est proprium Filii, non quod com-

mune Trinitati : quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est, id est, ut Filius Dei et Filius hominis unus sit Christus. Item idem Christus in duabus naturis, tribus extat substantiis : Verbi, quod ad solius Dei essentiam referendum est, corporis et animæ, quod ad verum hominem pertinet. Habet igitur in se geminam substantiam divinitatis suæ et humanitatis nostræ. Hic tamen pro eo quod de Deo Patre sine initio prodiit, natus tantum (nam neque factus, neque prædestinatus accipitur), per hoc tamen quod de Maria Virgine natus est, et natus et factus et prædestinatus esse credendus est. Ambæ tamen in illo generationes mirabiles : quia et de Patre sine matre ante sæcula est genitus, et in fine sæculorum de matre sine patre est generatus : qui tamen secundum quod Deus est, creavit Mariam, secundum quod homo, creatus est a Maria : ipse et pater matris et filius. Item et per hoc quod Deus, est æqualis Patri ; per hoc quod homo, minor est Patre. Item et major et minor seipso esse credendus est : in forma enim Dei etiam ipse Filius seipso major est, propter humanitatem assumptam, qua divinitas major est : in forma autem servi seipso minor est ; id est, humanitate, quæ minor divinitate accipitur. Nam sicut per assumptam carnem non tantum a Patre sed a seipso minor accipitur, ita secundum divinitatem coæqualis est Patri, et ipse et Pater major est homine, quem sola Filii persona assumpsit. Item in eo, quod quæritur, utrum posset Filius sic æqualis et minor esse Spiritu Sancto, sicut Patri nunc æqualis, nunc minor Patre creditur esse, respondemus : Secundum formam Dei æqualis est Patri et Spiritui Sancto, secundum formam servi minor est et Patre et Spiritu Sancto : quia nec Spiritus Sanctus nec Deus Pater, sed sola Filii persona suscepit carnem, per quam minor esse creditur illis personis duabus. Item hic Filius a Deo Patre et Spiritu Sancto inseparabiliter discretus creditur esse persona, ab homine autem assumpta (al. assumpto) natura. Item cum homine unus extat persona ; cum Patre vero et Spiritu Sancto, natura divinitatis sive substantia. Missus tamen Filius non solum a Patre, sed a Spiritu Sancto missus credendus est : in eo quod ipse per prophetam dicit : « Et nunc Dominus misit me et Spiritus Sanctus ». A seipso quoque missus accipitur : pro eo quod inseparabilis non solum voluntas, sed operatio totius Trinitatis agnoscitur. Hic enim, qui ante sæcula unigenitus est vocatus, temporaliter primogenitus factus est : unigenitus propter deitatis substantiam, primogenitus propter assumptæ carnis naturam. In qua suscepti hominis forma juxta evangelicam veri atem sine peccato conceptus, sine peccato mortuus creditur, qui solus pro nobis peccatum est factus id est, sacrificium pro peccatis nostris. Et tamen passionem ipsam, salva divinitate sua, pro delictis nostris sustinuit, mortique adjudicatus et cruci veram carnis mortem excepit : tertio quoque die virtute propria sua suscitatus a sepulchro surrexit. — *Epistola dogmatica Agathonis Papæ, et Romanæ synodi, suscepta cum acclamatione a VI Synodo œcumenica* : Unum eumdemque D. N. J. C., Filium Dei unigenitum, ex duabus et in duabus substantiis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter subsistere cognoscimus, nusquam sublata differentia naturarum propter unitionem, sed potius salva proprietate utriusque naturæ et in unam personam unamque subsistentiam concurrente, non in dualitatem personarum dispertitum vel diversum, neque in unam compositam naturam confusum : sed unum eumdemque Filium unigenitum, Deum Verbum, D. N. J. C. neque alium in alio, neque alium et alium, sed eumdem ipsum in duabus naturis, id est in deitate et humanitate, et post subsistentialem adunationem cognoscimus : quia neque Verbum in carnis naturam conversum est, neque caro in Verbi naturam transformata est : permansit enim utrumque quod naturaliter erat : differentiam quippe adunatarum in eo naturarum sola contemplatione discernimus, ex quibus inconfuse, inseparabiliter et incommutabiliter est compositus : unus enim ex utrisque et per unum utraque, quia simul sunt et altitudo deitatis et humilitas carnis, servante utraque natura etiam post adunationem sine defectu proprietatem suam, et operante utraque forma cum alterius communione quod proprium habet : Verbo operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est : quorum unum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis (Leo papa epist 15). Unde consequenter, sicut duas naturas, sive subsistentias, id est deitatem et humanitatem inconfuse, indivise, incommutabiliter eum habere confitemur, ita quoque et duas naturales voluntates et naturales operationes habere, utpote perfectum Deum et perfectum hominem unum eumdemque ipsum Dominum Jesum Christum pietatis nos regula instruit, quia hoc nos apostolica et evangelica traditio, sanctorumque Patrum magisterium, quos sancta apostolica atque catholica Ecclesia et venerabiles synodi suscipiunt, instituisse monstratur. — *Definitio fidei Synodi Constantinopolitanæ III, œcumenicæ autem VI* (680). Quæ præsens sancta et universalis Synodus fideliter suscipiens et expansis manibus amplectens tam suggestionem, quæ a sanctissimo ac beatissimo Agathone papa antiquæ Romæ facta est ad Constantinum, piissimum atque fidelissimum nostrum imperatorem, quæ nominatim abjecit eos, qui docuerunt vel prædicaverunt, sicut superius dictum est, unam voluntatem et unam operationem in incarnationis dispensatione Domini nostri Jesu Christi veri Dei nostri, adæque amplexa est et alteram synodalem suggestionem, quæ missa est a sacro concilio, quod est sub eodem sanctissimo Papa centum viginti quinque Deo amabilium episcoporum, ad ejus a Deo instructam tranquillitatem, utpote consonantes sancto Chalcedonensi concilio et tomo sacerrimi ac beatissimi papæ ejusdem antiquæ Romæ Leonis, qui directus est ad S. Flavianum, quem et titulum rectæ fidei hujusmodi synodus appellavit : ad hæc et synodicis epistolis, quæ scriptæ sunt a B. Cyrillo adversus impium Nestorium et ad Orientales episcopos ; assecuti quoque sancta quinque universalia concilia et sanctos atque probabiles Patres, consonanterque confiteri definientes Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum, unum de sancta et consubstantiali et vitæ originem præbente Trinitate, perfectum in deitate, et perfectum eumdem in humanitate, Deum vere et hominem vere, eumdem ex anima rationali et corpore ; consubstantialem Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato, ante sæcula quidem ex Patre genitum secundum deitatem, in ultimis diebus autem eumdem propter nos et propter nostram salutem de Spiritu Sancto et Maria Virgine proprie et veraciter Dei genitrice secundum humanitatem, unum eumdemque Christum Filium Dei unigenitum, in duabus naturis inconfuse, inconvertibiliter, inseparabiliter, indivise cognoscendum, nusquam extincta harum naturarum differentia propter unitionem, salvataque magis proprietate utriusque naturæ, et in unam personam, et in unam subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum vel divisum, sed unum eumdemque unigenitum Filium Dei Verbum Dominum Jesum Christum, juxta quod olim prophetæ de eo et ipse nos Dominus Jesus Christus erudivit, et sanctorum Patrum nobis tradidit symbolum : et duas naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse secundum sanctorum Patrum doctrinam adæque prædicamus ; et duas naturales voluntates non contrarias, absit, juxta quod impii asseruerunt hæretici, sed sequentem ejus humanam voluntatem et non resistentem vel reluctantem, sed potius et subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati. Oportebat enim carnis voluntatem moveri, subjici vero voluntati divinæ, juxta sapientissimum Athanasium. Sicut enim ejus caro, caro Dei Verbi dicitur et est, ita et naturalis carnis ejus voluntas propria Dei Verbi dicitur et est, sicut ipse ait : « Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus, qui misit me Patris », suam propriam dicens voluntatem, quæ erat car-

nis ejus. Nam et caro propria ejus facta est. Quemadmodum enim sanctissima atque immaculata animata ejus caro deificata non est perempta, sed in proprio sui statu et ratione permansit : ita et humana ejus voluntas deificata non est perempta, salvata est autem magis secundum deiloquum Gregorium dicentem : « Nam illius velle quod in Salvatore intelligitur, non est contrarium Deo, deificatum totum ». Duas vero naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, inseparabiliter in eodem Domino nostro Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus, hoc est, divinam operationem et humanam operationem, secundum divinum prædicatorem Leonem, apertissime asserentem : Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Nec enim in quoquam unam dabimus naturalem operationem Dei et creaturæ, ut neque quod creatum est, in divinam educamus essentiam, neque quod eximium est divinæ naturæ, ad competentem creaturis locum dejiciamus. Unius enim ejusdemque tam miracula quamque passiones cognoscimus, secundum aliud et aliud earum, ex quibus est, naturarum et in quibus habet esse, sicut admirabilis inquit Cyrillus. Undique igitur inconfusum atque indivisum conservantes, brevi voce cuncta proferimus : unum sanctæ Trinitatis et post incarnationem Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum nostrum esse credentes, asserimus duas ejus esse naturas in una ejus radiantes subsistentia, in qua tam miracula quamque passiones per omnem sui dispensativam conversationem, non per phantasiam, sed veraciter demonstravit, ob naturalem differentiam in eadem una subsistentia cognoscendam, dum cum alterius communione utraque natura indivise, et inconfuse propria vellet atque operaretur : juxta quam rationem et duas naturales voluntates et operationes confitemur, ad salutem humani generis convenienter in eo concurrentes. His igitur cum omni undique cautela atque diligentia a nobis formatis, definimus, aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, componereve aut sapere, vel etiam aliter docere. Qui vero præsumpserint fidem alteram componere, vel proferre, vel docere, vel tradere aliud symbolum volentibus converti ad agnitionem veritatis ex Gentilitate vel Judaismo, aut ex qualibet hæresi : aut qui novitatem vocis, vel sermonis adinventionem ad subversionem eorum, quæ nunc a nobis determinata sunt, introducere : hos si quidem episcopi fuerint aut clerici, alienos esse, episcopos quidem ab episcopatu, clericos vero a clero : sin autem monachi fuerint vel laici, etiam anathematizari eos. — *Decretum Eugenii IV, pro Jacobitis, in Concil. Florentino :...* Firmiter credit, profitetur et prædicat, unam ex Trinitate personam, verum Deum, Deum Filium ex Patre genitum, Patri consubstantialem et coæternum, in plenitudine temporis, quam divini consilii inscrutabilis altitudo disposuit, propter salutem humani generis, veram hominis integramque naturam ex immaculato utero Mariæ virginis assumpsisse et sibi in unitatem personæ copulasse tanta unitate, ut quidquid ibi Dei est, non sit ab homine separatum ; et quidquid est hominis, non sit a deitate divisum ; sitque unus et idem indivisus, utraque natura in suis proprietatibus permanente, Deus et homo, Dei Filius et hominis filius, æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem : immortalis et æternus ex natura divinitatis, passibilis et temporalis ex conditione assumptæ humanitatis. Firmiter credit, profitetur et prædicat, Dei Filium in assumpta humanitate ex Virgine vere natum, vere passum, vere mortuum et sepultum, vere ex mortuis resurrexisse, in cœlum ascendisse, sedereque ad dexteram Patris, et venturum in fine sæculorum ad vivos mortuosque judicandos. Anathematizat autem, exsecratur et damnat omnem hæresim contraria sapientem. Et primo damnat Ebionem, Cerinthum, Marcionem, Paulum Samosatenum, Photinum omnesque similiter blasphemantes, qui percipere non valentes unionem personalem humanitatis ad Verbum, Jesum Christum Dominum nostrum verum Deum esse negaverunt : ipsum purum hominem confitentes, qui divinæ gratiæ participationem majori, quam sanctioris vitæ merito suscepisset, divinus homo diceretur. Anathematizat etiam Manichæum cum sectatoribus suis, qui Dei Filium non verum corpus, sed phantasticum sumpsisse somniantes, humanitatis in Christo veritatem penitus sustulerunt. Necnon Valentinum asserentem, Dei Filium nihil de Virgine Matre cepisse, sed corpus cœleste sumpsisse, atque transiisse per uterum Virginis, sicut per aquæductum defluens aqua transcurrit. Arium etiam, qui asserens, corpus ex Virgine assumptum anima caruisse, voluit loco animæ fuisse deitatem. Apollinarem quoque, qui intelligens, si anima corpus informans negetur in Christo, humanitatem veram ibidem non fuisse, solam posuit animam sensitivam, sed deitatem Verbi vicem rationalis animæ tenuisse. Anathematizat etiam Theodorum Mopsuestanum atque Nestorium, asserentes, humanitatem Dei Filio unitam esse per gratiam, et ob id duas esse in Christo personas, sicut duas fatentur esse naturas, cum intelligere non valerent, unionem humanitatis ad Verbum hypostaticam extitisse, et propterea negarent Verbi subsistentiam accepisse. Nam secundum hanc blasphemiam non Verbum caro factum est, sed Verbum per gratiam habitavit in carne : hoc est, non Dei Filius homo factus est, sed magis Dei Filius habitavit in homine. Anathematizat etiam, exsecratur et damnat Eutychen archimandritam : qui cum intelligeret, juxta Nestorii blasphemiam veritatem incarnationis excludi, et propterea oportere, quod ita Dei Verbo unita esset humanitas, ut deitatis et humanitatis una esset eademque persona ; ac etiam capere non posset, stante pluralitate naturarum, unitatem personæ ; sicut deitatis et humanitatis in Christo unam posuit esse personam, ita unam asseruit esse naturam : volens ante unionem dualitatem fuisse naturarum, sed in unam naturam in assumptione transiisse : maxima blasphemia et impietate concedens, aut humanitatem in deitatem, aut deitatem in humanitatem esse conversam. Anathematizat etiam, exsecratur et damnat Macarium Antiochenum omnesque similia sapientes, qui licet vere de naturarum dualitate et personæ unitate sentiret, tamen circa Christi operationes enormiter aberravit dicens, in Christo utriusque naturæ unam fuisse operationem unamque voluntatem. Hos omnes cum hæresibus suis anathematizat sacrosancta Romana ecclesia, affirmans in Christo duas esse voluntates duasque operationes. — *Professio fidei Orientalibus ab Urbano VIII et postea a Benedicto XIV præscripta :* Veneror etiam et suscipio universales synodos prout sequitur, videlicet : Nicænam primam, et profiteor, quod in ea contra Arium damnatæ memoriæ definitum est, Dominum Jesum Christum esse Filium Dei ex Patre natum unigenitum, id est ex substantia Patris natum, non factum, consubstantialem Patri, atque impias illas voces recte in eadem synodo damnatas esse, quod aliquando non fuerit, aut quod factus sit ex iis, quæ non sunt, aut ex alia substantia vel essentia, aut quod sit mutabilis vel convertibilis Filius Dei ; Constantinopolitanam primam, secundam in ordine, et profiteor, quod in ea contra Macedonium damnatæ memoriæ definitum est Spiritum Sanctum non esse servum, sed Dominum, non creaturam, sed Deum, ac unam habentem cum Patre et Filio deitatem ; Ephesinam primam, tertiam in ordine, et profiteor, quod in ea contra Nestorium damnatæ memoriæ definitum est, et humanitatem ineffabili et incomprehensibili unione in una persona Filii Dei unum nobis Jesum Christum constituisse, eaque de causa beatissimam Virginem vere esse Dei Genitricem ; Chalcedonense m, quartam in ordine, et profiteor, quod in ea contra Eutychen et Dioscorum, ambos damnatæ memoriæ, definitum est, unum eumdemque Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum perfectum esse in deitate, et perfectum in humanitate, Deum verum, et hominem verum ex anima rationali et corpore, consubstantialem Patri secundum deitatem, eumdem consubstantialem nobis

Articulus primus

Utrum conveniens fuerit Deum incarnari.

3 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 1; et 4 Cont., cap. 40, 49, 53, 54 et 55; et Opusc. 2, cap. 5 et 6; et Opusc. 3, cap. 207 et 208.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Deum incarnari. Cum enim Deus ab æterno sit ipsa essentia bonitatis, sic optimum est ipsum esse sicut ab æterno fuit. Sed Deus ab æterno fuit absque omni carne. Ergo convenientissimum est ipsum non esse carni unitum. Non ergo fuit conveniens Deum incarnari.

2. Præterea, quæ sunt in infinitum distantia, inconvenienter junguntur; sicut inconveniens junctura esset, si quis pingeret imaginem, in qua humano capiti cervix jungeretur equina. Sed Deus et caro in infinitum distant; cum Deus sit simplicissimus, caro autem maxime composita, et præcipue humana. Ergo inconveniens fuit quod Deus carni uniretur humanæ.

3. Præterea, sic distat corpus a summo spiritu, sicut malitia a summa bonitate. Sed omnino inconveniens esset quod Deus, qui est summa bonitas, malitiam assumeret. Ergo non fuit conveniens quod summus spiritus increatus corpus assumeret.

4. Præterea, inconveniens est ut qui excedit magna, contineatur in minimo, et cui imminet cura magnorum, ad parva se transferat. Sed Deum, qui totius mundi curam gerit, tota rerum universitas capere non sufficit. Ergo videtur inconveniens quod *intra corpusculum vagientis infantiæ lateat, cui parva putatur universitas; et tamdiu a sedibus suis absit ille regnator, atque ad unum corpusculum totius mundi cura transferetur*, ut Volusianus scribit ad Augustinum, ep. 135, al. 2, a med., inter oper. August.

— Sed contra, illud videtur esse convenientissimum ut per visibilia monstrentur invisibilia Dei: ad hoc enim totus mundus est factus, ut patet per illud Apostoli Rom. 1, 20: *Invisibilia Dei.... per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Sed, sicut Damascenus dicit in princ. 3 lib. de Orthod. Fide, cap. 1, per incarnationis mysterium monstratur simul bonitas, et sapientia, et justitia, et potentia Dei, vel virtus. — *Bonitas quidem, quoniam non despexit proprii plasmatis infirmitatem; — jus-*

---

secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato; ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis autem diebus eumdem propter nos et propter nostram salutem ex Maria Virgine Dei Genitrice secundum humanitatem; unum eumdemque Christum Filium Dominum unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ, in unam personam atque substantiam concurrente, non in duas personas partitum aut divisum, sed unum eumdemque Filium et Unigenitum Deum Verbum Dominum Jesum Christum: Item ejusdem Domini nostri Jesu Christi divinitatem, secundum quam consubstantialis est Patri et Spiritui Sancto, impassibilem esse et immortalem, eumdem autem crucifixum et mortuum tantummodo secundum carnem, ut pariter diffinitum est in dicta Synodo et in epistola S. Leonis Romani Pontificis, cujus ore B. Petrum Apostolum locutum esse Patres in eadem Synodo acclamaverunt, per quam definitionem damnatur impia hæresis illorum, qui Trisagio ab angelis tradito et in præfata Chalcedonensi synodo decantato: « Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis », addebant: « qui crucifixus es pro nobis », atque adeo divinam naturam trium personarum passibilem asserebant et mortalem; Constantinopolitanam secundam, quintam in ordine, in qua præfatæ Chalcedonensis synodi definitio renovata est; Constantinopolitanam tertiam, sextam in ordine, et profiteor, quod in ea contra Monothelitas diffinitum est, in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo duas esse naturales voluntates et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, et humanam ejus voluntatem non contrariam, sed subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati.

Art. 1. — *Conveniens* late et generaliter sumptum idem esse videtur quod bonum, qua significatione, quidquid est possibile, eo modo quo est, potest dici bonum et conveniens, vel actu si reipsa existat, vel potentia, si solum, quatenus possibile est consideretur, et hac significatione idem est quærere an aliquid sit conveniens et an possibile sit, præsertim in Dei operibus, a quo nihil fieri potest, quod bonum non sit. Sed non videtur quæstio hæc de incarnatione, hoc sensu a D. Thoma et Theologis disputari: hoc enim modo, Deum assumere, irrationalem naturam, ve similia opera facere, posset dici conveniens, hoc ipso quod impossibile non sit. In proposito ergo proprius videtur dici conveniens id quod expedit et decet, quodque non solum fieri non repugnat, verum etiam divinæ sapientiæ et bonitati est consentaneum; quo modo non dicetur conveniens Deum fieri leonem, quanquam possibile sit, atque adeo bonum, prout bonum cum ente convertitur (Suarez). — Quod in probationem assumit: « quidquid pertinet ad rationem boni, conveniens est Deo » intelligitur de illo quod pertinet ad rationem boni simpliciter et absolute, seu secundum rationem bonitatis in communi; non autem de illo quod pertinet ad rationem hujus vel illius boni. Quod deinde sumit: « pertinet ad rationem boni ut se aliis communicet » non ita est intelligendum, quasi de essentia boni sit actualis communicatio sui ipsius; sed quod in essentia boni contineatur aptitudo et propensio ad se communicandum; cui aptitudini, respondet actualis communicatio, pertinens etiam ipsa ad rationem boni, quatenus consentanea est naturæ et propensioni ipsius. Unde B. Thomas lib. 1. Cont. cap. 94, docet Deum communicare suam bonitatem, esse ei conveniens sicut fonti bonitatis (Sylvius). Utrum vero fuerit magis conveniens, Filium incarnari quam Patrem vel Spiritum Sanctum, vide infra quæst. 3. art. 8. Et pariter utrum magis conveniens fuit naturam humanam assumi a Verbo quam angelicam, infra quæst. 4 art. 1 et in 3, dist. 20, quæst. 1 art. 1, quæstiunc. 1 ad 3. — In resp. ad 1, nota duplicem modum loquendi de incarnatione, vel dicendo: Deus univit se creaturæ, vel dicendo; Deus univit creaturam sibi; uterque sanus et catholicus, et ideo uterque in littera ponitur, sed secundus melior, quia formalis, et ideo in littera primus corrigitur quodammodo per secundum (Cajetanus). — Hic quær potest: An fieri possit aliquid excellentius humanitate Christi? Et sic triplici conclusione respondet Medina: 1. Deus non potuit facere aliquid melius et excellentius Christo Domino, nam Christus est verus Deus. 2. Deus non potuit elevare naturam humanam ad melius et sublimius esse quam in hoc mysterio fuerit evecta. 3. Deus potuit facere aliquid excellentius humanitate Christi, ut Angelos et alias creaturas perfectiores.

titia vero, quoniam homine victo, non alio (1) *quam homine fecit vinci tyrannum, neque vi eripuit ex morte hominem; — sapientia vero, quoniam invenit difficillimi pretii decentissimam solutionem; — potentia vero, sive virtus infinita, quia nihil est majus quam Deum fieri hominem.* Ergo conveniens fuit Deum incarnari.

RESPONDEO dicendum quod unicuique rei conveniens est illud quod competit ei secundum rationem propriæ naturæ; sicut homini conveniens est ratiocinari, quia hoc ei convenit in quantum est rationalis secundum naturam suam. Ipsa autem natura Dei est essentia bonitatis (2), ut patet per Dionysium, 1 cap. de div. Nomin., lect. 2 et 3. Unde quidquid pertinet ad rationem boni, conveniens est Deo. Pertinet autem ad rationem boni ut se aliis communicet, ut patet per Dionysium, 4 cap. de div. Nom., circ. princ., lect. 1. Unde ad rationem summi boni pertinet quod summo modo se creaturæ communicet: quod quidem maxime fit per hoc quod *naturam creatam sic sibi conjungit ut una persona fiat ex tribus, Verbo, anima, et carne,* sicut dicit Augustinus, 13 de Trin., cap. 18, a princ. Unde manifestum est quod **conveniens fuit Deum incarnari.**

Ad primum ergo dicendum quod incarnationis mysterium non est impletum per hoc quod Deus sit aliquo modo a suo statu immutatus, in quo ab æterno fuit; sed per hoc quod novo modo se creaturæ univit, vel potius eam sibi. Est autem conveniens ut creatura, quæ secundum rationem sui mutabilis est, non semper eodem modo se habeat. Et ideo sicut creatura incepit esse, cum prius non esset, ita convenienter cum prius non est unita Deo in persona, postmodum ei fuit unita:

Ad secundum dicendum quod uniri Deo in unitate personæ, non fuit conveniens carni humanæ secundum conditionem suæ naturæ, quia hoc erat supra dignitatem ipsius; conveniens tamen fuit Deo secundum infinitam excellentiam bonitatis ejus, ut sibi eam uniret pro salute humana.

Ad tertium dicendum quod quælibet alia conditio, secundum quam creatura quæcumque differt a Creatore, a Dei sapientia est instituta, et ad Dei bonitatem ordinata. Deus enim propter suam bonitatem, cum sit increatus, immobilis et incorporeus, produxit creaturas mobiles et corporeas. Et similiter malum pœnæ a Dei justitia est introductum propter gloriam Dei. Malum vero culpæ committitur per recessum ab arte divinæ sapientiæ, et ab ordine divinæ bonitatis. Et ideo Deo conveniens esse potuit assumere naturam creatam, mutabilem, corpoream et pœnalitati subjectam, non autem fuit ei conveniens assumere malum culpæ.

Ad quartum dicendum quod, sicut Augustinus respondet in epist. ad Volusianum 136, al. 3, aliquant. a princ., *non habet hoc christiana doctrina, quod ita sit Deus infusus carni humanæ, ut curam gubernandæ universitatis vel deseruerit, vel amiserit, vel ad illud corpusculum quasi contractam translulerit: hominum enim est iste sensus, nihil nisi corporea valentium cogitare.* Circ. med.: *Deus autem non mole, sed virtute magnus est. Unde magnitudo virtutis ejus nullas in angusto sentit angustias. Nec est incredibile, si verbum hominis transiens simul auditur a multis, et a singulis totum, quod Verbum Dei permanens simul ubique sit totum.* Unde nullum inconveniens sequitur Deo incarnato.

ARTICULUS II

Utrum necessarium fuerit ad reparationem generis humani Verbum Dei incarnari.

3 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1. ad 3, et 4, dist. 10, art. 1, ad 3, et dist. 43, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1, ad 2; et 4 Cont., cap. 55; et Psal. 45.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

(1) Nicolaius, *ab alio.*

(2) Ita edit. omnes. — Codd. Camer. et Alcan. aliique *Natura Dei est bonitas.*

ART. 2. — S. Anselmus in *Cur Deus homo*, nonnullis visus est necessitatem incarnationis absolutam docuisse, sed eum benigne explicant S. Bonaventura et Scotus in 3 dist. 20; imo ipse seipsum, lib. 2, cap. 5 et 17. In hoc etiam Tournely videtur non satis recte loqui. — Ostendit S. Thomas art. præc. mysterium incarnationis esse propter se conveniens; nunc docet etiam propter alium, seu propter extrinsecum finem vel effectum expedire. Solum autem agit de hoc fine, scilicet redemptione hominis, quia hunc potissime nobis scriptura proponit, et nullus excogitari vel nobilior, vel tanto mysterio dignior potest; denique quia omnes alios fines in se comprehendit. Quærit autem non solum an conveniens sit, sed etiam an sit necessarium, ut non tantum convenientiam, sed modum quoque et gradum ejus nobis declaret, tum quia revera quidam necessitatis modus hic intercedit (Suarez). — Vide S. August. lib. 13 *de Trinit.* cap. 10 et *de agone christiano*, cap. 11; S. Athanas. lib. 3 *contra Arian.*; S. Leo, sermo 2 *de Nativ.*; et sermo 14 *de Passione*; S. Gregor. *Moral.* lib. 20, cap. 16; S. Bernard. *epist.* 190. — Nota quod si Deo ita placuisset, humanum genus potuisset, etiam secundum perfectam justitiam, liberari sine morte Christi, veluti per circumcisionem, aut per aliam alicujus sanguinis ejus effusionem, vel etiam per Christi orationem aut aliam ejus actionem: ea tamen liberatio non fuisset sine incarnatione, et propterea non est idem loqui de reparatione per incarnationem, vel per Christum, et per Christi mortem, cum sermo est de eo quod juxta rigorosam justitiam fieri potuit. Sed et per unionem hypostaticam, qua Deus naturam angelicam assumpsisset in unitatem suppositi, potuisset etiam fieri satisfactio rigorosæ justitiæ, absque eo quod humanam naturam assumeret: unde consequens est, nec Christi mortem, nec divinæ personæ incarnationem fuisse absolute necessariam, nequidem ut secundum perfectam justitiam liberaremur, multo autem minus ut quoquo modo liberaremur (Sylvius). — Hic auctores tractare solent de satisfactione puri hominis, et an Christus satisfecerit, secundum perfectam justitiam. Et de hoc vide præcipue: Medina, Suarez, Joann. a S. Thoma, Salmanticenses, Lugo, Petav., Raynaud, *de Christo*, Kleutgen. tom. 3, Sylvius, Gonet, Legrand.

S. Script. — Matth. 18, 11; Joann. 3, 17; 1 Timot. 1, 15.

non fuerit necessarium ad reparationem humani generis Verbum Dei incarnari. Verbo enim Dei, cum sit Deus perfectus, ut in primo habitum est, quæst. 4, art. 1 et 2, nihil virtutis per carnem assumptam accrevit. Si ergo Verbum Dei incarnatum humanam naturam reparavit, etiam absque carnis assumptione eam potuit reparare.

2. Præterea, ad reparationem humanæ naturæ, quæ per peccatum collapsa erat, nihil aliud requiri videbatur quam quod homo satisfaceret pro peccato. Sed homo (1), ut videtur, satisfacere potuit pro peccato : non enim Deus ab homine plus requirere debet quam possit ; et cum pronior sit ad miserendum quam ad puniendum, sicut homini imputat ad pœnam actum peccati, ita imputare debet ad meritum actum contrarium. Non ergo fuit necessarium ad reparationem humanæ naturæ Verbum Dei incarnari.

3. Præterea, ad salutem hominis præcipue pertinet ut Deum revereatur : unde dicitur Malach. 1, 6 : *Si ego Pater, ubi honor meus? si Dominus, ubi timor meus* (2)? Sed ex hoc ipso homines Deum magis reverentur quod eum considerant super omnia elevatum et ab hominum sensibus remotum : unde in Psalmo 112, 4, dicitur : *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus;* et postea subditur : *Quis sicut Dominus Deus noster?* quod ad reverentiam pertinet. Ergo videtur non convenire humanæ saluti quod Deus nobis similis fieret per carnis assumptionem.

— Sed contra, illud per quod humanum genus liberatur a perditione, est necessarium ad humanam salutem. Sed mysterium divinæ incarnationis est hujusmodi, secundum illud Joan. 3, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in ipsum* (3), *non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ergo necessarium fuit ad humanam salutem Deum incarnari.

RESPONDEO dicendum quod ad finem aliquem dicitur aliquid esse necessarium dupliciter. — **Uno modo, sine quo aliquid esse non potest ;** sicut cibus est necessarius ad conservationem humanæ vitæ ; — **alio modo, per quod melius et convenientius pervenitur ad finem ;** sicut equus necessarius est ad iter. — **Primo modo Deum incarnari non fuit necessarium** ad reparationem humanæ naturæ. Deus enim per suam omnipotentem virtutem poterat humanam naturam multis aliis modis reparare. — **Secundo autem modo necessarium fuit Deum incarnari** ad humanæ naturæ reparationem. Unde Augustinus dicit 13 de Trinit., cap. 10, parum a princ. : *Verum etiam ostendamus, non alium modum possibilem Deo defuisse, cujus potestati omnia æqualiter subjacent ; sed sanandæ miseriæ nostræ convenientiorem alium modum non fuisse.* Et hoc quidem considerari potest quantum ad promotionem hominis in bonum. — Primo quidem quantum ad fidem, quæ magis certificatur ex hoc quod ipsi Deo loquenti credit : unde Augustinus dicit 11 de Civit. Dei, cap. 2, a med. : *Ut homo fidentius ambularet ad veritatem, ipsa veritas Dei Filius, homine assumpto, constituit atque fundavit fidem.* — Secundo, quantum ad spem, quæ per hoc maxime erigitur ; unde Augustinus dicit, 13 de Trinit., loc. cit. : *Nihil tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram quam ut demonstraretur nobis quantum diligeret nos Deus. Quid vero hujus rei isto indicio manifestius quam quod Dei Filius naturæ nostræ dignatus est inire consortium?* — Tertio, quantum ad charitatem, quæ maxime per hoc excitatur : unde Augustinus dicit in lib. de catechizandis Rudibus, cap. 4, in princ. : *Quæ major est causa adventus Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis?* et postea subdit : *Si amare pigebat, saltem redamare non pigeat.* — Quarto, quantum ad rectam operationem in qua nobis exemplum se præbuit : unde Augustinus dicit in quodam sermone de Nat. Domini, 22 de Temp., in med. : *Homo sequendus non erat, qui videri poterat ; Deus sequendus erat, qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini et qui videretur ab homine, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo.* — Quinto, quantum ad plenam participationem Divinitatis, quæ vera est hominis beatitudo et finis humanæ vitæ ; et hoc collatum est nobis per Christi humanitatem : dicit enim Augustinus in quodam sermone de Nativ. Domini, 13 de Temp., in princ. : *Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus.*

Similiter et hoc utile fuit ad remotionem mali. — Primo enim per hoc homo instruitur ne sibi diabolum præferat, et eum veneretur, qui est auctor peccati : unde Augustinus dicit 13 de Trin., cap. 17, circa princ. : *Quandoquidem sic potuit Deo conjungi humana natura, ut fieret una persona, superbi illi maligni spiritus non ideo se audeant homini præponere, quia non habent carnem.* — Secundo, per hoc instruimur quanta sit dignitas humanæ naturæ, ne eam inquinemus peccando : unde Augustinus dicit in lib. de vera Relig., cap. 16, a princ. : *Demonstravit nobis Deus quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, in hoc quod hominibus in vero homine apparuit.* Et Leo papa dicit in serm. de Nativ., 1, vers. fin. : *Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam ; et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire.* — Tertio, quia *ad præsumptionem hominis tollendam gratia Dei, in nobis nullis meritis præcedentibus, in homine Christo*

(1) Ita Mss. et edit. passim. — In cod. Alcan. desunt sequentia: *Sed homo, ut videtur, satisfacere potuit pro peccato ;* et mox sic legitur : *Ita etiam videtur quod ei imputaret ad deletionem peccati actum contrarium.*

(2) Vulgata : *Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus; et si Dominus ego sum, ubi est timor meus?*

(3) Vulgata : *... in eum...*

commendatur, ut dicit Augustinus, in 13 de Trin., cap. 17, ante med. — Quarto, quia *superbia hominis, quæ maxime impedimento est ne inhæreatur Deo, per tantam Dei humilitatem redargui potest atque sanari*, ut dicit Augustinus ibidem. — Quinto, ad liberandum hominem a servitute peccati : quod quidem, ut Augustinus dicit in 13 de Trinit., cap. 13, in princ., *fieri debuit sic ut diabolus justitia hominis Jesu Christi superaretur;* quod factum est Christo satisfaciente pro nobis. Homo autem purus satisfacere non poterat pro toto humano genere ; Deus autem satisfacere non debebat : unde oportebat Deum et hominem esse Jesum Christum. Unde et Leo papa dicit in serm. de Nativ., loc. cit. : *Suscipitur a virtute infirmitas, a majestate humilitas, ab æternitate mortalitas, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Dei et hominum mediator, et mori ex uno, et resurgere posset ex altero. Nisi enim esset verus Deus, non afferret remedium ; nisi esset verus homo, non præberet exemplum.* Sunt autem et aliæ plurimæ utilitates quæ consecutæ sunt supra apprehensionem sensus humani.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit secundum primum modum necessarii, sine quo ad finem perveniri non potest.

Ad secundum dicendum quod aliqua satisfactio potest dici dupliciter sufficiens ; — uno modo perfecte, quia est condigna per quamdam adæquationem ad recompensationem culpæ commissæ ; et sic hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit pro peccato, tum quia tota humana natura erat per peccatum corrupta ; nec bonum alicujus personæ, vel etiam plurium, poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum recompensare; tum etiam quia peccatum contra Deum commissum quamdam infinitatem habet ex infinitate divinæ majestatis : tanto enim offensa est gravior, quanto major est ille in quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam satisfactionem ut actus satisfacientis haberet efficaciam infinitam, utpote Dei et hominis existens. — Alio modo potest dici satisfactio hominis esse sufficiens imperfecte, scilicet secundum acceptationem ejus qui est ea contentus, quamvis non sit condigna : et hoc modo satisfactio puri hominis est sufficiens. Et quia omne imperfectum præsupponit aliquid perfectum, a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactio efficaciam habet a satisfactione Christi.

Ad tertium dicendum quod Deus assumendo carnem, suam majestatem non minuit ; et per consequens non minuitur ratio reverentiæ ad ipsum, quæ augetur per augmentum cognitionis ipsius. Ex hoc autem quod nobis appropinquare voluit per carnis assumptionem, magis nos ad cognoscendum attraxit.

Articulus III

Utrum, si homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.

3 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 3 ; et 4, dist. 43, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, ad 2 ; et Ver. quæst. 29, art. 4, ad 3 ; et 1 Tim. 1.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod si homo non peccasset, nihilominus Deus incarnatus fuisset. Manente enim causa, manet effectus. Sed sicut Augustinus dicit 13 de Trin., cap. 17, in princ., *alia multa sunt cogitanda in Christi incarnatione, præter absolutionem a peccato*, de quibus dictum est art. præc. Ergo etiamsi homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.

2. Præterea, ad omnipotentiam divinæ virtutis pertinet ut opera sua perficiat, et se manifestet per aliquem infinitum effectum. Sed nulla pura creatura potest dici infinitus effectus, cum sit finita per suam essentiam : in solo autem opere in-

---

Art. 3. — Sententia opposita videtur sustineri a B. Alberto, in 3, dist. 24, art. 4; sed aperte eam tuentur Scotistæ cum Scoto, præeunte Alexandro, distinguuntque in Deo duplex decretum, unum circa substantiam incarnationis ex motivo naturam humanam nobilitandi, adeoque a peccato independens ; aliud circa circumstantiam passibilitatis ex motivo naturam reparandi, adeoque cum peccato connexum : unde juxta illos, Adamo non peccante, venisset Christus, sed non in carne passibili. Scotistis aliquo modo concinunt Suarez, Isambert et alii quidam, sed in hoc differunt quod pro motivo primi decreti, assignant ipsius Incarnationis excellentiam, et quod velint secundum decretum versari etiam circa substantiam incarnationis, et non tantum circa circumstantiam passibilitatis, ut sic salvetur Christum venisse propter nos, nec inconveniens reputant eumdem effectum procedere a duplici causa totali (Billuart). — Vide opuscul. fr. Hilarii, capuc. *Cur Deus homo.* Vide etiam Toletum refutantem singularem opinionem Ambrosii Catharini, oppositam doctrinæ S. Doctoris nostri.

S. Script. — Is. 61 ; Dan. 9 ; Zach. 3 ; Matth. 1 et 18; Luc. 19; Joan. 3 ; Galat. 4 ; 1 Timot. 1 ; Joan. 1 et 3 et 4.

Definit. Eccles. de motivo Incarnationis. — *Concil. œcumen Nicænum. Professio fidei seu symbolum.* Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est, etc. — *Concil. œcumen. Constantinop. I, eadem habet verba in symbolo.* — *Concil œcumen. V. Constantinop. II. Canones contra Origenem : Can. 7.* Si quis dixerit, Christum, qui dicitur in forma Dei existere et ante omnia sæcula Deo Verbo unitum, noviss mis diebus exinanivisse semetipsum ad naturam humanam, misertum illius, quæ facta est, ut aiunt, multiplex prolapsio eorum, qu erant in eadem unitate : et cum vel et ipsos restituere, per omnes exstitisse, et diversa corpora induisse et nomina sumpsisse, omnia omnibus factum : in Angelis Angelum, sed et in Virtutibus Virtutem, et in aliis ordinibus vel speciebus rationalium congruenter singulis transformatum fuisse : postea similiter nobis communicasse carni et sanguini, et factum esse hominibus hominem : et non confitetur, Deum Verbum exinanitum fuisse et hominem factum fuisse, anat. sit. — *Propos. Abelardi damn. a Concil. Senon., et ab Innoc. II.* 4. Quod Christus non assumpsit carnem, ut nos a jugo diaboli liberaret. — *Concil. œcumen. Lateran. IV, contra Albigens.* : Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus, descendit ad infernos, resurrexit a mortuis et ascendit in cœlum.

carnationis videtur præcipue manifestari infinitus effectus divinæ potentiæ, per quam in infinitum distantia conjunguntur, in quantum factum est quod homo esset Deus : in quo etiam opere maxime videtur perfici universum, per hoc quod ultima creatura, scilicet homo, primo principio conjungitur, scilicet Deo. Ergo etiamsi homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.

3. Præterea, humana natura per peccatum non est facta capacior gratiæ. Sed post peccatum capax est gratiæ unionis, quæ est maxima gratia. Ergo si homo non peccasset, humana natura hujus gratiæ capax fuisset ; nec Deus subtraxisset humanæ naturæ bonum cujus capax erat. Ergo si homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.

4. Præterea, prædestinatio Dei est æterna. Sed dicitur Rom. 1, 4, de Christo : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute*. Ergo etiam ante peccatum necessarium erat Filium Dei incarnari, ad hoc quod Dei prædestinatio impleretur.

5. Præterea, incarnationis mysterium est primo homini revelatum, ut patet per hoc quod dixit, Genes. 2, 23 : *Hoc nunc os ex ossibus meis*, etc., quod Apostolus dicit esse *magnum sacramentum in Christo et in Ecclesia*, ut patet Ephes., 5, 32. Sed homo non potuit esse præscius sui casus eadem ratione qua nec angelus, ut Augustinus probat 11 super Genes. ad litt., cap. 18. Ergo etiamsi homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, exponens illud quod habetur Luc. 19 : *Venit Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat*, serm. 36, cap. ult., sed expressius in lib. de Verb. Apost. serm. 8, cap. 2, circa princ. : *Ergo si homo non peccasset, Filius hominis non venisset ;* et 1 Timot. 1, super illud : *Christus venit in hunc mundum, ut peccatores salvos faceret*, dicit Glossa ord. Aug., lib. de Verb. Apost., serm. 9, circa princ. : *Nulla causa veniendi fuit Christo Domino, nisi peccatores salvos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, et nulla est medicinæ causa.*

RESPONDEO dicendum quod aliqui circa hoc diversimode opinantur. — Quidam enim dicunt quod etiamsi homo non peccasset, Dei Filius incarnatus fuisset.— Alii vero contrarium asserunt: quorum assertioni magis assentiendum videtur. Ea enim quæ ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra Scriptura traduntur, per quam divina voluntas nobis innotescit. Unde cum in sacra Scriptura ubique incarnationis ratio ex peccato primi hominis assignetur, **convenientius dicitur, incarnationis opus ordinatum esse a Deo in remedium contra peccatum; ita quod peccato non existente, incarnatio non fuisset. Quamvis potentia Dei ad hoc non limitetur**; potuisset enim etiam peccato non existente, Deus incarnari.

Ad primum ergo dicendum quod omnes aliæ causæ quæ sunt assignatæ art. præc., pertinent ad remedium peccati. Si enim homo non peccasset, perfusus fuisset lumine divinæ sapientiæ, et justitiæ rectitudine perfectus a Deo ad omnia necessaria cognoscenda et agenda. Sed quia homo, deserto Deo, collapsus erat ad corporalia, conveniens fuit ut Deus carne assumpta etiam per corporalia ei salutis remedium exhiberet. Unde dicit Augustinus super Joan. 1 : *Verbum caro factum est*, tract. 2, circa fin. : *Caro te obcæcaverat, caro te sanat : quoniam sic venit Christus, ut carnis vitia extingueret.*

Ad secundum dicendum quod in ipso modo productionis rerum ex nihilo divina virtus infinita ostenditur : ad perfectionem etiam universi sufficit quod naturali modo creatura ordinetur in Deum sicut in finem. Hoc autem excedit limites perfectionis naturæ, ut creatura uniatur Deo in persona.

Ad tertium dicendum quod duplex capacitas attendi potest in humana natura : — una quidem secundum ordinem potentiæ naturalis, quæ a Deo semper impletur, qui dat unicuique rei secundum suam capacitatem naturalem ; — alia vero secundum ordinem divinæ potentiæ, cui omnis creatura obedit ad nutum : et ad hoc pertinet ista capacitas. Non autem Deus omnium talem capacitatem naturæ implet : alioquin Deus non posset facere in creatura nisi quod facit : quod falsum est, ut in primo habitum est, quæst. 105, art. 6. Nihil autem prohibet ad aliquid majus humanam naturam perductam esse post peccatum. Deus enim permittit mala fieri, ut inde aliquid melius eliciat : unde dicitur Rom. 5, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.* Unde et in benedictione cerei paschalis dicitur : *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem !*

Ad quartum dicendum quod prædestinatio præsupponit præscientiam futurorum : et ideo sicut Deus prædestinat salutem alicujus hominis, per orationes aliorum implendam, ita etiam prædestinavit opus incarnationis in remedium humani peccati.

Ad quintum dicendum quod nihil prohibet alicui revelari effectum cui non revelatur causa. Potuit igitur primo homini revelari incarnationis mysterium, sine hoc quod esset præscius sui casus. Non enim quicumque cognoscit effectum, cognoscit et causam.

ARTICULUS IV

Utrum principalius Christi incarnatio facta fuerit ad tollendum peccatum originale quam actuale.

3 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2, ad 6; et Opusc 10, cap. 28; et Opusc. 11, art. 23; et Opusc. 33, art. 21.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus principalius incarnatus fuerit in remedium actualium peccatorum quam in remedium originalis peccati. Quanto enim peccatum est gravius, tanto magis humanæ saluti adversatur, propter quam Deus est incarnatus. Sed peccatum actuale est gravius quam originale peccatum; *minima enim pœna debetur originali peccato*, ut Augustinus dicit contra Julianum, lib. 5, cap. 11, parum a princ. Ergo principalius incarnatio Christi ordinatur ad deletionem actualium peccatorum quam ad deletionem originalis peccati.

2. Præterea, peccato originali non debetur pœna sensus, sed solum pœna damni, ut in secundo habitum est (implic. 1-2, quæst. 87, art. 5, arg. 2, sed clarius in 2, dist. 33, quæst. 2, art. 1). Sed Christus venit pro satisfactione peccatorum pœnam sensus pati in cruce, non autem pœnam damni, quia nullum defectum habuit divinæ visionis aut fruitionis. Ergo principalius venit ad deletionem peccati actualis quam originalis.

3. Præterea, sicut Chrysostomus dicit in 2 lib. de Compunctione cordis cap. 5, in fin., *hic est affectus servi fidelis, ut beneficia Domini sui, quæ communiter omnibus data sunt, quasi sibi soli præstita reputet. Quasi enim de se solo loquens Paulus ita scribit ad Galat. 2 : « Dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. »* Sed propria peccata nostra sunt actualia, originale enim est commune peccatum. Ergo hunc affectum debemus habere ut existimemus eum principaliter propter actualia peccata venisse.

— Sed contra est quod Joan. 1, 29, dicitur : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi :* quod exponens Beda dicit : *Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi.* (Colligitur ex ejus hom. in oct. Epiph., aliquant. a princ., et habetur in Gloss. ord).

RESPONDEO dicendum quod certum est **Christum venisse in hunc mundum non solum ad delendum illud peccatum quod traductum est originaliter in posteros, sed etiam ad deletionem omnium peccatorum quæ postmodum superaddita sunt :** non quod omnia deleantur, quod est propter defectum hominum, qui Christo non inhærent, secundum illud Joan. 3, 19 : *Venit lux in mundum* (1), *et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem ;* sed quia ipse exhibuit quod sufficiens fuit ad omnium peccatorum deletionem. Unde dicitur Rom. 5, 15 : *Non sicut delictum, ita et donum... Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem.* Tanto autem principalius ad alicujus peccati deletionem Christus venit, quanto illud peccatum majus est. Dicitur autem aliquid majus dupliciter. — Uno modo *intensive :* sicut est major albedo quæ est intensior : et per hunc modum majus est peccatum actuale quam originale, quia plus habet de ratione voluntarii, ut in secundo habitum est, 1-2, quæst. 81, art. 1. — Alio modo dicitur aliquid majus *extensive ;* sicut dicitur major albedo quæ est in majori superficie : et hoc modo peccatum originale, per quod totum genus humanum inficitur, est majus quolibet peccato actuali, quod est proprium singularis personæ. Et quantum ad hoc **Christus principalius venit ad tollendum originale peccatum,** in quantum *bonum gentis divinius et eminentius est quam bonum unius*, ut dicitur 1 Ethic., cap. 2, circ. fin.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de intensiva magnitudine peccati.

Ad secundum dicendum quod peccato originali in futura retributione non debetur pœna sensus. Pœnalitates tamen, quas sensibiliter in hac vita patimur, sicut famem, sitim, mortem et alia hujusmodi, ex peccato originali procedunt. Et ideo Christus, ut plene pro peccato originali satisfaceret, sensibilem dolorem pati voluit, ut mortem et alia hujusmodi in seipso consumeret.

ART. 4 — Hic primo manifestatur quod quæstio hæc supponit, scilicet Christum delevisse omnia peccata mundi. Cum enim hæc quæstio sit comparativa, scilicet an principalius pro originali quam pro actualibus peccatis Deus incarnatus sit, præsupponit, positivam certam, scilicet quod pro utrisque peccatis sit incarnatus, et hoc est quod primo in littera dicitur. Nota bene quod non est sermo de omnibus peccatis simpliciter, sed de omnibus peccatis hominum. Hic etiam deinde monstratur modus quo Deus incarnatus delevit omnia peccata, scilicet non secundum effectum, sed secundum sufficientiam remedii, ita quod duæ hic promuntur conclusiones : prima negativa, non omnia peccata hominum delentur per Christum, et ratio hujus est defectus hominum : secunda affirmativa, Christus exhibuit quod sufficiens fuit ad omnium peccatorum deletionem. Tandem hic, in littera, respondetur quæsito duabus conclusionibus, altera implicite, altera explicite (Cajetanus). — Fide certum est Deum fuisse incarnatum in remedium omnium peccatorum, atque adeo ad deletionem non solum originalis sed etiam omnium peccatorum. Is. 53, Matth. 1, 1 Joan. 1, et 2, et 3, Apoc. 1. Et sic loquitur Trident. sess. 6, cap. 2 : *De dispensatione et mysterio adventus Christi* : « Quo factum est, ut cælestis Pater, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, Christum Jesum, Filium suum, et ante legem, et legis tempore, multis sanctis Patribus declaratum, ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit ; ut et Judæos, qui sub lege erant, redimeret ; et gentes, quæ non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris : non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi ».

(1) Vulgata : *Lux venit in mundum.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus ibidem, cap. 6, dicit, *verba illa dicebat Apostolus, non quasi diminuere volens amplissima, et per orbem terrarum diffusa Christi munera; sed ut pro omnibus se solum judicaret obnoxium. Quid enim interest, si et aliis præstitit, cum quæ tibi sunt præstita, ita integra sunt, et ita perfecta quasi nulli alii ex his aliquid fuerit præstitum?* Ex hoc ergo quod aliquis debet reputare sibi beneficia Christi præstita esse, non debet existimare quod non sint aliis præstita. Et ideo non excluditur quin principalius venerit abolere peccatum totius naturæ quam peccatum unius personæ. Sed illud peccatum naturæ ita perfecte curatum est in unoquoque ac si in uno solo esset curatum. Et ideo propter unionem charitatis totum quod omnibus est impensum, unusquisque debet sibi adscribere.

Articulus v

Utrum conveniens fuerit Deum incarnari ab initio mundi.

1-2, quæst. 98, art. 6, corp.; et 3 Sent. dist. 1, quæst. 1, art. 4; et 4 Cont., cap. 55, ad 9; et Isai. 2, col. 1; et Gal. 4, col. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod conveniens fuisset Deum incarnari a principio humani generis. Incarnationis enim opus ex immensitate divinæ charitatis processit, secundum illud Ephes. 2, 4 : *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo.* Sed charitas non tardat subvenire amico necessitatem patienti, secundum illud Prov. 3,28: *Ne dicas amico tuo : Vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare.* Ergo Deus incarnationis opus differre non debuit, sed statim a principio per suam incarnationem humano generi subvenire.

2. Præterea, 1 Tim. 1, 15, dicitur : *Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere.* Sed plures salvati fuissent, si a principio humani generis Deus incarnatus fuisset : plurimi enim ignorantes Deum in suo peccato perierunt in diversis seculis. Ergo convenientius fuisset quod a principio humani generis Deus incarnatus fuisset.

3. Præterea, opus gratiæ non est minus ordinatum quam opus naturæ. Sed natura initium sumit a perfectis, ut dicit Boetius in lib. 3 de Consolat. prosa 10, parum a princ. Ergo opus gratiæ a principio debuit esse perfectum. Sed in opere incarnationis consideratur perfectio gratiæ, secundum illud, Joan. 1, 14 : *Verbum caro factum est :* et postea subditur : *Plenum gratiæ et veritatis.* Ergo Christus a principio humani generis debuit incarnari.

— Sed contra est quod dicitur Galat. 4, 4 : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege ;* ubi dicit Glossa Ambros. in hunc loc. quod *plenitudo temporis est quod præfinitum fuit a Deo Patre quando mitteret Filium suum.* Sed Deus sua sapientia omnia definivit. Ergo convenientissimo tempore Deus est incarnatus : et sic conveniens non fuit quod a principio humani generis Deus incarnaretur.

Respondeo dicendum quod cum opus incarnationis principaliter ordinetur ad reparationem humanæ naturæ per peccati abolitionem, manifestum est quod **non fuit conveniens a principio humani generis ante peccatum Deum incarnatum fuisse.** Non enim datur medicina nisi jam infirmis. Unde ipse Dominus Matth. 9, 12, dicit : *Non est opus valentibus medico... sed male habentibus* (1) *; non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Sed **nec etiam statim post peccatum conveniens fuit Deum incarnari.** — Primo quidem propter conditionem humani peccati, quod ex superbia provenerat, unde eo modo erat homo liberandus, ut humiliatus recognosceret se liberatore indigere. Unde super illud Galat. 3 : *Ordinata per angelos in manu mediatoris*, dicit Glossa ord. : *Magno Dei consilio factum est ut post hominis casum non illico Dei Filius mitteretur.* Reliquit enim Deus prius hominem in libertate arbi-

(1) Vulgata : *medicus.*

Art. 5. — In corp. duæ sunt conclusiones juxta duplicem statum humani generis in sui principio, scilicet innocentiæ et lapsus. — In resp. *ad* 2, perspice quod responsio consistit in hoc quod ratio ex pluralitate salvandorum non est efficax; quia salvandi, ex divina prædestinatione sunt misericorditer salvandi, prout ipse magis hos quam illos elegit. Cujus nulla est ratio nisi divina voluntas (Cajetanus). — In verbis Apostoli, quæ in arg. *Sed contra* citantur, « plenitudo temporis » subintelligitur præfiniti a Deo; quasi diceret : cum tempus a Deo præfinitum de Filio Dei mittendo advenit, etc. Dicitur autem tempus adventus Filii Dei plenitudo temporis aut plenum tempus, quia Deus in eo implevit mysterium quod præfinierat, implevit figuras veteres et promissiones, deditque plenitudinem gratiarum (Vide S. Thom. super cap. 4 ad Galat.). — Nota, ait Toletus, quod conclusiones istæ, sunt cum limitatione intelligendæ. Non enim est sensus quod si incarnatio facta fuisset statim post peccatum aut ante, inconvenienter fuisset facta. Sequeretur enim quod non potuisset sic fieri : Deus enim nihil facit quod non sit convenienter factum; aliter enim facere non potest. At nullus dubitat potuisse illud fieri. Sensus duplex esse potest : 1°, quod convenienter factum est ut ante peccatum et statim post, non fuisset incarnatio; ut sit sensus a contrario : non est conveniens incarnari ante peccatum, id est conveniens fuit non incarnari ante peccatum. Rursus non fuit conveniens incarnari statim post; id est, conveniens fuit non incarnari statim post. 2°. Alius sensus est comparativus. Non fuit conveniens, id est : non fuit ita conveniens. Nec est hoc absurdum, nam non semper Deus operatur quod optimum est, sed quod bonum est; aliter non posset meliora facere quam facit.

trii in lege naturali, ut sic vires naturæ suæ cognosceret : ubi cum deficeret, legem accepit ; qua data invaluit morbus, non legis, sed naturæ vitio ; ut ita cognita sua infirmitate, clamaret ad medicum et gratiæ quæreret auxilium. — Secundo propter ordinem promotionis in bonum, secundum quem ab imperfecto ad perfectum proceditur. Unde Apostolus dicit 1 ad Corinth. 5, 46 : *Non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.* — Tertio, propter dignitatem Verbi incarnati, quia super illud Gal. 4, *At ubi venit plenitudo temporis*, dicit Glossa Aug. tract. 31 in Joan., ante med. : *Quanto major judex veniebat, tanto præconum series longior præcedere debebat.* — Quarto, ne fervor fidei temporis prolixitate tepesceret, quia circa finem mundi refrigescet charitas multorum. Unde Luc. 18,8, dicitur : *Cum Filius hominis veniet* (1), *putas inveniet fidem in terra ?*

Ad primum ergo dicendum quod charitas non differt amico subvenire, salva tamen negotiorum opportunitate et personarum conditione. Si enim medicus statim a principio ægritudinis medicinam daret infirmo, minus proficeret, vel magis læderet quam juvaret. Et ideo etiam Dominus non statim a principio incarnationis remedium humano generi exhibuit, ne illud contemneret ex superbia, si prius suam infirmitatem non cognosceret.

Ad secundum dicendum quod Augustinus ad hoc respondet in lib. de sex Quæstionibus paganorum, ep. 102, al. 49, quæst. 2, inter med. et fin., dicens *quod tunc voluit Christus hominibus apparere, et apud eos prædicari suam doctrinam, quando et ubi sciebat esse qui in eum fuerant credituri. His enim temporibus, et his in locis, quibus Evangelium ejus non est prædicatum, tales omnes in ejus prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed tamen multi in ejus corporali præsentia fuerunt ; qui nec in eum, suscitatis ab eo mortuis, credere voluerunt.* Sed hanc responsionem reprobans idem Augustinus in lib. de Perseverantia, cap. 9, non procul a fin., dicit : *Numquid possumus dicere Tyrios et Sidonios talibus apud se virtutibus factis credere noluisse, aut crediturus non fuisse, si fierent ; cum ipse Deus attestetur eis quod acturi essent magnæ humilitatis pœnitentiam, si in eis facta essent divinarum illa signa virtutum ? Proinde*, ut ipse solvens subdit. cap. 11, in princ., *sicut Apostolus ait ad Rom. : « Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, » qui his quos prævidit, si apud eos facta essent, suis miraculis crediturus, quibus voluit, subvenit : aliis autem non subvenit, de quibus in sua prædestinatione occulte quidem, sed aliud juste judicavit. Itaque* (1) *misericordiam ejus in his qui liberantur, et veritatem in his qui puniuntur, sine dubitatione credamus.*

Ad tertium dicendum quod perfectum est prius imperfecto, in diversis quidem tempore et natura (oportet enim quod perfectum sit quod alia ad perfectionem adducit), sed in uno et eodem imperfectum est prius tempore, etsi sit posterius natura. Sic ergo imperfectionem naturæ humanæ duratione præcedit æterna Dei perfectio ; sed sequitur ipsam consummata perfectio ejus in unione ad Deum.

(1) Vulgata : *Verumtamen Filius hominis veniens, putas*, etc.

Articulus VI

Utrum incarnatio differri debuerit usque ad finem mundi.

Locis sup., art. 5, citatis.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod incarnationis opus differri debuerit usque in finem mundi. Dicitur enim in Psal. 92, 2 : *Senectus mea in misericordia uberi*, id est, *in novissimo*, ut Glossa interl. et Aug. in hunc loc. dicit. Sed tempus incarnationis est maxime tempus misericordiæ secundum illud Psal. 101, 14 : *Quoniam venit tempus miserendi ejus.* Ergo incarnatio differri debuit usque in finem mundi.

2. Præterea, sicut dictum est art. præc., ad 3, perfectum in eodem subjecto, tempore est posterius imperfecto. Ergo illud quod est maxime perfectum, debet esse omnino ultimum in tempore. Sed summa perfectio humanæ naturæ est in unione ad Verbum, quia in Christo complacuit omnem plenitudinem Divinitatis inhabitare, ut Apostolus dicit Coloss. 1. Ergo incarnatio differri debuit usque in finem mundi.

3. Præterea, non est conveniens fieri per duo quod per unum fieri potest. Sed unus Christi adventus sufficere poterat ad salutem humanæ na-

Art. 6. — In arg. *sed contra*, ad verba Habacuc, « in medio annorum » nota quod nonnulli erronee hinc intellexerunt Christum sic venisse in medio durationis mundi, ut æqualiter distet ab utriusque terminis. Sciendum est autem illud dici esse in medio alicujus rei, quod est intra illam, (v. g. Ps. 100, Jerem. 51, Mich. 5) ac proinde in medio annorum idem est quod intra annos a Deo præstitutos. Itaque in medio annorum, non aliud est quam ubi venit plenitudo temporis. Quod cur aliquando dicatur novissimum et finis sæculorum (Joel 2, Act. 2, 1 Corint. 10, ratio est, quia lex gratiæ, toto reliquo tempore duratura est, nec habebit aliam legem quæ ei succedat ; estque ultima ætas (Sylvius). — Venit autem Christus initio septimæ ætatis mundi, quando juxta prophetiam Jacob (Gen. 49), ablatum erat sceptrum de Juda, regnante Herode alienigena, et quando finiebatur hebdomas Danielis sexagesima sexta, ut post septuaginta hebdomades occideretur. — Nota etiam pro præsenti art., animadversiones Toleti, in præced.

(1) Ita cum Augustino Mss. et editi multi. — In cod. Alcan., obscure, *ita quod.*

turæ, qui erit in fine mundi. Ergo non oportuit quod antea veniret per incarnationem ; et ita incarnatio differri debuit usque in finem mundi.

— Sed contra est quod dicitur, Habac. 3, 2 : *In medio annorum notum facies.* Non ergo debuit incarnationis mysterium, quod mundo innotuit, usque in finem mundi differri.

RESPONDEO dicendum quod sicut non fuit conveniens Deum incarnari a principio mundi, ita **non fuit conveniens quod incarnatio differretur usque in finem mundi**. Quod quidem apparet : — Primo ex unione divinæ et humanæ naturæ. Sicut enim dictum est art. præc., ad 3 perfectum uno modo tempore præcedit imperfectum ; alio modo e converso imperfectum tempore præcedit perfectum. In eo enim quod de imperfecto fit perfectum, imperfectum tempore præcedit perfectum ; in eo vero quod est causa perfectionis efficiens, perfectum tempore præcedit imperfectum. In opere autem incarnationis utrumque concurrit, quia natura humana in ipsa incarnatione est perducta ad summam perfectionem ; et ideo non decuit quod a principio humani generis incarnatio facta fuisset. Sed ipsum Verbum incarnatum est perfectionis humanæ naturæ causa efficiens, secundum illud Joan. 1, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus :* et ideo non debuit incarnationis opus usque in finem mundi differri ; sed perfectio gloriæ, ad quam perducenda est ultimo natura humana per Verbum incarnatum, erit in fine mundi.

Secundo, ex effectu humanæ salutis : ut enim dicitur in lib. de QQ. vet. et novi Testam., quæst. 83, *in potestate dantis est, quando vel quantum velit misereri. Venit ergo quando et subveniri debere scivit, et gratum futurum beneficium. Cum enim languore quodam humani generis, obsolescere cœpisset cognitio Dei inter homines, et mores immutarentur, eligere dignatus est Abraham, in quo forma esset renovatæ notitiæ Dei et morum ; et cum adhuc reverentia segnior esset, postea per Moysem legem litteris dedit ; et quia eam gentes spreverunt, non se subjicientes ei, neque hi qui acceperunt, eam servaverunt, motus misericordia Dominus misit Filium suum, qui, data omnibus remissione peccatorum, Deo Patri illos justificatos offerret.* Si autem hoc remedium differretur usque in finem mundi, totaliter Dei notitia, et reverentia, et morum honestas abolita fuisset in terris.

Tertio, apparet hoc fuisse conveniens ad manifestationem divinæ virtutis, quæ pluribus modis homines salvavit, non solum per fidem futuri, sed etiam per fidem præsentis et præteriti.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa exponit de misericordia perducente ad gloriam. Si tamen referatur ad misericordiam exhibitam humano generi per incarnationem Christi, sciendum est quod, sicut Augustinus dicit in lib. 1 Retract., cap. 26, ante med., tempus incarnationis potest comparari juventuti humani generis *propter vigorem fervoremque fidei, quæ per dilectionem operatur ;* senectuti autem, quæ est sexta ætas, propter numerum temporum, quia Christus venit in sexta ætate. Et quamvis in corpore non possit simul esse juventus et senectus, potest tamen simul esse in anima, illa propter alacritatem, ista propter gravitatem. Et ideo alicubi in lib. 83 QQ., quæst. 44, in med., dicit Augustinus quod *non oportuit divinitus venire magistrum, cujus imitatione humanum genus in mores optimos formaretur, nisi tempore juventutis.* Alibi autem, lib. 1 de Gen. cont. Manich. cap. 23, dicit Christum in sexta ætate humani generis, tanquam in senectute, venisse.

Ad secundum dicendum quod opus incarnationis non solum est considerandum ut terminus motus de imperfecto ad perfectum, sed etiam ut principium perfectionis in humana natura, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicit Chrysostomus super illud Joan. 3 : *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum,* hom. 27, inter princ. et med., *duo sunt Christi adventus : primus quidem, ut remittat peccata ; secundus, ut judicet mundum. Si enim hoc non fecisset, universi simul perditi essent, omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.* Unde patet quod non debuit adventum misericordiæ differre usque in finem mundi.

QUÆSTIO II

DE MODO UNIONIS VERBI INCARNATI. — *In duodecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de modo unionis Verbi incarnati : — et primo, quantum ad ipsam unionem ; — secundo, quantum ad personam assumentem ; — tertio, quantum ad naturam assumptam.

Circa primum quæruntur duodecim : 1° utrum unio Verbi incarnati sit facta in natura ; 2° utrum sit facta in persona ; 3° utrum sit facta in supposito vel hypostasi ; 4° utrum persona vel hypostasi

QUÆSTIO 2. — Incipit tractare de Incarnatione quoad quid est. Et cum quidditas, seu definitio incarnationis sit duarum naturarum unio in una persona, explicat hanc quidditatem quantum ad tria : Primo explicat quasi objectum unionis seu materiam circa quam, a quo species materiæ desumitur ; et hoc sex prioribus articulis, ita ut in sexto, quasi epilogando præcedentes, ostendit unionem hanc humanæ naturæ ad Verbum non esse accidentalem, sed substantialem, quia humana natura, tracta est ad subsistendum in persona Verbi et non ut accidentali conjunctione ei uniatur. Secundo explicat quantum ad ipsam naturam in se ; et hoc tribus articulis (7-9). Tertio quantum ad causas, quibus facta est, tam physicam quam moralem, quæ consistit in meritis et gratia eam præcedentibus, et hoc tribus aliis articulis (10-12)

sis Christi post incarnationem sit composita ; 5° utrum sit facta aliqua unio animæ et corporis in Christo ; 6° utrum natura humana fuerit unita Verbo accidentaliter ; 7° utrum ipsa unio sit aliquid creatum ; 8° utrum sit idem quod assumptio; 9° utrum unio duarum naturarum sit maxima unionum ; 10° utrum unio duarum naturarum in Christo fuerit facta per gratiam ; 11° utrum eam aliqua merita præcesserint ; 12° utrum gratia unionis fuerit homini Christo naturalis.

Articulus primus

Utrum unio Verbi incarnati sit facta in natura.

Inf., art. 2 et 6, corp., et 12, ad 1, et quæst. 50, art. 2 ; et 3 Sent., dist. 1, quæst. 11, art. 1, et dist. 5, quæst. 1, art. 2 et 3; et 4 Cont., cap. 35, 37 et 41; et Verit. quæst. 20, art. 1, corp.; et Opusc. 2, cap. 211, 212, 225.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod unio Verbi incarnati sit facta in natura (1). Dicit enim Cyrillus, et inducitur in gestis concilii Chalced., part. 2, act. 1, aliquant. post epist. Cyrill. : *Non oportet intelligere duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam :* quod quidem non esset, nisi unio fieret in natura. Ergo unio Verbi incarnati facta est in natura.

2. Præterea, Athanasius dicit, in Symb. fid. : *Sicut anima rationalis et caro unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus.* Sed anima rationalis et caro conveniunt in constitutione unius na-

---

Art. 1. — Uniri in natura (in titulo) est sic uniri, ut ex unione resultet tantum una natura. — Responsio fidei est unionem Verbi incarnati non esse factam in natura, id est non sic, ut natura divina et humana coalescerent in unam. Et hoc, contra Eutychen et Dioscorum (infra art. 6) fuit definitum, præcipue in celebri epistola S. Leonis ad Flavianum, et in Concil. gener. Chalcedonensi, et Constantinopolitano II. — Nota *ad 1 arg.* quod illa verba non sunt in concilio posita ut a Cyrillo dicta, sed a Dioscoro hæretico; et hoc est legitima responsio ad argumentum. Tamen quia aliquem sensum verum habere possunt, ob id, S. Thomas ut a Cyrillo dicta solvit. — Ad 2, nota quod similitudo Athanasii, non per omnia constat, cum divinitas non sit forma humanitatis, sicut anima rationalis est forma corporis seu carnis ; sed ad hoc solum adducitur, ut personalis unitas Christi in duabus naturis subsistens, declaretur. — Adverte etiam resp. ad 3 ut recte interpretari possis diversos SS. Patrum loquendi modos.

De natura. — Hic, vox *natura* sumitur secundum quod significat *essentiam* seu *quidditatem*; hæc enim tria vocabula pro eodem communiter sumuntur a metaphysicis. Essentia, ait Sanseverino definitur « id, quo aliquid in certa rerum specie collocatur ». Quoniam vero res ex eo quod ad certam speciem pertinet, efficitur id quod est, atque a cæteris rebus discriminatur, essentia definiri etiam solet « id per quod res est id quod est, ac a cæteris rebus discriminatu ». Vocatur *quidditas*, quia est id quo respondetur ad quæstionem quid res sit ; vocatur *natura* quia est principium ex quo proprietates et operationes rei nascuntur seu promanant. — Vide in opusc. S. Thomæ *de Ente et Essentia*, omnes quæstiones pertinentes ad præsentem materiam. — In hoc art. autem intellige per naturæ vocem, non tantum solam naturam communem, sed etiam singularem et individuam, sicut in Christo est natura tam humana quam divina. — In corpore sunt duæ partes principales, ait Cajetanus, In prima decla-

(1) Ita post theologos, qui vocem *una* sustulerunt, edit. omnes. — Mss. et Edit. veteres, *in una natura.*

ratur quid significet in titulo ly *natura*. Ubi nota quod Auctor discurrendo per diversas significationes ordine quodam convenientes nomini naturæ, decernit in hac quæstione, naturam significare essentiam rei, et ex hac determinatione, ut clarificatum reliquit titulum articuli. Et vere sic est, quoniam ex hoc ipso quod naturæ nomine essentiam intelligimus, clare constat quid est uniri in natura, scilicet uniri ad essentiæ integritatem, ut expresse Auctor deduxit ex eodem præsupposito, in 4 *Contra gentes*, cap. 41. Quærere igitur, an unio Verbi incarnati sit facta in natura, est quærere an Verbum et humana natura, sint unita in una essentia, an convenerint ad integrandam unam essentiam. In 2ª, parte corp. resp. articulo negative, etc.

Definit. Eccles. — Anathematismi S. Damasi papæ, (378) *in concil. romano, contra Macedonianos, Apollinaristas etc, approbati a concil. œcumenico Constantinop. I et a Cœlestino et Vigilio Pap.* 14. Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sustinebat Filius Dei Deus, et non caro cum anima, qua induerat formam servi, quam sibi acceperat, sicut ait Scriptura, anat. sit. 15. Si quis non dixerit, quod in carne, quam assumpsit, sedet ad dexteram Patris, in qua venturus est, judicare vivos et mortuos, anat. sit. *Vide Epist. S. Leonis, ad Flavianum; Concil. Chalcedonense; Concil œcumen. V, et præcipue can.* 2, 5, 8; *Concil. Lateran, sub Mart. I, et præcipue can.* 4, 6, 7, 9; *Symbol. fidei, Concil. Tolet. supra, pag.* 3, etc.; *Concil. plen. Hispan. Toleti, jussu S. Leonis papæ, vide supra pag.* 6; *et insuper ibid.* 6. Si quis dixerit vel crediderit, Christum innascibilem esse anat. sit. 7. Si quis dixerit vel crediderit, deitatem Christi convertibilem esse vel passibilem, anat. sit. 13. Si quis dixerit vel crediderit deitatis et carnis unam in Christo esse naturam anat. sit. — *Symbol. S. Athanas; Epist, Agathonis papæ; Concil. œcumen. VI, Constantinop. III. supra, pag.* 3, etc. — *Decreta Nicolai I in concil. Roman.* 863: *Can.* 7. Veraciter quidem credendum est, et omnimodis profitendum, quia Dominus noster Jesus Christus Deus et Dei Filius passionem crucis tantummodo secundum carnem sustinuit, deitate autem impassibilis mansit, ut apostolica docet auctoritas et sanctorum Patrum luculentissime doctrina ostendit. *Can.* 8. Hi autem, qui aiunt, quia Redemptor noster Jesus Christus et Dei Filius passionem crucis secundum deitatem sustinuit, quoniam impium est et catholicis mentibus execrabile, anathema sint. — *Professio fidei a Leone IX proposita Petro episc.* Credo quoque ipsum Dei Patris Filium, Verbum Dei æternaliter natum ante omnia tempora de Patre, consubstantialem, coomnipotentem et coæqualem Patri per omnia in divinitate temporaliter natum de Spiritu S. ex Maria semper virgine, cum anima rationali : duas habentem nativitates, unam ex Patre æternam, alteram ex matre temporalem : duas voluntates et operationes habentem : Deum verum et hominem verum : proprium in utraque natura atque perfectum : non commixtionem atque divisionem passum, non adoptivum, neque phantasticum : unicum et unum Deum Filium Dei in duabus naturis, sed in unius personæ singularitate : impassibilem et immortalem divinitate, sed in humanitate pro nobis et pro nostra salute passum. — *Decret. Alexandri III.* In epistola ad Rhemensem archiepiscopum sub anathemate prohibet propositionem Petri Lombardi non satis distincte enunciatam : « Christus non est aliquid secundum homo ». — *Concil. Lateran. IV, contra Albigenses*: Et tandem unigenitus Dei Filius Jesus Christus a tota Trinitate communiter

turæ humanæ. Sic ergo Deus et homo conveniunt in constitutione alicujus unius (1). Ergo unio facta est in natura.

3. Præterea, duarum naturarum una non denominatur ex altera, nisi aliquo modo in invicem transmutentur. Sed divina natura et humana in Christo ab invicem denominantur : dicit enim Cyrillus, loc. cit., *divinam naturam esse incarnatam ;* et Gregorius Nazianzenus dicit, epist. 1 ad Cledonium, ante med., *humanam naturam esse deificatam*, ut patet per Damascenum, lib. 3 orth. Fid., cap. 6, a med., et cap. 11. Ergo ex duabus naturis videtur esse facta una natura.

— Sed contra est quod dicitur in determinatione concilii Chalcedon., sup. cit. act. 5, ad fin. : *Confitemur in novissimis diebus Filium Dei unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nunquam sublata differentia naturarum propter unionem.* Ergo unio non est facta in natura.

incarnatus, ex Maria semper Virgine Spiritus Sancti cooperatione conceptus, verus homo factus, ex anima rationali et humana carne compositus, una in duabus naturis persona, viam vitæ manifestius demonstravit. Qui cum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est mortalis et passibilis. — *Professio fidei præscripta Waldensibus ab Innoc. III*. Incarnationem Divinitatis non in Patre, neque in Spiritu S. factam, sed in Filio tantum, corde credimus et ore confitemur. Ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, Deus verus ex Patre, esset in humanitate hominis filius, homo verus ex matre, veram carnem habens ex visceribus matris et animam humanam rationabilem, simul utriusque naturæ, id est Deus et homo, una persona, unus filius, unus Christus, unus Deus cum Patre et Spiritu S. omnium auctor et rector, natus ex Virgine Maria vera carnis nativitate ; manducavit et bibit, dormivit et fatigatus ex itinere quievit, passus vera suæ carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, et resurrexit vera carnis suæ resurrectione et vera animæ ad corpus resumptione ; in qua postquam manducavit et bibit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris et inde venturus est judicare vivos et mortuos. — *Confessio fidei Michael. Paleolog. in concil. Lugd. II, œcumen.* (1274) : Credimus ipsum Filium Dei, Verbum Dei, æternaliter natum de Patre consubstantialem, coomnipotentem et æqualem per omnia Patri in divinitate, temporaliter natum de Spiritu Sancto et Maria semper Virgine, cum anima rationali ; duas habentem nativitates, unam ex Patre nativitatem æternam, alteram ex matre temporalem : Deum verum et hominem verum, proprium in utraque natura atque perfectum, non adoptivum, nec phantasticum, sed unum et unicum Filium Dei, in duabus et ex duabus naturis, divina scilicet et humana, in unius personæ singularitate, impassibilem et immortalem divinitate, sed in humanitate pro nobis et salute nostra passum vera carnis passione. — *Concil. Viennens. definit. contra errores Joannis Olivi :* Fidei catholicæ, firmiter inhærentes, aperte cum sancta matre Ecclesia confitemur, unigenitum Dei Filium in iis omnibus, in quibus Deus Pater existit, una cum Patre æternaliter subsistentem, partes nostræ naturæ simul unitas, ex quibus in se verus Deus existens fieret verus homo, humanum videlicet corpus passibile et animam intellectivam seu rationalem, ipsum corpus vere per se et essentialiter informantem, assumpsisse ex tempore in virginali thalamo ad unitatem suæ hypostasis et personæ. — *Decretum pro Jacobitis ; et Professio fidei, orientalibus ab Urbano VIII præscripta vide supra, pag.* 8.

(1) Ita cum codd. Camer. et Alcan. Edit. passim. — Al. deest, *unius*.

RESPONDEO dicendum quod ad hujus quæstionis evidentiam oportet considerare quid sit natura. Sciendum est ergo quod nomen naturæ a nascendo est dictum vel sumptum : unde — primo est impositum hoc nomen ad significandum generationem viventium, quæ nativitas vel pullulatio dicitur, ut dicatur natura, quasi nascitura : — deinde translatum est nomen naturæ ad significandum principium hujus generationis ; — et quia principium generationis in rebus viventibus est intrinsecum, ulterius derivatum est nomen naturæ ad significandum quodlibet principium intrinsecum motus, secundum quod Philosophus dicit in 2 Phys., text. 3, quod *natura est principium motus in eo in quo est per se, et non secundum accidens.* Hoc autem principium vel forma est, vel materia. Unde quandoque natura dicitur forma, quandoque vero materia. — Et quia finis generationis naturalis est in eo quod generatur, scilicet essentia speciei, quam significat definitio ; inde est quod hujusmodi essentia speciei vocatur etiam natura. Et hoc modo Boetius naturam definit in lib. de duab. Nat., aliquant. a princ., dicens : *Natura est unamquamque rem informans specifica differentia*, quæ scilicet complet definitionem speciei. Sic ergo nunc loquimur de natura, secundum quod natura significat essentiam, vel quod quid est, sive quidditatem speciei.

Hoc autem modo accipiendo naturam, impossibile est unionem Verbi incarnati esse factam in natura. Tripliciter enim aliquid unum ex duobus vel pluribus constituitur : — *Uno modo* ex duobus integris perfectis remanentibus ; quod quidem fieri non potest nisi in iis quorum forma est compositio, vel ordo, vel figura ; sicut ex multis lapidibus absque aliquo ordine adunatis, per solam compositionem fit acervus ; ex lapidibus autem et lignis secundum aliquem ordinem dispositis et etiam ad aliquam figuram redactis fit domus. Et secundum hoc posuerunt aliqui unionem esse per modum confusionis, quæ scilicet est sine ordine ; vel per modum commensurationis (1), quæ scilicet est cum ordine. Sed hoc non potest esse. — Primo quidem, quia compositio, vel ordo, vel figura non est forma substantialis, sed accidentalis : et sic sequeretur quod unio incarnationis non esset per se, sed per accidens : quod infra improbabitur art. 6 huj. quæst. — Secundo, quia ex hujusmodi non fit unum simpliciter, sed secundum quid ; remanent enim plura actu. — Tertio, quia forma talium non est natura, sed magis ars ; sicut forma domus : et sic non constitueretur una natura in Christo, ut ipsi volunt.

Alio modo fit aliquid unum ex perfectis, sed

(1) Ita Mss. et Edit. passim. — Al., *commassationis*.

transmutatis, sicut ex elementis fit mixtum : et sic aliqui dixerunt unionem incarnationis esse factam per modum commixtionis (1). Sed hoc non potest esse. — Primo quidem, quia natura divina est omnino immutabilis, ut in 1 parte dictum est, quæst. 9, art. 1 et 2, unde nec ipsa potest converti in aliud, cum sit incorruptibilis ; nec aliud in ipsam, cum ipsa sit ingenerabilis. — Secundo, quia id quod est commixtum, nulli miscibilium est idem specie : differt enim caro a qualibet elementorum specie. Et sic Christus non esset ejusdem naturæ cum patre, nec cum matre. — Tertio, quia ex his quæ plurimum distant, non potest fieri commixtio: solvitur enim species unius eorum, puta si quis guttam aquæ amphoræ vini apponat. Et secundum hoc cum natura divina in infinitum excedat humanam naturam, non potest esse mixtio, sed remanebit sola natura divina.

Tertio modo fit aliquid ex aliquibus non permixtis vel permutatis, sed imperfectis ; sicut ex anima et corpore fit homo : et similiter ex diversis membris unum corpus constituitur. Sed hoc dici non potest de incarnationis mysterio. — Primo quidem quia utraque natura est secundum rationem suam perfecta, divina scilicet et humana. — Secundo, quia natura divina et humana non possunt constituere aliquid per modum partium quantitativarum, sicut membra constituunt corpus, quia natura divina est incorporea ; neque per modum formæ et materiæ, quia divina natura non potest esse forma alicujus, præsertim corporei : sequeretur enim quod species resultans esset communicabilis pluribus ; et ita essent plures Christi. — Tertio, quia Christus non esset humanæ naturæ, neque divinæ naturæ. Differentia enim addita variat speciem, sicut unitas numerum, sicut dicitur in 8 Metaph., text. 10.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa Cyrilli exponitur in quinta Synodo (scil. Constantinop. II, generali 5, collat. 7, can. 8), sic : *Si quis unam naturam Verbi Dei incarnatam dicens, non sit accipiat sicut Patres docuerunt, quia ex divina natura et humana, unione secundum subsistentiam facta, unus Christus factus est, sed ex talibus vocibus naturam unam sive substantiam Divinitatis et carnis Christi introducere conetur ; talis anathema sit.* Non ergo sensus est quod in incarnatione ex duabus naturis sit una natura constituta ; sed quod natura Verbi Dei carnem univit sibi in persona.

Ad secundum dicendum quod ex anima et corpore constituitur in unoquoque nostrum duplex unitas, naturæ et personæ. Naturæ quidem, secundum quod anima unitur corpori, formaliter perficiens ipsum, ut ex duobus fiat una natura, sicut ex actu et potentia, vel materia et forma. Et quantum ad hoc non attenditur similitudo, quia natura divina non potest esse corporis forma, ut in primo probatum est, quæst. 3, art. 8. Unitas vero personæ constituitur ex eis, in quantum est unus aliquis subsistens in carne et anima : et quantum ad hoc attenditur similitudo : unus enim Christus subsistit in divina natura et humana.

Ad tertium dicendum quod, sicut Damascenus dicit, loc. cit. in arg., natura divina dicitur incarnata, quia est unita carni personaliter, non quod sit in naturam carnis conversa. Similiter et caro dicitur deificata, ut ipse dicit ibid., cap. 15, ante med., et cap. 17, non per conversionem, sed per unionem ad Verbum, salvis suis proprietatibus naturalibus, ut intelligatur caro deificata, quia facta est Dei Verbi caro, non quia facta sit Deus.

(1) Ita cum Garcia Edit. omnes posteriores. — Codd. Alcan., Rom., aliique cum veteribus editis, *complexionis.*

Articulus II

Utrum unio Verbi incarnati sit facta in persona.

Locis sup., art. 1, inductis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod unio Verbi incarnati non sit facta in persona. Persona enim Dei non est aliud a natura ipsius, ut habitum est in primo, quæst. 3, art. 3. Si ergo

Art. 2. — Responsio ad fidem pertinens est : Unionem Verbi incarnati, factam esse in persona ; scilicet in Christo Deo et homine, tantum esse unam personam ex duabus et in duabus naturis subsistentem. Uniri autem in persona, est uniri personæ, non constituendo aliam personam ab ea cui unitur ; ac proinde unionem factam esse in persona, est naturas sic fuisse unitas, ut unio seu unitio terminata fuerit ad unam personam, in utraque natura subsistentem. — Quod autem in sua ratione sumit Auctor : « Si humana natura Verbo Dei non unitur in persona, nullo modo ei unitur » verum est, præsupponendo id quod ipse tanquam fide certum supponit, scilicet humanam naturam sic uniri Verbo ut ei insit : unde in prima propositione assumpserat, « omne quod inest (intrinsece scilicet) alicui personæ, unitur ei in persona ». Deinde subsumptio Auctoris intelligi potest, quod nullo modo speciali et proprio secundæ personæ uniretur. Nam unio pergratiam, præsentiam et operationem est communis tribus personis : specialis autem modus unionis, quem B. Thomas negat eo casu futurum, est ille quem fides orthodoxa tenet nunc esse, quo scilicet humana natura sic est unita Verbo, ut Christus sit verus homo, sitque utriusque naturæ divinæ et humanæ una persona, unaque subsistentia, quam divinitas Verbi ab æterno naturaliter habuit ; humanitas autem sua naturali personalitate et subsistentia, Dei dispensatione destituta, eo temporis momento accepit quo Verbum caro factum est, ut sicut natura hominis aut quælibet alia in suo supposito, sic duæ naturæ divina et humana in una Filii Dei persona subsistant (Sylvius). — Hæc unio, ut bene advertit Toletus, nulli naturali unioni in toto similis est ; unde reprehendit Scotum « qui visus est mysterium unionis non intelligere », ex eo quod unionem accidentis cum subjecto, in ratione dependentiæ assimilet unioni incarnationis. Idem dicit Durandus dist. 5, quæst. 1. Sed vide contra, hic, resp. ad. 1. — Ex hoc art. et præced., colliges B. Virginem, vere proprie et catholice dici Θεότοκον seu *Deiparam,* et non solum Χριστότοκον seu *Christiparam* ut contendebat Nestorius ; non quod genuerit divinitatem aut Deum purum, sed quod genuerit hominem qui est Deus. Galat. 4, 4 et Rom. 1, 3. Vide supra Concil. Ephes.

De substantia, subsistentia, supposito, persona et hypos-

unio non est facta in natura, sequitur quod non sit facta in persona.

2. Præterea, natura humana non est minoris dignitatis in Christo quam in nobis. Personalitas autem ad dignitatem pertinet, ut in primo habitum est, quæst. 29, art. 3, ad 2. Cum ergo natura humana in nobis propriam personalitatem habeat, multo magis habuit propriam personalitatem in Christo.

3. Præterea, sicut Boetius dicit in lib. de duab. Nat. aliquant. a princ., *persona est rationalis naturæ individua substantia.* Sed Verbum

---

tasi. — Ut art. præsentem rectius intelligas, in memoriam revocanda sunt his nominibus significata. *Substantia* dupliciter sumitur : primo pro essentia, et in hoc sensu divagatur per omnia prædicamenta, nam omne prædicamentum est aliqua essentia. Secundo specialius sumitur pro quodam particulari modo essendi : in quo sensu constituit speciale prædicamentum. Duplex autem est modus essendi, in se scilicet et in alio ; quæ sunt in se et per se, vocantur *substantiæ;* quæ sunt in alio vocantur *accidentia.* Sic, v. g. homo, lapis, angelus sunt substantiæ, et sanitas, virtus, pulchritudo sunt accidentia. Inde substantia subsistit in seipsa, et insuper substat accidentibus. Colligitur ergo substantiam recte definiri : « ens per se subsistens ». Si autem substantia completa, v. g. homo, aliquid operetur, operatio tribuitur ipsi. At vero si accidens aut pars hominis v. g. si musica causet cantum, si manus percutiat, nec manus, nec musica dicuntur agere, sed homo per musicam et per manum : manus enim et musica non sunt sui ipsius, sed hominis. Hæc perfectio, per quam substantia ita completur, ut sistat in seipsa, sitque sui ipsius et non alterius, dicitur *subsistentia*, quasi *in seipsa sistentia.* Subsistentia est ergo « actualitas qua natura ita sustentatur in seipsa, ut non egeat communicari alteri ad essendum et operandum ». Potest etiam dici « subsistentiam esse, qua fit, ut natura sit sui ipsius et non alterius. » Unde quidquid agit natura subsistens, non alteri, sed sibi operatur. Et ideo quia natura humana Christi fuit spoliata illa perfectione, et loco propriæ subsistentiæ fuit subrogata subsistentia Verbi, natura illa non erat suiipsius, sed erat natura Verbi, nec sibi operabatur, sed Verbo divino. Unde quidquid aut egit aut passa est, id totum attribuitur Verbo agenti per illam. *Suppositum* autem est concretum subsistentiæ, sicut vivens est concretum vitæ. *Persona* vero nihil aliud significat quam ipsum suppositum, non cujusque naturæ sed intellectualis, non enim dicimus personam equi vel lapidis, sed divinam, humanam, angelicam. Unde persona nihil addit supra suppositum, nisi aliquam dignitatem et excellentiam petitam ex natura intellectuali. Quod autem latini vocant *personam* et *suppositum*, Græci dicunt *hypostasim* (Goudin). Definitur autem suppositum : « substantia individua et completa, incommunicabiliter subsistens ». Persona autem, vel hypostasis, definitur a Boetio : « Rationalis naturæ individua substantia ». A definitione personæ excluduntur, ut vides, omnia accidentia, et deinde omnes partes substantiarum, sive sint in toto, sive existant seorsim ab illo, adeo ut anima rationalis, quamvis a corpore separata quodammodo existat per se, quatenus non est in aliquo subjecto inhæsionis, nequaquam tamen possit dici esse persona (supra 1 Part. quæst. 29, art. 1, ad 5, et quæst. 75, art. 4, ad 2, et de Potent., quæst. 9, art. 2, ad 14). Excluditur etiam a definitione personæ, natura humana Christi, quæ licet sit singularis, atque adeo individua, prout individua opponitur universali, non est tamen individua sicut in definitione personæ accipitur, quia nec per se existit, cum sit assumpta in personam divinam ; nec est incommunicabilis, cum communicetur supposito divino, possitque aliis suppositis, communicari secundum ea quæ S. Thomas docet infra quæst. 3, art. 6, non esse impossibile quod duæ vel tres personæ divinæ assumant unam naturam humanam. — Hic ad 3, bene adverte quod natura humana Christi sit individua, id est singularis, sed non est substantia individua, quomodo sumitur in definitione personæ ; id est non est substantia completa per se subsistens, incommunicabilis : existit enim in alio, eoque perfectiori supposito. — Secundum rectam doctrinam philosophiæ scholasticæ, in rebus creatis persona distinguitur realiter a natura individua earum et non solum ratione ; et quamvis non sit de fide, tamen est multo conformius veritati et fidei, ut Bannes dicit, in part. 1, quæst. 3, art. 3. Scotus autem et post ipsum Cartesiani, existimaverunt subsistentiam esse quid mere negativum, ita nempe, ut per personam humanam, non aliud intelligatur quam natura ipsa humana individua non assumpta a superiori persona eique non unita (Vide Zigliara, San Severino, Liberatore).

Definit. Eccles. — *Anathematismi S. Damasi Papæ, in synodo Romana 378 :* 6. Anathematizamus eos, qui duos Filios asserunt, unum ante sæcula, et alterum post assumptionem carnis ex Virgine. — *Totum Concil. œcumenic. Ephesinum ; Concil. Toletan. ; Epist. S. Leonis ; Concil. Chalcedon. ; Symbol. S. Athanasii ; Concil. Constantinop., œcumœnic. V., præcipue canon.* 3, 4, 5, 7, 8, 12 ; *Concil. Lateran. sub Martino I ; Concil. Tolet. XI* (675) ; *Epist. dogmatica Agathonis papæ ; Concil. Constantinop. œcumen. VI ; vide supra pag.* 3, etc.— *Concil. Francofordiense* 794, *adversus prædestinatianos, specialiter approbatum ab Adriano I papa :* Invenimus in libelli vestri principio scriptum, quod vos posuistis : Confitemur et credimus Deum Dei Filium ante omnia tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum et consubstantialem, non adoptione, sed genere. Item post pauca eodem loco legebatur : Confitemur et credimus eum factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse Filium Dei, sed adoptione ; non natura, sed gratia. Ecce serpens inter pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quosque decipiat. Quod etiam et in sequentibus adjunxistis, in professione Nicæni symboli non invenimus dictum, in Christo duas naturas et tres substantias et homo deificus et Deus humanatus. Quid est natura hominis, nisi anima et corpus ? vel quid est inter naturam et substantiam, ut tres substantias necesse sit nobis dicere et non magis simpliciter, sicut sancti Patres dixerunt confiteri Dominum nostrum Jesum Christum Deum verum et verum hominem in una persona ? Mansit vero persona Filii in Trinitate, cui personæ humana accessit natura, ut esset et una persona, Deus et homo, non homo deificus et humanatus Deus, sed Deus homo et homo Deus : propter unitatem personæ unus Dei Filius, perfectus Deus, perfectus homo.... Consuetudo ecclesiastica solet in Christo duas substantias nominare, Dei videlicet et hominis.... Si ergo Deus verus est qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse vel servus ? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum : et si eum propheta servum nominasset, non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem. — *Symbol. fidei a Leone XI propositum Petro episc. ; Concil. Lateran. IV ; Professio fidei Waldensibus ab Innocent. III præscripta ; confessio fidei Michael. Paleolog. ; Concil. Viennense contra errores Olivi ; vide art. præc.* — *Decret. pro Jacobitis in Concil. Florent. ; Professio fidei Orientalib. præscripta ab Urbano VIII, vide supra, pag.* 8. — *B. V. M. vere est Dei Genitrix : Synod. œcumen. Ephes. can.* 1. *supra pag.* 3. — *Ex epist. dogmat. Joannis II ad senatores Constantinopolitanos.* Justinianus imperator filius noster, ut ejus epistolæ tenore cognovimus, de his tribus quæstionibus orta certamina fuisse signavit, utrum unus ex Trinitate Christus et Deus noster dici possit : hoc est una de tribus personis Sanctæ Trinitatis sancta persona. An Deus Christus carne pertulerit impassibili deitate. An proprie

Dei assumpsit naturam humanam individuam : *natura enim universalis non subsistit secundum se, sed in nuda contemplatione consideratur*, ut Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 11. Ergo humana natura habet suam personalitatem in Christo. Non ergo videtur quod sit facta unio in persona.

— Sed contra est quod in Chalcedon. synodo legitur, act. 5, vers. fin. : *Non in duas personas partitum aut divisum, sed unum et eumdem Filium unigenitum, Deum Verbum, Dominum nostrum Jesum Christum confitemur.* Ergo facta est unio Verbi in persona.

RESPONDEO dicendum quod persona aliud significat quam natura. Natura enim, ut dictum est art. præc., significat essentiam speciei, quam significat definitio. Et si quidem his quæ ad rationem speciei pertinent, nihil aliud adjunctum inveniri posset, nulla necessitas esset distinguendi naturam a supposito naturæ, quod est individuum subsistens in natura illa, quia unumquodque individuum subsistens in natura aliqua esset omnino idem cum sua natura. Contingit autem in quibusdam rebus subsistentibus inveniri aliquid quod non pertinet ad rationem speciei, scilicet accidentia et principia individuantia ; sicut maxime apparet in his quæ sunt ex materia et forma composita. Et ideo in talibus etiam secundum rem differt natura et suppositum, non quasi omnino aliqua separata, sed quia in supposito includitur ipsa natura speciei et superadduntur quædam alia quæ sunt præter rationem speciei : unde suppositum significatur ut totum habens naturam sicut partem formalem et perfectivam sui : et propter hoc in compositis ex materia et forma natura non prædicatur de supposito : non enim dicimus quod hic homo sit sua humanitas. Si qua vero res est in qua omnino nihil aliud est præter rationem speciei vel naturæ suæ, sicut est in Deo, ibi non est aliud secundum rem suppositum et natura, sed solum secundum rationem intelligendi, quia natura dicitur secundum quod est essentia quædam ; eadem vero dicitur suppositum, secundum quod est subsistens. Et quod est dictum de supposito, intelligendum est de persona in creatura rationali vel intellectuali ; quia nihil aliud est persona quam *rationalis naturæ individua substantia*, secundum Boetium, lib. de duab. Nat. parum a princ.

Omne igitur quod inest alicui personæ, sive pertineat ad naturam ejus sive non, unitur ei in persona. Si ergo humana natura Verbo Dei non unitur in persona, nullo modo ei unitur : et sic totaliter tollitur incarnationis fides, quod est subruere totam fidem christianam. Quia ergo Verbum habet naturam humanam sibi unitam, non autem ad suam naturam divinam pertinentem, consequens est quod **unio sit facta in Verbi persona, non autem in natura.**

Ad primum ergo dicendum quod licet in Deo non sit aliud secundum rem natura et persona ; differt tamen secundum modum significandi, sicut dictum est in corp. art., quia persona significat per modum subsistentis. Et quia natura humana sic unitur Verbo, ut Verbum in ea subsistat, non autem ut aliquid addatur ei ad rationem suæ naturæ, vel ut ejus natura in aliud transmutetur ; ideo unio humanæ naturæ ad Verbum Dei facta est in persona, non in natura.

Ad secundum dicendum quod personalitas in

---

et veraciter mater Domini Dei nostri Christi Maria semper virgo debeat appellari. Probavimus in his catholicam imperatoris fidem et ita esse propheticis et apostolicis vel Patrum exemplis evidenter ostendimus. Unum enim ex Sancta Trinitate Christum esse, hoc est unam de tribus Sanctæ Trinitatis personis sanctam esse personam sive subsistentiam, quam græci ὑπόστασιν dicunt, in his exemplis evidenter ostendimus (Gen. 3, 22 ; I. Cor. 8, 6 ; Symbolum Nicænum ; Procl. epistola ad orientales etc.); Deum vero carne passum his nihilominus roboremus exemplis (Deut. 28, 66; Job. 14, 6 ; Zach. 12, 10; Act. 3, 15 ; 20, 28; I. Cor. 2, 8; Cyrilli anath. 12, Leo ad Flavianum etc.). Gloriosam vero Sanctam semper virginem Mariam proprie et veraciter Dei Genitricem matremque Dei Verbi ex ea incarnati ab hominibus catholicis confiteri recte esse docemus. Proprie et veraciter et idem ipse ultimis temporibus incarnatus, ex Sancta et gloriosa Virgine matre nasci dignatus est. Propterea ergo, quia proprie et veraciter Dei Filius ex ea incarnatus est, ideo proprie et veraciter matrem Dei ex ea incarnati et nati esse confitemur, et ne Dominus Jesus per honorificentiam vel gratiam Dei nomen accepisse credatur, sicut Nestorius sentit insulsus : veraciter autem, ideo ne phantasma aut aliquo modo non veram sumpsisse carnem credatur ex Virgine, sicut asseruit impius Eutyches.—*Concil. œcumen. V., can. 6; Canones Concil. Lateran. sub Mart. I, Can. 3; Concil. œcumen. VI, Constantinop. III; Professio fidei Orientalib. ab Urbano VIII præscripta ; vide supra, pag.* 4, etc.— *Constitutio Pauli IV contra socinianos* (1555), *approbata a Clemente VIII* (1603): Cum quorumdam hominum pravitas atque iniquitas eo usque nostris temporibus processerit, ut ex iis, qui a catholica fide aberrant et desciscunt, plurimi quidem non solum diversas hæreses profiteri, sed etiam ipsius fidei fundamenta negare præsumant, et eorum exempla multos in interitum animæ deducant : Nos cupientes pro nostro pastorali officio et charitate hujusmodi homines, quantum cum Deo possumus, a tam gravi et pestilenti errore avocare, ac cæteros, ne in talem impietatem labantur, paterna severitate admonere, omnes et singulos, qui hactenus asseruerunt, dogmatizarunt, vel crediderunt, Deum omnipotentem non esse trinum in personis et incomposita omnino indivisaque unitate substantiæ et unum unamet simplici divinitatis essentia ; aut Dominum nostrum Jesum Christum non esse Deum verum ejusdem substantiæ per omnia cum Patre et Spiritu S. ; aut eumdem secundum carnem non esse conceptum in utero Beatissimæ semperque Virginis Mariæ de Spiritu Sancto, sed sicut cæteros homines ex semine Joseph ; aut eumdem Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum non subiisse acerbissimam crucis mortem, ut nos a peccatis et ab æterna morte redimeret et Patri ad vitam æternam reconciliaret ; aut eamdem Beatissimam Virginem Mariam non esse veram Dei matrem, nec perstitisse semper in virginitatis integritate, ante partum scilicet, in partu et perpetuo post partum, ex parte omnipotentis Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti Apostolica auctoritate requirimus et monemus etc.

tantum pertinet ad dignitatem alicujus rei et perfectionem, in quantum ad dignitatem alicujus rei et perfectionem ejus pertinet quod per se existat ; quod in nomine personæ intelligitur. Dignius autem est alicui quod existat in aliquo se digniori quam quod existat per se. Et ideo ex hoc ipso humana natura dignior est in Christo quam in nobis, quod in nobis quasi per se existens propriam personalitatem habet, in Christo autem existit in persona Verbi : sicut etiam esset completivum speciei pertinet ad dignitatem formæ, tamen sensitivum nobilius est in homine propter conjunctionem ad nobiliorem formam completivam, quam sit in bruto animali, in quo est forma completiva.

Ad tertium dicendum quod Verbum Dei *non assumpsit humanam naturam in universali, sed in atomo*, id est, in individuo, sicut Damascenus dicit lib. 3 orth. Fid., cap. 11, parum a princ. ; alioquin oporteret quod cuilibet homini conveniret esse Dei Verbum, sicut convenit Christo. Sciendum est tamen quod non quodlibet individuum in genere substantiæ etiam in rationali natura habet rationem personæ, sed solum illud quod per se existit, non autem illud quod existit in alio perfectiori. Unde manus Socratis, quamvis sit quoddam individuum, non tamen est persona, quia non per se existit, sed in quodam perfectiori, scilicet in suo toto. Et hoc etiam potest significari in hoc quod persona dicitur substantia individua : non enim manus est substantia completa, sed pars substantiæ. Licet ergo hæc humana natura sit quodam individuum in genere substantiæ, quia tamen non per se separatim existit, sed in quoddam perfectiori, scilicet in persona Dei Verbi, consequens est quod non habeat personalitatem propriam. Et ideo facta est unio in persona.

Articulus III

Utrum unio Verbi incarnati facta sit in supposito, vel hypostasi.

3. Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 1, et dist. 7, quæst. 1, art. 1, et dist. 10, quæst. 1, art. 2, quæst. 3 ; et 4 Cont., cap. 34, 38 et 39 ; et de Unione Verbi. art. 1, 2 et 3, ad 45, 9 ; et Quodl. 4, art. 8 ; et Quodl. 9, quæst. 2, art. 1 et 3, corp. ; et Opusc. 1, cap. 21 et 22 ; et Opusc. 2, cap. 217, 218, 219 et 220.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod unio Verbi incarnati non sit facta in supposito, sive in hypotasi. Dicit enim Augustinus in Enchir., cap. 35 : *Divina substantia et humana, utraque est unus Dei Filius ; sed aliud propter Verbum, et aliud propter hominem.* Leo papa etiam dicit in epist. ad Flavianum 28 in edit. Ven. ante med. : *Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis.* Sed aliud et aliud differt supposito. Ergo unio Verbi incarnati non est facta in supposito.

2. Præterea, hypostasis nihil aliud est quam substantia particularis, ut Boetius dicit in lib. de duab. Nat., aliquant. a princ. Manifestum est autem quod in Christo est quædam alia substantia particularis præter hypostasim Verbi, scilicet corpus, et anima, et compositum ex eis. Ergo in ipso est alia hypostasis præter hypostasim Verbi.

3. Præterea, hypostasis Verbi non continetur in aliquo genere, neque sub specie, ut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 3, art. 5. Sed Christus, secundum quod est factus homo, continetur sub specie humana : dicit enim Dionysius 1 cap. de div. Nom. ante med. lect. 2 : *Intra naturæ nostræ terminos venit qui omnem totius naturæ ordinem superemimenter excedit ;* non autem continentur sub specie humana, nisi sicut hypostasis quædam humanæ speciei. Ergo in Christo est alia hypostasis præter hypostasim Verbi Dei ; et sic idem quod prius.

— Sed contra est quod Damascenus dicit. in 3 lib. orth. Fid., cap. 3, 4 et 5 : *In Domino Jesu Christo duas naturas cognoscimus, unam autem hypostasim.*

Respondeo dicendum quod, **quidam ignorantes habitudinem hypostasis ad personam licet concederent in Christo unam solam personam, posuerunt tamen aliam hypostasim Dei, et aliam hominis, ac si unio sit facta in persona non in hypostasi. Quod quidem apparet erroneum tripliciter.** — Primo, ex hoc quod persona super hypostasim non addit nisi determinatam naturam, scilicet rationalem, secundum quod Boetius dicit in lib. de duab. Natur., aliquant. a princ., quod *persona est rationalis naturæ individua substantia ;* et ideo idem est attribuere propriam hypostasim humanæ naturæ in Christo et propriam personam. Quod intelligentes sancti Patres, utrumque in concilio quinto apud Constantinopolim celebrato, collat. 8, can. 5, damnaverunt, dicentes : *Si quis introducere conetur in mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas, anathema sit. Nec enim adjectionem personæ vel subsistentiæ suscepit* (1) *sancta Trinitas incarnato uno de Sancta Trinitate Deo Verbo.* Subsistentia autem idem est quod res subsistens, quod est proprium hypostasis, ut patet per Boetium in lib. de duab. Natur., aliquant. a princ.

Secundo, quia si detur quod persona aliquid addat super hypostasim, in quo possit unio fieri,

Art. 3. — Hic art. est idem reipsa cum præcedenti, solum diversis vocibus et nominibus, ad confundendos quosdam hæreticos, qui vel vocem propriam ignorantes, vel errorem suum nominibus variis involventes, duas personas in Christo negaverunt, duo supposita, vel duas hypostases admittentes, in quo pugnantia plane dicebant (Snarez). — Resp. affirmativa est fidei. — De hoc vide *Contra gent.*, lib. 4 cap. 38.

(1) Al., *suscipit* et mox., *ex incarnato.*

hoc nihil aliud est quam proprietas ad dignitatem pertinens; secundum quod a quibusdam dicitur, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Si ergo facta sit unio in persona, et non in hypostasi, consequens erit quod non facta sit unio nisi secundum dignitatem quamdam. Et hoc est approbante synodo Ephesina, gener. III, part. 3, can. seu anathem. 3, damnatum a Cyrillo sub his verbis: *Si quis in uno Christo dividit subsistentias post adunationem, sola copulans eas conjunctione, quæ secundum dignitatem quamdam vel auctoritatem est, vel secundum potentiam, et non magis concursu secundum adunationem naturalem, anathema sit.*

Tertio, quia tantum hypostasis est cui attribuuntur operationes et proprietates naturæ, et ea etiam quæ ad naturæ rationem pertinent in concreto: dicimus enim quod hic homo ratiocinatur, et est risibilis, et est animal rationale. Et hac ratione hic homo dicitur esse suppositum, quia scilicet supponitur his quæ ad hominem pertinent, eorum prædicationem recipiens. Si ergo sit alia hypostasis in Christo præter hypostasim Verbi, sequitur quod de aliquo alio quam de Verbo verificentur ea quæ sunt hominis, puta esse natum de Virgine, passum, crucifixum et sepultum. Et hoc etiam damnatum est approbante concilio Ephes., loc. cit., can. 4, sub his verbis: *Si quis personis duabus vel subsistentiis eas quæ sunt in evangelicis et apostolicis Scripturis, partitur voces, aut de Christo a sanctis dictas, aut ab ipso de se, et quasdam quidem velut homini præter illud ex Deo Verbum specialiter intellecto applicat, quasdam vero velut Deo decibiles, soli ex Deo Patre Verbo; anathema sit.*

Sic ergo patet **esse hæresim olim ab Ecclesia damnatam, dicere, quod in Christo sunt duæ hypostases, vel duo supposita, sive quod unio non sit facta in hypostasi vel supposito.** Unde in eadem synodo, can. 2, legitur: *Si quis non confitetur carni secundum subsistentiam unitum ex Deo Patre Verbum, utrumque esse Christum cum sua carne, eumdem scilicet Deum et hominem; anathema sit.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut accidentalis differentia facit alterum; ita differentia essentialis facit aliud. Manifestum est autem quod alteritas, quæ provenit ex differentia accidentali, potest ad eamdem hypostasim vel suppositum pertinere in rebus creatis, eo quod idem numero potest diversis accidentibus subesse. Non autem contingit in rebus creatis quod idem numero subsistere possit diversis essentiis vel naturis; sed unus et idem Christus subsistit in duabus naturis. Unde sicut quod dicitur alterum et alterum in creaturis, non significat diversitatem suppositi, sed solum diversitatem formarum accidentalium, ita quod dicitur Christus aliud et aliud, non importat diversitatem suppositi vel hypostasis, sed diversitatem naturarum. Unde Gregorius Nazianzenus dicit in epist. 1, ad Cledonium (1), inter princ. et med.: *Aliud et aliud sunt ea ex quibus Salvator est, non autem alius et alius. Dico vero, aliud et aliud e contrario quam in Trinitate habet: ibi enim alius et alius dicimus, ut non subsistentias confundamus, non autem aliud et aliud.*

Ad secundum dicendum quod hypostasis significat substantiam particularem, non quocumque modo, sed prout est in suo complemento; secundum vero quod venit in unionem alicujus magis completi, non dicitur hypostasis, sicut manus vel pes. Et similiter humana natura in Christo, quamvis sit substantia particularis, quia tamen venit in unionem cujusdam completi, scilicet totius Christi, prout est Deus et homo non potest dici hypostasis vel suppositum; sed illud completum, ad quod concurrit, dicitur esse hypostasis vel suppositum.

Ad tertium dicendum quod in rebus creatis res aliqua singularis non ponitur in genere, vel in specie ratione ejus quod pertinet ad ejus individuationem, sed ratione naturæ, quæ secundum formam determinatur; cum individuatio magis sit secundum materiam in rebus compositis. Sic ergo dicendum est quod Christus est in specie humana ratione naturæ assumptæ, non ratione ipsius hypostasis.

Articulus iv

Utrum persona vel hypostasis Christi post incarnationem sit composita.

3 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod

Art. 4. — Negant plures ex antiquis theologis, ut S. Bonavent., dist. 6, art. 1, quæst. 1; Durandus, dist. 6, quæst. 3; Marsilius, 3, quæst. 6, art. 3, dub. 5; Gabriel, dist. 6, quæst. 2, art. 3; Dion. Carthus. dist. 6, quæst. 8; Scotus; Richardus et alii, existimantes unionem naturæ divinæ et humanæ in Christo, non esse rigorosam et propriam compositionem, sed impropriam tantum et metaphoricam. Alii vero fatentur quidem Christi personam esse vere et proprie compositam ex duabus naturis, sed non ex Persona Verbi et humanitate. Ita Asturicensis, quæst. 7 de gratia Christi, conclus. 4. — Utrum autem Christus seu Christi Persona, recte dicatur composita ex Verbo aut Verbi personalitate et humanitate? Alvarus cum pluribus aliis affirmat. Observandum tamen, quod licet recte dicatur Christus est compositus, aut Persona Christi est composita, non similiter dicendum sit Filius Dei est compositus, aut Verbum Dei est persona composita, nisi addatur «quatenus homo». Quia in prioribus propositionibus, significatur compositio convenire Christo, secundum quod est Christus seu in duabus naturis subsistens: in posterioribus autem significatur, convenire Verbo aut Filio Dei secundum se; idque propterea, quia compositum appellat supra formale subjecti (Sylvius). — Ex art., Suarez elicit hanc conclus., quæ est velut compendium totius art.: Quamvis Verbum divinum secundum se simplex sit, nihilominus terminum resultantem per hanc unionem, seu ipsum Verbum ut incarnatum, quid compositum esse, seu personam compositam.

(1) Al., *Didymum*, et in marg., *ad Celidonium*.

persona Christi non sit composita. Persona enim Christi non est aliud quam persona vel hypostasis Verbi, ut ex dictis apparet, art. 2 huj. quæst. Sed in Verbo non est aliud persona et natura, ut patet ex dictis in prima parte, quæst. 3, art. 3 et 7. Cum ergo natura Verbi sit simplex, ut in primo ostensum est ib., impossibile est quod persona Christi sit composita.

2. Præterea, omnis compositio videtur esse ex partibus. Sed divina natura non potest habere rationem partis, quia omnis pars habet rationem imperfecti. Ergo impossibile est quod persona Christi sit composita ex duabus naturis.

3. Præterea, quod componitur ex aliquibus, videtur esse homogeneum eis ; sicut ex corporibus non componitur nisi corpus. Si ergo ex duabus naturis aliquid sit in Christo compositum, consequens erit quod illud non erit persona, sed natura; et sic in Christo erit facta unio in natura ; quod est contra prædicta, art. 2 huj. quæst.

— Sed contra est quod Damascenus dicit lib. 3 orth. Fid., cap. 3, 4 et 5 : *In Domino Jesu Christo duas naturas agnoscimus, unam autem hypostasim ex utraque compositam.*

RESPONDEO dicendum quod persona sive hypostasis Christi dupliciter potest considerari. — Uno modo **secundum illud quod est in se; et sic est omnino simplex,** sicut et natura Verbi. — **Alio modo secundum rationem personæ vel hypostasis,** ad quam pertinet subsistere in aliqua natura ; **et secundum hoc persona Christi subsistit in duabus naturis.** Unde licet sit ibi unum subsistens, est tamen ibi alia et alia ratio subsistendi : **et sic dicitur persona composita, in quantum unum duobus subsistit.**

Et per hoc patet responsio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod illa compositio personæ ex naturis non dicitur esse ratione partium, sed potius ratione numeri; sicut omne illud in quo duo conveniunt, potest dici ex eis compositum.

Ad tertium dicendum quod non in omni compositione hoc verificatur quod illud quod componitur sit homogeneum componentibus, sed solum in partibus continui. Nam continuum non componitur nisi ex continuis; animal vero componitur ex anima et corpore, quorum neutrum est animal.

ARTICULUS V

Utrum sit facta aliqua unio animæ et corporis in Christo.

Infr., quæst. 16, art. 1, cap. ; 3 Sent., dist. 6, quæst. 3, art. 1 ; et 4, Cont. gent., cap. 37 et 41 ; et Opusc. 2, cap. 211.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit unio animæ et corporis. Ex unione enim animæ et corporis in nobis causatur persona vel hypostasis hominis. Si ergo anima et corpus fuerunt in Christo unita, sequitur quod fuerit ex unione eorum aliqua hypostasis constituta. Non autem hypostasis Verbi Dei, quæ est æterna. Ergo in Christo erit aliqua persona vel

---

ART. 5. — Oritur quæstio hæc, tum ex difficultate rei in se, quia in Christo non est propria hypostasis quæ consurgere deberet ex unione animæ et corporis; tum ex erroribus eorum, qui negaverunt in Christo talem unionem. — Hic art. videtur præter ordinem hoc loco insertus; potius enim spectabat ad quæst. 4 et 5, ubi de veritate assumptæ humanitatis tractandum est, hæc enim unio animæ cum corpore ad veritatem humanitatis ipsius maxime pertinet. Ibi etiam disputat D. Thomas, an in Christo vera anima fuerit, verumque corpus : non poterat ergo juxta ordinatam methodum definiri has partes in illo convenisse, nisi extitisse quidem in eodem primum ostenderetur. Prius enim est esse quam uniri. Igitur D. Thomas solum quasi oblata occasione hoc loco movit quæstionem hanc : tum quia de compositione personæ Christi disputabat, ad quam explicandam hæc compositio animæ et corporis pertinere videbatur : tum etiam quia Magister (dist. 6) dum ageret de modo unionis ipsius, inter alias sententias, refert illam, quæ ut in Christo unitatem personæ salvaret, ex anima et corpore compositionem negabat, quam non ut hæresim, sed ut opinionem Magister retulit. Quare arrepta occasione, D. Thomas et discutit opinionem hanc, et illam opinionem, hæresim vocat, ut fuit revera etiam Magistri temporibus, quidquid ibidem Scotus existimet, quæst. 3, utpote cum veritatem incarnationis prorsus everteret, quod D. Thomas evidenter ostendit in art. (Suarez). — Hic art. est contra Manichæos qui dicebant corpus Christi esse phantasticum. — Vide quæst. disput. *de Unione Verbi,* et lib. 4. *Contra Gent.* cap. 32, etc.

S. Script. — Matth. 25, 38; Marc. 14, 34; Luc. 24, 39, Joan. 1, 14, et 10, 15, etc; 1 Joan. 3, 14.

Definit. Eccles. de vera anima humana, et de vero corpore non phantastico Christi : — *Anathematismi S. Damasi, in concil. Rom.* (378 : 7. Anathematizamus eos, qui pro hominis anima rationali et intelligibili dicunt Dei Verbum in humana carne versatum, cum ipse Filius sit Verbum Dei, et non pro anima rationali et intelligibili in suo corpore fuerit, sed nostram, id est intelligibilem, sine peccato animam susceperit atque salvaverit. — *Concil. Tolet.* (447), *vide supra pag.* 3 ; *Et ibid :* 5. Si quis dixerit vel crediderit carnem tantum sine anima a Filio Dei fuisse susceptam, anat. sit. 6. Si quis dixerit vel crediderit, Christum innascibilem esse, anat. sit. 7. Si quis dixerit vel crediderit, deitatem Christi convertibilem esse vel passibilem, anat. sit. — *Canon. Concil. V. œcumen. contra errores Origenis : Can.* 9. Si quis dixerit, quod non Verbum Dei incarnatum carne animata anima rationali et intelligente descendit ad inferos, et rursum in cœlum idem ascendit : sed eum, qui ab ipsis dicitur Mens, quem impie loquentes dicunt esse proprie Christum, factum cognitione Monadis, anat. sit. — *Symbol. Athanas.; Canon. Concil. Lateran. sub. Mart. I, can.* 2; *Symbol. concil Tolet. XI* (675) ; *Definit. Synod. œcumen. VI, Constantinop. III ; vide supra, pag.* 3, etc. — *Symbol. fidei Leon. IX, propositum Petro Episc. ; Concil. Lateran. IV, contra Albigens.* (1215) ; *Professio fidei, Waldensibus præscripta, ab Innocent. III ; Confessio fidei Michaelis Paleologi ; Concil. Viennense, contra errores Olivi ; vide supra, art.* 1, *huj. quæst.* — *Decret. pro Jacobitis Professio fidei Orientalibus ab Urbano VIII præscripta, supra pag.* 8. — *Adde etiam Alexand. III, cap.* « *Cum Christus* » 7 *de hæreticis, tit.* 7, *lib.* 5 ; *ex Concil. Lateran.* (1180) : Cum Christus, perfectus Deus et perfectus sit homo : mandamus, quatenus sub anathemate interdicas, ne quis de cætero audeat dicere, Christum non esse aliquid secundum quod

hypostasis præter hypostasim Verbi; quod est contra prædicta, art. 2 et 3 præc.

2. Præterea, ex unione animæ et corporis constituitur natura humanæ speciei. Damascenus autem dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 3, circa med., quod *in Domino Jesu Christo non est communem speciem accipere*. Ergo in eo non est facta animæ et corporis unio.

3. Præterea, anima non conjungitur corpori, nisi ut vivificet ipsum. Sed corpus Christi poterat vivificari ab ipso Verbo Dei, quod est fons et principium vitæ. Ergo in Christo non fuit unio animæ et corporis.

— Sed contra est quod corpus non dicitur animatum nisi ex unione animæ. Sed corpus Christi dicitur animatum, secundum illud quod Ecclesia cantat : *Animatum corpus sumens, de Virgine nasci dignatus est.* Ergo in Christo fuit unio animæ et corporis.

RESPONDEO dicendum quod Christus dicitur homo univoce cum aliis hominibus, utpote ejusdem speciei existens, secundum illud Apostoli Philipp. 2, 7 : *In similitudinem hominum factus.* Pertinet autem ad rationem speciei humanæ quod anima corpori uniatur; non enim forma constituit speciem, nisi per hoc quod fit actus materiæ, et hoc est ad quod generatio terminatur, per quam natura speciem intendit. Unde **necesse est dicere quod in Christo fuerit anima corpori unita : et contrarium est hæreticum,** utpote derogans veritati humanitatis Christi.

Ad primum ergo dicendum quod ex hac ratione moti videntur illi qui negaverunt unionem animæ et corporis in Christo, ne per hoc scilicet cogerentur personam novam vel hypostasim in Christo inducere, quia videbant quod in puris hominibus ex unione animæ ad corpus constituitur persona. Sed hoc ideo in puris hominibus accidit, quia anima et corpus sic in eis conjunguntur ut per se existant. Sed in Christo uniuntur ad invicem, ut adjuncta alteri principaliori, quod subsistit in natura ex eis composita. Et propter hoc ex unione animæ et corporis in Christo non constituitur nova hypostasis seu persona; sed advenit ipsum conjunctum personæ seu hypostasi præexistenti. Nec propter hoc sequitur quod sit minoris efficaciæ unio animæ et corporis in Christo quam in nobis, quia ipsa conjunctio ad nobilius non adimit virtutem aut dignitatem, sed auget; sicut anima sensitiva in animalibus constituit speciem, quia consideratur ut ultima forma; non autem in hominibus, quamvis in nobis sit virtuosior et nobilior : et hoc propter adjunctionem ulterioris et nobilioris perfectionis, scilicet animæ rationalis, ut etiam supra dictum est, art. 2 huj. quæst., ad 2.

Ad secundum dicendum quod verbum Damasceni potest intelligi dupliciter : — uno modo, ut referatur ad humanam naturam; quæ quidem non habet rationem communis speciei, secundum quod est in uno solo individuo, sed secundum quod est abstracta ab omni individuo, prout in nuda contemplatione consideratur, vel secundum quod est in omnibus individuis. Filius autem Dei non assumpsit humanam naturam, prout est in sola consideratione intellectus, quia sic non assumpsisset ipsam rem humanæ naturæ, nisi forte diceretur quod humana natura est quædam idea separata, sicut Platonici posuerunt hominem sine materia, ex Arist., 1 Metaph., text. 6, 25 et seq. Sed tunc Filius Dei non assumpsisset carnem, contra illud quod dicitur Luc. ult. 39 : *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Similiter etiam non potest dici quod Filius Dei assumpserit humanam naturam prout est in omnibus individuis ejusdem speciei, quia sic omnes homines assumpsisset. Relinquitur ergo, ut Damascenus postea dicit in eodem lib., cap. 11, parum a princ., quod *assumpserit naturam humanam in atomo,* id est, in individuo; non quidem in alio individuo, quod sit suppositum vel hypostasis illius naturæ, quam in persona Filii Dei. — Alio modo potest intelligi dictum Damasceni, ut non referatur ad naturam humanam, quasi ex unione animæ et corporis non resultet una communis natura, quæ est humana, sed est referendum ad unionem duarum naturarum, divinæ scilicet et humanæ, ex quibus non componitur aliquid tertium, quod fit quædam natura communis, quia sic illud esset natum prædicari de pluribus : et hoc ibi intendit, unde subdit : *Neque enim generatus est, neque unquam generabitur alius Christus ex Deitate et humanitate, in Deitate et humanitate Deus perfectus, idem et homo perfectus.*

Ad tertium dicendum quod duplex est principium vitæ corporalis : — unum quidem effectivum : et hoc modo Verbum Dei est principium omnis vitæ; — alio modo est aliquid principium vitæ formaliter : cum enim *vivere viventibus sit esse,* ut dicit Philosophus 2 de Anima, text. 37, sicut unumquodque formaliter est per formam suam, ita corpus vivit per animam : et hoc modo non ponitur corpus vivere per Verbum, quod non potest esse corporis forma.

---

homo : quia sicut Christus verus est Deus, ita verus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens. — *Vide etiam Concil. Ephes. can. 13; Concil. Chalcedon. supra pag. 3.*

Articulus VI

Utrum natura humana fuerit unita Verbo Dei accidentaliter.

Part. 1, quæst. 17, art. 1; et 3 Sent., dist. 8, quæst. 3, art. 2; et 4 Cont., cap. 37, 41 et 49; et de Unione Verbi, art. 1, corp., et ad 13; et Opusc. 2, cap. 215; et Philipp. 2, col. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod humana natura fuerit unita Verbo Dei accidentaliter. Dicit enim Apostolus Philipp. 2 de Filio Dei, quod *habitu inventus* est *ut homo*. Sed habitus accidentaliter advenit ei cujus est, sive accipiatur habitus, prout est unum de decem prædicamentis, sive prout est species qualitatis. Ergo humana natura accidentaliter unita est Filio Dei.

2. Præterea, omne quod advenit alicui post esse completum, advenit ei accidentaliter : hoc enim dicimus accidens, quod potest et adesse et abesse alicui præter subjecti corruptionem. Sed natura humana advenit ex tempore Filio Dei habenti esse perfectum ab æterno. Ergo advenit ei accidentaliter.

3. Præterea, quidquid non pertinet ad naturam seu essentiam alicujus rei, est accidens ejus : quia

---

Art. 6. — Uniri *accidentaliter*, est quando ex conjunctione plurium sive accidentium, sive substantiarum, resultat unum per accidens. Uniri *essentialiter*, est, quando ex pluribus, resultat una tantum essentia. Uniri *substantialiter* est res aliquas substantiales conjungi ad constituendum unum per se in genere substantiæ. Et quamvis non raro substantia sumatur pro essentia, sumitur tamen etiam pro subsistentia et hypostasi; atque ita sumitur in proposito, quando dicitur, ex pluribus naturis, resultare unam substantiam, id est unam subsistentiam et hypostasim. Et consequenter unio substantialis hæc vocatur, quæ est personalis et hypostatica. — Definit. Eccles. require in articulis præcedentib. — Adverte tres sententias a Magistro Sententiarum citatas, quas Magister vocat *opiniones*, nec ausus est determinare quæ sit tenenda. At S. Thomas in præsenti, affirmat primam et tertiam esse hæreses, secundam vero, catholicam fidem ; nec opiniones esse dicendas. Et ita revera est. Nam prima est Nestoriana, et tertia ad ipsam reducitur.

De præcipuis erroribus circa incarnationis mysterium. — D. Thomas hic late refert errores Eutychetis, Nestorii et aliorum, quos articulis precedentibus reipsa jam impugnaverat. Hac occasione data nobis visum est aliquid adjiciendum. — *Ebion, Cerinthus, Paulus Samosatenus*, episc. Antiochenus 560, a sede autem depositus 269, *Photinus* episc. Sirmiens. depositus 351, mortuus 376, et alii quidam, in Christo solam naturam humanam confitebantur : divinitatem vero, non per naturam, sed per quamdam excellentem divinæ gratiæ participationem, quam per opera meruerat, in eo fuisse confingebant. « Joannes Apostol., ait S. Hieronym. scripsit Evangelium adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, et maxime tunc ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Unde et compulsus est divinam ejus nativitatem edicere ». *Nestrius* præceptorem habuit *Theodorum* Mopsuestanum episcopum, a quo hæresis suæ virus de incarnatione hausit. Ad sedem Constantinopolitanam vocatus, 427, mox suum errorem desseminare cœpit, scilicet unionem duplicis naturæ in Christo non esse hypostaticam seu in persona, sed accidentalem tantum seu moralem, scilicet, secundum inhabitationem et per conformitatem affectuum, et per operationem, et secundum dignitatem honoris. Ex quo sequebatur : Verbum non esse proprie incarnatum ; et duas esse personas in Christo ; et B. V. Mariam non esse matrem Dei sed hominis ; et non posse dici Deum esse natum, passum etc., nec Deum hominem esse, et hominem esse Deum. Damnatus est Romæ in synodo S. Cœlestino Papa congregata (430). S. Cyrillus Alexandrinus pontifex, synodum habuit in sua civitate de mandato S. Cœlestini (430 november) ex quo ad Nestorium missi sunt duodecim anathematismi a Cyrillo editi. Sed hæresiarcha obtemperare nolens, indicta fuit synodus œcumenica Ephesi, in qua vera fides fuit proclamata, et Nestorius a sede depositus. Nestoriana hæresis disseminata fuit per orientales regiones, usque in Indiam et imperium Sinense. Sed nostra ætate vix aliqui supersunt huic errori adhuc addicti. — *Eutyches* autem archimandrita, seu abbas cujusdam monasterii Constantinopolitani ardentissime zelo contra Nestorium pugnavit, sed ex imperitia, in extremum errorem abreptus est ; et ut unitatem personæ, contra Nestorium defenderet, unitatem naturæ adstruxit. Nata est hæc hæresis anno 448, regnantibus S. Leone papa et Theodosio juniore imperante. Hic error etiam *Monophysitismi* nomen accepit. Damnatus fuit primo Eutyches in synodo Constantinopolitana a S. Flaviano patriarcha congregata ; sed faventibus hæreticis, et præcipue Dioscoro, Juvenali, Barsuma etc., congregata est synodus Ephesi, qui nomine latrocinii decorata est, in quo, rejectis S. Leonis papæ legatis, fuit depositus S. Flavianus et Eutychetis fidei professio admissa (449). Sed curante tandem Marciano imperatore, Synodus œcumenica Chalcedoni in Bithynia fuit convocata, præsidente S. Leone per suos legatos. Dioscorus et auctores latrocinii Ephesini damnati depositique fuerunt ; lecta et approbata est celebris epistola S. Leonis ad Flavianum ; et tandem definita vera Ecclesiæ fides. Post concilium, error iste in plures sectas fuit divisus. *Theopaschitæ*, quorum pater fuit Petrus Fullo patriarcha Antiochenus, docebant divinitatem Filii cruci affixam fuisse, adeoque passam esse Trinitatem totam. Unde trisagio : « Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis », adjiciebant clausulam « qui passus es pro nobis, miserere nobis ». Error Eutychetis mutatis quibusdam punctis secundum diversas sectas, usque ad nostra tempora in Syria et Armenia et præcipue in Abyssinia perduravit. In Egypto, Eutychiani autem Jacobitæ a Jacobo Syro vocantur. — Nostra vero ætate, Guntherus non erubuit dicere, Nestorii errores suscitando, in Christos esse duas personas, divinam scilicet et humanam, et Christum tamen esse unum, quia persona divina nobilior quam humana, principatum tenet. Hic error fuit damnatus in synodo Coloniensi (1860) et a Pio IX in littera ad art chiepisc. Coloniensem, 15 januar. 1857.

Cfr. pro istis hæresibus. — *De Ebione ;* Zaccharia, *Raccolta di dissert.* 5, 310. — *De Cerintho* : Paulus, *Historia Cerinthi* (1795) ; Schmidt, *Cerinth.* etc ; Tillemont, *Mémoires* t. 2 ; Dupin, *Biblioth.* 1. — *De Paulo Samos.* : Tillemont, *Memoires*, 4 ; Baronius, *Annales* 262 etc, cum *Pagii* critic. ; Fabricius, *Bibl. grec.* 5 ; Zaccharia, *Raccolta di dissert.* 8. — *De Photino* : Petavius, *de Photino hæretico, ejusque damnatione*, etc ; et insuper *Rationar. tempor.* — Zaccharia, *Theses theolog.* 2 ; Tillemont, *Mémoires*, 6 ; Sirmond, *Opera varia* 4 ; Labbe, *Concilia*, 2 ; Ceillier, *Hist. des auteurs*, etc, 8 ; Fabricius, *Bibliotheca græca* 8 ; Baronius, *Annales*, 342 etc. — *De Theodoro Mopsuest.* : Ceillier, *Histoire des auteurs*, etc. 10 ; Lelong, *Bibliot. sacra*, 2 ; Tillemont, *Memoires*, 12 ; Maii, *Script. vet. collect.* 1 et 6, et *Spicileg.* 4 ; Baronius, *Annales*, 427, etc ; Fabricius, *Biblioth. græc.* 9 ; Dupin, *Bibliot.* 3. — *De Nestorio :* Tillemont, *Mémoires*, 14 ; Fabricius, *Bibliot. græc.* 9 ; Baronius, *Annales*, 428 etc ; Natal. Alexand. *Hist. eccles.* ; Cave, *Script. eccles.* 1 et 2 ; Dupin, *Biblioth.* 3 ; Ceillier, *Hist. des aut. eccl.* 19 ; Ochs., *de Nestorii doctrina*, etc. (Monachii 1849) ; Schmidt, *Vera Nestorii, de unione naturarum in Christo sententia*, etc. (1797) ; Opera s. Cyrilli, et

omne quod est, aut est substantia aut accidens. Sed humana natura non pertinet ad essentiam vel naturam divinam Filii Dei : quia non est facta unio in natura, ut supra dictum est art. 1 huj. quæst. Ergo oportet quod natura humana accidentaliter Filio Dei advenerit.

4. Præterea, instrumentum accidentaliter advenit. Sed humana natura in Christo fuit Divinitatis instrumentum : dicit enim Damascenus, in 3 lib. orth. Fid., cap. 15, post med., quod *caro Christi instrumentum Divinitatis existit.* Ergo videtur quod humana natura fuerit Filio Dei unita accidentaliter.

— Sed contra est quod illud quod accidentaliter prædicatur, non prædicat quid, sed quantum, vel quale, vel aliquo alio modo se habens. Si ergo humana natura accidentaliter adveniret, cum dicitur, *Christus est homo*, non prædicaretur quid, sed quale, aut quantum, aut aliquo alio modo se habens : quod est contra Decretalem Alexandri papæ III, dicentis, in concil. Later. 3, part. ult., cap. 20, et habetur cap. *Cum Christus*, de Hæreticis : *Cum Christus sit perfectus Deus et perfectus homo, qua temeritate audent quidam dicere quod Christus secundum quod est homo, non est quid ?*

RESPONDEO dicendum quod ad hujus quæstionis evidentiam sciendum est quod circa mysterium unionis duarum naturarum in Christo duplex hæresis insurrexit. — Una quidem confundentium naturas ; sicut Eutychetis et Discori, qui posuerunt quod ex duabus naturis est constituta una natura : ita quod confiterentur Christum esse ex duabus naturis, quasi ante unionem distinctis, non autem in duabus naturis, quasi post unionem naturarum distinctione cessante. — Alia vero fuit hæresis Nestorii et Theodori Mopsuesteni separantium personas. Posuerunt enim aliam esse personam Filii Dei et filii hominis, quas dicebant sibi invicem esse unitas, *primo* quidem secundum inhabitationem, in quantum scilicet Verbum Dei habitavit in illo homine sicut in templo : *secundo*, per unitatem affectus, in quantum scilicet voluntas illius hominis est semper conformis voluntati Verbi Dei ; *tertio*, secundum operationem, prout scilicet dicebant hominem illum esse Verbi Dei instrumentum ; *quarto*, secundum dignitatem honoris, prout omnis honor qui exhibetur Filio Dei, coexhibetur filio hominis propter conjunctionem ad Filium Dei ; *quinto*, secundum æquivocationem, id est, communicationem nominum, prout scilicet dicimus illum hominem esse Deum et Filium Dei. Manifestum est autem istos omnes modos accidentalem unionem importare.

Quidam autem posteriores magistri putantes se has hæreses declinare, in eas per ignorantiam inciderunt. Quidam enim eorum concesserunt unam Christi personam, sed posuerunt duas hypostases, sive duo supposita, dicentes hominem quemdam compositum ex corpore et anima a principio suæ conceptionis esse assumptum a Dei Verbo. Et hæc est prima opinio, quam Magister ponit in 6 dist. lib. 3 Sent. — Alii vero volentes servare unitatem personæ, posuerunt Christi animam non esse corpori unitam, sed hæc duo separata ab invicem esse unita Verbo accidentaliter, ut sic non cresceret numerus personarum. Et hæc est tertia opinio, quam Magister ibidem ponit. Utraque autem harum opinionum incidit in hæresim Nestorii. *Prima* quidem, quia idem est ponere duas hypostases vel duo supposita in Christo, quod ponere duas personas, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst. Et si fiat vis in nomine personæ, considerandum est quod etiam Nestorius utebatur unitate personæ propter unitatem dignitatis et honoris. Unde etiam quinta synodus (Constant 2, gener. 5, collat. 8, can. 5) definit anathema eum qui dicit *unam personam secundum dignitatem, et honorem, et adorationem, sicut Theodorus et Nestorius insanientes conscripserunt. Alia* vero opinio incidit in errorem Nestorii quantum ad hoc quod posuit unionem accidentalem. Non enim differt dicere quod Verbum Dei unitum est homini Christo secundum inhabitationem, sicut in templo suo (sicut dicebat Nestorius), et dicere quod unitum fuit Verbum Dei homini secundum induitionem, sicut vestimento, sicut dicit tertia opinio : quæ etiam pejus dicit aliquid quam Nestorius, scilicet quod anima et corpus non sunt unita.

Fides auten catholica medium inter prædictas positiones tenens, **non dicit unionem factam Dei et hominis secundum essentiam vel naturam, — neque etiam secundum accidens, — sed medio modo secundum subsistentiam seu hypostasim.** Unde in quinta synodo, loc. sup. cit., dicitur : *Cum multis modis unitas intelligatur, qui impietatem Apollinarii et Eutychetis sequuntur, inter emptionem eorum quæ convenerunt colen-*

---

præcipue *epist. ad Nestor.*, et *Scholion de incarnat.*, et *Derecta fide ad Theodos.* et *de Recta Fide ad reginas*, et *adversus Nestorii blasphemias, et commentaria supra anathematismos.*, et *explicatio et apologeticus, adversus orientales*, et *contra Theodoretum ;* Cassianus, *de Incarnat. Domini.* Leontius Byzant., *contra Nestorium, et Eutychen ;* Petavius, lib. 9 et 6 : Thomassin, lib. 3 ; Marius Mercator, *Opera* edit. a Garnier ; (in patrologia Migne) ; Layraud, dissertat. 4. Tandem, varii tractatus de incarnatione. — *De Eutychete :* S. Leo magnus, *epist. ad Flavian.* et *epist. ad monachos Palæst.* et *ad Leon. imper.* et *ad Julian. cæn.* ; Gelasius I, *de Duabus Naturis ;* Theodoretus, *Polymorphus* ; Vigilius Thapsen ; *contra Eutych. ;* Leontius Byzant., *contra Nestor. et Eutych.* et *quæstiones de una natura compos.* et *libri contra severum ;* Anastas. Sina, *Adversus acephalos ;* Maximus mart. *epistolæ ;* Rusticus Diac. ; Joan. Damasc., *de Fide* lib. 3 ; Petavius lib. 4 et 5 ; Thomassin. lib. 4 ; Natal. Alexand. in sæc. 5. *disput. contra Eutych. ;* Legrand, disput. 6 ; Werner ; Hergenrœther ; Baronius, *Annales* 448, etc ; Cave, Script. eccl. 1 ; Tillemont, *Mémoires* 15.

tes (1), id est, interimentes utramque naturam, *unionem secundum confusionem dicunt; Theodori autem et Nestorii sequaces, divisione gaudentes, affectualem unitatem introducunt. Sancta vero Dei Ecclesia utriusque perfidiæ impietatem rejiciens, unionem Verbi Dei ad carnem secundum compositionem confitetur, quod est secundum subsistentiam.* Sic ergo patet quod secunda trium opinionum, quas Magister ponit, 3 Sent., dist. 6, quæ aserit unam hypostasim Dei et hominis, non est dicenda opinio, sed sententia catholicæ fidei. Similiter etiam prima opinio, quæ ponit duas hypostases, et tertia, quæ ponit unionem accidentalem, non sunt dicendæ opiniones, sed hæreses in conciliis ab Ecclesia damnatæ.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 26, in fin., *Non necesse est omnifariam et indefective assimilari exempla: quod enim est in omnibus simile, idem utique erit, et non exemplum, et maxime in divinis: impossibile enim est simile exemplum invenire in omnibus et in theologia*, id est, in Deitate personarum, et in dispensatione, id est, in mysterio incarnationis. Humana ergo natura in Christo assimilatur habitui, id est, vestimento, non quidem quantum ad accidentalem unionem, sed quantum ad hoc quod Verbum videtur per humanam naturam, sicut homo per vestimentum; et etiam quantum ad hoc quod vestimentum mutatur, quia scilicet formatur secundum figuram ejus qui induit ipsum, qui a sua forma non mutatur propter vestimentum. Et similiter humana natura assumpta a Verbo Dei est meliorata, ipsum autem Verbum Dei non est mutatum, ut Augustinus exponit in lib. 83 QQ., quæst. 73, vers. fin.

Ad secundum dicendum quod illud quod advenit post esse completum, accidentaliter advenit, nisi trahatur in communionem illius esse completi; sicut in resurrectione corpus advenit animæ præexistenti; non tamen accidentaliter, quia ad idem esse assumetur, ut scilicet corpus habeat esse vitale per animam; non est autem sic de albedine, quia aliud est esse albi, et aliud est esse hominis, cui advenit albedo. Verbum autem Dei ab æterno esse completum habuit secundum hypostasim sive personam; ex tempore autem advenit ei natura humana, non quasi assumpta ad unum esse, prout est naturæ; sicut corpus assumitur ad esse animæ; sed ad unum esse, prout est hypostasis vel personæ. Et ideo humana natura non utitur accidentaliter Filio Dei.

Ad tertium dicendum quod accidens dividitur contra substantiam. Substantia autem, ut patet 5 Metaph., text. 25, dupliciter dicitur: — uno modo pro essentia sive natura; — alio modo pro supposito, sive hypostasi; unde sufficit ad hoc quod non sit unio accidentalis, quod sit facta unio secundum hypostasim, licet non sit facta unio secundum naturam.

Ad quartum dicendum quod non omne quod assumitur ut instrumentum, pertinet ad hypostasim assumentis, sicut patet de securi et gladio; nihil tamen prohibet illud quod assumitur ad unitatem hypostasis, se habere ut instrumentum, sicut corpus hominis vel membra ejus. Nestorius ergo posuit quod natura humana est assumpta a Verbo solum per modum instrumenti, non autem ad unitatem hypostasis. Et ideo non concedebat quod homo ille vere esset Filius Dei, sed instrumentum ejus. Unde Cyrillus dicit in epistola ad monachos Ægypti, inter med. et fin.: *Hunc Emmanuelem*, id est Christum, *non tanquam instrumenti officio assumptum dicit Scriptura; sed tanquam Deum vere humanatum*, id est, hominem factum. Damascenus autem posuit naturam humanam in Christo esse sicut instrumentum ad unitatem hypostasis pertinens.

(1) Ita cum Ms. Alcan. aliisque pluribus edit. Rom. Theologorum, et Patav. — Nicolaius, *ponentes*. — Al.: *In peremptionem eorum quæ convenerant, tollentes*. — Al.: *Interemptionem eorum quæ convenerunt, tollentes*.

Articulus VII

Utrum unio naturæ divinæ et humanæ sit aliquid creatum.

Inf., art. 8, corp.; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 2, et dist. 5, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1, et dist. 7, quæst. 2, art. 2; et 4 Cont., cap. 39 et 45.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod unio naturæ divinæ et humanæ non sit aliquid creatum. Nihil enim creatum in Deo potest esse, quia quidquid est in Deo, Deus est. Sed unio est in Deo, quia ipse Deus est humanæ naturæ uni-

Art. 7. — Ad intelligentiam hujus art. et sequentium, scito quod *unio* quandoque est *verbum* et significat actionem, et quandoque est *nomen* et significat vel ipsam conjunctionem aliquorum in aliquo uno, vel relationem quæ conjunctionem illam sequitur. Quatenus unio dicit actionem unitivam humanitatis cum Verbo, est actio communis toti Trinitati, nam Pater et Spiritus Sanctus fuit uniens etiamsi non assumens (art. 8.). Hæc actio quatenus est in Deo, non differt ab eo: sed quatenus recipitur in creatura, est aliquid creatum, et mutatio in humanitate recepta. Quatenus unio est nomen significans conjunctionem aliquorum in uno, (quomodo sumitur ab Auctore art. 9), videtur esse modus quidam substantialis dependentiæ humanitatis a Verbo tanquam a supposito assumente, terminante et sustentante illam, juxta illa quæ dicit Auctor in 3 Sent. dist. 5, art. 3. Quatenus autem est relatio, est habitudo quædam unitorum orta ex ipsorum unione, quæ cum in humanitate sit realis, per se primo terminatur per hypostasim divinam tanquam ad extremum et terminum primarium hujus relationis: secundario autem ad naturam divinam. Quod si de unione. quatenus actio est, quæratur quis sit ejus terminus, Resp. esse personam Verbi, non secundum quod est in se una ab æterno, sed secundum quod est unita humanæ naturæ in tempore. Et ita « Unio (ait. S. Thom., de Unione Verbi, art. 1, ad 5), secundum modum intelligendi, præcedit personam, non prout est una sed prout est unita ». Ex his patet unionis hypostaticæ terminum totalem, esse

tus. Ergo videtur quod unio non sit aliquid creatum.

2. Præterea, finis est potissimum in unoquoque. Sed finis unionis est divina hypostasis sive persona, ad quam terminata est unio. Ergo videtur quod hujusmodi unio maxime debeat judicari secundum conditionem divinæ hypostasis, quæ non est aliquid creatum. Ergo nec ipsa unio est aliquid creatum.

3. Præterea, *propter quod unumquodque, et illud magis*, ut dicit Philosophus, lib. 1 Poster., text. 5. Sed homo dicitur esse creator propter unionem. Ergo multo magis ipsa unio non est aliquid creatum, sed creator.

— Sed contra, omne quod incipit esse ex tempore, est creatum. Sed unio illa ab æterno non fuit, sed incepit esse ex tempore. Ergo unio est aliquid creatum.

RESPONDEO dicendum quod unio de qua loquimur, est relatio quædam, quæ consideratur inter divinam naturam et humanam, secundum quod conveniunt in una persona Filii Dei. Sicut autem in prima parte dictum est, quæst. 13, art. 7, omnis relatio quæ consideratur inter Deum et creaturam, realiter quidem est in creatura, per cujus mutationem talis relatio innascitur; non autem est realiter in Deo, sed secundum rationem tantum, quia non innascitur secundum mutationem Dei. Sic ergo dicendum est quod hæc unio de qua loquimur, non est in Deo realiter, sed secundum rationem tantum; in humana autem natura, quæ creatura quædam est, realiter est. Et ideo **oportet dicere quod sit quiddam creatum.**

Ad primum ergo dicendum quod hæc unio non est in Deo realiter, sed secundum rationem tantum: dicitur enim Deus unitus creaturæ ex hoc quod creatura est realiter unita Deo absque ejus mutatione.

Ad secundum dicendum quod ratio relationis, sicut et motus, dependet ex fine vel termino; sed esse ejus dependet a subjecto. Et quia unio talis non habet esse reale nisi in natura creata, ut dictum est in corp., consequens est quod habeat esse creatum.

Ad tertium dicendum quod homo dicitur creator, et est Deus propter unionem, in quantum terminatur ad hypostasim divinam; non tamen sequitur quod ipsa unio sit creator vel Deus: quia quod aliquid dicatur creatum, hoc magis respicit esse ipsius quam rationem.

aliquid creatum seu factum. Est enim id quod ante non erat, scilicet Christus Deus et homo. Nec debet dici simpliciter increatus propter naturam et personam divinam, quia compositum denominatur a componentibus ut unitis: hæc unio autem est facta in tempore (Sylvius).

ARTICULUS VIII

Utrum unio Verbi incarnati sit idem quod assumptio.

3 Sent., dist. 5, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 5.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod idem sit unio quod assumptio. Relationes enim, sicut et motus, specificantur secundum terminum. Sed idem est terminus assumptionis et unionis, scilicet divina hypostasis. Ergo videtur quod non differant unio et assumptio.

2. Præterea, in mysterio incarnationis idem videtur esse uniens, et assumens, unitum et assumptum. Sed unio et assumptio videntur sequi actionem et passionem unientis et uniti, vel assumentis et assumpti. Ergo videtur idem esse unio quod assumptio.

3. Præterea, Damascenus dicit in lib. 3 orth. Fid., cap. 11, ante med.: *Aliud est unio, aliud incarnatio: nam unio solam demonstrat copulationem; ad quid autem facta est copulatio, non adhuc: humanatio autem et incarnatio determinant, ad quem sit facta copulatio.* Sed similiter assumptio non determinat, ad quem facta sit copulatio. Ergo videtur unio idem esse quod assumptio.

— Sed contra est quod divina natura dicitur esse unita, non autem assumpta.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., unio importat relationem quamdam divinæ naturæ et humanæ, secundum quod conveniunt in una persona. Omnis autem relatio quæ incipit esse ex tempore, ex aliqua mutatione causatur, mutatio autem consistit in actione et passione. Sic ergo dicendum est quod **prima et principalis differentia inter assumptionem et unionem est quod unio importat ipsam relationem, assumptio autem actionem, secundum quam dicitur aliquis assumens, vel passionem, secundum quam dicitur aliquid assumptum.**— Ex hac autem differentia accipitur **secundo alia differentia: nam assumptio dicitur sicut in fieri, unio autem sicut in facto esse:** et ideo uniens dicitur esse unitum, assumens autem non dicitur esse assumptum. Natura enim humana significatur, ut in termino assumptionis ad hypostasim divinam, per hoc quod dicitur homo: unde vere dicimus quod Filius Dei, qui

ART. 8. — In titulo art. sunt tres termini: *Unio* et *Assumptio* et *Idem*. Primus quidem terminus declaratus est in præcedenti art.; secundus in corpore declarabitur; tertius autem absolute sumendus est, sicut jacet. In calce autem articuli solvendo exprimetur qua diversitate seu differentia sunt non idem, puta vel reali, vel rationis, vel utraque (Cajetanus). — Corollarium 1^m conclus.: Ergo assumptio est tanquam fundamentum unionis. Ex eo enim quod Deus assumpsit, et natura humana assumpta est in unitatem personæ divinæ, pullulat relatio naturarum sic unitarum ad invicem, et hæc relatio dicitur unio, de qua nunc loquimur (Porrecta).

est uniens sibi humanam naturam, est homo. Sed humana natura in se considerata, id est, in abstracto, significatur ut assumpta : non autem dicimus quod Filius Dei sit humana natura. — Ex eodem etiam sequitur **tertia differentia**, quod relatio, præcipue æquiparantiæ, non magis se habet ad unum extremum quam ad aliud ; actio autem et passio diversimode se habent ad agens et patiens, et ad diversos terminos. Et ideo **assumptio determinat terminum « a quo » et « ad quem »** : dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. **Unio autem nihil horum determinat** : unde indifferenter dicitur quod humana natura est unita divinæ, et e converso. Non autem dicitur natura divina assumpta ab humana, sed e converso, quia humana natura adjuncta est ad personalitatem divinam, ut scilicet persona divina in humana natura subsistat.

Ad primum ergo dicendum quod unio et assumptio non eodem modo se habent ad terminum, sed diversimode, sicut dictum est in corp. artic.

Ad secundum dicendum quod uniens et assumens non omnino sunt idem. Nam omnis persona assumens est uniens, non autem e converso. Nam persona Patris univit naturam humanam Filio, non autem sibi ; et ideo dicitur uniens, non assumens, quasi ad se sumens : persona autem Filii, quæ sibi humanam naturam univit, est uniens et assumens. Et similiter non est idem unitum et assumptum : nam divina natura dicitur unita et non assumpta.

Ad tertium dicendum quod assumptio determinat, cui facta est copulatio ex parte assumentis, in quantum assumptio dicitur, quasi ad se sumptio ; sed incarnatio et humanatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana. Et ideo assumptio differt ratione et ab unione, et ab incarnatione seu humanatione.

Articulus IX

Utrum unio duarum naturarum in Christo sit maxima unionum.

3 Sent., dist. 5, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1 ; et 4 Cont., cap. 41.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod unio duarum naturarum in Christo non sit maxima unionum. Unitum enim deficit in ratione unitatis ab eo quod est unum, eo quod unitum dicitur per participationem, unum autem per essentiam. Sed in rebus creatis aliquid dicitur simpliciter esse unum, sicut præcipue patet de unitate ipsa, quæ est principium numeri. Ergo hujusmodi unio de qua loquimur, non importat maximam unitatem.

2. Præterea, quanto ea quæ uniuntur, magis distant, tanto minor est unio. Sed ea quæ secundum hanc unionem uniuntur, maxime distant, scilicet natura divina et humana ; distant enim in infinitum. Ergo hujusmodi est minima unio.

3. Præterea, per unionem fit aliquid unum. Sed ex unione animæ et corporis in nobis fit aliquid unum in persona et natura ; ex unione autem divinæ et humanæ naturæ fit aliquid unum solum in persona. Ergo major est unio animæ ad corpus quam divinæ naturæ ad humanam : et sic unio, de qua loquimur, non importat maximam unitatem.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in 1 de Trinitate, cap. 10, ante med., *quod homo potius est in Filio Dei quam Filius in Patre.* Filius autem est in Patre per unitatem essentiæ, homo vero est in Filio per unionem incarnationis. Ergo major est unio incarnationis quam unitas divinæ essentiæ, quæ tamen est maxima unionum : et sic per consequens unio incarnationis importat maximam unitatem.

RESPONDEO dicendum quod unio importat conjunctionem aliquorum in aliquo uno. Potest ergo unio incarnationis dupliciter accipi : — uno modo ex parte eorum quæ conjunguntur ; — alio modo **ex parte ejus in quo conjunguntur. Et ex hac parte hujusmodi unio habet præeminentiam inter alias uniones** ; nam unitas personæ divinæ, in qua uniuntur duæ naturæ est maxima. — **Non autem habet præeminentiam ex parte eorum quæ conjunguntur.**

Ad primum ergo dicendum quod unitas divinæ personæ est major quam unitas numeralis, quæ scilicet est principium numeri. Nam unitas divinæ personæ est unitas increata per se subsistens, non recepta in aliquo per participationem : est etiam in se completa, habens in se quidquid pertinet ad rationem unitatis ; et ideo non competit ei ratio partis, sicut unitati numerali, quæ est pars numeri, et quæ participatur in rebus numeratis. Et ideo quantum ad hoc unio incarnationis præeminet unitati numerali, ratione scilicet unitatis divinæ personæ, non autem ratione naturæ hu-

---

Art. 9. — Sumit hic B. Thomas unionem non tam prout est relatio, quam prout est substantialis conjunctio. — Adverte, ait Cajetanus, quod cum jam distinctum sit de unione vel pro relatione unionis, vel pro conjunctione ad quam consequitur relatio unionis, hoc in loco non sumitur unio pro relatione, sed pro conjunctione ipsa, ut patet in principio corp, et ex conditione quæ de ipsa inquiritur, scilicet de excellentia ejus, respectu reliquarum conjunctionum. Ridiculum enim hoc est quærere de relatione, nisi ratione fundamenti ; nam reclusa ratione fundamenti, nulla unionis relatio est major altera ; sed ideo unio materiæ et formæ est major unione substantiæ et accidentis, quia fundamentum est magis indivisum, ut patet. Adverte etiam quod non quæritur explicite de unione naturæ et personæ utrum sit maxima ; se de unione naturarum in persona : verumtamen hoc in resp. ad ultim. tractabitur.

manæ, quæ non est ipsa unitas divinæ personæ, sed est ei unita.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit ex parte conjunctorum, non autem ex parte personæ, in qua facta est unio.

Ad tertium dicendum quod unitas divinæ personæ est major unitas quam unitas et personæ et naturæ in nobis : et ideo unio incarnationis est major quam unio animæ et corporis in nobis.

Quia vero illud quod *in contrarium* objicitur, falsum supponit, scilicet quod major sit unio incarnationis quam unitas personarum divinarum in essentia, dicendum est ad auctoritatem Augustini, quod humana natura non est magis in Filio Dei quam Filius Dei in Patre, sed multo minus. Sed ipse homo quantum ad aliquid est in Filio magis quam Filius in Patre, in quantum scilicet idem supponitur in hoc quod dico *homo*, prout sumitur pro Christo, et in hoc quod dico *Filius Dei ;* non autem est idem suppositum Patris et Filii.

Articulus X

Utrum unio duarum naturarum in Christo sit facta per gratiam.

Inf., quæst. 6, art.6 ; et Verit., quæst. 29, art. 1 ; et 3 Sent,. dist. 13, quæst. 3, art. 1.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod unio incarnationis non sit facta per gratiam. Gratia enim est accidens quoddam, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 110, art. 2. Sed humanæ naturæ unio ad divinam non est facta per accidens, ut supra ostensum est, art. 6 huj. quæst. Ergo videtur quod unio incarnationis non sit facta per gratiam.

2. Præterea, gratiæ subjectum est anima. Sed, sicut dicitur Coloss. 2, 9 : *in Christo inhabitat plenitudo* (1) *Divinitatis corporaliter.* Ergo videtur quod illa unio non sit facta per gratiam.

3. Præterea, quilibet sanctus Deo unitur per gratiam. Si igitur unio incarnationis fuit per gratiam, videtur quod non aliter dicatur Christus esse Deus quam alii sancti homines.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in libro de Prædestin. sanctorum, cap. 15, ante med. : *Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus.* Sed homo ille factus est Christus per unionem ad divinam naturam. Ergo unio illa fuit per gratiam.

Respondeo dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 110, art. 1, gratia dupliciter dicitur : — uno modo ipsa voluntas Dei gratis aliquid dantis ; — alio modo ipsum gratuitum donum Dei. Indiget autem humana natura gratuita Dei voluntate ad hoc quod elevetur in Deum, cum hoc sit supra facultatem suæ naturæ. Elevatur autem humana natura in Deum dupliciter ; — uno modo per operationem, qua scilicet sancti cognoscunt et amant Deum ; — alio modo per esse personale, qui quidem modus est singularis Christo, in quo humana natura assumpta est ad hoc quod sit in persona Filii Dei. Manifestum est autem quod ad perfectionem operationis requiritur quod potentia sit perfecta per habitum ; sed quod natura habeat esse in supposito suo, non fit mediante aliquo habitu.

Sic ergo dicendum est quod **si gratia accipiatur ipsa Dei voluntas gratis aliquid faciens, vel gratum, seu acceptum aliquem habens ; unio incarnationis facta est per gratiam, sicut et unio sanctorum ad Deum per cognitionem et amorem. — Si vero gratia dicatur ipsum gratuitum Dei donum, sic ipsum quod est humanam naturam esse unitam personæ divinæ, potest dici quædam gratia, in quantum nullis præcedentibus meritis hoc est factum ; — non autem ita quod sit aliqua gratia habitualis, qua mediante talis unio fiat.**

Ad primum ergo dicendum quod gratia quæ est accidens, est quædam similitudo Divinitatis participata in homine. Per incarnationem autem humana natura non dicitur participasse similitudinem aliquam divinæ naturæ, sed dicitur esse conjuncta ipsi divinæ naturæ in persona Filii. Majus autem est ipsa res quam similitudo ejus participata.

Ad secundum dicendum quod gratia habitualis est solum in anima ; sed gratia, id est, gratuitum, Dei donum, quod est uniri divinæ personæ, pertinet ad totam naturam humanam, quæ componitur ex anima et corpore. Et per hunc modum dicitur *plenitudo Divinitatis in Christo corporaliter* habitasse, quia est unita divina natura non solum animæ, sed etiam corpori. Quamvis etiam possit dici quod dicitur habitasse in Christo corporaliter, id est, non umbraliter, sicut habitavit in sacramentis veteris legis ; de quibus ibidem subditur, quod sunt umbra futurorum, corpus autem est Christus, prout scilicet corpus contra umbram

---

Art. 10. — Adverte quod duplex erat unio humanitatis Christi ad Deum. Una qua uniebatur ei in persona, et de ista procedit articulus. Altera erat unio per operationem, qua omnis operatio humanitatis, erat conformis Dei voluntati : et ista facta est per gratiam. Nam in Christi anima fuit gratia et habitus infusi, sicut in anima aliorum justorum (Toletus). — Hæretici qui negaverunt Christi divinitatem, vel posuerunt in Christo duas personas, nullam unionem nisi per gratiam agnoverunt, quemadmodum justus Deo unitur. — Cfr. S. Augustin. epist. 57 ; S. Leo. sermo 15 de passione ; S. Cyrill. de rect. fid. lib. 2 ; S. Thom. ad lib. 2 Coloss.

(1) Vulgata :... *omnis plenitudo.*

dividitur. Dicunt etiam quidam quod Divinitas dicitur in Christo habitasse corporaliter, id est, tribus modis, sicut corpus habet tres dimensiones: uno modo per essentiam, præsentiam et potentiam, sicut in cæteris creaturis; alio modo per gratiam gratum facientem, sicut in sanctis; tertio, per unionem personalem, quod est proprium ipsi Christo.

Unde patet responsio *ad tertium*, quia scilicet unio incarnationis non est facta solum per gratiam habitualem, sicut alii sancti uniuntur Deo, sed secundum subsistentiam sive personam.

Articulus xi

Utrum unionem Verbi incarnati aliqua merita præcesserint.

1-2 quæst. 98, art. 4, corp.; et 3 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1; et Rom. 1, lect. 3. coll. 2; et Hebr. 1, lect. 4, coll. 3.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod unio incarnationis fuerit aliqua merita subsecuta, quia, super illud Psal. 32 : *Fiat misericordia tua super nos, quemadmodum*, etc., dicit Glossa (ord. implic.) : *Hic insinuatur desiderium prophetæ de incarnatione, et meritum impletionis.* Ergo incarnatio cadit sub merito.

2. Præterea, quicumque meretur aliquid, meretur illud sine quo illud haberi non potest. Sed antiqui patres merebantur vitam æternam, ad quam pervenire non poterant nisi per incarnationem : dicit enim Gregorius in lib 13 Moral., cap. 15, in fin.: *Hi qui ante Christi adventum in hunc mundum venerunt, quantamlibet justitiæ virtutem haberent, ex corporibus educti, in sinum cœlestis patriæ statim recipi nullo modo poterant, quia nondum ille venerat qui justorum animas in perpetua sede collocaret.* Ergo videtur quod meruerint incarnationem.

3. Præterea, de beata Virgine cantatur quod *Dominum omnium meruit portare :* quod quidem factum est per incarnationem. Ergo incarnatio cadit sub merito.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Prædest. sanct., cap. 15, ad fin. : *Quisquis in capite nostro præcedentia merita singularis illius generationis invenerit, ipse in nobis membris ejus præcedentia merita multiplicatæ regenerationis inquirat.* Sed nulla merita præcesserunt regenerationem nostram, secundum illud ad Titum 3, 5 : *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Ergo nec illam Christi generationem aliqua merita præcesserunt.

Respondeo dicendum quod quantum ad ipsum Christum, manifestum est ex præmissis, art. præc., quod **nulla ejus merita potuerunt præcedere unionem.** Non enim ponimus quod ante fuerit purus homo, et postea per meritum bonæ vitæ obtinuerit esse Filius Dei, sicut posuit Photinus; sed ponimus quod a principio suæ conceptionis ille homo vere fuerit Filius Dei, utpote non habens aliam hypostasim quam Filii Dei, secundum illud Luc. 1, 35 : *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Et ideo omnis operatio illius hominis subsecuta est unionem. Ergo nulla ejus operatio potuit esse meritum unionis.

Sed **neque etiam opera alterius cujuscumque hominis potuerunt esse meritoria hujus unionis ex condigno** : — Primo quidem quia opera meritoria hominis proprie ordinantur ad beatitudinem, quæ est virtutis præmium, et consistit in plena Dei fruitione. Unio autem incarnationis, cum sit in *esse* personali, transcendit unionem beatæ mentis ad Deum, quæ est per actum fruentis, et ideo non potest cadere sub merito. — Secundo, quia gratia non potest cadere sub merito; principium enim meriti non cadit sub merito, et ideo nec ipsa gratia, quia est merendi principium. Unde multo minus incarnatio cadit sub merito, quæ est principium gratiæ, secundum illud Joan. 1, 17 : *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* — Tertio, quia incarnatio Christi est reformativa totius humanæ naturæ : et ideo non cadit sub merito alicujus hominis singularis, quia bonum alicujus puri hominis non potest esse causa boni totius naturæ.

Ex congruo tamen meruerunt sancti patres incarnationem, desiderando et petendo : congruum enim erat ut Deus exaudiret eos qui ei obediebant.

Et per hoc patet responsio *ad primum.*

Ad secundum dicendum quod hoc est falsum, quod sub merito cadit omne illud sine quo præmium esse non potest. Quædam enim sunt quæ

Art. 11. — Quod S. Thomas interrogat an præcesserint merita, non intelligit de tempore aut duratione, sed; an præcesserint tanquam ratio et causa hujus unionis. — Vide ex titulo, quod in præcedenti art., et in hoc, atque in sequenti, quæstio est de causa unionis. Et quoniam triplex illius causa assignatur, scilicet gratia, merita et natura, ideo expedito decimo art. de gratia, in hoc 11 quæritur de meritis, an scilicet unio hæc et meritis fuerit, et demum in 12 quæritur an sit naturalis Christo, hoc est a natura. — Ad 3^m concl. difficultas est utrum meritum antiquorum fuerit de congruo *stricte* an *late*. Et hoc controvertitur etiam inter discipulos S. Thomæ. — Gabriel 3 sent. dist. 4, quæst. 1, dub. 3 tenet nullum omnino præcessisse meritum incarnationis : sed patres duo tantum meruisse de congruo : et accelerationem, quod cito veniret; et quod ex suo genere carnem sumeret juxta pro-, missionem factam Abrahæ (Gen. 22). Idem tenet Scotus, 4 sent., dist. 2, quæst. 1. — Gabriel, insuper, dist. 4, quæst. 1, dub. 3, tenet quod B. Maria meruit *de condigno* esse matrem Dei, quod est contra communem sententiam (Toletus). — Hic art. est contra Photinum, dogmatizantem Christum esse purum hominem, et deinde, per opera meruisse ut esset Filius Dei, per excellentem divinæ gloriæ participationem. — Vide S. August. *de dono persever* cap. 11, et *lib. de corrept. et grat.* cap. 36 et 40; *Enchiridion*, cap. 17; lib. 13 *de Trinit.*

non solum requiruntur ad præmium, sed etiam præexiguntur ad meritum ; sicut divina bonitas et ejus gratia, et ipsa hominis natura. Et similiter incarnationis mysterium est principium merendi, quia *de plenitudine Christi omnes accepimus*, ut dicitur Joan. 1, 16.

Ad tertium dicendum quod beata Virgo dicitur meruisse portare Dominum omnium, non quia meruit ipsum incarnari, sed quia meruit ex gratia sibi data illum puritatis et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse mater Dei.

Articulus XII

Utrum gratia unionis fuerit homini Christo naturalis.

Inf., quæst. 7, art. 13, ad 2, et quæst. 34, art. 3, ad 2 ; et 3 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 2.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod gratia unionis non fuerit homini Christo naturalis. Unio enim incarnationis non est facta in natura, sed in persona, ut dictum est art. 2 huj. quæst. Sed unumquodque denominatur a termino. Ergo gratia illa magis debet dici personalis quam naturalis.

2. Præterea, gratia dividitur contra naturam : sicut gratuita, quæ sunt a Deo, distinguuntur contra naturalia, quæ sunt a principio intrinseco. Sed eorum quæ ex opposito dividuntur, unum non denominatur ab alio. Ergo gratia Christi non est ei naturalis.

3. Præterea, naturale dicitur quod est secundum naturam. Sed gratia unionis non est naturalis Christo secundum naturam divinam, quia sic conveniret etiam aliis personis ; nec etiam naturalis est ei secundum naturam humanam, quia sic conveniret omnibus hominibus, qui sunt ejusdem naturæ cum ipso. Igitur videtur quod nullo modo gratia unionis sit Christo naturalis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in Enchir., cap. 40 : *In humanæ naturæ susceptione fit quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, qua nullum possit admittere peccatum.*

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum in 5 Metaph., text. 5, natura uno modo dicitur ipsa nativitas, alio modo essentia rei. Unde naturale potest aliquid dici dupliciter : — uno modo quod est tantum ex principiis essentialibus rei, sicut igni naturale est sursum ferri ; — alio modo dicitur esse homini naturale quod ab ipsa nativitate habet, secundum illud Ephes. 2, 3 : *Eramus natura filii iræ ;* et Sap. 12, 10 : *Nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum.* **Gratia igitur Christi, sive unionis, sive habitualis, non potest dici naturalis, quasi causata ex principiis humanæ naturæ in Christo ; quamvis possit dici naturalis, quasi proveniens in naturam humanam Christi, causante divina natura ipsius. — Dicitur autem naturalis utraque gratia in Christo, in quantum eam a nativitate habuit,** quia ab initio conceptionis fuit natura humana divinæ personæ unita, et anima ejus fuit munere gratiæ repleta.

Ad primum ergo dicendum quod licet unio non sit facta in natura, est tamen causata ex virtute divinæ naturæ, quæ est vere natura Christi; et etiam convenit Christo a principio suæ nativitatis.

Ad secundum dicendum quod non secundum idem dicitur gratia et naturalis : sed gratia quidem dicitur, in quantum non est ex merito ; naturalis autem dicitur, in quantum est ex virtute divinæ naturæ in humanitate Christi ab ejus nativitate.

Ad tertium dicendum quod gratia unionis non est naturalis Christo secundum humanam naturam, quasi ex principiis humanæ naturæ causata : et ideo non oportet quod conveniat omnibus hominibus. Est tamen naturalis ei secundum humanam naturam propter proprietatem nativitatis ipsius, prout sic conceptus est ex Spiritu Sancto, ut esset idem naturalis filius Dei et hominis. Secundum vero divinam naturam est ei naturalis, in quantum divina natura est principium activum hujus gratiæ: et hoc convenit toti Trinitati, scilicet hujus gratiæ esse activum principium.

QUÆSTIO III

DE MODO UNIONIS EX PARTE PERSONÆ ASSUMENTIS. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de unione ex parte personæ assumentis : et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum assumere conveniat personæ divinæ ; 2° utrum conveniat naturæ divinæ ; 3° utrum na-

Art. 12. — Nota, ait Cajetanus, quod ideo in titulo apponitur ly *homini*, ita quod non quæritur utrum gratia unionis sit Christo naturalis, sed an sit naturalis Christo homini, ut denotaretur quod difficultas hujus dubii ex parte ejus quod est esse hominem se tenet. Non enim est quæstio de Christo secundum quod Deus ; sed secundum quod est homo, an gratia unionis sit illi naturalis. — Ut vides, ait Toletus, plus respondet S. Thomas, quam quærit. Dubitat enim de gratia unionis, et respondet de hac, simulque de gratia infusa animæ Christi.

Quæstio 3. — Duo disputat S. Thomas in hac quæstione ; alterum de principio seu persona assumente : alterum de modo assumendi. Et in primis quinque articulis ostendit quod personæ divinæ convenit assumere, non autem naturæ, secundum formalitatem et officium naturæ : potest tamen convenire subsistentiæ absolutæ, quæ maneret in Deo remotis personalitatibus relativis ; et quod potest una persona assumere naturam sine alia, ut modo factum est ; et quod quælibet persona potest assumere. In reliquis autem articulis agit de modo assumendi naturam, et etiam ostendendo, quod plures personæ divinæ possunt assumere eamdem numero naturam ; et etiam e converso, una persona plures naturas. Denique in art. ultimo ostendit convenientias, ut potius secunda Persona, quæ est Filius, assumeret naturam humanam, quam aliæ (Joann. a S. Thoma).

tura possit assumere, abstracta personalitate; 4° utrum una persona possit assumere sine alia; 5° utrum quælibet persona possit assumere; 6° utrum plures personæ possint assumere unam numero naturam; 7° utrum una persona possit assumere duas numero naturas; 8° utrum magis fuerit conveniens de persona Filii Dei quod assumpserit humanam naturam, quam de alia persona divina.

Articulus primus

Utrum personæ divinæ conveniat assumere naturam creatam.

3 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod personæ divinæ non conveniat assumere naturam creatam. Persona enim divina significat aliquid maxime perfectum. Perfectum autem est cui non potest fieri additio. Cum igitur assumere sit quasi ad se sumere, ita quod assumptum addatur assumenti, videtur quod personæ divinæ non conveniat assumere naturam creatam.

2. Præterea, illud ad quod aliquid assumitur, communicatur quodammodo ei quod in ipsum assumitur; sicut dignitas communicatur ei qui in dignitatem assumitur. Sed de ratione personæ est quod sit incommunicabilis, ut in prima parte dictum est, quæst. 29, art. 1. Ergo personæ divinæ non convenit assumere, quod est ad se sumere.

3. Præterea, persona constituitur per naturam. Sed inconveniens est quod constitutum assumat constituens, quia effectus non agit in suam causam. Ergo personæ non convenit assumere naturam.

— Sed contra est quod Augustinus (Fulgentius) dicit, de Fide ad Petrum, cap. 2, a med.: *Formam, id est, naturam servi, in suam accepit Deus ille*, scilicet Unigenitus, *personam*. Sed Deus Unigenitus est persona. Ergo personæ competit accipere naturam, quod est assumere.

Respondeo dicendum quod in verbo assumptionis duo importantur, videlicet principium actus et terminus: dicitur enim assumere, quasi ad se sumere. Hujus autem sumptionis persona est et principium et terminus. Principium quidem, quia personæ proprie competit agere: hujusmodi autem sumptio carnis per actionem divinam facta est. Similiter etiam persona est hujus sumptionis terminus, quia, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 1 et 2, unio facta est in persona, non in natura. Et sic patet quod **propriissime competit personæ assumere naturam.**

Ad primum ergo dicendum quod cum persona divina sit infinita, non potest ei fieri additio. Unde Cyrillus dicit (in epist. synodali Ephes, concil., quæ inscribitur: *Cyrillus et Synodus ex Ægypti*, etc., can. 5, et habetur, in eo conc. quod est generale III, part. 1, cap. 26): *Non secundum appositionem conjunctionis intelligimus modum*, sicut etiam in unione hominis ad Deum, quæ est per gratiam adoptionis, non additur aliquid Deo; sed illud quod divinum est apponitur homini: unde non Deus, sed homo perficitur.

Ad secundum dicendum quod persona dicitur incommunicabilis, in quantum non potest de pluribus suppositis prædicari; nihil tamen prohibet plura de persona prædicari. Unde non est contra rationem personæ sic communicari ut subsistat in pluribus naturis, quia etiam in personam creatam possunt plures naturæ concurrere accidentaliter; sicut in persona unius hominis invenitur quantitas et qualitas. Hoc autem est proprium divinæ personæ propter ejus infinitatem, ut fiat in ea concursus naturarum, non quidem accidentaliter, sed secundum subsistentiam.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 1, natura humana non constituit personam divinam simpliciter; sed constituit eam, secundum quod denominatur a tali natura. Non enim ex natura humana habet Filius Dei quod sit simpliciter, cum fuerit ab æterno; sed solum quod sit homo. Sed secundum naturam divinam constituitur persona divina simpliciter. Unde persona divina non dicitur assumere divinam naturam, sed humanam.

Art. 1— Nota quod auctor exponendo *assumere* quasi *ad se sumere* quia ly *se* est pronomen reciprocum, dupliciter, seu bis denotat illud pro quo stat concurrere ad actionem illam: uno modo, seu semel, ut principium, et semel, seu alio modo, ut terminum. Et propterea Auctor, ex hoc quod assumere dicitur quasi ad se sumere, dixit, quod importat principium et terminum actus: nisi enim ly *se* utrumque denotaret, non esset ad se sumere, sed esset sumere ad alium. Nota secundo quod in littera in conclusione additur ly *propriissime*, quia ut infra patebit, non soli personæ convenit assumere, sed soli personæ convenit propriissime. Nota tertio quod hic est sermo de persona divina ut sic, non curando utrum sit una persona divina sola, vel plures, utrum absoluta vel relativa; ejus siquidem est proprie agere, ut quod agit, et ejus est terminare unionem personalem, ut quod subsistit in utraque natura (Cajetanus). — Ex resp. ad 2, quæritur utrum per absolutam Dei potentiam fieri possit quod aliqua persona creata, naturam alienam assumat in unitate suppositi. Pro negativa parte, tenent plures doctores, inter quos Durandus, Sotus, Medina, Alvarez, Suarez, Cajetanus, Vasquez, etc. Inde, ait Sylvius, non esse audiendos qui dixerunt, Joannem Baptistam, Malachiam, Melchisedech, fuisse angelos incarnatos, sicut nec eos qui putant Antichristum fore diabolum incarnatum. — Adverte, pro intelligentia articuli, quod *assumptio* est actio, qua natura humana trahitur ad subsistentiam Filii Dei, ut per eam subsistat. Quæ actio non est, ut putat Scotus, qua relatio unionis producitur in natura humana, sed qua persona communicat et dat naturæ suam subsistentiam, non separando eam a natura propria. Et hoc maxime notandum est (Toletus).

Articulus II

Utrum divinæ naturæ conveniat assumere.

3 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod naturæ divinæ non conveniat assumere. Quia, sicut dictum est art. præc., assumere dicitur quasi ad se sumere. Sed natura divina non sumpsit ad se humanam naturam, quia non est facta unio in natura, sed in persona, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 1 et 3. Ergo naturæ divinæ non competit assumere naturam humanam.

2. Præterea, natura divina communis est tribus personis. Si ergo naturæ convenit assumere, sequitur quod conveniat tribus personis : et ita Pater assumpsit naturam humanam, sicut et Filius, quod est erroneum.

3. Præterea, assumere est agere. Agere autem convenit personæ, non naturæ, quæ magis significatur ut principium quo agens agit. Ergo assumere non convenit naturæ.

— Sed contra est quod Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de Fide ad Pet., cap. 2, inter princ. et med. : *Illa natura quæ semper genita manet ex Patre*, id est, quæ per generationem æternam accepta est a Patre, *naturam nostram a matre sine peccato suscepit.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., in verbo assumptionis duo significantur, scilicet principium actionis, et terminus ejus. Esse autem assumptionis principium convenit naturæ divinæ secundum seipsam, quia ejus virtute assumptio facta est ; sed esse terminum assumptionis, non convenit naturæ divinæ secundum seipsam, sed ratione personæ, in qua consideratur. Et ideo **primo quidem et propriissime persona dicitur assumere ; — secundario autem potest dici quod etiam natura assumpsit naturam ad sui personam** ; et secundum etiam hunc modum dicitur natura incarnata, non quasi sit in carnem conversa, sed quia naturam carnis assumpsit. Unde Damascenus dicit, lib. 3 orthod. Fid., cap. 6, ad fin. : *Dicimus naturam Dei incarnatam esse, secundum beatos Athanasium et Cyrillum.*

Ad primum ergo dicendum quod ly *se* est reciprocum, et refert idem suppositum. Natura autem divina non differt supposito a persona Verbi. Et ideo in quantum natura divina sumit naturam humanam ad personam Verbi, dicitur eam ad se sumere. Sed quamvis Pater sumat naturam humanam ad personam Verbi, non tamen propter hoc sumit eam ad se, quia non est idem suppositum Patris et Verbi ; et ideo non potest dici proprie quod Pater assumat naturam humanam.

Ad secundum dicendum quod illud quod convenit naturæ divinæ secundum se, convenit tribus personis ; sicut bonitas, sapientia et hujusmodi. Sed assumere convenit ei ratione personæ Verbi, sicut dictum est in corp. art., et ideo soli illi personæ convenit..

Ad tertium dicendum quod, sicut in Deo, idem est quod est, et quo est, ita etiam in eo idem est id quod agit, et id quo agit, quia unumquodque agit, in quantum est ens. Unde natura divina est illud quo Deus agit : et est ipse Deus agens.

Articulus III

Utrum, abstracta personalitate per intellectum, natura possit assumere.

3 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod, abstracta personalitate per intellectum, natura non possit assumere. Dictum est enim, art. 1 huj. quæst., quod naturæ convenit assumere ratione personæ. Sed quod convenit alicui ratione alicujus, remoto eo, non potest ei convenire ; sicut corpus, quod est visibile ratione coloris, sine colore videri non potest. Ergo, abstracta personalitate per intellectum, natura assumere non potest.

2. Præterea, assumptio importat terminum unio-

Art. 2.— In titulo nota omnes tres terminos. Ly *naturæ divinæ* hic sumitur, non ut sumitur per modum naturæ tantum, ut significatur nomine deitatis, sed etiam ut sumitur per modum subsistentis in natura ut sic, ut significatur nomine Dei, seu Dei hujus : ita quod appellatione naturæ divinæ, venit hoc in loco, non solum Deitas, sed Deus, et Deus hic. Et hoc ex resp. ad 3 habetur ; ita quod natura divina sumitur hic, ut distinguitur contra personam simpliciter, hoc est secundum completam rationem personæ. Ly *conveniat* sumitur non de possibili, sed de facto : quoniam an natura possit assumere, in sequenti tractabitur articulo; sed an de facto verum sit quod deitas, Deus, hic Deus, assumpserit naturam, quæritur, ut patet ex resp. ad 2, ubi dicitur quod assumere, convenit naturæ divinæ ratione personæ Verbi. Ly *assumere* univoce sumitur, ut scilicet terminatur ad unionem personalem Verbi, qualis descripta jam in antedictis est, ut ex resp. ad 2 patet. Rursus adverte quod quum quæritur hic an naturæ divinæ conveniat assumere, intentio quæstionis est an sic conveniat, quod possit vere dici, quod natura divina assumpsit naturam humanam. Et in hoc clauditur, an naturæ divinæ conveniat assumere, ut quod assumitur, ita quod non sufficit quæstioni dicere, quod natura divina est, *qua*, seu *quo* facta est assumptio ; sed inquirimus an sit *quod*, seu *quæ* assumpsit naturam humanam (Cajetanus).

Art. 3. — Sensus tituli est : si natura divina intelligeretur esse sine relationibus personalibus, et sine personis quas agnoscit fides catholica, quomodo ethnici et judæi imaginantur Deum existere, an posset assumere. Alius sensus etiam potest intelligi, scilicet, an supposito quod sint in Deo tres personæ, ut fides docet, posset tamen natura divina seu hic Deus ut communis tribus personis, ratione subsistentiæ absolutæ, assumere alienam naturam. In primo sensu procedit articulus. De altera vero quæstione, disputatur inter theologos. — In resp. ad 3 per modum *resolutionis* manere intelligit, quando manet aliquid facta reali separatione (Sylvius).

nis, ut dictum est loc. cit. Sed unio non potest fieri in natura, sed solum in persona. Ergo, abstracta personalitate, natura divina non potest assumere.

3. Præterea, in prima parte dictum est, quæst. 40, art. 3, quod in divinis, abstracta personalitate, nihil manet. Sed assumens est aliquid. Ergo, abstracta personalitate, non potest divina natura assumere.

— Sed contra est quod in divinis personalitas dicitur proprietas personalis ; quæ triplex est, scilicet paternitas, filiatio et processio, ut in prima parte dictum est, quæst. 30, art. 2. Sed remotis his per intellectum, adhuc remanet Dei omnipotentia, per quam est facta incarnatio; sicut Angelus dicit Luc. 1, 37 : *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Ergo videtur quod etiam (1) remota personalitate, natura divina possit assumere.

RESPONDEO dicendum quod intellectus dupliciter se habet ad divina : — Uno modo ut cognoscat Deum sicut est ; et sic impossibile est quod circumscribatur per intellectum aliquid a Deo, et quod aliud remaneat, quia totum quod est in Deo, est unum, salva distinctione personarum ; quarum tamen una tollitur, sublata alia, quia distinguuntur solum relationibus, quas oportet esse simul. — Alio modo **se habet intellectus ad divina**, non quidem quasi cognoscens Deum ut est, sed **per modum suum**, scilicet multipliciter, et divisim, id quod in Deo est unum : et per hunc modum potest intellectus noster intelligere bonitatem et sapientiam divinam, et alia hujusmodi, quæ dicuntur essentialia attributa, non intellecta paternitate vel filiatione, quæ dicuntur personalitates. **Et secundum hoc, abstracta personalitate per intellectum, possumus adhuc intelligere naturam assumentem.**

Ad primum ergo dicendum quod, quia in divinis idem est quo est, et quod est, quidquid eorum quæ attribuuntur Deo in abstracto, secundum se consideretur, aliis circumscriptis, erit aliquid subsistens, et per consequens persona, cum sit in natura intellectuali. Sicut igitur nunc positis proprietatibus personalibus in Deo dicimus tres personas, ita exclusis per intellectum proprietatibus personalibus, remanebit in consideratione nostra natura divina ut subsistens et ut persona. Et per hunc modum potest intelligi quod assumat naturam humanam ratione suæ subsistantiæ vel personalitatis.

Ad secundum dicendum quod etiam circumscriptis per intellectum personalitatibus trium personarum, remanebit in intellectu una personalitas Dei, ut Judæi intelligunt ; ad quam poterit terminari assumptio, sicut nunc dicimus eam terminari ad personam Verbi.

Ad tertium dicendum quod, abstracta personalitate per intellectum, dicitur nihil remanere per modum resolutionis, quasi aliud sit quod subjicitur relationi, et aliud ipsa relatio, quia quidquid consideratur in Deo, consideratur ut suppositum subsistens. Potest tamen aliquid eorum quæ dicuntur de Deo, intelligi sine alio, non per modum resolutionis, sed per modum jam dictum in corp. art.

(1) Ita cum Mss. Camer. Nicolaius.— Cod. Alcan., *Videlur etiam quod.* — Al. deest *etiam.*

ARTICULUS IV

Utrum una persona possit sine alia naturam creatam assumere.

3 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod una persona non possit assumere naturam creatam, alia non assumente. *Indivisa enim sunt opera Trinitatis*, ut dicit Augustinus in Enchirid., cap. 38, a med. Sicut autem trium personarum est una essentia, ita et una operatio. Sed assumere est operatio quædam. Ergo non potest convenire uni personæ divinæ, quin conveniat alii.

2. Præterea, sicut dicimus personam Filii incarnatam, ita et naturam ; *tota enim divina natura in una suarum hypostasum incarnata est*, ut dicit Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 6, ante med. Sed natura communis est tribus personis. Ergo et assumptio.

3. Præterea, sicut humana natura in Christo assumpta est a Deo, ita etiam homines per gratiam assumuntur ab ipso, secundum illud Rom. 14, 3 : *Deus illum assumpsit.* Sed hæc assumptio communiter pertinet ad omnes personas. Ergo et prima.

— Sed contra est quod Dionysius 2 cap. de div. Nom., lect. 1 et 2, incarnationis mysterium dicit pertinere ad discretam theologiam, secundum quam scilicet aliquid distinctim dicitur de divinis personis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., assumptio duo importat, scilicet actum assumentis et terminum assumptionis. Actus autem assumentis procedit ex divina

ART. 4. — Hinc merito damnantur Hermogenes et Praxeas, (S. August et S. Epiphan. in lib. de hæres) qui dixerunt fieri non potuisse ut Filius incarnaretur aut pateretur absque Patre ; et Sabelliani, Patripassiani dicti, quia Patrem æque ac Filium incarnatum et passum dicebant.

Definit. Eccles. — *Concil. Tolet.* 11, *ad hæc verba :* Incarnationem quoque hujus Filii Dei tota Trinitas operasse, etc. *supra pag.* 6.— *Professio fidei Waldensibus præscripta, ad hæc verba :* Incarnationem divinitatis, non in Patre, etc. *supra quæst.* 2, *art.* 1, *p.* 13.— *Hormisdæ et Joann. II judicium, supra quæst.* 2, *art.* 2, *p.* 21.

virtute, quæ communis est tribus personis ; sed terminus assumptionis est persona, sicut dictum est loc. cit. Et ideo **id quod est actionis in assumptione commune est tribus personis ;— sed id quod pertinet ad rationem termini, convenit ita uni personæ quod non alii** : tres enim personæ fecerunt ut humana natura uniretur uni personæ Filii.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit ex parte operationis : et sequeretur conclusio, si solam illam operationem importaret absque termino, qui est persona.

Ad secundum dicendum quod natura dicitur incarnata, sicut et assumens, ratione personæ, ad quam terminata est unio, sicut dictum est art. 1 et 2 huj. quæst., non autem prout est communis tribus personis. Dicitur autem tota natura divina incarnata non quia sit incarnata in omnibus personis, sed quia nihil deest de perfectione divinæ naturæ personæ incarnatæ, ut explicat ibid. Damascenus.

Ad tertium dicendum quod assumptio quæ fit per gratiam adoptionis, terminatur ad quamdam participationem divinæ naturæ secundum quamdam assimilationem ad bonitatem illius, secundum illud 2 Petr. 1, 4 : *Ut divinæ consortes naturæ* (1), etc., et ideo hujusmodi assumptio communis est tribus personis et ex parte principii, et ex parte termini. Sed assumptio quæ est per gratiam unionis, est communis ex parte principii, non autem ex parte termini, ut dictum est in corp. art., et art. 2 huj. quæst.

Articulus v

Utrum quælibet persona divina potuerit humanam naturam assumere.

3 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod nulla alia persona divina potuerit humanam naturam assumere præter personam Filii. Per hujusmodi enim assumptionem factum est quod Deus sit filius hominis. Sed inconveniens esset quod esse filium hominis conveniret Patri vel Spiritui Sancto: hoc enim vergeret in confusionem divinarum personarum. Ergo Pater vel Spiritus Sanctus carnem assumere non potuit.

2. Præterea, per incarnationem divinam homines assecuti sunt adoptionem filiorum, secundum illud Rom. 8, 15 : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed* (2) *spiritum adoptionis filiorum.* Sed filiatio adoptiva est participata similitudo filiationis naturalis, quæ non convenit nec Patri, nec Spiritui Sancto : unde dicitur Rom. 8, 29 : *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Ergo videtur quod nulla alia persona potuerit incarnari præter personam Filii.

3. Præterea, Filius dicitur missus et genitus nativitate temporali, secundum quod incarnatus est. Sed Patri non convenit mitti, quia etiam est innascibilis, ut in prima parte habitum est, quæst. 32, art. 3, et quæst. 43, art. 4. Ergo saltem persona Patris non potuit incarnari.

— Sed contra est quod quidquid potest Filius, potest Pater et Spiritus Sanctus ; alioquin non esset eadem potentia trium personarum. Sed Filius potuit incarnari. Ergo similiter Pater et Spiritus Sanctus.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., assumptio duo importat, scilicet ipsum actum assumentis et terminum assumptionis. Principium autem actus est virtus divina, terminus autem est persona. Virtus autem divina communiter et indifferenter se habet ad omnes personas. Eadem etiam est communis ratio personalitatis in tribus personis, licet proprietates personales sint differentes. Quandocumque autem virtus aliqua indifferenter se habet ad plura, potest ad quodlibet eorum suam actionem terminare; sicut patet in potentiis rationalibus, quæ se habent ad opposita, quorum utrumque agere possunt. Sic ergo divina virtus potuit naturam humanam unire personæ Patris, vel Spiritus Sancti, sicut univit eam personæ Filii. Et ideo dicendum quod **Pater vel Spiritus Sanctus potuit carnem assumere, sicut et Filius.**

Ad primum ergo dicendum quod filiatio temporalis, qua Christus dicitur filius hominis, non constituit personam ipsius, sicut filiatio æterna ; sed est quiddam consequens nativitatem temporalem. Unde si per hunc modum nomen filiationis ad Patrem vel Spiritum Sanctum transferretur, nulla sequeretur confusio divinarum personarum.

Ad secundum dicendum quod filiatio adoptiva est quædam participata similitudo filiationis naturalis ; sed fit in nobis appropriate a Patre, qui est principium naturalis filiationis, et per donum Spiritus Sancti, qui est amor Patris et Filii, secundum illud Gal. 4, 6 : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem : Abba, pater.* Et ideo sicut Filio incarnato, adoptivam filiationem accepimus ad similitudinem filiationis naturalis ejus, ita, Patre incarnato, adoptivam filiationem reciperemus ab eo, tanquam a principio naturalis filiationis, et a Spiritu Sancto, tanquam a nexu communi Patris et Filii.

Ad tertium dicendum quod Patri convenit esse innascibilem secundum nativitatem æternam ; quod non excluderet nativitas temporalis. Mitti autem dicitur Filius Dei secundum incarnationem, eo

(1) Vulgata : *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.*

(2) Vulgata :.. *sed accepistis spiritum,* etc.

quod est ab alio, sine quo incarnatio non sufficeret ad rationem missionis.

Articulus VI

Utrum plures personæ divinæ possint assumere unam numero naturam humanam.

3 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 4.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod duæ personæ divinæ non possint assumere unam et eamdem numero naturam. Hoc enim supposito, aut essent unus homo, vel plures. Sed non plures: sicut enim una natura divina in personis pluribus non patitur esse plures deos, ita una natura humana in pluribus personis non patitur esse plures homines. Similiter etiam non possent esse unus homo, quia unus homo est iste homo, qui demonstrat unam personam; et sic tolleretur distinctio trium personarum divinarum, quod est inconveniens. Non ergo duæ aut tres personæ possunt accipere unam naturam humanam.

2. Præterea, assumptio terminatur ad unitatem personæ, ut dictum est art. 3 hujus quæst. Sed non est una persona Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ergo non possunt tres personæ assumere unam naturam humanam.

3. Præterea, Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 3 et cap. 4, ad fin., et Augustinus in 1 de Trinit., cap. 11, 12 et 13, quod ex incarnatione Filii Dei consequitur quod quidquid dicitur de Filio Dei, dicitur de Filio hominis, et e converso. Si ergo tres personæ assumerent unam naturam humanam, sequeretur quod quidquid dicitur de qualibet trium personarum, diceretur de illo homine; et e converso quæ dicerentur de illo homine, possent dici de qualibet trium personarum. Sic ergo id quod est proprium Patris, scilicet generare Filium ab æterno, diceretur de illo homine, et per consequens diceretur de Filio Dei, quod est inconveniens. Non ergo est possibile quod tres personæ divinæ assumant unam naturam humanam.

— Sed contra, persona incarnata subsistit in duabus naturis, divina scilicet et humana. Sed tres personæ possunt subsistere in una natura divina. Ergo etiam possunt subsistere in una natura humana, ita scilicet quod sit una natura humana a tribus personis assumpta.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 5, ad 1, ex unione animæ et corporis in Christo non fit neque nova persona, neque nova hypostasis, sed fit una natura assumpta in personam vel hypostasim divinam: quod quidem non fit per potentiam naturæ humanæ, sed per potentiam divinæ personæ. Est autem talis divinarum personarum conditio, quod una earum non excludit aliam a communione ejusdem naturæ, sed solum a communione ejusdem personæ. Quia igitur *in mysterio incarnationis tota ratio facti est potentia facientis*, ut Augustinus dicit in epist. ad Volusianum, 132, al. 3, ante med., magis circa hoc est judicandum secundum conditionem divinæ personæ assumentis, quam secundum conditionem naturæ humanæ assumptæ. Sic ergo **non est impossibile divinis personis ut duæ vel tres assumant unam naturam humanam; esset tamen impossibile ut assumerent unam hypostasim vel unam personam humanam**; sicut et Anselmus dicit in lib. 2: *Cur Deus homo*, cap. 9, circa princ., quod *plures personæ non possunt assumere unum eumdemque hominem in unitate personæ.*

Ad primum ergo dicendum quod hac positione facta, scilicet quod tres personæ assumerent unam naturam humanam, verum esset dicere quod tres personæ essent unus homo propter unam naturam humanam. Sicut enim nunc verum est dicere quod tres personæ sunt unus Deus propter unam divinam naturam; sic verum esset dicere quod essent unus homo propter unam naturam humanam. Nec ly *unus* importaret unitatem personæ, sed unitatem in natura humana; non enim posset argui ex hoc quod tres personæ sunt unus homo, quod essent unus simpliciter. Nihil enim prohibet dicere quod homines qui sunt plures simpliciter, sint unus quantum ad aliquid, puta unus populus; et, sicut Augustinus dicit, 6 de Trin., cap. 3, ante med., *diversum est natura spiritus Dei et spiritus hominis, sed inhærendo fit unus spiritus*, secundum illud 1 Cor., 6, 17: *Qui adhæret Deo* (1), *unus spiritus est.*

Ad secundum dicendum quod illa positione facta, humana natura esset assumpta in unitate non unius personæ, sed in unitate singularum personarum, ita scilicet quod sicut divina natura habet naturalem unitatem cum singulis personis, ita natura humana haberet unitatem cum singulis per assumptionem.

Ad tertium dicendum quod circa mysterium incarnationis fit communicatio proprietatum pertinentium ad naturam, quia quæcumque conveniunt naturæ, possunt prædicari de persona subsistente in natura illa, cujuscumque naturæ nomine significetur. Prædicta igitur positione facta, de persona Patris poterunt prædicari et ea quæ sunt humanæ

Art. 6. — Duobus modis intelligi potest plures personas assumere unam naturam: 1° terminando illam per aliquam communem et absolutam proprietatem; 2° terminando proxime et immediate per proprias relationes. Hunc posteriorem sensum disputat S. Thomas; priorem autem nunquam expresse attigit (Suarez). — Istius articuli conclusio, quæ est communiter recepta, impugnata fuit a Scoto. Probatur etiam a Valentia, ex eo quod non sit repugnantia, neque ex parte personarum, neque ex parte naturæ quæ assumeretur.

(1) Vulgata :.. *adhæret Domino, unus...*

naturæ, et ea quæ sunt divinæ ; et similiter de persona Filii, et Spiritus Sancti : non autem id quod conveniret personæ Patris ratione propriæ personæ, posset atribui personæ Filii aut Spiritus Sancti, propter distinctionem personarum, quæ remaneret. Posset ergo dici quod sicut Pater est ingenitus, ita homo esset ingenitus, secundum quod ly *homo* supponeret pro persona Patris. Si quis autem ulterius procederet : Homo est ingenitus ; Filius est homo ; ergo Filius est ingenitus ; esset fallacia figuræ dictionis vel accidentis : sicut et nunc dicimus Deum esse ingenitum, quia Pater est ingenitus : nec tamen possumus concludere quod Filius sit ingenitus, quamvis sit Deus.

Articulus vii

Utrum una persona divina possit assumere duas naturas humanas.

3 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 4.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod una persona divina non possit assumere duas naturas humanas. Natura enim assumpta in mysterio incarnationis non habet aliud suppositum præter suppositum personæ divinæ, ut ex supra dictis patet, art. præc., et art. 2 huj. quæst. Si ergo ponatur esse una persona divina assumens duas humanas naturas, esset unum suppositum duarum naturarum ejusdem speciei, quod videtur implicare contradictionem : non enim natura unius speciei multiplicatur nisi secundum distinctionem suppositorum.

2. Præterea, hac suppositione facta, non posset dici quod persona divina incarnata esset unus homo, quia non haberet unam naturam humanam : similiter non posset dici quod esset plures, quia plures homines sunt supposito distincti, et ibi esset tantum unum suppositum. Ergo prædicta positio est omnino impossibilis.

3. Præterea, incarnationis mysterio tota natura divina est unita toti naturæ assumptæ id est cuilibet parti ejus : *Est* enim *Christus perfectus Deus et perfectus homo, totus Deus et totus homo*, ut Damascenus dicit in 3 lib., cap. 7, a med. Sed duæ humanæ naturæ non possent totaliter sibi invicem uniri, quia oporteret quod anima unius esset unita corpori alterius, et quod etiam duo corpora essent simul, quod confusionem induceret naturarum. Non ergo est possibile quod una persona divina duas humanas naturas assumat.

— Sed contra est quod quidquid potest Pater, potest Filius. Sed Pater post incarnationem Filii potest assumere naturam humanam aliam numero ab ea quam Filius assumpsit : in nullo enim per incarnationem Filii est diminuta potentia Patris vel Filii. Ergo videtur quod Filius post incarnationem possit aliam humanam naturam assumere præter eam quam assumpsit.

Respondeo dicendum quod illud quod potest in unum et non in amplius, habet potentiam limitatam ad unum. Potentia autem divinæ personæ est infinita, nec potest limitari ad aliquid creatum. Unde non est dicendum quod persona divina ita assumpserit unam naturam humanam quod non potuerit assumere aliam. Videretur enim ex hoc sequi quod personalitas divinæ naturæ esset ita comprehensa per unam naturam humanam, quod ad ejus personalitatem alia assumi non possit ; quod est impossibile, non enim increatum a creato comprehendi potest. Patet ergo quod **sive consideremus personam divinam secundum virtutem, quæ est principium unionis, sive secundum suam personalitatem, quæ est terminus unionis, oportet dicere quod persona divina præter naturam humanam quam assumpsit, possit aliam numero naturam humanam assumere.**

Ad primum ergo dicendum quod natura creata perficitur in sua ratione per formam, quæ multiplicatur secundum divisionem materiæ. Et ideo si compositio materiæ et formæ constituat novum suppositum, consequens est quod natura multiplicetur secundum multiplicationem suppositorum. Sed in mysterio incarnationis unio formæ et materiæ, id est, animæ et corporis, non constituit novum suppositum, ut supra dictum est art. præc. Et ideo posset esse multitudo secundum numerum ex parte naturæ propter divisionem materiæ, absque distinctione suppositorum.

Ad secundum dicendum quod posset videri dicendum quod prædicta positione facta, sequeretur quod essent duo homines propter duas naturas, absque hoc quod essent ibi duo supposita ; sicut e converso tres personæ dicerentur unus homo, propter unam naturam humanam assumptam, ut supra dictum est, art. præc., ad 1. Sed hoc non videtur esse verum, quia nominibus est utendum secundum quod sunt ad significandum imposita ;

Art. 7. — Adverte quod istæ quæstiones quæ hic moventur de possibili, non ideo moventur, ut discutiatur Dei potentia, sed ut exinde mysterium incarnationis factæ magis innotescat. Manifestatur siquidem ex his, quæ discutiendo has quæstiones dicuntur, qualis, quantus etc. est per se primo terminus incarnationis, scilicet persona Verbi, et qualis est hujusmodi unio, ex respectu ad alias personas et naturas, magis ac magis explicatur. — Nota quod cum assumere principium et terminum assumptionis importat, ideo conclusio probatur primo ex parte principii, secundo ex parte termini. (Cajetanus). — Ad 2 nota regulam a Toleto traditam : Nomina substantiva concreta ad sui multiplicationem, requirunt utramque multitudinem, et suppositorum et formarum simul : una deficiente, unitas fit. Unde si tres personæ unam sumerent naturam, unus dicerentur homo, propter defectum multitudinis formarum ; et si una sumeret duas, unus diceretur homo, propter defectum multitudinis suppositorum. Et hac regula usus est S. Thomas, hic, et supra 1. Part. quæst. 36, art. 4, ad 2. et etiam art. 6, hujus quæst. ad 1.

quod quidem est ex consideratione eorum quæ apud nos sunt. Et ideo oportet circa modum significandi et consignificandi considerare ea quæ apud nos sunt; in quibus nunquam nomen ab aliqua forma impositum pluraliter dicitur, nisi propter pluralitatem suppositorum. Homo enim qui est duobus vestimentis indutus, non dicitur duo vestiti, sed unus vestitus duobus vestimentis; et qui habet duas qualitates, dicitur singulariter aliqualis secundum duas qualitates. Natura autem assumpta quantum ad aliquid se habet per modum indumenti, licet non sit similitudo quantum ad omnia, ut supra dictum est, quæst. 2, art. 6, ad 1. Et ideo si persona divina assumeret duas naturas humanas, propter unitatem suppositi diceretur unus homo habens duas naturas humanas. Contingit autem quod plures homines dicuntur unus populus propter hoc quod conveniunt in aliquo uno, non autem propter unitatem suppositi. Et similiter si duæ personæ divinæ assumerent unam numero humanam naturam, dicerentur unus homo, ut supra dictum est, art. præc., ad 1, non unitate suppositi, sed in quantum convenirent in aliquo uno.

Ad tertium dicendum quod divina et humana natura non eodem ordine se habent ad unam personam divinam : sed per prius comparatur ad ipsam divina natura, utpote quæ est unum cum ea ab æterno ; sed natura humana comparatur ad personam divinam per posterius, utpote assumpta ex tempore a divina persona, non quidem ad hoc quod natura sit ipsa persona, sed quod persona Dei in humana natura subsistat. Filius enim Dei est sua deitas, sed non est sua humanitas. Et ideo ad hoc quod natura humana assumatur a divina persona, requiritur quod divina natura unione personali uniatur toti naturæ assumptæ, id est, secundum omnes partes ejus. Sed duarum naturarum assumptarum esset uniformis habitudo ad personam divinam, nec una assumeret aliam : unde oporteret (1) quod una earum totaliter alteri uniretur, id est, omnes partes unius omnibus partibus alterius.

Articulus VIII

Utrum fuerit magis conveniens quod persona Filii assumeret humanam naturam quam alia persona divina.

Inf., quæst. 39, art. 8, ad 3; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 2; et 4 Cont., cap. 39, fin., et 62.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit magis conveniens Filium Dei incarnari quam Patrem vel Spiritum Sanctum. Per mysterium enim incarnationis homines ad veram Dei cognitionem sunt perducti, secundum illud Joan. 18, 37 : *In hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Sed ex hoc quod persona Filii Dei est incarnata, multi impediti fuerunt a vera Dei cognitione, ea quæ dicuntur de Filio secundum humanam naturam, referentes ad ipsam Filii personam; sicut Arius, qui posuit inæqualitatem personarum, propter hoc quod dicitur Joan. 14, 28 : *Pater major me est;* qui quidem error non provenisset, si persona Patris incarnata fuisset, nullus enim æstimasset Patrem Filio minorem. Magis ergo videtur fuisse conveniens quod persona Patris incarnaretur quam persona Filii.

2. Præterea, incarnationis effectus videtur esse recreatio quædam humanæ naturæ, secundum illud Gal. ult., 15 : *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed nova creatura.* Sed potentia creandi appropriatur Patri. Ergo magis decuisset Patrem incarnari quam Filium.

3. Præterea, incarnatio ordinatur ad remissionem peccatorum, secundum illud Matth., 11 : *Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Remissio autem peccatorum attribuitur Spiritui Sancto, secundum illud Joan. 20, 22, *Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ergo magis congruebat personam Spiritus Sancti incarnari quam personam Filii.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 1 : *In mysterio incarnationis manifestata est sapientia et virtus Dei : sapientia quidem, quia invenit difficillimi solutionem pretii quam decentissimam* (1), *virtus autem, quia victum fecit rursus victorem.* Sed virtus et sapientia appropriantur Filio, secundum illud 1 Corinth. 1, 24 : *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Ergo conveniens fuit personam Filii incarnari.

RESPONDEO dicendum quod **convenientissimum fuit personam Filii incarnari :** — Primo quidem *ex parte unionis;* convenienter enim ea quæ sunt similia, uniuntur. Ipsius autem personæ Filii, qui est Verbum Dei, attenditur uno quidem modo communis convenientia ad totam creaturam; quia verbum artificis, id est, conceptus ejus, est similitudo exemplaris eorum quæ ab artifice fiunt. Unde Verbum Dei, quod est æternus conceptus ejus, est similitudo exemplaris totius creaturæ. Et ideo sicut per participationem hujus similitudinis creaturæ sunt in propriis speciebus institutæ, sed mobiliter; ita per unionem Verbi ad creaturam, non participatam, sed personalem, conveniens fuit reparari creaturam in ordine ad æternam et immobilem perfectionem : nam et artifex per formam

Art. 8. — Supponitur in hoc art. quod convenienter potuit a Patre et Spiritu Sancto fieri reparatio; sed quantum ad positas rationes, convenientius fuit per ipsum Filium fieri. — De hujus art. materia vide præcipue S. Anselmum, *de Incarnatione*, cap. 4, et *Cur Deus homo*, lib. 2, cap. 9; S. Bernard. *serm.* 1 *de Adventu;* Richard. lib. *de Verbi Incarnat.* cap. 9, 10, 11; S. Athanas, lib. *de Incarnat.*; August. *tract.* 17 *in Joann.*

(1) In Nicol., *non oporteret.*

(1) Ita passim. — Codex. Alcan., *valde decentissimam.*

artis conceptam, qua artificiatum condidit, ipsum si collapsum fuerit, restaurat. Alio modo habet convenientiam specialiter cum humana natura ex eo quod Verbum est conceptus æternæ sapientiæ a qua omnis sapientia hominum derivatur. Et ideo per hoc homo in sapientia perficitur, quæ est propria ejus perfectio, prout est rationalis, quod participat Verbum Dei ; sicut discipulus instruitur per hoc quod recipit verbum magistri. Unde Eccli. 1, 5, dicitur : *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis.* Et ideo ad consummatam hominis perfectionem conveniens fuit ut ipsum Verbum Dei humanæ naturæ personaliter uniretur.

Secundo, potest accipi ratio hujus congruentiæ *ex fine unionis*, qui est impletio prædestinationis, eorum scilicet qui præordinati sunt ad hæreditatem cœlestem, quæ non debetur nisi filiis, secundum illud Rom. 8, 17 : *Si filii, et hæredes.* Et ideo congruum fuit ut per eum qui est filius naturalis, homines participarent similitudinem hujus filiationis secundum adoptionem ; sicut Apostolus ibidem 29, dicit : *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Tertio potest accipi ratio hujus congruentiæ *ex peccato primi parentis*, cui per incarnationem remedium adhibetur. Peccaverat enim primus homo appetendo scientiam, ut patet ex verbis serpentis promittentis homini scientiam boni et mali. Unde conveniens fuit ut per Verbum veræ sapientiæ homo reduceretur in Deum, qui per inordinatum appetitum scientiæ recesserat a Deo.

Ad primum ergo dicendum quod nihil est quo humana malitia non possit abuti, quando etiam ipsa Dei bonitate abutitur, secundum illud Rom. 2, 4 : *An divitias bonitatis ejus contemnis ?* Unde etiamsi persona Patris fuisset incarnata, potuisset ex hoc homo alicujus erroris occasionem sumere, quasi filius sufficere non potuisset ad humanam naturam reparandam.

Ad secundum dicendum quod prima rerum creatio facta est a potentia Dei Patris per Verbum : unde et recreatio per Verbum fierit debuit a potentia Dei Patris, ut recreatio creationi responderet, secundum illud 2 Cor. 5, 19 : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.*

Ad tertium dicendum quod Spiritui Sancto proprium est quod sit donum Patris et Filii. Remissio autem peccatorum fit per Spiritum, tanquam per donum Dei. Et ideo convenientius fuit ad justificationem hominum quod incarnaretur Filius, cujus Spiritus Sanctus est donum.

QUÆSTIO IV

DE MODO UNIONIS EX PARTE NATURÆ HUMANÆ ASSUMPTÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de unione ex parte assumpti. Circa quod — primo considerandum occurrit de his quæ sunt a Verbo Dei assumpta. — Secundo, de coassumptis, quæ sunt perfectiones et defectus. Assumpsit autem Dei Filius humanam naturam et partes ejus.

Unde circa primum triplex consideratio occurrit — Prima est quantum ad ipsam naturam humanam. — Secunda est quantum ad partes ipsius. — Tertia quantum ad ordinem assumptionis.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum humana natura fuerit magis assumptibilis a Filio Dei quam aliqua alia natura ; 2° utrum assumpserit personam ; 3° utrum assumpserit hominem ; 4° utrum fuisset conveniens quod assumpsisset naturam humanam a singularibus separatam ; 5° utrum fuisset conveniens quod assumpsisset naturam humanam in omnibus ejus singularibus : 6° utrum fuerit conveniens quod assumeret humanam naturam in aliquo homine ex stirpe Adæ progenito.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum natura humana fuerit magis assumptibilis a Filio Dei quam aliqua alia natura.

3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 1 ; et 4 Cont., cap. 55, ad 3 et 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod huma natura non fuerit magis assumptibilis a Filio Dei quam quælibet alia natura. Dicit enim Augustinus in epist. ad Volusianum, 138, al. 3 ante med. : *In rebus mirabiliter factis tota ratio facti est potentia facientis.* Sed potentia Dei facientis incarnationem, quæ est opus maxime mirabile, non limitatur ad unam naturam, cum potentia Dei sit infinita. Ergo natura humana non est magis assumptibilis a Deo quam aliqua alia creatura.

2. Præterea, similitudo est ratio faciens ad congruitatem incarnationis divinæ personæ, ut supra dictum est, quæst., præc., art. 8. Sed sicut in creatura rationali invenitur similitudo imagininis, ita in creatura irrationali invenitur similitudo vestigii. Ergo creatura irrationalis assumptibilis fuit, sicut humana natura.

ART. 1. — Titulus art. in principio corp. declaratur, quod intelligitur de assumptibili, non secundum potentiam passivam naturalem, nec secundum potentiam obedientiæ ad omnipotentiam Dei, sed secundum potentiam congruitatis ad unionem personalem (Cajetanus). — An autem quælibet alia natura præter humanam, sit de potentia Dei absoluta assumptibilis ? Negat Alexander, sed communior sententia affirmat cum S. Thoma 3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 1, Scotus, Durandus, Gabriel, etc.

3. Præterea, in natura angelica invenitur expressior Dei similitudo quam in natura humana, sicut Gregorius dicit in hom. de centum Ovibus, 34 in Evang., ante med., introducens illud Ezech. 28, 12 : *Tu signaculum similitudinis.* Invenitur etiam in angelo peccatum, sicut in homine, secundum illud Job 4, 18 : *In angelis suis reperit pravitatem.* Ergo natura angelica fuit ita assumptibilis sicut natura hominis.

4. Præterea, cum Deo competat summa perfectio, tanto magis est Deo aliquid simile, quanto est magis perfectum. Sed totum universum est magis perfectum quam partes ejus, inter quas est humana natura. Ergo totum universum est magis assumptibile quam humana natura.

— Sed contra est quod dicitur Proverb. 8, 31, ex ore Sapientiæ genitæ : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum ;* et ita videtur esse quædam congruentia unionis Filii Dei ad humanam naturam.

RESPONDEO dicendum quod aliquid assumptibile dicitur, quasi aptum assumi a divina persona: quæ quidem aptitudo non potest intelligi secundum potentiam passivam naturalem, quæ non se extendit ad id quod transcendit ordinem naturalem, quem transcendit unio personalis creaturæ ad Deum. Unde relinquitur quod **assumptibile aliquid dicatur secundum congruentiam ad unionem prædictam.** Quæ quidem congruentia attenditur secundum duo in humana natura, scilicet secundum ejus *dignitatem* et *necessitatem.* — Secundum dignitatem quidem, quia humana natura, in quantum est rationalis et intellectualis, nata est attingere aliqualiter ipsum Verbum per suam operationem, cognoscendo scilicet et amando ipsum ; — secundum necessitatem autem, quia indigebat reparatione, cum subjaceret originali peccato. Hæc autem duo soli humanæ naturæ conveniunt. Nam creaturæ irrationali deest congruitas dignitatis ; naturæ autem angelicæ deest congruitas prædictæ necessitatis. Unde relinquitur quod **sola natura humana sit assumptibilis.**

Ad primum ergo dicendum quod creaturæ denominantur aliquales ex eo quod competit eis secundum proprias causas, non autem ex eo quod convenit eis secundum causas primas et universales ; sicut dicimus aliquem morbum esse incurabilem, non quia non potest curari a Deo, sed quia per propria principia subjecti curari non potest. Sic ergo dicitur aliqua creatura non esse assumptibilis, non ad subtrahendum aliquid potentiæ divinæ, sed ad ostendendum conditionem creaturæ, quæ ad hoc aptitudinem non habet.

Ad secundum dicendum quod similitudo imaginis attenditur in natura humana, secundum quod est capax Dei, scilicet ipsum attingendo propria operatione cognitionis et amoris ; similitudo autem vestigii attenditur solum secundum repræsentationem aliquam ex impressione divina in creatura existentem, non autem ex eo quod creatura irrationalis, in qua est sola talis similitudo, possit Deum attingere per solam suam operationem. Quod autem deficit a minori, non habet congruitatem ad id quod est majus ; sicut corpus quod non est aptum perfici anima sensitiva, multo minus est aptum perfici anima intellectiva. Multo autem major et perfectior est unio ad Deum secundum *esse* personale quam quæ est secundum operationem. Et ideo creatura irrationalis quæ deficit ab unione ad Deum per operationem, non habet congruitatem ut uniatur ei secundum *esse* personale.

Ad tertium dicendum quod quidam dicunt angelum non esse assumptibilem, quia a principio suæ creationis est in sua personalitate perfectus, cum non subjaceat generationi et corruptioni : unde non posset in unitatem divinæ personæ assumi, nisi ejus personalitas destrueretur : quod neque convenit incorruptibilitati naturæ ejus, neque bonitati assumentis ; ad quam non pertinet quod aliquid perfectionis in creatura assumpta corrumpat. Sed hoc non videtur excludere totaliter congruitatem assumptionis angelicæ naturæ. Potest enim Deus producendo novam angelicam naturam copulare eam sibi in unitate personæ, et sic nihil preexistens ibi corrumperetur. Sed, sicut dictum est in corp. art., deest congruitas ex parte necessitatis, quia etsi natura angelica in aliquibus peccato subjacet, est tamen ejus peccatum irremediabile, ut in 1 parte habitum est, quæst. 64, art. 2.

Ad quartum dicendum quod perfectio universi non est perfectio unius personæ vel suppositi, sed ejus quod est unum positione vel ordine, cujus plurimæ partes non sunt assumptibiles, ut dictum est in corp. art., ad 1. Unde relinquitur quod solum natura humana sit assumptibilis.

ARTICULUS II

Utrum Filius Dei assumpserit personam.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei assumpserit personam. Dicit enim Damascenus in 3 lib., cap. 11, parum a princ., quod *Filius Dei assumpsit humanam naturam in atomo*, id est, in individuo. Sed individuum rationalis naturæ est persona, ut patet per Boetium in lib. de duab. Nat. et una persona Christi, aliquant. a princ. Ergo Filius Dei personam assumpsit.

2. Præterea, Damascenus dicit, lib. 3 orthod. Fid., cap. 6, circ. med., quod *Filius Dei assumpsit ea quæ in natura nostra plantavit.* Plantavit autem ibi personalitatem. Ergo Filius Dei assumpsit personam.

3. Præterea, nihil consumitur nisi quod est. Sed Innocentius III dicit in quadam Decret. (ip

ART. 2. — De fide est Verbum non assumpsisse personam humanam, vide supra quæst. 2, art. 2. Est contra Nestorium.

habet Paschas. Diac., lib. 2 de Spiritu sancto, cap. 4, ante med., implic., et concil. Francoford. an. 794, in epist. ad episc. Galliæ, a med. tom. 7 Conc.) quod *persona Dei consumpsit personam hominis*. Ergo videtur quod persona hominis fuerit prius assumpta.

— Sed contra est quod Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de Fide ad Petr., cap. 2, quod *Deus naturam hominis assumpsit, non personam.*

RESPONDEO dicendum, quod aliquid dicitur assumi ex eo quod ad aliquid sumitur. Unde illud quod assumitur, oportet præintelligi assumptioni, sicut illud quod movetur localiter, præintelligitur ipsi motui. Persona autem non præintelligitur in humana natura assumptioni, sed magis se habet ut terminus assumptionis, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 1 et 2. Si enim præintelligeretur, vel oporteret quod corrumperetur ; et sic frustra esset assumpta : vel quod remaneret post unionem, et sic essent duæ personæ, una assumens et alia assumpta, quod est erroneum, ut supra ostensum est, quæst. 2, art. 6. Unde relinquitur quod **nullo modo Filius Dei assumpserit humanam personam.**

Ad primum ergo dicendum quod naturam humanam assumpsit Filius Dei in atomo, id est, in individuo, quod non est aliud a supposito increato, quod est persona Filii Dei. Unde non sequitur quod persona sit assumpta.

Ad secundum dicendum quod naturæ assumptæ non deest propria personalitas propter defectum alicujus quod ad perfectionem humanæ naturæ pertineat, sed propter additionem alicujus, quod est supra humanam naturam, quod est unio ad divinam personam.

Ad tertium dicendum quod consumptio ibi non importat destructionem alicujus quod prius fuerat, sed impeditionem ejus quod aliter esse posset. Si enim humana natura non esset assumpta a divina persona, natura humana propriam personalitatem haberet ; et pro tanto dicitur persona consumpsisse personam, licet improprie, quia persona divina sua unione impedivit ne humana natura propriam personalitatem haberet.

ARTICULUS III

Utrum persona divina assumpserit hominem.

3 Sent., dist. 5, quæst. 1, art. 2, et dist. 7, quæst. 3, art. 2 ; et Op. 1, cap. 21 ; et Op. 3, cap. 6 ; et Rom. 1, lect. 3, in fin. ; et Philipp. 2, lect. in fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod persona divina assumpserit hominem. Dicitur enim in Psal. 64, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti ;* quod Glossa interl. et ord. Aug. exponit de Christo ; et Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 11, ante med., quod *Filius Dei hominem assumpsit, et in illo humana perpessus est.*

2. Præterea, hoc nomen *homo* significat naturam humanam. Sed Filius Dei assumpsit humanam naturam. Ergo assumpsit hominem.

3. Præterea, Filius Dei est homo. Sed non est homo quem non assumpsit, quia sic esset pari ratione Petrus, vel quilibet alius homo. Ergo est homo quem assumpsit.

— Sed contra est auctoritas Felicis papæ et martyris, quæ introducitur in Ephesina synodo (et refertur in concil. Chalced., part. 2, act. 1, in actis synodi Ephes.) : *Credimus in Dominum nostrum Jesum Christum de Virgine Maria natum, quia ipse est Dei sempiternus Filius et Verbum, et non homo a Deo assumptus, ut alter sit præter illum. Neque enim hominem assumpsit Dei Filius, ut alter sit præter ipsum.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., illud quod assumitur non est terminus assumptionis, sed assumptioni præintelligitur. Dictum est autem quæst. 3, art. 1 et 2, quod individuum in quo assumitur humana natura, non est aliud quam divina persona, quæ est terminus assumptionis. Hoc autem nomen *homo* significat humanam naturam, prout nata est in supposito esse, quia, ut dicit Damascenus, lib. 3 orth. Fid., cap. 4 et 11, sicut hoc nomen *Deus* significat eum qui habet divinam naturam, ita hoc nomen *homo* significat eum qui habet naturam humanam. Et ideo **non est proprie dictum quod Filius Dei assumpsit hominem**, supponendo (sicut rei veritas se habet) quod in Christo sit tantum unum suppositum et una hypostasis.

Sed secundum illos qui ponunt in Christo duas hypostases vel duo supposita, convenienter et proprie dicit posset quod Filius Dei hominem assumpsisset. Unde et prima opinio, quæ ponitur in 6, dist. 3, lib. 3. Sententiarum, concedit hominem esse assumptum. Sed illa opinio erronea est, ut supra dictum est, quæst. 2, art. 6.

Ad primum ergo dicendum quod hujusmodi locutiones non sunt extendendæ tanquam propriæ, sed pie sunt exponendæ, ubicumque a sacris doc-

ART. 3. — Nota quod congenita Auctori reverentia ad sacros Doctores effecit ut minus expresserit in conclusione quam probaverit in præmissis. Probavit enim quod Filius non assumpsit hominem ; expressit tantum quod non est proprie dictum quod Filius Dei assumpsit hominem ; quia hoc invenitur quandoque affirmatum in sacris litteris, cum grano salis intelligendum. Error qui excluditur in littera concedentium in Christo plura supposita satis patet. — In resp. ad 1, nota duas glossas quibus pie possunt exponi dicta Sanctorum. — In resp. ad 3, cum legis quod Filius Dei est homo cujus naturam assumpsit, cave ne fallaris, puta, quasi sit quidam alius homo, cujus naturam assumpsit. Sed intellige quod Filius Dei ideo est homo cujus naturam assumpsit, quia ipse est ille homo et ly *homo* non pro alio quam Filio Dei supponit, indistincte tamen, et ly *cujus* refert non alium hominem quam Filium Dei, qui est suppositum divinum habens humanam naturam (Cajetanus).

toribus ponuntur ; ut dicamus hominem assumptum, quia ejus natura est assumpta, et quia assumptio terminata est ad hoc ut Filius Dei sit homo.

Ad secundum dicendum quod nomen *homo* significat naturam humanam in concreto, prout scilicet est in aliquo supposito ; et ideo sicut non possumus dicere quod suppositum sit assumptum, ita non possumus dicere quod homo sit assumptus.

Ad tertium dicendum quod Filius Dei non est homo quem assumpsit, sed cujus naturam assumpsit.

Articulus iv

Utrum Filius Dei debuerit assumere humanam naturam abstractam ab omnibus individuis.

Sup. quæst. 2, art. 2, ad 3, et art. 5 ad 2, et quæst. præc., art. 2, ad 1, et art. 3, in corp. ; et 3 Sent., dist. 5 quæst. 3, art. 3, ad 1, et dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3, ad 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei debuerit assumere humanam naturam abstractam ab omnibus individuis. Assumptio enim humanæ naturæ facta est ad communem omnium hominum salutem : unde dicitur 1 ad Timoth. 4, 10, de Christo, quod est *salvator omnium hominum, maxime fidelium.* Sed natura, prout est in individuis, recedit a sua communitate. Ergo Filius Dei debuit humanam naturam assumere, prout est ab omnibus individuis abstracta.

2. Præterea, in omnibus id quod est nobilissimum, est Deo attribuendum. Sed in unoquoque genere illud quod est per se, potissimum est. Ergo Filius Dei debuit assumere hominem per se, qui quidem secundum Platonicos, ex Arist., 1 Met., text. 6 et 25, est ipsa humana natura ab individuis separata. Hanc igitur debuit Filius Dei assumere.

3. Præterea, humana natura non est assumpta a Filio Dei, prout significatur in concreto per hoc nomen *homo*, ut dictum est, art. præc. Sic autem significatur, prout est in singularibus, ut ex dictis patet, ibid. Ergo Filius Dei assumpsit naturam humanam, prout est ab individuis separata.

— Sed contra est quod dicit Damascenus in 3 lib. orth. Fid. cap. 11, circ. princ. : *Deus Verbum incarnatum non eam quæ nuda contemplatione consideratur, naturam assumpsit : non enim incarnatio hoc, sed deceptio et fictio incarnationis esset.* Sed humana natura prout est ab individuis separata vel abstracta, in nuda contemplatione cogitatur, quia *secundum seipsam non subsistit*, ut ibidem Damascenus dicit. Ergo Filius Dei non assumpsit humanam naturam, secundum quod est a singularibus separata.

Respondeo dicendum quod natura hominis vel cujuscumque alterius rei sensibilis, præter *esse* quod in singularibus habet, dupliciter potest intelligi : *uno* modo, quasi per seipsam *esse* habeat præter materiam, sicut Platonici posuerunt ; *alio* modo, sicut in intellectu existens vel humano vel divino. Per se quidem subsistere non potest, ut Philosophus probat in 7 Met., text. 26, 27, 39, 51 et seq., quia ad naturam speciei rerum sensibilium pertinet materia sensibilis, quæ ponitur in ejus definitione, sicut carnes et ossa in definitione hominis. Unde **non potest esse quod natura humana sit præter materiam sensibilem. Si tamen esset hoc modo subsistens natura humana, non fuisset conveniens ut a Verbo Dei assumeretur.** — Primo quidem, quia assumptio ista terminatur ad personam : hoc autem est contra rationem formæ communis, ut sit in persona, quia in persona individuatur. — Secundo, quia naturæ communi non possunt attribui nisi operationes communes et universales, secundum quas homo non meretur nec demeretur ; cum tamen illa assumptio ad hoc facta sit ut Filius Dei, natura assumpta, nobis mereretur. — Tertio, quia natura sic existens non est sensibilis, sed intelligibilis ; Filius autem Dei assumpsit humanam naturam, ut hominibus in ea visibilis appareret, secundum illud Baruch 3, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Similiter etiam **non potuit assumi humana natura a Filio Dei, secundum quod est in intellectu divino**, quia sic nihil aliud est quam natura divina ; et per hunc modum ab æterno esset in Filio Dei humana natura.

Similiter **non convenit dicere quod Filius Dei assumpsit humanam naturam, prout est in intellectu humano**, quia hoc nihil aliud esset quam quod intelligeretur assumere naturam humanam ; et sic si non assumeret eam in rerum natura, esset intellectus falsus ; nec esset aliud ista naturæ humanæ assumptio quam fictio quædam incarnationis, ut Damascenus dicit loc. cit.

Ad primum ergo dicendum quod Filius Dei incarnatus est communis omnium salvator, non communitate generis, vel speciei, quæ attribuitur naturæ ab individuis separatæ, sed communitate causæ, prout Filius Dei incarnatus est universalis causa salutis humanæ.

Ad secundum dicendum quod per se homo non invenitur in rerum natura, ita quod sit præter singularia, ut Platonici posuerunt : quamvis quidam dicant quod Plato non intellexit hominem separatum esse nisi in intellectu divino. Et sic non oportuit quod assumeretur a Verbo, cum ab æterno sibi adfuerit.

Art. 4. — In titulo ly *debuit*, denotat debitum congruentiæ, ut patet ex proœmio quæstionis, ubi distinguuntur articuli. Nota circa primam conclusionem, quod non negat S. Thomas illam naturam, si esset, posse assumi, sed negat congruentiam.

Ad tertium dicendum quod quamvis natura humana non sit assumpta in concreto, ut suppositum præintelligatur assumptioni, sic tamen assumpta est in individuo, quia assumpta est ut sit in individuo.

Articulus v

Utrum Filius Dei naturam humanam assumere debuerit in omnibus individuis.

Sup., quæst. 2, art. 5, ad 2; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei humanam naturam assumere debuerit in omnibus individuis. Illud enim quod primo et per se assumptum est, est natura humana. Sed quod convenit per se alicui naturæ, convenit omnibus in eadem natura existentibus. Ergo conveniens fuit ut natura humana assumeretur a Dei Verbo in omnibus suis suppositis.

2. Præterea, incarnatio divina processit ex divina charitate : unde dicitur Joan. 3, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret.* Sed charitas facit ut aliquis se communicet amicis, quantum est possibile : possibile autem fuit Filio Dei ut plures naturas humanas assumeret, ut supra dictum est, quæst. 3, art. 7, et eadem ratione omnes. Ergo conveniens fuit quod Filius Dei assumeret naturam humanam in omnibus suis suppositis.

3. Præterea, sapiens operator perficit opus suum breviori via qua potest. Sed brevior via fuisset, si omnes homines assumpti fuissent ad naturalem filiationem, quam quod per unum filium naturalem multi in adoptionem filiorum adducantur, ut dicitur Galat. 4. Ergo humana natura debuit a Filio Dei assumi in omnibus suppositis.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 11, circ. princ., quod *Filius Dei non assumpsit humanam naturam quæ in specie consideratur, neque enim omnes hypostases ejus assumpsit.*

Respondeo dicendum quod **non fuit conveniens quod humana natura in omnibus suis suppositis a Verbo assumeretur.** — Primo, quia tolleretur multitudo suppositorum humanæ naturæ, quæ est ei connaturalis. Cum enim in natura assumpta non sit considerare aliud suppositum præter personam assumentem, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst., si non esset humana natura nisi assumpta, sequeretur quod non esset nisi unum suppositum humanæ naturæ, quod est persona assumens. — Secundo, quia hoc derogaret dignitati Filii Dei incarnati, prout est primogenitus in multis fratribus secundum humanam naturam, sicut est primogenitus omnis creaturæ secundum divinam; essent enim tunc omnes homines æqualis dignitatis. — Tertio, quia conveniens est quod sicut unum suppositum divinum est incarnatum, ita unam solam naturam humanam assumeret, ut ex utraque parte unitas inveniatur.

Ad primum ergo dicendum quod assumi convenit secundum se humanæ naturæ, quia scilicet non convenit ei ratione personæ; sicut naturæ divinæ convenit assumere ratione personæ; non autem convenit ei secundum se, sicut pertinens ad principia essentialia ejus, vel sicut naturalis ejus proprietas, per quem modum conveniret omnibus ejus suppositis.

Ad secundum dicendum quod dilectio Dei ad homines manifestatur non solum in ipsa assumptione humanæ naturæ, sed præcipue per ea quæ passus est in humana natura pro aliis hominibus, secundum illud Rom. 5, 8 : *Commendat autem Deus charitatem suam in nobis, quia cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est* (1); quod locum non haberet si in omnibus hominibus naturam humanam assumpsisset.

Ad tertium dicendum quod ad brevitatem viæ, quam sapiens operator observat, pertinet quod non faciat per multa quod sufficienter potest fieri per unum. Et ideo convenientissimum fuit quod per unum hominem omnes alii salvarentur.

Articulus vi

Utrum conveniens fuerit quod Filius Dei humanam naturam assumeret ex stirpe Adæ.

Inf., quæst. 31, art. 2; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 2; et Opusc. 2, cap. 224.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens ut Filius Dei naturam humanam assumeret ex stirpe Adæ. Dicit enim Apostolus ad Heb. 7, 26 : *Talis decebat ut esset nobis* (2) *pontifex..., segregatus a peccatoribus.* Sed magis esset a peccatoribus segregatus, si non assumpsisset naturam humanam ex stirpe Adæ peccatoris. Ergo videtur quod non debuerit de stirpe Adæ naturam humanam assumere.

2. Præterea, in quolibet genere principium nobilius est eo quod est a principio. Si igitur assu-

Art. 6. — Conclusio ad litteram tituli est : « Conveniens valde fuit quod Filius Dei assumeret naturam humanam ex stirpe Adæ. » — Articulus ponitur, quia poterat Deus creare unam naturam humanam in supposito Verbi, sicut creavit Adam, non per propagationem. Poterat etiam aliquem alium hominem cum sua uxore creare innocentes, et in innocentia perseverantes, sicut creavit Adam et Evam, et ex illa innocente stirpe humanam naturam assumere et non ex stirpe Adæ. Poterat et unam solam virginem creare innocentem ex qua nasceretur, sicut natus est de Maria Virgine, filia Adæ. Cum igitur multis aliis modis, incarnatio fieri potuisset, quæsitum est an convenienter sit facta ex stirpe Adæ.

(1) Vulgata : *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus, etc.*

(2) Vulgata :... *nobis esset...*

mere voluit humanam naturam, magis debuit eam assumere in ipso Adam.

3. Præterea, gentiles fuerunt magis peccatores quam Judæi, ut dicit Glossa interl., ad Galat. 2, 15, super illud : *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores.* Si ergo ex peccatoribus naturam humanam assumere voluit, debuit eam magis assumere ex gentibus quam ex stirpe Abrahæ, qui fuit justus.

— Sed contra est quod Luc. 3, generatio Domini reducitur usque ad Adam.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 13 de Trin., cap. 18, in princ., *poterat Deus hominem aliunde suscipere, non de genere istius Adæ, qui suo peccato obligavit genus humanum; sed* **melius judicavit ut de ipso quod victum fuerat genere assumeret hominem Deus, per quem generis humani vinceret inimicum.** Et hoc propter tria : — Primo quidem, quia hoc videtur ad justitiam pertinere, ut ille satisfaciat qui peccavit. Et ideo de natura per peccatum corrupta debuit assumi id per quod satisfactio erat implenda pro tota natura. — Secundo, quia hoc etiam pertinet ad majorem hominis dignitatem ; dum ex illo genere victor diaboli nascitur quod per diabolum fuerat victum. — Tertio, quia per hoc etiam Dei potentia magis ostenditur, dum de natura corrupta et infirma assumpsit id quod in tantam virtutem et dignitatem est promotum.

Ad primum ergo dicendum quod Christus debuit esse a peccatoribus segregatus quantum ad culpam, quam venerat destruere, non quantum ad naturam, quam venerat salvare, secundum quam debuit per omnia fratribus assimilari, ut idem Apostolus dicit ad Hebr. 2. Et in hoc etiam mirabilior est ejus innocentia, quod de massa peccato subjecta natura assumpta tantam habuit puritatem.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est in solut. præc., oportuit eum qui peccata venerat tollere, esse a peccatoribus segregatum, quantum ad culpam, cui Adam subjacuit, et quem Christus *a suo delicto eduxit,* ut dicitur Sap. 10. Oportebat autem eum qui mundare omnes venerat non esse mundandum; sicut et in quolibet genere motus primum movens est immobile secundum illum motum, sicut primum alterans est inalterabile. Et ideo non fuit conveniens ut assumeret humanam naturam in ipso Adam.

Ad tertium dicendum quod quia Christus maxime debebat esse a peccatoribus segregatus quantum ad culpam, quasi summam innocentiæ obtinens, conveniens fuit ut a primo peccatore usque ad Christum perveniretur mediantibus quibusdam justis, in quibus præfulgerent quædam insignia futuræ sanctitatis. Et propter hoc etiam in populo, ex quo Christus erat nasciturus, instituit Deus quædam sanctitatis signa, quæ inceperunt in Abram, qui primus promissionem accepit de Christo et circumcisionem in signum fœderis conservandi (1), ut dicitur Genes. 17.

QUÆSTIO V

DE MODO UNIONIS EX PARTE PARTIUM HUMANÆ NATURÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de assumptione partium humanæ naturæ : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Filius Dei debuerit assumere verum corpus ; 2° utrum assumere debuerit corpus terrenum, scilicet carnem et sanguinem ; 3° utrum assumpserit animam ; 4° utrum assumere debuerit intellectum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Dei Filius debuerit assumere verum corpus.

Inf., art. 2, corp., et quæst. 14, art. 1, corp. ; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, et quæst. 2, corp. ; et 4 Cont., cap. 29, 30 et 34, princ., et 35, fin. ; et Pot. quæst. 6, art. 7, corp., et Opusc. 2, cap. 207 et 208.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei non assumpserit verum corpus. Dicitur enim, Philipp. 2, quod *in similitudinem hominum factus est.* Sed quod est secundum veritatem, non dicitur esse secundum similitudinem. Ergo Filius Dei non assumpsit verum corpus.

2. Præterea, assumptio corporis (2) in nullo derogavit dignitati Divinitatis; dicit enim Leo papa in serm. de Nativ., 1, a med., quod *nec inferiorem naturam consumpsit glorificatio, nec superiorem minuit assumptio.* Sed hoc ad dignitatem Dei pertinet quod sit omnino a corpore separatus. Ergo videtur quod per assumptionem non fuerit Deus corpori unitus.

3. Præterea, signa debent respondere signatis. Sed apparitiones veteris Testamenti, quæ fuerunt

---

ART. 1. — Doctrina istius art. est fidei, definita contra Marcionitas et Manichæos, qui Christo tribuebant corpus phantasticum ; partim ne cogerentur dicere Christum sordibus uteri muliebris inquinatum ; partim quia putabant omne corpus esse a malo principio, ideo malum. Contra prius, vide S. August. *de agone Christi,* cap. 18 et *orat de 5 hæres.* cap. 5. Hinc Apostolus vocat Christum Hebr. 7 « impollutum, innocentem » et cantat Ecclesia : « Non est pollutus ex ea carnem assumens ». Contra posterius, vide supra 1 part. quæst. 44, art. 1, quæst. 47 art. 1 et 2 et quæst. 49 art. 3. Pro hoc art. et seq. vide 4 *Contra Gentes,* cap. 29 et 30. et Tertulian. *contra Marcionem.*

S. Script. — Gen. 22, 18 et 24,4 ; Ps. 131,11 ; Is. 50,6 ; Matth. 26,12-67, et 27,58 ; Marc. 14.8-22 ; Luc. 22,16 et 24,39 ; Joan. 1,14, et 2,21 et 6,52 etc. ; Act. 2,31 ; Rom. 1, 3, et 9,5 ; 1 Corint. 10, et 11 ; Galat. 4,4 ; Hebr. 5,7 et 10,5 ; 1 Petr. 1, 24, et 4,1 ; 1 Joan. 4,2 ; 2 Joan. 7.

Definit. Eccles. — Vide pro hoc art. et sequenti, supra quæst. 2, art. 5.

(1) Ita cum pluribus Mss. edit. passim. — Al., *consummandi.*

(2) Ita communius. — Al., *humanitatis.*

signa apparitionis Christi, non fuerunt secundum corporis veritatem, sed secundum imaginariam visionem, sicut patet Isa. 6, 1 : *Vidi Dominum sedentem,* etc. Ergo videtur quod etiam apparitio Filii Dei in mundo non fuerit secundum corporis veritatem, sed solum secundum imaginationem.

— Sed contra est quod dicit Augustinus in lib. 83, QQ., quæst. 13, in fin. : *Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus ; et si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus. Ergo non fuit phantasma corpus ejus.* Et sic patet quod verum corpus assumpsit.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicitur in lib. de ecclesiast. Dogmatibus, cap. 2, a med., **natus est Dei Filius non putative, quasi imaginatum corpus habens, sed corpus verum.** Et hujus ratio potest triplex assignari : — quarum prima est ex ratione humanæ naturæ, ad quam pertinet verum corpus habere. Supposito igitur ex præmissis, quæst. præc., art. 1, quod conveniens fuerit Filium Dei assumere humanam naturam, consequens est quod verum corpus assumpserit. — Secunda ratio sumi potest ex his quæ in mysterio incarnationis sunt acta. Si enim non fuit verum corpus ejus, sed phantasticum, ergo nec veram mortem sustinuit, nec aliquid eorum quæ Evangelistæ de eo narrant, secundum veritatem gessit, sed solum secundum apparentiam quamdam : et sic etiam sequeretur quod non fuerit vera salus hominis subsecuta : oportet enim effectum causæ proportionari. — Tertia ratio potest sumi ex ipsa dignitate personæ assumentis, quæ cum sit veritas, nondecuit ut in ejus opere aliqua fictio esset. Unde et Dominus hunc errorem per seipsum excludere dignatus est, Luc. ult., 39, cum discipuli conturbati et conterriti putabant se spiritum videre, et non verum corpus : et ideo se eis palpandum præbuit, dicens : *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.*

Ad primum ergo dicendum quod similitudo illa exprimit veritatem humanæ naturæ in Christo per modum quo omnes qui vere in natura humana existunt, similes specie esse dicuntur, non autem intelligitur similitudo phantastica. Ad cujus evidentiam Apostolus subjungit quod *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis :* quod fieri non potuisset, si esset sola similitudo phantastica.

Ad secundum dicendum quod per hoc quod Filius Dei verum corpus assumpsit, in nullo est ejus dignitas diminuta. Unde Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de Fide ad Pet., cap. 2, declinando ad fin. : *Exinanivit seipsum, formam servi accipiens, ut fieret servus, sed formæ Dei plenitudinem non amisit.* Non enim Filius Dei sic assumpsit verum corpus, ut forma corporis fieret ; quod repugnat divinæ simplicitati et puritati : hoc enim esset assumere corpus in unitatem naturæ : quod est impossibile, ut ex supra dictis patet, quæst. 2, art. 1 : sed salva distinctione naturæ, assumpsit corpus in unitatem personæ.

Ad tertium dicendum quod figura debet respondere rei quantum ad similitudinem, non quantum ad rei veritatem : si enim secundum omnia esset similitudo, jam non esset signum, sed ipsa res, ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 26, in fin. Convenientius ergo fuit ut apparitiones veteris Testamenti essent secundum apparentiam tantum, quasi figuræ, apparitio autem Filii Dei in mundo esset secundum corporis veritatem, quasi res figurata per illas figuras. Unde dicit Apostolus Coloss. 2, 17 : *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.*

ARTICULUS II

Utrum Dei Filius debuerit assumere corpus terrenum, scilicet carnem et sanguinem.

Inf., quæst. 35, art. 3, corp., et quæst. 37, art. 1, corp., et quæst. 54, art. 3, corp.; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1 et 2, corp.; et 4 Cont., cap. 30 et 34; et Opusc. 2, cap. 214.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non habuerit corpus carnale sive terrestre, sed cœleste. Dicit enim Apostolus, 1 ad Corinth. 15, 47 : *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.* Sed primus homo, scilicet Adam, fuit de terra quantum ad corpus, ut

---

ART. 2. — Intentio s. Doctoris est investigare quale fuerit corpus Christi, an cœleste, an terrenum carne et sanguine, atque adeo cónstans ex elementis sicut constant aliorum hominum corpora. Doctrina autem art. est fidei, contra Valentinianos qui dicebant Christum nihil accepisse de B. Virgine, sed per eam tantum transivisse et corpus ex cœlesti materia attulisse. Contra quos egregie disputat Auctor, 4 Contra gent. cap. 30, eoque pertinent omnia quæ Christum asserunt fuisse verum hominem. — Quæritur autem specialiter an sanguis Christi fuerit hypostatice unitus Verbo. Circa quod fuit duplex placitum. Unum Durandi, Abulensis et Richardi : alterum s. Thomæ in præsenti, ubi cum corpore humano sanguinem numerat, et inferius quæst. 54 art. 2, Cajetani, Capreoli et ferè omnium theologorum. Cum autem de hoc acris contentio orta esset inter Fratres minores et Fratres prædicatores defendentes s. Thomæ ejusque scholæ doctrinam, Pius II anno 1464, sequens decretum edidit : « Auctoritate Apostolica tenore præsentium statuimus et ordinamus, quod nulli ordinum Minorum aut Prædicatorum deinceps liceat de supradicta dubietate disputare, prædicare, vel publice aut private verbum facere, seu aliis suadere, quod videlicet hæreticum vel peccatum sit, tenere vel credere, sanguinem ipsum sacratissimum, ut præmittitur, triduo passionis ejusdem Domini nostri Jesu Christi ab ipsa divinitate quomodolicet fuisse vel non fuisse divisum vel separatum, donec super dubietatis ejusmodi decisione quid tenendum sit, fuerit per Sedem Apostolicam definitum ». Sententia Minorum, quamvis hucusque non fuerit proscripta, e scholis tamen fuit eliminata, utpote nec pia, nec secura, ait Suarez. Etenim S. Script. redemptionem nostram tribuit sanguini, 1 Joan. 1, et 1 Petr. 1. etc.

patet Genes. 1. Ergo etiam secundus homo scilicet Christus, fuit de cœlo quantum ad corpus.

2. Præterea, 1 ad Corinth. 15, 50, dicitur : *Caro et sanguis regnum Dei* (1) *non possidebunt.* Sed regnum Dei principaliter est in Christo. Non ergo in ipso est caro et sanguis, sed magis corpus cœleste.

3. Præterea, omne quod est optimum, est Deo attribuendum. Sed inter omnia corpora nobilissimum est corpus cœleste. Ergo tale corpus debuit Christus assumere.

— Sed contra est quod Dominus dicit Luc. ult., 39: *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Caro autem et ossa non sunt ex materia cœlestis corporis, sed ex inferioribus elementis. Ergo corpus Christi non fuit corpus cœleste, sed carneum et terrenum.

RESPONDEO dicendum quod iisdem rationibus apparet quare corpus Christi non debuit esse cœleste quibus ostensum, art. præc., quod non debuit esse phantasticum. — Primo enim, quia sicut veritas humanæ naturæ non salvaretur in Christo, si corpus ejus esset phantasticum, ut posuit Manichæus ; ita etiam non salvaretur, si poneretur cœleste, sicut posuit Valentinus. Cum enim forma hominis sit quædam res naturalis, requirit determinatam materiam, scilicet carnes et ossa, quæ in hominis defenitione poni oportet, ut patet per Philosophum, 7 Metaph., text. 39. — Secundo, quia hoc etiam derogaret veritati eorum quæ Christus in corpore gessit. Cum enim corpus cœleste sit impassibile et incorruptibile, ut probatur in 1 de Cœlo, text. 20, si Filius Dei corpus cœleste assumpsisset, non vere esuriisset, nec sitiisset nec etiam passionem et mortem sustinuisset. — Tertio, etiam hoc derogaret veritati divinæ. Cum enim Filius Dei se hominibus ostenderit, quasi corpus carneum et terrenum habentem, fuisset falsa demonstratio, si corpus cœleste habuisset. Et ideo in lib. de ecclesiast. Dogmatibus, cap. 2, a med., dicitur : **Natus est Dei Filius, carnem ex virginis corpore trahens, et non de cœlo secum afferens.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus dicitur de cœlo descendisse dupliciter : — uno modo ratione divinæ naturæ, non ita quod natura divina in cœlo esse desierit ; sed quia in infimis novo modo esse cœpit, scilicet secundum naturam assumptam, secundum illud Joan. 3, 13 : *nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* — Alio modo ratione corporis, non quia ipsum corpus Christi secundum suam substantiam de cœlo descenderit ; sed quia virtute cœlesti, id est, Spiritu Sancto, est ejus corpus formatum. Unde Augustinus (vel alius auctor) dicit ad Orosium, in dial. 65 QQ., quæst. 4, a med., exponens auctoritatem inductam : *Cœlestem dico Christum, quia non ex humano conceptus est semine.* Et hoc etiam modo Hilarius exponit in lib. 10 de Trinit., in princ. et med.

Ad secundum dicendum quod caro et sanguis non accipiuntur ibi pro substantia carnis et sanguinis, sed pro corruptione carnis et sanguinis : quæ quidem in Christo non fuit quantum ad culpam ; fuit tamen ad tempus quantum ad pœnam, ut opus nostræ redemptionis expleret.

Ad tertium dicendum quod hoc ipsum ad maximam Dei gloriam pertinet quod corpus infirmum et terrenum ad tantam sublimitatem provexit. Unde in Ephesina synodo, gener. 3, part. 2, act. 1, legitur verbum S. Theophili dicentis : *Qualiter artificum optimi, non in pretiosis tantum materiebus artem ostendentes in admiratione sunt, sed vilissimum lutum et terram dissolutam plerumque assumentes, suæ disciplinæ demonstrantes virtutem, multo magis laudantur ; ita omnium optimus artifex Dei Verbum, non aliquam pretiosam materiam corporis cœlestis apprehendens ad nos descendit, sed in luto magnitudinem suæ artis ostendit.*

ARTICULUS III

Utrum Filius Dei assumpserit animam.

3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, quæst. 2 ; et 4 Contra, cap. 32, 34, princ., 35, 37, fin., et 41 ; et Verit. quæst. 20, art. 1, corp. ; et Un., art. 1 ; et Opusc. 2, cap. 211.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei animam non assumpserit. Joannes enim incarnationis mysterium tradens dixit, Joan. 1, 14: *Verbum caro factum est*, nulla facta de anima mentione. Non autem dicitur caro factum, eo quod sit in carnem conversum, sed quia carnem assumpsit. Non ergo videtur assumpsisse animam.

2. Præterea, anima necessaria est corpori ad hoc quod per eam vivificetur. Sed ad hoc non fuit necessaria corpori Christi, ut videtur, quia ipsum

---

Concil. Trident. sic loquitur, sess. 13, cap. 3 : « Corpus sub specie vini et sanguinem sub specie panis... animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiæ, qua partes Christi Domini... inter se copulantur ». Et sic sanguis est pars Christi. Et etiam sic habet Clemens VI in extravag. *Unigenitus* : « innocens et immaculatus agnus non guttam sanguinis modicam, quæ propter unionem ad Verbum pro totius humani generis redemptione suffecisset, noscitur effudisse. »

(1) Vulgata : *possidere non possunt.*

ART. 3. — Quæ doctrina est fidei, contra Arium et Appollinarem hæreticos qui primum Christo ademerunt omnem animam, postmodum vero, animam ei concedentes, mentem seu intellectum ipsi negaverunt, dogmatisantes Verbum fuisse carni loco mentis ut testantur S. August. et s. Epiphan., lib. de Hæresib. Hæc falsa doctrina, impugnatur in art. seq. — Vide etiam s. Gregor. Nazianz. *epist.* 1 *et* 2 *ad Cledonium*, et s. Athanas. lib. *de Adventu Christi.*

S. Script. et Definit. Eccles. — Vide supra quæst. 2, art. 5.

Verbum Dei est de quo dicitur in Psal. 35, 10 : *Domine, apud te est fons vitæ.* Superfluum ergo fuisset animam adesse, Verbo præsente. Deus autem et natura nihil frustra faciunt, ut etiam Philosophus dicit in 1 de Cœlo, text. 32, et lib. 2, text. 56. Ergo videtur quod Filius Dei animam non assumpserit.

3. Præterea, ex unione animæ ad corpus constituitur natura communis, quæ est species humana. *In Domino* autem *Jesu Christo non est communem speciem accipere*, ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 3, circa med. Non igitur assumpsit animam.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 21 : *Non eos audiamus qui solum humanum corpus dicunt esse susceptum a Verbo Dei; et sic audiunt quod dictum est : Verbum caro factum est, ut negent illum hominem vel animam, vel aliquid hominis habuisse, nisi carnem solam.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicit Augustinus in libro de Hæresibus, hæresi 69 et 55, opinio fuit primo quidem Arii, et postea Apollinaris, quod Filius Dei solam carnem assumpsit absque anima, **ponentium quod Verbum fuerit carni loco animæ.** Ex quo sequebatur quod in Christo non fuerint duæ naturæ, sed una tantum; ex anima enim et carne una natura humana constituitur. **Sed hæc positio stare non potest propter tria.** — Primo quidem quia repugnat auctoritati Scripturæ, in qua Dominus de sua anima facit mentionem, Matth. 26, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem;* et Joan. 10, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Sed ad hoc respondebat Appollinaris, quod in his verbis anima metaphorice sumitur : per quem modum in veteri Testamento Dei anima commemoratur Isa. 1, 14: *Calendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea.* Sed, sicut dicit Augustinus in lib. 83 QQ., quæst. 80, a med., Evangelistæ in evangelica narratione narrant quod miratus est Jesus, et iratus, et contristatus, et quod esuriit. Quæ quidem ita demonstrant eum veram animam habuisse, sicut ex hoc quod comedit, et dormivit, et fatigatus est, demonstratur eum habuisse verum corpus humanum : alioquin si hæc ad metaphoram referantur, cum similia legantur in veteri Testamento de Deo, peribit fides evangelicæ narrationis. Aliud enim est quod prophetice nuntiatur in figuris, aliud quod secundum rerum proprietatem ab Evangelistis historice scribitur.— Secundo, derogat prædictus error utilitati incarnationis, quæ est liberatio hominis. Ut enim argumentatur Augustinus in lib. contra Felicianum, cap. 13, a med. : *Si accepta carne Filius Dei animam omisit? aut innoxiam sciens, medicinæ indigentem non credidit; aut a se alienam putans, redemptionis beneficio non donavit; aut ex toto insanabilem judicans, curare nequivit; aut ut vilem, et quæ nullis usibus apta videretur, abjecit. Horum duo blasphemiam important in Deum. Quomodo enim dicetur* (1) *Omnipotens, si curare non potuit desperatam? aut quomodo omnium Deus, si non ipse fecit animam nostram? Duobus autem aliis, in uno animæ causa nescitur, in altero meritum non tenetur. An intelligere causam putandus est animæ qui eam ad accipiendam legem habitu insitæ rationis instructam a peccato voluntariæ transgressionis nititur separare? Aut quomodo ejus generositatem novit qui ignobilitatis vitio dicit esse despectam? Si originem attendas, pretiosior est animæ substantia; si transgressionis culpam, propter intelligentiam, pejor est carne. Ego autem Christum et perfectam sapientiam dico et scio, et piissimum esse non dubito : quorum primo meliorem, et prudentiæ capacem, non despexit; secundo eam quæ magis fuerat vulnerata, suscepit.* — Tertio vero hæc positio est contra ipsam incarnationis veritatem. Caro enim et cæteræ partes hominis per animam speciem sortiuntur. Unde, recedente anima, non est os aut caro, nisi æquivoce, ut patet per Philosophum, in 2 de Anima, text. 9, et 7 Metaph., text. 34.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur : *Verbum caro factum est*, caro ponitur pro toto homine, ac si diceretur : *Verbum homo caro factum est;* sicut et Isa. 40, 5 : *Videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.* Ideo autem totus homo per carnem significatur, quia, ut dicitur in auctoritate inducta, per carnem Filius Dei visibilis apparuit; unde subditur : *Et vidimus gloriam ejus.*— Vel ideo quia, ut Augustinus dicit in lib. 83 QQ., quæst. 80, parum a princ., *in tota illa unitate susceptionis principale Verbum est, extrema autem atque ultima caro. Volens itaque Evangelista commendare pro nobis dilectionem humilitatis Dei, Verbum et carnem nominavit, prætermittens animam, quæ est Verbo inferior, carne præstantior.* Rationabile etiam fuit ut nominaret carnem, quæ propter hoc quod magis distat a Verbo, minus assumptibilis videbatur.

Ad secundum dicendum quod Verbum est fons vitæ, sicut prima causa vitæ effectiva; sed anima est principium vitæ corporis, tanquam forma ipsius : forma autem est effectus agentis. Unde ex præsentia Verbi magis concludi posset, quod corpus esset animatum ; sicut ex præsentia ignis potest concludi quod corpus cui ignis adhæret sit calidum.

Ad tertium dicendum quod non est inconveniens, imo necessarium dicere, quod in Christo fuerit natura, quæ constituitur per animam corpori advenientem. Damascenus autem negat in Domino Jesu Christo esse communem speciem quasi aliquid tertium resultans ex unione Divinitatis et humanitatis.

---

(1) Ita codices melioris notæ. — Al., *docetur.*

Articulus iv

Utrum Filius Dei assumere debuerit intellectum.

3 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 3 ; et 4 Cont., cap. 33 ; et Ver. quæst. 20, art. 1 ; et Un., art. 1, corp. ; et Opusc. 2, cap. 212.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei non assumpserit mentem humanam sive intellectum. Ubi enim est præsentia rei, non requiritur ejus imago. Sed homo secundum mentem est ad imaginem Dei, ut Augustinus dicit in lib. 14 de Trinit., cap. 3 et 6. Cum ergo in Christo fuerit præsentia ipsius divini Verbi, non oportuit ibi esse mentem humanam.

2. Præterea, major lux offuscat minorem. Sed Verbum Dei, quod est *lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Joan. 1, comparatur ad mentem, sicut lux major ad minorem : quia et ipsa mens lux quædam est, quasi lucerna illuminata a prima luce. Prov. 20, 27 : *Lucerna Domini spiraculum hominis.* Ergo in Christo, qui est Verbum Dei, non fuit necessarium esse mentem humanam.

3. Præterea, assumptio humanæ naturæ a Dei Verbo dicitur incarnatio ejus. Sed intellectus sive mens humana neque est caro, neque actus carnis : quia nullius corporis actus est, ut probatur in 3 de Anima (implic. text. 6). Ergo videtur quod Filius Dei humanam mentem non assumpserit.

— Sed contra est quod Augustinus (Fulgentius) dicit in libro de Fide ad Pet., cap. 14 : *Firmissime tene et nullatenus dubites Christum Filium Dei habere veram nostri generis carnem et animam rationalem, qui de carne sua dicit : « Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere ».* Luc. ult., 39. *Animam quoque se habere ostendit, dicens : « Ego pono animam meam, et iterum sumo eam ».* Joan. 10, 18. *Intellectum quoque animæ ostendit se habere, dicens : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde ».* Matth. 11, 29. *Et de ipso per Prophetam Deus dicit : « Ecce intelliget puer meus ».* Isa. 52, 13.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. de Hæresibus, hæresi 49 et 50, **Apollinaristæ de anima Christi a catholica Ecclesia dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem solam sine anima suscepisse :** in qua quæstione testimoniis evangelicis victi, mentem defuisse animæ Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt. Sed hæc positio eisdem rationibus convincitur, sicut et prædicta. — Primo enim hoc adversatur narrationi evangelicæ, quæ commemorat eum fuisse miratum, ut patet Matth. 8. Admiratio autem absque ratione esse non potest, quia importat collationem effectus ad causam, dum scilicet aliquis videt effectum, cujus causam ignorat et quærit, ut dicitur in princ. Metaph., cap. 2, in med. — Secundo repugnat utilitati incarnationis, quæ est justificatio hominis a peccato. Anima enim humana non est capax peccati, nec gratiæ justificantis, nisi per mentem. Unde præcipue oportuit mentem humanam assumi. Unde dicit Damascenus in 3 libro orth. Fid., cap. 6, circa med., quod *Dei Verbum assumpsit corpus et animam intellectualem et rationalem* : et postea subdit : *Totus toti unitus est, ut toti mihi salutem largiretur : quod enim inassumptum est, incurabile est.* — Tertio, hoc repugnat veritati incarnationis. Cum enim corpus proportionetur animæ, sicut materia propriæ formæ, non est vere caro humana quæ non est perfecta anima humana, scilicet rationali. Et ideo si Christus animam sine mente habuisset, non habuisset veram carnem humanam, sed bestialem, quia per solam mentem anima nostra differt ab anima bestiali. Unde dicit Augustinus in lib. 83 QQ., quæst. 80, circa princ., quod secundum hunc errorum sequeretur quod Filius Dei *belluam quamdam cum figura humani corporis susceperit;* quod iterum repugnat veritati divinæ, quæ nullam patitur fictionis falsitatem.

Ad primum ergo dicendum quod ubi est ipsa res per sui præsentiam, non requiritur ejus imago, ad hoc quod suppleat locum rei ; sicut ubi est imperator, milites non venerantur ejus imaginem : sed tamen requiritur cum præsentia rei imago ipsius, ut perficiatur ex ipsa rei præsentia ; sicut imago in cera perficitur per impressionem sigilli, et imago hominis resultat in speculo per ejus præsentiam. Unde ad perficiendam mentem humanam necessarium fuit quod eam sibi Verbum Dei univerit.

Ad secundum dicendum quod lux major evacuat lucem minorem alterius corporis illuminantis ; non tamen evacuat, sed perficit lucem corporis illuminati : ad præsentiam enim solis stellarum lux obscuratur, sed aeris lumen perficitur. Intellectus autem seu mens hominis est quasi lux illuminata a luce divini Verbi : et ideo per præsentiam Verbi non evacuatur mens hominis, sed magis perficitur.

Ad tertium dicendum quod, licet potentia intellectiva non sit alicujus corporis actus, ipsa tamen essentia animæ humanæ, quæ est forma corporis, requiritur quod sit nobilior, ad hoc quod habeat potentiam intelligendi ; et ideo necesse est ut corpus melius dispositum ei respondeat.

Art. 4.— Hujus art. titulus, intelligi potest, vel de potentia ipsa intellectiva, quæ est accidens animæ superadditum, vel de ipsa substantiali anima, prout attingit gradum rationalem, seu intellectualem, et interdum nomine intellectus significatur. De errore Apollinaris, non satis constat quo sensu mentem seu intellectum Christo negaverit. Ea vero quæ D. Thomas adducit in corp. ad utrumque sensum facile applicari possunt (Suarez). — Vide S. Gregor. Nazianz., *epist. ad Nectarium.*

QUÆSTIO VI

DE MODO ASSUMPTIONIS QUANTUM AD ORDINEM.
— *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ordine assumptionis prædictæ ; circa quod quæruntur sex: 1° utrum Filius Dei assumpserit carnem, mediante anima ; 2° utrum assumpserit animam, mediante spiritu sive mente ; 3° utrum anima fuerit prius assumpta a Verbo quam caro ; 4° utrum caro Christi fuerit prius a Verbo assumpta quam animæ unita ; 5° utrum tota humana natura sit assumpta, mediantibus partibus ; 6° utrum sit assumpta mediante gratia.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Filius Dei assumpserit carnem mediante anima. —

3. Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 1, et dist. 3, quæst. 4. art. 2 ; et 4 Cont., cap. 44 ; et de Spirit. creat., art. 3, ad 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei non assumpserit carnem, mediante anima.

Quæstio 6. — Quoniam humana natura, ex multis partibus constat, quæ et perfectione inæquales sunt, et in ratione causæ, quemdam inter se ordinem servant : ideo theologi, in hac humanæ naturæ assumptione quemdam ordinem considerarunt, cujus cognitio confert, tum ad perfectius intelligendum modum hujus unionis cum tota natura, et singulis partibus ejus; tum ad assignandam propriam rationem, propter quam unumquodque assumptum est. De hoc igitur ordine, D. Thomas disputat in hac quæstione, quæ ad duo capita revocari potest : ut unum sit de ordine temporis seu durationis ; aliud de ordine naturæ, et in utroque comparari possunt partes, vel ad totum, vel inter se. Agitur vero præcipue, de partibus essentialibus, ut sunt corpus et anima ; integrales enim in hoc ordine fere nihil speciale habent (Suarez). — Ut autem bene intelligas totam quæst., nota cum Toleto quod medium triplex est. 1 Est enim aliquid medium *tempore*, quod inter tempus et tempus intercedit. 2. Est medium dignitate quod uno est inferius, altero superius ut angelus inter Deum et hominem. 3. Est medium *causalitate*, per quod unum causat aliud.

ART. 1. — In hoc art. comparantur anima et corpus secundum ordinem naturæ, sic enim distinguendus est hic art. a tertio ; unde licet in principio hujus art. D. Thomas distinguat de ordine temporis vel naturæ, id tamen facit ad majorem doctrinæ perfectionem; sensus enim tituli sine dubio est de ordine naturæ. — Ex solutione ad 3, duo principia colliguntur, quæ postea magno usui futura sunt : 1. Ita fuisse Verbum unitum animæ et corpori inter se unitis, ut dissoluta unione eorum inter se, manserit eadem omnino unio eorum ad Verbum. 2°. Animam fuisse medium congruitatis ad sumendam carnem (Suarez). — Nota bene ad 3 Verbum esse immediate unitum carni sicut et animæ, et independenter ab animæ informatione, eo quod anima non sit medium colligantiæ, id est per quod ista extrema Verbum et caro ligantur ad invicem, sicut duo corpora junguntur ad invicem interveniente glutino ; sed est medium congruentiæ. — Doctrina hujus art. est communis scholasticorum, in 3 Sent. dist. 2, contra Durandum, et sumitur ex S. August. *epist.* 3, et *de agone Christi*, cap. 18, et ex S. Damasceno, lib. 3 cap. 6.

Perfectior enim est modus quo Filius Dei unitur humanæ naturæ et partibus ejus, quam quo est in omnibus creaturis. Sed in creaturis est immediate per essentiam, potentiam et præsentiam. Ergo multo magis Filius Dei immediate unitur carni, et non mediante anima.

2. Præterea, anima et caro unita sunt Dei Verbo in unitate hypostasis seu personæ. Sed corpus immediate pertinet ad personam sive hypostasim hominis, sicut et anima ; quinimo magis videtur se de propinquo habere ad hypostasim hominis corpus, quod est materia, quam anima, quæ est forma, quia principium individuationis, quæ importatur in nomine hypostasis, videtur esse materia. Ergo Filius Dei non assumpsit carnem, mediante anima.

3. Præterea, remoto medio, separantur ea quæ per medium conjunguntur, sicut remota superficie, cessaret color a corpore, qui inest corpori per superficiem. Sed separata per mortem anima, adhuc remanet unio Verbi ad carnem, ut infra patebit, quæst. 50, art. 2 et 3. Ergo Verbum non conjungitur carni, mediante anima.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in epist. ad Volusianum, 136, al. 3, ante med. : *Ipsa magnitudo divinæ virtutis aninam sibi rationalem, et per eamdem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum coaptavit.*

RESPONDEO dicendum quod medium dicitur respectu principii et finis. Unde sicut principium et finis important ordinem quemdam, ita et medium. Est autem duplex ordo : unus quidem *temporis*, alius autem *naturæ*. — **Secundum autem ordinem temporis non dicitur in mysterio incarnationis aliquid medium**, quia totam humanam naturam simul sibi Verbum Dei univit, ut infra patebit, quæst. 33, art. 3.

Ordo autem naturæ inter aliqua potest attendi dupliciter : uno modo secundum gradum *dignitatis :* sicut dicimus angelos esse medios inter homines et Deum ; alio modo secundum rationem *causalitatis :* sicut dicitur media causa existere inter primam causam et ultimum effectum. Et hic secundus ordo aliquo modo consequitur primum : sicut enim dicit Dionysius, 4 cap. de div. Nom., lect. 3 (implic.). et cap. 12 et 13 cœlest. Hierarch. : *Deus per substantias magis sibi propinquas agit in ea quæ sunt magis remota.* — Sic ergo **si attendamus gradum dignitatis,** anima media invenitur inter Deum et carnem : et secundum hoc **potest dici quod Filius Dei univit sibi carnem, mediante anima. — Sed et secundum ordinem causalitatis ipsa anima est aliqualiter causa carnis uniendæ Filio Dei.** Non enim esset assumptibilis, nisi per ordinem quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet quod sit caro humana. Dictum est enim supra, quæst. 4,

art. 1, quod natura humana præ cæteris est assumptibilis.

Ad primum ergo dicendum quod duplex ordo considerari potest inter creaturam et Deum. — Unus quidem secundum quod creaturæ causantur a Deo et dependent ab ipso sicut a principio sui esse : et sic propter infinitatem suæ virtutis Deus immediate attingit quamlibet rem, causando et conservando : et ad hoc pertinet quod Deus immediate est in omnibus per essentiam, præsentiam et potentiam. — Alius autem ordo est, secundum quod res reducuntur in Deum sicut in finem : et quantum ad hoc invenitur medium inter creaturam et Deum, quia inferiores creaturæ reducuntur in Deum per superiores, ut dicit Dionysius in lib. ecclesiasticæ Hierarch., cap. 5, inter princ. et med., et ad hunc ordinem pertinet assumptio humanæ naturæ a Verbo Dei, quod est terminus assumptionis ; et ideo per animam unitur carni.

Ad secundum dicendum quod si hypostasis Verbi Dei constitueretur simpliciter per humanam naturam, sequeretur quod corpus esset ei vicinius, cum sit materia, quæ est individuationis principium ; sicut et anima, quæ est forma specifica, propinquius se habet ad naturam humanam. Sed quia hypostasis Verbi est prior et altior quam humana natura, tanto id quod est in humana natura, propinquius ad eam se habet, quanto est altius. Et ideo propinquior est Verbo Dei anima quam corpus.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet aliquid esse causam alicujus quantum ad aptitudinem et congruitatem ; quo tamen remoto, illud non tollitur, quia et si fieri alicujus dependet ex aliquo, postquam tamen est in facto esse, ab eo non dependet : sicut si inter aliquos amicitia causatur aliquo mediante, eo recedente, adhuc amicitia remanet ; et sic etiam si aliqua in matrimonium ducitur propter pulchritudinem, quæ facit congruitatem in muliere ad copulam conjugalem, tamen pulchritudine cessante, adhuc durat copula conjugalis. Et similiter, separata anima, remanet unio Verbi Dei ad carnem.

Articulus II

Utrum Filius Dei assumpserit animam, mediante spiritu sive mente.

Locis sup., art. 1, notatis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei non assumpserit animam, mediante spiritu sive mente. Idem enim non cadit medium inter seipsum et aliquid aliud. Sed spiritus sive mens non est aliud in essentia ab ipsa anima, ut in prima parte habitum est, quæst. 77, art. 1, ad 1. Ergo Filius Dei non assumpsit animam, mediante spiritu sive mente.

2. Præterea, illud quo mediante facta est assumptio, videtur esse magis assumptibile. Sed spiritus sive mens non est magis assumptibilis quam anima : quod patet ex hoc quod spiritus angelici non sunt assumptibiles, ut supra dictum est, quæst. 4, art. 1. Ergo videtur quod Filius Dei non assumpserit animam, mediante spiritu.

3. Præterea, posterius assumitur a primo mediante priori. Sed anima nominat ipsam essentiam, quæ est prior naturaliter quam ipsa potentia ejus, quæ est mens. Ergo videtur quod Filius Dei non assumpserit animam mediante spiritu sive mente.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 18 : *Invisibilis et incommutabilis veritas per spiritum animam, et per animam corpus accepit.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., *Filius Dei dicitur assumpsisse carnem, anima mediante*, tum propter ordinem dignitatis, tum etiam propter congruitatem assumptionis. Utrumque autem horum invenitur, si comparemus intellectum, qui spiritus dicitur, ad cæteras animæ partes. Non enim anima est assumptibilis secundum congruitatem, nisi per hoc quod est capax Dei, ad imaginem ejus existens ; quod est secundum mentem, quæ spiritus dicitur, secundum illud Ephes. 4, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ*. Similiter etiam **intellectus inter cæteras partes animæ est superior et dignior, et Deo similior; et ideo,** (ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 6, circa med.) : **unitum est carni per medium intellectum Verbum Dei.** *Intellectus enim est quid animæ purissimum ; sed et Deus est intellectus.*

Ad primum ergo dicendum quod, etsi intellectus non sit aliud ab anima secundum essentiam, distinguitur tamen ab aliis partibus animæ secundum rationem potentiæ : et secundum hoc competit ei ratio medii.

Ad secundum dicendum quod spiritui angelico non deest congruitas ad assumptionem propter defectum dignitatis, sed propter irreparabilitatem casus : quod non potest dici de spiritu humano, ut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 62, art. 8, et quæst. 64, art. 2.

Ad tertium dicendum quod anima, inter quam et Dei Verbum ponitur medium intellectus, non

---

Art. 2. — In conclusione ad verba S. Damasceni, nota ly *carni*, id est *animæ*. Nam sic intelligere se monstrat Damascenus, per suam probationem subjunctam, scilicet per « intellectus enim est quod est animæ purissimum. » Non dicit quod est carnis purissimum, quod secundum syllabeam considerationem videbatur subjungendum ad ly *unitum est carni*, sed dicit quod est animæ, ut ostendat, quod ly *carni*, positum fuit pro anima (Porrecta). — In art. *spiritus* significat superiorem animæ portionem, sive intellectum ; *anima* vero significat potentias inferiores. Intelligitur etiam hic ordo dignitatis, causalitatis et congruitatis.

accipitur pro essentia animæ, quæ est omnibus potentiis communis, sed pro potentiis inferioribus, quæ sunt omni animæ communes.

Articulus III

Utrum anima a Dei Filio prius fuerit assumpta quam caro.

Inf., art. 4, et quæst. 33, art. 1, ad 2, et 3, et quæst. 35, art. 4; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 2 et 3; et 4 Cont., cap. 33, 44 et 45.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi fuerit prius assumpta a Verbo quam caro. Filius enim Dei assumpsit carnem mediante anima, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Sed prius pervenitur ad medium quam ad extremum. Ergo Filius Dei assumpsit prius animam quam corpus.

2. Præterea, anima Christi est dignior angelis, secundum illud Psal. 96, 8 : *Adorate eum, omnes angeli ejus.* Sed angeli creati sunt a principio, ut in primo habitum est, quæst. 46, art. 3, et quæst. 61, art. 2 et 3. Ergo et anima Christi, quæ non fuit ante creata quam assumpta : dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, 3 et 9. quod *nunquam neque anima, neque corpus Christi propriam habuerunt hypostasim præter Verbi hypostasim.* Ergo videtur quod anima fuerit ante assumpta quam caro, quæ est concepta in utero Virginis.

3. Præterea, Joan. 1, 14, dicitur : *Vidimus* (1) *eum plenum gratiæ et veritatis;* et postea subditur quod de *plenitudine ejus nos omnes accepimus*, id est, omnes fideles quocumque tempore, ut Chrysostomus exponit, hom. 13 in Joan., aliquant a princ. Hoc autem non esset, nisi anima Christi habuisset plenitudinem gratiæ et veritatis ante omnes sanctos, qui fuerunt ab origine mundi, quia causa non est posterior causato. Cum igitur plenitudo gratiæ et veritatis fuerit in anima Christi ex unione ad Verbum, secundum illud quod ibidem dicitur : *Vidimus gloriam ejus, quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis,* consequens videtur quod a principio mundi anima Christi fuerit a Verbo Dei assumpta.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 6, in princ. *Non, ut quidam mentiuntur, ante eam quæ est ex Virgine, incarnationem, intellectus est unitus Deo vero, et ex tunc vocatus est Christus.*

Art. 3. — In titulo, ly *prius* sumitur secundum tempus, ita quod quæstio est de proprietate temporis, et occasio hujus, est positio Origenis. De hac autem Origenis positione vide si vis, in 2 Contra Gent. cap. 83, cum annotationibus Ferrariensis, quoniam hic non tractatur nisi quoad animam Christi, in ordine ad assumptionem. — *Definit. Eccles.* — *Concil. V generale :* si quis dicit aut sentit, animam Domini præextitisse, unitamque esse Verbo Deo ante incarnationem et nativitatem ex Virgine, anat. sit. — *Concil. VI œcumenicum, act.* 11 : Simul quippe caro; simul Dei Verbi caro animata rationalis.

(1) Vulgata : *Vidimus gloriam ejus.*

Respondeo dicendum quod Origenes posuit in suo Periarch., lib. 1, cap. 7 et 8, et lib. 2, cap. 8, omnes animas a principio fuisse creatas, inter quas etiam posuit animam Christi creatam. Sed hoc quidem **est inconveniens, si ponatur quod fuerit tunc creata, sed non statim Verbo unita,** quia sequeretur quod anima illa aliquando habuisset propriam subsistentiam sine Verbo : et sic cum fuisset a Verbo assumpta, vel non esset facta unio secundum subsistentiam, vel corrupta fuisset subsistentia animæ præexistens.

Similiter etiam est inconveniens, si ponatur quod anima illa fuerit a principio Verbo unita, et postmodum in utero Virginis incarnata : quia sic ejus anima videretur esse non ejusdem naturæ cum nostris, quæ simul creantur, dum corporibus infunduntur. Unde Leo papa dicit in epist. ad Julianum, 35, al. 11, versus fin., quod *non alterius naturæ erat caro Christi quam nostra ; nec alia illi quam cæteris hominibus anima est principio inspirata.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., anima Christi dicitur esse medium in unione carnis ad Verbum secundum ordinem naturæ ; non autem oportet ex hoc quod fuerit medium ex ordine temporis.

Ad secundum dicendum quod, sicut Leo papa in eadem epist., loco cit, dicit, anima Christi excellit nostras animas *non diversitate generis, sed sublimitate virtutis ;* est enim ejusdem generis cum nostris animabus ; sed excellit etiam angelos secundum plenitudinem gratiæ et veritatis. Modus autem creationis respondet animæ secundum proprietatem sui generis, ex quo habet, cum sit corporis forma, ut creetur simul dum corpori infunditur et unitur : quod non competit angelis, qui sunt substantiæ omnino a corporibus absolutæ.

Ad tertium dicendum quod de plenitudine Christi omnes homines accipiunt secundum fidem quam habent in ipsum : dicitur enim Rom. 3, 22, quod *justitia Dei est per fidem Jesu Christi in omnes, et super omnes qui credunt in ipsum* (1). — Sicut autem nos in ipsum credimus ut in jam natum ; ita antiqui crediderunt in ipsum ut nasciturum. *Habentes enim eumdem spiritum fidei.... credimus,* ut dicitur 2 ad Corinth. 4, 13. Habet autem fides quæ est in Christum, virtutem justificandi ex proposito gratiæ Dei, secundum illud Rom. 4, 5 : *Ei qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, fides reputatur* (2) *ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei.* Unde quia hoc propositum est æternum, nihil prohibet per fidem Jesu Christi aliquos justificari, etiam antequam ejus anima esset plena gratia et veritate.

---

(1) Vulgata :, *eum.*

(2) Vulgata :. *reputatur fides ejus ad justitiam, secundum,* etc.,

Articulus IV

Utrum caro Christi fuerit prius a Verbo assumpta quam animæ unita.

Locis supra, art. 3, citatis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod caro Christi fuerit prius a Verbo assumpta quam animæ unita. Dicit enim Augustinus (Fulgentius) in lib. de Fide ad Pet., cap. 18 : *Firmissime tene, et nullatenus dubites non carnem Christi sine Divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a Verbo*, etc. Sed caro Christi videtur prius fuisse concepta quam animæ rationali unita, quia materia vel dispositio prior est in via generationis quam forma completiva. Ergo prius fuit caro Christi assumpta quam animæ unita.

2. Præterea, sicut anima est pars naturæ humanæ, ita et corpus. Sed anima humana non habuit aliud principium sui esse in Christo quam in aliis hominibus, ut patet ex auctoritate Leonis papæ supra inducta, art. præc. Ergo videtur quod nec corpus Christi aliter habuerit principium essendi quam in nobis. Sed in nobis ante concipitur corpus quam adveniat anima rationalis. Ergo etiam ita fuit in Christo : et sic caro prius fuit a Verbo assumpta quam animæ unita.

3. Præterea, sicut dicitur in lib. de Causis, proposit. 1, *causa prima plus influit in causatum, et prius unitur ei quam causa secunda.* Sed anima Christi comparatur ad Verbum sicut causa secunda ad primam. Prius ergo Verbum est unitum carni quam anima.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, ad fin. : *Simul Dei Verbi caro, simul caro animata rationalis et intellectualis.* Non ergo unio Verbi ad carnem præcessit unionem ad animam.

Respondeo dicendum quod caro humana est assumptibilis a Verbo secundum ordinem quem habet ad animam rationalem sicut ad propriam formam. Hunc autem ordinem non habet, antequam anima rationalis ei adveniat, quia simul dum aliqua materia fit propria alicujus formæ, recipit illam formam : unde in eodem instanti terminatur alteratio, in quo introducitur forma substantialis. Et inde est quod caro non debuit ante assumi quam esset caro humana : quod factum est, anima rationali adveniente. Sicut igitur anima non est prius assumpta quam caro, quia contra naturam animæ est ut prius sit quam corpori uniatur, ita **caro non debuit prius assumi quam anima,** quia non prius est caro humana quam habeat animam rationalem.

Ad primum ergo dicendum quod caro humana sortitur esse per animam : et ideo ante adventum animæ non est caro humana, sed potest esse dispositio ad carnem humanam. In conceptione tamen Christi, Spiritus Sanctus, qui est agens infinitæ virtutis, simul et materiam disposuit et ad perfectum perduxit.

Ad secundum dicendum quod forma actu dat speciem ; materia autem, quantum est de se, est in potentia ad speciem. Et ideo contra rationem formæ esset quod præexisteret naturæ speciei, quæ perficitur per unionem ejus ad materiam ; non autem est contra naturam materiæ quod præexistat naturæ speciei. Et ideo dissimilitudo quæ est inter originem nostram et originem Christi est, secundum hoc quod caro nostra prius concipitur quam animetur, non autem caro Christi, est secundum illud quod præcedit naturæ complementum ; sicut et quod nos concipimur ex semine viri, non autem Christus. Sed differentia quæ esset quantum ad originem animæ, redundaret in diversitatem naturæ.

Ad tertium dicendum quod Verbum Dei prius intelligitur unitum carni quam anima per modum communem quo est in cæteris creaturis per essentiam, potentiam et præsentiam. Prius tamen dico non tempore, sed natura : prius enim intelligitur caro ut quoddam ens, quod a Verbo habet, quam ut animata, quod habet ab anima. Sed unione personali prius secundum intellectum oportet quod caro uniatur animæ quam Verbo, quia ex unione ad animam habet quod sit unibilis Verbo in persona : præsertim quia persona non invenitur nisi in rationali natura.

Articulus V

Utrum tota humana natura sit assumpta mediantibus partibus.

3. Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, et art. 3, quæst. 2, corp., et dist. 3, quæst. 5, art. 2, corp., et dist. 5, quæst. 2, art. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei assumpserit totam naturam humanam, mediantibus partibus ejus. Dicit enim Augustinus in lib. de Agone christiano, cap. 18, quod *invisibilis et incommutabilis veritas per spiritum animam,*

Art. 4. — Titulus de proprietate temporis intelligitur. Et est ratio quæstionis, quia juxta doctrinam antiquorum, in conceptione aliorum hominum, invenitur prius tempore caro, quam adveniat anima rationalis; quia prius vivit vita plantæ, deinde vita sensus, et postremo animatur anima rationali. Et constat quod Filius Dei assumpsit carnem ab initio conceptionis sui corporis. — Hujus art. quæstio, supponit aliam quæstionem, scilicet an caro Christi fuerit prius tempore concepta seu formata, saltem secundum remotas dispositiones, quam fuerit animæ unita, hinc enim pendet hic propositum. Sed hoc pertinet ad materiam de conceptione Christi, et disputabitur infra quæst. 33. In resp. autem ad 1, res definita supponitur.

Art. 5. — Hæc quæstio procedit de ordine naturæ seu causalitatis.

et per animam corpus, et sic totum hominem assumpsit. Sed spiritus, anima et corpus sunt partes totius hominis. Ergo totum assumpsit, mediantibus partibus.

2. Præterea, ideo Filius Dei carnem assumpsit, mediante anima, quia anima est Deo similior quam corpus. Sed partes humanæ naturæ, cum sint simpliciores quam corpus, videntur esse similiores Deo, qui est simplicissimus, quam totum. Ergo assumpsit totum, mediantibus partibus.

3. Præterea, totum resultat ex unione partium. Sed unio intelligitur ut terminus assumptionis; partes autem præintelliguntur assumptioni. Ergo assumpsit totum per partes.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 16, circa fin.: *In Domino nostro Jesu Christo non partes partium intuemur, sed quæ proxime componuntur, id est, Deitatem et humanitatem.* Humanitas autem est quoddam totum, quod componitur ex anima et corpore, sicut ex partibus. Ergo Filius Dei assumpsit partes, mediante toto.

RESPONDEO dicendum quod, cum dicitur aliquid medium in assumptione incarnationis, non designatur ordo temporis, quia simul facta est assumptio totius et omnium partium. Ostensum est enim art. 3 et 4 præc., quod simul anima et corpus sunt ad invicem unita ad constituendam naturam humanam in Verbo. Designatur autem ibi ordo naturæ. Unde per id quod est prius in natura, assumitur id quod est posterius. Est autem aliquid prius in natura dupliciter : uno modo ex parte *agentis;* alio modo ex parte *materiæ :* hæ enim duæ causæ præexistunt rei. — Ex parte quidem agentis est simpliciter primum illud quod primo cadit in ejus intentione : sed secundum quid prius est illud a quo incipit ejus operatio : et hoc ideo, quia intentio est prior operatione. — Ex parte vero materiæ est primum illud quod prius existit in transmutatione materiæ. In incarnatione autem oportet maxime attendere ordinem qui est ex parte agentis, quia, ut Augustinus dicit in epist. ad Volusianum, 138, al. 3, ante med., *in talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.* Manifestum autem est quod secundum intentionem facientis prius est completum quam incompletum, et per consequens totum quam partes. Et ideo dicendum est quod **Verbum Dei assumpsit partes humanæ naturæ, mediante toto :** sicut enim assumpsit corpus propter ordinem quem habet ad animam rationalem; ita assumpsit corpus et animam propter ordinem quem habent ad humanam naturam.

Ad primum ergo dicendum quod ex verbis illis nihil aliud datur intelligi, nisi quod Verbum assumendo partes humanæ naturæ, assumpsit totam humanam naturam. Et sic assumptio partium est prior in via operationis intellectu, non tempore; assumptio autem naturæ est prior in via intentionis : quod est esse prius simpliciter, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod Deus ita est simplex, quod etiam est perfectissimus : et ideo totum est magis simile Deo quam partes, in quantum est perfectius

Ad tertium dicendum quod unio personalis est ad quam terminatur assumptio, non autem unio naturæ, quæ resultat ex conjunctione partium.

ARTICULUS VI

Utrum humana natura sit assumpta mediante gratia.

3 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 2, et dist. 13, quæst. 3, art. 1; et Verit. quæst. 20, art. 2; et Opusc. 2, cap. 202.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei assumpserit humanam naturam mediante gratia. Per gratiam enim unimur Deo. Sed humana natura in Christo maxime fuit Deo unita. Ergo illa unio facta fuit per gratiam.

2. Præterea, sicut corpus vivit per animam, quæ est ejus perfectio; ita anima per gratiam. Sed humana natura redditur congrua ad assumptionem per animam (1), ut dictum est art. 5 huj. quæst. Ergo et anima congrua redditur ad assumptionem per gratiam. Ergo Filius Dei assumpsit animam, mediante gratia.

3. Præterea, Augustinus, in 15 de Trinit., cap. 11, dicit, quod Verbum incarnatum, est sicut verbum nostrum in voce. Sed verbum nostrum unitur voci, mediante spiritu. Ergo Verbum Dei unitur carni mediante Spiritu sancto, et ita mediante gratia, quæ Spiritui sancto attribuitur, secundum illud 1 ad Cor. 12, 4 : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus.*

— Sed contra est quod gratia est quoddam accidens animæ, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 110, art. 2. Unio autem Verbi ad humanam naturam est facta secundum subsistentiam, et non secundum accidens, ut ex supra dictis pa-

---

ART. 6. — Nota quod gratia potest dupliciter inesse, scilicet formaliter, vel effective, et quia gratia duobus primis modis (in littera) dicitur formaliter, tertio autem effective, ideo in littera, Auctor duplicem tantum in Christo, principio corp. art. dicit, scilicet unionis et habitus : utraque enim est formaliter in Christo. Divina autem voluntas est gratia effective, ac per hoc velut extrinseca causa, et propterea non est in littera connumerata inter gratias in Christo; illa siquidem præpositio *in* denotat esse in Christo formaliter, sicut forma est in subjecto. — Nota quod Auctor, opinionem quam in 3 Sentent. secutus est, dist. 2, quæst. 2, art. 2, quæst. 1 de gratia habituali, quod erat medium congruentiæ, respectu assumptionis, hic confutat auctoritate Joannis Evangel. Et sic tenet quod prius natura humanitas Christi assumpta est, quam gratia habituali donata, ut ex personalitate, omnia fluenta gratiæ in homine illo essent, pleno gratiæ et veritatis (Cajetanus).

(1) Ita cum cod. Alcan, aliisque editi passim. — Al., *per gratiam.*

tet, quæst. 2, art. 6. Ergo natura humana non est assumpta mediante gratia.

RESPONDEO dicendum quod in Christo ponitur gratia unionis et gratia habitualis. **Gratia ergo non potest intelligi ut medium in assumptione humanæ naturæ, sive loquamur de gratia unionis, sive de gratia habituali.** Gratia enim unionis est ipsum esse personale, quod gratis divinitus datur humanæ naturæ in persona Verbi, quod quidem est terminus assumptionis; gratia autem habitualis pertinens ad spiritualem sanctitatem illius hominis, est effectus quidam consequens unionem, secundum illud Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Per quod datur intelligi quod ex hoc ipso quod ille homo est unigenitus a Patre (quod habet per unionem), habet plenitudinem gratiæ et veritatis. — **Si vero intelligatur gratia voluntas Dei aliquid gratis faciens vel donans; sic unio facta est per gratiam, non sicut per medium, sed sicut per causam efficientem.**

Ad primum ergo dicendum quod unio nostra ad Deum est per operationem, in quantum scilicet eum cognoscimus et amamus : et ideo talis unio est per gratiam habitualem, in quantum operatio perfecta procédit ab habitu. Sed unio naturæ humanæ ad Verbum Dei est secundum esse personale, quod non dependet ab aliquo habitu, sed immediate ab ipsa natura.

Ad secundum dicendum quod anima est perfectio substantialis corporis ; gratia vero est perfectio animæ accidentalis. Et ideo gratia non potest ordinare animam ad unionem personalem, quæ non est accidentalis, sicut anima et corpus.

Ad tertium dicendum quod verbum nostrum unitur voci, mediante spiritu, non quidem sicut medio formali, sed sicut per medium movens. Nam ex verbo concepto interius procedit spiritus, ex quo formatur vox. Et similiter ex Verbo æterno procedit Spiritus Sanctus, qui formavit corpus Christi, ut infra patebit, quæst. 32, art. 1. Non autem ex hoc sequitur quod gratia Spiritus Sancti sit formale medium in unione prædicta.

QUÆSTIO VII

DE GRATIA CHRISTI PROUT EST QUIDAM SINGULARIS HOMO. — *In tredecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de coassumptis a Filio Dei in humana natura : — et primo de his quæ pertinent ad perfectionem; — secundo de his quæ pertinent ad defectum.

Circa primum consideranda sunt tria : — primo, de gratia Christi; — secundo, de scientia ejus ; — tertio, de potentia ipsius.

De gratia autem Christi considerandum est dupliciter : — primo quidem de gratia ejus, secundum quod est quidam singularis homo; — secundo de gratia ejus, secundum quod est caput Ecclesiæ; nam de gratia unionis jam dictum est quæst. 2.

Circa primum quæruntur tredecim : 1° utrum in anima Christi fuerit aliqua gratia habitualis ; 2° utrum in Christo fuerint virtutes ; 3° utrum in eo fuerit fides ; 4° utrum fuerit in eo spes; 5° utrum in Christo fuerint dona ; 6° utrum in Christo fuerit timoris donum; 7° utrum in Christo fuerint gratiæ gratis datæ ; 8° utrum in Christo fuerit prophetia ; 9° utrum in eo fuerit plenitudo gratiæ ; 10° utrum talis plenitudo sit propria Christi; 11° utrum Christi gratia sit infinita ; 12° utrum potuerit augeri ; 13° qualiter hæc gratia se habeat ad unionem.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum in anima Christi fuerit aliqua gratia habitualis.

3 Sent., dist. 13, quæs'. 1, art. 1 ; et Verit. quæst. 27, art. 1 ; et Opusc. 2, cap. 213; et Joan. 3, lect. 6.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima assumpta a Verbo non fuerit gratia habitualis. Gratia enim est quædam participatio Divinitatis in creatura rationali, secundum illud 2 Pe-

---

Quæstio 7. — In divisione quæstionum de gratia Christi adverte quod tripliciter gratia in Christo ponitur, scilicet gratia unionis, gratia singularis et gratia capitalis. Et quia gratia unionis est ipsa conjunctio personalis Dei ad naturam humanam (de qua tractatum est) ideo Auctor dicit quod de ipsa tractatum est, quamvis non sub nomine gratiæ, sed rei, quæ est gratia, et propterea de aliis duabus tractandum est (Cajetanus . — Acturus 1. S.Thomas de perfectionibus in humanitate Christi assumptis, primo incipit ab ejus gratia; in hac quidem quæst. 7 agendo de ipsa secundum se et in ordine ad se : in sequenti vero, de ipsa, quatenus est gratia capitis et influxiva in alios. De ipsa autem gratia secundum se, tractat duo in hac quæst. Primum de ipsa gratia, virtutibus, donis et gratiis gratis datis quæ fuerunt in Christo (art. 1 ad 8). Secundum de perfectione, plenitudine et infinitate ipsius gratiæ, et distinctione ejus a gratia unionis (art. 9 ad 13 .

Art. 1. — Hæc quæstio tituli formaliter intelligitur de gratia sanctificante, quæ in nobis dicitur justitia inhærens, sive illa sit in essentia animæ, sive in potentiis. Sed quia D. Thomas supponit suam veram sententiam, scilicet, hanc gratiam quoad suum primarium et essentialem habitum inhærere proxime in animæ substantia : ideo de hac gratia, videtur potissimum proponere præsentem articulum, nam in sequentibus, agit de virtutibus, donis etc. Utrum hujus articuli doctrina est fidei ? Quidam dicunt esse quidem certam, adeo ut absque temeritate et scandalo negari non possit, sed non esse certam tanquam dogma fidei. Alii vero dicunt hanc doctrinam ad fidem pertinere. Qua sententiarum varietate considerata, hæc Sylvio statuendæ videntur conclusiones : 1. Fide certum est quod Christus etiam secundum humanitatem fuerit sanctus et Deo gratus. 2. Probabile

tri 1, 4 : *Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut divinæ simus consortes naturæ* (1). Christus autem est Deus non participative, sed secundum veritatem. Ergo in eo non fuit gratia habitualis.

2. Præterea, gratia ad hoc est necessaria homini ut per eam bene operetur, secundum illud 1 Corinth. 15, 10 : *Abundantius* (2) *omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum;* et etiam ad hoc quod homo consequatur vitam æternam, secundum illud Rom. 4, 23 : *Gratia Dei vita æterna.* Sed Christo ex hoc solo quod erat naturalis Filius Dei, debebatur hæreditas vitæ æternæ; ex hoc etiam quod erat Verbum, per quod facta sunt omnia, aderat ei facultas omnia bene operandi. Non ergo secundum humanam naturam indigebat alia gratia, nisi unione ad Verbum.

3. Præterea, illud quod operatur per modum instrumenti, non indiget habitu ad proprias operationes, quia habitus fundatur in principali agente. Humana autem natura in Christo fuit *sicut instrumentum divinitatis*, ut dicit Damascenus in 3 lib, orth. Fid., cap. 15, a med. Ergo non debuit in Christo esse aliqua gratia habitualis.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 11, 2 : *Requiescet super eum Spiritus Domini* : qui quidem in homine esse dicitur per gratiam habitualem, ut in 1 parte dictum est, quæst. 8, art. 3, et quæst. 43, art. 6. Ergo in Christo fuit gratia habitualis.

RESPONDEO dicendum quod **necesse est ponere in Christo gratiam habitualem** propter tria. — Primo quidem propter unionem animæ illius ad Verbum Dei. Quanto enim aliquod receptivum est propinquius causæ influenti, tanto magis participat de influentia ipsius. Influxus autem gratiæ est a Deo, secundum illud Psalm. 83, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Et ideo maxime fuit conveniens ut anima illa reciperet influxum divinæ gratiæ. — Secundo propter nobilitatem illius animæ, cujus operationes oportebat propinquissime attingere ad Deum per cognitionem et amorem : ad quod necesse est elevari humanam naturam per gratiam. — Tertio propter habitudinem ipsius Christi ad genus humanum. Christus enim, in quantum homo, est *mediator Dei et hominum*, ut dicitur 1 ad Timoth. 2, et ideo oportebat quod haberet gratiam etiam in alios redundantem, secundum illud Joan. 1, 16 : *De plenitudine ejus* (1) *omnes accepimus, et gratiam pro gratia.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus est verus Deus secundum personam et naturam divinam. Sed quia cum unitate personæ remanet distinctio naturarum, ut ex supra dictis patet, quæst. 2, art. 1 et 2, anima Christi non est per suam essentiam divina. Unde oportet quod fiat divina per participationem, quæ est secundum gratiam.

Ad secundum dicendum quod Christo, in quantum est naturalis Filius Dei, debetur hæreditas æterna, quæ est ipsa beatitudo increata, per increatum actum cognitionis et amoris Dei, eumdem scilicet quo Pater cognoscit et amat seipsum : cujus actus anima capax non erat propter differentiam naturæ : unde oportebat quod attingeret ad Deum per actum fruitionis creatum : qui quidem esse non potest nisi per gratiam. Similiter etiam in quantum est Verbum Dei, habuit facultatem omnia bene operandi operatione divina. Sed quia præter operationem divinam oportet poni in eo operationem humanam, ut infra patebit, quæst. 19, art. 1, oportuit in eo esse habitualem gratiam, per quam hujusmodi operatio in eo esset perfecta.

Ad tertium dicendum quod humanitas Christi est instrumentum Divinitatis, non quidem sicut instrumentum inanimatum, quod nullo modo agit, sed solum agitur; sed tanquam instrumentum anima rationali animatum, quod ita agitur quod etiam agit. Et ideo ad convenientiam actionis oportuit eum habere gratiam habitualem.

ARTICULUS II

Utrum in Christo fuerint virtutes.

Inf., art. 3, ad 1, et quæst. 15, art. 2, corp.; et 3 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 1, corp.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerint virtutes. Christus enim habuit abundantiam gratiæ. Sed gratia sufficit ad omnia recte agendum, secundum illud 2 Corinth.

---

est quod ad fidem pertineat Christum fuisse sanctum per gratiam habitualem ejus animæ infusam. 3. Christus secundum humanitatem fuit sanctus duobus modis : uno modo per gratiam unionis; alio modo per gratiam habitualem : prior sanctitas est substantialis, posterior accidentalis. — Ex his perspice rejiciendam esse ad minus ut temerariam, doctrinam quorumdam existimantium gratiam habitualem in Christo esse negandam velut superfluam, eo quod fuit sanctificatus per gratiam unionis.

(1) Vulgata : *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.*

(2) Vulgata : *Abundantius illis omnibus...*

ART. 2. — In titulo adverte quod quæstio est de virtutibus quæ simpliciter vocantur virtutes, quales in philosophia et in theologia simul sunt morales, et rursus in theologia sunt theologales; hæ enim bonum faciunt habentem. Intellectuales autem virtutes non simpliciter bonum, sed secundum intellectum faciunt hominem bonum : non enim dicitur homo bonus ex hoc quod est doctus, sed ex hoc quod justus, fortis, temperatus, etc. Unde de illis postea erit quæstio quando scilicet de scientia animæ Christi tractabitur. — In conclusione plus probat quam proposuerat. Non solum probat quod in Christo fuerunt omnes virtutes, quod erat in concl. propositum, sed etiam quod virtutes illas Christus perfectissime habuit. Inferius autem restat explicandum circa sensum conclusionis, quomodo cum hoc quod Christus habuit omnes virtutes, stat quod non habuerit virtutem fidei nec spei. Et stat

(1) Vulgata :... *nos omnes...*

12, 9 : *Sufficit tibi gratia mea.* Ergo in Christo non fuerunt virtutes.

2. Præterea, secundum Philosophum, 7 Ethic., cap. 1, virtus dividitur contra quemdam heroicum, sive divinum habitum, qui attribuitur hominibus divinis. Hic autem maxime convenit Christo. Ergo Christus non habuit virtutes, sed aliquid altius virtute.

3. Præterea, sicut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 65, art. 1 et 2), virtutes omnes simul habentur. Sed Christo non fuit conveniens habere omnes virtutes; sicut patet de liberalitate et magnificentia, quæ habent actum suum circa divitias, quas Christus contempsit, secundum illud Matth. 8, 20 : *Filius hominis non habet ubi caput suum* (1) *reclinet :* temperantia etiam et continentia sunt circa concupiscentias pravas, quæ in Christo non fuerunt. Ergo Christus non habuit virtutes.

— Sed contra est quod super illud Psal. 1 : *Sed in lege Domini voluntas ejus,* dicit Glossa ordin. Cassiod. : *Hic ostenditur Christus plenus omni bono.* Sed bona qualitas mentis est virtus. Ergo Christus fuit plenus omni virtute.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 110, art. 3 et 4), sicut gratia respicit essentiam animæ, ita virtus respicit potentiam ejus. Unde oportet quod sicut potentiæ animæ derivantur ab ejus essentia, ita virtutes sint quædam derivationes gratiæ. Quanto autem aliquod principium est perfectius, tanto magis imprimit suos effectus. Unde cum gratia Christi fuerit perfectissima, consequens est quod ex ipsa processerint virtutes ad perficiendum singulas potentias animæ quantum ad omnes animæ actus : et ita **Christus habuit omnes virtutes.**

Ad primum ergo dicendum quod gratia sufficit homini quantum ad omnia quibus ordinatur ad beatitudinem : horum tamen quædam perficit gratia immediate per seipsam, sicut gratum facere Deo, et alia hujusmodi ; quædam autem mediantibus virtutibus, quæ ex gratia procedunt.

Ad secundum dicendum quod habitus ille heroicus vel divinus non differt a virtute communiter dicta, nisi secundum perfectiorem modum, in quantum scilicet aliquis est dispositus ad bonum quodam altiori modo quam communiter omnibus competat. Unde per hoc non ostenditur quod Christus non habuerit virtutes, sed quod habuerit eas perfectissime ultra communem modum : sicut etiam Plotinus posuit quemdam sublimem modum virtutum, quas esse dixit animi purgati, ut refert Macrob. lib. 1 in Somn. Scip., cap. 8.

Ad tertium dicendum quod liberalitas et magnificentia commendantur circa divitias, in quantum aliquis non tantum appretiatur divitias quod velit eas retinere, prætermittendo id quod fieri oportet. Ille autem minime divitias appretiatur qui penitus eas contemnit, et abjicit propter perfectionis amorem. Et ideo in hoc ipso quod Christus omnes divitias contempsit, ostendit in se summum gradum liberalitatis et magnificentiæ ; licet etiam liberalitatis actum exercuerit, secundum quod sibi conveniens erat, faciendo pauperibus erogari quæ sibi dabantur. Unde cum Dominus Judæ dicit, Joan. 13, 27 : *Quod facis, fac citius,* discipuli intellexerunt Dominum mandasse quod egenis aliquid daret. Concupiscentias autem pravas Christus omnino non habuit, sicut infra patebit, quæst. 15, art. 1 et 2; nec propter hoc tamen excluditur quin habuerit temperantiam ; quæ tanto perfectior est in homine, quanto magis pravis concupiscentiis caret. Unde secundum Philosophum, 7 Ethic., cap. 9, temperatus in hoc differt a continente, quod temperatus non habet pravas concupiscentias, quas continens patitur. Unde sic accipiendo continentiam, sicut Philosophus accipit, ex hoc ipso quod Christus habuit omnem virtutem, non habuit continentiam, quæ non est virtus, sed aliquid minus virtute.

resolutio in hoc quod Christus habuit omnes virtutes non ponentes ex sui ratione defectum aliquem in anima Christi, qui simul erat viator et comprehensor. — In resp. ad 3, quoad virtutes quæ sunt passionum moderativæ, nota duo inveniri posse : 1. quoad interiorem animi dispositionem, et hoc est simpliciter necessarium haberi per virtutem ; 2. quoad actus exercitium. Nota etiam quod hic Auctor caute loquitur, negando in Christo continentiam, dum limitat continentiæ rationem ad Aristotelis usum : nam sumendo continentiæ nomen et rationem communiori usu, nihil prohibet Christum continentem appellare (Cajetanus). — Juxta Sylvium autem, doctrinam istius art. etsi quidam restringant ad eas virtutes quæ voluntatem afficiunt, eo quod postea de intellectualibus agatur, Auctor tamen videtur intelligere de omnibus omnium potentiarum virtutibus, quæ non important imperfectionem ; dicit enim : « Consequens esse quod ex gratia processerint virtutes ad perficiendum singulas potentias animæ, quantum ad omnes animæ actus. » — Infra S. Doctor excludit fidem et spem : excludenda est etiam pœnitentia. Quamvis perfectissime detestaretur peccatum, non potuit in eo peccatum esse, ideo nec pœnitentia (Sylvius).

(1) In Vulgata deest *suum.*

ARTICULUS III

Utrum in Christo fuerit fides.

Inf., art. 4, corp., et art. 8, ad 2, et art. 9, ad 1 ; et 1-2, quæst. 65, art. 5, ad 3 ; et 3 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, ad 1, et dist. 36, art. 2, ad 3 ; et Ver. quæst. 29, art. 4, ad 15 ; et Verit. quæst. 4, art. 1, ad 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit fides. Fides enim est nobilior virtus

ART. 3. — In resp. ad 2, nota glossam aliam, quomodo omnes virtutes includendo etiam fidem et spem fuerunt in Christo, scilicet quantum ad meritum : implevit siquidem excellentius quidquid meritorii actus est, tam credendo quam sperando, quamvis non eodem modo, quia non credendo aut sperando; sicut quidquid cognoscit sensus, cognoscit intellectus, sed non eodem modo (Cajetanus). — In resp. ad 2, non docet in Christo fuisse me-

quam virtutes morales, puta temperantia et liberalitas. Hujusmodi autem virtutes fuerunt in Christo, ut dictum est art. præc. Multo ergo magis fuit in eo fides.

2. Præterea, Christus non docuit virtutes quas ipse non habuit, secundum illud Act. 1, 1 : *Cœpit facere et docere.* Sed de Christo dicitur, Hebr. 12, quod *est auctor et consummator fidei.* Ergo in eo maxime fuit fides.

3. Præterea, quidquid est imperfectionis, excluditur a beatis. Sed in beatis est fides : nam super illud Rom. 1 : *Justitia Dei revelatur in eo ex fide in fidem*, dicit Glossa ord. loco citando in respons. : *De fide verborum et spei in fidem rerum et speciei.* Ergo videtur quod etiam in Christo fuerit fides, cum nihil imperfectionis importet.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. 11, 1, quod *fides est argumentum non apparentium.* Sed Christo nihil fuit non apparens, secundum illud quod dixit ei Petrus, Joan. ult., 17 : *Tu omnia nosti.* Ergo in Christo non fuit fides.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est (2-2, quæst. 1, art. 4), objectum fidei est res divina non visa. Habitus autem virtutis, sicut et quilibet alius, respicit speciem ab objecto. Et ideo excluso quod res divina sit non visa, excluditur ratio fidei. Christus autem a primo instanti suæ conceptionis plene vidit Deum per essentiam, ut infra dicetur, quæst. 34, art. 4. Unde **in eo fides esse non potuit.**

Ad primum ergo dicendum quod fides est nobilior virtus virtutibus moralibus, quia est circa nobiliorem materiam; sed tamen importat quemdam defectum in comparatione ad illam materiam : qui defectus in Christo non fuit. Et ideo non potuit in eo esse fides, licet fuerint in eo virtutes morales, quæ in sui ratione hujusmodi defectum non important per comparationem ad suas materias.

Ad secundum dicendum quod meritum fidei consistit in hoc quod homo ex obedientia Dei assentit illis quæ non videt, secundum illud Rom. 1, 5 : *Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.* Obedientiam autem ad Deum plenissime habuit Christus, secundum illud Philip. 2, 8 : *Factus est obediens usque ad mortem.* Et sic nihil ad meritum pertinens docuit, quod ipse excellentius non impleret.

Ad tertium dicendum quod, sicut Glossa Aug., lib. 2. QQ. evang. quæst. 39, in princ. ibidem dicit, fides proprie est *qua creduntur quæ non videntur.* Sed fides quæ est rerum visarum, improprie dicitur, et secundum quamdam similitudinem quantum ad certitudinem aut firmitatem adhæsionis.

ritum fidei, sed id unde meritum fidei est in nobis, id est obedientiam. — Quando autem in Isa. 11 dicitur quod « erit fides cinctorium renum ejus », fides ponitur pro fidelitate, quæ est in servandis promissis, ut ad Rom. 3, Ps. 32, Oseæ 2, et alibi.

ARTICULUS IV

Utrum in Christo fuerit spes.

Inf., art. 6, ad 1, et art. 9, ad 1; et 1-2, quæst. 65, art. 5, ad 3; et 2-2, quæst. 18, art. 2, ad 1; et 3 Sent., dist. 26, quæst. 2, art. 5, quæst. 1, et dist. 36, quæst. 1, art. 2, ad 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit spes. Dicitur enim in Psal. 30, 1, ex persona Christi : *In te, Domine, speravi.* Sed virtus spei est qua homo sperat in Deum. Ergo virtus spei fuit in Christo.

2. Præterea, spes est expectatio futuræ beatitudinis, ut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 17, art. 5, ad 3). Sed Christus aliquid expectabat ad beatitudinem pertinens, videlicet gloriam corporis. Ergo videtur quod in eo fuerit spes.

3. Præterea, unusquisque potest sperare illud quod ad ejus perfectionem pertinet, si sit futurum. Sed aliquid erat futurum, quod ad perfectionem Christi pertinet, secundum illud Ephes. 4, 12 : *Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.* Ergo videtur quod Christo competebat habere spem.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 8, 24 : *Quod videt quis, quid sperat?* Et sic patet quod sicut fides est de non visis, ita et spes. Sed fides non fuit in Christo, sicut dictum est art. præc. Ergo nec spes.

RESPONDEO dicendum quod, sicut de ratione fidei est quod aliquis assentiat his quæ non videt, ita de ratione spei est quod aliquis expectet id quod nondum habet; et sicut fides, in quantum est virtus theologica, non est de quocumque non viso, sed solum de Deo; ita etiam spes, in quantum est virtus theologica, habet pro objecto ipsum Deum, cujus fruitionem homo principaliter expectat per spei virtutem; sed ex consequenti ille qui habet virtutem spei, potest etiam in aliis divinum auxilium expectare; sicut et ille qui habet virtutem fidei, non solum credit Deo de rebus divinis, sed etiam de quibuscumque aliis divinitus sibi revelatis. Christus autem a principio suæ conceptionis plene habuit fruitionem divinam, ut infra dicetur, quæst. 34, art. 4, et ideo **virtutem spei non habuit; — habuit tamen spem respectu aliquorum quæ nondum erat adeptus,** licet non habuerit fidem respectu quorumcumque; quia, licet plene cognosceret omnia, per quod totaliter fides excludebatur ab eo, non tamen adhuc plene habebat omnia quæ ad ejus perfectionem pertinebant, puta immortalitatem et gloriam corporis, quam poterat sperare.

Ad primum ergo dicendum quod hoc non dicitur de Christo secundum spem, quæ est virtus theologica, sed eo quod quædam alia speravit nondum habita, sicut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod gloria corporis non pertinet ad beatitudinem, sicut in quo principaliter beatitudo consistat, sed per quamdam redundantiam a gloria animæ, ut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 4, art. 6. Unde spes, secundum quod est virtus theologica, non respicit beatitudinem corporis, sed beatitudinem animæ, quæ in divina fruitione consistit.

Ad tertium dicendum quod ædificatio Ecclesiæ per conversionem fidelium non pertinet ad perfectionem Christi, quia in se perfectus est, sed secundum quod alios ad participationem suæ perfectionis inducit. Et quia spes dicitur proprie respectu alicujus quod expectatur ab ipso sperante habendum, non proprie potest dici quod virtus spei Christo, ratione inducta, conveniat.

Articulus v

Utrum in Christo fuerint dona.

Isa. 11, lect. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerint dona. Sicut enim communiter dicitur, dona dantur in adjutorium virtutum. Sed id quod est in se perfectum, non indiget exteriori auxilio. Cum igitur in Christo fuerint virtutes perfectæ, videtur quod in eo non fuerint dona.

2. Præterea, non videtur esse ejusdem dare dona et recipere, quia dare est habentis, accipere autem non habentis. Sed Christo convenit dare dona, secundum illud Psal. 67, 19 : *Dedit dona hominibus* (1). Ergo Christo non convenit accipere dona Spiritus Sancti.

3. Præterea, quatuor dona videntur pertinere ad contemplationem viæ, scilicet sapientia, scientia, intellectus et consilium, quod pertinet ad prudentiam ; unde et Philosophus in 6 Ethic., cap. 3, numerat ista inter virtutes intellectuales. Sed Christus habuit contemplationem patriæ. Ergo non habuit hujusmodi dona.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 4, 1 : *Apprehendent septem mulieres virum unum* : Glossa interl. et ord. Hieron., *id est, septem dona Spiritus Sancti Christum.*

Respondeo dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 18, art. 1) dona proprie sunt perfectiones quædam potentiarum animæ, secundum quod sunt natæ moveri a Spiritu Sancto. Manifestum est autem quod anima Christi perfectissime a Spiritu Sancto movebatur, secundum illud Luc. 4, 1 : *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane, et agebatur a Spiritu in desertum.* Unde manifestum est quod **in Christo fuerunt excellentissime dona.**

Ad primum ergo dicendum quod illud quod est perfectum secundum ordinem suæ naturæ, indiget adjuvari ab eo quod est altioris naturæ ; sicut homo, quantumcumque perfectus, indiget adjuvari a Deo. Et hoc modo virtutes, quæ perficiunt potentias animæ, secundum quod ducuntur ratione, quantumcumque sint perfectæ, indigent adjuvari per dona, quæ perficiunt potentias animæ, secundum quod sunt motæ a Spiritu Sancto.

Ad secundum dicendum quod Christus non secundum idem est recipiens et dans dona Spiritus Sancti ; sed dat secundum quod Deus (1), et accipit secundum quod homo. Unde Gregorius dicit in 2 Moral., cap. ult., a med., quod *Spiritus Sanctus humanitatem Christi nunquam deseruit, ex cujus Divinitate procedit.*

Ad tertium dicendum quod in Christo non solum fuit cognitio patriæ, sed etiam cognitio viæ, ut infra dicetur, quæst. 15, art. 10. Et tamen etiam in patria sunt per aliquem modum dona Spiritus Sancti, ut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 86, art. 6.

Articulus vi

Utrum in Christo fuerit donum timoris.

Inf., quæst. 15, art. 7 ; et 3 Sent., dist. 15, quæst. 2, ar 2, quæst. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit donum timoris. Spes enim videtur potior quam timor : nam spei objectum est bonum, timoris vero malum, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 40, art. 1, et quæst. 42, art. 1). Sed in Christo non fuit virtus spei, ut supra habitum est, art. 4 huj. quæst. Ergo etiam non fuit in eo donum timoris.

2. Præterea, dono timoris timet aliquis vel separationem a Deo, quod pertinet ad timorem castum ; vel puniri ab ipso, quod pertinet ad timorem servilem, ut Augustinus dicit super Canonic. Joan. tract. 9, circ. med. Sed Christus non timuit sepa-

---

Art. 5. — Huc pertinent quæ dicuntur in 1-2, quæst. 68 de donis quod maneant in Beatis, sed non secundum eosdem omnino actus, qui reperiuntur in puris viatoribus, sed secundum essentiam, et secundum illos actus qui non dicunt imperfectionem statui sanctorum repugnantem. Ideo est observandum, dubitationem, obscuritatem aut alias similes imperfectiones, quæ nunc in actu consilii, sapientiæ, etc. inveniuntur non pertinere ad eorum rationem (Sylvius).

(1) Vulgata : *Accepisti dona in hominibus.*

Art. 6. — Hic art. est contra Petrum Abelardum, cujus propositio : « Quod in Christo non fuerit spiritus timoris Domini » undecima in serie errorum, fuit damnata a Concil. Senonensi (1140) et ab Innocentio II velut hæretica (s. Bernardus epist. 190 et 194).

(1) Ita Mss. cum edit. melioris notæ. — Al., typographico saltu, *sed dat secundum quod homo,* aliis omissis.

rari a Deo per peccatum, neque etiam puniri ab eo propter culpam, quia impossibile erat ei peccare, ut infra dicetur, quæst. 15, art. 1 et 2. Timor autem non est de impossibili. Ergo in Christo non fuit donum timoris.

3. Præterea, 1 Joan. 4, 18, dicitur quod *perfecta charitas foras mittit timorem*. Sed in Christo fuit perfectissima charitas, secundum illud Ephes. 3, 19 : *Supereminentem scientiæ charitatem Christi*. Ergo in Christo non fuit donum timoris.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 11, 3 : *Replebit eum Spiritus timoris Domini*.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 42, art. 1), timor respicit duo objecta, quorum unum est malum terribile : aliud est illud cujus potestate malum potest inferri, sicut aliquis timet regem, in quantum habet occidendi potestatem. Non autem timeretur ille qui potest nocere, nisi haberet quamdam eminentiam potestatis, cui de facili resisti non possit : ea enim quæ in promptu habemus, repellere non timemus. Et sic patet quod aliquis non timetur nisi propter suam eminentiam. Sic igitur dicendum est quod **in Christo fuit timor Dei, non quidem secundum quod respicit malum separationis a Deo per culpam, neque etiam secundum quod respicit malum punitionis pro culpa : sed secundum quod respicit ipsam divinam eminentiam**, prout scilicet anima Christi quodam affectu reverentiæ movebatur in Deum a Spiritu Sancto acta. Unde Hebr. 5, 7, dicitur quod in omnibus *exauditus est pro sua reverentia*. Hunc enim affectum reverentiæ ad Deum Christus, secundum quod homo, præ cæteris habuit pleniorem. Et ideo ei attribuit Scriptura plenitudinem timoris Domini.

Ad primum ergo dicendum quod habitus virtutum et donorum proprie et per se respiciunt bonum, malum autem ex consequenti : pertinet enim ad rationem virtutis ut opus bonum reddat, ut dicitur in 2 Ethic., cap. 6. Et ideo de ratione doni timoris non est illud malum quod respicit timor, sed eminentia illius boni, scilicet divini, cujus potestate aliquod malum infligi potest. Sed spes, secundum quod virtus est, respicit non solum auctorem boni, sed etiam ipsum bonum, in quantum est non habitum. Et ideo Christo, qui jam habebat perfectum beatitudinis bonum, non attribuitur virtus spei, sed donum timoris.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de timore, secundum quod respicit objectum quod est malum.

Ad tertium dicendum quod perfecta charitas foras mittit timorem servilem, qui respicit principaliter pœnam. Sic autem timor non fuit in Christo.

ARTICULUS VII

Utrum in Christo fuerint gratiæ gratis datæ.

3 Cont., cap. 154, fin. ; et Ver. quæst. 27, art. 1, corp. ; et Opusc. 3, cap. 213 ; et Rom. 1, lect. 3 ; et Eph. 1, lect. 2.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerint gratiæ gratis datæ. Ei enim qui habet aliquid secundum plenitudinem, non competit illud habere secundum participationem. Sed Christus habuit gratiam secundum plenitudinem, secundum illud Joan. 1, 14 : *Plenum gratiæ et veritatis*. Gratiæ autem gratis datæ videntur esse quædam participationes divinæ, divisim et particulariter diversis attributæ, secundum illud 1 ad Corinth. 12, 4 : *Divisiones gratiarum sunt*. Ergo videtur quod in Christo non fuerint gratiæ gratis datæ.

2. Præterea, quod debetur alicui, non videtur esse gratis ei datum. Sed debitum erat homini Christo quod sermone sapientiæ et scientiæ abundaret, et potens esset in virtutibus faciendis, et in aliis hujusmodi, quæ pertinent ad gratias gratis datas ; cum ipse sit *Dei virtus*, et *Dei sapientia*, ut dicitur 1 ad Cor. 1. Ergo Christo non fuit conveniens habere gratias gratis datas.

3. Præterea, gratiæ gratis datæ ordinantur ad utilitatem fidelium, secundum illud 1 Cor. 12, 7 : *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem*. Non autem videtur ad utilitatem aliorum pertinere habitus aut quæcumque dispositio, si homo non utatur, secundum illud Eccli. 20, 32 : *Sapientia abscondita, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Christus autem non legitur usus omnibus gratiis gratis datis, præsertim quantum ad genera linguarum. Non ergo in Christo fuerunt omnes gratiæ gratis datæ.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in epist. ad Dardanum 287, al. 57, quod *sicut in capite sunt omnes sensus, ita in Christo fuerunt omnes gratiæ*.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 111, art. 1 et 4, gratiæ gratis datæ ordinantur ad fidei et spiritualis doctrinæ manifestationem. Oportet enim eum qui docet habere ea per quæ sua doctrina manifestetur : alias ejus doctrina esset inutilis. Spiritualis autem doctrinæ et fidei primus et principalis doctor est Christus, secundum illud Hebr. 2, 3 : *Cum initium accepisset enarrari per Domi-*

ART. 7. — Pro explicatione hujus art. legendus est D. Thomas 1-2. quæst. 111, art. 4, ubi demonstrat D. Paulum rectissime omnes gratias gratis datas connumerasse, 1 Corint. 12. Legatur insuper in 2-2. quæst. 171 etc. ubi specialiter agit de gratiis gratis datis. Quod autem Christus habuerit omnes gratias gratis datas, docet expresse s. Augustinus in epist. 57 ad Dardanum, et est expressa sententia Magistri in 3, dist. 13.

num, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, etc. Unde **manifestum est quod in Christo excellentissime fuerunt omnes gratiæ gratis datæ, sicut in primo et principali fidei doctore.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut gratia gratum faciens ordinatur ad actus meritorios tam interiores quam exteriores, ita gratia gratis data ordinatur ad quosdam actus exteriores fidei manifestativos, sicut est operatio miraculorum, et alia hujusmodi. In utraque autem gratia Christus plenitudinem habuit ; in quantum enim Divinitati unita erat ejus anima, plenam efficaciam habebat ad omnes prædictos actus perficiendos. Sed alii sancti, qui moventur a Deo, sicut instrumenta non unita, sed separata, particulariter efficaciam recipiunt ad hos vel ad illos actus perficiendos. Et ideo in aliis sanctis hujusmodi gratiæ dividuntur, non autem in Christo.

Ad secundum dicendum quod Christus dicitur *Dei virtus, et Dei sapientia*, in quantum est æternus Dei Filius. Sic autem non competit ei habere gratiam, sed esse potius datorem gratiæ ; competit autem ei habere gratiam secundum humanam naturam.

Ad tertium dicendum quod donum linguarum datum est Apostolis, quia mittebantur ad docendas omnes gentes ; Christus autem in una sola gente Judæorum voluit personaliter prædicare, secundum quod ipse dicit Matth. 15, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ;* et Apostolus dicit Rom. 15, 8 : *Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis.* Et ideo non oportuit quod loqueretur pluribus linguis. Nec tamen defuit ei omnium linguarum notitia ; cum etiam occulta cordium ei non essent abscondita, ut infra dicetur, quæst. 20, art. 2, et quæst. 12, art. 1, quorum voces quæcumque sunt signa. Nec tamen inutiliter hanc notitiam habuit ; sicut non inutiliter habet habitum qui eo non utitur, quando non est opportunum.

ARTICULUS VIII

Utrum in Christo fuerit prophetia.

Inf., quæst. 31, art. 2, et 2-2, quæst. 174, art. 5 ; et Ps. 44 ; et Matth. 1, et Joan. 4, lect. 6 ; et 1 Cor. 13, lect. 1.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit prophetia. Prophetia enim importat quamdam obscuram et imperfectam notitiam, secundum illud Num., 12, 6 : *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut in visione loquar ad eum.* Sed Christus habuit plenam et apertam notitiam, multo magis quam Moyses, de quo ibi subditur, *quod palam, non per ænigmata, vidit Deum.* Non ergo in Christo debet poni prophetia.

2. Præterea, sicut fides est eorum quæ non videntur, et spes eorum quæ non habentur, ita prophetia est eorum quæ non sunt præsentia, sed distant : nam propheta dicitur, quasi procul fans. Sed in Christo non ponitur fides, nec spes, ut supra dictum est, art. 3 et 4 huj. quæst. Ergo prophetia etiam non debet poni in Christo.

3. Præterea, propheta est inferioris ordinis quam angelus ; unde et de Moyse, qui fuit supremus prophetarum, ut in secunda parte dictum est (2-2, quæst. 174, art. 4), dicitur, Act. 7, quod locutus est cum angelo, in solitudine. Sed Christus non est minoratus ab angelis, secundum notitiam animæ, sed solum secundum corporis passionem, ut habetur Hebr. 2. Ergo videtur quod Christus non fuit propheta.

— Sed contra est quod de eo prædicitur Deuter. 18, 15 : *Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris* (1), et ipse de se dicit, Matth. 13, 57, et Joan. 4 : *Non est propheta sine honore nisi in patria sua.*

RESPONDEO dicendum quod propheta dicitur quasi procul fans, vel procul videns, in quantum scilicet cognoscit et loquitur ea quæ sunt procul ab hominum sensibus, sicut etiam Augustinus dicit 16 contra Faustum, cap. 18. Est autem considerandum quod non potest dici aliquis propheta ex hoc quod cognoscit et annuntiat ea quæ sunt aliis procul, cum quibus ipse non est. Et hoc manifestum est secundum locum et secundum tempus. Si enim aliquis in Gallia existens cognosceret et annuntiaret aliis in Gallia existentibus ea quæ tunc in Syria agerentur, propheticum esset ; sicut Elisæus ad Giezi dixit, 4 Reg. 5, quomodo vir descenderat de curru et occurrerat ei. Si vero aliquis in Syria existens, ea quæ sunt ibi annuntiaret, non esset propheticum. Et idem apparet secundum tempus. Propheticum enim fuit quod Isaias prænuntiavit, quod Cyrus, rex Persarum, templum Dei esset reædificaturus, ut patet Isa. 44. Non autem fuit propheticum quod Esdras hoc scripsit, cujus tempore factum est. Si igitur Deus aut angeli vel etiam beati cognoscunt et annuntiant ea quæ sunt procul a nostra notitia, hoc non pertinet ad prophetiam, quia in nullo nostrum statum attingunt. **Christus autem ante passionem nostrum statum attingebat, in quantum non solum erat comprehensor, sed etiam**

ART. 8. — Contra hanc doctrinam docuit Abulensis super Numer. cap. 11, quæst. 64, quod Christus Dominus non fuit propheta, quia erat Deus : Deus autem et propheta distinguuntur, cum propheta accipiat a Deo revelationem : Et sic — Christum non fuisse prophetam nisi improprie tantum et eminenter et secundum vulgi æstimationem. Sed hæc doctrina a Doctoribus non recipitur.

(1) Vulgata : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus.*

viator. Et ideo propheticum erat, quod ea quæ erant procul ab aliorum viatorum notitia, et cognoscebat et annuntiabat. Et hac ratione dicitur in eo fuisse prophetia.

Ad primum ergo dicendum quod per illa verba non ostenditur esse de ratione prophetiæ ænigmatica cognitio, quæ scilicet est per somnium et in visione ; sed ostenditur comparatio aliorum prophetarum, qui per somnium et in visione perceperunt divina, ad Moysen, qui *palam, et non per ænigmata Deum vidit ;* qui propheta est dictus, secundum illud Deuter. ult., 10 : *Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses.* Potest tamen dici quod etsi Christus habuit plenam et apertam notitiam quantum ad partem intellectivam, habuit tamen in parte imaginativa quasdam similitudines, in quibus etiam poterat speculari divina, in quantum non solum erat comprehensor, sed etiam viator.

Ad secundum dicendum quod fides est eorum quæ non videntur ab ipso credente ; et similiter spes est eorum quæ non habentur ab ipso sperante : sed prophetia est eorum quæ sunt procul a communi hominum sensu, cum quibus propheta conversatur et communicat in statu viæ. Et ideo fides et spes repugnant perfectioni beatitudinis Christi, non autem prophetia.

Ad tertium dicendum quod angelus, cum sit comprehensor, est supra prophetam, qui est purus viator ; non autem supra Christum, qui fuit simul viator et comprehensor.

Articulus ix

Utrum in Christo fuerit plenitudo gratiæ.

Inf., art. 10 et 12, corp.; et 3 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et dist. 15, quæst. 1, art. 2, ad 5 ; et Opusc. 2, cap. 213 ; et Opusc. 60, cap. 3.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit in Christo gratiæ plenitudo. A gratia enim derivantur virtutes, ut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 110, art. 4, ad 1). Sed in Christo non fuerunt omnes virtutes, non enim fuit in eo fides, neque spes, ut ostensum est art. 3 et 4 huj. quæst. Ergo in Christo non fuit gratiæ plenitudo.

2. Præterea, sicut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt, (1-2, quæst. 111, art. 2), gratia dividitur in operantem et cooperantem. Operans autem gratia dicitur per quam justificatur impius; quod quidem non habuit locum in Christo, qui nunquam subjacuit alicui peccato. Ergo in Christo non fuit plenitudo gratiæ.

3. Præterea, Jacobi 1, 17, dicitur : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum.* Sed quod descendit, habetur particulariter, et non plene. Ergo nulla creatura, nec etiam anima Christi, potest habere plenitudinem donorum gratiæ.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 1, 14 : *Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis.*

Respondeo dicendum quod plene dicitur haberi quod perfecte et totaliter habetur. **Totalitas autem et perfectio potest attendi dupliciter : uno modo quantum ad quantitatem ejus intensivam ;** puta si dicam aliquem plene habere albedinem, si habeat eam quantumcumque nata est haberi ; **Alio modo secundum virtutem,** puta si aliquis dicatur plene habere vitam, quia habet eam secundum omnes effectus vel opera vitæ : et sic habet plene vitam homo, non autem brutum animal vel planta. **Utroque autem modo Christus habuit gratiæ plenitudinem.** — Primo quidem, quia habuit eam in summo, secundum perfectissimum modum quo haberi potest. Et hoc quidem apparet, *primo* ex propinquitate animæ Christi ad causam gratiæ. Dictum est enim art. 1 huj. quæst., quod quanto aliquod receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius recipit. Et ideo anima Christi, quæ propinquius conjungitur Deo inter omnes creaturas rationales, maximam recipit influentiam gratiæ ejus. *Secundo* ex comparatione ejus ad effectum. Sic enim recipiebat anima Christi gratiam, ut ex ea quodammodo transfunderetur in alios. Et ideo oportuit quod haberet maximam gratiam ; sicut ignis, qui est causa caloris in omnibus calidis, est maxime calidus.

Similiter etiam quantum ad virtutem gratiæ, plene habuit gratiam, quia habuit eam ad omnes operationes vel effectus gratiæ; et hoc ideo, quia conferebatur ei gratia tanquam cuidam universali principio in genere habentium gratiam. Virtus autem primi principii alicujus generis universaliter se extendit ad omnes effectus illius generis ; sicut sol, qui est universalis causa generationis, ut Dionysius dicit in 4 cap. de div. Nom., part. 1, lect. 3, ejus virtus se extendit ad omnia quæ sub generatione cadunt. Et sic secunda plenitudo gratiæ attenditur in Christo, in quantum se extendit ejus gratia ad omnes gratiæ effectus, qui sunt virtutes, dona et alia hujusmodi.

Ad primum ergo dicendum quod fides et spes nominant effectus gratiæ cum quodam defectu, qui est ex parte recipientis gratiam, in quantum scilicet fides est de non visis, et spes de non habitis. Unde non oportet quod in Christo, qui est auctor gratiæ, fuerint defectus quos important fides et spes ; sed quidquid est perfectionis in fide et spe, in Christo est multo perfectius, sicut in igne non sunt omnes modi caloris defectivi ex defectu subjecti, sed quidquid pertinet ad perfectionem caloris.

Ad secundum dicendum quod ad gratiam ope-

Art. 9. — Nota bene in principio corp. declarationem verbi *plenitudo*, et sic intellige titulum, quod est sermo de totalitate et perfectione simpliciter, ita quod quæstio est an in Christo fuerit gratiæ plenitudo simpliciter.

rantem per se pertinet facere justum; sed quod justum faciat ex impio, hoc accidit ei ex parte subjecti, in quo peccatum invenitur. Anima Christi igitur justificata est per gratiam operantem, in quantum per eam facta est justa et sancta a principio suæ conceptionis, non quod ante fuerit peccatrix, aut etiam non justa.

Ad tertium dicendum quod plenitudo gratiæ attribuitur animæ Christi secundum capacitatem creaturæ, non autem per comparationem ad plenitudinem infinitam bonitatis divinæ.

Articulus x

Utrum plenitudo gratiæ sit propria Christi.

3 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 2.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod plenitudo gratiæ non sit propria Christi. Quod enim est proprium alicujus, ei soli convenit. Sed esse plenum gratia quibusdam aliis attribuitur : dicitur enim Luc. 1, 28, beatæ Virgini : *Ave, gratia plena;* dicitur etiam Act. 6, 8 : *Stephanus plenus gratia et fortitudine.* Ergo plenitudo gratiæ non est propria Christo.

2. Præterea, illud quod potest communicari aliis per Christum, non videtur esse proprium Christo. Sed plenitudo gratiæ potest communicari per Christum aliis : dicit enim Apostolus, Ephes. 3, 19 : *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Ergo plenitudo gratiæ non est propria Christo.

3. Præterea, status viæ proportionari videtur statui patriæ. Sed in statu patriæ erit quædam plenitudo quia *in illa cœlesti patria, ubi plenitudo est omnis boni, licet quædam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter,* ut patet per Gregorium, in hom. de centum Ovib., 34, in Evang., a med. implic. Ergo in statu viæ habetur gratiæ plenitudo a singulis hominibus, et ita plenitudo gratiæ non est propria Christi.

— Sed contra est quod plenitudo gratiæ attribuitur Christo, in quantum est Unigenitus a Patre, secundum illud. Joan. 1, 14 : *Vidimus eum, quasi Unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Sed esse Unigenitum a Patre est proprium Christo. Ergo et ei proprium est esse plenum gratiæ et veritatis.

Respondeo dicendum quod plenitudo gratiæ potest attendi dupliciter : *uno* modo ex parte ipsius gratiæ; *alio* modo ex parte habentis gratiam. — **Ex parte quidem ipsius gratiæ** dicitur esse plenitudo gratiæ ex eo quod aliquis pertingit ad summum gratiæ et quantum ad essentiam, et quantum ad virtutem, quia scilicet habet gratiam et in maxima excellentia qua potest haberi, et in maxima extensione ad omnes gratiæ effectus. Et **talis gratiæ plenitudo est propria Christo. — Ex parte vero subjecti** dicitur gratiæ plenitudo, quando quis habet plene gratiam secundum suam conditionem, sive secundum intensionem, prout in eo est intensa gratia usque ad terminum præfixum ei a Deo, secundum illud Ephes. 4, 7 : *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi :* sive etiam secundum virtutem, in quantum scilicet habet facultatem gratiæ ad omnia quæ pertinent ad suum officium, sive statum : sicut Apostolus dicebat Ephes. 3, 8 : *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc,... illuminare omnes,* etc. Et **talis gratiæ plenitudo non est propria Christo, sed communicatur aliis per Christum.**

Ad primum ergo dicendum quod B. Virgo dicta est plena gratia, non ex parte ipsius gratiæ, quia non habuit gratiam in summa excellentia qua potest haberi, nec ad omnes effectus gratiæ, sed dicitur fuisse plena gratia per comparationem ad ipsam, quia scilicet habebat gratiam sufficientem ad statum illum ad quem erat electa a Deo, ut esset scilicet mater Unigeniti ejus. — Et similiter Stephanus dicitur plenus gratia, quia habebat gratiam sufficientem ad hoc quod esset idoneus minister et testis Dei, ad quod erat electus. — Et idem dicendum est de aliis. Harum tamen plenitudinum una est plenior altera, secundum quod aliquis est divinitus præordinatus ad altiorem vel inferiorem statum.

Ad secundum dicendum quod Apostolus ibi loquitur de illa plenitudine gratiæ quæ accipitur ex parte subjecti, in comparatione ad id ad quod homo est divinitus præordinatus : quod quidem est vel aliquid commune, ad quod præordinantur omnes sancti; vel aliquid speciale, quod pertinet ad excellentiam aliquorum. Et secundum hoc quædam plenitudo gratiæ est omnibus sanctis communis, ut scilicet habeant gratiam sufficientem ad merendum vitam æternam, quæ in plena Dei fruitione consistit. Et hanc plenitudinem optat Apostolus fidelibus quibus scribit.

Ad tertium dicendum quod illa dona quæ sunt communia in patria, scilicet visio, comprehensio, et fruitio, et alia hujusmodi, habent quædam dona sibi correspondentia in statu viæ, quæ etiam sunt communia omnibus sanctis. Sunt tamen quædam

---

Art. 10. — Titulus occasionem sumit ex eo quod multis in S. Scriptura, attribuitur plenitudo gratiæ, ut patet hic de B. V. Maria et de S. Stephano. — In resp. ad 1, nota sobrietatem doctrinæ præsentis circa plenitudinem gratiæ in B. Virgine, scilicet ut sit plena gratia tam intensive, quam extensive, non plenitudine gratiæ secundum se (quia est illa propria Unigenito a Patre), sed plenitudine tam intensive quam extensive requisita ad Matrem Dei. Siste igitur in laudibus ratione fultis, ut scilicet sit gratia plena, non ex parte gratiæ sed subjecti, nec in summo intensive aut extensive ex parte gratiæ. Lauda in ea gratiam, sed in summo ex parte subjecti supra omnem puram creaturam; hæc enim plenitudo matrem Dei decet, quæ super omnes est puras creaturas exaltata (Cajetanus).

prærogativæ sanctorum in patria et in via, quæ non habentur ab omnibus.

Articulus XI

Utrum Christi gratia sit infinita.

Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, qnæst. 2, et dist. 19, art. 1, quæst. 1, corp; et Ver. quæst. 29, art. 3; et Op. 60, cap. 3; et Joan. 3, lect. 6.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod gratia Christi sit infinita. Omne enim immensum est infinitum. Sed gratia Christi est immensa : dicitur enim Joan. 3, 34 : *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum Filio* (1), scilicet Christo. Ergo gratia Christi est infinita.

2. Præterea, effectus infinitus demonstrat virtutem infinitam, quæ non potest fundari nisi in essentia infinita. Sed effectus gratiæ Christi est infinitus : extendit enim se ad salutem totius humani generis; ipse enim est *propitiatio pro peccatis nostris*, et totius mundi, ut dicitur 1 Joan. 2, 2. Ergo gratia Christi est infinita.

3. Præterea, omne finitum per additionem finiti potest pervenire ad quantitatem cujuscumque finiti. Si igitur gratia Christi esset finita, posset alterius hominis gratia tantum crescere, quod perveniret ad æqualitatem gratiæ Christi, contra quod dicitur Job. 28, 17 : *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum*, secundum quod Gregorius ibi exponit, lib. 18 Moral., cap. 25, 17, inter princ. et med. Ergo gratia Christi est infinita.

— Sed contra est quod gratia est quiddam creatum in anima. Sed omne creatum est finitum, secundum illud Sap. 11, 21 : *Omnia in numero, et pondere, et mensura* (2) *disposuisti*. Ergo gratia Christi non est infinita.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, quæst. 2, art. 10, in Christo potest duplex gratia considerari : — Una quidem est **gratia unionis**, quæ, sicut supra dictum est, quæst. 6, art. 6 est ipsum uniri personaliter Filio Dei, quod est gratis concessum humanæ naturæ : et **hanc gratiam constat esse infinitam**, secundum quod ipsa persona Verbi est infinita.

Alia vero est **gratia habitualis** : quæ quidem potest dupliciter considerari : — uno modo, **secundum quod est quoddam ens, et sic necesse est quod sit ens finitum** : est enim in anima Christi sicut in subjecto ; anima autem Christi est creatura quædam habens capacitatem finitam ; unde esse gratiæ, cum non excedat suum subjectum, non potest esse infinitum. — Alio modo potest considerari **secundum propriam rationem gratiæ : et sic gratia Christi potest dici infinita**, eo quod non limitatur, quia scilicet habet quidquid potest pertinere ad rationem gratiæ, et non datur ei secundum aliquam certam mensuram id quod ad rationem gratiæ pertinet ; eo quod secundum propositum Dei cujus est gratiam mensurare, gratia confertur animæ Christi, sicut cuidam universali principio gratificationis in humana natura, secundum illud Ephes. 1, 6 : *Gratificavit nos in dilecto filio suo :* sicut si dicamus lucem solis esse infinitam, non quidem secundum suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quidquid ad rationem lucis pertinere potest.

Ad primum ergo dicendum quod id quod dicitur, Pater *non ad mensuram dat Spiritum* Filio, — uno modo exponitur de dono quod Deus Pater ab æterno dedit Filio, scilicet divinam naturam, quæ est donum infinitum. Unde quædam Glossa (inter.) dicit ibi : *Ut tantus sit Filius, quantus et Pater.* — Alio modo potest referri ad donum quod datum est humanæ naturæ, ut uniatur divinæ personæ : quod etiam est donum infinitum. Unde Glossa ord. dicit ibidem : *Sicut Pater plenum et perfectum genuit Verbum, sic plenum et perfectum est unitum humanæ naturæ.* — Tertio modo potest referri ad gratiam habitualem, in quantum gratia Christi se extendit ad omnia quæ sunt gratiæ. Unde Augustinus hoc exponens, tract. 14, inter med. et fin. dicit : *Mensura divisio quædam donorum est.* « *Alii enim datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ.* » *Sed Christus, qui dat, non ad mensuram accepit.*

Ad secundum dicendum quod gratia Christi habet infinitum effectum, tum propter infinitatem prædictam gratiæ, tum propter unitatem divinæ personæ, cui anima Christi unita est.

Ad tertium dicendum quod minus per augmentum potest pervenire ad quantitatem majoris, in his quæ habent quantitatem unius rationis. Sed gratia alterius hominis comparatur ad gratiam Christi sicut quædam virtus particularis ad universalem : unde sicut virtus ignis, quantumcumque crescat, non potest adæquare virtutem solis ; ita gratia alterius hominis, quantumcumque crescat, non potest adæquare gratiam Christi.

Art. 11. — Titulus, si materiam de qua agimus spectemus, de habituali gratia sine dubio intelligendus est. D. autem Thomas, in corp. articuli, ad quamdam doctrinæ amplificationem de gratia etiam unionis sermonem facit.

(1) In Vulgata deest *Filio*.

(2) Vulgata : *omnia in mensura, et numero, et pondere....*

ARTICULUS XII

Utrum gratiam Christi potuerit augeri.

1 Sent., dist. 35, quæst. 5, art. 1, quæst. 4, et dist. 17, quæst. 2, art. 4, ad 3, et 3, dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, et dist. 18, quæst. 1, art. 5, corp.; et Isa. 2, lect. 2, princ.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod gratia Christi potuerit augeri. Omni enim finito potest fieri additio. Sed gratia Christi fuit finita, ut dictum est art. præc. Ergo potuit augeri.

2. Præterea, augmentum gratiæ fit per virtutem divinam, secundum illud 2 ad Cor. 9, 8: *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Sed virtus divina, cum sit infinita, nullo termino coarctatur. Ergo videtur quod gratia Christi potuerit esse major.

3. Præterea, Luc. 2, 52, dicitur quod *puer Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.* Ergo gratia Christi potuit augeri.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 1, 14: *Vidimus eum, quasi Unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Sed nihil potest esse aut intelligi majus quam quod aliquis sit Unigenitus a Patre. Ergo etiam non potest esse vel intelligi major gratia quam illa qua Christus fuit plenus.

RESPONDEO dicendum quod aliquam formam non posse augeri contingit dupliciter: uno modo ex parte ipsius *subjecti;* alio modo ex parte ipsius *formæ.* — Ex parte quidem subjecti, quando subjectum attingit ad ultimum gradum in participatione illius formæ secundum suum modum; sicut si dicatur quod aer non potest crescere in caliditate, quando pertingit ad ultimum gradum caloris qui potest salvari in natura aeris, licet possit esse major calor in rerum natura, qui est calor ignis. — Ex parte autem formæ excluditur possibilitas augmenti, quando aliquod subjectum attingit ad ultimam perfectionem, quam potest talis forma habere in natura; sicut in dicamus, quod calor ignis non potest augeri, quia non potest esse perfectior gradus caloris quam ille ad quem pertingit ignis. Sicut autem aliarum formarum est ex divina sapientia determinata propria mensura, ita et gratiæ, secundum illud Sap. 2, 21: *Omnia in numero, et pondere, et mensura* (1) *disposuisti.* Mensura autem unicuique formæ præfigitur per comparationem ad suum finem; sicut non est major gravitas quam gravitas terræ, quia non potest esse inferior locus loco terræ. Finis autem gratiæ est unio creaturæ rationalis ad Deum. Non potest autem esse, nec intelligi major unio creaturæ rationalis ad Deum, quam quæ est in persona. Et ideo gratia Christi pertingit ad summam mensuram gratiæ.

Sic igitur manifestum est quod **gratia Christi non potest augeri ex parte ipsius gratiæ, sed neque etiam ex parte subjecti**, quia Christus, secundum quod homo, a primo instanti suæ conceptionis fuit verus et plenus comprehensor. Unde in eo non potuit esse gratiæ augmentum, sicut nec in aliis beatis, quorum gratia augeri non potest, eo quod sunt in termino. **Hominum vero qui sunt pure viatores, gratia potest augeri et ex parte formæ,** quia non attingunt summum gratiæ gradum, **et ex parte subjecti,** quia nondum pervenerunt ad terminum.

Ad primum ergo dicendum quod, — si loquamur de quantitatibus mathematicis, cuilibet finitæ quantitati potest fieri additio, quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni. — Si vero loquamur de quantitate naturali, sic potest esse repugnantia ex parte formæ, cui debetur determinata quantitas, sicut et alia accidentia determinata. Unde Philosophus dicit in 2 de Anima, text. 41, quod *omnium natura constantium est, terminus et ratio magnitudinis et augmenti.* Et inde est quod quantitati totius non potest fieri additio. Multo igitur magis in ipsis formis consideratur aliquis terminus, ultra quem non progrediuntur. Et propter hoc non oportet quod gratiæ Christi possit fieri additio, quamvis sit finita secundum sui essentiam.

Ad secundum dicendum quod virtus divina, lice possit facere aliquid majus et melius quam sit habitualis gratia Christi, non tamen posset facere quod ordinaretur ad aliquid majus quam sit unio personalis ad Filium unigenitum a Patre: cu unioni sufficienter correspondet talis mensura gratiæ, secundum definitionem divinæ sapientiæ.

Ad tertium dicendum quod in sapientia et gratia aliquis potest proficere dupliciter. — Uno modo secundum ipsos habitus sapientiæ et gratiæ augmentatos: et sic Christus in eis non proficiebat. — Alio modo secundum effectus, in quantum scilicet aliquis sapientiora et virtuosiora opera facit: et sic Christus proficiebat sapientia et gratia, sicut et ætate, quia secundum processum ætatis perfectiora opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret, et in his quæ sunt ad Deum, et in his quæ sunt ad homines.

ART. 12. — Vide initio quæst. 1, Concil. œcumenic. V, can. 12. — Utrum autem gratia habitualis Christi de potentia Dei absoluta augeri possit? Negativam partem docuerunt Durandus, Scotus, S. Bonaventura, Richardus, Cajetanus. Sed opposita sententia, multo videtur probabilior, et doctrinæ D. Thomæ conformior, eamque docent communiter theologi (Gonet).

(1) Vulgata: *ut supra.*

Articulus xiii

Qualiter gratia Christi habituatis se habeat ad unionem.

3 Sent., dist. 13, quæst. 3, art. 2, quæst. 3; et Op. 2, cap. 254; et Op. 60, cap. 3.

Ad tertium decimum sic proceditur. 1. Videtur quod gratia habitualis in Christo non subsequatur unionem. Idem enim non sequitur ad seipsum. Sed hæc gratia habitualis videtur eadem esse cum gratia unionis : dicit enim Augustinus in lib. de Prædest. sanctorum, cap. 15, ante med. : *Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus ;* quorum duorum primum pertinet ad gratiam habitualem, secundum ad gratiam unionis. Ergo videtur quod gratia habitualis non subsequatur unionem.

2. Præterea, dispositio præcedit perfectionem tempore, vel saltem intellectu. Sed gratia habitualis videtur esse sicut quædam dispositio humanæ naturæ ad unionem personalem. Ergo videtur quod gratia habitualis non subsequatur unionem, sed magis præcedat.

3. Præterea, commune est prius proprio. Sed gratia habitualis est communis Christo, et aliis hominibus ; gratia autem unionis est propria Christo. Ergo prior est secundum intellectum gratia habitualis quam ipsa unio. Non ergo sequitur eam.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 42, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum ;* et postea subditur : *Dedi spiritum meum super eum*, quod quidem pertinet ad donum gratiæ habitualis. Unde relinquitur quod susceptio naturæ humanæ in unitatem personæ præcedat gratiam habitualem in Christo.

Respondeo dicendum quod unio humanæ naturæ ad divinam personam, quam supra, quæst. 2, art. 10, et quæst. 6, art. 6, diximus esse **ipsam gratiam unionis, præcedit gratiam habitualem in Christo, non ordine temporis, sed naturæ et intellectus**, et hoc triplici ratione : — Primo quidem secundum ordinem principiorum utriusque. Principium enim unionis est persona Filii assumens humanam naturam, quæ secundum hoc dicitur missa esse in mundum quod humanam naturam assumpsit ; principium autem gratiæ habitualis, quæ cum charitate datur, est Spiritus Sanctus, qui secundum hoc dicitur mitti, quod per charitatem mentem inhabitat. Missio autem Filii secundum ordinem naturæ prior est missione Spiritus Sancti ; sicut ordine naturæ Spiritus Sanctus procedit a Filio, et a sapientia dilectio. Unde et unio personalis, secundum quam intelligitur missio Filii, est prior ordine naturæ habituali gratia, secundum quam intelligitur missio Spiritus Sancti. — Secundo, accipitur ratio hujus ordinis ex habitudine gratiæ ad suam causam. Gratia enim causatur in homine ex præsentia Divinitatis, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Unde dicitur Ezech. 43, 2 : *Gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem...., et terra splendebat a majestate ejus.* Præsentia autem Dei in Christo intelligitur secundum unionem humanæ naturæ ad divinam personam. Unde gratia habitualis Christi intelligitur ut consequens hanc unionem, sicut splendor solem. — Tertio, ratio hujus ordinis sumi potest, ex fine gratiæ : ordinatur enim ad bene agendum ; actiones autem sunt supr positorum et individuorum : unde actio, et peconsequens gratia ad ipsam ordinans, præsupponit hypostasim operantem. Hypostasis autem non præsupponitur in humana natura ante unionem, ut ex supra dictis patet, quæst. 4, art. 2. Et ideo gratia unionis secundum intellectum præcedit gratiam habitualem.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ibi gratiam nominat gratuitam Dei voluntatem, gratis beneficia largientem : et propter hoc eadem gratia dicit hominem quemcumque fieri Christianum, qua gratia factus est homo Christus, quia utrumque gratuita Dei voluntate absque meritis factum est.

Ad secundum dicendum quod sicut dispositio in via generationis præcedit perfectionem, ad quam disponit, in his quæ successive perficiuntur ; ita naturaliter perfectionem sequitur quam aliquis jam consecutus est ; sicut calor, qui fuit dispositio ad formam ignis, est effectus profluens a forma ignis jam præexistentis. Humana autem natura in Christo unita est personæ Verbi a principio absque successione. Unde gratia habitualis non intelligitur ut præcedens unionem, sed ut consequens eam, sicut quædam proprietas naturalis. Unde et Augustinus dicit in Enchir., cap. 40, quod *gratia est quodammodo Christo homini naturalis.*

Ad tertium dicendum quod commune est prius proprio, si utrumque sit unius generis ; sed in his quæ sunt diversorum generum, nihil prohibet proprium esse prius communi. Gratia autem unionis non est in genere gratiæ habitualis ; sed est supra omne genus, sicut et ipsa divina persona. Unde hoc proprium nihil prohibet esse prius communi, quia non se habet per additionem ad commune, sed potius est principium et origo ejus quod est commune.

QUÆSTIO VIII

DE GRATIA CHRISTI, SECUNDUM QUOD EST CAPUT ECCLESIÆ. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiæ; et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum Christus sit caput Ecclesiæ; 2° utrum sit caput hominum quantum ad corpora, vel solum quantum ad animas; 3° utrum sit caput omnium hominum; 4° utrum sit caput angelorum; 5° utrum gratia Christi, secundum quam est caput Ecclesiæ, sit eadem cum gratia habituali ejus, secundum quod est quidam homo singularis; 6° utrum esse caput Ecclesiæ sit proprium Christo; 7° utrum diabolus sit caput omnium malorum; 8° utrum Antichristus etiam possit dici caput omnium malorum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus sit caput Ecclesiæ.

Inf., quæst. 48, art. 1, corp., et quæst. 49, art. 1, corp.; et 3 Sent., dist. 13, quæst. 2, art. 1; et Ver. quæst. 29, art. 3, corp., fin., et art. 4, et art. 5, corp; et Op. 2, cap. 213; et Opusc. 60, cap. 3; et 1 Cor. 11, lect. 1; et Ephes. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo, secundum quod est homo, non competat esse caput Ecclesiæ. Caput enim influit sensum et motum in membra. Sensus autem et motus spiritualis, qui est per gratiam, non influitur nobis a Christo homine, quia, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Trin., cap. 12, et lib. 15, cap. 24, *nec etiam Christus, secundum quod est homo, dat Spiritum Sanctum, sed solum in quantum est Deus.* Ergo ei, secundum quod est homo, non competit esse caput Ecclesiæ.

2. Præterea, capitis non videtur esse aliud caput. Sed Christi, secundum quod est homo, est caput Deus, secundum illud 1 Corinth. 11, 3 : *Caput Christi Deus.* Ergo ipse Christus non est caput.

3. Præterea, caput in homine est quoddam particulare membrum, influentiam recipiens a corde. Sed Christus est universale principium totius Ecclesiæ. Ergo non est Ecclesiæ caput.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 1, 22 : *Ipsum dedit caput super* (1) *omnem Ecclesiam.*

RESPONDEO dicendum quod sicut tota Ecclesia dicitur unum corpus mysticum per similitudinem ad naturale corpus hominis, quod secundum diversa membra habet diversos actus, ut Apostolus docet Rom. 12, et 1 ad Corinth. 12, ita Christus dicitur caput Ecclesiæ secundum similitudinem humani capitis : in quo tria possumus considerare, scilicet ordinem, perfectionem et virtutem, — Ordinem quidem, quia caput est prima pars hominis, incipiendo a superiori : et inde est quod omne principium consuevit vocari caput, secundum illud Ezech. 16, 25 ; *Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ.* — Perfectionem autem, quia in capite vigent omnes sensus et interiores et exteriores, cum in cæteris membris sit solus tactus : et inde est quod dicitur Isa. 9, 15 : *Senex* (2) *et honorabilis ipse est caput.* — Virtutem vero, quia virtus et motus cæterorum membrorum, et gubernatio eorum in suis actibus est a capite, propter vim sensitivam et motivam ibi dominantem : unde et rector dicitur caput populi, secundum illud 1 Reg. 15, 17 : *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* Hæc autem tria competunt Christo spiritualiter. — Primo

---

QUÆSTIO 8. — Triplicem in Christo gratiam, S. Thomas deduxit optime ex verbis S. Joannis. Nam quantum ad gratiam unionis dicit : « Verbum caro factum est. » Quantum ad singularem gratiam dicit : « Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis. » Et quantum ad gratiam capitis, subdit : « De plenitudine ejus omnes nos accepimus » Hunc gratiæ ordinem plene observans S. Thomas, postquam in præcedentibus late egit de gratia unionis et de habituali gratia, ut est singularis hominis, nunc aggreditur explicare officium gratiæ ut capitis est. In hoc tractatu tria S. Thomas principaliter disputat. Primo de specificativo hujus capitis, quod specificatur a membris, quasi ab objecto circa quod; et ideo usque ad art. 5 agit de his respectu quorum Christus est caput. Secundo agit de ipsa ratione capitis in se, quasi de re specificata, ostendendo in art. 5-6, in quo consistat gratia capitis, et quomodo sit proprium Christi esse caput. Tertio tandem agit de opposito capite in art. 7-8 (Joann. a S. Thoma).

ART. 1. — Quid nomine Ecclesiæ, in hoc titulo D. Thomas inteligat, non satis manifestum est, an scilicet intelligat solam Ecclesiam militantem in hominibus; an vero simpliciter totam Ecclesiam ut ex angelis et hominibus constat, et partim militat, partim triumphat : doctrina enim articuli in utroque sensu vera est, et ad utrumque accommodari posse videtur. Si tamen attente legatur in hoc et sequentibus articulis, non obscure intelligi poterit, eum de Ecclesia in posteriori sensu fuisse locutum, ex hoc enim principio hic stabilito, scilicet quod Christus est caput Ecclesiæ, infert in sequentibus, esse caput hominum et angelorum (Suarez). — Quod Christus sit caput Ecclesiæ, est de fide, et doctrina contraria est hæretica (Tolet.).

S. Script. — 1 Corint. 11, 3; Ephes. 1, 22, et 4, 15, et 5, 3; Coloss 1, 18, et 2, 10.

Definit. Eccles. — *Concil. Trident. sess. 6, cap. 16* : Cum enim ille ipse Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent : nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro huius vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur; cum Christus Salvator noster dicat. — *Ibidem Sess. 21, can. 3* : Si quis negaverit totum et integrum Christum, omnium gratiarum fontem et auctorem, sub una panis specie sumi, etc.

(1) Vulgata : *supra.*

(2) Vulgata : *longævus.*

enim secundum propinpuitatem ad Deum gratia ejus altior est et prior, etsi non tempore, quia omnes alii acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, secundum illud Rom. 8, 29 : *Quos præscivit, hos* (1)*et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* — Secundo vero perfectionem habet quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, secundum illud Joan. 1, 14 : *Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis*, ut etiam supra ostensum est, quæst. præc., art. 9. — Tertio, virtutem habet influendi gratiam in omnia membra Ecclesiæ, secundum illud Joan 1, 16, : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Et sic patet quod **Christus convenienter dicitur Ecclesiæ caput.**

Ad primum ergo dicendum, quod dare gratiam aut Spiritum Sanctum convenit Christo, secundum quod est Deus, auctoritative ; sed instrumentaliter convenit etiam ei, secundum quod est homo, in quantum scilicet ejus humanitas intrumentum fuit divinitatis ejus. Et ita actiones ipsius ex virtute divinitatis fuerunt nobis salutiferæ, utpote gratiam in nobis causantes et per meritum, et per efficaciam quamdam. Augustinus autem negat Christum, secundum quod homo est, dare Spiritum Sanctum per auctoritatem. Instrumentaliter autem, sive ministerialiter etiam alii sancti dicuntur dare Spiritum Sanctum, secundum illud Gal. 3,5 : *Qui tribuit vobis Spiritum*, etc.

Ad secundum dicendum quod in metaphoricis locutionibus non oportet attendi similitudinem quantum ad omnia : sic enim non esset similitudo, sed rei veritas. Capitis igitur naturalis non est caput aliud, quia corpus humanum non est pars alterius corporis ; sed corpus similitudinarie dictum, id est, aliqua multitudo ordinata, est pars alterius multitudinis, sicut multitudo domestica est pars multitudinis civilis : et ideo paterfamilias, qui est caput multitudinis domesticæ, habet supra se caput rectorem civitatis. Et per hunc modum nihil prohibet caput Christi esse Deum, cum tamen ipse Christus sit caput Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum quod caput habet manifestam eminentiam respectu cæterorum exteriorum membrorum ; sed cor habet quamdam influentiam occultam. Et ideo cordi comparatur Spiritus Sanctus, qui invisibiliter Ecclesiam vivificat et unit ; capiti autem comparatur ipse Christus secundum visibilem naturam, secundum quam homo hominibus præfertur.

(1) In Vulgata deest *hos*.

Articulus II

Utrum Christus sit caput hominum quantum ad corpora, vel solum quantum ad animas.

3 Sent., dist. 13, quæst. 2, art. 2, quæst. 3; et Ver. quæst. 29, art. 4, ad 1 ; et Opusc. 60, cap. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sit caput hominum quoad corpora. Christus enim dicitur caput Ecclesiæ, in quantum influit spiritualem sensum et motum gratiæ in Ecclesiam. Sed hujus spiritualis sensus et motus capax non est corpus. Ergo Christus non est caput hominum secundum corpora.

2. Præterea, secundum corpora communicamus cum brutis. Si ergo Christus esset caput hominum quantum ad corpora, sequeretur quod etiam esset caput brutorum animalium : quod est inconveniens.

3. Præterea, Christus corpus suum ab aliis hominibus traxit, ut patet Matth. 1 et Luc. 3. Sed caput est primum inter cætera membra, ut dictum est art. præc., ad 3. Ergo Christus non est caput Ecclesiæ quantum ad corpora.

— Sed contra est quod dicitur Philipp. 3, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.*

RESPONDEO dicendum quod corpus humanum habet naturalem ordinem ad animam rationalem, quæ est propria forma ejus et motor : et in quantum quidem est forma ejus, recipit ab anima vitam, et cæteras proprietates convenientes humano corpori secundum suam speciem ; in quantum vero anima est motor corporis, corpus instrumentaliter servit animæ. Sic ergo dicendum est quod habet vim influendi humanitas Christi, in quantum est conjuncta Dei Verbo, cui corpus unitur per animam, ut supra dictum est, quæst. 6, art. 1. Unde **tota Christi humanitas, secundum scilicet animam et corpus, influit in homines et quantum ad animam, et quantum ad corpus ; sed principaliter quantum ad animam, secundario quantum ad corpus** : *uno*

ART. 2. — In titulo adverte quod ly *quoad corpora*, non solum refertur ad corpora aliorum hominum, sed etiam ad corpus ipsius Christi, ut clare patet ex arg. 3 in littera, quod impugnat corpus Christi non posse esse caput aliorum quia sumptum est ex aliis, et ex conclusione responsiva in corp. art. Est igitur sensus tituli : An Christus etiam secundum corpus, sit caput aliorum hominum, etiam quoad corpora. — Ex art. habes quod corpus Christi mediante anima, habet vim influxivam ex Verbo, sicut habet mediante anima conjunctionem ad illud, ut sic et ex parte influentis, anima Christi principaliter et corpus secundario inveniatur ; et similiter ex parte recipientium influxum, animæ hominum principaliter et corpora secundario inveniantur, et utrobique eadem sit ratio, scilicet propter naturalem ordinem corporis ad animam (Cajetanus).

modo in quantum membra corporis exhibentur arma justitiæ in anima existenti per Christum, ut Apostolus dicit, Rom. 6 ; *alio* modo in quantum vita gloriæ ab anima derivatur ad corpus, secundum illud Rom. 8, 2 : *Qui suscitavit Christum Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis.*

Ad primum ergo dicendum quod sensus spiritualis gratiæ non pervenit quidem ad corpus primo et principaliter, sed secundario et instrumentaliter, ut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod corpus animalis bruti nullam habitudinem habet ad animam rationalem, sicut habet corpus humanum : et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod licet Christus traxerit materiam corporis ab aliis hominibus, vitam tamen immortalem corporis omnes homines trahunt ab ipso, secundum illud 1 ad Corinth. 15. 22 : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.*

Articulus III

Utrum Christus sit caput omnium hominum.

Inf., quæst. 13, art. 3, corp., et quæst. 19, art. 4, corp., et ad 1 ; et 3 Sent. dist. 13, quæst. 2, art. 2, quæst. 2 et 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sit caput omnium hominum. Caput enim non habet relationem nisi ad membra sui corporis. Infideles autem nullo modo sunt membra Ecclesiæ, quæ est corpus Christi, ut dicitur Ephes. 1. Ergo Christus non est caput omnium hominum.

2. Præterea, Apostolus dicit ad Ephes. 5, 25, quod *Christus tradidit semetipsum pro Ecclesia, ut ipse exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi.* Sed multi sunt etiam fideles, in quibus invenitur macula, aut ruga peccati. Ergo nec etiam omnium fidelium Christus est caput.

3. Præterea sacramenta veteris legis comparantur ad Christum sicut umbra ad corpus, ut dicitur Coloss. 2. Sed patres veteris Testamenti sacramentis illis suo tempore serviebant, secundum illud Hebr. 8, 5 : *Qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium.* Non ergo pertinebant ad corpus Christi ; et ita Christus non est caput omnium hominum.

— Sed contra est quod dicitur 1 Timoth. 4, 10 : *Est Salvator omnium hominum, et maxime fidelium ;* et 1 Joan. 2, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.* Salvare autem homines et propitiationem esse pro peccatis eorum, competit Christo secundum quod est caput. Ergo Christus est caput omnium hominum,

---

Art. 3. — In corpore naturali, invenitur quadruplex unio membrorum ad invicem. Prima est secundum conformitatem naturæ, quia omnia membra ex eisdem similibus partibus, et sunt unius rationis, sicut manus et pes ex carne et osse : et sic dicuntur membra unum, sicut genere vel specie. Secunda est per colligationem eorum ad invicem per nervos et juncturas, et sic dicuntur unum, continuatione. Tertia est secundum quod diffunditur vitalis spiritus et vires animæ per totum corpus. Quarta est, secundum quod omnia membra perficiuntur per animam, quæ est una numero in omnibus membris. Hæ quatuor uniones inveniuntur in corpore mystico. Prima est, in quantum omnia membra ejus sunt unius naturæ, vel specie, vel genere. Secunda est in quantum colligata sunt ad invicem per fidem, quia sic continuantur in uno credito. Tertia est, secundum quod vivificantur per gratiam et charitatem. Quarta est secundum quod in eis est Spiritus Sanctus qui est principaliter perfectio corporis mystici quasi anima in corpore naturali. Prima dictarum unionum non est unio simpliciter, quia illud in quo illa unio est non est unum numero, sicut est in tribus sequentibus, quia per fidem et charitatem in numero credito et amato, secundum numerum uniuntur ; similiter Spiritus Sanctus unus numero omnes replet. Homines igitur infideles, non pertinent ad unionem corporis Ecclesiæ, secundum quod est unum simpliciter et ideo respectu horum, Christus non est caput nisi in potentia. Fideles autem peccatores, pertinent quidem aliquo modo ad unitatem Ecclesiæ, in quantum continuantur ei per fidem, non tamen possunt dici membra proprie, nisi sicut membrum mortuum, scilicet æquivoce. Et sicut operationes quæ sunt ad alterum, possunt aliquo modo fieri per membra arida (ut percutere vel aliquid hujusmodi), non tamen operationes, quæ sunt animæ in membris : ita nec mali recipiunt spiritualiter vitæ operationem a Spiritu Sancto ; sed tamen Spiritus Sanctus per eos operatur spiritualem vitam in aliis, secundum quod aliis sacramenta ministrant, vel alios docent. Fideles autem in gratia existentes, uniuntur, et secundum tertiam unionem, quæ est formalis respectu hujus secundæ, et secundum quartam unionem, quæ est completiva totius. Et ideo, horum proprie dicitur Christus caput (S. Thomas, 3 Sent., dist. 13 quæst. 2, art 2).

Definit Eccles. — Proposit. Joannis Huss., damn. Concil. Constant. 5. Præscitus, etsi aliquando est in gratia secundum præsentem justitiam, tamen nunquam est pars sanctæ Ecclesiæ ; et prædestinatus semper manet membrum Ecclesiæ, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia prædestinationis. — *Proposit. Quesnelli damn. a Clem. XI* : 72. Nota Ecclesiæ christianæ est, quod sit catholica, comprehendens et omnes angelos cœli, et omnes electos et justos terræ et omnium sæculorum. 73. Quid est Ecclesia, nisi cœtus filiorum Dei, manentium in ejus sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in ejus persona, redemptorum ejus sanguine, viventium ejus spiritu, agentium per ejus gratiam, et expectantium gratiam futuri sæculi? 74. Ecclesia, sive integer Christus, incarnatum Verbum habet ut caput, omnes vere Sanctos ut membra. 75. Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona ; unus solus Christus compositus ex pluribus Sanctis, quorum est sanctificator. 76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei : quia omnes electi et justi omnium sæculorum illam componunt. 77. Qui non ducit vitam dignam filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro Patre et Christum pro capite. 78. Separatur quis a populo electo, cujus figura fuit populus judaicus et caput est Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio.

RESPONDEO dicendum quod hæc est differentia inter corpus hominis naturale et corpus Ecclesiæ mysticum, quod membra corporis naturalis sunt omnia simul; membra autem corporis mystici non sunt omnia simul: neque quantum ad esse naturæ, quia corpus Ecclesiæ constituitur ex hominibus qui fuerunt a principio mundi usque ad finem ipsius; neque etiam quantum ad esse gratiæ, quia eorum etiam qui sunt in uno tempore, quidam gratia carent, postmodum habituri, aliis eam jam habentibus. Sic igitur membra corporis mystici accipiuntur, non solum secundum quod sunt in actu, sed etiam secundum quod sunt in potentia. Quædam tamen sunt in potentia quæ nunquam reducuntur ad actum; quædam vero sunt quæ quandoque reducuntur ad actum: et hoc secundum triplicem gradum quorum primus est per fidem, secundus per charitatem viæ, tertius per fruitionem patriæ.

Sic ergo dicendum est quod **accipiendo generaliter secundum totum tempus mundi, Christus est caput omnium hominum, sed secundum diversos gradus.** — Primo enim et principaliter est caput eorum qui actu uniuntur ei per gloriam; — secundo, eorum qui actu uniuntur ei per charitatem; — tertio eorum qui actu uniuntur ei per fidem; — quarto vero eorum qui ei uniuntur solum in potentia nondum reducta ad actum, quæ tamen est ad actum reducenda secundum divinam prædestinationem; — quinto vero eorum qui in potentia sunt ei uniti, quæ nunquam reducetur ad actum; sicut homines in hoc mundo viventes, qui non sunt prædestinati; qui tamen ex hoc seculo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi, quia jam nec sunt in potentia ut Christo uniantur.

Ad primum ergo dicendum quod illi qui sunt infideles, etsi actu non sint de Ecclesia, sunt tamen de Ecclesia in potentia. Quæ quidem potentia in duobus fundatur: — primo quidem et principaliter in virtute Christi, quæ est sufficiens ad salutem totius humani generis; — secundario, in arbitrii libertate.

Ad secundum dicendum quod esse Ecclesiam gloriosam, non habentem maculam neque rugam, est ultimus finis ad quem perducimur per passionem Christi. Unde hoc erit in statu patriæ, non autem in statu viæ: in quo *si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos* (1) *seducimus*, ut dicitur 1 Joan. 1, 8. Sunt tamen quædam, scilicet mortalia, quibus carent illi qui sunt membra Christi per actualem unionem charitatis; qui vero his subduntur peccatis, non sunt membra Christi actualiter, sed potentialiter: nisi forte imperfecte per fidem informem, quæ unit Christo secundum quid, et non simpliciter, ut scilicet per Christum homo consequatur vitam gratiæ. *Fides* enim *sine operibus mortua est*, ut dicitur Jacobi. 2, 20. Percipiunt tamen tales a Christo quemdam actum vitæ, qui est credere; sicut si membrum mortificatum moveatur aliqualiter ab homine.

Ad tertium dicendum quod sancti patres non insistebant sacramentis legalibus tanquam quibusdam rebus, sed sicut imaginibus et umbris futurorum. Idem autem est motus in imaginem, in quantum est imago, et in rem, ut patet per Philosophum, in lib. de Memor. et Reminisc., cap. 2, in med. Et ideo antiqui patres, servando legalia sacramenta, ferebantur in Christum per fidem et dilectionem eamdem, qua et nos in ipsum ferimur: et ita patres antiqui pertinebant ad idem corpus Ecclesiæ ad quod nos pertinemus.

(1) Vulgata:... *quoniam peccatum... ipsi nos seducimus.*

ARTICULUS IV

Utrum Christus sit caput angelorum.

3 Sent., dist. 13, quæst. 2, art. 2, quæst. 1, et 4, dist. 9, quæst. 1, art. 2, quæst. 5., corp., et dist. 49, quæst. 4, art. 4, ad 5; et Ver. quæst. 29, art. 4. corp., et ad 5; et Opusc. 2, cap. 222; et 1 Corinth. 11; et Ephes. 1, fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 4. — Circa solutionem ad 1, adverte cum Cajetano quomodo Christus ut sit caput Angelorum, dicitur habere conformitatem cum illis, quia oportet omnino membra corporis esse unius naturæ, humanæ scilicet, vel leoninæ etc., et hoc non ponitur tanquam proprietas seu conditio, sed tanquam aliquid necessario prærequisitum in omni parte alicujus compositi, si illud non est monstruosum. Et conformitas ista, licet non sit in Christo cum angelis, quantum ad corpus, est tamen quantum ad animam, quæ secundum rationem genericam spiritus, univoce convenit cum angelis, quamvis etiam corpus Christi ex virtute naturæ divinæ, possit aliquid causare etiam in spiritibus angelorum. Si causalitas fuerit physica, erit instrumentalis; si fuerit moralis, ut aliquid illis merendo per passionem corporalem, erit principalis. Quæ est explicatio solutionis ad 3. — Adeo certum est Christum esse caput angelorum, quod Lorca asserat id sine temeritate negari non posse, et Vasquez dicat de hoc jam amplius dubitari non licere. — Cfr. Matth. 4, et 14. Ephes. 1, Coloss. 2, Hebr. 1. — Hic quæritur an Angeli gratiam et gloriam acceperint intuitu meritorum Christi. Aliqui affirmant, sed B. Thomas clare negat, in 2 Sent., dist. 9, art. 8 ad 2. In 3, dist. 13, quæst. 2, art. 2 dicit: « Christum non influere angelis merendo gratiam, aut orando pro eis, sed in his quæ ad actus hierarchicos pertinent. » Et quæst 29 Verit art. 7 ad 5: « Angeli non sunt viatores quantum ad præmium essentiale; et ideo quantum ad hoc nihil eis meruit. Sunt autem aliquo modo viatores, respectu præmii accidentalis, in quantum nobis ministrant; ad quod valet eis meritum Christi. « Eadem est sententia S. Bonavent. in 3 Sent., dist. 10, art. 2, quæst. 1, et dist. 13, et ita Alvarez, Vasquez etc. Unde Toletus his conclusionibus, exponit hanc doctrinam: 1. Christus non influit gratiam angelis, sed iis fuit data liberali Dei voluntate cum natura, sicut et primo homini ante peccatum. 2. Christus est caput angelorum. 3. Christus influit in angelos, cognitionem, honorem, gaudium. 4. Christus magis dicitur caput hominum quam angelorum.

Christus, secundum quod homo, non sit caput angelorum. Caput enim et membra sunt unius naturæ. Sed Christus, secundum quod est homo, non est conformis in natura cum angelis, sed solum cum hominibus, quia, ut dicitur Hebr. 2, 16, *nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*. Ergo Christus, secundum quod homo, non est caput angelorum.

2. Præterea, illorum Christus est caput qui pertinent ad Ecclesiam, quæ est corpus ejus, ut dicitur Ephes. 1. Sed angeli non pertinent ad Ecclesiam : nam Ecclesia est congregatio fidelium ; fides autem non est in angelis : non enim ambulant per fidem, sed per speciem ; alioquin peregrinarentur a Domino, secundum quod Apostolus argumentatur 2 ad Cor. 5. Ergo Christus, secundum quod homo, non est caput angelorum.

3. Præterea, Augustinus dicit super Joannem, tract. 19, a med., et tract. 22, ante med., quod sicut *Verbum* quod *erat in principio apud Patrem*, vivificat animas ; ita *Verbum caro factum* vivificat corpora, quibus angeli carent. Sed *Verbum caro factum est* Christus, secundum quod homo. Ergo Christus, secundum quod homo, non influit vitam angelis ; et ita secundum quod homo, non est caput angelorum.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Coloss, 2, 10 : *Qui est caput omnis principatus et potestatis* : et eadem ratio est de angelis aliorum ordinum. Est ergo Christus caput angelorum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ad 2, ubi est unum corpus necesse est ponere unum caput. Unum autem corpus similitudinarie dicitur una multitudo ordinata in unum, secundum distinctos actus, sive officia. Manifestum est autem quod ad unum finem, qui est gloria divinæ fruitionis, ordinantur et homines et angeli. Unde **corpus Ecclesiæ mysticum non solum consistit ex hominibus, sed etiam ex angelis.** Totius autem hujus multitudinis Christus est caput, quia propinquius se habet ad Deum et perfectius participat dona ipsius, non solum quam homines, sed etiam quam angeli ; et de ejus influentia non solum homines recipiunt, sed etiam angeli : dicitur enim Ephes. 1, 20, quod *constituit eum*, scilicet Christum, Deus Pater *ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem Potestatem, Principatum, et Virtutem, et Dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro : et omnia subjecit sub pedibus ejus*. Et ideo **Christus non solum est caput hominum, sed etiam angelorum.** Unde et Matth. 4, 2, legitur, quod *accesserunt angeli, et ministrabant ei*.

Ad primum ergo dicendum quod influentia Christi super homines principaliter quidem est quantum ad animas ; secundum quas homines conveniunt cum angelis in natura generis, licet non in natura speciei. Et ratione hujus conformitatis Christus potest dici caput angelorum, licet deficiat conformitas quantum ad corpus.

Ad secundum dicendum quod Ecclesia, secundum statum viæ, est congregatio fidelium ; sed, secundum statum patriæ, est congregatio comprehendentium. Christus autem non solum fuit viator, sed etiam comprehensor. Et ideo non solum fidelium, sed etiam comprehendentium est caput, utpote plenissime habens gratiam et gloriam.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi loquitur secundum quamdam assimilationem causæ ad effectum, prout scilicet res corporalis agit in corpus, et res spiritualis in res spirituales. Tamen humanitas Christi ex virtute spiritualis naturæ, scilicet divinæ, potest aliquid causare non solum in spiritibus hominum, sed etiam in spiritibus angelorum, propter maximam conjunctionem ejus ad Deum, scilicet secundum unionem personalem.

ARTICULUS V

Utrum gratia Christi, secundum quam est caput Ecclesiæ, sit eadem cum gratia habituali ejus, secundum quod est quidam homo singularis.

3 Sent., dist. 13, quæst. 3, art. 2, quæst. 1 et 2, et 4, dist. 5, quæst. 1, art. 3, quæst. 2, ad 3 ; et Ver. quæst. 20, art. 2, corp., fin., et ad 6 ; et Opusc. 2, cap. 214 et 215 ; et Joan. 3, lect. 6.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit eadem gratia qua Christus est caput Ecclesiæ, cum gratia singulari illius hominis. Dicit enim Apostolus, Rom. 5, 15 : *Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit*. Sed aliud est peccatum actuale ipsius Adæ, et aliud peccatum originale, quod traduxit in posteros. Ergo alia est gratia personalis, quæ est propria ipsius Christi, et alia est gratia ejus, in quantum est caput Ecclesiæ, quæ ab ipso ad alios derivatur.

2. Præterea, habitus distinguuntur secundum actus. Sed ad alium actum ordinatur in Christo gratia ejus personalis, scilicet ad sanctificationem illius animæ : et ad alium actum ordinatur gratia capitis, scilicet ad sanctificandum alios. Ergo

ART. 5. In titulo de identitate reali quæritur. Circa solutionem ad 1, bene advertit Cajetanus, differentiam quæ ponitur a D. Thoma, inter peccatum Adæ et gratiam Christi, quod in Adamo duplex ponitur peccatum, aliud personæ, aliud naturæ. Hoc secundum derivatur ex primo. Et hæc corruptio naturæ, derivatur ad posteros. At vero in Christo, gratia habitualis, non ita perficit illum, quod derivetur ad nos mediante natura, sed per actionem, causando aliam gratiam in nobis ; et ideo non est similis ratio ad multiplicandum gratiam in Christo, sicut peccatum in Adamo.

alia est gratia personalis ipsius Christi, et alia est gratia ejus in quantum est caput Ecclesiæ.

3. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. 6, art. 6, in Christo distinguitur triplex gratia, scilicet — gratia unionis, — gratia capitis, — et gratia singularis illius hominis. Sed gratia singularis Christi est alia a gratia unionis. Ergo etiam est alia a gratia capitis.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 1, 16: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Secundum hoc autem est caput nostrum quod ab eo accipimus. Ergo secundum hoc quod habuit plenitudinem gratiæ, est caput nostrum. Plenitudinem autem gratiæ habuit, secundum quod perfecte fuit in illo gratia personalis, ut supra dictum est, quæst. 7, art. 9. Ergo secundum gratiam personalem est caput nostrum. Et ita non alia gratia capitis, et alia gratia personalis.

RESPONDEO dicendum quod, quia unumquodque agit, in quantum est ens actu, oportet quod idem sit actus quo aliquid est actu, et quo agit; sicut idem est calor quo ignis est calidus, et quo calefacit. Non tamen omnis actus quo aliquid est actu, sufficit ad hoc quod sit principium agendi in alia. Cum enim agens sit præstantius patiente, ut Augustinus dicit 12 super Gen. ad litt., cap. 16, circ. med., et Philosophus in 3 de Anima, text. 19, oportet quod agens in alia habeat actum secundum eminentiam quamdam. Dictum est autem supra, art. 1 huj. quæst. et quæst. 7, art. 9, quod in anima Christi recepta est gratia secundum maximam eminentiam: et ideo ex illa eminentia gratiæ quam accepit, competit ei quod gratia illa ad alios derivetur, quod pertinet ad rationem capitis. Et ideo **eadem est secundum essentiam gratia personalis, qua anima Christi est justificata, et gratia ejus, secundum quam est caput Ecclesiæ justificans alios; differt tamen secundum rationem.**

Ad primum ergo dicendum quod peccatum originale in Adam, quod est peccatum naturæ, derivatum est a peccato actuali ipsius, quod est peccatum personale, quia in eo persona corrupit naturam; qua corruptione mediante, peccatum primi hominis derivatur ad posteros, secundum quod natura corrupta corrumpit personam. Sed gratia non derivatur a Christo in nos mediante natura humana, sed per solam personalem actionem ipsius Christi. Unde non oportet in Christo distinguere duplicem gratiam, quarum una respondeat naturæ, alia personæ, sicut in Adam distinguitur peccatum naturæ et personæ.

Ad secundum dicendum quod diversi actus, quorum unus est ratio et causa alterius, non diversificant habitum. Actus autem personalis gratiæ, qui est sanctum facere formaliter habentem, est ratio justificationis aliorum, quæ pertinet ad gratiam capitis. Et inde est quod per hujusmodi differentiam non diversificatur essentia habitus.

Ad tertium dicendum quod gratia personalis et gratia capitis ordinantur ad aliquem actum; gratia autem unionis non ordinatur ad actum, sed ad esse personale. Et ideo gratia personalis et gratia capitis conveniunt in essentia habitus; non autem gratia unionis: quamvis personalis gratia possit quodammodo dici gratia unionis, prout facit congruitatem quamdam ad unionem; et secundum hoc una per essentiam est gratia unionis, et gratia capitis, et gratia singularis personæ, sed differens sola ratione.

ARTICULUS VI

Utrum esse caput Ecclesiæ sit proprium Christo.

Inf., art. 7, corp.; et Ver. quæst. 29; art. 4, corp.; et 1 Cor. 11.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod esse caput Ecclesiæ non sit proprium Christo. Dicitur enim 1 Reg. 15, 17: *Cum esses parvulus*

ART. 6. — Nota ex 3 arg. quod solus Christus dicitur *Ostium*, et nullus alius dici debet, quamvis alii dicantur *pastores* et *fundamenta*.

Definit. Eccles. — Proposit. Joann. Huss. damn. in Concil. Constant.: 7. Petrus non est, nec fuit caput ecclesiæ sanctæ catholicæ. 10. Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel alio, quod esset caput Ecclesiæ particularis, nec Romanus Pontifex est caput Romanæ ecclesiæ particularis. 11. Non oportet credere, quod iste quicumque est Romanus Pontifex sit caput cujuscumque particularis ecclesiæ sanctæ, nisi Deus eum prædestinaverit. 27. Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum Ecclesia ipsa militante conversetur et conservetur. 28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces dicipulos sparsos per orbem terrarum melius suam Ecclesiam regularet. — *Concil. Vatican. Sess.* 4, cap. 4: Unde quicumque in hac Cathedra Petro succedit, is secundum Christi ipsius institutionem primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet. Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petræ perseverans suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Hac de causa ad Romanam Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse semper fuit omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, ut in ea Sede, e qua venerandæ communionis jura in omnes dimanant, tamquam membra in capite consociata, in unam corporis compagem coalescerent. — *Et ibidem, cap. 3*: Inhærentes tum prædecessorum nostrorum, Romanorum Pontificum, tum Conciliorum generalium disertis, perspicuisque decretis, innovamus œcumenici Concilii Florentini definitionem, qua credendum ab omnibus Christi fidelibus est, sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petr principis Apostolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum Conciliorum et in sacris canonibus continetur.

(1) *in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es.* Sed una est Ecclesia in novo et veteri Testamento. Ergo videtur quod eadem ratione aliquis alius homo, præter Christum, poterit esse caput Ecclesiæ.

2. Præterea, ex hoc Christus dicitur esse caput Ecclesiæ quod gratiam influit Ecclesiæ membris. Sed etiam ad alios pertinet gratiam aliis præbere, secundum illud Ephes. 4, 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat ; sed si quis bonus est* (2) *ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Ergo videtur quod etiam alii quam Christo competat esse Ecclesiæ caput.

3. Præterea, Christus ex eo quod præest Ecclesiæ, non solum dicitur caput, sed etiam pastor et fundamentum Ecclesiæ. Sed non sibi solum Christus retinuit nomen Pastoris, secundum illud 1 Pet. 5, 4 : *Cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam ;* nec etiam nomen fundamenti, secundum illud Apoc. 21, 4: *Murus civitatis habens fundamenta duodecim.* Ergo videtur quod nec etiam nomen capitis sibi soli retinuerit.

— Sed contra est quod dicitur Coloss. 2, 19 : *Caput* Ecclesiæ est, *ex quo corpus* (3) *per nexus et conjunctiones subministratum, et constructum crescit in augmentum Dei.* Sed hoc soli Christo convenit. Ergo solus Christus est caput Ecclesiæ.

RESPONDEO dicendum quod caput in alia membra influit dupliciter : *uno* modo quodam intrinseco influxu, prout scilicet virtus motiva et sensitiva a capite derivatur ad cætera membra ; *alio* modo secundum quamdam exteriorem gubernationem, prout scilicet secundum visum et alios sensus, qui in capite radicantur, dirigitur homo in exterioribus actibus. **Interior autem influxus gratiæ non est ab aliquo nisi a solo Christo,** cujus humanitas ex hoc quod est Divinitati conjuncta, habet virtutem justificandi. — **Sed influxus in membra Ecclesiæ quantum ad exteriorem gubernationem potest aliis convenire : et secundum hoc aliqui alii possunt dici capita Ecclesiæ,** secundum illud Amos 6, 11 : *Optimates capita populorum ;* — **differenter tamen a Christo.** *Primo* quidem quantum ad hoc quod Christus est caput omnium eorum qui ad Ecclesiam pertinent secundum omnem locum, et tempus, et statum ; alii autem homines dicuntur capita secundum quædam specialia loca, sicut episcopi suarum Ecclesiarum ; vel etiam secundum determinatum tempus sicut papa est caput totius Ecclesiæ, scilicet tempore sui pontificatus ; et secundum determinatum statum, prout scilicet sunt in statu viatoris. *Alio* modo, quia Christus est caput Ecclesiæ propria virtute et auctoritate ; alii vero dicuntur capita, in quantum vicem gerunt Christi, secundum illud 2 ad Cor. 2, 10 : *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi ;* et secundum illud 2 ad Cor. 5, 20 : *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud intelligitur, secundum quod ratio capitis consideratur ex exteriori gubernatione, prout dicitur rex caput regni sui.

Ad secundum dicendum quod homo non dat gratiam interius influendo, sed exterius persuadendo ad ea quæ sunt gratiæ.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit super Joan. tract. 46, in med., *si præpositi Ecclesiæ pastores sunt, quomodo unus pastor est, nisi quia sunt illi omnes unius membra pastoris ?* Et similiter alii possunt dici fundamenta et capita, in quantum sunt unius capitis et fundamenti membra. Et tamen, sicut Augustinus ibidem, tract. 47, inter princ. et med., dicit, *pastorem esse dedit membris suis ; estium vero nemo nostrum se dicit ; hoc sibi ipse proprium tenuit.* Et hoc ideo quia in ostio importatur principalis auctoritas, in quantum ostium est per quod omnes ingrediuntur in domum ; et ipse solus Christus est *per quem accessum habemus* (1) *in gratiam istam in qua stamus,* Rom. 5, 2 ; per alia vero nomina prædicta potest importari auctoritas non solum principalis, sed etiam secundaria.

(1) Vulgata : *Cum parvulus esses. etc.*
(2) In Vulgata deest *est.*
(3) Vulgata :... *ex quo* totum corpus...

ARTICULUS VII

Utrum diabolus sit caput omnium malorum.

Inf., art. 8, corp.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod diabolus non sit caput malorum. Ad rationem enim capitis pertinet quod influat sensum et motum in membra, ut dicit quædam Glossa (Petri Lomb.), super illud ad Ephes. 1 : *Ipsum dedit caput,* etc. Sed diabolus non habet virtutem influendi malitiam peccati, quod ex voluntate peccantis procedit. Ergo diabolus non potest dici caput malorum.

2. Præterea, per quodlibet peccatum fit homo malus. Sed non omnia peccata sunt a diabolo : quod quidem manifestum est de peccatis dæmonum, qui non ex persuasione alterius peccaverunt ; similiter etiam nec omne peccatum hominis ex diabolo procedit : dicitur enim in lib. de eccles. Dogmatibus, cap. 82 : *Non omnes cogitationes nostræ malæ semper diaboli instinctu excitantur ; sed aliquoties ex motu arbitrii nostri emergunt.* Ergo diabolus non est caput omnium malorum.

ART. 7. — Nomen diaboli in præsentia, non usurpatur pro tota collectione diabolici exercitus, sed pro principe dæmoniorum.

(1) Vulgata : *Per quem habemus accessum per fidem in gratiam.*

3. Præterea, unum caput uni corpori præficitur. Sed tota multitudo malorum non videtur habere aliquid in quo uniatur, quia malum malo contingit esse contrarium : et contingit etiam ex diversis defectibus, ut Dionysius dicit 4 cap. de div. Nom., part. 4, inter med. et fin. lect. 22. Non ergo diabolus potest dici caput omnium malorum.

— Sed contra est quod super illud Job 18: *Memoria illius pereat de terra*, dicit Glossa ord. Gregor., lib. 14 Moral., cap. 11, in princip. : *De unoquoque iniquo dicitur, ut ad caput, id est, ad diabolum, revertatur.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., caput non solum interius influit in membra, sed etiam exterius gubernat, eorum actus dirigendo ad aliquem finem. Sic ergo potest dici aliquis caput alicujus multitudinis vel secundum utrumque, scilicet secundum interiorem influxum et exteriorem gubernationem ; et sic est Christus caput Ecclesiæ, ut dictum est art. præc., vel **secundum exteriorem gubernationem** ; et sic quilibet princeps vel prælatus est caput multitudinis sibi subjectæ. **Et per hunc modum dicitur diabolus caput omnium malorum.** Nam, ut dicitur Job 41, 25. *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Pertinet autem ad gubernatorem ut eos quos gubernat, ad suum finem adducat. Finis autem diaboli est aversio rationalis creaturæ a Deo : unde et a principio hominem ab obedientia divini præcepti removere tentavit. Ipsa autem aversio a Deo habet rationem finis, in quantum appetitur sub specie libertatis, secundum illud Jer. 2, 20 : *A seculo confregisti jugum, rupisti vincula* (1), *et dixisti*: *Non serviam.* In quantum igitur ad hunc finem aliqui adducuntur peccando, sub diaboli regimine et gubernatione cadunt ; et ex hoc dicitur eorum caput.

Ad primum ergo dicendum quod, licet diabolus interius non influat rationali menti, tamen suggerendo inducit ad malum.

Ad secundum dicendum quod gubernator non semper suggerit singulis subjectis ut suæ voluntati obediant ; sed proponit omnibus signum suæ voluntatis, ad cujus sequelam aliqui excitantur inducti, alii propria sponte ; sicut patet in duce exercitus, cujus vexillum sequuntur milites, etiam nullo persuadente. Sic igitur primum peccatum diaboli, qui ab initio peccat, ut dicitur 1 Joan. 3, propositum est omnibus ad sequendum, quod quidam imitantur per suggestionem ipsius, quidam propria sponte absque ulla suggestione. Et secundum hoc omnium malorum caput est diabolus, in quantum ipsum imitantur, secundum illud Sap. 2, 24 : *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.*

(1) Vulgata:.. *jugum meum, rupisti vincula mea...*

Ad tertium dicendum quod omnia peccata conveniunt in aversione a Deo, licet ab invicem differant secundum conversionem ad diversa commutabilia bona.

ARTICULUS VIII

Utrum antichristus possit etiam dici caput omnium malorum.

2-2, quæst. 84, art. 3 et 4 ; et 3 Sent., dist. 13, quæst. 2, art. 1, corp. ; et Verit. quæst. 29, art. 4, corp. ; et Mal. quæst. 8, art. 1, corp. ; et Op. 2, cap. 223 ; et 1 Cor. 11, lect. 3.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod antichristus non sit caput malorum. Unius enim corporis non sunt diversa capita. Sed diabolus est caput multitudinis malorum. Non ergo antichristus est eorum caput.

2. Præterea, antichristus est membrum diaboli. Sed caput distinguitur a membris. Ergo antichristus non est caput malorum.

3. Præterea, caput habet influentiam in membra. Sed antichristus nullam habet influentiam in malos qui eum præcesserunt. Ergo antichristus non est caput malorum.

— Sed contra est quod Job 21, super illud : *Interrogate quemlibet de viatoribus*, dicit Glossa ord. Greg. lib. 15 Moral., cap. 36, parum a princ. : *Dum de omnium malorum corpore loqueretur, subito ad omnium iniquorum caput* (antichristum) *verba convertit.*

RESPONDEO dicendum quod sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., in capite naturali tria inveniuntur, scilicet ordo, perfectio et virtus influendi. — **Quantum igitur ad ordinem temporis, non dicitur antichristus esse malorum caput,** quasi ejus peccatum præcesserit, sicut præcessit peccatum diaboli. — **Similiter etiam non dicitur esse caput malorum propter virtutem influendi** : etsi enim aliquos sui temporis ad malum sit conversurus, exterius inducendo ; non tamen illi qui ante eum fuerunt, ab ipso sunt in malitiam inducti, nec etiam ejus malitiam sunt imitati. Unde secundum hoc non posset dici caput omnium malorum, sed aliquorum. — **Relinquitur ergo quod dicatur caput omnium malorum propter malitiæ perfectionem.** Unde super illud 2 ad Thess. 2 : *Ostendens se, tanquam sit Deus*, dicit Glossa ord. Haym. : *Sicut in Christo omnis plenitudo Divinitatis inhabitavit, ita in antichristo omnis malitiæ plenitudo ;* non quidem ita quod humanitas ejus sit assumpta a diabolo in unitatem personæ, sicut humanitas Christi a Filio Dei ; sed quia diabolus suam malitiam eminentius ei influet suggerendo quam omnibus aliis. Et secundum hoc omnes alii mali qui præcesserunt, sunt quasi quædam figura antichristi, secundum

illud 2 ad Thess. 2, 7 : *Mysterium jam operatur iniquitatis.*

Ad primum ergo dicendum quod diabolus et antichristus non sunt duo capita, sed unum, quia antichristus dicitur esse caput, in quantum plenissime invenitur in eo impressa malitia diaboli. Unde super illud, 2 ad Thess. 2 : *Ostendens se, tanquam sit Deus,* dicit Glossa ord. Haym. : *In ipso erit caput omnium malorum, scilicet diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ.* Non autem dicitur in eo esse per unionem personalem, nec per intrinsecam inhabitationem, quia sola Trinitas menti illabitur, ut dicitur in lib. de eccles. Dogm., cap. 83, sed per malitiæ effectum.

Ad secundum dicendum quod, sicut caput Christi est Deus, et tamen ipse est caput Ecclesiæ, ut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., ad 2, ita antichristus est membrum diaboli, et tamen est caput malorum.

Ad tertium dicendum quod antichristus non dicitur caput omnium malorum propter similitudinem influentiæ, sed propter similitudinem perfectionis. In eo enim diabolus quasi malitiam suam ducet ad caput, per modum quo dicitur aliquis ad caput suum propositum ducere, cum illud perfecerit.

QUÆSTIO IX

DE SCIENTIA CHRISTI IN COMMUNI. — *In qualuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de scientia Christi: circa quam duo consideranda sunt. — Primo quam scientiam Christus habuerit. — Secundo de unaquaque scientiarum ipsius.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum Christus habuerit aliquam scientiam præter divinam; 2° utrum habuerit scientiam quam habent beati vel comprehensores ; 3° utrum habuerit scientiam inditam vel infusam ; 4° utrum habuerit aliquam scientiam acquisitam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus habuerit aliquam scientiam præter divinam.

3 Sent., dist. 14, art. 1 quæst. 1 et Verit. quæst. 20, art. 2 ; et Opusc. 2, cap. 214.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit aliqua scientia præter divinam. Ad hoc enim necessaria est scientia, ut per eam aliqua cognoscantur. Sed Christus per scientiam divinam cognoscebat omnia. Superfluum igitur fuisset quod in eo esset alia scientia.

2. Præterea, lux minor per majorem offuscatur. Sed omnis scientia creata comparatur ad scientiam Dei increatam, sicut lux minor ad majorem.

Quæstio. 9. — Ut quæstiones de scientia Christi facilius intelligi possint, in memoriam revocanda est philosophiæ doctrina de *intellectu.* Intellectus est proprietas substantiæ spiritualis, et est illa facultas superior qua distinguimur a brutis. Definitur: « Potentia perceptiva veritatis, seu entis sub ratione veri ». Per primas particulas convenit cum aliis potentiis cognoscitivis : differt vero, quia cum cæteræ potentiæ cognoscant objecta particularia, et in illis solum qualitates exteriores attingant, intellectus respicit pro objecto ens in communi. Unde omne ens pertinet ad objectum intellectus. — Intellectus recte dividitur in agentem et patientem, id est in illum qui species rerum abstrahit a phantasmatibus, et in illum qui species istas recipit, ut per eas intelligat (supra, 1 Part. quæst. 79, art. 1). — Objectum intellectus humani pro statu hujus vitæ, et quamdiu anima illigatur corpori, est quidditas materialis, et ea quæ ex rerum materialium cognitione deduci possunt (supra, 1 Part. quæst. 12, art. 4, et quæst. 84, art. 7). — Intellectus intelligit formando *verbum* id est similitudinem objecti, non ab externa aliqua causa impressam intellectui, sed ab eo procedentem per modum cujusdam partus vitalis et interni, quo intelligens non modo exprimit in sese objectum, ac illud quasi interne loquitur sibi, sed etiam in tali expressione sua ipsum in actu secundo intelligit. Unde verbum illud dicitur etiam species expressa, dictio cordis, conceptus et conceptio mentis. — Nota etiam (ut pluries jam fuit dictum), quod quando intellectus dividitur in practicum et speculativum, in intelligentiam et discursum, in rationem superiorem et inferiorem, hæc omnia non significant res diversas, sed eamdem diversimode sumptam (Cfr. Goudin, Zigliara, Sanseverino).

Art. 1. — Hic art. supponit Christum scientiam divinam habere. — D. Thomas, nomen *scientiæ* pro nomine *cognitionis* usurpat, ut ipse in art. exponit, et generatim agit de cognitione ut actum primum et secundum comprehendit : unde cum respondet in Christo esse scientiam creatam, utrumque affirmat, scilicet esse in illo cognitionem creatam, et principia ad illam necessaria (Suarez). — Conclusiones sequentes habet Medina : 1. Non est hæresis manifesta, negare habi um scientiæ creatum in anima Christi. 2. Hæresis est manifesta negare scientiam creatam fuisse in anima Christi, sive sit habitus, sive actus. 3. Temerarium est et proximum errori negare in Christo fuisse habitum scientiæ creatæ, cum dona Spiritus Sancti, ac virtutes infusæ secundum fidem fuere in Christo, et inter dona et virtutes, sunt scientia, sapientia intellectus, etc. — Hæc sunt verba S. Agathonis papæ, recepta in Concil. VI œcumenico, de quibus hic loquitur S. Doctor : « Omnia duplicia unius ejusdemque Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, secundum evangelicam traditionem asserimus, id est duas ejus naturas prædicamus; divinam scilicet et humanam; et unamquamque proprietatem naturalem habere confitemur; et habere divinam, omnia quæ divina sunt; et humanam omnia quæ humana sunt, absque ullo peccato ». Non quidem, ut animadvertit Joannes a S. Thoma, fuit definitum esse in Christo duas scientias vel sapientias sub hoc nomine scientiæ vel sapientiæ; sed definitum esse duas voluntates et duas operationes, et similiter habuisse naturam humanam, omnia quæ humana sunt, etc. Ex quibus definitionibus attendens magis ad sensum quam ad verba, intulit in corp. art. illam causam: « quia nihil naturalium Christo defuit, qui totam nostram naturam suscepit », et ideo damnatam esse positionem negantium duas scientias vel sapientias in Christo, id est operationes illius, quia sine illis, neque mens Christi esset similis nostræ, neque omnes proprietates et perfectiones habuisset in Christo naturalis natura et consequenter neque consequerentur duæ operationes voluntatis (Joann. a S. Thoma). — Cfr. S. Thom. *de Verit.* quæst. 20, art. 1; et S. Ambros. *de Incarnat.* cap. 7.

Ergo in Christo non refulsit alia scientia quam divina.

3. Præterea, unio humanæ naturæ ad divinam facta est in persona, ut ex supra dictis patet, quæst. 2, art. 2. Ponitur autem in Christo secundum quosdam quædam scientia unionis per quam scilicet Christus ea quæ ad mysterium incarnationis pertinent, plenius scivit quam aliquis alius. Cum ergo unio personalis contineat duas naturas, videtur quod in Christo non sint duæ scientiæ, sed una tantum scientia pertinens ad utramque naturam.

— Sed contra est quod Ambriosus dicit in libro de Incarnat., cap. 7, a med. : *Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ : suscepit sensum hominis, sed non sensum carnis inflatum.* Sed ad sensum hominis pertinet scientia creata. Ergo in Christo fuit scientia creata.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, quæst. 5, Filius Dei humanam naturam integram assumpsit, id est, non solum corpus, sed etiam animam, non solum sensitivam, sed etiam rationalem. Et ideo **oportuit quod haberet scientiam creatam,** propter tria. — Primo quidem propter animæ perfectionem. Anima enim secundum se considerata est in potentia ad intelligibilia cognoscenda ; est enim sicut tabula in qua nihil est scriptum ; et tamen possibile est in ea scribi propter (1) intellectum possibilem, quo est omnia fieri, ut dicitur in 3 de Anima, text. 18. Quod autem est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur ad actum. Non autem fuit conveniens quod Filius Dei humanam naturam imperfectam assumeret, sed perfectam, utpote qua mediante totum humanum genus ad perfectum erat reducendum. Et ideo oportuit quod anima Christi esset perfecta per aliquam scientiam quæ esset propria perfectio ejus. Et ideo oportuit in Christo esse aliquam scientiam præter scientiam divinam : alioquin anima Christi esset imperfectior animabus aliorum hominum. — Secundo, quia cum quælibet res sit propter suam operationem, ut dicitur in 2 de Cœlo (text. 17), frustra haberet Christus animam intellectivam, si non intelligeret secundum illam : quod pertinet ad scientiam creatam. — Tertio, quia aliqua scientia creata pertinet ad animæ humanæ naturam, scilicet illa per quam naturaliter cognoscimus prima principia : scientiam enim hic large accipimus pro qualibet cognitione intellectus humani. Nihil autem naturalium Christo defuit, quia totam humanam naturam suscepit, ut supra dictum est, quæst. 5. Et ideo in sexta synodo (Constantinop. III, gener. 6, act. 4, in epist. Agath. PP. ad Impp.), damnata est positio negantium in Christo esse duas scientias, vel duas sapientias.

Ad primum ergo dicendum quod Christus cognovit omnia per scientiam divinam operatione increata, quæ est ipsa Dei essentia : Dei enim intelligere est sua substantia, ut probat Philosophus 12 Metaph., text. 39. Unde hic actus non potuit esse animæ humanæ Christi, cum sit alterius naturæ. Si igitur non fuisset in anima Christi aliqua alia scientia præter divinam, nihil cognovisset : et ita fuisset frustra assumpta ; cum omnis res sit propter suam operationem.

Ad secundum dicendum quod si duo lumina accipiantur ejusdem ordinis, minus offuscatur per majus ; sicut lumen solis offuscat lumen candelæ, quorum utrumque accipitur in ordine illuminantis. Si vero accipiantur duo lumina, ita quod majus sit in ordine illuminantis, et minus in ordine illuminati, minus lumen non offuscatur per majus, sed magis augetur, sicut lumen aeris per lumen solis. Et hoc modo lumen scientiæ non offuscatur, sed magis clarescit in anima Christi per lumen scientiæ divinæ, quæ est *lux vera illuminans* (1) *omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Joan. 1, 9.

Ad tertium dicendum quod ex parte unitorum ponitur scientia in Christo et quantum ad naturam divinam, et quantum ad humanam ; ita quod propter unionem secundum quam est eadem hypostasis Dei et hominis, id quod est Dei attribuitur Deo, ut supra dictum est, quæst. 3, art. 1, in arg. et responsionib., et art. 6, arg. 3. Sed ex parte ipsius unionis non potest poni in Christo aliqua scientia. Nam unio illa est ad esse personale, scientia autem non convenit personæ nisi ratione alicujus naturæ.

(1) Ita cum Mss. theologi et Nicolaius. — Al., *per*.

ARTICULUS II

Utrum Christus habuerit scientiam quam habent beati vel comprehensores.

Inf., art. 3, corp.; et Opusc. 2, cap. 217.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — Hic et in sequentibus art. semper præsupponuntur et intelliguntur prædicta de Christo, scilicet quod sua humanitas sit ad salutem nostram operandam divinitatis instrumentum liberum et conjunctum (quæst. 2, art. 6, ad 4, et quæst. 7, art. 1, ad 3.); item quod sit caput hominum et angelorum (quæst. 8, art. 1, 4). His prædictis namque subintellectis, ut decet, clarius apparebit, et quod reducens aliquid de potentia ad actum beatitudinis, debet esse actu beatum, et quod causam talem esse oportet excellentissime potiorem. Pro regula vero universali, deserviat tibi notabile hoc scilicet quod in articulis sequentibus semper et ubique, nisi aliud in contrarium obstet, præmissa anteriorum articulorum doctrina subintelligi debet. Ideo enim tam artificiosum illorum ordinem sic contexuit Angelicus Doctor (Porrecta). — Quod Christus ab instanti suæ conceptionis Dei essentiam viderit, habueritque beatam scientiam, omnes theologi scholastici definiunt in 3 Sentent., dist. 14; quæ veritas efficaciter demonstratur a D. Thoma, infra quæst. 34, art. 4, Cfr. etiam Opusc. 3, cap. 216.

(1) Vulgata... *quæ illuminat...*

in Christo non fuerit scientia beatorum vel comprehensorum. Scientia enim beatorum est per participationem divini luminis, secundum illud Psal. 35, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen.* Sed Christus non habuit lumen divinum tanquam participatum, sed ipsam Divinitatem in se habuit substantialiter manentem, secundum illud Coloss. 2, 9 : *In Christo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter.* Ergo in Christo non fuit scientia beatorum.

2. Præterea, scientia beatorum eos beatos facit, secundum illud Joan. 17, 3 : *Hæc est vita æterna, ut cognoscunt te solum verum Deum* (1), *et quem misisti Jesum Christum.* Sed homo ille fuit beatus ex hoc ipso quod fuit Deo unitus in persona, secundum illud Psal., 64, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti.* Non ergo oportet ponere in ipso scientiam beatorum.

3. Præterea, scientia duplex homini competit, una secundum suam naturam, alia supra naturam. Scientia autem beatorum, quæ in divina visione consistit, non est secundum naturam hominis, sed supra ejus naturam. In Christo autem fuit alia supernaturalis scientia multo altior, scilicet scientia divina. Non ergo oportuit in Christo esse scientiam beatorum.

— Sed contra, scientia beatorum in Dei cognitione consistit. Sed ipse plene cognovit Deum, etiam secundum quod homo, secundum illud Joan. 8, 55 : *Scio eum, et sermonem ejus servo.* Ergo in Christo fuit scientia beatorum.

RESPONDEO dicendum quod illud quod est in potentia reducitur in actum per id quod est actu : oportet enim esse calidum id per quod alia calefiunt. Homo autem est in potentia ad scientiam beatorum, quæ in Dei visione consistit ; et ad eam ordinatur sicut ad finem : est enim creatura rationalis capax illius beatæ cognitionis, in quantum est ad imaginem Dei. Ad hunc autem finem beatitudinis homines reducuntur per Christi humanitatem, secundum illud Hebr. 2, 10 : *Decebat eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari* (2). Et ideo **oportuit quod cognitio beata in Dei visione consistens, excellentissime Christo homini conveniret,** quia semper causam oportet esse potiorem causato.

Ad primum ergo dicendum quod divinitas unita est humanitati Christi, secundum personam, non secundum essentiam vel naturam ; sed cum unitate personæ remanet distinctio naturarum. Et ideo anima Christi, quæ est pars humanæ naturæ, per aliquod lumen participatum a natura divina, perfecta est ad scientiam beatam, qua Deus per essentiam videtur.

(1) Vulgata :... *solum Deum verum...*
(2) Vulgata :... *consummare.*

Ad secundum dicendum quod ex ipsa unione homo ille est beatus beatitudine increata, sicut ex unione est Deus; sed præter beatitudinem increatam oportuit in natura humana Christi esse quamdam beatitudinem creatam, per quam anima ejus in ultimo fine humanæ naturæ constitueretur.

Ad tertium dicendum quod visio seu scientia beata est quodam modo supra naturam animæ rationalis, in quantum scilicet propria virtute ad eam pervenire non potest; alio vero modo est secundum naturam ipsius, in quantum scilicet secundum naturam suam capax est ejus, prout scilicet est ad imaginem Dei facta, ut supra dictum, in corp. art. Sed scientia increata est omnibus modis supra naturam animæ humanæ.

ARTICULUS III

Utrum Christus habuerit scientiam inditam vel infusam.

Inf., quæst. 12, art. 1, corp. ; et 3 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 3, quæst. 3 ; et Ver. quæst. 20, art. 2, corp., fin., et art. 3 ; et Opusc. 2, cap. 216.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non sit alia scientia indita vel infusa præter scientiam beatam. Omnis enim alia scientia comparatur ad scientiam beatam sicut imperfectum ad perfectum. Sed præsente cognitione perfecta, excluditur cognitio imperfecta, sicut manifesta visio faciei excludit ænigmaticam visionem fidei, ut patet 1 ad Cor. 13. Cum igitur in Christo fuerit scientia beata, ut dictum est art. præc., videtur quod non potuerit in eo esse alia scientia indita.

2. Præterea, imperfectior modus cognitionis disponit ad perfectiorem ; sicut opinio, quæ est

ART. 3. — In titulo ponitur disjunctio terminorum illorum, videlicet *indita* vel *infusa*, ut satisfiat diversimode illam appellantibus. Scientia siquidem ista, quia simul cum natura animæ datur, *indita* vocatur : quia vero non acquiritur, nec ex vi naturæ animam ipsam comitatur, sed Deo alia actione creante animam, et alia actione influente scientiam, quamvis simul tempore habetur, ideo *infusa* nuncupatur. Et revera infusa vocanda est, si proprie loquendum est. Angelorum autem scientia indita proprie vocatur, quia comes est naturæ, ut illius proprietas naturalis, eademque actione, qua Verbum Dei creat angelicam naturam, imprimit in illam species intelligibiles perfectivas intellectus angelici. Potest nihilominus gratia animæ Christi dici scientia indita, pro quanto comitatur naturaliter animam Christi, non ut creatam, sed ut assumptam a Verbo, sicut et gratia habitualis : est enim Unigenitus a Patre, plenus non solum gratiæ, sed veritatis. — Adverte hic quod natura humana assumpta a Verbo, debet absque imperfectione poni ex parte animæ ; nam ex parte corporis, nihil prohibet imperfectionem affirmare in illa, in sui principio, quia minoratus est paulo minus ab angelis, propter corpus passibile. Scientia autem ad animam spectat (Cajetanus). — Dupliciter potest aliqua scientia esse infusa, vel *per se*, quia natura sua postulat illum productionis modum, vel *per accidens*, quia licet acquiri possit, ex accidente infundtur. D. Thomas ergo de scientia per se infusa loquitur, ut constat ex tota quæst. præsenti, præsertim art. 4 (Suarez).

per syllogismum dialecticum, disponit ad scientiam, quæ est per syllogismum demonstrativum. Habita autem perfectione, non est ulterius necessaria dispositio, sicut habito termino, non est necessarius motus. Cum ergo cognitio quæcumque alia creata comparetur ad cognitionem beatam sicut imperfectum ad perfectum, et sicut dispositio ad terminum, videtur quod cum Christus habuerit cognitionem beatam, non fuerit ei necessarium habere aliam cognitionem.

3. Præterea, sicut materia corporalis est in potentia ad formam sensibilem, ita intellectus possibilis est in potentia ad formam intelligibilem. Sed materia corporalis non potest simul recipere duas formas sensibiles, unam perfectiorem, et aliam minus perfectam. Ergo neque anima potest simul recipere duplicem scientiam, unam perfectiorem et aliam minus perfectam : et sic idem quod prius.

— Sed contra est quod dicitur Coloss. 2, 3, quod in Christo *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., decebat ut natura humana assumpta a Verbo Dei imperfecta non esset. Omne autem quod est in potentia est imperfectum, nisi reducatur ad actum. Intellectus autem possibilis humanus est in potentia ad omnia intelligibilia ; reducitur autem in actum per species intelligibiles, quæ sunt quædam formæ completivæ ipsius, ut patet ex his quæ dicuntur in 3 de Anima, text. 32 et 38. Et ideo oportet in Christo ponere scientiam inditam, in quantum per Verbum Dei animæ Christi sibi personaliter unitæ impressæ sunt species intelligibiles ad omnia ad quæ intellectus possibilis est in potentia, sicut etiam per Verbum Dei impressæ sunt species intelligibiles menti angelicæ in principio creationis rerum, ut patet per Augustinum, 2 super Gen. ad litt., cap. 8. Et ideo sicut in angelis secundum eumdem Augustinum, 4 sup. Gen. ad litt. cap. 22, 24 et 30, ponitur duplex cognitio : *una* scilicet matutina, per quam cognoscunt res in Verbo, et *alia* vespertina, per quam cognoscunt res in propria natura per species sibi inditas ; ita **præter scientiam divinam et increatam, est in Christo secundum ejus animam scientia beata, qua cognoscit Verbum, et res in Verbo ; et scientia infusa sive indita, per quam cognoscit res in propria natura per species intelligibiles humanæ menti proportionatas.**

Ad primum ergo dicendum quod visio imperfecta fidei in sui ratione includit oppositum manifestæ visionis, eo quod de ratione fidei est ut sit de non visis, ut in secunda parte dictum est (2-2, quæst. 1, art. 4). Sed cognitio quæ est per species inditas non includit aliquid oppositum cognitioni beatæ. Et ideo non est eadem ratio utrobique.

Ad secundum dicendum quod dispositio se habet ad perfectionem dupliciter, *uno* modo sicut via ducens ad perfectionem ; *alio* modo sicut effectus a perfectione procedens : per calorem enim disponitur materia ad suscipiendam formam ignis ; qua tamen adveniente, calor non cessat, sed remanet, quasi quidam effectus talis formæ ; et similiter opinio ex syllogismo dialectico causata, est via ad scientiam, quæ per demonstrationem acquiritur : qua tamen acquisita, potest remanere cognitio quæ est per syllogismum dialecticum, quasi consequens scientiam demonstrativam, quæ est per causam, quia ille qui cognoscit causam, ex hoc etiam magis potest cognoscere signa probabilia, ex quibus procedit dialecticus syllogismus. Et similiter in Christo simul cum scientia beatitudinis manet scientia indita, non quasi via ad beatitudinem, sed quasi per beatitudinem confirmata.

Ad tertium dicendum quod cognitio beata non fit per speciem, quæ sit similitudo divinæ essentiæ, vel eorum quæ in divina essentia cognoscuntur, ut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 12, art. 2 ; sed talis cognitio est ipsius divinæ essentiæ immediate, per hoc quod ipsa essentia divina unitur menti beatæ sicut intelligibile intelligenti : quæ quidem essentia divina est forma excedens proportionem cujuslibet creaturæ. Unde nihil prohibet quin cum hac forma superexcedente simul insint rationali menti species intelligibiles proportionatæ suæ naturæ.

ARTICULUS IV

Utrum Christus habuerit aliquam scientiam acquisitam.

Inf., quæst. 12, art. 2, et quæst. 15, art. 8, et Opusc. 2, cap. 215 ; et 3 Sent., dist. 14, quæst. 3, art. 3, quæst. 5, ad 3, et 18, quæst. 1, art. 3, ad 5 ; et Verit. quæst. 20, art. 3, ad 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit aliqua scientia experimentalis acquisita. Quidquid enim Christo conveniens fuit

ART. 4. — In titulo adverte quod aliud sonat et alio tendit. Nam sonat scientiam experimentalem acquisitam, quæ communiter se habet ad actualem experientiam, quam quis acquirere potest, vel ad habitualem scientiam intellectu ex experientia acquisitam ; tendit autem ad perscrutationem hujus secundi membri, quia de hoc tantum est difficultas (Cajetanus). — Nota *scientia acquisita*, hoc est scientia per species intelligibiles media intellectus agentis actione ex phantasmatibus abstractas et in intellectu possibili receptas. Hinc patet quid quæratur in titulo per ly *scientia experimentalis*. Est enim hoc ac si ibidem diceretur : Utrum in Christo fuerit scientia per species intelligibiles ab intellectu agente, ex phantasmatibus abstractas habita. Quasi ex ordine articulorum dicatur : postquam conclusum est art. 3, quod intellectus possibilis animæ Christi cognovit res in sua ipsarum natura, per species sibi infusas, nunc inquirendum restat, utrum idem

excellentissime habuit. Sed Christus non habuit excellentissime scientiam acquisitam : non enim institit studio litterarum, quo perfectissime scientia acquiritur : dicitur enim Joan. 7, 15 : *Mirabantur Judæi dicentes : Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit ?* Ergo videtur quod in Christo non fuerit aliqua scientia acquisita.

2. Præterea, ei quod est plenum, non potest aliquid superaddi. Sed potentia animæ Christi fuit impleta per species intelligibiles divinitus inditas, ut dictum est art. præc. Ergo non potuerunt supervenire ejus animæ aliquæ species acquisitæ.

3. Præterea, in eo qui jam habet habitum scientiæ, per ea quæ a sensu accipit, non acquiritur novus habitus (quia sic duæ formæ ejusdem speciei simul essent in eodem) ; sed habitus qui prius inerat, confirmatur et augetur. Ergo cum Christus habuerit habitum scientiæ inditæ, non videtur quod per ea quæ sensu percepit, aliquam aliam scientiam acquisierit.

— Sed contra est quod Hebr. 5, 8, dicitur : *Cum esset Filius Dei, didicit ex his* (1) *quæ passus est, obedientiam*, Glossa interl. Haym., *id est expertus est.* Fuit ergo in Christo aliqua experimentalis scientia, quæ est scientia acquisita.

RESPONDEO dicendum quod, ut ex supra dictis patet, art. 1, huj. quæst., nihil eorum quæ Deus in nostra natura plantavit, defuit humanæ naturæ assumptæ a Dei Verbo. Manifestum est autem quod in humana natura Deus plantavit non solum intellectum possibilem, sed etiam intellectum agentem. Unde necesse est dicere quod in anima Christi fuit non solum intellectus possibilis, sed etiam intellectus agens. Si autem in aliis Deus et natura nihil frustra faciunt, ut Philosophus dicit in 1 de Cœlo, text. 31, et lib. 2, text. 59, multo minus in anima Christi aliquid fuit frustra. Frustra autem est quod non habet propriam operationem, cum omnis res sit propter suam operationem, ut dicitur in 2 de Cœlo, text. 17. Propria autem operatio intellectus agentis est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas a phantasmatibus: unde dicitur in 3 de Anima, text. 18, quod intellectus agens est *quo est omnia facere.* Sic igitur necesse est dicere quod in Christo fuerint aliquæ species intelligibiles per actionem intellectus agentis in intellectu possibili ejus receptæ ; quod est esse in ipso scientiam acquisitam, quam quidam experimentalem nominant.

Et ideo quamvis aliter alibi scripserim, 3 Sent., quæst. 3, art. 3, quæst. 5, dicendum est **in Christo fuisse scientiam acquisitam, quæ proprie est scientia secundum modum humanum**, non solum ex parte subjecti recipientis, sed etiam ex parte causæ agentis. Nam talis scientia ponitur in Christo secundum lumen intellectus agentis, quod est animæ humanæ connaturale. Scientia autem infusa attribuitur animæ secundum lumen desuper infusum ; qui modus cognoscendi est proportionatus naturæ angelicæ. Scientia vero beata, per quam ipsa Dei essentia videtur, est propria et connaturalis soli Deo, ut in prima parte dictum est, quæst. 12, art. 4.

Ad primum ergo dicendum quod cum duplex sit modus acquirendi scientiam, scilicet inveniendo et addiscendo ; modus qui est per inventionem, est præcipuus ; modus autem qui est per disciplinam, est secundarius. Unde dicitur in 1 Ethic., cap. 4, in fin. : *Ille quidem est optimus qui omnia per seipsum intelligit ; bonus autem rursus est ille qui bene dicenti obedit.* Et ideo Christo magis competebat habere scientiam acquisitam per inventionem quam per disciplinam ; præsertim cum ipse daretur a Deo omnibus in doctorem, secundum illud Joel. 2, 23 : *Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem justitiæ.*

Ad secundum dicendum quod humana mens duplicem habet respectum : unum quidem ad superiora ; et secundum hunc respectum anima Christi fuit plena per scientiam inditam. — Alius autem respectus ejus est ad inferiora, id est, ad phantasmata, quæ sunt nata movere mentem humanam per virtutem intellectus agentis. Oportuit autem quod etiam secundum hunc respectum anima Christi scientia impleretur, non quin prima plenitudo menti humanæ sufficeret secundum se ipsam, sed oportebat eam perfici etiam secundum comparationem (1) ad phantasmata.

Ad tertium dicendum quod alia ratio est de habitu acquisito et de habitu infuso ; nam habitus scientiæ acquiritur per comparationem humanæ mentis ad phantasmata, unde secundum eamdem rationem non potest alius habitus iterato acquiri ; sed habitus scientiæ infusæ est alterius rationis, utpote a superiori descendens in animam, non secundum proportionem phantasmatum. Et ideo non est eadem ratio de utroque habitu.

---

intellectus possibilis, cognosceret res in propria ipsarum natura, per species ex phantasmatibus vigore luminis intellectus agentis abstractas (Porrecta). — Sensus tituli est an in Christo fuerit scientia acquisita, et tali modo, scilicet per proprios actus paulatim comparata. Quid autem nomine scientiæ intelligat, non satis constat, potest enim intelligere, vel proprium habitum scientiæ in rigore sumptum, ut Cajetanus illum intelligit, et videtur sane mens ejus, vel generaliter quemcumque habitum in intellectu acquisitum, sive sit species, sive quidvis aliud, de quo magis videntur procedere probationes D. Thomæ (Suarez).

(1) Vulgata :.. *ex iis.*

(1) Ita Mss. et edit. passim. — Al., *conformationem.*

QUÆSTIO X

DE SCIENTIA BEATA ANIMÆ CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualibet prædictarum scientiarum. Sed quia de scientia divina dictum est in prima parte, quæst. 14, restat nunc dicendum de aliis tribus : — primo, de scientia beata ; — secundo, de scientia indita ; — tertio, de scientia acquisita.

Sed quia etiam de scientia beata, quæ in Dei visione consistit, plura dicta sunt in prima parte, quæst. 12 ; hic illa sola videntur dicenda quæ proprie pertinent ad animam Christi. Circa hoc ergo quæruntur quatuor : 1° utrum anima Christi comprehenderit Verbum sive divinam essentiam ; 2° utrum in Verbo cognoverit omnia ; 3° utrum anima Christi in Verbo cognoverit infinita ; 4° utrum videat Verbum sive divinam essentiam clarius qualibet alia creatura.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum anima Christi comprehenderit Verbum sive divinam essentiam.

3 Sent., dist. 14, art. 2, quæst. 1 et 2 ; Ver. quæst. 20, art. 4 et 5, corp. et quæst. 2, art. 1, corp., et Opusc. 2, cap. 216 ; et 1 Timoth. 6, lect. 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi comprehenderit et comprehendat Verbum sive divinam essentiam. Dicit enim Isidorus, lib. 1 de summo Bono, cap. 3, quod *Trinitas sibi soli nota est, et homini assumpto.* Igitur homo assumptus communicat cum sancta Trinitate in illa notitia sui quæ est sanctæ Trinitati propria. Hujusmodi autem est notitia comprehensionis. Ergo anima Christi comprehendit divinam essentiam.

2. Præterea, majus est uniri Deo secundum esse personale quam secundum visionem. Sed sicut Damascenus dicit in 3 lit. orth. Fid., cap. 6, circ. med., *tota divinitas in una personarum est unita humanæ naturæ in Christo.* Multo ergo magis tota natura divina videtur ab anima Christi: et ita videtur quod anima Christi comprehende rit divinam essentiam.

3. Præterea, illud quod convenit Filio Dei per naturam, convenit filio hominis per gratiam, ut Augustinus dicit in 1 de Trin. (implic. cap. 13). Sed comprehendere divinam essentiam competit Filio Dei per naturam. Ergo filio hominis competit per gratiam ; et ita videtur quod anima Christi per gratiam Verbum comprehenderit.

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 83 QQ., quæst. 14, in princ. : *Quod se comprehendit finitum est sibi.* Sed essentia divina non est finita in comparatione ad animam Christi, cum in infinitum eam excedat. Ergo anima Christi non comprehendit Verbum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, quæst. 2, art. 1 et 6, sic facta est unio naturarum in persona Christi, quod tamen proprietas utriusque naturæ inconfusa permanserit, ita scilicet quod *increatum manserit increatum, et creatum manserit infra limites creaturæ*, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 3, ad fin., et cap. 4. Est autem impossibile quod aliqua creatura comprehendat divinam essentiam, sicut in prima parte ostensum est, quæst. 12, art. 1, 4 et 7, eo quod infinitum non comprehenditur a finito. Et ideo dicendum quod **anima Christi nullo modo comprehendit divinam essentiam.**

Ad primum ergo dicendum quod homo assumptus connumeratur (1) divinæ Trinitati in sui cognitione non ratione comprehensionis, sed ratione cujusdam excellentissimæ cognitionis præ cæteris creaturis.

Ad secundum dicendum quod nec etiam in unione, quæ est secundum esse personale, natura humana comprehendit Dei Verbum sive naturam divinam ; quæ quamvis tota unita fuerit humanæ naturæ in una persona Filii, non tamen fuit tota virtus divinitatis ab humana natura quasi circumscripta. Unde Augustinus dicit in epist. ad Volusianum, 136, al. 3, aliquant. a princ. : *Scire te volo, non hoc christianam habere doctrinam quod ita Deus infusus sit carni, ut curam gubernandæ universitatis vel deseruerit, vel amiserit, vel ad illud corpusculum quasi contractam collectamque transtulerit.* Et similiter anima Christi totam Dei essentiam videt, non tamen eam comprehendit, quia non totaliter eam videt, id est, non ita perfecte sicut visibilis est, ut in prima parte expositum est, quæst. 12, art. 7.

Ad tertium dicendum quod verbum illud Au-

QUÆSTIO. — Juxta proœmium S. Thomæ, hic solum agitur de excessu, quem anima Christi habet, respectu aliorum beatorum ; qui excessus tripliciter consideratur a S. Thoma. 1° Per comparationem ad scientiam increatam Dei. 2° Per comparationem ad ipsum Christum. 3° Per comparationem ad Beatos. Respectu Dei, an perveniat ad hoc quod comprehendat Deum ; respectu suiipsius, utrum cognoscat omnia, vel saltem infinita ; respectu aliorum Beatorum, utrum in perfectione et claritate superet omnes Beatos.

ART. 1. — Titulus clarus est ex dictis in 1ª, parte, quæst. 12, ubi de Dei comprehensione tractatum est. Comprehendere namque, est cognoscere rem, quantum cognoscibilis est, ita quod non possit plus cognosci, quam cognoscitur. — In Concil. Basileensi, inter censuras approbatas deinde a Nicolao V, reperitur damnatio erroris cujusdam Augustini de Roma, archiepiscopi Nazareni, scilicet : « Anima Christi videt Deum tam clare et intense sicut Deus videt seipsum. »

(1) Al., *conformatur.*

gustini est intelligendum de gratia unionis, secundum quam omnia quæ dicuntur de Filio Dei secundum divinam naturam, etiam dicuntur de filio hominis propter identitatem suppositi. Et secundum hoc vere potest dici quod filius hominis est comprehensor divinæ essentiæ, non quidem secundum animam, sed secundum divinam naturam: per quem etiam modum potest dici quod filius hominis est creator.

Articulus II

Utrum anima Christi in Verbo cognoverit omnia.

3 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 2, et art. 4, ad 3 et 4; et Ver. quæst. 8, art. 4, corp., et quæst. 20, art. 4 et 5: et Quodl. 3, quæst. 2, art. 1, corp., et Opusc. 2, cap. 216; et Opusc. 6, quæst. 81.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi in Verbo non cognoscat omnia. Dicitur enim Marci 13, 32 : *De die autem illa* (1) *nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater.* Non ergo omnia scit in Verbo.

2. Præterea, quanto aliquis perfectius cognoscit aliquod principium, tanto plura in illo principio cognoscit. Sed Deus perfectius videt essentiam suam quam anima Christi. Ergo plura cognoscit in Verbo quam anima Christi. Non ergo anima Christi in Verbo cognoscit omnia.

3. Præterea, quantitas scientiæ attenditur secundum quantitatem scibilium. Si ergo anima Christi sciret in Verbo omnia quæ scit Verbum, sequeretur quod scientia animæ Christi æquaretur scientiæ divinæ, creatum videlicet increato : quod est impossibile.

— Sed contra est quod super illud Apocal. 5 : *Dignus est agnus qui occisus est, accipere... divinitatem et sapientiam,* Glossa ord. dicit, *id est omnium cognitionem.*

Respondeo dicendum quod cum quæritur an Christus cognoscat omnia in Verbo, ly *omnia* potest dupliciter accipi : — Uno modo proprie, ut **distribuat pro omnibus quæ quocumque modo sunt, vel erunt, vel fuerunt vel facta, vel dicta, vel cogitata a quocumque, secundum quodcumque tempus. Et sic dicendum est quod anima Christi in Verbo cognoscit omnia.** Unusquisque enim intellectus creatus in Verbo cognoscit, non quidem omnia simpliciter, sed tanto plura, quanto perfectius videt Verbum. Nulli tamen intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quæ ad ipsum spectant. Ad Christum autem et ad ejus dignitatem spectant quodammodo omnia, in quantum ei subjecta sunt omnia. Ipse etiam est omnium judex constitutus a Deo, *quia filius hominis est,* ut dicitur Joan. 5, et ideo anima Christi in Verbo cognoscit omnia existentia, secundum quodcumque tempus, et etiam hominum cogitatus, quorum est judex, ita ut quod de eo dicitur Joan. 2, 25 : *Ipse enim sciebat quid esset in homine*, possit intelligi non solum quantum ad scientiam divinam, sed etiam quantum ad scientiam animæ ejus, quam habet in Verbo. — Alio modo ly *omnia* potest accipi magis large, ut extendatur non solum ad omnia quæ sunt actu secundum quodcumque tempus, sed etiam ad omnia quæcumque sunt in potentia, nunquam reducenda vel reducta ac actum. Horum autem **quædam sunt in sola potentia divina : et hujusmodi non omnia cognoscit in Verbo anima Christi.** Hoc enim esset comprehendere omnia quæ Deus potest facere, quod esset comprehendere divinam virtutem, et per consequens divinam essentiam. Virtus enim quælibet cognoscitur per cognitionem omnium in quæ potest. Quædam vero sunt non solum in potentia divina, sed etiam **in potentia creaturæ : et hujusmodi omnia scit anima Christi in Verbo ;** comprehendit enim in Verbo omnis creaturæ essentiam, et per consequens potentiam, et virtutem, et omnia quæ sunt in potentia creaturæ.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum intellexerunt Arius et Eunomius, non quantum ad scientiam animæ, quam in Christo non ponebant, ut supra dictum est, quæst. 9, art. 1 ; sed quantum ad divinam cognitionem Filii, quem ponebant esse minorem Patre quantum ad scientiam. Sed istud stare non potest, quia per Verbum Dei facta sunt omnia, ut dicitur Joan. 1, et inter alia facta sunt etiam per ipsum omnia tempora. Nihil autem per ipsum factum est quod ab eo ignoretur. Dicitur ergo nescire diem et horam judicii, quia non facit scire : interrogatus enim super hoc ab Apostolis, Act. 1, hoc eis noluit revelare ; sicut e contrario legitur Genesis 22, 12 : *Nunc cognovi quod timeas Deum*, id est, nunc cognoscere te feci. Dicitur autem Pater scire, quia hujusmodi cognitionem tradidit Filio. Unde in hoc ipso quod dicitur, *nisi Pater*, datur intelligi quod Filius cognoscit, et non solum quantum ad divinam naturam, sed etiam quantum ad humanam, quia, ut Chrysostomus argumentatur, hom. 78 in Matth., aliquant. a princ., si Christo homini datum est ut

---

Art. 2. — Hic art. est contra errorem Agnoetarum et Ignoitarum, dicentium humanitatem Verbi, secundum subsistentiam ei unitam, diem ultimum, horamque totius consummationis nescire. Ariani etiam abutebantur verbis S. Marci (hic ad 1), ut probarent Filium minorem esse Patre. — Titulus art. de omnibus quæ eminenter in Deo continentur, intelligendus est, ut ex corp. aperte colligitur; de iis enim quæ formaliter in Deo sunt, supponi D. Thomas non solum ab anima Christi, sed a quolibe beato, omnia videri. Ex iis vero, quæ sunt tantem eminenter in Deo, quædam interdum actu futura sunt, quædam nunquam, ex quibus aliqua in potentia creaturæ alia in sola Dei virtute, et omnipotentia continentur. Juxta hæc tria membra, respondet D. Thomas tribus assertionibus (Suarez).

(1) Vulgata : *De die autem illo vel hora, nemo...*

sciat qualiter oporteat judicare, quod est majus, multo magis datum est ei scire quod minus est, scilicet tempus judicii. — Origenes tamen, tract. 30 in Matth., vers. fin., hoc exponit de Christo secundum corpus ejus, quod est Ecclesia, quæ hoc tempus ignorat. — Quidam autem dicunt hoc intelligendum de filio Dei adoptivo, non de filio naturali.

Ad secundum dicendum quod Deus in tantum perfectius cognoscit suam essentiam quam anima Christi, quod eam comprehendit. Et ideo cognoscit omnia, non solum quæ sunt in actu secundum quodcumque tempus, quæ dicitur cognoscere scientia visionis, sed etiam omnia quæcumque ipse facere potest, quæ dicitur cognoscere per simplicem intelligentiam, ut in 1 habitum est, quæst. 14, art. 9. Scit ergo anima Christi omnia quæ Deus in seipso cognoscit per scientiam visionis ; non tamen omnia quæ Deus in seipso cognoscit per scientiam simplicis intelligentiæ ; et ita plura scit Deus in seipso quam anima Christi.

Ad tertium dicendum quod quantitas scientiæ non solum attenditur secundum numerum scibilium, sed etiam secundum claritatem cognitionis. Quamvis igitur scientia animæ Christi, quam habet in Verbo, parificetur scientiæ visionis quam Deus habet in seipso, quantum ad numerum scibilium scientia tamen Dei excedit in infinitum, quantum ad claritatem cognitionis scientiam animæ Christi, quia lumen increatum divini intellectus in infinitum excedit lumen creatum quodcumque receptum in anima Christi : licet, absolute loquendo, scientia divina excedat scientiam animæ Christi, non solum quantum ad modum cognoscendi, sed etiam quantum ad numerum scibilium, ut dictum est in corp. art.

Articulus III

Utrum anima Christi in Verbo cognoverit infinita.

Part. 1, quæst. 14, art. 12 ; et 3 Sent. dist. 14, quæst. 1, art. 2, quæst. 4, ad 2 ; et Verit. quæst. 20, art. 4, corp., et ad 1, 2 et 5 ; et Quodl. 3, quæst. 2, art. 1 ; et Op. 9 quæst. 81.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi non possit cognoscere infinita in Verbo. Quod enim infinitum cognoscatur, repugnat definitioni infiniti, prout dicitur in 3 Physic., text. 63, quod *infinitum est cujus quantitatem accipientibus, semper est aliquid extra accipere.* Impossibile autem est definitionem a definito separari, quia hoc esset contradictoria esse simul. Ergo impossibile est quod anima Christi sciat infinita.

2. Præterea, infinitorum scientia est infinita. Sed scientia animæ Christi non potest esse infinita : est enim capacitas ejus finita, cum sit creata. Non ergo anima Christi potest cognoscere infinita.

3. Præterea, infinito non potest esse aliquid majus. Sed plura continentur in scientia divina, absolute loquendo, quam in scientia animæ Christi, ut dictum est art. præc. Ergo anima Christi non cognoscit infinita.

— Sed contra, anima Christi cognoscit totam suam potentiam et omnia in quæ potest. Potest autem in emundationem infinitorum peccatorum, secundum illud 1 Joan. 2, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris ; non autem pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.* Ergo anima Christi cognoscit infinita.

Respondeo dicendum quod scientia non est nisi entis, eo quod ens et verum convertuntur. Dupliciter autem dicitur aliquid ens : — uno modo simpliciter, quod scilicet est ens *actu ;* — alio modo secundum quid, quod scilicet est ens *in potentia.* Et quia, ut dicitur in 9 Metaph., text. 20, unumquodque cognoscitur, secundum quod est actu ; non autem secundum quod est in potentia ; scientia primo et principaliter respicit ens actu ; secundario autem respicit ens in potentia : quod quidem non secundum seipsum cognoscibile est, sed secundum quod cognoscitur illud in cujus potentia existit.

Quantum igitur ad primum modum scientiæ, anima Christi non scit infinita, quia non sunt infinita in actu, etiam si accipiantur omnia quæcumque sunt in actu, secundum quodcumque tempus, eo quod status generationis et corruptionis non durat in infinitum. Unde est certus numerus non solum eorum quæ sunt absque generatione et corruptione, sed etiam generabilium et corruptibilium.

Quantum vero ad alium modum sciendi, anima Christi in Verbo scit infinita ; scit enim, ut dictum est art. præc., omnia quæ sunt in potentia creaturæ. Unde cum in potentia creaturæ sint infinita, per hunc modum scit infinita, quasi

---

Art. 3. — Hic art. de infinita multitudine substantiarum intelligendus est, quia licet D. Thomas in toto art. hoc non declaret, tamen responsio et doctrina ejus cogit, ut de substantiis et non de accidentibus intelligatur. Supponit enim D. Thomas in hac scientia beata animæ Christi, distinguendam esse scientiam visionis, qua videntur res futuræ in aliqua differentia temporis, a scientia simplicis intelligentiæ qua videntur ea, quæ fieri possunt, sed nunquam erunt (Suarez). — Quando B. Thomas hic negat animam Christi scientia visionis scire infinita, eum loqui de substantiis sive de rebus per se subsistentibus. Loquendo autem de omnibus absolute sive substantiis, sive accidentibus, concedendum est quod anima Christi per scientiam visionis sciat infinita potentia ; quia cognoscit rerum præsentium, præteritarum aut futurarum multitudinem tantam, cujus non sit invenire ultimam unitatem. Quæ multitudo propterea non est infinita actu, non solum quia nunquam existet tota simul ; sed etiam quia non est tanta quin possit in eodem ordine dari major. Infinito autem nihil est majus in illo ordine secundum, quem est infinitum (Sylvius).

quadam scientia simplicis intelligentiæ, non autem scientia visionis.

Ad primum ergo dicendum quod infinitum, sicut in prima parte dictum, est quæst. 7, art. 1, dupliciter dicitur : — uno modo secundum rationem formæ; et sic dicitur infinitum negative, scilicet id quod est forma vel actus non limitatus per materiam vel subjectum, in quo recipiatur : et hujusmodi infinitum, quantum est de se, est maxime cognoscibile propter perfectionem actus, licet non sit comprehensibile a potentia finita creaturæ : sic enim dicitur Deus infinitus. Et tale infinitum anima Christi cognoscit, licet non comprehendat, — Alio modo dicitur infinitum secundum rationem materiæ : quod quidem dicitur privative, ex hoc scilicet quod non habet formam quam natum est habere : et per hunc modum dicitur infinitum in quantitate. Tale autem infinitum ex sui ratione est ignotum, quia scilicet est quasi materia cum privatione formæ, ut dicitur 3 Phys., text. 65. Omnis autem cognitio est per formam vel actum. Sic ergo si hujusmodi infinitum cognosci debeat secundum modum ipsius cogniti, impossibile est quod cognoscatur. Est enim modus ipsius ut accipiatur pars ejus post partem : ut dicitur in 3 Phys., text. 62 et 63. Et hoc modo verum est quod ejus quantitatem accipientibus, scilicet parte accepta post partem, semper est aliquid extra accipere. Sed sicut materialia possunt accipi ab intellectu immaterialiter et multa unite; ita infinita possunt accipi ab intellectu non per modum infiniti, sed quasi finite; ut sic ea quæ sunt in se ipsis infinita, sint in intellectu cognoscentis finita. Et hoc modo anima Christi scit infinita, in quantum scilicet scit ea non discurrendo per singula, sed in aliquo uno; puta in aliqua creatura, in cujus potentia existunt infinita, et principaliter in ipso Verbo.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet aliquid esse infinitum uno modo quod est alio modo finitum; sicut si imaginemur in quantitatibus superficiem quæ sit secundum longitudinem infinita; secundum latitudinem autem finita. Sic igitur si essent infiniti homines numero, haberent quidem infinitatem secundum aliquid, scilicet secundum multitudinem ; secundum tamen essentiæ rationem haberent finitatem, eo quod omnium essentia esset limitata sub ratione unius speciei. Sed id quod est simpliciter infinitum, secundum essentiæ rationem, est Deus, ut in 1, parte dictum est, quæst. 7, art. 2. Proprium autem objectum intellectus est *quod quid est*, ut dicitur 3 de Anima, text. 26, ad quod pertinet ratio speciei. Sic igitur anima Ghristi, propter hoc quod habet capacitatem finitam, id quod est simpliciter infinitum secundum essentiam, scilicet Deum, attingit quidem, sed non comprehendit, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Id autem infinitum quod in creaturis est in potentia, potest comprehendi ab anima Christi, quia comparatur ad ipsam secundum essentiæ rationem, ex qua parte infinitatem non habet. Nam etiam intellectus noster intelligit universale, puta naturam generis vel speciei quod quodammodo habet infinitatem, in quantum potest de infinitis prædicari.

Ad tertium dicendum quod id quod est infinitum omnibus modis, non potest esse nisi unum. Unde et Philosophus dicit in 1 de Cœlo, text. 2 et 3, quod quia corpus est ad omnem partem dimensionatum, impossibile est esse plura corpora infinita. Si tamen aliquid esset infinitum uno modo tantum, nihil prohiberet esse plura talia infinita ; sicut si intelligeremus plures lineas infinitas secundum longitudinem protractas in aliqua superficie finita secundum latitudinem. Quia igitur infinitum non est substantia quædam, sed accidit rebus quæ dicuntur infinitæ, ut dicitur 3 Physic., text. 37 et 38, sicut infinitum multiplicatur secundum diversa subjecta, ita necesse est quod proprietas infiniti multiplicetur, ita quod conveniat unicuique illorum secundum illud subjectum. Est autem quædam proprietas infiniti quod infinito non sit aliquid majus. Sic igitur si accipiamus unam lineam infinitam, in illa non est aliquid majus infinito : et similiter si accipiamus quamcumque aliarum linearum infinitarum, manifestum est tamen quod uniuscujusque earum partes sunt infinitæ. Oportet ergo quod omnibus illis partibus infinitis non sit aliquid majus in illa linea; tamen in alia linea et in tertia erunt plures partes etiam infinitæ præter istas. Et hoc etiam videmus in numeris accidere, nam species numerorum parium sunt infinitæ, et similiter species numerorum imparium ; et tamen numeri pares et impares sunt plures quam pares. Sic igitur dicendum est quod infinito simpliciter, et quoad omnia nihil est majus ; infinito autem secundum quid determinatum non est aliquid majus in illo ordine ; potest tamen accipi aliquid aliud majus extra illum ordinem. Per hunc igitur modum infinita sunt in potentia creaturæ ; et tamen plura sunt in potentia Dei quam in potentia creaturæ. Et similiter anima Christi scit infinita scientia simplicis intelligentiæ; plura tamen scit Deus secundum hunc scientiæ vel intelligentiæ modum.

Articulus iv

Utrum anima Christi videat Verbum sive divinam essentiam clarius qualibet alia creatura.

Sup., quæst. 9, art. 2, corp., et inf., quæst. 11, art. 5, ad 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi non perfectius videat Verbum quam quælibet alia creatura. Perfectio enim cognitionis est secundum medium cognoscendi; sicut perfectior est cognitio quæ habetur per medium syllogismi demomstrativi quam quæ habetur per medium syllogismi dialectici. Sed omnes beati vident Verbum immediate per ipsam divinam essentiam, ut in 1 parte dictum est, quæst. 12, art. 2. Ergo anima Christi non perfectius videt Verbum quam quælibet alia creatura.

2. Præterea, perfectio visionis non excedit potentiam visivam. Sed potentia rationalis animæ, qualis est anima Christi, est infra potentiam intellectivam angeli, ut patet per Dionysium 4 cap. cœl. Hier., ante med. Ergo anima Christi non perfectius videt Verbum quam angeli.

3. Præterea, Deus in infinitum perfectius videt Verbum suum quam anima Christi. Sunt ergo infiniti gradus medii possibiles inter modum quo Deus videt Verbum suum, et inter modum quo anima Christi videt Verbum ipsum. Ergo non est asserendum quod anima Christi perfectius videat Verbum, vel essentiam divinam, quam quælibet alia creatura.

— Sed contra est quod Apostolus dicit ad Ephes. 1, 20, quod *Deus constituit Christum ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem Principatum, et Potestatem, et Virtutem, et Dominationem, et omne nomen quod nominātur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.* Sed in illa cœlesti gloria tanto aliquis est superior, quanto perfectius cognoscit Deum. Ergo anima Christi perfectius videt Deum quam quævis alia creatura.

Respondeo dicendum quod visio divinæ essentiæ convenit omnibus beatis secundum participationem luminis derivati in eos a fonte Verbi Dei, secundum illud Eccli. 1, 5: *Fons sapientiæ, Verbum Dei in excelsis.* Huic autem Verbo Dei propinquius conjungitur anima Christi, quæ est unita Verbo in persona, quam quævis alia creatura. Et ideo plenius recipit influentiam luminis, in quo Deus videtur ab ipso Verbo, quam quæcumque alia creatura. Et ideo **præ cæteris creaturis perfectius videt ipsam primam veritatem, quæ est Dei essentia**: unde dicitur Joan. 1, 14: *Vidimus gloriam ejus, quasi Unigeniti a Patre plenum* non solum *gratiæ*, sed etiam *veritatis.*

Ad primum ergo dicendum quod perfectio cognitionis, quantum est ex parte cogniti, attenditur secundum medium; sed quantum est ex parte cognoscentis, attenditur secundum potentiam vel habitum. Et inde est quod etiam inter homines per unum medium unus perfectius cognoscit aliquam conclusionem quam alius. Et per hunc modum anima Christi, quæ abundantiori repletur lumine, perfectius cognoscit divinam essentiam quam alii beati, licet omnes ipsam Dei essentiam videant per seipsam.

Ad secundum dicendum quod visio divinæ essentiæ excedit naturalem potentiam cujuslibet creaturæ, ut in prima parte dictum est quæst. 12, art. 4. Et ideo gradus in ipsa attenduntur magis secundum ordinem gratiæ in quo Christus est excellentissimus, quam secundum ordinem naturæ, secundum quem natura angelica præfertur humanæ.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est de gratia, quæst. 7, art. 12, quod non potest esse major gratia quam gratia Christi per respectum ad unionem Verbi : idem etiam dicendum est et de perfectione divinæ visionis; licet, absolute considerando, possit esse aliquis gradus altior sublimiorque secundum infinitatem divinæ potentiæ.

Art. 4. — In resp. ad 2, nota expositionem majoris propositionis assumptæ, in corp. art., in qua dictum est, quod visio Dei attenditur secundum participationem divini luminis. Explanatur siquidem hic quod visio Dei attenditur, et secundum virtutem naturæ vilumen dentis, et secundum lumen gloriæ, sed magis secundum gloriæ, quod spectat ad ordinem gratiæ. Et hoc bene notabis, quia hic habes quod pari existente lumine gloriæ in homine et angelo, perfectius videt Deum angelus quam homo; et merito quia visus auctior melius videt quam visus minus auctus, cæteris paribus. Et ex hoc ulterius sequitur, quod si Verbum Dei assumpisset in unitatem personalem, aliquam angelicam naturam, cum lumine gloriæ æquali illi quod anima Christi de facto habet, angelus ille perfectius videret divinam essentiam, quam modo videat anima Christi (Cajetanus). Ad hæc autem verba Cajetani, addit Joannes a S. Thoma : sed hæc sententia communiter rejicitur quia perfectio visionis ex sola perfectione luminis gloriæ desumitur, non ex perfectione activitatis potentiæ; unde Suarez dicit quod hæc verba Cajetani sunt corrigenda, quia falsa sunt, et contra expressam doctrinam S. Thomæ. — In *resp. ad.* 2, adverbium *magis* improprie sumitur, et sensus est gradum visionis attendi secundum ordinem gratiæ, et non secundum ordinem naturæ. Constat enim ex adjunctis, et ex 1 part. quæst. 12, quod visio excedat naturalem potentiam, ideoque non attendatur quantitas visionis ex natura, sed ex gratia (Sylvius). — *Corollaria* tolius hujus quæst., ex Gonet desumpta : 1° Christum per scientiam beatam videre in Verbo infinitas substantias. 2° Christum non successive sed simul et a principio beatitudinis, omnia præsentia, præterita et futura cognoscere. 3° Beatitudinem animæ Christi, esse majorem beatitudine cujusvis creaturæ possibilis, de lege ordinaria.

QUÆSTIO XI

DE SCIENTIA INDITA VEL INFUSA ANIMÆ CHRISTI.

In sex articulos divisa.

Deinde considerandum est de scientia indita vel infusa animæ Christi : et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum secundum hanc scientiam Christus sciat omnia ; 2° utrum hac scientia uti potuerit non convertendo se ad phantasmata ; 3° utrum hæc scientia fuerit collativa ; 4° de comparatione hujus scientiæ ad scientiam angelicam ; 5° utrum fuerit scientia habitualis ; 6° utrum fuerit distincta per diversos habitus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum secundum scientiam inditam vel infusam Christus omnia sciat.

Inf., quæst. 12, art. 1, corp., et ad 3 ; et 3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, et quæst. 4, corp., et quæst. 5, ad 2 ; et Ver. quæst. 20, art. 6 ; et Opusc. 2, cap. 216.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod secundum hanc scientiam Christus non cognoverit omnia. Hæc enim scientia indita est Christo ad perfectionem possibilis intellectus ejus. Sed intellectus possibilis animæ humanæ non videtur esse in potentia ad omnia simpliciter, sed ad illa sola circa quæ potest reduci in actum per intellectum agentem qui est proprium activum ipsius : quæ quidem sunt cognoscibilia secundum rationem naturalem. Ergo secundum hanc scientiam non cognovit Christus ea quæ naturalem rationem excedunt.

2. Præterea, phantasmata se habent ad intellectum humanum sicut colores ad visum, ut dicitur in 3 de Anima (implic. text. 18, 31 et 39). Sed non pertinet ad perfectionem visivæ potentiæ cognoscere ea quæ sunt omnino absque colore. Ergo neque ad perfectionem intellectus humani pertinet cognoscere ea quorum non possunt esse phantasmata, sicut sunt substantiæ separatæ. Sic ergo cum hujusmodi scientia fuerit in Christo ad perfectionem animæ intellectivæ ipsius ; videtur quod per hujusmodi scientiam non cognoverit substantias separatas.

3. Præterea, ad perfectionem intellectus non pertinet cognoscere singularia. Videtur ergo quod per hujusmodi scientiam anima Christi singularia non cognoverit.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 11, quod *replebit eum Spiritus sapientiæ et intellectus, scientiæ et consilii,* sub quibus comprehenduntur omnia cognoscibilia : nam ad *sapientiam* pertinet cognitio omnium divinorum ; ad *intellectum* autem pertinet cognitio omnium immaterialium ; ad *scientiam* autem pertinet cognitio omnium conclusionum ; ad *consilium* autem cognitio omnium agibilium. Ergo videtur quod Christus secundum scientiam inditam sibi per Spiritum Sanctum habuerit omnium cognitionem.

RESPONDEO dicendum quod, sicut prius dictum est, quæst. 9, art. 1, conveniens fuit ut anima Christi omnino esset perfecta per hoc quod omnis ejus potentialitas sit reducta ad actum. Est autem considerandum quod in anima humana, sicut in qualibet creatura, consideratur duplex potentia passiva : una quidem per comparationem ad agens naturale ; alia vero per comparationem ad agens primum, quod potest quamlibet creaturam reducere in actum aliquem altiorem actu in quem reducitur per agens naturale ; et hæc consuevit vocari potentia obedientiæ in creatura. Utraque autem potentia animæ Christi fuit reducta in actum secundum hanc scientiam divinitus inditam. Et ideo secundum eam **anima Christi primo quidem cognovit quæcumque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis, sicut sunt quæcumque pertinent ad scientias humanas : secundo vero per hanc scientiam cognovit Christus omnia illa quæ per revelationem divinam hominibus innotescunt,** sive pertineant ad donum sapientiæ, sive ad donum prophetiæ, sive ad quodcumque donum Spiritus Sancti ; — **omnia enim ista abundantius et plenius cæteris cognovit anima Christi. Ipsam tamen Dei essentiam per hanc scientiam non cognovit, sed solum per primam,** de qua supra dictum est, quæst. præc.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de potentia naturali animæ intellectivæ, quæ scilicet est per comparationem ad agens naturale, quod est intellectus agens.

Ad secundum dicendum quod anima humana in statu hujus vitæ, quia quodammodo est ad corpus obligata, ut sine phantasmate intelligere non possit, non potest intelligere substantias separatas. Sed post statum hujus vitæ anima separata poterit aliqualiter substantias separatas per seipsam cognoscere, ut in 1 parte dictum est, quæst. 89, art. 1 et 2, et hoc præcipue manifestum est circa animas beatorum. Christus autem ante passionem non solum fuit viator, sed etiam comprehensor : unde anima ejus poterat cognoscere

---

QUÆST. 11. — Secunda scientia animæ Christi est infusa per se ad cognoscendum extra Verbum. In ea vero, considerat tria, scilicet objectum (art. 1), actum (art. 2-4) et habitum art. 5, 6).

ART. 1. — Hic explicat primo ea ad quæ se extendit ista scientia, et supponit tanquam certum principium, hanc scientiam fuisse in Christo perfectam, quod intelligitur de perfectione intensiva et extensiva. — Patet quod per hanc scientiam Christus cognovit omnia singularia, præsentia, præterita, futura, etc... et licet contrarie senserit Auctor in 3 Sent. dist. 14 et de Verit. quæst. 20, art. 6, re tamen accuratius perpensa, hic ita asserit.

substantias separatas per modum quo cognoscit anima separata.

Ad tertium dicendum quod cognitio singularium non pertinet ad perfectionem animæ intellectivæ secundum cognitionem speculativam; pertinet tamen ad perfectionem ejus secundum cognitionem practicam, quæ non perficitur absque cognitione singularium, in quibus est operatio, ut dicitur in 6 Ethic., cap. 7, circ. fin. Unde ad prudentiam requiritur memoria præteritorum, cognitio præsentium et providentia futurorum, ut Tullius dicit in sua Rhetor., lib. 2 de Invent., aliquant. ante fin. Quia igitur Christus habuit plenitudinem prudentiæ secundum donum consilii, consequens est quod cognoverit omnia singularia præsentia, præterita et futura.

Articulus II

Utrum Christus hac scientia uti potuerit, convertendo se ad phantasmata.

Inf., art. 4, et quæst. 34, art. 2, ad 3; et 3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 2, et 3, corp.; et Ver. quæst. 20, art. 3, ad 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi non potuerit intelligere secundum hanc scientiam, nisi convertendo se ad phantasmata, quia, ut dicitur 3 de Anima (implic., text. 38, 31 et 39), phantasmata comparantur ad animam intellectivam humanam, sicut colores ad visum. Sed potentia visiva Christi non potuit exire in actum nisi convertendo se ad colores. Ergo etiam neque anima intellectiva ejus potuit aliquid intelligere nisi convertendo se ad phantasmata.

2. Præterea, anima Christi est ejusdem naturæ cum animabus nostris; alioquin ipse non esset ejusdem speciei nobiscum, contra id quod Apostolus dicit Philipp. 2, 7, quod *est in similitudinem hominum factus*. Sed anima nostra non potest intelligere nisi convertendo se ad phantasmata. Ergo etiam neque anima Christi.

3. Præterea, sensus dati sunt homini ut deserviant intellectui. Si igitur anima Christi intelligere potuit absque conversione ad phantasmata, quæ per sensus accipiuntur, sequeretur quod sensus frustra fuissent in anima Christi, quod est inconveniens. Videtur igitur quod anima Christi non potuerit intelligere nisi convertendo se ad phantasmata.

— Sed contra est quod anima Christi cognovit quædam quæ per phantasmata cognosci non possunt, scilicet substantias separatas. Potuit igitur intelligere, non convertendo se ad phantasmata.

RESPONDEO dicendum quod Christus in statu ante passionem fuit simul viator et comprehensor, ut infra magis patebit, quæst. 15, art. 10, et præcipue quidem conditiones viatoris habuit ex parte corporis, in quantum fuit passibile; conditiones vero comprehensoris maxime habuit ex parte animæ intellectivæ. Est autem hæc conditio animæ comprehensoris ut nullo modo subdatur suo corpori, aut ab eo dependeat, sed totaliter ei dominetur. Unde et post resurrectionem ex anima gloria redundabit ad corpus. Ex hoc autem anima hominis viatoris indiget ad phantasmata converti, quod est corpori obligata, et quodammodo ei subjecta, et ab eo dependens. Et ideo **animæ beatæ et ante resurrectionem, et post, intelligere possunt absque conversione ad phantasmata. Et hoc etiam oportet dicere de anima Christi, quæ plene habuit facultatem comprehensoris.**

Ad primum ergo dicendum quod similitudo illa quam Philosophus ponit, non attenditur quantum ad omnia. Manifestum est enim quod finis potentiæ visivæ est cognoscere colores; finis autem potentiæ intellectivæ non est cognoscere phantasmata, sed cognoscere species intelligibiles, quas apprehendit a phantasmatibus, et in phantasmatibus secundum statum præsentis vitæ. Est igitur similitudo quantum ad hoc ad quod aspicit utraque potentia, non autem quantum ad hoc in quod utriusque potentiæ conditio terminatur. Nihil autem prohibet secundum diversos status ex diversis rem aliquam ad suum finem tendere. Finis tamen proprius alicujus rei semper est unus. Et ideo licet visus nihil cognoscat absque colore; intellectus tamen secundum aliquem statum potest cognoscere absque phantasmate, sed non absque specie intelligibili.

Ad secundum dicendum quod, licet anima Christi fuerit ejusdem naturæ cum animabus nostris; habuit tamen aliquem statum quem animæ nostræ non habent nunc in re, sed solum in spe, scilicet statum comprehensoris.

Ad tertium dicendum quod licet anima Christi potuerit intelligere non convertendo se ad phantasmata, poterat tamen intelligere se ad phantasmata convertendo. Et ideo sensus non fuerunt frustra in ipsa; præsertim cum sensus non dentur homini solum ad scientiam intellectivam, sed etiam ad necessitatem vitæ animalis.

Art. 2. — Incipit determinare de scientia infusa, quantum ad perfectiones actus, removendo illius imperfectiones; et prima imperfectio est dependentia a phantasmatibus, quæ scientiæ infusæ non convenit neque ratione sui, neque ex parte subjecti. Ratio unde habet anima non dependere a phantasmatibus, est quod sit beata, licet per accidens ex dispensatione, corpus non sit glorificatum, sicut in Christo.

Articulus III

Utrum hæc scientia fuerit collativa.

3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 3; et Verit. quæst. 20, art. 3, ad 1.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi hanc scientiam non habuerit per modum collationis. Dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 14, ad fin., et lib. 2, cap. 22, a med. : *In Christo non dicimus consilium neque electionem.* Non autem removentur hæc a Christo, nisi in quantum important collationem et discursum. Ergo videtur quod in Christio non fuerit scientia collativa vel discursiva.

2. Præterea, homo indiget collatione et discursu rationis ad inquirenda ea quæ ignorat. Sed anima Christi cognovit omnia, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 2. Non ergo in ea fuit scientia discursiva vel collativa.

3. Præterea, scientia animæ Christi se habuit per modum comprehensorum, qui angelis conformantur, ut dicitur Matth. 22. Sed in angelis non est scientia discursiva seu collativa, ut patet per Dionysium, 7 cap. de div. Nom., inter princ. et med. lect. 2. Ergo nec etiam in anima Christi fuit scientia discursiva seu collativa.

— Sed contra est quod Christus habuit animam rationalem, ut supra habitum est, quæst. 5, art. 3. Propria autem operatio animæ rationalis est conferre et discurrere de uno in aliud. Ergo in Christo fuit scientia discursiva vel collativa.

Respondeo dicendum quod aliqua scientia potest esse discursiva vel collativa dupliciter. — Uno modo **quantum ad scientiæ acquisitionem**; sicut accidit in nobis, qui procedimus ad cognoscendum unum per aliud, sicut effectus per causas, vel e converso. **Et hoc modo scientia animæ Christi non fuit discursiva vel collativa,** quia hæc scientia, de qua nunc loquimur, fuit ei divinitus indita, non per investigationem rationis acquisita. — Alio modo potest dici aliqua scientia discursiva vel collativa **quantum ad usum**; sicut interdum scientes ex causis concludunt effectus, non ut de novo addiscant, sed volentes uti scientia quam jam habent. **Et hoc modo scientia animæ Christi poterat esse collativa et discursiva :** poterat enim ex uno aliud concludere, sicut sibi placebat; sicut Matth. 17, cum Dominus quæsisset a quibus reges terræ tributum acciperent, a filiis suis, an ab alienis, Petro respondente, quod ab alienis, conclusit : *Ergo liberi sunt filii.*

Ad primum ergo dicendum quod a Christo excluditur consilium quod est cum dubitatione, et per consequens electio, quæ in sui ratione tale consilium includit; nod autem a Christo excluditur usus consiliandi.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de discursu et collatione, prout ordinantur ad scientiam acquirendam.

Ad tertium dicendum quod beati conformantur angelis quantum ad dona gratiarum; manet tamen differentia quæ est secundum naturam : et ideo uti collatione et discursu, est connaturale animabus beatorum, non autem angelis.

Articulus IV

Utrum hæc scientia in Christo fuerit major scientia angelorum.

Sup., quæst. 10, art. 4, et inf., art. 6, ad 1, et quæst. 59, art. 6, corp.; et 3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, ad 1 et art. 2, quæst. 2, corp., et art. 3, quæst. 2, corp.; et Ver. quæst. 20, art. 3, corp., et art. 4, corp., et 6, corp.; et Opusc. 2, cap. 216.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod hujusmodi scientia in Christo fuerit minor quam in angelis. Perfectio enim proportionatur perfectibili. Sed anima humana secundum ordinem naturæ est infra naturam angelicam. Cum igitur scientia, de qua nunc loquimur, sit indita animæ Christi ad perfectionem ipsius, videtur quod hujusmodi scientia fuerit infra scientiam qua perficitur natura angelica.

2. Præterea, scientia animæ Christi fuit aliquo modo collativa et discursiva : quod non potest dici de scientia angelica. Ergo scientia animæ Christi fuit inferior scientia angelorum.

3. Præterea, quanto aliqua scientia est magis immaterialis, tanto est potior. Sed scientia angelorum est immaterialior quam scientia animæ Christi, quia anima Christi est actus corporis, et habet conversionem ad phantasmata; quod de angelis dici non potest. Ergo scientia angelorum est potior quam scientia animæ Christi.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Heb. 2, 9 : *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria et honore coronatum :* ex quo apparet quod propter solam passionem mortis dicatur Christus ab Angelis minoratus. Non ergo propter scientiam.

Respondeo dicendum quod **scientia indita animæ Christi potest dupliciter considerari : uno modo secundum illud quod habuit a**

Art. 3. — Hæc doctrina insinuatur a Symbolo S. Athanasii : « Christus est perfectus homo ex anima *rationali* et humana carne subsistens »; Item a conciliis œcumenicis IV, V, VI et postea Florentin. docentibus « Dominum nostrum Jesum Christum ex anima *rationali* et corpore, secundum humanitatem per omnia nobis similem absque peccato ». — Ut vides, hic agit S. Thomas de alia imperfectione scilicet de discursu, inquirendo an ista scientia fuerit collativa, id est per discursum. Et adverte D. Thomam in conclusione docere solum potuisse Christum discurrere per hanc scientiam, non vero indiguisse tali discursu.

causa influente ; alio modo secundum id quod habuit ex subjecto recipiente. — Quantum igitur ad primum, scientia indita animæ Christi fuit multo excellentior quam angelorum scientia, et quantum ad multitudinem cognitorum, et quantum ad scientiæ certitudinem ; quia lumen spiritualis gratiæ, quod est inditum animæ Christi, est multo excellentius quam lumen quod pertinet ad naturam angelicam. — **Quantum autem ad secundum, scientia indita animæ Christi est infra scientiam angelicam,** scilicet quantum ad modum cognoscendi, qui est naturalis animæ humanæ, qui scilicet est per conversionem ad phantasmata, et per collationem et discursum.

Et per hoc patet responsio *ad objecta*.

Articulus v

Utrum hæc scientia fuerit habitualis.

3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 2 et 3 ; et Ver. quæst. 20, art. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit habitualis scientia. Dictum est enim quæst. 9, art. 1, quod animam Christi decuit maxima perfectio scientiæ. Sed major est perfectio scientiæ existentis in actu quam existentis in potentia vel habitu. Ergo conveniens fuisse videtur quod omnia sciret in actu. Non ergo habuit habitualem scientiam.

2. Præterea, cum habitus ordinetur ad actum, frustra videtur esse habitualis scientia, quæ nunquam in actum reducitur. Cum autem Christus sciverit omnia, sicut jam dictum est quæst. 10, art. 2, non potuisset actu omnia illa considerare, unum post aliud cogitando, quia infinita non est enumerando pertransire. Frustra igitur fuisset in eo quorumdam scientia habitualis, quod est inconveniens. Habuit ergo actualem scientiam omnium quæ scivit, et non habitualem.

3. Præterea, scientia habitualis est quædam perfectio scientis. Perfectio autem est nobilior perfectibili. Si igitur in anima Christi fuisset aliquis habitus scientiæ creatus, sequeretur quod aliquid creatum esset nobilius quam anima Christi. Non igitur in anima Christi fuit scientia habitualis.

— Sed contra, scientia Christi, de qua nunc loquimur, univoca fuit scientiæ nostræ, sicut et anima ejus fuit unius speciei cum anima nostra. Sed scientia nostra est in genere habitus. Ergo et scientia Christi fuit habitualis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., modus hujus scientiæ inditæ animæ Christi fuit conveniens ipsi subjecto recipienti. Nam receptum est in recipiente per modum recipientis. Est autem hic modus connaturalis animæ humanæ, ut quandoque sit intelligens actu, quandoque in potentia. Medium autem inter puram potentiam et actum completum est habitus. Ejusdem autem generis sunt medium et extrema. Et sic patet quod modus connaturalis animæ humanæ est ut recipiat scientiam per modum habitus. Et ideo dicendum est quod **scientia indita animæ Christi fuit habitualis ; et poterat ea uti quando volebat.**

Ad primum ergo dicendum quod in anima Christi fuit duplex cognitio et utraque suo modo perfectissima. — Una quidem excedens modum naturæ humanæ, qua scilicet vidit Dei essentiam, et alia in ipsa ; et hæc fuit perfectissima simpliciter : et talis cognitio non fuit habitualis, sed actualis respectu omnium quæ hoc modo cognovit. — Alia autem cognitio fuit in Christo secundum modum proportionatum humanæ naturæ, prout scilicet cognovit res per species sibi divinitus inditas, de qua cognitione nunc loquimur : et hæc cognitio non fuit simpliciter perfectissima, sed in genere dumtaxat humanæ cognitionis : unde non oportuit quod esset semper (1) in actu.

Ad secundum dicendum quod habitus reducitur in actum ad imperium voluntatis : nam habitus est quo quis agit cum voluerit. Voluntas autem indeterminate se habet ad infinita. Nec tamen hoc est frustra, licet non in omnia actualiter tendat ; dummodo tendat actualiter in id quod convenit loco et tempori. Et ideo etiam habitus non est frustra, licet non omnia reducantur in actum, quæ habitui subjacent ; dummodo reducatur in actum id quod congruit ad debitum finem voluntatis, secundum exigentiam negotiorum et temporis.

Ad tertium dicendum quod bonum, sicut et ens, dupliciter dicitur : — Uno modo simpliciter, et sic bonum et ens dicitur substantia, quæ in suo esse, et sua bonitate subsistit. — Alio modo dicitur ens et bonum secundum quid, et hoc modo dicitur ens et bonum accidens, non quia ipsum habeat esse et bonitatem, sed quia ejus subjectum est ens et bonum. Sic igitur scientia habitualis non est simpliciter melior aut dignior quam anima Christi, sed secundum quid, cum tota bonitas habitualis scientiæ cadat in bonitatem subjecti.

Art. 5. — Incipit D. Thomas de habitu hujus scientiæ, et in primis inquirit an fuerit habitualis, et potest hoc in duplici sensu accipi. Primo utrum indiguerit habitu ad hanc scientiam : secundo, an hæc scientia fuerit semper in actu, et non in habitu tantum. Et in primo sensu, non est difficultas alicujus momenti, cum etiam ad scientiam beatam indiguerit habitu, qui est lumen gloriæ ; ergo etiam ad hanc scientiam infusam habitu opus fuit, quia fuit scientia supernaturalis. In secundo sensu præcipue disputatur a D. Thoma. (Joann. a S. Thoma.). — In arg *Sed contra*, cum dicit scientiam Christi inditam, esse univocam nostræ, non vult eam esse ejusdem speciei infimæ cum nostra, sed ejusdem generis ; est enim univocatio in genere scientiæ. In resp. ad 1, scientia excedens modum humanæ naturæ, intelligitur ea, quæ non tantum est supra naturam, sed est etiam supra modum connaturalem naturæ creatæ (Sylvius).

(1) In Nicol, deest vox, *semper*.

Articulus VI

Utrum hæc scientia fuerit distincta per diversos habitus.

3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima Christi non fuerit nisi unus habitus scientiæ. Quanto enim scientia est perfectior, tanto est magis unita : unde et angeli superiores per formas magis universales cognoscunt, ut in prima parte dictum est quæst. 55, art. 3. Sed scientia Christi fuit perfectissima. Ergo fuit maxime una. Non ergo fuit distincta per plures habitus.

2. Præterea, fides nostra derivatur a scientia Christi : unde dicitur Hebr. 12, 2 : *Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum.* Sed unus est habitus fidei de omnibus credibilibus, ut in secunda parte dictum est, 2-2, quæst. 4, art. 6. Ergo multo magis in Christo non fuit nisi unus habitus scientiæ.

3. Præterea, scientiæ distinguuntur secundum diversas rationes scibilium. Sed anima Christi omnia scivit secundum unam rationem, scilicet secundum lumen divinitus infusum. Ergo in Christo fuit tantum unus habitus scientiæ.

— Sed contra est quod Zachar. 3, 9, dicitur quod *super lapidem unum*, id est, Christum, *sunt septem oculi* (1). Per oculum autem scientia intelligitur. Ergo videtur quod in Christo fuerint plures habitus scientiæ.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 2 et 4 hujus quæst., scientia indita animæ Christi habuit modum connaturalem animæ humanæ. Est autem connaturale animæ humanæ ut recipiat species in minori universalitate quam angeli ; ita scilicet quod diversas naturas specificas per diversas species intelligibiles cognoscat. Ex hoc autem contingit quod in nobis sint diversi habitus scientiarum, quia sunt diversa scibilium genera, in quantum scilicet ea quæ reducuntur in unum genus, eodem habitu scientiæ cognoscuntur ; sicut dicitur in 1 Posterior., text. 42, quod *una scientia est quæ est unius generis subjecti.* Et ideo **scientia indita animæ Christi fuit distincta secundum diversos habitus.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 4 huj. quæst., scientia animæ Christi est perfectissima et excedens angelorum scientiam quantum ad id quod consideratur in ea ex parte Dei influentis ; est tamen infra scientiam angelicam quantum ad modum recipientis. Et ad hujusmodi modum pertinet quod scientia illa per multos habitus distinguatur, quasi per species magis particulares existens.

Ad secundum dicendum quod fides nostra innititur primæ veritati ; et ideo Christus est auctor fidei nostræ secundum divinam scientiam, quæ est simpliciter una.

Ad tertium dicendum quod lumen divinitus infusum est communis ratio intelligendi ea quæ divinitus revelantur, sicut et lumen intellectus agentis eorum quæ naturaliter cognoscuntur. Et ideo oportuit esse in anima Christi proprias species singularum rerum, ad cognoscendum cognitione propria unumquodque : et secundum hoc oportuit esse diversos habitus scientiæ in anima Christi, ut dictum est in corp. art.

Art. 6. — Habitus scientiæ, includit tam species intelligibiles repræsentantes objecta, quam lumen vel habitum, qui potentiam facilem reddat ad exercendum actum, et præsertim ad judicium ferendum. D. Thomas ergo hoc loco, quantum ex solutione ad 3 colligere licet, potissimum loquitur de habitu hujus scientiæ, ratione specierum intelligibilium, et hoc modo dicit, hanc scientiam esse divisam per plures habitus, et addit hujusmodi habitus seu species intellibiles, esse in hac scientia Christi minus universales, quam species angelicas (Suarez).

(1) Vulgata :... *Septem oculi sunt.*

QUÆSTIO XII

DE SCIENTIA ANIMÆ CHRISTI ACQUISITA. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de scientia animæ Christi acquisita vel experimentali : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum secundum hanc scientiam Christus cognoverit omnia ; 2° utrum in hac scientia profecerit ; 3° utrum aliquid ab homine didicerit ; 4° utrum acceperit aliquid ab angelis.

Articulus primus

Utrum secundum hanc scientiam Christus cognoverit omnia.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod secundum hanc scientiam Christus non omnia cognoverit. Hujusmodi enim scientia per experientiam acquiritur. Sed Christus non omnia expertus est. Non igitur omnia secundum hanc scientiam scivit.

2. Præterea, homo scientiam per sensum acquirit. Sed non omnia sensibilia sensibus corporalibus Christi fuerunt subjecta. Non igitur secundum hanc scientiam omnia cognovit Christus.

Quæstio 12. — Tertia scientia Christi de qua tractat S. Thomas, est acquisita, et connaturalis homini in hac vita.

Art. 1. — In hoc art explicat materiale objectum hujus scientiæ, et supponit sententiam quam supra docuit, nimirum, Christum non habuisse hanc scientiam a Deo infusam sed propria industria et exercitatione, seu actione intellectus agentis comparatam.

3. Præterea, quantitas scientiæ attenditur secundum scibilia. Si igitur secundum hanc scientiam Christus omnia scivisset, esset in eo scientia acquisita æqualis scientiæ infusæ et scientiæ beatæ, quod est inconveniens. Non ergo secundum hanc scientiam Christus omnia scivit.

— Sed contra est quod nihil imperfectum fuit in Christo quantum ad animam. Fuisset autem imperfecta hæc ejus scientia, si secundum eam non scivisset omnia, quia imperfectum est cui potest fieri additio. Ergo secundum hanc scientiam Christus omnia scivit.

RESPONDEO dicendum quod scientia acquisita ponitur in anima Christi, ut supra dictum est, quæst. 9, art. 4, propter convenientiam intellectus agentis, ne ejus actio sit otiosa, quæ facit intelligibilia in actu ; sicut et scientia indita vel infusa ponitur in anima Christi ad perfectionem intellectus possibilis. Sicut autem intellectus possibilis est quo est omnia fieri, ita intellectus agens est quo est omnia facere : ut dicitur in 3 de Anima, text. 18. Et ideo sicut per scientiam inditam scivit anima Christi omnia illa ad quæ intellectus possibilis est quocumque modo in potentia ; ita **per scientiam acquisitam scivit omnia illa quæ possunt sciri per actionem intellectus agentis.**

Ad primum ergo dicendum quod scientia rerum acquiri potest non solum per experientiam ipsarum, sed etiam per experientiam quarumdam aliarum rerum ; cum ex virtute luminis intellectus agentis possit homo procedere ad intelligendum effectus per causas, et causas per effectus, et similia per similia, et contraria per contraria. Sic igitur, licet Christus non fuerit omnia expertus, ex his tamen quæ expertus est, in omnium devenit notitiam.

Ad secundum dicendum quod, licet sensibus corporalibus Christi non fuerint subjecta omnia sensibilia, fuerunt tamen sensibus ejus subjecta aliqua sensibilia, ex quibus propter excellentissimam vim rationis ejus, potuit in aliorum notitiam devenire per modum prædictum, in solut. præc., sicut videndo corpora cœlestia, potuit comprehendere eorum virtutes et effectus, quos habent in istis inferioribus, qui ejus sensibus non subjacebant : et eadem ratione ex quibuscumque aliis in aliorum notitiam devenire potuit.

Ad tertium dicendum quod secundum istam scientiam anima Christi non simpliciter cognovit omnia, sed illa omnia quæ per lumen intellectus agentis homini sunt cognoscibilia. Unde per hanc scientiam non cognovit essentias substantiarum separatarum, nec etiam singularia præterita, præsentia et futura, quæ tamen cognovit per scientiam inditam, ut supra dictum est in corp. art., et quæst. præc.

ARTICULUS II

Utrum Christus in hac scientia profecerit.

Sup., quæst. 7, art. 11, ad 3, et inf., art. 3, ad 3, et quæst. 15, art. 8 ; et 3 Sent., dist. 13, in Exp. litt., fin., et dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 5 ; et Ver., quæst. 20, art. 6, ad 3 ; et Op. 2, cap. 216 ; et Joan. 1, lect. 10, fin. ; et Heb. 5.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod secundum hanc scientiam Christus non profecerit. Sicut enim secundum scientiam beatitudinis, et secundum scientiam infusam Christus cognovit omnia ; ita et secundum hanc scientiam acquisitam, ut ex dictis patet, art. præc. Sed secundum illas scientias non profecit. Ergo nec secundum istam.

2. Præterea, proficere est imperfecti, quia perfectum additionem non recipit. Sed in Christo non est ponere scientiam imperfectam. Ergo secundum hanc scientiam Christus non profecit.

3. Præterea, Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 22 : *Qui proficere dicunt Christum sapientia et gratia, ut additamentum sensus suscipientem, non venerantur unionem quæ est secundum hypostasim.* Sed impium est illam unionem non venerari. Ergo impium est dicere quod scientia ejus additamentum acceperit.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 2, 52, quod *Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines ;* et Ambrosius dicit, lib. de Incarn. Dom., cap. 7, a med., quod *proficiebat secundum sapientiam humanam.* Humana autem sapientia est quæ humano modo acquiritur, scilicet per lumen intellectus agentis. Ergo Christus secundum hanc scientiam profecit.

RESPONDEO dicendum quod duplex est profectus scientiæ : — unus quidem secundum essentiam, prout scilicet ipse habitus scientiæ augetur : — alius autem **secundum effectum** ; puta si aliquis secundum eumdem et æqualem scientiæ habitum primo minora aliis demonstret, et postea majora et subtiliora. **Hoc autem secundo modo manifestum est quod Christus in scientia et gratia profecit, sicut et in ætate,** quia scilicet secundum augmentum ætatis opera majora faciebat, quæ scilicet majorem scientiam et gratiam demonstrabant.

Sed **quantum ad ipsum habitum scientiæ, manifestum est quod habitus scientiæ infusæ in eo non est augmentatus,** cum a principio plenarie fuerit ei omnium scientia infusa ; **et multo minus scientia beata in eo augeri potuit : de scientia autem divina, quod non possit augeri,** supra in prima parte dictum est quæst. 14, art. 15. Si igitur præter habitum scientiæ infusum, non sit in anima Christi aliquis habitus

scientiæ acquisitæ, ut quibusdam videtur, et mihi aliquando visum est, (3, dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæst. 5), nulla scientia in Christo augmentata fuit secundum essentiam, sed solum per experientiam, id est, per conversionem specierum intelligibilium inditarum ad phantasmata. Et secundum hoc dicunt quod scientia Christi profecit secundum experientiam, convertendo scilicet species intelligibiles inditas ad ea quæ de novo per sensum accepit. Sed quia inconveniens videtur quod aliqua naturalis actio intelligibilis Christo deesset, cum extrahere species intelligibiles a phantasmatibus sit quædam naturalis actio hominis secundum intellectum agentem, conveniens videtur hanc etiam actionem in Christo ponere. Et ex hoc sequitur quod **in anima Christi aliquis habitus scientiæ fuerit, qui per hujusmodi abstractionem specierum potuerit augmentari; ex hoc scilicet quod intellectus agens post primas species intelligibiles abstractas a phantasmatibus poterat etiam alias et alias abstrahere.**

Ad primum ergo dicendum, quod tam scientia infusa animæ Christi quam scientia beata fuit effectus agentis infinitæ virtutis, qui potest simul totum operari; et ita in neutra scientia Christus profecit, sed a principio eam perfectam habuit. Sed scientia acquisita causatur ab intellectu agente, qui non simul totum operatur, sed successive; et ideo secundum hanc scientiam Christus non a principio scivit omnia, sed paulatim et post aliquod tempus, scilicet in perfecta ætate : quod patet ex hoc quod Evangelista simul dicit eum profecisse scientia et ætate.

Ad secundum dicemdum quod hæc etiam scientia in Christo semper fuit perfecta secundum tempus ; licet non semper fuerit perfecta simpliciter et secundum naturam ; et ideo potuit habere augmentum.

Ad tertium dicendum quod verbum Damasceni intelligitur quantum ad illos qui dicunt simpliciter fuisse factam additionem scientiæ Christi, scilicet secundum quamcumque ejus scientiam, et præcipue secundum infusam, quæ causatur in anima Christi ex unione ad Verbum ; non autem intelligitur de augmento scientiæ quæ ex naturali agente causatur.

Articulus III

Utrum Christus aliquid ab homine didicerit.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus aliquid ab hominibus didicerit. Dicitur enim Luc. 2, quod invenerunt eum in templo in medio doctorum *interrogantem illos et respondentem*. Interrogare vero et respondere est addiscentis. Ergo Christus aliquid didicit ab hominibus.

2. Præterea, acquirere scientiam ab homine docente videtur esse nobilius quam acquirere a rebus sensibilibus, quia in anima hominis docentis sunt species intelligibiles in actu ; in rebus autem sensibilibus sunt species intelligibiles solum in potentia. Sed Christus accipiebat scientiam experimentalem ex rebus sensibilibus, ut dictum est art. præc. Ergo multo magis poterat accipere scientiam, addiscendo ab hominibus.

3. Præterea, Christus secundum scientiam experimentalem non omnia a principio scivit, sed in ea profecit, ut dictum est art. præc. Sed quilibet audiens sermonem significativum alicujus, potest addiscere quod nescit. Ergo Christus potuit ab hominibus aliqua addiscere quæ secundum hanc scientiam nesciebat.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 55, 4 : *Ecce testem populis dedi eum ; ducem ac præceptorem gentibus.* Præceptoris autem non est doceri, sed docere. Ergo Christus non accepit aliquam scientiam per doctrinam alicujus hominis.

Respondeo dicendum quod in quolibet genere id quod est primum movens, non movetur secundum illam speciem motus ; sicut primum alterans non alteratur. Christus autem constitutus est a Deo caput Ecclesiæ, quinimo omnium hominum, ut supra dictum est, quæst. 8, art. 3, ut non solum omnes per ipsum gratiam acciperent, sed etiam ut omnes ab eo doctrinam veritatis reciperent. Unde ipse dicit Joan. 18, 37 : *In hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Et ideo **non fuit conveniens ejus dignitati ut a quocumque homine doceretur.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Origenes dicit super Luc. hom. 18, et hom. 19, ad fin : Dominus interrogabat, non ut aliquid addisceret, sed ut interrogans erudiret. Ex uno quippe doctrinæ fonte manat, et interrogare, et respondere sapienter. Unde et ibidem in Evangelio sequitur, quod *stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus.*

Ad secundum dicendum quod ille qui addiscit ab homine, non accipit immediate scientiam a speciebus intelligibilibus quæ sunt in mente ipsius, sed mediantibus vocibus sensibilibus, tanquam signis intelligibilium conceptionum. Sicut autem voces ab homine formatæ sunt signa intellectualis scientiæ ipsius ; ita creaturæ a Deo conditæ sunt signa sapientiæ ejus. Unde dicitur Eccli. 1, 10, quod *Deus effudit sapientiam super omnia opera sua.* Sicut igitur dignius est doceri a Deo quam ab homine, ita dignius est accipere scientiam per sensibiles creaturas, quam per hominis doctrinam.

Ad tertium dicendum quod Jesus proficiebat in

Art. 3. — Duplex est modus acquirendi scientiam, scilicet per inventionem et per disciplinam, in qua magister et doctor potest esse homo vel angelus.

scientia experimentali, sicut et in ætate, ut dictum est art. præc. Sicut autem ætas opportuna requiritur ad hoc quod homo accipiat scientiam per inventionem ; ita etiam ad hoc quod accipiat scientiam per disciplinam. Dominus autem nihil fecit quod non congrueret ejus ætati : et ideo audiendis doctrinæ sermonibus non accommodavit auditum, nisi illo tempore quo poterat etiam per viam experientiæ talem scientiæ gradum attigisse. Unde Gregorius dicit super Ezech. hom. 2, parum a princ. : *Duodecimo anno ætatis suæ interrogare dignatus est homines in terra, quia juxta rationis usum, doctrinæ sermo non suppetit nisi in ætate perfecta.*

Articulus iv

Utrum Christus aliquid acceperit ab angelis.

Inf., quæst. 30, art. 2, ad 1 ; et 3 Sent., dist. 13, quæst 2, art. 2, quæst. 1, et dist. 14, art. 3, quæst. 6.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus ab angelis scientiam acceperit. Dicitur enim Luc. 22, 43, quod *apparuit Christo angelus de cœlo confortans eum.* Sed confortatio fit per verba confortatoria docentis, secundum illud Job 4, 3 : *Ecce docuisti plurimos* (1), *et manus lassas roborasti, vacillantes confirmaverunt sermones tui.* Ergo Christus ab angelis edoctus est.

2. Præterea, Dionysius dicit 4 cap. Cœl. Hierarch., versus fin. : *Video enim quod et ipse Jesus supercœlestium substantiarum supersubstantialis substantia, ad nostram intransmutabiliter veniens, obe dienter subjicitur Patris et Dei per angelos formationibus.* Videtur igitur quod ipse Christus ordinationi legis divinæ subjicit voluerit, per quam homines mediantibus angelis erudiuntur.

3. Præterea, sicut corpus humanum naturali ordine subjicitur corporibus cœlestibus ; ita etiam humana mens angelicis mentibus. Sed corpus Christi subjectum fuit impressionibus cœlestium corporum, passus est enim calorem in æstate, et in hieme frigus, sicut et alias humanas passiones. Ergo etiam ejus mens humana subjacebat illuminationibus supercœlestium spirituum.

— Sed contra est quod Dionysius dicit, 7 cap. Cœl. Hier., a med., quod *supremi angeli ad ipsum Jesum quæstionem faciunt, divinique illius operis, et pro nobis assumptæ carnis scientiam discunt, et eos ipse Jesus sine medio docet.* Non est autem ejusdem docere et doceri. Ergo Christus non accepit scientiam ab angelis.

Respondeo dicendum quod sicut anima humana media est inter spirituales substantias et res corporales ; ita duobus modis nata est perfici : — uno quidem modo per scientiam acceptam ex rebus sensibilibus ; — alio modo per scientiam inditam sive impressam ex illuminatione spiritualium substantiarum.

Utroque autem modo **anima Christi fuit perfecta : ex sensibilibus quidem secundum scientiam experimentalem ; ad quam quidem non requiritur lumen angelicum,** sed sufficit lumen intellectus agentis : **ex impressione vero superiori secundum scientiam infusam, quam est immediate adeptus a Deo.** Sicut enim supra communem modum creaturæ anima illa unita est Verbo in unitate personæ ; ita supra communem modum hominum immediate ab ipso Dei Verbo repleta est scientia et gratia ; non autem mediantibus angelis, qui etiam ex influentia Verbi rerum scientiam in sui principio acceperunt, sicut in 2 super Gen. ad litt., cap. 8, Augustinus dicit.

Ad primum ergo dicendum quod illa confortatio angeli non fuit per modum instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanæ naturæ. Unde Beda dicit sup. Luc., 92 cap. : *In documento utriusque naturæ, et angeli ei ministrasse, et eum confortasse dicuntur. Creator enim creaturæ suæ non eguit præsidio ; sed homo factus, sicut propter nos tristis est, ita propter nos confortatur ;* ut scilicet in nobis fides incarnationis ipsius confirmetur.

Ad secundum dicendum quod Dionysius dicit Christum fuisse formationibus angelicis subjectum, non ratione sui ipsius, sed ratione eorum quæ circa ejus incarnationem agebantur et circa ministrationem ejus in infantili ætate constituti. Unde ibidem subdit quod *per medios angelos nuntiatur Joseph a Patre dispensata Jesu ad Ægyptum recessio, et rursum ad Judæam de Ægypto traductio.*

Ad tertium dicendum quod Filius Dei assumpsit, corpus passibile, ut infra dicetur, quæst. 14, art. 1, sed animam perfectam scientia et gratia : et ideo corpus ejus convenienter fuit subjectum impressioni cœlestium corporum ; anima vero ejus non fuit subjecta impressioni cœlestium spirituum.

Art. 4. — De confortatione ab angelo (arg. 1), dicit S. Thomas in 3 Sent. dist. 14, quæst. 1, art. 3, quæstiunc, 6, ad 2, quod Christus, non fuit confortatus per instructionem vel illuminationem, sed quasi per societatem et compassionem, eoque modo quo ex præsentia et colloquio amicorum, homo naturaliter confortatur in tristitiis et afflictionibus. Cajetanus etiam hic dicit quod cum revera corpus Christi esset fatigatum et debilitatum, ac sanguine madens angelus confortavit ipsum vel sanguinem ab luendo, vel aliquo sensibili modo fovendocorpus.

(1) Vulgata : *multos...*

QUÆSTIO XIII

DE POTENTIA ANIMÆ CHRISTI. — *In qualuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de potentia animæ Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum habuerit omnipotentiam simpliciter ; 2° utrum habuerit omnipotentiam respectu immutationis creaturarum ; 3° utrum habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis ; 4° utrum habuerit omnipotentiam respectu executionis suæ voluntatis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam simpliciter.

Inf., art. 3, hujus quæst., et quæst. 21. art. 1, ad 1 ; et 1 Sent., dist. 3, quæst. 1. art. 2, quæst. 21 ; et 3, dist. 14, quæst. 1, art. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi habuerit omnipotentiam. Dicit enim Ambrosius super Luc. (habetur in Gloss. ord., sup. illud Luc. 1 : *Hic erit magnus)* : *Potentiam quam Dei Filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus.* Sed hoc præcipue videtur esse secundum animam, quæ est potior pars hominis. Cum ergo Filius Dei ab æterno omnipotentiam habuerit, videtur quod anima Christi ex tempore omnipotentiam acceperit.

2. Præterea, sicut potentia Dei est infinita, ita etiam ejus scientia. Sed anima Christi habet quodammodo scientiam omnium quæ scit Deus, ut supra dictum est, quæst. 10, art. 2. Ergo etiam habet omnium potentiam ; et ita est omnipotens.

3. Præterea, anima Christi habet omnem scientiam. Sed scientiarum quædam est practica, quædam speculativa. Ergo habet eorum quæ scit scientiam practicam, ut scilicet sciat facere ea quæ scit; et sic videtur quod omnia facere possit.

— Sed contra illud quod est proprium Dei, non potest alicui creaturæ convenire. Sed proprium est Dei esse omnipotentem, secundum illud Exod. 15, 2 : *Iste Deus meus, et glorificabo eum ;* et postea subditur : *Omnipotens nomen ejus.* Ergo anima Christi, cum sit creatura, non habet omnipotentiam.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 1 et 2, in mysterio incarnationis ita facta est unio in persona, quod tamen remansit distinctio naturarum, utraque scilicet natura retinente id quod sibi est proprium. Potentia autem activa cujuslibet rei sequitur formam ipsius, quæ est principium agendi. Forma autem vel est ipsa natura rei sicut in simplicibus ; vel est constituens ipsam rei naturam, in his scilicet quæ sunt composita ex materia et forma. Unde manifestum est quod potentia activa cujuslibet rei consequitur naturam ipsius. Et per hunc modum omnipotentia consequenter se habet ad divinam naturam. Quia enim natura divina est ipsum esse Dei incircumscriptum, ut patet per Dionysium, 5 cap. de div. Nom. lect. 1, circa med., inde est quod habet potentiam activam respectu omnium quæ possunt habere rationem entis ; quod est habere omnipotentiam, sicut et quælibet alia res habet potentiam activam respectu eorum ad quæ se extendit perfectio suæ naturæ, sicut calidum ad calefaciendum. **Cum igitur anima Christi sit pars humanæ naturæ, impossibile est quod omnipotentiam habeat.**

Ad primum ergo dicendum quod homo accepit ex tempore omnipotentiam, quam Filius Dei habuit ab æterno per ipsam unionem personæ, ex qua factum est ut sicut homo dicitur Deus, ita dicatur omnipotens ; non quasi sit alia omnipotentia hominis quam Filii Dei, sicut nec alia Deitas ; sed eo quod est una persona Dei et hominis.

Ad secundum dicendum quod alia ratio est de scientia et de potentia activa, sicut quidam dicunt. Nam potentia activa consequitur ipsam naturam rei, eo quod actio consideratur ut egrediens ab agente ; scientia autem non semper habetur per ipsam essentiam vel formam scientis, sed potest

---

QUÆST. 13. — Non est dubium quin per communicationem idiomatum, homo ille Christus dicatur omnipotens ; de fide enim est quod sicut per unionem hypostaticam communicata fuit animæ Christi et toti naturæ humanæ ipsa deitas et reliqua attributa, communicata etiam fuit omnipotentia : sed difficultas est utrum ex vi unionis receperit anima Christi aliquam virtutem et facultatem in se, et intra seipsam, a qua dicatur omnipotens. Nec etiam est dubium quin anima Christi habuerit omnipotentiam secundum quid cum limitatione, videlicet in ordine ad omnia illa, quæ necessaria erant ad finem incarnationis. Difficultas ergo est de omnipotentia simpliciter, an reperiatur in anima Christi ex vi unionis. (Joann. a s. Th.). — Agit de potentia Christi circa immutationes aliarum rerum (art. 1, 2), et de ejusdem potentia in ordine ad seipsum (art. 3, 4.)

ART. 1. — Nota bene solutionem *ad* 2, in qua D. Thomas explicat convenientiam et differentiam inter divinam scientiam et omnipotentiam. — Quidam Lutherani, ubi quistæ vocati, tenent humanitatem Christi, ita esse Verbo unitam, ut sit ubique, sicut ipsa divinitas, similiter æterna et omnipotens. Unde existimant potentiam humanitatis Christi, esse potentiam ipsius Verbi, ita ut Christus etiam ut homo sit omnipotens simpliciter. Avicenna tribuit vero miracula Christi virtuti et efficaciæ imaginationis ; quidam vero ex secta Albigensium, hæc miracula fuisse tantum mystica, v. g. dictum esse Christum illuminare cæcos quia cæcitatem spiritualem depulit. Ex quo inferes, hodierno rationalistas nihil novi edidisse. — In resp. *ad* 3, adverte (ait Cajetanus), quod Auctor hic corrigit modum loquendi de scientia animæ Christi, respectu omnium quæ a Deo fiunt. In 3 Sent. dist. 14, art. ult. ad 2, vocaverat practicam scientiam, quam hic probat non esse practicam, quia non est factiva.

haberi per assimilationem scientis ad res scitas secundum similitudines susceptas. Sed hæc ratio non videtur sufficere, quia sicut aliquis potest cognoscere per similitudinem susceptam ab alio ; ita etiam potest agere per formam ab alio susceptam, sicut aqua, vel ferrum calefacit per calorem susceptum ab igne. Non ergo per hoc prohibetur quin sicut anima Christi per similitudines omnium rerum sibi a Deo inditas potest omnia cognoscere, ita per easdem similitudines possit ea facere. Est igitur ulterius considerandum quod id quod a superiori natura in inferiori recipitur, habetur per inferiorem modum : non enim calor in eadem perfectione et virtute recipitur ab aqua, qua est in igne. Quia igitur anima Christi inferioris naturæ est quam natura divina, similitudines rerum non recipiuntur in ipsa anima Christi secundum quam sunt in natura divina. Et inde est quod scientia animæ Christi est inferior scientia divina quantum ad modum cognoscendi, quia Deus perfectius cognoscit res quam anima Christi ; et etiam quantum ad numerum scitorum, quia anima Christi non cognoscit omnia quæ Deus potest facere, quæ tamen Deus cognoscit scientia simplicis intelligentiæ ; licet cognoscat omnia præsentia, præterita et futura, quæ Deus cognoscit scientia visionis. Et similiter similitudines rerum animæ Christi inditæ non adæquant virtutem divinam in agendo, ut scilicet possit omnia agere quæ Deus potest, vel etiam eo modo agere sicut Deus agit, qui agit infinita virtute, cujus creatura non est capax. Nulla autem res est ad cujus cognitionem aliqualiter habendam requiratur virtus infinita, licet aliquis modus cognoscendi sit virtutis infinitæ ; quædam tamen sunt quæ non possunt fieri nisi a virtute infinita, sicut creatio et alia hujusmodi, ut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 45. Et ideo anima Christi, quæ cum sit creatura, est virtutis finitæ, potest quidem omnia cognoscere, sed non per omnem modum ; non autem potest omnia facere quod pertinet ad rationem omnipotentiæ : et inter cætera manifestum est quod non potest creare seipsam.

Ad tertium dicendum quod anima Christi habuit et scientiam practicam et speculativam ; non tamen oportet quod omnium illorum habeat scientiam practicam quorum habuit scientiam speculativam. Ad scientiam enim speculativam habendam sufficit sola conformitas vel assimilatio scientis ad rem scitam ; ad scientiam autem practicam requiritur quod formæ rerum quæ sunt in intellectu sint factivæ. Plus autem est habere formam et imprimere formam habitam in alterum quam solum habere formam ; sicut plus est lucere et illuminare, quam solum lucere. Et inde est quod anima Christi habet quidem speculativam scientiam creandi (scit enim qualiter Deus creat), sed non habet hujus rei scientiam practicam, quia non habet scientiam creationis factivam.

Articulus II

Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

3 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi habeat omnipotentiam respectu immutationis creaturarum. Dicit enim ipse Matth. ult., 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Sed nomine cœli et terræ intelligitur omnis creatura, ut patet cum dicitur Genes. 1, 1 : *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Ergo videtur quod anima Christi habeat omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

2. Præterea, anima Christi est perfectior qualibet creatura. Sed quælibet creatura potest moveri ab aliqua creatura : dicit enim Augustinus in 3 de Trin., cap. 4, a princ., quod *sicut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per spiritum vitæ, et spiritus vitæ irrationalis per spiritum vitæ rationalem, et spiritus vitæ rationalis desertor, atque peccator per spiritum vitæ rationalem, pium, et justum.* Anima autem Christi etiam ipsos supremos spiritus movet, illuminando eos, ut dicit Dionysius 7 cap. cœl. Hier., post. med. Ergo videtur quod anima Christi habeat omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

3. Præterea, anima Christi habuit plenissime gratiam miraculorum seu virtutum, sicut et cæteras gratias. Sed omnis immutatio creaturæ potest ad gratiam miraculorum pertinere ; cum etiam miraculose cœlestia corpora a suo ordine immutata fuerint, sicut Dionysius probat in epist. ad Polycarpum (quæ est 7, parum a princ.). Ergo anima Christi habuit omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

— Sed contra est quod ejusdem est transmutare creaturas cujus est eas conservare. Sed hoc est solius Dei, secundum illud Heb. 1, 3 : *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Ergo solius Dei est habere omnipotentiam respectu immutationis creaturarum. Non ergo hoc convenit animæ Christi.

Art. 2. — Hic art. differt a præcedenti solum, quia in præcedenti sub omnipotentia comprehenditur ipsum opus creationis ; hic vero solum agitur de immutationibus, quæ fieri possunt circa creatas res. Deinde in art. præced. agitur de omnipotentia simpliciter, ut includit modum operandi proprium Dei, independentem ab omni causa superiori : hic vero non agitur de omnipotentia hoc modo, sed solum quoad numerum vel multitudinem effectuum, ut ex discursu D. Thomæ constat aperte (Suarez). — Utrum autem humanitas Christi sit instrumentum physicum gratiæ, miraculorum et aliorum effectuum supernaturalium, an tantum morale? Quæstio est controversa in schola : pro instrumento physico, tenent Thomistæ, pro morali vero, tenent Scotistæ ; opinio S. Thomæ est manifesta in præsenti, et inf. quæst. 43, et quæst. *de Potentia*, quæst. 6, art. 4 ; et sic videtur retractare quæ dixerat, 3 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 3.

RESPONDEO dicendum quod hic duplici distinctione est opus. Quarum prima est ex parte transmutationis creaturarum, quæ triplex est : — una quidem est naturalis, quæ scilicet fit a proprio agente secundum ordinem naturæ ; — alia vero est miraculosa, quæ fit ab agente supernaturali supra consuetum ordinem et cursum naturæ, sicut resuscitatio mortuorum ; — tertia autem est secundum quod omnis creatura vertibilis est in nihil.

Secunda autem distinctio est accipienda ex parte animæ Christi quæ dupliciter considerari potest : — uno modo secundum propriam naturam et virtutem sive naturalem sive gratuitam ; — alio modo, prout est instrumentum Verbi Dei sibi personaliter uniti.

Si ergo loquamur de anima Christi secundum propriam naturam et virtutem sive naturalem, sive gratuitam, potentiam habuit ad illos effectus faciendos qui sunt animæ convenientes ; puta ad gubernandum corpus, et ad disponendos humanos actus, et etiam ad illuminandum per gratiæ et scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales ab ejus perfectione deficientes, per modum quo hoc est conveniens creaturæ rationali. — **Si autem loquamur de anima Christi, secundum quod est instrumentum Verbi sibi uniti, sic habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciendas, ordinabiles ad incarnationis finem,** qui est instaurare omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt. Immutationes vero creaturarum, secundum quod sunt vertibiles in nihil, correspondent creationi rerum, prout scilicet producuntur ex nihilo. Et ideo **sicut solus Deus potest creare, ita solus potest creaturas in nihilum redigere** ; qui etiam solus eas in esse conservat, ne in nihilum decidant.

Sic ergo dicendum est quod anima Christi non habet omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Hier. dicit (sup. loc. Matth. cit. in arg.), *illi potestas data est qui paulo ante crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui postea resurrexit,* id est, Christo, secundum quod homo. Dicitur autem illi omnis potestas data, ratione unionis, per quam factum est ut homo esset omnipotens, ut supra dictum est, art. præc., ad 1. Et quamvis hoc ante resurrectionem innotuerit angelis, post resurrectionem tamen innotuit omnibus hominibus, ut Remigius dicit. (Habetur in Cat. aur. divi Thomæ). Tunc autem dicuntur res fieri, quando innotescunt. Et ideo post resurrectionem dicit Dominus sibi datam omnem potestatem in cœlo et in terra.

Ad secundum dicendum quod licet omnis creatura sit mutabilis ab alia creatura, præter supremum angelum, qui tamen potest illuminari ab anima Christi ; non tamen immutatio omnis quæ potest fieri circa creaturam potest fieri a creatura ; sed quædam immutationes possunt fieri a solo Deo. Quæcumque tamen immutationes possunt fieri per creaturas, possunt etiam fieri per animam Christi, secundum quod est instrumentum Verbi, non autem secundum propriam naturam et virtutem, quia quædam hujusmodi immutationum non pertinent ad animam neque quantum ad ordinem naturæ, neque quantum ad ordinem gratiæ.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est in secunda parte (2-2, quæst. 178, art. 1, ad 1), gratia virtutum, seu miraculorum datur animæ alicujus sancti, non ut propria virtute ei conveniat miracula facere, sed ut per virtutem divinam hujusmodi miracula fiant. Et hæc quidem gratia excellentissime data est animæ Christi, ut scilicet non solum ipse miracula faceret, sed etiam ut hanc gratiam in alios transfunderet. Unde dicitur Matth. 10, 1, quod *convocatis duodecim discipulis dedit eis* (1) *potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem.*

ARTICULUS III

Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis. Dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 20, in fin., et cap. 23, quod *omnia naturalia fuerunt Christo voluntaria : volens enim esurivit, volens sitivit, volens timuit, volens mortuus est,* etc. Sed ex hoc Deus dicitur omnipotens, quia *omnia quæcumque voluit fecit.* Ergo videtur quod anima Christi habuerit omnipotentiam respectu naturalium operationum proprii corporis.

2. Præterea, in Christo fuit perfectius humana natura quam in Adam ; in quo secundum originalem justitiam, quam habuit in innocentiæ statu, corpus habebat (2) omnino subjectum animæ, ut nihil in corpore posset accidere contra animæ voluntatem. Ergo multo magis anima Christi habuit omnipotentiam respectu sui corporis.

ART. 3. — Pro intelligentia tituli, notandum est, quod non est in potestate animæ facere, quod potentiæ inferiores, ordinatæ ad bonum naturale, suos actus non exerceant, verbi gratia, quod virtus nutritiva, non augeat aut sustentet subjectum, et quando D. Thomas, hoc denegat animæ Christi, loquitur de illa secundum propriam virtutem, quatenus anima humana est secundum rationem animæ humanæ ; non autem de virtute animæ Christi, quæ illi convenit, ratione alicujus status ; bene enim potest esse, quod ratione status beatifici, aliquid possit anima, quod secundum suam naturam non potest, et in hoc sensu clare patet, quam vera sit conclusio D. Thomæ (Joann. a S. Thoma).

1) Vulgata :.. *discipulis suis, dedit illis...*

(2) Numquid *erat* ? aut *qui* loco *in quo* ?

3. Præterea, ad imaginationem animæ naturaliter corpus immutatur : et tanto magis quanto magis anima fuerit fortis imaginationis, ut in prima parte habitum est, quæst. 117, art. 3, ad. 3. Sed anima Christi habuit virtutem perfectissimam et quantum ad imaginationem, et quantum ad alias vires. Ergo anima Christi fuit omnipotens in respectu ad corpus proprium.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. 2, 17, quod *debuit per omnia fratribus assimilari,* et præcipue in his quæ pertinent ad conditionem naturæ humanæ. Sed ad conditionem humanæ naturæ pertinet quod valetudo corporis et ejus nutritio, et augmentum imperio rationis, seu voluntatis, non subdantur, quia naturalia soli Deo, qui est auctor naturæ, subduntur. Ergo nec in Christo subdebantur. Non igitur anima Christi fuit omnipotens respectu proprii corporis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., anima Christi potest dupliciter considerari : — Uno modo **secundum propriam naturam et virtutem, et hoc modo** sicut non poterat immutare exteriora corpora a cursu et ordine naturæ, ita etiam **non poterat immutare proprium corpus a naturali dispositione,** quia anima Christi secundum propriam naturam habet determinatam proportionem ad suum corpus. — Alio modo potest considerari anima Christi, **secundum quod est instrumentum unitum Verbo Dei in persona : et sic subdebatur ejus potestati totaliter omnis dispositio proprii corporis.** — Quia tamen virtus actionis non proprie attribuitur instrumento, sed principali agenti, **talis omnipotentia magis attribuitur ipsi Verbo Dei quam animæ Christi.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum Damasceni est intelligendum quantum ad voluntatem Christi divinam, quia, sicut ipse in præcedentibus dicit, cap. 14, et cap. 15, a med., *beneplacito divinæ voluntatis permittebatur carni pati, et operari quæ propria.*

Ad secundum dicendum quod non pertinebat hoc ad originalem justitiam, quam Adam habuit in statu innocentiæ, quod anima hominis haberet virtutem transmutandi proprium corpus in quamcumque formam, sed quod posset ipsum conservare absque omni nocumento. Et hanc etiam virtutem Christus assumere potuisset, si voluisset. Sed cum sint tres status hominum, scilicet innocentiæ, culpæ et gloriæ, sicut de statu gloriæ assumpsit comprehensionem, et de statu innocentiæ immunitatem a peccato ; ita et de statu culpæ assumpsit necessitatem subjacendi pœnalitatibus hujus vitæ, ut infra dicetur, quæst. 14, art. 2.

Ad tertium dicendum quod imaginationi, si fuerit fortis, naturaliter obedit corpus quantum ad aliqua, puta quantum ad casum de trabe in alto posita, quia imaginatio nata est esse principium motus localis, ut dicitur 3 de Anima, text. 46 et seqq. Similiter etiam quantum ad alterationem quæ est secundum calorem et frigus et alia consequentia : eo quod ex imaginatione consequenter natæ sunt consequi animæ passiones, secundum quas movetur cor; et sic per commotionem spirituum totum corpus alteratur. Aliæ vero dispositiones corporales, quæ non habent naturalem ordinem ad imaginationem, non transmutantur ab imaginatione, quantumcumque sit fortis, puta figura manus, vel pedis, vel aliquid simile.

ARTICULUS IV

Utrum anima Christi habuerit omnipotentiam respectu executionis suæ voluntatis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi non habuerit omnipotentiam respectu executionis propriæ voluntatis. Dicitur enim Marci 7 quod ingressus domum neminem voluit scire, et non potuit latere. Non ergo potuit in omnibus exequi propositum suæ voluntatis.

2. Præterea, præceptum est signum voluntatis, ut in prima parte dictum est, quæst. 19, art. 12. Sed Dominus quædam facienda præcepit, quorum contraria acciderunt ; dicitur enim Matth. 9, 31, quod cæcis illuminatis comminatus est Jesus dicens : *Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamaverunt illum per totam terram illam* (1). Non ergo in omnibus potuit exequi propositum suæ voluntatis.

3. Præterea, id quod potest aliquis facere, non petit ab alio. Sed Dominus petivit a Patre, orando illud quod fieri volebat : dicitur enim Lucæ 6, 12, quod *exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei.* Ergo non potuit exequi in omnibus propositum suæ voluntatis.

— Sed contra est quod dicit Augustinus (alius auctor), in lib. de Quæstionibus veteris et novi Testamenti, quæst. 77, in princ. : *impossibile est ut Salvatoris voluntas non impleatur; nec potest velle quod scit fieri non debere.*

RESPONDEO dicendum quod anima Christi dupliciter aliquid voluit : — Uno modo quasi **per se implendum, et sic dicendum est, quod quidquid voluit potuit;** non enim conveniret sapientiæ ejus ut aliquid vellet per se facere quod suæ virtuti non subjaceret. — Alio modo **voluit**

ART. 4. — In titulo, dicitur omnipotens respectu executionis propriæ voluntatis, qui potest exequi, quidquid vult exequi, ita quod potentia executiva, æquiparatur in illo, voluntati executionis. — In resp. ad 3, considera quanta sit necessitas orandi, cum etiam ad ista opera quæ Christus sciebat se facturum, orationis medium adhiberet, ea ratione, quia orationes, sunt causæ mediæ ad operanda et consequenda : sine causis autem mediis, velle effectus, stulti est, sicut velle colligere frumenta sine seminatione.

(1) Vulgata.... *in tota terra illa.*

aliquid ut implendum virtute divina, sicut resuscitationem proprii corporis et alia hujusmodi miraculosa opera : **quæ quidem non poterat propria virtute, sed secundum quod erat instrumentum Divinitatis,** ut dictum est art. 2 huj. quæst.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. de Quæstionibus veteris et novi Testamenti, ut sup., *quod factum est, hoc voluisse dicendus est Christus. Advertendum est enim quod illud in finibus gestum est gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi non erat. Ultro tamen venientes ad fidem non suscipere, invidiæ erat. A suis ergo noluit prædicari, requiri autem se voluit : et ita factum est.* — Vel potest dici quod hæc voluntas Christi non fuit de eo quod per eam fiendum erat, sed de eo quod erat fiendum per alios, quod non subjacebat humanæ voluntati ipsius. Unde in epistola Agathonis papæ, quæ est recepta in sexta synodo, scilicet Constantinop. III, act, 4, a med. epist., legitur : *Ergone ille omnium Conditor ac Redemptor, in terris latere volens non potuit, nisi hoc ad humanam ejus voluntatem, quam temporaliter est dignatus assumere, redigatur?*

Ad secundum dicendum quod, sicut Gregorius dicit 19 Moral., cap. 14, a princ., per hoc quod *Dominus præcepit taceri virtutes suas, servis suis se sequentibus exemplum dedit, ut ipsi quidem virtutes suas occultari desiderent, et tamen ut alii eorum exemplo proficiant, prodantur invili.* Sic ergo præceptum illud designabat voluntatem ipsius, qui humanam gloriam refugiebat, secundum illud Joan. 8, 50 : *Ego gloriam meam non quæro.* Volebat tamen absolute, præsertim secundum divinam voluntatem, ut publicaretur miraculum factum propter aliorum utilitatem.

Ad tertium dicendum quod Christus orabat et pro his quæ virtute divina fienda erant et pro his etiam quæ humana voluntate erat facturus, quia virtus et operatio animæ Christi dependebant a Deo, qui *operatur in nobis velle, et perficere*, ut dicitur Philipp. 2, 13.

QUÆSTIO XIV

DE DEFECTIBUS CORPORIS ASSUMPTIS FILIO DEI.— *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est : de defectibus quos Christus in humana natura assumpsit ; et primo de defectibus corporis ; — secundo, de defectibus animæ.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum Filius Dei assumere debuerit in humana natura corporis defectus ; 2° utrum assumpserit necessitatem his defectibus subjacendi ; 3° utrum hos defectus contraxerit ; — 4° utrum omnes hujusmodi defectus assumpserit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Filius Dei in humana natura assumere debuerit corporis defectus.

3 Sent., dist. 15, quæst. 1, corp. 1, et dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp.; et 4 Contra, cap. 55; et Op. 2, cap. 226.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius Dei non debuerit assumere humanam naturam cum corporis defectibus. Sicut enim anima unita est personaliter Verbo Dei, ita et corpus. Sed anima Christi habuit omnimodam perfectionem et quantum ad gratiam, et quantum ad scientiam, ut supra dictum est, quæst. 7, art. 9, et quæst. 9, art. 1. Ergo etiam corpus ejus debuit esse omnibus modis perfectum, nullum in se habens defectum.

2. Præterea, anima Christi videbat Verbum Dei ea visione qua beati vident, ut supra dictum est, quæst. 9, art. 2, et sic anima Christi erat beata. Sed ex beatitudine animæ glorificatur corpus : dicit enim Augustinus in epistola ad Dioscorum, 118, al. 56, ante med. : *Tam potenti natura Deus fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine redundet etiam in inferiorem naturam, quæ est corpus, non beatitudo quæ fruentis et intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis id est incorruptionis vigor.* Corpus igitur Christi fuit incorruptibile et absque omni defectu.

3. Præterea, pœna consequitur culpam. Sed in Christo non fuit aliqua culpa, secundum illud 1 Petr. 2, 22 : *Qui peccatum non fecit.* Ergo nec defectus corporales, qui sunt pœnales, in eo esse debuerunt.

4. Præterea, nullus sapiens assumit id quod im-

ART. 1. — Contra conclusionem tenuerunt manichæi, et alii hæretici, asserentes non fuisse conveniens Christum habere corpus passibile, imo hoc esse indignum, eo quod erat divinitati unitum, atque adeo de facto tales defectus corporis non habuisse. De hoc vide Suarez, disp. 32, sect. 1. Alii vero in errorem omnino oppositum declinare videntur, asserentes non solum corpus Christi esse passionibus et doloribus subjectum, sed etiam omnino fuisse necessarium, tales defectus habuisse ; et ita necessarium ut oppositum nulla potentia fieri potuit. Quam sententiam Vasquez tribuit S. Anselmo et S. Bonaventuræ (in 3 Sent., dist. 16, art. 1, quæst. 3). — Solutiones argumentorum sunt claræ, sed valde notandæ.

Definit. Eccles. pro tota quæst. præsenti. — Vide supra quæst. 2, art. 1, definit. Concil. Vienn. contra errores Olivi. — Et quæst. 1, pag. 8. Decretum pro Jacobitis in Concil. Florent.—Et ibidem pag. 3. Concil. Ephes. can. 12; et can. 13 : Is qui est ante sæcula omnia, ex Virgine, in ipso utero virginali, carnem secum conjunxit. Sic illum dicimus passum esse, non quia Deus Verbum in sua natura passus sit plagas, clavorum transfixiones, aut alia vulnera (Deus namque incorporalis, extra passionem est) : sed quia corpus illud, quod ipsi proprium factum est, hæc sustinuit. Ideo hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus. Fuerat enim in eo corpore quod patiebatur, Deus qui pati non poterat. — *Concil. plenar. Hisp., Toleti, supra, quæst. 1, pag. 3.— Tandem in symbolis, verba* passus, crucifixus, et mortuus.

pedit ipsum a proprio fine. Sed per hujusmodi defectus corporales multipliciter videtur impediri finis incarnationis. — Primo quidem, quia propter hujusmodi infirmitates homines ab ejus cognitione impediebantur, secundum illud Isa. 53, 2 : *Desideravimus eum despectum, et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem : et quasi absconditus vultus ejus et despectus : unde nec reputavimus eum.* — Secundo, quia sanctorum patrum desiderium non videtur impleri, ex quorum persona dicitur Isa. 51, 9 : *Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini.* — Tertio, quia congruentius per fortitudinem quam per infirmitatem videbatur, et potestas diaboli posse superari, et humana infirmitas posse sanari. Non ergo videtur conveniens fuisse quod Filius Dei humanam naturam assumpserit cum corporalibus infirmitatibus, sive defectibus.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. 2, 18 : *In eo in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur, auxiliari.* Sed ad hoc venit ut nos adjuvaret : unde et David dicebat Ps. 120, 1 : *Levavi oculos meos in montes unde veniet auxilium mihi.* Ergo conveniens fuit ut Filius Dei carnem assumpserit infirmitatibus humanis subjacentem, ut in ea possit pati et tentari, et sic auxilium nobis ferre.

RESPONDEO dicendum **conveniens fuisse corpus assumptum a Filio Dei humanis infirmitatibus et defectibus subjacere** ; et præcipue propter tria. — Primo quidem, quia ad hoc Filius Dei, carne assumpta, venit in mundum, ut pro peccato humani generis satisfaceret. Unus autem pro peccato alterius satisfacit, dum pœnam pro peccato alterius debitam in se suscipit. Hujusmodi autem defectus corporales, scilicet mors, fames, sitis et hujusmodi, sunt pœna peccati, quod est in mundum per Adam introductum, secundum illud Rom. 5, 12 : *Per unum hominem peccatum intravit in mundum* (1), *et per peccatum mors.* Unde conveniens fuit quantum ad finem incarnationis quod hujusmodi pœnalitates in nostra natura susciperet vice nostra, secundum illud Isa. 53, 4 : *Vere languores nostros ipse tulit.* — Secundo, propter fidem incarnationis adstruendam. Cum enim natura humana non aliter esset nota hominibus, nisi prout hujusmodi corporalibus defectibus subjacet, si sine his defectibus Filius Dei humanam naturam assumpsisset, videretur non fuisse verus homo, nec veram carnem habuisse, sed phantasticam, ut Manichæi posuerunt. Et ideo, ut dicitur Philipp. 2, 7, *exinanivit semetipsum* (2), *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Unde et B. Thomas per aspectum vulnerum est ad fidem revocatus, ut dicitur Joan. 20. — Tertio, propter exemplum patientiæ quod nobis exhibet, passiones et defectus humanos fortiter tolerando : unde dicitur Hebr. 12, 3 : *Sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes.*

Ad primum ergo dicendum quod satisfactio pro peccatis alterius habet quidem, quasi materiam, pœnas quas aliquis pro peccato alterius sustinet ; sed pro principio habet habitum animæ, ex quo inclinatur ad volendum satisfacere pro alio, et ex quo satisfactio efficaciam habet, non enim esset efficax satisfactio nisi ex charitate procederet, ut infra dicetur. (Vid. Supplem. quæst. 14, art. 2). Et ideo oportuit animam Christi perfectam esse quantum ad habitum scientiarum et virtutum, ut haberet facultatem satisfaciendi ; et quod corpus ejus esset subjectum infirmitatibus, ut ei satisfactionis materia non deesset.

Ad secundum dicendum quod secundum naturalem habitudinem, quæ est inter animam et corpus, ex gloria animæ redundat gloria ad corpus. Sed hæc naturalis habitudo in Christo subjacebat voluntati Divinitatis ipsius, ex qua factum est quod beatitudo remaneret in anima, et non derivaretur ad corpus ; sed caro pateretur quæ conveniunt naturæ passibili, secundum illud quod Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 15, a med., quod *beneplacito divinæ voluntatis permittebatur carni pati, et operari quæ propria.*

Ad tertium dicendum quod pœna semper sequitur culpam actualem vel originalem, quandoque quidem ejus qui punitur, quandoque autem alterius, pro quo ille qui pœnas patitur, satisfacit. Et ita accidit in Christo, secundum illud Isa. 53, 5 : *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.*

Ad quartum dicendum quod infirmitas assumpta a Christo non impedivit finem incarnationis, sed maxime promovit, ut dictum est in corp. art. Et quamvis per hujusmodi infirmitates absconderetur ejus divinitas, manifestabatur tamen humanitas, quæ est via ad divinitatem perveniendi, secundum illud Rom. 5, 2 : *Accessum habemus per Jesum Christum ad Deum.* Desiderabant autem antiqui patres in Christo non quidem fortitudinem corporalem, sed spiritualem, per quam et diabolum vicit, et humanam infirmitatem sanavit.

(1) Vulgata :.. *peccatum in hunc mundum intravit...*
(2) Vulgata : *semetipsum exinanivit...*

ARTICULUS II

Utrum Christus necessitatem his defectibus subjacendi assumpserit.

Inf., quæst. 15, art. 5, et ad 1 ; et 3 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 2. — Defectus corporis, de quibus hic agit D. Thomas, considerari possunt vel in actu primo, ut esse

Christus non ex necessitate his defectibus subjacuerit. Dicitur enim Isa. 53, 7 : *Oblatus est, quia ipse voluit;* et loquitur de oblatione ad passionem. Sed voluntas opponitur necessitati. Ergo Christus non ex necessitate subjacuit corporalibus defectibus.

2. Præterea, Damascenus dicit in 3 lib. orthod. Fid., cap. 20, in fin. : *Nihil coactum in Christo consideratur, sed omnia voluntaria.* Sed quod est voluntarium, non est necessarium. Ergo hujusmodi defectus non fuerunt ex necessitate in Christo.

3. Præterea, necessitas infertur ab aliquo potentiori. Sed nulla creatura est potentior quam anima Christi, ad quam pertinebat proprium corpus conservare. Ergo hujusmodi defectus seu infirmitates non fuerunt in Christo ex necessitate.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 8, 3 : *Misit Deus Filium suum* (1) *in similitudinem carnis peccati.* Sed conditio carnis peccati est quod habeat necessitatem moriendi et sustinendi alias hujusmodi passiones. Ergo talis necessitas sustinendi hos defectus fuit in carne Christi.

RESPONDEO dicendum quod duplex est necessitas : — una quidem coactionis, quæ fit ab agente extrinseco; et hæc quidem necessitas contrariatur et naturæ et voluntati : quorum utrumque est principium intrinsecum. — Alia autem est necessitas naturalis, quæ consequitur principia naturalia; puta formam, sicut necessarium est ignem calefacere; vel materiam, sicut necessarium est corpus ex contrariis compositum dissolvi.

Secundum igitur hanc necessitatem, quæ consequitur materiam, corpus Christi subjectum fuit necessitati mortis et aliorum hujusmodi defectuum, quia, sicut dictum est art. præc., ad 2, *beneplacito divinæ voluntatis carni Christi permittebatur agere et pati quæ propria.* Hæc autem necessitas causatur ex principiis humanæ naturæ, ut dictum est hic supra. — **Si autem loquamur de necessitate coactionis, secundum quidem quod repugnat naturæ corporali, sic iterum corpus Christi secundum conditionem propriæ naturæ necessitati subjacuit et clavi perforantis, et flagelli percutientis. — Secundum vero quod necessitas talis repugnat voluntati, manifestum est quod in Christo non fuit necessitas horum defectuum neque per respectum ad divinam voluntatem, neque per respectum ad voluntatem humanam Christi absolute, prout sequitur rationem deliberantem; sed solum secundum naturalem motum voluntatis, prout scilicet naturaliter refugit mortem, et etiam corporis nocumenta.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus dicitur *oblatus, quia voluit* et voluntate divina, et voluntate humana deliberata; licet mors esset contra naturalem motum voluntatis humanæ, ut Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 23, et cap. 24, in fin.

Ad secundum patet responsio ex dictis in corp.

Ad tertium dicendum quod nihil fuit potentius quam anima Christi absolute; nihil tamen prohibet aliquid fuisse potentius quantum ad hunc effectum, sicut clavus ad perforandum. Et hoc dico, secundum quod anima Christi consideratur secundum propriam naturam et virtutem.

passibilem, mortalem, vel quasi in actu secundo, ut pati, mori. D. Thomas ergo in corp. art. præcipue tractat quæstionem, de his defectibus posteriori modo consideratis, scilicet quatenus in actuali aliqua passione positi sunt, ut ex illis explicet ipsam dispositionem, et quasi potentiam quam in suo corpore Christus suscepit, ad has passiones sustinendas. Unde proprius sensus hujus quæstionis est, an Verbum in tali dispositione assumpserit corpus, ut ex illa necessario consecuti fuerint hi defectus, qui sunt per modum actus secundi, seu passionis actualis.

(1) Vulgata : *Deus Filium suum mittens in...*

ARTICULUS III

Utrum Christus defectus corporales contraxerit.

3 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 3, et dist. 21, quæst. 2, art. 2, corp.; et Opusc. 2, cap. 226.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus defectus corporales contraxerit. Illud enim contrahere dicimur quod simul cum natura ex origine trahimus. Sed Christus simul cum natura humana defectus et infirmitates corporales per suam originem traxit a matre, cujus caro hujusmodi defectibus subjacebat. Ergo videtur quod hos defectus contraxerit.

2. Præterea, id quod ex principiis naturæ causatur, simul cum natura trahitur; et ita contrahitur. Sed hujusmodi pœnalitates causantur ex principiis naturæ humanæ. Ergo eas Christus contraxit.

3. Præterea, secundum hujusmodi defectus Christus aliis hominibus similatur, ut dicitur Hebr. 2. Sed alii homines hujusmodi defectus contrahunt. Ergo videtur quod etiam Christus hujusmodi defectus contraxerit.

— Sed contra est quod hujusmodi defectus con-

ART. 3. — Titulus totus consistit in verbo *contractionis.* Nihil enim aliud vertitur hic in dubium nisi an defectus corporales qui in Christo fuerunt, fuerint contracti, an non fuerint contracti, sed aliter habiti. Hunc artic. ponit, ut explicet modum, quo loquendum est de Christo in ordine ad talium defectuum contractionem. — In resp. *ad* 1, nota quod quamvis B. Virgo fuit concepta sine originali peccato, nihilominus dicendum est illam contraxisse hos defectus; nam fuit exempta ex privilegio, sed ex lege fuit obnoxia peccato, et præservata, et sic redempta, et ideo indiguit redemptore et fuit redempta. Sed Christo gratia erat naturalis ex vi nativitatis suæ (Medina). — Vide concil. Lateran. sub Martino I, can. 1 et 10, supra pag. 6.

trahuntur ex peccato, secundum illud Rom. 5, 12 : *Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors.* Sed in Christo non habuit locum peccatum. Ergo hujusmodi defectus Christus non contraxit.

RESPONDEO dicendum quod in verbo contrahendi intelligitur ordo effectus ad causam, ut scilicet illud dicatur contrahi quod simul cum sua causa ex necessitate trahitur ; causa autem mortis et horum defectuum in humana natura est peccatum, quia *per peccatum mors intravit in hunc mundum*, ut dicitur Rom. 5, 12. Et ideo illi proprie dicuntur hos defectus contrahere qui ex debito peccati hos defectus incurrunt. Christus autem hos defectus non habuit ex debito peccati, quia, ut Augustinus dicit exponens illud. Joan. 3 : *Qui de sursum venit, super omnes est* (habetur in Glossa ord.) : *De sursum venit Christus, id est, de altitudine naturæ humanæ, quam habuit ante peccatum primi hominis.* Accepit enim naturam humanam absque peccato in illa puritate in qua erat in statu innocentiæ : et simili modo potuisset assumere humanam naturam absque defectibus. Sic igitur patet quod **Christus non contraxit hos defectus, quasi ex debito peccati eos suscipiens, sed ex propria voluntate.**

Ad primum ergo dicendum quod caro Virginis concepta fuit in originali peccato : et ideo hos defectus contraxit. Sed caro Christi ex Virgine assumpsit naturam absque culpa (1) : et similiter potuisset naturam assumere absque pœna. Sed voluit suscipere pœnam propter opus nostræ redemptionis implendum, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Et ideo habuit hujusmodi defectus, non contrahendo, sed voluntarie assumendo.

Ad secundum dicendum quod causa mortis et aliorum corporalium defectuum in humana natura est duplex : — una quidem remota, quæ accipitur ex parte principiorum materialium humani corporis, in quantum est ex contrariis compositum. Sed hæc causa impediebatur per originalem justitiam. Et ideo proxima causa mortis et aliorum defectuum est peccatum, per quod subtracta est originalis justitia. Et propter hoc, quia Christus fuit sine peccato, dicitur non contraxisse hujusmodi defectus, sed voluntarie assumpsisse.

Ad tertium dicendum quod Christus in hujusmodi defectibus assimilatus est aliis hominibus quantum ad qualitatem defectuum, non autem quantum ad causam : et ideo Christus non contraxit hujusmodi defectus, sicut alii.

(1) Ita Mss. et edit. passim. — Edit Rom. : *Sed Christus naturam ex Virgine assumpsit absque culpa.*

ARTICULUS IV

Utrum Christus omnes defectus corporales hominum assumere debuerit.

Sup., quæst. 12, art. 4, ad 3, et inf., quæst. 15, art. 1, corp., et quæst. 46, art. 5, ad 1 ; et 3 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 2, et dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp. ; et 4 Cont., cap. 55, num. 11 ; et Opusc. 2, cap. 226 et 238.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus omnes defectus corporales hominum assumere debuerit. Dicit enim Damascenus lib. 3 orth. Fid., cap. 6, circa med., et cap. 18, parum a princ. : *Quod est inassumptibile, est incurabile.* Sed Christus venerat omnes defectus nostros curare. Ergo omnes defectus nostros assumere debuit.

2. Præterea, dictum est art. 1 huj. quæst., quod ad hoc quod Christus pro nobis satisfaceret, debuit habere habitus perfectivos in anima et defectus in corpore. Sed Christus ex parte animæ assumpsit plenitudinem omnis gratiæ. Ergo ex parte corporis debuit assumere omnes defectus.

3. Præterea, inter omnes defectus corporales præcipuum locum tenet mors. Sed Christus mortem assumpsit. Ergo multo magis omnes alios defectus assumere debuit.

— Sed contra est quod contraria non possunt simul fieri in eodem. Sed quædam infirmitates sunt sibi ipsis contrariæ, utpote ex contrariis principiis causatæ. Ergo non potuit esse quod Christus omnes infirmitates humanas assumeret.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 et 2 huj. quæst., Christus defectus humanos assumpsit ad satisfaciendum pro peccato humanæ naturæ, ad quod requirebatur quod haberet perfectionem scientiæ et gratiæ in anima. Illos ergo defectus Christus assumere debuit qui consequuntur ex peccato communi totius naturæ ; nec tamen repugnant perfectioni scientiæ et gratiæ. Sic igitur **non fuit conveniens ut omnes defectus seu infirmitates humanas assumeret.** Sunt enim quidam defectus qui repugnant

ART. 4. — Titulus consistit in universalitate defectuum humanorum corporalium : an scilicet omnes assumi a Christo fuerit conveniens. Habita notitia quod Christus naturales defectus habuit, restat inquirere in præsenti, de numero illorum. — An vero Christus potuerit pati morbum, febrim, etc. ? Temeraria sententia est, quæ asserit in Christo fuisse morbos, prout contraria doctrinæ in Ecclesia receptæ. — Quoad pulchritudinem Christi, hæc habet S. Thomas in Psalm. 44 : « Pulchritudinem Christus habuit, secundum quod competebat ad statum et reverentiam suæ conditionis : non est ergo intelligendum quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non decuit eum ». Et in cap. 53 Is. : « Christo non erat aspectus magnificus, secundum quod dicitur quod species Priami digna est imperio ».

perfectioni scientiæ et gratiæ, sicut ignorantia, pronitas ad malum et difficultas ad bonum.

Quidam autem defectus sunt qui non consequuntur communiter totam humanam naturam propter peccatum primi parentis, sed causantur in aliquibus hominibus ex quibusdam particularibus causis, sicut lepra, et morbus caducus, et alia hujusmodi : qui quidem defectus quandoque causantur ex culpa hominis puta ex inordinato victu ; quandoque autem ex defectu virtutis formativæ : quorum neutrum convenit Christo, quia et caro ejus de Spiritu Sancto concepta est, qui est infinitæ sapientiæ et virtutis, errare et deficere non potens ; et ipse nihil inordinatum in regimine suæ vitæ exercuit. Sunt autem tertii **defectus qui in omnibus hominibus communiter inveniuntur ex peccato primi parentis**, sicut mors, fames, sitis, et alia hujusmodi : **et hos defectus omnes Christus suscepit**, quos vocat Damascenus, lib. 1 orth. Fid., cap. 14, in fin., et lib. 3, cap. 20, *naturales ei indetractibiles passiones ;* naturales quidem, quia consequuntur communiter totam naturam humanam ; indetractibiles autem, quia defectum scientiæ et gratiæ non important.

Ad primum ergo dicendum quod omnes particulares defectus hominum causantur ex corruptibilitate et passibilitate corporis, superadditis quibusdam particularibus causis : et ideo cum Christus curaverit passibilitatem et corruptibilitatem corporis nostri, per hoc quod eam assumpsit, ex consequenti omnes alios defectus curavit.

Ad secundum dicendum quod plenitudo omnis gratiæ et scientiæ animæ Christi secundum se debebatur ex hoc ipso quod erat a Verbo Dei assumpta : et ideo absolute omnem plenitudinem sapientiæ et gratiæ Christus assumpsit. Sed defectus nostros dispensative assumpsit, ut pro peccato nostro satisfaceret, non quia ei secundum se competerent : et ideo non oportuit quod omnes assumeret, sed solum illos qui sufficiebant ad satisfaciendum pro peccato totius humanæ naturæ.

Ad tertium dicendum quod mors in omnes homines advenit ex peccato primi parentis ; non autem quidam alii defectus, licet sint morte minores. Unde non est similis ratio.

QUÆSTIO XV

DE DEFECTIBUS ANIMÆ A CHRISTO ASSUMPTIS. — *In decem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de defectibus pertinentibus ad animam ; et circa hoc quæruntur decem : 1° utrum in Christo fuerit peccatum ; 2° utrum in eo fuerit fomes peccati ; 3° utrum in eo fuerit ignorantia ; 4° utrum anima ejus fuerit passibilis ; 5° utrum in eo fuerit dolor sensibilis ; 6° utrum in eo fuerit tristitia ; 7° utrum in eo fuerit timor ; 8° utrum in eo fuerit admiratio ; 9° utrum in eo fuerit ira ; 10° utrum simul fuerit viator et comprehensor.

Articulus primus

Utrum in Christo fuerit peccatum.

Inf., quæst. 31, art. 7, et 3 Sent., dist. 6, quæst. 1, corp., fin., et dist. 12, quæst. 2, per tot. ; et Quodl 6, quæst. 11, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit peccatum. Dicitur enim in Psal. 21, 1 : *Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti ? longe a salute mea verba delictorum meorum.* Sed hæc verba dicuntur ex persona ipsius Christi, ut patet ex hoc quod ipse ea in cruce protulit. Ergo videtur quod in Christo fuerint delicta.

2. Prætera, Rom. 5, 12, dicit Apostolus quod in Adam *omnes peccaverunt*, quia scilicet in eo originaliter fuerunt. Sed Christus etiam originaliter fuit in Adam. Ergo in eo peccavit.

3. Prætera, Apostolus dicit Hebr. 2, 18, quod *in eo in quo Christus passus est, et tentatus, potens est et his (1) qui tentantur, auxiliari.* Sed maxime

---

Art. 1. — Christus nullo modo assumpsit defectum peccati, neque originalis, neque actualis. Hæc conclusio intellecta de facto tam de peccato actuali, quam de originali, est certa secundum fidem. — In solut. *ad* 1, tractat locum Ps. 21, in quo observandum est juxta versionem hebraicam, non legi *delictorum meorum*, sed *verba rugitus mei* seu *fremitus mei*, juxta quam lectionem sensus est apertus. — An vero Christus de potentia absoluta peccare potuerit ? Qua in re, ait Gonet, reperio tres diversas theologorum sententias. Prima asserit posse Christum peccare in sensu composito unionis, hoc est unione non destructa per peccatum, sed cum illo conservata. Ita Durandus in 3, dist. 12, quæst. 2, quem sequuntur Nominales et plures Scotistæ, cum suo præceptore. Secunda docet non posse quidem de potentia absola, peccatum componi cum unione hypostatica ; in sensu tamen diviso, humanitatem Verbo unitam sine visione beatifica, posse peccare, peccato destruente unionem, non quidem ex natura rei, sed de potentia absoluta. Tertia sententia tenet humanitatem Christo Verbo unitam peccare non potuisse etiam de potentia absoluta, peccato cum unione composito ; et sententia opposita habenda est velut scandalosa et temeraria.

S. Script. — Is. 53, 12 ; Joan. 8, 46 ; 2 Corint. 5, 21 ; Hebr. 4, 15, et 7, 26 ; 1 Petr. 2, 22 ; 1 Joan. 3, 5.

Definit. Eccles. — *Conc. Ephes., can. 1 ; Concil. Chalcedon. ; Concil. œcumen. V. can.* 12 ; *Concil. Lateran. sub Martino I. can.* 5 ; *Symbolum concil. Toletani XI (circa finem) ; definitio Synodi VI œcumenicæ ; vide supra, quæst. 1, pag. 3, etc.* — *Ex decreto Eugenii IV, in Concil Florent. pro Jacobitis :* Firmiter credit, profitetur et docet neminem unquam ex viro feminaque conceptum, a diaboli dominatione fuisse liberatum, nisi per meritum mediatoris Dei et hominum Jesu Christi Domini nostri ; qui sine peccato conceptus, natus et mortuus, humani generis hostem, peccata nostra delendo, solus sua morte prostravit ; et regni cœlestis introitum, quem primus homo peccato proprio, cum omni successione perdiderat, reseravit.

(1) Vulgata :... *eis.*

indigebamus auxilio ejus contra peccatum. Ergo videtur quod in eo fuerit peccatum.

4. Præterea, 2 ad Cor. 5, 21, dicitur quod Deus *eum qui non noverat peccatum*, scilicet Christum, *pro nobis peccatum fecit*. Sed illud vere est quod a Deo factum est. Ergo in Christo vere fuit peccatum.

5. Præterea, sicut Augustinus dicit in libro de Agone christiano, cap. 11, in fin., *in homine Christo se nobis ad exemplum vitæ præbuit Filius Dei*. Sed homo indiget exemplo non solum ad recte vivendum, sed etiam ad hoc quod pœniteat de peccatis. Ergo videtur quod in Christo debuerit esse peccatum, ut de peccatis pœnitendo, pœnitentiæ nobis daret exemplum.

— Sed contra est quod ipse dicit Joan. 8, 46 : *Quis ex vobis arguet me de peccato?*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 et 2 huj. quæst., Christus suscepit defectus nostros, ut pro nobis satisfaceret, et ut veritatem humanæ naturæ comprobaret, et ut nobis fieret exemplum virtutis. Secundum quæ tria manifestum est quod defectum peccati assumere non debuit. — Primo quidem, quia peccatum nihil operatur ad satisfactionem ; quinimo virtutem satisfactionis impedit, quia, ut dicitur Eccli. 34, 23, *dona iniquorum non probat Altissimus*. — Similiter etiam ex peccato non demonstratur veritas humanæ naturæ, quia peccatum non pertinet ad humanam naturam, cujus Deus est causa ; sed magis est contra naturam per seminationem diaboli introductum, ut Damascenus dicit, lib. 2 orth. Fid., cap. 30, ante med., et lib. 3, cap. 20. — Tertio, quia peccando exemplum virtutis præbere non potuit, cum peccatum contrarietur virtuti. Et ideo **Christus nullo modo assumpsit defectum peccati nec originalis, nec actualis**, secundum illud quod dicitur 1 Petr. 2, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 25, dupliciter dicitur aliquid de Christo : — uno modo secundum proprietatem naturalem et hypostaticam, sicut dicitur quod Deus factus est homo, et quod passus est pro nobis ; — alio modo secundum proprietatem personalem et habitudinalem, prout scilicet aliqua dicuntur de ipso in persona nostra, quæ ipsi secundum se nullo modo conveniunt. Unde et inter septem regulas Tichonii, quas Augustinus ponit in 3 de Doctrina christiana, cap. 31, *prima ponitur de Domino, et ejus corpore*, cum scilicet *Christi et Ecclesiæ una persona æstimatur*. Et secundum hoc Christus ex persona membrorum suorum loquens dicit Ps. 21, 2 : *Verba delictorum meorum*, non quod in ipso capite delicta fuerint.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicit Augustinus 10 super Genes. ad litt., cap. 19 et 20, non eodem omni modo Christus fuit in Adam, et in aliis patribus, quo nos ibi fuimus. Nos enim fuimus in Adam secundum seminalem rationem, et secundum corpulentam substantiam, quia scilicet, ut ipse ibidem dicit, *cum sit in semine et visibilis corpulentia, et invisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Adam ; sed Christus visibilem carnis substantiam de carne Virginis sumpsit ; ratio vero conceptionis ejus non a semine virili, sed longe aliter ac desuper venit ;* unde non fuit in Adam secundum seminalem rationem, sed solum secundum corpulentam substantiam. Et ideo Christus non accepit active ab Adam humanam naturam, sed solum materialiter, active vero a Spiritu Sancto ; sicut et ipse Adam materialiter sumpsit corpus ex limo terræ, active autem a Deo. Et propter hoc Christus non peccavit in Adam, in quo fuit solum secundum materiam.

Ad tertium dicendum quod Christus ex sua tentatione et passione nobis auxiliatus est, pro nobis satisfaciendo. Sed peccatum non cooperatur ad satisfactionem, sed magis ipsam impedit, ut dictum est in corp. art., et quæst. 4, art. 6, ad 2. Et ideo non oportuit quod peccatum in se haberet, sed omnino esset purus a peccato : alioquin pœna quam sustinuit, fuisset ei debita pro proprio peccato.

Ad quartum dicendum quod Deus fecit Christum peccatum, non quidem ut in se peccatum haberet, sed quia fecit eum hostiam pro peccato ; sicut et Oseæ 4, 8, dicitur : *Peccata populi mei comedent*, scilicet sacerdotes, qui secundum legem comedebant hostias pro peccato oblatas. Et secundum hunc modum dicitur Isa. 53, 6, quod Dominus *posuit in eo iniquitatem omnium*, quia scilicet eum tradidit, ut esset hostia pro peccatis omnium hominum, vel fecit eum peccatum, id est habentem similitudinem carnis peccati, ut dicitur Rom. 8. Et hoc propter corpus passibile et mortale, quod assumpsit.

Ad quintum dicendum quod pœnitens laudabile exemplum dare potest, non ex eo quod peccavit, sed in hoc quod voluntarie pœnam sustinet pro peccato. Unde Christus dedit maximum exemplum pœnitentibus, dum non pro peccato proprio, sed pro peccatis aliorum voluit pœnam subire.

ARTICULUS II

Utrum in Christo fuerit fomes peccati.

Inf., quæst. 27, art. 3, corp., et ad 1 ; et 3 Sent., dist. 17, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, ad 4 ; et Opusc. 2, cap. 226.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit fomes peccati. Ab eodem enim

ART. 2. — In titulo, fomes peccati importat inclinationem appetitus sensitivi, in id quod contrariatur rectæ rationi, puta in superfluam delectationem, in excessivam cupiditatem et similia (Cajetanus). — Quamvis peccatum proprie

principio derivatur fomes peccati, et passibilitas corporis, sive mortalitas, scilicet ex substractione originalis justitiæ, per quam simul inferiores vires animæ subdebantur rationi et corpus animæ. Sed in Christo fuit passibilitas corporis et mortalitas. Ergo etiam in eo fuit fomes peccati.

2. Præterea, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 4, et cap. 15, a med., *beneplacito divinæ voluntatis permittebatur carni Christi pati, et operari quæ propria.* Sed proprium est carni ut concupiscat delectabilia sibi. Cum igitur nihil aliud sit fomes quam concupiscentia, ut dicitur in Glossa Rom. 7 (interl. et ord. sup. illud : *Nam concupiscentiam nesciebam*), videtur quod in Christo fuerit fomes peccati.

3. Præterea, ratione fomitis peccati *caro concupiscit adversus spiritum*, ut dicicitur Gal. 5, 17. Sed tanto spiritus ostenditur fortior et magis dignus corona, quanto magis superat hostem, scilicet concupiscentiam carnis, secundum illud 2 ad Tim. 2, 5 : *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit* (1); Christus autem habuit fortissimum et victoriosissimum spiritum, et maxime dignum corona, secundum illud Apocal. 6, 2 : *Data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret.* Videtur ergo quod in Christo maxime debuerit esse fomes peccati.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 1, 20 : *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Sed Spiritus Sanctus excludit peccatum et inclinationem peccati, quæ importatur nomine fomitis. Ergo in Christo non fuit fomes peccati.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 7, art. 2 et 9, Christus perfectissime habuit gratiam et omnes virtutes. Virtus autem moralis, quæ est in irrationali (1) parte animæ, eam facit esse rationi subjectam, et tanto magis quanto perfectior fuerit virtus ; sicut temperantia concupiscibilem, et fortitudo et mansuetudo irascibilem, ut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 56, art. 4. Ad rationem autem fomitis pertinet inclinatio sensualis appetitus in id quod est contra rationem. Sic igitur patet quod quanto virtus in aliquo fuerit magis perfecta, tanto magis in eo debilitatur vis fomitis. Cum igitur in Christo fuerit virtus secundum perfectissimum gradum, consequens est quod **in eo fomes peccati non fuerit** ; cum etiam iste defectus non sit ordinabilis ad satisfaciendum, sed potius inclinet ad contrarium satisfactioni.

Ad primum ergo dicendum quod inferiores vires pertinentes ad sensibilem appetitum naturaliter sunt obedibiles rationi ; non autem vires corporales, vel humorum corporalium, vel etiam ipsius animæ vegetabilis, ut patet in 1 Ethic., cap. ult. Et ideo perfectio virtutis, quæ est secundum rationem rectam, non excludit passibilitatem corporis ; excludit autem fomitem peccati ; cujus ratio consistit in resistentia sensualis appetitus ad rationem.

Ad secundum dicendum quod caro naturaliter concupiscit id quod est sibi delectabile concupiscentia appetitus sensitivi ; sed caro hominis, qui est animal rationale, hoc concupiscit secundum modum et ordinem rationis. Et hoc modo caro Christi concupiscentia appetitus sensitivi naturaliter appetebat escam, et potum, et somnum, et alia quæ secundum rectam rationem appetuntur, ut patet per Damascenum in 3 lib. orth. Fid., cap. 14, ante med. Ex hoc autem non sequitur quod in Christo fuerit fomes peccati, qui importat concupiscentiam delectabilium præter ordinem rationis.

Ad tertium dicendum quod fortitudo spiritus aliqualis ostenditur ex hoc quod resistit concupiscentiæ carnis sibi contrariantis ; sed major fortitudo spiritus ostenditur, si per ejus virtutem totaliter caro comprimatur, ne contra spiritum concupiscere possit. Et ideo hoc competebat Christo, cujus spiritus summum fortitudinis gradum attigerat : et licet non sustinuerit impugnationem interiorem

---

sit in voluntate, fomes autem in appetitu sensitivo, quia tamen fomes ad peccatum inclinat, ideo D. Thomas, hunc art. præcedenti conjungit. Et quia effectus fomitis aliquo modo in voluntatem redundat, quia quatenus appetitui conjuncta est, per illius motus et affectiones prævenitur et interdum trahitur, ut rationem præveniat, et contra illam insurgat. Potest autem fomes peccati vel in actu secundo, vel in actu primo considerari, et in actu secundo significat motum aliquem appetitus, qui rationem et voluntatem liberam antevertit, et ad peccatum inclinat. At vero in actu primo significat ipsum appetitum seu natularem inclinationem ejus ita inordinatam, ut interdum possit prævenire voluntatem, et contra rationem insurgere (Suarez). — Quoad fomitem peccati, notat Toletus sequentia: 1° Sicut duplex est cognitio in homine, sensus et intellectus, ita etiam est duplex appetitus, sensitivus et rationalis. 2° Isti duo appetitus in homine, discordes sunt. 3° Dominus quum primo hominem condidit, utrasque has portiones ei dedit, tamen quodam suo dono, quod justitia originalis dictum est, ita mirifice pacificavit, ut inferior semper esset obediens superiori, nihilque appeteret contra ipsam : commisso autem peccato, statim soluta est pax harum portium inter se. 4° Iste appetitus inordinatus et rebellis rationi, dicitur *fomes peccati*, non quia peccatum sit, sed quia est incitamentum ad peccatum. Ad hæc verba Toleti, addi possunt quæ in Trident. sess. 5, can. 5 : « Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur et sentit : quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet ; quinimo qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anat. sit. »

Unde loquitur optime S Thomas, 2 Sent., dist. 32, quæst. 1, art. 1 : « Fomes peccati, supra principia naturalia nihil positivum supponit in homine, sed in solo defectu originalis justitiæ consistit. » — Pro doctrina art., vide Concil. œcumen. V. can. 12, supra quæst. 1 pag. 4. — Vide S. Leon. Epist. 11 ; S. Damas. lib. 3, cap. 20 ; et omnes scholast. in 3 Sent., dist. 17.

(1) Vulgata : *Non coronatur, nisi legitime certaverit.*

(1) Ita Mss. et editi passim. — Al., *in rationali.*

ex parte fomitis, sustinuit tamen exteriorem impugnationem ex parte mundi et diaboli, quos superando victoriæ coronam promeruit.

Articulus III

Utrum in Christo fuerit ignorantia

3. Sent., dist. 17, art. 1, quæst. 2, ad 5.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit ignorantia. Illud enim vere fuit in Christo quod ei competit secundum humanam naturam, licet ei non competat secundum divinam, sicut passio et mors. Sed ignorantia convenit Christo secundum humanam naturam : dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 21, in princ., quod *ignorantem et servilem assumpsit naturam*. Ergo ignorantia vere fuit in Christo.

2. Præterea, aliquis dicitur ignorans per notitiæ defectum. Sed aliqua notitia defuit Christo : dicit enim Apostolus 2 ad Corinth. 5, 21 : *Eum qui non novit* (1) *peccatum, pro nobis peccatum fecit*. Ergo in Christo fuit ignorantia.

3. Præterea, Isa. 8, 4, dicitur : *Antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci*. Puer autem ille est Christus. Ergo in Christo fuit aliquarum rerum ignorantia.

— Sed contra, ignorantia per ignorantiam non tollitur. Christus autem ad hoc venit ut ignorantias nostras auferret ; venit enim ut *illuminaret his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*, Luc. 1, 79. Ergo in Christo ignorantia non fuit.

Respondeo dicendum quod sicut in Christo fuit plenitudo gratiæ et virtutis, ita in ipso fuit plenitudo omnis scientiæ, ut ex prædictis patet, quæst. 7, art. 9, et quæst. 9, art. 1. Sicut autem in Christo plenitudo gratiæ et virtutis excludit fomitem peccati ; ita plenitudo scientiæ excludit ignorantiam, quæ scientiæ opponitur. Unde sicut **in Christo** non fuit fomes peccati, ita **non fuit in eo ignorantia**.

Ad primum ergo dicendum quod natura a Christo assumpta potest dupliciter considerari. — Uno modo secundum rationem suæ speciei : et secundum hoc dicit Damascenus *eam esse ignorantem et servilem* ; unde subdit : *Nam serva quidem est hominis natura, ejus qui fecit ipsam*, Dei scilicet, *et non habet futurorum cognitionem*. — Alio modo potest considerari secundum id quod habet ex unione ad hypostasim divinam ; ex qua habet plenitudinem scientiæ et gratiæ, secundum illud Joan 1 : 14 *Vidimus eam quasi Unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis* : et hoc modo natura humana in Christo ignorantiam non habuit.

Ad secundum dicendum quod Christus dicitur non novisse peccatum, quia nescivit per experientiam, scivit autem per simplicem notitiam.

Ad tertium dicendum quod loquitur ibi Propheta de scientia humana Christi ; dicit enim : *antequam sciat puer*, scilicet secundum humanitatem, *vocare patrem suum*, scilicet Joseph, qui pater ejus fuit putativus, *et matrem suam*, scilicet Mariam, *auferetur fortitudo Damasci*. Quod non est sic intelligendum, quasi aliquando fuerit homo, et hoc nesciverit ; sed *antequam sciat*, id est, antequam fiat homo scientiam habens humanam, *auferetur*, vel ad litteram *fortitudo Damasci et spolia Samariæ* per regem Assyriorum ; vel spiritualiter, quia *nondum natus populum suum sola invocatione salvabit*, ut Glossa (interl. Hieronymi) ibi exponit. Augustinus tamen in serm. de Epiph., 32 de Temp. circ. med., dicit hoc esse completum in adoratione Magorum. Ait enim : *Antequam per humanam carnem humana verba proferret, accepit virtutem Damasci, scilicet divitias, in quibus Damascus præsumebat : in divitiis autem principatus auro deferlur. Spolia vero Samariæ iidem ipsi erant qui eam incolebant. Samaria namque pro idololatria ponitur : illic enim populus Israel aversus a Domino, ad idola colenda conversus est. Hæc igitur prima spolia puer idololatriæ dominationi detraxit*. Et secundum hoc intelligitur, *antequam sciat*, id est, antequam ostendat se scire.

Articulus IV

Utrum anima Christi fuerit passibilis.

3 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, ad 2, et dist. 15. quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et 2, et dist. 33, in Expos. litt., et Opusc. 2, cap. 226 ; et Opusc. 60, cap. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi non fuerit passibilis. Nihil enim patitur, nisi a fortiori, *quia agens præstantius est patiente*, ut patet per Augustinum 12 super Genes. ad litt., cap. 16, in med., et per Philosophum 3 de Anima, text. 19. Sed nulla creatura fuit præstantior quam anima Christi. Ergo anima Christi

---

Art. 3. — Materia ista satis fuit disputata supra, quæst. 9, 10, 11, 12. — Nota solutionem tertii, ubi triplici exponitur locus scripturæ.

(1) Vulgata, *noverat*.

Art. 4. — Hinc habes, quare aliquando apud Veteres legitur, non fuisse passiones in Christo, perfectas, scilicet, quæ vel prævenirent, illique dominarentur ; fuisse autem propassiones, id est motus appetitus sensitivi, non se extendentes ad rationem vel commovendam, vel perturbandam. Hic modus loquendi propter Stoicos usurpatus fuit, qui passionum nomine, nonnisi pravos animi motus intelligebant ; sed nunc usus obtinuit, ut etiam passiones vocentur affectiones animi ordinatæ (Sylvius). — Nota hæc verba Concil. VI gener. art. 11 : « Christus arbiter et Dominus erat motuum naturalium et omnium suorum affectuum sive passionum, qui nisi eo annuente, non movebantur ».

non potuit ab aliqua creatura pati, et ita non fuit passibilis : frustra enim in ea fuisset potentia patiendi, si a nullo pati potuisset.

2. Præterea, Tullius in lib. 3 de Tusculanis Quæstionibus, aliquant. a princ., dicit quod passiones animæ sunt quædam ægritudines. Sed in anima Christi non fuit aliqua ægritudo : nam ægritudo animæ sequitur peccatum, ut patet per illud Psal. 40, 5 : *Sana animam meam, quia peccavi tibi.* Ergo in Christo non fuerunt animæ passiones.

3. Præterea, passiones animæ videntur idem esse cum fomite peccati : unde et Apostolus Rom. 7 vocat eas *passiones peccatorum.* Sed in Christo non fuit fomes peccati, ut supra dictum est, art. 2 huj. quæst. Ergo videtur quod non fuerint in eo animæ passiones ; et ita anima Christi non fuit passibilis.

— Sed contra est quod in Psal. 87, 4, dicitur ex persona Christi : *Repleta est malis anima mea,* non quidem peccatis, sed humanis malis, id est doloribus, ut Glossa (interl. Aug.) ibi exponit. Sic ergo anima Christi fuit passibilis.

RESPONDEO dicendum quod animam in corpore constitutam dupliciter contingit pati : uno modo passione *corporali;* alio modo passione *animali.*— Passione quidem corporali patitur per corporis læsionem ; cum enim anima sit forma corporis, consequens est quod unum sit esse animæ et corporis ; et ideo corpore perturbato per aliquam corpoream passionem, necesse est quod anima per accidens perturbetur, scilicet quantum ad esse, quod habet in corpore. **Quia igitur corpus Christi fuit passibile et mortale,** ut supra habitum est quæst. 14, art. 2, **necesse fuit ut etiam ejus anima hoc modo passibilis esset.** — Passione autem animali pati dicitur anima secundum operationem, quæ vel est propria animæ, vel principalius est animæ quam corporis; et quamvis etiam secundum intelligere et sentire dicatur hoc modo anima aliquid pati, tamen, sicut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 22) **propriissime dicuntur passiones animæ affectiones appetitus sensitivi ; quæ in Christo fuerunt,** sicut et cætera quæ ad naturam hominis pertinent. Unde Augustinus dicit in 14 de Civit. Dei, cap. 9, parum ante med. : *Ipse Dominus in forma servi vitam agere dignatus humanam adhibuit eas, ubi adhibendas esse judicavit ; neque enim in quo verum erat hominis corpus, et verus hominis animus, falsus erat humanus affectus .*

Sciendum tamen est quod hujusmodi passiones aliter fuerunt in Christo quam in nobis, quantum ad tria : — Primo quidem quantum ad objectum, quia in nobis plerumque hujusmodi passiones feruntur ad illicita, quod in Christo non fuit. — Secundo, quantum ad principium, quia hujusmodi passiones frequenter in nobis præveniunt judicium rationis ; sed in Christo omnes motus sensitivi appetitus oriebantur secundum dispositionem rationis. Unde Augustinus dicit 14 de Civ. Dei, loc. cit., quod *hos motus certissimæ* (1) *dispensationis gratia ita, cum voluit, Christus suscepit animo humano, sicut cum voluit, factus est homo.* — Tertio, quantum ad effectum (2), quia in nobis quandoque hujusmodi motus non sistunt in appetitu sensitivo, sed trahunt rationem, quod in Christo non fuit, quia motus naturaliter humanæ carni convenientes sic ex ejus dispositione in appetitu sensitivo manebant quod ratio ex his nullo modo impediebatur facere quæ conveniebant. Unde Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 25. : *Cœpit contristari,* quod *Dominus noster, ut veritatem assumpti probaret hominis, vere quidem contristatus est, sed ne passio in animo illius dominaretur, per propassionem dicitur quod cœpit contristari,* ut passio perfecta intelligatur, quando animo, id est, rationi dominatur ; propassio autem, quando est inchoata in appetitu sensitivo ; sed ulterius non se extendit.

Ad primum ergo dicendum quod anima Christi poterat quidem resistere passionibus, ut ei non supervenirent, præsertim virtute divina ; sed propria voluntate se passionibus subjiciebat tam corporalibus quam animalibus.

Ad secundum dicendum quod Tullius ibi loquitur secundum opinionem Stoicorum ; qui non vocabant passiones quoscumque motus appetitus sensitivi, sed solum inordinatos. Tales autem passiones manifestum est in Christo non fuisse.

Ad tertium dicendum quod passiones peccatorum sunt motus appetitus sensitivi in illicita tendentes : quod non fuit in Christo, sicut nec fomes peccati.

ARTICULUS V

Utrum in Christo fuerit dolor sensibilis.

Inf., quæst. 46, art. 6, corp., et 3 Sent. dist. 15, quæst. 2, art. 2, quæst. 1; et Ver. quæst. 26, art. 8, corp., et fin., et ad 8 ; et Op. 2, cap. 231.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit verus dolor sensibilis. Dicit enim Hilarius in 10 de Trinit., aliquant. a princ. :

ART. 5. — *Ad* 1. Non sunt audiendi qui S. Hilarium accusant quasi dolorem a Christi anima excluserit ; accusavit olim Berengarius, sed reprehenditur a Lanfranco. S. Bonaventura narrat se ex Guillelmo episc. Parisiensi audivisse, quod legerit librum seu epistolam retractationis. Sed quamquam ista retractatio posset intelligi sententiarum explicatio, non sistit S. Bonaventura in ista responsione. Nota ergo quod S. Hilarius loquitur contra arianos, qui ex hujusmodi affectionibus, velut involuntariis, arguebant Christi impotentiam, et sta in explicatione S. Thomæ. Cæterum, aliis locis idem Hilarius tam vere et proprie tribuit Christo hos affectus, sicut famem, sitim, mortem, etc. v.g.

(1) Al. *certæ.*

(2) Ita Mss. et edit. potiores. — Al., *affectum.*

Cum pro Christo mori sit vita, quid ipse in mortis sacramento docuisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependit? Et infra dicit : *Unigenitus Deus hominem verum, non deficiens a se Deo, sumpsit: in quem quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevaret; afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telum aliquod aquam perforans.* Non igitur in Christo fuit verus dolor.

2. Præterea, hoc proprium videtur esse carni in peccato conceptæ quod necessitati doloris subjaceat. Sed caro Christi non est cum peccato concepta, sed ex Spiritu sancto in utero virginali. Non ergo subjacuit necessitati patiendi dolorem.

3. Præterea, delectatio contemplationis divinorum diminuit sensum doloris : unde et martyres in passionibus suis tolerabilius sustinuerunt ex consideratione divini amoris. Sed anima Christi summe delectabatur in contemplatione Dei, quem per essentiam videbat, ut supra dictum est, quæst. 9, art. 2. Non ergo poterat sentire aliquem dolorem.

— Sed contra est quod Isa. 53, 4, dicitur : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut patet ex his quæ in 2 parte dicta sunt (1-2, quæst. 35, art. 1), ad veritatem doloris sensibilis requiritur læsio corporis et sensus læsionis. Corpus autem Christi lædi poterat, quia erat passibile et mortale, ut supra habitum est, quæst. 14, art. 1, nec defuit ei sensus læsionis, cum anima Christi perfecte haberet omnes potentias naturales. Unde **nulli dubium debet esse quin in Christo fuerit verus dolor.**

Ad primum ergo dicendum quod in omnibus illis verbis, et similibus Hilarius a carne Christi non veritatem doloris, sed necessitatem excludere intendit. Unde post præmissa verba subdit, infra: *Neque enim cum sitivit, aut esurivit, aut flevit, bibisse Dominus, aut manducasse, aut doluisse monstratus est. Sed ad demonstrandam corporis veritatem, corporis consuetudo suscepta est, ita ut naturæ nostræ consuetudine consuetudini sit corporis satisfactum. Vel cum potum et cibum accepit, non necessitati corporis, sed consuetudini tribuit.* Et non accepit necessitatem per comparationem ad causam primam horum defectuum, quæ est peccatum, ut supra dictum est, quæst. 14, art. 1, et art. 3, ad 2, ut scilicet ea ratione dicatur caro Christi non subjacuisse necessitati horum defectuum, quia non fuit in ea peccatum. Unde subdit : *Habuit enim*, scilicet Christus, *corpus, sed originis suæ proprium, neque ex vitiis humanæ conceptionis existens, sed in forma corporis nostri, virtutis suæ potestate subsistens.* Quantum tamen ad causam propinquam horum defectuum, quæ est compositio contrariorum, caro Christi subjacuit necessitati horum defectuum, ut supra dictum est, quæst. 14, art. 2.

Ad secundum dicendum quod caro in peccato concepta subjacet dolori, non solum ex necessitate naturalium principiorum, sed etiam ex necessitate reatus peccati : quæ quidem necessitas in Christo non fuit, sed solum necessitas naturalium principiorum.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 14, art. 1, ad 2, virtute Divinitatis Christi dispensative sic beatitudo in anima continebatur quod non derivabatur ad corpus, ne ejus passibilitas et mortalitas tolleretur : et eadem ratione delectatio contemplationis sic retinebatur in mente quod non derivabatur ad vires sensibiles, ne per hoc dolor sensibilis excluderetur.

in Psal. 53, in lib. 3 de Trinit.— Ex art., duo ad dolorem requiruntur, scilicet læsio corporis et sensus doloris. Sed considera non asserere D. Thomam, in illis duobus, dolorem formaliter consistere, sed requiri ad verum dolorem, ita ut illis positis, naturaliter resultet, nisi miraculose impediatur. Læsio enim corporis, habet rationem objecti respectu doloris, quia, vel ipsa læsio, vel aliqua qualitas disconveniens corpori, quæ per illam resultat, est objectum circa quod dolor versatur; sensus vero læsionis est veluti applicatio objecti doloriferi, ex qua dolor in appetitu resultat, sicut in universum, cognitio objecti prosequendi, vel fugiendi per appetitum, est applicatio seu conditio necessaria, ut appetitus moveri possit. Dolor ergo, formaliter consistit in quodam actu ipsius appetitus, quo veluti contristatur et fugit corporis læsionem, sensu perceptam. Sicut ergo in Christo fuit vera læsio corporis, et verus sensus læsionis, ita et verus dolor. Quæ conclusio de fide certa est (Cajetanus et Suarez).

ARTICULUS VI

Utrum in Christo fuerit tristitia.

Infr., quæst. 46, art. 6; et 3 Sent., dist. 15, quæst. 2, art. 3, quæst. 3, corp., et ad 5; et Opusc. 2, cap. 226.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit tristitia. Dicitur enim de Christo Isa. 42, 4 : *Non erit tristis, nec turbulentus.*

2. Præterea, Proverb. 12, 21, dicitur : *Non contristabit justum, quidquid ei acciderit.* Et hujus rationem Stoici assignabant, quia nullus tristatur nisi de amissione suorum bonorum : justus autem non reputat bona sua nisi justitiam et virtutem; quas non potest amittere : alioquin subjiceretur justus fortunæ, si pro amissione bonorum fortunæ tristaretur. Sed Christus fuit maxime justus secundum illud Jerem. 23, 6 : *Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Ergo in eo non fuit tristitia.

ART. 6. — Sensus quæstionis est de tristitia sensibili, de his enim affectibus nunc agimus. Responsio affirmativa, est de fide certa ex Matth. 26 et Luc. 22. — In resp. *ad* 2, memento numeri principalium passionum, scilicet spei seu cupiditatis, delectationis, timoris, et tristitiæ, et intelliges, quare ad has quatuor spectabant Stoici.

2. Præterea, Philosophus dicit in 7 Ethic., cap. 13 et 14, quod omnis tristitia est malum et fugiendum. Sed nullum malum fugiendum fuit in Christo. Ergo in Christo non fuit tristitia.

4. Præterea, sicut Augustinus dicit 14 de Civit. Dei, cap. 6, in med., *tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt*. Sed nihil passus est Christus contra suam voluntatem : dicitur enim Isa. 53,7 : *Oblatus est, quia ipse voluit*. Non ergo in Christo fuit tristitia.

— Sed contra est quod dicit Dominus Matth. 26, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Et Ambrosius dicit in 2 de Trinit. (seu de Fide ad Gratian., cap. 3, versus fin.) : *Ut homo tristitiam habuit : suscepit enim tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, qui crucem prædico*.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 3, delectatio divinæ contemplationis ita per dispensationem divinæ virtutis retinebatur in mente Christi quod non derivabatur ad vires sensitivas, ut per hoc dolor sensibilis excluderetur. Sicut autem dolor sensibilis est in appetitu sensitivo, ita est tristitia. Sed est differentia secundum motivum sive objectum : nam objectum et motivum doloris est læsio sensu tactus percepta, sicut cum aliquis vulneratur ; objectum autem, et motivum tristitiæ est nocivum, seu malum interius apprehensum sive per rationem, sive per imaginationem, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 33, art. 2, sicut cum aliquis tristatur de amissione gratiæ vel pecuniæ. Potuit autem anima Christi interius apprehendere aliquid ut nocivum et quantum ad se, sicut passio et mors ejus fuit ; et quantum ad alios, sicut peccatum discipulorum, vel etiam Judæorum occidentium ipsum. Et ideo **sicut in Christo potuit esse verus dolor, ita potuit in eo esse vera tristitia ; alio tamen modo quam in nobis, secundum illa tria quæ supra assignata sunt,** (art. 4 huj. quæst.) **cum communiter de passionibus animæ Christi loqueremur.**

Ad primum ergo dicendum quod tristitia removetur a Christo secundum passionem perfectam ; fuit tamen in eo initiata secundum propassionem. Unde dicitur Matth. 26, 37 : *Cœpit contristari, et mœstus esse. Aliud enim est contristari, aliud incipere contristari*, ut Hieronymus ibidem dicit.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 14 de Civ. Dei, cap. 8, in princ., pro tribus perturbationibus, scilicet cupiditate, lætitia, et timore, Stoici tres εὐπαθείας, id est, bonas passiones, in animo sapientis posuerunt, scilicet pro cupiditate voluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Sed pro tristitia negaverunt aliquid posse esse in animo sapientis, quia tristitia de malo est quod jam accidit : nullum autem malum existimant posse accidere sapienti ; et hoc ideo est, quia non credebant aliquid esse bonum, nisi honestum, quod homines bonos facit ; nec aliquid esse malum, nisi inhonestum, per quod homines mali fiunt. Quamvis autem honestum sit principale hominis bonum et inhonestum principale hominis malum, quia hæc pertinent ad ipsam rationem quæ est principalis in homine ; sunt tamen quædam secundaria hominis bona, quæ pertinent ad ipsum corpus, vel ad exteriores res corpori deservientes. Et secundum hoc potest in animo sapientis esse tristitia quantum ad appetitum sensitivum secundum apprehensionem hujusmodi malorum ; non tamen ita quod ista tristitia perturbet rationem. Et secundum hoc etiam intelligitur quod non contristabit justum, quidquid ei acciderit, quia scilicet ex nullo accidente ejus ratio perturbatur. Et secundum hoc tristitia fuit in Christo secundum propassionem, non autem secundum passionem.

Ad tertium dicendum quod omnis tristitia est malum pœnæ ; non autem est semper malum culpæ, sed solum quando ex inordinato affectu procedit. Unde Augustinus dicit, 14 de Civ. Dei, cap. 9, ante med. : *Cum rectam rationem sequuntur istæ affectiones, et quando, et ubi oportet adhibentur, quis eas tunc morbos, seu vitiosas passiones audeat dicere ?*

Ad quartum dicendum quod nihil prohibet aliquid esse contrarium voluntati secundum se, quod tamen est volitum ratione finis, ad quem ordinatur ; sicut medicina amara non est secundum se volita, sed solum secundum quod ordinatur ad sanitatem. Et hoc modo mors Christi, et ejus passio fuit secundum se considerata involuntaria, et tristitiam causans ; licet fuerit voluntaria in ordine ad finem, qui est redemptio humani generis.

ARTICULUS VII

Utrum in Christo fuerit timor.

Sup., quæst. 7, art. 6 ; et 3 Sent., dist. 15, quæst. 2, art. 2, quæst. 3.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit timor. Dicitur enim Proverb. 28, 1 : *Justus quasi leo confidens, absque terrore erit*. Sed Christus fuit maxime justus. Ergo in Christo non fuit aliquis timor.

2. Præterea, Hilarius dicit 10 de Trin., aliquant a princ. : *Interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit qui omnem ab Apostolis mortis timorem propellens, ad gloriam eos sit martyrii exhortatus*. Non ergo in Christo rationabile est fuisse timorem.

3. Præterea, timor non videtur esse nisi de malo quod non potest homo vitare. Sed Christus poterat vitare et malum pœnæ, quod passus est, et malum culpæ, quod aliis accidit. Ergo in Christo non fuit aliquis timor.

— Sed contra est quod dicitur Marc. 14, 33 : *Cœpit Jesus pavere et tædere.*

RESPONDEO dicendum quod sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita timor causatur ex apprehensione mali futuri. Apprehensio autem mali futuri, si omnimodam certitudinem habeat, non inducit timorem. Unde Philosophus dicit in 2 Rhetor., cap. 5, circ. med., quod timor non est, nisi ubi est aliqua spes evadendi. Nam quando nulla spes est evadendi, apprehenditur malum ut præsens ; et sic magis causat tristitiam quam timorem. Sic ergo timor potest considerari quantum ad duo : — Uno modo **quantum ad hoc quod appetitus sensitivus naturaliter refugit corporis læsionem,** et per tristitiam, si sit præsens, et **per timorem, si sit futura, et hoc modo timor fuit in Christo,** sicut et tristitia. — Alio modo potest considerari **secundum incertitudinem futuri eventus,** sicut quando nocte timemus ex aliquo sonitu, quasi ignorantes quid hoc sit; **et quantum ad hoc timor non fuit in Christo,** ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 23, in med.

Ad primum ergo dicendum quod justus dicitur esse absque terrore, secundum quod terror importat perfectam passionem avertentem hominem ab eo quod est rationis. Et sic timor non fuit in Christo, sed solum secundum propassionem. Et ideo dicitur quod *Jesus cœpit tædere et pavere*, quasi *secundum propassionem,* ut Hieronymus exponit, sup. illud Matth. 26 : *Cœpit contristari.*

Ad secundum dicendum quod Hilarius eo modo a Christo excludit timorem, quo excludit tristitiam ; scilicet quoad necessitatem timendi. Sed tamen ad comprobandam veritatem humanæ naturæ, voluntarie timorem assumpsit, sicut etiam et tristitiam.

Ad tertium dicendum quod, licet Christus potuerit vitare mala futura secundum virtutem divinitatis, erant tamen inevitabilia, vel non de facili vitabilia secundum infirmitatem carnis.

ARTICULUS VIII

Utrum in Christo fuerit admiratio.

4 Cont., cap. 33, fin.; et Matth. 7, com. 5, fin.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit admiratio. Dicit enim Philosophus in 1 Metaphysic., cap. 2, in med., quod admiratio causatur ex hoc quod aliquis videt effectum, et ignorat causam; et sic admirari non est nisi ignorantis. Sed in Christo non fuit ignorantia, ut dictum est art. 3 huj. quæst. Ergo in Christo non fuit admiratio.

2. Præterea, Damascenus dicit in 2 lib. orth. Fid., cap. 15, quod *admiratio est timor ex magna imaginatione ;* et ideo Philosophus dicit in 4 Ethicor., cap. 3, ad fin., quod magnanimus non est admirativus. Sed Christus fuit maxime magnanimus. Ergo in Christo non fuit admiratio.

3. Præterea, nullus admiratur de eo quod ipse facere potest. Sed Christus facere poterat quidquid magnum erat in rebus. Ergo videtur quod de nullo admirabatur.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 8, 10 : *Audiens Jesus*, scilicet verba Centurionis, *miratus est.*

RESPONDEO dicendum quod admiratio proprie est de aliquo novo et insolito. In Christo autem non poterat esse aliquid novum et insolitum quantum ad scientiam divinam, qua cognoscebat res in Verbo, neque etiam quantum ad scientiam humanam, qua cognoscebat res per species inditas, potuit tamen aliquid esse ipsi novum et insolitum secundum scientiam experimentalem, secundum quam ei poterant quotidie aliqua nova occurrere. Et ideo **si loquamur de ipso quantum ad scientiam divinam et scientiam beatam vel etiam infusam, non fuit in Christo admiratio; — si autem loquamur de eo quantum ad scientiam experimentalem, sic admiratio in eo esse potuit:** et assumpsit hunc affectum ad nostram instructionem, ut scilicet doceat esse mirandum quod etiam ipse mirabatur. Unde dicit Augustinus in 1 super Gen. contra Manichæos, cap. 8, ad fin. : *Quod mirabatur Dominus, nobis mirandum esse significat : quibus adhuc opus est sic moveri. Omnes ergo tales motus ejus non perturbati animi signa sunt ; sed docentis magistri.*

Ad primum ergo dicendum quod, licet Christus nihil ignoraret, poterat tamen aliquid de novo occurrere experimentali ejus scientiæ, ex quo admiratio causaretur.

Ad secundum dicendum quod Christus non admirabatur de fide Centurionis ea ratione quod esset magna quantum ad ipsum, sed quia erat magna quantum ad alios.

Ad tertium dicendum quod ipse poterat facere omnia secundum virtutem divinam, secundum quam in eo admiratio non erat, sed solum secundum humanam scientiam experimentalem, ut dictum est in corp. art.

ART. 8: — Admiratio est non ipsa rei novæ ac insolitæ cognitio, sed id quod eam in animo sequitur, scilicet intenta animæ applicatio per attentionem aut affectum, ex eo quod occurrat aliquid, sive ignotum, sive insolitum et excellens.

ARTICULUS IX

Utrum in Christo fuerit ira.

3 Sent., dist. 15, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 2.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit ira. Dicitur enim Jacobi 1, 20: *Ira viri justitiam Dei non operatur.* Sed quidquid fuit in Christo, ad justitiam Dei pertinuit : *Ipse enim factus est nobis justitia a Deo*, ut dicitur 1 Corinth. 1, 30. Ergo videtur quod in Christo non fuerit ira.

2. Præterea, ira mansuetudini opponitur, ut patet in 4 Ethic., cap. 5. Sed Christus fuit maxime mansuetus. Ergo in eo non fuit ira.

3. Præterea, Gregorius dicit in 5 Moral. cap. 30, inter med. et fin., quod *ira per vitium excæcat oculum mentis, ira vero per zelum ipsum turbat.* Sed in Christo mentis oculus non fuit excæcatus, nec turbatus. Ergo in Christo nec fuit ira per vitium, nec ira per zelum.

— Sed contra est quod Joan. 2, de eo dicitur esse impletum quod in Ps. 68, 10, legitur : *Zelus domus tuæ comedit me.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 46, art. 3, ad 3, et 2-2, quæst. 158, art. 1, 2 et 3, ira est effectus tristitiæ. Ex tristitia enim alicui illata consequitur in eo circa sensitivam partem appetitus repellendi illatam injuriam vel sibi, vel aliis. Et sic ira est passio composita ex tristitia et appetitu vindictæ. Dictum est autem art. 6 huj. quæst., quod in Christo tristitia esse potuit. Appetitus etiam vindictæ quandoque est cum peccato, quando scilicet aliquis vindictam quærit sibi absque ordine rationis. Et sic **ira in Christo esse non potuit,** hujusmodi enim dicitur ira **per vitium.** — Quandoque vero talis appetitus est sine peccato, imo est laudabilis; puta cum aliquis appetit vindictam secundum ordinem justitiæ : et hoc vocatur **ira per zelum.** Dicit enim Augustinus super Joan. tract. 10 aliquant. a med., quod *zelo Domus Dei comeditur qui omnia quæ ibi perversa videt, satagit emendare, et si emendare non potest, tolerat, et gemit.* **Et talis ira fuit in Christo.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit 5 Moral., cap. 30, ira dupliciter se habet in homine. — Quandoque enim prævenit rationem, et trahit eam secum ad operandum : et tunc proprie dicitur operari, nam operatio attribuitur principali agenti. Et secundum hoc intelligitur quod *ira viri justitiam Dei non operatur.* — Quandoque vero ira sequitur ipsam rationem, et est quasi instrumentum ipsius : et tunc operatio, quæ est justitiæ, non attribuitur iræ, sed rationi.

Ad secundum dicendum quod ira quæ transgreditur ordinem rationis, opponitur mansuetudini, non autem ira quæ est moderata, et ad medium reducta per rationem : nam mansuetudo medium tenet in ira.

Ad tertium dicendum quod in nobis secundum naturalem ordinem potentiæ animæ mutuo se impediunt, ita scilicet quod cum unius potentiæ operatio fuerit intensa, alterius operatio debilitetur. Et ex hoc procedit quod motus iræ, etiamsi sit secundum rationem moderatus, utcumque impedit oculum animæ contemplantis. Sed in Christo per moderationem divinæ virtutis unicuique potentiæ permittebatur agere quod erat ei proprium, ita quod una potentia ex alia non impediebatur. Et ideo sicut delectatio mentis contemplantis non impediebat tristitiam, vel dolorem inferioris partis, ita etiam e converso passiones inferioris partis in nullo impediebant actum rationis.

ARTICULUS X

Utrum Christus simul fuerit viator et comprehensor.

3 Sent., dist. 14, art. 2 et dist. 18, art. 2; et Verit. quæst. 26, art. 2, et quæst. 29, art. 6; et Quodl. 1, quæst. 2, art. 11, corp.; et Opusc. 2, cap. 238; et Opusc. 18, cap. 4.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit simul viator et comprehensor. Viatori enim competit moveri ad finem beatitudinis, comprehensori autem competit in fine quiescere. Sed non potest eidem simul convenire quod moveatur ad finem, et quod quiescat in fine. Ergo non potuit simul esse quod Christus esset viator et comprehensor.

2. Præterea, moveri ad beatitudinem, aut eam obtinere, non competit homini secundum corpus, sed secundum animam; unde Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum, 118, al. 56, parum ante med., quod *ad inferiorem naturam, quæ est corpus, redundat ab anima beatitudo quæ propria est fruen-*

ART. 9. — Cum in corp. dicit iram esse passionem compositam ex tristitia et appetitu vindictæ, non intelligit ex tristitia tanquam parte, sed tanquam causa, ut ipsemet exposuit 1-2, quæst. 46, art. 3, ad 2.

ART. 10. — Quanquam D. Thomas duo in hoc articulo complectatur, quorum alterum, scilicet esse comprehensorem, ad perfectionem pertinet; alterum vero, scilicet esse viatorem, potius videtur supponere defectum vel imperfectionem : tamen hoc posterius solum est, quod ad præsentem quæstionem attinet, ubi de defectibus agimus. Utramque vero conditionem conjunxit D. Thomas, quia alterius difficultas ex altera nascitur. — Nota quod non debes intelligere Christum esse beatum quantum ad animam, sic ut quantum ad omnes potentias ejus sit beatus; non enim hoc est : sed tantum adeas quæ sunt tantum ipsius animæ, puta intellectum et voluntatem. At quantum ad alias, quæ cum corpore communes sunt, puta sensitivæ et appetitivæ, quæ portionem inferiorem respiciunt, non fuit beatus; in ea enim parte passus est. Post passionem vero et resurrectionem, completa fuit beatitudo (Toletus).

tis et intelligentis, sed plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Sed Christus licet haberet corpus passibile, tamen secundum mentem plene Deo fruebatur. Non igitur Christus fuit viator, sed purus comprehensor.

3. Præterea, sancti, quorum animæ sunt in cœlo et corpora in sepulcris, fruuntur quidem beatitudine secundum animam, quamvis eorum corpora morti subjaceant ; et tamen non dicuntur viatores, sed solum comprehensores. Ergo pari ratione licet corpus Christi fuerit mortale, quia tamen mens ejus Deo fruebatur, videtur quod fuerit purus comprehensor, et nullo modo viator.

— Sed contra est quod dicitur Jerem. 14, 8 : *Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum ?*

RESPONDEO dicendum quod aliquis dicitur viator ex eo quod tendit in beatitudinem ; comprehensor autem dicitur ex hoc quod jam beatitudinem obtinet, secundum illud 1 Corinth. 9, 24 : *Sic currite ut comprehendatis ;* et Philipp. 3, 12 : *Sequor autem, si quo modo comprehendam.* Hominis autem beatitudo perfecta consistit in anima et corpore, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 4, art. 6. In anima quidem quantum ad id quod est ei proprium, secundum quod mens videt et fruitur Deo ; in corpore vero, secundum quod corpus resurget spirituale, et in virtute, et in gloria et in incorruptione, ut dicitur 1 Corinth. 15. Christus autem ante passionem secundum mentem plene videbat Deum ; et sic habebat beatitudinem quantum ad id quod est proprium animæ ; sed quantum ad alia deerat ei beatitudo, quia et anima ejus erat passibilis, et corpus passibile et mortale, ut ex supra dictis patet, art. 4, huj. quæst., et quæst. 14, art. 1 et 2. Et ideo **simul erat comprehensor**, in quantum habebat beatitudinem propriam animæ, **et simul viator**, in quantum tendebat in beatitudinem secundum id quod ei de beatitudine deerat.

Ad primum ergo dicendum quod impossibile est moveri ad finem et quiescere in fine secundum idem ; sed secundum diversa nihil hoc prohibet : sicut aliquis homo simul est sciens quantum ad ea quæ jam novit, et addiscens quantum ad ea quæ nondum novit.

Ad secundum dicendum quod beatitudo principaliter et proprie consistit in anima secundum mentem ; secundario tamen, et quasi instrumentaliter requiruntur ad beatitudinem corporis bona ; sicut etiam Philosophus dicit in 1 Ethic., cap. 8, circ. fin., quod exteriora bona organice deserviunt beatitudini.

Ad tertium dicendum quod non est eadem ratio de animabus sanctorum et de Christo, propter duo : — primo quidem, quia animæ sanctorum non sunt passibiles, sicut fuit anima Christi ; — secundo, quia corpora non agunt aliquid, per quod in beatitudinem tendant, sicut Christus secundum corporis passiones in beatitudinem tendebat quantum ad gloriam corporis.

QUÆSTIO XVI

DE CONSEQUENTIBUS UNIONEM, QUANTUM AD EA QUÆ CONVENIUNT CHRISTO SECUNDUM ESSE ET FIERI. — *In duodecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quæ consequuntur unionem : — et primo, quantum ad ea quæ conveniunt Christo secundum se ; — secundo, de his quæ conveniunt Christo per comparationem ad Deum Patrem ; — tertio, de his quæ conveniunt Christo per comparationem ad nos.

Circa primum duplex consideratio occurrit. — Prima quidem de his quæ conveniunt Christo secundum esse et fieri ; — secunda de his quæ conveniunt Christo secundum rationem unitatis.

Circa primum quæruntur duodecim : 1° utrum

QUÆSTIO 16. — Incipit alia pars primi tractatus de Christo, in qua expeditis his quæ de unionis mysterio erant dicenda, tractantur illa quæ ad unionem consequuntur, usque ad quæst. 26. — In hac quæstione, agit de his quæ consequuntur unionem quantum ad esse et fieri, hoc est de modo loquendi de mysterio, quia ad doctorem catholicum non solum pertinet scire veritates fidei, sed etiam modum loquendi de illis. Unde, hic agitur de *communicatione idiomatum. Idioma*, græce, idem est ac latine *proprietas*, unde communicatio idiomatum est communicatio proprietatum ; non tamen quod proprietates naturæ divinæ sint realiter communicatæ humanitati, nam contra Eutychen fuit definitum, naturas inter se manere inconfusas et distinctas cum suis proprietatibus. Sed sic intelligimus, quod ratione unionis hypostaticæ, attributa divina possint de homine prædicari, et attributa humana de Deo. Unde definiri potest idiomatum communicatio : « Naturæ divinæ et humanæ, earumque proprietatum de se invicem mutua prædicatio. » Et licet in rigore vi vocis, communicatio idiomatum importet tantum communicationem proprietatum, tamen usus invaluit, apud theologos, ut etiam tribueretur mutuæ prædicationi naturarum in concreto. — Idiomata seu proprietates de quibus hic est quæstio, sunt triplicis generis. 1°. Quæ conveniunt Christo, ratione solius divinitatis, independenter ab unione hypostatica, ut sunt esse æternus, omnipotens ; etc. 2°. Quæ ipsi conveniunt ratione solius humanitatis, independenter ab unione, ita ut puro homini convenire possint ; ut esse passibilis, mortalis etc. 3°. Quæ Christo conveniunt ratione utriusque naturæ simul, ut esse mediator, redemptor, etc. — Communicatio idiomatum in Christo, fundatur tum in unione hypostatica, ratione cujus unum et idem suppositum duplicem habet naturam divinam et humanam : tum in eo quod nomina concreta, licet primario formam significent, eam tamen significant in obliquo, et suppositum in recto pro quo supponunt, (ut patet ex art. 1 et 2) — In Christo admittenda est communicatio idiomatum. Est de fide. — *Regula* : concreta de concretis, tam naturarum, quam proprietatum, possunt de se invicem prædicari *regulariter* loquendo. Abstracta vero de abstractis, a stracta de concretis et concreta de abstractis, non possunt de se invicem prædicari saltem formaliter ; quia non servatur in illis prædicationibus, idem suppositum, seu idem subjectum. Dixi *regulariter*, quia variæ sunt excep-

hæc sit vera : *Deus est homo;* 2° utrum hæc sit vera : *Homo est Deus ;* 3° utrum Christus possit dici homo dominicus ; 4° utrum ea quæ conveniunt Filio hominis, possint prædicari de Filio Dei, et e contrario : 5° utrum ea quæ conveniunt Filio hominis, possint prædicari de divina natura, et de humana ea quæ conveniunt Filio Dei ; 6° utrum hæc sit vera : *Filius Dei factus est homo ;* 7° utrum hæc sit vera : *Homo factus est Deus ;* 8° utrum hæc sit vera : *Christus est creatura ;* 9° utrum hæc sit vera : *Iste homo*, demonstrato Christo, *incœpit esse*, vel *fuit semper;* 10° utrum hæc sit vera : *Christus, secundum quod homo, est creatura ;* 11° utrum hæc sit vera ; *Christus, secundum quod homo, est Deus ;* 12° utrum hæc sit vera : *Christus, secundum quod homo, est hypostasis vel persona.*

Articulus primus

Utrum hæc sit vera : « Deus est homo ».

3 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1 ; et Un. art. 4, corp., fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Deus est homo.* Omnis enim propositio affirmativa in materia remota est falsa. Sed hæc propositio : *Deus est homo*, est in materia remota, quia formæ significatæ per subjectum et prædicatum sunt maxime distantes. Cum ergo propositio prædicta sit affirmativa, videtur quod sit falsa.

2. Præterea, magis conveniunt tres personæ divinæ ad invicem, quam humana natura et divina. Sed in mysterio Trinitatis una persona non prædicatur de alia : non enim dicimus quod Pater est Filius, vel e converso. Ergo videtur quod nec humana natura possit prædicari de Deo, ut dicatur quod Deus est homo.

3. Præterea, Athanasius dicit, in Symb. fid., quod *sicut anima et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sed hæc est falsa : *Anima est corpus.* Ergo etiam hæc est falsa : *Deus est homo.*

4. Præterea, sicut in prima parte habitum est, quæst. 39, art. 3, quod prædicatur de Deo non relative, sed absolute, convenit toti Trinitati et singulis personis. Sed hoc nomen *homo* non est relativum, sed absolutum. Si ergo vere prædicaretur de Deo, sequeretur quod tota Trinitas et quælibet persona sit homo : quod patet esse falsum.

— Sed contra est quod dicitur Philipp. 2, 6 : *Qui cum in forma Dei esset..... exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo ;* et sic ille qui est in forma Dei, est homo. Sed ille qui est in forma Dei, est Deus. Ergo Deus est homo.

Respondeo dicendum quod ipsa propositio : *Deus est homo*, ab omnibus Christianis conceditur, non tamen ab omnibus secundum eamdem rationem. Quidam enim hanc propositionem concedunt, non secundum propriam acceptionem horum terminorum. Nam Manichæi Verbum Dei dicunt esse hominem, non quidem verum, sed similitudinarium, in quantum dicunt Filium Dei corpus phantasticum assumpsisse ; ut sic dicatur Deus homo, sicut cuprum figuratum dicitur homo quia habet similitudinem hominis. Similiter etiam illi qui posuerunt quod in Christo anima et corpus non fuerunt unita, non possunt dicere quod Deus sit verus homo, sed quod dicatur homo figurative ratione partium. Sed utraque harum opinionum supra improbata est, quæst. 2, art. 5 et 6, quæst. 5, art. 1 et 2.

Alii vero et converso ponunt veritatem ex parte hominis, sed negant veritatem ex parte Dei. Dicunt enim Christum, qui est Deus et homo, esse Deum non naturaliter, sed participative, scilicet per gratiam ; sicut et omnes sancti viri dicuntur dii ; excellentius tamen Christus præ aliis, propter gratiam abundantiorem. Et secundum hoc cum dicitur : *Deus est homo*, ly *Deus* non supponit verum et naturalem Deum. Et hæc est hæresis Photini, quæ supra improbata est, quæst. 2, art. 6. — Alii vero concedunt hanc propositionem cum veritate utriusque termini, ponentes Christum et verum Deum esse et verum hominem ; sed tamen veritatem prædicationis non salvant. Dicunt

---

tiones : 1° Excipiuntur attributa negativa, negative sumpta. Unde falsum esset dicere : hic homo seu Christus est incorporeus, sumpto ly incorporeus negative pro remotione omnis corporeitatis. 2°. Excipiuntur attributa soli naturæ vel soli supposito convenientia : hinc non potest dici : Verbum fuit assumptum. 3°. Tandem excipiuntur attributa vel quæ repugnant subjecto, ut esse purus homo, filius adoptivus ; vel quæ sunt ambigua et conveniunt cum modo loquendi hæreticorum ; vel quæ indifferenter conveniunt naturæ et supposito, et tamen huic supposito divino repugnant, ut esse creatura (Billuart). — In memoriam revoca quid sit terminus *abstractus*, et quid *concretus*. Terminus *abstractus*, est qui significat formam ab omni subjecto separatam. *Concretus* vero, qui significat formam ut in subjecto existentem : v. g. pulchritudo, humanitas, albedo, sunt termini abstracti ; sed pulcher, homo, albus, sunt termini concreti.— Cfr. Suarez et Billuart, super hanc quæst., Wirceburgenses, Knoll.

Definitiones de communicatione idiomatum. — Concil. Ephes. can. 4, 12 *et passim ; Concil. œcumenic. V, præcipue can.* 10, 12 *; Vide supra, quæst.* 1, *pag.* 3. — *Capit. Abelardi, damn. ab Innoc.* II : 5. Quod nec Deus et homo, neque hæc persona quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate.

Art. 1. — Ex his colligi potest, B. Thomam, ibid. art. 5, et in 3 Sent. dist. 7 art. 1 ad 3, recte dicere quod homo univoce prædicatur de Deo et aliis hominibus. Homo enim significat suppositum subsistens in natura humana, ex corpore et anima composita : hæc autem est ejusdem rationis in Christo et in aliis. Unde legitur in Symb. S. Athanasii : « perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens ». In synod. V., can. 8 : « consubstantialis Patri secundum deitatem, et consubstantialis nobis secundum humanitatem. »

enim quod homo prædicatur de Deo per quamdam conjunctionem vel dignitatis, vel auctoritatis, vel etiam affectionis aut inhabitationis. Et sic posuit Nestorius Deum hominem esse ; ut per hoc nihil aliud significetur quam quod Deus est homini conjunctus tali conjunctione, quod homo inhabitetur a Deo, et uniatur ei secundum affectum, et secundum participationem auctoritatis et honoris divini. Et in similem errorem incidunt quicumque ponunt duas hypostases, vel duo supposita in Christo, quia non est possibile intelligi, quod duorum quæ sunt secundum suppositum vel hypostasim distincta, unum proprie prædicetur de alio, sed solum secundum quamdam figurativam locutionem, in quantum in aliquo conjunguntur, puta si dicamus Petrum esse Joannem, quia habent aliquam conjunctionem ad invicem. Et hæ etiam opiniones supra improbatæ sunt, quæst. 2, art. 6.

Unde supponendo secundum veritatem catholicæ fidei, quod vera natura divina unita est cum vera natura humana, non solum in persona, sed etiam in supposito vel hypostasi, **dicimus hanc propositionem esse veram et propriam : « Deus est homo », non solum propter veritatem terminorum,** quia scilicet Christus est verus Deus et verus homo, **sed etiam propter veritatem prædicationis.** Nomen enim significans naturam communem in concreto, potest supponere pro quolibet contentorum sub natura communi; sicut hoc nomen *homo* potest supponere pro quolibet homine singulari. Et ita hoc nomen *Deus* ex ipso modo suæ significationis potest supponere pro persona Filii Dei, ut etiam in prima parte habitum est quæst. 39, art. 4. De quolibet autem supposito alicujus naturæ potest vere et proprie prædicari nomen significans illam naturam in concreto ; sicut de Socrate et Platone proprie et vere prædicatur *homo*. Quia ergo persona Filii Dei, pro qua supponit hoc nomen *Deus*, est suppositum naturæ humanæ, vere et proprie hoc nomen *homo* potest prædicari de hoc nomine *Deus*, secundum quod supponit pro persona Fili Dei.

Ad primum ergo dicendum quod quando formæ diversæ non possunt convenire in unum suppositum, tunc oportet quod propositio sit in materia remota, cujus subjectum significat unam illarum formarum, et prædicatum aliam ; sed quando duæ formæ possunt convenire in unum suppositum, non est materia remota, sed naturalis vel contingens ; sicut cum dico : *Album est musicum*. Natura autem divina et humana, quamvis sint maxime distantes, tamen conveniunt per incarnationis mysterium in uno supposito, cui neutra illarum inest per accidens, sed per se. Et ideo hæc propositio : *Deus est homo*, non est neque in materia remota, neque in materia contingenti, sed in materia naturali ; et prædicatur homo de Deo non per accidens, sed per se ; sicut species de sua hypostasi, non quidem ratione formæ significatæ per hoc nomen *Deus*, sed ratione suppositi, quod est hypostasis humanæ nostræ.

Ad secundum dicendum quod tres personæ divinæ conveniunt in natura ; distinguuntur tamen in supposito : et ideo non prædicantur de invicem. In mysterio autem incarnationis naturæ quidem, quia distinctæ sunt, de invicem non prædicantur, secundum quod significantur in abstracto (non enim natura divina est humana), sed quia conveniunt in supposito, prædicantur de se invicem in concreto.

Ad tertium dicendum quod *anima et caro* significantur ut in abstracto, sicut divinitas et humanitas ; in concreto vero dicuntur *animatum* et *carneum*, sive *corporeum*, sicut et ex alia parte *Deus* et *homo*. Unde utrobique abstractum non prædicatur de abstracto, sed solum concretum de concreto.

Ad quartum dicendum quod hoc nomen *homo* prædicatur de Deo ratione unionis in persona : quæ quidem unio relationem importat ; et ideo non sequitur regulam eorum nominum quæ absolute prædicantur de Deo ab æterno.

Articulus II

Utrum hæc sit vera : « Homo est Deus ».

Locis sup., art. 1, inductis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Homo est Deus*, Deus enim est nomen incommunicabile : unde Sap. 13 et 14 reprehenduntur idololatræ de hoc quod hoc nomen *Deus*, quod est incommunicabile, lignis et lapidibus imposuerunt. Ergo pari ratione videtur esse inconveniens quod hoc nomen *Deus* prædicetur de homine.

2. Præterea, quidquid prædicatur de prædicato, prædicatur de subjecto. Sed hæc est vera : *Deus est Pater*, vel *Deus est Trinitas*. Si ergo hæc sit vera : *Homo est Deus*, videtur quod hæc etiam sit vera : *Homo est Pater*, vel *Homo est Trinitas ;* quas quidem patet esse falsas ; ergo et primam.

3. Præterea, in Ps. 80, 9, dicitur : *Non erit in te Deus recens*. Sed homo est quiddam recens : non enim Christus semper fuit homo. Ergo hæc est falsa : *Homo est Deus*.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 9, 5 : *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Sed Christus secundum carnem est homo. Ergo hæc est vera : *Homo est Deus*.

Respondeo dicendum quod supposita veritate utriusque naturæ, divinæ scilicet et humanæ, et unione in persona, et hypostasi, hæc est vera et propria : *Homo est Deus*, sicut et ista : *Deus est homo*. Hoc enim nomen *homo* potest supponere

pro qualibet hypostasi humanæ naturæ ; et ita potest supponere pro persona Filii Dei, quam dicimus esse hypostasim humanæ naturæ. Manifestum est autem quod de persona Filii Dei vere et proprie prædicatur hoc nomen *Deus*, ut in prima parte habitum est, quæst. 39, art. 3 et 4. Unde **relinquitur quod hæc sit vera et propria: « Homo est Deus ».**

Ad primum ergo dicendum quod idololatræ attribuebant nomen Deitatis lapidibus et lignis, secundum quod in sua natura considerantur, quia putabant in illis aliquid numinis esse. Nos autem non attribuimus nomen Deitatis Christo homini secundum humanam naturam, sed secundum suppositum æternum, quod est etiam per unionem suppositum humanæ naturæ, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod hoc nomen *Pater* prædicatur de hoc nomine *Deus*, secundum quod hoc nomen *Deus* supponit pro persona Patris. Sic autem non prædicatur de persona Filii, quia persona Filii non est persona Patris ; et per consequens non oportet quod hoc nomen *Pater* prædicetur de hoc nomine *homo*, de quo prædicatur hoc nomen *Deus*, in quantum ly *homo* supponit pro persona Filii.

Ad tertium dicendum quod licet humana natura in Christo sit quiddam recens, tamen suppositum humanæ naturæ non est recens, sed æternum. Et quia hoc nomen *Deus* non prædicatur de homine ratione humanæ naturæ, sed ratione suppositi, non sequitur quod ponamus Deum recentem ; sequeretur autem, si poneremus quod homo supponit suppositum creatum, secundum quod oportet dicere eos qui in Christo ponunt duo supposita.

Articulus III

Utrum Christus possit dici homo dominicus.

3 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus possit dici *homo dominicus*. Dicit enim Augustinus in lib. 83 QQ. quæst. 36, circ. med.: *Monendum est ut illa bona expectentur quæ fuerunt in illo homine dominico;* loquitur autem de Christo. Ergo videtur quod Christus sit homo dominicus.

2. Præterea, sicut dominium convenit Christo ratione divinæ naturæ ; ita etiam humanitas pertinet ad humanam naturam. Sed Deus dicitur *humanatus*, ut patet per Damascenum, in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, ante med., ubi dicit quod *humanatio eam quæ ad hominem, copulationem demonstrat.* Ergo pari ratione potest dici denominative quod homo ille sit *dominicus*.

3. Præterea, sicut *dominicus* denominative dicitura Domino, ita *divinus* denominative dicitur a Deo. Sed Dionysius, cap. 4 eccles. Hierarch., ante med., Christum nominat *divinissimum Jesum.* Ergo pari ratione potest dici quod Christus sit homo dominicus.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 1 Retract., cap. 19, ad fin.: *Non video utrum recte dicatur homo dominicus Jesus Christus, cum sicutique Dominus.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., ad 3, cum dicitur homo Christus Jesus, designatur suppositum æternum, quod est persona Filii Dei, propter hoc quod est unum suppositum utriusque naturæ. De persona autem Filii Dei prædicatur *Deus* et *Dominus* essentialiter ; et ideo non debet prædicari denominative, quia hoc derogat veritati unionis. Unde **cum dominicus dicatur, denominative a Domino, non potest vere et proprie dici quod homo ille sit dominicus, sed magis quod sit Dominus.** Si autem per hoc quod dicitur, Homo Christus Jesus, designaretur suppositum aliquod creatum, secundum illos qui ponunt in Christo duo supposita, posset dici homo ille *dominicus*, in quantum assumitur ad participationem honoris divini, sicut Nestoriani posuerunt. Et hoc etiam modo humana natura non dicitur essentialiter *dea*, sed *deificata*, non quidem per conversionem ipsius in divinam naturam, sed per conjunctionem ad divinam naturam in una hypostasi, ut patet per Damascenum in 3 lib. orth. Fid., cap. 11 et 17.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus verba illa et similia retractat in lib. 1 Retract., cap. 19, ad fin. ; unde post verba præmissa in 1 lib. Retract., ibid., subdit : *Ubicumque hoc dixi*, scilicet quod Christus Jesus sit homo dominicus, *dixisse me nollem ; postea quippe vidi non esse dicendum, quamvis non nulla ratione possit defendi,* quia scilicet posset aliquis dicere quod dicitur *homo dominicus* ratione humanæ naturæ, quam significat hoc nomen *homo*, non autem ratione suppositi.

Ad secundum dicendum quod illud unum suppositum, quod est humanæ et divinæ naturæ, primo quidem fuit divinæ naturæ, scilicet ab æterno, postea autem ex tempore per incarnationem factum est suppositum humanæ naturæ. Et hac ratione dicitur *humanatum*, non quia assumpserit hominem, sed quia assumpsit humanam naturam. Non autem sic est e converso quod suppositum humanæ naturæ assumpserit divinam naturam : unde non potest dici homo *deificatus* vel *dominicus*.

Ad tertium dicendum quod hoc nomen *divinum*

Art. 3. — Titulus originem habet ab Augustini varia diversis temporibus sententia, et Magistri Sentent. lib. 3, dist. 7. — Vide Concil. Ephes. can. 5, quæst. 1, pag. 3 et Concil. Francoford. supra, quæst. 2, art. 2, pag. 21.

consuevit prædicari etiam de his de quibus prædicatur essentialiter hoc nomen *Deus:* dicimus enim quod divina essentia est Deus ratione identitatis, et quod essentia est Dei, sive divina propter diversum modum significandi, et Verbum divinum, cum tamen Verbum sit Deus. Et similiter dicimus personam divinam, sicut et personam Platonis, propter diversum modum significandi. Sed *dominicus* non dicitur de his de quibus *Dominus* prædicatur : non enim consuevit dici quod aliquis homo qui est dominus, sit *dominicus;* sed illud quod qualitercumque est Domini, *dominicum* dicitur ; sicut dominica voluntas, vel dominica manus, vel dominica passio. Et ideo ipse homo Christus, qui est Dominus, non potest dici *dominicus;* sed potest caro ejus dici *caro dominica*, et passio ejus potest dici *passio dominica.*

Articulus iv

Utrum ea quæ conveniunt Filio hominis possint prædicari de Filio Dei, et e converso.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ea quæ sunt humanæ naturæ, non possint dici de Deo. Impossibile enim est opposita de eodem prædicari. Sed ea quæ sunt humanæ naturæ sunt contraria his quæ sunt propria Dei : Deus enim est increatus, immutabilis et æternus ; ad humanam autem naturam pertinet ut sit creata, temporalis et mutabilis. Ergo ea quæ sunt humanæ naturæ non possunt dici de Deo.

2. Præterea, attribuere Deo ea quæ ad defectum pertinent, videtur derogare divino honori, et ad blasphemiam pertinere. Sed ea quæ sunt humanæ naturæ, defectum quemdam continent, sicut pati, mori, et alia hujusmodi. Ergo videtur quod nullo modo ea quæ sunt humanæ naturæ possint dici de Deo.

3. Præterea, assumi convenit humanæ naturæ ; non autem hoc convenit Deo. Non ergo ea quæ sunt humanæ naturæ de Deo dici possunt.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 4 et 6, in med., quod *Deus suscepit ea quæ sunt carnis idiomata,* id est proprietates, *dum Deus passibilis nominatur, et Deus gloriæ crucifixus est.*

Respondeo dicendum quod circa hanc quæstionem, diversitas fuit inter Nestorianos et Catholicos. Nestoriani enim voces quæ dicuntur de Christo, dividere volebant hoc modo, ut ea quæ pertinent ad humanam naturam, non dicerentur de Deo, nec ea quæ pertinent ad divinam naturam, dicerentur de homine. Unde Nestorius dixit : *Si quis Dei Verbo tentat passiones tribuere, anathema sit.* Si qua vero nomina sunt quæ pertinere possunt ad utramque naturam, de talibus prædicabant ea quæ sunt utriusque naturæ, sicut hoc nomen *Christus*, vel *Dominus.* Unde concedebant Christum esse natum de Virgine et fuisse ab æterno ; non tamen dicebant vel Deum natum de Virgine, vel hominem ab æterno fuisse. **Catholici vero posuerunt hujusmodi quæ dicuntur de Christo sive secundum divinam naturam, sive secundum humanam, dici posse tam de Deo quam de homine.** Unde Cyrillus dicit in epist. ad Nestor., de Excom. can. 4 (et habetur in conc. Ephes., gener. III, part. 1, cap. 26) : *Si quis duabus personis sive substantiis, id est, hypostasibus, eas quæ in evangelicis et apostolicis conscriptionibus sunt, dividit voces, vel ea quæ de Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de semetipso, et aliquas quidem ex his homini applicandas crediderit, aliquas vero soli Verbo deputaverit, anathema sit.*

Et hujus ratio est quia cum sit eadem hypostasis utriusque naturæ, eadem hypostasis supponitur nomine utriusque naturæ. Sive ergo dicatur homo, sive Deus, supponitur hypostasis divinæ et humanæ naturæ. Et ideo de homine possunt dici ea quæ sunt divinæ naturæ, tanquam de hypostasi divinæ naturæ ; et de Deo possunt dici ea quæ sunt humanæ naturæ, tanquam de hypostasi humanæ naturæ.

Sciendum tamen quod in propositione, in qua aliquid de aliquo prædicatur, non solum attenditur quid sit illud de quo prædicatur prædicatum (1), sed etiam secundum quid de illo prædicetur. **Quamvis ergo non distinguantur ea quæ prædicantur de Christo, distinguuntur tamen secundum id secundum quod utrumque prædicatur** : nam ea quæ sunt divinæ naturæ prædicantur de Christo secundum divinam naturam ; ea autem quæ sunt humanæ naturæ, prædicantur de eo secundum humanam naturam. Unde Augustinus dicit in 1 de Trin., cap. 11 : *Distinguamus quid in Scripturis sonet secundum formam Dei, in qua æqualis est Patri, et quid secundum formam servi quam accepit, in qua minor est Patre ;* et infra, cap. 8 : *Quid propter quid, et quid secundum quid dicatur, prudens, et diligens, et pius lector intelliget.*

Ad primum ergo dicendum quod opposita prædicari de eodem secundum idem est impossibile ;

Art. 4. — Titulus ut jacet, intelligendus est de convenientibus humanæ naturæ existenti in Christo : puta, passibilitate, morte, et aliis hujusmodi, quæ de Christo, ratione illius naturæ humanæ dicuntur, dum dicimus Christum crucifixum, mortuum, sepultum, etc. — In hoc art. et sequent., S. Doctor specialius loquitur de communicatione idiomatum. De hoc vide proœmium hujus quæst. — Nota in corp. verba « Cyrillus dicit », hoc est Concilium Ephesinum cui præfuit S. Cyrillus, loco Summi Pontif. ; tanquam enim a capite vicario fecit denominationem, dum Cyrillo attribuit id, quod in dicto Concilio invenitur.

(1) Ita Mss. et edit passim.— In cod. Alcan. deest *prædicatum.*

sed secundum diversa nihil prohibet : et hoc modo opposita prædicantur de Christo non secundum idem, sed secundum diversas naturas.

Ad secundum dicendum quod si ea quæ ad defectum pertinent, Deo attribuerentur secundum divinam naturam, esset blasphemia, quasi pertinens ad diminutionem honoris ipsius ; non autem pertinet ad Dei injuriam, si attribuantur ei secundum naturam assumptam. Unde in quodam sermone Ephesini concilii (qui est 2 de Nativ., aliquant. a princ., eo conc., part. 3, c. 10) dicitur : *Nihil putat Deus injuriam quod est occasio salutis hominibus. Nihil enim abjectorum, quæ elegit propter nos, injuriam facit illi naturæ quæ non potest esse subjecta injuriis ; propria vero facit inferiora, ut salvet naturam nostram. Quanto ergo quæ abjecta et vilia sunt, divinam naturam non injuriantur, sed salutem hominibus operantur ; quomodo dicis ea quæ causa nostræ salutis sunt, injuriæ occasionem Deo fuisse ?*

Ad tertium dicendum quod assumi convenit humanæ naturæ, non ratione suppositi, sed ratione sui ipsius : et ideo non convenit Deo.

Articulus v

Utrum ea quæ conveniunt Filio hominis possint prædicari de divina natura ; et de humana ea quæ conveniunt Filio Dei.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ea quæ sunt humanæ naturæ, possint dici de natura divina. Etenim quæ sunt humanæ naturæ, prædicantur de Filio Dei et de Deo. Sed Deus est sua natura. Ergo ea quæ sunt naturæ humanæ, possunt prædicari de divina natura.

2. Præterea, caro pertinet ad naturam humanam. Sed, sicut dicit Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 6, circa fin., et cap. 8, a med., *dicimus naturam Verbi incarnatam esse, secundum beatos Athanasium et Cyrillum.* Ergo videtur quod pari ratione ea quæ sunt humanæ naturæ, possint dici de divina natura.

3. Præterea, ea quæ sunt divinæ naturæ, conveniunt humanæ naturæ in Christo, sicut cognoscere futura et habere salutiferam virtutem. Ergo videtur quod pari ratione ea quæ sunt humanæ naturæ, possint dici de divina natura.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. ord. Fid., cap. 4, circa med. : *Deitatem quidem dicentes non nominamus de ea, quæ humanitatis idiomata sunt,* id est, proprietates : *non enim dicimus Deitatem passibilem, vel creabilem.* Deitas autem est divina natura. Ergo ea quæ sunt humanæ naturæ propria, non possunt dici de divina natura.

RESPONDEO dicendum quod ea quæ sunt propria unius, non possunt vere de alio prædicari, nisi de eo quod est idem illi ; sicut risibile non convenit nisi ei quod est homo. In mysterio autem incarnationis non est eadem natura divina et humana : sed eadem est hypostasis utriusque naturæ. Et ideo **ea quæ sunt unius naturæ, non possunt de alia prædicari, secundum quod in abstracto significantur.**

Nomina vero concreta supponunt hypostasim naturæ : et ideo indifferenter prædicari possunt ea quæ ad utramque naturam pertinent, de nominibus concretis : sive illud nomen de quo dicuntur, det intelligere utramque naturam, sicut hoc nomen *Christus*, in quo intelligitur et Divinitas ungens et humanitas uncta ; sive solum divinam naturam, sicut hoc nomen *Deus*, vel *Filius Dei ;* sive solum naturam humanam, sicut hoc nomen *homo*, vel *Jesus*. Unde Leo papa dicit in epistola ad Palæstinos, 83 inter med. et fin. : *Non interest ex qua Christus substantia nominetur, cum inseparabiliter manente unitate personæ, idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei filius propter unam cum Patre Deitatem.*

Ad primum ergo dicendum quod in divinis realiter est idem persona cum natura : et ratione hujus identitatis divina natura prædicatur de Filio Dei ; non tamen est idem modus significandi ; et ideo quædam dicuntur de Filio Dei quæ non dicuntur de divina natura ; sicut dicimus quod Filius Dei est genitus ; non tamen dicimus quod natura divina sit genita, ut in prima parte habitum est, quæst. 39, art. 5. Et similiter in mysterio incarnationis

---

Art. 5. — In titulo, vide diversitatem hujus a præcedenti titulo : nam quæstio refertur ad divinam naturam, ibi ad Deum. Nam hic quæritur an humana prædicentur de natura divina ; ibi an humana prædicentur de Deo. Unde cum inter Deum et divinam naturam, sola sit differentia secundum modum significandi, omnis ista quæstio ad rem divinam spectat, non ut res est absolute, sed ut res est significata nomine abstracto, puta deitas, aut divinitas ; vel æquivalente, puta natura divina, essentia divina, et hujusmodi (Cajet.) — Sylvius exponit art. per conclus. sequent. 1° Ea quæ conveniunt Filio hominis, non possunt prædicari de divina natura abstractim expressa ; et ea quæ conveniunt Filio Dei, non possunt prædicari de natura humana, abstractim expressa. 2° Abstracta unius naturæ, non possunt prædicari vel de alia natura, vel de alterius naturæ proprietatibus, sive in concreto, sive in abstracto. 3° Communicatio idiomatum, facienda est solum in concretis. 4° Quidquid dicitur essentialiter de Deo, de Verbo autem essentialiter vel personaliter, simpliciter potest in concreto prædicari de hoc homine, id est de Christo. 5° Quidquid essentialiter dicitur de homine, vel absolute de hoc homine Christo, prædicari potest de Deo et Dei Filio. 6° Quamvis ea quæ prædicantur de Christo, non distinguantur quantum ad id de quo prædicantur, id est quantum ad suppositum, distinguuntur tamen secundum id secundum quod prædicantur. 7° Attributa quæ nec sunt mere humana, nec divina, sed Christo conveniunt ratione utriusque naturæ simul, si absolute prædicentur, regulariter prædicari possunt de Christo, de hoc homine, et de Verbo. Si vero non absolute prædicentur, sed cum reduplicatione, illa reduplicatio non debet cadere super solam unam naturam, neque super solum suppositum, sed super utrumque.

dicimus quod Filius Dei passus est; non autem dicimus quod divina natura sit passa.

Ad secundum dicendum quod incarnatio magis importat unionem ad carnem quam carnis proprietatem. Utraque autem natura in Christo est unita alteri in persona; ratione cujus unionis et divina natura dicitur incarnata, et humana natura deificata, ut supra dictum est, quæst. 3, art. 2.

Ad tertium dicendum quod ea quæ sunt divinæ naturæ dicuntur de humana natura, non secundum quod essentialiter competunt divinæ naturæ, sed secundum quod participative derivantur ad humanam naturam : unde ea quæ participari non possunt a natura humana (sicut esse increatum aut omnipotentem), nullo modo de humana natura dicuntur. Divina autem natura nihil participative accipit ab humana natura : et ideo ea quæ sunt humanæ naturæ, nullo modo possunt dici de divina natura.

Articulus VI

Utrum hæc sit vera : « Deus factus est homo ».

Inf., quæst. 33, art. 3, corp.; et 3 Sent., dist. 3, quæst. 5, art. 3, corp., et 4, dist. 7, quæst. 2; et Opusc. 1, cap. 18; et Opusc. 3, cap. 6; et Rom. 1, lect. 2.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Deus factus est homo.* Cum enim *homo* significet substantiam, fieri hominem est fieri simpliciter. Sed hæc est falsa : *Deus factus est simpliciter.* Ergo hæc est falsa : *Deus factus est homo.*

2. Præterea, fieri hominem est mutari. Sed Deus non potest esse subjectum mutationis, secundum illud Malach. 3, 6 : *Ego Dominus et non mutor.* Ergo videtur quod hæc sit falsa : *Deus factus est homo.*

3. Præterea, homo, secundum quod de Christo dicitur, supponit personam Filii Dei. Sed hæc est falsa : *Deus factus est persona Filii Dei.* Ergo hæc est falsa : *Deus factus est homo.*

— Sed contra est quod dicitur Joan. 1, 13 : *Verbum caro factum est;* et sicut Athanasius dicit in epist. ad Epictetum, cont. hæreticos, aliquant. a med., *quod dixit: Verbum caro factum est, simile est ac si diceretur quod Deus homo factus est.*

Respondeo dicendum quod unumquodque dicitur esse factum illud quod de novo incipit prædicari de ipso. Esse autem hominem vere prædicatur de Deo, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ita tamen quod non convenit Deo esse hominem ab æterno, sed ex tempore per assumptionem humanæ naturæ. Et ideo **hæc est vera : « Deus factus est homo »; diversimode tamen intelligitur a diversis,** sicut et hæc : *Deus est homo*, ut supra dictum est, art. 1 huj. quæst.

Ad primum ergo dicendum quod fieri hominem est fieri simpliciter in omnibus his in quibus humana natura incipit esse in supposito de novo creato. Deus autem dicitur factus homo, eo quod humana natura incœpit esse in supposito divinæ naturæ ab æterno præexistente. Et ideo Deum fieri hominem, non est Deum fieri simpliciter.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., fieri importat quod aliquid prædicetur de novo de altero. Unde quandocumque aliquid de novo prædicatur de altero cum mutatione ejus de quo dicitur, tunc fieri est mutari ; et hoc contingit in omnibus quæ absolute dicuntur : non enim potest albedo aut nigredo de novo advenire alicui, nisi per hoc quod de novo mutatur ad albedinem vel nigredinem. Ea vero quæ relative dicuntur, possunt de novo prædicari de aliquo absque ejus mutatione ; sicut homo de novo fit dexter absque sui mutatione per motum illius qui fit ei sinister. Unde in talibus non oportet omne quod dicitur fieri esse mutatum, quia hoc potest accidere per mutationem alterius. Et per hunc modum Deo dicimus : *Domine, refugium factus es nobis*, Psal. 89, 1. Esse autem hominem convenit Deo ratione unionis, quæ est relatio quædam. Et ideo esse hominem prædicatur de novo de Deo absque ejus mutatione per mutationem humanæ naturæ, quæ assumitur in divinam personam. Et ideo cum dicitur : *Deus factus est homo*, non intelligitur aliqua mutatio ex parte Dei, sed solum ex parte humanæ naturæ.

Ad tertium dicendum quod homo supponit personam Filii Dei non nudam, sed prout subsistit in humana natura, et ideo quamvis hæc sit falsa : *Deus factus est persona Filii Dei;* est tamen hæc vera : *Deus factus est homo*, ex eo quod est unitus humanæ naturæ.

Articulus VII

Utrum hæc sit vera : « Homo factus est Deus ».

Locis sup. cit., art. 7.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit vera : *Homo factus est Deus.* Dicitur enim Rom. 1, 2 : *Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Sed Christus, secundum quod homo, est ex semine David

Art. 6. — Quæ doctrina est fidei, ut patet ex Joann. : « Et Verbum caro factum est », et ex Symbolo: « Et homo factus est. » — Ex art. erue etiam has conclusiones quæ sunt etiam de fide : 1° Deum fieri hominem, non est Deum fieri simpliciter. 2° Deus est factus homo, absque sui mutatione.

Art. 7. — Hanc doctrinam, excepto Scoto, communiter tenent Scholastici, in 3 Sent., dist. 7, secuti Patres : Fulgent. *de Incarnat.* cap. 10 ; Petrus Diac. *de Incarnat.* cap. 5 ; S. Damasc. lib. 3, cap. 2. Qui aliter locuti inveniuntur, exponendi sunt juxta ea quæ S. Thomas hic dicit ad 2.

secundum carnem. Ergo homo factus est Filius Dei.

2. Præterea, Augustinus dicit in 1 de Trin., cap. 13, in princ. : *Talis erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum.* Sed ratione illius susceptionis hæc est vera : *Deus factus est homo.* Ergo similiter hæc est vera : *Homo factus est Deus.*

3. Præterea, Gregorius Nazianzenus dicit in epist. 1 ad Cledonium (seu orat. 51, inter princ. et med) : *Deus quidem humanatus est, homo autem deificatus, vel quomodolibet aliquis nominaverit.* Sed Deus ea ratione dicitur humanatus qua est homo factus. Ergo homo ea ratione dicitur deificatus qua est factus Deus : et ita hæc est vera : *Homo factus est Deus.*

4. Præterea, cum dicitur : *Deus factus est homo*, subjectum factionis vel mutationis non est Deus, sed humana natura, quam significat hoc nomen *homo*. Sed illud videtur esse subjectum factionis cui factio attribuitur. Ergo hæc magis est vera : *Homo factus est Deus*, quam ista : *Deus factus est homo.*

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid. cap. 2, ad fin. : *Non hominem deificatum dicimus, sed Deum humanatum.* Idem autem est fieri Deum quod deificari. Ergo hæc est falsa : *Homo factus est Deus.*

RESPONDEO dicendum quod ista propositio *Homo factus est Deus*, tripliciter potest intelligi. — Uno modo ita quod hoc participium *factus* determinet absolute vel subjectum vel prædicatum : et in hoc sensu est falsa ; quia neque homo ille de quo Deus prædicatur, est factus, neque Deus est factus, ut infra dicetur, art. 8 et 9 seq., et sub eodem sensu hæc est falsa : *Deus factus est homo.* Sed sub hoc sensu non quæritur hic de istis propositionibus. — Alio modo potest intelligi, ut ly *factus* determinet compositionem, ut sit sensus : *Homo factus est Deus ;* id est, factum est ut homo sit Deus. Et sub hoc sensu utraque est vera, et *Homo factus est Deus*, et *Deus factus est homo.* Sed hic non est proprius sensus harum locutionum : nisi forte intelligatur, secundum quod ly *homo* non habet personalem suppositionem, sed simplicem. Licet enim hic homo non sit factus Deus, quia hoc suppositum, scilicet persona Filii Dei, ab æterno fuit Deus, tamen homo communiter loquendo, non semper fuit Deus. — Tertio modo proprie intelligitur, secundum quod hoc participium *factus* ponit fieri circa hominem in respectu ad Deum, sicut ad terminum factionis. Et in hoc sensu, supposito quod in Christo sit eadem persona, et hypostasis, et suppositum Dei, et hominis, ut supra ostensum est, quæst. 2, art. 3, ista propositio est falsa, quia cum dicitur : *Homo factus est Deus*, ly *homo* habet personalem suppositionem. Non enim esse Deum verificatur de homine ratione humanæ naturæ, sed ratione suppositi sui. Suppositum autem illud humanæ naturæ, de quo verificatur esse Deum, est idem quod hypostasis, seu persona Filii Dei, quæ semper fuit Deus. **Unde non potest dici quod iste homo incœpit esse Deus, vel quod fiat Deus, aut quod factus sit Deus.** Si vero esset alia persona vel hypostasis Dei et hominis, ita quod esse Deum prædicaretur de homine, et e converso, per quamdam conjunctionem suppositorum, vel dignitatis personalis, vel affectionis, vel inhabitationis, ut Nestoriani dixerunt, tunc pari ratione posset dici quod homo factus est Deus, id est, conjunctus Deo, sicut et quod Deus factus est homo, id est, conjunctus homini.

Ad primum ergo dicendum quod in verbis illis Apostoli hoc relativum *qui*, quod refert personam Filii Dei, non debet intelligi ex parte prædicati ; quasi aliquis existens ex *semine David secundum carnem*, sit factus Filius Dei : in quo sensu objectio procedebat : sed debet intelligi ex parte subjecti ; ut sit sensus quod *Filius Dei factus est, scilicet homo, ad honorem Patris*, ut Glossa interl. exponit, *existens ex semine David secundum carnem ;* ac si diceret : *Filius Dei factus est habens carnem ex semine David ad honorem Dei.*

Ad secundum dicendum quod illud verbum Augustini est intelligendum in illo sensu, secundum quod ex illa susceptione incarnationis factum est ut homo esset Deus, et Deus esset homo : in quo sensu ambæ locutiones sunt veræ, ut dictum est in corp. art.

Et similiter dicendum est *ad tertium ;* nam deificari idem est quod fieri Deum.

Ad quartum dicendum quod terminus in subjecto positus tenetur materialiter, id est, pro supposito ; positus vero in prædicato tenetur formaliter, id est, pro natura significata. Et ideo cum dicitur : *Homo factus est Deus*, ipsum fieri non attribuitur humanæ naturæ, sed supposito humanæ naturæ, quod est ab æterno Deus : et ideo non convenit ei fieri Deum. Cum autem dicitur : *Deus factus est homo*, factio intelligitur terminari ad ipsam humanam naturam. Et ideo, proprie loquendo, hæc est vera : *Deus factus est homo ;* sed hæc est falsa : *Homo factus est Deus ;* sicut si Socrates, cum prius fuerit homo, postea factus est albus, demonstrato Socrate, hæc est vera : *Hic homo hodie factus est albus ;* hæc tamen est falsa : *Hoc album hodie factum est homo.* Si tamen ex parte subjecti poneretur aliquod nomen significans naturam humanam in abstracto, posset hoc modo significari ut subjectum factionis, puta si dicatur quod natura humana facta est Filii Dei.

Articulus viii

Utrum hæc sit vera : « Christus est creatura ».

Infr., quæst. 20, art. 1, ad 1; et Part. 1, quæst. 45, art. 3, corp., et ad 4; et 3 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 2, ad 4, et dist. 11, quæst. 1, art. 2, et dist. 21, quæst. 1, art. 3, ad 2; et 4 Cont., cap. 48; et Ver. quæst 20, art. 1, ad 1; et Opusc. 2, cap. 223; et 1 Cor. 15, lect. 3.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit vera : *Christus est creatura.* Dicit enim Leo papa (quid simile habet serm. 3 Pentecost., parum a princ.) : *Nova et inaudita conventio : Deus qui est, et erat, fit creatura.* Sed illud potest prædicari de Christo quod Filius Dei factus est per incarnationem. Ergo hæc est vera : *Christus est creatura.*

2. Præterea, proprietates utriusque naturæ possunt prædicari de hypostasi communi utriusque naturæ, quocumque nomine significetur, ut supra dictum est, art. 5, huj. quæst. Sed proprietas humanæ naturæ est esse creaturam, sicut et proprietas divinæ naturæ est esse creatorem. Ergo utrumque potest dici de Christo, scilicet quod sit creatura, et quod sit increatus et creator.

3. Præterea, principalior pars hominis est anima quam corpus. Sed Christus ratione corporis, quod de Virgine traxit, dicitur esse simpliciter natus de Virgine. Ergo ratione animæ, quæ creata est a Deo, debet simpliciter dici quod Christus sit creatura.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. 1 de Trinit. (seu de fide ad Gratian., cap. 7, circ. med.) : *Numquid dicto factus est Christus? numquid mandato creatus est Christus?* quasi dicat, non. Unde subdit : *Quomodo autem creatura in Deo esse potest? etenim Deus naturæ simplicis est, non conjunctæ.* Ergo hæc non est concedenda : *Christus est creatura.*

Respondeo dicendum quod, sicut Hieronymus dicit (implic. in cap. 5 ad Gal.), *ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis;* unde cum hæreticis nec nomina debemus habere communia, ne eorum errori favere videamur. Ariani autem hæretici Christum dixerunt esse creaturam et minorem Patre, non solum ratione humanæ naturæ, sed etiam ratione divinæ personæ. Et ideo **non est absolute dicendum quod Christus « sit creatura », vel « minor Patre »; sed cum determinatione, scilicet secundum humanam naturam.**

Ea vero de quibus suspicari non potest quod divinæ personæ conveniant secundum seipsam, possunt simpliciter dici de Christo ratione humanæ naturæ; sicut simpliciter dicimus Christum esse passum, mortuum et sepultum : sicut etiam in rebus corporalibus et humanis, ea quæ in dubitationem venire possunt an conveniant toti vel parti, si insunt alicui parti, non attribuimus toti simpliciter, id est, sine determinatione, non enim dicimus quod Æthiops est albus, sed quod est albus secundum dentes; dicimus autem absque determinatione, quod est crispus, quia hoc non potest ei convenire nisi secundum capillos.

Ad primum ergo dicendum quod aliquando sancti doctores causa brevitatis, determinatione omissa, nomine creaturæ utuntur circa Christum, est tamen in eorum dictis subintelligenda determinatio, *in quantum homo.*

Ad secundum dicendum quod omnes proprietates humanæ naturæ, sicut et divinæ, possunt æqualiter dici de Christo. Unde et Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 4, ad fin., quod *Christus, qui Deus est et homo, dicitur et creatus et increatus, passibilis et impassibilis.* Sed tamen illa quæ dubitationem habent circa alterutram naturam, non sunt dicenda absque determinatione : unde ipse postea alibi, lib. 4 orth. Fid., cap. 5, subdit : *Ipsa una hypostasis*, scilicet Christi, *et increata est deitate, et creata est humanitate;* sicut et e converso non esset dicendum sine determinatione : *Christus est incorporeus*, vel *impassibilis*, ad evitandum errorem Manichæi, qui posuit Christum verum corpus non habuisse, nec vere passum esse, sed dicendum est cum determinatione quod Christus secundum deitatem est incorporeus et impassibilis.

Ad tertium dicendum quod de nativitate ex Virgine nulla dubitatio potest esse quod conveniat personæ Filii Dei, sicut potest esse de creatione; et ideo non est similis ratio utrobique.

Articulus ix

Utrum hæc sit vera : « Iste homo », demonstrato Christo, « incœpit esse ».

3 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. un.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod ille homo, demonstrato Christo, incœperit esse.

Art. 8. — Titulus de propositione est, an enunciatio ista « Christus est creatura », sit vera. — S. Thomas in 3 Sent., dist. 11, art. 2, sic loquitur : « Christus non potest dici creatura, non tantum ad evitandum errorem Arii, ut quidam dicunt, sed etiam ad vitandum falsitatem », quia esse Christi simpliciter est increatum. Idem sentit lib. 4 Cont., cap. 48, et quæst. 29 de Verit. art. 1 ad 1.

Art. 9. — S. Bonaventura sic distinguit, dist. 11. 2 p., quæst. 2 : Si pro individuo naturæ humanæ, homo supponat, tunc vera est : « Hic homo incœpit esse »; si vero supponit pro supposito habente naturam humanam, tunc absque distinctione est falsa. Unde sequitur quod cum Christus supponat pro supposito, falsa est : « Christus incœpit esse ». Scotus vero absolute, et absque distinctione, concedit propositionem.

Dicit enim Augustinus super Joan. tract. 105, a med. : *Priusquam mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator Dei et hominum homo Jesus Christus.* Sed illud quod non semper fuit, incœpit esse. Ergo ille homo, demonstrato Christo, incœpit esse.

2. Præterea, Christus incœpit esse homo. Sed esse hominem est esse simpliciter. Ergo ille homo incœpit esse simpliciter.

3. Præterea, homo importat suppositum humanæ naturæ. Sed Christus non semper fuit suppositum humanæ naturæ. Ergo ille homo incœpit esse.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. ult., 8 : *Jesus Christus heri, et hodie, ipse et in secula.*

RESPONDEO dicendum quod **non est dicendum quod « ille homo », demonstrato Christo, « incœperit esse »,** si nihil addatur. Et hoc duplici ratione. — Primo quidem, quia hæc locutio est simpliciter falsa secundum sententiam catholicæ fidei, qua ponimus in Christo unum suppositum, et unam hypostasim, sicut et unam personam. Secundum hoc enim oportet quod in hoc quod dicitur, *iste homo*, demonstrato Christo, designetur suppositum æternum, cujus æternitati repugnat incipere esse ; unde hæc est falsa : *Hic homo incœpit esse.* Nec obstat quod incipere esse convenit humanæ naturæ, quæ significatur per hoc nomen *homo*, qui terminus in subjecto positus non tenetur formaliter pro natura, sed magis materialiter pro supposito, ut supra dictum est, art. 7 huj. quæst., ad 4. — Secundo, quia etiamsi esset vera, non tamen esset ea utendum absque determinatione, ad evitandam hæresim Arii, quia sicut personæ Filii Dei attribuit quod esset creatura, et quod esset minor Patre, ita attribuit ei quod esse incœperit, dicens quod erat quando non erat.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas ista est intelligenda cum determinatione, ut scilicet dicamus quod homo Jesus Christus non fuit, antequam mundus esset, secundum humanitatem.

Ad secundum dicendum quod cum hoc verbo *incipit*, non sequitur argumentum ab inferiori ad superius. Non enim sequitur : Hoc incœpit esse album ergo incipit esse coloratum. Et hoc ideo, quia incipere importat nunc esse et non prius album ; ergo incipit esse. Non autem sequitur : Hoc non erat prius album. Ergo non erat prius coloratum. Esse autem simpliciter est superius ad esse hominem. Unde non sequitur : Christus incœpit esse homo; ergo incœpit esse.

Ad tertium dicendum quod hoc nomen *homo*, secundum quod accipitur pro Christo, licet significet humanam naturam, quæ incœpit esse, tamen supponit suppositum æternum, quod esse non incepit. Et ideo quia secundum quod ponitur in subjecto, tenetur pro supposito, secundum autem quod ponitur in prædicato, refertur ad naturam ; ideo hæc est falsa : *Homo Christus esse incœpit;* sed hæc est vera : *Christus incœpit esse homo.*

ARTICULUS X

Utrum hæc sit vera : « Christus, secundum quod homo, est creatura ».

3 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, corp., et quæst. 2, ad 3, et dist. 10, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, et dist. 11, quæst. 1, art. 3.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Christus, secundum quod homo, est creatura*, vel *incœpit este*. Nihil enim in Christo est creatum nisi humana natura. Sed hæc est falsa : *Christus, secundum quod homo, est humana natura.* Ergo hæc etiam est falsa : *Christus, secundum quod homo, est creatura.*

2. Præterea, prædicatum magis prædicatur de termino in reduplicatione posito, quam de ipso subjecto propositionis; sicut si dicam : Corpus, secundum quod coloratum, est visibile, sequitur quod coloratum sit visibile. Sed hæc non est absolute, sicut dictum est art. 8 et 9 præc., concedenda : *Homo Christus est creatura.* Ergo neque hæc : *Christus, secundum quod homo, est creatura.*

3. Præterea, quidquid prædicatur de quocumque homine, secundum quod homo, prædicatur de eo per se et simpliciter : idem enim est per se, et secundum quod ipsum, ut dicitur in 5 Metaph., text. 23. Sed hæc est falsa : *Christus est per se, et simpliciter creatura.* Ergo etiam hæc est falsa : *Christus, secundum quod homo, est creatura.*

— Sed contra, omne quod est, vel est creator vel creatura. Sed hæc est falsa : *Christus, secundum quod homo, est creator.* Ergo hæc est vera : *Christus, secundum quod homo, est creatura.*

RESPONDEO dicendum quod cum dicitur : *Christus secundum quod homo*, **hoc nomen « homo »** potest resumi in reduplicatione vel ratione suppositi, vel ratione naturæ. **Si quidem resumatur ratione suppositi,** cum suppositum humanæ naturæ in Christo sit æternum et increatum, **hæc erit falsa : « Christus secundum quod homo, est creatura ». — Si vero resumatur ratione humanæ naturæ, sic est vera,** quia ratione humanæ naturæ, sive secundum humanam naturam, convenit ei esse creaturam, ut supra dictum est, art. 8 huj. quæst.

Sciendum tamen quod nomen sic resumptum in reduplicatione magis proprie tenetur pro natura quam pro supposito : resumitur enim in vi prædicati, quod tenetur formaliter : idem enim est dictu : *Christus, secundum quod homo*, ac si diceretur : *Christus secundum quod est homo.* Et ideo **hæc est magis concedenda quam neganda : « Christus, secundum quod homo, est crea-**

tura ». — Si tamen adderetur aliquid per quod traheretur ad suppositum, esset propositio magis neganda quam concedenda; puta si diceretur : « Christus, secundum quod hic homo, est creatura ».

Ad primum ergo dicendum quod licet Christus non sit humana natura, est tamen habens humanam naturam. Nomen autem creaturæ natum est prædicari non solum de abstractis, sed etiam de concretis : dicimus enim quod humanitas est creatura, et quod homo est creatura.

Ad secundum dicendum quod ly *homo*, secundum quod ponitur in subjecto, magis respicit suppositum; secundum autem quod ponitur in reduplicatione, magis respicit naturam; ut dictum est in corp. art. Et quia natura est creata, suppositum vero increatum, ideo licet non concedatur ista simpliciter : *Homo Christus est creatura;* conceditur tamen ista : *Christus, secundum quod homo, est creatura.*

Ad tertium dicendum quod cuilibet homini, qui est suppositum solius naturæ humanæ, competit quod non habeat esse, nisi secundum humanam naturam ; et ideo de quolibet tali supposito sequitur, si secundum quod homo, est creatura, quod sit creatura simpliciter. Sed Christus non solum est suppositum humanæ naturæ, sed etiam divinæ, secundum quam habet esse increatum. Et ideo non sequitur, si secundum quod homo, est creatura, quod sit simpliciter creatura.

Articulus xi

Utrum hæc sit vera ; « Christus, secundum quod homo, est Deus ».

3 Sent., dist. 10, quæst. 1, art. 1. quæst. 1, et quæst. 3, corp.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus, secundum quod homo, sit Deus. Christus enim est Deus per gratiam unionis. Sed Christus, secundum quod homo, habet gratiam unionis. Ergo Christus, secundum quod homo, est Deus.

2. Præterea, dimittere peccata est proprium Dei, secundum illud Isa. 43, 25 : *Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me.* Sed Christus, secundum quod homo, dimittit peccata, secundum illud Matth. 9, 6 : *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata,* etc. Ergo Christus, secundum quod homo, est Deus.

3. Præterea, Christus non est homo communis, sed est homo iste particularis. Sed Christus secundum quod est iste homo, est Deus, quia in isto homine designatur suppositum æternum, quod naturaliter est Deus. Ergo Christus, secundum quod homo, est Deus.

— Sed contra, illud quod convenit Christo, secundum quod homo, convenit cuilibet homini. Si ergo Christus secundum quod homo est Deus, sequitur quod omnis homo sit Deus : quod patet esse falsum.

Respondeo dicendum quod iste terminus *homo* in reduplicatione positus potest dupliciter accipi. — Uno modo **quantum ad naturam : et sic non est verum quod Christus, secundum quod homo, sit Deus,** quia humana natura est distincta a divina secundum differentiam naturæ. — Alio modo potest accipi **ratione suppositi :** et sic cum suppositum naturæ humanæ in Christo sit persona Filii Dei, cui per se convenit esse Deum, **verum est quod Christus, secundum quod homo, sit Deus.**

Quia tamen terminus in reduplicatione positus magis proprie tenetur pro natura quam pro supposito, ut supra dictum est, art. præc., in corp., et ad 2, ideo **magis est ista neganda : « Christus, secundum quod homo, est Deus », quam sit affirmanda.**

Ad primum ergo dicendum quod non secundum idem convenit alicui moveri ad aliquid et esse illud : nam moveri convenit alicui ratione materiæ vel subjecti ; esse autem in actu ratione formæ. Et similiter non secundum idem convenit Christo ordinari ad hoc quod sit Deus per gratiam unionis, et esse Deum ; sed primum convenit ei secundum humanam naturam, secundum vero secundum divinam. Et ideo hæc est vera : *Christus, secundum quod homo, habet gratiam unionis ;* non tamen ista : *Christus, secundum quod homo, est Deus.*

Ad secundum dicendum quod Filius hominis habet in terra potestatem dimittendi peccata, non virtute humanæ naturæ, sed virtute naturæ divinæ ; in qua quidem natura divina consistit potestas dimittendi peccata per auctoritatem, in humana autem natura consistit instrumentaliter et per ministerium. Unde Chrysostomus super Matth. (implic. homo. 30, circ. med.) hoc exponens dicit : *Signanter dixit : « In terra dimittendi peccata », ut ostenderet quod humanæ naturæ potestatem Divinitatis univit indivisibili unione : quia etsi factus est homo, tamen Dei Verbum permansit.*

Ad tertium dicendum quod cum dicitur *iste homo*, pronomen demonstrativum hoc nomen *homo* trahit ad suppositum; et ideo magis est hæc vera : *Christus, secundum quod iste homo, est Deus*, quam ista : *Christus, secundum quod homo, est Deus.*

Articulus xii

Utrum hæc sit vera : « Christus, secundum quod homo, est hypostasis vel persona ».

3 Sent., dist. 10, quæst. 1, art. 2 ; et Rom. 1, lect. 3.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus, secundum quod homo, sit hypostasis vel persona. Illud enim quod convenit cuilibet homini, convenit Christo, secundum quod est homo : est enim aliis hominibus similis, secundum illud Philipp. 2, 7 : *In similitudinem hominum factus.* Sed omnis homo est persona. Ergo Christus, secundum quod homo est persona.

2. Præterea, Christus secundum quod homo, est substantia rationalis naturæ, non autem substantia universalis; ergo substantia individua. Sed nihil aliud est persona quam *rationalis naturæ individua substantia*, ut Boetius dicit in lib. de duabus Naturis, aliquant. a princ. Ergo Christus, secundum quod homo, est persona.

3. Præterea, Christus, secundum quod homo, est res humanæ naturæ, et suppositum, et hypostasis ejusdem naturæ. Sed omnis hypostasis, et suppositum, et res humanæ naturæ est persona. Ergo Christus, secundum quod homo, est persona.

— Sed contra, Christus, secundum quod homo, non est persona æterna. Si ergo Christus, secundum quod homo, sit persona, sequeretur quod in Christo sint duæ personæ, una temporalis et alia æterna ; quod est erroneum, ut supra dictum est, quæst. 2, art. 3 et 6, et quæst. 4, art. 2 et 3.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 10 et 11 huj. quæst., iste terminus *homo* in reduplicatione positus potest accipi vel ratione suppositi, vel ratione naturæ. **Cum ergo dicitur « Christus, secundum quod homo, est persona», si accipiatur ratione suppositi, manifestum est quod Christus, secundum quod homo, est persona,** quia suppositum humanæ naturæ nihil est aliud quam persona Filii Dei. — **Si autem accipiatur ratione naturæ, sic potest intelligi dupliciter : —** *uno* modo, ut intelligatur quod naturæ humanæ competat esse in aliqua persona ; et hoc etiam modo verum est : omne enim quod subsistit in humana natura, est persona. — *Alio* modo potest intelligi, ut naturæ humanæ in Christo propria personalitas debeatur, causata ex principiis humanæ naturæ : et sic Christus, secundum quod homo, non est persona, quia humana natura non est per se seorsum subsistens a divina natura, quod requirit ratio personæ.

Ad primum ergo dicendum quod omni homini convenit esse personam, secundum quod omne subsistens in humana natura est persona. Sed hoc est proprium homini Christo quod persona subsistens in humana natura ejus non sit causata ex principiis humanæ naturæ, sed sit æterna : et ideo uno modo est persona, secundum quod homo, alio modo non, sicut dictum est in corp. articuli.

Ad secundum dicendum quod *substantia individua*, quæ ponitur in definitione personæ, importat substantiam completam per se subsistentem separatim ab aliis : alioquin manus hominis posset dici persona, cum sit substantia quædam individua ; quia tamen est substantia individua, sicut in alio existens, non potest dici persona ; et eadem ratione nec humana natura in Christo, quæ tamen potest dici individuum, vel singulare quoddam.

Ad tertium dicendum quod sicut persona significat quid completum et per se subsistens in natura rationali, ita hypostasis, suppositum et res naturæ in genere substantiæ significant quiddam per se subsistens. Unde sicut humana natura non est per se persona seorsum a persona Filii Dei, ita etiam non est per se hypostasis, vel suppositum, vel res naturæ. Et ideo in sensu in quo negatur ista : *Christus secundum quod homo, est persona*, oportet etiam negari omnes alias.

QUÆSTIO XVII

DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO QUANTUM AD ESSE. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quæ pertinent ad unitatem in Christo in communi. Nam de his quæ pertinent ad unitatem vel pluralitatem in speciali, suis locis determinandum est ; sicut supra determinatum est, quæst. 9, quod in Christo non est una tantum scientia, et infra determinabitur, quæst. 35, quod in Christo non est una tantum nativitas.

Considerandum est ergo — primo de unitate Christi quantum ad esse ; — secundo, quantum ad velle ; — tertio, quantum ad operari.

Circa primum quæruntur duo : 1° utrum Christus sit unum vel duo ; 2° utrum in Christo sit tantum unum esse.

Articulus primus

Utrum Christus sit unum, vel duo.

3 Sent. dist. 6, quæst. 2, art. 1, et dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, ad 6 ; et 4 Cont., cap. 38, fin. ; et Un., art. 2, ad 2 et 7, et art. 3 et 4, per tot., et art. 5, ad 14.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sit unum, sed duo. Dicit enim Au-

---

Art. 1. — In titulo, fige oculos mentis in neutrum genus, cum legis an Christus sit *unum* vel *duo*, ita quod ly *duo* etiam in neutro genere sumitur, et merito, ut directe opponatur ad ly *unum*. Nec addendus est aliquis

gustinus in 1 de Trinit., cap. 7, circa med. : *Quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus propter accipientem Deum, utrumque autem homo propter acceptum hominem.* Sed utrumque dici non potest, nisi ubi sunt duo. Ergo Christus est duo.

2. Præterea, ubicumque est aliud et aliud, ibi sunt duo. Sed Christus est aliud et aliud; dicit enim Augustinus in Ench., cap, 35, in med. : *Cum in forma Dei esset, formam servi accepit, utrumque unus, sed illud propter Verbum, aliud propter hominem.* Ergo Christus est duo.

3. Præterea, Christus non est tantum homo, quia sic purus homo esset. Ergo est aliquid aliud quam homo, et ita in Christo est aliud et aliud. Ergo Christus est duo.

4. Præterea, Christus est aliquid quod est Pater, et est aliquid quod non est Pater. Ergo Christus est aliquid et aliquid. Ergo Christus est duo.

5. Præterea, sicut in mysterio Trinitatis sunt tres personæ in una natura ; ita in mysterio incarnationis sunt duæ naturæ in una persona. Sed propter unitatem naturæ, non obstante distinctione personæ, Pater et Filius sunt unum, secundum illud Joan. 10, 30 : *Ego et Pater unum sumus.* Ergo, non obstante unitate personæ, propter dualitatem naturarum Christus est duo.

6. Præterea, Philosophus dicit in 3 Phys., text. 18, quod unum et duo denominative dicuntur. Sed Christus habet dualitatem naturarum. Ergo Christus est duo.

7. Præterea, sicut forma accidentalis facit alterum, ita forma substantialis aliud, ut Porphyrius dicit in Præd c., cap. de Differ. Sed in Christo sunt duæ naturæ substantiales, humana scilicet et divina. Ergo Christus est aliud et aliud. Ergo Christus est duo.

— Sed contra est quod Boetius dicit in lib. de duabus Naturis (implic., et lib. de Unit. et uno, circa princ.) : *Omne quod est, in quantum est, unum est.* Sed Christum esse confitemur. Ergo Christus est unum.

RESPONDEO dicendum quod natura secundum se considerata, prout in abstracto significatur, non vere potest prædicari de supposito seu persona, nisi in Deo, in quo non differt, *quod est*, et *quo l est*, ut in prima parte habitum est, quæst. 3, art. 3 et 4. In Christo autem cum sint duæ naturæ, divina scilicet et humana, altera earum, scilicet divina, potest de eo prædicari et in abstracto et in concreto; dicimus enim quod Filius Dei, qui supponitur in hoc nomine *Christus*, et est divina natura, et est Deus. Sed humana natura non potest prædicari de Christo secundum se in abstracto, sed solum in concreto, prout scilicet significatur in supposito. Non enim vere potest dici quod Christus sit humana natura, quia natura humana non est nata prædicari de suo supposito; dicitur autem quod Christus est homo, sicut et quod Christus est Deus. Deus autem significat habentem Deitatem, et homo significat habentem humanitatem. Aliter tamen habens humanitatem significatur per hoc nomen *homo*, et aliter per hoc nomen *Jesus*, vel *Petrus*. Nam hoc nomen *homo* importat habentem humanitatem indistincte, sicut et hoc nomen *Deus* indistincte importat habentem Deitatem ; hoc autem nomen *Petrus*, vel *Jesus*, importat distincte habentem humanitatem, scilicet sub determinatis individualibus proprietatibus, sicut et hoc nomen *Filius Dei* importat habentem Deitatem sub determinata proprietate personali. Numerus autem dualitatis in Christo ponitur circa ipsas naturas. Et ideo si ambæ naturæ in abstracto prædicarentur de Christo, sequeretur quod Christus esset duo. Sed quia duæ naturæ non prædicantur de Christo, nisi prout significantur in supposito, oportet secundum rationem suppositi prædicari de Christo unum vel duo.

Quidam autem posuerunt in Christo duo supposita, sed unam personam : quæ quidem videtur se habere secundum eorum opinionem tanquam suppositum completum ultima completione. Et ideo quia ponebant in Christo duo supposita, dicebant Christum esse duo neutraliter. Sed quia ponebant unam personam, dicebant Christum unum mascu-

---

alius terminus, puta ens, an scilicet sit unum ens an duo entia ; sed absolute ut sonat, discutienda est quæstio, an Christus sit unum vel duo. Sic enim promissus rectusque ordo de consequentibus incarnationis mysterium servatur, dum discussis his, quæ ad veritatem esse vel fieri spectant in præcedenti quæstione, in hac veritas indaganda est eorum quæ spectant ad unitatem, inter quæ constat primum locum tenere unitatem aut dualitatem simpliciter et absolute, et deinde unitatem vel dualitatem talem. Est igitur quæstio in hoc art. an Christus sit unum vel duo simpliciter et absolute, sine determinatione aliqua (Cajetanus). — Hæc res jam in 2ª quæst. tractata est, unde, ait Suarez, videtur D. Thomas hoc loco magis tractare modum loquendi. Licet vero proponat in titulo tantum an Christus sit unum vel duo in neutro genere, tamen in art. tam in neutro genere quam in masculino, satisfacit quæstioni. — Hæc doctrina est de fide. — Corollarium ex Porrecta : Ergo Christum esse unum masculine, idem est quod Christum habere tantum unam personam : et Christum esse unum neutraliter, idem est quod Christum habere tantum unum suppositum. Ergo, quia suppositum in natura intellectiva est idem quod persona, ideo redit in idem dicere Christum esse unum persona, et dicere Christum esse unum supposito. Nec tamen in conclusione articuli factam fuisse superfluitatem censendum est; quia ly *unum* masculine, distinctum fuit a ly *unum* neutraliter, propter ignorantes in propriis ipsorum terminis convincendos. Hi enim ex ignorantia differentiam realem faciebant inter hos terminos, scilicet personam et suppositum.

Definit. Eccles.— Symbol. Nicæn. : Credo in unum Dom. Jesum Christum. — *Symbol. Athanas.* : Ita Deus et homo unus est Christus... non duo tamen, sed unus est Christus. — *Concil. Ephes. can.* 13 : Christum unum et Dominum confitemur, non tanquam hominem cum Verbo coadorantes, ne divisionis quædam species inducatur sed unum jam, et eumdem adorantes. — *Idem Ephes. can.* 2, 3; *Chalcedon.* ; *Concil. œcumen.* 5, *can.* 8 ; *Concil. œcumen.* 6 ; *Lateran. sub Mart. I, can.* 11, *Vide supra quæst.* 1. *pag.* 3.

line, nam neutrum genus designat quiddam informe et imperfectum ; genus autem masculinum designat quiddam formatum et perfectum. Nestoriani autem ponentes in Christo duas personas dicebant, Christum non solum esse duo neutraliter, sed etiam duo masculine. Quia vero nos ponimus in Christo unam personam, et unum suppositum, ut ex supra dictis patet, quæst. 2, art 2 et 3, sequitur quod **dicamus quod non solum Christus est unus masculine, sed etiam quod est unum neutraliter.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Augustini non est sic intelligendum, quod ly *utrumque* teneatur ex parte prædicati : quasi dicat quod Christus sit utrumque ; sed tenetur ex parte subjecti. Et tunc ly *utrumque* ponitur non quasi pro duobus suppositis, sed pro duobus nominibus significantibus duas naturas in concreto. Possum enim dicere quod utrumque, scilicet Deus et homo, est Deus propter accipientem Deum ; et utrumque, scilicet Deus et homo, est homo propter acceptum hominem.

Ad secundum dicendum quod cum dicitur : *Christus est aliud et aliud,* locutio est exponenda, ut sit sensus : *Habens aliam et aliam* naturam. Et hoc modo exponit Augustinus in lib. contra Felicianum cap. 11, in fin., ubi cum dixisset : *In mediatore Dei et hominum aliud Dei Filius, aliud hominis Filius,* subdit : *Aliud, inquam, pro discretione substantiæ, non aliud pro unitate personæ.* Unde Gregorius Nazianzenus in epist. 1, inter princ. et med., ad Cledonium dicit : *Si oportet compendiose dicere, aliud quidem, et aliud ea ex quibus Salvator est : siquidem non idem est invisibile visibili, et quod absque tempore, ei quod sub tempore : non autem alius et alius : absit : hæc enim ambo unum.*

Ad tertium dicendum quod hæc est falsa : *Christus est tantum homo*, quia non excludit aliud suppositum, sed aliam naturam, eo quod termini in prædicato positi formaliter tenentur. Si vero adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum, esset vera locutio, puta : *Christus est tantum id quod est homo.* Non tamen sequitur quod sit aliquid aliud quam homo, quia ly *aliud*, cum sit relativum diversitatis substantiæ, proprie refertur ad suppositum, sicut et omnia relativa facientia personalem relationem. Sequitur autem : ergo habet aliam naturam.

Ad quartum dicendum quod cum dicitur : *Christus est aliquid quod est Pater*, ly *aliquid* tenetur pro natura divina, quæ etiam in abstracto prædicatur de Patre et Filio. Sed cum dicitur : *Christus est aliquid quod non est Pater*, ly *aliquid* tenetur non pro ipsa natura humana, secundum quod significatur in abstracto, sed secundum quod significatur in concreto, non quidem secundum suppositum distinctum, sed secundum suppositum indistinctum, prout scilicet substat naturæ, non autem proprietatibus individuantibus. Et ideo non sequitur quod Christus sit aliud et aliud, vel quod sit duo, quia suppositum humanæ naturæ in Christo, quod est persona Filii Dei, non ponit in numerum cum natura divina, quæ prædicatur de Patre et Filio.

Ad quintum dicendum quod in mysterio divinæ Trinitatis natura divina prædicatur etiam in abstracto de tribus personis : et ideo simpliciter potest dici quod tres personæ sint unum. Sed in mysterio incarnationis non prædicantur ambæ naturæ in abstracto de Christo : et ideo non potest simpliciter dici quod Christus sit duo.

Ad sextum dicendum quod duo dicitur, quasi habens dualitatem, non quidem in aliquo alio, sed in ipso de quo *duo* prædicatur. Fit autem prædicatio de supposito, quod importatur per hoc nomen *Christus*. Quamvis igitur Christus habeat dualitatem naturarum, quia tamen non habet dualitatem suppositorum, non potest dici Christus esse duo.

Ad septimum dicendum quod *alterum* importat diversitatem accidentis. Et ideo diversitas accidentis sufficit ad hoc quod aliquid simpliciter dicatur alterum. Sed *aliud* importat diversitatem substantiæ ; substantia autem dicitur non solum natura, sed etiam suppositum, ut dicitur in 5 Metaph., text. 15. Et ideo diversitas naturæ non sufficit ad hoc quod aliquid simpliciter dicatur aliud, nisi adsit diversitas secundum suppositum ; sed diversitas naturæ facit aliud secundum quid, scilicet secundum naturam, si non adsit diversitas suppositi.

Articulus II

Utrum in Christo sit tantum unum esse.

3 Sent. dist. 4, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, corp., fin., et dist. 6, quæst. 2, art. 2 ; et Un., art. 4 ; et Quodl. 9, quæst. 2, art. 2 ; et Opusc. 2, cap. 2, 10 et 211.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non sit tantum unum esse, sed duo.

Art. 2. — Titulus ut sonat, sumendus est de esse simpliciter et absolute. Vertitur in quæstionem an sicut dicimus in Christo simpliciter et absolute duas naturas, ita dicere possimus duo esse simpliciter et absolute in Christo, an vero sicut in Christo non est nisi unum suppositum, una persona, ita non est nisi unum esse. Et notandum quod non quæritur de propositione, sed de re. Non enim quæritur an illa propositio sit vera : « Christus habet duo esse », sed an in Christo sint duo esse. Et licet ista quæstio videatur prima facie locanda inter quæstiones substantiales de incarnatione, et non inter consequentes (ut ab Auctore locata est), si quis tamen profundius consideret, suo loco posita est, quoniam unum sequitur ens. Tota autem latitudo tractatorum ante illam quæstionem, spectat ad esse vel fieri incarnationis in se, vel enunciatum. Unde merito modo, de uno vel multis tractatur. Nec propterea a substantialibus receditur, quia unum vel multa non addit naturam aliquam supra ens, hoc est illud quod unum, vel multa dicitur secundum veram metaphysicam. Una enim albedinis natura, nullam entitatem addit supra albedinis naturam, et sic de aliis (Cajetanus). — Ex ultima conclusione,

Dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 13, quod ea quæ consequuntur naturam, in Christo duplicantur. Sed esse consequitur naturam, esse enim est a forma. Ergo in Christo sunt duo esse.

2. Præterea, esse Filii Dei est ipsa natura divina, et est æternum. Esse autem hominis Christi non est divina natura, sed est esse temporale. Ergo in Christo non est tantum unum esse.

3. Præterea, in Trinitate quamvis sint tres personæ, est tamen unum esse propter unitatem naturæ. Sed in Christo sunt duæ naturæ, quamvis sit una persona. Ergo in Christo non est tantum unum esse, sed duo.

4. Præterea, in Christo anima dat aliquod esse corpori, cum sit forma ejus. Sed non dat ei esse divinum, cum sit increatum. Ergo in Christo est aliud esse præter esse divinum : et sic in Christo non est tantum unum esse.

— Sed contra, unumquodque secundum hoc dicitur ens, secundum quod dicitur unum, quia unum et ens convertuntur. Si ergo in Christo essent duo esse, et non tantum unum, Christus esset duo, et non unum.

RESPONDEO dicendum quod quia in Christo sunt duæ naturæ, et una hypostasis, **necesse est quod ea quæ ad naturam pertinent in Christo, sint duo ; quæ autem pertinent ad hypostasim in Christo, sint unum tantum.** Esse autem pertinet et ad naturam, et ad hypostasim : ad hypostasim quidem sicut ad id quod habet esse ; ad naturam autem sicut ad id quo aliquid habet esse. Natura enim significatur per modum formæ, quæ dicitur ens ex eo quod ea aliquid est : sicut albedine est aliquid album, et humanitate est aliquid homo.

Est autem considerandum quod **si est aliqua forma vel natura, quæ non pertineat ad esse personale hypostasis subsistentis, illud esse non dicitur esse illius personæ simpliciter,** sed secundum quid, sicut esse album est esse Socratis, non in quantum est Socrates, sed in quantum est albus. **Et hujusmodi esse nihil prohibet multiplicari in una hypostasi vel persona :** aliud enim est esse quo Socrates est albus, et quo Socrates est musicus. — **Sed illud esse quod pertinet ad ipsam hypostasim, vel personam secundum se, impossibile est in una hypostasi vel persona multiplicari,** quia impossibile est quod unius rei non sit unum esse.

Si igitur humana natura adveniret Filio Dei non hypostatice vel personaliter, sed accidentaliter, sicut quidam posuerunt, oporteret ponere in Christo duo esse, unum quidem, secundum quod est Deus, aliud autem, secundum quod est homo; sicut in Socrate ponitur aliud esse, secundum quod est albus, et aliud, secundum quod est homo, quia esse album non pertinet ad ipsum esse personale Socratis ; esse autem capitatum, et esse corporeum, et esse animatum, totum pertinet ad unam personam Socratis : et ideo ex omnibus his non fit nisi unum esse in Socrate : et si contingeret quod post constitutionem personæ Socratis advenirent Socrati manus, vel pedes, vel oculi, sicut accidit in cæco nato ; ex his non accresceret Socrati aliud esse, sed solum relatio quædam ad hujusmodi, quia scilicet diceretur esse non solum secundum ea quæ prius habebat, sed etiam secundum ea quæ sibi postmodum advenerunt. Sic igitur cum humana natura conjungatur Filio Dei hypostatice vel personaliter, ut supra dictum est, quæst. 2, art. 5 et 6, et non accidentaliter, consequens est quod **secundum humanam naturam non adveniat et novum esse personale, sed solum nova habitudo esse personalis præexistentis ad naturam humanam ;** ut scilicet persona illa jam dicatur subsistere non solum secundum divinam naturam, sed etiam secundum humanam.

Ad primum ergo dicendum quod esse consequitur naturam, non sicut habentem esse, sed sicut qua aliquid est ; personam autem, sive hypostasim consequitur, sicut habentem esse. Et ideo magis retinet unitatem secundum unitatem hypostasis quam habeat dualitatem secundum dualitatem naturæ.

Ad secundum dicendum quod illud esse æternum Filii Dei, quod est divina natura, fit esse hominis, in quantum humana natura assumitur a Filio Dei in unitatem personæ.

Ad tertium dicendum quod, sicut in prima parte dictum est, quæst. 3, art. 3 et 4, et quæst. 39, art. 1, quia persona divina est idem cum natura, in personis divinis non est aliud esse personæ præter esse naturæ : et ideo tres personæ non habent nisi unum esse. Haberent autem triplex esse, si in eis esset aliud esse personæ, et aliud esse naturæ.

Ad quartum dicendum quod anima in Christo dat esse corpori, in quantum facit ipsum actu animatum ; quod est dare ei complementum naturæ et speciei. Sed si intelligatur corpus perfectum per animam absque hypostasi habente utrumque, hoc totum compositum ex anima et corpore, prout significatur nomine humanitatis, non significatur ut *quod est* sed ut *quo aliquid est.* Et ideo ipsum esse est personæ subsistentis, secundum quod habet habitudinem ad talem naturam ; cujus habitudinis causa est anima, in quantum perficit humanam naturam informando corpus.

---

seq. corollarium eruitur a Porrecta : Ergo habetur quod sicut est hæresis dicere quod humana natura sit Deo conjuncta accidentaliter, ita et hæresis est dicere, quod in Christo sint duo esse. Nam ejusdem conclusionis probatio, hoc ipsum inde sequi demonstrat, secundum sensum, ut patet bene consideranti. — Scotistæ, Suarez et plures alii negant in Christo esse unicam existentiam, dicentes, præter increatam existentiam totalem divini Verbi, esse etiam in Christo existentiam creatam humanitatis, veluti partialem et incompletam.

QUÆSTIO XVIII

DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM IN CHRISTO QUANTUM AD VOLUNTATEM.— *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de unitate quantum ad voluntatem ; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum in Christo sit alia voluntas divina et alia humana ; 2° utrum in humana natura Christi sit alia voluntas sensualitatis et alia rationis ; 3° utrum ex parte rationis fuerint in Christo plures voluntates ; 4° utrum in Christo fuerit liberum arbitrium; 5° utrum voluntas humana Christi fuerit omnino conformis divinæ voluntati in volito ; 6° utrum in Christo fuerit aliqua contrarietas voluntatum.

Quæstio 18. — S. Thomas agit in præsenti de unitate voluntatis Christi tanquam de principio actionis, de qua in quæst. sequenti ; de intellectu vero supponit esse intellectum duplicem, creatum et increatum, ex dictis supra, quæst. 9, ubi ponit præter scientiam divinam, scientiam creatam in Christo. Ex quo constat simul habere divinum et humanum intellectum. Solum restabat hoc de voluntate, ad quod hæc quæstio instituitur, in qua simul de aliis ad voluntatem pertinentibus agit.

De voluntate. — *Voluntas* est inclinatio consequens intellectum, et definitur : « Appetitus rationalis seu inclinatio in bonum, per rationem apprehensum ». Ad nullum particulare bonum alligatur, sed solum ad bonum in communi ; ideoque circa bona particularia libera est : Sic voluntas deliberativa et liberum arbitrium sunt idem. Hinc jure merito libertas a S. Thoma definitur : « facultas electiva mediorum, servato ordine finis ». — Cfr. Goudin et Philosoph. auctores ; S. Thom. 1 Part. quæst. 82 etc. ; *Quæstiones de veritate*, quæst. 22 de *voluntate*, et quæst. *de malo*, quæst. 6.

De Monothelismo. Ex variis principiis promanavit error negantium in Christo duas voluntates, secundum quod dicit S. Thomas hic, art. 1. Sed error præcipuus circa hanc materiam fuit monothelitarum. Theodorus Pharanitanus primus hujus hæresis parens videtur ; sed eam Sergius, patriarcha Constantinopol. circa annum 622, Heraclio imperatori instillavit, quam imperator statim publico edicto comprobavit, vetans duas dici in Christo operationes et voluntates. Cyrus, Alexandrinus episcopus, in conciliabulo (633) novem edidit capitula, quibus errorem affirmabat, fraudulenter interpolando S. Dionysii testimonia. E contra vero insurrexit S. Sophronius monachus, postea Hierosolymorum patriarcha ; Epistolam ad Sergium et ad Honorium pontificem romanum porrexit, qua duas operationes in Christo adstruens, Monothelitas anathemate configebat. Heraclius autem aliud promulgavit edictum *ectesis* dictum, confirmatum a Sergio in conciliabulo Constantinopolitano. Mortuo Sergio, successerunt Pyrrhus, Paulus et Petrus, monothelitæ ; et interea Constans imperator, aliud edictum, quod *Typus* vocatum est, in favorem hæreticorum dedit (648). Honorius Romanus pontifex, nullatenus quidem, quod aliqui prætenderunt, in hunc errorem lapsus est ; remissius tamen hac in re egit. Sed error reprobatus est ab ipsius successoribus Severino, Joanne IV et Theodoro. Postea S. Martinus I in concilio romano, damnavit *Ectesim* Heraclii, et *Typum* Constantis, quam ob causam e sede romana ejectus et in exilium pulsus, inedia et ærumnis confectus, martyr occubuit. Tandem Concilium œcumenicum VI, fuit Constantinopoli indictum (680), cui præfuit S. Agatho papa per suos legatos, præsente vero imperatore Constantino Pogonato, Constantis filio. Hanc synodum, mortuo Agathone, confirmavit ejus successor Leo II ; damnatus fuit præcipue Macarius Antiochenus patriarcha, qui eo tempore sectæ monotheliticæ erat caput, cum suis discipulis Stephano et Polychronio. — Quamvis monothelitæ inconstantes fuerint in doctrina sua exponenda, error tamen eorum præcipuus in eo positus fuit, quod unicam in Christo propugnarent voluntatem, et unicam operationem seu volitionem. — Hæc hæresis viguit etiam post Synodum Constantinopol. apud Chaldæos usque ad Paulum V, et apud Armenos et Maronitas, habitantes prope Libanum, usque 1182.

Definit. Eccles. de hac quæstione. — *Canones concilii Lateranensis sub S. Martino I* (649), *suscepti ab Agathone papa, et VI Concil. œcumen., vide supra quæst. 1, pag. 6 ; postea vero sequitur can.* 18 : Si quis secundum sanctos Patres consonanter nobis pariterque fide non respuit et anathematizat anima et ore omnes, quos respuit et anathematizat nefandissimos hæreticos, cum omnibus impiis eorum conscriptis usque ad unum apicem sancta Dei Ecclesia catholica et apostolica, hoc est sanctæ et universales quinque synodi et consonanter omnes probabiles Ecclesiæ Patres, id est, Sabellium, Arium, Eunomium, Macedonium, Apollinarem, Polemonem, Eutychem, Dioscorum, Timotheum Ælurum, Severum, Theodosium, Colluthum, Themistium, Paulum Samosatenum, Diodorum, Theodorum, Nestorium, Theodulum Persam, Origenem, Didymum, Evagrium, et compendiose omnes reliquos hæreticos, qui a catholica Ecclesia reprobati atque abjecti sunt, quorum dogmata diabolicæ operationis sunt genimina, et eos, qui similia cum his usque ad finem obstinate sapuerunt, aut sapiunt, vel sapere sperantur, cum quibus merito, utpote similes eis parique errore præditos : ex quibes dogmatizare noscuntur proprioque errori vitam suam determinantes, hoc est, Theodorum quondam episcopum Pharanitanum, Cyrum Alexandrinum, Sergium Constantinopolitanum, vel ejus successores Pyrrhum et Paulum in sua perfidia permanentes, et omnia impia illorum conscripta, et eos, qui similia cum illis usque in finem obstinate sapuerunt, aut sapiunt, vel sapere sperantur, hoc est, unam voluntatem et unam operationem deitatis et humanitatis Christi, et super hæc impiissimam Ecthesim, quæ persuasione ejusdem Sergii facta est ab Heraclio quondam imperatore adversus orthodoxam fidem, unam Christi Dei voluntatem, et unam ex concinnatione definientem operationem venerari ; sed et omnia, quæ pro ea impie ab eis scripta vel acta sunt, et illos, qui eam suscipiunt, vel aliquid de his, quæ pro ea scripta vel acta sunt, et cum illis denuo scelerosum Typum, qui ex suasione prædicti Pauli nuper factus est a serenissimo principe Constantino imperatore contra catholicam Ecclesiam, utpote duas naturales voluntates et operationes, divinam et humanam, quæ a sanctis Patribus in ipso Christo Deo vero et Salvatore nostro pie prædicantur, cum una voluntate et operatione, quæ ab hæreticis impie in eo veneratur, pariter denegare et taciturnitate constringi promulgantem, et propterea cum sanctis Patribus et scelerosos hæreticos ab omni reprehensione et condemnatione injuste liberari definientem, in amputationem catholicæ et Ecclesiæ definitionum seu regulæ. Si quis igitur, juxta quod dictum est, consonanter nobis omnia hæc impiissima hæreseos illorum dogmata, et ea, quæ pro illis aut in definitione eorum a quolibet impie conscripta sunt, et denominatos hæreticos, Theodorum dicimus, Cyrum et Sergium, Pyrrhum et Paulum non respuit et anathematizat, utpote catholicæ Ecclesiæ rebelles existentes : aut si quis aliquem de his, qui ab illis vel similibus eorum in scripto vel sine scripto quocumque modo vel loco aut tempore temere depositi sunt aut condemnati, utpote similia eis minime credentem, sanctorum Patrum nobiscum confitentem doctrinam, uti condemnatum habet aut omnino depositum, sed non arbitratur hujusmodi quicumque fuerit, hoc est, sive episcopus, aut presbyter, vel diaconus, sive alterius cujuscumque ecclesiastici ordinis, aut monachus, vel laicus, pium et orthodoxum et catholicæ Ecclesiæ propu-

Articulus primus

Utrum in Christo sint duæ voluntates.

3 Sent. dist. 14, art. 1, quæst. 1, corp., et dist. 17, art. 1, quæst. 1; et 4 Cont., cap. 36; et Pot. quæst. 10, art. 4, ad 13; et Opusc. 2, cap. 102; et Joan. 6, lect. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non sint duæ voluntates, una divina et alia humana. Voluntas enim est primum movens, et imperans in unoquoque volente. Sed in Christo primum movens, et imperans fuit voluntas divina : quia omnia humana in Christo movebantur secundum voluntatem divinam. Ergo videtur quod in Christo non fuerit nisi una voluntas, scilicet divina.

2. Præterea, instrumentum non movetur propria voluntate, sed voluntate moventis. Sed natura humana fuit in Christo sicut instrumentum Divinitatis ejus. Ergo natura humana in Christo non movebatur propria voluntate, sed divina.

3. Præterea, illud solum multiplicatur in Christo quod pertinet ad naturam. Voluntas autem non videtur ad naturam pertinere, quia ea quæ sunt naturalia, sunt ex necessitate ; quod autem est voluntarium, non est necessarium. Ergo voluntas est una tantum in Christo.

4. Præterea, Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 14, inter princ. et med., quod *aliqualiter velle non est naturæ, sed nostræ intelligentiæ*, scilicet personalis. Sed omnia voluntas est aliqualis voluntas, quia nihil est in genere quod non sit in aliqua ejus specie. Ergo omnis voluntas ad personam pertinet. Sed in Christo fuit, et est una tantum persona. Ergo in Christo est una tantum voluntas.

— Sed contra est quod Dominus dicit Luc. 22, 42 : *Pater, si vis, transfer calicem istum a me; verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat,* quod inducens Ambrosius ad Gratianum imperatorem, lib. 2 de Fide, cap. 3, versus fin., dicit : *Sicut susceperat voluntatem meam, suscepit tristitiam;* et super Luc., cap. 22, sup. illud : *Verumtamen non mea voluntas*, dicit : *Voluntatem suam ad hominem retulit, Patris ad Divinitatem : voluntas enim hominis est temporalis, voluntas Divinitatis æterna.*

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt in Christo esse unam solum voluntatem. Sed ad hoc ponendum diversimode moti esse videntur. Apollinaris enim non posuit animam intellectualem in Christo, sed quod Verbum esset loco animæ, vel etiam loco intellectus. Unde cum voluntas sit in ratione, ut Philosophus dicit in 3 de Anima, text. 42, sequebatur quod in Christo non esset voluntas humana ; et ita in eo non esset nisi una voluntas. — Et similiter Eutyches, et omnes qui posuerunt unam naturam compositam in Christo, cogebantur ponere unam voluntatem in eo. — Nestorius etiam, quia posuit unionem Dei et hominis esse factam solum secundum affectum et voluntatem, posuit unam voluntatem in Christo. — Postmodum vero Macarius Antiochenus patriarcha, et Cyrus Alexandrinus, et Sergius Constantinopolitanus, et quidam eorum sequaces posuerunt in Christo unam voluntatem, quamvis ponerent duas naturas in Christo secundum hypostasim unitas,

---

gnatorem, atque in ipso firmius consolidatum, in quo vocatus est a Domino ordine, illos autem impios atque detestabilia eorum pro hoc judicia, vel sententias vacuas et invalidas atque infirmas, magis autem profanas et execrabiles vel reprobabiles arbitratur, hujusmodi condemnatus sit. *Can.* 19. Si quis ea, quæ scelerosi hæretici sapiunt, indubitanter professus atque intelligens, per inanem proterviam dicit hæc pietatis esse dogmata, quæ tradiderunt ab initio speculatores et ministri verbi, hoc est dicere, sanctæ et universales quinque synodi, calumnians utique ipsos sanctos Patres et memoratas sanctas quinque synodos, in deceptione simplicium, vel susceptione suæ profanæ perfidiæ, hujusmodi condemnatus sit. *Can.* 20. Si quis secundum scelerosos hæreticos quocumque modo, aut verbo, aut tempore, aut loco terminos removens illicite, quos posuerunt firmius sancti catholicæ Ecclesiæ Patres, id est, sanctæ et universales quinque synodi, novitates temere exquirere, et fidei alterius expositiones, aut libellos, aut epistolas, aut conscripta, aut subscriptiones, aut testimonia falsa, aut synodos, aut gesta monumentorum, aut ordinationes vacuas et ecclesiasticæ regulæ incognitas, aut loci servaturas incongruas et irrationabiles, et compendiose, si quid aliud impiissimis hæreticis consuetum est agere, per diabolicam operationem tortuose et callide agit contra pias orthodoxorum catholicæ Ecclesiæ, hoc est dicere, paternas ejus et synodales prædicationes ad aversionem sincerrimæ in Dominum Deum nostrum confessionis, et usque in finem sine pœnitentia permanet, hæc impie agens, hujusmodi in sæcula sæculorum condemnatus sit, et dicat omnis populus, fiat, fiat. — *Epistola dogmatica Agathonis papæ, et synodi Romæ congregatæ, ad imperatores directa, pro Concilio œcumen. IV; Itemque acta synodi œcumenicæ VI, Constantinopol. vero III; vide supra, quæst. 1, pag. 7.— Professio fidei, orientalibus præscripta, ab Urbano VIII et Bened. XIV, ibidem, pag. 8.— Decretum pro Jacobitis ab Eugen. IV, in Concil. Florent., ibidem, pag. 8. — Propositio Rosminii damn. 7 Mart.* 1888 : 27. In humanitate Christi humana voluntas fuit ita rapta a Spiritu Sancto ad adhærendum Esse objectivo, id est Verbo, ut il a ipsi integre tradiderit regimen hominis, et Verbum illud personaliter assumpserit, ita sibi uniens naturam humanam. Hinc voluntas humana desiit esse personalis in homine, et cum sit persona in aliis hominibus, in Christo remansit natura.

Cfr. pro Monothelismo.— Tractatus de Incarnatione, quos indicavimus initio quæst. 1. Maximi Mart. opera et præcipue *Epist. ad Marin.* et *Disput. cum Pyrrho;* S. Damascen. lib. 3, cap 15, ad 18 ; S. Thomas, *Contra Gent.* lib, 4, cap. 36 cum notis Ferrar.; Commentatores hujus quæst. 18; Petavius lib. 8 et 9; Thomassinus, lib. 5 ; Natal. Alexander, sæc. 7, *Disputat. contra Monothelit.;* Hugo Vict. *libellum de voluntatibus Christi.*

Art. 1. — Quæstio hæc tam de facultate ipsa, quam de actu voluntatis intelligi potest. D. Thomas autem proprie videtur illam tractare de ipsa potentia, ut patet ex ratione art., quamvis in solutionibus argumentorum, præsertim ad 3, ad motum seu actum voluntatis, responsionem extendat; directe vero de operatione ipsa, in sequenti quæstione disputat (Suarez).

Script. S. — Matth. 26, 39 et 27, 34; Marc. 6, 48 et 7, 24; Luc. 22, 42; Joan. 5, 30 et 6, 38 et 7, 1. Item quoties laudatur Christi obedientia : Ps. 39, 8 ; Joan. 10, 18 et 12, 49 et 14, 31; Philip. 2, 8; Hebr. 10, 7.

quia opinabantur quod humana natura in Christo nunquam movebatur proprio motu, sed solum secundum quod erat mota a Divinitate, ut patet ex epistola synodica Agathonis papæ, a med. (et habetur in conc. Constantinopol III, gener. VI, act. 4).

Et ideo in sexta synodo apud Constantinopolim celebrata (mox cit., act. 18, quæ Græce est 17 in Symb. Const. 150 PP., versus fin.) determinatum est, oportere dici quod in Christo sint duæ voluntates : ubi sic legitur : *Juxta quod olim Prophetæ de Christo, et ipse nos erudivit, et sanctorum Patrum nobis tradidit symbolum, duas naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes prædicamus.* Et hoc necessarium fuit dici. Manifestum est enim quod Filius Dei assumpsit humanam naturam perfectam, sicut supra ostensum est, quæst. 2, art. 5. Ad perfectionem autem humanæ naturæ pertinet voluntas, quæ est naturalis ejus potentia, sicut et intellectus, ut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 79 et 80. Unde necesse est dicere quod Filius Dei humanam voluntatem assumpserit cum humana natura. Per assumptionem autem humanæ naturæ nullam diminutionem passus est Filius Dei in his quæ pertinent ad divinam naturam, cui competit voluntatem habere, ut in prima parte habitum est, quæst. 19, art. 1. Unde **necesse est dicere quod in Christo sint duæ voluntates, una scilicet divina, et alia humana.**

Ad primum ergo dicendum quod quidquid fuit in humana natura Christi, movebatur nutu voluntatis divinæ, non tamen sequitur quod in Christo non fuerit motus voluntatis proprius naturæ humanæ, quia etiam aliorum sanctorum piæ voluntates moventur secundum voluntatem Dei, *qui operatur* in eis *velle* et *perficere*, ut dicitur Philipp. 2. Licet enim voluntas non possit interius moveri ab aliqua creatura, interius tamen movetur a Deo, ut in prima parte dictum est, quæst. 105, art. 4. Et sic etiam Christus secundum voluntatem humanam sequebatur voluntatem divinam, secundum illud Ps. 39, 9 : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui.* Unde Augustinus dicit contra Maximinum, lib. 3, cap. 20, ante med. : *Ubi dixit Filius Patri : « Non quod ego volo, sed quod tu vis », quid te adjuvat, quod tua verba subjungis et dicis : Ostendit vere suam voluntatem subjectam suo genitori : quasi nos negemus hominis voluntatem voluntati Dei debere esse subjectam.*

Ad secundum dicendum quod proprium est instrumenti quod moveatur a principali agente, diversimode tamen secundum proprietatem naturæ ipsius. Nam instrumentum inanimatum (sicut securis aut serra) movetur ab artifice per solum motum corporalem, instrumentum vero animatum anima sensibili movetur per appetitum sensitivum, sicut equus a sessore; instrumentum vero animatum anima rationali movetur per voluntatem ejus, sicut per imperium domini movetur servus ad ali quid agendum, qui quidem servus est sicut instrumentum animatum, ut Philosophus dicit in 1 Polit., cap. 2 et 4, et 8 Ethic., cap. 2. Sic ergo humana natura in Christo fuit instrumentum Divinitatis, ut moveretur per propriam voluntatem.

Ad tertium dicendum quod ipsa potentia voluntatis est naturalis, et consequitur naturam ex necessitate; sed motus vel actus hujus potèntiæ qui etiam voluntas dicitur, quandoque quidem est naturalis, et necessarius, puta respectu felicitatis : quandoque autem ex libero arbitrio rationis proveniens et non necessarius, neque naturalis, sicut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt, quæst. 82, art. 2, et 1-2, quæst. 5, art. 8, quæst. 6, art. 1. Et tamen etiam ipsa ratio, quæ est principium hujus motus, est naturalis. Et ideo præter voluntatem divinam oportet in Christo ponere voluntatem humanam, non solum prout est potentia naturalis, aut prout est motus naturalis, sed etiam prout est motus rationalis.

Ad quartum dicendum quod per hoc quod dicitur aliqualiter velle, designatur determinatus modus volendi. Determinatus autem modus ponitur circa ipsam rem cujus est modus. Unde cum voluntas pertineat ad naturam, ipsum etiam quod est aliqualiter velle, pertinet ad naturam, non secundum quod est absolute considerata, sed secundum quod est in tali hypostasi. Unde etiam voluntas humana Christi habuit quemdam determinatum modum ex eo quod fuit in hypostasi divina, ut scilicet moveretur semper secundum nutum divinæ voluntatis.

Articulus II

Utrum in Christo fuerit aliqua voluntas sensualitatis præter rationis voluntatem.

Inf., art. 5, corp.; et 3 Sent., dist. 17, art. 1, quæst. 2; et Op. 3, cap. 220.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit aliqua voluntas sensualitatis præter rationis voluntatem. Dicit enim Philosophus,

---

Art. 2. — Titulus singularis est, non quærit de appetitu sensitivo ut sic, sed de appetitu sensitivo, ut habet rationem voluntatis, non simpliciter et absolute, sed talis, hoc est sensualis. Puto autem rationem tituli hujus fuisse evangelica verba, quibus motus appetitus sensitivi, velle vocatur, cum dicitur : « Verumtamen non sicut ego volo » (Cajetanus). — Nota bene quod in Christo nullus fuit actus indeliberatus præveniens rationem in parte sensitiva : etenim major fuit rectitudo Christi quam status justitiæ originalis; sed in illo statu, non habuit homo istos actus indeliberatos; ergo nec Christus (Joann. a S. Th.). — Nomine voluntatis sensualitatis, non hic intelligitur potentia appetitiva ut vitiosa et repugnans rationi, sed ipsa facultas naturalis : hæc enim cum ad perfectionem naturæ humanæ pertineat, in Christo esse debuit ; et fuisse, dogma fidei est. Et quamvis solus appetitus rationalis proprie dicatur voluntas, interdum etiam hoc nomen sensitivo tribuitur. Joan. 1 et Ephes. 2, voluntas carnis nominatur. — Ex his patet in Christo fuisse duas voluntates,

in 3 de Anima, text. 42, quòd voluntas in ratione est; in sensitivo autem appetitu est irascibilis et concupiscibilis. Sed sensualitas significat appetitum sensitivum. Ergo non fuit in Christo voluntas sensualitatis.

2. Præterea, secundum Augustinum 12 de Trinit., cap. 13, a princ., sensualitas significatur per serpentem. Sed nihil serpentinum fuit in Christo: habuit enim similitudinem animalis venenosi sine veneno, ut Augustinus dicit, lib. 1 de peccator. Meritis et Remiss., cap. 32, super illud Joan. 3: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto*. Ergo in Christo non fuit voluntas sensualitatis.

3. Præterea, voluntas sequitur naturam, ut dictum est art. præc. Sed in Christo non fuit nisi una natura præter divinam. Ergo in Christo non fuit nisi una voluntas humana.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in 2 ad Gratianum imperat. (scilicet de Fide, cap. 3, ad fin.): *Mea est voluntas quam suam dicit: quia ut homo suscepit tristitiam meam*. Ex quo datur intelligi quod tristitia pertinet ad humanam voluntatem in Christo. Sed tristitia pertinet ad sensualitatem, ut in secunda parte habitum est, quæst. 23, art. 1 et 3, quæst. 25, art. 1, et quæst. 35, art. 1 et 2. Ergo videtur quod in Christo sit voluntas sensualitatis præter voluntatem rationis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut prædictum est art. præc., Filius Dei humanam naturam assumpsit cum omnibus quæ pertinent ad perfectionem ipsius naturæ humanæ. In humana autem natura includitur etiam natura animalis, sicut in specie includitur genus. Unde oportet quod Filius Dei assumpserit cum humana natura etiam ea quæ pertinent ad perfectionem naturæ animalis: inter quæ est appetitus sensitivus, qui sensualitas dicitur: et ideo **oportet dicere quod in Christo fuit sensualis appetitus sive sensualitas.** Sciendum est etiam quod sensualitas sive sensualis appetitus, in quantum est natus obedire rationi, dicitur rationale per participationem, ut patet per Philosophum, 1 Ethic., cap. ult. Et quia voluntas est in ratione, ut dictum est art. præc., pari ratione **potest dici quod sensualitas sit voluntas per participationem.**

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de voluntate essentialiter dicta, quæ non est nisi in parte intellectiva; sed voluntas participative dicta potest esse in parte sensitiva, in quantum obedit rationi.

Ad secundum dicendum quod sensualitas significatur per serpentem, non quantum ad naturam sensualitatis, quam Christus assumpsit, sed quantum ad corruptionem fomitis, quæ in Christo non fuit.

Ad tertium dicendum quod ubi est unum propter alterum, ibi unum tantum esse videtur; sicut superficies, quæ est visibilis per colorem, est unum visibile cum colore. Et similiter quia sensualitas non dicitur voluntas, nisi quia participat voluntatem rationis, sicut est una natura humana in Christo, ita etiam ponitur una voluntas humana in Christo.

si naturæ considerentur, divinam scilicet et humanam; tres autem si potentiæ, scilicet divinam, rationalem creatam et sensitivam, (ut ostendunt S. Bonaventura et Richard. in 3, dist. 17). Si autem considerentur modi volendi, quatuor voluntates enumerari solent, post Hugonem Victor., divina, rationis, carnis, pietatis, qua scilicet ex quodam affectu commiserationis, condolebat alienis malis. Sed hanc, S. Thomas, art. seq. ad 3, recte dicit non esse aliud, quam voluntatem ut est natura seu naturalis: in quantum enim refugit alienum malum, absolute consideratur (Sylvius).

Articulus III

Utrum in Christo fuerint duæ voluntates quantum ad rationem.

Sup., art. 2, ad 2, et inf., art. 4, et 5, corp.; et 3 Sent., dist. 17, art. 1, quæst. 3; et Opusc. 2, cap. 230.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerint duæ voluntates quantum ad rationem. Dicit enim Damascenus in 2 lib. orth. Fid., cap. 22, ante med., et lib. 3, cap. 14 et 18, quod duplex est hominis voluntas: scilicet naturalis, quæ vocatur θέλησις; et voluntas rationalis, quæ vocatur βούλησις. Sed Christus in humana natura habuit quidquid ad perfectionem humanæ naturæ pertinet. Ergo utraque prædictarum voluntatum fuit in Christo.

2. Præterea, vis appetitiva diversificatur in homine secundum diversitatem virtutis apprehensivæ, et ideo secundum differentiam sensus et intellectus diversificatur in homine appetitus sensitivus et intellectivus. Sed similiter quantum ad apprehensionem hominis ponitur differentia rationis et intellectus, quorum utrumque fuit in Christo. Ergo fuit in eo duplex voluntas, una intellectualis et alia rationalis.

3. Præterea, a quibusdam ponitur in Christo voluntas pietatis, quæ non potest poni nisi ex parte rationis. Ergo in Christo ex parte rationis sunt plures voluntates.

— Sed contra est quod in quolibet ordine est unum primum movens. Sed voluntas est primum movens in genere humanorum actuum. Ergo in uno homine non est nisi una voluntas proprie dicta, quæ est voluntas rationis: Christus autem est unus homo. Ergo in Christo est una tantum voluntas humana.

ART. 3. — Articulus hic solum est positus ad explicandum varios modos operandi ejusdem voluntatis Christi et diversa nomina quæ ab illis sortitur. — Exclusis jam duobus præcedentibus art. voluntate increata seu divina, et voluntate sensualitatis a mente humana Christi, quia utraque distinguitur a voluntate rationali, una per excessum, et alia per defectum, in hoc art. restabat inquirere, si quantum ad rationem humanam erant duæ voluntates in Christo.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ad 3, voluntas quandoque accipitur pro potentia, et quandoque pro actu. Si ergo voluntas accipiatur pro actu, sic oportet in Christo ex parte rationis ponere duas voluntates, id est, duas species actuum voluntatis. Voluntas enim, ut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 8, art. 2 et 3), et est finis, et est eorum quæ sunt ad finem; et alio modo fertur in utrumque. Nam in finem fertur simpliciter et absolute, sicut in id quod est secundum se bonum; in id autem quod est ad finem, fertur cum quadam comparatione, secundum quod habet bonitatem ex ordine ad aliud. Et ideo alterius rationis est actus voluntatis, secundum quod fertur in aliquid quod est secundum se volitum, ut sanitas, quod a Damasceno, loc. cit., vocatur θέλησις, id est, simplex voluntas, et a magistris vocatur voluntas ut natura; et alterius rationis est actus voluntatis, secundum quod fertur in aliquid quod est volitum solum ex ordine ad alterum, sicut est sumptio medicinæ; quem quidem voluntatis actum Damascenus vocat βούλησιν, id est, consiliativam voluntatem, a magistris autem vocatur voluntas ut ratio. Hæc autem diversitas actus non diversificat potentiam, quia uterque actus attenditur ad unam communem rationem objecti, quod est bonum. Et ideo dicendum est quod **si loquamur de potentia voluntatis, in Christo est una sola voluntas humana essentialiter, et non participative dicta. — Si vero loquamur de voluntate quæ est actus, sic distinguitur in Christo voluntas quæ est ut natura, quæ dicitur θέλησις et voluntas quæ est ut ratio, quæ dicitur βούλησις.**

Ad primum ergo dicendum quod illæ duæ voluntates non diversificant secundum potentiam, sed solum secundum differentiam actus, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod etiam intellectus et ratio non sunt diversæ potentiæ, ut in prima parte dictum est, quæst. 79, art. 8.

Ad tertium dicendum quod voluntas pietatis non videtur esse aliud quam voluntas quæ consideratur ut natura, in quantum scilicet refugit alienum malum absolute consideratum.

ARTICULUS IV

Utrum in Christo fuerit liberum arbitrium.

3 Sent., dist. 14, art. 1, quæst. 1, corp., et dist. 17, art. 1, quæst. 3, ad 5, et dist. 18, art. 2, ad 5.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo non fuerit liberum arbitrium. Dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 14, prop. fin., γνωμην, *autem*, id est, sententiam vel mentem, vel excogitationem, et προαίρεσιν, id est, electionem, *in Domino dicere impossibile est, si proprie loqui volumus.* Maxime autem in his quæ sunt fidei est proprie loquendum. Ergo in Christo non fuit electio, et per consequens nec liberum arbitrium, cujus actus est electio.

2. Præterea, Philosophus dicit in 3 Ethic., cap. 3, circa fin., quod *electio est appetitus præconsiliati.* Sed consilium non videtur fuisse in Christo, quia non consiliamur de quibus certi sumus; Christus autem de omnibus certitudinem habuit. Ergo in Christo non fuit electio, et sic nec liberum arbitrium.

3. Præterea, liberum arbitrium se habet ad utrumque. Sed voluntas Christi fuit determinata ad bonum, quia non potuit peccare, sicut supra dictum est, quæst. 15, art. 1 et 2. Ergo in Christo non fuit liberum arbitrium.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 7, 15 : *Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum et eligere bonum*, quod est actus liberi arbitrii. Ergo in Christo fuit liberum arbitrium.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 hujus quæst., ad 3, in Christo fuit duplex actus voluntatis : *unus* quidem, quo ejus voluntas ferebatur in aliquid sicut secundum se volitum, quod pertinet ad rationem finis; *alius* autem, secundum quem ejus voluntas ferebatur in aliquid per ordinem ad aliud, quod pertinet ad rationem ejus quod est ad finem. Differt autem, ut Philosophus dicit in 3 Ethic., cap. 2, in med., electio a voluntate in hoc quod voluntas per se loquendo, est ipsius finis, electio autem eorum quæ sunt ad finem. Et sic simpliciter voluntas est idem quod voluntas ut natura; electio autem est idem quod voluntas ut ratio, et est proprius actus liberi arbitrii, ut in prima parte dictum est, quæst. 83, art. et 4. Et ideo **cum in Christo ponatur voluntas ut ratio, necesse est etiam ponere electionem; et per consequens liberum arbitrium** cujus actus est electio, ut in prima parte habitum est, ibid., et 1-2, quæst. 13, art. 1.

Ad primum ergo dicendum quod Damascenus excludit a Christo electionem, secundum quod intelligit in nomine electionis importari dubitationem. Hæc tamen dubitatio non est de necessitate electionis, quia etiam Deo convenit eligere, secundum illud Eph. 1 : *Elegit nos in ipso*, etc., cum tamen in Deo nulla sit dubitatio. Accidit tamen,

---

ART. 4. — In solutione ad 3 tetigit D. Thomas punctum difficile de compositione impeccabilitatis Christi cum ejus libertate. Ut notum est, ad rationem libertatis, non requiritur indifferentia contrarietatis, sed sufficit indifferentia contradictionis. Et sic indifferentia moralis ad bonum et ad malum nullo modo est de natura libertatis, sed est de imperfectione ipsius, nam malum facere non est usus sed abusus libertatis. Conclude ergo : Liberum arbitrium Christi, quamvis in bono fuerit firmatum, quia in malum declinare non poterat, tamen ad hoc vel illud bonum determinatum non erat, sed mansit indeterminatum potens se determinare.

dubitatio electioni, in quantum est in natura ignorante. Et idem dicendum est de aliis de quibus fit mentio in auctoritate prædicta.

Ad secundum dicendum quod electio præsupponit consilium ; non tamen sequitur ex consilio, nisi jam determinato per judicium. Illud enim quod judicamus agendum, post inquisitionem consilii eligimus, ut in 3 Ethic., cap. 2 et 3, dicitur. Et ideo si aliquid judicetur ut agendum absque dubitatione et inquisitione præcedente, hoc sufficit ad electionem. Et sic patet quod dubitatio sive inquisitio non per se pertinet ad electionem, sed solum secundum quod est in natura ignorante.

Ad tertium dicendum quod voluntas Christi licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel ad illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium confirmatum in bono, sicut ad beatos.

Articulus v

Utrum voluntas humana Christi fuerit omnino conformis divinæ voluntati in volito.

Inf., quæst. 21, art. 3 et 4; et 3 Sent., dist. 17, art. 2 quæst. 1; et 4 Contra, cap. 36, fin.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod voluntas humana in Christo non voluerit aliud quam quod Deus vult. Dicitur enim in Ps. 39, 9, ex persona Christi : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui.* Sed ille qui vult voluntatem alicujus facere, vult quod ille vult. Ergo videtur quod voluntas humana Christi nihil aliud voluerit quam quod voluntas divina ipsius.

2. Præterea, anima Christi habuit perfectissimam charitatem, quæ etiam comprehensionem nostræ scientiæ excedit, secundum illud Eph. 3, 19 : *Supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Sed charitatis est facere quod homo idem velit quod Deus : unde et Philosophus in 9 Ethic., cap. 4, dicit quod unum de amicabilibus est eadem velle et eligere. Ergo voluntas humana in Christo nihil aliud voluit quam divina.

3. Præterea, Christus fuit verus comprehensor. Sed sancti qui sunt comprehensores in patria nihil aliud volunt quam quod Deus vult, alioquin non essent beati, quia non haberent quidquid vellent; *beatus* enim *est qui habet quæcumque vult, et nihil male vult*, ut Augustinus dicit in lib. 13 de Trinit., cap. 5, in fin. Ergo Christus nihil aliud voluit secundum voluntatem humanam, quam voluerit voluntas divina.

— Sed contra est quod Augustinus dicit contra Maximinum, lib. 3, cap. 29, in med. : *In hoc quod Christus ait : « Non quod ego volo, sed quod tu, » aliud se ostendit voluisse quam Pater, quod nisi humano corde non posset, cum infirmitatem nostram in suum non divinum, sed humanum transfiguraret effectum.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 1 et 2 hujus quæst., in Christo secundum humanam naturam ponitur duplex voluntas : scilicet — voluntas sensualitatis, quæ participative voluntas dicitur ; — et voluntas rationalis, sive consideretur per modum naturæ, sive per modum rationis. Dictum est autem supra, quæst. 14, art. 1, ad 2, quod ex quadam dispensatione Filius Dei ante suam passionem permittebat carni agere et pati quæ sunt ei propria : et similiter etiam permittebat omnibus viribus animæ agere et pati quæ sunt ei propria. Manifestum est autem quod voluntas sensualitatis refugit naturaliter dolores sensibiles et corporis læsionem. Similiter etiam voluntas ut natura repudiat ea quæ sunt naturæ contraria, et quæ sunt secundum se mala, puta mortem et alia hujusmodi ; sed hæc tamen voluntas quandoque per modum rationis eligere potest ex ordine ad finem ; sicut etiam in aliquo puro homine sensualitas ejus, et etiam voluntas absolute considerata refugit ustionem, quam tamen voluntas secundum rationem eligeret propter finem sanitatis. Voluntas autem Dei erat ut Christus dolores, et passiones, et mortem pateretur, non quod ista essent a Deo volita secundum se, sed ex ordine ad finem humanæ salutis. Unde patet quod **Christus secundum voluntatem sensualitatis, et secundum voluntatem rationis, quæ consideratur per modum naturæ, aliud poterat velle quam Deus ; — sed secundum voluntatem quæ est per modum rationis, semper idem volebat quod Deus** : quod patet ex hoc ipso quod dicit Marci 14, 36 : *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Volebat enim secundum rationem voluntatem divinam impleri, quamvis aliud dicat se velle secundum quamdam aliam ejus voluntatem.

Ad primum ergo dicendum quod Christus per voluntatem rationalem voluit ut divina voluntas impleretur ; non autem per voluntatem sensualitatis, cujus motus non se extendit usque ad voluntatem Dei ; neque per voluntatem quæ consideratur per modum naturæ, quæ fertur in aliqua objecta absolute considerata, et non in ordine ad divinam voluntatem.

Ad secundum dicendum quod conformitas voluntatis humanæ ad voluntatem divinam attenditur secundum voluntatem rationis, secundum quam etiam voluntates amicorum concordant, in quantum scili-

---

Art. 5. — Titulus clarus est, de conformitate voluntatis Christi humanæ ad divinam in volito. Nam de conformitate in modo volendi, nulla est quæstio, cum impossibile sit voluntatem creatam velle eo modo, quo vult Deus : sed an circa rem volitam fuerit conformitas, ita quod nihil voluerit secundum appetitum humanum, quod alienum sit a volito secundum divinam voluntatem in dubium vertitur, propterea quod legimus Christum secundum hominem noluisse mortem propriam, quam tamen constat eumdem voluisse voluntate divina (Cajetanus).

cet ratio considerat aliquod volitum in ordine ad voluntatem amici.

Ad tertium dicendum quod Christus fuit simul comprehensor et viator, in quantum scilicet per mentem fruebatur Deo, et habebat carnem passibilem. Et ideo ex parte carnis passibilis poterat ei aliquid accidere quod repugnaret naturali voluntati ipsius, et etiam appetitui sensitivo.

Articulus VI

Utrum in Christo fuerit contrarietas voluntatum.

3 Sent., dist. 27, art. 2, quæst. 2 et 3; et Opusc. 2, cap. 130, fin.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo fuerit contrarietas voluntatum. Contrarietas namque voluntatum attenditur secundum contrarietatem objectorum : sicut etiam contrarietas motuum attenditur secundum contrarietatem terminorum, ut patet per Philosophum, in 5 Physic., text. 49 et seq. Sed Christus secundum diversas voluntates contraria volebat : nam secundum voluntatem divinam volebat mortem, quam refugiebat secundum voluntatem humanam ; unde Athanasius dicit in lib. adversus Apollinarium, qui inscribitur : *De natura humana suscepta*, vers. fin. : *Quando Christus dicit : « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, tamen non mea, sed tua voluntas fiat » ; et iterum : « Spiritus promptus est, caro autem infirma », duas voluntates hic ostendit ; humanam quæ propter infirmitatem carnis refugiebat passionem, et divinam ejus promptam ad passionem.* Ergo in Christo fuit contrarietas voluntatum.

2. Præterea, ad Galat. 5, 17, dicitur quod *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* Est igitur contrarietas voluntatum, quando spiritus unum concupiscit, et caro aliud. Sed hoc fuit in Christo, nam per voluntatem charitatis, quam Spiritus Sanctus in ejus mente faciebat, volebat passionem, secundum illud Isa. 53, 7 : *Oblatus est, quia voluit* : secundum autem carnem passionem refugiebat. Ergo erat in eo contrarietas voluntatum.

3. Præterea, Luc. 22, 43, dicitur quod *factus in agonia prolixius orabat.* Sed agonia videtur importare quamdam compugnationem animi in contraria tendentis. Ergo videtur quod in Christo fuerit contrarietas voluntatum.

— Sed contra est quod in determinatione sextæ synodi (scil. Constantinopol. III, gener. VI, act. 18, quæ græce est 17, in Symb. 150 PP., a med.) dicitur : *Prædicamus duas naturales voluntates non contrarias, juxta quod impii asserunt hæretici, sed sequentem ejus humanam voluntatem, et non resistentem, vel reluctantem, sed potius subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati.*

RESPONDEO dicendum quod contrarietas non potest esse, nisi oppositio attendatur in eodem, et secundum idem ; si autem secundum diversa, et in diversis existat diversitas, non sufficit hoc ad rationem contrarietatis, sicut nec ad rationem contradictionis ; puta quod homo sit pulcher, aut sanus secundum manum, et non secundum pedem. Ad hoc ergo quod sit contrarietas voluntatum in aliquo, requiritur — primo quidem quod secundum idem attendatur diversitas voluntatum. Si enim unius voluntas sit de aliquo fiendo secundum quamdam rationem universalem, et alterius voluntas sit de eodem non fiendo secundum quamdam rationem particularem, non est omnino contrarietas voluntatum ; puta si judex vult suspendi latronem propter bonum publicum, et aliquis ejus consanguineus nolit eum suspendi propter amorem privatum, non erit contrarietas voluntatis ; nisi forte in tantum se extendat voluntas hominis privati, ut bonum publicum velit impedire, ut conservetur bonum privatum : tunc enim circa idem attenditur repugnantia voluntatum. — Secundo autem requiritur ad contrarietatem voluntatis quod sit circa eamdem voluntatem. Si enim homo vult unum secundum appetitum rationis, et vult aliud secundum appetitum sensitivum, non est hic aliqua contrarietas, nisi forte appetitus sensitivus in tantum prævaleat quod vel immutet, vel retardet appetitum rationis : sic enim jam ad ipsam voluntatem rationis perveniret aliquid de motu contrario appetitus sensitivi.

Sic igitur dicendum est quod **licet voluntas naturalis et voluntas sensualitatis in Christo aliquid aliud voluerit quam voluntas divina et voluntas rationis ipsius, non tamen fuit aliqua contrarietas voluntatum.** — Primo quidem, quia neque voluntas naturalis, neque voluntas sensualitatis repudiabat illam rationem, scilicet qua divina voluntas, et voluntas rationis humanæ in Christo passionem volebat. Volebat enim etiam voluntas absoluta in Christo salutem humani generis, sed ejus non erat velle hoc in ordine ad aliud ; motus autem sensualitatis ad hoc se ex-

---

Art. 6. — Sub titulo hujus art., comprehendit D. Thomas tam voluntatem divinam Christi, quam humanam rationalem et sensitivam. Nam quia præcedenti art. docuerat, secundum aliquam rationem potuisse in his voluntatibus reperiri diversitatem, et veluti quoddam genus discordiæ ; ideo in hoc art. explicat hanc diversitatem non fuisse talem, ut veram oppositionem vel contrarietatem induceret, aut inter voluntatem divinam et humanam, aut inter voluntatem humanam et appetitum sensitivum inter se : quia illi diversi motus harum voluntatum, quamvis interdum circa eamdem materiam versarentur, sub diversis tamen rationibus : et ita erant moderati, et inter se compositi ut unus alium minime impediret (Suarez). — Conclusio est de fide, ut patet ex Concil. Lateran. sub Martino I, can. 16, pag. 6 ; ex epist. Agathonis papæ, pag. 7 ; ex concil. œcumen. VI, pag. 7.

tendere non valebat. — Secundo, quia neque voluntas divina, neque voluntas rationis in Christo impediebatur aut retardabatur per voluntatem naturalem, aut per appetitum sensualitatis. Similiter etiam nec e contrario voluntas divina, vel voluntas rationis in Christo refugiebat, aut retardabat motum voluntatis naturalis humanæ et motum sensualitatis in Christo. Placebat enim Christo secundum voluntatem divinam, et etiam secundum voluntatem rationis, ut voluntas naturalis in ipso, et voluntas sensualitatis secundum ordinem suæ naturæ moverentur. Unde patet quod in Christo nulla fuit repugnantia, vel contrarietas voluntatum.

Ad primum ergo dicendum quod hic ipsum quod aliqua voluntas humana in Christo aliud volebat quam ejus voluntas divina, procedebat ex ipsa voluntate divina, cujus beneplacito natura humana motibus propriis movebatur in Christo, ut Damascenus dicit, lib. 2 orth. Fid., cap. 15, a med., et cap. 19.

Ad secundum dicendum quod in nobis per concupiscentiam carnis impeditur aut retardatur concupiscentia spiritus ; quod in Christo non fuit. Et ideo in Christo non fuit contrarietas carnis ad spiritum, sicut in nobis.

Ad tertium dicendum quod agonia non fuit in Christo quantum ad partem animæ rationalem, secundum quod importat concertationem voluntatum ex diversitate rationum procedentem ; puta cum aliquis, secundum quod ratio considerat unum, vult hoc, et secundum quod considerat aliud, vult contrarium. Hoc enim contingit propter debilitatem rationis quæ non potest dijudicare quid sit simpliciter melius, quod in Christo non fuit, quia per suam rationem judicabat simpliciter esse melius quod per ejus passionem impleretur voluntas divina circa salutem generis humani. Fuit tamen in Christo agonia quantum ad partem sensitivam, secundum quod importat timorem infortunii imminentis, ut dicit Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 18, a med., et cap. 20 et 23.

QUÆSTIO XIX

DE PERTINENTIBUS AD UNITATEM CHRISTI QUANTUM AD OPERATIONEM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de unitate operationis Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum in Christo sit una operatio divinitatis et humanitatis, vel plures ; 2° utrum in Christo sint plures operationes secundum humanam naturam ; 3° utrum Christus secundum humanam operationem aliquid sibi meruerit ; 4° utrum per eam aliquid meruerit nobis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum in Christo sit una tantum operatio divinitatis et humanitatis.

Inf., quæst. 25, art. 1, ad 2 ; et 3 Sent., dist. 10, quæst. 1, art. 2, quæst. 2, ad 2, et dist. 28, art. 2 ; et 4 Cont., cap. 26, et Ver. quæst. 20, art. 2, ad 2 et 6 ; et Un., art. 2, ad 26, et art. 5 ; et Opusc. 2, cap. 222.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo sit una tantum operatio divinitatis et humanitatis. Dicit enim Dionysius in 2 cap. de div. Nom., a med. lect. 3 : *Discreta autem est benignissima erga nos Dei operatio per hoc quod secundum nos ex nobis integre vereque humanatum est Verbum supersubstantiale, et operatum, et passum quæcumque humanæ ejus divinæque operationi congruunt ;* ubi unam operationem nominat humanam et divinam, quæ in Græco dicitur θεανδρικὴ, id est, deivirilis. Videtur igitur esse una operatio composita in Christo.

ART. 1. — Titulus art. præsentis et sequentis, accurata eget adnotatione sui sensus. Nam cum unum multipliciter dicatur, consequens est ut operatio una multipliciter dicatur. In proposito autem, ut Auctor ipse in hoc art. insinuat, et in sequenti aperte testatur, est de operationis unitate, secundum principium activum, non quodcumque sed proprium, hoc est virtute propria agens, ita quod operatio una appellatur, quæ est ab uno tantum activo principio virtute propria, et si a pluribus activis principiis secundum suas proprias virtutes est, non est operatio una ; perinde ergo est quærere, an divinitatis et humanitatis in Christo sit una tantum operatio, ac si quæreretur an in Christo sit unum tantum principium operandi virtute propria, sive illud sit sola divinitas, sive compositum quid ex humanitate et divinitate, sive sola humanitas. Quod tamen nullus unquam opinatus est, credens incarnati Verbi mysterium. Est autem movendi hunc articulum ratio, et hæresis ponentium in Christo unam naturam compositam ex deitate et humanitate, quoniam consequenter poneretur una tantum confusa operatio in Christo, quia poneretur in eo unum tantum principium virtute propria activum, scilicet natura illa tertia confusa ; et multo magis hæresis ponentium in Christo, solam deitatem esse activam virtute propria, humanitatem vero esse purum instrumentum sine propria virtute (quales fuerunt subtrahentes Christo voluntatem humanam, vel ejus actum), quoniam secundum hoc in Christo consequenter poneretur deitatis et humanitatis una tantum operatio, juxta unitatem activi principii. At si in Christo deitas agit propria virtute, et humanitas etiam agit virtutute propria, quamvis coagat simul deitati, non est deitatis et humanitatis in Christo operatio una tantum, sed est una et multæ, v. g. dum Christus sanavit infirmum tangendo, sic fuit in illo opere aliquis actus causatus ab humanitate virtute propria, et aliquis causatus a divinitate virtute propria ; operatio illa non est una tantum, sed est quidem una et multæ : una puta sanatio, quia virtute propria deitatis, et ab humanitate instrumentaliter est ; duæ vero, quia adjungitur dictæ operationi operatio, quæ est ab humanitate virtute propria, dum sanationi conjungitur voluntaria contactio ; sanatio enim una operatio est a deitate per humanitatem, contactus autem voluntarius ponetur humana operatio a propria humanitatis virtute. Si autem sola deitas propria virtute operari ponatur, et humanitas solum utpote exequens principalis agentis virtutem poneretur, una tantum operatio inveniretur in hujusmodi curatione (Cajetanus). — Toletus exponit articulum, per conclusiones sequentes : 1° Du-

2. Præterea, principalis agentis et instrumenti est una sola operatio. Sed humana natura in Christo fuit instrumentum divinæ, ut supra dictum est, quæst. 13, art. 2 et 3. Ergo eadem est divinæ et humanæ naturæ in Christo operatio.

3. Præterea, cum in Christo sint duæ naturæ in una hypostasi vel persona, necessarium est unum et idem esse illud quod pertinet ad hypostasim vel personam. Sed operatio pertinet ad hypostasim vel personam : nihil enim operatur nisi suppositum subsistens ; unde secundum Philosophum, lib. 1 Metaph., circ. princ., actus sunt singularium. Ergo in Christo est una et eadem operatio divinitatis et humanitatis.

4. Præterea, sicuti esse est hypostasis subsistentis, ita etiam operari. Sed propter unitatem hypostasis est in Christo unum esse, ut supra dictum est, quæst. 17, art. 2. Ergo etiam propter eamdem unitatem est in Christo una operatio.

5. Præterea, ubi est unum operatum, ibi est una operatio. Sed idem operatum erat divinitatis et humanitatis, sicut sanatio leprosi, vel suscitatio mortui. Ergo videtur quod in Christo sit una tantum operatio divinitatis et humanitatis.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in 2 lib. ad Gratianum imperatorem (scil. de Fide, cap. 4, aliquant. a princ.) : *Quomodo eadem operatio diversæ esset potestatis? Numquid sic potest minor, quemadmodum major operari, aut una operatio potest esse, ubi diversa substantia est?*

RESPONDEO dicendum quod hæretici supra dicti, quæst. præc. art. 1, qui posuerunt in Christo unam voluntatem, posuerunt etiam in Christo unam operationem. Et ut eorum opinio erronea melius intelligatur, considerandum est quod ubicumque sunt plura agentia ordinata, inferius movetur a superiori, sicut in homine corpus movetur ab anima, et inferiores vires a ratione. Sic igitur actiones et motus inferioris principii sunt magis operata quædam quam operationes. Id autem quod pertinet ad supremum principium, est proprie operatio ; puta si dicamus in homine, quod ambulare, quod est pedum, et palpare, quod est manuum, sunt quædam hominis operata, quorum unum operatur anima per pedes, aliud per manus : et quia est eadem anima operans per utrumque, ex parte ipsius operantis, quod est primum principium movens, est una et indifferens operatio ; ex parte autem ipsorum operatorum differentia invenitur. Sicut autem in homine puro corpus movetur ab anima, et appetitus sensitivus a rationali ; ita in Domino Jesu Christo humana natura movebatur, et regebatur a divina. Et ideo dicebant quod eadem est operatio, et indifferens ex parte ipsius divinitatis operantis ; sunt tamen diversa operata, in quantum scilicet divinitas Christi aliud agebat per seipsam, sicut quod portabat omnia verbo virtutis suæ, aliud autem per humanam naturam, sicut quod corporaliter ambulabat. Unde in sexta synodo (scilicet Const. III, gener. 6, act. 10, inter med. et fin.) inducuntur verba Severi hæretici sic dicentis : *Ea quæ agebantur et operabantur ab uno Christo, multum differunt : quædam enim sunt Deo decibilia, quædam humana; veluti corporaliter vadere super terram, profecto humanum est; cruribus vero vexatis, et ambulare super terram penitus non valentibus sanum gressum donare, Deo decibile est. Sed unus, scilicet, incarnatum Verbum, hoc et illud operatus est; et nequaquam hoc quidem hujus, hoc vero hujus est naturæ : neque eo quod diversa sunt operamenta, ideo duas operatrices naturas, atque formas juste definimus.*

Sed in hoc decipiebantur, quia actio ejus quod movetur ab altero, est duplex : — una quidem quam habet secundum propriam formam ; — alia autem quam habet secundum quod movetur ab alio : sicut securis operatio secundum propriam formam est incisio ; secundum autem quod movetur ab artifice, operatio ejus est facere scamnum. Operatio igitur quæ est alicujus rei secundum suam formam, est propria ejus, nec pertinet ad moventem, nisi secundum quod utitur hujusmodi re ad suam operationem, sicut calefacere est propria operatio ignis, non autem fabri, nisi quatenus utitur igne ad calefaciendum ferrum. Sed illa operatio quæ est rei solum secundum quod movetur ab alio, non est alia præter operationem moventis ipsam ; sicut facere scamnum non est seorsum operatio securis ab operatione artificis, sed securis participat instrumentaliter operationem artificis. Et ideo ubicumque movens et motum habent diversas formas, seu virtutes operativas, ibi oportet quod sit alia operatio moventis, et alia operatio propria moti : licet motum participet operationem moventis, et movens utatur operatione moti, et sic utrumque agat cum communione alterius. Sic igitur **in Christo humana natura habet propriam formam et virtutem, per quam operatur, et similiter divina. Unde humana natura habet propriam**

---

plex est in Christo operatio, una humanitatis, altera divinitatis. Hoc est de fide. 2° Duplex est operatum proximum operationis divinæ et humanæ Christi ; unum tamen est operatum ultimum. 3° Christi operatio, dicitur *Theandrica, seu Deivirilis*, non quia una sit operatio utriusque naturæ, sed quia humana operabatur ut conjuncta divinæ operationi.

Script. Sacra. — Operationes divinæ ostenduntur, quando Christus vaticinia edit, solo voluntatis nutu sanat ægrotos, suscitat mortuos, et præcipue Joan. 5, 17. Ex altera parte legimus Christum esuriisse, manducasse, bibisse, passum fuisse, ambulasse, etc., quæ sane sunt operationes humanæ.

Definit. Eccles. — *Quæ fuerunt adnotatæ, initio quæstionis præcedentis; nota etiam præcipue Epist. S. Leonis Papæ ad Flavianum, contra Eutychen, supra quæst. 1, pag. 3, et symbol. Leonis IX, quæst. 2, art. 1, pag. 18.* — *Nota etiam specialiter pro operationibus* « theandricis » *Concil. Lateran. sub S. Martino I, can. 15, supra quæst. 1, pag. 6.*

operationem distinctam ab operatione divina, et e converso. Et tamen divina natura utitur operatione naturæ humanæ, sicut operatione sui instrumenti; et similiter humana natura participat operationem divinæ naturæ, sicut instrumentum participat operationem principalis agentis. Et hoc est quod dicit Leo papa in epist. ad Flavian. (28 in noviss. Ven. edit., cap. 4, ante med., alias 10) : *Agit utraque forma*, scilicet tam natura divina quam humana in Christo, *cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est.* Si vero esset una tantum operatio divinitatis et humanitatis in Christo, oporteret dicere, vel quod humana natura non haberet propriam formam et virtutem (de divina enim hoc dici est impossibile), ex quo sequeretur quod in Christo esset tantum divina operatio : vel oporteret dicere quod ex divina virtute et humana esset conflata in Christo una virtus. Quorum utrumque est impossibile. Nam per primum horum ponitur natura humana in Christo esse imperfecta; per secundum vero ponitur confusio naturarum. Et ideo rationabiliter in sexta synodo (ut sup. cit. act. 18, quæ græce est 17, in Symb. 150 PP.), hæc opinio est condemnata, in cujus determinatione dicitur : *Duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, inseparabiliter in eodem Domino Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus*, hoc est divinam operationem et humanam operationem.

Ad primum ergo dicendum quod Dionysius ponit in Christo operationem θεανδρικήν, id est, divinam virilem vel divinam humanam, non per aliquam confusionem operationum, seu virtutum utriusque naturæ, sed per hoc quod divina operatio ejus utitur humana, et humana ejus operatio participat virtutem divinæ operationis. Unde, sicut ipse dicit in quadam epistola ad Caium, quæ est 4, circa med., *super hominem operabatur ea quæ sunt hominis; quod monstrat Virgo supernaturaliter concipiens, et aqua instabilis terrenorum pedum sustinens gravitatem.* Manifestum est enim quod concipi est humanæ naturæ, similiter et ambulare, sed utrumque fuit in Christo supernaturaliter. Et similiter divina operabatur humanitus, sicut cum sanavit leprosum tangendo. Unde in eadem epistola subdit : *Non secundum Deum divina faciens, non humana secundum hominem, sed Deo homine facto, nova quadam Dei et hominis operatione.* Quod autem intellexerit duas esse operationes in Christo, unam divinæ naturæ, aliam autem humanæ, patet ex his quæ dicit in 2 cap. de div. Nom., a med. lect. 3, ubi dicit quod his *quæ pertinent ad humanam ejus operationem, Pater et Spiritus sanctus nulla ratione communicant : nisi quis dixerit secundum benignissimam et misericordem voluntatem*, in quantum scilicet Pater et Spiritus sanctus ex sua misericordia voluerunt Christum agere et pati humana. Addit autem, *et secundum omnem sublimissimam et ineffabilem Dei operationem, quam homo pro nobis factus adimplevit, immutabilis profecto Deus et Dei Verbum.* Sic igitur patet quod alia est operatio humana, in qua Pater et Spiritus Sanctus non communicant, nisi secundum acceptationem misericordiæ suæ, et alia est ejus operatio, in quantum est Dei Verbum, in qua communicant Pater et Spiritus Sanctus.

Ad secundum dicendum quod instrumentum dicitur aliquid agere ex eo quod movetur a principali agente, quod tamen præter hoc potest habere propriam operationem secundum suam formam, ut de igne dictum est in corp. art. Sic igitur actio instrumenti, in quantum est instrumentum, non est alia ab actione principalis agentis; potest tamen habere aliam operationem, prout est res quædam. Sic igitur operatio quæ est humanæ naturæ in Christo, in quantum est instrumentum Divinitatis, non est alia ab operatione divinitatis; non enim est alia salvatio qua salvat humanitas Christi et divinitas ejus : habet tamen humana natura in Christo, in quantum est natura quædam, propriam operationem præter divinam, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod operari est hypostasis subsistentis, sed secundum formam et naturam, a qua operatio speciem recipit. Et ideo a diversitate formarum seu naturarum est diversa species operationum, sed ab unitate hypostasis est unitas secundum numerum, quantum ad operationem speciei : sicut ignis habet duas operationes specie differentes, scilicet illuminare et calefacere secundum differentiam lucis et caloris, et tamen est una numero illuminatio ignis simul illuminantis. Et similiter in Christo oportet quod sint duæ operationes specie differentes secundum ejus duas naturas; quælibet tamen operationum est una numero in Christo simul facta, sicut una ambulatio et una sanatio.

Ad quartum dicendum quod esse et operari est personæ a natura; aliter tamen et aliter. Nam esse pertinet ad ipsam constitutionem personæ; et sic quantum ad hoc se habet in ratione termini : et ideo unitas personæ requirit unitatem ipsius esse completi et personalis. Sed operatio est quidam effectus personæ secundum aliquam formam vel naturam. Unde pluralitas operationum non præjudicat unitati personali.

Ad quintum dicendum quod aliud est proprium operatum operationis divinæ, et operationis humanæ in Christo; sicut operatum proprium divinæ operationis est sanatio leprosi, operatum autem proprium humanæ naturæ est ejus contactus. Concurrunt autem ambæ operationes ad unum operatum, secundum quod una natura agit cum communione alterius, ut dictum est in corp. art.

Articulus II

Utrum in Christo sint plures operationes humanæ.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo sint plures humanæ operationes. Christus enim, in quantum homo, communicat cum plantis in natura nutritiva, cum animalibus autem in natura sensitiva, cum angelis vero in natura intellectiva, sicut et cæteri homines. Sed alia est operatio plantæ, in quantum est planta, et alia animalis, in quantum est animal. Ergo Christus, in quantum est homo, habet plures operationes.

2. Præterea, potentiæ et habitus distinguuntur secundum actus. Sed in anima Christi fuerunt diversæ potentiæ, diversi habitus. Ergo et diversæ operationes.

3. Præterea, instrumenta debent esse proportionata operationibus. Corpus autem humanum habet diversa membra differentia secundum formam. Ego diversis operationibus debent esse accommodata. Sunt ergo in Christo diversæ operationes secundum humanam naturam.

— Sed contra est quod, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 15, ante med., operatio sequitur naturam. Sed in Christo est tantum una natura humana. Ergo in Christo fuit una tantum operatio humana.

Respondeo dicendum quod, quia homo est id quod est secundum rationem, illa operatio dicitur esse simpliciter humana, quæ a ratione procedit per voluntatem, quæ est rationis appetitus. Si qua autem operatio est in homine quæ non procedit a ratione et voluntate, non est simpliciter operatio humana, sed convenit homini secundum aliquam partem humanæ naturæ : quandoque quidem secundum ipsam naturam elementi corporalis, sicut ferri deorsum ; quandoque vero secundum virtutem animæ vegetabilis, sicut nutriri et augeri ; quandoque vero secundum partem sensitivam, sicut videre et audire, imaginari et memorari, concupiscere et irasci. Inter quas operationes est differentia. Nam operationes animæ sensitivæ sunt aliqualiter obedientes rationi : et ideo sunt aliqualiter rationales et humanæ, in quantum scilicet obediunt rationi, ut patet per Philosophum, in 1 Ethic., cap. ult. Operationes vero quæ sequuntur animam vegetabilem, vel etiam naturam elementaris corporis, non subjiciuntur rationi : unde nullo modo sunt rationales, nec humanæ simpliciter, sed solum secundum partem humanæ naturæ. Dictum est autem supra, art. præc., quod quando agens inferius agit per propriam formam, tunc est alia operatio inferioris agentis et superioris ; quando vero agens inferius non agit nisi secundum quod est motum a superiori agente, tunc est eadem operatio superioris agentis et inferioris.

Sic igitur in quocumque homine puro alia est operatio elementaris corporis, et animæ vegetabilis ab operatione voluntatis, quæ est proprie humana : et similiter etiam operatio animæ sensitivæ, quantum ad id quod non movetur a ratione ; sed quantum ad id quod movetur a ratione, est eadem operatio partis sensitivæ et rationalis. Ipsius autem animæ rationalis est una operatio, si attendamus ad ipsum principium operationis, quod est ratio vel voluntas ; diversificatur autem secundum respectum ad diversa objecta. Quam quidem diversitatem aliqui appellaverunt diversitatem operatorum magis quam operationum, judicantes de unitate operationis solum ex parte operativi principii. Sic enim nunc quæritur de unitate vel pluralitate operationum in Christo. Sic igitur in quolibet puro homine est tantum una operatio, quæ proprie humana dicitur ; præter quam tamen sunt in homine puro quædam aliæ operationes, quæ non sunt proprie humanæ, sicut dictum est hic sup. Sed in homine Jesu Christo nullus erat motus sensitivæ partis, qui non esset ordinatus a ratione. Ipsæ etiam operationes naturales et corporales aliqualiter ad ejus voluntatem pertinebant, in quantum voluntatis ejus erat ut caro ejus ageret et pateretur quæ sunt sibi propria, ut dictum est supra, quæst. præc., art. 5. Et ideo **multo magis est una operatio in Christo quam in quocumque alio homine.**

Ad primum ergo dicendum quod operatio partis sensitivæ et etiam nutritivæ non est proprie humana, sicut dictum est in corp., et tamen in Christo hujusmodi operationes fuerunt magis humanæ quam in aliis.

Ad secundum dicendum quod potentiæ et habitus diversificantur per comparationem ad ob-

---

Art. 2. — In titulo, una operatio eodem sensu sumitur quo in præcedenti, ut D. Thomas in corp art. expresse declarat : unde quod D. Thomas hic definit, in Christo esse tantum unam operationem humanam, nihil aliud significat, quam secundum humanam naturam, esse in Christo unum principium liberæ operationis, cui omnis actio subjecta et subordinata fuit. — Nota etiam cum Joanne a S. Thoma, quod D. Thomas non agit de unitate numerali, aut specifica, aut generica operationum Christi Domini, istæ enim plures sunt in Christo Domino sicut in quolibet alio homine ; sed inquirit de principio operativo humano communi omnibus prædictis operationibus. Deinde est advertendum etiam quod non loquitur in præsenti de operatione humana stricte sumpta, sicut in 1-2, quæst. 1 et quæst. 6, id est de operatione humana libera, sed de operatione quæ procedit a principio humano, videlicet a ratione et voluntate, sive libere, sive necessario procedat. Quod advertendum, propter visionem beatificam Christi, quæ licet necessaria sit, tamen sub eadem ratione operationis humanæ comprehenditur a D. Thoma, quia ab eodem principio, scilicet ab intellectu procedit. — Nota quod in Christo, omnes operationes tam naturales quam sensuales, erant quodammodo humanæ, et eatenus pertinebant ad ejus voluntatem. Anima enim ipsius non solum sensualitatem plene subjiciebat, sed tanquam instrumentum divinitatis habebat in plena potestate omnes actiones corporales et naturales.

Tibullus alio modo ff. legi : putrum omne actus humanus a voluntate imperatur.

jecta. Et ideo diversitas operationum hoc modo respondet diversis potentiis et habitibus, sicut etiam respondet diversis objectis. Talem autem diversitatem operationum non intendimus excludere ab humanitate Christi, sicut nec eam quæ est secundum aliud et aliud instrumentum, sed solum illam quæ est secundum primum principium activum, ut dictum est in corp. art.

Unde patet etiam responsio *ad tertium*.

Articulus III

Utrum actio humana Christi potuerit esse sibi meritoria.

3 Sent., dist. 18, art. 2, 3, 4 et 5; et Ver. quæst. 29, art. 7, ad 6; et Opusc. 2, cap. 240, fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod actio humana Christi non potuerit ei esse meritoria. Christus enim ante mortem fuit comprehensor, sicut et modo est. Sed comprehensoris non est mereri. Charitas enim comprehensoris pertinet ad præmium beatitudinis, cum secundum eam attendatur fruitio : unde non videtur esse principium merendi, cum non sit idem meritum et præmium. Ergo Christus ante passionem non merebatur, sicut nec modo meretur.

2. Præterea, nullus meretur id quod est sibi debitum. Sed ex hoc quod Christus est Filius Dei per naturam, debetur ei hæreditas æterna, quam alii homines per bona opera merentur. Non ergo Christus aliquid sibi mereri potuit, qui a principio fuit Filius Dei.

3. Præterea, quicumque habet id quod est principale non proprie meretur id quod ex illo habito sequitur. Sed Christus habuit gloriam animæ, ex qua secundum communem ordinem sequitur gloria corporis, ut Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum, 118, al. 56, ante med., in Christo tamen dispensative factum est quod gloria animæ non derivaretur ad corpus. Non ergo Christus meruit gloriam corporis.

4. Præterea, manifestatio excellentiæ Christi non est bonum ipsius Christi, sed eorum qui eum cognoscunt ; unde et pro præmio promittitur dilectoribus Christi, ut eis manifestetur, secundum illud Joan. 14, 21 : *Si quis diligit me* (1), *diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum*. Ergo Christus non meruit manifestationem suæ altitudinis.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Philip. 2, 8 : *Factus est obediens usque ad mortem :... propter quod et Deus exaltavit illum*. Meruit ergo obediendo suam exaltationem ; et ita aliquid sibi meruit.

Respondeo dicendum quod habere aliquod bonum per se est nobilius quam habere illud per aliud. Semper enim causa quæ est per se, potior est ea quæ est per aliud, ut dicitur in 8 Physicor. text. 39. Hoc autem dicitur aliquis habere per seipsum, cujus est sibi aliquo modo causa. Prima autem causa omnium bonorum nostrorum per auctoritatem est Deus : et per hunc modum nulla creatura habet aliquid boni per seipsam, secundum illud 1 ad Corinth. 4, 7 : *Quid habes quod non accepisti?* Potest tamen secundario aliquis esse causa sibi alicujus boni habendi, in quantum scilicet in hoc ipso Deo cooperatur, et sic ille qui habet aliquid per meritum proprium, habet quodammodo illud per seipsum. Unde nobilius habetur id quod habetur per meritum, quam id quod habetur sine merito. Quia autem omnis perfectio et nobilitas Christo est attribuenda, consequens est quod ipse per meritum habuerit illud quod alii per meritum habent : nisi sit tale quid, cujus carentia magis dignitati Christi et perfectioni præjudicet quam per meritum accrescat. Unde **nec gratiam, nec scientiam, nec beatitudinem animæ, nec Divinitatem meruit**, quia cum meritum non sit nisi ejus quod nondum habetur, oporteret quod Christus aliquando istis caruisset, quibus carere magis diminuit dignitatem Christi, quam augeat meritum. — Sed gloria corporis, vel si quid aliud hujusmodi est, minus est quam dignitas merendi, quæ pertinet ad virtutem charitatis. Et ideo dicendum est quod **Christus gloriam corporis, et ea quæ pertinent ad exteriorem ejus excellentiam, sicut est ascensio, veneratio et alia**

Art. 3. — Quoniam meritum in actione liberæ voluntatis consistit, ideo D. Thomas huic quæstioni, quæ est de unitate operationis humanæ Christi, adjunxit disputationem de merito Christi, quam in hoc, et art. sequenti, brevissime expedit : supponit enim Christum mereri potuisse, et hic docet quid sibi, et in art. sequenti quid nobis meruerit. Materia hujus art. gravissima est, de qua ex professo multum disputant doctores. — Christum vere et proprie meruisse est de fide. — An vero in primo instanti suæ conceptionis meruerit? Responsio affirmativa est communis cum Auctore nostro (Cfr. Hebr. 10). — Christus non meruisse post mortem, neque nobis nunc mereri ; contra quosdam docentes nunc Christum mereri in sacrificio missæ. — Quod Christus sibi meruerit gloriam corporis sui, nominis exaltationem, et alia bona quæ pertinent ad ejus excellentiam exteriorem, hic docet S. Thomas, et est contra Calvinum, qui ut amorem Christi erga nos magis extolleret, reprehendit scholasticos, quod docuerint Christum sibi aliquid meruisse. — In resp. ad 4 collige debitum nostrum erga Christum.

S. Script. — Christus sibi meruit : Is. 53 ; Ps. 2 et Ps. 109, ult. ; Luc. 24, 26-46 ; Joann. 17, 5 ; Ephes. 4, 9 ; Philip. 2, 8 ; Hebr. 2, 9 ; Apoc. 5.

Definit. pro hoc art. et seq. — *Propos. Mich. Baii, damn. a S. Pio V:* 19. Opera justitiæ et temperantiæ, quæ Christus fecit, ex dignitate personæ operantis non traxerunt majorem valorem.

Cfr. — Tertull. lib. *de corona milit.* ; S. August. tract. 104 *in Joann.* ; S. Bernard. *Sermo 3 in Ascens* ; S. August. lib. 2 *contra Maxim.* ; S. Chrysost. super *cap. 2 ad Philipp.*

(1) Vulgata : *Qui autem diligit me.*

hujusmodi, habuit per meritum. Et sic patet quod aliquid sibi mereri potuit.

Ad primum ergo dicendum quod fruitio, quæ est actus charitatis, pertinet ad gloriam animæ, quam Christus non meruit. Et ideo si per charitatem aliquid meruit, non sequitur quod idem sit meritum et præmium. Nec tamen per charitatem meruit, in quantum erat charitas comprehensoris, sed in quantum erat viatoris. Nam ipse fuit simul viator et comprehensor, ut supra habitum est, quæst. 19, art. 10. Et ideo, quia nunc non est viator, non est in statu merendi.

Ad secundum dicendum quod Christo, secundum quod est Deus et Dei Filius, per naturam debetur gloria divina, et dominium omnium, sicut primo et supremo domino. Nihilominus tamen debetur ei gloria sicut homini beato ; quam quantum ad aliquid debuit habere sine merito, et quantum ad aliquid cum merito ut ex supra dictis patet, in corp. art.

Ad tertium dicendum quod redundantia gloriæ ex anima ad corpus est ex divina ordinatione, secundum congruentiam humanorum meritorum ; ut scilicet sicut homo meretur per actum animæ, quem exercet in corpore, ita etiam remuneretur per gloriam animæ redundantem ad corpus. Et propter hoc non solum gloria animæ, sed etiam gloria corporis cadit sub merito, secundum illud Rom. 8, 2 : *Vivificabit mortalia corpora nostra* (1) *propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis.* Et ita potuit cadere sub merito Christi.

Ad quartum dicendum quod manifestatio excellentiæ Christi pertinet ad bonum ejus secundum esse quod habet in notitia aliorum ; quamvis principalius pertineat ad bonum eorum qui eum cognoscunt, secundum esse quod habent in seipsis : sed etiam hoc ipsum refertur ad Christum, in quantum sunt membra ejus.

Articulus iv

Utrum Christus aliis mereri potuerit.

Inf., quæst. 48, art. 1, corp. et art. 6, et quæst. 69, art. 1, corp. ; et 2 Sent. dist. 20, quæst. 2, art. 3, ad 3, et 3, dist. 18, art. 6 ; et Ver. quæst. 26, art. 6, ad 20, et quæst. 29, art. 7.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus aliis mereri non potuerit. Dicitur enim Ezech. 18, 4 : *Anima quæ peccaverit, ipsa moriet-tur.* Ergo pari ratione anima quæ meretur, ipsa remunerabitur. Non ergo est possibile quod Christus aliis meruerit.

2. Præterea, de plenitudine gratiæ Christi omnes accipiunt, ut dicitur Joan. 1. Sed alii homines habentes gratiam Christi non possunt aliis mereri. Dicitur enim Ezech. 14, 20, quod *si fuerint in ci-*

Art. 4. — Titulus de merito condigni intelligitur. Etsi de sola potestate videatur inquirere, respondet tamen Christum Dominum aliis meruisse in quos gratiam influit, sicut caput in membra. Doctrina hæc est de fide. Adverte quod privilegium Christi est mereri aliis de condigno, ita quod sicut solus est caput Ecclesiæ, ita solus potest mereri ex condigno pro aliis. Breviter dicendum est quod primam boni cupiditatem seu gratiam, fidem, pœnitentiam, remissionem peccatorum, omne genus bonorum et virtutum, in iis perseverantiam, vitam æternam, et in universum omnia quæ ad salutem pertinent Christus nobis promeruit.

Script. S. — Matth. 27, 49, etc. ; Marc. 15, 37, etc. ; Luc. 23, 45, etc. ; Joan. 1, 16 et 19, 30, etc. ; Rom., 3, 24 et 5, 1, etc., et 6, 10 ; 1 Corint. 15, 3 ; 2 Corint. 5, etc. ; Ephes. 1, 3 ; Tit. 3, 7.

Definit. Eccles. — *Concil. Milevit. contra Pelagianos* (4 8). *Can.* 3. Item placuit, ut quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium, ut non committantur, anathema sit. *Can.* 4. Item, quisquis dixerit, eamdem gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum ut sciamus, quid appetere et quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicit Apostolus, scientia inflat, charitas vero ædificat : valde impium est, ut credamus, ad eam, quæ inflat, nos habere gratiam Christi : ad eam, quæ ædificat, non habere, cum sit utrumque donum Dei, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus ; ut ædificante charitate scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est : « Qui docet hominem scientiam », ita etiam scriptum est : « Charitas ex Deo est ». — *Concil. Arausican. II* (529) : *Can.* 24. Ita sunt in vite palmites, ut viti nihil conferant, sed inde accipiant unde vivant. Sic quippe vitis est in palmitibus, ut vitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc et manentem in se habere Christum, et manere in Christo, discipulis prodest utrumque, non Christo. Nam præciso palmite, potest de viva radice alius pullulare : qui autem præcisus est, non potest sine radice vivere. — *Pauli IV, Constitutio « cum quorumdam » contra Socinianos, supra quæst. 2, art. 7, pag. 22.* — *Concil. Trident. Sess. 5, num. 3 : 3.* Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione, transfusum omnibus, inest unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio et redemptio ; aut negat, ipsum Christi Jesu meritum per Baptismi sacramentum in forma Ecclesiæ rite collatum, tam adultis quam parvulis applicari ; anat. sit, quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox : « Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi ». Et illa : « Quicumque baptizati estis, Christum induistis ». *Ibid Sess. 6, cap. 2, supra quæst. 1, art. 4, pag. 14.* — *Ibidem, cap. 7 : Quid sit justificatio impii, et quæ ejus causæ.* Hanc dispositionem seu præparationem justificatio ipsa consequitur ; quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum. Unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ. Hujus justificationis causæ sunt, finalis quidem, gloria Dei et Christi, ac vita æterna ; efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ : meritoria autem, dilectissimus Unigenitus suus, Dominus noster Je-

(1) Vulgata : *corpora vestra... ejus in vobis.*

vitate Noe (1), *Daniel et Job, filium et filiam non liberabunt, sed ipsi justitia sua liberabunt animas suas.* Ergo nec Christus potuit aliquid nobis mereri.

3. Præterea, merces quam quis meretur, debetur secundum justitiam, et non secundum gratiam, ut patet Rom. 4. Si ergo Christus meruit salutem nostram, sequitur quod salus nostra non sit ex gratia Dei, sed ex justitia; et quod injuste agat cum eis quos non salvat, cum meritum Christi ad omnes se extendat.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 5, 18: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.* Sed demeritum Adæ derivatur ad condemnationem aliorum. Ergo multo magis meritum Christi ad alios derivatur.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 8, in Christo non solum fuit gratia sicut in quodam homine singulari, sed sicut in capite totius Ecclesiæ, cui omnes uniuntur, sicut capiti membra, ex quibus constituitur mystice una persona. Et exinde est quod **meritum Christi se extendit ad alios, in quantum sunt membra ejus**; sicut etiam in uno homine actio capitis aliqualiter pertinet ad omnia membra ejus, quia non solum sibi sentit, sed omnibus membris.

Ad primum ergo dicendum quod peccatum singularis personæ non nocet nisi sibiipsi; sed peccatum Adæ, qui constitutus est a Deo principium totius naturæ, ad alios per carnis propaginem derivatur: et similiter meritum Christi, qui est a Deo constitutus caput omnium hominum quantum ad gratiam, se extendit ad omnia ejus membra.

Ad secundum dicendum quod alii de plenitudine Christi accipiunt, non quidem fontem gratiæ, sed quamdam particularem gratiam: et ideo non oportet quod alii homines possint aliis mereri, sicut Christus.

---

sus Christus, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit: instrumentalis item, sacramentum Baptismi; quod est sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio: demum unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit: qua videlicet ab eo donati, renovamur spiritu mentis nostræ, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus, justitiam in nobis recipientes, unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem. Quamquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur: id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhæret, unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem: nam fides, nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit: qua ratione verissime dicitur, fidem sine operibus mortuam et otiosam esse. Et: « In Christo Jesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ per charitatem operatur ». Hanc fidem ante Baptismi sacramentum ex Apostolorum traditione Catechumeni ab Ecclesia petunt, cum petunt fidem, vitam æternam præstantem; quam sine spe et charitate fides præstare non potest. Unde et statim verbum Christi audiunt: Si vis in vitam ingredi, serva mandata. Itaque veram et christianam justitiam accipientes, eam seu primam stolam pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi et nobis perdidit, per Christum Jesum illis donatam, candidam et immaculatam jubentur statim conservare, ut eam perferant ante tribunal D. N. J. C. et habeant vitam æternam. *Ibidem, Sess.* 16, *cap.* 16: *De fructu justificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.* Hac igitur ratione justificatis hominibus sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: « Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino ». Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius. Et « Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem ». Atque ideo bene operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa; et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda. Hæc est enim illa corona justitiæ, quam post suum certamen et cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, a justo Judice sibi reddendam: non solum autem sibi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus. Cum enim ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur, et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est quominus plene illis quidem operibus quæ in Deo sunt facta, divinæ legi, pro hujus vitæ statu, satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur, cum Christus Salvator noster dicat: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam ». Ita neque propria nostra justitia tanquam ex nobis propria statuitur; neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei. Quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem justificamur; illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris litteris usque adeo tribuatur, ut etiam qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum: et Apostolus testetur, id quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis: absit tamen, ut christianus homo in se ipso vel confidat vel glorietur, et non in Domino; cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes; unusquisque sicut misericordiam et bonitatem, ita severitatem et judicium ante oculos habere debet, neque se ipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit, judicare; quoniam omnis hominum vita non humano judicio examinanda et judicanda est, sed Dei: qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. *Ibidem, Can.* 10. Si quis dixerit, homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse; anat. sit.

(1) Vulgata: *in medio ejus.*

Ad tertium dicendum quod sicut peccatum Adæ non derivatur ad alios nisi per carnalem generationem ; ita meritum Christi non derivatur ad alios nisi per generationem spiritualem, quæ fit in baptismo, per quem homines Christo incorporantur, secundum illud Galat. 3, 27 : *Omnes quotquot in Christo* (1) *baptizati estis, Christum induistis ;* et hoc ipsum est gratiæ, quod homini conceditur regenerari in Christo : et sic salus hominis est ex gratia.

QUÆSTIO XX

DE CONVENIENTIBUS CHRISTO, SECUNDUM QUOD PATRI FUIT SUBJECTUS. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quæ conveniunt Christo per comparationem ad Patrem : — quorum quædam dicuntur de ipso secundum habitudinem ipsius ad Patrem, puta quod est ei subjectus, quod ipsum oravit, quod ei in sacerdotio ministravit ; — quædam vero dicuntur vel d ci possunt secundum habitudinem Patris ad ipsum, puta si Pater eum adoptasset, et quod eum prædestinavit.

Primo igitur considerandum est de subjectione Christi ad Patrem ; — secundo, de ejus oratione ; — tertio, de ipsius sacerdotio ; — quarto, de adoptione, an ei conveniat ; — quinto de ejus prædestinatione.

Circa primum quæruntur duo : 1° utrum Christus sit subjectus Patri ; 2° utrum sit subjectus sibiipsi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum dicendum sit Christum esse subjectum Patri.

Part. 1, quæst. 42, art. 4, ad 1, et quæst. 35, art. 7, ad 1 ; et 3 Sent., dist. 11, exl. 2, ad 2, et dist. 27, art. 3, quæst. 1, corp. ; et 1 Cor. 15, lect. 3, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit dicendum Christum esse subjectum Patri. Omne enim quod subjicitur Deo Patri est creatura : quia, ut dicitur in lib. de Ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 4, *in Trinitate nihil est serviens neque subjectum.* Sed non est simpliciter dicendum quod Christus sit creatura, ut supra dictum est, quæst. 16, art. 8. Ergo etiam non est simpliciter dicendum quod Christus sit Deo Patri subjectus.

2. Præterea, ex hoc dicitur aliquid Deo subjectum, quod est ejus dominio serviens. Sed humanæ naturæ in Christo non potest attribui servitus : dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 21, circa med. : *Sciendum est quod neque servam ipsam*, scilicet humanam naturam Christi, *dicere possumus : servitutis enim et dominationis nomina, non naturæ sunt nomina, cognitionis que signa, sed eorum quæ ad aliquid, quemadmodum paternitatis et filiationis nomina.* Ergo Christus secundum humanam naturam non est subjectus Deo Patri.

3. Præterea, 1 ad Corinth. 15, 28, dicitur : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi qui sibi subjecit omnia* (1). — Sed, sicut dicitur Hebr. 2, 8, *nunc necdum videmus omnia subjecta ei.* Ergo nondum ipse est subjectus Patri, qui ei subjecit omnia.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 14, 28 : *Pater major me est ;* et Augustinus dicit in 1 de Trinit., cap. 7, ante med. : *Non immerito Scriptura utrumque dicit, et æqualem Patri Filium, et Patrem Filio majorem : illud enim propter formam Dei ; hoc autem propter formam servi sine ulla confusione intelligitur.* Sed minor est subjectus majori. Ergo Christus secundum formam servi est Patri subjectus.

RESPONDEO dicendum quod cuilibet habenti aliquam naturam conveniunt ea quæ sunt propria illi naturæ. Natura autem humana ex sui con-

---

ART. 1. — Ex art. erui potest etiam alia conclusio, scilicet : Propter periculum erroris, non est absolute concedendum Christum fuisse subjectum Patri, nisi secundum naturam humanam addamus ; quod si absolute apud catholicum doctorem invenitur, sic est interpretandum. — Hic quæritur, ait Suarez, an Christus sit inæqualis aut minor Patre, an sit subjectus illi et an sit servus illius, hæc enim tria diversa sunt ; nam esse *minorem*, consistit in inæqualite in bonitate seu perfectione : esse *subjectum*, consistit in obligatione parendi præceptis alterius : esse autem *servum* est esse sub dominio alterius, quæ omnia comprehendit D. Thomas sub uno titulo, quia eadem ratio quæstionis vel dubitationis est in omnibus, et quia sub hoc nomine, *subjectus*, omnis inferior comprehendi potest. — Sed difficultas est ex epistola Adriani I ad Episcopos Hispaniæ, et Concil. Francofurdiense prohibente Christum vocari tam servum quam filium adoptivum (infra quæst. 23, art. 4) his verbis : « Si ego Deus verus est, qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse vel servus ? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum ; et si eum propheta servum nominasset, non tam ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem ». Sed distinguendum cum Sylvio : 1° Servitus est legalis seu pœnalis, ex lege introducta, ita est conditio eorum qui in bello capti sunt. 2° Servitus est naturalis, qua scilicet aliquis, ratione originis, est alteri subditus, eique tenetur obsequi : sic filius est parentum servus, et omnis creatura Dei. Dicendum est ergo quod Christus ut homo, est vere servus Dei, servitute naturali. Aliqui cum Vasquesio contradicunt, sed videtur quasi quæstio de nomine. — Ad 2 arg. nota auctorem hic ut et alibi sæpe attulisse verba S. Damasceni, secundum veterem interpretem. Bilius autem ita reddit : « Sciendum, illum ne servum quidem nobis dicere licet, » sensu scilicet supra dicto, de servitute pœnali. — Cfr. S. Leo serm. 2 de Nativit, et S. Damasc. lib. 4, cap. 19.

(1) Vulgata : *Quicumque in Christo*, etc.

(1) Vulgata : *subjecta fuerint illi omnia.. subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia.*

ditione habet triplicem subjectionem ad Deum. — Unam quidem secundum gradum bonitatis, prout scilicet divina natura est ipsa essentia bonitatis, ut patet per Dionysium, 1 cap. de div. Nom., a med. lect. 3. Natura autem creata habet quamdam participationem divinæ bonitatis, quasi radiis illius bonitatis subjecta. — Secundo humana natura subjicitur Deo quantum ad Dei potestatem, prout scilicet natura humana, sicut et quælibet creatura, subjacet operationi divinæ dispositionis. — Tertio modo specialiter humana natura Deo subjicitur quantum ad proprium suum actum, in quantum scilicet propria voluntate obedit mandatis ejus. Et **hanc triplicem subjectionem ad Patrem Christus de seipso confitetur.** — Primam quidem Matth. 19, 17 : *Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus;* ubi Hieronymus dicit, *qui magistrum vocaverat bonum, et non Deum, vel Dei Filium confessus erat, discit, hominem, quamvis sanctum, in comparatione Dei non esse bonum;* per quod dedit intelligere quod ipse secundum humanam naturam non pertingebat ad gradum bonitatis divinæ. Et quia *in his quæ non mole magna sunt, idem est esse majus quod melius*, ut Augustinus dicit in 6 de Trinit., cap. 8, circa med., ex hac ratione Pater dicitur major Christo secundum humanam naturam. — Secunda etiam subjectio Christo attribuitur, in quantum omnia quæ circa humanitatem Christi acta sunt, divina dispositione gesta creduntur : unde Dionysius dicit 4 cap. cœl. Hierarch., prop. fin., quod Christus subjicitur Dei Patris ordinationibus. Et hæc est subjectio servitutis, secundum quod omnis creatura Deo servit ejus ordinationi subjecta, secundum illud Sap. 16, 24 : *Creatura tibi Factori deserviens.* Et secundum hoc etiam Filius Dei, Philipp. 2, 10 : dicitur formam servi accepisse. — Tertiam etiam subjectionem attribuit sibi ipsi Joan. 8, 29, dicens : *Quæ placita sunt ei, facio semper.* Et hæc est subjectio obedientiæ Patri usque ad mortem : unde dicitur Philipp. 2, 8 quod *factus* est *obediens* Patri *usque ad mortem.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut non est simpliciter intelligendum quod Christus sit creatura, sed solum secundum humanam naturam, sive apponatur ei determinatio, sive non, ut supra dictum est, quæst. 16, art. 8, ita etiam non est simpliciter intelligendum quod Christus sit subjectus Patri, sed solum secundum humanam naturam, etiamsi hæc determinatio non apponatur : quam tamen convenientius est apponere, ad evitandum errorem Arii, qui posuit Filium minorem Patre.

Ad secundum dicendum quod relatio servitutis et dominii fundatur super actione et passione, in quantum scilicet servi est moveri a domino secundum imperium. Agere autem non attribuitur naturæ, sicut agenti, sed personæ : actus enim suppositorum sunt et singularium, secundum Philosophum, lib. 1 Metaphys., cap. 1, ante med. Attribuitur tamen actio naturæ sicut ei secundum quam persona vel hypostasis agit. Et ideo quamvis non proprie dicatur quod natura sit domina vel serva, potest tamen proprie dici quod quælibet hypostasis vel persona sit domina vel serva secundum hanc vel illam naturam. Et secundum hoc nihil prohibet Christum dicere Patri subjectum vel servum secundum humanam naturam.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 1 de Trinit., cap. 8, ante med., *tunc Christus tradet regnum Deo et Patri, cum justos, in quibus nunc regnat per fidem, perducturus est ad speciem*, ut scilicet videant ipsam essentiam communem Patri et Filio : et tunc totaliter erit Patri subjectus non solum in se, sed etiam in membris suis, per plenam participationem divinæ bonitatis. Tunc etiam omnia erunt plene ei subjecta per finalem impletionem suæ voluntatis de eis ; licet etiam modo sint omnia ei subjecta quantum ad potestatem, secundum illud Matth. ult., 20 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.*

Articulus II

Utrum Christus sit subjectus sibi ipsi.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sit subjectus sibi ipsi. Dicit enim Cyrillus in epistola synodica, quam scilicet synodus Ephesina (gener. III, part. 1, cap. 26), recipit : *Neque ipse Christus sibi servus est, neque dominus : fatuum enim est, vel potius impium, hoc sentire vel dicere.* Et hoc etiam asserit Damascenus in 4 libro orth. Fid., cap. 21, a med., dicens : *Unum enim ens Christus non potest servus esse sui ipsius et dominus.* Sed in tantum Christus dicitur servus Patris, in quantum est ei subjectus. Ergo Christus non est subjectus sibi ipsi.

2. Præterea, servus refertur ad dominum. Sed relatio non est alicujus ad seipsum ; unde et Hilarius dicit in lib. 3 de Trinit., parum ante fin., quod nihil est sibi simile aut æquale. Ergo Christus non potest dici servus sui ipsius, et per consequens nec sibi esse subjectus.

3. Præterea, *sicut anima rationalis et caro unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus*, ut Athanasius dicit (in Symb. fid.). Sed homo non dicitur subjectus sibi ipsi, vel servus sui ipsius, aut major seipso, propter hoc quod corpus ejus subjectum est animæ. Ergo neque Christus dicitur subjectus sibi ipsi propter hoc quod ejus humanitas subjecta est divinitati ipsius.

Art. 2. — Titulus clarus est in sè : sed sua causa ex articulo colligitur, quod est diversus loquendi modus græcorum et Latinorum. Cyrillus enim et Damascenus cum Ephesina synodo, negant Christum sibi subjectum. Augustinus vero Christum sibi subjectum secundum humanitatem affirmat. Et quia utaque sententia est vera, et ad diversos sensus relata rationabiliter dicta ab utrisque, ideo nata est quæstio hæc.

— 1. Sed contra est quod Augustinus dicit in 1 de Trinit., cap. 7, ante med. : *Veritas ostendit secundum istum modum*, quo scilicet Pater major est Christo secundum humanam naturam, etiam *seipso minorem Filium*.

2. Præterea, sicut ipse argumentatur ibidem, sic accepta est a Filio Dei forma servi, ut non amitteretur forma Dei. Sed secundum formam Dei, quæ est communis Patri et Filio, Pater est Filio major secundum humanam naturam. Ergo etiam Filius est major seipso secundum humanam naturam.

3. Præterea, Christus secundum humanam naturam est servus Dei Patris, secundum illud Joan. 20, 17 : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*. Sed quicumque est servus Patris, est servus Filii : alioquin non omnia quæ sunt Patris essent Filii. Ergo Christus est servus sui ipsius et sibi subditus.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 2, esse dominum et servum attribuitur personæ vel hypostasi secundum aliquam naturam. Cum ergo dicitur Christus esse dominus vel servus sui ipsius, vel quod Verbum Dei est dominus hominis Christi, hoc potest intelligi dupliciter : — **Uno modo ut intelligatur hoc esse dictum ratione alterius hypostasis vel personæ** ; quasi alia sit persona Verbi Dei dominantis, et alia hominis servientis ; quod pertinet ad hæresim Nestorii : unde in condemnatione Nestorii dicitur in synodo Ephesina, part. 3, cap. 1, anathematis. 6 : *Si quis dicit Deum vel Dominum esse Christi ex Deo Patre Verbum, et non magis eumdem ipsum confitetur simul Deum et hominem, utpote Verbum factum carnem, secundum Scripturas, anathema sit.* Et hoc modo negatur a Cyrillo et Damasceno, locis in arg. 1 citat., **et sub eodem sensu negandum est Christum esse minorem seipso, vel esse sibi subjectum.** — Alio modo **potest intelligi secundum diversitatem naturarum in una persona vel hypostasi. Et sic dicere possumus secundum unam earum, in qua cum Patre convenit, simul eum cum Patre præesse et dominari ; secundum vero alteram naturam, in qua nobiscum convenit, ipsum subesse et servire** ; et per hunc modum dicit Augustinus, loc. sup. cit., *Filium* esse *seipso minorem*.

Sciendum tamen quod cum hoc nomen *Christus* sit nomen personæ, sicut et hoc nomen *Filius*, illa per se et absolute possunt dici de Christo quæ conveniunt et ratione suæ personæ, quæ est æterna ; et maxime hujusmodi relationes, quæ magis proprie videntur ad personam vel hypostasim pertinere. Sed ea quæ conveniunt ei secundum humanam naturam, sunt ei potius attribuenda cum determinatione, ut videlicet dicamus Christum esse simpliciter maximum, et dominum, et præsidentem ; quod autem sit subjectus, vel servus, vel minor, est ei attribuendum cum determinatione, scilicet, secundum humanam naturam.

Ad primum ergo dicendum quod Cyrillus et Damascenus negant Christum esse Dominum sui ipsius, secundum quod per hoc importatur pluralitas suppositorum, quæ requiritur ad hoc quod aliquis simpliciter sit dominus alicujus.

Ad secundum dicendum quod simpliciter quidem oportet esse alium dominum et alium servum ; potest tamen aliqua ratio dominii et servitutis servari, prout idem est dominus et servus sui ipsius secundum aliud et aliud.

Ad tertium dicendum quod propter diversas partes hominis, quarum una est superior et alia inferior, dicit etiam Philosophus in 5 Ethic., cap. ult., quod est hominis ad se ipsum justitia, in quantum irascibilis et concupiscibilis obediunt rationi. Unde per hunc modum etiam unus homo potest dici sibi subjectus et serviens secundum diversas sui partes.

— Ad alia autem argumenta patet responsio ex dictis. Nam Augustinus asserit Filium seipso minorem esse, vel sibi subjectum, secundum humanam naturam, non secundum diversitatem suppositorum.

QUÆSTIO XXI

DE ORATIONE CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de oratione Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Christo conveniat orare ; 2° utrum conveniat ei secundum suam sensualitatem ; 3° utrum conveniat ei orare pro seipso, an tantum pro aliis ; 4° utrum omnis ejus oratio sit exaudita.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christo competat orare.

3 Sent., dist. 17, art. 3, quæst. 1, et 4, dist. 25, quæst. 4, art. 6, quæst. 2, ad 2 ; et Joan. 22, lect. 6.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non competat orare : nam, sicut Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 24, in princ.,

ART. 1. — Conclusio est de fide, ut patet ex S. Evangelio. — Vides orationem non fuisse Christo necessariam absolute sicut nobis : fuit tamen necessaria ex suppositione divinæ ordinationis ; fuit conveniens propter instructionem et exemplum. — Utrum vero Christus nunc existens in cœlo, vere et proprie oret pro nobis. Nemo negat ipsum orare pro nobis improprie seu interpellative, quatenus exhibet suam humanitatem et sua merita Patri. Sed Medina, Vasquez, cum aliquibus, docent Christum non vere et proprie orare, petendo a Patre nobis salutaria ; sed communiter doctores partem tenent affirmativam (Rom. 8, 3 et Hebr. 7, 25). Etenim nunc in cœlo, Christus est advocatus et mediator noster (1 Joan. 2 et 1 Tim. 2).

oratio est petitio decentium a Deo. Sed cum Christus omnia facere posset, non videtur ei convenire quod aliquid ab aliquo peteret. Ergo videtur quod Christo non conveniat orare.

2. Præterea, non oportet orando petere illud quod aliquis scit pro certo esse futurum; sicut non oramus quod sol oriatur cras : neque est etiam conveniens quod aliquis orando petat quod scit nullo modo esse futurum. Sed Christus sciebat circa omnia quid esset futurum. Ergo non conveniebat ei aliquid orando petere.

3. Præterea, Damascenus dicit in libro 3, loc. cit., quod *oratio est ascensus intellectus in Deum.* Sed intellectus Christi non indigebat ascensione in Deum, quia semper intellectus ejus erat Deo conjunctus, non solum secundum unionem hypostasis, sed etiam secundum fruitionem beatitudinis. Ergo Christo non conveniebat orare.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 6, 12 : *Factum est in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est in secunda parte, (2-2, quæst. 83, art. 1 et 2), oratio est quædam explicatio propriæ voluntatis apud Deum, ut eam impleat. Si igitur in Christo esset una tantum voluntas, scilicet divina, nullo modo competeret ei orare, quia voluntas divina per seipsam est effectiva eorum quæ vult, secundum illud Psal. 134, 6 : *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit.* Sed quia in Christo est alia voluntas divina et alia humana, et voluntas humana non est per se ipsam efficax ad implendum quæ vult, nisi per virtutem divinam, inde est quod **Christo secundum quod est homo et humanam voluntatem habens, competit orare.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus poterat perficere omnia quæ volebat, secundum quod Deus, non autem secundum quod homo, quia secundum quod homo non habuit omnipotentiam, ut supra habitum est, quæst. 13, art. 1. Nihilominus ipse idem Deus existens et homo, voluit ad Patrem orationem porrigere, non quasi ipse esset impotens, sed propter nostram instructionem : primo quidem ut ostenderet se esse a Patre, unde ipse dicit Joan. 11, 42 : *Propter populum, qui circumstat, dixi,* scilicet verba orationis, *ut credant, quia tu me misisti.* Unde Hilarius, in 10, de Trinit., circ. fin., dicit : *Non prece eguit, pro nobis* (1) *oravit, ne filius ignoraretur.* Secundo ut nobis exemplum orandi daret; unde Ambrosius dicit super Luc., cap. 6, sup. illud : *Erat pernoctans,* etc. : *Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei quasi infirmum rogare, ut impetret quod implere non possit; potestatis enim auctor, obedientiæ magister, ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo.* Unde et Augustinus dicit super Joan., tract. 104, circa med. : *Poterat Dominus in forma servi, si hoc opus esset, orare silentio; sed ita se Patri exhibere voluit precatorem, ut meminisset nostrum se esse doctorem.*

Ad secundum dicendum quod inter alia quæ Christus scivit futura, scivit quædam esse fienda propter suam orationem, et hujusmodi non inconvenienter a Deo petiit.

Ad tertium dicendum quod ascensio nihil est aliud quam motus in id quod est sursum. Motus autem, ut habetur in 3 de Anima, text. 28, dupliciter dicitur : — Uno modo proprie, secundum quod importat exitum de potentia in actum, prout est actus imperfecti; et sic ascendere competit ei quod est potentia sursum et non actu, et hoc modo, ut Damascenus dicit in 3 lib., loc. cit. in arg., *intellectus humanus Christi non eget ascensione in Deum, cum sit semper Deo unitus et secundum esse personale, et secundum contemplationem beatam.* — Alio modo dicitur motus, qui est actus perfecti, id est, existentis in actu, sicut intelligere et sentire dicuntur quidam motus : et hoc modo intellectus Christi semper ascendit in Deum, quia semper contemplatur ipsum ut supra se existentem.

(1) Theologi et Nicolaius, *nobis*, omisso *pro*.

ARTICULUS II

Utrum Christo conveniat orare secundum suam sensualitatem.

Inf., art. 4, corp., et ad 4; et 3 Sent., dist. 18, art. 3, quæst. 3; et Opusc. 2, cap. 240; et Op. 7.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo conveniat orare secundum suam sensualitatem. Dicitur enim in Ps. 83, 3, ex persona Christi : *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Sed sensualitas dicitur appetitus carnis. Ergo sensualitas Christi potuit ascendere in Deum vivum exultando, et pari modo orando.

2. Præterea, ejus videtur esse orare cujus est desiderare illud quod petitur. Sed Christus petivit aliquid quod desideravit ejus sensualitas, cum dixit : *Transeat a me calix iste,* sicut dicitur Matth. 26, 39. Ergo sensualitas Christi oravit.

3. Præterea, magis est uniri Deo in persona quam ascendere in Deum per orationem. Sed sensualitas fuit assumpta a Deo in unitatem personæ, sicut et quælibet pars humanæ naturæ. Ergo multo magis potuit ascendere in Deum orando.

ART. 2. — Quæstio hujus art. non est singularis de Christo, ait Suarez, sed communis omnibus hominibus, neque habet in Christo singularem aliquam rationem dubitandi. Hic autem a D. Thoma proposita est, ad explicandum quomodo, et propter quas causas, Christus interdum oraverit, proponendo, seu repræsentando Patri suo sensualitatis affectum. — Non quæritur an oratio Christi fuerit actus sensualitatis seu appetitus sensitivi, oratio enim est actus rationis. Oravit Christus secundum sensualitatem hoc sensu quod oratio ejus erat e objecto sensualitatis.

— Sed contra est quod dicitur Philipp. 2, quod Filius Dei secundum naturam quam assumpsit, *in similitudinem hominum factus est.* Sed alii homines non orant secundum sensualitatem. Ergo nec Christus oravit secundum sensualitatem.

RESPONDEO dicendum quod orare secundum sensualitatem potest intelligi dupliciter. — Uno modo **sic quod ipsa oratio sit actus sensualitatis : et hoc modo Christus secundum sensualitatem non oravit,** quia ejus sensualitas ejusdem naturæ et speciei fuit in Christo et in nobis. In nobis autem non potest sensualitas orare duplici ratione. — Primo quidem, quia motus sensualitatis non potest sensibilia transcendere : et ideo non potest in Deum ascendere, quod requiritur ad orationem. — Secundo, quia oratio importat quamdam ordinationem, prout scilicet aliquis desiderat aliquid quasi a Deo implendum : et hoc est solius rationis. Unde oratio est actus rationis, ut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 83, art. 1).

Alio modo potest dici aliquis orare secundum sensualitatem, quia scilicet ejus oratio orando Deo proponit quod est in appetitu sensualitatis ipsius : et secundum hoc **Christus oravit secundum sensualitatem, in quantum scilicet oratio ejus exprimebat sensualitatis affectum, tanquam sensualitatis advocata;** et hoc ut nos de tribus instrueret : — Primo quidem ut ostenderet se veram naturam humanam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. — Secundo, ut ostenderet quod homini licet secundum naturalem affectum aliquid velle quod Deus non vult. — Tertio, ut ostendat quod proprium affectum debet homo divinæ voluntati subjicere. Unde Augustinus in Psal. 32, (conc. 1, parum a princ.), dicit : *Christus hominem gerens, ostendit privatam quamdam hominis voluntatem, cum dicit : « Transeat a me calix iste » ; hæc enim erat humana voluntas, proprium aliquid, et tanquam privatum volens. Sed quia recto corde vult esse hominem et ad Deum dirigi, subdit : « Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu » ; ac si dicat : Vide te in me, quia potes aliquid proprium velle, etsi Deus aliud velit.*

Ad primum ergo dicendum quod caro exultat in Deum vivum, non per actum carnis ascendentem in Deum, sed per redundantiam a corde in carnem, in quantum appetitus sensitivus sequitur motum appetitus rationalis.

Ad secundum dicendum quod licet sensualitas hoc voluerit quod ratio petebat, hoc tamen orando petere non erat sensualitatis, sed rationis, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod unio in persona est secundum esse personale, quod pertinet ad quamlibet partem humanæ naturæ ; sed ascensio orationis est per actum qui non convenit nisi rationi, ut dictum est in corp. art. Unde non est similis ratio.

ARTICULUS III

Utrum fuerit conveniens Christum pro se orare.

3 Sent., dist. 17, art. 3, quæst. 2 ; et Opusc 7 ; et Joan. 12, lect. 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non fuerit conveniens pro se orare. Dicit enim Hilarius, in 10 de Trinit., circa fin. : *Cum sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur.* Sic ergo videtur quod Christus non sibi, sed nobis oraverit.

2. Præterea, nullus orat nisi pro eo quod vult, quia, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., oratio est quædam explicatio voluntatis per Deum implendæ. Sed Christus volebat pati ea quæ patiebatur : dicit enim Augustinus, 26 contra Faust., circa fin. lib. : *Homo plerumque, etsi nolit, irascitur ; etsi nolit, contristatur ; etsi nolit, dormit ; etsi nolit, esurit ac sitit. Ille autem,* scilicet Christus, *omnia ista fecit, quia voluit.* Ergo ei non competebat pro seipso orare.

3. Præterea, Cyprianus dicit in lib. de Oratione dominica, aliquant. a princ. : *Pacis doctor et unitatis magister noluit sigillatim et privatim preces fieri, ut quis cum precatur, pro se tantum precetur.* Sed Christus illud implevit quod docuit, secundum illud Act. 1, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Ergo Christus nunquam pro se solo oravit.

— Sed contra est quod ipse Dominus orando dicit Joan. 17, 1 : *Clarifica Filium tuum.*

RESPONDEO dicendum quod **Christus pro se oravit dupliciter :** *Uno* modo exprimendo affectum sensualitatis, ut supra dictum est, art. præc., vel etiam voluntatis simplicis, quæ consideratur ut natura ; sicut cum oravit a se calicem passionis transferri. *Alio* modo exprimendo affectum voluntatis deliberatæ, quæ consideratur ut ratio : sicut cum petiit gloriam resurrectionis. — **Et hoc rationabiliter.** Sicut enim dictum est art. 4 huj. quæst., ad 1, Christus ad hoc uti voluit oratione ad Patrem ut nobis daret exemplum orandi, et ut ostenderet Patrem suum esse auctorem a quo et æternaliter processit secundum divinam naturam, et secundum naturam humanam ab eo habet quidquid boni habet. Sicut autem in humana natura quædam bona habebat a Patre jam percepta, ita etiam expectabat ab eo quædam bona nondum habita, sed percipienda. Et ideo sicut pro bonis jam perceptis in humana natura gratias agebat Patri, recognoscendo eum auctorem, ut patet Matth. 26, et Joan. 11, ita etiam ut Patrem auctorem recognosceret, ab eo orando petebat ea quæ sibi deerant secundum humanam naturam, puta gloriam corporis, et alia hujusmodi. Et in hoc etiam nobis

---

ART. 3. — Hæc doctrina de fide certa est, expressa enim habetur in Evangelio.

dedit exemplum, ut de perceptis a nobis muneribus gratias agamus, et etiam nondum habita orando postulemus.

Ad primum ergo dicendum quod Hilarius loquitur quantum ad orationem vocalem, quæ non erat ei necessaria propter seipsum, sed solum propter nos : unde signanter dicit quod *sibi non proficiebat deprecationis sermo.* Si enim *desiderium pauperum exaudivit Dominus*, ut in Psal. 9 dicitur, multo magis sola voluntas Christi habet vim orationis apud Patrem : unde ipse dicebat Joan. 11, 42 : *Ego sciebam quoniam* (1) *semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.*

Ad secundum dicendum quod Christus volebat quidem pati illa quæ patiebatur pro tempore illo; sed nihilonimus volebat ut post passionem gloriam corporis consequeretur, quam nondum habebat; quam quidem gloriam expectabat a Patre sicut ab auctore : et ideo convenienter ab ipso eam petebat.

Ad tertium dicendum quod ipsa gloria quam Christus orando petebat, pertinebat ad salutem aliorum, secundum illud Rom. 4, 25 : *Resurrexit propter justificationem nostram;* et ideo illa etiam oratio quam pro se faciebat, erat quodammodo pro aliis; sicut et quicumque homo aliquod bonum a Deo postulat, ut utatur illo ad utilitatem aliorum, non sibi soli, sed etiam aliis orat.

Articulus iv

Utrum oratio Christi semper fuerit exaudita.

3 Sent., dist. 17, art. 3, quæst. 3 et 4; et Opusc. 2, cap. 240; et Opusc. 7; et Ps. 21; et Joan. 11, lect. 4; et Heb. 5, lect. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod oratio Christi non semper fuerit exaudita. Petiit enim a se removeri calicem passionis, ut patet Matth. 26, qui tamen ab eo non fuit translatus. Ergo videtur quod non omnis oratio ejus fuerit exaudita.

2. Præterea, ipse oravit ut peccatum crucifixoribus suis ignosceretur, ut patet Luc. 22. Non tamen omnibus peccatum illud fuit dimissum, nam Judæi fuerunt pro illo peccato puniti. Ergo videtur quod non omnis ejus oratio sit exaudita.

3. Præterea, Dominus oravit pro his qui erant credituri per verbum Apostolorum in ipsum, ut omnes in eo unum essent, et ut pervenirent ad hoc quod essent cum ipso. Sed non omnes ad hoc perveniunt. Ergo non omnis ejus oratio est exaudita.

4. Præterea, in Psal. 21, 3, dicitur in persona Christi : *Clamabo per diem, et non exaudies.* Ergo non omnis oratio Christi fuit exaudita.

— Sed contra est quod Apostolus dicit ad Hebr. 5, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., arg. 2, oratio est quodammodo interpretativa voluntatis humanæ. Tunc ergo alicujus orantis exauditur oratio, quando ejus voluntas adimpletur. Voluntas autem simpliciter hominis est rationis voluntas : hoc enim absolute volumus quod secundum deliberatam rationem volumus. Illud autem quod volumus secundum motum sensualitatis, vel etiam secundum motum voluntatis simplicis, quæ consideratur ut naturæ, non simpliciter volumus, sed secundum quid, scilicet si aliud non obsistat, quod per deliberationem rationis invenitur. Unde talis voluntas magis est dicenda velleitas quam absoluta voluntas quia scilicet homo hoc vellet, si aliud non obsisteret. Secundum autem voluntatem rationis Christus nihil aliud voluit nisi quod scivit Deum velle : et ideo **omnis absoluta voluntas Christi, etiam humana fuit impleta, quia fuit Deo conformis; et per consequens omnis ejus oratio fuit exaudita.** Nam et secundum hoc aliorum orationes implentur quod sunt eorum voluntates Deo conformes, secundum illud Rom. 8, 27 : *Qui autem scrutatur corda, scil,* id est, approbat, *quid desideret spiritus,* id est, quid faciat sanctos desiderare, *quoniam* (1) *secundum Deum,* id est, secundum conformitatem divinæ voluntatis, *postulat pro sanctis.*

Ad primum ergo dicendum quod illa petitio de translatione calicis diversimode a sanctis exponitur. — Hilarius enim super Matth., can. 31, a med., dicit : *Quod autem ut a se transeat rogat, non ut ipse prætereatur orat, sed ut in alterum id quod a se transit, accedat; atque ideo pro his orat qui passuri post se erant :* ut sit sensus : *Quomodo a me bibitur calix iste passionis, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis.* — Vel secundum Hieronymum, sup. hunc loc. Matth. 26, *signanter dicit : Calix iste, hoc est populi Judæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non possunt, si me occiderint, habentes leges et Prophetas qui me quotidie vaticinantur.*

Art. 4. — Quæstio hujus art. coincidit cum quæstione supra tractata de voluntate Christi; nam oratio est explicatio voluntatis. Hunc ergo articulum attente perlege, ut quæstionem de Christi voluntatis impletione, elucidare possis. — Anno 1722, quidam professores Duacenses in sua censura damnata deinde Romæ 18 Jul. 1726, sugillarunt ut jansenianam responsionem ad 2 argumentum, quasi S. Doctor, sine ulla distinctione restrinxisset omnem orationem Christi ad quosdam, cum tamen luce clarius sit ex toto articulo et ex duobus præcedentibus, ipsum loqui de oratione proprie dicta, procedente a voluntate absoluta. — Nota proposit. Quesnelli damnat. a Constit. *Unigenitus :* « 31. Desideria Christi semper habent suum effectum : pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat. »

(1) Vulgata : *quia.*

(1) Vulgata : *quia.*

— Vel secundùm Dionysium Alexandrinum (hab. in Cat. Græcor. PP.) quod dicit : « *Transfer calicem istum a me* », *non hoc est : Non adveniat mihi : nisi enim advenerit, transferri non poterit; sed sicut quod præterit, nec intactum est, nec permanens, sic Salvator leviter invadentem tentationem flagitat pelli.* — Ambrosius autem dicit, sup. illud Luc. 22 : *Pater, si vis*, etc., et Origenes, tract. 35, in Matth., inter princ. et med., et Chrysostomus, hom. 84 in Matth., parum a princ., quod hoc petiit, quasi homo naturali voluntate mortem recusans. — Si ergo intelligatur quod petierit per hoc alios martyres suæ passionis imitatores fieri, secundum Hilarium, loc. sup. cit., vel si petiit quod timor bibendi calicis eum non perturbaret, vel quod mors eum non detineret, omnino impletum est quod petivit. — Si vero intelligitur petiisse quod non biberet calicem mortis et passionis, vel quod non biberet ipsum a Judæis, non quidem est factum quod petiit, quia ratio, quæ petitionem proposuit, nolebat ut hoc impleretur ; sed ad instructionem nostram volebat demonstrare nobis suam voluntatem naturalem et motum sensualitatis, quem sicut homo habebat.

Ad secundum dicendum quod Dominus non oravit pro omnibus crucifixoribus, neque etiam pro omnibus qui erant crediturí in eum, sed pro his solum qui erant prædestinati, ut per ipsum vitam consequerentur æternam.

Unde patet etiam responsio *ad tertium*.

Ad quartum dicendum quod cum dicit : *Clamabo, et non exaudies,* intelligendum est quantum ad affectum sensualitatis, quæ mortem refugiebat; exauditur tamen quantum ad affectum rationis, ut dictum est in corp.

QUÆSTIO XXII

DE SACERDOTIO CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de sacerdotio Christi : et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum conveniat Christo esse sacerdotem ; 2° de hostia hujus sacerdotii; 3° de effectu hujus sacerdotii ; 4° utrum effectus sacerdotii ejus pertineat ad ipsum, vel solum ad alios ; 5° de æternitate sacerdotii ejus ; 6° utrum debeat dici sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christo conveniat esse sacerdotem.

Inf., quæst. 32 art. 2, corp., et ad 2, et quæst. 59, art. 4, ad 2 ; et 4 Cont., cap. 46 ; et Opusc. 20, cap. 2 ; et Psal. 2, com. 6 ; et Psal. 44, com. 20 ; Hebr. 2, lect. 4, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non conveniat esse sacerdotem. Sacerdos enim est minor angelo : unde dicitur Zach. 3, 1 :

ART. 1. — Quod Christo conveniat sacerdotium ut homo est, ad fidem pertinet. Hebr. 3 et 4, et 7 et 8; et Ephes. 5. — Ex resp. *ad 3*, erue conclusionem: Christus non tantum est sacerdos, sed etiam rex et legislator. De his omnibus, videre potes Suarez et Sylvium. — Quod sit legislator, de fide est contra protestantes volentes Dominum esse tantum Redemptorem, auxiliatorem et consolatorem ; et aperte habetur in S. Script. Deut. 18; Is. 32 22; Matth. 28, 20; Joan. 14, 15-21 ; Act. 3 et 8; Hebr. 5, 9.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. sess. 22, cap. 1 : De institutione sacrosancti Missæ sacrificii. Quoniam sub priori Testamento, teste Apostolo Paulo, propter Levitici Sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat; oportuit, Deo patre misericordiarum ita ordinante, Sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere, Dominum nostrum Jesum Christum, qui posset omnes, quotquot sanctificandi essent, consummare, et ad perfectum adducere. Is igitur Deus et Dominus noster, etsi semel seipsum in ara Crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut æternam illic redemptionem operaretur: quia tamen per mortem Sacerdotium ejus exstinguendum non erat, in cœna novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectæ sponsæ suæ ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud, semel in Cruce peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit ; ac sub earumdem rerum symbolis, Apostolis, quos tunc novi Testamenti Sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit; et eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba : « Hoc facite in meam commemorationem », uti semper Catholica Ecclesia intellexit, et docuit. Nam celebrato veteri Pascha, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha, se ipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit. Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest; quam Dominus per Malachiam nomini suo quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam prædixit : et quam non obscure innuit Apostolus Paulus Corinthiis scribens, cum dicit, non posse eos, qui participatione mensæ dæmoniorum polluti sunt, mensæ Domini participes fieri : per mensam altare utrobique intelligens. Hæc denique illa est, quæ per varias sacrificiorum, naturæ et legis tempore, similitudines figurabatur; utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio est perfectio, complectitur. — *Concil. Ephes. can.* 10. Pontificem et Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, divina Scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri. Si quis ergo Pontificem et Apostolum nostrum dicit factum non ipsum Dei Verbum, quando

Ostendit mihi Deus (1) *sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini.* Sed Christus est major angelis, secundum illud Hebr. 1, 4 : *Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.* Ergo Christo non convenit esse sacerdotem.

2. Præterea, ea quæ fuerunt in veteri testamento, fuerunt figuræ Christi, secundum illud Colos. 2, 17 : *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.* Sed Christus non traxit carnis originem ex sacerdotibus veteris legis : dicit enim Apostolus ad Hebr. 7, 14 : *Manifestum est quod ex Juda ortus sit Dominus noster ; in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.* Ergo Christo non convenit esse sacerdotem.

3. Præterea, in veteri lege, quæ est figura Christi, non fuit idem legislator et sacerdos : unde dicit Dominus ad Moysem legislatorem, Exod. 28, 1 : *Applica... Aaron fratrem tuum... ut sacerdotio fungatur mihi.* Christus autem est lator novæ legis, secundum illud Jerem. 31, 33 : *Dabo legem meam in cordibus eorum* (2). Ergo Christo non convenit esse sacerdotem.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. 4, 14 : *Habemus Pontificem, qui* (3) *penetravit cœlos, Jesum Filium Dei.*

RESPONDEO dicendum quod proprie officium sacerdotis est esse mediatorem inter Deum et populum, in quantum scilicet divina populo tradit, unde dicitur sacerdos, quasi *sacra dans*, secundum illud Malach. 2, 7 : *Legem requirent ex ore ejus*, scilicet sacerdotis ; et iterum in quantum preces populi Deo offert, et pro eorum peccatis Deo aliqualiter satisfacit ; unde Apostolus dicit ad Hebr. 5, 1 : *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his* (4) *quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Hoc autem maxime convenit Christo : nam per ipsum divina dona hominibus sunt collata, secundum illud 2 Petri 1, 4 : *Per quem*, scilicet Christum, *maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.* Ipse etiam humanum genus Deo reconciliavit, secundum illud Coloss. 1, 19 : *In ipso*, scilicet Christo, *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia.* Unde **Christo maxime convenit esse sacerdotem.**

Ad primum ergo dicendum quod potestas hierarchica convenit quidem angelis, in quantum et ipsi sunt medii inter Deum et hominem, ut patet per Dionysium, in lib. de cœl. Hierarch., cap. 9, ad fin., ita quod ipse sacerdos, in quantum est medius inter Deum et populum, angeli nomen habet, secundum illud Malach. 2, 7 : *Angelus Domini exercituum est.* Christus autem major angelis fuit, non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem, in quantum habuit plenitudinem gratiæ et gloriæ. Unde etiam excellentiori modo hierarchicam seu sacerdotalem potestatem præ angelis habuit, ita etiam quod ipsi angeli fuerunt ministri sacerdotii ejus, secundum illud Matth. 4, 2 : *Accesserunt angeli, et ministrabant ei.* Secundum tamen passibilitatem carnis *modico ab angelis minoratus est*, ut Apostolus dicit Hebr. 2, 9. Et secundum hoc conformis fuit hominibus viatoribus in sacerdotio constitutis.

Ad secundum dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 3 libro orth. Fid., cap. 26, in fin., *quod in omnibus est simile, idem utique erit, et non exemplum.* Quia igitur sacerdotium veteris legis erat figura sacerdotii Christi, noluit Christus nasci de stirpe figuralium sacerdotum, ut ostenderetur non esse omnino idem sacerdotium, sed differre, sicut verum a figurali.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 8, alii homines particulatim habent quasdam gratias ; sed Christus, tanquam omnium caput, habet perfectionem omnium gratiarum : et ideo quantum ad alios pertinet, alius est legislator, et alius sacerdos, et alius rex ; sed hæc omnia concurrunt in Christo tanquam in fonte omnium gratiarum. Unde dicitur Isa. 33, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet* (1) *et salvabit nos.*

ARTICULUS II

Utrum Christus simul fuerit sacerdos et hostia.

Inf., quæst. 84, art. 7, ad 4 ; et Opusc. 69, cap. 18.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ipse Christus non fuerit simul sacerdos et hostia. Sacerdotis enim est hostiam occidere. Sed Christus non seipsum occidit. Ergo ipse non fuit simul sacerdos et hostia.

---

caro factum est et homo juxta nos homines, sed velut alterum præter ipsum specialiter hominem ex muliere, aut qui dicit, quod pro se obtulisset semetipsum oblationem, et non potius pro nobis solis (non enim eguit oblatione, qui peccatum omnino nescivit), anathema sit. — *Quod Christus sit legislator. Tridentin. sess. 6, can. 21* : Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant ; non etiam ut legislatorem, cui obediant ; anathema sit.

(1) Vulgata : *Dominus.*

(2) Vulgata : *In visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.*

(3) Vulgata : *Habemus ergo pontificem magnum qui*, etc.

(4) Vulgata :... *in iis.*

ART. 2. — Hic Christum esse vere et proprie sacerdotem, probatur ex actibus propriis sacerdotalis muneris. In resp. ad 2 nota. quod Christus non duxit originem ex stirpe sacerdotum legalium. per lineam masculinam seu paternam beatæ Virginis, nam secundum aliquam lineam maternam Virginis, ortus aliquo modo fuit ex tribu Levi. — Cfr. Valentia quæst. 22, punct. 4. S. Ambros. lib. 3 *de fide*, cap. 5 ; S. August. lib. 4 *de Trinit.* cap. 14 ; S. Fulgent. *de fide ad Petrum*, cap. 2.

(1) Vulgata omittit *veniet.*

2. Præterea, sacerdotium Christi magis est simile sacerdotio Judæorum, quod erat a Deo institutum, quam sacerdotio gentilium, quo dæmones colebantur. In veteri autem lege nunquam homo in sacrificium offerebatur; quod maxime reprehenditur in sacrificiis gentilium : secundum illud Psal. 105, 38 : *Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.* Ergo in sacerdotio Christi non debuit esse ipse homo Christus hostia.

3. Præterea, omnis hostia ex hoc quod Deo offertur, Deo sanctificatur. Sed ipsa Christi humanitas a principio fuit sanctificata et Deo conjuncta. Ergo non convenienter potest dici quod Christus, secundum quod homo, fuerit hostia.

— Sed contra est quod Apostolus dicit ad Eph. 5, 2 : *Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 10 de Divit. Dei, cap. 5, *omne sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est.* Invisibile autem sacrificium est per quod homo Deo spiritum suum offert, secundum illud Psal. 50, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus;* et ideo omne illud quod Deo exhibetur, ad hoc quod spiritus hominis feratur in Deum, potest dici sacrificium. Indiget igitur homo sacrificio propter tria : — Uno quidem modo ad remissionem peccati, per quod a Deo avertitur, et ideo Apostolus dicit ad Hebr. 5, 1, quod ad sacerdotem pertinet *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* — Secundo, ut homo in statu gratiæ conservetur, semper Deo inhærens; in quo ejus pax et salus consistit. Unde et in veteri lege immolabatur hostia pacifica pro offerentium salute, ut habetur Levit. 3. — Tertio, ad hoc quod spiritus hominis perfecte Deo uniatur; quod maxime erit in gloria. Unde et in veteri lege offerebatur holocaustum, quasi totum incensum, ut dicitur Levit 1. Hæc autem per humanitatem Christi nobis provenerunt. — Nam primo quidem nostra peccata deleta sunt, secundum illud Rom. 4, 25 : *Traditus est propter delicta nostra.* — Secundo, gratiam nos salvantem per ipsum accepimus, secundum illud Hebr. 5, 9 : *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* — Tertio, per ipsum perfectionem gloriæ adepti sumus; Hebr. 10, 19 : *Habemus fiduciam per sanguinem ejus in introitum sanctorum* (1), scilicet in gloriam cœlestem. Et ideo **ipse Christus in quantum homo, non solum fuit sacerdos, sed etiam hostia perfecta, simul existens hostia pro peccato, et hostia pacifica, et holocaustum.**

(1) Vulgata : *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus non se occidit, sed seipsum voluntarie morti exposuit, secundum illud Isa. 53, 7 : *Oblatus est, quia ipse voluit;* et ideo dicitur seipsum obtulisse.

Ad secundum dicendum quod hominis Christi occisio potest ad duplicem voluntatem comparari : — Uno modo ad voluntatem occidentium; et sic non habet rationem hostiæ; non enim dicuntur occisores Christi hostiam Deo obtulisse, sed graviter deliquisse. Et hujus peccati similitudinem gerebant impia gentilium sacrificia, quibus homines idolis immolabant. — Alio modo potest considerari occisio Christi per comparationem ad voluntatem patientis, qui voluntarie se obtulit passioni; et ex hac parte habet rationem hostiæ, in quo non convenit cum sacrificiis gentilium.

Ad tertium dicendum quod sanctitas humanitatis Christi a principio non impedit quin ipsamet humana natura, cum in passione oblata est Deo, sanctificata novo modo fuerit, scilicet ut hostia actualiter tunc exhibita : acquisivit enim actualem hostiæ sanctificationem tunc ex antiqua charitate et gratia unionis sanctificante eamdem absolute.

ARTICULUS III

Utrum effectus sacerdotii Christi sit expiatio peccatorum.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod effectus sacerdotii Christi non sit expiatio peccatorum. Solius enim Dei est peccata delere, secundum illud Isa. 43, 25 : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me.* Sed Christus non est sacerdos, secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Ergo sacerdotium Christi non est expiativum peccatorum.

2. Præterea, Apostolus dicit Heb. 10, 1, quod

ART. 3. — In titulo adverte 1°. quod non quæritur an sola expiatio peccati sit effectus sacerdotii Christi. Nec quæritur an expiatio peccatorum sit a solo sacerdotio Christi; sed an sacerdotium Christi habeat hunc effectum, qui est expiare peccata. 2° Attende quod non est hic quæstio de modo habendi hunc effectum, an scilicet effective, an meritorie, an alio modo, sed in confuso, illo scilicet modo, quo sacerdotii actibus sacrificando, offerendo etc. effectus attribuuntur, et illo rursus modo, quo sacrificio Christi natum est convenire quod sit efficax. 3° Quod expiatio secundum nominis proprietatem, emundationem seu purgationem culparum significare videtur, et sic sumitur in proposito (Cajetanus). — In resp *ad* 2, quando ait sacrificium Eucharistiæ, non esse aliud a sacrificio quod Christus obtulit, sed ejus commemorationem et sacramentum seu sacrum signum, non est sensus incruentum sacrificium non esse verum sacrificium, sed tantum signum sacrificii cruenti : utrumque enim vere est, et sacrificium et memoriale. Dicitur autem esse unum et idem cum sacrificio cruento, quantum ad rem oblatam, et quantum ad principalem offerentem, et quantum ad virtutem et valorem. Differunt tamen in modo, et proxima actione offerendi et sacrificandi, et in ratione repræsentantis et repræsentati, et quia per unum applicatur satisfactio, quæ per alterum effecta est. — *S. Script.* Matth. 26; Hebr. 9; 1 Joan. 1; Apoc. 1.

hostiæ veteris Testamenti *non poterant perfectos facere ; alioquin cessassent offerri eo quod nullam haberent conscientiam peccati cultores sufficienter semel mundati ; sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit.* Sed similiter sub sacerdotio Christi fit commemoratio peccatorum, cum dicitur : *Dimitte nobis debita nostra,* Matth. 6, 12. Offertur etiam continuo sacrificium in Ecclesia : unde et ibidem dicitur : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Ergo per sacerdotium Christi non expiantur peccata.

3. Præterea, in veteri lege maxime immolabatur hircus pro peccato principis, vel capra pro peccato alicujus de populo, vel vitulus pro peccato sacerdotis, ut patet Levit. 4. Sed Christus nulli horum comparatur, sed agno, secundum illud Jerem. 11, 19 : *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Ergo videtur quod ejus sacerdotium non sit expiativum peccatorum.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Hebr. 9, 14 : *Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi.* Opera autem mortua dicuntur peccata. Ergo sacerdotium Christi habet virtutem emundandi peccata.

RESPONDEO dicendum quod ad peccatorum perfectam emundationem duo requiruntur, secundum quod duo sunt in peccato, scilicet *macula* culpæ et *reatus* pœnæ. Macula quidem culpæ deletur per gratiam, qua cor peccatoris convertitur ad Deum; reatus autem pœnæ totaliter tollitur per hoc quod homo Deo satisfacit. Utrumque autem horum efficit sacerdotium Christi. Nam virtute ipsius gratia nobis datur, qua corda nostra convertuntur ad Deum, secundum illud Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Ipse etiam pro nobis plenarie satisfecit, in quantum ipse *languores nostros tulit, et dolores nostros ipse portavit,* Isa. 53, 4. Unde patet quod **Christi sacerdotium habet plenam vim expiandi peccata.**

Ad primum ergo dicendum quod licet Christus non fuerit sacerdos, secundum quod Deus, sed secundum quod homo, unus tamen et idem fuit sacerdos et Deus. Unde in synodo Ephesina, part. 3, cap. 1, can. 10, legitur : *Si quis Pontificem et Apostolum nostrum factum dicit, non ipsum ex Deo Verbum, quando factum est caro, et secundum nos homo, sed tanquam alterum præter eum seorsum hominem ex muliere; anathema sit.* Et ideo, in quantum ejus humanitas operabatur in virtute divinitatis, illud sacrificium erat efficacissimum ad delenda peccata. Propter quod Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 14, in fin. : *Ut quoniam quatuor consideranlur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur; idem ipse unus verusque mediator, per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret, cui offerebat ; unum in se faceret, pro quibus offerebat; unus ipse esset, qui offerebat, et quod offerebat.*

Ad secundum dicendum quod peccata non commemorantur in nova lege propter inefficaciam sacerdotii Christi, quasi per ipsum non sufficienter expientur peccata ; sed commemorantur quantum ad illos qui vel ejus sacrificii nolunt esse participes, sicut sunt infideles pro quorum peccatis oramus, ut convertantur ; vel etiam quantum ad illos qui post participationem hujus sacrificii ab eo deviant qualitercumque peccando. Sacrificium autem quod quotidie in Ecclesia offertur, non est aliud a sacrificio quod ipse Christus oblulit, sed ejus commemoratio. Unde Augustinus dicit in 10 de Civitate Dei, cap. 20, in med. : *Sacerdos ipse Christus offerens, ipse et oblatio ; cujus rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Origines dicit, sup. illud Joan. 1 : *Ecce Agnus Dei,* licet diversa animalia in veteri lege offerrentur, quotidianum tamen sacrificium, quod offerebatur mane et vespere, erat agnus, ut habetur Num. 28. Unde significabatur quod oblatio agni veri, id est Christi, esset sacrificium consummativum omnium aliorum. Et ideo Joan. 1, 29, dicitur : *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata* (1) *mundi.*

ARTICULUS IV

Utrum effectus sacerdotii Christi non solum ad alios pertinuerit, sed etiam ad ipsum.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 3, quæst. 5.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod effectus sacerdotii Christi non solum pertinuerit ad alios, sed etiam ad ipsum. Ad officium enim sacerdotis pertinet pro populo orare, secundum illud 2 Machab. 1, 23 : *Orationem faciebant sacerdotes, dum consummaretur sacrificium.* Sed Christus non solum pro aliis oravit, sed etiam pro seipso, secundum quod supra dictum est, quæst præc., art. 3, et sicut expresse dicitur Hebr. 5, 7, quod *in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad Deum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis oblulit.* Ergo sacerdotium Christi effectum habuit non solum in aliis, sed etiam in seipso.

2. Præterea, Christus sacrificium obtulit seipsum in sua passione. Sed per passionem suam non solum aliis meruit, sed etiam sibi, ut supra habitum est, quæst. 19, art. 3 et 4. Ergo sacerdotium

---

ART. 4. — Hanc quæstionem movet D. Thomas de eodem effectu de quo in præcedenti art. tractaverat, ut patet ex consequentia et ordine articulorum, et ex toto discursu hujus articuli. — Vide supra, art. 1, Concil. Ephes. can. 10.

(1) Vulgata : *peccatum.*

Christi non solum habuit effectum in aliis, sed etiam in seipso.

3. Præterea, sacerdotium veteris legis fuit figura sacerdotii Christi. Sed sacerdos veteris legis non solum pro aliis, sed etiam pro seipso sacrificium offerebat : dicitur enim Levit. 16, quod *Pontifex ingreditur sanctuarium, ut rogel pro se, et pro domo sua, et pro universo cœtu filiorum Israel.* Ergo etiam sacerdotium Christi non solum in aliis, sed in seipso effectum habuit.

— Sed contra est quod in Ephesina synodo (generali III, part. 3, cap. 1, can. 10) legitur : *Si quis dicit Christum pro se obtulisse oblationem, et non magis pro nobis solum (non enim indiguit sacrificio qui peccatum nescivit), anathema sit.* Sed in sacrificio offerendo potissime sacerdotis consistit officium. Ergo sacerdotium Christi non habuit effectum in ipso Christo.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est, art. 1 huj. quæst., sacerdos constituitur medius inter Deum et populum. Ille autem indiget medio ad Deum, qui per seipsum accedere ad Deum non potest : et talis sacerdotio subiicitur, effectum sacerdotii participans. Hoc autem Christo non competit ; dicit enim Apostolus ad Heb. 7, 25 : *Accedens per semetipsum ad Deum* (1), *semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Et ideo **Christo non convenit effectum sacerdotii in se suscipere, sed potius ipsum aliis communicare.** Primum enim agens in quolibet genere ita est influens quod non est recipiens in genere illo : sicut sol illuminat, sed non illuminatur, et ignis calefacit, sed non calefit. Christus autem est fons totius sacerdotii. Nam sacerdos legalis erat figura ipsius ; sacerdos autem novæ legis in persona ipsius operatur, secundum illud 2 ad Corinth. 2, 10 : *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Et ideo non competit Christo effectum sacerdotii recipere.

Ad primum ergo dicendum quod oratio etsi conveniat sacerdotibus, non tamen est eorum officio propria. Cuilibet enim convenit et pro se et pro aliis orare, secundum illud Jacobi ult., 16 : *Orate pro invicem, ut salvemini.* Et sic posset dici quod oratio qua Christus pro se oravit, non erat actus sacerdotii ejus. Sed hæc responsio videtur excludi per hoc quod Apostolus, Hebr. 7, cum dixisset : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, subdit : *Qui in diebus carnis suæ preces*, etc., ut supra, in arg. 1. Et ita videtur quod oratio qua Christus oravit, ad ejus sacerdotium pertineat. Et ideo oportet dicere quod alii sacerdotes effectum sacerdotii sui participant, non in quantum sacerdotes, sed in quantum peccatores, ut infra dicetur, art. seq., arg. 1. Christus autem simpliciter loquendo peccatum non habuit. Habuit tamen similitudinem peccati in carne, ut dicitur Rom. 8. Et ideo non simpliciter dicendum est quod ipse effectum sacerdotii participaverit, sed secundum quid, scilicet secundum passibilitatem carnis. Unde signanter dicit : *Qui possit illum salvum facere a morte.*

Ad secundum dicendum quod in oblatione sacrificii cujuscumque sacerdotis duo possunt considerari ; scilicet ipsum sacrificium oblatum et devotio offerentis. Proprius autem effectus sacerdotii est id quod sequitur ex ipso sacrificio. Christus autem consecutus est per suam passionem gloriam resurrectionis, non quasi ex vi sacrificii, quod offertur per modum satisfactionis, sed ex ipsa devotione qua secundum charitatem humiliter passionem sustinuit.

Ad tertium dicendum quod figura non potest adæquare veritatem. Unde sacerdos figuralis veteris legis non poterat ad hanc perfectionem pertingere ut sacrificio satisfactorio non indigeret. Sed Christus non indiguit. Unde non est similis ratio de utroque. Et hoc est quod Apostolus dicit, Hebr. 7, 28 : *Lex homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes ; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.*

(1) Vulgata : *Salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum*, etc

ARTICULUS V

Utrum sacerdotium Christi permaneat in æternum.

Art. seq., corp , et quæst. 62, art. 5, corp. ; et 1-2, quæst. 106, art. 4 ; et 2 Sent., dist. 22, quæst. 1, art. 1, ad 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdotium Christi non permaneat in æternum, quia, ut dictum est art. præc., illi soli effectu sacerdotii indigent qui habent infirmitatem peccati, quæ per sacerdotis sacrificium expiari potest. Sed hoc non erit in æternum, quia in sanctis nulla erit infirmitas, secundum illud Isaiæ 60, 21 : *Populus tuus omnes justi ;* peccatorum autem infirmitas inexpiabilis erit, quia in inferno nulla est redemptio. Ergo sacerdotium Christi frustra remaneret in æternum.

2. Præterea, sacerdotium Christi præcipue

ART. 5. — Articulus est de æternitate actus vel effectus hujus sacerdotii. De dignitate enim quæ in Christo est, non est dubium quin æterna sit, sicut et ipse Christus, Deus et homo in æternum manebit. Et respond. non actum sed effectum fore æternum ; seu hoc sacrificium esse æternum quoad consummationem, non quoad oblationem. Ps. 109 et Hebr. 7. — Concil Trid. sess. 22, cap. 2, sic loquitur : « una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa ». — Vide S. Anselm. comment. in cap. 5 Hebræorum. — Christus est sacerdos in æternum, ait Sylvius, ratione personæ, quoniam nec ipse cuiquam successit, nec ipsi quisquam successurus est ; ratione etiam officii, non solum qui semper interpellat pro nobis, sed etiam quia jugiter sacrificat per ministros, secundum quod dicit Tridentin.

manifestum est in ejus passione et morte, quando-*per proprium sanguinem introivit in sancta*, ut dici tur Hebr. 9, 12. Sed passio et mors Christi non erit in æternum, secundum illud Rom. 6, 9: *Christus resurgens a* (1) *mortuis jam non moritur.* Ergo sacerdotium Christi non erit in æternum.

3. Præterea, Christus est sacerdos, non secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Sed Christus quandoque non fuit homo, scilicet in triduo mortis. Ergo sacerdotium Christi non est in æternum.

— Sed contra est quod dicitur in Psal. 109, 4 : *Tu es sacerdos in æternum.*

RESPONDEO dicendum quod in officio sacerdotis duo possunt considerari : — primo quidem ipsa oblatio sacrificii ; — secundo, ipsa sacrificii consummatio, quæ quidem consistit in hoc quod illi pro quibus sacrificium offertur, finem sacrificii consequuntur. **Finis autem sacrificii** quod Christus obtulit, non fuerunt bona temporalia, sed æterna, quæ per ejus mortem adipiscimur. Unde dicitur Hebr. 9, 12, quod *Christus* est *assistens Pontifex futurorum bonorum*, **ratione cujus Christi sacerdotium dicitur esse in æternum.** Et hæc quidem consummatio sacrificii Christi præfigurabatur in hoc ipso quod pontifex legalis semel in anno cum sanguine hirci et vituli intrabat in sancta sanctorum, ut dicitur Levit. 16, cum tamen hircum et vitulum non immolaret in sanctis sanctorum, sed extra. Et similiter Christus in sancta sanctorum, id est, in ipsum cœlum intravit, et nobis viam paravit intrandi per virtutem sanguinis sui, quem pro nobis in terra effudit.

Ad primum ergo dicendum quod sancti qui erunt in patria, non indigebunt ulterius expiari per sacerdotium Christi ; sed expiati jam indigebunt consummari per ipsum Christum, a quo gloria eorum dependet. Unde dicitur Apocal. 21, 23, quod *claritas Dei illuminat illam,* scilicet, civitatem sanctorum, *et lucerna ejus est agnus.*

Ad secundum dicendum quod licet passio et mors Christi de cætero non sint iteranda, tamen virtus illius hostiæ semel oblatæ permanet in æternum, quia, ut dicitur ad Hebr. 10, 14 : *Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos.*

Et per hoc patet etiam responsio *ad tertium.* Unitas autem hujus oblationis figurabatur in lege per hoc quod semel in anno legalis pontifex cum solemni oblatione sanguinis intrabat in sancta, ut dicitur Levit. 16. Sed deficiebat figura a veritate in hoc quod illa hostia non habebat sempiternam virtutem : et ideo annuatim illæ hostiæ reiterabantur.

(1) Vulgata : *ex.*

ARTICULUS VI

Utrum sacerdotium Christi fuerit secundum ordinem Melchisedech.

Inf., quæst. 61, art. 3, ad 3; et 4 Sent,. dist. 8, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdotium Christi non fuerit secundum ordinem Melchisedech. Christus enim est fons totius sacerdotii, tanquam principalis sacerdos. Sed illud quod est principale non sequitur ordinem alterius, sed alia sequuntur ordinem ipsius. Ergo Christus non debet dici sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

2. Præterea, sacerdotium veteris legis propinquius fuit sacerdotio Christi quam sacerdotium quod fuit ante legem. Sed sacramenta tanto expressius significabant Christum, quanto propinquiora fuerunt Christo, ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt (implic. 2-2, quæst. 2, art. 7). Ergo sacerdotium Christi magis debet denominari secundum sacerdotium legale quam secundum sacerdotium Melchisedech, quod fuit ante legem.

3. Præterea, Heb. 7, 2, dicitur quod est *Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens:* quæ quidem conveniunt soli Filio Dei. Ergo non debet dici Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech, tanquam cujusdam alterius, sed secundum ordinem sui ipsius.

— Sed contra est quod dicitur in Psal. 109, 4 : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 4 huj. quæst., arg. 3, legale sacerdotium fuit figura sacerdotii Christi, non quidem quasi adæquans veritatem, sed multum ab ea defit ciens, tum quia sacerdotium legale non mundabat peccata ; tum etiam quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi : ipsa autem excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium leviticum fuit figurata in sacerdotio Melchisedech, qui ab Abraham decimas sumpsit, in cujus lumbis decimatus est quodammodo ipse sacerdos legalis. Et ideo **sacerdotium Christi dicitur esse secundum ordinem Melchisedech, propter excellentiam veri sacerdotii ad figurale sacerdotium legis.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus non dicitur esse secundum ordinem Melchisedech, quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurantis excellentiam sacerdotii Christi ad sacerdotium leviticum.

ART. 6. — Duo docet, quamvis unum tantum interroget. Affirmat Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, et negat fuisse secundum leviticum ordinem. -- Resp. ad fidem pertinet.

Ad secundum dicendum quod in sacerdotio Christi duo possunt considerari, scilicet ipsa *oblatio* Christi et *participatio* ejus. — Quantum ad ipsam oblationem, expressius figurabat sacerdotium Christi sacerdotium legale per sanguinis effusionem quam sacerdotium Melchisedech, in quo sanguis non effundebatur. — Sed quantum ad participationem hujus sacrificii et ejus effectum, in quo præcipue attenditur excellentia sacerdotii Christi ad sacerdotium legale, expressius præfigurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui offerebat panem et vinum *significantia*, ut Augustinus dicit, tract. 26 in Joan., a med. (vid. etiam cap. *Quia passus*, de Consecrat., dist. 2), *ecclesiasticam unionem, quam constituit participatio sacrificii Christi*. Unde etiam in nova lege verum Christi sacrificium communicatur fidelibus sub specie panis et vini.

Ad tertium dicendum quod Melchisedech dictus est *sine patre, et sine matre, et sine genealogia*, et quod *non habet initium dierum, neque finem*, non quia ista non habuerit, sed quia in Scriptura sacra ista de eo non leguntur. Et per hoc ipsum, ut Apostolus ibidem dicit, assimilatus est Filio Dei, qui in terris est sine patre, et in cœlis sine matre, et sine genealogia, secundum illud Is. 53, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit?* et secundum divinitatem neque principium, neque finem dierum habet.

QUÆSTIO XXIII

DE ADOPTIONE CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est an adoptio Christo conveniat : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Deo conveniat adoptare filios ; 2° utrum hoc conveniat soli Deo Patri ; 3° utrum sit proprium hominum adoptari in filios Dei ; 4° utrum Christus possit dici filius adoptivus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Deo conveniat filios adoptare.

3 Sent., dist. 10, quæst. 2, art. 1, quæst. 1; et 4 Cont., cap. 17, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Deo non conveniat filios adoptare. Nullus enim adoptat nisi extraneam personam in filium, secundum quod juristæ dicunt. Sed nulla persona est extranea a Deo, qui est omnium creator. Ergo videtur quod Deo non conveniat adoptare.

2. Præterea, adoptio videtur esse introducta in defectum filiationis naturalis. Sed in Deo invenitur naturalis filiatio, ut in prima parte habitum est, quæst. 33, art. 3. Ergo non convenit Deo filios adoptare.

3. Præterea, ad hoc aliquis adoptatur ut in hæreditate adoptantis succedat. Sed in hæreditate Dei non videtur aliquis posse succedere, quia ipse nunquam decedet. Ergo Deo non convenit adoptare.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 1, 5 : *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum.* Sed prædestinatio Dei non est irrita. Ergo Deus aliquos sibi adoptat in filios.

RESPONDEO dicendum quod aliquis homo adoptat alium sibi in filium, in quantum ex sua bonitate admittit eum ad participationem suæ hæreditatis. Deus autem est infinitæ bonitatis : ex qua contingit quod ad participationem bonorum suorum suas creaturas admittit, et præcipue rationales creaturas, quæ in quantum sunt ad imaginem Dei factæ, sunt capaces beatitudinis divinæ : quæ quidem consistit in fruitione Dei, per quam etiam ipse Deus beatus est, et per seipsum dives, in quantum scilicet seipso fruitur. Hoc autem dicitur hæreditas alicujus, ex quo ipse est dives. Et ideo, **in quantum Deus ex sua bonitate admittit homines ad beatitudinis hæreditatem, dicitur eos adoptare.** Hoc autem plus habet adoptatio divina quam humana, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hæreditatem cœlestem percipiendam ; homo autem non facit idoneum eum quem adoptat, sed potius eum jam idoneum eligit adoptando.

Ad primum ergo dicendum quod homo in sua natura consideratus non est extraneus a Deo quantum ad bona naturalia quæ recipit ; est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ et gloriæ : et secundum hoc adoptatur.

Ad secundum dicendum quod hominis est operari ad supplendam suam indigentiam ; non autem Dei, cui convenit operari ad communicandam suæ perfectionis abundantiam. Et ideo sicut per actum creationis communicatur bonitas divina omnibus creaturis secundum quamdam similitudinem, ita

---

QUÆSTIO 23. — In tribus primis articulis hujus quæstionis disputat D. Thomas in communi et generatim de divina adoptione, ut inde in 4° art. concludat quomodo de adoptione Christi sentiendum sit.

ART. 1. — Adoptionis nomen ab humanis ad divina translatum est. Ex jure civili definitur : « Actio humana, per quam adoptatus transit in potestatem adoptantis, et adquirit jus ad ejus hæreditatem, ex ipsius benevolentia » (Instit. *de adoption.* et *ff* et *c*, eodem titulo). — Nota differentias inter divinam adoptionem et humanam, in corp. artic., et alias etiam differentias in solut. ad 1,2 et 3 ; alias etiam est in art. seq., solut. ad. 1. — Doctrina hæc, quod Deus adoptet filios, de fide est ; S.Script. plena est testimoniis, quibus justi filii Dei vocantur ; cumque non sint naturales, erunt adoptivi ; et clarius etiam : Rom. 8, 15-23 ; Galat. 4, 5 ; Ephes. 1, 5 ; 1 Joan. 3. — Nota bene responsiones ad singula argumenta, quia necessariæ valde sunt ad intellectum materiæ hujus.

(1) Vulgata :... *Præscivit et prædestinavit...*

per actum adoptionis communicatur similitudo naturalis filiationis hominibus, secundum illud Rom. 8, 29 : *Quos præscivit conformes fieri imaginis Filii sui.*

Ad tertium dicendum quod bona spiritualia possunt simul a pluribus possideri, non autem bona corporalia; et ideo hæreditatem corporalem nullus potest percipere nisi succedens decedenti : hæreditatem autem spiritualem simul omnes ex integro accipiunt sine detrimento patris semper viventis. Quamvis posset dici quod Deus decedit, secundum quod est in nobis per fidem (1) ut incipiat in nobis esse per speciem, sicut Glossa ordinar. dicit, Rom. 8, super illud : *Si filii, et hæredes.*

Articulus II

Utrum adoptare conveniat toti Trinitati.

3 Sent., dist. 10, quæst. 2 art. 1, quæst. 2 et 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod adoptare non conveniat toti Trinitati. Adoptatio enim dicitur in divinis ad similitudinem rerum humanarum. Sed in rebus humanis soli illi convenit adoptare qui potest filios generare; quod in divinis convenit soli Patri. Ergo in divinis solus Pater potest adoptare.

2. Præterea, homines per adoptionem efficiuntur fratres Christi, secundum illud Rom. 8, 29 : *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Fratres autem dicuntur qui sunt filii unius patris; unde et Dominus dicit Joan. 20, 17 : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.* Ergo solus Pater Christi habet filios adoptivos.

3. Præterea, Galat. 4, 4, dicitur : *Misit Deus Filium suum..., ut adoptionem filiorum Dei* (2) *reciperemus. Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem : Abba, pater.* Ergo ejus est adoptare cujus est Filium et Spiritum Sanctum habere. Sed hoc est solius personæ Patris. Ergo adoptare convenit soli personæ Patris.

— Sed contra, ejus est adoptare nos in filios quem nos patrem possumus nominare; unde dicitur Rom. 8, 15 : *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus ; Abba, pater.* Sed cum Deo dicimus : *Pater noster*, hoc pertinet ad totam Trinitatem, sicut et cætera nomina quæ dicuntur de Deo relative ad creaturam, ut in prima parte habitum est, quæst. 33, art. 3, et quæst. 39, art 7. Ergo adoptare convenit toti Trinitati.

Respondeo dicendum quod hæc est differentia inter filium Dei adoptivum et naturalem; quod filius Dei naturalis est genitus, non factus, filius autem adoptivus est factus, secundum illud Joan. 1, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Dicitur tamen quandoque filius adoptivus esse genitus propter spiritualem generationem, quæ est gratuita, non naturalis. Unde dicitur Jacobi 1. 18 : *Voluntarie genuit nos verbo veritatis.* Quamvis autem generare in divinis sit proprium personæ Patris, tamen facere quemcumque effectum in creaturis est commune toti Trinitati propter unitatem naturæ, quia ubi est una natura, oportet quod sit una virtus et una operatio. Unde Dominus dicit, Joan. 5, 19 : *Quæcumque Pater facit* (1) *hæc et Filius similiter facit.* Et ideo **adoptare homines in filios Dei convenit toti Trinitati.**

Ad primum ergo dicendum quod omnes personæ humanæ non sunt unius naturæ secundum numerum, ut oporteat unam esse omnium operationem tantum et unum effectum, sicut accidit in divinis ; et ideo quantum ad hoc non potuit attendi similitudo utrobique.

Ad secundum dicendum quod nos per adoptionem efficimur fratres Christi, quasi eumdem Patrem habéntes cum ipso ; qui tamen alio modo est Pater Christi, et alio modo est pater noster : unde signanter Dominus, Joan. 20 seorsum dixit : *Patrem meum*, et seorsum dixit : *Patrem vestrum;* est enim Pater Christi naturaliter generando, quod est proprium ipsi ; est autem pater noster, voluntarie aliquid faciendo, quod est commune ipsi, et Filio, et Spiritui Sancto ; et ideo Christus non est Filius totius Trinitatis, sicut nos.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 2, filiatio adoptiva est quædam similitudo filiationis æternæ; sicut omnia quæ in tempore facta sunt, similitudines quædam sunt eorum quæ ab æterno fuerunt. Assimilatur autem homo splendori æterni Filii per gratiæ claritatem, quæ attribuitur Spiritui Sancto. Et ideo adoptatio, licet sit communis toti Trinitati, appropriatur tamen Patri ut auctori, Filio ut exemplari, Spiritui Sancto ut imprimenti in nobis hujus similitudinem exemplaris.

Art. 2. — Memento bene differentiæ inter proprium et appropriatum, et videbis adoptionem nostram non propriam alicui personæ, sed communem tribus. Appropriatam autem Patri ut auctori (ideo specialiter dicitur pater noster); Filio ut exemplari (et ideo dicitur frater noster quasi similis communicans in Patre); Spiritui Sancto quasi executori in suo appropriato quod est charitas qua sumus filii Dei, et ideo Spiritus Sanctus dicitur Spiritus adoptionis filiorum (Cajetanus).

(1) Ita cum codd. Alcan, et Camer. editi passim.—Al. *et incipiet.*

2) In Vulgata deest *Dei.*

(1) Vulgata : *Quæcumque enim ille fecerit, hæc* etc.

Articulus III

Utrum adoptari sit proprium rationalis creaturæ.

3 Sent., dist 10, quæst. 2, art. 2, quæst. 1, et 2, et 4 Cont., cap. 17, fin., et 21, fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod adoptari non sit proprium rationalis creaturæ. Non enim dicitur Deus pater creaturæ rationalis nisi per adoptionem. Dicitur autem pater creaturæ etiam irrationalis, secundum illud Job 38, 28 : *Quis est pluviæ pater, et stillas roris quis genuit* (1)? Ergo adoptari non est proprium rationalis creaturæ.

2. Præterea, per adoptionem dicuntur aliqui filii Dei. Sed esse filios Dei in Scriptura proprie videtur attribui angelis, secundum illud Job 1, 6 : *Quadam autem die cum assisterent filii Dei coram Domino* (2). Ergo non est proprium creaturæ rationalis adoptari.

3. Præterea, quod est proprium alicui naturæ convenit omnibus habentibus naturam illam, sicut risibile convenit omnibus hominibus. Sed adoptari non convenit omni rationali naturæ. Ergo adoptari non est proprium rationalis creaturæ.

— Sed contra est quod filii adoptati sunt hæredes Dei, ut patet Rom. 8. Sed talis hæreditas convenit soli rationali creaturæ. Ergo proprium est creaturæ rationalis adoptari.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 3, filiatio adoptionis est quædam similitudo filiationis naturalis. Filius autem Dei naturaliter procedit a Patre ut Verbum intellectuale, unum cum ipso Patre existens. Huic ergo Verbo tripliciter potest aliquid assimilari : — uno quidem modo secundum rationem formæ, non autem secundum intellectualitatem ipsius, sicut forma domus exterius constitutæ assimilatur verbo mentali artificis secundum speciem formæ ; non autem secundum intellectualitatem (3), quia forma domus in materia non est intelligibilis, sicut erat in mente artificis. Et hoc modo Verbo æterno assimilatur quælibet creatura, cum sit facta per Verbum. — Secundo modo assimilatur creatura Verbo, non solum quantum ad rationem formæ sed etiam quantum ad intellectualitatem ipsius ; sicut scientia quæ fit in mente discipuli assimilatur verbo quod est in mente magistri. Et hoc modo creatura rationalis, etiam secundum suam naturam assimilatur Verbo Dei. — Tertio modo assimilatur creatura Verbo Dei æterno secundum unitatem quam habet ad Patrem, quod quidem fit per gratiam et charitatem. Unde Dominus orat, Joan. 17, 22 : *Sint unus in nobis* (1) *sicut et nos unum sumus*. Et talis assimilatio perficit rationem adoptionis, quia sic assimilatis debetur hæreditas æterna. Unde **manifestum est quod adoptari convenit soli creaturæ rationali ; non tamen omni, sed solum habenti charitatem** quæ *est diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum*, ut dicitur Rom. 5. Et ideo Rom. 8, Spiritus Sanctus dicitur *Spiritus adoptionis filiorum*.

Ad primum ergo dicendum quod Deus dicitur pater creaturæ rationalis non proprie per adoptionem, sed per creationem, secundum propriam participationem et similitudinem.

Ad secundum dicendum quod Angeli dicuntur filii Dei filiatione adoptionis, non quia ipsis primo conveniat (2), sed quia ipsi primo adoptionem filiorum receperunt.

Ad tertium dicendum quod adoptio non est proprium consequens naturam, sed consequens gratiam, cujus natura rationis est capax : et ideo non oportet quod omni rationali creaturæ conveniat, sed quod omnis rationalis creatura sit capax adoptionis.

Articulus IV

Utrum Christus, secundum quod homo, sit filius Dei adoptivus.

Inf., quæst. 32, art. 3, et quæst. 43, art. 1, corp. ; et 3 Sent., dist. 10, quæst. 2, art. 2, quæst. 3 ; et 4 Cont. cap. 4 ; et Ver. quæst. 29, art. 1, ad 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus, secundum quod homo, sit filius Dei adoptivus. Dicit enim Hilarius, lib. 2 de Trinit., a med., de Christo loquens : *Potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur*. Er-

Art. 3. — Titulus potest de capacitate et de actu intelligi, et duo in se includit, scilicet an omnis rationalis creatura sit capax adoptionis, et an sola illa, et non alia hanc habeat capacitatem. Et hæc omnia comprehendit D. Thomas in titulo, et brevissime expedit in discursu articuli. Sub rationali autem creatura, comprehendit etiam intellectualem, ut constat ex arg. 2 cum solutione.

(1) Vulgata : .. *vel quis genuit stillas roris* ?

(2) Vulgata :.. *cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino.*

(3) Al., *intelligibilitatem.*

Art. 4.— Christum qua hominem, esse filium Dei adoptivum, triplici sensu potest intelligi : 1° quod sit purus homo, et hæc fuit hæresis Photini. 2° Ponendo in illo duo supposita, unum divinum, alterum humanum, ratione cujus sit filius Dei adoptivus, et hæc fuit hæresis Nestorii et Adoptianorum. 3° Servata unitate personæ, asserendo Christum *quatenus* hominem, esse filium Dei adoptivum. Nota quod verbum *quatenus* in hoc tertio sensu, potest intelligi tripliciter : 1° Prout reduplicat suppositum : 2° prout reduplicat humanitatam : 3° prout reduplicat utrumque. Si primum, error est Arii. Si secundum, sensus est Gabrielis, Majoris et Almainii, qui volunt humanitatem esse adoptatam, non vero filiam : si tertium, est opinio Durandi et Scoti, licet iste oppositam reputet probabilem (Billuart). — Theologi in nullo sensu filiationem adoptivam in Christo admittunt ; imo plures oppositam sententiam in quocumque sensu a concilio damnatam contendunt (Gonet). — Nota quod concilii Francofordiensis acta diu latuerunt, et postea diligentia Surii (1567) reperta vulgata fuerunt, unde nec Scotus, nec

(1) Vulgata : *Ut sint unum sicut*

(2) Ita Mss. et edit. communiter. Nicolaius, *proprie conveniat.*

go Christus, secundum quod homo, est filius adoptivus.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. de Prædestin. sanct., cap. 15, ante med., quod *ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus*. Sed alii homines sunt Christiani per gratiam adoptionis. Ergo et ille homo est Christus per adoptionem ; et ita videtur esse filius adoptivus.

3. Præterea, Christus secundum quod homo, est servus. Sed dignius est esse filium adoptivum quam servum. Ergo multo magis Christus, secundum quod homo, est filius adoptivus.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. de Incarnat., cap 8, in fin. : *Adoptivum filium non dicimus filium esse natura ; sed eum dicimus natura esse filium qui verus est filius*. Christus autem est verus et naturalis Dei Filius, secundum illud 1 Joan. ult., 20 : *Ut simus in vero Filio ejus Jesu Christo* (1). Ergo Christus, secundum quod homo, non est filius adoptivus.

RESPONDEO dicendum quod filiatio proprie convenit hypostasi vel personæ, non autem naturæ. Unde et in prima parte dictum est, quæst. 33 art. 2 et 3, quod filiatio est proprietas personalis. In Christo autem non est alia persona vel hypostasis quam increata, cui convenit esse filium per

---

Durandus, nec alii qui ante illius concilii inventionem filiationem adoptivam in Christo docuerunt, censendi sunt in hæresim incidisse.

De Adoptianismo. — Felix episcopus Urgelitanus (obiit 818), et Elipandus, archiep. Toletanus (obiit 808), docuerunt circa finem sæculi octavi, Christum qua hominem, esse filium Dei adoptivum. Hoc dogma primo damnatum fuit in concil. Forojuliensi, sub Paulino Aquileiensi archiepiscopo (791) ; Iterum damnatum fuit (792) a concil. Ratisbonensi et ab Adriano I. Anno 794, concurrentibus Adriano papa et Carolo magno, convocatum est celebre concilium Francofordiense, contra Felicem et Elipandum, quorum error damnatus fuit in hujus concilii cap. 1. Hæc synodus quæ constabat 300 episcopis, et cui præerant legati Papæ, approbata fuit, saltem quoad condemnationem hujus hæresis, sedis apostolicæ auctoritate, et insuper Adriani epistola ad episcopos Hispaniæ, contra hæreticos, inter decretales inserta fuit.

Definit. Eccles. — Adriani I. epistola (785), *ad episcopos Hispaniæ de errroribus Egilæ et Mingen'ii, Elipandi et Ascarici et surculorum quorumdam ex Priscillianistis*. Porro et de partibus vestris pervenit ad nos lugubre capitulum, quod quidam episcopi ibidem degentes, videlicet Elipandus et Ascaricus cum aliis eorum consectaneis Filium Dei adoptivum confiteri non erubescunt, quod nullus e qualibet hæresi antea talem blasphemiam ausus est oblatrare, nisi perfidus ille Nestorius, qui purum hominem Dei confessus est Filium... Illud autem, quod alii ex ipsis dicunt, quod prædestinatio ad vitam sive ad mortem in Dei sit potestate et non nostra ; isti dicunt : Ut quid conamur vivere, quod in Dei est potestate ? Alii iterum dicunt : Ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra potestate, quasi libertate arbitrii ?... Porro, dilectissimi, diversa capitula, quæ ex illis audivimus partibus, id est, quod multi dicentes se catholicos esse, communem vitam gerentes cum Judæis et non baptizatis paganis, tam in escis quamque in potu et in diversis erroribus, nihil pollui se inquiunt : et illud, quod inhibitum est, ut nulli liceat jugum ducere cum infidelibus ; ipsi enim filias suas cum alio benedicunt, et sic populo gentili traduntur ; et quod sine examine præfati presbyteri ut præsint, ordinantur ; et alius quoque immanis invaluit error perniciosus, ut, etiam vivente viro, mulieres sibi in connubio sortiantur ipsi pseudo-sacerdotes, simulque et de libertate arbitrii, et alia multa, sicut de illis audivimus partibus, quæ longum est dici. — *Concilii Francofordiensis plenarii a.* 794. *definitio adversus errorem Adoptianorum. Capitulum I.* In primordio capitulorum exortum est de impia ac nefanda hæresi Elipandi, Toletanæ sedis episcopi, et Felicis Urgelitanæ eorumque sequacibus, qui male sentientes in Dei Filio asserebant adoptionem, quam omnes, qui supra, sanctissimi Patres et respuentes una voce contradixerunt atque hanc hæresim funditus a sancta Ecclesia eradicandam statuerunt. *Ex Synodica concilii.* Invenimus in libelli vestri principio scriptum, quod vos posuistis : Confitemur et credimus Deum Dei Filium ante omnia tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum et consubstantialem, non adoptione, sed genere. Item post pauca eodem loco legebatur : Confitemur et credimus eum factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse Filium Dei, sed adoptione ; non natura, sed gratia. Ecce serpens inter pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quosque decipiat... Quod etiam et in sequentibus adjunxistis, in professione Nicæni symboli non invenimus dictum, in Christo duas naturas et tres substantias et homo deificus et Deus humanatus. Quid est natura hominis, nisi anima et corpus ? vel quid est inter naturam et substantiam, ut tres substantias necesse sit nobis dicere et non magis simpliciter, sicut sancti Patres dixerunt, confiteri Dominum nostrum Jesum Christum Deum verum et verum hominem in una persona ? Mansit vero persona Filii in Trinitate, cui personæ, humana accessit natura, ut esset et una persona, Deus et homo, non homo deificus et humanatus Deus, sed Deus homo et homo Deus : propter unitatem personæ unus Dei Filius, perfectus Deus, perfectus homo... Consuetudo ecclesiastica, solet in Christo duas substantias nominare, Dei videlicet et hominis. Si ergo Deus verus est qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse, vel servus ? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum : et si eum propheta nominasset servum, non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem. — *Adriani I epistola secunda, ad Episcopos Hispaniæ, de erroribus Adoptianorum.* Materia causalis perfidiæ inter cætera rejicienda de adoptione Jesu Christi Filii Dei secundum carnem falsis argumentationibus digesta, perfidorum verborum ibi stramina incomposito calamo legebantur. Hoc catholica Ecclesia nunquam credidit, nunquam docuit, nunquam male credentibus assensum præbuit... Adoptivum eum Filium, quasi purum hominem, calamitati humanæ subjectum et, quod pudet dicere, servum eum, impii et ingrati tantis beneficiis, liberatorem nostrum non pertimescitis venenosa fauce susurrare... Nam etsi in umbra prophetiæ dictus est servus, propter servilis formæ conditionem, quam sumpsit ex Virgine. — *Symbolum fidei a Leone IX, et confessio fidei Michael. Paleologi, in Concil. Lugdune si, vide supra, quæst. 2, art. 1. — Nota etiam hæc verba Concil. Tol tani II.* Neque Jesus etiam Spiritus Sancti Filius, aut suus etiam Filius credi aut intelligi potest.

Cfr. de Adoptianismo. — Opera Etherii episc. Uxamensis, et Beati. presbyteri ; Paulinus Aquileiensis. qui contra Felicem conscripsit tres libros ; Alcuinus, libri *contra Felicem* et *contra Elipandum* ; Eginhardus, *Annales*, anno 792 ; Sigebertus *in Chronico* ; Natalis Alexander, *in Hist.* ; Baronius, cum annotat. Pagi ; Fabricius, *Bibliot. med. æv.* ; *Hist. littér. de la France*, tome 4.

(1) Vulgata omittit *Jesu Christo*.

naturam. Dictum est autem supra, art. præc., quod filiatio adoptionis est participata similitudo filiationis naturalis. Non autem recipitur aliquid dici participative, quod per se dicitur. Et ideo **Christus, qui est Filius Dei naturalis, nullo modo potest dici filius adoptivus.** Secundum autem illos qui ponunt in Christo duas personas vel duas hypostases, seu duo supposita, nihil rationabiliter prohiberet Christum hominem dici filium adoptivum.

Ad primum ergo dicendum quod sicut filiatio non proprie convenit naturæ, ita nec adoptio. Et ideo cum dicitur quod carnis humilitas adoptatur, impropria est locutio ; et accipitur ibi adoptatio pro unione humanæ naturæ ad personam Filii.

Ad secundum dicendum quod similitudo illa Augustini est intelligenda quantum ad principium, quia scilicet sicut sine meritis quilibet homo habet ut sit Christianus, ita iste homo sine meritis habuit ut esset Christus. Est tamen differentia quantum ad terminum, quia scilicet Christus per gratiam unionis est filius naturalis, alius autem per gratiam habitualem est filius adoptivus. Gratia autem habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptivum ; sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, secundum illud Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis.*

Ad tertium dicendum quod esse creaturam, et etiam servitus, vel subjectio ad Deum, non solum respicit personam, sed etiam naturam : quod non potest dici de filiatione. Et ideo non est similis ratio.

QUÆSTIO XXIV

DE PRÆDESTINATIONE CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de prædestinatione Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Christus sit prædestinatus ; 2° utrum sit prædestinatus secundum quod homo ; 3° utrum ejus prædestinatio sit exemplar nostræ prædestinationis ; 4° utrum sit causa prædestinationis nostræ.

QUÆST. 24. — Quamvis prædestinatio conveniat Christo secundum humanitatem, quæ est ejusdem rationis in Christo et in nobis, tamen prædestinatio est diversæ rationis, ut dicitur hic art. 1, ad 1. Et ratio est, quia prædestinatio nostra est ad filiationem adoptivam ; prædestinatio vero Christi est ad filiationem naturalem. Et ideo quamvis in 1 Parte, quæst. 23 egerit de prædestinatione hominum, hic necessarium erat agere de prædestinatione, secundum proprium ejus, et ut differt a prædestinatione aliorum. In duobus primis art. agit de illa secundum se, et in duobus ultimis, de illa per comparationem ad aliorum prædestinationem (Joann. a S. Thoma).

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christo conveniat prædestinatum esse.

1 Sent., dist. 40, quæst. 2, corp., fin., et ad 5, et 3. dist. 7, quæst. 3, art. 2, quæst. 2 et 3, et 4 Cont., cap. 9 ; et Rom, 1, lec. 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non conveniat prædestinatum esse. Terminus enim prædestinationis videtur esse adoptio filiorum, secundum illud Ephes. 1, 5 : *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum.* Sed Christo non convenit esse filium adoptivum, ut dictum est quæst. præc., art. 4. Ergo Christo non convenit prædestinatum esse.

2. Præterea, in Christo duo est considerare, scilicet naturam humanam et personam. Sed non potest dici quod Christus sit prædestinatus ratione humanæ naturæ, quia hæc est falsa : *Humana nanatura est Filii Dei;* similiter etiam neque ratione personæ, quia illa persona non habet ex gratia quod sit Filius Dei, sed ex natura : prædestinatio autem est eorum quæ sunt ex gratia, ut in prima parte dictum est, quæst. 23, art. 1 et 5. Ergo Christus non est prædestinatus Filius Dei.

3. Præterea, sicut illud quod est factum, non semper fuit, ita et illud quod est prædestinatum, eo quod prædestinatio antecessionem quamdam importat. Sed quia Christus semper fuit Deus et Filius Dei, non proprie dicitur quod homo ille sit factus Filius Dei. Ergo pari ratione non debet dici quod Christus sit prædestinatus Filius Dei.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 1, 4, de Christo loquens : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 23, art. 1 et 5, prædestinatio proprie accepta est quædam divina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei sunt fienda in tempore. Est autem hoc in tempore factum per gratiam unionis a Deo ut homo esset Deus, et Deus esset homo. Nec potest dici quod Deus ab æterno non præordinaverit hoc se facturum in tempore, quia sequeretur quod divinæ menti aliquid de novo accideret. Et ideo **oportet dicere quod ipsa unio naturarum in persona Christi cadat sub æterna Dei prædestinatione : et ratione hujus Christus dicitur esse prædestinatus.**

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus ibi loquitur de prædestinatione qua nos prædestinamur, ut simus filii adoptivi. Sicut autem Christus

---

ART. 1. — Sic loquitur Concil. Tolet. XI : « Hic tamen pro eo quod de Deo Patre sine initio prodiit, natus tantum, nam neque factus, neque prædestinatus accipitur ; per hoc tamen quod de Maria Virgine natus est, et natus, et factus, et prædestinatus esse credendus est. »

Praedestinatio est: transmissio creaturae rationalis ad finem vitae aeternae in sua substantia considerata (Boetius)

singulari modo præ aliis est Dei Filius naturalis, ita quodam singulari modo est prædestinatus.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicitur in Glossa ord. sup. illud : *Qui prædestinatus est Filius* (et est Augustini, lib. de Prædest. Sanct., cap. 15, a med.), Rom. 1, quidam dixerunt prædestinationem intelligendam esse de natura, non de persona, quia scilicet humanæ naturæ facta est hæc gratia, ut uniretur Filio Dei in unitate personæ. Sed secundum hoc locutio Apostoli est impropria, propter duo : — Primo quidem ratione communi ; non enim dicimus naturam alicujus prædestinari, sed ipsum suppositum, quia prædestinari est dirigi in salutem ; quod quidem est suppositi agentis propter beatitudinis finem. — Secundo ratione speciali, quia esse Filium Dei non convenit humanæ naturæ. Est enim hæc falsa : *Humana natura est Filius Dei,* nisi forte quis velit sic exponere extorta expositione : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute,* id est, prædestinatum est ut humana natura uniretur Filio Dei in persona. Relinquitur ergo quod prædestinatio attribuatur personæ Christi, non quidem secundum se, vel secundum quod subsistit in divina natura, sed secundum quod subsistit in humana natura. Unde cum dixisset Apostolus : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem,* subjunxit *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute,* ut daret intelligere quod secundum hoc quod est *factus ex semine David secundum carnem,* est prædestinatus *Filius Dei in virtute ;* quamvis enim sit naturale illi personæ secundum se consideratæ quod sit Filius Dei in virtute, non tamen est ei naturale secundum humanam naturam, secundum quam hoc ei convenit per gratiam unionis.

Ad tertium dicendum quod Origenes super epistolam ad Rom., cap. 1, dicit hanc esse litteram Apostoli : *Qui destinatus* (1) *est Filius Dei in virtute,* ita quod non designetur aliqua antecessio : et sic nihil habet difficultatis. Alii vero antecessionem, quæ designatur in hoc participio *prædestinatus,* referunt non ad id quod est esse Filium Dei, sed ad ejus manifestationem, secundum illum consuetum modum loquendi in Scripturis, quo res dicuntur fieri quando innotescunt ; ut sit sensus, quod Christus prædestinatus est manifestari Filius Dei. Sed sic non proprie prædestinatio accipitur, nam aliquis dicitur proprie prædestinari, secundum quod dirigitur in finem beatitudinis : beatitudo autem Christi non dependet ex nostra cognitione. Et ideo melius dicendum est quod illa antecessio quam importat hoc participium *prædestinatus,* non refertur ad personam secundum seipsam, sed ratione humanæ naturæ, quia scilicet persona illa etsi ab æterno fuerit Filius Dei, hoc tamen non fuit semper quod subsistens in natura humana fuerit Filius Dei. Unde Augustinus dicit in lib. de Prædest. sanct., cap. 15, a med. : *Prædestinatus est Jesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset tamen in virtute Filius Dei.* Et est considerandum quod licet hoc participium *prædestinatus* importet antecessionem, sicut et hoc participium *factus,* aliter tamen et aliter. Nam fieri pertinet ad ipsam rem, secundum quod in se est ; prædestinari autem pertinet ad aliquem, secundum quod est in apprehensione alicujus præordinantis. Id autem quod subest alicui formæ et naturæ secundum rem, potest apprehendi, vel prout est sub forma illa, vel etiam absolute. Et quia absolute non convenit personæ Christi quod incœperit esse Filius Dei, convenit autem ei, secundum quod intelligitur, vel apprehenditur ut in natura humana existens, quia scilicet hoc aliquando incœpit esse quod in natura humana existens esset Filius Dei ; ideo magis hæc est vera : *Christus est prædestinatus Filius Dei,* quam ista : *Christus est factus Filius Dei.*

(1) Ita cum Origene editi passim. — Al., cum cod. Alcan., *prædestinatus.*

Articulus II

Utrum hæc sit falsa : « Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei ».

3 Sent., dist. 10, quæst. 1, art. 1, quæst. 2 ; et 4 Cont., cap. 9.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei.* Hoc enim est unusquisque secundum aliquod tempus, quod est prædestinatus esse, eo quod prædestinatio Dei non fallitur. Si ergo Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei, videtur sequi quod sit Filius Dei, secundum quod homo. Hoc autem est falsum. Ergo et primum.

2. Præterea, illud quod convenit Christo, secundum quod est homo, convenit cuilibet homini, eo quod ipse est unius speciei cum aliis hominibus. Si ergo Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei, sequeretur quod cuilibet homini hoc conveniat. Hoc autem est falsum. Ergo et primum.

3. Præterea, hoc ab æterno prædestinatur quod

Art. 2. — In corpore explicat quomodo in hac singulari prædestinatione Christi, reperiantur aliæ duæ conditiones necessario requisitæ ad prædestinationem, ut sit vera et propria prædestinatio. 1°. Quod effectus subsequatur prædestinationem tanquam quid temporale : 2°. quod sit donum Dei gratuitum. Et utraque conditio verificatur in Christo, ratione naturæ humanæ, quia non semper fuit unita Verbo, sed incepit in tempore, et quia per gratiam est ei collatum ut Filio Dei in persona uniretur. — In Concil. Toletano XI legitur in professione fidei : « Christum non factum nec prædestinatum esse » ; sed, prout legenti contextum patet, hæc sunt dicta de Christo secundum quod est Deus (art. præc.).

est aliquando fiendum in tempore. Sed magis hæc est vera : *Filius Dei factus est homo,* quam ista : *Homo factus est Filius Dei,* ut supra habitum est, quæst. 16, art. 6 et 7. Ergo magis hæc est vera : *Christus, secundum quod est Filius Dei, prædestinatus est esse homo,* quam e converso : *Christus, secundum quod est homo, est prædestinatus esse Filius Dei.*

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Prædest. Sanct., cap. 15, circ. med. : *Ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est Dei Filius, prædestinatum esse dicimus.*

RESPONDEO dicendum quod in prædestinatione duo possunt considerari : — unum quidem ex parte ipsius prædestinationis æternæ, et secundum hoc importat antecessionem quamdam respectu ejus quod sub prædestinatione cadit. — Alio modo potest considerari secundum effectum temporalem, qui quidem est aliquod gratuitum Dei donum. Dicendum est ergo quod secundum utrumque istorum attribuitur prædestinatio Christo ratione solius humanæ naturæ. Nam humana natura non semper fuit Verbo unita; et ei etiam hoc per gratiam est collatum ut Filio Dei in persona uniretur. Et ideo **solum ratione humanæ naturæ prædestinatio competit Christo.** Unde Augustinus dicit in libro de Prædest. Sanct., loc. cit. : *Prædestinata est ista humanæ naturæ tanta et tam excelsa et summa subvectio, ut quo attolleretur altius non haberet.* Hoc autem dicimus convenire alicui, secundum quod homo, quod ei convenit ratione humanæ naturæ. **Et ideo dicendum quod Christus secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei.**

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur : *Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei,* hæc determinatio, *secundum quod homo,* potest referri ad actum significatum per participium dupliciter : — Uno modo ex parte ejus quod materialiter cadit sub prædestinatione, et hoc modo est falsa; est enim sensus, quod prædestinatum sit ut Christus, secundum quod homo, sit Filius Dei; et in hoc sensu procedit objectio. — Alio modo potest referri ad ipsam propriam rationem actus, prout scilicet prædestinatio importat in sui ratione antecessionem et effectum gratuitum. Et hoc modo convenit Christo ratione humanæ naturæ, ut dictum est in corp. Et secundum hoc dicitur prædestinatus, secundum quod homo.

Ad secundum dicendum quod aliquid potest convenire alicui homini ratione humanæ naturæ dupliciter : — Uno modo sic quod humana natura sit causa illius, sicut esse risibile convenit Socrati ratione humanæ naturæ, ex cujus principiis causatur : et hoc modo prædestinari non convenit nec Christo, nec alteri homini ratione humanæ naturæ. Et in hoc sensu procedit objectio. — Alio modo dicitur convenire aliquid alicui ratione humanæ naturæ, cujus humana natura est susceptiva : et sic dicimus Christum esse prædestinatum ratione humanæ naturæ, quia prædestinatio refertur ad exaltationem humanæ naturæ in ipso, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. de Prædest. Sanct., loc. sup. cit., *ipsa est illa ineffabiliter facta hominis a Deo Verbo susceptio singularis, ut Filius Dei et hominis simul, et filius hominis propter susceptum hominem, et Filius Dei propter suscipientem unigenitum Deum veraciter et proprie diceretur.* Et ideo quia illa susceptio sub prædestinatione cadit, tanquam gratuita, utrumque potest dici, scilicet quod et Filius Dei prædestinatus sit esse homo, et filius hominis prædestinatus sit esse Filius Dei. Quia tamen gratia non est facta Filio Dei ut esset homo, sed potius humanæ naturæ ut Filio Dei uniretur, magis proprie potest dici quod Christus, secundum quod homo, est prædestinatus esse Filius Dei, quam quod Christus, secundum quod Filius Dei, sit prædestinatus esse homo.

ARTICULUS III

Utrum prædestinatio Christi sit nostræ prædestinationis exemplar.

3 Sent., dist. 10, quæst. 3, art. 3; et Rom. 1, lect. 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod prædestinatio Christi non sit exemplar nostræ prædestinationis. Exemplar enim præexistit exemplato. Nihil autem præexistit æterno. Cum igitur prædestinatio nostra sit æterna, videtur quod prædestinatio Christi non sit exemplar nostræ prædestinationis.

2. Præterea, exemplar ducit in cognitionem exemplati. Sed non oportuit quod Deus duceretur in cognitionem nostræ prædestinationis ex aliquo alio, cum dicatur Rom. 8, 29 : *quos præscivit, hos prædestinavit* (1). Ergo prædestinatio Christi non est exemplar nostræ prædestinationis.

3. Præterea, exemplar est conforme exemplato. Sed alterius rationis videtur esse prædestinatio Christi quam prædestinatio nostra, quia nos prædestinamur in filios adoptionis; Christus autem *est prædestinatus Filius Dei in virtute,* ut dicitur Rom. 1, 4. Ergo ejus prædestinatio non est exemplar nostræ prædestinationis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Prædest. Sanct., cap. 15 : *Est præclarissimum lumen prædestinationis, et gratiæ ipse Salvator, ipse mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Dicitur autem lumen prædestinationis et gratiæ, in quantum per ejus prædestinationem et gratiam manifestatur nostra prædestinatio; quod videtur

(1) Vulgata : *et prædestinavit.*

ad rationem exemplaris pertinere. Ergo prædestinatio Christi est exemplar nostræ prædestinationis.

RESPONDEO dicendum quod prædestinatio dupliciter potest considerari : — Uno modo **secundum ipsum actum prædestinantis, et sic prædestinatio Christi non potest dici exemplar nostræ prædestinationis :** uno enim modo et eodem actu æterno prædestinavit Deus nos et Christum. — Alio modo potest prædestinatio considerari **secundum illud ad quod aliquis prædestinatur; quod est prædestinationis terminus et effectus : et secundum hoc prædestinatio Christi est exemplar nostræ prædestinationis.** Et hoc dupliciter : *Primo* quidem quantum ad bonum ad quod prædestinamur : ipse enim est prædestinatus ad hoc quod esset Dei Filius naturalis : nos autem prædestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis. Unde dicitur Rom. 8, 29 : *Quos præscivit, hos prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui. Alio* modo quantum ad modum consequendi istud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo est manifestissimum, quia natura humana in Christo nullis suis præcedentibus meritis est unita Filio Dei : et de plenitudine gratiæ ejus nos omnes accepimus, ut dicitur Joan. 1, 16.

Ad primum ergo dicendum quod illa ratio procedit ex parte illius actus prædestinantis.

Et similiter dicendum est *ad secundum.*

Ad tertium dicendum quod non est necessarium quod exemplatum exemplari quantum ad omnia conformetur ; sed sufficit quod exemplatum aliqualiter imitetur suum exemplar.

ARTICULUS IV

Utrum prædestinatio Christi sit causa nostræ prædestinationis.

3 Sent., dist. 10, quæst. 3, art. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod prædestinatio Christi non sit causa nostræ prædestinationis. Æternum enim non habet causam. Sed prædestinatio nostra est æterna. Ergo prædestinatio Christi non est causa nostræ prædestinationis.

2. Præterea, illud quod dependet ex simplici Dei voluntate non habet aliam causam nisi Dei voluntatem. Sed prædestinatio nostra ex simplici voluntate Dei dependet ; dicitur enim Ephes. 1, 2 : *Prædestinati secundum propositum ejus qui omnia operatur* (1) *secundum consilium voluntatis suæ.* Ergo prædestinatio Christi non est causa nostræ prædestinationis.

3. Præterea, remota causa, removetur effectus. Sed remota prædestinatione Christi, non removetur nostra prædestinatio, quia etiamsi Filius Dei non incarnaretur, erat alius modus possibilis nostræ salutis, ut Augustinus dicit in lib. 13 de Trinit., cap. 10, a princ. Prædestinatio ergo Christi non est causa nostræ prædestinationis.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 1, 5 : *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum.*

RESPONDEO dicendum quod **si consideretur prædestinatio secundum ipsum prædestinationis actum, prædestinatio Christi non est causa nostræ prædestinationis,** cum uno et eodem actu Deus prædestinaverit ipsum et nos. — **Si autem consideretur prædestinatio secundum terminum prædestinationis, sic prædestinatio Christi est causa nostræ prædestinationis.** Sic enim Deus præordinavit nostram salutem, ab æterno prædestinando, ut per Jesum Christum compleretur. Sub prædestinatione enim æterna non solum cadit id quod est fiendum in tempore, sed etiam modus et ordo secundum quem est complendum in tempore.

Ad primum ergo et *secundum* dicendum quod rationes illæ procedunt de prædestinatione secundum prædestinationis actum.

Ad tertium dicendum quod si Christus non fuisset incarnandus, Deus præordinasset homines salvari per aliam causam. Sed quia præordinavit incarnationem Christi, simul cum hoc præordinavit ut esset nostræ salutis causa.

ART. 4. — Ex cap. 7, sess. 6, Concil. Trident., habetur Christum justificationem nostram nobis meruisse ; quod etiam veritatem habet de omnibus prædestinationis nostræ effectibus, sive de omnibus bonis salutaribus, quæ prædestinatis conferuntur.

(1) Vulgata :... *Qui operatur omnia...*

QUÆSTIO XXV

DE ADORATIONE CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de his quæ pertinent ad Christum in comparatione ad nos : — et primo, de adoratione Christi, qua scilicet nos eum adoramus; — secundo, de hoc quod est mediator noster ad Deum.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum una et eadem adoratione sit adoranda divinitas Christi, et ejus humanitas; 2° utrum caro Christi sit adoranda adoratione latriæ; 3° utrum adoratio latriæ sit exhibenda imagini Christi ; 4° utrum sit exhibenda cruci Christi; 5° utrum sit exhibenda matri ejus; 6° de adoratione reliquiarum sanctorum.

Articulus primus

Utrum una et eadem adoratione sit adoranda divinitas Christi et ejus humanitas.

Infr., quæst. 56, art. 3, corp., fin., et ad 1; et 3 Sent., dist. 9, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et dist. 39, art. 1, ad 4; et Ver. quæst. 29, art. 4, ad 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non eadem adoratione adoranda sit humanitas Christi et ejus divinitas. Divinitas enim Christi (1) est adoranda adoratione quæ est communis Patri et Filio : unde dicitur Joan. 5, 23 : *Omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Sed humanitas Christi non est communis ei et Patri. Ergo non eadem adoratione adoranda est humanitas Christi et ejus divinitas.

2. Præterea, honor est proprie præmium virtutis, ut Philosophus dicit in 4 Ethic., cap. 3, circ. med. Meretur autem virtus suum præmium per actum. Cum igitur in Christo sit alia operatio divinæ et humanæ naturæ, ut supra habitum est, quæst. 19, art. 1, videtur quod alio honore sit veneranda humanitas Christi, et alio ejus divinitas.

3. Præterea, anima Christi, si non esset Verbo unita, esset veneranda propter excellentiam sapientiæ et gratiæ quam habet. Sed nihil dignitatis est ei subtractum per hoc quod est unita Verbo. Ergo natura humana in Christo est quadam propria adoratione veneranda, præter venerationem quæ exhibetur divinitati ipsius.

— Sed contra est quod in capitulis quintæ synodi (scilicet Constantinopol. 2, gener. 5, collat. 8, can. 9), sic legitur : *Si quis in duabus naturis adorari dicit Christum, ex quo duæ adorationes introducuntur, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adorat, sicut ab initio Dei Ecclesiæ traditum est, talis anathema sit.*

Respondeo dicendum quod in eo qui honoratur, duo possumus considerare, scilicet eum cui honor exhibetur, et causam honoris. Proprie autem honor exhibetur toti rei subsistenti. Non enim dicimus quod manus hominis honoretur, sed quod homo honoretur : et si quandoque contingat quod dicatur honorari manus vel pes alicujus, hoc non dicitur ea ratione quod hujusmodi partes secundum se honorentur, sed quia in istis partibus honoratur totum : per quem etiam modum aliquis homo potest honorari in aliquo exteriori, puta in veste, aut in imagine, aut in nuntio. Causa autem honoris est id ex quo ille qui honoratur, habet aliquam excellentiam. Nam honor est reverentia alicui exhibita propter sui excellentiam, ut in secunda parte dictum est, 2-2, quæst. 103, art 1. Et ideo si in uno homine sint plures causæ honoris, puta prælatio, scientia et virtus ; erit quidem illius hominis unus honor ex parte ejus qui honoratur, plures tamen secundum causas honoris : homo enim est qui honoratur et propter scientiam, et propter virtutem.

Sic ergo cum in Christo sit tantum una persona divinæ et humanæ naturæ, et etiam una hypostasis et unum suppositum ; **est quidem ejus una adoratio, et unus honor ex parte ejus qui adoratur ; sed ex parte causæ qua honoratur, possunt dici esse plures adorationes,** ut scilicet alio honore honoretur propter sapientiam increatam, et alio propter sapientiam creatam. Si autem ponerentur in Christo plures personæ, seu hypostases, sequeretur quod simpliciter essent plures adorationes. Et hoc est quod in synodis reprobatur : dicitur enim in capitulis Cyrilli (habetur in ejus epist. ad Nestor., in concil. Ephes. gener. III, part. 1, cap. 26) : *Si quis audet dicere assumptum hominem coadorari oportere Deo Verbo, quasi alterum alteri, et non potius una adoratione honorificat Emmanuelem, secundum quod Verbum caro factum est, anathema sit.*

Ad primum ergo dicendum quod in Trinitate

Art. 1. — Titulus non de qualitate, sed de identitate, vel diversitate adorationis quærit, an scilicet una eademque adoratio, qualiscumque sit illa, terminetur ad Christi humanitatem, quæ ad illius terminatur divinitatem. Et est ratio dubii hujus, usus Ecclesiæ et decretum Synodi V, quod in littera affertur. Hæc materia tractatur in 3 Sent. dist. 9.— Notandum quod licet concedat posse dici plures adorationes ex parte causæ, non tamen concedit plures adorationes simpliciter, sed unam ex pluribus causis. — Una adoratio simpliciter debetur Christo propter personæ unitatem : hoc est de fide.

De erroribus. — *Apollinaristæ* et *Eutychiani* docuerunt, unam quidem Christo adorationem tribuendam; at id asseruerunt, ducti eo principio de confusione naturarum in Christo. *Nestoriani* vero, etsi Christum ut hominem quoque latriæ cultu adorandum esse autumarent, duas tamen adorationes, quarum altera seorsim Dei Verbo, altera seorsim homini exhiberetur, introduxerunt, ideo, quia duas in Christo distinguebant personas. *Wiclefus* autem Christum hominem, etiam a Verbo sejunctum, eadem, qua Verbum, adoratione colendum esse affirmabat. *Sociniani*, qui negant Christi divinitatem, in duas partes divisi sunt : alii, *adorantes*, putant cultu latriæ Christum esse adorandum eo quod tanquam legatus, referat personam Dei; alii autem, *non adorantes*, recusant Christo ejusmodi cultum. *Jansenistæ* et *synodus Pistoriensis* impugnarunt cultum sacratissimi cordis Jesu.

S. Script. — Matth. 2, 11 et 28, 17; Joan. 9, 38; Philip. 2, 10; Hebr. 1, 6.

Definit. Eccles. — *Concil. Ephes. can. 8; Concil. œcumenicum V, Constantinopol. can 9 et 12; Vide supra quæst. 1, pag. 3, etc. In 5 actione ejusdem concil V, legitur :* Cum adoratur, non separatur humanitas a divinitate, sed utraque ut unum adoratur latria. — *Vide Concil. Nicen. et Ephes., art. seq.— Huc referri possunt etiam quæ Concil. Trident. definivit, sess. 13, can. 6, de adoranda S. Eucharistia.*

Cfr. pro hoc et seq. articulo. — Suarez super hanc quæst.; Sylvius; Petavius, lib. 15; Vasquez, disput. 95; Lugo, disp. 53; S. August. *de Civitate Dei*, lib. 10, et in *Psalm.* 98; S. Athanas. lib. 1 *de Incarnat.*; Gerdil, *Animadvers. in notas Feller*, § 11.

(1) Ita post Theologos editi omnes. Mss. et editi veteres, *est adoranda, quia est communis.* Garcia, *est adoranda eadem adoratione, quia est.* — Madalena Mss. retinendum censet, tantum mutato *quia* in *qua*, id est, *quatenus.*

sunt tres qui honorantur, sed est una causa honoris : in mysterio autem incarnationis est e converso. Et ideo alio modo est unus honor Trinitatis, et alio modo est unus honor Christi.

Ad secundum dicendum quod operatio non est quæ honoratur, sed est ratio honoris. Et ideo per hoc quod in Christo sunt duæ operationes, non ostenditur quod sint duæ adorationes, sed quod sint duæ adorationis causæ.

Ad tertium dicendum quod anima Christi, si non esset unita Dei Verbo, esset id quod est principalissimum in homine illo : et ideo ei præcipue deberetur honor, quia homo est id quod est potissimum in eo. Sed quia anima Christi est unita personæ digniori, illi personæ præcipue debetur honor cui anima Christi unitur. Nec per hoc tamen diminuitur dignitas animæ Christi, sed augetur, ut etiam supra dictum est, quæst. 2, art. 2, ad 2.

Articulus II

Utrum humanitas Christi adoranda sit adoratione latriæ.

3 Sent., dist. 9, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et quæst. 4, ad 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod humanitas Christi non sit adoranda adoratione latriæ, quia super Ps. 98 : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*, dicit Glossa (ord. vetus Ms.) : *Caro a Verbo Dei assumpta sine impietate adoratur a nobis, quia nemo carnem ejus spiritualiter manducat, nisi prius adoret; non illa dico adoratione quæ latria est, quæ soli Creatori debetur.* Caro autem Christi est pars humanitatis. Ergo humanitas Christi non est adoranda adoratione latriæ.

2. Præterea, cultus latriæ nulli creaturæ debetur : ex hoc enim reprobantur gentiles, quod *coluerunt et servierunt creaturæ*, ut dicitur Rom. 1, 25. Sed humanitas Christi est creatura. Ergo non est adoranda adoratione latriæ.

3. Præterea, adoratio latriæ debetur Deo in recognitionem maximi dominii, secundum illud Deuteron. 6, 13 : *Dominum Deum tuum adorabis* (1), *et illi soli servies.* Sed Christus, secundum quod est homo, est minor Patre. Ergo humanitas ejus non est adoratione latriæ adoranda.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 3 : *Adoratur autem caro Christi incarnato Verbo Deo, non propter seipsam, sed propter unitum ei secundum hypostasim Verbum Dei.* Et super illud Psal. 98 : *Adorate scabellum pedum ejus*, dicit Glossa (ord. August.) : *Qui adorat corpus Christi, non terram intuetur, sed illum potius cujus scabellum est, in cujus honore scabellum adorat.* Sed Verbum incarnatum adora-

---

Art. 2. — Quod Christi humanitas sit adoranda, est de fide. — Quod attinet ad partem hujus art. posteriorem, eorum sententia nobis probatur, qui Auctorem sic explicant, ut dicere voluerit, quod si mente concipiamus carnem Christi separatam a Verbo (qualis nec est, nec unquam erit) tum, ea conditione posita, nec esse adorandam latria, sed inferiori quadam veneratione, scilicet hyperduliæ, propter donorum quibus adornatur excellentiam (nota resp. ad 1). Verum an liceat, et omnino an hoc sit practicandum, ut eadem persona propter duas naturas duabus adorationibus adoretur, non affirmat, ut quidam putant, sed magis negat. Vide resp. ad 1 (Sylvius). — In fine corp. dicit latriam deberi Patri propter deitatem, et duliam propter dominium quo gubernat creaturam; quod non sic est intelligendum quasi Deus Pater duplici cultu specie distincto debeat adorari, superiori, latriæ ut Deus, inferiori duliæ, ut Dominus; dulia enim hic non sumitur pro specie distincta contra latriam, sed pro dulia communiter sumpta ad species duliæ et latriæ, sicut dispositio est genus ad dispositionem et habitum. Sed sensus est, quod licet Patri, ut Deus est, conveniat cultus latriæ, qui est ipsi soli proprius, etiam quoad nomen, quia præter illum nullus est Deus aut Creator, ipsi tamen ut domino conveniat etiam cultus duliæ, qui licet sit supremus, et in re a latria indistinctus, convenit tamen quoad nomen cum cultu exhibito creaturis quæ participant de dominio. Hoc autem exemplum adfert D. Thomas, non ut demonstrativum assertionis suæ, quod persona Christi possit duplici adoratione latriæ et duliæ adorari, sed ut monstraretur aliqua consonantia hujus veritatis, in eo quod aliquid quasi simile contingeret in persona Patris, sicque tolleret admirationem circa assertum de duplici adoratione personæ Christi (Cajetanus et Billuart).

Definit. Eccles. — Proposit. synodi Pistoriensis damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei ». De adoranda humanitate Christi. 61. Propositio, quæ asserit « adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem, fore semper honorem divinum datum creaturæ »; quatenus per hoc verbum *directe* intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur, non quidem propter se et tanquam nuda caro, sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturæ, et non potius una eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur ; ex concil. Constantinop. V. gen. can. 9, falsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus præstito ac præstando detrahens et injuriosa. 62. Doctrina, quæ devotionem erga sacratissimum Cor Jesu rejicit inter devotiones, quas notat velut novas, erroneas aut saltem periculosas ; intellecta de hac devotione, qualis est ab Apostolica Sede probata : falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa. 63. Item, in eo, quod cultores Cordis Jesu hoc etiam nomine arguit, quod non advertant, sanctissimam carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione aut præcisione a divinitate adorari non posse cultu latriæ ; quasi fideles Cor Jesu adorarent cum separatione vel præcisione a divinitate, dum illud adorant ut est cor Jesu, cor nempe personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exsangue corpus Christi in triduo mortis sine separatione aut præcisione a divinitate adorabile fuit in sepulchro : captiosa, in fideles Cordis Christi cultores injuriosa. — *Nota etiam verba Synodi I Nicæni, relata in Concil. Ephes. part. 3, cap. 6 :* Confitemur D. N. Jesum Christum totum adorabilem etiam cum corpore sed non secundum corpus adorabilem ; totum adorantem etiam cum divinitate, sed non secundum divinitatem adorantem; totus quippe ergo est Deus etiam cum corpore, non secundum corpus ; totus adorandus etiam cum corpore, non propter corpus.

(1) Vulgata ibi, *timebis.* Matth. 4, 10, *adorabis.*

tur adoratione latriæ. Ergo et corpus ejus, sive ejus humanitas.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., honor adorationis proprie debetur hypostasi subsistenti; tamen ratio honoris potest esse aliquid non subsistens, propter quod honoratur persona cui illud inest. Adoratio igitur humanitatis Christi dupliciter potest intelligi : — Uno modo **ut sit ejus sicut rei adoratæ ;** et sic adorare carnem Christi nihil est aliud quam adorare Verbum Dei incarnatum; sicut adorare vestem regis nihil est aliud quam adorare regem vestitum. **Et secundum hoc adoratio humanitatis Christi est adoratio latriæ.** — Alio modo potest intelligi **adoratio humanitatis Christi quæ fit ratione humanitatis Christi perfectæ omni munere gratiarum, et sic adoratio humanitatis Christi non est adoratio latriæ, sed adoratio duliæ,** ita scilicet quod una et eadem persona Christi adoretur adoratione latriæ propter suam divinitatem, et adoratione duliæ propter perfectionem humanitatis. Nec hoc est inconveniens, quia ipsi Deo Patri debetur honor latriæ propter Deitatem, et honor duliæ propter dominium quo gubernat creaturam. Unde super illud Psal. 7 : *Domine, Deus meus, in te speravi*, dicit Glossa interl. : *Dominus omnium per potentiam, cui debetur dulia; Deus omnium per creationem, cui debetur latria.*

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa non est sic intelligenda, quasi seorsum adoretur caro Christi ab ejus divinitate; hoc enim posset contingere solum hoc modo, si esset alia hypostasis Dei et hominis. Sed quia ut Damascenus dicit, loc. sup. cit., *si dividas sublilibus intelligentiis, quod videtur, ab eo quod intelligitur, inadorabilis est ut creatura*, scilicet adoratione latriæ; et tunc sic intellectæ, ut separatæ a Dei Verbo, deberetur ei adoratio duliæ, non cujuscumque, puta quæ communiter exhibetur aliis creaturis, sed cujusdam excellentioris, quam hyperduliam vocant.

Et per hoc etiam patet responsio *ad secundum* et *tertium*, quia adoratio latriæ non exhibetur humanitati Christi ratione sui ipsius, sed ratione Divinitatis, cui unitur, secundum quam Christus non est minor Patre.

ARTICULUS IIH

Utrum imago Christi sit adoranda adoratione latriæ.

2-2, quæst. 81, art. 3, ad 3, et quæst. 49, art. 1, ad 2, et inf., art. 4, corp., et art. 5, ad 2; et 3 Sent., dist. 9, quæst. 1, art 2, quæstiunc. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod, imago Christi non sit adoranda adoratione latriæ. Dicitur enim Exod. 20, 4 : *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem.* Sed nulla adoratio est facienda contra Dei præceptum. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latriæ.

2. Præterea, operibus gentilium non debemus

ART. 3. — *Imago*, ait S. Damascenus, est similitudo seu effigies quæ illum in se cujus imago est exprimit. Ab imitando dicitur. Differt ab idolo, quod imago sit rei vere subsistentis ad eam repræsentandam expressa similitudo : *idolum* vero est simulacrum repræsentans id, quod vel simpliciter non est, vel certe non est tale quale colitur. Idolum nihil est, ait Apostolus (1 Corint. 8), scilicet quantum ad formam seu naturam, quæ ab idololatris creditur ibi esse. *Simulacrum* dicitur a simulando, eo quod sit ficta repræsentatio : unde in S. litteris, simulacra ponuntur pro idolis. — In resp. ad 1. nota quæ dicuntur circa imagines Dei; vide infra, art. 6, proposit. damn. Synodi Pistoriensis.

De erroribus Iconoclastarum. — Judæi, Marcionitæ, Manichæi, Theopaschitæ olim bellum indixerunt imaginibus sacris, prout testatur Synodus VII, act. 1 et 5. Anno 726, vehementer contra sacras imagines excitata fuit persecutio ab imperatore Leone Isaurico, impellentibus judæis. Tunc plures christiani ipsi resistentes, exilio, verberibus et etiam morti condemnati sunt, inter quos eminet præcipue S. Germanus, patriarcha Constantinopolitanus. Gregorius II et Gregorius III romani pontifices, hanc hæresim damnaverunt successive in synodis Romæ congregatis. Leone mortuo, Constantinus Copronymus ejus filius et successor, bellum adversus sacras imagines ardentius excitavit. Sed tandem mortuis et Copronymo et Leone ipsius filio, pia imperatrix Irenes mater et tutela Constantini imperatoris decem tantum annis nati, cultum imaginum pro viribus restituit. Tunc ipsa et Tarasio Constantinop. patriarcha postulantibus, Adrianus I Papa, concilium generale Constantinopoli indixit (786); Sed ichonomachis militibus seditionem agentibus, in Nicæam urbem translatum est, ibique anno 787 Iconoclastæ fuerunt damnati. Postea, anno 814, recrudescit in Oriente bellum adversus sacras imagines, sub Leone Armeno, Michaele et Theophilo; tandem pia Theodora, quæ Augusta proclamata fuit, cum filio suo quatuor tantum annis nato, totum animum restituendis sacris imaginibus applicuit, quæ solemni ritu restitutæ sunt, anno 841, annua solemnitate, quæ *Orthodoxiæ* festum dicitur, in hujus restitutionis commemorationem instituta. Hos impios iconoclastas, sequentibus temporibus, imitati sunt Wiclefistæ circa annum 1373, et circa annum 1522 et sequentibus, Carlostadius, Zwingliani, Lutherani et Calvinistæ.

Definit. Eccles. — *Synod. VII œcumenica, Nicænum II* (787). *Definitio de sacris imaginibus:* Regiæ quasi continuati semitæ, sequentesque divinitus inspiratum sanctorum Patrum nostrorum magisterium, et catholicæ traditionem Ecclesiæ (nam Spiritus Sancti hanc esse novimus qui nimirum in ipsa inhabitat), definimus in omni certitudine ac diligentia, sicut figuram pretiosæ ac vivificæ crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas, tam quæ de coloribus et tessellis, quam quæ ex alia materia congruenter in sanctis Dei ecclesiis, et sacris vasis et vestibus, et in parietibus ac tabulis, domibus et viis: tam videlicet imaginem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quam intemeratæ dominæ nostræ Sanctæ Dei genitricis honorabiliumque angelorum, et omnium sanctorum simul et almorum virorum. Quanto enim frequentius per imaginalem formationem videntur, tanto, qui has contemplantur, alacrius eriguntur ad primitivorum earum memoriam et desiderium, ad osculum et ad honorariam his adorationem tribuendam, non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæcumque solam divinam naturam decet, impartiendam : ita ut istis, sicuti figuræ pretiosæ ac vivificæ crucis, et sanctis evangeliis, et reliquis sacris monumentis, incensorum et luminum oblatio ad harum honorem officiendum exhibeatur, quem-

communicare, ut Apostolus dicit Ephes. 5. Sed gentiles de hoc præcipue inculpantur, quod *commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*, ut dicitur Rom. 1, 23. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latriæ.

3. Præterea, Christo debetur adoratio latriæ ratione divinitatis, non ratione humanitatis. Sed imagini divinitatis ejus, quæ est animæ rationali impressa, non debetur adoratio latriæ. Ergo multo minus imagini corporali, quæ repræsentat humanitatem ipsius.

4. Præterea, nihil videtur esse in cultu divino faciendum, nisi quod est a Deo institutum : unde et Apostolus 1 ad Corinth. 11, 23, traditurus doctrinam de sacrificio Ecclesiæ, dicit : *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis.* Sed nulla traditio in Scriptura invenitur de adorandis imaginibus. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latriæ.

— Sed contra est quod Damascenus, lib. 4 orth. Fid., cap. 17, circ. princ., inducit Basilium dicentem : *Imaginis honor ad prototypum pervenit*, id est, exemplar; sed ipsum exemplar (scilicet Christus) est adorandum adoratione latriæ. Ergo et ejus imago.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Philosophus dicit in lib. de Memoria et Reminiscentia, cap. 2, circ. med., duplex est motus animæ in imaginem : — unus quidem in ipsam imaginem, secundum quod res quædam est ; — alio modo in imaginem, in quantum est imago alterius ; et inter hos duos motus est hæc differentia, quia primus motus, quo quis movetur in imaginem, ut est res quædam, est alius a motu qui est in rem ; secundus autem motus, qui est in imaginem, in quantum est imago, est unus et idem cum illo qui est in rem.

Sic ergo dicendum est quod **imagini Christi, in quantum est res quædam** (puta lignum sculptum vel pictum), **nulla reverentia exhibetur**, quia reverentia nonnisi rationali naturæ debetur. — Relinquitur ergo quod **exhibeatur ei reverentia solum in quantum est imago ; et sic sequitur quod eadem reverentia exhibeatur imagini Christi, et ipsi Christo.** Cum ergo Christus adoretur adoratione latriæ, consequens est quod ejus imago sit adoratione latriæ adoranda.

Ad primum ergo dicendum quod non prohibetur illo præcepto facere quamcumque sculpturam vel similitudinem, sed facere ad adorandum. Unde subdit : *Non adorabis ea, neque coles.* Et quia, sicut dictum est in corp. art., idem est motus in imaginem, et in rem, eo modo prohibetur adoratio imaginis quo prohibetur adoratio rei cujus imago est. Unde ibi intelligitur prohiberi adoratio imaginum, quas gentiles faciebant in venerationem deorum suorum, id est, dæmonum. Et ideo præmittitur : *Non habebis deos alienos coram me.* Ipsi autem vero Deo, cum sit incorporeus, nulla imago corporalis poterat poni, quia, ut Damascenus dicit, loc. sup. cit., *insipientiæ summæ est et impietatis figurare quod est divinum.* Sed quia in novo Testamento Deus factus est homo, potest in sui imagine corporali adorari.

Ad secundum dicendum quod Apostolus prohibet operibus infructuosis gentilium communicare ; communicare autem utilibus eorum operibus

---

admodum et antiquis piæ consuetudinis erat. Imaginis enim honor ad primitivum transit : et qui adorat imaginem, adorat in ea depicti subsistentiam. Sic enim robur obtinet sanctorum Patrum nostrorum doctrina, id est, traditio sanctæ Ecclesiæ, quæ a finibus usque ad fines terræ suscepit evangelium. Sic Paulum, qui Christo locutus est, et omnem divinum apostolicum cœtum et paternam sanctitatem exequimur tenentes traditiones, quas accepimus. Sic triumphales Ecclesiæ prophetice canimus hymnos : Gaude satis, filia Sion, prædica, filia Jerusalem : jucundare et lætare ex toto corde tuo. Abstulit Dominus a te injustitias adversantium tibi : redemit te de manu inimicorum tuorum. Dominus rex in medio tui : non videbis mala ultra, et pax in te tempus æternum. Eos ergo, qui audent aliter sapere aut docere, aut secundum scelestos hæreticos ecclesiasticas traditiones spernere et novitatem quamlibet excogitare vel projicere aliquid ex his, quæ sunt ecclesiis deputata, sive evangelium, sive figuram crucis, sive imaginalem picturam, sive sanctas reliquias martyris ; aut excogitare prave aut astute ad subvertendum quidquam ex legitimis traditionibus Ecclesiæ catholicæ ; vel etiam quasi communibus uti sacris vasis aut venerabilibus monasteriis : si quidem episcopi aut clerici fuerint, deponi præcipimus ; monachos autem vel laicos a communione segregari. *Ibidem, in sessione autem* 8 : Credentes in unum Deum, in Trinitate collaudatum, honorabiles ejus imagines salutamus. Qui sic non habent, anathema sint. — *Concil. œcumenic.* VIII : *Can.* 3. Sacram imaginem Domini nostri Jesu Christi et omnium liberatoris et salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum evangeliorum adorari decernimus. Sicut enim per syllabarum eloquia, quæ in libro feruntur, salutem consequemur omnes, ita per colorum imaginarium operationem et sapientes et idiotæ cuncti ex eo, quod in promptu est, perfruuntur utilitate ; quæ enim in syllabis sermo, hæc et scriptura, quæ in coloribus est, prædicat et commendat ; et dignum est, ut secundum congruentiam rar tionis et antiquissimam traditionem propter honorem, quia ad principalia ipsa referuntur, etiam derivative iconæ honorentur et adorentur æque ut sanctorum sacer evangeliorum liber atque typus pretiosæ crucis. Si quis ergo non adorat iconam Salvatoris Christi, non videat formam ejus, quando veniet in gloria paterna glorificari et glorificare Sanctos suos ; sed alienus sit a communione ipsius et claritate : similiter autem et imaginem intemeratæ matris ejus et Dei genetricis Mariæ, insuper et iconas sanctorum angelorum depingimus, quemadmodum eos figurat verbis divina Scriptura ; sed et laudabilissimorum apostolorum, prophetarum, martyrum et sanctorum virorum, simul et omnium Sanctorum et honoramus et adoramus. Et qui sic se non habent, anathema sint a Patre et Filio et Spiritu Sancto. — *Vide infra, art.* 6, *decretum Concil. Trident.*

Cfr. pro hoc art. et sequentib. de cultu S. Crucis, et imaginum, et reliquiarum, et de cultu B. V. Mariæ et Sanctorum. — Bellarmin. *Controvers.* et *de imaginibus* ; S. Damascenus, *oration. de Imaginibus* et lib. 4 *de Fide* ; Natalis Alexander, *Historia* Sæc. 8 ; Petavius, *de Incarnatione*, lib. 15. ; Suarez, super hanc quæst. ; Gretserus, *de Cruce* ; Perrone, *tract.* de *Cultu Sanctorum.*

Apostolus non prohibet. Adoratio autem imaginum est inter infructuosa opera computanda quantum ad duo : — Primo quidem quantum ad hoc quod quidam eorum adorabant ipsas imagines ut res quasdam, credentes in eis esse aliquod numen, propter responsa quæ dæmones in eis dabant, et alios hujusmodi effectus mirabiles. — Secundo, propter res quarum erant imagines ; statuebant enim hujusmodi imagines aliquibus creaturis, quas in eis veneratione latriæ venerabantur. Nos autem adoramus adoratione latriæ imaginem Christi, qui est verus Deus, non propter ipsam imaginem, sed propter rem cujus imago est, sicut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod creaturæ rationali debetur reverentia propter seipsam : et ideo si creaturæ rationali, in qua est imago Dei, exhiberetur adoratio latriæ, posset esse erroris occasio, ut scilicet motus adorantis sisteret in homine, in quantum est res quædam, et non referretur in Deum, cujus est imago ; quod non potest contingere de imagine sculpta vel picta in materia sensibili.

Ad quartum dicendum quod Apostoli, familiari instinctu Spiritus Sancti, quædam Ecclesiis tradiderunt servanda, quæ non reliquerunt in scriptis, sed in observatione Ecclesiæ per successionem fidelium : unde ipse Apostolus dicit 2 ad Thess. 2, 15 : *State, et tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem*, scilicet ore prolatum, *sive per epistolam*, scilicet scripto transmissam : et inter hujusmodi traditiones est imaginum Christi adoratio. Unde et B. Lucas dicitur depinxisse Christi imaginem, quæ Romæ habetur.

Articulus iv

Utrum crux Christi sit adoranda adoratione latriæ,

2-2, quæst. 103, art. 4, ad 3 ; et 3 Sent., dist. 9, quæst. 1, art. 2, quæst. 4.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod crux Christi non sit adoranda adoratione latriæ. Nullus enim pius filius veneratur contumeliam patris sui, puta flagellum quo flagellatus est, vel lignum in quo fuit suspensus, sed magis illud abhorret. Christus autem in ligno crucis opprobriosissimam mortem passus est, secundum illud Sapientiæ 2, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum.* Ergo non debemus crucem venerari, sed magis abhorrere.

2. Præterea, humanitas Christi adoratione latriæ adoratur, in quantum est unita Filio Dei in persona : quod de cruce dici non potest. Ergo crux Christi non est adoranda adoratione latriæ.

3. Præterea, sicut crux Christi fuit instrumentum passionis ejus et mortis, ita etiam et multa alia, puta clavi, corona et lancea ; quibus tamen non exhibemus latriæ cultum. Ergo videtur quod crux Christi non sit adoratione latriæ adoranda.

— Sed contra est quod illi exhibemus latriæ cultum in quo ponimus spem salutis. Sed in cruce Christi ponimus spem salutis : cantat enim Ecclesia in hymno Passionis :

> O crux, ave, spes unica!
> Hoc passionis tempore,
> Auge piis justitiam.
> Reisque dona veniam.

Ergo crux Christi est adoranda adoratione latriæ.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., honor seu reverentia non debetur nisi rationali naturæ ; creaturæ autem insensibili non debetur honor vel reverentia nisi ratione rationalis naturæ. Et hoc dupliciter : — uno modo in quantum repræsentat rationalem naturam ; — alio modo in quantum ei quocumque modo conjungitur. *Primo* modo consueverunt homines venerari regis imaginem ; *secundo* modo ejus vestimentum. Utrumque autem venerantur homines eadem veneratione qua venerantur et regem.

Si ergo loquamur de ipsa cruce in qua Christus crucifixus est, utroque modo est a nobis veneranda. Uno scilicet modo **in quantum repræsentat nobis figuram Christi extensi in ea** ; alio modo **ex contactu ad membra Christi, et ex hoc quod ejus sanguine est perfusa.** Unde **utroque modo adoratur eadem adoratione cum Christo, scilicet adoratione latriæ.** Et propter hoc etiam crucem alloquimur et deprecamur quasi ipsum crucifixum. — **Si vero loquamur de effigie crucis Christi** in quacumque alia materia, puta lapidis vel ligni, argenti vel auri ; **sic veneramur crucem tantum ut imaginem Christi quam veneramur adoratione latriæ,** ut supra dictum est, art. præc.

Ad primum ergo dicendum quod in cruce Christi quantum ad intentionem, vel opinionem infidelium consideratur opprobrium Christi ; sed quantum ad affectum nostræ salutis consideratur virtus divina ipsius, qua de hostibus triumphavit, secundum illud Coloss. 2, 14 : *Ipsum tulit de medio, affigens*

Art. 4. — Sic destruitur error Claudii Taurinensis (815), qui dixit Crucem dominicam nullo modo esse adorandam.

Definit. Eccles. — Vide Synod. VII et VIII, œcumen. in art. 3 præced. — Sexta Synod. can. 73 : Cum Crux vivifica illud salutare nobis ostendat, nos omne studium adhibere oportet, ut ei per quam ab antiquo lapsu salvati sumus, eum, qui par est, honorem habeamus. Unde et mente, et sermone, et sensu, adorationem ei tribuentes, crucis figuras, quæ in solo ac pavimento fiunt omnino deleri jubemus, ne incedentium conculcatione, victoriæ nobis trophæum, injuria afficiatur.

illud cruci, et spolians principatus et potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. Et ideo dicit Apostolus I ad Corinth. 1, 18 : *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, id est, nobis, virtus Dei est.*

Ad secundum dicendum quod crux Christi licet non fuerit unita Verbo Dei in persona, fuit tamen ei unita aliquo alio modo, scilicet per repræsentationem et contactum. Et hac sola ratione exhibetur ei reverentia.

Ad tertium dicendum quod quantum ad rationem contactus membrorum Christi, adoramus non solum crucem, sed etiam omnia quæ sunt Christi : unde Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 12, circa med. : *Pretiosum lignum, ut sanctificatum tactu sancti corporis et sanguinis, decenter adorandum, clavos, indumenta, lanceam, et sacra ejus tabernacula, quæ sunt præsepe, spelunca et hujusmodi.* Ista tamen non repræsentant imaginem Christi, sicut crux, quæ dicitur signum Filii hominis, quod apparebit in cœlo, ut dicitur Matth. 24. Ideoque mulieribus dixit angelus, Marci 16. 6 : *Jesum quæritis Nazarenum crucifixum ;* non dixit *lanceatum*, sed *crucifixum*. Et inde est quod crucem Christi veneramur in quacumque materia, non autem imaginem clavorum, vel quorumcumque hujusmodi.

Articulus v

Utrum mater Christi sit adoranda adoratione latriæ.

2-2, quæst. 103, art. 4, ad 2 ; et 3 Sent., dist. 9, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod mater Dei sit adoranda adoratione latriæ. Videtur enim idem honor esse exhibendus matri regis et regi ; unde dicitur 3 Reg. 2, 19, quod *positus est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus ;* et Augustinus (alius auctor) dicit in serm. de Assumptione. cap. 6, circa med. : *Thronum Dei, et thalamum Domini, domum, atque tabernaculum Christi dignum est ibi esse ubi est ipse.* Sed Christus adoratur adoratione latriæ. Ergo et mater ejus.

2. Præterea, Damascenus dicit 4 lib. orth. Fid., cap. 17, ad fin., quod honor matris refertur ad filium. Sed filius adoratur adoratione latriæ. Ergo et mater.

3. Præterea, conjunctior est Christo mater ejus quam crux. Sed crux adoratur adoratione latriæ. Ergo et mater Christi est adoratione latriæ adoranda.

— Sed contra est quod mater Dei est pura creatura. Non ergo ei debetur adoratio latriæ.

Respondeo dicendum quod quia latria soli Deo debetur, nulli creaturæ debetur latria, prout creaturam secundum se veneramur. Licet autem creaturæ insensibiles non sint capaces venerationis secundum seipsas, creatura tamen rationalis est capax venerationis secundum seipsam. Et ideo nulli puræ creaturæ rationali debetur cultus latriæ. Cum igitur beata Virgo sit pura creatura rationalis, **non debetur ei adoratio latriæ, sed solum veneratio duliæ ; eminentius tamen quam cæteris creaturis,** in quantum ipsa est mater Dei. Et ideo dicitur quod debetur ei non qualiscumque dulia, sed **hyperdulia.**

Ad primum ergo dicendum quod matri regis non debetur æqualis honor honori qui debetur regi ; debetur tamen ei quidam honor consimilis, ratione cujusdam excellentiæ. Et hoc significant auctoritates inductæ.

Ad secundum dicendum quod honor matris refertur ad filium, quia ipsa mater est propter filium adoranda ; non tamen eo modo quo honor imaginis refertur ad exemplar, quia ipsa imago, prout in se consideratur ut res quædam, nullo modo est veneranda.

Ad tertium dicendum quod crux non est capax venerationis, prout in se consideratur, ut dictum est art. præc., sed B. Virgo secundum seipsam est venerationis capax, et ideo non est similis ratio.

Articulus vi

Utrum reliquiæ sanctorum sint adorandæ.

2-2, quæst. 96, art. 4, ad 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod

Art. 5. — Fuerunt contrariæ de B. V. Maria hæreses. Etenim Antidicomarianitæ, nimis exiliter de ipsa senserunt (vide S. Epiphan., hæres. 77 et 78). Alii autem, Collyridiani, in aliam extremitatem declinantes, ultra decorum eam glorificabant, honores divinos exhibentes, et collyridos, sive placentas in sacrificium illi offerentes (ibidem, S. Epiphan. 79). — Nota bene resp. ad 2. — Cfr. : Haine, *De hyperdulia, ejusque fundamento ;* Mazzola, *de B. V. Maria ;* Stamm, *Marialogia.*

Definit. Eccles. — Vide Concil. œcumen. VII et VIII art. 3 præced., de imaginibus B. V. M. — Synod. VII, act. 6 : Cum timore Dei, omnia agamus, postulantes intercessiones Deiparæ et incontaminatæ semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ, item sanctorum Angelorum, omniumque Sanctorum. — *Proposit. Mich. Molinos, damn ab Innoc. XI* : 35. Non convenit animabus hujus viæ internæ, quod faciant operationes, etiam virtuosas, ex propria electione et activitate : alias non essent mortuæ. Nec debent elicere actus amoris erga beatam Virginem, Sanctos aut humanitatem Christi : quia, cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa. 36. Nulla creatura, nec B. Virgo, nec Sancti, sedere debent in corde nostro ; quia solus Deus vult illud occupare et possidere. — *Proposit. ab Alexand. VIII, 7 dec.* 1690 : 26. Laus quæ defertur Mariæ, ut Mariæ, vana est.

Art. 6. — Vigilantius dixit non esse venerandas, sicut nec aliorum mortuorum, sanctorum reliquias. Quam hæresim multo post sequutus est Wiclefus, qui Christi etiam

sanctorum reliquiæ nullo modo sint adorandæ. Non enim est aliquid faciendum quod possit esse occasio erroris. Sed adorare mortuorum reliquias videtur ad errorem gentilium pertinere, qui mortuis hominibus honorificentiam impendebant. Ergo non sunt sanctorum reliquiæ adorandæ.

2. Præterea, stultum videtur rem insensibilem venerari. Sed sanctorum reliquiæ sunt insensibilia corpora. Ergo stultum est eas venerari.

3. Præterea, corpus mortuum non est ejusdem speciei cum corpore vivo, et per consequens non videtur esse numero idem. Ergo videtur quod post mortem alicujus sancti corpus ejus non sit adorandum.

---

reliquias censuit non esse venerandas. Eamdem etiam sequi ut sunt protestantes. — Vide lib. S. Hieronym, *contra Vigilantium;* Murrey, *de invocatione sanctorum.*

Definit. Eccles. Pro cultu imaginum et reliquiarum Sanctorum. — Vide synod. œcumen. VII et VIII, art. 3 præcedenti. — Concil. Constant. Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari. 29. Item utrum credat et asserat, licitum esse, sanctorum reliquias et imagines a Christi fidelibus venerari. — *Concil. Trident. sess.* 25 : *De invocatione et venerazione et reliquiis Sanctorum et sacris imaginibus :* Mandat sancta synodus omnibus episcopis et cæteris docendi munus curamque sustinentibus, ut juxta catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ usum, a primævis christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, invocatione, reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos, una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare; et ob beneficia impetranda a Deo per filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere : illos vero qui negant Sanctos, æterna felicitate in Cœlo fruentes, invocandos esse; aut qui asserunt vel illos pro hominibus non orare; vel eorum ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam; vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu-Christi; vel stultum esse, in cælo regnantibus voce vel mente supplicare; impie sentire. Sanctorum quoque martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus Sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda a fidelibus veneranda esse : per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur : ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi; vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari; atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustra frequentari; omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia. Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, et aliorum Sanctorum, in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam; non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a Gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa quæ illæ repræsentant : ita ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur. Id quod Conciliorum, præsertim vero secundæ Nicænæ Synodi, decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum. Illud vero diligenter doceant Episcopi, per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis vel aliis similitudinibus expressas, erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis, et assidue recolendis : tum vero ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi; non solum quia admonetur populus beneficiorum et munerum, quæ a Christo sibi collata sunt; sed etiam quia Dei per Sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subjiciuntur : ut pro iis Deo gratias agant, ad Sanctorumque imitationem vitam moresque suos componant; excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, et ad pietatem colendam. Si quis autem his decretis contraria docuerit, aut senserit, anathema sit. In has autem sanctas et salutares observationes si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta Synodus vehementer cupit; ita ut nullæ falsi dogmatis imagines, et rudibus periculosi erroris occasionem præbentes, statuantur. Quod si aliquando historias et narrationes sacræ scripturæ, cum id indoctæ plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. Omnis porro superstitio in Sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione, et imaginum sacro usu tollatur; omnis turpis quæstus eliminetur; omnis denique lascivia vitetur; ita ut procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur; et Sanctorum celebratione, ac reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur; quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum ac lasciviam agantur. Postremo, tanta circa hæc diligentia et cura ab Episcopis adhibeatur, ut nihil ordinatum, aut præpostere et tumultuarie accommodatum, nihil profanum nihilque inhonestum appareat; cum domum Dei deceat sanctitudo. Hæc ut fidelibus observentur, statuit sancta Synodus, nemini licere ullo in loco, vel Ecclesia, etiam quomodolibet exempta, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit. — *Professio fidei Pii IV :* Firmissime assero imagines Christi et Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum sanctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam. — *Proposit. damn. ab Alexandro VIII:* 25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est christiano in templo collocare. — *Synod. Pistoriens. a Pio VI, damn. De sacris imaginibus:* 69. Præscriptio quæ generaliter et indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem præbentes: notat imagines Trinitatis incomprehensibilis; propter sui generalitatem, temeraria, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contrario, quasi nullæ extent imagines sanctissimæ Trinitatis, communiter approbatæ, ac tuto permittendæ. 70. Item doctrina et præscriptio generalis, reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere; temeraria, perniciosa, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiæ ordini injuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult. (Ex S. August. epist. 78. clero, senioribus et universæ plebi ecclesiæ Hipponensis). 71. Item, quæ vetat, ne imagines, præsertim beatæ Virginis ullis titulis distinguantur præterquam denominationibus, quæ sint analogæ mysteriis, de quibus in sacra Scriptura expressa fit mentio; quasi nec adscribi possent imaginibus piæ aliæ denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et commendat : temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi beatæ præsertim Virgini debitæ injuriosa. 72. Item, quæ velut abusum extirpari vult morem, quo veteres asservantur certæ imagines; temeraria, frequentato in Ecclesia et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.

— Sed contra est quod dicitur in libro de ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 73 : *Sanctorum corpora, et præcipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra, sincerissime honoranda credimus ;* et postea subditur : *Si quis contra hanc sententiam venerit* (1), *non Christianus, sed Eunomianus et Vigilantianus creditur.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in libro 1 de Civ. Dei, cap. 13, a princ., *si paterna vestis et annulus, ac si quod hujusmodi, tanto charius est posteris quanto erga parentes est major affectus ; nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius quam quælibet indumenta, gestamus : hæc enim ad ipsam naturam hominis pertinent.* Ex quo patet quod qui habet affectum ad aliquem, etiam ea quæ de ipso post mortem relinquuntur, veneratur, non solum corpus aut partes corporis ejus, sed etiam aliqua exteriora, puta vestes et similia. Manifestum est autem quod sanctos Dei in veneratione habere debemus, tanquam membra Christi, Dei filios, et amicos, et nostros intercessores. Et ideo **eorum reliquias qualescumque honore congruo in eorum memoriam venerari debemus, et præcipue eorum corpora**, quæ fuerunt templa et organa Spiritus Sancti in eis habitantis, et operantis, et sunt corpori Christi configuranda per gloriosam resurrectionem. Unde et ipse Deus hujusmodi reliquias convenienter honorat, in earum præsentia miracula faciendo.

Ad primum ergo dicendum quod hæc fuit ratio Vigilantii, cujus verba introducit Hieronymus in libro quem contra eum scribit, cap. 2, parum a princ., dicentis : *Prope ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum : pulvisculum nescio quod in modico vasculo pretioso linteamine circumdatum, osculantes odorant.* Contra quem Hieronymus dicit in epistola 53 ad Riparium : *Nos non dico martyrum reliquias, sed nec solem, nec lunam, nec angelos adoramus,* scilicet adoratione latriæ : *honoramus autem reliquias martyrum, ut eum, cujus sunt martyres, adoremus : honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum.* Sic ergo honorando reliquias sanctorum, non incidimus in errorem gentilium, qui cultum latriæ mortuis hominibus exhibebant.

Ad secundum dicendum quod corpus illud insensibile non adoramus propter seipsum, sed propter animam, quæ fuit ei unita, quæ nunc fruitur Deo, et propter Deum, cujus fuerunt ministri.

Ad tertium dicendum quod corpus mortuum alicujus sancti non est idem numero quod primo fuit, dum viveret, propter diversitatem formæ, quæ est anima ; est tamen idem identitate materiæ, quæ est iterum suæ formæ unienda.

(1) Ita cum Mss. theologorum recentiores edit. — Editi veteres cum cod. Alcan., *velit esse.*

QUÆSTIO XXVI

DE EO QUOD CHRISTUS MEDIATOR DEI ET HOMINUM DICITUR. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de hoc quod dicitur Christus Dei et hominum mediator : et circa hoc quæruntur duo : 1° utrum esse mediatorem Dei et hominum, sit proprium Christo ; 2° utrum hoc conveniat ei secundum humanam naturam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum esse mediatorem Dei et hominum sit proprium Christo.

3 Sent., dist. 19, art. 5, quæst. 3 ; et Opusc. 3, cap. 22 ; et Opusc. 60, cap. 18 ; et Gal. 3, lect. 7, fin.

Ap primum sic proceditur. 1. Videtur quod esse mediatorem Dei et hominum non sit proprium Christo. Sicut enim sacerdos, ita et propheta videtur esse mediator inter Deum et homines, secundum illud Deuter. 5, 5 : *Ego illo tempore sequester fui, et medius inter Deum et vos* (1). Sed esse prophetam et sacerdotem non est proprium Christo. Ergo nec esse mediatorem.

2. Præterea, illud quod convenit angelis bonis et malis, non potest dici esse proprium Christo. Sed esse medium inter Deum et homines convenit angelis bonis, ut Dionysius dicit, 4 cap. de divin. Nom., parum a princ., lec. 1 ; convenit etiam angelis malis, id est, dæmonibus ; habent enim quædam communia cum Deo, scilicet immortalitatem, quædam cum hominibus, scilicet quod sunt animo passivi, et per consequens miseri, ut patet per Augustinum, in 9 de Civit. Dei, cap. 8, 13 et 14. Ergo esse mediatorem Dei et hominum non est proprium Christo.

3. Præterea, ad officium mediatoris pertinet

QUÆST. 26. — Hanc quæst. addidit hoc loco D. Thomas solum, ut hanc mediatoris appellationem explicaret. Breviter autem eam expedit quia licet nomen diversum sit, res tamen quæ per illud significatur, non est alia ab iis quæ in superioribus explicata sunt.

ART. 1. — Duo in titulo hujus art. continentur : alterum est an Christus sit mediator : alterum, an præter illum sint alii mediatores. Hoc nomen *mediatoris* in propria significatione, qua D. Thomas hic usus est, est nomen non substantiæ, sed muneris et officii ; proprie enim mediator dicitur, qui inter duas personas intercedit, ut eas aliquo modo conjungat, vel in aliquo pacto aut negotio consentientes efficiat. Constat hanc rationem vel munus mediatoris, idem omnino esse in presenti materia, cum munere Redemptoris quod Christo perfectissime convenit (Suarez).— Cfr. : Petavius, lib. 12.

(1) Vulgata : *Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos, in tempore illo.*

interpellare ad unum eorum inter quos est mediator pro altero. Sed *Spiritus Sanctus*, sicut dicitur Rom. 8, 26, *interpellat* (1) *pro nobis ad Deum gemitibus inenarrabilibus*. Ergo Spiritus Sanctus est mediator inter Deum et homines. Non ergo est proprium Christo.

— Sed contra est quod dicitur 1 ad Timoth. 2, 5 : *Unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*.

RESPONDEO dicendum quod ad mediatoris officium proprie pertinet conjungere et unire eos inter quos est mediator : nam extrema uniuntur in medio. Unire autem homines Deo perfective quidem convenit Christo, per quem homines sunt reconciliati Deo, secundum illud 2 ad Corinth. 5, 19 : *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*. Et ideo **solus Christus est perfectus Dei et hominum mediator,** in quantum per suam mortem humanum genus Deo reconciliavit. Unde cum Apostolus dixisset : *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*, subjunxit : *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*. — **Nihil tamen prohibet aliquos alios secundum quid dici mediatores inter Deum et homines,** prout scilicet cooperantur ad unionem hominum cum Deo dispositive vel ministerialiter.

Ad primum ergo dicendum quod prophetæ et sacerdotes veteris Testamenti dicti sunt mediatores inter Deum et homines dispositive et ministerialiter, in quantum scilicet prænuntiabant et præfigurabant verum et perfectum Dei et hominum mediatorem. Sacerdotes vero novi Testamenti possunt dici mediatores Dei et hominum in quantum sunt ministri veri mediatoris, vice ipsius salutaria sacramenta hominibus exhibentes.

Ad secundum dicendum quod angeli boni, ut Augustinus dicit in 9 de Civ. Dei, cap. 13, a med., non recte possunt dici mediatores inter Deum et homines : *Cum enim utrumque habeant commune cum Deo, et beatitudinem, et immortalitatem, nihil autem horum cum hominibus miseris et mortalibus ; quomodo non potius remoti sunt ab hominibus, Deoque conjuncti, quam inter utrosque medii constituti?* Dionysius tamen dicit eos esse medios, quia secundum gradum naturæ sunt infra Deum, et supra homines constituti, et mediatoris officium exercent, non quidem principaliter et perfective, sed ministerialiter et dispositive. Unde Matth. 6, 2, dicitur quod *accesserunt angeli et ministrabant ei*, scilicet Christo. Dæmones autem habent communem cum Deo immortalitatem, cum hominibus autem miseriam : ad hoc enim se interponit medium dæmon immortalis et miser, ut ad immortalitatem beatam transire non sinat, sed perducat ad miseriam immortalem : unde est sicut malus medius, qui separat amicos. Christus autem habuit communem cum Deo beatitudinem, cum hominibus autem mortalitatem, et ideo ad hoc se interposuit medium, ut mortalitate transacta, et ex mortuis faceret immortales (quod in se resurgendo monstravit), et ex miseris beatos efficeret : unde nunquam ipse decessit. Et ideo ipse est bonus mediator qui reconciliat inimicos.

Ad tertium dicendum quod Spiritus Sanctus, cum sit per omnia Deo æqualis, non potest dici medius vel mediator inter Deum et homines, sed solus Christus, qui licet secundum divinitatem æqualis sit Patri, tamen secundum humanitatem minor est Patre, ut supra dictum est, quæst. 20, art. 1. Unde super illud ad Galat. 3 : *Mediator unius non est*, dicit Glossa : *Christus est mediator, non Pater, nec Spiritus Sanctus*. Dicitur autem Spiritus Sanctus interpellare pro nobis, quia ipse interpellare nos facit.

(1) Vulgata : *postulat*, et omittit *ad Deum*.

ARTICULUS II

Utrum Christus, secundum quod homo, sit mediator Dei et hominum.

3 Sent., dist. 19, art. 5, quæst. 2 ; et 4, dist. 43, art. 2, quæst. 1. et dist. 48, quæst. 1, art. 2 ; et Verit. quæst. 29, art. 5, ad 5 ; et 1 Timoth. 2, lect. 1, fin.; et 2 Timoth. 2, col. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sit mediator Dei et hominum, secundum quod homo. Dicit enim Augustinus in lib. contra Felicianum, cap. 10, ante med. : *Una est Christi persona, ne sit non unus Christus, non una substantia, ne mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur, aut hominis filius*. Sed non est Dei et hominis filius secundum quod homo ; sed simul secundum quod Deus et homo. Ergo neque dicendum est quod sit mediator Dei et hominum solum secundum quod homo.

2. Præterea, sicut Christus, in quantum est Deus, convenit cum Patre et Spiritu Sancto ; ita in quantum est homo, convenit cum hominibus. Sed propter hoc quod in quantum est Deus, convenit cum Patre et Spiritu Sancto, non potest dici mediator, in quantum est Deus, quia super illud 1 ad Timoth. 2 : *Mediator Dei et hominum*, etc., dicit Glossa (or-

ART. 2. — Quidam hæretici protestantes tribuunt mediatoris munus divinitati, vel Christo ut Deo. Vide Canisium, *de corruptel. verbi Dei*, in proœmio et Bellarminum, *Controvers.* lib. 1 de Christo mediatore. — Si quæratur an Christus concedi possit esse Mediator in quantum Deus homo? resp. affirm. quia non est sensus quod secundum divinam et humanam naturam sit mediator, quasi utraque sit principium formale quo exercentur opera mediatoris : sed significatur utramque naturam convenisse in personam Mediatoris, et utramque fuisse necessariam.

din. Aug., lib. 10 Confess., cap. 43, ante med.): *In quantum est Verbum, non medius est, quia æqualis est Deo, et Deus apud Deum, et simul unus Deus.* Ergo nec etiam in quantum est homo potest dici mediator, propter convenientiam quam cum hominibus habet.

3. Præterea, Christus dicitur mediator, in quantum reconciliavit nos Deo; quod quidem fecit auferendo peccatum quod nos separabat a Deo. Sed auferre peccatum convenit Christo, non in quantum est homo, sed in quantum est Deus. Ergo Christus, in quantum est homo, non est mediator, sed in quantum est Deus.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 9 de Civit. Dei, cap. 15, ad fin. : *Non ob hoc mediator est Christus, quia est Verbum : maxime quippe immortale, et maxime beatum Verbum longe est a mortalibus miseriis; sed mediator est, secundum quod homo.*

RESPONDEO dicendum quod in mediatore duo possumus considerare: — primo quidem rationem medii ; — secundo, officium conjungendi. Est autem de ratione medii quod distet ab utroque extremorum. Conjungit autem mediator per hoc quod ea quæ unius sunt, defert ad alterum. Neutrum autem horum potest convenire Christo, secundum quod Deus, sed solum secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, non differt a Patre e Spiritu Sancto in natura et potestate dominii. Nec etiam Pater et Spiritus Sanctus aliquid habent quod non sit Filii; ut sic possit id quod est Patris vel Spiritus Sancti, quasi quod est aliorum, ad alios deferre. Sed utrumque convenit ei, in quantum est homo, quia secundum quod est homo, distat et a Deo in natura, et ab hominibus in dignitate et gratiæ et gloriæ. Et quantum etiam est homo, convenit ei conjungere homines Deo, præcepta et dona Dei hominibus exhibendo, et pro hominibus Deo satisfaciendo et interpellando. Et ideo **verissime dicitur mediator secundum quod homo.**

Ad primum ergo dicendum quod si subtrahatur divina natura a Christo, subtraheretur per consequens ab eo singularis plenitudo gratiarum, quæ convenit ei, in quantum est unigenitus a Patre, ut dicitur Joan. 1. Ex qua quidem plenitudine habet ut sit super omnes homines constitutus, et propinquius ad Deum accedens.

Ad secundum dicendum quod Christus, secundum quod Deus, est per omnia æqualis Patri ; sed etiam in humana natura excedit alios homines : et ideo secundum quod homo, potest esse mediator, non autem secundum quod Deus.

Ad tertium dicendum quod licet auctoritative peccatum auferre conveniat Christo, secundum quod est Deus, tamen satisfacere pro peccato humani generis convenit ei, secundum quod est homo. Et secundum hoc dicitur Dei et hominum mediator.

QUÆSTIO XXVII

DE BEATÆ VIRGINIS MARIÆ SANCTIFICATIONE. — *In sex articulos divisa.*

Post prædicta, in quibus de unione Dei et hominis, et de his quæ unionem consequuntur, tractatum est, restat considerandum de his quæ Filius Dei incarnatus in natura humana sibi unita gessit vel passus est. Quæ quidem consideratio quadripartita erit : — nam primo considerabimus de his quæ pertinent ad ingressum ejus in mundum ; — secundo, de his quæ pertinent ad progressum vitæ ipsius in hoc mundo ; — tertio, de exitu ipsius ab hoc mundo ; — quarto, de his quæ pertinent ad exaltationem ipsius post hanc vitam.

Circa primum quatuor consideranda occurrunt : — primo quidem de conceptione Christi; — secundo, de ejus nativitate ; — tertio, de ejus circumcisione ; — quarto, de ejus baptismo.

Circa conceptionem autem ejus oportet — primo aliqua considerare quantum ad matrem concipientem ; — secundo, quantum ad modum conceptionis ; — tertio, quantum ad perfectionem prolis conceptæ.

Ex parte autem matris occurrunt quinque consideranda : — primo quidem de sanctificatione ejus ; — secundo, de virginitate ejus ; — tertio, de desponsatione ejusdem ; — quarto, de annuntiatione ipsius ; — quinto, de præparatione ipsius ad concipiendum.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum B. Virgo mater Dei fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero ; 2° utrum fuerit sanctificata ante animationem ; 3° utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit ei totaliter sublatus fomes peccati ; 4° utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consecuta ut nunquam peccaret ; 5° utrum per hujusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem gratiarum ; 6° utrum sic sanctificari fuerit proprium illi.

QUÆSTIO 27. — Nunc incipit secunda pars tractatus de Incarnatione Christi, scilicet de his quæ Salvator gessit.

Articulus primus

Utrum B. Virgo mater Dei fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero.

3 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3; et Quodlib. 6, quæst. 5, art. 1, corp.; et Op. 3, cap. 231; et Psal. 45, col. 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod beata Virgo non fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero. Dicit enim Apostolus, 1 ad Cor. 15, 46 : *Non prius quod spirituale est, sed quod est* (1) *animale, deinde quod est spirituale.* Sed per gratiam sanctificantem nascitur homo spiritualiter in filium Dei, secundum illud Joan. 1, 13 : *Ex Deo nati sunt;* nativitas autem ex utero est nativitas animalis. Non ergo beata Virgo fuit prius sanctificata quam ex utero basceretur.

2. Præterea, Augustinus dicit in epist. ad Dardanum, 287, al. 57, inter med. et fin. : *Sanctificatio, qua efficimur templum Dei, nonnisi renatorum est.* Nemo autem renascitur nisi prius nascatur. Ergo beata Virgo non fuit prius sanctificata quam ex utero nasceretur.

3. Præterea, quicumque est sanctificatus per gratiam, est mundatus a peccato originali et actuali. Si ergo beata Virgo fuit sanctificata ante nativitatem ex utero, consequens est quod tunc fuerit emundata ab originali peccato. Sed solum originale peccatum poterat eam impedire ab introitu regni cœlestis. Si ergo tunc mortua fuisset, videtur quod januam regni cœlestis introisset; quod tamen fieri non potuit ante passionem Christi : *Habemus enim fiduciam in introitum sanctorum per sanguinem ejus* (2), ut dicitur Hebr. 10, 19. Videtur ergo quod B. Virgo non fuerit sanctificata antequam ex utero nasceretur.

4. Præterea, peccatum originale contrahitur ex origine, sicut peccatum actuale ex actu. Sed quamdiu aliquis est in actu peccandi, non potest a peccato actuali mundari. Ergo etiam nec beata Virgo a peccato originali mundari potuit, dum esset adhuc in ipso actu originis in materno utero existens.

— Sed contra est quod Ecclesia celebrat nativitatem B. Virginis; non autem celebratur festum in Ecclesia nisi pro aliquo sancto. Ergo B. Virgo in ipsa sua nativitate fuit sancta. Fuit ergo in utero sanctificata.

Respondeo dicendum quod de sanctificatione B. Mariæ, quod scilicet fuerit sanctificata in utero, nihil in Scriptura canonica traditur, quæ etiam nec de ejus nativitate mentionem facit. Sicut tamen Augustinus (alius auctor), in serm. de Assumptione ipsius Virginis, cap. 2, 4 et 5, rationabiliter argumentatur, quod cum corpore sit assumpta in cœlum (quod tamen Scriptura non tradit), ita etiam rationabiliter argumentari possumus quod fuerit sanctificata in utero. Rationabiliter enim creditur quod illa quæ genuit *Unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis,* præ omnibus aliis majora privilegia gratiæ acceperit. Unde, ut legitur Luc. 1, 28, *Angelis ei dixit : Ave, gratia plena.* Invenimus autem quibusdam aliis hoc privilegium esse concessum, ut in utero sanctificarentur; sicut Jeremiæ, cui dictum est, Jerem. 1, 5 : *Antequam exires de vulva, sanctificavi te;* et sicut Joanni Baptistæ, de quo dictum est, Luc. 1, 15 : *Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Unde **rationabiliter creditur quod B. Virgo sanctificata fuerit antequam ex utero nasceretur.**

Ad primum ergo dicendum quod etiam in B. Virgine prius fuit id quod est animale, et post id quod est spirituale, quia prius fuit secundum carnem concepta, et postea secundum spiritum sanctificata.

Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur secundum legem communem, secundum quam per sacramenta non regenerantur aliqui, nisi prius nati. Sed Deus huic legi sacramentorum potentiam suam non alligavit, quin aliquibus ex speciali privilegio gratiam suam conferre possit, antequam nascantur ex utero.

Ad tertium dicendum quod B. Virgo sanctificata fuit in utero a peccato originali quantum ad maculam personalem; non tamen fuit liberata a reatu, quo tota natura tenebatur obnoxia, ut scilicet non intraret in paradisum, nisi per Christi hostiam (1); sicut et de sanctis Patribus dicitur qui fuerunt ante Christum.

Ad quartum dicendum quod peccatum originale trahitur ex origine, in quantum per eam communicatur humana natura, quam proprie respicit peccatum originale; quod quidem fit quando proles concepta animatur : unde post animationem nihil prohibet prolem conceptam sanctificari : postea enim non manet in materno utero ad accipiendam humanam naturam; sed ad aliqualem perfectionem ejus quod jam accepit.

Articulus ii

Utrum B. Virgo fuerit sanctificata ante animationem.

3 Sent., dist. 3, quæst. 1 art. 1; et Quodl. 6, quæst. 5, art. 1, corp.; et Opusc. 2, cap. 231.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod

Art. 1. — Circa corp. art., adverte duos sermones de Assumptione qui reperiuntur in operibus S. Augustini, non esse ipsius, sicut annotavit Baronius ad ann. 48, § 17.

(1) In Vulgata, hic et infra deest *est.*

(2) Vulgata :... *in introitu sanctorum in sanguine Christi.*

Art. 2. — Nota definitiones Eccles. de immaculata Conceptione B. V. M.: *Concil. Trident., sess. 5, Decretum*

(1) Ita cum Mss. Tarrac., Alcan., Paris., etc., editi passim. — Al., *ostium.*

B. Virgo sanctificata fuerit ante animationem, quia, ut dictum est art. præc., plus gratiæ est collatum Virgini matri Dei quam alicui sanctorum. Sed quibusdam videtur esse concessum quod sanctificarentur ante animationem, quia, ut dicitur Jerem. 1, 5 : *Priusquam te formarem in utero, novi te;* non autem infunditur anima ante corporis formationem ; similiter etiam de Joanne Baptista dicit Ambrosius super Luc. cap. 1, sup. illud : *Et Spiritu Sancto replebitur*, quod *nondum inerat ei spiritus vitæ, et jam inerat ei spiritus gratiæ.* Ergo multo magis B. Virgo ante animationem sanctificari potuit.

2. Præterea, conveniens fuit, sicut Anselmus dicit in lib. de Conceptu virginali, cap. 18, parum a princ., *ut illa Virgo ea puritate niteret qua major sub Deo nequit intelligi;* unde et Cant. 4, 7, dicitur : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Sed major puritas fuisset B. Virginis, si nunquam anima ejus fuisset inquinata contagio originalis peccati. Ergo hoc ei præstitum fuit ut antequam animaretur caro ejus sanctificaretur.

3. Præterea, sicut dictum est art. præc., arg. *Sed cont.*, non celebratur festum nisi de aliquo sancto. Sed quidam celebrant festum Conceptionis B. Virginis. Ergo videtur quod in ipsa sua conceptione fuerit sancta ; et ita quod ante animationem fuerit sanctificata.

4. Præterea, Apostolus dicit Rom. 2, 16 : *Si radix sancta, et rami.* Radix autem filiorum sunt parentes eorum. Potuit ergo B. Virgo sanctificari etiam in suis parentibus ante animationem.

— Sed contra est quod ea quæ fuerunt in veteri Testamento, sunt figura novi, secundum illud 1 ad Cor. 10, 12 : *Omnia in figura contingebant illis.* Sed per sanctificationem tabernaculi, de qua dicitur in Psal. 45, 5 : *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*, videtur significari sanctificatio matris Dei, quæ tabernaculum Dei dicitur, secundum illud Psal. 18, 6 : *In sole posuit tabernaculum suum ;* de tabernaculo autem dicitur Exod. ult., 31 : *Postquam cuncta* (1) *perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud.* Ergo etiam beata Virgo non fuit sanctificata, nisi postquam cuncta ejus perfecta sunt, scilicet et corpus et anima.

RESPONDEO dicendum quod sanctificatio beatæ Virginis non potest intelligi ante ejus animationem, duplici ratione : — primo quidem, quia sanctificatio de qua loquimur non est nisi emundatio a peccato originali : sanctitas enim est perfecta munditia, ut Dionysius dicit in 12 cap. de divinis Nominibus, parum a princ. Culpa autem non potest emundari nisi per gratiam, cujus subjectum est sola creatura rationalis. Et ideo **ante infusionem animæ rationalis beata Virgo sanctificata non fuit.** — Secundo, quia cum sola creatura rationalis sit susceptiva culpæ, ante infusionem animæ rationalis proles concepta non est culpæ obnoxia. Et si quocumque modo ante animationem beata Virgo sanctificata fuisset, nunquam incurrisset maculam originalis culpæ, et ita non indiguisset redemptione et salute, quæ est per Christum, de quo dicitur Matth. 1, 21 : *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Hoc autem inconveniens est quod Christus non sit Salvator omnium hominum, ut dicitur 1 ad Timoth. 4. Unde relinquitur quod **sanctificatio B. Virginis fuerit post ejus animationem.**

Ad primum ergo dicendum quod Dominus dicit, ante formationem in utero se Jeremiam novisse, notitia scilicet prædestinationis ; sed sanctificasse dicit eum non ante formationem, sed antequam exiret de ventre. Quod autem Ambrosius dicit, quod Joanni Baptistæ nondum inerat spiritus vitæ, cum jam haberet spiritum gratiæ, non est intelligendum secundum quod spiritus vitæ dicitur anima vivificans, sed secundum quod spiritus vitæ

(1) Vulgata : *omnia.*

de peccato originali : Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, Beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei Genitricem : sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papæ IV, sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innovat. — *Proposit. Mich. Baii, damn. a S. Pio V*, 73. Nemo præter Christum, est absque peccato originali : hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita sicut et aliorum justorum fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis. — *Ex Bulla dogmatica « ineffabilis Deus » Pii IX*, 8 *Dec.* 1854 : Ad honorem Sanctæ et Individuæ Trinitatis, ad decus et ornamentum Virginis Deiparæ, ad exaltationem fidei catholicæ et Christianæ religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac nostra, declaramus, pronuntiamus et definimus, doctrinam, quæ tenet beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suæ Conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpæ labe præservatam immunem, esse a Deo revelatam atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam. Quapropter si qui secus ac a nobis definitum est, quod Deus avertat, præsumpserint corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio judicio condemnatos, naufragium circa fidem passos esse, et ab unitate Ecclesiæ defecisse, ac præterea facto ipso suo semet pœnis a jure statutis subjicere, si quod corde sentiunt, verbo aut scripto, vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint.

Ex his eruuntur conclusiones sequentes : 1° B. V. Maria fuit, per copiosam gratiam præservantem, absque ulla originalis macula concepta. 2° Filii sui benedicti redemptione indiguit ; et sic fuit præservata intuitu meritorum Christi. 3° B. Virgo a pœna originalis peccati non fuit præservata.

Nota etiam proposit. Rosminii damn. 7 Mart. 1888 : 34. Ad præservandam B. Virginem Mariam a labe originis, satis erat ut incorruptum maneret minimum semen in homine, neglectum forte ab ipso dæmone ; e quo incorrupto semine de generatione in generationem transfuso, suo tempore oriretur Virgo Maria.

Cfr. — Tractatus recentiores de Theologia ; Passaglia, *De immac. concept. B. V. M.* ; Patrizzi, *De immac. concept. B. V. M.* ; Perrone, *De immac. concept. B. V. M.* ; Stamm, *Marialogia* ; Mazzola, *De B. Virgine.*

dicitur aer exterius respiratus. Vel potest dic quod nondum inerat ei spiritus vitæ, id est, anima, quantum ad manifestas et completas operationes ipsius.

Ad secundum dicendum quod si nunquam anima Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis omnium Salvator. Et ideo sub Christo, qui salvari non indiguit, tanquam universalis Salvator, maxima fuit B. Virginis puritas. Nam Christus nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui conceptione fuit sanctus secundum illud Luc. 1, 35 : *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Sed B. Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata, antequam ex utero nasceretur. Et hoc signatur Job 3, 9, ubi de nocte originalis peccati dicitur : *Expectet lucem* (id est, Christum), *et non videat* quia *nihil inquinatum incurrit in illam*, ut dicitur Sap. 7, 25 ; *nec ortum surgentis auroræ*, id est, B. Virginis, quæ in suo ortu a peccato originali fuit immunis.

Ad tertium dicendum quod licet romana Ecclesia conceptionem B. Virginis non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum Ecclesiarum illud festum celebrantium. Unde talis celebritas non est totaliter reprobanda. Nec tamen per hoc quod festum conceptionis celebratur, datur intelligi quod in sua conceptione fuerit sancta ; sed quia quo tempore sanctificata fuerit ignoratur, celebratur festum sanctificationis ejus potius quam conceptionis in die conceptionis ipsius.

Ad quartum dicendum quod duplex est sanctificatio ; — una quidem totius naturæ, in quantum scilicet tota natura humana ab omni corruptione culpæ et pœnæ liberatur ; et hæc erit in resurrectione. — Alia vero est sanctificatio personalis, quæ non transit in prolem carnaliter genitam, quia talis sanctificatio non respicit carnem, sed mentem. Et ideo etsi parentes beatæ Virginis fuerint mundati a peccato originali, nihilominus beata Virgo peccatum originale contraxit, cum fuerit concepta secundum carnis concupiscentiam ex commixtione maris et fœminæ. Dicit enim Augustinus in lib. 1 de Nuptiis et Concupiscentia, cap. 12, circ. princ., *omnem, quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati.*

Articulus III

Utrum per sanctificationem fuerit beatæ Virgini fomes totaliter sublatus.

3 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, et ibid., in expositione pr. part. text. ; et Opusc. 2, cap. 231.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod B. Virgo non fuerit emundata ab infectione fomitis. Sicut enim pœna originalis peccati est fomes, qui consistit in inferiorum virium rebellione ad rationem ; ita etiam pœna originalis peccati est mors, et cæteræ pœnalitates corporales. Sed B. Virgo fuit subjecta hujusmodi pœnalitatibus. Ergo etiam fomes ab ea totaliter remotus non fuit.

2. Præterea, 2 Cor. 12, 9, dicitur : *Virtus in infirmitate perficitur :* et loquitur ibi de infirmitate fomitis, secundum quam patiebatur stimulum carnis. Sed nihil quod pertinet ad perfectionem virtutis fuit B. Virgini subtrahendum. Ergo non fuit B. Virgini totaliter subtrahendus fomes.

3. Præterea, Damascenus dicit lib. 3 orth. Fid., cap. 2, quod *in B. Virginem supervenit Spiritus Sanctus, purgans eam ante conceptionem Filii Dei*, quod non potest intelligi, nisi de purgatione a fomite : nam peccatum non fecit, ut Augustinus dicit in lib. de Natura et Gratia, cap. 36, ante med. Ergo per sanctificationem in utero non fuit libere mundata a fomite.

— Sed contra est quod dicitur Cant. 4, 7 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Fomes autem ad maculam pertinet, saltem carnis. Ergo in beata Virgine fomes non fuit.

Respondeo dicendum quod circa hoc sunt diversæ opiniones. — Quidam enim dixerunt quod in ipsa sanctificatione B. Virginis, quæ fuit sanctificata in utero, totaliter fuit ei fomes subtractus. — Quidam vero dicunt quod remansit fomes quantum ad hoc quod facit difficultatem ad bonum ; sublatus tamen fuit quantum ad hoc quod facit pronitatem ad malum. — Alii vero dixerunt quod sublatus fuit fomes, in quantum pertinet ad corruptionem personæ, prout impellit ad malum et difficultatem facit ad bonum ; remansit tamen, in quantum pertinet ad corruptionem naturæ, prout scilicet est causa traducendi originale peccatum in prolem. — Alii vero dicunt quod in prima sanctificatione remansit fomes secundum essentiam, sed ligatus ; in ipsa autem conceptione Filii Dei fuit totaliter sublatus.

Ad horum autem intellectum oportet considerare quod fomes nihil est aliud quam inordinata concupiscentia sensibilis appetitus ; habitualis tamen, quia actualis concupiscentia est motus peccati. Dicitur autem concupiscentia sensualitatis esse inordinata, in quantum repugnat rationi ; quod quidem fit, in quantum inclinat ad malum, vel diffi-

---

Art. 3. — De fomite, vide supra, quæst. 15. Fomes est appetitus sensitivus, aptus inclinare in ea quæ sunt contra rationem. Fomes ergo non est actualis ipsa inclinatio, sed ipsamet potentia habitualiter inordinata, et apta non obedire rationi. Ex tali enim sequuntur actus et motus contra rationem. — Multi tamen docent B. V. Mariam nullo tempore habuisse fomitem. Imprimis per sanctificationem primam, nos debemus intelligere quam primam accepit gratiam, nequidem peccato originali præcedente. Sed tamen ista prima conclusio potest etiam verificari de B. V. M. (ait Porrecta) etiam posito quod ipsa per gratiam fuit præservata ab actuali contractione peccati originalis. Nam remanebat ex parte carnis infectio licet non potuisset de facto inficere animam gratia vestitam sibi primo advenientem.

cultatem facit ad bonum. Et ideo ad ipsam rationem fomitis pertinet quod inclinet ad malum vel difficultatem faciat in bono. Unde ponere quod remanserit fomes in B. Virgine non inclinans ad malum, est ponere duo opposita simul. — Similiter etiam videtur oppositionem implicare quod remanserit fomes, in quantum pertinet ad corruptionem naturæ, non autem in quantum pertinet ad corruptionem personæ. Nam secundum Augustinum, in lib. 1. de Nupt. et Concupis., cap. 24, libido est quæ peccatum originale transmittit in prolem. Libido autem importat inordinatam concupiscentiam, quæ non totaliter subditur rationi. Et ideo si totaliter fomes subtraheretur, in quantum pertinet ad corruptionem personæ, non posset remanere, in quantum pertinet ad corruptionem naturæ. — Restat ergo ut dicamus quod vel totaliter fomes fuerit ab ea sublatus per primam sanctificationem, vel si remanserit, quod fuerit ligatus. Posset enim intelligi quod totaliter fuerit sublatus fomes hoc modo quod præstitum fuerit B. Virgini ex abundantia gratiæ descendentis in ipsam, ut talis esset dispositio virium animæ in ipsa quod inferiores vires nunquam moverentur sine arbitrio rationis, sicut dictum est quæst. 15, art. 2, fuisse in Christo, quem constat peccati fomitem non habuisse, et sicut fuit in Adam ante peccatum per originalem justitiam; ita quod quantum ad hoc gratia sanctificationis in Virgine habuit vim originalis justitiæ. Et quamvis hæc positio ad dignitatem Virginis matris pertinere videatur, derogat tamen in aliquo dignitati Christi, absque cujus virtute nullus a prima damnatione liberatur. Et quamvis per fidem Christi aliqui ante Christi incarnationem sint secundum spiritum ab illa damnatione liberati, tamen quod secundum carnem aliquis ab illa damnatione liberetur, non videtur fieri debuisse nisi post incarnationem ejus, in qua primo debuit immunitas damnationis apparere. Et ideo sicut ante immortalitatem carnis Christi resurgentis nullus adeptus fuit carnis immortalitatem, ita inconveniens videtur dicere, quod ante Christi carnem, in qua nullum fuit peccatum, caro Virginis matris ejus vel cujuscumque alterius fuerit absque fomite, qui dicitur lex carnis sive membrorum.

Et ideo videtur melius dicendum quod **per sanctificationem in utero non fuerit sublatus B. Virgini fomes secundum essentiam, sed remanserit ligatus**: non quidem per actum rationis suæ, sicut in viris sanctis, quia non statim habuit usum liberi arbitrii adhuc in ventre matris existens, hoc enim est speciale privilegium Christi; sed per abundantiam gratiæ, quam in sanctificatione recepit, et etiam perfectius per divinam providentiam, sensualitatem ejus ab omni inordinato motu prohibentem. **Postmodum vero in ipsa conceptione carnis Christi, in qua primo debuit refulgere peccati immunitas, credendum est quod ex prole redundaverit in matrem, totaliter fomite subtracto.** Et hoc figuratur Ezech. 43, 2, ubi dicitur: *Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem*, id est, per beatam Virginem; *et terra*, id est, caro ipsius, *splendebat a majestate ejus*, scilicet Christi.

Ad primum ergo dicendum quod mors et hujusmodi pœnalitates de se non inclinant ad peccatum. Unde etiam Christus, licet assumpserit hujusmodi pœnalitates, fomitem tamen non assumpsit. Unde etiam in B. Virgine, ut Filio conformaretur, de cujus plenitudine gratiam accipiebat, primo quidem fuit ligatus fomes, et postea sublatus; non autem liberata fuit a morte, et aliis hujusmodi pœnalitatibus.

Ad secundum dicendum quod infirmitas carnis ad fomitem pertinens, est quidem in sanctis viris perfectæ virtutis occasio, non tamen causa sine qua perfectio haberi non possit. Sufficit autem in B. Virgine ponere perfectam virtutem ex abundantia gratiæ; nec oportet in ea ponere omnem occasionem perfectionis.

Ad tertium dicendum quod Spiritus Sanctus in B. Virgine duplicem purgationem fecit: — unam quidem quasi præparatoriam ad Christi conceptionem; quæ non fuit ab aliqua impuritate culpæ vel fomitis, sed mentem ejus magis in unum colligens, et a multitudine sustollens. Nam et angeli purgari dicuntur, *in quibus nulla impuritas invenitur*, ut Dionysius dicit 6 cap. eccl. Hierarch., versus fin. — Aliam vero purgationem operatus est in ea Spiritus Sanctus, mediante conceptione Christi, quæ fuit opus Spiritus Sancti. Et secundum hoc potest dici quod purgavit eam totaliter a fomite.

Articulus iv

Utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consecuta ut nunquam peccaret.

3 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, et dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, corp.; et 4 dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, corp.; et Opusc. 3, cap. 224; et Opusc. 7, cap. 6, princ.; et Opusc. 60, cap. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per sanctificationem in utero non fuerit B. Virgo præservata ab omni peccato actuali. Quia, ut dictum est art. præc., post primam sanctificationem fomes peccati remansit in Virgine. Motus

---

Art. 4. — Sic loquitur *Concil. Trident. Sess.* 6: « *Can.* 23. Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum; aut contra, posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia; anat. sit ». Licet autem Concilium expresse non definiat Ecclesiam id tenere tanquam dogma fidei, ac proinde nec sententiam contrariam damnet ut hæreticam; ut minimum tamen tanquam temeraria rejicienda est.

autem fomitis, etiamsi rationem præveniat, est peccatum veniale, licet levissimum, ut Augustinus dicit in lib. de Trinit. Ergo in B. Virgine fuit aliquod peccatum veniale.

2. Præterea, super illud Luc. 2 : *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, dicit Aug. (alius auctor in lib. QQ veteris et novi Testamenti, quæst. 73, circ. med.) quod *B. Virgo in morte Domini stupore quodam dubitavit.* Sed dubitare de fide peccatum est. Ergo B. Virgo non fuit præservata immunis ab omni peccato.

3. Præterea, Chrysostomus super Matth. 12, hom. 45, parum a princ., exponens illud : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te*, dicit : *Manifestum est quod solum ex vana gloria hoc faciebant.* Et Joan. 2, super illud : *Vinum non habent*, dicit idem Chrysostomus, hom. 20 in Joan., circ. med., quod *volebat jam eum hominum gratiam conciliare, et se ipsam* (1) *clariorem facere per Filium ; et fortassis quid humanum patiebatur, quemadmodum et fratres ejus dicentes : Manifesta teipsum mundo.* Et post pauca subdit : *Nondum enim, quam oportebat, de eo opinionem habebat ;* quod totum constat esse peccatum. Ergo B. Virgo non fuit præservata immunis ab omni peccato.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Natura et Gratia, cap. 37, ante med. : *De sancta Virgine Maria propter honorem Christi nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem : unde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quod concipere ac parere meruit eum quem constat nullum habuisse peccatum.*

RESPONDEO dicendum quod illos quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat et disponit ut ad id ad quod eliguntur, inveniantur idonei, secundum illud 2 ad Corinth. 3, 6 : *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.* Beata autem Virgo fuit electa divinitus ut esset mater Dei. Et ideo non est dubitandum quin Deus per suam gratiam eam ad hoc idoneam reddidit, secundum quod angelus ad eam dicit Lucæ 1, 30 : *Invenisti gratiam apud Deum : ecce concipies*, etc. Non autem fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquando, tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud Proverb. 26, 6 : *Gloria filiorum patres eorum ;* unde et per oppositum ignominia matris ad filium redundasset ; tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit. Dicitur autem 2 ad Corinth. 6, 15 : *Quæ conventio Christi ad Belial ?* tum etiam quia singulari modo Dei Filius, qui est Dei sapientia, in ipsa habitavit, non solum in anima, sed etiam in utero. Dicitur autem Sap. 1, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Et ideo **simpliciter fatendum est quod beata Virgo nullum actuale peccatum commisit nec mortale, nec veniale ;** ut sic in ea impleatur quod dicitur Cant. 4, 7 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.*

Ad primum ergo dicendum quod in B. Virgine post sanctificationem in utero remansit quidem fomes peccati, sed ligatus, ne scilicet prorumperet in aliquem motum inordinatum, qui rationem præveniret : et licet ad hoc operaretur gratia sanctificationis, non tamen ad hoc sufficiebat : alioquin virtute illius gratiæ hoc ei fuisset præstitum ut nullus motus posset esse in sensualitate ejus, nisi ratione præventus ; et sic fomitem non habuisset, quod est contra supra dicta, art. præc. Unde oportet dicere quod complementum illius ligationis fuit ex divina providentia, quæ non permittebat aliquem motum inordinatum ex fomite provenire.

Ad secundum dicendum quod illud verbum Simeonis Origenes, hom. 17 in Luc., a med., et quidam alii doctores exponunt de dolore quem passa est in Christi passione. Ambrosius autem in hunc loc., *per gladium* dicit *significari prudentiam Mariæ, non ignaram mysterii cœlestis. Vivum es enim verbum Dei, et validum, et acutius omni gladio acutissimo.* Quidam vero per gladium dubitationem intelligunt ; quæ tamen non est intelligenda dubitatio infidelitatis, sed admirationis et discutionis. Dicit enim Basilius in epist. ad Optimum 217, in fin., quod. *B. Virgo assistens cruci, et aspiciens singula, post testimonium Gabrielis, post ineffabilem divinæ conceptionis notitiam, post ingentem miraculorum ostensionem, animo fluctuabat,* ex una scilicet parte videns eum pati abjecta, et ex alia parte considerans ejus mirifica.

Ad tertium dicendum quod in verbis illis Chrysostomus excessit ; possunt tamen exponi, ut intelligatur in ea Dominum cohibuisse non inordinatum inanis gloriæ motum quantum ad ipsam, sed id quod ab aliis posset æstimari.

ARTICULUS V

Utrum beata Virgo per hujusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem omnium gratiarum.

3. Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, corp., et dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, corp. ; et Opusc. 60, cap. 3, col. 2 ; et Joan. 6 col. 3 ; et Rom. 8, lect. 5 col. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod beata Virgo per sanctificationem in utero non ob-

(1) Ita cum Theologis Nicolaius. Cod. Alcan. : *Volebat illius imponere gratiam, et semetipsam clariorem facere*, etc. — Edit. Romana aliæque veteres : *Volebat illis imponere gratiam, et seipsam,* etc. — Edit. Patav. : *Volebat ut jam hominum gratiam conciliaret*, etc.

ART. 5. — Titulus ut sonat, sumatur de plenitudine, ut extenditur ad plenitudinem intensivam et extensivam. — Cum dicitur B. Virginem præ cæteris gratiam habuisse, non fit comparatio ad angelos, sed homines tantum, tum

tinuerit gratiæ plenitudinem, sive perfectionem. Hoc enim videtur pertinere ad privilegium Christi, secundum illud Joan. 1, 14 : *Vidimus eum quasi unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Sed ea quæ sunt propria Christi, non sunt alteri attribuenda. Ergo beata Virgo plenitudinem gratiarum non accepit in sanctificatione.

2. Præterea, ei quod est plenum et perfectum non restat aliquid addendum quia *perfectum est cui* nihil *deest* ut dicitur in 3 Physic., text. 63 et 64. Sed beata. — Virgo postmodum additionem gratiæ suscepit, et quando Christum concepit (dictum est enim Luc. 1, 34 : *Spiritus Sanctus superveniet in te*), et iterum quando in gloriam est assumpta. Ergo videtur quod non habuerit in sua prima sanctificatione plenitudinem gratiarum.

3. Præterea, Deus non facit aliquid frustra, ut dicitur in 1 de Cœlo, text. 32, et lib. 2, text. 59. Frustra autem habuisset quasdam gratias, cum earum usum nunquam exercuerit : non enim legitur aut docuisse, quod est actus sapientiæ ; aut miracula fecisse, quod est actus gratiæ gratis datæ. Non igitur habuit plenitudinem gratiarum.

— Sed contra est quod angelus ad eam dixit Luc. 1, 28 : *Ave, gratia plena.* Quod exponens Hieronymus in serm. de Assumptione (seu epist. ad Paul. et Eustoch., inter op. reject., inter princ. et med.), dicit : *Bene gratia plena, quia cæteris per partes præstatur, Mariæ vero se tota simul infudit gratiæ plenitudo.*

RESPONDEO dicendum quod quanto aliquid magis appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii. Unde Dionysius dicit 4 cap. cœl. Hierarch., ante med., quod angeli, qui sunt Deo propinquiores, magis participant de bonitatibus divinis quam homines. Christus autem est principium gratiæ, secundum Divinitatem quidem auctoritative, secundum humanitatem vero instrumentaliter. Unde et Joan. 1, 17, dicitur : *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Beata autem Virgo Maria propinquissima Christo fuit secundum humanitatem, quia ex ea accepit humanam naturam. Et ideo **præ cæteris majorem debuit a Christo gratiæ plenitudinem obtinere.**

Ad primum ergo dicendum quod unicuique a Deo datur gratia, secundum hoc ad quod eligitur. Et quia Christus in quantum est homo, ad id fuit prædestinatus et electus, ut esset Filius Dei in virtute sanctificandi, hoc fuit ei proprium ut haberet talem plenitudinem gratiæ quod redundaret in omnes, secundum quod dicitur Joan. 1, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Sed beata Virgo Maria tantam gratiæ obtinuit plenitudinem, ut esset propinquissima auctori gratiæ ; ita quod eum qui est plenus omni gratia, in se reciperet, et eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret.

Ad secundum dicendum quod in rebus naturalibus *primo* quidem est perfectio dispositionis, puta cum materia est perfecte ad formam disposita. *Secundo* autem est perfectio formæ, quæ est potior : nam et ipse calor est perfectior qui provenit ex forma ignis, quam ille qui ad formam ignis disponebat. *Tertio* autem est perfectio finis ; sicut ignis perfectissime habet proprias qualitates, cum ad locum suum pervenerit. — Et similiter in Beata Virgine fuit triplex perfectio gratiæ. *Prima* quidem quasi dispositiva, per quam reddebatur idonea ad hoc quod esset mater Christi : et hæc fuit perfectio sanctificationis. *Secunda* autem perfectio gratiæ fuit in beata Virgine ex præsentia Filii Dei in ejus utero incarnati. *Tertia* autem est perfectio finis, quam habet in gloria. — Quod autem secunda perfectio sit potior quam prima et tertia quam secunda, patet quidem uno modo per liberationem a malo : nam *primo* in sua sanctificatione fuit liberata a culpa originali ; *secundo*, in conceptione Filii Dei fuit totaliter a fomite mundata ; *tertio* vero in sui glorificatione fuit liberata etiam ab omni miseria. — Alio modo per ordinem ad bonum : nam *primo* in sua sanctificatione adepta est gratiam inclinantem eam ad bonum ; in *conceptione* autem Filii Dei consummata est ejus gratia confirmans eam in bono ; in sui vero *glorificatione* consummata est ejus gratia perficiens eam in fruitione omnis boni.

Ad tertium dicendum quod non est dubitandum quin B. — Virgo acceperit excellenter donum sapientiæ, et gratiam virtutum, et etiam gratiam prophetiæ, non tamen accepit ut haberet omnes usus harum et similium gratiarum, sicut habuit Christus, sed secundum quod conveniebat conditioni ipsius. Sapientiæ enim usum habuit in contemplando, secundum illud Luc. 2, 19 : *Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo ;* non autem habuit usum sapientiæ quantum ad docendum, quia hoc non conveniebat sexui muliebri, secundum illud 1 ad Timoth. 2, 12 : *Docere autem*

---

quia est sermo de gratia data B. Virgini in sua conceptione, tum quia sermo est de viatorum gratia, ut patet ex resp. ad 2, tum quia ratio litteræ disparata est ab angelorum ratione, dum illi propinquiores Deo, secundum deitatem inveniuntur, ista invenitur propinquior Deo secundum humanitatem. Nec hæc ideo dicta sunt, quasi angeli habeant in cœlo majorem gratiam quam B. Virgo, hoc enim est falsum, quoniam ipsa est domina angelorum: sed ideo dicta sunt, ut hæc littera exponatur ad litteram de gratia conceptionis, post quam deinde multum proprio merito gratiæ acquisivit, crescens usque ad perfectam æternitatis diem, ita quod propinquissima fuit et est Christo, et secundum deitatem in esse gratiæ quamvis non in esse naturæ, et secundum humanitatem in esse naturæ (confer Cajetan.). — In resp. ad 3. nota quod B. Virgo non habuit omnes usus gratiarum, quia multi sibi defuerunt, quia scilicet impertinentes erant suæ conditioni; et etiam intelligi potest quod non habuit omnes usus, sicut habuit Christus.

mulieri non permitto. Miraculorum autem usus ei non competebat, dum viveret, quia tunc temporis confirmanda erat doctrina Christi miraculis. Et ideo soli Christo, et ejus discipulis, qui erant bajuli doctrinæ Christi, conveniebat miracula facere. Propter quod etiam de Joanne Baptista dicitur Joan. 10, quod *signum fecit nullum*, ut scilicet omnes Christo intenderent. Usum autem prophetiæ habuit, ut patet in Cantico quod fecit *Magnificat anima mea Dominum*, etc., Luc. 1, 47.

Articulus VI

Utrum sic sanctificari fuerit proprium beatæ Virgini.

3 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, quæst. 1 ad 4; et Quodl. 6, quæst. 5, art. 1, corp. fin.; et Opusc. 2, cap. 224; et Psal. 45, col. 5.

A sextum sic proceditur. 1. Videtur quod sanctificari in utero post Christum proprium fuerit B. Virgini. Dictum est enim art. 3 et 4 huj. quæst., quod propter hoc B. Virgo fuit sanctificata in utero ut redderetur idonea ad hoc ut esset mater Dei. Sed hoc et proprium ei. Ergo sola ipsi fuit sanctificata in utero.

2. Præterea, aliqui videntur propinquius accessisse ad Christum quam Jeremias et Joannes Baptista, qui dicuntur sanctificati in utero. Nam Christus specialiter dicitur filius David et Abraham propter promissionem eis specialiter factam de Christo : Isaias etiam expressissime de eo prophetavit : Apostoli etiam cum ipso Christo conversati sunt : nec tamen leguntur sanctificati in utero. Ergo neque etiam Jeremiæ et Joanni Baptistæ convenit sanctificari in utero.

3. Præterea, Job de se dicit, Job 31, 18 : *Ab infantia* (1) *crevit mecum miseratio, et de utero egressa est mecum :* nec tamen propter hoc dicimus eum sanctificatum in utero. Ergo neque etiam Joannem Baptistam et Jeremiam cogimur dicere sanctificatos in utero.

— Sed contra est quod dicitur de Jeremia, Jerem. 1, 5 : *Antequam exires de ventre, sanctificavi te;* et de Joanne Baptista dicitur Luc. 1, 15 : *Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.*

Respondeo dicendum quod Augustinus in epist. ad Dardanum, 287, al. 57, a med., dubie videtur loqui de horum sanctificatione in utero. *Potuit enim exultatio Joannis in utero, ut ipse dicit, esse significatio rei tantæ, scilicet quod mulier esset mater Dei, a majoribus cognoscendæ, non a parvulo cognitæ. Unde in Evangelio non dicitur :* « *Credidit infans in utero,* » *sed,* « *Exultavit* ». *Videmus autem exultationem non solum parvulorum, sed etiam pecorum esse. Sed hæc inusitata extitit, quia in utero. Et ideo sicut solent miracula fieri, facta est divinitus in infante, non humanitus ab infante. Quanquam etiam si usque adeo est in illo puero acceleratus usus rationis et voluntatis, ut intra viscera materna jam posset cognoscere, credere, consentire (ad quod in aliis parvulis ætas expectatur ut possint), et hoc in miraculis habendum puto divinæ potentiæ.*

Sed quia expresse in Evangelio, Lucæ 1, 15, dicitur quod *Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ*, et de Jeremia expresse dicitur : *Antequam exires de vulva, sanctificavi te,* **asserendum videtur eos sanctificatos in utero** ; quamvis in utero usum liberi arbitrii non habuerint, de quo Augustinus, loc. cit., quæstionem movet : sicut etiam pueri, qui sanctificantur per baptismum, non statim habent usum liberi arbitrii. — **Nec est credendum aliquos alios sanctificatos esse in utero de quibus Scriptura, mentionem non facit,** quia hujusmodi privilegia gratiæ, quæ dantur aliquibus præter legem communem, ordinantur ad utilitatem aliorum, secundum illud 1 ad Corinth. 12, 7 : *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*, quæ nulla proveniret ex sanctificatione aliquorum in utero, nisi Ecclesiæ innotesceret. Et quamvis judiciorum Dei non possit ratio assignari, quare scilicet huic et non alii hoc munus gratiæ conferat ; conveniens tamen videtur fuisse utrumque dictorum sanctificari in utero ad præfigurandam sanctificationem per Christum faciendam : primo quidem per ejus passionem, secundum illud Heb. ult. 12 : *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est :* quam quidem passionem Jeremias et verbis et mysteriis apertissime prænuntiavit, et suis passionibus expressissime præfiguravit ; secundo, per baptismum, secundum illud 1 ad Corinth. 6, 11 : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis :* ad quem quidem baptismum Joannes suo baptismo homines præparavit.

Ad primum ergo dicendum quod B. Virgo, quæ fuit a Deo electa in matrem, ampliorem sanctificationis gratiam obtinuit quam Joannes Baptista et Jeremias, qui sunt electi ut speciales præfiguratores sanctificationis Christi. Cujus signum est quod B. Virgini præstitum est ut de cætero non peccaret nec mortaliter nec venialiter : aliis autem sanctificatis creditur præstitum esse ut de cætero mortaliter non peccarent, divina eos gratia protegente.

Ad secundum dicendum quod quantum ad alia potuerunt sancti esse Christo conjunctiores quam Jeremias et Joannes Baptista ; qui tamen fuerunt

---

Art. 6. — Intentio D. Thomæ, in hoc art., fuit disputare an Joannes Baptista et Jeremias, fuerunt sanctificati in utero. — Nota hæc verba in profess. fidei Waldensibus præscripta ab Innoc. III : « Joannem Baptistam a Deo missum, esse sanctum et justum, et in utero matris suæ, Spiritu Sancto repletum ».

(1) Vulgata : *Ab infantia mea... et de utero matris meæ...*

ei conjunctissimi quantum ad expressam figuram, sanctificationis ipsius ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod miseratio de qua ibi Job loquitur non significat virtutem infusam, sed quamdam inclinationem naturalem ad actum hujus virtutis.

QUÆSTIO XXVIII

DE VIRGINITATE B. MARIÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de virginitate matris Dei : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum fuerit virgo in concipiendo ; 2° utrum fuerit virgo in partu ; 3° utrum permanserit virgo post partum; 4° utrum votum virginitatis emiserit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum B. Maria fuerit virgo in concipiendo.

4 Cont., cap. 45; et Opusc. 2, cap. 225; et Opusc. 60, cap. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mater Dei non fuerit virgo in concipiendo Christum. Nulla enim proles quæ habet patrem et matrem, ex virgine matre concipitur. Sed Christus non solum dicitur habere matrem, sed etiam patrem : dicitur enim Luc. 2, 33 : *Erant* (1) *pater ejus et mater mirantes super his quæ dicebantur de illo ;* et infra, 48, eadem mater dicit : *Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* Ergo Christus non est conceptus ex virgine matre.

2. Præterea, Matth. 1 probatur quod Christus fuerit filius Abrahæ et David, per hoc quod Joseph ex David descendit : quæ quidem probatio nulla esset, si Joseph pater Christi non fuisset. Ergo videtur quod mater Christi eum ex semine Joseph conceperit : et ita non videtur fuisse virgo in concipiendo.

3. Præterea, Galat. 4, 4, dicitur : *Misit Deus filium suum factum ex muliere.* Mulier autem consueto modo loquendi dicitur quæ est a viro cognita. Ergo Christus non fuit conceptus ex virgine matre.

4. Præterea, eorum quæ sunt ejusdem specie est idem modus generationis, quia generatio recipit speciem a termino, sicut et cæteri motus. Sed Christus fuit ejusdem speciei cum aliis hominibus, secundum illud Philip. 2, 7 : *In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Cum ergo alii homines generentur ex commixtione maris et fœminæ, videtur quod etiam Christus simili modo fuerit generatus : et ita non videtur fuisse conceptus de virgine matre.

5. Præterea, quælibet forma naturalis habet materiam sibi determinatam, extra quam esse non potest. Materia autem formæ humanæ videtur esse semen maris et fœminæ. Si ergo corpus Christi non fuerit conceptum ex semine maris et fœminæ, non vere fuit corpus humanum : quod est inconveniens. Videtur igitur non fuisse conceptus ex virgine matre.

— Sed contra est quod dicitur Isaiæ 7, 14: *Ecce virgo concipiet.*

RESPONDEO dicendum quod **simpliciter confitendum est matrem Christi virginem concepisse.** Contrarium enim pertinet ad hæresim Ebionitarum et Cerinthi, qui Christum purum hominem arbitrabantur, et de utroque sexu eum natum putaverunt. Quod enim Christus sit conceptus ex virgine, conveniens est propter quatuor. — Primo, propter mittentis Patris dignitatem conservandam. Cum enim Christus sit verus et naturalis Dei Filius, non fuit conveniens quod alium patrem haberet quam Deum, ne dignitas Dei Pa-

---

QUÆSTIO 28. — Post tractatum de conceptione et sanctificatione B. Virginis, convenienti ordine dicendum sequitur de statu seu ratione vivendi quem in hac vita elegit, vel ad quem potius electa est. Quod in hac et sequenti quæst. effecisse D. Thomas videtur, de statu matrimonii et virginitatis ejus disputans, simul parans viam ad tractandum de conceptione Filii, ad quam hæc aliquo modo ordinata sunt. Quia vero virginitas et perfectior et prior est matrimonio, ideo etiam prius de illa disputatio occurrit. In qua duo distinguenda sunt : alterum quasi materiale, quod in corporis integritate consistit absque ulla experientia libidinis ex commixtione (art. 1-3). Alterum est veluti formale quod est propositum servandi virginitatem, et libidinem nunquam experiendi (art. 4).

Definit. Eccles. pro hac quæst. — Symbol. Apostol. : Qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. — *Symbol. Nicæno-Constantinopolitanum :* Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. — *Concil. plenar. Hispan. Toleti* (447) *jussu S. Leonis Papæ; Littera S. Leonis Papæ ad Flavianum Constantinopol., cap. 4; Canones Concil. Lateran., sub S. Martino I* (649), *can. 2, 3; Symbolum fidei Concil. Tolet. XI* (675), *Vide supra, quæst. 1, pag. 3*, etc. — *Constitutio Pauli IV, contra Socinianos* (1555); *Vide supra quæst. 2, art. 2. pag. 22.*— *Vide etiam Synod. Ephes. can. 1, et Synod. V, can. 6, et Synod.* VI, *vide supra quæst. 1, pag. 3.*— *Synod. Ephes. can. 13, supra quæst. 14, art. 1.*

Cfr. pro hac quæst. — S. August. *Hæres.* 56 et 82 ; S. Epiphanius, hæres. 28 et 78 ; S. Hieronymus, libri *contra Jovinianum* et *contra Helvidium;* S. Ambrosius, *lib. institut. Virgin.;* S. Ildephonsus ; Valentia, tom. 4 disp. 2 ; Suarez, super hanc quæst. ; Thomassinus *de Incarnat.;* Petavius, lib. 14 ; Stamm, *Marialogia ;* Morgott, *Marialogia;* Borgianelli, *La maternita divina.*

ART. 1. — Titulus de virginitate carnali intelligitur. — Ex resp. ad 1 habes S. Joseph patrem dici Christi vere dupliciter, vel putative, vel officio, quamvis non generatione. Non solum eo modo est pater quo vitricus vocatur pater filiorum suæ uxoris, sed multo conjunctius, quia scilicet Christus natus est in illo ipso conjugio, et sine ipsius injuria. — Contra hanc veritatem, quæ ad fidem pertinet, insurrexerunt Cerinthus, in Ægypto, versus finem sæculi I ; Ebion, eodem tempore; postea vero, Sociniani, quorum doctrina damnata fuit a Paulo IV et Clemente VIII (supra, pag. 22) ; recentius tandem, Rationalistæ.

(1) Vulgata : *Et erat pater ejus et mater...*

tris transferretur ad alium. — Secundo, hoc fuit conveniens proprietati ipsius Filii qui mittitur, qui quidem est Verbum Dei. Verbum autem absque omni corruptione cordis concipitur; quinimo cordis corruptio perfecti Verbi conceptionem non patitur. Quia ergo caro sic fuit a Verbo Dei assumpta ut esset caro Verbi Dei, conveniens fuit quod etiam ipsa sine corruptione matris conciperetur. — Tertio, hoc fuit conveniens dignitati humanitatis Christi, in qua locum peccatum habere non debuit, per quam peccatum mundi tollebatur, secundum illud Joan. 1, 29 : *Ecce agnus Dei*, scilicet innocens, *qui tollit peccatum mundi*. Non poterat autem esse quod in natura jam corrupta ex concubitu caro nasceretur sine infectione originalis peccati. Unde Augustinus dicit in lib. 1 de Nuptiis et Concupiscentia, cap. 12 in princ. : *Solus nuptialis concubitus ibi non fuit*, scilicet in matrimonio Mariæ et Joseph, *quia in carne peccati fieri non poterat sine ulla carnis pudenda concupiscentia quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato*. — Quarto, propter ipsum finem incarnationis Christi, quæ ad hoc fuit ut homines renascerentur in filios Dei, *non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo*, id est, ex ipsa Dei virtute : cujus rei exemplar apparere debuit in ipsa conceptione Christi. Unde Augustinus dicit in libro de sancta Virginitate, cap. 6, ante med. : *Oportebat caput nostrum insigni miraculo secundum carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine, Ecclesia secundum spiritum nascitura.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Beda dicit super Lucam, lib. 1, cap. 7, *pater Salvatoris appellatur Joseph, non quod vere juxta Chotinianos pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus.* Unde et Luc. 3, 23, dicitur : *Ut putabatur filius Joseph.* — Vel, sicut Augustinus dicit in lib. 2 de Consensu Evangelistarum, cap. 1, *eo modo pater Christi dicitur Joseph, quo et vir Mariæ intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii multo videlicet conjunctius quam si esset aliunde adoptatus. Neque enim propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia non eum genuerat concumbendo : quandoquidem pater esset etiam ei quem non ex sua conjuge procreatum aliunde adoptasset.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Hieronymus dicit super Matth., cap. 1, sup. illud : « *Christi generatio sic erat* », cum Joseph *non sit pater Domini Salvatoris, ordo generationis ejus usque ad Joseph deducitur*, primo quidem, quia *non est consuetudinis Scripturarum ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde quia ex una tribu fuit Joseph et Maria : unde et ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam.* Et, ut Augustinus dicit in lib. 1 de Nuptiis et Concupisc., cap. 11, ad fin., *fuit generationum series usque ad Joseph perducenda, ne illo conjugio virili sexu utique potiori fieret injuria, cum veritati nihil periret, quia ex semine David et Joseph erat et Maria.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Glossa (ord. August. lib. 23 cont. Faust., cap. 7) dicit ibidem, *mulierem pro femina posuit, more locutionis Hebræorum : usus enim Hebrææ locutionis mulieres dicit non virginitate corruptas, sed fœminas.*

Ad quartum dicendum quod ratio illa habet locum in his quæ procedunt in *esse* per viam naturæ, eo quod natura sicut est determinata ad unum effectum, ita etiam est determinata ad unum modum producendi illum ; sed virtus supernaturalis divina, cum sit infinita, sicut non est determinata ad unum effectum, ita non est determinata ad modum producendi quemcumque effectum. Et ideo sicut virtute divina fieri potuit ut primus homo de limo terræ formaretur, ita etiam fieri potuit ut divina virtute corpus Christi formaretur de virgine absque virili semine.

Ad quintum dicendum quod secundum Philosophum, in lib. 1 de Gener. animal, cap. 2, 19 et 20, vers. fin., semen maris non est sicut materia in conceptione animalis, sed solum sicut agens ; sola autem fœmina materiam subministrat conceptui. Unde per hoc quod semen maris defuit in conceptione corporis Christi, non sequitur quod defuerit ei debita materia. Si tamen semen maris esset materia fœtus concepti in animalibus, manifestum est quod non est materia permanens in eadem forma sed materia transmutata. Et quamvis virtus naturalis non possit transmutare ad certam formam nisi determinatam materiam, virtus tamen divina, quæ est infinita, potest transmutare omnem materiam in quamcumque formam. Unde sicut transmutavit limum terræ in corpus Adæ, ita in corpus Christi transmutare potuit materiam a matre ministratam, etiamsi non esset sufficiens materia ad naturalem conceptum.

Articulus II

Utrum mater Dei fuerit virgo in partu.

Opusc. 2, cap. 315.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod mater Christi non fuerit virgo in partu. Dicit enim Ambrosius super Luc., cap. 1, super illud : « *Omne masculinum* » : *Qui vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur prophela, hic est qui aperuit matris suæ vulvam, ut immaculatus exiret.* Sed aperitio vulvæ virginitatem excludit. Ergo mater Christi non fuit virgo in partu.

2. Præterea, nihil in mysterio Christi esse de-

Art. 2. — Conclusio art. est fidei. — Jovinianus monachus, damnatus Romæ, 390, non erubuit dicere Virginem quippe concepisse, sed non virginem peperisse. Contra quem acriter S. Hieronymus scripsit. Ab isto errore non fuit immunis etiam Pelagius.

buit per quod corpus ejus phantasticum appareret Sed hoc non videtur vero corpori, sed phantastico convenire, ut possit per clausa transire, eo quod duo corpora simul esse non possunt. Non igitur debuit ex matris utero clauso corpus Christi prodire. Et ita non decuit quod esset virgo in partu.

3. Præterea; sicut Gregorius dicit in homil. octavarum Paschæ (26, in Evang., a princ.), per hoc quod januis clausis ad discipulos post resurrectionem intravit Dominus, *ostendit corpus suum esse ejusdem naturæ et alterius gloriæ ;* et sic per clausa transire videtur ad gloriam corporis pertinere. Sed corpus Christus in sua conceptione non fuit gloriosum, sed passibile *habens similitudinem carnis peccati,* ut Apostolus dicit ad Rom. 8. Non ergo exivit per Virginis uterum clausum.

— Sed contra est quod in quodam sermone Ephesini concilii (qui est Theodori Ancyr., in princ., et habetur in eo conc., part. 3, cap. 9) dicitur : *Natura post partum nescit ulterius virginem; gratia vero et parientem ostendit, et matrem fecit et virginitati non nocuit. Fuit ergo mater Christi virgo in partu.*

RESPONDEO dicendum quod **absque omni dubio asserendum est, matrem Christi etiam in partu virginem fuisse** : nam Propheta non solum dicit : *Ecce virgo concipiet ;* sed etiam addit : *Et pariet filium,* Isaiæ 7, 14. Et hoc quidem conveniens fuit propter tria. — Primo quidem, quia hoc competebat proprietati ejus qui nascebatur, qui est Verbum Dei. Nam Verbum non solum in corde absque corruptione concipitur, sed etiam absque corruptione ex corde procedit. Unde ut ostenderetur quod illud esset corpus ipsius Verbi Dei, conveniens fuit ut de incorrupto virginis utero nasceretur. Unde in sermone quodam Ephesini concilii, loc. cit., legitur : *Quæ parit carnem puram, a virginitate cessat. Sed quia natum est in carne Verbum Dei, custodit virginitatem, seipsum per hoc ostendens Verbum. Neque enim nostrum verbum, cum paritur, corrumpit mentem : neque Deus Verbum substantiale partum eligens, peremit virginitatem.* — Secundo, hoc est conveniens quantum ad effectum incarnationis Christi. Nam ad hoc venit ut nostram corruptionem tolleret : unde non fuit conveniens ut virginitatem matris nascendo corrumperet. Unde Augustinus (vel alius auctor) dicit in quodam serm. de Nativ. Domini : *Fas non erat ut per ejus adventum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta.* — Tertio, fuit conveniens ne matris honorem nascendo diminueret qui parentes præceperat honorandos.

Ad primum ergo dicendum quod Ambrosius dicit hoc, exponens illud quod Evangelista, Luc. 2, de lege induxit : « *Omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur* » : *Quod quidem,* ut Beda dicit, cap. 8 in Luc., *consuetæ nativitatis more loquitur, non quod Dominus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificaverat, egressus devirginasse credendus sit.* Unde illa adapertio non significat reserationem communem claustri pudoris virginei, sed solum exitum prolis de utero matris.

Ad secundum dicendum, quod ita Christus voluit veritatem sui corporis demonstrare quod etiam simul ejus Divinitas declararetur : et ideo permiscuit mira humilibus. Unde ut corpus ejus verum ostenderetur, nascitur ex fœmina, sed ut ostenderetur ejus divinitas, nascitur ex virgine. *Talis* enim *partum decet Deum,* ut Ambrosius dicit in hymno Nativitatis.

Ad tertium dicendum quod quidam dixerunt, Christum in sua nativitate dotem subtilitatis assumpsisse, sicut quando ambulavit siccis pedibus super mare, dicunt eum assumpsisse dotem agilitatis. Sed hoc non convenit his quæ supra determinata sunt (quæst. 14). Hujusmodi enim dotes corporis gloriosi proveniunt ex redundantia gloriæ animæ ad corpus, ut infra dicetur, cum tractabitur de corporibus gloriosis (in supplem. quæst. 95). Dictum est autem supra (quæst. 14, art. 1, ad 2) quod Christus ante passionem permittebat carni suæ agere et pati quæ propria ; nec fiebat talis redundantia gloriæ ab anima ad corpus. Et ideo dicendum est quod omnia ista facta sunt miraculose per virtutem divinam. Unde Augustinus dicit super Joann. (tract. 121, inter med. et fin.) : *Moli corporis, ubi Divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt ; ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inviolata permansit.* Et Dionysius dicit in quadam epist. (ad Caium, circ. med.) quod *Christus super nominem operabatur ea quæ sunt hominis : et hoc monstrat virgo supernaturaliter concipiens, et aqua instabilis terrenorum pedum sustinens gravitatem.*

ARTICULUS III

Utrum mater Dei permanserit virgo post partum.

Opusc. 2, cap. 225.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod mater Christi non permanserit virgo post partum. Dicitur. enim Matth. 1, 18 : *Antequam convenirent* Joseph et Maria, *inventa est in utero habens de Spiritu Sancto.* Non autem Evangelista diceret, *antequam convenirent,* nisi de conventuris, quia nemo dicit de non pransuro, antequam pranderet. Ergo videtur quod beata Virgo quandoque convenerit carnali copula cum Joseph ; et ita non permanserit virgo post partum.

2. Præterea, ibidem subditur ex verbis angeli loquentis ad Joseph : *Noli timere accipere Mariam*

ART. 3. — Hæc propositio est de fide contra Helvidium (IV sæc.), et Antidicomarianitas, dogmatizantes B. V. Mariam, post Christum natum, alios filios genuisse.

conjugem tuam. Conjugium autem consummatur per carnalem copulam. Ergo videtur quod quandoque carnalis copula intervenerit inter Mariam et Joseph; et ita videtur quod non permanserit virgo post partum.

3. Præterea, ibidem post pauca subditur : *Et accepit conjugem suam, et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.* Hoc autem adverbium *donec* consuevit determinatum tempus significare, quo impleto fiat id quod usque ad illud tempus non fiebat : verbum autem *cognoscendi* ibi ad coitum refertur, sicut et Genes. 4, 1, dicitur quod *Adam cognovit uxorem suam.* Ergo videtur quod post partum Beata Virgo fuerit carnaliter a Joseph cognita. Ergo videtur quod non permanserit virgo post partum.

4. Præterea, primogenitus non potest dici nisi qui habet fratres subsequentes ; unde et Rom. 8, 29, dicitur : *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Sed Evangelista nominat Christum primogenitum matris ejus. Ergo habuit alios filios post Christum ; et ita videtur quod mater Christi non manserit virgo post partum.

5. Præterea, Joan. 2, 12, dicitur : *Post hæc descendit Capharnaum ipse*, scilicet Christus, *et mater ejus, et fratres ejus.* Sed fratres dicuntur qui ex eodem parente geniti sunt. Ergo videtur quod beata Virgo habuerit alios filios post Christum.

6. Præterea, Matth. 27, 55, dicitur : *Erant ibi*, scilicet juxta crucem Christi, *mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei : inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* Videtur autem hæc Maria, quæ hic dicitur Jacobi et Joseph mater, esse etiam mater Christi : dicitur enim Joan. 19, 25, quod *stabat juxta crucem Jesu* Maria *mater ejus.* Ergo videtur quod mater Christi non permanserit virgo post partum.

— Sed contra est quod dicitur Ezech. 44, 2 : *Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam;* quod exponens Augustinus (alius auctor) in quodam sermone dicit : *Quid est « porta » in domo Domini « clausa ». Nisi quod Maria semper erit intacta? Et quid est : « Homo non transibit per eam », nisi quod Joseph non cognoscet eam? Et quid est : « Dominus solus intrat et egreditur per eam », nisi quod Spiritus Sanctus imprægnabit eam, et angelorum Dominus nascetur per eam? Et quid est : « Clausa erit in æternum », nisi quod Maria virgo est ante partum, et virgo in partu, et virgo post partum?*

RESPONDEO dicendum quod **absque omni dubio detestandus est error Helvidii, qui dicere præsumpsit matrem Christi post partum a Joseph esse carnaliter cognitam et alios filios genuisse.** Hoc enim — primo derogat Christi perfectioni : qui sicut secundum divinam naturam unigenitus est Patris, tanquam perfectus per omnia filius ejus ; ita decuit ut esset unigenitus matris, tanquam perfectissimum germen ejus. — Secundo, hic error injuriam facit Spiritui Sancto, cujus sacrarium fuit uterus virginalis, in quo carnem Christi formavit. Unde non decebat quod de cætero violaretur per commixtionem virilem. — Tertio, derogat dignitati et sanctitati matris Dei, quæ ingratissima videretur, si tanto Filio contenta non esset, et si virginitatem, quæ in ea miraculose conservata fuerat, sponte perdere vellet per carnis concubitum. — Quarto etiam ipsi Joseph esset ad maximam præsumptionem imputandum, si eam quam revelante angelo de Spiritu Sancto Deum concepisse cognoverat, polluere attentaret. Et ideo simpliciter est asserendum, quod mater Dei sicut virgo concepit, et virgo peperit, ita etiam et virgo post partum in sempiternum permansit.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Hieronymus dicit in lib. contra Helvidium, cap. 1, ad fin., *intelligendum est quod hæc præpositio « ante » licet sæpe consequentia indicet, tamen nonnunquam ea tantum quæ prius cogitabantur, ostendit. Nec necesse est ut cogitata fiant ; cum ideo aliquid intervenerit ne ea quæ cogitata sunt, fierent : sicut si aliquis dicat : Antequam in portu pranderem, navigavi, non intelligitur quod in portu prandeat postquam navigaverit, sed quia cogitabatur in portu pransurus.* Et similiter Evangelista dicit : *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*, non quia postea convenerint, sed quia dum viderentur conventuri, prævenit conceptio per Spiritum Sanctum ; ex quo factum est ut ulterius non convenirent.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Nuptiis et Concupiscentia, cap. 11, a princ., *conjux Joseph vocabatur mater Dei ex prima desponsationis fide, quam per concubitum non cognoverat, nec fuerat cognoturus.* Ut enim Ambrosius dicit super Lucam, cap. 1, super illud : « *Et nomen Virginis Maria* », *non virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratione declaratur.*

Ad tertium dicendum quod quidam dixerunt hoc non esse intelligendum de cognitione coïtus, sed de cognitione notitiæ. Dicit enim Chrysostomus (alius auctor, hom. 1 in opusc. imperf., ad fin.), quod *non cognovit eam Joseph, antequam pareret, cujus fuerit dignitatis ; sed postquam peperit, tunc cognovit, quia per ipsius prolem spatiosior* (1) *et dignior facta fuerat quam totus mundus : quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto*

(1) Ita cum quibusdam Mss. veteres editi. — Cod. Alc., *specialior.* — Ed. Patav. cum Nicolaio, *speciosior.*

cubiculo uteri sui sola suscepit. Quidam vero hoc referunt ad notitiam visus. Sicut enim Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non possent intendere in eum filii Israel, sic Maria claritate virtutis Altissimi obumbrata cognosci non poterat a Joseph, donec pareret; post partum autem a Joseph agnita invenitur specie faciei, non tactu libidinis. Hieronymus autem lib. advers. Helvid., cap. 3, parum a princ., concedit hoc esse intelligendum de cognitione coïtus; sed dicit quod *usque* vel *donec* in Scripturis dupliciter potest intelligi. — Quandoque enim designat certum tempus secundum illud Gal. 3, 19 : *Propter transgressiones lex posita est, donec veniret semen cui promiserat.* — Quandoque vero signat infinitum tempus, secundum illud Psal. 122, 2 : *Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri :* ex quo non est intelligendum quod post impetratam misericordiam oculi avertantur a Deo. Et secundum hunc modum loquendi significantur ea de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent; cætera vero nostræ intelligentiæ derelinquuntur. Et secundum hoc Evangelista dicit matrem Dei non esse cognitam a viro usque ad partum, ut multo magis intelligamus cognitam non fuisse post partum.

Ad quartum dicendum quod mos divinarum Scripturarum est ut primogenitum vocent non solum eum quem fratres sequuntur, sed eum qui primus natus sit : alioquin si non est primogenitus, nisi quem sequuntur fratres, tamdiu secundum legem primogenita non debentur, quamdiu et alia fuerint procreata (1): quod patet esse falsum, cum intra unum mensem (2) primogenita redimi mandarentur secundum legem.

Ad quintum dicendum, quod *quidam*, sicut Hieronymus dicit super Matth. cap. 12, sup. illud : « *Ecce mater ejus* » *fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur. Nos autem fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris Mariæ materteræ Domini liberos intelligimus.* Quatuor enim modis in Scripturis fratres dicuntur, scilicet natura, gente, cognatione et affectu. Unde fratres Domini dicti sunt, non secundum naturam, quasi ab eadem matre nati, sed secundum cognationem, quasi consanguinei ejus existentes. Joseph autem, sicut Hieronymus dicit contra Helvidium, cap. 9, in fin., *magis credendus est virgo permansisse, quia aliam uxorem habuisse non scribitur, et fornicatio in sanctum virum non cadit.*

Ad sextum dicendum quod Maria, quæ dicitur Jacobi et Joseph mater, non intelligitur esse mater Domini, quæ in Evangelio non consuevit nominari nisi cum cognominatione hujus dignitatis, quod sit mater Jesu. Hæc autem Maria intelligitur esse uxor Alphæi, cujus filius est Jacobus minor, qui dictus est frater Domini.

Articulus iv

Utrum mater Dei virgininitatem voverit.

4 Sent., dist. 30, quæst. 2, art. 1, quæst. 1 ; et Matth. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod mater Dei virginitatem non voverit. Dicitur enim Deuter. 7, 14 : *Non erit apud te sterilis utriusque sexus.* Sterilitas autem sequitur virginitatem. Ergo servatio virginitatis erat contra præceptum veteris legis. Sed adhuc lex vetus habebat statum, antequam Christus nasceretur. Ergo non potuit licite B. Virgo vovere virginitatem pro tempore illo.

2. Præterea, Apostolus, 1 ad Cor. 7, 25, dicit: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Sed perfectio consilii a Christo debuit inchoari, qui est finis legis, ut Apostolus dicit Rom. 10. Non ergo conveniens fuit quod B. Virgo votum virginitatis emitteret.

3. Præterea, Glossa Augustini (1) dicit 1 ad Tim. 5, sup. illud : *Habentes damnationem*, etc., et habetur in lib. de Bono viduit., cap. 9, quod *voventibus castitatem non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est.* Sed mater Christi nullum peccatum damnabile commisit, ut supra habitum est, quæst. 27, art. 4. Cum ergo desponsata fuerit, ut habetur Luc. 1, videtur quod ipsa virginitatis votum non emiserit.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de sancta Virginitate, cap. 4, circa princ. : *Annuntianti angelo Maria respondit :* « *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* » *quod profecto non diceret, nisi prius se virginem Deo vovisset.*

Respondeo dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est, 2-2, quæst. 87, art. 6, perfectionis opera magis sunt laudabilia, si ex voto celebrentur. Virginitas autem in matre Dei præcipue debuit pollere, ut ex supra dictis rationibus patet, art. 1 huj. quæst. Et ideo **conveniens fuit ut virginitas ejus ex voto esset Deo consecrata.** — Verum quia tempore legis oportebat

(1) Ita Mss. et veteres edit. passim. — Al. : *Tamdiu sacerdotibus secundum legem primogenita non debentur* (item *deberentur*), *quamdiu alia non fuerint procreata ;* quæ lectio a Garcia inducta, a posterioribus passim est adoptata.

(2) Ita Mss. et edit. communiter. — Cod. Tarrac., *intra annum et mensem.* — Camer., *infra annum* (lege *unum*) *mensem.* — Al., *infra annum et mensem.* — Nicolaus *post mensem.*

Art. 4. — Titulus clarus est, et ratio dubitandi est, quia nihil legitur de voto Beatæ Virginis, et ipsa ejus desponsatio contrariari videtur voto virginitatis.

(1) Ita post Nicolaium recentiores editi correxere; veteres, *Apostolus dicit*, etc.— Cod. Alcan, Camer., Paris. *Glossa Hieronymi*, ut habetur in Decretis, dist. 27, cap. *Voventibus*, apud quem tamen non reperiri ibi appendix notat.

generationi insistere tam mulieres quam viros, quia secundum carnis originem cultus Dei propagabatur, antequam ex illo populo Christus nasceretur; **mater Dei non creditur, antequam desponsaretur Joseph, absolute virginitatem vovisse; sed licet eam in desiderio habuerit, super hoc tamen voluntatem suam divino commisit arbitrio. — Postmodum vero, accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum virginitatis emisit.**

Ad primum ergo dicendum quod quia videbatur esse lege prohibitum non dare operam ad relinquendum semen super terram, ideo non simpliciter virginitatem vovit Dei genitrix, sed sub conditione, si Deo placeret; postquam autem ei innotuit hoc esse Deo acceptum, absolute vovit, antequam ab angelo annuntiaretur.

Ad secundum dicendum quod, sicut gratiæ plenitudo perfecte quidem fuit in Christo, et tamen aliqua ejus inchoatio præcessit in matre; ita etiam observatio consiliorum, quæ per gratiam Dei fit, perfecte quidem incœpit in Christo, sed aliquo modo fuit inchoata in Virgine matre ejus.

Ad tertium dicendum quod verbum illud Apostoli est intelligendum de illis quæ absolute castitatem vovent: quod quidem mater Dei non fecit, antequam Joseph desponsaretur; sed post desponsationem ex communi voluntate simul cum sponso suo votum virginitatis emisit.

QUÆSTIO XXIX

DE MATRIS DEI DESPONSATIONE. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de desponsatione matris Dei, et circa hoc quæruntur duo: 1° utrum Christus debuerit de desponsata nasci; 2° utrum fuerit verum matrimonium inter Mariam matrem Domini et Joseph.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus nasci debuerit de virgine desponsata.

4 Sent., dist. 30, quæst. 2, art. 1, quæst. 2 et 3; et Matth. 1, col. 23.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit de virgine desponsata nasci. Desponsatio enim ad carnalem copulam ordinatur. Sed mater Domini nunquam voluit carnali copula uti, quia hoc derogaret virginitati mentis ipsius, Ergo non debuit esse desponsata.

2. Præterea, quod Christus ex virgine nasceretur, miraculum fuit: unde Augustinus dicit in epist. Ad Volusianum, 137, al. 3, ante med.: *Ipsa Dei virtus per inviolatæ matris virgineæ viscera membra infantis eduxit quæ postea per clausa ostia membra juvenilia introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile; si exemplum poscitur, non erit singulare.* Sed miracula fiunt ad confirmationem fidei: unde debent esse manifesta. Cum igitur per desponsationem hoc miraculum fuerit obumbratum, videtur non fuisse conveniens quod Christus de desponsata nasceretur.

3. Præterea, Ignatius martyr, ut Hieronymus dicit super Matth., cap. 1, sup. illud: *Cum esset desponsata*, hanc causam assignavit desponsationis matris Dei, *ut partus ejus diabolo celaretur; dum eum putat non de Virgine, sed ex uxore generatum.* Quæ quidem causa nulla esse videtur, tum quia diabolus ea quæ corporaliter fiunt, perspicacitate sui sensus cognoscit; tum etiam quia postmodum per multa evidentia signa dæmones aliqualiter Christum cognoverunt; unde dicitur Marci. 1, 24, quod *homo in spiritu immundo exclamavit dicens: Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? Venisti ante tempus* (1) *perdere nos? Scio qui sis sanctus Dei.* Non ergo videtur conveniens fuisse quod mater Dei esset desponsata.

4. Præterea, aliam rationem assignat Hieronymus, loc. cit.: *Ne lapidaretur mater Dei a Judæis, sicut adultera.* Hæc autem ratio nulla esse videtur: si enim non esset desponsata, non posset de adulterio condemnari. Et ita non videtur rationabile fuisse quod Christus de desponsata virgine nasceretur.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 1, 18: *Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph;* et Luc. 1, 26: *Missus est Gabriel angelus ad Mariam virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Christum de desponsata virgine nasci, tum propter ipsum, tum propter matrem, tum etiam propter nos.** — Propter ipsum quidem Christum quadruplici ratione. *Primo* quidem ne ab infidelibus tanquam illegitime natus abjiceretur. Unde Ambrosius dicit, super Luc., cap. 1, sup. illud: « *In mense sexto* »: *Quid Judæis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur ex adulterio perseculi? Secundo*, ut consueto modo ejus genealogia per virum describeretur. Unde dicit Ambrosius, super Luc., cap. 3, sup. illud: « *Et ipse Jesus erat*, etc. »: *Qui in seculum venit, seculi debuit more describi. Viri autem persona quæritur, qui in senatu et reliquis curiis civitatum generis asserit dignitatem. Consuetudo etiam nos instruit Scripturarum, quæ semper viri originem quærit. Tertio*, ad tutelam pueri nati, ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret. Et ideo Ignatius dicit ipsam fuisse desponsatam, *ut partus ejus diabolo celaretur. Quarto*, ut a Joseph nutrire-

(1) In Vulgata deest *ante tempus*.

tur : unde et pater ejus dictus est, quasi nutritius. — Fuit etiam conveniens ex parte Virginis. — *Primo* quidem, quia per hoc redditur immunis a pœna, *ne scilicet lapidaretur a Judæis tanquam adultera*, ut Hieronymus dicit, loc. sup. cit. *Secundo*, ut per hoc ab infamia liberaretur. Unde dicit Ambrosius super Luc., cap. 1, sup. illud : *In mense sexto*, quod *desponsata est, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Tertio*, ut ei a Joseph ministerium exhiberetur, ut Hieronymus dicit loc. cit. — Ex parte etiam nostra hoc fuit conveniens. *Primo* quidem, quia testimonio Joseph comprobatum est Christum ex virgine natum. Unde Ambrosius dicit super Luc., loc. cit. : *Locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset et dolere* (1) *injuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Secundo*, quia ipsa verba Virginis matris magis credibilia redduntur suam virginitatem asserentis. Unde Ambrosius dicit super Luc., ibid. : *Fides Mariæ verbis magis adsciscitur, et mendacii causa removetur. Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta prægnans. Causam autem mentiendi desponsata non habuit, cum conjungii præmium et gratia nuptiarum partus sit fœminarum :* quæ quidem duo pertinent ad firmitatem fidei nostræ. *Tertio*, ut tolleretur excusatio virginibus, quæ propter suam incautelam non vitant infamiam. Unde Ambrosius dicit, ibid. *: Non decuit virginibus sinistra opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quarto*, quia per hoc significatur universa Ecclesia ; quæ *cum virgo sit, desponsata tamen est uni viro Christo*, ut Augustinus dicit in lib. de sancta Virginitate, cap. 12. Potest etiam et *quinta* ratio esse quod mater Domini fuit desponsata et virgo, quia in persona ipsius et virginitas et matrimonium honoratur contra hæreticos alteri horum detrahentes.

Ad primum ergo dicendum quod B. Virgo mater Dei ex familiari instinctu Spiritus Sancti credenda est desponsari voluisse, confidens de divino auxilio quod numquam ad carnalem copulam perveniret ; hoc tamen divino commisit arbitrio, unde in nullo detrimentum passa est virginitas.

Ad secundum dicendum quod, sicut Ambrosius dicit super Lucam, loc. cit. in princ. corp., *maluit Dominus aliquos de sui ortu quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris, nec putavit ortus sui fidem matris injuriis adstruendam.* Sciendum tamen quod miraculorum Dei quædam sunt de quibus est fides, sicut miraculum virginei partus et resurrectionis Domini, et etiam sacramenti altaris ; et ideo Dominus voluit ista occultiora esse, ut fides eorum magis meritoria esset : quædam vero miracula sunt ad fidei comprobationem, et ista debent esse manifesta.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 3 de Trinit. (implic. cap. 7 et 8), diabolus multa potest virtute suæ naturæ, a quibus tamen prohibetur virtute divina. Et hoc modo potest dici quod virtute naturæ suæ diabolus cognoscere poterat matrem Dei non fuisse corruptam, sed virginem ; prohibebatur tamen a Deo cognoscere modum partus divini. Quod autem postmodum eum aliqualiter cognovit diabolus esse Filium Dei, non obstat, quia jam tempus erat ut Christus suam virtutem contra diabolum ostenderet et persecutionem ab eo concitatam pateretur. Sed in infantia oportebat impediri malitiam diaboli, ne eum acrius persequeretur, quando Christus nec pati disposuerat, nec virtutem suam ostendere, sed in omnibus aliis infantibus se similem exhibere. Unde Leo Papa in serm. de Epiph. 4, cap. 3, ad fin., dicit quod *Magi viderunt et adoraverunt puerum Jesum quantitate parvulum, alienæ opis indigum, fandi impotem, et in nullo ab humanæ infantiæ generalitate dissimulem.* Ambrosius tamen super Lucam., loc. cit. in princ. corp., videtur hoc magis referre ad membra diaboli. Præmissa enim hac ratione, scilicet de fallendo principem mundi, subdit : *Sed tamen magis fefellit principes seculi : dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit, at vero qui secularibus vanitatibus occupantur, scire divina non possunt.*

Ad quartum dicendum quod judicio adulterarum lapidabatur secundum legem non solum illa quæ jam erat desponsata vel nupta, sed etiam illa quæ in domo patris custodiebatur ut virgo quandoque nuptura. Unde dicitur Deuteron. 22, 20 : *Si non est in puella inventa virginitas, lapidibus obruent eam viri civitatis illius, et morietur, quia fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui.* — Vel potest dici, secundum quosdam, quod B. Virgo erat de stirpe Aaron, unde erat cognata Elisabeth. ut dicitur Luc. 1. Virgo autem de genere sacerdotali propter stuprum occidebatur. Legitur enim Levit. 21, 9 : *Sacerdotis filia, si deprehensa fuerit in stupro, et violaverit nomen patris sui, flammis exuretur.* Quidam referunt verbum Hieronymi ad lapidationem infamiæ.

(1) Ita optime Nicolaius et posteriores edit. — Al., *delere*.

Articulus II

Utrum inter Mariam et Joseph fuerit verum matrimonium.

4 Sent., dist. 30, quæst. 2, art. 2 ; et Opusc. 60, cap. 2, col. 3 ; et Matth. 1, col. 10, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inter Mariam et Joseph non fuerit verum matrimonium. Dicit enim Hieronymus contra Helvidium, cap 2, ante med., quod Joseph Mariæ custos fuit potius quam maritus ejus. Sed si fuisset verum matrimonium, vere Joseph maritus ejus fuisset.

Ergo videtur quod non fuerit verum matrimonium inter Mariam et Joseph.

2. Præterea, super illud Matth. 1 : *Jacob genuit Joseph virum Mariæ*, dicit Hieronymus : *Cum virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum ; sed recordare consuetudinis Scripturarum, quod sponsi viri, et sponsæ uxores vocantur.* Sed verum matrimonium non efficitur ex sponsalibus, sed ex nuptiis. Ergo non fuit verum matrimonium inter B. Virginem et Joseph.

3. Præterea, Matth. 1, 19, dicitur : « *Joseph vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere,* » *scilicet in domum suam ad cohabitationem assiduam,* « *voluit eam occulte dimittere,* » *id est, tempus nuptiarum mutare,* ut Remigius exponit (habetur in Cat. aur. D. Thom.). Ergo videtur quod nondum nuptiis celebratis, nondum esset verum matrimonium ; præsertim cum post matrimonium contractum non liceat alicui sponsam dimittere. — Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 2 de Consensu Evangelistarum, cap. 1, ante med. : *Non erat fas ut Joseph ob hoc a conjugio Mariæ separandum Evangelista putaret, quod non ex ejus concubitu, sed virgo peperit Christum. Hoc enim exemplo magnifice insinuatur fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere vocarique conjugium, non permixto corporis sexu*, etc.

RESPONDEO dicendum quod, matrimonium, sive conjugium dicitur verum ex hoc quod suam perfectionem attingit. Duplex est autem rei perfectio, prima et secunda : — prima quidem rei perfectio consistit in ipsa forma, ex qua speciem sortitur. — Secunda vero perfectio consistit in operatione rei, per quam res aliqualiter suum finem attingit. *Forma* autem matrimonii consistit in quadam indivisibili conjunctione animorum, per quam unus conjugum indivisibiliter alteri fidem servare tenetur. *Finis* autem matrimonii est proles generanda et educanda : ad quorum primum pervenitur per concubitum (1) conjugalem ; ad secundum per alia opera viri et uxoris, quibus sibi invicem obsequuntur ad prolem nutriendam.

Sic igitur dicendum est quod **quantum ad primam perfectionem, omnino verum fuit matrimonium Virginis matris Dei et Joseph,** quia uterque consensit in copulam conjugalem ; non autem expresse in copulam carnalem, nisi sub conditione, si Deo placeret. Unde et angelus vocat Mariam conjugem Joseph, dicens ad Joseph, Matth. 1, 20 : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam :* quod exponens Augustinus in lib. 1 de Nuptiis et Concupisc., cap. 11, a princ., dicit : *Conjux vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cognitura.*

Quantum vero ad secundam perfectionem, quæ est per actum matrimonii, si hoc referatur ad carnalem concubitum, per quem proles generatur, non fuit illud matrimonium consummatum. Unde Ambrosius dicit super Luc. cap. 1, sup. illud : *In mense sexto : Non te moveat quod frequenter Mariam Scriptura vocat conjugem : non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratione declaratur.* — **Habuit tamen illud matrimonium etiam secundam perfectionem quantum ad prolis educationem.** Unde Augustinus dicit in lib. 1 de Nupt. et Concupisc., cap. 2, in fin. : *Omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides et sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum ; fidem, quia nullum adulterium ; sacramentum, quia nullum divortium ; solus ibi nuptialis concubitus non fuit.*

Ad primum ergo dicendum quod Hieronymus accipit ibi maritum ab actu matrimonii consummati.

Ad secundum dicendum quod nuptias Hieronymus vocat nuptialem concubitum.

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus (alius auctor) dicit super Matth., hom. 1, in Op. imperf., sub fin, *beata Virgo sic fuit desponsata Joseph, quod etiam esset domi habita. Nam sicut in ea quæ in domo viri concipit, intelligitur conceptio maritalis ; sic in ea quæ extra domum concipit, est suspecta conceptio.* Et ita non esset sufficienter provisum famæ B. Virginis per hoc quod fuit desponsata, nisi etiam fuisset domi habita. Unde quod dicitur : *Et nollet eam traducere*, melius intelligitur, id est, nollet eam diffamare in publicum, quam quod intelligatur de traductione in domum. Unde et Evangelista subdit quod *voluit occulte dimittere eam.* Quamvis tamen esset domi habita propter primam desponsationis fidem, nondum tamen intervenerat solemnis celebratio nuptiarum ; propter quod etiam nondum carnaliter convenerant. Unde, sicut Chrysostomus dicit hom. 4 in Matth., aliquant. a princ., *non dicit Evangelista : Antequam duceretur in domum sponsi, etenim intus jam erat. Consuetudo enim fuit veteribus ut sponsæ in sponsorum domibus haberentur.* Et ideo etiam angelus dicit Joseph : *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam*, id est, *non timeas nuptias ejus solemniter celebrare.* Licet alii dicant, quod nondum erat in domum inducta, sed solum desponsata. Primum tamen magis consonat Evangelio.

(1) Ita Mss. et antiqui editi libri, queis concinunt edit. Patav. Garcia, Theologi. — Nicolaius, *per consensum.*

QUÆSTIO XXX

DE B. MARIÆ VIRGINIS ANNUNTIATIONE. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de annuntiatione B. Virginis : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum conveniens fuerit ei annuntiari quod in ea generandum est ; 2° per quem erat ei hoc annuntiandum ; 3° per quem modum ei annuntiari debebat ; 4° de ordine annuntiationis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum necessarium fuerit annuntiari B. Virgini quod in ea erat generandum.

3 Sent., dist. 3, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 1, et dist. 30, art. 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit necessarium B. Virgini annuntiari quod in ea fiendum erat. Annuntiatio enim ad hoc solum necessaria esse videbatur ut Virginis consensus haberetur. Sed consensus ejus non videtur necessarius fuisse, quia conceptus Virginis prænuntiatus fuit prophetia prædestinationis, *quæ sine nostro completur arbitrio*, ut dicit quædam Glossa Matth. 1 (ord. sup. illud : *Ut adimpleretur quod dictum est*, etc.). Non ergo necessarium fuit quod talis annuntiatio fieret.

2. Præterea, B. Virgo incarnationis fidem habebat, sine qua nullus esse poterat in statu salutis, quia, ut dicitur Rom. 3, 22 : *Justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes.* Sed de eo quod aliquis per certitudinem credit, non indiget ulterius instrui. Ergo B. Virgini non fuit necessarium ut ei incarnatio Filii Dei annuntiaretur.

3. Præterea, sicut B. Virgo corporaliter Christum concepit, ita et quælibet sancta anima concepit ipsum spiritualiter : unde Apostolus dicit Gal. 4, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Sed illis qui spiritualiter debent Christum concipere, talis conceptio non annuntiatur. Ergo nec B. Virgini fuit annuntiandum quod esset in utero conceptura Filium Dei.

— Sed contra est quod habetur Luc. 1, quod Angelus dixit ei : *Ecce concipies in utero, et paries filium.*

RESPONDEO dicendum quod **congruum fuit B. Virgini annuntiari quod esset Christum conceptura.** — Primo quidem ut servaretur congruus ordo conjunctionis Filii Dei ad Virginem, ut scilicet prius mens ejus de ipso instrueretur quam carne eum conciperet. Unde Augustinus dicit in lib. de Virginitate, cap. 3 : *Beatior est Maria percipiendo fidem Christi quam concipiendo carnem Christi;* et postea subdit : *Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset.* — Secundo, ut posset esse certior testis hujus sacramenti, quando super hoc divinitus erat instructa. — Tertio, ut voluntaria sui obsequii munera Deo offerret, ad quod se promptam obtulit dicens : *Ecce ancilla Domini.* — Quarto, ut ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter Filium Dei et humanam naturam. Et ideo per annuntiationem expectabatur consensus Virginis loco totius humanæ naturæ.

Ad primum ergo dicendum quod prophetia prædestinationis completur sine nostro arbitrio causante, non tamen sine nostro arbitrio consentiente.

Ad secundum dicendum quod B. Virgo expressam fidem habebat incarnationis futuræ ; sed cum esset humilis, non tam alta de se sapiebat : et ideo super hoc erat instruenda.

Ad tertium dicendum quod spiritualem conceptionem Christi, quæ est per fidem, præcedit annuntiatio, quæ est per fidei prædicationem, secundum quod *fides est ex auditu*, ut dicitur Rom. 10, 17. Nec tamen propter hoc aliquis pro certo scit se gratiam habere ; sed scit veram fidem esse quam accepit.

ARTICULUS II

Utrum annuntiatio B. Virginis fieri debuerit per angelum.

3 Sent., dist. 3, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 1 et 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod B. Virgini non debuerit annuntiatio fieri per angelum. Supremis enim angelis fit revelatio immediate a Deo, ut Dionysius dicit 7, cap. cœlest. Hierarch., parum a med. Sed mater Dei est super omnes angelos exaltata. Ergo videtur quod immediate a Deo debuerit illi annuntiari incarnationis mysterium, et non per angelum.

ART. 1. — In titulo sermo est de *necessario* ad finem, sine quo *non bene* pervenitur ad finem, et non de necessario simpliciter, vel necessario sine quo non potest perveniri ad finem. Nam constat quod neque simpliciter necessaria est annuntiatio, quia oppositum non implicat contradictoria ; neque sicut navis ad transeundum mare, quia poterat incarnari Verbum Dei, absque prævia annuntiatione. Sed an fuerit necessaria annuntiatio, ita quod sine illa prævia, non bene fuisset facta incarnatio, quæritur. — In solut. *ad.* 1, nota hæc verba : « Prophetia prædestinationis sine nostro impletur arbitrio », quæ supponunt celebrem illam divisionem prophetiæ, in prophetiam præscientiæ, prædestinationis et comminationis, quam tradit 2. 2, quæst. 174, art. 1, et quæst. 12, de Verit. art. 10.

ART. 2. — Tribus modis fieri poterat hæc revelatio : vel proxime ab ipso Deo, vel per Angelum, vel per hominem. — De solut. ad. 3, quomodo angeli, ante annuntiationem mysterium incarnationis cognoverint, in 1ª Parte, quæst. 57, copiose disseritur.

2. Præterea, si in hoc oportebat servari communem ordinem, secundum quem divina hominibus per angelos revelantur, similiter divina ad mulierem per virum deferuntur : unde et Apostolus dicit 1 Corinth. 14, 34 : *Mulieres in ecclesiis taceant :... si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.* Ergo videtur quod B. Virgini debuerit annuntiari mysterium incarnationis per aliquem virum, præsertim quia Joseph vir ejus super hoc fuit ab angelo instructus, ut legitur Matth. 1.

3. Præterea, nullus potest congrue annuntiare quod ignorat. Sed etiam supremi angeli non plene cognoverunt incarnationis mysterium : unde dicit Dionysius, 7 cap. Hierarch., a med., ex eorum persona esse intelligendam quæstionem quæ ponitur Isa. 63, 1 : *Quis est iste qui venit de Edom ?* Ergo videtur quod per nullum angelum potuit convenienter annuntiatio incarnationis fieri.

4. Præterea, majora sunt per majores nuntios annuntianda. Sed mysterium incarnationis est maximum inter omnia quæ per angelos sunt hominibus annuntiata. Ergo videtur quod si per aliquem angelum debuit annuntiari, ille debuerit esse de supremo ordine. Sed Gabriel non est de supremo ordine, cum sit de ordine archangelorum, qui est penultimus : unde Ecclesia cantat : *Gabrielem archangelum scimus divinitus te esse affatum.* Non ergo hujusmodi annuntiatio per Gabrielem archangelum convenienter facta est.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 1, 26 : *Missus est Gabriel angelus a Deo*, etc.

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit matri Dei annuntiari per angelum divinæ incarnationis mysterium**, propter tria. — Primo quidem ut in hoc etiam servaretur divina ordinatio, secundum quam mediantibus angelis divina ad homines perveniunt : unde Dionysius dicit, 4 cap. cœlest. Hierarch., a med., quod *divinum Jesu benignitatis mysterium angeli primo edocti sunt ; postea per ipsos ad nos cognitionis gratia transivit. Sic ergo divinissimus Gabriel Zachariam quidem docuit, prophetam Joannem ex ipso nasciturum ; Mariam autem quomodo in ipsa fieret thearchicum ineffabilis Dei formationis mysterium.* — Secundo, hoc fuit conveniens reparationi humanæ, quæ futura erat per Christum : unde Beda dicit in homil. (in festo Annunt., in princ., et est inter hiemales de SS.) : *Aptum humanæ restaurationis principium ut angelus a Deo mitteretur ad Virginem partu consecrandam divino, quia prima perditionis humanæ fuit causa, cum serpens a diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam.* — Tertio, quia hoc congruebat virginitati matris Dei : unde Hieronymus (alius auctor) dicit in serm. Assumptionis inter princ. et med. *Bene angelus ad Virginem mittitur quia semper est angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem vivere non terrena vita est, sed cœlestis.*

Ad primum ergo dicendum quod mater Dei superior erat angelis quantum ad dignitatem, ad quam divinitus eligebatur ; sed quantum ad statum præsentis vitæ, inferior erat angelis, quia et ipse Christus ratione passibilis vitæ *modico ab angelis minoratus est*, ut dicitur Hebr. 2, 9. Sed tamen quia Christus simul fuit viator et comprehensor, quantum ad cognitionem divinorum non indigebat ab angelis instrui. Sed mater Dei nondum erat in statu comprehensorum : et ideo de divino conceptu per angelos instruenda erat.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus (alius auctor) dicit in serm. de Assumptione, cap. 4 : *B. Virgo Maria vera æstimatione, a quibusdam generalibus excipitur, quia nec conceptus multiplicavit, nec sub viri, id est, mariti, potestate fuit, quæ integerrimis visceribus de Spiritu Sancto Christum suscepit.* Et ideo non debuit mediante viro instrui de mysterio incarnationis, sed mediante angelo. Propter quod etiam ipsa est prius instructa quam Joseph : nam ipsa instructa est ante conceptum, Joseph autem post ejus conceptum.

Ad tertium dicendum quod, sicut patet ex auctoritate Dionysii inducta in corp. art., angeli incarnationis mysterium cognoverunt ; sed tamen interrogabant, perfectius scire cupientes a Christo hujus mysterii rationes, quæ sunt incomprehensibiles omni creato intellectui. Unde Maximus martyr dicit : *Quod angeli noverint futuram incarnationem, ambigere non oportet. Latuit autem eos investigabilis Domini conceptio atque modus, qualiter totus in genitore, totus manebat in omnibus, nec non et in virginea cellula.*

Ad quartum dicendum quod quidam dicunt Gabrielem fuisse de supremo ordine angelorum : propter quod Gregorius dicit, hom. 34 in Evang., circ. med. : *Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat.* Sed ex hoc non habetur quod fuerit summus inter omnes ordines, sed respectu angelorum : fuit enim de ordine archangelorum, unde et Ecclesia eum archangelum nominat : et Gregorius ipse dicit in homil. de centum Ovibus, loc. cit., quod *archangeli dicuntur qui summa annuntiant.* Satis est ergo credibile quod sit summus in ordine archangelorum. Et, sicut Gregorius dicit ibid., hoc nomen officio ejus congruit. *Gabriel enim Dei fortitudo nominatur. Per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat qui virtutum Dominus et potens in prælio ad debellandas potestates aereas veniebat.*

Articulus III

Utrum angelus annuntians debuerit B. Virgini visione corporali apparere.

3 Sent., dist. 3, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod angelus annuntians non debuerit Virgini apparere visione corporali. *Dignior enim est intellectualis visio quam corporalis*, ut Augustinus dicit, 12, super Genes. ad litt., c. 24, circ. med., et præcipue ipsi angelo est magis conveniens : nam visione intellectuali videtur angelus in sua substantia ; visione autem corporali videtur in assumpta figura corporea. Sed sicut ad annuntiandum conceptum divinum decebat venire summum nuntium ; ita etiam videtur quod decuerit esse summum genus visionis. Ergo videtur quod angelus annuntians apparuerit Virgini visione intellectuali.

2. Præterea, visio imaginaria videtur etiam esse nobilior quam visio corporalis, sicut imaginatio est altior potentia quam sensus. Sed angelus apparuit Joseph in somnis secundum imaginariam visionem, ut patet Matth. 1 et 2. Ergo videtur quod etiam apparere debuerit B. Virgini imaginaria visione et non corporali.

3. Præterea, corporalis visio spiritualis substantiæ videntes stupefacit : unde et de ipsa Virgine cantatur : *Expavescit Virgo de lumine*. Sed melius fuisset quod a tali turbatione mens ejus esset præservata. Non ergo fuit conveniens quod hujusmodi annunciatio fieret per visionem corporalem.

— Sed contra est quod Augustinus (vel alius auctor) in quodam sermone, 25 in App., inducit B. Virginem sic dicentem : *Venit ad me Gabriel archangelus facie rutilans, veste coruscans, incessu mirabilis*. Sed hæc non possunt pertinere nisi ad corpoream visionem. Ergo corporea visione angelus annuntians B. Virgini apparuit.

Respondeo dicendum quod **angelus annuntians apparuit matri Dei corporea visione et hoc conveniens fuit** : — Primo quidem quantum ad id quod annuntiabatur. Venerat enim angelus annuntiare incarnationem invisibilis Dei, per quam visibilis fieret : unde etiam conveniens fuit ut ad hujus rei declarationem invisibilis creaturæ formam assumeret, in qua visibiliter appareret ; cum etiam omnes apparitiones veteris Testamenti ad hanc apparitionem præordinentur, qua Filius Dei in carne apparuit. — Secundo, fuit congruum dignitati matris Dei, quæ non solum in mente, sed in corporeo ventre erat Dei Filium recepturâ : et ideo non solum mens ejus, sed etiam sensus corporei erant visione angelica refovendi. — Tertio, congruit certitudini ejus quod annuntiabatur. Ea enim quæ sunt oculis subjecta certius apprehendimus quam ea quæ imaginamur. Unde Chrysostomus dicit super Matth., homo., 4, ante med., quod *angelus non in somnis, imo visibiliter Virgini astitit : nam quia magnam valde revelationem accipiebat ab angelo, egebat ante tantæ rei eventum visione solemni* (1).

Ad primum ergo dicendum quod intellectualis visio est potior quam visio imaginaria vel corporalis, si sit sola. Sed ipse Augustinus dicit, lib. 12 sup. Genes. ad litt., cap. 9, circa med., quod excellentior est prophetia quæ habet simul intuellectualem et imaginariam visionem, quam illa quæ habet alteram tantum. B. autem Virgo non solum percepit visionem corporalem ; sed etiam intellectualem illuminationem. Unde talis apparitio nobilior fuit. Fuisset tamen nobilior, si ipsum angelum intellectuali visione in sua substantia vidisset. Sed hoc non patiebatur status hominis viatoris quod angelum per essentiam videret.

Ad secundum dicendum quod imaginatio est quidem altior potentia quam sensus exterior ; quia tamen principium humanæ cognitionis est sensus, ideo in eo consistit maxima certitudo ; quia semper oportet quod principia cognitionis sint certiora. Et ideo Joseph, cui angelus in somnis apparuit, non ita excellentem apparitionem habuit sicut B. Virgo.

Ad tertium dicendum quod, sicut Ambrosius dicit super Luc., cap. 1, sup. illud : « *Apparuit illi angelus,* » *perturbamur et a nostro alienamur affectu, quando perstringimur alicujus superioris potestatis occursu.* Et hoc contingit non solum in visione corporali, sed etiam in visione imaginaria. Unde Genes. 15, 12, dicitur quod *cum sol occubuisset* (2), *sopor irruit super Abraham, et horror magnus et tenebrosus invasit eum.* Talis tamen perturbatio hominis non tam homini nocet ut propter eam debeat angelica apparitio prætermitti. — Primo quidem quia ex hoc ipso quod homo supra seipsum elevatur, quod ad ejus pertinet dignitatem, pars ejus inferior debilitatur, ex quo provenit perturbatio prædicta ; sicut etiam calore naturali ad interiora reducto, exteriora tremunt. — Secundo, quia, sicut Origenes dicit super Luc., hom. 4, in princ., *Angelus apparens sciens humanam naturam, primum perturbationi medetur : unde tam Zachariæ quam Mariæ post turbationem dixit* : « *Ne timeas* ». Et propter hoc, ut legitur in vita Antonii, in Vitis Patrum, lib. 1, cap. 18, non difficilis est beatorum spirituum malorumque discre-

Art. 3. — Titulus simul quærit *quia* et *propter quid* corporali apparitione, an scilicet fuerit, et quare fuerit apparitio visibilis ; utrumque enim importat titulus, quærens an debuerit apparere corporaliter. — Quamvis D. Thomas de visione corporali in titulo loquatur, tamen revera intendit interrogare de apparitione in specie corporis humani. Interdum enim apparet angelus sub specie corporea non humana.

(1) Ita Mss. et edit. passim. — Al. cum cod. Alcan., *nam quia magnam valde revelationem ab angelo accipiebat egebat tantæ rei eventus visione solemni.*

(2) Vulgata, *occumberet.*

tio. Si enim post timorem successerit gaudium, a Domino venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis majestatis indicium est. Si autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur. Ipsa etiam turbatio Virginis conveniens fuit verecundiæ virginali, quia, ut Ambrosius dicit super Lucam, cap. 1, sup. illud : « *Et ingressus angelus* », *trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri.* Quidam tamen dicunt quod cum B. Virgo assueta esset visionibus angelorum, non turbata fuit in visione angeli, sed in admiratione eorum quæ ei ab angelo, dicebantur, quia de se tam magnifica non cogitabat. Unde et Evangelista non dicit quod turbata fuerit in visione angeli, sed in *sermone ejus*.

Articulus iv

Utrum annuntiatio convenienti fuerit ordine perfecta.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod annuntiatio ejus non fuerit convenienti ordine perfecta. Dignitas enim matris Dei dependet ex prole concepta. Sed causa prius debet manifestari quam effectus. Ergo primo debuit angelus Virgini annuntiare conceptum prolis quam ejus dignitatem exponere, eam salutando.

2. Præterea, probatio aut prætermitti (1) debet in his quæ dubia non sunt, aut præmitti in his quæ dubia esse possunt. Sed Angelus primo videtur annuntiasse id de quo Virgo dubitaret, et dubitando quæreret, dicens : *Quomodo fiet istud ?* et postea probationem adjunxit tum ex exemplo Elisabeth, tum ex Dei omnipotentia. Ergo inconvenienti ordine annuntiatio per angelum est effecta.

3. Præterea, majus non potest probari sufficienter per minus. Sed majus fuit virginem parere quam vetulam. Ergo non fuit sufficiens probatio angeli probantis conceptum virginis ex conceptu senis.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 13, 1; *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt.* Angelus autem missus est a Deo ad hoc quod Virgini annuntiaret, ut dicitur Luc. 1. Ergo ordinatissime fuit annuntiatio per Angelum completa.

Respondeo dicendum quod **annuntiatio congruo ordine per angelum est perfecta.** Tria enim angelus intendebat circa virginem. — Primo quidem reddere mentem ejus attentam ad tantæ rei considerationem; quod quidem fecit, eam salutando quadam nova et insolita salutatione. Unde Origenes dicit super Lucam hom. 6, a med., quod *si scivisset, ad alium quempiam simile esse factum sermonem utpote quæ habebat legis scientiam, nunquam eam quasi peregrina talis salutatio terruisset.* In qua quidem salutatione præmisit idoneitatem ejus ad conceptum in hoc quod dixit: *Gratia plena;* expressit conceptum in hoc quod dixit : *Dominus tecum;* et prænuntiavit honorem consequentem cum dixit : *Benedicta tu in mulieribus.* — Secundo autem intendebat eam instruere de mysterio incarnationis, quod in ea erat implendum : quod quidem fecit prænuntiando conceptum et partum, dicens : *Ecce concipies in utero*, etc., et ostendendo dignitatem prolis conceptæ cum dixit : *Hic erit magnus*, etc.. et etiam demonstrando modum conceptionis, cum dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te.* — Tertio, intendebat animum ejus inducere ad consensum : quod quidem fecit exemplo Elisabeth, et ratione ex divina omnipotentia sumpta.

Ad primum ergo dicendum quod animo humili nihil est mirabilius quam auditus suæ excellentiæ; admiratio autem maxime attentionem animi facit; et ideo angelus volens mentem Virginis attentam reddere ad auditum tanti mysterii, ab ejus laude incœpit.

Ad secundum dicendum quod Ambrosius expresse dicit super Lucam, cap. 1, super illud *Quomodo fiet istud ?* quod B. Virgo de verbis angeli non dubitavit. Dicit enim : *Quanto temperantior est Mariæ responsio quam verba sacerdotis. Hæc ait : « Quomodo fiet istud ? » Ille respondit; « Unde hoc sciam ? » Negat ille se credere qui negat se scire; ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum quod quomodo fieri possit, inquirit.* Augustinus tamen (vel alius auctor) videtur dicere quod dubitaverit : dicit enim in lib. Quæstionum veteris et novi Testamenti, quæst. 51, circa princ. : *Ambigenti Mariæ de conceptu possibilitatem angelus prædicat.* Sed talis dubitatio magis est admirationis quam incredulitatis : et ideo probationem angelus inducit non ad auferendam infidelitatem, sed magis ad removendam ejus admirationem.

Ad tertium dicendum quod, sicut Ambrosius dicit in Hexameron (implic. lib. 5, cap. 19, et super illud Luc. 1 : *Exsurgens Maria;* et cap. 8, super illud : *Adhuc eo loquente*) : *Ob hoc multæ steriles pepererunt* (1), *ut partus credatur Virginis.* Et ideo conceptus Elisabeth sterilis inducitur, non quasi sufficiens argumentum, sed quasi quoddam figurale exemplum. Et ideo ad confirmationem hujus exempli subditur argumentum efficax ex omnipotentia divina.

Art. 4. — Titulus quærit de ordine dictorum ab angelo annuntiante. In hoc art. eleganter explicat D. Thomas colloquium inter Virginem et Angelum; in corp. art. angelica verba, in solut. ad 2, verborum Virginis sensum explicat. Ter enim locutus est Angelus, bis autem B. Virgo, et in singulis aliquid notatione dignum est.

(1) Ita cum melioris notæ Mss. editi passim. aliquo tantum admixto typographico errore, utrobique, *prætermitti* vel *præmitti* exhibentes. Garcia propter hunc errorem lectionem depravatam putans hæc tantum ex Tarrac. cod. admittit : *Probatio ante* (pro *autem*, quod erat in nonnullis codd. loco) *præmitti debet in his quæ dubia esse possunt.*

(1) Ita post Garciam editi fere omnes libri. — Al. cum Cod. Alcan. aliisque, *prævenerunt.*

QUÆSTIO XXXI

DE CONCEPTIONE SALVATORIS QUOAD MATERIAM DE QUA CORPUS EJUS CONCEPTUM EST. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ipsa conceptione Salvatoris; — primo quantum ad materiam de qua ejus corpus conceptum est; — secundo quantum ad conceptionis auctorem; — tertio quantum ad modum et ordinem conceptionis.

Circa primum quæruntur octo: 1° utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam; 2° utrum fuerit sumpta de David; 3° de genealogia Christi, quæ in Evangeliis ponitur; 4° utrum decuerit Christum nasci de fœmina; 5° utrum fuerit de purissimis sanguinibus Virginis corpus ejus formatum; 6° utrum caro Christi fuerit in antiquis patribus secundum aliquid signatum; 7° utrum caro Christi in patribus fuerit peccato obnoxia; 8° utrum fuerit decimata in lumbis Abrahæ.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod caro Christi non fuerit sumpta ex Adam. Dicit enim Apostolus, 1 ad Corinth. 15, 47: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.* Primus autem homo est Adam, secundus est Christus. Ergo Christus non est ex Adam, sed habet ab eo distinctam originem.

2. Præterea, conceptio Christi debuit esse maxime miraculosa. Sed majus est miraculum formare corpus hominis ex limo terræ quam ex materia humana, quæ de Adam trahitur. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum ab Adam carnem sumpsisse. Ergo videtur quod corpus Christi non debuerit formari de massa humani generis derivata ab Adam, sed de aliqua alia materia.

3. Præterea, *Peccatum in hunc mundum intravit per unum hominem* scilicet per Adam, quia omnes in eo originaliter existentes peccaverunt, ut patet Roman. 5. Sed si corpus Christi fuisset ab Adam sumptum, ipse etiam in Adam originaliter fuisset, quando peccavit. Ergo peccatum originale contraxisset, quod non decebat Christi puritatem. Non ergo corpus Christi est formatum de materia sumpta ab Adam.

— Sed contra est quod Apostolus dicit ad Hebr. 2, 16: *Nusquam angelos apprehendit,* scilicet Filius Dei, *sed semen Abrahæ apprehendit.* Semen autem Abrahæ sumptum est ex Adam. Ergo corpus Christi fuit formatum de materia ex Adam sumpta.

RESPONDEO dicendum quod Christus humanam naturam assumpsit, ut eam a corruptione purgaret. Non autem purgatione indigebat natura humana, nisi secundum quod infecta erat per originem vitiatam, qua ex Adam descendebat. Et ideo **conveniens fuit ut carnem sumeret ex materia ab Adam derivata, ut ipsa natura per assumptionem curaretur.**

Ad primum ergo dicendum quod secundus homo, id est, Christus, dicitur esse de cœlo, non quidem quantum ad materiam corporis; sed vel quantum ad virtutem formativam corporis ejus, vel etiam quantum ad ipsam ejus divinitatem. Secundum autem materiam, corpus Christi fuit terrenum, sicut et corpus Adæ.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 29, art. 1, ad 2, mysterium incarnationis Christi est quiddam miraculosum, non sicut ordinatum ad confirmationem fidei, sed sicut articulus fidei. Et ideo in mysterio incarnationis non requiritur quid sit majus miraculum, sicut in miraculis quæ fiunt ad confirmationem fidei; sed quid sit divinæ sapientiæ convenientius et magis expediens humanæ saluti, quod requiritur in omnibus quæ fidei sunt. — Vel potest dici quod in mysterio incarnationis non solum attenditur miraculum ex materia conceptus, sed magis ex modo conceptionis et partus, quia scilicet Virgo concepit et peperit Deum.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, in corp. art., et quæst. 4, art. 6, corpus Christi fuit in Adam secundum corpulentam substantiam, quia scilicet ipsa materia corporis Christi derivata est ab Adam; non autem fuit ibi secundum seminalem rationem, quia non est conceptum ex virili semine; et ideo non contraxit originale peccatum, sicut cæteri qui ab Adam per viam virilis seminis derivantur.

ART. 1. — In hoc art. rationem reddit, ab quam decuit Verbum assumere humanam naturam, non ex nova materia seu nihilo creatam, sed ex Adami posteritate formatam. Quam rem attigit etiam supra quæst. 4, art. 6. Hic adde, colligi Christum Dominum, sicut dicitur *filius Abrahæ*, ita in rigore posse dici filium Adæ. Quia non est conceptus per seminalem generationem, ideo non est filius ejus quoad culpam, nec quoad originis defectum, ut bene advertit Suarez, et propterea non solet nec debet simpliciter appellari *filius Adæ*, quia hæc appellatio solet in malam partem accipi, ad denotandum defectum ex infecta origine participatum. — De verbis Apostoli, *ad* 1, jam tractavit supra, quæst. 5, art. 1. — Hoc art. interimitur error Valentini et Apollinaris, dicentium humanitatem Christi, non esse ejusdem naturæ nobiscum; ipsum autem corpus traxisse de aliqua materia cœlesti.

ARTICULUS II

Utrum caro Christi fuerit sumpta de David.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sumpserit carnem de semine David. Matthæus enim genealogiam Christi texens, eam ad Joseph perducit. Joseph autem non fuit pater Christi, ut supra dictum est, quæst. 28, art. 1, ad 2, et quæst. 29, art. 2. Non ergo videtur quod Christus de genere David descenderit.

2. Præterea, Aaron fuit de tribu Levi, ut patet Exodi 6. Maria autem mater Christi cognata dicitur Elisabeth, quæ est filia Aaron, ut patet Luc. 1. Cum ergo David fuerit de tribu Juda, ut patet Matth. 1, videtur quod Christus de semine David non descenderit.

3. Præterea, Jerem. 22, 30, dicitur de Jechonia : *Scribe virum istum sterilem : nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David.* Sed de Christo dicitur Isa 9, 7 : *Super solium David sedebit.* Ergo Christus non fuit de semine Jechoniæ, et per consequens nec de genere David, quia Matthæus a David per Jechoniam seriem generationum perducit.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 1, 3 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*

RESPONDEO dicendum quod **Christus specialiter duorum antiquorum patrum filius dicitur esse, Abrahæ scilicet et David,** (ut patet Matth. 1); **Cujus est multiplex ratio.** — Prima quidem, quia ad hos specialiter de Christo promissio facta est. Dictum est enim Abrahæ, Genes. 22, 18 : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*, quod Apostolus de Christo exponit dicens, Gal. 3, 16 : *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non dicit : Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno. Et semini tuo, qui est Christus.* Ad David autem dictum est Ps. 131, 2 : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Unde et populi Judæorum, ut regem honorifice suscipientes, dicebant Matth. 21, 9 : *Hosanna filio David.* — Secunda ratio est quod Christus futurus erat rex, propheta et sacerdos. Abraham autem sacerdos fuit, ut patet ex hoc quod Dominus dixit ad eum, Gen. 15, 9 : *Sume tibi* (1) *vaccam trienem*, etc. Fuit etiam Propheta, secundum illud quod dicitur Genes. 29, 7 : *Propheta est et orabit pro te.* David autem rex fuit et propheta. — Tertia ratio est, quia in Abraham primo incœpit circumcisio; in David autem maxime manifestata est Dei electio, secundum illud quod dicitur 1 Reg. 13, 14 : *Quæsivit Dominus sibi virum juxta cor suum.* Et ideo utriusque filius Christus specialissime dicitur, ut ostendatur esse in salutem et circumcisioni, et electioni gentilium.

(1) Vulgata : *mihi.*

Ad primum ergo dicendum quod hæc objectio fuit Fausti Manichæi volentis probare Christum non esse filium David, quia non est conceptus ex Joseph, usque ad quem seriem generationis Matthæus perducit. Contra quem Augustinus respondet, 23 lib. contra Faust., cap. 8, ad fin., et cap. 9, quod *cum idem Evangelista dicat et virum Mariæ esse Joseph, et Christum esse ex semine David; quid restat, nisi credere Mariam non fuisse extraneam a cognatione David, et eam Joseph conjugem non frustra appellatam propter animorum confœderationem, quamvis ei non fuerit carne commixtus; et quod potius propter dignitatem virilem ordo generationum usque ad Joseph perducitur ?* Et mox, cap. 9 : *Sic ergo nos credimus etiam Mariam fuisse de cognatione David, quia Scripturis credimus, quæ utrumque dicunt, et Christum ex semine David secundum carnem, et ejus matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed virginem.* Ut enim dicit Hieronymus super Matth., cap. 1, super illud : « *Christi generatio sic erat,* » *ex una tribu fuit Joseph et Maria; unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam; propter quod et simul censentur in Bethlehem, quasi simul de una stirpe generati.*

Ad secundum dicendum quod huic objectioni Gregorius Nazianzenus (implic. in carm. 38 de Genealog. Christi, et Augustinus, lib. 1 de Consensu Evang., cap. 2, et lib. 2, cap. 3) respondet, dicens quod *hoc nutu superno contigit ut regium genus sacerdotali stirpi jungeretur, ut Christus, qui rex est et sacerdos, ab utrisque nasceretur secundum carnem.* Unde et Aaron, qui fuit primus sacerdos secundum legem, duxit ex tribu Juda conjugem Elisabeth filiam Aminadab. Sic ergo potuit fieri ut pater Elisabeth aliquam uxorem habuerit de stirpe David, ratione cujus B. Virgo Maria, quæ fuit de stirpe David, esset Elisabeth cognata; vel potius e converso, quod pater B. Mariæ de stirpe David existens, uxorem habuerit de stirpe Aaron: vel, sicut Augustinus dicit 23 contra Faustum, cap. 4, si Joachim pater Mariæ de stirpe Aaron fuit (ut Faustus hæreticus per quasdam scripturas apocrypnas asserebat), credendum est quod mater Joachim fuerit de stirpe David, vel etiam uxor ejus, ita ut per aliquem modum Mariam dicamus fuisse de stirpe David.

Ad tertium dicendum quod per illam auctoritatem propheticam, sicut Ambrosius dicit super Lucam, cap. 3, sup. illud : « *Qui fuit Salathiel,* » *non negatur ex semine Jechoniæ posteros nasciturus; et ideo de semine ejus Christus est. Et quod regnavit Christus, non contra prophetiam est; non enim seculari honore regnavit; ipse enim dixit* : « *Regnum meum non est de hoc mundo.* »

Articulus III

Utrum convenienter genealogia Christi ab Evangelistis texatur.

Matth. 1; Luc. 1, 2, 3 et 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod genealogia Christi inconvenienter ab Evangelistis texatur. Dicitur enim Isa. 53, 8, de Christo : *Generationem ejus quis enarrabit?* Ergo non fuit generatio Christi enarranda.

2. Præterea, impossibile est unum hominem duos patres habere. Sed Matthæus dicit, cap. 1, 16, quod *Jacob genuit Joseph virum Mariæ;* Lucas autem dicit, cap. 3, Joseph fuisse filium Heli. Ergo contraria sibi invicem scribunt.

3. Præterea, videntur in quibusdam a se invicem diversificari. Matthæus enim in principio libri incipiens ab Abraham descendendo usque ad Joseph, quadraginta duas generationes enumerat. Lucas autem post baptismum Christi generationem Christi ponit, incipiens a Christo, et producens generationum numerum usque ad Deum, ponens generationes septuaginta septem, utroque extremo computato. Videtur igitur quod inconvenienter generationem Christi describant.

4. Præterea, 4 Reg. 8 legitur quod Joram genuit Ochoziam ; cui successit Joas filius ejus : huic autem successit filius ejus Amasias ; postea regnavit filius ejus Azarias, qui appellatur Ozias, cui successit Joatham filius ejus. Matthæus autem dicit quod *Joram genuit Oziam*. Ergo videtur inconvenienter generationem Christi describere, tres reges in medio prætermittens.

5. Præterea, omnes qui in Christi generatione describuntur, patres habuerunt et matres ; et plurimi etiam ex eis fratres habuerunt. Matthæus autem in generatione Christi tres tantum enumerat matres, scilicet Thamar, Ruth et uxorem Uriæ ; fratres autem nominat Judæ et Jechoniæ ; et iterum Phares et Zaram : quorum nihil posuit Lucas. Ergo videntur Evangelistæ inconvenienter genealogiam Christi descripsisse.

— Sed contra est auctoritas Scripturæ.

Respondeo dicendum quod, sicut dicitur 2 ad Timoth. 3, 16 : *Omnis Scriptura* sacra *est divinitus inspirata*. Quæ autem divinitus fiunt, ordinatissime fiunt, secundum illud Rom. 13, 1 : *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt*. Unde **convenienti ordine genealogia Christi est ab Evangelistis scripta.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Hieronymus dicit super Matth., in cap. 1, in princ., Isaias loquitur de generatione divinitatis Christi ; Matthæus autem enarrat generationem Christi secundum humanitatem, non quidem explicans modum incarnationis, quia hoc etiam est ineffabile, sed enumerans patres, ex quibus Christus secundum carnem processit.

Ad secundum dicendum quod ad hanc objectionem, quam movit Julianus Apostata, diversimode ab aliquibus respondetur. — Quidam enim, ut Gregorius Nazianzenus (vide Aug., l. 2 QQ. Evang., quæst. 5), dicunt eosdem esse quos uterque Evangelista enumerat, sed sub diversis nominibus, quasi (1) binomios. Sed hoc stare non potest, quia Matthæus ponit unum filiorum David, scilicet Salomonem ; Lucas autem ponit alium, scilicet Nathan, quos secundum historiam libri Regum constat fratres fuisse. — Unde alii dixerunt quod Matthæus veram genealogiam Christi tradidit, Lucas autem putativam ; unde incœpit : *Ut putabatur Filius Joseph*. Erant enim aliqui ex Judæis, qui propter peccata regum Juda credebant Christum ex David non per reges, sed per aliam ejus stirpem hominum privatorum esse nasciturum. — Alii vero dixerunt quod Matthæus posuit patres carnales, Lucas vero posuit patres spirituales, scilicet justos viros, qui dicuntur patres propter similitudinem honestatis. In libro vero de Quæstionibus veteris et novi Testam., part. 1, quæst. 46, et part. 2 in QQ. novi Testam., quæst. 6, inter opera Aug., respondetur quod non est intelligendum quod Joseph a Luca dicatur esse filius Heli, sed quod Heli et Joseph fuerunt patres Christi, diversimode a David descendentes. Unde de Christo dicitur quod putabatur filius Joseph, et quod ipse etiam Christus fuit Heli filius ; quasi diceret quod Christus ea ratione qua dicitur filius Joseph, potest dici filius Heli et omnium eorum qui ex stirpe David descenderunt, sicut Apostolus dicit Rom. 9, 5 : *Ex quibus*, scilicet Judæis, *Christus est secundum carnem*. — Augustinus vero in lib. 2 de Quæstionibus Evangel., quæst. 5, tripliciter solvit, dicens : *Tres causæ occurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus est. Aut enim unus Evangelista patrem Joseph, a quo genitus est, nominavit ; alter vero vel avum maternum ; vel aliquem de cognatis majoribus posuit ; aut unus erat Joseph huic naturalis pater, et alter eum adoptaverat, aut more Judæorum cum sine filis unus deces-*

Art. 3. — Celsus, postea Faustus, et tandem Julianus apostata ex apparenti contradictione genealogiarum, deduxerunt S. Evangelium non esse verax. De difficultatibus quas isti contra genealogias moverunt, vide Origen. c. *Cels.* 2, 32 ; S. Hieron. *in Dan.* 1, 1 ; S. Epiphan., *hæres.* 51 ; S. Cyrill. Alex. c. *Jul.* 8 ; S. August., *contra Faust.*, et *de Consensu Evangel.* 2, 2, et *Quæst. evang.* 2, 2. — Ex recentioribus autem, vide Sixt. Sen., *Biblioth.* 7, hær. 2 ; Cornelius a Lapide ; Maldonat ; Calmet, *Dissertation où l'on essaie de concilier saint Matthieu*, etc. ; Mill, *Vindication of our Lord's Genealogy ;* Patrizzi, *De Evangeliis*, lib. 3 ; Glaire, *Les livres saints vengés*, t. 2 ; Le Camus, *Préparation exégétique, à la vie de N. S. J. C.* ; Wallon, *De la croyance due à l'Evangile ;* Wieseler, *Beitræge zur richtig. Wurdigung der Evangelien.*

(1) Ita Mss. editi omnes. — Edit. Patav., *binonymes.*

sisset, ejus uxorem propinquus accipiens, filium quem genuit, propinquo mortuo deputavit; quod etiam quoddam genus adoptionis legalis est, ut ipse Augustinus dicit in 2 de Consensu Evangel., cap. 3, a princ. — Et hæc ultima causa est verior, quam et Hieronymus, super Matth., cap. 1, sup. illud : *Jacob autem genuit Joseph*, ponit, et Eusebius Cæsariensis in ecclesiastica Historia, lib. 1, cap. 7, ab Aphricano historiographo traditam asserit. Dicunt enim quod Mathan (1) et Melchi diversis temporibus de una eademque uxore Estha nomine singulos filios procreaverunt, quia Mathan, qui per Salomonem descendit, uxorem eam primum ceperat; et relicto filio uno Jacob nomine, defunctus est : post cujus obitum, quoniam lex viduam alii viro non vetat nubere, Melchi qui per Mathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathan accepit uxorem, ex qua etiam ipse suscepit filium nomine Heli; et sic ex diverso patrum genere efficiuntur Jacob et Heli uterini fratres : quorum alter, id est, Jacob, fratris sui Heli sine liberis defuncti ex mandato legis accipiens uxorem, genuit Joseph, natura quidem generis suum filium; secundum vero legis præceptum Heli efficitur filius. Et ideo Matthæus dicit : *Jacob genuit Joseph;* sed Lucas, quia legalem generationem describit, nullum nominat aliquem genuisse. Et quamvis Damascenus dicat, lib. 4 orth. Fid., cap. 15, ante med., quod B. Virgo Maria, Joseph attinebat secundum illam originem, qua pater ejus dicitur Heli, quia dicit eam ex Melchi descendisse, tamen credendum est quod etiam ex Salomone originem duxerit, secundum aliquem modum per illos patres, quos enumerat Matthæus, qui carnalem Christi generationem dicitur enarrare; præsertim cum Ambrosius dicat (super illud Lucæ 3 : *Qui fuit Salathiel*) Christum de semine Jechoniæ descendisse.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicit Augustinus in lib. 2 de Consensu Evang., cap. 4 : *Matthæus regiam in Christo instituerat insinuare personam, Lucas autem sacerdotalem : unde in generationibus Matthæi significatur nostrorum susceptio peccatorum a Domino Jesu Christo;* in quantum scilicet per carnis originem similitudinem carnis peccatis assumpsit; *in generationibus autem Lucæ significatur nostrorum abolitio peccatorum* quæ est per sacrificium Christi. *Et ideo generationes Matthæus descendens enumerat, Lucas autem ascendens. Inde etiam est quod Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit; Lucas vero ad ipsum David per Nathan ascendit, per cujus nominis prophetam Deus peccatum illius expiavit. Et inde est etiam quod quia Matthæus ad mortalitatem nostram Christum descendentem voluit significare, ipsas generationes ab Abraham usque ad Joseph : et usque ad ipsius Christi nativitatem descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui; Lucas autem non ab initio, sed a baptismo Christi generationes narrat, non descendendo, sed ascendendo, tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, ubi testimonium Joannes perhibuit dicens : « Ecce qui tollit peccatum mundi »; ascendendo autem transit ad Abraham, et pervenit ad Deum cui mundati et expiati reconciliamur. Merito etiam adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filii Dei; per carnalem vero generationem Filius Dei filius hominis factus est. Satis autem demonstravit non se ideo dixisse Joseph filium Heli, quod de illo sit genus, sed quod ab illo fuerit adoptatus, cum et ipsum Adam filium Dei dixerit, cum sit factus a Deo.* Numerus etiam quadragenarius ad tempus præsentis vitæ pertinet, propter quatuor partes mundi, in quo mortalem vitam ducimus sub Christo regnante. *Quadraginta* autem *quater habent decem, et ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur.* Posset etiam denarius ad Decalogum referri, et quaternarius ad præsentem vitam, vel etiam ad quatuor Evangelia, secundum quæ Christus regnat in nobis. Et ideo Matthæus regiam personam Christi commendans, quadraginta personas posuit excepto ipso. Sed hoc intelligendum est, si sit idem Jechonias, qui ponitur in fine secundi quaternarii, et in principio tertii, ut Augustinus vult., loc. sup. cit., qui dixit factum esse ad significandum, quod *in Jechonia facta est quædam deflexio ad extraneas gentes, quando in Babyloniam transmigratum est, quod etiam præfigurabat Christum a circumcisione ad præputium migraturum.* Hieronymus autem dicit, sup. illud Matth. 1 . *Et post transmigrationem*, duos fuisse Joachim, id est, Jechonias, patrem scilicet et filium; quorum uterque in generatione Christi assumitur, ut constet distinctio generationum quas Evangelista per tres quaterdenarios distinguit, quod ascendit ad quadraginta duas personas. Qui etiam numerus sanctæ convenit Ecclesiæ : hic enim numerus consurgit ex senario, qui significat laborem præsentis vitæ, et septenario, qui significat quietem vitæ futuræ : sexies enim septem sunt quadraginta duo. Ipse etiam quaternarius, quia ex denario et quaternario constituitur per aggregationem ad eamdem significationem pertinere potest, quæ attributa est quadragenario, qui consurgit ex eisdem numeris secundum multiplicationem. Numerus autem quo Lucas utitur in generationibus Christi, significat universitatem peccatorum. Denarius enim, tanquam justitiæ numerus, in decem præceptis legis ostenditur. Peccatum autem est legis transgressio, denarii vero numeri transgressio est undenarius. Septenarius autem significat universitatem, quia universum tempus septenario dierum numero volvitur. Septies autem undecim sunt sep-

(1) Ita Mss. et edit. accuratiores. — Al., *Natham;* sic infra pro, *Estha*, al., *Esca*.

tuaginta septem. Et ita per hoc significatur universitas peccatorum, quæ per Christum tolluntur.

Ad quartum dicendum quod, sicut Hieronymus, super Matth., dicit, cap. 1, sup. illud : *Joram autem genuit*, etc., *quia Joram rex generi se miscuerat impiissimæ Jesabelis, idcirco usque ad tertiam generationem ejus memoria tollitur, ne in sanctæ nativitatis ordine poneretur.* Et ita, ut Chrysostomus (alius auctor) dicit, hom. 1 in Matth., in Oper. imperf., ante med., *quanta benedictio facta est super Jehu, qui vindictam fecerat super domum Achab et Jezabel, tanta fuit maledictio super domum Joram propter filiam iniqui Achab et Jezabel, ut usque ad quartam generationem præcidantur filii ejus de numero regum, sicut scriptum est* Exod. 20 : « *Reddam peccatum parentum in filios usque ad tertiam et quartam generationem.* » Et etiam attendendum quod et alii reges fuerunt peccatores, qui in genealogia Christi ponuntur ; sed non fuit eorum continuata impietas. Nam, ut dicitur in lib. Quæstionum veteris et novi Testamenti, quæst. 81, a med. : *Salomon merito patris sui dimissus in regno est ; Roboam merito Asa filii sui. Horum autem trium continuavit impietas.*

Ad quintum dicendum quod, sicut dicit Hieronymus super Matth., cap. 1, super illud *Judas genuit*, etc., *in genealogia Salvatoris nulla sanctarum mulierum assumitur* (1), *sed eas quas Scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens omnium peccata deleret.* Unde ponitur Thamar, quæ reprehenditur de socerino concubitu ; et Raab, quæ fuit meretrix ; et Ruth, quæ fuit alienigena ; et Bersabee, uxor Uriæ, quæ fuit adultera, quæ tamen proprio nomine non ponitur, sed ex nomine viri designatur ; tum propter peccatum ipsius quæ fuit adulterii et homicidii conscia ; tum etiam ut nominato viro peccatum David ad memoriam revocetur. Et quia Lucas Christum designare intendit ut peccatorum expiatorem, talium mulierum mentionem non facit. Fratres autem Judæ commemorat, ut ostendat eos ad Dei populum pertinere ; cum tamen Ismael, frater Isaac, et Esaü, frater Jacob, a populo Dei fuerint separati, propter quod in generatione Christi non commemorantur ; et etiam ut superbiam de nobilitate excludat. Multi enim fratrum Judæ ex ancillis nati fuerunt ; sed omnes simul erant Patriarchæ et tribuum principes. Phares autem et Zaram simul nominantur, ut Ambrosius dicit super Lucam (cap. 3 super illud : *Qui fuit Phares*, quia *per eos* gemina *describitur vita populorum* : una *secundum legem, quæ significatur per Zaram ;* altera *secundum fidem*, quæ significatur per Phares. Fratres autem Jechoniæ ponit, quia omnes regnaverunt diversis temporibus, quod in aliis regibus non accidit ; vel quia eorum similis fuit et iniquitas et miseria.

(1) Ita cum Mss. et antiquis editis Nicolaius. — Theologi et edit. Patav. : *Dicendum, sicut dicit Hieronym., super Matth... In genealogia Salvatoris nullam sanctarum mulierum assumi, sed eas*, etc.

Articulus IV

Utrum decuerit Christum nasci de fœmina.

3 Sent., dist. 12, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 2 ; et Opusc. 2, cap. 218.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod materia corporis Christi non debuerit esse assumpta de fœmina. Sexus enim masculinus est nobilior quam sexus fœmineus. Sed maxime decuit ut Christus assumeret id quod est perfectum in humana natura. Ergo videtur quod non debuerit de fœmina carnem assumere, sed magis de viro, sicut Eva de costa viri formata est.

2. Præterea, quicumque ex fœmina concipitur, utero fœminæ includitur. Sed Deo, qui cœlum et terram implet, ut dicitur Jer. 23, non competit quod parvo fœminæ utero includatur. Ergo videtur quod non debuerit concipi de fœmina.

3. Præterea, illi qui concipiuntur ex fœmina quamdam immunditiam patiuntur : unde dicitur Job 25, 4 : *Numquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere ?* Sed in Christo nulla immunditia esse debuit : ipse enim est Dei sapientia, de qua dicitur Sapientiæ 7, 25 : *Nihil inquinatum in illam incurrit.* Ergo videtur quod non debuerit carnem assumere de fœmina.

— Sed contra est quod dicitur Galat. 4, 4 : *Misit Deus Filium suum factum ex muliere.*

Respondeo dicendum, quod licet Filius Dei carnem humanam assumere potuerit de quacumque materia voluisset, **convenientissimum tamen fuit ut de fœmina carnem acciperet.** — Primo quidem, quia per hoc tota humana natura nobilitata est. Unde Augustinus dicit in lib. 83. QQ., quæst. 11 : *Hominis liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo quia virum oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, conveniens erat ut fœminei sexus liberatio hinc appareret quod ille vir de fœmina natus est.* — Secundo, quia per hoc veritas incarnationis adstruitur. Unde Ambrosius dicit in lib. de Incarnat., cap. 6, circa med. : *Nulla in Christo secundum naturam invenies et ultra naturam ; secundum conditionem etenim naturæ in utero*, fœminei scilicet corporis, *fuit, sed supra conditionem virgo concepit, virgo generavit ; ut crederes qui Deus erat, qui innovabat naturam, et homo erat qui secundum naturam nascebatur ex homine.* Et Augustinus dicit in epist. ad Volusianum 137, al. 3, parum ante med. : *Si omnipotens Deus hominem ubicumque formatum non ex materno utero crearet, sed repentinum inferret aspectibus, nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse ullo modo crederetur ? et*

dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit? Nunc vero ita inter Deum et hominem mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret. — Tertio, quia per hunc modum completur omnis diversitas generationis humanæ. Nam primus homo productus est ex limo terræ sine viro et fœmina; Eva vero producta est ex viro sine fœmina. Alii vero nascuntur ex viro et fœmina. Unde hoc quartum quasi Christo proprium relinquebatur, ut produceretur ex fœmina sine viro.

Ad primum ergo dicendum quod quia sexus masculinus est nobilior quam fœmineus, ideo humanam naturam in masculino sexu assumpsit. Ne tamen sexus fœmineus contemneretur, congruum fuit ut carnem assumeret de fœmina. Unde Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 11, circa med. : *Nolite vos ipsos contemnere, viri : Filius Dei virum suscepit. Nolite vos ipsas contemnere, fœminæ : Filius Dei natus est ex fœmina.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, 23 lib. contra Faust., cap. 12, ante med., qui hac objectione utebatur : *Non plane, inquit* (1), *catholica fides, quæ Christum Dei Filium, natum secundum carnem credit ex virgine, ullo modo eumdem Dei Filium sic in utero mulieris includit, quasi extra non sit, quasi cœli et terræ administrationem deseruerit, quasi a Patre recesserit. Sed vos, Manichæi, corde illo quo nihil potestis nisi corporalia phantasmata cogitare, ista omnino non capitis.* Ut enim dixit in ep. ad Volusian. 138, al. 3, aliq. a princ., *hominum iste sensus est, nihil nisi corpora valentium cogitare, quorum nullum potest esse ubique totum, quoniam per innumerabiles partes aliud alibi habeat necesse est. Longe alia est animæ natura quam corporis ; quanto magis Dei, qui creator est et animæ et corporis, et novit ubique totus esse, et nullo contineri loco ; novit venire, non recedendo ubi erat ; novit abire, non deserendo quo venerat.*

Ad tertium dicendum quod in conceptione viri ex fœmina non est aliquid immundum, in quantum est opus Dei : unde dicitur Act. 10, 15 : *Quod Deus creavit* (2), *tu ne commune dixeris*, id est, immundum. Est ibi tamen aliqua immunditia ex peccato proveniens, prout cum libidine quis concipitur ex commixtione maris et fœminæ ; quæ tamen in Christo non fuit, ut supra ostensum est, quæst. 29, art. 2. — Si tamen aliqua esset ibi immunditia, ex ea non inquinaretur Dei Verbum, quod nullo modo est mutabile vel alterabile. Unde Augustinus dicit in lib. de 5 Hæresibus, cap. 5, circa med. : *Dicit Deus creator hominis, filius hominis : Quid est, quod te permovet in mea nativitate ? non sum libidinis conceptus cupiditate ; ego matrem, de qua nascerer, feci. Si solis radius cloacarum sordes siccare novit, eis inquinari non novit, quanto magis splendor lucis æternæ, quocumque radiaverit, mundare potest, et ipse pollui non potest ?*

(1) An redundat *inquit* ?

(2) Vulgata, *purificavit*.

Articulus v

Utrum corpus Christi de purissimis sanguinibus Virginis formatum fuerit.

3 Sent., dist. 3, quæst. 2, art. 1, ad 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod caro Christi non fuerit concepta ex purissimis sanguinibus Virginis. Dicitur enim in Collecta, quod Deus Verbum suum de Virgine carnem sumere voluit. Sed caro differt a sanguine. Ergo corpus Christi non est sumptum de sanguine Virginis.

2. Præterea, sicut mulier formata est miraculose de viro, sic corpus Christi miraculose formatum est de Virgine. Sed mulier non dicitur esse formata de sanguine viri, sed magis de carne et ossibus ejus, secundum illud quod dicitur Genes. 2, 23 : *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea.* Ergo videtur quod nec etiam corpus Christi formari debuerit de sanguine Virginis, sed de carnibus et ossibus ejus.

3. Præterea, corpus Christi fuit ejusdem speciei, cum corporibus aliorum hominum. Sed corpora aliorum hominum non formantur ex purissimo sanguine, sed ex semine et sanguine menstruo. Ergo videtur quod nec etiam corpus Christi fuerit conceptum ex purissimis sanguinibus Virginis.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid. cap. 2, in med., quod *Filius Dei construxit sibi ipsi ex castissimis et purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam anima rationali.*

Art. 5. — Hic nota, quomodo ex novis inventis, circa viventium generationis arcana, scientia, hodiernis temporibus, Verbi incarnationem, necnon B. Virginis *veram* maternitatem mirifice illustravit. Et quia vox *sanguinis* parvi refert, hujus articuli omnia principia ad ovulationis systema accommoda ; et videbis quia formatus est Christus ex Virgine, tanquam verus filius ejus. Ad hoc autem, ut bene advertit Suarez, necessarium fuit ut id B. Virgo in illa conceptione præstiterit, quod aliæ feminæ in conceptione filiorum præstare solent, ut matres possint appellari, illud scilicet ex quo fœtus possit formari ; hoc ergo ut minimum fuit necessarium in Virgine, ut mater possit appellari. Non enim satis esset quod Christus acciperet corpus ex Virgine, formando illud vel ex costa, vel ut alii dixerunt somniando, ex una guttula sanguinis subito ex ipsius corde desumpta, aut alio simili modo, quia non magis posset filius ejus appellari quam Eva dici possit filia Adæ. — Vide supra, quæst. 2, art. 2, definitiones Eccles., statuentes B. V. Mariam esse vere Genitricem Christi ; sed præcipue, symbolum Concilii Tolet. XI, *quæst.* 1, *pag.* 6 ; professio fidei, Waldensibus præscripta, *quæst.* 2, *art.* 1, *pag.* 19 ; Decretum Eugenii IV pro Jacobitis, *quæst.* 1, *pag.* 8 ; Constitutio Pauli IV, contra Socinianos, *quæst.* 2, *art.* 2, *pag.* 22 ; Symbol. S. Athanas. : « Homo est ex substantia matris in sæculo natus. »

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præced., in conceptione Christi fuit secundum conditionem naturæ quod est natus ex fœmina, sed supra conditionem naturæ quod est natus ex virgine. Habet autem hoc naturalis conditio, quod in generatione animalis fœmina materiam ministret, ex parte autem maris sit principium activum in generatione, sicut probat Philosophus in lib. 1 de Generatione animalium, cap. 19, in fin.; fœmina autem quæ ex mare concipit, non est virgo. Et ideo ad supernaturalem modum generationis Christi pertinet quod activum principium in generatione illa fuerit virtus supernaturalis divina; sed ad naturalem modum generationis ejus pertinet quod materia de qua corpus ejus conceptum est, sit conformis materiæ quam aliæ fœminæ subministrant ad conceptionem prolis. Hæc autem materia, secundum Philosophum, in lib. 1 de Generatione animalium cap. 19, est sanguis mulieris, non quicumque, sed perductus ad quamdam ampliorem digestionem per virtutem generativam maris, ut sit materia apta ad conceptum. Et ideo **ex tali materia fuit corpus Christi conceptum.**

Ad primum ergo dicendum quod, cum B. Virgo fuerit ejusdem naturæ cum aliis fœminis, consequens est quod habuerit carnem et ossa ejusdem naturæ. Carnes autem et ossa in aliis fœminis sunt actuales corporis partes, ex quibus constituitur integritas corporis: et ideo subtrahi non possunt sine corruptione corporis vel diminutione. Christus autem, qui venerat corrupta reparare, nullam corruptionem aut diminutionem integritati matris ejus inferre debuit, ut supra dictum est, quæst. 28, art. 1 et 2. Et ideo non debuit corpus Christi formari de carne vel ossibus Virginis, sed de sanguine, qui nondum est actu pars, sed est potentia totum, ut dicitur in lib. de Gener. animalium, cap. 18 et 19. Et ideo dicitur carnem de Virgine sumpsisse, non quod materia corporis ejus fuerit actu caro, sed sanguis, qui est potentia caro.

Ad secundum dicendum quod, sicut in prima parte dictum est, quæst. 92, art. 3, ad 2, Adam, quia institutus erat ut principium quoddam humanæ naturæ, habebat in suo corpore aliquid carnis et ossis, quod non pertinebat ad integritatem personalem ipsius, sed solum in quantum erat naturæ humanæ principium; et de tali carne formata est mulier absque viri detrimento. Sed nihil tale fuit in corpore Virginis, ex quo corpus Christi posset formari sine corruptione materni corporis.

Ad tertium dicendum quod semen fœminæ non est generationi aptum, sed est quiddam imperfectum in genere seminis, quod non potuit perduci ad perfectum seminis complementum propter imperfectionem virtutis fœminæ. Et ideo tale semen non est materia, quæ de necessitate requiratur ad conceptum, sicut Philosophus dicit in lib. 1 de Generat. animalium cap. 19 a med. Et ideo in conceptione corporis Christi non fuit: præsertim quia, licet sit imperfectum in genere seminis, tamen cum quadam concupiscentia resolvitur, sicut et semen maris. In illo autem conceptu virginali concupiscentia locum habere non potuit. Et ideo Damascenus dicit lib. 3 orth. Fid., cap. 2, circa med., et lib. 4, cap. 15, a med., quod corpus Christi non seminaliter conceptum est. Sanguis autem menstruus, quem fœminæ per singulos menses emittunt, impuritatem quamdam naturalem habet corruptionis; sicut et cæteræ superfluitates, quibus natura non indiget, sed eas expellit. Ex tali autem menstruo corruptionem habente, quod natura repudiat, non formatur conceptus; sed hoc est purgamentum quoddam illius puri sanguinis, qui digestione quadam est præparatus ad conceptum, quasi purior et perfectior alio sanguine. Habet tamen impuritatem libidinis in conceptione aliorum hominum, in quantum ex ipsa commixtione maris et fœminæ talis sanguis ad locum generationi congruum attrahitur. Sed hoc in conceptione Christi non fuit, quia operatione Spiritus Sancti talis sanguis in utero Virginis adunatus est et formatus in prolem. Et ideo dicitur corpus Christi ex castissimis et purissimis sanguinibus Virginis formatum.

Articulus VI

Utrum corpus Christi in antiquis patribus fuerit secundum aliquid signatum.

3 Sent., dist. 3, quæst. 4, art. 2.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi fuerit secundum aliquid signatum in Adam et in aliis patribus. Dicit enim Augustinus, 10 super Genes. ad litt. cap. 9 et 20, quod caro Christi fuit in Adam et Abraham *secundum corpulentam substantiam*. Sed substantia corpulenta est quiddam signatum. Ergo caro Christi fuit in Adam et Abraham, et aliis patribus secundum aliquid signatum.

2. Præterea, Rom. 1, 3, dicitur quod *Christus factus est ex semine David secundum carnem*. Sed semen David fuit aliquid signatum in ipso. Ergo Christus fuit in David secundum aliquid signatum, et eadem ratione in aliis patribus.

3. Præterea, Christus ad humanum genus affinitatem habet, in quantum ex humano genere carnem assumpsit. Sed si caro illa non fuit secundum aliquid signatum in Adam, nullam videtur habere

---

Art. 6. — Articulus occasionem habet ex errore putantium corpus Christi formatum ex certa determinata portione integre transfusa successive de persona in personam ab Adam, usque ad B. Virginem, sive hoc sit opinatum esse commune omnibus hominibus, sive Christo proprium. Sed hoc est vere figmentum.

affinitatem ad humanum genus, quod ex Adam derivatur, sed magis ad alias res, unde materia carnis ejus assumpta est. Videtur ergo quod caro Christi fuerit in Adam et in aliis patribus secundum aliquid signatum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 10 super Genes. ad litt. (colligitur ex cap. 19 et 20) : Quocumque modo Christus fuit in Adam et Abraham, et aliis patribus, alii homines etiam ibi fuerunt, sed non convertitur. Alii autem homines non fuerunt in Adam et Abraham secundum aliquam materiam signatam, sed solum secundum originem, ut in prima parte habitum est quæst. et art. ult., ad 4. Ergo neque Christus fuit in Adam et Abraham secundum aliquid signatum, et eadem ratione nec in aliis patribus.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., materia corporis Christi non fuit caro et os B. Virginis, nec aliquid quod fuerit actu pars corporis ejus, sed sanguis, qui est in potentia caro. Quidquid autem fuit in B. Virgine a parentibus acceptum, fuit actu pars corporis B. Virginis. Unde illud quod fuit in B. Virgine a parentibus acceptum, non fuit materia corporis Christi. Et ideo **dicendum est quod corpus Christi non fuit in Adam et aliis patribus secundum aliquid signatum, ita scilicet quod aliqua pars corporis Adæ vel alicujus alterius posset designari determinate, ut diceretur quod ex hac materia determinate formabitur corpus Christi ; sed fuit ibi secundum originem, sicut et caro aliorum hominum**. Corpus enim Christi habet relationem ad Adam et alios patres mediante corpore matris ejus. Unde nullo alio modo fuit in patribus corpus Christi quam corpus matris ejus, quod non fuit in patribus secundum materiam signatam, sicut nec corpora aliorum hominum, ut in prima parte dictum est, quæst. et art. ult., ad 4.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur Christus fuisse in Adam *secundum corpulentam substantiam*, non est intelligendum hoc modo quod corpus Christi in Adam fuerit quædam corpulenta substantia ; sed quia corpulenta substantia corporis Christi, id est, materia quam sumpsit ex Virgine, fuit in Adam sicut in principio activo, non autem sicut in materiali principio : quia scilicet per virtutem generativam Adæ et aliorum ab Adam descendentium usque ad B. Virginem, factum est ut illa materia præpararetur ad conceptum corporis Christi. Non autem fuit materia illa formata in corpus Christi per virtutem seminis ab Adam derivatam. Et ideo Christus dicitur fuisse in Adam originaliter secundum corpulentam substantiam, non autem secundum seminalem rationem.

Ad secundum dicendum quad quamvis corpus Christi non fuerit in Adam et in aliis patribus secundum seminalem rationem ; corpus tamen B. Virginis, quod ex semine maris est conceptum, fuit in Adam et in aliis patribus secundum rationem seminalem. Et ideo mediante B. Virgine Christus secundum carnem dicitur esse ex semine David per modum originis.

Ad tertium dicendum quod Christus habet affinitatem ad humanum genus secundum similitudinem speciei ; similitudo autem speciei attenditur non secundum materiam remotam sed secundum materiam proximam et secundum principium activum, quod generat sibi simile in specie. Sic igitur affinitas Christi ad humanum genus sufficienter conservatur per hoc quod corpus Christi formatum est ex sanguinibus Virginis, derivatis secundum originem ab Adam et aliis patribus. Nec refert ad hanc affinitatem, undecumque materia illorum sanguinum sumpta fuerit ; sicut nec hoc refert in generatione aliorum hominum, sicut in prima parte dictum est quæst. 118, art. 1.

ARTICULUS VII

Utrum caro Christi in patribus fuerit peccato obnoxia.

3. Sent., dist. 3, quæst. 4, art. 1.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod caro Christi in antiquis patribus peccato infecta non fuerit. Dicitur enim Sap. 7, quod in divinam sapientiam *nihil inquinatum incurrit*. Christus autem est Dei sapientia, ut dicitur 1 ad Corinth. 1. Ergo caro ejus nunquam peccato inquinata fuit.

2. Præterea, Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, a med., et cap. 11, a princ., quod Christus primitias nostræ naturæ assumpsit. Sed in primo statu caro humana non erat peccato infecta. Ergo caro Christi non fuit infecta nec in Adam, nec in aliis patribus.

3. Præterea, Augustinus dicit 10 super Genes. ad litt., cap. 20, a med., quod *natura humana*

ART. 7. — Titulus ut sonat propter quosdam ponentes, carnem Christi in patribus non subjectam fuisse peccato, sed immunem servatam. Hunc art. proposuit, ut illam signatam particulam, de qua in præcedenti art. dictum est, ostenderet neces ariam non esse, ut caro Christi ab omni peccato ac debito peccati immunis fuerit ex vi suæ originis. — Adverte, ait Cajetanus, Auctorem non intulisse Christi carnem in patribus peccato obnoxiam, sed nihil carnis in patribus exceptum fuisse a culpa. Divertit autem propterea, ne quasi fateretur Christum subjacuisse peccato, et cum hoc satisfaceret rationi difficultatis, quæ ex hoc erat, quod in patribus aliquid exemptum a peccato putabatur, ex quo caro Christi in patribus immunis a peccato dicebatur. Potest nihilominus vere dici, quod caro Christi in patribus, ut in patribus erat, fuit subjecta peccato, et cum hoc etiam vere dici quod caro Christi in patribus. ut ad Christum deducenda, non erat peccato obnoxia : nam munda ad Christum per Spiritum Sanctum et non ex virili semine deducenda erat. Similiter autem, affirmativa est vera, scilicet caro Christi in patribus fuit obnoxia peccato, quoniam non de carne Christi in se sed in patribus enuntiatur peccatum. Inde Filio Dei, majores debemus gratias, quod ex massa peccatrice carnem suam deduci voluit,

semper habuit cum vulnere vulneris medicinam. Sed id quod est infectum non potest esse vulneris medicina, sed magis ipsum indiget medicina. Ergo semper in natura humana fuit aliquid non infectum, ex quo postmodum est corpus Christi formatum.

— Sed contra est quod corpus Christi non refertur ad Adam et ad alios patres, nisi mediante corpore B. Virginis, de qua carnem assumpsit. Sed corpus B. Virginis totum fuit in originali peccato conceptum, ut supra dictum est, quæst. 14, art. 3, ad 1, et quæst. 27, art. 2, et ita etiam secundum quod fuit in patribus, fuit peccato obnoxium. Ergo caro Christi secundum quod fuit in patribus, fuit peccato obnoxia.

RESPONDEO dicendum quod cum dicimus Christum vel carnem ejus fuisse in Adam et in aliis patribus, comparamus ipsum, vel carnem ejus ad Adam et ad alios patres. Manifestum autem est quod alia fuit conditio patrum, et alia Christi: nam patres fuerunt subjecti peccato : Christus autem fuit omnino a peccato immunis.

Dupliciter ergo in hac comparatione errare contingit : — Uno modo ut attribuamus Christo, vel carni ejus conditionem quæ fuit in patribus, puta si dicamus quod Christus in Adam peccavit, quia in eo aliquo modo fuit, quod est passum quia non eo modo in eo fuit, ut ad Christum peccatum Adæ perveniret, quia non derivatur ab eo secundum concupiscentiæ legem, sive secundum rationem seminalem, ut supra dictum est, art. præc., ad 1, et quæst. 15. — Alio modo contingit errare, si attribuamus ei quod actu fuit in patribus, conditionem Christi, vel carnis ejus, ut scilicet quia caro Christi, secundum quod in Christo fuit, non fuit peccato obnoxia, ita etiam in Adam, et in aliis patribus fuerit aliqua pars corporis ejus quæ non fuit peccato obnoxia, ex qua postmodum corpus Christi formaretur, sicut quidam posuerunt. Quod quidem esse non potest. *Primo*, quia caro Christi non fuit secundum aliquid signatum in Adam et in aliis patribus, quod posset distingui e reliqua ejus carne, sicut purum ab impuro, sicut jam supra dictum est, loc. cit. *Secundo*, quia cum caro humana peccato inficiatur ex hoc quod est per concupiscentiam concepta, sicut tota caro alicujus hominis per concupiscentiam concipitur, ita etiam tota peccato inquinatur. Et ideo dicendum est quod **tota caro antiquorum patrum fuit peccato obnoxia ; nec fuit in eis aliquid a peccato immune, de quo postmodum corpus Christi formaretur.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus non assumpsit carnem humani generis subjectam peccato, sed ab omni infectione peccati mundatam : et ideo in Dei sapientiam nihil iniquinatum incurrit.

Ad secundum dicendum quod Christus dicitur primitias nostræ naturæ assumpsisse quantum ad similitudinem conditionis, quia scilicet assumpsit carnem peccato non infectam, sicut fuerat caro hominis ante peccatum ; non autem hoc intelligitur secundum continuitatem puritatis, ita scilicet quod illa caro primi (1) hominis conservaretur a peccato immunis usque ad formationem corporis Christi.

Ad tertium dicendum quod in humana natura ante Christum erat vulnus, id est, infectio originalis peccati in actu ; medicina autem vulneris non erat ibi actu, sed solum secundum virtutem originis, prout ab illis patribus propaganda era caro Christi.

ARTICULUS VIII

Utrum Christus in lumbis Abrahæ fuerit decimatus

3, Sent., dist. 3, quæst. 4, art. 3, quæstiunc. 2 ; et 4, dist. 1, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 3, ad 2, et dist. 2, quæst. 1, art. 2, ad 4.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus fuerit in lumbis Abrahæ decimatus. Dicit enim Apostolus ad Hebr. 7, quod Levi pronepos Abrahæ decimatus fuit in Abraham, quia eo decimas dante Melchisedech, adhuc Levi erat in lumbis ejus. Sed similiter Christus erat in lumbis Abrahæ, quando decimas dedit. Ergo ipse etiam Christus fuit decimatus in Abraham.

2. Præterea, Christus est ex semine Abrahæ secundum carnem, quam de matre accepit. Sed mater ejus fuit decimata in Abraham. Ergo par ratione Christus.

3. Præterea, *illud in Abraham decimabatur quod curatione indigebat*, ut Augustinus dicit 10 super Genes. ad litt., cap. 20, ad med. Curatione autem indiget omnis caro peccato obnoxia. Cum igitur caro Christi fuerit peccato obnoxia, sicut dictum est art. præc., videtur quod caro Christi in Abraham fuerit decimata.

4. Præterea, hoc non videtur aliquo modo derogare dignitati Christi : nihil enim prohibet patre alicujus pontificis decimas dante alicui sacerdoti, filium ejus pontificem majorem esse simplici sacerdote. Licet ergo dicatur Christus decimatus, Abraham decimas dante Melchisedech, non tamen propter hoc excluditur quin Christus sit major quam Melchisedech.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in 10 super Genes. ad litt., cap. 20, a med., quod *Christus ibi* scilicet in Abraham, *decimatus non est, cujus caro inde non fervorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit.*

ART. 8. — Hic articulus positus est ad explicandum caput VII Epistolæ ad Hebræos.

(1) Ita cum Mss., Alcan. aliisque editi passim. — Al. *puri.*

RESPONDEO dicendum quod **secundum intentionem Apostoli oportet dicere quod Christus in lumbis Abrahæ non fuerit decimatus.** Probat enim Apostolus majus esse sacerdotium, quod est secundum ordinem Melchisedech, sacerdotio Levitico, per hoc quod Abraham decimas dedit Melchisedech, adhuc Levi existente in lumbis ejus, ad quem pertinet legale sacerdotium. Si autem Christus etiam in Abraham decimatus esset, ejus sacerdotium non esset secundum ordinem Melchisedech, sed minus sacerdotio Melchisedech. Et ideo dicendum est quod Christus non est decimatus in lumbis Abrahæ, sicut Levi. — Quia enim ille qui decimas dat, novem sibi retinet et decimam alii tribuit, quod est perfectionis signum in quantum est quodammodo terminus omnium numerorum, qui procedunt usque ad decem ; inde est quod ille qui decimas dat, protestatur se imperfectum et perfectionem alii tribuere. Imperfectio autem humani generis est propter peccatum, quod indiget perfectione ejus qui a peccato curat. Curare autem a peccato est solius Christi ; ipse enim est *Agnus qui tollit peccatum mundi*, ut dicitur Joan. 1. Figuram autem ejus gerebat Melchisedech, ut Apostolus probat Hebr. 7. Per hoc ergo quod Abraham Melchisedech decimas dedit, præfiguravit se velut in peccato conceptum, et omnes qui ab eo descensuri erant, ea ratione ut peccatum originale contraherent, indigere curatione, quæ est per Christum. Isaac autem, et Jacob, et Levi, et omnes alii sic fuerunt in Abraham, ut ex eo derivarentur non solum secundum corpulentam substantiam, sed etiam secundum rationem seminalem, per quam originale peccatum contrabitur. Et ideo omnes in Abraham sunt decimati id est præfigurati indigere curatione, quæ est per Christum. Solus autem Christus sic fuit in Abraham ut ab eo derivaretur non secundum rationem seminalem, sed secundum corpulentam substantiam. Et ideo **non fuit in Abraham sicut curatione indigens, sed magis sicut vulneris medicina. Et ideo non fuit in lumbis Abrahæ decimatus.**

Et per hoc patet responsio *ad primum*.

Ad secundum dicendum quod quia B. Virgo fuit in originali peccato concepta, fuit in Abraham sicut curatione indigens : et ideo fuit ibi decimata velut inde descendens secundum seminalem rationem. De corpore autem Christi non est sic, ut dictum est, art. præc.

Ad tertium dicendum quod caro Christi dicitur fuisse in antiquis patribus peccato obnoxia, secundum qualitatem quam habuit in ipsis patribus, qui fuerunt decimati, non autem secundum qualitatem quam habet, prout est actu in Christo, qui non est decimatus.

Ad quartum dicendum quod sacerdotium Leviticum secundum carnis originem derivabatur. Unde non minus fuit in Abraham quam in Levi. Unde per hoc quod Abraham decimas dedit Melchisedech tanquam majori, ostenditur sacerdotium Melchisedech, in quantum gerit figuram Christi, esse majus sacerdotio Levitico. Sacerdotium autem Christi non sequitur carnis originem, sed gratiam spiritualem. Et ideo potest esse quod pater det decimas alicui sacerdoti, tanquam minor majori ; et tamen filius ejus, si sit pontifex, est major illo sacerdote, non propter carnis originem, sed propter gratiam spiritualem, quam habet a Christo.

QUÆSTIO XXXII

DE CONCEPTIONE CHRISTI QUOAD ACTIVUM PRINCIPIUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de principio activo in conceptione Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Spiritus Sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi; 2° utrum possit dici quod Christus sit conceptus de Spiritu Sancto ; 3° utrum possit dici quod Spiritus Sanctus sit pater Christi secundum carnem ; 4° utrum B. Virgo aliquid active egerit in conceptione Christi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Spiritus Sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi.

2 Sent., dist. 2, quæst 2, art. 2, quæstiunc. 2; et 4 Cont., cap. 43 et 46 ; et Op. 2, cap. 223 ; et Joan. 12, lect. 4, col. 2, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod efficere conceptionem Christi non debeat attribui Spiritui Sancto, quia, ut Augustinus dicit in 1 de Trinit., cap. 4, in fin., et cap. 5, *indivisa sunt opera Trinitatis, sicut et indivisa Trinitatis essentia.* Sed efficere conceptionem Christi, est quoddam

---

ART. 1. — Duo intendit D. Thomas docere in hoc art. Alterum est ad rem pertinens, scilicet conceptionem Christi, solius Dei efficacia fuisse perfectam, et hoc sempliciter affirmat, dicens totam Trinitatem conceptionis illius fuisse principium. Alterum vero ad modum loquendi spectat et docet hanc operationem attribui et appropriari Spiritui Sancto. — Adverte quod aliter attribuitur personæ Spiritus Sancti efficere carnem Christi, et aliter Filio assumere eamdem. Nam Spiritui Sancto attribuitur conceptionis causalitas, ut appropriatum, sicut bonitas et amor : Filio autem attribuitur assumere carnem ut proprium, ita quod corpus Christi ita conceptum est de Spiritu Sancto appropriate, quod etiam conceptum est de Patre et Filio (indivisa enim sunt opera Trinitatis ad extra), sicut Spiritus Sanctus ita est amor appropriate, quod tam Pater tam Filius est etiam amor. Sed corpus Christi ita est assumptum a Filio quod nec a Patre nec a Spiritu Sancto est assumptum ; et propterea incarnatum esse, non appropriatum sed proprium est Filio (Cajetanus).

opus divinum. Ergo videtur quod non magis sit attribuendum Spiritui Sancto quam Patri, vel Filio.

2. Præterea, Apostolus dicit Galat. 4, 4 : *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere*, quod exponens Augustinus in 4 de Trin., cap. 20, circa med., dicit : *Eo utique missum, quo factum ex muliere.* Sed missio Filii attribuitur præcipue Patri, ut in prima parte habitum est, quæst. 43, art. 8. Ergo et conceptio, secundum quam factus est ex muliere, debet præcipue Patri attribui.

3. Præterea, Proverb. 9, 1, dicitur : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Est autem sapientia Dei ipse Christus, secundum illud 1 ad Corinth. 1, 24 : *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* : domus autem hujus sapientiæ est corpus Christi, quod, etiam dicitur templum ejus, secundum illud Joan. 2, 21 : *Hoc autem dicebat* (1) *de templo corporis sui.* Ergo videtur quod efficere conceptionem corporis Christi debet præcipue attribui Filio. Non ergo Spiritui Sancto.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 1, 35 : *Spiritus Sanctus superveniet in te*, etc.

RESPONDEO dicendum quod **conceptionem corporis Christi tota Trinitas est operata. Attribuitur tamen hoc Spiritui Sancto,** triplici ratione. — Primo quidem quia hoc congruit causæ incarnationis, quæ consideratur ex parte Dei. Spiritus enim Sanctus est amor Patris et Filii, ut in prima parte habitum est, quæst. 38, art. 1. Hoc autem ex maximo Dei amore provenit ut Filius Dei carnem sibi assumeret in utero virginali. Unde dicitur Joan. 3, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret.* — Secundo quia hoc congruit causæ incarnationis ex parte naturæ assumptæ. Per hoc enim datur intelligi quod humana natura assumpta est a Filio Dei in unitatem personæ, non ex aliquibus meritis, sed ex sola gratia, quæ Spiritui Sancto attribuitur secundum illud 1 ad Corinth. 12, 4 : *Divisiones gratiarum sunt idem autem Spiritus.* Unde Augustinus dicit in Enchirid., cap. 40 : *Iste modus quo est natus Christus de Spiritu Sancto, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipso primo exordio naturæ suæ, quo esse cæpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset Filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui filius Dei.* — Tertio, quia hoc congruit termino incarnationis. Ad hoc enim terminata est incarnatio, ut homo ille qui concipiebatur, esset sanctus et Filius Dei. Utrumque autem horum attribuitur Spiritui Sancto. Nam per ipsum efficiuntur homines filii Dei, secundum illud Galat. 4, 6 : *Quoniam estis Filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem : Abba, pater.* Ipse est etiam spiritus sanctificationis, ut dicitur Rom. 1. Sicut ergo alii per Spiritum Sanctum sanctificantur spiritualiter, ut sint filii Dei adoptivi, ita Christus per Spiritum Sanctum est in sanctitate conceptus, ut esset filius Dei naturalis. Unde Rom. 1, secundum unam Glossam (interlin.) quod præmittitur scilicet : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute,* manifestatur per id quod immediate sequitur : *secundum Spiritum sanctificationis* id est, per hoc quod est conceptus de Spiritu Sancto. Et Angelus annuntians ex hoc quod præmiserat : *Spiritus Sanctus superveniet in te*, concludit : *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*

Ad primum ergo dicendum quod opus conceptionis commune quidem est toti Trinitati ; secundum tamen modum aliquem attribuitur singulis personis. Nam Patri attribuitur auctoritas respectu personæ Filii, qui per hujusmodi conceptionem sibi assumpsit humanam naturam ; Filio autem attribuitur ipsa carnis assumptio ; sed Spiritui Sancto attribuitur formatio corporis, quod assumitur a Filio. Nam ipse Spiritus Sanctus est Spiritus Filii, secundum illud Galat. 4, 6 : *Misit Deus Spiritum Filii sui.* Sicut autem virtus animæ, quæ est in semine, per spiritum qui in semine includitur, format corpus in generatione aliorum hominum, ita virtus Dei, quæ est ipse Filius, secundum illud 1 ad Corinth. 1, 24 *Christum Dei virtutem*, per Spiritum Sanctum corpus formavit quod assumpsit. Et hoc etiam verba angeli demonstrant dicentis : *Spiritus Sanctus superveniet in te*, quasi ad præparandam et formandam materiam corporis Christi, *et virtus Altissimi.* id est, Christus, *obumbrabit tibi*, id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen Divinitatis. *Umbra enim a lumine formatur et corpore*, ut Gregorius dicit 18 Moral., cap. 12, vers. fin. Altissimus autem intelligitur Pater, cujus virtus est Dei Filius.

Ad secundum dicendum quod missio refertur ad personam assumentem, quæ a Patre mittitur ; sed conceptio refertur ad corpus assumptum, quod operatione Spiritus Sancti formatur. Et ideo licet missio et conceptio sint idem subjecto, quia tamen differunt ratione, missio attribuitur Patri, efficere autem conceptionem Spiritui Sancto ; sed carnem assumere attribuitur Filio.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus (alius auctor) dicit in lib. de Quæstionibus, quæst. 52, *quæstio ista gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam ædificavit sibi sanguine suo. Deinde potest et corpus ejus dici domus ipsius, sicut dicitur templum ejus. Factum autem Spiritus Sancti opus Filii Dei est propter naturæ et voluntatis unitatem.*

(1) Vulgata : *Ille autem dicebat.*

Articulus II

Utrum Christus debeat dici conceptus de Spiritu Sancto.

3 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 1, quæst. 4; et 4, Cont., cap. 46; et Op. 3, cap. 132.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debeat dici conceptus de Spiritu Sancto, quia, super illud Rom. 2 : *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia,* dicit Glossa Augustini (ord., lib. de Nat. boni, cap. 27) : *Attendendum quod non ait : « De ipso » sed : « Ex ipso » ; ex ipso enim cæli sunt et terra, quia ipse fecit ea ; non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sed Spiritus Sanctus non formavit corpus Christi de substantia sua.* Ergo Christus non debet dici conceptus de Spiritu Sancto.

2. Præterea, principium activum, de quo aliquid concipitur, se habet sicut semen in generatione. Sed Spiritus Sanctus non se habuit sicut semen in conceptione Christi : dicit enim Hieronymus (Pelagius) in Expositione catholicæ fidei : *Non, sicut quidam sceleratissime opinantur, Spiritum Sanctum dicimus fuisse pro semine ; sed potentia ac virtute Creatoris dicimus esse operatum,* id est, formatum, *corpus Christi.* Non ergo debet dici quod Christus sit conceptus de Spiritu Sancto.

3. Præterea, nihil unum de duobus formatur, nisi aliquo modo commixtis. Sed corpus Christi formatum est de Virgine Maria. Si ergo Christus dicatur conceptus de Spiritu Sancto, videtur quod facta sit commixtio quædam Spiritus Sancti et materiæ, quam Virgo ministravit : quod patet esse falsum. Non ergo Christus debet dici conceptus de Spiritu Sancto.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 1, 18 : *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto.*

Respondeo dicendum quod conceptio non attribuitur soli corpori Christi, sed etiam ipsi Christo ratione ipsius corporis. In Spiritu autem Sancto duplex habitudo consideratur respectu Christi. Nam ad ipsum Filium Dei, qui dicitur esse conceptus, habet habitudinem consubstantialitatis, ad corpus autem ejus habet habitudinem causæ efficientis. Hæc autem propositio *de* utramque habitudinem designat ; sicut cum dicimus hominem aliquem esse de suo patre. Et ideo **convenienter dicere possumus Christum esse conceptum de Spiritu Sancto, hoc modo quod efficientia Spiritus Sancti referatur ad corpus assumptum, consubstantialitas vero ad personam assumentem.**

Ad primum ergo dicendum quod corpus Christi quia non est consubstantiale Spiritui Sancto, non proprie potest dici de Spiritu Sancto conceptum, sed magis ex Spiritu Sancto, sicut Ambrosius dicit in lib. 2 de Spiritu Sancto, cap. 5, ad fin. : *Quod ex aliquo est, aut ex substantia aut ex potestate ejus est : ex substantia sicut Filius, qui a Patre est, ex potestate, sicut ex Deo omnia, quomodo et in utero habuit Maria ex Spiritu Sancto.*

Ad secundum dicendum quod super hoc videtur esse quædam diversitas Hieronymi ad quosdam alios doctores, qui asserunt Spiritum Sanctum in conceptione Christi fuisse pro semine. Dicit enim Chrysostomus (alius auct.) super Matth. hom. 1 in Op. imperf., ad fin. : *Unigenito Dei in Virginem ingressuro, præcessit Spiritus Sanctus, ut præcedente Spiritu Sancto in sanctificationem, nascatur, scilicet Christus secundum corpus, Divinitate ingrediente pro semine.* Et Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, a princ.: *Obumbravit super ipsam Dei sapientia et virtus, velut divinum semen.* Sed hoc de facili solvitur : quia secundum quod in semine intelligitur virtus activa, sic Chrysostomus et Damascenus comparant semini Spiritum Sanctum, vel etiam Filium, qui est virtus Altissimi; secundum autem quod in semine intelligitur substantia corporalis, quæ in conceptione transmutatur, negat Hieronymus Spiritum Sanctum fuisse pro semine.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in Enchirid., cap. 40, non eodem modo dicitur Christus conceptus aut natus de Spiritu Sancto et de Maria Virgine ; nam de Maria Virgine materialiter, de Spiritu Sancto vero effective. Et ideo non habuit hic locum commixtio.

Articulus III

Utrum Spiritus Sanctus dici debeat pater Christi secundum carnem.

3 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et quæst. 2, ad 1 et 4, et in Expos. lit., ad 2; et 4 Cont., cap. 47; et Opusc. 3, cap. 223.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Spiritus Sanctus debeat dici pater Christi secundum humanitatem. Quia secundum Philosophum in lib. 1 de Generatione animalium, cap. 2, pater dat principium activum in generatione, mater vero

---

Art. 2. — Hic solum voluit proprietatem loquendi exponere, propter illam particulam *de*. — Ita loquuntur omnia symbola, et diversa concilia quorum verba supra quæst. 1 et postea recensuimus.

Art. 3. — Plus docet D. Thomas in art. quam proponat in titulo. Cum enim quæ ierit an Christus ratione humanæ conceptionis possit dici Spiritus Sancti filius, respondet nec ratione conceptionis, nec ratione creationis, nec ratione justificationis, posse Christum dici filium vel Spiritus Sancti, vel totius Trinitatis. — In Concil. Tolet. XI, sic legitur : « Nec Spiritus Sanctus Pater esse credendus est Filii. pro eo quod Maria, eodem Spiritu Sancto obumbrante, concepit. » Vide S. August. Enchirid. cap. 38.

ministrat materiam. Sed B. Virgo dicitur mater Christi, propter materiam quam in conceptione ejus ministravit. Ergo videtur quod etiam Spiritus Sanctus possit dici pater ejus, propter hoc quod fuit principium activum in conceptione ipsius.

2. Præterea, sicut mentes aliorum sanctorum formantur per Spiritum Sanctum, ita etiam corpus Christi est per Spiritum Sanctum formatum. Sed alii sancti propter prædictam formationem dicuntur filii totius Trinitatis, et per consequens Spiritus Sancti. Videtur ergo quod Christus debeat dici filius Spiritus Sancti, in quantum corpus ejus est a Spiritu Sancto formatum.

3. Præterea, Deus dicitur pater noster secundum hoc quod nos fecit, secundum illud Deuter. 32, 6 : *Nonne ipse* (1) *est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?* Sed Spiritus Sanctus fecit corpus Christi, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Ergo Spiritus Sanctus debet dici pater Christi secundum corpus ab ipso formatum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in Enchir., cap. 40 : *Natus est Christus de Spiritu Sancto non sicut filius, et de Maria Virgine sicut filius.*

RESPONDEO dicendum quod nomina paternitatis, et maternitatis, et filiationis generationem consequuntur; non tamen quamlibet, sed proprie generationem viventium, et præcipue animalium. Non enim dicimus quod ignis generatus sit filius ignis generantis, nisi forte secundum metaphoram; sed hoc solum dicimus in animalibus, quorum generatio est magis perfecta. Nec tamen omne quod in animalibus generatur, filiationis accipit nomen, sed solum illud quod generatur in similitudinem generantis. Unde, sicut Augustinus dicit in Enchir., cap. 39, non dicimus quod capillus qui nascitur ex homine, sit filius hominis; nec etiam dicimus quod homo qui nascitur, sit filius seminis; quia nec capillus habet similitudinem hominis, nec homo qui nascitur ex semine, habet similitudinem seminis, sed hominis generantis. Et si quidem perfecta sit similitudo, erit perfecta filiatio tam in divinis quam in humanis; si autem sit similitudo imperfecta, erit etiam filiatio imperfecta; sicut in homine est quædam similitudo Dei imperfecta, et in quantum creatus est ad imaginem Dei, et in quantum recreatus est secundum similitudinem gratiæ : et ideo utroque modo potest homo dici filius Dei, et quia scilicet est creatus ad imaginem ejus, et quia est ei assimilatus per gratiam.

Est autem considerandum quod illud quod de aliquo dicitur secundum perfectam rationem, non est dicendum de eo secundum rationem imperfectam; sicut quia Socrates dicitur naturaliter homo secundum propriam rationem hominis, nunquam dicitur homo secundum illam significationem qua pictura hominis dicitur homo, licet forte ipse assimiletur alteri homini.

Christus autem est Filius Dei secundum perfectam rationem filiationis; unde quamvis secundum humanam naturam sit creatus et justificatus; non tamen debet dici Filius Dei neque ratione creationis, neque ratione justificationis, sed solum ratione generationis æternæ, secundum quam est filius Patris solius. Et ideo **nullo modo debet dici Christus filius Spiritus Sancti, nec etiam totius Trinitatis.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus conceptus est de Maria Virgine materiam ministrante in similitudinem speciei; et ideo dicitur filius ejus. Christus autem, secundum quod homo, conceptus est de Spiritu Sancto sicut de activo principio; non tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo : et ideo Christus non dicitur filius Spiritus Sancti.

Ad secundum dicendum quod homines qui spiritualiter formantur a Spiritu Sancto, non possunt dici filii Dei secundum perfectam rationem filiationis : et ideo dicuntur filii Dei secundum filiationem imperfectam, quæ est secundum similitudinem gratiæ, et quæ est a tota Trinitate. Sed de Christo est alia ratio, ut dictum est in corp. art.

Et similiter dicendum est *ad tertium*.

(1) Vulgata : *Numquid non ipse est...*

ARTICULUS IV

Utrum B. Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi.

Inf., quæst. 33, art. 4, ad 2; et 3 Sent., dist. 3, quæst. 2, art 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod B. Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi. Dicit enim Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, ante med., *quod Spiritus Sanctus supervenit Virgini, purgans ipsam, et virtutem suceptivam Verbi Dei tribuens, simul autem et generativam.* Sed virtutem generativam passivam habebat a natura, sicut et quælibet fœmina. Ergo dedit ei virtutem generativam activam : et sic aliquid active egit in conceptione Christi.

2. Præterea, omnes virtutes animæ vegetabilis sunt virtutes activæ, sicut Commentator dicit in 2 de Anima, comment. 33 et seq. Sed potentia generativa tam in mare quam in fœmina pertinet ad animam vegetabilem. Ergo tam in mare quam in fœmina active operatur ad conceptionem prolis.

3. Præterea, fœmina ad conceptionem prolis materiam ministrat, ex qua naturaliter corpus prolis formatur. Sed natura est principium motus intrinsecum. Ergo videtur quod in ipsa materia,

ART. 4. — In titulo non est quæstio an active egerit, sed an active egerit in ipso actu conceptionis corporis Christi. De actione enim circa illum actum est quæstio,

quam B. Virgo ministravit ad conceptum Christi fuerit aliquod principium activum.

— Sed contra est quod principium activum in generatione dicitur ratio seminalis. Sed, sicut Augustinus dicit 10, super Gen. ad lit., cap 20 et 21, *corpus Christi in sola materia corporali per divinam conceptionis formationisque rationem de Virgine assumptum est, non autem secundum aliquam rationem seminalem humanam*. Ergo B. Virgo nihil active fecit in conceptione corporis Christi.

RESPONDEO dicendum quod quidam dicunt B. Virginem aliquid active operatam esse in conceptione Christi et naturali virtute, et supernaturali. Naturali quidem virtute, quia ponunt quod in qualibet materia naturali est aliquod activum principium ; alioquin credunt quod non esset transmutatio naturalis, in quo decipiuntur, quia transmutatio dicitur naturalis propter principium intrinsecum, non solum activum, sed etiam passivum. Expresse enim dicit Philosophus in 8 Physic., text. 29 et seq., quod in gravibus et levibus est principium passivum motus naturalis, et non activum. Nec est possibile quod materia agat ad sui formationem, quia non est actu : nec est etiam possibile quod aliquid moveat seipsum, nisi dividatur in duas partes, quarum una sit movens, et alia sit mota; quod in solis animatis contingit, ut probatur 8 Physic., text. 30. Supernaturali autem virtute, quia dicunt ad matrem requiri quod non solum materiam ministret (quæ est sanguis menstruus), sed etiam semen, quod commixtum virili semini habet virtutem activam in generatione. Et quia in B. Virgine nulla fuit facta resolutio seminis propter integerrimam ejus virginitatem, dicunt quod Spiritus Sanctus supernaturaliter ei tribuit virtutem activam in conceptione corporis Christi, quam aliæ matres habent per semen resolutum.

Sed hoc non potest stare, quia cum quælibet res sit propter suam operationem, ut dicitur 2 de Cœlo, tex. 17, natura non distingueret ad opus generationis sexum maris et fœminæ, nisi esset distincta operatio maris ab operatione fœminæ. In generatione autem distinguitur operatio agentis et patientis. Unde relinquitur quod tota virtus activa sit ex parte maris, passio autem ex parte fœminæ : propter quod in plantis, in quibus utraque vis commiscetur, non est distinctio maris et fœminæ.

Quia igitur B. Virgo non hoc accepit ut esset pater Christi, sed mater, consequens est quod non acceperit potentiam activam in conceptione Christi ; sive aliquid egerit, ex quo sequitur ipsam fuisse patrem Christi ; sive nihil egerit, ut quidam dicunt, ex quo sequitur hujusmodi potentiam activam ei frustra fuisse collatam. Et ideo dicendum est quod **in ipsa conceptione Christi B. Virgo nihil active operata est, sed solam materiam ministravit ; — operata tamen est ante conceptionem aliquid active, præparando materiam, ut esset apta conceptui.**

Ad primum ergo dicendum quod illa conceptio tria privilegia habuit, scilicet — quod esset sine peccato originali, — quod esset non puri hominis, sed Dei et hominis, — item quod esset conceptio virginis : et hæc tria habuit a Spiritu Sancto. Et ideo dicit Damascenus — quantum ad primum, quod Spiritus Sanctus supervenit Virgini purgans ipsam, id est, præservans, ne cum peccato originali conciperet : — quantum ad secundum dicit : *Et virtutem susceptivam Verbi Dei tribuens*, id est, ut conciperet Verbum Dei : — quantum autem ad tertium dicit : *Simul autem et generativam*, ut scilicet manens virgo posset generare ; non quidem active, sed passive, sicut aliæ matres hoc consequuntur ex semine viri.

Ad secundum dicendum quod potentia generativa in fœmina est imperfecta respectu potentiæ generativæ quæ est in mare. Et ideo sicut in artibus ars inferior disponit materiam, ars autem superior inducit formam, ut dicitur in 2 Physic., text. 25, ita etiam virtus generativa fœminæ præparat materiam, virtus autem activa maris format materiam præparatam.

Ad tertium dicendum quod ad hoc quod transmutatio sit naturalis, non requiritur quod in materia sit principium activum, sed solum passivum, ut dictum est in corp. art.

QUÆSTIO XXXIII

DE MODO ET ORDINE CONCEPTIONIS CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de modo et ordine conceptionis Christi ; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum corpus Christi in primo instanti conceptionis fuerit formatum ; 2° utrum in primo instanti conceptionis fuerit animatum ; 3° utrum in primo instanti conceptionis fuerit a Verbo assumptum ; 4° utrum conceptio illa fuerit naturalis vel miraculosa.

QUÆSTIO 33. — Ut ista rectius intelligas, in memoriam revoca antiquorum doctrinam de generatione animalium (Aristot. lib. 2 de generat. cap. 3 ; S. Thom. supra, 1ª part. quæst. 76, art. 3 ad 4. et quæst. 118, art. 2, ad 2), quæ ita videtur sonare, quasi fœtus primo habeat animam vegetativam ; deinde materia perfectius disposita, eam recedere, et succedere sensitivam ; hac postmodum materia rursum perfectius disposita, et anima sensitiva desinente, succedere rationalem.

Articulus primus

Utrum corpus Christi fuerit formatum in primo instanti conceptionis.

3 Sent., dist. 3, quæst. 5, art. 2; et 4 Cont., cap. 44.

Ad primum sic proceditnr. 1. Videtur quod corpus Christi non fuerit formatum in primo instanti conceptionis. Dicitur enim Joan. 2, 20 : *Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc*, quod exponens Augustinus, 4 de Trinit., cap. 5, dicit : *Hic numerus perfectioni dominici corporis aperte congruit;* et in lib. 82 QQ., quæst. 56, in fin., dicit : *Non absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus figurabat, ut quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione.* Non ergo in primo instanti conceptionis corpus Christi fuit perfecte formatum.

2. Præterea, ad formationem corporis Christi requirebatur motus localis, quo purissimi sanguines de corpore Virginis ad locum generationis congruum pervenirent. Nullum autem corpus potest moveri localiter in instanti, eo quod tempus dividitur secundum divisionem mobilis, ut probatur in 6 Physic., text. 37, 38. Ergo corpus Christi non fuit in instanti formatum.

3. Præterea, corpus Christi formatum est ex purissimis sanguinibus Virginis, ut supra habitum est, quæst. 31, art. 5. Non autem potuit esse materia illa in eodem instanti sanguis et caro, quia sic materia simul fuisset sub duabus formis. Ergo aliud fuit instans in quo ultimo fuit sanguis, et aliud in quo primo fuit caro formata. Sed inter quælibet duo instantia est tempus medium. Ergo corpus Christi non fuit in instanti formatum, sed per aliquod tempus.

4. Præterea, sicut potentia augmentativa requirit determinatum tempus in suo actu, ita etiam virtus generativa ; utraque enim est potentia naturalis ad vegetativam animam pertinens. Sed corpus Christi fuit determinato tempore augmentatum, sicut et aliorum hominum corpora : dicitur enim Lucæ 2, 52, quod *proficiebat sapientia et ætate*. Ergo videtur quod pari ratione formatio corporis ejus, quæ pertinet ad vim generativam, non fuerit in instanti, sed determinato tempore, quo aliorum hominum corpora formantur.

— Sed contra est quod Gregorius dicit 18 Moral., cap. 27, inter med. et fin. : *Angelo nuntiante, et Spiritu Sancto adveniente, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro.*

Respondeo dicendum quod in conceptione corporis Christi tria est considerare : — primo quidem motum localem sanguinis ad locum generationis ; — secundo, formationem corporis ex tali materia ; — tertio autem augmentum, quo perducitur ad quantitatem perfectam ; in quorum medio ratio conceptionis consistit : nam *primum* est conceptionis præambulum ; *tertium* autem conceptionem consequitur. **Primum autem non potuit esse in instanti,** quia hoc est contra ipsam rationem motus localis corporis cujuscumque, cujus partes successive subintrant locum. **Similiter et tertium oportet esse successivum,** tum quia augmentum non est sine motu locali, tum etiam quia procedit ex virtute animæ jam in corpore formato operantis, quæ non operatur nisi in tempore.

Sed **ipsa formatio corporis, in qua principaliter ratio conceptionis consistit, fuit in instanti,** duplici ratione. — Primo quidem propter virtutem agentis infinitam, scilicet Spiritus Sancti, per quem corpus Christi est formatum, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 1. Tanto enim aliquod agens citius potest materiam disponere, quanto majoris virtutis est : unde agens infinitæ virtutis potest in instanti materiam disponere ad debitam formam. — Secundo ex parte personæ Filii, cujus corpus formabatur. Non enim erat congruum ut corpus humanum assumeret, nisi formatum. Si autem ante formationem perfectam aliquod tempus conceptionis præcessisset, non posset tota conceptio attribui Filio Dei, quæ non attribuitur ei nisi ratione assumptionis. Et ideo in primo instanti quo materia adunata pervenit ad locum generationis, fuit perfecte formatum corpus Christi et assumptum. Et per hoc dicitur ipse Filius Dei conceptus, quod aliter dici non posset.

Ad primum ergo dicendum quod verbum Augustini utrobique non refertur ad solam formationem corporis Christi, sed ad formationem simul cum determinato augmento usque ad tempus partus. Unde secundum rationem illius numeri dicit perfici tempus novem mensium, quo Christus fuit in utero Virginis.

Ad secundum dicendum quod motus ille localis non comprehenditur infra ipsam conceptionem, sed est conceptionis præambulus.

Ad tertium dicendum quod non est assignare ultimum instans, in quo materia illa fuit sanguis ; sed est assignare ultimum tempus, quod continuatur nullo interveniente medio ad primum instans in quo fuit caro Christi formata ; et hoc instans fuit terminus temporis motus localis materiæ ad locum generationis.

Ad quartum dicendum quod augmentum fit per

Art. 1. — Huc pertinet anathematismus, quem ex Concilio quodam Constantinopol. refert Nicephorus, lib. 17, cap. 28 : « Si quis dicit aut sentit prius formatum esse corpus Domini in utero Virginis sanctæ, et deinceps, unitum esse ei Deum Verbum atque animam, ut quæ prius exstiterit, anat. sit ». Concil. autem V generale : « Si quis dicit aut sentit animam Domini præextitisse, unitamque esse Deo Verbo ante incarnationem et nativitatem ex Virgine, anat. sit. »

potentiam augmentativam ipsius quod augetur ; sed formatio corporis fit per potentiam generativam, non ejus qui generatur, sed ipsius generantis ex semine, in quo operatur vis formativa ab anima patris derivata. Corpus autem Christi non fuit formatum ex semine viri, sicut supra dictum est, quæst. præced., art 1, sed ex operatione Spiritus Sancti. Et ideo talis debuit esse formatio, ut Spiritum Sanctum deceret. Sed augmentum corporis Christi fuit factum secundum potentiam augmentativam animæ Christi ; quæ cum sit specie conformis animæ nostræ, eodem modo debuit corpus illud augmentari, sicut et alia hominum corpora augmentantur, ut ex hoc ostenderetur veritas humanæ naturæ.

Articulus II

Utrum corpus Christi fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis.

3 Sent., dist. 3, quæst. 5, art. 2, ad 3 ; et 4 Cont., cap. 44 et 45, ad 2 ; et Opusc. 2, cap. 223 et 225 ; et Joan. 1, lect. 15, et cap. 2, lect. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi non fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis. Dicit enim Leo papa in epistola ad Julianum, in noviss. edit. Ven. 35, apud Ques. 25, al. 11, prope fin. : *Non alterius naturæ erat caro Christi quam nostra ; nec alia illi quam cæteris hominibus anima est inspirata principio.* Sed aliis hominibus non infunditur anima in primo instanti suæ conceptionis. Ergo nec corpori Christi anima debuit infundi in primo instant suæ conceptionis.

2. Præterea, anima, sicut quælibet forma naturalis, requirit determinatam quantitatem in sua materia. Sed in primo instanti conceptionis corpus Christi non habuit tantam quantitatem quantam habent corpora aliorum hominum quando animantur : alioquin si continue fuisset postmodum augmentatum, vel citius fuisset natum, vel in sua nativitate fuisset majoris quantitatis quam alii infantes: quorum primum est contra Augustinum 4 de Trinit., cap. 5, ubi probat eum spatio novem mensium in utero Virginis fuisse, secundum autem est contra Leonem papam, qui in sermone Epiphaniæ, 4 in eod. festo, cap. 3, ad fin., dicit quod Magi invenerunt puerum Jesum *in nullo ab humanæ infantiæ generalitate dissimilem* (1). Non ergo corpus Christi fuit animatum in primo instanti suæ conceptionis.

3. Præterea, ubicumque est prius et posterius, oportet esse plura instantia. Sed secundum Philosophum in libro 2 de Generatione animalium, cap. 3, circ. princ., et cap. 4, ad fin., in generatione hominis requiritur prius et posterius ; prius enim est vivum, et postea animal, et postea homo. Ergo non potuit animatio Christi perfici in primo instanti suæ conceptionis.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, a med. : *simul caro, simul Dei Verbi caro : simul caro animata anima rationali et intellectuali.*

Respondeo dicendum quod ad hoc quod conceptio ipsi Filio Dei attribuatur, ut in Symbolo confitemur dicentes : *Qui conceptus est de Spiritu Sancto*, necesse est dicere ipsum corpus Christi, dum conciperetur, esse a Verbo Dei assumptum. Ostensum est autem supra, quæst. 6, art. 1 et 2, quod Verbum Dei assumpsit corpus, mediante anima, et animam, mediante spiritu, id est, intellectu. Unde **oportuit quod in primo instanti conceptionis corpus Christi esset animatum anima rationali.**

Ad primum ergo dicendum quod principium inspirationis animæ potest considerari dupliciter. — Uno modo secundum dispositionem corporis : et sic non ab alio principio inspirata est anima corpori Christi et corporibus aliorum hominum ; sicut enim statim formato corpore alterius hominis infunditur anima, ita fuit in Christo. — Alio modo potest considerari dictum principium solum secundum tempus : et sic quia prius tempore formatum fuit perfecte corpus Christi, prius tempore fuit etiam animatum.

Ad secundum dicendum quod anima requirit debitam quantitatem in materia cui infunditur ; sed ista quantitas quamdam latitudinem habet, quia et in majori et in minori quantitate salvatur. Quantitas autem corporis, quam habet, cum primo sibi infunditur anima, proportionatur quantitati perfectæ ad quam per augmentum perveniet ; ita scilicet quod majorum hominum majorem quantitatem corpora habent in prima animatione. Christus autem in perfecta ætate habuit decentem et mediocrem quantitatem, cui proportionabatur quantitas quam corpus ejus habuit in tempore quo aliorum hominum corpora animantur, minorem tamen habuit in principio suæ conceptionis ; sed tamen illa parva quantitas non erat tam parva, ut in ea non posset rationalis anima conservari ; cum in tali quantitate quorumdam parvorum hominum corpora animentur.

Ad tertium dicendum quod in generatione aliorum hominum locum habet quod dicit Philosophus, propter hoc quod successive corpus formatur et disponitur ad animam ; unde primo tanquam imperfecte dispositum recipit animam imperfectam, et postmodum, quando perfecte est dispositum, recipit animam perfectam. Sed corpus Chris-

---

Art. 2. — Ex resp. ad 1, nota animam Christi fuisse ejusdem naturæ cum nostra, et proptera habuisse idem principium, scilicet per creationem et infusionem simul in corpus, simul atque est informatum.

(1) Ita Mss. et edit. melioris notæ cum textu S. Leonis. — Al., *discretum.*

ti propter infinitam virtutem agentis fuit perfecte dispositum in instanti : unde statim in primo instanti recepit formam perfectam, id est, animam rationalem.

Articulus III

Utrum corpus Christi in primo instanti suæ conceptionis fuerit a Verbo assumptum.

3 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 3, et dist. 3, quæst. 5, art. 2; et 4 Cont., cap. 44 et 45.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod caro Christi prius fuerit concepta, et postmodum assumpta. Quod enim non est, non potest assumi. Sed caro Christi per conceptionem esse incœpit. Ergo videtur quod fuerit assumpta a Verbo Dei, postquam fuit concepta.

2. Præterea, caro Christi fuit assumpta a Verbo Dei mediante anima rationali. Sed in termino conceptionis accepit animam rationalem. Ergo in termino conceptionis fuit assumpta. Sed in termino conceptionis dicitur jam concepta. Ergo prius fuit concepta et postmodum assumpta.

3. Præterea, in omni generato prius tempore est id quod est imperfectum, eo quod est perfectum, ut patet per Philosophum, in 9 Metaphys., text. 13. Sed corpus Christi est quiddam generatum. Ergo ad ultimam perfectionem, quæ consistit in unione ad Verbum Dei, non statim in primo instanti conceptionis pervenit ; sed primo fuit caro concepta et postmodum assumpta.

— Sed contra est quod Augustinus (Fulgentius) dicit in libr. de Fide ad Petrum, cap 18 : *Firmissime tene et nullatenus dubites, carnem Christi non fuisse conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a Verbo.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 16, art. 6 et 7, proprie dicimus Deum factum esse hominem ; non autem proprie dicimus quod homo factus sit Deus : quia scilicet Deus assumpsit sibi id quod est hominis; non autem præextitit id quod est hominis, quasi per se subsistens, antequam susciperetur a Verbo. Si autem caro Christi fuisset concepta, antequam susciperetur a Verbo, habuisset aliquando aliquam hypostasim præter hypostasim Verbi Dei; quod est contra rationem incarnationis secundum quam ponimus, Verbum Dei esse unitum humanæ naturæ et omnibus partibus ejus in unitate hypostasis. Nec fuit conveniens quod hypostasim præexistentem humanæ naturæ vel alicujus partis ejus Verbum Dei sua assumptione destrueret. Et ideo **contra fidem est dicere quod caro Christi prius fuerit concepta, et postmodum assumpta a Verbo Dei.**

Ad primum ergo dicendum quod si caro Christi non fuisset in instanti formata seu concepta, sed per temporis successionem, oporteret alterum duorum sequi, vel quod assumptum nondum esset caro, vel quod prius esset conceptio carnis quam ejus assumptio. Sed quia ponimus conceptionem in instanti esse perfectam, consequens est quod in illa carne simul fuit concipi et conceptum esse ; et, sicut Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de Fide ad Petrum, cap. 18, *dicimus ipsum Dei Verbum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi incarnatione conceptam.*

Et per hoc patet etiam responsio *ad secundum :* nam simul dum caro illa concipitur, concepta est et animatur.

Ad tertium dicendum quod in mysterio incarnationis non consideratur ascensus; quasi alicujus præexistentis proficientis usque ad unionis dignitatem, sicut posuit Photinus hæreticus; sed potius consideratur ibi descensus, secundum quod perfectum Dei Verbum imperfectionem naturæ nostræ sibi assumpsit, secundum illud Joan. 6, 38 : *Descendit de cœlo.*

Articulus IV

Utrum conceptio Christi fuerit naturalis vel miraculosa.

3 Sent., dist. 3, quæst. 2, art. 2 ; et 4 Cont., cap. 45 ; et Quodlib. 6, quæst. 10; et Opusc. 2, cap. 225, usque 222; et Isa. 7, lect. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod conceptio Christi fuerit naturalis. Secundum enim conceptionem carnis Christus dicitur filius homi-

---

Art. 3. — Titulus, prima facie, ait Cajetanus, superfluitatem præ se fert, quia in præcedenti art. assumptum et probatum est quod dum conciperetur corpus Christi, assumptum est. Verumtamen si conspectum fuerit quod proprias habet difficultates propositio ista, quæ manifestata est ad fundandum antedicta, non superfluitati, sed perfectioni doctrinæ attribuetur, quod specialiter mota sit quæstio de articulo isto. — Ex his tribus primis art. Toletus eruit tres propositiones quæ sunt de fide : 1° Caro Christi non prius aliquo tempore fuit animata anima rationali, quam Verbo unita. 2° Caro Christi non fuit aliquo tempore absque anima rationali, ita ut, adveniente anima, tunc uniretur. 3° Caro Christi non fuit aliquo tempore absque anima, et ante animam Verbo unita. Vide S. August. 1 de Trinit. cap. ult. — Hic art. est contra Photinum dicentem quod Christus prius fuit purus homo, et deinde per sanctitatem suæ vitæ obtinuit esse filius Dei.

Art. 4. — Titulus quærit an simpliciter et absolute conceptio Christi fuerit naturalis vel miraculosa. Constat enim quod in conceptione aliquid fuerit naturale, et aliquid miraculosum ; sed quæritur an fuerit simpliciter et absolute miraculosa. — Quæstio hujus art. solum spectat ad modum loquendi, nam res satis constat ex iis quæ supra dicta sunt de hac conceptione.— Ad 1, nota quare Christus dicitur *Filius hominis;* non propter modum conceptionis, neque propter causam efficientem, sed quia ex vi suæ originis habet humanam naturam eamdem cum matre.

nis. Est autem verus et naturalis filius hominis, sicut verus et naturalis Dei Filius. Ergo ejus conceptio fuit naturalis.

2. Præterea, nulla creatura producit operationem miraculosam. Sed conceptio Christi attribuitur B. Virgini, quæ est pura creatura: dicitur enim quod Virgo Christum concepit. Ergo videtur quod non sit miraculosa conceptio, sed naturalis.

3. Præterea, ad hoc quod aliqua transmutatio sit naturalis, sufficit quod principium passivum sit naturale, ut supra habitum est, quæst. præc., art. 4. Sed principium passivum ex parte matris in conceptione Christi fuit naturale, ut ex dictis patet, ibid. Ergo conceptio Christi fuit naturalis.

— Sed contra est quod Dionysius dicit in epist. ad Caium monachum, 4, circ. med.: *Super hominem operabatur Christus ea quæ sunt hominis; et hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Ambrosius dicit in libro de Incarnatione, cap. 6, circ. med., *multa in hoc mysterio et secundum naturam invenies et ultra naturam.* Si enim consideremus id quod est ex parte materiæ conceptus, quam mater ministravit, totum est naturale. Si vero consideremus id quod est ex parte virtutis activæ, totum est miraculosum. Sed quia unumquodque magis indicatur secundum formam quam secundum materiam, et similiter secundum agens quam secundum patiens, inde est quod **conceptio Christi debet dici simpliciter miraculosa et supernaturalis, sed secundum aliquid naturalis.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus dicitur naturalis filius hominis, in quantum habet naturam humanam veram, per quam est filius hominis, licet eam miraculose habuerit; sicut cæcus illuminatus videt naturaliter per potentiam visivam, quam miraculose accepit.

Ad secundum dicendum quod conceptio attribuitur Virgini beatæ, non tanquam principio activo, sed quia ministravit materiam conceptui, et in ejus utero est conceptio celebrata.

Ad tertium dicendum quod principium passivum naturale sufficit ad transmutationem naturalem, quando naturali et consueto modo movetur a principio activo proprio; sed hoc in proposito non habet locum, et ideo conceptio illa non potest dici simpliciter naturalis.

QUÆSTIO XXXIV

DE PERFECTIONE PROLIS CONCEPTÆ. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de perfectione prolis conceptæ: et circa hoc quæruntur quatuor: 1° utrum in primo instanti conceptionis Christus fuerit sanctificatus per gratiam; 2° utrum in eodem instanti habuerit usum liberi arbitrii; 3° utrum in eodem instanti potuerit mereri; 4° utrum in eodem instanti fuerit plene comprehensor.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam.

3 Sent., dist. 3, quæst. 5, art. 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit sanctificatus in primo instanti suæ conceptionis. Dicitur enim 1 ad Cor. 15, 46: *Non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale.* Sed sanctificatio gratiæ pertinet ad spiritualitatem. Non ergo statim a principio suæ conceptionis Christus percepit gratiam sanctificationis, sed post aliquod spatium temporis.

2. Præterea, sanctificatio videtur esse a peccato, secundum illud 1 ad Cor. 6, 11: *Et hæc quidem fuistis aliquando* (1), scilicet peccatores; *sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Sed in Christo nunquam fuit peccatum. Ergo non convenit ei sanctificari per gratiam.

3. Præterea, sicut per Verbum Dei omnia facta sunt, ita per Verbum incarnatum sunt omnes homines sanctificati, qui sanctificantur, Hebr. 2, 11: *Qui sanctificat et qui sanctificantur ex uno omnes.* Sed *Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, non est factum,* ut Augustinus dicit in 1 de Trin., cap. 6, parum a princ. Ergo Christus, per quem sanctificantur omnes, non est sanctificatus.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 1, 35: *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Et Joan. 10, 36: *Quem Pater sanctificavit et misit in mundum.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 7, art. 1, abundantia gratiæ sanctificantis animam Christi derivatur ex ipsa Verbi unione, secundum illud Joan. 1, 14: *Vidimus gloriam ejus, quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Ostensum est autem supra, quæst. præc., quod in primo instanti suæ conceptionis corpus Christi animatum fuit, et a Verbo Dei assumptum. Unde **consequens est quod in primo instanti suæ conceptionis Christus habuerit plenitudinem gratiæ sanctificantis animam et corpus ejus.**

Ad primum ergo dicendum quod ille ordo quem ponit ibi Apostolus, pertinet ad eos qui per profectum ad spiritualem statum proveniunt. In mys-

ART. 1. — Adverte in *corp.* et in resp. *ad 1*, ut ipsum originis ordinem sic intuearis, ut perspicias esse non solum originis sed causalitatis ordinem, inter gratiam unionis et gratiam habitualem in Christo.

(1) In Vulgata deest *aliquando.*

terio autem incarnationis magis consideratur descensus divinæ plenitudinis in naturam humanam quam profectus humanæ naturæ, quasi præexistentis in Deum. Et ideo in homine Christo a principio fuit perfecta spiritualitas.

Ad secundum dicendum quod sanctificari est aliquid fieri sanctum. Fit autem aliquid non solum ex contrario, sed etiam ex negative vel privative opposito ; sicut album fit ex nigro, et etiam ex non albo. Nos autem ex peccatoribus sancti efficimur, et ita sanctificatio nostra est ex peccato. Sed Christus quidem secundum hominem factus est sanctus, quia hanc gratiæ sanctitatem non semper habuit ; non tamen factus est sanctus ex peccatore, quia peccatum nunquam habuit ; sed factus est sanctus ex non sancto secundum hominem, non quidem privative, ut scilicet aliquando fuerit homo et non fuerit sanctus ; sed negative, quia scilicet quando non fuit homo, non habuit sanctitatem humanam; et ideo simul factus fuit homo et sanctus homo. Propter quod angelus dicit Luc. 1 : *Quod nascetur ex te sanctum*, quod exponens Gregorius, 18 Moral., cap. 27, inter med. et fin., dicit : *Ad distinctionem nostræ sanctitatis Jesus sanctus nascturus asseritur : nos quippe, si sancti efficimur, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur ; ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui ex commixtione carnalis copulæ conceptus non est.*

Ad tertium dicendum quod aliter operatur Pater creationem rerum per Filium, aliter tota Trinitas sanctificationem hominum per hominem Christum. Nam Verbum Dei est ejusdem virtutis et operationis cum Deo Patre, unde Pater non operatur per Filium ; sicut per instrumentum quod movet motum. Humanitas autem Christi est sicut instrumentum Divinitatis, ut supra dictum est, quæst. 13, art. 3, et ideo humanitas Christi est sanctificans et sanctificata.

Articulus II

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit usum liberi arbitrii.

Verit. quæst. 29, art. 8.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus secundum hominem non habuerit usum liberi arbitrii in primo instanti suæ conceptionis. Prius est enim esse rei quam agere vel operari. Usus autem liberi arbitrii est quædam operatio. Cum ergo anima Christi esse incœperit in primo instanti suæ conceptionis, ut ex prædictis patet, art. præc., videtur esse impossibile quod in primo instanti conceptionis habuerit usum liberi arbitrii.

2. Præterea, usus liberi arbitrii est electio. Electio autem præsupponit deliberationem consilii : dicit enim Philosophus in 3 Ethic., cap. 3, circa fin., quod *electio est appetitus præconsiliati.* Ergo videtur impossibile quod in primo instanti suæ conceptionis Christus habuerit usum liberi arbitrii.

3. Præterea, liberum arbitrium est facultas voluntatis et rationis, ut in prima parte habitum est, quæst. 83, art. 3, et ita usus liberi arbitrii est actus voluntatis et rationis, sive intellectus. Sed actus intellectus præsupponit actum sensus, qui esse non potest sine convenientia organorum, quæ non videntur fuisse in primo instanti conceptionis Christi. Ergo videtur quod Christus non potuerit habere usum liberi arbitrii in primo instanti suæ conceptionis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Trinitate (id habet Greg. in Registro, libro 9, epistola 61, a med.) : *Mox ut Verbum venit in uterum, servata veritate propriæ naturæ, factum est caro et perfectus homo.* Sed perfectus homo habet usum liberi arbitrii. Ergo Christus habuit in primo instanti suæ conceptionis usum liberi arbitrii.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 7, art. 12, et quæst. 19, art. 3, et quæst. 33, art. 3, ad. 3, humanæ naturæ, quam Christus assumpsit, convenit spiritualis perfectio ; in qua non profecit, sed eam statim a principio habuit. Perfectio autem ultima non consistit in potentia vel in habitu, sed in operatione. Unde in 2 de Anima, text. 5, dicitur quod operatio est actus secundus. Et ideo dicendum est quod Christus in primo instanti suæ conceptionis habuit illam operationem animæ quæ potest in instanti haberi. Talis autem est operatio voluntatis et intellectus, in qua consistit usus liberi arbitrii. Subito enim et in instanti perficitur operatio intellectus et voluntatis, magis quam visio corporalis, eo quod intelligere, velle et sentire non est motus qui sit actus imperfecti (quod successive perficitur), sed est actus jam perfecti, ut dicitur in 3 de Anima, text. 28. Et ideo **dicendum est quod Christus in primo instanti suæ conceptionis habuit usum liberi arbitrii.**

Ad primum ergo dicendum quod esse est prius natura quam agere ; non tamen est prius tempore, sed simul cum agens habet esse perfectum, incipit agere, nisi sit aliquid impediens ; sicut ignis simul dum generatur, incipit calefacere et illuminare : sed calefactio non terminatur in instanti, sed per temporis successionem ; illuminatio autem perficitur in instanti. Et talis operatio est usus liberi arbitrii, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod simul quod terminatur consilium vel deliberatio, potest esse electio. Illi autem qui deliberatione consilii indigent, in ipsa terminatione consilii primo habent certitudinem de eligendis, et ideo non statim eligunt. Ex quo patet quod deliberatio consilii non præexigitur ad electionem, nisi propter inquisi-

tionem incerti. Christus autem in primo instanti suæ conceptionis, sicut habuit plenitudinem gratiæ sanctificantis ita habuit plenitudinem veritatis cognitæ, secundum illud Joan 1, 14: *Plenum gratiæ et veritatis.* Unde quasi habent omnium certitudinem, potuit statim in instanti eligere.

Ad tertium dicendum quod intellectus Christi secundum scientiam infusam poterat intelligere, etiam non convertendo se ad phantasmata, ut supra habitum est, quæst. 11, art. 1, ad 2, et art. 2. Unde poterat in eo esse operatio voluntatis et intellectus absque operatione sensus. Sed tamen potuit in eo esse etiam operatio sensus in primo instanti suæ conceptionis, maxime quantum ad sensum tactus : quo sensu proles concepta sentit in matre, etiam antequam animam rationalem obtineat, ut dicitur in lib. 2 de Gener. animal., cap. 3, a princ., et cap. 4, a med. Unde cum Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit animam rationalem, formato jam et organisato corpore ejus, multo magis in eodem instanti poterat habere operationem sensus tactus.

Articulus III

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis merer potuerit.

3. Sent., dist. 23, quæst. 1, art. 2, et quæst. 3, et dist. 14 art. 3, quæst. 6, et dist. 18, art. 3 et 5; et Ver. quæst. 29, art. 8; et Opusc. 2, cap. 213 et 214.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in primo instanti suæ conceptionis mereri non potuerit. Sicut enim se habet liberum arbitrium ad merendum, ita ad demerendum. Sed diabolus in primo instanti suæ creationis non potuit peccare, ut in prima parte habitum est, quæst. 63, art. 5. Ergo neque anima Christi in primo instanti suæ creationis, quod fuit primum instans conceptionis Christi, potuit mereri.

2. Præterea, illud quod homo habet in primo instanti suæ conceptionis, videtur ei esse naturale, quia hoc est ad quod terminatur sua generatio naturalis. Sed naturalibus non meremur, ut patet ex his quæ dicta sunt in secunda parte, (1-2, quæst. 24, art. 1, ad 3; et 2-2, quæst. 158, art. 2, ad 1). Ergo videtur quod usus liberi arbitrii, quem Christus habuit secundum hominem in primo instanti suæ conceptionis, non fuerit meritorius.

3. Præterea, id quod semel aliquis meruit, jam fecit quodammodo suum : et ita non videtur quod iterum possit illud idem mereri, quia nullus meretur quod suum est. Si ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruerit, sequitur quod postea nihil meruit : quod patet esse falsum. Non ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit.

— Sed contra est quod Gregorius dicit super Exod. (seu Paterius inter op. Greg., cap. 40, ante med.) : *Non habuit omnino Christus juxta animæ meritum, quo potuisset proficere.* Potuisset autem proficere in merito, si in primo instanti suæ conceptionis non meruisset. Ergo in primo instanti suæ conceptionis meruit Christus.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., Christus in primo instanti suæ conceptionis sanctificatus fuit per gratiam. Est autem duplex sanctificatio : — una quidem adultorum, qui secundum proprium actum sanctificantur ; — alia autem puerorum, qui non sanctificantur secundum proprium actum fidei, sed secundum fidem parentum vel Ecclesiæ. Prima autem sanctificatio est perfectior quam habitus ; sicut actus est perfectior quam habitus et quod est per se, eo quod est per aliud. Cum ergo sanctificatio Christi fuerit perfectissima (quia sic sanctificatus est ut esset aliorum sanctificator), consequens est quod ipse secundum proprium motum liberi arbitrii in Deum fuerit sanctificatus : qui quidem motus liberi arbitrii est meritorius. Unde **consequens est quod in primo instanti suæ conceptionis Christus meruerit.**

Ad primum ergo dicendum quod liberum arbitrium non eodem modo se habet ad bonum et malum. Nam ad bonum se habet per se et naturaliter; ad malum autem se habet per modum defectus et præter naturam. Sicut autem Philosophus dicit in 2 de Cœlo, text. 18, posterius est quod est præter naturam, eo quod est secundum naturam, quia id quod est præter naturam, est quædam excisio ab eo quod est secundum naturam. Et ideo liberum arbitrium creaturæ in primo instanti creationis potest moveri ad bonum merendo, non autem ad malum peccando, si tamen natura sit integra (1).

Ad secundum dicendum quod illud quod homo habet in principio suæ creationis, secundum communem naturæ cursum, est homini naturale. Nihil tamen prohibet quin aliqua creatura in principio suæ creationis aliquod beneficium gratiæ a Deo consequatur. Et hoc modo anima Christi in principio suæ creationis consecuta est gratiam, qua posset mereri : et ea ratione gratia illa secundum quamdam similitudinem dicitur fuisse illi homini naturalis, ut patet per Augustinum in Enchirid., cap. 40.

Ad tertium ergo dicendum quod nihil prohibet idem esse alicujus ex diversis causis; et secundum

---

Art. 3. — Ex his patet, quod Christus in primo instanti conceptionis suæ, non tantum habuit meritum in radice (ut quidam dixerunt) scilicet in habitu charitatis, aliarumque virtutum, sed etiam meruit quantum ad usum ipsius charitatis, atque virtutum. Ergo fuit dignus gloria, non tantum ex habitu, id est ex eo quod tunc fuit in gratia, charitate, cæterisque virtutibus ; sed etiam ex actu, id est ex eo quod tunc usus est ipsa gratia habita, charitate, cæterisque (Porrecta).

(1) Vulgata : *absconsa.*

hoc Christus gloriam immortalitatis, quam meruit in primo instanti suæ conceptionis, potuit etiam posterioribus actibus et passionibus mereri, non quidem ut esset sibi magis debita, sed ut sibi ex pluribus causis deberetur.

Articulus IV

Utrum Christus fuerit perfectus comprehensor in primo instanti suæ conceptionis.

Locis sup., art. 3, adductis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit perfectus comprehensor in primo instanti suæ conceptionis. Meritum enim præcedit præmium, sicut et culpa pœnam. Sed Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit, sicut dictum est art. præc. Cum ergo status comprehensoris sit principale præmium, videtur quod Christus in primo instanti suæ conceptionis non fuerit comprehensor.

2. Præterea Dominus dicit Luc. ult., 26 : *Hæc oportuit Christum pati* (1), *et ita intrare in gloriam suam.* Sed gloria pertinet ad statum comprehensoris. Ergo Christus non fuit in statu comprehensoris in primo instanti suæ conceptionis, quando adhuc nullam sustinuerat passionem.

3. Præterea, illud quod non convenit nec homini nec angelo, videtur esse proprium Deo ; et ita non convenit Christo, secundum quod homo. Sed semper esse beatum non convenit nec homini, nec angelo : si enim fuissent conditi beati, postmodum non peccassent. Ergo Christus, secundum quod homo, non fuit beatus in primo instanti suæ conceptionis.

— Sed contra est quod dicitur in Psal. 64, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti ;* quod secundum Glossam (ord. Aug.) refertur ad humanam naturam Christi, *quæ assumpta est a Verbo Dei in unitatem personæ.* Sed in primo instanti conceptionis fuit assumpta humana natura a Verbo Dei in unitatem personæ. Ergo in primo instanti suæ conceptionis Christus, secundum quod homo, fuit beatus, quod est esse comprehensorem.

Respondeo dicendum quod, sicut ex dictis patet, art. præc., non fuit conveniens ut Christus in sua conceptione acciperet gratiam habitualem tantum absque actu : accepit enim gratiam non ad mensuram, ut supra habitum est, quæst. 7, art. 9, 10 et 12. Gratia autem viatoris, cum sit deficiens a gratia comprehensoris, habet mensuram minorem respectu gratiæ comprehensoris. Unde **manifestum est quod Christus in primo instanti suæ conceptionis accepit non solum tantam gratiam quantam comprehensores habent, sed etiam omnibus comprehensoribus majorem. Et quia gratia illa non fuit sine actu, consequens est quod actu fuerit comprehensor, videndo Deum per essentiam clarius cæteris creaturis.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 19, art. 3, Christus non meruit gloriam animæ, secundum quam dicitur comprehensor, sed gloriam corporis, ad quam per suam passionem pervenit.

Unde patet responsio *ad secundum.*

Ad tertium dicendum quod Christus, ex hoc quod fuit Deus et homo, etiam in sua humanitate habuit aliquid præ cæteris creaturis, ut scilicet statim a principio esset beatus.

(1) Vulgata : *Nonne hæc oportuit pati Christum, et...*

QUÆSTIO XXXV

DE NATIVITATE CHRISTI. — *In octo articulos divisa.*

Consequenter post Christi conceptionem agendum est de ejus nativitate : — et primo quantum ad ipsam nativitatem ; — secundo quantum ad nativitatis manifestationem.

Circa primum quæruntur octo : 1° utrum nativitas sit naturæ vel personæ ; 2° utrum Christo sit attribuenda alia nativitas præter æternam ; 3° utrum secundum nativitatem temporalem B. Virgo sit mater ejus ; 4° utrum debeat dici mater Dei ; 5° utrum Christus secundum duas filiationes sit filius Dei Patris et Virginis matris ; 6° de modo nativitatis ; 7° de loco ; 8° de tempore nativitatis.

Articulus primus

Utrum nativitas sit naturæ vel personæ.

3 Sent., dist. 8, art. 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nativitas naturæ conveniat magis quam personæ. Dicit enim Augustinus (Fulgentius) in libro de Fi-

Art. 1. — In titulo notandi sunt termini omnes, et primum quod nativitas sumitur proprie et formaliter, ut continet nativitatem in utero, et nativitatem ex utero, ita quod non tractabitur solum de nativitate ex utero, sed etiam de nativitate in utero, ut testantur quinque primi articuli hujus quæstionis. Est autem differentia inter conceptionem et nativitatem in utero formalis, quia conceptio attenditur penes captionem rei ad concipientem : ex hoc enim dicitur mulier concipere, quod simul apud se capit quod generandum est. Nativitas autem attenditur penes egressum a parente : ex hoc enim res nasci dicitur, quod ad naturam pergit, est enim via in naturam. Unde nativitas tunc perfecte consummata est quando ex utero proles exit, quia tunc primo adipiscitur propriam naturam, ut res omnino separata a matre, quamdiu enim est in utero proles, est aliquid matris ; et propterea tunc simpliciter et absolute dicimus quod homo natus est. Tractavit ergo Auctor prius de Christi conceptione et nunc de nativitate, tum quia prius consideranda fuit ratio conceptionis, et postea nativitatis in uno et eodem opere quo conceptus et natus est in utero ; tum quia nativitas simpliciter et absolute nuncupata, quæ scilicet est ex utero (unde tractatus iste denominatur) posterior est omnino conceptione, et fas fuit, ut in principio tractatus

de ad Petrum, cap. 2, parum ante med. : *Natura æterna atque divina non posset concipi et nasci ex humana natura, nisi secundum veritatem humanæ naturæ*. Si igitur divinæ naturæ convenit concipi et nasci ratione humanæ naturæ, multo magis convenit humanæ naturæ.

2. Præterea, secundum Philosophum, 5 Metaph., text. 5, *nomen naturæ a nascendo sumptum est*. Sed denominationes fiunt secundum similitudinis convenientiam. Ergo videtur quod nativitas magis pertineat ad naturam quam ad personam.

3. Præterea, illud proprie nascitur quod per nativitatem incipit esse. Sed per nativitatem Christi non incœpit esse persona Christi, sed ejus humana natura. Ergo videtur quod nativitas proprie pertineat ad naturam, non ad personam.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, 3 et 4 : *Nativitas hypostasis est, non naturæ*.

RESPONDEO dicendum quod nativitas potest attribui alicui dupliciter: — uno modo sicut subjecto; — alio modo sicut termino. Sicut subjecto quidem, attribuitur ei quod nascitur : hoc autem proprie est hypostasis, non natura. Cum enim nasci sit quoddam generari, sicut generatur aliquid ad hoc quod sit, ita nascitur aliquid ad hoc quod sit. Esse autem proprie est rei subsistentis : nam forma quæ non subsistit, dicitur esse solum, quia ea aliquid est : persona autem vel hypostasis significatur per modum subsistentis; natura autem significatur per modum formæ, qua aliquid subsistit. Et ideo **nativitas, tanquam subjecto nascenti, proprie attribuitur personæ vel hypostasi, non naturæ; — sed sicut termino attribuitur nativitas naturæ.** Terminus enim generationis et cujuslibet nativitatis est forma : natura autem per modum formæ significatur. Unde nativitas dicitur esse via in naturam, ut patet per Philosophum, 2 Physic., text. 14; terminatur enim naturæ intentio ad formam seu naturam speciei.

Ad primum ergo dicendum quod propter identitatem quæ in divinis est inter naturam et hypostasim, quandoque natura ponitur pro persona vel hypostasi. Et secundum hoc dicit Augustinus naturam divinam esse conceptam et natam, quia scilicet persona Filii est concepta et nata secundum humanam naturam.

Ad secundum dicendum quod nullus motus, seu mutatio denominatur a subjecto quod movetur, sed a termino motus, a quo speciem habet : et propter hoc nativitas non denominatur a persona quæ nascitur, sed a natura ad quam nativitas terminatur.

Ad tertium dicendum quod natura, proprie loquendo, non incipit esse ; sed magis persona incipit esse in aliqua natura, quia sicut dictum est in corp. art., natura significatur ut quo aliquid est, persona autem significatur ut quæ habet esse subsistens.

ARTICULUS II

Utrum attribuenda sit Christo aliqua nativitas temporalis.

2 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 2, ad 4, et 3, dist. 8, art. 4, quæst. 1 ; et de Unic., art. 1, ad 16.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non sit attribuenda aliqua nativitas temporalis. Nasci enim est velut quidam motus rei non existentis, antequam nascatur, *id agens* (1) *beneficio nativitatis, ut sit*. Sed Christus ab æterno fuit. Ergo non potuit temporaliter nasci.

2. Præterea, illud quod est in se perfectum nativitate non indiget. Sed persona Filii Dei ab æterno fuit perfecta. Non ergo indiget temporali nativitate: et ita videtur quod non sit temporaliter natus

3. Præterea, nativitas proprie personæ convenit. Sed in Christo est una tantum persona. Ergo in Christo est tantum una nativitas.

4. Præterea, quod duabus nativitatibus nascitur, bis nascitur. Sed hæc videtur esse falsa : *Christus est bis natus*, quia nativitas ejus qua de Patre est natus, interruptionem non patitur, cum sit æterna ; quod tamen requiritur ad hoc adverbium *bis* : ille enim dicitur bis currere qui cum interruptione currit. Ergo videtur quod in Christo non sit ponenda duplex nativitas.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 7, in med. : *Confitemur duas Christi nativitates : unam, quæ est ex Patre, æternam ; et unam, quæ est in ultimis temporibus, propter nos*.

---

de nativitate inchoaretur, ratione nativitatis etiam in utero. — Notandum est insuper quod in hoc art., non est quæstio de persona Christi et de natura Christi, sed in communi de natura et persona, prout titulus sonat (Cajetanus). — Ut vides, quæstio est plus philosophica quam theologica, cum non solum ad Christi, sed etiam ad omnium hominum, imo et rerum omnium generationem pertineat. Merito tamen a D. Thoma præmissa est, quoniam verus ac proprius modus loquendi de Christi nativitate ex illa plurimum pendet.

ART. 2. — Veritas fidei, quam hoc art. S. Thomas docet, in variis testimoniis S. Scripturæ, et Conciliorum confirmatur, in quibus ostenditur beatissimam Virginem esse veram Dei matrem, verumque Deum et hominem concepisse (art. 3, 4) : Nihil enim aliud est Christo attribui nativitatem temporalem (si de nativitate in utero agamus), quam ipsum esse factum, seu genitum hominem ex Maria vera matre sua. — Vide concil. V œcumenic., sess. 2, supra, quæst. 1, pag. 4. Synodus autem VI, act. 11, sic loquitur : « secundam (nativitatem esse) qua Deus ex Virgine natus est, post primam ejus sempiternam, naturalem, ineffabilemque nativitatem ex Patre » : et postea : « Duabus nativitatibus nasci, a piis merito creditur ». In resp. ad 4 nota verba Synod. VI, act. 11 : « Ex deitate et humanitate, et ex duabus naturis, Christum nominantes, et Deum eumdem et hominem, *diphyan*, quod est bis genitum prædicamus ». Et est contra Durandum, qui in 3, negat Christum esse bis natum.

(1) Ita cum Mss. editi melioris notæ. — Nicolaius, *id est, agens*. — Garcia, *indigens*.

RESPONDEO dicendum quod sicut dictum est art. præc., natura comparatur ad nativitatem sicut terminus ad motum vel mutationem. Motus autem diversificatur secundum diversitatem terminorum, ut patet per Philosophum in 5 Physic., text. 41 et seq. In Christo autem sunt duæ naturæ, divina scilicet et humana, quarum unam accepit ab æterno a Patre, alteram accepit temporaliter a matre. Et ideo **necesse est attribuere Christo duas nativitates, unam qua æternaliter natus est a Patre, aliam qua temporaliter natus est a matre.**

Ad primum ergo dicendum quod hæc fuit objectio cujusdam Feliciani hæretici, quam Augustinus in lib. contra Felicianum, cap. 12, sic solvit: *Fingamus*, inquit, *sicut plerique volunt, esse in mundo animam generalem, quæ sic ineffabili motu semina cuncta vivificet, ut non sit concreta cum genitis, sed vitam præstet ipsa gignendis; nempe cum hæc in utero, passibilem materiam ad usus suos formatura, pervenerit, unam facit secum esse personam ejus rei quam non eamdem constat habere substantiam; et fit operante anima et patiente materia, ex duabus substantiis unus homo; sicque animam nasci fatemur ex utero, non quia antequam nasceretur, quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Sic ergo, imo sublimius natus est de matre Filius Dei secundum hominem, eo pacto quo cum corpore nasci docetur et animus, non quia utriusque sit una substantia, sed quia ex utraque fit una persona. Non tamen ab initio carnis incœpisse dicimus Dei Filium, ne temporalem credat aliquis Deitatem; non ab æterno Filii Dei novimus carnem, ne non veritatem humani corporis, sed quamdam eum suscepisse putemus imaginem.*

Ad secundum dicendum quod hæc fuit ratio Nestorii, quam solvit Cyrillus in quadam epistola (quæ habetur in conc. Ephes., part. 1, cap. 8, in med.), dicens: *Non dicimus quod Filius Dei indiguerit necessario propter se secunda nativitate, post eam quæ ex Patre est: est enim fatuum et indoctum existentem ante omnia secula et consempiternum Patri indigere dicere initio, ut sit secundo. Quoniam autem propter nos et propter nostram salutem uniens sibi secundum subsistentiam, quod est humanum, processit ex muliere, ob hoc dicitur nasci carnaliter.*

Ad tertium dicendum quod nativitas est personæ ut subjecti, naturæ autem ut termini. Possibile est autem uni subjecto plures transmutationes inesse; quas tamen necesse est secundum terminos variari, quod tamen non dicimus, quasi æterna nativitas sit transmutatio aut motus, sed quia significatur per modum mutationis aut motus.

Ad quartum dicendum quod Christus potest dici bis natus secundum duas nativitates. Sicut enim dicitur bis currere qui currit duobus temporibus, ita potest dici bis nasci qui semel nascitur in æternitate, et semel in tempore, quia æternitas et tempus multo magis differunt quam duo tempora, cum tamen utrumque designet mensuram durationis.

ARTICULUS III

Utrum secundum temporalem Christi nativitatem B. Virgo possit dici mater ejus.

3, Sent. dist. 3, quæst. 2, art. 1 et 2, et dist. 4, quæst. 2, art. 2; et 4 Cont., cap. 35, n. 4 et 45; et Opusc. 2, cap. 221 et 222; et Opusc. 60, cap. 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod secundum temporalem nativitatem Christi B. Virgo non possit dici mater ejus. Ut enim supra dictum est, quæst. 32, art. 4, B. Virgo Maria nihil active in generatione Christi operata est, sed solam materiam ministravit. Sed hoc non videtur sufficere ad rationem matris; alioquin lignum diceretur esse mater lecti aut scamni. Ergo videtur quod B. Virgo non possit dici mater Christi.

2. Præterea, Christus ex B. Virgine miraculose natus est. Sed miraculosa generatio non sufficit ad rationem maternitatis vel filiationis: non enim dicimus Evam fuisse filiam Adæ. Ergo videtur quod nec Christus debeat dici filius B. Virginis.

3. Præterea, ad matrem pertinere videtur decisio seminis. Sed, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 2, circ. med., et cap. 7, *corpus Christi non seminaliter, sed conditive a Spiritu Sancto formatum est.* Ergo videtur quod B. Virgo non debeat dici mater Christi.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 1, 18: *Christi generatio sic erat: Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph*, etc.

RESPONDEO dicendum quod **B. Virgo est vera naturalis mater Christi.** Sicut enim supra dictum est, quæst. 5, art. 2, corpus Christi non est de cœlo allatum, sicut Valentinus hæreticus posuit, sed de Virgine matre sumptum, et ex purissimis sanguinibus ejus formatum. Et hoc solum requiritur ad rationem matris, ut ex supra dictis patet, quæst. 31, art. 5. Unde B. Virgo vere est mater Christi.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 32, art. 3, paternitas, sive maternitas, et filiatio non competunt in quacumque generatione, sed in sola generatione viventium. Et ideo si aliqua inanimata ex aliqua materia fiant, non propter hoc consequitur in eis relatio maternitatis et filiationis, sed solum in generatione viventium, quæ proprie nativitas dicitur.

Ad secundum dicendum quod, sicut Damascenus dicit in lib. 3 orth. Fid., cap. 7, circa med., *nativitas temporalis qua Christus est natus propter*

ART. 3. — Vide supra, quæst. 31, art. 5, pag... definit. Eccles. quibus ostenditur B. Virginem posse dici matrem Christi, secundum temporalem nativitatem ejus.

nostram salutem, est quodammodo secundum nos, quoniam natus est homo ex muliere, et tempore conceptionis debito; super nos autem, quoniam non ex semine, sed ex Spiritu Sancto et sancta Virgine supra legem conceptionis. Sic igitur ex parte matris nativitas illa fuit naturalis; sed ex parte operationis Spiritus Sancti fuit miraculosa. Unde B. Virgo est vera et naturalis mater Christi.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 32, art. 4, resolutio seminis fœminæ non pertinet ad necessitatem conceptus : et ideo resolutio seminis non ex necessitate requiritur ad matrem.

Articulus iv

Utrum B. Virgo debeat dici mater Dei.

3 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 3; et 4 Cont., cap. 34, 43 et 45, fin.; et Opusc. 2, cap. 221.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod B. Virgo non debeat dici mater Dei. Non enim dicendum est circa divina mysteria, nisi quod ex sacra Scriptura habetur. Sed nunquam in sacra Scriptura legitur quod sit mater aut genitrix Dei, sed quod sit mater Christi, vel mater pueri, ut patet Matth. 1. Ergo non est dicendum quod B. Virgo sit mater Dei.

2. Præterea, Christus dicitur Deus secundum divinam naturam. Sed divina natura non accipit initium essendi ex Virgine. Ergo B. Virgo non est dicenda mater Dei.

3. Præterea, hoc nomen *Deus* communiter prædicatur de Patre, et Filio, et Spiritu Sancto. Si ergo B. Virgo est mater Dei, videtur sequi quod B. Virgo sit mater Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, quod est inconveniens. Non ergo B. Virgo debet dici mater Dei.

— Sed contra est quod in capitulis Cyrilli approbatis in Ephesina synodo, part. 1, cap. 26, anathem. 1, legitur : *Si quis non confitetur Deum esse secundum veritatem Emmanuelem, et propter hoc Dei genitricem sanctam Virginem (genuit enim carnaliter carnem factum Dei Verbum) anathema sit.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 16, art. 1, omne nomen significans in concreto naturam aliquam, potest supponere pro qualibet hypostasi illius naturæ. Cum autem unio incarnationis sit facta in hypostasi, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 2 et 3, manifestum est quod hoc nomen *Deus* potest supponere pro hypostasi habente humanam naturam et divinam. Et ideo quidquid convenit divinæ naturæ vel humanæ, potest attribui illi personæ, sive secundum quod pro ea supponit nomen significans divinam naturam, sive secundum quod pro ea supponit nomen significans humanam naturam. Concipi autem et nasci personæ attribuitur et hypostasi, secundum naturam illam in qua concipitur et nascitur. Cum igitur in ipso principio conceptionis fuerit humana natura assumpta a divina persona, sicut prædictum est, quæst. 33, art. 3, consequens est quod vere possit dici Deum esse conceptum et natum de Virgine. Ex hoc autem dicitur aliqua mulier alicujus mater, quod eum concepit et genuit. Unde consequens est quod B. Virgo vere dicatur mater Dei. Solum enim sic negari posset B. Virginem esse matrem Dei, si vel humanitas prius fuisset subjecta conceptioni et nativitati, quam homo ille fuisset Filius Dei, sicut Photinus posuit; vel humanitas non fuisset assumpta in unitatem personæ, vel hypostasis Verbi Dei, sicut posuit Nestorius. Utrumque autem horum est erroneum. Unde **hæreticum est negare B. Virginem esse matrem Dei.**

Ad primum ergo dicendum quod hæc fuit objectio Nestorii : quæ quidem solvitur ex hoc quod, licet non inveniatur expresse in Scriptura dictum quod B. Virgo sit mater Dei, invenitur tamen expresse in Scriptura quod Jesus Christus est verus Deus, ut patet 1 Joan. ult., et quod B. Virgo est mater Jesu Christi, ut patet Matth. 1. Unde sequitur ex necessitate ex verbis Scripturæ quod sit mater Dei. Dicitur etiam Rom. 9, 5, quod ex Judæis est *secundum carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Non autem est ex Judæis, nisi mediante B. Virgine. Unde ille qui est super omnia *Deus benedictus in secula*, est vere natus ex B. Virgine sicut ex sua matre.

Ad secundum dicendum quod illa est objectio Nestorii. Sed Cyrillus in quadam epistola contra Nestorium (quæ habetur in concilio Ephes., part. 1, cap. 2, num. 12), eam solvit, sic dicens : *Sicut hominis anima cum proprio corpore nascitur et tanquam unum reputatur; et si voluerit quispiam dicere, quod est genitrix carnis, non tamen et animæ genitrix, nimis superflue loquitur : tale aliquid gestum percipimus in generatione Christi; natum est enim ex Dei Patris substantia Dei Verbum; quia vero carnem assumpsit, necessarium est confiteri quod natum est secundum carnem ex muliere.* Dicendum est ergo quod B. Virgo dicitur mater Dei, non quia sit mater Divinitatis, sed quia personæ habentis

---

Art. 4. — B. Virginem esse Matrem Dei olim negarunt Photinus et Nestorius, ille putans humanitatem prius fuisse conceptam et natam quam a Verbo assumptam, ut B. Thomas hic in corp. dicit : iste vero negans unionem humanitatis cum Verbo in hypostasi, docensque purum hominem ex B. Virgine natum, et aliam faciens personam carnis, aliam deitatis. Nestorius enim duas in Christo personas asserebat, duosque volebat esse Dei Filios, duos Christos : unum Deum, alterum hominem : unum qui ex Patre, alterum qui sit generatus ex Matre, atque ideo asserebat S. Mariam non Θεοτόκον, sive Deiparam, sed Χριστοτόκον seu Christi matrem, quia scilicet ex ea, non ille Christus qui Deus, sed ille qui erat homo, sit natus. Sed ad fidem pertinet, B. V. Mariam esse matrem Dei, ut videre potes, ex definitionibus supra memoratis, quæst. 2, art. 2, pag. 21. Et contra hunc errorem, scripserunt S. Cyrillus Alexand., N. S. Athanasius, S. Irenæus, etc.

divinitatem et humanitatem est mater secundum humanitatem.

Ad tertium dicendum quod nomen *Deus* quamvis sit commune tribus personis, tamen supponit quandoque pro sola persona Patris, quandoque pro sola persona Filii vel Spiritus Sancti, ut supra habitum est, quæst. 16, art. 1 et 2. Et ita cum dicitur : *Beata Virgo est mater Dei,* hoc nomen *Deus* supponit pro sola persona Filii incarnata.

Articulus v

Utrum in Christo sint duæ filiationes.

3 Sent., dist. 8, art. 5; et Quodl. 1, art. 2 ; et Quodl. 9, quæst. 2, art. 3, et Opusc. 2, cap. 211.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in Christo sint duæ filiationes. Nativitas enim est causa filiationis. Sed in Christo sunt duæ nativitates. Ergo etiam in Christo sunt duæ filiationes.

2. Præterea, filiatio qua quis dicitur filius alicujus vel matris, vel patris, dependet aliqualiter ab ipso, quia esse relationis est ad aliquid aliqualiter se habere : unde et interempto uno relativorum, interimitur aliud. Sed filiatio æterna, qua Christus est Filius Dei Patris, non dependet a matre, quia nullum æternum dependet a temporali. Ergo Christus non est filius matris filiatione æterna. Aut ergo nullo modo est filius ejus, quod est contra prædicta, art. præc., aut oportet quod sit filius ejus quadam alia filiatione temporali. Sunt ergo in Christo duæ filiationes.

3. Præterea, unum relativorum ponitur in definitionem alterius : ex quo patet quod unum relativorum specificatur ex alio. Sed unum et idem non potest esse in diversis speciebus. Ergo impossibile videtur quod una et eadem relatio terminetur ad extrema omnino diversa. Sed Christus dicitur filius Patris æterni, et matris temporalis, qui sunt termini omnino diversi. Ergo videtur quod non possit eadem relatione Christus dici filius Patris et matris. Sunt ergo in Christo duæ filiationes.

— Sed contra est quod, sicut Damascenus dicit in lib. 3 orth. Fid., cap. 13, ea quæ sunt naturæ, multiplicantur in Christo, non autem ea quæ sunt personæ. Sed filiatio maxime pertinet ad personam : est enim proprietas personalis, ut patet ex his quæ in 1 Parte dicta sunt, quæst. 40, art. 2, 3 et 4. Ergo in Christo est una tantum filiatio.

Respondeo dicendum quod circa hoc sunt diversæ opiniones. — **Quidam enim attendentes ad causam filiationis, quæ est nativitas ponunt in Christo duas filiationes, sicut et duas nativitates. — Alii vero attendentes ad subjectum filiationis, quod est persona vel hypostasis Filii, ponunt in Christo unam tantum filiationem, sicut et unam hypostasim vel personam.**

Unitas enim relationis vel ejus pluralitas non attenditur secundum terminos, sed secundum causam vel subjectum. Si enim secundum terminos attenderetur, oporteret quod quilibet homo in se duas filiationes haberet, unam qua referretur ad patrem, et aliam qua referretur ad matrem. Sed recte consideranti apparet, eadem relatione referri unumquemque ad suum patrem et matrem, propter unitatem causæ : eadem enim nativitate homo nascitur ex patre et matre ; unde eadem relatione ad utrumque refertur : et eadem ratio est de magistro qui docet multos discipulos eadem doctrina, et de domino qui gubernat diversos subjectos eadem potestate. Si vero sint causæ diversæ specie differentes, ex consequenti videntur etiam relationes specie differre. Unde nihil prohibet plures tales rationes eidem inesse ; sicut si aliquis est aliquorum magister in grammatica, et aliorum in logica, alia est ratio magisterii utriusque et ideo rationibus diversis unus et idem homo potest esse magister vel diversorum, vel eorumdem, secundum diversas doctrinas. Contingit autem quandoque quod aliquis habet relationem ad plures secundum diversas causas, ejusdem tamen speciei ; sicut cum aliquis est pater diversorum filiorum secundum diversos generationis actus : unde paternitas non potest specie differre, cum actus generationum sint iidem specie, et quia plures formæ ejusdem speciei non possunt simul inesse eidem subjecto, non est possibile quod sint plures paternitates in eo qui est pater plurium filiorum generatione naturali ; secus autem esset, si esset pater unius generatione naturali, et alterius per adoptionem.

Manifestum autem est quod non una et eadem nativitate Christus est natus ex Patre ab æterno et ex matre ex tempore ; nec nativitas est unius speciei. Unde quantum ad hoc, oporteret dicere in Christo esse diversas filiationes, unam temporalem et aliam æternam. Sed quia subjectum filiationis non est natura aut pars naturæ, sed solum persona vel hypostasis, in Christo autem non est hypostasis vel persona, nisi æterna ; non potest in

---

Art. 5. — An in Christo ponendæ sint duæ filiationes reales : et ad Patrem, æternam ; et ad Matrem, temporalem ? Circa hoc sunt duæ præcipuæ sententiæ. Prior est eorum qui unicam tantum relationem realem filiationis ponunt in Christo ad Patrem æternum, dicentes ad Matrem non referri realiter sed ratione. Hanc sententiam tenent S. Thomas hic et 3 Sent. dist. 8, quæst. 1, art. 5, et S. Bonavent. dist. 8, art. 2, quæst. 2, et Alexander 3 part., quæst. 10. Posterior sententia est aliorum qui tenent duas esse reales filiationes in Christo : æternam ad Patrem, et temporalem ad Matrem. Hanc sequitur Scotus cum sua schola, et etiam quidam alii doctores. — Non obstat doctrina S. Thomæ quin Christus sit verus et realis filius B. V. Mariæ, quia ad hoc sufficit relatio realis in matre ad ipsum : sicut licet non sit relatio realis Domini in Deo, sed rationis tantum, est tamen vere et realiter Dominus ex reali relatione subjectionis creaturarum ad ipsum.

Christo esse aliqua filiatio, nisi quæ sit in hypostasi æterna. Omnis autem relatio quæ ex tempore de Deo dicitur, non ponit in ipso Deo æterno aliquid secundum rem, sed secundum rationem tantum, sicut in prima parte habitum, quæst. 13, art. 7; et ideo filiatio qua Christus refertur ad matrem non potest esse realis relatio, sed solum secundum rationem.

Et sic **quantum ad aliquid, utraque opinio verum dicit.** Nam si attendamus ad perfectas rationes filiationis, oportet dicere duas filiationes secundum dualitatem nativitatum : si autem attendamus ad subjectum filiationis, quod non potest esse nisi suppositum æternum, non potest in Christo esse realiter nisi filiatio æterna. Dicitur tamen relative filius ad matrem relatione quæ cointelligitur relationi maternitatis ad Christum ; sicut etiam Deus dicitur Dominus relatione quæ cointelligitur reali relationi qua creatura subjicitur Deo : et quamvis relatio dominii non sit realis in Deo, dicitur tamen realiter Dominus ex reali subjectione creaturæ ad ipsum. Et similiter Christus dicitur realiter filius Virginis matris ex relatione reali maternitatis ad Christum.

Ad primum ergo dicendum quod nativitas temporalis causaret in Christo temporalem filiationem realem, si esset ibi subjectum hujusmodi filiationis capax, quod quidem esse non potest : ipsum enim suppositum æternum non potest esse susceptivum relationis temporalis, ut dictum est in corp. art. Nec potest dici quod sit susceptivum filiationis temporalis ratione humanæ naturæ, sicut etiam et temporalis nativitatis, quia oporteret naturam humanam aliqualiter esse subjectam filiationi, sicut est aliqualiter subjecta nativitati ; cum enim Æthiops dicitur albus ratione dentis, oportet quod Æthiopis dens sit albedinis subjectum. Natura autem humana nullo modo potest esse subjectum filiationis, quia hæc relatio directe respicit personam.

Ad secundum dicendum quod filiatio æterna non dependet a matre temporali ; sed huic filiationi æternæ cointelligitur quidam respectus temporalis dependens a matre, secundum quem Christus dicitur filius matris.

Ad tertium dicendum quod, unum et ens se consequuntur, ut dicitur in 4 Metaphys., text. 3. Et ideo sicut contingit quod in uno extremorum relatio sit quoddam ens, in alio autem non sit ens, sed ratio tantum, sicut de scibili et scientia Philosophus dicit in 5 Metaph., text. 20, ita etiam contingit quod ex parte unius extremi est una relatio, ex parte autem alterius extremi sunt multæ relationes : sicut in hominibus ex parte parentum invenitur duplex relatio, una paternitatis et alia maternitatis ; quæ sunt specie differentes, propter hoc quod alia ratione pater, et alia ratione mater est generationis principium. Si vero essent plures eadem ratione principium unius actionis (puta cum multi simul trahunt navem), in omnibus esset una et eadem relatio. Ex parte autem prolis est una sola filiatio secundum rem, sed duplex secundum rationem, in quantum correspondet utrique relationi parentum secundum duos respectus intellectus. Et sic etiam quantum ad aliquid in Christo est una tantum filiatio realis, quæ respicit Patrem æternum ; est tamen ibi alius respectus temporalis, qui respicit matrem temporalem.

Articulus VI

Utrum Christus fuerit natus sine dolore matris.

2-2, quæst. 164, art. 2, ad 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit natus sine dolore matris. Sicut enim mors hominum subsecuta est ex peccato primorum parentum, secundum illud Genes. 2, 17 : *Quacumqua die comederis ex eo, morte morieris*, ita etiam dolor partus, secundum illud Gen. 3, 16: *In dolore paries filios*. Sed Christus mortem subire voluit. Ergo videtur quod pari ratione ejus partus esse debuerit cum dolore.

2. Præterea, finis proportionatur principio. Sed finis vitæ Christi fuit cum dolore, secundum illud Isa. 43, 4 : *Vere dolores nostros ipse tulit*. Ergo vitur quod etiam in ejus nativitate fuerit dolor partus.

3. Præterea, in libro de Ortu Salvatoris narratur quod ad Christi nativitatem obstetrices occurrerunt ; quæ videntur esse necessariæ parienti propter dolorem. Ergo videtur quod B. Virgo pepererit cum dolore.

— Sed contra est quod Augustinus (alius auctor) dicit in serm. de Nativit., alloquens Virginem matrem : *Nec in conceptione*, inquit, *inventa es sine pudore, nec in partu inventa es cum dolore.*

Respondeo dicendum quod dolor parientis causatur ex apertione meatuum, per quos proles egreditur. Dictum est autem supra, quæst. 28, art. 2, quod Christus est egressus ex clauso utero matris : et sic nulla violentia apertionis meatuum ibi fuit. Et propter hoc **in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio ; sed fuit ibi maxima jucunditas** ex hoc quod homo Deus est natus in mundum, secundum illud Isa. 35, 2 : *Germinans germinabit, sicut lilium, et exultabit lætabunda et laudans* (1).

Ad primum ergo dicendum quod dolor partus consequitur in muliere commixtionem virilem. Unde Gen. 3, postquam dictum est : *In dolore*

Art. 6. — In Concil. Constantinop. III, can. 79 : « Absque ullo dolore Virginis partum esse confitentes, ut qui sine semine constitutus sit, eos qui propter ignorantiam aliquid indecens faciunt, correctioni subjicimus. »

(1) Vulgata : *Florebit quasi lilium, germinans germinabit et exultabit.*

paries, subditur : *Et sub viri potestate eris*. Sed, sicut dicit Augustinus (alius auctor) in serm. de Assumpt. B. Virginis, *ab hac sententia excipitur Virgo mater Dei, quæ, quia sine peccati colluvione et sine virilis admixtionis detrimento Christum suscepit, sine dolore genuit, et sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permansit.* Christus autem mortem suscepit spontanea voluntate, ut pro nobis satisfaceret, non quasi ex necessitate illius sententiæ, quia ipse mortis debitor non erat.

Ad secundum dicendum quod sicut Christus moriendo destruxit mortem nostram ; ita suo dolore nos a doloribus liberavit, et ideo mori voluit cum dolore. Sed dolor parientis matris non pertinebat ad Christum, qui pro peccatis nostris satisfacere veniebat. Et ideo non oportuit quod mater ejus pareret cum dolore.

Ad tertium dicendum quod, Luc. 2, dicitur quod B. Virgo ipsum puerum, quem pepererat, pannis involvit et *posuit in præsepio*. Et ex hoc ostenditur narratio illius libri, qui est apocryphus, esse falsa. Unde Hieronymus dicit contra Helvidium, cap. 4 in fin. : *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit ; et mater, et obstetrix fuit. Pannis, inquit, involvit infantem, et posuit in præsepio : quæ sententia apocryphorum deliramenta convincit.*

Articulus VII

Utrum Christus debuerit in Bethlehem nasci.

Inf., quæst. 46, art. 10, ad 1 ; et Matth. 2 ; et Opusc. 50, cap. 4.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit in Bethlehem nasci. Dicitur enim Isa 2, 3 : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Sed Christus est vere Verbum Dei. Ergo de Jerusalem debuit prodire in mundum.

2. Præterea, Matth. 2 dicitur scriptum esse de Christo quod *Nazarenus vocabitur*, quod sumitur ex eo quod scribitur Isa. 11, 1 : *Flos de radice ejus ascendet ;* Nazareth enim flos interpretatur. Sed maxime aliquis denominatur a loco suæ nativitatis. Ergo videtur quod in Nazareth nasci debuerit, ubi etiam fuit conceptus et nutritus.

3. Præterea, ad hoc Dominus natus est in mundo, ut veritatis fidem annuntiaret, secundum illud Joan. 18, 37 : *In hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Sed hoc facilius fieri potuisset, si natus fuisset in civitate romana, quæ tunc dominatum orbis habebat : unde et Paulus Romanis scribens dicit Rom. 1, 8 : *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Ergo videtur quod non debuerit in Bethlehem nasci.

— Sed contra est quod dicitur Mich. 5, 2 : *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel.*

Respondeo dicendum quod **Christus in Bethlehem nasci voluit**, duplici ratione. — Primo quidem, quia *factus est ex semine David secundum carnem*, ut dicitur Rom. 1, 3, cui etiam facta fuerat repromissio specialis de Christo, secundum illud 2 Reg. 23, 1 : *Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Jacob.* Et ideo in Bethlehem, de qua natus fuit David, nasci voluit, ut ex ipso loco nativitatis promissio ei facta impleta ostenderetur : et hoc designat Evangelista dicens Luc. 2 : *Eo quod esset de domo et familia David.* — Secundo, quia ut Gregorius dicit in hom. 8 in Evang., parum a princ., *Bethlehem domus panis interpretatur. Ipse autem Christus est qui ait : Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut David in Bethlehem natus est, ita etiam Jerusalem elegit, ut in ea sedem regni constitueret, et templum Dei ibi ædificaret ; et sic Jerusalem elegit, ut esset civitas simul regalis et sacerdotalis. Sacerdotium autem Christi et ejus regnum præcipue consummatum est in ejus passione, et ideo convenienter Bethlehem elegit nativitati, Jerusalem vero passioni. Similiter etiam per hoc hominum gloriam confutavit, qui gloriantur de hoc quod ex civitatibus nobilibus originem ducunt, in quibus etiam præcipue volunt honorari. Christus autem e converso in civitate ignobili nasci voluit, et in civitate nobili pati opprobrium.

Ad secundum dicendum quod Christus florere voluit secundum virtuosam conversationem, non secundum carnis originem. Et ideo in civitate Nazareth educari voluit et nutriri, in Bethlehem autem voluit quasi peregre nasci : quia, ut Gregorius dicit, loc. sup. cit., *per humanitatem, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam ;* et etiam ut Beda dicit, cap. 5 in Luc., *in diversorio loco egebat, ut nobis multas mansiones in domo Patris sui præpararet.*

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur in quodam serm. Ephes. conc. (qui est Theodori Ancyr., et habetur in eo conc., part. 3, cap. 9), *si maximam Romam elegisset civitatem, propter potentiam civium, mutationem orbis terrarum putarent ; si filius fuisset imperatoris, potestati utilitatem adscriberent. Sed ut Divinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum, pauperculam elegit matrem, et pauperiorem patriam. Elegit autem Deus*

Art 7. — Adverte hic quod Auctor reddit rationem **ex parte** loci voliti, quare Christus voluerit nasci ibi, quæ ratio est etiam ratio quare prophetari fecerit se ibi nasciturum, et propterea non affertur in littera ratio ex parte prophetiæ implendæ.

infirma mundi (1), *ut confundat fortia*, sicut dicitur 1 ad Corinth. 1, 27. Et ideo ut suam potestatem magis ostenderet, in ipsa Roma, quæ caput mundi erat, etiam caput Ecclesiæ suæ statuit in signum perfectæ victoriæ, ut exinde fides derivaretur ad universum mundum, secundum illud Isa. 26, 5 : *Civitatem sublimem humiliabit..., et conculcabit eam pes pauperis*, scilicet Christi : *gressus egenorum*, id est Apostolorum Petri et Pauli.

Articulus viii

Utrum Christus fuerit tempore congruo natus.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit congruo tempore natus. Ad hoc enim Christus venerat ut suos in libertatem revocaret. Natus est autem tempore servitutis, quo scilicet totus orbis præcepto Augusti describitur, quasi tributarius factus, ut habetur Luc. 2. Ergo videtur quod non congruo tempore Christus fuerit natus.

2. Præterea, promissiones de Christo nascituro gentilibus non fuerant factæ, secundum illud Rom. 9, 4 : *Quorum sunt promissa*. Sed Christus natus est tempore quo rex alienigena dominabatur, sicut patet Matth. 2, 1 : *Cum natus esset Jesus in diebus Herodis regis*. Ergo videtur quod non fuerit congruo tempore natus.

3. Præterea, tempus præsentiæ Christi in mundo diei comparatur, propter id quod ipse est lux mundi : unde ipse dicit Joan. 9, 4 : *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est*. Sed in æstate sunt dies longiores quam in hieme. Ergo cum natus fuerit in profundo hiemis, id est, octavo kalendas januarii, videtur quod non fuerit convenienti tempore natus.

— Sed contra est quod dicitur Galat. 4, 4 : *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*.

Respondeo dicendum quod hæc est differentia inter Christum et alios homines, quod alii homines nascuntur subjecti necessitati temporis, Christus autem, tanquam dominus et conditor omnium temporum, elegit sibi tempus in quo nasceretur, sicut et matrem, et locum. Et quia *quæ a Deo sunt, ordinata sunt*, Rom. 13, 1, et convenienter disposita, consequens est quod **convenientissimo tempore Christus nasceretur.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus venerat nos in statum libertatis reducere de statu servitutis. Et ideo sicut mortalitatem nostram suscepit, ut nos ad vitam reduceret, ita, ut Beda dicit, cap. 5, in Luc., *eo tempore dignatus est incarnari quo mox natus censui Cæsaris adscriberetur, atque ob nostri liberationem ipse servilio subderetur*. Tempore etiam illo quo totus orbis sub uno principe vivebat, maxima pax fuit in mundo. Et ideo decebat ut illo tempore Christus nasceretur, *qui est pax nostra, faciens utraque unum*, ut dicitur Ephes. 2, 4. Unde Hieronymus dicit super Isa., sup. illud cap. 2 : « *Non levabit gens*, etc. » : *Veteres si revolvamus historias, inveniemus usque ad vigesimum octavum annum Cæsaris Augusti in toto orbe terrarum fuisse discordiam; orto autem Domino, omnia bella cessaverunt*, secundum illud Isa. 2, 4 : *Non levabit gens contra gentem gladium*. Congruebat etiam ut in illo tempore, quo unus princeps dominabatur in mundo, Christus nasceretur, qui venerat congregare suos in unum, ut esset *unum ovile, et unus pastor*, ut dicitur Joan. 10, 16.

Ad secundum dicendum quod ideo Christus regis alienigenæ tempore nasci voluit, ut impleretur prophetia Jacob dicentis Genes. penult., 10 : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est*, quia, ut Chrysostomus (alius auctor) dicit super Matth., hom. 2 in Op. imperf., parum a princ., *quamdiu Judaica gens sub Judaicis regibus, quamvis peccatoribus, tenebatur, Prophetæ mittebantur ad remedium ejus; nunc autem quando lex Dei sub potestate regis iniqui tenebatur, nascitur Christus; quia magna et desperabilis infirmitas medicum artificiosiorem quærebat*.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur in lib. de QQ. vet. et novi Testam., quæst. 53, *tunc Christus nasci voluit, quando lux diei crementum incipit accipere;* ut ostenderetur quod ipse venerat ut homines crescerent in lucem divinam, secundum illud Luc. 1, 79 : *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*. Similiter etiam asperitatem hiemis elegit ad nativitatem, ut ex tunc carnis afflictionem pateretur pro nobis.

QUÆSTIO XXXVI

De manifestatione Christi nati. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de manifestatione Christi nati, et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta; 2° utrum debuerit aliquibus manifestari; 3° quibus manifestari debuerit; 4° utrum debuerit ipse se manifestare vel potius manifestari per alios; 5° per quæ alia manifestari debuerit; 6° de ordine manifestationum; 7° de stella, per quam manifestata fuit ejus nativitas; 8° de veneratione Magorum, qui per stellam Christi nativitatem cognoverunt.

(1) Vulgata : *infirma mundi elegit Deus, ut...*, etc.

Articulus primus

Utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.

Inf., quæst. 39, art. 3, ad 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta. Impletio enim promissioni debet respondere. Sed de promissione adventus Christi dicitur in Psal. 47, 3 : *Deus manifeste veniet :* venit autem per carnis nativitatem. Ergo videtur quod ejus nativitas debuerit esse toti mundo manifesta.

2. Præterea, 1 ad Timoth. 1, 15, dicitur : *Christus in hunc mundum venit* (1) *peccatores salvos facere.* Sed hoc non fit, nisi in quantum eis gratia Christi manifestatur, secundum illud Tit. 2, 11 : *Apparuit gratia Dei* (2) *et Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie, et pie, et juste vivamus in hoc seculo.* Ergo videtur quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta.

3. Præterea, Deus super omnia pronior est ad miserendum, secundum illud Ps. 146, 9 : *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Sed in secundo adventu, quo *justitias judicabit,* veniet omnibus manifestus, secundum illud Matth. 24, 27 : *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit adventus Filii hominis.* Ergo multo magis primus adventus, quo natus est in mundo secundum carnem, debuit esse omnibus manifestus.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 45, 15 : *Vere tu es Deus absconditus, sanctus* (3) *Israel salvator ;* et Isa. 53, 3 : *Quasi absconditus est vultus ejus et despectus.*

Respondeo dicendum quod **nativitas Christi non debuit esse communiter omnibus manifesta.** — Primo quidem, quia per hoc impedita fuisset humana redemptio, quæ per crucem ejus peracta est, quia, ut dicitur 1 ad Corinth. 2, 8 : *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* — Secundo, quia hoc diminuisset meritum fidei, per quam venerat homines justificare, secundum illud Rom. 3, 22 : *Justitia Dei per fidem Jesu Christi.* Si enim manifestis indiciis, Christo nascente, ejus nativitas omnibus appareret, jam tolleretur ratio fidei, quæ est *argumentum non apparentium,* ut dicitur Heb. 11. — Tertio, quia per hoc venisset in dubium veritas humanitatis ipsius. Unde Augustinus dicit in epistola ad Volusianum, 136, al. 101, parum ante med. : *Si nullas ex parvulo in juventutem mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos, nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum ullo modo suscepisse crederetur, et dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit ?*

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa intelligitur de adventu Christi ad judicium, secundum quod Glossa (interl. Augustin.) ibidem exponit.

Ad secundum dicendum quod de gratia Dei Salvatoris erudiendi erant omnes homines ad salutem, non in principio nativitatis ejus, sed postea tempore procedente, postquam *operatus est salutem in medio terræ,* Psal. 73, 12. Unde post passionem et resurrectionem suam dicit discipulis suis, Matth. ult., 19 : *Euntes, docete omnes gentes.*

Ad tertium dicendum quod ad judicium requiritur quod auctoritas judicis cognoscatur : et propter hoc oportet quod adventus Christi ad judicium sit manifestus. Sed primus adventus fuit ad omnium salutem, quæ est per fidem, quæ quidem est de non apparentibus. Et ideo primus Christi adventus debuit esse occultus.

Articulus II

Utrum nativitas Christi debuerit aliquibus manifestari.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nativitas Christi nulli debuerit manifestari, quia, ut dictum est art. præc., hoc erat congruum humanæ saluti, ut primus Christi adventus esset occultus. Sed Christus venerat ut omnes salvaret secundum illud 1 ad Timoth. 4, 10 : *Qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium.* Ergo nativitas Christi nulli debuit manifestari.

2. Præterea, ante nativitatem Christi manifesta erat B. Virgini et Joseph futura Christi nativitas. Non ergo erat necessarium, Christo nato, eamdem aliis manifestari.

3. Præterea, nullus sapiens manifestat id ex quo turbatio nascitur et detrimentum aliorum. Sed manifestata Christi nativitate, subsecuta est turbatio : dicitur enim Matth. 2, 3, quod audiens Herodes Christi nativitatem, *turbatus est, et omnis Jierosolyma cum illo ;* cessit etiam hoc in detrimentum aliorum, quia ex hac occasione *Herodes occidit pueros in Bethlehem, et in omnibus finibus*

Art. 1. — Quo sensu de manifestatione Christi D. Thomas interroget? Etenim nativitas potuit manifestari variis modis tam in *modo,* quam in *objecto.* Quod ergo ad objectum attinet, seu ad rem manifestatam, sine dubio sermo est de Christo Deo et homine hominumque Redemptore, prout ejus cognitio ad salutem est necessaria. Manifestare eum tantum ut infantem recens natum, parum referebat. Quoad modum vero manifestationis, intelligendum est de manifestatione per signa quæ evidenter facerent rem fide dignam, et homines ad illam credendam inducerent. — Quod sumitur in 2 ratione, *hoc diminuisset meritum fidei,* verum est, ait Sylvius, quia plurimi credidissent propter signa potius quam propter divinam revelationem ; et sic in illis diminutum, imo fuisset extinctum meritum fidei. — Pro tota quæst. ista, vide commentatores S. Evangel. secundum Matth. et secundum Lucam.

(1) Vulgata : *Christus Jesus venit in hunc mundum...*
(2) In Vulgata deest *et ;* infra sic : *sobrie, et juste, et pie.*
(3) In Vulgata, loco *sanctus,* habetur *Deus.*

ejus, a bimatu et infra, Matth. 2, 16. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christi nativitatem aliquibus manifestari.

— Sed contra est quod Christi nativitas nulli fuisset proficua, si omnibus esset occulta. Sed oportebat Christi nativitatem esse proficuam ; alioquin frustra natus fuisset. Ergo videtur quod aliquibus manifestari debuerit Christi nativitas.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Apostolus dicit Rom. 13, 1, *quæ a Deo sunt, ordinata sunt.* Pertinet autem ad divinæ sapientiæ ordinem ut Dei dona et secreta sapientiæ ejus non æqualiter ad omnes, sed immediate ad quosdam perveniant et per eos ad alios deriventur. Unde et quantum ad resurrectionis mysterium dicitur Act. 10, 40, quod *Deus dedit* Christum resurgentem *manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo.* Unde **hoc etiam debuit circa ipsius nativitatem observari, ut non omnibus Christus manifestaretur, sed quibusdam, per quos posset ad alios devenire.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut fuisset in præjudicium salutis humanæ, si omnibus hominibus Dei nativitas innotuisset, ita etiam, etsi nulli nota fuisset. Utroque enim modo tollitur fides, tam scilicet per hoc quod aliquid est totaliter manifestum, quam etiam per hoc quod a nullo cognoscitur a quo possit testimonium audiri. *Fides* enim *ex auditu*, ut dicitur Rom. 10.

Ad secundum dicendum quod Maria et Joseph instruendi erant de Christi nativitate, antequam nasceretur, quia ad eos pertinebat reverentiam exhibere proli conceptæ in utero, et etiam obsequi nasciturae. Eorum autem testimonium, propter hoc quod erat domesticum, fuisset habitum suspectum circa magnificentiam Christi. Et ideo oportuit ut aliis manifestaretur extraneis, quorum testimonium suspectum esse non posset.

Ad tertium dicendum quod ipsa turbatio subsecuta ex nativitate Christi manifestata congruebat Christi nativitati. — Primo quidem, quia per hoc manifestatur cœlestis Christi dignitas ; unde Gregorius dicit in hom. 10 in Evang., in princ. : *Cœli rege nato, rex terræ turbatus est quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo cœlestis aperitur.* — Secundo, quia per hoc figurabatur judiciaria Christi potestas ; unde Augustinus dicit in quodam serm. Epiph., 30 de Templ., aliquant, a princ. : *Quid erit tribunal judicantis, quando superbos reges cunabula terrebant infantis?* — Tertio, quia per hoc figurabatur dejectio regni diaboli, quia, ut Leo papa dicit in sermone Epiphan. (implic. serm. 5, cap. 2 a princ., sed express. Auctor Oper. imperf. hom. 2, ante med.): *Non tantum Herodes in semetipso turbabatur, quantum diabolus in Herode. Herodes enim terrenum hominem æstimabat, sed diabolus Deum cognoscebat; et uterque regni sui successorem timebat, diabolus cœlestem, sed Herodes terrenum ;* superflue tamen, quia Christus non venerat regnum in terra habere. Unde Leo papa dicit serm. 4 de Epiph., cap. 2, ad fin., Herodi loquens : *Non capit Christum regia tua; nec mundi Dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis.* — Quod autem Judæi turbabantur, qui tamen magis gaudere debuerant, aut hoc est, quia Chrysostomus (alius auctor) dicit, hom. 2, in Op. imperf., ante med., *de adventu justi non poterant gaudere iniqui,* aut volentes favere Herodi, quem timebant : populus enim plus justo favet eis quos crudeles sustinet. — Quod autem pueri ab Herode sunt interfecti, non cessit in eorum detrimentum, sed in eorum profectum : dicit enim Augustinus in serm. quodam de Epiph., qui est 66 de Diversis, cap. 4, in fin. : *Absit ut ad liberandos homines Christus veniens, de illorum præmio qui pro eo interficerentur, nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur oravit.*

ARTICULUS III

Utrum sint convenienter electi illi quibus est Christi nativitas manifestata.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non sint convenienter electi illi quibus est Christi nativitas manifestata. Dominus enim Matth. 10, 5, mandavit discipulis : *In viam gentium ne abieritis*, ut scilicet prius manifestaretur Judæis quam gentilibus. Ergo videtur quod multo minus a principio fuerit revelanda Christi nativitas gentilibus, qui ab Oriente venerant, ut habetur Matth. 2.

2. Præterea, manifestatio divinæ veritatis præcipue debet fieri ad Dei amicos, secundum illud Job 36, 33 : *Annuntiat de ea amico suo.* Sed Magi videntur esse Dei inimici : dicitur enim Levit. 19, 31 : *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis, aliquid sciscitemini.* Non ergo debuit Christi nativitas magis manifestari.

3. Præterea, Christus venerat totum mundum a potestate diaboli liberare : unde dicitur Malach. 1, 2 : *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Non ergo solum in Oriente positis debuit manifestari, sed etiam ubique terrarum debuit aliquibus manifestari.

4. Præterea, omnia sacramenta veteris legis erant Christi figura. Sed sacramenta veteris legis dispensabantur per ministerium sacerdotum legalium. Ergo videtur quod magis debuerit Christi nativitas manifestari sacerdotibus in templo quam pastoribus in agro.

5. Præterea, Christus ex virgine matre natus est, et ætate parvulus erat. Convenientius igitur, videtur fuisse quod Christus manifestaretur juvenibus et virginibus quam senibus et conjugatis, vel viduis, sicut Simeoni et Annæ.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 13, 18 :

Ego scio quos elegerim. Quæ autem fiunt secundum Dei sapientiam, convenienter fiunt. Ergo convenienter sunt electi illi quibus est manifestata Christi nativitas.

RESPONDEO dicendum quod **salus quæ erat futura per Christum, ad omnem diversitatem hominum pertinebat,** quia, sicut dicitur Coloss. 3, 11 : *In Christo Jesu non est masculus et fœmina, gentilis et Judæus, servus et liber* (1) et sic de aliis hujusmodi. **Et ut hoc in ipsa Christi nativitate præfiguraretur, omnibus conditionibus hominum est manifestatus**, quia, ut Augustinus dicit in sermone de Epiphania, 32 de Tempore, cap. 1, ad fin., *pastores fuerunt Israelitæ, Magi gentiles, illi prope, isti longe ; utrique tamen ad angularem lapidem concurrerunt.* Fuit etiam inter eos alia diversitas : nam Magi fuerunt sapientes et potentes ; pastores autem simplices et viles. Manifestatus autem est justis, scilicet Simeoni et Annæ, et peccatoribus, scilicet Magis. Manifestatus est etiam et viris et mulieribus, scilicet Simeoni et Annæ, ut per hoc ostenderetur nullam conditionem hominum excludi a Christi salute.

Ad primum ergo dicendum quod illa manifestatio nativitatis Christi fuit quædam prælibatio plenæ manifestationis, quæ erat futura : et sicut in secunda manifestatione primo annuntiata est gratia Christi per Christum et ejus Apostolos Judæis, et postea gentilibus ; ita ad Christum primo perveniunt pastores, qui erant primitiæ Judæorum tanquam prope existentes, et postea venerunt Magi a remotis, *qui fuerunt primitiæ gentium*, ut Augustinus dicit, serm. 30 de Temp., circa princ.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in sermone de Epiph., ibid., sub fin., *sicut prævalet imperitia in rusticitate pastorum, ita prævalet impietas in sacrilegiis magorum ; utrosque tamen sibi lapis ille angularis applicuit, quippe qui venit stulta eligere, ut confunderet sapientes, et non « vocare justos, sed peccatores » : ut nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperare.* — Quidam tamen dicunt quod isti Magi non fuerunt malefici, sed sapientes astrologi, qui apud Persas vel Chaldæos Magi vocantur.

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus (alius auctor) dicit hom. 2 in Op. imperf., aliquant. a princ. : *Ab Oriente venerunt Magi, quia unde dies nascitur, inde initium fidei processit, quia fides lumen est animarum ;* vel quia omnes qui ad Christum veniunt, ab ipso et per ipsum veniunt. Unde dicitur Zach. 6, 12 : *Ecce vir : Oriens nomen ejus.* Dicuntur autem ab Oriente ad litteram venisse, vel quia de ultimis Orientis partibus venerunt, secundum quosdam, vel quia de aliquibus vicinis partibus Judææ venerunt, quæ tamen sunt regioni Judæorum ad Orientem. Credibile tamen est etiam in aliis partibus mundi aliqua indicia nativitatis Christi apparuisse ; sicut Romæ fluxit oleum, et in Hispania apparuerunt tres soles paulatim in unum coeuntes (Euseb. in Chron., et Innocentius III, sermone de Nativ.).

Ad quartum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit (habetur in Cat. aur. S. Th. sup. cap. 2 Luc. : *Angelus manifestans Christi nativitatem non ivit Hierosolymam, non requisivit Scribas et Pharisæos : erant enim corrupti, et præ invidia cruciabantur ; sed pastores erant sinceri, antiquam conversationem Patriarcharum et Moysi colentes.* Per hos etiam pastores significabantur Doctores Ecclesiæ, quibus Christi mysteria revelantur, quæ latebant Judæos.

Ad quintum dicendum quod, sicut Ambrosius dicit, super illud Luc. 2 : *Et ecce homo erat*, etc., *generatio Domini non solum a juvenibus ; sed etiam a senioribus et justis accipere debuit testimonium ;* quorum etiam testimonio propter justitiam magis credebatur.

(1) Vulgata : *Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scytha, servus et liber.*

ARTICULUS IV

Utrum Christus per seipsum nativitatem suam manifestare debuerit.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus per seipsum nativitatem suam manifestare debuerit. Causa enim quæ est per se, semper est potior ea quæ est per aliud, ut dicitur in 8 Physic., text. 39. Sed Christus suam nativitatem manifestavit per alios, puta pastoribus per angelos, et Magis per stellam. Ergo multo magis per seipsum debuit suam nativitatem manifestare.

2. Præterea Eccli. 20, 32, dicitur : *Sapientia abscondita* (1) *et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque ?* Sed Christus a principio suæ conceptionis plene habuit sapientiæ et gratiæ thesaurum. Nisi ergo hanc plenitudinem manifestasset per opera et verba, fuisset frustra ei data sapientia et gratia : quod est inconveniens, quia Deus et natura nihil frustra faciunt, ut dicitur in 1 de Cœlo, text. 32, et 2, text. 59.

3. Præterea, in lib. de Infantia Salvatoris legitur quod Christus in sua pueritia multa miracula fecit : et ita videtur quod suam nativitatem per seipsum manifestaverit.

— Sed contra est quod Leo papa dicit, serm. 4 de Epiphan., cap. 3, ad fin., quod *Magi invenerunt et adoraverunt puerum Jesum, in nullo ab humanæ infantiæ generalitate dissimilem.* Sed alii infantes non seipsos manifestant. Ergo neque decuit quod Christus per seipsum suam nativitatem manifestaret.

(1) Vulgata : *Sapientia absconsa...*

RESPONDEO dicendum quod nativitas Christi ad humanam salutem ordinabatur, quæ quidem est per fidem; fides autem salutaris divinitatem et humanitatem Christi confitetur. Oportebat igitur ita manifestari nativitatem Christi, ut demonstratio divinitatis ejus fidei humanitatis ipsius non præjudicaret. Hoc autem factum est dum Christus in seipso nativitatem similem infirmitati humanæ exhibuit, et tamen per Dei creaturas Divinitatis virtutem in se monstravit. Et ideo **Christus non per seipsum suam nativitatem manifestavit, sed per quasdam alias creaturas.**

Ad primum ergo dicendum quod in via generationis et motus oportet per imperfecta ad perfectum perveniri. Et ideo Christus prius manifestatus est per alias creaturas, et postea manifestavit seipsum manifestatione divina.

Ad secundum dicendum quod, licet sapientia abscondita sit inutilis, non tamen ad sapientiam pertinet ut quolibet tempore manifestet seipsam, sed tempore congruo. Dicitur enim Eccli. 20, 6 : *Est tacens, non habens sensum loquelæ, et est tacens, sciens tempus* (1) *apti temporis.* Sic ergo sapientia Christo data non fuit inutilis, quia seipsum tempore congruo manifestavit ; et hoc ipsum quod tempore congruo abscondebatur, est sapientiæ indicium.

Ad tertium dicendum quod liber ille de Infantia Salvatoris est apocryphus. Et Chrysostomus dicit super Joan., hom. 20, ante med., quod Christus non fecit miracula, antequam aquam convertit in vinum, secundum illud quod dicitur Joan. 2 : *Hoc fecit initium signorum Jesus. Si* enim *secundum primam ætatem miracula fecisset, non indiguissent Israelitæ alio manifestante eum,* cum tamen Joannes Baptista dicat Joan. 1, 31 : *Ut manifestetur in Israel, propterea veni in aqua baptizans. Decenter autem non incœpit facere signa in prima ætate; existimassent enim phantasma esse incarnationem : et ante opportunum tempus cruci eum tradidissent livore liquefacti.*

ARTICULUS V

Utrum nativitas Christi debuerit per angelos et stellam manifestari.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non debuerit manifestari per angelos Christi nativitas. Angeli enim sunt spirituales substantiæ, secundum illud Psal. 103, 4 : *Qui facit angelos suos* (1) *spiritus.* Sed Christi nativitas erat secundum carnem, non autem secundum spiritualem ejus substantiam. Ergo non debuit per angelos manifestari.

2. Præterea, major est affinitas justorum ad angelos quam ad quoscumque alios, secundum illud Psal. 53, 8 : *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.* Sed justis, scilicet Simeoni et Annæ, non est manifestata Christi nativitas per angelos. Ergo nec pastoribus per angelos manifestari debuit.

3. Præterea, videtur quod nec Magis debuerit manifestari per stellam. Hoc enim videtur esse erroris occasio, quantum ad illos qui æstimant sidera nativitatibus hominum dominari. Sed occasiones peccandi sunt hominibus auferendæ. Non ergo fuit conveniens quod per stellam Christi nativitas manifestaretur.

4. Præterea, signum oportet esse certum, ad hoc quod per ipsum aliquid manifestetur. Sed stella non videtur esse signum certum nativitatis Christi. Ergo inconvenienter fuit Christi nativitas per stellam manifestata.

— Sed contra est quod dicitur Deuter. 32, 4 : *Dei perfecta sunt opera.* Sed talis manifestatio fuit opus divinum. Ergo per convenientia signa fuit effecta.

RESPONDEO dicendum quod sicut manifestatio syllogistica fit per ea quæ sunt magis nota ei cui est aliquid manifestandum, ita **manifestatio quæ fit per signa, debet fieri per ea quæ sunt familiaria illis quibus manifestatur.** Manifestum est autem quod viris justis est familiare et consuetum interiori Spiritus Sancti instinctu edoceri, absque signorum sensibilium demonstratione, scilicet per spiritum prophetiæ. Alii vero corporalibus rebus dediti, per sensibilia ad intelligibilia adducuntur. Judæi autem consueti erant divina responsa per angelos accipere, per quos etiam legem acceperant, secundum illud Act. 7, 53 : *Accepistis legem in dispositione angelorum.* Gentiles vero, et maxime astrologi consueti sunt stellarum cursus inspicere. — Et ideo **justis, scilicet Simeoni et Annæ, manifestata est Christi nativitas per interiorem instinctum Spiritus Sancti,** secundum illud Luc. 2, 26 : *Responsum accepit* (2) *a Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* — **Pastoribus autem et Magis tanquam rebus corporalibus deditis, manifestata est Christi nativitas per visibiles apparitiones.** — Et quia nativitas non erat pure terrena, sed quodammodo cœlestis, ideo **per signa cœlestia utrisque Christi nativitas reve-**

ART. 5. — Titulus minus explicat brevitatis causa quam quærit. Nam ut patet in distinctione articulorum in principio hujus quæstionis facta in littera, quintus art. inquirit per qualia debuerit manifestari, ubi patet non solum de angelis, ut hic explicatur, sed universaliter de omnibus creaturis, per quas debuerit manifestari Christi nativitas inquiri. Idem autem evidenter apparet in processu articuli, ubi non solum quare per angelos pastoribus, sed diffuse quoque, quare per stellam magis, et inspirationem interiorem Simeoni et Annæ, manifestata est Christi nativitas, ratio redditur (Cajetanus).

(1) Ita omnes edit. D. Thomæ cum Mss. An primi amanuensis sphalma fuit ? — Vulgata, *tempus aptum,* ut hic quoque legendum videtur.

(1) Vulgata, *facis,* et, *tuos.*
(2) Vulgata, *acceperat.*

latur. Ut enim Augustinus dicit in serm. de Epiph. (æquivalenter serm. 66 de Diversis, circ. princ.), *cœlos angeli habitant et sidera ornant; utrisque ergo cœli enarrant gloriam Dei.* — **Rationabiliter autem pastoribus, tanquam Judæis,** apud quos frequenter factæ sunt apparitiones angelorum, **revelata est nativitas Christi per angelos; Magis autem** assuetis in consideratione cœlestium corporum **manifestata est per signum stellæ,** quia, ut Chrysostomus dicit, hom. 6 in Matth., aliquant. ante med., *per consueta eos Dominus vocare voluit, eis condescendens.* Est autem alia ratio, quia, ut Gregorius dicit, hom. 10 in Evang., circa princ., *Judæis tanquam ratione utentibus rationale animal, id est, angelus, prædicare debuit; gentiles vero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum, non per vocem, sed per signa perducuntur : et sicut Dominum jam loquentem annuntiaverunt gentilibus prædicatores loquentes, ita eum nondum loquentem elementa muta prædicaverunt.* Est etiam et alia ratio, quia, ut Augustinus (alius auctor) dicit, in serm. Epiphan., *Abrahæ innumerabilis fuerat promissa successio, non carnis semine, sed fidei fecunditate generanda;* et ideo stellarum multitudini est comparata, ut cœlestis progenies speraretur. Et ideo gentiles in sideribus designati, ortu novi sideris excitantur, ut perveniant ad Christum, per quem efficiuntur semen Abrahæ.

Ad primum ergo dicendum quod illud manifestatione indiget quod de se est occultum, non autem illud quod de se est manifestum. Caro autem ejus qui nascebatur, erat manifesta, sed Divinitas erat occulta. Et ideo convenienter manifestata est illa nativitas per angelos, qui sunt Dei ministri : unde et cum claritate angelus apparuit, ut ostenderetur quod ille qui nascebatur, erat splendor paternæ gloriæ.

Ad secundum dicendum quod justi non indigebant visibili apparitione angelorum ; sed eis sufficiebat interior instinctus Spiritus Sancti, propter eorum perfectionem.

Ad tertium dicendum quod stella nativitatem Christi manifestans omnem occasionem erroris subtraxit. Ut enim Augustinus dicit contra Faustum, lib. 2, cap. 5, a med., *nulli astrologi ita constituerunt nascentium hominum fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisse, et ad eum qui natus est, perrexisse assererent,* sicut accidit circa stellam quæ demonstravit nativitatem Christi. Et ideo per hoc non confirmatur error eorum, *qui sortem nascentium hominum astrorum ordini colligari arbitrantur; non autem credunt astrorum ordinem ad hominis nativitatem posse mutari.* — Similiter etiam, ut Chrysostomus dicit, hom. 4 in Matth., parum a princ., *non est hoc astronomiæ opus, a stellis scire eos qui nascuntur, sed ab hora nativitatis futura prædicere.* Magi autem tempus nativitatis non cognoverunt, ut hinc sumentes initium, a stellarum motu futura cognoscerent, sed potius e converso.

Ad quartum dicendum quod, sicut Chrysostomus (alius auctor) refert, hom. 2 in Op. imperf., in princ. et med., in quibusdam scripturis apocryphis legitur quod *quædam gens in extremo Orientis juxta Oceanum, scripturam quamdam habebat ex nomine Seth de apparitura hac stella et muneribus hujusmodi offerendis : quæ gens diligenter observabat hujus stellæ exortum, positis exploratoribus duodecim, qui certis temporibus de nocte ascendebant in montem, in quo postmodum eam viderunt habentem in se quasi parvuli formam, et super se similitudinem crucis.* — Vel dicendum quod, sicut dicitur in libro de Quæstionibus vet. et novi Testamenti, quæst. 63, *Magi illi traditionem Balaam sequebantur, qui dixit : « Orietur stella ex Jacob. » Unde videntes stellam extra ordinem mundi, hanc esse intellexerunt quam Balaam futuram indicem regis Judæorum prophetaverat.* — Vel dicendum, sicut Augustinus (alius auctor) dicit in sermone de Epiphania, quod ab angelis aliqua admonitione revelationis audierunt Magi quod stella Christum natum significaret, et probabile videtur quod a bonis, quando in Christo adorando salus eorum jam quærebatur. — Vel, sicut Leo papa dicit in sermone de Epiphania, 4 ejusd. festiv., cap. 3, ante med., *præter illam speciem quæ corporeum indicavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit: quod ad illuminationem fidei pertinebat.*

Articulus VI

Utrum nativitas Christi ordine convenienti fuerit manifestata.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienti ordine Christi nativitas fuerit manifestata. Illis enim debuit primo manifestari Christi nativitas qui Christo propinquiores fuerunt, et qui magis Christum desiderabant, secundum illud Sap. 6, 14 : *Præoccupat* eos *qui se concupiscunt, ut se priorem illis ostendat* (1). Sed justi propinquissimi erant Christo per fidem, et maxime ejus adventum desiderabant : unde dicitur Luc. 2, 25, de Simeone, quod *erat homo justus et timoratus, expectans redemptionem Israel* (2). Ergo prius debuit manifestari Christi nativitas Simeoni quam pastoribus vel Magis.

2. Præterea, secundum Augustinum Magi fuerunt primitiæ gentium Christo crediturarum. Sed

---

Art. 6. — Titulus de ordine temporis quærit, quo prius pastoribus, deinde magis, demum Simeoni et Annæ manifestata est Christi nativitas.

(1) Vulgata :... *Ut illis se prior ostendat.*

(2) Vulgata: *homo iste justus..* et infra *consolationem* pro *redemptionem.*

primo plenitudo gentium intrat ad fidem, et postmodum omnis Israel salvus fiet, ut dicitur Rom. 11. Ergo prius debuit manifestari Christi nativitas Magis quam pastoribus.

3. Præterea, Matth. 2, 16, dicitur quod *Herodes occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis;* et sic videtur quod per duos annos post Christi nativitatem Magi ad Christum pervenerint. Inconvenienter igitur post tantum tempus fuit gentilibus Christi nativitas manifestata.

— Sed contra est quod dicitur Dan. 2, 21 *Ipse mutat tempora et ætates ;* et ita tempus manifestationis nativitatis Christi videtur congruo ordine esse dispositum.

RESPONDEO dicendum quod **Christi nativitas primo quidem manifestata est pastoribus** ipso die nativitatis Christi : ut enim dicitur Luc. 2, 8 : *Pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum;... et ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, loquebantur ad invicem : Transeamus usque Bethlehem :... et venerunt festinantes.* — **Secundo autem Magi pervenerunt ad Christum** tertia decima die nativitatis ejus, quo die festum Epiphaniæ celebratur. Si enim, revoluto anno vel etiam duobus annis venissent, non invenissent eum in Bethlehem, cum scriptum sit Luc. 2, 39, quod *postquam perfecerunt omnia secundum legem Domini,* offerentes scilicet puerum Jesum in templum, *reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth.* — **Tertio autem manifestata est justis in templo** quadragesimo die a nativitate Christi, ut habetur Luc. 2. — **Et hujus ordinis ratio est,** quia per pastores significantur Apostoli et alii credentes ex Judæis, quibus *primo* manifestata est fides Christi, inter quos *non* fuerunt *multi potentes, nec multi nobiles,* ut dicitur 1 ad Corinth. 1. *Secundo* autem fides Christi pervenit ad plenitudinem gentium, quæ est præfigurata per Magos. *Tertio* autem pervenit ad plenitudinem Judæorum, quæ est præfigurata per justos : unde et in templo Judæorum est eis Christus manifestatus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Apostolus dicit Rom. 9, 31 : *Israel sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.* Sed gentiles, qui non quærebant justitiam, Judæos communiter in justitia fidei prævenerunt. Et in hujus figuram Simeon, *qui expectabat consolationem Israel,* ultimo Christum natum cognovit, et præcesserunt eum Magi et pastores, qui Christi nativitatem non ita sollicite expectabant.

Ad secundum dicendum quod licet plenitudo gentium prius intraverit ad fidem quam plenitudo Judæorum, tamen primitiæ Judæorum prævenerunt in fide primitias gentium. Et ideo pastoribus prius manifestata est Christi nativitas quam Magis.

Ad tertium dicendum quod de apparitione stellæ quæ apparuit Magis, est duplex opinio. — Chrysostomus enim (alius auctor) super Matth., hom. 2 in Op. imperf. aliquant. a princ. et Augustinus in serm. Epiphan. 7, ante med., dicunt quod stella Magis apparuit per biennium ante Christi nativitatem : et tunc præmeditantes, et se ad iter præparantes, a remotissimis partibus Orientis pervenerunt ad Christum tertia decima die a sua nativitate. Unde et Herodes statim post recessum Magorum videns se ab eis illusum, mandavit occidi pueros *a bimatu et infra,* dubitans ne tunc Christus natus esset quando stella apparuit, secundum quod a Magis audierat. — Alii vero dicunt stellam apparuisse primo, cum Christus natus est; et statim Magi, visa stella, iter arripientes, longissimum iter in tredecim diebus peregerunt, partim quidem adjuti divina virtute, partim autem dromadariorum velocitate : et hoc dico, si venerunt ex extremis partibus Orientis. Quidam tamen dicunt eos venisse de regione propinqua, unde fuerat Balaam, cujus doctrinæ sectatores fuerunt. Dicuntur autem ab Oriente venisse, quia terra illa est ad orientalem partem terræ Judæorum. Et secundum hoc Herodes non statim recedentibus Magis, sed post biennium pueros interfecit; vel quia dicitur interim accusatus Romam ivisse, vel aliquorum periculorum terroribus agitatus, a cura interficiendi puerum interim destitisse ; vel quia potuit credere *Magos fallacis stellæ visione deceptos, postquam non invenerunt quem natum putaverunt, erubuisse ad se redire,* ut Augustinus dicit in lib. 2 de Consensu Evangel., cap. 11, ad fin. Ideo autem non solum bimos pueros interfecit, sed etiam infra, quia ut Augustinus dicit in quodam serm. Innocentium (habetur in Gloss. ord., sup. illud Matth. 2: *A bimatu,* etc.), *timebat ne puer, cui sidera famulantur, speciem suam paulo supra ætatem vel infra transformaret.*

ARTICULUS VII

Utrum stella quæ Magis apparuit, fuerit una de cœlestibus stellis.

Opusc. 10, cap. 7; et Matth. 2, lect. 4.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod stella quæ Magis apparuit, fuerit una de cœlestibus stellis. Dicit enim Augustinus in quodam sermone Epiph. (implic. variis in locis serm.) : *Dum pendet ad ubera, et vilium palitur Deus involumenta pannorum, repente novum de cœlo sidus effulsit.* Fuit igitur stella cœlestis, quæ Magis apparuit.

2. Præterea, Augustinus dicit in sermone quodam Epiph., ut sup. : *Pastoribus angeli, Magis stella Christum demonstrat; utrisque loquitur lingua cœlorum, quia lingua cessavit Prophetarum.*

Sed angeli pastoribus apparentes fuerunt vere de cœlestibus angelis. Ergo et stella Magis apparens fuit vere de cœlestibus stellis.

3. Præterea, stellæ quæ non sunt in cœlo, sed in aere, dicuntur stellæ cometæ, quæ non apparent in nativitatibus regum, sed magis sunt indicia mortis eorum. Sed illa stella designabat regis nativitatem : unde Magi dicunt Matth. 2, 2 : *Ubi est qui natus est Rex Judæorum ? vidimus enim stellam ejus in Oriente.* Ergo videtur quod fuerit una de cœlestibus stellis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 2 contra Faustum, cap. 5, a med. : *Non ex illis erat hæc stellis quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sub Creatoris lege custodiunt: sed novo Virginis partu novum sidus apparuit.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit sup. Matth., hom. 6, aliquant. a princ., quod « **illa stella quæ Magis apparuit, non fuerit una cœlestium stellarum, multipliciter manifestum est.** » *Primo* quidem, quia nulla alia stellarum hac via incedit : hæc enim stella ferebatur a septentrione in meridiem ; ita enim Judæa jacet ad Persidem, unde Magi venerunt. *Secundo*, apparet hoc ex tempore : non enim solum apparebat in nocte, sed etiam in media die, quod non est virtutis stellæ, sed nec etiam lunæ. *Tertio*, quia quandoque apparebat, et quandoque occultabatur : cum enim intraverunt Hierosolymam, occultavit seipsam ; deinde ubi Herodem reliquerunt, seipsam monstravit. *Quarto*, quia non habebat continuum motum ; sed cum oportebat ire Magos, ibat, cum oportebat stare, stabat ; sicut et de columna nubis erat in deserto. *Quinto*, quia non sursum manens partum Virginis demonstrabat, sed deorsum descendens hoc faciebat. Dicitur enim Matth. 2, 9, quod *stella, quam viderant Magi in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer.* Ex quo patet quod verbum Magorum dicentium : *Vidimus stellam ejus in Oriente*, non est sic intelligendum, quasi ipsis in Oriente positis stella apparuerit existens in terra Juda ; sed quia viderunt eam in Oriente existentem, et præcessit eos usque in Judæam : quamvis hoc a quibusdam sub dubio relinquatur. Non autem potuisset distincte domum demonstrare, nisi esset terræ vicina, et, sicut ipse dicit, loc. cit., *hoc non videtur proprium esse stellæ, sed virtutis rationalis cujusdam.* Unde videtur hæc stella virtutis invisibilis fuisse in talem apparentiam transformata.

Unde quidam dicunt quod sicut Spiritus Sanctus descendit super baptizatum Dominum in specie columbæ, ita apparuit Magis in specie stellæ. Alii vero dicunt quod angelus qui apparuit pastoribus in humana specie, apparuit Magis in specie stellæ. — **Probabilius tamen videtur quod fuerit stella de novo creata, non in cœlo, sed in aere vicino terræ, quæ secundum divinam voluntatem movebatur.** Unde Leo papa dicit in serm. Epiph. (qui est 1 ejusdem festi, cap. 1, ad fin.) : *Tribus Magis in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris pulchriorque sideribus, in se intuentium oculos animosque converteret ; ut confestim adverteretur non esse otiosum quod tam insolitum videbatur.*

Ad primum ergo dicendum quod cœlum in sacra Scriptura quandoque dicitur aer, secundum illud Psalmi 8, 9 : *Volucres cœli et pisces maris.*

Ad secundum dicendum quod ipsi angeli cœlestes ex suo officio habent, ut ad nos descendant in ministerium missi, sed stellæ cœlestes suum situm non mutant. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod sicut stella illa non est secuta motum stellarum cœlestium, ita nec etiam stellarum cometarum, quæ nec de die apparent, nec cursum suum ordinatum mutant. Et tamen non omnino aberat significatio cometarum, quia cœleste regnum Christi *comminuit et consumit universa regna* (1) *terræ, et ipsum stabit in æternum*, ut dicitur Dan. 2, 44.

ARTICULUS VIII

Utrum Magi convenienter ad Christum adorandum venerint.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Magi non convenienter ad Christum adorandum venerint. Unicuique enim regi reverentia debetur a suis subjectis. Magi autem non erant de regno Judæorum. Ergo cum ex visione stellæ cognoverunt natum esse Regem Judæorum, videtur quod inconvenienter venerint ad eum adorandum.

2. Præterea, stultum est, vivente rege aliquo, extraneum regem annuntiare. Sed in regno Judææ regnabat Herodes. Ergo stulte fecerunt Magi, alterius regis nativitatem annuntiantes.

3. Præterea, certius est cœleste indicium quam indicium humanum. Sed Magi ducatu cœlestis indicii ab Oriente venerant in Judæam. Stulte ergo gerunt, præter ducatum stellæ humanum indicium requirendo, dicentes : *Ubi est qui natus est Rex Judæorum ? Matth.* 2, 2.

4. Præterea, munerum oblatio et adorationis reverentia non debetur nisi regibus jam regnantibus. Sed Magi non invenerunt Christum regia dignitate fulgentem. Ergo inconvenienter ei munera et reverentiam regiam exhibuerunt.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 60, 3 : *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Sed qui divino lumine ducuntur, non errant. Ergo Magi absque errore Christo reverentiam exhibuerunt.

ART. 8. — Titulus de convenientia seu rationabilitate actus quærit.

(1) Vulgata, *regna hæc.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 3 huj. quæst., ad 1, Magi sunt primitiæ gentium in Christum credentium; in quibus apparuit, sicut in quodam præsagio, fides et devotio gentium venientium a remotis ad Christum. Et ideo sicut devotio et fides gentium est absque errore per inspirationem Spiritus Sancti, ita etiam **credendum est Magos a Spiritu Sancto inspiratos sapienter Christo reverentiam exhibuisse.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in serm. Epiphaniæ, serm. 2, 6, 7, *cum multi reges Judæorum nati fuissent atque defuncti, nullum eorum Magi adorandum quæsierunt. Non itaque regi Judæorum, quales illic esse solebant, hunc tam magnum honorem longinqui, alienigenæ, et ab eodem regno prorsus extranei, a se deberi arbitrabantur, sed talem natum esse didicerunt, in quo adorando se salutem, quæ secundum Deum est conseculturos minime dubitarent.*

Ad secundum dicendum quod per illam annuntiationem Magorum præsignabatur constantia gentium Christum usque ad mortem confitentium: unde Chrysostomus (alius auctor) dicit super Matth. hom. 2, in Op. imperf., parum a princ., quod *dum considerabant Regem futurum, non timebant regem præsentem, adhuc non viderant Christum, et jam parati erant pro eo mori.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in sermone Epiphaniæ, ut sup., *stella quæ Magos perduxit ad locum, ubi erat cum matre Virgine Deus infans, poterat eos ad ipsam perducere civitatem Bethlehem, in qua natus est Christus; sed etiam subtraxit se donec de civitate, in qua Christus nasceretur, etiam Judæi testimonium perhiberent;* ut sic *geminato testimonio confirmati*, sicut Leo papa dicit, ser. 4 de Epiph., cap. 2, ante med., *ardentiori* (1) *fide expeterent, quem et stellæ claritas et propheliæ manifestabat auctoritas.* Et ita *ipsi annunliant Judæis Christi nativitatem, et interrogant locum, credunt, et quærunt, tanquam significantes eos, qui ambulant per fidem, et desiderant speciem*, ut Augustinus dicit in sermone Epiphaniæ, ut supra. Judæi autem indicantes eis locum nativitatis Christi, *similes facti sunt fabris arcæ Noe, qui aliis, ubi evaderent, præstiterunt; et ipsi diluvio perierunt. Audierunt et abierunt inquisitores, dixerunt et remanserunt doctores similes lapidibus miliariis, qui viam ostendunt, nec ambulant.* Divino etiam nutu factum est ut, aspectu stellæ subtracto, Magi humano sensu in Jerusalem irent, quærentes in civitate regia Regem natum, ut in Jerusalem primo Christi nativitas publice annuntiaretur, secundum illud Isa. 2, 2: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem;* et ut etiam studio Magorum de longe venientium damnaretur Judæorum pigritia prope existentium.

(1) Ita cum Mss. Camer., Alcan. aliisque edit. passim, Leonis textui concinentes. — Al., *attentiori.*

Ad quartum dicendum quod, sicut Chrysostomus (alius auctor) dicit super Matth., hom. 11, in Op. imperf., aliquant. a princ., *si Magi terrenum regem quærentes sic invenissent, fuissent confusi, quia tanti itineris laborem sine causa suscepissent: unde nec adorassent, nec munera obtulissent. Nunc autem quia cœlestem regem quærebant, etsi nihil regalis excellentiæ in eo viderent, tamen solius stellæ testimonio contenti, eum adoraverunt. Vident enim hominem, et agnoscunt Deum, et offerunt munera dignitati Christi congruentia; aurum quidem quasi regi magno; thus, quod in Dei sacrificio ponitur, immolatur ut Deo; myrrha, qua mortuorum corpora condiuntur, præbetur tanquam pro salute omnium morituro.* In quo etiam ut Gregorius dicit, hom. 10 in Evang., vers. fin., instruimur, *ut nato regi aurum* per quod significatur sapientia, *offeramus in conspectu ejus sapientiæ lumine splendentes; thus autem,* per quod exprimitur orationis devotio *offerimus Deo, si per orationum studia Deo suave aliquid redolere valeamus; myrrham autem,* quæ significat mortificationem carnis, *offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificemus.*

QUÆSTIO XXXVII

DE LEGALIBUS CIRCA PUERUM JESUM SERVATIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de circumcisione Christi. Et quia circumcisio est quædam professio legis observandæ secundum illud Galat. 5, 3: *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*, simul cum hoc quærendum est de aliis legalibus circa puerum Jesum observatis.

Unde quæruntur quatuor: 1° De ejus circumcisione; 2° de nominis impositione; 3° de ejus oblatione; 4° de matris purgatione.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus debuerit circumcidi.

Inf., quæst. 40, art. 4, corp.; et 4 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 2, quæst. 3; et Opusc. 60, cap. 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit circumcidi. Veniente enim veritate, cessat figura. Sed circumcisio fuit Abrahæ præcepta in signum fœderis, quod erat de semine nascituro, ut patet Gen. 17. Hoc autem fœdus

ART. 1. — Non inquirit D. Thomas de debito præcepti, seu de morali debito ad morum honestatem necessario: sed solum de debito decentiæ, aut congruitatis. Et hoc sensu, respondet debuisse, seu decuisse Christum circumcidi. — In resp. ad 3 indicat octavam rationem Christi circumcisi.

fuit in Christi nativitate completum. Ergo circumcisio statim cessare debuit.

2. Præterea, omnis Christi actio nostra est instructio : unde dicitur Joan. 13, 15 : *Exemplum dedi vobis ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis.* Sed nos non debemus circumcidi, secundum illud Gal. 5, 2 : *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Ergo videtur quod nec Christus debuerit circumcidi.

3. Præterea, circumcisio est ordinata in remedium originalis peccati. Sed Christus non contraxit originale peccatum, ut ex supra dictis patet, quæst. 15, art. 1 et 2. Ergo Christus non debuit circumcidi.

— Sed contra est quod dicitur Luc., 2, 21 : *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumciderétur puer.*

RESPONDEO dicendum quod **pluribus de causis Christus debuit circumcidi :** — Primo, quidem ut ostendat veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit eum habuisse corpus phantasticum ; et contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse divinitati consubstantiale ; et contra Valentinum, qui dixit Christum de cœlo corpus attulisse. — Secundo, ut approbaret circumcisionem, quam olim Deus instituerat. — Tertio, ut comprobaret se esse de genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatum acceperat in signum fidei, quam de ipso habuerat. — Quarto, ut Judæis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset incircumcisus. — Quinto, ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo : unde et octava die circumcisus est, sicut in lege erat præceptum. — Sexto, ut quia in similitudinem carnis peccati advenerat, remedium, quo caro peccati consueverat mundari, non respueret. — Septimo, ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret, secundum illud Gal. 4, 4 : *Misit Deus Filium suum... factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.*

Ad primum ergo dicendum quod circumcisio per remotionem carnalis pelliculæ in membro generationis facta, significabat spoliationem vetustæ generationis, a qua quidem vetustate liberamur per passionem Christi ; ideo veritas hujus figuræ non fuit plene impleta in Christi nativitate, sed in ejus passione, ante quam circumcisio suam virtutem (1) et statum habebat : et ideo decuit Christum ante suam passionem, tanquam filium Abrahæ, circumcidi.

Ad secundum dicendum quod Christus circumcisionem suscepit eo tempore quo erat sub præcepto. Et ideo ejus actio in hoc est nobis imitanda, ut observemus ea quæ sunt nostro tempore in præcepto, quia *unicuique negotio est tempus et opportunitas* (2), ut dicitur Eccles. 8, 6. — Et præterea, ut Origines dicit, hom. 14 in Luc., in princ., *sicut mortui sumus cum illo moriente, et consurreximus Christo resurgenti, ita circumcisi sumus spirituali circumcisione per Christum : et ideo carnali circumcisione non indigemus.* Et hoc est quod Apostolus dicit Coloss. 2, 11 : *In quo*, scilicet Christo, *circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi* (1).

Ad tertium dicendum quod sicut Christus propria voluntate mortem nostram suscepit, quæ est effectus peccati, nullum in se habens peccatum, ut nos a morte liberaret, et spiritualiter nos faceret mori peccato ; ita etiam et circumcisionem, quæ est remedium originalis peccati, suscepit absque hoc quod haberet originale peccatum, ut nos a legis jugo liberaret, et ut in nobis spiritualem circumcisionem efficeret, ut scilicet suscipiendo figuram, impleret veritatem.

(1) Al., *veritatem.*

(2) Vulgata : *Omni negotio tempus est et opportunitas.*

ARTICULUS II

Utrum convenienter fuerit Christo nomen impositum.

Opusc. 60, cap. 6.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter fuerit Christo nomen impositum. Veritas enim evangelica debet prænuntiationi propheticæ respondere. Sed prophetæ aliud nomen de Christo prænuntiaverunt : dicitur enim Isa. 7, 14 : *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ;* et cap. 8, 3 : *Voca nomen ejus : Accelera, spolia detrahe* (2) *festina prædari ;* et cap. 9, 6 : *Vocabitur nomen ejus : Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis ;* et Zach. 6, 12, dicitur : *Ecce vir : Oriens nomen ejus.* Ergo inconvenienter vocatum est nomen ejus Jesus.

2. Præterea, Isa. 62, 2, dicitur : *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit* (3). Sed hoc nomen *Jesus* non est nomen novum, sed pluribus fuit in veteri Testamento impositum, ut patet etiam ex ipsa genealogia Christi, Luc. 3. Ergo videtur quod inconvenienter vocatum est nomen ejus Jesus.

3. Præterea, hoc nomen *Jesus* salutem significat, ut patet per id quod dicitur Matth. 1, 21 : *Pariet Filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Sed salus per Christum non est facta solum in

ART. 2. — Quatuor in hoc art. explicat S. Thomas : 1° in corp., hoc nomen Jesus fuisse Christo accommodatissimum. 2° In solut. ad 1, hoc nomen cætera Christi nomina, quæ in Scripturis reperiuntur, mirabiliter continere. 3° In solut. ad 2, hoc nomen prout Christo fuit impositum, fuisse novum, et nunquam antea alteri impositum. 4° In solut. ad 3, convenienter fuisse Christo nomen impositum in die circumcisionis. De his autem, vide Suarez.

(1) Vulgata : *in circumcisione Christi.*

(2) Vulgata : *accelera spolia detrahere...*

(3) Vulgata : *nominabit.*

circumcisione, sed etiam in præputio, ut patet per Apostolum, Rom. 4. Inconvenienter ergo hoc nomen fuit Christo impositum in sua circumcisione.

— Sed contra est auctoritas Scripturæ, in qua dicitur Luc. 2, 21, quod *postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus.*

RESPONDEO dicendum quod nomina debent proprietatibus rerum respondere. Et hoc patet in nominibus generum et specierum, quia, ut dicitur 4 Metaph., text. 28, *ratio quam significat nomen, est definitio*, quæ designat propriam rei naturam. Nomina autem singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate ejus cui nomen imponitur; — vel a tempore, sicut imponuntur nomina aliquorum sanctorum his qui in eorum festis nascuntur; — vel a cognatione, sicut cum filio imponitur nomen patris vel alicujus de cognatione ejus; sicut propinqui Joannis Baptistæ volebant eum vocare nomine patris sui Zachariam, non autem Joannem, *quia nullus erat in cognatione ejus, qui vocaretur hoc nomine*, ut dicitur Luc. 1, 61; — vel etiam ab eventu, sicut Joseph vocavit primogenitum suum Manassem, dicens: *oblivisci fecit me Deus omnium laborum meorum*, Genes. 41, 51; — vel etiam ex aliqua qualitate ejus cui nomen imponitur; sicut Genes. 25, 25, dicitur quod quia *qui primus egressus est de utero matris, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus, vocatum est nomen ejus Esaü*, quod interpretatur rubeus. — Nomina autem quæ imponuntur aliquibus divinitus, semper significant aliquod gratuitum donum eis divinitus datum, sicut Gen. 17, 5, dictum est Abrahæ: *A pellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te.* Et Matth. 16, 18, dictum est Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Quia igitur Christo hoc munus gratiæ collatum erat ut per ipsum omnes salvarentur, **ideo convenienter vocatum est nomen ejus Jesus, id est, Salvator,** angelo hoc nomen prænuntiante, non solum matri, sed etiam Joseph, qui erat futurus ejus nutritius.

Ad primum ergo dicendum quod in omnibus illis nominibus quodammodo significatur hoc nomen *Jesus*, quod est significativum salutis. Nam in hoc quod dicitur *Emmanuel*, quod interpretatur, *Nobiscum Deus*, designatur causa salutis, quæ est unio divinæ et humanæ naturæ in persona Filii Dei, per quam factum est ut Deus esset nobiscum, quasi particeps nostræ naturæ. Per hoc autem quod dicitur: *Voca nomen ejus: Accelera, spolia detrahe*, etc., designatur a quo nos salvavit, quia a diabolo, cujus spolia abstulit, secundum illud Coloss. 2, 15: *Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter.* In hoc autem quod dicitur: *Vocabitur nomen ejus Admirabilis*, etc., designatur via et terminus nostræ salutis, in quantum scilicet admirabili Divinitatis consilio et virtute ad hæreditatem futuri seculi perducimur, in quo erit pax perfecta filiorum Dei sub ipso principe Deo. Quod vero dicitur: *Ecce vir, Oriens nomen ejus*, ad idem refertur, ad quod primum, scilicet ad incarnationis mysterium, secundum quod *exortum est in tenebris lumen rectis corde* (1), Psal. 111, 4.

Ad secundum dicendum quod his qui fuerunt ante Christum, potuit convenire hoc nomen *Jesus* secundum aliquam aliam rationem, puta quia aliquam particularem, et temporalem salutem attulerunt; sed secundum rationem spiritualis et universalis salutis, hoc nomen proprium est Christo: et secundum hoc dicitur esse nomen novum.

Ad tertium dicendum quod, sicut Gen. 17 legitur, simul Abraham suscepit nominis impositionem a Deo, et circumcisionis mandatum. Et ideo apud Judæos consuetum erat ut ipso die circumcisionis nomina pueris inponerentur quasi ante circumcisionis perfectum esse non habuerint, sicut etiam nunc pueris in baptismo nomina imponuntur. Unde super illud Proverb. 4, 3: *Ego filius fui patris mei, tenellus et unigenitus coram matre mea*, dicit Glossa ordin.: *Quare Salomon se unigenitum coram matre nominat, quem fratrem uterinum præcessisse Scriptura testatur, nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquam esset, de vita decessit?* Et ideo Christus cum simul fuit circumcisus, nominis impositionem accepit.

ARTICULUS III

Utrum Christus convenienter fuerit in templo oblatus.

Opusc. 60, cap. 6.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter fuerit Christus in templo oblatus. Dicitur enim Exodi 13, 2: *Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vulvam in filiis Israel.* Sed Christus exivit de clauso Virginis utero, et ita matris vulvam non aperuit. Ergo Christus ex hac lege non debuit in templo offerri.

2. Præterea, illud quod est semper præsens alicui, non potest ei præsentari. Sed Christi humanitas semper fuit Deo maxime præsens, utpote ei semper conjuncta in unitate personæ. Ergo non oportuit quod coram Domino sisteretur.

3. Præterea, Christus est hostia principalis, ad quam omnes hostiæ veteris legis referuntur, sicut figura ad veritatem. Sed hostiæ non debet esse alia hostia. Ergo non fuit conveniens ut pro Christo alia hostia offerretur.

4. Præterea, inter legales hostias præcipua fuit agnus, qui erat juge sacrificium, ut habetur Numer. 28, unde etiam Christus dicitur agnus, Joan.

(1) In Vulgata non est *corde*.

1, 29 : *Ecce Agnus Dei.* Magis ergo fuit conveniens quod pro Christo offerretur agnus quam *par turturum* vel *duo pulli columbarum.*

— Sed in contrarium est auctoritas Scripturæ, quæ hoc factum esse testatur, Luc. 2.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., in corp., et ad 3, Christus voluit sub lege fieri, *ut eos qui sub lege erant, redimeret,* et ut justificatio legis in suis membris spiritualiter impleretur. De prole autem nata duplex præceptum in lege traditur. — Unum quidem generale quoad omnes, ut scilicet completis diebus purificationis matris, offerretur sacrificium pro filio sive pro filia, ut habetur Levit. 12. Et hoc quidem sacrificium erat et ad expiationem peccati, in quo proles erat concepta et nata, et etiam ad consecrationem quamdam ipsius, quia tunc primo præsentabatur in templo : et ideo aliquid offerebatur in holocaustum, et aliquid pro peccato. — Aliud autem præceptum erat speciale in lege de primogenitis tam in hominibus quam in jumentis. Sibi enim Dominus deputaverat omne primogenitum filiorum Israel, pro eo quod ad liberationem populi Israel percusserat *primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus,* primogenitis filiorum Israel reservatis. Et hoc mandatum ponitur Exodi 13, in quo etiam præfigurabatur Christus, qui est *primogenitus in multis fratribus,* ut dicitur Rom. 8, 29. **Quia igitur Christus ex muliere natus erat quasi primogenitus, et voluit fieri sub lege, hæc duo Evangelista Lucas circa eum fuisse observata ostendit.** — Primo quidem id quod pertinet ad primogenitos, cum dicit, Luc. 2, 22 : *Tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* — Secundo, illud quod pertinet communiter ad omnes, cum dicit: *Ut darent hostiam, secundum quod dictum erat* (1) *in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius Nyssenus dicit (hab. in Catena D. Th. sup. illud Lucæ 2 : *Sanctum Domino,* etc.) : *Illud legis præceptum in solo incarnato Deo singulariter, et ab aliis differenter impleri videtur : ipse namque solus ineffabiliter conceptus ac incomprehensibiliter editus, virginalem uterum aperuit, non antea connubio reseratum, servans et post partum inviolabile* (2) *signaculum castitatis.* Unde quod dicit, *adaperiens vulvam,* designat quod nihil antea inde intraverat vel exiverat : et per hoc etiam specialiter dicitur *masculinus,* quia nihil de femineitate culpæ portavit : singulariter etiam *sanctus, quia terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novi ate non sensit,* Ambr. in hunc loc. Luc. 2.

(1) Vulgata :., *est.*
(2) Al., *inviolabiliter.*

Ad secundum dicendum quod sicut Filius Dei non propter seipsum factus est homo et circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret deos, et ut spiritualiter circumcidamur : sic propter nos sistitur Domino, ut discamus Deo præsentare nosmetipsos : et hoc post circumcisionem ejus factum est, ut ostendat, neminem, nisi circumcisum vitiis, dignum esse divinis conspectibus.

Ad tertium dicendum quod propter hoc ipsum voluit hostias legales pro se offerri, qui erat vera hostia, ut figura veritati conjungeretur, et per veritatem figura approbaretur, contra illos qui Deum legis negant a Christo fuisse in Evangelio prædicatum. *Non enim putandum est,* ut Origenes dicit, hom. 14 in Luc., a med., *quod filium suum bonus Deus sub lege inimici* (1) *fecerit, quam ipse dederat.*

Ad quartum dicendum quod Levit. 12, præcipitur ut qui possent, agnum pro filio aut filia, simul et turturem, sive columbam offerrent; qui vero non sufficerent ad offerendum agnum, duos turtures, vel duos columbarum pullos offerrent. Dominus ergo, qui *cum dives esset, propter nos* (2) *egenus factus est, ut illius inopia divites essemus,* ut dicitur 2 ad Cor. 8, 9, pro se pauperum hostiam voluit offerri, sicut et in ipsa nativitate pannis involvitur et reclinatur in præsepio. Nihilominus tamen hujusmodi aves figuræ congruunt : turtur enim, quia est avis loquax, prædicationem et confessionem fidei significat; quia vero est animal castum, significat castitatem; quia vero est animal solitarium, significat contemplationem. Columba vero est animal mansuetum et simplex mansuetudinem et simplicitatem significans; est etiam animal gregale, unde significat vitam activam ; et ideo hujusmodi hostia figurabat perfectionem Christi et membrorum ejus. Utrumque etiam animal propter consuetudinem gemendi præsentes sanctorum luctus designabat; sed turtur, quæ est solitaria, significat secretas orationum lacrymas; columba vero, quæ est gregalis, significat publicas orationes Ecclesiæ. Utrumque vero animal duplicatum offertur, ut sanctitas sit non solum in anima, sed etiam in corpore.

ARTICULUS IV

Utrum mater Dei convenienter ad templum purganda accesserit

Op. 60, cap. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter mater Dei purganda ad templum ac-

ART. 4. — Cum D. Thomas dicit B. Virginem non fuisse obnoxiam legis observantiis, non est intelligendum absolute, ait Suarez, et in universum ; nulla est enim ratio,

(1) Ita Mss. et editi passim. — Al. deest *inimici.*
(2) Vulgata :.. *propter vos.... divites essetis.*

cesserit. Purgatio enim non videtur esse nisi ab immunditia. Sed in B. Virgine nulla fuit immunditia, ut ex supradictis patet, art. præc. ad 1, et quæst. 27, art. 4 et 5; et quest. 28. Ergo non debuit ut purganda ad templum accedere.

2. Præterea, Levit. 12, 2, dicitur : *Mulier quæ, susceplo* (1) *semine, pepererit masculum, immunda erit septem diebus;* et ideo ei præcipitur quod non ingrediatur sanctuarium donec impleantur dies purgationis ejus. Sed B. Virgo peperit masculum sine virili semine. Non ergo debuit ad templum venire purganda.

3. Præterea, purgatio ab immunditia non fit nisi per gratiam. Sed sacramenta veteris legis gratiam non conferebant; sed ipsa potius secum gratiæ auctorem habebat. Non ergo conveniens fuit ut ad templum purganda veniret.

— Sed contra est auctoritas Scripturæ, qua dicitur Luc. 2, 22, quod *impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi.*

RESPONDEO dicendum quod sicut plenitudo gratiæ a Christo derivatur in matrem, ita decuit ut mater humilitati filii conformaretur; *Humilibus* enim *Deus dat gratiam*, ut dicitur Jacobi 4, 6. Et ideo sicut Christus, licet non esset legi obnoxius, voluit tamen circumcisionem et alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis et obedientiæ exemplum, et ut approbaret legem et ut calumniæ occasionem Judæis tolleret; **propter easdem rationes voluit et matrem suam implere legis observantias, quibus tamen non erat obnoxia.**

Ad primum ergo dicendum quod, licet B. Virgo nullam haberet immunditiam, voluit tamen purgationis observantiam implere, non propter indigentiam, sed propter legis præceptum. Et ideo signanter Evangelista dicit quod *impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem;* ipsa enim secundum se purgatione non indigebat.

Ad secundum dicendum quod signanter Moyses videtur fuisse locutus ad excipiendam ab immunditia matrem Dei, quæ non peperit suscepto semine. Et ideo patet quod non obligabatur ad impletionem illius præcepti sed voluntarie purgationis observantiam adimplevit, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod legalia sacramenta non purgabant ab immunditia culpæ, quod fit per gratiam, sed hanc purgationem præfigurabant; purgabant autem purgatione quadam carnali ab immunditia irregularitatis cujusdam, sicut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 101, art. 5, ad 5, 6 et 7. Neutram tamen immunditiam B. Virgo contraxerat : et ideo non indigebat purgari.

ob quam dicamus B. Virginem omnino fuisse liberam et exemptam ab omni legis obligatione, etiam post Filii conceptionem et partum; quia nec ex dignitate Matris Dei, hoc necessario sequebatur, nec ad dignitatem Virginis pertinebat, nec specialem aliquam decentiam vel convenientiam habebat, præsertim cum lex illa esset divina, et omnibus generaliter esset proposita. Sensus ergo D. Thomæ est decuisse B. Virginem implere legis observantias, etiam illas quibus revera non erat obnoxia, ut in hac cæremonia specialiter accidit, propter singularem rationem, quam in solut. ad 2 explicat, scilicet quia in ipsis verbis legis, B. Virgo fuerat exempta. — Nota propositionem sequentem, damnatam ab Alexandro VIII, 7 dec. 1690 : « 24. Oblatio in templo, quæ fiebat a beata Virgine Maria in die purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum et alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit purificatione, et quod filius, qui offerebatur, etiam macula matris maculatus esset, secundum verba legis ».

(1) Vulgata, *si suscepto*,

QUÆSTIO XXXVIII

DE BAPTISMO JOANNIS. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de baptismo quo Christus baptizatus est; et quia Christus baptizatus est baptismo Joannis, — primo considerandum est de baptismo Joannis in communi, — secundo, de baptizatione Christi.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum conveniens fuerit quod Joannes baptizaret; 2° utrum ille baptismus fuerit a Deo; 3° utrum contulerit gratiam; 4° utrum alii, præter Christum, illo baptismo debuerint baptizari; 5° utrum baptismus ille cessare debuerit Christo baptizato; 6° utrum baptizati baptismo Joannis essent postea baptizandi baptismo Christi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Joannem baptizare

4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 2, ad 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Joannem baptizare. Omnis enim ritus sacramentalis ad aliquam pertinet legem. Sed Joannes non introduxit novam legem. Ergo inconveniens fuit quod novum ritum baptizandi introduceret.

2. Præterea, Joannes fuit missus a Deo in testimonium tanquam propheta secundum illud Luc. 1, 76. *Tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Sed prophetæ qui fuerunt ante Christum non introduxerunt novum ritum, sed observantiam legalium rituum inducebant, ut patet Malach. ult., 4 : *Mementote legis Moysi servi mei.* Ergo nec Joannes novum ritum baptizandi introducere debuit.

3° Præterea, ubi est alicujus rei superfluitas, non est ad illud aliquid addendum. Sed Judæi excedebant in superfluitate baptismatum : dicitur enim Marci 7, 3, quod *Pharisæi et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant., et a foro*

venientes, nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum. Ergo inconveniens fuit quod Joannes baptizaret.

— Sed contra est auctoritas Scripturæ, Matth. 3, 6, ubi præmissa sanctitate Joannis, subditur, quod *exibant ad eum multi, et baptizabantur ab eo in Jordane.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Joannem baptizare**, propter quatuor. — Primo quidam, quia oportebat Christum a Joanne baptizari, ut baptismum consecraret, ut Augustinus dicit super Joan. (implic. tract. 5, aliq. a princ.) — Secundo, ut Christus manifestaretur. Unde ipse Joannes Baptista dicit Joan. 1, 31 : *Ut manifestetur*, scilicet Christus, *in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans;* concurrentibus enim turbis ad baptismum, annuntiabat Christum : quod quidem facilius sic factum est quam si per singulos discurrisset, ut Chrysostomus dicit super Joan., hom. 16, inter princ. et med. — Tertio, ut suo baptismo assuefaceret homines ad baptismum Christi. Unde Gregorius dicit in quadam hom. (7 in Evang., ante med.), quod *ideo Joannes baptizavit, ut præcursionis suæ ordinem servans, qui nasciturum Dominum nascendo prævenerat, baptizando quoque baptizaturum Dominum præveniret.* — Quarto, ut ad pœnitentiam homines inducens, homines præpararet ad digne suscipiendum baptismum Christi. Unde ibidem Beda dicit (in hom. Circumcis., quæ est inter hom. totius anni, parum a princ.) quod *quantum catechumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptisma Joannis ante baptisma Christi*, quia sicut ille prædicabat pœnitentiam, et baptismum Christi prænuntiabat, et in cognitionem veritatis, quæ mundo apparuit, attrahebat ; sic ministri Ecclesiæ primo erudiunt, post peccata eorum redarguunt, demum in baptismo Christi remissionem peccatorum promittunt.

Ad primum ergo dicendum quod baptismus Joannis non erat per se sacramentum, sed quasi quoddam sacramentale disponens ad baptismum Christi; et ideo aliqualiter pertinebat ad legem Christi, non autem ad legem Moysi.

Ad secundum dicendum quod Joannes non solum fuit propheta, sed *plus quam propheta*, ut dicitur Matth. 11. Fuit enim terminus legis et initium Evangelii. Et ideo magis pertinebat ad eum verbo et opere inducere homines ad legem Christi quam ad observantiam veteris legis.

Ad tertium dicendum quod baptismata illa Pharisæorum erant inania, utpote ad solam munditiam carnis ordinata ; sed baptismus Joannis ordinabatur ad munditiam spiritualem : inducebat enim homines ad pœnitentiam, ut dictum est in corp.

ARTICULUS II

Utrum baptismus Joannis fuerit a Deo.

2 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 1, quæst. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus Joannis non fuerit a Deo. Nihil enim sacramentale, quod est a Deo, denominatur ab homine puro ; sicut baptismus novæ legis non dicitur Petri, vel Pauli, sed Christi. Sed ille baptismus denominatur a Joanne, secundum illud Matth. 21, 25 : *Baptismus Joannis unde erat ? e cælo, an ex hominibus ?* Ergo baptismus Joannis non fuit a Deo.

2. Præterea, omnis doctrina de novo a Deo procedens aliquibus signis confirmatur ; unde et Dominus Exod. 4, dedit Moysi potestatem signa faciendi ; et Heb. 2, 3, dicitur : *Cum fides nostra principium accepisset enarrari a Deo, per eos qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et prodigiis* (1) Sed de Joanne Baptista dicitur Joan. 10, 41 : *Joannes signum fecit nullum.* Ergo videtur quod baptismus quo baptizavit, non esset a Deo.

3. Præterea, sacramenta, quæ sunt divinitus instituta, aliquibus sacræ Scripturæ præceptis continentur. Sed baptismus Joannis non præcipitur aliquo præcepto sacræ Scripturæ. Ergo videtur quod non fuerit a Deo.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 1, 33 : *Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum*, etc.

RESPONDEO dicendum quod, in baptismo Joannis duo possunt considerari, scilicet ipse *ritus* baptizandi et *effectus* baptismi. — **Ritus quidem baptizandi non fuit ex hominibus**, sed a Deo, qui familiari Spiritus Sancti revelatione Joannem ad baptizandum misit. **Effectus autem illius baptismi fuit ab homine**, quia nihil in illo baptismo efficiebatur quod homo facere non potest. Unde non fuit a Deo, nisi in quantum Deus in homine operatur.

Ad primum ergo dicendum quod per baptismum novæ legis homines interius per Spiritum Sanctum baptizantur : quod facit solus Deus. Per baptismum autem Joannis solum corpus mundabatur aqua. Unde dicitur Matth. 11 : *Ego baptizo vos in aqua ;... ille vos baptizabit in Spiritu Sancto.* Et ideo baptismus Joannis denominatur ab ipso, quia, scilicet nihil in eo agebatur quod ipse non ageret ; baptismus autem novæ legis non denomi-

ART. 2. — Titulus quæstionem a Domino pharisæis propositam movet. Proprius autem sensus quæstionis est, an baptismus Joannis quoad ritum et modum baptizandi fuerit a Deo institutus et Joanni traditus ac inspiratus ; an vero fuerit humanum inventum.

(1) Vulgata : *Cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos... signis et portentis.*

natur a ministro, qui principalem baptismi effectum non agit, scilicet interiorem emundationem.

Ad secundum dicendum quod tota doctrina et operatio Joannis ordinabatur ad Christum, qui multitudine signorum et suam et Joannis doctrinam confirmavit. Si autem Joannes signa fecisset, homines ex æquo Joanni et Christo attendissent. Et ideo ut homines principaliter Christo intenderent, non est datum Joanni ut faceret signum. Judæis tamen quærentibus, quare baptizaret, confirmavit suum officium auctoritate Scripturæ, dicens: *Ego vox clamantis in deserto*, etc., ut dicitur Joan. 1, 23. Ipsa etiam austeritas vitæ ejus officium commendabat, quia, ut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 10, a med., *Mirabile erat in humano corpore tantam patientiam* (1) *videre.*

Ad tertium dicendum quod baptismus Joannis non fuit ordinatus a Deo, nisi ut modico tempore duraret, propter causas prædictas : et ideo non fuit commendatus aliquo præcepto communiter edito in sacra Scriptura, sed familiari quadam revelatione Spiritus Sancti, ut dictum est art. præc.

Articulus III

Utrum in baptismo Joannis gratia daretur.

4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in baptismo Joannis gratia daretur. Dicitur enim Marci 1, 4 : *Fuit Joannes in deserto baptizans et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Sed pœnitentia et remissio peccatorum est per gratiam. Ergo baptismus Joannis gratiam conferebat.

2. Præterea, baptizandi a Joanne confitebantur peccata sua, ut habetur Matth. 3 et Marci 1. Sed confessio peccatorum ordinatur ad peccatorum remissionem, quæ fit per gratiam. Ergo in baptismo Joannis gratia conferebatur.

3. Præterea, baptismus Joannis propinquior erat baptismo Christi quam circumcisio. Sed per circumcisionem remittebatur peccatum originale, quia, ut Beda dicit, in hom. de Circumcis., parum a princ., *idem salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod nunc baptismus agere revelatæ gratiæ tempore consuevit.* Ergo multo magis baptismus Joannis remissionem peccatorum operabatur ; quod sine gratia fieri non potest.

— Sed contra est quod Matth. 3 11 dicitur: *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam* : quod exponens Gregorius in quadam hom. (7 in Evang., ante med.), dicit : *Joannes non in Spiritu, sed in aqua baptizat, quia peccata solvere non valebat.* Sed gratia est a Spiritu Sancto, et per eam peccata tolluntur. Ergo baptismus Joannis gratiam non conferebat.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., et art. 2, ad 2, tota doctrina et operatio Joannis præparatoria erat ad Christum, sicut ministri et inferioris artificis est præparare materiam ad formam, quam inducit principalis artifex. Gratia autem conferenda erat hominibus per Christum, secundum illud Joan. 1, 17 : *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et ideo **baptismus Joannis gratiam non conferebat ; sed solum ad gratiam præparabat tripliciter.** — Uno quidem modo per doctrinam Joannis inducentem homines ad fidem Christi. — Alio modo assuefaciendo homines ad ritum baptismi Christi. — Tertio modo per pœnitentiam præparando homines ad suscipiendum effectum baptismi Christi.

Ad primum ergo dicendum quod in illis verbis, ut Beda dicit, cap. 2 et Marc., sup. illud : *Fuit Joannes in deserto*, potest intelligi duplex baptismus : — unus quidem, quem Joannes baptizando conferebat, qui dicitur baptismus pœnitentiæ, quia scilicet ille baptismus erat quoddam inductivum ad pœnitentiam et quasi quædam protestatio, qua profitebantur homines se (1) pœnitentiam acturos : — alius autem est baptismus Christi, per quem peccata remittuntur, quem Joannes dare non poterat, sed solum prædicabat dicens : *Ille vos baptizabit in Spiritu Sancto.* — Vel potest dici quod prædicabat baptismum pœnitentiæ id est, inducentem ad pœnitentiam : quæ quidem pœnitentia ducit homines in remissionem peccatorum. — Vel potest dici quod per baptismum Christi, ut Hieronymus dicit (alius auctor, sup. illud Marci 1 : *Prædicans baptismum pœn.*) : *Gratia datur, qua peccata gratis dimittuntur : quod autem consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum*, scilicet per Joannem. Unde dicitur quod baptizabat, et prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, non ideo quia hoc ipse perficeret, sed quia præparando ad hoc homines disponebat.

Ad secundum dicendum quod illa confessio peccatorum non fiebat ad remissionem peccatorum statim per baptismum Joannis exhibendam, sed consequendam per pœnitentiam consequentem, et per baptismum Christi, ad quem pœnitentia illa præparabat.

Ad tertium dicendum quod circumcisio instituta erat ad remedium originalis peccati, sed baptismus Joannis ad hoc non erat institutus, sed solum erat præparatorius ad baptismum Christi, ut dictum est in corp., et art. 1, huj. quæst. Sacramenta autem ex vi institutionis suum habent effectum.

(1) Ita cum Chrysostomo editi fere omnes libri. — Mss. plurimi, *pœnitentiam.*

(1) Al. deest *se.*

Articulus iv

Utrum alii, præter Christum, baptismo Joannis baptizari debuerint.

4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 3, quæst. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismo Joannis solus Christus debuerit baptizari, quia, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ad hoc Joannes baptizavit, ut Christus baptizaretur, sicut Augustinus dicit super Joannem, tract. 13, ante med. Sed quod est proprium Christo, non debet aliis convenire. Ergo nulli alii debuerunt illo baptismo baptizari.

2. Præterea, quicumque baptizatur aut accipit aliquid a baptismo, aut baptismo aliquid confert. Sed a baptismo Joannis nullus aliquid accipere poterat, quia in eo gratia non conferebatur, ut dictum est art. præc., nec aliquis baptismo aliquid conferre poterat nisi Christus, qui *tactu mundissimæ suæ carnis aquas sanctificavit*. Ergo videtur quod solus Christus baptismo Joannis debuerit baptizari.

3. Præterea, si alii illo baptismo baptizabantur hoc non erat, nisi ut præpararentur ad baptismum Christi : et sic conveniens videbatur quod sicut baptismus Christi omnibus confertur, et magnis, et parvis, et gentilibus, et Judæis, ita etiam et baptismus Joannis conferretur. Sed non legitur quod ab eo pueri baptizarentur, nec etiam gentiles : dicitur enim Marci. 1, 5, quod *egrediebantur ad illum Hierosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo*. Ergo videtur quod solus Christus a Joanne debuerit baptizari.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 3, 21 : *Factum est cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, aperti sunt cœli* (1).

RESPONDEO dicendum quod duplici de causa **oportuit alios a Christo baptizari baptismo Joannis**. — Primo quidem, ut Augustinus dicit super Joan., tract. 4, a med., et tract. 5, inter princ. et med., *quia si solus Christus baptismo Joannis baptizatus esset, non deessent qui dicerent, baptismum Joannis, quo Christus esset baptizatus, digniorem esse baptismo Christi, quo alii baptizantur*. — Secundo, quia oportebat per baptismum Joannis alios ad baptismum Christi præparari, sicut dictum est art. 1 et 3 huj. quæst.

Ad primum ergo dicendum quod non propter hoc solum fuit Joannis baptismus institutus ut Christus baptizaretur, sed etiam propter alias causas, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Et tamen si ad hoc solum esset institutus ut Christus eo baptizaretur, oportebat prædictum inconveniens vitari, aliis hoc baptismo baptizatis.

Ad secundum dicendum quod alii qui ad baptismum Joannis accedebant, non poterant quidem baptismo aliquid conferre, nec tamen a baptismo gratiam accipiebant, sed solum pœnitentiæ signum.

Ad tertium dicendum quod quia ille baptismus erat pœnitentiæ, quæ pueris non convenit, ideo baptismo illo pueri non baptizabantur. Conferre autem gentibus viam salutis soli Christo reservabatur, qui est *expectatio gentium*, ut dicitur Gen. penult. Sed et ipse Christus Apostolis inhibuit gentilibus Evangelium prædicare ante passionem et resurrectionem. Unde multo minus conveniebat per Joannem gentiles ad baptismum admitti.

Articulus v

Utrum baptismus Joannis debuerit cessare, Christo baptizato.

4, Sent., dist. 2, quæst 2, art. 1, quæst. 3, ad 1, et quæst. 4 per totum.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus Joannis cessare debuerit, postquam Christus fuit baptizatus. Dicitur enim Joan. 1, 31 : *Ut manifestetur in Israel, propterea veni* (1) *in aqua baptizans*. Sed Christo (2) baptizato sufficienter fuit manifestatus tum per testimonium Joannis, tum per descensum columbæ, tum etiam testimonio paternæ vocis. Ergo videtur quod non debuerit postea baptismus Joannis durare.

2. Præterea, Augustinus dicit sup. Joan., tract. 4, inter med. et fin. : *Baptizatus est Christus, et cessavit Joannis baptismus*. Ergo videtur quod Joannes post Christum baptizatum non debueri baptizare.

3. Præterea, baptismus Joannis erat præparatorius ad baptismum Christi. Sed baptismus Christi incœpit statim Christo baptizato quia *tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis*, ut Beda dicit, cap. 10 in Luc., sup. illud Luc. 3 : *Factum est autem*. Ergo videtur quod baptismus Joannis cessaverit, Christo baptizato.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 3,22, quod *venit Jesus in Judæam terram... et baptizabat : erat autem et Joannes baptizans*. Sed Christus non baptizavit, nisi postquam fuit baptizatus. Ergo videtur

---

Art. 4. — Quod in resp. ad 3 dicit baptismum Joannis non ministratum parvulis, eo quod non essent capaces pœnitentiæ, cujus signum erat ille baptismus, non facit pro Anabaptistis, contra baptismum nostrorum parvulorum. Quia baptismus Christi, non est baptismus pœnitentiæ : ac insuper, ex sua institutione est efficax ad conferendam parvulis gratiam et remissionem peccatorum; et non tantum valet ad fidem significandam et excitandam. — Hic art. est contra Lutherum et alios Protestantes, dicentes nullam esse differentiam inter baptismum Joannis, et baptismum Christi. Unde sic Trident. declaravit sess 7, can. 1 : « Si quis dixerit baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum baptismo Christi, anat. sit ».

(1) Vulgata :.. *apertum est cœlum*.

(1) Vulgata:... *veni ego in...*
(2) Al., *in Christo*.

quod postquam Christus fuit baptizatus, adhuc Joannes baptizabat.

RESPONDEO dicendum quod **baptismus Joannis cessare non debuit, Christo baptizato :** — Primo quidem quia, ut Chrysostomus dicit, hom. 28 in Joan., parum a princ., *si cessasset Joannes baptizare, Christo baptizato, existimaretur quod zelo vel ira hoc faceret.* — Secundo quia si cessasset a baptizando, Christo baptizante, discipulos suos in majorem zelum immisisset. — Tertio, quia persistens in baptizando, suos auditores mittebat ad Christum. — Quarto, quia ut Beda dicit (habetur in Glossa ord., sup. illud Joann. 3 : *Erat autem Joannes*) : *Adhuc permanebat umbra veteris legis : nec debuit præcursor cessare, donec veritas manifestaretur.*

Ad primum ergo dicendum quod nondum Christus erat plene manifestatus eo baptizato : et ideo adhuc necessarium erat quod Joannes baptizaret.

Ad secundum dicendum quod baptizato Christo, cessavit baptismus Joannis ; non tamen statim, sed eo incarcerato. Unde Chrysostomus dicit super Joannem, hom. 28, parum a princ. : *Æstimo, propter hoc permissam esse mortem Joannis, et eo sublato de medio, Christum maxime prædicare cœpisse, ut omnis multitudinis affectio ad Christum transiret, et non ultra his quæ de utroque erant, sententiis scinderetur.*

Ad tertium dicendum quod baptismus Joannis præparatorius erat non solum ad hoc quod Christus baptizaretur, sed etiam ad hoc quod alii ad Christi baptismum accederent : quod nondum fuit impletum, Christo baptizato.

ARTICULUS VI

Utrum baptizati baptismo Joannis essent postea baptismo Christi baptizandi.

Inf., quæst. 66, art. 9, ad 2 ; et 4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 4.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod baptizati baptismo Joannis non fuerint baptizandi baptismo Christi. Joannes enim non fuit minor Apostolis ; cum de eo scriptum sit Matth. 11, 2 : *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* Sed illi qui baptizabantur ab Apostolis, non iterum baptizabantur, sed solum modo addebatur eis impositio manuum : dicitur enim Act. 8, 16 quod aliqui baptizati tantum erant a Philippo *in nomine Domini Jesu, et tunc* Apostoli, scilicet Petrus et Joannes, *imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum Sanctum.* Ergo videtur quod baptizati a Joanne non debuerint baptizari baptismo Christi.

2. Præterea, Apostoli fuerunt baptizati baptismo Joannis : fuerunt enim quidam eorum discipuli Joannis ut patet Joan. 1. Sed Apostoli non videntur esse baptizati baptismo Christi : dicitur enim Joan. 4, 2, quod *Jesus non baptizabat, sed discipuli ejus.* Ergo videtur quod baptizati baptismo Joannis non erant baptizandi baptismo Christi.

3. Præterea, minor est qui baptizatur, quam qui baptizat. Sed ipse Joannes non legitur baptizatus baptismo Christi. Ergo multo minus illi qui a Joanne baptizabantur indigebant baptismo Christi.

4. Præterea, Act. 19, 1, dicitur quod *Paulus... invenit quosdam de discipulis* (1) *dixitque ad eos : Si Spiritum Sanctum accepistis credentes ? At illi dixerunt ad eum : Sed neque si Spiritus Sanctus est audivimus. Ille vero ait : In quo ergo baptizati estis ? Qui dixerunt : In Joannis baptismate.* Et sequitur quod *baptizati sunt* iterum *in nomine Domini nostri Jesu Christi.* Sic ergo videtur quod quia esse Spiritum Sanctum nesciebant, oportuit eos iterum baptizari, sicut Hieronymus dicit super Joelem (sup. illud cap. 3 : *Effundam de Spiritu meo*) et in epist. de Viro unius uxoris, 83 ad Ocean., cap. 3, a med., et Ambrosius dicit in lib. 1 de Spiritu Sancto, cap. 3, circ. princ. Sed quidam fuerunt baptizati baptismo Joannis, qui habebant plenam notitiam Trinitatis. Ergo non erant baptizandi iterum baptismo Christi.

5. Præterea, Rom. 10, sup. illlud : *Hoc est verbum fidei quod prædicamus,* dicit Glossa (Augustini ord., tract. 80 in Joan., a med.) : *Unde est ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur ?* Ex quo patet quod virtus baptismi dependet ex fide. Sed forma baptismi Joannis significavit fidem Christi, in qua nos baptizamur : dicit enim Paulus, Act. 19, 4 : *Joannes baptizabat* (2) *baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus est post ipsum, ut crederent, hoc est in Jesum.* Ergo videtur quod non oportebat baptizatos baptismo Joannis iterum baptizari baptismo Christi.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Joan., tract. 5, a med. : *Qui baptizati sunt baptismate Joannis, oportebat ut baptizarentur baptismate Christi.*

RESPONDEO dicendum quod secundum opinionem Magistri, in 2 distinctione lib. 4 Sententiarum, illi qui baptizati sunt a Joanne, nescientes Spiritum Sanctum esse, ac spem ponentes in illius baptismo, postea baptizati sunt baptismo Christi ; illi vero qui spem non posuerunt in baptismo Joannis, et Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum credebant, non fuerunt postea baptizati, sed impo-

---

ART. 6. — Ut vides, ista concl. « omnes baptizati a Joanne baptizari debebant baptismo Christi », est contra Magistrum, 4 Sent., dist. 2.

(1) Vulgata : *quosdam discipulos.*

(2) Vulgata : *baptizavit.*

sitione manuum ab Apostolis super eos facta, Spiritum Sanctum receperunt. Et hoc quidem verum est quantum ad primam partem, quod multis auctoritatibus confirmatur ; sed quantum ad secundam partem est penitus irrationabile quod dicitur : — Primo quidem, quia baptismus Joannis neque gratiam conferebat, neque caracterem imprimebat, sed erat solum in aqua, ut ipsemet dicit, Matth. 3. Unde baptizati fides vel spes, quam habebat in Christum, non poterat hunc defectum supplere. — Secundo, quia quando in sacramento omittitur aliquid quod est de necessitate sacramenti, non solum oportet suppleri quod fuerat omissum, sed oportet totaliter innovari. Est autem de necessitate baptismi Christi quod fiat non solum in aqua, sed etiam in Spiritu Sancto, secundum illud Joan., 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Unde **illis qui tantum in aqua baptizati erant baptismo Joannis, non solum erat supplendum, quod deerat** (ut scilicet daretur eis Spiritus Sanctus per impositionem manuum), **sed erant iterato totaliter baptizandi in aqua et Spiritu.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 5, vers. fin., *ideo post Joannem baptizatus est, quia non dabat baptisma Christi, sed suum : quod autem dabatur a Petro, et si quod datum est a Juda, Christi erat. Et ideo si quos baptizavit Judas, non sunt iterum baptizandi : baptisma enim tale est qualis est ille in cujus potestate datur, non qualis ille cujus ministerio datur.* Et inde est etiam quod baptizati a Philippo diacono, qui baptismum Christi dabat, non sunt iterum baptizati, sed acceperunt manuum impositionem per Apostolos, sicut baptizati per sacerdotes confirmantur per episcopos.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit ad Seleucianum. epist. 265, al. 108, in med., *intelligimus discipulos Christi fuisse baptizatos sive baptismo Joannis (sicut nonnulli arbitrantur), sive quod magis credibile est, baptismo Christi : neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis pedes lavit.*

Ad tertium dicendum quod sicut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, hom. 4, in Op. imperf., parum a princ.), per hoc quod Christus Joanni dicenti : *Ego a te debeo baptizari,* respondit : *Sine modo,* ostenditur quod postea Christus baptizavit Joannem : et hoc dicit in quibusdam libris apocryphis manifeste scriptum esse. Certum tamen est, ut Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 3 : *Sine modo,* quod *sicut Christus fuit baptizatus in aqua a Joanne, ita Joannes, a Christo erat in Spiritu baptizandus.*

Ad quartum dicendum quod non est tota causa quare illi fuerunt baptizati post baptismum Joannis, quia Spiritum Sanctum non cognoverant, sed quia non erant baptismo Christo baptizati.

Ad quintum dicendum quod, sicut dicit Augustinus contra Faustum, lib. 19, cap. 13, sacramenta nostra sunt signa præsentis gratiæ, sacramenta vero veteris legis fuerunt signa gratiæ futuræ. Unde ex hoc ipso quod Joannes baptizavit in nomine venturi, datur intelligi quod non dabat baptismum Christi, qui est sacramentum novæ legis.

QUÆSTIO XXXIX

DE BAPTIZATIONE CHRISTI. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de baptizatione Christi : et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum Christus debuerit baptizari ; 2° utrum debuerit baptizari baptismo Joannis ; 3° de tempore baptismi ; 4° de loco ; 5° de hoc quod ei sunt cœli aperti ; 6° de Spiritu Sancto apparente in specie columbæ ; 7° utrum illa columba fuerit verum animal ; 8° de voce paterni testimonii.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Christum baptizari.

4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 3, quæst. 1 et quæst. 3, art. 2, quæst. 1 ; et Matth. 3 ; et Op. 60, cap. 9.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum baptizari. Baptizari enim est ablui. Sed Christo non convenit ablui, in quo nulla fuit impuritas. Ergo videtur quod Christum non decuerit baptizari.

2. Præterea, Christus circumcisionem suscepit, ut impleret legem. Sed baptismus non pertinebat ad legem. Ergo non debebat baptizari.

3. Præterea, primum movens in quolibet genere est immobile secundum illum motum ; sicut cœlum quod est primum alterans, non est alterabile. Sed Christus est primum baptizans, secundum illud Joan. 1, 33 : *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem* (1), *hic est qui baptizat.* Ergo ipsum non decuit baptizari.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 3, 13, quod *venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur a eo.*

ART. 1. — Titulus hujus art. generatim de baptismo intelligendus est, abstrahendo a baptismo Christi vel Joannis. Nam in art. sequenti, inquirit D. Thomas, qua specie baptismi oportuerit baptizari Christum. — In 3, ad hæc verba : « Christum voluisse facere quod faciendum omnibus imperavit » ; hoc intellige de externa ablutione, quæ est communis et suo et Joannis baptismo. Etenim non fuit suo baptismo baptizatus, quamvis hic fuerit ab eo præceptus. — De baptismo Christi, vide Matth. 3 ; Marc. 1 ; Luc. 3 ; Joann. 1.

(1) Vulgata :... *et manentem super eum.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Christum baptizari.** — Primo quidem quia, ut Ambrosius dicit super Luc. (sup. illud cap. 3 : *Factum est autem*, etc.) : *Baptizatus est Dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, ut ablutæ per carnem Christi qui peccatum non cognovit, baptismatis vim* (vel *jus*) *haberent; et ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis,* sicut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, hom. 4 in Op. imperf., a princ.). — Secundo, quia sicut Chrysostomus dicit super Matth., ib., *quamvis ipse non esset peccator, tamen naturam suscepit peccatricem, et similitudinem carnis peccati : propterea etsi pro se baptismate non indigebat, tamen in aliis carnalis natura opus habebat;* et sicut Gregorius Nazianzenus dicit in orat. 39, quæ est in sancta Lumina, a med., *baptizatus est Christus, ut totum veteranum Adam immergat aquæ.* — Tertio, baptizari voluit, sicut Augustinus dicit in sermone de Epiphan., 39 de Temp., implic., parum a princ., *quia voluit facere quod faciendum omnibus imperavit.* Et hoc est quod ipse dicit : *Sic decet nos implere omnem justitiam,* Matth. 3, 15. Ut enim Ambrosius dicit super Luc., loc. sup. cit., *hæc est jus, tilia ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias et tuo alios horteris exemplo.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus non fuit baptizatus, ut ablueretur, sed ut ablueret, sicut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod Christus non solum debebat implere ea quæ erant veteris legis, sed etiam inchoare ea quæ sunt novæ legis : et ideo non solum voluit circumcidi, sed etiam baptizari.

Ad tertium dicendum quod Christus est primus baptizans spiritualiter, et sic non est baptizatus, sed solum in aqua.

ARTICULUS II

Utrum Christus baptismo Joannis debuerit baptizari

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit baptizari baptismo Joannis. Baptismus enim Joannis fuit baptismus pœnitentiæ. Sed pœnitentia Christo non convenit, quia nullum habuit peccatum. Ergo videtur quod non debuerit baptizari baptismo Joannis.

2. Præterea, baptismus Joannis, sicut dicit Chrysostomus, hom. 12 in Matth., a med., medium fuit inter baptismum Judæorum et Christi baptismum. Sed medium sapit naturam extremorum. Cum ergo Christus non fuerit baptizatus baptismate legali, nec etiam baptismate suo, videtur quod pari ratione baptismate Joannis baptizari non debuerit.

3. Præterea, omne quod in rebus humanis est optimum, debet attribui Christo. Sed baptismus Joannis non tenet supremum locum inter baptismata. Ergo non convenit Christum baptizari baptismo Joannis.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 3, 13 quod *venit Jesus in Jordanem, ut baptizaretur a Joanne* (1).

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicit Augustinus super Joan., tract. 13, aliquant. a princ., *baptizatus Dominus baptizabat, non eo baptismate quo baptizatus est.* Unde cum ipse baptizaret baptismo proprio, consequens est quod **non fuerit baptizatus suo baptismate, sed baptismate Joannis. Et hoc fuit conveniens.** — Primo quidem propter conditionem baptismi Joannis, qui non baptizavit in Spiritu, sed solum in aqua. Christus autem spirituali baptismate non indigebat, qui a principio suæ conceptionis gratia Spiritus Sancti repletus fuit, ut patet ex dictis, quæst. 34, art. 4. Et hæc est ratio Chrysostomi (alterius auctoris, hom. 4 in Op imperf.). — Secundo, ut Beda dicit, cap. 4 in Marc., *baptizatus est baptismo Joannis, ut baptismo suo baptismum Joannis comprobaret.* — Tertio, sicut Gregorius Nazianzenus dicit, loc. cit., art. præc., *accedit Christus ad baptismum Joannis sanctifi caturus baptismum.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., Christus baptizari voluit, ut nos exemplo suo induceret ad baptismum. Et ideo ad hoc quod esset efficacior ejus inductio, voluit baptizari baptismo quo manifeste non indigebat, ut homines ad baptismum accederent quo indigebant. Unde Ambrosius dicit super Luc., sup. illud c. 3 : *Factum est autem : Nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit.*

Ad secundum dicendum quod baptismus Judæorum in lege præceptus, erat solum figuralis : baptismus autem Joannis aliqualiter erat realis, in quantum inducebat homines ad abstinendum a peccatis ; baptismus autem Christi habet efficaciam mundandi a peccato et gratiam conferendi. Christus autem neque indigebat percipere remissionem peccatorum, quæ in eo non erant, neque recipere gratiam, qua plenus erat : similiter etiam cum ipse sit veritas, non competebat ei id quod in sola figu-

---

ART. 2.—Quamvis D. Thomas simplicem, seu affirmativam tantum quæstionem proponat ; mens tamen ipsius fuit exclusivam tractare quæstionem, an scilicet debuerit solo baptismate Joannis baptizari. Unde ex duobus primis articulis hujus quæstionis, tres assertiones colligit Suarez : 1ª conveniens fuisse Christum baptizari baptismate Joannis : in qua alia generalis conclusio continetur, scilicet, fuisse conveniens aliquo baptismo baptizari. 2ª Non oportuisse Christum baptizari suo baptismate (vide etiam supra quæst. 63, art. 5 et 6, ubi probat in Christo non esse characterem). 3ª Non oportuisse Christum baptizari aliquo baptismo legali seu veteris legis : hic art. 2, ad 2.

(1) Vulgata : *Venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem ut baptizaretur ab eo.*

ra gerebatur. Et ideo magis congruum fuit quod baptizaretur baptismo medio quam aliquo extremorum.

Ad tertium dicendum quod baptismus est quoddam spirituale remedium : quanto autem aliquid est magis perfectum, tanto minori remedio indiget. Unde ex hoc ipso quod Christus est maxime perfectus, conveniens fuit quod non baptizaretur perfectissimo baptismo ; sicut ille qui est sanus, non indiget efficaci medicina.

Articulus III

Utrum Christus convenienti tempore fuerit baptizatus.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, quæst. 1, et dist. 44, in princ. Expositionis litteræ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non convenienti tempore Christus fuerit baptizatus. Ad hoc enim Christus baptizatus est ut suo exemplo alios ad baptismum provocaret. Sed fideles Christi laudabiliter baptizantur non solum ante trigesimum annum, sed etiam in infantili ætate. Ergo videtur quod Christus non debuerit baptizari in ætate triginta annorum

2. Præterea, Christus non legitur docuisse, vel miracula fecisse ante baptismum. Sed utilius fuisset mundo, si priori tempore docuisset, incipiens a vigesimo anno, vel etiam prius. Ergo videtur quod Christus, qui pro utilitate hominum venerat, ante trigesimum annum debuerit baptizari.

3. Præterea, indicium sapientiæ divinitus infusæ maxime debuit manifestari in Christo. Est autem manifestatum in Daniele tempore suæ pueritiæ, secundum illud Dan. 13, 45 : *Suscitavit Dominus spiritum* (1) *pueri junioris cujus nomen Daniel.* Ergo multo magis Christus in sua pueritia debuit baptizari et docere.

4. Præterea, baptismus Joannis ordinatur ad baptismum Christi sicut ad finem. Sed finis est prior in intentione et posterior in executione. Ergo vel Christus debuit primus a Joanne baptizari, vel ultimus.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 3, 21 : *Factum est cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante,* etc., et infra : *Et ipse Jesus erat incipiens, quasi annorum triginta.*

Respondeo dicendum quod **Christus convenienter fuit in trigesimo anno baptizatus.** — Primo quidem quia Christus baptizabatur, quasi ex tunc incipiens docere et prædicare : ad quod requiritur perfecta ætas, qualis est triginta annorum. Unde legitur Genes. 41, 46, quod *triginta annorum erat Joseph, quando accepit regimen Ægypti.* Similiter etiam 2 Reg. 5, 4, legitur de David quod *triginta annorum erat, cum regnare cœpisset.* Ezechiel etiam in trigesimo anno cœpit prophetizare, ut habetur Ezech. 1. — Secundo, quia, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 10, parum a princ., futurum erat ut post baptismum Christi lex cessare inciperet. Et ideo hac ætate Christus ad baptismum venit, quæ potest omnia peccata suscipere, ut lege servata nullus dicat quod ideo eam solvit, quia implere non potuit. — Tertio, quia per hoc quod Christus in ætate perfecta baptizatur, datur intelligi quod baptismus parit viros perfectos, secundum illud Ephes. 4, 13 : *Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Unde et ipsa proprietas numeri ad hoc pertinere videtur : consurgit enim trigenarius numerus ex ductu ternarii in denarium. Per ternarium autem intelligitur fides Trinitatis ; per denarium autem impletio mandatorum legis ; et in his duobus perfectio vitæ christianæ consistit.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius Nazianzenus dicit in orat. 40, quæ est de Baptismo, aliquant. a med., Christus non est baptizatus *quasi indigeret purgatione, nec quod aliquod illi immineret periculum differendo baptismum, sed cuivis alii non in parvum redundat periculum, si exeat ex hac vita non indutus veste incorruptionis,* scilicet gratia ; et licet bonum sit post baptismum baptismi munditiam custodire, *potius tamen est,* ut ipse dicit, *interdum paulisper maculari quam gratia omnino carere.*

Ad secundum dicendum quod utilitas quæ a Christo provenit hominibus, præcipue est per fidem et humilitatem ; ad quorum utrumque valet quod Christus in pueritia vel adolescentia non cœpit docere, sed in perfecta ætate. Ad fidem, quia per hoc apparet in eo vera natura humanitatis, quod per temporum incrementa corporaliter profecit : et ne hujusmodi profectus putaretur phantasticus, noluit sapientiam suam, vel virtutem manifestare ante perfectam corporis ætatem : ad humilitatem vero, ne ante perfectam ætatem aliquis præsumptuose prælationis gradum et docendi officium assumat.

Ad tertium dicendum quod Christus proponebatur hominibus in exemplum omnium : et ideo oportuit in eo ostendi id quod competit omnibus secundum legem communem, ut scilicet in ætate perfecta doceret. Sed sicut Gregorius Nazianzenus dicit in orat. 39, quæ est in sancta Lumina, a med., *non est lex communis quod raro contingit, sicut nec una hirundo ver facit.* Aliquibus enim ex quadam speciali dispensatione secundum divinæ sapientiæ ordinem et rationem concessum est præter legem communem, ut ante perfectam ætatem officium vel præsidendi vel docendi haberent, sicut Salomon, Daniel et Jeremias.

Ad quartum dicendum quod Christus nec primus, nec ultimus debuit a Joanne baptizari : quia,

(1) Vulgata, *spiritum sanctum.*

ut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, homil. 4, in Op. imperf., in princ.), Christus ad hoc baptizatur *ut confirmaret prædicationem et baptismum Joannis, et ut testimonium acciperet a Joanne.* Non autem creditum fuisset testimonio Joannis, nisi postquam fuerunt multi baptizati ab ipso. Et ideo non debuit primus a Joanne baptizari. — Similiter etiam nec ultimus, quia, sicut ipse ibidem subdit, *sicut lux solis non expectat occasum luciferi, sed eo procedente egreditur, et suo lumine obscurat illius candorem; sic et Christus non expectavit ut cursum suum Joannes impleret, sed adhuc eo docente et baptizante apparuit.*

Articulus iv

Utrum Christus debuerit in Jordane baptizari.

Matth. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit baptizari in Jordane. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed figura baptismi præcessit in transitu maris Rubri, ubi Ægyptii sunt submersi, sicut peccata delentur in baptismo. Ergo videtur quod Christus magis debuerit baptizari in mari Rubro quam in flumine Jordanis.

2. Præterea, Jordanis interpretatur descensus. Sed per baptismum aliquis ascendit magis quam descendat : unde etiam Matth. 3, 16, dicitur, quod *baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua.* Ergo videtur inconveniens fuisse quod Christus in Jordane baptizaretur.

3. Præterea, transeuntibus filiis Israel, aquæ Jordanis conversæ sunt retrorsum, ut legitur Josue 4, et sicut etiam in Psal. 113 dicitur. Sed illi qui baptizantur, non retrorsum, sed in anteriora progrediuntur. Non ergo fuit conveniens quod Christus in Jordane baptizaretur.

— Sed contra est quod dicitur Marci 1, 9, quod *baptizatus est Jesus a Joanne in Jordane.*

Respondeo dicendum quod fluvius Jordanis fuit per quem filii Israel in terram promissionis intraverunt. Hoc autem habet baptismus Christi speciale præ omnibus baptismatibus, quod introducit in regnum Dei, quod per terram promissionis significatur : unde dicitur Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Ad quod etiam pertinet quod Elias divisit aquas Jordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cœlum, ut dicitur 4 Reg. 2, quia scilicet transeuntibus per aquam baptismi, per ignem Spiritus Sancti patet aditus in cœlum. Et ideo **Conveniens fuit ut Christus in Jordane baptizaretur.**

Ad primum ergo dicendum quod transitus maris Rubri præfiguravit baptismum quantum ad hoc quod baptismus delet peccata ; sed transitus Jordanis quantum ad hoc quod aperit januam regni cœlestis, qui est principalior effectus baptismi, est per solum Christum impletus. Et ideo convenientius fuit quod Christus in Jordane quam in mari baptizaretur.

Ad secundum dicendum quod in baptismo est ascensus per profectum gratiæ, qui requirit descensum humilitatis, secundum illud Jacobi 4, 6 : *Humilibus autem dat gratiam ;* et ad talem descensum referendum est nomen Jordanis.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in serm. de Epiphan., *sicut antea aquæ Jordanis retrorsum conversæ fuerant ; ita modo Christo baptizato, retrorsum peccata conversa sunt.* — Vel etiam per hoc significatur quod contra descensum aquarum, benedictionum fluvius sursum ferebatur.

Articulus v

Utrum, Christo baptizato, cœli debuerint aperiri.

Inf., quæst. 49, art. 5, ad 3 ; et 3 Sent., dist. 18, art. 6, quæst. 3, ad 2 ; et 3 Sent., dist. 2, quæst. 3, art. 1, ad 4 ; et Opusc. 60, cap. 6.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo baptizato, non debuerint cœli aperiri. Illi enim aperiendi sunt cœli qui indiget intrare in cœlum, quasi extra cœlum existens. Sed Christus semper erat in cœlo, secundum illud Joan. 3, 13 : *Filius hominis qui est in cœlo.* Ergo videtur quod non debuerint ei cœli aperiri.

2. Præterea, apertio cœlorum aut intelligitur spiritualiter aut corporaliter. Sed non potest intelligi corporaliter, quia corpora cœlestia sunt impassibilia et infrangibilia, secundum illud Job. 37, 18 : *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt?* Similiter etiam nec potest intelligi spiritualiter, quia ante oculos filii Dei cœli antea clausi non fuerant. Ergo videtur inconvenienter dici quod baptizato Christo, aperti fuerint ei cœli.

3. Præterea, fidelibus cœlum apertum est per Christi passionem, secundum illud Hebr. 10, 19 : *Habemus fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi :* unde etiam nec Christi baptismo baptizati, si qui ante ejus passionem decesserint, cœlos intrare potuerunt. Ergo magis debuerunt aperiri cœli Christo patiente, quam eo baptizato.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 3, 20 : *Jesu baptizato et orante, apertum est cœlum.*

Art. 5. — Duo præcipue tractat D. Thomas in hoc art. 1m Cujus causa hoc signum factum sit ; et explicat in corp. art. Et 2m quomodo factum sit, et explicat in solut. ad 2. Et circa hanc solut. ad 2, advertit Cajetanus quod duo declarantur : 1m quod cœli aperti dicuntur non in seipsis, sed secundum visionem Christi. 2m Et qualis fuerit illa visio, corporalis, imaginaria, vel intellectualis. Et licet quælibet possibilis dicatur, intellectualis tamen convenientior videtur, utpote excellentior.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 hujus quæst., Christus baptizari voluit, ut suo baptismo consecraret baptismum quo nos baptizaremur. Et ideo **in baptismo Christi ea demonstrari debuerunt quæ pertinent ad efficaciam nostri baptismi.** Circa quam tria sunt consideranda. — Primo quidem principalis virtus, ex qua baptismus habet efficaciam, quæ quidem est virtus cœlestis. Et ideo, *baptizato Christo, apertum est cœlum*, ut ostenderetur quod de cætero cœlestis virtus baptismum sanctificaret. — Secundo, operatur ad efficaciam baptismi fides Ecclesiæ et ejus qui baptizatur : unde et baptizati fidem profitentur, et baptismus dicitur fidei sacramentum. Per fidem autem inspicimus cœlestia, quæ sensum et rationem humanam excedunt. Et ad hoc significandum : *Christo baptizato, aperti sunt cœli.* — Tertio, quia per baptismum Christi specialiter aperitur nobis introitus regni cœlestis, qui primo homini præclusus fuerat per peccatum. Unde *baptizato Christo, aperti sunt cœli*, ut ostenderetur quod baptizatis patet via in cœlum. Post baptismum autem necessaria est homini jugis oratio ad hoc quod cœlum introeat. Licet enim per baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati, nos impugnans interius, et mundus, et dæmones, qui impugnant exterius. Et ideo signanter dicitur Luc. 3 quod *Jesu baptizato et orante, apertum est cœlum*, quia scilicet fidelibus necessaria est oratio post baptismum : vel ut detur intelligi quod hoc ipsum, quod per baptismum cœlum aperitur credentibus, est ex virtute orationis Christi. Unde signanter, Matth. 3, **dicitur quod apertum est ei cœlum, id est omnibus propter eum** ; sicut si imperator alicui pro alio petenti dicat : *Ecce hoc beneficium non illi do, sed tibi, id est, propter te illi*, ut Chrysostomus (alius auctor) dicit super Matth., hom. 4 in Op. imperf., a med.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., ibidem, *sicut Christus secundum dispensationem humanam baptizatus est, quamvis ipse propter se baptismo non indigeret; sic etiam secundum humanam dispensationem aperti sunt ei cœli; secundum autem naturam divinam semper erat in cœlis.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Hieronymus dicit super Matth., cap. 3, in hunc loc., *cœli aperti sunt, Christo baptizato, non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis; sicut et Ezechiel in principio voluminis sui cœlos apertos esse commemorat.* Et hoc probat Chrysostomus super Matth., loc. sup. cit., dicens *quod si ipsa creatura*, scilicet cœlorum, *rupta fuisset, non dixisset : Aperti sunt ei : quia quod corporaliter aperitur, omnibus est apertum.* Und etiam Marci 1, 10, expresse dicitur quod *Jesus statim ascendens de aqua vidit apertos cœlos*, quasi ipsa apertio cœlorum ad visionem Christi referatur. Quod quidem aliqui referunt ad visionem corporalem, dicentes quod circa Christum baptizatum tantus splendor fulsit in baptismo, ut viderentur cœli aperti. Potest etiam referri ad imaginariam visionem ; per quem modum Ezechiel vidit cœlos apertos : formabatur enim ex virtute divina et voluntate rationis talis visio in imaginatione Christi, ad designandum quod per baptismum cœli aditus hominibus aperitur. Potest etiam ad visionem intellectualem referri, prout scilicet Christus vidit, jam baptismo sanctificato, apertum esse cœlum hominibus, quod tamen etiam ante viderat esse fiendum.

Ad tertium dicendum quod per passionem Christi aperitur cœlum hominibus (1), sicut per causam communem apertionis cœlorum. Oportet tamen hanc causam communem apertionis cœlorum singulis applicari, ad hoc quod cœlum introeant : quod quidem fit per baptismum, secundum illud Rom. 6, 3 : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Et ideo potius fit mentio de apertione cœlorum in baptismo quam in passione Christi. — Vel, sicut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, hom. 4 in Op. imperf., a med.), *baptizato Christo cœli tantum sunt aperti ; postquam vero tyrannum vicit per crucem, quia non erant necessariæ portæ cœlo nunquam claudendo, non dicunt angeli : « Aperite portas, » jam enim erant apertæ ; sed : « Tollite portas. »* Per quod dat intelligere Chrysostomus quod obstacula, quibus prius obsistentibus, animæ defunctorum introire non poterant cœlos, sunt totaliter per passionem Christi ablata ; sed in baptismo Christi sunt aperta, quasi manifestata jam via per quam homines erant in cœlum intraturi.

ARTICULUS VI

Utrum convenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum descenderit in specie columbæ.

Inf., quæst. 46, art. 4, ad 2 ; et Opusc. 60, cap. 9.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum dicatur descendisse in specie columbæ. Spiritus enim Sanctus habitat in homine per gratiam. Sed in homine Christo fuit plenitudo gratiæ a principio suæ conceptionis, quia fuit *unigenitus a Patre*, ut ex supra dictis patet, quæst. 33, art. 4. Non ergo debuit Spiritus Sanctus ad eum mitti in baptismo.

ART. 6. — Adverte hic quod minus respondendo determinatur, quam fuerit quæsitum. Nam quæsitum est de descensu Spiritus Sancti in specie columbæ, et respondetur de descensu Spiritus Sancti, nihil dicendo de specie columbæ. Et ideo, quia reservavit hoc secundum, responsioni ad argumenta. — Tertullianus docuit (lib. de Incarnatione), fuisse illam columbam unitam hypostatice. Sed oppositum est certissimum, et ab omnibus tenetur.

(1) Ita Mss. et editi melioris notæ.— Al., *omnibus*.

2. Præterea, Christus dicitur in mundum descendisse per mysterium incarnationis, quando *exinanivit semetipsum, formam servi accipiens*, Philipp. 2. Sed Spiritus Sanctus non est incarnatus. Ergo inconvenienter dicitur quod Spiritus Sanctus descenderit super eum.

3. Præterea, in baptismo Christi ostendi debuit, sicut in quodam exemplari, id quod fit in nostro baptismo. Sed in nostro baptismo non fit aliqua missio visibilis Spiritus Sancti. Ergo nec in baptismo Christi debuit fieri visibilis missio Spiritus Sancti.

4. Præterea, Spiritus Sanctus a Christo in omnes alios derivatur, secundum illud Joan. 1, 15 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Sed super Apostolos Spiritus Sanctus descendit, non in specie columbæ, sed in specie ignis. Ergo nec super Christum debuisset descendere in specie columbæ, sed in specie ignis.

— Sed contra est quod dicitur Luc., 3, 22 : *Descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum.*

RESPONDEO dicendum quod hoc quod circa Christum factum est in ejus baptismo, sicut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, hom. 4 in Op. imperf., a med.), pertinet ad mysterium omnium qui postmodum fuerant baptizandi. Omnes autem qui baptismo Christi baptizantur, Spiritum Sanctum recipiunt, nisi ficte accedant, secundum illud Matth. 3, 2 : *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto.* Et ideo **conveniens fuit ut super Christum baptizatum Spiritus Sanctus descenderet.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit 15 de Trinit., cap. 26, circa med. *absurdissimum est dicere quod Christus, cum jam triginta esset annorum, acceperit Spiritum Sanctum; sed venit ad baptismum sicut sine peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de Joanne scriptum est quod Spiritu Sancto replebitur ab utero matris suæ; quid de homine Christo dicendum est, cujus carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? Tunc ergo*, id est in baptismo, *corpus suum, id est, Ecclesiam, præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum Sanctum.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 2 de Trinit., cap. 6, Spiritus Sanctus descendisse dicitur super Christum corporali specie, sicut columba, non quia ipsa substantia Spiritus Sancti videretur, quæ est invisibilis; neque ita quod illa visibilis creatura in unitatem personæ divinæ assumeretur : neque enim dicitur quod Spiritus Sanctus sit columba, sicut dicitur quod Filius Dei est homo ratione unionis. Neque etiam hoc modo Spiritus Sanctus visus est in specie columbæ, sicut Joannes vidit agnum occisum in Apocalypsi, ut habetur Apoc. 5, illa enim visio facta fuit in spiritu per spirituales imagines corporum : de illa vero columba nullus unquam dubitavit quin oculis visa sit. Nec etiam hoc modo in specie columbæ Spiritus Sanctus apparuit, sicut dicitur 1 ad Corinth. 10, 4 : *Petra autem erat Christus;* illa enim petra jam erat in creatura; et per significationis modum (1) nuncupata est nomine Christi, quem significabat; illa autem columba ad hoc tantum significandum repente extitit; et postea cessavit, sicut flamma quæ in rubo apparuit Moysi. Dicitur ergo Spiritus Sanctus descendisse super Christum non ratione unionis ad columbam, sed vel ratione ipsius columbæ significantis Spiritum Sanctum, quæ descendendo super Christum venit, vel etiam ratione spiritualis gratiæ, quæ a Deo per modum cujusdam descensus in creaturam derivatur secundum illud Jacobi 1, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 12, ante med., *in principiis spiritualium rerum semper sensibiles apparent visiones, propter eos qui nullam intelligentiam incorporalis naturæ suscipere possunt; ut si postea non fiant, ex his quæ semel facta sunt, recipiant fidem.* Et ideo circa Christum baptizatum corporali specie Spiritus Sanctus visibiliter descendit, ut super omnes baptizatos invisibiliter postea credatur descendere.

Ad quartum dicendum quod Spiritus Sanctus in specie columbæ apparuit super Christum baptizatum, propter quatuor. — Primo quidem propter dispositionem quæ requiritur in baptizato, ut scilicet non fictus accedat, quia, sicut dicitur Sap. 1, 5 : *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum.* Columba autem est animal simplex, astutia et dolo carens; unde dicitur Matth. 10, 16 : *Estote simplices, sicut columbæ.* — Secundo, ad designandum septem dona Spiritus Sancti, quæ columba suis proprietatibus significat. Columba enim secus fluenta habitat, ut inde, viso accipitre, mergat se et evadat : quod pertinet ad donum sapientiæ, per quam sancti secus Scripturæ divinæ fluenta resident, ut incursum diaboli evadant. Item columba meliora grana eligit : quod pertinet ad donum scientiæ, qua sancti sententias sanas, quibus pascantur, eligunt. Item columba alienos pullos nutrit : quod pertinet ad donum consilii, quo sancti eos homines, qui fuerunt pulli, id est, imitatores diaboli, doctrina nutriunt et exemplo. Item columba non lacerat rostro : quod pertinet ad donum intellectus, quo sancti bonas sententias lacerando non pervertunt, hæreticorum more. Item columba felle caret : quod pertinet ad donum pietatis, per quam sancti ira irrationabili carent. Item columba in cavernis petræ nidificat : quod pertinet ad donum fortitudinis, qua sancti in plagis mortis Christi, qui

(1) Ita cum Garcia recentiores editi. — Veteres cum Mss., *per actionis modum.*

est petra firma, nidum ponunt, id est, suum refugium et spem. Item columba gemitum pro cantu habet : quod pertinet ad donum timoris, quo sancti delectantur in gemitu pro peccatis. — Tertio apparuit Spiritus Sanctus in specie columbæ propter effectum baptismi, qui est remissio peccatorum, et reconciliatio ad Deum. Columba enim est animal mansuetum : et ideo, sicut Chrysostomus dicit super Matth., homil. 12, parum ante med., *in diluvio apparuit hoc animal*, « *ramum ferens olivæ*, » *et communem orbis terrarum tranquillitatem annuntians : et nunc etiam columba apparet in baptismo, liberatorem nobis demonstrans.* — Quarto, apparuit Spiritus Sanctus in specie columbæ super Dominum baptizatum, ad designandum communem effectum baptismi (1), qui est constructio ecclesiasticæ unitatis. Unde dicitur Ephes. 5, 25, quod Christus *tradidit semetipsum..., ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi; lavans eam lavacro aquæ in verbo vitæ.* Et ideo convenienter Spiritus Sanctus in baptismo demonstratus est in specie columbæ, quæ est animal amicabile et gregale. Unde et Cant. 6, 8, dicitur de Ecclesia : *Una est columba mea.* Super Apostolos autem in specie ignis Spiritus Sanctus descendit, propter duo. — Primo quidem ad ostendendum fervorem, quo corda eorum erant commovenda, ad hoc quod Christum ubique inter pressuras prædicarent : et ideo etiam in igneis linguis apparuit. Unde Augustinus dicit super Joan. tract. 6, aliquant. a princ. : *Duobus modis ostendit visibiliter Dominus Spiritum Sanctum, scilicet per columbam super Dominum baptizatum, et per ignem super discipulos congregatos : ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Ergo ne spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratus est; et ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratus est. Nec te moveat, quia linguæ divisæ sunt : unitatem in columba cognosce.* — Secundo, quia, sicut Chrysostomus dicit (habetur in Cat. D. Thom., sup. illud Luc. 3 : *Jesu baptizato*), *cum oportebat delictis ignoscere*, quod fit in baptismo, *mansuetudo necessaria erat, quæ demonstratur in columba; sed ubi adepti sumus gratiam, restat judicii tempus, quod significatur per ignem.*

Articulus vii

Utrum illa columba, in qua apparuit Spiritus Sanctus, fuerit verum animal.

Joan. 1, lect. 20; et Opusc. 60, cap. 9.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod illa columba in qua Spiritus Sanctus apparuit, non fuerit verum animal. Illud enim videtur specie tenus apparere quod secundum similitudinem apparet. Sed Luc. 3, 21, dicitur quod *descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum.* Non ergo fuit vera columba, sed quædam similitudo columbæ.

2. Præterea, sicut natura nihil facit frustra, ita nec Deus, ut dicitur in 1 de Cœlo text. 32, et 2, text. 59. Sed cum columba illa non advenerit, nisi *ut aliquid significaret, atque præteriret*, ut Augustinus dicit in 2 de Trinit., cap. 6, in fin., frustra fuisset vera columba, quia hoc ipsum fieri poterat per columbæ similitudinem. Non ergo illa columba fuit verum animal.

3. Præterea, proprietates cujuslibet rei ducunt in cognitionem naturæ illius rei. Si ergo fuisset illa columba verum animal, proprietates columbæ significassent naturam veri animalis, non autem effectus Spiritus Sancti. Non ergo videtur quod illa columba fuerit verum animal.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 22, a med. : *Neque hoc ita dicimus, ut Dominum Jesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum autem Sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum ; sed ambo illa corpora vera esse credimus.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 5, art. 1, non decebat ut Filius Dei qui est veritas Patris, aliqua fictione uteretur. Et ideo non phantasticum, sed verum corpus accepit. Et quia **Spiritus Sanctus** dicitur *spiritus veritatis*, ut patet Joan. 16, ideo etiam ipse **veram columbam formavit, in qua appareret,** licet non assumeret ipsam in unitatem personæ. Unde post prædicta verba Augustinus subdit : *Sicut non oportebat ut omines falleret Filius Dei; sic etiam non oportebat ut falleret Spiritus Sanctus. Sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam ex nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columbæ sine aliarum columbarum ministerio figurare ; sicut non fuit ei difficile verum corpus in utero Mariæ sine virili semine fabricare; cum creatura corporea et in visceribus fœminæ ad formandum hominem, et in ipso mundo ad formandam columbam, imperio Domini voluntatique serviret.*

Ad primum ergo dicendum quod Spiritus Sanctus dicitur descendisse in specie vel similitudine columbæ, non ad excludendam veritatem columbæ, sed ad ostendendum quod ipse non apparuit in specie suæ substantiæ.

Ad secundum dicendum quod non fuit superfluum formare veram columbam, ut in ea Spiritus Sanctus appareret, quia per ipsam veritatem columbæ significatur veritas Spiritus Sancti et effectuum ejus.

Ad tertium dicendum quod proprietates columbæ eodem modo ducunt ad significandam naturam

Art. 7. — Cajetanus tenet contra S. Thomam illam columbam non fuisse verum animal, sed apparens, licet fuerit vere figura visibilis. Et hoc etiam tenent Lyranus et Abulensis, et tenuit ipse S. Thomas in 3, dist. 16, quæst. 1, art. 3 ad 3. Hic autem S. Thomas secutus est SS. August. Hieronym. et Anselmum.

(1) Ita cum plurimis Mss. editi passim. — In cod. Alcan. deest *baptismi.*

columbæ, et ad significandos effectus Spiritus Sancti. Per hoc enim quod columba habet tales proprietates, ostenditur quod columba significat Spiritum Sanctum.

Articulus VIII

Utrum convenienter, Christo baptizato, fuerit vox Patris audita Filium protestantis.

Inf., quæst. 45, art. 4, et quæst. 66, art. 6, corp.; et Opusc. 60, cap. 9.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter, Christo baptizato, fuerit vox Patris audita Filium protestantis; Filius enim et Spiritus Sanctus, secundum hoc quod sensibiliter apparuerunt, dicuntur visibiliter esse missi. Sed Patri non convenit mitti, ut patet per Augustinum in 2 de Trin., cap. 12, in fin. Ergo etiam nec apparere.

2. Præterea, vox est significativa verbi in corde concepti. Sed Pater non est Verbum. Ergo inconvenienter manifestatur in voce.

3. Præterea, homo Christus non incœpit esse filius Dei in baptismo, sicut quidam hæretici putaverunt; sed a principio suæ conceptionis fuit filius Dei. Magis ergo in nativitate debuit vox Patris protestari Christi divinitatem quam in ejus baptismo.

— Sed contra est quod Matth. 3, 17, dicitur: *Ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*

Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est art. 6 huj. quæst., in baptismo Christi, qui fuit exemplar nostri baptismi, demonstrari debuit quod in nostro baptismo perficitur. Baptismus autem quo baptizantur fideles, consecratur in invocatione et virtute Trinitatis, secundum illud Matth. ult. 19: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Et ideo *in baptismo Christi*, ut Hieronymus dicit, sup. illud Matth. 3: *Et ecce aperti*, etc., *mysterium Trinitatis demonstratur. Dominus enim in natura humana baptizatur: Spiritus Sanctus descendit in specie columbæ; Patris vox testimonium Filio perhibentis auditur.* Et ideo **conveniens fuit ut in illo baptismo Pater declararetur in voce.**

Ad primum ergo dicendum quod missio visibilis addit aliquid super apparitionem, scilicet auctoritatem mittentis. Et ideo Filius et Spiritus Sanctus, qui sunt ab alio, dicuntur mitti visibiliter, et non solum apparere; Pater autem qui non est ab alio, apparere quidem potest, visibiliter autem mitti non potest.

Ad secundum dicendum quod Pater non demonstratur in voce, nisi sicut auctor vocis, vel loquens per vocem: et quia proprium est Patri producere Verbum, quod est dicere, vel loqui, ideo convenientissime Pater per vocem manifestatus est, quæ significat Verbum: unde et ipsa vox a Patre emissa filiationem Verbi protestatur: et sicut species columbæ, in qua demonstratus est Spiritus Sanctus, non est ipsa natura Spiritus Sancti; nec species hominis, in qua demonstratus est ipse Filius, est ipsa natura Filii Dei: ita etiam ipsa vox non pertinet ad naturam Verbi vel Patris loquentis. Unde Joan. 5, 37, Dominus dicit: *Neque vocem ejus*, id est, Patris, *unquam audistis, neque speciem ejus vidistis.* Per quod, sicut Chrysostomus dicit super Joan., hom. 39, a med., *paulatim eos in philosophicum dogma inducens ostendit quoniam neque vox circa Deum est, neque species; sed superior est et figuris, et loquelis talibus.* Et sicut columbam et etiam humanam naturam a Christo assumptam tota Trinitas operata est, ita etiam et formationem vocis; sed tamen in voce declaratur solus Pater ut loquens; sicut naturam humanam solus Filius assumpsit, et sicut in columba solus Spiritus Sanctus demonstratus est, ut patet per Augustinum (Fulgentium) in lib. de Fide ad Petrum, cap. 9.

Ad tertium dicendum quod divinitas Christi non debuit omnibus in ejus nativitate manifestari, sed magis occultari in defectibus infantilis ætatis. Sed quando jam pervenit ad perfectam ætatem, in qua oportebat eum docere et miracula facere, et homines ad se convertere, tunc testimonio Patris erat ejus divinitas manifestanda, ut ejus doctrina credibilior fieret: unde et ipse dicit Joan. 5, 37: *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet* (1) *de me.* Et hoc præcipue in baptismo, per quem homines renascuntur in filios Dei adoptivos. Filii autem Dei adoptivi instituuntur ad similitudinem filii naturalis, secundum illud Rom. 8, 29: *Quos præscivit, hos et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.* Unde Hilarius dicit super Matth., can. 2, in fin., quod *super Jesum baptizatum descendit Spiritus Sanctus, et vox Patris audita est dicentis: « Hic est filius meus dilectus, » ut ex his quæ consummabantur in Christo, cognosceremus post aquæ lavacrum et de cœlestibus portis* (2) *sanctum in nos Spiritum involare, et paternæ vocis adoptione Dei filios fieri.*

QUÆSTIO XL

DE MODO CONVERSATIONIS CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Consequenter post ea quæ pertinent ad ingressum Christi in mundum, vel ad ejus principium, considerandum restat de his quæ pertinent ad pro-

---

Quæstio 40. — Adverte quod conversatio Christi post Joannis baptisma tractatur ab Auctore: conversatio autem ante illud tempus tacetur. In illo tempore autem,

(1) Vulgata, *perhibuit.*

(2) Ita Mss. et editi communiter. — Cod. Alcan., *partibus.*

gressum ipsius : — et primo considerandum es de modo conversationis ipsius ; — secundo, de tentatione ejus ; — tertio, de doctrina ;— quarto, de miraculis.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum Christus debuerit solitariam vitam ducere, an inter homines conversari ; 2° utrum debuerit austeram vitam ducere in cibo, et potu, et vestitu, an cum aliis communem ; 3° utrum debuerit abjecte vivere in hoc mundo, an in divitiis et honore ; 4° utrum debuerit secundum legem vivere.

Articulus primus

Utrum conveniens fuerit Christum inter homines conversari.

Inf., art. 2, corp.; et 2-2, quæst. 25, art. 6, ad 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit inter homines conversari, sed solitariam vitam agere. Oportebat enim quod Christus sua conversatione non solum se hominem ostenderet esse, sed etiam Deum. Sed Deum non convenit cum hominibus conversari : dicitur enim Danielis 2, 11 : *Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio ;* et Philosophus dicit in 1 Politicæ, cap. 2, a med., quod *ille qui solitarius vivit, aut est bestia,* si scilicet propter sævitiam hoc faciat, *aut est Deus,* si hoc faciat propter contemplandam veritatem. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum inter homines conversari.

2. Præterea, Christus, dum in carne mortali vixit, debuit perfectissimam vitam ducere. Perfectissima autem vita est contemplativa, ut in secunda parte habitum est, 2-2, quæst. 182, art. 1 et 2. Ad vitam autem contemplativam maxime competit solitudo, secundum illud Oseæ 2, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Ergo videtur quod Christus debuerit solitariam vitam ducere.

3. Præterea, conversatio Christi debuit esse uniformis, quia semper in eo debuit apparere id quod optimum est. Sed quandoque Christus solitaria loca quærebat, turbas declinans ; unde Remigius dicit super Matth. (habetur in Cat. D. Thom., in princip., cap. 5) : *Tria refugia legitur Dominus habuisse, navim, montem, et desertum : tad quorum alterum, quotiescumque a turbis comprimebatur, conscendebat.* Ergo et semper debuit solitariam vitam agere.

— Sed contra est quod dicitur Baruch. 3, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Respondeo dicendum quod conversatio Christi talis debuit esse ut conveniret fini incarnationis, secundum quam venit in mundum. — Venit autem in mundum primo quidem ad manifestandum veritatem, sicut ipse dicit Joan. 18, 37 : *In hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Et ideo **non debebat se occultare, vitam solitariam agens, sed in publicum procedere, publice prædicando.** Unde Lucæ 4, 43, dixit illis qui volebant eum detinere : *Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* — Secundo, venit ad hoc ut homines a peccato liberaret, secundum illud 1 ad Timoth. 1, 15 : *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere.* Et ideo, ut Chrysostomus dicit (habetur in Cat. aur. D. Th., sup. illud Luc. 4 : *Quia et aliis civitatib.*), licet *in eodem loco manendo posset Christus ad se omnes attrahere, ut ejus prædicationem audirent ; non tamen hoc fecit, præbens nobis exemplum ut perambulemus, et requiramus pereuntem, sicut pastor ovem perditam, et medicus accedit ad infirmum.* — Tertio, venit ut per ipsum habeamus accessum ad Deum, ut dicitur Rom. 5. Et ideo familiariter cum hominibus conversando, conveniens fuit ut hominibus fiduciam daret ad se accedendi. Unde dicitur Matth. 9, 10: *Factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes discumbebant cum Jesu et discipulis ejus ;* quod exponens Hieronymus dicit : *Peccatores viderunt publicanum* (1), *a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse pœnitentiæ ; et ob id etiam ipsi non desperant salutem.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus per humanitatem suam voluit manifestare divinitatem : et ideo conversando cum hominibus (quod est proprium hominis), manifestavit omnibus suam divinitatem, prædicando et miracula faciendo, et innocenter et juste inter homines conversando.

Ad secundum dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, 2-2, quæst. 182, art. 1, et quæst. 188, art. 6, vita contemplativa simpliciter est melior quam activa, quæ occupatur circa corporales actus ; sed vita activa, secundum quam aliquis prædicando et docendo contemplata aliis tradit, est perfectior quam vita quæ solum est contemplativa, quia talis vita præsupponit abundantiam contemplationis. Et ideo Christus talem vitam elegit.

---

exercuit artem fabrilem in civitate Nazareth, ut eruitur ex Matth. 13, et Marc. 6.— Et quanquam in ordine evangelicæ narrationis, baptismum proxime sequatur Christi jejunium et tentatio, D. Thomas autem, ut servato doctrinæ ordine, ab universalibus ad singularia descendat, explicato Christi baptismo, qui fuit quasi initium ostensionis et manifestationis Christi, quæstionem hanc interponit, in qua explicat rationem modumque vivendi, quem Christus in hac vita elegit. Quæ autem in tribus primis art. docet, sunt quidem egregia, et ad mores hominum componendos notanda.

(1) Ita codex Alcan. Hieronymo conformius. — Editi passim. : *Videbant publicanum a peccatis,* etc. — Editio Rom., *Viderant publicani a peccatis ad meliora conversi locum invenisse pœnitentiæ,* etc.

Ad tertium dicendum quod actio Christi fuit nostra instructio. Et ideo ut daret exemplum prædicatoribus, quod non semper se darent in publicum, quandoque Dominus se a turbis retraxit. Quod quidem legitur fecisse propter tria : — quandoque quidem propter corporalem quietem : unde Marci 6, 31, dicitur quod Dominus dixit discipulis : *Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum : erant enim qui veniebant et redibant multi, et nec spatium manducandi habebant.* — Quandoque vero causa orationis. Unde dicitur Lucæ 6, 12 : *Factum est in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei;* ubi ait Ambrosius quod *ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo.* — Quandoque vero, ut doceret favorem humanum vitare. Unde super illud Matth. 6 : *Videns Jesus turbas, ascendit in montem*, dicit Chrysostomus, hom. 16 in Matth., circa princ. : *Per hoc quod non in civitate et foro, sed in monte, et solitudine sedit, erudivit nos nihil ad ostentationem facere, et a tumultibus abscedere et maxime cum de necessariis disputare oportet.*

Articulus II

Utrum Christus austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit.

Inf., quæst. 41, art. 4, ad 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus debuerit austeram vitam ducere in hoc mundo. Christus enim multo magis prædicavit perfectionem vitæ quam Joannes. Sed Joannes austeram vitam duxit, ut suo exemplo homines ad perfectionem vitæ provocaret : dicitur enim Matth. 3, 4, quod *ipse Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum et zonam pelliceam circa lumbos suos ; esca autem ejus erant locustæ et mel sylvestre;* quod exponens Chrysostomus, hom. 10 in Matth., circa med., dicit : *Erat mirabile in humano corpore tantam patientiam videre ; quod et Judæos magis attrahebat.* Ergo videtur quod multo magis Christum decuerit austeritas vitæ.

2. Præterea, abstinentia ad continentiam ordinatur : dicitur enim Oseæ 4, 10 : *Comedent, et non saturabuntur ; fornicati sunt, et non cessaverunt.* Sed Christus continentiam et in se servavit, et aliis servandam proposuit cum dixit Matth. 19, 12 : *Sunt eunuchi qui se castraverunt propter regnum cœlorum : qui potest capere capiat.* Ergo videtur quod Christus in se et in suis discipulis austeritatem vitæ servare debuerit.

3. Præterea, ridiculum videtur ut aliquis districtiorem vitam incipiat, et ab ea in laxiorem revertatur: potest enim dici contra eum quod habetur Luc. 14, 30 : *Hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare.* Christus autem districtissimam vitam incœpit post baptismum, manens in deserto, et jejunans quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Ergo videtur non fuisse congruum quod post tantam vitæ districtionem ad communem vitam rediret.

— Sed contra est quod dicitur in Matth. 11, 19 : *Venit Filius hominis manducans et bibens.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., congruum erat incarnationis fini, ut Christus non ageret solitariam vitam, sed cum hominibus conversaretur. Qui autem cum aliquibus conversatur, convenientissimum est ut se eis in conversatione conformet, secundum illud Apostoli 1 ad Cor. 9, 22 : *Omnibus omnia factus sum.* Et ideo **convenientissimum fuit ut Christus in cibo et potu communiter se, sicut alii, haberet.** Unde Augustinus dicit contra Faustum, lib. 16, cap. 31, ante med., quod *Joannes dictus est non manducans, neque bibens, quia illo victu quo Judæi utebantur, non utebatur. Hoc ergo nisi Dominus uteretur, non in ejus comparatione manducans bibensque diceretur.*

Ad primum ergo dicendum quod Dominus in sua conversatione exemplum perfectionis dedit in omnibus quæ per se pertinent ad salutem. Ipsa autem abstinentia cibi et potus non per se pertinet ad salutem, secundum illud Rom. 14, 17 : *Non est regnum Dei esca et potus ;* et Augustinus dicit in lib. 2 de Quæst. evangel., quæst. 11, exponens illud Matth. 11 : *Justificata est sapientia a filiis suis,* quia scilicet *sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu, sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas.* Et in 3 de Doctrina Christi, cap. 12, parum a princ., dicit quod *in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est.* Utraque autem vita est licita et laudabilis, ut scilicet aliquis a communi consortio hominum segregatus abstinentiam servet, et ut in societate aliorum positus communi vita utatur. Et ideo Dominus voluit utriusque vitæ exemplum dare hominibus. Joannes autem, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 38, circa med., *nihil plus ostendit præter vitam et justitiam ; Christus autem et a miraculis testimonium habebat. Dimittens ergo Joannem jejunio fulgere, ipse contraria incessit via, ad mensam intrans publicanorum, et manducans, et bibens.*

Ad secundum dicendum quod sicut alii homines per abstinentiam consequuntur virtutem continendi ; ita etiam Christus in se et in suis discipulis per virtutem suæ divinitatis carnem comprimebat. Unde, sicut Matth. 9 dicitur, Pharisæi et discipuli Joannis jejunabant, non autem discipuli Christi. Quod exponens Beda, cap. 12 in Marc., et Ambros. sup. illud Luc. 1 : *Ne timeas, Maria,* dicit quod *Joannes vinum et siceram non bibit, quia illi abstinentia meritum auget cui potentia nulla*

inerat naturæ. Dominus autem, cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abstinentibus poterat reddere puriores ?

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 13, aliquant. a princ., *ut discas quam magnum bonum est jejunium et quale scutum est adversus diabolum, et quoniam post baptismum non lasciviæ, sed jejunio intendere oportet, et ipse jejunavit, non eo indigens, sed nos instruens; non autem ultra processit jejunando quam Moyses et Elias, ne incredibilis videretur carnis assumptio.* Secundum mysterium autem, ut Gregorius dicit hom. 16 in Evang., a med., *quadragenarius numerus exemplo Christi in jejunio custoditur, quia virtus Decalogi per libros quatuor S. Evangelii impletur : denarius enim quater ductus in quadragenarium surgit. Vel quia in hoc mortali corpore ex qualuor elementis subsistimus, per cujus voluptates præceptis Dominicis contrahimus, quæ per Decalogum sunt accepta.* — Vel secundum Augustinum in lib. 83 QQ. quæst. 81 in princ., *omnis sapientiæ disciplina est, Creatorem creaturamque cognoscere. Creator est Trinitas, et Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus. Creatura vero partim est invisibilis, sicut anima, cui ternarius numerus attribuitur; diligere enim Deum tripliciter jubemur « ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente » ; partim visibilis, sicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum, humidum, frigidum et siccum. Denarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, id est, numero, qui corpori tribuitur, multiplicatus, quadragenarium conficit numerum, et ideo tempus quo ingemiscimus et dolemus, quadragenario numero celebratur.* Nec tamen incongruum fuit ut Christus post jejunium et desertum ad communem vitam rediret. Hoc enim convenit vitæ, secundum quam aliquis contemplata aliis tradit, quam Christus dicitur assumpsisse, ut primo contemplationi vacet, et postea ad publicum actionis descendat, aliis convivendo. Unde et Beda (et Ambrosius locis sup. cit.) dicit sup. Marci 2 : *Jejunavit Christus, ne præceptum declinares; manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cernens, agnosceres potestatem.*

Articulus III

Utrum Christus in hoc mundo debuerit pauperem vitam ducere.

4 Cont., cap. 55; et Opusc. 18, cap. 15; et Opusc. 20, cap. 15.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in hoc mundo non debuerit pauperem vitam ducere. Christus enim debuit eligibilissimam vitam assumere. Sed eligibilissima vita est, quæ est mediocris inter divitias et paupertatem : dicitur enim Prov. 30, 8 : *Mendicitatem et divitias ne dederis mihi : tribue tantum victui meo necessaria.* Ergo Christus non debuit pauperem vitam ducere, sed moderatam.

2. Præterea, exteriores divitiæ ad usum corporis ordinantur quantum ad victum et vestitum. Sed Christus in victu et vestitu communem vitam duxit, secundum modum aliorum quibus convivebat. Ergo videtur quod in divitiis et paupertate communem modum vivendi servare debuerit, et non uti maxima paupertate.

3. Præterea, Christus maxime homines invitavit ad exemplum humilitatis, secundum illud Matth. 11, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Sed humilitas maxime commendatur in divitibus : unde dicitur 1 ad Timoth. ult., 17 : *Divitibus hujus seculi præcipe, non altum sapere.* Ergo videtur quod Christus non debuerit ducere pauperem vitam.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 8, 20 : *Filius hominis non habet ubi caput reclinet :* quasi dicat, secundum Hieronymum (in illud Matth. 8 : *Accedens unus Scriba*) : *Cur me propter divitias et seculi lucra cupis sequi, cum tantæ sim paupertatis, ut nec hospitiolum quidem habeam, et tecto utar non meo ?* Et super illud Matth. 17 : *Ut non scandalizemus eos, vade ad mare,* dicit Hieronymus : *Hoc simpliciter intellectum ædificat auditorem; dum audit tantæ Dominum fuisse paupertatis, ut unde tributa pro se, et Apostolo redderet, non habuerit.*

Art. 3. — Hæc nota de paupertate Christi : — *Joann. XXII, Constit. « Cum inter nonnullos »* : Cum inter nonnullos viros scholasticos, sæpe contingat in dubium revocari, utrum pertinaciter affirmare, Redemptorem nostrum ac Dominum Jesum Christum ejusque Apostolos in speciale non habuisse aliqua nec in communi, etiam hæreticum sit censendum, diversa et adversa etiam sentientibus circa illud: Nos huic concertationi finem imponere cupientes, assertionem hujusmodi pertinacem, cum Scripturæ sacræ, quæ in plerisque locis ipsos habuisse nonnulla asserit, contradicat expresse, ipsamque Scripturam sacram, per quam utique fidei orthodoxæ probantur articuli, quoad præmissa fermentum aperte supponat continere mendacii, ac per consequens, quantum in ea est, ejus in totum fidem evacuans, fidem catholicam reddat, ejus prolationem adimens, dubiam et incertam; deinceps erroneam fore censendam et hæreticam, de fratrum nostrorum consilio hoc perpetuo declaramus edicto. Rursus in posterum pertinaciter affirmare, quod Redemptori nostro ejusque apostolis, iis quæ ipsos habuisse Scriptura testatur, nequaquam jus ipsius utendi competierit, nec illa vendendi seu donandi jus habuerint aut ex ipsis alia acquirendi, quæ tamen ipsos de præmissis fecisse Scriptura testatur seu ipsos potuisse facere supponit expresse; cum talis assertio ipsorum usum et gesta evidenter includat in præmissis non justa: quod utique de usu, gestis seu factis Redemptoris nostri Filii Dei sentire nefas est, sacræ Scripturæ contrarium et doctrinæ catholicæ inimicum : assertionem ipsam pertinacem, de fratrum nostrorum consilio, deinceps erroneam fore censendam merito ac hæreticam declaramus. — Multa etiam alia videre potes de paupertate Christi, in Constitutione Nicolai III *Exiit*, in 6, tit. 12, lib. 5.

RESPONDEO dicendum quod **Christum decuit in hoc mundo pauperem vitam ducere.** — Primo quidem, quia hoc erat congruum prædicationis officio, propter quod venisse se dicit Marci 1, 38: *Eamus in proximos vicos et civitates, ut et ibi prædicem: ad hoc enim veni.* Oportet autem prædicatores verbi Dei, ut omnino vacent prædicationi, omnino a secularium rerum cura esse absolutos; quod facere non possunt qui divitias possident. Unde et ipse Dominus Apostolos ad prædicandum mittens, dicit eis Matth. 18, 9 : *Nolite possidere aurum, neque argentum :* et ipsi Apostoli dicunt Act. 6 : *Non est æquum nos relinquere verbum Dei et ministrare mensis.* — Secundo, quia sicut mortem corporalem assumpsit, ut nobis vitam largiretur spiritualem; ita corporalem paupertatem sustinuit, ut nobis divitias spirituales largiretur, secundum illud 2 ad Corinth. 8, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est* (1), *ut illius inopia vos divites essetis.* — Tertio, ne si divitias haberet, cupiditati ejus prædicatio adscriberetur. Unde Hieronymus dicit super Matth. (in illud cap. 10 : *Nolite possidere aurum*) quod *si discipuli ejus divitias habuissent, viderentur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare;* et eadem ratio est de Christo. — Quarto, ut tanto major virtus Divinitatis ejus ostenderetur, quanto per paupertatem videbatur abjectior. Unde dicitur in quodam sermone Ephesini concilii (a med., et habetur in eo concil., part. 3, cap. 9) : *Omnia paupera et vilia elegit, omnia mediocria, et plurimis obscura, ut Divinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum : propterea pauperculam elegit matrem, pauperiorem patriam, egens fuit pecuniis; et hoc tibi exponit præsepe.*

Ad primum ergo dicendum quod superabundantia divitiarum, et mendicitas vitanda videntur ab his qui volunt vivere secundum virtutem, in quantum sunt occasiones peccandi. Abundantia namque divitiarum est superbiendi occasio; mendicitas autem est occasio furandi et mentiendi, aut etiam perjurandi. Quia vero Christus peccati capax non erat, propter hanc causam, ex qua Salomon hoc vitabat, Christo vitanda non erant. Neque tamen quælibet mendicitas est furandi et perjurandi occasio, ut ibidem Salomon subdere videtur; sed sola illa quæ est contraria voluntati, ad quam vitandam homo furatur, et perjurat. Sed paupertas voluntaria hoc periculum non habet : et talem paupertatem Christus elegit.

Ad secundum dicendum quod communi vita uti quantum ad victum et vestitum, potest aliquis non solum divitias possidendo, sed etiam a mulieribus et divitibus necessaria accipiendo : quod etiam circa Christum factum est. Dicitur enim Lucæ 8, 2, quod *mulieres quædam* sequebantur Christum, *quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Ut enim Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 27: « *Erant ibi mulieres* » *consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus suis ministrarent. Sed quia hoc scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abjecisse commemorat.* Sic ergo communis victus poterat esse sine sollicitudine impediente prædicationis officium, non autem divitiarum possessio.

Ad tertium dicendum quod in eo qui ex necessitate pauper est, humilitas non multum commendatur; sed in eo qui voluntarie pauper est (sicut fuit Christus) ipsa paupertas est maximæ humilitatis indicium.

(1) Vulgata :... *factus est, cum esset dives, ut...*

ARTICULUS IV

Utrum Christus in hac vita secundum legem conversatus fuerit.

Sup., quæst. 37, per totam, et infr., quæst. 47, art. 2, ad 1; et 3 Sent., dist. 14, art. 3, quæst. 6, ad 3, et 4, dist. 2, quæst. 2, art. 2, quæst. 3; et Opusc. 60, cap. 13.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit conversatus secundum legem. Lex enim præcipiebat ut nihil operis in sabbato fieret, sicut Deus *die septimo requievit ab omni opere quod patrarat,* Genes. 2. Sed ipse in sabbato curavit hominem, et ei mandavit ut tolleret lectum suum. Ergo videtur quod non fuerit secundum legem conversatus.

2. Præterea, eadem Christus fecit et docuit secundum illud Act. 1, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Sed ipse Matth. 15, 2, docuit quod *omne quod intrat in os, non coinquinat hominem* (1); quod est contra præceptum legis, quæ per usum et contactum quorumdam animalium dicebat hominem immundum fieri, ut patet Lev. 11. Ergo videtur quod ipse non fuerit secundum legem conversatus.

3. Præterea, idem judicium videtur esse facientis et consentientis, secundum illud Rom. 1, 32 : *Non solum illi qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus* (2). Sed Christus consensit discipulis suis solventibus legem in hoc quod sabbato spicas vellebant, excusando eos, ut habetur Matth. 12. Ergo videtur quod Christus non conversatus fuerit secundum legem.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 5, 17 : *Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas :* quod exponens Chrysostomus, hom. 16 in Matth., aliquant. a princ., dicit : *Legem implevit, primo quidem nihil transgrediendo legalium, secundo justificando per fidem, quod lex per litteram facere non valebat.*

(1) Vulgata ; *Non quod intrat in os coinquinat hominem,*
(2) Vulgata : *Non solum qui ea faciunt, sed etiam qui...*

RESPONDEO dicendum quod **Christus in omnibus secundum legis præcepta conversatus est.** In cujus signum etiam voluit circumcidi : circumcisio enim est quædam protestatio legis implendæ, secundum illud Galat. 5, 3 : *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.* Voluit autem Christus secundum legem conversari : — Primo quidem ut legem veterem approbaret ; — secundo, ut eam observando, in seipso consummaret et terminaret, ostendens quod ad seipsum erat ordinata ; — tertio, ut Judæis occasionem calumniandi subtraheret ; — quarto, ut homines a servitute legis liberaret ; secundum illud Galat. 4, 4 : *Misit Deus Filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.*

Ad primum ergo dicendum quod Dominus super hoc se excusat a transgressione legis tripliciter. — Uno quidem modo quia per præceptum de sanctificatione sabbati non interdicitur opus divinum, sed opus humanum. Quamvis enim Deus die septimo cessaverit a novis creaturis condendis, semper tamen operatur in rerum conservatione et gubernatione. Quod autem Christus miracula faciebat, erat operis divini. Unde ipse dicit Joan. 5, 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* — Secundo, excusat se per hoc quod illo præcepto non prohibentur opera quæ sunt de necessitate salutis, etiam corporalis. Unde ipse dicit Lucæ 13, 15 : *Unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare ?* Et infra, cap. 14, 5 : *Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati ?* Manifestum est autem quod opera miraculorum, quæ Christus faciebat, ad salutem corporis et animæ pertinebant. — Tertio, quia illo præcepto non prohibentur opera quæ pertinent ad Dei cultum. Unde dicitur Matth. 12, 5 : *An non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt ?* Et Joan, 23 dicitur quod *circumcisionem accepit homo in sabbato.* Quod autem Christus paralytico mandavit ut lectum suum sabbato portaret, ad cultum Dei pertinebat, id est, ad laudem virtutis divinæ. Et sic patet quod sabbatum non solvebat ; quamvis hoc ei Judæi falso objicerent, dicentes, Joan. 9, 16 : *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.*

Ad secundum dicendum quod Christus voluit ostendere per illa verba, quod homo non redditur immundus secundum animam ex usu ciborum quorumcumque secundum suam naturam, sed solum secundum quamdam significationem (1). Quod autem in lege quidam cibi dicuntur immundi, hoc est per quamdam significationem. Unde Augustinus dicit contra Faustum, lib. 6, cap. 7, a princ. : *Si de porco et agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia omnis creatura Dei* (1) *bona est, quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est.*

Ad tertium dicendum quod etiam discipuli, quando esurientes spicas sabbato vellebant, a transgressione legis excusantur propter necessitatem famis ; sicut et David non fuit transgressor legis, quando propter famis necessitatem comedit sanctos panes, quos ei edere non licebat.

(1) Quæ sequuntur usque ad verbum, *significationem*, se Theologi addidisse dicunt ; at ipsissima verba sunt in Mss. Alcan et edit. Rom.

QUÆSTIO XLI

DE TENTATIONE CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de tentatione Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum fuerit conveniens Christum tentari : 2° de loco tentationis ; 3° de tempore ; 4° de modo et ordine tentationis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum conveniens fuerit Christum tentari.

Opusc. 60, cap. 11, in princ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christum tentari non conveniebat. Tentare enim est experimentum sumere : quod quidem non fit nisi de re ignota. Sed virtus Christi erat nota etiam dæmonibus : dicitur enim Luc. 4, 41, quod *non sinebat dæmones loqui quia sciebant eum* (2) *esse Christum.* Ergo videtur quod non debuerit Christum tentari.

2. Præterea, Christus ad hoc venerat ut opera diaboli dissolveret, secundum illud 1 Joan. 3, 8 : *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.* Sed non est ejusdem dissolvere opera alicujus, et ea pati : et ita videtur inconveniens fuisse quod Christus pateretur se tentari a diabolo.

3. Præterea, triplex est tentatio, scilicet a car-

ART. 1. — In resp. ad 3, cum dicit : « Tentatio quæ est a carne non potest esse sine peccato », non vult omnem tentationem carnis esse peccatum ; si enim nullus voluntatis consensus adfuerit, nullum erit peccatum (ut docetur supra 1-2, quæst 74, et ex Concil. Trident. sess. 5, can. 5). Sed vel loquitur de illa tentatione carnis quæ præveniri potest et vitari, uti potuisset in Christo ; vel intelligit eam non esse sine peccato, quia licet ea peccatum non sit, peccatum tamen præsupponit, et ad peccatum excitat, perque eam fit ut non vivamus absque peccato : vel denique accipit peccatum pro quavis indecentia et inordinatione (Sylvius). — Vide S. Cyprian. *De jejunio et tentat. Christi.*

(1) Ita restituimus cum cod. Alcan. et Augustini textu. — Al. : *Si de porco et agno requiratur, utrum natura mundus est, dicimus quod omnis creatura Dei,* etc.

(2) Vulgata : *ipsum.*

ne, a mundo, et a diabolo. Sed Christus non fuit tentatus nec a carne, nec a mundo. Ergo nec etiam debuit tentari a diabolo.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 4, 1 : *Ductus est Jesus a Spiritu* (1) *in desertum, ut tentaretur a diabolo.*

RESPONDEO dicendum quod **Christus tentari voluit**. — Primo quidem ut nobis contra tentationes auxilium ferret ; unde Gregorius dicit in hom. 16 in Evangel., a princ. : *Non erat indignum Redemptori nostro quod tentari voluit, qui venerat occidi : justum quippe erat ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare.* — Secundo, propter nostram cautelam, ut nullus quantumcumque sanctus, se æstimet securum et immunem a tentatione. Unde et post baptismum tentari voluit quia, sicut Hilarius dicit super Matth., can. 3, a princ., *in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassantur, quia victoria magis est ei exoptata de sanctis.* Unde et Eccli. 2, 1, dicitur : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* — Tertio propter exemplum, ut scilicet nos instrueret, qualiter diaboli tentationes vincamus : unde Augustinus dicit in 4 de Trin., cap. 12, aliquant. a princ. quod *Christus diabolo se tentandum præbuit, ut ad superandas tentationes ejus mediator esset, non solum per adjutorium, verum etiam per exemplum.* — Quarto, ut nobis fiduciam de sua misericordia largiretur : unde dicitur Hebr. 4, 15 : *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris ; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 9 de Civitate Dei, cap. 21, a princ., *Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit, non per id quod est vita æterna, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta*, ex quibus quamdam conjecturam habebant, Christum esse Filium Dei. Sed quia rursus in eo quædam signa humanæ infirmitatis videbant, non pro certo cognoscebant eum esse Filium Dei, et ideo eum tentare voluerunt. Et hoc significatur Matth. 4, ubi dicitur quod *postquam esuriit, accessit tentator ad eum*, quia, ut Hilarius dicit, loc. sup. cit., *tentare Christum diabolus non fuisset ausus, nisi in eo per esuritionis infirmitatem, quæ sunt hominis recognosceret.* Et hoc etiam patet ex ipso modo tentandi, cum dixit : *Si Filius Dei es*, quod exponens Ambrosius dicit, Lucæ 4 : *Quid sibi vult talis sermonis exordius, nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat.*

Ad secundum dicundum quod Christus venerat dissolvere opera diaboli, non potestative agendo, sed magis ab eo et ejus membris patiendo, ut sic diabolum vinceret justitia, non potestate ; sicut Augustinus dicit 13 de Trinit., cap. 13 in princ., quod *diabolus non potentia Dei, sed justitia superandus fuit.* Et ideo circa tentationem Christi considerandum est, quid propria voluntate fecit, et quid a diabolo passus fuit. Quod enim tentatori se offerret, fuit propriæ voluntatis; unde dicitur Matth. 4 : *Ductus est Jesus in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo*, quod Gregorius, hom. 16 in Evang., a princ., intelligendum dicit de Spiritu Sancto, ut scilicet *illuc eum Spiritus suus duceret, ubi eum ad tentandum spiritus malignus inveniret.* Sed a diabolo passus est ut assumeretur vel supra pinnaculum templi, vel etiam in montem excelsum valde. Nec est mirum, ut Gregorius dicit ibid., *si se ab illo permisit in montem duci, qui se permisit a membris ipsius crucifigi.* Intelligitur autem a diabolo assumptus, non quasi ex necessitate ; sed quia, ut Origines dicit super Luc., homil. 31, in princ., *sequebatur eum ad tentationem, quasi athleta sponte procedens.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Apostolus dicit, Hebr. 4, *Christus in omnibus tentari voluit absque peccato.* Tentatio autem quæ est ab hoste, potest esse sine peccato, quia fit per solam exteriorem suggestionem. Tentatio autem quæ est a carne, non potest esse sine peccato, quia hujusmodi tentatio fit per delectationem et concupiscentiam : et sicut Augustinus dicit, lib. 19 de Civit. Dei, cap. 4, ante med., *nonnullum peccatum est quando caro concupiscit adversus spiritum.* Et ideo Christus tentari voluit ab hoste, sed non a carne.

(1) Vulgata : *Ductus est in desertum a Spiritu.*

ARTICULUS II

Utrum Christus in deserto tentari debuerit.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit tentari in deserto. Christus enim tentari voluit propter exemplum nostrum, ut dictum est art. præc. Sed exemplum debet manifeste proponi illis qui sunt per exemplum informandi. Non ergo debuit in deserto tentari.

2. Præterea, Chrysostomus dicit super Matth., hom. 12, a princ., quod *tunc maxime instat diabolus ad tentandum, cum viderit solitarios ; unde et in principio mulierem tentavit, sine viro eam inveniens;* et sic videtur per hoc quod in desertum ivit ut tentaretur, quod tentationi se exposuit. Cum ergo ejus tentatio sit nostrum exemplum, videtur quod etiam alii debeant se ingerere ad tentationes suscipiendas ; quod tamen videtur esse periculosum, cum magis tentationum occasiones vitare debeamus.

ART. 2. — Ut respondeatur directe titulo : Fuit conveniens Christum tentari in deserto.

3. Præterea, Matth. 4, 5, ponitur secunda Christi tentatio, qua *diabolus Christum assumpsit in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi;* quod quidem non erat in deserto. Non ego tentatus est solum in deserto.

— Sed contra est quod dicitur Marci 1, 13, quod *erat Jesus in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur a Satana.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 2, Christus propria voluntate se diabolo exhibuit ad tentandum, sicut etiam propria voluntate membris ejus se exhibuit ad occidendum; alioquin diabolus venire ad eum non auderet. Diabolus autem magis attentat aliquem, cum est solitarius, quia, ut dicitur Eccle. 4, 12, *si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei.* Et inde est quod **Christus in desertum exivit, quasi ad campum certaminis, ut ibi a diabolo tentaretur.** Unde Ambrosius dicit super Lucam, cap. 4, quod *Christus agebatur in desertum consilio, ut diabolum provocaret. Nam nisi ille certasset*, scilicet diabolus, *non iste mihi vicisset*, id est, Christus. Addit autem et alias rationes, dicens hoc Christum fecisse mysterio, ut Adam de exilio liberaret, qui scilicet de paradiso in desertum ejectus est; et exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere.

Ad primum ergo dicendum quod Christus proponitur omnibus in exemplum per fidem, secundum illud Hebr. 12, 2 : *Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum. Fides* autem, ut dicitur Rom. 10, 17, *est ex auditu*, non autem ex visu. Quinimo Joan. 20, 29, dicitur : *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* Et ideo ad hoc quod tentatio Christi esset nobis in exemplum, non oportuit quod ab hominibus videretur; sed sufficiens fuit quod hominibus narraretur.

Ad secundum dicendum quod duplex est tentationis occasio. — Una quidem ex parte hominis, puta cum aliquis se peccato propinquum facit, occasiones peccandi non evitans : et talis occasio tentationis est vitanda, sicut dictum est Loth, Genes. 19 17 : *Ne steteris in omni regione* (1) *circa Sodomam.* — Alia vero tentationis occasio est ex parte diaboli, qui *semper invidet ad meliora tendentibus*, ut Ambrosius dicit, loc. sup. cit., et talis tentationis occasio non est vitanda. Unde dicit Chrysostomus (alius auctor) super Matth., hom. 5 in Op. imperf., aliquant. a princ., quod non solum Christus ductus est in desertum a Spiritu, sed *omnes filii Dei habentes Spiritum Sanctum : non enim sunt contenti sedere otiosi; sed Spiritus Sanctus urget eos aliquod magnum apprehendere opus; quod est esse in deserto quantum ad diabolum, quia non est ibi injustitia, in qua diabolus delectatur. Omne etiam bonum opus est desertum, quantum ad carnem et mundum, quia non est secundum voluntatem carnis et mundi.* Talem autem occasionem tentationis dare diabolo non est periculosum, quia magis est consilium Spiritus Sancti, qui est perfecti operis auctor, quam impugnatio diaboli invidentis.

Ad tertium dicendum quod quidam dicunt omnes tentationes factas fuisse in deserto : quorum quidam dicunt quod Christus ductus est in sanctam civitatem non realiter, sed secundum imaginariam visionem : quidam autem dicunt quod etiam ipsa civitas sancta, id est, Jerusalem, desertum dicitur, quia erat derelicta a Deo. Sed hoc non est necessarium, quia Marcus dicit quod in deserto tentabatur a diabolo; non autem dicit quod solum in deserto.

(1) Vulgata : *Nec stes in omni circa regione.*

ARTICULUS III

Utrum Christi tentatio debuerit esse post jejunium.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christi tentatio non debuerit esse post jejunium. Dictum enim est supra, quæst. præc., art. 2, quod Christum non decebat conversationis austeritas. Sed maximæ austeritatis fuisse videtur quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus nihil comederit : sic enim intelligitur quadraginta diebus et noctibus jejunasse, quia scilicet *illis diebus nullum omnino cibum sumpsit*, ut Gregorius dicit hom. 16 in Evang., circa med. Ergo non videtur quod debuerit hujusmodi jejunium tentationi præmittere.

2. Præterea, Marci 1, 13, dicitur quod *erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et tentabatur a Satana.* Sed quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit. Ergo videtur quod non post jejunium, sed simul dum jejunaret, sit tentatus a diabolo.

3. Præterea, Christus non legitur nisi semel jejunasse. Sed non solum semel fuit tentatus a diabolo; dicitur enim Luc. 4, 13, quod *consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* Sicut ergo secundæ tentationi non præmisit jejunium, ita nec primæ præmittere debuit.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 4, 2 : *Cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit : et tunc* (1) *accessit ad eum tentator.*

RESPONDEO dicendum quod **convenienter Christus post jejunium tentari voluit.**— Primo quidem propter exemplum, quia cum om-

ART. 3. — In resp. *ad* 2, noli despicere expositionem Bedæ, de tentationibus aliis, ante illas tres nominatas; quoniam potuit sæpe diabolus varias corporeas similitudines formare ad tentandum Christum.

(1) In Vulgata deest *tunc*.

nibus, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., immineat se contra tentationes tueri, per hoc quod ipse ante tentationem futuram jejunavit, docuit quod per jejunium nos oportet contra tentationes armari. Unde inter arma justitiæ Apostolus jejunia connumerat, 2 ad Corinth. 6. — Secundo, ut ostenderet quod etiam jejunantes diabolus aggreditur ad tentandum, sicut alios qui bonis operibus vacant : et ideo sicut post baptismum, ita post jejunium Christus tentatur. Unde Chrysostomus dicit super Matthæum, hom. 13, parum a princ : *Ut discas quam magnum bonum est jejunium, et quale scutum est adversus diabolum, et quoniam post baptismum non lasciviæ, sed jejunio intendere oportet; ideo Christus jejunavit, non jejunio indigens, sed nos instruens.* — Tertio, quia post jejunium secuta est esuries, quæ dedit diabolo audaciam eum aggrediendi, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ad 1 : *Cum autem esuriit Dominus*, ut Hilarius dicit super Matth., can. 3, parum a princ., *non fuit ex surreptione inediæ; sed naturæ suæ hominem dereliquit : non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus.* Unde etiam, ut Chrysostomus dicit, ut sup., *non ultra processit in jejunando quam Moyses et Elias, ne incredibilis videretur carnis assumptio.*

Ad primum ergo dicendum quod Christum non decuit conversatio austerioris vitæ, ut se communem exhiberet illis quibus prædicavit. Nullus autem debet assumere prædicationis officium, nisi prius fuerit purgatus et in virtute perfectus ; sicut et de Christo dicitur Actuum 1, 1 quod *cœpit Jesus facere et docere.* Et ideo Christus statim post baptismum austeritatem vitæ assumpsit, ut doceret, post carnem edomitam oportere alios ad prædicationis officium transire, secundum illud Apostoli 1 Corinth. 9, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero* (1), *ipse reprobus efficiar.*

Ad secundum dicendum quod verbum illud Marci potest sic intelligi, quod *erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus*, quibus scilicet jejunavit. Quod autem dicitur : *Et tentabatur a Satana*, intelligendum est non in illis quadraginta diebus et quadraginta noctibus quibus jejunavit, sed post illos, eo quod Matthæus dicit quod *cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit :* ex quo sumpsit tentator occasionem accedendi ad ipsum. Unde et quod subditur : *Et angeli ministrabant ei*, consecutive intelligendum esse ostenditur ex hoc quod Matthæi 4, 2, dicitur : *Tunc reliquit eum diabolus*, scilicet post tentationem, *et ecce angeli accesserunt et ministrabant ei.* Quod vero interponit Marcus, cap. 1, 13: *Eratque cum bestiis*, inducitur, secundum Chrysostomum, hom. 13 in Matth., paulo a princ., ad ostendendum quale erat desertum, quia scilicet erat invium hominibus, et bestiis plenum.— Tamen secundum expositionem Bedæ, cap. 5 in Marc., Dominus tentabatur quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Sed hoc intelligendum est non de illis tentationibus visibilibus, quas narrant Matthæus et Lucas, quæ manifeste factæ sunt post jejunium, sed de quibusdam aliis impugnationibus, quas forte illo jejunii tempore Christus est a diabolo passus.

Ad tertium dicendum quod, sicut Ambrosius dicit super Lucam, cap. 4, sup. illud : *Et consummata omni*, etc., *recessit diabolus a Christo usque ad tempus, quia postea non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit*, tempore scilicet passionis : et tamen per illam impugnationem videbatur Christum tentare de tristitia et odio proximorum, sicut in deserto de delectatione gulæ, et contemptu Dei per idololatriam.

(1) Vulgata : ... *prædicaverim*.

Articulus iv

Utrum fuerit conveniens ordo et modus tentationis Christi.

Op. 60, cap. 11, circa med.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens tentationis modus et ordo. Tentatio enim diaboli ad peccandum inducit. Sed si Christus subvenisset corporali fami convertendo lapides in panem, non peccasset ; sicut non peccavit, cum panes multiplicavit, quod non fuit minus miraculum, ut turbæ esurienti subveniret. Ergo videtur quod nulla fuerit illa tentatio.

2. Præterea, nullus persuasor convenienter suadet contrarium ejus quod intendit. Sed diabolus statuens Christum supra pinnaculum templi, intendebat eum de superbia, seu vana gloria tentare. Ergo inconvenienter persuadet ei ut se mittat deorsum, quod est contrarium superbiæ, vel vanæ gloriæ, quæ semper quærit ascendere.

3. Præterea, una tentatio conveniens est ut sit de uno peccato. Sed in tentatione quæ fuit in monte, duo peccata persuasit, scilicet cupiditatem et idololatriam. Non ergo conveniens videtur fuisse tentationis modus.

4. Præterea, tentationes ad peccata ordinantur. Sed septem sunt vitia capitalia, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 84, art. 4, non autem tentavit nisi de tribus, scilicet gula, vana gloria et cupiditate. Non ergo videtur sufficiens tentationis modus fuisse.

5. Præterea, post victoriam omnium vitiorum remanet homini tentatio superbiæ vel vanæ gloriæ, quia *superbia etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant*, sicut dicit Augustinus, epist. 211, al. 109,

Art. 4.— Titulus de modo et ordine. Ordo ad ipsas tentationes inter se, respicit quæ prima, quæ secunda, quæ tertia. Modus et ordo simul ad singulas respiciunt tentationes, quoad modum proponendi, ordinemque deducendi ad intentum.

ante med. Inconvenienter ergo Matthæus ultimam ponit tentationem cupiditatis in monte, mediam autem inanis gloriæ in templo, præsertim cum Lucas ordinet e converso.

6. Præterea, Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 4 : *Non in solo pane*, quod *propositum Christi fuit diabolum humilitate vincere, non potestate*. Ergo non imperiose et objurgando eum repellere debuit, dicens : *Vade retro, Satana*.

7. Præterea, narratio Evangelii videtur falsum continere : non enim videtur possibile quod Christus supra pinnaculum templi statui potuerit, quin ab aliis videretur : neque aliquis mons tam altus invenitur, ut inde totus mundus inspici possit, ut sic ex eo potuerint Christo omnia regna mundi ostendi. Inconvenienter ergo videtur descripta Christi tentatio.

— Sed contra est sacræ Scripturæ auctoritas Matth. 4, et Luc. 4.

RESPONDEO dicendum quod tentatio quæ est ab hoste, fit per modum suggestionis, ut Gregorius dicit, hom. 16 in Evang., a princ. Non autem eodem modo potest aliquid omnibus suggeri ; sed unicuique suggeritur aliquid ex his circa quæ est affectus. Et ideo **diabolus hominem spiritualem non statim tentat de gravibus peccatis, sed paulatim a levioribus incipit, ut postmodum ad graviora perducat.** Unde Gregorius 31 Moral., cap. 17, vers. fin., exponens illud Job 39 : *Procul odoratur bellum, exhortationem ducum et ululatum exercitus*, dicit : *Bene duces exhortari dicti sunt, exercitus ululare, quia prima vitia decepta menti quasi sub quadam ratione se inserunt ; sed innumera quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt.*

Et hoc idem diabolus observavit in tentatione primi hominis : — nam primo sollicitavit mentem primi hominis de ligni vetiti esu, dicens Genes. 3, 1 : *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi ?* — Secundo, de inani gloria, cum dixit : *Aperientur oculi vestri.* — Tertio, perduxit tentationem ad extremam superbiam, cum dixit : *Eritis sicut Dei, scientes bonum et malum.*

Et hunc etiam tentandi ordinem servavit in Christo. — Nam primo tentavit ipsum de eo quod appetunt quantumcumque spirituales viri, scilicet de sustentatione corporalis naturæ per cibum. — Secundo, processit ad id in quo spirituales viri quandoque deficiunt, ut scilicet aliqua ad ostentationem operentur, quod pertinet ad inanem gloriam. — Tertio, perduxit tentationem ad id quod jam non est spiritualium virorum, sed carnalium, scilicet ut divitias, et gloriam mundi concupiscant usque ad contemotum Dei. Et ideo in primis duabus tentationibus dixit : *Si filius Dei es*, non autem in tertia, quæ non potest convenire spiritualibus viris qui sunt per adoptionem filii Dei, sicut duæ primæ. His autem tentationibus Christus restitit testimoniis legis, non potestate virtutis, *ut hoc ipso et plus hominem honoraret, et adversarium plus puniret, cum hostis generis humani non quasi a Deo, sed quasi ab homine vinceretur*, sicut dicit Leo papa, serm. 1 Quadrag., cap. 3.

Ad primum ergo dicendum quod uti necessariis ad sustentationem non est peccatum gulæ ; sed quod ex desiderio hujus sustentationis homo aliquid inordinatum faciat, ad vitium gulæ pertinere potest. Est autem inordinatum quod aliquis ubi potest recursus haberi ad humana subsidia, pro solo corpore sustentando, miraculose sibi cibum quærere velit. Unde et Dominus filiis Israel miraculose manna præbuit in deserto, ubi aliunde cibus haberi non poterat : et similiter Christus in deserto turbas pavit miraculose, ubi aliter cibi haberi non poterant. Sed Christus ad subveniendum fami poterat aliter sibi providere, quam miraracula faciendo, sicut et Joannes Baptista fecit, ut legitur Matth. 3, vel etiam ad loca proxima properando : et ideo reputabat diabolus quod Christus peccaret, si ad subveniendum fami miracula facere attentaret, si esset purus homo.

Ad secundum dicendum quod per humiliationem exteriorem frequenter quærit aliquis gloriam, qua exaltetur circa spiritualia bona. Unde Augustinus dicit in lib. 2 de Sermone Domini in monte, cap. 16, parum a princ. : *Animadvertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse jactantiam.* Et ad hoc significandum diabolus Christo suasit, ut ad quærendum gloriam spiritualem corporaliter mitteret se deorsum.

Ad tertium dicendum quod divitias et honores mundi appetere peccatum est, quando hujusmodi inordinate appetuntur. Hoc autem præcipue manifestatur ex hoc quod pro hujusmodi adipiscendis homo aliquid inhonestum facit. Et ideo non fuit contentus diabolus persuadere cupiditatem divitiarum et honorum ; sed induxit ad hoc quod propter hujusmodi adipiscenda Christus eum adoraret, quod est maximum scelus et contra Deum. Nec solum dixit : *Si adoraveris me*, sed addidit : *Si cadens*, quia, ut dicit Ambrosius, sup. illud Luc. 4 ; *Duxit illum in montem*, etc., *habet ambitio domesticum periculum : ut enim dominetur aliis, prius servit, et curvatur obsequio, ut honore donetur : et dum vult esse sublimior, fit remissior.* Et similiter etiam in præcedentibus tentationibus ex appetitu unius peccati in aliud peccatum inducere est conatus ; sicut ex desiderio cibi conatus est inducere in vanitatem sine causa miracula faciendi ; et ex cupiditate gloriæ conatus est inducere ad tentandum Deum per præcipitium.

Ad quartum dicendum quod, sicut dicit Ambrosius super Luc., cap. 4, in illud : *Et consummata*

omni, etc. : *Non dixisset Scriptura quod consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, nisi in tribus præmissis esset omnium materia delictorum ; quia causæ tentationum causæ sunt cupiditatum*, scilicet *carnis oblectatio, spes gloriæ et aviditas potentiæ.*

Ad quintum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 2 de Consensu Evangel., cap. 16, *incertum est quid prius factum sit, utrum regna terræ prius demonstrata sint ei, et postea in pinnaculum templi locatus sit ; an hoc prius, et illud postea ; nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit.* Videntur autem Evangelistæ diversum ordinem tenuisse, quia quandoque ex inani gloria venitur ad cupiditatem, quandoque e converso.

Ad sextum dicendum quod Christus, cum passus fuisset tentationis injuriam, dicente sibi diabolo : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum,* non est turbatus, nec diabolum increpavit. Quando vero diabolus Dei sibi usurpavit honorem, dicens : *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me,* exasperatus est et repulit eum, dicens : *Vade, Satana :* ut nos illius discamus exemplo, nostras quidem injurias æquanimiter sustinere, Dei autem injurias nec usque ad auditum sufferre.

Ad septimum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit (alius auctor hom. in Opere imperfect., circa med.), *forsitan diabolus, quantum ad se, sic Christum assumebat in pinnaculum templi, ut ab omnibus videretur ; ipse autem, nesciente diabolo, sic agebat ut a nemine videretur.* Quod autem dicit : *Et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum,* non est intelligendum quod videret ipsa regna, vel civitates eorum, vel populos, vel aurum vel argentum ; sed partes terræ, in quibus unumquodque regnum, vel civitas posita est, diabolus Christo digito demonstrabat, et uniuscujusque regni honores et statum verbis exponebat. Vel secundum Origen., hom. 30 in Luc., ante med., ostendit ei quomodo ipse per diversa vitia regnabat in mundo.

QUÆSTIO XLII

DE DOCTRINA CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de doctrina Christi : et circa hoc quæruntur quatuor ; 1° utrum Christus debuerit prædicare solum Judæis, an etiam gentilibus ; 2° utrum in sua prædicatione debuerit turbationem Judæorum vitare ; 3° utrum debuerit prædicare publice vel occulte ; 4° utrum debuerit docere solum verbo vel etiam scripto. — De tempore autem quo docere incœpit, supra dictum est, quæst. 29, art. 3, cum de baptismo ejus ageretur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum conveniens fuerit Christum Judæis, et non gentilibus prædicare.

3 Sent., dist. 3, in Exposit. litt., circa med.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non solum Judæis, sed etiam gentilibus debuerit prædicare. Dicitur enim Isa. 49, 6 : *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Israel, et fæces Jacob convertendas* (1) : *dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Sed lumen et salutem Christus præbuit per suam doctrinam. Ergo videtur parum fuisse, si solum Judæis et non gentilibus prædicavit.

2. Præterea, sicut dicitur Matth. 7, 29 : *Erat docens eos, sicut potestatem habens.* Sed major potestas doctrinæ ostenditur in instructione illorum qui penitus nihil audierant, quales erant gentiles : unde Apostolus dicit Rom. 15, 20 : *Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Ergo multo magis Christus prædicare debuit gentilibus quam Judæis.

3. Præterea, utilior est instructio multorum quam unius. Sed Christus aliquos gentilium instruxit, sicut mulierem Samaritanam Joan. 4, et Chananæam Matth. 15. Ergo videtur quod multo fortius Christus debuerit multitudini gentium prædicare.

— Sed contra est quod Dominus dicit Matth. 15, 24 : *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Sed Rom. 10, 15, dicitur : *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur ?* Ergo Christus non debuit prædicare nisi Judæis.

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit prædicationem Christi tam per ipsum quam per Apostolos a principio solis Judæis exhiberi.** — Primo quidem ut ostenderet per suum adventum impleri promissiones antiquitus factas Judæis, non autem gentilibus. Unde Apostolus dicit Rom. 15, 8 : *Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis,* id est, apostolum et prædicatorem Judæorum, *propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.* — Secundo, ut ejus adventus ostenderetur esse a Deo. *Quæ* enim *a Deo sunt, ordinata sunt,* ut dicitur Rom. 13, 1. Hoc autem debitus ordo exigebat, ut Judæis, qui Deo erant propinquiores per fidem et cultum unius Dei, prius doctrina Christi proponeretur et per eos transmitteretur ad gen-

---

ART. 1. — Pro resp. ad 2, notanda sunt quatuor in quibus Christus doctrina excelluit ; scilicet potestas faciendi miracula ; vis persuadendi ; auctoritas loquentis ; vitæ sanctitas.

(1) Vulgata :... *Tribus Jacob, et fæces Israel convertendas : ecce dedi te....*

tes ; sicut etiam in cœlesti hierarchia per superiores angelos ad inferiores divinæ illuminationes deveniunt. Unde super illud Matth. 15 : *Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*, dicit Hieronymus : *Non hoc dicit, quin et ad gentes missus sit, sed quod primum ad Israel missus est.* Unde Isa. ult. 19, dicitur : *Mittam ex eis, qui salvati fuerunt*, scilicet ex Judæis, *ad gentes..... et annuntiabunt gloriam meam gentibus.....* — Tertio, ut Judæis auferret calumniandi materiam : unde super illud Matth. 10 : *In viam gentium ne abieritis*, dicit Hieronymus : *Oportebat primum adventum Christi nuntiari Judæis, ne justam haberent excusationem, dicentes, ideo se Dominum rejecisse, quia ad gentes et Samaritanos apostolos miserit.* — Quarto, quia Christus per crucis victoriam meruit potestatem et dominium super gentes, unde dicitur Apocalyps. 2, 26 : *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes..., sicut et ego accepi a Patre meo ;* et Philipp. 2, 8, dicitur quod quia *factus est obediens usque ad mortem crucis... Deus exaltavit illum,... ut in nomine Jesu omne genu flectatur,... et omnis lingua ei confiteatur.* Et ideo ante passionem suam noluit gentibus prædicari suam doctrinam ; sed post passionem dixit discipulis Matth. ult., 16 : *Euntes docete omnes gentes.* Propter quod, ut legitur Joan. 12, 24, cum imminente passione quidam gentiles vellent Jesum videre, respondit : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert ;* et, sicut Augustinus dicit ibidem, tract. 51 in Joan., circa med., *se dicebat granum mortificandum in infidelitate Judæorum, et multiplicandum in fide omnium populorum.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus fuit in lumen et salutem gentium per discipulos suos quos ad prædicandum gentibus misit.

Ad secundum dicendum quod non est minoris potestatis, sed majoris facere aliquid per alios quam per seipsum. Et ideo in hoc maxime potestas divina in Christo monstrata est, quod discipulis suis tantam virtutem contulit in docendo, ut gentes, quæ nihil de Christo audierant, converterent ad ipsum. Potestas autem Christi in docendo attenditur et quantum ad miracula, per quæ doctrinam suam confirmabat, et quantum ad efficaciam persuadendi, et quantum ad auctoritatem loquentis, quia loquebatur quasi dominium habens super legem, cum diceret : *Ego autem dico vobis ;* et etiam quantum ad virtutem rectitudinis, quam in sua conversatione monstrabat, sine peccato vivendo.

Ad tertium dicendum quod, sicut Christus non debuit a principio indifferenter gentilibus suam doctrinam communicare, ut Judæis tanquam primogenito populo deditus observaretur : ita etiam non debuit gentiles omnino repellere, ne spes salutis eis præcluderetur. Et propter hoc aliqui gentilium particulariter sunt admissi propter excellentiam fidei et devotionis eorum.

Articulus II

Utrum Christus debuerit Judæis sine eorum offensione prædicare.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus debuerit Judæis sine eorum offensione prædicare, quia, ut Augustinus dicit in lib. de Agone christiano, cap. 11, in fin., *in homine Jesu Christo se nobis ad exemplum vitæ præbuit Filius Dei.* Sed nos debemus vitare offensionem non solum fidelium, sed etiam infidelium, secundum illud 1 ad Corinth. 10, 32 : *Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei.* Ergo videtur quod etiam Christus in sua doctrina offensionem Judæorum vitare debuerit.

2. Præterea, nullus sapiens debet facere, unde effectum sui operis impediat. Sed per hoc quod sua doctrina Christus Judæos turbavit, impediebatur effectus ejus doctrinæ : dicitur enim Luc. 11, 53, quod cum Dominus Pharisæos et Scribas reprehenderet, *cœperunt graviter insistere ; et os ejus opprimere de multis, insidiantes ei, et quærentes aliquid capere ex ore ejus, ut accusarent eum.* Non ergo videtur conveniens fuisse quod eos in sua doctrina offenderet.

3. Præterea, Apostolus dicit 1 Timoth. 5, 1 : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Sed sacerdotes et principes Judæorum erant illius populi seniores. Ergo videtur quod non fuerint duris increpationibus arguendi.

— Sed contra est quod Isai. 8, 14, fuerat prophetizatum quod Christus esset in *lapidem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel.*

Respondeo dicendum quod salus multitudinis est præferenda paci quorumcumque singularium hominum. Et ideo quando aliqui sua perversitate multitudinis salutem impediunt, non est timenda eorum offensio a prædicatore vel doctore, ad hoc quod multitudinis saluti provideat. Scribæ autem, et Pharisæi, et principes Judæorum sua malitia plurimum impediebant populi salutem, tum quia repugnabant Christi doctrinæ, per quam solam poterat esse salus, tum etiam quia pravis suis moribus vitam populi corrumpebant. Et ideo **Dominus, non obstante offensione eorum, publice veritatem docebat, quam illi oderant, et eorum vitia arguebat.** Et ideo dicitur Matth.

Art. 2. — Titulus motus est propter publicas reprehensiones exhibitas a Christo scribis et pharisæis, cum eorum scandalo, ut patet in evangelio. Doctrina hujus art. moralis est et concionatoribus utilis, ut et prudenter et fideliter suo munere fungi sciant.

15, 12, quod discipulis Domino dicentibus : *Scis quia Judæi* (1), *audito hoc verbo, scandalizati sunt?* respondit : *Sinite illos, cæci sunt ducesque cæcorum : cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.*

Ad primum ergo dicendum quod homo sic debet esse sine offensione omnibus, ut nulli det suo facto vel dicto minus recto occasionem ruinæ ; sed *cum de veritate scandalum oritur, magis est sustinendum scandalum, quam veritas relinquatur*, ut Gregor. dicit, hom. 7 in Ezech., aliquant. a princ.

Ad secundum dicendum quod per hoc quod Christus publice Scribas et Pharisæos arguebat, non impedivit, sed magis promovit effectum suæ doctrinæ, quia cum eorum vitia populo innotescebant, minus avertebatur a Christo propter verba Scribarum et Pharisæorum, qui semper doctrinæ Christi obsistebant.

Ad tertium dicendum quod illud verbum Apostoli est intelligendum de illis senioribus qui non solum ætate vel auctoritate, sed etiam honestate sunt senes, secundum illud Num. 11, 16 : *Congrega mihi septuaginta viros, de senioribus* (2) *Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint.* Si autem auctoritatem senectutis in instrumentum malitiæ vertant publice peccando, sunt manifeste et acriter arguendi ; sicut et Daniel dixit, Dan. 13, 52 : *Inveterate dierum malorum*, etc.

Articulus III

Utrum Christus omnia publice docere debuerit.

Opusc. 60, cap. 14.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non omnia publice docere debuerit. Legitur enim multa seorsum discipulis dixisse, sicut patet in sermone cœnæ ; unde et Matth. 10, 27, dixit : *Quod in aure audistis in cubilibus* (3), *prædicabitur in tectis.* Non ergo omnia publice docuit.

2. Præterea, profunda sapientiæ non sunt nisi perfectis exponenda, secundum illud 1 ad Corinth. 11, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Sed doctrina Christi continebat profundissimam sapientiam. Non ergo erat imperfectæ multitudini communicanda.

3. Præterea, idem est veritatem aliquam occultare silentio et obscuritate verborum. Sed Christus veritatem, quam prædicabat, occultabat turbis obscuritate verborum, quia *sine parabolis non loquebatur ad eos* (4), ut dicitur Matth. 13, 34. Ergo pari ratione poterat occultare silentio.

— Sed contra est quod ipse dicit Joan. 18, 20 : *In occulto locutus sum nihil.*

Respondeo dicendum quod **doctrina alicujus potest esse in occulto** tripliciter : — Uno modo **quantum ad intentionem docentis,** qui intendit suam doctrinam non manifestare multis, sed magis occultare. Quod quidem contingit dupliciter : — **quandoque ex invidia docentis,** qui vult per suam scientiam excellere : et ideo scientiam suam non vult aliis communicare : **quod in Christo locum non habuit,** ex cujus persona dicitur Sap. 7, 23 : *Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo :* — **quandoque vero hoc contingit propter inhonestatem eorum quæ docentur,** sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 96, circa fin., quod *quædam sunt mala quæ portare non potest qualiscumque pudor humanus.* Unde de doctrina hæreticorum dicitur Proverb. 9, 17 : *Aquæ furtivæ dulciores sunt.* **Doctrina autem Christi non est neque de errore, neque de immunditia.** Et ideo Dominus dicit Marci 4, 21 : *Numquid venit lucerna*, id est, vera et honesta doctrina, *ut sub modio ponatur?*

Alio modo **aliqua doctrina est in occulto, quia paucis proponitur : et sic Christus etiam nihil docuit in occulto,** quia Christus omnem doctrinam suam vel turbæ toti proposuit, vel omnibus suis discipulis in communi. Unde Augustinus dicit super Joan., tract. 113, in med. : *Quis in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur ; præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos vult innotescere multis?*

Tertio modo **aliqua doctrina est in occulto quantum ad modum docendi : et sic Christus quædam turbis loquebatur in occulto, parabolis utens ad annuntianda spiritualia mysteria, ad quæ capienda non erant idonei vel digni :** et tamen melius erat eis, vel sic sub tegumento parabolarum spiritualium doctrinam audire quam omnino ea privari. Harum tamen parabolarum apertam et nudam veritatem Dominus discipulis exponebat, per quos deveniret ad alios qui essent idonei, secundum illud 2 Timoth. 2, 2 : *Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Et hoc significatum est Num. 4 ubi mandatur, quod filii Aaron involverent vasa sanctuarii, quæ Levitæ involuta portarent.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Hilarius dicit super Math., cap. 10, a med., exponens illud verbum inductum, *non legimus Dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, et doctrinam tradidisse in tenebris ; sed hoc dicit, quia omnis sermo ejus carnalibus tenebræ sunt, et verbum ejus infidelibus nox est. Itaque quod a se dictum est, cum libertate fidei et confessionis vult esse loquendum.* — Vel secundum Hieronymum, in hunc loc.,

(1) Vulgata : *Pharisæi.*
(2) Vulgata : *de senibus.*
(3) In Vulgata hic deest *in cubilibus.*
(4) Vulgata :... *Non loquebatur eis.*

comparative loquitur, quia videlicet erudiebat eos in parvo Judææ loco respectu totius mundi, in quo erat per Apostolorum prædicationem doctrina Christi publicanda.

Ad secundum dicendum quod Dominus non omnia profunda suæ sapientiæ sua doctrina manifestavit, non solum turbis, sed nec etiam discipulis, quibus dixit Joan. 16, 12 : *Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ* (1) *non potestis portare modo.* Sed tamen quodcumque dignum duxit aliis tradere de sua sapientia, non in occulto, sed palam proposuit, licet non ab omnibus intelligeretur. Unde Augustinus dicit super Joan., tract. 93, in med. : *Intelligendum est ita dixisse Dominum : « Palam locu- « tus sum mundo, » ac si dixisset : « Multi me au- « dierunt. » Et rursus non erat palam, quia non intelligebant.*

Ad tertium dicendum quod turbis Dominus in parabolis loquebatur, sicut dictum est in corp. art., quia non erant digni, nec idonei nudam veritatem accipere, quam discipulis exponebat. Quod autem dicitur, quod *sine parabolis non loquebatur eis*, secundum Chrysostomum, hom. 48 in Matth., circa princ., intelligendum est quantum ad illum sermonem ; quamvis alias sine parabolis multa turbis locutus fuerit. — Vel secundum Augustinum in lib. de Quæstionibus Evang. (scilicet secundum Matth., quæst. 15, in princ.), hoc dicitur, *non quia nihil proprie locutus est, sed quia nullum fere sermonem explicavit ubi non per parabolam aliquid significaverit ; quamvis in eo aliqua proprie dixerit.*

Articulus iv

Utrum Christus debuerit doctrinam suam scripto tradere.

Hebr. 8, lect. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus doctrinam suam debuerit scripto tradere. Scriptura enim inventa est ad hoc quod doctrina commendetur memoriæ in futurum. Sed doctrina Christi duratura erat in æternum, secundum illud Luc. 21, 33 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Ergo videtur quod Christus debuerit suam doctrinam scripto mandare.

2. Præterea, lex vetus in figura Christi præcessit, secundum illlud Hebr. 10, 1 : *Umbram habens lex futurorum bonorum.* Sed lex vetus a Deo fuit descripta, secundum illud Exodi 24,12 : *Dabo tibi duas* (2) *tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi.* Ergo videtur quod etiam Christus doctrinam suam scribere debuerit.

3. Præterea ad Christum, qui venerat *illuminare his qui in tenebris et umbra mortis sedent*, ut dicitur Luc. 1, 79, pertinebat erroris occasiones excludere, et viam fidei aperire. Sed hoc fecisset doctrinam suam scribendo : dicit enim Augustinus in 1 de Consensu Evang., cap. 7, ante med., quod *solet nonnullos movere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de illo scribentibus necesse sit credere : hoc enim illi, et maxime pagani quærunt, qui Christum culpare aut blasphemare non audent, eique tribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini ; discipulos vero ejus dicunt magistro suo amplius tribuisse quam erat, ut eum Filium Dei dicerent, et Verbum Dei, per quod facta sunt omnia ;* et postea subdit : *Videntur parati fuisse hoc de illo credere quod de seipso scripsisset, non quod alii de illo pro suo arbitrio prædicassent.* Ergo videtur quod Christus ipse doctrinam suam scripto tradere debuerit.

— Sed contra est quod nulli libri ab eo scripti habentur in canone Scripturæ.

Respondeo dicendum **conveniens fuisse Christum doctrinam suam non scripsisse.** — Primo quidem propter dignitatem ipsius : excellentiori enim doctori excellentior modus doctrinæ debetur. Et ideo Christo, tanquam excellentissimo doctori, hic modus competebat, ut doctrinam suam auditorum cordibus imprimeret. Propter quod dicitur Matth. 7, 16, quod *erat docens eos, sicut potestatem habens.* Unde etiam apud gentiles Pythagoras et Socrates, qui fuerunt excellentissimi doctores, nihil scribere voluerunt. Scriptura enim ordinatur ad impressionem doctrinæ in cordibus auditorum, sicut ad finem. — Secundo, propter excellentiam doctrinæ Christi, quæ litteris comprehendi non potest, secundum illud Joan. ult. 25 : *Sunt et alia multa, quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros :* quos, sicut Augustinus dicit, tract. ult. in Joan., ad fin., *non spatio locorum credendum est mundum capere non fortasse posse, sed capacitate legentium comprehendi non posse.* Si autem Christus scripto doctrinam suam mandasset, nihil altius de ejus doctrina homines æstimarent quam quod scriptura contineret. — Tertio, ut ordine quodam ab ipso doctrina ad omnes perveniret ; dum ipse scilicet discipulos suos immediate docuit, qui postmodum alios verbo et scripto docuerunt. Si autem ipsemet scripsisset, ejus doctrina immediate ad omnes pervenisset. Unde et de sapientia Dei dicitur Proverb. 9, 3, quod *misit ancillas suas vocare* (1) *ad arcem.*

Sciendum tamen est, sicut Augustinus dicit in 1 de Consensu Evang., 7 cap. 9 et 10, aliquos gentiles existimasse, Christum quosdam libros scripsisse continentes quædam magica, quibus miracula faciebat, quæ disciplina christiana condemnat. *Et illi tamen qui Christi libros tales se legisse affirmant, nulla talia faciunt, qualia illum libris talibus fecisse mirantur. Divino enim judicio sic errant, ut eosdem libros ad Petrum et Paulum*

(1) Vulgata :... *Sed non potestis...*
(2) Vulgata omittit *duas.*

(1) Vulgata : *ut vocarent.*

dicant tanquam epistolari titulo prænotatos, eo quod in pluribus locis simul eos cum Christo pictos viderunt. Nec mirum, si a pingentibus fingentes decepti sunt: toto enim tempore quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in eodem libro, cap. ult., ad fin., *omnibus discipulis suis tanquam membris sui corporis Christus caput est. Itaque cum illi scripserunt quæ ille ostendit et dixit, nequaquam dicendum est quod ipse non scripserit; quandoquidem membra ejus id operata sunt quod dictante capite cognoverunt; quidquid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis, tanquam suis manibus imperavit.*

Ad secundum dicendum quod quia lex vetus in sensibilibus figuris dabatur, ideo etiam convenienter sensibilibus signis scripta fuit. Sed doctrina Christi, quæ est *lex spiritus vitæ*, scribi debuit *non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*, ut Apostolus dicit 2 Corinth. 3, 3.

Ad tertium dicendum quod illi qui scripturæ Apostolorum de Christo credere noluerunt, nec ipsi Christo scribenti credidissent, de quo opinabantur quod magicis artibus fecisset miracula.

QUÆSTIO XLIII

DE MIRACULIS A CHRISTO FACTIS IN GENERALI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de miraculis a Christo factis; — et primo, in generali; — secundo, in speciali de singulis miraculorum generibus; — tertio, in particulari de transfiguratione ipsius.

Circa primum quæruntur quatuor: 1° utrum Christus debuerit miracula facere; 2° utrum fecerit ea virtute divina; 3° quo tempore incœperit miracula facere; 4° utrum per miracula fuerit sufficienter ostensa ejus Divinitas.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus debuerit facere miracula.

Opusc. 2, cap. 7; et Opusc. 3, cap. 135; et Opusc. 11, cap. 17; et Op. 60, cap. 65, princ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus miracula facere non debuerit. Factum enim Christi verbo ipsius debuit concordare. Sed ipse dicit Matth. 12, 39: *Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.* Non ergo debuit miracula facere.

2. Præterea, sicut Christus in secundo adventu venturus est *in virtute magna* (1) *et majestate*, ut dicitur Matth. 24, 30, ita in primo adventu venit in infirmitate, secundum illud Isa. 53, 3: *Virum dolorum, et scientem infirmitatem.* Sed operatio miraculorum magis pertinet ad virtutem quam ad infirmitatem. Ergo non fuit conveniens quod in primo adventu miracula faceret.

3. Præterea, Christus venit ad hoc ut homines salvaret per fidem, secundum illud Hebr. 12, 2: *Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum.* Sed miracula diminuunt meritum fidei: unde Dominus, Joan. 4, 48 dicit: *Nisi signa et prodigia videritis, non credetis.* Ergo non videtur quod Christus debuerit miracula facere.

— Sed contra est quod ex persona adversariorum Dei dicitur Joan. 11, 47: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?*

RESPONDEO dicendum quod divinitus conceditur homini miracula facere, propter duo. — Primo quidem et principaliter ad confirmandam veritatem quam aliquis docet: quia enim ea quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, non possunt per rationes humanas probari, sed oportet, quod probentur per argumentum divinæ virtutis; ut dum aliquis facit opera quæ solus Deus facere potest, credantur ea quæ dicuntur, esse a Deo; sicut cum aliquis defert litteras annulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse quod in illis continetur. — Secundo, ad ostendendam præsentiam Dei in homine per gratiam Spiritus Sancti, ut dum scilicet homo facit opera Dei, credatur Deus habitare in eo per gratiam: unde dicitur Gal. 3, 5: *Qui tribuit vobis Spiritum Sanctum* (2), *operatur virtutes in vobis.* Utrumque autem circa Christum erat hominibus manifestandum, scilicet quod Deus esset in eo per gratiam, non adoptionis, sed unionis, et quod ejus supernaturalis doctrina esset a Deo. Et ideo **convenientissimum fuit ut miracula faceret**: Unde ipse dicit Joan. 10, 38: *Si mihi non vultis credere, operibus credite:* et Joan. 5, 36: *Opera quæ dedit mihi Pater ut faciam, ipsa sunt quæ testimonium perhibent de me* (3).

Ad primum ergo dicendum quod hoc quod dicit: *Signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ*, intelligendum est ut Chrysostomus dicit, hom. 44 in Matth., a princ., quod tunc *non acceperunt tale signum, quale petebant, scilicet de cœlo, non quod nullum signum eis dederit; vel quia signa faciebat non propter eos quos sciebat lapideos esse, sed ut alios emendaret: et ideo non eis, sed aliis illa signa dabantur.*

Ad secundum dicendum quod licet Christus venerit in infirmitate carnis, quod manifestatur per passiones: venit tamen in virtute Dei, quod erat manifestandum per miracula.

ART. 1. Circa *resp. ad* 1, observa bene sensum hujus scripturæ, Matth. 12: « Signum non dabitur ei, etc.

(1) Vulgata: *multa.*

(2) In Vulgata deest *Sanctum.*

(3) Vulgata: *ut perficiam ea; ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me.*

Ad tertium dicendum quo miracula in tantum diminuunt meritum fidei, in quantum per hoc ostenditur duritia eorum qui nolunt credere ea quæ Scripturis divinis probantur, nisi per miracula. Et tamen melius est eis ut vel per miracula convertantur ad fidem, quam quod omnino in infidelitate permaneant : dicitur enim 1 ad Corinth. 14, 22, quod *signa data sunt infidelibus* (1), ut scilicet convertantur ad fidem.

Articulus II

Utrum Christus fecerit miracula divina virtute.

3 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 3, corp., et dist. 16, quæst. 1, art. 3, corp., et ad 4; et 4 dist. 5, quæst. 1, art. 1; et Opusc. 11, cap. 17.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fecerit miracula divina virtute. Virtus enim divina est omnipotens. Sed videtur quod non fuerit omnipotens in miraculis faciendis : dicitur enim Marci 4, 5, quod *non poterat ibi*, scilicet in patria sua, *virtutem ullam facere*. Ergo videtur quod non fecerit miracula virtute divina.

2. Præterea, Dei non est orare. Sed Christus aliquando in miraculis faciendis orabat, ut patet in suscitatione Lazari, Joan. 11, et in multiplicatione panum, ut patet Matth. 14. Ergo videtur quod non fecit miracula virtute divina.

3. Præterea, ea quæ virtute divina fiunt, non possunt virtute alicujus creaturæ fieri. Sed ea quæ Christus faciebat, poterant etiam fieri virtute alicujus creaturæ : unde et Pharisæi ei dicebant quod *in Beelzebub, principe dæmoniorum, ejiciebat dæmonia*, Lucæ 11, 15. Ergo videtur quod Christus non fecerit miracula virtute divina.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 14, 10 : *Pater in me manens ipse facit opera.*

Respondeo dicendum quod, sicut in prima parte habitum est, quæst. 110, art. 4, **vera miracula sola virtute divina fieri possunt**, quia solus Deus potest mutare naturæ ordinem, quod pertinet ad rationem miraculi. Unde Leo papa dicit in epist. ad Flavianum, 28, cap. 4, ante med., quod in Christo sunt duæ naturæ ; *una*, scilicet divina, *quæ fulget miraculis; alteras*, scilicet humana, *quæ succumbit injuriis*. Et tamen una earum agit cum communicatione alterius, in quantum scilicet **humana natura est instrumentum divinæ actionis**, et actio humana virtutem accipit a natura divina, sicut supra habitum est, quæst. 13, art. 3.

Ad primum ergo dicendum quod hoc quod dicitur : *Non poterat ibi ullam virtutem facere*, non est referendum ad potentiam absolutam, sed ad id quod potest fieri congruenter. Non enim congruum erat ut inter incredulos operaretur miracula, unde subditur : *Et mirabatur propter incredulitatem eorum*. Secundum quem modum dicitur Gen. 18, 17 : *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum ?* et 19, 22 : *Non potero facere quidquam, donec ingrediaris illuc.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super illud Matth. 14 : *Acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, et fregit* (hom. 50, parum a princ.), *oportebat credi de Christo quoniam a Patre est, et quod ei æqualis est. Et ideo ut utrumque ostendat, nunc quidem cum potestate, nunc autem orans miracula facit : et in minoribus quidem respicit in cœlum, puta in multiplicatione panum; in majoribus autem quæ sunt solius Dei, cum potestate a se ipso agit, puta quando peccata dimisit, mortuos suscitavit.* Quod autem dicitur Joan. 11, quod in suscitatione Lazari oculos sursum levavit, non propter necessitatem suffragii, sed propter exemplum hoc fecit ; unde dicit : *propter populum, qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.*

Ad tertium dicendum quod Christus alio modo expellebat dæmones quam virtute dæmonum expellantur. Nam virtute superiorum dæmonum ita dæmones a corporibus hominum expelluntur, quod tamen remanet dominium eorum quantum ad animam ; non enim contra regnum suum diabolus agit. Sed Christus dæmones expellebat non solum a corpore, sed multo magis ab anima. Et ideo Dominus blasphemiam Pharisæorum dicentium eum in virtute dæmoniorum dæmonia ejicere reprobavit : — primo quidem per hoc quod Satanas contra seipsum non dividitur ; — secundo, exemplo aliorum qui dæmonia ejiciebant per Spiritum Dei ; — tertio, quia dæmonium expellere non posset, nisi ipsum vicisset virtute divina : — quarto, quia nulla convenientia in operibus, nec in effectu erat sibi et Satanæ ; cum Satanas dispergere cuperet quos Christus colligebat.

Articulus III

Utrum Christus incœperit facere miracula in nuptiis.

1 Sent., dist. 44, in Expositione litt.; et Opusc. 11, cap. 18; et Joan. 1, lect. 11, fin., et cap. 15, lect. 5, fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non incœperit miracula facere in nuptiis, mutando aquam in vinum. Legitur enim in lib. de Infantia Salvatoris, quod Christus in sua pueritia multa miracula fecit. Sed miraculum de conversione aquæ in vinum fecit in nuptiis trigesimo vel trigesimo primo anno suæ ætatis. Ergo videtur quod non incœperit tunc miracula facere.

(1) Vulgata : *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.*

Art. 3. — Ut directe respondeatur titulo : Christus incœpit facere miracula in nuptiis.

2. Præterea, Christus faciebat miracula secundum virtutem divinam. Sed virtus divina in eo a principio suæ conceptionis erat: ex tunc enim fuit Deus et homo. Ergo videtur quod a principio miracula fecerit.

3. Præterea, Christus post baptismum et tentationem cœpit discipulos congregare, ut legitur Matth. 4, et Joan. 1. Sed discipuli præcipue congregati sunt ad ipsum propter miracula; sicut dicitur Luc. 5, quod Petrum vocavit obstupescentem propter miraculum quod fecerat in captura piscium. Ergo videtur quod ante miraculum quod fecit in nuptiis, fecerit alia miracula.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 2, 11: *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.*

RESPONDEO dicendum quod miracula facta sunt a Christo *propter confirmationem* doctrinæ ejus, et *ad ostendendam* virtutem divinam in ipso. — Et ideo quantum ad primum **non debuit ante miracula facere quam docere inciperet**: non autem debuit incipere docere ante perfectam ætatem, ut supra habitum est, quæst. 39, art. 3, cum de baptismo ejus ageretur. — Quantum autem ad secundum **sic debuit per miracula Deitatem ostendere, ut crederetur veritas humanitatis ipsius.** Et ideo, sicut dicit Chrysostomus super Joan. hom. 20, parum ante med., *decenter non incœpit signa facere in prima ætate: existimassent enim phantasma esse incarnationem; et ante opportunum tempus cruci eum tradidissent.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Joan. ex verbo Joannis Baptistæ dicentis: *Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizare*, hom. 16, circa med., manifestum est quod *illa signa quæ quidam dicunt in pueritia a Christo facta, mendacia et fictiones sunt. Si enim a prima ætate miracula fecisset Christus, neque Joannes eum ignorasset, neque reliqua multitudo indiguisset magistro ad manifestandum eum.*

Ad secundum dicendum quod Dei virtus operabatur in Christo, secundum quod erat necessarium ad salutem humanam, propter quam carnem assumpserat. Et ideo sic miracula fecit virtute divina ut fidei de veritate carnis ejus præjudicium non fieret.

Ad tertium dicendum quod hoc ipsum ad laudem discipulorum pertinet quod Christum secuti sunt, cum nulla eum miracula facere vidissent; sicut Gregorius dicit in quadam homil. (5, in Evang. in princ.). Et Chrysostomus dicit, hom. 22 in Joan., parum a princ.: *Tunc signa maxime necessarium erat facere quando discipuli jam congregati erant, et devoti, et attendentes his quæ fiebant;* unde subditur, Joan. 2, 11: *Et crediderunt in eum discipuli ejus*, non quia tunc primum crediderunt, sed quia tunc diligentius et perfectius crediderunt. Vel discipulos vocat eos qui futuri erant discipuli, sicut exponit Augustinus in lib. 2 de Consensu Evangelistarum, cap. 17, a med.

ARTICULUS IV

Utrum miracula per Christum facta sufficienter ejus divinitatem ostenderint.

3 Sent., dist. 15, quæst. 1, art. 1, et dist. 16, quæst. 1, art. 3, corp.; et 1 Cont., cap. 6, et lib. 4, cap 55, ad 8; et Quodl. 2, art. 6, ad 4; et Joan. 15, lect. 6.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod miracula quæ Christus fecit, non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius. Esse enim Deum et hominem, proprium est Christo. Sed miracula quæ Christus fecit, etiam ab aliis sunt facta. Ergo videtur quod non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius.

2. Præterea, virtute divina nihil est majus. Sed aliqui fecerunt majora miracula quam Christus: dicitur enim Joan. 14, 12: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.* Ergo videtur quod miracula quæ Christus fecit, non fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius.

3. Præterea, ex particulari non sufficienter ostenditur universale. Sed quodlibet miraculorum Christi fuit quoddam particulare opus. Ergo ex nullo eorum potuit manifestari sufficienter divinitas Christi, ad quam pertinet universalem virtutem habere de omnibus.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 5, 36: *Opera quæ dedit mihi Pater ut faciam, ipsa testimonium perhibent de me* (1).

RESPONDEO dicendum quod **miracula, quæ Christus fecit, sufficientia erant ad manifestandam divinitatem ipsius**, secundum tria. — Primo quidem secundum ipsam speciem operum, quæ transcendebant omnem potestatem creatæ virtutis: et ideo non poterant fieri nisi virtute divina. Et propter hoc cæcus illuminatus dicebat, Joan. 9, 32: *A seculo non est auditum, quia aperuit quis* (2) *oculos cæci nati: nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.* — Secundo propter modum miracula faciendi, quia scilicet quasi ex propria potestate miracula faciebat, non

ART. 4. — Adverte tria illa quæ D. Thomas in art. ponit, non esse divisim sed conjunctim accipienda, et præsertim tertium non esse separandum a reliquis. Nisi enim Christus affirmasset se esse Deum, et in hujus veritatis confirmationem miracula edidisset, sola ipsa miracula per se sumpta, non satis ostenderent ipsum esse verum Deum; at vero facta in confirmationem doctrinæ, efficacissima fuerunt ad illam roborandam.

(1) Vulgata :.. *ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio testimonium*, etc.

(2) Vulgata :.. *quia quis aperuit...*

autem orando, sicut alii : unde dicitur Luc. 6, 19, quod *virtus de illo exibat, et sanabat omnes;* per quod ostenditur, sicut Cyrillus dicit, lib. 12 Thesaur., cap. 14 circa med. : *non accipiebat alienam virtutem, sed cum esset naturaliter Deus, propriam virtutem super infirmos ostendebat ; et propter hoc innumerabilia miracula faciebat.* Unde super illud Matth. 8 : *Ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit,* dicit Chrysostomus, homil. 28 in Matth. parum a princ.: *Intende quantam multitudinem hominum curatam transcurrunt Evangelistæ, non unumquemque curatum enarrantes, sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes.* Et ex hoc ostendebatur quod haberet virtutem coæqualem Deo Patri, secundum illud Joan. 5, 19: *Quæcumque Pater facit* (1) *hæc et Filius similiter facit;* et ibidem: *Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius hominis* (2) *quos vult vivificat.* — Tertio, ex ipsa doctrina, qua se Deum dicebat, quæ nisi vera esset, non confirmaretur miraculis divina virtute factis : et ideo dicitur Marci, 1, 27 : *Duænam doctrina hæc nova, quia in potestate spiritibus immundis imperat, et obediunt ei ?*

Ad primum ergo dicendum quod hæc erat objectio gentilium. Unde Augustinus dicit in epist. ad Volusianum, 137, alias 3, a med. : *Nullis, inquiunt, competentibus signis tantæ majestatis indicia claruerunt, quia larvalis illa purgatio, qua scilicet dæmones effugabat ; debilium cura, reddita vita defunctis, si et alia considerentur, Deo parva sunt.* Et ad hoc respondet Augustinus : *Fatemur et nos talia quædam fecisse prophetas; sed et ipse Moyses, et cæteri prophetæ Dominum Jesum prophetaverunt, et ei gloriam magnam dederunt. Qui propterea talia et ipse facere voluit, ne esset absurdum, quæ per illos fecerat, si ipse etiam non faceret. Sed tamen et aliquid proprium facere debuit, nasci de virgine, resurgere a mortuis, cœlum ascendere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Num homine assumpto alium mundum facere debuit, ut eum esse crederemus, per quem factus est mundus? Sed nec major mundus, nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoque parum putaretur.* Quæ tamen alii fecerunt, Christus excellentius fecit. Unde super illud Joan. 15 : *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit,* etc., dicit Augustinus, tract. 91, a princ. : *Nulla in operibus Christi videntur esse majora quam suscitatio mortuorum; quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit tamen aliqua Christus quæ nemo alius fecit. Sed respondetur nobis, et alios fecisse quæ nec ipse, nec alius fecit. Sed qui tam multa vilia, et malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur antiquorum. Ut enim taceam, quos jubendo, sicut occurrebat, salvos singulos fecit, Marcus dicit quod quocumque loco introibat in vicos, aut in villas, aut in civitates « in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent ; » et quotquot tangebant eum, salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait in eis, non inter eos, aut coram eis, sed prorsus in eis, quia sanávit eos. Nec tamen alius quicumque in eis talia opera fecit : quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit ; hoc autem ipse non illis facientibus fecit.*

Ad secundum dicendum quod Augustinus, tract. 71, ad fin., exponens illud verbum Joannis, inquit quæ sint ista opera majora, quæ credentes in eum erant facturi : *An forte quod ægros ipsis transeuntibus etiam eorum umbra sanabat ? Majus est enim quod sanet umbra quam fimbria. Verumtamen quando ista Christus dicebat, verborum suorum facta et opera commendabat. Cum enim dixit: « Pater in me manens ipse facit opera », quæ opera tunc dicebat, nisi verba quæ loquebatur ? Et eorumdem verborum fructus erat fides illorum. Verumtamen evangelizantibus discipulis, non tam pauci quam illi erant; sed gentes etiam crediderunt.* Quæ sequuntur, habentur tract. 72 : *Nonne ab ore ipsius dives ille tristis abscessit, qui ab eo vitæ æternæ consilium quæsivit ? et tamen postea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur. Ecce majora fecit, prædicatus a credentibus quam locutus audientibus. Verum hoc adhuc movet quod hæc majora per Apostolos fecit. Non autem ipsos tantum significans ait : « Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet. » Audi ergo, et intellige : « Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet ». Prius ego facio, deinde et ipse faciet, quia facio ut faciat. Quæ opera ? nisi ut ex impio justus fiat ? quod utique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Prorsus majus hoc esse dixerim quam creare cœlum et terram. Cœlum enim et terra transibunt ; prædestinatorum autem salus et justificatio permanebit. Sed et in cœlis angeli sunt opera Christi. Numquid etiam his operibus majora facit qui cooperatur Christo ad suam justificationem ? Judicet qui potest utrum majus sit justos creare quam impios justificare. Certe si æqualis est utrumque potentiæ, hoc majoris est misericordiæ. Sed omnia opera Christi intelligere, ubi ait: « Majora horum faciet », nulla nos necessitas cogit. Horum enim forsitan dixit quæ illa hora faciebat. Tunc autem verba fidei faciebat. Et utique minus est verba justitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quam impios justificare, quod ita facit in nobis ut faciamus et nos.*

Ad tertium dicendum quod quando aliquod particulare opus proprium est alicujus agentis, tunc per illud particulare opus probatur tota virtus agentis ; sicut cum ratiocinari sit proprium hominis, ostenditur aliquis esse homo ex hoc ipso quod ratiocinatur circa quodcumque particulare propo-

(1) Vulgata : *fecerit...*
(2) In Vulgata deest *hominis.*

situm. Et similiter cum propria virtute miracula facere sit solius Dei, sufficienter ostensum est Christum esse Deum, ex quocumque miraculo quod propria virtute fecit.

QUÆSTIO XLIV

DE SINGULIS MIRACULORUM SPECIEBUS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de singulis miraculorum speciebus : et 1° de miraculis quæ fecit circa spirituales substantias ; 2° de miraculis quæ fecit circa cœlestia corpora ; 3° de miraculis quæ fecit circa homines ; 4° de miraculis quæ fecit circa creaturas irrationales.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum miracula facta per Christum circa spirituales substantias fuerint convenientia.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod miracula quæ fecit Christus circa spirituales substantias, non fuerint convenientia. Inter spirituales enim substantias sancti angeli præpollent dæmonibus : quia, ut Augustinus dicit in 3 de Trinit., cap. 4, ante med., *spiritus vitæ rationalis desertor atque peccator regitur per spiritum vitæ rationalem pium et justum.* Sed Christus non legitur aliqua miracula fecisse circa Angelos bonos. Ergo nec etiam circa dæmones aliqua miracula facere debuit.

2. Præterea, miracula Christi ordinabantur ad manifestandam divinitatem ipsius. Sed divinitas Christi non erat dæmonibus manifestanda, quia per hoc impeditum fuisset mysterium passionis ejus, secundum illud 1 Cor. 2, 8 : *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Ergo non debuit circa dæmones aliqua miracula facere.

3. Præterea, miracula Christi ad gloriam Dei ordinabantur : unde dicitur Matth. 9, 8, quod videntes turbæ paralyticum sanatum a Christo, *timuerunt, et glorificaverunt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.* Sed ad dæmones non pertinet glorificare Deum, *quia non est speciosa laus in ore peccatoris*, ut dicitur Eccli. 15, 9 : unde et sicut dicitur Marci 1, et Lucæ 4, non sinebat dæmonia loqui ea quæ ad gloriam ipsius pertinebant. Ergo videtur non fuisse conveniens quod circa dæmones aliqua miracula faceret.

4. Præterea, miracula a Christo facta ad salutem hominum ordinantur. Sed quædam dæmonia ab hominibus ejecta fuerunt cum hominum detrimento quandoque quidem corporali, sicut dicitur Marci 9, 25, quod dæmon ad præceptum Christi *exclamans, et multum discerpens hominem, exiit ab eo ; et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est ;* quandoque etiam cum damno rerum, sicut quando dæmones ad eorum preces misit in porcos, quos præcipitaverunt in mare : unde cives illius regionis rogaverunt eum ut transiret a finibus eorum, ut legitur Matth. 8. Ergo videtur inconvenienter fecisse hujusmodi miracula.

— Sed contra est quod Zach. 13, 2 hoc prænuntiatum fuerat ; ubi dicitur : *Spiritum immundum auferam de terra.*

RESPONDEO dicendum quod miracula quæ Christus fecit, argumenta quædam fuerunt fidei quam ipse docebat. Futurum autem erat ut per virtutem Divinitatis ejus excluderet dæmonum potestatem ab hominibus crediturus in eum, secundum illud Joan. 12, 31 : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et ideo **conveniens fuit quod inter alia miracula etiam obsessos a dæmonibus liberaret.**

Ad primum ergo dicendum quod homines sicut per Christum erant a potestate dæmonum liberandi, ita per eum erant angelis consociandi, secundum illud Coloss. 1, 20 : *Pacificans per sanguinem crucis ejus, quæ in cœlis, et quæ in terris sunt* (1). Et ideo circa angelos alia miracula hominibus demonstrare non conveniebat, nisi ut angeli hominibus apparerent : quod quidem factum est in nativitate ipsius, et in resurrectione et ascensione ejus.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit 9 de Civit. Dei, cap. 21 : *Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit ; tantum autem voluit, quantum oportuit ; sed innotuit eis, non sicut angelis sanctis per id quod est vita æterna, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta.* Et primo quidem videntes Christum esurire post jejunium, æstimaverunt eum non esse Filium Dei. Unde sup. illud. Luc. 4 : *Si Filius Dei es*, etc., dicit Ambrosius : *Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum, sed venisse per infirmitatem corporis non putavit ?* Sed postmodum visis miraculis, ex quadam suspicatione conjecturavit eum esse Filium Dei. Unde super illud Marci 1 : *Scio quod sis sanctus Dei*, dicit Chrysostomus (habetur in Catena D. Thomæ, et in lib. QQ. vet. et novi Testam., quæst. 66, inter op. Augustini), quod *non certam aut firmam adventus Dei habebat notitiam, sciebat tamen ipsum esse Christum in lege promissum ;* unde dicitur Luc. 4, 41 : *Quia sciebant ipsum esse Christum.* Quod autem ipsum confitebantur esse Filium Dei, magis erat ex quadam suspicione quam ex certitudine. Unde Beda dicit

ART. 1. — Vide hic quod Auctor figurali ratione contentus, non curavit litteralem pro principali ponere, utpote manifestiorem, ut scilicet potestatem suam supra et contra dæmones monstraret.

(1) Vulgata :.... *sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.*

super Luc., cap. 14, secundum ejus ord. : *Et dæmonia Filium Dei confitebantur.* Et sicut postea dicit,ibid : *Sciebant eum esse Christum quia cum jejunio fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia tentando non prævaluit, utrum Filius Dei esset, dubitabat. Nunc autem per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non ideo igitur Judæis eum crucifigere persuasit, quia Christum Dei Filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum : de hoc enim mysterio a seculis abscondito dicit Apostolus, 1 Cor. 2 : « Quod nemo principum hujus seculi cognovit : si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent ».*

Ad tertium dicendum quod miracula in expulsione dæmonum non fecit Christus propter utilitatem dæmonum, sed propter utilitatem hominum, ut ipsi eum glorificarent. Et ideo prohibuit eos loqui ea quæ ad laudem ipsius pertinebant. — Primo quidem propter exemplum, quia, ut dicit Athanasius (implic. in epist. de synod. Arim. et Seleuc., et Chrysostomus conc. 2 de Laz., a princ.), *compescebat diaboli sermonem, quamvis vera fateretur, ut nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, etiamsi vera loqui videantur; nefas est enim ut cum adsit nobis Scriptura divina, instruamur a diabolo ;* est enim hoc periculosum, quia veritati frequenter dæmones immiscent mendacia. — Secundo, quia sicut Chrysostomus dicit (habetur in Catena div. Th.), *non oportebat eos surripere officii Apostolici gloriam ; nec decebat Christi mysterium lingua fœtida publicari, quia non est speciosa laus in ore peccatorum.* — Tertio, quia ut Beda dicit, loc. sup. cit., et Theophil. in hunc loc., *nolebat ex hoc invidiam accendere Judæorum. Unde etiam ipsi Apostoli jubentur reticere de ipso, ne divina majestate prædicata, passionis dispensatio differatur.*

Ad quartum dicendum quod Christus specialiter venerat docere, et miracula facere propter utilitatem hominum principaliter quantum ad animæ salutem : et ideo permisit dæmones quos ejiciebat, hominibus aliquod nocumentum inferre vel in corpore vel in rebus, propter animæ humanæ salutem, ad hominum scilicet instructionem. Unde Chrysostomus dicit super Matth., hom. 29, circa med., quod Christus *permisit dæmonibus in porcos ire, non quasi a dæmonibus persuasus ; sed primo quidem ut instruat magnitudinem nocumenti dæmonum, qui hominibus insidiantur; secundo, ut omnes discerent quoniam nec adversus porcos audeant aliquid facere, nisi ipse consenserit; tertio, ut ostenderet quod graviora in illos homines operati essent quam in illos porcos, nisi essent divina providentia adjuti.* Et propter easdem etiam causas permisit eum qui a dæmonibus liberabatur, ad horam gravius affligi ; a qua tamen afflictione eum continuo liberavit. Per hoc etiam ostenditur, ut Beda dicit (id habet Gregor. hom. 2 in Evang., a princ.), quod *sæpe, dum converti ad Deum post peccata conamur, majoribus novisque antiqui hostis pulsamur insidiis : quod facit, vel ut odium virtutis incutiat, vel expulsionis suæ vindicet injuriam.* Factus est etiam homo sanatus velut mortuus, ut Hieronymus dicit in hunc loc. Marci, quia sanatis dicitur Coloss. 3, 3 : *Mortui estis, et vita vestra abscondita est* (1) *cum Christo in Deo.*

Articulus II

Utrum convenienter facta fuerint miracula per Christum circa cœlestia corpora.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter fuerint a Christo facta miracula circa cœlestia corpora. Ut enim Dionysius dicit 4 cap. de div. Nom., part. 4, lect. 23, *divinæ providentiæ non est naturam corrumpere, sed salvare.* Corpora autem cœlestia secundum suam naturam sunt incorruptibilia et inalterabilia, ut probatur in 1 de Cœlo, text. 20 et seq. Ergo non fuit conveniens ut per Christum fieret aliqua immutatio circa ordinem cœlestium corporum.

2. Præterea, secundum motum cœlestium corporum temporum cursus designatur, secundum illud Genes. 1, 14 : *Fiant luminaria in firmamento cœli,... et sint in signa, et tempora, et dies, et annos.* Sic ergo mutato cursu cœlestium corporum, mutatur temporum distinctio et ordo. Sed non legitur hoc esse perceptum ab astrologis, qui *contemplantur sidera, et computant menses,* ut dicitur Isa. 47, 13. Ergo videtur quod per Christum non fuerit aliqua mutatio facta circa cursum cœlestium corporum.

3. Præterea, magis competebat Christo ut faceret miracula vivens et docens quam moriens : tum quia, ut dicitur 2 ad Corinth. ult., 4 : *Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei,* secundum quam miracula faciebat : tum etiam quia ejus miracula confirmativa erant doctrinæ ipsius. Sed in vita sua non legitur Christus aliquod miraculum circa cœlestia corpora fecisse ; quinimo Pharisæis petentibus ab eo signum de cœlo, dare renuit, ut habetur Matth. 12 et 16. Ergo videtur quod nec in morte circa cœlestia corpora aliquod miraculum facere debuerit.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 23, 44 : *Tenebræ factæ sunt in universa terra* (2) *usque ad horam nonam, et obscuratus est sol.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. præced., art. 4, miracula Christi talia esse debebant ut sufficienter eum esse Deum

Art. 2. — In hoc art., D. Thomas totus est in explicandis signis cœlestibus quæ in morte Christi contigerunt.

(1) Vulgata :... *est abscondita.*

(2) Vulgata :... *in universam terram.*

ostenderent. Hoc autem non ita evidenter ostenditur per transmutationes corporum inferiorum, quæ etiam ab aliis causis moveri possunt, sicut per transmutationem cursus cœlestium corporum, quæ a solo Deo sunt immobiliter ordinata : et hoc est quod Dionysius dicit in epist. ad Polycarpum. 7, parum ante med. : *Cognoscere oportet non aliter aliquando posse aliquid perverti cœlestis ordinationis et motus, nisi causam haberet ad hoc movens, quæ facit omnia, et mutat secundum suum sermonem.* Et ideo **conveniens fuit ut Christus miracula faceret etiam circa cœlestia corpora.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut inferioribus corporibus naturale est moveri a cœlestibus corporibus, quæ sunt superiora secundum naturæ ordinem ; ita etiam naturale est cuilibet creaturæ ut transmutetur a Deo secundum ejus voluntatem. Unde Augustinus dicit 26 contra Faustum, cap. 3, ante med. (et habetur in Gloss. ordin. Roman. 11, super illud : *Contra naturam insertus es*, etc.) : *Deus creator et conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit, quia id est cuique rei natura, quod facit;* et ita non corrumpitur natura cœlestium corporum, cum eorum cursus immutatur a Deo ; corrumperetur autem, si ab aliqua alia causa immutaretur.

Ad secundum dicendum quod per miraculum a Christo factum non est perversus ordo temporum. Nam secundum quosdam illæ tenebræ vel solis obscuratio, quæ in passione Christi accidit, fuit propter hoc quod sol suos radios retraxit, nulla immutatione facta circa motum cœlestium corporum, secundum quem tempora mensurantur. Unde Hieronymus dicit super Matth. (sup. illud cap. 27 : *A sexta autem hora*) : *Videtur luminare majus retraxisse radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur.* Talis autem retractio radiorum non est sic intelligenda, quasi sol in sua potestate habeat radios emittere vel retrahere : non enim ex electione, sed ex natura radios emittit, ut dicit Dionysius 4 cap. de div. Nom., circ. princ. lect. 1 ; sed sol dicitur retraxisse radios, in quantum divina virtute factum est ut solis radii ad terram non pervenirent. Origenes autem dicit hoc accidisse per interpositionem nubium. Unde super Matth. dicit, tract. 35, a med. : *Conveniens est intelligere quasdam tenebrosissimas nubes multas et magnas concurrisse super Jerusalem et terram Judææ : et ideo factæ sunt tenebræ profundæ a sexta hora usque ad nonam. Arbitror enim sicut cætera signa quæ facta sunt in passione, scilicet quod velum templi est scissum, quod terra tremuit, etc., in Jerusalem tantummodo facta sunt, ita et hoc.* Aut si latius voluerit quis extendere ad terram Judææ, propter hoc quod dicitur : *Tenebræ factæ sunt in universa terra*, quod intelligitur de terra Judææ : sicut in 3 lib. Reg., cap. 18, 10, dixit Abdias ad Eliam : *Vivit Dominus Deus tuus, quia non est gens aut regnum, ubi non miserit dominus meus quærere te* (1), ostendens quod eum quæsierat in gentibus quæ sunt circa Judæam. Sed circa hoc magis credendum est Dionysio, qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionem lunæ inter nos et solem : dicit enim in epist. ad Polycarpum, 7, a med. : *Inopinabiliter soli lunam incidentem videbamus,* in Ægypto scilicet existentes, ut ibidem dicitur : et designat ibi quatuor miracula. — Quorum primum est quod naturalis eclipsis solis per interpositionem lunæ nunquam accidit, nisi tempore conjunctionis solis et lunæ. Tunc autem erat luna in oppositione ad solem, quintadecima existens, quia erat Pascha Judæorum. Unde dicit : *Non enim erat conjunctionis tempus.* — Secundum miraculum est quod cum circa horam sextam luna visa fuisset simul cum sole in medio cœli, in vesperis apparuit suo loco, id est in oriente opposita soli. Unde dicit : *Rursus ipsam vidimus*, scilicet lunam, *a nona hora*, in qua scilicet recessit a sole cessantibus tenebris, *usque ad vesperam supernaturaliter constitutam ad diametrum solis*, id est, ut diametraliter esset soli opposita. Et sic patet quod non est turbatus consuetus temporum cursus, quia divina virtute factum est et quod ad solem supernaturaliter accederet præter tempus debitum, et quod a sole recedens in locum proprium restitueretur tempore debito. — Tertium miraculum est quod naturalis eclipsis semper incipit ab occidentali parte solis, et pervenit usque ad orientalem : et hoc ideo, quia luna secundum proprium motum, quo movetur ab occidente in orientem, est velocior sole in suo proprio motu : et ideo luna ab occidente veniens attingit solem, et pertransit ipsum, ad orientem tendens. Sed tunc luna jam pertransiverat solem, et distabat ab eo quasi per medietatem circuli, in oppositione existens : unde oportuit quod reverteretur ad orientem versus solem et attingeret ipsum primo ex parte orientali, procedens versus occidentem. Et hoc est quod dicit : *Eclipsim etiam ipsam ex oriente vidimus inchoatam, et usque ad solarem terminum venientem* (quia totum solem eclipsavit) *postea regredientem.* — Quartum miraculum fuit, quod in naturali eclipsi ex eadem parte incipit sol prius reapparere, ex qua parte incœpit prius obscurari, quia scilicet luna se soli subjiciens, naturali suo motu solem pertransit versus orientem, et ita partem occidentalem solis, quam primo occupat, primo etiam derelinquit. Sed tunc luna miraculose (2) ab oriente versus occidentem rediens, non pertransivit solem, ut esset eo occidentalior ; sed

(1) Vulgata :... *quo non miserit dominus meus te requirens.*

(2) Magnam hic lectionum varietatem innuunt Theologi et Madalena; ubique eamdem invenimus, si *articulose* in edit. Rom. pro *miraculose* (quod edit. habent, et in Alcan., cod. deest) excipias.

postquam pervenit ad terminum solis, reversa est versus orientem; et ita partem solis, quam ultimo occupavit, primo etiam dereliquit; et sic ex parte orientali inchoata fuit eclipsis, sed in parte occidentali prius incœpit claritas apparere. Et hoc est quod dicit : *Et rursus vidimus non ex eodem;* id est, non ex eadem parte solis, *et defectum, et purgationem, sed e converso secundum diametrum factam.* — Quintum miraculum addit Chrysostomus super Matth., hom. 89, parum a princ., dicens quod *tribus horis tunc tenebræ permanserunt, cum eclipsis solis in momento pertranseat : non enim habet moram, ut sciunt illi qui consideraverunt.* Unde datur intelligi quod luna quieverit sub sole. Nisi forte velimus dicere quod tempus tenebrarum computetur ab instanti quo sol incœpit obscurari, usque ad instans in quo totaliter fuit repurgatus. Sed sicut Origenes dicit super Matth., loc. sup. cit., *adversus hoc filii seculi hujus dicunt: Quomodo hoc factum tam mirabile nemo Græcorum aut barbarorum scripsit?* Et dicit quod quidam, nomine Phlegon, in Chronicis suis scripsit, hoc in principatu Tiberii Cæsaris factum; sed non signavit quod fuerit in luna plena. Potuit ergo hoc contingere, quia astrologi ubique terrarum tunc temporis existentes, non sollicitabantur de observanda eclipsi, quia tunc tempus non erat; sed illam obscuritatem ex aliqua passione aeris accidere putaverunt; sed in Ægypto, ubi raro nubes apparent propter aeris serenitatem, permotus est Dionysius, et socii ejus ut prædicta circa illam obscurationem observarent.

Ad tertium dicendum quod tunc præcipue oportebat in Christo divinitatem per miracula ostendere, quando in eo maxime apparebat infirmitas secundum humanam naturam, et ideo in Christi nativitate stella nova in cœlo apparuit : unde Maximus dicit in serm. Nativitat., 4, circ. fin. : *Si præsepe despicis, erige parumper oculos, et novam in cœlo stellam protestantem mundo nativitatem dominicam contuere.* In passione autem adhuc major infirmitas circa humanitatem Christi apparuit : et ideo oportuit ut majora miracula ostenderentur circa principalia mundi luminaria : et, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 89, in princ., *hoc est signum quod petentibus promittebat dare dicens :* « *Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophetæ* », *crucem significans et resurrectionem. Etenim multo mirabilius est in eo qui crucifixus erat, hoc fieri, quam ambulante eo super terram.*

Articulus III

Utrum convenienter Christus circa homines miracula fecerit.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter Christus circa homines miracula fecerit. In homine enim potior est anima quam corpus. Sed circa corpora multa miracula Christus fecit; circa animas vero nulla miracula legitur fecisse : nam neque aliquos incredulos ad fidem virtuose convertit, sed admonendo, et exteriora miracula ostendendo; neque etiam aliquos fatuos sapientes legitur fecisse. Ergo videtur quod non convenienter sit circa homines miracula operatus.

2. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 2, Christus faciebat miracula virtute divina, cujus proprium est subito operari, et perfecte absque adminiculo alicujus. Sed Christus non semper subito homines curavit quantum ad corpus; dicitur enim Marci 8, 23, quod *apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum; et expuens in oculos ejus, impositis manibus, interrogavit eum si quid videret; et aspiciens ait: video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, et cœpit videre, et restitutus est ei visus, ut clare videret omnia* (1). Et sic patet quod non subito eum curavit, sed primo quidem imperfecte et per sputum. Ergo videtur non convenienter circa homines miracula fecisse.

3. Præterea, quæ se invicem non consequuntur, non oportet quod simul tollantur. Sed ægritudo corporalis non semper ex peccato causatur, ut patet per illud quod Dominus dixit Joan. 9, 3 : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, ut cæcus nasceretur.* Non ergo oportuit ut hominibus corporum curationem quærentibus peccata dimitteret, sicut legitur fecisse circa paralyticum, Matth. 9; præsertim quia sanatio corporalis, cum sit minus quam remissio peccatorum, non videtur esse sufficiens argumentum quod possit peccata dimittere.

4. Præterea, miracula Christi facta sunt ad confirmationem doctrinæ ipsius et testimonium divinitatis ejus, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 4. Sed nullus debet impedire finem operis sui. Ergo videtur inconvenienter Christus quibusdam miraculose curatis præcepisse ut nemini dicerent, ut patet Matt. 9 et Marc. 8, præsertim quia quibusdam aliis mandavit ut miracula circa se facta publicarent; sicut Marc. 5, 19, legitur quod dixit ei quem a dæmonibus liberaverat : *Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia eis* (2) *quanta tibi Dominus fecerit.*

— Sed contra est quod dicitur Marci 7, 37 : *Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.*

Respondeo dicendum quod ea quæ sunt ad finem debent fini esse proportionata. Christus autem ad hoc in mundum venerat et docebat, ut homines

---

(1) Vulgata : .. *et restitutus est, ita ut clare videret*, omisso *ei visus*.

(2) Vulgata : .. *illis*

salvos faceret, secundum illud Joan. 3, 17 : *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et ideo **conveniens fuit ut Christus particulariter homines miraculose curando, ostenderet se esse universalem et spiritualem hominum salvatorem.**

Ad primum ergo dicendum quod ea quæ sunt ad finem distinguuntur ab ipso fine. Miracula autem a Christo facta ordinabantur, sicut ad finem, ad rationalis partis salutem, quæ consistit in sapientiæ illustratione et hominum justificatione, quorum primum præsupponit secundum, quia, ut dicitur Sap. 1, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Justificare autem homines non conveniebat nisi eis volentibus : hoc enim esset et contra rationem justitiæ, quæ rectitudinem voluntatis importat ; et etiam contra rationem humanæ naturæ, quæ libero arbitrio ad bonum ducenda est, non autem per coactionem. Christus ergo virtute divina interius homines justificavit, non tamen eis invitis : nec hoc ad miracula pertinet, sed ad miraculorum finem. Et similiter etiam virtute divina simplicibus discipulis divinam sapientiam infudit : unde dicit eis Lucæ 21, 15 : *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri ;* quod quidem, quantum ad interiorem illuminationem, inter visibilia miracula non numeratur, sed solum quantum ad exteriorem actum, in quantum scilicet videbant homines, eos qui fuerant illitterati et simplices, tam sapienter et constanter loqui. Unde dicitur Act. 4, 13 : *Videntes* Judæi *Petri constantiam et Joannis, comperto quod homines essent sine litteris, et idiotæ, admirabantur.* Et tamen hujusmodi spirituales effectus, etsi a miraculis visibilibus distinguantur, sunt tamen quædam testimonia doctrinæ et virtutis Christi, secundum illud Hebr. 2, 4 : *Contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus.* Sed tamen circa animas hominum, maxime quantum ad immutandas inferiores vires, Christus aliqua miracula fecit. Unde Hieronymus, super illud Matth. 9 : *Surgens secutus est eum* (seu sup. illud : *Cum transiret, vidit hominem*, etc.), dicit : *Fulgor ipse et majestas Divinitatis occultæ, quæ etiam in facie relucebat humana videntes ad se trahere poterat ex primo aspectu.* Et super illud Matth. 21 : *Ejiciebat omnes vendentes et ementes*, etc. (seu sup. illud : *Principes sacerdotum*, etc.), dicit idem Hieronymus : *Mihi inter omnia signa quæ fecit Dominus, hoc videtur esse mirabilius, quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem : igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, et Divinitatis majestas lucebat in facie ejus.* Et Origenes dicit super Joan. (tomo 2, secundum ejus ordinem, ante med.), hoc esse majus miraculum eo quo aqua conversa est in vinum : eo quod *illic inanimata subsistit materia : hic vero tot millium hominum domantur ingenia.* Et super illud Joan. 18 : *Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram*, dicit Augustinus, tract. 112 in Joan., ante med. : *Una vox tantam turbam odiis ferocem armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit : Deus enim latebat in carne.* Et ad idem pertinet quod dicitur Lucæ 4, 30, quod *Jesus transiens per medium illorum ibat :* ubi dicit Chrysostomus, hom. 47 in Joan., parum a princ., quod *stare in medio insidiantium, et non apprehendi, divinitatis eminentiam ostendebat ;* et quod dicitur Joan. 8, 59 : *Jesus abscondit se, et exivit de templo :* ubi Theophylactus dicit : *Non abscondit se in angulo templi quasi timens, vel post murum aut columnam divertens ; sed divina potestate se invisibilem insidiantibus constituens, per medium illorum exivit.* Ex quibus omnibus patet quod Christus, quando voluit, virtute divina animas hominum immutavit, non solum justificando et sapientiam infundendo (quod pertinet ad miraculorum finem), sed etiam exterius alliciendo, vel terrendo, vel stupefaciendo, quod pertinet ad ipsa miracula.

Ad secundum dicendum quod Christus venerat salvare mundum non solum virtute divina, sed per mysterium incarnationis ipsius. Et ideo frequenter in sanatione infirmorum non sola potestate divina utebatur, curando per modum imperii, sed etiam aliquid ad humanitatem ipsius pertinens apponendo. Unde super illud Lucæ 4 : *Singulis manus imponens, curabat omnes*, dicit Cyrillus, lib. 4 in Joan., sup. illud Joan. 6 : *Nisi manducaveritis carnem*, etc. (et habetur in Cat. D. Thom. sup. Luc.) : *Quamvis ut Deus potuisset omnes verbo pellere morbos, tangit tamen eos, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia.* Et super illud Marci 8 : *Expuens in oculos ejus, impositis manibus*, etc., dicit Chrysostomus (id habet Victor Antiochenus in hunc loc.) : *Spuit quidem, et manus imponit cæco, volens ostendere quod verbum divinum operationi adjunctum miracula perficit : manus enim operationis est ostensiva, sputum sermonis ex ore prolati.* Et super illud Joannis 9 : *Fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos cæci*, dicit Augustinus, tract. 44 in Joan., parum a princ. : *De saliva sua lutum fecit, quia Verbum caro factum est.* Vel etiam ad significandum quod ipse erat, qui ex limo terræ hominem formaverat, ut Chrysostomus dicit, hom. 55 in Joan., ante med. — Est autem circa miracula Christi considerandum quod communiter perfectissima opera faciebat. Unde super illud Joan. 2 : *Omnis homo primum bonum vinum ponit*, dicit Chrysostomus, hom. 21 in Joan., a med. : *Talia sunt Christi miracula, ut multo his quæ per naturam fiunt, speciosiora et utiliora fiant.* Et similiter in instanti infirmis perfectam sanitatem conferebat : unde super illud Matth. 8 : *Et surrexit, et ministrabat illis*, dicit Hieronymus (seu sup.

illud : *Cum venisset Jesus*) : *Sanitas quæ confertur a Domino, tota simul redit* (vel *totum simul reddit*). Specialiter autem in illo cæco contrarium fuit propter infidelitatem ipsius, ut Chrysostomus dicit (innuitur hom. 9 in Matth. parum a princ.). Vel, sicut Beda dicit, cap. 34 in Marc., *quem uno verbo totum simul curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinem humanæ cæcitatis ostendat, quæ vix, et quasi per gradus ad lucem redeat, et gratiam suam nobis indicet, per quam singula perfectionis incrementa adjuvat.*

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 2, Christus miracula faciebat virtute divina. Dei autem *perfecta sunt opera*, ut dicitur Deuter 32, 4. Non est autem aliquid perfectum, si finem non consequatur. Finis autem exterioris curationis per Christum factæ, est curatio animæ. Et ideo non conveniebat Christo ut alicujus corpus curaret, nisi ejus curaret animam. Unde super illud Joan. 7 : *Totum hominem sanum feci in sabbato*, dicit Augustinus, tract. 30 in Joan., a med., quod *curatus est, ut sanus esset in corpore; et credidit, ut sanus esset in anima.* Specialiter autem paralytico dicitur : *Dimittuntur tibi peccata*, quia, ut Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 9 : « *Quid est facilius dicere* »? *datur ex hoc nobis intelligentia, propter peccata plerisque evenire corporum debilitates : et ideo forsitan prius dimittuntur peccata, ut causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur.* Unde et Joan. 5, 14 dicitur : *Jam noli amplius* (1) *peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* ubi dicit Chrysostomus, hom. 37 in Joan., parum a princ. : *Discimus quod ex peccatis nata erat ei ægritudo. Quamvis autem,* ut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 30, a med., *quanto anima est potior corpore, tanto peccatum dimittere majus sit quam corpus sanare; quia tamen illud non est manifestum, facit minus, quod est manifestius, ut demonstraret majus et non manifestum.*

Ad quartum dicendum quod super illud Matth. 9 : *Videte, ne quis sciat*, dicit Chrysostomus, hom. 13 in Matth., aliquant, a princ. : *Non est hoc contrarium quod hic dicitur ei quod alteri dicit : Vade et annuntia gloriam Dei : erudit enim nos prohibere eos qui volunt nos propter nos laudare; si autem ad Deum gloria refertur, non debemus prohibere, sed magis injungere ut hoc fiat.*

Articulus iv

Utrum convenienter Christus fecerit miracula circa creaturas irrationales.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter fecerit Christus miracula circa creaturas irrationales. Bruta enim animalia sunt nobilio a plantis. Sed Christus fecit aliquod miraculum circa plantas, puta cum ad verbum ejus est siccata ficulnea, ut dicitur Matth. 21. Ergo videtur quod etiam circa animalia bruta miracula facere debuisset.

2. Præterea, pœna non juste infertur nisi pro culpa. Sed non fuit culpa ficulneæ quod in ea *Christus fructum non invenit,* quando *non erat tempus* fructuum. Ego videtur quod inconvenienter eam siccaverit.

3. Præterea, aqua et aer sunt in medio cœli et terræ. Sed Christus aliqua miracula fecit in cœlo, sicut supra dictum est art. 1 et 2 huj. quæst.; similiter etiam in terra, quando in ejus passione terra mota est. Ergo videtur quod etiam in aere et aqua aliqua miracula facere debuerit : ut mare dividere, sicut fecit Moyses (Exod. 14); vel etiam flumen, sicut fecerunt Josue (cap. 3) et Elias (4 Reg. 2) : et ut fierent in aere tonitrua, sicut factum est in monte Sinai, quando lex dabatur (Exod. 19), et sicut Elias fecit (3 Regum 18).

4. Præterea, opera miraculosa pertinent ad opus gubernationis mundi per divinam providentiam. Hoc autem opus præsupponit creationem. Inconveniens ergo videtur quod Christus in suis miraculis usus est creatione, quando scilicet multiplicavit panes. Non ergo convenientia videntur fuisse ejus miracula circa irrationales creaturas.

— Sed contra est quod Christus est Dei sapientia, de qua dicitur Sap. 8, 1, quod *disponit omnia suaviter.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., miracula Christi ad hoc ordinabantur quod virtus divinitatis cognosceretur in ipso ad hominum salutem. Pertinet autem ad virtutem Divinitatis, ut omnis creatura sit ei subjecta. Et ideo **in omnibus creaturarum generibus miracula eum facere oportuit, et non solum in hominibus, sed etiam in irrationabilibus creaturis.**

Ad primum ergo dicendum quod animalia bruta propinque se habent secundum genus ad hominem : unde et in eodem die cum homine facta sunt. Et quia circa corpora humana multa miracula fecerat, non oportebat quod circa corpora brutorum animalium aliqua miracula faceret ; præsertim quia quantum ad naturam sensibilem et corporalem eadem ratio est de hominibus, et de aliis animalibus, præcipue terrestribus. Pisces autem cum vivant in aqua, magis a natura hominum differunt : unde et alio die sunt facti : in quibus miraculum Christus fecit in copiosa piscium captura, ut legitur Lucæ 5 et Joan. ult., et etiam in pisce quem Petrus cepit, et in eo invenit staterem. Quod autem porci in mare præcipitati sunt, non fuit operatio divini miraculi, sed operatio dæmonum ex permissione divina.

Ad secundum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 68, parum a princ.,

(1) In Vulgata deest *amplius*.

cum in plantis vel brutis aliquid tale Dominus operatur, non quæras qualiter juste siccata est ficus, si tempus non erat : hoc enim quærere est ultimæ dementiæ, quia scilicet in talibus non invenitur culpa et pœna : sed miraculum inspice, et admirare miraculi factorem. Nec facit creator injuriam possidenti, si creatura sua suo arbitrio utatur ad aliorum salutem ; sed magis, ut Hilarius dicit super Matth., can. 21, circa med.: *in hoc bonitatis dominicæ argumentum reperimus : nam ubi afferri voluit procuratæ per se salutis exemplum, virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit ; ubi vero in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicavit*, et præcipue, ut Chrysostomus dicit, loc. cit., in ficulnea, *quæ est humidissima, ut miraculum majus appareat.*

Ad tertium dicendum quod Christus etiam in aqua et in aere fecit miracula, quæ sibi conveniebant, quando scilicet, ut legitur Matth. 8, 26 : *Imperavit ventis et mari ; et facta est tranquillitas magna.* Non autem conveniebat ei qui omnia in statum pacis et tranquillitatis revocare venerat, ut vel turbationem aeris vel divisionem aquarum faceret. Unde Apostolus dicit Hebr. 12, 18: *Non accessistis ad iractabilem* (1) *et accensibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam.* Circa passionem tamen *divisum est velum*, ad ostendendum reserationem mysteriorum legis : *aperta sunt monumenta*, ad ostendendum quod per ejus mortem mortuis vita daretur ; *terra mota est, et petræ scissæ sunt*, ad ostendendum quod lapidea hominum corda per ejus passionem emollirentur, et quod totus mundus virtute passionis ejus erat in melius commutandus.

Ad quartum dicendum quod multiplicatio panum non est facta per modum creationis, sed per additionem extraneæ materiæ in panes conversæ. Unde Augustinus, super Joan., tract. 24, parum a princ., dicit : *Unde multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes.* Manifestum est autem quod per conversionem grana multiplicantur in segetes.

QUÆSTIO XLV

DE TRANSFIGURATIONE CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de transfiguratione Christi : et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum conveniens fuerit Christum transfigurari ; 2° utrum claritas transfigurationis fuerit claritas gloriosa 3° de testibus transfigurationis ; 4° de testimonio paternæ vocis.

(1) Vulgata :.. *tractabilem montem*...

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Christum transfigurari.

Opusc. 60, cap. 26.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum transfigurari. Non enim competit vero corpori ut in diversas figuras mutetur, sed corpori phantastico. Corpus autem Christi non fuit phantasticum, sed verum, ut supra habitum est, quæst 5, art. 1. Ergo videtur quod transfigurari non debuerit.

2. Præterea, figura est in quarta specie qualitatis ; claritas autem est in tertia, cum sit sensibilis qualitas. Assumptio ergo claritatis a Christo transfiguratio dici non debet,

3. Præterea, corporis gloriosi sunt quatuor dotes, ut infra dicetur (Supplem. quæst. 82 et seq.), scilicet *impassibilitas, agilitas, subtilitas et claritas.* Non ergo debuit transfigurari magis secundum assumptionem claritatis, quam secundum assumptionem aliarum dotum.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 17, 2, quod *Jesus transfiguratus est* ante tres discipulorum suorum.

RESPONDEO dicendum quod Dominus discipulis suis prænuntiata sua passione, induxerat eos ad suæ passionis sequelam. Oportet autem, ad hoc quod aliquis directe procedat in via, quod finem aliqualiter præcognoscat ; sicut sagittator non recte jaciet sagittam, nisi prius signum prospexerit in quod jaciendum est. Unde et Thomas dixit, Joan. 14, 5 : *Domine, nescimus quo vadis : et quomodo possumus viam scire ?* Et hoc præcipue necessarium est, quando via est difficilis et aspera, et iter laboriosum, finis vero jucundus. Christus autem per suam passionem ad hoc pervenit ut glo-

ART. 1. — In arg. 1 et 2 cum solutione, explicat D. Thomas quid nomen *Transfigurationis* significet, dicens non significare formæ mutationem aut figuræ corporis Christi: Quia talis mutatio fieri non poterat sine magna alteratione et immutatione intrinseca corporis Christi, quam tunc fieri non decebat ; solum ergo significat immutationem in vultus splendore et candore vestium. — Vide Matth. 17, 2; Marc. 9, 2; Luc. 9, 29 ; 2 Petri 1. — *Ad 2. Qualitas* hic sumitur strictissime pro certo prædicamento accidentis, cujus proprium est accidentaliter qualificare, modificare et disponere substantiam. Definitur : « Accidens secundum quod dicimur quales » seu, juxta Aristotelem : « Accidens secundum quod substantia dicitur qualis ». Dividitur juxta varios modos quibus substantia disponi et modificari potest : 1° habitus et dispositio ; 2° potentia et impotentia ; 3° passio et putibilis qualitas ; 4° forma et figura. Tertia species, non sumitur hic pro motu appetitivo, sed pro qualitate alterationem causante vel consequente. Si qualitates cito transeunt, v. g. rubor ex verecundia, dicuntur *passionis :* si diu permanent, v. g. rubor ex temperamento sanguineo, dicuntur patibiles qualitates. Quarta species stricte sumitur hic, pro qualitate ex dispositione partium quantitativarum resultante, et sic dicitur forma vultus, vel manus etc. In rebus artificialibus, dicitur specialibus *forma*, v. g. forma domus, navis, etc.; et in rebus naturalibus dicitur figura, v. g. figura hominis, bovis, etc,

riam obtineret non solum animæ, quam habuit a principio suæ conceptionis, sed etiam corporis, secundum illud Luc. ult., 26 : *Hæc oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam* : ad quam etiam perducit eos qui vestigia suæ passionis sequuntur, secundum illud Act. 14, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum* (1). Et ideo **conveniens fuit ut discipulis suis gloriam suæ claritatis ostenderet, quod est ipsum transfigurari, cui suos configurabit,** secundum illud Philipp. 3, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Unde Beda dicit super Marc., cap. 37, secundum ejus ordinem : *Pia provisione factum est ut, contemplatione semper manentis gaudii ad breve tempus delibata, fortius adversa tolerarent.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Hieronymus dicit super Matth. (in illud cap. 17 : *Et transfiguratus est*), *nemo putet Christum, per hoc quod transfiguratus dicitur, pristinam formam et faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, et assumpsisse corpus spirituale vel aereum; sed quomodo transformatus sit, Evangelista demonstrat dicens* : « *Resplenduit facies ejus sicut sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.* » *Ubi splendor faciei ostenditur et candor describitur vestium; non substantia tollitur, sed gloria commutatur.*

Ad secundum dicendum quod figura circa extremitatem corporis consideratur : est enim figura quæ termino vel terminis comprehenditur. Et ideo omnia illa, quæ circa extremitatem corporis considerantur, ad figuram quodammodo pertinere videntur. Sicut autem color, ita et claritas corporis non transparentis in ejus superficie attenditur. Et ideo assumptio claritatis transfiguratio dicitur.

Ad tertium dicendum quod inter prædictas quatuor dotes sola claritas est qualitas ipsius personæ in seipsa ; aliæ vero tres dotes non percipiuntur nisi in aliquo actu, vel motu, seu passione. Ostendit igitur Christus in seipso aliqua illarum trium dotium indicia, puta agilitatis, cum supra undas maris ambulavit ; subtilitatis, quando de clauso utero virginis exivit ; impassibilitatis, quando de manibus Judæorum vel præcipitare, vel lapidare eum volentium illæsus evasit. Nec tamen propter illas transfiguratus dicitur, sed propter solam claritatem, quæ pertinet ad aspectum personæ ipsius.

Articulus II

Utrum claritas Christi in transfiguratione fuerit claritas gloriosa.

3 Sent., dist. 16, quæst. 2, art. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod illa claritas non fuerit claritas gloriosa. Dicit enim quædam Glossa Bedæ, supra illud Matth. 17 : « *Transfiguratus est coram eis* ». *In corpore, inquit, mortali ostendit non immortalitatem, sed claritatem similem futuræ immortalitati.* Sed claritas gloriæ est claritas immortalitatis. Non ergo illa claritas quam Christus discipulis ostendit, fuit claritas gloriæ.

2. Præterea, super illud Luc. 9 : *Non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei*, dicit Glossa interl., id est, *glorificationem corporis in imaginaria repræsentatione futuræ beatitudinis.* Sed imago alicujus rei non est ipsa res. Ergo claritas illa non fuit claritas beatitudinis.

3. Præterea, claritas gloriæ non est nisi in corpore humano. Sed claritas illa transfigurationis apparuit non solum in corpore Christi, sed etiam in vestimentis ejus et in nube lucida, quæ discipulos obumbravit. Ergo videtur quod illa claritas non fuerit claritas gloriæ.

— Sed contra est quod super illud Matth. 17 : *Transfiguratus est ante eos*, dicit Hieronymus: *Qualis futurus est tempore judicii, talis Apostolis apparuit.* Et super illud Matth, 16 : *Donec videant filium hominis venientem in regno suo*, dicit Chrysostomus, hom. 57, in Matth., circ. princ. : *Volens monstrare quid est illa gloria in qua postea venturus est, eis in præsenti vita revelavit, sicut possibile erat eos discere, ut neque in Domini morte jam doleant.*

RESPONDEO dicendum quod **claritas illa, quam Christus in transfiguratione assumpsit, fuit claritas gloriæ quantum ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi.** Claritas enim corporis gloriosi derivatur ab animæ claritate, sicut Augustinus dicit in epist. ad Dioscorum, 118, al. 56, ante med. Et similiter claritas corporis Christi in transfiguratione derivata est et a divinitate ipsius, ut Damascenus dicit (potest colligi ex ejus lib. Sentent., in cap. *de Transfigurat. Christi*), et a gloria animæ ejus. Quod enim a principio conceptionis Christi gloria animæ non redundaret ad corpus, ex quadam dispensatione divina factum est, ut in corpore passibili nostræ redemptionis expleret mysteria, sicut supra dictum est, quæst. 14, art. 1, ad 2. Non tamen per hoc adempta est Christo potestas derivandi gloriam animæ ad corpus. Et hoc quidem fecit quantum ad gloriæ claritatem in transfiguratione ; aliter tamen quam in corpore glorificato. Nam ad

---

Art. 2. — Titulus quærit an illa claritas quæ apparuit in Christo, fuerit claritas quæ ponitur una ex quatuor do-

(1) Vulgata : *in regnum Dei.*

tibus corporis gloriosi; hoc est enim quærere an fuerit claritas gloriosa. Et quæritur hoc ad differentiam claritatis quæ alias apparere potest, ut in nativitate Domini dicitur, quod claritas Domini circumfulsit illos ; et in resurrectione Domini, Angeli in claritate candida apparuerunt : constat enim hujusmodi claritates non esse claritates corporum gloriosorum, et propterea hic in quæstionem vertitur, an illa claritas Domini in transfiguratione, fuerit sicut dictæ claritates, an fuerit claritas corporis glorios. (Cajetanus).

corpus glorificatum redundat claritas ab anima, sicut qualitas quædam permanens, corpus afficiens; unde fulgere corporaliter non est miraculosum in corpore glorioso : sed ad corpus Christi in transfiguratione derivata est claritas a divinitate et anima ejus, non per modum qualitatis immanentis et afficientis ipsum corpus, sed magis per modum passionis transeuntis, sicut cum aer illuminatur a sole ; unde ille fulgor tunc in corpore Christi apparens miraculosus fuit, sicut et hoc ipsum quod ambulavit super undas maris. Unde Dionysus dicit in epistola 4 ad Caium, circ. med. : *Super hominem operabatur Christus ea quæ sunt hominis : et hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens, et aqua instabilis materialium et terrenorum pedum sustinens gravitatem.* Unde non est dicendum, sicut Hugo de S. Victore (id habet Innocent. III, lib. 4 de Myster. missæ, cap. 12, ad fin.), dicit, quod Christus assumpsit quatuor dotes : *claritatis* in transfiguratione ; *agilitatis*, ambulando super mare ; *subtilitatis*, egrediendo de clauso utero Virginis ; et *impassibilitatis* in cœna, quando dedit corpus suum ad edendum, sine hoc quod divideretur : quia dos nominat quamdam qualitatem immanentem corpori glorioso ; sed miraculose habuit ea quæ pertinent ad dotes. Et est simile quantum ad animam de visione, qua Paulus vidit Deum in raptu, ut in secunda parte dictum est, 2-2, quæst. 175, art. 3, ad 2.

Ad primum ergo dicendum quod ex illo verbo non ostenditur quod claritas Christi non fuerit claritas gloriæ, sed quod non fuerit claritas corporis gloriosi, quia corpus Christi nondum erat immortale : sicut enim dispensative factum est ut in Christo gloria animæ non redundaret ad corpus ; ita fieri potuit dispensative, ut redundaret quantum ad dotem claritatis, et non quantum ad dotem impassibilitatis.

Ad secundum dicendum quod illa claritas dicitur imaginaria fuisse, non quia esset vera claritas gloriæ, sed quia erat quædam imago repræsentans illam gloriæ perfectionem, secundum quam corpus erit gloriosum.

Ad tertium dicendum quod sicut claritas quæ erat in corpore Christi, repræsentabat futuram claritatem corporis ejus, ita claritas vestimentorum ejus designabat futuram claritatem sanctorum, quæ superabitur a claritate Christi, sicut candor nivis superatur a splendore solis. Unde Gregorius dicit 32 Moral., cap. 7, a princ., quod *vestimenta Christi facta sunt splendentia, quia in supernæ claritatis culmine sancti omnes et luce justitiæ fulgentes adhærebunt.* Vestium enim nomine justos, quos sibi adjunget, significat, secundum illud Isaiæ 49, 18 : *His omnibus velut ornamento vestieris.* Nubes autem lucida significat Spiritus Sancti gloriam vel virtutem paternam, ut Origenes dicit., hom. 3 in Matth., inter med. et fin., per quam sancti in futura gloria protegentur. Quamvis etiam convenienter significare possit claritatem mundi innovati quæ erit sanctorum tabernaculum : unde, Petro disponente tabernacula facere, nubes lucida discipulos obumbravit.

Articulus III

Utrum testes transfigurationis convenienter fuerint inducti.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non convenienter inducti fuerint testes transfigurationis. Unusquisque enim maxime potest perhibere testimonium de notis. Sed qualis esset futura gloria tempore transfigurationis Christi, nulli homini per experimentum erat adhuc notum, sed solis angelis. Ergo testes transfigurationis magis debuerunt esse angeli quam homines.

2. Præterea, testes veritatis non decet aliqua fictio, sed veritas. Moyses autem et Elias non ibi vere affuerunt, sed imaginarie : dicit enim quædam Glossa (colligitur ex lib. 3 de Mirabilibus S. Scripturæ, cap. 9 et 10, inter op. Aug.), super illud Luc. 9 : *Erant autem Moyses, et Elias*, etc. : *Sciendum est, non corpora, vel animas Moysi et Eliæ ibi apparuisse, sed in subjecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest etiam credi, angelico ministerio hoc factum esse, ut angeli eorum personas assumerent.* Non ergo videtur quod fuerint convenientes testes.

3. Præterea, Act. 10, 43, dicitur quod Christo *omnes prophetæ testimonium perhibent.* Ergo non soli Moyses et Elias debuerunt adesse tanquam testes, sed etiam omnes prophetæ.

4. Præterea, gloria Christi omnibus Christi fidelibus repromittitur, quos per suam transfigurationem ad illius gloriæ desiderium accendere voluit. Non ergo solos Petrum et Jacobum, et Joannem in testimonium suæ transfigurationis assumere debuit, sed omnes discipulos.

— In contrarium est Evangelicæ Scripturæ auctoritas, Matth. 17, et Marci 9, et Lucæ 9.

Respondeo dicendum quod Christus transfigurari voluit, ut gloriam suam hominibus ostenderet, et ad eam desiderandam homines provocaret, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst. Ad gloriam autem æternæ beatitudinis adducuntur homines per Christum, non solum qui post eum fuerunt, sed etiam qui eum præcesserunt. Unde, eo ad passionem properante, tam turbæ quæ sequebantur, quam quæ præcedebant, ei clamabant *Hosanna*, ut dicitur Matth. 21, quasi salutem ab eo petentes. Et ideo **conveniens fuit ut de præcedentibus ipsum testes adessent, scilicet Moyses et Elias; et de sequentibus ipsum, scilicet Petrus, et Jacobus, et Joannes,** ut in ore duorum vel trium testium staret hoc verbum.

Ad primum ergo dicendum quod Christus per suam transfigurationem manifestavit discipulis corporis gloriam, quæ ad solos homines pertinet. Et

ideo convenienter non angeli, sed homines ad hoc pro testibus inducuntur.

Ad secundum dicendum quod Glossa illa dicitur esse sumpta ex libro qui intitulatur *de Mirabilibus sacræ Scripturæ*, qui non est liber authenticus, sed falso adscribitur Augustino. Et ideo illi Glossæ non est standum. Dicit enim expresse Hieronymus, super Matth., in illud cap. 22 : *Et apparuerunt illis Moyses*, etc. : *Considerandum est quod Scribis et Pharisæis de cœlo signa poscentibus, dare noluit; hic vero, ut Apostolorum augeat fidem, dat signum de cœlo, Elia inde descendente, quo conscenderat, et Moyse ab inferis resurgente.* Quod non est sic intelligendum, quasi anima Moysi suum corpus resumpserit; sed quod anima ejus apparuit per aliquod corpus assumptum, sicut angeli apparent. Elias autem apparuit in proprio corpore, non quidem de cœlo empyreo allato, sed de aliquo eminenti loco, quo fuerat in curru igneo raptus.

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 57, parum a princ., Moyses et Elias in medium adducuntur propter multas rationes. — Prima est hæc, *quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam vel Jeremiam, aut unum ex prophetis, capita prophetarum secum ducit, ut saltem hinc appareat differentia servorum et Domini.* — Secunda ratio est, *quia Moyses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit, unde per hoc quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Judæorum accusantium Christum, tanquam transgressorem legis et blasphemum Dei sibi gloriam usurpantem.* — Tertia ratio est, *ut ostendat se habere potestatem mortis et vitæ, et esse judicem mortuorum et vivorum, per hoc quod Moyses jam mortuum, et Eliam adhuc viventem secum ducit.* — Quarta ratio est, quia, sicut Lucas dicit, *loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Jerusalem*, id est de passione, et morte sua. Et ideo ut supra hoc discipulorum animos confirmaret, *inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo : nam Moyses cum periculo mortis se obtulit Pharaoni, Elias vero regi Achab.* — Quinta ratio est, quia volebat ut discipuli sui *æmularentur Moysi mansuetudinem, et zelum Eliæ.* — Sextam rationem addidit Hilarius, can. 17 in Matth., a princ., *ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moyses, et per prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum.*

Ad quartum dicendum quod alta mysteria non sunt omnibus exponenda immediate, sed per majores suo tempore ad alios debent devenire. Et ideo, ut Chrysostomus dicit, loc. sup. cit., *assumpsit tres tanquam potiores. Nam Petrus excellens fuit in dilectione*, quam habuit ad Christum, et iterum in potestate sibi commissa : *Joannes vero in privilegio amoris, quo a Christo diligebatur propter suam virginitatem*, et iterum propter prærogativam evangelicæ doctrinæ; *Jacobus autem propter prærogativam martyrii.* Et tamen hos ipsos noluit hoc quod viderant, aliis annuntiare ante resurrectionem, *ne* (ut Hieronymus dicit, sup. illud Matth. 17 : *Nemini dixeritis*, etc.) *et incredibile esset pro rei magnitudine; et post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret.* Vel etiam *ne totaliter impediretur a populo* (hoc habet Remig. in Cat. D. Th.), et *ut cum essent Spiritu Sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent* (hoc habet Hilar., loc. sup. cit.).

Articulus iv

Utrum convenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione.

In Cat. aur. Matth. 17, lect. 1, Marc. 9, lect. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis, Matth. 17, 5, dicentis : *Hic est filius meus dilectus.* Quia, ut dicitur Job. 33 : *Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit.* Sed in baptismo hoc ipsum paterna vox fuerat protestata. Non ergo fuit conveniens quod hoc iterum protestaretur in transfiguratione.

2. Præterea, in baptismo simul cum voce paterna affuit Spiritus Sanctus in specie columbæ : quod in transfiguratione factum non fuit. Non ergo conveniens videtur fuisse Patris protestatio.

3. Præterea, Christus docere incœpit post baptismum; et tamen in baptismo vox Patris ad eum audiendum homines non induxerat. Ergo nec in transfiguratione inducere debuit.

4. Præterea, non debent aliquibus dici ea quæ ferre non possunt, secundum illud Joan. 16, 12 : *Adhuc habeo vobis multa dicere, quæ non potestis portare modo.* Sed discipuli vocem Patris ferre non poterant : dicitur enim Matth. 17, 6, quod *audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.* Ergo non debuit vox paterna ad eos fieri.

— In contrarium est auctoritas evangelicæ Scripturæ, Matth. 17 et Marci 9.

RESPONDEO dicendum quod adoptio filiorum Dei est per quamdam conformitatem imaginis ad Filium Dei naturalem. Quod quidem fit dupliciter: — primo quidem fit per gratiam viæ, quæ est conformitas imperfecta; — secundo, per gloriam patriæ, quæ erit conformitas perfecta, secundum illud 1 Joan. 3, 2 : *Nunc filii Dei sumus : et nondum apparuit quid erimus : scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Quia igitur gratiam per baptismum

ART. 4. — In resp. *ad* 1. sententiam ex Job. 33 allatam, accommodate magis quam litteraliter explicat, secutus S. Gregorium. Ad litteram autem, sensus est quod Deus semel homini loquatur sufficienter ad ejus instructionem; ut proinde non oporteat, quod deinceps ad singulas ipsius interrogationes respondeat. Ita ipse B. Thomas lect. 2, ad cap. 33 Job.

consequimur, in transfiguratione autem præmonstrata est claritas futuræ gloriæ, ideo **tam in baptismo quam in transfiguratione conveniens fuit manifestari naturalem Christi filiationem testimonio Patris**; quia solus est perfecte conscius illius perfectæ generationis simul cum Filio et Spiritu Sancto.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum referendum est ad æternam Dei locutionem, qua Deus Pater Verbum unicum protulit sibi coæternum. Et tamen potest dici quod licet idem corporali voce Deus protulerit, non tamen propter idem, sed ad ostendendum diversum modum quo homines participare possunt similitudinem filiationis æternæ.

Ad secundum dicendum quod sicut in baptismo, ubi declaratum fuit mysterium primæ regenerationis, ostensa est operatio totius Trinitatis, per hoc quod fuit ibi Filius incarnatus, apparuit Spiritus Sanctus in specie columbæ, et Pater fuit ibi declaratus in voce; ita etiam in transfiguratione, quæ est sacramentum secundæ regenerationis, tota Trinitas apparuit, Pater in voce, filius in homine, Spiritus Sanctus in nube clara : quia sicut in baptismo dat innocentiam, quæ per simplicitatem columbæ designatur, ita in resurrectione dabit electis suis claritatem gloriæ et refrigerium ab omni malo quæ designantur in nube lucida.

Ad tertium dicendum quod Christus venerat gratiam actualiter dare, gloriam vero promittere verbo. Et ideo convenienter in transfiguratione inducuntur homines ut ipsum audiant, non autem in baptismo.

Ad quartum dicendum quod conveniens fuit discipulos voce paterna terreri et prosterni, ut ostenderetur quod ex cellentia illius gloriæ quæ tunc demonstrabatur, excedit omnem sensum et facultatem mortalium, secundum illud Exodi 33, 20 : *Non videbit me homo, et vivet.* Et hoc est quod Hieronymus dicit super Matth. (sup. illud cap. 17 : *Audientes discipuli ceciderunt*, etc.), quod *humana fragilitas conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet.* Ab hac autem fragilitate sanantur homines per Christum, eos in gloriam adducendo: quod significatur per hoc quod dixit eis : *Surgite, nolite timere.*

QUÆSTIO XLVI

DE PASSIONE CHRISTI. — *In duodecim articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de his quæ pertinent ad exitum Christi de mundo, et primo de passione ejus; — secundo, de morte ; — tertio, de sepultura ; — quarto, de descensu ad inferos.

Circa passionem occurrit triplex consideratio.— Prima de ipsa passione; — secunda, de causa efficiente passionis ; — tertia, de fructu passionis.

Circa primum quæruntur duodecim : 1° utrum necesse fuerit Christum pati pro liberatione hominum ; 2° utrum fuerit alius modus possibilis liberationis humanæ ; 3° utrum ille modus fuerit convenientior ; 4° utrum fuerit conveniens quod in cruce pateretur ; 5° de generalitate passionis ejus ; 6° utrum dolor quem in passione sustinuit, fuerit maximus ; 7° utrum tota anima ejus pateretur ; 8° utrum passio ejus impediverit gaudium fruitionis; 9° de tempore passionis ; 10° de loco ; 11° utrum conveniens fuerit ipsum cum latronibus crucifigi ; 12° utrum passio ipsius Christi sit divinitati attribuenda.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit necessarium Christum pati pro liberatione humani generis.

3 Sent., dist. 20, art. 1, quæst. 3, et art. 4, quæst. 1 ; et Opusc. 3, cap. 7.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit necessarium Christum pati pro humani generis liberatione. Humanum enim genus liberari non poterat nisi a Deo, secundum illud Isa. 45, 21 : *Numquid non ego Dominus, et non est ultra Deus absque me? Deus justus et salvans non est*

Quæstio 46. — Quoniam præcipua mysteria a Christo in ultima cœna peracta, in materia de Eucharistia explicanda sunt, ideo eis prætermissis, incipit D. Thomas agere de Passione.

Art. 1. — Adverte D. Thomam non loqui de necessitate simpliciter; neque ad melius esse, vel ex suppositione, sed abstracte ac præcise, nam in sequentibus explicat modum hujus necessitatis. Tres vero quæstiones hic attigit D. Thomas. Prima an Christus libere vel necessario sese morti obtulerit. Secunda, an ejus passio fuerit necessaria ad reparationem generis humana. Tertia in solut. ad 3, cur Deus hominem lapsum reparaverit et non angelum. — Ex resp. ad 3 patet, quod necessarium in argumento sumat pro convenienti, vel pro necessario ex suppositione.

Definit. Eccles. — Pro hoc art. et sequentibus : Christus vere passus est. — Symbol Apost. et Nicæn. et Athanas. — Anathemat. S. Damasi. : Si quis dixerit quod in passione Crucis dolorem sustinebat Filius Dei, Deus, et non caro cum anima, qua induerat formam servi, quam sibi acceperat, sicut ait Scriptura, anat. sit. — *Concil. Ephes. can. 12 ; Concil. plenar. Hisp. Toleti* (447) *; confessio fidei Toletani concil. XI, quæst. 1, pag. 3,* etc. — *Decreta Nicolai I, supra, quæst. 2, art. 1, pag. 18 ; Symbol fidei, Leonis IX, quæst. 2, art. 1, pag. 18; Professio fidei Waldensibus præscripta, quæst. 2, art. 1, pag. 19. — Concil. Vienn. definit. contra errores Joann. Olivi :....* Confitemur unigenitum Dei Filium in iis omnibus, in quibus Deus Pater existit, una cum Patre æternaliter subsistentem, partes nostræ naturæ simul unitas, ex quibus in se verus Deus existens fieret verus homo, humanum videlicet corpus passibile et animam intellectivam seu rationalem, ipsum corpus vere per se et essentialiter informantem, assumpsisse ex tempore in virginali thalamo ad unitatem suæ hypostasis et personæ. Et quod in hac assumpta natura ipsum Dei Verbum pro omnium operanda salute non solum affigi cruci et in ea mori voluit, sed etiam emisso jam spiritu perforari lancea sustinuit latus suum, ut exinde profluentibus undis aquæ et sanguinis, formaretur unica et immaculata ac virgo sancta, mater Ecclesia, conjux Christi, sicut de latere primi hominis soporati Eva sibi in conjugium est

præter me. In Deo autem non cadit aliqua necessitas, quia hoc repugnaret omnipotentiæ ipsius. Ergo non fuit necessarium Christum pati.

2. Præterea, necessarium voluntario opponitur. Sed Christus propria voluntate est passus : dicitur enim Isa. 53, 7 : *Oblatus est, quia ipse voluit.* Non ergo necessa ium fuit eum pati.

3. Præterea, sicut in Psal. 24, 10, dicitur : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Sed non videtur necessarium quod pateretur ex parte misericordiæ divinæ, quæ sicut gratis dona tribuit, ita videtur quod gratis debita relaxet absque satisfactione : neque etiam ex parte divinæ justitiæ, secundum quam homo æternam damnationem meruerat. Ergo videtur non fuisse necessarium quod Christus pro liberatione hominum pateretur.

4. Præterea, angelica natura est excellentior quam humana, ut patet per Dionysium, 2 cap. de div. Nom., a princ. lec. 1. Sed pro reparatione angelicæ naturæ, quæ peccaverat, Christus non est passus. Ergo videtur quod nec etiam fuerit necessarium eum pati pro salute humani generis.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 3, 14 : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, sic oportet exaltari* (1) *Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam :* quod quidem de exaltatione in cruce intelligitur. Ergo videtur quod Christum oportuerit pati.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Philosophus docet in 5 Metaph., text. 6, necessarium multipliciter dicitur : **uno quidem modo, quod secundum sui naturam impossibile est aliter se habere ; et sic manifestum est quod non fuit necessarium Christum pati neque ex parte Dei, neque ex parte hominis.** — Alio modo dicitur aliquid necessarium ex aliquo exteriori ; quod quidem si sit causa efficiens, vel movens, facit necessitatem coactionis ; ut puta cum aliquis non potest ire propter violentiam detinentis ipsum : si vero illud exterius quod necessitatem inducit, sit finis, dicitur aliquid necessarium ex suppositione finis, quando scilicet finis aliquis aut nullo modo potest esse, aut non potest esse convenienter nisi (1) tali fine præsupposito. **Non ergo fuit necessarium Christum pati necessitate coactionis neque ex parte Dei,** qui Christum definivit pati, **neque etiam ex parte ipsius Christi,** qui voluntarie passus est. — **Fuit autem necessarium necessitate finis** : qui quidem potest tripliciter intelligi. *Primo* quidem ex parte nostra, qui per ejus passionem liberati sumus, secundum illud Joan. 3, 14 : *Oportet exaltari filium hominis ; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Secundo,* ex parte ipsius Christi, qui per humilitatem passionis meruit gloriam exaltationis : et ad hoc pertinet quod dicitur Luc. ult., 26 : *Nonne oportuit Christum pati, et sic intrare in gloriam suam* (2) ? *Tertio,* ex parte Dei, cujus definitionem circa passionem Christi prænuntiatam in Scripturis, et præfiguratam in observantia veteris Testamenti, oportebat impleri : et hoc est quod dicitur Luc. 22, 22 : *Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit ;* et Luc., ult., 44 : *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me :... quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis.*

Ad primum ergo dicendum quo ratio illa procedit de necessitate coactionis ex parte Dei.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de necessitate coactionis ex parte hominis Christi.

Ad tertium dicendum quod hominem liberari per passionem Christi, conveniens fuit et misericordiæ, et justitiæ ejus. — Justitiæ quidem, quia per passionem suam Christus satisfecit pro peccato humani generis ; et ita homo per justitiam Christi liberatus est. — Misericordiæ vero, quia cum homo per se satisfacere non posset pro peccato totius hamanæ naturæ, ut supra dictum est, quæst. 1, art. 2, Deus ei satisfactorem dedit Filium suum, secundum illud Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius :* et hoc fuit abundantioris misericordiæ quam si peccata absque satisfactione dimisisset. Unde dicitur Ephes. 2, 4 : *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charita-*

---

formata, ut sic certæ figuræ primi et veteris Adæ, qui secundum Apostolum est forma futuri, in nostro novissimo Adam, id est Christo, veritas responderet. Hæc est, inquam, veritas, illius prægrandis aquilæ vallata testimonio, quam propheta vidit Ezechiel animalibus cæteris evangelicis transvolantem, beati Joannis videlicet, apostoli et evangelistæ, qui sacramenti hujus rem gestam narrans et ordinem, in evangelio suo dixit : « Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit et continuo exivit sanguis et aqua ; et qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus : ille scit, quia vera dicit, ut et vos credatis». Nos igitur ad tam præclarum testimonium ac sanctorum Patrum et Doctorum communem sententiam Apostolicæ considerationis, ad quam dumtaxat hæc declarare pertinet, aciem convertentes, sacro approbante concilio, declaramus, prædictum apostolum et evangelistam Joannem rectum in præmissis factæ rei ordinem tenuisse, narrando, quod Christo jam mortuo, unus militum lancea latus ejus aperuit. — *Decret. pro Jacobitis, supra quæst. 1, pag. 8.* — *Christus voluntarie passus est : canones concil. Lateran. sub Mart. I, can. 2 et 12, supra quæst. 1, pag. 6.*

(1) Vulgata :.. *ita exaltari oportet... qui credit in ipsum.*

(1) Ita cum Mss. passim edit. antiqui et Nicolaius. — Cod. Alcan. : *Nisi tali sine consupposito.* — Al. : *nisi tali præsupposito.*

(2) In Vulgata: *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita...*

tem, qua dilexit nos (1), *cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo.*

Ad quartum dicendum quod peccatum angeli non fuit remediabile, sicut peccatum hominis, ut ex supradictis in prima parte patet, quæst.64, art. 2.

Articulus II

Utrum fuerit possibilis alius modus liberationis humanæ quam per passionem Christi.

3 Sent., dist. 20, art. 4, quæst. 1; et Opusc. 1, cap. 17.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit possibilis alius modus liberationis humanæ quam per passionem Christi. Dicit enim Dominus, Joan. 12, 24 : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert :* ubi dicit Augustinus, tract. 51 in Joan., circ. med., quod *seipsum granum dicebat.* Nisi ergo mortem passus esset, aliter fructum nostræ liberationis non fecisset.

2. Præterea, Matth. 26, 42, Dominus dicit ad Patrem : *Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Loquitur autem ibi de calice passionis. Ergo passio Christi præteriri non poterat, unde et Hilarius dicit, cap. 31 in Matth., ad fin. : *Ideo calix transire non potest, nisi illum bibat, quia reparari nisi ex ejus passione non possumus.*

3. Præterea, justitia Dei exigebat ut homo a peccato liberaretur, Christo per passionem satisfaciente. Sed Christus suam justitiam non potest præterire : dicitur enim 2 ad Timoth. 2, 13 : *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Seipsum autem negaret, si justitiam suam negaret, cum ipse sit justitia. Ergo videtur quod non fuerit possibile alio modo hominem liberari quam per passionem Christi.

4. Præterea, fidei non potest subesse falsum. Sed antiqui Patres crediderunt Christum passurum. Ergo videtur quod non potuerit esse quin Christus pateretur.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 13 de Trin., cap. 10, circ. princ. : *Istum modum quo nos per mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum Deus liberare dignatur, asserimus bonum, et divinæ congruum dignitati; verum etiam ostendamus non alium modum possibilem Deo defuisse, cujus potestati cuncta æqualiter subjacent.*

Respondeo dicendum quod aliquid potest dici possibile vel impossibile dupliciter : uno modo simpliciter et absolute ; alio modo ex suppositione. **Simpliciter igitur et absolute loquendo, possibile fuit Deo alio modo hominem liberare quam per passionem Christi,** quia *non est impossibile apud Deum omne verbum,* ut dicitur Luc. 1, 37. — **Sed ex aliqua suppositione facta, fuit impossibile.** Quia enim impossibile est Dei præscientiam falli et ejus voluntatem seu dispositionem cassari, **supposita præscientia et præordinatione Dei de passione Christi, non erat simul possibile Christum non pati, vel hominem alio modo quam per ejus passionem liberari.** Et est eadem ratio de omnibus his quæ sunt præscita et præordinata a Deo, ut in prima parte habitum est, quæst. 14, art. 13.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus ibi loquitur, supposita præscientia et præordinatione Dei, secundum quam erat ordinatum ut fructus humanæ salutis non sequeretur nisi Christo patiente.

Et similiter intelligendum est quod *secundo* objicitur : *Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum,* scilicet propter hoc quod tu ita disposuisti : unde subdit : *Fiat voluntas tua.*

Ad tertium dicendum quod hæc etiam justitia dependet ex voluntate divina, ab humano genere satisfactionem exigente pro peccato. Nam si voluisset absque omni satisfactione hominem a peccato liberare, contra justitiam non fecisset. Ille enim judex non potest salva justitia culpam sine pœna dimittere, quia habet punire culpam in alium commissam, puta vel in alium hominem, vel in totam rempublicam, sive in superiorem principem. Sed Deus non habet aliquem superiorem, sed ipse est supremum et commune bonum totius universi. Et ideo si dimittat peccatum, quod habet rationem culpæ, ex eo quod contra ipsum committitur, nulli facit injuriam : sicut quicumque homo remittit offensam in se commissam absque satisfactione, misericorditer et non injuste agit. Et ideo David misericordiam petens dicebat, Psal. 50, 6 : *Tibi soli peccavi;* quasi dicat : Potes sine injustitia mihi dimittere.

Ad quartum dicendum quod fides humana, et etiam Scripturæ divinæ, quibus fides instruitur, innituntur præscientiæ et præordinationi divinæ. Et ideo eadem ratio est de necessitate quæ provenit ex suppositione eorum, et de necessitate quæ provenit ex præscientia et voluntate divina.

Articulus III

Utrum fuerit aliquis modus convenientior ad liberationem humani generis quam per passionem Christi.

3 Sent., dist. 18, art. 6. quæst. 3, corp., et dist. 20, art. 4, quæst. 2; et Quodl. 4, art. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod alius

(1) Vulgata:.. *et cum essemus.*

Art. 3. — Circa rationes D. Thomæ, adverte duplicem hic fieri posse comparationem; una est alterius modi redemptionis, qui esset a persona creata, cum redemptione facta a persona divina; in quo sensu, quæstio hæc, magis

modus convenientior fuisset liberationis humanæ quam per passionem Christi. Natura enim in sua operatione imitatur opus divinum, upote a Deo mota et regulata. Sed natura non facit per duo quod per unum potest facere. Cum ergo Deus potuerit hominem liberare sola propria voluntate, non videtur conveniens fuisse quod ad liberationem humani generis Christi passio adderetur.

2. Præterea, ea quæ fiunt per naturam, convenientius fiunt quam ea quæ fiunt per violentiam : quia violentia est *quædam excisio, seu casus ab eo quod est secundum naturam* ut dicitur in lib. 2 de Cœlo, text. 18. Sed passio Christi mortem violentam induxit. Ergo convenientius fuisset ut Christus naturali morte moriendo hominem liberaret, quam quod pateretur.

3. Præterea, convenientissimum videtur quod ille qui violenter et injuste detinet aliquid, per superioris potentiam spolietur : unde Isa. 52, 3, dicitur : *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini*. Sed diabolus nullum jus in homine habebat, quem per fraudem deceperat, et per quamdam violentiam servituti subjectum detinebat. Ergo videtur convenientissimum fuisse quod Christus diabolum per solam potentiam spoliaret absque sua passione.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 13 de Trinit., cap. 10, circ. princ. : *Sanandæ nostræ miseriæ convenientior modus alius non fuit quam per Christi passionem*.

RESPONDEO dicendum quod tanto aliquis modus convenientior est ad assequendum finem, quanto per ipsum plura concurrunt quæ sunt expedientia fini. Per hoc autem quod homo per Christi passionem est liberatus, multa concurrerunt ad salutem hominis pertinentia præter liberationem a peccato. — Primo enim per hoc homo cognoscit quantum Deus hominem diligat, et per hoc provocatur ad eum diligendum, in quo perfectio humanæ salutis consistit : unde Apostolus dicit Rom. 5, 8 : *Commendat suam charitatem Deus in nobis : quoniam cum inimici essemus* (1) *Christus pro nobis mortuus est.* — Secundo, quia per hoc dedit nobis exemplum obedientiæ, humilitatis, constantiæ, justitiæ et cæterarum virtutum in passione Christi ostensarum, quæ sunt necessariæ ad humanam salutem : unde dicitur 1 Pet. 2, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* — Tertio, quia Christus per passionem suam non solum hominem a peccato liberavit, sed etiam gratiam justificantem et gloriam beatitudinis ei promeruit, ut infra dicetur, quæst. 48. — Quarto, quia per hoc est homini inducta major necessitas se immunem a peccato conservandi, qui se sanguine Christi redemptum cogitat a peccato, secundum illud 1 Corinth. 6, 20 : *Empti enim estis pretio magno : glorificate et portate Deum in corpore vestro.* — Quinto, quia hoc ad majorem dignitatem hominis cessit, ut sicut homo victus fuerat et deceptus a diabolo, ita etiam homo esset qui diabolum vinceret ; et sicut homo mortem meruit, ita homo moriendo mortem superaret. Unde dicitur 1 ad Corinth. 15, 57 : *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Et ideo **convenientius fuit quod per passionem Christi liberaremur quam per solam Dei voluntatem**.

Ad primum ergo dicendum quod natura etiam, ut aliquid convenientius faciat, plura ad unum assumit, sicut duos oculos ad videndum, et idem patet in aliis.

Ad secundum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit (habetur express. ex Athanas., in lib. de Incarnat. Verbi et ejus Adventu corporali, circ. med.), *Christus non sui mortem, quam non habebat, cum sit vita, sed hominum mortem venerat consumpturus. Unde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illatam sustinuit. Sed etsi ægrotavisset corpus ejus, et in conspectu omnium solveretur, inconveniens erat eum qui sanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus. Sed etsi absque morbo aliquo corpus* (1) *alicubi seorsum deposuisset, ac deinde se offerret, non crederetur ei de resurrectione disserenti. Quomodo enim pateret Christi in morte victoria, nisi coram omnibus eam patiens, per incorruptionem corporis probasset extinctam.*

Ad tertium dicendum quod licet diabolus injuste invaserit hominem, tamen homo propter peccatum juste erat sub servitute diaboli derelictus a Deo. Et ideo conveniens fuit ut per justitiam homo a servitute diaboli liberaretur, Christo satisfaciente pro ipso per suam passionem. Fuit etiam hoc conveniens *ad vincendam superbiam diaboli, qui est desertor justitiæ et amator potentiæ, ut Christus diabolum vinceret et hominem liberaret, non per solam potentiam Deitatis, sed etiam per justitiam et humilitatem passionis*, ut Augustinus dicit 13 de Trinitate, cap. 13, 14 et 15.

---

est de incarnatione ipsa quam de passione, quamquam rationes D. Thomæ, præsertim 1, 3 et 4 etiam in hoc sensu procedant. Potest vero fieri alia comparatio, inter hunc modum redemptionis, et alium, qui esset ab eadem persona divina, non per mortem, sed per aliud genus actionis, et hæc videtur esse propria hujus loci, et de illa optime procedunt etiam rationes D. Thomæ (Suarez).

(1) Vulgata : *commendat autem charitatem suam Deus in nobis ; quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus...*

(1) Ita cum potioribus Mss. editi passim. — Al.: *Sed etsi absque morte corpus*, etc., perperam.

Articulus IV

Utrum Christus pati debuerit in cruce.

3 Sent., dist. 20, art. 4, quæst. 2, ad 1; et 4 Cont., cap. 55, ad 17, et 18; et 2 Quodl. quæst. 1, art. 2; et Opusc. 2, cap. 236.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit pati in cruce. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed in figura Christi præcesserunt omnia sacrificia veteris Testamenti, in quibus animalia gladio necabantur, et postmodum igni cremabantur. Ergo videtur quod Christus non debuerit pati in cruce, sed magis gladio vel igne.

2. Præterea, Damascenus dicit lib. 3 orth. Fid. cap. 20, quod Christus non debuerit assumere detractibiles (1) passiones. Sed mors crucis videtur fuisse maxime detractibilis et ignominiosa : unde dicitur Sap. 2, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum.* Ergo videtur quod Christus non debuerit pati mortem crucis.

3. Præterea, de Christo dicitur : *Benedictus qui venit in nomine Domini*, ut patet Matth 21, 9. Sed mors crucis erat mors maledictionis, secundum illud Deut. 21, 23 : *Maledictus est a Deo* (2) *qui pendet in ligno.* Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum crucifigi.

— Sed contra est quod dicitur Philipp. 2, 8 : *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

Respondeo dicendum quod **convenientissimum fuit Christum pati mortem crucis.**

Primo quidem propter exemplum virtutis. Dicit enim Augustinus in lib. 83 QQ., quæst. 25 : *Sapientia Dei hominem ad exemplum, quo recte viveremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda, non meluere. Sunt autem homines qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt. Ut ergo nullum genus mortis recte viventi homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius et formidabilius.*

Secundo, quia hoc genus mortis maxime conveniens erat satisfactioni pro peccato primi parentis, quod fuit ex eo quod contra mandatum Dei pomum ligni vetiti sumpsit. Et ideo conveniens fuit quod Christus ad satisfaciendum pro illo peccato seipsum pateretur ligno affigi, quasi restituens quod Adam sustulerat, secundum illud Psal. 68, 5 : *Quæ non rapui, tunc exsolvebam.* Unde Augustinus dicit in quodam sermone de passione (implic. serm. 101 de Temp., ante med.): *Contempsit Adam præceptum, accipiens ex arbore pomum ; sed quidquid Adam perdidit Christus in cruce invenit.*

Tertia ratio est, quia, ut Chrysostomus dicit in sermone de Passione (seu hom. de Cruce et Latrone, aliquant. a princ.), *in excelso ligno et non sub tecto passus est, ut etiam ipsius aeris natura mundetur. Sed et ipsa terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata.* Et super illud Joan. 3 : *Oportet exaltari filium hominis*, dicit Theophylactus (et Athanas., lib. de Passione et Cruce Domini, a med.) : *Exaltari audiens, suspensionem intelligas in altum, ut sanctificaret aerem, qui sanctificaverat terram ambulando in ea.*

Quarta ratio est, quia per hoc quod in alto moritur, ascensum nobis parat in cœlum, ut Chrysostomus dicit (id habet expresse Athanas., loc. cit., art. præc., ad 2). Et inde est quod ipse dicit Joan. 12, 32 : *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.*

Quinta ratio est, quia hoc competit universali salvationi totius mundi. Unde Gregor. Nyssen. dicit, serm. 1 de Resurrect., vers. fin., et Damasc., lib. 4, orth. Fid., cap. 12, circ. med., et August., epist 140, al. 120, cap. 26, quod *figura crucis a medio contactu* (1) *in quatuor extrema partita, significat virtutem et providentiam ejus qui in ea pependit, ubique diffusam.* Chrysostomus etiam dicit (hoc etiam habet Athan., loc. cit., art. præc., ad 2) quod in cruce *expansis manibus moritur, ut altera manu veterem populum, altera eos qui ex gentibus sunt, trahat.*

Sexta ratio est, quia per hoc genus mortis diversæ virtutes designantur. Unde Augustinus dicit in lib. de Gratia veteris et novi Testamenti, scilicet epist. 140, al. 120, cap. 26, a med. : *Non frustra tale genus mortis elegit, ut latitudinis, et altitudinis, et longitudinis, et profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret. Nam latitudo quæ est in eo ligno, quod transversum desuper figitur, hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est : ibi enim quodammodo statur, id est persistitur et perseveratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea*

Art. 4. — Nota ex septem rationibus quibus probat fuisse conveniens Christum in cruce pati, non omnes ac singulas per se sumptas probare assertionem ; sed unaquæque ratio probat fuisse conveniens aliquid quod in eo mortis genere reperitur ; et consequenter omnes simul sumptæ recte concludunt illud mortis genus ad reparationem et exemplum nostrum fuisse convenientissimum. — De fide est Christum Dominum vere et proprie fuisse crucifixum ; non autem Simonem Cyrenæum in speciem Christi transformatum, ut fabulatus est Basilides (testibus S. Irenæo lib. 1, cap. 23, et S. Epiphan. hæres. 24), qui propterea volebat non esse credendum in Crucifixum, ne non in Christum, sed in Simonem crederetur.

(1) Ita communiter. — Edit. Rom., *detestabilis ;* item in solutione, *detestabiles.*

(2) Vulgata : *Maledictus a Deo est, qui...*

(1) Ita cum Mss. editi passim. — Al., *tractu*, quod vult Garcia.

ligni parte quæ ab illa quæ transversum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Jam Jero illud ex ligno, quod fixum occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ. Et sicut Augustinus super Joan., tract. 119, paruma princip. dicit, *lignum, in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis.*

Septima ratio est, quia hoc genus mortis plurimis figuris respondet. Ut enim Augustinus dicit in sermone de Passione (hab. aliquid serm. 101 de Temp., ante med.), *de diluvio aquarum humanum genus arca lignea liberavit; de Ægypto Dei populo recedente, Moyses mare virga divisit, et Pharaonem prostravit, et populum Dei redemit; idem Moyses lignum in aquam misit, et amaram aquam in dulcedinem commutavit; et lignea virga de spirituali petra salutaris unda profertur; et ut Amalech vinceretur, circa virgam Moyses expansis manibus extenditur, et lex Dei arcæ Testamenti creditur ligneæ, ut his omnibus ad lignum crucis, quasi per quosdam gradus, veniatur.*

Ad primum ergo dicendum quod altare holocaustorum, in quo sacrificia animalium offerebantur, erat factum de lignis, ut habetur Exodi 26, et quantum ad hoc veritas respondet figuræ ; non autem oportet quod quantum ad omnia, quia jam non esset similitudo, sed veritas, ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 26, in fin. Specialiter tamen, ut Chrysostomus dicit (id etiam hab. Athan., loc. cit., art. præc., ad 2), *non caput ei amputatur, ut Joanni ; neque sectus est, ut Isaias; ut corpus integrum, et indivisibile morti servet, et non fiat occasio volentibus Ecclesiam dividere.* Loco autem materialis ignis fuit in holocausto Christi ignis charitatis.

Ad secundum dicendum quod Christus detractibiles passiones assumere renuit, quæ pertinebant ad defectum scientiæ vel gratiæ, aut etiam virtutis : non autem illas quæ pertinent ad injuriam ab exteriori illatam; quinimo, ut dicitur Hebr. 12, 2 : *Sustinuit crucem, confusione contempta.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit 14 contra Faustum, cap. 6, peccatum maledictum est, et per consequens mors, et mortalitas ex peccato proveniens. Caro autem Christi mortalis fuit, *similitudinem habens carnis peccati:* et propter hoc Moyses eam nominat maledictum ; sicut et Apostolus nominat eam peccatum, dicens 2 ad Corinth. 5, 21 : *Eum qui non noveral peccatum, pro nobis peccatum fecit*, scilicet propter pœnam peccati. Nec ideo major invidia est, quia dixit : *Maledictus est a Deo : nisi enim Deus peccatum odisset, et mortem nostram, ad eam suscipiendam, atque tollendam Filium suum non misteret. Confitere ergo maledictum suscepissè pro nobis, quem confiteris mortuum esse pro nobis* Unde ad Galat. 3, 13, dicitur : *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.*

Articulus v

Utrum Christus omnes passiones sustinuerit.

Inf., quæst. 48, art. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus omnes passiones sustinuerit. Dicit enim Hilar., 10 de Trinit,, aliquant. a princ. : *Unigenitus Dei ad peragendum mortis suæ sacramentum, consummasse se omne humanarum genus passionum testatur, cum inclinato capite emisit spiritum.* Videtur ergo quod omnes passiones humanas sustinuerit.

2. Præterea, Isa. 52, 13, dicitur : *Ecce intelliget servus meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde ; sicut obstupuerunt super eum* (1) *multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum.* Sed Christus est exaltatus, secundum hoc quod habuit omnem gratiam et omnem scientiam, pro quo *super eum multi* admirantes *obstupuerunt.* Ergo vide-

---

Art. 5. — Titulus de passionibus corporalibus ab extrinsece illatis intelligitur, ut in corp. art. Auctor explicat. Sunt enim duo genera passionum : quædam *spirituales,* ut decipi, privari virtute et hujusmodi quæ longe fuerunt a Christo, quia derogarent perfectioni animæ ipsius : quædam *corporales*, et hæ sunt duplices; quædam *ab intrinseco* ut ægritudines corporales. et de his non est quæstio, quia non decuit Christum infirmari, sed decuit ab intrinseco habere passiones naturales absque ægritudine, ut famem, sitim, lassitudinem quoad corpus ;et tristitiam, timorem et hujusmodi quoad partem sensitivam animæ : quædam vero *ab extrinseco*, sive sint pure corporales ut flagella, sive aliqualiter spirituales, ut infamari et hujusmodi ; et similiter sive extrinsece, ut spoliari et hujusmodi, sive intus, ut tristari ex sensatis et objectis. De his enim quæ ab extrinseco inferri possunt passionibus absque spirituali damno in anima patientis quæstio est, ut unico verbo dicatur. — Adverte quod Auctor summarie pertransit generalitatem passionum Christi; nam si adamussim dinumerandæ essent omnes conditiones passionum ejus et differentiæ earum, humanum ingenium forte deficeret. Clare siquidem liquet quod passus est judicialiter et extrajudicialiter a judicio ecclesiastico et sæculari, passus est objectione superbiæ, blasphemiæ, seductionis, ambitionis, rebellionis cesareæ, usurpationis divinæ: passus est a testibus falsis, et propria confessione occasionaliter : passus est ut malus et ut stultus : passus est a viris timoratis secundum legem Dei (utpote non introeuntibus in prætorium, et vacantibus operibus misericordiæ actualiter) et a sceleratis : passus est et simpliciter et comparative ad Barabbam. Et breviter, ad pelagus passionum harum, contemplatio ingressum dans, nova semper adjiciet. — Adverte etiam quod ad litteram Christus generalitatem passionum suscepit, ut universum quoad mala deificaret : ita quod sicut Verbum divinum suscipiendo humanam naturam, assumpsit quodam modo totum universum quoad bona, pro quanto in homine omnes creaturæ quodammodo inveniuntur ; ita suscipiendo mala hominum in generalitate suarum passionum, deificavit totum universum quoad mala; in malo enim hominis, omnia mala quodammodo inveniuntur (Cajetanus).

(1) Vulgata : *super te multi.*

tur quod *inglorius* fuerit, sustinendo omnem passionem humanam.

3. Præterea, passio Christi ordinata est ad liberationem hominis a peccato, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst. Sed Christus venit liberare homines ab omni genere peccatorum. Ergo debuit pati omne genus passionum.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 19, 32, quod *milites primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui crucifixus est cum eo, ad Jesum autem cum venissent, non fregerunt ejus crura.* Non ergo passus est omnem humanam passionem.

RESPONDEO dicendum quod passiones humanæ possunt considerari dupliciter :— Uno modo **quantum ad speciem : et sic non oportuit Christum pati omnem passionem,** quia multæ passionum species sibi invicem contrariantur, sicut combustio in igne, et submersio in aqua : loquimur enim nunc de passionibus ab extrinseco illatis, quia passiones ab intrinseco causatas, sicut sunt ægritudines corporales, non decuit eum pati, ut supra dictum est, quæst. 14, art. 4. — **Sed secundum genus passus est omnem passionem humanam.** Quod quidem potest considerari tripliciter : *uno* modo ex parte hominum, a quibus passus est. Passus est enim aliquid et a gentilibus, et a Judæis, et a masculis, et a fœminis, ut patet de ancillis accusantibus Petrum. Passus est etiam et a principibus, et a ministris eorum, et a popularibus, secundum illud Psal. 2, 1 : *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.* Passus est etiam a familiaribus et notis ; sicut patet de Juda eum prodente, et Petro ipsum negante. *Alio* modo patet idem ex parte eorum in quibus homo potest pati. Passus est enim Christus in suis amicis eum deserentibus : in fama per blasphemias contra eum prolatas ; in honore et gloria per irrisiones et contumelias ei allatas ; in rebus per hoc quod etiam vestibus spoliatus est : in anima per tristitiam, tædium et timorem ; in corpore per vulnera et flagella. *Tertio,* potest considerari quantum ad corporis membra. Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam ; in manibus et pedibus fixionem clavorum ; in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum ; secundum tactum quidem, flagellatus et clavis confixus ; secundum gustum, felle et aceto potatus ; secundum olfactum, in loco fœtido cadaverum mortuorum, qui dicitur calvariæ, appensus patibulo ; secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irridentium ; secundum visum, videns matrem et discipulum *quem diligebat,* flentes.

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Hilarii est intelligendum quantum ad omnia genera passionum, non autem quantum ad omnes species.

Ad secundum dicendum quod similitudo ibi attenditur, non quantum ad numerum passionum et gratiarum, sed quantum ad magnitudinem utriusque ; quia sicut sublimatus est in donis gratiarum super alios, ita dejectus est infra alios per ignominiam passionum.

Ad tertium dicendum quod secundum sufficientiam una minima passio Christi suffecisset ad redimendum genus humanum ab omnibus peccatis ; sed secundum convenientiam sufficiens fuit quod pateretur omnia genera passionum, sicut jam dictum est in corp. art.

ARTICULUS VI

Utrum dolor passionis Christi fuerit major omnibus doloribus.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod dolor passionis Christi non fuerit major omnibus aliis doloribus. Dolor enim patientis augetur secundum gravitatem et diuturnitatem passionis. Sed quidam martyres graviores passiones et diuturniores sustinuerunt quam Christus ; sicut patet de Laurentio, qui est assatus in craticula ; et de Vincentio, cujus carnes sunt ungulis ferreis laceratæ. Ergo videtur quod dolor Christi patientis non fuerit maximus.

2. Præterea, virtus mentis est mitigativa doloris, in tantum quod Stoici posuerunt tristitiam in animum sapientis non cadere ; et Aristot. posuit, lib. 2 Ethic., cap. 2, 6, 7 et 9, quod virtus moralis medium tenet in passionibus. Sed in Christo fuit perfectissima virtus mentis. Ergo videtur quod in Christo non fuerit maximus dolor.

3. Præterea, quanto aliquod patiens est magis sensibile, tanto major sequitur dolor passionis. Sed anima est sensibilior quam corpus, cum corpus sentiat ex anima : Adam etiam in statu innocentiæ videtur corpus sensibilius habuisse quam Christus, qui

---

ART. 6. — Quamvis si unam tantum doloris causam consideremus, possit in aliquibus esse major dolor : si tamen omnes causæ, quas S. Doctor pulcherrime explicat, simul jungantur, major fuit in Christo, secundum intensionem scilicet. Nam de extensione non videtur loqui Auctor, neque ullo modo constat, quod directe et per se passus sit in pluribus partibus corporis quam illi quorum corpora frustatim in minimas partes concisa sunt. — Circa resp. ad 3, advertit Sylvius, B. Thomam non comparare dolorem Christi cum doloribus animæ sive in Inferno, sive solum in Purgatorio patientis, sed cum doloribus dumtaxat illis quos patiuntur homines adhuc mortales ; ac proinde non solum dolor damnatorum, sed etiam animarum quæ sunt in Purgatorio, major est doloribus Christi, saltem quoad genus pœnæ et doloris. Dolent enim de carentia visionis Dei. Ad intensionem tamen quod attinet, non videtur improbabile aliquam Purgatorii pœnam esse minus acerbam quam fuerit pœna Christi, utpote illa quæ infertur ob pauca atque minora peccata.

assumpsit corpus humanum cum naturalibus defectibus. Ergo videtur quod dolor animæ patientis in purgatorio, vel in inferno, vel etiam dolor Adæ, si passus fuisset, major fuisset quam dolor passionis Christi.

4. Præterea, majoris boni amissio causat majorem dolorem. Sed peccator peccando amittit majus bonum quam Christus patiendo, quia vita gratiæ est melior quam vita naturæ : Christus etiam, qui amisit vitam post triduum resurrecturus, minus aliquid amisisse videtur quam illi qui amittunt vitam permansuri in morte. Ergo videtur quod dolor Christi non fuerit maximus dolorum.

5. Præterea, innocentia patientis diminuit dolorem passionis. Sed Christus innocenter est passus, secundum illud Jerem. 11, 19 : *Ego autem quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Ergo videtur quod dolor passionis Christi non fuerit maximus.

6. Præterea, in his quæ Christi sunt, nihil fuit superfluum. Sed minimus dolor Christi suffecisset ad finem salutis humanæ : habuisset enim infinitam virtutem ex persona divina. Ergo superfluum fuisset assumere maximum dolorum.

— Sed contra est quod Thren. 1, 2, dicitur ex persona Christi : *Attendite, et videte, si est dolor sicut dolor meus.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, cum de defectibus assumptis a Christo ageretur, quæst. 15, art. 5 et 6, in Christo patiente fuit verus **dolor et sensibilis,** qui causatur ex corporali nocivo ; **et dolor interior,** qui causatur ex apprehensione alicujus nocumenti, qui tristitia dicitur. **Uterque autem dolor in Christo fuit maximus inter dolores præsentis vitæ.** Quod quidem contigit propter quatuor : — primo quidem propter causas doloris. Nam doloris sensibilis causa fuit læsio corporalis ; quæ acerbitatem habuit, tum propter generalitatem passionis, de qua dictum est art. præc., et quæst. 15, tum etiam ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima, quia configuntur in locis nervosis et maxime sensibilibus, scilicet in manibus et pedibus ; et ipsum pondus corporis pendentis continue auget dolorem ; et cum hoc etiam est doloris diuturnitas, quia non statim moriuntur sicut hi qui gladio interficiuntur. Doloris autem interioris causa fuit, *primo* quidem omnia peccata humani generis, pro quibus satisfaciebat patiendo, unde ea quasi sibi adscribit, dicens in Psal. 21 : *Verba delictorum meorum ; secundo*, specialiter casus Judæorum et aliorum in ejus morte delinquentium, et præcipue discipulorum, qui scandalum passi sunt in Christi passione ; *tertio* etiam amissio vitæ corporalis, quæ naturaliter est horribilis humanæ naturæ. — Secundo, potest magnitudo doloris ejus considerari ex perceptibilitate patientis, nam et secundum animam et secundum corpus. Nam et secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus ejus fuerit formatum miraculose operatione Spiritus Sancti ; sicut et alia quæ per miracula facta sunt, fuerunt aliis potiora, ut Chrysostomus dicit hom. 21 in Joan. 1, a med. de vino in quod Christus aquam convertit in nuptiis : et ideo in eo maxime viguit sensus tactus, ex cujus perceptione sequitur dolor. Anima etiam secundum vires interiores efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ. — Tertio, magnitudo doloris Christi patientis potest considerari ex doloris et tristitiæ puritate. Nam in aliis patientibus mitigatur tristitia interior, et etiam dolor exterior ex aliqua consideratione rationis, per quamdam derivationem, seu redundantiam a superioribus viribus ad inferiores : quod in Christo patiente non fuit, quia *unicuique virium permisit agere quod est ei proprium*, sicut Damascenus dicit, lib. 3 orth. Fid., cap. 15, a med. — Quarto, potest considerari magnitudo doloris Christi patientis ex hoc quod passio illa et dolor a Christo fuerunt assumpta voluntarie, propter finem liberationis hominum a peccato : et ideo tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus qui inde sequebatur. Ex his igitur omnibus causis simul consideratis manifeste apparet quod dolor Christi fuerit maximus.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit ex uno tantum prædictorum, scilicet ex læsione corporali, quæ est causa sensibilis doloris ; sed ex aliis causis multo magis dolor Christi patientis augetur, ut dictum est in corp. articuli.

Ad secundum dicendum quod virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiorem, et aliter exteriorem dolorem sensibilem. Tristitiam enim interiorem diminuit directe, in ea medium constituendo, sicut in propria materia. Medium autem in passionibus virtus moralis constituit, ut in secunda parte habitum est, 1-2, quæst. 44, art. 1 et 2, non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, ut scilicet passio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant quod nulla tristitia esset ad aliquid utilis, ideo credebant quod totaliter a ratione discordaret, et per consequens quod totaliter esset sapienti vitanda. Sed secundum rei veritatem tristitia aliqua laudabilis est, ut Augustinus probat in 14 de Civit. Dei, cap. 9, circa med., quando scilicet procedit ex sancto amore, utpote cum aliquis tristatur de peccatis propriis vel alienis. Assumitur etiam ut utilis ad finem satisfactionis pro peccato, secundum illud Apost. 2 ad Cor. 7, 10 : *Quæ secundum Deum est tristitia* (1), *pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Et ideo Christus, ut satisfaceret pro peccatis omnium hominum, assumpsit tristiam, maximam quidem quantitate absoluta, non tamen excedentem regulam rationis. Dolo-

(1) Vulgata : *tristitia est...*

rem autem exteriorem sensus virtus moralis directe non minuit, quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam ; diminuit tamen ipsum indirecte per redundantiam a superioribus viribus in inferiores : quod in Christo non fuit, ut dictum est in corp. et quæst. præc. art. 2.

Ad tertium dicendum quod dolor animæ separatæ patientis pertinet ad statum futuræ damnationis, quæ excedit omnem malum hujus vitæ, sicut Sanctorum gloria excedit omne bonum præsentis vitæ. Unde cum dicimus Christi dolorem esse maximum, non comparamus ipsum dolori animæ separatæ. Corpus autem Adæ pati non poterat, nisi peccaret ; et sic fieret mortale, et passibile, et minus doleret patiens quam corpus Christi, propter rationes prædictas. Ex quibus etiam apparet quod etiamsi per impossibile ponatur quod Adam in statu innocentiæ passus fuisset, minor fuisset dolor ejus quam Christi.

Ad quartum dicendum quod Christus non solum doluit pro amissione vitæ corporalis propriæ, sed etiam pro peccatis omnium aliorum : qui dolor in Christo excessit omnem dolorem cujuscumque contriti : tum quia ex majori sapientia et charitate processit, ex quibus dolor contritionis augetur ; tum etiam quia pro omnibus peccatis simul doluit, secundum illud Isa. 53, 4 : *Vere dolores nostros ipse tulit.* Vita autem corporalis Christi fuit tantæ dignitatis, et præcipue propter Divinitatem unitam, quod de ejus amissione etiam ad horam magis esset dolendum quam de amissione vitæ alterius hominis per quantumcumque tempus. Unde et Philosophus dicit, 3 Ethic., cap. 9, circa med., quod virtuosus tanto plus diligit vitam suam, quanto scit eam esse meliorem ; et tamen eam exponit propter bonum virtutis. Et similiter Christus vitam suam maxime dilectam exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Jerem. 12, 7 : *Dedi dilectam animam meam in manus* (1) *inimicorum ejus.*

Ad quintum dicendum quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quantum ad numerum, quia cum nocens patitur, dolet non solum de pœna, sed etiam de culpa ; innocens autem solum de pœna : qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocumentum illatum ut magis indebitum : unde etiam et alii magis sunt reprehensibiles, si ei non compatiuntur, secundum illud Isa. 57, 1 : *Justus autem perit et non est qui recogitet in corde suo.*

Ad sextum dicendum quod Christus voluit genus humanum a peccatis liberare non sola potestate, sed etiam justitia. Et ideo non solum attendit quantam virtutem dolor ejus haberet ex Divinitate unita : sed etiam quantum dolor ejus sufficeret secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem.

(1) Vulgata :... *in manu...*

Articulus vii

Utrum Christus passus fuerit secundum totam animam.

3 Sent., dist. 15, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, et art. 3, quæst. 2 ; et Verit. quæst. 26, art. 3, ad 1, et art. 8 et 9 ; et Quodl. 7, art. 5 ; et Opusc. 3, cap. 232.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit passus secundum totam animam. Anima enim patitur patiente corpore per accidens, in quantum est corporis actus. Sed anima non est actus corporis secundum quamlibet partem ejus : nam intellectus nullius corporis actus est, ut dicitur in 3 de Anima, text. 6 et 12. Ergo videtur quod Christus non fuerit passus secundum totam animam.

2. Præterea, quælibet potentia animæ patitur a suo objecto. Sed superioris partis rationis objectum sunt rationes æternæ *quibus inspiciendis et consulendis intendit*, ut Augustinus dicit 12 de Trinit., cap. 7, in fin. Ex rationibus autem æternis nullum potuit Christus pati nocumentum, cum in nullo ei contrarientur. Ergo videtur quod non fuerit passus secundum totam animam.

3. Præterea, quando passio sensibilis usque ad rationem pertingit, tunc dicitur completa passio, quæ in Christo non fuit : sed solum *pro passio*, ut Hieronymus dicit, sup. illud Matth. 26 : *Cœpit contristari ;* unde et Dionysius dicit in epist. ad Joan. Evangelistam, 10, circa med., quod *passiones sibi illatas patiebatur secundum judicare solum.* Non ergo videtur quod Christus secundum totam animam pateretur.

4. Præterea, passio dolorem causat ; sed in intellectu speculativo non est dolor, quia *delectationi quæ est ab eo quod est considerare, nulla tris-*

Art. 7. — Ad eorum quæ tum in fine corp., tum in resp. ad 2 dicuntur, intelligentiam, sciendum est rationem superiorem et inferiorem esse eamdem potentiam, quæ dicitur superior, quatenus intendit rationibus superioribus et æternis ; inferior, quatenus inferioribus, id est humanis et temporalibus (supra 1 Part. quæst. 79, art. 9). Cum autem objectum sufficiens ad causandum tristitiam sit malum imminens aut præsens : si illud apprehendatur per sensum internum, excitatur dolor sensibilis ; si per rationem et propter rationes inferiores, et humanas (ut cum mors et læsio apprehenditur ab intellectu ut malum naturæ et bono naturali disconveniens), excitatur dolor in voluntate secundum portionem inferiorem : si autem per rationem, propter rationes divinas et superiores (ut cum apprehenditur peccatum quatenus est offensa Dei, et contrarium divinæ bonitati) ; tunc oritur tristitia in voluntate secundum portionem superiorem. Unde cum Christus peccata per rationem apprehenderet, tristitia fuit non solum in appetitu, sed etiam in voluntate ; et non solum quantum ad rationem inferiorem, sed quantum ad superiorem. Et quando hic dicitur quod « ratio superior non patiebatur ex parte objecti », non negatur quod patiebatur, sed solum negat, quod ex ea parte. Patiebatur ergo, sed non ex objecto suo primario quod est Deus (Sylvius . — Nota proposit. seq. damn. ab Innoc. XII, super amore erga Deum purissimo, 12 Mart. 1699 : « 13. Inferior Christi pars in cruce, non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes. »

titia opponitur, ut Philosophus dicit in 1 Topic., cap. 13, loco 2. Ergo videtur quod Christus non pateretur secundum totam animam.

— Sed contra est quod in Ps. 87, 4, dicitur ex persona Christi : *Repleta est malis anima mea :* Glossa (interl. August.) : *Non vitiis, sed doloribus, quibus anima carni compatitur, vel malis*, scilicet pereuntis populi, compatiendo. Non autem fuisset anima ejus his malis repleta, si non secundum totam animam passus esset. Ergo Christus est secundum totam animam passus.

RESPONDEO dicendum quod totum dicitur respectu partium. Partes autem animæ dicuntur potentiæ ejus. Sic ergo dicitur anima tota pati, in quantum patitur secundum suam essentiam, vel in quantum secundum omnes suas potentias patitur. Sed considerandum est quod aliqua potentia animæ potest pati dupliciter : — uno modo passione propria; quæ quidem est, secundum quod patitur a suo objecto, sicut si visus patiatur ex superabundanti visibili : — alio modo aliqua potentia patitur passione subjecti, super quo fundatur, sicut visus patitur patiente sensu tactus in oculo, super quem fundatur visus, puta cum oculus pungitur aut etiam distemperatur per calorem.

Sic igitur dicendum est quod **si intelligamus totam animam ratione suæ essentiæ, sic manifestum est totam animam Christi passam esse.** Nam tota essentia animæ conjungitur corpori, ita quod tota est in toto et tota in qualibet parte ejus. Et ideo, corpore patiente et disposito ad separationem ab anima, tota anima patiebatur. **— Si vero intelligamus totam animam secundum omnes potentias ejus, sic loquendo de passionibus propriis potentiarum, patiebatur quidem secundum omnes vires inferiores**, quia in singulis viribus inferioribus animæ, quæ circa tempóralia operantur, inveniebatur aliquid quod erat causa doloris Christi, sicut ex supra dictis patet, art. præc., **sed secundum hoc superior ratio non patiebatur** in Christo ex parte sui objecti, scilicet Dei, qui non erat animæ Christi causa doloris, sed delectationis et gaudii : **— secundum autem illum modum passionis quo potentia aliqua dicitur pati ex parte sui subjecti, sic omnes potentiæ animæ Christi patiebantur :** omnes enim potentiæ animæ radicantur in essentia ejus, ad quam pervenit passio, passo corpore, cujus est actus.

Ad primum ergo dicendum quod licet intellectus, secundum quod est potentia quædam, non sit corporis actus, essentia tamen animæ est corporis actus, in qua radicatur potentia intellectiva, ut in prima parte habitum est, quæst. 77, art. 6 et 8.

Ad secundum dicendum quod illa ratio procedit de passione quæ est ex parte proprii objecti, secundum quam superior ratio in Christo passa non fuit.

Ad tertium dicendum quod dolor tunc dicitur esse passio perfecta, per quam anima perturbatur, quando passio sensitivæ partis pertingit usque ad immutandam rationem a rectitudine sui actus, ut scilicet sequatur passionem, et non habeat liberum arbitrium super eam. Sic autem passio sensitivæ partis non pervenit in Christo usque ad rationem, sed ex parte subjecti, sicut dictum est in corp. art.

Ad quartum dicendum quod intellectus speculativus non potest habere dolorem vel tristitiam ex parte sui objecti; quod est *verum* absolute consideratum, quod est perfectio ejus; potest tamen ad ipsum pertingere dolor vel causa doloris per modum jam dictum in corp. art.

ARTICULUS VIII

Utrum tota anima Christi in passione frueretur fruitione beata.

3 Sent., dist. 15, quæst. 2, art. 3, quæst. 2; et Ver. quæst. 10, art. 2, ad 3, et quæst. 26, art. 9, et 10; Quodl. 1, quæst. 2, art. 2, corp.; et Op. 2, cap. 238 et 239.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod anima Christi in articulo illius passionis non tota frueretur fruitione beata. Impossibile est enim simul dolere et gaudere, cum dolor et gaudium sint contraria. Sed anima Christi tota patiebatur dolorem in tempore passionis, ut supra habitum est, art. præc. Non ergo poterat esse ut tota frueretur.

2. Præterea, Philosophus dicit in 7 Ethic. (implic. cap. ult.) quod tristitia, si sit vehemens, non solum impedit delectationem contrariam, sed quamcumque; et e converso. Dolor autem passionis Christi fuit maximus, ut ostensum est art. 6 huj. quæst.; et similiter delectatio fruitionis est maxima, ut in principio secundæ partis habitum est. 1-2, quæst. 4. Non ergo potuit esse quod anima Christi tota simul pateretur et frueretur.

3. Præterea, fruitio beata est secundum cognitionem et amorem divinorum, ut patet per Augustinum in 1 de Doctrina christ., cap. 4 et 10. Sed non omnes vires animæ attingunt ad cognoscendum et amandum Deum. Non ergo tota anima Christi fruebatur.

ART. 8. — Quomodo summa tristitia potuerit consistere cum summo gaudio? S. Thomas hic ad 1 et quæst. 48, art. 9 ad 2, docet gaudium et tristitiam, quæ sunt actus voluntatis non esse contraria, nisi sint de eodem, secundum idem, sive secundum eamdem rationem. Quapropter quæst. 29 de Verit. ad 9, respondet gaudium et dolorem Christi non fuisse contraria, quia non erant de eodem. Attamen fuit miraculum quod in Christo fuerint tristitia simul et gaudium, quia licet actus illi non sint contrarii, propter diversum tamen modum tendendi in objectum, gaudium si sit perfectissimum, naturaliter non compatitur secum tristitiam.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid,, cap. 15, a med., quod *Divinitas Christi permisit carni agere et pati quæ propria.* Ergo pari ratione, cum proprium esset animæ Christi, in quantum erat beata, quod frueretur, passio ejus fruitionem non impediebat.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est prius, art. præc., tota anima potest intelligi et secundum essentiam, et secundum omnes ejus potentias. — **Si autem intelligatur secundum essentiam, sic tota anima fruebatur, in quantum est subjectum superioris partis animæ, cujus est frui Divinitate** : ut sicut passio ratione essentiæ attribuitur superiori parti animæ, itae converso fruitio ratione superioris partis animæ, attribuatur essentiæ. — **Si vero accipiamus totam animam ratione omnium potentiarum ejus, sic non tota anima fruebatur** nec directe quidem, quia fruitio non potest esse actus cujuslibet partis animæ : nec per redundantiam gloriæ, quia cum Christus erat viator, non fiebat redundantia gloriæ a superiori parte in inferiorem, nec ab anima in corpus. Sed quia nec e converso superior pars animæ impediebatur circa id quod est sibi proprium per inferiorem, consequens est quod **superior pars animæ perfecte fruebatur, Christo patiente.**

Ad primum ergo dicendum quod gaudium fruitionis non contrariatur directe dolori passionis, quia non sunt de eodem. Nihil autem prohibet, contraria eidem inesse non secundum idem. Et sic gaudium fruitionis potest pertinere ad superiorem partem rationis per proprium actum; dolor autem passionis secundum subjectum. Ad essentiam vero animæ pertinet dolor passionis ex parte corporis, cujus est forma; gaudium vero fruitionis ex parte potentiæ, cui subjicitur.

Ad secundum dicendum quod verbum illud Philosophi habet veritatem ratione redundantiæ, quæ naturaliter fit ab una potentia animæ in aliam; sed hoc in Christo non fuit, ut supra dictum est, in corp. art.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de totalitate animæ quantum ad ejus potentias.

ARTICULUS IX

Utrum Christus fuerit convenienti tempore passus.

Inf., art. 10, corp.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit convenienti tempore passus. Passio enim Christi figurabatur per immolationem agni paschalis : unde et Apostolus dicit 1 ad Cor. 5, 7 : *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Sed agnus paschalis immolabatur quarta decima die ad vesperam, ut dicitur Exodi 12. Ergo videtur quod Christus tunc debuerit pati, quod patet esse falsum : nam tunc Pascha cum suis discipulis celebravit, secundum illud Marci 14, 12 : *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant;* sequenti autem die passus fuit.

2. Præterea, passio Christi dicitur ejus exaltatio, secundum illud Joan. 3, 14 : *Oportet exaltari filium hominis.* Ipse autem Christus dicitur sol justitiæ, ut patet Malach. ult. Ergo videtur quod debuerit pati hora sexta, quando sol est in sua maxima exaltatione : cujus contrarium videtur per id quod dicitur Marci 15, 25 : *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.*

3. Præterea, sicut sol in hora sexta maxime exaltatur quolibet die, ita in solstitio æstivali maxime exaltatur quolibet anno. Debuit ergo magis pati circa tempus solstitii æstivalis quam circa tempus æquinoctii vernalis.

4. Præterea, per præsentiam Christi in mundo mundus illuminabatur, secundum illud Joan. 9, 5 : *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Conveniens igitur fuisset humanæ saluti, ut diutius in hoc mundo vixisset, ita quod non pateretur in juvenili ætate, sed magis in senili.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 13, 1 : *Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat* (1) *de hoc mundo ad Patrem;* et Joan. 2, 4, dicit : *Nondum venit hora mea :* ubi dicit Augustinus tract. 8 in Joan. ad fin. : *Ubi tantum fecit, quantum sufficere judicavit, venit hora ejus non necessitatis, sed voluntatis.* Convenienti igitur tempore passus est.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., passio Christi subjecta erat ejus voluntati. Voluntas autem ejus regebatur divina sapientia, quæ omnia convenienter et suaviter disponit, ut dicitur Sap. 8. Et ideo dicendum est quod **convenienti tempore passio Christi celebrata est.** Unde Augustinus (alius auctor) in lib. Quæstionum veteris et novi Testam., quæst. 55, in princ., dixit : *Omnia propriis locis et temporibus gessit Salvator.*

Ad primum ergo dicendum quod quidam dicunt, Christum fuisse passum quarta decima luna, quando Judæi Pascha immolabant; unde et Joan. 18, 28, dicitur quod Judæi *non introierunt in prætorium Pilati* ipso die passionis, *ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha :* ubi Chrysostomus dicit, hom. 82 in Joan., a med., quod *tunc Judæi faciebant Pascha; ipse vero ante unam diem celebravit Pascha, reservans suam occisionem sextæ feriæ, quando vetus Pascha fiebat.* Cui videretur consonare quod dicitur Joan. 13, quod *ante diem festum Paschæ, Christus, facta cœna, pedes discipulorum lavit.* — Sed contra hoc videtur esse quod dicitur Matth. 26, 17 : quod *prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?* Ex quo

(1) Vulgata :... *ex hoc mundo.*

patet quod *cum primus dies azymorum dicatur quartus decimus dies mensis primi, quando agnus immolabatur, et luna plenissima est*, ut Hieronymus dicit, sup. illud Matth. 26 : *Prima die azymorum accesserunt*, etc., constat quarta decima luna Christum cœnam fecisse, et quinta decima eum esse passum. Et hoc expressius manifestatur per id quod dicitur Marci 14, 12 : *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant* etc., et Lucæ 22, 7 : *Venit dies azymorum, in quo necesse erat occidi Pascha.* — Et ideo quidam dicunt quod Christus die convenienti, id est, quarta decima luna, Pascha cum discipulis suis manducavit, *demonstrans quod usque ad ultimum diem non erat contrarius legi*, ut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 83, a princ. ; sed Judæi occupati circa procurationem mortis Christi, contra legem, celebrationem Paschæ in crastinum distulerunt. Et propter hoc de his dicitur quod in die passionis Christi noluerunt intrare prætorium, *ut non contaminarentur*, sed *ut munducarent Pascha.* — Sed nec istud videtur esse consonum verbis Marci dicentis : *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Simul ergo Christus et Judæi vetus Pascha celebraverunt. Et, sicut Beda dicit super Marci cap. 43, secundum ejus ordinem, *licet Christus, qui est Pascha nostrum, sit crucifixus sequenti die*, hoc est, quinta decima luna : *tamen nocte, qua agnus immolabatur, corporis sanguinisque sui discipulis tradens mysteria celebranda, et a Judæis tentus ac ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suæ, sacravit exordium.* Cum autem dicitur Joan. 13 : *Ante diem festum Paschæ*, intelligitur hoc fuisse quarta decima luna, quod tunc evenit quinta feria : nam, luna existente quinta decima, erat dies solemnissimus Paschæ apud Judæos : et sic eumdem diem, quem Joannes nominat *ante diem festum Paschæ*, propter distinctionem naturalem dierum, Matthæus nominat primum diem azymorum, quia secundum ritum Judaicæ festivitatis solemnitas incipiebat a vespera præcedentis diei. Quod autem dicitur, eos comesturos esse Pascha in quinta decima luna, intelligendum est quod ibi Pascha non dicitur agnus paschalis, qui immolatus fuerat decima quarta luna ; sed dicitur cibus paschalis, id est, azymi panes, quos oportebat comedi a mundis. Unde Chrysostomus ibidem, a med., aliam expositionem ponit, quod Pascha potest accipi pro toto festo Judæorum, quod septem diebus agebatur.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 3 de Cons. Ev., cap. 13, *hora erat quasi sexta, cum traditus est Dominus crucifigendus a Pilato*, ut Joan. dicit ; *non enim erat plene sexta, sed quasi sexta, id est, peracta quinta, et aliquid etiam de sexta esse cœperat, donec completa sexta, Christo pendente in cruce, tenebræ fierent. Intelligitur autem fuisse hora tertia cum clamaverunt Judæi, ut Dominus crucifigeretur : et verissime demonstratur tunc eos crucifixisse, quando clamaverunt. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis aversus a Judæis in milites converteret : Erat, inquit, hora tertia, et crucifixerunt eum, ut illi eum potius crucifixisse inveniantur qui hora tertia ut crucifigeretur clamaverunt. Quanquam non desunt qui Parasceven, quam Joannes commemorat dicens : Erat Parasceve hora quasi sexta, horam diei tertiam velint intelligi. Parasceve quippe interpretatur præparatio. Verum autem Pascha, quod in passione Domini celebratur, incœpit præparari ab hora noctis nona, quando scilicet omnes principes sacerdotum dixerunt : Reus est mortis. Ab illa ergo noctis hora usque ad Christi crucifixionem, occurrit hora Parasceves sexta, secundum Joannem, et hora diei tertia secundum Marcum.* — Quidam tamen dicunt quod hæc diversitas ex peccato scriptoris apud Græcos contigit : nam figuræ, quibus tria et sex repræsentantur, satis sunt propinquæ apud eos.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur in lib. de Quæstionibus veteris et novi Testamenti, quæst. 55, inter op. Aug. : *Tunc voluit Dominus passione sua mundum redimere et reformare, quando eum creaverat, id est, in æquinoctio, unde mundus initium cepit et dies super noctem increvit ; quia per passionem Salvatoris a tenebris ad lucem perducimur.* Et quia perfecta illuminatio erit in secundo adventu Christi, ideo tempus secundi adventus æstati comparatur Matth. 24, 32, ubi dicitur : *Cum ramus ejus jam tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas : ita et vos, cum videbilis* (1) *hæc omnia, scitote quia prope est, et in januis ;* et tunc etiam erit maxima Christi exaltatio.

Ad quartum dicendum quod Christus in juvenili ætate pati voluit propter tria. — Primo quidem, ut ex hoc magis suam dilectionem commendaret, quod vitam suam pro nobis dedit quando erat in perfectissimo statu. — Secundo, quia non conveniebat, ut in eo appareret naturæ diminutio, sicut nec morbus, ut supra dictum est, quæst. 14, art. 4. — Tertio, ut in juvenili ætate moriens et resurgens, futuram resurgentium qualitatem in seipso Christus præmonstraret : unde dicitur Ephes. 4, 13 : *Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi.*

Articulus X

Utrum Christus fuerit convenienti loco passus.

3 Sent., quæst. 35, art. 7, ad 1, et inf., quæst. 83, art. 3, ad 1 ; et Opusc. 60, cap. 18.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod non convenienti loco Christus passus fuerit. Christus enim passus est secundum carnem humanam : quæ quidem concepta fuit ex Virgine in Nazareth, et nata in Bethlehem. Ergo videtur quod non in

(1) Vulgata :... *Videritis... prope est in januis.*

Jerusalem, sed in Nazareth vel in Bethlehem pati debuerit.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed passio Christi figurabatur per sacrificia veteris legis : hujusmodi autem sacrificia offerebantur in templo. Ergo videtur quod et Christus in templo pati debuerit, et non extra portam civitatis.

3. Præterea, medicina debet morbo respondere. Sed passio Christi fuit medicina contra peccatum Adæ : Adam autem non fuit sepultus in Jerusalem, sed in Hebron : dicitur enim Josue 14, 15 : *Nomen Hebron ante vocabatur Chariath-Arbe, Adam maximus ibi inter Enacim situs est* (1). Ergo videtur quod Christus in Hebron, et non in Jerusalem pati debuerit.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 13, 33 : *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Sed Christus fuit propheta. Convenienter ergo passus est in Jerusalem.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicitur in lib. QQ. vet. et novi Testam., quæst. 55, inter op. Aug., *omnia propriis locis et temporibus gessit Salvator,* quia sicut omnia tempora sunt in manu ejus, ita etiam omnia loca : et ideo **sicut convenienti tempore Christus passus est, ita etiam convenienti loco.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus convenientissime in Jerusalem passus est. — Primo quidem quia Jerusalem erat locus a Deo electus ad sacrificia sibi offerenda ; quæ quidem figuralia sacrificia figurabant Christi passionem, quod est verum sacrificium, secundum illud Ephes. 5, 2 : *Tradidit semetipsum hostiam et oblationem in odorem suavitatis* (2). Unde Beda dicit in quadam homilia in Domin. Palmarum, in princ., quod, *appropinquante hora passionis, Dominus appropinquare voluit loco passionis,* scilicet Jerusalem quo pervenit ante sex dies Paschæ ; sicut agnus paschalis ante sex dies Paschæ, id est, decima luna, secundum præceptum legis ad locum immolationis ducebatur. — Secundo, quia virtus passionis ejus ad totum mundum diffundenda erat, in medio terræ habitabilis pati voluit, id est, in Jerusalem. Unde dicitur in Psal. 73, 12 : *Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ,* id est, in Jerusalem, quæ dicitur esse umbilicus terræ. — Tertio, quia hoc maxime conveniebat humilitati ejus : ut scilicet sicut turpissimum genus mortis elegit, ita etiam ad ejus humilitatem pertinuit quod in loco tam celebri confusionem pati non recusavit. Unde Leo papa dicit in quodam sermone Epiphan. (1 in eo festo, cap. 2, a princ.) : *Qui servi susceperat formam, Bethlehem prælegit nativitati, Jerusalem passioni.* — Quarto, ut ostenderet a principibus populi Judæorum exortam esse iniquitatem occidentium ipsum ; et ideo in Jerusalem, ubi principes morabantur, voluit pati : unde dicitur Act. 4, 27 : *Convenerunt in ista civitate* (1) *adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel.*

Ad secundum dicendum quod Christus non in templo aut in civitate, sed extra portam passus est, propter tria. — Primo quidem ut veritas responderet figuræ. Nam vitulus et hircus, qui solemnissimo sacrificio ad expiationem totius multitudinis offerebantur, extra castra comburebantur, ut præcipitur Lev. 16. Unde dicitur, Heb. 13, 11 : *Quorum animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* — Secundo, ut per hoc daret nobis exemplum exeundi a mundana conservatione. Unde ibidem subditur : *Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.* — Tertio, ut Chrysostomus in serm. de Pass. (seu de Cruce et Latrone, aliquant. a princ.) dicit, *noluit Dominus pati sub tecto, non in templo Judaico, ne Judæi subtraherent sacrificium salutare, ne putares pro illa tantum plebe oblatum : et ideo foras civitatem, foras muros, ut scias sacrificium esse commune, quod totius est terræ oblatio, quod communis est purificatio.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 27 : *Et venerunt in locum,* etc., *quidam exposuit Calvariæ locum, in quo sepultus est Adam, ideo sic appellatum, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Favorabilis interpretatio, et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim et foras portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum ; et calvariæ, id est, decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Jesus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Adam vero sepultum juxta Hebron et Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus.* Magis autem Jesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta sepulcrum Adæ, ut ostenderetur quod crux Christi non solum erat in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, sed etiam contra peccatum totius mundi.

---

(1) Cod. Alcan. aliique et editi veteres : *In terra* (vel *intra*) *Enachim situs erat* (item *est*).

(2) Vulgata :... *Semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis.*

(1) Vulgata :... *In civitate ista.*

Articulus xi

Utrum conveniens fuerit Christum cum latronibus crucifigi.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum cum latronibus crucifigi. Dicitur enim 2 Cor. 6, 14; *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate?* Sed Christus *factus est nobis justitia a Deo;* iniquitas autem pertinet ad latrones. Non ergo fuit conveniens ut Christus simul cum latronibus crucifigeretur.

2. Præterea, super illud Matth. 26: *Si oportuerit me mori tecum, non te negabo*, dicit Origenes, tract. 35 in Matth., inter princ. et med.: *Mori cum Jesu pro omnibus moriente hominum non erat.* Et Ambrosius super illud Luc. 22: « *Paratus sum tecum et in carcerem, et in mortem ire* », *Passio,* inquit, *Domini æmulos habet, pares non habet.* Multo igitur minus conveniens videtur quod Christus simul cum latronibus pateretur.

3. Præterea, Matth. 27, 44, dicitur quod *latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Sed Luc. 22, 42, dicitur quod unus eorum qui crucifixus erat cum Christo, ei dicebat: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum.* Ergo videtur quod præter latrones blasphemantes, fuerit cum eo crucifixus alius non blasphemans: et sic videtur inconvenienter ab Evangelista narratum quod Christus fuerit cum latronibus crucifixus.

— Sed contra est quod Isa. 53, 12, fuerat prophetatum: *Et cum sceleratis reputatus est.*

Respondeo dicendum quod Christus inter latrones crucifixus est alia quidem ratione quantum ad intentionem Judæorum, alia vero quantum ad Dei ordinationem. — Quantum enim ad intentionem Judæorum, *duos latrones utrinque crucifixerunt*, sicut dixit Chrysostomus, homil. 88 in Matth., aliquant. a princ., et hom. 84 in Joan., *ut eorum suspicionis fieret particeps. Sed non ita evenit; nam de illis nihil dicitur; hujus autem ubique crux honoratur: reges diademata deponentes assumunt crucem in purpuris, in diadematibus, in armis, in mensa sacrata; ubique terrarum crux emicat.*

Quantum vero ad Dei ordinationem, Christus cum latronibus crucifixus est, quia, ut Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 27: *Venerunt in locum qui*, etc., *sicut pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios quasi noxius crucifigitur.* — Secundo, ut dicit Leo papa in sermone de Passione 4, parum a princ., *duo latrones, unus ad dexteram, et alius ad sinistram, crucifiguntur, ut in ipsa patibuli specie monstraretur illa quæ in judicio ipsius omnium hominum facienda est discretio.* Et Augustinus dicit super Joan., tract. 31, in fin.: *Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit; in medio enim judice constituto, unus qui credidit, liberatus, alter qui insultavit, damnatus est. Jam significabat quid facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dexteram, alios vero ad sinistram.* — Tertio, secundum Hilarium, can. 33 in Matth., ante med., *duo latrones lævæ ac dexteræ affiguntur, omnem humani generis universitatem vocari ad sacramentum passionis Domini ostendentes. Sed quia per diversitatem fidelium ac infidelium fit omnium secundum dexteram sinistramque divisio, unus ex duobus ad dexteram ejus situs fidei justificatione salvatur.* — Quarto, quia, ut Beda dicit super Marc., cap. 44 secundum ejus ord., *latrones qui cum Domino crucifixi sunt, significant eos qui sub fide et confessione Christi vel agonem martyrii, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt; sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis fide designantur; qui vero humanæ laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur et actus.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut Christus debitum mortis non habuit, sed mortem voluntarie subiit, ut sua virtute vinceret mortem; ita etiam non habuit meritum, ut cum latronibus poneretur; sed voluit cum iniquis deputari, ut sua virtute iniquitatem destrueret. Unde Chrysostomus dicit super Joan., hom. 84, parum a princ., quod *latronem in cruce convertere, et in paradisum inducere non minus fuit quam conculere petras.*

Ad secundum dicendum quod non conveniebat ut cum Christo aliquis alius pateretur ex eadem causa: unde Origenes ibidem subdit: *Omnes fuerant in peccatis, et omnes opus habebant ut pro eis alius moreretur, non ipsi pro aliis.*

Ad tertium dicendum quod sicut Augustinus dicit in lib. 3 de Consensu Evangelist., cap. 16, in fin., *possumus intelligere Matthæum posuisse pluralem numerum pro singulari, cum dixit:* « *Latrones improperabant ei.* » — Vel potest dici secundum Hieronymum, sup. illud Matth. 27: *Latrones improperabant*, quod *primum uterque blasphemaverit; deinde visis signis, unus eorum crediderit.*

Articulus xii

Utrum passio Christi sit ejus divinitati attribuenda.

4 Cont., cap. 55, ad 14.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi sit ejus divinitati attribuenda. Dici-

---

Art. 12. — Titulus quærit an sit dicendum « Deus passus est », ex eo quod Christus passus est: hoc est enim quærere si passio Christi Deitati sit adscribenda (Cajetanus). Per hoc interimitur hæresis Acephalorum, et Apollinaristarum dicentium Christum in divinitate passum fuisse; et etiam Patripassionistarum dicentium quod Pater in cruce passus est.

Definit. Eccles. — *Supra art. 1: anathem. Damasi. pag.* 269. — *Concil. plenar. Hispan. Toleti* (447): 7. Si quis dixerit vel crediderit, deitatem Christi convertibilem esse vel passibilem, anat. sit. — *Decret. Nicol. I, supra, quæst. 2, art. 1,*

tur enim 1 ad Corinth. 2, 8 : *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sed Dominus gloriæ est Christus secundum divinitatem. Ergo passio Christi competit ei secundum divinitatem.

2. Præterea, principium salutis humanæ est ipsa divinitas, secundum illud Psal. 36, 39 : *Salus autem justorum a Domino.* Si ergo passio Christi ad ejus divinitatem non pertineret, videretur quod non posset nobis esse fructifera.

3. Præterea, Judæi puniti sunt pro peccato occisionis Christi, tanquam homicidæ ipsius Dei, quod magnitudo pœnæ demonstrat. Hoc autem non esset, si passio ad divinitatem non pertineret. Ergo passio Christi ad divinitatem ejus pertinuit.

— Sed contra est quod Athanasius dicit in epist. ad Epictetum (cujus initium : *Ego arbitrabar*, a med.) : *Natura Deus manens Verbum est impassibile.* Sed impassibile non potest pati. Passio ergo Christi non pertinebat ad ejus divinitatem.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 2, art. 2 et 3, unio humanæ naturæ et divinæ facta est in persona, et hypostasi, et supposito, manente tamen distinctione naturarum, ut scilicet sit eadem persona, et hypostasis divinæ et humanæ naturæ, salva tamen utriusque naturæ proprietate. Et ideo, sicut supra dictum est, quæst. 16, art. 5, supposito divinæ naturæ attribuenda est passio, non ratione divinæ naturæ, quæ est impassibilis, sed ratione humanæ naturæ. Unde in epistola synodali (quæ habetur in conc. Ephes. gener. III, part. 1, cap. 26, ad fin.), Cyrillus dicit : *Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne, anathema sit.* **Pertinet ergo passio Christi ad suppositum divinæ naturæ, ratione naturæ passibilis assumptæ, non autem ratione divinæ naturæ impassibilis.**

Ad primum ergo dicendum quod Dominus gloriæ dicitur crucifixus, non secundum quod est Dominus gloriæ, sed secundum quod erat homo passibilis.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicitur in quodam sermone Ephesini consilii (qui est Theodori Ancyr., et habetur in eo Conc. part 3, cap. 10) *mors Christi tanquam facta mors Dei*, scilicet per unionem in persona, *destruxit mortem : quoniam Deus et homo erat qui patiebatur, non enim natura Dei læsa est, sed humana, neque mutatione sua suscepit passiones.*

Ad tertium dicendum quod, sicut subditur ibidem, *non purum hominem crucifixerunt Judæi, sed Deo intulerunt præsumptiones. Pone enim principem loqui per verbum, et hoc formari per litteras in charta aliqua, et dirigi civitatibus, et aliquis inobediens chartam disrumpat; ad mortis sententiam deducetur, non tanquam chartam disrumpens, sed tanquam verbum imperiale disrumpens. Non ergo securus sit Judæus, tanquam purum hominem crucifigens; quod enim videbat, quasi charta erat; quod autem in ea celabatur, imperiale Verbum erat, natum ex natura, non prolatum per linguam.*

QUESTIO XLVII

DE CAUSA EFFICIENTE PASSIONIS CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de causa efficiente passionis Christi : et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum Christus fuerit ab aliis occisus, vel a seipso ; 2° ex quo motivo seipsum passioni tradiderit ; 3° utrum Pater tradiderit eum ad patiendum ; 4° utrum fuerit conveniens ut per manus gentium pateretur, vel potius a Judæis ; 5° utrum occisores ejus eum cognoverint ; 6° de peccato eorum qui Christum occiderunt.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus fuerit ab alio occisus, an a seipso.

Inf. quæst. 50, art. 1, ad 2, et quæst. 51, art. 3, corp.; et Opusc. 2, cap. 337 et 338.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit ab alio occisus, sed a seipso. Dicit enim ipse Joan. 10, 18 : *Nemo tollit animam*

---

pag. 18. — *Concil. Ephes. cap.* 14 : Christum dicimus passum esse, non quia Deus Verbum in sua natura passus sit, aut plagas, aut clavorum transfixiones, aut alia vulnera susceperit (Deus namque incorporalis extra passionem est) ; sed quia corpus illud quod ipsius proprium factum est, hoc sustinuit : ideo hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus. Inerat enim in eo corpore quod patiebatur, Deus, qui pati non poterat. Simili modo et mortem ejus intelligimus, immortale enim et incorruptibile est naturaliter, et vita et vivificans, Deus Verbum. — *Concil. VI general. Constantinopol. can.* 81 : Quoniam nos novimus in quibusdam locis in trisagio acclamari post illud « sanctus immortalis » ; verba « crucifixus pro nobis » ; nos cum patribus antiquis statuentes, anathematizamus eos qui talem deinceps susceperint vocem ».

ART. 1. — Titulus occasionem sumpsit ex Evangelio, in quo Christus dicit : « Nemo tollit animam meam a me ». Adverte hic, cum Auctor dicit Christum fuisse causam passionis, et mortis suæ non directam, sed indirectam, non loqui de causa propria seu morali, sed de causa tantum per accidens physice loquendo. Nam ut aliquis dicatur causa simpliciter et moralis alicujus effectus, non satis est quod possit effectum impedire et non faciat : sed oportet ut etiam teneatur, quia alioquin effectus non imputatur, nec moraliter reputatur voluntarius. Christus licet potuerit suam mortem vitare, non tamen tenebatur, quia licet homo semper teneatur non se occidere, non tamen tenetur semper custodire vitam, cum possit ; sed potest eam exponere propter graves causas, sicut Christus eam exposuit pro hominum redemptione (Suarez). — Scotus 3, dist. 16, quæst. 2, tenet Christi mortem comparatam ad voluntatem divinam fuisse quidem voluntariam, ut posset, si vellet, mori et non mori ; at vero com-

meam a me, sed ego pono eam. Ille autem dicitur aliquem occidere qui animam ejus tollit. Non est ergo Christus ab aliis occisus, sed a seipso.

2. Præterea, illi qui ab aliis occiduntur, paulatim debilitata natura deficiunt; et maxime hoc apparet in crucifixis: ut enim dicit Augustinus in 4 de Trin., cap. 13, a princ., *longa morte cruciabantur ligno suspensi.* In Christo autem non hoc accidit: nam *clamans voce magna emisit spiritum*, ut dicitur Matth. 27, 50. Non ergo Christus est ab aliis occisus, sed a seipso.

3. Præterea, illi qui ab aliis occiduntur, per violentiam moriuntur, et ita non voluntarie, quia violentum opponitur voluntario. Sed Augustinus dicit in 4 de Trinit., loc. cit., quod *spiritus Christi non deseruit carnem invitus, sed quia voluit, quando voluit, et quomodo voluit.* Non ergo Christus est ab aliis occisus, sed a seipso.

— Sed contra est quod dicitur Luc. 18, 33: *Postquam flagellaverint, occident eum.*

RESPONDEO dicendum quod aliquid potest esse causa alicujus effectus dupliciter: — Uno modo **directe ad illud quod fit agendo; et hoc modo persecutores Christi eum occiderunt**, quia sufficientem causam mortis ei intulerunt, cum intentione occidendi ipsum, et effectu subsequente, quia scilicet ex illa causa est mors subsecuta. — Alio modo dicitur aliquis causa alicujus **indirecte, scilicet quia non impedit, cum impedire possit**; sicut si dicatur aliquis alium perfundere, quia non clausit fenestram, per quam imber ingreditur: **et hoc modo ipse Christus fuit causa suæ passionis et mortis.** Poterat enim suam passionem et mortem impedire; *primo* quidem adversarios reprimendo, ut eum aut non vellent, aut non possent interficere; *secundo*, quia spiritus ejus habebat potestatem conservandi naturam carnis suæ, ne a quocumque læsivo inflicto opprimeretur, quod quidem habuit anima Christi, quia erat Verbo Dei conjuncta in unitate personæ, ut Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 13. Quia ergo anima Christi non repulit a proprio corpore nocumentum illatum, sed voluit quod natura corporalis illi nocumento succumberet, dicitur suam animam posuisse, vel voluntarie mortuus esse.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur: *Nemo tollit animam meam a me*, intelligitur, *me invito;* quod enim aliquis ab invito aufert, qui resistere non potest, illud proprie dicitur tolli.

Ad secundum dicendum quod ut Christus ostenderet quod passio illata per violentiam ejus animam non eripiebat, naturam corporalem in sua fortitudine conservavit, ut etiam in extremis positus voce magna clamaret, quo inter alia miracula mors ejus computaretur. Unde dicitur Marc. 15, 39: *Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat.* Fuit etiam mirabile in Christi morte quod velocius mortuus fuit aliis qui simili passione afficiebantur. Unde dicitur Joan. 19, 33, quod *eorum qui cum Christo crucifixi erant, fregerunt crura*, ut cito morerentur; *ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura;* et Marc. 15, 44, dicitur quod *Pilatus mirabatur si jam obiisset.* Sicut enim ejus voluntate natura corporalis conservata est in suo vigore usque ad extremum: sic etiam quando voluit, subito cessit nocumento illato.

Ad tertium dicendum quod Christus simul et violentiam passus est, ut moreretur, et tamen voluntarie mortuus fuit, quia violentia corpori ejus illata est, quæ tamen tantum corpori ejus prævaluit, quantum ipse voluit.

ARTICULUS II

Utrum Christus fuerit ex obedientia mortuus.

Inf. quæst. 48, art. 2, et 3, corp.; et 4 Cont., cap. 55, ad 13 et 16; et Opusc. 2, cap. 234; et Rom. 5, lect. 2, fin., et lect. 5, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit ex obedientia mortuus. Obedientia enim respicit præceptum. Sed non legitur Christo fuisse præceptum quod ipse pateretur. Non ergo ex obedientia passus fuit.

2. Præterea, illud dicitur aliquis ex obedientia facere, quod facit ex necessitate præcepti. Christus autem non ex necessitate sed voluntarie passus fuit. Non ergo passus est ex obedientia.

3. Præterea, charitas est excellentior virtus quam obedientia. Sed Christus legitur ex charitate passus secundum illud Ephes. 5, 2: *Ambulate in*

paratam ad voluntatem creatam, fuisse necessariam, quia per voluntatem creatam non habebat potestatem repellendi a se mortem, sicut nec nos: dicebatur tamen mors ista voluntaria, quia ex nimia charitate et ex voluntatis consensu, mortem passus est, sicut martyres dicti sunt voluntarie mori. At S. Thomas in præsenti aliter docet. Putat enim, comparatam mortem ad utramque voluntatem fuisse liberam, ut posset Christus suo velle creato aut increato non mori. Idem videtur tenere S. Bonaventura dist. 16, art. 1, quæst. 3. — Quod Auctor dicit *ad* 2, id fuisse mirabile quod citius mortuus sit aliis qui simili passione afficiebantur, non intelligit fuisse miraculum, quasi anima corpus deseruerit priusquam adesset causa sufficiens mortis; sed intelligit id fuisse mirabile iis qui ignorabant teneram ejus complexionem, secundum quam vulnera citius in eo causarunt mortem quam in aliis.

ART. 2. — Memento colligere ex resp. ad 1 et 3, quod Christus sua passione adimplevit legem totam: charitate quidem et obedientia summa, omnia præcepta moralia; sacrificio summo sui ipsius, omnia cæremonialia; satisfactione summa tantæ pœnæ, omnia judicialia. Et si his junxeris, quod in his tribus clauduntur mandata omnia juris divini, juris naturalis et juris positivi secundum genus, videbis quod Christus in sua passione implevit omnem justitiam omnis generis juris et præcepti.

dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis. Ergo passio Christi magis debet attribui charitati quam obedientiæ.

— Sed contra est quod dicitur Philipp., 2, 8 : *Factus est obediens* Patri *usque ad mortem.*

RESPONDEO dicendum quod **convenientissimum fuit quod Christus ex obedientia pateretur.** — Primo quidem quia hoc conveniebat justificationi humanæ, ut *sicut per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obedientiam justi constituantur multi* (1) ut dicitur Rom. 5, 19. — Secundo, hoc conveniens fuit reconciliationi Dei ad homines : unde dicitur Rom. 5, 10 : *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus*, in quantum scilicet ipsa mors Christi fuit quoddam sacrificium acceptissimum Deo, secundum illud Ephes. 5, 2 : *Tradidit seipsum* (2) *pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Obedientia vero omnibus sacrificiis antefertur, secundum illud 1 Reg. 15, 22: *Melior est obedientia quam victimæ.* Et ideo conveniens fuit ut sacrificium passionis et mortis Christi ex obedientia procederet. — Tertio, hoc conveniens fuit ejus victoriæ, qua de morte et auctore mortis triumphavit : non enim miles vincere potest, nisi duci obediat. Et ita homo Christus victoriam obtinuit per hoc quod Deo fuit obediens, secundum illud Proverb. 21, 28 : *Vir obediens loquitur victorias.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus mandatum accepit a Patre ut pateretur. Dicitur enim Joan. 10, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam ; et hoc mandatum accepi a Patre meo*, scilicet ponendi animam et sumendi eam. *Ex quo*, ut Chrysost. dicit, hom. 59 in Joan., inter princ. et med., *non est intelligendum quod prius expectaverit audire et opus ei fuerit discere, sed voluntarium monstravit processum, et contrarietatis ad Patrem suspicionem destruxit.* Quia tamen in morte Christi lex vetus consummata est, secundum illud quod ipse moriens dixit Joan. 19, 30 : *Consummatum est*, potest intelligi quod patiendo omnia veteris legis præcepta implevit. Moralia quidem quæ in præceptis charitatis fundantur, implevit, in quantum passus est, et ex dilectione Patris, secundum illud Joan. 14, 31 : *Ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio ; surgite, eamus hinc*, scilicet ad locum passionis : et etiam ex dilectione proximi, secundum illud Gal. 2, 20 : *Dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Cæremonialia vero præcepta legis, quæ ad sacrificia et oblationes præcipue ordinantur, implevit Christus sua passione, in quantum omnia antiqua sacrificia figuræ fuerunt illius veri sacrificii, quod Christus obtulit moriendo pro nobis. Unde dicitur Coloss. 2, 16 : *Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*, eo scilicet quod Christus comparatur ad illa sicut corpus ad umbram. Præcepta vero judicialia legis, quæ præcipue ordinantur ad satisfaciendum injuriam passis, implevit Christus sua passione ; quoniam, ut in Psal. 68 dicitur, *quæ non rapuit exolvit*, permittens se ligno affigi pro pomo, quod de ligno homo rapuerat contra Dei mandatum.

Ad secundum dicendum quod obedientia etsi importet necessitatem respectu ejus quod præcipitur, tamen importat voluntatem respectu implectionis præcepti. Et talis fuit obedientia Christi. Nam ipsa passio et mors, secundum se considerata, naturali voluntati repugnabat ; volebat tamen Christus Dei voluntatem circa hoc implere, secundum illud Psal. 39, 9 : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.* Unde dicebat Matth. 26, 42 : *Si non potest transire a me calix iste, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.*

Ad tertium dicendum quod eadem ratione Christus passus est ex charitate et obedientia : quia et præcepta charitatis ex obedientia implevit, et obediens fuit ex dilectione ad Patrem præcipientem.

(1) Vulgata : *Sicut per inobedientiam unius hominis... per unius obeditionem, justi constituentur multi.*

(2) Vulgata : *semetipsum.*

ARTICULUS III

Utrum Deus Pater tradiderit Christum passioni.

3 Sent., dist. 3, art. 5, quæst. 1; et Quod. 1, art. 3, fin.; et Matth. 26.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Deus Pater non tradiderit Christum passioni. Iniquum enim et crudele videtur esse quod innocens passioni et morti tradatur. Sed, sicut dicitur Deuter. 32, 4 : *Deus fidelis, et absque ulla iniquitate.* Ergo Christum innocentem non tradidit passioni et morti.

2. Præterea, non videtur quod aliquis a seipso et ab alio morti tradatur. Sed Christus tradidit semetipsum pro nobis secundum quod dicitur Isaiæ 53, 12 : *Tradidit in mortem animam suam.* Non ergo videtur quod Deus Pater eum tradiderit.

3. Præterea, Judas vituperatur ex eo quod tradidit Christum Judæis, secundum illud Joan. 6, 71 : *Unus ex vobis diabolus est :* quod dicebat propter Judam, qui eum erat traditurus. Similiter

ART. 3. — Ex hac expositione, refellitur impietas protestantium, dicentium Patrem tradidisse Christum, inspirando Judæis ejus mortem, eosque ad illam instigando. — Adverte quod tradita in isto art. fundantur in doctrina S. Thomæ de præscientia futurorum, ut patet legenti. — Quod Christus etiam libere passus sit, vide Concil. Lateteran. sub Mart. I, can. 2 et 10, supra quæst. 1, *pag...*

etiam vituperantur Judæi qui eum tradiderunt Pilato, secundum quod ipse dicit Joan. 18, 35 : *Gens tua et pontifices tui* (1) *tradiderunt te mihi.* Pilatus etiam *tradidit ipsum, ut crucifigeretur,* ut habetur Joan. 19, 16. Non est autem *participatio justitiæ cum iniquitate*, ut dicitur 2 Corinth. 6, 14. Ergo videtur quod Deus Pater non tradiderit Christum passioni.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 8, 32 : *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., Christus passus est voluntarie ex obedientia Patris. Unde **secundum tria Deus Pater tradidit Christum passioni** : — Uno quidem modo secundum quod sua æterna voluntate præordinavit passionem Christi ad humani generis liberationem, secundum illud quod dicitur Isaiæ 53, 6 : *Dominus posuit* (2) *in eo iniquitatem omnium nostrum ;* et iterum : *Dominus voluit conterere eum in infirmitate.* — Secundo, in quantum inspiravit ei voluntatem patiendi pro nobis, infundendo ei charitatem : unde ibidem sequitur : *Oblatus est, quia ipse voluit.* — Tertio, non protegendo eum a passione, sed exponendo persequentibus : unde et legitur Matth. 27, 46, quod pendens in cruce Christus dicebat : *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ?* quia scilicet potestati persequentium eum exposuit, ut Augustinus dicit de Gratia novi Testam., epist. 140, al. 120, cap. 6 et 10 implic.

Ad primum ergo dicendum quod innocentem hominem passioni et morti tradere contra ejus voluntatem est impium et crudele. Sic autem Deus Pater Christum non tradidit, sed inspirando ei voluntatem patiendi pro nobis. In quo ostenditur et Dei severitas, qui peccatum sine pœna dimittere noluit : quod signat Apostolus dicens, Rom. 8, 32 : *Proprio Filio suo non pepercit ;* et bonitas ejus in eo quod cum homo sufficienter satisfacere non posset per aliquam pœnam, quam pateretur, ei satisfactorem dedit : quod signavit Apostolus dicens : *Pro nobis omnibus tradidit illum ;* et Rom. 3, 25, dicit : *Quem*, scilicet Christum, *proposuit Deus propitiatorem* (3) *per fidem in sanguine ipsius.*

Ad secundum dicendum quod Christus, secundum quod Deus, tradidit semetipsum in mortem eadem voluntate et actione qua et Pater tradidit eum ; sed in quantum homo, tradidit seipsum voluntate a Patre inspirata. Unde non est contrarietas in hoc quod Pater tradidit Christum, et ipse tradidit semetipsum.

Ad tertium dicendum quod eadem actio diversimodo judicatur in bono vel in malo, secundum quod ex diversa radice procedit. Pater enim tradidit Christum, et ipse semetipsum ex charitate, et ideo laudantur : Judas autem tradidit ipsum ex cupiditate, Judæi autem ex invidia, Pilatus ex timore mundano, quo timuit Cæsarem : et ideo ipsi vituperantur.

(1) Vulgata : omittit *tui.*
(2) Vulgata : *Posuit Dominus in eo.*
(3) Vulgata : *propitiationem.*

ARTICULUS IV

Utrum fuerit conveniens Christum pati a gentilibus.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum pati a gentilibus. Quia enim per mortem Christi homines erant a peccato liberandi, conveniens videbatur ut paucissimi in morte ejus peccarent. Peccaverunt autem in morte ejus Judæi, ex quorum persona dicitur Matth. 21, 38 : *Hic est hæres ; venite, occidamus eum.* Ergo videtur conveniens fuisse quod in peccato occisionis Christi gentiles non implicarentur.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed figuralia sacrificia veteris legis non gentiles, sed Judæi offerebant. Ergo neque passio Christi, quæ fuit verum sacrificium, impleri debuit per manus gentilium.

3. Præterea, sicut dicitur Joan. 5, Judæi quærebant Christum interficere, non solum quia solvebat sabbatum, sed etiam quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se Deo faciens. Sed hoc videbatur esse solum contra legem Judæorum : unde et ipsi dicunt. Joan. 19, 7 : *Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Videtur ergo inconveniens fuisse quod Christus non a gentilibus, sed a Judæis pateretur, et falsum esse quod dixerunt : *Nobis non licet interficere quemquam*, cum multa peccata secundum legem morte puniantur, ut patet Levit. 20.

— Sed contra est quod ipse Dominus dicit Matth. 20, 19 : *Tradent eum gentibus ad illudendum et flagellandum, et crucifigendum.*

RESPONDEO dicendum quod in ipso modo passionis Christi præfiguratus est effectus ipsius : — Primo enim passio Christi effectum salutis habuit in Judæis, quorum plurimi in morte Christi baptizati sunt, ut patet Act. 2 et 3. — Secundo vero Judæis prædicantibus, effectus passionis Christi transivit ad gentes. Et ideo **conveniens fuit ut Christus a Judæis pati inciperet, et postea Judæis tradentibus, per manus gentilium ejus passio finiretur.**

Ad primum ergo dicendum quod Christus ad ostendendam abundantiam charitatis suæ, ex qua patiebatur, in cruce positus veniam pro persecutoribus postulavit. Et ideo, ut hujus petitionis fructus ad Judæos et gentiles perveniret, voluit Christus ab utrisque pati.

Ad secundum dicendum quod passio Christi fuit sacrificii oblatio, in quantum Christus propria vo-

luntate mortem sustinuit ex charitate ; in quantum autem a persecutoribus est passus, non fuit sacrificium, sed peccatum gravissimum.

Ad tertium dicendum quod. sicut Augustinus dicit, tract. 114 in Joan., circa med. : *Judæis dicentes : « Nobis non licet interficere quemquam », intellexerunt non sibi licere interficere quemquam propter festi diei sanctitatem quam celebrare jam cœperant.* — Vel hoc dicebant, ut Chrysostomus dicit, hom. 82 in Joan., a med. : *quia volebant eum occidi, non tanquam transgressorem legis, sed tanquam publicum hostem, quia se regem fecerat, de quo non erat eorum judicare.* — Vel quia non licebat eis crucifigere (quod cupiebant), sed lapidare, quod in Stephano fecerunt. — Vel melius dicendum est quod per Romanos, quibus erant subjecti, erat eis potestas occidendi interdicta.

Articulus v

Utrum Christi persecutores eum cognoverint.

Opusc. 60, cap. 18, in fin. ; et 1 ad Cor. 2, lect. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod persecutores Christi eum cognoverint. Dicitur enim Matth. 21, 38, quod agricolæ videntes Filium dixerunt intra se : *Hic est hæres : venite, occidamus eum ;* ubi dicit Hieronymus (id habent Rabanus et Gloss. ord. in hunc loc.) : *Manifeste Dominus probat ex his verbis Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam Dei Filium crucifixisse : intellexerunt enim eum esse illum cui Pater per Prophetam dicit, Psal. 2 : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam ».* Ergo videtur quod cognoverint eum esse Christum vel Filium Dei.

2. Præterea, Joan. 15, 24, Dominus dicit : *Nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum.* Quod autem videtur, manifeste cognoscitur. Ergo Judæi cognoscentes Christum ex causa odii ei passionem intulerunt.

3. Præterea, in quodam serm. Ephesini conc., cit. quæst. præc., art. 12, ad 2, dicitur : *Sicut qui chartam imperialem discerpserit, tanquam Imperatoris disrumpens verbum, ad mortem addicitur ; sic crucifigens Judæus, quem viderat, pœnas dabit, tanquam in ipsum Deum Verbum præsumptiones injiciens.* Hoc autem non esset, si eum esse Dei Filium non cognovissent, quia ignorantia eos excusasset. Ergo videtur quod Judæi crucifigentes Christum cognoverint eum esse Filium Dei.

— Sed contra est quod dicitur 1 ad Corinth. 2, 8 : *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent ;* et Act. 3, 17, dicit Petrus Judæis loquens : *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri ;* et Dominus in cruce pendens dicit : *Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt,* Lucæ 23, 34.

Respondeo dicendum quod apud Judæos quidam erant majores, et quidam minores. — **Majores quidem, qui eorum principes dicebantur**, ut dicitur in lib. QQ. veteris et novi Testam., quæst. 66, a med., inter op. Aug., **sicut et dæmones cognoverunt eum esse Christum promissum in lege :** omnia enim signa videbant in eo quæ dixerunt futura Prophetæ ; **mysterium autem divinitatis ejus ignorabant.** Et ideo Apostolus dicit quod *si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sciendum tamen quod **eorum ignorantia non eos excusabat a crimine**, quia erat quodammodo ignorantia affectata : videbant enim evidentia signa divinitatis ipsius, sed ex odio, et invidia Christi ea pervertèbant ; et verbis ejus, quibus se Dei Filium fatebatur, credere noluerunt. Unde ipse de eis dicit Joan. 15, 22 : *Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent ; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Et postea subdit : *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et sic ex persona eorum accipi potest quod dicitur Job 21, 14: *Dixerunt Deo : Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* — **Minores vero, id est, populares,** qui mysteria Scripturæ non noverant, **non plene cognoverunt ipsum esse nec Christum, nec Filium Dei. Licet enim aliqui eorum in eum crediderint, multitudo tamen non credidit ; et si aliquando dubitaverunt** an ipse esset Christus, propter signorum multitudinem et efficaciam doctrinæ, ut habetur Joan. 7, **tamen postea decepti fuerunt a suis principibus**, ut eum non crederent neque Filium Dei, neque Christum. Unde et Petrus eis dixit : *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri,* quia scilicet per principes seducti erant.

Ad primum ergo dicendum quod illa verba dicuntur ex persona colonorum vineæ ; per quos significantur rectores illius populi, qui eum cognoverunt esse hæredem ; in quantum cognoverunt eum esse Christum promissum in lege. Sed contra hanc responsionem esse videtur quod illa verba psalmi 2, 8 : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam,* eidem dicuntur cui dicitur : *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Si ergo cognoverunt eum esse illum cui dictum est : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam,* sequitur quod cognoverint eum esse Filium Dei. Chrysostomus (alius auctor) etiam ibidem, hom. 40 in Op. imperf., a med., dicit quod *cognoverunt eum esse Filium Dei.* Beda etiam super illud Luc. : 23 : *Quia nesciunt*

Art. 5. — Titulus clarus ut sonat ; de hominibus tamen, quia de dæmonibus jam dictum est. — Nota proposit. Abailardi, damn. ab Innoc. II : « 10. Quod non peccaverunt qui Christum ignorantes crucifixerunt, et quod non culpæ abscribendum est quidquid fit per ignorantiam. »

quid faciunt; cap. 94 in Luc. *Notandum*, inquit, *quod non pro eis orat qui quem Filium Dei intellexerunt, crucifigere quam confiteri maluerunt.* Sed ad hoc potest responderi quod cognoverunt eum esse Filium Dei, non per naturam, sed per excellentiam gratiæ singularis. Possumus tamen dicere quod etiam verum Dei Filium cognovisse dicuntur, quia evidentia signa hujus rei habebant; quibus tamen assentire propter odium et invidiam noluerunt, ut eum cognoscerent esse Filium Dei.

Ad secundum dicendum quod ante illa verba præmittitur: *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*, et postea subditur: *Nunc autem viderunt et oderunt et me, et Patrem meum.* Per quod ostenditur quod videntes opera Christi mirifica, ex odio processit quod eum Filium Dei non cognoverunt.

Ad tertium dicendum quod ignorantia affectata non excusat a culpa, sed magis videtur culpam aggravare: ostendit enim hominem sic vehementer esse affectum ad peccandum, quod vult ignorantiam incurrere, ne peccatum vitet. Et ideo Judæi peccaverunt, non solum tanquam hominis Christi, sed etiam tanquam Dei crucifixores.

Articulus VI

Utrum peccatum Christum crucifigentium fuerit gravissimum.

Sup., art. 4, ad 2, fin.; et Opusc. 60, cap. 18, fin.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod peccatum crucifigentium Christum non fuerit gravissimum. Non enim est gravissimum peccatum quod excusationem habet. Sed ipse Dominus excusavit peccatum crucifigentium eum dicens, Lucæ 23, 34: *Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt* (1). Non ergo peccatum eorum fuit gravissimum.

2. Præterea, Dominus dicit Pilato, Joan. 19, 11: *Qui tradidit me tibi* (2), *majus peccatum habet.* Ipse autem Pilatus fecit Christum crucifigi per suos ministros. Ergo videtur fuisse majus peccatum Judæ proditoris peccato crucifigentium Christum.

3. Præterea, secundum Philosophum in 5 Ethic., cap. 9, *nullus patitur injustum volens;* et sicut ipse ibidem dicit, *nullo patiente injustum, nullus facit injustum.* Ergo volenti nullus facit injustum. Sed Christus voluntarie est passus, ut supra habitum est, art. 1 huj. quæst., ad 3, et art. 2. Non ergo injustum fecerunt crucifixores Christi: et ita eorum peccatum non fuit gravissimum.

— Sed contra est quod super illud Matthæi 23: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum*, dicit Chrysostomus (alius auctor hom. 45 in Op. imperf., a med.): *Quantum ad veritatem excesserunt mensuram patrum suorum: illi enim occiderunt homines, isti Deum crucifixerunt.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., **principes Judæorum cognoverunt Christum**: et si aliqua ignorantia fuit in eis, fuit ignorantia affectata, quæ eos non poterat excusare. **Et ideo peccatum eorum fuit gravissimum, tum ex genere peccati, tum ex malitia voluntatis. — Minores autem Judæi gravissime peccaverunt quantum ad genus peccati: in aliquo tamen diminuebatur eorum peccatum propter eorum ignorantiam.** Unde super illud Luc. 23: *Nesciunt quid faciunt*, dicit Beda, cap. 94 in Luc.: *Pro illis rogat qui nescierunt quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam.* — **Multo autem magis fuit excusabile peccatum gentilium, per quorum manus crucifixus est, qui legis scientiam non habebant.**

Ad primum ergo dicendum quod excusatio illa Domini non refertur ad principes Judæorum, sed ad minores de populo, sicut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod Judas tradidit Christum non Pilato, sed principibus sacerdotum, qui tradiderunt eum Pilato, secundum illud Joan. 18, 35: *Gens tua et pontifices tui tradiderunt te mihi.* Horum tamen omnium peccatum fuit majus quam Pilati, qui timore Cæsaris Christum occidit; et etiam quam peccatum militum, qui de mandato præsidis Christum crucifixerunt, non ex cupiditate sicut Judas, nec ex invidia et odio, sicut principes sacerdotum.

Ad tertium dicendum quod Christus voluit quidem suam passionem, sicut et Deus eam voluit; iniquam tamen actionem Judæorum non voluit. Et ideo occisores Christi ab injustitia non excusantur. Et tamen ille qui occidit hominem injuriam facit non solum homini occiso, sed etiam Deo et reipublicæ; sicut etiam ille qui occidit seipsum, ut Philosophus dicit in 5 Ethic., cap. ult., parum a princ. Unde et David damnavit illum ad mortem qui non timuerat mittere manum, ut occideret christum Domini, quamvis eo petente, ut legitur 2 Reg. 1.

Art. 6. — Ut hæc bene intelligas, vide quæ infra ponuntur, quæst. 80, art. 5.

(1) Vulgata:... *Pater dimitte illis, non enim sciunt...*

(2) Vulgata: *Qui me tradidit tibi.*

QUÆSTIO XLVIII

DE MODO PASSIONIS CHRISTI QUANTUM AD EFFECTUM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu passionis Christi : — et primo, de modo efficiendi ; — secundo, de ipso effectu.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti ; 2° utrum per modum satisfactionis ; 3° utrum per modum sacrificii ; 4° utrum per modum redemptionis ; 5° utrum esse Redemptorem sit proprium Christi ; 6° utrum causaverit effectum nostræ salutis per modum efficientiæ.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti.

Inf., quæst. 62, art. 5 ; et 3 Sent., dist. 18, art. 5, et 4, dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæst. 3 ; et Ver. quæst. 26, art. 6, ad 20 ; et Rom. 4, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi non causaverit nostram salutem per modum meriti. Passionum enim principia non sunt in nobis. Nullus autem meretur vel laudatur, nisi per id cujus principium est in ipso. Ergo passio Christi nihil est operata per modum meriti.

2. Præterea, Christus ab initio suæ conceptionis meruit et sibi, et nobis, ut supra dictum est, quæst. 9, art. 4, et quæst. 34, art. 3. Sed superfluum est aliquem iterum mereri id quod ante meruerat. Ergo Christus per suam passionem non meruit nostram salutem.

3. Præterea, radix merendi est charitas. Sed charitas Christi non fuit magis augmentata in passione quam ante. Ergo non magis meruit salutem nostram patiendo quam ante fecerat.

— Sed contra est quod super illud Philipp. 2 : *Propter quod et Deus exaltavit illum*, etc., dicit Augustinus, tract. 104 in Joan., sub fin. : *Humilitas passionis claritatis est meritum ; claritas humilitatis est præmium.* Sed ipse clarificatus est non solum in seipso, sed etiam in suis fidelibus, ut ipse dicit Joan. 17. Ergo videtur quod ipse meruerit salutem suorum fidelium.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst 8, Christo data est gratia non solum sicut singulari personæ, sed in quantum est caput Ecclesiæ, ut scilicet ab ipso redundaret ad membra ; et ideo opera Christi hoc modo se habent tam ad se quam ad sua membra, sicut se habent opera alterius hominis in gratia constituti ad ipsum. Manifestum est autem quod quicumque in gratia constitutus propter justitiam patitur, ex hoc ipso meretur sibi salutem, secundum illud Matth. 5, 10 : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Unde **Christus per suam passionem non solum sibi, sed etiam omnibus membris suis meruit salutem.**

Ad primum ergo dicendum quod passio in quantum hujusmodi, non est meritoria, quia habet principium ab exteriori ; sed secundum quod eam aliquis voluntarie sustinet, sic habet principium ab interiori ; et hoc modo est meritoria.

Ad secundum dicendum quod Christus a principio suæ conceptionis meruerit nobis salutem æternam ; sed ex parte nostra erant quædam impedimenta, quibus impediebamur consequi effectum præcedentium meritorum : unde ad removendum illa impedimenta, *oportuit Christum pati*, ut supra dictum est, quæst. 46, art. 3.

Ad tertium dicendum quod passio Christi habuit aliquem effectum, quem non habuerunt præcedentia merita, non propter majorem charitatem sed propter genus operis, quod erat conveniens tali effectui, ut patet ex rationibus supra inductis de convenientia passionis Christi, quæst. 46, at. 3 et 4.

ARTICULUS II

Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum satisfactionis.

Cont., cap. 55, ad 23 et 24 ; et Opusc. 60, cap. 18.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi non causaverit nostram salutem per modum satisfactionis. Ejusdem enim videtur esse satisfacere cujus est peccare, sicut patet in aliis pœnitentiæ partibus : ejusdem enim est conteri

---

QUÆSTIO 48. — Sensus D. Thomæ in titulo quæstionis est, agendum esse de modo quo passio Christi suum effectum operata est. Itaque non hic agitur de modo passionis secundum se, sed de modo quo influit in effectum. Ex hac occasione, tractat hic D. Thomas de merito et satisfactione Christi, et de redemptione nostra. Ut vides, per articulos, colliguntur modi quinque, quibus passio causata est nostram salutem. — Vide etiam definit. Eccles., quæst. seq.

ART. 1. — Titulus clarus est recolentibus in quo consistit meriti ratio, scilicet quod vindicet sibi ex debito præmium. Et propterea passionem Christi operari nostram salutem per modum meriti, est operari sic ut secundum justitiam debeatur sibi nostra salus.

ART 2. — Titulus clarus ex ipsa satisfactionis ratione : facere siquidem satis, est facere æquale, seu sufficiens debito. Præsupponit namque satisfactio debitum, pro quo satisfaciendum est, et debito præsupposito, tunc satisfit, quando aliquid exhibetur æquivalens debito, vel excedens illud. In proposito, quia de debito humani generis constat (quoniam et offendit Deum, et obnoxium erat æternæ pœnæ), quæritur an passio Christi salvaverit nos per modum satisfactionis, hoc est per modum recompensantis æquale ad minus debito humani generis (Cajetanus).

et confiteri, cujus est peccare. Sed Christus non peccavit, secundum illud 1 Petri 2, 22 : *Qui peccatum non fecit.* Ergo ipse non satisfecit propria passione.

2. Præterea, nulli satisfit per majorem offensam. Sed maxima offensa fuit perpetrata in Christi passione, quia gravissime peccaverunt qui eum occiderunt, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 6. Ergo videtur quod per passionem Christi non potuerit Deo satisfieri.

3. Præterea, satisfactio importat æqualitatem quamdam ad culpam, cum sit actus justitiæ. Sed passio Christi non videtur esse æqualis omnibus peccatis humani generis, quia Christus non est passus secundum divinitatem, sed secundum carnem, secundum illud 1 Petri 4, 1 : *Christo igitur passo in carne;* anima autem, in qua est peccatum, potior est quam caro. Non ergo Christus sua passione satisfecit pro peccatis nostris.

— Sed contra est quod in persona ejus dicitur in Ps. 68, 5 : *Quæ non rapui, tunc exsolvebam.* Non autem exsolvit qui perfecte non satisfacit. Ergo videtur quod Christus patiendo perfecte satisfecerit pro peccatis nostris.

RESPONDEO dicendum quod ille proprie satisfacit pro offensa qui exhibet offenso id quod æque vel magis diligit quam oderit offensam. Christus autem ex charitate et obedientia patiendo majus aliquid Deo exhibuit quam exigeret recompensatio totius offensæ humani generis : — primo quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebatur ; — secundo, propter dignitatem vitæ suæ, quam pro satisfactione ponebat ; quæ erat vita Dei et hominis ; — tertio, propter generalitatem passionis et magnitudinem doloris assumpti ut supra dictum est, quæst. 56, art. 6. Et ideo **passio Christi non solum sufficiens, sed etiam superabundans satisfactio fuit pro peccatis humani generis,** secundum illud 1 Joan. 2, 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Ad primum ergo dicendum quod caput et membra sunt quasi una persona mystica ; et ideo satisfactio Christi ad omnes fideles pertinet sicut ad sua membra. In quantum etiam duo homines sunt unum in charitate, unus pro alio satisfacere potest, ut infra patebit, in Supplem., quæst. 13, art. 2. Non autem est similis ratio de confessione et contritione, quia satisfactio consistit in actu exteriori, ad quem assumi possunt instrumenta, inter quæ computantur etiam amici.

Ad secundum dicendum quod major fuit charitas Christi patientis quam malitia crucifigentium : et ideo plus potuit Christus satisfacere sua passione quam crucifixores offendere occidendo ; in tantum quod passio Christi sufficiens fuit et superabundans ad satisfaciendum pro peccatis crucifigentium ipsum.

Ad tertium dicendum quod dignitas carnis Christi non est æstimanda solum secundum carnis naturam, sed secundum personam assumentem, in quantum scilicet erat caro Dei, ex quo habebat dignitatem infinitam.

ARTICULUS III

Utrum passio Christi operata sit per modum sacrificii.

Inf., quæst. 49, art. 4, corp., et quæst. 73, art. 4, corp., et ad 3, et quæst. 83, art. 1, corp.; et Opusc. 60, cap. 18.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi non sit operata per modum sacrificii. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed in sacrificiis veteris legis, quæ erant figuræ Christi, nunquam offerebatur caro humana ; quinimo hæc sacrificia immunda et nefanda habebantur, secundum illud Psal. 105, 38 : *Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.* Ergo videtur quod passio Christi sacrificium dici non possit.

2. Præterea, Augustinus dicit in 10 de Civitate Dei, cap. 5, parum a princ., quod *sacrificium visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est.* Sed passio Christi non est signum, sed magis signatum per alia signa. Ergo videtur quod passio Christi non sit sacrificium.

3. Præterea, quicumque offert sacrificium, aliquod sacrum facit, ut ipsum nomen sacrificii demonstrat. Illi autem qui Christum occiderunt, non fecerunt aliquod sacrum, sed magnam malitiam perpetraverunt. Ergo passio Christi potius fuit maleficium quam sacrificium.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Ephes. 5, 2 : *Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.*

RESPONDEO dicendum quod sacrificium proprie dicitur aliquid factum in honorem proprie Deo debitum, ad eum placandum : et inde est quod Augustinus dicit in 10 de Civit. Dei, cap. 6 : *Verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo, relatum scilicet ad*

ART. 3. — In resp. ad 3, attende quod juxta diversam sacrificii naturam, diversimode invenitur facere sacrum. In sacrificiis enim consistentibus in agere, invenitur facere sacrum ad extra, ut patet in sacrificiis animalium et altaris. Sed in sacrificiis quæ consistunt in pati, invenitur facere sacrum secundum actionem interiorem, qua sponte offert Deo suum pati. Et sic Christus fecit sacrum actione interiori : occisores autem ejus, fecerunt actione exteriori non sacrum, sed sacrilegium maximum (Cajetanus). — Quod autem hic dicit Auctor ex S. Aug. (lib. 10 *de Civit.* cap. 6) omne opus bonum quod agitur ut charitate inhæramus Deo, esse verum sacrificium, est intelligendum quod sit verum sacrificium veritate fructus et excellentia, non veritate essentiæ.

illum finem boni, quo veraciter beati esse possumus. Christus autem, ut ibidem subditur, *seipsum obtulit in passione pro nobis;* et hoc ipsum quod voluntarie passionem sustinuit, Deo maxime acceptum fuit, utpote ex charitate maxima proveniens. Unde **manifestum est quod passio Christi fuerit verum sacrificium.** Et, sicut ipse postea subdit in eodem libro, cap. 20, *hujus veri sacrificii multiplicia variaque signa erant sacrificia prisca Sanctorum, cum hoc unum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res una diceretur, ut sine fastidio multum commendaretur. Ut cum quatuor considerentur in omni sacrificio,* ut Augustinus dicit in 4 de Trinitate, cap. 14, scilicet *cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur; idem ipse unus verusque Mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offerebat, unum in se faceret pro quibus offerebat, unus ipse esset, qui offerebat, et quod offerebat.*

Ad primum ergo dicendum quod licet veritas respondeat figuræ quantum ad aliquid, non tamen quantum ad omnia, quia oportet quod veritas figuram excedat. Et ideo convenienter figura ejus sacrificii, quo caro Christi offertur pro nobis, fuit caro non hominum, sed aliorum animalium significantium carnem Christi, quæ est perfectissimum sacrificium. — Primo quidem quia ex eo quod est humanæ naturæ caro, congrue pro hominibus offertur, et ab eis sumitur sub sacramento. — Secundo, quia ex eo quod erat passibilis et mortalis, apta erat immolationi. — Tertio, quia per hoc quod erat sine peccato, efficax erat ad emundanda peccata. — Quarto, quia ex eo quod erat caro ipsius offerentis, erat Deo accepta propter ineffabilem charitatem suam carnem offerentis. Unde Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 14: *Quid tam congruenter ab hominibus sumeretur quod pro eis offerretur, quam humana caro, et quid tam aptum huic immolationi, quam caro mortalis? et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in utero, et ex utero virginali? et quid tam grate offerri et suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri?*

Ad secundum dicendum quod Augustinus ibi loquitur de sacrificiis visibilibus figuralibus: et etiam ipsa passio Christi, licet sit aliquid signatum per alia sacrificia figuralia, est tamen signum alicujus rei observandæ a nobis, secundum illud 1 Pet. 4, 1: *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit a peccatis, ut jam non hominum desideriis* (1) *sed voluntati Dei, quod reliquum est, in carne vivat temporis.*

Ad tertium dicendum quod passio Christi ex parte occidentium ipsum fuit maleficium; sed ex parte ipsius ex charitate patientis fuit sacrificium. Unde hoc sacrificium ipse Christus obtulisse dicitur, non autem illi qui eum occiderunt.

(1) Vulgata :.. *non desideriis hominum...*

Articulus IV

Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum redemptionis.

Inf. quæst. 49 art. 1; et 2 Sent., dist. 19, art. 2 et 3; et Op. 60, cap. 18.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi non sit operata nostram salutem per modum redemptionis. Nullus enim emit vel redimit quod suum esse non desiit. Sed homines nunquam desierunt esse Dei, secundum illud Psal. 23, 1: *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo.* Ergo videtur quod Christus non redemerit nos sua passione.

2. Præterea, sicut Augustinus dicit, 13 de Trinit. cap. 13, in princ., *diabolus a Christo justitia superandus fuit.* Sed hoc exigit justitia ut ille qui invasit dolose rem alienam, debeat privari ea, quia *fraus et dolus nemini debet patrocinari*, ut etiam jura humana dicunt, 50, 65, ff. pro Soc. Cum ergo diabolus creaturam Dei, scilicet hominem, dolose deceperit et sibi subjugaverit, videtur quod non debuerit homo per modum redemptionis ab ejus eripi potestate.

3. Præterea, quicumque emit aut redimit aliquid, pretium solvit ei qui possidebat. Sed Christus non solvit sanguinem suum, qui dicitur esse pretium redemptionis nostræ, diabolo, qui nos captivos tenebat. Non ergo Christus sua passione nos redemit.

— Sed contra est quod dicitur 1 Petri, 18: *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati Christi;* et Galat. 3 dicitur: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Dicitur autem pro nobis factus maledictum, in quantum pro nobis passus est in ligno, ut supra dictum est, quæst. 46, art. 4, arg. 3. Ergo per passionem suam nos redemit.

RESPONDEO dicendum quod per peccatum dupliciter homo obligatus erat: — Primo quidem servitute peccati, quia *qui facit peccatum, servus est peccati*, ut dicitur Joan. 8, 34, et 2 Petri 2, 19: *A quo quis superatus est, hujus servus est.* Quia igitur diabolus hominem superaverat, inducendo eum ad peccatum, homo servituti diaboli addictus erat. — Secundo, quantum ad reatum pœnæ, quo

Art. 4. — *S. Script.*: Matth. 20, 28; Luc. 2, 38, et 21 28; Rom. 3, 24; Ephes, 1, 7, et 4, 30; Gal. 4, 5; Ephes. 1, 7, et 4, 30; Phil. 2, 7; Coloss. 1, 14; 1 Timot. 2, 6; Tit. 2, 14; 1 Petr. 1, 18; Apoc. 5, 9.

homo erat obligatus secundum Dei justitiam ; et hoc etiam est servitus quædam, ad servitutem enim pertinet quod aliquis patiatur quod non vult, cum liberi hominis sit uti seipso ut vult. Quia igitur passio Christi fuit sufficiens et superabundans satisfactio pro peccato et reatu pœnæ generis humani, ejus passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab utraque obligatione. Nam ipsa satisfactio qua quis satisfacit sive pro se, sive pro alio, pretium quoddam dicitur quo seipsum vel alium redimit a peccato et a pœna, secundum illud Dan. 4, 24 : *Peccata tua eleemosynis redime.* Christus autem satisfecit, non quidem pecuniam dando aut aliquid hujusmodi, sed dando id quod fuit maximum, seipsum scilicet pro nobis. Et ideo **passio Christi dicitur esse nostra redemptio.**

Ad primum ergo dicendum quod homo dicitur esse Dei dupliciter. — Uno modo in quantum subjicitur potestati ejus : et hoc modo nunquam homo desiit Dei esse, secundum illud Daniel. 4, 22 : *Dominatur excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud* (1). — Alio modo per unionem charitatis ad eum, secundum quod dicitur Rom. 8, 9 : *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Primo ergo modo nunquam homo desiit esse Dei, secundo vero modo desiit esse Dei per peccatum. Et ideo, in quantum fuit a peccato liberatus, Christo passo satisfaciente, dicitur per passionem Christi esse redemptus.

Ad secundum dicendum quod homo peccando obligatus erat et Deo et diabolo. Quantum enim ad culpam Deum offenderat, et diabolo se subdiderat, ei consentiens : unde ratione culpæ non erat factus servus Dei ; sed potius a Dei servitute recedens, diaboli servitutem incurrerat, Deo juste hoc permittente, propter offensam in se commissam. Sed quantum ad pœnam, principaliter homo erat Deo obligatus sicut summo judici, diabolo autem tanquam tortori, secundum illud Matth. 5, 25 : *Ne forte tradat te adversarius tuus* (2) *judici, et judex tradat te ministro,* id est, *angelo pœnarum crudeli,* ut Chrysostomus dicit (alius auctor, hom. 11 in Op. imperf., sub fin.). Quamvis igitur diabolus injuste, quantum in ipso erat, hominem sua fraude deceptum sub servitute teneret et quantum ad culpam, et quantum ad pœnam ; justum tamen erat hoc hominem pati, Deo permittente hoc quantum ad culpam, et ordinante quantum ad pœnam. Et ideo per respectum ad Deum justitia exigebat quod homo redimeretur, non autem per respectum ad diabolum.

Ad tertium dicendum quod quia redemptio requirebatur ad hominis liberationem per respectum ad Deum, non autem per respectum ad diabolum, non erat pretium solvendum diabolo, sed Deo. Et ideo Christus sanguinem suum, qui est pretium nostræ redemptionis, non dicitur obtulisse diabolo, sed Deo.

(1) Vulgata : *Scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit det illud.*

(2) In Vulgata deest *tuus.*

Articulus v

Utrum esse Redemptorem sit proprium Christi.

3 Sent., dist. 19, art 1, quæst. 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod esse Redemptorem, non sit proprium Christi. Dicitur enim Psal. 30, 6 : *Redemisti me, Domine, Deus veritatis.* Sed esse Dominum Deum veritatis, convenit toti Trinitati. Non ergo est proprium Christi.

2. Præterea, ille dicitur redimere qui dat pretium redemptionis. Sed Deus Pater dedit Filium suum redemptionem pro peccatis nostris, secundum illud Psalmi 110, 9 : *Redemptionem misit Dominus populo suo.* Glossa (interl. Aug.), *id est, Christum,* qui dat redemptionem captivis. Ergo non solum Christus, sed etiam Deus Pater nos redemit.

3. Præterea, non solum passio Christi, sed etiam aliorum sanctorum proficua fuit ad nostram salutem, secundum illud Coloss. 1, 24 : *Gaudeo in passionibus meis* (1) *pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* Ergo non solum Christus debet dici Redemptor, sed etiam alii sancti.

— Sed contra est quod dicitur Galat. 3, 13 : *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Sed solus Christus factus est pro nobis maledictum. Ergo solus Christus debet dici noster redemptor.

Respondeo dicendum quod ad hoc quod aliquis redimat, duo requiruntur, scilicet actus solutionis et pretium solutum. Si enim aliquis solvat pro redemptione alicujus rei pretium, quod non est suum, sed alterius, ipse non dicitur redimere principaliter, sed magis ille cujus est pretium. Pretium autem redemptionis nostræ est sanguis Christi, vel vita ejus corporalis, quæ est in sanguine, quam ipse Christus exsolvit. Unde utrumque istorum ad Christum pertinet immediate, in quantum est homo, sed ad totam Trinitatem sicut ad causam primam et remotam, cujus erat et ipsa vita Christi, sicut primi auctoris, et a qua inspiratum fuit ipsi homini Christo, ut pateretur pro nobis. Et ideo **esse immediate Redemptorem, proprium est Christi, in quantum est homo;**

Art. 5. — Titulus ut sonat sumendus est; ita quod Christus sumitur, ut distinguitur a Patre et Spiritu Sancto et ab aliis sanctis. Et est sermo de redemptione universali humani generis, quam dictum est in præcedenti art. esse effectum passionis Christi.

(1) In Vulgata deest *meis.*

quamvis ipsa redemptio possit attribui toti Trinitati sicut primæ causæ.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa (vetus et manuscripta) hoc sic exponit : *Tu, Domine, Deus veritatis, redemisti me in Christo clamante : In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum :* Et sic redemptio immediate pertinet ad hominem Christum, principaliter autem ad Deum.

Ad secundum dicendum quod pretium redemptionis nostræ homo Christus solvit immediate, sed de mandato Patris, sicut primordialis auctoris.

Ad tertium dicendum quod passiones sanctorum proficiunt Ecclesiæ, non quidem per modum redemptionis, sed per modum exempli et exhortationis, secundum illud 2 ad Corinth. 1, 6 : *Sive tribulamur pro vestra exhortatione et salute.*

Articulus VI

Utrum passio Christi operata sit nostram salutem per modum efficientiæ.

Inf., quæst. 49, art. 1, corp. ; et Op. 2, cap. 358, fin. ; et ad Rom. 4, fin. ; et 1 Cor. 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod passio Christi non sit operata nostram salutem per modum efficientiæ. Causa enim efficiens nostræ salutis est magnitudo divinæ virtutis, secundum illud Isa. 59, 1 : *Ecce non est abbreviata manus ejus, ut salvare non possit* (1). Christus autem *crucifixus est ex infirmitate*, ut dicitur 2 ad Corinth. 13, 4. Non ergo passio Christi efficienter operata est nostram salutem.

2. Præterea, nullum agens corporale efficienter agit nisi per contactum : unde etiam et Christus tangendo mundavit leprosum, *ut ostenderet carnem suam salutiferam virtutem habere*, sicut Chrysostomus dicit (implic. hom. 26 in Matth., et auctor Op. imp., hom. 22, et Cyrill., lib. 4 in Joan., sup. illud : *Nisi manducaveritis*, etc.). Sed passio Christi non potuit contingere omnes homines. Ergo non potuit efficienter operari salutem omnium hominum.

3. Præterea, non videtur ejusdem esse operari per modum meriti et per modum efficientiæ : quia ille qui meretur, expectat effectum ab alio. Sed passio Christi operata est nostram salutem per modum meriti. Non ergo per modum efficientiæ.

— Sed contra est quod dicitur 1 ad Corinth. 1, 18, quod *verbum crucis his qui salvi fiunt, est virtus Dei* (2). Sed virtus Dei efficienter operatur nostram salutem. Ergo passio Christi in cruce efficienter operata est nostram salutem.

(1) Vulgata :... *Manus Domini ut salvare nequeat.*
(2) Vulgata :... *Dei virtus est.*

Respondeo dicendum quod duplex est efficiens: principale, et instrumentale. — **Efficiens quidem principale humanæ salutis est Deus.** — Quia vero humanitas Christi est divinitatis instrumentum, ut supra dictum est, quæst. 43, art. 2, ideo ex consequenti omnes actiones et passiones Christi **instrumentaliter** operantur in virtute divinitatis ad salutem humanam. Et secundum hoc **passio Christi efficienter causat salutem humanam.**

Ad primum ergo dicendum quod passio Christi relata ad Christi carnem congruit infirmitati assumptæ ; relata vero ad divinitatem consequitur ex ea infinitam virtutem, secundum illud 1 ad Cor. 1, 25 : *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*, quia scilicet ipsa infirmitas Christi, in quantum est Dei, habet virtutem excedentem omnem virtutem humanam.

Ad secundum dicendum quod passio Christi, licet sit corporalis, habet tamen spiritualem virtutem ex divinitate unita : et ideo per spiritualem contactum efficaciam sortitur, scilicet per fidem et fidei sacramentum, secundum illud Apostoli, Rom. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius.*

Ad tertium dicendum quod passio Christi, secundum quod comparatur ad divinitatem ejus, agit per modum efficientiæ ; in quantum vero comparatur ad voluntatem animæ Christi, agit per modum meriti ; secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, in quantum per eam liberamur a reatu pœnæ ; per modum vero redemptionis, in quantum per eam liberamur a servitute culpæ : per modum autem sacrificii, in quantum per eam reconciliamur Deo, ut infra dicetur, quæst. seq., art. 4.

QUÆSTIO XLIX

DE EFFECTIBUS PASSIONIS CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ipsis effectibus passionis Christi ; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum per passionem Christi simus liberati a

Quæstio 49. — Cum passio Christi potissimum operetur per modum meriti et satisfactionis, nihil aliud est quærere effectus illius passionis, quam quærere quid Christus sua passione meruerit, aut pro quibus personis, vel pro qua re satisfecerit. In hac quæstione sex continentur effectus passionis Christi : 1. Liberatio a peccato ; 2. Liberatio a potestate Diaboli ; 3. Liberatio a pœna peccati ; 4. Reconciliatio cum Deo, prout passio fuit sacrificium Deum placans ; 5. Apertio Januæ cœlestis ; 6. Exaltatio ipsius Christi. — Omnes autem conclusiones intellige in tali sensu quod passio Christi sit causa universalis quæ sit sufficiens ad hos omnes effectus, quos tamen ut actu operetur, debet applicari per sacramenta et bona opera.

Definit. Eccles., de effectibus Passionis Christi, pro præsenti quæstione. — Symbola dicentia : Qui propter nos-

(1) Vulgata : *Propitiationem.*

peccato; 2° utrum per eam simus liberati a potestate diaboli; 3° utrum per eam simus liberati a reatu pœnæ; 4° utrum per eam simus Deo reconciliati; 5° utrum per eam sit nobis aperta janua cœli; 6° utrum per eam Christus adeptus sit exaltationem.

Articulus primus

Utrum per passionem Christi simus liberati a peccato.

3 Sent., dist. 19, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per passionem Christi non simus liberati a peccato. Liberare enim a peccato est proprium Dei, secundum illud Isa. 43, 25 : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me.* Christus autem non est passus secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Ergo per passionem Christi non sumus liberati a peccato.

2. Præterea, corporale non agit in spirituale. Sed passio Christi est corporalis : peccatum autem non est nisi in anima, quæ est spiritualis creatura. Ergo passio Christi non potuit nos emundare a peccato.

3. Præterea, nullus potest liberari a peccato quod nondum commisit, sed quod in posterum est commissurus. Cum igitur multa peccata post Christi passionem sint commissa, et tota die committantur, videtur quod per passionem Christi non simus liberati a peccato.

4. Præterea, posita causa sufficienti, nihil aliud requiritur ad effectum inducendum. Requiruntur autem adhuc alia ad remissionem peccatorum, scilicet baptismus et pœnitentia. Ergo videtur quod passio Christi non sit sufficiens causa remissionis peccatorum.

5. Præterea, Proverb. 10, 12, dicitur : *Universa delicta operit charitas;* et Act. 15 dicitur : *Per misericordiam et fidem purgantur peccata* (1). Sed multa sunt alia de quibus habemus fidem, et quæ sunt provocativa charitatis. Ergo passio Christi non est propria causa remissionis peccatorum.

— Sed contra est quod dicitur Apoc. 1, 5 : *Dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.*

Respondeo dicendum quod **passio Christi est propria causa remissionis peccatorum** tripliciter. — Primo quidem per modum provocantis ad charitatem, quia, ut Apostolus dicit Roman. 5, 8 ; *Commendat Deus suam charitatem in nobis, quoniam cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Luc. 7, 47 : *Dimissa sunt ei* (2) *peccata multa, quoniam dilexit multum.* — Secundo, passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis. Quia enim ipse est caput nostrum, per passionem suam, quam ex charitate et obedientia sustinuit, liberavit nos tanquam membra sua a peccatis, quasi per pretium suæ passionis; sicut si homo per aliquod opus meritorium quod manu exerceret, redimeret se a peccato quod pedibus commisisset. Sicut enim naturale corpus est unum ex membrorum diversitate consistens, ita tota Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi, computatur quasi una persona cum suo capite, quod est Christus. — Tertio, per modum efficientiæ, in quantum caro secundum quam Christus passionem sustinuit, est instrumentum divinitatis, ex quo ejus passiones et actiones operantur in virtute divina ad expellendum peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod licet Christus non sit passus, secundum quod Deus, tamen caro ejus est divinitatis instrumentum; et ex hoc passio

---

tram salutem... crucifixus, passus, etc. — *Symbol. Athanas.*: qui passus est pro salute nostra. — *Symbol. Concil. Tolet. XI, versus finem, quæst.* 1, *pag.* 6. — *Decret. Eugen. IV pro Jacobitis, supra, quæst.* 15, *art.* 1, *pag.* 103. — *Constit. Pauli IV, contra Socinianos, supra, quæst.* 2, *art.* 2, *pag.* 22. — *Concil. Valent.* (855) *contra errores Joan. Scoti : Can.* 4. Item de redemptione sanguinis Christi, propter nimium errorem, qui de hac causa exortus est, ita ut quidam, sicut eorum scripta indicant, etiam pro illis impiis, qui a mundi exordio usque ad passionem Domini in sua impietate mortui æterna damnatione puniti sunt, effusum eum definiant, contra illud propheticum : « Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne » : illud nobis simpliciter et fideliter tenendum ac docendum placet, juxta evangelicam et apostolicam veritatem, quod pro illis hoc datum pretium teneamus, de quibus ipse Dominus noster dicit : « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam ». Et apostolus : « Christus, inquit, semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata ». Porro capitula quatuor, quæ a consilio fratrum nostrorum minus prospecte suscepta sunt, propter inutilitatem vel etiam noxietatem, et errorem contrarium veritati : sed et alia XIX syllogismis ineptissime conclusa et, licet jactetur, nulla sæculari litteratura nitentia, in quibus commentum diaboli, potius quam argumentum aliquod fidei deprehenditur, a pio auditu fidelium penitus explodimus, et ut talia et similia caveantur per omnia, auctoritate Spiritus Sancti interdicimus : novarum etiam rerum introductores, ne districtius feriantur, castigandos esse censemus. — *Concil. Trident. sess.* 5, *cap.* 3, *supra, quæst.* 19, *art.* 4, *p.* 139; *sess.* 6, *cap.* 2, *supra quæst.* 1, *art.* 4, *pag.* 14 ; *cap.* 7, *supra quæst.* 19, *art.* 4, *pag.* 139 ; *cap.* 16, *supra quæst.* 19, *art.* 4, *pag.* 140.

Art. 1. — Titulus intelligitur de liberatione per passionem Christi ut causam, non qualemcumque, sed propriam, ut patet ex ultimo argumento. — Adverte quod cum passio Christi dicitur causa propria remissionis peccatorum, intelligitur ita propria, quod sola ipsa est per quam veniam consequimur peccatorum omnes præteriti, præsentes et futuri : sine fide enim passionis Christi explicite vel implicite, impossibile est secundum potentiam ordinariam, hominem remissionem peccatorum consequi.

(1) Vulgata, vers. 9, *fide purificans corda eorum,* tantum.
(2) Vulgata : *Remittuntur ei.*

ejus habet quamdam divinam virtutem dimittendi peccata, ut dictum est in corpore.

Ad secundum dicendum quod passio Christi, licet sit corporalis, sortitur tamen quamdam spiritualem virtutem ex divinitate, cui caro ejus unita est ut instrumentum : secundum quam quidem virtutem passio Christi est causa remissionis peccatorum.

Ad tertium dicendum quod Christus sua passione nos a peccatis liberavit causaliter, id est, instituens causam nostræ liberationis, ex qua possent quæcumque peccata quandoque remitti, vel præterita, vel præsentia, vel futura ; sicut si medicus faciat medicinam ex qua possint quicumque morbi sanari etiam in futurum.

Ad quartum dicendum quod quia passio Christi præcessit ut causa quædam universalis remissionis peccatorum, sicut dictum est in corp. art., necesse est quod singulis adhibeatur ad deletionem propriorum peccatorum. Hoc autem fit per baptismum et pœnitentiam, et alia sacramenta, quæ habent virtutem ex passione Christi, ut infra patebit quæst. 62, art. 5.

Ad quintum dicendum quod etiam per fidem applicatur nobis passio Christi ad percipiendum fructum ipsius, secundum illud Rom. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ejus.* Fides autem, per quam a peccato mundamur, non est fides informis quæ potest esse etiam cum peccato, sed est fides formata per charitatem, ut sic passio Christi nobis applicetur non solum quantum ad intellectum, sed etiam quantum ad effectum. Et per hunc etiam modum peccata dimittuntur ex virtute passionis Christi.

Articulus II

Utrum per passionem Christi simus liberati a potestate diaboli.

2 Sent., dist. 19, art. 2, et 3, dist. 19, art. 2; et Ver. quæst. 29, art. 7, ad 9; et Opusc. 60, cap. 18; et Heb. 2, lect. 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per passionem Christi non simus liberati a potestate diaboli. Ille enim non habet potestatem super aliquos, in quibus nihil sine permissione alterius facere potest. Sed diabolus nunquam potuit aliquid in nocumentum hominum facere, nisi ex permissione divina, sicut patet Job 1 et 2, quod potestate divinitus accepta, eum primo in rebus, et postea in corpore læsit; et similiter Matth. 8 dicitur quod dæmones, nisi Christo concedente, non potuerunt in porcos intrare. Ergo diabolus nunquam habuit in hominibus potestatem : et ita per passionem Christi non sumus liberati a potestate diaboli.

2. Præterea, diabolus potestatem suam in homines exercet, tentando et corporaliter vexando. Sed hæc adhuc in hominibus operatur post Christi passionem. Ergo non sumus per passionem Christi ab ejus potestate liberati.

3. Præterea, virtus passionis Christi in perpetuum durat, secundum illud Hebr. 10, 14 : *Una oblatione consummavit sanctificatos in sempiternum:* similiter etiam ubique extenditur. Sed liberatio a potestate diaboli nec est ubique, quia in multis partibus mundi adhuc sunt idololatræ ; nec etiam erit semper, quia tempore Antichristi maxime suam potestatem exercebit diabolus in hominum nocumentum; de quo dicitur 2 ad Thess. 2, 9, quod *ejus adventus erit secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis.* Ergo videtur quod passio Christi non sit causa liberationis humani generis a potestate diaboli.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 12, 31, imminente passione : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras ; et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Est autem exaltatus a terra per crucis passionem. Ergo per eam diabolus est a potestate hominum ejectus.

Respondeo dicendum quod circa potestatem quam diabolus in homines exercebat ante Christi passionem, tria sunt consideranda. — Primum quidem ex parte hominis, qui suo peccato meruit ut in potestatem traderetur diaboli, per cujus tentationem fuerat superatus. — Aliud autem est ex parte Dei, quem homo peccando offenderat, qui per suam justitiam hominem reliquerat potestati diaboli. — Tertium est ex parte diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem a consecutione salutis impediebat. **Quantum ergo ad primum, homo est a potestate diaboli liberatus per passionem Christi, in quantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. — Quantum autem ad secundum dicendum quod passio Christi nos a potestate diaboli liberavit, in quantum nos Deo reconciliavit,** ut infra dicetur, art. 4 huj. quæst. — **Quantum vero ad tertium, passio Christi nos a diabolo liberavit, in quantum in passione Christi excessit modum potestatis sibi traditæ a Deo,** machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis cum esset absque peccato. Unde Augustinus dicit in 13 de Trinit., cap. 14, in princ. : *Justitia Christi victus est diabolus ; quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique justum est ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes, quem sine ullo debito occidit.*

Ad primum ergo dicendum quod non dicitur sic diabolus in homines potestatem habuisse, quasi posset eis nocere, Deo non permittente ; sed quia juste permittebatur nocere hominibus, quos tentando ad suum consensum perduxerat.

Ad secundum dicendum quod diabolus etiam

(1) Vulgata : *propitiationem.*

nunc potest quidem Deo permittente homines tentare quantum ad animam, et vexare quantum ad corpus; sed tamen præparatum est homini remedium ex passione Christi, quo se potest tueri contra hostis impugnationes, ne deducatur in interitum mortis æternæ : et quicumque ante passionem Christi diabolo resistebant, per fidem passionis Christi hoc facere poterant, licet passione Christi nondum peracta. Quantum autem ad aliquid, nullus poterat diaboli manus evadere, ut scilicet non descenderet in infernum, a quo post passionem Christi se possunt homines ejus virtute tueri.

Ad tertium dicendum quod Deus permittit diabolo posse decipere homines in certis personis, temporibus et locis, secundum occultam rationem judiciorum suorum; semper tamen per passionem Christi est paratum hominibus remedium se tuendi contra nequitias dæmonum, etiam tempore Antichristi. Sed si aliqui hoc remedio uti negligant, nil deperit efficaciæ passionis Christi.

Articulus III

Utrum per passionem Christi homines sint liberati a pœna peccati.

Inf., quæst. 52, art. 5, corp., et quæst. 86, art. 4, ad 3; et 3 Sent., dist. 39, art. 3; et Ver. quæst. 29, art. 7, ad 9.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per passionem Christi non sint homines liberati a pœna peccati. Præcipua enim pœna peccati est æterna damnatio. Sed illi qui damnati erant in inferno pro suis peccatis non sunt per Christi passionem liberati, quia *in inferno nulla est redemptio*. Ergo videtur quod passio Christi non liberavit homines a pœna peccati.

2. Præterea, illis qui sunt liberati a reatu pœnæ, non est aliqua pœna injungenda. Sed pœnitentibus injungitur pœna satisfactoria. Non ergo per passionem Christi sunt homines liberati a reatu pœnæ.

3. Præterea, mors est pœna peccati, secundum illud Rom. 6, 23 : *Stipendia peccati mors*. Sed adhuc post passionem Christi homines moriuntur. Ergo per passionem Christi non sunt homines liberati a reatu pœnæ.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 53, 4 : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.*

Respondeo dicendum quod **per passionem Christi liberati sumus a reatu pœnæ** dupliciter:—**Uno modo directe,** in quantum scilicet passio Christi fuit sufficiens et superabundans satisfactio pro peccatis totius humani generis : exhibita autem satisfactione sufficienti, tollitur reatus pœnæ. — **Alio modo indirecte,** in quantum scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus pœnæ.

Ad primum ergo dicendum quod passio Christi sortitur effectum suum in illis quibus applicatur per fidem et charitatem, et per fidei sacramenta. Et ideo damnati in inferno, qui prædicto modo passioni Christi non conjunguntur, effectum ejus percipere non possunt.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst. ad 4, ad hoc quod consequamur effectum passionis Christi, oportet nos ei configurari. Configuramur autem ei in baptismo sacramentaliter secundum illud Rom. 6, 4 : *Consepulti sumus* (1) *ei per baptismum in mortem.* Unde baptizatis nulla pœna satisfactoria imponitur, quia sunt totaliter liberati per satisfactionem Christi. Quia vero *Christus semel* tantum *pro peccatis nostris mortuus est,* ut dicitur 1 Petr. 3, 18, ideo non potest homo secundo configurari morti Christi per sacramentum baptismi. Unde oportet quod illi qui post baptismum peccant, configurentur Christo patienti per aliquid pœnalitatis vel passionis, quam in se ipsis sustineant; quæ tamen multo minor sufficit quam esset condigna peccato, cooperante satisfactione Christi.

Ad tertium dicendum quod satisfactio Christi habet effectum in nobis, in quantum incorporamur ei, ut membra suo capiti, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst. Membra autem oportet capiti conformari. Et ideo sicut Christus primo quidem habuit gratiam in anima cum passibilitate corporis, et per passionem ad gloriam immortalitatis pervenit, ita et nos, qui sumus membra ejus, per passionem ipsius liberamur quidem a reatu cujuslibet pœnæ, ita tamen quod primo recipiamus in anima spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hæreditatem gloriæ immortalis, adhuc corpus passibile et mortale habentes; postmodum vero configurati passionibus, et morti Christi, in gloriam immortalem perducimur, secundum illud Apostoli, Rom. 8, 17 : *Si filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et conglorificemur.*

Art. 3.— Ex hoc non sequitur, sicut Protestantes volunt, satisfactiones nostras tolli, vel per eas passioni Christi derogari. Ipse enim non sic pro nobis passus est, ut nos salutem consequamur otiando; sed ut salvemur ei compatiendo, et secundum infirmitatis vires ab ipso adjutas satisfaciendo. Dicit enim Apostolus quod si compatimur et conglorificabimur. — In corp. art. nota quod liberatio primo modo respicit pœnam temporalem sive hic, sive in alia vita debitam : liberatio vero, secundo modo, respicit pœnam æternam a qua per passionem Christi liberamur dum a servitute peccati originalis et mortalis redimimur. Utrique siquidem peccato debetur pœna æterna: sed ablato tam originali quam mortali peccato, tollitur ex consequenti reatus æternæ pœnæ, peccatum concomitans.

(1) Vulgata :... *sumus cum illo.*

Articulus IV

Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati.

Sup., quæst. 47, art. 4, corp.; et 3 Sent., dist. 19, art. 5, quæst. 1; et Op. 60, cap. 10.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per passionem Christi non simus Deo reconciliati. Reconciliatio enim non habet locum inter amicos. Sed Deus semper dilexit nos secundum illud Sap. 11, 25 : *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* Ergo passio Christi non reconciliavit nos Deo.

2. Præterea, non potest idem esse principium, et effectus : nnde gratia, quæ est principium merendi, non cadit sub merito. Sed dilectio Dei est principium passionis Christi, secundum illud Joan. 3, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret.* Non ergo videtur quod per passionem Christi simus reconciliati Deo, ita quod de novo nos amare inciperet.

3. Præterea, passio Christi impleta est per homines Christum occidentes, qui ex hoc graviter Deum offenderunt. Ergo passio Christi est magis causa indignationis quam reconciliationis Dei.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 5, 10 : *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus.*

Respondeo dicendum quod **passio Christi est causa reconciliationis nostræ ad Deum dupliciter** : — Uno modo in quantum removet peccatum, per quod homines constituuntur inimici Dei, secundum illud Sap. 14, 9 : *Similiter odio sunt Deo impius et impietas ejus;* et in Psal. 5, 7 : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* — Alio modo in quantum est sacrificium Deo acceptissimum. Est enim hoc proprie sacrificii effectus ut per ipsum placetur Deus; sicut etiam homo offensam in se commissam remittit propter aliquod obsequium acceptum, quod ei exhibetur. Unde dicitur 1 Reg. 26, 19 : *Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium.* Et similiter tantum bonum fuit quod Christus voluntarie passus est, quod propter hoc bonum in natura humana inventum, Deus placatus est super omni offensa generis humani, quantum ad eos qui Christo passo conjunguntur secundum modum præmissum.

Ad primum ergo dicendum quod Deus diligit omnes homines quantum ad naturam quam ipse fecit; odit tamen eos quantum ad culpam quam contra eum homines committunt, secundum illud Eccli. 12, 3 : *Altissimus odio habet peccatores.*

Ad secundum dicendum quod passio Christi non dicitur quantum ad hoc nos Deo reconciliasse quod de novo nos amare inciperet, cum scriptum sit Jerem. 31, 3 : *In charitate perpetua dilexi te;* sed quia per passionem Christi sublata est odii causa, tum per ablationem peccati, tum per recompensationem acceptabilioris boni (1).

Ad tertium dicendum quod sicut occisores Christi homines fuerunt, ita et Christus occisus. Major autem fuit charitas Christi patientis quam iniquitas occisorum. Et ideo passio Christi magis valuit ad reconciliandum Deum toti humano generi quam ad provocandum ad iram.

Articulus V

Utrum Christus sua passione aperuerit nobis januam cœli.

3 Sent., dist. 18, art. 6, quæst. 2 et 3, et dist. 19, art. 3, et 4, dist. 4, quæst. 2, art. 2, quæst. 6; et Ver. quæst. 29, art. 7, ad 9.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus sua passione non aperuit nobis januam cœli. Dicitur enim Proverb. 11, 18 : *Seminanti justitiam merces fidelis.* Ergo videtur quod sancti patres, qui operati sunt opera justitiæ, fide consecuti essent introitum regni cœlestis, etiam absque Christi passione. Non ergo passio Christi est causa apertionis januæ regni cœlestis.

2. Præterea, ante passionem Christi Elias raptus est in cœlum, ut dicitur 4 Regum 2. Sed effectus non præcedit causam. Ergo videtur quod apertio januæ cœlestis non sit effectus passionis Christi.

3. Prætera, sicut legitur Matth. 3, Christo baptizato aperti sunt ei cœli. Sed baptismus præcessit passionem. Ergo apertio cœli non est effectus passionis Christi.

4. Præterea, Mich. 2. 13, dicitur : *Ascendit* (2 *pandens iter ante eos.* Sed nihil aliud videtur) esse pandere iter cœli, quam ejus januam aperire. Ergo videtur quod janua cœli sit nobis aperta, non per passionem Christi sed per ascensionem ejus.

Art. 4. — In *resp. ad* 2, declaratur quomodo potest intelligi Deum placatum, ex parte scilicet nostri : mutatio enim in nobis, non in Deo inventa est, ex qua Deus placatus dicitur. — Vide Rom. 5, 10 etc. ; 2 Corint,. 5, 18 etc ; Coloss. 5, 22, etc.

Art. 5. — Titulus clarus ex consuetudine Ecclesiæ utentis ista parabolica locutione. Vocat enim cœli januam, per similitudinem ad januæ fructum (qui est impedire, vel expeditam reddere penetrationem interiorum), fruitionis divinæ consecutionem; ita quod aperiri cœli januam, est expeditam facere consecutionem æternæ beatitudinis, quæ nulli, ante Christi passionem concessa est. — Observandum est non esse omnino idem mereri nobis regnum cœlorum seu æternam beatitudinem et aperire nobis januam regni. Nam licet in hoc contineatur, non tamen convertuntur. Et ita in hac metaphora duplex ille effectus hactenus explicatus, meriti, et satisfactionis Christi pro nobis. continetur. Quare in se fere non explicat effectum distinctum a præcedentibus. Solum in circumstantia temporis, ut ita dicam, novum aliquid hoc loco addi potest.

(1) Al., *beneficii.*

(2) Vulgata : *ascendet.*

— Sed contra est quod Apostolus dicit Hebr. 10, 19 : *Habemus* (1) *fiduciam in introitu sanctorum*, scilicet cœlestium, *in sanguine Christi.*

RESPONDEO dicendum quod clausio januæ est obstaculum quoddam prohibens homines ab ingressu. Prohibentur autem homines ab ingressu regni cœlestis propter peccatum, quia, sicut dicitur Isa. 35, 8 : *Via* illa *sancta vocabitur, et non transibit per eam pollutus.* Est autem duplex peccatum impediens ab ingressu regni cœlestis. — Unum quidem commune totius humanæ naturæ, quod est peccatum primi parentis ; et per hoc peccatum præcludebatur homini aditus regni cœlestis. Unde legitur Gen. 3, 24, quod post peccatum primi parentis *collocavit Deus Cherubin, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.* — Aliud autem est peccatum speciale uniuscujusque personæ, quod per proprium actum committitur uniuscujusque hominis. Per passionem autem Christi liberati sumus, non solum a peccato communi totius humanæ naturæ, et quantum ad culpam, et quantum ad reatum pœnæ, ipso solvente pretium pro nobis, sed etiam a peccatis propriis singulorum, qui communicant ejus passioni per fidem, et charitatem, et fidei sacramenta. Et ideo **per passionem Christi aperta est nobis janua regni cœlestis.** Et hoc est quod Apostolus dicit Hebr. 9, 11, quod *Christus assistens pontifex futurorum bonorum... per proprium sanguinem, introivit semel in sancta æterna redemptionem inventa.* Et hoc figuratur Numer. 35, 25, ubi dicitur, quod *homicida manebit ibi*, scilicet in civitate refugii, *donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur;* quo mortuo poterit in domum suam redire.

Ad primum ergo dicendum quod sancti patres operando opera justitiæ, meruerunt introitum regni cœlestis per fidem passionis Christi, secundum illud Hebr. 11, 33 : *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam :* per quam etiam unusquisque a peccato purgabatur, quantum pertinet ad emundationem propriæ personæ. Non tamen alicujus fides, vel justitia sufficiebat ad removendum impedimentum quod erat per reatum totius humanæ creaturæ; quod quidem remotum est pretio sanguinis Christi. Et ideo ante passionem Christi nullus intrare poterat regnum cœleste, adipiscendo scilicet beatitudinem æternam, quæ consistit in plena Dei fruitione.

Ad secundum dicendum quod Elias sublevatus est in cœlum aereum, non autem in cœlum empyreum, qui est locus sanctorum : et similiter etiam Enoch raptus est ad paradisum terrestrem, ubi cum Elia simul creditur vivere usque ad adventum Antichristi.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 39, art 5, Christo baptizato, aperti sunt cœli, non propter ipsum Christum, cui semper cœlum patuit, sed ad significandum quod cœlum aperitur baptizatis baptismo Christi, quia habet efficaciam ex passione ipsius.

Ad quartum dicendum quod Christus sua passione meruit nobis introitum regni cœlestis, et impedimentum removit ; sed per suam ascensionem nos quasi in possessionem regni cœlestis introduxit. Et ideo dicitur quod *ascendit pandens iter ante eos.*

(1) Vulgata : *habentes.*

ARTICULUS VI

Utrum Christus per suam passionem meruerit exaltari.

3 Sent., dist. 18, ad 4, quæst. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus per suam passionem non meruerit exaltari. Sicut enim cognitio veritatis est proprium Deo, ita et sublimitas, secundum illud Psal. 112, 4 : *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus.* Sed Christus, secundum quod homo, habuit cognitionem omnis veritatis, non ex aliquo merito præcedente, sed ex ipsa unione Dei et hominis, secundum illud Joan 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Ergo neque exaltationem habuit ex merito passionis, sed ex sola unione.

2. Præterea, Christus meruit sibi a primo instanti suæ conceptionis, ut supra habitum est, quæst. 34 art. 3. Non autem major charitas fuit in eo tempore passionis quam ante. Cum ergo charitas sit merendi principium, videtur quod non magis meruerit per passionem suam exaltationem quam ante.

3. Præterea, gloria corporis resultat ex gloria animæ, ut Augustinus dicit in epist. ad Dioscorum, 118, al 56, ante med. Sed Christus per passionem suam non meruit exaltationem quantum ad gloriam animæ, quia anima ejus fuit beata a primo instanti suæ conceptionis. Ergo neque etiam per passionem meruit exaltationem quantum ad gloriam corporis.

— Sed contra est quod dicitur Philipp. 2, 8 : *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis : propter quod et Deus exaltavit illum.*

RESPONDEO dicendum quod meritum importat quamdam æqualitatem justitiæ : unde et Apostolus dicit Rom. 4, 4, quod *ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum.* Cum autem aliquis ex sua injusta voluntate sibi attribuit plus quam sibi debeatur, justum est ut diminuatur etiam quantum ad id quod sibi debebatur ; sicut cum furatur quis unam ovem, reddet quatuor, ut dicitur

ART. 6. — Ne mireris, si a merito transitur ad mercedem, quia merces merito respondet, ut præmium debito.

Exodi 22. Et hoc dicitur mereri, in quantum per hoc punitur ejus iniqua voluntas. Ita etiam cum aliquis sibi ex justa voluntate subtraxit quod debebat habere, meretur ut sibi amplius superaddatur, quasi merces justæ voluntatis. Et inde est quod, sicut dicitur Lucæ 14, 2, *qui se humiliat, exaltabitur.*

Christus autem in sua passione seipsum humiliavit infra suam dignitatem quantum ad quatuor : — primo quidem quantum ad passionem et mortem, cujus debitor non erat ; — secundo, quantum ad locum, quia corpus ejus positum est in sepulcro et anima in inferno ; — tertio, quantum ad confusionem et opprobria, quæ sustinuit ; — quarto, quantum ad hoc quod est traditus humanæ potestati, secundum quod ipse dicit Pilato, Joan. 19, 2 : *Non haberes in me potestatem* (1), *nisi datum tibi esset desuper.* Et ideo **per suam passionem meruit exaltationem quantum ad quatuor.** — Primo quidem quantum ad resurrectionem gloriosam : unde dicitur in Ps. 138, 1 : *Tu cognovisti sessionem meam*, id est, humilitatem meæ passionis, et *resurrectionem meam.* — Secundo, quantum ad ascensionem in cœlum : unde dicitur Ephes. 4, 9 : *Descendit primum in inferiores partes terræ : qui autem descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos.* — Tertio, quantum ad consessum paternæ dexteræ et manifestationem divinitatis ipsius, secundum illud Isa. 52, 13 : *Exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde : sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros ejus aspectus ;* et Philipp. 2, 8, dicitur : *Factus* est *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis : propter quod et Deus exaltavit illum et dedit* (2) *illi nomen quod est super omne nomen*, ut scilicet ab omnibus nominetur Deus, et omnes ei reverentiam exhibeant sicut Deo. Et hoc est quod subditur : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum.* — Quarto, quantum ad judiciariam potestatem : dicitur enim Job. 36, 17 : *Causa tua quasi impii judicata est : causam judiciumque recipies.*

Ad primum ergo dicendum quod principium merendi est ex parte animæ ; corpus autem est instrumentum meritorii actus. Et ideo perfectio animæ Christi, quæ fuit merendi principium, non debuit in eo acquiri per meritum, sicut perfectio corporis, quod fuit passionis subjectum, et per hoc fuit ipsius meriti instrumentum.

Ad secundum dicendum quod per priora merita Christus meruit exaltationem ex parte ipsius animæ, cujus voluntas charitate et aliis virtutibus informabatur ; sed in passione meruit suam exaltationem per modum cujusdam recompensationis etiam ex parte corporis : justum est enim ut corpus quod fuerat ex charitate passioni subjectum, acciperet recompensationem in gloria.

(1) Vulgata : *Non haberes potestatem adversus me ullam*, etc.
(2) Vulgata : *donavit.*

Ad tertium dicendum quod dispensatione quadam factum est in Christo ut gloria animæ ante passionem non redundaret ad corpus, ad hoc quod gloriam corporis honorabilius obtineret, quando eam per passionem meruisset. Gloriam autem animæ differri non conveniebat, quia anima immediate uniebatur Verbo ; unde decens erat ut gloria repleretur ab ipso Verbo : sed corpus uniebatur Verbo mediante anima.

QUÆSTIO L

DE MORTE CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de morte Christi : et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum conveniens fuerit Christum mori ; 2° utrum per mortem fuerit separata divinitas a carne ; 3° utrum fuerit separata divinitas ab anima ; 4° utrum Christus in triduo mortis fuerit homo ; 5° utrum corpus ejus fuerit idem numero vivum et mortuum ; 6° utrum mors ejus sit aliquid operata ad nostram salutem.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum conveniens fuerit Christum mori.

Inf., quæst. 52, art. 1, corp. ; et 4 Cont. cap. 55 ; et Quodl. 2, art. 2, corp. ; Opusc. 2, cap. 7, et cap. 234 et 238, fin. ; et Opusc. 60, cap. 9.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum mori. Illud enim quod est primum principium in aliquo genere, non disponitur per illud quod est contrarium illi generi ; sicut ignis, qui est principium caloris, nunquam potest esse frigidus. Sed Filius Dei est fons et principium omnis vitæ secundum illud Psal. 35, 10 : *Apud te est fons vitæ.* Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum mori.

2. Præterea, major est defectus mortis quam morbi, quia per morbum pervenitur ad mortem. Sed non fuit conveniens Christum aliquo morbo languescere, ut Chrysostomus dicit (Vide sup. quæst. 46, art. 3, ad 2). Ergo etiam non fuit conveniens Christum mori.

ART. 1. — Alias rationes etiam videre potes apud Euseb. lib. 4 de Demonst. c. 12 ; et S. Athanas. sermones de Passione et Cruce Domini.

S. Script. — Christus vere mortuus est : Matth. 27 ; Marc. 15 ; Luc. 23 ; Joan. 19 ; Act. 13, 29 ; Rom. 5, 6, et 6, 10, et 8. 34, et 14, 9 ; 1 Corint. 15, 3 ; 2 Corint. 5, 15 ; 1 Thessal. 5, 10.

Definit. Eccles. — Christus vere mortuus est : Symbol. Apostol. et Nicæn. — Confess. fid. concil. Tolet. XI, versus finem, quæst. 1, pag. 6. — Professio fidei Waldensibus præscripta, quæst. 2, art. 1, pag. 19. — Definit. Concil. Vienn. contra errores Joannis Olivi, quæst. 46, art. 1, pag. 260. — Decretum pro Jacobitis, supra. quæst. 1, pag. 8. — Concil. Ephes. can. 12, supra quæst. 1, pag. 3.

3. Præterea, Dominus dicit, Joan. 11, 10: *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Sed oppositum non perducit ad oppositum. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum mori. — Sed contra est quod dicitur Joan. 11, 50: *Expedit vobis ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat:* quod quidem Caïphas prophetice dixit, ut Evangelista testatur.

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Christum mori.** — Primo quidem ad satisfaciendum pro humano genere, quod erat morti adjudicatum propter peccatum, secundum illud Genes. 2, 17: *Quacumqae die comederitis, morte moriemini* (1). Est autem conveniens satisfaciendi pro alio modus, cum aliquis se subjicit pœnæ quam alius meruit. Et ideo Christus mori voluit ut moriendo pro nobis satisfaceret, secundum illud 1 Petri 3, 18: *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est.* — Secundo, ad ostendendum veritatem naturæ assumptæ. Sicut enim Eusebius dicit. (in Orat. de laudib. Constantini, inter med. et fin., seu cap. 15): *Si aliter post conversationem cum hominibus evanescens, subito evolaret fugiens mortem, ab omnibus compararetur phantasmati.* — Tertio, ut moriendo nos a timore mortis liberaret: unde dicitur Hebr. 2, 14, quod communicavit *carni et sanguini, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* — Quarto, ut corporaliter moriendo similitudini peccati, id est, pœnalitati, daret nobis exemplum moriendi spiritualiter peccato. Unde dicitur Rom. 6, 10: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate* (2) *mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo.* — Quinto ut a mortuis resurgendo et virtutem suam ostenderet, qua mortem superavit, et nobis spem resurgendi a mortuis daret. Unde Apostolus dicit 1 ad Cor. 15, 12: *Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam* (3) *in vobis dicunt quod resurrectio mortuorum non est?*

Ad primum ergo dicendum quod Christus est fons vitæ, secundum quod Deus, non autem secundum quod homo; mortuus est autem secundum quod homo, non secundum quod Deus. Unde Augustinus dicit contra Felician., cap. 14, in princ.: *Absit quod Christus sic senserit mortem, ut quantum in se est vita vitam perdiderit: si enim hoc ita esset, vitæ fons aruisset. Sensit ergo mortem participatione humani affectus, quem sponte susceperat, non naturæ suæ perdidit potentiam, per quam cuncta vivificat.*

Ad secundum dicendum quod Christus non sustinuit mortem ex morbo provenientem, ne videretur ex necessitate mori propter infirmitatem naturæ; sed sustinuit mortem ab exteriori illatam, cui se spontaneum obtulit, ut mors ejus voluntaria ostenderetur.

Ad tertium dicendum quod unum oppositum per se non ducit ad aliud, sed quandoque per accidens, sicut frigidum quandoque per accidens calefacit: et hoc modo Christus per suam mortem nos perduxit ad vitam, dum sua morte mortem nostram destruxit; sicut ille qui pœnam pro alio sustinet, removet pœnam ejus.

(1) Vulgata: *In quocumque enim die comederis ex eo, morieris.*

(2) Vulgata: *vos existimate vos mortuos.*

(3) Vulgata: *quomodo quidam dicunt in vobis...*

ARTICULUS II

Utrum in morte Christi fuerit separata divinitas a carne.

3 Sent., dist. 3, quæst. 2. art. 1, quæst. 1; et dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæst. 1; et Quodl. 2, art. 1, corp., quæst 4, art. 6, corp.; et Opusc. 2, cap. 236 et 237; et Opusc. 60, cap. 19, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in morte Christi fuerit separata divinitas a carne. Ut enim dicitur Matth. 27, Dominus in cruce pendens clamabat: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* quod exponens Ambrosius, sup. illud Luc. 23: *Et hæc dicens expiravit,* dicit: *Clamabat homo, separatione divinitatis moriturus; nam cum divinitas a morte libera sit, utique mors ibi esse non poterat, nisi vita discederet, quia vita divinitas est.* Et sic videtur quod in morte Christi sit divinitas separata a carne.

2. Præterea, remoto medio, separantur extrema. Sed divinitas unita est carni mediante anima, ut supra habitum est, quæst. 6, art 1. Ergo videtur quod cum in morte Christi anima sit separata a carne, per consequens divinitas sit a carne separata.

3. Præterea, major est virtus vivificativa Dei quam animæ. Sed corpus mori non poterat, nisi anima separata. Ergo multo minus mori poterat, nisi separata divinitate.

— Sed contra est quod ea quæ sunt humanæ naturæ, non dicuntur de Filio Dei nisi ratione unionis ut supra habitum est, quæst. 16, art. 4 et 5. Sed de Filio Dei dicitur id quod convenit corpori Christi post mortem, scilicet esse sepultum: ut patet in Symbolo fidei, ubi dicitur quod Filius Dei *conceptus est, et natus ex Virgine, passus, mortuus et sepultus.* Ergo corpus Christi non fuit in morte a divinitate separatum.

ART. 2. — Egregia est ratio qua D. Thomas utitur, scilicet quia Deus neminem privat gratia illi concessa absque ejus culpa. Recte notat Cajetanus propositionem assumptam, esse intelligendam de gratiis suo genere permanentibus, ac de se incorruptibilibus. Nam gratiæ quæ consistunt in actu secundo, et de se sunt veluti transeuntes, haberi possunt et amitti sine culpa.

RESPONDEO dicendum quod illud quod per gratiam Dei conceditur, nunquam absque culpa revocatur. Unde dicitur Rom. 11, 29, quod *sine pœnitentia sunt dona Dei, et vocatio* (1). Multo autem major est gratia unionis, per quam divinitas unita est carni Christi in persona, quam gratia adoptionis per quam alii sanctificantur : et etiam magis permanens ex sui ratione, quia hæc gratia ordinatur ad unionem personalem, gratia autem adoptionis ad quamdam unionem affectualem : et tamen videmus quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa. Cum igitur in Christo nullum fuerit peccatum, **impossibile fuit quod solveretur unio divinitatis a carne ipsius.** Et ideo sicut ante mortem caro Christi unita fuit secundum personam et hypostasim Verbo Dei, ita et remansit unita post mortem, ut scilicet non esset alia hypostasis Verbi Dei, et carnis Christi post mortem, ut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 27, ad fin.

Ad primum ergo dicendum quod derelictio illa non est referenda ad solutionem unionis personalis, sed ad hoc quod Deus Pater eum exposuit passioni : unde derelinquere ibi non est aliud quam non protegere a persequentibus. — Vel dicit se derelictum quantum ad illam orationem, qua dixerat : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*, ut Augustinus exponit in lib. de Gratia novi Testam., 140, al. 120, epist. cap. 6 et 10.

Ad secundum dicendum quod Verbum Dei dicitur unitum carni mediante anima, in quantum caro per animam pertinet ad humanam naturam, quam Filius Dei assumere intendebat; non autem ita quod anima sit quasi medium ligans unita. Habet autem caro ab anima quod pertineat ad humanam naturam, etiam postquam anima separatur ab ea, in quantum scilicet in carne mortua remanet ex divina ordinatione quidam ordo ad resurrectionem. Et ideo non tollitur unio divinitatis ad carnem.

Ad tertium dicendum quod anima habet vim vivificandi formaliter : et ideo, ea præsente et unita formaliter, necesse est corpus esse vivum, divinitas autem non habet vim vivificandi formaliter, sed effective : non enim potest esse corporis forma : et ideo non est necesse quod manente unione divinitatis ad carnem, caro sit viva, quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate.

ARTICULUS III

Utrum in morte Christi fuerit facta separatio divinitatis ab anima.

3 Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, et quæst. 3, art. 1, corp.; et Opusc. 2, cap. 236; et Opusc. 60, cap. 19, fin.; et Psal. 21.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in morte Christi fuerit facta separatio divinitatis ab anima. Dicit enim Dominus, Joan. 10, 18 : *Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Non autem videtur quod corpus animam ponere possit, eam a se separando, quia anima non subjicitur potestati corporis, sed potius e converso : et sic videtur quod Christo, secundum quod est Verbum Dei, conveniat animam suam ponere : hoc autem est eam a se separare. Ergo per mortem anima ejus fuit a divinitate separata.

2. Præterea, Athanasius dicit (implic. lib. 6 de beatitud. Verbi Dei, ad Theophil., a med.) : *Maledictus, qui totum hominem, quem assumpsit Dei Filius, denuo assumptum vel liberatum, tertia die a mortuis resurrexisse non confitetur.* Sed non potuit totus homo denuo assumi, nisi aliquando fuerit totus homo a Verbo Dei separatus : totus autem homo componitur ex anima et corpore. Ergo aliquando fuit facta separatio divinitatis et a corpore, et ab anima.

3. Præterea, propter unionem ad totum hominem Filius Dei vere dicitur homo. Si ergo, soluta unione animæ et corporis per mortem, Verbum Dei remansit unitum animæ, sequeretur quod vere dici potuisset Filium Dei esse animam. Hoc autem est falsum, quia cum anima sit forma corporis, sequeretur quod Verbum Dei fuerit corporis forma ; quod est impossibile. Ergo in morte Christi anima fuit a Verbo Dei separata.

4. Præterea, anima et corpus ab invicem separata non sunt una hypostasis, sed duæ. Si igitur Verbum Dei remansit unitum tam corpori quam animæ Christi, separatis eis ab invicem per mortem Christi, videtur sequi quod Verbum Dei, durante morte Christi, fuerit duæ hypostases, quod est inconveniens. Non ergo post mortem Christi remansit anima Verbo unita.

— Sed contra est quod dicit Damascenus in 3 lib. orth. Fid., cap. 27, a med. : *Etsi Christus mortuus est ut homo, et sancta ejus anima ab incontaminato divisa est corpore : divinitas tamen inseparabilis ab utrisque permansit, ab anima dico et corpore.*

RESPONDEO dicendum quod anima unita est Verbo Dei immediatius, et per prius quam corpus ; cum corpus unitum sit Verbo Dei mediante anima, ut supra dictum est, quæst. 6, art. 1. **Cum ergo Verbum Dei non sit separatum in morte a corpore, multo minus separatum est ab anima.** Unde sicut de Filio Dei prædicatur id quod convenit corpori ab anima separato, scilicet *esse sepultum*, ita de eo in Symbolo dicitur quod *descendit ad inferos*, quia anima ejus a corpore separata descendit ad inferos.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus, tract. 47 in Joan., post med., exponens illud ver-

(1) Vulgata : *sunt dona et vocatio Dei.*

bum Joannis inquirit, cum Christus sit Verbum, anima et caro, *utrum ex eo quod est Verbum, ponat animam, an ex eo quod est anima, an iterum ex eo quod est caro.* Et dicit quod *si dixerimus quod Verbum Dei animam posuit, sequitur quod aliquando anima illa separata esset a Verbo, quod est falsum : mors enim corpus ab anima separavit ; a Verbo autem animam separatam esse non dico. Si vero dixerimus quod ipsa se anima ponat, sequitur quod anima ipsa a se separata sit, quod est absurdum.* Relinquitur ergo *quod ipsa caro animam suam ponit, et iterum eam sumit, non potestate sua, sed potestate Verbi inhabitantis carnem*, quia sicut supra dictum est in corp. art. et art. præc., per mortem non est separata divinitas Verbi a carne.

Ad secundum dicendum quod in verbis illis Athanasius non intellexit quod totus homo denuo sit assumptus, id est, omnes partes ejus, quasi Verbum Dei partes humanæ naturæ deposuerit per mortem ; sed quod iterato totalitas naturæ assumptæ sit in resurrectione redintegrata per iteratam unionem animæ et corporis.

Ad tertium dicendum quod Verbum Dei propter unionem humanæ naturæ non dicitur humana natura : sed dicitur homo, quod est habens humanam naturam. Anima autem et corpus sunt partes essentiales humanæ naturæ. Unde propter unionem Verbi ad utrumque eorum, non sequitur quod Verbum Dei sit anima vel corpus, sed quod sit habens animam vel corpus.

Ad quartum dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 27, ad fin., *quod in morte Christi est separata anima a carne, non est una hypostasis in duas hypostases divisa : nam et corpus et anima Christi secundum idem ex principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, et in mortem invicem divisa singulum eorum mansit* (1), *unam hypostasim Verbi habens. Quare una Verbi hypostasis, Verbi, et animæ, et corporis* (2) *extitit hypostasis : nunquam enim neque anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, præter Verbi hypostasim; una enim semper Verbi hypostasis, et nunquam duæ.*

(1) Ita passim. — Cod. Alcan. : *Singula eorum manserunt, unam hypostasim Verbi habens.* — Damascenus Latio redditus a Lequieno sic : *Siquidem et corpus et anima simul ab initio in Verbi persona existentiam habuerunt; ac licet in morte divulsa sint, utrumque tamen eorum unam Verbi personam, qua subsisteret, semper habuit.*

(2) Hæc lectio consonat Damasceno et D. Thomæ. Mss. atque edit. — Cod. Alcan., *una animæ et corporis*, etc.

Articulus iv

Utrum Christus in triduo mortis fuerit homo.

3, Sent. dist. 22, quæst. 1, art. 1, et quæst. 2, art. 1 ; et Quodl. 3, art. 4, corp., fin.; et Quodl. 4, art. 1 ; et Opusc. 2, cap. 226 ; et Opusc. 60, cap. 20, fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in triduo mortis fuerit homo. Dicit enim Augustinus in 1 de Trinit., cap. 13, in princ. : *Talis erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum.* Sed illa susceptio non cessavit per mortem. Ergo videtur quod per mortem non desierit esse homo.

2. Præterea, Philosophus dicit in 9 Ethic., cap. 4, ante med., quod *unusquisque homo est suus intellectus;* unde et post mortem animam Petri alloquentes dicimus : *Sancte Petre, ora pro nobis.* Sed post mortem Filius Dei non fuit separatus ab anima intellectuali. Ergo in illo triduo Filius Dei fuit homo.

3. Præterea, omnis sacerdos est homo. Sed in illo triduo mortis Christus fuit sacerdos : aliter enim non verum esset, quod dicitur in Psalm. 109, 4 : *Tu es sacerdos in æternum.* Ergo Christus in illo triduo fuit homo.

— Sed contra, remoto superiori, removetur inferius. Sed vivum, sive animatum est superius ad animal et ad hominem, nam animal est substantia animata sensibilis. Sed in illo triduo mortis corpus Christi non fuit vivum neque animatum. Ergo non fuit homo.

Respondeo dicendum quod Christum vere fuisse mortuum, est articulus fidei. Unde asserere omne illud per quod tollitur veritas mortis Christi, est error contra fidem. Propter quod in epist. Synopali Cyrilli in fin. (et habetur in conc. Ephes. gener., part. 1, cap. 26), dicitur : *Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne et quod mortem gustavit carne ; anathema sit.* Pertinet autem ad veritatem mortis hominis vel animalis, quod per mortem desinat esse homo vel animal : mors enim hominis vel animalis provenit ex separatione animæ, quæ complet rationem animalis vel hominis. Et ideo **dicere Christum in triduo mortis hominem fuisse, simpliciter et absolute loquendo, erroneum est.** Potest tamen dici quod Christus in triduo fuit homo mortuus.

Art. 4. — In titulo, Christus significat personam divini Verbi, secundum eam dispositionem, quam de facto habebat in triduo illo, scilicet quod erat unita animæ et corpori Christi separatis ab invicem. — Quæstio ista, in illam incidit, quam D. Thomas tractavit supra quæst. 2, art. 5 : an in Christo homine, facta fuerit unio animæ et corporis. — Hæc doctrina est fidei. Si enim vere mortuus est, ergo desiit esse homo, per separationem animæ a corpore.

Quidam tamen confessi sunt Christum in triduo hominem fuisse, dicentes quidem verba erronea, sed sensum erroris non habentes in fide : sicut Hugo de Sancto Victore, qui, lib. 2 de Sacram., part. 1, cap. 11, ea ratione dixit Christum in triduo mortis fuisse hominem, quia dicebat animam esse hominem ; quod tamen est falsum, ut in prima parte ostensum est, quæst. 75, art. 4. — Magister etiam Sententiarum in 22, dist. 3, lib., posuit quod Christus in triduo mortis fuit homo alia ratione : quia credidit quod unio animæ et carnis non esset de ratione hominis, sed sufficeret ad hoc quod aliquid sit homo, quod habeat animam humanam et corpus, sive conjuncta, sive non conjuncta : quod etiam patet esse falsum ex his quæ dicta sunt in prima parte, loc. cit., et ex his quæ supra dicta sunt circa modum unionis, quæst. 2, art. 5.

Ad primum ergo dicendum quod Verbum Dei suscepit animam et carnem unitam : et ideo illa susceptio fecit Deum hominem et hominem Deum. Non autem cessavit illa susceptio per separationem Verbi ab anima, vel a carne ; cessavit tamen unio carnis et animæ.

Ad secundum dicendum quod homo dicitur esse suus intellectus, non quia intellectus sit totus homo, sed quia intellectus est principalior pars hominis in quo virtualiter consistit tota dispositio hominis ; sicut si rector civitatis dicatur tota civitas, quia in eo consistit tota dispositio civitatis.

Ad tertium dicendum quod esse sacerdotem convenit homini ratione animæ, in qua est ordinis character : unde per mortem homo non perdit ordinem sacerdotalem, et multo minus Christus, qui est totius sacerdotii origo.

Articulus v

Utrum fuerit idem numero corpus Christi viventis et mortui.

Quodl. 2, art. 1 ; et Quodl. 3, art. 4, ad. 1 ; et Quodl. 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit idem numero corpus Christi viventis et mortui. Christus enim vere mortuus fuit, sicut et alii homines moriuntur. Sed corpus cujuscumque alterius hominis non est simpliciter idem numero mortuum et vivum, quia differunt essentiali differentia. Ergo neque corpus Christi est simpliciter idem numero mortuum et vivum.

2. Præterea, secundum Philosophum in 5 Metaph., text. 12, *quæcumque sunt diversa specie, sunt etiam diversa numero.* Sed corpus Christi vivum et mortuum fuit diversum specie : quia non dicitur oculus aut caro mortui, nisi æquivoce, ut patet per Philosophum in 2 de Anima, text. 9, et in 7 Metaph., text. 35. Ergo corpus Christi non fuit simpliciter idem numero vivum et mortuum.

3. Præterea, mors est corruptio quædam. Sed illud quod corrumpitur corruptione substantiali, postquam corruptum est, jam non est, quia corruptio est mutatio ab esse ad non esse. Corpus ergo Christi, postquam mortuum fuit, non remansit idem numero, cum mors sit substantialis corruptio.

— Sed contra est quod Athanasius dicit in epistola ad Epictetum, circa med., et incipit : « *Ego arbitrabar* » : *Circumciso corpore et portato* (1), *et manducante, laborante, et in ligno affixo, erat impassibile, et incorporeum Dei Verbum ; hoc erat in sepulcro positum.* Sed corpus Christi vivum fuit circumcisum et in ligno affixum ; corpus autem Christi mortuum fuit positum in sepulcro. Ergo hoc idem corpus quod fuit vivum, fuit etiam mortuum.

Respondeo dicendum quod hoc quod dico *simpliciter* potest accipi dupliciter. — Uno modo, **secundum quod simpliciter idem est quod absolute** ; sicut *simpliciter dicitur, quod nullo addito dicitur*, ut Philosophus dicit, in fin. lib. 1 Top., **et hoc modo corpus Christi mortuum et vivum simpliciter fuit idem numero.** Dicitur enim aliquid esse idem numero simpliciter, quia est supposito idem. Corpus autem Christi vivum et mortuum fuit supposito idem, quia non habuit aliam hypostasim vivum et mortuum, præter hypostasim Verbi Dei, ut supra dictum est, art. 2 huj. quæst. Et hoc modo loquitur Athanasius in auctoritate inducta. — **Alio modo simpliciter idem est quod omnino vel totaliter : et sic corpus Christi mortuum et vivum non fuit simpliciter idem numero,** quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viventis ; est enim prædicatum essentiale, non accidentale : unde consequens est quod corpus quod desinit esse vivum, non totaliter idem remaneat. Si autem diceretur quod corpus Christi mortuum totaliter idem remaneret, sequeretur quod non esset corruptum, corruptione dico mortis : quod est hæresis Gaianitarum, ut Isidor. dicit, lib. 8 Etym., cap. 5, ad fin., et habetur in Decretis 24, quæst. 3, cap. *Quidam autem.* Et Damasc. dicit in lib. orth. Fid., cap. 28, in princ., quod *corruptionis nomen duo significat* : uno modo *separationem animæ a corpore, et alia hujusmodi ;* alio modo *perfectam dissolutionem in elementa. Ergo incorruptibile dicere corpus Domini, secundum Julianum et Gaianum, secundum* primum *corruptionis modum ante resurrectionem, est impium : et quia corpus Christi non esset consubstantiale nobis, nec in veritate mortuum esset, nec secundum veritatem salvati essemus.* Secundo *autem modo corpus Christi fuit incorruptum.*

---

(1) Ita cum Athanasio Nicolaius et posteriores edit. — Al., *et potato.*

Ad primum ergo dicendum quod corpus mortuum cujuscumque alterius hominis non remanet unitum alicui hypostasi permanenti, sicut corpus Christi mortuum. Et ideo corpus mortuum cujuscumque alterius hominis non est idem simpliciter, sed secundum quid : quia est idem secundum materiam, non autem idem secundum formam. Corpus autem Christi remanet idem simpliciter propter identitatem suppositi, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod quia idem numero dicitur aliquid secundum suppositum, idem autem specie est idem secundum formam ; ubicumque suppositum subsistit in una sola natura, oportet quod sublata unitate speciei, auferatur unitas numeralis. Sed hypostasis Verbi Dei subsistit in duabus naturis : et ideo quamvis in Christo non remaneat corpus idem secundum speciem humanæ naturæ, remanet tamen idem numero secundum suppositum Verbi Dei.

Ad tertium dicendum quod corruptio et mors non competit Christo ratione suppositi, secundum quod attenditur unitas, sed ratione naturæ, secundum quam invenitur differentia mortis et vitæ.

Articulus VI

Utrum mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem.

Inf., quæst. 51, art. 1, corp., et quæst. 56, art. 1, ad. 4; et ad Gal. 2.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod mors Christi nihil operata sit ad nostram salutem. Mors enim est quædam privatio, est enim privatio vitæ. Sed privatio, cum non sit res aliqua, non habet aliquam virtutem agendi. Ergo non potuit aliquid operari ad nostram salutem.

2. Præterea, passio Christi operata est nostram salutem per modum meriti. Sic autem non potuit operari mors Christi, nam in morte separatur anima a corpore, quæ est merendi principium. Ergo mors Christi non est operata aliquid ad nostram salutem.

3. Præterea, corporale non est causa spiritualis. Sed mors Christi fuit corporalis. Non ergo potuit esse causa spiritualis nostræ salutis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 3, sub fin. : *Una mors nostri Salvatoris*, scilicet corporalis, *duabus mortibus nostris*, id est, animæ et corporis, *saluti fuit.*

Respondeo dicendum quod de morte Christi dupliciter loqui possumus : uno modo secundum quod est in fieri ; alio modo secundum quod est in facto esse. — Dicitur autem **mors esse in fieri,** quando aliquis per aliquam passionem vel naturalem vel violentam, tendit in mortem : et hoc modo idem est loqui de morte Christi et de passione ipsius. **Et ita secundum hunc modum mors Christi causa est salutis nostræ secundum id quod de passione supra dictum est,** quæst. 49. — Sed **in facto esse mors Christi** consideratur, secundum quod jam facta est separatio corporis et animæ ; et sic nunc loquimur de morte Christi. **Hoc autem modo mors Christi non potest esse causa salutis nostræ per modum meriti, sed solum per modum efficientiæ, in quantum scilicet nec per mortem divinitas separata fuit a Christi carne ;** et ideo quidquid contigit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salutiferum virtute divinitatis unitæ. Consideratur autem proprie alicujus causæ effectus secundum similitudinem causæ. Unde quia mors est quædam privatio vitæ propriæ, effectus mortis Christi attenditur circa remotionem eorum quæ contrariantur nostræ saluti ; quæ quidem sunt mors animæ, et mors corporis. Et ideo per mortem Christi dicitur esse destructa in nobis et mors animæ, quæ est per peccatum nostrum, secundum illud Rom. 4, 25 : *Tradilus est,* scilicet in mortem, *propter delicta nostra;* et mors corporis, quæ consistit in separatione animæ, secundum illud 1 ad Cor. 15, 54 : *Absorpta est mors in victoria.*

Ad primum ergo dicendum quod mors Christi est operata salutem nostram ex virtute divinitatis unitæ, et non ex sola ratione mortis.

Ad secundum dicendum quod mors Christi, secundum quod consideratur in facto esse, etsi non est ad nostram salutem operata per modum meritis est tamen operata per modum efficientiæ, ut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod mors Christi fuit quidem corporalis ; sed corpus illud fuit instrumentum divinitatis sibi unitæ, operans in virtute ejus etiam mortuum.

Art. 6. — S. Doctor in 2 concl. dicit quod mors Christi in facto esse per modum efficientiæ, non vero per modum meriti, operata est nostram salutem. Hoc necessario est intelligendum de carne ipsa seu humanitate (secundum Medinæ dicta), quod scilicet ratione mortis fuerit veluti proportionatum et accommodatum instrumentum ad aliquos effectus nostræ salutis. — Quidam Minorita, Joannes Petrus Olivi, Serinianensis (Sérignan) nativitate, Biterrensis (Béziers) professione (1247-1298), cum passionem et mortem Christi pro concione enarraret, finxit Christum adhuc viventem lancea vulneratum, ut ex amplificatione dolorum Christi, populum magis ac magis ad fletum concitaret. Quam sententiam cum postea pertinaciter defenderet, demum in Concil. Viennensi damnatus est : Vide supra quæst. 46, art. 1, pag. 269, verba Concilii, in quibus agitur etiam de operatione mortis Christi ad nostram salutem. Dicendum est ergo juxta doctrinam S. Thomæ, quod vulnus lateris non fuit meritorium, nisi hac de causa quia in vita, fuit acceptatum sponte et voluntarie ; fuit tamen causa nostræ salutis per modum efficientiæ. — Vide quæst. præced. definit. Eccles. de effectib. Passionis et Mortis Christi.

QUÆSTIO LI

DE SEPULTURA CHRISTI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de sepultura Christi: et circa hoc quæruntur quatuor: 1° utrum conveniens fuerit Christum sepeliri; 2° de modo sepulturæ ejus; 3° utrum corpus ejus fuerit in sepulcro resolutum; 4° de tempore quo jacuit in sepulcro.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Christum sepeliri.

Inf., quæst., 52, art. 4; et Opusc. 2, cap. 241 et 242; et Opusc. 60, cap. 20, princ.; et 1 Cor. 15, lect. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum sepeliri. De Christo enim dicitur in Psal. 87, 6: *Factus est sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.* Sed in sepulcro includuntur corpora mortuorum; quod videtur esse contrarium libertati. Ergo non videtur fuisse conveniens quod corpus Christi sepeliretur.

2. Præterea, nihil circa Christum fieri debuit quod non esset salutiferum nobis. Sed in nullo videtur ad salutem hominum pertinere quod Christus fuit sepultus. Ergo non fuit conveniens Christum sepeliri.

3. Præterea, inconveniens esse videtur quod Deus, qui est super cœlos excelsus, in terra sepeliretur. Sed illud quod convenit corpori Christi mortuo, attribuitur Deo ratione unionis. Ergo inconveniens videtur Christum fuisse sepultum.

— Sed contra est quod Dominus, dicit, Matth. 26, 10, de muliere, quæ eum inunxerat: *Opus bonum operata est in me;* et postea subdit: *Mittens enim hoc unguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Christum sepeliri**: — primo quidem ad comprobandum veritatem mortis; non enim in sepulcro aliquis ponitur, nisi quando jam de veritate mortis constat. Unde et Marci 15 legitur quod Pilatus, antequam concederet Christum sepeliri, diligenti inquisitione cognovit eum mortuum esse. — Secundo, quia per hoc quod Christus de sepulcro resurrexit, datur spes resurgendi per ipsum, his qui sunt in sepulcro, secundum illud Joan. 5, 28: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent* (1). — Tertio ad exemplum eorum qui per mortem Christi spiritualiter moriuntur peccatis, qui scilicet absconduntur a conturbatione hominum. Unde dicitur Coloss. 3, 3: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est* (1) *cum Christo in Deo.* Unde et baptizati, qui per mortem Christi moriuntur peccatis, quasi consepeliuntur Christo per immersionem, secundum illud Rom. 6, 4: *Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus sepultus se inter mortuos liberum fuisse ostendit in hoc, quod per inclusionem sepulcri non potuit impediri quin ab eo resurgendo exiverit.

Ad secundum dicendum quod sicut mors Christi efficienter operata est nostram salutem, ita etiam et ejus sepultura. Unde Hieron. dicit super Matth.: *Sepultura Christi resurgimus;* et Isa. 53 super illud: *Dabit impios pro sepultura,* dicit Gloss. (ordin. Hieron.), *id est, gentes, quæ sine pietate erant, Deo Patrique dabit: quia mortuus et sepultus eos acquisivit.*

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur in quodam sermone concilii Ephesini (et habetur part. 3, cap. 9, aliquant. a princ.), *nihil horum quæ salvant homines, injuriam Deo facit, quæ ostendunt eum non passibilem, sed clementem;* et in alio sermone ejusdem conc., parum a princ., cap. 10, legitur: *Nihil putat injuriam Deus quod est occasio salutis hominibus. Tu quidem non ita vilem Dei naturam arbitraberis, tanquam quæ aliquando subjecta possit esse injuriis.*

ARTICULUS II

Utrum convenienti modo Christus fuerit sepultus.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur non convenienti modo Christum fuisse sepultum. Sepultura enim ejus respondet morti ipsius. Sed Christus fuit passus mortem abjectissimam, secundum illud Sap. 2, 20: *Morte turpissima condemnemus eum.* Ergo inconveniens videtur esse quod Christo exhibita fuit honorabilis sepultura, in quantum a magnatibus fuit tumulatus, scilicet a Joseph ab Arimathæa, qui erat *nobilis decurio,* ut habetur Marc. 15, et a Nicodemo, qui erat *princeps Judæorum,* ut habetur Joan. 3.

2. Præterea, circa Christum non debuit aliquid fieri quod esset superfluitatis exemplum. Videtur autem superfluitatis fuisse quod ad sepeliendum Christum Nicodemus *venit ferens mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum,* ut dicitur Joan. 19, 39, præsertim cum *mulier prævenerit corpus ejus ungere in sepulturam,* ut dicitur Marc. 14. Non ergo fuit hoc convenienter circa Christum factum.

ART. 1. — Intellige sepulturam Christi operatam esse nostram salutem (in solut. ad 2) sicut fuit dictum de morte Christi, quæst. præc. art. 6.

(1) Vulgata loco *et qui audierint vivent,* habet *et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ.*

ART. 2. — Titulus *modi* nomine utitur, pro conditionibus observatis in sepeliendo corpus Christi.

(1) Vulgata: *est abscondita.*

3. Prætĕrea, non est conveniens ut aliquod factum sibi ipsi sit dissonum. Sed sepultura Christi fuit simplex ex una parte, quia scilicet Joseph *involvit corpus ejus in sindone munda* ut dicitur Matth. 27, non autem *auro aut gemmis, aut serico*, ut Hieronymus ibid. dicit; ex alia vero parte videtur fuisse ambitiosa, in quantum eum cum aromatibus sepelierunt. Ergo videtur non fuisse conveniens modus sepulturæ Christi.

4. Præterea, *quæcumque scripta sunt* præcipue de Christo, *ad nostram doctrinam scripta sunt*, ut dicitur Rom. 15, 4. Sed quædam scribuntur in Evangeliis circa sepulcrum Christi quæ in nullo videntur ad nostram doctrinam pertinere: sicut quod fuit sepultus in horto, quod in monumento alieno, et novo, et exciso in petra. Inconveniens ergo fuit modus sepulturæ Christi.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 11, 10: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum.*

RESPONDEO dicendum quod **modus sepulturæ Christi ostenditur esse conveniens** quantum ad tria. — Primo quidem quantum ad confirmandam fidem mortis et resurrectionis ipsius. — Secundo ad commendandum pietatem eorum qui eum sepelierunt. Unde Augustinus dicit in 1 de Civit. Dei., cap. 13, circa med.: *Laudabiliter commemorantur in Evangelio qui corpus ejus de cruce acceptum diligenter atque honorifice tegendum sepeliendumque curarunt.* — Tertio, quantum ad mysterium per quod informantur illi qui Christo consepeliuntur in mortem.

Ad primum ergo dicendum quod circa mortem Christi commendatur patientia et constantia ipsius, qui mortem est passus, et tanto magis, quanto mors fuit abjectior: sed in sepultura honorifica consideratur virtus morientis, qui contra intentionem occidentium etiam mortuus honorifice sepelitur; et præfiguratur devotio fidelium, qui erant Christo mortuo servituri.

Ad secundum dicendum quod in hoc quod Evangelista dicit quod *sepelierunt eum, sicut mos est Judæis sepelire*, sicut Augustinus dicit sup. Joan., tract. 120, circa med., *admonuit in hujusmodi officiis quæ mortuis exhibentur, morem cujuslibet gentis esse servandum. Erat autem istius gentis consuetudo ut mortuorum corpora variis aromatibus condirentur, ut diutius servarentur illæsa.* Unde et in 3 de Doct. christ., cap. 12, a princ. dicitur quod *in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est;* et postea subdit: *Quod in aliis personis plerumque flagitium est, in divina, vel prophetica persona, maximæ cujusdam rei signum est.* Myrrha enim et aloes propter sui amaritudinem significant pœnitentiam, per quam aliquis in seipso Christum conservat absque corruptione peccati; odor autem aromatum significat bonam famam.

Ad tertium dicendum quod myrrha et aloes adhibebantur corpori Christi, ut immune a corruptione salvaretur, quod videbatur ad quamdam necessitatem pertinere: unde datur nobis exemplum quod licite possumus aliquibus pretiosis uti me dicinaliter pro necessitate nostri corporis conservandi: sed involutio corporis pertinebat ad solam quamdam decentiam honestatis; et in talibus simplicibus debemus esse contenti. Per hoc tamen significabatur, ut Hieronymus dicit in hunc loc. Matth., quod *ille in sindone munda involvit Jesum qui mente pura eum susceperit.* Et hinc, ut Beda dicit super Marc. (cap. 44 secundum ejus ordinem): *Ecclesiæ mos obtinuit ut sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, sicut corpus Domini est in sindone munda sepultum.*

Ad quartum dicendum quod Christus sepelitur in horto, ad significandum quod per mortem et sepulturam ipsius liberamur a morte quam incurrimus per peccatum Adæ in horto paradisi commissum. Ideo autem Salvator in aliena ponitur sepultura, ut Augustinus dicit in quodam sermone (de Sepulcro Domini, a med.), *quia pro aliorum moriebatur salute; sepulcrum autem mortis est habitaculum.* Per hoc etiam considerari potest paupertatis abundantia pro nobis susceptæ. Nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, et nudus existens a Joseph cooperitur. In novo autem ponitur monumento, ut Hieron. dicit in hunc loc. Matth., *ne post resurrectionem, cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur.* Potest autem et novum sepulcrum Mariæ virginalem uterum demonstrare. Per hoc etiam datur intelligi quod per Christi sepulturam omnes innovamur, morte et corruptione destructa. In monumento autem exciso in petra conditus est, ut Hieron. dicit, sup. illud Matth. 27: *Jube ergo custodiri*, etc., *ne si multis lapidibus ædificatum fuisset, tumuli fundamentis suffossis, ablatus furto diceretur.* Unde et saxum magnum, quod appositum fuit, ostendit quod *non absque auxilio plurimorum sepulcrum potuisset reserari.* Si etiam sepultus fuisset in terra, dicere poterant. *Suffoderunt terram, et furati sunt eum*, sic ut Augustinus dicit. Significatur autem mystice per hoc, ut Hilar. dicit, can. ult. in Matth., ad fin., quod *per Apostolorum doctrinam in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac novum, et nullo antea ingressu timori Dei pervium. Et quia nihil præter eum oportet in pectora penetrare, lapis ostio advolvitur.* Et, sicut Origen. dicit, tract. 35 in Matth., ad fin., *non fortuito scriptum est, quod Joseph involvit corpus Christi sindone munda, et posuit in monumento novo, et quod advolvit lapidem magnum, quia omnia, quæ sunt circa corpus Jesu, munda sunt, et nova, et valde magna* (1).

(1) Hucusque D. Thomas. — Nicolaius, ex quo in textum in posterioribus exemplis transiit, hæc addit: *Deni-*

Articulus III

Utrum corpus Christi in sepulcro fuerit incineratum.

Inf., quæst. 53, art. 1, corp., et ad 1; et 3 Sent., dist. 21, quæst. 1, art. 2, et quæst. 2, art. 1, ad 1; et Opusc. 2, cap. 235; et Opusc. 60, cap. 20.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi in sepulcro fuerit incineratum. Sicut enim mors est pœna peccati primi parentis, ita etiam et incineratio: dictum est enim primo homini post peccatum: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*, ut dicitur Gen. 3, 19. Sed Christus mortem sustinuit, ut nos a morte liberaret. Ergo etiam incinerari debuit corpus ejus, ut nos ab incineratione liberaret.

2. Præterea, corpus Christi fuit ejusdem naturæ cum corporibus nostris. Sed corpora nostra statim post mortem resolvi incipiunt, et ad putredinem disponuntur, quia exhalante calido naturali supervenit calor extraneus, qui putrefactionem causat. Ergo videtur quod similiter in corpore Christi acciderit.

3. Præterea, sicut dictum est, art. 1 huj. quæst., Christus sepeliri voluit, ut daret hominibus spem resurgendi etiam de sepulcris. Ergo etiam incinerationem pati debuit, ut spem resurgendi incineratis post incinerationem daret.

— Sed contra est quod in Psal. 15, 10, dicitur: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, quod Damascenus exponit in 3 lib. orth. Fid., cap. 18, de corruptione quæ est per resolutionem in elementa.

RESPONDEO dicendum quod **non fuit conveniens corpus Christi putrefieri, vel quocumque modo incinerari,** quia putrefactio cujuscumque corporis, provenit ex infirmitate naturæ illius corporis, quæ non potest amplius corpus continere in unum. Mors autem Christi, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 1, ad 2, non debuit esse ex naturæ infirmitate, ne crederetur non esse voluntaria: et ideo non ex morbo, sed passione illata voluit mori, cui se obtulit sponte. Et ideo Christus, ne mors ejus naturæ infirmitati adscriberetur, noluit corpus suum qualitercumque putrefieri, aut qualitercumque resolvi; sed ad ostensionem virtutis divinæ voluit corpus illud incorruptum permanere. Unde Chrysostomus dicit in Demonstr., *quod Deus sit*, cont. gentil., parum ante med., quod *viventibus aliis hominibus, his scilicet qui egerunt strenue, arrident propria gesta; his autem pereuntibus, pereunt. Sed in Christo est totum contrarium: nam ante crucem omnia sunt mœsta et infirma; ut autem crucifixus est, omnia clariora sunt facta; ut noscas, non purum hominem crucifixum.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus, cum non esset subjectus peccato, neque morti erat obnoxius, neque incinerationi; voluntarie tamen mortem sustinuit propter nostram salutem, secundum rationes supra dictas, quæst. præc., art. 1. Si autem corpus ejus fuisset putrefactum, vel resolutum, magis hoc fuisset in detrimentum salutis humanæ, dum non crederetur in eo esse virtus divina. Unde ex persona ejus in Psal. 29, 10, dicitur: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* quasi dicat: *Si corpus meum putrescat, perdetur effusi sanguinis utilitas.* Gloss. ord. Augustini in istum psalmum.

Ad secundum dicendum quod corpus Christi quantum ad conditionem naturæ passibilis putrefactibile fuit, licet non quantum ad meritum putrefactionis, quod est peccatum; sed virtus divina corpus Christi a putrefactione præservavit, sicut et resuscitavit a morte.

Ad tertium dicendum quod Christus de sepulcro resurrexit virtute divina, quæ nullis terminis coarctatur. Et ideo hoc quod a sepulcro surrexit, sufficiens argumentum fuit quod homines erant resuscitandi virtute divina non solum de sepulcris, sed etiam de quibuscumque cineribus.

Articulus IV

Utrum Christus fuerit in sepulcro solum una die et duabus noctibus.

Inf., quæst. 52, art. 4, corp., et quæst. 53, art. 2, corp.; et Opusc. 2, cap. 235; et Opusc. 60, cap. 20; et 1 Cor. 15, lect. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit in sepulcro solum una die et duabus noctibus. Dicit enim ipse Matth. 12, 40: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita Filius hominis erit* (1) *in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Sed in corde terræ fuit in sepulcro existens. Non igitur fuit in sepulcro solum una die et duabus noctibus.

2. Præterea, Gregorius dicit in hom., paschali, 21 in Ev., ad fin., quod *sicut Samson abstulit media nocte portas Gazæ, ita Christus media nocte auferens portas inferni resurrexit.* Sed postquam resur-

---

ART. 3. — Hæc doctrina est vera secundum fidem. Sic enim tenent omnes Patres, et clare docetur Act. 2, 31 et 13, 35-37.

que, ut Ambrosius dicit super Luc., cap. 23, sup. illud: Et ecce vir, etc., « *bene Christus in monumento conditur « justi, ut in justitiæ habitatione conquiescat. Monumentum « enim hoc in duritiæ gentilis petra sibi justus excidit pene- « trabili verbo, ut prætenderet in nationibus virtus Christi. « Cui pulcherrime admotus est lapis, ne pateret. Quicumque « enim in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, « ne eum perdat, neve perfidia ad illum sit ingressus.* » Et mox: « *Bene in petra excisum, hoc est in fidei firmamento, « de qua veri Israelitæ dulcedinem mellis et oleum spirituale « suxerunt.* »

(1) Vulgata:... *sic erit filius hominis in....*

rexit, non fuit in sepulcro. Ergo non fuit in sepulcro duabus noctibus integris.

3. Præterea, per mortem Christi lux prævaluit tenebris. Sed nox ad tenebras pertinet, dies autem ad lucem. Ergo convenientius fuit quod corpus Christi fuerit in sepulcro duobus diebus et una nocte quam e converso.

— Sed contra est quod, sicut Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 6, a med., *a vespere sepulturæ usque ad diluculum resurrectionis triginta sex horæ sunt, id est, nox tota cum die tota, et nocte tota.*

RESPONDEO dicendum quod ipsum tempus quo Christus in sepulcro mansit, effectum mortis ejus repræsentat. Dictum est autem supra, quæst. præc., art. 6, quod per mortem Christi liberati sumus a duplici morte, scilicet a morte animæ, et a morte corporis: et hoc significatur per duas noctes, quibus Christus in sepulcro permansit. Mors autem ejus quia non fuit ex peccato proveniens, sed ex charitate suscepta, non habuit rationem noctis, sed diei: et ideo significatur per diem integrum, quo Christus fuit in sepulcro. Et sic **conveniens fuit quod Christus una die et duabus noctibus esset in sepulcro.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in libro 3 de Consensu Evangelistarum, cap. 24, in med., *quidam modum locutionis Scripturæ nescientes, noctem voluerunt annumerare tres illas horas a sexta usque ad nonam, quibus sol obscuratus est, et diem tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, id est, a nona usque ad ejus occasum; sequitur enim nox futuri sabbati, quia cum suo die computata, erunt jam duæ noctes, et duo dies. Porro autem post sabbatum sequitur nox primi sabbati, id est, illucentis diei dominici, in qua tunc Dominus resurrexit. Et ita adhuc non constabit ratio trium dierum et trium noctium. Restat ergo ut hoc inveniatur illo Scripturarum usitato loquendi modo, quo a parte totum intelligitur;* ita scilicet quod unam noctem et unum diem accipiamus pro uno die naturali. (Quod sequitur habetur lib. 4, de Trinit., cap. 6). Et sic primus dies computatur ab extrema parte sui, qua Christus in sexta feria est mortuus et sepultus; secundus autem dies est integer cum viginti quatuor horis nocturnis et diurnis; nox autem sequens pertinet ad tertium diem. *Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem, ita isti propter hominis reparationem a tenebris computantur in lucem.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 6 (implic.), Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, et adhuc tamen aliquid remanet tenebrarum noctis. Unde de mulieribus dicitur Joan. 20 quod *cum adhuc essent tenebræ, venerunt ad monumentum.* Ratione ergo harum tenebrarum Gregorius dicit hom. 21 in Evang., vers. fin., Christum media nocte surrexisse, non quidem divisa nocte in duas partes æquales, sed infra ipsam noctem; illud enim diluculum et pars noctis, et pars diei dici potest, propter convenientiam quam cum utroque habet.

Ad tertium dicendum quod in tantum lux in morte Christi prævaluit (quæ significatur per unam diem) quod tenebras duarum noctium, id est, duplicis mortis nostræ, removit, ut dictum est in corp. art.

QUÆSTIO LII

DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de descensu Christi ad inferos: et circa hoc quæruntur octo: 1° utrum fuerit conveniens Christum ad inferos descendere; 2° in quem infernum descenderit; 3° utrum totus fuerit in inferno; 4° utrum aliquam moram ibi traxerit; 5° utrum sanctos patres ab inferno liberaverit; 6° utrum damnatos ab inferno liberaverit; 7° utrum liberaverit pueros in peccato originali defunctos; 8° utrum liberaverit homines de purgatorio.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Christum ad infernum descendere.

3 Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 1; et Op. 2 cap. 235; et Op. 60, cap. 21, princ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum ad infernum descendere. Dicit enim Augustinus in epistola ad Evodium, 164, al. 119, aliquant. ante med.: *Nec ipsos quidem inferos uspiam Scripturarum in libro appellatos potui reperire.* Sed anima Christi non descendit ad aliquod malum, quia nec animæ justorum ad aliquod malum descendunt. Ergo videtur quod non fuerit conveniens Christum ad inferos descendere.

ART. 1. — Quamvis D. Thomas in art. sequenti, ad doctrinam exacte tradendam, distinguat duplicem descensum, alterum secundum virtutem seu effectum, alterum secundum essentiam seu realem præsentiam; simpliciter tamen ac proprie loquendo descensus significat localem mutationem, quæ ad realem præsentiam seu existentiam in inferiori loco terminatur. Et de hac intelligendus est titulus hujus articuli; atque de eadem, futurus est præcipuus sermo in tota quæstione. — Christum descendisse ad inferos est fidei, ut constat ex Symbolo Apostol., ex Symb. Athanas., ex profess. fidei Tolet. Nota etiam proposit. Abailardi, damn. ab Innocent. II: « 18. Quod anima Christi per se non descendit ad inferos, sed per potentiam tantum ». Nota etiam hæc verba Concil. Lateran. IV sub Innocent. III, cap. *Firmiter:* « Qui pro salute humani generis, in ligno crucis passus et mortuus, descendit ad inferos, resurrexit a mortuis, et ascendit in cœlum: sed descendit in anima, et resurrexit in carne ».

2. Præterea, descendere ad inferos non potest Christo convenire secundum divinam naturam, quæ est omnino immobilis, sed solum convenire potest secundum naturam assumptam. Ea vero quæ Christus fecit, vel passus est in natura assumpta, ordinantur ad humanam salutem; ad quam non videtur necessarium fuisse quod Christus descenderit ad inferos, quia per passionem suam, quam in hoc mundo sustinuit, nos liberavit a culpa, et pœna, ut supra dictum est, quæst. 50, art. 6. Non igitur fuit conveniens quod Christus ad infernum descenderet.

3. Præterea, per mortem Christi separata est anima a corpore ejus quod quidem in sepulcro positum fuit, ut supra dictum est quæst. præc. Non autem videtur quod secundum animam solam ad infernum descenderit, quia anima, cum sit incorporea, non videtur quod localiter possit moveri: hoc enim est corporum, ut probatur in 6 Physic., text. 32; descensus autem motum corporalem importat. Non ergo fuit conveniens quod Christus ad infernum descenderet.

— Sed contra est quod dicitur in Symbolo: *Descendit ad inferos;* et Apostolus dicit Ephes, 4, 9: *Quod autem ascendit, quid est nisi, quia et descendit primum ad* (1) *inferiores partes terræ?* Glossa interl., id est, *ad inferos.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit Christum ad infernum descendere.** — Primo quidem quia ipse venerat. pœnam nostram portare, ut nos a pœna eriperet, secundum illud Isa. 53, 4: *Vere languores nostros ipse tulit et dolores nostros ipse portavit.* Ex peccato autem homo incurrerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo sicut fuit conveniens eum mori, ut nos liberaret a morte; ita conveniens fuit eum descendere ad inferos ut nos a descensu ad inferos liberaret. Unde dicitur Oseæ 13, 14: *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne* (2). — Secundo, quia conveniens erat ut victo diabolo per passionem, vinctos ejus eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zachar. 9, 11: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu;* et Coloss. 2, 15, dicitur: *Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter.* — Tertio, ut sicut potestatem suam ostendit in terra vivendo et moriendo, ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, ipsum visitando et illuminando. Unde dicitur in Psal. 23, 7: *Attollite portas, principes, vestras,* Glossa (ord. Aug.), id est, *principes inferni, auferte potestatem vestram, qua usque nunc homines in inferno detinebatis;* et sic *in nomine Jesu omne genu flectatur,* non solum *cœlestium,* sed etiam *infernorum,* ut dicitur Philipp. 2.

(1) Vulgata :... *in inferiores.*
(2) Vulgata : *morsus tuus ero, inferne.*

Ad primum ergo dicendum quod nomen inferorum sonat in malum pœnæ, non autem in malum culpæ. Unde decuit Christum in infernum descendere, non tanquam ipse esset debitor pœnæ, sed ut eos qui erant pœnæ obnoxii, liberaret.

Ad secundum dicendum quod passio Christi fuit quasi quædam causa universalis humanæ salutis tam vivorum quam mortuorum. Causa autem universalis applicatur ad singulares effectus per aliquid speciale. Unde sicut virtus passionis Christi applicatur viventibus per sacramenta configurantia nos passioni Christi; ita etiam applicata est mortuis per descensum Christi ad inferos. Propter quod signanter dicitur Zachar. 9 quod *eduxit vinctos de lacu in sanguine testamenti sui,* id est, per virtutem passionis suæ.

Ad tertium dicendum quod anima Christi non descendit ad inferos eo genere motus quo angeli moventur, sicut in primâ parte habitum est, quæst. 53.

ARTICULUS II

Utrum Christus descenderit ad infernum damnatorum.

3 Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 2; et Op. 60, cap. 21. circa med.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus descenderit etiam ad infernum damnatorum. Dicitur enim ex ore divinæ Sapientiæ Eccli. 24, 45: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ.* Sed inter partes inferiores terræ computatur etiam infernus damnatorum, secundum illud Psal. 62, 10: *Introibunt in inferiora terræ.* Ergo Christus, qui est Dei sapientia, etiam usque ad infernum damnatorum descendit.

2. Præterea, Act. 2, 24, dicit Petrus quod *Deus Christum suscitavit, solutis doloribus inferni juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Sed dolores non sunt in inferno patrum, neque etiam in inferno puerorum, qui non puniuntur pœna sensus propter peccatum actuale, sed solum pœna damni propter peccatum originale. Ergo Christus descendit in infernum damnatorum, vel etiam in purgatorium, ubi homines puniuntur pœna sensus pro peccatis actualibus.

3. Præterea, 1 Pet. 3, 19, dicitur quod *Christus his qui in carcere conclusi erant, spiritu veniens prædicavit* (1), *qui increduli fuerunt aliquando:* quod, sicut Athanasius dicit in epistola ad Epictetum, circa med., et incipit: *Ego arbitrabor,* intel-

ART. 2. — Titulus plus quærit quam exprimat. Quærit enim (ex divisione articulorum, in proœmio quæstionis) in quem inferni locum Christus descendit; et explicat specialiter de inferno damnatorum, tanquam de magis difficili.

(1) Vulgata : *Christus... vivificatus autem spiritu; in quo et his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit,* etc.

ligitur de descensu Christi ad inferos. Dicit enim quod corpus Christi fuit in sepulcro positum, quando ipse perrexit prædicare his qui in custodia erant spiritibus, sicut dixit Petrus. Constat autem quod increduli erant in inferno damnatorum. Ergo Christus ad infernum damnatorum descendit.

4. Præterea, Augustinus dicit in epistola ad Evod. 164, al. 99, aliquant. ante med. : *Si in Abrahæ sinum Christum venisse sacra Scriptura dixisset, non nominato inferno ejusque doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descendisse asserere auderet. Sed quia evidentia testimonia et infernum commemorant, et dolores, nulla causa occurrit cur illo credatur venisse Salvator, nisi ut ab eisdem doloribus salvos faceret.* Sed locus dolorum est infernus damnatorum. Ergo Christus in infernum damnatorum descendit.

5. Præterea, sicut Augustinus dicit in quodam sermone de Resurrectione, 2, a princ., *Christus ad infernum descendens, omnes justos, qui originali peccato adstricti tenebantur, absolvit.* Sed inter illos erat etiam Job qui de se ipso dicit Job, 17, 16: *In profundissimum infernum descendent omnia mea.* Ergo Christus etiam usque ad profundissimum infernum descendit.

— Sed contra est quod de inferno damnatorum dicitur Job. 10, 21 : *Antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine.... ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Nulla autem est conventio lucis ad tenebras, ut dicitur 2 Corinth. 6. Ergo Christus, qui est lux, ad illum infernum damnatorum non descendit.

RESPONDEO dicendum, quod dupliciter dicitur esse aliquid alicubi: — Uno modo **per suum effectum : et hoc modo Christus in quemlibet inferorum descendit ; aliter tamen et aliter ;** nam in infernum damnatorum habuit hunc effectum quod descendens ad inferos, eos de sua incredulitate et malitia confutavit ; illis vero qui detinebantur in purgatorio, spem gloriæ consequendæ dedit ; sanctis autem patribus, qui pro solo peccato originali detinebantur in inferno, lumen æternæ gloriæ infudit. — Alio modo dicitur aliquid esse alicubi **per suam essentiam ; et hoc modo anima Christi descendit solum ad locum inferni in quo justi detinebantur,** ut quos ipse per gratiam interius visitabat secundum divinitatem, et eos etiam secundum animam visitaret et loco. Sic autem in una parte inferni existens, effectum suum aliqualiter ad omnes inferni partes derivavit, sicut et in uno loco terræ passus, totum mundum sua passione liberavit.

Ad primum ergo dicendum quod Christus, qui est Dei sapientia, penetravit omnes inferiores partes terræ, non localiter secundum animam omnes circumeundo, sed effectum suæ potentiæ aliqualiter ad omnes extendendo ; ita tamen quod solos justos illuminavit : sequitur enim : *Et illuminabo omnes sperantes in Domino.*

Ad secundum dicendum quod duplex est dolor: — Unus de passione pœnæ, quem patiuntur homines pro peccato actuali, secundum illud Psal. 17, 6 : *Dolores inferni circumdederunt me.* — Alius autem dolor est de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud Proverb. 13, 12 : *Spes quæ differtur, affligit animam :* quem quidem dolorem patiebantur sancti patres in inferno : ad quod significandum Augustinus in sermone de Resurr., ubi sup., a med., dicit quod *lacrymabili obsecratione Christum orabant.* Utrosque autem dolores Christus solvit ad inferos descendens ; aliter tamen et aliter : nam dolores pœnarum solvit, præservando ab eis ; sicut medicus dicitur solvere morbum, a quo præservat per medicinam : dolores autem causatos ex dilatione gloriæ actualiter solvit, gloriam præbendo.

Ad tertium dicendum quod illud quod ibi dicit Petrus, a quibusdam refertur ad descensum Christi ad inferos, sic exponentibus verbum illud: *His qui in carcere inclusi erant,* id est inferno, *Spiritu,* id est secundum animam, *Christus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando.* Unde et Damascenus dicit in 3 lib. orth. Fid., cap. 19, quod *sicut his qui in terra sunt evangelizavit ; ita et his qui in inferno ; non quidem ut incredulos ad fidem converteret, sed ut eorum infidelitatem confutaret,* quia ipsa prædicatio nihil aliud intelligi potest quam manifestatio divinitatis ejus quæ manifestata est infernalibus per virtuosum descensum Christi ad inferos. — Augustinus tamen melius exponit in epistola ad Evodium, ut sup., ut referatur non ad descensum Christi ad inferos, sed ad operationem divinitatis ejus, quam exercuit a principio mundi, ut sit sensus, quod *his qui in carcere conclusi erant,* viventes scilicet in corpore mortali, quod est quasi quidam carcer animæ, *spiritu suæ divinitatis veniens prædicaverit* per internas inspirationes, et etiam exteriores admonitiones per ora justorum : *his,* in quantum *prædicavit, qui increduli fuerant aliquando,* Noe scilicet prædicanti, *quod expectabat Dei patientiam,* per quam differebatur pœna diluvii : unde subdit : *In diebus Noe, cum fabricaretur arca.*

Ad quartum dicendum quod sinus Abrahæ potest secundum duo considerari. — Uno modo secundum quietem, qui ibi erat a pœna sensibili, et quantum ad hoc non competit ei nec nomen inferni, nec sunt ibi aliqui dolores. — Alio modo potest considerari quantum ad privationem gloriæ speratæ : et secundum hoc habet rationem inferni et doloris. Et ideo nunc dicitur sinus Abrahæ illa requies beatorum, non tamen dicitur infernus, nec dicuntur nunc in sinu Abrahæ esse dolores.

Ad quintum dicendum quod sicut Gregorius ibidem, lib. 13 Moral. cap. ult., ad fin., dicit, ip-

sa superiora loca inferni *profundissimum infernum vocat. Si enim quantum ad celsitudinem cœli aer iste caliginosus infernus est; quantum ad ejusdem aeris altitudinem, terra, quæ inferius jacet, et infernus intelligi, et profundum potest; quantum vero ad ejusdem terræ altitudinem et loca illa inferni, quæ superiora sunt aliis receptaculis inferni, hoc modo inferni profundissimi appellatione significantur.*

Articulus III

Utrum Christus fuerit totus in inferno.

Opusc. 2, cap. 256.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit totus in inferno. Corpus enim Christi est pars ejus. Sed corpus Christi non fuit in inferno. Ergo totus Christus non fuit in inferno.

2. Præterea, nihil, cujus partes ab invicem separatæ sunt, potest dici totum. Sed corpus et anima, quæ sunt partes humanæ naturæ, fuerunt ab invicem separatæ post mortem, ut supra dictum est, quæst. 50, art. 4. Descendit autem ad infernum mortuus existens. Non ergo potuit esse totus in inferno.

3. Præterea, illud totum dicitur esse in aliquo loco, cujus nihil est extra locum illum. Sed aliquid Christi erat extra infernum, quia corpus erat in sepulcro, et divinitas ubique. Ergo Christus non fuit totus in inferno.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in libro 3 de Symbolo, cap. 7 : *Totus Filius apud Patrem, totus in cœlo, totus in terra, totus in utero Virginis, totus in cruce, totus in inferno, totus in paradiso, quo latronem introduxit.*

Respondeo dicendum quod, sicut patet ex his quæ in prima parte dicta sunt, quæst. 31, art. 2, ad 4, masculinum genus refertur ad hypostasim vel personam; neutrum autem genus pertinet ad naturam. In morte autem Christi licet anima fuerit separata a corpore, neutrum tamen fuit separatum a persona Filii Dei, ut supra dictum est, quæst. 50, art. 2. Et ideo **in illo triduo mortis Christi dicendum est, quod totus Christus fuit in sepulcro**, quia tota persona fuit ibi per corpus sibi unitum, **et similiter totus fuit in inferno**, quia tota persona Christi fuit ibi ratione animæ sibi unitæ, **totus etiam Christus tunc erat ubique ratione divinæ naturæ.**

Ad primum ergo dicendum quod corpus quod tunc erat in sepulcro, non est pars personæ increatæ, sed naturæ assumptæ. Et ideo per hoc quod corpus Christi non fuit in inferno, non excluditur quin totus Christus fuerit; sed ostenditur quod non fuit ibi totum quod pertinet ad humanam naturam.

Ad secundum dicendum quod ex anima et corpore unitis constituitur totalitas humanæ naturæ, non autem totalitas divinæ personæ. Et ideo soluta unione animæ et corporis per mortem, remansit totus Christus, sed non remansit humana natura in sua totalitate.

Ad tertium dicendum quod persona Christi est tota in quolibet loco sed non totaliter, quia nullo loco circumscribitur ; sed nec omnia loca simul accepta ejus immensitatem comprehendere possunt, quinimo ipse sua immensitate omnia comprehendit. Hoc autem locum habet in his quæ corporaliter et circumscriptive sunt in loco, quod si totum sit alicubi, nihil ejus sit extra. Sed hoc in Deo locum non habet. Unde Augustinus dicit in lib. 3 de Symbolo, cap 7 : *Non per diversa tempora vel loca dicimus ubique Christum esse totum, ut modo ibi totus sit, et alio tempore alibi totus, sed ut semper ubique sit totus.*

Articulus IV

Utrum Christus aliquam moram traxerit in inferno.

3, Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 3; et Op. 60 cap. 21, circa fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus nullam moram traxerit in inferno. Christus enim ad hoc in infernum descendit, ut ab eo homines liberaret. Sed hoc statim ab eo factum est in ipso suo descensu : *Facile enim est in conspectu* (1) *Dei subito honestare pauperem*, ut dicitur Eccli. 11, 23. Ergo videtur quod nullam moram in inferno traxerit.

2. Præterea, Augustinus dicit in sermone de Resurrectione, ut sup., quod *sine aliqua mora ad imperium Domini ac Salvatoris omnes ferrei confracti sunt vectes;* unde ex persona angelorum concomitantium Christum dicitur : *Tollite portas, principes, vestras*, Ps. 23, 7. Ad hoc autem Christus illuc descendit ut vectes inferni confringeret. Ergo Christus in inferno nullam moram traxit.

3. Præterea, Luc. 23, dicitur quod Dominus in cruce pendens dixit latroni : *Hodie mecum eris in paradiso :* ex quo patet quod eodem die Christus fuit in paradiso. Non autem secundum

---

Art. 3. — In hoc art. non explicatur res nova, sed modus loquendi : nam in se, constat non descendisse ad infernum secundum totam humanitatem, sed tantum secundum animam.

Art. 4. — Adverte, ait Cajetanus, quod pœnalitates Christi, usque ad resurrectionem ejus duraverunt, ut manifeste patet de pœna separationis animæ a corpore : hanc enim constat sustinuisse Christum usque ad resurrectionem suam. Unde convenientissime Auctor ex durationе pœnalitatis quam in corpore suscepit sepulto, arguit æqualem durationem pœnalitatis susceptæ in anima ex vilitate loci inferni.

(1) Vulgata :... *in oculis Dei.*

corpus quod positum fuit in sepulcro. Ergo secundum animam, quæ ad infernum descenderat: et ita videtur quod non traxerit moram in inferno.

— Sed contra est quod Petrus dicit Act. 2, 24: *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Ergo videtur quod usque ad horam resurrectionis manserit in inferno.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Christus, ut nostras pœnas in se susciperet, voluit corpus suum in sepulcro poni : ita etiam voluit animam suam ad infernum descendere. **Corpus autem ejus mansit in sepulcro per diem integrum et duas noctes,** ad comprobandum veritatem mortis suæ. Unde etiam **tantumdem credendum est animam ejus fuisse in inferno,** ut simul anima ejus educeretur de inferno, et corpus de sepulcro.

Ad primum ergo dicendum quod Christus statim ad infernum descendens sanctos ibi existentes liberavit, non quidem statim educendo eos de loco inferni, sed in ipso inferno eos luce gloriæ illustrando. Et tamen conveniens fuit, ut tamdiu anima ejus remaneret in inferno, quamdiu corpus manebat in sepulcro.

Ad secundum dicendum quod vectes inferni dicuntur impedimenta, quibus sancti patres de inferno exire prohibebantur, reatu culpæ primi parentis, quos Christus statim descendens ad inferos virtute suæ passionis et mortis confregit : et tamen voluit in inferno aliquandiu remanere, propter rationem prædictam in corp. art.

Ad tertium dicendum quod illud verbum Domini est intelligendum non de paradiso terrestri corporeo, sed de paradiso spirituali, in quo esse dicuntur quicumque divina gloria perfruuntur. Unde latro loco quidem cum Christo ad infernum descendit, ut cum Christo esset, quia dictum est ei : *Mecum eris in paradiso*, sed præmio in paradiso fuit, quia ibi divinitate Christi fruebatur, sicut et alii Sancti.

ARTICULUS V

Utrum Christus descendens ad inferos sanctos patres inde liberaverit.

3, Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 2, quæst. 1; et Op. 2, cap. 225.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus descendens ad inferos, sanctos patres inde non liberaverit. Dicit enim Augustinus in epistola ad Evodium, 164, al. 99 ante med. : *Illis justis qui in sinu erant Abrahæ cum Christus in inferno descenderet, nondum quid contulisset inveni, a quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis nunquam video recessisse.* Multum autem eis contulisset, si eos ab inferis liberasset. Non ergo videtur quod Christus sanctos patres ab inferis liberaverit.

2. Præterea, nullus in inferno detinetur, nisi propter peccatum. Sed sancti patres, dum adhuc viverent, per fidem Christi justificati fuerant a peccato. Ergo non indigebant liberari ab inferno, Christo ad inferos descendente.

3. Præterea, remota causa, removetur effectus. Sed causa descendendi ad inferos est peccatum, quod fuit remotum per passionem Christi, ut sup. dictum est, quæst. 50 art. 6. Non ergo per descensum Christi ad inferos sancti patres sunt de inferno educti.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in serm. de Resurrect., ut sup., quod Christus, quando ad inferos descendit, *portam inferni, et vectes ferreos confregit* (1) *et omnes justos, qui originali peccato adstricti tenebantur, absolvit.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., ad 2, Christus descendens ad inferos operatus est in virtute suæ passionis. Per passionem autem Christi liberatum est genus humanum non solum a peccato, sed etiam a reatu pœnæ, ut supra dictum est, quæst. 49, art. 3, et quæst. 50, art. 6. Dupliciter homines reatu pœnæ erant adstricti : — Uno modo pro peccato actuali, quod quilibet in sua persona commiserat ; — alio modo pro peccato totius humanæ naturæ, quod a primo parente in omnes originaliter devenit, ut dicitur Rom. 5. Cujus quidem peccati pœna est mors corporalis, et exclusio a vita gloriæ, ut patet ex his quæ dicuntur Gen. 2 et 3 ; nam Deus hominem de paradiso post peccatum ejecit, cui ante peccatum mortem fuerat comminatus, si peccaret. Et ideo Christus descendens ad inferos virtute suæ passionis ab hoc reatu sanctos absolvit, quo erant a vita gloriæ exclusi, ut possent Deum per essentiam videre, in quo consistit perfecta hominis beatitudo, ut in secunda parte dictum est, 1-2, quæst. 3, art. 8. Per hoc autem sancti patres detinebantur in inferno, quod eis ad vitam gloriæ propter peccatum primi parentis aditus non patebat. Et sic **Christus descendens ad inferos, sanctos patres ab inferis liberavit.** Et hoc est quod dicitur Zachar. 9, 2 : *Tu vero in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu* (2), *in quo non erat aqua.* Et Coloss. 2, 15, dicitur, quod *expolians principatus et potestates*, scilicet infernales, auferendo Abraham, Isaac, et Jacob, et cæteros justos, *traduxit eos*, id est, *longe ab hoc regno tenebrarum ad cœlum duxit*, ut Glossa (ord.) ibidem dicit.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ibi loquitur contra quosdam qui æstimabant an-

(1) Ita cum Augustino cod. Camer., Alcan., Paris. et editi recentiores. — Al. deest, *ferreos.*

(2) Vulgata : *emisisti vinctos tuos de lacu,* etc.

tiquos justos ante adventum Christi in inferno doloribus pœnarum fuisse subjectos. Unde parum ante verba inducta præmittit, dicens : *Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam sanctis fuisse concessum, ut Dominus cum in infernum venisset, a doloribus solverentur. Sed quonam modo intelligatur Abraham, in cujus sinum etiam pauper ille susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video.* Et ideo cum postea subdit, *se nondum invenisse quid descensus Christi ad inferos antiquis justis contulerit*, intelligendum est quantum ad absolutionem a doloribus pœnarum. Contulit tamen eis quantum ad adeptionem gloriæ ; et per consequens solvit eorum dolorem, quem patiebantur ex dilatione gloriæ : ex cujus tamen spe magnum gaudium habebant, secundum illud Joan. 8, 56 : *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum.* Et ideo subdit : *A quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis nunquam video recessisse*, in quantum scilicet ante adventum Christi erant beati in spe, licet nondum essent perfecte beati in re.

Ad secundum dicendum quod sancti patres, dum adhuc viverent, liberati fuerunt per fidem Christi ab omni peccato tam originali quam actuali, et a reatu pœnæ actualium peccatorum, non tamen a reatu pœnæ originalis peccati, per quem excludebantur a gloria, nondum soluto pretio redemptionis humanæ ; sicut etiam nunc fideles Christi liberantur per baptismum a reatu actualium peccatorum, et a reatu originalis quantum ad exclusionem a gloria, remanent tamen adhuc obligati reatu originalis peccati quantum ad necessitatem corporaliter moriendi, quia renovantur secundum spiritum, sed nondum secundum carnem, secundum illud. Rom. 8, 10 : *Corpus quidem morluum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.*

Ad tertium dicendum quod statim Christo mortem patiente, anima ejus ad infernum descendit, et suæ passionis fructum exhibuit sanctis in inferno detentis ; quamvis ex loco illo non exierint, Christo apud inferos commorante ; quia ipsa Christi præsentia pertinebat ad cumulum gloriæ.

Articulus VI

Utrum Christus aliquos damnatos ab inferno liberavit.

3 Sent., dist. 21, quæst. 2 ; et Opusc. 11, cap. 241.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus aliquos damnatos ab inferno liberaverit. Dicitur enim Isa. 24, 22 : *Congregabuntur congregatione unius fascis in lacum* (1), *et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur.* Loquitur autem ibi de damnatis, qui militiam cœli adoraverunt, ut Hieronymus explicat. Ergo videtur quod etiam damnati, Christo descendente ad inferos, sint visitati ; quod ad eorum liberationem videtur pertinere.

2. Præterea, super illud Zach. 9, 11 : *Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua* (1), dicit Glossa (interl. Hieronym) : *Tu eos liberasti qui tenebantur vincti carceribus, ubi nulla misericordia eos refrigerabat, quam dives ille petebat.* Sed soli damnati includuntur carceribus absque misericordia. Ergo Christus liberavit aliquos de inferno damnatorum.

3. Præterea, potentia Christi non fuit minor in inferno quam in hoc mundo : uirobique enim operatus est per potentiam suæ divinitatis Sed in hoc mundo de quolibet statu aliquos liberavit. Ergo etiam in inferno liberavit aliquos de statu damnatorum.

— Sed contra est quod dicitur Oseæ 13, 14 : *Ero mors tua, o mors ; morsus tuus ero, inferne :* Glossa interl. : *Electos educendo, reprobos ibidem relinquendo.* Sed soli reprobi sunt in inferno damnatorum. Ergo per descensum Christi ad inferos non sunt aliqui de inferno damnatorum liberati.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., Christus descendens ad inferos, operatus est in virtute suæ passionis. Et ideo ejus descensus ad inferos illis solis liberationis contulit fructum qui fuerant passioni Christi conjuncti per fidem charitate formatam, per quam peccata tolluntur. Illi autem qui erant in inferno damnatorum, aut penitus fidem passionis Christi non habuerant, sicut infideles ; aut si fidem habuerant, nullam conformitatem habebant ad charitatem Christi patientis : unde nec a peccatis suis erant mundati. Et propter hoc **descensus Christi ad inferos non contulit eis liberationem a reatu pœnæ infernalis.**

Ad primum ergo dicendum quod, Christo descendente ad inferos, omnes qui erant in quacumque parte inferni, sunt aliqualiter visitati ; sed quidam ad suam consolationem et liberationem, quidam autem ad suam confutationem et confusionem, sicut damnati. Unde ibidem subditur : *Et erubescet luna, et confundetur sol*, etc. Potest etiam hoc referri ad visitationem qua visitabuntur in die judicii, non ut liberentur, sed ut amplius condemnentur, secundum illud Sophoniæ 1, 12 : *Visitabo super viros defixos in fæcibus suis.*

Ad secundum dicendum quod cum dicitur in Glossa : *Ubi nulla misericordia eos refrigerabat*, intelligendum est quantum ad refrigerium perfectæ liberationis, quia sancti patres ab illis inferni car-

---

Art. 6. — Adverte testimonio Isaiæ allato in 1, usum fuisse Origenem, ad confirmandum suum errorem, inferni pœnas aliquando finitum iri.

(1) Vulgata, *in congregatione unius fascis in lacum*, etc.

(1) Vulgata:.. *non est aqua.*

ceribus ante Christi adventum non poterant liberari.

Ad tertium dicendum quod non fuit propter Christi impotentiam quod non sunt aliqui liberati de quolibet statu infernalium, sicut de quolibet statu mundanorum ; sed propter diversam utrorumque conditionem. Nam homines quamdiu vivunt, possunt ad fidem et charitatem converti, quia in hac vita non sunt homines confirmati in bono, vel malo, sicut post exitum ab hac vita.

Articulus vii

Utrum pueri qui cum originali peccato decesserant, fuerint a Christo liberati.

3 Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 2, quæst. 3 ; et Opusc. 11, cap. 142.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri qui cum originali peccato decesserant, fuerint per descensum Christi liberati ab inferno. Non enim tenebantur in inferno nisi pro peccato originali, sicut et sancti patres. Sed sancti patres sunt ab inferno liberati per Christum, ut supra dictum est, art. 5 huj. quæst. Ergo et pueri similiter per Christum sunt ab inferno liberati.

2. Præterea, Apostolus dicit ad Rom. 5, 15 : *Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.* Sed propter peccatum primi parentis pueri cum solo originali peccato decedentes in inferno detinentur. Ergo multo magis per gratiam Christi sunt ab inferno liberati.

3. Præterea, sicut baptismus operatur in virtute passionis Christi, ita et descensus ejus ad inferos, ut ex dictis patet art. præc. Sed pueri per baptismum liberantur a peccato originali et ab inferno. Ergo similiter liberati sunt per descensum Christi ad inferos.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 3, 25, quod *Deus proposuit Christum propitiatorem per fidem in sanguine ejus* (1). Sed pueri qui cum solo peccato originali decesserant, nullo modo fuerant participes fidei Christi. Ergo non perceperunt fructum propitiationis Christi, ut per ipsum ab inferno liberarentur.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., descensus Christi ad inferos in illis solis effectum liberationis habuit qui per fidem et charitatem passioni Christi conjungebantur, in cujus virtute descensus Christi ad inferos liberatorius erat. Pueri autem qui cum originali peccato decesserant, nullo modo fuerant conjuncti passioni Christi per fidem et dilectionem : neque enim fidem propriam habere potuerant, quia non habuerant usum liberi arbitrii, neque per fidem parentum, aut per aliquod fidei sacramentum fuerant a peccato originali mundati. Et ideo **descensus Christi ad inferos hujusmodi pueros non liberavit ab inferno.** Et præterea sancti patres ab inferno sunt liberati per hoc quod sunt ad gloriam divinæ visionis admissi ; ad quam nullus potest pervenire nisi per gratiam, secundum illud Rom. 6, 23 : *Gratia Dei vita æterna.* Cum igitur pueri cum originali peccato decedentes gratiam non habuerint, non fuerunt ab inferno liberati.

Ad primum ergo dicendum quod sancti patres, etsi adhuc tenerentur adstricti reatu originalis peccati, in quantum respicit humanam naturam, tamen liberati erant per fidem Christi ab omni macula peccati : et ideo capaces erant illius liberationis quam Christus attulit descendens ad inferos. Sed hoc de pueris dici non potest, ut ex supradictis patet in corp. art.

Ad secundum dicendum quod cum Apostolus dicit quod gratia Dei in plures abundavit, ly *plures* non est accipiendum comparative, quasi plures numero sint salvati per gratiam Christi quam damnati per peccatum Adæ ; sed absolute ac si diceret quod gratia unius Christi abundavit in multos, sicut et peccatum unius Adæ pervenit ad multos. Sed sicut peccatum Adæ ad eos tantum pervenit qui per seminalem rationem carnaliter ab eo descenderunt, ita gratia Christi ad illos tantum pervenit qui spirituali regeneratione ejus membra sunt facti : quod non competit pueris decedentibus cum originali peccato.

Ad tertium dicendum quod baptismus adhibetur hominibus in hac vita, in qua homo potest transmutari de culpa in gratiam ; sed descensus Christi ad inferos exhibitus fuit animabus post hanc vitam, ubi non sunt capaces transmutationis prædictæ. Et ideo per baptismum pueri liberantur a peccato originali et ab inferno, non autem per descensum Christi ad inferos.

Articulus viii

Utrum Christus suo descensu liberaverit animas a purgatorio.

3 Sent. dist. 21, quæst. 2, art. 2, quæst. 4; et Opusc. 2, cap. 241.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus suo descensu ad inferos liberaverit animas a purgatorio. Dicit enim Augustinus in epist. ad Evodium, 164, al. 99, ante med. : *Quia evidentia testimonia et infernum commemorant et dolores, nulla causa occurrit cur illo credatur venisse Salvator, nisi ut ab eisdem doloribus salvos faceret. Sed utrum omnes quos in eis invenit, an quosdam quos illo beneficio dignos judicavit, adhuc requiro. Fuisse tamen Christum apud inferos, et in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse, non dubito.* Non autem præstitit beneficium liberationis damnatis, sicut supra dictum est, art. 6 huj. quæst.

(1) Vulgata : *ipsius.*

Præter eos autem nulli sunt in doloribus pœnalibus constituti, nisi illi qui sunt in purgatorio. Ergo Christus animas de purgatorio liberavit.

2. Præterea, ipsa Christi præsentia non minorem effectum habuit quam sacramenta ipsius. Sed per sacramenta Christi liberantur animæ a purgatorio, et præcipue per Eucharistiæ sacramentum, ut infra dicetur (Supplem. quæst. 71, art. 9). Ergo multo magis per præsentiam Christi ad inferos descendentis sunt animæ a purgatorio liberatæ.

3. Præterea, *Christus, quoscumque curavit in hac vita, totaliter curavit*, ut Augustinus dicit in lib. de Pœnit. (alius auctor de vera et falsa Pœnitent., cap. 9, a med.), et Joan. 7, 23, Dominus dicit : *Totum hominem salvum feci in sabbato*. Sed Christus eos qui in purgatorio erant liberavit a reatu pœnæ damni, quo excludebantur a gloria. Ergo etiam liberavit eos a reatu pœnæ purgatorii.

— Sed contra est quod Gregorius dicit in 13 Moral., cap. 15, ad fin. : *Dum conditor ac redemptor noster claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit, nos illo ire non patitur, unde jam alios descendendo liberavit.* Patitur autem nos ire ad purgatorium. Ergo descendens ad inferos animas a purgatorio non liberavit.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., et 4 huj. quæst., ad 2, et art. 5 et 6, descensus Christi ad inferos liberatorius fuit in virtute passionis ipsius. Passio autem ejus non habet temporalem virtutem et transitoriam, sed sempiternam, secundum illud Hebr. 10, 14 : *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Et sic patet quod non habuit tunc majorem efficaciam passio Christi quam habeat nunc. Et ideo **illi qui fuerunt tales quales nunc sunt, qui in purgatorio detinentur, non fuerunt a purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos. — Si qui autem inventi sunt tales, quales etiam nunc virtute passionis Christi a purgatorio liberantur, tales nihil prohibet per descensum Christi ad inferos a purgatorio esse liberatos.**

Ad primum ergo dicendum quod ex illa auctoritate Augustini non potest concludi quod omnes illi qui in purgatorio erant, fuerint a purgatorio liberati, sed quod aliquibus eorum fuerit hoc beneficium collatum, illis scilicet qui jam sufficienter purgati erant, vel etiam qui dum adhuc viverent, meruerunt per fidem et devotionem ad mortem Christi, ut eo descendente, liberarentur a temporali purgatorii pœna.

Ad secundum dicendum quod virtus Christi operatur in sacramentis per modum (1) sanationis et expiationis cujusdam. Unde sacramentum Eucharistiæ liberat hominem a purgatorio, in quantum est sacrificium quoddam satisfactorium pro peccato. Descensus autem Christi ad inferos non fuit satisfactorius ; operabatur tamen in virtute passionis, quæ fuit satisfactoria, ut supra habitum est quæst. 49, art. 1, 2 et 3 ; sed erat satisfactoria in genere, cujus virtutem oportebat applicari ad unumquemque per aliquid specialiter ad ipsum pertinens. Et ideo non oportet quod per descensum Christi ad inferos omnes fuerint a purgatorio liberati.

Ad tertium dicendum quod illi defectus, a quibus Christus in hoc mundo simul homines liberabat, erant personales, proprie ad unumquemque pertinentes ; sed exclusio a gloria Dei erat quidam defectus generalis pertinens ad totam humanam naturam. Et ideo nihil prohibet eos qui erant in purgatorio, per Christum esse liberatos ab exclusione a gloria, non autem a reatu pœnæ purgatorii, qui pertinet ad proprium defectum, sicut e contrario sancti patres ante Christi adventum liberati sunt a propriis defectibus, non autem a defectu communi, sicut supra dictum est, quæst. 49, art. 5, ad 1.

(1) Ita cum Mss. edit. veteres.—Garcia, et edit. Pat., *satisfactionis*. — Nicolaius, *sanctificationis*.

QUÆSTIO LIII

DE RESURRECTIONE CHRISTI.— *In quatuor articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de his quæ pertinent ad exaltationem Christi : — et primo de ejus resurrectione ; — secundo, de ejus ascensione ; — tertio, de ejus sessione ad dexteram Patris ; — quarto, de judiciaria potestate ipsius.

Circa primum occurrit quadruplex consideratio. — Quarum prima est de ipsa Christi resurrectione. — Secunda de qualitate resurgentis. — Tertia de manifestatione resurrectionis. — Quarta de ejus causalitate.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° de necessitate resurrectionis ejus ; 2° de tempore ; 3° de ordine ; 4° de causa.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit necessarium Christum resurgere.

3 Sent., dist. 21, quæst. 2, art. 1; et Opusc. 60, cap. 12, princ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit necessarium Christum resurgere. Dicit enim Damascenus in lib. 4 orth. Fid., cap. ult. :

ART. 1. — In titulo, observandum est, ait Suarez, necessarium non sumi absolute pro re vel actione, quæ vel ex necessitate fit, vel ad aliquem finem est simpliciter necessaria. Constat enim Christi resurrectionem et fuisse a Deo factam libere, et potuisse Christum suam resurrectionem vel differre usque ad diem judicii, vel omnino eam prætermittere, et nihilominus salvare homines, et in beatitudine in sola anima regnare. Hoc enim, neque contradictionem, neque aliquod absurdum includit omnino

Resurrectio est secunda ejus quod dissolutum est et cecidit, animalis surrectio. Sed Christus non cecidit per peccatum, nec corpus ejus est dissolutum, ut ex supra dictis patet, quæst. 51, art. 3. Non ergo proprie convenit ei resurgere.

2. Præterea, quicumque resurgit, ad aliquid altius promovetur, quia surgere est sursum moveri. Sed corpus Christi remansit post mortem divinitati unitum; et ita non potuit in aliquid altius promoveri. Ergo non competebat sibi resurgere.

3. Præterea, ea quæ circa humanitatem Christi sunt acta, ad nostram salutem ordinantur. Sed sufficiebat ad salutem nostram passio Christi, per quam sumus liberati a pœna, culpa, ut ex supra dictis patet, quæst. 59, art. 1 et 3. Non ergo fuit necessarium quod Christus a mortuis resurgeret.

— Sed contra est quod dicitur, Luc., ult., 26 : *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis* (1).

RESPONDEO dicendum quod **necessarium fuit Christum resurgere**, propter quinque. — Primo quidem ad commendationem divinæ justitiæ, ad quam pertinet exaltare illos qui se propter Deum humiliant, secundum illud Luc, 1, 52 : *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.* Quia igitur Christus propter charitatem et obedientiam Dei se humiliavit usque ad mortem crucis, oportebat quod exaltaretur a Deo usque ad gloriosam resurrectionem : unde ex ejus persona dicitur in Psal. 138, 1 : *Tu cognovisti,* id est, approbasti, *sessionem meam*, id est, humilitatem, et passionem, *et resurrectionem meam*, id est, glorificationem in resurrectione, sicut Glossa interl. exponit.— Secundo, ad fideinostræ instructionem, quia per ejus resurrectionem confirmata est fides nostra circa divinitatem Christi, quia, ut dicitur 2 ad Cor. ult. 4 : *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Et ideo 1 ad Corinth. 15, 14, dicitur : *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra;* et in Psal. 29, 10, dicitur : *Quæ utilitas in sanguine meo*, id est, in effusione sanguinis mei, *dum descendo*, quasi per quosdam gradus malorum, *in corruptionem?* quasi dicat, Nulla. *Si enim statim non resurgo, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, nullum lucrabor,* ut Glossa (interl. et ord. Aug.) exponit. — Tertio ad sublevationem nostræ spei, quia dum videmus Christum resurgere, qui est caput nostrum, speramus et nos resurrecturos. Unde dicitur 1 ad Corinth. 15, 12 : *Si Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est?* et Job. 19, 25, dicitur : *Scio*, scilicet per certitudinem fidei, *quod redemptor meus,* id est, Christus, *vivit* a mortuis resurgens ; et ideo *in novissimo die de terra surrecturus sum :.. reposita est hæc spes mea in sinu meo.*— Quarto, ad informationem vitæ fidelium, secundum illud Rom. 6, 4 : *Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris; ita et nos in novitate vitæ ambulemus;* et infra : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur :.. ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo.* — Quinto, ad complementum nostræ salutis, quia sicut per hoc quod mala sustinuit humiliatus est moriendo, ut nos liberaret a malis ; ita glorificatus est resurgendo, ut nos promoveret ad bona, secundum illud Rom. 4, 25 : *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.*

---

repugnans Deo, ut dici possit simpliciter impossibile. Necessarium ergo hoc loco, dici potest dupliciter : 1° prout idem est quod longe convenientius et opportunius; 2° Potest sumi necessarium cujus oppositum sit impossibile, non quidem absolute, sed facta aliqua suppositione : v. g. supposito quod Christus prædixerat se resurrecturum, necessaria omnino erat ejus resurrectio, quia non potuit non esse fidelis et verax : quo sensu recte dicit Apostolus: « Si Christus non resurrexit, vana est fides nostra ». In hoc titulo, videtur S. Thomas sumere necessarium utroque modo. — Necessarium autem ex suppositione, intellige suppositiones divinæ ordinationis, prophetiarum, meritorum Christi, et nostræ utilitatis.

S. Script. — Resurrectio Christi prædicta et præfigurata : Ps. 15, 10; Jon. 2, 1; Matth. 12, 40, et 16, 21, et 17, 22, et 20, 22; Marc. 8, 31, et 9, 30, et 10, 34; Luc. 10, 30, et 18, 33; Joan. 2, 19. — Christus vere surrexit a mortuis : Matth. 28; Marc. 16; Luc. 24; Joan. 20; Act. 2, 24-31, et 10, 40, et 13, 30, et 17, 31; Rom. 4, 25, et 8, 34, et 14, 8; 1 Corint. 15, 4-12; 2 Timot. 2, 8.

Definit. Eccles. — *Omnia symbola: Apostolor., Nicæn. Athanas., et omnes professiones fidei.* — *Concil. Constantinopol., æcumenic. V; definitiones contra errores Origenis : Can.* 10. Si quis dixerit, Domini corpus post resurrectionem fuisse æthereum et figura sphærica : et quod talia etiam reliquorum post resurrectionem futura sunt corpora : et quod, ipso Domino primum deponente proprium suum corpus, et omnibus similiter, abibit in nihilum natura corporum : anathema sit. — *Symbol fidei Concil. Tolet. XI, versus finem, supra, quæst.* 1, *pag.* 6. — *Symbol. fidei a Leone IX propositum :* Firmiter credo... Filium Dei vera carnis passione... et sepultum, ac resurrexisse a mortuis die tertia vera carnis resurrectione : propter quam confirmandam cum discipulis, nulla indigentia cibi, sed sola voluntate et potestate comedisse; die quadragesimo post resurrectionem cum carne, qua surrexit, et anima ascendisse in cœlum et sedere in dextera Patris, inde decimo die misisse Spiritum Sanctum, et inde, sicut ascendit, venturum judicare vivos et mortuos, et redditurum unicuique secundum opera sua.— *Professio fidei Waldensibus præscripta ab Innoc. III. Vide supra, quæst.* 2, *art.* 1, *pag.* 19. — *Concil. Lateran IV.* (1215), *in cap.* « Firmiter » : Descendit ad infernos, resurrexit a mortuis et ascendit in cœlum : sed descendit in anima et resurrexit in carne; ascenditque pariter in utroque. — *Confessio fidei Michael. Paleologi, a Clem. IV et Concil. Lugdun. II approbata :.*.. Credimus Filium Dei... mortuum, sepultum et descendisse ad inferos, ac tertia die resurrexisse a mortuis, vera carnis resurrectione : die quadragesima post resurrectionem cum carne qua resurrexit et anima, ascendisse in cœlum et sedere ad dexteram Dei Patris, inde venturum judicare vivos et mortuos, et redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala.

(1) Vulgata : *Nonne hæc oportuit pati Christum et ita intrare in gloriam suam*, omissis aliis verbis.

Ad primum ergo dicendum quod licet Christus non ceciderit per peccatum, cecidit tamen per mortem, quia sicut peccatum est casus a justitia, ita mors est casus a vita : unde ex persona Christi potest intelligi quod dicitur Mich. 7, 8 : *Ne lætaris, inimica mea, super me, quia cecidi; consurgam.* Similiter etiam licet corpus Christi non fuerit dissolutum per incinerationem, ipsa tamen separatio animæ a corpore dissolutio quædam fuit.

Ad secundum dicendum quod Divinitas erat carni Christi post mortem unita unione personali, non autem unione naturæ, sicut anima unitur corpori ut forma ad constituendam humanam naturam. Et ideo per hoc quod corpus ejus unitum est animæ, promotum est in altiorem statum naturæ, non autem in altiorem statum personæ.

Ad tertium dicendum quod passio Christi operata est nostram salutem, proprie loquendo, quantum ad remotionem malorum; resurrectio autem quantum ad inchoationem et exemplar bonorum.

Articulus II

Utrum fuerit conveniens Christum tertia die resurgere.

Sup., quæst. 51, art. 4; et 3. Sent., dist. 21, quæst. 2, art. 2; et Opusc. 2, cap. 243; et Opusc. 60, cap. 10, circa fin.; et Psal. 15; et Joan. 2, lect. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum tertia die resurgere. Membra enim debent capiti conformari. Sed nos, qui sumus membra Christi, non resurgimus a morte tertia die, sed nostra resurrectio differtur usque ad finem mundi. Ergo videtur quod Christus, qui est caput nostrum, non debuerit tertia die resurgere, sed debuerit ejus resurrectio differri usque ad finem mundi.

2. Præterea, Act. 2, 24, dicit Petrus quod impossibile erat Christum detineri ab inferno et morte. Sed quamdiu aliquis est mortuus, detinetur a morte. Ergo videtur quod Christi resurrectio non debuerit differri usque ad tertiam diem, sed statim eadem die resurgere ; præcipue cum Glossa supra inducta, art. præc., dicat *nullam esse utilitatem effusione sanguinis Christi, si non statim resurgeret.*

3. Præterea, dies incipere videtur ab ortu solis, qui sua præsentia diem causat. Sed ante ortum solis Christus resurrexit : dicitur enim Joan. 20, 1, quod *una sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum;* et tamen Christus jam resurrexerat, quia sequitur : *Et vivit lapidem sublatum a monumento.* Non ergo resurrexit Christus tertia die.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 20, 19: *Tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.*

Art. 2. — Duo includuntur in titulo, scilicet an fuerit conveniens resurrectionem Christi differri usque ad tertium diem, et an fuerit conveniens non ultra differri.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., resurrectio Christi necessaria fuit ad instructionem fidei nostræ. Est autem fides nostra et de divinitate et humanitate Christi, non enim sufficit alterum sine altero credere, ut ex prædictis patet, 2-2, quæst. 2, art. 7 et 8. — Et ideo **ad hoc quod confirmaretur fides de veritate divinitatis ipsius, oportuit quod cito resurgeret, et ejus resurrectio non differretur usque ad finem mundi. — Ad hoc autem quod confirmaretur fides de veritate humanitatis, et mortis ejus, oportuit moram esse inter mortem et resurrectionem.** Si enim statim post mortem resurrexisset, videri posset quod ejus mors vera non fuerit, et per consequens nec resurrectio vera. — **Ad veritatem autem mortis Christi manifestandam sufficiebat quod usque ad tertium diem ejus resurrectio differretur,** quia non contingit quin infra hoc tempus in homine, qui mortus videtur, cum vivat, appareant aliqua indicia vitæ. — Per hoc etiam quod tertia die resurrexit, commendatur perfectio ternarii, qui est numerus omnis rei, utpote habens principium, medium et finem, ut dicitur in 1 de Cœlo, text. 2. — Ostenditur etiam secundum mysterium quod Christus una morte sua corporali, quæ fuit lux propter justitiam, duas nostras mortes destruxit (scilicet corporis et animæ), quæ sunt tenebrosæ propter peccatum; et ideo una die integra et duabus noctibus permansit in morte, ut Augustinus dicit in 4 de Trinit., cap. 6. — Per hoc etiam significatur quod per resurrectionem Christi tertium tempus incipiebat : nam primum fuit ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Incœpit etiam in Christi resurrectione tertius status sanctorum : nam primus fuit sub figuris legis, secundus sub veritate fidei, tertius erit in æternitate gloriæ, quam Christus inchoavit resurgendo.

Ad primum ergo dicendum quod caput et membra conformantur in natura, sed non in virtute ; excellentior est enim virtus capitis quam membrorum. Et ideo ad demonstrandam excellentiam virtutis Christi conveniens fuit ipsum tertia die resurgere, aliorum resurrectione dilata usque ad finem mundi.

Ad secundum dicendum quod detentio coactionem quamdam importat. Christus autem nulla necessitate mortis tenebatur adstrictus, sed erat *inter mortuos liber;* et ideo aliquandiu in morte mansit, non quasi detentus, sed propria voluntate, quamdiu judicavit hoc esse necessarium ad instructionem fidei nostræ. Dicitur autem statim fieri quod fit brevi interposito tempore.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 51, art. 4, ad 2, Christus resurrexit circa diluculum illucescente jam die, ad significandum quod per suam resurrectionem nos ad lucem gloriæ inducebat ; sicut mortuus est advesperascente jam die, et recedente in tenebras, ad os-

tendendum quod per suam mortem destrueret tenebras culpæ et pœnæ. Et tamen dicitur tertia die resurrexisse, accipiendo diem pro die naturali, qui continet spatium viginti quatuor horarum ; et sicut dicit Augustinus in 4 de Trinit., cap. 6, ante med., *nox usque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem; quia Deus, qui dixit de tenebris lucem clarescere, ut per gratiam novi Testamenti, et participationem resurrectionis Christi audiremus : « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, » insinuat nobis quodammodo quod a nocte dies sumat initium; sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in nocte, ita isti propter hominis reparationem a tenebris ad lucem computantur.* Et ita patet quod etiamsi media nocte resurrexisset, posset dici eum die tertia surrexisse, intelligendo de die naturali. Nunc autem cum diluculo surrexerit, potest dici quod tertia die surrexit, etiam accipiendo diem artificialem, quæ causatur ex præsentia solis, quia jam sol incipiebat aerem illustrare. Unde et Marci ult., 2, dicitur quod *mulieres venerunt ad monumentum, orto jam sole;* quod non est contrarium ei quod Joannes dicit : *Cum adhuc tenebræ essent*, ut Augustinus dicit in lib. 3 de Consensu Evangelist. cap. 24, inter princ. et med., *quia die surgente, reliquiæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux.* Quod autem dicit Marcus : *Orto jam sole*, non sic accipiendum est tanquam jam sol ipse videretur super terram, sed tanquam de proximo adveniente in has partes.

Articulus III

Utrum Christus primo resurrexerit.

4 Sent., dist. 42, art. 3, qnæst. 1, ad 3; et Opusc. 2, cap. 226 et 237; et 1 Cor. 5, lect. 3, in princ.; et ad Col. 1, lect. 5.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non primo resurrexerit; nam in veteri Testamento per Eliam et Elisæum aliqui resuscitati leguntur, secundum illud Hebr. 11, 35 : *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos;* similiter et Christus ante passionem suam tres mortuos suscitavit. Non ergo Christus fuit primus resurgentium.

2. Præterea, Math. 27, 52, inter alia miracula quæ in passsione Christi acciderunt, narratur quod *monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Non ergo Christus fuit primus resurgentium.

3. Præterea, sicut Christus per suam resurrectionem est causa nostræ resurrectionis, ita per suam gratiam est causa nostræ gratiæ, secundum illud Joan. 1, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Sed alii prius tempore gratiam habuerunt quam Christus, sicut omnes patres veteris Testamenti. Ergo etiam aliqui prius ad resurrectionem corporalem pervenerunt quam Christus.

— Sed contra est quod dicitur 1 ad Cor. 15, 20 : *Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium;* Glossa interl. *quia prius tempore et dignitate surrexit.*

Respondeo dicendum quod resurrectio est reparatio a morte in vitam. Dupliciter autem aliquis eripitur a morte : — Uno modo solum a morte in actu, ut scilicet aliquis vivere incipiat qualitercumque, postquam mortuus fuerat. — Alio modo ut aliquis liberetur non solum a morte, sed etiam a necessitate, et, quod plus est, a possibilitate moriendi. Et hæc est vera et perfecta resurtio, quia quamdiu aliquis vivit subjectus necessitati moriendi, quodammodo mors ei dominatur, secundum illud Rom. 8, 10 : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum.* Illud etiam quod possibile est esse, secundum quid dicitur esse, id est, potentialiter. Et sic patet quod illa resurrectio qua quis eripitur solum ab actuali morte est resurrectio imperfecta. — **Loquendo igitur de resurrectione perfecta, Christus est primus resurgentium,** quia ipse resurgendo primo pervenit ad vitam penitus immortalem, secundum illud Rom. 6, 9 : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur.* — **Sed resurrectione imperfecta quidam alii resurrexerunt ante Christum,** ad præmonstrandum quasi in quodam signo resurrectionem ipsius.

Et sic patet responsio *ad primum :* quia et illi qui suscitati in veteri Testamento sunt, et illi qui suscitati sunt a Christo, sic redierunt ad vitam ut iterum morerentur.

Ad secundum dicendum quod de illis qui resurrexerunt cum Christo, duplex est opinio : quidam enim asserunt quod redierunt ad vitam tanquam non iterum morituri, quoniam magis illis esset tormentum, si iterum morerentur, quam si non resurgerent. Et secundum hoc intelligendum erit, sicut Hieronymus dicit super Matth., sup. illud cap. 27 : *Et multa corpora sanctorum*, quod *non ante surrexerint, quam resurgeret Dominus.* Unde et Evangelista dicit quod *exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Sed Augustinus in epistola ad Evodium, 99, ante med., hanc opinionem commemorans, dicit : *Scio quibusdam videri morte Domini Christi jam talem resurrectionem præstitam justis qualis nobis in fine promittitur; qui si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est quomodo intelligatur Christus primogenitus a mortuis, si eum in illa resurrctione tot præcesserunt. Quod si respondetur hoc esse dictum per anticipationem, ut monumenta illo terræ motu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexisse autem justorum corpora non tunc, sed*

Art. 3. — In titulo, *primo* significat ordinem temporis, ita quod sensus est : utrum Christus ante omnes alios resurrexerit, ita quod nullus ante eum resurrexerit.

cum ille prior resurrexisset, illud adhuc restat quod moveat, quomodo Petrus non de David, sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem ejus non vidisse corruptionem, per hoc quod apud eos erat monumentum David; et sic illos non convincebat, si corpus David ibi jam non erat; quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro ejus vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monumentum manere. Durum autem videtur ut David non fuerit in illa resurrectione justorum, si eis jam æterna donata est, cujus Christus ex semine commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de justis antiquis dicitur : « Ne sine nobis consummarentur; » si jam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Sic ergo Augustinus sentire videtur quod resurrexerint iterum morituri. Ad quod etiam videtur pertinere quod Hieronymus dicit super Matth., loc sup. cit., quod *sicut Lazarus resurrexit, sic et multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem.* Quamvis hoc in sermone de Assumptione sub dubio relinquat (1), rationes tamen Augustini multo efficaciores videntur.

Ad tertium dicendum quod sicut ea quæ præcesserunt Christi adventum fuerunt præparatoria ad Christum, ita gratia est dispositio ad gloriam. Et ideo ea quæ sunt gloriæ, sive quantum ad animam (sicut perfecta Dei fruitio), sive quantum ad corpus (sicut resurrectio gloriosa), prius tempore debuerunt esse in Christo sicut in auctore gloriæ: gratiam vero conveniebat prius esse in his quæ ordinabantur ad Christum.

(1) Hic tamen sermo non est Augustini. Post illa autem verba : *Sub dubio relinquat,* hæc in textu subjicit Nicolaius : *Ubi multis dubitari præmittit an assumpta fuerit simul cum corpore B. Virgo, an abierit relicto corpore, ab aliis nonnullis autem jam resuscitatam adstrui, et beata cum Christo immortalitate vestiri;* et subjungit : *Verumtamen quid horum verius censeatur ambigimus. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam ut aliquid ea de re temere definire velimus auctoritate nostra, sicut et de his quos cum Domino resurrexisse credimus* (Evangelio teste), *sed utrum redierint in pulverem terræ, certum non habemus; nisi quod legimus quia* « multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt ac venerunt in sanctam civitatem (*scilicet Hierusalem*) et apparuerunt multis. » *De quibus profecto nonnulli doctorum senserunt, et in suis etiam scriptis reliquerunt, quod jam in illis perpetua sit completa resurrectio. Fatentur enim quod veri testes non essent, nisi et vera eorum esset resurrectio. Quod sane factum et de aliis quibusdam locis Scripturarum affirmare conantur, quod hi jam cum Christo regnent resuscitati in æterna societate. Quod, quia Deo nihil impossibile est, non abnuimus factum; quanquam propter cautelam, salva fide, pio magis desiderio id opinari oporteat, quam inconsulte definire quod sine periculo nescitur* (quia non est necessarium ad salutem). Tum statim sequitur : *Rationes tamen,* etc.

ARTICULUS IV

Utrum Christus fuerit causa suæ resurrectionis.

Psal. 40 ; et Joan. 2 et 3 ; et ad Rom. 4, fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non fuerit causa suæ resurrectionis. Quicumque enim suscitatur ab alio, non est suæ resurrectionis causa. Sed Christus suscitatus est ab alio, secundum illud Act. 2, 24 : *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni ;* et Rom. 8 11 : *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra* (1), etc. Ergo Christus non est causa suæ resurrectionis.

2. Præterea, nullus dicitur mereri qui ab alio petit aliquid, cujus ipse est causa. Sed Christus sua passione meruit resurrectionem, sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 104, sub fin., quod *humilitas passionis meritum est gloriæ resurrectionis ;* ipse etiam petiit a Patre se resuscitari, secundum illud Psal. 40, 11 : *Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me.* Ergo non fuit causa suæ resurrectionis.

3. Præterea, sicut Damascenus probat in 4 lib. orth. Fid., cap. ult., resurrectio non est animæ, sed corporis, quod per mortem cadit. Corpus autem non potest sibi animam unire, quæ est eo nobilior. Ergo id quod resurrexit in Christo, non potuit esse causa suæ resurrectionis.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 10, 18 : *Nemo tollit animam a me, sed ego pono eam et iterum sumo eam* (2). Sed nihil est aliud resurgere quam iterato animam sumere. Ergo videtur quod Christus propria virtute resurrexerit.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 50, art. 2 et 3, per mortem non fuit separata divinitas nec ab anima Christi, nec ab ejus carne. Potest igitur tam anima Christi mortui, quam ejus caro considerari dupliciter : *uno* modo ratione divinitatis; *alio* modo ratione ipsius naturæ creatæ.— **Secundum igitur unitæ divinitatis virtutem et corpus resumpsit animam quam deposuerat, et anima corpus resumpsit quod dimiserat ; et sic Christus propria virtute resurrexit.** Et hoc est quod de Christo dicitur 2 ad Corinth. ult., 4, quod *etsi crucifixus est ex infirmitate nostra* (3), *sed vivit ex virtute Dei.* — **Si autem consideremus corpus et animam Christi mortui secundum virtutem naturæ creatæ, sic non potuerunt sibi invicem reuniri, sed oportuit Christum resuscitari a Deo.**

ART. 4. — Titulus de causa effectiva quærit.

(1) Vulgata : *vestra.*

(2) Vulgata : *pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam ; et potestatem habeo iterum sumendi eam.*

(3) In Vulgata deest *nostra.*

Ad primum ergo dicendum quod eadem est divina virtus et operatio Patris et Filii ; unde hæc duo sese consequuntur, quod Christus sit suscitatus divina virtute Patris et sui ipsius.

Ad secundum dicendum quod Christus orando petiit et meruit suam resurrectionem, in quantum homo, non autem in quantum Deus.

Ad tertium dicendum quod corpus secundum naturam creatam non est potentius anima Christi ; est tamen ea potentius secundum virtutem divinam, quæ etiam rursus secundum divinitatem unitam est potentior corpore secundum naturam creatam. Et ideo secundum virtutem divinam corpus et anima mutuo se resumpserunt, non autem secundum virtutem naturæ creatæ.

QUÆSTIO LIV

DE QUALITATE CHRISTI RESURGENTIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de qualitate Christi resurgentis ; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum post resurrectionem Christus habuerit verum corpus ; 2° utrum resurrexerit cum corporis integritate ; 3° utrum corpus ejus fuerit gloriosum ; 4° de cicatricibus in corpore ejus apparentibus.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus. Verum enim corpus non potest simul esse cum alio corpore in eodem loco. Sed corpus Christi post resurrectionem fuit simul cum alio corpore in eodem loco ; intravit enim ad discipulos suos januis clausis, ut dicitur Joan. 20. Ergo videtur quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

2. Præterea, verum corpus non evanescit ab aspectu intuentium, nisi forte corrumpatur. Sed corpus Christi evanuit ab oculis discipulorum eum intuentium, ut dicitur Luc. ult. Ergo videtur quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

3. Præterea, cujuslibet veri corporis est determinata figura. Sed corpus Christi apparuit discipulis in alia effigie, ut patet Matth. ult. Ergo videtur quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus humanum.

— Sed contra est quod dicitur Luc. ult., 37, quod Christo discipulis apparente, *conturbati et conterriti existimabant se spiritum videre*, ac si non haberet verum corpus, sed phantasticum ; ad quod removendum ipse postea subdit : *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Non ergo habuit corpus phantasticum, sed verum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. ult., a princ., *illud resurgere dicitur quod cecidit.* Corpus autem Christi per mortem cecidit in quantum scilicet fuit ab eo anima separata, quæ erat ejus formalis perfectio. Unde oportuit ad hoc quod esset vera Christi resurrectio, ut idem corpus Christi iterato eidem animæ uniretur. Et quia veritas naturæ corporis est ex forma, consequens est quod **corpus Christi post resurrectionem et verum corpus fuerit, et ejusdem naturæ cujus fuerat prius.** Si autem ejus corpus fuisset phantasticum, non fuisset vera resurrectio, sed apparens.

Ad primum ergo dicendum quod corpus Christi post resurrectionem non ex miraculo, sed ex conditione gloriæ, sicut quidam dicunt, clausis januis ad discipulos introivit, simul cum alio corpore in eodem loco existens. Sed utrum hoc habere possit corpus gloriosum ex aliqua proprietate sibi indita, ut simul cum alio corpore in eodem loco existat, inferius discutietur (in Supplem. quæst. 83, art. 4), ubi agetur de resurrectione communi. Nunc autem quantum ad propositum sufficit, dicendum est quod non ex natura corporis, sed potius ex virtute divinitatis unitæ, illud corpus ad discipulos, licet verum esset, januis clausis introivit. Unde Augustinus dicit in quodam sermone paschali (colligitur ex serm. 159, de Temp.) quod quidam sic disputant : *Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulcro quod pependit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit ?* Et respondet : *Si comprehendis modum, non est miraculum ; ubi deficit ratio, ibi est fidei ædificatio.* Et super Joan., tract. 121, a med., dicit : *Moli corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt ; ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inviolata permansit.* Et idem dicit Gregorius in quadam homil. de octava Paschæ, 26 in Evang., circa princ.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est quæst. præc., art. 3, Christus resurrexit ad immortalem gloriæ vitam. Hæc est autem dispositio corporis gloriosi, ut sit spirituale, id est subjectum spiritui, ut Apostolus dicit 1 ad Cor. 15. Ad hoc autem quod sit omnino corpus subjectum spiritui, requiritur quod omnis actio corporis subda-

---

ART. 1. — In titulo *verum* sumitur, ut distinguitur contra apparens, ita quod apparentia excluditur non solum a corpore, sed a natura tali, scilicet humana. Idemque est quærere an habuerit verum corpus et an habuerit in veritate corpus humanum. — Quando dicitur quod Christus habuit verum corpus, ejusdemque naturæ cum priori, hoc intellige non solum de specifica, sed etiam de numerica identitate.

tur spiritus voluntati. Quod autem aliquid videatur, fit per actionem visibilis in visum, ut patet per Philosophum in 2 de Anima, text. 73 et 74. Et ideo quicumque habet corpus glorificatum, in potestate sua habet videri quando vult, et quando non vult non videri. Hoc tamen habuit Christus non solum ex conditione corporis gloriosi, sed etiam ex virtute divinitatis, per quam fieri potest ut etiam corpora non gloriosa miraculose non videantur ; sicut præstitum fuit B. Bartholomæo miraculose, ut si vellet videretur, non autem videretur si non vellet (1). Dicitur ergo quod Christus ab oculis discipulorum evanuit, non quia corrumperetur, aut resolveretur in aliqua invisibilia ; sed quia sua voluntate desiit ab eis videri, vel eo præsente, vel etiam eo abscedente velociter per dotem agilitatis.

Ad tertium dicendum quod, sicut Severianus dicit in sermone paschali (id habet Petrus Chrysologus serm. 82, ad fin.), *nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse.* Quod est intelligendum quantum ad lineamenta membrorum ; quia nihil inordinatum et deforme fuerat in corpore Christi per Spiritum Sanctum concepto, quod in resurrectione corrigendum esset. Accepit tamen in resurrectione gloriam claritatis ; unde idem ibidem subdit : *Sed mutatur effigies, dum efficitur ex mortali immortalis ; ut hoc sit acquisivisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse.* Nec tamen illis discipulis in specie gloriosa apparuit ; sed sicut in potestate ejus erat ut corpus suum videretur vel non videretur, ita in potestate ejus erat ut ex ejus aspectu formaretur in oculis intuentium vel forma gloriosa, vel non gloriosa, aut etiam commixta, vel qualitercumque se habens. Modica tamen differentia sufficit ad hoc quod aliquis videatur in aliena effigie apparere.

Articulus II

Utrum Christi corpus resurrexerit integrum.

Locis sup. inductis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi non resurrexerit integrum. Sunt enim de integritate humani corporis caro et sanguis ; quæ Christus non videtur habuisse : dicitur enim 1 ad Corinth. 15, 50 : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.* Christus autem resurrexit in gloria regni Dei. Videtur ergo quod non habuerit carnem et sanguinem.

2. Præterea, sanguis est unus de quatuor humoribus. Si ergo Christus habuit sanguinem, pari ratione habuit et alios humores, ex quibus causatur corruptio in corporibus animalium. Sic ergo sequeretur quod corpus Christi fuerit corruptibile, quod est inconveniens. Non igitur Christus habuit carnem et sanguinem.

3. Præterea, corpus Christi, quod resurrexit, in cœlum ascendit. Sed aliquid de sanguine ejus in quibusdam Ecclesiis reservatur pro reliquiis. Non ergo resurrexit corpus Christi cum integritate omnium suarum partium.

— Sed contra est quod Dominus dicit Luc. ult., 39, post resurrectionem discipulis loquens : *Spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., corpus Christi in resurrectione fuit ejusdem naturæ, sed alterius gloriæ. Unde quidquid ad naturam corporis humani pertinet, totum fuit in corpore Christi resurgentis. Manifestum est autem quod **ad naturam corporis humani pertinent carnes, et ossa, et sanguis, et alia hujusmodi. Et ideo omnia ista in corpore Christi resurgentis fuerunt, et etiam integraliter absque omni diminutione** : alioquin non fuisset perfecta resurrectio, si non fuisset redintegratum quidquid per mortem ceciderat. Unde et Dominus fidelibus suis promittit, dicens Matth. 10, 30 : *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt ;* et Luc. 21, 18, dicitur : *Capillus de capite vestro non peribit.* Dicere autem quod corpus Christi carnem, et ossa non habuerit, et alias hujusmodi partes humano corpori naturales, pertinet ad errorem Eutychii, Constantinopolitanæ urbis episcopi, qui dicebat (ut habet Greg., 14 Moral., cap. 29), quod *corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, et ventis, aereque subtilius : et quod Dominus post confirmata corda discipulorum palpantium, omne illud quod in eo palpari potuit, in subtilitatem aliquam redegit.* Quod ibidem improbat Gregorius, et hom. 26 in Evang., a princ., quia corpus Christi post resurrectionem immutatum non fuit, secundum illud Rom. 6, 9 : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur.* Unde et ille quæ dixerat, in morte retractavit. Si enim inconveniens est ut Christus alterius naturæ corpus in sua conceptione acceperit, puta cœleste, sicut Valentinus asseruit, multo magis inconveniens est quod in resurrectione alterius naturæ corpus resumpserit, quia corpus in resurrectione resumpsit ad vitam immortalem, quod in conceptione assumpserat ad vitam mortalem.

Ad primum ergo dicendum quod caro et sanguis ibi non accipitur pro natura carnis et sanguinis, sed vel pro culpa carnis et sanguinis sicut Gregorius dicit in 14 Moral., loc. sup. cit., vel pro corruptione carnis et sanguinis : quia, ut Augustinus dicit ad Consentium de Resurrectione carnis, epist. 205, al. 146, a med., *non ibi erit cor-*

(1) Sic in antiquo Prædicatorum rituali, quod anno 1254, quo tempore vivebat D. Thomas, editum, in conventu Parisiensi S. Jacobi asservatur. (Hæc ad marginem Nicolaius).

ruptio et mortalitas carnis et sanguinis. Caro igitur secundum substantiam possidet regnum Dei, secundum quod dictum est Luc. ult. : *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere ;* caro autem, cum secundum corruptionem intelligitur, non possidebit ; unde continuo additum est in verbis Apostoli : *Neque corruptio incorruptelam.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in eodem lib., loc. cit., parum a princ. *fortassis, accepta occasione sanguinis, urgebit nos molestior perscrutator, et dicet: Si sanguis in corpore Christi resurgentis fuit, cur non est pituita,* id est, phlegma, *cur non et fel flavum,* id est, cholera, *et fel nigrum,* id est, melancholia, *quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari, etiam medicinæ disciplina testatur? Sed quodlibet quisquis addat, corruptionem addere caveat, ne suæ fidei sanitatem castitatemque corrumpat; valet enim divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum, quibusdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates, ut absit labes,* scilicet corruptionis, *adsit effigies; adsit motio, absit fatigatio; adsit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas.*

Ad tertium dicendum quod totus sanguis qui de corpore Christi fluxit, cum ad veritatem humanæ naturæ pertineat, in corpore Christi resurrexit; et eadem ratio est de omnibus particulis ad veritatem et integritatem humanæ naturæ pertinentibus. Sanguis autem ille qui in quibusdam Ecclesiis pro reliquiis conservatur, non fluxit de latere Christi, sed miraculose dicitur effluxisse de quadam imagine Christi percussa.

Articulus III

Utrum Christi corpus resurrexerit gloriosum.

Inf., quæst. 55, art. 6, ad 4 ; et Quodl. 5, quæst. 2, art. 1 ; et Opusc. 3, cap. 245.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi non resurrexerit gloriosum. Corpora enim gloriosa sunt fulgentia, secundum illud Matth. 13, 43 : *Fulgebunt justi* (1), *sicut sol, in regno Patris eorum.* Sed corpora fulgentia videntur secundum rationem lucis, non autem secundum rationem coloris. Cum ergo corpus Christi visum fuerit sub coloris specie, sicut et prius videbatur, videtur quod non fuerit gloriosum.

2. Præterea, corpus gloriosum est incorruptibile. Sed corpus Christi non videtur fuisse incorruptibile ; fuit enim palpabile, sicut et ipse dicit Luc. ult., 39 : *Palpate et videte.* Dicit autem Gregorius in quadam hom. (26 in Evang., parum a princ.), quod *corrumpi necesse est quod palpatur et palpari non potest quod non corrumpitur.* Non ergo corpus Christi fuit gloriosum.

3. Præterea, corpus gloriosum non est animale sed spirituale, ut patet 1 ad Cor. 15. Sed corpus Christi videtur fuisse animale post resurrectionem; quia cum discipulis manducavit et bibit, ut legitur Luc. ult. et Joan. ult. Ergo videtur quod corpus Christi non fuerit gloriosum.

— Sed contra est quod Apostolus dicit ad Philip. 3, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.*

RESPONDEO dicendum quod **corpus Christi in resurrectione fuit gloriosum.** Et hoc apparet triplici ratione : — Primo quidem quia resurrectio Christi fuit exemplar et causa nostræ resurrectionis, ut habetur 1 ad Cor. 15, 43. Sancti autem in resurrectione habebunt corpora gloriosa sicut ibidem dicitur : *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Unde cum causa sit potior causato, et exemplar exemplato, multo magis corpus Christi resurgentis fuit gloriosum. — Secundo quia per humilitatem passionis meruit gloriam resurrectionis. Unde et ipse dicebat, Joan. 12, 27 : *Nunc anima mea turbata est,* quod pertinet ad passionem ; et postea subdit : *Pater, clarifica nomen tuum;* in quo petit gloriam resurrectionis. — Tertio quia, sicut supra habitum est, quæst. 34, art. 4, anima Christi a principio suæ conceptionis fuit gloriosa per fruitionem divinitatis perfectam. Est autem dispensative factum, sicut supra dictum est, quæst. 14, art. 1, ad 2, ut ab anima gloria non redundaret in corpus, ad hoc quod mysterium nostræ redemptionis sua passione impleret. Et ideo, peracto hoc mysterio passionis et mortis Christi, statim anima in corpus in resurrectione resumptum suam gloriam derivavit ; et ita factum est corpus illud gloriosum.

Ad primum ergo dicendum quod omne quod recipitur in aliquo, recipitur in eo secundum modum recipientis. Quia igitur gloria corporis derivatur ab anima, ut Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum, 118, al. 56, ante med., fulgor seu claritas corporis gloriosi est secundum colorem humano corpori naturalem ; sicut vitrum diversimode coloratum recipit splendorem ex illustratione solis secundum modum sui coloris. Sicut autem in potestate hominis glorificati est ut corpus ejus videatur vel non videatur, sicut dictum est art. 1 hujus quæst., ad 2, ita in potestate ejus est quod claritas ejus videatur vel non videatur ; unde potest in suo colore sine aliqua claritate videri. Et hoc modo Christus suis discipulis post resurrectionem suam apparuit.

Ad secundum dicendum quod corpus aliquod dicitur esse palpabile, non solum ratione resistentiæ sed ratione suæ spissitudinis. Ad rarum autem et spissum sequuntur grave et leve, calidum et frigidum, et alia hujusmodi contraria, quæ sunt principia corruptionis corporum elementarium. Unde corpus quod est palpabile humano tactu, est na-

ART. 3. — Docet in hoc art. corpus Christi fuisse gloriosum in resurrectione sua. Quæ conclusio simplicite et absolute sumpta est de fide certa.

(1) Vulgata : *Justi fulgebunt.*

turaliter corruptibile. Si autem fit aliquod corpus resistens tactui, quod non sit dispositum secundum prædictas qualitates, quæ sunt propria objecta tactus humani, sicut est corpus cœleste, tale corpus non potest dici palpabile. Corpus autem Christi post resurrectionem vere fuit ex elementis compositum, habens in se tangibiles qualitates, secundum quod requirit natura corporis humani ; et ideo naturaliter erat palpabile, et si nihil aliud habuisset supra corporis humani naturam, fuisset etiam corruptibile. Habuit autem aliquid aliud quod ipsum incorruptibile reddidit, non quidem naturam cœlestis corporis, ut quidam dicunt, de quo infra magis inquiretur (vide Supplem., quæst. 82, art. 1), sed gloriam redundantem ab anima beata : quia, ut Augustinus dicit in epistola ad Dioscorum, ubi sup., *tam potenti natura Deus fecit animam, ut ex ejus plenissima beatitudine redundet in corpus plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor.* Et ideo, sicut Gregorius dicit ibid., *ostenditur corpus Christi post resurrectionem fuisse ejusdem naturæ, sed alterius gloriæ.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, 13 de Civ. Dei, cap. 22, in fin., *Salvator noster post resurrectionem jam quidem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum et potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indigentia, sed ea qua hoc poterat potestate.* Ut enim Beda dicit super Lucam, cap. 97, *aliter absorbet aquam terra siliens, aliter solis radius calens ; illa indigentia, iste potentia.* Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, sed ut eo modo naturam corporis resurgentis adstrueret. Et propter hoc non sequitur quod fuerit ejus corpus animale, quod est indigens cibo.

Articulus IV

Utrum corpus Christi debuerit cum cicatricibus resurgere.

4 Sent., dist. 21, quæst. 2, art. 4, quæst. 3 ; et Opusc. 2, cap. 236 ; et Opusc. 20, cap. 22.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi non debuerit cum cicatricibus resurgere. Dicitur enim 1 ad Corinth. 15, 52, quod *mortui resurgent incorrupti.* Sed et circatrices et vulnera ad quamdam corruptionem pertinent et defectum. Non ergo fuit conveniens ut Christus, qui est resurrectionis auctor, cum cicatricibus resurgeret.

2. Præterea, corpus Christi integrum resurrexit, sicut dictum est art. 1 hujus quæst. Sed aperturæ vulnerum contrariantur integritati corporis, quia per eas discontinuatur corpus. Non ergo videtur fuisse conveniens quod in corpore Christi aperturæ vulnerum remanerent ; etsi remanerent ibi quædam vulnerum insignia, quæ sufficiebant ad aspectum, ad quem Thomas credidit, cui dictum est : *Quia vidisti me, Thoma, credidisti.* Joan. 20, 29.

3. Præterea, Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 19, ad fin., quod *post resurrectionem de Christo dicuntur quædam vere, quæ non habuit secundum naturam, sed secundum dispensationem, ad certificandum quod ipsum quod passum est corpus resurrexit, ut cicatrices.* Cessante autem causa cessat effectus. Ergo videtur quod certificatis discipulis de sua resurrectione, cicatrices ulterius non habuerit. Sed non conveniebat immutabilitati gloriæ quod aliquid assumeret quod perpetuo in eo non remaneret. Ergo videtur quod non debuerit corpus cum cicatricibus in resurrectione resumere.

— Sed contra est quod Dominus dicit Thomæ, Joan. 20, 27 : *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum ; et noli esse incredulus, sed fidelis.*

RESPONDEO dicendum quod **conveniens fuit animam Christi in resurrectione corpus cum cicatricibus resumere.** — Primo quidem propter gloriam ipsius Christi. Dicit enim Beda super Lucam, cap. 97, secundum ejus ordinem, quod *non ex impotentia curandi cicatrices servavit, sed ut in perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum.* Unde et Augustinus dicit in 22 de Civ. Dei, cap. 20, in princ., quod *fortassis in illo regno in corporibus martyrum videbimus vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt ; non enim deformitas in eis, sed dignitas erit ; et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit.* — Secundo ad confirmandum corda discipulorum circa fidem suæ resurrectionis. — Tertio ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat. — Quarto ut sua morte redemptis, quam misericorditer sint adjuti, propositis ejusdem mortis indiciis, insinuet. — Postremo ut in judicio, quam juste damnentur, ibidem denuntiet. Unde, sicut Augustinus dicit in lib. 2 de Symbolo, cap. 8, ante med., *sciebat Christus, quare cicatrices in suo corpore servaret. Sicut enim demonstravit Thomæ non credenti, nisi tangeret et videret, ita etiam inimicis vulnera demonstraturus est sua, ut convincens eos veritas dicat : Ecce hominem quem crucifixistis ; videtis vulnera quæ infixistis ; agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos et propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis.*

Ad primum ergo dicendum quod cicatrices illæ quæ in corpore Christi permanserunt, non pertinent ad corruptionem vel defectum, sed ad majorem cumulum gloriæ, in quantum sunt quædam virtutis insignia ; et in illis locis vulnerum quidam specialis decor apparebit.

ART. 4. — Titulus sumitur prout communiter in Ecclesia cicatrices Christi intelliguntur, scilicet cum foraminibus.

Ad secundum dicendum quod, quamvis illa apertura vulnerum sit cum quadam solutione continuitatis, totum tamen hoc recompensatur per majorem decorem gloriæ, ut corpus non sit minus integrum sed magis perfectum. Thomas autem non solum vidit, sed etiam vulnera tetigit, quia, ut dicit Leo papa (vel Augustinus, serm. 56, in appendice de Diversis. ante med.), *suffecit ei ad fidem propriam vidisse quod viderat, sed nobis operatus est, ut tangeret quem videbat.*

Ad tertium dicendum quod Christus in suo corpore voluit cicatrices vulnerum remanere, non solum ad certificandam discipulorum fidem, sed etiam propter alias rationes. Ex quibus apparet quod semper in ejus corpore cicatrices illæ remanebunt ; quia, ut Augustinus dicit ad Consentium, de Resurrectione carnis, epist. 205, al. 146, paulo a princ., *Domini corpus in cœlo esse credo, ut erat quando ascendit in cœlum.* Et Gregorius, 14 Moral., cap. 29, ante med., dicit quod *si quid in corpore Christi post resurrectionem potuit immutari, contra veridicam Pauli sententiam, post resurrectionem Dominus rediit in mortem; quod quis dicere nisi stultus præsumat, qui veram carnis resurrectionem denegat?* Unde patet quod cicatrices quas Christus post resurrectionem in suo corpore ostendit, nunquam postmodum ab illius corpore sunt remotæ.

QUÆSTIO LV

DE MANIFESTATIONE RESURRECTIONIS. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de manifestatione resurrectionis Christi, et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum Christi resurrectio omnibus manifestari debuerit, an solum quibusdam specialibus personis ; 2° utrum fuisset conveniens quod eis videntibus resurgeret ; 3° utrum post resurrectionem debuerit cum suis discipulis conversari ; 4° utrum fuerit conveniens quod suis discipulis in aliena effigie appareret ; 5° utrum resurrectionem suam argumentis manifestare debuerit ; 6° de sufficientia illorum argumentorum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari.

Sup., quæst. 36, art. 2, corp.; et Op. 2, cap. 236 ; et 1 Cor. 15.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari. Sicut enim publico peccato debetur pœna publica, secundum illud 1 Tim. 5, 20 : *Peccantes coram omnibus argue*, ita merito publico debetur præmium publicum. Sed *claritas resurrectionis est præmium humilitatis passionis*, ut Augustinus dicit super Joan., tract. 104, circa fin. Cum ergo passio Christi fuerit omnibus manifesta, eo publice patiente, videtur quod gloria resurrectionis ipsius omnibus manifestari debuerit.

2. Præterea, sicut passio Christi ordinatur ad nostram salutem, ita et ejus resurrectio, secundum illud Rom. 4, 25 : *Resurrexit propter justificationem nostram.* Sed illud quod ad communem utilitatem pertinet, omnibus debet manifestari. Ergo resurrectio Christi omnibus debuit manifestari, et non specialiter quibusdam.

3. Præterea, illi quibus manifestata est resurrectio Christi fuerunt resurrectionis testes ; unde dicitur Act. 3, 15 : *Quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus.* Hoc autem testimonium ferebant publice prædicando ; quod quidem non conveniat mulieribus, secundum illud 1 ad Cor. 14, 34 : *Mulieres in ecclesiis taceant;* et 1 ad Timoth. 2, 12 : *Docere mulieri non permitto.* Ergo videtur quod inconvenienter ressurrectio Christi manifestata fuerit primo mulieribus, quam omnibus communiter.

— Sed contra est quod dicitur Act. 10, 40 : *Quem* (1) *Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo.*

RESPONDEO dicendum quod eorum quæ cognoscuntur quædam cognoscuntur communi lege naturæ, quædam autem cognoscuntur ex speciali munere gratiæ, sicut ea quæ divinitus revelantur : quorum quidem, ut Dionysius dicit in lib. cœlest. Hier., cap. 4, a med., *hæc est lex divinitus instituta, ut a Deo immediate superioribus revelentur, quibus medianlibus deferantur ad inferiores*, sicut patet in ordinatione cœlestium spirituum. Ea vero quæ pertinent ad futuram gloriam, communem hominum cognitionem excedunt, secundum illud Isa. 64, 4 : *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Et ideo hujusmodi ab homine non cognoscuntur, nisi divinitus revelata, sicut Apostolus dicit 1 ad Cor. 2, 10 : *Nobis revelavit Deus per Spiritum suum.* Quia igitur Christus resurrexit gloriosa resurrectione, ideo ejus **resurrectio non omni populo manifestata est, sed quibusdam, quorum testimonio deferretur in aliorum notitiam.**

Ad primum ergo dicendum quod passio Christi peracta est in corpore adhuc habente naturam passibilem, quæ communi lege nota est omnibus : et ideo passio Christi omni populo immediate manifestari potuit. Resurrectio autem Christi facta est *per gloriam Patris*, ut Apostolus dicit Rom. 6. Et ideo immediate manifestata est, non omnibus, sed

ART. 1. — Titulus de manifestatione facta Christi discipulis quærit, an talis manifestatio debuerit fieri omnibus publice, sicut publice manifestata est passio.

(1) Vulgata, *hunc.*

quibusdam ; quod autem publice peccantibus pœna publica imponitur, intelligendum est de pœna præsentis vitæ ; et similiter publica merita publice præmiari oportet, ut alii provocentur. Sed pœnæ et præmia futuræ vitæ non publice omnibus manifestantur, sed specialiter illis qui ad hoc præordinati sunt a Deo.

Ad secundum dicendum quod resurrectio Christi, sicut est ad communem omnium salutem, ita in notitiam omnium pervenit ; non quidem sic quod immediate omnibus manifestaretur, sed quibusdam, per quorum testimonium deferretur ad omnes.

Ad tertium dicendum quod mulieri non permittitur publice docere in Ecclesia ; permittitur autem ei privatim aliquos domestica admonitione instruere. Et ideo, sicut Ambrosius dicit super Luc. (sup. illud cap. 24 : *Mulieres ex nostris*) : *Ad eos fœmina mittitur qui domestici sunt ;* non autem mittitur ad hoc quod resurrectionis testimonium ferat ad populum. Ideo autem primo mulieribus apparuit, ut mulier, quæ primo nuntium mortis ad hominem detulit, primo etiam vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret. Unde Cyrillus dicit, lib. 12 in Joan., sup. illud cap. 20 : *Vade ad fratres*, etc. : *Fœmina, quæ quondam mortis fuit ministra, venerandum resurrectionis mysterium prima percipit et nuntiat. Adeptum est igitur fœmineum genus et ignominiæ absolutionem, et maledictionis repudium.* — Similiter etiam per hoc ostenditur quod, quantum ad statum gloriæ pertinet, nullum detrimentum patietur fœmineus sexus ; sed si majori charitate fervebunt, majori etiam gloria ex visione divina potientur ; eo quod mulieres, quæ Dominum arctius amaverunt, in tantum ut ab ejus sepulcro discipulis etiam recedentibus non recederent, primo viderunt Dominum in gloria resurgentem.

Articulus II

Utrum fuisset conveniens quod discipuli viderent Christum resurgere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod conveniens fuisset quod discipuli viderent Christum resurgere. Ad discipulos enim pertinebat resurrectionem Christi testificari, secundum illud Act. 4, 33 : *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.* Sed certissimum est testimonium de visu. Ergo conveniens fuisset ut ipsam resurrectionem Christi viderent.

2. Præterea, ad certitudinem fidei habendam discipuli ascensionem Christi viderunt, secundum illud Act. 1, 9 : *Videntibus illis elevatus est.* Sed similiter oportet de resurrectione Christi certam fidem habere. Ergo videtur quod discipulis videntibus debuerit Christus resurgere.

3. Præterea, resurrectio Lazari quoddam indicium fuit futuræ resurrectionis Christi. Sed discipulis videntibus Dominus Lazarum suscitavit. Ergo videtur quod etiam Christus resurgere debuerit discipulis videntibus.

— Sed contra est quod dicitur Marci ult., 9 : *Resurgens Dominus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ.* Sed Maria Magdalena non vidit eum resurgere ; sed cum eum quæreret in sepulcro, audivit ab angelo : *Surrexit, non est hic.* Ergo nullus vidit eum resurgere.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicit Apostolus Rom. 13, 1 : *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt.* Est autem hic ordo divinitus institutus ut ea quæ supra homines sunt, hominibus per angelos revelentur, ut patet per Dionysium, cap. 4 cœl. Hier., a med. Christus autem resurgens non rediit ad vitam communiter hominibus notam, sed ad vitam quamdam immortalem, et Deo conformem, secundum illud Roman. 6, 10 : *Quod enim* (1) *vivit, vivit Deo.* Et ideo **ipsa Christi resurrectio non debuit immediate ab hominibus videri, sed eis ab angelis nuntiari.** Unde Hilarius dicit super Matth., can. ult., in fin., quod *ideo angelus prior resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur.*

Ad primum ergo dicendum quod apostoli potuerunt testificari Christi resurrectionem etiam de visu ; quia Christum post resurrectionem viventem oculata fide viderunt, quem mortuum sciverant. Sed sicut ad visionem beatam pervenitur per auditum fidei, ita ad visionem Christi resurgentis pervenerunt homines per ea quæ prius ab angelis audierunt.

Ad secundum dicendum quod ascensio Christi quantum ad terminum *a quo* non transcendebat hominum communem notitiam, sed solum quantum ad terminum *ad quem*. Et ideo discipuli potuerunt videre ascensionem Christi quantum ad terminum *a quo*, id est, secundum quod elevabatur a terra ; non autem viderunt ipsum quantum ad terminum *ad quem ;* quia non viderunt quomodo reciperetur in cœlo. Sed resurrectio Christi transcendebat communem notitiam et quantum ad terminum *a quo*, secundum quod anima rediit ab inferis, et corpus de sepulcro clauso exivit, et quantum ad terminum *ad quem*, secundum quod est adeptus vitam gloriosam. Et ideo non debuit resurrectio fieri sic quod ab homine videretur.

Ad tertium dicendum quod Lazarus resuscitatus est, ut rediret ad vitam qualem prius habuerat, quæ communem notitiam hominum non transcendit. Et ideo non est similis ratio.

---

(1) Vulgata, *autem*.

Articulus III

Utrum Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari.

3 Sent., dist. 21, quæst. 2, art. 3, corp. et dist. 22, quæst. 3, art. 2, quæst. 3, corp.; et Joan. 20, lect. 6, princ., et cap. 21, princ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari. Ad hoc enim discipulis post resurrectionem apparuit, ut eos de fide resurrectionis certificaret, et consolationem perturbatis afferret, secundum illud Joan. 20, 20 : *Gavisi sunt discipuli viso Domino.* Sed magis fuissent certificati et consolati, si eis continue suam præsentiam exhibuisset. Ergo videtur quod continue cum eis debuerit conversari.

2. Præterea, Christus resurgens a mortuis non statim ascendit in cœlum, sed post dies quadraginta, ut habetur Act. 1. Illo autem tempore intermedio in nullo alio loco potuit convenientius esse quam ubi discipuli ejus erant pariter congregati. Ergo videtur quod continue cum eis conversari debuerit.

3. Præterea, ipso die resurrectionis dominicæ quinquies Christus apparuisse legitur, ut Augustinus dicit lib. 3 de Consensu Evangelistarum, cap. ult., a med., *primo* quidem mulieribus ad monumentum ; *secundo* eisdem regredientibus a monumento in itinere ; *tertio* Petro ; *quarto* duobus discipulis euntibus in castellum ; *quinto* pluribus in Jerusalem, ubi non erat Thomas. Ergo etiam videtur quod et aliis diebus ante suam ascensionem ad minus pluries debuerit apparere.

4. Præterea, Dominus ante passionem eis dixerat, Matth. 26, 32 : *Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam ;* quod etiam angelus et ipsemet Dominus post resurrectionem mulieribus dixit ; et tamen antea in Jerusalem ab eis visus est, et ipso die resurrectionis, ut dictum est in arg. præc., et etiam die octavo, ut legitur Joan. 20. Non ergo videtur quod convenienti modo post resurrectionem cum discipulis fuerit conversatus.

— Sed contra est quod Joan. 20, 29, dicitur quod *post dies octo Christus discipulis apparuit.* Non ergo continue conversabatur cum eis.

Respondeo dicendum quod circa resurrectionem Christi duo erant discipulis declaranda, scilicet ipsa veritas resurrectionis et gloria resurgentis. — **Ad veritatem autem resurrectionis manifestandam sufficit quod pluries eis apparuit,** et cum eis familiariter est locutus, et comedit et bibit, et se eis palpandum præbuit. — **Ad gloriam autem resurgentis manifestandam noluit continue conversari cum eis, sicut prius fecerat, ne videretur ad talem vitam resurrexisse, qualem prius habuerat.** Unde Luc. ult., 44 : *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum.* Tunc quidem erat cum eis præsentia corporali, sed ante cum eis fuerat non solum corporali præsentia, sed etiam per similitudinem mortalitatis. Unde Beda prædicta verba exponens, capite 97 in Lucam, dicit : « *Cum adhuc essem vobiscum,* » *id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis et vos. Tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate non erat.*

Ad primum ergo dicendum quod frequens Christi apparitio sufficiebat ad certificandum discipulos de veritate resurrectionis. Conversatio autem continua eos potuisset ducere in errorem, ut ad similem vitam eum resurrexisse crederent, quam prius habuerat. Consolationem autem de continua sui præsentia eis in alia vita repromisit, secundum illud Joan. 16, 22 : *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

Ad secundum dicendum quod Christus non ideo non continue conversabatur cum discipulis, quia reputaret se alibi convenientius esse ; sed quia discipulis instruendis convenientius judicabat, si non continue conversaretur cum eis ratione prædicta in corp. Incognitum autem est quibus in locis intermedio tempore corporaliter esset, cum hoc Scriptura non tradat, et in omni loco sit dominatio ejus.

Ad tertium dicendum quod ideo prima die frequentius apparuit, quia per plura indicia erant admonendi, ut a principio fidem resurrectionis reciperent ; postquam autem jam receperant, non oportebat eos jam certificatos tam frequentibus apparitionibus instrui. Unde in Evangelio non legitur quod post primum diem eis apparuerit, nisi quinquies. Ut enim Augustinus dicit in lib. 3 de Consensu Evang., cap. ult., a med., post primas quinque apparitiones *sexto* eis apparuit, ubi vidit eum Thomas ; *septimo* ad mare Tiberiadis in captione piscium ; *octavo* in monte Galilææ, secundum Matthæum ; *nono*, quod dicit Marcus, *novissime recumbentibus*, quia jam non erant in terra, cum illo convivaturi ; *decimo* in ipso die ascensionis, non jam in terra, sed elevatus in nube, cum in cœlum ascenderet. Sed non omnia scripta sunt, sicut Joannes fatetur. Crebra enim erat ejus cum eis conversatio, priusquam ascendisset in cœlum ; et hoc ad consolationem ipsorum. Unde et 1 ad Cor. 15, 6, dicitur quod *visus est plus quam quingentis fratribus simul ;... deinde visus est Jacobo :* de quibus apparitionibus in Evangelio non habetur mentio.

Ad quartum dicendum quod Chrysostomus exponens illud quod dicitur, Matth. 26 : *postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam*, hom. 83 in Matth., ante med. ; *Non* inquit, *in longinquam quamdam regionem ut eis appareat, vadit, sed in ipsa gente, et in ipsis fere regionibus in quibus cum eo plurimum fuerant conversati ; ut et hinc crede-*

rent, quoniam qui crucifixus est, ipse est et qui resurrexit. Propter hoc etiam in Galilæam se ire dicit, ut a timore Judæorum liberarentur. Sic ergo, ut Ambrosius dicit super Luc., in fin. comment. : *Dominus mandaverat discipulis ut in Galilæa eum viderent; sed illis ob metum intra conclave residentibus, ipse primum se obtulit* (nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio) ; *postea vero, confirmatis animis, illi Galilæam petierunt.* — Vel nihil obstat si dicamus pauciores intra conclave, et complures in monte fuisse. Ut enim Eusebius dicit (habetur in Cat. div. Th. sup. illud Lucæ ult. : *Stetit in medio*, etc.), *duo Evangelistæ, scilicet Lucas et Joannes, solis undecim hunc scribunt apparuisse in Jerusalem; cæteri vero duo in Galilæam properare non solis undecim, sed universis discipulis et fratribus dixerunt angelum et Salvatorem jussisse; de quibus et Paulus meminit dicens : Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul.* — Est autem verior solutio, quod prius in Jerusalem latitantibus semel aut bis visus est, ad eorum consolationem ; in Galilæa vero non clam, aut semel, aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis viventem post passionem in signis multis, ut Lucas testatur in Actib., cap. 1. Vel sicut dicit Augustinus in lib. de Consensu Evang., cap. ult., ad fin., *quod ab angelo et Domino dictum est, quod præcederet eos in Galilæam, prophetice accipiendum est. In Galilæa enim secundum transmigrationis significationem intelligendum occurrit quod Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad gentes; quibus apostoli prædicantes non crederentur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet; et hoc intelligitur : « Præcedet vos in Galilæam. » Secundum illud autem quod Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendus est, sed in illa in qua æqualis est Patri, quam promisit dilectoribus suis; et illuc præcessit, unde ad nos veniens non recessit, et quo nos præcedens non deseruit.*

Articulus iv

Utrum Christus debuerit discipulis in alia effigie apparere.

1 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 4, quæst. 1, ad 3; et Op. 60, cap. 22, fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere. Non enim potest apparere secundum veritatem, nisi quod est. Sed in Christo non fuit nisi una effigies. Si ergo Christus in alia effigie apparuit, non fuit apparitio vera, sed ficta, quod est inconveniens, quia, ut Augustinus dicit in lib. 83 Quæst., quæst. 13, *si fallit Christus, veritas non est; est autem veritas Christus.* Ergo videtur quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere.

2. Præterea, nihil potest in alia effigie apparere quam habeat, nisi oculi intuentium aliquibus præstigiis detineantur. Hujusmodi autem præstigia, cum fiant magicis artibus, non conveniunt Christo, secundum illud 2, ad Corinth. 6, 15 : *Quæ conventio Christi ad Belial?* Ergo videtur quod non debuerit in alia effigie apparere.

3. Præterea, sicut per sacram Scripturam nostra fides certificatur, ita discipuli certificati sunt de fide resurrectionis per Christi apparitiones. Sed, sicut Augustinus dicit in epistola ed Hieronymum (implic. epist. 8, cap. 3, parum a princ., et epist. 9, cap. 3), *si vel unum mendacium in sacra Scriptura recipiatur, infirmabitur tota sacræ Scripturæ auctoritas.* Ergo si vel in una apparitione Christus discipulis apparuit aliter quam esset, infirmabitur quidquid discipuli post resurrectionem viderunt in Christo, quod est inconveniens. Non ergo debuit in alia effigie apparere.

— Sed contra est quod dicitur Marci ult., 12 : *Post hæc duobus ex eis* (1) *ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 1 et 2 huj. quæst., resurrectio Christi manifestanda fuit hominibus per modum quo eis divina revelantur. Innotescunt autem divina hominibus diversimode, secundum quod diversimode sunt affecti. Nam illi qui habent mentem bene dispositam, secundum veritatem divina percipiunt, illi autem qui non habent mentem bene dispositam, divina percipiunt cum quadam confusione dubietatis vel erroris : *animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei*, ut dicitur 1 ad Corinth. 2, 14. Et ideo **Christus quibusdam ad credendum dispositis post resurrectionem apparuit in sua effigie; illis autem in alia effigie apparuit, qui jam videbantur circa fidem tepescere**; unde dicebant, Lucæ ult., 21 : *Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel.* Unde Gregorius dicit in homil. 23 in Evang., ante med., quod *talem se exhibuit eis in corpore, qualis apud illos erat in mente : quia enim adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, ire se longius finxit*, scilicet ac si esset peregrinus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 2 de Quæstionib. evang., quæst. ult., princ., *non omne quod fingimus mendacium est; sed quando illud fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium ; cum autem fictio nostra refertur in aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis, alioquin omnia quæ a sapientibus et sanctis viris vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia*

Art. 4. — Titulus ex Evangelio, in quo narratur Christus visus modo ut hortulanus, modo ut peregrinus.

(1) Vulgata : *ex his.*

secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio, ad aliquam rem significandam. Et ita factum est hic, ut dictum est.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 3 de Consensu Evang., cap. 25, inter princ. et med. : *Dominus poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset effigies ab illa quam solebant intueri; quandoquidem et ante passionem suam transformatus est in monte, ut facies ejus clarescerel, sicut sol. Sed non ita nunc factum est. Non autem incongruenter accipimus, hoc impedimentum in oculis eorum a Satana factum fuisse, ne agnosceretur Jesus.* Unde Luc. ult., 16, dicitur quod *oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.*

Ad tertium dicendum quod ratio illa sequeretur, si ab alienæ effigiei aspectu non fuissent reducti ad vere videndum Christi effigiem. Sicut enim Augustinus dicit ibid., *a Christo facta est permissio*, ut scilicet prædicto modo oculi eorum tenerentur, *usque ad fractionem panis; ut unitate corporis ejus participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci.* Unde ibidem subditur quod *aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum; non quod ante clausis oculis ambularent; sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod videbant;* quod scilicet caligo et aliquis humor efficere solet.

Articulus v

Utrum Christus veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare.

3 Sent., dist. 21, quæst. 2 art. 3; et Opusc. 2, cap. 238; et Opusc. 60, cap 22.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus veritatem resurrectionis non debuerit argumentis declarare. Dicit enim Ambrosius, lib. 1 de Fide, cap. 5, ad fin. : *Tolle argumenta ubi fides quæritur.* Sed circa resurrectionem Christi quæritur fides. Non ergo habent ibi locum argumenta.

2. Præterea, Gregorius dicit homil. 26 in Evang., in princ., *fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.* Sed ad Christum non pertinebat meritum fidei evacuare. Ergo ad eum non pertinebat resurrectionem per argumenta confirmare.

3. Præterea, Christus in mundum venit, ut per eum homines beatitudinem adipiscantur, secundum illud Joan. 10, 10 : *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Sed per hujusmodi ostensiones argumentorum videtur humanæ beatitudini impedimentum præstari; dicitur enim Joan. 20, 29 : *Beati qui non viderunt et crediderunt.* Ergo videtur quod Christus non debuerit per aliqua argumenta resurrectionem suam manifestare.

— Sed contra est quod dicitur Act. 1, 3, quod apparuit discipulis Christus *per dies quadraginta in multis argumentis, loquens de regno Dei.*

RESPONDEO dicendum quod argumentum dicitur dupliciter : — **quandoque dicitur argumentum quæcumque ratio rei dubiæ faciens fidem; — quandoque autem dicitur argumentum aliquod sensibile signum quod inducitur ad alicujus veritatis manifestationem,** sicut etiam Aristoteles in libris suis aliquando utitur nomine argumenti, ut lib. de Rhetorica ad Alex., cap. 14 et 15. — **Primo igitur modo accipiendo argumentum, Christus non probavit discipulis suam resurrectionem per argumenta,** quia talis probatio argumentativa processisset ex aliquibus principiis, quæ si non essent nota discipulis, nihil per ea eis manifestaretur, quia ex ignotis non potest aliquid fieri notum; si autem essent eis nota, non transcenderent rationem humanam, et ita non essent efficacia ad fidem resurrectionis adstruendam, quæ rationem humanam excedit; oportet enim principia ex eodem genere assumi, ut dicitur in 1 Poster., text. 20. Probavit autem eis resurrectionem suam per auctoritatem sacræ Scripturæ, quæ est fidei fundamentum, cum dixit: *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, et psalmis et prophetis de me* (1), ut habetur Luc. ult., 44. — **Si autem accipiatur secundo modo argumentum, sic dicitur Christus suam resurrectionem argumentis declarasse, in quantum per quædam evidentia signa se vere resurrexisse ostendit.** Unde in Græco, ubi nos habemus : *In multis argumentis*, loco argumenti ponitur, τεκμήριον, quod est signum evidens ad probandum. Quæ quidem signa resurrectionis Christus ostendit discipulis propter duo : *primo* quidem quia non erant corda eorum disposita ad hoc quod de facili fidem resurrectionis acciperent. Unde ipse dicit eis Luc. ult., 25 : *O stulti et tardi corde ad credendum!* et Marc. ult., 14 : *Exprobravit illis* (2) *incredulitatem eorum et duritiam cordis. Secundo* ut per hujusmodi signa eis ostensa efficacius eorum testimonium redderetur, secundum illud 1 Joan. 1, 1 : *Quod vidimus, et audivimus* (3), *et manus nostræ contractaverunt..., hoc testamur.*

Ad primum ergo dicendum quod Ambrosius ibi loquitur de argumentis secundum rationem humanam procedentibus; quæ invalida sunt ad ea quæ sunt fidei ostendenda, sicut ostensum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod meritum fidei est ex hoc quod homo ex mandato Dei credit quod

(1) Vulgata : *Necesse est impleri... in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me.*

(2) In Vulgata deest *illis*.

(3) Vulgata : *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus...*

non videt. Unde illa sola ratio meritum excludit quæ facit videri per scientiam id quod credendum proponitur : et talis est ratio demonstrativa. Hujusmodi autem rationem Christus non induxit ad resurrectionem suam declarandam.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est in solut. præc., meritum beatitudinis, quod causat fides, non totaliter excluditur, nisi homo nollet credere nisi ea quæ videt. Sed quod aliquis ea quæ non videt credat per aliqua signa visa, non totaliter fidem evacuat, nec meritum ejus; sicut et Thomas cui dictum est, Joan. 20, 29 : *Quia vidisti me, credidisti*, aliud vidit, et aliud credidit ; vidit vulnera, et credidit Deum. Est autem perfectioris fidei qui non requirit hujusmodi auxilia ad credendum. Unde ad arguendum defectum fidei in quibusdam Dominus dicit Joan. 4, 48 : *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Et secundem hoc potest intelligi quod illi qui sunt tam prompti animi ut credant Deo, etiam signis non visis, sint beati per comparationem ad illos qui non credunt, nisi talia videant.

Articulus VI

Utrum argumenta quæ Christus induxit, sufficienter manifestaverint resurrectionem ejus.

Locis sup., art. 5, adductis.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod argumenta quæ Christus induxit, non sufficienter manifestaverint veritatem resurrectionis ejus. Nihil enim ostendit Christus discipulis post resurrectionem, quod etiam angeli hominibus apparentes vel non ostenderint, vel ostendere non potuerint ; nam angeli frequenter in humana effigie se hominibus ostenderunt, et cum eis loquebantur, et conversabantur, et comedebant, ac si essent homines veri, sicut patet Gen. 18 de angelis quos Abraham suscepit hospitio ; et in lib. Tobiæ de angelo qui eum duxit et reduxit. Et tamen angeli non habent vera corpora naturaliter sibi unita, quod requiritur ad resurrectionem. Non ergo signa quæ Christus discipulis exhibuit fuerunt sufficientia ad resurrectionem ejus manifestandam.

2. Præterea, Christus resurrexit resurrectione gloriosa, id est, habens simul humanam naturam cum gloria. Sed quædam Christus ostendit discipulis quæ videntur esse contraria naturæ humanæ, sicut quod ab oculis eorum evanuit, et quod ad eos januis clausis intravit; quædam autem videntur esse contraria gloriæ, puta quod manducavit et bibit, et quod habuit vulnerum cicatrices. Ergo videtur quod illa argumenta non fuerunt sufficientia, neque convenientia ad fidem resurrectionis ostendendam.

3. Præterea, corpus Christi non erat tale post resurrectionem, ut tangi deberet ab homine mortali; unde et ipse dixit Magdalenæ, Joan. 20, 17: *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum;* non ergo fuit conveniens quod ad manifestandam veritatem resurrectionis suæ seipsum discipulis palpandum exhiberet.

4. Præterea, inter dotes glorificati corporis præcipua videtur esse claritas ; quam tamen in resurrectione nullo argumento ostendit. Ergo videtur quod insufficientia fuerint illa argumenta ad manifestandam qualitatem resurrectionis Christi.

5. Præterea, angeli in testes resurrectionis inducti ex ista dissonantia Evangelistarum insufficientes videntur. Nam apud Matthæum angelus super lapidem revolutum, apud Marcum vero intus angelus describitur visus a mulieribus ingressis monumentum ; et rursus ab istis unus, a Joanne, cap. 20, duo sedentes, a Luca vero, cap. 24, duo stantes describuntur. Inconvenientia ergo videntur testimonia resurrectionis.

— Sed contra est quod Christus, qui est Dei sapientia, suaviter et convenienter disponit omnia, ut dicitur Sap. 8.

Respondeo dicendum quod **Christus resurrectionem suam dupliciter manifestavit, scilicet testimonio et argumento, sive signo; et utraque manifestatio in suo genere fuit sufficiens.** Est enim usus duplici testimonio ad manifestandam suam resurrectionem discipulis, quorum neutrum potest refelli : — quorum primum est testimonium angelorum, qui mulieribus resurrectionem annuntiaverunt, ut patet per omnes evangelistas ; — aliud autem est testimonium Scripturarum, quas ipse proposuit ad ostensionem suæ resurrectionis, ut dicitur Luc. ult. Argumenta etiam fuerunt sufficientia ad ostendendam veram resurrectionem et gloriosam.

Quod autem fuerit vera resurrectio, ostendit uno modo ex parte corporis ; circa quod tria ostendit : — primo quidem quod esset corpus verum et solidum, non corpus phantasticum vel rarum, sicut est aer. Et hoc ostendit per hoc quod corpus suum palpabile præbuit; unde ipse dicit Luc., ult. 39 : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* — Secundo ostendit quod esset corpus humanum, ostendendo eis veram effigiem, quam oculis intuerentur. — Tertio ostendit eis quod esset idem numero corpus quod prius habuerat, ostendendo eis vulnerum cicatrices; unde, ut legitur Luc. ult., 39, dixit eis : *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum.*

Alio modo ostendit eis veritatem suæ resurrectionis ex parte animæ iterato corpori unitæ. Et hoc ostendit per opera triplicis vitæ : — primo quidem per opus vitæ nutritivæ in hoc quod cum discipulis manducavit et bibit, ut legitur Luc. ult. — Secundo per opera vitæ sensitivæ in hoc quod discipulis ad interrogata respondebat, et præsentes salutabat ; in quo ostendebat se et videre et

audire. — Tertio per opera vitæ intellectivæ in hoc quod eis loquebatur, et de Scripturis disserebat. Et ne quid deesset ad perfectionem manifestationis, ostendit etiam se habere divinam naturam per miraculum, quod fecit in piscibus capiendis, et ulterius per hoc quod eis videntibus ascendit in cœlum : quia, ut dicitur Joan. 3, 13, *nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.*

Gloriam etiam suæ resurrectionis ostendit discipulis per hoc quod ad eos januis clausis intravit ; secundum enim quod Gregorius dicit in hom. 26 in Evangel., parum a princip., *palpandam carnem Dominus præbuit, quam januis clausis introduxit, ut esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ et alterius gloriæ.* Similiter etiam ad proprietatem gloriæ pertinebat, quod *subito ab oculis eorum evanuit*, ut dicitur Luc. ult., quia per hoc ostendebatur quod in potestate ejus erat videri et non videri ; quod pertinet ad conditionem corporis gloriosi, ut supra dictum est, quæst. 54, art. 1, ad 2, et art. 3, ad 1.

Ad primum ergo dicendum quod, licet singula argumentorum non sufficerent ad manifestandam perfecte Christi resurrectionem, tamen omnia simul accepta perfecte Christi resurrectionem manifestant, maxime propter Scripturæ testimonium, et angelorum dicta, et etiam ipsius Christi assertionem miraculis confirmatam. Angeli autem apparentes non asserebant se homines esse, sicut asseruit Christus vere se hominem esse. Et tamen aliter Christus manducavit, et aliter angeli. Nam quia corpora ab angelis assumpta non erant corpora viva, vel animata, non erat vera comestio, licet esset vera cibi contritio, et trajectio in interiorem partem corporis assumpti ; unde et angelus dixit Tobiæ 12, 18 : *Cum essem vobiscum... videbar quidem vobiscum manducare et bibere ; sed ego cibo invisibili.... utor.* Sed quia corpus Christi vere fuit animatum, vera fuit ejus comestio. Ut enim Augustinus dicit in 13 de Civit. Dei, cap. 22, in fin., *non potestas, sed egestas edendi corporibus resurgentium auferetur.* Unde, sicut Beda dicit, cap. 97, in Luc., *Christus manducavit potestate, non egestate.*

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., argumenta quædam inducebantur a Christo ad probandam veritatem humanæ naturæ, quædam vero ad probandam gloriam resurgentis. Conditio autem naturæ humanæ, secundum quod in se consideratur, quantum scilicet ad statum præsentem, contrariatur conditioni gloriæ, secundum illud 1 ad Cor. 15, 43 : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Et ideo ea quæ inducuntur ad ostendendam conditionem gloriæ, videntur habere contrarietatem ad naturam, non simpliciter, sed secundum statum præsentem, et e converso. Unde Gregorius dicit in hom. 26 in Evang., paulo a princ., quod *duo mira, et juxta humanam rationem sibi valde contraria Dominus ostendit, dum post resurrectionem corpus suum et incorruptibile, et tamen palpabile demonstravit.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 121, a med., hoc quod Dominus dixit : « *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum* », *sic dictum est ut in illa fœmina figuraretur Ecclesia de gentibus quæ in Christum non credidit, nisi cum ascendisset ad Patrem. Aut sic in se credi voluit Jesus, hoc est, sic se spiritualiter tangi, quod ipse et Pater unum sunt ; ejus quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrem, qui sic in eo profecerit, ut Patri agnoscat æqualem. Hæc autem carnaliter adhuc in eum credebat, quæ sicut hominem flebat.* Quod autem Maria alibi legitur Christum tetigisse, quando simul cum aliis mulieribus accessit, et tenuit pedes ejus, *quæstionem non facit*, ut Severianus dicit (id habet Chrysol., serm. 76, a med.), *siquidem illud de figura est, hoc de sexu ; illud de divina gratia, hoc de humana natura.* — Vel sicut Chrysostomus dicit, hom. 85 in Joan., ante med., *volebat hæc mulier adhuc cum Christo conversari, sicut et ante passionem, et præ gaudio nihil magnum cogitabat, quamvis caro Christi multo melior facta fuerit resurgendo. Et ideo dixit : « Nondum ascendi ad Patrem meum » ; quasi dicat : Non æstimes me jam terrenam vitam agere ; quod enim in terris me vides, hoc est quia nondum accendi ad Patrem meum, sed in promptu est quod ascendam.* Unde subditur : *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum,*

Ad quartum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in Dialogo ad Orosium, quæst. 14, *clarificata carne Dominus resurrexit ; sed noluit in ea clarificatione discipulis suis apparere, quia non possent oculis suis talem claritatem perspicere. Si enim antequam moreretur pro nobis, et resurgeret, quando transfiguratus est in monte, discipuli sui eum videre non potuerunt, quanto magis glorificata carne Domini eum videre non potuerunt !* Est etiam considerandum quod post resurrectionem Dominus hoc præcipue volebat ostendere quod idem ipse esset qui mortuus fuerat : quod multum poterat impedire, si eis sui corporis claritatem ostenderet ; nam immutatio quæ fit secundum aspectum, maxime ostendit diversitatem ejus quod videtur, quia sensibilia communia, inter quæ est unum et multa, vel idem et diversum, maxime dijudicat visus. Sed ante passionem, ne infirmitatem passionis ejus discipuli despicerent, intendebat Christus eis gloriam majestatis suæ ostendere, quam maxime demonstrat claritas corporis. Et ideo ante passionem gloriam suam demonstravit discipulis per claritatem, post resurrectionem autem per alia indicia.

Ad quintum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 3 de Consensu Evangel., cap. 24, *possumus intelligere unum angelum visum a mulie-*

ribus, secundum Matthæum et Marcum, ut eas ingressas in monumentum accipiamus, in aliquod scilicet spatium, quod erat aliqua materia communitum, atque ibi vidisse angelum sedentem supra lapidem revolutum a monumento, sicut dicit Matthæus; ut hoc sit, sedentem a dextris, quod dicit Marcus; deinde dum introspicerent locum, in quo jacuerat corpus Domini, visos ab eis alios duos angelos, primo quidem sedentes, ut dicit Joannes, et postea eos surrexisse, ut stantes viderentur, ut dicit Lucas.

QUÆSTIO LVI

DE RESURRECTIONIS CHRISTI CAUSALITATE. — *In duos articulos divisa.*

Deinde considerandum est de causalitate resurrectionis Christi ; et circa hoc quæruntur duo : 1° utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis ; 2° utrum resurrectio Christi sit causa nostræ justificationis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum.

4 Sent., dist. 43, art. 2, quæst. 1 ; et 4 Cont., cap. 80; et Verit, quæst. 27, art. 3, ad 7; et Opusc. 2, cap. 236; et Opusc. 60, cap. 22 ; et 1 Cor. 15, lect. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis corporum. Posita enim causa sufficienti, necesse est effectum poni. Si ergo resurrectio Christi est causa sufficiens resurrectionis corporum, statim eo resurgente omnes mortui resurgere debuerunt.

2. Præterea, causa resurrectionis mortuorum est divina justitia, ut scilicet corpora simul præmientur vel puniantur cum animabus, sicut communicaverunt in merito vel peccato, ut dicit Dionysius, ult. cap. cœlest. Hierarch., a med., et etiam Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 28, parum a princ. Sed justitiam Dei necesse esset impleri, etiamsi Christus non resurrexisset. Ergo etiam Christo non resurgente, mortui resurgerent. Non ergo resurrectio Christi est causa resurrectionis corporum.

3. Præterea, si resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum aut esset causa exemplaris, aut causa effectiva, aut meritoria. — Sed non est causa exemplaris, quia resurrectionem corporum Deus operabitur, secundum illud Joan. 5, 21 : *Sicut Pater suscitat mortuos ;* Deus autem non indiget inspicere ad aliquod exemplar extra se. — Similiter etiam non est causa effectiva, quia causa efficiens non agit nisi per contactum, vel spirituale vel corporale. Manifestum est autem quod resurrectio Christi non habet contactum corporalem ad mortuos qui resurgent, propter distantiam temporis et loci ; similiter etiam nec contactum spiritualem, qui est per fidem et charitatem, quia etiam infideles et peccatores resurgent. — Neque etiam est causa meritoria, quia Christus resurgens jam non erat viator, et ita non erat in statu merendi ; et ita nullo modo resurrectio Christi videtur esse causa nostræ resurrectionis.

4. Præterea, cum mors sit privatio vitæ, nihil videtur esse aliud destruere mortem quam reducere vitam, quod pertinet ad resurrectionem. Sed Christus moriendo mortem nostram destruxit. Ergo mors Christi est causa nostræ resurrectionis. Non ergo ejus resurrectio.

— Sed contra est quod super illud 1 ad Corinth. 15 : *Si Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis*, etc., dicit Glossa interl. : *Qui est causa efficiens resurrectionis nostræ.*

RESPONDEO dicendum quod *illud quod est primum in quolibet genere, est causa omnium quæ sunt post*, ut dicitur in 2 Metaph. text. 4. Primum autem in genere veræ resurrectionis fuit resurrectio Christi, sicut ex supra dictis patet, quæst. 53, art. 3. Unde oportet quod resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis ; et hoc est quod Apostolus dicit ad Corinth. 15, 20 : *Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium : quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* Et hoc rationabiliter : nam principium humanæ vivificationis est Verbum Dei, de quo dicitur in Psal. 35, 10 : *Apud te est fons vitæ;* unde et ipse dicit Joan. 5, 21 : *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat ;* (1) *et Filius quos vult vivificat.* Habet autem hoc naturalis ordo rerum divinitus institutus ut quælibet causa primo operetur in id quod est sibi propinquius, et per illud operetur in alia magis remota ; sicut ignis primo calefacit aerem sibi propinquum, per quem calefacit corpora distantia ; et ipse Deus primo illuminat substantias sibi magis propinquas, per quas illuminat magis remotas, ut Dionysius dicit cap. 13 Cœlest. Hierarch., parum a princ. Et ideo **Verbum Dei primo tribuit vitam immortalem corpori sibi naturaliter unito, et per ipsum operatur resurrectionem in omnibus aliis.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., resurrectio Christi est causa

ART. 1. — Advertit Sylvius quod in hoc art. et sequenti, per resurrectionem Christi, B. Thomas non intelligit ipsum actum resurrectionis, qui statim transiit, sed ejus terminum, scilicet perfectam humanitatem ex iisdem corpore et anima constantem. — Hinc verba Concil. Tolet. XI, in professione fidei : « Hoc ergo exemplo (scilicet resurrectionis) capitis nostri, confitemur vera fide resurrectionem carnis omnium mortuorum ».

(1) Vulgata : *sic et Filius.*

nostræ resurrectionis per virtutem Verbi uniti; quod quidem operatur secundum voluntatem. Et ideo non oportet quod statim sequatur effectus, sed secundum dispositionem Verbi Dei, ut scilicet primo conformemur Christo patienti et morienti in hac vita passibili et mortali; deinde perveniamus ad participandum (1) similitudinem resurrectionis ipsius.

Ad secundum dicendum quod justitia Dei est causa prima resurrectionis nostræ; resurrectio autem Christi est causa secundaria, et quasi instrumentalis. Licet autem virtus principalis agentis non determinetur ad hoc instrumentum determinate, tamen ex quo per hoc instrumentum operatur, instrumentum illud est causa efficiens. Sic ergo divina justitia, quantum est de se, non est obligata ad resurrectionem nostram causandam per resurrectionem Christi : potuit enim alio modo nos Deus liberare quam per Christi passionem et resurrectionem, ut supra dictum est, quæst. 46, art. 2 et 3. Ex quo tamen decrevit hoc modo nos liberare, manifestum est quod resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis.

Ad tertium dicendum quod resurrectio Christi non est, proprie loquendo, causa meritoria nostræ resurrectionis, sed est causa efficiens et exemplaris. Efficiens quidem, in quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum divinitatis ipsius, et operatur in virtute ejus, ut supra dictum est, quæst. 13, art. 2 et 3. Et ideo sicut alia quæ Christus in sua humanitate fecit vel passus est, ex virtute divinitatis ejus sunt nobis salutaria, ut supra dictum est, quæst. 48, art. 6, ita et resurrectio Christi est causa efficiens nostræ resurrectionis virtute divina cujus proprium est mortuos vivificare; quæ quidem virtus præsentialiter attingit omnia loca et tempora; et talis contactus virtualis sufficit ad rationem hujus efficientiæ. Et ideo, ut dictum est in solut. præc., primordialis causa resurrectionis humanæ est divina justitia, ex qua Christus habet potestatem judicium facere, in quantum Filius hominis est; virtus effectiva resurrectionis ejus se extendit non solum ad bonos, sed etiam ad malos, qui sunt ejus judicio subjecti. Sicut autem resurrectio corporis Christi, ex eo quod corpus illud est personaliter Verbo unitum, est prima tempore, ita etiam est prima dignitate et perfectione, ut dicit Glossa 1 ad Corinth. 4, interl., sup. illud : *Primitiæ Christus*. Semper autem id quod est perfectissimum, est exemplar ejus quod est minus perfectum secundum suum modum; et ideo resurrectio Christi est causa exemplaris nostræ resurrectionis; quod quidem necessarium est, non ex parte resuscitantis, qui non indiget exemplari, sed ex parte resuscitatorum, quos oportet illi resurrectioni conformari, secundum illud Philip. 3, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Licet autem efficientia resurrectionis Christi se extendat ad resurrectionem tam bonorum quam malorum; exemplaritas tamen ejus se extendit proprie solum ad bonos, qui sunt facti conformes filiationis ipsius, ut dicitur Rom. 8.

Ad quartum dicendum quod secundum rationem efficientiæ, quæ dependet ex virtute divina, communiter tam mors Christi quam etiam resurrectio, est causa tam destructionis mortis quam reparationis vitæ; sed secundum rationem exemplaritatis mors Christi, per quam recessit a vita mortali, est causa destructionis mortis nostræ; resurrectio vero ejus, per quam inchoavit vitam immortalem, est causa reparationis vitæ nostræ. Passio tamen Christi est insuper causa meritoria, ut supra dictum est, quæst. 48, art. 1.

(1) Ita cum Mss. Tarrac. Alcan. et Paris. edit. passim. — Al., *ad percipiendum*.

Articulus II

Utrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum.

Locis sup., art. 1, notatis.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis animarum. Dicit enim Augustinus super Joan., tract. 23, ante med., quod *corpora resurgunt per dispensationem humanam, sed animæ resurgunt per substantiam Dei*. Sed resurrectio Christi non pertinet ad substantiam Dei, sed ad dispensationem humanam. Ergo resurrectio Christi, etsi sit causa resurrectionis corporum, non tamen videtur esse causa resurrectionis animarum.

2. Præterea, corpus non agit in spiritum. Sed resurrectio Christi pertinet ad corpus ejus, quod cecidit per mortem. Ergo resurrectio Christi non est causa resurrectionis animarum.

3. Præterea, quia resurrectio Christi est causa resurrectionis corporum, omnium corpora resurgent, secundum illud 1 ad Corinth. 15, 51 : *Omnes quidem resurgemus*. Sed non omnium animæ resurgent, quia quidam *ibunt in supplicium æternum*, ut dicitur Matth. 25, 46. Ergo resurrectio Christi non est causa resurrectionis animarum.

4. Præterea, resurrectio animarum fit per remissionem peccatorum. Sed hoc factum est per Christi passionem, secundum illud Apoc. 1, 5 : *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Ergo resurrectionis animarum magis est causa Christi passio quam ejus resurrectio.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 4, 25 : *Resurrexit propter justificationem nostram*, quæ nihil aliud est quam resurrectio animarum; et super illud Psal. 29 : *Ad vesperum demorabitur*

Art. 2 — Titulus clarus est, intelligenti resurrectionem animæ esse a morte peccati : mors enim animæ peccatum est, et vita ejus est gratia Dei.

fletus, dicit Glossa quod *resurrectio Christi est causa resurrectiouis nostræ, et animæ in præsenti et corporis in futuro.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 3, resurrectio Christi agit in virtute divinitatis ; quæ quidem se extendit non solum ad resurrectionem corporum, sed etiam ad resurrectionem animarum ; a Deo enim est et quod anima vivat per gratiam, et quod corpus vivat per animam. Et ideo **resurrectio Christi habet instrumentaliter virtutem effectivam, non solum respectu resurrectionis corporum, sed etiam respectu resurrectionis animarum. — Similiter etiam habet rationem exemplaritatis respectu resurrectionis animarum,** quia Christo resurgenti debemus etiam secundum animam conformari, *ut sicut*, secundum Apostolum Rom. 6, 4, *Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris ; ita et nos in novitate vitæ ambulemus ; et sicut ipse resurgens ex mortuis jam non moritur, ita et nos existimemus nos mortuos esse peccato, ut iterum vivamus in illo* (1).

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus dicit resurrectionem animarum fieri per Dei substantiam, quantum ad participationem, quia scilicet participando divinam bonitatem animæ fiunt bonæ et justæ, non autem participando quamcumque creaturam. Unde cum dixisset : *Animæ resurgunt per substantiam Dei*, subdit : *Participatione enim Dei fit anima beata, non participatione animæ sanctæ*. Sed participando gloriam corporis Christi, efficiuntur corpora nostra gloriosa.

Ad secundum dicendum quod efficientia resurrectionis Christi pertingit ad animas, non per propriam virtutem ipsius corporis resurgentis, sed per virtutem divinitatis, cui personaliter unitur.

Ad tertium dicendum quod resurrectio animarum pertinet ad meritum, quod est effectus justificationis ; sed resurrectio corporum ordinatur ad pœnam vel præmium, quæ sunt effectus judicantis. Ad Christum autem non pertinet justificare omnes, sed judicare, et omnes resuscitat secundum corpus, sed non omnes secundum animam.

Ad quartum dicendum quod in justificatione animarum duo concurrunt, scilicet remissio culpæ, et novitas vitæ per gratiam. — Quantum ergo ad efficientiam, quæ est per virtutem divinam, tam passio Christi quam resurrectio est causa justificationis quoad utrumque. — Sed quantum ad exemplaritatem proprie passio et mors Christi est causa remissionis culpæ, per quam morimur peccato ; resurrectio autem Christi est causa nativitatis vitæ, quæ est per gratiam, sive justitiam ; et ideo Apostolus dicit Rom. 4, 25, quod *traditus est*, scilicet in mortem, *propter delicta nostra*, scilicet tollenda ; *et resurrexit propter justificationem nostram*. Sed passio Christi est etiam causa meritoria, ut dictum est art. præc., ad 4.

(1) Al. *cum illo*. Hæc posterior appendix implicite variis Apostoli locis continetur.

QUÆSTIO LVII

DE ASCENSIONE CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ascensione Christi ; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum fuerit conveniens Christum ascendere ; 2° secundum quam naturam conveniebat sibi ascensio ; 3° utrum propria virtute ascenderit ; 4° utrum ascenderit super omnes cœlos corporeos ; 5° utrum ascenderit super omnes spirituales creaturas ; 6° de effectu ascensionis.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum fuerit conveniens Christum ascendere.

3 Sent., dist. 22, quæst. 3, art. 1 ; et Opusc. 2, cap. 240 ; et Opusc. 60, cap. 23, princ.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens Christum ascendere. Dicit enim Philosophus in 2 de cœlo, text. 65 et 66, quod illa *quæ optimo modo se habent, possident suum bonum sine motu*. Sed Christus optime se habuit, quia et secundum divinam naturam est summum bonum et secundum humanam naturam est summe glorificatus. Ergo suum bonum habet sine motu. Sed ascensio est quidam motus. Ergo non fuit conveniens quod Christus ascenderet.

2. Præterea, omne quod movetur, movetur propter aliquid melius. Sed Christo non fuit melius esse in cœlo quam in terra ; nihil enim accrevit ei per hoc quod fuit in cœlo, neque quantum ad animam, neque quantum ad corpus. Ergo videtur quod Christus non debuit in cœlum ascendere.

3. Præterea, Filius Dei humanam naturam assumpsit ad nostram salutem. Sed magis fuisset salutare hominibus quod semper conversaretur nobiscum in terris ; unde ipse dixit discipulis suis, Luc. 17, 22 : *Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis*. Vi-

ART. 1. — Dupliciter potest intelligi ascensionem Christi fuisse convenientem, scilicet aut sibi aut nobis. Ideo autem D. Thomas absolute hoc quærit, ut utrique parti satisfaciat, et in corp. art. docet fuisse convenientem ex parte ipsius Christi. In solut. ad 3, dicit hanc Christi ascensionem, etiam nobis fuisse convenientem. Ut vides, art. quærens de convenientia, supponit id quod fidei est, scilicet Christum vere et proprie ascendisse in cœlum.

S. Scriptura. — Ps. 67, 19 ; Marc. 16, 19 ; Luc. 24, 51 : Joan. 3. 13. et 6,63 ; Act. 1,9 ; Ephes. 1. 20, et 4, 8 ; Hebr. 4, 14 ; 1 Petr. 3, 22.

Definit. Eccles. — Omnia symbola. — Vide etiam definit. supra quæst. 53, art. 1, pag. 316.

detur ergo quod non fuerit conveniens Christum ascendere in cœlum.

4. Præterea, sicut Gregorius dicit, 14 Moral., cap. 29, corpus Christi in nullo mutatum fuit post resurrectionem. Sed non immediate post resurrectionem ascendit in cœlum, quia ipse dicit post resurrectionem, Joan. 20, 17 : *Nondum ascendi ad Patrem meum.* Ergo videtur quod nec post quadraginta dies ascendere debuerit.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 20, 17 : *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.*

RESPONDEO dicendum quod locus debet esse proportionatus locato. Christus autem per resurrectionem vitam immortalem et incorruptibilem inchoavit. Locus autem in quo nos habitamus, est locus generationis et corruptionis ; sed locus cœlestis est locus incorruptionis. Et ideo non fuit conveniens quod Christus post resurrectionem remaneret in terris ; sed *conveniens fuit quod ascenderet in cœlum.*

Ad primum ergo dicendum quod illud optime se habens, quod sine motu possidet suum bonum, est ipse Deus, quia est omnino immutabilis, secundum illud Malach. 3, 6 : *Ego Dominus, et non mutor.* Quælibet autem creatura est mutabilis aliquo modo, ut patet per Augustinum, 8 super Gen. ad litt., cap. 14. Et quia natura assumpta a Filio Dei remansit creatura, ut patet ex his quæ supra dicta sunt, quæst. 2, art 1, et art. 7, ad 1, non est inconveniens, si ei aliquis motus attribuatur.

Ad secundum dicendum quod per hoc quod Christus ascendit in cœlum, nihil ei accrevit quantum ad ea quæ sunt de essentia gloriæ sive secundum corpus, sive secundum animam ; tamen accrevit ei aliquid quantum ad loci decentiam, quod est ab bene esse gloriæ ; non quod corpus ejus aliquid aut perfectionis aut conservationis acquireret ex corpore cœlesti ; sed solummodo propter quamdam decentiam. Hoc autem aliquo modo pertinebat ad ejus gloriam ; et de hac decentia gaudium quoddam habuit, non quidem quod tunc de novo de hoc gaudere inciperet, quando in cœlum ascendit, sed quia novo modo de hoc gavisus est, sicut de re impleta. Unde super illud Psal. 15 : *Delectationes in dextera tua usque ad finem,* dicit Glossa (ord. implic.) : *Delectatio et lætitia erit mihi in consessu tuo, humanis obtutibus subtracto.*

Ad tertium dicendum quod licet præsentia corporalis Christi fuerit subtracta fidelibus per ascensionem, præsentia tamen divinitatis ipsius semper adest fidelibus, secundum quod ipse dicit Matth. ult. 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Qui enim *ascendit in cœlos, non deserit adoptatos,* ut Leo papa dicit, serm. 2, de Resurrect., cap. 3, in fin. Sed ipsa ascensio Christi in cœlum, qua corporalem suam præsentiam nobis subtraxit, magis fuit utilis nobis quam præsentia corporalis fuisset : — Primo quidem propter fidei augmentum, quæ est de non visis. Unde ipse Dominus dicit discipulis suis, Joan. 16, quod Spiritus Sanctus adveniens arguet mundum de justitia, scilicet eorum qui credunt, ut Augustinus dicit super Joan., tract. 95, ante med. : *Ipsa quippe fidelium comparatio infidelium est vituperatio ; unde subdit : « Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me ». Beati enim qui non vident, et credunt. Erit igitur vestra justitia, de qua mundus arguetur, quoniam in me, quem non videbitis, creditis.* — Secundo ad spei sublevationem ; unde ipse dicit, Joan. 14, 3 : *Si abiero, et præparavero vobis locum, iterum veniam* (1) *et accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, et vos sitis.* Per hoc enim quod Christus humanam naturam assumptam in cœlo collocavit, dedit nobis spem illuc perveniendi ; *quia ubi* (2) *fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ,* ut dicitur Matth. 24, 28. Unde et Mich. 2, 13, dicitur : *Ascendit* (3) *pandens iter ante eos.* — Tertio ad erigendum charitatis affectum in cœlestia. Unde dicit Apostolus, Coloss. 3, 1 : *Quæ sursum sunt quærite ubi Christus est in dextera Dei sedens ; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Ut enim dicitur Matth. 6, 21, *ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Et quia Spiritus Sanctus est amor nos in cœlestia rapiens, ideo Dominus dicit discipulis Joan. 16, 7 : *Expedit vobis ut ego vadam ; si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos ;* quod exponens Augustinus super Joan. (tract. 94, a med.) dicit : *Non potestis capere Spiritum, quamdiu secundum carnem nosse persistitis Christum. Christo autem descendente corporaliter, non solum Spiritus Sanctus, sed et Pater, et Filius illis affuit spiritualiter.*

Ad quartum dicendum quod licet Christo resurgenti in vitam immortalem congrueret locus cœlestis, tamen ascensionem distulit, ut veritas resurrectionis comprobaretur. Unde dicitur Act. 1, 2, quod *post passionem suam præbuit seipsum vivum discipulis in multis argumentis, per dies quadraginta ;* ubi dicit quædam Glossa (ordin.) quod quia per quadraginta horas mortuus fuerat, quadraginta diebus se vivere confirmat ; vel per quadraginta dies typus (4) præsentis seculi, quo Christus in Ecclesia conversatur, potest intelligi ; vel quia homo constans ex quatuor elementis, et eruditur contra transgressionem Decalogi.

---

(1) Vulgata : *iterum venio. . ut ubi sum ego, et vos sitis.*
(2) Vulgata : *ubicumque fuerit... illic...*
(3) Vulgata : *ascendet.*
(4) Ita legendum censet Garcia cum quibusdam Mss. et vetustioribus exemplis, quem sequuntur communiter. — Al., *tempus.*

Articulus II

Utrum conveniebat Christo ascendere in cœlum secundum divinam naturam.

3 Sent., dist. 22, quæst. 3, art. 1, ad 2; et Opusc. 2, cap. 240.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ascendere in cœlum conveniat Christo secundum divinam naturam. Dicitur enim in Psal. 46, 6 : *Ascendit Deus in jubilatione;* et Deuter. 33, 26 : *Ascensor cœli, auxiliator tuus.* Sed ista dicuntur de Deo etiam ante Christi incarnationem. Ergo Christo convenit ascendere in cœlum, secundum quod Deus.

2. Præterea, ejusdem est ascendere in cœlum cujus est descendere de cœlo, secundum illud Joan. 3, 13 : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit* (1) ; et Ephes. 4, 10 : *Qui descendit ipse est et qui ascendit.* Sed Christus descendit de cœlo, non secundum quod homo, sed secundum quod Deus; non enim humana ejus natura ante in cœlo fuerat, sed divina. Ergo videtur quod Christus ascenderit in cœlum, secundum quod Deus.

3. Præterea, Christus sua ascensione ascendit ad Patrem. Sed ad Patris æqualitatem non pervenit, secundum quod homo ; sic enim dicit : *Pater major me est,* ut habetur Joan. 14, 28. Ergo videtur quod Christus ascenderit, secundum quod Deus.

— Sed contra est quod Ephes., 4, 9, super illud : *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit?* dicit glossa (ordin. Petri Lomb.) : *Constat quod secundum humanitatem Christus descendit et ascendit.*

Respondeo dicendum quod ly *secundum* duo potest notare, scilicet conditionem ascendentis, et causam ascensionis. — Et **si quidem designet conditionem ascendentis**, tunc ascendere non potest convenire Christo secundum conditionem divinæ naturæ ; tum quia nihil est divinitate altius, quo possit ascendere ; tum etiam quia ascensio est motus localis, qui divinæ naturæ non competit, quæ est immobilis et inlocalis. Sed per hunc modum ascensio competit Christo secundum humanam naturam, quæ continetur loco, et motui subjici potest. Unde **sub hoc sensu poterimus dicere quod Christus ascendit in cœlum, secundum quod homo, non secundum quod Deus.**

Si vero ly « secundum » designet causam ascensionis, cum Christus ex virtute divinitatis in cœlum ascenderit, non autem ex virtute humanæ naturæ, **dicendum est quod Christus ascendit in cœlum, non secundum quod homo, sed secundum quod Deus.** Unde Augustinus dicit in serm. de Ascens., 3 in eo festo (impl.) : *De nostro fuit quod Filius Dei pependit in cruce, sed de suo quod ascendit.*

Ad primum ergo dicendum quod auctoritates illæ prophetice dicuntur de Deo secundum quod erat incarnandus. — Potest tamen dici quod ascendere etsi non proprie conveniat divinæ naturæ, potest tamen ei metaphorice convenire, prout scilicet dicitur in cor hominis ascendere, quando cor hominis se subjicit et humiliat Deo ; et eodem modo metaphorice dicitur ascendere respectu cujuslibet creaturæ, ex eo quod eam subjicit sibi.

Ad secundum dicendum quod ipse idem est qui ascendit et qui descendit. Dicit enim Augustinus in lib. 4 de Symbolo, cap. 7 : *Quis est qui descendit? Deus homo. Quis est qui ascendit? idem ipse Deus homo.* Descensus tamen duplex attribuitur Christo : — unus quidem, quo dicitur descendisse de cœlo ; qui quidem attribuitur Deo homini, secundum quod Deus : non enim est iste descensus intelligendus secundum motum localem, sed secundum exinanitionem, qua, cum in forma Dei esset, servi formam suscepit ; sicut enim dicitur exinanitus, non ex eo quod suam plenitudinem amiserit, sed ex eo quod nostram parvitatem suscepit, ita dicitur descendisse de cœlo, non quod cœlum deseruerit, sed quia naturam terrenam assumpsit in unitatem personæ. — Alius autem est descensus, quo *descendit in inferiores partes terræ*, ut dicitur Ephes. 4, qui quidem est descensus localis ; unde competit Christo secundum conditionem humanæ naturæ.

Ad tertium dicendum quod Christus dicitur ad Patrem ascendere, in quantum ascendit ad consessum paternæ dexteræ ; quod quidem convenit Christo aliqualiter secundum divinam naturam, aliqualiter autem secundum humanam, secundum quod infra dicetur, quæst. seq., art. 3.

Articulus III

Utrum Christus ascenderit propria virtute.

Opusc. 2, cap. 236; et Opusc. 60, cap. 23.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non ascenderit propria virtute. Dicitur enim Marci ult. 19, quod *Dominus Jesus, postquam locutus est discipulis, assumptus est in cœlum;* et Act. 1, dicitur : *Videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Sed illud quod assumitur et elevatur, ab alio videtur moveri. Ergo Christus non propria virtute, sed aliena ferebatur in cœlum.

2. Præterea, corpus Christi fuit terrenum, sicut et corpora nostra. Corpori autem terreno contra naturam est ferri sursum ; nullus autem motus est ex propria virtute ejus quod contra naturam

(1) Vulgata : *Nisi qui descendit de cœlo.*

movetur. Ergo Christus non ascendit propria virtute in cœlum.

3. Præterea, propria virtus Christi est virtus divina. Sed motus ille non videtur fuisse ex virtute divina, quia cum virtus divina sit infinita, motus ille fuisset in instanti; et sic non potuisset videntibus discipulis elevari in cœlum, ut dicitur Act. 1. Ergo videtur quod Christus non ascenderit propria virtute.

— Sed contra est quod dicitur Isa. 63, 1 : *Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ.* Et Gregorius dicit, hom. Ascensionis, 29 in Evang., circ. med. : *Notandum est quod Elias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte demonstraretur quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non angelis sublevatus legitur, quia qui fecerat omnia, super omnia virtute sua ferebatur.*

RESPONDEO dicendum quod in Christo est duplex natura, divina scilicet et humana. Unde secundum utramque naturam potest accipi propria virtus ejus. Sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus Christi : — **Una quidem naturalis, quæ procedit ex principiis naturæ, et tali virtute manifestum est quod Christus in cœlum non ascendit**; — alia autem virtus in humana natura Christi est virtus gloriæ, secundum quam Christus in cœlum ascendit. Cujus quidem virtutis rationem quidam accipiunt ex natura quintæ essentiæ, quæ est lux, ut dicunt, quam ponunt esse de compositione humani corporis, et per eam elementa contraria conciliari ad unum, ita quod in statu hujus mortalitatis natura elementaris in corporibus humanis dominatur; et ideo secundum naturam elementi prædominantis corpus humanum naturali virtute deorsum fertur; in statu autem gloriæ prædominabitur natura cœlestis, per cujus inclinationem et virtutem corpus Christi et alia sanctorum corpora feruntur in cœlum. Sed de hac opinione et in prima parte habitum est, quæst. 76, art. 7, et infra magis agetur in tractatu de resurrectione communi, in Supplem., quæst. 84, art. 1. Hac autem opinione prætermissa, alii assignant rationem prædictæ virtutis ex parte animæ glorificatæ, ex cujus redundantia glorificabitur corpus, ut Augustinus dicit ad Dioscorum, epist. 118, al. 56, ante med. Erit enim tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam, ut, sicut Augustinus dicit, 22 de Civit. Dei, cap. ult., parum a princ., *ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus; nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus.* Decet autem corpus gloriosum et immortale esse in loco cœlesti, sicut dictum est art. 1 hujus quæst. Et ideo ex virtute animæ volentis, corpus Christi ascendit in cœlum. Sicut autem corpus efficitur gloriosum participatione animæ, ita, ut Augustinus dicit super Joan., tract. 23, inter princ. et med., *participatione Dei fit anima beata.* Unde prima origo ascensionis in cœlum est virtus divina. **Sic igitur Christus ascendit in cœlum propria virtute, primo quidem virtute divina, secundo virtute animæ glorificatæ moventis corpus, prout vult.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut Christus dicitur propria virtute surrexisse, et tamen est suscitatus a Patre, eo quod eadem est virtus Patris et Filii, ita etiam Christus ex propria virtute ascendit in cœlum, et tamen a Patre est elevatus et assumptus.

Ad secundum dicendum quod ratio illa probat quod Christus non ascendit in cœlum propria virtute, quæ est naturæ humanæ naturalis; ascendit tamen in cœlum propria virtute, quæ est virtus divina, et propria virtute, quæ est animæ beatæ. Et licet ascendere sursum sit contra naturam humani corporis secundum statum præsentem, in quo corpus non est omnino subjectum spiritui, tamen non erit contra naturam, neque violentum corpori glorioso, cujus tota natura est omnino subjecta spiritui.

Ad tertium dicendum quod etsi virtus divina sit infinita, et infinite operetur, quantum est ex parte operantis, tamen effectus virtutis ejus recipitur in rebus secundum earum capacitatem, et secundum Dei dispositionem. Corpus autem non est capax ut in instanti localiter moveatur, quia oportet quod commetiatur se spatio, secundum cujus divisionem dividitur tempus, ut dicitur 6 Phys., text. 36 et seq. Et ideo non oportet quod corpus motum a Deo moveatur in instanti, sed moveatur ea velocitate quam Deus disponit.

ARTICULUS IV

Utrum Christus ascenderit super omnes cœlos.

3 Sent., dist. 21, quæst. 3, art. 3, quæst. 1; et 4 Cont., cap. 87; et Opusc. 6, cap. 9.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non ascenderit super omnes cœlos. Dicitur enim in Psal. 10, 5 : *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus.* Quod autem est in cœlo, non est supra cœlum. Ergo Christus non ascendit super omnes cœlos.

2. Præterea, super omnes cœlos non est aliquis locus, ut probatur in 1 de Cœlo, text. 69. Sed omne corpus oportet esse in loco. Ergo corpus Christi non ascendit super omnes cœlos.

3. Præterea, duo corpora non possunt esse in eodem loco. Cum igitur non sit transitus de extremo in extremum nisi per medium, videtur quod Christus non potuisset ascendere super omnes cœlos, nisi cœlum divideretur, quod est impossibile.

4. Præterea, Act. 1, 9, dicitur quod *nubes sus-*

cepit eum ab oculis eorum. Sed nubes non possunt elevari super cœlum. Ergo Christus non ascendit super omnes cœlos.

5. Præterea, ibi credimus Christum in perpetuum permansurum, quo ascendit. Sed quod contra naturam est, non potest esse sempiternum, quia id quod est secundum naturam, est ut in pluribus, et ut frequentius. Cum ergo contra naturam sit corpori terreno esse supra cœlum, videtur quod corpus Christi supra cœlum non ascenderit.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 4, 10 : *Ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.*

RESPONDEO dicendum quod quanto aliqua corpora perfectius participant bonitatem divinam, tanto sunt superiora corporali ordine, qui est ordo localis. Unde videmus quod corpora quæ sunt magis formalia sunt naturaliter superiora, ut patet per Philosophum, in 4 Physic. (implic. text. 43 et seq.), et in 2 de Cœlo text. 30 ; per formam enim unumquodque corpus participat divinum *esse*, ut patet in 1 Physic., text. 81. Plus autem participat de divina bonitate corpus per gloriam, quam quodcumque corpus naturale per formam suæ naturæ ; et inter cætera corpora gloriosa manifestum est quod corpus Christi majori refulget gloria. Unde **convenientissimum est ei quod sit supra omnia corpora constitutum in alto.** Et ideo super illud Ephes. 4 : *Ascendens in altum,* dicit Glossa interl. : *Loco et dignitate.*

Ad primum ergo dicendum quod sedes Dei dicitur esse in cœlo, non sicut in continente, sed magis sicut in contento. Unde non oportet aliquam partem cœli eo superiorem esse, sed ipsum esse super omnes cœlos ; sicut et in Psal. 8, 3, dicitur : *Elevata est magnificentia tua super cœlos, Deus.*

Ad secundum dicendum quod locus habet rationem continentis ; unde primum continens habet rationem primi locantis, quod est primum cœlum. In tantum igitur corpora indigent esse in loco per se in quantum indigent contineri a corpore cœlesti. Corpora autem gloriosa, et maxime corpus Christi, non indiget tali continentia, quia nihil recipit a corporibus cœlestibus, sed a Deo, mediante anima. Unde nihil prohibet corpus Christi esse extra totam continentiam cœlestium corporum, et non esse in loco continente. Nec tamen oportet quod extra cœlum sit vacuum, quia non est ibi locus, nec est ibi aliqua potentia susceptiva alicujus corporis, sed potentia illuc perveniendi est in Christo. Quod autem Aristoteles probat, 1 de Cœlo, quod extra cœlum non est corpus, intelligendum est de corporibus in solis naturalibus constitutis, ut per probationes apparet.

Ad tertium dicendum quod quamvis de natura corporis non sit quod possit esse in eodem loco cum alio corpore ; tamen potest hoc Deus facere per miraculum, quod in eodem loco possit esse simul cum alio corpore (1), sicut et fecit, ut corpus Christi de clauso utero B. Virginis exiret, et quod intravit januis clausis ad discipulos, sicut dicit B. Gregorius, hom. 26 in Evang., a princ. Corpus ergo Christi simul potest esse cum alio corpore in eodem loco, non ex proprietate corporis, sed per virtutem divinam assistentem et hoc operantem.

Ad quartum dicendum quod nubes illa non præbuit adminiculum Christo ascendenti per modum vehiculi, ut Greg. ibid. dicit ; sed apparuit in signum divinitatis, secundum quod gloria Dei Israel apparebat super tabernaculum in nube, Exod. 32.

Ad quintum dicendum quod corpus gloriosum non habet ex principiis suæ naturæ quod possit in cœlo aut supra cœlum esse ; sed habet hoc ex anima beata, ex qua recipit gloriam ; et sicut motus gloriosi corporis sursum non est violentus, ita nec quies est violenta ; unde nihil prohibet eam esse sempiternam.

ARTICULUS V

Utrum corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualem.

Inf., quæst. 58, art. 3, corp. ; et Ps. 8, fin. ; et Eph. 1, lect. 7, fin.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi non ascenderit super omnem creaturam spiritualem. Eorum enim quæ non dicuntur secundum unam rationem, non potest convenienter fieri comparatio. Sed locus non eadem ratione attribuitur corporalibus et spiritualibus creaturis, ut patet ex his quæ dicta sunt in 1 parte, quæst. 53. Ergo videtur quod non possit dici corpus Christi ascendisse super omnem creaturam spiritualem.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. de vera Relig., cap. 53, aliquanto a princ. quod *omni corpori spiritus præfertur.* Sed nobiliori rei sublimior debetur locus. Ergo videtur quod Christus non ascenderit super omnem spiritualem creaturam.

3. Præterea, in omni loco est aliquod corpus,

ART. 5. — Titulus intelligendus est cum grano salis, prout respondendo apparet, hoc est quod ponitur ibi locatum pro loco, ita quod per ly « omnem creaturam spiritualem », intelligimus locum omnis creaturæ spiritualis. Secutus est enim Auctor usitatum modum loquendi, quo consuevimus dicere aliquem episcopum vel principem, ascendisse super tales et tales, qui ascendit ad locum superiorem locis talium et talium. Unde sensus tituli est an locus quo ascendit Christus sit superior locis in quibus sunt quæcumque spirituales creaturæ (Cajetanus). — Quæstionem gravem attingit S. Thomas in resp. ad 1, scilicet an animæ justorum statim ac separantur a corpore et sunt plene purgatæ, videant Deum ante diem judicii. Hoc vero magis pertinet ad materiam de beatitudine ; et de hoc videre potes Definit. Ecclesiæ, et alia dicta in 1-2, quæst. 4, pag. 25.

(1) Ita communiter. — Cod. Alcan., *possint esse duo corpora.*

cum nihil sit vacuum in natura. Si ergo nullum corpus obtinet altiorem locum quam spiritus in ordine naturalium corporum, nullus locus erit super omnem spiritualem creaturam. Non ergo corpus Christi potuit ascendere super omnem spiritualem creaturam.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 1, 21 : *Constituit illum.... supra omnem principatum, et potestatem,.... et supra omne nomen quod nominatur sive in hoc seculo, sive in futuro* (1).

RESPONDEO dicendum quod tanto alicui rei debetur altior locus, quanto est nobilior; sive debeatur ei locus per modum contactus corporalis, sicut corporibus; sive per modum contactus spiritualis, sicut spiritualibus substantiis; exinde enim spiritualibus substantiis debetur secundum quamdam congruentiam locus cœlestis, qui est supremus locorum, quia illæ substantiæ sunt supremæ in ordine substantiarum. Corpus autem Christi, licet considerando conditiones naturæ corporeæ, sit infra spirituales substantias, considerando tamen dignitatem unionis, qua est personaliter Deo conjunctum, excellit dignitatem omnium spiritualium substantiarum. Et ideo secundum prædictæ congruentiæ rationem **debetur ei locus altior ultra omnem creaturam etiam spiritualem.** Unde et Gregorius dicit in hom. Ascensionis, 29 in Evang., circa med., quod *qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur.*

Ad primum ergo dicendum quod licet alia ratione attribuatur locus corporali et spirituali substantiæ, tamen hoc est in utraque ratione commune, quod digniori rei attribuitur superior locus.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de corpore Christi secundum conditionem naturæ corporeæ, non autem secundum rationem unionis.

Ad tertium dicendum quod comparatio ista potest attendi vel secundum rationem locorum; et sic nullus locus est tam altus qui excedat dignitatem spiritualis substantiæ, secundum quod procedit objectio; vel secundum dignitatem eorum quibus attribuitur locus; et sic corpori Christi debetur ut sit supra spirituales creaturas.

ARTICULUS VI

Utrum ascensio Christi sit causa nostræ salutis.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ascensio Christi non sit causa nostræ salutis. Christus enim fuit causa nostræ salutis, in quantum salutem nostram meruit. Sed per ascensionem nihil nobis meruit, quia ascensio pertinet ad præmium exaltationis ejus; non est autem idem meritum et præmium, sicut nec via et terminus. Ergo videtur quod ascensio Christi non sit causa nostræ salutis.

2. Præterea, si ascensio Christi est causa nostræ salutis, maxime hoc videtur quantum ad hoc quod ascensio ejus sit causa nostræ ascensionis. Sed hoc collatum est nobis per ejus passionem, quia, ut dicitur Hebr. 10, 19, *habemus fiduciam in introitu sanctorum per sanguinem ipsius* (1) Ergo videtur quod ascensio Christi non fuerit causa nostræ salutis.

3. Præterea, salus nobis per Christum collata est sempiterna, secundum illud Isa. 51, 6 : *Salus autem mea in sempiternum erit.* Sed Christus non ascendit in cœlum, ut ibi in sempiternum esset; dicitur enim Act. 1, 11 : *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum, ita veniet;* legitur etiam multis sanctis se demonstrasse in terris post suam ascensionem, sicut de Paulo legitur Act. 9. Ergo videtur quod ejus ascensio non sit causa nostræ salutis.

— Sed contra est quod ipse dicit Joan. 16, 7 : *Expedit vobis ut ego vadam,* id est, ut recedam a vobis per ascensionem.

RESPONDEO dicendum quod **ascensio Christi est causa nostræ salutis dupliciter : uno modo ex parte nostra; alio modo ex parte ipsius.** — Ex parte quidem nostra, in quantum per Christi ascensionem mens nostra movetur in ipsum, quia per ejus ascensionem sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., ad 3, *primo* quidem datur locus fidei, *secundo* spei, *tertio* charitati, *quarto* etiam per hoc reverentia nostra augetur ad ipsum, dum jam non existimamus eum sicut hominem terrenum, sed sicut Deum cœlestem; sicut et Apostolus dicit 2 ad Corinth. 5, 16 : *Et si cognovimus secundum carnem Christum,* id est, *mortalem, per quod putavimus eum tantum hominem,* ut Glossa (ord. et interl. Petri Lomb.) exponit; *sed nunc jam non novimus.* — Ex parte autem sua, quantum ad ea quæ ipse fecit, ascendens propter nostram salutem, *primo* quidem viam nobis præparavit ascendendi in cœlum, secundum quod ipse dicit Joan. 14, 2 : *Vado parare vobis locum;* et Mich. 2, 13 : *Ascendit pandens iter ante eos.* Quia enim ipse est caput nostrum, oportet illuc sequi membra quo caput præcessit. Unde dicitur Joan. 14, 3 : *Ut ubi ego sum, et vos sitis.* Et in hujus signum animas sanctorum, quas de inferno eduxerat, in cœlum traduxit, secundum illud Psal. 67, 17: *Ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem,* Ephes. 4, 8, quia scilicet eos qui fuerant a diabolo captivati, secum duxit in cœlum, quasi in locum peregrinum humanæ naturæ, bona captione captivos, utpote per victoriam acquisitos. *Secundo* quia sicut pontifex in veteri Testamento

(1) Vulgata :... *et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.*

(1) Vulgata : *Habentes... in sanguine ipsius.*

intrabat sanctuarium, ut assisteret Deo pro populo, ita et Christus *intravit cœlum ad interpellandum pro nobis*, ut dicitur Hebr. 7. Ipsa enim repræsentatio sui ex natura humana, quam in cœlum intulit, est quædam interpellatio pro nobis; ut ex quo Deus humanam naturam sic exaltavit in Christo, etiam eorum misereatur pro quibus Filius Dei humanam naturam assumpsit. *Tertio* ut in cœlorum sede quasi Deus et Dominus constitutus, exinde divina dona hominibus mitteret, secundum illud Ephes. 4, 10 : *Ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia*, scilicet *donis suis*, secundum Glossam (interl.).

Ad primum ergo dicendum quod ascensio Christi est causa nostræ salutis, non per modum meriti, sed per modum efficientiæ, sicut supra de resurrectione dictum est, quæst. præc., art. 1.

Ad secundum dicendum quod passio Christi est causa nostræ ascensionis in cœlum, proprie loquendo, per remotionem peccati prohibentis, et per modum meriti ; ascensio autem Christi est directe causa ascensionis nostræ, quasi inchoando ipsam in capite nostro, cui oportet membra conjungi.

Ad tertium dicendum quod Christus semel ascendens in cœlum adeptus est sibi et nobis in perpetuum jus et dignitatem mansionis cœlèstis : cui tamen dignitati non derogat, si ex aliqua dispensatione Christus quandoque corporaliter ad terram descendat ; vel ut ostendat se omnibus, sicut in judicio ; vel ut ostendat se alicui specialiter, sicut Paulo, ut habetur Act. 9. Et ne quis credat hoc factum fuisse non Christo ibi corporaliter præsente, sed aliqualiter apparente, contrarium apparet per hoc quod ipse Apostolus dicit 1 ad Cor. 15, 8, ad confirmandam resurrectionis fidem : *Novissime omnium, tanquam abortivo, visus est et mihi.* Quæ quidem visio veritatem resurrectionis non probaret, nisi ipsum verum Christi corpus visum fuisset ab eo.

QUÆSTIO LVIII

DE SESSIONE CHRISTI AD DEXTERAM PATRIS. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de sessione Christi ad dexteram Patris ; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum Christus sedeat ad dexteram Dei Patris ; 2° utrum hoc conveniat ei secundum divinam naturam ; 3° utrum conveniat ei secundum humanam naturam ; 4° utrum hoc sit proprium Christi.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christo conveniat sedere ad dexteram Dei Patris.

3 Sent., dist. 32, quæst. 3, art. 3, quæst. 2 ; et Opusc. 2, cap. 240 ; et Opusc. 6, cap. 9 ; et ad Hebr. 8, lect. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo non conveniat sedere ad dexteram Dei Patris. Dextera enim et sinistra sunt differentiæ positionum corporalium. Sed nihil corporale convenit Deo, quia *Deus spiritus est*, ut habetur Joan. 4, 24. Ergo videtur quod Christus non sedeat ad dexteram Patris.

2. Præterea, si aliquis sedet ad dexteram alicujus, ille sedet ad sinistram ejus. Si ergo Christus sedet ad dexteram Patris, sequitur quod Pater sedeat ad sinistram Filii, quod est inconveniens.

3. Præterea, sedere et stare videntur oppositionem habere. Sed Stephanus dicit, Act. 7, 55 : *Ecce video cœlos apertos, et filium hominis stantem ad dexteram virtutis Dei* (1). Ergo videtur quod Christus non sedeat ad dexteram Patris.

— Sed contra est quod dicitur Marci ult. 19 : *Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, ascendit* (2) *in cœlum, et sedet a dextris Dei.*

RESPONDEO dicendum quod **in nomine sessionis possumus duo considerare : videlicet quietem** secundum illud Luc. ult. 49 : *Sedete hic in civitate*, **et etiam regiam, vel judiciariam potestatem** secundum illud Proverb. 20, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* **Utroque ergo modo Christo convenit sedere ad dexteram Patris** : — Uno quidem modo, in quantum æternaliter manet incorruptibilis in beatitudine Patris, quæ ejus dextera dicitur secundum illud Ps. 15, 10 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Unde Augustinus dicit in lib. 1 de Symbolo, cap. 4, in princ.: *Sedet ad dexteram Patris. Sedere, habitare, intelligite quomodo dicimus de quocumque homine : In illa patria sedit per tres annos. Sic ergo credite Christum habitare in dextera Dei Patris ; beatus enim est, et ipsius beatitudinis nomen est dextera Patris.* — Alio modo dicitur Christus sedere ad dexteram Dei Patris,

---

ART. 1. — Nota resp. ad 1 et 2. Non sinistram nec dexteram convenire Deo proprie, sed solum metaphorice, prout sessio quietam possessionem significat; et dextera divinam beatitudinem, et potestatem dominandi, regnandi, judicandi. Hæc, ut patet, non intelligenda sunt sensu Anthropomorphitarum confitentium in Deo esse membra.

S. Script. — Ps. 109, 1; Matth. 22, 44; Marc., 16, 19; Luc. 22, 69; Act. 7, 55 ; Rom. 8, 34; Ephes, 1, 20; Col. 3, 1; Hebr. 1, 13, et 10, 12, et 12, 2; 1 Petr. 3, 22.

Definit. Eccles. — *Diversa symbola dicunt :* Christum sedere ad dexteram Paris; *et addunt etiam quod* regni ejus non erit finis. *Ex doctrina hujus quæst. vides quomodo intelligenda est fides nostra circa hoc punctum.*

(1) Vulgata :... *stantem a dextris Dei.*

(2) Vulgata :... *assumptus est in cœlum.*

in quantum Patri conregnat, et ab eo habet judiciariam potestatem ; sicut ille qui considet regi ad dexteram, assistit ei in regnando, et judicando. Unde Augustinus dicit in alio serm. de Symbolo, lib. 2, cap. 7, a princ. : *Ipsam dexteram intelligite potestatem, quam accepit ille homo susceptus a Deo, ut veniat judicaturus, qui prius venerat judicandus.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 2, *non localem dexteram Patris dicimus ; qualiter enim qui incircumscriptibilis est, localem adipiscitur dexteram? Dextera enim et sinistra eorum quæ circumscribuntur, sunt. Dexteram autem Patris dicimus gloriam et honorem divinitatis.*

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit, secundum quod sedere ad dexteram intelligitur corporaliter. Unde Augustinus dicit in quodam sermone de Symb., scilicet lib. 1, cap. 4, ante med. : *Si carnaliter acceperimus quod Christus sedet ad dexteram Patris, ille erit ad sinistram. Ibi autem*, scilicet in æterna beatitudine, *omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Gregorius dicit in hom. Ascens., 29 in Evang., a med., *sedere judicantis est, stare vero pugnantis vel adjuvantis. Stephanus ergo in labore certaminis positus stantem vidit, quem adjutorem habuit. Sed hunc post ascensionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suæ gloriam judex in fine videbitur.*

Articulus II

Utrum sedere ad dexteram Patris conveniat Christo, secundum quod Deus.

Heb. 1, lect. 3, col. 1, et lect. 6, princ.; et ad Hebr. 8, lect. 7, col. 1, et col. 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sedere ad dexteram Patris non conveniat Christo secundum quod est Deus. Christus enim secundum quod est Deus, est dextera Patris. Sed non videtur idem esse dextera alicujus, et ille qui sedet ad dexteram ejus. Ergo Christus, secundum quod est Deus, non sedet ad dexteram Patris.

2. Præterea, Marci ult., 19, dicitur quod *Dominus Jesus assumptus est in cœlum et sedet a dextris Dei.* Christus autem non est assumptus in cœlum, secundum quod est Deus. Ergo etiam neque secundum quod Deus, sedet a dextris Dei.

3. Præterea, Christus, secundum quod Deus, est æqualis Patri et Spiritui Sancto. Ergo si Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris, pari ratione Spiritus Sanctus sedebit ad dexteram Patris et Filii, et ipse Pater ad dexteram Filii et Spiritus Sancti, quod nusquam invenitur.

— Sed contra est quod Damascenus dicit, lib. 4 orthod. Fid., cap. 2, quod dexteram Patris *dicimus gloriam et honorem Divinitatis*, in qua Filius Dei extitit ante secula ut Deus, et Patri consubstantialis.

RESPONDEO dicendum quod, ut ex prædictis patet, art. præc., nomine dexteræ tria intelligi possunt : — uno modo, secundum Damascenum, *gloria divinitatis ;* — alio modo, secundum Augustinum, lib. cont. serm. Arian., cap. 12, et lib. 1 de Symbol., cap. 4, *beatitudo Patris ;* — tertio modo secundum eumdem, ibid. et sup., Psal. 109, *judiciaria potestas.* Sessio autem, ut dictum est art. præc., vel habitationem, vel regiam, seu judiciariam dignitatem designat. Unde sedere ad dexteram Patris nihil aliud est quam simul cum Patre habere gloriam divinitatis, et beatitudinem, et judiciariam potestatem, et hoc immutabiliter et regaliter. Hoc autem convenit Filio Dei secundum quod Deus. Unde **manifestum est quod Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris ;** ita tamen quod hæc propositio *ad*, quæ transitiva est, solam distinctionem personalem importat, et originis ordinem, non autem gradum naturæ vel dignitatis, qui nullus est in divinis personis, ut in prima parte habitum est, quæst. 42, art. 3.

Ad primum ergo dicendum quod Filius Dei dicitur dextera Patris appropriate, per modum quo etiam dicitur virtus Patris ; sed dextera Patris, secundum tres significationes prædictas, est aliquid commune tribus personis.

Ad secundum dicendum quod Christus, secundum quod homo, est assumptus ad divinum honorem, qui in prædicta sessione designatur ; sed tamen ille honor divinus convenit Christo, in quantum est Deus, non per aliquam assumptionem, sed per æternam originem.

Ad tertium dicendum quod nullo modo potest dici quod Pater sedeat ad dexteram Filii vel Spiritus Sancti ; quia Filius et Spiritus Sanctus trahunt originem a Patre, et non e converso. Sed Spiritus Sanctus proprie potest dici sedere ad dexteram Patris vel Filii, secundum sensum prædictum, licet secundum quamdam appropriationem attribuatur Filio, cui appropriatur æqualitas, sicut dicit Augustinus, lib. 1 de Doctr. christ., cap. 5, in fin., quod *in Patre est unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis æqualitatisque connexio.*

Articulus III

Utrum sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod homo.

Locis sup. inductis.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sedere ad dexteram Patris non conveniat Christo,

---

Art. 3. — In festo Ascensionis dicitur in Canone Missæ (orat. *communicantes* propr.) « Unitam sibi fragilitatis nostræ substantiam in gloriæ Patris dextera collocavit. »

secundum quod homo. Ut enim Damascenus dicit, lib. 4 orth. Fid., cap. 2, *dexteram Patris dicimus gloriam et honorem divinitatis*. Sed honor et gloria divinitatis non convenit Christo, secundum quod homo. Ergo videtur quod Christus, secundum quod homo, non sedeat ad dexteram Patris.

2. Præterea, sedere ad dexteram regnantis subjectionem excludere videtur ; quia qui sedet ad dexteram regnantis, quodammodo illi conregnat. Christus autem, secundum quod homo, est subjectus Patri, ut dicitur 1 ad Cor. 15. Ergo videtur quod Christus, secundum quod homo, non sit ad dexteram Patris.

3. Præterea, Rom. 8, super illud : *Qui est ad dexteram Dei*, exponit Glossa (interl. et ord. Ambros.) id est, *æqualis Patri in honore, quo Deus Pater est;* vel ad dexteram Patris, id est, *in potioribus bonis Dei*. Et super illud Hebr. 1 : *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis*, Glossa interl., id est, *ad æqualitatem Patris super omnia, et loco et dignitate*. Sed esse æqualem Deo non convenit Christo, secundum quod homo ; nam secundum hoc ipse dicit Joan. 14, 28 : *Pater major me est*. Ergo videtur quod sedere ad dexteram Patris non conveniat Christo, secundum quod homo.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in sermone de Symbolo (scilicet lib. 2 de Symbolo, cap. 7, a princ.) : *Ipsam dexteram intelligite potestatem quam accepit ille homo susceptus a Deo, ut veniat judicaturus, qui prius venerat judicandus*.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., nomine dexteræ Patris intelligitur vel ipsa gloria deitatis ipsius, vel beatitudo æterna ejus, vel potestas judiciaria et regalis. Hæc autem præpositio *ad* quemdam accessum ad dexteram designat; in quo designatur convenientia cum quadam distinctione, ut supra dictum est, art. præc. Quod quidem potest esse tripliciter : — uno modo, ut sit convenientia in natura, et distinctio in persona ; et sic Christus, secundum quod Filius Dei, sedet ad dexteram Patris, quia habet eamdem naturam cum Patre ; unde prædicta conveniunt essentialiter Filio, sicut et Patri ; et hoc est esse in æqualite Patris. — Alio modo secundum gratiam unionis, quæ importat e converso distinctionem naturæ, et unitatem personæ. Et secundum hoc Christus secundum quod homo, est Filius Dei ; et per consequens sedens ad dexteram Patris, ita tamen quod ly *secundum quod* non designet conditionem naturæ, sed unitatem suppositi, ut supra dictum est, quæst. 16, art. 10. — Tertio modo potest præ dictus accessus intelligi secundum gratiam habitualem, quæ abundantior est in Christo præ omnibus aliis creaturis, in tantum quod ipsa natura humana in Christo est beatior cæteris creaturis, et super omnes alias creaturas habens regiam et judiciariam potestatem.

Sic igitur **si ly « secundum quod » designet conditionem naturæ, Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris,** id est, in æqualitate Patris ; **secundum autem quod homo, sedet ad dexteram Patris, id est, in bonis paternis potioribus præ cæteris creaturis,** id est, in majori beatitudine, et habens judiciariam potestatem. — **Si vero ly « secundum quod » designet unitatem suppositi, sic etiam secundum quod homo, sedet ad dexteram Patris, secundum æqualitatem honoris,** in quantum scilicet eodem honore veneramur ipsum Filium Dei cum natura assumpta, ut supra dictum est, quæst. 25 art. 1.

Ad primum ergo dicendum quod humanitas Christi secundum conditiones suæ naturæ non habet gloriam vel honorem deitatis, quam tamen habet ratione personæ cui unitur. Unde ibidem Damascenus subdit : *In qua*, scilicet gloria deitatis, *Dei Filius existens ante secula, ut Deus, et Patri consubstantialis, sedet conglorificata carne ejus ; adoratur enim una adoratione cum carne sua ab omni creatura*.

Ad secundum dicendum quod Christus, secundum quod homo, subjectus est Patri, prout ly *secundum quod* designat conditionem naturæ : et secundum hoc non competit ei sedere ad dexteram Patris secundum rationem æqualitatis, secundum quod est homo. Sic autem competit ei sedere ad dexteram Patris, secundum quod per hoc designatur excellentia beatitudinis, et judiciaria potestas super omnem creaturam.

Ad tertium dicendum quod esse in æqualitate Patris non pertinet ad ipsam naturam humanam Christi, sed solum ad personam assumentem ; sed esse in potioribus bonis Dei, secundum quod importat excessum aliarum creaturarum, convenit etiam ipsi naturæ assumptæ.

ARTICULUS IV

Utrum sedere ad dexteram Patris sit proprium Christi.

3 Sent., dist. 22, quæst. 3, art. 4, quæst. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod sedere ad dexteram Patris non sit proprium Christi. Dicit enim Apostolus, Ephes., 2, 6, quod *Deus conresuscitavit nos (1) et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu*. Sed resuscitari non est proprium Christi. Ergo etiam pari ratione nec sedere ad dexteram Dei in excelsis.

2. Præterea, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Symbolo, cap. 4, ante med., *Christum sedere ad dexteram Patris, hoc est habitare in ejus beatitudine*. Sed hoc multis aliis convenit. Ergo videtur quod sedere ad dexteram Patris non sit proprium Christi.

(1) In Vulgata deest *nos*.

3. Præterea, ipse dicit Apoc. 3, 21 : *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.* Sed per hoc sedet Christus ad dexteram Patris quod sedet in throno ejus. Ergo etiam alii qui vincunt, sedent ad dexteram Patris.

4. Præterea, Matth. 20, 23, Dominus dicit : *Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.* Hoc autem frustra diceretur, nisi esset aliquibus paratum. Non ergo sedere ad dexteram convenit soli Christo.

— Sed contra est quod dicitur ad Hebr. 1, 13: *Ad quem angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis,* id est, in meis bonis potioribus, vel mihi secundum divinitatem æqualis ? quasi dicat, ad nullum. Sed angeli sunt superiores aliis creaturis. Ergo multo magis nulli alii convenit sedere ad dexteram Patris quam Christo.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est, art. 1, 2 et 3 præc., Christus dicitur sedere ad dexteram Patris, in quantum secundum naturam divinam est in æqualitate Patris, secundum autem humanam naturam in excellenti possessione divinorum bonorum præ cæteris aliis creaturis. Utrumque autem soli Christo convenit. Unde **nulli alii nec angelo, nec homini convenit sedere ad dexteram Patris, nisi soli Christo.**

Ad primum ergo dicendum quod quia Christus est caput nostrum, illud quod collatum est Christo, est etiam nobis in ipso collatum. Et propter hoc quia ipse jam resuscitatus est, dicit Apostolus quod Deus nos quodammodo ei conresuscitavit, qui tamen in nobis ipsis nondum sumus resuscitati, sed resuscitandi, secundum illud Rom. 8, 11 : *Qui suscitavit Jesum a mortuis,... vivificabit et mortalia corpora nostra* (1) ; et secundum eumdem modum loquendi subdit Apostolus quod *consedere nos fecit in cœlestibus,* scilicet in hoc ipso quod caput nostrum, quod est Christus, ibi sedet.

Ad secundum dicendum quod quia dextera est divina beatitudo, sedere in dextera non significat simpliciter esse in beatitudine, sed habere beatitudinem cum quadam dominativa potestate, et quasi propriam et naturalem ; quod soli Christo convenit ; nulli autem alii creaturæ. Potest tamen dici quod omnis sanctus qui est in beatitudine, est ad dexteram Dei constitutus : unde et dicitur Matth. 25, 33, quod *statuet oves a dextris.*

Ad tertium dicendum quod per thronum significatur judiciaria potestas quam Christus habet a Patre ; secundum hoc dicitur sedere in throno Patris. Alii autem sancti habent eam a Christo ; et secundum hoc dicuntur in throno Christi sedere, secundum illud Matth. 19, 28 : *sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel.*

(1) Vulgata :... *vestra.*

Ad quartum dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit super Matth., hom. 66, inter princ. et med., *locus ille,* id est, consessus dexteræ, *invius est omnibus non solum hominibus, sed etiam angelis ; sicut enim præcipuum Unigeniti ponit Paulus dicens : Ad quem autem angelorum dixit unquam : Sede a dextris meis ? » Dominus ergo non quasi existentibus quibusdam qui sessuri sunt, sed condescendens interrogantium supplicationi* (1) *respondit ; hoc enim unum solum quærebant præ aliis, stare apud ipsum.* — Potest tamen dici quod petebant filii Zebedæi excellentiam habere præ aliis in participando judiciariam potestatem ejus ; unde non petebant quod sederent ad dexteram vel sinistram Patris, sed ad dexteram vel sinistram Christi.

QUÆSTIO LIX

DE JUDICIARIA POTESTATE CHRISTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de judiciaria potestate Christi ; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum judiciaria potestas sit attribuenda Christo ; 2° utrum conveniat sibi, secundum quod est homo ; 3° utrum eam fuerit ex meritis adeptus ; 4° utrum ejus potestas judiciaria sit universalis respectu omnium hominum ; 5° utrum præter judicium quod agit in hoc tempore, sit expectandum aliud universale judicium futurum per ipsum ; 6° utrum ejus judiciaria potestas etiam ad angelos se extendat.

De executione autem finalis judicii convenientius agetur cum considerabimus de his quæ pertinent ad finem mundi (in Supplem., quæst. 88 et seq.), nunc autem sufficit ea sola tangere quæ pertinent ad Christi dignitatem.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod judiciaria potestas non sit specialiter attribuenda Christo. Judicium enim aliquorum videtur pertinere ad dominum ; unde dicitur Rom. 14, 4 : *Tu quis es, qui judicas alienum servum ?* Sed esse dominum creaturarum, est commune toti Trinitati.

ART. 1. — Titulus hujus art. intelligendus est de Christo non tantum ut homo est, sed absolute vel ut est Deus ; et similiter est intelligendus de judiciaria potestate perfectissima et suprema. Itaque sensus erit : An Christo Filio Dei, suprema judicandi potestas specialiter conveniat. Hunc esse sensum, constat ex discursu articuli. — Omnia symbola quæ apud Christianos sunt in usu profitentur quod « Christus venturus est judicare vivos et mortuos ».

S. Script. — Ps. 95, 13 ; Matth. 16, 26 et 24, 30, et 25, 21 ; Luc. 17, 24, et 30, 21 etc. ; Joan. 5, 22 ; Act. 1, 11 et 10, 42, et 17, 31 ; Rom. 2, 16 ; 2 Corinth. 5, 10 ; 1 Thessal. 4, 16 ; 2 Thessal. 1, 7 ; 2 Timot. 4, 1 ; Hebr. 9, 28 ; 1 Petr. 4, 5 ; Jud. 14 ; Apoc. 1, 7 et 20, 12.

(1) Al., *suspicationi,* sic tamen potiores Mss. et editi passim.

Non ergo specialiter debet attribui Christo judiciaria potestas.

2. Præterea, Danielis 7, 9, dicitur : *Antiquus dierum sedit ;* et postea subditur : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Sed Antiquus dierum intelligitur Pater, quia, ut Hilarius dicit, lib. 2 de Trin., circ. princ., *in Patre est æternitas.* Ergo judiciaria potestas magis est attribuenda Patri quam Christo.

3. Præterea, ejusdem videtur esse judicare cujus est arguere. Sed arguere pertinet ad Spiritum Sanctum ; dicit enim Dominus, Joan. 16, 8 : *Cum autem venerit ille,* scilicet Spiritus Sanctus, *arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* Ergo judiciaria potestas magis debet attribui Spiritui Sancto quam Christo.

— Sed contra est quod dicitur Act. 10, 42, de Christo : *Hic* (1) *est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.*

RESPONDEO dicendum quod ad judicium faciendum tria requiruntur : — Primo quidem potestas subditos coercendi ; unde dicitur Eccli. 7, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* — Secundo requiritur rectitudinis zelus, ut scilicet aliquis non ex odio vel livore, sed ex amore justitiæ judicium proferat, secundum illud Proverb. 3, 12 : *Quem enim diligit Dominus corripit, et quasi pater in filio complacet sibi.* — Tertio requiritur sapientia, secundum quam formatur judicium ; unde dicitur Eccli. 11, 1 : *Judex sapiens judicabit populum suum.* — Prima autem duo præexiguntur ad judicium ; sed proprie tertium est secundum quod accipitur forma judicii, quia ipsa ratio judicii, est lex sapientiæ vel veritatis, secundum quam judicatur. Et quia Filius est sapientia genita et veritas a Patre procedens, et ipsum perfecte repræsentans, ideo **proprie judiciaria potestas attribuitur Filio Dei.** Unde Augustinus dicit in lib. de vera Religione, cap. 31 : *Hæc est incommutabilis illa veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, et ars omnipotentis artificis. Ut autem nos, et omnes animæ rationales secundum veritatem de inferioribus recte judicamus, sic de nobis, quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas judicat ; de ipsa vero nec Pater ; non enim minor est quam ipse. Et ideo quæ Pater judicat, per ipsam judicat.* Et postea concludit : *Pater ergo non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.*

Ad primum ergo dicendum quod ex illa ratione probatur quod judiciaria potestas sit communis toti Trinitati, quod verum est ; sed tamen per quamdam appropriationem judiciaria potestas attribuitur Filio, ut dictum est in coap.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in 6 de Trinit., cap. 10, circ. princ., Patri attribuitur æternitas propter commendationem principii quod importatur in ratione æternitatis. Ibidem etiam Augustinus dicit quod Filius est ars Patris. Sic igitur auctoritas judicandi attribuitur Patri, in quantum est principium Filii, sed ipsa ratio judicii attribuitur Filio, qui est ars et sapientia Patris, ut scilicet sicut Pater facit omnia per Filium, in quantum est ars ejus, ita etiam judicet omnia per Filium, in quantum est sapientia et veritas ejus. Et hoc significatur in Daniele, ubi primo dicitur quod *Antiquus dierum sedit ;* et postea subditur quod *Filius hominis pervenit usque ad Antiquum dierum, et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum ;* per quod datur intelligi quod auctoritas judicandi est apud Patrem, a quo Filius accepit potestatem judicandi.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 95, inter princ. et med., ita dixit Christus quod *Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, tanquam diceret : Ille diffundet in cordibus vestris charitatem ; sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem.* Sic ergo Spiritui Sancto attribuitur judicium, non quantum ad judicii rationem, sed quantum ad effectum judicandi quem homines habent.

(1) Vulgata : *Ipse.*

ARTICULUS II

Utrum judiciaria potestas conveniat Christo, secundum quod est homo.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo. Dicit enim Augustinus in lib. de vera Religione (implic. cap. 31), quod *judicium attribuitur Filio, in quantum est ipsa lex primæ veritatis.* Sed hoc pertinet ad Christum, secundum quod est Deus. Ergo judiciaria potestas non convenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

2. Præterea, ad judiciariam potestatem pertinet præmiare bene agentes, sicut et punire malos. Sed præmium bonorum operum est beatitudo æterna, quæ non datur nisi a Deo ; dicit enim Augustinus super Joann., tract. 23, inter princ. et med., quod *participatione Dei fit anima beata, non autem participatione animæ sanctæ.* Ergo videtur quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

3. Præterea, ad judiciariam Christi potestatem pertinet judicare occulta cordium, secundum illud 1 ad Corinth. 4, 5 : *Nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.*

ART. 2. — Quoniam in præcedenti articulo, exposuit D. Thomas quomodo Christo, ut Deo, conveniat potestas judicandi, consequenter hic explicat quomodo conveniat illi, ut homini, hoc est in humanitate, et præsertim intendit exponere textum Joannis in *Sed contra.*

Sed hoc pertinet ad solam virtutem divinam, secundum illud Jerem. 17, 8 : *Pravum est cor hominis* (1) *et inscrutabile : quis cognoscet illud ? ego Dominus scrutans corda, et probans renes, et qui do unicuique juxta viam suam.* Ergo judiciaria potestas non convenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 5, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.*

RESPONDEO dicendum quod Chrysostomus super Joan., hom. 38, parum ante med., sentire videtur quod judiciaria potestas non conveniat Christo, secundum quod est homo, sed solum secundum quod est Deus. Unde auctoritatem Joannis inductam sic exponit : *Potestatem dedit ei judicium facere ;* et postea subditur : *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc : non enim propterea suscepit judicium, quoniam homo est, sed quia ineffabilis Dei Filius est, propterea judex est. Quia vero ea quæ dicebantur erant majora quam secundum hominem, ideo hanc opinionem solvens dixit : Ne miremini, quia Filius hominis est ; etenim ipse est etiam Filius Dei.* Quod quidem probat per resurrectionis effectum ; unde subdit: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei.* Sciendum tamen quod quamvis apud Deum remaneat primæva auctoritas judicandi, hominibus tamen committitur a Deo judiciaria potestas respectu eorum qui eorum jurisdictioni subjiciuntur. Unde dicitur Deuter. 1, 16 : *Quod justum est judicate ;* et postea subditur : *Quia Dei est judicium,* cujus scilicet auctoritate vos judicatis. Dictum est autem supra (quæst. 8, art. 1 et 3) quod Christus etiam in natura humana est caput totius Ecclesiæ, et quod sub pedibus ejus Deus omnia subjecit. Unde ad eum pertinet, etiam secundum naturam humanam, habere judiciariam potestatem. Propter quod Augustinus, tract. 19, in Joan., a med., auctoritatem prædictam Evangelii sic dicit esse intelligendam : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est,* non quidem propter conditionem naturæ, quia sic *omnes hominis hujusmodi potestatem haberent,* ut Chrysostomus objicit, loc. sup. cit. ; sed hoc pertinet ad gratiam capitis, quam Christus in humana natura accepit. **Competit autem Christo** hoc modo **secundum humanam naturam judiciaria potestas propter tria** : — Primo quidem propter convenientiam et affinitatem ipsius ad homines ; sicut enim Deus per causas medias, tanquam propinquiores effectibus, operatur, ita judicat per hominem Christum homines, ut sit suavius judicium hominibus. Unde Apostolus dicit Hebr. 4, 15 : *Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus* (1). — Secundo quia in finali judicio, ut Augustinus dicit super Joan., tract. 23, ante med., erit resurrectio corporum mortuorum, quæ suscitabit Deus per Filium hominis ; sicut per eumdem Christum suscitat animas, in quantum est Filius Dei. — Tertio quia, ut Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, serm. ult., cap. 7, a med., *rectum erat ut judicandi viderent judicem. Judicandi autem erant boni et mali. Restabat ergo ut in judicio forma servi et bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.*

Ad primum ergo dicendum quod judicium pertinet ad veritatem sicut ad regulam judicii ; sed ad hominem, qui est veritate imbutus, pertinet, secundum quod est unum quodammodo cum ipsa veritate, quasi quædam lex et quædam justitia animata. Unde et ibidem Augustinus introducit quod dicitur 1 Cor. 2, 15 : *Spiritualis judicat omnia.* Anima autem Christi præ cæteris creaturis magis fuit unita veritati, et magis ea repleta, secundum illud Joan. 1, 14 : *Videmus eum plenum gratiæ et veritatis.* Et secundum hoc ad animam Christi maxime pertinet omnia judicare.

Ad secundum dicendum quod solius Dei est sui participatione animas beatas facere ; sed adducere homines ad beatitudinem convenit Christo, in quantum est caput et auctor salutis eorum, secundum illud Heb. 2, 10 : *Qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.*

Ad tertium dicendum quod cognoscere occulta cordium, et dijudicare per se quidem pertinet ad solum Deum ; sed ex refluentia divinitatis ad animam Christi, convenit etiam ei cognoscere et judicare occulta cordium, ut supra dictum est, cum de scientia Christi ageretur, quæst. 10, art. 2. Et ideo dicitur Rom. 2, 16 : *In die cum judicabit Deus occulta hominum..., per Jesum Christum.*

(1) Vulgata, *cor omnium.*

ARTICULUS III

Utrum Christus ex meritis adeptus fuerit judiciariam potestatem.

4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 1 ; et 4 Cont., cap. 95, princ. ; et Opusc. 2, cap. 249.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non ex meritis fuerit adeptus judiciariam potestatem. Judiciaria enim potestas consequitur

ART. 3. — Quamquam D. Thomas tantum proponat quæstionem de merito, tamen ex occasione explicat omnes rationes, quæ fuerunt in Christo, ob quas data est illi judiciaria potestas.

(1) In Vulgata deest *ejus.*

regiam dignitatem, secundum illud Proverb. 20, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Sed regiam dignitatem Christus obtinuit absque meritis ; competit enim ei ex hoc ipso quod est unigenitus Dei : dicitur enim Luc. 1, 32 : *Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus et regnabit in domo Jacob in æternum.* Ergo Christus judiciariam potestatem non obtinuit ex meritis.

2. Præterea, sicut dictum est, art. præc., judiciaria potestas competit Christo, in quantum est caput nostrum. Sed gratia capitis non competit Christo ex meritis, sed consequitur personalem unionem divinæ et humanæ naturæ, secundum illud Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis ; et de plenitudine ejus nos omnes accepimus ;* quod pertinet ad rationem capitis. Ergo videtur quod Christus non habuerit ex meritis judiciariam potestatem.

3. Præterea, Apostolus dicit 1 ad Corinth. 2, 15 : *Spiritualis judicat omnia.* Sed homo efficitur spiritualis per gratiam, quæ non est ex meritis ; *alioquin jam non esset gratia*, ut dicitur Rom. 11, 6. Ergo videtur quod judiciaria potestas non conveniat nec Christo, nec aliis ex meritis, sed ex sola gratia.

— Sed contra est quod dicitur Job 36, 17 : *Causa tua quasi impii judicata est ; causam judiciumque recipies ;* et Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, serm. ult., cap. 7, circ. med. : *Sedebit judex, qui stetit sub judice ; damnabit veros* (1) *reos, qui falso factus est reus.*

RESPONDEO dicendum quod nihil prohibet unum et idem deberi alicui ex causis diversis ; sicut gloria corporis resurgentis debita fuit Christo non solum propter congruentiam divinitatis, et propter gloriam animæ, sed etiam ex merito humilitatis passionis. Et similiter dicendum est quod judiciaria potestas homini Christo competit et propter divinam personam, et propter capitis dignitatem, et propter plenitudinem gratiæ habitualis ; et tamen **etiam ex merito eam obtinuit, ut scilicet secundum Dei justitiam judex esset qui pro Dei justitia pugnavit, et vicit, et injuste judicatus est.** Unde ipse dicit Apoc. 3, 21 : *Ego vici, et sedi in throno Patris mei.* In throno autem intelligitur judiciaria potestas, secundum illud Psal. 9, 5 : *Sedisti super thronum, qui judicas justitiam.*

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de judiciaria potestate, secundum quod debetur Christo ex ipsa unione ad Verbum Dei.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit ex parte gratiæ capitis.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit ex parte gratiæ habitualis, quæ est perfectiva animæ Christi. Per hoc tamen quod his modis debetur Christo judiciaria potestas, non excluditur quin debeatur ei ex merito.

(1) Ita cum Mss. Nicolaius. — Al, *vere*, item *vero*.

ARTICULUS IV

Utrum Christo conveniat judiciaria potestas quantum ad omnes res humanas.

Quodl. 10, art. 2, corp.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ad Christum non pertineat judiciaria potestas quantum ad omnes res humanas. Ut enim legitur Luc. 12, 13, cum quidam de turba Christo diceret : *Dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem*, ille respondit : *Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos ?* Non ergo habet judicium super omnes res humanas.

2. Præterea, nullus habet judicium nisi super ea quæ sunt sibi subjecta. Sed Christo nondum videmus omnia esse subjecta, ut dicitur Hebr. 2. Ergo videtur quod Christus non habeat super omnes res humanas judicium.

3. Præterea, Augustinus dicit 20 de Civit. Dei, cap. 2, circ. med., quod *ad judicium divinum pertinet hoc quod interdum boni affliguntur in hoc mundo, et interdum prosperantur, et similiter mali.* Sed hoc fuit etiam ante Christi incarnationem. Ergo non omnia judicia Dei circa res humana pertinent ad judiciariam potestatem Christi.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 5, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio.*

RESPONDEO dicendum quod si de Christo loquamur secundum divinam naturam, manifestum est quod omne judicium Patris pertinet ad Filium ; sicut enim Pater facit omnia Verbo suo, ita et omnia judicat Verbo suo. **Si vero loquamur de Christo secundum naturam humanam, sic etiam manifestum est quod omnes res humanæ subduntur ejus judicio.** — Et hoc manifestum est primo quidem, si consideremus habitudinem animæ Christi ad Verbum Dei ; si enim *spiritualis judicat omnia*, ut dicitur 1 ad Corinth. 2, 15, in quantum mens ejus Verbo Dei inhæret, multo magis anima Christi, quæ est plena veritate Verbi Dei, super omnia judicium habet. — Secundo apparet idem ex merito mortis ejus : quia, ut dicitur Rom. 14, 9, *in hoc Christus mortuus est et resurrexit, ut vivorum et mortuorum dominetur* Et ideo super omnes habet judicium ; propter quod et Apostolus ibi subdit quod *omnes stabimus ante tribunal Christi ;* et Dan. 7, 14, dicitur quod *dedit ei potestatem, et honorem, et regnum ; et omnes populi, tribus et linguæ servient ei.* — Tertio apparet et idem ex comparatione rerum humanarum ad finem humanæ salutis. Cuicumque

enim committitur principale, committitur et accessorium. Omnes autem res humanæ ordinantur in finem beatitudinis, quæ est salus æterna, ad quam homines admittuntur, vel a qua etiam repelluntur judicio Christi, ut patet Matth. 25. Et ideo manifestum est quod ad judiciariam potestatem Christi pertinent omnes res humanæ.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., arg. 1, judiciaria potestas consequitur regiam dignitatem. Christus autem, quamvis esset rex constitutus a Deo, non tamen in terris vivens terrenum regnum temporaliter administrare voluit; unde ipse dicit Joan. 18, 36 : *Regnum meum non est de hoc mundo.* Similiter etiam judiciariam potestatem exercere noluit super res temporales, qui venerat homines ad divina transferre. Unde Ambrosius, in hunc loc. Lucæ, ibidem dicit : *Bene terrena declinat, qui propter divina descenderat ; nec judex dignatur esse litium, et arbiter facultatum, vivorum habens, mortuorumque judicium, arbitriumque meritorum.*

Ad secundum dicendum quod Christo sunt omnia subjecta quantum ad potestatem quam a Patre super omnia accepit, secundum illud Matth. ult., 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra;* nondum tamen sunt omnia ei subjecta quantum ad executionem suæ potestatis : quod quidem erit in futuro, quando de omnibus voluntatem suam adimplebit, quosdam quidem salvando, quosdam, autem puniendo.

Ad tertium dicendum quod ante incarnationem hujusmodi judicia exercebantur per Christum, in quantum Dei Verbum est : cujus potestatis facta est particeps per incarnationem anima ei personaliter unita.

Articulus v

Utrum post judicium quod agitur in præsenti tempore, restet aliud judicium.

4 Sent. dist. 47, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1; et 4 Cont., cap. 95 ; et Opusc. 2, cap. 249 ; et Opusc. 10, cap. 27 ; et Isa. 30, lect. 3, princ.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod post judicium quod in præsenti tempore agitur, non restet aliud judicium generale. Post ultimam enim retributionem præmiorum et pœnarum frustra adhibetur judicium. Sed in hoc præsenti tempore fit retributio præmiorum et pœnarum : dixit enim Dominus latroni in cruce, Lucæ 23, 43 : *Hodie mecum eris in paradiso ;* et Luc. 16, 22, dicitur quod *mortuus est dives, et sepultus est in inferno.* Ergo frustra expectatur finale judicium.

2. Præterea, Nahum 1, 9, dicitur secundum aliam litteram (septuaginta Interpr.) : *Non judicabit Deus bis in idipsum* (1). Sed in hoc tempore Dei judicium exercetur et quantum ad temporalia, et quantum ad spiritualia. Ergo videtur quod non sit expectandum aliud finale judicium.

3. Præterea, præmium et pœna respondent merito et demerito. Sed meritum et demeritum non pertinent ad corpus, nisi in quantum est animæ instrumentum. Ergo nec præmium, seu pœna debetur corpori, nisi propter animam. Non ergo requiritur aliud judicium in fine, ad hoc quod homo præmietur aut puniatur in corpore præter illud quo nunc præmiantur animæ.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 12, 48 : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.* Erit ergo quoddam judicium in novissimo die, præter judicium quod nunc agitur.

Respondeo dicendum quod judicium de aliqua re mutabili perfecte dari non potest ante ejus consummationem ; sicut judicium de aliqua actione, qualis sit, perfecte dari non potest antequam sit consummata et in se et in suis effectibus : quia multæ actiones videntur esse utiles, quæ ex effectibus demonstrantur nocivæ; et similiter **de homine aliquo judicium perfecte dari non potest, quoad ejus vita terminetur,** eo quod multipliciter potest mutari de bono in malum, aut e converso, vel de bono in melius, aut de malo in pejus. Unde Apostolus dicit Hebr. 9, 27, quod *hominibus statutum est semel mori; post hoc autem judicium.* **Sciendum tamen quod licet per mortem vita hominis temporalis terminetur secundum se, remanet tamen ex futuris secundum quid dependens.** — Uno quidem modo, secundum quod adhuc vivit in memoriis hominum, in quibus quandoque contra veritatem remanet bonæ famæ vel malæ. — Alio modo in filiis, qui sunt quasi aliquid patris, secundum illud Eccli. 30, 4 : *Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se;* et tamen multorum bonorum sunt mali filii, et e contrario. — Tertio modo quantum ad effectum suorum operum ; sicut et deceptione Arii et aliorum seductorum pullulat infidelitas usque ad finem mundi ; et usque tunc proficit fides ex prædicatione apostolorum. — Quarto modo quantum ad corpus, quod quandoque honorifice traditur sepulturæ, quandoque vero relinquitur insepultum, et tandem incineratum omnino resolvitur. — Quinto modo quantum ad ea in quibus homo suum affectum defixit, puta in quibuscumque temporalibus rebus, quarum quædam citius finiuntur, quædam diutius durant. Omnia autem hæc subduntur existimationi judicii divini. Et ideo de his omnibus perfectum et manifestum judicium haberi non potest, quamdiu hujus temporis cursus durat. Et propter hoc **oportet esse finale judicium in novissimo die, in quo perfecte id quod ad unumquemque hominem pertinet quocumque modo perfecte et manifeste judicetur.**

(1) Vulgata : *Non consurget duplex tribulatio.*

Ad primum ergo dicendum quod opinio quorumdam fuit quod animæ sanctorum non præmientur in cœlo, nec animæ damnatorum puniantur in inferno usque ad diem judicii ; quod quidem apparet esse falsum ex hoc quod Apostolus 2 ad Corinth. 5, 8, dicit : *Audemus, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum ;* quod est jam *non ambulare per fidem, sed per speciem*, ut patet ex his quæ subsequuntur. Hoc autem est videre Deum per essentiam, in quo consistit vita æterna, ut patet Joan. 17. Unde manifestum est animas a corporibus separatas esse in vita æterna. Et ideo dicendum est quod post mortem, quantum ad ea quæ sunt animæ, homo sortitur quemdam immutabilem statum ; et ideo quantum ad præmium animæ non oportet ulterius differri judicium. Sed quia quædam alia sunt ad hominem pertinentia, quæ toto temporis cursu aguntur, quæ non sunt aliena a divino judicio, oportet iterum in fine temporis omnia hæc in judicium adduci. Licet enim homo secundum hæc non mereatur neque demereatur, tamen pertinent ad aliquod ejus præmium vel pœnam. Unde oportet hæc omnia æstimari in finali judicio.

Ad secundum dicendum quod *Deus non judicabit bis in idipsum*, id est, secundum idem ; sed secundum diversa non est inconveniens Deum bis judicare.

Ad tertium dicendum quod licet præmium vel pœna corporis dependeat ex præmio vel pœna animæ, tamen quia anima non est mutabilis nisi per accidens, propter corpus, statim separata a corpore habet statum immutabilem, et accipit suum judicium. Sed corpus remanet mutabilitati subjectum usque ad finem temporis : et ideo oportet quod tunc recipiat suum præmium vel pœnam in finali judicio.

Articulus VI

Utrum judiciaria potestas Christi se extendat ad angelos.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod potestas Christi judiciaria non se extendat ad angelos. Angeli enim tam boni quam mali judicati sunt a principio mundi, quando quibusdam cadentibus per peccatum, alii sunt in beatitudinem confirmati. Sed illi qui judicati sunt, non indigent iterum judicari. Ergo potestas judiciaria Christi non se extendit ad angelos.

2. Præterea, non est ejusdem judicare et judicari. Sed angeli venient cum Christo judicaturi, secundum illud Matth. 20, 31: *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo.* Ergo videtur quod angeli non sint judicandi a Christo.

3. Præterea, angeli sunt superiores aliis creaturis. Si ergo Christus est judex non solum hominum, sed etiam angelorum, pari ratione erit judex omnium creaturarum ; quod videtur esse falsum, cum hoc sit proprium providentiæ Dei : unde dicitur Job. 34, 13 : *Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est ?* Non ergo Christus est judex angelorum.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 6, 3 : *An nescitis quoniam angelos judicabimus ?* Sed sancti non judicabunt nisi auctoritate Christi. Ergo multo magis Christus habet judiciariam potestatem super angelos.

Respondeo dicendum quod **angeli subsunt judiciariæ potestati Christi, non solum quantum ad divinam naturam, prout Verbum Dei, sed etiam ratione humanæ naturæ.** Quod patet ex tribus : — Primo quidem ex propinquitate naturæ assumptæ ad Deum ; quia, ut dicitur Hebr. 2, 16 *nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Et ideo anima Christi magis est repleta virtute Verbi Dei, quam aliquis angelorum : unde et angelos illuminat, sicut Dionysius dicit cap. 7 cœlest. Hierarch., a med., unde et de eis habet judicare. — Secundo quia per humilitatem passionis humana natura in Christo meruit exaltari super angelos ; ita ut, sicut dicitur Philipp. 2, 10, *in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum.* Et ideo Christus habet judiciariam potestatem etiam super omnes angelos et bonos et malos; in cujus signum dicitur Apoc. 7, 11, quod *omnes angeli stabant in circuitu throni.* — Tertio ratione eorum quæ circa homines operantur, quorum Christus speciali quodam modo est caput. Unde dicitur Hebr. 1, 14 : *Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.* Subsunt autem judicio Christi uno quidem modo quantum ad dispensationem eorum quæ per ipsos aguntur ; quæ quidem dispensatio fit etiam per hominem Christum, cui angeli ministrabant, ut dicitur Matth., 4, et a quo dæmones petebant ut in porcos mitterentur, ut dicitur Matth. 8. — Secundo quantum ad alia accidentalia præmia bonorum angelorum, quæ sunt gaudia quæ habent de salute hominum, secundum illud Luc. 15, 10 : *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente ;* et etiam quantum ad pœnas accidentales dæmonum, quibus torquentur vel hic, vel recluduntur in inferno ; et hoc etiam pertinet ad hominem Christum. Unde Marc., 1, 24 dicitur quod dæmon clamavit : *Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene ? venisti ante tempus* (1) *perdere nos ?* — Tertio quantum ad præmium essentiale bonorum angelorum, quod est beatitudo æterna, et quantum ad pœnam essentialem angelorum malorum quæ est damnatio æterna. Sed hoc factum est per Christum, in quantum est Verbum Dei, a principio mundi.

(1) In Vulgata deest *ante tempus*.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de judicio quantum ad præmium essentiale et pœnam principalem.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicit Augustinus in lib. de vera Relig., cap. 31, ad med., *licet spiritualis judicet omnia, tamen judicatur ab ipsa veritate.* Et ideo licet angeli ex eo quod sunt spirituales judicent, judicantur tamen a Christo, in quantum est veritas.

Ad tertium dicendum quod Christus habet judicium non solum super angelos, sed etiam super administrationem totius creaturæ. Si enim, ut Augustinus dicit in 3 de Trinit., cap. 4, *inferiora quodam ordine reguntur a Deo per superiora*, oportet dicere quod omnia reguntur per animam Christi, quæ est supra omnem creaturam. Unde et Apostolus dicit Hebr. 2, 5 : *Non enim angelis subjecit Deus orbem terræ futurum*, scilicet subjectum ei, *de quo loquimur*, id est, Christo (1). Nec tamen propter hoc *alium constituit Deus super terram ;* quia unus et idem est Deus et homo, Dominus Jesus Christus. De cujus incarnationis mysterio ad præsens dicta sufficiant.

De Sacramentis.

QUÆSTIO LX

DE SACRAMENTIS. — *In octo articulos divisa.*

Post considerationem eorum quæ pertinent ad mysteria Verbi incarnati, considerandum est de Ecclesiæ sacramentis, quæ ab ipso Verbo incarnato efficaciam habent ; — et prima consideratio erit de sacramentis in communi ; — secunda de unoquoque sacramentorum in speciali.

Circa primum quinque consideranda sunt : — 1° quid sit sacramentum ; — 2° de necessitate sacramentorum ; — 3° de effectibus sacramentorum ; — 4° de causa eorum ; — 5° de numero.

Circa primum quæruntur octo : 1° utrum sacramentum sit in genere signi ; 2° utrum omne signum rei sacræ sit sacramentum ; 3° utrum sacra-

---

De sacramentis in communi. — In communi duo præcipua considerantur, scilicet 1° quid sint sacramenta (q. 60 ad 64). 2° quot sint (q. 65) ; id est quidditas et numerus, definitio et divisio. Quidditas vero seu essentia, consideratur per intrinseca et per extrinseca seu per omnes causas suas. Ex quatuor autem causis, duæ sunt intrinsecæ, scilicet materia et forma ; duæ sunt extrinsecæ, scilicet finis et efficiens. Causas ergo *intrinsecas* et quidditatem sacramenti in communi considerat in quæst. 60. Deinde incipit inquirere de causis *extrinsecis*, quæ sunt duæ : finis et efficiens. Et quidem finis est duplex, scilicet finis cujus gratia, et finis effectus. Considerat primo finem *cujus gratia* in quæst. 61, ostendens, propter quem finem sacramenta sint necessaria, scilicet propter salutem. Postea considerat finem effectum quem causant ipsa sacramenta, qui est duplex scilicet effectus principalis seu gratia sanctificans, in quæst. 62, et effectus minus principalis seu character, in quæst. 63. Explicato fine, tam qui est causa quam qui est effectus, restat agere de alia causa extrinseca scilicet efficiente, et hoc in quæst. 64. Restat deinde agere de divisione sacramentorum et eorum inter se comparatione et divisione : et hoc agit quæst. 65. — Ut patet ex art. 1 (quæst. 60), nomen « sacramentum » est analogum analogia attributionis ad plura, quæ dicunt habitudinem ad sanctitatem ; hinc varie usurpatur, prout dicit S. Thomas in art. 1, et ex hoc colligere potes quam imperite Protestantes dogmatizent, sacramentum nunquam significare signum rei sacræ, sed solum rem sacram absconditam. — *Definitio.* Sacramentum veteris legis est « signum sacrum figurativum gratiæ per Passionem Christi dandæ » ; et ita Concil. Florent. Sacramentum novæ legis, ex Trident. sess. 13, c. 3 et sess. 7, can. 1, est « invisibilis gratiæ forma visibilis, ex Dei institutione, sanctificandi vim habens ». Secundum catechismum romanum, « Sacramentum est res sensibus subjecta, quæ ex Dei institutione, sanctitatis et justitiæ tum significandæ, tum efficiendæ, vim habet ». Vide etiam infra art. 2, fin., corp. ubi elegit definitionem ex D. Augustino. In 4 Sent. dist. 1, quæst. 1, art. 1, per quinque quæstiunculas S. Thomas explicat quinque definitiones sacramenti.

Definit. Eccles. — Summa Doctrinæ catholicæ de sacramentis in communi, reperitur in Concil. Florent. et in Concil. Trident. — In Concil. Florent., decretum pro Armenis, in Bulla Eugenii IV « Exultate Deo » : Ecclesiasticorum sacramentorum veritatem pro ipsorum Armenorum tam præsentium quam futurorum faciliori doctrina sub hac brevissima redigimus formula. Novæ legis septem sunt sacramenta : videlicet baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema unctio, ordo et matrimonium. Quæ multum a sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant : hæc vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt. Horum quinque prima ad spiritualem uniuscujusque hominis in seipso perfectionem ; duo ultima ad totius Ecclesiæ regimen multiplicationemque ordinata sunt. Per baptismum enim spiritualiter renascimur ; per confirmationem augemur in gratiam, et roboramur in fide : renati autem et roborati, nutrimur divina eucharistiæ alimonia. Quod si per peccatum ægritudinem incurrimus animæ, per pœnitentiam spiritualiter sanamur : spiritualiter etiam et corporaliter, prout animæ expedit, per extremam unctionem : per ordinem vero Ecclesia gubernatur et multiplicatur spiritualiter : per matrimonium corporaliter augetur. Hæc omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia : quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. Inter hæc sacramenta tria sunt : baptismus, confirmatio et ordo, quæ characterem, id est, spirituale quoddam signum a cæteris distinctivum, imprimunt in anima indelebile. Unde in eadem persona non reiterantur. Reliqua vero quatuor characterem non imprimunt, et reiterationem admittunt. — *Concil. Trident. Sessio 7, Decretum de Sacramentis. Proœmium :* Ad consummationem salutaris de justificatione doctrinæ, quæ in præcedenti proxima Sessione uno omnium Patrum consensu promulgata fuit ; consentaneum visum est de sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis agere, per quæ omnis vera justitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur. Propterea sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis Legatis, ad errores eliminandos, et extirpanda hæreses, quæ circa sanctissima ipsa Sacramenta hac nostra

(1) Ita cum Mss. potioribus editi passim. — Edit. Patav. Garciam sequentes, qui Apostoli verbo pressius insistit, sic : *Futurum, de quo loquimur, subjectum ei, id est, Christo.*

mentum sit signum unius rei tantum, vel plurium; 4° utrum sacramentum sit signum, quod est res sensibilis; 5° utrum ad sacramentum requiratur determinata res sensibilis; 6° utrum ad sacramentum requiratur significatio, quæ est per verba; 7° utrum requirantur determinata verba; 8° utrum illis verbis possit aliquid addi vel subtrahi.

---

tempestate, tum de damnatis olim a Patribus nostris hæresibus suscitatæ, tum etiam de novo adinventæ sunt, quæ Catholicæ Ecclesiæ puritati, et animarum saluti magnopere officiunt, sanctarum scripturarum doctrinæ, Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum et Patrum consensui inhærendo, hos præsentes Canones statuendos, et decernendos censuit, reliquos, qui supersunt ad cœpti operis perfectionem, deinceps, divino Spiritu adjuvante, editura. *De sacramentis in genere: Canon I.* Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro, instituta; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem, et Matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, ea ipsa novæ legis sacramenta a sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, et alii ritus externi; anathema sit. *Canon III.* Si quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua; et sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci; licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit. *Canon V.* Si quis dixerit, hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse; anathema sit. *Canon VI.* Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint, acceptæ per fidem gratiæ, vel justitiæ, et novæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus; anathema sit. *Canon VII.* Si quis dixerit, non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper, et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiam si rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus; anathema sit. *Canon VIII.* Si quis dixerit, per ipsa novæ legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere; anathema sit. *Canon IX.* Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale, et indelebile, unde ea iterari non possunt; anathema sit. *Canon X.* Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo, et omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem; anathema sit. *Canon XI.* Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt, et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia; anathema sit. *Canon XII.* Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum, aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere, aut conferre Sacramentum; anathema sit. *Canon XIII.* Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum Pastorem mutari posse; anathema sit.

Auctores qui præcipue de Sacramentis tractaverunt. — Hugo Victorin. *lib. de Sacramentis;* Commentatores *Summæ* et præcipue Joannes a S. Thoma, Sylvius, Suarez, Tolet, Valentia; Cano, *Relectiones de sacramentis;* Soto, *in 4 Sentent.;* Bellarminus, *de Sacramentis;* Lugo, *de*

Articulus primus

Utrum sacramentum sit in genere signi.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, et art. 3, ad 1, et art. 4, quæst. 1, ad 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non sit in genere signi. Videtur enim sacramentum dici a sacrando, sicut medicamentum a medicando. Sed hoc magis videtur pertinere ad rationem causæ quam ad rationem signi. Ergo sacramentum magis est in genere causæ quam in genere signi.

2. Præterea, sacramentum videtur aliquid occultum significare, secundum illud Tob. 12, 7 :

Sacramentis ; Conninck, *Commentar. et disputat. in universam doctrinam D. Thomæ, de Sacramentis;* S. Ligorius; Gonet; Billuart; De Augustinis, *de Re Sacramentaria;* Haine, *Principia Dogmat. moral. theolog. sacrament.;* Franzelin, *de Sacramentis in genere;* Grone, *Sacramentum oder begriff und bedeutung von sacrament.* 1853; Scheeben, *die Mysterien des Christenthums....* (*mystiche natur und bedeutung der sacrament.*) : Clericatus, *de Sacramentis;* Benedict. XIV, *de Synodo diæces.*, lib. 8.

Quæst. 60. — Causas intrinsecas, et quidditatem sacramenti in communi, hic considerat S. Thomas, metaphysice et physice. *Metaphysice* tribus primis articulis; *physice* autem reliquis quinque art., ostendendo materiam et formam, ex quibus quasi ex intrinsecis causis componitur sacramentum. Consideratur autem dupliciter hæc physica compositio, primo, ex parte ipsarum rerum, quæ assumuntur ad constituendum signum sacramentale, quæ sunt res et verba; in quibus, quia verba magis expresse et determinate se habent ad significandum, rationem formæ sortiuntur, respectu rerum quæ minus determinatam et expressam significationem habent: secundo sumitur compositio ex parte significationis cadentis super totum illud constitutum ex rebus et verbis; ita quod extrema hujus compositionis sunt illud constitutum ex rebus et verbis, et ipsa significatio : sicut in homine, dupliciter consideramus compositionem physicam, primo ex materia et forma ex quibus resultat natura; secundo ex humanitate et supposito, ex quo resultat totus homo : Et sic, quidditatem sacramentorum considerat sanctus Doctor in hac quæstione, tam metaphysice, quoad genus et differentiam, quam physice, quoad compositionem ex forma et materia, id est verbis et rebus, et significatione et signo (Joann. a S. Thoma).

Art. 1. — S. Augustinus sic de signo loquitur: « Signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire : sicut vestigio viso, transisse animal cujus vestigium est, cogitamus, et fumo viso, ignem subesse cognoscimus; et voce animantis audita, affectionem animi ejus advertimus; et tuba sonante, milites vel progredire, vel regredi et si quid aliud pugna postulat, oportere noverunt (de doctrina christ. l. 2, c. 1). » — Hic S. Thomas exponit varias verbi sacramenti significationes. Uno verbo hoc nomen quadrupliciter usurpatur. 1° Pro juramento. 2° Pro quadam pecunia quæ olim a concertantibus in lite deponebatur apud sacerdotem ethnicum. 3° Pro sacro secreto seu arcano (Ephes. 1 et 3; Tob. 12). 4° Pro signo gratiæ et sanctificationis nostræ, prout in hoc tractatu. Hoc verbum sic intellectum reperitur apud Tertullianum lib. 1 *advers. Marcionem*, et *de Baptismo*, cap. 12, et apud Lactant. lib. 3 *de Vera sapientia*, cap. 26, et lib. 4 cap. 22, et apud Hieronym. Ambros. August. — Græci vocant sacramenta *symbola*, id est signa. — Vide, Concil. Trident., sess. 7, can. 6 (initio hujus tractatus).

Sacramentum regis abscondere bonum est ; et Ephes. 3, 9 : *Quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo.* Sed illud quod est absconditum, videtur esse contra rationem signi ; nam signum est quod *præter speciem quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in cognitionem venire,* ut patet per Augustinum in 2 de Doct. Christi (in princ.). Ergo videtur quod sacramentum non sit in genere signi.

3. Præterea, juramentum quandoque sacramentum nominatur ; dicitur enim in decr. 22, quæst. 5, cap. 14 : *Parvuli, qui sine ætate rationabili sunt, non cogantur jurare ; et qui semel perjuratus fuerit nec testis sit post hoc, nec ad sacramentum,* id est, juramentum, *accedat.* Sed juramentum non pertinet ad rationem signi. Ergo videtur quod sacramentum non sit in genere signi.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in 10 de Civitate Dei (cap. 5, parum a princ.) : *Sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum est.*

RESPONDEO dicendum quod omnia quæ habent ordinem ad unum aliquid, licet diversimode, ab illo denominari possunt ; sicut a sanitate quæ est in animali, denominatur sanum non solum animal, quod est sanitatis subjectum, sed dicitur medicina sana, in quantum est sanitatis effectiva ; diæta vero, in quantum est conservativa ejusdem ; et urina, in quantum est significativa ipsius. Sic igitur sacramentum potest aliquid dici, — vel quia in se habet aliquam sanctitatem occultam, et secundum hoc sacramentum idem est quod sacrum secretum ; — vel quia habet aliquem ordinem ad hanc sanctitatem, vel causæ, vel signi, vel secundum quamcumque aliam habitudinem. **Specialiter autem nunc loquimur de sacramentis, secundum quod important habitudinem signi ; et secundum hoc sacramentum ponitur in genere signi.**

Ad primum ergo dicendum quod, quia medicina se habet ut causa effectiva sanitatis, inde est quod omnia denominata a medicina dicuntur per ordinem ad unum primum agens, et propter hoc medicamentum importat causalitatem quamdam. Sed sanctitas, a qua denominatur sacramentum, non significatur per modum causæ efficientis, sed magis per modum causæ formalis vel finalis. Et ideo non oportet quod sacramentum semper importet causalitatem.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit secundum quod sacramentum idem est quod sacrum secretum. Dicitur autem non solum Dei secretum, sed etiam regis esse sacrum, et sacramentum, quia secundum antiquos sancta vel sacrosancta dicebantur quæcumque violari non licebat : sicut etiam muri civitatis, et personæ in dignitatibus constitutæ ; ideo illa secreta, sive divina, sive humana, quæ non licet violari, quibuslibet publicando, dicuntur sacra vel sacramenta.

Ad tertium dicendum quod etiam juramentum habet quamdam habitudinem ad res sacras, in quantum scilicet est quædam contestatio facta per aliquid sacrum, et secundum hoc dicitur juramentum esse sacramentum, non eadem ratione qua nunc loquimur de sacramentis, non tamen æquivoce sumpto nomine sacramenti ; sed analogice, scilicet secundum diversam habitudinem ad aliquid unum, quod est res sacra.

ARTICULUS II

Utrum omne signum rei sacræ sit sacramentum.

Inf., quæst. 64, art. 1 ; et 1-2, quæst. 101, art. 4, corp., et quæst. 102, art. 5, corp. ; et 4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 1, quæst. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non omne signum rei sacræ sit sacramentum. Omnes enim creaturæ sensibiles sunt signa rerum sacrarum, secundum illud Rom. 1, 20 : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur* : nec tamen omnes res sensibiles possunt dici sacramenta. Non ergo omne signum rei sacræ est sacramentum.

2. Præterea, omnia quæ in veteri lege fiebant, Christum figurabant, qui est *Sanctus sanctorum,* secundum illud 1 ad Corinth. 10, 11 : *Omnia in figura contingebant illis ;* et Cor. 2, 17 : *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi ;* nec tamen omnia gesta patrum veteris Testamenti, vel etiam omnes cæremoniæ legis sunt sacramenta, sed quædam specialiter, sicut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 101, art. 4). Ergo videtur quod non omne signum rei sacræ sit sacramentum.

3. Præterea, etiam in novo Testamento multa geruntur in signum alicujus rei sacræ quæ tamen non dicuntur sacramenta, sicut aspersio aquæ benedictæ, consecratio altaris, et similia. Non ergo omne signum rei sacræ est sacramentum.

— Sed contra est quod definitio convertitur cum definito. Sed quidam definiunt sacramentum per hoc quod est *sacræ rei signum :* et hoc etiam videtur ex auctoritate Augustini supra inducta, art. præc., in arg. *Sed cont.* Ergo videtur quod omne signum rei sacræ sit sacramentum.

ART. 2. — In hoc art. pergit D. Thomas ad explicandam differentiam sacramenti in communi, sicut in præcedenti genus ejus inquisierat : Et titulum proponit, an omnie signum rei sacræ sacramentum sit, quasi dicat, an ex ratione signi quam dixi esse genus, et ratione seu habitudine ad rem sacram prout sanctificat nos, ut ex genere et differentia, consurgat definitio sacramenti. Et sic vides quod in præsenti quærit de integra definitione sacramenti. In præcedenti art. quæsivit de genere, nunc differentiam inquirit, ut perfecta constet definitio, et reponit differentiam in his particulis : « rei sacræ sanctificantis homines. »

RESPONDEO dicendum quod signa proprie dantur hominibus, quorum est per nota ad ignota pervenire. Et ideo proprie dicitur sacramentum quod est signum alicujus rei sacræ ad homines pertinentis, ut scilicet **proprie dicatur sacramentum** secundum quod nunc de sacramentis loquimur, quod est « **signum rei sacræ in quantum est sanctificans homines.** »

Ad primum ergo dicendum quod creaturæ sensibiles significant aliquid sacrum, scilicet sapientiam et bonitatem divinam, in quantum sunt in seipsis sacra, non autem in quantum nos per ea sanctificamur ; et ideo non possunt dici sacramenta, secundum quod nunc loquimur de sacramentis.

Ad secundum dicendum quod quædam ad vetus Testamentum pertinentia significabant sanctitatem Christi, secundum quod in se sanctus est ; quædam vero significabant sanctitaten ejus, in quantum per ea nos sanctificamur ; sicut immolatio agni paschalis significabat immolationem Christi, qua sanctificati sumus : et talia dicuntur proprie veteris legis sacramenta.

Ad tertium dicendum quod res denominatur a fine et complemento. Dispositio autem non est finis, neque perfectio. Et ideo quæ significant dispositionem ad sanctitatem, non dicuntur sacramenta, de quibus procedit objectio, sed solum ea quæ significant perfectionem sanctitatis humanæ.

ARTICULUS III

Utrum sacramentum sit signum unius rei tantum.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1, ad 4, et art. 3, corp.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non sit signum nisi unius rei. Id enim quo multa significantur, est signum ambiguum, et per consequens fallendi occasio, sicut patet de nominibus æquivocis. Sed omnis fallacia debet removeri a christiana religione, secundum illud Coloss. 2, 8 : *Videte ne quis vos seducat* (1) *per philosophiam, et inanem fallaciam.* Ergo videtur quod sacramentum non sit signum plurium rerum.

2. Præterea, sicut dictum est art. præc., sacramentum significat rem sacram, in quantum est humanæ sanctificationis causa. Sed una sola est causa humanæ sanctificationis scilicet sanguis Christi, secundum illud Heb., ult., 12 : *Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Ergo videtur quod sacramentum non significet plura.

3. Præterea, dictum est art. præc., ad 3, quod sacramentum proprie significat ipsum finem sanctificationis. Sed finis sanctificationis est vita æterna, secundum illud Rom. 6, 22 : *Habetis fructum vestrum in sanctificatione* (1)*; finem vero vitam æternam.* Ergo videtur quod sacramentum non significet nisi unam rem, scilicet vitam æternam.

— Sed contra est quod in sacramento altaris est duplex res significata, scilicet corpus Christi verum et mysticum, ut Augustinus dicit in lib. Sententiarum Prosperi (sive Prosper, in lib. Sent. Augustini, ut refertur cap. *Hoc est,* de Consecrat. dist. 2).

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., sacramentum proprie dicitur quod ordinatur ad significandam nostram sanctificationem, in qua tria possunt considerari : — videlicet ipsa causa sanctificationis nostræ, quæ est **passio Christi** ; — et forma nostræ sanctificationis, quæ consistit in **gratia et virtutibus,** — et ultimus finis sanctificationis nostræ, qui est **vita æterna. Et hæc omnia per sacramenta significantur.** Unde sacramentum est et signum *rememorativum* ejus quod præcessit, scilicet passionis Christi ; et *demonstrativum* ejus quod in nobis efficitur per Christi passionem, scilicet gratiæ ; et *pronosticum*, id est, prænuntiativum futuræ gloriæ.

Ad primum ergo dicendum quod tunc est signum ambiguum præbens occasionem fallendi quando significat multa quorum unum non ordinatur ad aliud ; sed quando significat multa secundum quod ex eis quodam ordine efficitur unum, tunc non est signum ambiguum, sed certum ; sicut hoc nomen *homo* significat animam et corpus, prout ex eis constituitur humana natura. Et hoc modo sacramentum significat tria prædicta, secundum quod quodam ordine sunt unum.

Ad secundum dicendum quod sacramentum in hoc quod significat rem sanctificantem, oportet quod significet effectum, qui intelligitur in ipsa causa sanctificante, prout est sanctificans.

Ad tertium dicendum quod sufficit ad rationem sacramenti quod significet perfectionem, quæ est forma, nec oportet quod solum significet perfectionem, quæ est finis.

ART. 3. — Hæc tria habes pro SS. Eucharistiæ sacramento in antiph. *O sacrum*, in qua dicitur : « Recolitur memoria passionis Christi ; mens impletur gratia ; et futuræ gloriæ nobis pignus datur ». In collecta etiam habes : « Deus qui nobis sub sacramento mirabili, passionis tuæ memoriam reliquisti ; » in secreta denotatur gratia his verbis : « Ecclesiæ tuæ unitatis et pacis dona concede, quæ sub oblatis muneribus mystice designantur » ; et in postcommunione : « Da, quæsumus, divinitatis tuæ sempiterna fruitione repleri quam pretiosi corporis et sanguinis tui temporalis perceptio præfigurat ». De baptismo (Rom. 6, 4, etc., et Galat. 3, 27, etColoss. 2, 12) et eucharistia, hæc sunt certa et perspicua ; sed in aliis sacramentis ista tria significari, quamvis certum sit, non vero tam expresse. — Nota bene respons. ad 3.

(1) Vulgata, *decipiat.*

(1) Vulgata... *in sanctificationem.*

Articulus iv

Utrum sacramentum sit semper aliqua res sensibilis.

4 Sent., dist. 1. quæst. 1, art. 1 quæst. 1, et art. 2, quæstiunc. 1, et art. 3, cap.; et 4 Cont., cap. 56; et Joan. 3 col. 4.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non semper sit aliqua res sensibilis, quia, secundum Philosophum, in lib. 2 Priorum, cap. penult. et ult., *omnis effectus suæ causæ signum est.* Sed sicut sunt quidam effectus sensibiles, ita etiam sunt quidam effectus intelligibiles, sicut scientia est effectus demonstrationis. Ergo non omne signum est sensibile. Sufficit autem ad rationem sacramenti quod sit signum alicujus rei sacræ, in quantum per eam homo sanctificatur, ut dictum est art. 2 hujus quæst. Non ergo requiritur ad sacramentum quod sit aliqua res sensibilis.

2. Præterea, sacramenta pertinent ad cultum vel regnum Dei. Sed res sensibiles non videntur pertinere ad cultum Dei : dicitur enim Joan. 4, 24 : *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare;* Et Rom. 14, 17 : *Non est regnum Dei esca et potus.* Ergo res sensibiles non requiruntur ad sacramentum.

3. Præterea, Augustinus dicit in lib. 2 de libero Arbitrio, cap. 18 et 19, quod *res sensibiles sunt minima bona, sine quibus homo recte vivere potest.* Sed sacramenta sunt de necessitate salutis humanæ, ut infra patebit, quæst. seq., et ita sine eis homo recte vivere non potest. Non ergo res sensibiles requiruntur ad sacramenta.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Joan., tract. 80, a med. : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum ;* et loquitur ibi de elemento sensibili, quod est aqua. Ergo res sensibiles requiruntur ad sacramenta.

Respondeo dicendum quod sapientia divina unicuique rei providet secundum suum modum ; et propter hoc dicitur, Sap. 8, 1, quod *suaviter disponit omnia ;* unde et Matth. 25, 15, dicitur quod *dedit unicuique secundum propriam virtutem.* Est autem homini connaturale ut per sensibilia perveniat in cognitionem intelligibilium. Signum autem est per quod aliquis devenit in cognitionem alterius. Unde cum res sacræ, quæ per sacramenta significantur, sint quædam spiritualia et intelligibilia bona, quibus homo sanctificatur, consequens est ut per aliquas res sensibiles significatio sacramenti impleatur ; sicut etiam per similitudinem sensibilium rerum in divina Scriptura res spirituales nobis describuntur. Et inde est quod **ad sacramenta requiruntur res sensibiles**, ut etiam Dionysius probat in 1 cap. cœlest. Hierarch., a med.

Ad primum ergo dicendum quod unumquodque præcipue denominatur et definitur secundum id quod convenit ei primo et per se, non autem secundum id quod convenit ei per aliud. Effectus autem sensibilis per se habet quod ducat in cognitionem alterius, quasi primo et per se homini innotescens, quia omnis nostra cognitio a sensu oritur. Effectus autem intelligibiles non habent quod possint ducere in cognitionem alterius, nisi in quantum sunt per aliud manifestati ; id est per aliqua sensibilia. Et inde est quod primo et principaliter dicuntur signa, quæ sensibus offeruntur, sicut Augustinus dicit in 2 de Doct. christ., circ. princ., ubi dicit quod *signum est quod præter speciem quem ingerit sensibus, facit aliquid aliud in cognitionem venire.* Effectus autem intelligibiles non habent rationem signi, nisi secundum quod sunt manifestati per aliqua signa. Et per hunc etiam modum quædam quæ non sunt sensibilia, dicuntur quodammodo sacramenta, in quantum sunt significata per aliqua sensibilia, de quibus infra agetur, quæst. 63, art. 1.

Ad secundum dicendum quod res sensibiles, ut in sua natura considerantur, non pertinent ad cultum vel ad regnum Dei, sed solum secundum quod sunt signa spiritualium rerum, in quibus regnum Dei consistit.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi loquitur de rebus sensibilibus, secundum quod sunt in sua natura, non autem secundum quod assumuntur ad significandum spiritualia, quæ sunt maxima bona.

Articulus v

Utrum requirantur determinatæ res ad sacramenta.

Inf., art. 7, corp.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non requirantur determinatæ res ad sacramenta. Res enim sensibiles assumuntur in sacramentis ad significandum, ut dictum est art. præc.

Art. 4. — Advertendum S. Thomam per ly *res sensibiles,* non intelligere solum rem permanentem, ut distinguitur a verbis, sed omnem rem sensibilem, etiam verba. Ut enim constat de sacramento pœnitentiæ, sufficiens ejus materia, sunt verba aut nutus. Igitur intelligit omnem rem sensibilem.

Art. 5. — Quid intelligat S. Doctor in titulo, nomine *rerum* ? Intelligit non solum id quod se habet ut materia respectu formæ physicæ et partialis hujus totius, sed etiam id quod se habet ut materia respectu formæ totalis, quæ est significatio ; sicut enim in compositis naturalibus, v. g. in homine, invenimus compositionem et ex materia et forma, scilicet ex corpore et amina, et ex supposito et humanitate ; sic in composito sacramentali, et invenitur compositio ex rebus et verbis, ut ex materia et forma, et invenitur compositio ex re sensibili et significatione. Et cum utramque in his art. S. Thomas explicet, etiam nomine rerum utroque modo intelligit res scilicet, et prout comparantur ad verba, et prout ex rebus et verbis comflata materia, comparantur ad significationem.

Sed nihil prohibet diversis rebus sensibilibus idem significari, sicut in sacra Scriptura Deus aliquando metaphorice significatur per lapidem, quandoque per leonem, quandoque per solem, aut aliquid aliud hujusmodi. Ergo videtur quod diversæ res possint congruere eidem sacramento. Non ergo determinatæ res in sacramentis requiruntur.

2. Præterea, magis est necessaria salus animæ quam salus corporis. Sed in medicinis corporalibus, quæ ad salutem corporis ordinantur, potest una res pro alia poni in ejus defectu. Ergo multo magis in sacramentis, quæ sunt medicinæ spirituales ad salutem animæ ordinatæ, poterit una res assumi pro alia, quando illa defuerit.

3. Præterea, non est conveniens ut hominis salus arctetur per legem divinam, et præcipue per legem Christi, qui venit omnes salvare. Sed in statu legis naturæ non requirebantur in sacramentis aliquæ res determinatæ, sed ex voto assumebantur, ut patet Genes. 28, ubi Jacob vovit se Deo decimas et hostias pacificas oblaturum. Ergo videtur quod non debuerit arctari homo, et præcipue in nova lege, ad alicujus rei determinatæ usum in sacramentis.

— Sed contra est quod Dominus dicit Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

RESPONDEO dicendum quod in usu sacramentorum duo possunt considerari, scilicet cultus divinus et sanctificatio hominis ; quorum primum pertinet ad hominem per comparationem ad Deum ; secundum autem e converso pertinet ad Deum per comparationem ad hominem. Non pertinet autem ad aliquem determinare illud quod est in potestate alterius, sed solum id quod est in sua potestate. Quia ergo sanctificatio hominis est in potestate Dei sanctificantis, non pertinet ad hominem suo judicio assumere res quibus sanctificetur ; sed hoc debet esse ex divina institutione determinatum. Et ideo **in sacramentis novæ legis, quibus homines sanctificantur,** secundum illud 1 ad Corinth. 6, 11, *abluti estis, sanctificati estis,* **oportet uti rebus ex divina institutione determinatis.**

Ad primum ergo dicendum quod etsi idem potest per diversa signa significari, determinare tamen quo signo sit utendum ad significandum, pertinet ad significantem. Deus autem est qui nobis significat spiritualia per res sensibiles in sacramentis, et per verba similitudinaria in Scripturis. Et ideo sicut judicio Spiritus Sancti determinatum est quibus similitudinibus in certis Scripturæ locis res spirituales significentur, ita etiam debet esse divina institutione determinatum quæ res ad significandum assumantur in hoc vel in illo sacramento.

Ad secundum dicendum quod res sensibiles habent naturaliter sibi inditas virtutes conferentes ad corporalem salutem ; et ideo non refert si duæ earum eamdem virtutem habeant qua quis utatur ; sed ad sanctificationem non ordinantur ex aliqua virtute sibi naturaliter indita, sed solum ex institutione divina ; ideo oportuit divinitus determinari quibus rebus sensibilibus sit in sacramentis utendum.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit 19 contra Faustum, cap. 16 et 17, diversa sacramenta diversis temporibus congruunt ; sicut etiam diversis verbis significantur diversa tempora, scilicet, præsens, præteritum et futurum. Et ideo sicut in statu legis naturæ homines nulla lege exterius data, sed solo interiori instinctu movebantur ad Deum colendum, ita etiam ex interiori instinctu determinabatur eis quibus rebus sensibilibus ad Dei cultum uterentur ; postmodum vere necesse fuit etiam exterius legem dari, tum propter obscurationem legis naturæ ex peccatis hominum, tum etiam ad expressiorem significationem gratiæ Christi, per quam humanum genus sanctificatur. Et ideo etiam necesse fuit res determinari quibus homines uterentur in sacramentis. Nec propter hoc arctatur via salutis, quia res quarum usus est necessarius in sacramentis, vel communiter habentur, vel parvo studio adhibito haberi possunt.

ARTICULUS VI

Utrum in significatione sacramentorum requirantur verba.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2, et dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 6, ad 2 ; et Ver. quæst. 27, art. 4, ad 10.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in significatione sacramentorum non requirantur

---

ART. 6. — Circa resp. ad 3, observa quod in sacramentis veteribus non erant verba, quæ ad essentialem eorum rationem pertinerent ; quia eorum significatio, non debebat esse tam expressa quam nostrorum ; ac proinde verba quorum erat usus in aliquorum administratione, cæremonialia erant, non essentialia. Ex his etiam vide quod plura dicit S. Thomas in hac quæstione, quæ debent intelligi solum de novæ legis sacramentis. — Vide initio hujus quæst., verba Concil. Florent. — Hic ad 2, et art. seq. corp., S. Thomas loquitur de *materia* et *forma*. Observandum autem has voces respective ad sacramenta, non fuisse in usu, nisi circa annum 1215, usurpatas quidem primo a Guillelmo Antissiodorensi, cum nullibi ante ipsum, nec apud Magistrum Sententiarum reperiantur. Si aliquando S. Augustinus dixit « formam baptismi », et concil. Milevitanum « formam baptismi » per formam intellihebant totum ritum sacramenti, et non præcise verba. Sed verba *materia* et *forma* respective ad sacramenta, fuerunt communiter recepta in scholis, et usu Ecclesiæ consecrata, ut patet ex Concil. Florent. (initio hujus quæstionis), et Conc. Trident. sess. 14, cap. 3. de pœnitentia (infra quæst. 84). — Durandus negavit sacramenta pœnitentiæ et matrimonii, rebus et verbis necessario perfici ; quæ sententia ad minus ut temeraria proscribitur ob concilium Florentinum, dicens « hæc omnia sacramenta, etc... *ut supra* ». Potest tamen aliqualiter excusari Durandus ex eo quod ante Concil. Florent. scripserit.

verba. Dicit enim Augustinus contra Faustum, lib. 19, cap. 16, circa med.: *Quid sunt aliud quæque corporalia sacramenta, nisi quasi quædam verba visibilia?* Et sic videtur quod addere verba rebus sensibilibus in sacramentis, sit addere verba verbis. Sed hoc est superfluum. Non ergo requiruntur verba cum rebus sensibilibus in sacramentis.

2. Præterea, sacramentum est aliquid unum. Ex his autem quæ sunt diversorum generum, non videtur posse aliquid unum fieri. Cum igitur res sensibiles et verba sint diversorum generum, quia res sensibiles sunt a natura, verba autem a ratione, videtur quod in sacramentis non requirantur verba cum rebus sensibilibus.

3. Præterea, sacramenta novæ legis successerunt sacramentis veteris legis, quia illis ablatis, ista sunt instituta, ut Augustinus dicit, 19 contra Faustum, capp. 16 et 17. Sed in sacramentis veteris legis non requirebatur aliqua forma verborum. Ergo nec in sacramentis novæ legis.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Ephes. 5, 25 : *Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ;* et Augustinus dicit super Joan., tract. 80, post med. : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.*

RESPONDEO dicendum quod sacramenta, sicut dictum est art. 3 huj. quæst., adhibentur ad hominum sanctificationem, sicut quædam signa. Tripliciter ergo considerari possunt, et quolibet modo congruit eis quod verba rebus sensibilibus adjungantur. — Primo enim possunt considerari ex parte causæ sanctificantis, quæ est Verbum incarnatum, cui sacramentum quodammodo conformatur in hoc quod rei sensibili verbum adhibetur ; sicut in mysterio incarnationis carni sensibili est Verbum Dei unitum. — Secundo possunt considerari sacramenta ex parte hominis qui sanctificatur, qui componitur ex anima et corpore, cui proportionatur sacramentalis medicina, quæ per rem visibilem corpus tangit, et per verbum ab anima creditur. Unde Augustinus, super illud Joan. 15 : *Jam vos mundi estis propter sermonem,* etc., dicit, tract. 80 in Joan., a med. : *Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* — Tertio possunt considerari ex parte ipsius significationis sacramentalis. Dicit autem Augustinus in 2 de Doct. christ., cap. 3, circa med., quod *verba inter homines obtinuerunt principatum significandi,* quia verba diversimode formari possunt ad significandos diversos conceptus mentis ; et propter hoc per verba magis distincte possumus exprimere quod mente concepimus. Et ideo **ad perfectionem significationis sacramentalis necesse fuit ut significatio rerum sensibilium per aliqua verba determinaretur.** Aqua enim significare potest et ablutionem propter suam humiditatem, et refrigerium propter suam frigiditatem ; sed cum dicitur : *Ego te baptizo,* manifestatur quod aqua utimur in baptismo ad significandam emundationem spiritualem.

Ad primum ergo dicendum quod res visibiles sacramentorum dicuntur verba per quamdam similitudinem, in quantum scilicet participant quamdam vim significandi, quæ principaliter est in ipsis verbis, ut dictum est in corp. Et ideo non est superflua ingeminatio verborum, cum in sacramentis rebus visibilibus verba adduntur, quia unum eorum determinatur per aliud, ut dictum est ibid.

Ad secundum dicendum quod quamvis et verba et aliæ res sensibiles sint in diverso genere, quantum pertinet ad naturam rei, conveniunt tamen in ratione significandi, quæ perfectior est in verbis quam in aliis rebus. Et ideo ex verbis et rebus fit quodammodo unum in sacramentis, sicut forma et materia, in quantum scilicet per verba perficitur significatio rerum, ut dictum est in corp., et art. præc., ad 3. Sub rebus autem comprehenduntur etiam ipsi actus sensibiles, puta ablutio, inunctio, et alia hujusmodi, quia in his est eadem ratio significandi, et in rebus.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit contra Faustum, lib. 19, cap. 16 et 17, alia debent esse sacramenta rei præsentis, et alia rei futuræ. Sacramenta autem veteris legis prænuntia erant Christi venturi ; et ideo non ita expresse significabant Christum, sicut sacramenta novæ legis, quæ ab ipso Christo effluunt, et quamdam similitudinem ipsius in se habent, ut dictum est in corp. art. Utebantur tamen in veteri lege aliquibus verbis in his quæ ad cultum Dei pertinent, tam sacerdotes, qui erant sacramentorum illorum ministri, secundum illud Num. 6, 23 : *Sic benedicetis filiis Israel et dicetis eis : Benedicat tibi Dominus,* etc., quam etiam illi qui illis sacramentis utebantur, secundum illud Deuter. 26, 3 : *Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod,* etc.

ARTICULUS VII

Utrum requirantur determinata verba in sacramentis.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 7. — Huc pertinet, quare de veritate aut falsitate judicare solet Ecclesia, exservata, vel non servata verborum forma. Unde in Concil. Nicæno, baptismus Paulianistarum judicatus est irritus, ob defectum formæ. — Sacramentorum formas, prout advertit Toletus, esse in quadruplici differentia. 1° Quædam sunt in scripturis expresse determinatæ ; tales sunt eucharistiæ et baptismi. 2° Quædam non sunt in scripturis ita expresse, tamen facile deducuntur, qualis est forma pœnitentiæ quæ deducitur ex verbis : « quorum remiseritis... » et « quodcumque solveritis... » 3° Quædam ex mera traditione apostolorum habentur, ut in confirmatione, ordine, extrema unctione. 4° Est forma matrimonii, inqua non habentur verba determinata nec a Christo, nec ab Ecclesia ; sed Christus reliquit formam illam quam in lege naturæ, ut contractus naturalis, habebat.

non requirantur determinata verba in sacramentis. Ut enim Philosophus dicit, lib. 1 Periher., circ. princ., *Voces non sunt eædem apud omnes.* Sed salus quæ per sacramenta quæritur, est eadem apud omnes. Ergo non requiruntur aliqua determinata verba in sacramentis.

2. Præterea, verba requiruntur in sacramentis, in quantum sunt principaliter significativa, sicut dictum est art. præc. Sed contingit per diversa verba idem significari. Ergo non requiruntur determinata verba in sacramentis.

3. Præterea, corruptio cujuslibet rei variat ejus speciem. Sed quidam corrupte verba proferunt, nec tamen propter hoc creditur sacramentorum effectus impediri; alioquin illitterati et balbi, qui ista sacramenta conferunt, frequenter defectum in sacramentis inducerent. Ergo videtur quod non requiranatur in sacramentis determinata verba.

— Sed contra est quod Dominus determinata verba protulit in consecratione sacramenti Eucharistiæ, dicens, Matth. 26, 26 : *Hoc est corpus meum;* similiter etiam mandavit discipulis ut sub determinata forma verborum baptizarent, dicens, Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., ad 2, in sacramentis verba se habent per modum formæ, res autem sensibiles per modum materiæ. In omnibus autem compositis ex materia et forma principium determinationis est ex parte formæ, quæ est quodammodo finis et terminus materiæ; et ideo principalius requiritur ad *esse* rei determinata forma quam determinata materia; materia enim determinata requiritur ut sit proportionata determinatæ formæ. **Cum igitur in sacramentis requirantur determinatæ res sensibiles, quæ se habent in sacramentis sicut materia, multo magis requiritur in eis determinata forma verborum.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit super Joann., tract. 80, a med., *verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur*, id est, non secundum exteriorem sonum vocis, *sed quia creditur,* id est, secundum sensum verborum, qui fide tenetur. Et quidem sensus est idem apud omnes, licet non eædem voces sint quantum ad sonum. Et ideo, cujuscumque linguæ verbis proferatur talis sensus, perficitur sacramentum.

Ad secundum dicendum quod licet in qualibet lingua contingat diversis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarum vocum est, qua principalius et communius homines illius linguæ utuntur ad hoc significandum : et talis vox assumi debet in significationem sacramenti : sicut etiam inter res sensibiles illa assumitur ad significationem sacramenti, cujus usus est communior ad actum, per quem sacramenti effectus significatur : sicut aqua communius utuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur, et ideo aqua assumitur ut materia in baptismo.

Ad tertium dicendum quod ille qui corrupte profert verba sacramentalia, si hoc ex industria fecit, non videtur intendere facere quod facit Ecclesia, et ita non videtur perfici sacramentum. Si autem hoc faciat ex errore vel lapsu linguæ, si sit tanta corruptio quæ omnino auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum; et hoc præcipue contingit quando fit corruptio ex parte principii dictionis, puta si loco ejus quod est : *In nomine Patris*, dicat : *In nomine matris.* Si vero non totaliter auferatur sensus locutionis per hujusmodi corruptelam, nihilominus perficitur sacramentum; et hoc præcipue contingit quando fit corruptio ex parte finis, puta si aliquis dicat : *In nomine patrias, et filias;* quamvis enim hujusmodi verba corrupte prolata nihil significent ex virtute impositionis, accipiuntur tamen ut significantia ex accommodatione usus; et ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principium vel finem dictionis, rationem habet, quia apud nos variatio dictionis ex parte principii mutat significationem; variatio autem ex parte finis dictionis, ut plurimum non mutat significationem (1); quæ tamen apud Græcos variatur etiam secundum principium dictionis in declinationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis : quia ex utraque parte potest esse tam parva quod non auferat sensum verborum, et tam magna quod auferat. Sed unum horum facilius accidit ex parte principii, et aliud ex parte finis.

ARTICULUS VIII

Utrum liceat aliquid addere verbis in quibus consistit forma sacramentorum.

4 Sent., dist. 3, art. 2, quæst. 2, ad 3 et 4.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod nihil liceat addere verbis in quibus consistit forma sacramentorum. Non enim minoris sunt necessitatis hujusmodi verba sacramentalia quam verba sacræ Scripturæ. Sed verbis sacræ Scripturæ nihil licet addere vel minuere : dicitur enim Deut. 4, 2 : *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ab eo;* et Apoc. ult., 18 : *Contestor omni audienti verba prophetiæ libri hujus; si quis appo-*

ART. 8. — Intellige bene principia S. Doctoris, pro quæstione de mutatione formæ in sacramentis; et hæc applica ad solvendas varias difficultates ab auctoribus propositas, in hac materia.

(1) Ita cum plurimis Mss. editi passim. — Ed. Rom. : *Ut plurimum mutat consignificationem.* — Garciæ placet lectio cod. Alcan. : *Variatio autem ex fine ut plurimum non mutat significationem.*

suerit ad hæc, apponet super eum Deus plagas scriptas in libro isto; et si quis diminuerit, auferet Deus partem ejus de libro vitæ. Ergo videtur quod neque in forma sacramentorum liceat aliquid addere vel minuere.

2. Præterea, verba se habent in sacramentis per modum formæ, ut dictum est art. præc. Sed in formis quælibet additio vel subtractio variat speciem, sicut et in numeris, ut dicitur 8 Metaph., text. 10. Ergo videtur quod si aliquid addatur vel subtrahatur a forma sacramenti, non erit idem sacramentum.

3. Præterea, sicut ad formam sacramenti requiritur determinatus numerus dictionum, ita etiam requiritur determinatus ordo verborum, et etiam orationis continuitas. Si ergo additio vel subtractio non aufert sacramenti veritatem, videtur quod pari ratione nec transpositio verborum aut etiam interpolatio pronuntiationis.

— Sed contra est quod in formis sacramentorum quædam apponuntur a quibusdam, quæ ab aliis non apponuntur, sicut Latini baptizant sub hac forma : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti;* Græci autem sub ista : *Baptizetur servus Christi N. in nomine Patris,* etc. Et tamen utrique verum conferunt sacramentum. Ergo in formis sacramentorum licet aliquid addere vel minuere.

RESPONDEO dicendum quod circa omnes istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorum contingere, duo videntur esse consideranda : — Unum quidem **ex parte ejus qui profert verba,** cujus intentio requiritur ad sacramentum, ut infra dicetur, quæst. 64, art. 8. Et ideo **si intendat per hujusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum,** quia non videtur quod intendat facere id quod facit Ecclesia. — Aliud tamen est considerandum **ex parte significationis verborum.** Cum enim verba operentur in sacramentis, quantum ad sensum quem faciunt, ut supra dictum est, art. præc., ad 1, et ad 3, **oportet considerare utrum per talem mutationem tollatur debitus sensus verborum, quia si sic, manifestum est quod tollitur veritas sacramenti.** — Manifestum est autem quod si diminuatur aliquid eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum; et ideo non perficitur sacramentum. Unde Didymus dicit in lib. 2 de Spiritu Sancto, parum a princ., inter op. Hieron : *Si quis ita baptizare conetur, ut unum de prædictis nominibus prætermittat* (scilicet Patris, et Filii, et Spiritus Sancti), *sine perfectione baptizabit.* Si autem subtrahatur aliquid quod non sit de substantia formæ, talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, et per consequens nec sacramenti perfectionem : sicut in forma Eucharistiæ, quæ est : *Hoc est enim corpus meum,* ly *enim* sublatum non tollit debitum sensum verborum; et ideo non impedit perfectionem sacramenti, quamvis possit contingere quod ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. — Circa additionem etiam contingit aliquid apponi, quod est corruptivum debiti sensus; puta si aliquis dicat : *Ego te baptizo in nomine Patris majoris, et Filii minoris,* sicut Ariani baptizabant; et ideo talis additio tollit veritatem sacramenti. Si vero sit talis additio, quæ non auferat debitum sensum, non tollitur sacramenti veritas. Nec refert utrum talis additio fiat in principio, vel in medio, vel in fine : ut si aliquis dicat : *Ego te baptizo in nomine Dei Patris omnipotentis, et Filii ejus unigeniti, et Spiritus Sancti paracliti,* erit verum baptisma : et similiter si quis dicat : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Fillii, et Spiritus Sancti, et B. Virgo te adjuvet;* erit verum baptisma. Forte autem si diceret : *ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, et B. Virginis Mariæ,* non esset baptismus, quia dicitur 1 ad Cor. 1, 13 : *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Sed hoc verum est, si sic intelligatur in nomine B. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus consecratur : talis enim sensus esset contrarius veræ fidei, et per consequens tolleret veritatem sacramenti. Si varo sic intelligatur quod additur : *Et in nomine B. Virginis,* non quasi nomine B. Virginis aliquid operetur in baptismo, sed ut ejus intercessio prosit baptizato ad conservandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio sacramenti.

Ad primum ergo dicendum quod ad verba sacræ Scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum; sed quantum ad expositionem sacræ Scripturæ multa eis verba doctoribus apponuntur. Non tamen licet etiam verba sacræ Scripturæ apponere ita quod dicantur esse de integritate sacræ Scripturæ, quia hoc esset vitium falsitatis; et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formæ quod non est.

Ad secundum dicendum quod verba pertinent ad formam sacramenti ratione sensus significati. Et ideo quæcumque fiat additio vel subtractio verborum, quæ non addat aliquid aut subtrahat debito sensui, non tollitur species sacramenti.

Ad tertium dicendum quod si sit tanta interruptio verborum quod intercipiatur intentio pronuntiantis, tollitur sensus sacramenti, et per consequens veritas ejus; non autem tollitur, quando est parva interruptio, quæ intentionem proferentis et intellectum verborum non aufert. Et idem est etiam dicendum de transpositione verborum, quia si tollit sensum locutionis, non perficitur sacramentum, sicut patet de negatione præposita, vel postposita signo. Si autem sit talis transpositio quæ sensum locutionis non variet, non tollitur ve-

ritas sacramenti, quia, secundum quod Philosophus dicit, lib. 2, cap. 1, ad fin., *nomina et verba transposita idem significant.*

QUÆSTIO LXI

DE NECESSITATE SACRAMENTORUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de necessitate sacramentorum; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum sacramenta sint necessaria ad salutem humanam; 2° utrum fuerint necessaria in statu ante peccatum; 3° utrum fuerint necessaria in statu post peccatum ante Christum; 4° utrum fuerint necessaria post Christi adventum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sacramenta sint necessaria ad humanam salutem.

4 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 2, quæst. 1; et 3 Cont., cap. 110, et lib. 4, cap. 55, fin., et cap. 56.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem. Dicit enim Apostolus, 1 ad Timoth. 4, 8 : *Corporalis exercitatio ad modicum utilis est.* Sed usus sacramentorum pertinet ad corporalem exercitationem, eo quod sacramenta perficiuntur in significatione sensibilium rerum et verborum, ut dictum est quæst. præc., art. 6, ad 2. Ergo sacramenta non sunt necessaria ad humanam salutem.

2. Præterea, 2 ad Cor. 12, 9, Apostolo dicitur : *Sufficit tibi gratia mea.* Non autem sufficeret, si sacramenta essent necessaria ad salutem. Non sunt ergo sacramenta saluti humanæ necessaria.

3. Præterea, posita causa sufficienti, nihil aliud videtur esse necessarium ad effectum. Sed passio Christi est sufficiens causa nostræ salutis : dicit enim Apostolus Rom. 5, 10 : *Si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius.* Non ergo requiruntur sacramenta ad salutem humanam.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 19 contra Faustum, cap. 11, in fin. : *In nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, seu sacramentorum visibilium consortio colligentur.* Sed necessarium est ad humanam salutem homines adunari in unum veræ religionis nomen. Ergo sacramenta sunt necessaria ad humanam salutem.

RESPONDEO dicendum quod **sacramenta sunt necessaria ad humanam salutem,** triplici ratione : — quarum prima sumenda est ex conditione humanæ naturæ, cujus proprium est ut per corporalia et sensibilia in spiritualia et intelligibilia deducatur; pertinet autem ad divinam providentiam ut unicuique rei provideat secundum modum suæ conditionis; et ideo convenienter divina sapientia homini auxilia salutis confert sub quibusdam corporalibus et sensibilibus signis, quæ sacramenta dicuntur. — Secunda ratio sumenda est ex statu hominis, qui peccando se subdidit per affectum corporalibus rebus. Ibi autem debet medicinale remedium homini adhiberi ubi patitur morbum. Et ideo conveniens fuit ut Deus per quædam corporalia signa homini spiritualem medicinam adhiberet; nam si spiritualia nuda ei proponerentur, eis animus applicari non posset, corporalibus deditus. — Tertia autem ratio sumenda est ex studio actionis humanæ, quæ præcipue circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum, si totaliter a corporalibus actibus abstraheretur, proposita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, quibus salubriter exerceatur ad evitanda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu dæmonum, vel qualitercumque noxia, quæ consistunt in actibus peccatorum. Sic igitur per sacramentorum institutionem homo convenienter suæ naturæ eruditur per sensibilia : humiliatur se corporalibus subjectum cognoscens, dum sibi per corporalia subvenitur; præservatur etiam a noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum.

Ad primum ergo dicendum quod corporalis exercitatio, in quantum est corporalis, non multum utilis est; sed exercitatio per usum sacramentorum non est pure corporalis, sed quodammodo est spiritualis, scilicet per significationem et causalitatem.

Ad secundum dicendum quod gratia Dei est sufficiens causa humanæ salutis; sed Deus dat hominibus gratiam secundum modum eis convenientem. Et ideo necessaria sunt hominibus sacramenta ad gratiam consequendam.

Ad tertium dicendum quod passio Christi est sufficiens causa humanæ salutis; nec propter hoc sequitur quod sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem, quia operantur in virtute passionis Christi : et passio Christi quodammodo applicatur hominibus per sacramenta, secundum illud

---

ART. 1. — Titulus articuli intelligendus est de omnibus sacramentis, scilicet non solius legis gratiæ, sed etiam legis veteris et legis naturæ; cum de omnibus his in hac quæstione agat D. Thomas, et rationes ejus de omnibus procedant sacramentis. — Et hic quæritur non præcise an sint necessaria sacramenta post eorum institutionem, sed an fuerit necessarium quod Deus sacramenta instituerit ad salutem hominum; quæritur ergo non præcise de necessitate usus sacramentorum, sed de necessitate institutionis sacramentorum. Et hæc necessitas ad consequendum finem in art. dictum, non sumitur in ordine ad potentiam Dei absolutam, sed ordinariam; et ita idem valet ly *necessarium*, quod congruum et convenientius. — Vide supra Concil. Trident. Sess. 7, can. 4 page 349.

Rom. 6, 3 : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.*

Articulus II

Utrum etiam ante peccatum fuerint homini necessaria sacramenta.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2, quæst. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam ante peccatum fuerint homini necessaria sacramenta, quia, sicut dictum est art. præc., ad 2, sacramenta sunt necessaria homini ad gratiam consequendam. Sed etiam in statu innocentiæ homo indigebat gratia, sicut in prima parte habitum est, quæst. 95, art. 4, ad 1. Ergo etiam in statu illo erant necessaria sacramenta.

2. Præterea, sacramenta sunt necessaria homini secundum conditionem humanæ naturæ, sicut dictum est art. præc. Sed eadem est natura hominis ante peccatum et post peccatum. Ergo videtur quod etiam ante peccatum homo indiguerit sacramentis.

3. Præterea, matrimonium est quoddam sacramentum, secundum illud Ephes. 5, 32 : *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et Ecclesia* (1). Sed matrimonium fuit institutum ante peccatum, ut dicitur Gen. 2. Ergo sacramenta erant necessaria homini ante peccatum.

— Sed contra est quod medicina non est necessaria nisi ægroto, secundum illud Matth. 9, 12 : *Non est opus sanis* (2) *medicus*. Sed sacramenta sunt quædam spirituales medicinæ, quæ adhibentur contra vulnera peccati. Ergo non fuerunt necessaria ante peccatum.

RESPONDEO dicendum quod in statu innocentiæ ante peccatum sacramenta necessaria non fuerunt. Cujus ratio accipi potest ex rectitudine status illius, in quo superiora inferioribus dominabantur, et nullo modo dependebant ab eis ; sicut enim mens suberat Deo, ita menti suberant inferiores animæ vires, et ipsi animæ corpus. Contra hunc autem ordinem esset, si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad gratiam, per aliquid corporale, quod fit in sacramentis. Et ideo **in statu innocentiæ homo sacramentis non indigebat, non solum in quantum sacramenta ordinantur ad remedium peccati, sed etiam in quantum ipsa ordinantur ad animæ perfectionem.**

Ad primum ergo dicendum quod homo in statu innocentiæ gratia indigebat ; non tamen ut eam consequeretur per aliqua sensibilia signa, sed spiritualiter et invisibiliter.

Ad secundum dicendum quod eadem est natura hominis ante peccatum, et post peccatum ; non tamen est idem naturæ status : nam post peccatum anima etiam quantum ad superiorem partem indiget accipere aliquid a corporalibus rebus ad sui perfectionem, quod in illo statu homini necesse non erat.

Ad tertium dicendum quod matrimonium fuit institutum in statu innocentiæ, non secundum quod est sacramentum, sed secundum quod est in officium naturæ ; ex consequenti tamen aliquid significabat futurum circa Christum et Ecclesiam, sicut et omnia alia quæ in figura Christi præcesserunt.

Articulus III

Utrum post peccatum ante Christum sacramenta debuerint esse.

4, Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2, quæst. 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod post peccatum ante Christum sacramenta non debuerint esse. Dictum est enim art. 1 huj. quæst., ad 3, quod per sacramenta passio Christi hominibus applicatur, et sic passio Christi comparatur ad sacramenta sicut causa ad effectum. Sed effectus non præcedit causam. Ergo sacramenta non debuerunt esse ante Christi adventum.

2. Præterea, sacramenta debent esse convenientia statui humani generis, ut patet per Augustinum, 19 contra Faustum, cap. 16 et 17. Sed status humani generis non fuit mutatus post peccatum, usque ad reparationem factam per Christum. Ergo neque sacramenta debuerunt immutari, ut præter sacramenta legis naturæ alia statuerentur in lege Moysi.

3. Præterea, quanto aliquid est magis propinquum perfecto, tanto magis debet ei assimilari. Sed perfectio salutis humanæ per Christum facta est, cui propinquiora fuerunt sacramenta veteris legis quam ea quæ fuerunt ante legem. Ergo debuerunt esse similiora sacramentis Christi. Cujus tamen contrarium apparet ex eo quod sacerdotium Christi prædicitur esse futurum secundum ordinem Melchisedech, et non secundum ordinem Aaron, ut habetur Hebr. 7. Non ergo convenienter fuerunt disposita ante Christum sacramenta.

— Sed contra est quod Augustinus dicit, 19

Art. 2. — In titulo, per ly *ante peccatum*, intelligitur status qui fuit ante peccatum absolute consideratus, scilicet secundum naturam talis status (juxta Joann. a S. Thoma). Et per ly *necessaria*, intelligitur necessitas congruentiæ. Cajetanus vero dicit quod præsens doctrina est intelligenda de statu innocentiæ, prout fuit specialiter in Adam et non absolute de statu innocentiæ.

(1) Vulgata :... *in Christo et in Ecclesia.*

(2) Vulgata : *Non est opus valentibus medicus.*

Art 3. — Ex solut. ad 1, collige aliam conclus., scilicet : « Christus Dominus respectu sacramentorum veterum, solum fuit causa finalis. » — De sacramentis autem veteris legis, qualia erant circumcisio, agnus paschalis, consecrationes sacerdotum, panes propositionis, expiationes et purificationes variæ, videndus est Auctor supra 1-2, quæst. 102, art. 5.

contra Faustum, cap. 13, in princ., quod *prima sacramenta, quæ celebrabantur et observabantur ex lege, prænuntia erant Christi venturi.* Sed necessarium erat ad humanam salutem ut adventus Christi prænuntiaretur. Ergo necessarium erat ante Christum sacramenta quædam disponi.

RESPONDEO dicendum quod sacramenta necessaria sunt ad humanam salutem, in quantum sunt quædam sensibilia signa invisibilium rerum quibus homo sanctificatur. Nullus autem sanctificari potest post peccatum, nisi per Christum, *quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ..., ut sit ipse justus et justificans eum qui ex fide est Jesu Christi*, Rom. 3, 25. Et ideo **oportebat ante Christi adventum esse quædam signa visibilia, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro Salvatoris adventu. Et hujusmodi signa dicuntur sacramenta.** Et sic patet quod ante Christi adventum necesse fuit quædam sacramenta institui.

Ad primum ergo dicendum quod passio Christi est causa finalis veterum sacramentorum, quæ scilicet ad ipsam significandam sunt instituta. Causa autem finalis non præcedit tempore, sed solum in intentione agentis. Et ideo non est inconveniens aliqua sacramenta ante Christi passionem fuisse.

Ad secundum dicendum quod status humani generis post peccatum et ante Christum dupliciter potest considerari : — Uno modo secundum fidei rationem, et sic semper unus et idem permanet, quia scilicet justificabantur homines per fidem futuri Christi adventus. — Alio modo potest considerari secundum intensionem et remissionem peccati et expressæ cognitionis de Christo : nam per incrementa temporum et peccatum cœpit in homine magis dominari, in tantum quod ratione hominis per peccatum obtenebrata, non sufficerent homini ad recte vivendum præcepta legis naturæ, sed necesse fuit determinari præcepta in lege scripta, et cum his quædam fidei sacramenta. Oportebat etiam quod per incrementa temporum magis explicaretur cognitio fidei, quia, ut Gregorius dicit, hom. 16 in Ezech., a med., *per incrementa temporum crevit divinæ cognitionis augmentum.* Et ideo etiam necesse fuit quod in veteri lege quædam sacramenta fidei quam habebant de Christo venturo, determinarentur; quæ quidem comparantur ad sacramenta quæ fuerunt ante legem, sicut determinatum ad indeterminatum, quia scilicet ante legem non fuit determinate præfixum homini quibus sacramentis uteretur, sicut fuit per legem; quod erat necessarium et propter obtenebrationem legis naturalis, et ut esset determinatior fidei significatio.

Ad tertium dicendum quod sacramentum Melchisedech, quod fuit ante legem, magis assimilatur sacramento novæ legis in materia, in quantum scilicet *obtulit panem et vinum,* ut habetur Genes. 14, sicut etiam sacrificium novæ legis oblatione panis et vini perficitur. Sacramenta tamen legis Mosaicæ magis assimilantur rei significatæ per sacramentum, scilicet passioni Christi, ut patet de agno paschali et aliis hujusmodi; et hoc ideo ne propter continuitatem temporis, si permaneret eadem sacramentorum species, videretur sacramenti ejusdem esse continuatio.

(1) Vulgata :... *propitiationem.*

ARTICULUS IV

Utrum post Christum debuerint esse aliqua sacramenta.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2, quæst. 5, et dist. 2, art. 4, quæst. 1; et 4 Contra, cap. 58.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod post Christum non debuerint esse aliqua sacramenta. Veniente enim veritate, debet cessare figura. Sed *gratia et veritas per Jesum Christum facta est,* ut dicitur Joan. 1, 17. Cum igitur sacramenta sint veritatis signa, sive figuræ, videtur quod post Christi passionem sacramenta esse non debuerint.

2. Præterea, sacramenta in quibusdam elementis consistunt, ut ex supra dictis patet, quæst. præc., art. 4 et 5. Sed Apostolus dicit ad Gal. 4, 3 : *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes;* nunc autem, temporis plenitudine veniente, jam non sumus parvuli. Ergo videtur quod non debeamus Deo servire sub elementis hujus mundi, corporalibus sacramentis utendo.

3. Præterea, *apud Deum non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio,* ut dicitur Jacobi, 1, 17. Sed hoc videtur ad quamdam mutationem divinæ voluntatis pertinere quod alia sacramenta nunc hominibus exhibeat ad sanctificationem tempore gratiæ, et alia ante Christum. Ergo videtur quod post Christum non debuerint alia sacramenta institui.

— Sed contra est quod Augustinus dicit, 19 contra Faustum, cap. 13, quod *sacramenta veteris legis sunt ablata, quia impleta; et alia sunt instituta, virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora.*

ART. 4. — Sic explicat S. Thomas, ut non solum probet post Christum esse sacramenta, sed quod sint etiam distincta a sacramentis antiquis. — Ex resp. ad 2 et 3, nota excellentiam nostrorum sacramentorum supra sacramenta antiqua; et sic confirmatur Concil. Trident., sess. 7, can. 2 (supra, pag. 349). — Contra existentiam sacramentorum in lege nova, insurrexerunt olim hæretici Archantici, ut patet ex S. Epiphanio, hæresi 34. Fraticelli pariter et Beguinæ, Ecclesiæ sacramenta despiciebant, ut ait Joannes XXII in extravag. *Sancta Romana.* Tandem Protestantes plures, sacramenta sensibilia et corporalia contempserunt (Vide Bellarmin., lib. 1 de Sacramentis).

RESPONDEO dicendum quod, sicut antiqui patres salvati sunt per fidem Christi venturi, ita et nos salvamur per fidem Christi jam nati et passi. Sunt autem sacramenta quædam signa protestantia fidem qua justificatur homo. Oportet autem aliis signis significari futura, præterita et præsentia. Ut enim Augustinus dicit, 19 contra Faustum, cap. 16, ante med., *eadem res aliter annuntiatur facienda, aliter facta; sicut ipsa verba « passurus », et « passus » non similiter sonant.* Et ideo **oportet quædam alia sacramenta esse in nova lege, quibus significentur ea quæ præcesserunt in Christo, præter sacramenta veteris legis, quibus prænuntiabantur futura.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Dionysius dicit in 5 cap. eccl. Hierarch., aliquant. a princ., status novæ legis medius est inter statum veteris legis, cujus figuræ implentur in nova lege, et inter statum gloriæ, in qua omnis nude et perfecte manifestabitur veritas; et ideo tunc nulla erunt sacramenta; nunc autem, quamdiu *per speculum et in ænigmate* cognoscimus, ut dicitur 1 ad Cor. 13, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia devenire, quod pertinet ad rationem sacramentorum.

Ad secundum dicendum quod sacramenta veteris legis Apostolus, Galat. 4, vocat *egena et infirma elementa*, quia gratiam nec continebant nec causabant. Et ideo utentes illis sacramentis dicit Apostolus sub elementis mundi Deo servisse, quia scilicet nihil aliud erant quam elementa hujus mundi. Nostra autem sacramenta gratiam continent et causant, et ideo non est de eis similis ratio.

Ad tertium dicendum quod, sicut paterfamilias non ex hoc habere monstratur mutabilem voluntatem, quod diversa præcepta familiæ suæ proponit pro temporum varietate, non eadem præcipiens hieme et æstate, ita non ostenditur aliqua mutatio esse circa Deum ex hoc quod alia sacramenta instituit post Christi adventum, et alia tempore legis; quia illa fuerunt congrua gratiæ præfigurandæ, hæc autem sunt congrua gratiæ præsentialiter demonstrandæ.

QUÆSTIO LXII

DE PRINCIPALI EFFECTU SACRAMENTORUM, QUI EST GRATIA. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu sacramentorum; — et primo de effectu eorum principali, qui est gratia; — secundo de effectu secundario, qui est character.

Circa primum quæruntur sex: 1° utrum sacramenta novæ legis sint causa gratiæ; 2° utrum gratia sacramentalis aliquid addat super gratiam virtutum et donorum; 3° utrum sacramenta conferant gratiam; 4° utrum sit in eis aliqua virtus ad causandam gratiam; 5° utrum talis virtus in sacramentis derivetur a passione Christi; 6° utrum sacramenta veteris legis gratiam causarent.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum sacramenta sint causa gratiæ.

Inf., art. 6, et quæst. 64, art. 1; et 3 Sent., dist. 40, art. 3; et 4, dist. 1, quæst. 1, et art. 4, quæstiunc. 1, et art. 5, quæstiunc. 1; et 4 Contra, cap. 67 et 74. princ.; et Ver. quæst. 27, art. 4; et Quodlib. 12, art. 16.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramenta non sint causa gratiæ. Non enim idem videtur esse signum et causa, eo quod ratio signi videtur magis effectui competere. Sed sacramen-

---

ART. 1. — In titulo, nota terminos, non enim quæritur an sacramenta dicantur causa, sed an sint causa. Et hoc ideo, quia non satisfit quæstioni vocando causam id quod vera non est causa. De gratia autem in præsenti titulo sermo est indistincte: reservatur enim sequenti art. quæ sit illa gratia quæ per sacramenta confertur; unde non spectat ad præsentem quæstionem discutere in speciali de gratia quæ causatur. Rursus si principium non articuli hujus, sed introductæ quæstionis hujus perspexeris, videbis quod sub gratiæ nomine hoc in loco non comprehenditur character, cum distinguatur contra characterem; sed communiter sumitur prout a sanctis dicitur quod sacramenta conferant gratiam. Et hoc manda memoriæ, et reminiscere, cum postea dicetur, sacramenta causare instrumentaliter gratiam, ut non recurras ad characterem, volens fingere quod baptismus non causat gratiam gratum facientem, quia creatura non potest etiam instrumentaliter creare. Hic enim de effectu principali sacramentorum, qui est gratia distincta contra characterem, tractando, quæritur, an sacramentum sit causa gratiæ, et in sequenti art., quid addat hæc gratia supra gratiam gratum facientem discutitur (Cajetanus). — Ex corp., art. conclude quod sacramenta novæ legis transcendunt rationem signi ad differentiam sacramentorum veteris legis, de quo in art. 6. Ergo illa exempla de denario plumbeo, de libros de baculo, de annulo, nisi aliud addatur, non sunt ad propositum sacramentorum nostrorum, quasi exprimentia totam virtutem ipsorum: sed solum sunt ad propositum veterum (Porrecta). — Ut vides, hæc sunt contra Protestantes, dicentes sacramenta esse solum testimonium divinarum promissionum, nuda signa fidem excitentia, vel sigilla gratiæ prius acceptæ; cumecontra ex his eruitur ea multo aliter valere ad gratiam et remissionem peccatorum quam verbum Dei seu Evangelium. Vide Trident. sess. 7, can. 6, 7, 8, et Florent. (supra pag. 348). Symbola profitentur baptisma in remissionem peccatorum, et Trident. sess. 6, cap. 7. dicit baptismum esse causam instrumentalem nostræ justificationis. Hæc ergo doctrina Sa Thomæ est fidei. — *An autem omnia sacramenta per se conferant primam gratiam?* Resp. non omnia per se, id est ex sua institutione conferre primam gratiam, etiamsi per accidens eam aliquando conferant. Ideo Trident. dicit initio sess. 7 quod per sacramenta « omnis vera justitia *vel* incipit, *vel* cœpta augetur, *vel* amissa reparatur ». Hæc autem clariora erunt infra, loquendo de unoquoque sacramento in particulari. Intelligi potest ergo scholasticos recte distinguere sacramenta novæ legis, quod alia sint vivorum, alia mortuorum. — *An sacramenta gratiam conferant ex opere operato?* Opus operatum hic vocatur ipsa actio sacramentalis externa, quæ consistit in applicatione formæ ad materiam et utriusque ad suscipientem. Et

tum est signum gratiæ. Non igitur est causa ejus.

2. Præterea, nullum corporale agere potest in rem spiritualem, eo quod *agens honorabilius est patiente*, ut Augustinus dicit, 12 super Genes. ad litt., cap. 16, in med. Sed subjectum gratiæ est mens hominis, quæ est res spiritualis. Non ergo sacramenta possunt gratiam causare.

3. Præterea, illud quod est proprium Dei, non debet alicui creaturæ attribui. Sed causare gratiam est proprium Dei, secundum illud Psal. 83, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus*. Cum ergo sacramenta consistant in quibusdam verbis et rebus creatis, non videtur quod possint gratiam causare.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Joan. tract. 80, a med., quod *aqua* baptismalis *corpus tangit et cor abluit*. Sed cor non abluitur nisi per gratiam. Ergo causat gratiam, et pari ratione alia Ecclesiæ sacramenta.

RESPONDEO dicendum quod necesse est dicere sacramenta novæ legis per aliquem modum gratiam causare. Manifestum est enim quod per sacramenta novæ legis homo Christo incorporatur; sicut de baptismo dicit Apostolus Galat. 3, 27 : *Quotquot* (1) *in Christo baptizati estis, Christum induistis*. Non autem efficitur homo membrum Christi nisi per gratiam. Quidam tamen dicunt quod non sint causa gratiæ aliquid operando, sed quia Deus, sacramentis adhibitis, in anima gratiam operatur; et ponunt exemplum de illo qui afferens denarium plumbeum, accipit centum libras ex regis ordinatione; non quod denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictæ pecuniæ quantitatem : sed hoc operatur sola voluntas regis. Unde et Bernardus dicit in quodam sermone de Cœna Domini (in Cœna Domini, et inscribitur : *De Baptismo*, cap. 2) : *Sicut investitur canonicus per librum, abbas per baculum, episcopus per annulum, sic divisiones gratiarum diversæ sunt, traditæ sacramentis*. Sed si quis recte consideret, iste modus non transcendit rationem signi; nam denarius plumbeus non est nisi quoddam signum regiæ ordinationis de hoc quod pecunia recipiatur ab isto : similiter liber est quoddam signum, quo designatur traditio canonicatus. Secundum hoc igitur sacramenta novæ legis nihil plus essent quam signa gratiæ; cum tamen ex multis sanctorum auctoritatibus habeatur quod sacramenta novæ legis non solum significant, sed causant gratiam. Et ideo aliter dicendum quod duplex est causa agens, principalis et instrumentalis. — Principalis quidem operatur per virtutem suæ formæ cui assimilatur effectus, sicut ignis suo calore calefacit; et hoc modo nihil potest causare gratiam, nisi Deus, quia gratia nihil est aliud quam quædam participata similitudo divinæ naturæ, secundum illud 2 Petri 1, 4 : *Magna nobis, et pretiosa promissa donavit, ut divinæ simus consortes naturæ* (2). — **Causa vero instrumentalis** non agit per virtutem suæ formæ, sed solum per motum quo movetur a principali agente. Unde effectus non assimilatur instrumento, sed principali agenti : sicut lectus non assimilatur securi, sed arti, quæ est in mente artificis. **Et hoc modo sacramenta novæ legis gratiam causant** : adhibentur enim ex divina ordinatione hominibus ad gratiam in eis causandam. Unde Augustinus dicit, 19 contra Faustum, cap. 16, a med. : *Hæc omnia*, scilicet sacramentalia, *fiunt et transeunt; virtus tamen*, scilicet Dei, *quæ ista operatur, jugiter manet*. Hoc autem proprie dicitur instrumentum, per quod aliquis operatur : unde et Tit. 3, 5, dicitur : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*.

Ad primum ergo dicendum quod causa principalis non proprie potest dici signum effectus, licet occulti, etiamsi ipsa sit sensibilis et manifesta; sed causa instrumentalis, si sit manifesta, potest dici

---

quamvis actio sacramentalis fiat per ministrum, magis tamen intelligitur opus a Deo operatum per ministrum, quam ministri operantis. Responsio affirmativa est definita in Concil. Trident. Sess. 7, can. 6, 8 (pag. 349). Et hoc est contra Donatistas qui dicebant baptisma pendere a qualitate ministri; et contra Protestantes, qui gratiam sacramentalem adscribunt suæ fidei. Nota autem quod si hæc phrasis *opus operatum* non fuerit apud patres antiquos usitata, rem tamen expresserunt. Sed ipsa vocabula reperiuntur in Innocent. III *de of cio missæ*, in B. Alberto Magno, cap. 6 Joann., in B. Thoma, in 4. dist. 1, quæst. 1 art. 5, etc.— *Utrum sacramenta novæ legis gratiam causent moraliter tantum an etiam physice?* Causa physica illa dicitur quæ suæ virtutis actione immediate et realiter attingit effectum. Moralis vero, quæ actione suæ virtutis non immediate nec realiter attingit effectum, sed intentionaliter dumtaxat movet efficientem ad effectus productionem, per modum consilii, aut persuasionis, imperii, meriti aut pretii. Quod sacramenta sint tantum causæ instrumentales gratiæ tantum moraliter, tenent Scotistæ, Vasques, Lugo, Becanus, Juenin, Tournely etc.; quod autem sint etiam causæ instrumentales gratiæ, non solum moraliter, sed etiam physice, docet tota Schola Thomistica, cum Suarez, Bellarmin., Valentia, Ripalda et pluribus aliis melioris notæ.

S. Script. — Joann. 3, 5, et 6, et 20, 23; Act. 2, 38, et 8, 17; Ephes. 5, 26; Coloss. 2, 11; 1 Timot. 4, 14; 2 Timot. 1, 6; Tit. 3, 5; Jacob. 5, 14.

Definit. Eccles. — *Infra quæst. 65, vide professionem fidei præscriptam Waldensibus.* — *Errores Lutheri, damnati a Leone X, per Bullam « Exsurge Domine »* : 1 Hæretica sententia est, sed usitata, sacramenta novæ legis, justificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem. 10. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti; imo peccatum maneret, nisi remissum crederet : non enim sufficit remissio peccati et gratiæ donatio, sed oportet etiam credere esse remissum. 11. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi : Quodcumque solveris, etc. (Matth XVI). Hinc, inquam, confide, si sacerdotis obtineris absolutionem, et crede fortiter te absolutum, et absolutus vere eris quidquid sit de contritione. — *Vide etiam supra, Concil. Florent. et Trident. sess. 7, can. 5, 6, 7, 8, pag. 348.*

(1) Vulgata : *Quicumque in Christo.*

(2) Vulgata : *Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.*

signum effectus occulti, eo quod non solum est causa, sed etiam quodammodo effectus, in quantum movetur a principali agente. Et secundum hoc sacramenta novæ legis simul sunt causæ et signa; et inde est quod, sicut communiter dicitur, *efficiunt quod figurant*. Ex quo etiam patet quod habent perfecte rationem sacramenti, in quantum ordinantur ad aliquid sacrum, non solum per modum signi, sed etiam per modum causæ.

Ad secundum dicendum quod instrumentum habet duas actiones : — unam instrumentalem, secundum quam operatur non in virtute propria, sed in virtute principalis agentis : — aliam autem habet actionem propriam, quæ competit ei secundum propriam formam, sicut securi competit scindere ratione suæ acuitatis, facere autem lectum, in quantum est instrumentum artis; non autem perficit instrumentalem actionem, nisi exercendo actionem propriam, scindendo enim facit lectum. Et similiter sacramenta corporalia per propriam operationem, quam exercent circa corpus quod tangunt, efficiunt operationem instrumentalem ex virtute divina circa animam, sicut aqua baptismi abluendo corpus secundum propriam virtutem abluit animam, in quantum est instrumentum virtutis divinæ; nam ex anima et corpore unum fit. Et hoc est quod Augustinus dicit, loc. sup. cit., quod *corpus tangit et cor abluit*.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de eo quod est causa gratiæ per modum principalis agentis; hoc enim est proprium Dei, ut dictum est in corp. art.

Articulus II

Utrum gratia sacramentalis aliquid addat super gratiam virtutum et donorum.

Inf., quæst. 72, art. 7, ad 2; et 4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, et dist. 17, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 5.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod gratia sacramentalis non addat aliquid super gratiam virtutum et donorum. Per gratiam enim virtutum et donorum perficitur anima sufficienter, et quantum ad essentiam animæ, et quantum ad potentias ejus ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt, (1-2, quæst. 110, art. 3 et 4). Sed gratia ordinatur ad animæ perfectionem. Ergo gratia sacramentalis non potest aliquid addere super gratiam virtutum et donorum.

2. Præterea, defectus animæ ex peccatis causantur. Sed omnia peccata sufficienter excluduntur per gratiam virtutum et donorum, quia nullum est peccatum quod non contrarietur alicui virtuti. Gratia ergo sacramentalis, cum ordinetur ad defectus animæ tollendos, non potest aliquid addere super gratiam virtutum et donorum.

3. Præterea, omnis additio vel substractio in formis variat speciem, ut dicitur 8 Metaphysi., text. 10. Si ergo gratia sacramentalis addat aliquid super gratiam virtutum et donorum, sequitur quod æquivoce dicatur gratia; et sic nihil certum nobis ostenditur ex hoc quod sacramenta dicuntur gratiam causare.

— Sed contra est quod si gratia sacramentalis non addit aliquid super gratiam donorum et virtutum, frustra sacramenta habentibus et dona et virtutes conferrentur. In operibus autem Dei nihil est frustra. Ergo videtur quod gratia sacramentalis aliquid addat super gratiam virtutum et donorum.

Respondeo dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 110, art. 3 et 4), gratia secundum se considerata perficit essentiam animæ, in quantum participat quamdam similitudinem divini *esse;* et sicut ab essentia animæ fluunt ejus potentiæ, ita a gratia fluunt quædam perfectiones ad potentias animæ, quæ dicuntur virtutes et dona, quibus potentiæ perficiuntur in ordine ad suos actus. Ordinantur autem sacramenta ad quosdam speciales effectus necessarios in vita christiana : sicut baptismus ordinatur ad quamdam spiritualem regenerationem, qua homo moritur vitiis et fit membrum Christi : qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarum animæ : et eadem ratio est de aliis sacramentis. Sicut igitur

---

Art. 2. — In titulo, per gratiam virtutum et donorum, intellige habitus gratiæ gratum facientis, et virtutum tam theologalium, quam moralium, et donorum Spiritus Sancti. — Notandi sunt in titulo, ait Joannes a S. Thoma, duo termini, *gratia sacramentalis* et *gratia virtutum et donorum*. Per gratiam sacramentalem, intelligit S. Thomas gratuitum beneficium quod specialiter per sacramenta confertur, secundum specialem eorum institutionem et ad speciales eorum effectus. Constat enim sacramenta distincta, pro distinctis effectibus esse instituta, saltem formaliter loquendo, alias si pro eodem omnino instituerentur, frustra essent diversa sacramenta in ratione sacramenti. Per gratiam autem donorum et virtutum, intelligit S. Thomas gratiam gratum facientem, quæ est similitudo divini esse, ex qua fluunt virtutes supernaturales et dona Spiritus Sancti. Loquitur ergo de gratia habituali sanctificante, et super hanc dicit addere gratiam sacramentalem. Igitur sensus quæstionis est an, gratia ut ad sacramentales effectus specialiter ordinata, addat aliquid super gratiam ipsam sanctificantem, et virtutes ac dona ab ea dimanantia. — Nota bene doctrinam Auctoris : Neque satis est dicere quod addat incrementum, quia illud continetur nomine gratiæ virtutum et donorum : neque tamen dicendum quod addat alium aliquem habitum gratiæ distinctum; nam præter gratiam quæ est in essentia animæ et est fons donorum et virtutum, non est alius habitus. Quod ergo gratia sacramentalis addit, est « quoddam divinum auxilium ad consequendum sacramenti finem », per quod scilicet operemur actus finibus sacramentorum accommodatos. — Quod in resp. ad 3 dicitur gratia sacramentalis habere se ad gratiam communiter dictam seu justificantem, sicut species ad genus, verum est non quia una sit proprie species et altera genus : sed quia gratia sacramentalis includit alteram, et insuper id quod supra dictum est; atque ita est aliquid minus commune (Sylvius).

virtutes et dona addunt super gratiam communiter dictam quamdam perfectionem determinate ordinatam ad proprios actus potentiarum, ita **gratia sacramentalis addit super gratiam communiter dictam, et super virtutes et dona, quoddum divinum auxilium ad consequendum sacramenti finem.** Et per hunc modum gratia sacramentalis addit super gratiam virtutum et donorum.

Ad primum ergo dicendum quod gratia virtutum et donorum sufficienter perficit essentiam et potentias animæ quantum ad generalem ordinationem actuum animæ; sed quantum ad quosdam effectus speciales, qui requiruntur in vita christiana, requiritur sacramentalis gratia.

Ad secundum dicendum quod per virtutes et dona excluduntur sufficienter vitia et peccata quantum ad præsens et futurum, in quantum scilicet impeditur homo per virtutes et dona a peccando: sed quantum ad præterita peccata, quæ transeunt actu et permanent reatu, adhibetur homini remedium specialiter per sacramenta.

Ad tertium dicendum quod ratio sacramentalis gratiæ se habet ad gratiam communiter dictam, sicut ratio speciei ad genus. Unde sicut non æquivoce dicitur animal communiter dictum, et pro homine sumptum, ita non æquivoce dicitur gratia communiter sumpta et gratia sacramentalis.

Articulus III

Utrum sacramenta novæ legis contineant gratiam.

4 Sent., dist. 2, art. 4, quæst. 4; et Ver. quæst. 27, art. 7.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacramenta novæ legis non contineant gratiam. Contentum enim videtur esse in continente. Sed gratia non est in sacramento neque sicut in subjecto (quia subjectum gratiæ non est corpus, sed spiritus), neque sicut in vase, quia *vas est locus mobilis*, ut dicitur in 4 Physic., text. 41; esse autem in loco non convenit accidenti. Ergo videtur quod sacramenta novæ legis non contineant gratiam.

2. Præterea, sacramenta ordinantur ad hoc quod homines per ea gratiam consequantur. Sed gratia, cum sit accidens, non potest transire de subjecto in subjectum. Ergo pro nihilo esset gratia in sacramentis.

3. Præterea, spirituale non continetur a corporali, etiamsi in eo sit, non enim anima continetur a corpore, sed potius continet corpus. Ergo videtur quod gratia, cum sit quiddam spirituale, non contineatur in sacramento corporali.

— Sed contra est quod Hugo de Sancto Victore, lib. 1 de Sacram., part. 9, cap. 2, dicit quod *sacramentum ex sanctificatione invisibilem gratiam continet.*

RESPONDEO dicendum quod multipliciter aliquid dicitur esse in alio; inter quos **duplici modo gratia est in sacramentis: — uno modo sicut in signo,** nam sacramentum est signum gratiæ: **— alio modo sicut in causa,** nam, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., sacramentum novæ legis est instrumentalis gratiæ causa. Unde gratia est in sacramento novæ legis, non quidem secundum similitudinem speciei, sicut effectus est in causa univoca; neque etiam secundum aliquam formam propriam et permanentem, et proportionatam ad talem effectum, sicut sunt effectus in causis non univocis, puta res generatæ in sole, sed secundum quamdam instrumentalem virtutem, quæ est fluens et incompleta in *esse* naturæ, ut infra dicetur, art. seq.

Ad primum ergo dicendum quod gratia non dicitur esse in sacramento sicut in subjecto, neque sicut in vase, prout vas est locus quidam, sed prout vas dicitur instrumentum alicujus operis faciendi, secundum quod dicitur Ezech. 9, 1: *Unusquisque vas interfectionis habet in manu sua.*

Ad secundum dicendum quod quamvis accidens non transeat a subjecto in subjectum, transit tamen a causa per instrumentum aliqualiter in subjectum, non ut eodem modo sit in eis, sed in unoquoque secundum propriam rationem.

Ad tertium dicendum quod spirituale existens perfecte in aliquo continet ipsum, et non continetur ab eo. Sed gratia est in sacramento secundum *esse* fluens et incompletum; et ideo non inconvenienter sacramentum dicitur continere gratiam.

Articulus IV

Utrum in sacramentis sit aliqua virtus gratiæ causativa.

Inf., quæst. 78, art. 4; et 4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 2, et dist. 8, quæst. 2, art. 3; et Quodl. 12, art. 15.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in sacramentis non sit aliqua virtus gratiæ causativa. Virtus enim gratiæ causativa est virtus spiritualis. Sed in corpore non potest esse virtus spiritualis neque ita quod sit propria ei, quia virtus fluit ab essentia rei, et ita non potest eam transcendere; neque ita quod recipiat eam ab alio, quia quod recipitur ab aliquo, est in eo per modum recipientis. Ergo in sacramentis non potest esse aliqua virtus gratiæ causativa.

ART. 3. — Hæc doctrina fidei definitæ per Concil. Florent. et Trident. (supra pag. 348), est tamen bene intelligenda, secundum sensum Auctoris.

ART. 4. — Hæc virtus asseritur a Concil. Trident. sess. 7, can. 2 de confirmatione, dum anathemate ferit illum « qui dixerit injuriosos esse Spiritui Sancto eos, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt. »

2. Præterea, omne quod est, reducitur ad aliquod genus entis et ad aliquem gradum boni. Sed non est dare, in quo genere entis sit talis virtus, ut patet discurrenti per singula ; nec etiam potest reduci ad aliquem gradum bonorum : neque enim est inter minima bona, quia sacramenta sunt de necessitate salutis ; neque etiam inter media bona, cujusmodi sunt potentiæ animæ, quæ sunt quædam potentiæ naturales ; neque etiam inter maxima bona, quia nec est gratia, nec virtus mentis. Ergo videtur quod in sacramentis nulla sit virtus gratiæ causativa.

3. Præterea, si talis virtus est in sacramentis, non causatur in eis nisi per creationem a Deo. Sed inconveniens videtur quod tam nobilis creatura statim esse desinat, sacramento perfecto. Ergo videtur quod nulla virtus sit in sacramentis ad gratiam causandam.

4. Præterea, idem non potest esse in diversis. Sed ad sacramenta concurrunt diversa, scilicet verba et res ; unius autem sacramenti non potest esse nisi virtus una. Ergo videtur quod in sacramentis nulla sit virtus.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Joan., tract. 80, a med. : *Unde tanta vis aquæ ut corpus tangat, et cor abluat ?* Beda dicit, cap. 10 in Luc., super illud Lucæ 3 : *Factum est autem,* quod *Dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis.*

Respondeo dicendum quod illi qui ponunt quod sacramenta non causant gratiam nisi per quamdam concomitantiam, ponunt quod in sacramento non sit aliqua virtus quæ operetur ad sacramenti effectum ; est tamen virtus divina sacramento assistens, quæ sacramentalem effectum operatur. Sed **ponendo quod sacramentum est instrumentalis causa gratiæ, necesse est simul ponere quod in sacramento sit quædam virtus instrumentalis ad inducendum sacramentalem effectum.** Et hæc quidem virtus proportionatur instrumento. Unde comparatur ad virtutem absolutam et perfectam alicujus rei, sicut comparatur instrumentum ad agens principale. Instrumentum enim, ut dictum est, art. 1 huj. quæst., non operatur nisi in quantum est motum a principali agente, quod per se operatur ; et ideo virtus principalis agentis habet permanens et completum *esse* in natura ; virtus autem instrumentalis habet *esse* transiens ex uno in aliud, et incompletum ; sicut et motus est actus imperfectus ab agente in patiens.

Ad primum ergo dicendum quod virtus spiritualis non potest esse in re corporea per modum virtutis permanentis et completæ, sicut ratio probat. Nihil tamen prohibet in corpore esse virtutem spiritualem instrumentaliter, in quantum scilicet corpus potest moveri ab aliqua substantia spirituali ad aliquem effectum spiritualem inducendum ; sicut et in ipsa voce sensibili est quædam vis spiritualis ad excitandum intellectum hominis, in quantum procedit a conceptione mentis. Et hoc modo vis spiritualis est in sacramentis, in quantum ordinantur a Deo ad effectum spiritualem.

Ad secundum dicendum quod sicut motus, eo quod est actus imperfectus, non proprie est in aliquo genere, sed reducitur ad genus actus perfecti sicut alteratio ad qualitatem, ita virtus instrumentalis non est, proprie loquendo, in aliquo genere, sed reducitur ad genus et speciem virtutis perfectæ.

Ad tertium dicendum quod sicut virtus instrumentalis acquiritur instrumento ex hoc ipso quod movetur ab agente principali, ita et sacramentum consequitur spiritualem virtutem ex benedictione Christi et applicatione ministri ad usum sacramenti. Unde Augustinus dicit in quodam sermone de Epiphania : *Nec mirum quod aquam, hoc est, substantiam corporalem, ad purificandam animam dicimus pervenire. Pervenit plane, et penetrat conscientiæ universa latibula ; quamvis enim ipsa sit subtilis et tenuis, benedictione tamen Christi facta subtilior, occultas vitæ causas, ac secreta mentis subtili rore pertransit.*

Ad quartum dicendum quod, sicut eadem vis principalis agentis instrumentaliter invenitur in omnibus instrumentis ordinatis ad effectum, prout sunt quodam ordine unum, ita etiam eadem vis sacramentalis invenitur in verbis et rebus, prout ex verbis et rebus perficitur unum sacramentum.

Articulus v

Utrum sacramenta novæ legis habeant virtutem ex passione Christi.

Inf., quæst. 64, art. 2 ; et 4, Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæst. 3. et dist. 5, quæst. 2, art. 2 quæstiunc. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramenta novæ legis non habeant virtutem ex passione Christi. Virtus enim sacramentorum est ad gratiam causandam in anima, per quam spiritualiter vivit. Sed, sicut Augustinus dicit super Joan., tract. 19, a med., *Verbum prout erat in principio apud Deum, vivificat animas ; secundum autem quod est caro factum, vivificat corpora.* Cum igitur passio Christi pertineat ad Verbum, secundum quod est caro factum, videtur quod non possit causare virtutem sacramentorum.

2. Præterea, virtus sacramentorum videtur ex fide dependere, quia, sicut dicit Augustinus super

---

Art. 5. — Hæc sunt verba Concil. Trident., in decreto de peccato originali, sess. 5 : « Si quis negat, ipsum Christi meritum, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, per baptismi sacramentum in forma Ecclesiæ rite collatum tam adultis quam parvulis applicari, anat. sit. » Et hæc etiam possunt dici de aliis sacramentis.

Joan., tract. 80, a med., Verbum Dei perficit sacramentum, *non quia dicitur, sed quia creditur*. Sed fides nostra non solum respicit passionem Christi, sed etiam alia mysteria humanitatis ipsius, et principalius etiam divinitatem ejus. Ergo videtur quod sacramenta non habeant specialiter virtutem a passione Christi.

3. Præterea, sacramenta ordinantur ad hominum justificationem, secundum illud 1 ad Corinth. 6, 11 : *Abluti estis et justificati estis*. Sed justificatio attribuitur resurrectioni, secundum illud Rom. 4, 25 : *Resurrexit propter justificationem nostram*. Ergo videtur quod sacramenta magis habeant virtutem a resurrectione Christi quam ab ejus passione.

— Sed contra est quod super illud Rom. 5 : *In similitudinem prævaricationis Adæ*, etc., dicit Glossa ordin. : *Ex latere Christi dormientis in cruce fluxerunt sacramenta, per quæ salvata est Ecclesia*. Sic ergo sacramenta videntur habere virtutem ex passione Christi.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., sacramentum operatur ad gratiam causandam per modum instrumenti. Est autem duplex instrumentum : unum quidem separatum, ut baculus ; aliud autem conjunctum, ut manus. Per instrumentum autem conjunctum, movetur instrumentum separatum, sicut baculus per manum. Principalis autem causa efficiens gratiæ est ipse Deus, ad quem comparatur humanitas Christi sicut instrumentum conjunctum ; sacramentum autem sicut instrumentum separatum. Et ideo **oportet quod virtus salutifera a divinitate Christi per ejus humanitatem in ipsa sacramenta derivetur.** — Gratia autem sacramentalis ad duo præcipue ordinari videtur : videlicet ad tollendos defectus præteritorum peccatorum, in quantum transeunt actu, et remanent reatu ; et iterum ad perficiendam animam in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem vitæ christianæ. Manifestum est autem ex his quæ supra dicta sunt, quæst. 48 et 49, quod Christus liberavit nos a peccatis nostris præcipue per suam passionem, non solum sufficienter et meritorie, sed etiam satisfactorie. Similiter etiam per suam passionem initiavit ritum christianæ religionis, *offerens seipsum oblationem et hostiam Deo*, ut dicitur Ephes. 5. Unde manifestum est quod **sacramenta Ecclesiæ specialiter habent virtutem ex passione Christi, cujus virtus quodammodo nobis copulatur per susceptionem sacramentorum** ; in cujus signum de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt aqua et sanguis, quorum unum pertinet ad baptismum, aliud ad Eucharistiam, quæ sunt potissima sacramenta.

Ad primum ergo dicendum quod *Verbum, prout erat in principio apud Deum, vivificat animas*, sicut agens principale ; caro tamen ejus, et mysteria in ea perpetrata operantur instrumentaliter ad animæ vitam ; ad vitam autem corporis non solum instrumentaliter, sed etiam per quamdam exemplaritem, ut supra dictum est, quæst. 56, art. 1, ad 3.

Ad secundum dicendum quod per fidem Christus habitat in nobis, ut dicitur Ephes. 5. Et ideo virtus Christi copulatur nobis per fidem. Virtus autem remissiva peccatorum speciali quadam modo pertinet ad passionem ipsius Christi. Et ideo per fidem passionis ejus specialiter homines liberantur a peccatis, secundum illud Rom. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius*. Et ideo virtus sacramentorum, quæ ordinatur ad tollenda peccata, præcipue est ex fide passionis Christi.

Ad tertium dicendum quod justificatio attribuitur resurrectioni ratione termini *ad quem* ; qui est novitas vitæ per gratiam ; attribuitur tamen passioni ratione termini *a quo*, scilicet quantum ad dimissionem culpæ.

ARTICULUS VI

Utrum sacramenta veteris legis gratiam causarent.

1-2, quæst. 103, art. 2, et quæst. 107, art. 1, ad 3 ; et 4 Sent. dist. 1, quæst 1, art. 5, quæstiunc. 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam sacramenta veteris legis gratiam causarent, quia, sicut dictum est art. præc., sacramenta novæ legis habent efficaciam ex fide passionis Christi. Sed fides passionis Christi fuit in veteri lege, sicut et in nova : *Habemus* enim *eumdem spiritum fidei*, ut habetur 2 ad Corinth. 4, 13. Sicut ergo sacramenta novæ legis conferunt gratiam, ita etiam sacramenta veteris legis gratiam conferebant.

2. Præterea, sanctificatio non fit nisi per gratiam. Sed per sacramenta veteris legis homines sanctificabantur : dicitur enim Levit. 8, 31 : *Cumque sanctificasset* Moyses Aaron, et filios ejus *in vestitu suo*, etc. Ergo videtur quod sacramenta veteris legis gratiam conferebant.

3. Præterea, sicut Beda dicit in homilia Circumcisionis, inter princ. et med. (et est inter hom. hiem. de SS.), *idem salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod baptismus agere revelatæ tempore gratiæ consuevit*. Sed baptismus nunc confert gratiam. Ergo circumcisio gratiam con-

---

ART. 6. — De sacramentis legis Mosaicæ quæstio proponitur, sed ex toto art. liquet doctrinam esse communem omnibus sacramentis veteribus, sive ante legem, sive in lege fuerint instituta. — Vide Concil. Florent. et Concil. Trident. sess. 7, can. 2, supra pag. 348, ubi habes de fide esse veteris legis sacramenta non causare gratiam, sicut nunc nostra causant.

(1) Vulgata :... *propitiationem*.

ferebat, et pari ratione alia sacramenta legalia ; quia sicut baptismus est janua sacramentorum novæ legis, ita et circumcisio erat janua sacramentorum veteris legis ; propter quod et Apostolus dicit Galat. 5, 3 : *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.*

— Sed contra est quod Gal. 4, 9, dicitur : *Convertimini iterum ad infirma et egena elementa ;* Glossa ordin., id est, *ad legem, quæ dicitur infirma, quia perfecte non justificat.* Sed gratia perfecte justificat. Ergo sacramenta veteris legis gratiam non conferebant.

RESPONDEO dicendum quod **non potest dici quod sacramenta veteris legis conferrent gratiam justificantem per seipsa, id est propria virtute,** quia sic non fuisset necessaria passio Christi, secundum illud Galat. 2, 21 : *Si ex lege est justitia (1), Christus gratis mortuus est.* **Sed nec potest dici quod ex passione Christi virtutem haberent conferendi gratiam justificandi.** Sicut enim ex prædictis patet, art. præc. virtus passionis Christi copulatur nobis per fidem et sacramenta, differenter tamen : nam continuatio quæ est per fidem, fit per actum animæ ; continuatio autem quæ est per sacramenta, fit per usum exteriorum rerum. Nihil autem prohibet id quod est posterius tempore, antequam sit, movere secundum quod præcedit in actu animæ ; sicut finis, qui est posterior tempore, movet agentem, secundum quod est apprehensus et desideratus ab ipso ; sed illud quod nondum est in rerum natura, non movet secundum usum exteriorum rerum ; unde causa efficiens non potest esse posterior in *esse* ordine durationis, sicut causa finalis. Sic ergo manifestum est quod a passione Christi, quæ est causa humanæ justificationis, convenienter (2) derivatur virtus justificativa ad sacramenta novæ legis, non autem ad sacramenta veteris legis. Et tamen per fidem passionis Christi justificabantur antiqui patres, sicut et nos. Sacramenta autem veteris legis erant quædam illius fidei protestationes, in quantum significabant passionem Christi et effectus ejus. Sic ergo patet quod **sacramenta veteris legis non habebant in se aliquam virtutem qua operarentur ad conferendam gratiam justificantem : sed solum significabant fidem per quam justificabantur.**

Ad primum ergo dicendum quod antiqui patres habebant fidem de passione Christi futura, quæ secundum quod erat in apprehensione animæ, poterat justificare ; sed nos habemus fidem de passione Christi præcedenti, quæ potest justificare etiam secundum realem usum sacramentalium rerum, ut dictum est in corp. art.

(1) Vulgata : *Si enim per legem justitia, ergo*, etc.

(2) Ita cum melioris notæ Mss. editi fere omnes. — Al., *consequenter*.

Ad secundum dicendum quod illa sanctificatio erat figuralis : per hoc enim sanctificari dicebantur quod applicabantur cultui divino secundum ritum veteris legis, qui totus ordinabatur ad figurandum passionem Christi.

Ad tertium dicendum quod de circumcisione multiplex fuit opinio. — Quidam enim dixerunt quod per circumcisionem non conferebatur gratia, sed solum auferebatur peccatum. Sed hoc non potest esse, quia homo non justificatur a peccato nisi per gratiam, secundum illud Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam ipsius.* — Et ideo alii dixerunt quod per circumcisionem conferebatur gratia quantum ad effectus remotivos culpæ, sed non quantum ad effectus positivos gratiæ. Sed hoc etiam videtur esse falsum, quia per circumcisionem dabatur pueris facultas perveniendi ad gloriam, quæ est ultimus effectus positivus gratiæ ; et propterea, secundum ordinem causæ formalis, priores sunt naturaliter effectus positivi quam privativi, licet secundum ordinem causæ materialis site converso ; forma enim non excludit privationem, nisi informando subjectum. — Et ideo alii dicunt quod circumcisio conferebat gratiam etiam quantum ad aliquem effectum positivum, qui est facere dignum vita æterna ; non tamen quantum ad hoc quod est reprimere concupiscentiam impellentem ad peccandum, quod et aliquando mihi visum est, 4 dist. 1, quæst. 2, art. 4, quæst. 3. Sed diligentius consideranti apparet hoc etiam non esse verum, quia minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ, et mereri vitam æternam. — Et ideo melius dicendum videtur quod circumcisio, sicut et alia sacramenta veteris legis, erat solum signum fidei justificantis. Unde Apostolus dicit Rom. 4, 11, quod Abraham *accepit signum (1) circumcisionis, signaculum justitiæ fidei.* Et ideo in circumcisione conferebatur gratia, in quantum erat signum passionis Christi futuræ, ut infra patebit, quæst. 60, art. 4.

QUÆSTIO LXIII

DE EFFECTU SACRAMENTORUM, QUI EST CHARACTER. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de alio effectu sacramentorum, qui est character; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum ex sacramentis causetur character aliquis in anima ; 2° quid sit ille character ; 3° cujus sit character ; 4° in quo sit sicut in subjecto ; 5° utrum insit indelebiliter ; 6° utrum omnia sacramenta imprimant characterem.

(1) Vulgata : *Signum accepit.*

Articulus primus

Utrum sacramentum imprimat aliquem characterem in anima.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 4, quæst. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non imprimat aliquem characterem in anima. Character enim significare videtur quoddam signum distinctivum. Sed distinctio membrorum Christi ab aliis fit per æternam prædestinationem, quæ non ponit aliquid in prædestinato, sed solum in Deo prædestinante, ut in prima parte habitum est, quæst. 23, art. 2: dicitur in 2 Timoth. 2, 19: *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Novit (1) Dominus qui sunt ejus.* Ergo sacramenta non imprimunt characterem in anima.

2. Præterea, character signum est distinctivum. Signum autem, ut Augustinus dicit in 2 de Doctrina christ., circa princ., est *quod præter speciem quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in cognitionem venire.* Nihil autem est in anima quod aliquam speciem sensibus ingerat. Ergo videtur quod in anima non imprimatur aliquis character per sacramenta.

3. Præterea, sicut per sacramenta novæ legis distinguitur fidelis ab infideli, ita etiam per sacramenta veteris legis. Sed sacramenta veteris legis non imprimebant aliquem characterem in anima; unde et dicuntur *justitiæ carnis*, secundum Apostolum ad Hebr. 9. Ergo videtur quod neque sacramenta novæ legis imprimant characterem.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 2 ad Corinth. 1, 21: *Qui unxit nos Deus* est, *et qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Sed nihil aliud importat character quam quamdam signationem. Ergo videtur quod Deus per sacramenta nobis suum characterem impri mat.

Respondeo dicendum quod, sicut ex prædictis patet, quæst. præc., art. 1 et 5, sacramenta novæ legis ad duo ordinantur, videlicet — ad remedium contra peccata, — et ad perficiendum animam in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum ritum christianæ vitæ. Quicumque autem ad aliquid certum deputatur, consuevit ad illud consignari; sicut milites, qui adscribebantur ad militiam antiquitus, solebant quibusdam characteribus corporalibus insignari, eo quod deputabantur ad aliquid corporale. Et ideo **cum homines per sacramenta deputentur ad aliquid spirituale pertinens ad cultum Dei, consequens est quod per ea fideles aliquo spirituali charactere insigniantur.** Unde Augustinus dicit in 2

Art. 1. — D. Thomas sumit ly *sacramentum* indefinite, in titulo, vel ut æquivalens suppositioni determinatæ, ac si diceret utrum aliquod sacramentum imprimat characterem; et affirmative respondet. Intelligit autem per characterem signum illud quo aliquid ab alio distinguitur, seu signatur ut distinguatur. Et sic character est signum distinctivum et configurativum; distinctivum, quia discernit ab aliis; configurativum, quia assimilat ei cujus tale signum est proprium (Joannes a S. Thoma). Potest etiam definiri « esse signum spirituale animæ indelebiliter impressum, quo homines ad divina deputantur, et alii ab aliis distinguuntur. » — Wiclefus et postea Lutherani negaverunt sacramenti characterem, dicentes esse figmentum sophistarum. Inter catholicos autem Scotus dist. 6, quæst. 9, dicit talem characterem, nec posse probari scriptura, nec auctoritate Sanctorum, nec ratione naturali, sed solum haberi ex Ecclesia; ubi videtur Scotus hoc non tenere tamquam omnino de fide. Quod amplectitur Durandus plus quam oportet. — Apud S. Patres sæpe character vocatur *signum, signaculum, sigillum, obsignatio:* Hoc etiam nomine *signi* (signare) usus est S. Paulus, 2 Corint. 1, 21, et Ephes. 1, 13, et 4, 30. Vox autem character reperies ex Innoc. III, in Decretal. cap. *Majores*, et Gregor. IX cap. *Consultationi.* Character vero ex voce græca Χαραχτηρ.

Definit. Ecclesiæ, pro præsenti quæstione. — Innocent. III decretum, lib. 3, Decret. cap. « *Majores* »: ... Inter invitum et invitum, coactum et coactum alii non absurde distinguunt, quod is, qui terroribus atque suppliciis violenter attrahitur, et, ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit sacramentum, talis, sicut et is, qui ficte ad baptismum accedit, characterem suscipit christianitatis impressum et ipse tanquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, cogendus est ad observantiam fidei christianæ.... Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit sacramenti, quia plus est expresse contradicere, quam minime consentire... Dormientes autem et amentes, si prius quam amentiam incurrerent aut dormirent, in contradictione persisterent: quia in eis intelligitur contradictionis propositum perdurare, etsi fuerint sic immersi, characterem non suscipiunt sacramenti; secus autem si prius catechumeni extitissent et habuissent propositum baptizandi, unde tales in necessitatis articulo consuevit Ecclesia baptizare. Tunc ergo characterem sacramentalis imprimit operatio, cum obicem voluntatis contrariæ non invenit obsistentem. — *Confessio fidei Michælis Paleologi:...* Dicit eos qui post baptisma in peccata labuntur non rebaptizandos. — *Professio fidei Pii IV:...* Ex his sacramentis, baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. — *Concil. Florent. et Concil. Trident. sess. 7, can. 9 supra. pag.* 348 — *Ibidem, Trident., sess. 7, de baptismo, can.* 11: Si quis dixerit, verum, et rite collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur; anathema sit. *Ibidem, Sess. 23, cap. 4: De ecclesiastica hierarchia et ordinatione.* Quoniam vero in Sacramento Ordinis, sicut et in Baptismo et Confirmatione character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest; merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt novi Testamenti Sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere; et semel rite ordinatos, iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. *Et can. 4*: Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere, «Accipe Spiritum Sanctum»; aut per eam non imprimi characterem, vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; anathema sit. — *Proposit. Rosminii damn. a Leone XIII:* 28. In Christiana doctrina. Verbum, character et facies Dei imprimitur in animo eorum qui cum fide suscipiunt baptismum Christi. Verbum, seu character in anima impressum, in doctrina christiana, est *Esse* reale (infinitum) per se manifestum, quod deinde novimus esse secundam personam sanctissimæ Trinitatis.

(1) Vulgata: *cognovit Dominus.*

contra Parmenianum, cap. 13, a med. : *Si militiæ characterem in corpore suo non militans pavidus exhorruerit, et ad clementiam imperatoris confugerit ac prece fusa, et impetrata jam venia, militare cœperit, numquid, homine liberato atque correcto, character ille repetitur, ac non potius agnitus approbatur ? An forte minus hærent sacramenta christiana quam corporalis hæc nota ?*

Ad primum ergo dicendum quod fideles Christi ad præmium quidem futuræ gloriæ deputantur signaculo prædestinationis divinæ ; sed ad actus convenientes præsenti Ecclesiæ deputantur quodam spirituali signaculo eis insignito, quod character nuncupatur.

Ad secundum dicendum quod character animæ impressus habet rationem signi, in quantum per sensibile sacramentum imprimitur ; per hoc enim scitur aliquis esse baptismali charactere insignitus quod est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quamdam similitudinem omne quod configurat alicui, vel distinguit ab alio etiamsi non sit sensibile; sicut Christus dicitur *figura*, vel *character paternæ substantiæ*, secundum Apostolum, Hebr. 1.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 6, sacramenta veteris legis non habebant in se spiritualem virtutem ad aliquem spiritualem effectum operandum ; et ideo in illis sacramentis non requirebatur aliquis spiritualis character, sed sufficiebat ibi corporalis circumcisio, quam Apostolus signaculum nominat, Rom. 4.

Articulus II

Utrum character sit spiritualis potestas.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod character non sit spiritualis potestas. Character enim idem videtur esse quod figura ; unde Hebr. 1, 3, ubi dicitur : *Figura substantiæ ejus*, in Græco habetur loco figuræ *character*. Sed figura est in quarta specie qualitatis, et ita differt a potestate quæ est in secunda specie qualitatis. Character ergo non est spiritualis potestas.

2. Præterea, Dionysius dicit cap. 2 eccles. Hierarch., a med., quod *divina beatitudo accedentem ad baptismum in sui participationem recipit, et proprio lumine quasi quodam signo ipsi tradit suam participationem ;* et sic videtur quod character sit quoddam lumen. Sed lumen ad tertiam speciem qualitatis videtur pertinere. Non ergo character est potestas, quæ videtur ad secundam speciem qualitatis pertinere.

3. Præterea, a quibusdam character sic definitur : *Character est signum sanctum communionis fidei, et sanctæ ordinationis datum a hierarcha.* Signum autem est in genere relationis non autem in genere potestatis. Non ergo character est spiritualis potestas.

4. Præterea, potestas habet rationem causæ et principii, ut patet 5 Metaph., text. 17. Sed signum quod ponitur in definitione characteris, magis pertinet ad rationem effectus. Character ergo non est spiritualis potestas.

— Sed contra est quod Philosophus dicit in 2 Ethic., cap. 5, in princ. : *Tria sunt in anima, potentia, habitus et passio.* Sed character non est passio, quia passio cito transit ; character autem indelebilis est, ut infra dicitur, art. 5 hujus quæst. Similiter etiam non est habitus, quia nullus habitus est qui se possit ad bene et male habere ; character autem adutrum que se habet ; utuntur enim eo quidam bene, alii vero male : quod in habitibus non contingit : nam habitu virtutis nullus utitur male, et habitu malitiæ nullus bene. Ergo relinquitur quod character sit potentia.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., sacramenta novæ legis characterem imprimunt, in quantum per ea deputantur homines ad cultum Dei secundum ritum christianæ religionis. Unde Dionysius in cap. 2 eccles. Hierarch., a med., cum dixisset quod *Deus in quodam signo tradit sui participationem accedenti ad baptismum,* subjungit : *Perficiens eum divinum et communicatorem divinorum.* Divinus autem cultus consistit vel in recipiendo aliqua divina, vel in tradendo aliis. Ad utrumque autem horum requiritur quædam potentia : nam ad tradendum aliquid aliis requiritur quædam potentia activa : ad accipiendum autem requiritur potentia passiva. Et ideo **charácter importat quamdam potentiam spiritualem ordinatam ad ea quæ sunt divini cultus.** Sciendum tamen quod hæc spiritualis potentia est instrumentalis, sicut etiam supra, quæst. præc., art. 4, dictum est de virtute quæ est in sacramentis. Habere enim sacramenti characterem competit ministris Dei : minister autem habet se per modum instrumenti, ut Philosophus di-

---

Art. 2. — De natura characteris hic quæritur : Quare non potest dici esse ens rationis, sed denominationem aliquam externam, vel ens reale ; sed relativum dumtaxat ; vel absolutum, sed ab anima non distinctum (Sylvius). Concil. Florent. et Trident. dicunt quod character est signum spirituale animæ impressum : non imprimitur autem animæ ens rationis, neque id quod ab ea non distinguitur, neque relatio sine suo fundamento. — In resp. ad 2 et 3 probat non pertinere ad tertiam vel quartam speciem qualitatis ; in argum. ad oppositum quod non ad primam ; quatuor enim esse velut paria specierum qualitatis : Primum est habitus et dispositio ; secundum potentia et impotentia ; tertium passio et patibilis qualitas ; quartum forma et figura. Hanc autem divisionem reperies in 1-2, quæst. 49, art. 2, pag. 213. Restat ergo characterem pertinere ad secundam speciem qualitatis, non quia sit naturalis potentia, sed quia est potentia. Et quia doctrina præsentis articuli controvertitur in scholis, concilia characterem vocaverunt signum, nulla facta mentione potentiæ : evpresserunt enim certum, id quod probabile est reticendo. — Vide art. præced. proposit. Rosminii damn.

cit in 1 Politic., cap. 3, princ. Et ideo sicut virtus quæ est in sacramentis, non est in genere per se, sed per reductionem, eo quod est quiddam fluens et incompletum, ita etiam character non proprie est in genere vel specie, sed reducitur ad secundam speciem qualitatis.

Ad primum ergo dicendum quod figura est quædam terminatio quantitatis : unde, proprie loquendo, non est nisi in rebus corporeis ; in spiritualibus autem dicitur metaphorice. Non autem ponitur aliquid in genere vel specie, nisi per id quod de eo proprie prædicatur. Et ideo character non potest esse in quarta specie qualitatis, licet hoc quidam posuerint.

Ad secundum dicendum quod in tertia specie qualitatis non sunt nisi sensibiles passiones, vel sensibiles qualitates. Character autem non est lumen sensibile ; et ideo non est in tertia specie qualitatis, ut quidam dixerunt.

Ad tertium dicendum quod relatio, quæ importatur in nomine signi, oportet quod super aliquid fundetur. Relatio autem hujus signi, quod est character, non potest fundari immediate super essentiam animæ, quia sic conveniret omni naturæ naturaliter. Et ideo oportet aliquid poni in anima, super quod fundetur talis relatio ; et hoc est essentia characteris : unde non oportebit quod sit in genere relationis, sicut quidam posuerunt.

Ad quartum dicendum quod character habet rationem signi per comparationem ad sacramentum sensibile a quo imprimitur ; sed secundum se consideratus habet rationem principii per modum jam dictum in corp. art.

Articulus III.

Utrum character sacramentalis sit character Christi.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1. art. 2, et art. 3, quæst. 5.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod character sacramentalis non sit character Christi. Dicitur enim Ephes. 4, 30 : *Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis.* Sed consignatio importatur in nomine characteris. Ergo character sacramentalis magis debet attribui Spiritui Sancto quam Christo.

2. Præterea, character habet rationem signi. Est autem signum gratiæ, quæ per sacramentum confertur : gratia autem infunditur animæ a tota Trinitate ; unde dicitur in Psal. 83, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Ergo videtur quod character sacramentalis non debeat specialiter attribui Christo.

3. Præterea, ad hoc aliquis characterem accipit ut eo a cæteris distinguatur. Sed distinctio sanctorum ab aliis fit per charitatem, quæ *sola distinguit inter filios regni et filios perditionis,* ut Augustinus dicit, 15 de Trinit., cap. 18; unde et ipsi perditionis filii characterem bestiæ habere dicuntur, ut patet Apoc. 13. Charitas autem non attribuitur Christo, sed magis Spiritui Sancto, secundum illud Rom. 5, 5 : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis ;* vel etiam Patri secundum illud 2 ad Corinth. ult., 13 : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei.* Ergo videtur quod character sacramentalis non sit attribuendus Christo.

— Sed contra est quod quidam sic definiunt characterem : *Character est distinctio a charactere æterno impressa animæ rationali, secundum imaginem, consignans trinitatem creatam Trinitati creanti et recreanti, et distinguens a non configuratis secundum statum fidei.* Sed character æternus est ipse Christus, secundum illud Hebr. 1, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura* (vel *character*) *substantiæ ejus.* Ergo videtur quod character sit proprie attribuendus Christo.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, art. 1 huj. quæst., character proprie est signaculum quoddam, quo aliquid insignitur, ut ordinatum in aliquem finem : sicut charactere insignitur denarius ad usum commutationum ; et milites charactere insigniuntur, quasi ad militiam deputati. Homo autem fidelis ad duo deputatur : — primo quidem et principaliter ad fruitionem gloriæ ; — et ad hoc insignitur signaculo gratiæ, secundum illud Ezech. 9, 4 : *Signa Thau super frontes virorum gementium et dolentium ;* et Apocal. 7, 3 : *Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus, quoad usque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum.* — Secundo autem deputatur quisque fidelis ad recipiendum vel tradendum aliis ea quæ pertinent ad cultum Dei ; et ad hoc proprie deputatur character sacramentalis. Totus autem ritus christianæ religionis derivatur a sacerdotio Christi. Et ideo **manifestum est quod character sacramentalis specialiter est character Christi, cujus sacerdotio configurantur fideles secundum sacramentales characteres,** qui nihil aliud sunt quam quædam participationes sacerdotii Christi ab ipso Christo derivatæ.

Art. 3. — Titulus de Christo loquitur, ut est Verbum incarnatum, ut distinguitur a Patre et Spiritu Sancto, ac ipsa Trinitate. Denotat autem obliquus casus, auctoritatem in ipso Christo, ita quod sensus est an character sacramentalis sit character, Christo ut principi configurans, seu consignans characterem ipsum suscipientes, sicut character Romanus consignat milites Cæsari, et Gallicas Regi Francorum etc. (Cajetanus). — Possunt ex art. colligi tria officia characteris : 1° Esse signum distinctivum unius ab alio (resp. ad 3). 2° Reddere potentem et idoneum ad recipiendum vel tradendum divina (in corp.). 3° Configurare nos Christo et similes ei reddere per hoc quod character sit potestas derivata a potestate Christi et quædam ejus participatio (corp. et ad 2). — Dicitur character Christi, non ex eo quod Christus characterem habuerit impressum in anima, sed quia est a Christo impressus et ab eo derivatus. Rex enim nullius habet characterem ; milites autem regis characterem habent. — Vide art. 1, proposit. Rosminii damnat.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus ibi loquitur de consignatione, secundum quam aliquis deputatur ad futuram gloriam, quæ fit per gratiam; et Spiritui Sancto attribuitur, in quantum ex amore procedit quod Deus nobis aliquid gratis largitur, quod ad rationem gratiæ pertinet. Spiritus autem sanctus amor est : unde et 1 ad Corinth. 12, 4, dicitur : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus.*

Ad secundum dicendum quod character sacramentalis est res respectu sacramenti exterioris, et est sacramentum respectu ultimi effectus. Et ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui : uno modo secundum rationem sacramenti, et hoc modo est signum invisibilis gratiæ, quæ in sacramento confertur ; alio modo secundum propriam rationem characteris ; et hoc modo est signum configurativum alicui principali, apud quem residet auctoritas ejus ad quod aliquis deputatur, sicut milites, qui deputantur ad pugnam, insigniuntur signo ducis, quo quodammodo ei configurantur. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum christianum, cujus auctor est Christus, characterem accipiunt, quo Christo configurantur; unde proprie est character Christi.

Ad tertium dicendum quod charactere distinguitur aliquis ab alio per comparationem ad aliquem finem, in quem ordinatur qui characterem accepit, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., de charactere militari, quo in ordine ad pugnam distinguitur miles regis a milite hostis. Et similiter character fidelium est quo distinguuntur fideles Christi a servis diaboli vel in ordine ad vitam æternam, vel in ordine ad cultum præsentis Ecclesiæ ; quorum primum fit per charitatem et gratiam, ut objectio procedit ; secundum autem fit per characterem sacramentalem. Unde et character bestiæ intelligi potest per oppositum vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel professio illiciti cultus.

Articulus iv

Utrum character sit in potentiis animæ sicut in subjecto.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, corp. 1, et art. 3, quæst. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod character non sit in potentiis animæ sicut in subjecto. Character enim dicitur esse dispositio ad gratiam. Sed gratia est in essentia animæ sicut in subjecto, ut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 130, art. 4). Ergo videtur quod character sit in essentia animæ, non autem in potentiis.

2. Præterea, potentia animæ non videtur esse subjectum alicujus, nisi habitus vel dispositionis. Sed character, ut dictum est art. 2 huj. quæst., non est habitus vel dispositio, sed magis potentia, cujus subjectum non est nisi essentia animæ. Ergo videtur quod character non sit, sicut in subjecto, in potentia animæ, sed magis in essentia ipsius.

3. Præterea, potentiæ animæ rationalis distinguuntur per cognitivas et appetitivas. Sed non potest dici quod character sit tantum in potentia cognitiva, neque etiam tantum in potentia appetitiva, quia non ordinatur neque ad cognoscendum tantum, neque ad appetendum ; similiter etiam non potest dici quod sit in utraque, quia idem accidens non potest esse in diversis subjectis. Ergo videtur quod character non sit in potentia animæ sicut in subjecto, sed magis in essentia.

— Sed contra est quod, sicut in præmissa definitione characteris continetur, art. præc., character imprimitur animæ rationali secundum imaginem. Sed imago Trinitatis in anima attenditur secundum potentias. Ergo character in potentiis animæ existit.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., character est quoddam signaculum quo anima insignitur ad suscipiendum vel aliis tradendum ea quæ sunt divini cultus. Divinus autem cultus in quibusdam actibus consistit. Ad actus autem proprie ordinantur potentiæ animæ, sicut essentia ordinantur ad *esse*. Et ideo **character non est sicut in subjecto in essentia animæ, sed in ejus potentia.**

Ad primum ergo dicendum quod subjectum alicui accidenti attribuitur secundum rationem ejus ad quod propinque disponit, non autem secundum rationem ejus ad quod disponit remote vel indirecte. Character autem directe quidem et propinque disponit animam ad ea quæ sunt divini cultus exequenda. Et quia hæc idonee non fiunt sine auxilio gratiæ, quia, ut dicitur Joan. 4, 24, *eos qui adorant Deum, in spiritu et veritate adorare oportet* (1), ex consequenti divina largitas recipientibus characterem largitur gratiam, per quam digne impleant ea ad quæ deputantur. Et ideo characteri magis est attribuendum subjectum secundum rationem actuum ad divinum cultum pertinentium, quam secundum rationem gratiæ.

Ad secundum dicendum quod essentia animæ est subjectum potentiæ naturalis, quæ ex principiis essentiæ procedit. Talis autem potentia non est character, sed est quædam spiritualis potentia ab extrinseco adveniens. Unde sicut essentia animæ, per quam est naturalis vita hominis, perficitur per gratiam, qua anima spiritualiter vivit, ita

---

Art. 4. — In solutione ad 3, nota hanc conclusionem : Character est sicut in subjecto, in potentia cognoscitiva, scilicet intellectu. — Ex art. sequitur quod character sit in anima, ut continent definitiones conciliorum, tanquam in subjecto remoto. — In resp. ad 1 observa bene quod character directe et proxime non disponit ad gratiam, sed ad actus divini cultus.

(1) Vulgata : *oportet adorare.*

potentia naturalis animæ perficitur per spirituale potentiam, quæ est character. Habitus enim et dispositio pertinent ad potentiam animæ, eo quod ordinantur ad actus quorum potentiæ sunt principia. Et eadem ratione omne quod ad actum ordinatur, est potentiæ tribuendum.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est in corp., character ordinatur ad ea quæ sunt divini cultus, qui quidem est quædam fidei protestatio per exteriora signa. Et ideo oportet quod character sit in cognitiva potentia animæ, in qua est fides.

Articulus v

Utrum character insit animæ indelebiliter.

4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 4; et Rom. 7.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod character non insit animæ indelebiliter. Quanto enim aliquod accidens est perfectius, tanto firmius inhæret. Sed gratia est perfectior quam character, quia character ordinatur ad gratiam, sicut ad ulteriorem finem; gratia autem amittitur per peccatum. Ergo multo magis character.

2. Præterea, per characterem aliquis deputatur divino cultui, sicut dictum est art. præc., et art. 1 et 2 huj. quæst. Sed aliqui a cultu divino transeunt ad contrarium cultum per apostasiam a fide. Ergo videtur quod tales amittant characterem sacramentalem.

3. Præterea, cessante fine, cessare debet etiam id quod est ad finem; alioquin frustra remaneret; sicut post resurrectionem non erit matrimonium, quia cessabit generatio, ad quam ordinatur matrimonium. Cultus autem exterior, ad quem character ordinatur, non remanebit in patria, in qua nihil agetur in figura, sed totum in nuda veritate. Ergo character sacramentalis non manet in perpetuum in anima, et ita non inest indebiliter.

— Sed contra est quod Augustinus dicit 2 contra Parmenianum, cap. 13, a med.: *Non minus hærent sacramenta christiana, quam corporalis nota militiæ.* Sed character militaris non repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab imperatore post culpam. Ergo nec character sacramentalis deleri potest.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 3 huj. quæst., character sacramentalis est quædam participatio sacerdotii Christi in fidelibus ejus, ut scilicet sicut Christus habet plenam spiritualis sacerdotii potestatem, ita fideles ejus ei configurentur in hoc quod participant aliquam spiritualem potestatem respectu sacramentorum et eorum quæ pertinent ad divinum cultum. Et propter hoc etiam Christo non competit habere characterem, sed potestas sacerdotii ejus comparatur ad characterem, sicut id quod est plenum et perfectum, ad aliquam sui participationem. Sacerdotium autem Christi est æternum, secundum illud Psal. 109, 4: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Et inde est quod omnis sanctificatio quæ fit per sacerdotium ejus, est perpetua, re consecrata manente. Quod patet etiam in rebus inanimatis; nam Ecclesiæ vel altaris manet consecratio semper, nisi destruatur. Cum igitur anima sit subjectum characteris secundum intellectivam partem, in qua est fides, ut dictum est art. præc., ad 3, manifestum est quod sicut intellectus perpetuus est et incorruptibilis, ita **character indelebiliter manet in anima.**

Ad primum ergo dicendum quod aliter est in anima gratia, et aliter character. Nam gratia est in anima sicut quædam forma habens *esse* completum in ea; character autem est in anima sicut quædam virtus instrumentalis, ut supra dictum est, art. 2 huj. quæst. Forma autem completa est in subjecto secundum conditionem subjecti. Et quia anima est mutabilis secundum liberum arbitrium, quamdiu est in statu viæ, consequens est quod gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis magis attenditur secundum conditionem principalis agentis; et ideo character indelebiliter inest animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotii Christi, a quo derivatur character, sicut quædam instrumentalis virtus.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, lib. 1 de Baptis., contra Donatist., circa princ. lib., *nec ipsos apostatas videmus carere baptismate, quibus utique per pœnitentiam redeuntibus non restituitur, et ideo amitti non posse judicatur.* Et hujus ratio est quia character est virtus instrumentalis, ut dictum est in solut. præc. Ratio autem instrumenti consistit in hoc quod ab alio moveatur, non autem in hoc quod ipsum se moveat, quod pertinet ad voluntatem. Et ideo quantumcumque voluntas moveatur in contrarium, character non removetur, propter immobilitatem principalis moventis.

Ad tertium dicendum quod quamvis post hanc vitam non remaneat exterior cultus, remanet tamen finis illius cultus. Et ideo post hanc vitam remanet character et in bonis ad eorum gloriam, et in malis ad eorum ignominiam; sicut etiam militaris character remanet in militibus post adeptam victoriam, et in his qui vicerunt, ad gloriam, et in his qui sunt victi, ad pœnam.

Art. 5. — Quæ doctrina est de fide, ex Concil. Trident. Sess. 7, can. 9, supra, pag. 349.

Articulus VI

Utrum per omnia sacramenta novæ legis imprimatur character.

Inf., quæst. 72, art. 5; et 4 Sent., dist. 4, quæst. 1, art. 4, quæst. 2 et 3, et quæst. 3, art. 2, quæst. 3, et dist. 7, quæst. 2, art. 1, et quæst. 3, art. 3, quæst. 3, et dist. 23, quæst. 1, art. 1, quæst. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod per omnia sacramenta novæ legis imprimatur character. Per omnia enim sacramenta novæ legis fit aliquis particeps sacerdotii Christi. Sed character sacramentalis nihil est aliud quam participatio sacerdotii Christi, ut dictum est art. præc. Ergo videtur quod per omnia sacramenta novæ legis imprimatur character.

2. Præterea, character se habet ad animam, in qua est, sicut consecratio ad res consecratas. Sed per quodlibet sacramentum novæ legis homo recipit gratiam sanctificantem, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 1. Ergo videtur quod per quodlibet sacramentum novæ legis imprimatur character.

3. Præterea, character est res et sacramentum. In quolibet autem sacramento novæ legis est aliquid quod est res tantum, et aliquid quod est sacramentum tantum, et aliquid quod est res et sacramentum. Ergo per quodlibet sacramentum novæ legis imprimitur character.

— Sed contra est quod sacramenta in quibus imprimitur character, non reiterantur, eo quod character est indelebilis, ut dictum est art. præc. Quædam autem sacramenta iterantur, sicut patet de pœnitentia et matrimonio. Ergo non omnia sacramenta imprimunt characterem.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 62, art. 1 et 5, sacramenta novæ legis ad duo ordinantur, scilicet in remedium peccati et ad cultum divinum. Est autem omnibus sacramentis commune quod per ea exhibetur aliquod remedium contra peccatum, per hoc quod gratiam conferunt. Non autem omnia sacramenta ordinantur directe ad divinum cultum, sicut patet de pœnitentia, per quam homo liberatur a peccato; non autem per hoc sacramentum exhibetur homini aliquid de novo pertinens ad divinum cultum, sed restituitur in statum pristinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad divinum cultum tripliciter: — uno modo per modum ipsius actionis; — alio modo per modum agentis; — tertio modo per modum recipientis. Per modum quidem ipsius actionis pertinet ad divinum cultum Eucharistia, in qua principaliter divinus cultus consistit, in quantum est Ecclesiæ sacrificium; et per hoc idem sacramentum non imprimitur homini character, quia per hoc sacramentum non ordinatur homo ad aliquid aliud ulterius agendum vel recipiendum in sacramentis, cum potius sit *finis et consummatio omnium sacramentorum*, ut Dionysius dicit, cap. 3 eccl. Hierarch., in princ.; continet tamen in se ipso Christum, in quo non est character, sed tota sacerdotii plenitudo. Sed ad agens in sacramentis pertinet sacramentum ordinis, quia per hoc sacramentum deputantur homines ad sacramenta aliis tradenda. Sed ad recipientes pertinet sacramentum baptismi, quia per ipsum homo accipit potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta; unde baptismus dicitur esse janua omnium sacramentorum. Ad idem etiam ordinatur quodammodo confirmatio, ut infra suo loco dicetur, quæst. 72, art. 7. Et ideo **per hæc tria sacramenta character imprimitur scilicet per baptismum, confirmationem et ordinem.**

Ad primum ergo dicendum quod per omnia sacramenta fit homo particeps sacerdotii Christi; utpote percipiens aliquem effectum ejus; non tamen per omnia sacramenta aliquis deputatur ad agendum aliquid, vel recipiendum quod pertineat ad cultum sacerdotii Christi: quod quidem exigitur ad hoc quod sacramentum characterem imprimat.

Ad secundum dicendum quod per omnia sacramenta sanctificatur homo, secundum quod sanctitas importat munditiam a peccato, quæ fit per gratiam; sed specialiter per quædam sacramenta, quæ characterem imprimunt, homo sanctificatur quadam consecratione, utpote deputatus ad divinum cultum, sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, in quantum divino cultui deputantur.

Ad tertium dicendum quod licet character sit res et sacramentum, non tamen oportet omne id quod est res et sacramentum esse characterem. Quid autem sit res et sacramentum, in aliis sacramentis infra dicetur.

QUÆSTIO LXIV

DE CAUSA SACRAMENTORUM. — *In decem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de causa sacramentorum sive per auctoritatem, sive per ministerium: et circa hoc quæruntur decem: 1° utrum solus Deus interius operetur in sacramentis; 2° utrum institutio sacramentorum sit solum a Deo; 3° de potestate quam Christus habuit in sacramentis; 4° utrum illam potestatem potuerit aliis communicare; 5° utrum potestas ministerii in sacramentis conveniat malis; 6° utrum mali peccent dispensando sacramenta; 7° utrum angeli possint esse ministri sacramentorum; 8° utrum intentio ministri requiratur in sacramentis; 9° utrum requiratur ibi recta fides, ita scilicet quod infidelis non possit

Art. 6. — Hæc doctrina est de fide ut patet ex Concil. Florent. et Trident. sess. 7, can. 9.

tradere sacramenta ; 10° utrum requiratur ibi recta intentio.

Articulus primus

Utrum solus Deus operetur interius ad effectum sacramenti.

Inf., art. 5 ; et 4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non solus Deus, sed etiam minister interius operetur ad effectum sacramenti. Interior enim sacramenti effectus est ut homo purgetur a peccatis, et illuminetur per gratiam. Sed ad ministros Ecclesiæ pertinet purgare, illuminare et perficere, ut patet per Dionysium in cap. 5 eccles. Hierarch., a princ. Ergo videtur quod non solus Deus, sed etiam ministri Ecclesiæ interius operentur ad sacramenti effectum.

2. Præterea, in collatione sacramentorum quædam orationum suffragia proponuntur. Sed orationes justorum sunt magis apud Deum exaudibiles, quam quorumcumque, secundum illud Joan. 9, 31 : *Si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc Deus exaudit.* Ergo videtur quod majorem effectum sacramenti consequatur ille qui recipit ipsum a bono ministro. Sic ergo et minister aliquid operatur ad interiorem effectum, et non solus Deus.

3. Præterea, dignior est homo quam res inanimata. Sed res inanimata aliquid operatur ad interiorem effectum : nam *aqua corpus tangit et cor abluit,* ut Augustinus dicit super Joan., tract. 80, a med. Ergo homo aliquid operatur ad interiorem effectum sacramenti, et non solus Deus.

— Sed contra est quod dicitur Rom. 8, 33 : *Deus est qui justificat.* Cum ergo interior effectus omnium sacramentorum sit justificatio, videtur quod solus Deus operetur interiorem effectum sacramenti.

Respondeo dicendum quod operari aliquem effectum contingit dupliciter : **uno modo per modum principalis agentis ; alio modo per modum instrumenti. — Primo igitur modo solus Deus operatur interiorem effectum sacramenti,** tum quia solus Deus illabitur animæ, in qua sacramenti effectus existit; non autem potest (1) aliquid immediate operari ubi non est; tum quia gratia, quæ est interior sacramenti effectus, est a solo Deo, ut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 112, art. 1). Character etiam, qui est interior quorumdam sacramentorum effectus, est virtus instrumentalis, quæ manat a principali agente, quod est Deus. — **Secundo autem modo homo potest operari ad interiorem effectum sacramenti,** in quantum operatur per modum ministri. Nam eadem ratio est ministri et instrumenti : utriusque enim actio exterius exhibetur, sed sortitur effectum interiorem ex virtute principalis agentis, quod est Deus.

Ad primum ergo dicendum quod purgatio, secundum quod attribuitur ministris Ecclesiæ, non est a peccato ; sed dicuntur diaconi purgare in quantum vel immundos ejiciunt a cœtu fidelium, vel eos sacris admonitionibus disponunt ad sacramentorum receptionem. Similiter etiam sacerdotes illuminare dicuntur sacrum populum, non quidem gratiam infundendo, sed sacramenta gratiæ tradendo, ut patet per Dionysium ibidem.

Ad secundum dicendum quod orationes quæ dicuntur in sacramentorum collatione, proponuntur Deo, non ex parte singularis personæ, sed ex parte totius Ecclesiæ, cujus preces sunt apud Deum exaudibiles, secundum illud Matth. 18, 19: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo.* Nihil tamen prohibet quin devotio viri justi ad hoc aliquid operetur. Illud tamen quod est sacramenti effectus, non impetratur oratione Ecclesiæ vel ministri, sed ex merito passionis Christi, cujus virtus operatur in sacramentis, ut dictum est quæst. 62, art. 5. Unde effectus sacramenti non datur melior per meliorem ministrum. Aliquid tamen annexum impetrari potest recipienti sacramentum per devotionem ministri ; nec tamen minister illud operatur, sed impetrat operandum a Deo.

Ad tertium dicendum quod res inanimatæ non operantur aliquid ad interiorem effectum, nisi instrumentaliter, ut dictum est in corp. Et similiter

---

Art. 1. — Adverte quod cum in littera dicitur « Solus Deus est causa gratiæ », intelligas de causa principali : quoniam de illa est sermo in prima concl. pro qua hoc dicitur, et superius determinatum est sacramenta causare instrumentaliter gratiam. Et hic in 2ª conclus. dicitur hominem ministerialiter causare interiorem effectum sacramenti, eadem ratione qua sacramentum est causa gratiæ ; quia ministro utitur Deus, sicut et sacramentali locutione ut instrumento ad causandum interiorem effectum sacramenti. Imo, una eademque vis instrumentalis, perfecta est in sacramento et ministro, sicut in verbis et rebus, ea ratione, quia ministro nonnisi ut necessario requisito ad perfectionem sacramenti, utitur principale agens (quod est Deus), ut partialibus concurrentibus ad perficiendum sacramentum unum ; quod est uti eis, ut partialibus concurrentibus ad perfectionem instrumenti unius : in uno vero instrumento, quotcumque requirat partialia, una eademque perfecta virtus instrumentalis ponenda est (Cajetanus). — Quæritur etiam hic utrum minister active concurrat ad effectum sacramenti? Et resp. affirmative. Unde habes definit. sequentes : Proposit. Mich. Baii, damn. a S. Pio V. : « 57. Unde in sacramento Baptismi aut sacerdotis absolutione proprie reatus peccati dumtaxat tollitur, et ministerium sacerdotum solum liberat a reatu. 58. Peccator pœnitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui, pœnitentiam suggerens et inspirans, vivificat eum et resuscitat : ministerio autem sacerdotis solum reatus tollitur ».

(1) Ita cum Mss. pluribus editi passim. — Edit. Rom. : *In qua sacramenti effectus existit, ubi non est ;* hinc quorumdam verborum omissionem deprehendit Garcia. — Cod. Alcan. : *In qua sacramenti effectus consistit: non potest autem,* etc.

homines non operantur ad sacramentorum interiorem effectum, nisi per modum ministerii, ut dictum est ibid.

Articulus II

Utrum sacramenta sint solum ex institutione divina.

4 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 2, corp., et dist. 5, quæst. 1, art. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramenta non sint solum ex institutione divina. Ea enim quæ sunt divinitus instituta, traduntur nobis in sacra Scriptura. Sed quædam aguntur in sacramentis, de quibus nulla fit mentio in sacra Scriptura, puta de chrismate, quo homines confirmantur, et de oleo quo sacerdotes inunguntur, et de multis aliis tam verbis quam factis, quibus utimur in sacramentis. Non ergo sacramenta sunt solum ex institutione divina.

2. Præterea, sacramenta sunt quædam signa. Res autem sensibiles naturaliter quædam significant ; nec tamen potest dici quod Deus quibusdam significationibus delectetur, et non aliis, quia ipse omnia quæ fecit approbat ; hoc autem proprium videtur esse dæmonum, ut quibusdam signis ad aliquid alliciantur ; dicit enim Augustinus, 21 de Civ. Dei, art. 6, circ. med. : *Illiciuntur dæmones ad inhabitandum per creaturas, quas non ipsi, sed Deus condidit, delectabilibus pro sua diversitate diversis, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis.* Non ergo videtur quod sacramenta indigeant esse ex institutione divina.

3. Præterea, Apostoli vicem Dei gesserunt in terris ; unde Apostolus dicit, 2 ad Cor. 2, 10 : *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi,* id est, ac si ipse Christus donasset. Sic ergo videtur quod Apostoli et eorum successores possint nova sacramenta instituere.

— Sed contra est quod ille instituit aliquid qui dat ei robur et virtutem, sicut patet de institutoribus legum. Sed virtus sacramenti est a solo Deo, ut patet ex prædictis art. præc., et quæst. 62, art. 1 et 5. Ergo solus Deus potest instituere sacramentum.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, ibid., sacramenta instrumentaliter operantur ad spirituales effectus. Instrumentum autem habet virtutem a principali agente. Agens autem respectu sacramenti est duplex, scilicet instituens sacramentum, et utens sacramento instituto, applicando scilicet ipsum ad inducendum effectum. Virtus autem sacramenti non potest esse ab eo qui utitur sacramento, quia non operatur nisi per modum ministerii. Unde relinquitur quod virtus sacramenti sit ab eo qui instituit sacramentum. Cum igitur virtus sacramenti sit a solo Deo, consequens est quod **solus Deus sit sacramentorum institutor.**

Ad primum ergo dicendum quod illa quæ aguntur in sacramentis, per homines instituta, non sunt de necessitate sacramenti, sed pertinent ad quamdam solemnitatem, quæ adhibetur sacramentis ad excitandam devotionem et reverentiam in his qui sacramenta suscipiunt ; ea vero quæ sunt de necessitate sacramenti, ab ipso Christo instituta sunt, qui est Deus et homo. Et licet non sint omnia tradita in Scripturis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari apostolorum traditione, sicut Apostolus dicit, 1 ad Cor. 11, 34 : *Cætera, cum venero, disponam.*

Ad secundum dicendum quod res sensibiles aptitudinem quamdam habent ad significandum spirituales effectus ex sui natura ; sed ista aptitudo determinatur ad specialem significationem ex institutione divina. Et hoc est quod Hugo de S. Vict., lib. 1 de Sacram., p. 9, cap. 11, ante med., dicit quod *sacramentum ex institutione significat.* Præelegit tamen Deus quasdam res aliis ad significationes sacramentales non quia ad eas contrahatur ejus affectus, sed ut sit convenientior significatio.

Ad tertium dicendum quod Apostoli et eorum successores sunt vicarii Dei quantum ad regimen Ecclesiæ constitutæ per fidem et fidei sacramenta. Unde sicut non licet eis constituere aliam Ecclesiam ; ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta ; sed per sacramenta,

---

Art. 2. — Adverte, dupliciter posse aliquem instituere sacramentum (ait Toletus) : uno modo per propriam auctoritatem, et sic nullus dubitat ad Christum pertinere institutionem : altero modo per delegatam et ex commissione ; et sic potuissent Apostoli instituisse, si Christus iis talem dedisset facultatem. Sensus conclusionis hic est : omnia septem sacramenta a Christo esse instituta et non ab alio per aliquam commissionem. Et in hoc sensu determinata est in Concil. Trident., et sic est intenta in hoc art. a S. Thoma. — In hac parte olim fuerunt erroneæ tres sententiæ catholicorum. 1° Magister et alii inter quos Hugo, dixerunt Extremam Unctionem non a Christo sed ab Apostolis fuisse institutam. 2° Alexander dixit Confirmationem institutam esse in Concil. Meldensi, et S. Bonaventura (dist. 17, art. 1, quæst. 1) ab Ecclesia post Apostolos, per Spiritum Sanctum. 3° Sententia Glossæ super cap. « in pœnitentia, » dicens Confessionem nec a Christo, nec ab Apostolis esse institutam nec esse de jure divino, sed haberi per traditionem Ecclesiæ. Sed post Concilium Tridentinum hæc nefas est sustinere. Imo, etiam ante Concil. Tridentinum, quamvis non fuisset hæreticum asserere Extremam Unctionem et Confirmationem non esse a Christo instituta, tamen hoc negare de aliis quinque, hæreticum fuisset ; nam eorum institutio ex Scripturis aperte habetur. Attamen quia Concil. Trident. in sua definitione dixit simpliciter sacramenta novæ legis fuisse omnia a Christo instituta (sess. 7, can. 1), non dicens tamen in definitione *immediate,* aliquibus probabile videtur non esse de fide omnia sacramenta fuisse *immediate* a Christo instituta. — Vide Concil. Trident. sess. 7, can. 1, supra pag. 349 ; In professione fidei Pii IV : « Profiteor quoque septem esse vere et proprie sacramenta novæ legis, a Jesu Christo Domino nostro instituta. »

quæ de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt, dicitur esse fabricata Ecclesia Christi.

Articulus III

Utrum Christus, secundum quod homo, habuerit potestatem operandi interiorem effectum sacramentorum.

Inf., art. 4, corp.; et 4 Sent., dist. 5, quæst. 1, art. 1, et quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus, secundum quod homo, habuerit potestatem operandi interiorem effectum sacramentorum. Dicit enim Joannes Baptista, ut habetur Joan. 1, 33 : « *Qui me misit* (1) *baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* Sed baptizare in Spiritu Sancto, est interius gratiam Spiritus Sancti conferre ; Spiritus Sanctus autem descendit super Christum, in quantum homo, non in quantum Deus, quia sic ipse dat Spiritum Sanctum. Ergo videtur quod Christus, secundum quod homo, habuerit potestatem interiorem effectum sacramentorum causandi.

2. Præterea, Matth. 9, 6, Dominus dicit : *Sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.* Sed remissio peccatorum est interior effectus sacramenti. Ergo videtur quod Christus, secundum quod homo, interiorem effectum sacramentorum operetur.

3. Præterea, institutio sacramentorum pertinet ad eum qui tanquam principale agens operatur ad interiorem sacramenti effectum. Manifestum est autem quod Christus sacramenta instituit. Ergo ipse est qui interius operatur sacramentorum effectum.

4. Præterea, nullus potest sine sacramento effectum sacramenti conferre, nisi propria virtute sacramenti effectum operetur. Sed Christus sine sacramento contulit sacramenti effectum, ut patet in Magdalena, cui dixit, Lucæ 7, 48 : *Dimittuntur tibi peccata.* Ergo videtur quod Christus, secundum quod homo, operetur interiorem sacramenti effectum.

5. Præterea, illud in cujus virtute sacramentum operatur, est principale agens ad interiorem effectum. Sed sacramenta habent virtutem ex passione Christi, et invocatione nominis ejus, secundum illud 1 ad Corinth. 1, 13 : *Numquid Paulus pro vobis crucifixus est* (2), *aut in nomine Pauli baptizati estis?* Ergo Christus, in quantum homo, operatur interiorem effectum sacramenti.

— Sed contra est quod Augustinus dicit (implic. tract. 80 in Joan., a med., et lib. 3 contra Donatist., cap. 10, a med., sed express. Isidor., lib. 6, cap. 18, circ. med.), quod *in sacramentis divina virtus secretius operatur salutem.* Divina autem virtus est Christi, secundum quod est Deus, non autem secundum quod est homo. Ergo Christus non operatur interiorem sacramenti effectum, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus.

Respondeo dicendum quod **interiorem sacramentorum effectum operatur Christus, et secundum quod est Deus, et secundum quod est homo; aliter tamen et aliter.** — Nam secundum quod est Deus, operatur in sacramentis per auctoritatem ; — secundum autem quod est homo, operatur ad interiores effectus sacramentorum meritorie et efficienter, sed instrumentaliter. Dictum est enim, quæst. 48 et 49, quod passio Christi, quæ competit ei secundum humanam naturam, causa est nostræ justificationis et meritorie et effective, non quidem per modum principalis agentis, sive per auctoritatem, sed per modum instrumenti, in quantum humanitas est instrumentum divinitatis ejus, ut supra dictum est, quæst. 13, art. 1 et 3. Sed tamen quia est instrumentum conjunctum divinitati in persona, habet quamdam principalitatem et causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiæ, ut ex supra dictis patet, art. 1 huj. quæst. Et ideo sicut Christus, in quantum Deus, habet potestatem auctoritatis in sacramentis, ita in quantum homo habet potestatem ministerii principalis, sive potestatem excellentiæ; quæ quidem consistit in quatuor : — primo quidem in hoc quod meritum et virtus passionis ejus operatur in sacramentis, ut supra dictum est, quæst. 62, art. 5. — Et quia virtus passionis copulatur nobis per fidem, secundum illud Rom. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius*, quam fidem per invocationem nominis Christi protestamur, ideo secundo ad potestatem excellentiæ, quam Christus habet in sacramentis, pertinet quod in ejus nomine sacramenta sanctificentur. — Et quia ex ejus institutione sacramenta virtutem obtinent, inde est quod tertio ad excellentiam potestatis Christi pertinet quod ipse qui dedit virtutem sacramentis, potuit instituere sacramenta. — Et quia causa non dependet ab effectu, sed potius e converso, ideo quarto ad excellentiam potestatis Christi pertinet quod ipse potuit effectum sacramentorum sine exteriori sacramento conferre.

Et per hoc patet responsio *ad objecta :* utraque enim pars objectionum secundum aliquid vera est, ut dictum est in corp.

---

(1) Vulgata : *Qui misit me.*

(2) Vulgata : *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis.*

(1) Vulgata : *propitiationem.*

Articulus iv

Utrum Christus potestatem suam quam habuit in sacramentis, potuerit ministris communicare.

4 Sent., dist. 5, quæst. 1, art. 2, et art. 3, quæstiunc. 1 et 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus potestatem suam quam habuit in sacramentis, non potuerit ministris communicare. Ut enim argumentatur Augustinus contra Maximin., lib. 3, cap. 7, ad fin., *si potuit, et non voluit, invidus fuit.* Sed invidia longe fuit a Christo, in quo fuit summa plenitudo charitatis. Ergo cum Christus non communicaverit suam potestatem ministris, videtur quod non potuerit communicare.

2. Præterea, super illud Joan. 14 : *Majora horum faciet*, dicit Augustinus, tract. 72 in Joan., a med. : *Prorsus majus hoc esse dixerim,* scilicet ut ex impio justus fiat, *quam creare cœlum et terram.* Sed Christus non potuit communicare ministris quod crearent cœlum et terram ; ergo neque quod justificarent impium. Cum igitur justificatio impii fiat per potestatem Christi, quam habet in sacramentis, videtur quod potestatem suam, quam in sacramentis habuit, non potuerit ministris communicare.

3. Præterea, Christo, in quantum est caput Ecclesiæ, competit ut ab ipso gratia derivetur ad alios, secundum illud Joan. 1, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Sed hoc non fuit aliis communicabile, quia sic Ecclesia esset monstruosa, multa capita habens. Ergo videtur quod Christus potestatem suam non potuerit ministris communicare.

— Sed contra est quod super illud Joan. 1, 31 : *Ego nesciebam eum,* dicit Augustinus, tract. 5 in Joan., ante med., quod *non noverat potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum, et sibi retenturum.* Hoc autem non ignorasset Joannes, si talis potestas communicabilis non esset. Potuit ergo suam potestatem Christus ministris communicare.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., Christus in sacramentis habuit duplicem potestatem : — **Unam auctoritatis quæ competit ei secundum quod Deus, et talis potestas nulli creaturæ potuit communicari,** sicut nec divina essentia. — **Aliam potestatem habuit excellentiæ, quæ competit ei secundum quod homo, et talem potestatem potuit ministris communicare,** dando scilicet eis tantam gratiæ plenitudinem, ut eorum meritum operaretur ad sacramentorum effectus, ut ad invocationem nominum ipsorum sanctificarentur sacramenta, et ut ipsi possent sacramenta instituere, et sine ritu sacramentorum effectum sacramentorum conferre solo imperio. Potest enim instrumentum conjunctum, quanto fuerit fortius, tanto magis virtutem suam instrumento separato tribuere, sicut manus baculo.

Ad primum ergo dicendum quod Christus non ex invidia prætermisit potestatem excellentiæ Ecclesiæ ministris communicare, sed propter fidelium utilitatem, ne in homine spem ponerent, et ne essent diversa sacramenta, ex quibus divisio in Ecclesia oriretur ; sicut apud illos qui dicebant : *Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ,* ut dicitur 1 ad Corinth. 1, 12.

Ad secundum dicendum quod objectio illa procedit de potestate auctoritatis, quæ convenit Christo secundum quod est Deus, licet et potestas excellentiæ possit auctoritas nominari per comparationem ad alios ministros. Unde super illud 1 ad Cor. 1 : *Divisus est Christus*, dicit Glossa (ord. sup. illud : *Ego vero Cephæ*) quod *potuit eis dare auctoritatem baptismi, quibus contulit ministerium.*

Ad tertium dicendum quod ad hoc inconveniens evitandum, ne scilicet multa capita in Ecclesia essent, Christus noluit potestatem suæ excellentiæ ministris communicare. Si tamen communicasset, ipse esset caput principaliter, alii vero secundario.

Articulus v

Utrum per malos ministros sacramenta conferri possint.

4. Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 2, et dist. 7, quæst. 3 art. 1, quæst. 1, et dist. 24, quæst. 3, art. 3, quæst. 5, ad 3 ; et 4 Contra, cap. 76.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod per malos ministros sacramenta conferri non possint. Sacramenta enim novæ legis ordinantur ad

Art. 4. — Adverte 1° quod Auctor hoc in loco, solvit quæstionem motam a Magistro Sentent. in 5, dist. 4, et ab eodem minus solutam, meliorique judicio reservatam. 2° Auctorem formaliter de Christo habente potestatem excellentiæ loqui, et propterea non ex potestate divina, sed ex potestate instrumenti conjuncti potentiam communicandi probavit. 3° Auctorem expresse hic dicere quod Christus potuit communicare homini puro, ut sacramentorum effectum conferret solo imperio. Habes enim hic, quod potestas conferendi gratiam communicabilis est homini ; principalis enim et communis effectus sacramentorum est gratia, ut superius patet, et idem apparet hic in resp. ad 3, si recte conferatur cum argumento (Cajetanus). — Vides quod potuisset Christus communicare potestatem excellentiæ alteri quantum ad sacramenti institutionem. Hæc sententia est contra Scotum (4 dist. 1, quæst. 3, art. 2), et Durandum (dist. 2, quæst. 1), et Gabrielem (dist. 1, quæst. 2). Talem autem potestatem de facto Christus non tradidit, ut jam piximus, art. 2.

Art. 5. — Adverte fuisse hæresim Wiclefi, ministros per mortale peccatum non habere potestatem supra sacramenta, et sic non vere baptizare, nec ordinare, etc., imo amittere etiam jurisdictionem spiritualem. Unde Episcopus in peccato non est Episcopus, nec Papa, etc., donec sit in gratia. Imo etiam dixit per peccatum dominium perdi temporale. Eamdem hæresim secutus est Joannes Hus, et etiam Waldenses dicti *Pauperes de Lugduno*, quia Walde Lugdunensis ipsorum caput cum dives

emundationem culpæ, et collationem gratiæ. Sed mali, cum sint immundi, non possunt alios a peccato mundare, secundum illud Eccli. 34, 4 : *Ab immundo quid mundabitur ?* et etiam cum gratiam non habeant, non videtur quod gratiam conferre possint, quia nullus dat quod non habet. Non ergo videtur quod per malos sacramenta conferri possint.

2. Præterea, tota virtus sacramentorum derivatur a Christo, ut dictum est. 3 huj. quæst. Sed mali sunt præcisi a Christo, quia non habent charitatem, per quam membra capiti uniuntur, secundum illud 1 Joan. 4, 16 : *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Ergo videtur quod per malos sacramenta conferri non possint.

3. Præterea, si desit aliquid horum quæ debitum est esse in sacramentis, non perficitur sacramentum, sicut si desit debita forma vel debita materia. Sed debitus minister sacramenti est ille qui caret macula peccati, secundum illud Levit. 21, 17 : *Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus.* Ergo videtur quod si minister sit malus, nihil efficiatur in sacramento.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super illud Joan. 1 : *Super quem videris Spiritum*, etc., tract. 5 in Joan., ante med. : *Quid in Christo non noverat Joannes ? potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum, et sibi retenturum, sed ministerium plane transiturum in bonos et malos. Quid tibi facit malus minister, ubi bonus est Dominus ?*

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. 1 et 3 huj. quæst. ministri Ecclesiæ instrumentaliter operantur in sacramentis, eo quod quodammodo eadem ratio est ministri et instrumenti. Sicut autem supra dictum est, quæst. 62, art. 1 et 4, instrumentum non agit secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem ejus a quo movetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum est instrumentum, qualemcumque formam vel virtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem instrumenti ; sicut quod corpus medici, quod est instrumentum animæ habentis artem, sit sanum vel infirmum ; et sicut quod fistula, per quam transit aqua, sit argentea vel plumbea. Unde **ministri Ecclesiæ possunt sacramenta conferre, etiamsi sint mali.**

Ad primum ergo dicendum quod ministri Ecclesiæ neque a peccatis mundant homines ad sacramenta accedentes, neque gratiam conferunt sua virtute ; sed hoc facit Christus sua potestate per eos sicut per quædam instrumenta. Et ideo effectus consequitur in suscipientibus sacramenta non secundum similitudinem ministrorum, sed secundum configurationem ad Christum.

Ad secundum dicendum quod per charitatem membra Christi uniuntur suo capiti, ut ab eo vitam recipiant, quia, ut dicitur 1 Joan. 3, 14, *qui non diligit, manet in morte.* Potest autem aliquis operari per instrumentum carens vita, et a se separatum, quantum ad corporis unionem, dummodo sit conjunctum per quamdam motionem ; aliter enim operatur artifex per manum, et aliter per securim. Sic igitur Christus operatur in sacramentis, et per bonos tanquam per membra viventia et per malos tanquam per instrumenta carentia vita.

Ad tertium dicendum quod aliquid est debitum esse in sacramento dupliciter : — uno modo sicut existens de necessitate sacramenti, quod quidem si desit, non perficitur sacramentum, sicut si desit debita forma vel debita materia. — Alio modo est aliquid debitum esse in sacramento secundum quamdam decentiam, et hoc modo debitum est ut ministri sacramentorum sint boni.

---

esset, omnia reliquit ut sub paupertatis specie suos seminaret errores. His autem omnibus præiverant Donatistæ in Africa, dogmatizantes a malis ministris sacramenta pollui, eorumque effectum impediri, ita ut quidquid ab illis præsertim hæreticis attentaretur, tanquam nihil actum esset, dicerent esse iterandum.

Definit. Eccles. — Professio fidei Waldensibus ab Innocent. III præscripta : Sacramenta quæ in Ecclesia celebrantur, licet a peccatore sacerdote ministrentur, dum Ecclesia eum recipit, in nullo reprobamus. — *Errores fraticellorum a Joanne XXII damnati :* 4. Quarta hujusmodi impiorum blasphemia de prædictorum Waldensium venenato fonte prorumpens, sacerdotes rite etiam et legitime secundum formam Ecclesiæ ordinatos, quibuslibet tamen criminibus pressos, non posse conficere vel conferre ecclesiastica sacramenta confingit. — *Errores Wiclefi damnati in Concil. Constantiensi :* 4. Si Episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat. — *Proposit. Joann. Huss, ab eodem Concil. damn.* 8. Sacerdotes quomodolibet criminose viventes sacerdotii polluunt potestatem, et sicut filii infideles sentiunt infideliter de septem sacramentis ecclesiæ, de clavibus, officiis, censuris, moribus, cæremoniis, et sacris rebus Ecclesiæ, veneratione reliquiarum, indulgentiis et ordinibus. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi suspecti debent interrogari, de mandato Martini V.* 22. Item, utrum credat, quod malus sacerdos cum debita materia et forma, et cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, vere conficiat, vere absolvat, vere baptizet, vere conferat alia sacramenta. — *Concil. Trident. Sess. 7, can. 12, supra pag. 349 ; et sess. 14, cap. 6* :... Docet quoque, etiam sacerdotes qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus Sancti in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere ; eosque prave sentire, qui in malis sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. *Et ibidem can.* 10 : Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi, et solvendi non habere ; aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum : « Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo » : et « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt » : quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata ; publica quidem per correctionem dumtaxat, si correptus acquieverit ; secreta vero per spontaneam confessionem, anathema sit. — *Vide infra profess. fidei Valdensibus ab Innocent. III præscriptam, pag.* 348.

Articulus VI

Utrum mali ministrantes sacramenta peccent.

4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 2 quæstiunc 4, corp. et dist. 19, quæst. 2, art. 2, corp., et dist. 24, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1, et art. 3, quæstiunc. 1 et 5.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod mali ministrantes sacramenta non peccent. Sicut enim ministratur Deo in sacramentis, ita per opera charitatis ; unde dicitur Hebr. ult., 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus.* Sed mali non peccant, si ministrent Deo in operibus charitatis ; quinimo hoc est eis consulendum, secundum illud Dan. 4, 24 : *Consilium meum tibi placeat* (1) *: peccata tua eleemosynis redime.* Ergo videtur quod mali non peccent sacramenta ministrando.

2. Præterea, quicumque communicat alicui in peccato, etiam ipse est reus peccati, secundum illud Rom. 1, 32 : *Digni sunt morte, non solum qui* peccata *faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Sed si mali ministri peccent sacramenta ministrando, illi qui ab eis sacramenta recipiunt eis in peccato communicant. Ergo etiam ipsi peccarent, quod videtur inconveniens.

3. Præterea, nullus videtur esse perplexus; quia sic homo cogeretur desperare, quasi non potens peccatum evadere. Sed si mali peccarent sacramenta tradendo, essent perplexi, quia etiam quandoque peccarent, si sacramenta non traderent, puta cum eis ex officio incumbit necessitas ; dicitur enim 1 Corinth. 9, 16 : *Væ mihi, si non evangelizavero ! necessitas enim mihi incumbit ;* quandoque etiam propter periculum, sicut si puer in periculo mortis existens offeratur alicui peccatori baptizandus. Ergo videtur quod mali non peccent sacramenta ministrando.

— Sed contra est quod Dionysius dicit, cap. 1 eccles. Hierarch., vers fin., quod *malis non est fas nec tangere symbola*, id est, sacramentalia signa ; et in epistola ad Demophilum, 8, parum ante med., dicit : *Talis,* scilicet peccator, *audax videtur, sacerdotalibus manum apponens, et non timet neque verecundatur divina præter divinitatem exequens, et Deum putat ignorare quæ ipse in semetipso cognovit ; et decipere existimat falso nomine patrem ab ipso appellatum, et audet immundas infamias, non dicam orationes super divina signa christiformiter enuntiare.*

Respondeo dicendum quod aliquis in agendo peccat ex hoc quod operatur non secundum quod oportet, ut patet per Philosophum in libro 2 Ethic., cap. 3 et 5. Dictum est autem art. præc., ad 3, conveniens esse ut sacramentorum ministri sint justi, quia ministri debent Domino conformari, secundum illud Levit. 19, 2 : *Sancti eritis* (1), *quoniam ego sanctus sum ;* et Eccli. 10, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus.* Et ideo **non est dubium quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiæ in dispensatione sacramentorum peccent.** Et quia hoc peccatum pertinet ad irreverentiam Dei et contaminationem sacramentorum, quantum est ex parte ipsius peccatoris (licet sacramenta secundum seipsa incontaminabilia sint), consequens est quod **tale peccatum ex genere suo sit mortale.**

Ad primum ergo dicendum quod opera charitatis non sunt aliqua consecratione sanctificata, sed ipsa pertinent ad justitiæ sanctitatem, sicut quædam justitiæ partes. Et ideo homo qui se exhibet Deo ministrum in operibus charitatis, si sit justus, amplius sanctificatur ; si vero sit peccator, per hoc ad sanctitatem disponitur. Sed sacramenta in seipsis sanctificationem quamdam habent per mysticam consecrationem ; et ideo præexigitur in ministro sanctitas justitiæ, ut congruat suo ministerio ; et ideo incongrue agit et peccat, si in peccato existens ad tale ministerium accedat.

Ad secundum dicendum quod ille qui ad sacramenta accedit, suscipit sacramenta a ministro Ecclesiæ, non in quantum est talis persona, sed in quantum est minister Ecclesiæ. Et ideo quamdiu ab Ecclesia toleratur in ministerio, ille qui ab eo suscipit sacramentum, non communicat peccato ejus, sed communicat Ecclesiæ, quæ eum tanquam ministrum exhibet. Si vero ab Ecclesia non toleratur, puta cum degradatur, vel excommunicatur, vel suspenditur, peccat qui ab eo accipit sacramentum, quia communicat peccato ipsius.

Ad tertium dicendum quod ille qui est in peccato mortali, non est perplexus simpliciter, si ex officio ei incumbat sacramenta dispensare, quia potest pœnitere de peccato, et licite ministrare. Non est autem inconveniens quod sit perplexus, supposito quodam, scilicet quod velit remanere in peccato. In articulo tamen necessitatis non peccaret, baptizando in casu in quo etiam posset laicus baptizare ; sic enim patet quod non exhiberet se ministrum Ecclesiæ, sed subveniret necessitatem patienti. Secus est autem in illis sacramentis quæ non sunt tantæ necessitatis, sicut baptismus, ut infra patebit, quæst. 67, art. 3.

Art. 6. — Vide apud doctores de theologica morali diversas quæstiones de ministrantibus sacramenta, in statu peccati mortalis, et etiam an liceat sacramenta petere et recipere a malis ministris. Nota bene ad plures solvendas difficultates, distinctionem inter ministrum solemnitatis seu ex officio, et ministrum necessitatis.

(1) Vulgata *: placeat tibi.*

(1) Vulgata, *estote.*

Articulus VII

Utrum angeli possint sacramenta ministrare.

4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 3.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod angeli possint sacramenta ministrare. Quidquid enim potest minister inferior, potest est superior, sicut quidquid potest diaconus, potest sacerdos sed non convertitur. Sed angeli sunt superiores, ministri in ordine hierarchico quam etiam quicumque homines, ut patet per Dionysium in lib. cœlest. Hier., cap. 9, ante med. Ergo cum homines possint ministrare in sacramentis, videtur quod multo magis angeli.

2. Præterea, homines sancti assimilantur angelis in cœlo, ut dicitur Matth. 22. Sed aliqui sancti in cœlo existentes possunt ministrare in sacramentis : quia character sacramentalis est indelebilis, ut dictum est quæst. præc., art. 5. Ergo videtur quod etiam angeli possint sacramenta ministrare.

3. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. 8, art. 7, diabolus est caput malorum, et mali sunt membra ejus ; sed per malos possunt ministrari sacramenta ; ergo videtur quod etiam per dæmones.

— Sed contra est quod dicitur Hebr. 5, 1 : *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum.* Sed angeli boni vel mali non sunt ex hominibus. Ergo ipsi non constituuntur ministri in his quæ sunt ad Deum, id est, in sacramentis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 3 huj. quæst., tota virtus sacramentorum a passione Christi derivatur, quæ est Christi secundum quod est homo, cui in natura conformantur homines, non autem angeli, sed potius secundum passionem dicitur *modico ab angelis minoratus*, ut patet Hebr. 2. Et ideo **ad homines pertinet dispensare sacramenta, et in eis ministrare, non autem ad angelos.**

Sciendum tamen quod sicut Deus virtutem suam non alligavit sacramentis, quin possit sine sacramentis effectum sacramentorum conferre, ita etiam virtutem suam non alligavit Ecclesiæ ministris, quin etiam angelis possit virtutem tribuere ministrandi sacramenta. Et quia boni angeli sunt nuntii veritatis, **si aliquod sacramentale ministerium a bonis angelis perficeretur, esset ratum habendum** : quia deberet constare hoc fieri voluntate divina ; sicut quædam templa dicuntur angelico ministerio consecrata. — **Si vero dæmones**, qui sunt spiritus mendacii, **aliquod sacramentale ministerium exhiberent, non esset ratum habendum.**

Ad primum ergo dicendum quod illud quod faciunt homines inferiori modo, scilicet per sensibilia sacramenta, quæ sint proportionata naturæ ipsorum, faciunt angeli tanquam superiores ministri superiori modo, scilicet invisibiliter purgando, illuminando et perficiendo.

Ad secundum dicendum quod sancti qui sunt in cœlo sunt similes angelis quantum ad participationem gloriæ, non autem quantum ad conditionem naturæ, et per consequens neque quantum ad sacramenta.

Ad tertium dicendum quod mali homines non habent quod possint ministrare in sacramentis ex hoc quod per malitiam sunt membra diaboli ; et ideo non sequitur quod diabolus, qui est eorum caput, magis hoc possit.

Articulus VIII

Utrum intentio ministri requiratur ad perfectionem sacramenti.

Sup., quæst. 60, art. 8, corp. ; et 4 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1, et dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, ad 3, et dist. 8, quæst. 2, art. 4, quæstiunc, 3, ad 1, et dist. 30, quæst. 1, art. 3, ad 3.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod intentio ministri non requiratur ad perfectionem sacramenti. Minister enim in sacramento instru-

---

Art. 7. — Nota quod in S. Scriptura, ubi agitur de sacramentis, soli homines designantur eorum ministri : Matth. 28 ; Luc. 22 ; Joann. 23 ; Act. 20 ; Hebr. 5 ; Jacob. 5. — Non dubium est quin ad sacramentorum perfectionem, necessarius sit minister. Hoc enim definitum est in Concil Florent. dicente : « Hæc omnia sacramenta, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia. » Dicendum est insuper quod non omnes Christiani habent potestatem administrandi omnia sacramenta : et est de fide, contra Lutherum ; Trident. Sess. 7, can. 10, supra, *pag.* 349 ; et Sess. 23, can. 4 : « Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere, « Accipe Spiritum Sanctum » ; aut per eam non imprimi characterem ; vel eum, qui Sacerdos semel, laicum rursus fieri posse ; anathema sit ». Et similia habentur ibidem, cap. 4.

Art. 8. — Intentio ministri est necessaria ad perfectionem sacramenti adeo ut sine ea nullum sit sacramentum. Ista conclusio non est solum probabilis, sed est jam de fide et opposita est hæretica. Habetur enim determinata in concil. Florent., ubi sacramentum perfici ex tribus definitur, puta materia, forma, ministro cum intentione, et in Concil. Trident. sess. VII, can. 11, supra quæst. 60, *pag.* 349. Idemque significavit Martinus V, in fine Concil. Constant. quando suspectos de errore Wiclefi, voluit rogari : « An credant quod malus sacerdos cum debita materia et forma et intentione faciendi quod facit Ecclesia vere conficiat, vere absolvat, vere baptizet, et vere conferat alia sacramenta. — Sylvius respondet titulo articuli per conclusiones sequentes : 1° Intentio ministri necessaria est, ut sacramentum subsistat : est fidei. 2° Non satis est habere intentionem faciendi actionem tantum externam ; sed requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia : est fidei. 3° Non est in ministro necessaria intentio conferendi effectum. 4° Non sufficit intentio habitualis ; nec

mentaliter operatur. Sed actio non perficitur secundum intentionem instrumenti, sed secundum intentionem principalis agentis. Ergo intentio ministri non requiritur ad perfectionem sacramenti.

2. Præterea, non potest homini esse nota intentio alterius. Si igitur intentio ministri requiratur ad perfectionem sacramenti, non posset homini ad sacramentum accedenti esse notum quod sacramentum suscepisset, et ita non posset habere certitudinem salutis, præcipue cum quædam sacramenta sint de necessitate salutis, ut infra dicetur, quæst. 65, art. 3 et 4.

3. Præterea, intentio hominis non potest esse ad id circa quod non est attentus. Sed aliquando illi qui in sacramentis ministrant, non attendunt ad ea quæ dicunt vel faciunt, alia cogitantes. Ergo secundum hoc non perficeretur sacramentum, propter intentionis defectum.

— Sed contra est quod ea quæ sunt præter intentionem, sunt casualia, quod non est dicendum de operatione sacramentorum. Ergo sacramenta requirunt intentionem ministri.

RESPONDEO dicendum quod quando aliquid se habet ad multa, oportet quod per aliquid determinetur ad unum, si illud effici debeat. Ea vero quæ in sacramentis aguntur, possunt diversimode agi sicut ablutio aquæ, quæ fit in baptismo, potest ordinari et ad munditiam corporalem, et ad multa alia hujusmodi; et ideo **oportet quod determinetur ad unum, id est, ad sacramentalem effectum per intentionem** abluentis ; et hæc intentio exprimitur per verba quæ in sacramentis dicuntur, puta cum dicit : *Ego te baptizo in nomine Patris,* etc.

Ad primum ergo dicendum quod instrumentum inanimatum non habet aliquam intentionem respectu effectus, sed loco intentionis est motus, quo movetur a principali agente. Sed instrumentum animatum, sicut minister, non solum movetur, sed etiam quodammodo movet seipsum, in quantum sua voluntate movet membra ad operandum ; et ideo requiritur ejus intentio, qua se subjiciat principali agenti, ut scilicet intendat facere quod facit Christus et Ecclesia.

Ad secundum dicendum quod circa hoc est duplex opinio : — quidam enim dicunt quod requiritur mentalis intentio in ministro, quæ si desit, non perficitur sacramentum ; sed hunc defectum in pueris, qui non habent intentionem accedendi ad sacramentum, supplet Christus, qui interius baptizat ; in adultis autem, qui intendunt sacramentum suscipere, supplet illum defectum fides et devotio. Sed hoc satis posset dici quantum ad ultimum effectum, qui est justificatio a peccatis ; sed quantum ad effectum qui est res et sacramentum, scilicet quantum ad characterem, non videtur quod per devotionem accedentis possit suppleri, quia character nunquam imprimitur nisi per sacramentum. — Et ideo alii melius dicunt quod minister sacramenti agit in persona totius Ecclesiæ, cujus est minister ; in verbis autem quæ profert, exprimitur intentio Ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionem sacramenti, nisi contrarium exterius exprimatur ex parte ministri, vel recipientis sacramentum.

Ad tertium dicendum quod licet ille qui aliud cogitat, non habeat actualem intentionem, habet tamen intentionem habitualem, quæ sufficit ad perfectionem sacramenti, puta cum sacerdos accedens ad baptizandum, intendit facere circa baptizandum quod facit Ecclesia ; unde si postea in ipso exercitio actus cogitatio ejus ad alia rapiatur, ex virtute primæ intentionis perficitur sacramentum. Quamvis studiose curare debeat sacramenti minister ut etiam actualem intentionem adhibeat; sed hoc non est totaliter positum in hominis potestate, quia præter intentionem, cum homo vult multum intendere, incipit alia cogitare, secundum illud Psal. 39, 13 : *Cor meum dereliquit me.*

---

necessaria est actualis, etiamsi ad eam sit conandum; sed requiritur et sufficit virtualis. — Hæretici nullam requirunt in ministro intentionem faciendi quod facit Ecclesia, sed volunt quod ritus sacramentalis, sive mimice et irrisorie repræsentatus exterius, sive ab ebrio aut amente exercitus, sit verum sacramentum. — Vide Franzelin, Theses 15, 16, 17; De Lugo, *de Sacramentis*, disp. 8. *Definit. Eccles.* — *Vide Concil. Florent. et Concil. Trident. sess. 7 can.* 11, *supra pag.* 438. — *Leo X damnavit hunc. art. Lutheri* : 12, Si sacerdos non serio sed joco absolverit, si tamen credat se esse absolutum, vertissime absolutus est. — *Alexander VII etiam damnavit proposit., sequentem* : 28. Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem actum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit : non intendo facere quod facit Ecclesia. — *Ex. S. Inq. Cong.* 18 *Dec.* 1872: In quibusdam locis, nonnulli (hæretici) baptizant cum materia et forma debitis simultanee applicatis. Sed expresse monent baptizandos ne credant baptismum habere ullum effectum in animam ; dicunt enim ipsum esse signum mere externum aggregationis illorum sectæ. Itaque illi sæpe catholicos in derisium circa eorum fidem de effectibus baptismi, quam vocant quidem superstitiosam. Quæritur : 1° Utrum baptismus ab illis hæreticis administratus sit dubius propter defectum intentionis faciendi quod voluit Christus, si expresse declaratum fuerit a ministro, antequam baptizet, baptismum nullum habere effectum in animam. 2° Utrum dubius sit baptismus sic collatus, si prædicta declaratio non expresse facta fuerit immediate antequam baptismus conferretur, sed illa sæpe pronuntiata fuerit a ministro, et illa doctrina aperte prædicetur in illa secta ? *Resp.* ad 1^m^. negative, quia non obstante errore quoad effectus baptismi, non excluditur intentio faciendi quod facit Ecclesia. Ad 2^m^. Provisum in primo.

Articulus IX

Utrum fides ministri sit de necessitate sacramenti.

4 Sent., dist. 6, quast. 1, art. 1, quæst. 2.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod fides ministri sit de necessitate sacramenti. Sicut enim dictum est art. præc., intentio ministri est necessaria ad sacramenti perfectionem. *Sed fides intentionem dirigit,* ut Augustinus dicit contra Julianum (implic. lib. 4, cap. 3, ad fin., et expresse in præfat. ad psal. 31, parum ante med.). Ergo si desit vera fides in ministro, non perficitur sacramentum.

2. Præterea, si minister Ecclesiæ veram fidem non habeat, videtur esse hæreticus. Sed hæreticis, tamen in Christi nomine sunt baptizati. — *Ex epistola 17. ejusdem ad episcopos Macedoniæ c. 5.* Ex canone Nicæno baptizandos esse Paulianistas ad Ecclesiam venientes, non vero Novatianos : « Quod idcirco distinctum esse ipsis duabus hæresibus, ratio manifesta declarat, quia Paulianistæ in nomine Patriis et Filii et Spiritus Sancti minime baptizant. et Novatiani iisdem nominibus tremendis venerandisque baptizant, nec apud istos de unitate potestatis divinæ, hoc est, Patris et Filii et Spiritus Sancti quæstio aliquando mota est ». — *Decretum Paschalis II, de ordinationibus hæreticorum :* Quoniam Ecclesia in multis locis, et maxime in Teutonibus partibus diu laboravit sub hæresi et schismate, et si omnia illa, quæ ab illis hæreticis et schismaticis ordinata sunt, annullari deberent, quædam ecclesiæ omnino nudari viderentur suis clericis ; nos, sequentes decreta sanctorum Patrum de his, qui sub Acacio et Bonoso et Donatistis ordinati sunt, statuentes decrevimus, ut episcopi, qui sub isto schismate ordinati sunt omnes in suis honoribus permaneant, nisi sint invasores aut criminosi. De cæteris vero ordinibus penes episcopos potestas sit, ut, quorum vita probabilis videatur, in suo gradu consistant. — *Tridentin. Sess. 7. de Baptismo, can. 4 :* Si quis dixerit baptismum qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum ; anathema sit. — *His etiam addere potes definit. supra art. 5 :* — *Et Concil. Constantinop. 1, secundum generale* (381) *qui in can. 7, decernit* non esse rebaptizandos arianos, macedonianos, novatianos, sabbatianos tesseradecatitas, et appolinaristas, sed eunonianos, montanistas, et sabellianos : *hi enim posteriores non servabant ritum essentialem.* — *Resp. Nicol. I ad Bulgaros* (863) : A quodam Judæo nescitis utrum christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de iis sit agendum consulitis. Hi profecto si in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi sicut in actibus apostolorum legimus baptizati sunt (unum quippe idem est ut exponit S. Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos. — *Eugen. IV, in decreto unionis concil. Florent.* : In casu necessitatis, etiam paganus et hæreticus, baptizare potest. — *Resp. Cong. Inq. art. præced.* — *Pius VI, 26 sept. 1791, ad episcopus Galliæ declarat* non licere baptismum recipere a parochis intrusis, excepto casu extremæ necessitatis, in quo non adesset alius valens baptizare.

Cfr. — S. Augustinus. lib. 2 *de Baptismo*, et lib. *contra Petilianum*, et lib. *contra Cresconium*, et lib. *contra Parmenianum*, et lib. *contra Donastitas;* Vincentius Lirinensis in *Commonitorio* cap. 9; S. Petrus Damianus, *Opusc.* 6 et 30 ; Benedict. XIV, *de Synodo*, lib. 7. Bellarmin ; *de Sacramentis* lib. 1 ; S. Alphonsus, lib. 6 ; Et varii auctores de theologia morali, in tractatu de sacramentis. — *De gravi autem controversia inter S. Stephanum papam, et SS. Cyprianum et Firmilianum :* Baronius cum criticis Pagii ab anno 250, etc; Freppel, *S. Cyprien et l'Église d'Afrique;* Gervaise, *Vie de S. Cyprien;* Marchetti, *Essercitazioni Ciprianiche, il battesimo degli eretici ;* Bollandistæ, Septemb. tom, 4 et Aug. 1 et Oct. 12 ; Natalis ; Alexander, *Hist. Eccles.;* Zaccharia, *Thesaurus* 7, 10 et 13 ; Tizzani Vincent. *La celebre contesa fra S. Stefano e S. Cipriano;* Vide etiam dissertat. historic. *in Tractat. de Sacramentis*, auctore Billuart.

Art. 9. — In resp. *ad* 2, adverte (ait Cajetanus), quod purgatio Cypriani Mart., de qua Augustinus loquitur, nonnisi venialis peccati fuit, tum quia cum charitate stabat error ille, ut Augustini verba sonant ; tum quia tempore illo non erat per Ecclesiam determinata efficacia sacramentorum per ministros extra Ecclesiam. Etenim S. Cyprianus (217), in epist. ad Jubaianum, et epist. ad Pompeium multis contendit nullum esse baptismum ab infideli collatum, esseque rebaptizandos, quia talibus infidelibus sunt baptizati. Hujus causa, congregatum fuit concil. Carthagine ex octoginta episcopis, qui convenerunt cum Cypriano. Donatistæ (IV sæc.), id receperunt, qui catholicos pro hæreticis habentes, rebaptizabant apostatas a vera fide qui ad ipsos declinabant. Sed ista sententia fuit aperte damnata ut hæretica.

Definit. Eccles. — Decretum Stephani I contra rebaptizantes : Si quis a quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam ; cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum. Quærendum non esse, quis sit ille, qui baptizaverit, eo quod, qui baptizatus fuerit, gratiam consequi potuerit invocata Trinitate nominum Patris et Filii et Spiritus Sancti. Multum proficit nomen Christi, ut quicumque et ubicumque in nomine Christi baptizatus fuerit, consequatur statim gratiam Christi. — *Concil. Arelatense I (314) can. 8. de baptismo hæreticorum :* De Afris, quod propria lege sua utuntur, ut rebaptizent, placuit, ut si aliquis de hæresi venerit, interrogent eum symbolum, et si pervideriint eum in Patre et Filio et Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum. Quod si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur. — *Concil. œcumen. Nicœnum I* (325) : *Canones de baptismo hæreticorum* : *Can.* 8. De his, qui se Catharos, id est puros quandoque nominant, ad catholicam autem et Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, ut impositis eis manibus sic in clero maneant. Ante omnia autem hoc in scriptis ipsos profiteri convenit, quod adhærebunt et sequentur catholicæ Ecclesiæ decreta, id est, et cum digamis communicabunt et cum iis, qui in persecutione lapsi sunt... *Can.* 19. De Paulianistis, qui deinde ad Ecclesiam confugerunt, statutum est, ut ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa et reprehensione alieni visi fuerint, rebaptizati ordinentur a catholicæ Ecclesiæ episcopo... — *Liberii et Siricii decreta de baptismo hæreticorum* : Prima itaque paginæ tuæ fronte signasti, baptizatos ab Arianis plurimos ad fidem catholicam festinare et quosdam de fratribus nostris eosdem denuo baptizare velle : quod non licet, cum hoc fieri et Apostolus vetet et canones contradicant et post cassatum Ariminense concilium missa ad provincias a venerandæ memoriæ prædecessore meo Liberio generalia decreta prohibeant, quos nos cum Novatianis aliisque hæreticis, sicut est in Synodo constitutum, per invocationem solam septiformis Spiritus episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus, quod etiam totus oriens occidensque custodit ; a quo tramite vos quoque posthac minime convenit deviare, si non vultis a nostro collegio synodali sententia separari. — *Decreta Innocentii I : Ex epistola 2. ad Vitricium Rotomagensem, c.* 8. Ut venientes a Novatianis vel Montanensibus per manus tantum impositionem suscipiantur, quia quamvis ab hæ-

tici, ut videtur, non possunt sacramenta conferre; dicit enim Cyprianus in epist. contra hæreticos (sub fin., et est 12, lib. 1) : *Omnia quæcumque faciunt hæretici, carnalia sunt, et inania, et falsa, ut nihil eorum quæ illi gesserint, a nobis probari debeat;* et Leo papa dicit in epist. ad Leonem Augustum, 165, cap. 5, in princ. : *Manifestum est per crudelissimam et insanissimam vesaniam in Alexandrina sede omne cœlestium sacramentorum lumen extinctum; intercepta est sacrificii oblatio; defecit chrismatis sanctificatio, et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria.* Ergo vera fides ministri est de necessitate sacramenti.

3. Præterea, illi qui non habent veram fidem, videntur esse per excommunicationem ab Ecclesia separati ; dicitur enim in secunda Canonica Joannis, 10: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec Ave dixeritis ei* (1)*;* et ad Tit. 3, 10 : *Hæreticum hominem post primam et secundam correctionem devita.* Sed excommunicatus non videtur posse conferre Ecclesiæ sacramentum, cum ab Ecclesia sit separatus, ad cujus ministerium pertinet sacramentorum dispensatio. Ergo videtur quod vera fides ministri sit de necessitate sacramenti.

— Sed contra est quod Augustinus dicit contra Petilianum Donatistam, lib. 2, cap. 47, sub fin. : *Memento sacramentis Dei nihil obesse mores malorum hominum, quo illa vel non sint, vel minus sancta sint.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 5 huj. quæst. et quæst. 62, art. 1 et 2, quia minister in sacramentis instrumentaliter operatur, non agit in virtute propria, sed in virtute Christi. Sicut autem pertinet ad propriam virtutem hominis charitas, ita et fides. Unde sicut non requiritur ad perfectionem sacramenti quod minister sit in charitate, sed possunt etiam peccatores sacramenta conferre, ut supra dictum est, art. 5 huj. quæst., ita non requiritur ad perfectionem sacramenti fides ejus ; sed **infidelis potest verum sacramentum præbere, dummodo cætera adsint quæ sunt de necessitate sacramenti**.

Ad primum ergo dicendum quod potest contingere quod aliquis patiatur defectum fidei circa aliquid, et non circa veritatem sacramenti quod exhibet, puta si aliquis credat juramentum esse in omni casu illicitum, et tamen credat baptismum efficaciam habere ad salutem ; et sic talis infidelitas non impedit intentionem conferendi sacramentum. Si vero patiatur fidei defecrum circa ipsum sacramentum quod exhibet, licet credat per id quod agitur exterius, nullum sequi interiorem effectum, non tamen ignorat quod Ecclesia catholica intendit per hujusmodi quæ exterius aguntur, præbere sacramentum ; unde, non obstante infidelitate, potest intendere facere id quod facit Ecclesia, licet æstimet id nihil esse. Et talis intentio sufficit ad sacramentum, quia, sicut supra dictum est, art. præc., ad 2, minister sacramenti agit in persona totius Ecclesiæ, ex cujus fide suppletur id quod deest fidei ministri.

Ad secundum dicendum quod hæreticorum quidam in collatione sacramentorum formam Ecclesiæ non servant, et tales neque sacramentum couferunt, neque rem sacramenti ; quidam vero servant Ecclesiæ forma, et tales conferunt quidem sacramentum, sed non conferunt rem sacramenti. Et hoc dico, si sunt manifeste ab Ecclesia præcisi, quia ex hoc ipso quod aliquis accipit sacramenta ab eis, peccat, et per hoc impeditur ne effectum sacramenti consequatur. Unde Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de Fide ad Petrum, cap. 36 : *Firmissime tene, et nullatenus dubites, extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, baptismo cumulari perniciem.* Et per hunc modum dicit Leo papa, *in sede Alexandrina omne sacramentorum lumen esse extinctum*, scilicet quantum ad rem sacramenti, non autem quantum ad ipsum sacramentum. Cyprianus autem nullo modo sacramentum conferre hæreticos posse credebat ; sed in hoc ejus sententia non tenetur. Unde Augustinus dicit, lib. de unico Baptismo, contra Petil., cap. 13, a med : *Martyrem Cyprianum, quia apud hæreticos vel schismaticos datum baptismum nolebat agnoscere, tanta merita usque ad triumphum martyrii secuta sunt, ut charitatis, qua excellebat, luce obumbratio illa fugaretur, et si quid purgandum erat, passionis face tolleretur.*

Ad tertium dicendum quod potestas ministrandi sacramenta pertinet ad spiritualem characterem, qui indelebilis est, ut ex supra dictis patet, quæst. præc., art. 5. Et ideo per hoc quod aliquis ab Ecclesia suspenditur, vel excommunicatur, vel etiam degradatur, non amittit potestatem conferendi sacramentum, sed licentiam utendi hac potestate ; et ideo sacramentum quidem confert, sed tamen peccat conferendo : et similiter ille qui ab eo accipit sacramentum, et sic non percipit rem sacramenti, nisi forte per ignorantiam excusetur.

(1) Vulgata :... *nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.*

ARTICULUS X

Utrum intentio recta ministri requiratur ad perfectionem sacramenti.

Inf., quæst. 74, art. 2, ad 2; et 4 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 2, et dist. 11. art. 1, quæst. 3, ad 1, et dist. 10, quæst. 1, art. 3, ad 3.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod in-

tentio recta ministri requiratur ad perfectionem sacramenti. Intentio enim ministri debet conformari intentioni Ecclesiæ, ut ex dictis patet, art. 8 huj. quæst., ad 2. Sed intentio Ecclesiæ semper est recta. Ego de necessitate ad sacramenti perfectionem requiritur intentio recta ministri.

2. Præterea, perversa intentio deterior esse videtur quam intentio jocosa. Sed intentio jocosa tollit sacramentum, puta si aliquis non serio, sed ludo aliquem baptizaret. Ergo multo magis perversa intentio aufert sacramentum, puta si aliquis aliquem baptizaret, ut postmodum eum occideret.

3. Præterea, perversa intentio facit totum opus vitiosum, secundum illud Luc. 11, 34 : *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit* (1). Sed sacramenta Christi non possunt inquinari per malos homines, sicut Augustinus dicit contra Petil., lib. 2, cap. 47, ad fin., et lib. contra Crescon., capp. 5 et 6. Ergo videtur quod si sit perversa intentio ministri, non sit ibi verum sacramentum.

— Sed contra est quod perversa intentio pertinet ad malitiam ministri. Sed malitia ministri non tollit sacramentum. Ergo nec perversa intentio.

Respondeo dicendum quod **intentio ministri potest perverti dupliciter : — Uno modo respectu ipsius sacramenti,** puta cum aliquis non intendit sacramentum conferre, sed derisorie aliquid agere; **et talis perversitas tollit veritatem sacramenti, præcipue quando suam intentionem exterius manifestat. — Alio modo potest perverti intentio ministri quantum ad id quod sequitur sacramentum ;** puta si sacerdos intendat aliquam fœminam baptizare, ut abutatur ea, vel si intendat conficere corpus Christi, ut eo ad veneficia utatur. Et quia prius non dependet a posteriori, inde est quod **talis intentionis perversitas veritatem sacramenti non tollit ;** sed ipse minister ex tali intentione graviter peccat.

Ad primum ergo dicendum quod Ecclesiæ intentio recta est et quantum ad sacramenti perfectionem, et quantum ad sacramenti usum ; sed prima rectitudo perficit sacramentum, secunda operatur ad meritum. Et ideo minister qui conformat intentionem suam Ecclesiæ, quantum ad primam rectitudinem, non autem quantum ad secundam, perficit quidem sacramentum, sed non est ei ad meritum.

Ad secundum dicendum quod intentio ludicra vel jocosa excludit primam rectitudinem intentionis, per quam perficitur sacramentum. Et ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod perversa intentio pervertit opus intendentis, non autem opus alterius. Et ideo ex perversa intentione ministri pervertitur id quod agit in sacramentis, in quantum est opus ejus, non in quantum est opus Christi, cujus est minister ; et est simile, si minister alicujus hominis prava intentione deferret pauperibus eleemosynam, quam dominus recta intentione mandaret.

(1) Vulgata :... *si nequam fuerit, etiam corpus tuum, tenebrosum erit.*

QUÆSTIO LXV

DE NUMERO SACRAMENTORUM. — *In qualuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de numero sacramentorum, et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum sint septem sacramenta; 2° de ordine eorum ad invicem ; 3° de comparatione eorum ; 4° utrum omnia sint de necessitate salutis.

Articulus primus

Utrum debeant esse septem sacramenta Ecclesiæ.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 2; et 4 Cont., cap. 58; et in 1 ad Cor. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant esse septem sacramenta. Sacramenta enim efficaciam habent ex virtute divina, et ex virtute passionis Christi. Sed una est virtus divina,

Art. 1. — Resp. ad fidem pertinet, et sic intelligitur, quod non tantum minor, sed etiam major numerus excludatur. — Lutherus tria tantum posuit sacramenta : Baptismum, eucharistiam, pœnitentiam ; postea vero abstulit pœnitentiam. Calvinus autem et Zwinglius, constanter duo posuerunt tantum, baptismum et eucharistiam. Sed jam antea, Novatiani confirmationem negaverant, Manichæi nuptias damnaverant, et Wiclefistæ, extremam unctionem. Durandus vero videtur matrimonium e numero sacramentorum expunxisse. — *De divisione sacramentorum.* 1° Ratione *effectus*, alia imprimunt characterem, alia vero non. 2° Ratione *necessitatis* (art. 4) alia sunt necessaria privatis; alia Ecclesiæ in universum. Alia sunt necessaria necessitate medii, saltem in voto, v. g, baptismus et pœnitentia post lapsum ; alia necessitate præcepti. 3° Ratione *subjecti*, alia dicuntur mortuorum, quæ de se instituta sunt ad conferendam gratiam sanctificantem ; alia vivorum instituta ad conferendam gratiam secundam, id est ad augendam gratiam. — Cfr Hahn; *De numero septenario sacramentorum.*

Definit. Eccles. — Concil. Lateran. II (1139), *contra Petrobrusianos et Arnaldum Brixien. Can.* 23. Eos autem, qui religiositatis speciem simulantes, Domini corporis et sanguinis sacramentum, baptisma puerorum, sacerdotium et cæteros ecclesiastiacos ordines et legitimarum damnant fœdera nuptiarum, tanquam hæreticos ab Ecclesia Dei pellimus et damnamus et per potestates exteras coerceri præcipimus. Defensores quoque ipsorum, ejusdem damnationis vinculo innodamus. — *Decretum Lucii III contra Albigenses : L.* 5. *Decr. tit.* 7, *c.* 9. Universos, qui de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, vel de baptismate, seu de peccatorum confessione, matrimonio vel reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt, quam sacro sancta Romana ecclesia prædicat et observat; et generaliter quoscumque eadem Romana ecclesia vel singuli episcopi per diœ-

et una Christi passio ; *una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos,* ut dicitur Hebr. 10, 14. Ergo non debuit esse nisi unum sacramentum.

2. Præterea, sacramentum ordinatur contra defectum peccati. Hic autem est duplex, scilicet pœna et culpa. Ergo sufficeret esse duo sacramenta.

3. Præterea, sacramenta pertinent ad actiones ecclesiasticæ hierarchiæ, ut per Dionysium patet, capp. 2 et 5 eccles. Hierarch., a princ. Sed, sicut ipse dicit ibid., tres sunt actiones hierarchiæ, scilicet purgatio, illuminatio et perfectio. Ergo non debent esse nisi tria sacramenta.

4. Præterea, Augustinus dicit, 19 contra Faustum, cap. 13, a med., quod sacramenta novæ legis sunt numero pauciora quam sacramenta veteris legis. Sed in veteri lege non erat aliquod sacramentum quod responderet confirmationi et extremæ unctioni. Ergo neque hæc debent numerari inter sacramenta novæ legis.

5. Præterea, luxuria non est gravius inter cætera peccata, ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt, 2-2, quæst. 154, art. 3. Sed contra alia peccata non instituitur aliquod sacramentum. Ergo neque contra luxuriam debuit institui sacramentum matrimonii.

— Sed contra videtur quod sint plura sacra-

---

ceses suas cum consilio clericorum, vel clerici ipsi, sede vacante, cum consilio, si oportuerit, vicinorum episcoporum hæreticos judicaverint, vinculo perpetui anathematis innodamus. — *Concil. Lateran. IV* (1215). *Definit. contra Albigensium errores :* Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur. In qua idem ipse sacerdos est sacrificium, Jesus Christus : cujus corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem, potestate divina : ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro. Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus, secundum claves Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis eorumque successoribus Jesus Christus. Sacramentum vero baptismi (quod ad Dei invocationem et individuæ Trinitatis videlicet Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, consecratur in aqua) tam parvulis, quam adultis in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficit ad salutem. Et si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper pœnitentiam reparari. Non solum autem virgines et continentes, verum etiam conjugati, per rectam fidem et operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem pervenire. — *Professio fidei præscripta Waldensibus ab Innocentio III* : Sacramenta quæ in Ecclesia celebrantur, inæstimabili atque invisibili virtute Spiritus Sancti cooperante, licet a peccatore sacerdote ministrentur, dum Ecclesia eum recipit, in nullo reprobamus, nec ecclesiasticis officiis vel benedictionibus ab eo celebratis detrahimus, sed benevolo animo tanquam a justissimo amplectimur, quia non nocet malitia episcopi vel presbyteri neque ad baptismum infantis, neque ad Eucharistiam conferendam, vel ad cætera ecclesiastica officia subditis celebrata. Approbamus ergo baptismum infantium, qui si defuncti fuerint post baptismum, antequam peccata committant, fatemur eos salvari et credimus; et in baptismate omnia peccata, tam illud originale peccatum contractum, quam illa quæ voluntarie commissa sunt, dimitti credimus. Confirmationem ab episcopo factam, id est impositionem manuum, sanctam et venerande esse accipiendam censemus. In sacrificio Eucharistiæ, quæ ante consecrationem erant panis et vinum, post consecrationem esse verum corpus et verum sanguinem Domini nostri Jesu Christi, firmiter et indubitanter corde puro credimus et simpliciter verbis fidelibus affirmamus, in quo nihil a bono majus vel a malo minus perfici credimus sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris et in virtute Spiritus Sancti. Unde firmiter credimus et confitemur, quod quantumcumque quilibet honestus, religiosus, sanctus et prudens sit, non potest vel debet Eucharistiam consecrare vel altaris sacrificium conficere, nisi sit presbyter, a visibili, tangibili, episcopo regulariter ordinatus. Ad quod officium tria sunt, ut credimus, necessaria: scilicet certa persona, id est, presbyter ab episcopo, ut prædiximus, ad illud proprie officium constitutus, et illa solemnia verba, quæ a sanctis Patribus in canone sunt expressa, et fidelis intentio proferentis; ideo firmiter credimus et fatemur, quod quicumque sine præcedenti ordinatione episcopali, ut prædiximus, credit et contendit, se posse sacrificium Eucharistiæ facere, hæreticus et perditionis Core et suorum complicum est particeps atque consors, et ab omni sancta Romana ecclesia segregandus. Peccatoribus vere pœnitentibus veniam concedi a Deo credimus, et eis libentissime communicamus. Unctionem infirmorum cum oleo consecrato veneramur. Conjugia carnalia esse contrahenda, secundum Apostolum non negamus, ordinarie vero contracta disjungere omnino prohibemus. Hominem quoque cum sua conjuge salvari credimus et fatemur, nec etiam secunda et ulteriora matrimonia condemnamus. — *Confessio Michælis Paleologia Clem. IV proposita, et ab eo oblata in Concil. œcumen. Lugd. II* (1274) : Tenet etiam et docet eadem sancta Romana ecclesia, septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma, de quo dictum est supra; aliud est sacramentum cofirmationis, quod per manuum impositionem episcopi conferunt, chrismando renatos; aliud est pœnitentia, aliud eucharistia, aliud sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud extrema unctio, quæ secundum doctrinam beati Jacobi infirmantibus adhibetur. Sacramentum Eucharistiæ ex azymo conficit eadem Romana ecclesia, tenens et docens, quod in ipso sacramento panis vere transsubstantiatur in corpus et vinum in sanguinem Domini nostri Jesu Christi. De matrimonio vero tenent, quod nec unus vir plures uxores sumul, nec una mulier permittitur habere plures viros. Soluto vero legitimo matrimonio per mortem conjugum alterius, secundas et tertias deinde nuptias successive licitas esse dicit : si impedimentum canonicum aliud ex causa aliqua non obsistat. — *Errores Fraticellorum damn. a Joanne XXII* (1318) : Prædicti temeritatis atque impietatis filii, ut habet fide digna relatio, ad eam sunt mentis inopiam devoluti, quod adversus præclarissimam et saluberrimam christianæ fidei veritatem impie sentiunt, sacramenta Ecclesiæ veneranda contemnunt et in religiosum ecclesiæ Romanæ primatum, cunctis nationibus percolendum, impetu cæci furoris impingunt : — *Decretum Eugenii IV pro Armenis, in Concil. Florent.; Concil. Trident. sess. 7, can. 1, vide supra pag.* 348. — *Professio fidei Pii IV :* Profiteor quoque, septem esse vere et proprie sacramenta novæ legis a Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria : scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium : illaque gratiam conferre : et ex his Baptismum, Confirmationem et Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus in supra dictorum omnium sacramentorum solemni administratione recipio et admitto.

menta. Sacramenta enim dicuntur quasi quædam sacra signa. Sed multæ aliæ sanctificationes fiunt in Ecclesia secundum sensibilia signa, sicut aqua benedicta, consecratio altaris, et alia hujusmodi. Ergo sunt plura sacramenta quam septem.

Præterea, Hugo de S. Victore dicit lib. 1 de Sacramentis, part. 12, cap. 10, quod sacramenta veteris legis fuerunt oblationes, decimæ et sacrificia. Sed sacrificium Ecclesiæ est unum sacramentum, quod dicitur Eucharistia. Ergo etiam oblationes et decimæ debent dici sacramenta.

Præterea, tria sunt genera peccatorum, originale, mortale et veniale. Sed contra originale peccatum ordinatur baptismus, contra mortale autem pœnitentia. Ergo deberet esse aliud præter septem, quod ordinetur contra veniale.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 62, art. 3, et quæst. 63, art. 3, **sacramenta Ecclesiæ ordinantur ad duo, — scilicet ad perficiendum hominem in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem christianæ vitæ, — et etiam in remedium contra defectum peccati. Utroque autem modo convenienter ponuntur septem sacramenta.** Vita enim spiritualis conformitatem aliquam habet ad vitam corporalem, sicut et cætera corporalia conformitatem quamdam spiritualium habent. In vita autem corporali dupliciter aliquis perficitur : *uno* modo quantum ad personam propriam ; *alio* modo per respectum ad totam communitatem societatis in qua vivit, quia homo naturaliter est animal sociale. — Respectu autem sui ipsius perficitur homo in vita corporali dupliciter : uno modo per se, acquirendo scilicet aliquam vitæ perfectionem ; alio modo per accidens, scilicet removendo impedimenta vitæ, puta ægritudines, vel aliquid hujusmodi. — *Per se* autem perficitur corporalis vita tripliciter : *primo* quidem per generationem, per quam homo incipit esse et vivere ; et loco hujus in spirituali vita est **baptismus,** qui est spiritualis regeneratio, secundum illud ad Tit. 3, 5 : *Per lavacrum regenerationis*, etc. *Secundo,* per augmentum quo aliquis perducitur ad perfectam quantitatem et virtutem ; et loco hujus in spirituali vita est **confirmatio,** in qua datur Spiritus Sanctus ad robur. Unde dicitur discipulis jam baptizatis Luc. ult., 49 : *Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Tertio* per nutritionem, qua conservatur in homine vita et virtus ; et loco hujus in vita spirituali est **Eucharistia.** Unde dicitur Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* — Et hoc quidem sufficeret homini, si haberet et corporaliter et spiritualiter impassibilem vitam. Sed quia homo incurrit interdum et corporalem infirmitatem, et spiritualem, scilicet peccatum, ideo necessaria est homini curatio ab infirmitate ; quæ quidem est duplex : *una* quidem est sanatio, quæ sanitatem restituit, et loco hujus in spirituali vita est **pœnitentia,** secundum illud Psal. 40, 5 : *Sana animam meam, quia peccavi tibi ; alia* autem est restitutio valetudinis pristinæ per convenientem diætam et exercitium, et loco hujus in spirituali vita est **extrema unctio,** quæ removet peccatorum reliquias, et hominem paratum reddit ad finalem gloriam. Unde dicitur Jacobi 5, 15 : *Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* — Perficitur autem homo in ordine ad totam communitatem dupliciter : — Uno modo per hoc quod accipit potestatem regendi multitudinem, et exercendi actus publicos ; et loco hujus in spirituali vita est sacramentum **ordinis,** secundum illud Hebr. 7, quod sacerdotes hostias offerunt non solum pro se, sed etiam pro populo. — Secundo quantum ad naturalem propagationem ; quod fit per **matrimonium** tam in corporali quam in spirituali vita, eo quod est non solum sacramentum, sed naturæ officium. — Ex his etiam patet sacramentorum numerus, secundum quod ordinantur contra defectum peccati. Nam baptismus ordinatur contra carentiam vitæ spiritualis ; confirmatio contra infirmitatem animi, quæ in nuper natis invenitur ; Eucharistia contra labilitatem animi ad peccandum ; pœnitentia contra actuale peccatum post baptismum commissum ; extrema unctio contra reliquias peccatorum, quæ scilicet non sunt sufficienter per pœnitentiam sublatæ, aut ex negligentia, aut ex ignorantia ; ordo contra dissolutionem multitudinis ; matrimonium in remedium contra concupiscentiam personalem, et contra defectum multitudinis, qui per mortem accidit. — Quidam vero accipiunt numerum sacramentorum per quamdam adaptationem ad virtutes et ad defectus culparum et pœnalitatum, dicentes quod fidei respondet baptismus, et ordinatur contra culpam originalem ; spei extrema unctio, et ordinatur contra culpam venialem ; charitati Eucharistia, et ordinatur contra pœnalitatem malitiæ ; prudentiæ ordo, et ordinatur contra ignorantiam ; justitiæ pœnitentia, et ordinatur contra peccatum mortale ; temperantiæ matrimonium, et ordinatur contra concupiscentiam ; fortitudini confirmatio, et ordinatur contra infirmitatem.

Ad primum ergo dicendum quod idem agens principale utitur diversis instrumentis ad diversos effectus, secundum congruentiam operum. Et similiter virtus divina et passio Christi operantur in nobis per diversa sacramenta quasi per diversa instrumenta.

Ad secundum dicendum quod culpa et pœna diversitatem habent et secundum speciem, in quantum sunt diversæ species culparum et pœnarum ; et secundum diversos hominum status et habitudines : et secundum hoc oportuit multiplicari sacramenta, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad tertium dicendum quod in actionibus hierarchicis considerantur et agentes, et recipientes, et actiones. Agentes autem sunt ministri Ecclesiæ, ad quos pertinet ordinis sacramentum; recipientes autem sunt illi qui ad sacramentum accedunt, qui producuntur per matrimonium; actiones autem sunt purgatio, illuminatio et perfectio. Sed sola purgatio non potest esse sacramentum novæ legis, quod gratiam confert, sed pertinet ad quædam sacramentalia, quæ sunt catechismus et exorcismus. Purgatio autem et illuminatio simul, secundum Dionysium, cap. 3 eccles. Hierarch., parum a princ., pertinent ad baptismum, et propter recidivum secundario pertinent ad pœnitentiam et extremam unctionem. Perfectio autem, quantum ad virtutem quidem, quæ est quasi perfectio formalis, pertinet ad confirmationem; quantum autem ad consecutionem finis, pertinet ad Eucharistiam.

Ad quartum dicendum quod in sacramento confirmationis datur plenitudo Spiritus Sancti ad robur; in extrema autem unctione præparatur homo ut recipiat immediate gloriam, quorum neutrum competit veteri Testamento. Et ideo nihil potuit his sacramentis in veteri lege respondere. Nihilominus tamen sacramenta in veteri lege plura fuerunt numero propter diversitatem sacrificiorum et cæremoniarum.

Ad quintum dicendum quod contra concupiscentiam venereorum oportuit specialiter remedium adhiberi per aliquod sacramentum : — primo quidem quia per hujusmodi concupiscentiam non solum vitiatur persona, sed etiam natura; — secundo propter vehementiam ejus, quæ rationem absorbet.

Ad sextum dicendum quod aqua benedicta et aliæ consecrationes non dicuntur sacramenta, quia non perducunt ad sacramenti effectum, qui est gratiæ consecutio, sed sunt dispositiones quædam ad sacramenta vel removendo prohibens, sicut aqua benedicta ordinatur contra insidias dæmonum, et contra peccata venialia; vel etiam idoneitatem quamdam faciendo ad sacramenti perfectionem et perceptionem, sicut consecrantur altare et vasa propter reverentiam Eucharistiæ.

Ad septimum dicendum quod oblationes et decimæ erant tam in lege naturæ quam in lege Moysi ordinatæ non solum in subsidium ministrorum et pauperum, sed etiam in figuram; et ideo erant sacramenta. Nunc autem non remanserunt, in quantum sunt figuralia; et ideo non sunt sacramenta.

Ad octavum dicendum quod ad deletionem venialis peccati non requiritur infusio gratiæ. Unde cum in quolibet sacramento novæ legis gratia infundatur, nullum sacramentum novæ legis instituitur directe contra veniale quod tollitur per quædam sacramentalia, puta per aquam benedictam et alia hujusmodi. Quidam tamen dicunt extremam unctionem contra veniale peccatum ordinari. Sed de hoc suo loco dicetur (in Supplem., quæst. 30, art. 1).

Articulus II

Utrum sacramenta convenienter ordinentur secundum modum prædictum.

4 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, et dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3; et Ephes. 5, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter sacramenta ordinentur secundum modum prædictum; ut enim Apostolus dicit, 1 ad Corinth. 15, 46, *prius est quod est animale, deinde quod spirituale* (1). Sed per matrimonium generatur homo prima generatione, quæ est animalis; per baptismum autem regeneratur homo secunda generatione, quæ est spiritualis. Ergo matrimonium debet præcedere baptismum.

2. Præterea, per sacramentum ordinis aliquis accipit potestatem agendi actiones sacramentales. Sed agens est prior sua actione. Ergo ordo debet præcedere et baptismum et alia sacramenta.

3. Præterea, Eucharistia est spirituale nutrimentum; confirmatio autem comparatur augmento. Nutrimentum autem est causa augmenti, et per consequens prius eo. Ergo Eucharistia est prior confirmatione.

4. Præterea, pœnitentia præparat hominem ad Eucharistiam. Sed dispositio præcedit perfectionem. Ergo pœnitentia debet præcedere Eucharistiam.

5. Præterea, quod est propinquius fini ultimo, est posterius. Sed extrema unctio inter omnia sacramenta propinquior est ultimo fini beatitudinis. Ergo debet habere ultimum locum inter sacramenta.

— In contrarium est quod communiter ordinantur ab omnibus sacramenta, sicut prius dictum est, art. præc.

Respondeo dicendum quod ratio ordinis sacramentorum apparet ex his quæ supra dicta

---

Art. 2. — In titulo intellige per *ordinem secundum modum prædictum*, ordinem quo numerata sunt sacramenta in præcedenti articulo, videlicet : baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema unctio, ordo, matrimonium. Quæritur enim an sic convenienter ordinentur. — Omnibus conclusionibus simul collectis, virtualiter responsum est ad litteram quæsiti, scilicet quod sacramenta convenienter enumerantur, secundum ordinem prædictum, art. 1. Attende istum ordinem non esse dignitatis aut perfectionis, secundum hunc enim, aliqua loco posteriore numerata, priorem obtinerent; sed est ordo generationis seu productionis, quo modo principia sunt priora effectibus et dispositiones iis quæ sequuntur eas, priores sunt.

(1) Vulgata : *Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde*, etc.

sunt, ibid. Nam sicut unum est prius quam multitudo, ita **sacramenta quæ ordinantur ad perfectionem unius personæ, naturaliter præcedunt ea quæ ordinantur ad perfectionem multitudinis.** Et ideo ultimo inter sacramenta ponuntur ordo et matrimonium, quæ ordinantur ad multitudinis perfectionem; matrimonium tamen post ordinem, eo quod minus participat de ratione spiritualis vitæ, ad quam ordinantur sacramenta. — **Inter ea vero quæ ordinantur ad perfectionem unius personæ, naturaliter sunt priora illa quæ per se ordinantur ad perfectionem spiritualis vitæ quam illa quæ ordinantur per accidens,** scilicet ad removendum accidens nocivum superveniens, cujusmodi sunt pœnitentia et extrema unctio; posterior tamen est naturaliter extrema unctio, quæ consummat sanationem, pœnitentia, quæ inchoat. — **Inter alia vero tria manifestum est quod baptismus,** qui est spiritualis regeneratio, **est prius**; et **deinde confirmatio,** quæ ordinatur ad formalem perfectionem virtutis; **postmodum Eucharistia,** quæ ordinatur ad perfectionem (1) finis.

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium, secundum quod ordinatur ad animalem vitam, est naturæ officium; sed secundum quod habet aliquid spiritualitatis, est sacramentum; est quia minimum habet de spiritualitate, ultimo ponitur inter sacramenta.

Ad secundum dicendum quod ad hoc quod aliquid sit agens, præsupponitur quod sit in se perfectum. Et ideo priora sunt sacramenta quibus aliquis in seipso perficitur, quam sacramentum ordinis, quo aliquis constituitur perfector aliorum.

Ad tertium dicendum quod nutrimentum et præcedit augmentum, sicut causa ejus, et subsequitur augmentum, sicut conservans hominem in perfecta quantitate et virtute. Et ideo potest Eucharistia præmitti confirmationi, ut Dionysius facit in lib. de ecclesiast. Hierarch., cap. 3 et 4; et potest postponi, sicut Magister facit in 4 Sentent., dist. 7 et 8.

Ad quartum dicendum quod ratio illa recte procederet, si pœnitentia ex necessitate requireretur ut præparatoria ad Eucharistiam. Sed hoc non est verum: nam si aliquis esset sine peccato mortali, non indigeret pœnitentia ad sumptionem Eucharistiæ. Et sic patet quod per accidens pœnitentia præparat ad Eucharistiam, scilicet supposito peccato. Unde dicitur 2 Paralip. ult.: *Tu, Domine, Deus justorum, non posuisti pœnitentiam justis* (2).

Ad quintum dicendum quod extrema unctio propter rationem inductam est ultimum inter sacramenta quæ ordinantur ad perfectionem unius personæ.

(1) Al., *ad consecutionem.*

(2) Habetur in oratione Manasse inter apocrypha ante librum 3 Esdræ.

Articulus III

Utrum sacramentum Eucharistiæ sit potissimum inter sacramenta.

4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæst. 3, corp., et dist. 8, quæst. 1, art. 1, quæst. 1; et 4 Contra, cap. 74; et Ver. quæst. 7, art. 4, corp., fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum Eucharistiæ non sit potissimum inter sacramenta. Bonum enim commune potius est quam bonum unius, ut dicitur 1 Ethic., cap. 2, in fin. Sed matrimonium ordinatur ad bonum commune speciei humanæ per viam generationis; sacramentum autem Eucharistiæ ordinatur ad bonum proprium sumentis. Ergo non est potissimum sacramentorum.

2. Præterea, digniora sacramenta esse videntur quæ per majorem ministrum conferuntur. Sed sacramentum confirmationis et sacramentum ordinis non conferuntur nisi per episcopum, qui est major minister quam simplex sacerdos, per quem confertur Eucharistiæ sacramentum. Ergo illa sacramenta sunt potiora.

3. Præterea, sacramenta tanto sunt potiora, quanto majorem virtutem habent. Sed quædam sacramenta imprimunt characterem, scilicet baptismus, confirmatio et ordo; quod non facit Eucharistia. Ergo illa sacramenta sunt potiora.

4. Præterea, illud videtur esse potius ex quo alia dependent, et non e converso. Sed ex baptismo dependet Eucharistia; non enim potest aliquis Eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo baptismus est potior Eucharistia.

— Sed contra est quod Dionysius dicit, cap. 3 eccl. Hierarch., parum a princ., quod *non contingit aliquem perfici perfectione hierarchica, nisi per divinissimam Eucharistiam.* Ergo hoc sacramentum est potissimum omnium aliorum.

RESPONDEO dicendum quod **simpliciter loquendo, sacramentum Eucharistiæ est potissimum inter alia sacramenta.** Quod quidem tripliciter apparet: — primo quidem ex eo quod in eo continetur; nam in sacramento Eu-

ART. 3. — S. Thomas, 4 Sent. dist. 7, quæst. 1, art. 1, dicit quinque modis posse unum sacramentum excedere aliud. 1° Ut est medicina, et sic baptismus excellit omnia. 2° Ratione ministri, et sic confirmatio et ordo excellunt, quia solus episcopus est ipsorum minister. 3° Ex parte dignitatis in qua constituit hominem, et sic excellit ordo. 4° Ex parte rei contentæ, et sic eucharistia. 5° Ex parte significationis, et sic excellit matrimonium. Hæc etiam ponit S. Bonaventura, dist. 7. Sed simpliciter loquendo, Eucharistia est potissimum sacramentum, et matrimonium infimum: cætera non sunt simpliciter invicem perfectiora, sed secundum quid.

Definit. Eccles. — Concil. Trident. Sess. 7, can. 3, supra pag. 349. — Ibidem, sess. 13, cap. 3, de excellentia SS. Eucharistiæ, supra alia sacramenta, vide infra, quæst. 73.

charistiæ continetur ipse Christus substantialiter; in aliis autem sacramentis continetur quædam virtus instrumentalis participata a Christo, ut ex supra dictis patet, quæst. 62, art. 3 ad 4; semper autem quod est per essentiam, potius est eo quod est per participationem. — Secundo hoc apparet ex ordine sacramentorum ad invicem : nam omnia alia sacramenta ordinari videntur ad hoc sacramentum sicut ad finem. Manifestum est enim quod sacramentum ordinis ordinatur ad Eucharistiæ consecrationem ; sacramentum vero baptismi ordinatur ad Eucharistiæ receptionem, in quo etiam perficitur aliquis per confirmationem, ut non vereatur se subtrahere a tali sacramento; per pœnitentiam etiam, et extremam unctionem præparatur homo ad digne sumendum corpus Christi; matrimonium etiam saltem sua significatione attingit hoc sacramentum, in quantum significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, cujus unitas per sacramentum Eucharistiæ figuratur. Unde et Apostolus dicit Ephes. 5, 31 : *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et Ecclesia.* — Tertio hoc apparet ex ritu sacramentorum. Nam fere omnia sacramenta in Eucharistia consummantur, ut Dionysius dicit, cap. 3 eccl. Hier., circ. princ., sicut patet quod ordinati communicant, et etiam baptizati, si sint adulti.

Aliorum autem sacramentorum comparatio ad invicem potest esse multiplex : nam in via necessitatis baptismus est potissimum sacramentorum ; in via autem perfectionis sacramentum ordinis ; medio autem modo se habet sacramentum confirmationis ; sacramentum vero pœnitentiæ et extremæ unctionis sunt inferioris gradus a prædictis sacramentis, quia, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ordinantur ad vitam christianam non per se, sed quasi per accidens, scilicet in remedium supervenientis defectus : inter quæ tamen extrema unctio comparatur ad pœnitentiam, sicut confirmatio ad baptismum; ita scilicet quod pœnitentia est majoris necessitatis, sed extrema unctio perfectionis.

Ad primum ergo dicendum quod matrimonium ordinatur ad commune bonum naturaliter ; sed bonum commune spirituale totius Ecclesiæ continetur substantialiter in ipso Eucharistiæ sacramento.

Ad secundum dicendum quod per ordinem et confirmationem deputantur fideles Christi ad aliqua specialia officia quæ pertinent ad officium principis ; et ideo tradere hujusmodi sacramenta pertinet ad solum episcopum, qui est quasi princeps in Ecclesia. Per sacramentum vero Eucharistiæ non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc sacramentum est finis omnium officiorum, ut dictum est in corp.

Ad tertium dicendum quod character sacramentalis, sicut supra dictum est, quæst. 63, art. 3, est quædam participatio sacerdotii Christi. Unde sacramentum quod ipsum Christum conjungit homini, est dignius sacramento quod imprimit Christi characterem.

Ad quartum dicendum quod ratio illa procedit ex parte necessitatis; sicut enim baptismus, cum sit maximæ necessitatis, est potissimum sacramentorum ; sic ordo et confirmatio habent quamdam excellentiam ratione ministerii, et matrimonium ratione significationis ; nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod tamen non est dignius simpliciter.

Articulus iv

Utrum omnia sacramenta sint de necessitate salutis.

4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1 quæst. 2, et quæst. 3, art. 2, quæst. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod omnia sacramenta sint de necessitate salutis. Illud enim quod non est necessarium, videtur esse superfluum. Sed nullum sacramentum est superfluum, quia Deus nihil facit frustra. Ergo omnia sacramenta sunt de necessitate salutis.

2. Præterea, sicut de baptismo dicitur Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei;* ita de Eucharistia dicitur Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ergo sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita et Eucharistia.

3. Præterea, sine sacramento baptismi potest aliquis salvus fieri, *dummodo non contemptus religionis, sed necessitas sacramentum excludat,* ut infra dicetur, quæst. 68, art. 1 et 2. Sed in quolibet sacramento contemptus religionis impedit hominis salutem. Ergo pari ratione omnia sacramenta sunt de necessitate salutis.

— Sed contra est quod pueri salvantur per solum baptismum, sine aliis sacramentis.

Respondeo dicendum quod **necessarium** respectu finis, de quo nunc loquimur, dicitur aliquid dupliciter : **uno modo, sine quo non potest haberi finis,** sicut cibus est necessarius vitæ humanæ, et hoc est simpliciter necessarium ad finem ; **alio modo dicitur esse necessarium id sine quo non habetur finis ita convenienter,** sicut equus necessarius est ad iter ; hoc autem non est simpliciter necessarium ad finem. — **Primo igitur modo necessitatis sunt tria sacramenta necessaria :** duo quidem personæ singulari ; **baptismus** quidem simpliciter et absolute ; **pœnitentia** autem, supposito peccato mortali post baptismum ; sacramentum autem **ordinis** est necessarium Ecclesiæ, quia *ubi non est gubernator,*

Art. 4. — *Definit. Eccles. : Trident. Sess. 7, can. 4, supra, pag. 349. — Professio fidei Pii IV, art. 1 hujus quæst.*

populus corruet, ut dicitur Proverb. 11, 14. — Sed **secundo modo sunt necessaria alia sacramenta** : nam confirmatio quodammodo perficit baptismum, extrema unctio pœnitentiam ; matrimonium vero Ecclesiæ multitudinem per propagationem conservat.

Ad primum ergo dicendum quod ad hoc quod aliquid non sit superfluum, sufficit quod sit necessarium primo vel secundo modo ; et sic sunt necessaria omnia sacramenta, sicut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod illud verbum Domini est intelligendum de spirituali manducatione, et non de sola sacramentali, ut Augustinus exponit super Joan. tract. 26, a med.

Ad tertium dicendum quod licet omnium sacramentorum contemptus sit saluti contrarius, non tamen est contemptus sacramenti ex hoc quod aliquis non curat accipere sacramentum, quod non est de necessitate salutis ; alioquin omnes qui non accipiunt ordinem, et qui non contrahunt matrimonium, contemnerent hujusmodi sacramenta.

De Baptismo.

QUÆSTIO LXVI

DE PERTINENTIBUS AD SACRAMENTUM BAPTISMI. — *In duodecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de singulis sacramentis in speciali : — primo de Baptismo ; — secundum de Confirmatione ; — tertio de Eucharistia ; — quarto de Pœnitentia ; — quinto de Extrema Unctione ; — sexto de Ordine ; — septimo de Matrimonio.

Circa primum occurrit duplex consideratio : — prima de ipso baptismo ; — secunda de præparatoriis ad baptismum.

Circa primum quatuor consideranda occurrunt : — primo de his quæ pertinent ad sacramentum baptismi ; — secundo de ministro hujus sacramenti ; — tertio de recipientibus hoc sacramentum ; — quarto de effectu hujus sacramenti.

Circa primum quæruntur duodecim : 1° quid

De Baptismo. — Baptismi nomen est græcum a verbo βαπτίζω, vel potius βαπτω, quod significat *mergo, tingo ;* unde baptismus proprie denotat immersionem vel intinctionem, atque hoc sensu, sæpius occurrit tam apud sacros, quam apud profanos scriptores. Cum vero id quod lavatur aquis solcat immergi, eadem vox etiam sumitur pro *lotione* seu *ablutione* (4 Reg. 5, 14 ; Judic. 12, 7 ; Luc. 11, 8 ; Marc 7, 4 ; Hebr. 9, 10). Sensu autem metaphorico, usurpatur pro afflictione (Luc. 12, 50, et Marc. 10, 38), pro pœnitentia (Marc. 1, 4), vel pro effusione gratiarum (Act. 1, 5 et Matth. 3, 11). Sed usu S. Script. et ecclesiæ, significat primum ex septem sacramentis. — Sumptum autem *physice*, id est pro composito artificiali ex materia et forma, definitur : « Ablutio corporis sub præscripta verborum forma (art. 1) ». *Metaphysice* autem sumptum, secundum quod constat genere et differentia, recte definitur a catechismo romano : « Sacramentum regenerationis per aquam in verbo » ; quidam addunt ad majorem explicationem : « expressivo sanctissimæ Trinitatis ». Sacramentum est genus, cæteræ particulæ differentia. Variæ insuper circumferuntur appellationes et definitiones baptismi secundum varias ejus considerationes. — Protestantes baptismum ad classem signorum mere externorum in sesterilium et inefficacium reducunt, et notionem sacramenti penitus evertunt. Etenim juxta eos, non est nisi signum externum initiationis seu conjunctionis externæ ; vel etiam est publicum symbolum professionis christianæ.

S. Script. — De existentia sacramenti baptismi : Matth. 18, 14. et 19, 13 ; Marc. 10, 14, et 16, 16 ; Luc. 18, 15 ; Joan 3, 5 ; Act. 2, et 8, et 9, et 10, et 16, et 18, et 19, et 22 ; Rom. 6, 3 ; 1 Corint. 1, 14, etc., et 10, 2, et 15, 22 ; Galat. 3, 27 ; Ephes. 4, 5 ; 1 Timot. 2, 4 ; Hebr. 6, 2.

Definit. eccles. — Summa doctrinæ catholicæ de Baptismi sacramento, reperitur in concil. Florentino decret. pro Armenis, in Bulla Eugenii IV « Exultate Deo », et in concil. Trident. sess. 7. — Concil. Florent. : Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitæ spiritualis janua est : per ipsum enim membra Christi, ac de corpore efficimur Ecclesiæ. Et cum per primum hominem mors introierit in universos ; nisi ex aqua et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum cœlorum introire. Materia hujus sacramenti est aqua vera et naturalis : nec refert, frigida sit an calida. Forma autem est : « Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Non tamen negamus, quin et per illa verba : « Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti » : vel, « Baptizatur manibus meis talis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », verum perficiatur baptisma : quoniam cum principalis causa, ex qua baptismus virtutem habet, sit Sancta Trinitas ; instrumentalis autem sit minister, qui tradit exterius sacramentum, si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum Sanctæ Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum. Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In causa autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ et facere intendat, quod facit Ecclesia. Hujus sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipsa culpa debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis injungenda est satisfactio : sed morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum cœlorum et Dei visionem perveniunt. — *Concil. Trident., sess. 7 : De baptismo : Canon I.* Si quis dixerit, Baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum Baptismo Christi ; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa Domini nostri Jesu-Christi : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto », ad metaphoram aliquam detorserit ; anathema sit. *Canon III.* Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est, et magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam ; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum ; anathema sit. *Canon V.* Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem ; anathema sit. *Canon VI.* Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiam si velit, gratiam amittere quantumcumque peccet, nisi nolit credere ; anathema sit. *Canon VII.* Si quis dixerit, baptizatos per Baptismum ipsum, solius tantum fidei debitores fieri, non autem universæ legis Christi servandæ ; anathema sit. *Canon VIII.* Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab

sit baptismus, utrum scilicet sit ablutio ; 2° de institutione hujus sacramenti ; 3° utrum aqua sit propria materia hujus sacramenti ; 4° utrum requiratur aqua simplex ; 5° utrum hæc sit conveniens forma hujus sacramenti : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti ;* 6° utrum sub hac forma possit aliquis baptizari : *Ego te baptizo in nomine Christi ;* 7° utrum immersio sit de necessitate baptismi ; 8° utrum requiratur trina immersio ; 9° utrum baptismus possit iterari ; 10° de ritu baptismi ; 11° de distinctione baptismatum ; 12° de comparatione baptismatum.

Articulus primus

Utrum baptimus sit ipsa ablutio.

4 Sent., dist. 4, art. 1 ; et 4 Cont., cap. 60.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus non sit ipsa ablutio. Ablutio enim corporalis transit ; baptismus autem permanet. Ergo baptismus non est ipsa ablutio, sed potius *regeneratio*, et *sigillum*, et *custodia*, et *illuminatio*, ut Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 10, in med.

2. Præterea, Hugo de S. Victore dicit, lib. 3 de Sacram., part. 6, cap. 2, quod *baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbum Dei.* Aqua autem non est ipsa ablutio, sed ablutio est quidam usus aquæ. Ergo, etc.

3. Præterea, Augustinus dicit super Joan. tract. 80, a med. : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.* Elementum autem est ipsa aqua in sacramento baptismi. Ergo baptismus est ipsa aqua, non autem ablutio.

— Sed contra est quod dicitur Eccli. 34, 30 : *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit mortuum, quid proficit lavatio ejus* (1)? Videtur ergo quod baptismus sit ipsa ablutio.

Respondeo dicendum quod in sacramento baptismi est tria considerare : — aliquid scilicet quod est sacramentum tantum ; — aliquid autem quod est res et sacramentum ; — aliquid vero quod est res tantum. Sacramentum tantum est aliquid visibile exterius existens, quod scilicet est signum interioris effectus ; hoc enim pertinet ad rationem sacramenti : exterius autem suppositum sensui est ipsa aqua, et ejus usus, qui est ablutio. Quidam ergo existimaverunt quod ipsa aqua sit sacramentum, quod quidem sonare videntur verba Hugonis de S. Victore, cit. in arg. 2 ; nam ipse in communi definitione sacramenti, lib. 1 de Sacram., part. 9, cap. 2, a princ., dicit quod *est materiale elementum* et in definitione baptismi dicit quod *est aqua.* Sed hoc non videtur esse verum ; cum enim sacramenta novæ legis sanctificationem quamdam operentur, ibi perficitur sacramentum, ubi perficitur sanctificatio. In aqua autem non perficitur sanctificatio, sed est ibi quædam sanctificationis virtus instrumentalis, non permanens, sed fluens in hominem, qui est veræ sanctificationis subjectum ; et ideo sacramentum non (2) perficitur in ipsa aqua sed in applicatione aquæ ad hominem, quæ est ablutio. Et ideo Magister in 3 dist. 4 Sent., dicit quod « **baptismus est ablutio corporis exte-**

---

omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint ; anathema sit. *Canon IX.* Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso jam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea, et fidei, quam professi sunt, detrahatur, et ipsi Baptismo, anathema sit. *Canon X.* Si quis dixerit, peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione, et fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri ; anathema sit. *Canon XI.* Si quis dixerit, verum, et rite collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur, anathema sit. *Canon XII.* Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea ætate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo ; anathema sit. *Canon XIII.* Si quis dixerit, parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos ; aut præstare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ ; anathema sit. *Canon XIV.* Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt ; et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos ; nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant ; anathema sit.

Cfr. de sacramento baptismi : — Fere omnes S. Patres in suis scriptis de baptismo locuti sunt : inter quos præcipue videri possunt : S. Gregor. Nazianz. *orat. in baptism.* ; S. Cyrillus Hierosolymit. *Catecheses* 19, 20 ; S. Ambrosius, *de Mysteriis* et *de Sacramentis* lib. 1, 2 ; S. Chrysostom. *Homil. de baptismo Christi*, et *catecheses ad illuminand.* ; S. August. *Tractat. super Joann.* 80, et *de Fide ad Petrum*, et *de baptis.* ; S. Hieronym. *Epist. ad Oceanum* ; S. Basilius, *Exhortatio ad baptiz.* ; S. Cyprianus, lib. 1 *contra Judæos* ; Tertullianus *de Baptismo* ; S. Bernardus, *Tractatus de Baptismo* ; Hugo Victor. *de Sacramentis* ; S. Bonaventura, *in 4 sent.* ; Scholastici omnes in 4 sent. ; Suarez, Sylvius, Vasquez, Valentia in suis commentariis super summam S. Thomæ ; Bellarminus, *de Sacramento Baptismi* ; S. Alphonsus, lib. 4 ; Billuart, Gonet, Gotti, etc. ; Ansaldi, *de Baptismate in Spiritu S. et igne* ; Renaudot, *Perpétuité de la foi*, tom. 5 ; Natal. Alexand., *dissert. 13 in sæcul. XI et XIII, de Baptismo infantium* etc. ; Vicecomes, *de Antiquis baptismi Ritibus* ; Drouven, *de Re sacramentaria* ; Martène, *de Antiq. Ecclesiæ Ritibus.*

Art. 1. — Ante omnia hic naturam et definitionem baptismi quærit. — Observandum est, ait Billuart, ablutionem hic non sumi mere active, seu præcise pro actione abluentis, sed vel, ut est motus includens simul actionem et passionem ; vel, ut volunt Soto et Nugno, ut est passio tantum, prout scilicet recipitur in homine baptismi capace : unde D. Thomas dicit sacramentum perfici, ubi perficitur sanctificatio, id est, in suscipiente. Et hinc est quod multiplicentur baptismata, quando multi sunt, qui baptizantur ab eodem. — Nota bene, et memoriæ commenda tria quæ in baptismo importantur ; nam idem est dicendum de aliis sacramentis, præsertim quæ imprimunt characterem.

(1) Vulgata : *illius.*

(2) Ita Mss. et editi passim. — Al. deest *non.*

rior, facta sub forma præscriptâ verborum ». — Res autem et sacramentum est character baptismalis, qui est res significata per exteriorem ablutionem ; et est signum sacramentale interioris justificationis quæ est res tantum hujus sacramenti, scilicet significata, et non significans.

Ad primum ergo dicendum quod id quod est sacramentum tantum in baptismo, transit ; permanet autem et id quod est sacramentum et res scilicet character, et id quod est res tantum, scilicet interior justificatio ; sed character permanet indelebiliter, ut supra dictum est, quæst. 63, art. 5 ; justificatio autem permanet, sed amissibiliter. — Damascenus autem baptismum definivit, non quantum ad id quod exterius agitur, quod est sacramentum tantum, sed quantum ad id quod est interius. Unde posuit duo pertinentia ad characterem, scilicet *sigillum et custodiam,* in quantum ipse character, qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Duo etiam posuit pertinentia ad ultimam rem sacramenti, scilicet *regenerationem*, quæ ad hoc pertinet quod per baptismum homo inchoat novam vitam justitiæ, *et illuminationem*, quæ pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spiritualem vitam accipit, secundum illud Habac. 2, 2 : *Justus ex fide vivit* (1). Baptismus autem est quædam fidei protestatio ; unde dicitur *fidei sacramentum.* — Et similiter Dionysius baptismum definivit per ordinem ad alia sacramenta, dicens, cap. 2 eccles. Hier., parum a princ., quod est *quoddam principium sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptivam opportunitatem formans nostros animales habitus.* Et iterum in ordine ad cœlestem gloriam, quæ est ultimus finis sacramentorum, cum subdit : *Ad supercœlestis quietis anagogem nostrum iter faciens ;* et iterum quantum ad principium spiritualis vitæ, per hoc quod subdit : *Sacræ et divinissimæ nostræ regenerationis traditio.*

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est in corpore art., opinionem Hugonis de S. Victore in hac parte sequi non oportet. Potest tamen verificare ut baptismus dicatur esse aqua, quia aqua est materiale baptismi principium, et sic erit prædicatio per causam.

Ad tertium dicendum quod accedente verbo ad elementum, fit sacramentum, non quidem in ipso elemento, sed in homine, cui adhibetur elementum per usum ablutionis ; et hoc etiam signat verbum, quod accedit ad elementum, cum dicitur : *Ego te baptizo*, etc.

(1) Vulgata ibi : *Justus autem in fide sua vivet.* Sic autem habet Apostolus, Rom. 1. 17.

Articulus II

Utrum baptismus fuerit institutus post Christi passionem.

4 Sent., dist. 3, art. 5, et dist. 8, quæst. 1, art. 3, quæst. 3, ad 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus fuerit institutus post Christi passionem. Causa enim præcedit effectum. Sed passio Christi operatur in sacramentis novæ legis. Ergo passio Christi præcedit institutionem sacramentorum novæ legis, et præcipue institutionem (1) baptismi, cum Apostolus dicat Rom. 6, 3 : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus*, etc.

2. Præterea, sacramenta novæ legis efficaciam habent ex mandato Christi. Sed Christus mandatum baptizandi dedit discipulis post passionem et resurrectionem suam, dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris*, etc., ut habetur Matth. ult., 19. Ergo videtur quod post passionem Christi baptismus fuerit institutus.

3. Præterea, baptismus est sacramentum necessitatis, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 4, et ita videtur quod ex quo baptismus institutus fuit, homines obligarentur ad baptismum. Sed ante passionem Christi homines non obligabantur ad baptismum, quia adhuc circumcisio suam virtutem habebat, in cujus locum successit baptismus. Ergo videtur quod baptismus non fuerit institutus ante passionem Christi.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in quodam sermone de Epiphania, serm. 1 Dom. inf. oct., a med. : *Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua.* Sed hoc fuit ante Christi passionem. Ergo videtur quod baptismus ante Christi passionem fuerit institutus.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est supra, quæst. 62, art. 1, sacramenta ex sui institutione habent quod conferant gratiam. Unde tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem **virtutem accepit baptismus, quando Christus est baptizatus.** Unde **tunc**

ART. 2. — Supponitur tanquam de fide certum baptismum a Christo fuisse institutum. In hoc vero art. duæ sunt quæstiones, scilicet quando fuerit institutus baptismus, et quando lex baptismi obligare cœperit, et circa utrumque, magna est inter Patres et Theologos opinionum diversitas. Circa primum quidam volunt baptismum esse institutum dumtaxat post Christi resurrectionem : Alii ante passionem, sive cum Christus dixit Nicodemo : « Nisi quis renatus fuerit etc. » ; sive cum misit discipulos baptizare (Joan. 3, 22, et 4, 1) ; sive quando fuit in Jordane baptizatus. Quantum autem ad secundum, quidam assignant tempus quo Christus de nocte Nicodemum est allocutus ; alii diem Pentecostes ; alii dicunt legem obligasse immediate post passionem Christi.

(1) Ita communiter optime. — Al., *intentionem.*

vere baptismus institutus fuit quantum ad ipsum sacramentum. — Sed necessitas utendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionem, et resurreotionem, tum quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quibus succedit baptismus, et alia sacramenta novæ legis ; tum etiam quia per baptismum configuratur homo passioni et resurrectioni Christi, in quantum moritur peccato, et incipit novam justitiæ vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati et resurgere, quam hominibus indiceretur necessitas se configurandi morti et resurrectioni ejus.

Ad primum ergo dicendum quod etiam ante passionem Christi baptismus habebat efficaciam a Christi passione, in quantum eam præfigurabat, aliter tamen quam sacramenta veteris legis : nam illa erant figuræ tantum ; baptismus autem ab ipso Christo virtutem habebat justificandi, per cujus virtutem ipsa etiam passio salutifera fuit.

Ad secundum dicendum quod homines non (1) debebant multiplicibus figuris arctari per Christum qui venerat sua veritate figuras impletas auferre. Et ideo ante passionem suam baptismum institutum non posuit sub præcepto, sed voluit ad ejus exercitium homines assuefieri, et præcipue in populo Judæorum, apud quem omnia facta figuralia erant, ut Augustinus dicit contra Faustum, lib. 4, cap. 2, circ. med. Post passionem vero et resurrectionem non solum Judæis, sed etiam gentilibus sub præcepto necessitatem baptismi imposuit dicens Matth. ult. 19 : *Euntes docete omnes gentes.*

Ad tertium dicendum quod sacramenta non sunt obligatoria, nisi quando sub præcepto ponuntur, quod quidem non fuit ante passionem, ut dictum est in corp. art. Quod enim Dominus ante passionem Nicodemo dixit Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*, magis videtur ad futurum respicere quam ad præsens tempus.

Articulus III

Utrum aqua sit propria materia baptismi

4 Sent., dist. 3, art. 1, quæstiunc. 1, et dist. 17, quæst. 3, art 4, quæstiunc. 3; et 4 Cont., cap. 59; et Quodl. 2, art. 10, corp.; et Joan. 3, art. 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod aqua non sit propria materia baptismi. Baptismus enim secundum Dionysium, cap. 2 eccl. Hier., et Damascenum, lib. 4 orth. Fid., cap. 10, circ. med., habet vim illuminativam. Sed illuminatio maxime competit igni. Ergo baptismus magis debet fieri in igne quam in aqua ; præsertim cum Joannes Baptista prænuntians Christi baptismum dicat, Matth. 3, 11 : *Ille* (1) *vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni.*

2. Præterea, in baptismo significatur ablutio peccatorum. Sed multa alia sunt ablutiva quam aqua ; sicut vinum et oleum, et hujusmodi alia. Ergo etiam in his potest fieri baptismus. Non ergo aqua est propria materia baptismi.

3. Præterea, sacramenta Ecclesiæ fluxerunt de latere Christi pendentis in cruce, ut supra dictum est, quæst. 62, art. 5. Sed inde fluxit non solum aqua, sed etiam sanguis. Ergo videtur quod etiam in sanguine possit fieri baptismus, qui etiam videtur magis convenire cum causa et effectu baptismi, quia dicitur Apocal. 1, 5 : *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.*

Art. 3. — Responsio Auctoris ad fidem pertinet. — Fuit antiqua hæresis quorumdam qui affirmabant non in aqua esse baptismum conferendum, sed in igne; hanc tenuerunt Hermias et Seleucus (S. August. *de hæresib.* cap. 59) : Manichæi etiam abhorruerunt a baptismo aquæ quam reputabant ex malo principio (ibid. hæres. 46) ; tandem plures ex protestantibus, quamvis baptismum non repudient, docent tamen aquam non absolute necessariam, saltem in casu necessitatis. — In sacramentis quæ consistunt in usu rei sensibilis, duplicem auctores distinguunt materiam : *Remotam* quæ est ipsa res sensibilis, scilicet aqua in baptismo, et *proximam*, quæ est rei usus et applicatio, scilicet ablutio in præsenti sacramento.

S. Script. — Ezech. 36, 25, et 47, 6, etc.; Zachar. 13; Matth. 28, 19 ; Joan. 3, 5 ; Act. 8, 36, etc, et 10, 47 etc, Ephes. 5, 25, 26.

Definit. Eccles. — Innocent. III Decret., Lib. 3 Decret. tit. 42, cap. 5. Postulasti, utrum parvuli sint pro Christianis habendi, quos, in articulo mortis constitutos, propter aquæ penuriam et absentiam sacerdotis, aliquorum simplicitas in caput ac pectus ac inter scapulas pro baptismo salivæ conspersione linivit. Respondemus, quod cum in baptismo duo semper, videlicet verbum et elementum, necessario requirantur, juxta quod de verbo Veritas ait : Euntes in mundum etc., eademque dicat de elemento : Nisi quis etc., dubitare non debes, illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque prædictorum, sed eorum alterum est omissum. — *Concil. Lateran. IV* (1215). *Definit. contra Albigenses, cap.* « *Firmiter* » : Sacramentum baptismi (quod ad Dei invocationem, et individuæ Trinitatis, videlicet Patris et Filii et Spiritus Sancti, consecratur in aqua) tam parvulis, quam adultis in forma Ecclesiæ, a quocumque rite collatum proficit ad salutem. — *Concil. Viennense sub Clem. V; ex Clementina :* « *Fidei catholicæ* » : Ad hoc baptisma unicum baptizatos omnes in Christo regenerans est, (sicut unus Deus, ac fides unica), ab omnibus fideliter confitendum, quod celebratum in aqua in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, credimus esse tam adultis quam parvulis communiter perfectum remedium ad salutem. — *Vide in proœmio quæstionis hujus, concil. Florent., et concil. Trident. sess. 7, can. 2. — Resp. S. Offic. 17 april.* 1839 : 1° Utrum valide baptizetur cum aqua, quæ etsi suam liquiditatem omnino servet, magnum tamen et valde injucundum fœtorem exhalat? 2° Utrum posita validitate baptismi, cum tali aqua, et altera bona cum sacro chrismate fecundata habeatur, melius sit uti ista aqua putida, quam aqua pura et naturali, chrismate non fecundata? *Resp.* Baptismos collatos cum aqua corrupta fuisse validos, quamvis illicitos extra casum necessitatis ; et in casu necessitatis, præferendam aquam naturalem ; sed providendum renovatione aquæ fontis baptismatis, juxta rituale romanum.

(1) Al., deest *non*.

(1) Vulgata : *ipse*.

4. Præterea, sicut Augustinus (implic. serm. 36, de Temp., a med.), et Beda, loc. cit., quæst. 62, art. 4 (et habetur in Glossa ord., sup. illud Lucæ 3 : *Jesu baptizato, etc.*), dicunt, *Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam et purgativam contulit aquis.* Sed non omnis aqua continuatur cum aqua Jordanis, quam Christus tetigit sua carne. Ergo videtur quod non omni aqua possit fieri baptismus ; et ita aqua, in quantum hujusmodi, non est propria materia baptismi.

5. Præterea, si aqua secundum se esset propria baptismi materia, non oporteret aliquid aliud fieri circa aquam, ad hoc quod in ea baptismus fieret. Sed in solemni baptismo aqua in qua debet celebrari baptismus, exorcizatur et benedicitur. Ergo videtur quod aqua secundum se non sit propria baptismi materia.

— Sed contra est quod Dominus dicit, Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

RESPONDEO dicendum quod ex institutione divina **aqua est propria materia baptismi ; et hoc convenienter.** — Primo quidem quantum ad ipsam rationem baptismi, qui est regeneratio ad spiritualem vitam, quod maxime congruit aquæ. Unde et semina, ex quibus generantur omnia viventia, scilicet plantæ et animalia, humida sunt, et ad aquam pertinent. Propter quod quidam philosophi posuerunt aquam omnium rerum principium, sicut dicitur 1 Metaph. cap. 3, ut et lib. de Sensu, cap. 4. — Secundo quantum ad effectus baptismi, quibus competunt aquæ proprietates, quæ sua humiditate lavat ; ex quo conveniens est ad significandam et causandam ablutionem peccatorum ; sua frigiditate etiam temperat superfluitatem caloris, et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis ; sua diaphaneitate est luminis susceptiva, unde competit baptismo, in quantum est fidei sacramentum. — Tertio quia convenit ad repræsentandum mysteria Christi, quibus justificamur. Ut enim dicit Chrysostomus super illud Joan. 3 : *Nisi quis renatus fuerit*, etc., hom. 24 in Joan., a med., *sicut in quodam sepulcro in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde novus rursus ascendit.* — Quarto quia ratione suæ communitatis et abundantiæ est conveniens materia necessitatis hujus sacramenti ; potest enim ubique de facili haberi.

Ad primum ergo dicendum quod illuminatio pertinet ad ignem active. Ille autem qui baptizatur non efficitur illuminans, sed illuminatus per fidem, *quæ est ex auditu,* ut dicitur Rom. 10. Et ideo magis competit aqua baptismo quam ignis. Quod autem dicitur : *Baptizabit vos in Spiritu Sancto et igni*, potest per ignem, ut Hieronymus dicit, sup. hunc loc. Matth., intelligi Spiritus Sanctus, qui super discipulos in igneis linguis apparuit, ut dicitur Act. 2. — Vel per ignem potest intelligi tribulatio, ut Chrysostomus dicit super Matth. (alius auctor, hom. 3 in Op. imperf., aliquant. a med.), quia *tribulatio peccata purgat, et concupiscentiam diminuit.* — Vel quia, ut Hilarius dicit super Matth. can. 2, circ. med., *baptizatis in Spiritu Sancto reliquum est consummari igne judicii.*

Ad secundum dicendum quod vinum et oleum non communiter assumuntur ad usum ablutionis, sicut aqua ; nec etiam ita perfecte abluunt, quia ex eorum ablutione remanet aliqua infectio quantum ad odorem, quod non contingit de aqua. Illa etiam non ita communiter et abundunter habentur, sicut aqua.

Ad tertium dicendum quod ex latere Christi fluxit aqua ad abluendum, sanguis autem ad redimendum. Et ideo sanguis competit sacramento Eucharistiæ, aqua autem sacramento baptismi, qui tamen habet vim ablutivam ex virtute sanguinis Christi.

Ad quartum dicendum quod virtus Christi derivata est ad omnem aquam, non propter continuitatem loci, sed propter similitudinem speciei. Unde dicit Augustinus in quodam sermone Epiphaniæ, 36 de Temp., a med. : *Quæ de Salvatoris baptismate benedictio fluxit, tanquam fluvius spiritualis, omnium gurgitum tractus, universorum fontium venas implevit.*

Ad quintum dicendum quod illa benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quamdam solemnitatem, per quam excitatur devotio fidelium, et impeditur astutia dæmonis, ne impediat baptismi effectum.

ARTICULUS IV

Utrum ad baptismum requiratur aqua simplex.

4 Sent., dist. 3, art. 3, quæst., 2 ; et 4 Cont., cap. 58.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ad baptismum non requiratur aqua simplex. Aqua enim quæ apud nos est, non est aqua pura, quod præcipue apparet de aqua maris, in qua plurimum admiscetur de terrestri, ut patet per Philosophum in lib. 2 Meteor., cap. 3. Et tamen in tali aqua potest fieri baptismus. Ergo non requiritur aqua simplex et pura ad baptismum.

2. Præterea, in solemni celebratione baptismi aquæ infunditur chrisma. Sed hoc videtur impedire puritatem et simplicitatem aquæ. Ergo aqua pura et simplex non requiritur ad baptismum.

3. Præterea, aqua fluens de latere Christi pendentis in cruce fuit signum baptismi, ut dictum est art. præc., ad 3. Sed aqua illa non videtur

fuisse aqua pura, eo quod in corpore mixto, cujusmodi fuit corpus Christi, non sunt elementa in actu. Ergo videtur quod non requiratur aqua pura vel simplex ad baptismum.

4. Præterea, lixivium non videtur esse aquâ pura : habet enim contrarias proprietates (1) aquæ, scilicet calefaciendi et desiccandi. Et tamen in lixivio videtur posse fieri baptismus, sicut et in aquis balneorum, quæ transeunt per venas sulphureas, sicut et lixivium colatur per cineres. Ergo videtur quod aqua simplex non requiratur ad baptismum.

5. Præterea, aqua rosacea fit per sublimationem (2) a rosis, sicut etiam aquæ alchimicæ generantur per sublimationem ab aliquibus corporibus. Sed in his aquis, ut videtur, potest fieri baptismus, sicut et in aquis pluvialibus quæ per sublimationem vaporum generantur. Cum igitur hujusmodi aquæ non sint puræ et simplices, videtur quod aqua pura et simplex non requiratur ad baptismum.

— Sed contra est quod propria materia baptismi est aqua, ut dictum est art. præc. Sed speciem aquæ non habet nisi aqua simplex. Ergo aqua pura et simplex de necessitate requiritur ad baptismum.

RESPONDEO dicendum quod aqua suam puritatem et simplicitatem potest amittere dupliciter : — uno modo per mixtionem alterius corporis ; — alio modo per alterationem. Utrumque autem horum contingit fieri dupliciter, scilicet *per artem* et *per naturam*. Ars autem deficit ab operatione naturæ, quia natura dat formam substantialem, quod ars facere non potest ; sed omnes formæ artificiales sunt accidentales, nisi forte apponendo proprium agens ad propriam materiam, sicut ignem combustibili ; per quem modum a quibusdam quædam animalia per putrefactionem generantur. Quæcumque igitur transmutatio circa aquam facta est per artem, sive commiscendo, sive alterando, non transmutatur species aquæ. Unde in tali aqua potest fieri baptismus ; nisi forte aqua admisceatur per artem in tam parva quantitate alicui corpori, quod compositum magis sit aliud quam aqua, sicut lutum magis est terra quam aqua, et vinum lymphatum magis est vinum quam aqua. Sed transmutatio, quæ fit a natura, quandoque quidem speciem aquæ solvit ; et hoc fit quando aqua efficitur per naturam de substantia alicujus corporis mixti, sicut aqua conversa in liquorem uvæ est vinum, unde non habet speciem aquæ ; aliquando autem fit per naturam transmutatio aquæ sine solutione speciei ; et hoc tam per alterationem, sicut patet de aqua calefacta a sole, quam etiam per mixtionem, sicut patet de aqua fluminis turbida ex permixtione terrestrium partium. Sic ergo dicendum est quod **in qualibet aqua qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquæ, potest fieri baptismus ; si vero solvatur species aquæ, non potest fieri baptismus,**

Ad primum ergo dicendum quod transmutatio facta in aqua maris, et etiam in aliis aquis quæ penes nos sunt, non est tanta quod solvat speciem aquæ. Et ideo in hujusmodi aquis potest fieri baptismus.

Ad secundum dicendum quod admixtio chrismatis non solvit speciem aquæ, sicut nec etiam aqua decoctionis carnium aut aliorum hujusmodi ; nisi forte sit facta tanta resolutio corporum lixatorum in aqua, quod liquor plus habeat de aliena substantia quam de aqua, quod ex spissitudine perspici potest. Si tamen ex liquore sic inspissato exprimatur aqua subtilis, potest in ea fieri baptismus, sicut et in aqua quæ exprimitur ex luto, licet in luto baptismus fieri non possit.

Ad tertium dicendum quod aqua fluens de latere Christi pendentis in cruce non fuit humor phlegmaticus, ut quidam dixerunt ; in tali enim humore non posset fieri baptismus, sicut nec in sanguine animalis, aut in vino, aut quocumque liquore alicujus plantæ. Fuit autem aqua pura, miraculose egrediens a corpore mortuo, sicut et sanguis, ad comprobandam veritatem dominici corporis, contra Manichæorum errorem, ut scilicet per aquam, quæ est unum quatuor elementorum, ostenderetur corpus Christi vere fuisse compositum ex quatuor elementis ; per sanguinem vero ostenderetur esse compositum ex quatuor humoribus.

Ad quartum dicendum quod in lixivio et in aquis sulphureorum balneorum potest fieri baptismus, quia tales aquæ non incorporantur per artem vel naturam aliquibus corporibus mixtis, sed solum alterationem quamdam recipiunt ex hoc quod transeunt per aliqua corpora.

Ad quintum dicendum quod aqua rosacea est liquor rosæ resolutus : unde in ea non potest fieri baptismus ; et eadem ratione nec in aquis alchimicis, sicut nec in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluvialibus, quæ generantur ex majori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis ; minimum autem est ibi de liquoribus corporum mixtorum, qui tamen per hujusmodi sublimationem virtute naturæ, quæ est fortior arte, resolvuntur in veram aquam, quod ars facere non potest : unde aqua pluvialis nullam proprietatem retinet alicujus corporis mixti, quod de aquis rosaceis et aquis alchimicis dici non potest.

(1) Nicolaius, *proprietates contrarias.*

(2) Ita Mss. Tarrac. Alcan., aliique editi passim. — Al., *subtiliationem.*

Articulus v

Utrum hæc sit conveniens forma baptismi : « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. »

Inf., quæst. 84, art. 3, corp.; et 4 Sent. dist. 3, art. 6, quæst. 1, 8; et 1 Cor. 1, lect. 2, col. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit conveniens forma baptismi : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Actus enim magis debet attribui principali agenti quam ministro. Sed in sacramento minister agit ut instrumentum, ut supra dictum est, quæst. 64, art. 1 ; principale autem agens in baptismo est Christus, secundum illud Joan. 1, 33 : *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est qui baptizat* (1). Inconvenienter ergo minister dicit : *Ego te baptizo,* præsertim quia in hoc quod dicitur, *baptizo,* intelligitur *ego :* et sic videtur superflue apponi.

2. Præterea, non oportet quod ille qui aliquem actum exercet, de actu exercito faciat mentionem, sicut ille qui docet, non oportet quod dicat : *Ego vos doceo.* Dominus autem simul tradidit præceptum baptizandi et docendi, dicens, Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes,* etc. Ergo non oportet quod in forma baptismi fiat mentio de actu baptismi.

3. Præterea, ille qui baptizatur, quandoque non intelligit verba, puta si sit surdus aut puer. Frustra autem ad talem sermo dirigitur, secundum illud Eccli. 32, 6 : *Ubi non est auditus* (1), *non effundas sermonem.* Ergo inconvenienter dicitur : *Ego te baptizo,* sermone directo ad eum qui baptizatur.

4. Præterea, contingit simul plures baptizari, et a pluribus, sicut apostoli baptizaverunt una die tria millia, et alia die quinque millia, ut dicitur Act. 2 et 4. Non ergo debet forma baptismi determinari in singulari numero, ut dicatur : *Ego te baptizo,* sed potest dici : *Nos vos baptizamus.*

5. Præterea, baptismus virtutem habet a passione Christi. Sed per formam baptismus sanctificatur. Ergo videtur quod in forma baptismi debeat fieri mentio de passione Christi.

6. Præterea, nomen designat proprietatem rei. Sed tres sunt proprietates personales divinarum personarum, ut in prima parte dictum est, quæst. 32, art. 3. Non ergo debet dici : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* sed : *In nominibus.*

7. Præterea, persona Patris non solum significatur nomine Patris, sed etiam nomine innascibilis et genitoris ; Filius etiam significatur nomine Verbi, et imaginis, et geniti ; Spiritus etiam Sanctus potest significari nomine doni et amoris procedentis. Ergo videtur quod etiam his nominibus utendo perficiatur baptismus.

— Sed contra est quod Dominus dicit, Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum quod baptismus per suam formam consecratur, secundum illud Ephes. 5, 26 : *Mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ :* et Augustinus dicit in lib. de unico Baptismo, seu lib. 4 de Baptismo cont. Donatist., cap. 15, et lib. 6, cap. 25, quod *baptismus verbis evangelicis consecratur.* Et ideo oportet quod in forma baptismi exprimatur causa baptismi. Est autem ejus duplex causa : *una* quidem principalis, a qua virtutem habet, quæ est sancta Trinitas ; *alia* autem instrumentalis, scilicet minister, qui tradit exterius sacramentum. Et ideo oportet in forma baptismi de utraque fieri mentionem. Minister autem tangitur, cum dicitur : *Ego te baptizo ;* causa autem principalis, cum dicitur : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Unde **hæc est conveniens forma baptismi : « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. »**

Ad primum ergo dicendum quod actio attribuitur instrumento, sicut immediate agenti ; attribuitur autem hujusmodi actio principali agenti, sicut in cujus virtute instrumentum agit. Et ideo in forma baptismi convenienter significatur minister ut exercens actum baptismi, per hoc quod dicitur : *Ego te baptizo,* sicut et ipse Dominus baptizandi actum attribuit ministris, dicens, Matth. ult., 19 : *Baptizantes eos,* etc. Causa autem principalis significatur, ut in cujus virtute sacramen-

---

Art. 5. — Hic art. est contra hæresim Pauli Samosateni, seu Paulianistarum, docentium baptizandos esse homines non in nomine Trinitatis ; et Deuterii Ariani, dicentis baptizandos esse in nomine Patris per Filium in Spiritu Sancto ; et Cataphrygarum dicentium non esse utendum tali forma (circa hos errores, vide S. Iren. lib. 1, cap. 8 ; Euseb. lib. 4, cap. 11.

Definit. Eccles. — Stephani I decretum, contra rebaptizantes ; Concil. Arelatense I (314) ; *Canones Concil. Nicæni I ; Innocent. I decreta, vide supra, quæst. 64, art. 9, pag.* 381. — *Decret. Alexandri III : L. 3. Decr. tit. 42. c. 1.* Si quis puerum ter in aqua immerserit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen ; et non dixerit : « Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus S. Amen », non est puer baptizatus. — *Concil. Lateran. IV, cap. « Firmiter », et Concil. Vienn., vide art. 3 præced.* — *Concil. Florent. et Trident. sess. 7, can. 4, supra pag.* 389 — *Propos. damn. ab Alexandro VIII, 7 dec.* 1690 : 27. Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus : In nomine Patris, etc., prætermissis illis : ego te baptizo. — *Leo X in Bulla : « Accepimus nuper »* (1521) *et Clemens VII in Bulla : « Provisionis nostræ »* (1526) *approbaverunt iterum formam apud græcos usitatam.* — *Circa resp. ad 4, nota Decretum sequens Innocentii III lib. 3 decretal. tit. 42, c. 4.* Sane intimasti, quod quidam Judæus in mortis articulo constitutus, cum inter Judæos tantum existeret, in aquam seipsum immersit dicendo : « Ego me baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen. » Respondemus, quod, cum inter baptizantem et baptizatum debeat esse discretio, sicut ex verbis Domini colligitur, dicentis Apostolis : « Ite, baptizate omnes gentes in nomine etc. » memoratus Judæus est denuo ab alio baptizandus.

(1) Vulgata *:... et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.*

(1) Vulgata *: Ubi auditus non est.*

tum agitur, per hoc quod dicitur : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti;* non enim Christus baptizat sine Patre et Spiritu Sancto. Græci autem non attribuunt actum baptismi ministris ad evitandum antiquorum errorem, qui virtutem, baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes, 1 Cor. 1, 12 : *Ego sum Pauli, et ego Cephæ;* et ideo dicunt : *Baptizetur servus Christi,* talis, *in nomine Patris,* etc. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum invocatione Trinitatis, verum perficitur sacramentum. Quod autem additur *ego* in forma nostra, non est de substantia formæ, sed ponitur ad majorem expressionem intentionis.

Ad secundum dicendum quod quia ablutio hominis in aqua propter multa fieri potest, oportet quod determinetur in verbis formæ, ad quid fiat : quod quidem non fit per hoc quod dicitur : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* quia omnia in tali nomine facere debemus, ut habetur Coloss. 3. Et ideo si non exprimatur actus baptismi vel per modum nostrum, vel per modum Græcorum, non perficitur sacramentum, secundum illam Decretalem Alexandri III (quæ habetur cap. *Si quis,* de Baptismo et ejus Effect.) : *Si quis puerum ter in aqua immersit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, amen, et non dixerit : « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, amen, » non est puer baptizatus.*

Ad tertium dicendum quod verba quæ proferuntur in formis sacramentorum, non pronuntiantur solum causa significandi, sed etiam causa efficiendi, in quantum habent efficaciam ab illo Verbo per quod facta sunt omnia, et ideo convenienter diriguntur non solum ad homines non intelligentes, sed etiam ad creaturas insensibiles; ut cum dicitur : *Exorcizo te, creatura salis.*

Ad quartum dicendum quod plures simul non possunt unum baptizare, quia actus multiplicatur secundum multiplicationem agentium, si perfecte ab unoquoque agatur. Et sic si convenirent duo, quorum unus esset mutus, qui non posset proferre verba, et alius carens manibus, qui non posset exercere actum, non possent ambo simul baptizare, uno dicente verba, et alio exercente actum. Possunt autem, si necessitas exigit, plures simul baptizari, quia nullus eorum reciperet nisi unum baptismum; sed tunc oportebit dicere : *Ego baptizo vos;* nec erit mutatio formæ, quia *vos* nihil aliud est quam *te* et *te;* quod autem dicitur *nos,* non est idem dicere quod *ego* et *ego,* sed *ego* et *tu,* et sic jam mutaretur forma. Similiter autem mutaretur, si diceretur : *Ego baptizo me.* Et ideo nullus potest baptizare seipsum. Propter quod et Christus a Joanne voluit baptizari, ut dicitur, extra de Baptismo et ejus Effectu, cap. *Debitum.*

Ad quintum dicendum quod passio Christi etsi sit principalis causa respectu ministri, est tamen causa instrumentalis respectu SS. Trinitatis, et ideo potius commemoratur Trinitas quam passio Christi.

Ad sextum dicendum quod etsi sint tria nomina personalia trium personarum, est tamen nomen unum essentiale. Virtus autem divina, quæ operatur in baptismo, ad essentiam pertinet, et ideo dicitur *in nomine,* et non *in nominibus.*

Ad septimum dicendum quod sicut aqua sumitur ad baptismum, quia ejus usus est communior ad abluendum, ita ad significandum tres personas in forma baptismi assumuntur illa nomina quibus communius consueverunt nominari personæ in illa lingua; nec in aliis nominibus perficitur sacramentum.

Articulus VI

Utrum in nomine Christi possit dari baptismus.

4 Sent., dist. 4, art. 3, quæst. 2, ad 3; et 1 Cor. 1, lect. 2, col. 4.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod in nomine Christi possit dari baptismus. Sicut enim una est fides, ita est unum baptisma, ut dicitur Ephes. 4. Sed Act. 8, 12, dicitur quod *in nomine Christi baptizabantur viri et mulieres.* Ergo etiam nunc potest dari baptismus in nomine Christi.

2. Præterea, Ambrosius dicit, lib. 1 de Spiritu Sancto, cap. 3, ante med. : *Si Christum dicas et Patrem, a quo unctus est, et ipsum qui unctus est, Filium et Spiritum Sanctum, quo unctus est, designasti.* Sed in nomine Trinitatis potest fieri baptismus. Ergo et in nomine Christi.

3. Præterea, Nicolaus I papa, ad consulta Bulgarorum respondens, dicit, cap. 104, et habetur cap. *A quodam,* de Consecrat., dist. 4 : *Qui in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus Apostolorum legitur, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut sanctus ait Ambrosius), rebaptizari non debent.* Rebaptizarentur autem, si in hac forma baptizati sacramentum baptismi non reciperent. Ergo potest conferri baptis-

---

Art. 6. — An vero aliquando apostoli ex divina dispensatione baptizaverint in solo nomine Christi? Controversia est inter eruditos; alii affirmant, et alii negant, dicentes per hæc verba « in nomine Jesu », alias personas non esse exclusas, seu significare baptizari merito et virtute Christi, vel baptismo a Christo instituto.

Definit. Eccles. — Pelagius, de consec. dist. 4. Multi, sunt qui in nomine solum Jesu Christi una etiam immersione se asserunt baptizare : evangelicum vero præceptum, Deo et Domino Salvatore nostro Jesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis, trina etiam immersione, sanctum baptisma unicuique tribuere. — *Zacharias papa, ibidem :* Si lotus in fonte baptismatis quis fuerit, sine invocatione Trinitatis, perfectus christianus non est, nisi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti fuerit baptizatus. Hoc quoque observari in prædicta synodo Anglorum sacerdotes voluerunt, ut qui vel unam de Trinitate personam non nominaverit, illud baptisma esse verum non possit. Quod profecto verum est.

mus in nomine Christi sub hac forma : *Ego te baptizo in nomine Christi.*

— Sed contra est quod Pelagius papa scribit Gaudentio episcopo (ut habetur cap. *Si revera,* de consecrat., dist. 4) : *Si hi qui in locis dilectioni tuæ vicinis commorari dicuntur, se solummodo in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cujuscumque dubitationis ambiguo, eos ad fidem catholicam venientes in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis.* Didymus etiam dicit in lib. 2 de Spiritu Sancto, parum a princ., inter op. Hieron. : *Licet quis possit existere saxei, ut ita dicam, cordis, et penitus mentis alienæ, qui ita baptizare conetur, ut unum de prædictis nominibus (scilicet trium personarum) prætermittat, tamen sine perfectione baptizabit.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 2 huj. quæst., sacramenta habent efficaciam ab institutione Christi. Et ideo si prætermittatur aliquid eorum quæ Christus instituit circa aliquod sacramentum, efficacia caret, nisi ex speciali dispensatione ejus qui virtutem suam sacramentis non alligavit. Christus autem instituit sacramentum baptismi dari cum invocatione Trinitatis. Et ideo **quidquid desit ad plenam invocationem Trinitatis, tollit integritatem baptismi.** Nec obstat quod in nomine unius personæ intelligitur alia (sicut in nomine Patris intelligitur Filius), aut quod ille qui nominat unam solam personam, potest habere rectam fidem de tribus, quia sicut ad sacramentum requiritur materia sensibilis, ita et forma sensibilis ; unde non sufficit intellectus, vel fides Trinitatis ad perfectionem sacramenti, nisi sensibilibus verbis Trinitas exprimatur. Unde et in baptismo Christi, ubi fuit origo sanctificationis nostri baptismi, affuit Trinitas in sensibilibus signis, scilicet Pater in voce, Filius in humana natura, Spiritus Sanctus in columba.

Ad primum ergo dicendum quod ex speciali Christi revelatione Apostoli in primitiva Ecclesia in nomine Christi baptizabant, ut nomen Christi, quod erat odiosum Judæis et Gentilibus, honorabile redderetur per hoc quod ad ejus invocationem Spiritus Sanctus dabatur in baptismo.

Ad secundum dicendum quod Ambrosius assignat rationem quare convenienter talis dispensatio fieri potuit in primitiva Ecclesia, quia scilicet in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo servabatur ad minus integritate intelligibili forma quam Christus tradidit in Evangelio.

Ad tertium dicendum quod Nicolaus papa dictum suum confirmat ex duobus præmissis. Et ideo ejus responsio patet ex primis duabus solutionibus.

ARTICULUS VII

Utrum immersio in aqua sit de necessitate baptismi

4 Sent., dist. 3, art. 4, quæst. 1.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod immersio in aqua sit de necessitate baptismi. Ut enim dicitur Ephes. 4, 5, *una fides, unum baptisma.* Sed apud multos communis modus baptizandi est per immersionem. Ergo videtur quod non possit esse baptismus sine immersione.

2. Præterea, Apostolus dicit Rom. 6, 3 : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus ; consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.* Sed hoc fit per immersionem ; dicit enim Chrysostomus super illud Joan. 3 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto,* etc., hom. 24 in Joan., a med. : *Sicut in quodam sepulcro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur ; deinde novus rursus ascendit.* Ergo videtur quod immersio sit de necessitate baptismi.

3. Præterea, si sine immersione totius corporis posset fieri baptismus, sequeretur quod pari ratione sufficeret quamlibet partem aqua perfundi. Sed hoc videtur inconveniens, quia originale peccatum, contra quod præcipue datur baptismus, non est in una tantum corporis parte. Ergo videtur quod requiratur immersio ad baptismum, et non sufficiat sola aspersio.

— Sed contra est quod Hebr. 10, 22, dicitur : *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda.*

RESPONDEO dicendum quod aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum ablutionis corporalis, per quam significatur interior ablutio peccatorum. Ablutio autem fieri potest per aquam, non solum per modum immersionis, sed etiam per modum aspersionis vel effusionis. Et ideo quamvis tutius sit baptizare per modum immersionis (quia hoc habet communior usus), potest tamen fieri baptismus per modum aspersionis, vel etiam per modum effusionis, secundum illud Ezech. 36, 25 : *Effundam super vos aquam mundam,* sicut beatus Laurentius legitur baptizasse (cum ab eo in cra-

---

ART. 7. — In titulo, sumitur immersio ut distinguitur contra aspersionem et effusionem. — Nunc loquitur de materia proxima baptismi, scilicet de applicatione materiæ remotæ. Duodecim primis Ecclesiæ sæculis baptismus communius conferebatur per immersionem, ut constat ex homiliis sanctorum, et ex scriptis eorum qui de officiis divinis tractaverunt. Tempore etiam S. Thomæ, immersio communiter adhibebatur, prout hunc articulum legenti apparet. Tamen postea apud Latinos (si excipias Mediolanensem Ecclesiam) usus baptismi per effusionem ubique invaluit, unde Græci post synodum Florentinam, inter alias separationis suæ causas, prætexuerunt quod Ecclesia Romana deserendo baptismum per immersionem a vera fide defecisset.

ticula superposito se baptizari S. Romanus petiisset) ; et hoc præcipue propter necessitatem, vel quia est magna multitudo baptizandorum, ut patet Act. 2 et 4, ubi dicitur quod crediderunt una die tria millia, et alia die quinque millia. Quandoque autem potest imminere necessitas propter paucitatem aquæ, vel propter debilitatem baptizandi, cui potest imminere periculum mortis ex immersione. Et ideo dicendum est quod **immersio non est de necessitate baptismi.**

Ad primum ergo dicendum quod ea quæ sunt per accidens, non variant substantiam rei. Per se autem requiritur ad baptismum corporalis ablutio per aquam ; unde et baptismus lavacrum nominatur, secundum illud Ephes. 5, 26 : *Mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ*. Sed quod fiat ablutio hoc vel illo modo, accidit baptismo. Et ideo talis diversitas non tollit unitatem baptismi.

Ad secundum dicendum quod in immersione expressius repræsentatur figura sepulturæ Christi ; et ideo hic modus baptizandi est communior et laudabilior. Sed in aliis modis baptizandi repræsentatur aliquo modo, licet non ita expresse : nam quocumque modo fiat ablutio, corpus hominis, vel aliqua pars ejus aquæ supponitur, sicut corpus Christi sub terra fuit positum.

Ad tertium dicendum quod principalis pars corporis præcipue quantum ad exteriora membra, est caput, in quo vigent omnes sensus et interiores et exteriores. Et ideo si totum corpus aqua non possit perfundi propter aquæ paucitatem, vel propter aliquam aliam causam, oportet caput perfundere, in quo manifestatur principium animalis vitæ. Et licet per membra quæ generationi deserviunt, peccatum originale traducatur, non tamen sunt membra illa potius aspergenda quam caput, quia per baptismum non tollitur transmissio originalis in prolem per actum generationis, sed liberatur anima a macula et reatu peccati quod incurrit. Et ideo debet præcipue lavari illa pars corporis in qua manifestantur opera animæ. In veteri autem lege remedium contra originale peccatum institutum erat in membro generationis, quia adhuc ille per quem originale erat amovendum, nasciturus erat ex semine Abrahæ, cujus fidem circumcisio significabat, ut dicitur Rom. 4.

Articulus VIII

Utrum trina immersio sit de necessitate baptismi.

4 Sent., dist. 3, art. 4, quæst. 2 et 3, et dist. 23, quæst. 1, art. 1, quæstiunc 2.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod trina immersio sit de necessitate baptismi. Dicit enim Augustinus in quodam sermone de Symbolo ad baptizatos, hom. 2 ad neophytos, ut refertur in Decr., dist. 4, de Consec., cap. « *Postquam* » : *Recte tertio mersi estis, qui accepistis baptismum in nomine sanctæ Trinitatis; recte tertio mersi estis, qui accepistis baptismum in nomine Jesu Christi, qui etiam tertia die resurrexit a mortuis; illa enim tertio repetita immersio typum dominicæ exprimit sepulturæ, per quam Christo consepulti estis in baptismo.* Sed utrumque videtur ad necessitatem baptismi pertinere, scilicet et quod significetur in baptismo Trinitas personarum, et quod fiat configuratio ad sepulturam Christi. Ergo videtur quod trina immersio sit de necessitate baptismi.

2. Præterea, sacramenta ex mandato Christi efficaciam habent. Sed trina immersio est ex mandato Christi ; scribit enim Pelagius papa Gaudentio episcopo (et habetur cap. *Multi sunt*, de Consecrat., dist. 4) : *Evangelicum præceptum, ipso Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis trina immersione sanctum baptismum unicuique tribuere.* Ergo sicut baptizare in nomine Trinitatis est de necessitate baptismi, ita etiam baptizare trina immersione videtur esse de necessitate baptismi.

3. Præterea, si trina immersio non sit de necessitate baptismi, ergo ad primam immersionem aliquis baptismi consequitur sacramentum. Si ergo addatur secunda vel tertia, videtur quod secundo vel tertio baptizetur ; quod est inconveniens. Non ergo una immersio sufficit ad sacramentum baptismi ; sed trina immersio videtur esse de necessitate ipsius.

— Sed contra est quod Gregorius dicit scribens Leandro episcopo (in Regist., lib. 1, epist. 41, a med.) : *Reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel immergere ; quoniam et in tribus immersionibus personarum Trinitas, et in una potest Divinitis singularitas designari.*

Respondeo dicendum quod, sicut prius dictum est, art. præc., ad 1, ad baptismum per se requiritur ablutio aquæ, quæ est de necessitate sa-

---

Art. 8. — Si attendatur solum ordo doctrinæ, articulus iste videtur superfluus, quoniam jam patet in præcedentis articuli doctrina, quod immersio non est de necessitate baptismi ; includitur necessario, quod multo magis non est necessaria trina immersio ad veritatem baptismi. Si autem attendatur insurrectio difficultatum particularium in hac materia, de numero immersionum, (ut patet in textu) ; tunc articulus hic non superfluus, sed admodum opportunus merito judicandus est. Hæc annotata sint, ad alia etiam similia valitura : quoniam et alibi quandoque in serie articulorum idem fecisse eadem ratione sanctum Doctorem comperies. Unde his præsentibus in memoriam revocatis, miraberis de solertissima diligentia ejus, qua nihil quod ad rem tunc occurrentem faceret, dimisit intactum, specialique judicio pro rei exigentia indiscussum ac indefinitum (Porrecta). — Quæ hic dicuntur de trina immersione, intellige etiam de trina infusione ; Ritualis Romanus sic ait : « Ego te baptizo in nomine Patris + (fundat primo), et Filii + (fundat secundo), et Spiritus Sancti + (fundat tertio) ».

cramenti, modus autem ablutionis per accidens se habet ad sacramentum. Et ideo, sicut ex prædicta auctoritate Gregorii patet, **quantum est de se, utrumque licite fieri potest, scilicet et semel et ter immergere,** quia unica immersione significatur unitas mortis Christi et unitas Deitatis; per trinam autem immersionem significatur triduum sepulturæ Christi, et etiam Trinitas personarum. — **Sed diversis ex causis secundum ordinationem Ecclesiæ quandoque institutus est unus modus, quandoque alius** ; quia enim a principio nascentis Ecclesiæ quidam de Trinitate male sentiebant, Christum purum hominem esse æstimantes, nec dici Filium Dei et Deum nisi propter meritum ejus, quod præcipue fuit in morte, ideo non baptizabant in nomine Trinitatis, sed in commemoratione mortis Christi, et una immersione, quod reprobatum fuit in primitiva Ecclesia. Unde in Canonibus apostolicis, can. 49 (et habetur cap. 79 de Consecrat., dist. 4) : *Si quis presbyter aut episcopus non trinam immersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate, quod dari a quibusdam dicitur in morte Domini, deponatur : non enim nobis dixit Dominus : In morte mea baptizate, sed : In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* — Postmodum vero inolevit quorumdam schismaticorum et hæreticorum error homines rebaptizantium, sicut de Donatistis Augustinus narrat super Joan. tract. 11, a med., et lib. de Hæresib., hæres. 69. Et ideo in detestationem erroris eorum fuit statutum in conc. Toletano IV, can. 6 (et habetur, cap. 85, de Consecrat., dist. 4), quod fieret una sola immersio : ubi sic legitur : *Propter vitandum schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis usum, simplam teneamus baptismi immersionem.* Sed **cessante tali causa, communiter observatur in baptismo trina immersio.** Et ideo graviter peccaret aliter baptizans, quasi ritum Ecclesiæ non observans ; nihilominus tamen esset baptismus.

Ad primum ergo dicendum quod Trinitas est sicut agens principale in baptismo. Similitudo autem agentis pervenit ad effectum secundum formam, et non secundum materiam. Et ideo significatio Trinitatis fit in baptismo per verba formæ ; nec est de necessitate quod significetur Trinitas per usum materiæ ; sed hoc fit ad majorem expressionem. Similiter etiam mors Christi figuratur sufficienter in unica immersione. Triduum autem sepulturæ non est de necessitate salutis nostræ, quia etiamsi uno die fuisset sepultus vel mortuus, suffecisset ad perficiendam nostram redemptionem. Sed triduum illud ordinatur ad manifestandum veritatem mortis, ut supra dictum est, quæst. 51, art. 4, et quæst. 53, art. 2. Et ideo patet quod trina immersio nec ex parte Trinitatis, nec ex parte passionis Christi est de necessitate sacramenti.

Ad secundum dicendum quod Pelagius papa intelligit trinam immersionem esse de mandato Christi in suo simili, in hoc scilicet quod Christus præcepit baptizari *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Non tamen est similis ratio de forma et de usu materiæ, ut dictum est in solut. præc.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 64, art. 8, intentio requiritur ad baptismum. Et ideo ex intentione ministri Ecclesiæ, qui intendit unum baptismum dare trina immersione, efficitur unum baptisma. Unde Hieronymus dicit super Epistolam ad Ephes., sup. illud cap 4 : *Unus Dominus,* etc. : *Licet ter baptizemur, id est, immergamur, propter mysterium Trinitatis, tamen unum baptisma reputatur.* Si vero intenderet ad unam quamque immersionem unum baptisma dare, ad singulas immersiones repetens verba formæ, peccaret, quantum in se est, pluries baptizans.

Articulus IX

Utrum baptismus possit iterari.

4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 1, quæstiunc 1 ; et 4 Contra, cap. 59, fin., et cap. 70 et 71 ; et Joan. 3, col. 4 ; et Ephes. 4, lect. 2 ; et supra, quæst. 63, art. 5.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus possit iterari. Baptismus enim videtur institutus ad ablutionem peccatorum. Sed peccata iterantur. Ergo multo magis baptismus debet iterari, quia misericordia Christi transcendit hominis culpam.

2. Præterea, Joannes Baptista præcipue fuit a Christo commendatus, cum de eo dictum sit Matth. 11, 11 : *Inter natos mulierum non surrexit*

Art. 9. — Hic art. est contra *Donatistas,* qui nullum arbitrantes baptismum ab hæreticis collatum, iterum baptizabant omnes ad se venientes, prout narrat S. August. in libro de hæresibus. Recentiori vero tempore *Balthassarus* Germanus, docuit esse rebaptizandos pueros ad usum rationis venientes, quasi parvulis non profuisset baptismus. Ab hoc veniunt *anabaptistæ* seu rebaptizantes, qui sæpe uni conferunt baptismum, sicut pœnitentiam. Hæc omnia aperte sunt hæretica. — Rationes quas affert S. Doctor, ait Billuart, non sunt simplicis congruentiæ, sed ex ipsa natura sacramenti petuntur, ideoque probant non solum rebaptismum esse illicitum, sed etiam invalidum. Has rationes vindicavit Soto (in 4, dist. 3, quæst, 1, art. 9) contra Scoti impugnationes. — Vide proposit. Rosminii damnat., circa characterem baptismi, supra, quæst. 63, art. 1, pag. 367.

Definit. Eccles. — Innocent. III decret., vide quæst. 63, art. 1, pag. 367. — Confessio fidei Michael. Paleologi, approbata a concil. Lugd. II : Romana Ecclesia dicit et prædicat eos qui post baptismum in peccata labuntur, non rebaptizandos, sed per veram pœnitentiam suorum consequi veniam peccatorum. — *Professio fidei Pii IV, supra quæst. 65, art. 1. pag. 384. — Concil. Vienn. art. 3 præc. — Concil. Florent., decretum pro Armenis, et Trident. sess. 7, can. 9, supra quæst. 60, pag. 348 ; et Trident. sess. 7, de baptismo, can. 11 et 13, in proœmio hujus quæst.*

major Joanne Baptista. Sed baptizati a Joanne iterum baptizabantur, ut habetur Act. 19, ubi dicitur quod Paulus baptizabat eos qui erant baptizati baptismo Joannis. Ergo multo fortius illi qui sunt baptizati ab hæreticis vel peccatoribus, sunt rebaptizandi.

3. Præterea, in Nicæno conc., can. 19, statutum est, *si quis confugerit ad Ecclesiam catholicam de Paulianistis et Cataphrygis, rebaptizari eos omnino debere.* Videtur autem esse eadem ratio de aliis hæreticis. Ergo baptizati ab hæreticis debent rebaptizari.

4. Præterea, baptismus est necessarius ad salutem. Sed de quibusdam baptizatis aliquando dubitatur an sint baptizati. Ergo videtur quod debeant iterum baptizari.

5. Præterea, Eucharistia est perfectius sacramentum quam baptismus, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 3. Sed sacramentum Eucharistiæ iteratur. Ergo videtur quod multo magis baptismus possit iterari.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 4, 5 : *Una fides, unum baptisma.*

RESPONDEO dicendum quod **baptismus iterari non potest.** — Primo quidem quia baptismus est quædam spiritualis regeneratio, prout scilicet aliquis moritur veteri vitæ, et incipit novam vitam agere : unde dicitur Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Unius autem non est nisi una generatio. Et ideo non potest baptismus iterari, sicut nec carnalis generatio. Unde Augustinus, super illud Joan. 3, 4 : *Numquid potest homo in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci?* dicit, tract. 11 in Joan., ante med.: *Sic tu intellige nativitatem spiritus, quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis : quomodo enim uterus non potest repeti, sic nec baptismus.* — Secundo quia in morte Christi baptizamur, per quam morimur peccato, et resurgimus in novitatem vitæ. Christus autem semel tantum mortuus est. Et ideo baptismus iterari non debet. Propter quod Hebr. 6, 6, contra quosdam rebaptizari volentes dicitur : *Rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei ;* ubi Glossa (ord. sup. illud : *Renovari rursus*) dicit : *Una Christi mors unum baptisma consecravit.* — Tertio quia baptismus imprimit characterem qui est indelebilis, et cum quadam consecratione datur. Unde sicut aliæ consecrationes non iterantur in Ecclesia, ita nec baptismus. Et est hoc quod Augustinus dicit 2 contra Epist. Parmeniani, cap. 13, a med., quod *character militaris non repetitur,* et quod *non minus hæret sacramentum Christi quam corporalis hæc nota ; cum videamus nec apostatas carere baptismate, quibus utique per pœnitentiam redeuntibus non restituitur.* — Quarto quia baptismus principaliter datur contra originale peccatum. Et ideo sicut originale peccatum non iteratur, ita etiam nec baptismus iteratur, quia, ut dicitur Rom. 5, 18, *sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.*

Ad primum ergo dicendum quod baptismus operatur in virtute passionis Christi, sicut supra dictum est, art. 2 huj. quæst. Et ideo sicut peccata sequentia virtutem passionis Christi non auferunt, ita etiam non auferunt baptismum, ut necesse sit ipsum iterari ; sed pœnitentia superveniente tollitur peccatum, quod impediebat effectum baptismi.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit super illud Joan. 1 : *Sed ego nesciebam eum,* tract. 5 in Joan., vers. fin. : *Ecce post Joannem baptizatum est, post homicidam non est baptizatum; quia Joannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi : quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur.*

Ad tertium dicendum quod Pauliani et Cataphrygæ non baptizabant in nomine Trinitatis. Unde Gregorius dicit scribens Quirino episcopo in Regist. lib. 9, epist. 61, parum a princ. : *Hi hæretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiani et Cataphrygæ* (qui scilicet idem sentiebant cum Paulianis), *quia et illi Christum Deum non credunt,* existimantes ipsum scilicet esse purum hominem, et isti, scilicet Cataphrygæ, *Spiritum Sanctum perverso sensu esse quemdam pravum hominem, Montanum scilicet credunt ; tales cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia baptisma non fuit, quod in errore positi in sanctæ Trinitatis nomine minime perceperunt.* Sed, sicut in regulis eccl. (scilicet in lib. de ecclesiasticis Dogm., cap. 52) dicitur, *si qui apud illos hæreticos baptizati sunt qui in sanctæ Trinitatis confessione baptizabant, et veniunt ad catholicam fidem, recipiantur ut baptizati.*

Ad quartum dicendum quod, sicut dicit Decret. Alexandri III (quæ habetur cap. *De quibus,* 11, de Bapt. et de ejus Effect.): *De quibus dubium est an baptizati fuerint, baptizentur, his verbis præmissis : «Si baptizatus es, ego non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo, etc., » non enim videtur iterari quod nescitur esse factum.*

Ad quintum dicendum quod utrumque sacramentum, scilicet baptismi et Eucharistiæ, est repræsentativum dominicæ mortis et passionis, aliter tamen et aliter : nam in baptismo commemoratur mors Christi, in quantum homo Christo commoritur, ut in novam vitam regeneretur ; sed in sacramento Eucharistiæ commemoratur mors Christi, in quantum ipse Christus passus exhibetur nobis, quasi paschale convivium, secundum illud 1 Corinth. 5, 7 : *Pascha nostrum immolatus est Christus ; itaque epulemur.* Et quia homo semel nascitur, multoties autem cibatur, semel tantum datur baptismus, multoties autem Eucharistia.

Articulus x

Utrum ritus quo Ecclesia in baptizando utitur, sit conveniens.

4 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, ad 7, et dist. 6, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit conveniens ritus quo Ecclesia utitur in baptizando. Ut enim dicit Chrysostomus (habetur in Fragment. Chromatii in Biblioth. PP. et cap. 10 de Consecrat., dist. 4), *nunquam aquæ baptismi purgare peccata credentium possent, nisi tactu dominici corporis sanctificatæ fuissent.* Hoc autem factum fuit in baptismo Christi, qui celebratur in festo Epiphaniæ. Ergo magis deberet celebrari solemnis baptismus in festo Epiphaniæ quam in vigilia Paschæ et in vigilia Pentecostes.

2. Præterea, ad idem sacramentum non videtur pertinere diversarum materiarum usus. Sed ad baptismum pertinet ablutio aquæ. Inconvenienter igitur ille qui baptizatur, bis inungitur oleo sancto, primum in pectore, deinde inter scapulas, et tertio chrismate in vertice.

3. Præterea, *in Christo Jesu non est masculus et fœmina, barbarus et Scytha* (1), Coloss. 3, 11; et eadem ratione nec aliquæ aliæ hujusmodi differentiæ. Multo igitur minus diversitas vestium aliquid operatur in fide Christi. Inconvenienter igitur baptizatis traditur candida vestis.

4. Præterea, sine hujusmodi observantiis potest baptismus celebrari. Hæc igitur quæ dicta sunt videntur esse superflua, et ita inconvenienter ab Ecclesia instituta esse in ritu baptismi.

— Sed contra est quod Ecclesia regitur Spiritu Sancto, qui nihil inordinatum operatur.

Respondeo dicendum quod **in sacramento baptismi aliquid agitur quod est de necessitate sacramenti, et aliquid est quod ad quamdam solemnitatem sacramenti pertinet.** De necessitate quidem sacramenti est forma, quæ designat principalem causam sacramenti; et minister, qui est causa instrumentalis; et usus materiæ, scilicet ablutio in aqua, quæ designat principalem sacramenti effectum. Cætera vero **omnia quæ in ritu baptizandi observat Ecclesia,** magis pertinent ad quamdam solemnitatem sacramenti. Quæ quidem **adhibentur in sacramento propter tria:** — Primo quidem ad excitandam devotionem fidelium et reverentiam ad sacramentum. Si enim simpliciter fieret ablutio in aqua absque solemnitate, de facili ab aliquibus æstimaretur quasi quædam communis ablutio. — Secundo ad fidelium instructionem. Simplices enim, qui litteris non eruduntur, oportet erudire per aliqua sensibilia signa, puta per picturas et aliqua hujusmodi; et per hunc modum per ea quæ in sacramentis aguntur, vel instruuntur, vel sollicitantur ad quærendum de his quæ per hujusmodi sensibilia signa significantur. Et ideo quia præter principalem sacramenti effectum, oportet quædam alia scire circa baptismum, conveniens fuit ut etiam quibusdam exterioribus signis repræsentarentur. — Tertio quia per orationes et benedictiones et alia hujusmodi cohibetur vis dæmonis ab impedimento sacramentalis effectus.

Ad primum ergo dicendum quod Christus in Epiphania baptizatus est baptismo Joannis, ut supra dictum est, quæst. 39, art. 2; quo quidem baptismo non baptizantur fideles, sed potius baptismo Christi, qui quidem habet efficaciam ex passione Christi, secundum illud Rom. 6, 3: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus;* et ex Spiritu Sancto, secundum illud Joannis 3, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto,* etc. Et ideo solemnis baptismus agitur in Ecclesia et in vigilia Paschæ, quando fit commemoratio dominicæ sepulturæ et resurrectionis ejusdem (propter quod et Dominus post resurrectionem præceptum de baptismo discipulis dedit, ut habetur Matth. ult.); et in vigilia Pentecostes, quando incipit celebrari solemnitas Spiritus Sancti; unde et apostoli leguntur ipso die Pentecostes, quo Spiritum Sanctum receperant, tria millia hominum baptizasse.

Ad secundum dicendum quod usus aquæ adhibetur in baptismo, quasi pertinens ad substantiam sacramenti; sed usus olei vel chrismatis adhibetur ad quamdam solemnitatem. Nam primo baptizandus inungitur oleo sancto et in pectore et in scapulis, *quasi athleta Dei,* ut Ambrosius dicit in lib. 1 de Sacramentis, cap. 2, in princ., sicut pugiles inungi consueverunt. Unde, sicut Innocentius III dicit in quadam Decr. de sacra Unctione (cap. *Cum venisset*), *baptizandus in pectore inungitur, ut per Spiritus Sancti donum errorem abjiciat et ignorantiam, et fidem rectam suscipiat, quia justus ex fide vivit. Inter scapulas autem inungitur, ut per Spiritus Sancti gratiam excutiat negligen-*

Art. 10. — Lege infra quæst. 71, et Catechism. Roman. quæst. 45 etc, et Bellarmin. de Baptismo, lib. 1, cap. 24 et seq. — Nota bene solutiones ad argumenta. Erga solutionem primi arg. nota quod olim extra necessitatem, non conferebatur baptismus adultis, nisi determinatis temporibus, puta in Paschate et Pentecoste. Modo tamen iste usus est antiquatus. Nota etiam circa unctionem chrismatis, hoc fuisse institutum a S. Silvestro, ut habetur in suis decretis. Quidam tamen hæretici armeni, putaverunt hoc esse de essentia baptismi, sed contrarium habemus in concil. Florent., in quo fuit definitum, solum esse necessaria ad baptismum, materiam, formam et ministrum. E contra vero, Wiclefus, Waldenses, et Protestantes irrident unctionem olei, et alios ritus quibus utitur Ecclesia. — *Concil. Trident. de sacramentis in genere, sess. 7, can. 13, supra, quæst. 60, pag. 349.*

(1) Vulgata: *Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scytha.*

tidm, et torporem, et bonâm operationem exerceat, quia fides sine operibus mortua est; ut per fidei sacramentum sit mundilia cogitationum in pectore, et per operis exercitium fortitudo laborum in scapulis, ut per dilectionem operetur. Post baptismum vero, ut Rabanus dicit, libro Institut. cleric., cap. 28, circa med., *statim signatur in cerebro à presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut Christi regni particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari;* vel, sicut Ambrosius dicit, lib. 3 de Sacram., cap. 1, a princ., *unguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus in capite ejus* (quod sequitur habet Innoc. III, loc. cit.), *in vertice inungitur, ut sit paratus omni petenti de fide reddere rationem.*

Ad tertium dicendum quod vestis illa candida traditur baptizato, non quidem ea ratione quod non liceat ei aliis vestibus uti, sed in signum gloriosæ resurrectionis, ad quam homines per baptismum regenerantur, et ad significandam puritatem vitæ, quam debent post baptismum observare, secundum illud Rom. 6, 4 : *In novitate vitæ ambulemus.*

Ad quârtum dicendum quod ea quæ pertinent ad solemnitatem sacramenti, etsi non sint de necessitate sacramenti, non tamen sunt superflua, quia sunt ad bene esse sacramenti, ut dictum est in corp.

Articulus xi

Utrum convenienter describantur tria baptismata.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 3, et quæst. 6, art. 4; et Joan. 112, lect. 1, fin.; et Hebr. 6, lect. 3, fin.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter describantur tria baptismata, scilicet aquæ, sanguinis et flaminis, sive Spiritus Sancti, quia Apostolus dicit Ephes, 4, 5 : *Una fides, unum baptisma.* Sed non est nisi una fides. Ergo non debent poni tria baptismata.

2. Præterea. baptisma est quoddam sacramentum, ut ex supra dictis patet, quæst. 65, art. 1. Sed solus baptismus aquæ est sacramentum. Ergo non debent poni alia duo baptismata.

3. Præterea, Damascenus in lib. 4 orth. Fid., cap. 10, a med., determinat plura alia genera baptismatum. Non ergo debent poni solum tria baptismata.

— Sed contra est quod super illud Hebr. 6 : *Baptismatum doctrinæ*, dicit Glossa ordin. : *Pluraliter dicit, quia est baptismus aquæ, pœnitentiæ et sanguinis.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 2 huj. quæst. et quæst. 62, art. 5, baptismus aquæ efficaciam habet a passione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum, et ulterius sicut a prima causa a Spiritu Sancto. Licet autem effectus dependeat a prima causa, causa tamen superexcedit effectum, nec dependet ab effectu. Et ideo **præter baptismum aquæ potest aliquis consequi sacramenti effectum ex passione Christi, in quantum quis ei conformatur, pro Christo patiendo.** Unde dicitur Apocalyps. 7, 14: *Illi sunt qui venerunt* (1) *ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.* — **Eadem etiam ratione aliquis per virtutem Spiritus Sancti consequitur effectum baptismi, non solum sine baptismo aquæ, sed etiam sine baptismo sanguinis, in quantum scilicet alicujus cor per Spiritum Sanctum movetur ad credendum et diligendum Deum, et pœnitendum de peccatis;** unde etiam dicitur baptismus pœnitentiæ. Et de hoc dicitur Isa. 4, 4: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii et spiritu ardoris.* **Sic igitur utrumque aliorum baptismatum nominatur baptismus, in quantum supplet vicem baptismi aquæ.** Unde dicit Augustinus in lib. 4 de unico Baptismo parvulorum, cont. Donatist., cap. 22, in princ. : *Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est : « Hodie mecum eris in paradiso, » beatus Cyprianus non leve documentum assumpsit; quod etiam atque etiam considerans, invenio non tantum passionem pro nomine Christi, id quod bap-*

Art. 11. — Resp. ad fidem pertinens est, baptismum flaminis supplere vicem baptismi aquæ, ita ut cum is haberi non potest, votum ac sincerum desiderium recipiendi illum sufficiat ad salutem. Cornelius, v. g., et alii Act. 10, acceperunt Spiritum Sanctum antequam baptizarentur. Quantum vero ad martyrium, vide etiam supra 2, 2, quæst. 124, et 1 Part. quæst. 87, art. 1 ad 2, et in 4 Sent., dist. 4, art. ult., quæst. 3 et 4, ex quibus constat martyrium vicem gerere baptismi in adultis, et in infantibus; patet ex festo SS. Innocentium, et aliorum Martyrum, qui in sanguine tantum dealbati, absque baptismate ad cœlorum regna pervenerunt.

Definit. Eccles. — Innocent. III decretum; lib. 3, tit. 43. cap. 2, de presbytero non baptizato : Inquisitioni tuæ taliter respondemus : presbyterum, quem sine unda baptismatis extremum diem clausisse significasti, quia in sanctæ matris Ecclesiæ fide et Christi nominis confessione perseveraverit, ab originali peccato solutum, et cœlestis patriæ gaudium esse adeptum, asserimus incunctanter.— *Trident. sess. 6, cap. 4 : insinuatur descriptio justificationis impii et modus ejus in statu gratiæ :* Quibus verbis justificationis impii descriptio insinuatur, ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Jesum Christum, salvatorem nostrum, quæ quidem translatio post Evangelium promulgatum sine lavacro regenerationis, aut ejus voto, fieri non potest, sicut scriptum est : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. » — *Propositio Mich. Baii, damn. a S. Pio V et Gregor. XIII :* 31. Charitas perfecta et sincera, quæ est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis quam in pœnitentibus potest esse sine remissione peccatorum.

(1) Vulgata : *de tribulatione magna.*

tismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest.

Ad primum ergo dicendum quod alia duo baptismata includuntur in baptismo aquæ, qui efficaciam habet et ex passione Christi, et ex Spiritu Sancto. Et ideo per hoc non tollitur unitas baptismatis.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 60, art. 1 et 2, sacramentum habet rationem signi; alia vero duo conveniunt cum baptismo aquæ non quidem quantum ad rationem signi, sed quantum ad effectum baptismatis; et ideo non sunt sacramenta.

Ad tertium dicendum quod Damascenus ponit quædam baptismata figuralia; sicut diluvium, quod fuit signum nostri baptismi, quantum ad salvationem fidelium in Ecclesia, sicut *tunc paucæ animæ* (1) *salvæ factæ sunt in arca*, ut dicitur 1 Petri 3, 20. Ponit etiam transitum maris Rubri, qui significat nostrum baptisma, quantum ad liberationem a servitute peccati; unde et Apostolus dicit 1 Corinth. 10, 2, quod *omnes baptizati sunt in nube et in mari*. Ponit etiam ablutiones diversas, quæ fiebant in veteri lege, præfigurantes nostrum baptisma, quantum ad purgationem peccatorum. Ponit etiam baptismum Joannis, qui fuit præparatorius ad nostrum baptisma.

Articulus XII

Utrum baptismus sanguinis sit potissimus inter alia baptismata.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 3, quæst. 4; et Hebr. 6, lect. 3, fin.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus sanguinis non sit potissimus inter tria prædicta baptismata. Baptismus enim aquæ imprimit characterem, quod quidem baptismus sanguinis non facit. Ergo baptismus sanguinis non est potior quam baptismus aquæ.

2. Præterea, baptismus sanguinis non valet sine baptismo flaminis, qui est per charitatem : dicitur enim 1 ad Corinth. 13, 3 : *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Sed baptismus flaminis valet sine baptismo sanguinis, non enim soli martyres salvantur. Ergo baptismus sanguinis non est potissimus.

3. Præterea, sicut baptismus aquæ habet efficaciam a passione Christi, cui secundum prædicta art. præc. respondet baptismus sanguinis, ita passio Christi efficaciam habet a Spiritu Sancto, secundum illud Hebr. 9, 14 : *Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum obtulit semetipsum pro nobis* (1), *emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis*, etc. Ergo baptismus flaminis potior est quam baptismus sanguinis. Non ergo baptismus sanguinis est potissimus.

— Sed contra est quod Augustinus ad Fortunatum loquens de comparatione baptismatum dicit (Gennadius in lib. de eccles Dogmatib., cap. 74) : *Baptizatus confitetur fidem suam coram sacerdote, martyr coram persecutore : ille post confessionem aspergitur aqua, hic sanguine; ille per impositionem manus pontificis recipit Spiritum Sanctum, hic templum efficitur Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., effusio sanguinis pro Christo, et operatio interior Spiritus Sancti dicuntur baptismata, in quantum efficiunt effectum baptismi aquæ. Baptismus autem aquæ efficaciam habet a passione Christi et a Spiritu Sancto, ut dictum est art. præc. Quæ quidem duæ causæ operantur in quolibet horum trium baptismatum, excellentissime tamen in baptismo sanguinis : nam **passio Christi operatur** quidem in baptismo aquæ per quamdam figuralem repræsentationem; in baptismo autem flaminis vel pœnitentiæ per quamdam affectionem; sed **in baptismo sanguinis per imitationem operis. — Similiter etiam virtus Spiritus Sancti operatur** in baptismo aquæ per quamdam virtutem latentem; in baptismo autem pœnitentiæ per cordis commotionem; sed **in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis et affectionis fervorem** secundum illud (2) Joan. 15, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet quam* (3) *ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

Ad primum ergo dicendum quod character est res et sacramentum. Non autem dicimus quod baptismus sanguinis præeminentiam habeat secundum rationem sacramenti, sed quantum ad sacramenti effectum.

Ad secundum dicendum quod effusio sanguinis non habet rationem baptismi, si sit sine charitate. Ex quo patet quod baptismus sanguinis includit baptismum flaminis, et non e converso : unde ex hoc ipso probatur perfectior.

Ad tertium dicendum quod baptismus sanguinis præeminentiam habet, non solum ex parte passionis Christi, sed etiam ex parte Spiritus Sancti, ut dictum est in corp. art.

Art. 12. — Ut directe respondeatur quæsito : « Excellentissimus est baptismus sanguinis inter illa tria baptismata. »

(1) Vulgata : *In qua pauci, id est, octo animæ*, etc.

(1) Vulgata :... *semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit...*

(2) Ita cum Mss. Garcia et posteriores editi. — Al., *per potissimum dilectionis, secundum illud*, etc.

(3) Vulgata omittit *quam*.

QUÆSTIO LXVII

DE MINISTRIS PER QUOS TRADITUR BAPTISMI SACRAMENTUM. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ministris, per quos traditur sacramentum baptismi.

Circa hoc quæruntur octo : 1° utrum ad diaconum pertineat baptizare; 2° utrum pertineat ad presbyterum, vel solum ad episcopum; 3° utrum laicus possit sacramentum baptismi conferre; 4° utrum hoc possit facere mulier; 5° utrum non baptizatus possit baptizare; 6° utrum plures possint simul baptizare unum et eumdem; 7° utrum necesse sit aliquem esse qui baptizatum de sacro fonte recipiat; 8° utrum suscipiens aliquem de sacro fonte obligetur ad ejus instructionem.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum ad officium diaconi pertineat baptizare.

4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et dist. 7, quæst. 3, art. 1, quæst. 1, corp., et dist. 13, quæst. 2, art. 3, quæst. 2, corp.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ad officium diaconi pertineat baptizare. Simul enim injungitur a Domino officium prædicandi Evangelium et baptizandi, secundum illud Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc. Sed ad officium diaconi pertinet evangelizare. Ergo videtur quod etiam ad officium diaconi pertineat baptizare.

2. Præterea, secundum Dionysium, cap. 5, eccles. Hierarch., aliquant. a princ., purgare pertinet ad officium diaconi. Sed purgatio a peccatis maxime fit per baptismum, secundum illud Ephes. 5, 26 : *Mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ.* Ergo videtur quod baptizare pertineat ad diaconum.

3. Præterea, de B. Laurentio legitur quod cum ipse esset diaconus, plurimos baptizabat. Ergo videtur quod ad diaconos pertineat baptizare.

— Sed contra est quod Gelasius I papa dixit, epist. 9, cap. 7 (et habetur in Decret. dist. 93, cap. 13) : *Diaconos propriam constituimus observare mensuram;* et infra : *Absque episcopo vel presbytero baptizare non audeant, nisi prædictis ordinibus fortasse longius constitutis, necessitas extrema compellat.*

RESPONDEO dicendum quod sicut cœlestium ordinum proprietates et eorum officia ex eorum nominibus accipiuntur, ut Dionysius dicit, cap. 7 cœlest. Hierarch., in princ., ita etiam ex nominibus ecclesiasticorum ordinum accipi potest quid ad unumquemque pertineat ordinem. — Dicuntur autem diaconi, quasi ministri, quia videlicet ad diaconos non pertinet aliquod sacramentum principaliter et quasi ex proprio officio præbere, sed adhibere ministerium aliis majoribus in sacramentorum exhibitione. Et sic **ad diaconum non pertinet, quasi ex proprio officio, tradere sacramentum baptismi, sed in collatione hujus sacramenti et aliorum assistere, et ministrare majoribus.** Unde Isidorus dicit in epist. ad Laudefred. : *Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo scilicet, in chrismate, in patena et in calice.*

Ad primum ergo dicendum quod ad diaconum pertinet recitare Evangelium in ecclesia, et prædicare ipsum per modum catechizantis; unde et Dionysius dicit, cap. 5 eccles. Hierarch., circa med., et cap. 3, quod diaconi habent officium super immundos, inter quos ponit catechumenos. Sed docere, id est, exponere Evangelium, pertinet proprie ad episcopum, cujus actus est perficere, secundum Dionysium, cap. 5 eccles. Hierarch., ante med. Perficere autem idem est quod docere. Unde non sequitur quod ad diaconos pertineat officium baptizandi.

Ad secundum dicendum quod, sicut Dionysius dicit in eccles. Hierarch., parum a princ., baptismus non solum habet purgativam, sed etiam illuminativam virtutem, et ideo excedit officium diaconi, ad quem pertinet solum purgare, scilicet vel repellendo immundos, vel disponendo eos ad sacramenti susceptionem.

Ad tertium dicendum quod quia baptismus est sacramentum necessitatis, permittitur diaconis necessitate urgente, in absentia majorum baptizare, sicut patet ex auctoritate Gelasii supra inducta in arg. *Sed contra.* Et hoc modo B. Laurentius diaconus existens baptizavit.

QUÆSTIO 67. — Duplex distinguitur minister baptismi, ait Billuart, unus *solemnitatis*, qui cum cæremoniis in Ecclesia adhiberi solitis baptizat, et alter *necessitatis*, qui his cæremoniis omissis in necessitate baptizat. Minister solemnitatis, iterum duplex est : unus *ordinarius* et ex officio, alter *extraordinarius* et ex delegatione. — Inter veteres, Donatistæ censebant nullum esse baptismum collatum ab hæreticis (vide, supra quæst. 64, art. 9, notam cum definitionibus). Mulierculis facultatem baptizandi solemniter concesserunt Marcionistæ, Pepusiani et Collyridiani, ut patet ex S. Epiphanio *Hæres.* 42 et 79, et Tertul. *de præscript.* c. 4 et *de baptismo* c. 7. Calvinus econtra, sustinet laicos non posse, etiam in mortis casu, baptizare.

ART. 1. — Doctrina probatur ex ipso nomine, nam diaconus est idem ac *inserviens* a διακονέω quod est *inservio;* et hoc etiam habetur a Gelasio papa, in epistola ad episcopos per Siciliam constitutos cap. 9; et habetur in Decreto, d. 93. cap. *Diaconos*. Habetur etiam cap. *constat* de consecrat. dist. 4.

Articulus II

Utrum baptizare pertineat ad officium presbyterorum.

4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, et dist. 7, quæs. 1, art. 1, quæst. 3, corp., et dist. 17, quæst. 3, art. 3, quæst. 2, corp., et dist. 24, quæst. 2, art. 1, ad 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod baptizare non pertineat ad officium presbyterorum, sed solum episcoporum, quia, sicut dictum est quæst. præc., art. 5, arg. 1, et art. præc., arg. 1, sub eodem præcepto injungitur Matth. ult., officium docendi et baptizandi. Sed docere, quod est perficere, pertinet ad officium episcopi, ut patet per Dionysium, cap. 5 et 6 eccles. Hier. Ergo et baptizare pertinet tantum ad officium episcopi.

2. Præterea, per baptismum annumeratur aliquis populo christiano; quod quidem videtur ad officium solius principis pertinere. Sed principatum in Ecclesia tenent episcopi, qui, ut dicitur in Glossa (ord. Bedæ sup. illud : *Designavit Dominus*), Luc. 10, tenent locum apostolorum, de quibus dicitur in Psal. 44, 17 : *Constitues eos principes super omnem terram.* Ergo videtur quod baptizare pertineat solum ad officium episcopi.

3. Præterea, Isidorus dicit, loc. cit. art. præc., quod *ad episcopum pertinet basilicarum consecratio, unctio altaris et confectio chrismatis; ipse ordines ecclesiasticos distribuit, et sacras virgines benedicit.* Sed his omnibus majus est sacramentum baptismi. Ergo videtur quod multo magis ad officium solius episcopi pertineat baptizare.

— Sed contra est quod Isidorus dicit in lib. 2 de Offic., cap. 24, ad fin. : *Constat baptisma solis sacerdotibus esse traditum.*

Respondeo dicendum quod sacerdotes ad hoc consecrantur ut sacramentum corporis Christi conficiant, sicut supra dictum est, quæst. 63, art. 2 et 6, et quæst. 65, art. 3. Illud autem est sacramentum ecclesiasticæ unitatis, secundum illud Apostoli 1 Cor. 10, 17 : *Unus panis et unum corpus multi sumus omnes qui de uno pane et de uno calice* (1) *participamus.* Per baptismum autem aliquis fit particeps ecclesiasticæ unitatis; unde et accipit jus ad mensam Domini accedendi. Et ideo sicut ad sacerdotem pertinet consecrare Eucharistiam (ad quod principaliter sacerdotium ordinatur), ita **ad proprium officium sacerdotis pertinet baptizare**; ejusdem enim videtur esse operari totum, et partem in toto disponere.

Ad primum ergo dicendum quod utrumque officium, scilicet docendi et baptizandi, Dominus apostolis injunxit, quorum vicem gerunt episcopi, aliter tamen et aliter. Nam officium docendi commisit eis Christus, ut ipsi per se illud exercerent, tanquam principalissimum : unde et ipsi apostoli dixerunt, Act. 6, 2 : *Non est æquum nos relinquere* (1) *verbum Dei, et ministrare mensis.* Officium autem baptizandi commisit apostolis, ut per alios exercendum. Unde et Apostolus dicit 1 Cor. 1, 17 : *Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare;* et hoc ideo quia in baptizando nihil operatur meritum et sapientia ministri, sicut in docendo, ut patet ex supra dictis, quæst. 64, art. 5, 6 et 9; in cujus etiam signum nec ipse Dominus baptizavit, sed discipuli ejus, ut dicitur Joan. 4. Nec tamen per hoc excluditur quin episcopi possint baptizare, quia quod potest potestas inferior, potest et superior; unde et Apostolus ibidem dicit se quosdam baptizasse.

Ad secundum dicendum quod in qualibet republica ea quæ sunt minora, pertinent ad minores, majora vero majoribus reservantur, secundum illud Exodi 18, 22 : *Quidquid majus fuerit referant ad te; et ipsi tantummodo minora* (2) *judicent.* Et ideo ad minores civitatis principes pertinet disponere de infimo populo; ad summos autem principes pertinet disponere ea quæ pertinent ad majores civitatis. Per baptismum autem non adipiscitur aliquis nisi infimum gradum in populo christiano. Et ideo baptizare pertinet ad minores principes Ecclesiæ, id est, ad presbyteros, qui tenent locum septuaginta duorum discipulorum Christi, ut dicit Glossa Lucæ 10, cit. in arg.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3, in corp., et ad 4, sacramentum baptismi est potissimum necessitate; sed quantum ad perfectionem sunt quædam alia potiora, quæ episcopis reservantur.

Articulus III

Utrum laicus possit baptizare.

2-2 quæst. 100, art. 2, ad 1; et 4 Sent., dist. 5, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et 3, et dist. 6, quæst. 1, art. 3, quæst. 2 et 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod laicus baptizare non possit. Baptizare enim, sicut

---

Art. 2. — Ratio D. Thomæ, est tantum quædam congruentia. — Hinc vides quod Christus dicens apostolis « Docete et baptizate » *docere* dedit ut episcopis, *baptizare* ut sacerdotibus. Vide concil. Florent. quæst. præc. pag. 389.

(1) In Vulgata hic deest *et de uno calice.*

Art. 3. — Cum in calce dicitur quod effectus baptismi per nihil aliud suppleri potest, intelligendum est de integro effectu baptismi; integer siquidem effectus baptismi claudit in se characterem. Et propterea licet gratia cum remissione totius culpæ et pœnæ possit sine baptismo suppleri, ut patet in latrone, character tamen suppleri non potest : et hoc loquendo de potentia ordinata sub divinæ dispositionis providentia (Cajetanus). Vide in textu, differentiam inter pueros et adultos, respectu necessitatis baptismi. Pueris enim aliter subveniri non potest : et adulti non possunt aliter quam per baptismum, plenam

(1) Vulgata : *derelinquere.*

(2) Vulgata : *et ipsi minora tantum modo judicent.*

dictum est art. præc., proprie pertinet ad ordinem sacerdotalem. Sed ea quæ sunt ordinis, non possunt committi non habenti ordinem. Ergo videtur quod laicus, qui non habet ordinem, baptizare non possit.

2. Præterea, majus est baptizare quam alia sacramentalia baptismi perficere, sicut catechizare et exorcizare, et aquam baptismalem benedicere. Sed hæc non possunt fieri a laicis, sed solum a sacerdotibus. Ergo videtur quod multo minus laici possint baptizare.

3. Præterea, sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita et pœnitentia. Sed laicus non potest absolvere in foro pœnitentiali. Ergo neque potest baptizare.

— Sed contra est quod Gelasius I papa, epist. 9, cap. 7, et Isidor., lib. 2 de Offic., cap. 24, ad fin., dicunt, quod *baptizare, necessitate imminente, laicis christianis plerumque conceditur.*

RESPONDEO dicendum quod ad misericordiam ejus qui vult omnes homines salvos fieri, pertinet ut in his quæ sunt de necessitate salutis, homo de facili remedium inveniat. Inter omnia autem sacramenta maximæ necessitatis est baptismus, qui est regeneratio hominis in vitam spiritualem, quia pueris aliter omnino subveniri non potest, et adulti non possunt aliter quam per baptismum plenam remissionem consequi et quantum ad culpam et quantum ad pœnam. Et ideo **ut homo circa remedium tam necessarium defectum pati non possit, institutum est ut et materia baptismi sit communis, scilicet aqua, quæ a quolibet de facili haberi potest, et minister baptismi etiam sit quicumque non ordinatus**, ne propter defectum baptismi homo salutis suæ dispendium patiatur.

Ad primum ergo dicendum quod baptizare pertinet ad ordinem sacerdotalem secundum quamdam convenientiam et solemnitatem ; non autem hoc est de necessitate sacramenti ; unde etiamsi extra necessitatis articulum laicus baptizet, peccat quidem, tamen sacramentum baptismi confert; nec est rebaptizandus ille qui sic est baptizatus.

Ad secundum dicendum quod illa sacramentalia baptismi pertinent ad solemnitatem, non autem ad necessitatem baptismi. Et ideo fieri non debent, nec possunt a laico, sed solum a sacerdote, cujus est solemniter baptizare.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3 et 4, pœnitentia non est tantæ necessitatis sicut baptismus ; potest enim per contritionem suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat a tota pœna, nec etiam pueris adhibetur. Et ideo non est simile de baptismo, cujus effectus per nihil aliud suppleri potest.

ARTICULUS IV

Utrum mulier possit baptizare.

Sup., art. 3, et locis ibidem inductis.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod mulier non possit baptizare. Legitur enim in Carthaginensi concilio 4, can. 99, etc., quod *mulier, quamvis docta et sancta, viros in conventu docere vel aliquos baptizare non præsumat.* Sed nullo modo licet mulieri docere in conventu, secundum illud 1 Cor. 14, 35 : *Turpe est mulieri in ecclesia loqui.* Ergo videtur quod nec etiam aliquo modo mulieri liceat baptizare.

2. Præterea, baptizare pertinet ad officium prælationis ; unde a sacerdotibus habentibus curam animarum debet accipi baptismus. Sed hoc non posset competere mulieri, secundum illud 1 Timoth. 2, 12 : *Docere mulieri non permitto, nec* (1) *dominari in virum, sed esse in silentio.* Ergo mulier baptizare non potest.

3. Præterea, in spirituali regeneratione videtur aqua habere locum materni uteri, ut Augustinus dicit super illud Joan. 3, 4 : *Numquid homo potest in ventrem matris suæ iterato introire et renasci?* tract. 11 in Joan., ante med. ; ille autem qui baptizat, videtur magis habere patris officium. Sed hoc non competit mulieri. Ergo mulier baptizare non potest.

— Sed contra est quod Urbanus papa dicit (et habetur in Decr. 30, quæst. 3, cap. 4) : *Super quibus consuluit nos tua dilectio, hoc videtur nobis ex sententia respondendum, ut baptismus sit, si instante necessitate fœmina puerum in nomine sanctæ Trinitatis baptizaverit.*

RESPONDEO dicendum quod Christus est qui principaliter baptizat, secundum illud Joan. 1, 33:

---

remissionem consequi et quantum ad culpam et quantum ad pœnam : id est, nisi actualiter baptizentur pueri, non possunt salvari neque a culpa, neque a pœna, et per consequens non possunt pervenire ad regnum cœlorum : et adulti, quamvis per baptismum in voto habitum, possint remissionem culpæ et pœnæ consequi, non tamen plenam, nisi actualiter baptizentur. — Conclusio est de fide. *Definit. Eccles. pro hoc art. et 4 et 5. — Resp. Nicolai I ad consulta Bulgarorum, quæst. 64, art. 9, pag. 381. — Concil. Lateran. IV, cap. « Firmiter : »* Sacramentum baptismi a quocumque rite collatum, proficit ad salutem. — *Concil. Florent., pro Armenis, quæst. præc. pag. 389. Idem concil. Florent. decretum Eugenii IV pro Jacobitis :* Pueri mortis imminente periculo mox sine ulla dilatione baptizentur, etiam per laicum vel mulierem in forma Ecclesiæ, si desit sacerdos, quemadmodum in decreto Armenorum.— *Professio fidei orientalibus præscripta ab Urbano VIII et Bened, XIV :* Baptismum si mortis periculum immineat, mox sine ulla dilatione conferendum esse, et a quocumque, et quandocumque sub debita materia et forma et intentione collatum esse validum.

ART. 4. — Vide pro definit., art. præced. et præcipue concil. Florent. pro Armenis et pro Jacobitis.

(1) Vulgata : *neque.*

Super quem videris Spiritum descendentem et manentem (1), *hic est qui baptizat.* Dicitur autem Coloss. 3 (æquivalenter) quod in Christo non est masculus et fœmina. Et ideo **sicut masculus laicus potest baptizare, quasi minister Christi; ita etiam et fœmina.** — Quia tamen *caput mulieris est vir, et caput viri est Christus,* ut dicitur 1 Corinth. 11, **non debet mulier baptizare, si adsit copia viri; sicut nec laicus præsente clerico, nec clericus præsente sacerdote;** qui tamen potest baptizare præsente episcopo, eo quod hoc pertinet ad officium sacerdotis.

Ad primum ergo dicendum quod sicut mulieri non permittitur publice docere, potest tamen privata doctrina vel monitione aliquem instruere, ita non permittitur ei publice et solemniter baptizare, sed tamen potest baptizare in necessitatis articulo.

Ad secundum dicendum quod quando baptismus solemniter et ordinate celebratur, debet aliquis sacramentum baptismi suscipere a presbytero curam animarum habente, vel ab aliquo vice ejus. Hoc tamen non requiritur in articulo necessitatis, in quo potest mulier baptizare.

Ad tertium dicendum quod in generatione carnali masculus et fœmina operantur secundum virtutem propriæ naturæ; et ideo fœmina non potest esse principium generationis activum, sed passivum tantum. Sed in generatione spirituali neuter operatur in virtute propria, sed instrumentaliter tantum per virtutem Christi; et ideo eodem modo potest vir et mulier in casu necessitatis baptizare. Si tamen mulier etiam extra casum necessitatis baptizaret, non esset rebaptizandus, sicut et de laico dictum est art. præc.; peccaret tamen ipsa baptizans, et alii qui ad hoc cooperarentur, vel baptismum ab ea suscipiendo, vel ei baptizandum aliquem offerendo.

Articulus v

Utrum non baptizatus possit sacramentum baptismi conferre.

Sup., art. 3, et locis ibidem notatis.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ille qui non est baptizatus non possit sacramentum baptismi conferre. Nullus enim dat quod non habet. Sed non baptizatus non habet sacramentum baptismi. Ergo non potest ipsum conferre.

2. Præterea, sacramentum baptismi confert aliquis in quantum est minister Ecclesiæ. Sed ille qui non est baptizatus, nullo modo pertinet ad Ecclesiam, scilicet nec re nec sacramento. Ergo non potest sacramentum baptismi conferre.

3. Præterea, majus est sacramentum conferre quam suscipere. Sed non baptizatus non potest alia sacramenta suscipere. Ergo multo minus potest aliquod sacramentum conferre.

— Sed contra est quod Isidorus dicit (habetur cap. *Si quis per ignorantiam,* 1, quæst. 1): *Romanus pontifex non hominem judicat qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare gratiam baptismi, licet paganus sit qui baptizat.* Sed ille qui non est baptizatus, non dicitur paganus. Ergo etiam non baptizatus potest conferre sacramentum baptismi.

Respondeo dicendum quod hanc quæstionem Augustinus indeterminatam reliquit. Dicit enim 2 contra Epistolam Parmeniani, cap. 13, a med.: *Hæc quidem alia quæstio est, utrum et ab his qui nunquam fuerunt christiani, possit baptismus dari; nec aliquid temere inde affirmandum est, sine auctoritate tanti concilii, quantum tantæ rei sufficit.* Postmodum vero **per Ecclesiam determinatum est quod non baptizati, sive sint judæi, sive pagani, possunt sacramentum baptismi conferre, dummodo in forma Ecclesiæ baptizent.** Unde Nicolaus I papa respondet, de Consecr., dist. 4, cap. 24, ad consulta Bulgar., cap. 104: *A quodam Judæo, nescitis utrum christiano, an pagano, multos in patria vestra asseritis baptizatos; et quid inde sit agendum, consulitis. Hi profecto, si in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sint, rebaptizari non debent; si autem forma Ecclesiæ non fuerit observata, sacramentum baptismi non confertur.* Et sic intelligendum est quod Gregorius III scribit Bonifacio episcopo, epist. 1, can. 1 (et habetur cap. 52 de Consecrat., dist. 4): *Quos a paganis baptizatos esse asseruisti,* scilicet Ecclesiæ forma non servata, *ut denuo baptizes in nomine Trinitatis, mandamus.* — Et hujus ratio est quia sicut ex parte materiæ, quantum ad necessitatem sacramenti, sufficit quæcumque aqua, ita etiam sufficit ex parte ministri quicumque homo. Et ideo etiam non baptizatus in articulo necessitatis baptizare potest, ut si duo non baptizati se invicem baptizent, dum prius unus baptizaret alium, et postea baptizaretur ab eodem, et consequeretur uterque non solum sacramentum, sed etiam rem sacramenti. Si vero extra articulum necessitatis hoc fieret, uterque graviter peccaret, scilicet baptizans et baptizatus; et per hoc impediretur baptismi effectus, licet non tolleretur ipsum sacramentum.

Ad primum ergo dicendum quod homo baptizans adhibet tantummodo ministerium exterius; sed Christus est qui interius baptizat, qui potest uti omnibus hominibus ad quodcumque voluerit. Et ideo non baptizati possunt baptizare, quia, ut Nicolaus papa dicit, baptismus *non est illorum,* scilicet baptizantium, *sed ejus,* scilicet Christi (hoc habet express. August., lib. 3 contra Crescon. cap. 6, ad fin.).

Art. 5. — Concl.s. est de fide. — Vide definit. art. 3 et specialiter, decret. Nicol. I; Concil. Florent. — De baptismo autem ab hæreticis collato, vide supra, quæst. 64, art. 9, pag. 381.

(1) Vulgata:.. *Et manentem super eum, hic est...*

Ad secundum dicendum quod ille qui non est baptizatus, quamvis non pertineat ad Ecclesiam re vel sacramento, potest tamen ad eam pertinere intentione et similitudine actus, in quantum scilicet intendit facere quod facit Ecclesia, et formam Ecclesiæ servat in baptizando ; et sic operatur ut minister Christi, qui virtutem suam non alligavit baptizatis, sicut nec etiam sacramentis.

Ad tertium dicendum quod alia sacramenta non sunt tantæ necessitatis, sicut baptismus ; et ideo magis conceditur quod non baptizatus possit baptizare, quam quod possit alia sacramenta suscipere.

Articulus VI

Utrum plures possint simul unum baptizare.

4 Sent., dist. 3, art. 2, quæst. 2, ad 1, et 2, dist. 6, quæst. 2, art. 2, quæst. 1, ad 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod plures possint simul unum baptizare. In multitudine enim continetur unum, sed non convertitur ; unde videtur quod quidquid potest facere unus, possint facere multi, et non e converso ; sicut multi trahunt navem, quam unus trahere non posset. Sed unus homo potest simul plures baptizare. Ergo et plures possunt simul unum baptizare.

2. Præterea, difficilius est quod unum agens agat in plura, quam quod plures agentes agant simul in unum. Sed unus homo potest simul plures baptizare. Ergo multo magis plures possunt simul unum baptizare.

3. Præterea, baptismus est sacramentum maximæ necessitatis. Sed in aliquo casu videtur esse necessarium quod plures simul unum baptizent : puta si aliquis parvulus esset in articulo mortis, et adessent duo, quorum alter esset mutus, et alter manibus et brachiis careret ; tunc enim oportet quod mutilatus verba proferret, et mutus actum baptismi exerceret. Ergo videtur quod plures possint simul unum baptizare.

— Sed contra est quod unius agentis est una actio. Si ergo plures unum baptizarent, videtur sequi quod essent plures baptismi, quod est contra id quod dicitur Ephes. 4. 5 : *Una fides, unum baptisma.*

Respondeo dicendum quod sacramentum baptismi præcipue habet virtutem ex forma, quam Apostolus nominat *verbum vitæ*, Ephes. 5. Et deo considerare oportet, si plures simul unum baptizent, qua forma uterentur. Si enim dicerent : *Nos te baptizamus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, dicunt quidam quod non conferretur sacramentum baptismi, eo quod non servaretur forma Ecclesiæ, quæ sic habet : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Sed hoc excluditur per formam baptizandi, qua utitur Ecclesia Græcorum : possent enim dicere : *Baptizetur servus Christi N. in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, etc., sub qua forma Græci baptismum suscipiunt ; quæ tamen forma multo magis dissimilis est formæ qua nos utimur, quam si dicatur : *Nos te baptizamus.* Sed considerandum est quod **ex tali forma : « Nos te baptizamus», exprimitur talis intentio quod plures conveniant ad unum baptismum conferendum** ; quod quidem videtur esse contra rationem ministerii : homo enim non baptizat nisi ut minister Christi, et vicem ejus gerens ; unde **sicut unus est Christus, ita oportet esse unum ministrum qui Christum repræsentet.** Propter quod signanter Apostolus dicit Ephes. 4, 5 : *Unus Dominus, una fides unum baptisma.* Et ideo contraria intentio videtur excludere baptismi sacramentum. — **Si vero uterque diceret : « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti»** uterque exprimeret suam intentionem, quasi ipse singulariter baptismum conferret ; quod posset contingere **in eo casu in quo contentiose uterque aliquem baptizare conaretur, et tunc manifestum est quod ille qui prius verba proferret, daret baptismi sacramentum** ; alius vero, quantumcumque jus baptizandi (1) haberet, nihil faceret ; et si verba pronuntiare præsumeret esset puniendus tanquam rebaptizator. — **Si autem omnino simul ambo verbo proferrent, et hominem immergerent aut aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi et non de iteratione baptismi, quia uterque intenderet non baptizatum baptizare ; et uterque, quantum est in se, baptizaret.** Nec traderent aliud et aliud sacramentum ; sed Christus, qui est unus interius baptizans, unum sacramentum per utrumque conferret.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa locum habet in his quæ agunt propria virtute. Sed homines non baptizant propria virtute, sed virtute Christi, qui, cum sit unus, per unum ministrum perficit suum opus.

Ad secundum dicendum quod in casu necessitatis unus posset simul plures baptizare sub hac forma : *Ego vos baptizo*, puta si immineret ruina aut gladius, aut aliquid hujusmodi, quod omnino mora non pateretur, ut sigillatim omnes baptizarentur. Nec per hoc diversificaretur forma Ecclesiæ, quia plurale non est nisi singulare geminatum, præsertim cum pluraliter dicatur Matth., ult. : *Baptizantes eos*, etc. Nec est simile de bap-

Art. 6. — Certum est quod non possint licite. An autem si plures attentent sacramentum perficiatur ? Respondetur quandoque perfici et quandoque non, juxta distinctiones in corp.

(1) Ita cum plurimis Mss. editi passim. — Al., *intentionem baptizandi.*

tizante et baptizato, quia Christus, qui principaliter baptizat, est unus ; sed multi per baptismum efficiuntur unum in Christo.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 66, art. 3 et 5, integritas baptismi consistit in forma verborum et in usu materiæ. Et ideo neque ille qui tantum verba profert baptizat, neque ille qui immergit. Et ideo si unus verba proferat, et alius immergat, nulla forma verborum poterit esse conveniens ; neque enim poterit dici : *Ego te baptizo*, cum ipse non immergat, et per consequens non baptizet; neque etiam poterit dici : *Nos te baptizamus*, cum neuter baptizaret ; si enim duo sint quorum unus unam partem libri scribat, et alius aliam, non erit propria locutio : *Nos scripsimus librum istum*, sed synecdochica, in quantum totum ponitur pro parte.

Articulus vii

Utrum in baptismo requiratur aliquis qui baptizatum levet de sacro fonte.

Inf., art. 8, ad 1.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod in baptismo non requiratur aliquis qui baptizatum de sacro fonte levet. Baptismus enim noster per baptismum Christi consecratur, et ei conformatur. Sed Christus baptizatus non est ab aliquo de fonte susceptus; sed, sicut dicitur Matth. 3, 16 : *Baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua.* Ergo videtur quod nec in aliorum baptismo requiratur aliquis qui baptizatum de sacro fonte suscipiat.

2. Præterea, baptismus est spiritualis regeneratio, ut dictum est art. 3 huj. quæst. Sed in carnali generatione non requiritur nisi principium activum, quod est pater, et principium passivum, quod est mater. Igitur cum in baptismo locum patris obtineat ille qui baptizat, locum autem matris ipsa aqua baptismi, ut Augustinus dicit in quodam sermone Epiphaniæ, 1 Dom. infr. octav., videtur quod non requiratur aliquis alius qui baptizatum de sacro fonte levet.

3. Præterea, in sacramentis Ecclesiæ nihil derisorium fieri debet. Sed hoc derisorium videtur quod adulti baptizati, qui seipsos sustentare possunt et de sacro fonte exire, ab alio suscipiantur. Ergo videtur quod non requiratur aliquis, præcipue in baptismo adultorum, qui baptizatum de sacro fonte levet.

— Sed contra est quod Dionysius dicit cap. 2 eccl. Hier., ante med., quod *sacerdotes assumentes baptizatum, tradunt eum ad educationem susceptori et duci.*

Respondeo dicendum quod spiritualis regeneratio, quæ fit per baptismum, assimilatur quodammodo generationi carnali ; unde dicitur 1 Petri 2, 2 : *Sicut modo genili infantes rationabile, sine dolo, lac concupiscite.* In generatione autem carnali parvulus nuper natus indiget nutrice et pædagogo. Unde et in spirituali generatione baptismi requiritur aliquis qui fungatur vice nutricis et pædagogi, informando et instruendo eum, quasi novitium in fide, de his quæ pertinent ad fidem et vitam christianam ; ad quod prælati Ecclesiæ vacare non possunt circa communem curam populi occupati ; parvuli enim et novitii indigent speciali cura præter communem ; et ideo **requiritur quod aliquis suscipiat baptizatum de sacro fonte, quasi in suam instructionem et tutelam.** — Et hoc est quod Dionysius dicit ult. cap. eccles. Hierarch., versus fin. : *Divinis nostris ducibus*, id est, apostolis, *ad mentem venit, et visum est suscipere infantes secundum istum sanctum modum, quod naturales pueri parentes traderent puerum cuidam docto in divinis pædagogo, et reliquum sub ipso puer ageret, sicut sub divino patre, et salvationis sanctæ susceptore.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus non est baptizatus, ut ipse regeneraretur, sed ut alios regeneraret; et ideo post baptismum non indiguit pædagogo, tanquam parvulus.

Ad secundum dicendum quod in generatione

Art. 7. — Quoniam qui suscipiunt aliquem de sacro fonte, instar ministri se habent ; ideo B. Thomas hanc quæstionem tractat inter eas quæ pertinent ad ministros; cum alioquin pertineat ad quæstionem de cæremoniis baptismi. Quid autem necessarium sit ut quis sit patrinus? an scilicet requiratur, quod alterum corporaliter tangat, tenendo, offerendo, levando, aut simili aliquo modo, etc.? Quid etiam quoad cognationem spiritualem quæ inde exoritur? Require apud canonistas vel moralistas. — Hujus ritus meminit S. Dionysius (ut habetur in littera), S. August. epist. 23 ad Bonifacium et alibi sæpe, et S. Isidorus *de officiis*, lib. 2, cap. 24. — Hæc autem sunt statuta in Concil. Trident. sess. 24, cap. 2 : « Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia : in quibus vel non sine magno peccato perseveratur vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque sancta Synodus huic incommodo providere, et a cognationis spiritualis impedimento incipiens, statuit, ut unus tantum, sive vir sive mulier, juxta sacrorum Canonum instituta, vel ad summum unus et una baptizatum de Baptismo suscipiant; inter quos ac baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant ; et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat ; et in libro eorum nomina describat; doceatque eos quam cognationem contraxerint ; ne ignorantia ulla excusari valeant. Quod si alii, ultra designatos, baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahant; constitutionibus, in contrarium facientibus, non obstantibus. Si parochi culpa, vel negligentia, secus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio, quæ ex Confirmatione contrahitur, confirmantem et confirmatum, illiusque patrem et matrem, ac tenentem non egrediatur : omnibus inter alias personas hujus spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis. »

carnali non requiritur ex necessitate nisi pater et mater, sed ad facilem partum et educationem pueri convenientem requiritur obstetrix, et nutrix, et pædagogus : quorum vicem implet in baptismo ille qui puerum de sacro fonte levat. Unde non est de necessitate sacramenti ; sed unus solus potest aliquem baptizare, necessitate imminente.

Ad tertium dicendum quod baptizatus non suscipitur a patrino de sacro fonte propter imbecillitatem corporalem, sed propter imbecillitatem spiritualem, ut dictum est in corp. art.

Articulus VIII

Utrum ille qui aliquem levat de sacro fonte, teneatur ad ejus instructionem.

Inf., quæst. 71, art. 1, ad 3; et 5 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 2, quæst. 3, corp.; et ad 3.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, non obligetur ad ejus instructionem, quia nullus potest instruere nisi instructus. Sed etiam quidam non instructi, sed simplices, admittuntur levare aliquem de sacro fonte. Ergo ille qui suscipit baptizatum, non obligatur ad ejus instructionem.

2. Præterea, filius magis potest a patre instrui quam ab alio extraneo, nam filius habet a patre esse, et nutrimentum et disciplinam, ut Philosophus dicit in 8 Ethic., cap. 12, circa med. Si ergo ille qui suscipit baptizatum, teneretur eum instruere, magis esset conveniens quod pater carnalis filium suum de fonte susciperet. quam aliquis alius, quod tamen videtur esse prohibitum, ut habetur in Decret. 30, quæst. 1, cap. *Pervenit*, et cap. *Dictum est.*

3. Præterea, plures magis possunt instruere quam unus solus. Si ergo ille qui suscipit aliquem baptizatum, teneretur eum instruere magis deberent plures suscipere quam unus solus ; cujus contrarium habetur ex decreto Leonis papæ, quod habetur cap. 101 de Consecrat., dist. 4 : *Non plures*, inquit, *ad suscipiendum de baptismo infantem, quam unus, accedant, sive vir, sive mulier.*

— Sed contra est quod Augustinus dicit in quodam sermone paschali, 7 in Dom. in Albis : *Vos ante omnia tam viros quam mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo ut vos cognoscatis fidejussores apud Deum extitisse pro illis quos visi estis de sacro fonte suscipere.*

Respondeo dicendum quod, unusquisque obligatur ad exequendum officium quod accipit. Dictum est autem art. præc., quod **ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium pædagogi ; et ideo obligatur ad habendam curam de ipso, si necessitas immineret,** sicut eo tempore et loco in quo baptizati inter infideles nutriuntur. Sed ubi nutriuntur inter catholicos christianos, satis possunt ab hac cura excusari, præsumendo quod a suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundum suum modum saluti spiritualium filiorum curam impendere.

Ad primum ergo dicendum quod ubi immineret periculum, oporteret esse aliquem doctum in divinis, sicut Dionysius dicit, cap. 7 eccles. Hierarch., vers. fin., qui baptizatum de sacro fonte susciperet ; sed ubi hoc periculum non imminet, propter hoc quod pueri nutriuntur inter catholicos, admittuntur quicumque ad hoc officium ; quia ea quæ pertinent ad christianam vitam et fidem, publice omnibus nota sunt. Attamen ille qui non est baptizatus, non potest suscipere baptizatum, ut est declaratum in Concilio Moguntino (habetur cap. *In baptismate*, de Consecrat., dist. 4), licet non baptizatus possit baptizare, quia persona baptizantis est de necessitate sacramenti. non autem persona suscipientis, sicut dictum est art. præc., ad 2.

Ad secundum dicendum quod sicut est alia generatio spiritualis a carnali, ita etiam debet esse alia disciplina, secundum illud Hebr. 12, 9 : *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores* (1), *et reverebamur eos, non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus ?* Et ideo alius debet esse pater spiritualis a patre carnali, nisi necessitas contrarium exigat.

Ad tertium dicendum quod confusio esset disciplinæ, nisi esset unus principalis instructor, et ideo in baptismo unus debet esse principalis susceptor ; alii tamen possunt admitti quasi coadjutores.

QUÆSTIO LXVIII

DE SUSCIPIENTIBUS BAPTISMUM. — *In duodecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de suscipientibus baptismum ; et circa hoc quæruntur duodecim : 1° utrum omnes teneantur ad suscipiendum baptismum ; 2° utrum aliquis possit salvari sine baptismo ; 3° utrum baptismus sit differendus ; 4° utrum peccatores sint baptizandi ; 5° utrum peccatoribus baptizatis sint imponenda opera satisfactoria ; 6° utrum requiratur confessio peccatorum ; 7° utrum requiratur intentio ex parte baptizati ; 8° utrum requiratur fides ; 9° utrum pueri sint baptizandi ;

Art. 8. — Cfr. Catechism. Roman. quæst. 22, cap. 2 de baptism. Unde colligi potest non quoslibet admittendos esse ad hoc officium, se l merito, ex sacris canonibus arcendos, scilicet parentes, religiosos et moniales, non baptizatos, hæreticos, excommunicatos et peccatores publicos. — Vide concil. Trident., art. præced.

(1) Vulgata : *Eruditores habuimus.*

10° utrum pueri Judæorum sint baptizandi invitis parentibus ; 11° utrum aliqui sint baptizandi in maternis uteris existentes ; 12° utrum furiosi et amentes sint baptizandi.

Articulus primus

Utrum omnes teneantur ad susceptionem baptismi.

Inf., quæst. 70, art. 2, ad 3 ; et 4 Sent., dist. 4 quæst. 3, art. 3, quæst. 2, corp., et ad 3, et dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, corp. ; et 4 Cont., cap. 71.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non teneantur omnes ad susceptionem baptismi. Per Christum enim non est hominibus arctata via salutis. Sed ante Christi adventum poterant homines salvari sine baptismo. Ergo et post Christi adventum.

2. Præterea, baptismus maxime videtur esse institutus in remedium peccati originalis. Sed ille qui est baptizatus, cum non habeat originale peccatum, non videtur quod possit illud transfundere

---

Art. 1. — Omnibus nota est distinctio duplicis necessitatis sacramentorum, medii scilicet et præcepti, et has duas videtur explicare D. Thomas in tribus primis articulis hujus quæstionis. Et in hoc primo, videtur quidem agere de necessitate præcepti, ut constat ex titulo. Tamen quia hæc necessitas præcepti, ibi semper est, ubi est necessitas medii, ideo D. Thomas in corp. articuli, ex eo quod fides Christi, et exterior ejus professio per actum a Deo præceptum, sit necessaria ad salutem, colligit obligationem ad baptismum suscipiendum, quia in lege nova, baptismus est sacramentum fidei, per quod fidem Christi solemniter profitemur, eique incorporamur, et in eo regeneramur. Atque hinc colligit in solut. ad 1, in omni lege et statu hominum post peccatum primi parentis fuisse similem obligationem profitendi fidem Christi per sacramentum, seu signum externum ad hoc institutum (Suarez). — Responsio ad fidem pertinens est, baptismum esse ad salutem necessarium, necessitate quidem præcepti omnibus qui præcepti capaces sunt, necessitate autem medii omnibus omnino (excepto scilicet casu martyrii). Cfr. Matth. 28, 19; Marc. 16, 16; Joan. 3, 5.

Definit. Eccles. — Concil. Milevitan. II, contra Pelagianos, ab Innocent. I approbat. : *Can.* 2. Item placuit, ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur, unde sit consequens, ut et in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit : quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt » : nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt. — *Concil. Nicænum I.* Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. — *Concil. Florent. decretum pro Armenis, supra, quæst.* 66, *pag.* 389. — *Professio fidei orientalibus præscripta ab Urb. VIII et Bened. XIV :* Baptismum esse necessarium ad salutem, ac proinde, si mortis periculum imminet, mox sine ulla dilatione conferendum esse, et a quocumque, et quandocumque, sub debita materia et forma et intentione collatum esse validum. — *Concil. Trident. sess.* 5 : 3. Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine suum est, et propagatione, et non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris D. N. Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio et redemptio, aut negat ipsum Jesu Christi meritum per Baptismi sacramentum in forma Ecclesiæ rite collatum tam adultis quam parvulis applicari, anat. sit.... 4. Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro, necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam, unde fit consequens ut in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anat. sit : Quoniam non aliter intelligendum sit id quod dixit Apostolus : « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccaverunt » ; nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum, etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. 5. Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari : anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus : quia nihil est damnationis iis qui vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem : qui non secundum carnem ambulant, sed, veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes : innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, et sentit : quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet : quinimo qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit. — *Ibid. sess.* 6, *cap.* 4, *supra quæst.* 66, *art.* 11, *pag.* 402; *et cap.* 7, *supra, quæst.* 19, *art.* 4, *pag.* 139; *et cap.* 14. *Sess.* 7, *de baptismo, can.* 2, 4, 5, *supra, quæst.* 64, *art.* 1, *pag.* 389; *et sess.* 14, *cap.* 2, *De sacramento pœnitentiæ :* Cæterum hoc Sacramentum multis rationibus a Baptismo differre dignoscitur. Nam præterquam quod materia et forma, quibus Sacramenti ejus entia perficitur, longissime dissidet, constat certe, Baptismi ministrum judicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus. « Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis, qui foris sunt, judicare? » Secus est de domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro Baptismi sui corporis membra semel effecit. Nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint, non jam repetito Baptismo abluit, cum id in Ecclesia Catholica nulla ratione liceat, sed ante hoc tribunal, tanquam reos, sisti voluit; ut per Sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possent liberari. Alius est præterea Baptismi, alius Pœnitentiæ fructus. Per Baptismum enim Christum induentes, nova prorsus in illo

in prolem. Ergo filii baptizatorum non videntur esse baptizandi.

3. Præterea, baptismus datur ad hoc quod aliquis per gratiam a peccato mundetur. Sed hoc consequuntur illi qui sunt sanctificati in utero sine baptismo. Ergo non tenentur ad suscipiendum baptismum.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei;* et lib. de eccl. Dogmatibus, cap. 74, dicitur : *Baptizatis tantum iter salutis esse credimus.*

RESPONDEO dicendum quod ad illud homines tenentur sine quo salutem consequi non possunt. Manifestum est autem quod nullus potest salutem consequi nisi per Christum. Unde et Apostolus dicit Rom. 5, 18 : *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes in justificationem vitæ.* — Ad hoc autem datur baptismus ut aliquis per ipsum regeneratus incorporetur Christo, factus membrum ipsius ; unde dicitur Galat. 3, 27 : *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Unde manifestum est quod **omnes ad baptismum tenentur, et sine eo non potest esse salus hominibus.**

Ad primum ergo dicendum quod nunquam homines potuerunt salvari etiam ante Christi adventum, nisi fierent membra Christi, quia, ut dicitur Act. 4, 12, *non est aliud nomen datum hominibus* (1) *in quo oporteat nos salvos fieri.* Sed ante adventum Christi homines Christo incorporabantur per fidem futuri adventus ; cujus fidei signaculum erat circumcisio, ut Apostolus dicit Rom. 4 ; ante vero quam circumcisio institueretur, sola fide, ut Gregorius dicit, lib. 4 Moral., cap. 3, a princ., cum sacrificiorum oblatione, quibus suam fidem antiqui patres profitebantur, homines Christo incorporabantur. Post adventum etiam Christi homines per fidem Christo incorporantur, secundum illud Ephes. 3, 17 : *Habitare Christum* (2) *per fidem in cordibus vestris.* Sed alio signo manifestatur fides rei jam præsentis, quam demonstraretur, quando erat futura, sicut etiam aliis verbis significatur præsens, præteritum et futurum. Et ideo licet ipsum sacramentum baptismi non semper fuerit necessarium ad salutem, fides tamen, cujus baptismus sacramentum est, semper necessaria fuit.

Ad secundum dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 81, art. 3, ad 2), illi qui baptizantur, renovantur per baptismum secundum spiritum ; corpus tamen remanet subjectum vetustati peccati, secundum illud Rom. 8, 10 : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum; spiritus vero vivit propter justificationem.* Unde et Augustinus probat in lib. 6 contra Julianum, cap. 17, circa med., quod *non baptizatur in homine quidquid in eo est.* Manifestum est autem quod homo non generat generatione carnali secundum spiritum, sed secundum carnem. Et ideo filii baptizatorum cum peccato originali nascuntur ; unde indigent baptizari.

Ad tertium dicendum quod illi qui sunt sanctificati in utero, consequuntur quidem gratiam emundantem a peccato originali; non tamen ex hoc ipso consequuntur characterem, quo Christo configurentur. Et propter hoc si aliqui nunc sanctificarentur in utero, necesse esset eos baptizari, ut per susceptionem characteris aliis membris Christi conformarentur.

ARTICULUS II

Utrum sine baptismo aliquis possit salvari.

1-2, quæst. 113, art. 3, ad 1; et 4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 3, quæst. 2, corp., et ad 3; et 4 Cont., cap. 72; et Quodl. 1, art. 4; et Joan. 6, lect. 7.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sine baptismo nullus possit salvari. Dicit enim Dominus Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Sed illi soli salvantur qui regnum Dei intrant. Ergo nullus potest salvari sine baptismo, quo aliquis regeneratur ex aqua et Spiritu Sancto.

---

efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes : ad quam tamen novitatem et integritatem per Sacramentum Pœnitentiæ, sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus : ut merito Pœnitentia laboriosus quidam Baptismus a sanctis Patribus dictus fuerit. Est autem hoc Sacramentum Pœnitentiæ lapsis post Baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse Baptismus.

(1) Vulgata : *Non enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus.*

(2) Vulgata : *Christum habitare per fidem...*

ART. 2. — Resp. Auctoris ad fidem pertinet, scilicet neminem salvari posse sine baptismo re vel voto suscepto. Unde consequens est parvulis etiam in extrema necessitate existentibus, nullum superesse remedium præter baptismum actu susceptum, scilicet extra casum martyrii. Est contra *Pelagium* docentem parvulos sine baptismo habere vitam æternam (contra quem specialiter scripsit S. August. (lib. 1 et 2 de pecc. mer., et de hæres. 46). Quam etiam hæresim amplexus est *Wiclefus. Massaliani* dicti etiam *Euchitæ* seu *orantes*, omnia tribuebant orationi, et nihil baptismo. *Flagellantes* docebant, a tempore quo ipsi in mundo surrexerunt, alium baptismum, puta sanguinis, esse necessarium. Plures *Protestantes* etiam non recte cogitantes de peccato originali, negaverunt baptismum esse ad salutem necessarium. Wiclef, Zwinglius et Bucerus, dixerunt baptismum non esse necessarium infantibus prædestinatis. Calvinus docet esse necessarium ex præcepto, sed negat esse necessarium ad delendum peccatum originale. Cajetanus autem arbitratus est ad salutem parvulorum sufficere votum baptismi a parentibus seu aliis conceptum, cum signo exteriori, seu benedictione sub invocatione SS. Trinitatis ; quam opinionem ut singularem et fidei minus consonam, S. Pius V ex Cajetani commentariis in D. Thomam, jussit expungi — Vide *Definit. Eccles.* art. præced.

2. Præterea, in lib. de ecclesiast. Dogmatibus, cap. 74, dicitur : *Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota virtus sacramenti baptismi completur.* Sed si aliquis sine baptismo posset salvari, maxime hoc haberet locum in catechumenis bona opera habentibus, qui videntur habere fidem per dilectionem operantem. Ergo videtur quod sine baptismo nullus possit salvari.

3. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3 et 4, sacramentum baptismi est de necessitate salutis. Necessarium autem est, sine quo non potest aliquid esse, ut dicitur 5 Metaph., text. 6. Ergo videtur quod sine baptismo nullus possit consequi salutem.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Leviticum, quæst. 48 : *Invisibilem sanctificationem quibusdam affuisse, et profuisse sine visibilibus sacramentis ; visibilem vero sanctificationem quæ fit in sacramento visibili, sine invisibili posse adesse, sed non posse prodesse.* Cum igitur sacramentum baptismi ad visibilem sanctificationem pertineat, videtur quod sine sacramento baptismi aliquis possit salutem consequi per invisibilem sanctificationem.

Respondeo dicendum quod sacramentum baptismi dupliciter potest alicui deesse : — **Uno modo et re et voto,** quod contingit illis qui nec baptizantur nec baptizari volunt, quod manifeste ad contemptum sacramenti pertinet, quantum ad illos qui habent usum liberi arbitrii. Et ideo **hi quibus hoc modo deest baptismus, salutem consequi non possunt,** quia nec sacramentaliter nec mentaliter Christo incorporantur, per quem solum est salus. — Alio modo **potest sacramentum baptismi alicui deesse re, sed non voto ;** sicut cum aliquis baptizari desiderat, sed aliquo casu prævenitur morte antequam baptismum suscipiat, **et talis sine baptismo actuali salutem consequi potest,** propter desiderium baptismi, quod procedit ex fide per dilectionem operante, per quam Deus interius hominem sanctificat, cujus potentia sacramentis visibilibus non alligatur. Unde Ambrosius dicit in lib. de Obitu Valentin., aliquant. a med., de Valentiniano, qui catechumenus mortuus fuit : *Quem regeneraturus eram, amisi ; verumtamen ille gratiam quam poposcit non amisit.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicitur 1 Reg. 16, 7 : *Homo videt ea quæ parent ; Dominus autem intuetur cor.* Ille autem qui desiderat per baptismum regenerari ex aqua et Spiritu Sancto, corde quidem regeneratus est, licet non corpore ; sicut et Apostolus dicit Rom. 2, 29, quod circumcisio cordis *est in spiritu, non in littera* (1), *cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

(1) Vulgata : *Circumcisio cordis in spiritu non littera...*

Ad secundum dicendum quod nullus pervenit ad vitam æternam, nisi absolutus ab omni culpa et reatu pœnæ ; quæ quidem universalis absolutio fit in perceptione baptismi et in martyrio ; propter quod dicitur quod in martyrio omnia sacramenta baptismi complentur, scilicet quantum ad plenam liberationem a culpa et pœna. Si quis ergo catechumenus sit habens desiderium baptismi, quia aliter in bonis operibus non moreretur, quæ non possunt esse sine fide per dilectionem operante, talis decedens non statim pervenit ad vitam æternam, sed patietur pœnam pro peccatis præteritis ; ipse tamen *salvus erit sic quasi per ignem*, ut dicitur 1 ad Cor. 3, 15.

Ad tertium dicendum quod pro tanto dicitur sacramentum baptismi esse de necessitate salutis, quia non potest esse homini salus, nisi saltem in voluntate habeatur, quæ apud Deum reputatur pro facto.

Articulus III

Utrum baptismus sit differendus.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, quæst. 2, et dist. 17, quæst. 3, art. 1, quæst. 4, corp. ; et Mal. quæst. 4, art. 1.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus sit differendus. Dicit enim Leo papa epist. 4, cap. 5 : *Duo tempora* (id est, Pascha et Pentecoste) *ad baptizandum a Romano Pontifice legitime præfixa sunt. Unde dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observationi misceatis.* Videtur ergo quod oporteat non statim aliquem baptizari, sed usque ad prædicta tempora baptismum differri.

2. Præterea, in concilio Agathensi, can. 34 (et habetur cap. 93 de Consecrat., dist. 4), legitur : *Judæi, quorum perfidia frequenter ad vomitum redit, si ad leges catholicas venire voluerint, octo menses inter catechumenos Ecclesiæ limen introeant ; et si pura fide venire noscantur, tunc demum baptismi gratiam mereantur.* Non ergo statim sunt homines baptizandi, sed usque ad certum tempus est differendum baptisma.

3. Præterea, sicut dicitur Isaiæ 27, 9, *iste est*

Art. 3. — In titulo multa comprehendi possunt, ait Suarez. *Primum* est, an aliqua dilatio baptismi sit necessaria ad valorem ejus ; et hanc quæst. attigit D. Thomas in priori parte art. Et huc etiam poterat spectare quam infra tractat in art. 11, utrum necesse sit differre baptismum usque ad perfectam nativitatem ex utero. *Secundo* quæri potest in titulo proposito, an is qui ad ætatem adultam sine baptismo pervenit, teneatur quam primum potest accipere, et an differri possit, et quanto tempore, et quid in hoc sit absolute necessarium, quid magis expediens. — Ex his patet pravam fuisse consuetudinem, et merito damnatam a Patribus, eorum qui olim differebant baptismum, donec mors instaret ; ut interea licentius viverent, et tandem simul et semel ab omnibus culpis expedirentur. — *Definit. Eccles.* Vide supra quæst. 66 pag. 389. Concil. Trident. sess. 7, can. 12, 13.

omnis fructus, ut auferatur peccatum. Sed magis videtur auferri peccatum, vel etiam diminui, si baptismus diu differatur; — primo quidem quia peccantes post baptismum gravius peccant, secundum illud Hebr. 10, 29 : *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia* (1), *qui sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?* scilicet per baptismum. — Secundo quia baptismus tollit peccata præterita, non autem futura; unde quanto magis baptismus differtur, tanto plura peccata tollit. Videtur ergo quod baptismus debeat diu differri.

— Sed contra est quod dicitur Eccli. 5, 8 : *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.* Sed perfecta conversio ad Deum est eorum qui regenerantur in Christo per baptismum. Non ergo debet baptismus differri de die in diem.

RESPONDEO dicendum quod circa hoc distinguendum est utrum sint baptizandi pueri vel adulti. **Si enim pueri sint baptizandi, non est differendum baptisma,** — primo quidem quia non expectatur in eis major instructio, aut etiam plenior conversio ; — secundo propter periculum mortis, quia non potest eis alio remedio subveniri nisi per sacramentum baptismi. — Adultis vero subveniri potest per solum baptismi desiderium, ut supra dictum est, art. præc. Et ideo **adultis, non statim cum convertuntur, est sacramentum baptismi conferendum, sed oportet differre usque ad aliquod certum tempus,** — primo quidem propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur, sacramentum ficte accedentibus conferens, secundum illud 1 Joan. 4, 1 : *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint;* quæ quidem probatio sumitur de accedentibus ad baptismum, quando per aliquod spatium eorum fides et mores examinantur. — Secundo hoc est necessarium ad utilitatem eorum qui baptizantur, quia aliquo temporis spatio indigent, ad hoc quod plene instruantur de fide et exercitentur in his quæ pertinent ad vitam christianam. — Tertio hoc est necessarium ad quamdam reverentiam sacramenti, dum in solemnitatibus præcipuis, scilicet Paschæ et Pentecostes, homines ad baptismum admittuntur, et ita devotius sacramentum suscipiunt. — **Hæc tamen dilatio est prætermittenda duplici ratione :** — primo quidem quando illi qui sunt baptizandi apparent perfecte instructi in fide, et ad baptismum idonei ; sicut Philippus statim baptizavit Eunuchum, ut habetur Act. 8, et Petrus Cornelium et eos qui cum eo erant, ut habetur Act. 10. — Secundo propter infirmitatem aut aliquod periculum mortis. Unde Leo papa dicit, ubi supra, cap. 6, circa princ. : *Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obsidionis, persecutionis et naufragii urgentur, omni tempore debent baptizari.* — Si tamen aliquis morte præveniatur, articulo necessitatis sacramentum excludente, dum expectat tempus ab Ecclesia institutum, salvatur, licet per ignem, ut supra dictum est, art. præc. Peccat autem si ultra tempus institutum ab Ecclesia differat accipere baptismum, nisi ex causa necessaria, et licentia prælatorum Ecclesiæ. Sed tamen et hoc peccatum cum aliis deleri potest per succedentem contritionem, quæ supplet vicem baptismi, ut supra dictum est, in corp. et art. præc.

Ad primum ergo dicendum quod illud mandatum Leonis papæ de observandis duobus temporibus in baptismo, intelligendum est de adultis, excepto tamen periculo mortis, quod semper in pueris est timendum, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod illud de Judæis est institutum ad Ecclesiæ cautelam, ne simplicium fidem corrumpant, si non fuerint plene conversi ; et tamen, ut ibidem subditur, *si infra tempus præscriptum aliquod periculum infirmitatis incurrerint, debent baptizari.*

Ad tertium dicendum quod baptismus per gratiam quam confert, non solum removet peccata præterita, sed etiam impedit peccata futura, ne fiant. Hoc autem præcipue desiderandum est ut homines non peccent, secundario autem ut levius peccent, vel etiam ut eorum peccata mundentur secundum illud 1 Joan. 2, 1 : *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum ; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.*

(1) Vulgata :... *qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo...*

ARTICULUS IV

Utrum peccatores sint baptizandi.

Infr , art. 8, ad 4.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod peccatores sint baptizandi. Dicitur enim Zach. 13, 1 : *In die illa erit fons patens domui David,*

ART. 4. — Sermo litteræ de peccato mortali intelligitur. — Quæ dispositio requiratur in adultis ad baptismum bene suscipiendum? Primo requiritur fides; sed præter fidem, necessaria est peccatorum præteritorum detestatio et dolor; atque adeo vera pœnitentia. Patet ex Tridentino, infra, unde eruitur quod ista pœnitentia debet esse vera contritio, saltem imperfecta.

Definit. Eccles. — Trident. sess. 6, de justificatione, cap. 6 : Modus præparationis : Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes... et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore; illumque, tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt : ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet : denique dum propo-

et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ; quod quidem intelligitur de fonte baptismali. Ergo videtur quod sacramentum baptismi sit etiam peccatoribus exhibendum.

2. Præterea, Dominus dicit, Matth. 9, 12 : *Non opus est* (1) *valentibus medicus, sed male habentibus.* Male autem habentes sunt peccatores. Cum igitur spiritualis medici, scilicet Christi, medicina sit baptismus, videtur quod peccatoribus sit sacramentum baptismi exhibendum.

3. Præterea, nullum subsidium debet peccatoribus subtrahi. Sed peccatores baptizati ex ipso charactere baptismali spiritualiter adjuvantur, cum sit quædam dispositio ad gratiam. Ergo videtur quod sacramentum baptismi sit peccatoribus exhibendum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit, tract. 72 in Joan. (implic., a med., sed expresse serm. 15 de Verb. Apost., cap. 11, circa med.) : *Qui creavit te sine te, non justificabit te sine te.* Sed peccator, cum habeat voluntatem non dispositam, non cooperatur Deo, imo magis contrarium operatur. Ergo frustra adhiberetur ei baptismus ad justificationem non disposito (2).

RESPONDEO dicendum quod aliquis potest dici peccator dupliciter : — **uno modo propter maculam et reatum præteritum, et sic peccatoribus est sacramentum baptismi conferendum,** quia est ad hoc specialiter institutum, ut per ipsum peccatorum sordes mundentur, secundum illud Ephes. 5, 26 : *Mundans eam,* scilicet Ecclesiam, *lavacro aquæ in verbo vitæ.* — **Alio modo potest dici aliquis peccator ex voluntate peccandi, proposito persistendi in peccato; et sic peccatoribus non est sacramentum baptismi conferendum,** *primo* quidem quia per baptismum homines Christo incorporantur, secundum illud Gal. 3, 27 : *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Quamdiu autem aliquis habet voluntatem peccandi, non potest esse Christo conjunctus, secundum illud 2 Corinth. 6, 14 : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate?* Unde et Augustinus dicit, lib. de Pœnitentia, hom. ult. inter 50, cap. 2, a princ., quod *nullus suæ voluntatis arbiter constitutus potest novam vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ pœniteat. Secundo* quia in operibus Christi et Ecclesiæ nihil debet fieri frustra. Frustra autem est quod non pertingit ad finem ad quem est ordinatum. Nullus autem habens voluntatem peccandi simul potest a peccato mundari, ad quod ordinatur baptismus, quia hoc esset ponere contradictoria esse simul. *Tertio* quia in sacramentalibus signis non debet esse aliqua falsitas. Est autem signum falsum, cui res significata non respondet. Ex hoc autem quod aliquis lavandum se præbet per baptismum, significatur quod se disponat ad interiorem ablutionem ; quod non contingit de eo qui habet propositum persistendi in peccato. Unde manifestum est quod talibus sacramentum baptismi non est conferendum.

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum est intelligendum de peccatoribus qui habent voluntatem recedendi a peccato.

Ad secundum dicendum quod spiritualis medicus, scilicet Christus operatur dupliciter : — uno modo interius per seipsum, et sic præparat voluntatem hominis, ut bonum velit, et malum odiat ; — alio modo operatur per ministros, exterius adhibendo sacramenta, et sic operatur perficiendo exterius id quod est interius inchoatum. Et ideo sacramentum baptismi non est exhibendum nisi ei in quo interioris conversionis aliquod signum ap-

---

nunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est : « Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit. » Et, « Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. » Et, « Timor Domini expellit peccatum. » Et, « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus Sancti ». Et : « Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare quæcumque mandavi vobis. » Denique : « Præparate corda vestra Domino. » *Ibid. sess.* 14, *cap.* 1 : *De necessitate sacramenti pœnitentiæ :* Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam in baptismo ipsius beneficio et gratia susceptam, constanter tuerentur, non fuisset opus aliud ab ipso baptismo sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum ; illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati servitutem, et dæmonis potestatem tradidissent, Sacramentum videlicet Pœnitentiæ ; quo lapsis post Baptismum, beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem Pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam, qui Baptismi Sacramento ablui petivissent, ut, perversitate abjecta et emendata, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur. Unde Propheta ait : « Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris : et non erit vobis in ruinam iniquitas. » Dominus etiam dixit : « Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. » Et princeps Apostolorum Petrus peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans dicebat : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum ».

(1) Vulgata : *Non est opus valentibus...*

(2) Hoc tantum argumentum *Sed contra*, habent veteres edit. et codd. an. 1478 et 1535, penes theologos, desumptum ex 4 Sent., dist. IV, quæst. III, art. 2, levi tantum differentia in minori propositione, legitur enim, ibi *in contrarium ;* et in conclusione : *Ergo in baptismo non justificatur.* Et hoc tamen huic loco additum, optime arguit Garcia ex antiquioribus Mss. libris, qui nullam habent. — Editio Romana et posteriores, aliæ uno contextu, aliæ ad marginem addunt aliud sequens : *Sed contra est quod Augustinus ad Bonifacium dicit (habetur in lib. 1 de peccator. Merit. et Remiss., cap. 26, a med.; vide infra, quæst. 73, art. 3, ad 2).* « *In baptismo aliquis membrum Christi efficitur. Sed nullus peccator persistens in voluntate peccandi potest fieri membrum Christi; quod est incorporari Christo.* » *Ergo hujusmodi peccator non est baptizandus; quia frustra baptizaretur.*

paret ; sicut nec medicina corporalis adhibetur infirmo, nisi in eo aliquis motus vitalis naturæ appareat.

Ad tertium dicendum quod baptismus est fidei sacramentum. Fides autem informis non sufficit ad salutem, nec ipsa est fundamentum, sed sola fides formata, quæ per dilectionem operatur, ut Augustinus dicit in lib. de Fide et Operibus, cap. 16. Unde nec sacramentum baptismi salutem conferre potest cum voluntate peccandi, quæ fidei formam excludit. Non est autem per impressionem characteris baptismalis aliquis disponendus ad gratiam, quamdiu in eo apparet voluntas peccandi, quia *Deus neminem ad virtutem compellit*, sicut Damascenus dicit, lib. 2 orth. Fid., cap. 30, in princ.

Articulus v

Utrum peccatoribus baptizatis sint imponenda opera satisfactoria.

Sup., quæst. 49, art. 3, ad 2, et inf., art. 6, corp. ; et 2 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, corp., et 3, dist. 19, art. 3, quæst. 2, ad 1, et 4, dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, corp.; et 4 Cont., cap. 58; et Rom. 11, lect. 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod peccatoribus baptizatis sint opera satisfactoria imponenda. Hoc enim ad justitiam Dei pertinere videtur ut pro quolibet peccato aliquis puniatur, secundum illud Eccle. ult., 14 : *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium.* Sed opera satisfactoria imponuntur peccatoribus in pœnam præteritorum peccatorum. Ergo videtur quod peccatoribus baptizatis sint opera satisfactoria imponenda.

2. Præterea, per opera satisfactoria exercitantur peccatores de novo conversi ad justitiam, et subtrahuntur eis occasiones peccandi : nam satisfacere est peccatorum causas excidere, et peccatis aditum non indulgere. Sed hoc maxime est necessarium nuper baptizatis. Ergo videtur quod baptizatis sint opera satisfactoria injungenda.

3. Præterea, non minus debitum est ut homo Deo satisfaciat quam proximo. Sed nuper baptizatis injungendum est ut satisfaciant proximis si eos læserint. Ergo est etiam eis injungendum ut Deo satisfaciant per opera pœnitentiæ.

— Sed contra est quod Ambrosius (alius auctor) super illud Rom. 11 : *Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei*, dicit : *Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum, neque planctum vel etiam opus aliquod, sed solam fidem, et omnia gratis condonat.*

Respondeo dicendum quod, sicut Apostolus dicit, Rom. 6, 3, *quicumque baptizati sumus in Christo* (1), *in morte ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus ei per baptismum in mortem*, ita scilicet quod homo per baptismum incorporatur ipsi morti Christi. Manifestum est autem ex supra dictis quæst. 48 et 49, quod mors Christi satisfactoria fuit sufficienter pro peccatis *non solum nostris sed etiam totius mundi*, ut dicitur Joan. 2, 5. Et ideo **ei qui baptizatur, pro quibuscumque peccatis non est aliqua satisfactio injungenda** ; hoc enim esset injuriam facere passioni et morti Christi, quasi ipsa non esset sufficiens ad plenariam satisfactionem pro peccatis baptizatorum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo parvulorum (seu de peccat. Merit. et Remiss., cap. 26, a med.), ad hoc baptismus valet *ut baptizati Christo incorporentur ut membra ejus.* Unde ipsa pœna Christi fuit satisfactoria pro peccatis baptizatorum, sicut et pœna unius membri potest esse satisfactoria pro peccato alterius membri. Unde Isa. 53, 4, dicitur : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.*

Ad secundum dicendum quod nuper baptizati exercitandi sunt ad justitiam, non per opera pœnalia, sed per opera facilia, *ut quasi quodam lacte facilis exercitii promoveantur ad perfectiora*, ut Glossa (ord. implic.) dicit super illud psal. 130 : *Sicut ablactatus est super matre sua.* Unde et Dominus discipulos suos de novo conversos a jejunio excusavit, ut patet Matth. 9. Et hoc est quod dicitur 1 Petri 2, 2 : *Sicut modo geniti infantes... lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.*

Ad tertium dicendum quod restituere male ablata proximis, et satisfacere eis de injuriis illatis, est cessare a peccando, quia hoc ipsum quod est detinere aliena, et proximum læsum non placare, est peccatum. Et ideo peccatoribus baptizatis injungendum est quod satisfaciant proximis, sicut et quod desistant a peccato ; non est autem eis injungendum quod pro peccatis præteritis aliquam pœnam patiantur.

Art. 5. — Attente considerandum est in titulo articuli, non tractare D. Thomam de peccatoribus baptizandis, sed de baptizatis, et quæstionem movere de operibus satisfactoriis proprie et formaliter, id est quatenus ad satisfaciendum pro peccatis commissis efficiuntur. Eadem enim opera pœnalia per quæ Deo satisfacimus possunt ad plures alios effectus esse utilia. Solum negat in articulo, peccatoribus qui ad baptismum accedunt ita esse injungenda hæc opera, ut ad satisfaciendum pro reatu peccatorum fiant, etiam post receptum baptismum, quod est certissimum. Vide Concil. Florent. sub Eugen. IV, decretum pro Armenis, supra quæst. 66, pag. 389. Vide etiam alias definit. quæst. sequenti, art. 2.

(1) Vulgata :... *in Christo Jesu... consepulti enim sumus, cum illo per...*

Articulus VI

Utrum peccatores ad baptismum accedentes teneantur sua peccata confiteri.

3 Sent., dist. 19, art. 3, quæst. 1, ad 1; et 4 Cont., cap. 18; et Rom. 11, lect. 4.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod peccatores ad baptismum accedentes teneantur sua peccata confiteri. Dicitur enim Matth. 3, 6, quod *baptizabantur multi a Joanne in Jordane* (1), *confitentes peccata sua.* Sed baptismus Christi est perfectior quam baptismus Joannis. Ergo videtur quod multo magis illi qui sunt baptizandi baptismo Christi, debeant sua peccata confiteri.

2. Præterea, Proverb. 28, 13, dicitur : *Qui abscondit scelera sua non dirigitur, qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequitur* (2). Sed ad hoc aliqui baptizantur ut de peccatis suis misericordiam consequantur. Ergo baptizandi debent sua peccata confiteri.

3. Præterea, pœnitentia requiritur ante baptismum, secundum illud Act. 2, 38 : *Agite pœnitentiam* (3), *et baptizetur unusquisque vestrum.* Sed confessio est pars pœnitentiæ. Ergo videtur quod confessio peccatorum requiratur ante baptismum.

— Sed contra est quod confessio peccatorum debet esse cum fletu ; dicit enim Augustinus in libro de Pœnitentia (alius auctor de vera et falsa Pœnit., cap. 14, parum a princ.) : *Omnis ista varietas confitenda est et deflenda.* Sed sicut Ambrosius dicit (alius auctor, sup. illud Rom. 11 : *Sine pœnitentia sunt dona*), *gratia Dei in baptismo non requirit gemitum, neque planctum.* Ergo a baptizandis non est requirenda confessio peccatorum.

Respondeo dicendum quod duplex est peccatorum confessio : — **una quidem interior, quæ fit Deo ; et talis confessio peccatorum requiritur ante baptismum,** ut scilicet homo sua peccata recogitans de eis doleat : *non enim potest inchoare novam vitam, nisi pœniteat eum veteris vitæ,* ut dicit Augustinus in lib. de Pœnitentia, hom. ult. inter 50, cap. 21, a princ. — Alia vero est **confessio peccatorum exterior, quæ fit sacerdoti ; et talis confessio non requiritur ante baptismum,** *primo* quidem quia talis confessio, cum respiciat personam ministri, pertinet ad pœnitentiæ sacramentum, quod non requiritur ante baptismum, quia est janua omnium sacramentorum ; *secundo* quia confessio exterior, quæ fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quod sacerdos confitentem absolvat a peccatis, et liget ad opera satisfactoria, quæ baptizandis non sunt imponenda, ut supra dictum est, art. præc. ; nec etiam baptizati indigent remissione peccatorum per claves Ecclesiæ, quibus omnia remittuntur per baptismum ; *tertio* quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam confitentis. Baptizato autem nulla exterior pœna imponitur. Et ideo **a baptizatis non requiritur specialis confessio peccatorum ; sed sufficit generalis, quam faciunt cum secundum ritum Ecclesiæ abrenuntiant Satanæ et omnibus pompis ejus.** Et hoc modo dicit quædam Glossa (ord. sup. illud : *Et baptizabantur ab eo*) Matth. 3, quod *in baptismo Joannis exemplum dabatur baptizandis confitendi peccata, et promittendi meliora.* Si qui tamen baptizandi ex devotione sua peccata confiteri vellent, esset eorum confessio audienda, non ad hoc quod eis satisfactio imponeretur, sed ad hoc quod contra peccata consueta eis spiritualis informatio vitæ traderetur.

Ad primum ergo dicendum quod in baptismo Joannis non remittebantur peccata, sed erat baptismus pœnitentiæ. Et ideo convenienter accedentes ad illud baptisma confitebantur peccata, ut secundum qualitatem peccatorum eis pœnitentia determinaretur. Sed baptismus Christi est sine exteriori pœnitentia, ut Ambrosius dicit loc. sup. cit. Unde non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod baptizatis sufficit confessio interior Deo facta, et etiam exterior generalis, ad hoc quod dirigantur, et misericordiam consequantur ; nec requiritur confessio specialis exterior, sicut dictum est in corp.

Ad tertium dicendum quod confessio est pars pœnitentiæ sacramentalis ; quæ non requiritur ante baptismum, ut dictum est in corp. art., sed requiritur interioris pœnitentiæ virtus.

Art. 6. — De his tamen quibus baptismus confertur sub conditione, quando ad adultam ætatem pervenerunt, ut evenit sæpe pro conversis ab hæresi, sic statuit *S. Cong. Officii* 17 *jun.* 1715 : « Quæritur an N. lutheranus sit rebaptizandus ; et quatenus affirmative an teneatur confiteri omnia peccata præteritæ vitæ ; et quatenus affirmative, an confessio præponenda sit vel postponenda baptismo conferendo sub conditione ? Resp. esse rebaptizandum sub conditione, et collato baptismo, ejus præteritæ vitæ peccata confiteatur, et ab iis sub conditione absolvatur. » *Et S. Cong. de Propag. fide,* 23 *jun.* 1830 : « Triplex igitur in conciliandis hæreticis, distinguitur procedendi methodus : 1° Si baptismus absolute conferatur, nulla sequitur abjuratio seu absolutio, eo quod omnia abluit sacramentum regenerationis ; 2° Si baptismus sit sub conditione iterandus hoc ordine procedendum erit : *a*) Abjuratio seu fidei professio ; *b*) baptismus conditionatus ; *c*) confessio sacramentalis cum absolutione conditionata. 3° Quando denique validum judicatum fuerit baptisma, sola recipitur abjuratio seu fidei professio, quam absolutio a censuris sequitur. »

(1) Vulgata : *Baptizabantur ab eo in Jordane...*
(2) Vulgata :.. *dirigetur... consequetur.*
(3) Vulgata : *pœnitentiam agite...*

Articulus VII

Utrum ex parte baptizati requiratur intentio suscipiendi sacramentum baptismi.

Inf., quæst. 69, art. 9; et 4 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, et dist. 27, quæst. 1, art. 2, quæst. 4, corp.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ex parte baptizati non requiratur intentio suscipiendi sacramentum baptismi. Baptizatus enim se habet sicut patiens in sacramento. Intentio autem non requiritur ex parte patientis, sed ex parte agentis. Ergo videtur quod ex parte baptizati non requiratur intentio suscipiendi baptismum.

2. Præterea, si prætermittatur id quod requiritur ad baptismum, homo est denuo baptizandus, sicut cum prætermittitur invocatio Trinitatis, ut supra dictum est, quæst. 66, art. 6. Sed ex hoc non videtur aliquis esse denuo baptizandus, quod intentionem non habeat suscipiendi baptismum; alioquin cum de intentione baptizati non constet, quilibet posset petere se denuo baptizari propter intentionis defectum. Non videtur ergo quod intentio requiratur ex parte baptizati ut suscipiat sacramentum.

3. Præterea, baptismus contra peccatum originale datur. Sed originale peccatum contrahitur sine intentione nascentis. Ergo baptismus, ut videtur, intentionem non requirit ex parte baptizati.

— Sed contra est quod secundum ritum Ecclesiæ baptizandi profitentur se petere ab Ecclesia baptismum, per quod profitentur suam intentionem de susceptione sacramenti.

Respondeo dicendum quod per baptismum aliquis moritur veteri vitæ peccati, et incipit quamdam vitæ novitatem, secundum illud Rom. 6, 4 : *consepulti sumus Christo* (1) *per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Et ideo, sicut ad hoc quod homo moriatur veteri vitæ, requiritur, secundum Augustinum, hom. ult. inter 50, cap. 2, a princ., in habente usum liberi arbitrii voluntas, qua eum veteris vitæ pœniteat; ita requiritur voluntas qua intendat vitæ novitatem, cujus principium est ipsa susceptio sacramenti; et ideo **ex parte baptizati requiritur voluntas, sive intentio suscipiendi sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod in justificatione quæ fit per baptismum, non est passio coacta, sed voluntaria, et ideo requiritur intentio recipiendi id quod ei datur.

Ad secundum dicendum quod si in adulto deesset intentio suscipiendi sacramentum, esset rebaptizandus; si tamen hoc non constaret, esset dicendum : *Si non es baptizatus, ego te baptizo.*

Ad tertium dicendum quod baptismus ordinatur non solum contra originale peccatum, sed etiam contra actualia, quæ per voluntatem et intentionem causantur.

Articulus VIII

Utrum fides requiratur ex parte baptizati.

4 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, et quæst. 2, art. 2, quæst. 3, corp., et dist. 9, art. 2, quæst. 2, ad 2.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod fides requiratur ex parte baptizati. Sacramentum enim baptismi a Christo est institutum. Sed Christus formam baptismi tradens fidem baptismo præmittit, dicens Marci ult., 19 : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Ergo videtur quod nisi sit fides, non possit esse sacramentum baptismi.

2. Præterea, nihil frustra in sacramentis Ecclesiæ agitur. Sed secundum ritum Ecclesiæ ille qui accedit ad baptismum, de fide interrogatur, cum dicitur : *Credis in Deum Patrem?* etc. Ergo videtur quod fides ad baptismum requiratur.

3. Præterea, ad baptismum requiritur intentio suscipiendi sacramentum. Sed hoc non potest esse sine recta fide, cum baptismus sit rectæ fidei sacramentum; per eum enim incorporantur homines Christo, ut Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo parvulor. (seu de peccat. Merit. et Remiss., cap. 26, a med.). Hoc autem non potest esse sine recta fide, secundum illud Ephes. 3, 17 : *Habitare Christum* (1) *per fidem in cordibus vestris.* Ergo videtur quod ille qui non habet rectam fidem, non possit suscipere sacramentum baptismi.

4. Præterea, infidelitas est gravissimum peccatum, ut in secunda parte habitum est, (2-2, quæst. 10, art. 3). Sed permanentes in peccato non sunt baptizandi. Ergo etiam nec permanentes in infidelitate.

Art. 7. — Confirmatur hæc doctrina ab Innocentio III : 3. *Decr. tit.* 42, *c.* 3. « *Majores* », *adversus Petrobrusianos, Arnaldistas, Waldenses :* « Quibusdam quæstionibus, quas contra catholicos hæretici moverant, nos postulas respondere. Asserunt enim, parvulis inutiliter baptisma conferri... Absit, ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin et ipsis misericors Deus, qui neminem vult perire, aliquod remedium procuraverit ad salutem... Dicimus distinguendum, quod peccatum est duplex : originale scilicet, et actuale; originale, quod absque consensu contrahitur; actuale, quod committitur cum consensu. Originale igitur, quod sine consensu contrahitur, sine consensu per vim remittitur sacramenti; actuale vero, quod consensu contrahitur, sine consensu minime relaxatur... Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei, actualis vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus... Inter invitum et invitum, coactum et coactum, etc... » vide supra, quæst. 63 art. 1, pag. 367.

(1) Vulgata : *Consepulti sumus cum illo...*

Art. 8. Vide notam art. 4 præced., cum definition. Eccles.

(1) Vulgata : *Christum habitare.*

— Sed contra est quod Gregorius scribens Quirino episcopo, in Regist. lib. 9, epist. 61, a princ., dicit : *Ab antiqua patrum institutione didicimus ut qui apud hæresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiæ revocentur.* Hoc autem non esset, si recta fides esset de necessitate baptismi. Non ergo recta fides ex necessitate requiritur ad susceptionem baptismi.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet, quæst. 62, art. 9, et quæst. 66, art. 9, duo efficiuntur in anima per baptismum, scilicet character et gratia. Dupliciter ergo aliquid ex necessitate requiritur ad baptismum : — uno modo, **sine quo gratia haberi non potest, quæ est ultimus effectus sacramenti ; et hoc modo recta fides ex necessitate requiritur ad baptismum,** quia, sicut dicitur Rom. 3, 22, *justitia Dei est per fidem Jesu Christi.* — Alio modo requiritur aliquid ex necessitate ad baptismum, **sine quo character baptismatis imprimi non potest ; et sic recta fides baptizati non requiritur ex necessitate ad baptismum,** sicut nec recta fides baptizantis, dummodo adsint cætera quæ sunt de necessitate sacramenti ; non enim sacramentum perficitur per justitiam hominis dantis vel suscipientis baptismum, sed per virtutem Dei.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus loquitur ibi de baptismo secundum quod perducit homines ad salutem per gratiam justificantem, quod quidem sine recta fide esse non potest ; et ideo signanter dicit : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.*

Ad secundum dicendum quod Ecclesia intendit homines baptizare, ut emendentur a peccato, secundum illud Is. 27, 9 : *Hic est omnis fructus* (1) *ut auferatur peccatum.* Et ideo quantum est de se, non intendit dare baptismum nisi habentibus rectam fidem, sine qua non est remissio peccatorum, et propter hoc interrogat accedentes ad baptismum an credant. Si tamen sine recta fide aliquis baptismum suscipiat extra Ecclesiam, non percipit illud ad suam salutem. Unde Augustinus dicit, lib. 4 de Baptismo cont. Donatist., in princ. : *Ecclesia paradiso comparata indicat nobis posse quidem baptismum ejus homines etiam foris accipere, sed salutem beatitudinis extra eam neminem percipere vel tenere.*

Ad tertium dicendum quod etiam non habens rectam fidem circa alios articulos, potest habere rectam fidem circa sacramentum baptismi, et ita non impeditur quin possit habere intentionem suscipiendi sacramentum baptismi. Si tamen etiam circa hoc sacramentum non recte sentiat, sufficit ad perceptionem sacramenti generalis intentio, qua intendit suscipere baptismum, sicut Christus instituit, et sicut Ecclesia tradit.

Ad quartum dicendum quod sicut sacramentum baptismi non est conferendum ei qui non vult ab aliis peccatis recedere, ita etiam nec ei qui non vult infidelitatem deserere. Uterque tamen suscipit sacramentum, si ei conferatur, licet non ad salutem.

(1) Vulgata : *iste omnis fructus, ut.*

ARTICULUS IX

Utrum pueri sint baptizandi.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 1, quæst. 1 ; et Mal. quæst. 4, art. 1, corp., princ. ; et Quodl. 4, art. 10, corp. ; et Quodl. 9, art. 22, corp.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri non sint baptizandi. In eo enim qui baptizatur, requiritur intentio suscipiendi sacramentum, ut supra dictum est, art. 7 huj. quæst. Hujusmodi autem intentionem non possunt pueri habere, cum non

ART. 9. — Duo docet S. Thomas per duas conclusiones : 1° Pueros esse capaces baptismi, et 2° conveniens esse pueros baptizare. — In resp. ad 1 et 2 intellige accommodationem esse quamdam in hoc quod Ecclesia pro parvulis credit, intendit, renuntiat, etc. Ad litteram enim quia similitudo ex proprio derivatur, cum institutus esset ritus baptismi pro adultis, accommodatus est idem ritus ad parvulos, ut quod proprie fit ab adultis, secundum quamdam similitudinem fieret a parvulo, non proprio sed Ecclesiæ ore. Et quoniam ad solemnitatem baptismi hæc spectant, ideo sine his, baptismus factus valet. — In resp. ad 2, non sic intelligas Ecclesiæ fidem prodesse infanti qui baptizatur, quasi meritum fidei existens in Ecclesia, salvet infantem, quoniam infans non per fidem, sed per fidei sacramentum, regulariter salvatur : sed intellige Ecclesiæ merita prodesse infanti, et juxta articulum communionis sanctorum, et particulariter, tum orando pro infante, tum applicando eumdem sacramento, ex corde puro, et charitate plena (Cajetanus). — Ad fidem pertinet pueros esse baptizandos. — In hac parte fuit hæresis *Petrobrusianorum*, a quodam dicto Petro Bruis gallo originem trahentium, qui dixerunt pueros baptismum non posse suscipere quia credere non possunt. Anabaptistæ dixerunt pueris non prodesse baptismum, et ideo esse differendum ; quod si conferatur, iterum sunt baptizandi, cum ad usum rationis venerint. Erasmus, in prol. super Matthæum dixit illos quum ad rationis usum pervenerunt debere suo arbitrio relinqui, ut eligant permanere in fide suscepta ; quam doctrinam (quæ est anabaptistarum) plures rationalistæ, nostris temporibus docent.

Definit. Eccles. — Concil. Carthag. sub S. Cypriano, (253) *rejecit opinionem Fidi episcopi, qui volebat infantes non esse baptizandos, nisi post octavum diem* : (*ex epist. S. Cypriani ad Fidum*). — *Concil. Carthag.* IV (398) : Quicumque negat parvulos per baptismum Christi a perditione liberari et salutem percipere æternam, anat. sit. — *Concil. Milevitan. can. 2, supra art. 1. — Innocentii III decretum. supra art. 7. — Concil. Lateran. IV* (1215) *cap.* « *Firmiter* » ; *et Professio fidei ab Innocentio III Waldensibus præscripta, supra, quæst. 65, art. 1, pag. 384. — Concil. Vienn. sub Clemente V, supra quæst. 66, art. 3, pag. 392. — Concil. Florent. sub Eugen. IV, decret. pro Jacobitis* : Circa pueros vero, propter periculum mortis quod potest sæpe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subveniri, nisi

habeant usum liberi arbitrii. Ergo videtur quod non possint suscipere sacramentum baptismi.

2. Præterea, baptismus est fidei sacramentum, ut supra dictum est, quæst. 65, art. 1. Sed pueri non habent fidem, quæ consistit in credentium voluntate, ut Augustinus dicit super Joan. tract. 26, aliquant. a princ., et lib. de Prædest. sanct., cap. 5, in fin. Nec etiam potest dici quod salventur in fide parentum ; quia quandoque parentes sunt infideles, et sic magis per eorum infidelitatem damnarentur. Ergo videtur quod pueri non possint baptizari.

3. Præterea, 1 Petri 3, 21, dicitur quod *homines salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Sed pueri neque conscientiam habent bonam vel malam, cum non habeant usum rationis, neque etiam convenienter ipsi interrogantur, cum non intelligant. Non ergo pueri debent baptizari.

— Sed contra est quod Dionysius dicit cap. ultimo eccles. Hierarch., vers. fin. : *Divini nostri duces*, scilicet apostoli, *probaverunt infantes recipi ad baptismum.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Apostolus dicit, Rom. 5, 17, *si unius delicto mors regnavit per unum*, scilicet per Adam, *multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Pueri autem ex peccato Adæ peccatum originale contrahunt ; quod patet ex hoc quod sunt mortalitati subjecti, quæ per peccatum primi hominis in omnes pertransit, ut Apostolus ibidem dicit. Unde multo magis pueri possunt per Christum gratiam accipere, ut regnent in vita æterna. Ipse autem Dominus dicit, Joan. 3, 5, quod *nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Unde **necessarium fuit pueros baptizari**, ut sicut per Adam damnationem incurrerunt nascendo, ita per Christum salutem consequantur renascendo. **Fuit etiam conveniens pueros baptizari**, ut a pueritia nutriti in his quæ sunt christianæ vitæ, firmius in ea perseverent, secundum illud Prov. 22, 6 : *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Et hanc rationem assignat Dionysius cap. ult. eccles. Hierarch., vers. fin.

Ad primum ergo dicendum quod regeneratio spiritualis, quæ fit per baptismum, est quodammodo similis nativitati carnali, quantum ad hoc quod sicut pueri in maternis uteris constituti non per seipsos nutrimentum accipiunt, sed ex nutrimento matris sustentantur, ita etiam pueri nondum habentes usum rationis, quasi in utero matris Ecclesiæ constituti, non per seipsos, sed per actum Ecclesiæ salutem suscipiunt. Unde Augustinus dicit in libro 1 de peccatorum Meritis et Remissione, cap. 25, circa fin. : *Mater Ecclesia maternum os parvulis præbet, ut sacris mysteriis imbuantur, quia nondum possunt corde proprio credere ad justitiam, nec ore proprio confiteri ad salutem.* Et cap. 19, circa fin. : *Si autem propterea, recte fideles vocantur, quoniam fidem per verba gestantium quodammodo profitentur, cur etiam non pœnitentes habeantur, cum per eorumdem verba gestantium, diabolo et huic seculo abrenuntiare monstrentur?* Et eadem ratione possunt dici intendentes, non per actum propriæ intentionis, cum ipsi quandoque contra nitantur et plorent, sed per actum eorum a quibus offeruntur.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus scribens Bonifacio, lib. 1 cont. duas Epist. Pelag., cap. 22, dicit, *in Ecclesia Salvatoris parvuli per alios credunt, sicut ex aliis, quæ in baptismo remittuntur peccata traxerunt.* Nec impeditur eorum salus, si parentes sint infideles, quia sicut Augustinus dicit eidem Bonifacio scribens, epist. 98, al. 23, circa med. *offeruntur parvuli ad percipiendam spiritualem gratiam, non tam ab eis quorum gestantur manibus (quamvis et ab ipsis, si ipsi boni fideles sunt), quam ab universa societate sanctorum atque fidelium. Ab omnibus namque offerri recte intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, quorum charitate ad communionem Sancti Spiritus adjunguntur.* Infidelitas autem propriorum parentum, etiamsi eos post baptismum dæmoniorum sacrificiis imbuere conentur, pueris non nocet, quia, ut Augustinus ibidem, circa princ., dicit, *puer semel generatus per aliorum carnalem voluntatem, cum semel regeneratus fuerit per aliorum spiritualem voluntatem, deinceps non potest vinculo alienæ iniquitatis obstringi, si nulla sua voluntate consentit secundum illud Ezech.* 18, 4 : « *Sicut anima patris mea est, ita et anima filii* (1) ; *anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* » *Sed ideo ex Adam traxit quod sacramenti illius gratia solveretur, quia nondum erat anima separatim vivens.* Fides autem unius, imo totius Ecclesiæ, parvulo prodest per operationem Spiritus Sancti, qui unit Ecclesiam, et bona unius alteri communicat.

Ad tertium dicendum quod sicut puer, cum bap-

---

per sacramentum baptismi per quod eripiuntur a diaboli dominatu et in Dei filios adoptantur, admonet, non esse per quadraginta aut octoginta dies seu aliud tempus juxta quorumdam observantiam sacrum baptisma differendum ; sed quamprimum commode fieri potest, debere conferri : ita tamen, quod mortis imminente periculo, mox sine ulla dilatione baptizentur, etiam per laicum vel mulierem, in forma Ecclesiæ, si desit sacerdos, quemadmodum in decreto Armenorum plenius continetur. — *Proposit. Lutheri damn. a Leone X in bulla « Exurge Domine »* (1520). 2. In puero post baptismum negare remanens peccatum, est Paulum et Christum simul conculcare. — *Trident. sess. 5, n. 3, 4, vide supra art. 1 huj. quæst. ; et sess. 7, can. 12, 13, 14, supra quæst. 66, pag. 390 ; et concil. Florent., decret. pro Armenis, supra pag. 389.*

(1) Vulgata : *Ut anima patris, ita et anima filii mea est.*

tizatur, non per seipsum sed per alios credit, ita non per seipsum, sed per alios interrogatur; et interrogati confitentur fidem Ecclesiæ in persona pueri, qui huic fidei aggregantur per fidei sacramentum. Conscientiam autem bonam consequitur puer etiam in seipso, non quidem actu, sed habitu per gratiam justificantem.

Articulus x

Utrum pueri Judæorum vel aliorum infidelium sint invitis parentibus baptizandi.

2-2, quæst. 10, art. 12 ; et Quodl. 2, art. 7, et 2 corp.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri Judæorum vel aliorum infidelium sint baptizandi etiam invitis parentibus, Magis enim debet homini subveniri contra periculum mortis æternæ quam contra periculum mortis temporalis. Sed puero in periculo mortis temporalis existenti est subveniendum, etiamsi parentes per malitiam contra niterentur. Ergo multo magis est subvenientum pueris infidelium filiis per baptismum contra periculum mortis æternæ, etiam invitis parentibus.

2. Præterea, filii servorum sunt servi, et in potestate dominorum. Sed Judæi sunt servi regum et principum, et quicumque etiam alii infideles. Ergo absque omni injuria possunt principes filios

---

Art. 10. — Adverte Auctorem sentire, imo supponere filios infidelium fore vere baptizatos, si invitis parentibus baptizarentur. Hoc enim supponit ratio inducta. Auctor non facit differentiam inter filios judæorum et paganorum; difficultas tamen specialis de judæis, ratione servitutis, ex jure publico medio ævo vigenti, non est omissa, sed in resp. ad 2, soluta est. — De hac eadem re, alium art. fecit S. Thomas, in 2-2, quæst. 10, art. 12.

Definit. Eccles. — *Concil. Toletanum IV, can.* 55, *prout habetur dist.* 45, « *de Judæis* » : De judæis præcepit sancta synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, et quem vult, indurat. Non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma justitiæ. Sicut enim homo propria arbitrii voluntate serpenti obediens periit; sic, vocante se gratia Dei, propriæ mentis conversione, quisque credendo salvatur. Qui autem jampridem ad christianitatem venire coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisebuti, quia jam constat, eos sacramentis divinis associatos et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate unctos esse, et corporis Domini et sanguinis participes extitisse, oportet ut fidem etiam, quam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur et fides quam susceperunt, vilis ac contemptibilis habeatur. — *S. Cong. de Propag. fide, resp.* 28 *jun.* 1637 : Infantibus judæorum et gentilium, in articulo mortis moraliter certo constitutis, baptismus potest conferri, si tamen id fiat sine scandalo. — *Eadem Congr.* 18 *feb.* 1705 : Extra imminens mortis periculum, non licet invitis aut insciis parentibus infidelibus, baptizare eorum filios infantes. — *S. Cong. Officii* 1637 : Baptizari possunt pueri ab infidelibus parentibus oblati, cum adsit spes justa separationis a parentibus. — *Eadem Congr. S. Officii* 1867 : Baptizari possunt pueri a parentibus non baptizatis oblati qui in potestate parentum infidelium relinquendi erunt, dummodo in singulis casibus non prævideatur ullum adesse grave perversionis periculum, et dummodo non constet parentes ob superstitionem filios offerre baptizandos. — *Resp. Clem. VIII,* 12 *oct.* 1600 : An filii mulierum christianarum et patris turcæ sint baptizandi, instante patre vel matre? Si non adsit certitudo apostasiæ, baptizentur; si adsit certitudo, iterum pronuantur. — *Decretum Benedicti XIV, de baptismo infantium judæorum, in epistola « postremo mense » 28 febr.* 1747 *ad Vicesgerentem in Urbe :* Primo expendetur, utrum invitis parentibus ac reluctantibus Hebræi infantes baptizari licite possint. Secundo, si hoc nefas esse duxerimus, an casus unquam contingat aliquis, in quo id fieri non modo possit, sed etiam liceat planeque deceat. Tertio, baptismum Hebræis infantibus tunc impertitum cum fas non sit, ratumne an vero irritum haberi debeat. Quarto, quid sit faciendum, quum infantes Hebræi afferuntur, ut baptizentur, aut compertum sit, eos jam fuisse sacro baptismate initiatos : demum quomodo probari possit, eosdem aquis salutaribus jam lustratos fuisse. De primo primæ partis capite si sermo sit, utrum nempe dissentientibus parentibus Hebræi infantes baptizari possint, aperte asserimus, hoc jam a S. Thoma tribus in locis definitum fuisse, nempe in Quodlibet. 2 art. 7.; in 2. 2. quæst. 10. art. 12, ubi ad examen revocans quæstionem in Quodlibetis propositam : Utrum pueri Judæorum et aliorum infidelium sint invitis parentibus baptizandi, ita respondet : « Respondeo dicendum, quod maximam habet auctoritatem Ecclesiæ consuetudo, quæ semper est in omnibus æmulanda etc. Hoc autem Ecclesiæ usus nunquam habuit, quod Judæorum filii invitis parentibus baptizarentur »... atque ita ait in 3. part. quæst. 68. art. 10... Prævaluit in tribunalibus S. Thomæ sententia... atque inter theologos canonumque peritos vulgatior est. Hoc igitur posito, quod nefas sit Hebræorum infantes, reluctante parentum arbitrio, baptizare, nunc juxta ordinem initio propositum descendere jam oportet ad alteram partem : an videlicet contingere unquam possit occasio aliqua, in qua id liceat et conveniat... Cum id eveniat, ut ab aliquo christiano Hebræorum puer morti proximus reperiatur, rem opinor laudabilem Deoque gratam is certe efficiet, qui salutem puero aqua lustali præbeat immortalem... Si item eveniret, ut puer aliquis Hebræus projectus esset atque a parentibus derelictus, communis omnium sententia est pluribus quoque confirmata judiciis, eum baptizari oportere, reclamantibus etiam repetentibusque parentibus... Postquam casus magis obvios exposuimus, in quibus nostra hæc regula prohibet, Hebræorum infantes invitis parentibus baptizari, aliquas insuper declarationes addimus ad hanc regulam pertinentes, quarum hæc prima est : si parentes desint, infantes vero alicujus Hebræi tutelæ commissi fuerint, eos sine tutoris assensu licite baptizari nullo modo posse, cum omnis parentum potestas ad tutores pervenerit... Secunda est, si pater christianæ militiæ nomen daret juberetque, infantem filium baptizari; eum quidem vel matre hebræa dissentiente baptizandum esse, cum filius non sub matris, sed sub patris potestate sit habendus. Tertia est : quamvis mater filios sui juris non habeat, tamen ad Christi fidem si accedat et infantem offerat baptizandum, tametsi pater hebræus reclamet, eum nihilonimus aqua abluendum esse .. Quarta est, quod si pro certo habeatur, parentum voluntatem esse infantium baptismo necessariam, quoniam sub appellatione parentum locum quoque habet paternus avus :... hinc necessario sequitur, ut, si avus paternus catholicam fidem amplexus sit ac nepotem ferat ad sacri lavacri fontem, quamvis mortuo jam patre mater Hebræa repugnet, tamen infans sit absque dubio baptizandus... Fictitia res non est, quod aliquando pater Hebræus se velle catholicam religionem amplecti prædicet ac seipsum filiosque infantes baptizandos offerat, postmodum vero sui se consilii pœniteat abnuatque filium baptizari. Id Mantuæ evenit... Res ad examen deducta

Judæorum, vel aliorum servorum infidelium facere baptizari.

3. Præterea, quilibet homo est magis Dei a quo habet animam, quam patris carnalis, a quo habet corpus. Non est ergo injustum si pueri infidelium filii parentibus carnalibus auferantur, et Deo per baptismum consecrentur.

— Sed contra est quod in Decret., dist. 45, cap. 5, ex concil. Toletano, 4, can. 57, sic dicitur : *De Judæis præcipit sancta synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre; non enim tales inviti salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma justitiæ.*

RESPONDEO dicendum quod **pueri infidelium aut habent usum rationis, aut non habent. — Si autem habent,** jam quantum ad ea quæ sunt juris divini vel naturalis, incipiunt suæ potestatis esse ; et ideo propria voluntate, invitis parentibus, possunt baptismum suscipere, sicut et matrimonium contrahere. Et ideo **tales licite moneri possunt et induci ad suscipiendum baptismum. Si vero nondum habent usum liberi arbitrii,** secundum jus naturale sunt sub cura parentum, quamdiu ipsi sibi providere non possunt. Unde etiam de pueris antiquorum dicitur quod salvabantur in fide parentum. Et ideo **contra justitiam naturalem esset, si tales pueri invitis parentibus baptizarentur,** sicut etiam si aliquis habens usum rationis baptizaretur invitus. — **Esset etiam periculosum taliter filios infidelium baptizare,** qui de facili ad infidelitatem redirent propter naturalem affectum ad parentes. — Et ideo **non habet hoc Ecclesiæ consuetudo, quod filii infidelium invitis parentibus baptizentur.**

Ad primum ergo dicendum quod a morte corporali non est aliquis eripiendus contra ordinem juris civilis : puta si aliquis a suo judice condemnetur ad mortem, nullus debet eum violenter a morte eripere. Unde nec aliquis debet irrumpere ordinem juris naturæ, quo filius est sub cura patris, ut eum liberet a periculo mortis æternæ.

Ad secundum dicendum quod Judæi sunt servi principum servitute civili, quæ non excludit ordinem juris naturalis vel divini.

Ad tertium dicendum quod homo ordinatur ad Deum per rationem, per quam Deum cognoscere potest. Unde puer, antequam usum rationis habeat, naturali ordine ordinatur in Deum per rationem parentum quorum curæ naturaliter subjacet; et secundum eorum dispositionem sunt circa ipsum divina agenda.

ARTICULUS XI

Utrum pueri in maternis uteris positi sint baptizandi.

4 Sent., dist. 6, quæst. 1, art. 1, quæst 1, et dist. 23, quæst. 2, art. 8, quæst. 1, ad 1, et 2.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri in matèrnis uteris existentes possunt baptizari. Efficacius enim est donum Christi ad salutem quam peccatum Adæ ad damnationem, ut

---

est in Congregatione S. Officii, ac Pontifex die 24. Sept. ann. 1699, statuit ea fieri, quæ sequuntur : « Sanctissimus auditis votis Eminentissimorum decrevit, quod duo filii infantes, alter scilicet triennis, alter quinquennis baptizentur. Alii, nempe filius octo annorum et filia duodecim, collocentur in domo Catechumenorum, si ea Mantuæ adsit, sin minus apud piam honestamque personam ad effectum explorandi ipsorum voluntatem eosque instruendi »... Sunt quoque aliqui infideles suos infantes Christianis offerre soliti, ut aquis salubribus abluantur, non tamen Christi ut stipendia mereantur, neque ut originalis culpa eorum ex anima deleatur : sed id faciunt indigna quadam superstitione ducti, quod nempe baptismi beneficio existimant eosdem a malignis spiritibus, a fœtore aut morbo aliquo liberandos... Infideles aliqui, cum hoc sibi in animum induxissent, baptismi gratia infantes suos a morbis dæmonumque vexationibus liberatum iri, eo dementiæ adducti sunt, ut mortem quoque minitati sint catholicis sacerdotibus. Huic sententiæ, refragatur Congregatio S. Officii, coram Pontifice habita, 6 sept. 1625 : « S. Congregatio Universalis Inquisitionis habita coram sanctissimo, relatis litteris episcopi Antibarensis, in quibus supplicabat pro resolutione infra scripti dubii : An cum sacerdotes coguntur a Turcis ut baptizent eorum filios, non ut christianos efficiant sed pro corporali salute, ut liberentur a fœtore, comitiali morbo, maleficiorum periculo et lupis, an in tali casu, possint saltem ficte eos baptizare, adhibita baptismi materia, sine debita forma ? Respondit negative, quia baptismus est janua sacramentorum ac protestatio fidei, nec ullo modo fingi potest. Nihil aliud restat, ut primæ parti finis imponatur, quam exponere quid sit faciendum, cum infantes hebræi, aut baptizandi offerantur, aut compertum sit, eos jam fuisse sacro baptismate initiatos... Ad eos spectat hic sermo noster, qui baptismo, neque a parentibus, neque ab aliis, qui jus in eos habent, offeruntur, sed ab aliquo nullam habente auctoritatem. De iis præterea agitur, quorum casus non comprehenduntur sub ea dispositione, quæsinit baptismum conferri, etiamsi majorum consensus desit : hoc quidem in casu baptizari non debent, sed ad illos remitti, quorum in potestate ac fide sunt legitime constituti. Quod si jam sacramento initiati essent, aut detinendi sunt, aut ab Hebræis parentibus recuperandi tradendique Christi fidelibus, ut ab illis pie sancteque informentur ; hic enim baptismi licet illiciti, tamen veri validique, effectus est.

ART. II. — *Instructio S. Congreg. S. Officii*, 15 *febr.* 1760 : Illud potius rationi absonum, atque ab omni pietate remotum, pro inani quadam integritate pudoreque servando defunctæ genitrici, viventem natum, æternæ morti addicere. Certe non modestia, non virtus, unde tantum profluit malum. Hæc enim fœtus extractio de prægnantis, defunctæque alvo matris quamvis patefacienda, ut dicimus, ac persuadenda sit, exprèsse tamen cavet prohibetque Sanctitas sua, ne missionarii in casibus particularibus se ingerant in demandanda sectione, multoque minus in ea peragenda. Sat proinde, missionariis fuerit illius notitiam edidisse, curasseque ut ejus perficiendæ rationem addiscant, qui chirurgicis intendunt, laici homines, tum vero, cum casus tulerit, ejusdem praxim ipsorum oneri ac muneri reliquisse — *Resp. S. C. C. 12 jul.* 1794 : Fœtus in utero supra verticem baptizatus, post ortum, denuo sub conditione rebaptizetur. — Cfr. Gangiamila, *Embriologia sacra*.

Apostolus dicit Rom. 5. Sed pueri in maternis uteris damnantur propter peccatum Adæ. Ergo multo magis salvari possunt per donum Christi; quod quidem fit per baptismum. Ergo pueri in maternis uteris existentes possunt baptizari.

2. Præterea, puer in utero matris existens aliquid matris esse videtur. Sed baptizata matre, baptizatur quidquid est ejus intra ipsam existens. Ergo videtur quod, baptizata matre, baptizetur puer in utero ejus existens.

3. Præterea, mors æterna pejor est quam mors corporalis. Sed de duobus malis minus malum est eligendum. Si ergo puer in utero matris existens baptizari non potest, melius esset quod mater aperiretur, et puer vi eductus baptizaretur, quam quod puer æternaliter damnaretur, absque baptismo decedens.

4. Præterea, contingit quandoque quod aliqua pars pueri prius egreditur, sicut legitur Gen. 38, 27, quod pariente Thamar, *in ipsa effusione infantium unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens : Iste egredietur prior; illo manum retrahente* (1), *egressus est alter.* Quandoque autem in tali casu imminet periculum mortis. Ergo videtur quod illa pars debeat baptizari, puero adhuc in materno utero existente.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in epist. Ad Dardanum, 287, al. 57, inter med. et fin. : *Nemo renascitur, nisi primo nascatur.* Sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Non ergo debet aliquis baptizari, priusquam ex utero nascatur.

Respondeo dicendum quod de necessitate baptismi est quod corpus baptizandi aliquo modo aqua abluatur, cum baptismus sit quædam ablutio, ut supra dictum est, quæst. 66, art. 1. Corpus autem infantis, antequam nascatur ex utero, non potest aliquo modo ablui aqua ; nisi forte dicatur quod ablutio baptismatis, qua corpus matris lavatur, ad filium in ventre existentem perveniat. Sed hoc esse non potest, tum quia anima pueri, ad cujus sanctificationem ordinatur baptismus, distincta est ab anima matris ; tum quia corpus pueri animati jam est formatum, et per consequens a corpore matris distinctum, et ideo **baptismus quo mater baptizatur, non redundat in prolem in utero matris existentem.** Unde Augustinus dicit contra Julianum, lib. 4, cap. 14, inter med. et fin. : *Si ad matris corpus id quod in ea concipitur pertinet, ita ut ejus id pars imputetur, non baptizaretur infans, cujus mater baptizata est aliquo mortis urgente periculo, cum eum gestaret in utero. Nunc vero cum ipse etiam*, scilicet infans, *baptizetur, non utique ad maternum corpus, cum esset in utero, pertinebat.* Et ita relinquitur quod **nullo modo infantes in maternis uteris existentes baptizari possunt.**

Ad primum ergo dicendum quod pueri in maternis uteris existentes nondum prodierunt in lucem ut cum aliis hominibus vitam ducant; unde non possunt subjici actioni humanæ, ut per eorum ministerium sacramenta recipiant ad salutem ; possunt tamen subjici operationi Dei apud quem vivunt, ut quodam privilegio gratiæ sanctificationem consequantur, sicut patet de sanctificatis in utero.

Ad secundum dicendum quod membrum interius matris est aliquid ejus per continuationem et unionem naturalem partis ad totum; puer autem in utero matris existens est aliquid ejus per quamdam colligationem corporum distinctorum. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod *non sunt facienda mala ut veniant bona*, ut dicitur Rom. 3, 8 : et ideo non debet homo occidere matrem, ut baptizet puerum. Si tamen mater mortua fuerit vivente prole in utero, debet aperiri, ut puer baptizetur.

Ad quartum dicendum quod expectanda est totalis egressio pueri ex utero ad baptismum, nisi mors immineat. Si tamen primo caput egrediatur, in quo fundantur omnes sensus, debet baptizari, periculo imminente ; et non est postea rebaptizandus, si eum perfecte nasci contigerit. Et videtur idem faciendum, quæcumque alia pars egrediatur, periculo imminente. Quia tamen in nulla exteriorum partium integritas vitæ ita consistit sicut in capite, videtur quibusdam quod propter dubium, quacumque alia parte corporis abluta, puer post perfectam nativitatem sit baptizandus sub hac forma: *Si non es baptizatus, ego te baptizo.*

Articulus xii

Utrum furiosi et amentes debeant baptizari

4 Sent., dist 4, quæst. 3, art. 1, quæst 3, et dist. 18, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, corp.; et Ver. quæst. 28, art. 3, ad 1.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod furiosi et amentes non debeant baptizari. Ad susceptionem enim baptismi requiritur intentio in eo qui baptizatur, ut supra dictum est, art. 7 hujus quæst. Sed furiosi et amentes, cum careant usu rationis, non possunt habere nisi inordinatam intentionem. Ergo non debent baptizari.

2. Præterea, homo bruta animalia superexcedit in hoc quod habet rationem. Sed furiosi et amentes non habent usum rationis, et quandoque etiam in eis non expectatur, sicut expectatur in

(1) Vulgata : *retrahente manum.*

Art. 12. — Vide decretum Innocent. III, supra, quæst. 63, art. 1, pag. 367. — Diversis dubiis propositis a missionariis in Tripolitanis partibus degentibus, circa præsentem materiam, S. Congr. de Propag. fide respondit (17 april. 1777) juxta doctrinam S. Thomæ; imo, propriis hujus art. verbis adhibitis.

pueris. Ergo videtur quod sicut bruta animalia non baptizantur, ita nec tales furiosi et amentes debeant baptizari.

3. Præterea, magis est ligatus usus rationis in furiosis vel amentibus, quam in dormientibus. Sed baptismus non consuevit dari dormientibus. Ergo non debet dari amentibus et furiosis.

— Sed contra est quod Augustinus dicit, 4 Confess., cap. 4, circa med., de amico suo, qui *cum desperaretur, baptizatus est nesciens*, et tamen baptismus in eo efficaciam habuit. Ergo carentibus usu rationis aliquando baptismus dari debet.

RESPONDEO dicendum quod circa amentes et furiosos est distinguendum : — **quidam enim sunt a nativitate tales**, nulla habentes lucida intervalla, in quibus etiam nullus usus rationis apparet, **et de talibus, quantum ad baptismi susceptionem, videtur esse idem judicium quod de pueris,** qui baptizantur in fide Ecclesiæ, ut supra dictum est, art. 9 hujus quæst. — **Alii vero sunt amentes, qui ex sana mente, quam habuerunt prius, in amentiam inciderunt, et tales sunt judicandi secundum voluntatem quam habuerunt dum sanæ mentis existerent.** Et ideo si tunc apparuit in eis voluntas suscipiendi baptismum, debet eis exhiberi in furia et amentia constitutis, etiamsi tunc actu contradicant : alioquin si nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit, dum sanæ mentis essent, non sunt baptizandi. — **Quidam vero sunt qui etsi a nativitate fuerint furiosi vel amentes, habent tamen aliqua lucida intervalla, in quibus recta ratione uti possunt. Unde si tunc baptizari voluerint baptizari possunt** etiam in amentia constituti, et debet eis tunc sacramentum conferri, si periculum timeatur ; alioquin melius est ut tempus expectetur in quo sint sanæ mentis, ad hoc quod devotius suscipiant sacramentum. Si autem tempore lucidi intervalli non appareat in eis voluntas suscipiendi baptismum, baptizari non debent in amentia constituti. — **Quidam vero sunt qui etsi non omnino sanæ mentis existant, in tantum tamen ratione utuntur quod possunt de sua salute cogitare, et intelligere sacramenti virtutem, et de talibus idem est judicium sicut de his qui sanæ mentis existunt,** qui baptizantur volentes, non autem inviti.

Ad primum ergo dicendum, quod amentes qui nunquam habuerunt nec habent usum rationis, baptizantur ex intentione Ecclesiæ, sicut et ex actu (1) Ecclesiæ credunt et pœnitent, sicut supra de pueris dictum est, art. 9 huj. quæst. Illi vero qui aliquo tempore habuerunt vel habent usum rationis, secundum propriam intentionem baptizantur, quam habent vel habuerunt tempore sanæ mentis.

Ad secundum dicendum quod furiosi vel amentes carent usu rationis per accidens, scilicet propter aliquod impedimentum organi corporalis, non autem propter defectum animæ rationalis, sicut bruta animalia. Unde non est de his similis ratio.

Ad tertium dicendum quod dormientes non sunt baptizandi, nisi periculum mortis immineat, in quo casu baptizari debent, si prius in eis voluntas apparuit suscipiendi baptismum, sicut et de amentibus dictum est in corp. art., sicut Augustinus narrat in 4 lib. Confess., loco supra cit., de amico suo, qui baptizatus est nesciens, propter periculum mortis.

(1) Ita edit. passim, juxta sententiam Garciæ, qui sic legendum vult. — Al., *ex ritu*. — Cod. Alcan. habet obscure, *ex ritu*, vel *ex nutu*.

QUÆSTIO LXIX

DE EFFECTIBUS BAPTISMI. — *In decem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectibus baptismi ; et circa hoc quæruntur decem : 1° utrum per baptismum auferantur omnia peccata ; 2° utrum per baptismum liberetur homo ab omni pœna ; 3° utrum baptismus auferat pœnalitates hujus vitæ ; 4° utrum per baptismum conferantur homini gratia et virtutes ; 5° de effectibus virtutum, qui per baptismum conferuntur ; 6° utrum etiam parvuli in baptismo gratias et virtutes accipiant ; 7° utrum per baptismum aperiatur baptizatis janua regni cœlestis ; 8° utrum baptismus æqualem effectum habeat in omnibus baptizatis ; 9° utrum fictio impediat effectum baptismi ; 10° utrum recedente fictione, baptismus obtineat suum effectum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per baptismum tollantur omnia peccata.

1 Sent., dist. 32, quæst. 1, art. 1, et 4, dist. 4, quæst 2, art. 1, quæst. 1, et dist. 17, quæst. 3, art. 5, quæst. 1; et 4 Cont., cap. 57 et 72 ; et Hebr. 6, lect. 3, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per baptismum non tollantur omnia peccata. Baptismus enim est quædam spiritualis regeneratio, quæ

ART. 1 — Per baptismum tolli omnia peccata, est doctrina fidei, sic accipienda, ut baptismus per se et ex sua institutione vim habeat remittendi non solum originalem sed etiam omnem actualem culpam. Ideoque non, ut protestantes dogmatizant, quod peccata remitti, sit ea radi, tegi seu non imputari, cum revera maneant ; sed sic ut revera deleantur, et penitus tollatur omne id quod habet rationem peccati, sive magni, sive parvi.

Errores. — Varii fuerunt de hac re hæreticorum errores ac pene extreme contrarii. Quidam dixerunt baptismum omnino inutilem, inter quos Manichæi (S. August. Hæres. 46), Arcontici (S. Epiphan. hæres. 10) Messaliani. Alii dixerunt baptismum non esse omnino inutilem, nec tamen proprie tollere peccata, sed tantum tegere, et facere ut non imputentur. Ita locuti sunt quidam Pelagiani, sed

contraponitur generationi carnali. Sed per generationem carnalem homo contrahit solum originale peccatum. Ergo per baptismum solvitur solum originale peccatum.

2. Præterea, pœnitentia est sufficiens causa remissionis actualium peccatorum. Sed ante baptismum in adultis requiritur pœnitentia, secundum illud Act. 2, 38 : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.* Ergo baptismus nihil operatur circa remissionem actualium peccatorum.

3. Præterea, diversorum morborum diversæ sunt medicinæ, quia, sicut Hieronymus (alius auctor) dicit, sup. illud Marci 9 : « *Hoc genus dæmoniorum* », *non sanat oculum quod sanat calcaneum.* Sed peccatum originale, quod per baptismum tollitur, est aliud genus peccati a peccato actuali. Ergo non omnia peccata remittuntur per baptismum.

— Sed contra est quod dicitur Ezech. 36, 15 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut Apostolus dicit Rom. 6, 3 : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus ;* et postea concludit 11 : *Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.* Ex quo patet quod per baptismum homo moritur vetustati peccati, et incipit vivere novitati gratiæ. Omne autem peccatum ad pristinam vetustatem pertinet. Unde consequens est quod **omne peccatum per baptismum tollatur.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Apostolus dicit Rom. 5, 16, peccatum Adæ non tantum potest quantum potest donum Christi, quod in baptismo percipitur : *Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem.* Unde et Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo parvulor. (seu de peccator. Merit. et Remiss., cap. 15, in fin.), quod *generante carne tantummodo trahitur peccatum originale ; regenerante autem Spiritu, non solum originalium, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum.*

Ad secundum dicendum quod nullius peccati remissio fieri potest nisi per virtutem passionis Christi ; unde et Apostolus dicit Hebr. 9, 22, quod *sine sanguinis effusione non fit remissio.* Unde motus humanæ voluntatis, qui est in pœnitente, non sufficeret ad remissionem culpæ, nisi ad esset fides passionis Christi, et propositum participandi ipsam, vel suscipiendo baptismum, vel subjiciendo se clavibus Ecclesiæ. Et ideo quando aliquis adultus pœnitens ad baptismum accedit, consequitur quidem remissionem omnium peccatorum ex proposito baptismi, perfectius autem ex reali susceptione baptismi.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de particularibus medicinis. Baptismus autem operatur in virtute passionis Christi, quæ est universalis medicina omnium peccatorum ; et ideo per baptismum omnia peccata tolluntur.

ARTICULUS II

Utrum per baptismum liberetur homo ab omni reatu peccati.

Sup., quæst. 68, art. 4 ; et 3, Sent., dist. 19 art. 3 quæst. 2 ; et 4, dist. 4, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, et art. 3, quæst. 1, et dist. 7, quæst. 1, art. 1 quæst. 1 ; et 4 Cont., cap. 58. 59 et 72 ; et Rom. 11, lect. 4 ; et Hebr. 6, lect. 3, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per baptismum non liberetur homo ab omni reatu peccati. Dicit enim Apostolus Rom. 13, 1 : *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt.* Sed culpa non ordina-

præcipue Lutherani. Alii econtra dixerunt baptismum delere omnia peccata non tantum jam commissa, sed etiam quæ post susceptum baptismum committuntur : ita Calvinus, Lutherus, Kemnitius ; qui tamen loqui videntur non de vera remissione, sed de occultatione, seu non imputatione (Bellarmin. *de baptismo*, lib. 1). Tandem plures Protestantes novos quosdam baptismi effectus excogitarunt, quales sunt reddere hominem baptizatum liberum omni lege, confirmare hominem in justitia suscepta, et alia similia, quæ damnata reperies in concil. Trident. sess. 7, can. 6, 7, 8, 9, 10, supra quæst. 66, pag. 389.

S. Script. — Is. 44, 3 ; Ezech. 36, 25 ; Zachar. 13, 1 ; Matth. 28, 19 ; Marc. 1, 4 et 16, 16 ; Joan. 1, 33 et 3, 5 ; Act. 2, 38, et 8, 12-38, et 16.33, et 18,8 ; Rom. 6,3 etc. ; 1 Corint. 6,11 ; Ephes. 5, 26 ; Coloss. 2,11 ; Tit. 3, 5 ; Hebr. 10, 22 ; 1 Petr. 3, 21.

Definit. Eccles. — *Ex Concil. Carthag. IV, episcopus ante consecrationem profiteri jubetur :* in baptismo omnia peccata tam originale quam quæ voluntarie admissa sunt dimitti. — *Symbol. Nicænum :* Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. — *Professio fidei Waldensibus præscripta, supra quæst. 65, art. 1 pag. 384.* — *Concil. Florent. decret. pro Armenis, quæst. 66, pag. 389.* — *Trident. Sess. 5. n. 5 supra quæst. 68, art 1, pag. 411.* — *Ibid. Sess 14, de sacram. pœnitentiæ, cap. 1* : si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam in baptismo, ipsius beneficio et gratia, susceptam, constanter tuerentur, non fuisset opus, aliud ab ipso baptismo sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum.

ART. 2. — Per reatum peccati, intelligit D. Thomas obligationem ad pœnam temporalem. Nam obligatio ad æternam pœnam cum ipsa culpa necessario tollitur. Nam licet formaliter non sit ipsa culpa sed effectus, vel proprietas illius, est tamen ita per se conjuncta cum macula culpæ mortalis, ut sit inseparabilis ab ipsa, saltem secundum legem Dei ordinariam. Solet autem sæpe, ablata culpa, manere obligatio ad pœnam temporalem ; et ideo merito inquirit, an ita etiam contingat in baptizatis ; et respondet, per se loquendo, non ita contingere, sed baptismum per se et virtute sua, delendo culpam, redimere omnem pœnam atque adeo omnem obligationem ad pœnam manentem ex culpa. Dico *per se* et virtute sua, quoniam ad hunc effectum nulla est satisfactio necessaria ex parte suscipientis sacramentum, neque alia dispositio præter illam quæ necessaria est ad remissionem culpæ. Unde fit, hunc effectum nunquam impediri, nisi per obicem, quo remissio culpæ impediatur, quia remissa culpa, nihil est quod obstare possit ad remissionem pœnæ, si ex parte hominis nulla satisfactio est ne-

tur nisi per pœnam, ut Augustinus dicit, lib. Retract., cap. 9, et lib. 3 de lib. Arbit., cap. 18. Ergo per baptismum non tollitur reatus pœnæ præcedentium peccatorum.

2. Præterea, effectus sacramenti aliquam similitudinem habet cum ipso sacramento, quia sacramenta novæ legis efficiunt quod figurant, ut supra dictum est, quæst. 62, art. 1, ad 1. Sed ablutio baptismalis habet quidem aliquam similitudinem cum ablutione maculæ, nullam autem similitudinem habere videtur cum subtractione reatus pœnæ. Non ergo per baptismum tollitur reatus pœnæ.

3. Præterea, sublato reatu pœnæ, aliquis non remanet dignus pœna, et ita injustum esset eum puniri. Si igitur per baptismum tollitur reatus pœnæ, injustum esset post baptismum suspendere latronem, qui ante homicidium commisit, et ita per baptismum tolleretur rigor humanæ disciplinæ, quod est inconveniens. Non ergo per baptismum tollitur reatus pœnæ.

— Sed contra est quod Ambrosius (alius auctor) dicit super illud Rom. 11 : « *Sine pœnitentia sunt dona, et vocatio Dei.* » *Gratia Dei in baptismo gratis omnia condonat.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 68, art. 5, in corp., et ad 1, per baptismum aliquis incorporatur passioni et morti Christi, secundum illud Rom. 6, 8 : *Si mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum eo* (1). Ex quo patet quod omni baptizato communicatur passio Christi ad remedium, ac si ipse passus et mortuus esset. — Passio autem Christi, sicut dictum est quæst. 68, art. 5, est sufficiens satisfactio pro omnibus peccatis omnium hominum. Et ideo **ille qui baptizatur, liberatur a reatu totius pœnæ sibi debitæ pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfecisset pro omnibus peccatis suis.**

Ad primum ergo dicendum quod quia pœna passionis Christi communicatur baptizato, in quantum fit membrum Christi, ac si ipse pœnam illam sustinuisset, ideo ejus peccata remanent ordinata per pœnam passionis Christi.

Ad secundum dicendum quod aqua non solum abluit, sed etiam refrigerat, et ita suo refrigerio significat substractionem reatus pœnæ, sicut sua ablutione significat emundatiônem a culpa.

Ad tertium dicendum quod in pœnis quæ judicio humano inferuntur, non solum attenditur qua pœna sit homo dignus quoad Deum, sed etiam in quo sit obligatus quoad homines, qui læsi et scandalizati sunt per peccatum alicujus. Et ideo licet homicida per baptismum liberetur a reatu pœnæ quoad Deum, remanet tamen obligatus adhuc quoad homines, quos justum est ædificari de pœna, sicut sunt scandalizati de culpa. Pie tamen talibus princeps posset pœnam indulgere.

ARTICULUS III

Utrum per baptismum debeant auferri pœnalitates præsentis vitæ.

2 Sent., dist. 32, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, et dist. 33, quæst. 1, art. 2, et 3, dist. 19, art. 3, quæst. 2, et 4, dist. 4, quæst. 2, art. 1, quæst. 3; et 4 Cont., cap. 52, fin., et 55, ad 5 et 27 et cap. 59; et Quodl. 6, art. 15.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per baptismum debeant auferri pœnalitates præsentis vitæ. Ut enim Apostolus dicit, Rom. 5, donum Christi potentius est quam peccatum Adæ. Sed per peccatum Adæ, ut ibidem Apostolus dicit, *mors in hunc mundum intravit*, et per consequens

---

cessaria (Suarez). — Hoc est de fide, ostensum etiam ex perpetuo usu Ecclesiæ nullam baptizatis injungendi pœnitentiam (supra quæst. 68 art. 5).

Definit. Eccles. — Concil Florent. supra, quæst. 66, pag. 389. — Trident. Sess. 5, n. 5, supra, quæst. 68, art. 1 pag. 411. Ibid. sess. 6. Caput 14. De lapsis, et eorum reparatione. Qui vero ab accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum excitante Deo per pœnitentiæ Sacramentum, merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint : hic enim justificationis modus est lapsis reparatio : quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam sancti Patres apte nuncuparunt. Etenim pro iis qui post Baptismum in peccata labuntur, Christus Jesus Sacramentum instituit Pœnitentiæ, cum dixit : « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt ». Unde docendum est, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali : eaque contineri non modo cessationem a peccatis, et eorum detestationem, aut cor contritum et humiliatum, verum etiam eorumdem sacramentalem Confessionem saltem in voto, et suo tempore faciendam, et Sacerdotalem Absolutionem; itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes et alia pia spiritualis vitæ exercitia ; non quidem pro pœna æterna, quæ vel Sacramento, vel Sacramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro pœna temporali, quæ, ut sacræ Litteræ docent, non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei quam acceperunt, ingrati Spiritum Sanctum contristaverunt, et templum Dei violare non sunt veriti. De qua pœnitentia scriptum est : « Memor esto unde excideris : age pœnitentiam, et prima opera fac ». Et iterum : « Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur ». Et rursus : « Pœnitentiam agite, et facite fructus dignos pœnitentiæ ». — *bid. Sess. 14, cap. 8 : De satisfactionis necessitate et fructu :* Sane et divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint ; aliter vero, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono, scientes templum Dei violare, et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione, peccata dimittantur, etc.

ART. 3. — Cum satis constet experientia hujusmodi pœnalitates quæ sunt fomes peccati, mors, ægritudines et alia hujusmodi non auferri per baptismum, quamdiu præsens vita durat, D. Thomas solum movet præsentem quæstionem, uti rationem reddat hujus institutionis. — Vide concil. Trident. Sess. 5, n. 5, quæst. 68, art. 1, pag. 411.

(1) Vulgata:.. *cum Christo.*

omnes aliæ pœnalitates præsentis vitæ. Ergo multo magis per donum Christi, quod in baptismo percipitur, homo a pœnalitatibus præsentis vitæ debet liberari.

2. Præterea, baptismus aufert et culpam originalem et actualem, sicut supra dictum est, art. 1 hujus quæst. Sic autem aufert actualem culpam quod liberat ab omni reatu pœnæ consequente actualem culpam. Ergo etiam liberat a pœnalitatibus præsentis vitæ, quæ sunt pœna originalis peccati.

3. Præterea, remota causa, removetur effectus. Sed causa harum pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum. Ergo non debent hujusmodi pœnalitates remanere.

— Sed contra est quod super illud Rom. 6 : *Destruatur corpus peccati*, dicit Glossa (vetus Ms. ex Augustino lib. 1 de peccator. Merit. et Remiss., cap. ult) : *Per baptismum id agitur, ut vetus homo crucifigatur, et corpus peccati destruatur, non ita ut in ipso vivente carnis concupiscentia conspersa et innata repente absumatur, et non sit; sed ne obsit mortuo, quæ inerat nato.* Ergo pari ratione nec aliæ pœnalitates per baptismum tolluntur.

RESPONDEO dicendum quod, **baptismus habet virtutem auferendi pœnalitates præsentis vitæ, non tamen eas aufert in præsenti vita, sed ejus virtute auferentur a justis in resurrectione, quando « mortale hoc induet immortalitatem »** ut dicitur 1 Cor. 15, 34. Et hoc rationabiliter : — Primo quidem quia per baptismum homo incorporatur Christo, et efficitur membrum ejus, ut supra dictum est, art. præc. Et ideo conveniens est ut id agatur in membro incorporato quod est actum in capite. Christus autem a principio suæ conceptionis fuit plenus gratia et veritate ; habuit tamen corpus passibile, quod post passionem et mortem est ad vitam gloriosam resuscitatum. Unde et Christianus in baptismo gratiam consequitur quantum ad animam ; habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo possit pati ; sed tandem resuscitabitur ad impassibilem vitam. Unde Apostolus dicit Rom. 8, 11 : *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis ;* et infra, 17 : *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ; si tamen compatimur, ut et simul glorificemur* (1). — Secundo hoc est conveniens propter spirituale exercitium, ut videlicet contra concupiscentiam et alias passibilitates pugnans homo, victoriæ coronam acciperet. Unde super illud Rom. 6 : *Ut destruatur corpus peccati*, dicit Glossa (Augustini, lib. 1 de peccator. Merit. et Remiss., cap. ult., à princ.) : *Si post baptismum vixerit homo, in carne habet concupiscentiam, cum qua pugnet, eamque adjuvante Deo superet. In cujus figuram dicitur Judic.* 3, 1 : « *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israelem ut.... postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi.* » — Tertio hoc fuit conveniens, ne homines ad baptismum accederent propter impassibilitatem præsentis vitæ, et non propter gloriam vitæ æternæ ; unde et Apostolus dicit 1 Corinth. 15, 19 : *Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo* (1), *miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut Glossa (Petri Lomb.) dicit, Rom. 6, super illud : « *Ut ultra non serviamus peccato* », *sicut aliquis capiens hostem atrocissimum, non statim interficit eum, sed patitur eum cum dedecore et dolore aliquantulum vivere, ita et Christus pœnam prius alligavit, in futuro autem perimet.*

Ad secundum dicendum quod, sicut ibidem dicit Glossa (ord., sup. illud : *Homo noster crucifixus*), *duplex est pœna peccati, gehennalis et temporalis. Gehennalem prorsus delevit Christus, ut eam non sentiant baptizati et vere pœnitentes ; temporalem vero nondum penitus tulit ; manet enim fames, sitis et mors, et hujusmodi ; sed regnum et dominium ejus dejecit, ut scilicet hoc homo non timeat ; et tandem in novissimo eamdem penitus exterminabit.*

Ad tertium dicendum quod sicut in secunda parte dictum est, (1-2. quæst. 81, art. 1), peccatum originale hoc modo processit quod primo persona infecit naturam, postmodum vero natura infecit personam. Christus vero converso ordine prius reparat id quod personæ est, est postmodum simul in omnibus reparabit id quod naturæ est. Et ideo culpam originalis peccati et etiam pœnam carentiæ visionis divinæ, quæ respiciunt personam, statim per baptismum tollit ab homine ; sed pœnalitates præsentis vitæ (sicut mors, fames, sitis et alia hujusmodi) respiciunt naturam, ex cujus principiis causantur, prout et destituta originali justitia, et ideo isti defectus non tollentur nisi in ultima reparatione naturæ per resurrectionem gloriosam.

(1) Vulgata:.. *ut et conglorificemur.*

ARTICULUS IV

Utrum per baptismum conferantur homini gratia et virtutes

Inf., quæst. 71, art. 3, corp. ; et 4 Sent., dist. 3, art. 1, quæst. 3, et quæst. 3, art. 1, quæst. 2 ad 2, et dist. 4, quæst. 2, art. 2, quæst. 2, corp., et dist. 9, art. 1, quæst. 2, et dist. 18, quæst. 1, art. 3, quæst. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per baptismum non conferantur homini gratia et

ART. 4. — Hæc doctrina est fidei. Quoniam vero quidam olim eam admittebant in adultis, sed non in parvulis, eo quod non viderentur esse capaces virtutum, cum nec possint earum actus exercere, nec infusioni consentire,

(1) Vulgata:.. *tantum in Christo sperantes sumus.*

virtutes, quia, sicut supra dictum est, art. 2 huj. quæst., in arg. 2, sacramenta novæ legis efficiunt quod figurant. Sed per ablutionem baptismi significatur emundatio animæ a culpa, non autem informatio animæ per gratiam et virtutes. Videtur igitur quod per baptismum non conferantur homini gratia et virtutes.

2. Præterea, illud quod jam aliquis adeptus est, non indiget iterum suscipere. Sed aliqui accedunt ad baptismum jam habentes gratiam et virtutes, sicut Act. 10, 1, legitur : *Vir quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus et timens Deum;* qui tamen postea a Petro baptizatus est. Non ergo per baptismum conferuntur gratia et virtutes.

3. Præterea, virtus est habitus, ad cujus rationem pertinet quod sit *qualitas difficile mobilis, per quam aliquis faciliter et delectabiliter operetur.* Sed post baptismum remanet in hominibus pronitas ad malum, per quod tollitur virtus, et consequitur difficultatem quis ad bonum quod est actus virtutis. Ergo per baptismum non consequitur homo gratiam et virtutes.

— Sed contra est quod ad Titum, 3, 5, dicit Apostolus : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*, id est, per baptismum, *et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde*, id est, *ad remissionem peccatorum, et copiam virtutum*, ut Glossa interl. ibi exponit. Sic ergo in baptismo datur gratia Spiritus Sancti, et copia virtutum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo parvulorum (seu de peccator. Merit. et Remiss., cap. 26, a med.), ad hoc baptismus valet ut baptizati Christo incorporentur ut membra ejus. A capite autem Christo in omnia membra ejus gratiæ et virtutis plenitudo derivatur, secundum illud Joan. 1, 16 : *De plenitudinem ejus nos omnes accepimus.* Unde manifestum est quod **per baptismum aliquis consequitur gratiam et virtutes.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut aqua baptismi per suam ablutionem significat emundationem culpæ, et per suum refrigerium significat liberationem a pœna ; ita per naturalem claritatem significat splendorem gratiæ et virtutum.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est quæst. 68, art. 3, remissionem peccatorum aliquis consequitur ante baptismum, secundum quod habet baptismum in voto, vel explicite vel implicite ; et tamen cum realiter suscipit baptismum, fit plenior remissio quantum ad liberationem a tota pœna. Ita etiam ante baptismum Cornelius consecutus est, et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per fidem Christi, et desiderium baptismi implicite vel explicite ; postmodum tamen in baptismo majorem copiam gratiæ et virtutum consequuntur. Unde super illud Psalmi 22 : *Super aquas refectionis educavit me*, dicit Glossa interl. et ordin. (implic.) : *Per augmentum virtutis et bonæ operationis educavit in baptismo.*

Ad tertium dicendum quod difficultas ad bonum et pronitas ad malum inveniuntur in baptizatis, non propter defectum habitus virtutum, sed propter concupiscentiam, quæ non tollitur in baptismo. Sicut tamen per baptismum diminuitur concupiscentia, ut non dominetur, ita etiam diminuitur utrumque dictorum, ne homo ab his superetur.

ARTICULUS V

Utrum convenienter attribuantur baptismo quidam actus virtutum.

4 Sent., dist. 3, quæst. 2, art. 2, quæst. 3, 4 et 5 et dist. 5, quæst. 3, art. 1, quæst. 2, corp., et ad 1, et art. 5, quæst. 1, corp., et dist. 18, quæst. 1, art. 1 quæst. 1, ad 1; et Quodl. 6, art. 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter attribuantur baptismo pro effectibus quidam actus virtutum, scilicet incorporatio ad Christum, illuminatio et fecundatio. Non enim baptismus datur adulto, nisi fideli, secundum illud Marci ult. 16 : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed per fidem aliquis incorporatur Christo, secundum illud Ephes. 3, 17 : *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Ergo nullus baptizatur nisi jam Christo incorporatus. Non ergo est effectus baptismi incorporari Christo.

2. Præterea, illuminatio fit per doctrinam, secundum illud Ephes. 3, 8 : *Mihi omnium ... sanctorum minimo data est gratia hæc.... illuminare*

---

ideo B. Thomas specialiter de illis art. 6 proposuit. — Nota resp. ad 2.

Definit. Eccle. — Decret. Innoc. III, cap. « majores », supra quæst. 68, art. 7, pag. 418. — Concil. Viennense, decret. contra errores Petri Olivi : Verum quia quantum ad effectum baptismi in parvulis reperiuntur doctores quidam theologi opiniones contrarias habuisse, quibusdam ex ipsis dicentibus, per virtutem baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri, aliis e contra asserentibus, quod et culpa eisdem in baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum : Nos autem attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quæ per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam, quæ dicit, tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, tanquam probabiliorem, et dictis sanctorum et doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante concilio, duximus eligendam. — *Concil. Florent. supra quæst. 66, pag. 389. — Concil. Trident, sess. 7 de sacramentis in genere, can. 6, 7, 8, quæst. 60, pag. 349.*

ART. 5. — In hoc art., non explicat D. Thomas novum baptismi effectum, quia revera nullus superest explicandus, sed declarat nonnullas voces, quibus baptismi effectus solet a patribus significari, præsertim has tres, incorporari Christo, illuminari et fecundari (Suarez).

S. Script. — Rom. 6, 3 ; 1 Corinth. 12, 13 etc ; Galat. 3, 27 ; Hebr. 6, 4, etc.

omnes, etc. Sed doctrina præcedit baptismum in catechismo. Non est ergo effectus baptismi.

3. Præterea, fecunditas pertinet ad generationem activam. Sed per baptismum aliquis regeneratur spiritualiter. Ergo fecunditas non est effectus baptismi.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo parvulorum, loc. cit. art. præc., quod ad hoc valet baptismus ut baptizati Christo incorporentur. Dionysius etiam cap. 2 eccl. Hier., parum a princ., illuminationem attribuit baptismo. Et super illud Psal. 22 : *Super aquam refectionis,* dicit Glossa interl. quod anima peccatorum ariditate sterilis fecundatur per baptismum.

RESPONDEO dicendum quod per baptismum aliquis regeneratur in spiritualem vitam, quæ est per fidem Christi, sicut Apostolus dicit Galat. 2, 20 : *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Vita autem non est nisi membrorum capiti unitorum, a quo sensum et motum suscipiunt. Et ideo **necesse est quod per baptismum aliquis incorporetur Christo quasi membrum ipsius.** — Sicut autem a capite naturali derivatur ad membra sensus et motus, ita a capite spirituali, quod est Christus, derivatur ad membra ejus sensus spiritualis, qui consistit in cognitione veritatis, et motus spiritualis, qui est per gratiæ influxum. Unde Joan. 1, 14, dicitur : *Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis ;* et ibid. 16 : *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Et ideo consequens est quod **baptizati illuminentur a Christo circa cognitionem veritatis, et fecundentur ab eo fecunditate bonorum operum per gratiæ infusionem.**

Ad primum ergo dicendum quod adulti prius credentes in Christum sunt ei incorporati mentaliter ; sed postmodum, cum baptizantur, incorporantur ei quodammodo corporaliter, scilicet per visibile sacramentum sine cujus proposito nec mentaliter incorporari potuissent.

Ad secundum dicendum quod doctor illuminat exterius per ministerium catechizando ; sed Deus illuminat interius baptizatos, præparans corda eorum ad recipiendam doctrinam veritatis, secundum illud Joan. 6, 45 : *Est scriptum in prophetis :* « *Erunt omnes docibiles Dei.* »

Ad tertium dicendum quod effectus baptismi ponitur fecunditas qua aliquis producit bona opera, non autem fecunditas qua aliquis generat alios in Christo, sicut Apostolus dicit 1 ad Cor. 4, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.*

ARTICULUS VI

Utrum pueri in baptismo consequantur gratiam et virtutes.

2-2, quæst. 47, art. 14, ad 3 ; et 4 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 2, quæst. 1, et dist. 17, quæst. 1, art. 3, corp., et ad 3, et dist. 18, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, corp.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri in baptismo non consequantur gratiam et virtutes. Gratia enim et virtutes non habentur sine fide et charitate. Sed *fides*, ut Augustinus dicit, lib. de Prædest. sanctor., cap. 5, in fin., *consistit in credentium voluntate ;* similiter etiam charitas consistit in diligentium voluntate, cujus usum pueri non habent, et sic non habent fidem et charitatem. Ergo pueri in baptismo non recipiunt gratiam et virtutes.

2. Præterea, super illud Joan. 14 : *Majora horum faciet*, dicit Augustinus, tract. 72 in Joan. a med., quod *ex impio justus fiat, in illo, sed non sine illo, Christus operatur.* Sed puer cum non habeat usum liberi arbitrii, non cooperatur Christo ad suam justificationem ; imo quandoque pro posse renititur. Ergo non justificatur per gratiam et virtutes.

3. Præterea, Rom. 4, 5, dicitur : *Ei qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam, secundum propositum gratiæ Dei.* Sed puer non est credens in eum qui justificat impium. Ergo non consequitur gratiam justificantem neque virtutes.

4. Præterea, quod ex carnali intentione agitur, non videtur habere spiritualem effectum. Sed quandoque pueri ad baptismum deferuntur carnali intentione, ut scilicet corporaliter sanentur. Non ergo consequuntur spiritualem effectum gratiæ et virtutum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in Enchir., cap. 52, ante med. : *Parvuli renascendo moriuntur illi peccato quod nascendo contraxerunt ; ac per hoc ad illos etiam pertinet quod dicitur :* « *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem.* » Subditur autem : *Ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Sed novitas vitæ est per gratiam et virtutes. Ergo pueri in baptismo gratiam et virtutes consequuntur.

ART. 6. — Adverte, ait Toletus, in baptismo gratiam dari parvulo, ut sit membrum vivum Christi, est de fide, et habetur in conciliis Milevitano, Florentino, Tridentino sess. 5, cap. 1. Conferri autem iis habitus virtutum, non est est de fide, sicut est de adulto ; est tamen probabilior sententia affirmans, iis etiam infundi virtutes. Ita habetur Clementina *de summa Trinit.* ubi hæc sententia, ut opinio probabilior, non ut de fide, probatur, et cap. *Majores*, de baptismo hoc modo recipitur. — Definit. fidei, require in quæst. præced. art. 9, pag. 419. Clementina, de qua loquitur Toletus, in art. 4 præced. (Concil. Vienn.).

RESPONDEO dicendum quod **quidam antiqui posuerunt quod pueris in baptismo non dantur gratia et virtutes**; sed imprimitur eis character Christi, cujus virtute, cum ad perfectam ætatem venerint, consequuntur gratiam et virtutes. **Sed hoc patet esse falsum dupliciter** : — Primo quidem quia pueri, sicut et adulti, in baptismo efficiuntur membra Christi; unde necesse est quod a capite recipiant influxum gratiæ et virtutis. — Secundo quia secundum hoc pueri decedentes post baptismum non pervenirent ad vitam æternam, quia, ut dicitur Rom. 6, 23, *gratia Dei est vita æterna;* et ita non profuisset eis ad salutem, baptizatos fuisse. Causa autem erroris fuit, quia nescierunt distinguere inter habitum et actum, et sic videntes pueros inhabiles ad actus virtutum, crediderunt eos post baptismum nullatenus virtutem habere. Sed ista impotentia operandi non accidit pueris ex defectu habituum, sed ex impedimento corporali ; sicut etiam dormientes, quamvis habeant habitus virtutum, impediuntur tamen ab actibus propter somnum.

Ad primum ergo dicendum quod fides et charitas consistunt in voluntate hominum, ita tamen quod habitus harum et aliarum virtutum requirunt potentiam voluntatis, quæ est in pueris ; sed actus virtutum requirunt actum voluntatis, qui non est in pueris. Et hoc modo Augustinus dicit quod *parvulum, etsi nondum illa fides quæ in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacramentum*, quod scilicet causat habitum fidei, *fidelem facit.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. de Charitate (seu tract. 3, super Epist. Joan., a princ.), *nemo ex aqua et Spiritu Sancto renascitur, nisi volens*, quod non de parvulis, sed de adultis intelligendum est; et similiter de adultis intelligendum est quod homo a Christo sine ipso non justificabitur. Quod autem parvuli baptizandi, prout viribus possunt, reluctantur, non eis imputatur, quia *in tantum nesciunt quod faciunt ut nec facere videantur*, ut Augustinus dicit in libro de Præscientia Dei ad Dardanum, epist. 287, al. 57, aliquant. a med.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, serm. 10 de Verb. Apost. cap. 2, a princ., *parvulis mater Ecclesia aliorum pedes accommodat, ut veniant, aliorum cor, ut credant, aliorum linguam, ut fateantur ;* et ita pueri credunt non per actum proprium, sed per fidem Ecclesiæ, quæ eis communicatur ; et hujus fidei virtute conferuntur eis gratia et virtutes.

Ad quartum dicendum quod carnalis intentio deferentium pueros ad baptismum nihil eis nocet; sicut nec culpa unius nocet alteri, nisi consentiat. Unde Augustinus dicit in epistola ad Bonifacium, 98, al. 23 : *Non illud te moveat quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spirituali ad vitam regenerentur æternam ; sed hoc eos putant remedio corporalem retinere, vel recipere sanitatem; non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur,*

ARTICULUS VII

Utrum effectus baptismi sit apertio januæ regni cœlestis.

4 Sent. dist. 3, art. 1, quæst. 3, et dist. 4, quæst. 2, art. 2, quæst. 6 ; et 4 Cont. cap. 59 ; et Joan. 3, lect. 1, fin.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod effectus baptismi non sit apertio januæ regni cœlestis. Illud enim quod est apertum, non indiget apertione. Sed janua regni cœlestis est aperta per passionem Christi ; unde Apoc. 4. 1, dicitur : *Post hæc vidi ostium* magnum *apertum in cœlo.* Non est ergo effectus baptismi apertio januæ regni cœlestis.

2. Præterea, baptismus omni tempore, ex quo institutus fuit, habet suum effectum. Sed quidam baptizati sunt baptismo Christi ante ejus passionem, ut habetur Joan. 3, quibus, si tunc decessissent, introitus regni cœlestis nondum patebat, in quod nullus ante Christum introivit, secundum illud Mich. 2, 13 : *Ascendit* (1) *pandens iter ante eos.* Non est ergo effectus baptismi apertio januæ regni cœlestis.

3. Præterea, baptizati adhuc sunt obnoxii morti et aliis pœnalitatibus vitæ præsentis, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst. Sed nulli est apertus aditus regni cœlestis, quamdiu obnoxius est pœnæ, sicut patet de his qui sunt in purgatorio. Non ergo effectus baptismi est apertio januæ regni cœlestis.

— Sed contra est quod super illud Lucæ 3 : *Apertum est cœlum*, dicit Glossa Bedæ ordin. : *Virtus hic baptismatis ostenditur, de quo quisque cum egreditur, regni cœlestis ei janua aperitur.*

RESPONDEO dicendum quod aperire januam regni cœlestis, est removere impedimentum quo quis impeditur regnum cœleste introire. Hoc autem impedimentum est culpa et reatus pœnæ. Ostensum est autem supra art. 1 et 2 huj. quæst. quod per baptismum omnis culpa et omnis reatus pœnæ tollitur. Unde consequens est quod **effectus baptismi sit apertio januæ regni cœlestis.**

Ad primum ergo dicendum quod baptismus in tantum aperit baptizato januam regni cœlestis, in quantum incorporat eum passioni Christi, virtutem ejus homini applicando.

Ad secundum dicendum quod quando passio Christi nondum erat realiter perfecta, sed solum in fide credentium, baptismus proportionaliter causabat januæ apertionem, non quidem in re, sed in

(1) Vulgata : *Ascendet.*

spe ; baptizati enim tunc decedentes ex certa spe introitum regni cœlestis expectabant.

Ad tertium dicendum quod baptizatus non est obnoxius morti et pœnalitatibus vitæ præsentis propter reatum personæ, sed propter statum naturæ ; et ideo propter hoc non impeditur ab introitu regni cœlestis, quando anima separatur a corpore per mortem, quasi jam persoluto eo quod naturæ debebatur.

Articulus VIII

Utrum baptismus habeat in omnibus æqualem effectum.

4 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 3, quæst. 1 et 2, et dist. 18, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, corp.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod baptismus non habeat in omnibus æqualem effectum. Effectus enim baptismi est remotio culpæ. Sed in quibusdam plura peccata tollit quam in aliis ; nam in pueris tollit solum peccatum originale, in adultis autem etiam peccata actualia, in quibusdam plura, in quibusdam vero pauciora. Non ergo æqualem effectum habet baptismus in omnibus.

2. Præterea, per baptismum conferuntur homini gratia et virtutes. Sed quidam post baptismum videntur habere majorem gratiam et perfectionem virtutum quam alii baptizati. Non ergo baptismus habet æqualem effectum in omnibus.

3. Præterea, natura perficitur per gratiam, sicut materia per formam. Sed forma recipitur in materia secundum ejus capacitatem. Cum ergo in quibusdam baptizatis etiam pueris sit major capacitas naturalium quam in aliis, videtur quod quidam majorem gratiam consequantur quam alii.

4. Præterea, quidam in baptismo consequuntur non solum spiritualem salutem, sed etiam corporalem, sicut patet de Constantino, qui in baptismo mundatus est a lepra. Non autem omnes infirmi corporalem salutem consequuntur in baptismo. Baptismus ergo non habet æqualem effectum in omnibus.

— Sed contra est quod dicitur Ephes. 4, 5 : *Una fides, unum baptisma*. Uniformis autem causæ est uniformis effectus. Ergo baptismus habet æqualem effectum in omnibus.

Respondeo dicendum quod duplex est effectus baptismi, unus per se, et alius per accidens. — **Per se quidem effectus baptismi** est id ad quod baptismus est institutus, scilicet ad regenerandum homines in spiritualem vitam; **et hunc effectum æqualiter facit in omnibus qui æqualiter se habent ad baptismum.** Unde quia omnes pueri æqualiter se habent ad baptismum (quia non in fide propria, sed in fide Ecclesiæ baptizantur), omnes æqualem effectum percipiunt in baptismo. Adulti vero, quia per propriam fidem ad baptismum accedunt, non æqualiter se habent ad baptismum : quidam enim cum majori, quidam cum minori devotione ad baptismum accedunt ; et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt, sicut etiam ab eodem igne accipit plus caloris qui plus ei appropinquat; licet ignis, quantum est de se, æqualiter ad omnes suum calorem effundat. — **Effectus autem baptismi per accidens** est, ad quem baptismus non est ordinatus ; sed divina virtus hoc in baptismo miraculose operatur, sicut super illud Rom. 6 : *Ut ultra non serviamus peccato*, dicit Glossa, Augustini lib. 1, de peccator. Merit. et Remiss., cap. 39, ante med. : *Non hoc præstatur in baptismo, nisi forte miraculo ineffabili Creatoris, ut lex peccati, quæ est in membris, prorsus extinguitur.* **Et tales effectus non æqualiter suscipiuntur ab omnibus baptizatis etiamsi cum æquali devotione accedant** ; sed dispensantur hujusmodi effectus secundum ordinem providentiæ divinæ.

Ad primum ergo dicendum quod minima gratia baptismalis sufficiens est ad delendum cuncta peccata. Unde hoc non est propter majorem efficaciam baptismi, quod in quibusdam plura, in quibusdam autem pauciora peccata solvit, sed propter conditionem subjecti, quia in quolibet solvit quodcumque invenerit.

Ad secundum dicendum quod hoc quod in baptizatis major vel minor gratia apparet, potest dupliciter contingere : — uno modo quia unus in baptismo percipit majorem gratiam quam alius propter devotionem majorem, ut dictum est in corp. art. : — alio modo quia etiamsi æqualem gratiam percipiant, non æqualiter ea utuntur; sed unus studiosius in ea proficit, alius per negligentiam gratiæ Dei deest.

Ad tertium dicendum quod diversa capacitas naturalium in hominibus non est ex diversitate mentis, quæ per baptismum renovatur (cum omnes homines ejusdem speciei existentes in forma conveniant) ; sed est ex diversa dispositione corporum. Secus autem est in angelis, qui differunt specie, et ideo angelis dantur dona gratuita secundum diversam capacitatem naturalium, non autem hominibus.

Ad quartum dicendum quod sanitas corporalis non est per se effectus baptismi, sed est quoddam miraculosum opus providentiæ divinæ.

Art. 8. — Ex decretis Nicolai I in synodo romana (863), *can.* 9. Omnibus enim, qui dicunt, quod hi, qui sacrosancti fonte baptismatis, credentes in Patrem et Filium Sanctumque Spiritum renascuntur, non æqualiter originali abluantur delicto, anathema sit.

Articulus IX

Utrum fictio impediat effectum baptismi

4 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, al 3, et quæst. 3, art. 2, quæst. 2, per tot., et dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, ad 3.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod fictio non impediat effectum baptismi. Dicit enim Apostolus Galat. 3, 27 : *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Sed omnes qui baptismum Christi suscipiunt, baptizantur in Christo. Ergo omnes induunt Christum, quod est percipere baptismi effectum, et ita fictio non impedit baptismi effectum.

2. Præterea, in baptismo operatur virtus divina, quæ potest voluntatem hominis mutare in bonum. Sed effectus causæ agentis non potest impediri per id quod ab illa causa potest auferri. Ergo fictio non impedit baptismi effectum.

3. Præterea, effectus baptismi est gratia, cui peccatum opponitur. Sed multa sunt alia peccata graviora quam fictio, de quibus non dicitur quod effectum baptismi impediant. Ergo neque fictio impedit effectum baptismi.

— Sed contra est quod dicitur, Sap. 1, 5. *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum.* Sed effectus baptismi est a Spiritu Sancto. Ergo fictio impedit effectum baptismi.

Respondeo dicendum quod, sicut Damascenus dicit, lib. 2 orth. Fid., cap. 30 : *Deus non cogit hominem ad justitiam.* Et ideo ad hoc quod aliquis justificetur per baptismum, requiritur quod voluntas hominis amplectatur baptismum et baptismi effectum. Dicitur autem aliquis fictus per hoc quod voluntas ejus contradicit vel baptismo vel ejus effectui. Nam secundum Augustinum, lib. 1 de Baptismo cont. Donat., cap. 12, et lib. 7, cap. 53, quatuor modis dicitur aliquis fictus : — uno modo ille qui non credit, cum tamen baptismus sit fidei sacramentum ; — alio modo per hoc quod contemnit ipsum sacramentum ; — tertio modo per hoc quod aliter celebrat sacramentum, non servans ritum Ecclesiæ ; — quarto modo per hoc quod aliquis indevote accedit. Unde **manifestum est quod fictio impedit effectum baptismi.**

Ad primum ergo dicendum quod baptizari in Christo potest intelligi dupliciter : — uno modo in Christo, id est in Christi conformitate ; et sic quicumque baptizantur in Christo, conformati ei per fidem et charitatem, induunt Christum per gratiam ; — alio modo dicuntur aliqui baptizari in Christo, in quantum accipiunt sacramentum Christi ; et sic omnes induunt Christum per configurationem characteris, non autem per conformitatem gratiæ.

Ad secundum dicendum quod quando Deus voluntatem hominis de malo in bonum mutat, tunc homo non accedit fictus ; sed non semper hoc Deus facit, nec ad hoc sacramentum ordinatur ut de ficto fiat aliquis non fictus, sed ut non fictus aliquis accedens justificetur.

Ad tertium dicendum quod fictus dicitur aliquis ex eo quod demonstrat se aliquid velle quod non vult. Quicumque autem accedit ad baptismum, ex hoc ipso ostendit se rectam fidem Christi habere, et sacramentum venerari, et velle se Christo conformare, et velle a peccato recedere. Unde quicumque peccato vult homo inhærere, si ad baptismum accedit, fictus accedit, quod est indevote accedere. Sed hoc intelligendum est de peccato mortali, quod gratiæ contrariatur, non autem de peccato veniali. Unde fictio hic quodammodo includit omne peccatum.

Articulus X

Utrum, fictione recedente, baptismus suum effectum consequatur.

4 Sent., dist. 4, quæst. 3, art. 2, quæst. 3, et dist. 17, quæst. 3, art. 2.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod, fictione recedente, baptismus suum effectum non consequatur. Opus enim mortuum, quod est sine charitate, non potest unquam vivificari. Sed ille qui fictus accedit ad baptismum, recipit sacramentum sine charitate. Ergo nunquam potest vivificari hoc modo ut gratiam conferat.

2. Præterea, fictio videtur esse fortior quam baptismus, cum impediat ejus effectum. Sed fortius non tollitur a debiliori. Ergo peccatum fictionis non potest tolli per baptismum a fictione inditum, et sic baptismus non consequetur suum effectum, qui est remissio omnium peccatorum.

3. Præterea, contingit quod aliquis ficte accedat ad baptismum, et post baptismum multa peccata committat, quæ tamen per baptismum non tolluntur, quia baptismus tollit peccata præterita, non futura. Ergo baptismus talis nunquam consequetur suum effectum, qui est remissio omnium peccatorum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 1 de Baptismo cont. Donatist., cap. 12, parum a princ. : *Tunc valere incipit ad salutem baptismus*

Art. 9. — In conclus. nota ly *fictio* id est voluntatis adhæsio cuicumque peccato mortali, ut habetur ex *ad* 3. Ly *effectum*, scilicet principalem tantum, id est gratiam, non autem characterem, ut habetur ex *ad* 1 (Porrecta). — Sic habet Sylvius : *Fictio* est simulatio, qua quis exterius profitetur se velle, quod revera non vult, sive quia non habeat voluntatem suscipiendi baptismi ; sive quia non habeat dispositionem quæ ad gratiam baptismalem est necessaria. De priori fictione quæ veritatem sacramenti excludit, actum est quæst. præc. art. 7 (hic require decret. Innocentii III). Posteriorem vero excludere baptismi effectum, qui est gratia, probatur hoc articulo (De dispositionibus ad baptismum requisitis, vide quæst. præced. art. 4, pag. 414).

cum illa fictio veraci confessione recesserit, quæ corde in malitia vel sacrilegio perseverante, peccatorum abolitionem non sinebat fieri.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 66, art. 9, baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Cum autem aliquid generatur, simul cum forma recipit effectum formæ, nisi sit aliquid impediens, quo remoto, forma rei generatæ perficit suum effectum ; sicut simul cum corpus grave generatur, movetur deorsum, nisi sit aliquid prohibens, quo remoto, statim incipit moveri deorsum. Et similiter quando aliquis baptizatur, accipit characterem quasi formam, et consequitur proprium effectum, qui est gratia remittens omnia peccata. Impeditur autem quandoque per fictionem. Unde **oportet quod remota ea per pœnitentiam, baptismus statim consequatur suum effectum**.

Ad primum ergo dicendum quod sacramentum baptismi est opus Dei, et non hominis, et ideo non est mortuum in ficto, qui sine charitate baptizatur.

Ad secundum dicendum quod fictio non removetur per baptismum, sed per pœnitentiam subsequentem, qua remota, baptismus aufert omnem culpam, et reatum omnium peccatorum præcedentium baptismum, et etiam simul existentium cum baptismo. Unde Augustinus dicit in libro de Baptismo, loc. sup. cit. : *Solvitur hesternus dies, et quidquid superest solvitur, etiam ipsa hora momentumque ante baptismum et in baptismo : deinceps autem continuo reus esse incipit.* Et sic ad baptismi effectum consequendum concurrit baptismus et pœnitentia ; sed baptismus sicut causa per se agens, pœnitentia sicut causa per accidens id est, removens prohibens.

Ad tertium dicendum quod effectus baptismi non est tollere peccata futura, sed præsentia vel præterita ; et ideo, recedente fictione, peccata sequentia remittuntur quidem, sed per pœnitentiam, non per baptismum. Unde non remittuntur quantum ad totum reatum, sicut peccata præcedentia baptismum.

QUÆSTIO LXX

DE CIRCUMCISIONE QUÆ PRÆCESSIT BAPTISMUM — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de præparatoriis ad baptismum ; — et primo de præparatorio, quod præcessit baptismum, id est, de circumcisione ; — secundo de præparatoriis, quæ concurrunt simul cum baptismo, scilicet de catechismo et exorcismo.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum circumcisio fuerit præparatoria et figurativa baptismi ; 2° de institutione ipsius ; 3° de ritu ejus ; 4° de effectu ipsius.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum circumcisio fuerit præparatoria et figurativa baptismi.

Sup., quæst. 68, art. 1, ad 1 ; et 1-2, quæst. 102, art. 5, corp. ; et 3 Sent., ad 1 et 3, et 4, dist. 1, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp., et dist. 2, quæst. 1, art. 1, ad 5 ; et Rom. 2, lect. 2 et 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod circumcisio non fuerit præparatoria et figurativa baptismi. Omnis enim figura habet aliquam similitudinem cum suo figurato. Sed circumcisio nullam habet similitudinem cum baptismo. Ergo videtur quod non fuerit præparatoria et figurativa baptismi.

2. Præterea, Apostolus dicit 1 Corinth. 10, 2, de antiquis patribus loquens, quod *omnes in nube et in mari baptizati sunt* (1). Non autem dicit quod in circumcisione baptizati sint. Ergo protectio columnæ nubis et transitus maris Rubri magis fuerunt præparatoria ad baptismum, et figurativa ipsius, quam circumcisio.

3. Præterea, supra dictum est, quæst. 38, art. 1, ad 1, quod baptismus Joannis fuit præparatorius ad baptismum Christi. Si ergo etiam circumcisio fuit præparatoria et figurativa baptismi Christi, videtur quod baptismus Joannis fuerit superfluus, quod est inconveniens. Non ergo circumcisio fuit præparatoria et figurativa baptismi.

— Sed contra est quod Apostolus dicit, Col. 2, 11 : *Circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo.*

RESPONDEO dicendum quod baptismus dicitur sacramentum fidei, in quantum scilicet in baptismo fit quædam fidei professio, et per baptismum aggregatur homo congregationi fidelium. Eadem autem est fides nostra, et antiquorum patrum, secundum illud Apostoli, 2 Cor. 4, 13 : *Habentes eumdem spiritum fidei, credimus.* Circumcisio autem erat quædam protestatio fidei ; unde dicitur Rom. 4, 11, quod *Abraham accepit circumcisionem, tanquam signaculum fidei* (2) ; unde et per circum-

---

QUÆSTIO 70. — Hanc quæst. interponit hoc loco D. — Thomas, occasione sumpta ex analogia quæ est inter circumcisionem et baptismum ; et quia sicut lex vetus præparavit homines ad legem gratiæ per Christum dandam, ita circumcisio quæ fuit professio legis veteris, fuit præparatio quædam ad baptismum, in quo fit legis gratiæ professio. — Circumcisionem olim reprehenderunt Manichæi, quasi esset a malo Deo, eo quod præciperetur fieri in membro genitali. Contra illos disputavit S. Augustinus lib. 6, contra Faust. cap. 3.

(1) Vulgata : *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari.*

(2) Vulgata : *Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei.*

cisionem antiqui aggregabantur collegio fidelium. Unde **manifestum est quod circumcisio fuit præparatoria ad baptismum, et præfigurativa ipsius,** secundum quod antiquis patribus omnia in figuram futuri contingebant, ut dicitur 1 Corinth. 10, sicut et fides eorum erat de futuro.

Ad primum ergo dicendum quod circumcisio habebat similitudinem cum baptismo, quantum ad spiritualem effectum baptismi; nam sicut per circumcisionem auferebatur quædam carnalis pellicula, ita per baptismum homo expoliatur a carnali conversatione.

Ad secundum dicendum quod protectio columnæ nubis et transitus maris Rubri fuerunt quædam figuræ nostri baptismi, quo renascimur ex aqua significata per mare Rubrum, et Spiritu Sancto significato per columnam nubis; non tamen per hæc fiebat aliqua professio fidei, sicut per circumcisionem, et ideo prædicta duo erant tantum figuræ, et non sacramenta. Circumcisio autem erat etiam sacramentum præparatorium ad baptismum; minus tamen expresse figurans baptismum, quantum ad exteriora, quam prædicta. Et ideo Apostolus potius fecit mentionem de prædictis quam de circumcisione.

Ad tertium dicendum quod baptismus Joannis fuit præparatorius ad baptismum Christi quantum ad exercitium actus, sed circumcisio quantum ad professionem fidei, quæ requiritur in baptismo, sicut dictum est in corp. art.

Articulus II

Utrum circumcisio fuerit convenienter instituta.

2-2, quæst. 102, art. 5, ad 1, et quæst. 103, art. 1, ad 3; et 1 Sent., dist. 1, art. 2, quæst. 4, corp., et quæst. 2, art. 1, quæst. 3, per tot.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod circumcisio fuerit inconvenienter instituta. Sicut enim dictum est art. præc., in circumcisione fiebat quædam fidei professio. Sed a peccato primi hominis nullus unquam salvari potuit nisi per fidem passionis Christi, secundum illud Rom. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius.* Ergo statim post peccatum primi hominis circumcisio institui debuit, et non tempore Abrahæ.

2. Præterea, in circumcisione homo profitebatur observantiam veteris legis, sicut in baptismo profitetur observantiam novæ legis; unde Apostolus dicit, Galat. 5, 3 : *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.* Sed legalis observantia non est tradita tempore Abrahæ, sed magis tempore Moysi. Ergo inconvenienter instituta est circumcisio tempore Abrahæ.

3. Præterea, circumcisio fuit figurativa et præparativa baptismi. Sed baptismus exhibetur omnibus populis, secundum illud Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Ergo circumcisio non debuit institui ut observanda tantum ab uno populo Judæorum, sed ab omnibus populis.

4. Præterea, carnalis circumcisio debet respondere spirituali, sicut figura figurato. Sed spiritualis circumcisio, quæ fit per Christum, indifferenter convenit utrique sexui, quia in Christo Jesu non est masculus neque fœmina, ut dicitur Gal. 3. Ergo inconvenienter est circumcisio instituta, quæ competit solis maribus.

— Sed contra est quod, sicut legitur Gen. 17, circumcisio est instituta a Deo, cujus perfecta sunt opera.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., circumcisio erat præparatoria ad baptismum, in quantum erat quædam professio fidei Christi, quam etiam in baptismo nos profitemur. Inter antiquos autem patres primus Abraham promissionem accepit de Christo nascituro, cum dictum est ei Gen. 22, 18 : *In semine tuo benedicentur* (1) *omnes gentes terræ.* Ipse etiam primus se a societate infidelium segregavit, secundum mandatum Dei dicentis sibi, Gen. 12, 1 : *Egredere de terra tua et de cognatione tua.* Et ideo **convenienter circumcisio fuit instituta in Abraham.**

Ad primum ergo dicendum quod immediate post peccatum primi parentis, propter doctrinam ipsius Adæ, qui plene instructus fuerat de divinis, adhuc fides et ratio naturalis in tantum vigebat in homine, quod non oportebat determinari hominibus aliqua signa fidei et salutis; sed unusquisque pro suo libito fidem suam aliquibus signis protestabatur. Sed circa tempus Abrahæ diminuta erat fides, plurimis ad idololatriam declinantibus : obscurata etiam erat ratio naturalis per augmentum carnalis concupiscentiæ usque ad peccatum contra naturam. Et ideo convenienter tunc, et non ante, fuit instituta circumcisio ad profitendum fidem, et ad minuendum carnalem concupiscentiam.

Ad secundum dicendum quod legalis observantia tradi non debuit nisi populo jam congregato, quia lex ordinatur ad bonum publicum, ut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 90, art. 2). Populus autem fidelium congregandus erat aliquo signo sensibili, quod est necessarium ad hoc quod homines in quacumque religione adunentur, sicut Augustinus dicit contra Faustum, lib 19, cap. 11, in fin. Et ideo oportuit prius institui circumcisio-

Art. 2. — Quamvis titulum hujus art. D. Thomas indefinite proponat, tamen præcipuus sensus ejus est tractare de convenientia hujus institutionis, quantum ad circumstantiam temporis et personarum, quibus circumcisio data est, ut ex discursu articuli constat.

(1) Vulgata : *propitiationem.*

(1) Vulgata : *Benedicentur in semine tuo omnes...*

nem quam lex daretur. Illi autem patres qui fuerunt ante legem, familias suas instruxerunt de rebus divinis per modum paternæ admonitionis. Unde et Dominus dicit ad Abraham, Gen. 18, 19 : *Scio quod præcepturus sit filiis suis, et domui suæ post se, ut custodiant viam Domini.*

Ad tertium dicendum quod baptismus in se continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, secundum illud 1 Timoth. 2, 3 : *Qui vult omnes homines salvos fieri;* et ideo baptismus omnibus populis proponitur. Circumcisio autem non continebat perfectionem salutis, sed figurabat ipsam ut fiendam per Christum, qui erat ex Judæorum populo nasciturus, et ideo illi soli populo data est circumcisio.

Ad quartum dicendum quod circumcisio instituta est ut signum fidei Abrahæ, qui credidit se patrem futurum Christi sibi repromissi; et ideo convenienter solis maribus competebat. Peccatum etiam originale, contra quod specialiter circumcisio ordinabatur, a patre trahitur, non a matre, ut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 81, art. 5, in corp., et ad 2). Sed baptismus continet virtutem Christi, qui est universalis causa salutis omnium, et remissionis omnium peccatorum.

Articulus III

Utrum ritus circumcisionis fuerit conveniens.

4 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 3, quæst. 2, et art. 3, quæst. 2 et 3; et Joan. 7, lect. 2; et Rom. 4, lect. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ritus circumcisionis non fuerit conveniens. Circumcisio enim, sicut dictum est art. 1 et 2 præc., fidei quædam professio est. Sed fides in vi apprehensiva existit, cujus operationes maxime apparent in capite. Ergo magis debuit signum circumcisionis dari in capite quam in membro generationis.

2. Præterea, ad usum sacramentorum assumimus ea quorum est communis usus, sicut aquam ad abluendum, et panem ad reficiendum. Sed ad incidendum communius utimur cultello ferreo quam petrino. Ergo circumcisio non debuit fieri cultello petrino.

3. Præterea, sicut baptismus instituitur in remedium originalis peccati, ita etiam circumcisio, sicut Beda dicit in hom. Circumcis., parum a princ. Sed baptismus non differtur usque ad octavum diem, ne pueris periculum damnationis imminеat propter originale peccatum, si nondum baptizati decedant; quandoque etiam traditur baptismus post octavum diem. Ergo circumcisioni non debuit determinari octavus dies, sed debebat quandoque præveniri, sicut etiam quandoque tardabatur.

— Sed contra est quod Rom. 4, super illud : *Et signum accepit circumcisionis*, determinatur in Glossa ord. prædictus circumcisionis ritus.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., circumcisio quoddam signum fidei est, institutum a Deo, cujus sapientiæ non est numerus. Determinare autem convenientia signa, est sapientiæ opus. Et ideo **concedendum est quod ritus circumcisionis fuit conveniens.**

Ad primum ergo dicendum quod circumcisio convenienter fiebat in membro generationis : — primo quidem quia signum erat fidei qua Abraham credidit Christum ex suo semine nasciturum; — secundo quia erat in remedium peccati originalis, quod per actum generationis traducitur; — tertio quia ordinabatur ad diminutionem carnalis concupiscentiæ, quæ præcipue in membris illis viget, propter abundantiam delectationis venereorum.

Ad secundum dicendum quod cultellus lapideus non erat de necessitate circumcisionis, unde non invenitur tale instrumentum præcepto divino determinatum; neque etiam communiter tali instrumento Judæi utebantur ad circumcidendum, sicut neque modo utuntur. Leguntur tamen aliquæ circumcisiones famosæ cultello lapideo factæ, sicut legitur Exod. 4, 25, quod *tulit Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui;* et Josue 5, 2, dicitur : *Fac tibi cultellos lapideos, et circumcide secundo filios Israel;* per quod figurabatur circumcisionem spiritualem esse faciendam per Christum, de quo dicitur 1 Corinth. 10, 4 : *Petra autem erat Christus.*

Ad tertium dicendum quod octavus dies deterterminabatur circumcisioni tum propter mysterium, quia, in octava ætate, quæ erit ætas resurgentium, quasi in octavo die perficietur per Christum spiritualis circumcisio, quando auferet ab electis non solum culpam, sed etiam omnem pœnalitatem; tum etiam propter teneritudinem infantis ante octavum diem. Unde etiam de aliis animalibus, Levit. 22, 27, præcipitur : *Bos, ovis et capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ; die autem octavo et deinceps offerri poterunt Domino.* Erat autem octavus dies de necessitate præcepti, ita scilicet quod octavum diem prætermittentes peccabant, etiamsi esset sabbatum, secundum illud Joan. 7, 23 : *Circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi.* Non tamen erat de necessitate sacramenti, quia si aliqui omittebant octavum diem, postea poterant circumcidi. Quidam etiam dicunt quod propter periculum imminentis mortis poterat octavus dies præveniri. Sed hoc nec ex

Art. 3. — De triplici conditione seu cultu illius sacramenti quæstionem movet D. Thomas. 1ª Est pars illa corporis in qua circumcisio fieri præcepta est (resp. ad 1). 2ª Est de cultro lapideo quo circumcisio apud judæos fieri solita est (resp. ad 2). 3ª De tempore (resp. ad 3). Omittit autem de loco et de ministro, quia nihil reperitur de his in S. Scriptura præscriptum, et ita eorum observatio nihil ad ritum circumcisionis spectabat.

auctoritate Scripturæ, nec ex consuetudine Judæorum haberi potest. Unde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Victore dicit, lib. 1 de Sacram., part. 12, cap. 2, a med., quod octavus dies nulla necessitate prævenicbatur. Unde super illud Proverb. 4 : *Unigenitus eram coram matre mea*, dicit Glossa ord., quod alius Bersabeæ parvulus non computatur, quia ante octavum diem mortuus nominatus non fuit, et per consequens nec circumcisus.

Articulus iv

Utrum circumcisio conferebat gratiam justificantem.

Sup., quæst. 62, art. 6, ad 3; et 4 Sent., dist. 1, quæst. 2, art. 4; et Verb. quæst. 28, art. 2, ad 12; et Rom. 4, lect. 5.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod circumcisio non conferebat gratiam justificantem. Dicit enim Apostolus Galat. 2, 21 : *Si ex lege est justitia, Christus gratis mortuus est* (1), id est, sine causa. Sed circumcisio erat quædam obligatio legis implendæ, secundum illud Galat. 5, 3 : *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*. Ergo si ex circumcisione est justitia, Christus gratis, id est, sine causa, mortuus est. Sed hoc est inconveniens. Non ergo ex circumcisione erat gratia justificans a peccato.

2. Præterea, ante institutionem circumcisionis sola fides ad justificationem sufficiebat ; dicit enim Gregorius in 4 Moral., cap. 3, a princ. : *Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres pro parvulis sola fides*. Sed virtus fidei non est imminuta per mandatum circumcisionis. Ergo sola fides parvulos justificabat, et non circumcisio.

3. Præterea, Josue 5, 5, legitur quod *populus qui natus est in deserto, per quadraginta annos..... incircumcisus fuit*. Si ergo per circumcisionem auferebatur peccatum originale, videtur quod omnes qui in deserto mortui sunt, tam parvuli quam adulti, fuerint damnati. Et eadem objectio est de pueris qui moriebantur ante octavum diem circumcisionis, qui prævenire non debebat, ut dictum est art. præc., ad 3.

4. Præterea, nihil impedit introitum regni cœlestis nisi peccatum. Sed circumcisi ante passionem Christi impediebantur ab introitu regni cœlestis. Non ergo per circumcisionem homines justificabantur.

5. Præterea, peccatum originale non dimittitur sine actuali, quia *impium est a Deo dimidiam spe-*

rare veniam, ut Augustinus dicit (alius auctor, in lib. de vera et falsa Pœnitent., cap. 9, circa med.). Sed nusquam legitur quod per circumcisionem remitteretur actuale peccatum. Ergo etiam neque originale per eam dimittebatur.

— Sed contra est quod Augustinus dicit ad Valerium contra Julianum, lib. 2 de Nupt. et Concupiscent., cap. 31, a med. : *Ex quo instituta est circumcisio in populo Dei, quæ erat signaculum justitiæ fidei, ad justificationem purgationis valebat parvulis* (1) *originalis veterisque peccati ; sicut et baptismus ex illo cœpit valere tempore ad innovationem hominis, ex quo institutus est.*

Respondeo dicendum quod ab omnibus communiter ponitur quod in circumcisione peccatum originale remittebatur. Quidam tamen dixerunt quod non conferebatur gratia, sed solum auferebatur peccatum, quod Magister ponit in 1 dist. 4 Sent., et Rom. 4, in Glossa ord., sup. illud : *Signum accepit*. Sed hoc non potest esse, quia culpa non remittitur nisi per gratiam, secundum illud Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam*, etc. — Et ideo alii dixerunt quod per circumcisionem conferebatur gratia quantum ad effectus remotiores culpæ, sed non quantum ad effectus positivos, ne cogerentur dicere quod gratia in circumcisione collata sufficiebat ad implendum mandata legis, et ita superfluus fuerit adventus Christi. Sed hæc etiam positio stare non potest, *primo* quidem quia per circumcisionem dabatur pueris facultas suo tempore perveniendi ad gloriam, quæ est ultimus effectus positivus gratiæ; *secundo* quia priores sunt naturaliter secundum ordinem causæ formalis effectus positivi quam privativi, licet secundum ordinem causæ materialis sit e converso; forma enim non excludit privationem, nisi informando subjectum. — Et ideo alii dixerunt quod in circumcisione conferebatur gratia etiam quantum ad aliquem effectum positivum, qui est facere dignum vita æterna, sed non quantum ad omnes effectus, quia non sufficiebat reprimere concupiscentiam fomitis, nec etiam ad implendum mandata legis ; quod etiam aliquando mihi visum est (4, dist. 1, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 3). — Sed diligenter consideranti apparet hoc non esse verum, quia minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ, et vitare omne peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis: minima enim charitas plus diligit Deum quam cupiditas millia auri et argenti. Et ideo dicendum est quod **in circumcisione conferebatur gratia quantum ad omnes gratiæ effectus; aliter tamen quam in baptismo**. Nam in

---

Art. 4. In memoriam revoca Concil. Florent., et Trident. Sess. 7, de sacramentis in genere, can. 2, supra quæst. 60, pag. 348.

(1) Vulgata : *si per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.*

(1) Ita cum Augustino passim. — Al : *Signaculum fidei justitiæ Dei ad sanctificationem purgationis;* item : *Signaculum justitiæ fidei ad purgationem valebat magnis et parvulis.*

baptismo confertur gratia ex virtute ipsius baptismi quam habet, in quantum est instrumentum passionis Christi jam perfectæ; in circumcisione autem conferebatur gratia non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cujus signum erat circumcisio; ita scilicet (1) quod homo qui accipiebat circumcisionem, profitebatur se suscipere talem fidem, vel adultus pro se, vel alius pro parvulis. Unde et Apostolus dicit Rom. 4, 11, quod *Abraham accepit signum circumcisionis signaculum justitiæ fidei*, quia scilicet justitia erat ex fide significata (2), non ex circumcisione significante. Et quia baptismus operatur instrumentaliter in virtute passionis Christi, non autem circumcisio, ideo baptismus imprimit characterem incorporantem hominem Christo, et copiosiorem gratiam confert quam circumcisio; major enim est effectus rei jam præsentis quam spei.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procederet, si ex circumcisione esset justitia aliter quam per fidem passionis Chrsiti.

Ad secundum dicendum quod sicut ante institutionem circumcisionis sola fides Christi futuri justificabat tam pueros quam adultos, ita etiam circumcisione data. Sed antea non requirebatur aliquod signum protestativum hujus fidei, quia nondum homines fideles seorsum ab infidelibus cœperant adunari ad cultum unius Dei. Probabile tamen est quod parentes fideles pro parvulis natis, et maxime in periculo existentibus aliquas preces Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent (quod erat quoddam signaculum fidei), sicut adulti pro seipsis preces et sacrificia offerebant.

Ad tertium dicendum quod populus in deserto prætermittens mandatum circumcisionis excusabatur, tum quia nesciebant quando castra movenda erant, tum quia, ut Damascenus dicit, lib. 4 orth. Fid., cap. 26, in princ., non necesse erat eos aliquod signum distinctionis habere, cum seorsum ab aliis populis habitabant; et tamen, ut Augustinus dicit in lib. QQ. in Josue, quæst. 6, a med., inobedientiam incurrebant qui ex contemptu prætermittebant. Videtur tamen quod nulli incircumcisi mortui fuerint in deserto, quia, ut in Psal. 104 dicitur, *non erat in tribubus eorum infirmus;* sed illi soli videntur mortui in deserto qui fuerant in Ægypto circumcisi; si tamen aliqui incircumcisi mortui sunt, eadem ratio est de his uti de his qui moriebantur ante circumcisionis institutionem, quod etiam intelligendum est de pueris qui moriebantur ante octavum diem tempore legis.

Ad quartum dicendum quod in circumcisione auferebatur originale peccatum ex parte personæ; remanebat tamen impedimentum intrandi in regnum cœlorum ex parte totius naturæ, quod fuit sublatum per passionem Christi. Et ideo etiam baptismus ante passionem Christi non introducebat in regnum. Sed et circumcisio, si haberet locum post passionem Christi, introduceret in regnum.

Ad quintum dicendum quod adulti, quando circumcidebantur, consequebantur remissionem non solum originalis peccati, sed etiam actualium peccatorum, non tamen ita quod liberarentur ab omni reatu pœnæ, sicut in baptismo, in quo confertur copiosior gratia.

(1) Ita editi omnes libri quos vidimus, qui tamen ad marginem notant variam lectionem, quam ex codd. Alcan. Tarrac. et Paris. subjicimus : *Circumcisio autem conferebat gratiam, in quantum erat signum fidei passionis Christi futuræ, ita scilicet*, etc.

(2) Al., *justificante.*

QUÆSTIO LXXI

DE PRÆPARATORIIS QUÆ SIMUL CONCURRUNT CUM BAPTISMO. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de præparatoriis quæ simul concurrunt cum baptismo; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum catechismus debeat præcedere baptismum; 2° utrum baptismum debeat præcedere exorcismus; 3° utrum ea quæ aguntur in catechismo et exorcismo, aliquid efficiant, vel solum significent; 4° utrum baptizandi debeant catechizari vel exorcizari per sacerdotes.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum catechismus debeat præcedere baptismum.

4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 2, quæst. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod catechismus non debeat præcedere baptismum. Per baptismum enim regenerantur homines in vitam spiritualem. Sed prius homo accipit vitam quam doctrinam. Non ergo prius debet homo catechizari, id est, doceri, quam baptizari.

2. Præterea, baptismus exhibetur non solum adultis, sed etiam pueris, qui non sunt doctrinæ

QUÆST. 71. — Postquam dictum est de essentia et omnibus causis ac effectibus baptismi, superest ut de cæremoniis quæ sunt veluti accidentia dicamus. Hic supponitur baptismum dari solemniter, non autem privatim et absque speciali solemnitate. Cæremonias ab Ecclesia præinstitutas pro solemnitate baptismi, hic vocat D. Thomas paratorias. Cum Protestantes omnes Ecclesiæ cæremonias generatim contemnant, multo tamen magis irrident has, quas in baptismo servat Ecclesia. Convenientissimum autem fuit ut baptismus solemni aliquo ritu in Ecclesia traderetur. Hæc conclusio est de fide, ut patet ex Ecclesiæ auctoritate, usu et traditione, et concil. Trident. *Sess. 7, de sacramentis in genere, can. 13, supra, quæst. 60 pag.* 348. — Lege Catechism. Rom. part. 2, n. 69.

ART. 1. — Duo attingit D. Thomas in hoc art. : unum de catechismo adultorum; aliud de catechismo parvulorum (in resp. ad. 3). Hæretici præcipue irrident hunc puerorum catechismum. Vide art. seq. proposit. Wiclef damn.

capaces, eo quod non habent usum rationis. Ergo ridiculum est eos catechizare.

3. Præterea, in catechismo confitetur catechizatus suam fidem. Sed pueri non possunt suam fidem confiteri neque per seipsos, neque etiam aliquis alius pro eis; tum quia nullus potest alium ad aliquid obligare ; tum etiam quia non potest aliquis scire utrum pueri, cum ad legitimam ætatem pervenerint, assentiant fidei. Non ergo debet catechismus præcedere baptismum.

— Sed contra est quod Rabanus, de Institutione cleric., lib. 1, cap. 25, a med., dicit : *Ante baptismum catechizandi debet hominem prævenire officium, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 1, baptismus est fidei christianæ sacramentum, cum sit quædam professio fidei Christianæ. Ad hoc autem quod aliquis fidem accipiat, requiritur quod in fide instruatur, secundum illud Rom. 10, 14 : *Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante?* Et ideo **ante baptismum convenienter præcedit catechismus.** Unde et Dominus præceptum baptizandi discipulis tradens, præmittit doctrinam baptismo, dicens, Matth. ult., 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc.

Ad primum ergo dicendum quod vita gratiæ, in qua regeneratur aliquis per baptismum, præsupponit vitam naturæ rationalis, in qua homo potest esse particeps doctrinæ.

Ad secundum dicendum quod sicut mater Ecclesia, ut supra dictum est, quæst. 69, art. 6, ad 3, accommodat pueris baptizandis aliorum pedes, ut veniant, et aliorum cor, ut credant, ita etiam accommodat eis aliorum aures, ut audiant, et intellectum, ut per alios instruantur; et ideo eadem ratione sunt catechizandi qua sunt baptizandi.

Ad tertium dicendum quod ille qui pro puero baptizato respondet, *Credo*, non prædicit puerum crediturum, cum ad legitimos annos pervenerit; alioquin diceret, *Credet;* sed profitetur fidem Ecclesiæ in persona pueri cui communicatur, cujus sacramentum ei tribuitur, et ad quam obligatur per alium ; non est enim inconveniens quod aliquis obligetur per alium in his quæ sunt de necessitate salutis. Similiter etiam patrinus pro puero respondens, promittit se operam daturum ad hoc quod puer credat; quod tamen non sufficeret in adultis usum rationis habentibus.

ARTICULUS II

Utrum exorcismus debeat præcedere baptismum.

Inf., art. 3, ad 3; et 4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 3, quæst. 1, per tot., et quæst. 2, ad 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod exorcismus non debeat præcedere baptismum. Exorcismus enim contra energumenos, id est arreptitios, ordinatur. Sed non omnes baptizandi sunt tales. Ergo exorcismus non debet præcedere baptismum.

2. Præterea, quamdiu homo subjacet peccato, diabolus in eum habet potestatem, quia, ut dicitur Joan. 8, 34, *qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed peccatum tollitur per baptismum. Non ergo ante baptismum sunt homines exorcizandi.

3. Præterea, ad arcendum dæmonum potestatem introducta est aqua benedicta. Non ergo ad hoc oportebat aliud remedium adhiberi per exorcismos.

— Sed contra est quod Cœlestinus papa dicit, epist. 2, can. 9 (et habetur cap. 53, de Consecrat., dist. 4, et lib. de eccles. Dogmat., cap. 31) : *Sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniant sacramentum, non prius fontem vitæ adeant quam exorcismis et exsufflationibus clericorum spiritus immundus ab eis abjiciatur.*

RESPONDEO dicendum quod quicumque sapienter aliquod opus facere proponit, prius removet impedimenta sui operis ; unde dicitur Jerem. 4, 3 : *Novate vobis novale, et nolite serere super spinas.* Diabolus autem hostis est humanæ salutis, quæ homini per baptismum acquiritur; et habet potestatem aliquam in hominem ex hoc ipso quod subditur originali peccato, vel etiam actuali. Unde **convenienter ante baptismum expelluntur dæmones per exorcismos, ne salutem hominis impediant :** quam quidem expulsionem significat exsufflatio. — Benedictio autem cum manus impositione præcludit expulso viam, ne redire possit. — Sal autem in os missum, et narium et aurium sputo linitio significat receptionem doctrinæ fidei quantum ad aures, et approbationem quantum ad nares, et confessionem quantum ad os. — Olei vero inunctio significat aptitudinem hominis ad pugnandum contra dæmones.

Ad primum ergo dicendum quod energumeni dicuntur, quasi interius laborantes ex intrinseca operatione diaboli; et quamvis non omnes accedentes ad baptismum corporaliter ab eo vexentur, omnes tamen non baptizati potestati dæmonum

---

ART. 2. — Nota Wiclefum irrisisse hos exorcismos Ecclesiæ, tanquam incantationes. Unde in articulis de quibus suspecti errorum Wiclefi debent interrogari, de mandato Martini V, in bulla *inter cunctos*, reperitur n. 15: « utrum credat quod deliberato animo contemnens ritum Ecclesiæ, cæremonias exorcismi et catechismi, aquæ baptismatis consecratæ, peccet mortaliter ».

subjiciuntur, saltem propter originalis peccati reatum.

Ad secundum dicendum quod in baptismo per ablutionem peccati excluditur potestas dæmonis ab homine quantum ad hoc quod impedit eum a perceptione gloriæ ; sed exorcismi excludunt potestatem dæmonis, in quantum impedit hominem a perceptione sacramenti.

Ad tertium dicendum quod aqua benedicta datur contra impugnationes dæmonum quæ sunt ab exteriori ; sed exorcismus ordinatur contra impugnationes dæmonum quæ sunt ab interiori : unde et energumeni (1) dicuntur, quasi interius laborantes, illi qui exorcizantur. — Vel dicendum quod sicut in remedium contra peccatum secundo datur pœnitentia, quia baptismus non iteratur, ita in remedium contra impugnationes dæmonum secundo datur aqua benedicta, qua exorcismi baptismales non iterantur.

Articulus III

Utrum ea quæ aguntur in exorcismo aliquid efficiant.

4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 3, quæst. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ea quæ aguntur in exorcismo non efficiant aliquid, sed solum significent. Si enim puer post exorcismos moriatur ante baptismum, salutem non consequetur. Sed ad hoc ordinatur effectus eorum quæ in sacramentis aguntur, ut homo consequatur salutem ; unde et Marci ult., 16, dicitur : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Ergo ea quæ aguntur in exorcismo, nihil efficiunt, sed solum significant.

2. Præterea, hoc solum requiritur ad sacramentum novæ legis, ut sit signum et causa, ut supra dictum est, quæst. 60, art. 1, et quæst. 62, art. 1. Si ergo ea quæ aguntur in exorcismo, aliquid efficiant, videtur quod singula sint quædam sacramenta.

3. Præterea, sicut exorcismus ordinatur ad baptismum, ita etiam si aliquid in exorcismo efficitur, ordinatur ad effectum baptismi. Sed dispositio ex necessitate præcedit formam perfectam, quia forma non recipitur nisi in materia disposita. Sequeretur ergo quod nullus posset consequi effectum baptismi, nisi prius exorcizetur, quod patet esse falsum. Non ergo ea quæ aguntur in exorcismis, aliquem effectum habent.

4. Præterea, sicut quædam aguntur in exorcismo ante baptismum, ita etiam quædam aguntur post baptismum, sicut quod sacerdos baptizatum chrismate ungit in vertice. Sed ea quæ post baptismum aguntur, non videntur aliquid efficere, quia secundum hoc effectus baptismi esset imperfectus. Ergo nec ea quæ ante baptismum aguntur in exorcismo, aliquid efficiunt.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 1 de Symbolo, cap. 1, circa fin. : *Parvuli exsufflantur et exorcizantur, ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decepit hominem.* Nihil autem agitur frustra per Ecclesiam. Ergo per hujusmodi exsufflationes hoc agitur ut dæmonum potestas expellatur.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt ea quæ in exorcismo aguntur, nihil efficere, sed solum significare. Sed hoc patet esse falsum per hoc quod Ecclesia in exorcismis imperativis verbis utitur ad expellendam dæmonis potestatem, puta cum dixit : *Ergo, maledicte diabole, exi ab eo*, etc. Et ideo dicendum est quod **aliquem effectum habent, differenter tamen ab ipso baptismo** ; nam per baptismum datur homini gratia ad plenam remissionem culparum ; per ea vero quæ in exorcismo aguntur, excluditur duplex im-

---

Art. 3. — In fine hujus art. post resp. ad 4, Nicolaius addidit notam sequentem, quæ erronee in quibusdam editionibus, textui ipso S. Thomæ inserta est : « Vel quod sal immittitur in os ad sermonis discretionem vel ad mentis incorruptionem designandam. Nam de inunctione quidem Rabanus dicit (De institut. clericorum, lib. 1, cap. 28) baptizatum inungi in cerebro, ut regni Christi particeps fiat, ut a Spiritu Sancto sanctificetur, ut per Spiritum Sanctum ei viror cœlestis gratiæ conferatur, et ut Spiritus Sancti participationem accipiens alienus a Christo non existat : vel descensio Spiritus Sancti super ipsum ad habitationem Deo consecrandam significetur, addit (cap. 30) : Sicut etiam præmiserat (cap. 27) quod inungitur illi pectus ante baptismum ut nullæ reliquiæ latentis inimici in eo resideant, sed in fide sanctæ Trinitatis mens ejus confortetur : itemque quod ungitur inter scapulas ut undique muniatur et ad bona opera facienda per Dei gloriam roboretur. De veste vero alba sic iterum Rabanus (ubi supra, cap. 29) : Post baptismum traditur christiano vestis candida, designans innocentiam et puritatem christianam, quam post ablutas veteres maculas studio sanctæ conversationis immaculatam servare debet ad præsentandum ante tribunal Christi : cuncti vero renati albis induuntur vestibus ad mysterium resurgentis Ecclesiæ ; sicut ipse Dominus cum vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix, Ecclesiæ splendorem figuravit : utuntur ergo albis vestibus, ut quorum primæ nativitatis infantiam vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secundæ generationis gloriæ præferat indumentum. Et Ambrosius (lib. De initiandis, cap. 7) : Accepisti candida vestimenta ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum, et indueris innocentiæ casta velamina, etc. Sed et de salis in os immissione sic Rabanus (etiam ubi supra, cap. 27) : Datur sal benedictum in os ut per sal typicum sapientiæ sale conditus, fœtore careat iniquitatis, nec a vermibus peccatorum amplius putrefiat, sed illæsus potius ad majorem gratiam percipiendam conservetur : vel forte ad cœlestis doctrinæ designandam instructionem, juxta illud quod Augustinus lib. 1 Confess. de se ait (cap. 1) : Audieram ego adhuc puer de vita æterna nobis promissa per humilitatem Domini Dei nostri descendentis ad superbiam nostram, et signabar jam signo crucis ejus, et condiebar ejus sale ; id est doctrina ejus imbuebar. »

Præpositivus, de quo agitur in resp. ad 3, fuit Cremonensis patria, cancellarius vero Ecclesiæ Parisiensis (1209). De ipso videre potes Tiraboschi, *storia lett. Ital.* 4 ; Daunou, *Hist. litter. de la France*, 16 ; Fabricius, *Bibliot. med. ævi.* ; Bulæus, *Hist. univers. Paris*, 3.

(1) Ex voce græca ἐνεργούμενος.

pedimentum salutaris gratiæ percipiendæ. — Quorum unum est impedimentum extrinsecum, prout dæmones hominis salutem impedire conantur, et hoc impedimentum excluditur per exsufflationes, quibus potestas dæmonis pellitur, ut patet ex inducta auctoritate Augustini, quantum scilicet ad hoc quod non præstet impedimentum sacramento suscipiendo. Manet tamen potestas dæmonis in homine quantum ad maculam peccati et reatum pœnæ, quousque peccatum per baptismum tollatur ; et secundum hoc Cyprianus dicit, epist. 7, lib. 4, a med. : *Scias, diaboli nequitiam posse remanere usque ad aquam salutarem ; in baptismo autem omnem nequitiam amittere.* — Aliud impedimentum est intrinsecum, prout scilicet homo ex infectione originalis peccati habet sensus præclusos ad percipienda salutis mysteria ; unde Rabanus, de Institutione clericorum, lib. 1, cap. 27, ad fin., dicit quod *per salivam typicam et sacerdotis tactum sapientia et virtus divina salutem catechumeni operatur, ut aperiantur ei nares ad percipiendum odorem notitiæ Dei, ut aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei, ut aperiantur illi sensus in intimo corde ad respondendum.*

Ad primum ergo dicendum quod per ea quæ aguntur in exorcismo, non tollitur culpa propter quam homo punitur post mortem, sed solum tolluntur impedimenta recipiendi remissionem culpæ per sacramentum. Unde post mortem, exorcismus non valet sine baptismo. Præpositivus tamen dicit quod pueri exorcizati, si moriantur ante baptismum, minores tenebras patiuntur. Sed hoc non videtur verum, quia tenebræ illæ sunt carentia divinæ visionis, quæ non recipit magis et minus.

Ad secundum dicendum quod de ratione sacramenti est quod perficiat principalem effectum qui est gratia remittens culpam, vel supplens aliquem hominis defectum ; quod quidem non fit per ea quæ aguntur in exorcismo, sed solum hujusmodi impedimenta tolluntur, et ideo non sunt sacramenta, sed sacramentalia quædam.

Ad tertium dicendum quod dispositio sufficiens ad suscipiendam gratiam baptismalem est fides et intentio, vel propria ejus qui baptizatur, si sit adultus, vel ipsius Ecclesiæ, si sit parvulus. Ea vero quæ aguntur in exorcismo, ordinantur ad removendum impedimenta ; et ideo sine eo potest aliquis consequi effectum baptismi. Non tamen sunt hujusmodi prætermittenda, nisi in necessitatis articulo ; et tunc, cessante periculo, debent suppleri, ut servetur uniformitas in baptismo. Nec frustra supplentur post baptismum, quia sicut impeditur effectus baptismi, antequam percipiatur, ita potest impediri postquam fuerit perceptus.

Ad quartum dicendum quod eorum quæ aguntur post baptismum circa baptizatum, aliquid est quod non solum significat, sed efficit, puta inunctio quæ fit in vertice, quæ operatur conservationem gratiæ baptismalis ; aliquid autem est quod nihil efficit, sed solum significat, sicut quod datur ei vestis candida ad significandam novitatem vitæ.

Articulus iv

Utrum sit officium sacerdotis catechizare et exorcizare baptizandum.

4 Sent., dist. 6, quæst. 2, art. 3, quæst. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit sacerdotis catechizare et exorcizare baptizandum. Ad officium enim ministrorum pertinet habere operationem super immundos, ut Dionysius dicit cap. 5 eccles. Hierarch, inter princ. et med. Sed catechumeni, qui instruuntur in catechismo, et energumeni, qui purgantur in exorcismo, computantur inter immundos, ut ibidem Dionysius dicit et cap. 3, ante med. Ergo catechizare et exorcizare non pertinet ad officium sacerdotis, sed potius ministrorum.

2. Præterea, catechumeni instruuntur de fide per sacram Scripturam, quæ in ecclesia per ministros recitatur : sicut enim per lectores in ecclesia legitur vetus Testamentum, ita etiam per diaconos et subdiaconos legitur novum ; et sic ad ministros pertinet catechizare. Similiter etiam exorcizare, ut videtur, ad ministros pertinet : dicit enim Isidorus in quadam epist. (scil. ad Laudefred., quæ habetur post conc. Tolet. 8) : *Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcismo imponere.* Non ergo pertinet ad officium sacerdotis catechizare et exorcizare.

3. Præterea, catechizare idem est quod docere et hoc idem est quod perficere, quod ad officium episcoporum pertinet, ut dicit Dionysius cap. 5 eccles. Hierarch., parum ante med. Non ergo pertinet ad officium sacerdotis.

— Sed contra est quod Nicolaus I papa dicit (habetur inter ejus decreta, tit. 16, et cap. 57 de Consecrat., dist. 4) : *Catechismi baptizandorum a sacerdotibus uniuscujusque ecclesiæ fieri possunt.* Unde Gregorius etiam super Evang., hom. 29, ante med., dicit : *Sacerdotes, cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt ; quid aliud faciunt, nisi quod dæmonia ejiciunt?*

Respondeo dicendum quod minister comparatur ad sacerdotem, sicut secundarium, et instrumentale agens ad principale, ut indicat ipsum nomen ministri. Agens autem secundarium non agit sine principali agente, sed cooperatur principali agenti in operando. Quanto autem potior est operatio, tanto principale agens potioribus indiget instrumentis seu ministris. Potior autem est operatio sacerdotis, in quantum confert ipsum sacramentum, quam in præparatoriis ad sacramentum. Et ideo **supremi ministri, qui dicuntur diaconi, cooperantur sacerdoti in ipsa collatione sacramentorum.** Dicit enim Isidorus, loc. cit. in

arg. 2, quod ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo scilicet, in chrismate, patena et calice. **Inferiores autem ministri cooperantur sacerdotibus in his quæ sunt præparatoria ad sacramentum, sicut lectores in catechismo, et exorcistæ in exorcismo.**

Ad primum ergo dicendum quod super immundos ministri habent operationem ministerialem, et quasi instrumentalem, sed sacerdos principalem.

Ad secundum dicendum quod lectores et exorcistæ habent officium catechizandi et exorcizandi, non quidem principaliter, sed sicut in his sacerdoti ministrantes.

Ad tertium dicendum quod multiplex est instructio : — una conversiva ad fidem, quam Dionysius tribuit episcopo in 2 eccles. Hierarch., parum a princ., et potest competere cuilibet prædicatori, vel etiam cuilibet fideli. — Secunda est instructio, qua quis eruditur de fidei rudimentis, et qualiter se debeat habere in susceptione sacramentorum, et hæc pertinet secundario quidem ad ministros, principaliter autem ad sacerdotes. — Tertia est instructio de conversatione christianæ vitæ, et hæc pertinet ad patrinos. — Quarta est instructio de profundis mysteriis fidei, et perfectione christianæ vitæ, et hæc ex officio pertinet ad episcopos.

De Confirmatione

QUÆSTIO LXXII

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS. — *In duodecim articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de sacramento confirmationis ; et circa hoc quæruntur duodecim : 1° utrum confirmatio sit sacramentum ; 2° de materia ejus ; 3° utrum sit de necessitate sacramenti quod chrisma fuerit prius per episcopum consecratum ; 4° de forma ipsius ; 5° utrum imprimat characterem ; 6° utrum character confirmationis præsupponat characterem baptismalem ; 7° utrum conferat gratiam ; 8° cui competat recipere hoc sacramentum ; 9° in qua parte ; 10° utrum requiratur aliquis qui teneat confirmandum ; 11° utrum hoc sacramentum per solos episcopos detur ; 12° de ritu ejus.

QUÆSTIO 72. — Nunc agitur de *confirmatione*, secundum locum ei tributum in ordine sacramentorum, non tam dignitatis aut necessitatis, quam generationis. — Secundum varias rationes considerata confirmatio varia nomina sortita est, scilicet : Manus impositio, chrisma salutis, unguenti mysterium, signaculum, perfectio, consummatio. *Definitur :* « Signum sensibile quo baptizatus a legitimo ministro chrismate in fronte ungitur, sub præscripta verborum forma » ; ab aliis autem : « Sacramentum novæ legis quo baptizatis confertur gratia firmans et roborans, ad profitendam fidem christianam. »

Errores : Novatiani, si Theodoreto (lib. 3, Hæret. fab. fides est, negarunt confirmationem esse sacramentum ; sed quidam dicunt Novatianos neglexisse, sed non negasse confirmationem. Hic error vero tribuitur communiter, Wiclefistis, Hussitis, Pauperibus Lugdunensibus, Waldensibus, Flagellantibus et Rhutenis. Constat vero Lutheranos et Calvinistas hoc sacramentum rejicere, illudque enormibus blasphemiis impetere, dicentes Melchiadem Papam hanc cæremoniam instituisse. — Inter catholicos autem fuit sententia quorumdam hoc sacramentum non a Christo, neque ab Apostolis, sed in concilio Meldensi, speciali Spiritus Sancti instinctu fuisse institutum : hanc opinionem tenet aperte Alexander Alensis, 1 part. quæst. 24 ; S. Bonaventura in 4 sent., dist. 7, art. 1, ait institutum esse, dictante Spiritu Sancto, ab Ecclesiæ rectoribus.

Cfr. pro sacramento confirmationis. — Commentatores D. Thomæ, et præcipue Suarez, Sylvius ; Soto in lib. IV Sentent. ; Bellarmin. *de sacram. confirmat.* ; Billuart ; Gonet ; Benedict. XIV *de Synodo diœces.* lib. 7 ; Catech. Roman. part. 2 ; S. Alphonsus, l.b. 6. ; Jos. Vicecomes, *de Antiquis confirmationis ritibus* ; Witasse, *tractat. de sacram. confirmat.* ; Martène. *de Antiquis Ecclesiæ ritibus, lib.* 1 ; Renaudot, *Perpétuité de la foi ;* Petrus Arendius, *de Concordia Eccles. occident. et orient. in septem sacramentorum administrat., lib.* 2 ; Os , *de Chrismate confirmat.* ; Assemani (junior , *Codex liturgicus ecclesiæ universæ ; de Confirmatione ;* Morinus, *Opera posthuma, de Sacramentis ;* Drouven, *de Re Sacramentaria ;* De Augustinis, *de Re sacramentaria.*

Definit. Eccles. — Summa doctrinæ catholicæ de sacramento Confirmationis, ex concil. Florentino, et ex concil. Tridentino. — Concil. Florent. sub Eugenio IV ; decretum pro Armenis : Secundum sacramentum est confirmatio ; cujus materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiæ, et balsamo, quod odorem significat bonæ famæ, per episcopum benedicto. Forma autem est : « Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti». Ordinarius minister est episcopus. Et cum cæteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi episcopus debet conferre : quia de solis apostolis legitur, quorum vicem tenent episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant, quemadmodum Actuum Apostolorum lectio manifestat : « Cum enim audissent, inquit, apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum Sanctum : nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum ». Loco autem illius manus impositionis datur in Ecclesia confirmatio. Legitur tamen, aliquando per Apostolicæ Sedis dispensationem ex rationabili et urgente admodum causa simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto hoc administrasse confirmationis sacramentum. Effectus autem hujus sacramenti est, quia in eo datur Spiritus Sanctus ad robur, sicut datus est apostolis in die Pentecostes, ut videlicet Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Ideoque in fronte, ubi verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri erubescat et præcipue crucem ejus, quæ Judæis quidem est scandalum, Gentibus autem stultitia, secundum Apostolum ; propter quod signo crucis signatur. — *Concil. Trident. sess. 7. De Confirmatione : Canon I.* Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, et non potius verum et proprium Sacramentum ; aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant ; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, injuriosos esse Spiritui Sancto eos qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt ; anathema sit. *Canon III.* Si quis dixerit, sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem Sacerdotem ; anathema sit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum confirmatio sit sacramentum.

Sup., quæst. 65, art. 1; et 4 Sent., dist. 2, quæst. 2, art. 2, corp., et dist. 7, quæst. 1, per tot.; et 4 Cont., cap. 58.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod confirmatio non sit sacramentum. Sacramenta enim ex divina institutione efficaciam habent, sicut supra dictum est, quæst. 64, art. 2. Sed confirmatio non legitur a Christo instituta. Ergo non est sacramentum.

2. Præterea, sacramenta novæ legis in veteri lege præfigurata fuerunt; unde Apostolus dicit 1 Corinth. 10, 2, quod *omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, omnes eumdem potum spiritualem biberunt.* Sed confirmatio non fuit præfigurata in veteri Testamento. Non ergo est sacramentum,

3. Præterea, sacramenta ordinantur ad hominum salutem. Sed sine confirmatione potest esse salus; nam pueri baptizati, sine confirmatione decedentes, salvantur. Ergo confirmatio non est sacramentum.

4. Præterea, per omnia sacramenta Ecclesiæ homo Christo conformatur, qui est sacramentorum auctor. Sed per confirmationem non videtur homo Christo conformari, qui non legitur esse confirmatus. Ergo confirmatio non est sacramentum.

— Sed contra est quod Melchiades papa scribit Hispaniarum episcopo, epist. unica, ante med. (et habetur cap. 3 de Consecrat, dist. 5) : *De his super quibus rogastis nos vos informari, utrum majus sit sacramentum manus impositio episcoporum, an baptismus, scilote, utrumque magnum esse sacramentum.*

RESPONDEO dicendum quod sacramenta novæ legis ordinantur ad speciales gratiæ effectus. Et ideo ubi occurit aliquis specialis effectus gratiæ, ibi ordinatur speciale sacramentum. Quia vero sensibilia et corporalia gerunt spiritualium et intelligibilium similitudinem, ex his quæ in vita corporali aguntur, percipere possumus quid in spirituali vita gratiæ speciale existat. — Manifestum autem est quod in vita corporali specialis quædam perfectio est quod homo ad perfectam ætatem perveniat, et perfectas actiones hominis agere possit; unde et Apostolus dicit 1 Corinth. 13, 11 : *Cum autem factus* (1) *sum vir, evacuavi quæ erant parvuli;* et inde est etiam quod præter motum generationis, quo aliquis recipit vitam corporalem, est motus augmenti, quo aliquis perducitur ad perfectam ætatem. Sic igitur et vitam spiritualem homo accipit per baptismum, qui est spiritualis regeneratio; in confirmatione autem homo accipit quasi quamdam perfectam ætatem spiritualis vitæ. Unde Melchiades papa dicit, loc. cit. : *Spiritus Sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit lapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam; in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam; in baptismo abluimur, post baptismum roboramur.* Et ideo **manifestum est quod confirmatio est speciale sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod circa institutionem hujus sacramenti est duplex opinio : — quidam enim dixerunt quod hoc sacramentum non fuit institutum nec a Christo, nec ab apostolis, sed postea processu temporis in quodam concilio; — alii vero dixerunt quod fuit institutum ab apostolis. Sed hoc non potest esse, quia instituere novum sacramentum pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ competit soli Christo. — Et ideo dicendum est quod Christus instituit hoc sacramentum, non exhibendo, sed promittendo, secundum illud Joan. 16, 7 : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur plenitudo Spiritus Sancti, quæ non erat danda ante Christi resurrectionem et ascensionem, secundum illud Joan. 7, 39 : *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.*

Ad secundum dicendum quod, quia confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ, non potuit habere aliquid sibi respondens in veteri Testamento, quia *nihil ad perfectum adduxit lex,* ut dicitur Hebr. 7, 19.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum

ART. 1. — Duo definit D. Thomas in hoc art. Primum est in corp. art. confirmationem esse speciale sacramentum. Secundum est (in solut. ad 1) confirmationem fuisse a Domino institutam. Et dicens quod instituit hoc sacramentum non exhibendo, sed promittendo, significare voluit, juxta Suarez, ita instituisse sacramentum Christum pro tempore futuro pro quo Spiritum Sanctum promittebat, ut ante adventum ejus, noluerit usum illius exerceri. — Nota *ad* 2, quod S. Thomas in 4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1, ad 3, addit aliquo modo fuisse hoc sacramentum adumbratum in unctione pontificum, qua significabatur unctio Christi, a qua hæc unctio derivatur. — Nota etiam *in solut. ad* 3, quæ dicuntur de necessitate hujus sacramenti. — Esse confirmationis sacramentum distinctum ab aliis est de fide. Est etiam de fide hoc sacramentum fuisse institutum a D. N. Jesu Christo, ut patet ex definit. Concil. Trident. sess. 7, can. 1, *vide supra, quæst.* 60, *pag.* 348, quamvis hoc non fuerit olim tam certum, ut patet ex sententia S. Bonaventuræ et aliorum.

Definit. Eccles. — Professio fidei ab Innocent. III, Waldensibus præscripta, vide supra, quæst. 65, *art.* 1, *pag.* 384 — *Ibidem, confessio fidei Michaelis Paleologi. — Vide initio præsentis quæst., conc. Florent., et concil. Trident., sess.* 7, *can.* 1. — *Articuli de quibus errorum Wiclefi et Hussi suspecti, debent interrogari:* 19. Item, utrum credat, quod Christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremæ unctionis, aut solemnizationis matrimonii, peccet mortaliter.

(1) Vulgata : *Quando autem factus sum...*

est, quæst. 65, art. 4, omnia sacramenta sunt aliqualiter necessaria ad salutem ; sed quædam sunt sine quibus non est salus ; quædam vero sunt quæ cooperantur ad perfectionem salutis. Et hoc modo confirmatio est de necessitate salutis, quamvis sine ea possit esse salus, dum tamen non prætermittatur ex contemptu sacramenti.

Ad quartum dicendum quod illi qui confirmationem accipiunt, quæ est sacramentum plenitudinis gratiæ, Christo conformantur, in quanto ipse a primo instanti suæ conceptionis fuit *plenus gratiæ et veritatis*, ut dicitur Joan. 1. Quæ quidem plenitudo declarata est in baptismo, quando Spiritus Sanctus descendit corporali specie super eum. Unde et Luc. 4, 1, dicitur quod *Jesus plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane*. Non autem conveniebat dignitati Christi qui est sacramentorum auctor, ut a sacramento plenitudinem gratiæ acciperet.

Articulus II

Utrum chrisma sit conveniens materia hujus sacramenti.

Inf., quæst. 84, art. 1, ad 1 ; et 4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæst. 1 et 2 ; et 4 Cont., cap. 60.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Chrisma non sit conveniens materia hujus sacramenti. Hoc enim sacramentum institutum est a Christo promittente discipulis Spiritum Sanctum. Sed ipse misit eis Spiritum Sanctum absque omni chrismatis inunctione ; ipsi etiam apostoli hoc sacramentum conferebant per solam manus impositionem absque chrismate ; dicitur enim Act. 8 quod *apostoli imponebant manus super baptizatos, et accipiebant Spiritum Sanctum*. Ergo chrisma non est materia hujus sacramenti, quia materia est de necessitate sacramenti.

2. Præterea, confirmatio quodammodo perficit sacramentum baptismi, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3, et ita debet ei conformari sicut perfectio perfectibili. Sed in baptismo est materia simplex elementum, scilicet aqua. Ergo hujus sacramenti non est conveniens materia chrisma, quod conficitur ex oleo et balsamo.

3. Præterea, oleum assumitur in materia hujus sacramenti ad inungendum. Sed quolibet oleo potest fieri inunctio, puta oleo quod fit ex nucibus vel ex quibuscumque aliis rebus. Non ergo solum oleum olivarum debet assumi ad hujusmodi sacramentum.

4. Præterea, supra dictum est, quæst. 66, art. 3, quod aqua assumitur ut materia ad baptizandum, quia ubique de facili invenitur. Sed oleum olivarum non ubique invenitur, et multo minus balsamum. Non ergo chrisma, quod ex his conficitur, est conveniens materia hujus sacramenti.

— Sed contra est quod Gregorius dicit in Registro, lib. 3, epist. 9, a med. : *Presbyteri baptizatos infantes signare in frontibus sacro chrismate non præsumant*. Ergo chrisma est materia hujus sacramenti.

Respondeo dicendum quod chrisma est conveniens materia hujus sacramenti. Sicut enim dictum est art. præc., in hoc sacramento datur plenitudo Spiritus Sancti ad robur spirituale, quod competit perfectæ ætati. Homo autem, cum ad perfectam ætatem pervenerit, incipit jam communicare actiones suas ad alios ; antea vero quasi singulariter sibi ipsi vivit. Gratia vero Spiritus Sancti in oleo designatur ; unde Christus dicitur esse *unctus oleo lætitiæ*, Ps. 44, propter plenitudinem Spiritus Sancti quam habuit. Et ideo **oleum competit materiæ hujus sacramenti. Admiscetur autem balsamum propter fragrantiam odoris, quæ redundat ad alios** ; unde Apostolus dicit, 2 Corinth. 2, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo*, etc. Et licet multa alia sint odorifera, tamen præcipue accipitur balsamum propter hoc quod habet præcipuum odorem, et quia etiam incorruptionem præstat ; unde Eccli. 24, 21, dicitur : *Quasi balsamum non mixtum odor meus*.

Ad primum ergo dicendum quod Christus ex potestate excellentiæ quam habet in sacramentis, contulit apostolis rem hujus sacramenti, id est, plenitudinem Spiritus Sancti sine sacramento, eo

Art. 2. — Materiam confirmationis esse *chrisma* (latine unguentum) declaratum fuit a concil. Florentino, et a concil. Tridentino (vide in proœmio hujus quæstionis). Sermo est de materia remota : proxima enim materia est ipsa unctio in fronte facta. — Lutherani et Calvinistæ, ut sacramentum confirmationis rejiciunt, ita ejus materiam improbant. Quidam theologi in sola manuum impositione materiam reponunt ; ita Aureolus, Altissiodorensis, Sirmondus, etc. ; quidam vero in sola chrismatione, ita Bellarminus, Maldonatus. Quidam reponunt in utraque, scilicet chrismatione et impositione manus, sed diversimode : alii disjunctive, ita ut alterutra, vel utraque, sit materia adæquata, relicta Ecclesiæ libertate, quam vellet pro temporum opportunitate usurpandi : alii conjunctive, ita ut chrismatio et impositio manuum sint simul adæquata materia confirmationis, et nunc est communior sententia. — Utrum balsamum sit necessario permiscendum oleo, necessitate sacramenti ? Esse necessarium necessitate præcepti saltem ecclesiastici, nemo negat. Esse vero necessarium necessitate sacramenti, negant, Cajetanus, Soto, Estius, Tournely, Victoria, etc. Probabilius est tamen balsamum esse necessario permiscendum oleo, necessitate sacramenti, et est doctrina Auctoris hic in corp. et in 4 sent. dist. 7, quæst. 1, et Contra gent. cap. 60. — Utrum vero sit de fide chrismationem esse de necessitate sacramenti ? Plures ita sentiunt propter decreta concil. Florent. et Trident. ; alii vero et quidem viri meritissimi, aliqua censura, opinionem contrariam defendentes, notare non audent, sed temeritatis tantum arguunt. Quantum ad mixtionem balsami, ait Billuart, non æstimamus esse de fide (Cfr. Billuart), — Vide concil. Florent., et Concil. Trident., sess. 7, can. 2, supra, initio præsentis quæst. ; confessio fidei Michael. Paleologi, supra, quæst. 65, art. 1, pag. 384. S. Congreg. de Propag. respondit (6 aug. 1840), quod si prima manuum impositio fuit omissa, non ideo est confirmatio, nec sub conditione, repetenda. Vide etiam decret. Innocent III, infra art. 11.

quod *ipsi primitias Spiritus Sancti acceperant*, sicut dicitur Rom. 8. Nihilominus tamen aliquid conforme materiæ hujus sacramenti exhibitum fuit apostolis sensibiliter in collatione Spiritus Sancti. Quod enim sensibiliter Spiritus Sanctus super eos descendit in specie ignis, ad eamdem significationem refertur ad quam refertur oleum, nisi quod ignis habet vim activam, oleum autem habet vim passivam, in quantum est materia et fomentum ignis. Et hoc satis competebat; nam per apostolos, gratia Spiritus Sancti erat ad alios derivanda. Super apostolos etiam Spiritus Sanctus descendit in figura linguæ, quod ad idem significandum refertur quod significat balsamum, nisi quod lingua per locutionem est communicativa ad alterum, balsamum vero per odorem, quia scilicet apostoli replebantur Spiritu Sancto ut fidei doctores, alii autem fideles ut operatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium. Similiter etiam ad impositionem manus apostolorum, et etiam ad eorum prædicationem descendebat plenitudo Spiritus Sancti super fideles sub visibilibus signis, sicut a principio descenderat super apostolos. Unde Petrus dicit, Act. 11, 15.: *Cum cœpissem loqui, cecidit Spiritus Sanctus super eos, sicut et in nos ininitio*. Et ideo non erat necessaria sensibilis materia sacramentalis, ubi sensibilia signa miraculose exhibebantur divinitus. Utebantur tamen apostoli communiter chrismate in exhibitione sacramenti, quando hujusmodi visibilia signa non exhibebantur. Dicit enim Dionysius, cap. 4 eccles. Hierarch., circa princ.: *Est quædam perfectiva operatio, quam duces nostri*, id est, apostoli, *chrismatis hostiam nominant.*

Ad secundum dicendum quod baptismus datur ad spiritualem vitam simpliciter consequendam; et ideo competit illi sacramento materia simplex. Sed hoc sacramentum datur ad plenitudinem consequendam Spiritus Sancti, cujus est multiformis operatio, secundum illud Sap. 7, 22 : *Est enim in illa Spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex;* et 1 ad Cor. 12, 4, dicitur : *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus.* Et ideo convenienter hujus sacramenti est materia composita.

Ad tertium dicendum quod proprietates olei, quibus significatur Spiritus Sanctus, magis inveniuntur in oleo olivarum quam in quocumque alio oleo; unde et ipsa oliva semper frondibus virens, virorem et misericordiam Spiritus Sancti significat. Hoc etiam oleum proprie dicitur oleum, et maxime habetur in usu ubi haberi potest; quilibet autem alius liquor ex similitudine hujus oleum nominatur; nec est in usu communi, nisi in supplementum apud eos quibus deest oleum olivarum. Et ideo hoc oleum solum assumitur in usum hujus, et quorumdam aliorum sacramentorum.

Ad quartum dicendum quod baptismus est sacramentum absolutæ necessitatis, et ideo ejus materia debet inveniri ubique. Sufficit autem quod materia hujus sacramenti, quod non est tantæ necessitatis, possit de facili ad omnia loca terrarum deferri.

Articulus III

Utrum sit de necessitate hujus sacramenti quod chrisma fuerit prius per episcopum consecratum.

4 Sent., dist. 17, quæst. 1, art. 2, quæst. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non sit de necessitate hujus sacramenti quod chrisma, quod est materia hujus sacramenti, fuerit prius per episcopum consecratum. Baptismus enim, in quo fit plena remissio peccatorum, non est minoris efficaciæ quam hoc sacramentum. Sed, licet quædam sanctificatio adhibeatur aquæ baptismali ante baptismum, non tamen est de necessitate sacramenti, quia in articulo necessitatis præteriri potest. Ergo non est de necessitate hujus sacramenti quod chrisma fuerit prius per episcopum consecratum.

2. Præterea, idem non debet bis consecrari. Sed materia sacramenti sanctificatur in ipsa collatione sacramenti per formam verborum qua confertur sacramentum; unde et Augustinus dicit super Joan., tract. 80, a med. : *Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum.* Non ergo debet prius chrisma consecrari quam hoc sacramentum tradatur.

3. Præterea, omnis consecratio quæ fit in sacramentis, ad consecutionem gratiæ ordinatur. Sed materia sensibilis confecta ex oleo et balsamo non est capax gratiæ. Ergo non debet ei aliqua consecratio adhiberi.

— Sed contra est quod Innocentius I papa, epist. 1 ad Decent., cap. 3 (et habetur cap. 119, de Consecrat., dist. 4), dicit : *Presbyteris, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere liceat, quod*

Art. 3. — Duo proponuntur in titulo articuli : primum an sit necessarium chrisma esse consecratum; secundum an eodem modo necessarium sit, ut hæc consecratio fiat ab episcopo. Ad primam quæst. respondetur in corp. ad secundam in arg. *sed contra*, et in solutione ad 3. — Probabile est esse de necessitate sacramenti quod chrisma sit ab episcopo consecratum, ita ut simplex sacerdos non possit, etiam ex dispensatione pontificia illud valide consecrare; est communior sententia, contra Scotum et scotistas, et quosdam alios. Clemens VI in litteris ad patriarcham Armenorum 1351, inter plura sic ipsum interrogat : « Primo de consecratione chrismatis, si credis quod per nullum sacerdotum, qui non est episcopus, potest chrisma rite et debite consecrari ». Vide etiam concil. Florent. supra. Adde etiam fuisse declaratum a Paulo V (1655) et Gregorio XVI (1842) sacerdotem simplicem, non posse uti oleo a se benedicto ad conferendum extremæ unctionis sacramentum. In Concil. Carthagin. III (397) can. 36, hæc leguntur : « Presbyter, inconsulto episcopo, virgines non consecret; chrisma vero nunquam conficiat ».

ab episcopo fueril consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solum debetur episcopis, cum tradunt Paracletum; quod quidem fit in hoc sacramento. Ergo ad hoc sacramentum requiritur chrisma per episcopum consecratum.

RESPONDEO dicendum quod tota sacramentorum sanctificatio a Christo derivatur, ut supra dictum est, quæst. 64, art. 3. Est autem considerandum quod quibusdam sacramentis habentibus materiam corpoream Christus est usus, scilicet baptismo et etiam Eucharistia. Et ideo ex ipso usu Christi materiæ horum sacramentorum aptitudinem acceperunt ad perfectionem sacramenti. Unde Chrysostomus dicit (id habet Chromat. in Fragmentis, vide cap. *Nunquam*, de Consecrat., dist. 4) quod *nunquam aquæ baptismi purgare peccata credentium possent, nisi tactu dominici corporis sanctificatæ fuissent.* Et similiter ipse Dominus accipiens panem benedixit ; similiter autem et calicem, ut habetur Matth. 26 et Luc. 22. Et propter hoc non est de necessitate horum sacramentorum quod materia prius benedicatur, quia sufficit benedictio Christi. Si qua vero benedictio adhibeatur, pertinet ad solemnitatem sacramenti, non autem ad necessitatem. Unctionibus autem visibilibus Christus non est usus, ne fieret injuria invisibili unctioni, qua est *unctus præ consortibus suis*, Psal. 44. Et ideo **tam chrisma quam oleum sanctum infirmorum, prius benedicuntur quam adhibeantur ad usum sacramenti.**

Ad primum ergo patet responsio ex dictis.

Ad secundum dicendum quod utraque consecratio chrismatis non refertur ad idem. Sicut enim instrumentum virtutem instrumentalem acquirit dupliciter, scilicet quando accipit formam instrumenti, et quando movetur a principali agente ad effectum, ita etiam materia sacramenti duplici sanctificatione indiget, per quarum unam fit propria materia sacramenti, per aliam vero applicatur ad effectum.

Ad tertium dicendum quod materia corporalis non est capax gratiæ, quasi gratiæ subjectum, sed solum sicut gratiæ instrumentum, ut supra dictum est, quæst. 62, art. 1 et 3, et ad hoc materia sacramenti consecratur vel ab ipso Christo, vel ab episcopo, qui gerit in Ecclesia personam Christi.

ARTICULUS IV

Utrum hæc sit conveniens forma hujus sacramenti : « Consigno te signo crucis, etc. ».

Inf., quæst. 84, art. 3, corp. ; et 4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 3, quæstiunc : et Op. 2, cap. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit conveniens forma hujus sacramenti : *Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, amen.* Usus enim sacramentorum a Christo et ab apostolis derivatur. Sed neque Christus hanc formam instituit, nec apostoli ea usi leguntur. Ergo hæc non est conveniens forma hujus sacramenti.

2. Præterea, sicut sacramentum est idem apud omnes, ita et forma debet esse eadem, quia quælibet res habet unitatem, sicut et *esse* a sua forma. Sed hac forma non omnes utuntur ; quidam enim dicunt : *Confirmo te chrismate sanctificationis.* Ergo hæc non est conveniens forma hujus sacramenti.

3. Præterea, sacramentum hoc debet conformari baptismo, sicut perfectio perfectibili, ut supra dictum est, art. 2 huj. quæst., arg. 2. Sed in forma baptismi non fit mentio de consignatione characteris, nec etiam de cruce Christi, cum tamen per baptismum homo Christo commoriatur, ut Apostolus dicit Rom. 6 ; nec etiam fit mentio de effectu salutis, cum tamen baptismus sit de necessitate salutis : in forma etiam baptismi ponitur unus actus tantum, et exprimitur persona baptizantis, cum dicitur : *Ego te baptizo*, cujus contrarium apparet in forma prædicta. Non ergo est conveniens forma hujus sacramenti.

— Sed contra est auctoritas Ecclesiæ, quæ hac forma communiter utitur.

RESPONDEO dicendum quod **prædicta forma est conveniens huic sacramento.** Sicut enim forma rei naturalis dat ei speciem, ita forma sacramenti continere debet quidquid pertinet ad

ART. 4. — Hæc forma traditur in concil. Florentino, decret. pro Armenis, (initio hujus quæst.). Diversitas opinionum circa formam, sequitur ex diversitate opinionum circa materiam. Qui reponunt materiam in impositione manuum, non aliam formam agnoscunt quam orationem quæ hanc manuum impositionem comitatur ; et verba quæ profert minister ungendo, dicunt esse tantum formam accidentalem. Qui hanc impositionem manuum existimant esse tantum materiam inadæquatam, et simul cum unctione constituere totalem materiam confirmationis, dicunt orationem quæ comitatur istam manuum impositionem esse formam partialem, et constituere totalem simul cum verbis quæ proferuntur in unctione. Qui tandem materiam totalem reponunt in unctione et manuum impositione ab unctione indistincta, formam adæquatam constituunt in verbis prolatis ungendo, scilicet secundum latinos : « Signo te signo crucis etc. » ; secundum græcos vero : « Signaculum doni Spiritus Sancti ».

speciem sacramenti. Sicut autem ex supra dictis patet, art. 1 huj. quæst., in hoc sacramento datur Spiritus Sanctus ad robur spiritualis pugnæ. Et ideo in hoc sacramento tria sunt necessaria, quæ continentur in forma prædicta : — quorum primum est causa conferens plenitudinem roboris spiritualis, quæ est sancta Trinitas, quæ exprimitur cum dicitur : *In nomine Patris*, etc. — Secundum est ipsum robur spirituale quod homini confertur per sacramentum materiæ visibilis ad salutem, quod quidem tangitur cum dicitur : *Confirmo te chrismate salutis.* — Tertium est signum quod pugnatori datur, sicut et in pugna corporali milites insigniis ducum insigniuntur : et quantum ad hoc dicitur : *Consigno te signo crucis*, in quo scilicet Rex noster triumphavit, ut dicitur Coloss. 2.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 2 huj. quæst., ad 1, per ministerium apostolorum quandoque dabatur effectus hujus sacramenti, scilicet plenitudo Spiritus Sancti, quibusdam visibilibus signis miraculose a Deo effectis, qui potest effectum sacramenti sine sacramento conferre : et tunc non erat necessaria nec materia nec forma hujus sacramenti. Quandoque autem, tanquam ministri sacramentorum, hoc sacramentum præbebant, et tunc sicut materia, ita et forma ex mandato Christi utebantur. Multa enim servabant apostoli in sacramentorum collatione, quæ in Scripturis communiter propositis non sunt tradita. Unde Dionysius dicit in fine eccles. Hierarch., cap. ult., inter med. et fin. : *Consummativas invocationes*, id est, verba quibus perficiuntur sacramenta, *non est justum Scripturas interpretantibus, neque mysticum earum, aut in ipsis operatas ex Deo virtutes ex occulto ad commune adducere; sed nostra sacra traditio sine pompa*, id est, occulte, *eas edocet.* Unde et Apostolus dicit, loquens de celebratione Eucharistiæ, 1 Corinth. 11, 34 : *Cætera, cum venero, disponam.*

Ad secundum dicendum quod sanctitas est salutis causa. Et ideo in idem redit quod dicitur *chrismate salutis et sanctificationis.*

Ad tertium dicendum quod baptismus est regeneratio in spiritualem vitam qua homo vivit in seipso, et ideo non ponitur in forma baptismi nisi unus actus ad ipsum hominem sanctificandum pertinens. Sed hoc sacramentum non solum ordinatur ad hoc quod homo sanctificetur in seipso, sed exponitur cuidam pugnæ exteriori ; et ideo non solum fit mentio de interiori sanctificatione, cum dicitur : *Confirmo te chrismate salutis,* sed etiam consignatur homo exterius quasi vexillo crucis ad pugnam spiritualem, quod significatur cum dicitur : *Consigno te signo crucis.* In ipso autem verbo baptizandi, quod ablutionem significat, potest intelligi et materia (quæ est aqua abluens), et effectus salutis, quæ non intelliguntur in verbo confirmandi ; et ideo oportuit hæc ponere. Dictum est autem supra, quæst. 66, art. 5, ad 1, quod hoc quod dicitur *Ego*, non est de necessitate formæ baptismalis, quia intelligitur in verbo primæ personæ ; apponitur tamen ad exprimendam intentionem ; quod non est ita necessarium in confirmatione, quæ non exhibetur nisi ab excellenti ministro, ut infra dicetur, art. 2 huj. quæst.

Articulus v

Utrum sacramentum confirmationis imprimat characterem.

4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1, et quæst. 3, art. 3, quæstiunc. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum confirmationis non imprimat characterem. Character enim importat quoddam signum distinctivum. Sed per sacramentum confirmationis non distinguitur homo ab infidelibus ; hoc enim fit per baptismum ; neque etiam ab aliis fidelibus, quia hoc sacramentum ordinatur ad pugnam spiritualem, quæ omnibus fidelibus indicitur. Non ergo in hoc sacramento imprimitur aliquis character.

2. Præterea, supra dictum est, quæst. 63, art. 2, quod character est quædam potentia spiritualis. Potentia autem non est nisi activa vel passiva. Potentia autem activa in sacramentis confertur per sacramentum ordinis ; potentia autem passiva, sive receptiva, per sacramentum baptismi. Ergo per sacramentum confirmationis nullus character imprimitur.

3. Præterea, in circumcisione, quæ est character corporalis, non imprimitur aliquis spiritualis character. Sed in hoc sacramento imprimitur quidam character corporalis, cum scilicet homo chrismate signatur signo crucis in fronte. Non ergo imprimitur in hoc sacramento character spiritualis.

— Sed contra, in omni sacramento quod non iteratur, imprimitur character. Sed hoc sacramentum non iteratur, dicit enim Gregorius (habetur cap. 9 de Consecrat., dist. 5) : *De homine qui a pontifice confirmatus fuerit denuo, talis iteratio prohibenda est.* Ergo in confirmatione imprimitur character.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 63, art. 2, character est quædam spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras ordinata. Dictum est autem supra, art. 1 huj. quæst. quod sicut baptismus est quædam spiritualis regeneratio in vitam christianam, ita etiam confirmatio est quoddam spirituale augmentum promovens hominem in spiritualem ætatem perfectam. Manifestum est autem ex similitudine corporalis vitæ,

Art. 5. — Vide supra quæst. 63 art. 1, *pag.* 367 *definit.* Eccles. circa præsentem materiam. — Resp. ad fidem pertinet.

quod alia est actio hominis statim nati, et alia actio quæ competit ei, cum ad perfectam ætatem pervenerit. Et ideo per sacramentum confirmationis datur homini potestas spiritualis ad quasdam alias actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in baptismo. Nam in baptismo accipit homo potestatem ad ea agenda quæ ad propriam pertinent salutem, prout scilicet secundum seipsum vivit ; sed in confirmatione accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei, sicut patet exemplo apostolorum, qui antequam plenitudinem Spiritus Sancti acciperent, erant in cœnaculo perseverantes in oratione ; postmodum vero egressi non verebantur publice fidem fateri etiam coram inimicis fidei christianæ. Et ideo manifestum est quod **in sacramento confirmationis imprimitur character.**

Ad primum ergo dicendum quod pugna spiritualis contra hostes invisibiles omnibus competit ; sed contra hostes visibiles, id est, contra persecutores fidei, pugnare, nomen Christi publice confitendo, est confirmatorum, qui jam sunt perducti spiritualiter ad virilem ætatem, secundum quod dicitur 1 Joan. 2, 14 : *Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei in vobis manet, et vicistis malignum.* Et ideo character confirmationis est signum distinctivum, non infidelium a fidelibus, sed spiritualiter provectorum ab his quibus dicitur 1 Petri 2, 2 : *Sicut modo geniti infantes*, etc.

Ad secundum dicendum quod omnia sacramenta sunt quædam fidei protestationes. Sicut igitur baptizatus accipit potestatem spiritualem ad protestandam fidem per susceptionem aliorum sacramentorum, ita confirmatus accipit potestatem publice fidem Christi verbis profitendi, quasi ex officio.

Ad tertium dicendum quod sacramenta veteris legis dicuntur *justitiæ carnis*, ut patet Heb. 9, quia scilicet interius nihil efficiebant ; et ideo in circumcisione imprimebatur character solum in corpore, non autem in anima. Sed in confirmatione cum charactere corporali imprimitur simul character spiritualis, eo quod est sacramentum novæ legis.

Articulus VI

Utrum character confirmationis præsupponat characterem baptismi.

4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3, et dist. 24, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 3 et 4.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod character confirmationis non præsupponat ex necessitate characterem baptismalem. Sacramentum enim confirmationis ordinatur ad confitendum publice fidem Christi. Sed multi etiam ante baptismum sunt fidem Christi publice confessi, sanguinem fundentes pro fide. Ergo character confirmationis non præsupponit characterem baptismalem.

2. Præterea, de apostolis non legitur quod fuerint baptizati, præsertim cum dicitur Joan. 4 quod ipse Christus non baptizabat, sed discipuli ejus, et tamen postea fuerunt confirmati per adventum Spiritus Sancti. Ergo similiter alii possunt confirmari antequam baptizentur.

3. Præterea, Act. 10, 44, dicitur quod *adhuc loquente Petro cecidit Spiritus Sanctus super eos qui audiebant verbum, et audiebant eos loquentes linguis ;* et postea Petrus jussit eos baptizari. Ergo pari ratione possunt alii prius confirmari quam baptizentur.

— Sed contra est quod Rabanus dicit in libro 1 de Instit. cleric., cap. 30, in princ. : ***Novissime** a summo sacerdote per impositionem manus Paracletus traditur baptizato, ut roboretur per Spiritum Sanctum ad prædicandum.*

RESPONDEO dicendum quod **character confirmationis ex necessitate præsupponit characterem baptismalem, ita scilicet quod si aliquis non baptizatus confirmaretur, nihil reciperet ; sed oporteret iterato ipsum confirmari post baptismum.** Cujus ratio est quia ita se habet confirmatio ad baptismum, sicut augmentum ad generationem, ut ex supra dictis patet, art. 1 huj. quæst. Manifestum est autem quod nullus potest promoveri in ætatem perfectam nisi primo fuerit natus ; et similiter nisi primo aliquis fuerit baptizatus, non potest sacramentum confirmationis accipere.

Ad primum ergo dicendum quod virtus divina non est alligata sacramentis. Unde potest conferri homini spirituale robur ad confitendum publice fidem Christi absque sacramento confirmationis ; sicut etiam potest consequi remissionem peccatorum sine baptismo. Sicut tamen nullus consequitur effectum baptismi sine baptismi voto, ita nullus consequitur effectum confirmationis sine voto ipsius, quod potest haberi etiam ante susceptionem baptismi.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, epist. 265, al. 108, a med., ex hoc quod Dominus dicit Joan. 13 : « *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet* », *intelligimus, Petrum et alios Christi discipulos fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis (sicut nonnulli arbitrantur), sive (quod magis credibile est) baptismo Christi ; neque enim renuit ministerium baptizandi, ut haberet et baptizatos servos, per quos cæteros baptizaret.*

Ad tertium dicendum quod audientes prædicationem Petri acceperunt effectum confirmationis miraculose, non tamen confirmationis sacramentum. Dictum est autem, art. 2 huj. quæst., ad 1, et art. 4, ad 1, quod effectus confirmationis potest alicui conferri ante baptismum, non autem sacra-

mentum confirmationis. Sicut enim effectus confirmationis, qui est robur spirituale, præsupponit effectum baptismi, qui est justificatio, ita sacramentum confirmationis præsupponit sacramentum baptismi.

Articulus vii

Utrum per sacramentum confirmationis conferatur gratia gratum faciens.

4 Sent., dist. 7, quæst. 2, art. 2.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod per hoc sacramentum gratia gratum faciens non conferatur. Gratia enim gratum faciens ordinatur contra culpam. Sed hoc sacramentum, sicut dictum est art. præc., non exhibetur nisi baptizatis, qui sunt a culpa mundati. Ergo per hoc sacramentum gratia gratum faciens non confertur.

2. Præterea, peccatores maxime indigent gratia gratum faciente, per quam solam justificari possunt. Si ergo per hoc sacramentum gratia gratum faciens confertur, videtur quod deberet dari hominibus in peccato existentibus, quod tamen non est verum.

3. Præterea, gratia gratum faciens specie non differt, cum ad unum effectum ordinetur. Sed duæ formæ ejusdem speciei non possunt esse in eodem subjecto. Cum ergo gratia gratum faciens conferatur homini per baptismum, videtur quod per sacramentum confirmationis, quod non exhibetur nisi baptizato, gratia gratum faciens non conferatur.

— Sed contra est quod Melchiades papa dicit (in Epist. unica, a med., et habetur cap. 2 de Consecrat., dist. 5): *Spiritus Sanctus in fonte baptismi pleniludinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam.*

Respondeo dicendum quod in hoc sacramento, sicut dictum est, art. 4 huj. quæst., datur baptizato Spiritus Sanctus ad robur, sicut apostolis datus est in die Pentecostes, ut legitur Act. 2, et sicut dabatur baptizatis per impositionem manus apostolorum, ut dicitur Act. 8. Ostensum est autem in prima parte, quæst. 43, art. 3, quod missio, seu datio Spiritus Sancti non est nisi cum gratia gratum faciente. Unde manifestum est quod **gratia gratum faciens confertur in hoc sacramento.**

Ad primum ergo dicendum quod gratiæ gratum facientis primus effectus est remissio culpæ. Habet tamen et alios effectus, quia sufficit ad hoc quod promoveat hominem per omnes gradus usque in vitam æternam, secudum illud Rom. 6, 27: *Gratia Dei vita æterna.* Unde et Paulo dictum est 2 Corinth. 12, 9: *Sufficit tibi gratia mea;* et ipse de se dicit, 1 Corinth. 15, 10: *Gratia Dei sum id quod sum.* Et ideo gratia gratum faciens non solum datur ad remissionem culpæ, sed etiam ad augmentum et firmitatem justitiæ. Et sic confertur in hoc sacramento.

Ad secundum dicendum quod, sicut ex ipso nomine apparet, hoc sacramentum datur ad confirmandum quod prius invenerit, et ideo non debet dari his qui non habent gratiam. Et propter hoc sicut non datur non baptizatis, ita non debet dari adultis peccatoribus, nisi per pœnitentiam reparatis. Unde dicitur in Aurelianensi concilio (habetur inter Capit. Herardi Turon., can. 75, et cap. 6 de Consecrat., dist. 5), *ut jejuni ad confirmationem veniant, ut moneantur confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus Sancti valeant accipere.* Et tunc per hoc sacramentum perficitur pœnitentiæ effectus, sicut et baptismi, quia per gratiam collatam in hoc sacramento consequitur pœnitens pleniorem remissionem peccati; et si aliquis adultus in peccato existens, cujus conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat, dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequetur remissionem peccatorum.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est quæst. 62, art. 2, gratia sacramentalis addit super gratiam gratum facientem communiter sumptam aliquid effectivum specialis effectus, ad quod ordinatur sacramentum. Si ergo consideretur gratia in hoc sacramento collata, quantum ad id quod est commune, sic per hoc sacramentum non confertur aliqua alia gratia quam per baptismum, sed quæ prius inerat, augetur. Si autem consideretur quantum ad illud speciale quod superadditur, sic non est ejusdem speciei cum ipsa.

Art. 7. — Sedulo nota quæ a S. Doctore dicta sunt in calce respons. ad 2, tam pro hoc, quam pro aliis sacramentis. — Hoc sacramentum conferre gratiam gratum facientem, est fidei, ut manifeste patet ex concil. Florent. et Trident. Quapropter contra sectarios tenendum est, proprium impositionis manuum seu confirmationis effectum, non esse donum linguarum, prophetiæ, miraculorum, vel quid simile exterius se prodens, tametsi ille effectus fuerit aliquando conjunctus; sed robur Spiritus Sancti seu gratiam, quo roboratus fidem fortiter profiteatur, in eaque persistat, nonobstantibus impugnationibus. — Circa effectum hujus sacramenti, erravit etiam Raymundus Lullius, docendo propositiones (vide infra) damnatas a Gregor. XI.

Definit Eccles. — Concil. Florent. et concil. Trident. sess. 7 de confirmatione, can. 2, initio præsentis quæst. pag. 441. — Trident. sess. 7, de sacramentis in genere, supra quæst. 60, pag. 348. — Articuli Raymundi Lulii, damn. a Gregor. XI: 89. Infanti qui non vult assentiri sacramento confirmationis, non valet sacramentum baptismatis. 90. Quod si homo non est confirmatus, et credit se confirmatum, est mundatus a peccato originali, ratione bonæ intentionis, quæ consumit culpam et peccatum.

Articulus VIII

Utrum hoc sacramentum sit omnibus exhibendum.

4 Sent., dist. 7, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 2 et 3, et dist. 25, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 2, corp.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non sit omnibus exhibendum. Hoc enim sacramentum ad quamdam excellentiam datur, ut dictum est, art. 1 et 4 huj. quæst. Sed id quod ad excellentiam pertinet, non competit omnibus. Ergo hoc sacramentum non debet omnibus dari.

2. Præterea, per hoc sacramentum augetur aliquis spiritualiter in perfectam ætatem. Sed perfecta ætas repugnat ætati puerili. Ergo ad minus pueris dari non debet.

3. Præterea, sicut Melchiades papa dicit, Epist. unica, a med. (et habetur cap. 2 de Consecrat., dist. 5), *post baptismum confirmamur ad pugnam.* Sed pugnare non competit mulieribus propter fragilitatem sexus. Ergo nec mulieribus hoc sacramentum dari debet.

4. Præterea, Melchiades papa dicit, loc. cit., quod *quamvis continuo transituris sufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen confirmationis auxilia necessaria sunt, quia confirmatio armat et instruit ad agones mundi hujus et prælia reservandos; qui autem post baptismum cum acquisita innocentia immaculatus pervenerit ad mortem, confirmatur morte, quia jam non potest peccare post mortem.* Ergo statim morituris non debet hoc sacramentum conferri, et sic non debet omnibus dari.

— Sed contra est quod dicitur Act. 2, 2, quod *Spiritus Sanctus adveniens replevit totam domum*, per quam significatur Ecclesia ; et postea subditur quod *repleti sunt omnes Spiritu Sancto.* Sed ad illam plenitudinem consequendam hoc sacramentum datur. Ergo est omnibus qui sunt in Ecclesia exhibendum.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., per hoc sacramentum promovetur homo spiritualiter in ætatem perfectam. Hoc autem est de intentione naturæ ut omnis qui corporaliter nascitur, ad perfectam ætatem perveniat ; sed hoc quandoque impeditur propter corruptibilitatem corporis, quod morte prævenitur. Multo autem magis de intentione Dei est omnia ad perfectionem perducere, ex cujus imitatione hoc natura participat. Unde et Deut. 32, 4, dicitur : *Dei perfecta sunt opera.* Anima autem, ad quam pertinet et spiritualis nativitas, et spiritualis ætatis perfectio, immortalis est, et potest sicut tempore senectutis spiritualem nativitatem consequi, ita tempore juventutis vel pueritiæ consequi perfectam ætatem, quia hujusmodi corporales ætates animæ non præjudicant. Et ideo **hoc sacramentum debet omnibus exhiberi.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc sacramentum datur ad quamdam excellentiam, non quidem unius hominis ad alium, sicut sacramentum ordinis, sed hominis ad seipsum, sicut idem perfectus vir existens habet excellentiam ad se puerum.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., ætas corporalis non præjudicat animæ ; unde etiam in puerili ætate homo potest consequi perfectionem spiritualis ætatis, de qua dicitur Sap. 4, 8 : *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata;* et inde est quod multi in puerili ætate propter robur Spiritus Sancti perceptum, usque ad sanguinem fortiter certaverunt pro Christo.

Ad tertium dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit in homil. de Machabæis, inter princ. et med., *in mundanis agonibus ætatis ac formæ generisque dignitas requiritur; et ideo servis ac mulieribus, et senibus ac pueris ad eos aditus denegatur. In cœlestibus autem omni personæ et ætati ac sexui indiscreta facultate stadium patet.* Et in hom. de Militia spirituali, vers. fin., dicit : *Apud Deum fœmineus etiam militat sexus. Multæ namque fœminæ animo virili spiritualem militiam gesserunt : quædam enim interioris hominis virtute viros æquaverunt in agonibus martyrum, quædam etiam fortiores viris extiterunt.* Et ideo etiam mulieribus hoc sacramentum conferendum est.

Ad quartum dicendum quod, sicut dictum est in corp., anima, ad quam pertinet spiritualis ætas, immortalis est. Et ideo etiam morituris hoc sacramentum dandum est, ut in resurrectione perfecti appareant, secundum illud Ephes. 4, 13 : *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Et ideo Hugo de S. Vict. dicit. lib. 2 de Sacram., part. 7, cap. 3 : *Omnino periculosum esset, si ab hac vita sine confirmatione migrare contingeret;* non quia damnaretur, nisi forte propter contemptum, sed quia detrimentum perfectionis pateretur. Unde etiam pueri confirmati decedentes majorem gloriam consequuntur, sicut et hic majorem obtinent gratiam. Auctoritas autem illa intelligitur quantum ad hoc quod morituris non est necessarium hoc sacramentum propter periculum pugnæ præsentis.

Art. 8. — Hic auctores solent quærere an sacramentum confirmationis sit omnibus baptizatis ad salutem necessarium. Et respondet Sylvius, satis constare hoc sacramentum non esse ad salutem necessarium necessitate medii, cum multi salventur sine illo. Sed neque videtur esse aliquod generale et absolutum præceptum, sive divinum, sive ecclesiasticum, obligans fideles sub peccato mortali. Unde quæst. 65, art. 4, S. Thomas dicit, confirmationem solum esse necessariam ad melius esse ; et vide etiam art. 1 hujus quæst. ad 3, et similiter hic ad 4. — S. Congreg. de Propaganda Fide, respondit 21 Mart. 1851 : « Simultanea collatio baptismi et confirmationis in pueris, admittenda non est, nisi forte in mortis periculo, juxta praxim ».

Articulus IX

Utrum hoc sacramentum sit conferendum homini in fronte.

Inf., art. 2, ad 3; et 4 Sent., dist. 7, quæst. 3, art. 3, quæstiunc. 2; et 4 Cont., cap. 60; et Quodl. 11, art. 7, corp.; et Rom. 1, lect. 5, fin., et cap. 10, lect. 2 col. 1.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non sit conferendum homini in fronte. Hoc enim sacramentum est perfectivum baptismi, ut supra dictum est, quæst. 65, art. 4. Sed sacramentum baptismi confertur homini in toto corpore. Ergo hoc sacramentum non debet conferri solum in fronte.

2. Præterea, hoc sacramentum datur ad robur spirituale, ut supra dictum est, art. 1 huj. quæst. Sed spirituale robur maxime consistit in corde. Ergo hoc sacramentum magis debet conferri supra cor quam in fronte.

3. Præterea, hoc sacramentum datur homini ad hoc quod libere fidem Christi confiteatur. *Sed ore fit confessio ad salutem*, ut dicitur Rom. 10. Ergo hoc sacramentum magis debet conferri circa os quam in fronte.

— Sed contra est quod Rabanus dicit in lib. 1 de Institutione clericorum, cap. 30, in princ. : *Signatur baptizatus chrismate in summitate capitis per sacerdotem, per pontificem vero in fronte.*

Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., in hoc sacramento homo accipit Spiritum Sanctum ad robur spiritualis pugnæ, ut fortiter etiam inter adversarios fidei, Christi fidem confiteatur. Unde **convenienter signatur chrismate signo crucis in fronte** propter duo : — primo quidem quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod quidem debet esse evidens et manifestum. Inter omnia autem loca corporis humani maxime frons manifesta est, quæ quasi nunquam obtegitur ; et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, ut in manifesto demonstret se esse christianum, sicut et apostoli post acceptum Spiritum Sanctum se manifestaverunt, qui prius in cœnaculo latebant. — Secundo quia aliquis impeditur a libera confessione nominis Christi propter duo, scilicet propter timorem, et propter verecundiam. Utriusque autem horum signum maxime manifestatur in fronte, propter duo, scilicet propter propinquitatem imaginationis, et propter hoc quod spiritus a corde directe ad frontem ascendunt ; unde *verecundati erubescunt, timentes autem pallescunt*, ut dicitur in 4 Ethic., cap. ult., circa princ. Et ideo in fronte signatur chrismate, ut neque propter timorem, neque propter erubescentiam nomen Christi confiteri prætermittat.

Ad primum ergo dicendum quod per baptismum regeneramur ad vitam spiritualem, quæ ad totum hominem pertinet ; sed in confirmatione roboramur ad pugnam, cujus signum ferendum est in fronte, quasi in evidenti loco.

Ad secundum dicendum quod principium fortitudinis est in corde, sed signum apparet in fronte ; unde dicitur Ezechiel. 3, 8 : *Ecce dedi..... frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Et ideo sacramentum Eucharistiæ, quo homo in seipso confirmatur, pertinet ad cor, secundum illud Psal. 103, 14 : *Panis cor hominis confirmet ;* sed sacramentum confirmationis requiritur in signum fortitudinis ad alios, et ideo exhibetur in fronte.

Ad tertium dicendum quod hoc sacramentum datur ad libere confitendum, non autem ad confitendum simpliciter, quia hoc fit etiam in baptismo, et ideo non debet dari in ore, sed in fronte, ubi apparent signa passionum, quibus libera confessio impeditur.

Articulus X

Utrum ille qui confirmatur debeat teneri ab alio.

4 Sent., dist. 7, quæst. 3, art. 3, quæstiunc. 1.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod ille qui confirmatur non debeat ab alio teneri ad confirmationem. Hoc enim sacramentum non solum pueris, sed etiam adultis exhibetur. Adulti autem per seipsos stare possunt. Ergo ridiculum est quod ab alio teneantur.

2. Præterea, ille qui jam est de Ecclesia liberum habet accessum ad Ecclesiæ principem, qui est episcopus. Sed hoc sacramentum, sicut dictum est art. 6 huj. quæst., non exhibetur nisi baptizato, qui jam est membrum Ecclesiæ. Videtur ergo quod non debeat per alium exhiberi episcopo ad hoc sacramentum recipiendum.

3. Præterea, hoc sacramentum datur ad robur spirituale, quod magis viget in viris quam in mulieribus, secundum illud Prov. ult., 1 : *Mulierem fortem quis inveniet?* Ergo ad minus mulier non debet tenere virum ad confirmationem.

— Sed contra est quod Innocentius papa dicit (et habetur in Decret. 30, qu. 4, cap. 3) : *Si quis ex conjugio filium aut filiam alterius de sacro fonte*

Art. 9. — Vide Concil. Florentinum, initio hujus quæstionis, cujus verba pulchre B. Thomas ante explicavit, hic in corp.

Art. 10. — Postquam D. Thomas tractavit de iis quibus dandum est hoc sacramentum, acturus jam de iis a quibus est ministrandum, præmittit sermonem de accidentali ministerio, quod exhibetur ab eo qui confirmandum tenet, qui patrinus vel sponsor seu susceptor dici potest. — Cognatio spiritualis contrahitur sicut in baptismo inter tenentem seu suscipientem et susceptum ejusque patrem et matrem, ut patet ex Concil. Trident., sess. 24, cap. 2 de matrimonio, vide supra, quæst. 67, art. 7, pag. 409.

susceperit, aut ad chrisma tenuerit, etc. Ergo sicut requiritur quod aliquis baptizatum de sacro fonte levet, ita debet aliquis ab illo teneri ad sacramentum confirmationis accipiendum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc., hoc sacramentum exhibetur homini ad robur pugnæ spiritualis. Sicut autem aliquis de novo natus indiget instructore in his quæ pertinent ad conservationem vitæ, secundum illud Hebr. 12, 9 : *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur eos ;* ita illi qui assumuntur ad pugnam, indigent eruditoribus, a quibus intruantur de his quæ pertinent ad modum certaminis. Et ideo in bellis materialibus constituuntur duces et centuriones, per quos alii gubernentur. Et propter hoc etiam **ille qui accipit hoc sacramentum, ab alio tenetur, quasi per alium in pugna spirituali erudiendus**. Similiter etiam quia per hoc sacramentum confertur homini perfectio spiritualis ætatis, sicut dictum est art. 2 et 5 huj. quæst., et ideo ille qui ad hoc sacramentum accedit, **sustentatur, quasi adhuc spiritualiter imbecillis et puer.**

Ad primum ergo dicendum quod licet ille qui confirmatur sit adultus corporaliter, nondum tamen est adultus spiritualiter.

Ad secundum dicendum quod licet baptizatus sit effectus membrum Ecclesiæ, nondum tamen est adscriptus militiæ christianæ ; et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium exhibetur jam militiæ christianæ adscriptum ; non enim debet alium ad confirmationem tenere qui nondum est confirmatus.

Ad tertium dicendum quod, sicut dicitur Coloss. 3, 2, *in Christo Jesu non est masculus et fœmina ;* et ideo non differt, utrum masculus vel fœmina teneat aliquem in confirmatione.

ARTICULUS XI

Utrum solus episcopus hoc sacramentum conferre possit.

4 Sent., dist. 7, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3, et dist. 13, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, et dist. 25, quæst. 1, art. 1, corp. ; et 4 Cont., cap. 60 ; et Quodl. 10, art. 7.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod non solus episcopus hoc sacramentum conferre possit. Gregorius enim scribens Januario episcopo, in Regist. lib. 3, epist. 26, in fin., dicit : *Pervenit ad nos, quosdam scandalizatos fuisse quod presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem usum*

ART. 11. — Responsio ad fidem pertinens est, solum episcopum esse ordinarium ministrum hujus sacramenti, ut patet ex Concil. Florent. et Trident., initio hujus quæstionis. Sed hæc concilia loquendo de ministro *ordinario*, satis clare significant aliquem alium posse esse ministrum extraordinarium. — Quidam presbyteri Ecclesiæ Eugubinæ (Gubbio) sæculo V, jus conferendi sacramentum confirmationis quasi potestate ordinaria usurpabant ; similiter sequenti sæculo, presbyteri Ecclesiæ Calaritanæ (Cagliari). Primos repressit. S. Innocentius I, in epist. *ad Decentium*, secundos S. Gregorius Magnus, in epist. *ad Januarium*. Sæculo IX Photius patriarcha schismaticus Constantinopolitanus, contendit cum suis discipulis, presbyteros esse ministros ordinarios confirmationis. In eos insurrexit Nicolaus I qui Bulgaros a photianis presbyteris confirmatos, jussit iterum confirmari. Waldenses, Wiclefistæ, Hussitæ, Protestantes, eumdem errorem renovarunt. Ex altera parte vero, Durandus et Estius cum paucis, negarunt simplicem sacerdotem posse esse confirmationis ministrum extraordinarium. — In ephemerid. *Acta S. Sedis*, tom. 7, pag. 306, habetur « Instructio pro simplici sacerdote, sacramentum confirmationis ex S. Sedis apostolicæ delegatione administrandæ » edita anno 1774, 21 Mart., a S. Cong. de Propag. fide, ex auctoritate Clement. XIV.

Definit. Eccles. — Innocent. I, epist. ad Decentium Eugubinum : De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio quam ab episcopo fieri licere ; nam presbyteri licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hæc autem pontificibus solis deberi ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum et illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit Petrum et Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris seu extra episcopum, seu præsente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet : sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum Sanctum Paracletum. Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar quam ad consultationem respondere. — *Professio fidei, Waldensibus præscripta ab Innocent. III ; Confessio fidei Michaelis Paleologi in concil. Lugdun., supra, quæst. 65, art. 1, pag. 384. — Innocent. III, cap. « cum venisset » Extrav. l, 1, tit. 15* : Per frontis chrismationem, manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur confirmatio ; quia per eam, Spiritus Sanctus ad augmentum datur, et roboratur : unde cum cæteras unctiones, simplex sacerdos, id est præsbyter, valeat exhibere, hanc nonnisi summus sacerdos, id est episcopus, debet conferre ; quia de solis apostolis legitur, quorum vicarii sunt episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant, quemadmodum Actuum apostolorum lectio manifestat, — *Propositi. Wiclefi, damn. a Martino V in concil. Constantiensi :* 28. Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur Papæ et episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris. — *Concil. Florent. et Concil. Trident. Sess. 7, initio, præsentis quæst. pag. 441. — Concil Trident., Sess. 23, cap. 4, de ecclesiastica hierarchia :...* Proinde sacrosancta Synodus declarat, præter cæteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipue pertinere ; et positos, sicut idem Apostolus ait, a Spiritu Sancto, regere Ecclesiam Dei ; eosque Presbyteris superiores esse ; ac Sacramentum Confirmationis conferre ; ministros Ecclesiæ ordinare ; atque alia pleraque peragere ipsos posse : quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. *Et ibidem, can. 7* : Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi ; vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem ; vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis sæcularis consensu, aut vocatione, irritos esse, aut eos qui nec ab Ecclesiastica et Canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et Sacramentorum ministros ; anathema sit.

nostræ Ecclesiæ fecimus. Sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorum, non est propter vitandum scandalum immutandum. Ergo videtur quod non sit de necessitate hujus sacramenti quod ab episcopo conferatur.

2. Præterea, sacramentum baptismi videtur majoris efficaciæ quam sacramentum confirmationis, quia per baptismum fit plena remissio peccatorum et quantum ad culpam et quantum ad pœnam, quod non fit in hoc sacramento. Sed simplex sacerdos ex suo officio potest tradere sacramentum baptismi, et in necessitate quilibet etiam non ordinatus potest baptizare. Ergo non est de necessitate hujus sacramenti quod ab episcopo conferatur.

3. Præterea, summitas capitis, ubi secundum medicos est locus rationis, scilicet particularis, quæ dicitur virtus cogitativa, est nobilior fronte, ubi est locus imaginativæ virtutis. Sed simplex sacerdos potest baptizatos ungere chrismate in vertice. Ergo multo magis potest eos chrismate signare in fronte, quod pertinet ad hoc sacramentum.

— Sed contra est quod Eusebius papa dicit epist. 3, circa fin. (et habetur cap. 4 de Consecr., dist. 5) : *Manus impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest nisi a summis sacerdotibus; nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse, nec ab aliis quam qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet; nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.* Est igitur de necessitate hujus sacramenti, quod dicitur sacramentum manus impositionis, quod ab episcopo tradatur.

RESPONDEO dicendum quod in quolibet opere ultima consummatio supremæ arti aut virtuti reservatur, sicut præparatio materiæ pertinet ad inferiores artifices, superior autem dat formam. Supremus autem est ad quem pertinet usus, qui est finis artificiatorum ; unde epistola, quæ a notario scribitur, a domino (1) signatur. — Fideles autem Christi sunt quoddam divinum opus, secundum illud 1 Cor. 3, 9 : *Dei ædificatio estis.* Sunt etiam quasi quædam *epistola Spiritu Dei scripta,* sicut dicitur 2 Cor. 3, 3. Hoc autem confirmationis sacramentum est quasi ultima consummatio sacramenti baptismi, ita scilicet quod per baptismum ædificatur homo in domum spiritualem, et conscribitur quasi quædam spiritualis epistola ; sed per sacramentum confirmationis, quasi domus ædificata dedicatur in templum Spiritus Sancti, et quasi epistola conscripta signatur signo crucis. Et ideo collatio hujus sacramenti episcopis reservatur, qui obtinent summam potestatem in Ecclesia ; sicut et in primitiva Ecclesia per impositionem manus apostolorum, quorum vicem gerunt episcopi, plenitudo Spiritus Sancti dabatur, ut habetur Act. 8. Unde Urbanus I papa dicit in epist. ad omnes fideles, circa fin. (et habetur cap. 1 de Consecrat., dist. 5) : *Omnes fideles per manus impositionem episcoporum Spiritum Sanctum post baptismum accipere debent, ut pleni Christiani inveniantur.*

Ad primum ergo dicendum quod papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quædam quæ sunt superiorum ordinum, committere quibusdam inferioribus ; sicut quibusdam presbyteris concedit conferre minores ordines, quod pertinet ad potestatem episcopalem. Et ex hac plenitudine potestatis concessit B. Gregorius papa quod simplices sacerdotes hoc sacramentum conferrent, quamdiu scandalum tolleretur.

Ad secundum dicendum quod sacramentum baptismi est efficacius quam hoc sacramentum, quantum ad remotionem mali, eo quod est spiritualis generatio, quæ est mutatio de *non esse* in *esse.* Hoc autem sacramentum est efficacius ad proficiendum in bono, quia est quoddam spirituale augmentum de *esse* imperfecto ad *esse* perfectum. Et ideo hoc sacramentum digniori ministro committitur.

Ad tertium dicendum quod, sicut Rabanus dicit in lib. 1 de Institutione clericorum, cap. 30, signatur baptizatus chrismate in summitate capitis per sacerdotem, per pontificem vero in fronte ; ut in priori unctione significetur super ipsum Spiritus Sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam ; in secunda quoque, ut ejusdem Spiritus Sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis, et scientiæ, et virtutis, venire in hominem declaretur. Non ergo propter digniorem partem, sed propter potiorem effectum, hæc unctio episcopis reservatur.

(1) Ita cum Mss. Nicolaius. — Al., *a domino papa.*

ARTICULUS XII

Utrum ritus hujus sacramenti sit conveniens.

4 Sent., dist. 7, quæst. 3, art. 3, quæstiunc. 2, ad 3, et in Exposit. litt.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod ritus hujus sacramenti non sit conveniens. Sacramentum enim baptismi est majoris necessitatis quam hoc sacramentum, ut supra dictum est, quæst. 65, art. 4. Sed baptismo deputantur certa tempora, scilicet Pascha et Pentecoste. Ergo etiam huic sacramento aliquod certum tempus debet præfigi.

ART. 12. — Vide concil. Trident. sess. 7, de sacram. in genere, can. 13, supra, quæst. 60, pag. 349.

2. Præterea, sicut hoc sacramentum requirit devotionem et dantis et recipientis, ita etiam et sacramentum baptismi. Sed in sacramento baptismi non requiritur quod a jejunis sumatur vel conferatur. Ergo videtur inconvenienter statutum in concilio Aurelianensi (ut cit. art. 7 huj. quæst., ad 2) *ut jejuni ad confirmationem veniant;* et in concilio Meldensi (ut habetur cap. 7 de Consecr., dist. 5), *ut episcopi nonnisi jejuni per impositionem manuum Spiritum Sanctum tradant.*

3. Præterea, chrisma est quoddam signum plenitudinis Spiritus Sancti, ut supra dictum est, art. 2 hujus quæst. Sed plenitudo Spiritus Sancti data est fidelibus Christi in die Pentecostes, ut habetur Act. 2. Magis ergo debet chrisma confici et benedici in festo Pentecostes quam in cœna Domini.

— Sed contra est usus Ecclesiæ, quæ a Spiritu Sancto gubernatur.

RESPONDEO dicendum quod Dominus Matth. 18, 20, fidelibus suis promisit, dicens : *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Et ideo firmiter tenendum est quod ordinationes Ecclesiæ dirigantur secundum sapientiam Christi. Et propter hoc **certum esse debet ritus quos Ecclesia observat in hoc et in aliis sacramentis esse convenientes.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Melchiades papa dicit in sua epist. ante med. (et habetur cap. *De his*, de Consecrat., dist. 5), *ita conjuncta sunt hæc duo sacramenta,* scilicet baptismi et confirmationis, *ut ab invicem, nisi morte præveniente, nullatenus possint segregari, et unum sine altero rite perfici non possit.* Et ideo eadem tempora sunt præfixa baptismo solemniter celebrando, et huic sacramento. Sed quia hoc sacramentum a solis episcopis datur, qui non sunt semper præsentes, ubi presbyteri baptizant, oportuit, quantum ad communem usum, sacramentum confirmationis etiam in alia tempora differri.

Ad secundum dicendum quod ab illa prohibitione excipiuntur infirmi et morte periclitantes, sicut in statuto Meldensis concilii legitur. Et ideo propter multitudinem fidelium, et propter pericula imminentia, sustinetur ut hoc sacramentum, quod nonnisi ab episcopis dari potest, etiam a non jejunis detur vel accipiatur, quia unus episcopus, præcipue in magna diœcesi, non sufficeret ad tot homines confirmandos, si eis tempus arctaretur. Ubi tamen congrue observari potest, convenientius est ut a jejunis detur et accipiatur.

Ad tertium dicendum quod, sicut ex concilio Martini papæ (habetur inter cap. Martini episcop. Bracarensis, cap. 51, et cap. 129, de Consecrat., dist. 4) habetur, omni tempore licebat chrisma conficere; sed quia solemnis baptismus, ad quem requiritur usus chrismatis, in vigilia Paschæ celebratur, congrue ordinatum est ut per biduum ante ab episcopo chrisma benedicatur, ut possit per diœcesim destinari. Diès etiam ille satis congruit ad materias sacramentorum benedicendas, in quo fuit Eucharistiæ sacramentum institutum, ad quod omnia alia sacramenta quodammodo ordinantur, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3.

De Eucharistia

QUÆSTIO LXXIII

DE SACRAMENTO EUCHARISTIÆ, SECUNDUM SE. — *In sex articulos divisa.*

Consequenter considerandum est de sacramento Eucharistiæ ; — et primo de ipso sacramento ; — secundo de materia ; — tertio de forma ; — quarto de effectibus ; — quinto de recipientibus hoc sacramentum ; — sexto de ministro ; — septimo de ritu.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum Eucharistia sit sacramentum ; 2° utrum sit unum, vel plura ; 3° utrum sit de necessitate salutis ; 4° de nominibus ejus ; 5° de institutione ipsius ; 6° de figuris ejus.

QUÆSTIO. 73. — Definitur Eucharistia : « Sacramentum corporis et sanguinis Domini ad spiritualem fidelium nutritionem a Christo institutum », et ita definitur, in quantum metaphysice sumitur, prout constat genere et differentia. Considerata physice, prout constat ex materia et forma, definiri potest : « Species panis et vini consecratæ sub præscripta verborum forma, continentes verum corpus et sanguinem Christi ad causandam gratiam cibantem animam. »

Errores circa veritatem Eucharistiæ. — Primi impugnantes hoc mysterium, fuerunt Capharnaitæ et discipuli dicentes « durus est hic sermo », de quibus loquitur Joann. 6. Hos secuti sunt Menandriani, Manichæi etc. qui negantes Christum verum corpus assumpsisse, consequenter negabant illud esse verum in Eucharistia. — Joannes Scotus, Erigena dictus, hibernus natione (obiit 876), suspectæ fidei habitus est, circa præsentiam realem. — *Berengarius,* Turonensis nativitate (908), archidiaconus Andegavensis (obiit 1088), primus in Ecclesia palam negavit præsentiam Christi in Eucharistia (1047) contenditque omnia in figuris et signis consistere; unde sacramentariorum hæresis pater dicitur. Damnatus fuit in quodam concilio Romano, deinde in Vercellensi (1053) sub Leone IX in quo proscriptus fuit liber Joannis Scoti, quo utebatur Berengarius ; et deinde successive in pluribus aliis conciliis. Berengarius in synodo Romana sub Nicolao II iterum damnatus errorem suum ejuravit, sed ad vomitum iterum reversus, in altera synodo Romana, sub S. Gregorio VII, iterum damnatus, coactus fuit subscribere fidei formulam, quæ infra habetur (quæst. 75 art. 1). — Circa annum 1126, *Petrus de Bruys* (obiit apud S. Ægidium 1147) a quo Petrobrussiani, in provincia Arelatensi disseminavit errores suos, dicens, inter alia, Christum panem in corpus suum convertisse, sed sacerdotes non habuisse talem potestatem; quem secuti sunt præcipue Henriciani, ab Henrico (1113-1149) dicti. Adversus pri-

mum insurrexit Petrus Cluniacensis, et adversus secundum, S. Bernardus. — Versus sæculi XII finem, Waldenses, Pauperes de Lugduno, Albigenses veritatem transsubstantiationis negarunt. — Circa annum 1370, *Wiclefus*, anglus Eboracensis (1324-1387), negavit Christum realiter adesse in sacramento, ut patet ex concil. Constantiensi, sess. 8; quem Joannes Hus secutus est. — *Lutherus* præsentiam realem non negavit sed impanationem sustinuit. Ipsius autem discipuli, inter quos Œcolampadius. Carlostadtius, Zwinglius, Helvetius, Ochimius, Petrus Martyr, Bucerus et alii *sacramentarii* dicti, Christi corpus esse realiter præsens in Eucharistia, aperte negarunt, quos etiam secuti sunt Sociniani, verborum Christi sensum, juxta proprium uniuscujusque ingenium detorquentes.

Definit. Eccles. — Summa doctrinæ catholicæ de SS. Sacramento Eucharistiæ, ex Conciliis Florentino et Tridentino. — Concil. Florentin. sub Eugenio IV. Decretum pro Armenis : Tertium est eucharistiæ sacramentum, cujus materia est panis triticeus, et vinum de vite cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet. Aqua autem ideo admiscetur, quoniam juxta testimonia sanctorum Patrum ac doctorum Ecclesiæ pridem in disputatione exhibita creditur, ipsum Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse sacramentum. Deinde, quia hoc convenit dominicæ passionis repræsentationi. Inquit enim beatus Alexander Papa quintus a beato Petro: « In sacramentorum oblationibus, quæ intra Missarum solemnia Domino offeruntur, panis tantum et vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur. » Non enim debet in calicem Domini aut vinum solum aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum : quia utrumque, id est, sanguis et aqua, ex latere Christi profluxisse legitur. Tum etiam, quod convenit ad significandum hujus sacramenti effectum, qui est unio populi christiani ad Christum. Aqua enim populum significat, secundum illud Apocalypsis : Aquæ multæ, populi multi. Et Julius Papa secundus post beatum Sylvestrum, ait : « Calix Dominicus juxta canonum præceptum vino et aqua permixtus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vinum et aqua miscetur, Christo populus adunatur, et fidelium plebs ei, in quem credit, copulatur et jungitur. » Cum ergo tam sancta Romana ecclesia a beatissimis Apostolis Petro et Paulo edocta, quam reliquæ omnes Latinorum Græcorumque ecclesiæ, in quibus omnis sanctitatis et doctrinæ lumina claruerunt, ab initio nascentis Ecclesiæ sic servaverint et modo servent, inconveniens admodum videtur, ut alia quævis regio ab hac universali et rationabili discrepet observantia. Decernimus igitur, ut etiam ipsi Armeni se cum universo orbe christiano conforment : eorumque sacerdotes in calicis oblatione paululum aquæ, prout dictum est, admisceant vino. Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc conficit sacramentum : sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur : ita tamen, quod totus Christus continetur sub specie panis et totus sub specie vini. Sub qualibet quoque parte hostiæ consecratæ et vini consecrati, separatione facta, totus est Christus. Hujus sacramenti effectus, quem in anima operatur digne sumentis, est adunatio hominis ad Christum. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur et membris ejus unitur, consequens est, quod per hoc sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur : omnemque effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem, sustentando, augendo, reparando et delectando, sacramentum hoc quoad vitam operatur spiritualem : in quo, ut inquit Urbanus Papa, gratam Salvatoris nostri recensemus memoriam, a malo retrahimur, confortamur in bono, et ad virtutum et gratiarum proficimus incrementum. — *Concil. Trident. sess.* 13 : Sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem sanctæ Sedis Apostolicæ Legato, et Nuntiis, etsi in eum finem, non absque peculiari Spiritus Sancti ductu et gubernatione convenerit, ut veram et antiquam de fide et Sacramentis doctrinam exponeret, et ut hæresibus omnibus, et aliis gravissimis incommodis, quibus Dei Ecclesia misere nunc exagitatur, et in multas et varias partes scinditur, remedium afferret; hoc præsertim jam inde a principio in votis habuit, ut stirpitus convelleret zizania execrabilium errorum et schismatum, quæ inimicus homo his nostris calamitosis temporibus in doctrina fidei, usu et cultu sacrosanctæ Eucharistiæ superseminavit : quam alioqui Salvator noster in Ecclesia sua tanquam symbolum reliquit ejus unitatis, et charitatis, qua Christianos omnes inter se conjunctos et copulatos esse voluit. Itaque eadem sacrosancta Synodus sanam et sinceram illam de venerabili hoc et divino Eucharistiæ Sacramento doctrinam tradens, quam semper Catholica Ecclesia, ab ipso Jesu-Christo Domino nostro et ejus Apostolis erudita, atque a Spiritu sancto, illi omnem veritatem in dies suggerente, edocta, retinuit, et ad finem usque sæculi conservabit; omnibus Christi fidelibus interdicit, ne posthac de sanctissima Eucharistia aliter credere, docere aut prædicare audeant, quam ut est hoc præsenti decreto explicatum atque definitum. *Caput I. De reali præsentia Domini nostri Jesu-Christi in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento.* Principio docet sancta Synodus, et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sancto Eucharistiæ Sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum-Christum, verum Deum atque hominem vere, realiter, ac substantialiter, sub specie illarum rerum sensibilium contineri. Nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in cœlis assideat, juxta modum existendi naturalem; et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens sua substantia nobis adsit, ea existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, et possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustrata, assequi possumus, et constantissime credere debemus : ita enim majores nostri omnes, quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile Sacramentum in ultima cœna Redemptorem nostrum instituisse; cum post panis vinique benedictionem, se suum ipsius corpus illis præbere, ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est : quæ verba a sanctis Evangelistis commemorata, et a divino Paulo postea repetita, cum propriam illam et apertissimam significationem præ se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt; indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad fictitios et imaginarios tropos, quibus veritas carnis et sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri : quæ tamquam columna et firmamentum veritatis, hæc ab impiis hominibus et cogitata commenta, velut satanica detestata est, grato semper et memore animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens. *Caput II De ratione institutionis sanctissimi hujus Sacramenti.* Ergo Salvator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, Sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum; et in illius sumptione colere nos sui memoriam præcepit, suamque annuntiare mortem, donec ipse ad judicandum mundum veniat. Sumi autem voluit Sacramentum hoc, tamquam spiritualem animarum, quo cibum alantur et confortentur viventes vita illius qui dixit : « Qui manducat me, et ipse vivet propter me. » Et tamquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus præservemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, et perpetuæ felicitatis : adeoque symbolum unius illius corporis, cujus ipse caput existit, cuique nos, tamquam membra, arctissima fidei, spei et charitatis connexione adstrictos esse voluit, ut idipsum omnes diceremus, nec essent in nobis schismata.

Caput III. De excellentia sanctissimæ Eucharistiæ super reliqua Sacramenta. Commune hoc quidem est sanctissimæ Eucharistiæ cum cæteris Sacramentis, symbolum esse rei sacræ, et invisibilis gratiæ formam visibilem : verum illud in ea excellens et singulare reperitur, quod reliqua Sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur : at in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est. Nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret corpus suum esse quod præbebat ; et semper hæc fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere ; sed corpus quidem sub specie panis et sanguinem sub vini specie, ex vi verborum ; ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis et concomitantia, qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur : Divinitatem porro propter admirabilem illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem. Quapropter verissimum est, tantumdem sub alterutra specie, atque sub utraque contineri. Totus enim et integer Christus sub panis specie, et sub quavis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie, et sub ejus partibus existit. *Caput IV. De Transsubstantiatione.* Quoniam autem Christus Redemptor noster, corpus suum id quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit : ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque tunc denuo sancta hæc Synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus. Quæ conversio convenienter et proprie a sancta Catholica Ecclesia Transsubstantiatio est appellata. *Caput V. De cultu et veneratione huic sanctissimo Sacramento exhibenda.* Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles pro more in Catholica Ecclesia semper recepto latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo Sacramento in veneratione exhibeant. Neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum : nam illum eumdem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum, dicit : « Et adorent eum omnes Angeli Dei », quem Magi procidentes adoraverunt ; quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse, Scriptura testatur. Declarat præterea sancta Synodus, pie et religiose admodum in Dei Ecclesiam inductum fuisse hunc morem, ut singulis annis peculiari quodam et festo die præcelsum hoc et venerabile Sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur ; utque in processionibus reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur. Æquissimum est enim sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos et memores testentur animos erga communem Dominum et Redemptorem pro tam ineffabili et plane divino beneficio quo mortis ejus victoria et triumphus repræsentatur. Atque sic quidem oportuit victicem veritatem de mendacio et hæresi triumphum agere ; ut ejus adversarii inconspectu tanti splendoris, et in tanta universæ Ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant. *Caput VI. De asservando sacræ Eucharistiæ Sacramento, et ad infirmos deferendo.* Consuetudo asservandi in sacrario sanctam Eucharistiam adeo antiqua est, ut eam sæculum etiam Nicæni Concilii agnoverit. Porro deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, et hunc usum diligenter in Ecclesiis conservari, præterquam quod cum summa æquitate et ratione conjunctum est, tum multis in Conciliis præceptum invenitur, et vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more est observatum. Quare sancta hæc Synodus retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem statuit. *Caput VII. De præparatione adhibenda, ut digne quis sacram Eucharistiam percipiat.* Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte ; certe quo magis sanctitas et divinitas cœlestis hujus Sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus : « Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. » Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum : « Probet seipsum homo. » Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa Sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat. Quod a Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia Confessoris : quod si, necessitate urgente, Sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quam primum confiteatur. *Caput VIII. De usu admirabilis hujus Sacramenti.* Quoad usum autem recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum Sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt sacramentaliter dumtaxat id sumere, ut peccatores : alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum cœlestem panem edentes, fide viva, quæ per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentiunt : tertios porro sacramentaliter simul et spiritualiter ; hi autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti ad divinam hanc mensam accedant. In sacramentali autem sumptione semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a Sacerdotibus communionem acciperent ; Sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent : qui mos, tanquam ex traditione Apostolica descendens, jure ac merito retineri debet. Demum autem paterno affectu admonet sancta Synodus, hortatur, rogat, et obsecrat per viscera misericordiæ Dei nostri, ut omnes et singuli, qui Christiano nomine censentur, in hoc unitatis signo, in hoc vinculo charitatis, in hoc concordiæ symbolo jam tandem aliquando conveniant et concordent, memoresque tantæ majestatis, et tam eximii amoris Jesu-Christi Domini nostri, qui dilectam animam suam in nostræ salutis pretium, et carnem suam nobis dedit ad manducandum ; hæc sacra mysteria corporis et sanguinis ejus ea fidei constantia et firmitate, ea animi devotione, ac pietate et cultu credant, et venerentur, ut panem illum supersubstantialem frequenter suscipere possint ; et is vere eis sit animæ vita, et perpetua sanitas mentis ; cujus vigore confortati, ex hujus miseræ peregrinationis itinere ad cœlestem patriam pervenire valeant, eumdem panem Angelorum, quem modo sub sacris velaminibus edunt, absque ullo velamine manducaturi. Quoniam autem non est satis veritatem dicere, nisi detegantur et refellantur errores ; placuit sanctæ Synodo hos Canones subjungere : ut omnes, jam agnita Catholica doctrina, intelligant quoque, quæ ab illis hæreses caveri vitarique debeant. *De sacrosancto Eucharistiæ Sacramento. Canon I.* Si quis negaverit, in sanctissimæ Eucharistiæ Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum Anima et Divinitate Domini nostri Jesu-Christi, ac proinde totum Christum ; sed dixerit tantummodo esse in eo ut in signo, vel figura, aut virtute ; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini nostri Jesu-Christi ; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini : quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime Transsubstantiationem appellat ; anathema sit. *Canon III.* Si quis negaverit, in venerabili Sacramento

Eucharistiæ sub unaquaque specie, sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiæ Sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Jesu-Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quæ post communionem reservantur, vel supersunt, non remanere verum corpus Domini; anathema sit. *Canon V.* Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus provenire; anathema sit. *Canon VI.* Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ, etiam externo, adorandum; atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, neque in Processionibus, secundum laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras; anathema sit. *Canon VII.* Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam, aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur; anathema sit. *Canon VIII.* Si quis dixerit, Christum in Eucharistia exhibitum, spiritualiter tantum manducari, et non etiam sacramentaliter ac realiter; anathema sit. *Canon IX.* Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum sanctæ matris Ecclesiæ; anathema sit. *Canon X.* Si quis dixerit, non licere Sacerdoti celebranti seipsum communicare; anathema sit. *Canon XI.* Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum; anathema sit. Et, ne tantum Sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur; statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia Confessoris, necessario præmittendam esse Confessionem Sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. — *Idem Concilium Tridentinum, Sessione 21 : Doctrina de communione sub utraque specie, et parvulorum :* Sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis Legatis, cum de tremendo et sanctissimo Eucharistiæ Sacramento varia diversis in locis errorum monstra nequissimi dæmonis artibus circumferantur, ob quæ in nonnullis Provinciis multi a Catholicæ Ecclesiæ fide atque obedientia videantur discessisse; censuit ea, quæ ad communionem sub utraque specie, et parvulorum pertinent, hoc loco exponenda esse. Quapropter cunctis Christi fidelibus interdicit, ne posthac de iis aliter vel credere, vel docere, vel prædicare audeant, quam est his decretis explicatum atque definitum. *Caput I. Laicos, et Clericos non conficientes, non adstringi jure divino ad Communionem sub utraque specie.* Itaque sancta ipsa Synodus, a Spiritu Sancto, qui spiritus est sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et pietatis, edocta, atque ipsius Ecclesiæ judicium et consuetudinem secuta, declarat ac docet, nullo divino præcepto Laicos, et Clericos non conficientes, obligari ad Eucharistiæ Sacramentum sub utraque specie sumendum; neque ullo pacto, salva fide, dubitari posse, quin illis alterius speciei Communio ad salutem sufficiat. Nam, etsi Christus Dominus in ultima cœna venerabile hoc Sacramentum in panis et vini speciebus instituit, et Apostolis tradidit non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini ad utramque speciem accipiendam adstringantur. Sed neque ex sermone illo, apud Joannem sexto, recte colligitur, utriusque speciei Communionem a Domino præceptam esse, utcumque juxta varias sanctorum Patrum et doctorum interpretationes intelligatur. Namque qui dixit, « Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis », dixit quoque : « si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum ». Et qui dixit : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam », dixit etiam : « Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ». Is denique qui dixit: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo », dixit nihilominus : « Qui manducat hunc panem, vivet in æternum ». *Caput II. Ecclesiæ potestas circa dispensationem Sacramenti Eucharistiæ.* Præterea declarat, hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, et locorum varietate, magis expedire judicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cumait : « Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei » ; atque ipsum quidem hac potestate usum esse, satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso Sacramento, cum, ordinatis nonnullis circa ejus usum, « Cetera, inquit, cum venero, disponam ». Quare agnoscens sancta Mater Ecclesia hanc suam in administratione Sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianæ religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis, latissime jam mutata illa consuetudine, gravibus et justis causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, et pro lege habendam decrevit : quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare non licet. *Caput III. Totum et integrum Christum, ac verum Sacramentum sub qualibet specie sumi.* Insuper declarat, quamvis Redemptor noster, ut antea dictum est, in suprema illa cœna hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi ; ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia, necessaria ad salutem, eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt. *Caput IV. Parvulos non obligari ad Communionem Sacramentalem.* Denique eadem sancta Synodus docet parvulos, usu rationis carentes, nulla obligari necessitate ad sacramentalem Eucharistiæ Communionem : siquidem, per Baptismi lavacrum regenerati, et Christo incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt : ita certe, eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est. *De Communione sub utraque specie, et parvulorum. Canon I.* Si quis dixerit, ex Dei præcepto, vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti sumere debere ; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam Catholicam non justis causis et rationibus adductam fuisse, ut Laicos, atque etiam Clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret ; aut in eo errasse ; anathema sit. *Canon III.* Si quis negaverit, totum, et integrum Christum omnium gratiarum fontem et auctorem, sub una panis specie sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi institutionem sub utraque specie sumatur ; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem ; anathema sit. Duos vero articulos, alias propositos, nondum tamen excussos, videlicet: « An rationes, quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communicaret Laicos, atque etiam non celebrantes Sacerdotes, sub una tantum panis specie, ita sint retinendæ, ut nulla ratione Calicis usus cui-

quam sit permittendus » : et « An, si honestis, et Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi vel regno Calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus sit; et quænam sint illæ : Eadem sancta Synodus, in aliud tempus, oblata sibi quam primum occasione, examinandos atque definiendos reservat. — *Idem Concilium Tridentinum Sessione 22 : Doctrina de sacrificio missæ :* Sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis Legatis, ut vetus absoluta, atque omni ex parte perfecta de magno Eucharistiæ mysterio in sancta Catholica Ecclesia fides atque doctrina retineatur, et in sua puritate, propulsatis erroribus, atque hæresibus, conservetur ; de ea, quatenus verum et singulare sacrificium est, Spiritus Sancti illustratione edocta, hæc, quæ sequuntur, docet, declarat, et fidelibus populis prædicanda decernit. *Caput 1, vide supra quæst. 22, art. 1, pag. 147 Caput 2. Sacrificium visibile, esse propitiatorium pro vivis et defunctis.* Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur, idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in ara Crucis semel seipsum cruente obtulit ; docet sancta Synodus, sacrificium illud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut, si cum vero corde, et recta fide, cum metu et reverentia, contriti ac pœnitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata, etiam ingentia, dimittit. Una enim eademque est hostia, idem nunc offerens Sacerdotem ministerio, qui seipsum tunc in Cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cujus quidem oblationis, cruentæ, inquam, fructus per hanc uberrime percipiuntur : tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite, juxta Apostolorum traditionem, offertur. *Caput III. De Missis in honorem Sanctorum.* Et quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit; non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit ; unde nec Sacerdos dicere solet, offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule, sed Deo, de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat ; ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam facimus in terris. *Caput IV. De Canone Missæ.* Et cum sancta sancte administrari conveniat, sitque hoc omnium sanctissimum sacrificium ; Ecclesia Catholica, ut digne reverenter offerretur, ac perciperetur, sacrum Canonem multis ante sæculis instituit, ita ab omni errore purum, ut nihil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem ac pietatem quamdam redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat. Is enim constat cum ex ipsis Domini verbis, tum ex Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus. *Caput V, De solemnibus Missæ sacrificii cæremoniis.* Cumque natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli ; propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quædam submissa voce, alia vero elatiore in Missa pronuntiarentur, instituit. Cæremonias item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per hæc visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur. *Caput VI. De Missa, in qua solus Sacerdos communicat.* Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed Sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi hujus sacrificii fructus uberior proveniret : nec tamen, si id non semper fiat, posptere a Missas illas, ni quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat, atque adeo commendat. Siquidem illæ quoque Missæ vere communes censeri debent ; partim, quod in eis populus spiritualiter communicet ; partim vero, quod a publico Ecclesiæ ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur. *Caput VII. De aqua in calice offerendo, vino miscenda.* Monet deinde sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent ; tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exierit. Quod Sacramentum hac mixtione recolitur : et cum aquæ in Apocalypsi beati Joannis populi dicantur ; ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repræsentatur. *Caput VIII. De Missa vulgari lingua passim non celebranda : et mysteriis ejus populo explicandis;* Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem, retento ubique cujusque Ecclesiæ antiquo, a sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum Matre et Magistra, probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis ; mandat S. Synodus Pastoribus, et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem vel per se, vel per alios, ex iis quæ in Missa leguntur, aliquid exponant ; atque inter cætera sanctissimi hujus sacrificii mysterium aliquod declarent, diebus præsertim Dominicis, et festis. *Caput IX. Prolegomenon Canonum sequentium.* Quia vero adversus veterem hanc in sacrosancto Evangelio, Apostolorum traditionibus, sanctorumque Patrum doctrina fundatam fidem, hoc tempore multi desseminati sunt errores, multaque a multis docentur atque disputantur ; sacrosancta synodus, post multas gravesque his de rebus mature habitos tractatus, unanimi Patrum omnium consensu, quæ huic purissimæ fidei, sacræque doctrinæ adversantur, damnare, et a sancta Ecclesia eliminare, per subjectos hos Canones, constituit. *De Sacrificio Missæ. Canon I.* Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari ; anathema sit. *Canon II.* Si quis dixerit, illis verbis, « Hoc facite in meam commemorationem » Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes ; aut non ordinasse, ut ipsi, aliique Sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum ; anathema sit. *Canon III.* Si quis dixerit, Missæ sacrificium tantum esse laudis, et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in Cruce peracti, non autem propitiatorium ; vel soli prodesse sumenti; neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere ; anathema sit. *Canon IV.* Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in Cruce Missæ sacrificium, aut illi per per hoc derogari ; anathema sit. *Canon V.* Si quis dixerit, imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit ; anathema sit. *Canon VI.* Si quis dixerit, Canonem Missæ errores continere, ideo que abrogandum esse ; anathema sit. *Canon VII.* Si quis dixerit, cæremonias, vestes, et externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritabula impietatis esse magis, quam officia pietatis ; anathema sit. *Canon VIII.* Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas ; anathema sit. *Canon IX.* Si quis dixerit, Ecclesiæ Romanæ ritum, quo submissa voce pars Canonis et verba consecrationis proferuntur, damnandum esse ; aut lingua tantum vulgari Missam celebrari debere ; aut aquam non miscendam esse vino in Calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem ; anathema sit. *Decretum de observandis et evitandis in celebratione Missæ.* Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum Missæ sacrificium omni Religionis cultu ac veneratione

celebretur, quivis facile existimare poterit, qui cogitarit, maledictum in sacris Litteris eum vocari, qui facit opus Dei negligenter. Quod si necessario fatemur, nullum aliud opus adeo sanctum ac divinum a Christi fidelibus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium, quo vivifica illa hostia, qua Deo Patri reconciliati sumus, in altari per Sacerdotes quotidie immolatur; satis etiam apparet, omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur. Cum igitur multa jam sive temporum vitio, sive hominum incuria, et improbitate irrepsisse videantur, quæ a tanti sacrificii dignitate aliena sunt; ut ei debitus honor et cultus ad Dei gloriam et fidelis populi ædificationem restituatur, decernit sancta Synodus, ut ordinarii locorum Episcopi ea omnia prohibere atque e medio tollere sedulo curent, ac teneantur, quæ vel avaritia, idolorum servitus, vel irreverentia, quæ ab impietate vix sejuncta esse potest, vel superstitio, veræ pietatis falsa imitatrix, induxit. Atque ut multa paucis comprehendantur, in primis, quod ad avaritiam pertinet, cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, et quidquid pro Missis novis celebrandis datur; necnon importunas atque il liberales eleemosynarum exactiones potius quam postulationes, aliaque hujusmodi quæ a simoniaca labe, vel certe a turpi quæstu non longe absunt, omnino prohibeant. Deinde, ut irreverentia vitetur, singuli in suis diœcesibus interdicant, ne cui vago et ignoto Sacerdoti Missas celebrare liceat. Neminem præterea, qui publice et notorie criminosus sit, aut sancto altari ministrare, aut sacris interesse permittant; neve patiantur privatis in domibus, atque omnino extra Ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a sæcularibus aut regularibus quibuscumque peragi : ac nisi prius, qui intersint, decenter composito corporis habitu, declaraverint se mente etiam, ac devoto cordis affectu, non solum corpore adesse. Ab Ecclesiis vero musicas eas, ubi sive organo, sive cantu lascivum aut impurum aliquid miscetur, item seculares omnes actiones, vana atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arceant; ut domus Dei vere domus orationis esse videatur, ac dici possit. Postremo, ne superstitioni locus aliquis detur, edicto et pœnis propositis caveant, ne Sacerdotes aliis quam debitis horis celebrent; neve ritus alios, aut alias cæremonias et preces in Missarum celebratione adhibeant, præter eas quæ ab Ecclesia probatæ, ac frequenti et laudabili usu receptæ fuerint. Quarumdam vero Missarum, et candelarum certum numerum, qui magis a superstioso cultu, quam a vera Religione inventus est, omnino ab Ecclesia removeant : doceantque populum quis sit, et a quo potissimum proveniat sanctissimi hujus sacrificii tam pretiosus ac cœlestis fructus. Moneant etiam eumdem populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, ut majoribus festis accedant. Hæc igitur omnia, quæ summatim enumerata sunt, omnibus locorum ordinariis ita proponuntur, ut non solum ea ipsa, sed quæcumque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi pro data sibi a sacrosancta Synodo potestate, ac etiam, ut delegati Sedis Apostolicæ, prohibeant, mandent, corrigant, statuant; atque ad ea inviolate servanda censuris Ecclesiasticis, aliisque pœnis, quæ illorum arbitrio constituentur, fidelem populum compellant : non obstantibus, privilegiis, exemptionibus, appellationibus ac consuetudinibus quibuscumque,

Cfr. pro tractatu de Eucharistia. — S. Dionysius, *de Eccles. hierarch.* cap. 3; S. Ambrosius, *de Sacramentis.* lib. 3; S. August. *In Joann.* tract. 26; S. Damascen. lib. 4 *fidei*, cap. 4; S. Chrysostom., *In Matth. homil.* 50 et 82, et *In Joann.* 46. et in 1 *Corint.* 24; S. Cyrill. *Catech.* 22; Opera Lanfranci, Algeri, Paschasii; Bellarminus, *de Eucharistia;* S. Bonavent. *in* 4 *Sentent.;* Catechismus Romanus, part. 2; Benedict. XIV, *de SS. missæ Sacrificio;* S. Alphonsus, lib. 6; Commentatores Summæ

Articulus primus

Utrum Eucharistia sit sacramentum.

Inf., art 4, quæst. 79, art. 5 et 7; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Eucharistia non sit sacramentum. Ad idem enim non debent ordinari duo sacramenta, quia unumquodque sacramentum efficax est ad suum effectum producendum. Cum ergo ad perfectionem ordinetur et confirmatio et Eucharistia, ut dicit Dionysius, cap. 4 eccles. Hierarch., circa princ., et cap. 2, circa med., videtur Eucharistiam non esse sacramentum, cum confirmatio sit sacramentum, ut prius habitum est, quæst. præc., art. 1, quæst. 65, art. 1.

2. Præterea, in quolibet sacramento novæ legis id quod visibiliter subjicitur sensui, efficit invisibilem effectum sacramenti, sicut ablutio aquæ causat et characterem baptismalem et ablutionem spiritualem, sicut supra dictum est, quæst. 62, et 65, art. 2. Sed species panis et vini, quæ subjiciuntur sensui in hoc sacramento, non efficiunt neque ipsum corpus Christi verum, quod est res et sacramentum, neque corpus mysticum, quod est res tantum in Eucharistia. Ergo videtur quod Eucharistia non sit sacramentum novæ legis.

3. Præterea, sacramenta novæ legis habentia materiam, in usu materiæ perficiuntur, sicut baptismus in ablutione, et confirmatio in chrismatis consignatione. Si ergo Eucharistia sit sacramen-

---

S. Thomæ, inter quos Joannes a S. Thoma, Valentia, Suarez, Sylvius; Billuart; Gonet; Franzelin, *de Eucharistia;* Rosset, *de Eucharistia;* Soto *in* 4 *lib. Sentent.;* Garetius, *lib. de vera Præsentia corporis Christi*; *Perpétuité de la foi de l'Église catholique, touchant l'Eucharistie;* Du Perron, *Traité du Sacrement de l'Eucharistie;* Muratori, *de Origine liturgiæ;* De Augustinis, *de Re Sacramentaria.* — *De erroribus autem Berengarii,* vide specialiter: Lanfranci opera; Guitmund, *Hist. littér. de la France*; Ceillier, *Hist. des aut. eccl.* t. 20; Natal. Alexand. *Hist. Eccles. sæc. XI*; Zaccaria, *Thés. théol.* t. 10; Bulæus, *Hist. univers. Paris,* t. 1; Mabillon, *de Berengario, etc.*

Art. 1. — Ad fidem pertinens est Eucharistiam esse verum et proprie dictum sacramentum, distinctum ab aliis. — In solutione ad 2, attingit gravem quæstionem, quomodo species consecratæ, efficiant sacramentalem effectum, et in resp. ad 3, explicat nonnullas differentias inter hoc et alia sacramenta. — De convenientia hujus sacramenti, vide supra concil. Trident. sess. 13, cap. 2, 3. — Hoc sacramentum est etiam aliis perfectius, Trident. sess. 7, de sacramentis in genere, can. 3 supra, (quæst. 60, pag. 349), et Tridentin. hic supra, sess. 13, cap. 2, 3. — Hic quæritur quid proprie vocetur sacramentum Eucharistiæ? Et respondet Sylvius per conclusiones sequentes : 1° Tametsi consecratio et sumptio sint actiones quædam mysticæ, neutra tamen eorum est proprie sacramentum Eucharistiæ, quia neutra est invisibilis gratiæ signum visibile et efficax. 2° Secundum aliquos, videtur, id quod hic est proprie dictum sacramentum, non esse ipsas species post consecrationem remanentes, sed verum Christi corpus et sanguinem; non quidem absolute, sed quatenus sub visibilibus panis et vini speciebus existunt. Secundum alios vero, post Magistrum, ipsas species panis et vini esse sacramentum.

tum, perficeretur in usu materiæ, non in consecratione ipsius materiæ; quod patet esse falsum, quia forma hujus sacramenti sunt verba quæ in consecratione materiæ dicuntur, ut infra patebit, quæst. 78, art. 1. Ergo Eucharistia non est sacramentum.

— Sed contra est quod in collecta dicitur : *Hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam.*

RESPONDEO dicendum quod sacramenta Ecclesiæ ordinantur ad subveniendum homini in vita spirituali. Vita autem spiritualis vitæ corporali conformatur, eo quod corporalia spiritualium similitudinem gerunt. Manifestum est autem quod sicut ad vitam corporalem requiritur generatio, per quam homo vitam accipit et augmentum quo homo perducitur ad perfectionem vitæ, ita etiam requiritur alimentum quo homo conservatur in vita. Et ideo sicut ad vitam spiritualem oportuit esse baptismum, qui est spiritualis generatio, et confirmationem, quæ est spirituale augmentum, ita **oportuit esse sacramentum Eucharistiæ, quod est spirituale alimentum.**

Ad primum ergo dicendum quod duplex est perfectio : — Una quæ est in ipso homine, ad quam perducitur per augmentum; et talis perfectio competit confirmationi. — Alia autem est perfectio quam homo consequitur ex adjunctione alicujus extrinseci hominem conservantis, puta ex adjunctione cibi, vel indumenti, vel alicujus hujusmodi; et talis perfectio competit Eucharistiæ, quæ est spiritualis perfectio.

Ad secundum dicendum quod aqua baptismi non causat aliquem spiritualem effectum propter ipsam aquam, sed propter virtutem Spiritus Sancti in aqua existentem. Unde Chrysostomus dicit super illud Joan. 5 : *Angelus Domini secundum tempus,* etc., hom. 35 in Joan., inter princ. et med. : *In baptizatis non simpliciter aqua operatur, sed cum Spiritus Sancti susceperit gratiam, tunc omnia solvit peccata.* Sicut autem se habet virtus Spiritus Sancti ad aquam baptismi, ita se habet corpus Christi verum ad species panis et vini; unde species panis et vini non efficiunt aliquid nisi virtute corporis Christi veri.

Ad tertium dicendum quod sacramentum dicitur ex eo quod continet aliquid sacrum. Potest autem aliquid esse sacrum dupliciter, scilicet *absolute* et *in ordine ad aliud.* Hæc autem est differentia inter Eucharistiam et alia sacramenta habentia materiam sensibilem, quod Eucharistia continet aliquid sacrum absolute, scilicet ipsum corpus Christi; aqua vero baptismi continet aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum; et eadem ratio est de chrismate et similibus. Et ideo sacramentum Eucharistiæ perficitur in ipsa consecratione materiæ; alia vero sacramenta perficiuntur in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum; et ex hoc etiam consequitur alia differentia : nam in sacramento Eucharistiæ id quod est res et sacramentum, est in ipsa materia; id autem quod est res tantum, est in suscipiente, scilicet gratia quæ confertur; in baptismo autem utrumque est in suscipiente, scilicet et character, qui est res, et sacramentum, et gratia remissionis peccatorum, quæ est res tantum. Et eadem ratio est de aliis sacramentis.

ARTICULUS II

Utrum hoc sacramentum sit unum vel plura.

Inf., quæst. 78, art. 6, ad 2; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Eucharistia non sit unum sacramentum, sed plura. Dicitur enim in collecta : *Purificent nos, Domine, sacramenta quæ sumpsimus;* quod quidem dicitur propter Eucharistiæ susceptionem. Ergo Eucharistia non est unum sacramentum, sed plura.

2. Præterea, impossibile est, multiplicato genere, non multiplicari speciem, sicut quod unus homo sit plura animalia. Sed signum est genus sacramenti, ut supra dictum est, quæst. 60, art. 1. Cum igitur in Eucharistia sint plura signa, scilicet panis et vinum, videtur consequens esse quod sint plura sacramenta.

3. Præterea, hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, sicut dictum est art. præc., ad 3. Sed in hoc sacramento est duplex materiæ consecratio. Ergo est duplex sacramentum.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 10, 17: *Unus panis et unum corpus multi sumus omnes qui de uno pane et de uno calice* (1) *participamus;* ex quo patet quod Eucharistia est sacramentum ecclesiasticæ unitatis. Sed sacramentum similitudinem gerit rei cujus est sacramentum. Ergo Eucharistia est unum sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dicitur 5 Metaph., text. 9 et seq., unum dicitur, non solum quod est indivisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum, sicut dicitur una domus et unus homo. Est autem unum perfectione, ad cujus integritatem concurrunt omnia

---

ART. 2. — Hæc sunt verba Cathechismi romani : « Non plura, sed unum tantum sacramentum Ecclesiæ auctoritate docti confitemur. » Concil. Florent., et Tridentin., præcipue sess. 7 et 13, loquuntur de Eucharistia tanquam de uno sacramento. — « Fideles qui communicant, (ait S. Bonaventura, dist. 11) recipiunt perfectum sacramentum quoad efficaciam, non quantum ad signantiam seu significationem : » id est, recipiunt totum sacramentum, quia recipiunt totum Christum, qui est res et sacramentum, quanquam formaliter et in ratione signi, non recipiant totum id quod est sacramentum totum.

(1) Vulgata non habet *et de uno calice.*

quæ requiruntur ad finem ejusdem ; sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animæ, et domus integratur ex omnibus partibus quæ sunt necessariæ ad inhabitandum. Et sic hoc sacramentum dicitur unum : ordinatur enim ad spiritualem refectionem, quæ corporali conformatur. — Ad corporalem autem refectionem duo requiruntur ; scilicet *cibus*, qui est alimentum siccum, et *potus*, qui est alimentum humidum. Et ideo etiam ad integritatem hujus sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus et spiritualis potus, secundum illud Joan. 6, 56 : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Ergo **hoc sacramentum multa quidem est materialiter, sed unum formaliter et perfective.**

Ad primum ergo dicendum quod in eadem collecta et pluraliter dicitur primo : *Purificent nos sacramenta quæ sumpsimus* ; et postea singulariter subditur : *Hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam ;* ad ostendendum quod hoc sacramentum quodammodo est multa, simpliciter autem unum.

Ad secundum dicendum quod panis et vinum materialiter quidem sunt plura signa, formaliter vero et perfective unum in quantum ex eis perficitur una refectio.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod est duplex consecratio materiæ hujus sacramenti, non potest plus haberi nisi quod hoc sacramentum materialiter est multa, ut dictum est in corp.

Articulus III

Utrum Eucharistia sit de necessitate salutis.

Inf., quæst. 80, art. 2, et 4 Sent., dist. 9, art. 1, quæst. 2, et dist. 12, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 1 ; et Joan. 6, lect. 7, col. 1.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum sit de necessitate salutis. Dicit enim Dominus Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Sed in hoc sacramento manducatur caro Christi, et bibitur sanguis ejus. Ergo sine hoc sacramento non potest homo habere salutem spiritualis vitæ.

2. Præterea, hoc sacramentum est quoddam spirituale alimentum. Sed alimentum corporale est de necessitate corporalis salutis. Ergo etiam hoc sacramentum est de necessitate spiritualis salutis.

3. Præterea, sicut baptismus est sacramentum dominicæ passionis, sine qua non est salus, ita et Eucharistia ; dicit enim Apostolus, 1 Corinth. 11, 26 : *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Ergo sicut baptismus est de necessitate salutis, ita etiam hoc sacramentum.

— Sed contra est quod Augustinus scribit Bonifacio contra Pelagianos, lib. 1 contr. duas epist. Pelag., cap. 22 : *Nec illud cogitetis, parvulos vitam habere non posse, qui sunt expertes corporis et sanguinis Christi.*

Respondeo dicendum quod in hoc sacramento duo est considerare, scilicet — ipsum sacramentum — et rem sacramenti. — Dictum est autem art. præc. quod **res hujus sacramenti est unitas corporis mystici sine qua non potest esse salus** ; nulli enim patet aditus salutis extra Ecclesiam, sicut nec in diluvio absque arca Noe, quæ significat Ecclesiam, ut habetur 2 Petri 3. Dictum est autem supra, quæst. 68, art. 2, quod **res alicujus sacramenti haberi potest ante perceptionem sacramenti ex ipso voto sacramenti percipiendi. Unde ante perceptionem hujus sacramenti potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc sacramentum**, sicut et ante baptismum ex voto baptismi, ut supra dictum est, quæst. 68, art. 2. Est tamen differentia quantum ad duo : — primo quidem quia baptismus est principium spiritualis vitæ, et janua sacramentorum ; Eucharistia vero est quasi consummatio spiritualis vitæ, et omnium sacramentorum finis, ut supra dictum est, quæst. 65, art. 3 ; per sanctificationes enim omnium sacramentorum fit præparatio ad suscipiendam vel consecrandam Eucharistiam. Et ideo perceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritualem vitam, perceptio autem Eucharistiæ est necessaria ad consummandam ipsam, non ad hoc quod simpliciter habeatur, sed sufficit eam habere in

---

Art. 3. — Tractat D. Thomas de necessitate medii, non de necessitate præcepti, quod satis constat ex discursu art. ; et infra, quæst. 80, disputat de necessitate præcepti. — Nota bene doctrinam de distinctione inter sacramentum et rem sacramenti. — Vide initio quæst., Concil. Trident., sess. 21, cap. 4 et can. 5.

Definit. Eccles. — Proposit. Rosminii, damn. a Leone XIII, 7 Mart. 1888 : 32. Quoniam qui non manducat carnem Filii hominis et bibit ejus sanguinem, non habet vitam in se ; et nihilominus qui moriuntur cum baptismate aquæ, sanguinis aut desiderii certo consequuntur vitam æternam : dicendum est, his, qui in hac vita non comederunt corpus et sanguinem Christi, subministrari hunc cœlestem cibum in futura vita, ipso mortis instanti. Hinc etiam sanctis veteris testamenti, potuit Christus descendens ad inferos, seipsum communicare sub speciebus panis et vini, ut aptos eos redderet ad visionem Dei. — *Circa doctrin. hujus art., Innocent. III, in Decretal. lib. 3, tit. 41, cap.* « *Cum Marthæ...* » Distinguendum est tamen subtiliter inter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet formam visibilem, veritatem corporis et virtutem spiritualem. Forma est panis et vini, veritas carnis et sanguinis, virtus unitatis et charitatis. Primum est sacramentum et non res. Secundum est sacramentum et res. Tertium est res et non sacramentum. Sed primum est sacramentum geminæ rei. Secundum est sacramentum unius et alterius res existit. Tertium est res gemini sacramenti. — *Trident. sess. 13, cap. 8 et can. 8 : supra, in proœmio huj. quæst.*

voto, sicut et finis habetur in desiderio et intentione. — Alia differentia est quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam, et ideo ex hoc ipso quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam, et sicut ex fide Ecclesiæ credunt, sic ex intentione Ecclesiæ desiderant Eucharistiam, et per consequens recipiunt rem ipsius. Sed ad baptismum non ordinantur per aliud præcedens sacramentum, et ideo ante susceptionem baptismi non habent pueri aliquo modo baptismum in voto, sed soli adulti ; unde rem sacramenti non possunt percipere sine perceptione sacramenti. Et ideo hoc sacramentum non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus dicit tract. 26 in Joan., inter med. et fin., exponens illud verbum Joan : *Hunc cibum et potum,* scilicet carnis et sanguinis, *societatem vult intelligi corporis, et membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis, et vocatis, et justificatis, et glorificatis, sanctis, et fidelibus ejus.* Unde, sicut ipse dicit in epist. ad Bonifacium (id habet Beda super illud 1 Corinth. 10 : *Calix benedictionis,* etc.: vide cap. 131 de Consecrat., dist. 4), *nulli est aliqualenus ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque Domini participem fieri quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur ; nec alienari ab illius panis calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat, et calicem bibat, de hoc seculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat.*

Ad secundum dicendum quod hæc est differentia inter alimentum corporale et spirituale, quod alimentum corporale convertitur in substantiam ejus qui nutritur, et ideo non potest homini valere ad vitæ conservationen alimentum corporale, nisi realiter sumatur ; sed alimentum spirituale convertit hominem in seipsum, secundum illud quod Augustinus dicit in lib. 7 Confess., cap. 10, a med., quod quasi audivit vocem Christi dicentis sibi: *Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Potest autem aliquis in Christum mutari, et ei incorporari voto mentis, etiam sine hujus sacramenti perceptione. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod baptismus est sacramentum mortis et passionis Christi, prout homo regeneratur in Christo virtute passionis ejus ; sed Eucharistia est sacramentum passionis Christi, prout homo perficitur in unione ad Christum passum. Unde sicut baptismus dicitur sacramentum fidei, quæ est fundamentum spiritualis vitæ, ita Eucharistia dicitur sacramentum charitatis, *quæ est vinculum perfectionis,* ut dicitur Col. 3, 14.

Articulus iv

Utrum convenienter hoc sacramentum pluribus nominibus nominetur.

Inf., quæst. 89, art. 2, ad 1 ; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter hoc sacramentum pluribus nominibus nominetur. Nomina enim debent respondere rebus. Sed hoc sacramentum est unum, ut dictum est art. 2 huj. quæst. Ergo non debet pluribus nominibus nominari.

2. Præterea, species non notificatur convenienter per id quod est commune toti generi. Sed Eucharistia est sacramentum novæ legis ; omnibus autem sacramentis commune est quod in eis confertur gratia, quod significat nomen *Eucharistia,* quod est idem quod *bona gratia ;* omnia etiam sacramenta remedium nobis afferunt in via præsentis vitæ, quod pertinet ad rationem *viatici ;* in omnibus etiam sacramentis fit aliquid sacrum, quod pertinet ad rationem *sacrificii ;* et per omnia sacramenta sibi invicem communicant fideles, quod significat hoc nomen σύναξις in Græco, vel *communio* in Latino. Ergo hæc nomina non convenienter adaptantur huic sacramento.

3. Præterea, hostia videtur esse idem quod sacrificium. Sicut ergo non proprie dicitur sacrificium, ita nec proprie dicitur *hostia.*

— Sed contra est quod usus fidelium habet.

RESPONDEO dicendum quod **hoc sacramentum habet triplicem significationem : — Unam** quidem **respectu præteriti,** in quantum scilicet est commemorativum dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificium, ut supra dictum est, quæst. 48, art. 3, et **secundum hoc nominatur « sacrificium ». — Aliam autem significationem habet respectu rei præsentis,** scilicet ecclesiasticæ unitatis, cui homines aggregantur per hoc sacramentum ; **et secundum hoc nominatur « communio »,** vel σύναξις. Dicit enim Damascenus, lib. 4 orth. Fid., cap. 14, ad fin., quod dicitur *communio,* quia communicamus per ipsam Christo, et quia participamus ejus carne et divinitate, et quia communicamus et unimur ad invicem per ipsam. — **Tertiam significationem habet respectu futuri,** in quantum scilicet hoc sacramentum est præfigurativum fruitionis Dei, quæ erit in patria, **et secundum hoc dicitur « viaticum »,** quia hic præbet nobis viam illuc perveniendi ; **et secundum hoc etiam dicitur** Εὐχαριστία, id est, *bona gratia,* quia *gratia Dei vita*

ART. 4. — Quinque tantum nomina hujus sacramenti explicat D. Thomas, eaque distinguit ex diversis ejus proprietatibus et significationibus. Sunt tamen alia multa nomina, quibus designatur Eucharistia, scilicet : Panis vitæ, Convivium, Cœna Domini, Corpus Domini, Sanctissimum sacramentum, Eulogia, Viaticum, etc.

æterna, ut dicitur Rom. 6, 23 ; vel quia realiter continet Christum, qui est plenus gratia. Dicitur etiam in Græco μετάληψις, id est *assumptio*, quia, ut Damascenus dicit, loc. sup. cit., *per hoc Filii Deitatem assumimus.*

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet idem pluribus nominibus nominari, secundum diversas proprietates vel effectus.

Ad secundum dicendum quod id quod est commune omnibus sacramentis, attribuitur antonomastice huic propter ejus excellentiam.

Ad tertium dicendum quod hoc sacramentum dicitur *sacrificium*, in quantum repræsentat ipsam passionem Christi ; dicitur autem *hostia*, in quantum continet ipsum Christum, qui est hostia salutaris, ut dicitur Ephes. 5.

Articulus v

Utrum institutio hujus sacramenti fuerit conveniens

Inf., quæst. 74, art. 4, corp., et ad 1, et quæst. 80, art. 8, ad 1 ; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 3 ; et 1 Cor. 11, lect. 4, col. 4, et 5, col. 1.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuerit conveniens institutio hujus sacramenti. Ut enim Philosophus dicit in 2 de Gener., text. 50, *ex eisdem nutrimur ex quibus sumus.* Sed per baptismum, qui est spiritualis regeneratio, accipimus *esse* spirituale, ut Dionysius dicit cap. 2 eccles. Hierarch., parum a princ. Ergo per baptismum etiam nutrimur. Non ergo fuit necessarium instituere hoc sacramentum quasi spirituale nutrimentum.

2. Præterea, per hoc sacramentum homines Christo uniuntur sicut membra capiti. Sed Christus est caput omnium hominum, etiam qui fuerunt ab initio mundi, ut supra dictum est, quæst. 8. Ergo non debuit institutio hujus sacramenti differri usque ad cœnam Domini.

3. Præterea, hoc sacramentum dicitur memoriale dominicæ passionis, secundum illud Lucæ 22, 19 : *Hoc facite in meam commemorationem.* Sed memoria est præteritorum. Ergo hoc sacramentum non debuit institui ante Christi passionem.

4. Præterea, per baptismum aliquis ordinatur ad Eucharistiam, quæ non nisi baptizatis dari debet. Sed baptismus institutus fuit post Christi passionem et resurrectionem, ut patet Matth. ult. Ergo inconvenienter hoc sacramentum fuit ante passionem Christi institutum.

— Sed contra est quod hoc sacramentum est institutum a Christo, de quo dicitur Marci 7, 37 : *Bene omnia fecit.*

Respondeo dicendum quod **convenienter hoc sacramentum institutum fuit in cœna, in qua scilicet Christus ultimo cum suis discipulis fuit conversatus.** — Primo quidem ratione continentiæ hujus sacramenti : continetur enim ipse Christus in Eucharistia sicut in sacramento. Et ideo quando ipse Christus in propria specie a discipulis discessurus erat, in sacramentali specie seipsum eis reliquit ; sicut in absentia imperatoris exhibetur veneranda ejus imago. Unde Eusebius Emissenus dicit hom. 5 in Pascha, quæ incipit : *Magnitudo cœlestium*, etc., parum a princip. : *Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis, et illaturus sideribus, necesse erat ut die cœnæ sacramentum corporis et sanguinis sui consecraret nobis, ut coleretur jugiter per mysterium quod semel offerebatur in pretium.* — Secundo quia sine fide passionis Christi nunquam potuit esse salus secundum illud Rom. 3, 25 : *quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius.* Et ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid repræsentativum dominicæ passionis ; cujus in veteri quidem Testamento præcipuum sacramentum erat agnus paschalis. Unde et Apostolus dicit 1 Corinth. 5, 7 : *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Successit autem ei in novo Testamento Eucharistiæ sacramentum, quod est rememorativum præteritæ passionis, sicut et illud fuit præfigurativum futuræ. Et ideo conveniens fuit ut imminente passione, celebrato priori sacramento, novum sacramentum institueret. Unde Leo papa dicit serm. 7 de Pass. Dom., cap. 1, in fin., quod *ut umbræ cederent corpori, antiqua observantia novo excluditur sacramento ; hostia in hostiam transit ; sanguine sanguis aufertur, et legalis festivitas dum mutatur impletur.* — Tertio quia ea quæ ultimo dicuntur, maxime ab amicis recedentibus, magis memoriæ commendantur, præsertim quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos ; ea vero ad quæ magis afficimur, profundius animo imprimuntur. Quia igitur, ut beatus Alexander I papa dicit, epist. 1 ad omnes Orth., cap. 4, *nihil in sacrificiis majus esse potest quam corpus et sanguis Christi, nec ulla oblatio hac potior est*, ideo ut in majori veneratione haberetur, Dominus in ultimo discessu suo a discipulis hoc sacramentum instituit. Et hoc est quod Augustinus dicit in libro Responsionum ad Januarium, epist. 54, al. 118, cap. 6 a med. : *Salvator quo vehementius commendaret mysterii*

Art. 5. — Quamquam videatur D. Thomas proponere absolutam quæstionem de convenientia hujus institutionis, re tamen vera solum agit de circumstantia temporis, in quo illa institutio facta est ; et merito, tum quia hoc proprie pertinet ad quæstionem, *an est*, quam in hac quæstione versat ; tum quia de convenientia ipsius institutionis in communi jam supra dixerat, et de convenientia materiæ et formæ etc. infra dicturus est. — Fines institutionis hujus sacramenti, exponuntur a Concil. Trident. sess. 13, cap. 2 (supra pag. 454).

(1) Vulgata : *propitiationem.*

hujus altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus et memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat.

Ad primum ergo dicendum quod ex eisdem nutrimur ex quibus sumus, non tamen eodem modo nobis advenientibus ; nam ea ex quibus sumus nobis adveniunt per generationem ; eadem autem in quantum ex eis nutrimur, nobis adveniunt per manducationem. Unde sicut per baptismum regeneramur in Christo, ita per Eucharistiam manducamus Christum.

Ad secundum dicendum quod Eucharistia est sacramentum perfectum dominicæ passionis, tanquam continens ipsum Christum passum, et ideo non potuit institui ante incarnationem ; sed tunc habebant locum sacramenta quæ erant tantum præfigurativa dominicæ passionis.

Ad tertium dicendum quod sacramentum istud fuit institutum in cœna, ut in futurum esset memoriale dominicæ passionis, ea perfecta. Unde signanter dicit : *Hæc quotiescumque feceritis,* de futuro loquens.

Ad quartum dicendum quod institutio respondet ordini intentionis. Sacramentum autem Eucharistiæ, quamvis sit posterius baptismo in perceptione, est tamen prius in intentione ; et ideo debuit prius institui. — Vel potest dici quod baptismus jam erat aliqualiter institutus in ipso Christi baptismo ; unde et jam aliqui ipso Christi baptismo erant baptizati, ut legitur Joan. 3.

Articulus VI

Utrum agnus paschalis fuerit præcipua figura hujus sacramenti.

Inf., quæst. 80, art 10, ad 2; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 2, et dist. 12, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 3, ad 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod agnus paschalis non fuerit præcipua figura hujus sacramenti. Christus enim dicitur, Psal. 109, 4, *sacerdos secundum ordinem Melchisedech*, propter hoc quod Melchisedech gessit figuram sacrificii Christi, offerens panem et vinum. Sed expressio similitudinis facit quod unum ab alio denominetur. Ergo videtur quod oblatio Melchisedech fuerit potissima figura hujus sacramenti.

2. Præterea, transitus maris Rubri fuit figura baptismi secundum illud 1 Cor. 10, 2 : *Omnes baptizati sunt in nube et in mari.* Sed immolatio agni paschalis præcessit transitum maris Rubri, quem subsecutum est manna, sicut Eucharistia sequitur baptismum. Ergo manna est expressior figura hujus sacramenti quam agnus paschalis.

3. Præterea, potissima virtus hujus sacramenti est quod introducit nos in regnum cœlorum, sicut quoddam viaticum. Sed hoc maxime præfiguratum fuit in sacramento expiationis, quando pontifex intrabat semel in anno cum sanguine in Sancta sanctorum, sicut Apostolus probat Heb. 9. Ergo videtur quod illud sacrificium fuit expressior figura hujus sacramenti quam agnus paschalis.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 5, 7 : *Pascha nostrum immolatus est Christus ; itaque epulemur... in azymis sinceritatis et veritatis.*

Respondeo dicendum quod in hoc sacramento tria considerare possumus : scilicet id quod est *sacramentum* tantum, quod est panis et vinum ; et id quod est *res et sacramentum*, scilicet corpus Christi verum ; et quod est *res tantum,* scilicet effectus hujus sacramenti. — **Quantum igitur ad id quod est sacramentum tantum, potissima figura fuit hujus sacramenti oblatio Melchisedech, qui obtulit panem et vinum. — Quantum autem ad ipsum Christum passum, qui continetur in hoc sacramento, figuræ ejus fuerunt omnia sacrificia veteris Testamenti, præcipue sacrificium expiationis,** quod erat solemnissimum. — **Quantum autem ad effectum, fuit præcipua ejus figura manna**, quod *habebat in se omnis saporis suavitatem,* ut dicitur Sap. 16, 20, sicut et gratia hujus sacramenti quantum ad omnia reficit mentem. — **Sed agnus paschalis quantum ad hæc tria præfigurabat hoc sacramentum** : — quantum enim ad primum, quia manducabatur cum panibus azymis, secundum illud Exodi 12, 8 : *Edent carnes... et azymos panes ;* — quantum vero ad secundum, quia immolabatur ab omni multitudine filiorum Israel quarta decima luna, quod fuit figura passionis Christi, qui propter innocentiam dicitur agnus ; — quantum vero ad effectum, quia per sanguinem agni paschalis protecti sunt filii Israel a devastante angelo, et educti de Ægyptiaca servitute ; **et quantum ad hoc ponitur præcipua figura hujus sacramenti agnus paschalis,** quia secundum omnia ipsum repræsentat.

Et per hoc patet responsio *ad objecta.*

Art. 6. — Lutherus irridet piam diligentiam quam D. Thomas adhibuit in explicandis hujus mysterii figuris. Sed ipsemet contemnit Paulum dicentem : « omnia in figura contingebant illis. »

Cfr. de hac quæst. — Concil. Trident., sess. 22, cap. 1 (vide supra, initio præsentis quæst.) ; S. Bonaventura, in 4 Sentent. dist. 8 ; Durandus Mimatensis, in *Rationali*, lib. 6, cap. 69.

QUÆSTIO LXXIV

DE MATERIA EUCHARISTIÆ QUANTUM AD SPECIEM.— *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de materia hujus sacramenti ; — et primo de specie materiæ ; — secundo de conversione panis et vini in corpus Christi ; — tertio de modo existendi corpus Christi in hoc sacramento ; — quarto de accidentibus panis et vini, quæ in hoc sacramento remanent.

Circa primum quæruntur octo : 1° utrum panis et vinum sint materia hujus sacramenti ; 2° utrum ad materiam hujus sacramenti requiratur determinata quantitas ; 3° utrum materia hujus sacramenti sit panis triticeus ; 4° utrum sit panis azymus, vel fermentatus ; 5° utrum materia hujus sacramenti sit vinum de vite ; 6° utrum sit admiscenda aquâ ; 7° utrum aqua sit de necessitate hujus sacramenti ; 8° de quantitate aquæ quæ apponitur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum materia hujus sacramenti sit panis et vinum.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1 et 2 ; et 4 Cont., cap. 61 et 68 ; et 1 Cor. 11, lect. 5, col. 2 et 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod materia hujus sacramenti non sit panis et vinum. Hoc enim sacramentum perfectius debet repræsentare passionem Christi quam sacramenta veteris legis. Sed carnes animalium, quæ erant materiæ sacramentorum veteris legis, expressius repræsentant passionem Christi quam panis et vinum. Ergo materia hujus sacramenti magis debet esse carnes animalium quam panis et vinum.

2. Præterea, hoc sacramentum est ubique celebrandum. Sed in multis terris non invenitur panis triticeus, et in aliquibus non invenitur vinum. Ergo panis et vinum non sunt conveniens materia hujus sacramenti.

3. Præterea, hoc sacramentum competit sanis et infirmis. Sed vinum nocet quibusdam infirmis. Ergo videtur quod vinum non debeat esse materia hujus sacramenti.

— Sed contra est quod Alexander I papa dicit, epist. 1 ad omnes Orth., cap. 4 : *In sacramentorum oblationibus panis tantum et vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur.*

RESPONDEO dicendum quod circa materiam hujus sacramenti aliqui multipliciter erraverunt : — quidam enim, qui dicuntur Artotyritæ, ut Augustinus dicit in lib. de Hæresibus, hæresi 28, offerunt panem et caseum in hoc sacramento, dicentes a primis hominibus oblationes de fructibus terræ et ovium fuisse celebratas. — Alii vero, scilicet Cataphrygæ et Pepuziani, de infantis sanguine quem de toto ejus corpore minutis punctionum vulneribus extorquent, quasi Eucharistiam suam conficere perhibentur, miscentes eum farinæ, panemque inde facientes. — Quidam vero, qui dicuntur Aquarii, aquam solum sub specie sobrietatis in hoc sacramento offerunt. — Omnes autem hi errores et similes excluduntur per hoc quod Christus hoc sacramentum sub specie panis et vini instituit, ut patet Matth. 26. Unde **panis et vinum sunt materia conveniens hujus sacramenti. Et hoc rationabiliter ;** — Primo quidem quantum ad usum hujus sacramenti, qui est manducatio : sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua, ita panis et vinum, quibus communius homines reficiuntur, assumuntur in hoc sacramento ad usum spiritualis manducationis. — Secundo quantum ad passionem Christi, in qua sanguis est a corpore separatus, et ideo in hoc sacramento, quod est memoriale dominicæ passionis, seorsum sumitur panis ut sacramentum corporis, et vinum ut sacramentum sanguinis. — Tertio quantum ad effectum consideratum in unoquoque sumentium, quia, ut Ambrosius dicit super Epist. 1 ad Cor. (alius auctor sup. illud cap. 11 : *Hic calix novum*, etc.), *hoc sacramentum valet ad tuitionem animæ et corporis ; et ideo corpus Christi sub specie panis pro salute corporis, sanguis vero sub specie vini pro salute animæ offertur,* sicut dicitur Levit. 17 quod *anima*

QUÆSTIO 74. — Post quæstionem de Eucharistia in communi, scilicet an est, et quid est, nunc aggreditur de ejus materia, tam *remota*, quæ est panis et vinum, tam *proxima* quæ sunt species consecratæ (quæst. 75 ad 77). In hac ergo præsenti quæstione, agit de materia remota, primo in communi, (art. 1, 2) : deinde in speciali quoad panem (art. 3, 4), et quoad vinum (art. 5 ad 8).

ART. 1. — Veritas catholica est materiam simpliciter necessariam ad conficiendum corpus Domini, esse panem, vinum vero ad sanguinem. Est de fide. — De pane habemus Matth. 26, Marc. 14, Luc. 22, 1 Corint. 11. De vino, habemus Matth. et Marc. ibidem. — In resp. ad 3, D. Thomas brevissime respondet huic quæstioni : utrum una sacramenti materia nunquam consecrari possit sine alia. Sic etiam ad hoc ait Sylvius : 1° Si consecretur una species sine altera, consecratio tenet. 2° Ex Christi institutione et præcepto esse videtur, quod sacramentum hoc non conficiatur in una specie sine alia. 3° Probabilius est nunquam licere sive ex dispensatione, sive ex interpretatione, consecrare unam speciem sine alia.

Definit. Eccles. — Concil. Lateran. IV sub Innocent III, cap. « Firmiter » : vide supra, quæst. 65, art. 1, pag. 843. — Concil. Florent. in decreto pro Armenis, et concil. Trident., sessiones 12, 21, 22, passim, vide supra, quæst. 73, pag. 454.— Ex decretis Alexandri III, Ex Bulla (1263) ad Upsalensem episcopum. Apostolica prohibemus auctoritate, ut cum sicca fæce vini vel cum micis panis, vino intinctis, vel alio modo quam Dominus instituit, nullus de cætero sacrificare attentet. — *Concil. Carthag. III, jam anno 254, in cap. 24* : In sacramentis corporis et sanguinis Domini, nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis et vinum. Nec amplius in sacrificiis offeratur quam de uvis et frumentis.

carnis in sanguine est. — Quarto quantum ad effectum respectu totius Ecclesiæ, quæ constituitur ex diversis fidelibus, *sicut panis conficitur ex diversis granis, et vinum fluit ex diversis uvis,* ut dicit Glossa (ord. Aug., tract. 26 in Joan., aliquant, ante fin.), super illud 1 Corinth. 10 : *Multi unum corpus sumus,* etc.

Ad primum ergo dicendum quod licet carnes animalium occisorum expressius repræsentent Christi passionem, tamen minus competunt ad communem usum hujus sacramenti, et ad ecclesiasticam unitatem significandam.

Ad secundum dicendum quod licet non in omnibus terris nascatur triticum vel vinum, tamen de facili ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad usum hujus sacramenti ; nec propter defectum alterius est unum tantum sine altero consecrandum, quia non esset perfectum sacramentum.

Ad tertium dicendum quod vinum in modica quantitate sumptum non potest multum ægrotanti nocere. Et tamen si nocumentum timeatur, non est necesse quod omnes accipientes corpus Christi etiam accipiant sanguinem, ut infra dicetur, quæst. 80, art. 12.

Articulus II

Utrum requiratur determinata quantitas panis et vini ad materiam hujus sacramenti.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod requiratur determinata quantitas panis et vini ad materiam hujus sacramenti. Effectus enim gratiæ non sunt minus ordinati quam effectus naturæ. Sed sicut dicitur in 2 de Anima, text. 41, *omnium natura constantium positus est terminus, et ratio magnitudinis et augmenti.* Ergo multo magis in hoc sacramento, quod dicitur *Eucharistia*, id est, *bona gratia*, requiritur determinata quantitas panis et vini.

2. Præterea, ministris Ecclesiæ non est a Christo data potestas ad ea quæ pertinent ad irrisionem fidei et sacramentorum ejus, secundum illud 2 Corinth. 10, 8 : *Secundum potestatem* (1) *quam dedit nobis Deus in ædificationem et non in destructionem.* Sed hoc esset ad irrisionem sacramenti, si sacerdos vellet consecrare totum panem qui venditur in foro, et totum vinum quod est in cellario. Ergo hoc facere non potest.

3. Præterea, si aliquis baptizetur in mari, non tota aqua maris sanctificatur per formam baptismi, sed solum aqua illa qua corpus baptizati abluitur. Ergo nec in hoc sacramento superflua quantitas panis et vini consecrari potest.

— Sed contra est quod multum opponitur pauco, et magnum parvo. Sed nulla est ita parva quantitas panis aut vini, quæ non possit consecrari. Ergo etiam nulla est ita magna, quæ consecrari non possit.

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod sacerdos non posset consecrare immensam quantitatem panis aut vini, puta totum panem qui venditur in foro, aut totum vinum quod est in dolio. Sed hoc non videtur esse verum, quia in omnibus habentibus materiam ratio determinationis materiæ sumitur ex ordine ad finem, sicut materia serræ est ferrum, ut sit apta sectioni. Finis autem hujus sacramenti est usus fidelium. Unde oportet quod quantitas materiæ hujus sacramenti determinetur per comparationem ad usum fidelium. Non autem potest esse quod determinetur per comparationem ad usum fidelium qui nunc occurrunt ; alioquin sacerdos paucos parochianos habens non posset consecrare multas hostias. Unde relinquitur quod materia hujus sacramenti determinetur per comparationem ad usum fidelium absolute. Numerus autem fidelium est indeterminatus. Unde non potest dici quod **quantitas materiæ hujus sacramenti sit determinata.**

Ad primum ergo dicendum quod cujuslibet rei naturalis materia accipit determinatam quantitatem secundum comparationem ad formam determinatam. Sed numerus fidelium, ad quorum usum ordinatur hoc sacramentum, non est determinatus. Unde non est simile.

Ad secundum dicendum quod potestas ministrorum Ecclesiæ ad duo ordinatur : — primo quidem ad effectum proprium ; — secundo ad finem effectus. Secundum autem non tollit primum. Unde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta ut irrideat, vel veneficia faciat, propter intentionem mali finis peccat, nihilominus tamen propter potestatem sibi datam perficit sacramentum.

Ad tertium dicendum quod baptismi sacramentum perficitur in usu materiæ ; et ideo per formam baptismi non plus de aqua sanctificatur quam quantum venit in usum. Sed hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ. Et ideo non est simile.

Art. 2. — An autem materia habeat certum terminum parvitatis ? Auctor in argumento ad oppositum, supponit resp. negativam. Ideo omnis quantumcumque parva materia, si retineat substantiam panis aut vini, et sensibus objici possit, apta est (quod ad valorem attinet) ad consecrationem.

(1) Vulgata : *de potestate nostra.*

Articulus III

Utrum requiratur ad materiam hujus sacramenti quod sit panis triticeus.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1, et dist. 19, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 3, ad 1; et 4 Cont., cap. 68; et 1 Cor. 11, lect. 7, princ.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non requiratur ad materiam hujus sacramenti quod sit panis triticeus. Hoc enim sacramentum est rememorativum dominicæ passionis. Sed magis videtur esse consonum dominicæ passioni panis hordeaceus, qui est asperior, et de quo etiam Christus pavit turbas in monte, ut dicitur Joan. 6, quam panis triticeus. Ergo panis triticeus non est propria materia hujus sacramenti.

2. Præterea, figura est signum speciei in naturalibus rebus. Sed quædam frumenta sunt quæ habent similem figuram grano tritici, sicut far et spelta, de qua etiam in quibusdam locis panis conficitur ad usum hujus sacramenti. Ergo panis triticeus non est propria materia hujus sacramenti.

3. Præterea, permixtio speciem solvit. Sed vix invenitur farina triticea, quæ alterius frumenti permixtionem non habeat, nisi forte de electis granis studiose fiat. Non ergo videtur quod panis triticeus sit propria materia hujus sacramenti.

4. Præterea, illud quod est corruptum videtur esse alterius speciei. Sed aliqui conficiunt ex pane corrupto, qui jam non videtur esse panis triticeus. Ergo videtur quod talis panis non sit propria materia hujus sacramenti.

— Sed contra est quod in hoc sacramento continetur Christus, qui se grano frumenti comparat Joan. 12, 24, dicens : *Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit ipsum solum manet.* Ergo panis frumenti, sive triticeus, est materia hujus sacramenti.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est, art. 1 huj. quæst., et quæst. 66, art. 3, ad usum sacramentorum assumitur talis materia quæ communius apud homines in talem usum venit. Inter alios autem panes communius homines utuntur pane triticeo ; nam alii panes videntur esse introducti in hujus panis defectum. Et ideo Christus creditur in hujus panis specie hoc sacramentum instituisse, qui etiam panis magis confortat hominem, et ita convenientius significat effectum hujus sacramenti. Et ideo **propria materia hujus sacramenti est panis triticeus.**

Ad primum ergo dicendum quod panis hordeaceus competit ad significandam tum duritiem veteris legis, propter duritiem panis, tum etiam quia, ut Augustinus dicit in lib. 83 QQ., quæst. 61, circa princ., *hordei medulla, quæ tenacissima palea tegitur, vel ipsam legem significat, quæ ita data erat ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur ; vel ipsum populum nondum expoliatum carnali desiderio, quod tanquam palea cordi ejus inhærebat.* Hoc autem sacramentum pertinet ad suave jugum Christi, et ad veritatem jam manifestatam, et ad populum spiritualem. Unde non esset materia conveniens hujus sacramenti panis hordeaceus.

Ad secundum dicendum quod generans generat sibi simile in specie ; fit tamen aliqua dissimilitudo generantis ad genitum, quantum ad accidentia, vel propter materiam, vel propter debilitatem virtutis generativæ. Et ideo si qua frumenta sunt, quæ ex semine tritici generari possunt (sicut ex grano tritici seminato in malis terris nascitur siligo), ex tali frumento panis confectus potest esse materia hujus sacramenti ; quod tamen non videtur habere locum neque in hordeo, neque in spelta, neque etiam in farre quod inter omnia est grano tritici similius. Similitudo autem figuræ in talibus magis videtur significare propinquitatem quam identitatem speciei ; sicut ex similitudine figuræ manifestatur quod canis et lupus sunt propinquæ speciei, non autem ejusdem. Unde ex talibus frumentis, quæ nullo modo possunt ex semine tritici (1) generari, non potest confici panis, qui sit debita materia hujus sacramenti.

Ad tertium dicendum quod modica permixtio non solvit speciem, quia, id quod est modicum quodammodo absumitur (2) a plurimo. Ideo si sit modica admixtio alterius frumenti ad multo majorem quantitatem tritici, poterit exinde confici panis, qui est materia hujus sacramenti ; si vero sit magna permixtio, puta ex æquo, vel quasi, talis permixtio speciem mutat ; unde panis exinde confectus non erit debita materia hujus sacramenti.

Art. 3. — Vide definit. art. 1, præced. — Ex concil. Florent., decreta quædam pro græcis et armenis : «Verum quia in suprascripto decreto Armenorum non est explicata forma verborum, quibus in consecratione corporis et sanguinis Domini sacrosancta Romana ecclesia, Apostolorum doctrina et auctoritate firmata, semper uti consueverat, illam præsentibus duximus inserendam. In consecratione corporis ea utitur forma verborum : Hoc est enim corpus meum ; sanguinis vero : Hic est enim calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Panis vero triticeus, in quo sacramentum conficitur, eo die, an antea coctus sit, nihil omnino refert : dummodo enim panis substantia maneat, nullatenus dubitandum est, quin post præfata verba consecrationis corporis a sacerdote cum intentione conficiendi prolata, mox in verum Christi corpus transsubstantietur».

(1) Ita passim. — Cod. Al., *ex semine grani.* Utrumque scriptum a D. Thoma conjectat Magdalena sic, *ex semine grani tritici.*

(2) Ita post Garciam editi passim. — Rom. Edit. cum Cod. Al. *assumitur.*

Ad quartum dicendum quod aliquando est tanta corruptio panis, quod solvitur species panis, sicut cum continuitas solvitur, et sapor, et color, et alia accidentia mutantur ; unde ex tali materia non potest confici corpus Christi. Aliquando vero non est tanta corruptio quæ speciem solvat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem, quod declarat aliqualis immutatio saporis, et ex tali pane potest confici corpus Christi ; sed peccat conficiens propter irreverentiam sacramenti. Et quia amylum est ex tritico corrupto, non videtur quod panis ex eo confectus possit fieri corpus Christi, quamvis quidam contrarium dicant.

Articulus iv

Utrum hoc sacramentum debeat confici ex pane azymo.

4 Sent., dist 11, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 3 ; et 4 Cont., cap. 68 ; et Opusc. 1, cap. 61 ; et Joan. 4, lect. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non debeat confici ex pane azymo. Debemus enim in hoc sacramento imitari institutionem Christi. Sed Christus videtur hoc sacramentum instituisse in pane fermentato, quia, sicut legitur Exodi 12, Judæi secundum legem incipiebant uti azymis in die Paschatis, quod celebratur quarta decima luna ; Christus autem instituit hoc sacramentum in cœna quam celebravit *ante diem festum Paschæ*, ut habetur Joan. 13. Ergo et nos debemus hoc sacramentum celebrare in pane fermentato.

2. Præterea, legalia non sunt observanda tempore gratiæ. Sed uti azymis fuit quædam legalis cæremonia, ut patet Exodi 12. Ergo in hoc sacramento gratiæ non debemus azymis uti.

3. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 1, et quæst. 73, art. 3, ad 3, Eucharistia est sacramentum charitatis, sicut baptismus fidei. Sed fervor charitatis significatur per fermentum, ut patet in Glossa interl., super illud Matth. 13, 33 : *Simile est regnum cœlorum fermento*, etc. Ergo hoc sacramentum debet confici de pane fermentato.

4. Præterea, azymum et fermentatum sunt accidentia panis non variantia ejus speciem. Sed in materia baptismi nulla discretio adhibetur circa differentiam accidentium aquæ, puta si sit salsa vel dulcis, calida vel frigida. Ergo in hoc sacramento aliqua discretio adhiberi non debet, utrum panis sit azymus vel fermentatus.

— Sed contra est quod extrav. de Celebr. missarum, cap. *Litteras*, punitur sacerdos qui *in pane fermentato et scypho ligneo missarum solemnia celebrare præsumpsit.*

Respondeo dicendum quod circa materiam hujus sacramenti duo possunt considerari, scilicet quid sit necessarium, et quid conveniens. — Necessarium quidem est ut sit panis triticeus, sicut dictum est art. præc., sine quo non perficitur sacramentum. **Non est autem de necessitate sacramenti quod sit azymus vel fermentatus;** quia in unoquoque confici potest. — **Conveniens autem est ut unusquisque servet ritum suæ Ecclesiæ in sacramenti celebratione.** Super hoc autem sunt diversæ Ecclesiarum consuetudines ; dicit enim B. Gregorius in registro (implic. id habet Innocent. III, lib. 4 de Myster. missæ, cap. 4) : *Romana Ecclesia offert azymos panes, propterea quod Dominus sine ulla commixtione suscepit carnem ; sed Græcæ Ecclesiæ offerunt fermentatum, pro eo quod Verbum Patris indutum est carne ; sicut fermentum miscetur farinæ.* Unde sicut peccat presbyter in Ecclesia Latinorum celebrans de pane fermentato, ita peccaret presbyter Græcus in Ecclesia Græcorum celebrans de pane azymo, quasi pervertens Ecclesiæ suæ ritum. — Et tamen **consuetudo de pane azymo celebrandi rationabilior est :** *primo* quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit *prima die azymorum*, ut habetur Matth. 26, et Marci 14, et Lucæ 22, qua die nihil fermentatum in domibus Judæorum esse debebat, ut habetur Exodi 12. *Secundo* quia panis est proprie sacramentum corporis Christi, quod sine corruptione conceptum est, magis quam divinitatis ipsius, ut infra patebit, quæst. 76, art. 1. *Tertio* quia hoc magis competit sinceritati fidelium, quæ requiritur ad usum hujus sacramenti, secundum illud 1 Corinth. 5, 7 : *Pascha nostrum immolatus*

Art. 4. — *Definit. Eccles. — Epistola Leonis IX ad Michaelem Cærularium et Leonem Acridanum : Cap.* 5. Dicimini Apostolicam et latinam Ecclesiam nova præsumptione atque incredibili audacia, nec auditam nec convictam palam damnasse, pro eo maxime, quod de azymis audeat, commemorationem Dominicæ passionis celebrare. Ecce incauta reprehensio vestra, ecce non bona gloriatio vestra, quando ponitis in cœlum os vestrum, cum lingua vestra, transiens in terra, humanis argumentationibus et conjecturis antiquam fidem confodere ac subvertere moliatur.— *Confessio fidei Michaelis Paleologi, in concil. Lugd. vide supra, quæst.* 65, *art.* 1, *pag.* 384.— *Concil. Florent. sub Eugen. IV, decretum unionis græcorum* : Item, in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici ; sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ ecclesiæ, sivé occidentalis, sive orientalis consuetudinem. — *Professio fidei, græcis præscripta a Gregorio XIII* : Item in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici. Sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ ecclesiæ, sive Occidentalis, sive Orientalis consuetudinem. — *Eadem omnino verba reperiuntur in professione fidei præscripta ab Urbano VIII et Benedicto XIV.* — *Vide etiam in Bullario Benedicti XIV, constitut. super ritibus græcorum,* § 6.

est Christus ; itaque epulemur (1) *in azymis sinceritatis et veritatis.*— **Habet tamen hæc consuetudo Græcorum aliquam rationem,** et propter significationem, quam tangit Gregorius, et in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia Evangelio miscebant.

Ad primum ergo dicendum quod sicut legitur Exodi 12, solemnitas paschalis incipiebat in vesperis (2) quartæ decimæ lunæ; et tunc Christus post immolationem agni paschalis hoc sacramentum instituit : unde hæc dies a Joanne dicitur præcedere diem Paschæ, et a tribus aliis Evangelistis dicitur *prima dies azymorum,* quando fermentatum in domibus Judæorum non inveniebatur, ut dictum est in corp. Et de hoc supra notatum est plenius in tractatu dominicæ Passionis, quæst. 46, art. 9, ad 1.

Ad secundum dicendum quod conficientes in azymo non intendunt cæremonias legis servare, sed conformare se institutioni Christi; et ideo non judaizant; alioquin et celebrantes in pane fermentato judaizarent, quia Judæi panes primitiarum fermentatos offerebant.

Ad tertium dicendum quod fermentum significat charitatem propter aliquem effectum, quia scilicet panem facit sapidiorem et majorem; sed corruptionem significat ex ipsa ratione suæ speciei.

Ad quartum dicendum quod quia fermentum habet aliquid corruptionis, et ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum, ut dictum est art. præc., ad 4, ideo magis attenditur circa panem differentia azymi et fermentati, quam circa aquam baptismi differentia calidi et frigidi ; posset enim tanta esse corruptio fermentati, quod ex eo non posset confici sacramentum.

Articulus v

Utrum vinum vitis sit propria materia hujus sacramenti.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 3 ; quæstiunc. 1 ; et 1, Cor. 11, lect. 7, princ.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit propria materia hujus sacramenti vinum vitis. Sicut enim aqua est materia baptismi, ita vinum est materia hujus sacramenti. Sed in qualibet aqua potest fieri baptismus. Ergo in quolibet vino, puta malorum granatorum, vel mororum aut hujusmodi, potest confici hoc sacramentum præsertim cum in quibusdam terris vites non crescant.

2. Præterea, acetum est quædam species vini quod de vite sumitur, ut Isidorus dicit (implic. lib. 20 Etym., cap. 3, circa med.). Sed de aceto non potest confici hoc sacramentum. Ergo videtur quod vinum vitis non sit propria materia hujus sacramenti.

3. Præterea, sicut de vite sumitur vinum depuratum, ita etiam agresta et mustum. Sed de his non videtur posse confici hoc sacramentum, secundum illud quod in Synodo VI legitur (habetur in conc. Quinisexto. cap. 28, post conc. Constant. III) : *Didicimus quod in quibusdam Ecclesiis sacerdotes sacrificio oblationis conjungunt uvas ; et sic simul utraque populo dispensant. Præcipimus igitur ut nullus sacerdos hoc ulterius faciat :* et Julius I papa, decreto 7, reprehendit quosdam qui expressum vinum in sacramento dominici calicis offerunt. Ergo videtur quod vinum vitis non sit propria materia hujus sacramenti.

— Sed contra est quod sicut Dominus se comparavit grano frumenti, ita etiam se comparavit viti, dicens Joan. 15, 1 : *Ego sum vitis vera.* Sed solus panis de frumento est materia hujus sacramenti, ut dictum est art. 3 huj. quæst. Ergo solum vinum de vite est propria materia hujus sacramenti.

Respondeo dicendum quod **de solo vino vitis potest confici hoc sacramentum.** — Primo quidem propter institutionem Christi, qui in vino vitis hoc sacramentum instituit, ut patet ex eo quod ipse dicit, Matth. 26, 29, circa institutionem hujus sacramenti : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis.* — Secundo quia, sicut dictum est art. 3 huj. quæst., ad materiam sacramentorum assumitur id quod proprie et communiter habet talem speciem. Proprie autem vinum dicitur quod de vite sumitur ; alii vero liquores vinum dicuntur secundum quamdam similitudinem ad vinum vitis. — Tertio quia vinum vitis magis competit ad effectum hujus sacramenti, qui est spiritualis lætitia, quia scriptum est Psal. 103, 15, quod *vinum lætificat cor hominis.*

Ad primum ergo dicendum quod illi liquores non dicuntur proprie vinum, sed secundum quamdam similitudinem. Potest autem verum vinum ad terras illas deferri in quibus vites non crescunt, quantum sufficit ad hoc sacramentum.

Ad secundum dicendum quod vinum fit acetum per corruptionem ; unde non fit reditus de aceto in vinum, ut dicitur 8 Metaph., text. 14. Et ideo sicut de pane totaliter corrupto non potest confici hoc sacramentum, ita nec de aceto. Potest tamen confici de vino acescenti, sicut et de pane qui est in via ad corruptionem, licet peccet conficiens, ut prius dictum est, art. 3 huj. quæst., ad 4.

Ad tertium dicendum quod agresta est in via generationis, et ideo nondum habet speciem vini; et propter hoc de ea non potest confici hoc sacramentum. Mustum autem jam habet speciem vini :

Art. 5.— Vide art. 1, hujus quæst. definit. Eccles. *Concil. Aurelianense :* « Nullus in oblatione sacri calicis nisi quod ex fructu vineæ separatur, aqua mixtum offerre præsumat; quia sacrilegium aliud offerri quam quod in mandatis sacratissimis Salvator instituit ».

(1) Vulgata :... *Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis, etc.*

(2) Ita communiter edit. — Codd. Tarrac. et Alcan., *a vesperis.*

nam ejus dulcedo attestatur digestioni, quæ est completio (1) a naturali calore, ut dicitur in 4 Meteor., cap. 3, parum a princ. ; et ideo de musto potest confici hoc sacramentum. Non tamen debent uvæ integræ huic sacramento misceri, quia jam esset ibi aliquid præter vinum. Prohibetur etiam ne mustum statim expressum de uva in calice offeratur, quia hoc est indecens propter impuritatem musti. Potest tamen in necessitate fieri; dicitur enim ab eodem Julio papa, loc. cit. in arg. : *Si necesse fuerit, botrus in calice comprimatur.*

Articulus VI

Utrum aqua sit vino permiscenda.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 1 ; et 1 Cor. 11, lect. 6.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod aqua non sit vino permiscenda. Sacrificium enim Christi figuratum fuit per oblationem Melchisedech, qui Gen. 14 non legitur obtulisse nisi panem et vinum. Ergo videtur quod in hoc sacramento non debeat adjungi aqua.

2. Præterea, diversorum sacramentorum diversæ sunt materiæ. Sed aqua est materia baptismi. Ergo non debet assumi ad materiam hujus sacramenti.

3. Præterea, panis et vinum sunt materia hujus sacramenti. Sed pani nihil adjungitur. Ergo nec vino debet aliquid adjungi.

— Sed contra est quod Alexander 1 papa scribit. epist. 1 ad omnes Orthod., cap. 4 : *In sacramentorum oblationibus, quæ inter missarum solemnia Domino offeruntur, panis tantum et vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur.*

Respondeo dicendum quod **vino quod offertur in hoc sacramento, debet aqua misceri.** — Primo quidem propter institutionem : probabiliter enim creditur quod Dominus hoc sacramentum instituerit in vino aqua permixto secundum morem illius terræ : unde et Proverb. 11, 5, dicitur : *Bibite vinum quod miscui vobis.* — Secundo quia hoc convenit repræsentationi dominicæ passionis ; unde dicit Alexander I papa loc. cit. : *Non debet in calice Domini aut vinum solum aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum, quia utrumque ex latere ejus in passione sua profluxisse legitur.* — Tertio quia hoc convenit ad significandum effectum hujus sacramenti, qui est unio populi christiani ad Christum, quia, ut Julius I papa dicit in decreto 6, *videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur.* — Quarto quia hoc competit ad ultimum effectum hujus sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam ; unde Ambrosius dicit in lib. 5 de Sacramentis, cap. 1, a med., *redundat aqua in calicem, et salit in vitam æternam.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Ambrosius dicit ibidem, sicut sacrificium Christi significatum est per oblationem Melchisedech, ita etiam significatum est per aquam, quæ in eremo fluxit de petra, secundum illud 1 Cor. 10, 4 : *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra.*

Ad secundum dicendum quod aqua assumitur in baptismo ad usum ablutionis ; in hoc autem sacramento assumitur ad usum refectionis, secundum illud Psalm. 22, 3 : *Super aquam refectionis educavit me.*

Ad tertium dicendum quod panis ex aqua et farina conficitur, et ideo cum vino aqua miscetur, neutrum sine aqua existit.

Articulus VII

Utrum permixtio aquæ sit de necessitate hujus sacramenti.

Inf., quæst. 83, art. 6, ad 4 et 6 ; et 4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 4, quæst. 2 et 3 ; et 1 Cor. 11, lect. 6.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod permixtio aquæ sit de necessitate hujus sacramenti. Dicit enim Cyprianus ad Cæcilium lib. 2, epist. 3, inter med. et fin. : *Sic calix Domini non est aqua sola et vinum solum, nisi utrumque misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, nisi utrumque,* scilicet farina et aqua, *fuerit adunatum.* Sed admixtio aquæ ad farinam est de necessitate hujus sacramenti. Ergo pari ratione admixtio aquæ ad vinum.

2. Præterea, in passione Domini, cujus hoc sacramentum est memoriale, sicut de latere ejus exivit sanguis, ita et aqua. Sed vinum, quod est sacramentum sanguinis, est de necessitate hujus sacramenti. Ergo pari ratione et aqua.

3. Præterea, si aqua non esset de necessitate hujus sacramenti, non referret quæcumque aqua huic sacramento apponeretur, et ita posset apponi aqua rosacea, vel quæcumque alia hujusmodi aqua, quod non habet usus Ecclesiæ. Aqua ergo est de necessitate hujus sacramenti.

— Sed contra est quod Cyprianus dicit, loc. cit. : *Si aliquis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc servavit,* ut scilicet

---

Art. 6. — Vide supra, quæst. 73, pag. 454, Concil. Trident. sess. 22, cap. 7 et can. 9; et ibidem, concil. Florentinum.

(1) Ita cum Mss. edit. omnes libri. — Dominicus Soto legit, *completa.*

Art. 7. — Sic habet Rituale Romanum : « Si celebrans ante consecrationem calicis advertat non fuisse appositam aquam, tunc imponat eam, et proferat verba consecrationis. Si id advertat post consecrationem calicis, nullo modo apponat, quia non est de necessitate sacramenti ». Et ipse Catechismus Romanus sic loquitur : « Quamvis aquæ admiscendæ, ita graves sint rationes ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat, ea tamen si desit, sacramentum constare potest ».

aquam vino misceret in sacramento, *potest simplicitati ejus venia concedi,* quod non esset, si aqua esset de necessitate sacramenti, sicut est vinum vel panis. Non ergo aquæ admixtio est de necessitate sacramenti.

RESPONDEO dicendum quod judicium de signo sumendum est ex eo quòd significatur. Appositio autem aquæ ad vinum refertur ad significandam participationem hujus sacramenti a fidelibus, quantum ad hoc quod per aquam mixtam vino significatur populus adunatus Christo, ut dictum est art. præc. Sed et hoc ipsum, quod de latere Christi pendentis in cruce aqua profluxit, ad idem refertur, quia per aquam significatur ablutio peccatorum, quæ fiebat per passionem Christi. Dictum est autem supra, quæst. præc., art. 1, ad 3, quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ ; usus autem fidelium non est de necessitate sacramenti, sed est aliquid consequens ad sacramentum. Et ideo consequens est quod **appositio aquæ non sit de necessitate sacramenti.**

Ad primum ergo dicendum quod verbum illud Cypriani est intelligendum secundum quod dicitur illud esse non posse quod convenienter esse non potest. Et sic similitudo illa attenditur quantum ad id quod debet fieri, non autem quantum ad necessitatem ; nam aqua est de essentia panis, non autem de essentia vini.

Ad secundum dicendum quod effusio sanguinis directe pertinebat ad ipsam Christi passionem : est enim naturale corpori humano vulnerato quod ex eo profluat sanguis. Sed effusio aquæ non fuit de necessitate passionis, sed ad demonstrandum effectum passionis, qui est ablutio a peccatis, et refrigerium contra ardorem concupiscentiæ. Et ideo aqua non seorsum offertur a vino in hoc sacramento, sicut vinum offertur seorsum a pane ; sed aqua offertur vino permixta ut ostendatur quod vinum per se pertinet ad hoc sacramentum, tanquam de ejus necessitate existens, aqua autem secundum quod adjungitur vino.

Ad tertium dicendum quod, quia admixtio aquæ ad vinum non est de necessitate sacramenti, non refert quantum ad sacramenti necessitatem, quæcumque aqua misceatur vino, sive naturalis sive artificialis, ut rosacea ; quamvis quantum ad convenientiam sacramenti peccet qui aliam aquam miscet nisi naturalem, et veram, quia de latere Christi pendentis in cruce aqua vera profluxit, non humor phlegmaticus, ut quidam dixerunt, ad ostendendum quod corpus Christi erat vere compositum ex quatuor elementis, sicut per sanguinem fluentem ostendebatur quod erat compositum ex quatuor humoribus, ut Innocentius III dicit in quadam Decretali (quæ habetur cap. *In quadam*, de Celebrat. miss.). Quia vero admixtio aquæ ad farinam est de necessitate hujus sacramenti, utpote constituens substantiam panis, si farinæ admisceretur aqua rosacea, vel quicumque alius liquor quam vera aqua, non posset ex eo confici sacramentum, quia non esset verus panis.

ARTICULUS VIII

Utrum aqua debeat in magna quantitate opponi.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 4, quæst. 4; et Cor. 11, lect. 6.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod oporteat aquam in magna quantitate apponi. Sicut enim sanguis de latere Christi sensibiliter fluxit, ita et aqua ; unde dicitur Joan. 19, 35 : *Qui vidit, testimonium perhibuit.* Sed aqua non posset sensibiliter esse in hoc sacramento, nisi in magna quantitate poneretur. Ergo videtur quod aqua debeat apponi in magna quantitate.

2. Præterea, parva aqua multo vino admixta corrumpitur. Quod autem corruptum est, jam non est. Ergo idem est apponere parum de aqua in

---

ART. 8. — Aqua apposita prius in vinum convertitur, et tale vinum per consecrationem in sanguinem. Ista conclusio non est de fide quantum ad hoc, quod aqua in vinum convertatur (ait Castro), nec a Papa determinata sed ut probabilior recepta. Ita tenent S. Thomas, Alexander, B. Albertus, S. Bonaventura, etc.

Definit. Eccles. — Honorii III decretum pro Suecis ; L. 3. Decr. tit. 41 c. 13 : Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod in majori quantitate de aqua ponitur in sacrificio quam de vino : cum secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis plus in ipso sit de vino quam de aqua ponendum. Ideoque Fraternitati tuæ mandamus, quatenus id non facias, nec in tua provincia fieri patiaris.— *Decreta Innocent. III ; L. 3 Decr. tit. 41, c. 6.* Quæsivisti, utrum aqua cum vino in sanguinem convertatur. Super hoc autem opiniones apud scholasticos variantur. Aliquibus enim videtur, quod, cum de latere Christi duo præcipua fluxerunt sacramenta, redemptionis in sanguine ac regenerationis in aqua, in illa duo vinum et aqua, quæ commiscentur in calice, divina virtute mutantur.... Alii vero tenent, quod aqua cum vino transsubstantiatur in sanguinem, cum in vinum transeat mixta vino.... Præterea potest dici, quod aqua non transit in sanguinem, sed remanet prioris vini accidentibus circumfusa.... Illud autem est nefarium opinari quod quidam dicere præsumpserunt, aquam videlicet in phlegma converti... Verum inter opiniones prædictas illa probabilior judicatur, quæ asserit, aquam cum vino in sanguinem transmutari. *Ibid. c. 8.* In quadam nostra decretali epistola asseris te legisse, illud fuisse nefarium opinari, quod quidam dicere præsumpserunt, in sacramento videlicet Eucharistiæ aquam in phlegma converti, nam de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum mentiuntur exiisse. Licet autem hoc magnos et authenticos viros sensisse recenseas, quorum opinionem dictis et scriptis hactenus es secutus, ex quo tamen nos in contrarium sentimus, nostræ compelleris sententiæ consentire.... Nam si non fuisset aqua, sed phlegma, quod de latere Salvatoris exivit, ille, qui vidit et testimonium veritati perhibuit, profecto non aquam, sed phlegma dixisset.... Restat igitur, ut qualiscumque fuerit illa aqua, sive naturalis, sive miraculosa, sive de novo divina virtute creata, sive de componentibus ex parte aliqua resoluta, procul dubio vera fuit.

hoc sacramento, et nihil apponere. Sed non licet nihil apponere. Ergo non licet parum apponere.

3. Præterea, si sufficeret parum apponere, per consequens esset sufficiens quod gutta aquæ in totum dolium projiceretur. Sed hoc videtur ridiculum. Ergo non sufficit quod parva quantitas apponatur.

— Sed contra est quod extrav. de Celebr. missarum, cap. 13, dicitur : *Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet quod in majori quantitate de aqua in sacrificio ponitur quam de vino, cum secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis plus in ipso sit de vino quam de aqua ponendum.*

RESPONDEO dicendum quod circa aquam adjunctam vino, sicut Innocentius III dicit in quadam Decretali (cap. *Cum Marthæ*, de celebr. miss.), triplex est opinio : — quidam enim dicunt quod aqua adjuncta vino per se manet, vino converso in sanguinem. Sed hæc opinio stare non potest, quia in sacramento altaris post consecrationem nihil est nisi corpus et sanguis Christi. Sicut enim Ambrosius dicit in lib. de Officiis (habetur in lib. de Initiand., cap. 9, a med.), *ante benedictionem alia species nominatur, post benedictionem corpus Christi significatur ;* alioquin non totum adoraretur veneratione latriæ. — Et ideo alii dixerunt quod sicut vinum convertitur in sanguinem, ita aqua convertitur in aquam, quæ de latere Christi fluxit. Sed nec hoc rationabiliter dici potest, quia secundum hoc aqua seorsum consecraretur a vino, sicut vinum a pane. — Et ideo sicut ipse dicit (scilicet Innocentius, loc. cit.), aliorum opinio probabilior est, qui dicunt aquam converti in vinum, et vinum in sanguinem. Hoc autem fieri non posset, nisi adeo modicum apponeretur de aqua quod converteretur in vinum. Et ideo **semper tutius est parum de aqua apponere, et præcipue si vinum sit debile,** quia si tanta fieret appositio aquæ ut solveretur species vini, non posset perfici sacramentum. Unde Julius I papa, in decreto 7, reprehendit quosdam qui pannum lineum musto intinctum per totum annum servant, et in tempore sacrificii aqua partem ejus lavant, et sic offerunt.

Ad primum ergo dicendum quod sufficit ad sacramenti hujus significationem quod sentiatur aqua, cum apponitur vino; non autem oportet quod sit sensibilis post mixtionem.

Ad secundum dicendum quod si aqua omnino non apponeretur, totaliter excluderetur significatio ; sed cum aqua in vinum convertitur, significatur quod populus Christo incorporatur.

Ad tertium dicendum quod si aqua apponeretur dolio, non sufficeret ad significationem hujus sacramenti, sed oportet aquam vino apponi circa ipsam celebrationem sacramenti.

QUÆSTIO LXXV

DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPUS ET SANGUINEM CHRISTI. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi, et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem, an solum secundum figuram, vel sicut in signo ; 2° utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem ; 3° utrum substantia panis vel vini post consecrationem hujus sacramenti annihiletur, aut in pristinam materiam resolvatur ; 4° utrum panis possit converti in corpus Christi ; 5° utrum in hoc sacramento post conversionem remaneant accidentia panis et vini ; 6° utrum facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis ; 7° utrum

---

QUÆSTIO 75. — In hac quæst. tractat S. Thomas, de re contenta sub speciebus consecratis, et duabus quæstionibus sequentibus, de his quæ talem conversionem et continentiam consequuntur. Duo ergo in præsenti quæstione explicat. 1° De existentia corporis in hoc sacramento et non existentia panis (art. 1 ad 3), ostendens in hoc sacramento, realiter esse corpus Christi, non autem substantiam panis, nec tamen panem annihilari sed converti. 2° De ipsa conversione panis, ostendens quod potest converti in corpus Christi (art. 4) manentibus accidentibus (art. 5), quia in illa non convertuntur ; non tamen manet forma substantialis (art. 6), quia tota substantia panis convertitur ; quæ conversio fit in instanti (art. 7). Unde hæc est vera : « De pane fit corpus Christi (art. 8)».

De substantia et accidentibus. — Ut doctrina istarum quæstionum clarior evadat, quædam philosophicæ notiones in memoriam sunt revocandæ. Ea quæ dicuntur de alio distribuenda sunt in quasdam classes, et universalissima genera ab Aristotele *categorias* dicta, a latinis vero *prædicamenta* a verbo prædico. Definiuntur ergo prædicamenta « series rerum prædicabilium sub uno primo genere ordinatarum ; » sunt vero decem numero : substantia, quantitas, relatio, qualitas, actio, passio, quando, ubi, situs, habitus. — *Substantia* dupliciter sumitur, sive pro essentia, et in hoc sensu divagatur per omnia prædicamenta ; vel pro quodam modo particulari essendi. Nota duplicem esse modum essendi, in se, et in alio. Quæ sunt in se et per se, vocantur *substantiæ* ; quæ vero sunt in alio vocantur *accidentia :* v. g. homo, lapis, angelus, vocantur substantiæ ; sanitas, virtus, pulchritudo, vocantur accidentia, quæ subsistere non possunt, si tollitur subjectum. Substantia ergo habet duplex munus : subsistere in seipsa, et substare accidentibus. Ex his, substantia recte definitur : « ens per se subsistens; » et e contra accidens definitur : « ens cui debetur esse in alio ». Cæterum, quod actualiter substantia existat per se, et accidens existat in alio, non est de essentia utriusque, quia actualis existentia, non est de essentia alicujus creaturæ, ut ostendit D. Thomas in 4 Sentent., dist. 12, quæst. 1, art. 1. quæst. 1 ad 2. — Primum autem accidens quod afficit immediate substantiam corporalem est *quantitas :* omnes enim substantiæ corporeæ sunt quantitate præditæ, qua etiam mediante (nota bene) accipiunt cætera accidentia : v. g. corpus mediante quantitate, accipit colorem, figuram etc. Sic quantitatem definivit S. Thomas Opusc 48 : « Accidens extensivum seu distributivum substantiæ, in varias partes integrantes » (Cfr. Goudin, Zigliara, et auctores de philosophia scholastica).

ista conversio fiat in instanti ; 8° utrum hæc sit falsa : *Ex pane fit corpus Christi.*

Articulus primus

Utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem.

Sup., quæst. 65, art. 3, corp., princ., et inf., quæst. 76, per totam; et 4 Sent., dist. 1, princ.; et 4 Cont., cap. 61; et 1 Corinth. 11.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in hoc sacramento non sit corpus Christi secundum veritatem, sed solum secundum figuram, vel sicut in signo. Dicitur enim Joan. 6, 54, quod cum Dominus dixisset : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem,* etc., multi ex discipulis ejus audientes dixerunt : *Durus est hic sermo,* quibus ipse dixit: *Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam :* quasi diceret, secundum expositionem Augustini super Psal. 98, parum a med. : *Spiritualiter intelligite quæ locutus sum : non hoc corpus quod videlis, manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos; caro autem non prodest quidquam.*

2. Præterea, Dominus dicit Matth., 20, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi,* quod exponens Augustinus, tract. 30 in Joan., a princ., dicit : *Donec seculum finiatur, sursum est Dominus; sed tamen et hic nobiscum est veritas Domini* (1); *corpus enim, in quo resurrexit, in uno loco oportet esse; veritas autem ejus ubique diffusa est.* Non ergo secundum veritatem est corpus Christi in hoc sacramento, sed solum sicut in signo.

3. Præterea, nullum corpus potest esse simul in pluribus locis, cum nec angelo hoc conveniat; eadem enim ratione posset esse ubique. Sed corpus Christi est verum corpus, et est in cœlo. Ergo videtur quod non sit secundum veritatem in sacramento altaris, sed solum sicut in signo.

4. Præterea, sacramenta Ecclesiæ ad utilitatem fidelium ordinantur. Sed secundum Gregorium, in quadam homilia (28 in Evang., a princ.), regulus

---

Art. 1. — Optime veritatem distinguit D. Thomas a solis signis, umbris et figuris, et rationes quas affert, sunt egregiæ. Unde definitur in concil. Trident., post panis et vini consecrationem, Jesum Christum verum Deum atque hominem, vere, realiter et substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri (sess. 13, can. 1). Dicitur « post panis et vini consecrationem » contra ubiquistas de grege lutheranorum, qui volunt corpus Christi esse ubique, ideoque etiam in hostia ante consecrationem. Dicitur *vere,* contra sacramentarios qui dicunt Christum adesse tantum in signo et figura. Dicitur *realiter,* non objective tantum, contra Calvinum, qui contendit Christum adesse tantum secundum quod fide apprehenditur. Dicitur *substantialiter,* non accidentaliter, contra calvinistas, qui dicunt substantiam corporis Christi esse in cœlo tantum, in cœna vero secundum quamdam ejus virtutem. — Hæc doctrina etiam probatur ex verbis quibus Christus hoc sacramentum promisit, Joan. 6, 52 ; et ex verbis institutionis : Matth. 26 ; Marc. 14; Luc. 22 ; et ex verbis Apostoli 1, Corint. cap. 11.

Definit. Eccles. — Concil. Nicænum I generale, can. 14 : Pervenit ad sanctum concilium quod in locis quibusdam et civitatibus, presbyteris sacramenta diaconi porrigant. Hoc neque regula, neque consuetudo tradidit, ut hi qui offerendi sacrificii non habent potestatem, his qui offerunt, corpus Christi porrigant. — *Concil. Ephes. in epist. Cyrilli ad Nestorium, a concilio approbata* (431) : Ad mysticas benedictiones accedimus, eaque ratione sanctificamur, utpote sacræ carnis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum participes effecti. Neque enim illam ut carnem communem suscipimus...sed tanquam vere vivificam, ipsiusque Verbi propriam. — *Concilium œcumen. Nicænum II* (787) *act.* 6 :... Ergo liquido demonstratum est, quod nusquam Dominus, vel apostoli, aut patres imaginem dixerunt sacrificium sine sanguine, quod per sacerdotem offertur, sed ipsum corpus et ipsum sanguinem. — *Professio fidei quam Berengarius subscribere debuit, de mandato concil. Rom.* (1079). Ego Berengarius corde credo et ore confiteor, panem et vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris, substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, et post consecrationem esse verum Christi corpus, quod natum est de Virgine et quod pro salute mundi oblatum in cruce pependit, et quod sedet ad dexteram Patris; et verum sanguinem Christi, qui de latere ejus effusus est, non tantum per signum et virtutem Sacramenti, sed in proprietate naturæ et veritate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur et ego legi et vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei evangelia. — *Conc. Const. sub Martino V; errores Proposit. Wicleji damnat.:* 1. Substantia panis materialis, et similiter substantia vini materialis remanent in Sacramento altaris. 2. Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento. 3. Christus non est in eodem Sacramento identice et realiter propria præsentia corporali. — *Articuli, de quibus errorum Wiclefi suspecti, debent interrogari, de mandato Martini V :* Utrum credat, quod post consecrationem sacerdotis in sacramento altaris sub velamento panis et vini non sit panis materialis et vinum materiale, sed idem per omnia Christus, qui fuit in cruce passus et sedet ad dexteram Patris. 17. Item, utrum credat et asserat, quod facta consecratione per sacerdotem, sub sola specie panis tantum, et præter speciem vini, sit vera caro Christi et sanguis et anima et deitas et totus Christus, ac idem corpus absolute et sub una qualibet illarum specierum singulariter. — *Professio fidei Pii IV* : Profiteor pariter, in Missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis ; atque in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi ; fieriique conversionem totius substantiæ panis in corpus et totius substantiæ vini in sanguinem, quam conversionem catholica Ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam, sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi. — *Concil. Trident. sess. 13, cap. 1 et can. 1, 8, et concil. Florent., vide supra quæst. 73, pag. 454. — Vide etiam alias definit., art. 4 sequenti. — Concil. Lateran. II, can. 23 : supra quæst. 65, art. 1, pag. 383.— Decretum Lucii III contra Albigenses; concil. Lateran. IV sub Innocent. III, cap. « Firmiter »; Professio fidei Valdensibus ab Innocent. III præscripta, vide supra quæst. 65, art. 1, pag. 383.*

(1) Ita communiter. — Nicolaius, *Dominus.*

reprehenditur quod quærebat corporalem Christi præsentiam; Apostoli etiam impediebantur recipere Spiritum Sanctum, propter hoc quod affecti erant ad ejus præsentiam corporalem, ut Augustinus dicit super illud Joan. 16 : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos*, tract. 94 in Joan., a med. Non ergo Christus secundum præsentiam corporalem est in sacramento altaris.

— Sed contra est quod Hilarius dicit in 8 de Trin., inter princ. et med. : *De veritate carnis et sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus; nunc enim et ipsius Domini professione et fide nostra caro ejus vere est cibus, et sanguis ejus vere est potus.* Et Ambrosius dicit, 6 de Sacramentis, cap. 1, in princ. : *Sicut verus Dei Filius est Dominus Jesus Christus, ita vera Christi caro est quam accipimus, et verus sanguis ejus est potus.*

RESPONDEO dicendum quod **verum corpus Christi et sanguinem esse in hoc sacramento, neque sensu, neque intellectu deprehendi potest, sed sola fide** (1), **quæ auctoritati divinæ innititur.** Unde super illud Luc. 22 : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur,* dicit Cyrillus (habetur in Catena Div. Thomæ) : *Non dubites an hoc verum sit; sed potius suscipe verba Salvatoris in fide; cum enim sit veritas, non mentitur.* — **Hoc autem conveniens est** : — Primo quidem perfectioni novæ legis. Sacrificia enim veteris legis illud verum sacrificium passionis Christi continebant solum in figura, secundum illud Hebr. 10, 1 : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem* (2). Et ideo oportuit ut aliquid plus haberet sacrificium novæ legis a Christo institutum, ut scilicet contineret ipsum Christum passum, non solum in significatione vel figura, sed etiam in rei veritate. Et ideo hoc sacramentum, quod ipsum Christum realiter continet, ut Dionysius dicit 3 cap. eccl. Hierarch., vers. fin., est perfectivum omnium aliorum sacramentorum, in quibus virtus Christi participatur. — Secundo hoc competit charitati Christi, ex qua pro salute nostra corpus verum nostræ naturæ assumpsit. Et quia maxime proprium amicitiæ est convivere amicis, ut Philosophus dicit 9 Ethic., cap. 12, sui præsentiam corporalem nobis repromittit in præmium, dicens, Matth. 24, 28 : *Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ.* Interim tamen nec sua præsentia corporali nos in hac peregrinatione destituit; sed per veritatem corporis et sanguinis sui nos sibi conjungit in hoc sacramento. Unde ipse dicit Joan. 6, 57 : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo.* Unde hoc sacramentum est maximæ charitatis signum, et nostræ spei sublevamentum ex tam familiari conjunctione Christi ad nos. — Tertio hoc competit perfectioni fidei, quæ sicut est de divinitate Christi, ita est de ejus humanitate, secundum illud Joan. 14, 1 : *Creditis in Deum, et in me credite.* Et quia fides est invisibilium, sicut divinitatem suam nobis exhibet Christus invisibiliter, ita et in hoc sacramento carnem suam nobis exhibet invisibili modo. Quæ quidam non attendentes posuerunt corpus et sanguinem Christi non esse in hoc sacramento nisi sicut in signo, quod est tanquam hæreticum abjiciendum, utpote verbis Christi contrarium. Unde et Berengarius, qui primus hujus erroris auctor fuerat, postea coactus est suum errorem revocare, et veritatem fidei confiteri, ut habetur cap. *Ego Berengarius*, de Consecr., dist. 2.

Ad primum ergo dicendum quod ex hac auctoritate prædicti hæretici occasionem errandi sumpserunt, male verba Augustini intelligentes. Cum enim Augustinus dicit : *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis*, non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed quod non erat manducandum in hac specie in qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subdit : *Sacramentum quod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos,* non intendit quod corpus Christi sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem, sed *spiritualiter* (1) dicit, id est, invisibiliter, et per virtutem Spiritus Sancti. Unde super Joan, exponens id quod dicitur : *Caro non prodest quidquam,* tract. 27, parum ante med. dicit : *Sed quomodo illi intellexerunt : carnem quippe sic intellexerunt manducandam, quomodo in cadavere dilaniatur, ut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat Spiritus ad carnem, et prodest plurimum : nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut habitaret in nobis.*

Ad secundum dicendum quod verbum illud Augustini et omnia similia sunt intelligenda de corpore Christi secundum quod videtur in propria specie; secundum quod etiam ipse Dominus dicit, Matth. 26, 11 : *Me autem non semper habebitis.* Invisibiliter tamen sub speciebus hujus sacramenti est, ubicumque hoc sacramentum perficitur.

Ad tertium dicendum quod corpus Christi non est eo modo in hoc sacramento, sicut corpus in loco, quod suis dimensionibus loco commensuratur; sed quodam speciali (2) modo, qui est proprius huic sacramento. Unde dicimus quod corpus Christi est in diversis altaribus, non sicut in diversis locis, sed sicut in sacramento : per quod non intelligimus quod Christus sit ibi solum sicut

(1) Ita cum quibusdam codd. post Nicolaium recentes editi. — Veteres cum aliis Mss., *sensu deprehendi non potest, sed sola fide.*

(2) Vulgata : *imaginem rerum.*

(1) Ita Edit. omnes, cum quibusdam Mss. — Codd. Tarrac. et Alcan. : *Sed spiritualiter dici, et invisibiliter, et per virtutem Spiritus. Unde*, etc. — Al. loco, *invisibiliter*, legitur, *impassibiliter.*

(2) Al. *spirituali.*

in signo, licet sacramentum sit in genere signi ; sed intelligimus corpus Christi hic esse, sicut dictum est in corp. art., secundum modum proprium (1) huic sacramento.

Ad quartum dicendum quod ratio illa procedit de præsentia corporis Christi, prout est præsens per modum (2) corporis, id est, prout est in sua specie visibili, non autem prout est spiritualiter, id est, invisibili modo, et virtute spiritus. Unde Augustinus dicit super Joan. tract. 27, circ. med.: *Si intellexisti spiritualiter verba Christi de carne sua, spiritus et vita tibi sunt ; si intellexisti carnaliter, etiam spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt.*

Articulus II

Utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem.

Inf., art. 6, corp., et quæst. 77, art. 1 et 5, et 4 Sent., dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1, et dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3; et 4 Cont., cap. 63, princ.; et Quodl. 6, art. 9; et Quodl. 9, art. 5, ad 3 ; et 1 Cor. 11, lect. 4 et 5.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem. Dicit enim Damascenus in lib. 4 orth. Fid., cap. 14, circ. med. : *Quia consuetudo est hominibus comedere panem et vinum bibere, conjugavit eis Deus divinitatem, et fecit ea corpus et sanguinem suum ; et ita panis communicationis non panis simplex est, sed unitus divinitati.* Sed conjugatio est rerum actu existentium. Ergo panis et vinum simul sunt in hoc sacramento cum corpore et sanguine Christi.

2. Præterea, inter Ecclesiæ sacramenta debet esse conformitas. Sed in aliis sacramentis substantia materiæ manet, sicut in baptismo substantia aquæ, et in confirmatione substantia chrismatis. Ergo et in hoc sacramento substantia panis et vini manet.

3. Præterea, panis et vinum assumuntur in hoc sacramento, in quantum significant ecclesiasticam unitatem, prout *unus panis fit ex multis granis, et unum vinum ex multis racemis*, ut Augustinus dicit in lib. de Symbolo (habetur tract. 26 in Joan., aliquant, ante fin.). Sed hoc pertinet ad ipsam substantiam panis et vini. Ergo substantia panis et vini remanet in hoc sacramento.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in libro 4, de Sacramentis (implic. cap, 4, et lib. 6, cap. 1) : *Licet figura panis et vini videatur, tamen nihil aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credenda sunt.*

Respondeo dicendum quod **quidam posuerunt post consecrationem substantiam panis et vini in hoc sacramento remanere. Sed hæc positio stare non potest** : primo quidem quia per hanc positionem tollitur veritas hujus sacramenti, ad quam pertinet ut verum corpus Christi, in hoc sacramento existat, quod quidem ibi non est ante consecrationem. Non autem aliquid potest esse alicubi, ubi prius non erat, nisi vel per loci mutationem, vel per alterius conversionem in ipsum ; sicut in domo aliqua de novo incipit esse ignis, aut quia illuc defertur, aut quia illuc generatur. Manifestum est autem quod corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento per motum localem; *primo* quidem quia sequeretur quod desineret esse in cœlo : non enim quod ocaliter movetur, pervenit de novo ad aliquem locum nisi deserat priorem ; *secundo* quia omne corpus localiter motum pertransit omnia media, quod hic dici non potest ; *tertio* quia impossibile est quod unus motus ejusdem corporis localiter moti terminetur simul ad diversa loca, cum tamen in pluribus locis corpus Christi sub hoc sacramento simul esse incipiat. Et ideo relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiæ panis in ipsum ; quod autem convertitur in aliquid, facta conversione, non manet. Unde relinquitur quod salva veritate hujus sacramenti, substantia panis post consecrationem remanere non possit. — Secundo quia hæc positio contrariatur formæ hujus sacramenti, in qua dicitur : *Hoc est corpus meum*, quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret ; nunquam enim substantia panis est corpus Christi ; sed potius esset dicendum : *Hic est corpus meum.* — Tertio quia contrariatur venerationi hujus sacramenti, si aliqua substantia creata esset ibi, quæ non posset adoratione latriæ adorari. — Quarto quia contrariatur ritui Ecclesiæ, secundum quem post corporalem cibum non licet sumere corpus Christi, cum tamen post unam hostiam consecratam liceat sumere aliam. Unde hæc positio vitanda est tanquam hæretica.

Ad primum ergo dicendum quod Deus conjugavit divinitatem suam, id est, divinam virtutem, pani et vino, non ut remaneant in hoc sacramento, sed ut faciat inde corpus et sanguinem suum.

Ad secundum dicendum quod in aliis sacramentis non est ipse Christus realiter, sicut in hoc sacramento ; et ideo in aliis sacramentis manet substantia materiæ, non autem in isto.

Ad tertium dicendum quod species quæ remanent in hoc sacramento, ut infra dicetur, quæst. 77, art. 3 et 4, sufficiunt ad significationem hujus sacramenti : nam per accidentia cognoscitur ratio substantiæ.

---

(1) Ita communiter. — Cod. Alcan, *locum proprium.*
(2) Ita Mss. editi passim. — Al., *motum.*

Articulus III

Utrum substantia panis vel vini post consecrationem hujus sacramenti annihiletur.

4 Sent., dist. 11, quæst. 1, art. 2; et 4 Cont., cap. 63; et Quodl. 5, art. 1; et Quodl. 9, art. 5, ad 3; et 1 Cor. 11, lect. 5.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod substantia panis post consecrationem hujus sacramenti annihiletur, aut in pristinam materiam resolvatur. Quod enim est aliquid corporale, oportet alicubi esse. Sed substantia panis, quæ est quiddam corporale, non manet in hoc sacramento, ut dictum est art. præc.; nec etiam est dare aliquem locum, ubi sit. Ergo non est aliquid post consecrationem. Igitur aut est annihilata, aut in præjacentem materiam resoluta.

2. Præterea, illud quod est terminus *a quo* in qualibet mutatione non remanet, nisi forte in potentia materiæ; sicut cum ex aere fit ignis, forma aeris non manet nisi in potentia materiæ; et similiter quando ex albo fit nigrum. Sed in hoc sacramento substantia panis aut vini se habet sicut terminus *a quo*, corpus autem vel sanguis Christi sicut terminus *ad quem;* dicit enim Ambrosius in lib. de Officiis (habetur lib. de Initiand., cap. 9, a med.): *Ante benedictionem alia species nominatur, post benedictionem corpus Christi significatur.* Ergo, facta consecratione, substantia panis vel vini non manet, nisi forte resoluta in suam materiam.

3. Præterea, oportet alterum contradictoriorum esse verum. Sed hæc est falsa: *Facta consecratione, substantia panis vel vini est aliquid.* Ergo hæc est vera: *Substantia panis vel vini est nihil.*

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. 83 QQ., quæst. 21: *Deus non est causa tendendi in non esse.* Sed hoc sacramentum divina virtute perficitur. Ergo in hoc sacramento non annihilatur substantia panis aut vini.

Respondeo dicendum quod quia substantia panis vel vini non manet in hoc sacramento **quidam** impossibile reputantes quod substantia panis vel vini in corpus vel sanguinem Christi convertatur, **posuerunt quod per consecrationem substantia panis vel vini vel resolvatur in præjacentem materiam, vel quod annihiletur.**— Præjacens autem materia, in quam corpora mixta resolvi possunt, sunt quatuor elementa. Non enim potest resolutio fieri in materiam primam, ita quod sine forma existat, quia materia sine forma esse non potest. Cum autem post consecrationem nihil sub speciebus sacramenti remaneat, nisi corpus et sanguis Christi, oportebit dicere quod elementa, in quæ resoluta est substantia panis vel vini, inde discedant per motum localem, quod sensu perciperetur. Similiter etiam substantia panis vel vini manet usque ad ultimum instans consecrationis; in ultimo autem instanti consecrationis jam est ibi substantia corporis vel sanguinis Christi, sicut in ultimo instanti generationis jam inest forma. Unde non erit dare aliquod instans in quo sit ibi præjacens materia. Non enim potest dici quod paulatim substantia panis vel vini resolvatur in præjacentem materiam, vel successive egrediatur de loco specierum, quia si hoc inciperet fieri in ultimo instanti suæ consecrationis, simul sub aliqua parte hostiæ esset corpus Christi cum substantia panis, quod est contra prædicta, hic supra, et art. præc. Si vero hoc incipiat fieri ante consecrationem, erit dare aliquod tempus in quo sub aliqua parte hostiæ neque erit substantia panis, neque erit corpus Christi, quod est inconveniens. Et hoc ipsimet perpendisse videntur. Unde posuerunt illud sub distinctione, scilicet quod vel annihiletur (1), vel in præjacentem materiam resolvatur. — Sed nec hoc potest esse, quia non est dare aliquem modum quo corpus Christi verum esse incipiat in hoc sacramento, nisi per conversionem substantiæ panis in ipsum, quæ quidem conversio tollitur, posita vel annihilatione substantiæ panis, vel resolutione in præjacentem materiam. Similiter etiam non est dare unde talis resolutio vel annihilatio in hoc sacramento causetur, cum effectus sacramenti significetur per formam: neutrum autem horum significatur per hæc verba formæ: *Hoc est corpus meum.* Unde patet **prædictam positionem esse falsam.**

Ad primum ergo dicendum quod substantia panis vel vini, facta consecratione, neque sub speciebus sacramenti manet, neque alibi; non tamen sequitur quod annihiletur; convertitur enim in corpus Christi; sicut non sequitur, si aer, ex quo generatus est ignis, non sit ibi vel alibi, quod sit annihilatus.

Ad secundum dicendum quod forma, quæ est terminus *a quo*, non convertitur in aliam formam; sed una forma succedit alteri in subjecto; et ideo prima forma non remanet nisi in potentia materiæ. Sed hic substantia panis convertitur in corpus Christi, ut supra dictum est in corp. et art. præc. Unde ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod licet post consecrationem hæc si falsa: *Substantia panis est aliquid*, id tamen in quod substantia panis est conversa, est aliquid, et ideo substantia panis non est annihilata.

Art. 3. — Quod convertitur in aliud positivum non annihilatur: Vide ergo definit. art. sequenti, declarantes substantiam panis converti in corpus Christi.

(1) Ita post Garciam. edit. omnes. — Veteres cum Mss. quibusdam, *posuerunt aliud sub disjunctione, scilicet quod annihiletur;* sequentia addunt ad marginem, uti est quoque in cod. Alcan.

Articulus IV

Utrum panis possit converti in corpus Christi.

Inf., art. 6, corp., et art. 8, corp., et ad 5; et 4 Sent., dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, ad 1, et quæst. 3, ad 3, et art. 3, quæst. 1, per tot.; et 4 Cont., cap. 63; et Quodl. 5, art. 11; et Opusc. 2, cap. 8; et 1 Cor. 11, lect. 4 et 5.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod panis non possit converti in corpus Christi. Conversio enim quædam mutatio est. Sed in omni mutatione oportet esse aliquod subjectum, quod prius est in potentia, et postea in actu; ut enim dicitur 3 Physic., text. 6, *motus est actus existentis in potentia*. Non est autem dare aliquod subjectum substantiæ panis et corporis Christi, quia de ratione substantiæ est quod sit non in subjecto, ut dicitur in Prædicamentis, cap. de Substant. Non ergo potest esse quod tota substantia panis convertatur in corpus Christi.

2. Præterea, forma illius in quod aliquid convertitur de novo, incipit esse in materia ejus quod in ipsum convertitur : sicut cum aer convertitur in ignem prius non existentem, forma ignis incipit de novo esse in materia aeris ; et similiter cum cibus convertitur in hominem prius non existentem, forma hominis incipit esse de novo in materia cibi. Si ergo panis convertitur in corpus Christi, necesse est quod forma corporis Christi de novo incipiat esse in materia panis, quod est falsum. Non ergo panis convertitur in substantiam corporis Christi.

3. Præterea, quæ sunt secundum se diversa, nunquam unum eorum fit alterum, sicut albedo nunquam fit nigredo, sed subjectum albedinis fit subjectum nigredinis, ut dicitur in 1 Physic., text. 43 et seq. Sed sicut duæ formæ contrariæ sunt secundum se diversæ, utpote principia formalis differentiæ existentes, ita duæ materiæ signatæ sunt secundum se diversæ, utpote existentes principia materialis distinctionis. Ergo non potest esse quod hæc materia panis fiat hæc materia qua individuatur corpus Christi, et ita non potest esse quod substantia hujus panis convertatur in substantiam corporis Christi.

— Sed contra est quod Eusebius Emissenus dicit, hom. 5 de Pascha, quæ incipit *Magnitudo cœlest*, parum a princ. : *Novum tibi et impossibile esse non debet, quod in Christi substantiam terrena et mortalia convertuntur.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 hujus quæst., cum in hoc sacramento sit verum corpus Christi, nec incipiat ibi esse de novo per motum localem, cum etiam nec corpus Christi sit ibi sicut in loco (1), ut ex dictis patet, art. 2 hujus quæst., necesse est dicere quod incipiat ibi esse per conversionem substantiæ panis in ipsum. — Hæc tamen conversio non est similis conversionibus naturalibus, sed est omnino supernaturalis, sola Dei virtute effecta. Unde Ambrosius dicit in lib. de sacramentis, lib. 4. cap. 4 : *Accipe quemadmodum sermo Christi mutet quando vult instituta naturæ : consueludo est ut non generetur homo nisi ex viro et muliere. Vides ergo quia contra instituta et ordinem homo est natus ex Virgine.* Et lib. de Initiandis, cap. 9, a med.: *Liquet quod præter naturæ ordinem Virgo generavit; et hoc quod con-*

Art. 4. — Probata veritate realis præsentiæ Christi in Eucharistia, quod est contra sacramentarios, nunc in præsenti art. refelluntur qui contendunt simul remanere panem et vinum, et qui ideo vulgo dicuntur *impanatores*. Docent isti hæretici Verbum sibi assumere hypostatice panem et vinum in Eucharistia, sicut assumpsit humanitatem in Incarnatione, vel panem uniri Christo, absque unione hypostatica. Hic error tribuitur quibusdam discipulis Berengarii, et pluribus Protestantibus præcipue Lutheranis. — Quamvis de potestate sit quæstio in titulo, mens tamen D. Thomæ est inquirere an revera in hoc sacramento talis conversio fiat. Unde respondet non solum esse possibilem, sed etiam necessariam hanc conversionem, ut Christus hic esse incipiat, sine mutatione locali.

Definit. Eccles. — Professio fidei Berengarii; vide art 1 præcedenti. — Concil. Rom. sub Gregor. VII (1079), *definit. contra Berengarium :* Panem et vinum substantialiter converti in corpus et sanguinem Christi. — *Professio fidei Michaelis Paleologi, in concil. œcumen. Lugd. II, vide supra quæst. 65, art. 1, pag. 384.— Proposit. Wiclefi damn. in Concil. Constant., et propositiones subscribendæ, de mandato Martini V. vide art. 1 præced. — Concil. Florent., decret. pro græcis, vide supra quæst. 74, art. 3, pag. 466. — Professio fidei Pii IV, art. 1 præc. — Proposit. Synodi Pistoriens., damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei », De ritus consecrationis efficacia.* 29. Doctrina Synodi, qua parte tradere instituens fidei doctrinam de ritu consecrationis, quæstionibus scholasticis circa modum quo Christus est in Eucharistia, a quibus parochos dicendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis: 1 Christum post consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus; 2. tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus, prorsus omittit ullam mentionem facere transsubstantiationis seu conversionis totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum concilium definivit, et quæ in solemni fidei professione continetur; quatenus per inconsultam istiusmodi suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab Ecclesia consecratæ ad illius tuendam professionem adversus hæreses, tenditque adeo ad ejus oblivionem inducendam, quasi ageretur de quæstione mere scholastica : perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicæ circa dogma transsubstantiationis, favens hæreticis. — *Trident. Sess. 13, cap. 4, can. 2, vide supra, quæst. 73, pag. 454.— Proposit. Rosminii damn. a Leone* XIII, *7 Mart.* 1888 : 20. A catholica doctrina, quæ sola est veritas, minime alienam putamus hanc conjecturam : In eucharistico sacramento substantia panis et vini fit vera caro et verus sanguis Christi, quando Christus eam facit terminum sui principii sentientis, ipsamque sua vita vivificat : eo ferme modo quo panis et vinum vere transsubstantiantur in nostram carnem et sanguinem, quia fiunt terminus nostri principii sentientis. 30. Peracta transsubstantiatione, intelligi potest, corpori Christi glorioso partem aliquam adjungi in ipso incorporatam, indivisam, pariterque gloriosam.

(1) Ita cum Mss. edit. passim. — Nicolaius : *Nec etiam sit ibi sicut in loco.*

ficimus, corpus ex Virgine est. Quid ergo quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine? Et super illud Joan. 6 : *Verba quæ ego locutus sum vobis*, scilicet de hoc sacramento, *spiritus et vita sunt*, dicit Chrysostomus, hom. 46 in Joan., ante med., id est, *spiritualia sunt, nihil habentia carnale, neque consequentiam naturalem ; sed eruta sunt ab omni tali necessitate quæ in terra, et a legibus quæ hic positæ sunt.* Manifestum est enim quod omne agens agit, in quantum est actu. Quodlibet autem agens creatum, est determinatum in suo actu, cum sit determinati generis et speciei. Et ideo cujuslibet agentis creati actio fertur super aliquem determinatum actum. Determinatio autem cujuslibet rei in *esse* actuali est per ejus formam. Unde nullum agens naturale seu creatum potest agere nisi ad immutationem formæ ; et propter hoc omnis conversio quæ fit secundum leges naturæ, est formalis. Sed Deus est actus infinitus, ut in prima parte habitum est, quæst. 7, art. 1, et quæst. 25, art. 2 ; unde ejus actio se extendit ad totam naturam entis. Non igitur solum potest perficere conversionem formalem, ut scilicet diversæ formæ sibi in eodem subjecto succedant, sed conversionem totius entis, ut scilicet tota substantia hujus convertatur in totam substantiam illius. Et hoc agitur divina virtute in hoc sacramento ; nam **tota substantia panis convertitur in totam substantiam corporis Christi, et tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi.** Unde hæc conversio non est formalis, sed substantialis ; nec continetur inter species motus naturalis, sed **proprio nomine potest dici transsubstantiatio.**

Ad primum ergo dicendum quod objectio procedit de mutatione formali, quia formæ proprium est in materia vel subjecto esse ; non autem habet locum in conversione totius substantiæ. Unde cum hæc conversio substantialis importet quemdam ordinem substantiarum, quarum una convertitur in alteram, est sicut in subjecto in utraque substantia, sicut ordo et numerus.

Ad secundum dicendum quod illa objectio procedit de conversione formali seu mutatione, quia oportet, sicut dictum est in corp. et art. præc., formam esse in materia vel subjecto, non autem habet locum in conversione totius substantiæ, cujus non est accipere aliquod subjectum.

Ad tertium dicendum quod virtute agentis finiti non potest forma in formam mutari, nec materia in materiam ; sed virtute agentis infiniti (quod habet actionem in totum ens), potest talis conversio fieri, quia utrique formæ et utrique materiæ est communis natura entis ; et id quod est entitatis in una, potest auctor entis convertere in id quod est entitatis in altera, sublato eo per quod ab illa distinguebatur.

Articulus v

Utrum in hoc sacramento remaneant panis et vini accidentia post conversionem.

Sup., art. 2, ad 3 ; et infra, quæst. 76 art. 1, ad 3 ; et 4. Sent., dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2, et dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2 ; et 1 Cor. 11, lect. 6.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in hoc sacramento non remaneant accidentia panis et vini. Remoto enim priori, removetur et posterius. Sed substantia est naturaliter prior accidente, ut probatur 7 Metaphys., text. 4. Cum igitur, facta consecratione, non remaneat substantia panis in hoc sacramento, videtur quod non possint remanere accidentia ejus.

2. Præterea, in sacramento veritatis non debet esse aliqua deceptio. Sed per accidentia judicamus de substantia. Videtur ergo quod decipiatur humanum judicium, si, remanentibus accidentibus, substantia panis non remaneat. Non ergo hoc est conveniens huic sacramento.

3. Præterea, quamvis fides nostra non sit subjecta rationi, non tamen est contra rationem, sed supra ipsam, ut in principio hujus operis dictum est, quæst. 1, art. 2 et 8, et 2-2, quæst. 1, art. 4 et 5, et quæst. 10, art. 1, ad 1. Sed ratio nostra habet ortum a sensu. Ergo fides nostra non debet esse contra sensum. Est autem contra sensum, dum sensus judicat esse panem, et fides credit esse substantiam corporis Christi. Non ergo hoc est conveniens huic sacramento quod accidentia panis subjecta sensibus maneant, et substantia panis non maneat.

4. Præterea, illud quod manet, conversione facta, videtur esse subjectum mutationis. Si ergo accidentia panis manent, conversione facta, videtur quod ipsa accidentia sint conversionis subjectum, quod est impossibile ; nam accidentis non est accidens. Non ergo in hoc sacramento debent remanere accidentia panis et vini.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. Sentent. Prosperi (seu Prosper in lib. Sent. Augustini ; et habetur cap. 41 de Consecrat., dist. 11) : *Nos in specie panis et vini quam videmus, res invisibiles, id est, carnem et sanguinem honoramus.*

Respondeo dicendum quod **sensu apparet, facta consecratione, omnia accidentia panis et vini remanere.** Quod quidem rationabiliter per divinam providentiam fit. — Primo quidem quia non est consuetum hominibus, sed horribile, carnem hominis comedere, et sanguinem bibere. Et ideo proponuntur nobis caro et sanguis Christi sumenda sub speciebus illorum quæ frequentius in usum hominis veniunt scilicet panis et vini. —

Art. 5. — Quæ dicenda sunt circa accidentia fusius tractantur in quæstione 77, infra.

Secundo ne hoc sacramentum ab infidelibus irrideretur, si sub specie propria Dominum nostrum manducaremus. — Tertio ut dum invisibiliter corpus et sanguinem Domini nostri sumimus, hoc proficiat ad meritum fidei.

Ad primum ergo dicendum quod sicut dicitur in lib. de Causis, proposit. 1, effectus plus dependent a causa prima quam a causa secunda. Et ideo virtute Dei, qui est causa prima omnium, fieri potest ut remaneant posteriora, prioribus sublatis.

Ad secundum dicendum quod in hoc sacramento nulla est deceptio ; sunt enim ibi secundum rei veritatem accidentia, quæ sensibus dijudicantur. Intellectus autem, cujus est proprium objectum substantia, ut dicitur in 3 de Anima, text. 29, per fidem a deceptione præservatur.

Et sic patet responsio *ad tertium :* nam fides non est contra sensum, sed est de eo quod sensus non attingit.

Ad quartum dicendum quod hæc conversio non proprie habet subjectum, ut dictum est art. præc., ad 1 et 2 ; sed tamen accidentia quæ remanent, habent aliquam similitudinem subjecti.

Articulus VI

Utrum, facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis.

Inf., quæst. 77, art. 1, et 6, corp.; et 4 Sent. dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3, et dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 3, corp.; et 1 Cor. 11, lect. 4, col. 6, et lect. 5, col. 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod, facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis. Dictum est enim art. præc., quod, facta consecratione, remanent accidentia. Sed cum panis sit quoddam artificiale, etiam forma ejus est accidens. Ergo remanet, facta consecratione.

2. Præterea, forma corporis Christi est anima ; dicitur enim in 2 de Anima, text. 4, 5 et 6, quod *anima est actus corporis physici, potentia vitam habentis*. Sed non potest dici quod forma substantialis panis convertatur in animam. Ergo videtur quod remaneat, facta consecratione.

3. Præterea, propria operatio rei sequitur formam substantialem ejus. Sed illud quod remanet in hoc sacramento, nutrit, et omnem operationem facit quam faceret panis existens. Ergo forma substantialis panis remanet in hoc sacramento, facta consecratione.

— Sed contra, forma substantialis panis est de substantia panis. Sed substantia panis convertitur in corpus Christi, sicut dictum est art. 2 et 4 huj. quæst. Ergo forma substantialis panis non manet.

Respondeo dicendum quod quidam posuerunt quod facta consecratione non solum remanent accidentia panis, sed etiam forma substantialis ejus. Sed hoc esse non potest : — Primo quidem, quia si forma substantialis panis remaneret, nihil de pane converteretur in corpus Christi, nisi sola materia ; et ita sequeretur quod non converteretur in corpus Christi totum, sed in ejus materiam, quod repugnat formæ sacramenti, qua dicitur : *Hoc est corpus meum.* — Secundo, quia si forma substantialis panis remaneret, aut remaneret in materia aut a materia separata. *Primum* autem esse non potest, quia si remaneret in materia panis, tunc tota substantia panis remaneret, quod est contra prædicta art. 2 huj. quæst. In alia autem materia remanere non posset, quia propria forma non est nisi in propria materia. Si autem remaneret *a materia separata*, jam esset forma intelligibilis actu, et etiam intelligens ; nam omnes formæ a materia separatæ sunt tales. — Tertio esset inconveniens huic sacramento : nam accidentia panis in hoc sacramento remanent ut sub eis videatur corpus Christi, non autem sub propria specie, sicut supra dictum est, art. præc. Et ideo **dicendum est quod forma substantialis panis non remanet.**

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet arte fieri aliquid cujus forma non est accidens, sed forma substantialis ; sicut arte possunt produci ranæ et serpentes : talem enim formam non producit ars virtute propria, sed virtute naturalium principiorum. Et hoc modo producit formam substantialem panis, virtute ignis decoquentis materiam ex farina et aqua confectam.

Ad secundum dicendum quod anima est forma corporis, dans ei totum ordinem *esse* perfecti, scilicet et *esse* corporeum, et *esse* animatum et sic de aliis. Convertitur igitur forma panis in formam corporis Christi, secundum quod dat *esse* corporeum, non autem secundum quod dat *esse* animatum tali animæ.

Ad tertium dicendum quod operationum panis quædam consequuntur ipsum ratione accidentium, sicut immutare sensum, et tales operationes inveniuntur in speciebus panis post consecrationem propter ipsa accidentia quæ remanent. Quædam autem operationes consequuntur panem vel ratione materiæ, sicut quod convertatur in aliquid, vel ratione formæ substantialis, sicut est operatio consequens speciem ejus, puta quod confirmat cor hominis ; et tales operationes inveniuntur in hoc sacramento non propter formam vel materiam,

---

Art. 6. — Durandus in 4 Sent., dist. 11, quæst. 3, docet formam panis converti quidem in corpus Christi, sed remanere materiam, quæ post consecrationem fit materia corporis Christi, sicut fit in transmutationibus naturalibus. Hanc sententiam singularem quidam rejiciunt ut hæreticam, saltem post verba Concil. Trident. Sess. 13, can. 2. — Hic art. expeditus erat ex secundo ; tamen D. Thomas illum movit, propter specialem errorem impugnandum, quem in illo refert. Ex definitionibus Ecclesiæ patet quod ad fidem pertinet, nec materiam, nec formam panis substantialem in hoc mysterio remanere.

quæ remaneat, sed quia miraculose conferuntur ipsis accidentibus, ut infra dicetur, quæst. 77, art. 3, 5 et 6.

Articulus VII

Utrum ista conversio fiat in instanti.

Sup., art. 3, corp., et inf., quæst. 78, art. 2 et 5, corp.; et 4 Sent., dist. 11, quæst. 1, art. 2, corp., et art. 3, quæst. 2, per tot.; et 4 Cont., cap. 73.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ista conversio non fiat in instanti, sed sit successiva. In hac enim conversione prius est substantia panis, et postea substantia corporis Christi. Non ergo utrumque est in eodem instanti, sed in duobus instantibus. Sed inter quælibet duo instantia est tempus medium. Ergo oportet quod hæc conversio fiat secundum successionem temporis, quod est inter ultimum instans quo ibi est panis, et primum instans quo ibi est corpus Christi.

2. Præterea, in omni conversione est fieri et factum esse. Sed hæc duo non sunt simul, quia quod fit, non est; quod autem factum est, jam est. Ergo in hac conversione est prius, et posterius; et ita oportet quod non sit instantanea, sed successiva.

3. Præterea, Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacram., cap. 4, parum a princ., quod istud sacramentum *Christi sermone conficitur*. Sed sermo Christi successive profertur. Ergo hæc conversio fit successive.

— Sed contra est quod hæc conversio perficitur virtute infinita, cujus est subito operari.

Respondeo dicendum quod aliqua mutatio est instantanea triplici ratione: — Uno quidem modo ex parte formæ, quæ est terminus mutationis. Si enim sit aliqua forma quæ recipiat magis et minus, successive requiritur subjectio, sicut sanitas; et ideo quia forma substantialis non recipit magis et minus, inde est quod subito fit ejus introductio in materia; — Alio modo ex parte subjecti, quod quandoque successive præparatur ad susceptionem formæ, et ideo aqua successive calefit; quando vero ipsum subjectum est in ultima dispositione ad formam, subito recipit ipsam, sicut diaphanum, subito illuminatur. — Tertio modo ex parte agentis, quod est infinitæ virtutis: unde statim potest materiam ad formam disponere, sicut dicitur Marci 7, 34, quod cum Christus dixisset: *Ephpheta, quod est adaperire, statim apertæ sunt aures hominis, et solutum est vinculum linguæ ejus.*

Ex his **tribus rationibus hæc conversio est instantanea**; — Primo quidem quia substantia corporis Christi, ad quam terminatur ista conversio, non suscipit magis neque minus. — Secundo quia in hac conversione non est aliquod subjectum, quod successive præparetur. — Tertio quia agitur Dei virtute infinita.

Ad primum ergo dicendum quod quidam non simpliciter concedunt quod inter quælibet duo instantia sit tempus medium. Dicunt enim quod hoc habet locum in duobus instantibus quæ referuntur ad eumdem motum, non autem in duobus instantibus quæ referuntur ad diversa: unde inter instans quod mensurat finem quietis, et aliud instans quod mensurat principium motus, non est tempus medium. Sed in hoc decipiuntur, quia unitas temporis et instantis vel etiam pluralitas eorum non accipitur secundum quoscumque motus, sed secundum primum motum cœli, qui est mensura omnis motus et quietis. Et ideo alii hoc concedunt in tempore quod mensurat motum dependentem ex motu cœli. Sunt autem quidam motus ex motu cœli non dependentes nec ab eo mensurati, sicut in prima parte dictum est de motibus angelorum, quæst. 53, art. 3. Unde inter duo instantia illis motibus respondentia non est tempus medium. Sed hoc non habet locum in proposito, quia quamvis ista conversio secundum se non habeat ordinem ad motum cœli, consequitur tamen prolationem verborum, quam necesse est motu cœli mensurari. Et ideo necesse est inter quælibet duo instantia circa istam conversionem signata esse tempus medium. — Quidam ergo dicunt quod instans in quo ultimo est panis, et instans in quo primo est corpus Christi, sunt quidem duo per comparationem ad mensurata, sed sunt unum per comparationem ad tempus mensurans; sicut cum duæ lineæ se contingunt, sunt duo puncta ex parte duarum linearum, unum autem punctum ex parte loci continentis. Sed hoc non est simile, quia instans et tempus particularibus motibus non est mensura intrinseca, sicut linea et punctum corporis, sed solum extrinseca, sicut corporibus locus. — Unde alii dicunt quod est idem instans re, sed aliud ratione. Sed secundum hoc sequeretur quod realiter opposita essent simul; nam diversitas rationis non variat aliquid ex parte rei. — Et ideo dicendum est quod hæc conversio, sicut dictum est in corp. art., perficitur per verba Christi, quæ a sacerdote proferuntur, ita quod ultimum instans prolationis verborum est primum instans in quo est in sacramento corpus Christi; in toto autem tempore præcedente est ibi substantia panis, cujus temporis non est accipere aliquod instans proxime præcedens ultimum, quia tempus non componitur ex instantibus consequenter se habentibus, ut probatur 6 Physic., a princ. lib. Et ideo est quidem dare primum instans in quo est corpus Christi; non est autem dare ultimum instans in quo sit substantia panis, sed est dare ultimum tempus. Et idem est in mutationibus naturalibus, ut patet per Philosophum in 8 Physic., text. 72.

Ad secundum dicendum quod in mutationibus

Art. 7. — Nota ultima verba decreti concil. Florentini pro græcis, supra, quæst. 74, art. 3, pag. 466.

instantaneis simul est fieri et factum esse; sicut simul est illuminari et illuminatum esse : dicitur enim in talibus factum esse, secundum quod jam est; fieri autem, secundum quod ante non fuit.

Ad tertium dicendum quod ista conversio, sicut dictum est in resp. ad 1, fit in ultimo instanti prolationis verborum; tunc enim completur verborum significatio, quæ est efficax in sacramentorum formis. Et ideo non sequitur quod ista conversio sit successiva.

Articulus VIII

Utrum hæc sit falsa : « Ex pane fit corpus Christi ».

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 4.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc sit falsa : *Ex pane fit corpus Christi.* Omne enim id ex quo fit aliquid, etiam dicitur quo fit illud (1), sed non convertitur : dicimus enim quod ex albo fit nigrum, et quod album fit nigrum, et licet dicamus quod homo fiat niger, non tamen dicimus quod ex homine fiat nigrum, ut patet in 1 Physic., text. 44. Si ergo verum est quod ex pane fiat corpus Christi, verum erit dicere quod panis fiat corpus Christi; quod videtur esse falsum, quia panis non est subjectum factionis, sed magis est terminus. Ergo non vere dicitur quod ex pane fiat corpus Christi.

2. Præterea, fieri terminatur ad esse vel ad factum esse. Sed hæc nunquam est vera : *Panis est corpus Christi;* vel : *Panis est factus corpus Christi;* vel etiam : *Panis erit corpus Christi.* Ergo videtur quod nec etiam hæc sit vera : *Ex pane fit corpus Christi.*

3. Præterea, omne id ex quo fit aliquid, convertitur in id quod fit ex eo. Sed hæc videtur esse falsa : *Panis convertitur in corpus Christi,* quia hæc conversio videtur esse miraculosior quam creatio mundi, in qua tamen non dicitur quod non ens convertitur in ens. Ergo videtur quod etiam hæc sit falsa : *Ex pane fit corpus Christi.*

4. Præterea, illud ex quo fit aliquid, potest esse illud. Sed hæc est falsa : *Panis potest esse corpus Christi.* Ergo et hæc est falsa : *Ex pane fit corpus Christi.*

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacramentis, cap, 4, circ. princ. : *Ubi accedit consecratio, de pane fit corpus Christi.*

Art. 8. — Per duas conclusiones, seu regulas recolligit Sylvius totam hujus art. doctrinam : 1° Propositiones terminorum successionem vel transitum unius in alium significantes, veræ sunt et propriæ : quia talis successio hic reperitur. 2° Locutiooes denotantes subjectum substantiale, vel causam materialem utrique termino communem, impropriæ sunt; quia nulla hic est causa materialis, vel subjectum commune.

(1) Ita Theologi, Nicolaius et editi recentiores cum quibusdam Mss.— Cod. Alcan. optime, *est illud quod fit,* veteres editi, *est id quod fit illud.*

Respondeo dicendum quod hæc conversio panis in corpus Christi quantum ad aliquid convenit cum creatione et cum transmutatione naturali, et quantum ad aliquid differt ab utraque. Est enim commune his tribus ordo terminorum; scilicet ut post hoc sit hoc (in creatione enim est esse post non esse; in hoc sacramento corpus Christi post substantiam panis; in transmutatione naturali album post nigrum, vel ignis post aerem), et quod prædicti termini non sint simul. Convenit autem conversio de qua nunc loquimur cum creatione, quia in neutra earum est aliquod commune subjectum utrique extremorum; cujus contrarium apparet in omni transmutatione naturali. Convenit vero hæc conversio cum transmutatione naturali in duobus, licet non similiter. — Primo quidem quia in utraque unum extremorum transit in aliud, sicut panis in corpus Christi, et aer in ignem; non autem non ens convertitur in ens. Aliter tamen hoc accidit utrobique; nam in hoc sacramento tota substantia panis transit in totum corpus Christi; sed in transmutatione naturali materia unius suscipit formam alterius, priori forma deposita. — Secundo conveniunt in hoc quod utrobique remanet aliquid idem, quod non accidit in creatione, differenter tamen : nam in transmutatione naturali remanet eadem materia vel subjectum : in hoc autem sacramento remanent eadem accidentia. — Et ex his potest accipi qualiter differenter in talibus loqui debeamus. Quia enim in nullo prædictorum trium extrema sunt simul, ideo in nullo eorum potest unum extremum de alio prædicari per verbum substantivum præsentis temporis : **non enim dicimus** : *Non ens est ens,* vel : **Panis est corpus Christi** vel : *Aer est ignis,* vel : *Album est nigrum.* — Propter ordinem vero extremorum possumus uti in omnibus hac præpositione *ex,* quæ ordinem designat : **possumus enim vere et proprie dicere quod** ex non ente fit ens, et **ex pane corpus Christi,** et ex aere ignis, vel ex albo nigrum. Quia vero in creatione unum extremorum non transit in alterum, non possumus in creatione uti verbo conversionis, ut dicamus quod non est convertitur in ens; quo tamen verbo uti possumus in hoc sacramento sicut et in transmutatione naturali. Sed quia in hoc sacramento tota substantia in totam substantiam mutatur, propter hoc hæc conversio proprie transsubstantiatio vocatur. — Rursus quia hujus conversionis non est accipere aliquod subjectum, ea quæ verificantur in conversione naturali ratione subjecti, non sunt concedenda in hac conversione. — Et primo quidem manifestum est quod potentia ad oppositum consequitur subjectum, ratione cujus dicimus quod album potest esse nigrum, et aer potest esse ignis; licet hæc non sit ita propria, sicut prima : nam subjectum albi, in quo est potentia

ad nigredinem, est tota substantia albi ; non enim albedo est pars ejus; subjectum autem formæ aeris est pars ejus : unde cum dicitur : *Aer potest esse ignis,* verificatur ratione partis per synecdochen. Sed **in hac conversione**, et similiter in creatione, quia nullum est subjectum, **non dicitur** quod unum extremum possit esse aliud, sicut quod non ens possit esse ens, vel **quod panis possit esse corpus Christi** ; et eadem ratione non potest proprie dici quod de non ente fiat ens, **vel quod de pane fiat corpus Christi,** quia hæc præpositio *de* designat causam consubstantialem, quæ quidem consubstantialitas extremorum in transmutationibus naturalibus attenditur penes convenientiam in subjecto. Et **simili ratione non conceditur quod panis erit corpus Christi, vel quod fiat corpus Christi,** sicut neque conceditur in creatione quod non ens erit ens, vel quod non ens fiat ens, quia hic modus loquendi verificatur in transmutationibus naturalibus ratione subjecti ; puta cum dicimus quod *album fit nigrum*, vel : *Album erit nigrum.* — Quia tamen in hoc sacramento, facta conversione, aliquid idem manet, scilicet accidentia panis, ut supra dictum est, art. 5 huj. quæst., **secundum quamdam similitudinem, aliquæ harum locutionum possunt concedi, scilicet quod, « panis fit corpus Christi » vel « Panis erit corpus Christi » vel « de pane fit corpus Christi,** » ut nomine panis non intelligatur substantia panis, sed in universali hoc quod sub speciebus panis continetur, sub quibus prius continetur substantia panis, et postea corpus Christi.

Ad primum ergo dicendum quod illud ex quo aliquid fit, quandoque quidem importat simul subjectum cum uno extremorum transmutationis, sicut cum dicitur : *Ex albo fit nigrum ;* et sic etiam dici potest : *Hoc fit illud*, id est, album fit nigrum; quandoque vero importat solum oppositum vel extremum, sicut cum dicitur : *Ex mane fit dies.* Et sic non conceditur quod hoc fiat illud, id est quod mane fiat dies. Et ita etiam in proposito, licet proprie dicatur quod *ex pane fiat corpus Christi,* non tamen proprie dicitur quod *panis fiat corpus Christi*, nisi secundum quamdam similitudinem, ut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod illud ex quo fit aliquid, quandoque erit illud propter subjectum quod importatur. Et ideo cum hujus conversionis non sit aliquod subjectum, non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod in hac conversione sunt plura difficiliora quam in creatione, in qua hoc solum difficile est, quod aliquid fit ex nihilo, quod tamen pertinet ad proprium modum productionis primæ causæ, quæ nihil aliud præsupponit; sed in hac conversione non solum est difficile quod hoc totum convertatur in illud totum, ita quod nihil prioris remaneat (quod non pertinet ad communem modum productionis alicujus causæ), sed etiam habet hoc difficile quod accidentia remaneant, corrupta substantia, et multa alia, de quibus in sequentibus agetur. Tamen verbum conversionis recipitur in hoc sacramento non autem in creatione, sicut dictum est in corp. art.

Ad quartum dicendum quod, sicut dictum est in corp., potentia pertinet ad subjectum, quod non est accipere in hac conversione ; et ideo non conceditur quod panis possit esse corpus Christi : non enim hæc conversio fit per potentiam passivam creaturæ, sed per solam potentiam activam Creatoris.

QUÆSTIO LXXVI

DE MODO QUO CHRISTUS EST IN HOC SACRAMENTO. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de modo quo Christus existit in hoc sacramento ; et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum totus Christus sit sub hoc sacramento ; 2° utrum totus Christus sit sub utraque specie sacramenti ; 3° utrum totus Christus sit sub qualibet parte specierum ; 4° utrum dimensiones corporis Christi totæ sint in hoc sacramento ; 5° utrum corpus Christi sit in hoc sacramento localiter ; 6° utrum corpus Christi moveatur ad motum hostiæ vel calicis post consecrationem ; 7° utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato ; 8° utrum verum corpus Christi remaneat in hoc sacramento quando miraculose apparet sub specie pueri vel carnis.

Articulus primus

Utrum totus Christus contineatur sub hoc sacramento.

Inf., quæst. 76, art. 1, ad 3 ; et 4 Sent., dist. 10, art. 2 ; et Quodl. 7, art. 8 ; et Joan. 6, lect. 6, fin.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non totus Christus contineatur sub hoc sacramento. Christus enim incipit esse in hoc sacramento per

---

Quæstio 76. — Ex hac admirabili conversione duo sequuntur : alterum ex parte ipsius Christi qui ponitur in hoc sacramento ; et alterum (de quo erit in quæst. sequenti) ex parte accidentium remanentium. Quoad primum, modus quo Christus est in hoc sacramento consideratur in tribus. 1° Quia hic est totaliter, sub qualibet specie, sub qualibet particula ; imo et tota illius quantitas, licet non modo extensivo, sed indivisibili (art. 1 ad 4). 2° Consequitur quod Christus non sit hic modo locali, nec ut mobilis localiter (art. 5, 6,). 3° Consequitur quod Christus non sit hic modo visibili (art. 7, 8).

Art. 1. — Sensus tituli hujus art. ut a sequente distinguatur, est an sub toto sacramento, sive sub singulis speciebus, sive sub utraque simul sumpta, contineatur totus Christus, id est persona ejus et integra humanitas, quæ corpus, animam et quidquid est de veritate humanæ na-

conversionem panis et vini, sicut dictum est quæst. præc., art. 4. Sed manifestum est quod panis et vinum non possunt converti neque in divinitatem Christi, neque in ejus animam. Cum ergo Christus existat in tribus substantiis, scilicet divinitate, anima et corpore, ut supra habitum est, quæst. 2, videtur quod totus Christus non sit sub hoc sacramento.

2. Præterea, Christus est in hoc sacramento, secundum quod competit refectioni fidelium, quæ in cibo et potu consistit, sicut supra dictum est, quæst. 74, art. 1. Sed Dominus dicit Joan. 6, 55 : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Ergo solum caro et sanguis Christi continentur in hoc sacramento. Sunt autem multæ aliæ partes corporis Christi, puta nervi, ossa, et alia hujusmodi. Non ergo totus Christus continetur sub hoc sacramento.

3. Præterea, corpus majoris quantitatis non potest totum contineri sub minoris quantitatis mensura. Sed mensura panis et vini consecrati est multo minor quam propria mensura corporis Christi. Non potest ergo esse quod totus Christus sub hoc sacramento contineatur.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. de Offic. (hab. lib. de Initiand., cap. 9, in fin.) : *In illo sacramento Christus est,*

RESPONDEO dicendum quod **omnino necesse est confiteri secundum fidem catholicam quod totus Christus sit in hoc sacramento.** Sciendum tamen quod aliquid Christi est in hoc sacramento dupliciter : uno modo quasi ex *vi sacramenti* ; alio modo ex *naturali concomitantia*. — Ex vi quidem sacramenti est sub speciebus hujus sacramenti id in quod directe convertitur substantia panis et vini præexistens, prout significatur per verba formæ, quæ sunt effectiva in hoc sacramento, sicut et in cæteris mutationibus, puta cum dicitur ; *Hoc est corpus meum*, vel : *Hic est sanguis meus*. — Ex naturali autem concomitantia est in hoc sacramento illud quod realiter est conjunctum ei in quod prædicta conversio terminatur. Si enim aliqua duo sunt realiter conjuncta, ubicumque est unum realiter, oportet et aliud esse. Sola enim operatione animæ discernuntur quæ realiter sunt conjuncta.

Ad primum ergo dicendum quod quia conversio panis et vini non terminatur ad divinitatem vel animam Christi, consequens est quod divinitas vel anima Christi non sit in hoc sacramento ex vi sacramenti, sed ex reali concomitantia. Quia enim divinitas corpus assumptum nunquam deposuit, ubicumque est corpus Christi, necesse est et ejus divinitatem esse ; et ideo in hoc sacramento necesse est esse divinitatem Christi, concomitantem ejus corpus. Unde in Symbolo (1) Ephe-

---

turæ complectitur. Doctrina hæc est fidei. Quæ autem adsint vi verborum sub speciebus ? Vide Concil. Trident. sess. 13, cap. 3 (pag. 455.) — Adverte bene regulam Auctoris pro hac quæstione : « Si aliqua duo sunt realiter conjuncta etc. », ad calcem corporis art. Quam tamen regulam, intellige (juxta Billuart) de conjunctis adæquate, et cum mutua ab invicem dependentia, alioquin sequeretur Christum esse ubique, juxta errorem ubiquitariorum, quia divinitas ejus est ubique. — Utrum Pater et Spiritus Sanctus sint in hoc sacramento per concomitantiam ? Quidam affirmant, quidam negant. Si per concomitantiam intelligatur quæcumque præsentia specialis, præter communem, affirmari potest, quia specialiter ibi operantur cum Filio mirabiles effectus, et propter circuminsessionem, si per impossibile non essent ubique per immensitatem, forent tamen in hoc sacramento. Sed si per concomitantiam intelligatur ea quæ provenit ex unione cum termino primario et formali consecrationis in unitate suppositi, Pater et Spiritus Sanctus non sunt ibi per concomitantiam, quia non sic uniuntur cum corpore et sanguine Christi, sed solus Filius. Et hic modus dicendi est communior inter Thomistas et videtur magis proprius (Billuart).

Definit. Eccles. — Concil. Constant. sub Martino V, art. 17 proponend. suspectis de errore Wiclefi ; vide supra, quæst. 75, art. 1, pag. 472.— Idem concil. sess. 13, definit. de communione sub una specie : Cum in nonnullis mundi partibus quidam temerarie asserere præsumant, populum christianum debere sacrum Eucharistiæ sacramentum sub utraque panis et vini specie suscipere, et non solum sub specie panis, sed etiam sub specie vini populum laicum passim communicent, etiam post cœnam vel alias non jejunum, et communicandum esse pertinaciter asserant contra laudabilem Ecclesiæ consuetudinem rationabiliter approbatam, quam tanquam sacrilegam damnabiliter reprobare conantur : hinc est, quod hoc præsens concilium... declarat, decernit et definit, quod licet Christus post cœnam instituerit et suis discipulis administraverit sub utraque specie panis et vini hoc venerabile sacramentum, tamen hoc non obstante sacrorum canonum auctoritas laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit et servat, quod hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, neque a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis a jure vel Ecclesia concesso vel admisso. Et similiter, quod licet in primitiva Ecclesia hujusmodi sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie : tamen hæc consuetudo ad evitandum aliqua pericula et scandala est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub utraque specie, et a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, firmissime credendum sit et nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus et sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri, etc. Quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, et pertinaciter asserentes oppositum præmissorum tanquam hæretici arcendi sunt et graviter puniendi per diœcesanos locorum seu officiales eorum aut inquisitores hæreticæ pravitatis, etc. — *Concil. Florent. in decreto pro Armenis, supra pag. 454.— Professio fidei Pii IV, vide supra quæst. 75, art. 1 pag. 472.— Concil. Trident., sess. 13, cap. 1 et 3 et can. 1, 3, 4, et sess. 21, cap. 3, can. 3. pag. 454. — Proposit. Rosminii damn. a Leone XIII : 31.* In sacramento Eucharistiæ, vi verborum, corpus et sanguis Christi est tantum ea mensura quæ respondet quantitati substantiæ panis et vini quæ transsubstantiantur : reliquum corporis Christi, ibi est per concomitantiam — *Contra errorem ubiquitariorum : Concil. VII œcumenicum :* Si quis Christum Deum nostrum circumscriptum non confitetur secundum humanitatem, anathema sit. — *Concil. Lateran. sub Martino* I, *can. 4, damnatur qui non confitetur :* Christum passibilem carne, et impassibilem Deitate, circumscriptum corpore, incircumscriptum Deitate.

(1) An *in synodo Ephesina* ?

sino (in conc. gen. 3, part. 1, cap. 26, in epist. Cyrill., cap. 7) legitur : *Participes efficimur corporis et sanguinis Christi, non ut communem carnem percipientes, nec ut viri sanctificati, et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam.* Anima vero realiter separata fuit a corpore, ut supra dictum est, quæst. 50, art. 3 et 4. Et ideo si in illo triduo mortis fuisset hoc sacramentum celebratum, non fuisset ibi anima Christi nec ex vi sacramenti, nec ex reali concomitantia. Sed quia *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur,* ut dicitur Rom. 6, 9, anima ejus semper est realiter corpori ejus unita. Et ideo in hoc sacramento corpus quidem Christi est ex vi sacramenti, anima autem Christi ex reali concomitantia.

Ad secundum dicendum quod ex vi sacramenti sub hoc sacramento continetur, quantum ad species panis, non solum caro, sed totum corpus Christi, scilicet ossa, nervi, et alia hujusmodi. Et hoc apparet ex forma hujus sacramenti, in qua non dicitur : *Hæc est caro mea,* sed : *Hoc est corpus meum.* Et ideo cum Dominus dixit Joan. 6, 56 : *Caro mea vere est cibus,* caro ponitur ibi pro toto corpore, quia secundum consuetudinem humanam videtur esse magis manducationi accommodata, prout scilicet homines carnibus animalium vescuntur communiter, non autem ossibus, vel aliis hujusmodi.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 75, art. 5, facta conversione panis in corpus Christi, vel vini in sanguinem, accidentia utriusque manent. Ex quo patet quod dimensiones panis vel vini non convertuntur in dimensiones corporis Christi, sed substantia in substantiam; et sic substantia corporis Christi vel sanguinis est sub hoc sacramento ex vi sacramenti, non autem dimensiones corporis vel sanguinis Christi. Unde patet quod corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ, et non per modum quantitatis. Propria autem totalitas substantiæ continetur indifferenter in parva vel magna quantitate; sicut tota natura aeris in magno vel parvo aere, et tota natura hominis in magno vel parvo homine. Unde et tota substantia corporis et sanguinis Christi continetur in hoc sacramento post consecrationem, sicut ante consecrationem continebatur ibi tota substantia panis et vini.

Articulus II

Utrum totus Christus contineatur sub utraque specie hujus sacramenti.

Inf., quæst. 78, art. 6, ad 2, et quæst. 79, art. 1, ad 3, et quæst. 80, art. 12, ad 3; et 4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, ad 2; et Joan. 6, lect. 7; et 1 Cor. 11, lect. 6.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sub utraque specie hujus sacramenti totus Christus contineatur. Hoc enim sacramentum ad salutem fidelium ordinatur, non virtute specierum sed virtute ejus quod sub speciebus continetur, quia species erant etiam ante consecrationem, ex qua est virtus hujus sacramenti. Si ergo nihil continetur sub una specie quod non contineatur sub alia, sed totus Christus continetur sub utraque, videtur quod altera illarum superfluat in hoc sacramento.

2. Præterea, dictum est art. præc., in corp., et ad 2, quod sub nomine carnis omnes aliæ partes corporis continentur, sicut ossa, nervi, et alia hujusmodi. Sed sanguis est una partium humani corporis, sicut patet per Aristotelem in lib. 3 de Animal. (scilicet Hist. animal., cap. 2, et lib. 2 de Part. animal., cap. 2). Si ergo sanguis Christi continetur sub specie panis, sicut continentur ibi aliæ partes corporis, non deberet seorsum sanguis consecrari, sicut neque seorsum consecratur aliqua alia pars corporis.

3. Præterea, quod jam factum est, iterum fieri non potest. Sed corpus Christi jam incœpit esse in hoc sacramento per consecrationem panis. Ergo non potest esse quod de novo incipiat esse per consecrationem vini ; et ita sub specie vini non continebitur corpus Christi, et per consequens nec totus Christus. Non ergo sub utraque specie totus Christus continetur.

— Sed contra est quod 1 Corinth. 11, super illud : *Et calicem,* dicit Glossa ordin. quod *sub utraque specie,* scilicet panis et vini, *idem sumitur;* et ita videtur sub utraque specie totus Christus esse.

RESPONDEO **dicendum certissime tenendum esse quod sub utraque specie sacramenti totus est Christus; aliter tamen et aliter.** Nam sub speciebus panis est quidem corpus Christi ex vi sacramenti, sanguis autem ex reali concomitantia, sicut supra dictum est, art. præc., ad 1, de anima et divinitate Christi ; sub speciebus vero vini est quidem sanguis Christi ex vi sacramenti, corpus autem Christi ex reali concomitantia, sicut anima et divinitas : eo quod nunc

---

ART. 2. — Hic titulus intelligendus est de utraque specie non collective sed distributive. — Vide definit. Eccles. art. præced.

sanguis Christi non est ab ejus corpore separatus sicut fuit tempore passionis et mortis ; unde si tunc fuisset hoc sacramentum celebratum, sub speciebus panis fuisset corpus Christi sine sanguine, et sub speciebus vini sanguis sine corpore, sicut erat in rei veritate.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra. — Nam primo quidem hoc valet ad repræsentandam passionem Christi, in qua seorsum fuit sanguis a corpore separatus ; unde et in forma consecrationis sanguinis fit mentio de ejus effusione. — Secundo hoc est conveniens usui hujus sacramenti, ut seorsum exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum, et sanguis in potum. — Tertio quantum ad effectum, secundum quod supra dictum est, quæst. 74, art. 1, quod corpus exhibetur pro salute corporis, et sanguis pro salute animæ.

Ad secundum dicendum quod in passione Christi, cujus hoc sacramentum est memoriale, non fuerunt aliæ partes corporis ab invicem separatæ, sicut sanguis, sed corpus indissolutum permansit, secundum quod legitur Exodi 12, 46 : *Nec os illius confringetis.* Et ideo in hoc sacramento seorsum consecratur sanguis a corpore, non autem aliqua alia pars ab alia.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est in corp., corpus Christi non est sub specie vini ex vi sacramenti, sed ex reali concomitantia ; et ideo per consecrationem vini non fit ibi corpus Christi per se, sed concomitanter.

Articulus III

Utrum sit totus Christus sub qualibet parte specierum panis vel vini.

4 Sent., dist. 10, art. 3, quæst. 3, et dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæst. 2, ad 3 ; et 4 Cont., cap. 67 ; et Quodl. 4 art. 8, corp. fin.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non sit totus Christus sub qualibet parte specierum panis vel vini. Species enim illæ dividi possunt in infinitum. Si ergo Christus totus est sub qualibet parte specierum prædictarum, sequeretur quod infinities esset in hoc sacramento, quod est inconveniens : nam infinitum repugnat non solum naturæ, sed etiam gratiæ.

2. Præterea, corpus Christi, cum sit organicum habet partes determinate distantes ; est enim de ratione organici corporis determinata distantia singularum partium ab invicem, sicut oculi ab oculo, et oculi ab aure. Sed hoc non posset esse, si sub qualibet parte specierum esset totus Christus ; oporteret enim quod sub qualibet parte esset quælibet pars, et ita ubi esset una pars, esset et alia. Non ergo potest esse quod totus Christus sit sub qualibet parte hostiæ vel vini contenti in calice.

3. Præterea, corpus Christi semper veram retinet corporis naturam, nec unquam mutatur in spiritum. Sed de ratione corporis est ut sit quantitas positionem habens, ut patet in Prædicamentis, cap. de Quantit. Sed (1) ad rationem hujus quantitatis pertinet quod diversæ partes in diversis partibus loci existant. Non ergo potest esse, ut videtur, quod totus Christus sit sub qualibet parte specierum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in quodam sermone (id habet Greg. in Sacramentario, dominica 5 post Epiph.) : *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis.*

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, art. præc., et art. 1 hujus quæst., quia in hoc sacramento substantia corporis Christi est ex vi sacramenti, quantitas autem dimensiva ex vi realis concomitantiæ, ideo corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ, id est, per modum quo substantia est sub dimensionibus, non autem per modum dimensionum, id est non per modum illum quo quantitas dimensiva ali-

---

Art. 3. — Quantum ad partes separatas, pertinet ad fidem. Quantum ad partes continuas, quamvis non sit de fide, est tamen certum : unde Sess. 13, cap. 3, Tridentinum declarat absolute, totum Christum contineri sub qualibet specierum parte, nulla facta mentione separationis aut continuationis. — Ad 1, dicit Sylvius, nullum esse inconveniens dicere Christum esse sub speciebus infinities in potentia ; quia illæ cum sint continuæ possunt in infinitum dividi : quamvis naturaliter non possint dividi in infinitas particulas sub quibus sit integer Christus, quia tandem deveniretur ad partes tam minimas, ut sub eis non salvaretur natura panis, ac proinde sub iisdem non esset Christus ; quamvis dum sunt in toto sufficiant ut in eis sit tota essentia panis, ac post consecrationem totus Christus. Ita corpus Christi ante divisionem hostiæ, quamvis sit actu totum præsens singulis partibus, non dicitur tamen esse pluries actu, nisi partes dividantur. Albertus 4, dist. 13 et Altissiodorensis, lib. 4 Summæ, tenuerunt esse totum Christum in sacramento ; non tamen in qualibet parte, nisi facta fractione.

Definit. Eccles.— *Vide supra pag. 455. Concil. Florent. et concil. Trident. Sess. 13, can. 1, 3 et Sess. 21, cap. 3, can. 3.* — *Professio fidei orientalibus præscripta ab Urbano VIII et Benedict. XIV :* Pariter veneror et suscipio Tridentinam synodum, et profiteor, quæ in ea definita et declarata sunt, et præsertim offerri Deo in Missa verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis, atque in sanctissimo Eucharistiæ sacramento, juxta fidem, quæ semper in Ecclesia Dei fuit, contineri vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus et totius substantiæ vini in sanguinem, quam conversionem catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat et sub unaquaque specie, et singulis cujusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri.

(1) Ita communiter. — Nicolaius : *Ad rationem autem hujus quantitatis*, etc.

cujus corporis est sub quantitate dimensiva loci. — Manifestum est autem quod natura substantiæ tota est sub qualibet parte dimensionum, sub quibus continetur ; sicut sub qualibet parte aeris est tota natura aeris, et sub qualibet parte panis est tota natura panis ; et hoc indifferenter, sive sint dimensiones actu divisæ (sicut cum aer dividitur, vel panis secatur), vel etiam sint actu indivisæ, divisibiles vero potentia. Et ideo **manifestum est quod totus Christus est sub qualibet parte specierum panis, etiam hostia integra manente, et non solum cum frangitur,** sicut quidam dicunt, ponentes exemplum de imagine quæ apparet in speculo quæ apparet una in speculo integro, in speculo autem fracto, apparent singulæ in singulis partibus ; quod quidem non est omnino simile, quia multiplicatio hujusmodi imaginum accidit in speculo fracto propter diversas reflexiones ad diversas parter speculi ; hic autem non est nisi una consecratio, propter quam corpus Christi est in hoc sacramento.

Ad primum ergo dicendum quod numerus sequitur divisionem, et ideo quamdiu quantitas manet indivisa actu, neque substantia alicujus rei est pluries sub dimensionibus propriis, neque corpus Christi sub dimensionibus panis, et per consequens neque infinities, sed toties in quot partes dividitur.

Ad secundum dicendum quod illa determinata distantia partium in corpore organico fundatur super quantitate dimensiva ipsius ; ipsa autem natura substantiæ præcedit etiam quantitatem dimensivam. Et ideo quia conversio substantiæ panis directe terminatur ad substantiam corporis Christi, secundum cujus modum proprie et directe est in hoc sacramento corpus Christi ; talis distantia partium est quidem in ipso corpore Christi vero, sed non secundum hanc distantiam comparatur ad hoc sacramentum, sed secundum modum suæ substantiæ, sicut dictum est in corp., et art. 1 hujus quæst.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de natura corporis, quam habet secundum quantitatem dimensivam. Dictum est autem in corp. quod corpus Christi comparatur ad hoc sacramentum non ratione quantitatis dimensivæ, sed ratione suæ substantiæ, sicut dictum est ibid.

Articulus iv

Utrum tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento.

4 Sent., dist. 10, art. 2, quæst. 3 et 4, et dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, corp. ; et 4 Cont., cap. 63, 64, et 67 ; et Quodl. 7, art. 8, corp.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento. Dictum est enim art. præc. quod totum corpus Christi continetur sub qualibet parte hostiæ consecratæ. Sed nulla quantitas dimensiva tota continetur in aliquo toto, et in qualibet parte ejus. Ergo est impossibile quod tota quantitas dimensiva corporis Christi contineatur in hoc sacramento.

2. Præterea, impossibile est duas quantitates dimensivas esse simul, etiamsi una sit separata, et alia in corpore naturali, ut patet per Philosophum in 3 Metaphys., text. 9. Sed in hoc sacramento remanet quantitas dimensiva panis, ut sensu apparet. Non ergo est ibi quantitas dimensiva corporis Christi.

3. Præterea, si duæ quantitates dimensivæ inæquales juxta se ponantur, major extenditur ultra minorem. Sed quantitas dimensiva corporis Christi est multo major quam quantitas dimensiva hostiæ consecratæ secundum omnem dimensionem. Si ergo in hoc sacramento sit quantitas dimensiva corporis Christi cum quantitate dimensiva hostiæ, quantitas dimensiva corporis Christi extendetur ultra quantitatem hostiæ, quæ tamen non est sine substantia corporis Christi. Ergo substantia corporis Christi erit in hoc sacramento, etiam præter species panis, quod est inconveniens, cum substantia corporis Christi non sit in hoc sacramento nisi per consecrationem panis, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Impossibile ergo videtur quod tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento.

— Sed contra est quod quantitas dimensiva corporis alicujus non separatur secundum *esse* a substantia ejus. Sed in hoc sacramento est tota substantia corporis Christi, ut supra habitum est. art. præc. Ergo tota quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est art. 1 huj. quæst., dupliciter aliquid Christi est in hoc sacramento : uno modo *ex vi sacramenti ;* alio modo *ex reali concomitantia.* — **Ex vi quidem sacramenti quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento;** ex vi enim sacramenti est in hoc sacramento illud in quod directe conversio terminatur. Conversio autem quæ fit in hoc sacramento, directe terminatur ad substantiam corporis Christi non autem ad dimensiones ejus, quod patet ex hoc quod quantitas dimensiva panis remanet facta consecratione, sola substantia panis transeunte.— Quia tamen substantia corporis Christi realiter non divididur a sua quantitate dimensiva et ab aliis accidentibus, inde est quod **ex vi realis concomitantiæ est in hoc sacramento tota quantitas dimensiva corporis Christi, et omnia accidentia ejus.**

Ad primum ergo dicendum quod modus essendi

Art. 4. — Hinc colliges corpus Christi in Eucharistia esse figuratum, coloratum, etc., in ordine ad se, non in ordine ad locum. Quæ omnia facilius intellectu quam imaginatione percipiuntur (Billuart).

cujuslibet rei determinatur secundum id quod est ei per se, non autem secundum id quod est ei per accidens, sicut corpus est in visu, secundum quod est album, non autem secundum quod est dulce, licet idem corpus sit album et dulce ; unde et dulcedo est in visu secundum modum albedinis, non secundum modum dulcedinis. Quia igitur ex vi hujus sacramenti est in altari substantia corporis Christi, quantitas autem dimensiva ejus est ibi concomitanter et quasi per accidens, ideo quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento, non secundum proprium modum (ut scilicet sit tota in toto, et singulæ partes in singulis partibus), sed per modum substantiæ, cujus natura est tota in toto, et tota et qualibet parte.

Ad secundum dicendum quod duæ quantitates dimensivæ non possunt naturaliter simul esse in eodem, ita quod utraque sit ibi secundum proprium modum quantitatis dimensivæ. In hoc autem sacramento quantitas dimensiva panis est secundum proprium modum, scilicet secundum commensurationem quamdam ; non autem quantitas dimensiva corporis Christi, sed est ibi per modum substantiæ, ut dictum est in corp. et art. præc., ad. 2.

Ad tertium dicendum quod quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento secundum modum commensurationis, qui est proprius quantitati, ad quem pertinet quod major quantitas extendatur ultra minorem ; sed est ibi per modum jam dictum in corp. et in solut. præc.

Articulus v

Utrum corpus Christi sit in hoc sacramento sicut in loco.

Inf., art. 6, corp., et ad 1 ; et 4 Sent., dist. 10, art. 1, ad 5, 6, 7, et 8, et art. 3, quæst. 2, ad 2 ; et 4 Cont., cap. 64, fin. ; et Quodl. 1, art. 12, ad 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi sit in hoc sacramento sicut in loco. Esse enim in aliquo definitive vel circumscriptive, est pars ejus quod est esse in loco. Sed corpus Christi videtur esse definitive in hoc sacramento, quia ita est ubi sunt species panis vel vini, quod non est in alio loco altaris ; videtur etiam ibi esse circumscriptive, quia ita continetur superficie hostiæ consecratæ, quod nec excedit nec exceditur. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento sicut in loco.

2. Præterea, locus specierum panis non est vacuus ; natura enim non patitur vacuum ; nec est ibi substantia panis, ut supra habitum est, quæst. præc., art. 2 ; sed est ibi solum corpus Christi. Ergo corpus Christi replet locum illum. Sed omne quod replet locum aliquem, est in eo localiter. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.

3. Præterea, sicut dictum est art. præc., et art. 3 huj. quæst., in sacramento est corpus Christi cum sua quantitate dimensiva, et cum omnibus suis accidentibus. Sed esse in loco est accidens corporis ; unde et ibi connumeratur inter novem genera accidentium. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.

— Sed contra est quod oportet locum et locatum esse æqualia, ut patet per Philosophum in 4 Physic., text. 30. Sed locus, ubi est hoc sacramentum, est multo minor quam corpus Christi. Ergo corpus Christi non est in hoc sacramento sicut in loco.

Respondeo dicendum quod, sicut jam dictum est, art. 3 huj. quæst., corpus Christi non est in hoc sacramento secundum proprium modum quantitatis dimensivæ, sed magis secundum modum substantiæ. Omne autem corpus locatum est in loco secundum modum quantitatis dimensivæ, in quantum scilicet commensuratur loco secundum suam quantitatem dimensivam. Unde relinquitur quod corpus Christi non est in hoc sacramento sicut in loco, sed per modum substantiæ, eo scilicet modo quo substantia continetur a dimensionibus : succedit enim substantia corporis Christi in hoc sacramento substantiæ panis ; unde sicut substantia panis non erat sub suis dimensionibus localiter, sed per modum substantiæ, ita nec substantia corporis Christi. Non tamen substantia corporis Christi est subjectum illarum dimensionum, sicut erat substantia panis, et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum localiter erat ibi, quia comparabatur ad locum illum mediantibus propriis dimensionibus ; substantia autem corporis Christi comparatur ad locum illum mediantibus dimensionibus alienis, ita quod e converso dimensiones propriæ corporis Christi comparantur ad locum illum mediante substantia, quod est contra rationem corporis localis. Unde **nullo modo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.**

Ad primum ergo dicendum quod corpus Christi non est in hoc sacramento definitive, quia sic non esset alibi quam in hoc altari ubi conficitur hoc sacramentum, cum tamen sit in cœlo in propria specie, et in multis aliis altaribus sub specie sacramenti. Similiter etiam patet quod non est in hoc sacramento circumscriptive, quia non est ibi secundum commensurationem propriæ quantitatis, ut dictum est in corp. Quod autem non est extra superficiem sacramenti, nec est in alia parte altaris, non pertinet ad hoc quod sit ibi definitive vel circumscriptive, sed ad hoc quod incœpit ibi esse

---

Art. 5. — Sumit hic D. Thomas esse in loco in rigore physico, prout dicit commensurationem inter locum et locatum in ratione continentis et contenti. Sed si esse in loco sumatur generalius pro esse realiter præsentem alicui loco, sic omnino fatendum est corpus Christi in Eucharistia esse in loco, quia realiter est præsens illi spatio in quo sunt species; unde quæst. 75, art. 1 ad 4, dicit Auctor quod Christi corpus est in diversis altaribus, non solum sicut in signo, sed sic, ut vere ibi sit.

per consecrationem et conversionem panis et vini, ut supra dictum est, quæst. præc., art 3 et 4.

Ad secundum dicendum quod locus ille in quo est corpus Christi, non est vacuus; neque tamen proprie est repletus substantia corporis Christi, quæ non est ibi localiter, sicut dictum est in corp. art.; sed est repletus speciebus sacramentorum, quæ habent replere locum vel propter naturam dimensionum, vel saltem miraculose, sicut et miraculose subsistunt per modum substantiæ.

Ad tertium dicendum quod accidentia corporis Christi sunt in hoc sacramento, sicut supra dictum est, art. præc., secundum realem concomitantiam. Et ideo illa accidentia corporis Christi sunt in hoc sacramento, quæ sunt ei intrinseca. Esse autem in loco est accidens per comparationem ad extrinsecum continens. Et ideo non oportet quod Christus sit in hoc sacramento sicut in loco.

Articulus vi

Utrum corpus Christi sit mobiliter in hoc sacramento.

4 Sent. dist., 10, art. 5, quæstiunc. 5; et Opusc. 11, art. 35.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi sit mobiliter in hoc sacramento. Dicit enim Philosophus in 2 Topic., cap. 3, loco 24, quod *motis nobis, moventur ea quæ in nobis sunt;* quod quidem est verum etiam de spirituali substantia animæ. Sed Christus est in hoc sacramento, ut supra habitum est, art. 1 huj. quæst. Ergo movetur ad motum ipsius.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed de agno paschali, qui erat figura hujus sacramenti, *non remanebat quidquam usque mane*, sicut præcipitur Exodi 12. Ergo neque etiamsi hoc sacramentum reservetur in crastinum, erit ibi corpus Christi, et ita non est immobiliter in hoc sacramento.

3. Præterea, si corpus Christi remaneat sub hoc sacramento etiam in crastino, pari ratione remanebit et per totum sequens tempus; non enim potest dici quod desinat ibi esse, cessantibus speciebus, quia esse corporis Christi non dependet a speciebus illis; non autem remanet sub hoc sacramento Christus per totum tempus futurum. Videtur ergo quod statim in crastino vel post modicum tempus desinat esse sub hoc sacramento, et ita videtur quod Christus mobiliter sit in hoc sacramento.

— Sed contra, impossibile est idem esse motum et quietum, quia sic contradictoria verificarentur de eodem. Sed corpus Christi in cœlo quietum residet. Non ergo est mobiliter in hoc sacramento.

Respondeo dicendum quod cum aliquid est unum subjecto, et multiplex secundum *esse*, nihil prohibet secundum aliquid moveri, et secundum aliquid immobile permanere, sicut corpori est aliud esse album, et aliud esse magnum; unde potest moveri secundum albedinem, et permanere immobile secundum magnitudinem. Christo autem non est idem esse secundum se, et esse sub hoc sacramento, quia per hoc quod dicimus ipsum esse sub hoc sacramento, significatur quædam habitudo ejus ad hoc sacramentum. Secundum igitur hoc *esse* non movetur Christus per se secundum locum, sed solum per accidens, quia Christus non est in hoc sacramento sicut in loco, sicut prædictum est art. præc. Quod autem non est in loco, non movetur per se in loco, sed solum ad motum ejus in quo est. Similiter autem neque per se movetur secundum *esse* quod habet in hoc sacramento, quacumque alia mutatione, puta quantum ad hoc quod desinat esse sub hoc sacramento, quia illud quod de se habet esse indeficiens, non potest *esse* deficiendi principium; sed alio deficiente, hoc desinit esse in eo; sicut Deus, cujus esse est indeficiens et immortale, desinit esse in aliqua creatura corruptibili per hoc quod creatura corruptibilis desinit esse. Et hoc modo cum Christus habeat de se esse indeficiens et incorruptibile, non desinit esse sub hoc sacramento neque per hoc quod ipsum desinat esse, neque etiam per motum localem sui, ut ex dictis patet, art. præc.; sed solum per hoc quod species hujus sacramenti desinunt esse. Unde patet quod **Christus, per se loquendo, immobiliter est in hoc sacramento.**

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de motu per accidens, quo ad motum nostri moventur ea quæ in nobis sunt; aliter tamen ea quæ per se possunt esse in loco, sicut corpora; et aliter ea quæ per se non possunt esse in loco, sicut formæ et spirituales substantiæ. Ad quem modum potest reduci quod dicimus Christum moveri per accidens, secundum *esse* quod habet in hoc sacramento, in quo non est sicut in loco.

Art. 6. — Est notandum quod de duplici genere mutationis mentionem facit D. Thomas in articulo, scilicet de mutatione locali, et de mutatione qua desinit esse corpus Christi præsens in hoc sacramento. — Et notandum est quod hæretici non pauci, asserunt quod tunc solum quando sumitur Christus est in sacramento. Sed ad fidem pertinet, statim post consecrationem, Christum præsentem esse sub panis et vini specie, ibique manere non tantum in usu, dum sumitur, sed etiam ante et post, in hostiis et particulis consecratis quæ post communionem reservantur aut supersunt.

Definit. Eccles. — Errores Joannis de Latone, damn. a Gregorio XI (1371): 1. Quod si hostia consecrata cadat seu projiciatur in cloacam, lutum seu aliquem turpem locum, quod, speciebus remanentibus, sub eis desinit esse corpus Christi et redit substantia panis. 2. Quod si hostia consecrata a mure corrodatur seu a bruto sumatur, quod, remanentibus dictis speciebus, sub eis desinit esse corpus Christi et redit substantia panis. 3. Quod si hostia consecrata a justo vel a peccatore sumatur, quod dum species dentibus teritur, Christus ad cœlum rapitur et in ventrem hominis non trajicitur. — *Concil. Trident: sess. 13, cap. 3, 5, 6, et can. 4, 6, 7, pag. 454.*

Ad secundum dicendum quod hac ratione moti videntur fuisse quidam ponentes quod corpus Christi non remaneat sub hoc sacramento, si in crastinum reservetur. Contra quos Cyrillus dicit (habetur in Catena D. Th., sup. illud Lucæ 22 : *Hoc est corpus meum*) : *Insaniunt quidam dicentes mysticam benedictionem cessare a sanctificatione, si quæ ejus reliquiæ remanserint in diem subsequentem : non enim mutatur sacratum corpus Christi, sed virtus benedictionis, et vivificativa gratia jugis in eo est ;* sicut etiam omnes aliæ consecrationes immobiliter manent, permanentibus rebus consecratis, propter quod non iterantur. Veritas autem licet figuræ respondeat, tamen figura non potest eam adæquare.

Ad tertium dicendum quod corpus Christi remanet in hoc sacramento non solum in crastino, sed etiam in futuro, quousque species sacramentales manent, quibus cessantibus, desinit esse corpus Christi sub eis, non quia ab eis dependeat, sed quia tollitur habitudo corporis Christi ad illas species, per quem modum Deus desinit esse Dominus creaturæ desinentis.

Articulus vii

Utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato.

Inf., art. 8, corp. ; et 5 Sent., dist. 10, art. 1, quæstiunc. 2, ad 2, et art. 5, quæstiunc., 1, per tot., et quæst. 5, ad. 2, et in Expos. litt., ad 1, 2 et 5.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato. Oculus enim noster impeditur a visione corporis Christi in hoc sacramento existentis, propter species sacramentales ipsum circumvelantes. Sed oculus glorificatus non potest ab aliquo impediri quin corpora quælibet videat, prout sunt. Ergo oculus glorificatus potest videre corpus Christi, prout est in hoc sacramento.

2. Præterea, corpora gloriosa sanctorum erunt configurata corpori claritatis Christi, ut dicitur Philipp. 3. Sed oculus Christi videt seipsum, prout est in hoc sacramento. Ergo pari ratione quilibet alius oculus glorificatus potest ipsum videre.

3. Præterea, sancti in resurrectione erunt æquales angelis, ut dicitur Lucæ 20. Sed angeli vident corpus Christi, prout est in hoc sacramento, quia etiam dæmones inveniuntur huic sacramento reverentiam exhibere, et ipsum timere. Ergo pari ratione oculus glorificatus potest Christum videre, prout est in hoc sacramento.

— Sed contra, nihil idem existens potest simul ab eodem videri in diversis speciebus. Sed oculus glorificatus semper videt Christum, prout est in sua specie, secundum illud Is. 33, 17 : *Regem in decore suo videbunt.* Ergo videtur quod non videat Christum, prout est sub specie hujus sacramenti.

Respondeo dicendum quod duplex est oculus : scilicet *corporalis* proprie dictus, et *intellectualis*, qui per similitudinem dicitur. A nullo autem oculo corporali corpus Christi potest videri, prout est in hoc sacramento : — Primo quidem quia corpus visibile per sua accidentia immutat medium. Accidentia autem corporis Christi sunt in hoc sacramento mediante substantia ; ita scilicet quod accidentia corporis Christi non habent immediatam habitudinem neque ad hoc sacramentum, neque ad corpora quæ ipsum circumstant ; et ideo non possunt immutare medium, ut sic ab aliquo corporali oculo videri possint. — Secundo quia, sicut supra dictum est, art. 1 hujus quæst., ad 3, corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ. Substantia autem, in quantum hujusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subjacet alicui sensui, nec etiam imaginationi, sed soli intellectui, cujus objectum est *quod quid est*, ut dicitur in 3 de Anima, text. 26. — Et ideo, **proprie loquendo, corpus Christi secundum modum essendi quem habet in hoc sacramento, neque sensu neque imaginatione perceptibile est, sed solo intellectu, qui dicitur oculus spiritualis. — Percipitur autem diversimode a diversis intellectibus.** Quia enim modus essendi quo Christus est in hoc sacramento, est penitus supernaturalis, a supernaturali intellectu, scilicet divino, secundum se visibilis est, et per consequens ab intellectu beato vel angeli vel hominis, qui secundum participatam claritatem divini intellectus videt ea quæ supernaturalia sunt per visionem divinæ essentiæ. Ab intellectu autem hominis viatoris non potest conspici nisi per fidem, sicut et cætera supernaturalia. Sed nec etiam intellectus angelicus secundum sua naturalia sufficit ad hoc intuendum ; unde dæmones non possunt videre per intellectum Christum in hoc sacramento, nisi per fidem, cui non voluntarie assentiunt, sed ad eam evidentia signorum convincuntur, prout dicitur Jacobi 2, 19, quod *dæmones credunt, et contremiscunt.*

Ad primum ergo dicendum quod oculus noster corporeus per species sacramentales impeditur a visione corporis Christi sub eis existentis, non solum per modum tegumenti (sicut impedimur videre id quod est velatum quocumque corporali velamine), sed quia corpus Christi non habet ha-

---

Art. 7.— Quamvis in titulo articuli secundum verborum proprietatem solum videatur proponi quæstio de visu corporeo, tamen D. Thomas in corp. art., extendit sermonem ad visum intellectualem.

bitudinem ad medium quod circumstat hoc sacramentum, mediantibus propriis accidentibus, sed mediantibus speciebus sacramentalibus.

Ad secundum dicendum quod oculus corporalis Christi videt seipsum sub sacramento existentem, non tamen potest videre ipsum modum essendi quo est sub sacramento, quod pertinet ad solum intellectum. Non tamen est simile de alio oculo glorioso, quia etiam ipse oculus Christi est sub hoc sacramento, in quo non conformatur ei alius oculus gloriosus.

Ad tertium dicendum quod angelus bonus vel malus non potest aliquid videre oculo corporeo, sed solum oculo intellectuali. Unde non est similis ratio, ut ex dictis patet, in corp. art.

Articulus viii

Utrum, quando in hoc sacramento apparet miraculose caro vel puer, sit ibi vere corpus Christi.

4 Sent., dist. 10, art. 2, quæstiunc. 2, ad 3, et art. 4, quæstiunc. 2 et 3; et Opusc. 58, cap. 11.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod quando in hoc sacramento miraculose apparet caro vel puer, non sit ibi vere corpus Christi. Corpus enim Christi desinit esse sub hoc sacramento, quando desinunt esse species sacramentales, ut dictum est art. 6 huj. quæst. Sed quando apparet caro vel puer, desinunt esse species sacramentales. Ergo non est ibi vere corpus Christi.

2. Præterea, ubicumque est corpus Christi, vel est ibi sub specie propria, vel sub specie (1) sacramenti. Sed quando tales apparitiones fiunt, manifestum est quod non est ibi Christus sub specie propria, quia in hoc sacramento totus Christus continetur, qui permanet integer in forma qua ascendit in cœlum, cum tamen id quod miraculose apparet in hoc sacramento, quandoque videatur ut quædam parva caro, quandoque autem ut parvus puer. Manifestum est etiam quod non est ibi sub specie sacramenti, quæ est species panis vel vini. Ergo videtur quod corpus Christi nullo modo sit ibi.

3. Præterea, corpus Christi incipit esse in hoc sacramento per consecrationem et conversionem, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 2, 3 et 4. Sed caro et sanguis miraculose apparens non sunt consecrata, nec conversa in verum corpus et sanguinem Christi. Non ergo sub his speciebus est corpus vel sanguis Christi.

— Sed contra est quod in tali apparitione facta, eadem reverentia exhibetur ei quod apparet quæ etiam primo exhibebatur; quod quidem non fieret si vere non esset ibi Christus, cui reverentiam latriæ exhibemus. Ergo etiam tali apparitione facta, Christus est sub hoc sacramento.

Respondeo dicendum quod dupliciter contingit talis apparitio, qua quandoque in hoc sacramento miraculose videtur caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer. — **Quandoque enim hoc contingit ex parte videntium,** quorum oculi immutantur tali immutatione, ac si expresse viderent exterius carnem, vel sanguinem, vel puerum, nulla tamen immutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere quando uni videtur sub specie carnis vel pueri, aliis tamen videtur, sicut et prius, sub specie panis; vel quando eidem ad horam videtur sub specie carnis vel pueri, et postmodum sub specie panis. Nec hoc tamen pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in magorum præstigiis, quia talis species divinitus formatur in oculo ad aliquam veritatem figurandam, ad hoc scilicet quod manifestetur vere corpus Christi esse sub hoc sacramento; sicut etiam Christus absque deceptione apparuit discipulis euntibus in Emmaüs. Dicit enim Augustinus in lib. 2 de Quæst. evang., quæst. ult., in princ., quod *cum fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis.* Et quia per hunc modum nulla immutatio fit ex parte sacramenti, **manifestum est quod non desinit Christus esse sub hoc sacramento, tali apparitione facta. — Quandoque vero contingit talis apparitio non per solam immutationem videntium, sed specie quæ videtur realiter exterius existente,** et hoc quidem videtur esse quando sub tali specie ab omnibus videtur, et non ad horam, sed per longum tempus ita permanet; et in hoc casu quidam dicunt quod est propria species corporis Christi. Nec obstat quod quandoque non videtur ibi totus Christus, sed aliqua pars carnis, vel etiam videtur non in specie juvenili, sed in effigie puerili, quia in potestate corporis gloriosi est quod videatur ab oculo non glorificato vel secundum totum vel secundum partem, et in effigie vel propria vel aliena, ut infra dicetur (in Supplem., quæst. 85, art. 2 et 3). Sed hoc videtur esse inconveniens: *primo* quidem quia corpus Christi non potest in propria specie videri nisi in uno loco, in quo definitive continetur. Unde cum videatur in propria specie, et adoretur in cœlis, sub propria specie non videtur in hoc sacramento. *Secundo* quia corpus gloriosum, quod apparet ut vult, post apparitionem, cum voluerit, disparet, sicut dicitur Lucæ ult, quod Dominus ex oculis discipulorum evanuit.

Art. 8.— Duplicem sensum facere possunt verba hujus tituli. Unus est, an in his apparitionibus, id quod exterius videtur, sit verum Christi corpus. Alius est, an facta hujus modi apparitione, sub speciebus sic immutatis, maneat adhuc Christi corpus. Et hunc posteriorem sensum, videtur maxime intendere D. Thomas, quamquam illi respondendo, alteri etiam obiter satisfacere videatur. — De his apparitionibus loquuntur specialiter Paschasius, lib. *de Eucharistia* cap. 14; Guitmundus, lib. 3 de hoc sacramento; Garetius, classe 6.

(1) Ita cum Mss. editi communiter. — Al., *vel specie.*

Hoc autem quod sub specie carnis in hoc sacramento apparet, diu permanet ; quinimo legitur quandoque esse inclusum, et multorum episcoporum consilio in pyxide reservatum, quod nefas esset de Christo sentire, secundum propriam speciem. Et ideo dicendum est quod manentibus dimensionibus quæ prius fuerant, fit miraculose quædam immutatio circa alia accidentia, puta figuram et colorem, et alia hujusmodi, ut videatur caro, vel sanguis, aut etiam puer. Et, sicut prius dictum est, hic sup., hoc non est deceptio, quia fit in figuram cujusdam veritatis, scilicet ad ostendendum per hanc miraculosam apparitionem, quod in sacramento est vere corpus et sanguis Christi. Et sic patet quod **remanentibus dimensionibus, quæ sunt fundamenta aliorum accidentium**, ut infra dicetur, quæst. seq., art. 2, **remanet vere corpus Christi in hoc sacramento.**

Ad primum ergo dicendum quod facta tali apparitione species sacramentales quandoque quidem totaliter remanent in seipsis ; quandoque autem secundum id quod est principale in eis, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod in hujusmodi apparationibus, sicut dictum est ibid., non videtur propria species Christi, sed species miraculose formata vel in oculis intuentium, vel etiam in ipsis sacramentalibus dimensionibus, ut dictum est ibid.

Ad tertium dicendum quod dimensiones panis et vini consecrati manent, immutatione circa eas miraculose facta, quantum ad alia accidentia, ut dictum est quæst. 75, art. 5.

QUÆSTIO LXXVII

DE ACCIDENTIBUS REMANENTIBUS IN HOC SACRAMENTO. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de accidentibus remanentibus in hoc sacramento ; et circa hoc quæruntur octo : 1° utrum accidentia quæ remanent, sint sine subjecto ; 2° utrum quantitas dimensiva sit subjectum aliorum accidentium ; 3° utrum hujusmodi accidentia possint immutare aliquod corpus extrinsecum ; 4° utrum possint corrumpi ; 5° utrum ex eis possit aliquid generari ; 6° utrum possint nutrire ; 7° de fractione panis consecrati ; 8° utrum vino consecrato possit aliquid permisceri.

Quæstio 77. — De modo tenente se ex parte accidentium, remanentium in hoc sacramento, duo sunt valde mirabilia. Alterum quoad *esse:* alterum quoad *operari* seu *pati*. 1° Quoad *esse*, miraculum est quod maneant accidentia sine subjecto, licet quantitas separata sit subjectum aliorum accidentium : et de hoc agit duobus primis articulis. 2° Quoad *operari* autem vel *pati*, agit reliquis sex articulis, ostendens quod idem faciunt vel patiuntur ista accidentia, ac si essent in subjecto (Joannes a S. Thoma). Vide supra quæst. 75, pag. 472, quæ sunt notata de accidentibus.

Articulus primus

Utrum accidentia remaneant sine subjecto in hoc sacramento.

Sup., quæst. 75, art. 2 ; et 1 Sent., dist. 47, art. 4, corp. ; et 4, dist. 12, quæst. 1, art. 1 ; et 4 Cont., cap. 63 et 65 ; et Quodl. 3, art. 1 ; et Quodl. 4, art. 5 ; et Opusc. 3, cap. 8 ; et 1 Corinth. 2, lect. 5.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod accidentia non remaneant in hoc sacramento sine subjecto. Nihil enim inordinatum aut fallax debet esse in hoc sacramento veritatis. Sed accidentia esse sine subjecto est contra rerum ordinem, quem

Art. 1. — Circa titulum articuli, advertendum est non esse sermonem de singulis accidentibus, sed de tota collectione seu aggregato aut composito accidentium quæ post consecrationem manent.— Solutio ad 4, caute legenda, et intelligenda : cum ait accidentia in subjecto non habere esse, non intendit negare propriam et accidentalem existentiam accidentium ; id enim esset improbabile. Sed solum docet hujusmodi existentiam non convenire accidenti, ut ei quod habet esse, sed esse talem quæ indiget sustentante, quod proprie dicitur habere tale esse per talem formam, ubi clare concedit, formam accidentalem afferre esse secum, et conferre illud tali subjecto. Unde cum subdit accidentia post consecrationem habere esse, non intelligit acquirere novam existentiam, ut aperte constat ex eodem, art. insequente, sed solum novum modum habendi illam, ratione cujus dicuntur aliqualiter subsistere, et esse composita ex esse et quod est (Suarez). — Quod accidentia maneant, est sensu notum : quod vero non inhæreant substantiæ panis et vini, est fidei docentis transsubstantiationem. Quod non sint in nullo alio subjecto, certum est ; an autem fide ? non liquet ; alii affirmant propter art. 2 damnat. in concil. Constantien. : « Accidentia non manent sine subjecto in eodem sacramento, » et propter concil. Florent. et Trident. asserentia sola accidentia panis et vini remanere ; sed alii negant quia articuli de quibus agitur, non fuerunt omnes damnati ut hæretici in concil. Constant. — Circa 1 adverte, responsionem servire priori tantum parti argumenti ; ad posteriorem vero respondit quæst. 75, art. 5, ad. 2. — Resp. ad 2 consistit in hoc, quod de essentia accidentis, sit aptum esse subjecto inhærere, non autem actu subjecto inesse ; sicut de natura substantiæ est quod apta sit naturaliter existere sine subjecto (Sylvius). — Præter varios modos dicendi non approbatos in hoc art. a S. Thomæ quidam philosophi vel theologi excogitaverunt varia systemata circa accidentia remanentia in hoc sacramento. « Petrus de Alliaco, cardinalis (Pierre d'Ailly, Cameracensis episcop. ob. 1420) dixit sensibus non satis judicari an illa accidentia sint vera vel apparentia, posseque probabiliter negari. Alii philosophi qui essentiam corporis reponunt in trina extensione locali, (longum, latum et profundum), nullum agnoscunt accidens solidum et absolutum a corpore distinctum ; unde in explicando hoc mysterium non parum desudant. Quidam dicunt Deum in sensibus nostris et in anima easdem impressiones per seipsum operari ad præsentiam Eucharistiæ, quas operabatur panis et quas operaretur si adesset. Ita P. E. Magnan. Quidam vero dicunt remanere quidem accidentia, non tamen sine subjecto, sed in corpore Christi subjectata, non quidem eodem numero quo prius erant, sed eadem specie, orta ex diversis præsentiis ejusdem corporis Christi replicati in loco cujuslibet particulæ panis ultimo sensibilis. Ex primo modo dicendi, sequitur Eucharistiam non esse signum sensibile, præsertim dum clauditur in pixide ; nihil realiter frangi, porrigi, manducari etc, et tandem uno verbo, sensus nostros rite dispositos, decipi

Deus naturæ indidit ; videtur etiam ad quamdam fallaciam pertinere, cum accidentia naturaliter sint signa naturæ subjecti. Ergo in hoc sacramento non sunt accidentia sine subjecto.

2. Præterea, fieri non potest etiam miraculose quod definitio rei ab ea separetur, vel quod uni rei conveniat definitio alterius rei, puta quod homo manens homo sit animal irrationale ; ad hoc enim sequeretur contradictoria esse simul : hoc enim quod significat nomen, rei est definitio, ut dicitur in 4 Metaph., text. 28. Sed ad definitionem accidentis pertinet quod sit in subjecto, ad definitionem vero substantiæ quod per se subsistat, non in subjecto. Non ergo potest miraculose fieri quod in hoc sacramento sint accidentia sine subjecto.

3. Præterea, accidens individuatur ex subjecto. Si ergo accidentia remanent in hoc sacramento sine subjecto, non erunt individua, sed universalia, quod patet esse falsum, quia sic non essent sensibilia, sed intelligibilia tantum.

4. Præterea, accidentia per consecrationem hujus sacramenti non adipiscuntur aliquam compositionem. Sed ante consecrationem non erant composita neque ex materia et forma, neque ex *quo est*, et *quod est*. Ergo etiam post consecrationem non sunt composita altero horum modorum, quod est inconveniens, quia sic essent simpliciora quam angeli, cum tamen hæc accidentia sint sensibilia. Non ergo accidentia remanent in hoc sacramento sine subjecto.

— Sed contra est quod Gregorius dicit in homilia Pasch. (id habet Lanfranc, in lib. de Corp. et Sang. Dom., cap. 20, a princ.), quod *species sacramentales sunt illarum rerum vocabula quæ ante fuerunt*, scilicet panis et vini ; et ita cum non remaneat substantia panis et vini, videtur quod hujusmodi species remaneant sine subjecto.

RESPONDEO dicendum quod accidentia panis et vini, quæ sensu deprehenduntur in hoc sacramento remanere post consecrationem, non sunt sicut in subjecto in substantia panis et vini, quæ non manet, ut supra habitum est, quæst. 75, art. 2 et 6 ; neque etiam in forma substantiali, quæ non manet, et si remaneret, subjectum esse non posset, ut patet per Boetium in lib. 1 de Trinit., parum a princ. Manifestum est etiam quod hujusmodi accidentia non sunt in substantia corporis et sanguinis Christi sicut in subjecto, quia substantia humani corporis nullo modo potest his accidentibus affici ; neque etiam est possibile quod corpus Christi gloriosum et impassibile existens alteretur ad suscipiendas hujusmodi qualitates. — Dicunt autem quidam quod sunt sicut in subjecto in aere circumstante. Sed nec hoc esse potest. — Primo quidem quia aer non est hujusmodi accidentium susceptivus. — Secundo quia hujusmodi accidentia non sunt ubi est aer, quinimo ad motum harum specierum aer depellitur. — Tertio quia accidentia non transeunt de subjecto in subjectum, ut scilicet idem accidens numero, quod primo fuit in uno subjecto, postmodum fiat in alio ; accidens enim numerum accipit a subjecto ; unde non (1) potest esse quod idem numero manens sit quandoque in hoc, quandoque in illo subjecto. — Quarto quia cum aer non spolietur accidentibus propriis, simul haberet accidentia propria et aliena. Nec potest dici quod hoc fiat miraculose virtute consecrationis, quia verba consecrationis hoc non significant, quæ tamen non efficiunt nisi suum significatum. — Et ideo relinquitur quod **accidentia in hoc sacramento manent sine subjecto, quod quidem virtute divina fieri potest** : cum enim effectus magis dependeat a causa prima quam a causa secunda, Deus, qui est prima causa substantiæ et accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest in *esse* accidens, subtracta substantia per quam conservabatur in *esse* sicut per propriam causam, sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formavit in utero Virginis sine virili semine.

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet aliquid esse ordinatum secundum communem legem naturæ, cujus tamen contrarium est ordinatum secundum speciale privilegium gratiæ, ut patet in resuscitatione mortuorum, et in illuminatione cæcorum, prout etiam in rebus humanis quædam aliquibus conceduntur ex speciali privilegio præter legem communem. Et ita etiam licet sit secundum communem naturæ ordinem quod accidens sit in subjecto, ex speciali tamen ratione secundum ordinem gratiæ accidentia sunt in hoc sacramento sine subjecto, propter rationes supra inductas in corp. art.

Ad secundum dicendum quod cum ens non sit genus, hoc ipsum quod est *esse*, non potest esse essentia substantiæ vel accidentis. Non est ergo definitio substantiæ, ens per se sine subjecto, nec definitio accidentis, ens in subjecto ; sed quidditati seu essentiæ substantiæ competit habere *esse* non in subjecto ; quidditati autem, sive essentiæ accidentis competit habere *esse* in subjecto. In hoc autem sacramento non datur accidentibus quod ex vi suæ essentiæ non sint in subjecto, sed ex divina virtute sustentante, et ideo non desinunt

---

circa proprium objectum rite propositum. Ex secundo, vero, sequitur non solum transsubstantiatio, sed transaccidentatio, quod est inauditum in Ecclesia ; item sequitur quod cum accidentia ista sint accidentia corporis Christi, denominabunt corpus Christi album, durum, rotundum, quod citra blasphemiam dici nequit. Hæc autem vana systemata oriuntur ex falsis philosophiæ Cartesianæ principiis, et satis refelluntur sive per conciliorum verba (præcipue Constant. art. 2, et Trident. sess. 13, can. 2), sive per S. Doctoris nostri præsentem doctrinam.

(1) Alibi deest *non*.

esse accidentia, quia nec separatur ab eis definitio accidentis, quæ est aptitudo ad subjectum, quæ semper manet in iis, non actualis inhærentia, nec competit eis definitio substantiæ.

Ad tertium dicendum quod hujusmodi accidentia acquisierunt *esse* individuum in substantia panis et vini, qua conversa in corpus et sanguinem Christi, remanent virtute divina accidentia in illo *esse* individuato quod prius habebant, unde sunt singularia et sensibilia.

Ad quartum dicendum quod accidentia hujusmodi, manente substantia panis et vini, non habebant ipsa *esse*, sicut nec alia accidentia, sed subjecta eorum habebant hujusmodi *esse* per ea, sicut nix est alba per albedinem ; sed post consecrationem ipsa accidentia, quæ remanent, habent *esse*, unde sunt composita ex *esse* et *quod est*, sicut in prima parte de angelis dictum est, quæst. 50, art. 2, ad 3, et cum hoc habent compositionem partium quantitativarum.

Articulus II

Utrum in hoc sacramento quantitas dimensiva panis vel vini sit aliorum accidentium subjectum.

4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæst. 3; et 4 Contra, cap. 62 et 64; et 1 Cor. 11, lect. 5, fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in hoc sacramento quantitas dimensiva panis vel vini non sit aliorum accidentium subjectum. Subjectum enim accidentis non est accidens ; nulla enim forma potest esse subjectum, cum subjici pertineat ad proprietatem materiæ. Sed quantitas dimensiva est quoddam accidens. Ergo quantitas dimensiva non potest esse subjectum aliorum accidentium.

2. Præterea, sicut quantitas individuatur ex substantia, ita etiam alia accidentia. Si ergo quantitas dimensiva panis aut vini remanet individuata secundum *esse* prius habitum, in quo conservatur, pari ratione et alia accidentia remanent individuata secundum *esse* quod prius habebant in substantia. Non ergo sunt in quantitate dimensiva sicut in subjecto, cum omne accidens individuetur per suum subjectum.

3. Præterea, inter alia accidentia panis et vini quæ remanent, deprehenduntur etiam sensu rarum et densum, quæ non possunt esse in quantitate dimensiva, præter materiam existente, quia rarum est quod habet parum de materia sub magnis dimensionibus ; densum autem, quod habet multum de materia sub parvis dimensionibus, ut dicitur 4 Physic., text. 84. Non ergo videtur quod quantitas dimensiva possit esse subjectum accidentium, quæ remanent in hoc sacramento.

4. Præterea, quantitas a subjecto separata videtur esse quantitas mathematica, quæ non est subjectum qualitatum sensibilium. Cum ergo accidentia quæ remanent in hoc sacramento, sint sensibilia, videtur quod non possint esse in hoc sacramento sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis et vini remanente post consecrationem.

— Sed contra est quod qualitates non sunt divisibiles nisi per accidens, scilicet ratione subjecti. Dividuntur autem qualitates remanentes in hoc sacramento per divisionem quantitatis dimensivæ, sicut patet ad sensum. Ergo quantitas dimensiva est subjectum accidentium, quæ remanent in hoc sacramento.

Respondeo dicendum quod **necesse est dicere accidentia alia quæ remanent in hoc sacramento, esse sicut in subjecto in quantitate dimensiva panis vel vini remanente** : — Primo quidem per hoc quod ad sensum apparet aliquid quantum esse ibi coloratum, et aliis accidentibus affectum, nec in talibus sensus decipitur. — Secundo quia prima dispositio materiæ est quantitas dimensiva, unde et Plato posuit primas differentias materiæ *magnum* et *parvum* (ex Arist. lib. 1 Metaph., text. 8). Et quia primum subjectum est materia, consequens est quod omnia alia accidentia referantur ad subjectum, mediante quantitate dimensiva, sicut et primum subjectum coloris dicitur esse superficies, ratione cujus quidam posuerunt dimensiones esse substantias corporum, ut dicitur in 1 Metaph., text. 19 et seq. Et quia subtracto subjecto remanent accidentia secundum *esse* quod prius habebant, consequens est quod omnia accidentia remaneant fundata super quantitatem dimensivam. — Tertio quia, cum subjectum sit principium individuationis accidentium, oportet id quod ponitur aliquorum accidentium subjectum, esse aliquo modo individuationis principium. Quantitas autem dimensiva est quoddam individuationis principium. Est enim de ratione individui quod non possit in pluribus esse, quod quidem contingit dupliciter : *uno modo* quia non est natum esse in aliquo, et hoc modo formæ immateriales separatæ per se subsistentes sunt etiam per seipsas individuæ ; *alio modo* ex eo quod forma substantialis vel accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, sicut hæc albedo, quæ est in hoc corpore. Quantum igitur ad *primum*, materia est individuationis principium omnibus formis inhærentibus, quia cum hujusmodi formæ, quan-

---

Art. 2. — Doctrina hujus art., supponit duo principia. Unum est quantitatem substantiæ esse specialem formam, realiter ab illa distinctam, quæ separari et conservari possit sine illa. Secundum est quantitatem esse primam materiæ dispositionem, qua mediante, recipit alias formas accidentales, ita ut proxime illi inhæreant, sicut color in superficie. — Intellige bene doctrinam S. Doctoris ; miraculum est quod quantitas separetur a substantia ; non est tamen aliud miraculum quod alia accidentia maneant. Sed sicut prius sustinebantur a quantitate et, ea mediante, a substantia ; ita post separationem a substantia, manent quantitate sustentata.

tum est de se, sint natæ in aliquo esse sicut in subjecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia quæ non est in alio, ideo nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad *secundum*, dicendum est quod individuationis principium est quantitas dimensiva. Ex hoc enim aliquid est natum esse in uno solo, quod illud est in se indivisum et divisum ab omnibus aliis. Divisio autem accidit substantiæ ratione quantitatis, ut dicitur in 1 Physic., text. 15 et 16. Et ideo ipsa quantitas dimensiva est quoddam individuationis principium in hujusmodi formis, in quantum scilicet diversæ formæ numero sunt in diversis partibus materiæ ; unde et ipsa quantitas dimensiva secundum se habet quamdam individuationem, ita quod possumus imaginari plures lineas ejusdem speciei, differentes positione, quæ cadit in ratione hujus quantitatis ; convenit enim dimensioni quod sit quantitas positionem habens, et ideo potius quantitas dimensiva potest esse subjectum aliorum accidentium, quam e converso.

Ad primum ergo dicendum quod accidens per se non potest esse subjectum alterius accidentis, quia per se non est ; secundum vero quod est in alio, unum accidens dicitur esse subjectum alterius, in quantum unum accidens recipitur in subjecto, alio mediante, sicut superficies dicitur esse subjectum coloris. Unde quando accidenti datur divinitus ut per se sit, potest etiam per se alterius accidentis subjectum esse.

Ad secundum dicendum quod alia accidentia, etiam secundum quod erant in substantia panis, individuabantur mediante quantitate dimensiva, sicut dictum est in corp. art. Et ideo potius quantitas dimensiva est subjectum aliorum accidentium remanentium in hoc sacramento, quam e converso.

Ad tertium dicendum quod *rarum* et *densum* sunt quædam qualitates consequentes corpora, ex hoc quod habent multum vel parum de materia sub dimensionibus, sicut etiam omnia alia accidentia consequuntur ex principiis substantiæ ; et ideo sicut subtracta substantia, divina virtute conservantur accidentia, ita subtracta materia, divina virtute conservantur qualitates materiam consequentes, sicut *rarum* et *densum*.

Ad quartum dicendum quod quantitas mathematica non abstrahit a materia intelligibili, sed a materia sensibili, ut dicitur 7 Metaph., text. 35. Dicitur autem materia sensibilis ex hoc quod subjicitur sensibilibus qualitatibus. Et ideo manifestum est quod quantitas dimensiva, quæ remanet in hoc sacramento sine subjecto, non est quantitas mathematica.

Articulus III

Utrum species quæ remanent in hoc sacramento possint immutare aliquid extrinsecum.

4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 1 et 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod species quæ remanent in hoc sacramento non possint immutare aliquid extrinsecum. Probatur enim 7 Physic., quod formæ quæ sunt in materia fiunt a formis quæ sunt in materia, non autem a formis quæ sunt sine materia, eo quod simile agit in sibi simile. Sed species sacramentales sunt species sine materia, quia remanent sine subjecto, ut ex dictis patet, art. 1 huj. quæst. Non ergo possunt immutare materiam exteriorem, inducendo aliquam formam.

2. Præterea, cessante actione principalis agentis, necesse est quod cesset actio instrumenti, sicut quiescente fabro, non movetur martellus. Sed omnes formæ accidentales agunt instrumentaliter in virtute formæ substantialis, tanquam principalis agentis. Cum ergo in hoc sacramento non remaneat forma substantialis panis et vini, sicut supra habitum est, quæst. 75, art. 2 et 6, videtur quod formæ accidentales remanentes agere non possint ad immutationem exterioris materiæ.

3. Præterea, nihil agit ultra suam speciem, quia effectus non potest esse potior causa. Sed species sacramentales omnes sunt accidentia. Non ergo possunt exteriorem materiam immutare, ad minus ad formam substantialem.

— Sed contra est quod si non possent immutare exteriora corpora, non possent sentiri ; sentitur enim aliquid per hoc quod immutatur sensus a sensibili, ut dicitur 2 de Anima, text. 51, 74 et 121.

Respondeo dicendum quod quia unumquodque agit in quantum est ens actu, consequens est quod unumquodque sicut se habet ad *esse*, ita se habeat ad *agere*. Quia igitur secundum prædicta art. 1 hujus quæst., speciebus sacramentalibus datum est divina virtute ut remaneant in suo *esse* quod habebant, substantia panis et vini existente, consequens est quod etiam remaneant in suo *agere*, et ideo **omnem actionem quam poterant agere, substantia panis et vini existente, possunt etiam agere, substantia panis et vini transeunte in corpus et sanguinem Christi. Unde non est dubium quod possunt immutare exteriora corpora.**

Ad primum ergo dicendum quod species sacramentales, licet sint formæ sine materia existentes, retinent tamen idem *esse* quod habebant prius in materia, et ideo secundum suum *esse* assimilantur formis quæ sunt in materia.

Ad secundum dicendum quod ita actio formæ accidentalis dependet ab actione formæ substan-

tialis, sicut *esse* accidentis dependet ab *esse* substantiæ, et ideo sicut divina virtute datur speciebus sacramentalibus ut possint esse sine substantia, ita datur eis ut possint agere sine forma substantiali virtute Dei, a quo sicut a primo agente dependet omnis actio formæ et substantialis et accidentalis.

Ad tertium dicendum quod immutatio quæ est ad formam substantialem, non fit a forma substantiali immediate, sed mediantibus qualitatibus activis et passivis, quæ agunt in virtute formæ substantialis. Hæc autem virtus instrumentalis conservatur in speciebus sacramentalibus divina virtute, sicut et prius erat, et ideo possunt agere ad formam substantialem instrumentaliter, per quem modum aliquid potest agere ultra suam speciem, non quasi virtute propria, sed virtute principalis agentis.

Articulus iv

Utrum species sacramentales possint corrumpi.

Inf., art. 5, corp.; et 4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 3; et 4 Cont., cap. 66.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod species sacramentales corrumpi non possint. Corruptio enim accidit per separationem formæ a materia. Sed materia panis non remanet in hoc sacramento, sicut ex supra dictis patet, quæst. 75, art. 2. Ergo hujusmodi species non possunt corrumpi.

2. Præterea, nulla forma corrumpitur nisi per accidens, corrupto subjecto ; unde formæ per se subsistentes incorruptibiles sunt, sicut patet in substantiis spiritualibus. Sed species sacramentales sunt formæ sine subjecto. Ergo corrumpi non possunt.

3. Præterea, si corrumpuntur, aut hoc erit naturaliter, aut miraculose. Sed non naturaliter, quia non est ibi assignare aliquod corruptionis subjectum quod maneat, corruptione terminata : similiter etiam nec miraculose, quia miracula quæ sunt in hoc sacramento, fiunt virtute consecrationis, per quam species sacramentales conservantur : non est autem idem causa conservationis et corruptionis. Ergo nullo modo species sacramentales corrumpi possunt.

— Sed contra est quod sensu deprehenditur hostias consecratas putrefieri et corrumpi.

Respondeo dicendum quod corruptio est motus ex *esse* in *non esse*. Dictum est autem supra, art. præc., quod species sacramentales retinent idem *esse* quod prius habebant, substantia panis et vini existente. Et ideo **sicut esse horum accidentium poterat corrumpi, substantia panis et vini existente, ita etiam potest corrumpi, illa substantia abeunte.** — Poterant autem hujusmodi accidentia primo corrumpi dupliciter : uno modo *per se*, alio modo *per accidens*. — Per se quidem, sicut per alterationem qualitatum, et augmentum vel diminutionem quantitatis, non quidem per modum augmenti vel diminutionis, qui invenitur in solis corporibus animatis, qualia non sunt substantia panis et vini, sed per additionem vel divisionem ; nam, sicut dicitur 3 Metaph., text. 77, per divisionem una dimensio corrumpitur, et fiunt duæ ; per additionem autem e converso, ex duabus fit una. Et per hunc modum manifeste possunt corrumpi hujusmodi accidentia post consecrationem, quia et ipsa quantitas dimensiva remanens potest divisionem et additionem suscipere ; et cum sit subjectum qualitatum sensibilium, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., potest etiam esse subjectum alterationis earum, puta si alteretur color aut sapor panis aut vini. — Alio modo poterant corrumpi per accidens per corruptionem subjecti, et hoc modo possunt corrumpi etiam post consecrationem ; quamvis enim subjectum non remaneat, remanet tamen *esse* quod habebant hujusmodi accidentia in subjecto, quod quidem est proprium et conforme subjecto ; et ideo hujusmodi *esse* potest corrumpi a contrario agente, sicut corrumpebatur substantia panis vel vini, quæ etiam non corrumpebatur, nisi præcedente alteratione circa accidentia. — Distinguendum tamen est inter utrumque modum prædictarum corruptionum, quia, cum corpus Christi et sanguis succedant in hoc sacramento substantiæ panis et vini, **si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis et vini, propter talem immutationem non desinit corpus et sanguis Christi esse sub hoc sacramento,** sive fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cum modicum immutatur color aut sapor panis vel vini ; sive ex parte quantitatis, sicut cum dividitur panis aut vinum in tales partes quod adhuc in eis possit salvari natura panis aut vini. — **Si vero fiat tanta immutatio quod fuisset corrupta substantia panis aut vini, non remanent corpus et sanguis Christi sub hoc sacramento ;** et hoc sive ex parte qualitatum, sicut cum ita immutatur color, et sapor, et aliæ qualitates panis et vini, quod nullo modo possint compati naturam panis aut vini ; sive etiam ex parte quantitatis, puta si pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes dividatur, ut jam non remaneant species panis vel vini.

Ad primum ergo dicendum quod ad corruptionem per se pertinet quod auferat *esse* rei. Unde in quantum *esse* alicujus formæ est in materia, consequens est quod per corruptionem separetur forma a materia. Si vero hujusmodi *esse* non esset in materia, simile tamen ei quod est in materia, posset per corruptionem auferri, etiam materia non existente, sicut accidit in hoc sacramento, ut ex dictis patet in corp. art.

Ad secundum dicendum quod species sacramen-

tales, licet sint formæ non in materia, habent tamen *esse* quod prius in materia habebant.

Ad tertium dicendum quod corruptio illarum specierum non est miraculosa, sed naturalis; præsupponit tamen miraculum quod est factum in consecratione, scilicet quod illæ species sacramentales retineant *esse* sine subjecto, quod prius habebant in subjecto, sicut et cæcus miraculose illuminatus naturaliter videt.

Articulus v

Utrum ex speciebus sacramentalibus aliquid possit generari.

Inf., art. 8, ad 2; et 4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 4; et 4 Cont., cap. 66; et Quodl. 9, art. 5, ad 2; et 1 Cor. 11, lect. 4, fin.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ex speciebus sacramentalibus nihil possit generari. Quod enim generatur, ex aliqua materia generatur; ex nihilo enim nihil generatur, quamvis ex nihilo fiat aliquid per creationem. Sed speciebus sacramentalibus non subest aliqua materia, nisi corporis Christi, quod est incorruptibile. Ergo videtur quod ex speciebus sacramentalibus nihil possit generari.

2. Præterea, ea quæ non sunt unius generis, non possunt ex se invicem fieri; non enim ex albedine fit linea. Sed accidens et substantia differunt genere. Cum ergo species sacramentales sint accidentia, videtur quod ex eis non possit aliqua substantia generari.

3. Præterea, si ex eis generetur aliqua substantia corporea, illa substantia non erit sine accidente. Si ergo ex speciebus sacramentalibus generetur aliqua substantia corporea, oportet quod ex accidente generetur substantia et accidens, duo scilicet ex uno, quod est impossibile. Ergo impossibile est quod ex speciebus sacramentalibus aliqua substantia corporea generetur.

— Sed contra est quod ad sensum videri potest ex speciebus sacramentalibus aliquid generari, vel cineres, si comburantur, vel vermes, si putrefiant, vel pulveres, si conterantur.

Respondeo dicendum quod *cum corruptio unius sit generatio alterius*, ut dicitur in 1 de Generatione, text. 17, **necesse est quod ex speciebus sacramentalibus aliquid generetur, cum corrumpantur,** ut dictum est art. præc.; non enim sic corrumpuntur ut omnino dispereant, quasi in nihilum redigantur; sed manifeste aliquid sensibile eis succedit. Quomodo autem ex eis aliquid generari possit, difficile est videre. Manifestum est enim quod ex corpore et sanguine Christi, quæ ibi veraciter sunt, non generatur aliquid, cum sint incorruptibilia. Si autem substantia panis aut vini remaneret in hoc sacramento vel eorum materia, facile esset assignare quod ex eis generatur illud sensibile quod succedit, ut quidam posuerunt. Sed hoc est falsum, ut supra habitum est, quæst. 75, art. 2 et 6. — Et ideo quidam dixerunt quod ea quæ generantur, non fiunt ex speciebus sacramentalibus, sed ex aere circumstante. Quod quidem multipliciter apparet esse impossibile: *primo* quia ex eo generatur aliquid quod prius alteratum et corruptum apparet; nulla autem alteratio vel corruptio prius apparuit in aere circumstante; unde ex eo vermes vel cineres non generantur. *Secundo* quia natura aeris non est talis quod ex eo per tales alterationes talia generentur. *Tertio* quia potest contingere in magna quantitate hostias consecratas comburi vel putrefieri, nec esset possibile tantum de corpore terreno ex aere generari, nisi magna et valde sensibili inspissatione aeris facta. *Quarto* quia idem potest accidere corporibus solidis circumstantibus, puta ferro aut lapidibus, quæ integra remanent post prædictorum generationem. Unde hæc positio stare non potest, quia contrariatur ei quod ad sensum apparet. — Et ideo alii dixerunt quod redit substantia panis et vini in ipsa corruptione specierum, et sic ex substantia panis et vini redeunte generantur cineres aut vermes aut aliquid hujusmodi. Sed hæc positio videtur esse impossibilis: *primo* quidem quia si substantia panis et vini conversa est in corpus et sanguinem Christi, ut supra habitum est, quæst. 75, art. 2 et 4, non potest substantia panis aut vini redire, nisi corpore aut sanguine Christi iterum converso in substantiam panis vel vini, quod est impossibile; sicut si aer sit conversus in ignem, non potest aer redire, nisi iterum ignis convertatur in aerem. Si vero substantia panis aut vini sit annihilata, non potest iterum redire, quia quod in nihilum decidit, non redit idem numero. Nisi forte dicatur redire prædicta substantia, quia Deus de novo creat aliam novam substantiam loco primæ. *Secundo* videtur hoc esse impossibile, quia non est dare quando substantia panis redeat. Manifestum est enim ex supra dictis, art. præc., et quæst. præc., art. 6, ad 3, quod manentibus speciebus panis et vini, manet corpus et sanguis Christi, quæ non sunt simul cum substantia panis et vini in hoc sacramento, secundum prædicta, quæst. 75, art. 2 et 6. Unde substantia panis et vini non potest redire, speciebus sacramentalibus manentibus; similiter etiam nec eis cessantibus, quia jam substantia panis et vini esset sine propriis accidentibus, quod est impossibile. Nisi forte dicatur quod in ipso ultimo instanti corruptionis specierum redit non quidem substantia panis et vini, quia illud idem instans est in quo primo habent *esse* substantiæ generatæ ex speciebus, sed materia panis et vini; quæ magis de novo creata diceretur quam

Art. 5. — Quamvis D. Thomas proponat quæstionem an hæc generatio fiat; præcipue tamen intendit explicare quomodo fiat, nam quod fiat, dubium non est, cum experimentis constet.

rediens, proprie loquendo. Et secundum hoc posset sustineri prædicta positio. — Verum quia non rationabiliter videtur dici quod miraculose aliquid accidat in hoc sacramento, nisi ex ipsa consecratione, ex qua non est quod materia creetur vel redeat, melius videtur dicendum quod in ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivæ panis et vini, quod sit primum subjectum subsequentium formarum. Hoc autem est proprium materiæ; et ideo ex consequenti datur prædictæ quantitati dimensivæ omne illud quod ad materiam pertinet; et ideo **quidquid posset generari ex materia panis vel vini, si adesset, totum potest generari ex prædicta quantitate dimensiva panis vel vini**, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti.

Ad primum ergo dicendum quod quamvis non sit ibi materia ex qua aliquid generetur, quantitas tamen dimensiva supplet vicem materiæ, ut dictum est in corp. art.

Ad secundum dicendum quod illæ species sacramentales sunt quidem accidentia, habent tamen actum et vim substantiæ, ut dictum est ibid. et art. 1 huj. quæst., ad 4.

Ad tertium dicendum quod quantitas dimensiva panis et vini retinet naturam propriam, et accipit miraculose vim et proprietatem substantiæ; et ideo potest transire in utrumque, id est, in substantiam et dimensionem.

Articulus VI

Utrum species sacramentales possint nutrire.

4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 5; et 4 Cont., cap. 66; et 1 Cor. 11, lect. 4, fin.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod species sacramentales non possint nutrire. Dicit enim Ambrosius in lib. 5 de Sacramentis, cap. 4, in med.: *Non iste panis est qui vadit in corpus, sed panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit.* Sed omne quod nutrit vadit in corpus. Ergo panis iste non nutrit, et eadem ratio est de vino.

2. Præterea, sicut dicitur 2 de Generatione, text. 50, *ex eisdem nutrimur ex quibus sumus.* Species autem sacramentales sunt accidentia, ex quibus homo non constat; non enim accidens est pars substantiæ. Ergo videtur quod species sacramentales nutrire non possunt.

3. Præterea, Philosophus, 2 de Anima, text. 47, dicit quod *alimentum nutrit, prout est substantia quædam; auget autem, prout est aliquid quantum.* Sed species sacramentales non sunt substantia. Ergo non possunt nutrire.

— Sed contra est quod Apostolus, 1 Cor. 11, 21, loquens de hoc sacramento, dicit: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est;* ubi dicit Glossa ordin. quod *notat illos qui post celebrationem sacri mysterii, et consecrationem panis et vini, suas oblationes vendicabant, et aliis non communicantes soli sumebant, ita ut inde etiam inebriarentur;* quod quidem non posset contingere, si sacramentales species non nutrirent. Ergo species sacramentales nutriunt.

Respondeo dicendum quod hæc quæstio difficultatem non habet, præcedenti quæstione soluta. Ex hoc enim, ut dicitur 2 de Anima, text. 45 et 49, cibus nutrit, quod convertitur in substantiam nutriti. Dictum est autem art. præc. quod species sacramentales possunt converti in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur; per eamdem autem rationem possunt converti in corpus humanum per quam possunt converti in cineres vel in vermes. Et ideo **manifestum est quod nutriunt.** — Quod autem quidam dicunt quod non vere nutriunt, quasi in corpus humanum convertantur, sed reficiunt et confortant quadam sensuum immutatione (sicut homo confortatur ex odore cibi, et inebriatur ex odore vini), ad sensum patet esse falsum; talis enim refectio non diu sufficit homini, cujus corpus propter continuam deperditionem restauratione indiget, et tamen homo diu sustentari posset, si hostias et vinum consecratum sumeret in magna quantitate. — Similiter etiam non potest stare quod quidam dicunt quod species sacramentales nutriunt propter formam substantialem panis et vini quæ remanet, tum quia non remanet, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 6; tum quia non est actus formæ nutrire, sed magis materiæ, quæ accipit formam nutriti, recedente forma nutrimenti; unde dicitur in 2 de Anima, text. 45, quod *nutrimentum in principio est dissimile, in fine autem simile.*

Ad primum ergo dicendum quod, facta consecratione, dupliciter potest dici panis in hoc sacramento esse: — uno modo ipsæ species panis quæ retinent nomen prioris substantiæ, ut Gregorius dicit in hom. Paschali, loc. cit. art. 1 huj. quæst.; — alio modo potest dici panis ipsum corpus Christi, quod est panis mysticus de cœlo descendens. Ambrosius ergo, cum dicit quod *iste panis non transit in corpus,* accepit panem secundo modo, quia scilicet corpus Christi non convertitur in corpus hominis, sed reficit mentem ejus; non autem loquitur de pane primo modo dicto.

Ad secundum dicendum quod species sacramentales, etsi non sint ea ex quibus corpus hominis constat, tamen in ea convertuntur, sicut dictum est in corp. art.

Ad tertium dicendum quod species sacramentales, quamvis non sint substantia, habent tamen virtutem substantiæ, sicut dictum est ibid.

Articulus VII

Utrum species sacramentales frangantur in hoc sacramento.

4 Sent. dist. 10, art. 1, ad 1, et dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1 et 2; et 4 Cont., cap. 67; et Opusc. 2, cap. 8; et 1 Cor. 11, lect. 5, col. 6.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod species sacramentales non frangantur in hoc sacramento. Dicit enim Philosophus, 4 Meteor., summa 3, cap. 11, ante med., quod corpora dicuntur frangibilia propter determinatam dispositionem pororum, quod non potest attribui sacramentalibus speciebus. Ergo sacramentales species non possunt frangi.

2. Præterea, fractionem sequitur sonus. Sed species sacramentales non sunt sonabiles; dicit enim Philosophus, 2 de Anima, text. 77, quod *sonabile est corpus durum, habens superficiem lenem.* Ergo species sacramentales non franguntur.

3. Præterea, ejusdem videtur esse manducari, frangi et masticari. Sed verum corpus Christi est quod manducatur, secundum illud Joan 6, 57 : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem.* Ergo corpus Christi est quod frangitur et masticatur; unde et in confessione Berengarii (quæ habetur cap. *Ego Berengarius*, de Consecrat., dist. 2) dicitur : *Consentio sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et corde et ore profiteor, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem verum corpus et sanguinem Christi esse, et in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri.* Non ergo fractio debet attribui sacramentalibus speciebus.

— Sed contra est quod fractio fit per divisionem quanti. Sed nullum quantum ibi dividitur, nisi species sacramentales, quia neque corpus Christi, quod est incorruptibile, neque substantia panis, quæ non manet (1). Ergo species sacramentales franguntur.

Respondeo dicendum quod apud antiquos circa hoc multiplex fuit opinio. — Quidam enim dixerunt quod non erat in hoc sacramento fractio secundum rei veritatem, sed solum secundum aspectum intuentium. Sed hoc non potest stare, quia in hoc sacramento veritatis, sensus non decipitur circa ea quorum judicium ad ipsum pertinet, inter quæ est fractio per quam ex uno fiunt multa : quæ quidem sunt sensibilia communia, ut patet in lib. 2 de Anima, text. 64. — Unde alii dixerunt quod erat quidem ibi vera fractio sine subjecto existente. Sed hoc etiam sensui contradicit; apparet enim in hoc sacramento aliquid quantum, prius unum existens, postea in multa partitum, quod quidem oportet esse subjectum fractionis. Non autem potest dici quod ipsum corpus Christi verum frangatur, *primo* quidem quia est incorruptibile et impassibile; *secundo* quia est totum sub qualibet parte, ut supra habitum est, quæst. 76, art. 3, quod quidem est contra rationem ejus quod frangitur. — Unde **relinquitur quod fractio sit, sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis, sicut et alia accidentia**; et sicut species sacramentales sunt sacramentum corporis Christi veri, ita fractio hujusmodi specierum est sacramentum dominicæ passionis, quæ fuit in corpore Christi vero.

Ad primum ergo dicendum quod sicut in speciebus sacramentalibus remanet *rarum* et *densum*, ut supra dictum est, art. 2 huj. quæst., ad 3, ita etiam remanet ibi porositas, et per consequens frangibilitas.

Ad secundum dicendum quod densitatem sequitur duritia : ideo ex quo in speciebus sacramentalibus remanet densitas, consequens est quod remaneat ibi duritia, et per consequens sonabilitas.

Ad tertium dicendum quod illud quod manducatur in propria specie, ipsum et frangitur et masticatur in sua specie; corpus autem Christi non manducatur in sua specie, sed in specie sacramentali. Unde et super illud Joan. 6 : *Caro non prodest quidquam,* dicit Augustinus, tract. 27 in Joan., inter princ. et med. : *Hoc est intelligendum secundum illos qui carnaliter intelligebant : carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur.* Et ideo ipsum corpus Christi non frangitur, nisi secundum speciem sacramentalem. Et hoc modo intelligenda est confessio Berengarii, ut fractio et attritio dentium referatur ad speciem sacramentalem, sub qua vere est corpus Christi.

Articulus VIII

Utrum aliquis liquor possit vino consecrato commisceri.

4 Sent., dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 6; et Quodl. 10, art. 3.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod vino consecrato non possit aliquis liquor misceri. Omne enim quod permiscetur alicui, recipit qualitatem ipsius. Sed nullus liquor potest recipere qualitatem sacramentalium specierum, quia accidentia illa sunt sine subjecto, ut dictum est art. 1 hujus quæst. Ergo videtur quod nullus liquor possit permisceri speciebus sacramentalibus vini.

2. Præterea, si aliquis liquor permisceatur illis speciebus, oportet quod ex his fiat aliquid unum.

Art. 7. — Unde in officio Ven. Sacramenti, cecinit ipse S. Thomas : « A sumente non concisus (Christus), non confractus, non divisus, integer accipitur. Nulla rei (scilicet contentæ) fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status, nec statura signati minuitur ».

(1) Ita cum Mss. Alc., Tarrac. Camer., Paris, editi passim. — Al. additur, *neque substantia vini.*

Sed non potest fieri aliquid unum neque ex liquore, qui est substantia, et speciebus sacramentalibus, quæ sunt accidentia, neque ex liquore et sanguine Christi, qui ratione suæ incorruptibilitatis neque additionem recipit, neque diminutionem. Ergo nullus liquor potest admisceri vino consecrato.

3. Præterea, si aliquis liquor admisceatur vino consecrato, videtur quod etiam ipsum efficiatur consecratum; sicut aqua quæ admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta. Sed vinum consecratum est vere sanguis Christi. Ergo etiam liquor permixtus esset sanguis Christi aliter quam per consecrationem, quod est inconveniens. Non ergo vino consecrato potest aliquis liquor permisceri.

4. Præterea, si duorum unum totaliter corrumpatur, non erit mixtio, ut dicitur in 1 de Generatione, text. 82 et seq. Sed ad permixtionem cujuscumque liquoris videtur corrumpi totalis species sacramentalis vini, ita quod sub ea desinat esse sanguis Christi, tum quia magnum et parvum sunt differentiæ quantitatis, et diversificant ipsam, sicut album et nigrum colorem; tum etiam quia liquor permixtus, cum non habeat obstaculum, videtur undique diffundi per totum, et ita desinit ibi esse sanguis Christi, qui non est ibi simul cum alia substantia. Non ergo aliquis liquor potest permisceri vino consecrato.

— Sed contra est quod ad sensum patet alium liquorem vino permisceri posse post consecrationem, sicut et ante.

RESPONDEO dicendum quod istius quæstionis veritas manifesta est ex præmissis. Dictum est enim supra, art. 1 hujus quæst., ad 4, et art. 5, ad 2, quod species in hoc sacramento remanentes, sicut adipiscuntur virtute consecrationis modum essendi substantiæ, ita etiam consequuntur modum agendi et patiendi, ut scilicet agere et pati possint quidquid ageret vel pateretur substantia, si ibi præsens existeret. Manifestum est autem quod si esset ibi substantia vini, liquor aliquis posset ei permisceri. — Hujus tamen permixtionis diversus esset effectus et secundum formam liquoris, et secundum quantitatem. Si enim permisceretur aliquis liquor in tanta quantitate quod posset diffundi per totum vinum, totum fieret permixtum; quod autem est commixtum ex duobus, neutrum miscibilium est, sed utrumque transit in quoddam tertium ex his compositum: unde sequeretur quod vinum prius existens non remaneret. Sed si liquor permixtus esset alterius speciei, puta si permisceretur aqua, solveretur species vini, et esset liquor alterius speciei. Si autem esset ejusdem speciei liquor adjunctus, puta si vinum permisceretur vino, remaneret quidem eadem species, sed non remaneret idem numero vinum, quod declarat diversitas accidentium: puta si unum vinum esset album, et aliud rubeum. — Si vero liquor adjunctus esset tam parvæ quantitatis, quod non posset perfundi per totum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars ejus, quæ quidem non remaneret eadem numero propter permixtionem extraneæ materiæ; remaneret tamen eadem specie, non solum si parvus liquor permixtus esset ejusdem speciei, sed etiam si esset alterius speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta transit in speciem vini, ut dicitur in 1 de Generatione, text. 34, 39 et 88. — Manifestum est autem ex prædictis art. 4 hujus quæst., et quæst. 76, art. 6, ad 3, quod corpus et sanguis Christi remanent in hoc sacramento, quamdiu illæ species manent eædem numero; consecratur enim hic panis, et hoc vinum. Unde **si fiat tanta permixtio liquoris cujuscumque quod pertingat ad totum vinum consecratum, et fiat permixtum, erit aliud numero, et non remanebit ibi sanguis Christi. — Si vero fiat tam parva alicujus liquoris adjunctio quod non possit diffundi per totum, sed usque ad aliquam partem specierum, desinet esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, remanebit tamen sub alia.**

Ad primum ergo dicendum quod Innocentius III dicit in quadam Decretali (quæ habetur cap. *Cum Marthæ*, de Celebrat. missar.), quod *ipsa accidentia vinum appositum videntur afficere, quia si aqua fuerit apposita, vini saporem assumit. Contingit igitur accidentia mutare subjectum, sicut et subjectum contingit accidentia permutare; cedit quippe natura miraculo, et virtus supra consuetudinem operatur.* Hoc tamen non est sic intelligendum, quasi idem numero accidens quod prius fuit in vino ante consecrationem, postmodum fiat in vino apposito, sed talis permutatio fit per actionem; nam accidentia vini remanentia retinent actionem substantiæ, secundum prædicta in corp. art., et ita immutando afficiunt liquorem appositum.

Ad secundum dicendum quod liquor appositus vino consecrato nullo modo miscetur substantiæ sanguinis Christi; miscetur tamen speciebus sacramentalibus, ita tamen quod permixtione facta, corrumpuntur prædictæ species vel in toto vel in parte, secundum modum quo supra dictum est art. 5 huj. quæst., quod ex speciebus illis potest aliquid generari; et si quidem corrumpantur in toto, nulla jam remanet quæstio, quia totum erit uniforme; si autem corrumpantur in parte, erit quidem una dimensio secundum continuitatem quantitatis, non tamen una secundum modum essendi, quia una pars ejus erit sine subjecto, alia erit in subjecto: sicut si aliquod corpus constituatur ex duobus metallis, erit unum corpus secundum rationem quantitatis, non tamen unum secundum speciem materiæ.

Ad tertium dicendum quod, sicut Innocentius III dicit in Decretali prædicta, *si post consecrationem calicis aliud vinum mittatur in calicem,*

illud quidem non transit in sanguinem, neque sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commixtum, corpori quod sub eis latet undique circumfunditur, non madidans circumfusum. Quod quidem intelligendum est quando non fit tanta permixtio liquoris extranei, quod sanguis Christi desinat esse sub toto; tunc enim dicitur undique circumfundi, non quia tangat sanguinem Christi secundum ejus proprias dimensiones, sed secundum dimensiones sacramentales, sub quibus continetur. Nec est simile de aqua benedicta, quia illa benedictio nullam immutationem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini.

Ad quartum dicendum quod quidam posuerunt quod quantumcumque parva fiat extranei liquoris permixtio, substantia sanguinis Christi desinit esse sub toto, et hoc ratione inducta, quæ tamen non cogit, quia magnum et parvum diversificant quantitatem dimensivam, non quantum ad ejus essentiam, sed quantum ad determinationem mensuræ. Similiter etiam liquor appositus adeo potest esse parvus, quod sua parvitate impeditur ne diffundatur per totum, et non solis dimensionibus (1): quæ licet sint sine subjecto, tamen obstant alteri liquori, sicut et substantia, si ibi adesset, secundum ea quæ præmissa sunt.

QUÆSTIO LXXVIII

DE FORMA SACRAMENTI EUCHARISTIÆ. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de forma hujus sacramenti; et circa hoc quæruntur sex : 1° quæ sit forma hujus sacramenti; 2° utrum sit conveniens forma consecrationis panis; 3° utrum sit conveniens forma consecrationis sanguinis; 4° de virtute utriusque formæ; 5° de veritate locutionis; 6° de comparatione unius formæ ad aliam.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum hæc sit forma hujus sacramenti : « Hoc est corpus meum »; et : « Hic est calix sanguinis mei ».

4 Sent., dist. 8, quæst. 2, art. 2 et 3.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit forma hujus sacramenti : *Hoc est corpus meum;* et : *Hic est calix sanguinis mei.* Illa enim verba videntur pertinere ad formam hujus sacramenti, quibus Christus corpus suum et sanguinem consecravit. Sed Christus ante benedixit panem acceptum, et postea dixit : *Accipite et comedite; hoc est corpus meum*, ut habetur Matth. 26, 26; et similiter fecit de calice. Ergo prædicta verba non sunt forma hujus sacramenti.

2. Præterea, Eusebius Emissenus dicit. hom. 5 de Pascha, quæ incipit : *Magnitudo cœlest.*, a princ., quod *invisibilis sacerdos visibiles creaturas in suum corpus convertit, dicens : « Accipite et comedite; hoc est corpus meum »*. Ergo totum hoc videtur pertinere ad formam hujus sacramenti, et eadem ratio est de verbis pertinentibus ad sanguinem.

3. Præterea, in forma baptismi exprimitur persona ministri et actus ejus, cum dicitur : *Ego te baptizo*. Sed in præmissis verbis nulla fit mentio de persona ministri nec de actu ejus. Ergo non est conveniens forma sacramenti.

4. Præterea, forma sacramenti sufficit ad perfectionem sacramenti; unde sacramentum baptismi quandoque perfici potest solis verbis formæ prolatis, omnibus aliis prætermissis. Si ergo prædicta verba sunt forma hujus sacramenti, videtur quod aliquando possit hoc sacramentum perfici his solis verbis prolatis, et omnibus aliis prætermissis quæ in missa dicuntur; quod tamen videtur esse falsum, quia ubi verba alia prætermitterentur, prædicta verba acciperentur ex persona sacerdotis proferentis, in cujus corpus et sanguinem panis et vinum non convertuntur. Non ergo prædicta verba sunt forma hujus sacramenti.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacramentis, cap. 4, a princ. : *Consecratio fit verbis et sermonibus Domini Jesu : nam per reliqua*

QUÆSTIO 78. — Tria resolvit in hac quæst. 1° Convenientiam utriusque formæ, in communi et in particulari (art. 1 ad 3). 2° De virtute effectiva utriusque formæ. 3° De verificatione locutionum, cui adjungitur alia difficultas, an una forma expectet prolationem alterius, etc.

Errores. — Circa Eucharistiæ formam, erraverunt protestantes. Bucerus vult nulla verba esse proferenda. Calvinus, esse proferenda recitative tantum ad fidem excitandam. Lutherus contendit hæc etiam verba « qui pridie etc. » esse consecratoria. Kemmitius, totam Christi institutionem pertinere ad integritatem formæ; tandem alii aliter, Græci quidam schismatici, dicunt Eucharistiam confici precibus quæ post verba « Hoc est corpus meum; Hic est sanguis etc » in sua propria liturgia recitantur. Inter catholicos, Innocentius III (in lib. 4 myst. missæ, cap. 6) opinative sustinuit opinionem quam refert S. Thomas hic, art. 1, ad 1. Deinde hanc opinionem ut certam propugnavit Ambrosius Catharinus duobus opusculis quæ ad concil. Trident. misit. Scotus (in 4, dist. 8, quæst. 2), videtur affirmare verba Christi ad consecrationem non esse efficacia, nisi præmissis : « qui pridie etc » quia alioquin sacerdos non loqueretur in persona Christi, sicque *corpus meum* importaret corpus celebrantis, non Christi.

(1) Al. *et non solum dimensionibus.*

ART. 1. — Disputaturus D. Thomas de forma Eucharistiæ, ex generica convenientia sacramentorum, supponit hoc sacramentum habere formam; ex differentia vero inter hoc sacramentum et reliqua, propriam ejus formæ rationem colligit; nam hoc sacramentum perficitur in consecratione, alia vero in usu, et insuper perficitur a ministro ut immediate repræsentat Christi personam; alia vero perficiuntur ab eo ut persona distincta quæ potestatem habet a Christo. — Consecrationem perfici his verbis, est de fide. — Vide concil. Florent. in decreto pro græcis, supra quæst. 74, art. 3, pag. 466, et verba Innocent. III, art. 3 seq.

omnia quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratio præmittitur pro populo, pro regibus, pro cæteris; ubi autem venitur ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos utitur, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum ab aliis sacramentis differt in duobus : — Primo quidem quantum ad hoc quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, alia vero sacramenta perficiuntur in usu materiæ consecratæ. — Secundo quia in aliis sacramentis consecratio materiæ consistit solum in quadam benedictione, ex qua materia consecrata accipit instrumentaliter quamdam spiritualem virtutem, quæ per ministrum, qui est instrumentum animatum, potest ad instrumenta inanimata procedere ; sed in hoc sacramento consecratio materiæ consistit in quadam miraculosa conversione substantiæ, quæ a solo Deo perfici potest ; unde minister in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum nisi prolationem verborum. Et quia forma debet esse conveniens rei, ideo **forma hujus sacramenti differt a formis aliorum sacramentorum in duobus** : — Primo quidem quia formæ aliorum sacramentorum important usum materiæ, puta baptizationem vel consignationem ; sed forma hujus sacramenti importat solam consecrationem materiæ quæ in transsubstantiatione consistit, puta cum dicitur : *Hoc est corpus meum*, vel : *Hic est calix sanguinis mei.* — Secundo quia formæ aliorum sacramentorum proferuntur ex persona ministri, sive per modum exercentis actum, sicut cum dicitur : *Ego te baptizo*, vel : *Ego te confirmo*, etc. ; sive per modum imperantis, sicut cum in sacramento ordinis dicitur : *Accipe potestatem*, etc. ; sive per modum deprecantis, sicut cum in sacramento extremæ unctionis dicitur : *Per istam unctionem et nostram intercessionem*, etc. Sed forma hujus sacramenti profertur quasi ex persona ipsius Christi loquentis, ut detur intelligi quod minister in perfectione hujus sacramenti nihil agit, nisi quod profert verba Christi.

Ad primum ergo dicendum quod circa hoc est multiplex opinio. — Quidam enim dixerunt quod Christus qui habebat potestatem excellentiæ in sacramentis, absque omni forma verborum hoc sacramentum perfecit, et postea verba protulit, sub quibus alii postmodum consecrarent. Quod videntur sonare verba Innoc. III, dicentis lib. 4 de Myster. missæ, cap. 6, in fin. : *Sane dici potest, quod Christus virtute divina confecit, et postea formam expressit, sub qua posteri benedicerent.* Sed contra hoc expresse sunt verba Evangelii, in quibus dicitur quod Christus benedixit, quæ quidem benedictio aliquibus verbi facta est. Unde prædicta verba Innocentii sunt opinative magis dicta quam determinative. — Quidam autem dixerunt quod benedictio illa facta est quibusdam aliis verbis nobis ignotis. Sed nec hoc stare potest, quia benedictio consecrationis nunc perficitur per recitationem eorum quæ tunc acta sunt ; unde si tunc per hæc verba non est facta consecratio, nec modo fieret. — Et ideo alii dixerunt quod illa benedictio eisdem etiam verbis facta est quibus modo fit ; sed Christus ea bis protulit, primo quidem secrete ad consecrandum, secundo manifeste ad instruendum. Sed nec hoc stare potest, quia sacerdos consecrat, proferens hæc verba, non ut a Christo in occulta benedictione dicta, sed ut publice prolata. Unde cum non habeant vim hujusmodi verba nisi ex Christi prolatione, videtur quod etiam Christus manifeste ea proferens consecraverit. — Et ideo alii dixerunt quod Evangelistæ non semper eumdem ordinem in recitando servaverunt, quo res sunt gestæ, ut patet per Augustinum, in lib. 2 de Consensu Evang., cap. 30 31 et 44. Unde intelligendum est ordinem rei gestæ sic exprimi posse : *Accipiens panem benedixit, dicens : Hoc est corpus meum, et deinde fregit, et dedit discipulis suis.* Sed idem sensus haberi potest etiam verbis Evangelii non mutatis. Nam participium, *dicens*, concomitantiam quamdam importat verborum prolatorum ad ea quæ præcedunt. Non autem oportet quod hæc concomitantia intelligatur solum respectu ultimi verbi prolati, quasi Christus tunc ista verba protulerit, quando dedit discipulis suis ; sed potest intelligi concomitantia respectu totius præcedentis ; ut sit sensus : Dum benediceret, frangeret, et daret discipulis suis, hæc verba dixit : *Accipite*, etc.

Ad secundum dicendum quod in his verbis : *Accipite et comedite*, intelligitur usus materiæ consecratæ, qui non est de necessitate hujus sacramenti, ut supra habitum est, quæst. 74, art. 7. Et ideo nec hæc verba sunt de substantia formæ. Quia tamen ad quamdam perfectionem sacramenti pertinet materiæ consecratæ usus, sicut operatio non est prima, sed secunda perfectio rei, ideo per omnia ista verba exprimitur tota perfectio hujus sacramenti : et hoc modo Eusebius intellexit his verbis confici sacramentum quantum ad primam et secundam perfectionem.

Ad tertium dicendum quod in sacramento baptismi minister aliquem actum exercet circa usum materiæ, qui est de essentia sacramenti ; quod non est in hoc sacramento ; et ideo non est similis ratio.

Ad quartum dicendum quod quidam dixerunt hoc sacramentum perfici non posse prædictis verbis prolatis, et aliis prætermissis, præcipue quæ sunt in canone missæ. Sed hoc patet esse falsum, tum ex verbis Ambrosii supra inductis, in arg. *Sed cont.*, tum etiam quia canon missæ non est idem apud omnes, nec secundum omnia tempora, sed diversa sunt a diversis apposita. Unde dicendum est quod si sacerdos sola verba prædicta profer-

ret cum intentione conficiendi hoc sacramentum, perficeretur hoc sacramentum, quia intentio faceret ut hæc verba intelligerentur quasi ex persona Christi prolata, etiamsi verbis præcedentibus hoc non recitaretur ; graviter tamen peccaret sacerdos sic conficiens hoc sacramentum, utpote ritum Ecclesiæ non servans. Nec est simile de baptismo, quod est sacramentum necessitatis : defectum autem hujus sacramenti potest supplere spiritualis manducatio, sicut Augustinus dicit tract. 26 in Joan.

Articulus II

Utrum hæc sic conveniens forma consecrationis panis : « Hoc est corpus meum. »

Sup., quæst. 60, art. 9, corp., et quæst. 75, art. 2, corp., et inf., quæst. 83, art. 4, ad 1, et quæst. 84, art. 3, corp. ; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1, et 2, et art. 4, quæstiunc. 3 ; et 1 Corinth. 11, lect. 5.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit conveniens forma consecrationis panis : *Hoc est corpus meum.* Per formam enim sacramenti debet exprimi sacramenti effectus. Sed effectus qui fit in consecratione panis, est conversio substantiæ panis in corpus Christi, quæ magis exprimitur per hoc verbum *fit*, quam per hoc verbum *est*. Ergo in forma consecrationis deberet dici : *Hoc fit corpus meum.*

2. Præterea, Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacramentis, cap. 4, a princ. : *Sermo Christi hoc conficit sacramentum ; quis sermo Christi ? hic quo facta sunt omnia. Jussit Dominus, et facta sunt cœli et terra.* Ergo et forma hujus sacramenti convenientior esset per verbum imperativum, ut si diceretur : *Hoc sit corpus meum.*

3. Præterea, per subjectum hujus locutionis importatur illud quod convertitur, sicut per prædicatum importatur conversionis terminus. Sed sicut est determinatum id in quod fit conversio, non enim fit conversio nisi in corpus Christi, ita est determinatum id quod convertitur, non enim convertitur in corpus Christi nisi panis. Ergo sicut ex parte prædicati ponitur nomen, ita ex parte subjecti debet poni nomen, ut dicatur : *Hic panis est corpus meum.*

4. Præterea, sicut id in quod terminatur conversio, est determinatæ naturæ (quia est corpus), ita etiam est determinatæ personæ. Ergo sicut ad determinandam naturam dicitur *corpus*, ita ad determinandam personam deberet dici : *Hoc est corpus Christi.*

5. Præterea, in verbis formæ non debet poni aliquid quod non sit de substantia ejus. Inconvenienter ergo additur in quibusdam libris hæc conjunctio *enim*, quæ non est de substantia formæ.

— Sed contra est quod Dominus hac forma in consecrando est usus, ut patet Matth. 26.

Respondeo dicendum quod hæc est conveniens forma consecrationis panis. Dictum est enim art. præc. quod hæc consecratio consistit in conversione substantiæ panis in corpus Christi. Oportet autem formam sacramenti significare id quod in sacramento efficitur. Unde et forma consecrationis panis debet significare ipsam conversionem panis in corpus Christi, in qua tria considerantur : scilicet ipsa conversio, et terminus *a quo*, et terminus *ad quem*. Conversio autem potest considerari dupliciter : uno modo ut *in fieri*, alio modo ut *in facto esse*. Non autem debuit significari conversio in hac forma ut *in fieri*, sed ut *in facto esse :* primo quidem quia hæc conversio non est successiva, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 7, sed instantanea ; in hujusmodi autem mutationibus *fieri* non est nisi *factum esse ;* secundo quia ita se habent formæ sacramentales ad significandum effectum sacramenti, sicut se habent formæ artificiales ad repræsentandum effectum artis. Forma autem artificialis est similitudo ultimi effectus, in quem fertur intentio artificis ; sicut forma artis in mente ædificatoris est forma domus ædificatæ principaliter, ædificationis autem per consequens. Unde et in hac forma debet exprimi conversio ut *in facto esse*, ad quod fertur intentio. Et quia ipsa conversio exprimitur in hac forma ut *in facto esse*, necesse est quod extrema conversionis significentur, ut se habent *in facto esse* conversionis. Tunc autem terminus *ad quem* habet propriam naturam suæ substantiæ ; sed terminus *a quo* non manet secundum suam substantiam, sed solum secundum accidentia quibus sensui subjacet, et ad sensum determinari potest. Unde convenienter terminus conversionis *a quo* exprimitur per pronomen demonstrativum relatum ad accidentia sensibilia, quæ manent ; terminus autem *ad quem* exprimitur per nomen significans naturam ejus in quod fit conversio, quod quidem est totum corpus Christi, et non sola caro ejus, ut dictum est quæst. 76, art. 1, ad 2, et art. 2. Unde **hæc forma est convenientissima : « Hoc est corpus meum ».**

Ad primum ergo dicendum quod *fieri* non est ultimus effectus hujus consecrationis, sed *factum esse*, ut dictum est in corp. art. 1 et ideo hoc potius exprimi debet in forma.

Ad secundum dicendum quod sermo Dei operatus est in creatione rerum, qui etiam operatur in hac consecratione, aliter tamen et aliter ; nam hic operatur effective et sacramentaliter, id est, secundum vim significationis, et ideo oportet in hoc sermone significari ultimum effectum consecrationis per verbum substantivum indicativi modi

Art. 2. — Secundum protestantes, in his verbis, vox *est* idem valet ac *significat*, sicut sumitur in his verbis et similibus « semen *est* verbum Dei. » *Corpus* vero figurate accipitur.

et præsentis temporis. Sed in creatione rerum operatus est solum effective, quæ quidem efficientia est per imperium suæ sapientiæ; et ideo in creatione rerum exprimitur sermo divinus per verbum imperativi modi, secundum illud Gen. 1, 3 : *Fiat lux, et facta est lux.*

Ad tertium dicendum quod terminus *a quo* in ipso *facto esse* conversionis non retinet naturam suæ substantiæ, sicut terminus *ad quem*. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum quod per hoc pronomen *meum*, quod includit demonstrationem primæ personæ, quæ est persona loquentis, sufficienter exprimitur persona Christi, ex cujus persona hæc proferuntur, ut dictum est art. præc.

Ad quintum dicendum quod hæc conjunctio *enim* apponitur in hac forma secundum consuetudinem Romanæ Ecclesiæ, a B. Petro Apostolo derivatam; et hoc propter continuationem ad verba præcedentia : et ideo non est de forma, sicut nec verba præcedentia formam.

Articulus III

Utrum hæc sit conveniens forma consecrationis vini : « Hic est calix sanguinis mei, etc. »

4 Sent. dist. 8, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1 et 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit conveniens forma consecrationis vini : *Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Sicut enim panis convertitur in corpus Christi ex vi consecrationis, ita et vinum in sanguinem Christi, sicut ex prædictis patet, quæst. 76, art. 1, 2 et 3. Sed in forma consecrationis panis ponitur in recto corpus Christi, nec aliquid aliud additur. Inconvenienter ergo in hac forma ponitur sanguis Christi in obliquo, et additur calix in recto, cum dicitur : *Hic est calix sanguinis mei.*

2. Præterea, non sunt majoris efficaciæ verba quæ proferuntur in consecratione panis, quam ea quæ proferuntur in consecratione vini, cum utraque sint verba Christi. Sed statim dicto : *Hoc est corpus meum*, est perfecta consecratio panis. Ergo statim cum dictum est : *Hic est calix sanguinis mei*, est perfecta consecratio sanguinis; et ita ea quæ sequuntur non videntur esse de substantia formæ, præsertim cum pertineant ad proprietates hujus sacramenti.

3. Præterea, testamentum novum pertinere videtur ad internam inspirationem ut patet ex hoc quod Apostolus ad Hebr. 8, 8, introducit verba quæ habentur Jerem. 31, 31 : *Consummabo super domum Israel testamentum novum.., dando leges meas in mentem eorum* (1). Sacramentum autem exterius visibiliter agitur. Inconvenienter ergo in forma sacramenti dicitur, *novi Testamenti.*

4. Præterea, novum dicitur aliquid ex eo quod est prope principium sui *esse*. Æternum autem non habet principium sui *esse*. Ergo inconvenienter dicitur, *novi et æterni*, quia videtur contradictionem implicare.

5. Præterea, occasiones erroris sunt hominibus subtrahendæ, secundum illud Isai. 57, 14 : *Auferte offendicula de via populi mei.* Sed quidam erraverunt, æstimantes mystice solum esse corpus et sanguinem Christi in hoc sacramento. Ergo in hac forma inconvenienter ponitur, *Mysterium fidei.*

6. Præterea, supra dictum est, quæst. 73, art. 3, ad 3, quod sicut baptismus est sacramentum fidei, ita Eucharistia est sacramentum charitatis. Ergo in hac forma magis debet poni charitas quam fides.

7. Præterea, totum hoc sacramentum, et quantum ad corpus, et quantum ad sanguinem, est memoriale dominicæ passionis, secundum illud Corinth. 11, 26 : *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis.* Non ergo magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi et ejus fructu quam in forma consecrationis corporis, præsertim cum Luc. 22, 19. Dominus dixerit : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur* (2).

8. Præterea, passio Christi, ut supra habitum est, quæst. 48 et 49, art. 2, ad sufficientiam profuit omnibus; quantum vero ad efficientiam profuit multis. Debuit ergo dici : *Qui effundetur pro omnibus*, aut *pro multis*, sine hoc quod adderetur, *pro vobis.*

9. Præterea, verba quibus hoc sacramentum conficitur, efficaciam habent ex institutione Christi. Sed nullus evangelista recitat, Christum hæc omnia verba dixisse. Ergo hæc non est conveniens forma consecrationis vini.

Art. 3. — Quæstio est, an verba « novi et æterni testamenti, etc. », sint de essentia formæ, ita quod his omissis, non conficeretur sacramentum? Et controvertitur, etiam inter Thomistas qui disputant de mente Doctoris, qui videtur favere utrique sententiæ. Nota quod in art. 1, dicit simpliciter hæc verba: « Hic est calix sanguinis mei» esse formam hujus sacramenti, nullius alterius verbi mentionem faciens; et sic, juxta ipsos, doctrina S. Doctoris debet intelligi: illa verba sola *hic est calix sanguinis mei* sunt de essentia formæ; reliqua ad substantiam seu integritatem spectant, non ad essentiam. — Istorum verborum litteralem explicationem reperies etiam ex Innocent. III, ad archiep. Lugdun. 1212, in decretal. lib. 3, tit. 41, cap. 6 « *Cum Marthæ*, » in cujus fine reperiuntur verba sequentia : « Credimus igitur quod formam verborum, sicut in canone reperitur, et a Christo apostoli, et ab ipsis eorum acceperint successores. »

(1) Vulgata: *Feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum... dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum.*

(2) Vulgata, *datur.*

— Sed contra est quod Ecclesia ab apostolis instructa utitur hac forma in consecratione vini.

RESPONDEO dicendum quod circa hanc formam est duplex opinio : — Quidam enim dixerunt quod de substantia formæ hujus est hoc solum quod dicitur : *Hic est calix sanguinis mei*, non autem ea quæ sequuntur. Sed hoc videtur inconveniens, quia ea quæ sequuntur sunt quædam determinationes prædicati, id est, sanguinis Christi ; unde pertinent ad integritatem ejusdem locutionis. Et propter hoc sunt alii, qui melius dicunt quod omnia sequentia sunt de substantia formæ usque ad hoc quod sequitur : *Hæc quotiescumque feceritis*, quod pertinet ad usum hujus sacramenti ; unde non est de substantia formæ. Et inde est quod sacerdos eodem ritu et modo, scilicet tenendo calicem in manibus, omnia hæc verba profert. Lucæ etiam 22 interponuntur verba sequentia verbis præmissis, cum dicitur : *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*. Dicendum est ergo quod **omnia prædicta verba sunt de substantia formæ, sed per prima verba cum dicitur : « Hic est calix sanguinis mei », significatur ipsa conversio vini in sanguinem**, eo modo quo dictum est art. præc., in forma consecrationis panis ; **per verba autem sequentia, designatur virtus sanguinis effusi in passione**, quæ operatur in hoc sacramento, quæ quidem ad tria ordinatur : Primo quidem et principaliter ad adipiscendam æternam hæreditatem, secundum illud Hebr. 10, 19 : *Habentes fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi ;* et ad hoc designandum dicitur : *Novi et æterni Testamenti.* — Secundo ad justitiam gratiæ quæ est per fidem, secundum illud Rom. 3, 23 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1) *per fidem in sanguine ipsius.... ut sit ipse justus et justificans eum qui ex fide est Jesu Christi* ; et quantum ad hoc subditur, *Mysterium fidei.* — Tertio autem ad removendum impedimenta utriusque prædictorum, scilicet peccatum, secundum illud Hebr. 9, 14. *Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis*, id est, a peccatis ; et quantum ad hoc subditur : *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Ad primum ergo dicendum quod, cum dicitur : *Hic est calix sanguinis mei*, est locutio figurativa, et potest dupliciter intelligi : — uno modo secundum metonymiam, qua ponitur continens pro contento, ut sit sensus : *Hic est sanguis meus contentus in calice, de quo fit hic mentio*, quia sanguis Christi in hoc sacramento consecratur, in quantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis ; et ideo oportuit hoc designari per vas huic usui accommodatum. — Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout per calicem similitudinarie intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud Thren. 3, 15 : *Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absynthio ;* unde et ipse Dominus passionem suam calicem nominat, Matth. 26, 39, dicens : *Transeat a me calix iste ;* ut sit sensus ; *Hic est calix passionis meæ, de qua fit mentio in sanguine seorsum a corpore consecrato ;* quia separatio sanguinis a corpore fuit per passionem.

Ad secundum dicendum quod quia, ut dictum est in solut. præc., et quæst. 76, art. 2, ad 1, sanguis seorsum consecratus expresse passionem Christi repræsentat, ideo potius in consecratione sanguinis fit mentio de effectu passionis, quam in consecratione corporis, quod est passionis subjectum, quod etiam designatur in hoc quod Dominus dicit : *Quod pro vobis tradetur ;* quasi diceret : *Quod pro vobis passioni subjicietur.*

Ad tertium dicendum quod testamentum est dispositio hæreditatis. Hæreditatem autem cœlestem disposuit Deus hominibus dandam per virtutem sanguinis Jesu Christi ; quia, ut dicitur Hebr. 9, 16, *ubi est testamentum* (1), *mors necesse est intercedat testatoris.* Sanguis autem Christi dupliciter est hominibus exhibitus : — Primo quidem in figura, quod pertinet ad vetus Testamentum ; et ideo Apostolus ibidem concludit : *Unde nec primum Testamentum sine sanguine dedicatum est,* quod patet ex hoc quod, sicut dicitur Exodi 24, *lecto omni mandato legis a Moyse, omnem populum aspersit, dicens : « Hic est sanguis Testamenti quod mandavit ad vos Deus. »* — Secundo autem est exhibitus in rei veritate, quod pertinet ad novum Testamentum ; et hoc est quod Apostolus ibidem præmittit dicens : *Ideo novi Testamenti mediator est* (*Christus*), *ut, morte intercedente, repromissionem accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Dicitur ergo : *Hic sanguis novi Testamenti*, quia jam non in figura, sed in veritate exhibetur ; unde subditur : *Qui pro vobis effundetur.* Interna autem inspiratio ex hujus sanguinis virtute procedit, secundum quod passione Christi justificamur.

Ad quartum dicendum quod hoc Testamentum est *novum* ratione exhibitionis : dicitur autem *æternum* tam ratione æternæ Dei præordinationis, quam etiam ratione æternæ hæreditatis, quæ per hoc Testamentum disponitur : ipsa etiam persona Christi, cujus sanguine Testamentum disponitur, est æterna.

Ad quintum dicendum quod *mysterium* hic ponitur, non quidem ad excludendam rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem, quia et ipse sanguis Christi occulto modo est in hoc sacramento, et ipsa passio Christi occulte fuit figurata in veteri Testamento.

Ad sextum dicendum quod dicitur *mysterium fidei*, quasi fidei objectum, quia quod sanguis Christi secundum veritatem fit in hoc sacramento, sola

(1) Vulgata :.. *propitiationem.*

(1) Vulgata : *ubi testamentum est...*

fide tenetur. Ipsa etiam Christi passio per fidem justificat. Baptismus autem dicitur sacramentum fidei, quia est quædam fidei protestatio. Hoc autem est sacramentum charitatis, quasi figurativum et effectivum.

Ad septimum dicendum quod, sicut dictum est in respons. ad 2, sanguis seorsum consecratus a corpore expressius repræsentat passionem Christi; et ideo potius in consecratione sanguinis fit mentio de passione Christi et fructu ipsius, quam in consecratione corporis.

Ad octavum dicendum quod sanguis passionis Christi non solum habet efficaciam in Judæis electis, quibus exhibitus est sanguis veteris Testamenti, sed etiam in gentilibus ; nec solum in sacerdotibus, qui hoc conficiunt sacramentum, vel aliis qui sumunt, sed etiam in illis pro quibus offertur. Et ideo signanter dicit, *pro vobis*, Judæis, et *pro multis*, scilicet gentilibus; vel *pro vobis* manducantibus, et *pro multis*, pro quibus offertur.

Ad nonum dicendum quod Evangelistæ non intendebant tradere formas sacramentorum, quas in primitiva Ecclesia oportebat esse occultas, ut dicit Dionysius in fine ecclesiast. Hierarch. ; sed intenderunt historiam de Christo texere. Et tamen hæc omnia fere verba ex diversis Scripturæ locis accipi possunt. Nam quod dicitur : *Hic est calix*, habetur Luc. 22, et 1 Corinth. 21; Matth. autem 26, 28, dicitur: *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Quod autem additur, *æterni,* et iterum, *mysterium fidei,* ex traditione Domini habetur, quæ ad Ecclesiam per Apostolos pervenit, secundum illud 1 Corinth. 11, 23 : *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis;* ut et 1 ad Timoth. 3, 9 : *Habentes mysterium fidei.*

Articulus iv

Utrum prædictis verbis formarum insit aliqua vis creata effectiva consecrationis.

Inf., art. 5, corp. ; et 4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæst. 2, dist. 8, quæst. 2, art. 3, et dist. 10, in Expos. litt., ad 6 et 8.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod prædictis verbis formarum non insit aliqua vis creata effectiva consecrationis. Dicit enim Damascenus in lib. 4 orth. Fid., cap. 14, circ. med.: *Sola virtute Spiritus Sancti fit conversio panis in corpus Christi.* Sed virtus Spiritus Sancti est virtus increata. Ergo nulla virtute creata horum verborum conficitur hoc sacramentum.

2. Præterea, opera miraculosa non fiunt aliqua virtute creata, sed sola virtute divina, ut in prima parte habitum est, quæst. 110, art. 4. Sed conversio panis et vini in corpus et sanguinem Christi est opus non minus miraculosum quam creatio rerum, vel etiam formatio corporis Christi in utero virginali ; quæ quidem nulla virtute creata fieri potuerunt. Ergo neque hoc sacramentum consecratur aliqua virtute creata dictorum verborum.

3. Præterea, prædicta verba non sunt simplicia, sed ex multis composita ; nec simul, sed successive proferuntur. Conversio autem prædicta, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 7, fit in instanti, unde oportet quod fiat per simplicem virtutem. Non ergo fit per virtutem horum verborum.

— Sed contra est quod Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacramentis, cap. 4, ante med. : *Si tanta est vis in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est ut sint quæ erant, et in aliud commutentur* ? Et sic quod erat panis ante consecrationem, jam corpus Christi est post consecrationem, *quia sermo Christi in aliud creaturam mutat* (ut ibid. subjungit).

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt nullam virtutem creatam esse nec in prædictis verbis ad transsubstantiationem faciendam nec etiam in aliis sacramentorum formis, vel etiam in ipsis sacramentis ad inducendos sacramentorum effectus ; quod, sicut supra habitum est, quæst. 62, art. 1, 3 et 4, et dictis sanctorum repugnat et derogat dignitati sacramentorum novæ legis. — Unde cum hoc sacramentum sit præ cæteris dignius, sicut supra dictum est, quæst. 65, art. 3, consequens est quod **in verbis formalibus hujus sacramenti sit quædam virtus creata ad conversionem hujus sacramenti faciendam, instrumentalis tamen**, sicut et in aliis sacramentis, sicut supra dictum est, quæst. 62, art. 1, 3 et 4. Cum enim hæc verba ex persona Christi proferantur, ex ejus mandato consequuntur virtutem instrumentalem a Christo, sicut et cætera ejus facta vel dicta habent instrumentaliter salutiferam virtutem, ut supra dictum est, ibid.

Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur sola virtute Spiritus Sancti panem in corpus Christi converti, non excluditur virtus instrumentalis, quæ est in forma hujus sacramenti : sicut cum dicitur : *Solus faber facit cultellum*, non excluditur virtus martelli.

Ad secundum dicendum quod opera miraculosa nulla creatura potest facere quasi agens principale ; potest tamen ea facere instrumentaliter, sicut ipse tactus manus Christi sanavit leprosum. Et per hunc modum verba Christi convertunt panem in corpus Christi. Quod quidem fieri non potuit in conceptione corporis Christi, qua corpus Christi formabatur, ut aliquid a corpore Christi procedens haberet instrumentalem

Art. 4. — Hæc quæstio dupliciter intelligi potest. 1° De vi verborum, an sit res aliqua, vel qualitas, superaddita ipsis. 2° Absolute de virtute efficiente verborum, id est an vere et realiter efficiant. Priorem sensum indicare videntur verba tituli articuli: posterior autem est verus, et in eo intelligenda est resolutio D. Thomæ affirmantis esse in his verbis virtutem effectivam consecrationis.

virtutem ad ipsius corporis formationem. In creatione etiam non fuit aliquod extremum, in quod instrumentalis actio creaturæ posset terminari. Unde non est simile.

Ad tertium dicendum quod prædicta verba, quibus fit consecratio, sacramentaliter operantur ; unde vis conversiva, quæ est in formis horum sacramentorum, consequitur significationm, quæ in prolatione ultimæ dictionis terminatur. Et ideo in ultimo instanti prolationis verborum prædicta verba consequuntur hanc virtutem, in ordine tamen ad præcedentia ; et hæc virtus est simplex ratione simplicis significati, licet in ipsis verbis exterius prolatis sit quædam compositio.

Articulus v

Utrum prædictæ locutiones sint veræ.

4 Sent., dist. 13, quæst. 2, art 1, quæst 4.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod prædictæ locutiones non sint veræ. Cum enim dicitur : *Hoc est corpus meum*, ly *hoc* est demonstrativum substantiæ. Sed secundum prædicta art. 2 huj. quæst., quando profertur hoc pronomen *hoc*, adhuc est ibi substantia panis, quia transsubstantiatio fit in ultimo instanti prolationis verborum. Sed hæc est falsa : *Panis est corpus Christi.* Ergo et hæc est falsa : *Hoc est corpus meum.*

2. Præterea, hoc pronomen *hoc* facit demonstrationem ad sensum. Sed species sensibiles, quæ sunt in hoc sacramento, neque sunt ipsum corpus Christi, neque accidentia corporis Christi. Ergo hæc locutio non potest esse vera : *Hoc est corpus meum.*

3. Præterea, hæc verba, sicut dictum est art. præc., sua significatione efficiunt conversionem panis in corpus Christi. Sed causa effectiva præintelligitur effectui. Ergo significatio horum verborum præintelligitur conversioni panis in corpus Christi. Sed ante conversionem hæc est falsa : *Hoc est corpus meum.* Ergo simpliciter est judicandum quod sit falsa ; et eadem ratio est de hac locutione : *Hic est calix sanguinis mei,* etc.

— Sed contra est quod hæc verba proferuntur ex persona Christi, qui de se dicit, Joan. 14, 6 : *Ego sum veritas.*

Respondeo dicendum quod circa hoc multiplex fuit opinio. — Quidam enim dixerunt quod in hac locutione : *Hoc est corpus meum*, hæc dictio *hoc* importat demonstrationem ut conceptam, et non ut exercitam, quia tota ista locutio sumitur materialiter, cum recitative proferatur : recitat enim sacerdos Christum dixisse : *Hoc est corpus meum.* Sed hoc stare non potest, quia secundum hoc verba hæc non applicarentur ad materiam corporalem præsentem, et ita non perficeretur sacramentum. Dicit enim Augustinus super Joan., tract. 80, a med : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.* Et præterea ex hoc totaliter non evitatur difficultas hujus quæstionis, quia eædem rationes manent circa primam prolationem, qua Christus hæc verba protulit. Quare manifestum est quod non materialiter, sed significative sumebantur. Et ideo **dicendum est quod etiam quando proferuntur a sacerdote, significative, et non tantum materialiter sumuntur.** Nec obstat quod sacerdos ea recitative profert quasi a Christo dicta, quia propter infinitam virtutem Christi, sicut ex contactu carnis suæ vis regenerativa pervenit non solum ad illas aquas quæ Christum tetigerunt, sed ad omnes ubique terrarum per omnia futura secula, ita etiam ex prolatione ipsius Christi hæc verba virtutem consecrativam sunt consecuta, a quocumque sacerdote dicantur, ac si Christus ea præsentialiter proferret. — Et ideo alii dixerunt quod hæc dictio *hoc* in hac locutione facit demonstrationem non ad sensum, sed ad intellectum, ut sit sensus : *Hoc est corpus meum*, id est, significatum per hoc, *est corpus meum.* Sed nec hoc stare potest, quia cum in sacramentis hoc efficiatur quod significatur, non fieret per hanc formam ut corpus Christi sit in hoc sacramento secundum veritatem, sed solum sicut in signo, quod est hæreticum, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 1. — Et ideo alii dixerunt quod hæc dictio *hoc* facit demonstrationem ad sensum ; sed intelligitur hæc demonstratio non pro illo instanti locutionis quo profertur hæc dictio, sed pro ultimo instanti locutionis ; sicut cum aliquis dicit : *Nunc taceo,* hoc adverbium *nunc* facit demonstrationem pro instanti immediate sequenti locutionem : est enim sensus : *Statim his verbis dictis taceo.* Sed nec hoc stare potet, quia secundum hoc hujus locutionis esset sensus : *Corpus meum est corpus meum,* quod prædicta locutio non facit, quia hoc fuit etiam ante prolationem verborum ; unde nec hoc prædicta locutio significat. — Et ideo aliter dicendum est quod, sicut prædictum est, art. præc., hæc locutio habet virtutem factivam conversionis panis in corpus Christi. Et ideo comparatur ad alias locutiones, quæ habent solum vim significativam, et non factivam, sicut comparatur conceptio intellectus practici, quæ est factiva rei, conceptioni intellectus nostri speculativi, quæ est accepta a rebus ; nam *voces sunt signa intellectuum*, secundum Philosophum, lib. 1 Periher., in princ. Et ideo sicut conceptio intellectus practici non præsupponit rem conceptam, sed facit eam, ita **veritas hujus locutionis non præsupponit rem significatam, sed facit eam** ; sic enim se habet verbum Dei ad res factas per Verbum. Hæc autem conversio non fit successive, sed in instanti, sicut dictum est quæst. 75, art. 7. Et ideo **oportet quidem intelligere prædictam**

locutionem secundum ultimum instans prolationis verborum, non tamen ita quod præsupponatur ex parte subjecti id quod est terminus conversionis, scilicet quod corpus Christi sit corpus Christi; neque etiam illud quod fuit ante conversionem, scilicet panis; sed id quod communiter se habet quantum ad utrumque, scilicet contentum in generali sub istis speciebus. Non enim faciunt hæc verba quod corpus Christi sit corpus Christi, neque quod panis sit corpus Christi, sed quod contentum sub his speciebus, quod prius erat panis, sit corpus Christi. Et ideo signanter non dicit Dominus : *Hic panis est corpus meum*, quod esset secundum intellectum secundæ opinionis ; neque : *Hoc corpus meum est corpus meum*, quod esset secundum intellectum tertiæ. Sed in generali : *Hoc est corpus meum*, nullo nomine apposito a parte subjecti, sed solo pronomine, quod significat substantiam in communi, sine qualitate, id est, forma determinata.

Ad primum ergo dicendum quod hæc dictio *hoc* demonstrat substantiam, sed absque determinatione propriæ naturæ, sicut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod hoc pronomen *hoc* non demonstrat ipsa accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam, quæ primo fuit panis, postea est corpus Christi, quod licet non informetur his accidentibus, tamen sub eis continetur.

Ad tertium dicendum quod significatio hujus locutionis præintelligitur rei significatæ ordine naturæ, sicut causa naturaliter est prior effectu, non tamen ordine temporis, quia hæc causa simul habet secum suum effectum, et hoc sufficit ad veritatem locutionis.

Articulus VI

Utrum forma consecrationis panis consequatur suum effectum, antequam perficiatur forma consecrationis vini.

4 Sent., dist. 8, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 2, et dist. 21, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 1, ad 4; et 1 Corinth. 11, lect. 6, col. 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod forma consecrationis panis non consequatur suum effectum, quousque perficiatur forma consecrationis vini. Sicut enim per consecrationem panis incipit esse corpus Christi sub hoc sacramento, ita per consecrationem vini incipit esse sanguis. Si ergo verba consecrationis panis haberent suum effectum ante consecrationem vini, sequeretur quod in hoc sacramento inciperet esse corpus Christi sine sanguine, quod est inconveniens.

2. Præterea, unum sacramentum unum habet complementum : unde licet in baptismo sint tres immersiones, non tamen prima immersio consequitur suum effectum, quousque tertia fuerit terminata. Sed totum hoc sacramentum est unum, ut supra dictum est, quæst. 73, art. 2. Ergo verba quibus consecratur panis non consequuntur suum effectum sine verbis sacramentalibus quibus consecratur vinum.

3. Præterea, in ipsa forma consecrationis panis sunt plura verba, quorum prima non consequuntur effectum, nisi prolato ultimo, sicut dictum est art. 4 huj. quæst., ad 3. Ergo pari ratione nec verba quibus consecratur corpus Christi habent effectum, nisi prolatis verbis quibus sanguis Christi consecratur.

— Sed contra est quod statim dictis verbis consecrationis panis, hostia consecrata proponitur populo adoranda, quod non fieret, si non esset ibi corpus Christi, quia hoc ad idololatriam pertineret. Ergo verba consecrationis panis suum effectum consequuntur, antequam proferantur verba consecrationis vini.

Respondeo dicendum quod quidam antiqui doctores dixerunt quod hæ duæ formæ, scilicet consecrationis panis et vini, se invicem expectant in agendo, ita scilicet quod prima non perficit suum effectum, antequam proferatur secunda. — Sed hoc stare non potest, quia, sicut dictum est art. 2 et 5 huj. quæst., ad veritatem hujus locutionis : *Hoc est corpus meum*, requiritur propter verbum præsentis temporis quod res significata simul tempore sit cum ipsa significatione locutionis ; alioquin si in futurum expectaretur res significata, apponeretur verbum futuri temporis, non autem verbum præsentis, ita scilicet quod non diceretur : *Hoc est corpus meum*, sed : *Hoc erit corpus meum*. Significatio autem hujus locutionis completur statim completa prolatione horum verborum. Et ideo oportet rem significatam statim adesse, quæ quidem est effectus hujus sacramenti ; alioquin locutio non esset vera. Est etiam hæc positio contra ritum Ecclesiæ, quæ statim post prolationem verborum corpus Christi adorat. Unde dicendum est quod **prima forma non expectat secundam in agendo, sed statim habet suum effectum.**

Ad primum ergo dicendum quod ex hac ratione videntur fuisse decepti illi qui prædictam positionem posuerunt. Unde intelligendum est quod facta consecratione panis, est quidem corpus Christi ibi ex vi sacramenti, et sanguis ex reali concomitantia, sed postmodum per consecrationem vini fit ibi e converso sanguis Christi ex vi sacramenti, corpus autem ex reali concomitantia, ita quod totus Christus est sub utraque specie, sicut supra dictum est, quæst. 76, art. 2.

Ad secundum dicendum quod hoc sacramentum est unum perfectione, sicut supra dictum est quæst. 73, art. 2, scilicet in quantum constituitur ex duobus, scilicet cibo et potu, quorum utrumque per se habet suam perfectionem : sed tres

immersiones baptismi ordinantur ad unum simplicem effectum, et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod diversa verba quæ sunt in forma consecrationis panis, constituunt veritatem unius locutionis, non autem verba diversarum formarum, et ideo non est simile.

QUÆSTIO LXXIX

DE EFFECTIBUS SACRAMENTI EUCHARISTIÆ. — *In octo articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectibus hujus sacramenti; et circa hoc quæruntur octo: 1° utrum hoc sacramentum conferat gratiam; 2° utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriæ; 3° utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis; 4° utrum per hoc sacramentum remittatur peccatum veniale; 5° utrum per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur; 6° utrum hoc sacramentum homines præservet a peccatis futuris; 7° utrum hoc sacramentum prosit aliis quam sumentibus; 8° de impedimento effectus hujus sacramenti.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per hoc sacramentum conferatur gratia.

Inf., art. 4, corp.; et 4 Sent., dist. 12, quæstiunc. 2, art. 2, quæst. 1 ad 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per hoc sacramentum non conferatur gratia. Hoc enim sacramentum est nutrimentum spirituale. Nutrimentum autem non datur nisi viventi. Cum ergo vita spiritualis sit per gratiam, non competi hoc sacramentum nisi habenti gratiam. Non ergo per hoc sacramentum confertur gratia, ut primo habeatur; similiter etiam nec ad hoc quod augeatur, quia augmentum spirituale pertinet ad sacramentum confirmationis, ut dictum est quæst. 72, art. 1. Non ergo per hoc sacramentum gratia confertur.

2. Præterea, hoc sacramentum confertur ut quædam spiritualis refectio. Sed refectio spiritualis magis videtur pertinere ad usum gratiæ quam ad gratiæ collationem. Ergo videtur quod per hoc sacramentum gratia non conferatur.

3. Præterea, sicut supra dictum est, quæst. 74, art. 1, in hoc sacramento corpus Christi offertur pro salute corporis, sanguis autem pro salute animæ. Sed corpus non est subjectum gratiæ, sed anima, ut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 110, art. 4). Ergo ad minus quantum ad corpus per hoc sacramentum gratia non confertur.

— Sed contra est quod Dominus dicit, Joan. 6, 52: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Sed vita spiritualis est per gratiam. Ergo per hoc sacramentum gratia confertur.

RESPONDEO dicendum quod effectus hujus sacramenti debet considerari — primo quidem et principaliter ex eo quod in hoc sacramento continetur, quod est Christus; qui sicut in mundum visibiliter veniens contulit mundo vitam gratiæ, secundum illud Joan. 1, 17: *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est,* ita in hominem sacramentaliter veniens vitam gratiæ operatur, secundum illud Joan 6, 58: *Qui manducat me, vivet propter me.* Unde et Cyrillus dicit (similia his multa habet lib. 4 in Joan., cap. 2 et 3; habetur autem express. in Cat. aur. D. Th., sup. hunc loc.): *Vivificativum Dei Verbum uniens seipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam. Decebat enim eum nostris quodammodo uniri corporibus per sacram ejus carnem et pretiosum sanguinem, quæ accipimus in benedictionem vivificativam in pane et in vino.* — Secundo consideratur ex eo quod per hoc sacramentum repræsentatur, quod est passio Christi, sicut supra dictum est, quæst. 74, art. 1, et quæst. 76, art. 2, ad 1. Et ideo effectum, quem passio Christi fecit in mundo, hoc sacramentum facit in homine. Unde super illud Joan. 19: *Continuo exivit sanguis et aqua,* dicit Chrysostomus, hom. 84, in Joan. circ. med.: *Quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ut ab ipsa bibiturus Christi costa ita accedas.* Unde et ipse Dominus dicit Matth. 26, 28: *Hic est sanguis meus... qui pro vobis* (1) *effundetur in remissionem peccatorum.* — Tertio consideratur effectus hujus sacramenti ex modo quo traditur hoc sacramentum, quod tra-

---

QUÆSTIO 79. — De sex effectibus, disputat S. Thomas, in sex primis art. Denique ostendit hoc sacrificium prodesse sumentibus per modum sacramenti et sacrificii; non sumentibus autem, tantum per modum sacrificii. Tandem ostendit non impediri effectum sacramenti, per peccatum veniale, licet impediatur actualis devotio, si suscipiens, mente sit distractus. — Cum sacramentum istud, omnium gratiarum fontem Christum contineat, consequens est, multiplices esse effectus; de quibus late, diserte, et cum magna pietate B. Thomas loquitur, in *opusculo de Sacramento altaris.*

ART. 1. — Titulus hujus art. de gratia sanctificante, quæ a charitate non separatur, intelligendus est, ut ex communi usu hujus vocis, maxime in præsenti materia, et fine corp. art. satis constat. Quoniam vero gratia sanctificans in primam et secundam dividi solet, seu in eam, quæ datur, cum primo infunditur, vel in augmentum ejus, in præsenti quæstione abstracte et præcise sumitur gratia, pro quocumque gradu ejus. — Conclusio est certa de fide. — Vide Concil. Trident. sess. 7, *de sacramentis in genere,* can. 6, 7 et 8, supra, quæst. 60, pag. 349; et sess. 13, cap. 1, et 2, et concil. Florent. pag. 454. — Quidam Protestantes idem sentiunt de hoc sacramento quod de baptismo, tantum scilicet prodesse ut objectum excitans fidem. Proinde admiratione dignum est quod hi hæretici alium errorem extreme contrarium postea confinxerint, tribuentes huic sacramento, quod peccata mortalia etiam sine ulla pœnitentia possit remittere.

(1) Vulgata ibi, *pro multis.*

ditur per modum cibi et potus. Et ideo omnem effectum quem cibus et potus materialis facit quantum ad vitam corporalem, quod scilicet sustentat, auget, reparat et delectat, hoc totum facit hoc sacramentum quantum ad vitam spiritualem. Unde Ambrosius dicit in lib. 5 de Sacramentis, cap. 4, circ. med. : *Iste panis est vitæ æternæ, qui animæ nostræ sub tantiam fulcit.* Et Chrysostomus dicit super Joan., hom. 45, a med. : *Præstat se nobis desiderantibus et palpare, et comedere, et amplecti.* Unde et ipse Dominus dicit Joan. 6, 56 : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* — Quarto consideratur effectus hujus sacramenti ex speciebus in quibus traditur hoc sacramentum. Unde Augustinus ibidem (scilicet tract. 26 in Joan., parum ante fin.) dicit : *Dominus noster corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis ; namque aliud,* scilicet panis, *ex multis granis in unum constat; aliud,* scilicet vinum, *in unum ex multis acinis confluit.* Et ideo ipse alibi dicit super Joan., loc. cit., a med. : *O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis!* Et quia Christus et ejus passio est causa gratiæ et spiritualis refectio, et charitas sine gratia esse non potest, ex omnibus præmissis manifestum est quod **hoc sacramentum gratiam confert.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc sacramentum ex seipso virtutem habet gratiam conferendi ; nec aliquis habet gratiam ante susceptionem hujus sacramenti, nisi ex aliquo voto ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel voto Ecclesiæ, sicut parvuli, sicut supra dictum est, quæst. 73, art. 3. Unde ex efficacia virtutis ipsius est quod etiam ex voto ipsius aliquis gratiam consequatur, per quam spiritualiter vivificetur. Restat igitur ut cum sacramentum realiter sumitur, gratia augeatur et vita spiritualis perficiatur ; aliter tamen quam per sacramentum confirmationis, in quo augetur et perficitur gratia ad persistendum contra exteriores impugnationes inimicorum Christi ; per hoc autem sacramentum augetur gratia et perficitur spiritualis vita, ad hoc quod homo in seipso perfectus existat per conjunctionem ad Deum.

Ad secundum dicendum quod hoc sacramentum confert gratiam spiritualiter cum virtute charitatis. Unde Damascenus, lib. 4 orth. Fid., cap. 14, a med., comparat hoc sacramentum carboni quem Isaias vidit, Isai. 6. Carbo enim lignum simplex non est, sed unitum igni ; ita et *panis communionis non simplex panis est, sed unitus Divinitati.* Sicut autem Gregorius dicit in homil. Pentecostes (30 in Evang., parum a princ.), *amor Dei non est otiosus : magna enim operatur, si est.* Et ideo per hoc sacramentum, quantum est ex sui virtute, non solum habitus gratiæ et virtutis confertur sed etiam excitatur in actum, secundum illud 2 Corinth. 5, 14 : *Charitas Christi urget nos.* Et inde est quod ex virtute hujus sacramenti anima spiritualiter reficitur, per hoc quod anima spiritualiter delectatur, et quodammodo inebriatur dulcedine bonitatis divinæ, secundum illud Cantic. 5, 1 : *Comedite, amici et bibite, et inebriamini, charissimi.*

Ad tertium dicendum quod quia sacramenta operantur salutem quam significant, ideo secundum quamdam assimilationem dicitur quod in hoc sacramento corpus offertur pro salute corporis, et sanguis pro salute animæ, quamvis utrumque ad salutem utriusque operetur, cum sub utroque totus sit Christus, ut supra dictum est, quæst. 76, art. 2. Et licet corpus non sit immediatum subjectum gratiæ, ex anima tamen redundat effectus gratiæ ad corpus dum in præsenti membra nostra exhibemus *arma justitiæ Deo;* ut habetur Rom. 6, et in futuro corpus nostrum sortietur incorruptionem et gloriam animæ.

Articulus II

Utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriæ

Inf., quæst. 80, art. 2, ad 1; et Joan. 6.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod effectus hujus sacramenti non sit adeptio gloriæ. Effectus enim proportionatur suæ causæ. Sed hoc sacramentum competit viatoribus, unde et viaticum dicitur. Cum igitur viatores nondum sint capaces gloriæ, videtur quod hoc sacramentum non causet adeptionem gloriæ.

2. Præterea, posita causa sufficienti, ponitur effectus. Sed multi accipiunt hoc sacramentum qui nunquam pervenient ad gloriam, ut patet per Augustinum, 21 de Civit. Dei, cap. 25. Non ergo hoc sacramentum est causa adeptionis gloriæ.

3. Præterea, majus non efficitur a minori, quia nihil agit ultra suam speciem. Sed minus est accipere Christum sub specie aliena, quod fit in hoc sacramento, quam frui eo in specie propria, quod pertinet ad gloriam. Ergo hoc sacramentum non causat adeptionem gloriæ.

— Sed contra est quod dicitur Joan. 6, 52 : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Sed vita æterna est vita gloriæ. Ergo effectus hujus sacramenti est adeptio gloriæ.

RESPONDEO dicendum quod **in hoc sacramento potest considerari et id ex quo habet effectum,** scilicet ipse Christus contentus, et passio ejus repræsentata, **et id per quod habet effectum,** scilicet usus sacramenti et species ejus. **Et quantum ad utrumque competit huic sa-**

ART. 2. — Unde, Ecclesia cantat in officio de Ven. Sacramento : « O sacrum convivium... mens impletur gratia, et futuræ gloriæ nobis pignus datur ». — Vide supra concil. Trident. sess. 13, cap. 2, pag. 454.

cramento quod causet adeptionem vitæ æternæ. — Nam ipse Christus per suam passionem aperuit nobis aditum vitæ æternæ, secundum illud Hebr. 9, 15 : *Novi Testamenti mediator est ; ut morte intercedente... qui vocati sunt accipiant repromissionem æternæ hæreditatis* (1). Unde et in forma hujus sacramenti dicitur : *Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni Testamenti.* — Similiter etiam refectio cibi spiritualis et unitas significata per species panis et vini habentur quidem in præsenti, sed imperfecte, perfecte autem in statu gloriæ. Unde Augustinus dicit super illud Joan. 6 : *Caro mea vere est cibus*, tract. 26 in Joan., aliquant. ante fin. : *Cum cibo et potu id appetant homines ut non esuriant neque sitiant, hoc veraciter non præstat nisi iste cibus et potus qui eos a quibus sumitur immortales et incorruptibiles facit in societate sanctorum, ubi pax erit, et unitas plena atque perfecta.*

Ad primum ergo dicendum quod sicut passio Christi, in cujus virtute hoc sacramentum operatur, est quidem causa sufficiens gloriæ, non tamen ita quod statim per ipsam introducamur in gloriam, sed oportet ut prius simul compatiamur, ut postea simul glorificemur, sicut dicitur Rom. 8, ita hoc sacramentum non statim nos in gloriam introducit, sed dat nobis virtutem perveniendi ad gloriam, et ideo viaticum dicitur, in cujus figuram legitur 3 Reg. 19, 8, quod *Elias comedit et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb.*

Ad secundum dicendum quod sicut passio Christi non habet suum effectum in his qui se ad eam non habent ut debent, ita et per hoc sacramentum non adipiscuntur gloriam qui indecenter ipsum suscipiunt. Unde Augustinus dicit super Joan., exponens illa verba loci cit. (tract. 26) : *Aliud est sacramentum et aliud virtus sacramenti. Multi de altari accipiunt, et accipiendo moriuntur. Panem ergo cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate.* Unde non est mirum, si illi qui innocentiam non servant, effectum hujus sacramenti non consequuntur.

Ad tertium dicendum quod hoc quod Christus sub aliena specie sumitur, pertinet ad rationem sacramenti, quod instrumentaliter agit. Nihil autem prohibet causam instrumentalem producere potiorem effectum, ut ex supra dictis patet, quæst. 77, art. 3. ad 3.

(1) Vulgata :... *repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.*

Articulus III

Utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis.

4 Sent., dist. 9, art. 3, quæstiunc. 2, corp., et dist. 12, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis. Dicitur enim in quadam collecta : *Sit hoc sacramentum ablutio scelerum.* Sed scelera dicuntur peccata mortalia. Ergo per hoc sacramentum peccata mortalia abluuntur.

2. Præterea, hoc sacramentum agit in virtute passionis Christi, sicut et baptismus. Sed per baptismum dimittuntur peccata mortalia, ut supra dictum est, quæst. 69, art. 1. Ergo et per hoc sacramentum, præsertim cum in forma hujus sacramenti dicatur : *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

3. Præterea, per hoc sacramentum gratia confertur, ut dictum est art. 1 huj. quæst. Sed per gratiam justificatur homo a peccatis mortalibus, secundum illud Rom. 3, 24 : *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Ergo per hoc sacramentum remittuntur peccata mortalia.

— Sed contra est quod dicitur 1 Cor. 11, 29 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit;* dicit autem Glossa (Petri Lomb.) ibidem, quod « *ille manducat et bibit indigne* », *qui in crimine est, vel irreverenter tractat ; et talis manducat, et bibit sibi judicium, id est, damnationem.* Ergo ille qui est in peccato mortali, per hoc quod accipit hoc sacramentum, magis accumulat sibi peccatum, quam remissionem sui peccati consequatur.

Respondeo dicendum quod virtus hujus sacramenti potest considerari dupliciter : — Uno modo **secundum se ; et sic hoc sacramentum habet virtutem ad remittendum quæcumque peccata ex passione Christi**, quæ est fons et causa remissionis peccatorum. — Alio modo **potest considerari per comparationem ad eum qui recipit hoc sacramentum**, prout in eo invenitur impedimentum percipiendi hujus sacramenti effectum. Quicumque autem habet conscientiam peccati mortalis, habet in se impedimentum percipiendi effectum hujus sacramenti, eo quod non est conveniens susceptor hujus sacramenti, tum quia non vivit spiritualiter, et ita non debet spirituale nutrimentum suscipere, quod non

Art. 3. — Vides quod etsi Eucharistia non causet per se primario primam gratiam remissivam peccati mortalis, sed secundam tantum, attamen per accidens et secundario potest causare primam gratiam remissivam peccati mortalis. Lutherus posuit remissionem peccatorum mortalium, pro effectu principali et primario hujus sacramenti. Vide concil. Trident. sess. 13, cap. 2, et can. 5 et 11, supra, pag. 454.

est nisi viventis ; tum quia non potest uniri Christo (quod fit per hoc sacramentum), dum est in affectu peccandi mortaliter. Et ideo, ut dicitur in lib. de ecclesiast. Dogmatib., cap. 53, *si mens in affectu* (1) *peccandi est, gravatur magis Eucharistiæ perceptione, quam purificetur.* Unde hoc sacramentum **in eo qui ipsum percipit in conscientia peccati mortalis, non operatur remissionem peccati. — Potest tamen hoc sacramentum operari remissionem peccati dupliciter :** — uno modo non perceptum actu, sed voto, sicut cum quis prius justificatur a peccato ; — alio modo etiam perceptum ab eo qui est in peccato mortali, cujus conscientiam et affectum non habet : forte enim primo non fuit sufficienter contritus, sed devote et reverenter accedens consequetur per hoc sacramentum gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet, et remissionem peccati.

Ad primum ergo dicendum quod petimus ut hoc sacramentum sit ablutio scelerum, vel eorum quorum conscientiam non habemus, secundum illud Psalmi 18, 13 : *Ab occultis meis munda me, Domine ;* vel ut contritio in nobis perficiatur ad scelerum remissionem ; vel etiam ut nobis robur detur ad scelera vitanda.

Ad secundum dicendum quod baptismus est spiritualis generatio, quæ est mutatio de non esse spirituali in esse spirituale, et datur per modum ablutionis ; et ideo, quantum ad utrumque, non inconvenienter accedit ad baptismum qui habet conscientiam peccati mortalis. Sed per hoc sacramentum homo sumit in se Christum per modum spiritualis nutrimenti, quod non competit mortuo in peccatis. Et ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod gratia est sufficiens causa remissionis peccati mortalis ; non tamen actu remittit peccatum mortale, nisi cum primo datur peccatori. Sic autem non datur in hoc sacramento. Unde ratio non sequitur.

Articulus iv

Utrum per hoc sacramentum remittantur peccata venialia.

Inf., quæst. 87. art. 3, corp., et 4 Sent., dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp., et art. 2, quæst. 1, per tot.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per hoc sacramentum non remittantur peccata venialia. Hoc enim sacramentum, ut Augustiuus dicit super Joan., tract. 26, a med., est *sacramentum charitatis.* Sed venialia peccata non contrariantur charitati, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 88, art. 1 et 2, et 2-2, quæst. 24, art. 10). Cum ergo contrarium tollatur per suum contrarium, videtur quod peccata venialia per hoc sacramentum non remittantur.

2. Præterea, si peccata venialia per hoc sacramentum remittantur, qua ratione remittitur unum, remittuntur et omnia. Sed non videtur quod omnia remittantur, quia sic frequenter aliquis esset absque omni peccato veniali, contra id quod dicitur 1 Joan. 1, 8 : *Si dixerimus quia* (1) *peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Non ergo per hoc sacramentum remittitur aliquod peccatum veniale.

3. Præterea, contraria mutuo se expellunt. Sed peccata venialia non prohibent a perceptione hujus sacramenti : dicit enim Augustinus super illud Joan. 6 : *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt,* tract. 26 in Joan., parum ante med. : *Innocentiam ad altare apportate : peccata, etsi sunt quotidiana, non sint mortifera.* Ergo neque peccata venialia per hoc sacramentum tolluntur.

— Sed contra est quod Innocentius III dicit lib. 4 de Myster. missæ, cap. 44, ante med., quod hoc sacramentum *venialia delet, et cavet mortalia.*

Respondeo dicendum quod **in hoc sacramento duo possunt considerari, scilicet ipsum sacramentum, et res sacramenti. Et ex utroque apparet quod hoc sacramentum habet virtutem ad remissionem venialium peccatorum.** — Nam hoc sacramentum sumitur sub specie cibi nutrientis. Nutrimentum autem cibi est necessarium corpori ad restaurandum id quod quotidie deperditur per actionem caloris naturalis. Spiritualiter autem quotidie aliquid in nobis deperditur ex calore concupiscentiæ per peccata venialia, quæ diminuunt fervorem charitatis, ut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 24, art. 10). Et ideo competit huic sacramento ut remittat peccata venialia. Unde et Ambrosius dicit in lib. 5 de Sacramentis, cap. 4 (implic.), quod *iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.* — Res autem hujus sacramenti est charitas, non solum quantum ad habitum, sed etiam quantum ad actum, qui excitatur in hoc sacramento, per quem peccata venialia solvuntur. Unde manifestum est quod virtute hujus sacramenti remittuntur peccata venialia.

Ad primum ergo dicendum quod peccata venialia etsi non contrariantur charitati quantum ad habitum, contrariantur tamen ei quantum ad fervorem actus, qui excitatur per hoc sacramentum, ratione cujus peccata venialia tolluntur.

Ad secundum dicendum quod illud verbum non est intelligendum, quin aliqua hora possit homo esse absque omni reatu peccati venialis : sed quia

---

Art. 4. — Vide supra concil. Florent. et concil. Trident. sess. 13, cap. 2, et sess. 22, cap. 2, pag. 454.

(1) Ita cum Gennadio hujus libri auctore, ut communius censetur, et Mss. plurimis Nicolaius. — Al., *in actu.*

(1) Vulgata: *quoniam.*

vitam istam sancti non ducunt sine peccatis venialibus.

Ad tertium dicendum quod major est virtus charitatis, cujus est hoc sacramentum, quam venialium peccatorum. Nam charitas tollit per suum actum peccata venialia, quæ tamen non possunt totaliter impedire actum charitatis. Et eadem ratio est de hoc sacramento.

Articulus v

Utrum per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur.

4 Sent., dist. 4, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, ad 3, et dist. 11, quæst. 2, art. 2, quæst. 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur. Homo enim per hoc sacramentum suscipit in se effectum passionis Christi, ut dictum est art. 1 et 2 huj. quæst., sicut et per baptismum : sed per baptismum percipit homo remissionem omnis pœnæ virtute passionis Christi, quæ sufficienter satisfecit pro omnibus peccatis, ut ex supra dictis patet, quæst. 69, art. 2. Ergo videtur quod per hoc sacramentum homini remittatur totus reatus pœnæ.

2. Præterea, Alexander I papa dicit in epist. ad omnes Orth., post. med. (et habetur cap. 8 de Consecrat., dit. 2) : *Nihil in sacrificiis majus esse potest quam corpus et sanguis Christi.* Sed per sacrificia veteris legis homo satisfaciebat pro peccatis suis ; dicitur enim Levit. 4 et 5 : *Si peccaverit homo, offeret hoc vel illud pro peccato suo, et remittetur ei.* Ergo multo magis hoc sacramentum valet ad remissionem omnis pœnæ.

3. Præterea, constat quod per hoc sacramentum aliquid de reatu pœnæ dimittitur ; unde et in satisfactionem aliquibus injungitur quod pro se missas faciant celebrari. Sed qua ratione una pars pœnæ dimittitur, eadem ratione et alia, cum virtus Christi, quæ in hoc sacramento continetur, sit infinita. Ergo videtur quod per hoc sacramentum tota pœna tollatur.

— Sed contra est quod secundum hoc non esset homini alia pœna injungenda, sicut nec baptizato injungitur.

RESPONDEO dicendum quod hoc sacramentum simul est sacrificium et sacramentum ; sed rationem sacrificii habet, in quantum offertur ; rationem autem sacramenti, in quantum sumitur. Et ideo **effectum sacramenti habet in eo qui sumit, effectum autem sacrificii in eo qui offert, vel in his pro quibus offertur.** — Si igitur consideretur ut sacramentum, habet effectum dupliciter : *uno modo* directe ex vi sacramenti; *alio modo* quasi ex quadam concomitantia, sicut et circa continentiam sacramenti dictum est quæst. 76, art. 1 et 2. **Ex vi quidem sacramenti** directe habet illum effectum ad quem est institutum. **Non est autem institutum ad satisfaciendum,** sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum, et ad membra ejus, sicut et nutrimentum unitur nutrito. Sed quia hæc unitas fit per charitatem, ex cujus fervore aliquis consequitur remissionem non solum culpæ, sed etiam pœnæ, inde est quod **ex consequenti per quamdam concomitantiam ad principalem effectum homo consequitur remissionem pœnæ, non quidem totius, sed secundum modum suæ devotionis et fervoris. — In quantum vero est sacrificium, habet vim satisfactivam.** Sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis quam quantitas oblationis. Unde et Dominus dicit Luc. 21, de vidua quæ obtulit duo æra, quod *plus omnibus misit.* **Quamvis ergo hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen fit satisfactoria illis pro quibus offertur, vel etiam offerentibus secundum quantitatem suæ devotionis, et non pro tota pœna.**

Ad primum ergo dicendum quod sacramentum baptismi directe ordinatur ad remissionem pœnæ et culpæ, non autem Eucharistia, quia baptismus datur homini quasi commorienti Christo, Eucharistia autem quasi nutriendo et perficiendo per Christum. Unde non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod illa sacrificia et oblationes non operabantur remissionem totius pœnæ neque quantum ad quantitatem oblati, sicut hoc sacrificium, neque quantum ad devotionem hominis, ex qua contingit quod etiam hic non tollitur tota pœna.

Ad tertium dicendum quod hoc quod tollitur pars pœnæ, et non tota pœna per hoc sacramentum, non contingit ex defectu virtutis Christi, sed ex defectu devotionis humanæ.

Articulus vi

Utrum per hoc sacramentum præservetur homo a peccatis futuris.

4 Sent., dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæst. 2, ad 1, et dist. 45, quæst. 2, art. 3, quæst. 1, ad 3.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod per hoc sacramentum non præservetur homo a peccatis futuris. Multi enim digne sumentes hoc sacramentum, postea in peccatum cadunt ; quod non accideret, si hoc sacramentum præservaret a peccatis futuris. Non ergo effectus hujus sacramenti est a peccatis futuris præservare.

ART. 5. — Vide supra, concil. Trident. sess. 13, cap. 2 et sess. 22, cap. 2, can. 3, pag. 454. — Vide etiam definit. art. 7 sequent. infra.

ART. 6. — Vide supra, concil. Florent. et concil. Trident. sess. 13, cap. 2, pag. 454.

2. Præterea, Eucharistia est sacramentum charitatis, ut supra dictum est, art. 4 huj. quæst. Sed charitas non videtur præservare a peccatis futuris, quia semel habita potest amitti per peccatum, ut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 24, art. 2). Ergo videtur quod nec hoc sacramentum præservet hominem a peccato.

3. Præterea, origo peccati in nobis est *lex peccati, quæ est in membris nostris*, ut patet per Apostolum Rom. 7. Sed mitigatio fomitis, qui est lex peccati, non ponitur effectus hujus sacramenti, sed magis baptismi. Ergo præservare a peccatis futuris non est effectus hujus sacramenti.

— Sed contra est quod Dominus dicit, Joan. 6, 50 : *Hic panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur ;* quod quidem manifestum est non intelligi de morte corporali. Ergo intelligitur quod hoc sacramentum præservet a morte spirituali, quæ est per peccatum.

RESPONDEO dicendum quod peccatum est quædam spiritualis mors animæ. Unde **hoc modo præservatur aliquis a peccato futuro, quo præservatur corpus a morte futura, quod quidem fit dupliciter** : *uno modo* in quantum natura hominis interius roboratur contra interiora corruptiva, et sic præservatur a morte per cibum, et medicinam ; *alio modo* per hoc quod munitur contra exteriores impugnationes, et sic præservatur per arma quibus munitur corpus. **Utroque autem modo hoc sacramentum præservat a peccato** : — nam primo quidem per hoc quod Christo conjungit per gratiam, roborat spiritualem vitam hominis, tanquam spiritualis cibus et spiritualis medicina, secundum illud Psal. 103, 5 : *Panis cor hominis confirmat.* Et Augustinus dicit super Joan., tract. 26, a med. : *Securus accede ; panis est, non venenum.* — Alio modo in quantum est quoddam signum passionis Christi, per quam victi sunt dæmones, repellit omnem dæmonum impugnationem. Unde Chrysostomus dicit super Joan., hom. 45, a med. : *Ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo.*

Ad primum ergo dicendum quod effectus hujus sacramenti recipitur in homine secundum hominis conditionem, sicut contingit de qualibet causa activa, quod ejus effectus recipitur in materia secundum modum materiæ. Homo autem in statu viæ est hujus conditionis, quod liberum arbitrium ejus potest flecti in bonum et malum. Unde licet hoc sacramentum, quantum est de se, habeat virtutem præservativam a peccato, non tamen aufert homini possibilitatem peccandi.

Ad secundum dicendum quod etiam charitas, quantum est in se, præservat hominem a peccato, secundum illud Rom. 13, 10 : *Dilectio proximi malum non operatur ;* sed ex mutabilitate liberi arbitrii contingit quod aliquis post habitam charitatem peccat, sicut post susceptionem hujus sacramenti.

Ad tertium dicendum quod licet hoc sacramentum non directe ordinetur ad diminutionem fomitis, diminuit tamen fomitem ex quadam consequentia, in quantum auget charitatem, quia, sicut Augustinus dicit in lib. 83 QQ., quæst. 36, a princ., *augmentum charitatis est diminutio cupiditatis.* Directe autem confirmat cor hominis in bono per quod etiam præservatur homo a peccato.

ARTICULUS VII

Utrum hoc sacramentum prosit aliis quam sumentibus.

Sup., quæst. 78, art. 3, ad 8, et præsenti quæst., art. 5, corp. ; et 4 Sent., dist. 12, quæst. 2. art. 2, quæst. 2, ad 4, et dist. 45, quæst. 2, art. 3, quæst. 1, ad 3 ; et Joan. 6, lect. 6, fin.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non prosit nisi sumenti. Hoc enim sacramentum est unius generis cum aliis sacramentis, utpote aliis condivisum. Sed alia sa-

---

ART. 7. — In ratione sacramenti, seu ut sumpta simpliciter, Eucharistia non prodest aliis quam sumentibus *ex opere operato.* Potest tamen aliis vivis et defunctis prodesse *ex opere operantis*, 1° quia est præstans opus religionis ; 2° quia per Eucharistiæ susceptionem, charitas augetur, precesque sunt ferventiores et efficaciores. Merito itaque ex auctoritate apostolica, damnatus fuit liber Theophili Raynaudi, qui communionem pro mortuis tanquam errorem popularem, piam fraudem et sordem non ferendam impugnabat. — In *resp. ad 3*, cum dicitur : « Sumptio pertinet ad rationem sacramenti », non est sensus quod sumptio sit de essentiali ratione sacramenti : multis enim locis repetit quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, et non in usu, quemadmodum alia sacramenta (quæst. 73, art. 1, ad 3 ; quæst. 74, art. 2, ad 3 ; quæst. 80, art. 1, ad 1, ubi etiam addit quod usus est quid consequens hoc sacramentum) : sed sensus est quod sumptio est omnino necessaria, ad hoc, ut Eucharistia prosit alicui tanquam sacramentum.

Definit. Eccles. — Trident. sess. 22, cap. 2. can. 3, supra pag. 457. — Sess. 25, decret. de Purgatorio : Cum Catholica Ecclesia, Spiritu Sancto edocta, ex sacris litteris, et antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, et novissime in hac œcumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse ; animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari ; præcipit sancta Synodus Episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri, et ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi, ut fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta pie et devote fiant ; et quæ pro illis ex testatorum fundationibus, vel

cramenta non prosunt nisi sumentibus, sicut effectum baptismi non suscipit nisi baptizatus. Ergo nec hoc sacramentum prodest aliis nisi sumenti.

2. Præterea, effectus hujus sacramenti est adeptio gratiæ et gloriæ, et remissio culpæ ad minus venialis. Si ergo hoc sacramentum haberet effectum in aliis quam in sumentibus, posset contingere quod aliquis adipisceretur et gratiam, et gloriam, et remissionem culpæ, absque actione et passione propria, alio sumente vel offerente hoc sacramentum.

3. Præterea, multiplicata causa, multiplicatur effectus. Si ergo hoc sacramentum prodesset aliis quam sumentibus, sequeretur quod magis prodesset alicui, si multi sumerent hoc sacramentum, multis hostiis in una missa consecratis, quod non habet Ecclesiæ consuetudo, ut scilicet multi communicent pro alicujus salute. Non ergo videtur quod hoc sacramentum prosit nisi sumenti.

— Sed contra est quod in celebratione hujus sacramenti fit pro multis aliis deprecatio ; quod frustra fieret nisi hoc sacramentum aliis prodesset. Hoc ergo sacramentum non solum sumentibus prodest.

RESPONDEO dicendum quod, sicut prius dictum est, art. 5 huj. quæst., hoc sacramentum non solum est sacramentum, sed etiam est sacrificium. In quantum enim in hoc sacramento repræsentatur passio Christi, qua Christus *obtulit se hostiam Deo*, ut dicitur Ephes. 5, habet rationem sacrificii ; in quantum vero in hoc sacramento traditur invisibilis gratia sub visibili specie, habet rationem sacramenti. Sic ergo **hoc sacramentum sumentibus quidem prodest, et per modum sacramenti et per modum sacrificii,** quia pro omnibus sumentibus offertur. Dicitur enim in canone missæ : *Quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur.* — **Sed aliis qui non sumunt prodest per modum sacrificii, in quantum pro salute eorum offertur.** Unde et in canone missæ dicitur : *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ.* Et utrumque modum proficiendi Dominus expressit, dicens, Matth. 26 et Luc. 22 : *Qui pro vobis*, scilicet sumentibus, *et pro multis*, scilicet aliis, *effundetur in remissionem peccatorum.*

Ad primum ergo dicendum quod hoc sacramentum præ aliis habet quod est sacrificium ; et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod sicut passio Christi prodest quidem omnibus quantum ad sufficientiam, ad remissionem culpæ et adeptionem gratiæ et gloriæ, sed effectum non habet nisi in illis qui passioni Christi conjunguntur per fidem et charitatem, ita et hoc sacrificium, quod est memoriale dominicæ passionis, non habet effectum nisi in illis qui conjunguntur huic sacramento per fidem et charitatem. Unde et Augustinus dicit ad Renatum, lib. 1 de Anima et ejus Orig. cap. 9, a princ. : *Quis offerat corpus Christi nisi pro his qui sunt membra Christi ?* Unde et in canone missæ non oratur pro his qui sunt extra Ecclesiam. Illis tamen prodest plus vel minus, secundum modum devotionis eorum.

Ad tertium dicendum quod sumptio pertinet ad rationem sacramenti ; sed oblatio pertinet ad rationem sacrificii. Et ideo ex hoc quod aliquis sumit corpus Christi, vel etiam plures, non accrescit aliis aliquod juvamentum. Similiter etiam ex hoc quod sacerdos plures hostias consecrat in una missa, non multiplicatur effectus hujus sacramenti, quia non est nisi unum sacrificium ; nihil enim plus est virtutis in multis hostiis consecratis quam in una, cum sub omnibus et sub una non sit nisi totus Christus. Unde nec si aliquis simul in una missa multas hostias consecratas sumat, participabit majorem effectum sacramenti. In pluribus vero missis multiplicatur sacrificii oblatio, et ideo multiplicatur effectus sacrificii et sacramenti.

---

alia ratione debentur, non perfunctorie; sed a Sacerdotibus, et Ecclesiæ ministris, et aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter et accurate persolvantur. — *Proposit. Synod. Pistoriens. damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei. » De applicatione fructus sacrificii.* 30. Doctrina Synodi, qua, tum profitetur « credere, Sacrificii oblationem extendere se ad omnes, ita tamen, ut in liturgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum tam vivorum quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis, » dein continuo subjicit : « non tamen, quod credamus, in arbitrio esse sacerdotis applicare fructus Sacrificii cui vult, imo damnamus hunc errorem velut magnopere offendentem jura Dei, qui solus distribuit fructus sacrificii cui vult, et secundum mensuram, quæ ipsi placet : » unde et consequenter traducit velut « falsam opinionem invectam in populum, quod illi, qui eleemosynam subministrant sacerdoti sub conditione, quod celebret unam Missam, specialem fructum ex ea percipiant. » Sic intellecta, ut, præter peculiarem commemorationem et orationem, specialis ipsa oblatio seu applicatio Sacrificii, quæ fit a sacerdote, non magis prosit (cæteris paribus) illis, pro quibus applicatur, quam aliis quibusque; quasi nullus specialis fructus proveniret ex speciali applicatione, quam pro determinatis personis aut personarum ordinibus faciendam commendat ac præcipit Ecclesia, speciatim a pastoribus pro suis ovibus, quod velut ex divino præcepto descendens a sacra Tridentina Synodo diserte est expressum, Sess. 23, cap. 1, de reform., Bened. XIV, constit. « Cum semper oblatas, » § 2. falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wicleffo.

Articulus VIII

Utrum per veniale peccatum impediatur effectus hujus sacramenti

4 Sent., dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, et art. 2, quæst. 1, ad 2.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod per veniale peccatum non impediatur effectus hujus sacramenti. Dicit enim Augustinus super illud Joan. 6 : *Patres vestri manducaverunt manna*, tract. 26 in Joan., a med. : *Panem cœlestem spiritualiter manducate ; innocentiam ad altare apportate ; peccata, etsi sunt quotidiana, non sint mortifera.* Ex quo patet quod venialia peccata, quæ quotidiana dicuntur, spiritualem manducationem non impediunt. Sed spiritualiter manducantes effectum hujus sacramenti percipiunt. Ergo peccata venialia non impediunt effectum hujus sacramenti.

2. Præterea, hoc sacramentum non est minoris virtutis quam baptismus. Sed effectum baptismi, sicut supra dictum est, quæst. 69, art. 9, impedit sola fictio, ad quam non pertinent peccata venialia, quia, sicut Sap. 1, 5, dicitur, *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum*, qui tamen per peccata venialia non fugatur. Ergo neque effectum hujus sacramenti impediunt peccata venialia.

3. Præterea, nihil quod removetur per actionem alicujus causæ, potest impedire ejus effectum. Sed peccata venialia tolluntur per hoc sacramentum. Ergo non impediunt ejus effectum.

— Sed contra est quod Damascenus dicit in 4 lib. orth. Fid., cap. 14, a med. : *Ignis ejus, quod in nobis est desiderii, assumens eam, quæ ex carbone*, id est, ex hoc sacramento, *ignitionem, comburat nostra peccata, et illuminet corda nostra, ut participatione divini ignis igniamur et deificemur.* Sed ignis nostri desiderii vel amoris impeditur per peccata venialia, quæ impediunt fervorem charitatis, ut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 81, art. 4, et 2-2, quæst. 24, art. 10). Ergo peccata venialia impediunt effectum hujus sacramenti.

Respondeo dicendum quod **peccata venialia dupliciter accipi possunt : uno modo prout sunt præterita ; alio modo prout sunt actu exercita. — Primo quidem modo peccata venialia nullo modo impediunt effectum hujus sacramenti.** Potest enim contingere quod aliquis post multa peccata venialia commissa devote accedat ad hoc sacramentum, et plenarie hujus sacramenti consequatur effectum. — **Secundo autem modo peccata venialia non ex toto impediunt hujus sacramenti effectum, sed in parte.** Dictum est enim, art. 1 et 2 huj. quæst., quod effectus hujus sacramenti non solum est adeptio habitualis gratiæ vel charitatis, sed etiam quædam actualis refectio spiritualis dulcedinis, quæ quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc sacramentum per peccata venialia mente distractus ; non autem tollitur augmentum habitualis gratiæ vel charitatis.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui cum actu venialis peccati ad hoc sacramentum accedit, habitualiter quidem manducat spiritualiter, sed non actualiter ; et ideo habitualem effectum hujus sacramenti percipit, non autem actualem.

Ad secundum dicendum quod baptismus non ita ordinatur ad actualem effectum, id est, fervorem charitatis, sicut hoc sacramentum. Nam baptismus est spiritualis regeneratio, per quam acquiritur prima perfectio, quæ est habitus vel forma ; hoc autem sacramentum est spiritualis manducatio, quæ habet actualem delectationem.

Ad tertium dicendum quod illa ratio procedit de venialibus præteritis, quæ per hoc sacramentum tolluntur.

QUÆSTIO LXXX

DE USU, SEU SUMPTIONE HUJUS SACRAMENTI IN COMMUNI. — *In duodecim articulos divisa.*

Deinde considerandum est de usu sive sump-

Art. 8. — An ad consequendum effectum hujus sacramenti, requiratur actualis devotio, excludens mentis distractionem, et peccata venialia actu exercita? Partem affirmantem tenent S. Bonaventura, Alensis, Durandus, Paludanus, Silvester, Cajetanus et S. Thomas in 4 Sent. dist. 2, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3, ubi sic habet : « Cum hoc sacramentum perficiat conjungendo fini, ad hoc quod effectum suum plane habeat in sumenteo, portet quod adsit actualis devotio. Et quia interdum absque mortali peccato actualis devotio impediri potest, cum distractiones variæ ipsam impediant, et peccata venialia virtutem actus tollant; absque peccato mortali potest effectus hujus sacramenti impediri; ita quod aliquis augmentum gratiæ non consequatur, nec tamen reatum peccati mortalis incurrat, sed forte reatum venialis peccati ex hoc quod imparatus accedat ». Nihilominus sententia negans est communior; et eam expresse hic S. Doctor docet. Pro ejus autem explicatione et probatione recolendum est, cum Gonet, esse duplicem hujus sacramenti effectum, unum præcipuum, scilicet augmentum gratiæ : alterum minus principalem, nimirum refectionem quamdam et dulcedinem spiritualem. Exinde plures theologi sic distinguunt : Ad recipiendam gratiam spiritualis refectionis et dulcedinis, requiritur devotio actualis, excludens mentis distractionem, et peccata venialia actu exercita. Sed ut hoc sacramentum conferat augmentum gratiæ habitualis, non requiritur devotio actualis, excludens peccata venialia actu exercita, sed sufficit status gratiæ habitualis, expellentis omnia peccata mortalia.

Quæstio 80. — Quoniam hoc sacramentum id habet singulare, ut in eo usus a sacramento distinguatur, ideo D. Thomas, specialem tractationem de illius usu aggreditur. Iste usus dupliciter considerari potest: primo secundum se, et quoad substantiam suam; secundo in ordine ad præceptum, seu obligationem moralem. Priori modo tractatur in tribus primis art., posteriori vero modo in reliquis.

tione hujus sacramenti, — et primo quidem in communi ; — secundo quomodo Christus est usus hoc sacramento.

Circa primum quæruntur duodecim : 1° utrum sint duo modi manducandi hoc sacramentum, scilicet sacramentaliter et spiritualiter ; 2° utrum soli homini conveniat manducare spiritualiter hoc sacramentum ; 3° utrum solius hominis justi sit manducare sacramentaliter ; 4° utrum peccator manducans sacramentaliter peccet ; 5° de quantitate hujus peccati ; 6° utrum peccator accedens ad hoc sacramentum sit repellendus ; 7° utrum nocturna pollutio impediat hominem a sumptione hujus sacramenti ; 8° utrum sit solum a jejunis sumendum ; 9° utrum sit exhibendum non habentibus usum rationis ; 10° utrum sit quotidie sumendum ; 11° utrum liceat omnino abstinere ; 12° utrum liceat percipere corpus sine sanguine.

Articulus primus

Utrum distingui debeant duo modi manducandi corpus Christi.

Inf., art. 2, et 3, corp. ; et 4 Sent., dist. 9, art. 2, quæst. 1, ad 1, et quæst. 3, per tot ; et Joan. 6, lect. 7 ; et 1 Corinth. 11, lect. 7, fin. ; et Op. 58, cap. 17, 18, 19 et 20.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant distingui duo modi manducandi corpus Christi, scilicet sacramentaliter et spiritualiter. Sicut enim baptismus est spiritualis regeneratio, secundum illud Joan. 3, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto*, etc., ita etiam hoc sacramentum est spiritualis cibus ; unde Dominus de hoc sacramento loquens dicit, Joan. 6, 64 ; *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Sed circa baptismum non distinguitur duplex modus sumendi, scilicet sacramentalis et spiritualis. Ergo neque circa hoc sacramentum debet hæc distinctio adhiberi.

2. Præterea, ea quorum unum est propter alterum, non debent ab invicem dividi, quia unum ab alio speciem trahit. Sed sacramentalis manducatio ordinatur ad spiritualem sicut ad finem. Non ergo debet sacramentalis manducatio contra spiritualem dividi.

3. Præterea, ea quorum unum non potest esse sine altero, non debent contra se dividi. Sed videtur quod nullus possit manducare spiritualiter, nisi etiam sacramentaliter manducet ; alioquin antiqui patres hoc sacramentum spiritualiter manducassent ; frustra etiam esset sacramentalis manducatio, si sine ea spiritualis esse posset. Non igitur convenienter distinguitur circa hoc sacramentum duplex manducatio, scilicet sacramentalis et spiritualis.

— Sed contra est quod super illud 1 Corinth. 11 : *Qui manducat et bibit indigne*, etc., dicit Glossa ordin. : *Duos dicimus esse modos manducandi, unum sacramentalem, et alium spiritualem.*

Respondeo dicendum quod in sumptione hujus sacramenti duo sunt consideranda, scilicet ipsum sacramentum et effectus ipsius ; de quorum utroque jam supra dictum est, quæst. præc. Perfectus igitur modus sumendi hoc sacramentum est quando aliquis ita hoc sacramentum suscipit, quod percipit ejus effectum. Contingit autem quandoque, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 3 et 8, quod aliquis impeditur a percipiendo effectu hujus sacramenti ; et talis sumptio hujus sacramenti est imperfecta. — Sicut igitur perfectum contra imperfectum dividitur, ita **sacramentalis manducatio, per quam sumitur solum sacramentum sine effectu ipsius, dividitur contra spiritualem manducationem, per quam quis percipit effectum hujus sacramenti,** quo spiritualiter homo Christo conjungitur per fidem et charitatem.

Ad primum ergo dicendum quod etiam circa baptisma et alia hujusmodi sacramenta similis distinctio adhibetur. Nam quidam suscipiunt tantum sacramentum, quidam vero sacramentum et rem sacramenti. In hoc tamen differunt quia cum alia perficiantur in usu materiæ, percipere sacramentum est ipsa perfectio sacramenti ; hoc autem sacramentum perficitur in consecratione materiæ, et ideo uterque usus est consequens hoc sacramentum. In baptismo etiam et in aliis sacramentis characterem imprimentibus illi qui accipiunt sacramentum, recipiunt aliquem spiritualem effectum,

---

Art. 1. — Distinctio a D. Thoma data, dupliciter, juxta Suarez, explicari potest : 1° Ut dividat sumptionem hujus sacramenti in communi, in sacramentalem tantum, et sacramentalem et spiritualem simul, qui sensus videtur indicari in corp. art., ubi dicitur has duas sumptiones distingui, ut perfectam et imperfectam, et in solut. ad 2. Sed juxta hunc sensum, divisio est diminuta ; nam omittitur sumptio per solum desiderium, quæ spiritualis manducatio vocatur a D. Thoma hic ad 3, et art. seq. ; unde non est hic sensus ab eo intentus. 2° Secundus sensus est ergo, ut sumptio hujus sacramenti dividatur in sacramentalem tantum, et spiritualem ; et quod sub hoc secundo membro, comprehendatur ea, quæ est spiritualis tantum et spiritualis et sacramentalis simul. Et hoc modo, sumptio spiritualis dicitur includere sacramentalem perfectam, ut commune includit particulare. Dicitur etiam perfectior, non quod semper comparetur ad illam ut totum ad partem, sed ut spirituale ad materiale ; juxta hunc vero sensum, qui spiritualiter manducat hoc sacramentum, non semper recipit sacramentalem effectum ejus ; sed dicitur recipere effectum, quia recipit gratiam, seu unionem cum Christo. — Sic ipse B. Thomas loquitur in admirabili opusc. de sacramento altaris, cap. 17 : « Ex his patet triplex modus manducandi : Primus sacramentalis tantum : secundus spiritualis tantum ; tertius sacramentalis et spiritualis simul. Primo manducant mali christiani ; secundo, omnes salvandi ; tertio soli boni christiani ». — In fine corp. vide quod non omne votum seu desiderium hujus sacramenti est spiritualis manducatio. — Vide supra, quæst. [illegible], art. 3, verba Innocent III, pag. 460 et Trident. sess. 13, cap. 8 et can. 8, supra pag. 454.

scilicet characterem, quod non accidit in hoc sacramento. Et ideo magis in hoc sacramento distinguitur usus sacramentalis a spirituali, quam in baptismo.

Ad secundum dicendum quod sacramentalis manducatio, quæ pertingit ad spiritualem, non dividitur contra spiritualem, sed includitur ab ea ; sed illa sacramentalis manducatio contra spiritualem dividitur, quæ effectum non consequitur ; sicut imperfectum, quod non pertingit ad perfectionem speciei, dividitur contra perfectum.

Ad tertium dicendum quod sicut supra dictum est, quæst. 73, art. 3, effectus sacramenti potest ab aliquo percipi, si sacramentum habeat in voto, quamvis non accipiat in re. Et ideo sicut aliqui baptizantur baptismo flaminis propter desiderium baptismi, antequam baptizentur baptismo aquæ, ita etiam aliqui manducant spiritualiter hoc sacramentum antequam sacramentaliter sumant. Sed hoc contingit dupliciter : — uno modo propter desiderium sumendi ipsum sacramentum, et hoc modo dicuntur baptizari. et manducare spiritualiter, et non sacramentaliter, illi qui desiderant sumere hæc sacramenta jam instituta. — Alio modo propter figuram sicut dicit Apostolus 1 Cor. 10, 2, quod antiqui patres *baptizati sunt in nube et in mari*, et quod *spiritualem escam manducaverunt, et spiritualem potum biberunt*. Nec tamen frustra adhibetur sacramentalis manducatio, quia plenius inducit sacramenti effectum ipsa sacramenti susceptio quam solum desiderium, sicut supra circa baptismum dictum est, quæst. 69, art. 4, ad. 2.

Articulus II

Utrum solius hominis sit hoc sacramentum spiritualiter sumere.

4 Sent. dist. 9, art. 2, quæst. 3 et 4; et 1 Cor. 11, lect. 7.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non solius hominis sit hoc sacramentum spiritualiter sumere, sed etiam angelorum, quia super illud Ps. 77 : *Panem angelorum manducavit homo*, dicit Glossa (ord. et interl. implic.), *id est, corpus Christi, qui est vere cibus angelorum*. Sed hoc non esset, si angeli spiritualiter Christum non manducarent. Ergo angeli spiritualiter Christum manducant.

2. Præterea, Augustinus dicit super Joan., tract. 26, inter med. et fin.: *Hunc cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis*. Sed ad istam societatem non solum pertinent homines, sed etiam sancti angeli. Ergo sancti angeli spiritualiter manducant.

3. Præterea, Augustinus in lib. de Verbis Domini, serm. 46, dicit : *Spiritualiter manducandus est Christus, quoniam ipse dicit : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo*. Sed hoc convenit non solum hominibus, sed etiam sanctis angelis, in quibus per charitatem est Christus, et ipsi in eo. Ergo videtur quod spiritualiter manducare non solum sit hominum, sed etiam angelorum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit super Joan., tract. 26, parum a med. : *Panem de altari spiritualiter manducate ; innocentiam ad altare apportate*. Sed angelorum non est accedere ad altare tanquam aliquid sint inde sumpturi. Ergo angelorum non est spiritualiter manducare.

RESPONDEO dicendum quod in hoc sacramento continetur ipse Christus, non quidem in specie propria, sed in specie sacramenti. Dupliciter ergo contingit manducare spiritualiter ipsum Christum : — Uno modo **prout in sua specie consistit ; et hoc modo angeli manducant spiritualiter ipsum Christum** in quantum ei uniuntur fruitione charitatis perfectæ, et visione manifesta (quem panem expectamus in patria), non per fidem sicut nos ei hic unimur. — Alio modo contingit spiritualiter manducare Christum, **prout est sub speciebus hujus sacramenti**, in quantum scilicet aliquis credit in Christum cum desiderio sumendi hoc sacramentum ; et hoc non solum est spiritualiter manducare Christum, sed etiam spiritualiter manducare hoc sacramentum ; quod non competit angelis. Et ideo **licet angeli spiritualiter manducent Christum, non tamen convenit eis spiritualiter manducare hoc sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod sumptio Christi sub hoc sacramento ordinatur, sicut ad finem, ad fruitionem patriæ, eo modo quo angeli eo fruuntur, et quia ea quæ sunt ad finem derivantur a fine, inde est quod ista manducatio Christi qua eum suminus sub sacramento, quodammodo derivatur ab illa manducatione qua angeli fruuntur Christo in patria. Et ideo dicitur homo manducare panem angelorum, quia primo et principaliter est angelorum, qui eo fruuntur in specie propria ; secundario autem est hominum, qui Christum sub sacramento accipiunt.

Ad secundum dicendum quod ad societatem corporis mystici pertinent quidem et homines et angeli ; sed homines per fidem, angeli autem per manifestam visionem. Sacramenta autem proportionantur fidei, per quam veritas videtur in speculo et in ænigmate. Et ideo, proprie loquendo, non angelis, sed hominibus convenit manducare spiritualiter hoc sacramentum.

Art. 2. — Solum movet hanc quæstionem propter angelos ; nam de inferioribus creaturis, ut per se evidens ac manifestum, supponit non esse capaces spiritualis manducationis sacramenti. De angelis autem, videtur posse esse dubium, quia voluntate possunt Christo conjungi. — *Resp. ad* 1, adverte hujus versiculi : « panem angelorum manducavit homo », litteralem sensum esse de manna judæorum : spirituali autem sensu intelligitur de corpore Christi.

Ad tertium dicendum quod Christus manet in hominibus secundum præsentem statum per fidem sed in angelis beatis est per manifestam visionem. Et ideo non est simile, sicut dictum est in solut. præc.

Articulus III

Utrum solus homo justus possit Christum sacramentaliter manducare.

4 Sent., dist. 9, art. 2, quæst. 1 et 2 et art. 3, quæst. 2, corp. fin., et dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæst. 2, corp.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nullus possit manducare Christum sacramentaliter, nisi homo justus. Dicit enim Augustinus in lib. de Remedio pœnitentiæ (habetur tract. 25 in Joan., circa med.) : *Utquid paras dentem et ventrem ? Crede, et manducasti; credere enim in eum, hoc est panem vivum manducare.* Sed peccator non credit in eum, quia non habet fidem formatam, ad quam pertinet credere in Deum, ut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 4, art. 5). Ergo peccator non potest manducare hoc sacramentum, quod est panis vivus.

2. Præterea, hoc sacramentum maxime dicitur esse sacramentum charitatis, ut supra dictum est, quæst. præc. art. 4. Sed sicut infideles privantur fide, ita omnes peccatores privantur charitate ; infideles autem non videntur posse sacramentaliter sumere hoc sacramentum, cum in forma hujus sacramenti dicatur : *Mysterium fidei.* Ergo pari ratione neque aliquis peccator potest corpus Christi sacramentaliter manducare.

3. Præterea, peccator magis est abominabilis Deo quam creatura irrationalis ; dicitur in Psal. 48, 21, de homine peccatore : *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Sed animal brutum, puta mus aut canis, non potest sumere hoc sacramentum, sicut etiam non potest sumere sacramentum baptismi. Ergo videtur quod pari ratione neque peccatores hoc sacramentum manducent.

— Sed contra est quod super illud Joan. 6 : *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt,* dicit Augustinus, tract. 26 in Joan., a med. : *Multi de altari accipiunt et accipiendo moriuntur ; unde dicit Apostolus : « Judicium sibi manducat et bibit. »* Sed non moriuntur sumendo nisi peccatores. Ergo peccatores corpus Christi sacramentaliter manducant, et non solum justi.

Respondeo dicendum quod circa hoc quidam antiqui erraverunt, dicentes quod corpus Christi nec etiam sacramentaliter a peccatoribus sumitur ; sed quam cito labiis peccatoris contingitur, tam cito sub speciebus sacramentalibus desinit esse corpus Christi. — Sed hoc est erroneum ; derogat enim veritati hujus sacramenti, ad quam pertinet, sicut supra dictum est, quæst. 76, art. 6, ad 3, quod manentibus speciebus, corpus Christi sub eis esse non desinat. Species autem manent, quamdiu substantia panis maneret, si ibi adesset, ut supra dictum est, quæst. 77, art. 5 et 8. Manifestum est autem quod substantia panis assumpta a peccatore non statim esse desinit, sed manet, quamdiu per calorem naturalem digeratur : unde tamdiu corpus Christi sub speciebus sacramentalibus manet a peccatoribus sumptis. Unde dicendum est quod **peccator sacramentaliter corpus Christi manducare potest, et non solum justus.**

Ad primum ergo dicendum quod verba illa et similia sunt intelligenda de spirituali manducatione, quæ peccatoribus non convenit. Et ideo ex pravo intellectu horum verborum videtur prædictus error processisse, dum nescierunt distinguere inter corporalem et spiritualem manducationem.

Ad secundum dicendum quod etiamsi infidelis sumat species sacramentales, corpus Christi sub sacramento sumit ; unde manducat Christum sacramentaliter, si ly *sacramentaliter* determinat verbum ex parte manducati : si autem ex parte manducantis, tunc proprie loquendo non manducat sacramentaliter, quia non utitur eo quod accipit, ut sacramento, sed ut simplici cibo. Nisi forte infidelis intenderet recipere illud quod Ecclesia confert, licet non haberet fidem veram circa alios articulos, vel etiam circa hoc sacramentum.

Ad tertium dicendum quod etiamsi mus vel canis hostiam consecratam manducet, substantia corporis Christi non desinit esse sub speciebus, quamdiu species illæ manent, hoc est, quamdiu substantia panis maneret ; sicut etiam si projiceretur in lutum. Nec hoc vergit in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit a peccatoribus crucifigi absque diminutione suæ dignitatis, præsertim cum mus aut canis non tangat ipsum corpus Christi secundum propriam speciem, sed solum secundum species sacramentales. — Quidam autem dixerunt quod statim cum sacramentum tangitur a mure vel cane, desinit ibi esse corpus Christi ; quod etiam derogat veritati sacramenti, sicut supra dictum est, in corp. art. Nec

---

Art. 3. — Quatuor quæstiones tractat D. Thomas in hoc art. 1° An peccatores fideles manducent sacramentaliter corpus Christi. 2° In solutione ad 2, an peccatores etiam infideles illud manducent ; et eadem quæstio procedit, quandocumque homo comedit hostiam consecratam, existimans esse purum panem. 3° In solutione ad 3, an brutum animal comedens species consecratas, comedat etiam corpus Christi. 4° In eadem solutione, an corpus Christi maneat in loco immundo, si in illum sacramentum projiciatur. Ad quæ omnia ex uno eodemque principio respondet, scilicet, Christum manere sub speciebus, quamdiu species consecratæ durant. — Vide supra errores Joannis Latoni, damn. a Gregor. XI, quæst. 76, art. 6, pag. 373.

tamen dicendum est quod animal brutum sacramentaliter corpus Christi manducet, quia non est natum uti eo ut sacramento ; unde non sacramentaliter, sed per accidens corpus Christi manducat, sicut manducaret ille qui sumeret hostiam consecratam, nesciens eam esse consecratam. Et quia id quod est per accidens, non cadit in divisione alicujus generis, ideo hic modus manducandi corpus Christi non ponitur tertius præter sacramentalem et spiritualem.

Articulus iv

Utrum peccator, sumens corpus Christi sacramentaliter, peccet.

Inf., art. 7 et 8, corp.; et 4 Sent. dist. 9, art. 3, quæst. 1 et 2; et 1 Cor. 11, lect. 7.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod peccator sumens corpus Christi sacramentaliter, non peccet. Non enim est majoris dignitatis Christus sub specie sacramenti quam sub specie propria. Sed peccatores tangentes corpus Christi sub specie propria non peccabant ; quin etiam veniam peccatorum consequebantur, sicut legitur Lucæ 7, de muliere peccatrice ; et Matth. 14, 36, dicitur : *Quicumque tetigerunt fimbriam vestimenti ejus, salvi facti sunt.* Ergo non peccant, sed magis salutem consequuntur, sacramentum corporis Christi sumendo.

2. Præterea, hoc sacramentum, sicut et alia, est quædam spiritualis medicina. Sed medicina datur infirmis ad salutem, secundum illud Matth. 9, 12 : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus :* infirmi autem vel male habentes spiritualiter sunt peccatores. Ergo hoc sacramentum absque culpa sumere possunt (1).

3. Præterea, hoc sacramentum, cum in se Christum contineat, est de maximis bonis. Maxima autem bona, secundum Augustinum, in lib. 2 de libero Arbitrio, cap. 19, sunt quibus nullus male potest uti. Nullus autem peccat, nisi per abusum alicujus rei. Ergo nullus peccator sumens hoc sacramentum peccat.

4. Præterea, sicut hoc sacramentum sentitur gustu et tactu, ita et visu. Si ergo peccator ex eo quod sumit hoc sacramentum peccet (2), videtur etiam quod peccaret videndo, quod patet esse falsum, cum Ecclesia omnibus hoc sacramentum videndum et adorandum proponat. Ergo peccator non peccat ex hoc quod manducat hoc sacramentum.

5. Præterea, contingit quandoque quod aliquis peccator non habet conscientiam sui peccati, nec tamen talis peccare videtur corpus Christi sumendo, quia secundum hoc omnes peccarent qui sumunt, quasi periculo se exponentes, cum Apostolus dicat 1 Corinth. 4, 4 : *Nihil mihi conscius sum ; sed non in hoc justificatus sum.* Non ergo videtur quod peccatori cedat in culpam, si hoc sacramentum sumat.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 11, 29 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit,* id est, *condemnationem.* Dicit autem Glossa (Petri Lomb.) ibidem quod *indigne manducat et bibit, qui in crimine est, vel irreverenter tractat.* Ergo qui est in peccato mortali, si hoc sacramentum accipiat, damnationem acquirit, mortaliter peccans.

Respondeo dicendum quod in hoc sacramento, sicut in aliis, id quod est sacramentum est signum ejus quod est res sacramenti. Duplex autem est res hujus sacramenti, sicut supra dictum est, quæst. 73, art. 6 : — una quidem quæ est significata et contenta, scilicet ipse Christus ; — alia autem est significata et non contenta, scilicet corpus Christi mysticum, quod est societas sanctorum. Quicumque ergo hoc sacramentum sumit, ex hoc ipso significat se esse Christo unitum, et membris ejus incorporatum ; quod quidem fit per fidem formatam, quam nullus habet cum peccato mortali. Et ideo manifestum est quod **quicumque cum peccato mortali hoc sacramentum sumit, falsitatem in hoc sacramento committit ; et ideo incurrit sacrilegium, tanquam**

Art. 4. — In hoc art. usus est D. Thomas ratione desumpta ex propria significatione hujus sacramenti. Et propter hoc, art. seq. ad 2, comparatur hoc peccatum cum peccato Judæ ; nam uterque Christo in propria ejus persona præbet falsum amicitiæ signum. — De fide est ex Trident. sess. 13, can. 11, quod illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris necessario præmittenda est confessio sacramentalis : Et cap. 7 ibidem S. Synodus docet sic esse intelligenda verba Apostoli : « Probet autem seipsum homo ». — Quædam autem difficultates ab auctoribus proponuntur : Quibus casibus liceat communicare non præmissa confessione ? Quæ dispositio necessaria sit ei qui solum opinatur vel dubitat de peccato mortali non confesso ? Circa istas, et alias hujusmodi quæstiones, consule auctores de theologia morali.

Definit. Eccles. — Errores Lutheri, damn. a Leone X, in Bulla « Exsurge Domine » : 15. Magnus est error eorum, qui ad sacramentum Eucharistiæ accedunt huic innixi, quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicujus peccati mortalis, quod præmiserint orationes suas et præparatoria : omnes illi judicium sibi manducant et bibunt. Sed si credant et confidant, se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros et dignos. — *Concil. Trident., sess. 13, cap. 7 et can. 11, supra pag. 454. — Proposit. damn. ab Alexandro VII* 18 *mart.* 1666 : 38. Mandatum Tridentini, factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum. 39. Illa particula « quamprimum » intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur.

(1) Ita edita exempla omnia quæ videmus. — Codd. Tarrac. et Alcan. : *Ergo sacramentum absque culpa sumi potest.* — Theologi : *Ergo hoc sacramentum corporaliter absque culpa sumi potest ;* quæ est lectio Cajetani, et edit. Plantin. et marginalis edit. Rom.

(2) Ita, Theologis probantibus, edit. — Mss. fere omnes : *Hoc sacramentum gustu et tactu, peccet ;* et mox cod. Alcan., *videtur quod etiam peccaret,* etc. ; melius.

sacramenti violator, et propter hoc mortaliter peccat.

Ad primum ergo dicendum quod Christus in propria specie apparens non exhibebat se tangendum hominibus in signum spiritualis unionis ad ipsum, sicut exhibetur sumendus in hoc sacramento. Et ideo peccatores eum in propria specie tangentes non incurrebant crimen falsitatis circa divina, sicut peccatores sumentes hoc sacramentum. Et præterea Christus adhuc gerebat similitudinem carnis peccati; et ideo convenienter se peccatoribus tangendum exhibebat; sed remota similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit a muliere, quæ defectum fidei circa ipsum patiebatur, secundum illud Joan. 20, 17 : *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum,* scilicet *in corde tuo,* ut Augustinus exponit, tract. 121 in Joan., circa med. Et ideo peccatores, qui defectum fidei formatæ patiuntur circa Christum, repelluntur a contactu hujus sacramenti.

Ad secundum dicendum quod non quælibet medicina competit secundum quemlibet statum infirmitatis; nam medicina quæ datur jam liberatis a febre ad confortationem, noceret, si daretur adhuc febricitantibus. Ita etiam baptismus et pœnitentia sunt quasi medicinæ purgativæ, quæ dantur ad tollendam febrem peccati; hoc autem sacramentum est medicina confortativa, quæ non debet dari nisi liberatis a peccato.

Ad tertium dicendum quod maxima bona intelligit Augustinus virtutes animæ, quibus nullus male utitur, quasi principiis mali usus; utitur tamen eis aliquis male, quasi objectis mali usus, ut patet in his qui de virtutibus superbiunt. Ita et hoc sacramentum, quantum est ex se, non est principium mali usus, sed objectum. Unde Augustinus dicit, tract. 62 in Joan., circ. princ. : *Multi indigne accipiunt corpus Christi, per quod docemur quam cavendum sit male accipere bonum. Ecce enim per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum; sicut e contra Apostolo per malum factum est bonum, cum bene accepit malum,* scilicet cum stimulum Satanæ patienter portavit.

Ad quartum dicendum quod per visum non accipitur ipsum corpus Christi, sed solum sacramentum ejus, quia scilicet non pertingit visus ad substantiam corporis Christi, sed solum ad species sacramentales, ut supra dictum est, quæst. 76, art. 7. Sed ille qui manducat, non solum sumit species sacramentales, sed etiam ipsum Christum, qui est sub eis. Et ideo a visione corporis Christi nullus prohibetur qui sit sacramentum Christi consecutus, scilicet baptismum. Non baptizati autem non sunt admittendi etiam ad inspectionem hujus sacramenti, ut patet per Dionysium in lib. eccles. Hierarch., cap. 7, ante med. Sed ad manducationem non sunt admittendi, nisi soli illi qui non solum sacramentaliter, sed etiam realiter, sunt Christo conjuncti.

Ad quintum dicendum quod hoc quod non habet aliquis conscientiam sui peccati, potest contingere dupliciter : — Uno modo per culpam suam, vel quia per ignorantiam juris, quæ non excusat, reputat non esse peccatum quod est peccatum, puta si aliquis fornicator reputaret simplicem fornicationem non esse peccatum mortale; vel quia negligens est in examinatione sui ipsius, contra id quod Apostolus dicit 1 Corinth. 11, 28 : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.* Et sic nihilominus peccat peccator sumens corpus Christi, licet non habeat conscientiam peccati, quia ipsa ignorantia est ei peccatum. — Alio modo potest contingere sine culpa ipsius, puta cum doluit de peccato, sed non est sufficienter contritus; et in tali casu non peccat sumendo corpus Christi, quia homo per certitudinem scire non potest utrum sit vere contritus; sufficit enim si in se signa contritionis inveniat, puta si doleat de præteritis, et proponat cavere de futuris. — Si vero ignorat hoc quod fecit esse actum peccati, propter ignorantiam facti quæ excusat, puta si accessit ad non suam quam credebat esse suam, non est ex hoc dicendus peccator; similiter etiam si totaliter est peccatum oblitus, sufficit ad ejus deletionem generalis contritio, ut infra dicetur, in Suppl., quæst. 2, art. 3, ad 2; unde jam non es dicendus peccator.

Articulus v

Utrum accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati sit gravissimum omnium peccatorum.

4 Sent., dist. 9, art. 3, quæst. 3; et 1 Corinth. 11, lect. 5.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati sit gravissimum omnium peccatorum. Dicit enim Apostolus 1 ad Cor. 11, 27 : *Quicumque manducaverit panem* (1), *et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini;* Glossa (interl. implic.) ibidem, *hoc est, ac si Christum occiderit, punietur.* Sed peccatum Christum occidentium videtur fuisse gravissimum. Ergo et hoc peccatum, quo aliquis cum conscientia peccati ad mensam Christi accedit, videtur esse gravissimum.

2. Præterea, Hieronymus dicit in quadam epistola (habetur quoad partem in epist. ad Ocean., de Vita cleric., inter ejus opera ascititia) : *Quid tibi cum fœminis, qui ad altare cum Deo fabularis? Dic, sacerdos, dic, clerice, qualiter eisdem labiis Filium Dei oscularis, quibus osculatus es labia meretricis? Cum Juda, osculo Filium hominis tradis?*

(1) Vulgata :.. *Panem hunc.*

Et sic videtur fornicator ad mensam Christi accedens peccare, sicut Judas peccavit, cujus peccatum fuit gravissimum. Sed multa alia peccata sunt graviora quam peccatum fornicationis, et præcipue peccatum infidelitatis. Ergo cujuslibet peccatoris ad mensam Christi accedentis peccatum est gravissimum.

3. Præterea, magis est abominabilis Deo immunditia spiritualis quam corporalis. Sed si quis projiceret corpus Christi in lutum vel sterquilinium, gravissimum reputaretur ejus peccatum. Ergo gravius peccat si ipsum sumat cum peccato, quod est immunditia spiritualis. Ergo hoc peccatum est gravissimum.

— Sed contra est quod super illud Joan. 15, 22 : *Si non venissem, et locutus eis non fuissem* (1), *peccatum non haberent,* dicit Augustinus, tract. 89 in Joan., a princ., hoc intelligendum esse de peccato infidelitatis, quo tenentur cuncta peccata, et ita videtur hoc peccatum non esse gravissimum sed magis peccatum infidelitatis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte dictum est, (1-2, quæst. 73, art. 6, et 2-2, quæst. 73, art. 3), dupliciter aliquod peccatum potest dici gravius alio : uno modo per se, alio modo per accidens. — *Per se* quidem, secundum rationem suæ speciei, quæ attenditur ex parte objecti. Et secundum hoc, quanto id contra quod peccatur est majus, tanto peccatum est gravius. — Et quia divinitas Christi est major humanitate ipsius, et ipsa humanitas est potior quam sacramenta humanitatis, inde est quod gravissima peccata sunt quæ committuntur in ipsam divinitatem, sicut est peccatum infidelitatis et blasphemiæ. — Secundario autem sunt gravia peccata quæ committuntur in humanitatem Christi : unde dicitur Matth. 12, 32 : *Qui dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei ; qui autem dixerit verbum contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* — Tertio autem loco sunt peccata quæ committuntur contra sacramenta, quæ pertinent ad humanitatem Christi ; et post hæc sunt alia peccata contra puras creaturas. — *Per accidens* autem unum peccatum est gravius alio ex parte peccantis ; puta peccatum quod est ex ignorantia vel infirmitate, est levius peccato quod est ex contemptu, vel ex certa scientia ; et eadem ratio est de aliis circumstantiis. Et secundum hoc istud peccatum in quibusdam potest esse gravius, sicut in his qui ex actuali contemptu, cum conscientia peccati ad hoc sacramentum accedunt in quibusdam vero minus grave ; puta in his qui ex quodam timore, ne deprehendantur in peccato, cum conscientia peccati ad hoc sacramentum accedunt.

Sic ergo patet quod **hoc peccatum est multis aliis gravius secundum suam speciem, non tamen est omnium gravissimum.**

Ad primum ergo dicendum quod peccatum indigne sumentium hoc sacramentum comparatur peccato occidentium Christum, secundum similitudinem, quia utrumque committitur contra corpus Christi ; non tamen secundum criminis quantitatem. Peccatum enim occidentium Christum fuit multo gravius, — primo quidem quia illud peccatum fuit contra corpus Christi in specie propria ; hoc autem peccatum est contra corpus Christi in specie sacramenti ; — secundo quia illud peccatum processit ex intentione nocendi Christo, non autem hoc peccatum.

Ad secundum dicendum quod fornicator accipiens corpus Christi comparatur Judæ Christum osculanti, quantum ad similitudinem criminis, quia uterque ex signo charitatis Christum offendit ; non tamen quantum ad criminis quantitatem, sicut etiam prius dictum est, in solut. præc. Hæc tamen criminis similitudo non minus competit aliis peccatoribus quam fornicatoribus. Nam et per alia peccata mortalia agitur contra charitatem Christi, cujus signum est hoc sacramentum ; et tanto magis, quanto peccata sunt graviora. Secundum quid tamen peccatum fornicationis magis reddit hominem ineptum ad perceptionem hujus sacramenti, in quantum scilicet per hoc peccatum spiritus maxime carni subjicitur, et ita impeditur fervor dilectionis, qui requiritur in hoc sacramento. Plus tamen ponderat impedimentum ipsius charitatis quam fervoris ejus. Unde et peccatum infidelitatis, quod funditus separat hominem ab Ecclesiæ unitate, simpliciter loquendo, maxime hominem ineptum reddit ad susceptionem hujus sacramenti; quod est sacramentum ecclesiasticæ unitatis, ut supra dictum est, quæst. 73, art. 4. Unde et gravius peccat infidelis accipiens hoc sacramentum, quam fidelis peccator ; et magis contemnit Christum, secundum quod est sub hoc sacramento, præsertim si non credat Christum vere sub hoc sacramento esse ; quia quantum est in se diminuit sanctitatem hujus sacramenti, et virtutem Christi operantis in hoc sacramento, quod est contemnere ipsum sacramentum in seipso. Fidelis autem qui cum conscientia peccati sumit, contemnit hoc sacramentum non in seipso, sed quantum ad usum, indigne accipiens. Unde et Apostolus, 1 Cor. 11, assignans rationem hujus peccati, dicit : *Non dijudicans corpus Domini,* id est, non discernens ipsum ab aliis cibis ; quod maxime facit ille qui non credit Christum esse sub hoc sacramento.

Ad tertium dicendum quod ille qui projiceret hoc sacramentum in lutum, multo gravius peccaret quam ille qui cum conscientia peccati mortalis ad hoc sacramentum accedit, — primo quidem quia ille hoc faceret ex intentione injuriam facien-

(1) Vulgata:.. *Et locutus fuissem eis...*

di huic sacramento, quod non intendit peccator indigne corpus Christi accipiens; — secundo quia peccator est capax gratiæ: unde etiam magis est aptus ad suscipiendum hoc sacramentum quam quæcumque alia irrationalis creatura. Unde maxime inordinate uteretur hoc sacramento qui projiceret ipsum canibus ad manducandum, vel qui projiceret in lutum ad conculcandum.

Articulus VI

Utrum sacerdos debeat denegare corpus Christi peccatori petenti.

Inf., quæst. 81, art. 2, corp., et ad 2; et 4 Sent., dist. 9, art. 5, quæst. 1, per tot., et quæst. 2, corp.; et Quodl. 5, art. 12.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos debeat denegare corpus Christi peccatori petenti. Non enim est faciendum contra Christi præceptum propter vitandum scandalum, vel infamiam alicujus. Sed Dominus præcepit, Matth. 7: *Nolite sanctum dare canibus;* maxime autem datur sanctum canibus, cum hoc sacramentum peccatoribus exhibetur. Ergo neque propter vitandum scandalum, neque propter vitandam infamiam alicujus, debet hoc sacramentum peccatori petenti dari.

2. Præterea, de duobus malis minus malum est eligendum. Sed minus malum esse videtur si peccator infametur, vel etiam si ei hostia non consecrata detur, quam si sumens corpus Christi mortaliter peccet. Videtur ergo hoc potius esse eligendum quod vel infametur peccator petens corpus Christi, vel etiam quod detur ei hostia non consecrata.

3. Præterea, corpus Christi interdum datur suspectis de crimine ad criminis manifestationem. Legitur enim in Decr. 2, quæst. 5, cap. 23: *Sæpe contingit ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur; idcirco statuimus ut quando ipsi fratres de talibus expurgare se debent, missa ab abbate celebretur, vel ab aliquo cui abbas præceperit, præsentibus fratribus; et sic, expleta missa, omnes communicent in hæc verba:* « *Corpus Christi sit mihi hodie ad probationem.* » Et infra, cap. 26: *Si episcopo aut presbytero aliquod maleficium fuerit imputatum, pro singulis missam celebrare debet et communicare, et de singulis sibi imputatis innocentem se ostendere.* Sed peccatores occultos non oportet manifestari, quia si frontem verecundiæ abjecerint, liberius peccabunt, ut Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, serm. 16. Ergo peccatoribus occultis non est corpus Christi dandum, etiamsi petant.

— Sed contra est quod, super illud Psal. 21: *Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ,* dicit Augustinus (habetur in Glossa ord., et cap. 67, de Consecrat., dist. 2): *Non prohibeat dispensator pingues terræ, id est, peccatores, in mensa Domini manducare.*

RESPONDEO dicendum quod circa peccatores distinguendum est: quidam enim sunt *occulti*, quidam vero *manifesti*, scilicet per evidentiam facti, sicut publici usurarii, aut publici raptores, vel etiam per aliquod judicium ecclesiasticum vel sæculare.— **Manifestis ergo peccatoribus non debet etiam petentibus sacra communio dari.** Unde Cyprianus scribit ad quemdam, epist. 10. lib. 1: *Pro dilectione tua consulendum me existimasti quid mihi videatur de histrione et mago illo qui apud vos constitutus adhuc in artis suæ dedecore perseverat, an talibus sacra communio cum cæteris Christianis debeat dari. Puto nec majestati divinæ, nec evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor Ecclesiæ tam turpi et infami contagione fœdetur.* — **Si vero non sunt manifesti peccatores, sed occulti, non potest eis petentibus sacra communio denegari.** Cum enim quilibet Christianus ex hoc ipso quod est baptizatus, sit admissus ad dominicam mensam, non potest ei jus suum tolli, nisi pro aliqua causa manifesta. Unde super illud 1 Cor. 5: *Si is qui frater nominatur inter vos,* etc. dicit Glossa August., hom. ult., interl., inter med. et fin.: *Nos a communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo judicio ecclesiastico vel seculari nominatum atque convictum.* **Potest tamen sacerdos, qui est conscius criminis, occulte monere peccatorem occultum, vel etiam in publico generaliter omnes, ne ad mensam Domini accedant, antequam de peccatis pœniteant et Ecclesiæ reconcilientur;** nam **post pœnitentiam et reconciliationem etiam publicis peccatoribus non est communio deneganda præ-**

Art. 6. — Materia hujus art. pertinet potius ad obligationem ministrorum. Tamen hoc loco inserta est, quoniam connexionem quamdam habet cum præcepto digne communicandi. — Variæ difficultates proponuntur ab auctoribus, circa præsentem materiam; quas facile resolvere potes ex principiis in hoc art. contentis. Qui dicantur manifesti seu publici peccatores? hic in corp. dicitur. — In resp. ad 2, nota doctrinam de hostia non consecrata quæ dari non debet. Et hoc omnino tenendum. Nota hoc decretum Innocentii III, *lib. 3, tit. 41, cap. 7:* « Quæsivistis, quid de incauto presbytero videatur, qui cum se sciat in mortali crimine constitutum, missarum solemnia, quæ non potest propter necessitatem quamlibet intermittere, propter sui facinoris conscientiam dubitat celebrare, peractisque cæteris circumstantiis missam celebrare se fingit, et suppressis verbis, quibus conficitur corpus Christi, panem et vinum tantummodo pure sumit.... Cum ergo falsa sint abjicienda remedia, quæ veris sunt periculis graviora: licet is, qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, peccet graviter, si se ingerat irreverenter ad illud, gravius tamen videtur offendere, qui sic fraudulenter illud præsumpserit simulare; cum ille in solius misericordis Dei manum incidat, iste vero non solum Deo, cui non veretur illudere, sed et populo, quem decipit, se adstringat ».

cipue in articulo mortis. Unde in concilio Carthaginensi III, can. 35, legitur : *Scenicis atque histrionibus, cæterisque hujusmodi personis, vel apostatis conversis ad Deum reconciliatio non negetur.*

Ad primum ergo dicendum quod sancta prohibentur dari canibus, id est, peccatoribus manifestis ; sed occulta non possunt publice puniri, sed sunt divino judicio reservanda.

Ad secundum dicendum quod licet pejus sit peccatori occulto peccare mortaliter, sumendo corpus Christi, quam infamari, tamen sacerdoti ministranti corpus Christi pejus est peccare mortaliter infamando injuste peccatorem occultum quam quod ille mortaliter peccet, quia nullus debet peccatum mortale committere, ut alium liberet a peccato. Unde Augustinus dicit in lib. QQ. super Genesim, quæst. 42 : *Periculosissime admittitur hæc compensatio, ut nos faciamus aliquid mali, ne alius gravius malum faciat.* Peccator tamen occultus potius deberet eligere infamari, quam indigne ad mensam Domini accedere. Hostia tamen non consecrata nullo modo debet dari loco consecratæ ; quia sacerdos hoc faciens, quantum in se est, facit idololatrare illos qui credunt esse hostiam consecratam, sive alios præsentes, sive etiam ipsum sumentem, quia, ut Augustinus dicit in Psalmum 158, circa med., *nemo carnem Christi manducet, nisi prius adorel.* Unde extra. de Celebratione missarum, cap. de homine, dicitur : *Licet is qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, peccet graviter, si se ingeral irreverenter ad illud ; gravius tamen videtur offendere qui fraudulenter illud præsumpserit simulare.*

Ad tertium dicendum quod decreta illa sunt abrogata per contraria documenta Romanorum pontificum. Dicit enim Stephanus papa, cit. ab Alex. III, in epist. 19, ad fin. : *Ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri canones non concedunt ; spontanea enim confessione, vel testium approbatione publica delicta commissa sunt regimini nostro judicari ; occulta vero et incognita illi sunt relinquenda qui solus novit corda filiorum hominum.* Et idem habetur extra. de Purgationibus, cap. *Ex tuarum*. In omnibus enim talibus esse videtur Dei tentatio ; unde sine peccato fieri non possunt. Et gravius videretur, si in hoc sacramento, quod est institutum ad remedium salutis, aliquis incurreret judicium mortis. Unde nullo modo corpus Christi debet dari alicui suspecto de crimine, quasi ad examinationem.

Articulus VII

Utrum nocturna pollutio aliquem impediat a sumptione hujus sacramenti.

2-2, quæst. 154, art. 5; et 4 Sent., dist. 9, art. 4, quæst. 2 ; et Ver. quæst. 28, art. 3, ad 6.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod nocturna pollutio non impediat aliquem a sumptione corporis Christi. Nullus enim impeditur a sumptione corporis Christi nisi propter peccatum. Sed nocturna pollutio accidit sine peccato ; dicit enim Augustinus, 12 super Gen. ad litt., cap. 15, ante med. : *Ipsa phantasia, quæ fit in cogitatione sermocinantis, cum sic expressa fuerit in visione somniantis, ut inter illam et veram conjunctionem corporum non discernatur, continuo movetur caro, et sequitur quod eum motum sequi solet ; cum hoc tam sine peccato fiat quam sine peccato a vigilantibus dicitur ; quod ut diceretur, procul dubio cogitatum est.* Ergo nocturna pollutio non impedit hominem ab hujus sacramenti sumptione.

2. Præterea, Gregorius dicit in epistola ad Augustinum episcopum Anglorum, lib. 12, regist., epist. 31, ad interrogat. 10, vers. fin. : *Si quis sua conjuge non cupidine voluptatis captus, sed tantum procreandorum liberorum gratia utitur, ille profecto sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo corporis dominici mysterio suo est judicio relinquendus ; quia prohiberi a nobis non debet accipere qui in igne positus nescit ardere.* Ex quo patet quod carnalis pollutio etiam vigilantis, si sit sine peccato, non prohibet hominem a sumptione corporis Christi. Multo igitur minus prohibet nocturna pollutio dormientis.

3. Præterea, nocturna pollutio videtur solam immunditiam corporalem habere. Sed aliæ immunditiæ corporales, quæ secundum legem impediebant ab ingressu sanctorum, in nova lege non impediunt a sumptione hujus sacramenti : sicut de muliere pariente vel menstruata, vel fluxum sanguinis patiente scribit B. Gregorius Augustino Anglorum episcopo, loco cit. Ergo videtur quod neque etiam nocturna pollutio impediat hominem a sumptione hujus sacramenti.

4. Præterea, peccatum veniale non impedit hominem a sumptione hujus sacramenti, nec etiam peccatum mortale post pœnitentiam. Sed dato quod nocturna pollutio provenerit ex aliquo peccato præcedenti, sive crapulæ, sive turpium cogitationum, plerumque tale peccatum est veniale ; et si aliquando sit mortale, potest contingere quod de mane pœniteat, et peccatum suum confiteatur. Ergo videtur quod non debeat impediri a sumptione hujus sacramenti.

5. Præterea, gravius peccatum est homicidii quam fornicationis. Sed si aliquis de nocte somniet se homicidium perpetrare, aut furtum, aut quodcumque aliud peccatum, non propter hoc impeditur a sumptione corporis Christi. Ergo videtur quod multo minus fornicatio somniata cum pollutione subsequente impediat a sumptione hujus sacramenti.

Art. 7. — Sic loquitur in 4 Sentent., dist. 9, art. 4, quæst. 2 : « Non est consulendum quod statim post peccatum mortale etiam contritus et confessus ad Eucharistiam accedat : sed deberet, nisi magna necessitas urgeat, per aliquod tempus, propter reverentiam abstinere. »

— Sed contra est quod Levit. 15, 16, dicitur : *Vir de quo egredietur semen coitus.,., immundus erit usque ad vesperum*. Sed immundis non patet aditus ad sacramenta. Ergo videtur quod propter pollutionem nocturnam aliquis impediatur a sumptione hujus sacramenti, quod est maximum sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod circa pollutionem nocturnam duo possunt considerari : unum quidem, ratione cujus ex necessitate impedit hominem a sumptione hujus sacramenti ; aliud autem ratione cujus non ex necessitate impedit hominem ab hujusmodi sacramenti perceptione, sed ex quadam congruentia. Ex necessitate quidem impedit hominem ab hujus sacramenti perceptione solum peccatum mortale. Et quamvis nocturna ipsa pollutio secundum se considerata peccatum mortale esse non possit, nihilominus tamen ratione suæ causæ, quandoque habet peccatum mortale annexum. Et ideo **consideranda est causa pollutionis nocturnæ**. Quandoque enim provenit a causa extrinseca spirituali, scilicet ex dæmonum illusione, qui, sicut in prima parte habitum est, quæst. 111, art. 3, phantasmata commovere possunt, ex quorum apparitione pollutio interdum subsequitur. Quandoque vero provenit pollutio ex causa intrinseca spirituali, scilicet ex præcedentibus cogitationibus. Aliquando autem ex causa intrinseca corporali, vel ex superfluitate, sive debilitate naturæ, sive etiam ex superfluitate cibi vel potus. Quælibet autem harum trium causarum potest et sine peccato, et cum peccato veniali vel mortali existere. **Et si quidem sit sine peccato, vel cum peccato veniali, non ex necessitate impedit sumptionem hujus sacramenti**, ita scilicet quod homo sumendo sit reus corporis et sanguinis Domini. **Si vero sit cum peccato mortali, impedit ex necessitate.** — Illusio enim dæmonum quandoque provenit ex præcedenti negligentia præparationis ad devotionem (1) ; quæ potest esse et mortale et veniale peccatum ; quandoque vero provenit ex sola nequitia dæmonum volentium impedire hominem a sumptione hujus sacramenti. Unde legitur in Collationibus Patrum, collat. 22, cap. 6, quod cum quidam frater pateretur pollutionem semper in festis in quibus erat communicandum, seniores comperto quod nulla causa ab ipso præcesserat decreverunt quod propter hoc a communione non cessaret, et ita cessavit illusio dæmonum. — Similiter etiam præcedentes cogitationes lascivæ quandoque possunt esse omnino sine peccato, puta cum aliquis causa lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare ; et si hoc fit sine concupiscentia et delectatione, non erunt cogitationes immundæ, sed honestæ ; ex quibus tamen pollutio sequi potest, sicut patet ex auctoritate Augustini supra inducta, in arg. 1. Quandoque vero præcedentes cogitationes sunt ex concupiscentia et delectatione ; et si adsit consensus, erit peccatum mortale ; si autem desit, erit veniale. — Similiter etiam et causa corporalis quandoque est sine peccato, puta cum est ex infirmitate naturæ, unde quidam etiam in vigilando absque peccato fluxum seminis patiuntur, vel etiam si sit ex superfluitate naturæ ; sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato, ita et semen, quod est superfluitas sanguinis, secundum Philosophum, lib. 1 de Gener. animal., cap. 19, a princ. Quandoque vero est cum peccato, puta cum provenit ex superfluitate cibi vel potus; et hoc etiam potest esse peccatum veniale vel mortale ; licet frequentius peccatum mortale accidat circa turpes cogitationes, propter facilitatem consensus, quam circa sumptionem cibi et potus. Unde et Gregorius, loc. cup. cit., scribens Augustino Anglorum episcopo, dicit cessandum esse a communione, quando ex turpibus cogitationibus provenit, non autem quando provenit ex superfluitate cibi vel potus, præsertim si necessitas adsit. Sic igitur ex causa pollutionis considerari potest utrum nocturna pollutio impediat ex necessitate sumptionem hujus sacramenti. — **Ex quadam vero congruentia impedit quantum ad duo:** — Quorum unum semper accidit, scilicet quædam fœditas corporalis, cum qua, propter reverentiam sacramenti, non decet ad altare accedere (unde et volentes tangere aliquid sacrum, manus lavant) ; nisi forte talis immunditia sit perpetua vel diuturna, sicut est lepra vel fluxus sanguinis, vel aliquid hujusmodi. — Aliud autem est evagatio mentis, quæ sequitur pollutionem nocturnam, præcipue quando cum turpi imaginatione contingit. **Hoc tamen impedimentum, quod ex congruitate provenit, postponi debet propter aliquam necessitatem**, puta ut Gregorius dicit, loc. cit. ad interrogat. 11, *cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhibere ministerium, pro eo quod sacerdos alius deest, ipsa necessitas compellit.*

Ad primum ergo dicendum quod ex necessitate quidem non impeditur homo a sumptione hujus sacramenti, nisi propter peccatum mortale ; sed ex quadam convenientia potest homo impediri propter alias causas, sicut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod coitus conjugalis, si sit sine peccato (puta si fiat causa prolis generandæ, vel causa reddendi debitum), non alia ratione impedit sumptionem hujus sacramenti, nisi sicut dictum est in corp. art., de pollutione nocturna quæ accidit sine peccato, scilicet propter immunditiam corporalem, et mentis distractionem ; ratione cujus Hieronymus dicit super Matth. (habetur in serm. de Esu agni, qui Hieron. adscribitur, sub fin., et cap. *Scitis*, 33, quæst. 4) : *Si panes propositionis ab his qui uxores letigerant,*

(1) Ita Mss. et editi passim. — Al., *ad devotionem et orationem.*

comedi non poterant, quanto magis ille panis qui de cœlo descendit, non potest ab his qui conjugalibus paulo ante hæsere complexibus (1), *violari, atque contingi? Non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes agni manducaturi sumus, vacare a carnalibus operibus non debeamus.* Sed quia hoc secundum congruitatem, et non secundum necessitatem est intelligendum, Gregorius dicit quod *talis est suo judicio relinquendus.* Si vero *non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis,* ut ibidem Gregorius subdit, tunc prohiberi debet ne accedat ad hoc sacramentum.

Ad tertium dicendum quod, sicut Gregorius dicit in epistola supra dicta ad Augustinum Anglorum episcopum, loc. cit., in arg. 2, in veteri Testamento aliqui polluti dicebantur figuraliter, quod populus novæ legis spiritualiter intelligit. Unde hujusmodi corporales immunditiæ, si sint perpetuæ vel diuturnæ, non impediunt sumptionem hujus sacramenti salutaris, sicut impediebant accessum ad sacramenta figuralia; si vero cito transeant, sicut immunditia pollutionis nocturnæ, ex quadam congruentia impediunt sumptionem hujus sacramenti per illum diem quo hoc accidit. Unde et Deuter. 23, 10, dicitur: *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra et non revertetur, priusquam ad vesperum lavetur aqua.*

Ad quartum dicendum quod licet per contritionem et confessionem auferatur reatus culpæ, non tamen aufertur corporalis immunditia, et distractio mentis ex pollutione consecuta.

Ad quintum dicendum quod somnium homicidii non inducit corporalem immunditiam, nec etiam tantam distractionem mentis, sicut fornicatio somniata propter delectationis intensionem; si tamen somnium homicidii proveniat ex causa quæ est peccatum, præsertim mortale, impedit a sumptione hujus sacramenti ratione suæ causæ.

Articulus VIII

Utrum cibus vel potus præassumptus impediat sumptionem hujus sacramenti.

Inf., art. 9, corp.; et 2-2, quæst. 74, art. 6, ad 2; et 4 Sent., dist. 8, quæst. 1, art. 4, quæst., 1 et 2; et 1 Cor. 11, lect. 4.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod cibus vel potus præassumptus non impediat sumptionem hujus sacramenti. Hoc enim sacramentum est a Domino institutum in cœna. Sed Dominus, postquam cœnavit, hoc scramentum discipulis suis tradidit, sicut patet Luc. 22 et 1 Corinth. 11. Ergo videtur quod etiam post alios cibos assumptos nos debeamus sumere hoc sacramentum.

2. Præterea, 1 Corinth. 11, 33, dicitur: *Cum convenitis ad manducandum*, scilicet corpus Domini, *invicem expectate; si quis autem esurit, domi manducet;* et ita videtur quod postquam aliquis domi manducaverit, possit in Ecclesia corpus Christi manducare.

3. Præterea, in concilio Carthaginensi III. can. 29, legitur (et habetur de Cons., dist. 1, cap. 49): *Sacramenta altaris non nisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario quo cœna Domini celebratur.* Ergo saltem illa die aliquis potest corpus Christi post alios cibos sumere.

4. Præterea, sumptio aquæ vel medicinæ, vel alterius cibi vel potus in minima quantitate vel reliquiarum cibi in ore manentium, neque jejunium Ecclesiæ solvit, neque sobrietatem tollit, quæ exigitur ad hoc quod aliquis reverenter sumat hoc sacramentum. Ergo per prædicta non impeditur aliquis a sumptione hujus sacramenti.

5. Præterea, quidam de nocte profunda comedunt aut bibunt, et forte totam noctem insomnem ducentes, de mane percipiunt sacra mysteria nondum plene digesti. Minus autem impediretur sobrietas hominis, si in mane parum comederet, et postea circa nonam sumeret hoc sacramentum, cum etiam sit quandoque major distantia temporis. Ergo videtur quod talis cibi præassumptio non impediat hominem ab hoc sacramento.

6. Præterea, non minor reverentia debetur huic sacramento jam sumpto quam ante sumptionem. Sed sumpto sacramento, licet cibum aut potum sumere. Ergo et ante sumptionem.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. Responsionum ad Januarium, epist. 54, al. 118, cap. 6, ante med.: *Placuit Spiritui Sancto ut in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani corpus dominicum intraret quam cæteri cibi.*

Art. 8. — Quæstiones plurimas circa jejunium Eucharisticum, et circa S. Communionem quæ ægrotis non jejunis per viatici modum ministratur, reperies apud auctores de theologia morali. Lutherus in libro de missa abroganda, dicit posse post prandium accedere hominem ad Eucharistiam, et hoc esse melius quam si jejunus accedat.

(1) Al. *vacavere amplexibus.*

Definit. Eccles. — Concil. Tolet. VII, can. 2: Nullus post cibum potumve quemlibet minimum sumptum, missas faciat. — *Concil. Constant. sub Mart. V. sess. XIII in decreto de communione sub utraque specie:* Nonnulli post cœnam, vel alias non jejunos, communicandum esse temerarie asserunt, contra laudabilem Ecclesiæ consuetudinem rationabiliter approbatam. Hinc est quod hoc generale concilium declarat, decernit et definit, quod licet Christus post cœnam instituerit et suis discipulis administraverit sub utraque specie panis et vini hoc venerabile sacramentum, tamen hoc non obstante, sacrorum canonum auctoritas laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit et servat, quod hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, neque a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmatatis aut alterius necessitatis a jure vel Ecclesia concesso vel admisso.

RESPONDEO dicendum quod aliquid impedit sumptionem hujus sacramenti dupliciter : — Uno modo secundum se, sicut peccatum mortale quod habet repugnantiam ad significatum hujus sacramenti, ut supra dictum est, art. præc., et art. 4 huj. quæst. — Alio modo **propter prohibitionem Ecclesiæ, et sic impeditur aliquis a sumptione hujus sacramenti post cibum et potum assumptum, triplici ratione** : — Primo quidem sicut Augustinus dicit loc. cit., *in honorem hujus sacramenti*, ut scilicet in os hominis intret nondum aliquo cibo vel potu infectum. — Secundo propter significationem, ut scilicet detur intelligi quod Christus, qui est res hujus sacramenti, et charitas ejus, debet primo fundari in cordibus nostris, secundum illud Matth. 6, 33 : *Quærite primum regnum Dei.* — Tertio propter periculum vomitus et ebrietatis, quæ quandoque contingunt ex hoc quod homines inordinate cibis utuntur, sicut et Apostolus dicit in Cor. 11, 21 : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* — **Ab hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibum, si de eorum periculo dubitatur ne sine communione decedant**, quia necessitas legem non habet. Unde dicitur de Cons., dist. 2, cap. 93 : *Presbyter infirmum statim communicet, ne sine communione moriatur.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Augustinus loc. cit. dicit, *neque quia post cibos Dominus dedit, propterea pransi, aut cœnati fratres ad hoc sacramentum accipiendum convenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebant, quos Apostolus arguit et emendat. Namque Salvator, quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus, et memoriæ discipulorum ; et ideo non præcepit quo deinceps tali ordine sumeretur, ut apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc modum.*

Ad secundum dicendum quod illud verbum in Glossa (interl.) sic exponitur : *Si quis esurit, et impatiens non vult expectare alios, manducet domi cibos suos, id est, pane terreno pascatur, nec post Eucharistiam sumat.*

Ad tertium dicendum quod capitulum illud loquitur secundum consuetudinem aliquando apud aliquos observatam, ut in repræsentationem dominicæ cœnæ illo die a non jejunis corpus Christi sumeretur. Sed nunc hoc abrogatum est ; nam, sicut Augustinus in lib. prædicto, loc. cit., dicit, *per universum orbem mos iste servatur,* ut scilicet corpus Christi a jejunis sumatur.

Ad quartum dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est (2-2, quæst. 147, art. 6, ad 2), duplex est jejunium : — Primum est jejunium naturæ, quod importat privationem cujuscumque præassumpti per modum cibi vel potus : et tale jejunium requiritur ad hoc sacramentum propter prædicta in corp. art. Et ideo neque post assumptionem aquæ vel alterius cibi aut potus, vel etiam medicinæ, in quantumcumque parva quantitate, licet hoc sacramentum accipere. Nec refert utrum aliquid hujusmodi nutriat vel non nutriat, aut per se aut cum aliis, dummodo sumatur per modum cibi vel potus. Reliquiæ tamen cibi remanentes in ore, si casualiter transglutiantur, non impediunt sumptionem hujus sacramenti, quia non trajiciuntur per modum cibi, sed per modum salivæ ; et eadem ratio est de reliquiis aquæ vel vini, quibus os abluitur, dummodo non trajiciantur in magna quantitate, sed permixtæ salivæ, quod vitari non potest.— Aliud autem est jejunium Ecclesiæ, quod instituitur ad carnis macerationem ; et tale jejunium per prædicta non impeditur, quia prædicta non multum nutriunt, sed magis ad alterandum sumuntur.

Ad quintum dicendum quod cum dicitur quod hoc sacramentum prius quam alii cibi debet in os Christiani intrare, non est intelligendum absolute respectu totius temporis, alioquin qui semel comedisset vel bibisset, nunquam posset postea hoc sacramentum accipere ; sed est intelligendum quantum ad eumdem diem ; et licet principium diei secundum diversos diversimode sumatur (nam quidam a meridie, quidam ab occasu, quidam a media nocte, quidam ab ortu solis diem incipiunt), Ecclesia tamen Romana diem a media nocte incipit. Et ideo si post mediam noctem aliquis sumpserit aliquid per modum cibi vel potus, non potest eadem die hoc sumere sacramentum ; potest vero, si ante mediam noctem. Nec refert utrum post cibum vel potum assumptum dormierit, aut etiam digestus sit, quantum ad rationem præcepti ; refert autem quantum ad perturbationem mentis, quam patiuntur homines propter insomnietatem vel indigestionem ; ex quibus si mens multum perturbetur, homo redditur ineptus ad sumptionem hujus sacramenti.

Ad sextum dicendum quod maxima devotio requiritur in ipsa sumptione hujus sacramenti, quia tunc percipitur sacramenti effectus, quæ quidem devotio magis impeditur per præcedentia quam per sequentia. Et ideo magis est institutum quod homines jejunent ante sumptionem hujus sacramenti quam post. Debet tamen esse aliqua mora inter sumptionem hujus sacramenti et reliquos cibos. Unde et in missa oratio gratiarum actionis post communionem dicitur, et communicantes etiam suas privatas orationes dicunt. Secundum tamen antiquos canones statutum fuit a papa Clemente I, epist. 2, a princ., ut habetur de Consecrat., dist. 2, cap. 23 : *Si mane dominica portio editur, usque ad sextam jejunent ministri qui eam sumpserunt, et si tertia vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad vesperum.* Antiquitus enim rarius missarum solemnia celebrabantur, et cum majori præparatione. Nunc autem quia oportet frequentius sacra mysteria celebrare, non posset de facili observari, et ideo per contrariam consuetudinem est abrogatum.

Articulus IX

Utrum non habentes usum rationis debeant sumere hoc sacramentum.

4 Sent., dist. 3, art. 5, quæst. 3 et 4, et dist. 23, quæst. 2, art. 2, quæst. 4, corp.; et Joan. 6, lect. 7.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod non habentes usum rationis non debeant hoc sacramentum suscipere. Requiritur enim quod aliquis ad hoc sacramentum cum devotione et præcedente sui examinatione accedat, secundum illud 1 Corinth. 11, 28 : *Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.* Sed hoc non potest esse in his qui carent usu rationis. Ergo non debet eis hoc sacramentum dari.

2. Præterea, inter illos qui carent usu rationis, sunt etiam arreptitii, qui *energumeni* dicuntur. Sed tales etiam ab inspectione hujus sacramenti arcentur, secundum Dionysium in lib. eccles. Hierar. cap. 3, ante med. Ergo carentibus usu rationis hoc sacramentum dari non debet.

3. Præterea, inter alios carentes usu rationis maxime pueri videntur esse innocentes. Sed pueris hoc sacramentum non exhibetur. Ergo multo minus aliis carentibus usu rationis.

— Sed contra est quod legitur in concilio Arausicano I, can. 13 (et habetur in Decr. 26, quæst. 6, cap. *Qui recedunt*) : *Amentibus quæcumque pietatis sunt, conferenda sunt;* et ita est eis conferendum hoc sacramentum, quod est sacramentum pietatis.

Respondeo dicendum quod aliqui dicuntur non habere usum rationis dupliciter : — Uno modo quia **habent debilem usum rationis**, sicut dicitur non videns, qui male videt; et quia tales possunt aliquam devotionem hujus sacramenti concipere, **non est eis hoc sacramentum denegandum.** — Alio modo dicuntur aliqui non habere totaliter usum rationis. — **Aut igitur nunquam habuerunt usum rationis**, sed sic a nativitate permanserunt; **et sic talibus non est hoc sacramentum exhibendum**, quia in eis nullo modo præcessit hujus sacramenti devotio. — **Aut non semper caruerunt usu rationis; et tunc, si prius, quando erant compotes suæ mentis, apparuit in eis devotio hujus sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc sacramentum exhiberi; nisi forte timeatur periculum vomitus vel expuitionis.** Unde in concilio Carthaginensi IV, can. 76, legitur (et habetur in Decret. 26, quæst. 6, cap. 8) : *Is qui in infirmitate pœnitentiam petit, si casu dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit; vel in phrenesim conversus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam; et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus Eucharistia.*

Ad primum ergo dicendum quod carentes usu rationis possunt devotionem ad sacramentum habere, quantum ad aliquos quidem præsentem, quantum ad alios autem præteritam.

Ad secundum dicendum quod Dionysius loquitur ibi de energúmenis nondum baptizatis, in quibus scilicet nondum est vis dæmonis extincta, quæ viget in eis per originale peccatum. Sed de baptizatis qui corporaliter ab immundis spiritibus vexantur, est eadem ratio, et de aliis amentibus. Unde Cassianus dicit, collat. 7, cap. 30 : *Eis qui ab immundis vexantur spiritibus, communionem sacrosanctam a senioribus nostris nunquam meminimus interdictam*

Ad tertium dicendum quod eadem ratio est de pueris recenter natis, et de amentibus, qui nunquam habuerunt usum rationis. Unde talibus non sunt sacra mysteria danda. Quamvis quidam Græci contrarium faciant, propter hoc quod Dionysius, cap. 2 cœlest. Hierarch., circa med., dicit baptizatis esse sacram communionem dandam, non intelligentes quod Dionysius ibi loquitur de baptismo adultorum. Nec tamen per hoc aliquod detrimentum vitæ patiuntur, propter hoc quod Dominus dicit, Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* quia, sicut Augustinus scribit Bonifacio (vide sup., quæst. 73, art. 3, ad 1), *tunc unusquisque fidelium corporis et sanguinis Domini particeps fit*, scilicet spiritualiter, *quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur.* Sed quando jam pueri incipiunt aliqualem usum rationis habere, ut possint devotionem concipere hujus sacramenti, tunc potest eis hoc sacramentum conferri.

Art. 9 — De his qui usu rationis carent, duplex est disputatio : una an sint capaces hujus sacramenti, non omnino materialiter, sicut brutum potest sacramentum comedere, sed aliquo modo formaliter et spiritualiter; quod in re est quærere, an sint capaces effectus ejus. Altera vero disputatio magis moralis est, an sit necessarium, dari hoc sacramentum his hominibus, et hoc sensu tractat hic D. Thomas hanc quæstionem. — Fuit olim quarumdam Ecclesiarum consuetudo pueris S. communionem præbendi; eos ipsos qui hoc servaverunt, nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est, ait synod. Trident. sess. 21, cap. 4. Merito autem Ecclesia Romana ob tanti sacramenti reverentiam, et ob defectum probationis, ex consuetudine vim præcepti habente, prohibet communicare infantes. Unde concil. Lateran. præcipit pueros communicare cum ad annos discretionis pervenerint. — Vide Trident. sess. 21, cap. 4 et can. 4, supra pag. 455.

Articulus x

Utrum liceat quotidie hoc sacramentum suscipere.

4 Sent., dist. 12, quæst. 3, art. 1; et 1 Corinth. 11, lect. 7.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod non liceat quotidie hoc sacramentum suscipere. Sicut enim baptismus repræsentat dominicam passionem, ita et hoc sacramentum. Sed non licet pluries baptizari, sed semel tantum, quia *Christus semel* tantum *pro peccatis nostris mortuus est*, ut dicitur 1 Petri 3, 18. Ergo videtur quod non liceat hoc sacramentum quotidie suscipere.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed agnus paschalis, qui fuit figura præcipua hujus sacramenti, ut supra dictum est, quæst. 73, art. 9, non manducabatur nisi semel in anno; semel etiam in anno Ecclesia celebrat Christi passionem, cujus hoc sacramentum est memoriale. Ergo videtur quod non liceat quotidie sumere hoc sacramentum, sed solum semel in anno.

3. Præterea, huic sacramento in quo totus Christus continetur, maxima reverentia debetur. Ad reverentiam autem pertinet quod aliquis ab hoc sacramento abstineat; unde et laudatur centurio qui dixit, Matth. 8, 8 : *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum;* et Petrus qui dixit, Lucæ. 5, 8 : *Exi a me, Domine* (1), *quia homo*

Art. 10. — Nota *resp. ad 3* : Posse quempiam et laudabiliter sæpius communicare : ac etiam laudabiliter abstinere : simpliciter tamen laudabilius et utilius esse accedere, si cum reverentia et devotione fiat. Unde dicit S. Concil. Trident. sess. 22, cap. 6 ; « optaret S. Synodus, ut in singulis missis, fideles adstantes communicarent ». Inter Patres qui solent populum ad frequentem communionem hortari, vide S. Cyprian. *super orat. Domin.;* S. Cyrill. lib. 4 *in Joann.* cap. 17 ; S. Chrysost. *homil. 61 ad popul. Antioch.;* S. Ambros. *De sacrament.* lib. 5, cap. 4 ; S. August. *epist.* 218.

Definit. Eccles. — Proposit. damn. ab Innocent. XI, 2 mart. 1679 : 56. Frequens Confessio et Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis. — *Decret. S. Congr. concil. Trident., approbatum ab Innocent. XI, 12 febr.* 1679 : Etsi frequens quotidianusve sacrosanctæ Eucharistiæ usus a SS. Patribus fuerit semper in Ecclesia probatus : nunquam tamen, aut sæpius illam percipiendi aut ab ea abstinendi, certos singulis mensibus aut hebdomadis dies statuerunt, quos nec concilium Tridentinum præscripsit, sed quasi humanam infirmitatem secum reputaret, nihil præcipiens, quid cuperet tantum indicavit, cum inquit : « Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis missis fideles adstantes sacramentalis Eucharistiæ perceptione communicarent ». Idque non immerito : multiplices enim sunt conscientiarum recessus, variæ ob negotia spiritus alienationes ; multæ e contra gratiæ et Dei dona parvulis concessa ; quæ cum humanis oculis scrutari non possimus, nihil certe de cujusque dignitate atque integritate et consequenter de frequentiori aut quotidiano vitalis panis esu potest constitui, et propterea quod ad negotiatores ipsos attinet, frequens ad sacram alimoniam percipiendam accessus confessariorum secreta cordis explorantium judicio est relinquendus, qui ex conscientiarum puritate et frequentiæ fructu et ad pietatem processu, laicis negotiatoribus et conjugatis, quod prospicient eorum saluti profuturum, id illis præscribere debebunt. In conjugatis autem hoc amplius animadvertent, cum B. Apostolus nolit eos invicem fraudari, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacent orationi, eos serio admoneant, tanto magis ob sacratissimæ Eucharistiæ reverentiam continentiæ vacandum puriorique mente ad cœlestium epularum communionem esse conveniendum. In hoc igitur pastorum diligentia potissimum invigilabit, non ut a frequenti aut quotidiana sacræ Communionis sumptione unica præcepti formula aliqui deterreantur, aut sumendi dies generaliter constituantur, sed magis quid singulis permittendum per se aut parochos seu confessarios sibi decernendum putet, illudque omnino provideat, ut nemo a sacro Convivio, seu frequenter seu quotidie accesserit, repellatur, et nihilominus det operam, ut unusquisque digne pro devotionis et præparationis modo rarius aut crebrius Dominici corporis suavitatem degustet. Itidem moniales quotidie sacram communionem petentes admonendæ erunt, ut in diebus ex earum ordinis instituto præstitutis communicent ; si quæ vero puritate mentis eniteant et fervore spiritus ita incaluerint, ut dignæ frequentiori aut quotidiana sanctissimi Sacramenti perceptione videri possint, id illis a Superioribus permittatur. Proderit etiam præter parochorum et confessariorum diligentiam opera quoque concionatorum uti et cum eis constitutum haberi, ut cum fideles ad sanctissimi Sacramenti frequentiam (quod facere debent) arcesserint, statim de magna ad illud sumendum præparatione orationem habeant, generatimque ostendant, eos, qui ad frequentiorem aut quotidianam salutiferi cibi sumptionem devoto studio excitantur, debere, sive laici negotiatores, sive conjugati, sive quicumque alii, suam agnoscere infirmitatem, ut dignitate Sacramenti ac divini judicii formidine discant cœlestem mensam, in qua Christus est, revereri ; et si quando se minus paratos senserint, ab ea abstinere seque ad majorem præparationem accingere. Episcopi autem, in quorum diœcesibus viget hujusmodi devotio erga sanctissimum Sacramentum, pro illa gratias Deo agent, eamque ipsi adhibito prudentiæ et judicii temperamento alere debebunt, et ab eorum officio postulari sibi maxime persuadebunt, nulli labori aut diligentiæ parcendum, ut omnis irreverentiæ aut scandali suspicio in veri et immaculati agni perceptione tollatur, virtutesque ac dona in sumentibus augeantur : quod abunde continget, si ii, qui devoto hujusmodi studio, divina præstante gratia, tenentur, seque sacratissimo pane frequentius refici cupiunt, suas vires expendere seque probare cum timore et charitate assueverint... Porro episcopi et parochi seu confessarii redarguant asserentes, communionem quotidianam esse de jure divino.... Non permittant, ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab episcopo aut Ordinario. — *Proposit. damn. ab Alexandro VIII, 7 dec.* 1690 : 22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint. 23. Similiter arcendi sunt a sacra communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers. — *Proposit. synodi Pistor. damn. a Pio VI :* 38. Item, doctrina qua postquam Synodus professa est, « se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quæ (ut ait) ad Pœnitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam », subjungit, « per timorem perpetuæ exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis, magnum frenum illis injectum iri, qui parum considerant malum peccati et minus illud timent » ; contraria can. 13. concilii Nicæni I., decretali Innocentii I. ad Exuperium Tolos., tum et decretali Cælestini I. ad episcopos Vienn. et Narbonen. provinciæ, redolens pravitatem, quam in ea decretali sanctus Pontifex exhorret.

(1) Vulgata : *Exi a me, quia peccator sum, Domine.*

peccator ego sum. Ergo non est laudabile quod homo quotidie hoc sacramentum suscipiat.

4. Præterea, si esset laudabile frequenter hoc sacramentum accipere, quanto frequentius sumeretur, tanto esset laudabilius. Sed major esset frequentia, si homo pluries in die sumeret hoc sacramentum. Ergo esset laudabile quod homo pluries in die communicaret, quod tamen non habet Ecclesiæ consuetudo. Non ergo videtur esse laudabile quod aliquis quotidie hoc sacramentum accipiat.

5. Præterea, Ecclesia intendit suis statutis fidelium utilitati providere. Sed ex statuto Ecclesiæ fideles tenentur solum semel communicare in anno; unde dicitur extra. de Pœnitentia et Remiss., cap. 12 : *Omnis utriusque sexus fidelis suscipiat reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ sacramentum; nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum.* Non ergo est laudabile quod quotidie hoc sacramentum sumatur.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, serm. 28, circa med. : *Iste panis quotidianus est, accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit.*

RESPONDEO dicendum quod circa usum hujus sacramenti duo possunt considerari : — Unum quidem **ex parte ipsius sacramenti,** cujus virtus est hominibus salutaris, et ideo **utile est quotidie ipsum sumere,** ut homo quotidie ejus fructum percipiat. Unde Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacramentis, cap. 6, a med. : *Si quotiescumque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco* (1), *debeo semper habere medicinam.* — Alio modo potest considerari **ex parte sumentis,** in quo requiritur ut cum magna devotione et reverentia ad hoc sacramentum accedat. Et ideo **si aliquis se quotidie ad hoc paratum inveniat, laudabile est quod quotidie sumat.** Unde Augustinus cum dixisset : *Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit,* subjungit : *Sic vive, ut quotidie mereari accipere.* Sed quia multoties in pluribus hominum multa impedimenta hujus devotionis occurrunt, **propter corporis indispositionem vel animæ, non est utile omnibus hominibus quotidie ad hoc sacramentum accedere;** sed quotiescumque se ad illud homo invenerit præparatum. Unde in lib. de eccles. Dogmatibus cap. 53, dicitur : *Quotidie Eucharistiæ communionem accipere nec laudo, nec vitupero.*

Ad primum ergo dicendum quod per sacramentum baptismi configuratur homo morti Christi, in se suscipiens ejus characterem. Et ideo sicut Christus semel mortuus est, ita solum semel debet homo baptizari. Sed per hoc sacramentum non recipit homo Christi characterem, sed ipsum Christum; cujus virtus manet in æternum. Unde Hebr. 10, 14, dicitur *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Et ideo quia quotidie homo indiget salutifera Christi virtute, quotidie potest laudabiliter hoc sacramentum suscipere. Et quia præcipue baptismus est spiritualis regeneratio, ideo sicut homo semel carnaliter nascitur, ita debet semel spiritualiter renasci per baptismum, ut Augustinus dicit super illud Joan. 3 : *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex?* tract. 11 in Joan., aliquant. ante med. Sed hoc sacramentum est cibus spiritualis; unde sicut cibus corporalis quotidie sumitur, ita et hoc sacramentum quotidie sumere laudabile est. Unde Dominus Lucæ 11, 3, docet petere : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* in cujus expositione Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, loc. sup. cit. : *Si quotidie accipis* (scilicet hoc sacramentum), *quotidie Christus resurgit; hodie enim est quando Christus resurgit* (1).

Ad secundum dicendum quod agnus paschalis præcipue fuit figura hujus sacramenti quantum ad passionem Christi, quæ repræsentatur per hoc sacramentum; et ideo semel tantum in anno sumebatur, quia Christus semel mortuus est. Et propter hoc etiam Ecclesia celebrat semel in anno memoriam passionis Christi. Sed in hoc sacramento traditur nobis memoriale passionis Christi per modum cibi, qui quotidie sumitur; et ideo quantum ad hoc significatur per manna, quod quotidie dabatur populo in deserto.

Ad tertium dicendum quod reverentia hujus sacramenti habet timorem amori conjunctum : unde timor reverentiæ ad Deum dicitur timor filialis, ut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 67, art. 4, ad 2, et 2-2, quæst. 19); ex amore enim provocatur desiderium sumendi, ex timore autem consurgit humilitas reverendi. Et ideo utrumque pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, et quod quotidie sumatur et quod aliquando abstineatur. Unde Augustinus dicit, epist. 54, al. 118, cap. 3 : *Si dixerit quispiam, non quotidie accipiendam Eucharistiam, alius contra, faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum; neque enim litigaverunt inter se Zachæus et ille Centurio, cum alter eorum gaudens suscepit Dominum, alter dixit : « Non sum dignus ut intres sub tectum meum; » ambo Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo.* Amor tamen et spes, ad quæ semper Scriptura nos provocat, præferuntur timori. Unde et cum Petrus dixisset : *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum,* respondit Jesus : *Noli timere.*

Ad quartum dicendum quod quia Dominus di-

(1) Ita communiter. — Nicolaius ex Ambrosio sic : *Debeo semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur qui semper pecco,* etc.

(1) Ita veteres editi cum Mss. — In edit. Patav. deest *enim.* — Nicolaius : *Hodie est enim ibi quicumque dies, quo tibi Christus resurgit.*

cit, Lucæ 11 : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, non est pluries in die communicandum, ut saltem per hoc quod aliquis semel in die communicat, repræsentetur unitas passionis Christi.

Ad quintum dicendum quod secundum diversum statum Ecclesiæ diversa circa hoc statuta emanaverunt. Nam in primitiva Ecclesia, quando magna vigebat devotio fidei christianæ, statutum fuit ut quotidie fideles communicarent : unde Anacletus papa, epist. 1, in med. (et habetur cap. 10 de Consecrat., dist. 2), dicit : *Peracta consecratione, omnes communicent qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus; sic enim et apostoli statuerunt, et sancta Romana tenet Ecclesia.* Postmodum vero, diminuto fidei fervore, Fabianus papa, decreto 7 (et habetur cap. 16 de Consecrat., dist. 2), indulsit *ut si non frequentius, saltem ter in anno omnes communicent, scilicet in Pascha, Pentecoste, et Natali Domini.* Soter etiam papa, decreto 4, in cœna Domini dicit esse communicandum, ut habetur in Decret. de Consecrat., dist. 2, cap. 17. Postmodum propter iniquitatis abundantiam refrigescente charitate multorum, statuit Innocentius III in concil. Lateran. IV, cap. 21, ut saltem semel in anno, scilicet in Pascha, fideles communicent. Consulitur tamen in lib. de ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 53, omnibus diebus dominicis esse communicandum.

Articulus XI

Utrum liceat omnino a communione cessare.

4 Sent., dist. 12, quæst. 3, art. 2.

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod liceat cessare omnino a communione. Laudatur enim Centurio de hoc quod dicit, Matth. 8, 8 : *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum*, cui comparatur ille qui reputat a communione sibi esse abstinendum, ut dictum est art. præc., ad 3. Cum ergo nunquam legatur Christum in ejus domum venisse, videtur quod liceat alicui toto tempore vitæ suæ a communione abstinere.

2. Præterea, cuilibet licet abstinere ab his quæ non sunt de necessitate salutis, Sed hoc sacramentum non est de necessitate salutis ut supra dictum est, quæst. 73, art. 3. Ergo licet a sumptione hujus sacramenti omnino cessare.

3. Præterea, peccatores non tenentur communicare : unde Fabianus papa, loc. cit. art. præc., ad 5, cum dixisset : *Ter in anno omnes communicent*, adjunxit : *Nisi forte quis majoribus criminibus impediatur.* Si ergo illi qui non sunt in peccato tenentur communicare, videtur quod melioris conditionis sint peccatores quam justi, quod est inconveniens. Ergo videtur quod etiam justis liceat a communione cessare.

— Sed contra est quod Dominus dicit, Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., duplex est modus percipiendi hoc sacramentum, scilicet *spiritualis* et *sacramentalis*. Manifestum est autem quod omnes tenentur saltem spiritualiter manducare, quia hoc est Christo incorporari, ut supra dictum est, quæst. 73, art. 3, ad 1. Spiritualis autem manducatio includit votum seu desiderium percipiendi hoc sacramentum, ut supra dictum est, ibid. Et ideo **sine voto percipiendi hoc sacramentum non potest homini esse salus.** — Frustra autem esset votum, nisi impleretur quando opportunitas adesset. Et ideo manifestum est quod **homo tenetur hoc sacramentum sumere, non solum ex statuto Ecclesiæ, sed ex mandato Domini** dicentis, Luc. 22, 19 : *Hoc facite in meam commemorationem.* **Ex statuto autem Ecclesiæ sunt determinata tempora exequendi Christi præceptum.**

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit in Pastorali, parte 1, cap. 6, *illa est vera humilitas, cum ad respuendum quod utiliter præcipitur pertinax non est.* Et ideo non potest esse laudabilis humilitas, si contra præceptum Christi et Ecclesiæ aliquis omnino a communione abstineat. Neque enim Centurioni præceptum fuit ut Christum in sua domo reciperet.

Ad secundum dicendum quod hoc sacramentum

Art. 11. — B. Thomas in 4 Sent., dist. 9, art. 1, quæst. 2, vult cum nonnullis aliis solo Ecclesiæ statuto fideles obligari ad communionem. Sed re maturius perpensa, hic asserit etiam jure divino illos obligari. Unde Trident. dixit, sess. 13, cap. 2 : « Sumi autem *voluit* hoc sacramentum, tanquam spiritualem animarum cibum. » Ubi *voluit*, idem valet quod *præcepit*. Nota etiam doctrinam S. Doctoris conformem verbis ejusdem S. Synodi, ibidem : « In hujus sacramenti sumptione, colere nos sui memoriam præcepit ». Sed quandonam obliget hoc præceptum, et varias quæst. circa ipsius adimpletionem, require apud auctores de theologia morali. — Vide supra, quæst. 73, art. 3, pag. 460.

Definit. Eccles. — Decretum Concil. Lateran. (1215) *sub Innocent. III, cap.* 21: Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia peccata sua, saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, vel alieno, prius tamen a proprio sacerdote impetrata licentia... suscipiens reverenter ad minus in pascha Eucharistiæ sacramentum; nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejus participatione duxerit abstinendum; alioquin vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura. — *Concil. Trident. sess. 13, can.* 9 : Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum sanctæ matris Ecclesiæ; anathema sit. — *Proposit. damn. ab Innoc. XI, 2 Mart.* 1679 : Præcepto communionis annuæ satisfit, per sacrilegam Domini manducationem.

dicitur non esse necessitatis, sicut baptismus, quantum ad pueros, quibus potest esse salus sine hoc sacramento, non autem sine sacramento baptismi; quantum vero ad adultos, utrumque est necessitatis.

Ad tertium dicendum quod peccatores magnum detrimentum patiuntur ex hoc quod repelluntur a perceptione hujus sacramenti, unde per hoc non sunt melioris conditionis : et licet in peccatis permanentes non excusentur propter hoc a transgressione præcepti, pœnitentes tamen qui, ut Innocentius dicit loc. cit., art. præc., ad 5, secundum concilium sacerdotis abstinent, excusantur.

Articulus xii

Utrum liceat sumere corpus Christi sine sanguine.

Inf., quæst. 83, art. 3; et 4 Sent., dist. 12, quæst. 3, art. 1, quæst. 2.

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod non liceat sumere corpus Christi sine sanguine. Dicit enim Gelasius papa (et habetur de Consecrat., dist. 2, cap. 12) : *Comperimus quod quidam, sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacrati cruoris abstinent; qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur adstringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur.* Non ergo licet sumere corpus Christi sine ejus sanguine.

2. Præterea, ad perfectionem hujus sacramenti concurrit et manducatio corporis et potatio sanguinis, ut supra habitum est, quæst. 74, art. 1, et quæst. 76, art. 2, ad 1. Si ergo sumatur corpus sine sanguine, erit sacramentum imperfectum, quod ad sacrilegium pertinere videtur; unde ibidem Gelasius subdit : *Quia divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio provenire non potest.*

3. Præterea, hoc sacramentum celebratur in memoriam dominicæ passionis, ut supra dictum est, loc. cit., et sumitur pro animæ salute. Sed passio Christi magis exprimitur in sanguine quam in corpore; sanguis etiam pro salute animæ offertur, ut supra habitum est, ibid. Potius ergo esset abstinendum a sumptione corporis quam a sumptione sanguinis. Ergo accedentes ad hoc sacramentum non debent sumere corpus Christi sine ejus sanguine.

— Sed contra est multarum Ecclesiarum usus, in quibus populo communicanti datur corpus Christi sumendum, non autem sanguis.

RESPONDEO dicendum quod circa usum hujus sacramenti duo possunt considerari : unum ex parte ipsius sacramenti, aliud ex parte sumentium. **Ex parte quidem ipsius sacramenti convenit quod utrumque sumatur, scilicet et corpus**

Art. 12. — Nota resp. ad 2, ut doctrinæ catholicæ rationem habeas. — In hoc est error græcorum antiquissimus, communicantium sub utraque specie, et existimantium ita esse necessarium; quem errorem susceperunt Hussitæ Bohemi non quidem a Joanne Huss, sed a quodam Petro Dresdensi qui eodem fere fuit tempore (Æneas Sylvius, de origine Bohemorum cap. 35). Hussitæ in duas sectas divisi sunt : altera Thaboritarum, sic dicti a civitate Thabor, quam in quodam monte ædificavit Zisca tyrannus, et in qua erexerat trecentas mensas communioni sub utraque specie destinatas, ad quas feruntur, una die accessisse triginta hominum millia; altera Calixtinorum ab usu calicis dicta. Carlostadius eumdem errorem propugnavit. Lutherus, circa hoc punctum, varia variis temporibus docuit. Calvinus tandem scripsit non posse ex præcepto Christi aliter quam sub utraque specie communionem suscipi : et ita sentiunt omnes Calvini discipuli, qui tamen præsentiam realem negant. — Inter catholicos doctores quidam sunt qui quamvis agnoscant nullum esse præceptum de communione sub utraque specie, et omnem gratiam ad salutem necessariam conferri per unam speciem, sicut per duas, contendunt tamen, præter hanc gratiam necessariam ad salutem, aliquam majorem conferri per utramque speciem quam per unam. Ita, Melchior Cano, Antonius Uglio, et alii, quorum sententiam intactam reliquit Concil. Trident. Sed, juxta sententiam communiorem, non confertur major gratia, per se loquendo, communicanti sub utraque specie, quam sub una. — Vide Bellarm. *De sacram. Eucharist.* et Bossuet, *Traité de la communion sous les deux espèces.*

Definit. Eccles. — Concil. Constant. sub Mart. V. Articuli de quibus errorum Wiclefi et Hussi suspecti, debent interrogari : 18. Item, utrum credat, quod consuetudo communicandi personas laicales sub specie panis tantum, ab Ecclesia universali observata, et per sacrum concilium Constantiæ approbata, sit servanda sic, quod non liceat eam reprobare aut sine Ecclesiæ auctoritate pro libito immutare. Et quod dicentes pertinaciter oppositum præmissorum, tanquam hæretici vel sapientes hæresim, sint arcendi et puniendi. — *Idem concil. sess.* 13 : Cum in nonnullis mundi partibus quidam temerarie asserere præsumant, populum christianum debere sacrum Eucharistiæ sacramentum sub utraque panis et vini specie suscipere, et non solum sub specie panis, sed etiam sub specie vini populum laicum passim communicent, etiam post cœnam vel alias non jejunum, et communicandum esse pertinaciter asserant contra laudabilem Ecclesiæ consuetudinem rationabiliter approbatam, quam tanquam sacrilegam damnabiliter reprobare conantur : hinc est quod hoc præsens concilium.... Et similiter, quod licet in primitiva Ecclesia hujusmodi sacramentum reciperetur a fidelibus sub utraque specie : tamen hæc consuetudo ad evitandum aliqua pericula et scandala est rationabiliter introducta, quod a conficientibus sub utraque specie, et a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, cum firmissime credendum sit et nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus et sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri; etc. Quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, et pertinaciter asserentes oppositum præmissorum tanquam hæretici arcendi sunt et graviter puniendi per diœcesanos locorum seu officiales eorum aut inquisitores hæreticæ pravitatis, etc. — *Proposit. Lutheri, damn. a Leone X, in Bulla « Exsurge Domine :* 16. Consultum videtur, quod Ecclesia in communi concilio statueret, laicos sub utraque specie communicandos : nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt hæretici, sed schismatici. — *Concil. Trident. Sess.* 21, *cap.* 1, 2, 3, *et can.* 1, 2, *vide supra, pag.* 456. — *Professio fidei Pii IV, vide supra, quæst.* 75, *art.* 1, *pag.* 472.

et sanguis, quia in utroque consistit perfectio sacramenti, et ideo **quia ad sacerdotem pertinet hoc sacramentum consecrare et perficere, nullo modo debet corpus Christi sumere sine sanguine.— Ex parte autem sumentium** requiritur summa reverentia et cautela, ne aliquid accidat quod vergat ad injuriam tanti mysterii. Quod præcipue posset accidere in sanguinis sumptione, qui quidem si incaute sumeretur, de facili posset effundi. Et quia crevit multitudo populi christiani, in qua continentur senes, et juvenes, et parvuli, quorum quidam non sunt tantæ discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus sacramenti adhibeant, ideo **provide in quibusdam ecclesiis observatur ut populo sanguis sumendus non detur,** sed solum a sacerdote sumatur.

Ad primum ergo dicendum quod Gelasius loquitur quantum ad sacerdotes, qui sicut totum consecrant sacramentum, ita etiam toti communicare debent. Ut enim legitur in concilio Toletano 12, can. 5, *quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?*

Ad secundum dicendum quod perfectio hujus sacramenti non est in usu fidelium, sed in consecratione materiæ. Et ideo nihil derogat perfectioni hujus sacramenti, si populus sumat corpus sine sanguine, dummodo sacerdos consecrans sumat utrumque.

Ad tertium dicendum quod repræsentatio dominicæ passionis agitur in ipsa consecratione hujus sacramenti, in qua non debet corpus sine sanguine consecrari : potest autem a populo corpus sine sanguine sumi ; nec exinde sequitur aliquod detrimentum, quia sacerdos in persona omnium sanguinem offert et sumit ; et sub utraque specie totus Christus continetur, ut supra habitum est, quæst. 76, art. 2.

QUÆSTIO LXXXI

DE MODO QUO CHRISTUS USUS EST HOC SACRAMENTO. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de usu hujus sacramenti, quo Christus usus est in prima sui institutione ; et circa hoc quæruntur quatuor. 1° utrum Christus sumpserit suum corpus et sanguinem ; 2° utrum Judæ dederit ; 3° quale corpus sumpserit, aut dederit, utrum scilicet passibile vel impassibile ; 4° quomodo se habuisset Christus sub hoc sacramento, si fuisset in triduo mortis reservatum aut consecratum.

QUÆSTIO 81. — Quæstio hæc solum per occasionem hoc loco est a D. Thoma interposita ; omnia vero quæ in ea tractantur, fere pertinent ad institutionem hujus mysterii declarandam, prout a Christo Domino res gesta fuit.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum Christus sumpserit suum corpus et sanguinem.

Infr., quæst. 84, art. 7, ad 4; et 4 Sent., dist. 11, quæst. 3, art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus non sumpserit corpus suum et sanguinem. Non enim de factis Christi et dictis asseri debet quod auctoritate sacræ Scripturæ non traditur. Sed in Evangeliis non habetur quod Christus corpus suum manducaverit, aut sanguinem suum biberit. Non ergo est hoc asserendum.

2. Præterea, nihil potest esse in seipso, nisi forte ratione partium, prout scilicet una pars ejus est in alia, ut habetur 4 Physic., text. 34. Sed illud quod manducatur et bibitur, est in manducante et bibente. Cum igitur totus Christus sit sub utraque specie sacramenti, videtur impossibile fuisse quod ipse sumpserit hoc sacramentum.

3. Præterea, duplex est sumptio hujus sacramenti, scilicet spiritualis et sacramentalis. Sed spiritualis non competebat Christo, quia nihil a sacramento accipit ; et per consequens nec sacramentalis, quæ sine spirituali est imperfecta, ut supra habitum est, quæst. præc., art. 1. Ergo Christus nullo modo hoc sacramentum sumpsit.

— Sed contra est quod Hieronymus dicit ad Hedibiam, quæst. 2, a med. : *Dominus Jesus Christus ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur.*

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod Christus in cœna corpus et sanguinem suum discipulis suis tradidit, non tamen ipse sumpsit. Sed hoc non videtur convenienter dici, quia Christus ea quæ ab aliis observanda instituit ipse primitus observavit. Unde et ipse prius baptizari voluit quam aliis baptismum imponeret, secundum illud Act. 1, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Unde et **primo ipse corpus suum et sanguinem sumpsit, et postea discipulis sumendum tradidit.** Et hoc est quod Ruth 3, super illud : *Cumque comedisset et bibisset,* etc., dicit Glossa ordin., quod *Christus comedit et bibit in cœna, cum corporis et sanguinis sui sacramentum discipulis tradidit. Unde quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit eisdem.*

Ad primum ergo dicendum quod in Evangeliis legitur quod Christus accepit panem et calicem ; non est autem intelligendum quod acceperit solum in manibus, ut quidam dicunt ; sed eo modo accepit quo aliis accipiendum tradidit ; unde cum discipulis dixerit : *Accipite et comedite ;* et iterum, *Accipite et bibite,* intelligendum est quod

---

Art. 1. — Non est hæc assertio certa vel ex scriptura, vel ex definitione, et ideo merito D. Thomas solum ut probabilem eam proponit.

ipse accipiens comederit et biberit. Unde et quidam metrice dixerunt :

> Rex sedet in cœna turba cinctus duodena ;
> Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 76, art. 5. Christus secundum quod est sub hoc sacramento, comparatur ad locum non secundum proprias dimensiones, sed secundum dimensionem specierum sacramentalium, ita quod in quocumque loco ubi sunt illæ species, est ipse Christus ; et quia species illæ potuerunt esse in manibus et in ore Christi, ipse totus Christus potuit esse in suis manibus et in suo ore. Non autem hoc potuisset esse, secundum quod comparatur ad locum per proprias dimensiones.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 79, art. 1, ad 2, effectus hujus sacramenti est non solum augmentum habitualis gratiæ, sed etiam quædam actualis delectatio spiritualis dulcedinis. Quamvis autem Christo gratia non fuerit augmentata ex susceptione hujus sacramenti, habuit tamen quamdam spiritualem delectationem in nova institutione hujus sacramenti. Unde ipse dicebat, Luc. 21, 15 : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum ;* quod Eusebius exponit de novo mysterio novi Testamenti, quod tradebat discipulis (habetur in Cat. S. Th.). Et ideo spiritualiter manducavit, et similiter sacramentaliliter, in quantum corpus suum sub sacramento sumpsit, quod sacramentum sui corporis intellexit et disposuit ; aliter tamem quam cæteri sacramentaliter et spiritualiter sumant ; qui augmentum gratiæ suscipiunt, et sacramentalibus signis indigent (1) ad veritatis perceptionem.

Articulus II

Utrum Christus dederit Judæ corpus suum.

4 Sent., dist. 11, quæst. 3, art. 2, quæst. 1 et 2 ; et Joan. 13, lect. fin., et lect. 4 fin.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus Judæ non dederit corpus suum, Ut enim legitur Matth. 26, 29, postquam dedit Dominus corpus suum et sanguinem discipulis, dixit eis : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Ex quo videtur quod illi quibus corpus suum et sanguinem dederat, cum eo essent iterum bibituri. Sed Judas postea cum ipso non bibit. Ergo non accepit cum aliis discipulis corpus Christi in sanguinem.

2. Præterea, Dominus implevit quod præcepit secundum illud Act. 1, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Sed ipse præcepit, Matth. 7, 6 : *Nolite sanctum dare canibus.* Cum ergo ipse cognosceret Judam esse peccatorem, videtur quod ei corpus suum et sanguinem non dederit.

3. Præterea, Christus specialiter legitur Judæ panem intinctum porrexisse, Joan. 13. Si ergo corpus suum ei dedit, videtur quod sub buccella ei dederit : præcipue cum legatur ibidem quod *post buccellam introivit in eum Satanas ;* ubi Augustinus dicit tract. 62 in Joan., a princ. : *Hinc nos docemur quam sit cavendum male accipere bonum. Si enim corripitur qui non dijudicat, id est non discernit corpus Domini a cæteris cibis, quomodo non damnabitur qui ad ejus mensam fingens se amicum, accedit inimicus ?* Sed cum buccella intincta non accepit corpus Christi : ut enim Augustinus dicit super illud Joan. 13. *Cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ*, loc, cit., *non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas corpus Christi accepit.* Ergo videtur quod Judas corpus Christi non acceperit.

— Sed contra est quod Chrysostomus dicit, hom. 83, in Matth., in princ. : *Judas particeps existens mysteriorum conversus non est ; unde fit scelus ejus utrinque immanius, tum quia tali proposito imbutus adit mysteria, tum quia adiens melior factus non fuit nec metu, nec beneficio, nec honore.*

Respondeo dicendum quod Hilarius posuit super Matthæum, can. 30, quod Christus Judæ corpus suum et sanguinem non dedit. Et hoc quidem conveniens fuisset, considerata malitia Judæ. Sed quia Christus nobis debuit esse exemplum justitiæ, non conveniebat ejus magisterio ut Judam occultum peccatorem sine accusatore et evidenti probatione ab aliorum communione separaret ; ne per hoc daretur exemplum prælatis Ecclesiæ similia faciendi, et ipse Judas exasperatus inde sumeret occasionem peccandi. Et ideo dicendum est quod **Judas cum aliis discipulis corpus Domini et sanguinem suscepit,** ut dicit Dionysius in lib. eccl. Hierarch., cap. 3, inter princ. et med., et Augustinus super Joan., tract. 62.

Ad primum ergo dicendum quod illa est ratio Hilarii, loc. cit., ad ostendendum quod Judas corpus Christi non sumpsit ; non tamen cogit, quia Christus loquitur discipulis, a quorum collegio Judas se separavit. Non autem Christus eum exclusit ; et ideo Christus, quantum est in se, etiam cum Juda vinum in regno Dei bibit ; sed hoc convivium ipse Judas repudiavit.

Ad secundum dicendum quod Christo nota erat Judæ iniquitas, sicut Deo ; non autem erat ei nota per modum quo hominibus innotescit. Et ideo Christus Judam non repulit a communione, ut

(1) Ita cum Mss. Camer. et Alc. Theologi. — Ed. Rom. *qui augmentum gratiæ suscipiunt sub sacramentalibus signis, quibus indigent,* etc. — Nostram lectionem retinent Nicolaius et ed. Pat., mutato tantum *qui* in *quia*. — Al., *quia qui augmentum gratiæ suscipiunt, etiam sacramentalibus signis indigent*, etc.

daret exemplum, tales peccatores occultos non esse ab aliis sacerdotibus expellendos.

Ad tertium dicendum quod sine dubio Judas sub pane intincto corpus Christi non sumpsit, sed simplicem panem. *Significatur autem fortassis*, ut Augustinus ibidem dicit, *per panis intinctionem ficlio Judæ ; ut enim inficiantur nonnulla, intinguntur. Si autem bonum aliquid hic significat tinctio* (scilicet dulcedinem bonitatis divinæ, quia panis ex intinctione sapidior redditur), *eidem bono ingratum non immerito est secuta damnatio*. Et propter hanc ingratitudinem id quod est bonum, factum est ei malum, sicut accidit circa sumentes corpus Christi indigne ; et, sicut Augustinus ibidem dicit, *intelligendum est quod Dominus jam antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut Lucas narrat ; ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis Dominus per buccellam tinctam atque porrectam suum exprimit proditorem.*

Articulus III

Utrum Christus sumpserit, et discipulis dederit corpus suum impassibile.

4 Sent., dist. 11, quæst. 3, art. 3, et dist. 12, quæst, 1, art. 3, quæst. 1, corp.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christus sumpserit et discipulis dederit corpus suum impassibile, quia super illud Matth. 17 : *Transfiguratus est ante eos*, dicit quædam Glossa (ordin.) : *Illud corpus quod habuit per naturam, dedit discipulis in cœna, non mortale et passibile.* Et Levit. 2, super illud : *Si oblatio tua fuerit de sartagine*, dicit Glossa (ord. Esych.) : *Crux super omnia fortis carnem Christi, quæ ante passionem non videbatur esui apta, post aptam fecit.* Sed Christus dedit corpus suum ut aptum ad manducandum. Ergo dedit tale quale habuit post passionem, scilicet impassibile et immortale.

2. Præterea, omne corpus passibile per contactum et manducationem patitur. Si ergo corpus Christi erat passibile, per contactum et comestionem discipulorum passum fuisset.

3. Præterea, verba sacramentalia non sunt modo majoris virtutis quando proferuntur a sacerdote in persona Christi, quam tunc quando fuerunt prolata ab ipso Christo. Sed tunc virtute verborum sacramentalium in altari consecratur corpus Christi impassibile et immortale. Ergo multo magis tunc.

— Sed contra est quod, sicut Innocentius III dicit, lib. 4 de Myster. missæ, cap. 12, sub fin., *tale corpus tunc dedit discipulis, quale habuit.* Habuit autem tunc corpus passibile et mortale. Ergo corpus passibile et mortale discipulis dedit.

Respondeo dicendum quod Hugo de Sancto Victore posuit (vide Supplem., quæst. 45, art. 2) quod Christus ante passionem diversis temporibus quatuor dotes corporis glorificati assumpserit, scilicet subtilitatem in nativitate, quando exivit de clauso utero Virginis ; agilitatem, quando ambulavit siccis pedibus super mare ; claritatem in transfiguratione ; impassibilitatem in cœna, quando corpus suum discipulis tradidit manducandum. Et secundum hoc dedit discipulis suis corpus suum impassibile et immortale. — Sed quidquid sit de aliis, de quibus supra dictum est, quæst. 28, art. 2, ad 3, et quæst. 45, art. 2, et quæst. 54, art. 1, ad 1, quid sentiri debeat, circa impassibilitatem tamen impossibile est esse quod dicitur. Manifestum est enim quod idem verum corpus Christi erat quod a discipulis tunc in propria specie videbatur, et in specie sacramenti sumebatur. Non autem erat impassibile secundum quod in propria specie videbatur; quinimo erat passioni paratum. Unde **nec ipsum corpus Christi, quod in specie sacramenti dabatur, impassibile erat. —Impassibili tamen modo erat sub specie sacramenti, quod in se erat passibile,** sicut invisibiliter, quod in se erat visibile. Sicut enim visio requirit contactum corporis quod videtur, ad circumstans medium visionis, ita passio requirit contactum corporis quod patitur, ad ea quæ agunt. Corpus autem Christi, secundum quod est sub sacramento, ut supra dictum est, quæst. 76, art. 4, 5 et 6, non comparatur ad ea quæ circumstant, mediantibus propriis dimensionibus, quibus corpora se tangunt, sed mediantibus dimensionibus specierum panis et vini; et ideo species illæ sunt quæ patiuntur et videntur, non autem ipsum corpus Christi.

Ad primum ergo dicendum quod Christus dicitur in cœna non dedisse corpus suum mortale et passibile, quia non dedit mortali et passibili modo. Crux autem fecit carnem Christi aptam manducationi, in quantum hoc sacramentum repræsentat passionem Christi.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procederet, si corpus Christi, sicut erat passibile, ita passibili modo fuisset sub hoc sacramento.

Ad tertium dicendum quod sicut supra dictum est, quæst. 76, art. 4, accidentia corporis Christi sunt in sacramento ex reali concomitantia, non autem ex vi sacramenti, ex qua est ibi substantia corporis Christi. Et ideo virtus verborum sacramentalium ad hoc se extendit, ut sit sub sacramento corpus Christi, scilicet quibuscumque accidentibus realiter in eo existentibus.

Articulus iv

Utrum si hoc sacramentum tempore mortis Christi fuisset servatum vel consecratum, ibi moreretur.

4 Sent., dist. 10 art. 2, quæst. 1, corp., et dist. 11, quæst. 3, art. 4; et 4 Cont., cap. 64; et Quodl. 5, art. 2, ad 1; et Joan. 6, lect. 6, fin.; et 1 Cor. 11, lect. 6, fin.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod si hoc sacramentum tempore mortis Christi fuisset servatum in pixide, vel ab aliquo Apostolorum consecratum, non ibi moreretur. Mors enim Christi accidit per ejus passionem. Sed Christus impassibili modo etiam tunc erat in hoc sacramento. Ergo non poterat mori in hoc sacramento.

2. Præterea, in morte Christi separatus fuit sanguis ejus a corpore. Sed in hoc sacramento simul est corpus Christi et sanguis. Ergo Christus in hoc sacramento non moreretur.

3. Præterea, mors accidit per separationem animæ a corpore. Sed in hoc sacramento continetur tam corpus quam anima Christi. Ergo in hoc sacramento non poterat Christus mori.

— Sed contra est quod idem Christus, qui erat in cruce, fuisset in sacramento. Sed in cruce moriebatur. Ergo et in sacramento conservato moreretur.

Respondeo dicendum quod corpus Christi idem in substantia est in hoc sacramento et in propria specie, sed non eodem modo : nam in propria specie contingit circumstantia corpora per proprias dimensiones ; non autem prout est in hoc sacramento, ut supra dictum est, art. præc. Et ideo **quidquid pertinet ad Christum, secundum quod in se est, potest attribui ei et in propria specie, et in sacramento existenti,** sicut vivere, mori, dolere, animatum vel inanimatum esse, et cætera hujusmodi : **quæcumque vero conveniunt ei per comparationem ad corpora extrinseca, possunt ei attribui in propria specie existenti, non autem prout est in sacramento,** sicut irrideri, conspui, crucifigi, flagellari, et cætera hujusmodi. Unde et quidam metrice dixerunt :

> Pixide servato poteris sociare dolorem
> Innatum; sed non illatus convenit illi.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est in corp. art., passio convenit corpori passo per comparationem ad agens extrinsecum. Et ideo Christus, secundum quod est sub hoc sacramento, pati non potest, potest tamen mori.

Ad secundum dicundum quod, sicut supra dictum est, quæst. 76. art. 2, sub specie panis est corpus Christi ex vi consecrationis, sanguis autem sub specie vini. Sed nunc quidem, quando realiter sanguis Christi non est separatus ab ejus corpore, ex reali concomitantia et sanguis Christi est sub specie panis simul cum corpore, et corpus sub specie vini simul cum sanguine. Sed si tempore passionis Christi, quando realiter sanguis fuit separatus a corpore Christi, fuisset hoc sacramentum consecratum, sub specie panis fuisset solum corpus, et sub specie vini fuisset solus sanguis.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 76, art. 1, ad 1, anima Christi est in hoc sacramento ex reali concomitantia, quia non est sine corpore, non autem ex vi consecrationis. Et ideo si tunc fuisset hoc sacramentum consecratum vel peractum, quando anima erat a corpore realiter separata, non fuisset anima Christi sub hoc sacramento, non propter defectum virtutis verborum, sed propter aliam dispositionem rei.

QUÆSTIO LXXXII

De ministro hujus sacramenti. — *In decem articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ministro hujus sacramenti; et circa hoc quæruntur decem : 1° utrum consecrare hoc sacramentum sit proprium sacerdotis; 2° utrum plures sacerdotes simul possint eamdem hostiam consecrare; 3° utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat ad solum sacerdotem ; 4° utrum liceat sacerdoti consecranti a communione abstinere ; 5° utrum sacerdos peccator possit conficere hoc sacramentum ; 6° utrum missa mali sacerdotis minus valeat quam boni ; 7° utrum hæretici, schismatici vel excommunicati possint conficere hoc sacramentum ; 8° utrum degradati ; 9° utrum peccent a talibus communionem recipientes ; 10° utrum liceat sacerdoti omnino a celebratione abstinere.

Quæst. 82. — Pro intelligentia hujus quæstionis, nota quod actio ministri in hoc sacramento duplex est, scilicet effectio ejus et dispensatio ; in cæteris enim sacramentis, hæc duo non distinguuntur, quia consistunt in usu, et ideo effectio et applicatio ad usum, quæ fit, cum dispensatur sacramentum, idem sunt in eis. Hoc vero sacramentum consistit in facto esse, et ideo prius fit, et postea dispensatur seu applicatur ad usum. Confectio sacramenti quædam requirit ex parte ministri ut rata sit et valida ; quædam vero ut digne ac debite fiat. Dispensatio vero, cum jam supponat sacramentum factum, non potest esse irrita ex parte dantis, dummodo ex parte rei sit vera Eucharistia consecrata, et ideo in hac actione supersunt consideranda ea quæ necessaria sunt ut digne fiat.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum consecratio hujus sacramenti sit propria sacerdotis.

4 Sent., dist. 13, art. 1, quæst. 1, et dist. 17, quæst. 3, art. 3, quæst. 1, corp., et dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, corp., et art. 2, ad 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod consecratio hujus sacramenti non sit propria sacerdotis. Dictum est enim supra, quæst. 78, art. 4, quod hoc sacramentum consecratur virtute verborum, quæ sunt forma hujus sacramenti. Sed illa verba non mutantur, sive dicantur a sacerdote, sive a quocumque alio. Ergo videtur quod non solus sacerdos, sed etiam quilibet alius possit hoc sacramentum consecrare.

2. Præterea, sacerdos hoc sacramentum conficit in persona Christi. Sed laicus sanctus est unitus Christo per charitatem. Ergo videtur quod etiam laicus possit hoc sacramentum conficere; unde et Chrysostomus dicit super Matth. (Alius auctor, hom. 43 in Op. imperf., a princ.) quod *omnis sanctus est sacerdos.*

3. Præterea, sicut baptismus ordinatur ad hominum salutem, ita et hoc sacramentum, sicut ex supra dictis patet, quæst. 79. Sed etiam laicus potest baptizare, ut supra dictum est, quæst. 67, art. 3. Non ergo est proprium sacerdotis conficere hoc sacramentum.

4. Præterea, hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ. Sed alias materias consecrare, scilicet chrisma, et oleum sanctum, et oleum benedictum, pertinet ad solum episcopum; quarum tamen consecratio non est tantæ dignitatis, sicut consecratio Eucharistiæ, in qua est totus Christus. Ergo non est proprium sacerdotis, sed solius Episcopi hoc sacramentum conficere.

— Sed contra est quod Isidorus dicit in quadam epistola (ad Laudefred., quam habuit post concil. Tolet. 8, et habetur in Decret., dist. 25, cap. *Perlectis*) : *Ad presbyterum pertinet sacramentum corporis et sanguinis Domini in altari Dei conficere.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 78, art. 1 et 4, hoc sacramentum est tantæ dignitatis quod non conficitur nisi in persona Christi. Quicumque autem aliquid agit in persona alterius oportet hoc fieri per potestatem ab illo concessam. Sicut autem baptizato conceditur a Christo potestas sumendi hoc sacramentum, ita sacerdoti, cum ordinatur, confertur potestas hoc sacramentum consecrandi in persona Christi. Per hoc enim ponitur in gradu eorum quibus dictum est a Domino, Lucæ 22, 19 : *Hoc facite in meam commemorationem.* Et ideo dicendum est quod **proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod virtus sacramentalis in pluribus consistit, et non in uno tantum, sicut virtus baptismi consistit in ipsis verbis et in aqua. Unde et virtus consecrativa non solum constitit in ipsis verbis, sed etiam in potestate sacerdoti tradita in sua consecratione et ordinatione, cum ei dicitur ab episcopo : *Accipe potestatem offerendi in Ecclesia sacrificium tam pro vivis quam pro mortuis.* Nam et virtus instrumentalis in pluribus instrumentis consistit, per quæ agit principale agens.

Ad secundum dicendum quod laicus justus unitus est Christo unione spirituali per fidem et charitatem, non autem per sacramentalem potestatem; et ideo habet spirituale sacerdotium ad offerendum spirituales hostias de quibus dicitur in Psal. 50, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus;* et Rom. 12, 1 : *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem.* Unde et 1 Petri 2, 5, dicitur : *Sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias.*

Ad tertium dicendum quod perceptio hujus sacramenti non est tantæ necessitatis, sicut perceptio baptismi, ut ex supra dictis patet, quæst. 73, art. 3, et quæst. 80, art. 11, ad 2. Et ideo licet in necessitatis articulo laicus possit baptizare, non tamen potest hoc sacramentum conficere.

Ad quartum dicendum quod episcopus accipit potestatem ut agat in persona Christi super corpus ejus mysticum, id est, super Ecclesiam : quam quidem potestatem non accipit sacerdos in sua consecratione, licet possit eam habere ex episcopi

---

ART. 1. — Prioribus sæculis, quidam hæretici, et præcipue Pepusiani et Collyridiani, laicis et etiam mulieribus potestatem conficiendi Eucharistiam tribuebant. Valdenses eamdem potestatem agnoscebant in quolibet laico, modo esset vir probus. Lutherus (lib. 1 *de civit. Babylon.* et lib. *de abroganda missa*) cuivis laico eamdem facultatem concedebat, non tamen usum, nisi ex delegatione Ecclesiæ. Hugo Grotius (*de cœnæ administratione ubi pastores non sunt*) contendit facultatem consecrandi, datam esse ex æquo omnibus christianis, ea tamen laicos et fœminas uti non debere, nisi ubi desunt sacerdotes et in necessitate.

Definit. Eccles. — Concil. Lateran. sub Innoc. III, cap. « Firmiter » et Professio fidei, ejusdem Innocent. III, contra Valdenses, vide supra, quæst. 65, art. 1, pag. 384.— Concil. Florent., in decreto pro Armenis; et Trident. sess. 22, cap. 1 et can. 2, vide supra quæst. 73, pag. 454.— Idem Concil. Trident. sess. 23, cap. 1. De institutione Sacerdotii Novæ Legis. Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt ut utrumque in omni lege extiterit. Cum igitur in novo Testamento sanctum Eucharistiæ sacrificium visibile ex Domini institutione Catholica Ecclesia acceperit ; fateri etiam oportet, in ea novum esse visibile et externum Sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in Sacerdotio, potestatem traditam consecrandi, offerendi, et ministrandi corpus et sanguinem ejus, nec non et peccata dimittendi et retinendi, sacræ Litteræ ostendunt, et Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit. *Et ibidem can.* 1 : Si quis dixerit, non esse in novo Testamento Sacerdotium visibile et æternum ; vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi; sed officium tantum, et nudum ministerium prædicandi Evangelium ; vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse Sacerdotes ; anathema sit.

commissione. Et ideo ea quæ non pertinent ad dispositionem corporis mystici, non reservantur episcopo, sicut consecratio hujus sacramenti. Ad episcopum vero pertinet tradere non solum populo, sed etiam sacerdotibus ea ex quibus possunt propriis officiis uti. Et quia benedictio chrismatis, et olei sancti, et olei infirmorum, et aliorum quæ consecrantur, puta altaris, Ecclesiæ, vestium et vasorum, præstat quamdam idoneitatem ad sacramenta perficienda, quæ pertinent ad officium sacerdotum, ideo tales consecrationes episcopo reservantur, tanquam principi totius ecclesiastici ordinis.

Articulus II

Utrum plures sacerdotes possint unam et eamdem hostiam consecrare.

4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod plures sacerdotes non possint unam et eamdem hostiam consecrare ; dictum est enim supra, quæst. 67, art. 6, quod plures non possunt simul unum baptizare. Sed non minor vis est sacerdotis consecrantis quam hominis baptizantis. Ergo etiam non possunt simul plures unam hostiam consecrare.

2. Præterea, quod potest fieri per unum, superflue fit per multos. In sacramentis autem nihil debet esse superfluum. Cum ergo unus sufficiat ad consecrandum, videtur quod plures non possint unam hostiam consecrare.

3. Præterea, sicut dicit Augustinus super Joan. tract. 26, inter med. et fin., hoc sacramentum est *sacramentum unitatis*. Sed contrarium unitati esse videtur multitudo. Ergo non videtur conveniens esse huic sacramento quod plures sacerdotes eamdem hostiam consecrent.

— Sed contra est quod secundum consuetudinem quarumdam ecclesiarum sacerdotes, cum de novo ordinantur, concelebrant episcopo ordinanti.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est art. præc., sacerdos, cum ordinatur, constituitur in gradu eorum qui a Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna. Et ideo **secundum consuetudinem quarumdam ecclesiarum, sicut apostoli Christo cœnanti concœnaverunt, ita novi ordinati episcopo ordinanti concelebrant.** Nec propter hoc iteratur consecratio super eamdem hostiam, quia, sicut Innocentius III dicit, lib. 4 de Myst. missæ, cap. 25, in med., *omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis.*

Ad primum ergo dicendum quod Christus non legitur simul baptizasse cum apostolis quando in junxit eis officium baptizandi, et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod si quilibet sacerdotum operaretur in virtute propria, superfluerent alii celebrantes, uno sufficienter celebrante. Sed quia sacerdos non consecrat nisi in persona Christi, multi autem sunt unum in Christo, ideo non refert utrum per unum aut per multos hoc sacramentum consecretur, nisi quod oportet ritum Ecclesiæ servari.

Ad tertium dicendum quod Eucharistia est sacramentum unitatis ecclesiasticæ, quæ attenditur secundum hoc quod multi sunt unum in Christo.

Articulus III

Utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat solum ad sacerdotem.

4 Sent., dist. 11, quæst. 2, art. 1 quæst., 1. ad 3, et dist. 13, quæst. 1, art. 3, quæst. 1 et 2.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non pertineat solum ad sacerdotem dispensatio hujus sacramenti. Sanguis enim Christi non minus pertinet ad hoc sacramentum quam corpus. Sed sanguis Christi dispensatur per diaconos ; unde et beatus Laurentius dixit beato Sixto : *Experire utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti dominici sanguinis dispensationem.* Ergo et pari ratione dispensatio corporis Christi non pertinet ad solos sacerdotes.

2. Præterea, sacerdotes constituuntur ministri sacramentorum. Sed hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, non in usu, ad quem pertinet dispensatio. Ergo videtur quod non pertineat ad sacerdotem corpus Domini dispensare.

3. Præterea, Dionysius dicit in lib. eccles. Hier., cap. 3, a princ., et cap. 4, quod hoc sacramentum habet perfectivam virtutem, sicut et chrisma. Sed signare chrismate baptizatos non pertinet ad sacerdotem, sed ad episcopum. Ergo etiam dispensare hoc sacramentum pertinet ad episcopum, non ad sacerdotem.

— Sed contra est quod dicitur de Consecr., dist. 12, cap. 27 : *Pervenit ad notitiam nostram quod quidam presbyteri laico aut fœminæ corpus Domini tradunt ad deferendum infirmis. Igitur interdicit synodus ne talis præsumptio ulterius fiat, sed presbyter per semelipsum infirmos communicet.*

Respondeo dicendum quod, **ad sacerdotem pertinet dispensatio corporis Christi,**

Art. 2. — Conclusio ad litteram tituli : Plures sacerdotes possunt unam eamdemque hostiam consecrare. — Cum quærit an hoc possit fieri, non tantum interrogat an possit valide, sed etiam an possit licite fieri. Nam ut licite fiat, oportet ut juxta ritum et consuetudinem Ecclesiæ, et non aliter, fiat.

Art. 3. — *Definit Eccles.* Trident., sess. 13, cap. 8, vide supra quæst. 73, pag. 454; et sess. 23, cap. 1 et can. 1, vide art. 1 præsent. quæst.

propter tria : — primo quidem quia, sicut dictum est art. 1 huj. quæst., ipse consecrat in persona Christi. Ipse autem Christus sicut consecravit corpus suum in cœna, ita et aliis sumendum dedit. Unde sicut ad sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi, ita ad eum pertinet dispensatio. — Secundo quia sacerdos constituitur medius inter Deum et populum ; unde sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet dona sanctificata divinitus populo tradere. — Tertio quia in reverentiam hujus sacramenti, a nulla re contingitur nisi consecrata ; unde et corporale et calix consecrantur, et similiter manus sacerdotis, ad tangendum hoc sacramentum ; unde nulli alii tangere licet, nisi in necessitatem, puta si caderet in terram, vel in aliquo alio necessitatis casu.

Ad primum ergo dicendum quod diaconus quasi propinquus ordini sacerdotali aliquid participat de ejus officio, ut scilicet dispenset sanguinem, non autem corpus, nisi in necessitate, jubente episcopo vel presbytero : — primo quidem quia sanguis Christi continetur in vase, unde non oportet quod tangatur a dispensante, sicut tangitur corpus Christi. — Secundo quia sanguis designat redemptionem a Christo in populum derivatam ; unde et sanguini admiscetur aqua, quæ significat populum. Et quia diaconi sunt inter sacerdotem et populum magis convenit diaconis dispensatio sanguinis quam dispensatio corporis.

Ad secundum dicendum quod ejusdem est hoc sacramentum dispensare et consecrare, ratione jam dicta in corp. art.

Ad tertium dicendum quod sicut diaconus in aliquo participat illuminativam virtutem sacerdotis in quantum dispensat sanguinem, ita sacerdos participat perfectivam dispensationem episcopi, in quantum dispensat hoc sacramentum, quo perficitur homo secundum se per comparationem ad Christum. Aliæ autem perfectiones, quibus homo perficitur per comparationem ad alios, episcopo reservantur.

Articulus iv

Utrum sacerdos consecrans teneatur sumere hoc sacramentum

Sup., quæst. 80, art. 12 ; et 4 Sent., dist. 12, quæst. 3, art. 1, quæst. 2.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos consecrans non teneatur sumere hoc sacramentum. In aliis enim consecrationibus ille qui consecrat materiam, non utitur ea, sicut episcopus consecrans chrisma non linitur eodem. Sed hoc sacramentum consistit in consecratione materiæ. Ergo sacerdos perficiens hoc sacramentum non necesse habet uti eodem, sed potest licite a sumptione ejus abstinere.

2. Præterea, in aliis sacramentis minister non præbet sacramentum sibi ipsi ; nullus enim baptizare potest seipsum, ut supra dictum est, quæst. 66, art. 5, ad 4. Sed sicut baptismus ordinate dispensatur, ita et hoc sacramentum. Ergo sacerdos perficiens hoc sacramentum non debet ipsum sumere a seipso.

3. Præterea, contingit quandoque quod miraculose corpus Christi in altari apparet sub specie carnis, et sanguis sub specie sanguinis ; quæ non sunt apta cibo et potui ; unde, sicut supra dictum est, quæst. 75, art. 5, propter hoc alia specie traduntur, ne sint horrori sumentibus. Ergo sacerdos consecrans non semper tenetur sumere hoc sacramentum.

— Sed contra est quod in concilio Toletano XII, can. 5, legitur (et habetur de Consecrat., dist. 2, cap. *Relatum*) : *Modis omnibus tenendum est ut quotiescumque sacrificans corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in altari immolat, toties perceptionis corporis et sanguinis Christi participem se præbeat.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 79, art. 5 et 7, Eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium. Quicumque autem sacrificium offert, debet sacrificii fieri particeps, quia exterius sacrificium, quod offertur, signum est interioris sacrificii, quo quis seipsum offert Deo, ut Augustinus dicit, 10 de Civit. Dei, cap. 5. Unde per hoc quod participat sacrificio, ostendit ad se sacrificium interius pertinere. Similiter etiam per hoc quod sacrificium populo dispensat, ostendit se esse dispensatorem divinorum, quorum ipse primo debet esse particeps, sicut Dionysius dicit in lib. eccles. Hierarch., cap. 3, vers. fin. Et ideo ipse ante sumere debet quam populo dispenset. Unde et in prædicto cap. legitur : *Quale est sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur ?* Per hoc autem fit particeps quod de sacrificio sumit, secundum illud Apostoli 1 Cor. 10, 18 : *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris ?* Et ideo **necesse est quod sacerdos, quotiescumque consecrat, sumat integre hoc sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod consecratio chrismatis vel cujuscumque alterius materiæ, non est sacrificium, sicut consecratio Eucharistiæ ; et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod sacramentum baptismi perficitur in ipso usu materiæ, et ideo nullus potest baptizare seipsum, quia in sacramento

Art. 4. — Quando in conclusione dicitur quod « sacerdos, quotiescumque consecrat, necesse est ut sumat integre hoc sacramentum », non esse mentem D. Thomæ sacerdotem sumere totum quod consecrat, sed sumere utramque speciem, et hoc vocat *integre*.— Lutherus dixit consecrantem non debere communicare, sed aliis solum communionem dare.

non potest esse idem agens et patiens. Unde nec in hoc sacramento sacerdos consecrat seipsum, sed panem et vinum, in qua consecratione perficitur sacramentum. Usus autem sacramenti est consequenter se habens ad hoc sacramentum, et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod si miraculose corpus Christi in altari sub specie carnis appareat, aut sanguis sub specie sanguinis, non est sumendum. Dicit enim Origenes super Levit. (implic. hom. 7 in Lev., a med., et habetur cap. 76 de Consecrat., dist. 2) : *De hac quidem hostia, quæ in Christi commemoratione mirabiliter fit edere licet; de illa vero quam Christus in ara crucis obtulit, secundum se nulli edere licet.* Nec propter hoc sacerdos transgressor efficitur, quia ea quæ miraculose fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti quod iterato corpus et sanguinem Domini consecraret et sumeret.

Articulus v

Utrum malus sacerdos Eucharistiam consecrare possit.

4 Sent., dist. 18, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1, ad 2.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod malus sacerdos Eucharistiam consecrare non possit. Dicit enim Hieronymus super Sophon. (sup. illud cap. 3 : *Sacerdotes polluerunt*) : *Sacerdotes, qui Eucharistiæ serviunt, et sanguinem Domini populis dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes Eucharistiam peccantis facere verba, non vitam, et necessariam esse tantum solemnem orationem, et non (1) sacerdotis merita : de quibus dicitur : « Sacerdos in quacumque fuerit macula, non accedat offerre oblationes Domino. »* Sed sacerdos peccator, cum sit maculosus, nec vitam habet, nec merita huic convenientia sacramento. Ergo sacerdos peccator non potest consecrare Eucharistiam.

2. Præterea, Damascenus dicit in lib. 4 orth. Fid., cap. 14, a med., quod *panis et vinum per adventum Sancti Spiritus supernaturaliter transit in corpus et sanguinem Domini.* Sed Gregorius papa dicit, sicut habetur in decreto 1, quæst. 1, cap. *Sacrosancta : Quomodo ad divini mysterii consecrationem cœlestis Spiritus invocatus adveniet, si sacerdos, qui eum adesse deprecatur, criminosis plenus actionibus comprobetur ?* Ergo per malum sacerdotem non potest Eucharistia consecrari.

3. Præterea, hoc sacramentum sacerdotis benedictione consecratur. Sed benedictio sacerdotis peccatoris non est efficax ad consecrationem hujus sacramenti, cum scriptum sit Malach. 2, 2 : *Maledicam benedictionibus vestris ;* et Dionysius dicit in epistola ad Demophilum monachum 8, circ. med. : *Perfecte cecidit a sacerdotali ordine qui non est illuminatus ; et audax quidem nimium mihi videtur talis, sacerdotalibus manum apponens, et audet immundas infamias (non enim dicam orationes) super divina symbola christiformiter enuntiare.*

—Sed contra est quod Augustinus (Paschasius) (1) dicit in lib. de Corpore Domini, cap. 12, vide cap. 78, 1, quæst. 1 : *Intra Ecclesiam catholicam, in mysterio corporis et sanguinis Domini, nihil a bono majus, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur Creatoris, et virtute Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 et 3 huj. quæst., sacerdos consecrat hoc sacramentum non virtute propria, sed sicut minister Christi, in cujus persona consecrat hoc sacramentum. Non autem ex hoc ipso desinit aliquis minister esse Christi, quod est malus ; habet enim Dominus bonos et malos ministros, seu servos. Unde Matth. 24, 45, Dominus dicit : *Quis putas est fidelis servus, et prudens ?* etc., et postea subdit : *Si autem dixerit malus iste servus in corde suo,* etc. Et Apostolus dicit 1 Corinth. 4, 1 : *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi ;* et tamen postea subdit : *Nihil mihi conscius sum ; sed non in hoc justificatus sum.* Erat ergo certus se esse ministrum Christi ; tamen non erat certus se esse justum. Potest ergo aliquis esse minister Christi, etiamsi justus non sit. Et hoc ad excellentiam Christi pertinet, cui, sicut vero Deo, serviunt non solum bona, sed etiam mala, quæ per ipsius providentiam in ejus gloriam ordinantur. Unde manifestum est quod **sacerdotes, etiamsi non sint justi, sed peccatores, possunt Eucharistiam consecrare.**

Ad primum ergo dicendum quod Hieronymus per illa verba improbat errorem sacerdotum qui credebant se digne posse Eucharistiam consecrare, ex hoc solo quod sunt sacerdotes, etiamsi sint peccatores ; quod improbat Hieronymus per hoc quod maculosi ad altare accedere prohibentur ; non tamen removetur quin, si accesserint, sit verum sacrificium quod offerunt.

Ad secundum dicendum quod ante illa verba Gelasius papa præmittit : *Sacrosancta religio, quæ catholicam conlinet disciplinam, tantam sibi reverentiam vindicat, ut ad eam quilibet, nisi pura conscientia, non audeat pervenire.* Ex quo manifeste apparet ejus intentionem esse quod peccator sa-

---

Art. 5.—Hæc doctrina est de fide, contra Hussitas, Valdenses, et Wiclefistas, qui dicebant sacerdotes rite ordinatos, nullum sacramentum posse ministrare, nec sacram Eucharistiam posse conficere, dum sunt in peccato mortali. Vide quæstion. 64 art. 5 cum definit. Eccles. pro hoc et sequentibus articulis, supra, pag. 377.

(1) Ita cum Mss. Alcan. aliisque Nicolaius, et editiones plurimæ. — Al. deest *non.*

(1) Ita cum Mss. edit. passim. — Edit. Patav. deleto *Augustinus*, substituere, *Paschasius*, quod D. Thomas non scripserat.

cerdos non debeat ad hoc sacramentum accedere. Unde per hoc quod subdit, *quomodo cœlestis Spiritus advocatus adveniet?* intelligi oportet quod non advenit ex merito sacerdotis, sed ex virtute Christi, cujus verba profert sacerdos.

Ad tertium dicendum quod sicut eadem actio, in quantum fit ex prava intentione ministri, potest esse mala ; bona autem, in quantum fit ex bona intentione Domini ; ita benedictio sacerdotis peccatoris, in quantum ab ipso indigne fit, est maledictione digna, et quasi infamia, sive blasphemia, et non oratio reputatur ; in quantum autem profertur ex persona Christi, est sancta et efficax ad sanctificandum. Unde signanter dicitur : *Maledicam benedictionibus vestris.*

Articulus VI

Utrum missa mali sacerdotis minus valeat quam missa sacerdotis boni

4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 1, quæst. 7,

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod missa sacerdotis mali non minus valeat quam missa sacerdotis boni. Dicit enim Gregorius in Registro (habetur cap. *Multi secularem*, 1, quæst. 1) : *Heu in quam magnum laqueum incidunt qui divina et occulta mysteria plus ab aliis sanctificata posse fieri credunt ; cum unus idemque Spiritus Sanctus ea mysteria occultet, atque invisibiliter operando sanctificet !* Sed hæc occulta mysteria celebrantur in missa. Ergo missa mali sacerdotis non minus valet quam missa boni.

2. Præterea, sicut baptismus traditur a ministro in virtute Christi qui baptizat, ita et hoc sacramentum in persona Christi consecratur. Sed non melior baptismus datur a meliori ministro, ut supra dictum est, quæst. 64, art. 5, et quæst. 67, art. 5. Ergo etiam neque melior missa est, quæ celebratur a meliori sacerdote.

3. Præterea, sicut merita sacerdotum differunt per bonum et melius, ita etiam differunt per bonum et malum. Si ergo missa melioris sacerdotis est melior, sequitur quod missa mali sacerdotis sit mala, quod est inconveniens, quia *malitia ministrorum non potest redundare in Christi mysteria*, sicut Augustinus dicit in lib. 4 de Baptismo (scilicet cont. Donatist., cap. 12, ad fin., et lib. 2 cont. epist. Parmen., cap. 11, et lib 2 cont. litt. Petil., cap. 47). Ergo neque missa melioris sacerdotis est melior.

— Sed contra est quod habetur in decret. 1, quæst. 1, cap. 91 : *Quanto sacerdotes fuerint digniores, tanto facilius in necessitatibus, pro quibus clamant, exaudiuntur.*

Art. 6. — Vide Trident. sess. 22, cap. 1. pag. 454.

Respondeo dicendum quod in missa duo est considerare, scilicet ipsum sacramentum, quod est principale, et orationes quæ in missa fiunt pro vivis et mortuis. — **Quantum ergo ad sacramentum, non minus valet missa sacerdotis mali quam boni,** quia utrobique idem conficitur sacramentum. — **Oratio etiam quæ fit in missa** potest considerari dupliciter : *uno modo* **in quantum habet efficaciam ex devotione sacerdotis orantis, et sic non est dubium quod missa melioris sacerdotis magis est fructuosa ;** *alio modo*, in quantum oratio in missa profertur a sacerdote in persona totius Ecclesiæ, cujus sacerdos est minister ; quod quidem ministerium etiam in peccatoribus manet, sicut supra dictum est, art. præc., de ministerio Christi. Unde etiam quantum ad hoc est fructuosa non solum oratio sacerdotis peccatoris in missa, sed etiam omnes ejus orationes quas facit in ecclesiasticis officiis, in quibus gerit personam Ecclesiæ ; licet orationes ejus privatæ non sint fructuosæ, secundum illud Proverb. 28, 9 : *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.*

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius loquitur ibi quantum ad sanctitatem divini sacramenti.

Ad secundum dicendum quod in sacramento baptismi non fiunt solemnes orationes pro omnibus fidelibus, sicut in missa. Et ideo quantum ad hoc non est simile ; est autem simile quantum ad effectum sacramenti.

Ad tertium dicendum quod per virtutem Spiritus Sancti, qui per unitatem charitatis communicat invicem bona membrorum Christi, fit quod bonum privatum, quod est in missa sacerdotis boni, est fructuosum aliis ; malum autem privatum unius hominis non potest alteri nocere, nisi per aliquem consensum, ut Augustinus dicit in lib. 2 contra Parmenianum (seu cont. epist. Parm., cap. 12).

Articulus VII

Utrum hæretici, schismatici et excommunicati possint consecrare.

4 Sent., dist. 13, quæst 1, art. 1, quæst. 3, et in Exp. litt., in princ., et dist. 18, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, ad 2, et dist. 19, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, ad 1 ; et Quodl. 12, art. 16.

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod hæretici, schismatici et excommunicati Eucharistiam consecrare non possint. Dicit enim Augustinus (Prosper, in lib. Sent. Augustini, cap. 16) quod *extra Ecclesiam catholicam non est locus veri sacrificii ;* et Leo papa dicit, epist. 40, cap. 2 (habetur in Decretis, 1, quæst. 1, cap. 68) : *Aliter*, scilicet quam in Ecclesia, quæ corpus Christi est, *nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia.* Sed

hæretici, schismatici et excommunicati sunt ab Ecclesia separati. Ergo non possunt verum sacrificium conficere.

2. Præterea, sicut ibidem legitur, cap. 73, 1, quæst. 1, Innocentius I papa, epist. 18, a med., dicit : *Arianos cæterasque ejusmodi pestes, quia laicos eorum sub imagine pœnitentiæ suscipimus, non videtur clericos eorum cum sacerdolii, aut cujuspiam ministerii suscipi debere dignitate, quibus solum baptisma ratum esse permittimus.* Sed non potest aliquis consecrare Eucharistiam, nisi sit cum sacerdotii dignitate. Ergo hæretici et cæteri hujusmodi non possunt Eucharistiam consecrare.

3. Præterea, ille qui est extra Ecclesiam, non videtur aliquid posse agere in persona totius Ecclesiæ. Sed sacerdos consecrans Eucharistiam hoc agit in persona totius Ecclesiæ, quod patet ex hoc quod omnes orationes proponit in persona Ecclesiæ. Ergo videtur quod illi qui sunt extra Ecclesiam, scilicet hæretici, schismatici et excommunicati, non possint consecrare Eucharistiam.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in 3 contra Parmenianum, cap. 13, ante med. : *Sicut Baptismus in eis*, scilicet hæreticis, schismaticis et excommunicatis, *ita ordinatio mansit integra.* Sed ex vi ordinationis sacerdos potest consecrare Eucharistiam. Ergo hæretici, schismatici et excommunicati, cum in eis maneat ordinatio integra, videtur quod possint consecrare Eucharistiam.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod hæretici, schismatici et excommunicati, quia sunt extra Ecclesiam, non possunt conficere hoc sacramentum. Sed in hoc decipiuntur, quia, sicut Augustinus dicit in 2 contra Parmenianum, loc. cit., *aliud est aliquid omnino non habere, aliud autem non recte habere;* et similiter etiam *est aliud non dare, et aliud non recte dare.* Illi igitur qui intra Ecclesiam constituti receperunt potestatem consecrandi Eucharistiam in ordinatione sacerdotii, recte quidem habent potestatem, sed non recte ea utuntur, si postmodum per hæresim, aut schisma, vel excommunicationem ab Ecclesia separantur. Qui autem sic separati ordinantur, nec recte habent potestatem, nec recte utuntur. Quod tamen utrique potestatem habeant, patet per hoc quod, sicut Augustinus ibidem dicit, cum redeunt ad unitatem Ecclesiæ, non reordinantur, sed recipiuntur in suis ordinibus. Et quia consecratio Eucharistiæ est actus consequens ordinis potestatem, **illi qui sunt ab Ecclesia separati per hæresim, aut schisma, vel excommunicationem, possunt quidem consecrare Eucharistiam, quæ ab eis consecrata verum corpus et sanguinem Christi continet; non tamen hoc recte faciunt, sed peccant facientes**; et ideo fructum sacrificii non percipiunt, quod est sacrificium spirituale.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritates illæ et similes intelligendæ sunt quantum ad hoc quod non recte extra Ecclesiam sacrificium offertur. Unde extra Ecclesiam non potest esse spirituale sacrificium, quod est verum veritate fructus, licet sit verum veritate sacramenti ; sicut etiam supra dictum est, quæst. 80, art. 3, quod peccator sumit corpus Christi sacramentaliter, sed non spiritualiter.

Ad secundum dicendum quod solus baptismus permittitur esse ratus hæreticis et schismaticis, quia possunt licite baptizare in articulo necessitatis ; in nullo autem casu licite possunt Eucharistiam consecrare, vel alia sacramenta conferre.

Ad tertium dicendum quod sacerdos in missa in orationibus quidem loquitur in persona Ecclesiæ, in cujus unitate consistit ; sed in consecratione sacramenti loquitur in persona Christi, cujus vicem in hoc gerit per ordinis potestatem. Et ideo si sacerdos ab unitate Ecclesiæ præcisus missam celebret, quia potestatem ordinis non amittit, consecrat verum corpus et sanguinem Christi ; sed quia est ab Ecclesiæ unitate separatus, orationes ejus efficaciam non habent.

ARTICULUS VIII

Utrum sacerdos degradatus possit hoc sacramentum conficere.

4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 1, quæst. 4; et Quodl. 12, art. 16.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdos degradatus non possit hoc sacramentum conficere. Nullus enim conficit hoc sacramentum nisi per potestatem consecrandi, quam habet. Sed degradatus non habet potestatem consecrand , licet habeat potestatem baptizandi, ut dicit canon 1, quæst. 1, cap. *quod quidam*, in appendice Gratiani ad can. illum. Ergo videtur quod presbyter degradatus non possit Eucharistiam consecrare.

2. Præterea, ille qui aliquid dat, potest etiam auferre. Sed episcopus dat presbytero potestatem consecrandi, ordinando ipsum. Ergo etiam potest ei auferre degradando eum.

3. Præterea, sacerdos per degradationem aut amittit potestatem consecrandi, aut solam executionem. Sed non solam executionem, quia sic non plus amitteret degradatus quam excommunicatus,

---

ART. 8. — *Concil. Trident., sess. 23, can. 4* : Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere, « Accipe Spiritum Sanctum » ; aut per eam non imprimi characterem vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; anathema sit.

qui etiam executione caret. Ergo videtur quod amittat potestatem consecrandi; et ita videtur quod non possit conficere hoc sacramentum.

— Sed contra est quod Augustinus in 2 contra Parmenianum, cap. 13, probat quod apostatæ a fide non carent baptismate, per hoc quod per pœnitentiam redeuntibus non restituitur, et ideo amitti non posse judicatur. Sed similiter degradatus, si reconcilietur, non est iterum ordinandus. Ergo non amisit potestatem consecrandi, et ita sacerdos degradatus potest conficere hoc sacramentum.

RESPONDEO dicendum quod potestas consecrandi Eucharistiam pertinet ad characterem sacerdotalis ordinis. Character autem quilibet, quia cum quadam consecratione datur, indelebilis est, ut supra dictum est, quæst. 63, art. 5, sicut et quarumcumque rerum consecrationes perpetuæ sunt, nec amitti nec reiterari possunt. Unde manifestum est quod potestas consecrandi non amittitur per degradationem. Dicit enim Augustinus in 2 contra Parmenianum, cap. 13, ante med. : *Utrumque*, scilicet baptismus et ordo, *sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur; illud, cum baptizatur; istud, cum ordinatur; ideoque non licet a Catholicis utrumque iterari.* Et sic patet quod **sacerdos degradatus potest conficere hoc sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod canon ille non loquitur assertive, sed inquisitive, sicut ex circumstantia litteræ haberi potest.

Ad secundum dicendum quod episcopus non dat potestatem sacerdotalis ordinis propria virtute, sed instrumentaliter, sicut minister Dei, cujus effectus per hominem tolli non potest, secundum illud Matth. 19, 6 : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Et ideo episcopus non potest hanc potestatem auferre, sicut nec ille qui baptizat, potest auferre characterem baptismalem.

Ad tertium dicendum quod excommunicatio est medicinalis. Et ideo excommunicatis non auferetur executio sacerdotalis potestatis, quasi in perpetuum, sed ad correctionem usque ad tempus; degradatis autem aufertur executio, quasi in perpetuum condemnatis.

ARTICULUS IX

Utrum liceat ab excommunicatis vel hæreticis, seu peccatoribus, communionem recipere, et eorum missam audire.

Sup., quæst. 64, art. 9, ad 2 et 3; et 4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 3, quæst. 3.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis licite possit communionem recipere a sacerdotibus hæreticis vel excommunicatis, vel etiam peccatoribus, et ab eis missam audire. Sicut enim Augustinus contra Petilianum, lib. 3, cap. 9, in fin. (vide cap. *Neque in homine*, 1, quæst. 1), dicit, *neque in homine bono, neque in homine malo aliquis Dei fugiat sacramenta.* Sed sacerdotes, quamvis sint peccatores, et hæretici vel excommunicati, verum conficiunt sacramentum. Ergo videtur quod non sit vitandum ab eis communionem accipere, vel eorum missam audire.

2. Præterea, corpus Christi verum figurativum est corporis mystici, sicut supra dictum est, quæst. 80, art. 4. Sed a prædictis sacerdotibus verum corpus Christi consecratur. Ergo videtur quod illi qui sunt de corpore mystico, possint eorum sacrificiis communicare.

3. Præterea, multa peccata sunt graviora quam fornicatio. Sed non est prohibitum audire missas sacerdotum aliter peccantium. Ergo etiam non debet esse prohibitum audire missas sacerdotum fornicariorum.

— Sed contra est quod canon dicit 32 dist., cap. 5 : *Nullus missam audiat sacerdotis quem indubitanter concubinam novit habere;* et Gregorius dicit in dialog. 3, cap. 31, parum a princ., quod *pater perfidus Arianum episcopum misit ad filium* (1), *ut de ejus manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet. Sed vir Deo deditus Ariano episcopo venienti exprobravit, ut debuit.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 7 et 8, præc., sacerdotes, si sint hæretici, vel schismatici, vel excommunicati, vel etiam peccatores, quamvis habeant potestatem consecrandi Eucharistiam, non tamen ea recte utuntur, sed peccant utentes. Quicumque autem communicat alicui in peccato, ipse particeps peccati efficitur. Unde et in 2 Canonica Joannis 11 dicitur quod *qui dixerit ei, Ave,* scilicet hæretico, *communicat operibus illius malignis* (2). Et ideo **non licet a prædictis communionem accipere, aut eorum missam audire. — Differt tamen inter prædictas sectas :** nam hæretici, et schismatici, et excommunicati, sunt per sententiam Ecclesiæ executione consecrandi privati. Et ideo peccat quicumque eorum missam audit, vel ab eis accipit sacramenta. Sed non omnes peccatores sunt per sententiam Ecclesiæ executione hujus potestatis privati. Et sic quamvis sint suspensi quantum ad se ex sententia divina, non tamen quantum ad alios ex sententia Ecclesiæ. Et ideo usque ad sententiam Ecclesiæ licet ab eis communionem accipere, et eorum missam audire. Unde super illud 1 Corinth. 5 : *Cum hujusmodi nec cibum sumere,* dicit Glossa Augustini, hom. ult. inter 50, a med. : *Hoc dicendo noluit hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato judicio, sed*

(1) Hic agitur de S. Hermenegildo martyre.

(2) Vulgata : *Qui dicit illi « ave » communicat operibus ejus malignis.*

potius ex lege Dei, secundum ordinem Ecclesiæ, sive ultro confessum, sive accusatum et convictum.

Ad primum ergo dicendum quod in hoc quod refugimus audire missas talium sacerdotum, aut ab eis communionem recipere, non refugimus Dei sacramenta, sed potius ea veneramur (unde hostia a talibus sacerdotibus consecrata est adoranda, et si reservetur, licite potest sumi a sacerdote legitimo) ; sed refugimus culpam indigne ministrantium.

Ad secundum dicendum quod unitas corporis mystici est fructus corporis veri percepti. Illi autem qui indigne percipiunt vel ministrant, privantur fructu, ut supra dictum est, art. 7 hujus quæst., et quæst. 80, art.. 4. Et ideo non est sumendum ex eorum dispensatione sacramentum ab eis qui sunt (1) in unitate Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum quod licet fornicatio non sit gravior cæteris peccatis, tamen ad eam proniores sunt homines propter carnis concupiscentiam. Et ideo specialiter hoc peccatum sacerdotibus prohibitum est ab Ecclesia, et ne aliquis audiat missam concubinarii sacerdotis. Sed hoc intelligendum est de notorio, vel per sententiam quæ fertur in convictum, vel per confessionem in jure factam, vel per evidentiam facti, quando non potest peccatum aliqua tergiversatione celari.

Articulus x

Utrum liceat sacerdoti omnino a consecratione Eucharistiæ abstinere.

4 Sent., dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæst. 3, et dist. 13, quæst. 1, art. 3, quæst. 1.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod liceat sacerdoti omnino a consecratione Eucharistiæ abstinere. Sicut enim ad officium sacerdotis pertinet Eucharistiam consecrare, ita etiam baptizare et in aliis sacramentis ministrare. Sed sacerdos non tenetur ministrare in aliis sacramentis, nisi propter curam animarum susceptam. Ergo videtur quod nec etiam teneatur Eucharistiam consecrare, si curam non habeat animarum.

2. Præterea, nullus tenetur facere quod sibi non licet ; alioquin esset perplexus. Sed sacerdoti peccatori vel etiam excommunicato non licet Eucharistiam consecrare, ut supra dictum est, art. 7 hujus quæst. Ergo videtur quod tales non teneantur ad celebrandum, et ita nec alii ; alioquin ex sua culpa commodum reportarent.

3. Præterea, dignitas sacerdotalis non perditur per subsequentem infirmitatem ; dicit enim Gelasius papa (et habetur in Decretis, dist. 55, cap. 12) : *Sicut præcepta canonica non patiuntur venire ad sacerdotium debiles corpore, ita si quis in eo fuerit constitutus, ac tunc fuerit saucialus, amittere non potest quod tempore suæ sinceritatis accepit.* Contingit autem quandoque quod ordinati in sacerdotes incurrunt aliquos defectus, ex quibus a celebratione impediuntur, sicut est lepra vel morbus caducus, vel aliquid aliud hujusmodi. Non ergo videtur quod sacerdotes ad celebrandum teneantur.

— Sed contra est quod dicit Ambrosius in quadam oratione : *Grave est quod ad mensam tuam mundo corde et manibus innocentibus non venimus ; sed gravius est si dum peccata metuimus, etiam sacrificium non reddamus.*

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt quod sacerdos potest omnino a consecratione licite abstinere, nisi teneatur ex cura sibi commissa celebrare, et populo sacramenta præbere. — Sed hoc irrationabiliter dicitur, quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud 2 ad Corinth. 6, 1 : *Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Opportunitas autem sacrificium offerendi non solum attenditur per comparationem ad fideles Christi quibus oportet sacramenta ministrari, sed principaliter per comparationem ad Deum, cui consecratione hujus sacramenti sacrificium offertur. Unde **sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare ; sed saltem videtur quod celebrare teneatur in præcipuis festis, et maxime in illis diebus in quibus fideles communicare consueverunt.** Et hinc est quod 2 Machab. 4, 14, contra quosdam sacerdotes dicitur quod *jam non circa altaris officia dediti erant, contempto templo et sacrificiis neglectis.*

Ad primum ergo dicendum quod alia sacramenta perficiuntur in usu fidelium, et ideo in illis ministrare non tenetur nisi ille qui super fideles suscipit curam. Sed hoc sacramentum perficitur in consecratione Eucharistiæ, in qua sacrificium Deo offertur, ad quod sacerdos obligatur Deo ex ordine jam suscepto.

Ad secundum dicendum quod sacerdos peccator, si per sententiam Ecclesiæ sit executione ordinis privatus vel simpliciter, vel ad tempus, redditus est impotens ad sacrificium offerendum ; et ideo obligatio tollitur. Hoc autem cedit ei in detri-

---

Art. 10. — Dubium non est de curato ; hic enim tenetur ratione officii diebus dominicis et festis pro populo celebrare ; aut cum impeditus est, alium substituere. — Vide Concil. Trident. sess. 22, cap. 1, supra, quæst. 73, pag. 454 ; et sess. 23, cap. 14 : « Curet Episcopus, ut ii saltem diebus dominicis, et festis solemnibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent ». S. Congreg. Concil., respondit (1606) : « Qui sine justa causa ter vel quater in anno non celebrat, peccat mortaliter, et potest ab Episcopo puniri ». Innocentius III, cap. *dolentes*, lib. 3 *de celebrat. missarum* : « .... Sunt qui missarum solemnia vix celebrant quater in anno... Hæc igitur et similia, etc. inhibemus, etc ».

(1) Ita Mss. et editi passim. — Al. perperam, *qui non sunt.*

mentum spiritualis fructus magis quam in emolumentum. Si vero non sit privatus potestate celebrandi, non solvitur obligatio; nec tamen perplexus est, quia potest de peccato pœnitere et celebrare.

Ad tertium dicendum quod debilitas vel ægritudo superveniens ordini sacerdotali ordinem non tollit; executionem tamen ordinis impedit (1) quantum ad consecrationem Eucharistiæ, quandoque quidem propter impossibilitatem executionis, sicut si privetur oculis, aut digitis, aut usu linguæ; quandoque autem propter periculum, sicut patet de eo qui patitur morbum caducum, vel etiam quamcumque alienationem mentis; quandoque propter abominationem, sicut patet de leproso, qui non debet publice celebrare; potest tamen missam dicere occulte, nisi lepra adeo invaluerit, quod per corrosionem membrorum eum ad hoc reddiderit impotentem.

QUÆSTIO LXXXIII

DE RITU HUJUS SACRAMENTI. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de ritu hujus sacramenti, et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum in celebratione hujus mysterii Christus immoletur; 2° de tempore celebrationis; 3° de loco et aliis quæ pertinent ad apparatum hujus celebrationis; 4° de his quæ in celebratione hujus mysterii dicuntur; 5° de his quæ circa celebrationem hujus sacramenti fiunt; 6° de defectibus qui circa celebrationem hujus sacramenti occurrunt.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum in hoc sacramento Christus immoletur.

Inf., art. 2, corp, et ad 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in

QUÆSTIO 83. — Hucusque S. Thomas non distinxit nec separavit de mysterio Eucharistiæ, quatenus sacramentum est, vel quatenus sacrificium, sed promiscue de utraque ratione disseruit, de priori quidem ex professo, de posteriori vero, quasi incidenter et brevissime. In præsenti autem quæstione, non agit de ritu servando in usu, quia de eo jam dictum est; agit vero de ritu servando in ejus effectione seu celebratione; idem autem est celebrare quod consecrare seu sacrificare. Unde auctores, hujus quæstionis occasione data, *de sacrificio* specialius tractare solent. Hic S. Thomas, primo agit de eo quod pertinet ad substantiam sacrificii, ostendens in 1° art. quod in hoc sacramento Christus immolatur; hæc enim est substantia sacrificii. Deinde in reliquis articulis agit de accidentibus et circumstantiis illius, scilicet de tempore, de loco, de dictis quibus celebratur, de actionibus quæ in illa celebratione fiunt, et tandem de defectibus qui possunt occurrere in celebratione et quomodo supplendi sunt. Sacrificium Eucharisticum, apud latinos dicitur *Missa*, et apud græcos *Liturgia*.— Hæretici qui negant præsentiam realem Christi in Eucharistia, consequenter negant Missam esse verum et proprie dictum sacrificium. Id etiam negant Lutherani, quamvis præsentiam realem agnoscant. Volunt ergo Protestantes, non esse in nova lege, nisi sacrificium spirituale bonorum operum; missam vero esse meram commemorationem sacrificii Christi in cruce. Lutherani et Calvinistæ, missas privatas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, non solum ut inutiles, sed etiam ut illicitas rejecerunt. Tandem Protestantes et Jansenistæ dixerunt missæ sacrificium lingua latina celebrari non debere sed vulgari.

S. Script. — Missæ sacrificium olim prædictum et figuratum : Gen. 14, 18, et 22, 13; Exod. 12, 5 etc, 25, 30, et 29, 2 etc; Levit. 2, et 3, 12, et 4, 23, et 5, 7 etc, et 6, 15, et 9, 8 et 14, 4, et 16, 3, et 19, 21, et 26, 9 etc; Num. 15, 24, et 18, 17; 1 Reg. 21, 4; 3 Reg. 19, 6; 4 Reg. 4, 41; Ps. 22, 5, et 109, 4; Is. 2, 2 etc, et 19, 19 etc, et 56, 7, et 61, 6, et 66, 19 etc; Jerem. 31, 31, et 33, 16 etc; Dan. 8, 12, et 12, 11; Amos 9, 11; Malach. 1, 10 etc.— Institutum a Christo, et a discipulis usitatum : Luc. 22, 19; Act. 13, 2; 1 Corint. 10, 16, et 11, 23.

Definit. Eccles. pro præsenti quæst. de Missæ sacrificio. — Concil. Trident. sess. 22 : Doctrina de sacrificio missæ; capita et canones, vide supra, quæst. 73, pag.454. — Concil. Lateran. IV, sub Innocent III, ex cap. « Firmiter » : et Professio fidei Waldensibus ab Innocent. III præscripta, vide supra, quæst. 65. art. 1, pag. 384.— Concil. Constant. sub Martino V, errores Wiclefi damn.: 5. Non est fundatum in Evangelio, quod Christus missam ordinaverit. — *Professio fidei Pii IV, vide supra, quæst. 75, art. 1, pag.472. — Professio fidei orientalibus præscripta ab Urbano VIII et Bened. XIV, vide supra, quæst. 76, art. 3, pag. 424.— Proposit. Mich. Baii, damn. a S. Pio V* (1567) : 45. Sacrificium Missæ non alia ratione est sacrificium, quam generali illa, qua omne opus, quod fit, ut sancta societate Deo homo inhæreat. — *Proposit. synodi Pistor. damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei » : De participatione victimæ in sacrificio missæ.* 28. Propositio synodi, qua, postquam statuit « victimæ participationem esse partem sacrificio essentialem », subjungit « non tamen se damnare ut illicitas, missas illas in quibus adstantes sacramentaliter non communicant; ideo quia isti participant licet minus perfecte, de ipsa victima, spiritu illam recipiendo »; quatenus insinuat, ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio, quod peragatur sine ullo adstante, sive adstantibus, qui nec sacramentaliter, nec spiritualiter de victima participant; et quasi damnandæ essent ut illicitæ missæ illæ, in quibus, solo sacerdote communicante, nemo adsit, qui sive sacramentaliter sive spiritualiter communicet : Falsa, erronea, de hæresi suspecta, eamque sapiens.

Cfr. Auctores qui specialiter de S. Sacrificio Missæ tractaverunt. — Commentatores Summæ S. Thomæ, et præcipue Suarez, Sylvius, Joannes a S. Thoma, Toletus; Innocentius III, *De mysteriis missæ;* S. Bonaventura, *Expositio missæ;* Durandus Mimatensis, *Rationale divin. offic.;* Bellarminus, *De missa;* Benedict. XIV, *De SS. missæ sacrificio;* S. Alphonsus, lib. 6; Bona, *Tractatus asceticus de sacrificio missæ;* Gavantus, *Thesaurus SS. rituum;* Lugo, *De Eucharistia;* Billuart; Gonet; Theologia Wirceburgensis; Franzelin, *De SS. Eucharistiæ sacramento;* Gihr, *Das hl. messopfer dogmatisch, liturgisch und ascetisch erklart;* Katschthaler, *De SS. Eucharistia;* et auctores de theologia morali et de liturgia.

ART. 1. — Hic docetur Eucharistiam esse verum sacrificium. Ex 2-2. quæst. 85, art. 3, ad 3, sciendum est, sacrificium posse intelligi vel generatim et *improprie*, et sic omne opus quod agitur ut sancta societate inhæreamus Deo, sacrificium vocatur; vel stricte et *proprie*, et isto modo sacrificium definitur : « Oblatio rei sensibilis quæ Deo per

(1) Ita cum cod. Camer. et Alcan. Nicolaius, optime. — Al., *tollit.*

celebratione hujus sacramenti Christus non immoletur. Dicitur enim Hebr. 10,14, quod *Christus una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*. Sed illa oblatio fuit ejus immolatio. Christus ergo non immolatur in celebratione hujus sacramenti.

2. Præterea, immolatio Christi facta est in cruce, in qua *tradidit semetipsum* (1) *oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis*, ut dicitur Eph. 5, 2. Sed in celebratione hujus mysterii Christus non crucifigitur. Ergo nec immolatur.

3. Præterea, sicut Augustinus dicit in lib. 4 de Trin., cap. 7, in princ., et cap. 14, in fin., *in immolatione Christi idem est sacerdos et hostia*. Sed in celebratione hujus sacramenti, non est idem sacerdos et hostia. Ergo celebratio hujus sacramenti non est Christi immolatio.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. Sent. Prosperi (sive Prosper, in lib. Sent. Augustini ; vide cap. 52 de Cons., dist. 2) : *Semel immolatus est in semetipso Christus, et tamen quotidie immolatur in sacramento.*

RESPONDEO dicendum quod, **duplici ratione celebratio hujus sacramenti dicitur immolatio Christi** : — Primo quidem quia, sicut dicit Augustinus ad Simplicianum, lib. 2, quæst. 3, ante med., *solent imagines earum rerum nominibus appellari quarum imagines sunt ; sicut cum intuentes tabulam aut parietem pictum dicimus : Ille Cicero est, et ille Sallustius*. Celebratio autem hujus sacramenti, sicut supra dictum est, quæst. 79, art. 1, imago quædam est repræsentativa passionis Christi quæ est vera ejus immolatio. Unde Ambrosius dicit sup. Epist. ad Hebr., sup. illud cap. 10 : « *Umbram enim*, etc. » : *In Christo semel oblata est hostia, ad salutem sempiternam potens : quid ergo nos ? nonne per singulos dies offerimus ? sed ad recordationem mortis ejus.* — Alio modo quantum ad effectum passionis. Unde in quadam dominicali oratione secreta dicitur : *Quoties hujus hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur.* — Quantum igitur ad primum modum, poterat dici Christus immolari etiam in figuris veteris Testamenti. Unde et Apoc. 13, 8, dicitur : *Quorum nomina non sunt scripta* (1) *in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi.* — Sed quantum ad secundum modum, proprium est huic sacramento quod in ejus celebratione Christus immoletur.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Ambrosius ibidem dicit, *una est hostia*, quam scilicet Christus obtulit, et nos offerimus, *et non multæ, quia semel oblatus est Christus*. Hoc autem sacrificium exemplum est illius. Sicut enim quod ubique offertur, unum est corpus, et non multa corpora, ita et unum sacrificium.

Ad secundum dicendum quod sicut celebratio hujus sacramenti est imago repræsentativa passionis Christi, ita altare est repræsentativum crucis ipsius, in qua Christus in propria specie immolatus est.

Ad tertium dicendum quod per eamdem rationem etiam sacerdos gerit imaginem Christi, in cujus persona et virtute verba pronuntiat ad consecrandum, ut ex supra dictis patet, quæst. præc., art. 1 et 3. Et ita quodammodo idem est sacerdos et hostia.

legitimum ministrum consecratur et offertur, cum aliqua ipsius mutatione ». Sylvius autem præsentem doctrinam per sequentes conclusiones exponit : 1° Est in nova lege aliquod sacrificium externum proprie dictum. Ad fidem pertinet. 2° In Eucharistia offertur verum et proprium novæ legis sacrificium. Ad fidem etiam pertinet. — Consecratio juncta mentali oblationi est id, in quo essentialis ratio sacrificii consistit. Et ita docet S. Thomas, supra quæst. 82, art. 10, « Consecratione hujus sacramenti, sacrificium offertur », et ad 1 : « Hoc sacramentum perficitur in consecratione Eucharistiæ, in qua sacrificium Deo offertur ». — Res principaliter oblata haud dubie est Christus Dominus, sive corpus et sanguis ejus, non ut in propria specie, sed ut sub speciebus panis et vini existentia (Trident. sess. 22, cap. 1 et 2). — Hoc sacrificium esse propitiatorium, ac pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere, est de fide (Concil. Trident. sess. 22, cap. 2 et can. 3).

(1) Vulgata : .. *semetipsum pro nobis oblationem.*

ARTICULUS II

Utrum convenienter sit determinatum tempus celebrationis.

4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter sit determinatum tempus celebrationis hujus mysterii. Hoc enim sacramentum est repræsentativum dominicæ passionis, ut dictum est art. præc. Sed commemoratio dominicæ passionis fit in Ecclesia semel in anno; dicit enim Augustinus super Ps. 21, in præfat, ad exposit. 2 ejus Ps., circ. princ. : « *Quotiescumque Pascha celebratur, numquid toties Christus occiditur ? Sed tamen anniversaria recordatio repræsentat quod olim factum est ; et sic non facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum.* Ergo hoc sacramentum non debet celebrari nisi semel in anno.

2. Præterea, passio Christi commemoratur in Ecclesia sexta feria ante Pascha, non autem in festo Natalis. Cum ergo hoc sacramentum sit commemorativum dominicæ passionis, videtur inconveniens esse quod in die Natalis ter celebretur hoc sacramentum, in Parasceve autem totaliter intermittatur.

3. Præterea, in celebratione hujus sacramenti Ecclesia debet imitari institutionem Christi. Sed Christus consecravit hoc sacramentum hora serotina. Ergo videtur quod hora tali debeat hoc sacramentum celebrari.

(1) Vulgata : *Quorum non sunt scripta nomina in libro*, etc.

4. Præterea, sicut habetur de Consecrat. dis. 1, cap. 51. Leo papa scribit Dioscoro Alexandrino episcopo, epist. 81, sub. fin., quod *in prima parte diei missas celebrare licet.* Sed dies incipit a media nocte, ut supra dictum est, quæst. 80, art. 8, ad 5. Ergo videtur quod etiam post mediam noctem liceat celebrare.

5. Præterea, in quadam dominicali oratione secreta dicitur : *Concede nobis, Domine, quæsumus, hæc frequentare mysteria.* Sed major erit frequentia, si etiam pluribus horis in die sacerdos celebret, ergo videtur quod non debeat prohiberi sacerdos pluries celebrare in die.

— Sed contra est consuetudo quam servat Ecclesia secundum Canonum statuta.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est art. præc. in celebratione hujus mysterii attenditur repræsentatio dominicæ passionis, et participatio fructus ejus. Et secundum utrumque oportuit determinare tempus aptum celebrationi hujus sacramenti. **Quia enim fructu dominicæ passionis quotidie indigemus propter quotidianos defectus, quotidie in Ecclesia regulariter hoc sacramentum offertur.** Unde et Dominus nos petere docet, Luc. 11, 3 : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* ; quod exponens Augustinus in lib. de Verbis Dom., serm. 28 a med., dicit : *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt ? Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit.*

Quia vero dominica passio celebrata est a tertia hora usque ad nonam, ideo regulariter in illa parte diei solemniter hoc sacramentum in Ecclesia celebratur.

Ad primum ergo dicendum quod in hoc sacramento recolitur passio Christi, secundum quod ejus effectus ad fideles derivatur, sed tempore passionis recolitur passio Christi, secundum hoc quod in ipso capite nostro fuit perfecta, quod quidem factum est semel ; quotidie autem fructum dominicæ passionis fideles percipiunt : et ideo illa commemoratio fit semel in anno, hæc autem quotidie et propter fructum, et propter jugem memoriam.

Ad secundum dicendum quod veniente veritate cessat figura. Hoc autem sacramentum est figura quædam et exemplum dominicæ passionis, sicut dictum est in corp. art. Et ideo in die quo ipsa passio Domini recolitur, prout realiter gesta est, non celebratur consecratio hujus sacramenti. Ne tamen Ecclesia ea etiam die sit sine fructu passionis per hoc sacramentum nobis exhibito, corpus Christi consecratum die præcedenti reservatur sumendum in illo die ; non autem sanguis, propter periculum, et quia sanguis specialius est imago dominicæ passionis, ut supra dictum est, quæst. 78, art. 3, ad 2. Nec verum est quod quidam dicunt quod per immissionem particulæ corporis Christi in vinum convertatur vinum in sanguinem. Hoc enim aliter fieri non potest quam per consecrationem factam sub debita forma verborum. — In die autem Nativitatis plures missæ celebrantur propter triplicem Christi nativitatem. Quarum *una* est æterna, quæ quantum ad nos est occulta ; et ideo una missa cantatur in nocte, in cujus introitu dicitur : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu ; ego hodie genui te. Alia* autem est temporalis, sed spiritualis qua scilicet Christus oritur, *tanquam lucifer in cordibus,* ut dicitur 2 Petr. 1, et propter hoc cantatur missa in aurora ; in cujus introitu dicitur : *Lux fulgebit hodie super nos. Tertia* est Christi nativitas temporalis et corporalis, secundum quam visibilis nobis processit ex utero virginali, carne indutus : et ob hoc cantatur tertia missa in clara luce, in cujus introitu dicitur : *Puer natus est nobis.* Licet e converso possit dici quod nativitas æterna secundum se est in plena luce, et ob hoc in Evangelio tertiæ missæ fit mentio de natit vitate æterna. Secundum autem nativitatem corporalem ad litteram natus est de nocte, in signum quod veniebat ad tenebras infirmitatis nostræ ; unde et in missa nocturna dicitur Evangelium de corporali Christi nativitate. — Sic etiam in aliis diebus, in quibus occurrunt plura Dei beneficia vel recolenda, vel expetenda, plures missæ celebrantur in die, puta una pro festo, et alia pro jejunio vel pro mortuis (1).

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est superius, quæst. 73, art. 5. Christus voluit ultimo hoc sacramentum discipulis suis tradere, ut fortius eorum cordibus imprimeretur ; et ideo post cænam in fine diei hoc sacramentum consecravit, et discipulis suis tradidit. A nobis tamen celebratur hora dominicæ passionis, scilicet diebus festis in tertia, quando crucifixus est linguis Judæorum, ut dicitur Marc. 15, et quando Spiritus Sanctus descendit super discipulos ; vel diebus profestis in sexta, quando crucifixus est manibus militum, ut habetur Joan. 19, vel diebus jejuniorum in nona quando voce magna clamans emisit spiritum, ut dicitur Matth. 27. Potest tamen tardari, maxime quando sunt ordines faciendi, et præcipue in sabbato sancto, tum propter prolixitatem officii, tum quia ordines pertinent ad diem dominicam, ut habetur in Decret., distinct. 75, cap. *Quod a patribus.* Possunt tamen missæ celebrari in prima parte diei propter aliquam necessitatem, ut dicitur de Consecrat. distinct. 1, cap. *Necesse est,* etc.

Ad quartum dicendum quod regulariter missa debet celebrari in die, et non in nocte, quia ipse Christus est præsens in hoc sacramento, qui dicit Joan. 9, 4 : *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est : venit nox, quando nemo potest operari; quamdiu in mundo sum* (2), *lux*

(1) Hic loquitur de pluribus missis capitulariter celebrandis in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis, vel conventualibus.

(2) Vulgata : *quamdiu sum in mundo.*

sum mundi ; ita tamen quod principium diei accipiatur non a media nocte, nec etiam ab ortu solis, id est, quando substantia solis apparet super terram, sed quando incipit apparere aurora ; tunc enim quodammodo dicitur sol ortus, in quantum claritas radiorum ejus apparet. Unde et Marci 16, 1, dicitur quod *mulieres venerunt ad monumentum orto jam sole*, cum tamen venerunt, *cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum,* ut dicitur Joan. 20, 1. Sic enim hanc contrarietatem solvit Augustinus in libro 3 de Consensu Evang., cap. 24, aliquant. a princ. Specialiter tamen in nocte Natalis Domini missa celebratur propter hoc quod Dominus nocte natus est, ut dicitur de Consecr., distinct. 1, cap. *Nocte*, etc. Et similiter etiam in sabbato sancto circa noctis principium (1), propter hoc quod Dominus nocte surrexit, id est cum adhuc tenebræ essent, ante manifestum solis ortum.

Ad quintum dicendum quod, sicut habetur Consecrat. dist. 1, cap. 53, ex decreto Alexandri II papæ, decreto 11, *sufficit sacerdoti unam missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit ; et valde felix est, qui unam digne celebrare potest. Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, alteram de die, si necesse sit. Qui vero pro pecunia aut adulationibus secularium, una die præsumunt plures celebrare missas, non æstimo evadere damnationem.* Et extra. de Celebr. miss. cap., *Consuluisti*, dicit Innocentius III quod, *excepto die Nativitatis dominicæ, nisi causa necessitatis suadeat, sufficit sacerdoti semel in die unam missam solummodo celebrare.*

Articulus III

Utrum oporteat hoc sacramentum celebrari in domo et vasis sacris.

4 Sent., dist. 13, quæst. 1, art. 1, quæst 5, et dist. 23, quæst. 2, art. 2, ad 9.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat hoc sacramentum celebrari in domo et vasis sacris. Hoc enim sacramentum est repræsentativum dominicæ passionis. Sed Christus non est passus in domo sed extra portam civitatis, secundum illud Hebr. 13, 12 : *Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Ergo videtur quod hoc sacramentum non debeat celebrari in domo, sed magis sub dio.

2. Præterea, in celebratione hujus sacramenti debet Ecclesia imitari morem Christi et apostolorum. Sed domus, in qua primo Christus hoc sacramentum confecit, non fuit consecrata, sed fuit quoddam commune cœnaculum a quodam patrefamilias præparatum, ut habetur Luc. 22; legitur etiam Act. 2, 45, quod *apostoli erant perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem* (1), *et sumebant cibum cum exultatione.* Ergo nec modo oportet domos esse consecratas in quibus hoc sacramentum celebratur.

3. Præterea, nihil frustra in Ecclesia fieri debet, quæ Spiritu Sancto gubernatur. Sed frustra videtur adhiberi consecratio ecclesiæ vel altari, et hujusmodi rebus inanimatis, quæ non sunt susceptivæ gratiæ, vel spiritualis virtutis. Inconvenienter igitur hujusmodi consecrationes in Ecclesia fiunt.

4. Præterea, solum divina opera debent recoli cum quadam solemnitate, secundum illud Ps. 91, 5 : *In operibus manuum tuarum exultabo.* Sed ecclesia vel altare opere humano consecratur, sicut et calix, et ministri, et alia hujusmodi : horum autem consecrationes non recoluntur celebriter in Ecclesia. Ergo neque consecratio ecclesiæ vel altaris cum solemnitate recoli debet.

5. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed in veteri Testamento, quod gerebat figuram novi, non fiebat altare de lapidibus sectis : dicitur enim Exodi 20, 24 : *Altare de terra facietis mihi; quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus.* Exodi etiam 27 mandatur fieri altare *de lignis Sethim vestitis ære vel etiam auro,* ut habetur Exodi 25. Ergo videtur inconvenienter observari in Ecclesia quod altare fiat solum de lapide.

6. Præterea, calix cum patena repræsentat sepulcrum Christi quod fuit excisum in petra, ut in Evangeliis habetur. Ergo calix debet de petra fieri, et non solum de argento, vel auro, vel stanno.

7. Præterea, sicut aurum pretiosius est inter materias vasorum, ita panni serici pretiosiores sunt inter alios pannos. Ergo sicut calix fit de auro, ita pallæ altaris debent de serico fieri, et non solum de panno lineo.

8. Præterea, dispensatio sacramentorum, et ordinatio eorumdem ad ministros Ecclesiæ pertinet, sicut dispensatio rerum temporalium subjacet ordinationi principum secularium ; unde et Apostolus dicit 1 Cor. 4, 1 : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Sed si circa dispensationem rerum temporalium aliquid fiat contra statuta principum, habetur irri-

---

Art. 3. — Conclusiones ex Sylvio : 1° Ad fidem pertinet, sanctum et necessarium esse, ecclesias, templa, seu domos sacras Deo construi. 2° Perpetua Ecclesiæ consuetudo, eaque laudabilis, est ecclesias dedicari, consecrari, vel benedici. 3° Templorum consecratio non solum est ad reverentiam sacramenti, sed etiam ad nostram utilitatem. 4° Et ex his patet sacramentum et sacrificium Eucharistiæ, convenienter celebrari et offerri in locis consecratis. 5° Insuper, necessarium est altare lapideum consecratum. — De consecratione, pollutione, violatione, etc. Ecclesiarium et altarium, vide auctores de liturgia, vel de jure canonico tractantes.

(1) Nunc autem mane celebratur.

(1) Vulgata : *panem sumebant cibum cum*, etc...

tum. Ergo si hæc quæ dicta sunt convenienter sunt statuta per prælatos Ecclesiæ, videtur quod sine his corpus Christi confici non possit ; et sic videtur sequi quod verba Christi non sint sufficientia ad hoc sacramentum conficiendum ; quod est inconveniens. Non ergo videtur conveniens fuisse quod hæc circa celebrationem hujus sacramenti statuerentur.

— Sed contra est quod ea quæ per Ecclesiam statuuntur, ab ipso Christo ordinantur, qui dicit Matth. 18, 20 : *Ubicumque fuerint* (1) *duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

RESPONDEO dicendum quod in his quæ circumstant hoc sacramentum, duo considerantur : quorum unum pertinet ad repræsentationem eorum quæ circa dominicam passionem sunt acta ; aliud autem pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, in quo Christus secundum veritatem continetur, et non solum in figura. Unde **et consecrationes adhibentur his rebus quæ veniunt in usum hujus sacramenti, tum propter sacramenti reverentiam, tum ad repræsentandum effectum sanctitatis quæ ex passione Christi provenit,** secundum illud Hebr. ult., 12 : *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum*, etc.

Ad primum ergo dicendum quod regulariter hoc sacramentum celebrari debet in domo per quam significatur Ecclesia, secundum illud 1 Timoth. 3, 15 : *Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi.* Extra Ecclesiam enim non est locus veri sacrificii, ut Augustinus dicit (Prosper in lib. Sent. Augustini, cap. 15). Et quia Ecclesia non erat concludenda sub finibus gentis Judaicæ, sed erat in universo mundo fundanda, ideo passio Christi non est celebrata intra civitatem Judæorum, sed sub dio, ut sic totus mundus se haberet ad passionem Christi ut domus : et tamen, ut dicitur de Consecratione dist. 1, cap. *Concedimus, in itinere positis si ecclesia defuerit, sub dio, seu in tentorio, si tabula altaris consecrata cæteraque sacra mysteria ad id officium pertinentia ibi affuerint, missarum solemnia celebrari concedimus.*

Ad secundum dicendum quod domus in qua hoc sacramentum celebratur, Ecclesiam significat, et ecclesia nominatur ; convenienter tamen consecratur, tum ad repræsentandam sanctificationem quam Ecclesia consecuta est per passionem Christi, tum etiam ad significandam sanctitatem quæ requiritur in his qui hoc sacramentum suscipere debent. Per altare autem significatur ipse Christus, de quo dicit Apostolus, Hebr. ult., 15 : *Per ipsum offerimus hostiam laudis Deo.* Unde et consecratio altaris significat sanctitatem Christi, de qua dicitur Luc. 1, 35 : *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Unde de Consecratione, dist. 1, cap. 32, dicitur : *Altaria placuit non solum unctione chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.* Et ideo regulariter non licet celebrare hoc sacramentum nisi in domibus consecratis. Unde, sicut habetur de Consecratione, dist. 1, cap. 15, *nullus presbyter missas celebrare præsumat, nisi in consecratis ab episcopo locis.* Propter quod etiam, quia pagani non sunt de Ecclesia, nec alii infideles, ideo in eadem distinctione, cap. 28, legitur : *Ecclesiam, in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet, sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus, et rasis parietibus vel tignis ejus loci reædificetur ; sed si hæc consecrata prius fuerit, missas in ea celebrare licet, tamen si fideles fuerint qui in ea sepulti sunt.* Propter necessitatem tamen potest hoc sacramentum peragi in domibus non consecratis vel violatis ; sed tamen de consensu episcopi. Unde in eadem distinctione, cap. 12, legitur : *Missarum solemnia non ubique, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus.* Non tamen sine altari portatili per episcopum consecrato. Unde in eadem dist., cap. 30, legitur : *Concedimus, si ecclesiæ fuerint incensæ vel combustæ, in capellis cum tabula consecrata missas celebrari.* Quia enim sanctitas Christi fons est totius ecclesiasticæ sanctitatis, ideo in necessitate sufficit ad peragendum hoc sacramentum altare sanctificatum. Propter quod etiam nunquam ecclesia sine altari consecratur. Tamen sine ecclesia quandoque consecratur altare cum reliquiis sanctorum, quorum vita *abscondita est cum Christo in Deo*, Coloss. 3. Unde in eadem distinctione, cap. 26, legitur : *Placuit ut altaria in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, evertantur.*

Ad tertium dicendum quod ecclesia, et altare, et alia hujusmodi inanimata consecrantur non quia sint gratiæ susceptiva, sed quia ex consecratione adipiscuntur quamdam spiritualem virtutem, per quam apta redduntur divino cultui, ut scilicet homines devotionem quamdam exinde percipiant, ut sint paratiores ad divina, nisi hoc propter irreverentiam impediatur. Unde et 2 Machab. 3, 38, dicitur : *Vere Dei virtus quædam est in loco* (1) ; *nam ipse qui habet in cœlis habitationem, visitator et adjutor est loci illius.* Et inde est quod hujusmodi ante consecrationem emundantur et exorcizantur, ut exinde virtus inimici pellatur. Et eadem ratione ecclesiæ quæ sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutæ fuerint, reconciliantur, quia per peccatum ibi commissum apparet ibi aliqua operatio inimici. Propter quod etiam in eadem dist., cap. 21, legitur : *Ecclesias Ariano-*

(1) Vulgata : *Ubi sunt duo, etc.*

(1) Vulgata : *In loco sit vere Dei quædam virtus.*

rum, ubicumque inveneritis càtholicas, eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate. Unde et quidam probabiliter dicunt quod per ingressum ecclesiæ consecratæ homo consequitur remissionem peccatorum venialium, sicut et per aspersionem aquæ benedictæ, inducentes quod in Psal. 84, 1, dicitur : *Benedixisti, Domine, terram tuam,... remisisti iniquitatem plebis tuæ.* Et ideo propter virtutem quæ ex consecratione ecclesiæ acquiritur, consecratio ecclesiæ non iteratur. Unde in eadem distinctione, cap. 20, ex concilio Nicæno legitur : *Ecclesiis semel Deo consecratis non debet iterum consecratio adhiberi, nisi aut ab igne exustæ, aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutæ fuerint ; quia sicut infans a qualicumque sacerdote in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti semel baptizatus, non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus est iterum consecrandus, nisi propter eas causas quas superius nominavimus ; si tamen fidem sanctæ Trinitatis tenuerint qui consecraverunt,* alioquin qui sunt extra Ecclesiam, consecrare non possunt ; sed, sicut in eadem distinctione, cap. 18, legitur, *ecclesiæ vel altaria, quæ ambigua sunt de consecratione, consecrentur.* Propter hoc etiam quod aliquam spiritualem virtutem adipiscuntur per consecrationem, in eadem distinctione. cap. 38, statutum legitur : *Ligna ecclesiæ dedicata non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in monasterio fratribus ; in laicorum autem opera non debent admitti.* Et ibidem, cap. 39, legitur : *Altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur ; cineres quoque eorum in baptisterium inferantur, aut in pariete, aut in fossis pavimentorum jactentur, ne introeuntium pedibus inquinentur.*

Ad quartum dicendum quod quia consecratio altaris repræsentat sanctitatem Christi, consecratio vero domus sanctitatem totius Ecclesiæ, ideo convenientius recolitur cum sanctitate et solemnitate consecratio ecclesiæ, vel altaris, quam aliorum quæ consecrantur. Propter quod etiam octo diebus solemnitas dedicationis agitur, ad significandam beatam resurrectionem Christi et membrorum Ecclesiæ. Nec est opus solius hominis consecratio ecclesiæ et altaris, cum habeat spiritualem virtutem. Unde de Consecrat. distinct. eadem, cap. 16, dicitur : *Solemnitates dedicationum ecclesiarum per singulos annos solemniter sunt celebrandæ. Quod autem octo diebus encænia sint celebranda, in libris Regum perfecta dedicatione templi reperies,* 3 Reg. 8.

Ad quintum dicendum quod, sicut legitur de consecrat. dist. 1, cap. 31, *altaria si non fuerint lapidea, chrismalis unctione non consecrentur.* Quod quidem competit significationi hujus sacramenti, tum quia altare significat Christum : dicitur autem 1 Corinth. 10. 3 : *Petra autem erat Christus;* tum etiam quia corpus Christi in sepulcro lapideo fuit reconditum. Competit etiam quoad usum sacramenti. Lapis enim et solidus, et de facili potest inveniri ubique, quod non erat necessarium in veteri lege, ubi fiebat in uno loco altare. Quod autem mandatur altare fieri de terra, vel de lapidibus insectis, fuit ad idololatriam removendam.

Ad sextum dicendum quod sicut in distinctione eadem dicitur, cap. *Vasa, quondam sacerdotes non aureis, sed ligneis calicibus utebantur, Zephirinus autem papa patenis vitreis missam celebrari constituit; deinde Urbanus omnia fecit argentea.* Postmodum autem statutum est cap. 45, dist. ead., *ut calix Domini cum patena, sive ex auro omnino, sive ex argento fiat* (1), *vel saltem stanneus calix habeatur. De ære aut ex aurichalco non fiat, quia ob vini virtutem æruginem parit, pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo seu vitreo calice præsumat missam cantare,* quia scilicet lignum porosum est, et sanguis consecratus in eo remaneret ; vitrum autem fragile est, et posset fractionis periculum imminere ; et eadem ratio est de lapide. Et ideo propter reverentiam sacramenti statutum est ut ex prædictis materiis calix fiat.

Ad septimum dicendum quod ubi potuit sine periculo fieri, Ecclesia statuit circa hoc sacramentum id quod expressius repræsentat passionem Christi. Non erat autem tantum periculum circa corpus, quod ponitur in corporali, sicut circa sanguinem, qui continetur in calice. Et ideo licet calix non fiat de petra, corporale tamen fit de panno lineo, quo corpus Christi fuit involutum. Unde in epistola Silvestri papæ, in eadem distinctione, cap. 46, legitur : *Consulto omnium statuimus ut sacrificium altaris non in serico panno, aut intincto quisquam celebrare* (2) *præsumat, sed in panno lineo ab episcopo consecrato ; sicut corpus Christi in sindone linea et munda sepultum fuit.* Competit etiam pannus lineus propter sui munditiam, ad significandam conscientiæ puritatem, et propter multiplicem laborem quo talis pannus præparatur, ad significandam Christi passionem.

Ad octavum dicendum quod dispensatio sacramentorum pertinet ad ministros Ecclesiæ; sed consecratio eorum est ab ipso Deo. Et ideo ministri Ecclesiæ non habent aliquid statuere circa formam consecrationis, sed circa usum sacramenti et modum celebrandi. Et ideo si sacerdos verba consecrationis proferat super materia debita cum intentione consecrandi, absque omnibus prædictis scilicet domo et altari, calice et corporali consecratis, et cæteris hujusmodi per Ecclesiam institutis, consecrat quidem in rei veritate corpus Christi ; peccat tamen graviter, ritum Ecclesiæ non servans.

(1) Apud Nicol. sic legitur ille locus,... *Ut calix Domini cum patena, si non ex auro omnino, ex argento fiat,* etc., et paulo infra, loco vocis, *pariterque,* habetur, *quæ.*

(2) Ita Nicol. — Al. hic additur, *missam,* perperam.

Articulus iv

Utrum convenienter ordinentur ea quæ circa hoc sacramentum dicuntur.

4 Sent., dist. 1, quæst. 1, art. 5, quæstiunc. 1, ad 2, et dist. 8, in Exp. litt., et dist. 13, in Exp. litt., princ., et dist. 15, quæst. 4, art. 3, quæst. 1, corp.; et 1 Tim. 2. lect. 1.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter ordinentur ea quæ circa hoc sacramentum dicuntur. Hoc enim sacramentum verbis Christi consecratur, ut Ambrosius dicit in lib. 4, de Sacramentis, cap. 4, a princ. Non ergo debent aliqua alia in hoc sacramento dici quam verba Christi.

2. Præterea, verba et facta Christi nobis per Evangelium innotescunt. Sed quædam dicuntur circa consecrationem hujus sacramenti, quæ in Evangeliis non ponuntur : non enim legitur in evangelio quod Christus in consecratione hujus sacramenti oculos ad cœlum levaverit ; similiter etiam in evangeliis dicitur : *Accipite et comedite*, nec ponitur *omnes*, cum in celebratione hujus sacramenti dicatur : *Elevatis oculis in cœlum*, et iterum : *Accipite et manducate ex hoc omnes*. Inconvenienter ergo hujusmodi verba dicuntur in celebratione hujus sacramenti.

3. Præterea, omnia sacramenta ordinantur ad salutem omnium fidelium. Sed in celebratione aliorum sacramentorum non fit communis oratio pro salute fidelium defunctorum. Ergo inconvenienter fit in hoc sacramento.

4. Præterea, baptismus dicitur specialiter fidei sacramentum. Ea ergo quæ pertinent ad instructionem fidei, magis debent circa baptismum tradi quam circa hoc sacramentum, sicut doctrina apostolica et Evangelica.

5. Præterea, in omni sacramento exigitur devotio fidelium. Non ergo magis in hoc sacramento quam in aliis deberet excitari devotio fidelium per laudes divinas et per admonitiones, puta cum dicitur : *Sursum corda*.

6. Præterea, minister hujus sacramenti est sacerdos, ut dictum est quæst. præc., art. 1. Omnia ergo quæ in hoc sacramento dicuntur, a sacerdote dici deberent, et non quædam a ministris, quædam a choro.

7. Præterea, hoc sacramentum per certitudinem operatur virtus divina. Superflue ergo sacerdos petit hujus sacramenti perfectionem, cum dicit : *Quam oblationem tu, Deus, in omnibus*, etc.

8. Præterea, sacrificium novæ legis multo est excellentius quam sacrificium antiquorum patrum. Inconvenienter ergo sacerdos petit quod hoc sacrificium habeatur sicut sacrificium Abel, Abrahæ et Melchisedech.

9. Præterea, corpus Christi sicut non incipit esse in hoc sacramento per loci mutationem, ut supra dictum est, quæst. 75, art. 2, ita etiam nec esse desinit. Inconvenienter ergo sacerdos petit : *Jube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum*.

— Sed contra est quod dicitur de Consec., dist. 1, cap. 47 : *Jacobus frater Domini secundum carnem cui primum credita est Jerosolymitana Ecclesia, et Basilius Cæsariensis episcopus ediderunt missæ* (1) *celebrationem;* ex quorum auctoritate patet convenienter singula circa hoc dici.

Respondeo dicendum quod **quia in hoc sacramento tantum mysterium nostræ salutis comprehenditur, ideo præ cæteris sacramentis cum majori solemnitate agitur.** — Et quia scriptum est Eccle. 4, 17 : *Custodi pedem tuum ingrediens domum Domini* (2) ; et Eccli. 18, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam*, ideo ante celebrationem hujus mysterii primo quidem præmittitur **præparatio** quædam ad digne agenda ea quæ sequuntur. Cujus præparationis — prima pars est laus divina, quæ fit in introitu, secundum illud Psal. 49, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei ;* et sumitur hoc ut pluries de psalmis, vel saltem cum psalmo (3) cantatur, quia, ut Dionysius dicit in cap. 3 eccles. Hierarch., aliquant. ante med., *Psalmi comprehendunt per modum laudis quidquid in sacra Scriptura continetur.* — Secunda pars continet commemorationem præsentis miseriæ,

---

Art. 4. — Occasione hujus articuli, totam missæ seriem, breviter et lucide explicat. — Negant hæretici quædam submissa voce in celebratione missæ recitari, esse conveniens, et volunt quod omnia alta voce recitentur, et etiam lingua vulgari.

Definit. Eccles. — Concil. Trident., sess. 22, cap. 4, 5, 8, et can 9, supra, pag. 457. — Proposit. Quesnelli, damn. a Clemente XI, Constitutione « Unigenitus : » 86. Eripere simplici populo hoc solatium jungendi vocem suam voci totius Ecclesiæ, est usus contrarius praxi apostolicæ et intentioni Dei. — *Proposit. Synodi Pistor. damn. a Pio VI in Bulla « Auctorem fidei : »* 33. Propositio Synodi, qua cupere se ostendit, ut causæ tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiæ ordinem spectantium « revocando illam ad majorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo, et elata voce proferendo : » quasi vigens ordo liturgiæ ab Ecclesia receptus et probatus aliqua ex parte manasset ex oblivione principiorum quibus illa regi debet : temeraria, piarum aurium offensiva, in Ecclesiam contumeliosa, favens hæreticorum in eam conviciis. *De modo jungendæ vocis populi cum voce Ecclesiæ in precibus publicis.* 66. Propositio asserens, « fore contra apostolicam praxim et Dei consilia, nisi populo faciliores viæ pararentur vocem suam jungendi cum voce totius Ecclesiæ ; » intellecta de usu vulgaris linguæ in liturgicas preces inducendæ : falsa, temeraria, ordinis pro mysteriorum celebratione præscripti perturbativa, plurium malorum facile productrix.

(1) Ita Mss. et editi passim.— Al., *Scripturis addiderunt*; item, *in Scripturis addiderunt nobis.*

(2) Vulgata : *. Dei.*

(3) Ita editi recentiores communiter. — Cod. Alcan., *cum psalmus cantetur.* — Al , *psalmus cantetur.*

dum misericordia petitur, dicendo : *Kyrie eleison*, ter quidem pro persona Patris, ter autem pro persona Filii, cum dicitur : *Christe eleison*, et ter pro persona Spiritus Sancti, cum subditur : *Kyrie eleison*, contra triplicem miseriam, ignorantiæ, culpæ et pœnæ ; vel ad significandum quod omnes personæ sunt in se invicem. — Tertia autem pars commemorat cœlestem gloriam ad quam tendimus post præsentem vitam et miseriam, dicendo *Gloria in excelsis Deo ;* quod cantatur in festis, in quibus commemoratur cœlestis gloria ; intermittitur autem in officiis luctuosis, quæ ad commemorationem miseriæ pertinent. — Quarta autem pars continet orationem quam sacerdos pro populo facit, ut digni habeantur tantis mysteriis.

Secundo autem præmittitur **instructio** fidelis populi, quia hoc sacramentum est mysterium fidei ut supra habitum est, quæst. 78, art. 3. Quæ quidem instructio dispositive quidem fit per doctrinam prophetarum et Apostolorum, quæ in Ecclesia legitur per lectores et subdiaconos ; post quam lectionem cantatur a choro graduale, quod significat profectum vitæ, et alleluia, quod significat spiritualem exultationem vel tractus in officiis luctuosis, qui significat spiritualem gemitum ; hæc enim consequi debent in populo ex prædicta doctrina. Perfecte autem populus instruitur per doctrinam Christi in Evangelio contentam, quæ a summis ministris legitur, scilicet a diaconibus ; et quia Christo credimus tanquam divinæ veritati, secundum illud Joan. 8, 46 : *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi ?* Lecto Evangelio, Symbolum fidei cantatur, in quo populus ostendit se per fidem Christi doctrinæ assentire. Cantatur autem hoc Symbolum in festis de quibus fit aliqua mentio in Symbolo, sicut in festis Christi, et B. Virginis, et Apostolorum qui hanc fidem fundaverunt, et aliis hujusmodi.

Sic igitur populo præparato et instructo consequenter acceditur ad celebrationem mysterii, quod quidem — et offertur ut sacrificium, — et consecratur — et sumitur ut sacramentum. Unde *primo* peragitur oblatio ; *secundo* consecratio materiæ oblatæ ; *tertio* ejusdem perceptio.

Circa **oblationem** vero duo aguntur : — scilicet laus populi in cantu offertorii, per quod significatur lætitia offerentium, — et oratio sacerdotis, qui petit ut oblatio populi sit Deo accepta. Unde et 1 Paralip. 29, 17, dixit David : *Ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc, et populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria ;* et postea orat dicens : *Domine Deus..., custodi hanc voluntatem...*

Deinde circa **consecrationem**, quæ supernaturali virtute agitur, — primo excitatur populus ad devotionem in præfatione ; unde et monetur *sursum corda habere ad Dominum*, et ideo, finita præfatione, populus devote laudat divinitatem Christi, cum angelis dicens : *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, et humanitatem cum pueris dicens : *Benedictus qui venit*, etc. — Deinde sacerdos secreto commemorat, *primo* quidem pro quibus hoc sacrificium offertur, scilicet pro universali Ecclesia, et *pro his qui in sublimitate sunt constituti*, 1 Timoth. 2, et specialiter quosdam qui offerunt, vel pro quibus offertur. *Secundo* commemorat sanctos quorum patrocinia implorat pro prædictis, cum dicit : *Communicantes et memoriam venerantes*, etc. *Tertio* petitionem concludit, cum dicit : *Ut hæc oblatio sit illis pro quibus offertur salutaris.* — Deinde accedit ad ipsam consecrationem, in qua *primo* petit consecrationis effectum, cum dicit : *Quam oblationem tu, Deus*, etc. *Secundo* consecrationem peragit per verba Salvatoris, cum dicit : *Qui pridie*, etc. *Tertio* excusat præsumptionem per obedientiam ad mandatum Christi, cum dicit : *Unde et memores*, etc. *Quarto* petit hoc sacrificium peractum esse Deo acceptum, cum dicit : *Supra quæ propitio*, etc. *Quinto* petit hujus sacrificii et sacramenti effectum, primo quidem quantum ad ipsos sumentes, cum dicit : *Supplices te rogamus ;* secundo quantum ad mortuos, qui jam sumere non possunt, cum dicit : *Memento etiam, Domine*, etc. ; tertio specialiter quantum ad ipsos sacerdotes offerentes, cum dicit : *Nobis quoque peccatoribus*, etc.

Deinde agitur de **perceptione** sacramenti, et primo præparatur populus ad percipiendum, *primo* quidem per orationem communem totius populi, quæ est oratio dominica in qua petimus panem quotidianum nobis dari, et etiam privatam, quam specialiter sacerdos pro populo offert, cum dicit : *Libera nos, quæsumus, Domine*, etc. *Secundo* præparatur populus per pacem, quæ datur dicendo : *Agnus Dei*, est enim hoc sacramentum unitatis et pacis, ut supra dictum est, quæst. 73, art. 4, quæst. 79, art. 1. In missis tamen defunctorum in quibus sacrificium offertur non pro pace præsenti, sed pro requie mortuorum, pax intermittitur. — Deinde sequitur perceptio sacramenti, *primo* percipiente sacerdote, et *postmodum* aliis dante, quia, ut Dionysius dicit cap. 3 eccles. Hierarch., vers. fin., *ille qui aliis divina tradit, primo debet ipse particeps esse.*

Ultimo autem tota missæ celebratio in **gratiarum actione** terminatur, populo exultante pro sumptione mysterii (quod significat cantus post communionem), et sacerdote per orationem gratias offerente, sicut et Christus celebrata cœna cum discipulis, hymnum dixit, ut dicitur Matth. 26.

Ad primum ergo dicendum quod consecratio solis verbis Christi conficitur ; alia vero necesse est addere ad præparationem populi sumentis, sicut dictum est in corp.

Ad secundum dicendum quod, sicut dicitur Joan. ult., multa sunt a Domino facta vel dicta,

quæ Evangelistæ non scripserunt, inter quæ fuit hoc quod Dominus in cœna oculos levavit in cœlum ; quod tamen Ecclesia ex traditione apostolorum habuit. Rationabile enim videtur ut qui in suscitatione Lazari, ut habetur Joan. 11, et in oratione quam pro discipulis fecit, Joan. 17, oculos levavit ad Patrem, in hujus sacramenti institutione multo magis hoc fecerit, tanquam in re potiori. Quod autem dicitur : *Manducate*, et non, *comedite*, non differt quantum ad sensum, nec multum refert quid dicatur, præsertim cum verba illa non sint de forma, ut supra dictum est, quæst. 78, art. 1, ad 2 et 4. Quod autem additur, *omnes*, intelligitur in verbis Evangelii, licet non exprimatur, quia ipse dixerat Joan. 6, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis* (et quia porrigendo calicem dixit : *Bibite ex hoc omnes*).

Ad tertium dicendum quod Eucharistia est sacramentum totius ecclesiasticæ unitatis ; et ideo specialiter in hoc sacramento, magis quam in aliis, debet fieri mentio de omnibus quæ pertinent ad salutem totius Ecclesiæ.

Ad quartum dicendum quod instructio fidei est duplex : — Una quæ fit noviter imbuendis, scilicet catechumenis, et talis instructio fit circa baptismum (1). — Alia autem est instructio qua instruitur fidelis populus, qui communicat huic mysterio ; et talis instructio fit in hoc sacramento, et tamen ab hac instructione non repelluntur etiam catechumeni et infideles. Unde dicitur de Consecrat. 1, cap. 77 : *Episcopus nullum prohibeat ingredi in ecclesiam, et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad missam catechumenorum*, in qua scilicet continetur instructio fidei.

Ad quintum dicendum quod in hoc sacramento et major devotio requiritur quam in aliis sacramentis, propter hoc quod in hoc sacramento totus Christus continetur, et etiam communior, quia in hoc sacramento requiritur devotio totius populi christiani, pro quo sacrificium offertur, et non solum percipientium sacramentum, sicut in aliis sacramentis. Et ideo, ut Cyprianus dicit in lib. de Orat. dogm., aliquant. ante fin., *sacerdos præfatione præmissa parat fratrum mentes dicendo : « Sursum corda, » ut dum respondet plebs : « Habemus ad Dominum, » admoneatur nihil aliud se quam Deum cogitare debere.*

Ad sextum dicendum quod in hoc sacramento, sicut dictum est in resp. ad 3, tanguntur ea quæ pertinent ad totam Ecclesiam ; — et ideo quædam dicuntur a choro, quæ pertinent ad populum, quoram *quædam* chorus totaliter prosequitur, quæ scilicet toti populo inspirantur ; *quædam* vero populus prosequitur, sacerdote inchoante, qui personam Dei gerit ; in signum quod talia pervenerunt ad populum ex revelatione divina, sicut fides et gloria cœlestis ; et ideo sacerdos inchoat Symbolum fidei, et *Gloria in excelsis Deo.* — Quædam vero dicuntur per ministros, sicut doctrina veteris et novi Testamenti, in signum quod per ministros a Deo missos est doctrina hæc populis annuntiata. — Quædam vero sacerdos solus prosequitur, quæ scilicet ad proprium officium sacerdotis pertinent, ut scilicet *dona et preces offerat pro populo*, sicut dicitur Hebr. 5. In his tamen *quædam* dicit publice, scilicet quæ pertinent et ad sacerdotem et ad populum, sicut sunt orationes communes ; *quædam* vero pertinent ad solum sacerdotem, sicut oblatio et consecratio ; et ideo quæ circa hæc sunt dicenda, occulte a sacerdote dicuntur. In utrisque tamen excitat attentionem populi, dicendo : *Dominus vobiscum*, et expectat assensum dicentium : *Amen.* Et ideo etiam in his quæ secrete dicuntur, publice præmittit : *Dominus vobiscum*, et subjungit : *Per omnia secula seculorum ;* vel secreta aliqua sacerdos dicit in signum quod circa Christi passionem discipuli nonnisi occulte confitebantur Christum.

Ad septimum dicendum quod efficacia verborum sacramentalium impediri potest per intentionem sacerdotis. Nec tamen est inconveniens quod a Deo petamus id quod certissime scimus ipsum facturum, sicut Christus, Joan. 17, petit suam clarificationem. Non tamen videtur ibi sacerdos orare ut consecratio impleatur, sed ut nobis fiat fructuosa : unde signanter dicit : *Ut nobis corpus et sanguis fiat ;* et hoc significant verba quæ præmittit, dicens : *Hanc oblationem facere digneris benedictam,* secundum Augustinum (habetur ex lib. de Corp. et Sang. Dom. Paschasii abb., cap. 12, circa med.), id est, *per quam benedicamur,* scilicet per gratiam ; *adscriptam*, id est, *per quam in cœlo adscribamur ; ratam*, id est, *per quam de visceribus Christi trajiciamur, vel in visceribus Christi censeamur per incorporationem ; rationabilem*, id est, *per quam a bestiali sensu exuamur ; acceptabilem, ut qui nobis ipsis displicemus, per hanc acceptabiles ejus unico Filio simus.*

Ad octavum dicendum quod licet hoc sacramentum ex seipso præferatur omnibus antiquis sacrificiis, tamen sacrificia antiquorum fuerunt Deo acceptissima ex eorum devotione. Petit ergo sacerdos ut sic hoc sacrificium acceptetur a Deo ex devotione offerentium, sicut illa accepta fuerunt Deo.

Ad nonum dicendum quod sacerdos non petit neque quod species sacramentales deferantur in cœlum, neque corpus Christi verum, quod ibi esse non desinit ; sed petit hoc pro corpore mystico, quod scilicet in hoc sacramento significatur, ut scilicet orationes sacerdotis et populi angelus assistens divinis mysteriis Deo repræsentet, secundum illud Apoc. 8, 4 : *Ascendit fumus incenso-*

(1) Ita cum Mss. Camer. et Alcan. editi recentiores passim. — Al., *per baptismum.*

rum de oblationibus (1) *sanctorum de manu angeli.* Sublime autem altare Dei dicitur vel ipsa Ecclesia triumphans, in quam transferri petimus, vel ipse Deus, cujus participationem petimus ; de hoc enim altari dicitur Exodi 20, 26 : *Non ascendes ad altare meum per gradus* (2), id est, *in Trinitate gradus non facies*, Gloss. interl. Vel per angelum intelligitur ipse Christus, qui est magni consilii Angelus, qui corpus suum mysticum Deo Patri conjungit et Ecclesiæ triumphanti; et propter hoc etiam missa nominatur, quia per angelum sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per sacerdotem, vel quia Christus est hostia nobis missa a Deo : unde et in fine missæ diaconus in festivis diebus populum licentiat, dicens : *Ite missa est*, scilicet hostia ad Deum per angelum, ut scilicet sit Deo accepta.

Articulus v

Utrum ea quæ in celebratione hujus sacramenti aguntur, sint convenientia.

4 Sent., dist. 12, in Exp. litt.; et Opusc. 65, cap. 5; et Opusc. 66, per tot.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ea quæ in celebratione hujus sacramenti aguntur, non sint convenientia. Hoc enim sacramentum ad novum Testamentum pertinet, ut ex forma ipsius apparet. In novo autem Testamento non sunt observandæ cæremoniæ veteris Testamenti ad quas pertinebat quod sacerdos et ministri aqua lavabantur, quando accedebant ad offerendum; legitur enim Exodi 30, 19 : *Lavabunt Aaron, et filii ejus manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare.* Non est ergo conveniens quod sacerdos lavet manus suas inter missarum solemnia.

2. Præterea, ibidem Dominus mandavit quod Aaron adoleret incensum suave fragrans super altare quod erat ante propitiatorium; quod etiam pertinebat ad cæremonias veteris Testamenti. Inconvenienter ergo in missa sacerdos thurificatione utitur.

3. Præterea, ea quæ in sacramentis Ecclesiæ aguntur, non sunt iteranda. Inconvenienter igitur sacerdos multoties iterat crucesignationes super hoc sacramentum.

4. Præterea, Apostolus dicit Hebr. 7, 7 : *Sine ulla contradictione, quod minus est, a majori* (3) *benedicitur.* Sed Christus, qui est in hoc sacramento post consecrationem, est multo major sacerdote. Inconvenienter igitur sacerdos post consecrationem benedicit hoc sacramentum, cruce signando.

5. Præterea, in sacramento Ecclesiæ nihil debet fieri quod ridiculosum videatur. Videtur autem ridiculosum gesticulationes facere, ad quas pertinere videtur quod sacerdos quandoque brachia extendit, manus jungit, digitos complicat, et seipsum inclinat. Ergo hæc non debent fieri in hoc sacramento.

6. Præterea, ridiculosum etiam videtur quod sacerdos multoties se ad populum vertit, et multoties populum salutat. Non ergo debent hæc fieri in celebratione hujus sacramenti.

7. Præterea, Apostolus, 1. Corinth. 1, pro inconvenienti habet quod Christus divisus sit. Sed post consecrationem Christus est in hoc sacramento. Inconvenienter ergo hostia frangitur a sacerdote.

8. Præterea, ea quæ in hoc sacramento aguntur, passionem Christi repræsentant. Sed in passione Christi corpus fuit divisum in locis quinque vulnerum. Ergo corpus Christi in quinque partes frangi deberet magis quam in tres.

9. Præterea, totum corpus Christi in hoc sacramento seorsum consecratur à sanguine. Inconvenienter ergo una pars ejus sanguini miscetur.

10. Præterea, sicut corpus Christi proponitur in hoc sacramento ut cibus, ita et sanguis Christi ut potus. Sed sumptioni corporis Christi non adjungitur in celebratione missæ alius corporalis cibus. Inconvenienter igitur sacerdos post sumptionem sanguinis Christi vinum non consecratum sumit.

11. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed de agno paschali, qui fuit figura hujus sacramenti, mandatur quod non remaneret ex eo quidquam usque mane. Inconvenienter igitur hostiæ consecratæ reservantur, et non statim sumuntur.

12. Præterea, sacerdos pluraliter loquitur audientibus, cum dicit : *Dominus vobiscum*, et : *Gratias agamus.* Sed inconveniens videtur pluraliter loqui uni soli, maxime minori. Ergo inconveniens videtur quod sacerdos uno tantum ministro præsente celebret missam. Sic igitur videtur quod inconvenienter aliqua agantur in celebratione hujus sacramenti.

— Sed in contrarium est Ecclesiæ consuetudo, quæ errare non potest, utpote a Spiritu Sancto instructa.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 60, art. 5 et 6, in sacramentis dupliciter aliquid significatur, scilicet *verbis* et *factis*, ad hoc quod sit perfectior significatio. — Significantur autem verbis in celebratione hujus sa-

---

Art. 5. — Circa resp. ad 8 observa, solere olim tertiam hostiæ consecratæ partem reservari usque ad finem missæ, pro ministris vel infirmis communicandis. — Vide Concil. Trident. sess. 22, can. 7, pag. 457.

(1) Vulgata :... *De orationibus...*

(2) Vulgata : *Non ascendes per gradus ad altare meum.*

(3) Vulgata :... *A meliore...*

cramenti quædam pertinentia ad passionem Christi, quæ repræsentatur in hoc sacramento, vel etiam ad corpus mysticum, quod significatur in hoc sacramento ; et quædam pertinentia ad usum hujus sacramenti, qui debet esse cum devotione et reverentia. — Et ideo **in celebratione hujus mysterii quædam aguntur ad repræsentandam passionem Christi, vel etiam dispositionem corporis mystici ; et quædam aguntur pertinentia ad devotionem et reverentiam hujus sacramenti.**

Ad primum ergo dicendum quod ablutio manuum fit in celebratione missæ propter reverentiam hujus sacramenti, et hoc dupliciter : — Primo quidem quia aliqua pretiosa tractare non consuevimus nisi manibus ablutis ; unde indecens videtur quod ad tantum sacramentum aliquis accedat manibus etiam corporaliter inquinatis. — Secundo propter significationem, quia, ut Dionysius dicit cap. 3 eccles. Hierarch., a med., extremitatum ablutio significat emundationem etiam a minimis peccatis, secundum illud Joan. 13, 10 : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.* Et talis emundatio requiritur ab eo qui accedit ad hoc sacramentum ; quod etiam significatur per confessionem, quæ fit ante introitum missæ. Et hoc idem significabat ablutio sacerdotum in veteri lege, ut ibidem Dionysius dicit. Nec tamen Ecclesia hoc servat tanquam cæremoniale veteris legis præceptum, sed quasi ab Ecclesia institutum, sicut quiddam secundum se conveniens, et ideo non eodem modo observatur sicut tunc : prætermittitur enim pedum ablutio, et servatur ablutio manuum, quæ potest fieri magis in promptu, et quæ sufficit ad significandam perfectam mundationem : cum enim manus sit *organum organorum*, ut dicitur 3 de Anima, text. 38, omnia opera attribuuntur manibus : unde in Psalmo 25, 6, dicitur : *Lavabo inter innocentes manus meas.*

Ad secundum dicendum quod etiam thurificatione non utimur quasi cæremoniali præcepto legis, sed sicut Ecclesiæ statuto ; unde non eodem modo utimur sicut in lege veteri erat statutum. Pertinet autem ad duo : — primo quidem ad reverentiam hujus sacramenti, ut scilicet per bonum odorem depellatur, si quid corporaliter pravi odoris in loco fuerit, quod posset provocare horrorem. — Secundo pertinet ad repræsentandum effectum gratiæ, qua, sicut bono odore Christus plenus fuit, secundum illud Genes. 27, 27 : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni ;* et a Christo derivatur ad fideles officio ministrorum, secundum illud 2, Cor 2, 14 : *Odorem notitiæ suæ spargit (1) per nos in omni loco ;* et ideo, undique thurificato altari, per quod Christus designatur, thurificantur omnes per ordinem.

Ad tertium dicendum quod sacerdos in celebratione missæ utitur crucesignatione ad exprimendam passionem Christi, quæ ad crucem est terminata. Est autem passio Christi quibusdam quasi gradibus peracta. — Nam primo fuit Christi traditio, quæ facta est a Deo, Juda et Judæis ; quod significat trina crucesignatio super illa verba : *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata.* — Secundo fuit Christi venditio : est autem venditus sacerdotibus, scribis et pharisæis : ad quod significandum fit iterum trina crucesignatio super illa verba : *Benedictam, adscriptam, ratam ;* vel ad ostendendum pretium venditionis, scilicet triginta denarios. Additur autem et duplex crux super illa verba : *Ut nobis corpus et sanguis*, etc., ad designandam personam Judæ venditoris et Christi venditi. — Tertio autem fuit præsignatio passionis Christi facta in cœna ; ad quod designandum fiunt tertio duæ cruces, una in consecratione corporis, alia in consecratione sanguinis ; ubi utrobique dicitur, *benedixit.* — Quarto autem fuit ipsa passio Christi ; unde ad repræsentandum quinque plagas Christi fit quarto quintuplex crucesignatio super illa verba : *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ et calicem salutis perpetuæ.* — Quinto repræsentatur extensio corporis et effusio sanguinis, et fructus passionis per trinam crucesignationem quæ fit super illis verbis : *Corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione*, etc. — Sexto repræsentatur triplex oratio quam fecit in cruce ; unam pro persecutoribus, cum dixit : *Pater, ignosce illis ;* secundam pro liberatione a morte, cum dixit : *Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me ?* tertia pertinet ad adeptionem gloriæ cum dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum ;* et ad significandum fit trina crucesignatio super illa verba : *Sanctificas, vivificas, benedicis*, etc. — Septimo repræsentantur tres horæ quibus pependit in cruce, scilicet a sexta usque ad horam nonam ; et ad hoc significandum fit iterum trina crucesignatio ad illa verba : *Per ipsum, et cum ipso, et in ipso.* — Octavo autem repræsentatur separatio animæ a corpore per duas cruces subsequentes extra calicem factas. — Nono autem repræsentatur resurrectio tertia die facta per tres cruces, quæ fiunt ad illa verba : *Pax Domini sit semper vobiscum.* — Potest autem brevius dici quod consecratio hujus sacramenti, et acceptatio hujus sacrificii, et fructus ipsius procedit ex virtute crucis Christi et ideo ubicumque fit mentio de aliquo horum, sacerdos crucesignatione utitur.

Ad quartum dicendum quod sacerdos post consecrationem non utitur crucesignatione ad benedicendum et consecrandum, sed solum ad commemorandum virtutem crucis, et modum passionis Christi, ut ex dictis patet, in solut. præc.

Ad quintum dicendum quod ea quæ sacerdos in

(1) Vulgata, *manifestat.*

missa facit, non sunt ridiculosæ gesticulationes, fiunt enim ad aliquid repræsentandum. Quod enim sacerdos brachia extendit post consecrationem, significat extensionem brachiorum Christi in cruce. Levat etiam manus orando, ad designandum quod oratio ejus dirigitur pro populo ad Deum, secundum illud Thren. 3, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos :* et Exodi 17, 11, dicitur quod *cum levaret Moyses manus, vincebat Israel.* Quod autem manus interdum jungit, et se inclinat, est suppliciter et humiliter orantis, et designat humilitatem et obedientiam Christi, ex qua passus est. Digitos autem jungit post consecrationem, scilicet pollicem cum indice, quibus corpus Christi consecratum tetigerat, ut si qua particula digitis adhæserit, non dispergatur ; quod pertinet ad reverentiam sacramenti.

Ad sextum dicendum quod quinquies se sacerdos vertit ad populum, ad significandum quod Dominus die resurrectionis quinquies se manifestavit, ut supra dictum est in tractatu de resurrectione Christi, quæst. 55, art. 3, arg. 3. Salutat autem septies populum scilicet quinque vicibus, quibus se convertit ad populum, et bis, quando se non convertit, scilicet cum ante præfationem dicit : *Dominus vobiscum*, et cum dicit : *Pax Domini sit semper vobiscum*, ad designandam septiformem gratiam Spiritus Sancti. Episcopus autem celebrans in festis in prima salutatione dicit : *Pax vobis*, quod post resurrectionem discipulis dixit Dominus, cujus personam repræsentat præcipue episcopus.

Ad septimum dicendum quod fractio hostiæ tria significat : — primo quidem ipsam divisionem corporis Christi, quæ facta est in passione. — Secundo distinctionem corporis mystici secundum diversos status. — Tertio distributionem gratiarum procedentium ex passione Christi, ut Dionysius dicit, cap. 3 eccl. Hierarch., vers. fin. ; unde talis fractio non inducit divisionem Christi.

Ad octavum dicendum quod, sicut Sergius papa dicit (et habetur de Consecr., dist. 2, cap. 22), *triforme est corpus Domini : pars oblata in calicem missa corpus Christi, quod jam resurrexit, monstrat*, scilicet ipsum Christum, et B. Virginem, vel si qui alii sancti cum corporibus jam sunt in gloria ; *pars comesta ambulantes adhuc super terram*, quia scilicet viventes in terra sacramento utuntur (1), et passionibus conteruntur, sicut et panis comestus conteritur dentibus ; *pars in altari usque ad finem missæ remanens est corpus jacens in sepulcro, quia usque in finem seculi corpora sanctorum in sepulcris erunt ;* quorum tamen animæ sunt vel in purgatorio, vel in cœlo. Hic tamen ritus non servatur modo, ut scilicet una pars servetur usque in finem missæ, propter periculum ; manet tamen eadem significatio partium, quam quidam metrice expresserunt dicentes :

> Hostia dividitur in partes, tincta beatos
> Plene, sicca notat vivos, servata sepultos.

Quidam tamen dicunt quod pars in calicem missa significat eos qui vivunt in hoc mundo ; pars autem extra calicem servata significat plene beatos, scilicet quantum ad animam et corpus ; pars autem comesta significat cæteros.

Ad nonum dicendum quod per calicem duo possunt significari : — Uno modo ipsa passio Christi, quæ repræsentatur in hoc sacramento, et secundum hoc per partem in calicem missam significantur illi qui adhuc sunt participes passionum Christi. — Alio modo potest significari fruitio beata, quæ etiam in hoc sacramento præfiguratur ; et ideo illi quorum corpora jam sunt in plena beatitudine, significantur per partem in calicem missam. Et est notandum quod pars in calicem missa non debet populo dari in supplementum communionis, quia panem intinctum non porrexit Christus nisi Judæ proditori.

Ad decimum dicendum quod vinum ratione suæ humiditatis est ablutivum, et ideo sumitur post susceptionem hujus sacramenti ad abluendum os, ne aliquæ reliquiæ remaneant, quod pertinet ad reverentiam sacramenti. Unde extra. de Celebr. miss., cap. *Ex parte*, dicitur : *Semper sacerdos vino os perfundere debet, postquam totum percepit Eucharistiæ sacramentum, nisi cum eodem die aliam missam debuerit celebrare, ne si forte vinum perfusionis acciperet, celebrationem aliam impediret ;* et eadem ratione perfundit vino digitos, quibus corpus Christi tetigerat.

Ad undecimum dicendum quod veritas quantum ad aliquid debet respondere figuræ, quia scilicet non debet pars hostiæ consecratæ, de qua sacerdos et ministri vel etiam populus communicat, in crastinum reservari. Unde, ut habetur de Consecr. dist. 2, cap *Tribus gradibus*, Clemens 1 pap, epist. 2, cap. princ., statuit quod *tanta holocausta in altari offerantur, quanta populo sufficere debeant ; quod si remanserint, in crastinum non reserventur, sed cum timore et tremore clericorum diligentia consumantur.* Quia tamen hoc sacramentum quotidie sumendum est, non autem agnus paschalis quotidie sumebatur, ideo oportet alias hostias consecratas pro infirmis conservare. Unde in eadem distinctione legitur, cap. 93 : *Presbyter Eucharistiam semper habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.*

Ad duodecimum dicendum quod in solemni celebratione missæ plures debent adesse. Unde Soter papa dicit, decreto 3, ut habetur de Consecr., dist. 1, cap. 61 : *Hoc quoque statutum est, ut nullus presbyterorum missarum solemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus, sibique respondentibus, ipse tertius habeatur ; quia cum pluraliter ab*

(1) Al., *uniuntur.*

eo dicitur : « Dominus vobiscum », et illud in secretis : « Orate pro me », aptissime convenit ut ipsius respondeatur salutationi. Unde et ad majorem solemnitatem ibidem statutum legitur, cap. 59, quod episcopus cum pluribus missarum solemnia peragat. In missis tamen privatis sufficit unum habere ministrum, qui gerit personam totius populi catholici, ex cujus persona sacerdoti pluraliter respondet.

Articulus VI

Utrum possit sufficienter occurri defectibus circa celebrationem hujus sacramenti occurrentibus, statuta Ecclesiæ observando.

4 Sent., dist. 13, in Exposit. litt.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod non possit sufficienter occurri defectibus qui circa celebrationem hujus sacramenti occurrunt, statuta Ecclesiæ observando. Contigit enim quandoque quod sacerdos ante consecrationem, vel post moritur, vel alienatur, vel aliqua alia infirmitate impeditur, ne sacramentum sumere possit, et missam perficere. Ergo videtur quod non possit impleri statutum Ecclesiæ quo præcipitur quod sacerdos consecrans suo sacrificio communicet.

2. Præterea, contingit quandoque quod sacerdos ante consecrationem vel post recolit se aliquid comedisse vel bibisse, vel etiam alicui peccato mortali subjacere, vel etiam excommunicationi, cujus prius memoriam non habebat. Necesse est ergo quod ille qui est in tali articulo constitutus, peccet mortaliter contra statutum Ecclesiæ faciens, sive sumat, sive non sumat.

3. Præterea, contingit quandoque quod in calicem musca vel aranea, vel aliquod animal venenosum cadit post consecrationem, vel etiam cognoscit sacerdos calici venenum esse immissum ab aliquo malevolo causa occidendi ipsum ; in quo casu si sumat, videtur mortaliter peccare se occidendo, vel Deum tentando : similiter si non sumat, peccat contra statutum Ecclesiæ faciens. Ergo videtur esse perplexus et subjectus necessitati peccandi, quod est inconveniens.

4. Præterea, contingit quandoque quod per negligentiam ministri aut aqua non ponitur in calice, aut etiam nec vinum, et hoc sacerdos advertit. Ergo in hoc etiam casu videtur esse perplexus, sive sumat corpus sine sanguine, quasi imperfectum faciens sacrificium, sive non sumat nec corpus nec sanguinem.

5. Præterea contingit quandoque quod sacerdos non recolit se dixisse verba consecrationis, vel etiam alia quæ in celebratione hujus sacramenti dicuntur. Videtur ergo peccare in hoc casu, sive reiteret verba super eamdem materiam, quæ forte jam dixerat, sive utatur pane et vino non consecratis, quasi consecratis.

6. Præterea, contingit quandoque propter frigus, quod sacerdoti dilabitur hostia in calicem, sive ante fractionem, sive post. In hoc ergo casu non poterit sacerdos ritum Ecclesiæ implere vel de ipsa fractione, vel etiam de hoc quod sola tertia pars mittatur in calicem.

7. Præterea, contingit quandoque quod per negligentiam sacerdotis sanguis Christi effunditur, vel etiam quod sacerdos sacramentum sumptum vomit, aut etiam quod hostiæ consecratæ tamdiu conservantur ut putrefiant, vel etiam a muribus corrodantur, vel etiam qualitercumque perdantur ; in quibus casibus non videtur posse huic sacramento debita reverentia exhiberi secundum Ecclesiæ statuta. Non videtur ergo quod his defectibus seu periculis occurri possit, salvis Ecclesiæ statutis.

— Sed contra est quod sicut Deus, ita Ecclesia non præcipit aliquid impossibile.

Respondeo dicendum quod **periculis seu defectibus circa hoc sacramentum contingentibus dupliciter potest occurri : — uno modo præveniendo,** ne scilicet periculum accidat ; — **alio modo subsequendo,** ut scilicet id quod accidit emendetur, vel adhibendo remedium, vel saltem per pœnitentiam ejus qui negligenter egit circa hoc sacramentum.

Ad primum ergo dicendum quod si sacerdos morte aut infirmitate gravi occupetur ante consecrationem corporis et sanguinis Domini, non oportet ut per alium suppleatur. — Si vero, incœpta consecratione, hoc acciderit, puta consecrato corpore ante consecrationem sanguinis, vel etiam consecrato utroque, debet missæ celebritas per alium expleri. Unde, ut habetur in decret. 7, quæst. 1, cap. *Nihil*, in Toletano concilio 7, can. 2, legitur : *Censuimus convenire ut cum a sacerdotibus missarum tempore mysteria sacra consecrantur, si ægritudinis accidat cujuslibet eventus, quo cœptum nequeant explere mysterium, sit liberum episcopo vel presbytero alteri consecrationem exequi incœpti officii. Non enim aliud competit ad supplementum initiatis mysteriis, quam aut incipientis aut subsequentis benedictio completa sacerdotis ; quia nec perfecta videri possunt, nisi perfecto ordine compleantur. Cum enim simus omnes unum in Christo, nihil contrarium diversitas personarum format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidei repræsentat. Ne tamen quod naturæ languoris causa consulitur, in præsumptionis perniciem convertatur, nullus absque proventu patentis molestiæ minister vel sacerdos, cum cœperit, imperfecta officia præsuma omnino relinquere. Si quis hoc temerarie præsumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit.*

Ad secundum dicendum quod ubi difficultas occurrit, semper est accipiendum illud quod habet minus de periculo. Maxime autem periculosum circa hoc sacramentum est, quod est contra per-

fectionem hujus sacramenti, quia hoc est immane sacrilegium; minus autem est illud quod pertinet ad qualitatem sumentis. Et ideo si sacerdos post consecrationem incœptam recordetur se aliquid comedisse vel bibisse, nihilominus debet perficere sacrificium, et sumere sacramentum; similiter si recordetur se peccatum aliquod commisisse, debet pœnitere cum proposito confitendi et satisfaciendi; et sic non indigne, sed fructuose sumet sacramentum; et eadem ratio est si meminerit se excomunicationi cuicumque subjacere; debet enim assumere propositum humiliter absolutionem petendi; et sic per invisibilem Pontificem Jesum Christum absolutionem consequetur quantum ad hunc actum, quod peragat divina mysteria. Si vero ante consecrationem alicujus prædictorum sit memor, tutius reputarem, maxime in casu manducationis et excomunicationis quod missam incœptam desereret, nisi grave scandalum timeretur.

Ad tertium dicendum quod si musca vel aranea in calicem ante consecrationem ceciderit, aut etiam venenum deprehenderit esse immissum, debet effundi, et abluto calice, denuo aliud vinum poni consecrandum.— Si vero aliquid horum post consecrationem acciderit, debet animal caute capi et diligenter lavari, et comburi, et ablutio cum cineribus in sacrarium mitti. — Si vero venenum ibi deprehenderit immissum, nullo modo debet sumere, nec alii dare, ne calix vitæ vertatur in mortem, sed debet diligenter in aliquo vasculo ad hoc apto cum reliquiis conservari; et ne sacramentum remaneat imperfectum, debet aliud vinum apponere in calicem, et denuo resumere a consecratione sanguinis, et sacrificium perficere.

Ad quartum dicendum quod si sacerdos ante consecrationem sanguinis, et post consecrationem corporis percipiat aut vinum aut aquam non esse in calice, debet statim apponere et consecrare. — Si vero post consecrationis verba perceperit quod aqua desit, debet nihilominus procedere, quia impositio aquæ, ut supra dictum est, quæst. 74, art. 7, non est de necessitate sacramenti: debet tamen puniri ille ex cujus negligentia hoc contingit. Nullo autem modo debet aqua vino jam consecrato misceri, quia sequeretur corruptio sacramenti pro aliqua parte, ut supra dictum est, quæst. 77, art. 8. — Si vero percipiat post verba consecrationis quod vinum non fuerit positum in calice, si quidem hoc percipiat ante sumptionem corporis, debet, deposita aqua si ibi fuerit, imponere vinum cum aqua, et resumere a verbis consecrationis sanguinis. — Si vero hoc perceperit post sumptionem corporis, aliam hostiam apponere debet iterum consecrandam simul cum sanguine; quod ideo dico, quia si diceret sola verba consecrationis sanguinis, non servaretur debitus ordo consecrandi; et, sicut dicitur in prædicto cap. Toletani concilii, cit. in resp. ad 1, *perfecta videri non possunt sacrificia, nisi perfecto ordine compleantur.* — Si vero inciperet a consecratione sanguinis, et repeteret omnia verba consequentia, non competeret, nisi adesset hostia consecrata, cum in verbis illis occurrant quædam dicenda, et fienda non solum circa sanguinem, sed etiam circa corpus; et debet in fine iterum sumere hostiam consecratam et sanguinem, non obstante etiam si prius sumpserit aquam quæ erat in calice, quia præceptum de perfectione vel de perceptione hujus sacramenti majoris est ponderis quam præceptum quod hoc sacramentum a jejunis sumatur, ut supra dictum est, quæst. 80, art. 8.

Ad quintum dicendum quod licet sacerdos non recolat se dixisse aliqua eorum quæ dicere debuit, non tamen debet ex hoc mente perturbari; non enim qui multa dicit recolit omnia quæ dixit; nisi forte aliquid in dicendo apprehenderit sub ratione jam dicta; sic enim aliquid efficitur memorabile. Unde si aliquis attente cogitet illud quod dicit, non tamen cogitet se dicere illud, non multum postea recolit se dixisse; sic enim fit aliquid objectum memoriæ, in quantum accipitur sub ratione præteriti, sicut dicitur in lib. de Memoria, cap. 1, a princ. Si tamen sacerdoti probabiliter constet se aliqua omisisse, si quidem non sunt de necessitate sacramenti, non existimo quod propter hoc debeat resumere, immutando ordinem sacrificii, sed debet ulterius procedere; si vero certificetur se omisisse aliquid eorum quæ sunt de necessitate sacramenti, scilicet formam consecrationis, cum forma consecrationis sit de necessitate sacramenti, sicut et materia, idem videtur faciendum, quod dictum est in solut. præc., in defectu materiæ, ut scilicet resumatur a forma consecrationis, et cætera per ordinem reiterentur, ne mutetur ordo sacrificii.

Ad sextum dicendum quod fractio hostiæ consecratæ, et quod una sola pars mittatur in calicem, respicit corpus mysticum, sicut admixtio aquæ significat populum, et ideo horum prætermissio non facit imperfectionem sacrificii, ut propter hoc sit necesse aliquid reiterare circa celebrationem hujus sacramenti.

Ad septimum dicendum quod, sicut legitur de Cons., dist. 2, cap. 27, ex decreto 6 Pii I papæ, *si per negligentiam aliquid de sanguine stillaverit in tabulam quæ terræ adhæret, lingua lambetur, et tabula radetur. Si vero non fuerit tabula, terra radetur, et igni consumetur, et cinis intra altare condetur, et sacerdos quadraginta diebus pœniteat. Si autem super altare stillaverit calix sorbeat minister stillam, et tribus diebus pœniteat; si super linteum altaris, et ad aliud stilla pervenerit, quatuor diebus pœniteat; si usque ad tertium, novem diebus pœniteat; si usque ad quartum, viginti diebus pœniteat; et linteamina quæ stilla tetigerit, tribus vicibus lavet minister calice subtus posito; et aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur.* Posset etiam sumi in potum a ministro, nisi propter abo-

minationem dimitteretur. Quidam autem ulterius partem illam linteaminum incidunt et comburunt, et cinerem in altari, vel sacrario reponunt. Subditur autem ibid., cap. 28, ex Pœnitentiali Bedæ Presbyteri, lib. de Remediis peccator., cap. de Ebrietate : *Si quis per ebrietatem vel voracitatem Eucharistiam evomuerit, quadraginta diebus pœniteat, si laicus est; clerici vel monachi, seu diaconi et presbyteri septuaginta diebus pœniteant; episcopus nonaginta. Si autem infirmitatis causa evomuerint, septem diebus pœniteant.* Et in eadem dist., cap. 95, legitur ex concilio Arelatensi 4 : *Qui non bene custodierit sacramentum, et mus, vel aliquod aliud animal illud comederit, quadraginta diebus pœniteat; qui autem perdiderit illud in Ecclesia, aut pars ejus ceciderit, et non inventa fuerit, triginta diebus pœniteat.* Et eadem pœnitentia videtur dignus sacerdos per cujus negligentiam hostiæ consecratæ putrefiunt. Prædictis autem diebus debet pœnitens jejunare, et a communione cessare. Pensatis tamen conditionibus negotii et personæ, potest minui vel addi ad pœnitentiam præ dictam. Hoc tamen observandum est quod ubicumque species integræ inveniuntur, sunt reverenter conservandæ vel etiam sumendæ; quia manentibus speciebus manet ibi corpus Christi, ut supra dictum est, quæst. 77, art. 5. Ea vero in quibus inveniuntur, si commode fieri potest, sunt comburenda, cinere in sacrario recondito, sicut de rasura tabulæ dictum est, hic sup.

De Pœnitentia

QUÆSTIO LXXXIV

DE SACRAMENTO PŒNITENTIÆ. — *In decem articulos divisa.*

Consequentur considerandum est de sacramento pœnitentiæ; — circa quod primo considerandum est de ipsa pœnitentia; — secundo de effectu ipsius; — tertio de partibus ejus; — quarto de suscipientibus hoc sacramentum; — quinto de potestate ministrorum, quæ ad claves pertinet; — sexto de solemnitate hujus sacramenti.

Circa primum duo consideranda sunt : — primo de pœnitentia, secundum quod est sacramentum; — secundo de pœnitentia, secundum quod est virtus.

Circa primum quæruntur decem : 1° utrum pœ-

De sacramento pœnitentiæ. — Si nominis etymologia spectetur, est quasi pœnam tenere, seu teneri pœna ejus quod commissum est : secundum vero nominis impositionem, sumitur vel pro virtute inclinante hominem ad reparandam injuriam Deo factam per peccatum, aut pro hujus virtutis actibus, vel pro sacramento novæ legis quo remittuntur peccata post baptismum commissa. Apud græcos dicitur εξομολογησις, id est, latine *confessio*, et μετανοια, id est *resipiscentia*.— *Definitur :* « Sacramentum quo relapsis vere pœnitentibus et confessis, cum proposito saltem satisfaciendi, impenditur absolutio a peccatis. »

Errores. — *Montanistæ*, sic dicti a Montano, seu Cataphryges (a Phrygia, Montani patria) vel Pepusiani, a vico quem Montanus habitabat (173); pariterque *Novatiani* a Novato presbytero Carthaginensi et a Novatiano antipapa (254), negaverunt Ecclesiæ potestatem dimittendi quæcumque peccata, juxta quosdam, vel secundum alios auctores, non omnia, sed tantum quædam graviora. — Waldenses, Wiclefistæ et Hussitæ, non expunxerunt ex albo sacramentorum pœnitentiam, sed tantum erraverunt in hoc quod improbis sacerdotibus, potestatem absolvendi et alia sacramenta administrandi denegarunt. — *Calvinistæ* rejiciunt sacramentum pœnitentiæ, voluntque nullum aliud esse in Ecclesia remedium peccatorum post baptismum, quam ipsum baptismum in memoriam revocatum, cum certa fide, seu fiducia remissionis peccatorum. Quantum ad *Lutherum* varius et inconstans in hac re fuit; sed quamdiu Lutherani hærebunt capitali suo dogmati de justificatione ex fide, per justitiam Christi imputatam, impossibile erit ipsos pœnitentiam pro vero sacramento habere, quia absolutio non erit actus judicialis remittens peccata, sed solum declaratio extrinseca, excitans ad fidem remissionis peccatorum. — De hæresi Protestantium circa hoc punctum vide Bossuetium, *Histoire des varia ions*, lib. 2, et Bellarmin. *de Pœnitentia*, lib. 2.

Summa Doctrinæ catholicæ de sacramento pœnitentiæ, ex conciliis Florentino et Tridentino. — Concil. Florent. sub Eugenio IV, Decretum pro Armenis : Quartum sacramentum est pœnitentia, cujus quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio; ad quam pertinet, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Secunda est oris confessio : ad quam pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis; quæ quidem præcipue fit per orationem, jejunium et eleemosynam. Forma hujus sacramenti sunt verba absolutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit : Ego te absolvo, etc., et minister hujus sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Effectus hujus sacramenti est absolutio a peccatis. — *Concil. Trident. Sess.* 14, *canones de sacrame...o Pœnitentiæ : Can.* 1. Si quis dixerit, in catholica Ecclesia Pœnitentiam non esse vere et proprie Sacramentum, pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anat. sit. *Can.* 2. Si quis Sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo Sacramenta distincta non sint, atque ideo Pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anat. sit. *Can.* 3. Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris : «Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt»: non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem, contra institutionem hujus Sacramenti, ad auctoritatem prædicandi Evangelium, anat. sit. *Can.* 4. Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente quasi materiam Sacramenti Pœnitentiæ, videlicet, Contritionem, Confessionem et Satisfactionem, quæ tres Pœnitentiæ partes dicuntur; aut dixerit, duas tantum esse Pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, anat. sit. *Can.* 5. Si quis dixerit, eam Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum,

nitentia sit sacramentum ; 2° de propria materia ejus ; 3° de forma ipsius ; 4° utrum impositio manus requiratur ad hoc sacramentum ; 5° utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis ; 6° de ordine ejus ad alia sacramenta ; 7° de institutione ejus ; 8° de duratione ipsius ; 9° de continuatione ejus ; 10° utrum possit iterari.

qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, et æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum et utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem : demum illum esse dolorem coactum et non liberum ac voluntarium, anat. sit. *Can.* 6. Si quis negaverit, Confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse jure divino ; aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum, anat. sit. *Can.* 7. Si quis dixerit, in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, et circumstantias, quæ peccati speciem mutant ; sed eam Confessionem tantum esse utilem ad erudiendum, et consolandum pœnitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam ; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinæ misericordiæ ignoscendum ; aut demum, non licere confiteri peccata venialia, anat. sit. *Can.* 8. Si quis dixerit, Confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam, a piis abolendam ; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimæ, anat. sit. *Can.* 9. Si quis dixerit, Absolutionem Sacramentalem Sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti ; modo tantum credat se esse absolutum ; aut Sacerdos non serio, sed joco absolvat ; aut dixerit non requiri Confessionem pœnitentis, ut Sacerdos eum absolvere possit, anat. sit. *Can.* 10. Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi, et solvendi non habere ; aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum : « Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo » ; et « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt » : quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata ; publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit ; secreta vero per spontaneam confessionem, anat. sit. *Can.* 11. Si quis dixerit, Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat, anat. sit. *Can.* 12. Si quis dixerit, totam pœnam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque pœnitentium non esse aliam quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse ; anat. sit. *Can.* 13. Si quis dixerit, pro peccatis, quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis, et patienter toleratis, vel a sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam esse tantum novam vitam, anat. sit. *Can.* 15. Si quis dixerit, satisfactiones,

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum pœnitentia sit sacramentum.

4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, et dist. 23, quæst. 2, art. 3, quæst. 2, corp.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non sit sacramentum, Gregorius enim dicit (id habet Isid. lib. 6 Etymolog., cap. ult., circa

quibus pœnitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes, anat. sit. *Can.* 15. Si quis dixerit, Claves Ecclesiæ esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum ; et propterea Sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus, agere contra finem Clavium, et contra institutionem Christi ; et fictionem esse, quod, virtute Clavium, sublata pœna æterna, pœna temporalis plerumque exsolvenda remaneat, anat. sit.

Cfr. pro tractatu de Pœnitentia : — S. Cyprianus, *de Lapsis ;* S. Ambrosius, *De pœnitentia ;* S. Chrysostomus, *De reparatione lapsi*, et *homil.* 9 *de pœnitentia ;* S. Fulgentius, lib. 2, *de Remissione peccatorum* et *Epist. ad Venantium ;* S. Ephrem, *Paræneses* et *Sermones ;* S. Augustinus, *Epist. ad Seleucionem* et *de vera et falsa pœnitentia ;* S. Hieronym., *contra Jovinianum ;* S. Bernardus, *sermones* 40 *et* 104 *de diversis* et 16 *in cantica ;* S. Bonaventura, *Pharetra*, lib. 2, et *diætæ salutis ;* Bellarminus, *de Pœnitentia ;* Richardus, *Opusc. de clavibus ;* Valdensis, *de Sacramentis ;* Adrianus, *de Clavibus ;* Commentatores Summæ S. Thomæ, et præcipue Suarez, Sylvius, Valentia ; Soto *in* 4 *Sentent. ;* Wirceburgenses ; Lugo, *de Sacram. Pœnitentiæ ;* S. Alphonsus, lib. 6 ; Billuart ; Gonet ; Petavius, *de Pœnitentia ;* Drowen, *de Re sacrament. ;* Morinus, *de Pœnitentia ;* Renaudot, *Perpetuité de la foi ;* Chardon, *Hist. des sacrements ;* Palmieri, *Tractat. de Pœnitentia.*

QUÆSTIO 84. — D. Thomas acturus de sacramento pœnitentiæ, ad duo respexit ; ad pœnitentiam scilicet ut sacramentum, et ad pœnitentiam virtutem, sine cujus actibus, sacramentum ipsum non fit. Et quidem pœnitentia quæ est sacramentum, explicatur quantum ad essentiam, substantiam et quidditatem in communi sumpta, in hac quæst. 84. Ejus vero partes, ex quibus integratur et constat materia sacramenti, incipit tractare quæstione 90. Pœnitentiam vero virtutem ejusque effectus tractavit per quinque quæstiones (85 ad 89). — In hac ergo quæst. 84, in qua agit de sacramento pœnitentiæ secundum se, tria præcipue tractat. 1° Id quod pertinet ad essentiam hujus sacramenti, tribus prioribus articulis, ostendendo quod sit sacramentum, et quæ sit materia et quæ forma. Et quia nonnulli putabant requiri ad constitutionem hujus sacramenti manuum impositionem, removit hoc tanquam ad essentiam hujus sacramenti nullo modo requisitum. 2° Considerat necessitatem hujus sacramenti ad salutem, non absolute, sed suppositione peccati communi, ratione cujus convenienter dicitur secunda tabula post naufragium, indeque dependet scire quem locum habeat pœnitentia inter reliqua sacramenta, nempe post baptismum, confirmationem et eucharistiam. Et de his agit duobus art. scilicet quinto et sexto. 3° Considerat accidentia quædam hujus sacramenti per reliquos articulos, nempe, institutionem, durationem, continuitatem et iterationem.

ART. 1. — Quod pœnitentia sit sacramentum, ad fidem pertinens est. Nota verba Auctoris in fine corp. : « Pœnitentia quæ in Ecclesia agitur, est sacramentum ; » quasi diceret : non omnis pœnitentia, sed quæ ritu exteriori peragitur in Ecclesia, secundum institutionem Christi.

Definit. Eccles. — Decretum Lucii III contra Albigenses lib. 5, tit. 7, cap. : « Ad abolendam, » vide supra pag. 383.— Concil. Lateran. IV; Professio fidei Valdensibus præscripta;

med., et habetur in Decret. 1, quæst. 1, cap. *Multi secularium*) : *Sacramenta sunt baptismus, chrisma, corpus et sanguis Christi; quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius* (1) *operatur salutem.* Sed hoc non contingit in pœnitentia, quia non adhibentur aliquæ corporales res, sub quibus divina virtus operetur salutem. Ergo pœnitentia non est sacramentum.

2. Præterea, sacramenta Ecclesiæ a ministris Christi exhibentur, secundum illud 1 Cor. 4, 1 : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Sed pœnitentia non exhibetur a ministris Christi, sed interius a Deo hominibus inspiratur, secundum illud Jerem. 31, 19: *Postquam convertisti me, egi pœnitentiam.* Ergo videtur quod pœnitentia non sit sacramentum.

3. Præterea, in sacramentis de quibus jam supra diximus, est aliquid quod est sacramentum tantum, aliquid quod est res et sacramentum, aliquid vero quod est res tantum, ut ex præmissis patet, quæst. 66 art. 1. Sed hoc non invenitur in pœnitentia. Ergo pœnitentia non est sacramentum.

— Sed contra est quod sicut baptismus adhibetur ad purificandum a peccato, ita et pœnitentia ; unde et Petrus dixit Simoni Mago, Act. 8, 22 : *Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Sed baptismus est sacramentum, ut supra habitum est, quæst. 66, art. 1. Ergo pari ratione et pœnitentia.

RESPONDEO dicendum quod, sicut Gregorius dicit in cap. supradicto, in arg. 1, *sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita fit ut aliquid significare intelligatur quod sancte accipiendum est.*— Manifestum est autem quod in pœnitentia ita res gesta sit quod aliquid sanctum significatur tam ex parte peccatoris pœnitentis, quam ex parte sacerdotis absolventis ; — nam peccator pœnitens per ea quæ facit et dicit, ostendit cor suum a peccato recessisse ; — similiter etiam sacerdos per ea quæ agit et dicit circa pœnitentem, significat opus Dei remittentis peccata. Unde manifestum est quod **pœnitentia quæ in Ecclesia agitur, est sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod nomine corporalium rerum intelliguntur large etiam ipsi exteriores actus sensibiles qui ita se habent in hoc sacramento, sicut aqua in baptismo, vel chrisma in confirmatione. Est autem attendendum quod in illis sacramentis in quibus confertur excellens gratia, quæ superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterius ; sicut in baptismo, ubi fit plena remissio peccatorum et quantum ad culpam et quantum ad pœnam, in confirmatione, ubi datur plenitudo Spiritus Sancti, et in extrema unctione, ubi confertur perfecta sanitas spiritualis, quæ provenit ex virtute Christi, quasi ex quodam extrinseco principio. Unde si qui actus humani sunt in talibus sacramentis, non sunt de essentia sacramentorum, sed dispositive se habent ad sacramenta. In illis autem sacramentis quæ habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materiæ, ut accidit in pœnitentia et matrimonio, sicut etiam in medicinis corporalibus quædam sunt res exterius adhibitæ, sicut emplastra et electuaria, quædam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quædam.

Ad secundum dicendum quod in sacramentis quæ habent corporalem materiam, oportet quod illa materia adhibeatur a ministro Ecclesiæ, qui gerit personam Christi, in signum quod excellentia virtutis in sacramento operantis est a Christo.

Confessio fidei Michaelis Paleologi ; *Professio fidei Pii IV, vide supra, pag.* 384. - *Concil. Florent. et Concil. Trident. sess.* 14, *can.* 1, 2, 3, *vide in proœmio præsentis quæstionis. Item concil. Trident. sess.* 7, *de baptismo can.* 10, *vide supra quæst.* 66 *pag.* 390; *Ibidem, sess.* 14, *cap.* 1. *De necessitate et institutione Sacramenti Pœnitentiæ.* Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam, in Baptismo, ipsius beneficio, et gratia, susceptam, constanter tuerentur ; non fuisset opus, aliud ab ipso Baptismo Sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus, dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum ; illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati servitutem et dæmonis potestatem tradidissent, Sacramentum videlicet Pœnitentiæ, quo lapsis post Baptismum, beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem Pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam, qui Baptismi Sacramento ablui petivissent, ut, perversitate abjecta et emendata, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur. Unde propheta ait : « Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris: et non erit vobis in ruinam iniquitas. » Dominus etiam dixit : « Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. » Et princeps Apostolorum Petrus peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans dicebat : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum ». Porro nec ante adventum Christi Pœnitentia erat Sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante Baptismum. Dominus autem Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus, insufflavit in discipulos suos, dicens: « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt ». Quo tam insigni facto, et verbis tam perspicuis potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles, post Baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit. Et Novatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes ; magna ratione Ecclesia Catholica tamquam hæreticos explosit, atque condemnavit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta hæc Synodus probans et recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes, qui verba illa ad potestatem prædicandi verbum Dei, et Christi Evangelium annuntiandi, contra hujusmodi Sacramenti institutionem falso detorquent. *Cap.* 2, *supra quæst.* 68, *art.* 1, *pag.* 411; *et sess.* 23 ; *can.* 1, *supra quæst.* 82, *art.* 1, *pag.* 535.

(1) Ita cum codd. Alcan. et Camer. edit. passim. Al. additur, *in eis.*

In sacramento autem pœnitentiæ, sicut dictum est in solut. præc., sunt actus humani pro materia, qui proveniunt ex inspiratione interna; unde materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante; sed complementum sacramenti exhibet minister, dum pœnitentem absolvit.

Ad tertium dicendum quod etiam in pœnitentia est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet actus exterius exercitus tam per peccatorem pœnitentem, quam etiam per sacerdotem absolventem; res autem et sacramentum est pœnitentia interior peccatoris; res autem tantum et non sacramentum est remissio peccati; quorum primum totum simul sumptum est causa secundi; primum autem et secundum sunt quodammodo causa tertii.

Articulus II.

Utrum peccata sint propria materia hujus sacramenti.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod peccata non sint propria materia hujus sacramenti. Materia enim in aliis sacramentis per aliqua verba prolata sanctificatur, et sanctificata effectum sacramenti operatur. Peccata autem non possunt sanctificari, eo quod contrariantur effectui sacramenti, qui est gratia remittens peccata. Ergo peccata non sunt materia propria hujus sacramenti.

2. Præterea Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia (scilicet hom. 27 inter 58, cap. 1, parum a princ.): *Nullus potest inchoare novam vitam, nisi eum veteris vitæ pœniteat.* Sed ad vetustatem vitæ pertinent non solum peccata, sed etiam pœnalites præsentis vitæ. Non ergo peccata sunt propria materia pœnitentiæ.

3. Præterea, peccatorum quoddam est originale, quoddam mortale, quoddam veniale. Sed pœnitentiæ sacramentum non ordinatur contra originale peccatum, quod tollitur per baptismum, neque contra peccatum mortale quod tollitur per confessionem peccatoris; nec etiam contra veniale, quod tollitur per tunsionem pectoris, et per aquam benedictam, et alia hujusmodi. Ergo peccata non sunt propria materia pœnitentiæ.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 2 Cor. 12, 21: *Non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.*

Respondeo dicendum quod duplex est materia, scilicet proxima et remota, sicut statuæ proxima materia est metallum, remota vero aqua. Dictum est autem art. præc., ad 1 et 2, quod **materia proxima hujus sacramenti sunt actus pœnitentis, cujus materia sunt peccata**, de quibus dolet et quæ confitetur, et pro quibus satisfacit. — Unde relinquitur quod **remota materia pœnitentiæ sint peccata, non acceptanda, sed detestanda et destruenda.**

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de proxima materia sacramenti.

Ad secundum dicendum quod vetus et mortalis vita est objectum pœnitentiæ, non ratione pœnæ, sed ratione culpæ annexæ.

Ad tertium dicendum quod pœnitentia quodammodo est de quolibet peccatorum genere, non tamen eodem modo: — nam de peccato actuali mortali est pœnitentia proprie et principaliter: proprie quidem, quia propria dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus; princi-

---

Art. 2.— Scotus (Dist. 14, quæst. 4), dicit solam absolutionem sacerdotis esse sacramentum pœnitentiæ; unde sic definit: « Pœnitentia est absolutio hominis pœnitentis a sacerdote habente jurisdictionem facta, ex divina institutione efficaciter conferens salutem ». Alia sententia est Durandi (Dist. 14, quæst. 3) qui conjunctum ex absolutione et confessione dicit esse sacramentum. Addit autem quod non proprie dicitur sacramentum pœnitentiæ, sed dici debet sacramentum confessionis et absolutionis. Tertia sententia communior cum S. Thoma in hoc art., tenet, non solum absolutionem esse sacramentum, sed confessionem simul etiam contritionem et satisfactionem; et confirmatur ex doctrina concil. Florent. et Trident. Adverte venialia esse materiam etiam hujus sacramenti, at non principalem nec necessariam, quia non est necessarium ea confiteri: est de fide et habetur determinatum a Concil. Trident. sess. 14. cap. 5. Nota hæc verba Catechismi Romani: «Hi actus (scilicet confessio, contritio et satisfactio) quasi materia a S. Synodo appellantur, non quia veræ materiæ rationem non habeant, sed quia ejus generis materia non sit, quæ extrensecus adhibeatur, ut aqua in baptismo, chrisma in confirmatione ».

Definit. Eccles. — Concil. Florent. vide proœmium præsentis quæst. — Proposit. Lutheri, damn.a Leone X per Bullam: « Exsurge Domine: » 5. Tres esse partes Pœnitentiæ: contritionem, confessionem et satisfactionem, non est fundatum in sacra Scriptura, nec antiquis sanctis christianis doctoribus. — *Trident. sess. 6, cap. 14, vide supra, quæst. 69, art. 2, pag. 426; Sess. 14, cap. 3. De partibus et fructu hujus Sacramenti.* Docet præterea sancta Synodus, Sacramenti Pœnitentiæ formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: «Ego te absolvo, etc. » quibus quidem de ecclesiæ sanctæ more preces quædam laudabiliter adjunguntur: ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius Sacramenti administrationem sunt necessariæ. Sunt autem quasi materia hujus Sacramenti ipsius pœnitentis actus nempe Contritio, Confessio et Satisfactio. Qui quatenus in pœnitente ad integritatem Sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione Pœnitentiæ partes dicuntur. Sane vero res et effectus hujus Sacramenti, quantum ad ejus vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis, et cum devotione hoc Sacramentum percipientibus, conscientiæ pax ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet. Hæc de partibus et effectu hujus Sacramenti sancta Synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui Pœnitentiæ partes, incussos conscientiæ terrores, et fidem esse contendunt. *Ibidem can. 4, vide in proœmio præsentis quæst. — Quoad peccata venialia, Trident. sess. 14, cap. 5...* Venialia quibus a gratia Dei non excludimur, et in quæ frequentius labimur, quanquam recte et utiliter citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat; taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. *Ibidem can. 17 initio præsentis quæstionis.*

paliter autem, quia ad deletionem peccati mortalis hoc sacramentum est principaliter institutum. — De peccatis autem venialibus est quidem pœnitentia proprie, in quantum sunt nostra voluntate facta; non tamen contra hæc principaliter est hoc sacramentum institutum. — De peccato vero originali pœnitentia nec principaliter est (quia contra ipsum non ordinatur hoc sacramentum, sed magis baptismus), nec etiam proprie, quia peccatum originale non est nostra voluntate peractum, nisi forte in quantum voluntas Adæ reputatur nostra, secundum modum loquendi quo Apostolus dicit Rom. 5, 12 : *In quo omnes peccaverunt.* In quantum tamen large accipitur pœnitentia pro quacumque detestatione rei præteritæ, potest dici pœnitentia de peccato originali, sicut loquitur Augustinus in lib. de Pœnitentia (alius auctor de vera et falsa Pœnit., cap. 8).

Articulus III

Utrum hæc sit forma hujus sacramenti : « Ego te absolvo ».

4 Sent., dist. 22, quæst. 2, art. 2, quæst. 2 et 3 ; et Opusc. 22.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hæc non sit forma hujus sacramenti : *Ego te absolvo.* Formæ enim sacramentorum ex institutione Christi et Ecclesiæ usu habentur. Sed Christus non legitur hanc formam instituisse, neque etiam in communi usu habetur; quinimo in quibusdam absolutionibus quæ in Ecclesia publice fiunt, sicut in prima et completorio, et in Cœna Domini absolvens non utitur oratione indicativa, ut dicat : *Ego te absolvo*, sed oratione deprecativa, cum dicit : *Misereatur vestri omnipotens Deus;* vel : *Absolutionem et remissionem tribuat vobis omnipotens Deus.* Ergo hæc non est forma hujus sacramenti : *Ego te absolvo.*

2, Præterea, Leo papa dicit, epist. 108, al. 91, ad Theodor., cap. 2, quod indulgentia nisi supplicationibus sacerdotum nequit obtineri. Loquitur autem de indulgentia Dei quæ præstatur pœnitentibus. Ergo forma hujus sacramenti debet esse per modum deprecationis.

3. Præterea, idem est absolvere a peccato, quod peccatum remittere. Sed solus Deus peccatum remittit, qui etiam solus interius hominem a peccato mundat, ut Augustinus dicit super Joan. tract. 4, circa med., et lib. 1, de peccator. Merit. et Remiss. cap. 23. Ergo videtur quod solus Deus a peccato absolvat. Non ergo debet sacerdos dicere : *Ego te absolvo*, sicut non dicit : *Ego tibi peccata remitto.*

4. Præterea, sicut Dominus dedit potestatem discipulis absolvendi a peccatis, ita etiam dedit eis potestatem curandi infirmitates, et ut dæmonia ejicerent, et ut languores sanarent, ut habetur Matth., 10 et Luc., 9. Sed sanando infirmos, apostoli non utebantur his verbis : *Ego te sano*, sed : *Sanet te Dominus Jesus Christus*, sicut Pe-

---

Art. 3. — Ad fidem pertinens est, convenientissimam sacramenti pœnitentiæ formam esse : « Ego te absolvo ». — Ex resp. ad 5, vides quod sacerdos non declarat pœnitentem esse absolutum, sicut volunt quidam Lutherani, sed eum vere absolvit. Quod est conforme doctrinæ Martini V. (infra). Unde, nota hæc verba S. Thomæ, Opusc. 17, cap. 2 : « Si intelligat quod sacerdos sua auctoritate super culpam potentiam non habet, dicit verum. Si autem intelligit quod sacramentum, quod sacerdos ut minister tradit, non se extendat ad remissionem culpæ, falsum dicit. Sicut enim per baptismum dimittitur omnis culpa originalis et actualis, ita per sacramentum pœnitentiæ remittitur actualis culpa... Potestas clavium se extendit ad absolutionem culpæ, non sicut causa efficiens principalis, hoc enim Dei est, sed sicut instrumentum ». Aliqui etiam doctores catholici dixerunt sacerdotem in hoc sacramento tantum ostendere pœnitentem esse absolutum a Deo, unde formam hujus sacramenti dicunt sic esse exponendam : « ostendo seu declaro te absolutum a Deo quantum ad culpam ». Et hoc tenuerunt inter alios Magister Sententiarum, Gabriel, Richardus etc ; sed amplius tuto sustineri non potest. — Utrum vero absolutionis forma deprecatoria possit esse valida? Controvertitur. Pro negativa tenet schola Thomistica cum suo Duce dicente, Opusc. 22, cap. 2 : « Christus non dicit : quæcumque petieris esse solvenda, erunt soluta ; sed : quæcumque solveris : si ergo illa tantum dicuntur esse soluta, quæ habens claves solverit, qui autem petit aliquid esse solvendum non solvit; miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum ». Quod confirmatur definitionibus sequentibus.

Definit. Eccles. — Vide in proœmio præsentis quæstionis Concil. Florent., et Trident. can. 9; ibidem cap. 3, vide art. præced.; Ibid. cap. 6, De ministro hujus sacramenti et absolutione : Circa ministrum autem hujus sacramenti declarat sancta synodus falsas esse, et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quæ ad alios quosvis homines, præter Episcopos et Sacerdotes, Clavium ministerium perniciose extendunt; putantes verba illa Domini : « Quæcumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo » ; et « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt », ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue, contra institutionem hujus Sacramenti ita fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata, publica quidem per correptionem, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam Confessionem cuique factam. Docet quoque, etiam Sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus Sancti, in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere, eosque prave sentire, qui in malis Sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. Quamvis autem Absolutio Sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio; tamen non est solum nudum ministerium, vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata; sed ad instar actus judicialis; quo ab ipso, velut a judice, sententia pronuntiatur. Atque ideo non debet pœnitens adeo sibi de sua ipsius fide blandiri, ut, etiamsi nulla illi adsit contritio, aut Sacerdoti animus serio agendi et vere absolvendi desit; putet tamen se, propter suam solam fidem, vere et coram Deo esse absolutum. Nec enim fides sine Pœnitentia remissionem ullam peccatorum præstaret : nec is esset, nisi salutis suæ negligentissimus, qui Sacerdotem jocose absolventem cognosceret; et non alium serio agentem sedulo requireret. — *Vide supra pag. 373, propos. Mich. Baii, damn.*

trus dixit paralytico, ut habetur Act. 9, 34. Ergo videtur quod sacerdotes, habentes potestatem Apostolis a Christo traditam, non debeant uti hac forma verborum : *Ego te absolvo*, sed : *Absolutionem tribuat tibi Christus.*

5. Præterea, quidam hac forma utentes sic etiam exponunt : *Ego te absolvo*, id est, *absolutum ostendo.* Sed nec hoc etiam sacerdos facere potest, nisi ei divinitus reveletur ; unde, ut legitur Matth. 16, 19, antequam Petro diceretur : *Quodcumque solveris super terram*, etc. dictum est ei : *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis.* (1) Ergo videtur quod sacerdos, cui non est facta revelatio, præsumptuose dicat : *Ego te absolvo*, etiamsi exponatur, id est, *absolutum ostendo.*

— Sed contra est quod, sicut Dominus dixit discipulis, Matth. ult. 19 : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc., ita dixit Petro, Matth. 16, 19 : *Quodcumque solveris super terram*, etc. Sed sacerdos auctoritate illorum verborum Christi fretus dicit : *Ego te baptizo.* Ergo eadem auctoritate dicere debet in hoc sacramento : *Ego te absolvo.*

RESPONDEO dicendum quod in qualibet re perfectio attribuitur formæ. Dictum est autem supra, art. 1 huj. quæst., ad 2, quod hoc sacramentum perficitur per ea quæ sunt ex parte sacerdotis. Unde oportet quod ea, quæ sunt ex parte pœnitentis, sive sint verba, sive facta, sint quædam materia hujus sacramenti ; ea vero quæ sunt ex parte sacerdotis, se habeant per modum formæ. — Cum autem sacramenta novæ legis efficiant quod figurant, ut supra dictum est, quæst. 62, art. 1, ad 1, oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiæ sacramenti. Unde forma baptismi est : *Ego te baptizo*, et forma confirmationis est : *Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis*, eo quod hujusmodi sacramenta perficiuntur in usu materiæ : in sacramento autem Eucharistiæ, quod consistit in ipsa consecratione materiæ, exprimitur veritas consecrationis, cum dicitur : *Hoc est corpus meum.* — Hoc autem sacramentum, scilicet pœnitentiæ, non consistit in consecratione alicujus materiæ, nec in usu alicujus materiæ sanctificatæ, sed magis in remotione cujusdam materiæ, scilicet peccati, prout peccata dicuntur esse materia pœnitentiæ, ut ex supra dictis patet, art. præc. Talis autem remotio significatur a sacerdote, cum dicitur : *Ego te absolvo.* Nam peccata sunt quædam vincula, secundum illud Proverb. 5, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum quisque* (2) *constringitur.* Unde patet quod **hæc est convenientissima forma hujus sacramenti : « Ego te absolvo ».**

Ad primum ergo dicendum quod ista forma assumitur ex ipsis verbis Christi, quibus Petro dixit, Matth. 16, 19 : *Quodcumque solveris super terram*, etc. Et tali forma Ecclesia utitur in sacramentali absolutione. Hujusmodi autem absolutiones in publico factæ non sunt sacramentales, sed sunt orationes quædam ordinatæ ad remissionem venialium peccatorum. Unde in sacramentali absolutione non sufficeret dicere : *Misereatur tui omnipotens Deus*, vel : *Absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus*, quia per hæc verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat. Præmittitur tamen etiam in sacramentali absolutione talis oratio, ne impediatur effectus sacramenti ex parte pœnitentis, cujus actus materialiter quodammodo se habent in hoc sacramento, non autem in baptismo vel in confirmatione.

Ad secundum dicendum quod verbum Leonis est intelligendum quantum ad deprecationem quæ præmittitur absolutioni, non autem removet quin sacerdotes absolvant.

Ad tertium dicendum quod solus Deus per auctoritatem et a peccato absolvit, et peccatum remittit ; sacerdotes tamen utrumque faciunt per ministerium, in quantum scilicet verba sacerdotis in hoc sacramento instrumentaliter operantur in virtute divina, sicut etiam in aliis sacramentis. Nam virtus divina est quæ interius operatur in omnibus sacramentalibus signis, sive sint res, sive verba, sicut ex supra dictis patet, quæst. 62, art. 4, et quæst. 64, art. 1 et 2. Unde et Dominus expressit utrumque : nam Matth, 16, 19, dixit Petro : *Quodcumque solveris super terram*, etc. ; et Joan. 20, 23, dixit discipulis : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ideo tamen sacerdos potius dicit : *Ego te absolvo*, quam : *Ego tibi peccata remitto*, quia hoc magis congruit verbis quæ Dominus dixit, virtutem clavium ostendens, per quas sacerdotes absolvunt. Quia tamen sacerdos sicut minister absolvit, convenienter apponitur aliquid quod pertinet ad primam auctoritatem Dei, scilicet, ut dicatur : *Ego te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, vel per virtutem passionis Christi, vel auctoritate Dei, sicut Dionysius exponit cap. 3 cœl. Hierarch., a med. (implic.), et cap. 7 eccles. Hierarch., vers. fin. Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquitur arbitrio sacerdotis.

Ad quartum dicendum quod Apostolis non est data potestas ut ipsi sanarent infirmos, sed ut ad eorum orationem infirmi sanarentur ; est autem eis collata potestas operandi instrumentaliter sive ministerialiter in sacramentis ; et ideo magis possunt in formis sacramentalibus exprimere actum suum quam in sanationibus infirmitatum. In quibus tamen non semper modo deprecativo utebantur, sed quandoque modo indicativo et imperativo,

(1) Vulgata... *qui in cœlis est.*
(2) In Vulgata deest *suorum quisque.*

sicut Act. 3, 6, legitur quod Petrus dixit claudo : *Quod habeo, hoc tibi do : in nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula.*

Ad quintum dicendum quod ista expositio : *Ego te absolvo*, id est, *absolutum ostendo*, quantum ad aliquid quidem vera est, non tamen est perfecta. Sacramenta enim novæ legis non solum significant, sed etiam faciunt quod significant. Unde sicut sacerdos baptizando aliquem, ostendit hominem interius ablutum per verba et facta, et non solum significative, sed etiam effective, ita etiam cum dicit : *Ego te absolvo*, ostendit hominem absolutum non solum significative, sed etiam effective. Non tamen loquitur quasi de re incerta, quia sicut alia sacramenta novæ legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possit impediri ex parte recipientis, ita etiam et in hoc sacramento. Unde Augustinus dicit in lib. 2 de adult. Conjug., cap. 9, in princ. : *Non est turpis nec difficilis post patrata et purgata adulteria reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum.* Unde nec sacerdos indiget speciali revelatione sibi facta ; sed sufficit generalis revelatio fidei, per quam remittuntur peccata. Unde revelatio fidei dicitur Petro facta fuisse. Esset autem perfectior expositio : *Ego te absolvo*, id est, *sacramentum absolutionis tibi impendo.*

Articulus IV

Utrum impositio manuum sacerdotis requiratur ad hoc sacramentum.

4 Cont. gent., cap. 71 ; et Opusc. 22, cap. 4.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod impositio manuum sacerdotis requiratur ad hoc sacramentum. Dicitur enim Marc. ult., 18 : *Super ægros manus imponent, et bene habebunt.* Ægri autem spiritualiter sunt peccatores, qui recipiunt bonam habitudinem per hoc sacramentum. Ergo in hoc sacramento est manus impositio facienda.

2. Præterea, in sacramento pœnitentiæ recuperat homo Spiritum Sanctum amissum ; unde ex persona pœnitentis dicitur in Psal. 50, 14 : *Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me.* Sed Spiritus Sanctus datur per impositionem manuum : legitur enim Act. 8, 17, quod *apostoli imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum ;* et Matth. 19, 13, dicitur quod *oblati sunt Domino parvuli, ut eis manus imponeret* (1). Ergo in hoc sacramento est facienda manus impositio.

3. Præterea, verba sacerdotis in hoc sacramento non sunt majoris efficaciæ quam in aliis sacramentis. Sed in aliis sacramentis non sufficiunt verba ministri, nisi aliquem actum exerceat ; sicut in baptismo simul cum hoc quod sacerdos dicit : *Ego te baptizo*, requiritur corporalis ablutio. Ergo etiam simul cum hoc quod sacerdos dicit : *Ego te absolvo*, oportet quod aliquem actum exerceat circa pœnitentem, imponendo ei manus.

— Sed contra est quod cum Dominus dixit Petro, Matth. 16, 19 : *Quodcumque solveris super terram*, etc., nullam mentionem de manus impositione fecit ; neque etiam cum omnibus apostolis simul dixit : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, Joan. 20, 13. Non ergo ad hoc sacramentum requiritur impositio manuum.

Respondeo dicendum quod impositio manuum in sacramentis Ecclesiæ fit ad designandum aliquem copiosum gratiæ effectum, quo illi quibus manus imponuntur quodammodo per quamdam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiæ esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus Sancti ; et in sacramento ordinis, in quo confertur quædam excellentia potestatis in divinis mysteriis ; unde et 2 ad Timoth. 1, 6, dicitur : *Resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.* — Sacramentum autem pœnitentiæ non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiæ, sed ad remotionem peccatorum, et ideo **ad hoc sacramentum non requiritur manuum impositio,** sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum (2).

Art. 4. — Wiclefus e contra, irridebat hanc manuum impositionem ; et uterque error est cavendus, nam ritus imponendi manus est ita antiquus, quod sacramentum istud olim fuit sæpe vocatum « manuum impositio ». — Nota, ex Toleto, quod non intendit S. Thomas dicere in ordine et confirmatione esse necessariam manuum impositionem, quasi sine illa non sit sacramentum ; sed quod est cæremonia, quam prætermittere peccatum est, cum universalis Ecclesia ipsam recipiat. At vero in pœnitentia non sic est ; nam absque peccato potest prætermitti, cum non sit universalis Ecclesiæ, nec in præcepto ullo. Tamen si in aliqua Ecclesia est in usu, laudanda est et servanda. — Guillelmus Parisiensis et Alexander Halensis docuerunt manuum impositionem factam a sacerdote proferente absolutionis formam, esse materiam proximam hujus sacramenti. S. Thomas in Opusculo 22, cap. 4, impugnat errorem illorum qui affirmabant de necessitate hujus sacramenti esse manuum impositionem.

(1) Vulgata : *ut manus eis imponeret.*

(2) Hæc D. Thomas. Sic autem prosequitur in textu Nicolaius : « Licet interdum sacramentum pœnitentiæ (publicæ, vel privatæ) *manus impositio* apud veteres appelletur, vel per manuum impositionem designetur. Sic enim S. Clemens lib. 2 Constitutionum apostolicarum, cap. 18, de reconciliatione peccatoris agens : « Eum qui « luxit, inquit, cum ei manum imposueris, recipe, ac per- « mitte in Ecclesia esse : » ut et cap. 41 : « Cum ei ma- « num imposueris, in antiqua pascua restitue. » Sic Cyprianus, lib. de Lapsis : « Ante expiata delicta, ante exomologesim, » id est, confessionem, « factam criminis, « ante purgatam conscientiam sacrificio, et manu sacer- « dotis, pacem putant esse, quam quidem verbis fallaci- « bus vindicant, » etc. Sic Augustinus de Baptismo ad-

Ad primum ergo dicendum quod illa manus impositio non est sacramentalis, sed ordinatur ad miracula perficienda, ut scilicet per contactum manus hominis sanctificati etiam corporalis infirmitas tollatur; sicut etiam legitur de Domino, Marc. 6, 5, quod *infirmos manibus impositis curavit;* et Matth. 8, legitur quod leprosum mundavit per contactum.

Ad secundum dicendum quod non quælibet acceptio Spiritus Sancti requirit manus impositionem, quia etiam in baptismo accipit homo Spiritum Sanctum, nec tamen fit ibi manus impositio; sed acceptio Spiritus Sancti cum plenitudine requirit manus impositionem, quod pertinet ad confirmationem.

Ad tertium dicendum quod in sacramentis quæ perficiuntur in usu materiæ, minister habet aliquem actum corporalem exercere circa eum qui suscipit sacramentum, sicut in baptismo, et confirmatione, et extrema unctione; sed hoc sacramentum non consistit in usu alicujus materiæ exterius appositæ, sed loco materiæ se habent ea quæ sunt ex parte pœnitentis: unde sicut in Eucharistia sacerdos sola prolatione verborum super materiam perficit sacramentum, ita etiam sola verba sacerdotis absolventis super pœnitentem perficiunt absolutionis sacramentum. Et si aliquis actus corporalis esset ex parte sacerdotis necessarius, non minus competeret crucesignatio, quæ adhibetur in Eucharistia, quam manus impositio, in signum quod per sanguinem crucis Christi remittuntur peccata; et tamen non est de necessitate hujus sacramenti, sicut nec de necessitate Eucharistiæ.

versus Donatistas, lib. 3, cap. 16: « Manus impositio, » id est, pœnitentia vel reconciliatio « non sicut baptismus « repeti non potest: quid est enim aliud nisi oratio su- « per hominem? » Quasi dicat, baptismum quidem iterari non posse, posse autem pœnitentiam, vel reconciliationem iterari. Sic. S. Leo, epist. 92, cap. 17, eos qui escis immolatitiis usi sunt, « manus impositione purgari » ait. Sic Optatus Milevitanus, lib. 2: « Dum manus impo- « nitis, et delicta donatis, » etc.; ut et in concilio Carthaginensi IV, cap. 66: « Si continuo creditur moritu- « rus, reconcilietur per manus impositionem, » etc.; et in Arausicano, cap. 3: « Stent in ordine pœnitentium, « ut ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus legitimam « communionem cum reconciliatoria manus impositione « recipiant. » Sed a cæremonia tantum exteriori, quæ nunc etiam in usu est, sacramentum pœnitentiæ sic vocatur; non quod ad ejus essentiam vel intrinsecam rationem cæremonia illa pertineat; sicut etiam sacramentum Eucharistiæ Tertullianus, lib. de Pudicitia, cap. 14, *sacramentum benedictionis* vocat, et *eulogiam* eodem sensu Græci passim appellant, quia in eo conficiendo benedictio adhibetur exemplo Christi, quamvis, hujus confectioni vel consecrationi essentialis non sit.

Articulus V

Utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis.

Sup., quæst. 65, art. 1, corp., et art. 2, ad 4, et art. 4, corp.; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 5, et in princ. Exp. litt.; et 4 Cont., cap. 17.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non sit de necessitate salutis, quia super illud Ps. 125: *Qui seminant in lacrymis*, etc., dicit Glossa (interl. Aug.): *Noli esse tristis, si adsit tibi bona voluntas, unde metitur pax.* Sed tristitia est de ratione pœnitentiæ, secundum illud 2 Cor. 7, 10: *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Ergo bona voluntas sine pœnitentia sufficit ad salutem.

2. Præterea, Proverb. 10, 12, dicitur: *Universa delicta operit charitas;* et infra, cap. 15, 27: *Per misericordiam et fidem purgantur peccata.* Sed hoc sacramentum non est nisi ad purgandum peccata. Ergo habendo charitatem, et fidem, et misericordiam, potest quisque salutem consequi etiam sine pœnitentiæ sacramento.

3. Præterea, sacramenta Ecclesiæ initium habent ab institutione Christi. Sed, sicut legitur

ART. 5. — Responsio ad fidem pertinens est: sacramentum pœnitentiæ necessarium esse illis qui a baptismo in peccatum aliquod mortale lapsi sunt. Hæc doctrina sic intelligenda est, ut si facultas adsit, hoc sacramentum in re suscipi debeat; alias vero sufficiat ejus votum (Trident. sess. 6, cap. 14). — In 1 arg. S. Thomas loquitur de absolutione quæ in veteri gallicana liturgia, publice fiebat ante missam solemnem, post recitationem psalmorum pœnitentiæ in fer. IV cinerum, et in Cœna Domini, prout etiam in præsenti habetur in missali Ordinis Prædicatorum.

Definit Eccles. — Proposit. Wiclefi damnat. a Concil. Constant. sub Martino V: Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. — *Articuli de quibus, ex ejusdem concilii mandato, errorum Wiclefi suspecti debent interrogari:* 20 Item, utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, soli sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur, et non laico seu laicis quantumcumque bonis et devotis. — *Proposit. Petri Oxonensis, damn. a Sixto IV*, (1479): 1. Peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves. 2. Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto utili Ecclesiæ, non de jure divino. 3. Pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves. 4. Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis. — *Concil. Trident. sess. 7, de baptismo. Can.* 10. Si quis dixerit, peccata omnia quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri; anat. sit. *Ibid. sess. cap. 14, vide supra, quæst. 68, art. 2, pag...; et can. 29:* Si quis dixerit, eum, qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere; aut posse quidem, sed sola fide, amissam justitiam recuperare sine sacramento Pœnitentiæ, prout sancta Romana et universalis Ecclesia a Christo Domino et ejus Apostolis edocta hucusque professa est, servavit et docuit, anat. sit. *Ibidem sess. 14, cap. 2, vide supra quæst. 68, art. 1, pag. 411; et cap. 6, vide art. 3 præced.; et can. 2, 6, 7, 8, 9, vide in proœmio hujus quæst, pag. 557; vide etiam sess. 41, cap. 5, infra, art. 7.*

Joan. 8, Christus mulierem adulteram absolvit absque pœnitentia. Ergo videtur quod pœnitentia non sit de necessitate salutis.

— Sed contra est quod Dominus dicit Luc. 13, 3 : *Si pœnitentiam non habueritis, omnes simul peribitis* (1).

RESPONDEO dicendum quod aliquid est necessarium ad salutem dupliciter ; uno modo *absolute*, alio modo *ex suppositione*. — Absolute quidem necessarium est ad salutem illud sine quo nullus salutem consequi potest, sicut gratia Christi, et sacramentum baptismi, per quod aliquis in Christo renascitur. — Ex suppositione autem est necessarium sacramentum pœnitentiæ, quod quidem est necessarium non omnibus, sed peccato subjacentibus. Dicitur enim 2 Paral. ult. (in orat. Manas., ante lib. 3 Esdræ) : *Tu, Domine Deus justorum, non posuisti pœnitentiam justis, Abraham, Isaac et Jacob, et his qui tibi non peccaverunt.* Peccatum autem, *cum consummatum fuerit, generat mortem*, ut dicitur Jacobi 1, 15. Et ideo necessarium est ad salutem peccatoris quod peccatum removeatur ab eo ; quod quidem non potest fieri sine pœnitentiæ sacramento, in quo operatur virtus passionis Christi per absolutionem sacerdotis simul cum opere pœnitentis, qui cooperatur gratiæ ad destructionem peccati. Sicut enim dicit Augustinus super Joan. (implic. tract. 72, ante med. et express. serm. 15 de Verb. Apost., cap. 11, circa med.), *qui creavit te sine te, non justificabit te sine te.* Unde patet quod **sacramentum pœnitentiæ est necessarium ad salutem post peccatum**, sicut medicatio corporalis, postquam homo in morbum periculosum inciderit.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa videtur esse intelligenda de eo cui adest bona voluntas sine interpolatione quæ fit per peccatum ; talis enim non habet tristitiæ causam ; sed ex quo bona voluntas tollitur per peccatum, non potest restitui sine tristitia, qua quis dolet de peccato præterito, quod pertinet ad pœnitentiam.

Ad secundum dicendum quod ex quo aliquis peccatum incurrit, charitas, fides et misericordia non liberant a peccato sine pœnitentia. Requirit enim charitas quod homo doleat de offensa in amicum commissa, et quod amico homo studeat satisfacere ; requirit etiam ipsa fides ut per virtutem passionis Christi, quæ in sacramentis Ecclesiæ operatur, quærat justificari a peccatis ; requirit etiam et ipsa misericordia ordinata ut homo subveniat pœnitendo suæ miseriæ, quam per peccatum incurrit, secundum illud Proverb. 14, 34 : *Miseros facit populos peccatum :* unde Eccli. 30, 24, dicitur : *Miserere animæ tuæ, placens Deo.*

Ad tertium dicendum quod ad potestatem excellentiæ, quam solus Christus habuit, ut supra dictum est, quæst. 64, art. 3, pertinuit quod Christus effectum sacramenti pœnitentiæ, qui est remissio peccatorum, contulit mulieri adulteræ sine exterioris pœnitentiæ sacramento, licet non sine interiori pœnitentia, quam ipse in ea per gratiam est operatus.

(1) Vulgata : *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.*

ARTICULUS VI

Utrum pœnitentia sit secunda tabula post naufragium.

4 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 1, ad 5, et dist. 14, quæst. 1, art. 2, quæst. 4 et dist. 15, quæst. 4, art. 1, quæst. 1, ad 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non sit secunda tabula post naufragium, quia super illud Isa. 3 : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt*, dicit Glos. (interl. Hieron.) : *Secunda tabula post naufragium est peccata abscondere.* Pœnitentia autem non abscondit peccata sed magis ea revelat. Ergo pœnitentia non est secunda tabula.

2. Præterea, fundamentum in ædificio non tenet secundum, sed primum locum. Pœnitentia autem in spirituali ædificio est fundamentum, secundum illud Hebr. 6, 1 : *Non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis ;* unde et præcedit ipsum baptismum, secundum illud Act. 2, 38 : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.* Ergo pœnitentia non debet dici secunda tabula.

3. Præterea, omnia sacramenta sunt quædam tabulæ, id est, remedia contra peccatum. Sed pœnitentia non tenet secundum locum inter sacramenta, sed magis quartum, ut ex supra dictis patet, quæst. 65, art. 1 et 2. Ergo pœnitentia non debet dici secunda tabula post naufragium.

— Sed contra est quod Hieron. dicit loc. cit. quod *secunda tabula post naufragium est pœnitentia.*

RESPONDEO dicendum quod id quod est per se, naturaliter prius est eo quod est per accidens, sicut et substantia prior est accidente. Sacramenta autem quædam per se ordinantur ad salutem hominis ; sicut baptismus, qui est spiritualis generatio, et confirmatio, quæ est spirituale augmentum, et Eucharistia, quæ est spirituale nutrimentum, pœnitentia autem ordinatur ad salutem hominis quasi per accidens, et supposito quodam, scilicet ex suppositione peccati : nisi enim homo peccaret actualiter, pœnitentia non indigeret ; indigeret tamen baptismo, et confirmatione, et Eucharistia ;

ART. 6. — Nomen hoc non est novum. Nam Tertullianus in libro *de Pœnitentia*, ipsam vocat secundam tabulam. Similiter S. Hieronymus in epist. ad Demetriadem. Fuit autem approbatum a Concil. Trident. *sess. 6, cap. 14, vide supra pag. 426*, et *sess. 14, can. 2, pag. 557.*

sicut et in vita corporali non indigeret homo medicatione, nisi infirmaretur, indigeret autem homo per se ad vitam generatione, augmento et nutrimento. — Et ideo **pœnitentia tenet secundum locum respectu status integritatis qui confertur et conservatur per sacramenta prædicta; unde et metaphorice dicitur « secunda tabula post naufragium »**. Nam sicut primum remedium mare transeuntibus est ut conserventur in navi integra, secundum autem remedium est post navem fractam, ut quis tabulæ adhæreat; ita etiam primum remedium in mari hujus vitæ est quod homo integritatem servet ; secundum autem remedium est, si per peccatum integritatem perdiderit, quod per pœnitentiam redeat.

Ad primum ergo dicendum quod abscondere peccata contingit dupliciter : — Uno modo, dum ipsa peccata fiunt. Est autem pejus peccare publice quam occulte, tum quia peccator publicus videtur ex majori contemptu peccare ; tum etiam quia peccat cum scandalo aliorum. Et ideo quoddam remedium est in peccatis quod aliquis in occulto peccet ; et secundum hoc dicit Glossa quod *secunda tabula post naufragium est peccata abscondere*, non quod per hoc tollatur peccatum, sicut per pœnitentiam sed quia per hoc peccatum fit minus. — Alio modo aliquis abscondit peccatum prius factum per negligentiam confessionis, et hoc contrariatur pœnitentiæ, et sic abscondere peccatum non est secunda tabula sed magis contrarium tabulæ ; dicitur enim Proverb. 28, 13 : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur.*

Ad secundum dicendum quod pœnitentia non potest dici fundamentum spiritualis ædificii simpliciter, id est, in prima ædificatione, sed est fundamentum in secunda reædificatione, quæ fit per destructionem peccati ; nam primo redeuntibus ad Deum occurrit pœnitentia. Apostolus tamen ibi loquitur de fundamento spiritualis doctrinæ. Pœnitentia autem quæ baptismum præcedit, non est pœnitentiæ sacramentum.

Ad tertium dicendum quod tria præcedentia sacramenta pertinent ad navem integram, id est ad statum integritatis, respectu cujus pœnitentia dicitur secunda tabula.

Articulus vii

Utrum hoc sacramentum fuerit convenienter in nova lege institutum.

4 Sent. dist. 22, quæst. 5, art. 3.

Ad septimum sic proceditur, 1. Videtur quod hoc sacramentum non fuerit convenienter institutum in nova lege. Ea enim quæ sunt de jure naturali, institutione non indigent. Sed pœnitere de malis quæ quis gessit, est de jure naturali : non enim potest aliquis bonum diligere, quin de contrario doleat. Ergo pœnitentia non fuit convenienter instituta in nova lege.

2. Præterea, illud quod fuit in veteri lege instituendum non fuit in nova. Sed etiam in veteri lege fuit pœnitentia; unde et Dominus conqueritur Jerem. 8, 6, dicens : *Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens : Quid feci ?* Ergo pœnitentia non debuit institui in nova lege.

3. Præterea, pœnitentia consequenter se habet ad baptismum, cum sit secunda tabula, ut supra dictum est, art. præc. Sed pœnitentia videtur a Domino instituta ante baptismum ; nam in principio prædicationis suæ dixisse Dominus legitur Matth. 4, 17 : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Ergo hoc sacramentum non fuit convenienter institutum in nova lege.

4. Præterea, sacramenta novæ legis institutionem habent a Christo, ex cujus virtute operantur ut supra dictum est, quæst. 62, art. 5, et quæst. 64, art. 1. Sed Christus non videtur instituisse hoc sacramentum, cum ipse non sit usus eo, sicut aliis sacramentis quæ ipse instituit. Ergo hoc sacramentum non fuit convenienter institutum in nova lege.

— Sed contra est quod dicit Dominus, Luc. ult. 46 : *Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. 1 huj. quæst., ad 1 et 2, in hoc sacramento actus pœnitentis se habet sicut materia ; id autem quod est ex parte sacerdotis, qui operatur ut minister Christi, se habet ut formale et completivum sacramenti. Materia vero etiam in aliis sacramentis præexistit a natura, ut aqua ; vel ab arte, ut panis ; sed quod talis materia ad sacramentum assumatur, institutione indiget hoc determinante. Sed forma sacramenti et virtus ipsius totaliter est ex institutione Christi, ex cujus passione procedit virtus sacramentorum. — Sic ergo hujus sacramenti materia præexistit a

---

Art. 7. — Hoc sacramentum immediate a Christo institutum esse, est de fide, ex Trident. sess. 14, can. 6. Fuit autem institutum post resurrectionem illis verbis Joannis 20: « Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt ». Hoc fuit etiam determinatum a Trident. sess. 14, cap. 1, can. 3. In illis autem verbis : « Tibi dabo claves etc.», habetur principalius primatus S. Petri. — Circa resp. ad 3, vide concil. Trident., sess. 6, capite 6, supra pag. 414.

Definit. Eccles. — Trident. sess. 6, cap. 14, vide supra, quæst. 69, art. 2, pag. 426; et sess. 14, cap. 1, vide supra, art. 1, pag. 559; et cap. 5 :... universa Ecclesia semper intellexit, institutam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis, jure divino necessariam existere ; quia Dominus noster Jesus Christus e terris ascensurus ad cælos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides et judices etc. ; *caput 6, vide art 3 præced.; can. 3 et 6, in proœmio præsentis quæst., pag. 557.— Proposit. Petri Oxomens. damn. a Sixto IV.* 2. Confessio de peccatis in specie, fuit ex aliquo statuto utili Ecclesiæ, non de jure divino.

natura ; ex naturali enim ratione homo movetur ad pœnitendum de malis quæ fecit ; sed quod hoc vel illo modo homo pœnitentiam agat, est ex institutione divina. Unde et Dominus in principio prædicationis suæ indixit hominibus ut non solum pœniterent, sed etiam pœnitentiam agerent, significans determinatos modos actuum qui requiruntur ad hoc sacramentum. Sed id quod pertinet ad officium ministrorum, determinavit cum Matth. 16, 19, dixit Petro : *Tibi dabo claves regni cœlorum*, etc. Efficaciam autem hujus sacramenti et originem virtutis ejus manifestavit post resurrectionem Luc. ult., 47, ubi dixit quod *oportet prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes*, præmisso de passione et resurrectione. Ex virtute enim nominis Jesu Christi patientis et resurgentis hoc sacramentum efficaciam habet in remissionem peccatorum. Et sic patet **convenienter hoc sacramentum in nova lege institutum fuisse.**

Ad primum ergo dicendum quod de jure naturali est quod aliquis pœniteat de malis quæ fecit, quantum ad hoc quod doleat ea fecisse, et doloris remedium quærat per aliquem modum, et quod etiam aliqua signa doloris ostendat ; sicut et Ninivitæ fecerunt, ut Jonæ 3 legitur ; in quibus tamen aliquid fuit adjunctum fidei, quam conceperant ex prædicatione Jonæ, ut scilicet hoc agerent sub spe veniæ consequendæ a Deo, secundum illud quod ibid., v. 9, legitur : *Quis scit, si convertatur et ignoscat Deus, et revertatur a furore iræ suæ et non peribimus* ? Sed sicut alia quæ sunt de jure naturali, determinationem acceperunt ex institutione legis divinæ, ut in secunda parte dictum est (1-2, quæst. 91, art. 4, et quæst. 95, art. 2, et quæst. 99), ita etiam et pœnitentia.

Ad secundum dicendum quod ea quæ sunt juris naturalis, diversimode determinationem accipiunt in veteri et in nova lege, secundum quod congruit imperfectioni veteris legis et perfectioni novæ legis. Unde et pœnitentia in veteri lege aliquam determinationem habuit, quantum quidem ad dolorem, ut esset magis in corde quam in exterioribus signis, secundum illud Joel. 2, 13 : *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra;* quantum autem ad remedium doloris quærendum, ut aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, ad minus in generali. Unde Dominus, Levit. 5, 17, dicit : *Anima, si peccaverit per ignorantiam..., offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram æstimationemque peccati; qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit, et dimittetur ei ;* in hoc enim ipso quod oblationem faciebat aliquis pro peccato suo, quodammodo suum peccatum sacerdoti confitebatur. Et secundum hoc dicitur Proverb. 28, 13 : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Nondum autem erat instituta potestas clavium, quæ a passione Christi derivatur ; et per consequens nondum erat institutum quod aliquis doleret de peccato, cum proposito subjiciendi se per confessionem et satisfactionem clavibus Ecclesiæ, sub spe consequendæ veniæ virtute passionis Christi.

Ad tertium dicendum quod si quis recte consideret ea quæ Dominus dixit de necessitate baptismi, Joan. 3, tempore præcesserunt ea quæ dixit, Matth. 4, de necessitate pœnitentiæ ; nam id quod dixit Nicodemo de baptismo, fuit ante incarcerationem Joannis, de quo postea subditur quod baptizabat ; illud vero quod de pœnitentia dixit Matth. 4, fuit post incarcerationem Joannis. Si tamen prius ad pœnitentiam induxisset quam ad baptismum, hoc ideo esset quia etiam ante baptismum requiritur quædam pœnitentia ; sicut et Petrus dicit Act. 2, 38 : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.*

Ad quartum dicendum quod Christus non est usus baptismo quem ipse instituit, sed est baptizatus baptismo Joannis, et supra dictum est, quæst. 39, art. 1 et 2. Sed nec etiam active usus est suo ministerio, quia ipse non baptizabat communiter, sed discipuli ejus, ut dicitur Joan. 4, quamvis credendum sit quod discipulos suos baptizaverit, ut Augustinus dicit ad Seleucianum, epist. 265, al. 108, ante med., et lib. 3 de Anima et ejus Orig., cap. 9. Usus autem hujus sacramenti ab eo instituti nullo modo ei competebat, nec quantum ad hoc quod ipse pœniteret, in quo peccatum non fuit, neque quantum ad hoc quod hoc sacramentum aliis præberet, quia ad ostendendam misericordiam et virtutem suam, effectum hujus sacramenti sine sacramento præbebat, ut supra dictum est, art. 5 huj. quæst. ad 3. Sacramentum autem Eucharistiæ et ipse sumpsit, et aliis dedit, tum ad commendandam excellentiam hujus sacramenti, tum quia hoc sacramentum est memoriale suæ passionis, in qua Christus est sacerdos et hostia.

Articulus VIII

Utrum pœnitentia debeat durare usque ad finem vitæ.

Inf., art. 9, ad 1 ; et 4 Sent., dist. 17, quæst. 2, art. 4, quæst. 1 et 2.

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non debeat durare usque ad finem vitæ. Pœnitentia enim ordinatur ad deletionem peccati. Sed pœnitens statim consequitur remissionem peccatorum, secundum illud Ezech. 18, 21 : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est... vita vivet, et non morietur.* Ergo non oportet ulterius pœnitentiam protendi.

2. Præterea, pœnitentiam agere pertinet ad

Art. 8. — Ex his intellige verba Concilii Tridentini : « Totam christianam vitam, perpetuam pœnitentiam esse debere ».

statum incipientium. Sed homo de hoc statu debet procedere ad statum proficientium, et ulterius ad statum perfectorum. Ergo non debet homo pœnitentiam agere usque ad finem vitæ.

3. Præterea, sicut in aliis sacramentis homo debet servare statuta Ecclesiæ, ita et in hoc sacramento. Sed secundum canones determinata sunt tempora pœnitendi, ut scilicet ille qui hoc vel illud peccatum commiserit, tot annis pœniteat. Ergo videtur quod non sit pœnitentia extendenda usque ad finem vitæ.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnit. (alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 13) : *Quid restat nobis nisi semper dolere in vita? ubi enim dolor finitur, deficit pœnitentia; si vero pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia?*

RESPONDEO dicendum quod duplex est pœnitentia, scilicet *interior* et *exterior*. — **Interior quidem pœnitentia** est qua quis dolet de peccato commisso, **et talis pœnitentia debet durare usque ad finem vitæ;** semper enim debet homini displicere quod peccavit; si enim ei placeret peccasse, jam ex hoc ipso peccatum incurreret, et fructum veniæ perderet. Displicentia autem dolorem causat in eo qui est susceptivus doloris, qualis est homo in hac vita; post hanc vitam autem sancti non sunt susceptivi doloris; unde displicebunt eis peccata præterita sine omni tristitia, secundum illud Isa. 65, 16 : *Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores.* — **Pœnitentia vero exterior** est qua quis exteriora signa doloris ostendit, et verbo tenus peccata sua confitetur sacerdoti absolventi, et juxta ejus arbitrium satisfacit ; **et talis pœnitentia non oportet quod duret usque ad finem vitæ, sed usque ad determinatum tempus, secundum mensuram peccati.**

Ad primum ergo dicendum quod vera pœnitentia non solum removet peccata præterita, sed etiam præservat hominem a peccatis futuris. Quamvis igitur homo in primo instanti veræ pœnitentiæ remissionem consequatur præteritorum peccatorum, oportet tamen in homine perseverare pœnitentiam, ne iterum incidat in peccatum.

Ad secundum dicendum quod agere pœnitentiam interiorem simul et exteriorem, pertinet ad statum incipientium, qui scilicet de novo redeunt a peccato; sed pœnitentia interior habet locum etiam in proficientibus et perfectis, secundum illud Ps. 83, 7 : *Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum.* Unde et ipse Paulus dicebat 1 Cor. 15, 9 : *Non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.*

Ad tertium dicendum quod illa tempora præfiguntur pœnitentibus quantum ad actionem exterioris pœnitentiæ.

ARTICULUS IX

Utrum pœnitentia possit esse continua.

4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 4, quæst. 1.

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non possit esse continua. Dicitur enim Jerem. 31, 16 : *Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis.* Sed hoc esse non posset, si pœnitentia continuaretur, quæ consistit in ploratu et lacrymis. Ergo pœnitentia non potest continuari.

2. Præterea, de quolibet bono opere debet homo gaudere, secundum illud Ps. 99, 1 : *Servite Domino in lætitia.* Sed agere pœnitentiam est bonum opus. Ergo de hoc ipso debet homo gaudere. Sed non potest homo simul gaudere et tristari, ut patet per Philosophum in 9 Ethic., cap. 4, sub fin. Ergo non potest esse quod pœnitens continue tristetur de peccatis præteritis, quod pertinet ad rationem pœnitentiæ. Ergo pœnitentia non potest esse continua.

3. Præterea, 2 ad Corinth. 2, 7, Apostolus dicit : *Consolamini*, scilicet pœnitentem, *ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.* Sed consolatio depellit tristitiam, quæ pertinet ad rationem pœnitentiæ. Ergo pœnitentia non debet esse continua.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in libro de Pœnitentia (de vera et falsa Pœnit., ut supra cap. 13) : *Dolor in pœnitentia continue custodiatur.*

RESPONDEO dicendum quod pœnitere dicitur dupliciter, secundum *actum* et secundum *habitum*. — **Actu quidem impossibile est quod homo continue pœniteat,** quia necesse est quod actus pœnitentis sive interior sive exterior interpoletur ad minus somno et aliis quæ ad necessitatem corporis pertinent. — Alio modo dicitur **pœnitere secundum habitum, et sic oportet quod homo continue pœniteat,** et quantum ad hoc quod homo nunquam aliquid contrarium pœnitentiæ faciat, per quod habitualis dispositio pœnitentis tollatur, et quantum ad hoc quod debet homo in proposito gerere quod semper sibi præterita peccata displiceant.

Ad primum ergo dicendum quod ploratus et lacrymæ ad actum exterioris pœnitentiæ pertinent, qui non solum non debet esse continuus, sed nec etiam oportet quod duret usque ad finem vitæ, ut dictum est art. præc. Unde et signanter ibi subditur : *quia est merces operi tuo.* Est autem merces operis pœnitentis plena remissio peccati et quantum ad culpam et quantum ad pœnam ; post cujus consecutionem non est necesse quod homo ulterius exteriorem pœnitentiam agat. Per hoc tamen non excluditur continuitas pœnitentiæ, qualis dicta est in corp. et art. præc.

Ad secundum dicendum quod de dolore et gaudio dupliciter loqui possumus : — Uno modo se-

cundum quod sunt passiones appetitus sensitivi : et sic nullo modo possunt esse simul, eo quod sunt omnino contrariæ, vel ex parte objecti (puta cum sunt de eodem), vel saltem ex parte motus cordis ; nam gaudium est cum dilatatione cordis, tristitia vero cum constrictione, et hoc modo loquitur Philosophus in 9 Ethic. — Alio modo possumus loqui de gaudio et tristitia secundum quod consistunt in simplici actu voluntatis, cui aliquid placet vel displicet ; et secundum hoc non possunt habere contrarietatem nisi ex parte objecti, puta cum sunt de eodem et secundum idem ; et sic non possunt simul esse gaudium et tristitia, quia non potest simul idem secundum idem placere et displicere. Si vero gaudium et tristitia sic accepta non sint de eodem secundum idem, sed vel de diversis vel de eodem secundum diversa, sic non est contrarietas gaudii et tristitiæ ; unde nihil prohibet hominem simul gaudere et tristari : puta si videamus justum affligi, simul placet nobis ejus justitia, et displicet ejus afflictio. Et hoc modo simul potest alicui displicere quod peccavit, et placere quod hoc ei displicet cum spe veniæ, ita quod ipsa tristitia sit materia gaudii. Unde et Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia, loco sup. cit. : *Semper doleat pœnitens, et de dolore gaudeat.* Si tamen tristitia nullo modo compateretur sibi gaudium, per hoc non tolleretur habitualis continuitas pœnitentiæ, sed actualis.

Ad tertium dicendum quod secundum Philosophum in 2 Ethic., cap. 3, 6, 7 et 9, ad virtutem pertinet tenere medium in passionibus. Tristitia autem quæ in appetitu sensitivo pœnitentis consequitur ex displicentia voluntatis, passio quædam est ; unde moderanda est secundum virtutem, et ejus superfluitas est vitiosa, quia inducit in desperationem, quod significat Apostolus ibidem dicens : *Ne majori tristitia absorbeatur qui hujusmodi est.* Et sic consolatio de qua ibi Apostolus loquitur, est moderativa tristitiæ, non autem totaliter ablativa.

Articulus x

Utrum sacramentum pœnitentiæ debeat iterari.

4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 4, quæst. 3, et art. 5, quæst. 2 ; et Hebr. 6.

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum pœnitentiæ non debeat iterari. Dicit enim Apostolus, Hebr, 6, 4 : *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, et gustaverunt cœleste donum, et participes sunt facti Spiritus Sancti..., et prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam* (1). Sed quicumque pœnituerunt, sunt illuminati, et acceperunt donum Spiritus Sancti. Ergo quicumque peccat post pœnitentiam, non potest iterato pœnitere.

2. Præterea, Ambrosius dicit in lib. 2 de Pœnitentia, cap. 10, a med. : *Reperiuntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant, qui luxuriantur in Christo : nam si vere pœnitentiam agerent, iterandam postea non putarent, quia sicut unum est baptisma, et ita unica est pœnitentia.* Sed baptismus non iteratur. Ergo nec pœnitentia.

3. Præterea, miracula quibus Dominus infirmitates corporales sanavit, significant sanationem spiritualium infirmitatum, quibus scilicet homines liberantur a peccatis. Sed non legitur quod Dominus aliquem cœcum bis illuminaverit, vel quod aliquem leprosum bis mundaverit, aut aliquem mortuum bis suscitaverit. Ergo videtur quod nec alicui peccatori bis per pœnitentiam veniam largiatur.

4. Præterea, Gregorius dicit in hom. Quadragesimæ, 34 in Evang., inter med. et fin. : *Pœnitentia est anteacta peccata deflere, et flenda iterum non committere ;* et Isidorus dicit in lib. 2 de summo Bono, cap. 16 : *Irrisor est, et non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet.* Si ergo aliquis vere pœniteat, non iterum peccabit. Ergo non potest esse quod pœnitentia iteretur.

5. Præterea, sicut baptismus habet efficaciam ex passione Christi, ita et pœnitentia. Sed baptismus non iteratur propter unitatem passionis et mortis Christi. Ergo pari ratione nec pœnitentia iteratur.

6. Præterea, Ambrosius dicit, sup. illud Psal. 118 : *Deprecatus sum faciem*, etc., quod *facilitas veniæ incentivum præbet delinquendi.* Si ergo Deus veniam frequenter præbet per pœnitentiam, videtur quod ipse hominibus præbeat incentivum delinquendi, et sic videretur delectari in peccatis, quod ejus bonitati non congruit. Non ergo potest pœnitentia iterari.

— Sed contra est quod homo inducitur ad misericordiam exemplo divinæ misericordiæ, secundum illud Lucæ 6, 36 : *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est.* Sed Dominus hanc misericordiam discipulis suis imponit, ut sæpius

---

Art. 9. — Resp. ad fidem pertinens est sacramentum pœnitentiæ iterari posse ac debere ab iis qui relabuntur, quoties de admissis peccatis pœnitere voluerint. — Novatiani et Montanistæ docuerunt peccatum post baptismum non consequi veniam, nec esse locum pœnitentiæ, unde dicti sunt *Cathari*, id est mundi, quia se omni peccato carere dicebant post baptismum. Alii quidem docuerunt peccatum posse remitti post baptismum, sed semel tantum, ita ut pœnitentia reiterari non possit. Sic docuit Tertullianus in principio lib. de pœnitentia. De fide est contra Novatianos, quod Deus recipit peccatorem ad se revertentem, quamvis multa et gravia peccata post baptismum commiserit. Ita Concil. Nicæn. can. 8 qui damnavit Novatianos, jam ab anno 255 condemnatos a S. Cornelio papa, in concil. Romano.

Definit. Eccles. — Concil. Lateran. IV sub Innocent. III, cap. « Firmiter » vide supra, pag. 384. — *Trident. sess.* 14, *cap.* 2, *vide supra quæst.* 68, *art.* 1, *pag.* 411 *et can.* 1 *in procœmio præsentis quæst., pag.* 557.

(1) Vulgata : ... *rursus renovari...*

remittant fratribus contra se peccantibus ; undie, sicut dicitur Matth. 18, 21, Petro quærenti : *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei ? usque septies ?* respondit Jesus : *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.* Ergo etiam Deus sæpius per pœnitentiam veniam peccantibus præbet, præsertim cum doceat nos petere, Matth. 6, 12 : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

RESPONDEO dicendum quod, circa pœnitentiam quidam erraverunt, dicentes non posse hominem per pœnitentiam secundo consequi veniam peccatorum. Quorum quidam scilicet Novatiani, hoc in tantum extenderunt ut dicerent, post primam pœnitentiam, quæ agitur in baptismo, peccantem non posse per pœnitentiam iterato restitui. — Alii vero fuerunt hæretici, ut Augustinus dicit in lib. de Pœnit. (alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 5, in princ.), qui post baptismum dicebant quidem esse utilem pœnitentiam, non tamen pluries, sed semel tantum. — Videntur autem hujusmodi errores ex duobus processisse : — Primo quidem ex eo quod errabant circa rationem veræ pœnitentiæ. Cum enim ad veram pœnitentiam charitas requiratur, sine qua non delentur peccata, credebant quod charitas semel habita non posset amitti, et per consequens pœnitentia, si sit vera, nunquam per peccatum tollatur, ut sic sit necesse eam iterari. Sed hoc improbatum est in secunda parte, (2-2, quæst. 24, art. 11), ubi ostensum est quod charitas semel habita propter libertatem arbitrii potest amitti, et per consequens post veram pœnitentiam potest aliquis peccare mortaliter. — Secundo ex eo quod errabant circa æstimationem gravitatis peccati. Putabant enim adeo grave esse peccatum quod aliquis committit post veniam impetratam, quod non sit possibile ipsum remitti. In quo quidem errabant, et ex parte peccati, quod etiam post remissionem consecutam potest esse et gravius et levius quam fuerit primum peccatum remissum ; et multo magis contra infinitatem divinæ misericordiæ, quæ superat omnem numerum et magnitudinem peccatorum, secundum illud Psal. 50, 1 : *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam ; et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Unde reprobatur verbum Caïn dicentis Genes. 4, 13 : *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Et ideo misericordia Dei peccantibus per pœnitentiam veniam præbet absque ullo termino ; unde dicitur 2 Paralip. ult., in orat. Manass., ante lib. 3 Esdræ : *Immensa et investigabilis misericordia promissionis tuæ super malitiam hominum.* Unde manifestum est quod **pœnitentia pluries est iterabilis.**

Ad primum ergo dicendum quod quia apud Judæos erant secundum legem quædam lavacra instituta, in quibus pluries se ab immunditiis purgabant, credebant aliqui Judæorum quod etiam per lavacrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendum Apostolus scribit Hebræis quod *impossibile est eos qui semel sunt illuminati*, scilicet per baptismum, *rursum renovari ad pœnitentiam*, scilicet per baptismum, qui est *lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti*, ut dicitur ad Tit. 3, 5. Et rationem assignat ex hoc quod per baptismum homo Christo commoritur ; unde subditur : *Rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei (Hebr. 6, 6).*

Ad secundum dicendum quod Ambrosius loquitur de pœnitentia solemni, quæ in Ecclesia non iteratur, ut infra dicitur, Suppl. quæst. 28, art. 2.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit in lib. de Pœnit., loc. sup. cit., *multos cæcos, et in diverso tempore Dominus illuminavit, et multos debiles confirmavit, ostendens in diversis illis eadem sæpe peccata dimitti, ut quem prius sanavit leprosum, alio tempore illuminaverit (1) cæcum. Ideo enim tot salvavit febricitantes, tot languidos, tot claudos, cæcos et aridos, ne desperet de se peccator ; ideo non scribitur aliquem nisi semel sanasse, ut quilibet timeat jungi peccato ; et medicum se vocat, et non sanis, sed male habentibus opportunum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare ? Medicorum enim est centies infirmum centies curare ; qui cæteris minor esset, si aliis possibilia ignoraret.*

Ad quartum dicendum quod, pœnitere est anteacta peccata deflere, et flenda non committere, scilicet simul dum flet vel actu vel proposito. Ille enim est irrisor, et non pœnitens, qui simul dum pœnitet, agit quod pœnitet, vel proponit iterum se facturum quod gessit, vel etiam actualiter peccat eodem vel alio genere peccati. Quod autem aliquis postea peccat vel actu, vel proposito, non excludit quin prima pœnitentia vera fuerit ; nunquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium subsequentem ; sicut enim vere cucurrit qui postea sedet, ita vere pœnituit qui postea peccat.

Ad quintum dicendum quod baptismus habet virtutem ex passione Christi, sicut quædam spiritualis generatio cum spirituali morte præcedentis vitæ. *Statutum* autem *est hominibus semel mori*, Hebr. 9, 27, et semel nasci ; et ideo semel tantum debet homo baptizari. Sed pœnitentia habet virtutem ex passione Christi sicut spiritualis medicina, quæ frequenter iterari potest.

Ad sextum dicendum quod secundum Augustinum in lib. de Pœnitentia, loco sup. cit., *constat Deo nullum displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, ne solvatur quod creavit, nec corrumpatur quod amavit,* scilicet per desperationem.

---

(1) Al., *illuminet.*

QUÆSTIO LXXXV

DE PŒNITENTIA SECUNDUM QUOD EST VIRTUS. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de pœnitentia secundum quod est virtus; et circa hoc quæruntur sex : 1° utrum pœnitentia sit virtus ; 2° utrum sit virtus specialis ; 3° sub qua specie virtutis contineatur ; 4° de subjecto ejus ; 5° de causa ipsius ; 6° de ordine ejus ad alias virtutes.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum pœnitentia sit virtus.

4 Sent., dist. 24, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, et. art. 3, quæst. 1, corp., et ad 2, et quæst. 2 et 4.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non sit virtus. Pœnitentia enim est quoddam sacramentum aliis sacramentis connumeratum, ut ex supra dictis patet, quæst. præc., art. 1, et quæst. 65, art. 1. Sed nullum aliud sacramentum est virtus. Ergo neque pœnitentia est virtus.

2. Præterea, secundum Philosophum, 4 Ethic., cap. ult., *verecundia non est virtus*, tum quia est passio habens corporalem immutationem ; tum etiam quia non est dispositio perfecti, cum sit de turpi actu, quod non habet locum in homine virtuoso. Sed similiter pœnitentia est quædam passio habens corporalem immutationem, scilicet ploratum, sicut Gregorius dicit, hom. 34 in Evang., inter. med. et fin., quod *pœnitere est peccata præterita plangere ;* est etiam de turpibus factis, scilicet de peccatis, quæ non habent locum in homine virtuoso. Ergo pœnitentia non est virtus.

3. Præterea, secundum Philosophum, 4 Ethic., cap. 3, circa princ., *nullus est stultus eorum qui sunt secundum virtutem.* Sed stultum videtur dolere de commisso præterito, quod non potest non esse, quod tamen pertinet ad pœnitentiam. Ergo pœnitentia non est virtus.

— Sed contra est quod præcepta legis dantur de actibus virtutum, quia *legislator intendit cives facere virtuosos*, ut dicitur 2 Ethic., cap. 1, ante

---

QUÆSTIO 85. — De habitu virtutis pœnitentiæ hic agit S. Thomas, et explicat naturam hujus virtutis, tum per ea quæ intrinseca sunt, in tribus prioribus articulis, tum per ea quæ sunt extrinseca, in aliis tribus. Per *intrinseca*, considerat primo pœnitentiæ genus, scilicet quod sit virtus ; secundo speciem illius, ostendendo quod est virtus specialis ; tertio determinando quod pertineat ad speciem justitiæ. — Per ordinem ad *extrinseca* considerat S. Thomas naturam hujus virtutis, per ordinem ad suum subjectum in quo est, et per ordinem ad alias virtutes cum quibus est. Per ordinem ad subjectum ostendit, (art. 4) esse in voluntate. Per ordinem ad principium a quo originatur pœnitentia, ostendit (art. 5) pœnitentiam oriri ex timore. Denique per ordinem ad alias virtutes ostendit (art. 6) non esse primam simpliciter inter cæteras virtutes, sed esse tamen primam quantum ad aliquid.

ART. 1. — Quid sit ea pœnitentia, de qua hic loquitur S. Thomas? Omnis pœnitentia dolor est, sed non omnis dolor pœnitentia. Pœnitere aliquis dicitur, cum dolet de aliquo quod ipse fecit, ut significat Auctor initio art. : si bene fecerat, mala est pœnitentia ; si male, bona, quando eo modo et fine dolet quo dolendum est. Unde pœnitentia definitur « habitus quo pœnitens promptus redditur ad dolendum de peccato commisso, in quantum est offensa Dei, cum emendationis proposito ». Quamvis aliqua pœnitentia de peccato possit ex naturæ viribus elici, possitque ex pluribus hujusmodi actibus generari aliquis habitus ; tamen pœnitentia de qua nos Christiani loquimur, quæ scilicet ordinatur ad Deum placandum, et quantum ad suos actus, non sine Dei gratia peculiari potest haberi, et quantum ad habitum, non sine divina infusione.

Definit. Eccles.— Vide supra, quæst. 84, art. 1, pag. 559, Trident. sess. 14, cap. 1. Eadem sess. cap. 4 de contritione : Contritio, quæ primum locum inter dictos pœnitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic Contritionis motus necessarius ; et in homine post Baptismum lapso ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta Synodus, hanc Contritionem non solum cessationem a peccato, et vitæ novæ propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud : « Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum ». Et certe, qui illos Sanctorum clamores consideraverit : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : Laboravi in gemitu meo ; lavabo per singulas noctes lectum meum : Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ ; » et alios hujus generis : facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio et ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet præterea, etsi Contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur ; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi Contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero Contritionem imperfectam, quæ Attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ ; declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat ; tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandum disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ, ad Jonæ prædicationem plenam terroribus, pœnitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur Catholicos scriptores, quasi tradiderint Sacramentum Pœnitentiæ, absque bono motu suscipientium, gratiam conferre : quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit. Sed et falso docent : Contritionem esse extortam, et coactam, non liberam, et voluntariam. — *Pœnitentia est virtus infusa : Trident. sess. 6, can. 3 :* Si quis dixerit sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur ; anathema sit. — *Proposit. damn. ab Innocent. XI :* 57. Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

med. Sed præceptum divinæ legis est de pœnitentia, secundum illud Matth. 4, 17 : *Pœnitentiam agite*, etc. Ergo pœnitentia est virtus.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex dictis patet in arg. 2, et quæst. præc., art. 10, ad 4, pœnitere est de aliquo prius a se facto dolere. Dictum est autem supra, quæst. præc., art. 9, quod dolor vel tristitia dupliciter dicitur : — **Uno modo secundum quod est passio quædam appetitus sensitivi**, et quantum ad hoc pœnitentia **non est virtus, sed passio.** — Alio modo **secundum quod consistit in voluntate**, et hoc modo est cum quadam electione ; quæ quidem si sit recta, necesse est quod sit actus virtutis. Dicitur enim in 2 Ethic., cap. 6, quod virtus est habitus electivus secundum rationem rectam. Pertinet autem ad rationem rectam ut aliquis doleat de quo dolendum est ; et eo modo et fine quo dolendum est ; quod quidem observatur in pœnitentia de qua nunc loquimur ; nam pœnitens assumit moderatum dolorem de peccatis præteritis cum intentione removendi ea. Unde manifestum est quod **pœnitentia de qua nunc loquimur, vel est virtus, vel actus virtutis.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut dictum est, quæst. præc., art. 1, ad 1, et art. 2 et 3, in sacramento pœnitentiæ materialiter se habent actus humani ; quod non contingit in baptismo vel confirmatione. Et ideo cum virtus sit principium alicujus actus, potius pœnitentia est virtus, vel cum virtute, quam baptismus seu confirmatio.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia, secundum quod est passio, non est virtus, ut dictum est in corp. art., sic autem habet corporalem transmutationem adjunctam : est tamen virtus, secundum quod habet ex parte voluntatis electionem rectam, quod tamen magis potest dici de pœnitentia quam de verecundia : nam verecundia respicit turpe factum ut præsens, pro quo timet confundi ; pœnitentia vero ut præteritum. Est autem contra perfectionem virtutis quod aliquis in præsenti habeat turpe factum, de quo oporteat eum verecundari ; non est autem contra perfectionem virtutis quod aliquis prius commiserit turpia facta, de quibus oporteat eum pœnitere, cum ex vitioso fiat aliquis virtuosus.

Ad tertium dicendum quod dolere de eo quod prius factum est, cum intentione conandi ad hoc quod factum non fuerit, esset stultum. Hoc autem non intendit pœnitens ; sed dolor ejus est displicentia seu reprobatio facti præteriti cum intentione removendi sequelam ipsius, scilicet offensam Dei et reatum pœnæ ; et hoc non est stultum.

ARTICULUS II

Utrum pœnitentia sit specialis virtus.

4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, 3 et 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia non sit specialis virtus. Ejusdem enim rationis videtur esse gaudere de bonis prius actis, et dolere de malis perpetratis. Sed gaudium de bono prius facto non est specialis virtus, sed est quidam affectus laudabilis ex charitate proveniens ut patet per Augustinum, 14 de Civitate Dei (implic. cap. 7, 8 et 9), unde et Apostolus, 1 ad Corinth. 13, 6, dicit quod *charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Ergo pari ratione nec pœnitentia, quæ est dolor de peccatis præteritis, est specialis virtus, sed est quidam affectus ex charitate proveniens.

2 Præterea, quælibet virtus specialis habet materiam specialem, quia habitus distinguuntur per actus, et actus per objecta. Sed pœnitentia non habet materiam specialem ; sunt enim ejus materia peccata præterita circa quamcumque materiam. Ergo pœnitentia non est specialis virtus.

3. Præterea, nihil expellitur nisi a suo contrario. Sed pœnitentia expellit omnia peccata. Ergo contrariatur omnibus peccatis. Non ergo est specialis virtus.

— Sed contra est quod de ea datur speciale legis præceptum, ut supra habitum est, quæst. præc., art. 5 et 7.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 54, art. 1, ad 1, et art. 2), species habituum distinguuntur secundum species actuum ; et ideo ubi occurrit specialis actus laudabilis, ibi necesse est ponere specialem habitum virtutis. Manifestum est autem quod in pœnitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati præteriti, in quantum est Dei offensa, quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Unde **necesse est ponere quod pœnitentia est specialis virtus.**

Ad primum ergo dicendum quod a charitate derivatur aliquis actus dupliciter : — Uno modo

---

ART. 2. — Scotus, dist. 14, quæst. 1 et 2, putat primum actum elicitum a pœnitentia esse velle vindicare Dei offensam. Ex hoc infert pœnitentiam non esse virtutem distinctam a justitia vindicativa. Durandus autem docet pœnitentiam non distingui a communi habitu justitiæ, qua solvimus debitum. Cajetanus vero, distinguit duos actus in pœnitentia. Unus est principalis, quo volumus Deo satisfacere ; et ratione hujus, pertinere dicit ad religionem : alter minus principalis, scilicet velle punire in se peccatum commissum ; et ratione hujus, pertinet ad justitiam vindicativam : unde pœnitentia, juxta ipsum, non est virtus specialis, sed principaliter est religio, et minus principaliter est justitia. Quidam vero non distinguunt pœnitentiam a charitate. Sententia autem S. Thomæ est communior.

sicut ab ea elicitus, et talis actus virtuosus non requirit aliam virtutem præter charitatem, sicut diligere bonum, gaudere de eo, et tristari de oppósito. — Alio modo aliquis actus a charitate procedit, quasi a charitate imperatus; et sic quia ipsa imperat omnibus virtutibus, utpote ordinans eas ad finem suum, actus a charitate procedens potest etiam ad aliam specialem virtutem pertinere. Si ergo in actu pœnitentis consideretur sola displicentia peccati præteriti, hoc immediate ad charitatem pertinet, sicut et gaudere de bonis præteritis ; sed intentio operandi ad deletionem peccati præteriti requirit specialem virtutem sub charitate.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia habet quidem realiter generalem materiam, in quantum respicit omnia peccata, sed tamen sub ratione speciali, in quantum scilicet sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam justificationem.

Ad tertium dicendum quod quælibet virtus specialis formaliter expellit habitum vitii oppositi, sicut albedo expellit nigredinem ab eodem subjecto ; sed pœnitentia expellit omne peccatum effective, in quantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex divina gratia, homine cooperante. Unde non sequitur quod sit virtus generalis.

Articulus III.

Utrum virtus pœnitentiæ sit species justitiæ.

Inf., art. 6, corp.; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 4, ad 4, et quæst. 5, et dist. 15, quæst. 1, art. 1, quæst. 3, ad 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod virtus pœnitentiæ non sit species justitiæ. Justitia enim non est virtus theologica, sed moralis, ut in secunda parte patet (1-2, quæst. 62, art. 3). Pœnitentia autem videtur esse virtus theologica, quia habet Deum pro objecto : satisfacit enim Deo, cui etiam reconciliat peccatorem. Ergo videtur quod pœnitentia non sit species justitiæ.

2. Præterea, justitia, cum sit virtus moralis, consistit in medio. Sed pœnitentia non consistit in medio, sed in quodam excessu, secundum illud Jeremiæ 6, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum.* Ergo pœnitentia non est species justitiæ.

3. Præterea, duæ sunt species justitiæ, ut dicitur in 5 Ethic., cap. 4, scilicet *distributiva* et *commutativa*. Sed sub neutra videtur pœnitentia contineri. Ergo videtur quod pœnitentia non sit species justitiæ.

4. Præterea, super illud Luc. 6 : *Beati qui nunc fletis*, dicit Glossa (ord. Bedæ) : *Ecce prudentia qua ostenditur quam hæc terrena sint misera, et quam beata cælestia.* Sed flere est actus pœnitentiæ. Ergo pœnitentia magis est species prudentiæ quam justitiæ.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia (alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 8, a med., et cap. 19) : *Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse.* Sed vindictam facere pertinet ad justitiam ; unde Tullius in sua Rhetorica, lib. 2 de Invent., aliquant. ante fin., ponit vindicativam unam speciem justitiæ. Ergo videtur quod pœnitentia sit species justitiæ.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., ad 2, pœnitentia non habet quod sit virtus specialis ex hoc solo quod dolet de malo perpetrato, ad hoc enim sufficeret charitas, sed ex eo quod pœnitens dolet de peccato commisso, in quantum est offensa Dei cum emendationis proposito. Emendatio autem offensæ contra aliquem commissæ non fit per solam cessationem offensæ ; sed exigitur ulterius quædam recompensatio, quæ habet locum in offensis in alterum commissis, sicut et retributio ; nisi quod recompensatio est ex parte ejus qui offendit, utpote cum satisfacit ; retributio autem est ex parte ejus in quem est offensa commissa. Utrumque autem ad materiam justitiæ pertinet, quia utrumque est commutatio quædam. Unde manifestum est quod **pœnitentia, secundum quod est virtus, est pars justitiæ.** — Sciendum tamen est quod secundum Philosophum in 5 Ethic., cap. 6, dupliciter dicitur justum, scilicet *simpliciter* et *secundum quid.*—Simpliciter quidem justum est inter æquales, eo quod justitia est æqualitas quædam, quod ipse vocat justum politicum vel civile, eo quod omnes cives æquales sunt quantum ad hoc quod immediate sunt

---

Art. 3. — Sequitur pœnitentiam esse partem justitiæ potentialem, et ad eam reduci sicut imperfectum ad perfectum : « Partes enim potentiales alicujus virtutis dicuntur virtutes adjunctæ, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis (2, 2, quæst. 48) ». Ex hoc art. habes quod pœnitentia sit specialis virtus ex duobus simul, scilicet ex hoc quod dolet de peccato præterito, et ex hoc quod est cum emendationis proposito, quæ emendatio non fit per solam cessationem offensæ; sed ulterius exigitur quædam recompensatio, quæ habet locum in offensis in alterum commissis; et sic errore Lutherus convincitur, qui docuit pœnitentiam summam esse de cætero non peccare, nihil de dolore, qui est prima veræ pœnitentiæ pars, curam habens.

Definit. Eccles. — Concil. Trident., sess. 14, cap. 4, de Contritione, vide supra art. 1, præced ; et can. 4, 5, supra, quæst. 84, pag. 557— Proposit. Lutheri damn. a Leone X, in Bulla « Exsurge Domine ». 6. Contritio quæ paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, amissionem æternæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem, hæc contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. 7. Verissimum est proverbium et omnium doctrina de contritionibus hucusque data præstantius : de cætero non facere, summa pœnitentia; optima pœnitentia, nova vita.

sub principe, sicut liberi existentes. — **Justum autem secundum quid** dicitur quod est inter illos quorum unus est sub potestate alterius, sicut servus sub domino, filius sub patre, uxor sub viro. Et **tale justum consideratur in pœnitentia.** Unde pœnitens recurrit ad Deum cum emendationis proposito, sicut servus ad dominum, secundum illud Psal. 122, 2 : *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri;* et sicut filius ad patrem, secundum illud Luc. 5, 21 : *Pater, peccavi in cœlum et coram te ;* et sicut uxor ad virum, secundum illud Jerem. 3, 1 : *Fornicata es cum amatoribus multis ; tamen revertere ad me, dicit Dominus.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut in 5 Ethic., cap. 1, vers. fin., dicitur, justitia est virtus ad alterum ; ille autem ad quem est justitia, non dicitur esse materia justitiæ, sed magis res quæ distribuuntur vel commutantur. Unde et materia pœnitentiæ non est Deus, sed actus humani quibus Deus offenditur vel placatur; sed Deus se habet sicut ille ad quem est justitia. Ex quo patet quod pœnitentia non est virtus theologica, quia non habet Deum pro objecto vel materia.

Ad secundum dicendum quod medium justitiæ est æqualitas, quæ constituitur inter illos inter quos est justitia, ut dicitur in 5 Ethic., cap. 1 et 5. In quibusdam autem non potest perfecta æqualitas constitui propter alterius excellentiam, sicut inter patrem et filium,aut inter Deum et hominem, ut Philosophus dicit in 8 Ethic., cap. ult. ; unde in talibus ille qui est deficiens, debet facere quidquid potest. Non tamen hoc erit sufficiens simpliciter, sed solum secundum acceptationem superioris; et hoc significatur per excessum, qui attribuitur pœnitentiæ.

Ad tertium dicendum quod sicut est commutatio quædam in beneficiis, cum scilicet aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit, ita etiam est commutatio in offensis, cum aliquis pro offensa in alterum commissa vel invitus punitur, quod pertinet ad vindicativam justitiam, vel voluntarie recompensat emendam, quod pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris,sicut justitia vindicativa personam judicis. Unde manifestum est quod utraque sub justitia commutativa continetur.

Ad quartum dicendum quod pœnitentia, licet sit directe species justitiæ, comprehendit tamen quodammodo ea quæ pertinent ad omnes virtutes; in quantum enim est justitia quædam hominis ad Deum, oportet quod participet ea quæ sunt virtutum theologicarum, quæ habent Deum pro objecto. Unde pœnitentia est cum fide passionis Christi, per quam justificamur a peccatis, et cum spe veniæ, et cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem. In quantum vero est virtus moralis, participat aliquid prudentiæ, quæ est directiva omnium moralium virtutum ; sed ex ipsa ratione justitiæ non solum habet id quod justitiæ est, sed etiam ea quæ sunt temperantiæ et fortitudinis, in quantum scilicet ea quæ delectationem causant ad temperantiam pertinent, vel terrorem incutiunt, quem fortitudo moderatur, in communionem justitiæ veniunt. Et secundum hoc ad justitiam pertinet et abstinere a delectabilibus, quod pertinet ad temperantiam, et sustinere dura, quod pertinet ad fortitudinem.

Articulus iv

Utrum voluntas sit proprie subjectum pœnitentiæ.

4 Sent., dist. 16, quæst. 4, art. 3, quæst. 3, per tot., et quæst. 4, corp.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod subjectum pœnitentiæ non sit proprie voluntas. Pœnitentia enim est tristitiæ species. Sed tristitia est in concupiscibili, sicut et gaudium. Ergo pœnitentia est in concupiscibili.

2. Præterea, pœnitentia est vindicta quædam, sicut Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia, loc. cit., art. præc. Sed vindicta videtur ad irascibilem pertinere, quia ira est appetitus vindictæ. Ergo videtur quod pœnitentia sit in irascibili.

3. Præterea, præteritum est proprium objectum memoriæ, secundum Philosophum in lib. de Memoria, cap. 1, a princ. Sed pœnitentia est de præterito, ut dictum est art. 1 huj. quæst., ad 2 et ad 3. Ergo pœnitentia est in memoria sicut in subjecto.

4. Præterea, nihil agit ubi non est. Sed pœnitentia excludit peccatum ab omnibus viribus animæ. Ergo pœnitentia est in qualibet vi animæ, et non in voluntate tantum.

— Sed contra, pœnitentia est sacrificium quoddam, secundum illud Ps. 50, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Sed offerre sacrificium est actus voluntatis, secundum illud Ps. 53 : *Voluntarie sacrificabo tibi.* Ergo pœnitentia est in voluntate

---

Art. 4.— Intellige, ait Cajetanus, quod sicut justitia est voluntas jus suum unicuique tribuens, ita pœnitentia est voluntas tribuens Deo jus suum, pro peccato contra eum commisso ; est enim, sive sit idem quod religio, sive non, talis voluntas; quoniam pars est justitiæ, quæ in actu voluntatis consistit. Reddit autem pœnitentia Deo jus suum pro offensa, confitendo, detestando, ac submittendo se peccatorem Deo offenso. Hoc enim est æquale secundum quid, quod ab homine reddi potest, quoad pœnam vero affligendo se, etc. Et quoniam hujusmodi voluntas ex majori vel minori potest affectu procedere, ideo varia invenitur dispositio vere pœnitentium, major minorque fructus divinæ gratiæ inde percipitur. — Nota vero quod Cajetanus, contra doctrinam communem, pœnitentiam non distinxit a religione (vide art. 2). — Ex hoc art., merito colligit Billuart quod dolor in pœnitente non est in appetitu sensitivo, quamvis ille quandoque conjungatur dolori rationali et bonus sit ; attamen non est ipsa pœnitentia, sed tantum hujus virtutis comes aut indicium.

RESPONDEO dicendum quod de pœnitentia dupliciter loqui possumus :— Uno modo **secundum quod est passio quædam,** et sic, cum sit species tristitiæ, **est in concupiscibili sicut in subjecto.** — Alio modo secundum quod est virtus, et sic sicut dictum est art. præc., est species justitiæ. Justitia autem, ut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 56, art. 6), habet pro subjecto appetitum rationis, qui est voluntas. Unde manifestum est quod **pœnitentia, secundum quod est virtus, est in voluntate sicut in subjecto,** et proprius ejus actus est propositum emendandi illud quod contra Deum commissum est.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de pœnitentia, secundum quod est passio.

Ad secundum dicendum quod vindictam appetere ex passione de alio, pertinet ad irascibilem ; sed appetere vel facere vindictam ex ratione de se vel de alio, pertinet ad voluntatem.

Ad tertium dicendum quod memoria est vis apprehensiva præteriti. Pœnitentia autem non pertinet ad vim apprehensivam, sed ad appetitivam, quæ præsupponit actum apprehensivæ. Unde pœnitentia non est in memoria, sed præsupponit eam.

Ad quartum dicendum quod voluntas, sicut in prima parte habitum est, quæst. 82, art. 4 et 1-2, quæst. 9, art. 1, movet omnes alias potentias animæ ; et ideo non est inconveniens, si potentia in voluntate existens aliquid in singulis potentiis animæ operetur.

ARTICULUS V

Utrum principium pœnitentiæ sit ex timore.

4 Sent., dist. 3, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, per tot., et quæst. 2, corp.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod principium pœnitentiæ non sit ex timore. Pœnitentia enim incipit in displicentia peccatorum. Sed hoc pertinet ad charitatem, ut supra dictum est, art. 3 huj. quæst. Ergo pœnitentia magis oritur ex amore quam ex timore.

2. Præterea, ad pœnitentiam homines provocantur per expectationem regni cœlestis, secundum illud Matth. 3, 2, et 4, 17 : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Sed regnum cœlorum est objectum spei. Ergo pœnitentia magis procedit ex spe quam ex timore.

3. Præterea, timor est quidam actus interior hominis. Pœnitentia autem non videtur in nobis esse ex opere hominis sed ex opere Dei, secundum illud Jerem. 31, 19 : *Postquam convertisti me, egi pœnitentiam.* Ergo pœnitentia non procedit ex timore.

— Sed contra est quod Isa. 26, 17, dicitur : *Sicut quæ concepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus*, scilicet per pœnitentiam ; et postea subditur secundum aliam litteram (LXX Interpr.) : *A timore tuo, Domine, concepimus, et quasi parturivimus, ei peperimus spiritum salutis* (1), id est pœnitentiæ salutaris, ut per præmissa patet. Ergo pœnitentia procedit ex timore.

RESPONDEO dicendum quod de pœnitentia loqui possumus dupliciter : — uno modo quantum ad habitum, et sic immediate a Deo infunditur sine nobis principaliter operantibus, non tamen sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus. — Alio modo possumus loqui de pœnitentia quantum ad actus quibus Deo operanti in pœ-

---

ART. 5. — Ne fallaris, ait Cajetanus, intelligens actus quibus Deo in pœnitentia cooperamur, esse actus procedentes a virtute pœnitentiæ. Hoc enim falsum est, cum multi actus, illi scilicet, qui sine charitate esse possunt, præcedant pœnitentiam ut est virtus ; et tamen sunt actus boni quibus Deo cooperamur ad pœnitentiam consequendam. Nec te turbet actus timoris servilis, quoniam pro timore pœnarum sumitur, et est bonus, et non pro timore pœnarum tantum. Gradus pœnitentiæ a D. Thoma mutuatos expressit Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. Licet autem hi gradus non semper interveniant expresse, et eo ordine, semper tamen saltem virtute habentur, ita ut nulla sit vera pœnitentia, quæ non habeat saltem virtualiter, fidem, timorem, spem, dilectionem Dei.— Advertit Toletus duos esse timores : unus *servilis*, alius *filialis*. *Servilis* est, quo quis timet pœnam, aut timet culpam committere propter pœnam, aut denique timet Deum ut justum et inflictivum pœnæ. Hoc nomine nuncupatur, quia servorum est proprium ex timore pœnæ opera sua facere. *Filialis* est quo quis timet culpam committere, quia est offensa et injuria Deo illata ; aut quo timet Deum ut summum et excellens bonum, et indignum omni offensa et injuria. Lutherus autem docuit hunc timorem servilem, pœnitentiamque, esse quid malum et peccatum ; similiter etiam facere hominem magis peccatorem et hypocritam coram Deo. Doctores autem catholici docent quod pœnitentia quæ procedit ex timore pœnæ, est bona et laudabilis, et consequenter ipse etiam timor, dummodo non habeat voluntatem peccandi adjunctam. — Vide *de Timore*, S. Thom. 2,-2, quæst. 19; Vega, lib. 6, *super Concil. Trident.*; Roffens, art. 6 *contra Lutherum* ; Stephan. Brulefer. *tract. de Timore servili* ; Jacob Laton. *Assertio Lovaniens. contra Lutherum.*

S. Script. — *Timor est bonus et utilis.*— Gen. 20, 9, etc. ; Exod. 1, 17, et 14, 31 ; 2 Reg. 12; 2 Paralip. 19, 7 ; Tobi 1, 2 etc., et 3, 18, et 9 12; Judit. 8, 8 : Job. 31, 23 ; Ps. 102, 17, et 124, 1, et 127; Prov. 10, 27, et 14,27, et 19,23, et 24, 4, et 31, 30 ; Jonas, 1, et 3 ; 2 Mach. 6, 30 ; Matth. 3 et 10 ; Luc. 13.

Definit. Eccles. — *Concil. Trident.: sess. 6, cap. 6, vide supra quæst. 68, art. 4, pag.* 414. *Can.* 8. Si quis dixerit, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere ; anat. sit. *Ibidem, sess.* 14. *cap. 3, vide supra quæst. 84, art.* 2, *pag.* 560. *Et cap. 4, vide art. 1, præced. Et can.* 4 *et* 9 ; *vide quæst.* 84, *pag.* 557. *Proposit. Lutheri damnata a Leone X.* 6, *art.* 3 *præced.* — *Gradus pœnitentiæ : Trident. sess. 6, cap. 6, vide supra, quæst. 68, art. 4, pag.* 414.

(1) Vulgata : *Sic facti sumus a facie tua, Domine. Concepimus et quasi parturivimus, et peperimus spiritum : salutes non fecimus in terra*, etc.

nitentia cooperamur ; quorum actuum *primum* principium est Dei operatio convertentis cor, secundum illud Thren. ult., 21 : *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur ; secundus* actus est motus fidei ; *tertius* est motus timoris servilis, quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur ; *quartus* actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ assumit propositum emendandi ; *quintus* actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum seipsum, et non jam propter supplicia ; *sextus* actus est motus timoris filialis, quo propter reverentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert. — Sic igitur patet quod **actus pœnitentiæ a timore servili procedit sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato ; a timore autem filiali sicut ab immediato et proprio principio.**

Ad primum ergo dicendum quod peccatum prius incipit homini displicere, maxime peccatori, propter supplicia quæ respicit timor servilis, quam propter Dei offensam vel peccati turpitudinem, quod pertinet ad charitatem.

Ad secundum dicendum quod in regno cœlorum appropinquante intelligitur adventus regis, non solum præmiantis, sed etiam punientis. Unde et Matth. 3, 7, Joannes Baptista dicebat : *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira.*

Ad tertium dicendum quod ipse etiam motus timoris procedit ex actu Dei convertentis cor ; unde dicitur Deut. 5, 29 : *Quis det eos talem habere* (1) *mentem ut timeant me ?* Et ideo per hoc quod pœnitentia a timore procedit, non excluditur quin procedat ex actu Dei convertentis cor.

Articulus VI

Utrum pœnitentia sit prima virtutum.

4 Sent., dist. 14, quæst. 1, art. 1, quæst. 6, et art. 2, quæst. 2.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentia sit prima virtutum, quia super illud Matth. 3 : *Pœnitentiam agite*, dicit Glossa ord. : *Prima virtus est per pœnitentiam perimere veterem hominem, et vitia odisse.*

2. Præterea, recedere a termino prius esse videtur quam accedere ad terminum. Sed omnes aliæ virtutes pertinere videntur ad accessum ad terminum, quia per omnes ordinatur homo ad bonum agendum ; pœnitentia autem videtur ordinari ad recessum a malo. Ergo pœnitentia videtur esse prior omnibus aliis virtutibus.

3. Præterea, ante pœnitentiam est peccatum in anima. Sed simul cum peccato nulla virtus animæ inest. Ergo nulla virtus est ante pœnitentiam ; sed ipsa videtur esse prima, quæ aliis aditum aperit excludendo peccatum.

— Sed contra est quod pœnitentia procedit ex fide, spe et charitate, sicut jam dictum est art. præc., et art. 2 huj. quæst. Non ergo est pœnitentia prima virtutum.

Respondeo dicendum quod in virtutibus non attenditur ordo temporis quantum ad habitus, quia cum virtutes sint connexæ, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 65, art. 1), omnes simul incipiunt esse in anima ; sed dicitur una earum esse prior altera ordine naturæ, qui consideratur ex ordine actuum, secundum scilicet quod actus unius virtutis præsupponit actum alterius virtutis.— Secundum hoc igitur dicendum est quod actus quidam laudabiles etiam tempore præcedere possunt actum et habitum pœnitentiæ, sicut actus fidei et spei informium, et actus timoris servilis ; actus autem et habitus charitatis simul sunt tempore cum actu et habitu pœnitentiæ, et cum habitibus aliarum virtutum. Nam, sicut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 113, art. 3 et 4), in justificatione impii simul est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei per charitatem formatus, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus pœnitentiæ. Horum tamen duorum actuum primus naturaliter præcedit secundum ; nam actus virtutis pœnitentiæ est contra peccatum ex amore Dei ; unde primus actus est ratio et causa secundi.— Sic igitur **pœnitentia non est simpliciter prima virtutum nec ordine temporis, nec ordine naturæ,** quia secundum ordinem naturæ simpliciter præcedunt ipsam virtutes theologicæ.— **Sed quantum ad aliquid est prima inter cæteras virtutes ordine temporis,** quantum ad ejus actum, qui primus occurrit in justificatione impii. — **Sed ordine naturæ videntur esse aliæ virtutes priores,** sicut quod est per se, est prius eo quod est per accidens : nam aliæ virtutes per se videntur esse necessariæ ad bonum hominis ; pœnitentia autem, supposito quodam, scilicet peccato præexistenti, sicut etiam dictum est quæst. 65, art. 2, in corp., et ad 4, circa ordinem sacramenti pœnitentiæ ad alia sacramenta prædicta.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa loquitur quantum ad hoc quod actus pœnitentiæ primus est tempore inter actus aliarum virtutum moralium.

Ad secundum dicendum quod in motibus successivis recedere a termino est prius tempore quam pervenire ad terminum, et prius natura quantum est ex parte subjecti, sive secundum ordinem causæ materialis : sed secundum ordinem causæ agentis et finalis prius est pervenire ad terminum : hoc enim est quod primo agens intendit,

---

Art. 6.— Ex his vides S. Thomam tenere pœnitentiam esse habitum infusum, sicut notavimus art. 1.

(1) Vulgata : *Quis det talem eos habere*, etc.

Et hic ordo præcipue attenditur in actibus animæ, ut dicitur in 2 Physic.

Ad tertium dicendum quod pœnitentia aperit aditum virtutibus, expellendo peccatum per virtutem fidei, spei et charitatis, quæ sunt naturaliter priores ; ita tamen aperit eis aditum quod ipsæ simul intrant cum ipsa : nam in justificatione impii simul cum motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum, est remissio culpæ et infusio gratiæ, cum qua simul infunduntur omnes virtutes, ut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 65, art. 3).

QUÆSTIO LXXXVI

DE EFFECTU PŒNITENTIÆ QUOAD MORTALIUM PECCATORUM REMISSIONEM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de effectu pœnitentiæ ; — et primo quantum ad remissionem peccatorum mortalium ; — secundo quantum ad remissionem peccatorum venialium ; — tertio quantum ad reditum peccatorum dimissorum ; — quarto quantum ad restitutionem virtutum.

Circa primum quæruntur sex : 1° utrum omnia peccata mortalia per pœnitentiam auferantur ; 2° utrum possint sine pœnitentia tolli ; 3° utrum unum possit remitti sine alio ; 4° utrum pœnitentia auferat culpam, remanente reatu ; 5° utrum remaneant reliquiæ peccatorum ; 6° utrum auferre peccatum sit effectus pœnitentiæ, in quantum est virtus, aut in quantum est sacramentum.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per pœnitentiam omnia peccata removeantur.

Inf., quæst. 87, art. 1 ; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, et dist. 16, quæst. 1, art. 2, quæst. 3 ; et 3 Cont., cap. 156 ; et Opusc. 2, cap. 146.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnitentiam non omnia peccata removeantur. Dicit enim Apostolus Hebr. 12, 17, quod *Esau non invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam ;* Glossa interl., id est, *non invenit locum veniæ, et benedictionis per pœnitentiam* ; et 2 Machab. 9, 13, dicitur de Antiocho ; *Orabat scelestus Deum* (1), *a quo non erat misericordiam consecuturus.* Non ergo videtur quod per pœnitentiam omnia peccata tollantur.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. 1, de Sermone Domini in monte, cap. 22, a princ., quod *tanta labes est illius peccati,* scilicet *cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam invidiæ facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit etiamsi peccatum suum mala conscientia agnoscere et annuntiare cogatur.* Non ergo omne peccatum potest per pœnitentiam tolli.

3. Præterea, Dominus dicit Matth. 12, 32 : *Qui dixerit contra Spiritum Sanctum (verbum), non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* Non ergo omne peccatum remitti potest per pœnitentiam.

— Sed contra est quod dicitur Ezech. 18, 22 : *Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor amplius* (2).

RESPONDEO dicendum quod **hoc quod aliquod peccatum per pœnitentiam tolli non possit, potest contingere dupliciter : uno modo quia aliquis de peccato pœnitere non posset ; alio modo quia pœnitentia non posset delere peccatum :** — Primo quidem modo non possunt per pœnitentiam deleri peccata dæmonum, et etiam hominum damnatorum, quia affectus eorum sunt confirmati in malo, ita quod non potest eis displicere peccatum, in quantum est culpa, sed solum displicet eis pœna quam patiuntur, ratione cujus aliquam pœnitentiam. sed infructuosam habent, secundum illud Sap. 5, 3 : *Pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes.* Unde talis pœnitentia non est cum spe veniæ, sed cum desperatione. Tale autem non potest esse aliquod peccatum hominis viatoris, cujus liberum arbitrium flexibile est ad bonum et ad malum. Unde **dicere quod aliquod peccatum sit in hac vita, de quo quis pœnitere non possit, erroneum est,** *primo* quidem quia per hoc tolleretur libertas arbitrii ; *secundo* quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moveri potest cor cujuscumque peccatoris ad pœnitendum, secundum illud Proverb. 21, 1 : *Cor regis in manu Dei, et quocumque voluerit, vertet illud* (3). — **Quod autem secundo modo non possit per veram pœnitentiam aliquod peccatum remitti, est etiam erroneum :** *primo* quidem quia repugnat divinæ misericordiæ, de qua dicitur Joel.

ART. 1. — Responsio ad fidem pertinens est, scilicet, per pœnitentiam auferri omnia peccata, ita ut nullus sit tantus peccatorum numerus, neque ullum tam immane scelus, de quo non possit hic agi pœnitentia, quodque per veram pœnitentiam non possit remitti.

S. Script. — Is. 1, et 55 ; Ezech. 18 et 33 ; Jerem 3, et 18, et 25 ; Joel. 2 ; Jonas ; Zach. 1. — Exempla diversa : Adam, Sap. 19 ; David, 2 Reg. 12 ; Achab. 3 Reg. 21, et 2 Paralip. 31 ; Judæi deicidæ, Act. 2.

Definit. Eccles. — *Vide supra, can.* 8 *Concil. Nicæni I. page* 381.— *Symbol. fidei a Leone IX, propositum Petro episcopo:...* Credo sanctam Ecclesiam, in qua.... datur vera omnium remissio peccatorum. — *Concil, Lateran. IV sub Innocent. III, cap.* « *Firmiter* » : Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper pœnitentiam reparari. — *Trident. sess.* 14, *cap.* 3, *vide supra quæst.* 84, *art.* 2, *pag.* 560.

(1) Vulgata : *Dominum*, et mox, *esset*, etc.

(2) In Vulgata, deest *amplius*.

(3) Vulgata : *quocumque voluerit, inclinabit illud.*

2, 12, quod *benignus et misericors est, et patiens, et multæ misericordiæ, et præstabilis super malitia;* vinceretur enim quodammodo Deus ab homine, si homo peccatum vellet deleri, quod Deus delere non vellet. *Secundo* quia hoc derogaret virtuti passionis Christi, per quam pœnitentia operatur, sicut et cætera sacramenta, cum scriptum sit 1 Joan. 2 : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum nostris, sed etiam totius mundi* (1). — Unde **simpliciter dicendum est quod omne peccatum in hac vita per pœnitentiam veram deleri potest.**

Ad primum ergo dicendum quod Esau non vere pœnituit, quod patet ex hoc quod dixit, Gen. 27, 41 : *Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum;* similiter etiam nec Antiochus vere pœnituit ; dolebat enim de culpa præterita, non propter offensam Dei, sed propter infirmitatem corporalem quam patiebatur.

Ad secundum dicendum quod illud verbum Augustini sic intelligendum est : *Tanta est labes illius peccati, ut deprecandi humilitatem subire non possit*, scilicet de facili ; secundum quod dicitur ille non posse sanari qui non potest de facili sanari ; potest tamen hoc fieri per divinæ gratiæ virtutem, quæ etiam interdum *in profundum maris convertit*, ut dicitur in Psal. 67.

Ad tertium dicendum quod illud verbum, *vel* blasphemia contra Spiritum Sanctum est finalis impœnitentia, ut Augustinus dicit in lib. de Verbis Domini, serm. 11, cap. 12 et 13, quæ penitus irremissibilis est, quia post finem hujus vitæ non est remissio peccatorum ; *vel* si intelligatur per blasphemiam Spiritus Sancti peccatum quod fit ex certa malitia, *vel* etiam ipsa blasphemia Spiritus Sancti dicitur non remitti, scilicet de facili ; *vel* quia tale peccatum non habet in se causam excusationis ; *vel* quia pro tali peccato punitur aliquis et in hoc seculo et in futuro, ut in secunda parte expositum est (2-2, quæst. 14).

Articulus II

Utrum sine pœnitentia peccatum remitti possit.

Inf., art. 3, corp., et quæst. 87, art. 1, corp. ; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 5, et dist. 16, quæst. 1, art. 2, quæst. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sine pœnitentia peccatum remitti possit. Non enim est minor virtus Dei circa adultos quam circa pueros. Sed pueris peccata dimittit sine pœnitentia. Ergo etiam adultis.

2. Præterea, Deus virtutem suam sacramentis non alligavit. Sed pœnitentia est quoddam sacramentum. Ergo virtute divina possunt peccata sine pœnitentia dimitti.

3. Præterea, major est misericordia Dei quam misericordia hominis. Sed homo interdum remittit offensam suam homini etiam non pœnitenti ; unde et ipse Dominus mandat Matth. 5, 44 : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Ergo multo magis Deus dimittit offensam suam hominibus non pœnitentibus.

— Sed contra est quod Dominus dicit Jerem. 18, 8 : *Si pœnitentiam egerit gens illa a malo quod fecit* (1), *agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei.* Et sic e contrario videtur quod si homo pœnitentiam non agat, Deus ei non remittat offensam.

Respondeo dicendum quod impossibile est peccatum actuale mortale sine pœnitentia remitti, loquendo de pœnitentia quæ est virtus. Cum enim peccatum sit Dei offensa, eo modo Deus peccatum remittit, quo remittit offensam in se commissam. Offensa autem directe opponitur gratiæ ; ex hoc enim dicitur aliquis alteri esse offensus quod repellit eum a gratia sua. Sicut autem habitum est in secunda parte, (1-2, quæst. 110, art. 1), hoc interest inter gratiam Dei et gratiam hominis, quod gratia hominis non causat, sed præsupponit bonitatem veram vel apparentem in homine grato ; sed gratia Dei causat bonitatem in homine grato, eo quod bona voluntas Dei, quæ in nomine *gratiæ* intelligitur, est causa omnis boni creati. Unde potest contingere quod homo remittat offensam, qua offensus est alicui, absque aliqua immutatione voluntatis ejus ; non autem contingere potest quod Deus remittat offensam alicui absque immutatione voluntatis ejus. Offensa autem peccati mortalis procedit ex hoc quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile. Unde requiritur ad remissionem divinæ offensæ quod voluntas hominis sic immutetur ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis prædictæ, et proposito emendandi ; quod pertinet ad rationem pœnitentiæ, secundum quod est virtus. Et ideo **impossibile est quod peccatum alicui remittatur sine pœnitentia, secundum quod est virtus.**

Sacramentum autem pœnitentiæ, sicut supra dictum est, quæst. 88, art. 3, **perficitur per offi-**

Art. 2. — Responsio ad fidem pertinens est : pœnitentiam quatenus est virtus aut virtutis actus, esse necessariam, tum medii, tum præcepti necessitate ; ita ut nullum peccatum mortale sine illa remitti possit, secundum legem Dei ordinariam. — Necessitas medii magis intenditur a S. Thoma, quamvis necessitas præcepti non excludatur.

S. Script. — Eccles. 2 ; Is. 1 ; Jerem. 18 ; Ezech. 28, et 33 ; Joel 2 ; Matth. 3 ; Luc. 13 ; Apoc. 3.

Definit. Eccles. — *Concil. Trident. sess. 6, cap. 6, vide supra quæst. 68, art. 4, pag. 415 ; et sess. 14, cap. 1, supra quæst. 84, art. 1, pag. 559 ; et ibidem, cap. 3, quæst. 84, art. 2, pag. 560.*

(1) Vulgata : *Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

(1) Vulgata :.. *a malo suo quod locutus sum adversus eam : agam et ego* etc.

cium sacerdotis ligantis et solventis, **sine quo potest Deus peccatum remittere**, sicut remisit Christus mulieri adulteræ, ut legitur Joan. 8, et peccatrici, ut legitur Luc. 7, quibus tamen non remisit peccata sine virtute pœnitentiæ : nam sicut Gregorius dicit in hom. 33 in Evang., parum a princ., *per gratiam traxit intus*, scilicet ad pœnitentiam, *quam per misericordiam suscepit foris*.

Ad primum ergo dicendum quod in pueris non est nisi peccatum originale, quod non consistit in actuali deordinatione voluntatis, sed in quadam habituali deordinatione naturæ, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 82, art. 1), et ideo remittitur eis peccatum cum habituali immutatione per infusionem gratiæ et virtutum, non autem cum actuali. Sed adulto, in quo sunt actualia peccata, quæ consistunt in deordinatione actuali voluntatis, non remittuntur peccata, etiam in baptismo, sine actuali immutatione voluntatis, quod fit per pœnitentiam.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de pœnitentia, secundum quod est sacramentum.

Ad tertium dicendum quod misericordia Dei est majoris virtutis quam misèricordia hominis in hoc quod immutat voluntatem hominis ad pœnitendum, quod misericordia hominis facere non potest.

Articulus III

Utrum possit per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti.

1-2, quæst. 73, art. 1 ; et 3 Sent., dist. 36, art. 5, et 4, dist. 15, quæst. 1, art. 5, quæst. 1, corp., et dist. 16, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, corp., et dist. 18, quæst. 1, art. 5, quæst. 3, ad 1.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod possit per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti. Dicitur enim Amos 4, 7 : *Plui super unam civitatem, et super alteram civitatem non plui ; pars una compluta est, et pars super quam non plui, aruit.* Quod exponens Gregorius super Ezech., hom. 10, circa med., dicit : *Cum ille qui proximum odit, ab aliis vitiis se corrigit, una eademque civitas ex parte compluitur, et ex parte arida manet, quia sunt qui cum quædam vitia resecant, in aliis graviter perdurant.* Ergo potest unum peccatum per pœnitentiam dimitti sine alio.

2. Præterea, Ambrosius, super Psal. *Beati immaculati in via*, post explicationem versus, *Exitus aquarum*, etc., dicit quod *prima consolatio est, quia non obliviscitur misereri Deus ; secunda per punitionem ; ubi etsi fides desit, pœna satisfacit et relevat.* Potest ergo aliquis relevari ab aliquo peccato, manente peccato infidelitatis.

3. Præterea, eorum quæ non necesse est esse simul, unum potest auferri sine alio. Sed peccata, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 73, art. 1), non sunt connexa ; et ita unum eorum potest esse sine alio. Ergo etiam unum eorum potest remitti sine alio per pœnitentiam.

4. Præterea, peccata sunt debita, quæ nobis relaxari petimus, dum dicimus in oratione dominica : *Dimitte nobis debita nostra*, etc. Sed homo quandoque dimittit unum debitum sine alio. Ergo etiam Deus per pœnitentiam dimittit unum peccatum sine alio.

5. Præterea, per dilectionem Dei relaxantur hominibus peccata, secundum illud Jerem. 31, 3 : *In charitate perpetua dilexi te ; ideo attraxi te miserans.* Sed nihil prohibet quin Deus diligat hominem quantum ad unum, et sit ei offensus quantum ad aliud ; sicut peccatorem diligit quantum ad naturam, odit autem quantum ad culpam. Ergo videtur possibile quod Deus per pœnitentiam remittat unum peccatum sine alio.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in libro de Pœnitentia (alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 9, circa med.) : *Sunt plures quos pœnitet peccasse, sed non omnino, reservantes sibi quædam in quibus delectantur, non animadvertentes Dominum simul mutum et surdum a dæmonio liberasse, per hoc docens, nos nunquam nisi de omnibus sanari.*

Respondeo dicendum quod **impossibile est per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti :** — Primo quidem quia peccatum remittitur, in quantum tollitur Dei offensa per gratiam. Unde in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 109, art. 7, et quæst. 113, art. 2), quod nullum peccatum potest remitti sine gratia. Omne autem peccatum mortale contrariatur gratiæ, et excludit eam. Unde impossibile est quod unum peccatum sine alio remittatur. — Secundo quia, sicut ostensum est art. præc., peccatum mortale non potest sine vera pœnitentia remitti, ad quam pertinet deserere peccatum, in quantum est contra Deum ; quod quidem est commune omnibus peccatis mortalibus : ubi autem est eadem ratio, et idem effectus. Unde non potest esse vere pœnitens qui de uno peccato pœnitet, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem veræ pœnitentiæ), sequeretur quod de omnibus peccatis pœniteret. Unde sequitur quod impossibile sit unum peccatum per pœnitentiam remitti sine alio. — Tertio quia hoc esset contra perfectionem misericordiæ Dei, cujus perfecta sunt opera, ut dicitur Deut. 32 ; unde cujus misereretur, totaliter miseretur. Et hoc est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia, loc. cit. : *quædam impietas infidelitatis est ab illo qui justus et justitia est, dimidiam sperare veniam.*

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum Gregorii non est intelligendum quantum ad remissionem culpæ, sed quantum ad cessationem ab actu, quia interdum ille qui plura peccata consue-

vit committere, deserit unum, non tamen aliud ; quod quidem fit auxilio divino, quod tamen non pertingit usque ad remissionem culpæ.

Ad secundum dicendum quod in verbo illo Ambrosii fides non potest accipi, qua creditur in Christum, quia, ut Augustinus dicit super illud Joan. 15, 22, *si non venissem, et locutus eis non fuissem* (1), *peccatum non haberent,* scilicet infidelitatis, tract. 89, in Joan. parum a princ., *hoc est, peccatum quo tenentur cuncta peccata.* Sed accipitur fides pro conscientia, quia interdum per pœnas quas quis patienter sustinet, consequitur remissionem peccati, cujus conscientiam non habet.

Ad tertium dicendum quod peccata, quamvis non sint connexa quantum ad conversionem ad bonum commutabile, sunt tamen connexa quantum ad aversionem a bono incommutabili, in qua conveniunt omnia peccata mortalia; et ex hac parte habent rationem offensæ, quam oportet per pœnitentiam tolli.

Ad quartum dicendum quod debitum exterioris rei, puta pecuniæ, non contrariatur amicitiæ, ex qua debitum remittitur ; et ideo potest unum dimitti sine alio. Sed debitum culpæ contrariatur amicitiæ, et ideo una culpa vel offensa non remittitur sine altera ; ridiculum enim videtur quod etiam ab homine aliquis veniam peteret de una offensa, et non de alia.

Ad quintum dicendum quod dilectio qua Deus diligit hominis naturam, non ordinatur ad bonum gloriæ, a quo impeditur homo per quodlibet peccatum mortale ; sed dilectio gratiæ, per quam fit remissio peccati mortalis, ordinat hominem ad vitam æternam, secundum illud Rom. 6, 23 : *Gratia Dei vita æterna.* Unde non est similis ratio.

Articulus iv

Utrum, remissa culpa per pœnitentiam, remaneat reatus pœnæ.

Sup., quæst. 67, art. 3, ad 3, et quæst., 69, art. 10, ad 3; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 1; et Rom. 11, lib. 4; et Hebr. 6.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod, remissa culpa per pœnitentiam, non remaneat reatus pœnæ. Remota enim causa, removetur effectus. Sed culpa est causa reatus pœnæ : ideo enim est aliquis dignus pœna, quia culpam commisit.

Art. 4. — Resp. ad fidem pertinens est : quando per pœnitentiam remissa est culpa mortalis, nunquam remanet reatus pœnæ æternæ ; sæpe tamen remanet reatus alicujus pœnæ temporalis. Posterior pars hujus conclusionis, est fundamentum doctrinæ de indulgentiis, satisfactione et purgatorio — Lutherani et Calvinistæ hanc veritatem negant, et inde inferunt non esse Purgatorium, nulla opera satisfactoria, nullas indulgentias.

S. Script. — Exempla : Adam ; David, 2 Reg. 12; Moyses, Numer. 14, 20 ; Israelitæ, Deuter. 32, 51; Daniel, 4, 24; Tob. 12, 8; Prov. 16, 6 ; Matth. 3, 8 ; Act. 26, 20.

Definit. Eccles. — *Concil. Trident, sess. 6, cap. 14, vide supra, quæst. 69, art. 2, pag. 426 ; Can. 30.* Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regnum cœlorum aditus patere possit ; anat. sit. *Sess. 14, cap 8 ; De satisfactionis necessitate :* Demum, quoad satisfactionem, quæ ex omnibus Pœnitentiæ partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita una maxime nostra ætate, summo pietatis prætextu, impugnatur ab iis qui speciem pietatis habent, virtutem autem ejus abnegarunt ; sancta Synodus declarat, falsum omnino esse, et a verbo Dei alienum : culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur. Perspicua enim et illustria in sacris Litteris exempla reperiuntur, quibus, præter divinam Traditionem, hic error quam manifestissime revincitur. Sane et divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint ; aliter vero, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono, scientes Templum Dei violare, et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, veluti injurii, et contumeliosi Spiritui Sancto, in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt ; medentur quoque peccatorum reliquiis ; et vitiosos habitus, male vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino pœnam, quam ut hæc pœnitentiæ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quod, dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimam quoque inde arrham habentes, quod si compatimur et conglorificabimur. Neque vero ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Jesum ; nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, eo cooperante qui nos confortat, omnia possumus. Ita non habet homo unde glorietur ; sed omnis gloriatio nostra in Christo est : in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos pœnitentiæ : qui ex illo vim habent ; ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre. Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum, et pœnitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones injungere ; ne, si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novæ vitæ custodiam, et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam, et castigationem ; nam Claves Sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres et credunt, et docent ; nec propterea existimarunt Sacramentum Pœnitentiæ esse forum iræ, vel pœnarum, sicut nemo unquam Catholicus sensit, ex hujusmodi nostris satisfactionibus vim meriti et satisfactionis Domini nostri Jesu-Christi vel obscurari, vel aliqua ex parte imminui : quod dum Novatores intelligere volunt, ita optimam Pœnitentiam novam vitam esse docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant. *Can. 12, supra, quæst. 84 ; pag. 500.*

(1) Vulgata :.. *et locutus fuissem eis...*

Ergo, remissa culpa, non potest remanere reatus pœnæ.

2. Præterea, sicut Apostolus dicit Rom. 5, donum Christi est efficacius quam peccatum Adæ. Sed peccando homo simul incurrit culpam et pœnæ reatum. Ergo multo magis per donum gratiæ simul remittitur culpa, et tollitur pœnæ reatus.

3. Præterea, remissio peccatorum fit in pœnitentia per virtutem passionis, secundum illud Roman. 3, 25 : *Quem proposuit Deus propitiatorem* (1), *per fidem in sanguine ipsius...., propter remissionem præcedentium delictorum.* Sed passio Christi est sufficienter satisfactoria pro omnibus peccatis, ut supra dictum est, quæst. 48 et 49, et quæst. 79, art. 5. Non ergo post remissionem culpæ remanet aliquis reatus pœnæ.

— Sed contra est quod 2 Reg. 12, 13, dicitur quod cum David pœnitens dixisset ad Nathan : *Peccavi Domino*, dixit Nathan ad illum : *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. Verumtamen filius qui natus est tibi...., morte morietur*, quod fuit in pœnam præcedentis peccati, ut ibidem dicitur. Ergo, remissa culpa, remanet reatus alicujus pœnæ.

RESPONDEO dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 87, art. 4), in peccato mortali sunt duo, scilicet aversio ab incommutabili bono, et conversio ad commutabile bonum in ordinata. — Ex parte ergo aversionis ab incommutabili bono consequitur peccatum mortale reatus pœnæ æternæ, ut qui contra æternum bonum peccavit, in æternum puniatur. — Ex parte etiam conversionis ad bonum commutabile, in quantum est inordinata, consequitur peccatum mortale reatus alicujus pœnæ, quia inordinatio culpæ non reducitur ad ordinem justitiæ nisi per pœnam : justum est enim ut qui voluntati suæ plus indulsit quam debuit, contra voluntatem suam aliquid patiatur : sic enim erit æqualitas. Unde Apocal. 18, 7, dicitur : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* — Quia tamen conversio ad bonum commutabile est finita, non habet ex hac parte peccatum, quod debeatur ei pœna æterna. Unde si sit inordinata conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, sicut et in peccatis venialibus, non debetur peccato pœna æterna, sed temporalis. **Quando igitur per gratiam remittitur culpa, tollitur aversio animæ a Deo, in quantum per gratiam anima Deo conjungitur. Unde et per consequens simul tollitur reatus pœnæ æternæ ; potest tamen remanere reatus alicujus pœnæ temporalis.**

Ad primum ergo dicendum quod culpa mortalis utrumque habet, et aversionem a Deo, et conversionem ad bonum creatum. Sed, sicut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 71, art. 6), aversio a Deo est ibi sicut formale ; conversio autem ad bonum creatum est ibi sicut materiale. Remoto autem formali cujuscumque rei, tollitur species ; sicut remoto rationali, tollitur species humana. Et ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti, quod per gratiam tollitur aversio mentis a Deo simul cum reatu pœnæ æternæ ; remanet tamen illud quod est materiale, scilicet inordinata conversio ad bonum creatum, pro qua debetur reatus pœnæ temporalis.

Ad secundum dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 109, art. 7 et 8, et quæst. 111, art. 2), ad gratiam pertinet operari in homine justificando ipsum a peccato, et cooperari homini ad recte operandum. Remissio igitur culpæ et reatus pœnæ æternæ pertinet ad gratiam operantem ; sed remissio reatus pœnæ temporalis pertinet ad gratiam cooperantem, in quantum scilicet homo cum auxilio divinæ gratiæ patienter pœnas tolerando, absolvitur etiam a reatu pœnæ temporalis. Sicut igitur prius est effectus gratiæ operantis quam gratiæ cooperantis, ita etiam prius est remissio culpæ et pœnæ æternæ quam plena absolutio a pœna temporali ; utrumque enim est a gratia, sed primum a gratia sola, secundum ex gratia et libero arbitrio.

Ad tertium dicendum quod passio Christi de se sufficiens est ad tollendum omnem reatum pœnæ non solum æternæ, sed etiam temporalis ; et secundum modum quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutionem a reatu pœnæ. In baptismo autem homo participat totaliter virtutem passionis Christi, utpote per aquam et spiritum Christi, commortuus peccato, et in eo regeneratus ad novam vitam ; et ideo in baptismo homo consequitur remissionem reatus totius pœnæ. In pœnitentia vero consequitur virtutem passionis Christi secundum modum propriorum actuum, qui sunt materia pœnitentiæ, sicut aqua baptismi, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 1 et 3. Et ideo non statim per primum actum pœnitentiæ, quo remittitur culpa, solvitur reatus totius pœnæ, sed completis omnibus pœnitentiæ actibus.

(1) Vulgata :... *Propitiationem.*

ARTICULUS V

Utrum, remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquiæ peccati.

Sup., art. 4, ad 3 ; et 4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 3 ; et 1 Cor. 11, lect. 7.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquiæ peccati. Dicit enim Augustinus in lib. de Pœnitentia (alius auctor de vera et falsa Pœnit., cap.

ART. 5. — Ergo, ex articulo, reliquiæ peccati, quandoque tolluntur, quandoque non, cum remittitur culpa. Hoc

9, a med.) : *Nunquam Dominus aliquem sanavit, quem omnino non liberavit; totum enim hominem sanavit in sabbato, quia et corpus ab omni infirmitate, et animam ab omni contagione.* Sed reliquiæ peccati pertinent ad infirmitatem peccati. Ergo non videtur possibile quod, remissa culpa, remaneant reliquiæ peccati.

2. Præterea, secundum Dionysium, cap. 4 de div. Nom., part. 4, lect. 16, *bonum est efficacius quam malum, quia malum non agit nisi virtute boni.* Sed homo peccando simul totam infectionem peccati incurrit. Ergo multo magis pœnitendo liberatur etiam ab omnibus peccati reliquiis.

3. Præterea, opus Dei efficacius est quam opus hominis. Sed per exercitium humanorum operum ad bonum tolluntur reliquiæ peccati contrarii. Ergo multo magis tolluntur per remissionem culpæ, quæ est opus Dei.

— Sed contra est quod Marci 8 legitur quod cæcus illuminatus a Domino primo restitutus est ad imperfectum visum ; unde ait : *Video homines velut arbores ambulantes;* deinde restitutus est perfecte, *ita ut videret clare omnia.* Illuminatio autem cæci significat liberationem peccatoris. Post primam ergo remissionem culpæ, qua peccator restituitur ad visum spiritualem, adhuc remanent in eo aliquæ reliquiæ peccati præteriti.

RESPONDEO dicendum quod peccatum mortale ex parte conversionis inordinatæ ad bonum commutabile quamdam dispositionem causat in anima, vel etiam habitum, si actus frequenter iteretur. Sicut autem dictum est art. præc., culpa peccati mortalis remittitur, in quantum tollitur per gratiam aversio mentis a Deo. — Sublato autem eo quod est ex parte aversionis, nihilominus remanere potest id quod est ex parte conversionis inordinatæ, cum hanc contingat esse sine illa, sicut prius dictum est, art. præc. Et ideo **nihil prohibet quin, remissa culpa, remaneant dispositiones ex præcedentibus actibus causatæ, quæ dicuntur peccati reliquiæ; remanent tamen debilitatæ et diminutæ,** ita quod homini non dominentur ; et hoc magis per modum dispositionum (1) quam per modum habituum, sicut etiam remanet fomes post baptismum.

Ad primum ergo dicendum quod Deus totum hominem perfecte curat ; sed quandoque subito, sicut socrum Petri statim restitit perfectæ sanitati, *ita ut surgens ministraret illis,* ut legitur Luc. 4, quandoque autem successive, sicut dictum est quæst, 44, art. 3, ad 2, de cæco illuminato, Matth. 8. Et ita etiam spiritualiter quandoque tanta commotione convertit cor hominis, ut subito perfecte consequatur sanitatem spiritualem, non solum remissa culpa, sed sublatis omnibus peccati reliquiis, ut patet de Magdalena, Luc. 7. Quandoque autem prius remittit culpam per gratiam operantem, et postea per gratiam cooperantem successive tollit peccati reliquias.

Ad secundum dicendum quod peccatum etiam quandoque statim inducit debilem dispositionem, utpote per unum actum causatam ; quandoque autem fortiorem, causatam per multos actus.

Ad tertium dicendum quod uno actu humano non tolluntur omnes reliquiæ peccati, quia, ut dicitur in Prædicamentis, cap. de Opposit., a med., *pravus meliores exercitationes deductus ad modicum aliquid proficiet, ut melior sit; multiplicato autem exercitio, ad hoc pervenit ut sit bonus virtute acquisita.* Hoc autem multo efficacius facit divina gratia sive uno, sive pluribus actibus.

ARTICULUS VI

Utrum remissio culpæ sit effectus pœnitentiæ

4 Sent. dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 1.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod remissio culpæ non sit effectus pœnitentiæ, secundum quod est virtus. Dicitur enim pœnitentia virtus, secundum quod est principium humani actus. Sed humanus actus non operatur ad remissionem culpæ, quæ est effectus gratiæ operantis. Ergo remissio culpæ non est effectus pœnitentiæ, secundum quod est virtus.

2. Præterea, quædam aliæ virtutes sunt excellentiores pœnitentia. Sed remissio culpæ non dicitur effectus alicujus alterius virtutis. Ergo etiam non est effectus pœnitentiæ, secundum quod est virtus.

3. Præterea, remissio culpæ non est nisi ex virtute passionis Christi, secundum illud Hebr. 9, 22 : *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* Sed pœnitentia, in quantum est sacramentum, operatur in virtute passionis Christi, sicut et cætera sacramenta, ut ex supra dictis patet, quæst. 62, art. 4 et 5. Ergo remissio culpæ non est effectus pœnitentiæ, in quantum est virtus, sed in quantum est sacramentum.

— Sed contra, illud est proprie causa alicujus, sine quo esse non potest : omnis enim effectus dependet a sua causa. Sed remissio culpæ potest esse a Deo sine pœnitentiæ sacramento, non autem sine pœnitentia secundum quod est virtus, ut su-

---

enim totum importatur virtualiter, per ly « potest remanere » et per ly « nihil prohibet quin remaneant. » — Reliquiæ illæ sunt pravi quidam habitus, aut dispositiones ex præcedentibus actibus peccaminosis causatæ. Nam quo plus, diutius, aut frequentius peccatur ; eo vires animæ fiunt debiliores, eoque robur animi ad bene operandum, magis magisque frangitur, et fit ipsa voluntas proclivior ad peccandum, et imo, major cæcitas oritur in intellectu.

(1) Ita Mss. edit. passim. — Al., *non dominentur magis per modum dispositionum,* etc.

ART. 6. — Vide supra, quæst. 85, art. 1, pag. 571, concil. Trident. sess. 14, cap. 4, hæc verba : « Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam, etc. »

pra dictum est, quæst. 84, art. 5, ad 3, et quæst. 85, art. 2; unde et ante sacramenta novæ legis pœnitentibus Deus peccata remittebat. Ergo remissio culpæ est præcipue effectus pœnitentiæ, secundum quod est virtus.

RESPONDEO dicendum quod pœnitentia est virtus secundum quod est principium quorumdam actuum humanorum. Actus autem humani, qui sunt ex parte peccatoris, materialiter se habent in sacramento pœnitentiæ. — Omne autem sacramentum producit effectum suum non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ; ex utroque enim est unum sacramentum, ut supra habitum est, quæst. 60, art. 6, ad 2, et art. 7. Unde sicut remissio culpæ fit in baptismo non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ, scilicet aquæ, principalius tamen virtute formæ, ex qua et ipsa aqua virtutem recipit, ita etiam remissio culpæ est effectus pœnitentiæ principalius quidem ex virtute clavium quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id quod est formale in hoc sacramento, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 3; secundario autem ex vi actuum pœnitentis pertinentium ad virtutem pœnitentiæ; tamen prout hi actus aliqualiter ordinantur ad claves Ecclesiæ. Et sic patet quod **remissio culpæ est effectus pœnitentiæ secundum quod est virtus, principalius tamen secundum quod est sacramentum.**

Ad primum ergo dicendum quod effectus gratiæ operantis est justificatio impii, ut in secunda parte dictum est, (1-2 quæst. 113), in qua ut ibidem dictum est, art. 1, 2 et 3, non solum est gratiæ infusio et remissio culpæ, sed etiam motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei formatæ, et motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus pœnitentiæ. Hi tamen actus humani sunt ibi ut effectus gratiæ operantis, simul producti cum remissione culpæ. Unde remissio culpæ non fit sine actu pœnitentiæ virtutis, licet sit effectus gratiæ operantis.

Ad secundum dicendum quod in justificatione impii non solum est actus pœnitentiæ, sed etiam actus fidei, ut dictum est in solut. præc., et 1-2, quæst. 113, art. 4. Et ideo remissio culpæ non ponitur effectus solum pœnitentiæ virtutis, sed principalius fidei et charitatis.

Ad tertium dicendum quod ad passionem Christi ordinatur actus pœnitentiæ virtutis et per fidem et per ordinem ad claves Ecclesiæ; et ideo utroque modo causat remissionem culpæ virtute passionis Christi.

— Ad id autem quod *in contrarium* objicitur, dicendum est quod actus pœnitentiæ virtutis habet quod sine eo non possit fieri remissio culpæ, in quantum est inseparabilis effectus gratiæ; per quam principaliter culpa remittitur, quæ etiam operatur in omnibus sacramentis. Et ideo per hoc non potest concludi nisi quod gratia est principalior causa remissionis culpæ quam pœnitentiæ sacramentum. Sciendum tamen quod etiam in veteri lege et in lege naturæ erat aliqualiter sacramentum pœnitentiæ, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 7, ad 2.

QUÆSTIO LXXXVII

DE REMISSIONE VENIALIUM PECCATORUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de remissione venialium peccatorum, et circa hoc quæruntur quatuor: 1° utrum sine pœnitentia peccatum veniale possit dimitti; 2° utrum possit dimitti sine gratiæ infusione; 3° utrum peccata venialia remittantur per aspersionem aquæ benedictæ, episcopalem benedictionem, et tunsionem pectoris, et orationem dominicam, et alia hujusmodi; 4° utrum veniale peccatum possit remitti sine mortali.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum peccatum veniale possit remitti sine pœnitentia.

Inf., art. 2, ad 2 et 3, et art. 3, corp.; et 4 Sent., dist. 16, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 2, ad 2, et dist. 21, quæst. 2, art. 1, corp.; et Mal. quæst. 7, art. 12, corp.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod veniale peccatum possit remitti sine pœnitentia. Pertinet enim, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 10, ad 4, ad rationem veræ pœnitentiæ quod

ART. 1. — Hic auctores quærunt de remissione peccati venialis post hanc vitam. Resp. Sylvius certum esse ex Matth. 12, aliqua peccata post hanc vitam remitti, tam quoad culpam quam quoad pœnam. Sed per quid fiat culpæ venialis remissio? S. Thomas dist. 21 existimat eam dimitti per iguem purgatorium; sed in resp. ad 9, art. 11 de Malo, sic loquitur: « Culpam non remitti per pœnam; neque secundum quód actu sustinetur, quia non est meritoria; neque secundum quod recogitatur: non enim esset motus charitatis, quod aliquis detestaretur peccatum veniale propter pœnam; sed magis esset motus timoris servilis vel naturalis. Ergo remittitur in purgatorio veniale quantum ad culpam virtute gratiæ, non solum secundum quod est in habitu, quia sic compatitur veniale peccatum: sed prout exit in actum charitatis detestantis veniale peccatum ». — Scotus, dist. 21, quæst. 2, tenet per quemcumque actum dilectionis, et per quemcumque actum meritorium remitti venialia. Durandus e contra, dist. 16, quæst. 2, et dist. 21, quæst. 1, tenet esse necessariam formalem pœnitentiam, nec sufficere actum dilectionis. Sententia autem D. Thomæ via media incedit. — Quoad remissionem venialium per sacramentum pœnitentiæ, vide supra, quæst. 84, art. 2, pag. 360, et addę proposit. synod. Pistor. damn. a Pio VI: *De peccatorum venialium confessione* 39: « Declaratio Synodi de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur hujusmodi confessiones; temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a sacro concilio Tridentino probatæ contraria ». — Wiclefus negavit ullum esse veniale in eo sensu quem nos intendimus, puta peccatum quod potest esse cum gratia. Lutherus pariter negavit peccatum veniale.

non solum homo doleat de peccato præterito, sed etiam proponat cavere de futuro. Sed sine tali proposito peccata venialia dimittuntur, cum certum sit quod homo sine peccatis venialibus præsentem vitam ducere non potest. Ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia.

2. Præterea, pœnitentia non est sine actuali displicentia peccatorum. Sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia actuali eorum, sicut patet in eo qui dormiens occideretur propter Christum, statim enim evolaret; quod non contingit, manentibus peccatis venialibus. Ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia.

3. Præterea, peccata venialia opponuntur fervori charitatis, ut in secunda parte dictum est (2-2, quæst. 24, art. 10). Sed unum oppositum tollitur per aliud. Ergo per fervorem charitatis, quem contingit esse sine actuali displicentia peccati venialis, fit remissio peccatorum venialium.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnit. (alius auctor, de vera et falsa Pœnit., cap. 8, et August., hom. 17, inter 50, cap. 11, et hom. ult. ante med.), quod *est quædam pœnitentia quæ quotidie agitur in Ecclesia pro peccatis venialibus;* quæ frustra esset, si sine pœnitentia peccata venialia possent dimitti. Videtur ergo quod peccata venialia non possint sine pœnitentia dimitti.

RESPONDEO dicendum quod remissio culpæ, sicut dictum est quæst. præc., art. 2, fit per conjunctionem hominis ad Deum, a quo aliqualiter separat culpa. Sed hæc separatio perfecte quidem fit per peccatum mortale, imperfecte autem per peccatum veniale : nam per peccatum mortale mens omnino a Deo avertitur, utpote contra charitatem agens ; per peccatum autem veniale retardatur affectus hominis, ne prompte in Deum feratur. Et ideo **utrumque peccatum per pœnitentiam quidem remittitur**, quia per utrumque deordinatur voluntas hominis per immoderatam conversionem ad bonum creatum : **sicut enim peccatum mortale remitti non potest quamdiu voluntas peccato adhæret, ita etiam nec peccatum veniale,** quia manente causa, manet effectus. — Exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior pœnitentia, ut scilicet homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, scilicet diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Sed hoc non requiritur ad remissionem venialium peccatorum; **non tamen sufficit habitualis displicentia, quæ habetur per habitum charitatis vel pœnitentiæ virtutis,** quia sic charitas non compateretur peccatum veniale, quod patet esse falsum. Unde sequitur quod **requiratur quædam virtualis displicentia,** puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum, et res divinas, ut quidquid sibi occurreret quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi actu de illo non cogitaret : quod tamen non sufficit ad remissionem peccati mortalis, nisi quantum ad peccata oblita post diligentem inquisitionem.

Ad primum ergo dicendum quod homo in gratia constitutus potest vitare omnia peccata mortalia et singula ; potest etiam vitare singula peccata venialia, sed non omnia, ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt, (1-2, quæst. 74, art. 3, ad 2, et quæst. 109, art. 8). Et ideo pœnitentia de peccatis mortalibus requirit quod homo proponat abstinere ab omnibus et singulis peccatis mortalibus ; sed ad pœnitentiam peccatorum venialium requiritur quod homo proponat abstinere a singulis, non tamen ab omnibus, quia hoc infirmitas hujus vitæ non patitur ; debet tamen habere propositum se præparandi ad peccata venialia minuenda ; alioquin esset ei periculum deficiendi, cum desereret appetitum proficiendi, seu tollendi impedimenta spiritualis profectus, quæ sunt peccata venialia.

Ad secundum dicendum quod passio pro Christo suscepta, sicut supra dictum est, quæst. 66, art. 11, obtinet vim baptismi ; et ideo purgat ab omni culpa et veniali et mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem.

Ad tertium dicendum quod fervor charitatis virtualiter implicat displicentiam venialium peccatorum, ut supra dictum est, quæst. 79, art. 4.

ARTICULUS II

Utrum ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratiæ infusio.

Sup., quæst. 65, art. 1, ad 8, et inf., præsenti quæst., art. 3, corp., et art. 4, ad 2 ; et 4 Sent., dist. 16, quæst. 2, art. 2, quæst. 1 ; et Mal. quæst. 7, art. 2, corp., et ad 14, et art. 12, corp., et ad 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratiæ infusio. Effectus enim non est sine propria causa. Sed propria causa remissionis peccatorum est gratia ; non enim ex meritis propriis peccata hominis remittuntur ; unde dicitur Ephes. 2, 4 : *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo cujus gratia salvati estis* (1). Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratiæ infusione.

ART. 2. — Quod dicit : « Quandocumque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur », intelligi debet de venialibus, quorum habetur displicentia, vel actualis, vel virtualis, ut patet ex resp. ad 2.— Ista doctrina fundatur in alia quæ habetur in 1-2, quæst. 114, art. 8. — Sic loquitur concil. Arausic. II (529), can. 14 : « Nullus miser, de quacumque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordia prævenitur, sicut dicit Psalmista: cito anticipet nos misericordia tua Domine; et illud: Deus meus, misericordia ejus præveniet me ».

(1) Vulgata :... *estis salvati.*

2. Præterea, peccata venialia non remittuntur sine pœnitentia. Sed in pœnitentia infunditur gratia, sicut et in aliis sacramentis novæ legis. Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratiæ infusione.

3. Præterea, peccatum veniale maculam quamdam animæ infert. Sed macula non aufertur nisi per gratiam, quæ est spiritualis animæ decor. Ergo videtur quod peccata venialia non dimittantur sine gratiæ infusione.

— Sed contra est quod peccatum veniale adveniens non tollit gratiam, neque etiam diminuit eam, ut in secunda parte habitum est, (2-2, quæst. 24, art. 10). Ergo pari ratione ad hoc quod peccatum veniale remittatur, non requiritur novæ gratiæ infusio.

RESPONDEO dicendum quod unumquodque tollitur per suum oppositum. Peccatum autem veniale non contrariatur habituali gratiæ vel charitati, sed retardat actum ejus, in quantum nimis inhæret homo bono creato, licet non contra Deum, ut in secunda parte habitum est (1-2, quæst. 88, art. 1, et 2-2, quæst. 24, art. 10). Et ideo **ad hoc quod peccatum veniale tollatur, non requiritur quod infundatur aliqua habitualis gratia, sed sufficit aliquis motus gratiæ vel charitatis ad ejus remissionem.** — Quia tamen in habentibus usum liberi arbitrii, in quibus solis possunt esse venialia peccata, non contingit esse infusionem gratiæ sine actuali motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum, ideo **quandocumque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur.**

Ad primum ergo dicendum quod etiam remissio peccatorum venialium est effectus gratiæ, per actum scilicet quem de novo elicit, non autem per aliquid habituale de novo animæ infusum.

Ad secundum dicendum quod peccatum veniale nunquam remittitur sine aliquali actu pœnitentiæ virtutis, explicito scilicet vel implicito, ut supra dictum est, art. præc. Potest tamen remitti peccatum veniale sine pœnitentiæ sacramento, quod in absolutione sacerdotis formaliter perficitur, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 2. Et ideo non sequitur quod ad remissionem venialis peccati requiratur gratiæ infusio, quæ licet sit in quolibet sacramento, non tamen est in quolibet actu virtutis.

Ad tertium dicendum quod sicut in corpore contingit esse maculam dupliciter, *uno* modo per privationem ejus quod requiritur ad decorem, puta debiti coloris aut debitæ proportionis membrorum; *alio* modo per superinductionem alicujus impedientis decorem, puta luti aut pulveris; ita etiam animæ inducitur macula *uno* modo per privationem decoris gratiæ per peccatum mortale; *alio* modo per inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale, et hoc fit per peccatum veniale. Et ideo ad tollendam maculam peccati mortalis requiritur infusio gratiæ, sed ad tollendam maculam venialis peccati requiritur aliquis actus procedens ex gratia per quam removeatur inordinata adhæsio ad rem temporalem.

ARTICULUS III

Utrum venialia peccata remittantur per aspersionem aquæ benedictæ, et cætera hujusmodi.

Sup., quæst. 65, art. 1, ad 6 et 8, et quæst. 83, art. 3, ad 3; et 4 Sent., dist. 16, quæst. 2, art. 2, quæst. 4, et dist. 17, quæst 3, art. 3, quæst. 3, et dist. 21, quæst. 2, art. 1 et 2; Mal. quæst. 7, art. 12.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod venialia peccata non remittantur per aspersionem aquæ benedictæ, et episcopalem benedictionem, et alia hujusmodi. Peccata enim venialia non remittuntur sine pœnitentia, ut dictum est art. 1 hujus quæst. Sed pœnitentia per se sufficit ad remissionem venialium peccatorum. Ergo ista nihil operantur ad hujusmodi remissionem.

2. Præterea, quodlibet istorum eamdem relationem habet ad unum peccatum veniale et ad omnia. Si ergo per aliquod istorum remittitur aliquod peccatum veniale, sequitur quod pari ratione remittantur omnia, et ita per unam tunsionem pectoris, vel per unam aspersionem aquæ benedictæ reddetur homo immunis ab omnibus peccatis venialibus, quod videtur inconveniens.

3. Præterea, peccata venialia inducunt reatum alicujus pœnæ, licet temporalis : dicitur enim 1 Cor. 3, 15, de eo *qui superædificat lignum, fœnum et stipulam*, quod *salvus erit, sic* tamen *quasi per ignem*. Sed hujusmodi per quæ dicitur peccatum veniale dimitti, vel nullam, vel minimam pœnam in se habent. Ergo non sufficiunt ad plenam remissionem venialium peccatorum.

— Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia (scilicet hom. ult. inter 50, aliquant. ante med.), quod *pro levibus peccatis pec-*

ART. 3. — Hæc omnia redeunt in unum, scilicet quod per ea non remittitur peccatum veniale, nisi adsit motus liberi arbitrii in Deum et in peccatum, illum reverendo, istud detestando. — Quomodo sacramentalia remittant peccata venialia? Quibusdam videtur quod ex opere operato : sed communiter dicitur nullum sacramentale delere peccatum veniale ex opere operato, sed tantum ex opere operantis, per preces Ecclesiæ, quæ funduntur, quando hæc benedicuntur; et per fidem et devotionem utentium, in qua inest tacita vel expressa contritio super istiusmodi peccatis. Unde hic S. Thomas docet venialia per sacramentalia deleri, quando adest « motus detestationis peccatorum », vel « cum motu reverentiæ in Deum et ad res divinas ». Vide resp. ad 1 et ad 3. — Cæterum sacramentalia ita vocantur, non quod sint sacramentorum cæremoniæ, aut ad sacramenta pertineant, sed propter aliquam similitudinem cum sacramentis, quatenus cum sacramenta causent gratiam justificantem, sacramentalia causant remissionem peccatorum venialium.

tora nostra tundimus, et dicimus: « *Dimitte nobis debita nostra* », et ita videtur quod tunsio pectoris et oratio dominica causent remissionem venialium peccatorum ; et eadem ratio videtur esse de aliis.

RESPONDEO dicendum quod sicut suprà dictum est, art. præc., ad remissionem venialis peccati non requiritur novæ gratiæ infusio, sed sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestetur peccatum veniale vel explicite vel saltem implicite, sicut cum aliquis ferventer movetur in Deum. — Et ideo **triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum** : — Uno modo in quantum in eis infunditur gratia, quia per infusionem gratiæ tolluntur venialia peccata, ut supra dictum est, art. præc. Et hoc modo per Eucharistiam et extremam unctionem, et universaliter per omnia sacramenta novæ legis, in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. — Secundo in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum ; et hoc modo confessio generalis, tunsio pectoris et oratio dominica operantur ad remissionem venialium peccatorum ; nam in oratione dominica petimus : *Dimitte nobis debita nostra.* — Tertio modo in quantum sunt cum aliquo motu reverentiæ in Deum, et ad res divinas ; et hoc modo benedictio episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, quælibet sacramentalis unctio, oratio in Ecclesia dedicata, et si aliqua alia sunt hujusmodi, operantur ad remissionem venialium peccatorum.

Ad primum ergo dicendum quod omnia ista causant remissionem peccatorum venialium, in quantum inclinant animam ad motum pœnitentiæ, qui est detestatio peccatorum vel implicite vel explicite.

Ad secundum dicendum quod omnia ista, quantum est de se, operantur ad remissionem omnium peccatorum venialium ; potest tamen impediri remissio quantum ad aliqua peccata venialia, quibus mens actualiter inhæret ; sicut et per fictionem interdum impeditur effectus baptismi.

Ad tertium dicendum quod per prædicta tolluntur quidem peccata venialia quantum ad culpam, tum virtute alicujus satisfactionis, tum etiam virtute charitatis, cujus motus per prædicta excitatur ; non autem per quodlibet prædictorum semper tollitur totus reatus pœnæ, quia sic qui esset omnino immunis a peccato mortali, aspersus aqua benedicta statim evolaret ; sed reatus pœnæ remittitur per prædicta secundum motum fervoris in Deum, qui per prædicta excitatur quandoque magis, quandoque autem minus.

ARTICULUS IV

Utrum veniale peccatum possit remitti sine mortali peccato.

Inf., quæst. 90, art. 4, ad 3 ; et 4 Sent., dist. 16, quæst. 2, art. 1, quæst. 2 et 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod veniale peccatum possit remitti sine mortali, quia super illud Joan. 8 : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat,* dicit quædam Glossa (ex lib. de vera et falsa Pœnit., cap. ult., a princ.), quod *omnes illi erant in peccato mortali: venialia enim eis dimittebantur per cæremonias.* Ergo veniale peccatum potest remitti sine mortali.

2. Præterea, ad remissionem peccati venialis non requiritur gratiæ infusio. Requiritur autem ad remissionem mortalis. Ergo veniale peccatum potest remitti sine mortali.

3. Præterea, plus distat peccatum veniale a mortali quam ab alio veniali. Sed unum veniale potest dimitti sine alio, ut dictum est art. præc., ad 2, et quæst. præc., art. 3. Ergo veniale potest dimitti sine mortali.

— Sed contra est quod dicitur Matth. 5, 26 : *Amen dico tibi, non exies inde,* scilicet ex carcere in quem detruditur homo pro peccato mortali, *donec reddas novissimum quadrantem ;* per quem significatur veniale peccatum. Ergo veniale peccatum non remittitur sine mortali.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. præc., art. 3, remissio culpæ cujuscumque nunquam fit nisi per virtutem gratiæ, quia, ut Apostolus dicit, Rom. 4, ad gratiam Dei pertinet quod Deus alicui non imputet peccatum; quod Glossa (interl., sup. illud : *Beatus vir cui non imputavit,* etc.) ibi exponit de veniali. **Ille autem qui est in peccato mortali, caret gratia Dei. Unde nullum veniale ei remittitur.**

Ad primum ergo dicendum quod venialia ibi dicuntur irregularitates sive immunditiæ, quas contrahebant secundum legem.

Ad secundum dicendum quod licet ad remissionem peccati venialis non requiratur nova infusio habitualis gratiæ, requiritur tamen aliquis gratiæ actus, qui non potest esse in eo qui subjacet peccato mortali.

Ad tertium dicendum quod peccatum veniale non excludit omnem actum gratiæ, per quem possunt omnia peccata venialia dimitti ; sed peccatum mortale excludit totaliter habitum gratiæ, sine quo nullum peccatum mortale, vel veniale remittitur. Et ideo non est similis ratio.

QUÆSTIO LXXXVIII

DE REDITU PECCATORUM PER PŒNITENTIAM DIMISSORUM. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de reditu peccatorum per pœnitentiam dimissorum ; et circa hoc quæruntur quatuor : 1° utrum peccata per pœnitentiam dimissa redeant simpliciter per sequens peccatum; 2° utrum aliquo modo per ingratitudinem redeant specialius secundum quædam peccata; 3° utrum peccata redeant in æquali reatu ; 4° utrum illa ingratitudo per quam redeunt, sit speciale peccatum.

Articulus primus

Utrum peccata dimissa redeant per sequens peccatum.

Inf., art. 2 et 3, corp.; et 4 Sent., dist. 22, quæst. 1. art. 1.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod peccata dimissa redeant per sequens peccatum. Dicit enim Augustinus in lib. 1 de Baptismo contra Donatistas, cap. 12, in med. : *Redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime Dominus in Evangelio docet in illo servo, a quo dimissum debitum Dominus repetit, eo quod ille conservo suo debitum nollet dimittere.* Sed fraterna charitas tollitur per quodlibet peccatum mortale. Ergo per quodlibet sequens mortale peccatum redeunt peccata prius per pœnitentiam dimissa.

2. Præterea, super illud Lucæ 11 : *Revertar in domum meam, unde exivi,* dicit Beda, cap. 48, in Luc., secundum ejus ord. : *Timendus est iste versiculus, non exponendus ; ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat.* Hoc autem non esset nisi rediret. Ergo culpa per pœnitentiam dimissa redit.

3. Præterea, Ezech. 18, 24, Dominus dicit : *Si averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem.... omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur.* Sed inter alias justitias quas fecit, etiam præcedens pœnitentia continetur, cum supra dictum sit, quæst. 85, art. 3, pœnitentiam esse partem justitiæ. Ergo postquam pœnitens peccat, non imputatur ei præcedens pœnitentia, per quam consecutus est veniam peccatorum. Redeunt ergo illa peccata.

4. Præterea, peccata præterita per gratiam teguntur, ut patet per Apostolum. Rom. 4, inducentem illud Psalmi 31, 1 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Sed per peccatum mortale sequens gratia tollitur. Ergo peccata quæ fuerant prius commissa, remanent detecta, et ita videtur quod redeant.

— Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 11, 29 : *Sine pœnitentia sunt dona et vocatio Dei.* Sed peccata pœnitentis sunt dimissa per donum Dei. Ergo per peccatum sequens non redeunt dimissa peccata, quasi Deus de dono remissionis pœniteat.

Præterea, Augustinus dicit in libro 1 Responsionum Prosperi (Prosper ad object. Gallorum, object. 2) : *Qui recedit a Christo, et alienatus a gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem vadit ? sed non in id quod remissum est recidit, nec pro originali peccato damnabitur.*

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 86, art. 4, in peccato mortali sunt duo, scilicet aversio a Deo, et conversio ad bonum creatum. Quidquid autem est ex parte aversionis in peccato mortali, secundum se consideratum, est commune omnibus peccatis mortalibus, quia per quodlibet peccatum mortale homo avertitur a Deo ; unde et per consequens macula quæ est per privationem gratiæ, et reatus pœnæ æternæ communia sunt omnibus peccatis mortalibus. Et secundum hoc intelligitur id quod dicitur Jacobi 2, 10 : *Qui offendit in uno, factus est omnium reus.* Sed ex parte conversionis peccata mortalia sunt diversa, et interdum contraria. Unde **manifestum est quod ex parte conversionis peccatum mortale sequens non facit redire peccata mortalia prius abolita** ; alioquin sequeretur quod homo per peccatum prodigalitatis reduceretur in habitum vel dispositionem avaritiæ prius abolitæ ; et sic contrarium esset causa sui contrarii, quod est impossibile. — **Sed considerando in peccatis mortalibus id quod est ex parte aversionis absolute, per peccatum mortale sequens, redit illud quod fuerat in prioribus peccatis ante dimissionem,** in quantum per peccatum mortale sequens homo privatur gratia ; et fit reus pœnæ æternæ, sicut et prius erat.

ART. 1. — Triplex assignari potest hujus difficultatis sensus : 1° An peccata eadem numero redeant secundum actum. 2° An redeant secundum genus vel speciem. 3. An quoad maculam et reatum, ita scilicet ut rursum a Deo imputentur ad mortem æternam, perinde atque si nunquam fuissent remissa. Nec de primo, nec de secundo hic quæritur. Certum enim est, peccata semel remissa, nunquam redire illo primo sensu, quia secundum naturam, non potest actus seu forma semel corrupta redire eadem numero. Et quamvis redire possit virtute supernaturali, non tamen per eam potest redire actus idem numero sub ratione peccati, cum Deus peccati auctor esse non possit. In secundo autem sensu, certum est peccata frequenter redire, quia contra hæreticos, fide tenemus, justitiam semel acceptam posse amitti, sive per eadem, sive per alia crimina. Quæstioni ergo secundum tertium sensum intellectæ respondet B. Thomas, peccata semel dimissa non redire simpliciter sed secundum quid (Sylvius). — Contra opinionem a S. Thoma hic rejectam : « Et ideo alii ponentes peccata redire, dixerunt quod Deus non remittit, etc... » habemus Concil. Trident. sess. 6, can. 17 : « Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit, reliquos vero omnes qui vocantur, vocari quidem sed gratiam non accipere, anat. sit. » — Magister, 4, dist. 22, in hac quæstione dubitat, et a determinatione abstinet. Idem facit Gratianus *de pœnitentia*, dist. 4, can. *qui recedit.*

Verum quia aversio in peccato mortali ex conversione quodammodo causatur, recipiunt ea quæ sunt ex parte aversionis, quodammodo diversitatem per comparationem ad diversas conversiones, sicut ad diversas causas, ita quod sit alia aversio, et alia macula, et alius reatus, prout consurgit ex alio et alio actu peccati mortalis. Et hoc modo in quæstionem vertitur utrum macula et reatus pœnæ æternæ, secundum quod causabantur ex actibus peccatorum prius dimissorum, redeant per peccatum mortale sequens. — Quibusdam igitur visum est quod simpliciter etiam hoc modo redeant. Sed hoc non potest esse, quia opus Dei per opus hominis irritari non potest. Remissio autem peccatorum proprium fuit opus divinæ misericordiæ; unde non potest irritari per sequens peccatum hominis, secundum illud Rom. 3, 3 : *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit?* — Et ideo alii ponentes peccata redire, dixerunt quod Deus non remittit peccata pœnitenti postmodum peccaturo secundum præsentem scientiam, sed solum secundum præsentem justitiam : præscit enim se pro his peccatis eum æternaliter punieturum, et tamen per gratiam facit eum præsentialiter justum. Sed nec hoc stare potest, quia si causa absolute ponatur, et effectus ponitur absolute. Si igitur non absolute fieret per gratiam, et gratiæ sacramenta peccatorum remissio, sed cum quadam conditione in futurum dependente, sequeretur quod gratia et gratiæ sacramenta non essent sufficiens causa remissionis peccatorum, quod est erroneum, utpote derogans gratiæ Dei. — Et ideo nullo modo potest esse quod macula et reatus præcedentium peccatorum redeant, secundum quod ex talibus actibus causabantur. Contingit autem quod sequens actus peccati virtualiter continet reatum prioris peccati, in quantum scilicet aliquis homo secundo peccans, ex hoc ipso videtur gravius peccare quam prius peccaverat, secundum illud Rom. 2, 5 : *Secundum duritiam tuam et cor impœnitens* (1), *thesaurizas tibi iram in die iræ*, ex hoc scilicet solo quod contemnitur Dei bonitas, quæ ad pœnitentiam expectat. Multo autem magis contemnitur Dei bonitas, si post remissionem prioris peccati secundo peccatum iteretur, quanto majus est beneficium peccatum remittere quam peccatorem sustinere. — **Sic igitur per peccatum sequens pœnitentiam redit quodammodo reatus peccatorum prius dimissorum, non in quantum causabatur ex illis peccatis prius dimissis, sed in quantum causatur ex peccato ultimo perpetrato, quod aggravatur ex peccatis prioribus. — Et hoc non est peccata dimissa redire simpliciter, sed redire secundum quid**, in quantum scilicet virtualiter in peccato sequenti continentur.

(1) Vulgata :.. *et impœnitens cor.*

Ad primum ergo dicendum quod illud verbum Augustini videtur esse intelligendum de reditu peccatorum quantum ad reatum pœnæ æternæ et in consideratum, quia scilicet post pœnitentiam peccans incurrit reatum pœnæ æternæ, in se prius; non tamen omnino propter eamdem rationem. Unde Augustinus in lib. de Responsionibus Prosperi, cum dixisset quod *non in id quod remissum est, recidit, nec pro originali peccato damnabitur*, subdit loco cit. ut sup. : *Qui tamen propter postrema crimina ea morte afficietur quæ ei propter illa quæ ei remissa sunt, debebatur*, quia scilicet incurrit mortem æternam, quam meruerat per peccata præterita.

Ad secundum dicendum quod in illis verbis non intendit dicere Beda quod culpa prius dimissa hominem opprimat per reditum reatus præteriti, sed per iterationem actus.

Ad tertium dicendum quod per sequens peccatum justitiæ priores oblivioni traduntur, in quantum erant meritoriæ vitæ æternæ, non tamen in quantum erant impeditivæ peccati. Unde si aliquis peccet mortaliter, postquam restituit debitum, non efficitur reus, quasi debitum non reddidisset; et multo minus traditur oblivioni pœnitentia prius acta quantum ad remissionem culpæ, cum remissio culpæ magis sit opus Dei quam hominis.

Ad quartum dicendum quod gratia simpliciter tollit maculam et reatum pœnæ æternæ; tegit autem actus peccati præteritos, ne scilicet propter eos Deus hominem gratia privet, et reum habeat pœnæ æternæ; et quod gratia semel fecit, perpetuo manet.

Articulus II

Utrum peccata dimissa redeant per ingratitudinem, quæ specialiter est secundum odium fraternum, apostasiam a fide, contemptum confessionis, et dolorem de pœnitentia habita.

4 Sent., dist. 22, quæst. art. 1, corp., et art. 3.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod peccata dimissa non redeant per ingratitudinem, quæ specialiter est secundum quatuor genera peccatorum, scilicet secundum *odium fraternum, apostasiam a fide, contemptum confessionis, et dolorem de pœnitentia habita*, secundum quod quidam metrice dixerunt :

> Fratres odit, apostata fit, spernitque fateri :
> Pœnituisse piget ; pristina culpa redit.

Tanto enim est major ingratitudo, quanto gravius est peccatum quod quis contra Deum committit post beneficium remissionis peccatorum.

Art. 2. — Prima conclusio, est quasi brevis replicatio conclusionis ultimæ primi articuli, et ejus declaratio : ideo intelligatur de reditu ut illa ibi.

Sed quædam alia peccata sunt his graviora, sicut blasphemia contra Deum, et peccatum in Spiritum Sanctum. Ergo videtur quod peccata dimissa non redeant magis secundum ingratitudinem commissam secundum hæc peccata quam secundum alia.

2. Præterea, Rabanus dicit (implic., lib. 5 in Matth., in fin., et habetur cap. *Si Judas,* de Pœnit., dist. 4) : *Nequam servum tradidit Deus tortoribus, quoadusque redderet universum debitum, quia non solum peccata quæ post baptismum homo egit, reputabuntur ei ad pœnam, sed et originalia, quæ in baptismo sunt ei dimissa.* Sed etiam peccata venialia inter debita computantur, pro quibus dicimus : *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo ipsa etiam redeunt per ingratitudinem ; et pari ratione videtur quod per peccata venialia redeant peccata prius dimissa, et non solum per peccata prædicta.

3. Præterea, tanto est major ingratitudo, quanto post majus beneficium acceptum aliquis peccat. Sed beneficium Dei est etiam ipsa innocentia, qua peccatum vitamus ; dicit enim Augustinus in 2 Confess., cap. 7 : *Gratiæ tuæ deputo, quæcumque peccata non feci.* Majus autem donum est innocentia quam etiam remissio omnium peccatorum. Ergo non minus est ingratus Deo qui primo peccat post innocentiam, quam qui peccat post pœnitentiam ; et ita videtur quod per ingratitudinem, quæ fit secundum peccata prædicta, non maxime redeant peccata dimissa.

— Sed contra est quod Gregorius dicit, 18 Moral. (habetur lib. 4 Dialog., cap. ult., ad fin.): *Ex dictis evangelicis constat quod si quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus; et illud rursus exigitur quod nobis jam per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus;* et ita propter odium fraternum specialiter peccata dimissa redeunt secundum ingratitudinem ; et eadem ratio videtur de aliis.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est, art. præc., peccata dimissa per pœnitentiam redire dicuntur, in quantum reatus eorum ratione ingratitudinis virtualiter continetur in peccato sequenti. Ingratitudo autem potest committi dupliciter : — Uno modo ex eo quod aliquid fit contra beneficium, et hoc modo per omne peccatum mortale quo Deum offendit, redditur homo ingratus Deo, qui peccata remisit, et sic **per quodlibet peccatum mortale sequens redeunt peccata prius dimissa, ratione ingratitudinis.**— Alio modo committitur ingratitudo, non solum faciendo contra ipsum beneficium, sed etiam faciendo contra formam beneficii præstiti. Quæ quidem forma si attendatur ex parte benefactoris, est remissio debitorum : unde contra hanc formam facit qui fratri petenti veniam non remittit, sed **odium tenet.** — Si autem attendatur ex parte pœnitentis, qui recipit hoc beneficium, invenitur ex parte ejus duplex motus liberi arbitrii. Quorum *primus* est motus liberi arbitrii in Deum, qu est actus fidei formatæ ; et contra hoc facit homo **apostatando a fide.** *Secundus* autem est motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus pœnitentiæ ; ad quem primo pertinet, ut supra dictum est quæst. 85, art. 2 et 5, quod homo detestetur peccata præterita ; et contra hoc facit ille qui **dolet se pœnituisse.** — Secundo pertinet ad actum pœnitentiæ ut pœnitens proponat se subjicere clavibus Ecclesiæ per confessionem, secundum illud Psalmi 31, 5 : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei ;* et contra hoc facit ille qui **contemnit confiteri,** secundum quod proposuerat. Et ideo **dicitur quod specialiter ingratitudo hominum peccatorum facit redire peccata prius dimissa.**

Ad primum ergo dicendum quod hoc non dicitur specialiter de istis peccatis, quia sunt cæteris graviora, sed quia directius opponuntur beneficio remissionis peccatorum.

Ad secundum dicendum quod etiam peccata venialia, et ipsum originale redeunt modo prædicto in corp. art., sicut et peccata mortalia, in quantum contemnitur Dei beneficium, quo hæc peccata sunt remissa. Non tamen per peccatum veniale aliquis incurrit ingratitudinem, quia homo peccando venialiter non facit contra Deum, sed præter ipsum; et ideo per peccata venialia nullo modo peccata dimissa redeunt.

Ad tertium dicendum quod beneficium aliquod habet pensari dupliciter : — Uno modo ex quantitate ipsius beneficii, et secundum hoc innocentia est majus Dei beneficium quam pœnitentia, quæ dicitur secunda tabula post naufragium. — Alio modo potest pensari beneficium ex parte recipientis, qui minus est dignus, et sic magis fit ei gratia, unde et ipse magis est ingratus, si contemnat, et hoc modo beneficium remissionis culpæ est majus, in quantum præstatur totaliter indigno ; et ideo ex hoc sequitur major ingratitudo.

ARTICULUS III

Utrum per ingratitudinem peccati sequentis consurgat tantus reatus, quantus fuerat peccatorum prius dimissorum.

4 Sent. dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per

ART. 3. — Intellige, ait Cajetanus, ingratitudinem non habere quantitatem ex quantitate beneficii, quamvis habeat ex illo speciem, sicut nec odium habet quantitatem ex objecto, odio habito, non enim oportet tantum esse odium, quantum est odibile; contingit enim unum et idem plus et minus odio haberi. Et similiter non tantum esse amorem quantum est amatum; est enim aliquid plus amabile, quam ametur, et sic de aliis. Quantificatur autem

ingratitudinem peccati sequentis consurgat tantus reatus, quantus fuerat peccatorum prius dimissorum, quia secundum magnitudinem peccati est magnitudo beneficii quo peccatum remittitur, et per consequens magnitudo ingratitudinis, qua hoc beneficium contemnitur. Sed secundum quantitatem ingratitudinis est quantitas reatus consequentis. Ergo est tantus reatus qui consurgit ex ingratitudine sequentis peccati, quantus fuit reatus omnium præcedentium peccatorum.

2. Præterea, magis peccat qui Deum offendit quam qui offendit hominem Sed servus manumissus ab aliquo domino reducitur in eamdem servitutem a qua prius fuit liberatus, vel etiam in graviorem. Ergo multo magis ille qui contra Deum peccat post liberationem a peccato, reducitur in tantum reatum pœnæ, quantum primo habuerat.

3. Præterea, Matth. 18, 34, dicitur quod *iratus Dominus tradidit eum* (cui replicabantur peccata dimissa propter ingratitudinem) *tortoribus, quoadusque redderet universum debitum*. Sed hoc non esset nisi consurgeret ex ingratitudine tantus reatus, quantus fuit omnium præteritorum peccatorum. Ergo æqualis reatus per ingratitudinem redit.

— Sed contra est quod dicitur Deut. 25, 2 : *Pro mensura peccati erit et plagarum modus;* ex quo patet quod ex parvo peccato non consurgit magnus reatus. Sed quandoque peccatum mortale sequens est multo minus quolibet peccatorum prius dimissorum. Non ergo ex peccato sequenti redit tantus reatus, quantus fuit peccatorum prius dimissorum.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod ex peccato sequenti propter ingratitudinem consurgit tantus reatus, quantus fuit reatus peccatorum prius dimissorum, super reatum proprium hujus peccati. Sed hoc non est necessarium, quia, sicut supra dictum est, art. 1 hujus quæst., reatus præcedentium peccatorum non redit per peccatum sequens, in quantum sequebatur ex actibus præteritorum peccatorum, sed in quantum consequitur actum sequentis peccati. Et ideo oportet quod quantitas reatus redeuntis sit secundum gravitatem peccati subsequentis. — Potest autem contingere quod gravitas peccati subsequentis adæquetur gravitati omnium peccatorum præcedentium. Sed hoc non semper est necesse, sive loquamur de gravitate ejus quam habet ex sua specie (cum quandoque peccatum sequens sit fornicatio simplex, peccata vero præterita fuerunt adulteria vel homicidia, seu sacrilegia); sive etiam loquamur de gravitate quam habet ex ingratitudine annexa. Non enim oportet quod quantitas ingratitudinis sit absolute æqualis quantitati beneficii suscepti, cujus quantitas attenditur secundum quantitatem peccatorum prius dimissorum. Contingit enim quod contra idem beneficium unus est multum ingratus vel secundum intensionem contemptus beneficii, vel secundum gravitatem culpæ contra benefactorem commissæ; alius autem parum, vel quia minus contemnit, vel quia minus contra benefactorem agit. Sed proportionaliter quantitas ingratitudinis adæquatur quantitati beneficii : supposito enim æquali contemptu beneficii, vel offensa benefactoris, tanto erit gravior ingratitudo, quanto beneficium fuit majus. — Unde manifestum est quod **non est necesse quod propter ingratitudinem semper per peccatum sequens redeat tantus reatus, quantus fuit præcedentium peccatorum; sed necesse est quod proportionaliter, quanto peccata prius dimissa fuerunt plura et majora, tanto redeat major reatus per qualecumque sequens mortale peccatum.**

Ad primum ergo dicendum quod beneficium remissionis culpæ recipit quantitatem absolutam secundum quantitatem peccatorum prius dimissorum ; sed peccatum ingratitudinis non recipit quantitatem absolutam secundum quantitatem beneficii, sed secundum quantitatem contemptus vel offensæ, ut dictum est in corp. art. Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum quod etiam servus manumissus non reducitur in pristinam servitutem pro qualicumque ingratitudine, sed pro aliqua gravi.

Ad tertium dicendum quod illi cui peccata dimissa replicantur propter subsequentem ingratitudinem, redit universum debitum, in quantum quantitas peccatorum præcedentium proportionaliter invenitur in ingratitudine subsequenti, non autem absolute, ut dictum est in corp. art.

ingratitudo ex beneficio (ut in littera dicitur) proportionaliter, et hoc est dicere quod si comparentur duæ ingratitudines ad duo beneficia, verum est quod cæteris paribus, quanto beneficium majus est beneficio, tanto ingratitudo major est ingratitudine. Et propterea tanto peccatum post pœnitentiam est secundum ingratitudinis circumstantiam gravius, quanto contra majus est beneficium remissionis. Et quia beneficium remissionis quantificatur secundum peccata dimissa, ideo tanto gravius quis post pœnitentiam peccat, quanto major peccator prius fuit, et, cæteris paribus, quanto pluries dimissa sibi peccata fuerunt.

ARTICULUS IV

Utrum ingratitudo, ratione cujus sequens peccatum facit redire peccata prius dimissa, sit speciale peccatum.

2-2, quæst. 107, art. 2, ad 1 ; et 4 Sent., dist. 2, quæst. 1, art. 3, quæst. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod

ART. 4. — Adverte ingratitudinem de qua est sermo, non esse speciale peccatum, non solum ea ratione, quia

ingratitudo, ratione cujus sequens peccatum facit redire peccata prius dimissa, sit speciale peccatum. Retributio enim gratiarum pertinet ad contrapassum, quod requiritur in justitia, ut patet per Philosophum, 5 Ethic., cap. 5. Sed justitia est specialis virtus. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

2. Præterea, Tullius in 2 Rhetor. (seu de Invent., aliquant, ante fin.), ponit quod gratia est specialis virtus. Sed ingratitudo opponitur gratiæ. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

3. Præterea, specialis effectus a speciali causa procedit. Sed ingratitudo habet specialem effectum, scilicet quod facit aliqualiter redire peccata prius dimissa. Ergo ingratitudo est speciale peccatum.

— Sed contra, illud quod consequitur omnia peccata, non est speciale peccatum. Sed per quodcumque peccatum mortale aliquis efficitur Deo ingratus, ut ex præmissis patet, art. 1 huj. quæst. Ergo ingratitudo non est speciale peccatum.

RESPONDEO dicendum quod ingratitudo peccantis quandoque est speciale peccatum, quandoque autem non; sed est circumstantia generaliter consequens omne peccatum mortale, quod contra Deum committitur; peccatum enim speciem recipit ex intentione peccantis; unde, ut Philosophus dicit 5 Ethic. cap. 2, parum a princ., *ille qui mœchatur ut furetur, magis est fur quam mœchus.* — Si igitur aliquis peccator in contemptum Dei et suscepti beneficii aliquod peccatum committat, illud peccatum trahitur ad speciem ingratitudinis; et hoc modo ingratitudo peccantis est speciale peccatum. — Si vero aliquis intendens aliquod peccatum committere, puta homicidium aut adulterium, non retrahitur ab hoc propter hoc quod pertinet ad Dei contemptum, ingratitudo non erit speciale peccatum, sed trahetur ad speciem alterius peccati, sicut circumstantia quædam. Ut autem Augustinus dicit in lib. de Natura et Gratia, cap. 29, non omne peccatum est ex contemptu, et tamen in omni peccato Deus contemnitur in suis præceptis. Unde manifestum est quod **ingratitudo peccantis quandoque est speciale peccatum, sed non semper.**

Et per hoc patet responsio *ad objecta:* nam primæ rationes concludunt quod ingratitudo secundum se sit quædam species peccati; ultima autem ratio concludit quod ingratitudo, secundum quod invenitur in omni peccato, non sit speciale peccatum.

ipsa et peccatum, puta fornicatio post pœnitentiam, non constituunt duo peccata, scilicet ingratitudinis et fornicationis, sed ea potius ratione, quia hujusmodi ingratitudinis circumstantia non apponit circa peccatum post pœnitentiam deformitatem alterius speciei ab ipso peccato, immo ingratitudo illa trahitur ad speciem peccati quod circumstat, puta fornicationis, si peccatum post pœnitentiam est fornicatio, et sic de aliis; simile est enim de similibus consequentibus, ad omnia peccata mortalia, puta odio Dei, et contemptu divini præcepti. Quilibet enim peccans mortaliter, interpretative et contemnit divinum præceptum quod transgreditur, et in odium inimicitiæ divinæ charitati oppositum, incidit. Hæ tamen circumstantiæ, ad eamdem pertinent speciem peccati, in qua est peccatum, cujus sunt circumstantiæ, et non trahunt peccatum in speciem odii divini, et speciem inobedientiæ, prout secundum se, hæc sunt specialia peccata, ad quas tamen species traherent, si quis ex Dei odio, et contemptu præcepti, fornicaretur (Cajetanus). — Quod in probatione adducit: « Peccatum recipit speciem ex intentione peccantis », videtur intelligendum de illa specie, quam alioquin per se non habet ex genere vel objecto, qualem habet fornicatio ejus qui fornicatur ut furetur; talis enim magis est fur quam fornicator. — *In arg.* 1: *contrapassum* idem est quod justum commutativum tantum; 2-2, quæst. 61, art. 4.

QUÆSTIO LXXXIX

DE VIRTUTUM RECUPERATIONE PER PŒNITENTIAM. — *In sex articulos divisa.*

Deinde considerandum est de recuperatione virtutum per pœnitentiam: et circa hoc quæruntur sex: 1° utrum per pœnitentiam restituantur virtutes; 2° utrum restituantur in æquali quantitate; 3° utrum restituatur pœnitenti æqualis dignitas; 4° utrum opera virtutum per peccatum sequens mortificentur; 5° utrum opera mortificata per peccatum, per pœnitentiam reviviscant; 6° utrum opera mortua, id est, absque charitate facta, per pœnitentiam vivificentur.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum per pœnitentiam virtutes restituantur.

2-2, quæst. 52, art. 3, ad 3; 4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnitentiam virtutes non restituantur. Non enim possent virtutes amissæ per pœnitentiam restitui, nisi pœnitentia virtutes causaret. Sed pœnitentia, cum sit virtus, non potest esse causa omnium virtutum, præsertim cum quædam virtutes sint naturaliter priores pœnitentia, scilicet fides, spes et charitas, ut supra dictum est, quæst.

ART. 1. — Hic agitur de virtutibus infusis, non acquisitis; hæ enim cum non nisi multiplicatis actibus acquirantur ita amissæ, non nisi similibus actibus restituuntur, non vero per pœnitentiam, cum quandoque contingat pœnitentem unico actu justificari. — In resp. *ad* 1, ad hæc verba: « Est causa gratiæ, in quantum est sacramentum, nam in quantum est virtus etc. Et ideo non oportet quod pœnitentia secundum quod est virtus etc. » Hæc verba, ut notat Sylvius, intelligit de habitu, non de actu pœnitentiæ. Nam expresse dicit quod habitus pœnitentiæ per sacramentum pœnitentiæ causatur cum habitibus aliarum virtutum. Qui actus continentur in sacramento tanquam ejus materia; et tandem quia in resp. ad. 2 affirmat actum contritionis esse dispositionem ad gratiam consequendam

85, art. 6. Ergo per pœnitentiam non restituuntur virtutes.

2. Præterea, pœnitentia in quibusdam actibus pœnitentis consistit. Sed virtutes gratuitæ non causantur ex actibus nostris : dicit enim Augustinus in lib. 2 de libero Arbit., cap 18, et in Psal. 118, conc. 26, ante med., quod *virtutes Deus in nobis sine nobis operatur*. Ergo videtur quod per pœnitentiam non restituantur virtutes.

3. Præterea, habens virtutem sine difficultate, et delectabiliter actus virtutum operatur : unde Philosophus dicit in 1 Ethic., cap. 8, a med., quod *non est justus qui non gaudet justa operatione*. Sed multi pœnitentes adhuc difficultatem patiuntur in operando actus virtutum. Non ergo per pœnitentiam restituuntur virtutes.

— Sed contra est quod, sicut Luc. 15 legitur, pater mandavit quod filius pœnitens indueretur stola prima, quæ, secundum Ambrosium in hunc loc., est *amictus sapientiæ*, quam simul consequuntur omnes virtutes, secundum illud Sap. 8, 7 : *Sobrietatem et justitiam docet, prudentiam et virtutem* (1), *quibus utilius nihil est in vita hominibus*. Ergo per pœnitentiam omnes virtutes restituuntur.

RESPONDEO dicendum quod per pœnitentiam remittuntur peccata, ut dictum est quæst. 86, art. 1. Remissio autem peccatorum non potest esse nisi per infusionem gratiæ. Unde relinquitur quod per pœnitentiam homini gratia infundatur. Ex gratia autem consequuntur omnes virtutes gratuitæ, sicut ex essentia animæ fluunt omnes potentiæ, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 110, art. 4, ad 1). Unde relinquitur quod **per pœnitentiam omnes virtutes restituantur.**

Ad primum ergo dicendum quod eodem modo pœnitentia restituit virtutes, per quem modum est causa gratiæ, ut jam dictum est in corp. et quæst. 86. Est autem causa gratiæ, in quantum est sacramentum ; nam in quantum est virtus, est magis gratiæ effectus. Et ideo non oportet quod pœnitentia, secundum quod est virtus, sit causa omnium aliarum virtutum, sed quod habitus pœnitentiæ simul cum habitibus aliarum virtutum per sacramentum pœnitentiæ causetur.

Ad secundum dicendum quod in sacramento pœnitentiæ actus humani se habent materialiter ; sed formalis vis hujus sacramenti dependet ex virtute clavium. Et ideo virtus clavium effective causat gratiam et virtutes, instrumentaliter tamen ; sed actus primus pœnitentis se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio ; alii vero sequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia et virtutibus.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra dictum est, quæst. 86, art. 5, quandoque post primum actum pœnitentiæ, qui est contritio, remanent quædam reliquiæ peccatorum, scilicet dispositiones ex prioribus actibus peccatorum causatæ, ex quibus præstatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutum ; sed, quantum est ex ipsa inclinatione charitatis et aliarum virtutum, pœnitens opera virtutum delectabiliter, et sine difficultate operatur ; sicut si virtuosus per accidens difficultatem pateretur in executione actus virtutis propter somnum, aut aliquam corporis indispositionem.

ARTICULUS II

Utrum post pœnitentiam resurgat homo in æquali virtute.

Inf., art. 5, ad 3 ; et 3 Sent., dist. 31, quæst. 1, art. 4.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod post pœnitentiam resurgat homo in æquali virtute. Dicit enim Apostolus Rom. 8, 28 : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ;* ubi dicit Glossa Augustini (ord., lib. de Corrept. et Grat., cap. 9, a med)., quod *hoc adeo verum est, ut si qui horum devient, et exorbitent, etiam hoc ipsum*

et consequenter etiam ad virtutes.— Adverte, ait Cajetanus, *ad secundum*, ubi dicitur quod contritio se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam. Est enim sciendum dupliciter sumi contritionem : vel pro ipso actu nudo, vel pro ipso actu informato charitate ; perfectus siquidem dolor de peccatis commissis cum voluntate satisfaciendi,etc., contritio dicitur, formata quidem, si charitate vestita consideretur, absolute vero, si nuda sumatur. Et sic nude consideravit eam Auctor, cum dixit quod est ultima dispositio ad gratiam : formata autem charitate consideratur, cum describitur, quod est dolor charitate informatus.

(1) Vulgata : *Sobrietatem et prudentiam docet, et justitiam et virtutem....*

ART. 2. — Notandum est in calce corp. ubi dicitur : « et eadem ratio est de virtutibus quæ ex gratia consequuntur. » Potest siquidem hoc dupliciter intelligi, vel referendo singulas virtutes ad singulas pro eis dispositiones in resurgente, vel referendo quantitatem virtutum ad quantitatem gratiæ. Et primo quidem intellectu sensus esset, quod resurgens a peccato, recuperat aliquam infusam virtutem majorem, et aliquam minorem, si ad unam magis se disposuit quam ad aliam, sicut recuperat gratiam majorem vel minorem prout magis vel minus se disponit ad illam. Juxta secundum vero intellectum, sensus esset, quod recuperans gratiam minorem, recuperat etiam virtutes minores, et si recuperat gratiam æqualem deperditæ, recuperat etiam virtutes æquales, et si majorem, majores. Quidquid autem de veritate primi dicti secundum se sit, præsenti tamen litteræ, secundus solus sensus consonat, quoniam in littera redditur ratio quare est eadem ratio de gratia et de virtutibus. Et ratio quæ redditur est sequela virtutum ex gratia : Ex hoc enim quod virtutes consequuntur ad gratiam, absque scrupulo ambiguitatis cujusque deducitur, quod ad majorem gratiam sequuntur majores virtutes et ad minorem, minores (Cajetanus). — Henricus, *quodlib.* 5, quæst. 23, affirmavit omnibus dari æqualem primam gratiam, sicut parvulis datur per baptismum ; nec habetur ratio majoris vel minoris dispositionis. Sed hoc est oppositum doctrinæ Concil. Trident., sess. 6, cap. 7 : « Justificationis unica for-

eis Deus faciat in bonum proficere. Sed hoc non esset, si homo resurgeret in minori virtute. Ergo videtur quod pœnitens nunquam resurgat in minori virtute.

2. Præterea, Ambrosius dicit (habetur ex auctore Hypognost., lib. 3, cap. 9, in fin.) quod *pœnitentia res optima est, quæ omnes defectus revocat ad perfectum.* Sed hoc non esset nisi virtutes in æquali quantitate recuperarentur. Ergo per pœnitentiam semper recuperatur æqualis virtus.

3. Præterea, super illud Gen. 1 : *Factum est vespere et mane dies unus,* dicit Glossa : *Vespertina lux est, a quâ quis cecidit ; matutina, in qua resurgit.* Sed lux matutina est major vespertina. Ergo aliquis resurgit in majori gratia vel charitate quam prius habuerit ; quod etiam videtur per id quod Apostolus dicit Rom. 5, 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.*

— Sed contra, charitas proficiens vel perfecta est major quam charitas incipiens. Sed quandoque aliquis cadit a charitate proficiente, resurgit autem in charitate incipiente. Ergo semper resurgit homo in minori virtute.

RESPONDEO dicendum quod, sicut dictum est quæst. 86, art. 6, ad 3, et art. præc., ad 2, motus liberi arbitrii, qui est in justificatione impii, est ultima dispositio ad gratiam ; unde in eodem instanti est gratiæ infusio cum prædicto motu liberi arbitrii, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 113, art. 5 et 7), in quo quidem motu comprehenditur actus pœnitentiæ, ut supra dictum est, quæst. 86, art. 2. Manifestum est autem quod formæ quæ possunt recipere *magis* et *minus*, intenduntur et remittuntur secundum diversam dispositionem subjecti, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 52, art. 1 et 2, et quæst. 66, art. 1). Et inde est quod secundum quod motus liberi arbitrii in pœnitentia est intensior vel remissior, secundum hoc pœnitens consequitur majorem vel minorem gratiam. Contingit autem intensionem motus pœnitentis quandoque proportionatam esse majori gratiæ quam fuerit illa a qua ceciderat per peccatum, quandoque autem æquali, quandoque vero minori. Et ideo **pœnitens quandoque resurgit in majori gratia quam prius habuerat, quandoque autem in æquali, quandoque etiam in minori ; et eadem ratio est de virtutibus quæ ex gratia consequuntur.**

Ad primum ergo dicendum quod non omnibus diligentibus Deum cooperatur in bonum hoc ipsum quod per peccatum a Dei amore cadunt, quod patet in his qui cadunt, et nunquam resurgunt, vel qui resurgunt, iterum casuri ; sed his tantum *qui secundum propositum vocati sunt sancti,* id est, prædestinatis, qui quotiescumque cadunt, finaliter tamen resurgunt. Cedit ergo eis in bonum hoc quod cadunt, non quia semper in majori gratia resurgunt, sed quia resurgunt in permanentiori gratia ; non quidem ex parte ipsius gratiæ, quia quanto gratia est major, tanto de se est permanentior ; sed ex parte hominis, qui tanto stabilius in gratia permanet, quanto est cautior et humilior. Unde et Glossa ibidem subdit quod *ideo proficit eis in bonum quod cadunt, quia humiliores redeunt atque doctiores.*

Ad secundum dicendum quod pœnitentia, quantum est de se, habet virtutem reparandi omnes defectus ad perfectum, et etiam promovendi in ulteriorem statum ; sed hoc quandoque impeditur ex parte hominis, qui remissius movetur in Deum et in detestationem peccati : sicut etiam in baptismo aliqui adulti consequuntur majorem vel minorem gratiam secundum quod diversimode se disponunt.

Ad tertium dicendum quod assimilatio illa utriusque gratiæ ad lucem vespertinam et matutinam fit propter similitudinem ordinis, quia post lucem vespertinam sequuntur tenebræ noctis, post lucem autem matutinam sequitur lux diei, non autem propter similitudinem majoris vel minoris quantitatis. Illud etiam verbum Apostoli intelligitur de gratia Christi, quæ superat omnem abundantiam humanorum peccatorum. Non autem est verum in omnibus quod quanto abundantius peccant, tanto abundantiorem gratiam consequantur, pensata quantitate habitualis gratiæ. Est tamen superabundans gratia quantum ad ipsam gratiæ rationem, quia magis gratis beneficium remissionis magis peccatori confertur ; quamvis quandoque abundanter peccantes abundantius doleant, et sic abundantiorem habitum gratiæ et virtutum consequuntur, sicut patet in Magdalena.

— Ad id vero quod *in contrarium objicitur,* dicendum quod in uno et eodem gratia major est proficiens quam incipiens, sed in diversis hoc non est necesse : unus enim incipit a majori gratia quam alius habeat in statu profectus, sicut Gregorius dicit in 2 Dialog., cap. 1, ante med. : *Qualenus et præsentes et seculuri omnes agnoscerent, Benedic-*

---

malis causa est justitia Dei ; non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit ; quia videlicet ab eo donati, renovamur spiritu mentis nostræ ; et non modo reputamur, sed vere justi nominamur, et sumus, justitiam in nobis recipientes, unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem, et cooperationem ». — Quædam opinio affirmat pœnitentem semper in majori gratia et virtute resurgere, dicendo quod ei reddatur tota gratia quam aliquando vel ex meritis, vel etiam ex sacramentis habuit, ac insuper nova quædam gratia ratione dispositionis et sacramenti quod recipit. — Adverte, ait Toletus, quod hic S. Thomas solum tractat an gratia quæ datur, ratione pœnitentiæ, sit æqualis amissæ per peccatum : nihil adhuc dicit, an gratiæ deperditæ per peccatum aliquid detur ; hoc enim inferius tractatur,

tus puer conversationis gratiam a quanta perfectione cœpisset (1).

Articulus III

Utrum per pœnitentiam restituatur homo in pristinam dignitatem.

3 Sent., dist. 31, quæst. 1, art. 4, quæst. 7, ad 1; et 4, dist. 14, quæst. 1, art. 5, quæst. 1, ad 2, et dist. 19, quæst. 1, art. 3, quæst. 2, ad 2, et dist. 37, quæst. 11, art. 2, ad 4.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnitentiam non restituatur homo in pristinam dignitatem, quia super illud Amos 5 : *Virgo Israel cecidit*, dicit Glossa (ord. Hieron.) : *Non negat posse resurgere, sed « non resurget virgo Israel », quia semel aberrans ovis, elsi reportetur humeris pastoris, non habet tantam gloriam, quantam quæ nunquam erravit.* Ergo per pœnitentiam non recuperat homo pristinam dignitatem.

2. Præterea, Hieronymus dicit (habetur c. 30, distinct. 50) : *Quicumque dignitatem divini gradus non custodiunt, contenti fiant animam salvare : reverti enim in pristinum gradum difficile est;* et Innocentius I papa, epist. 6 ad Agapitum (et habetur cap. *Canones*, dist. 50), dicit quod *apud Nicæam constituti canones pœnitentes etiam ab infimis officiis clericorum excludunt.* Non ergo per pœnitentiam homo recuperat pristinam dignitatem.

3. Præterea, ante peccatum potest aliquis ad majorem gradum ascendere. Non autem hoc post peccatum conceditur pœnitenti ; dicitur enim Ezech. 44, 10 : *Levitæ qui recesserunt a me... nunquam appropinquabunt mihi* (2), *ut sacerdotio fungantur;* et, sicut habetur in Decret., dist. 50, c. 52, in Ilerdensi (3) concilio, can. 5, legitur : *Hi qui sancto altari deserviunt, si subito in flenda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne pœnituerint, officiorum suorum sic loca recipiant, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri.* Non ergo pœnitentia restituit hominem in pristinam dignitatem.

— Sed contra est quod, sicut in eadem distinct., cap. 16, legitur, Gregorius scribens Secundino, lib. 7 Regist., indict. 2, epist. 54, circa med., dicit : *Post dignam satisfactionem credimus hominem posse redire ad suum honorem ;* et in concil. Agathensi (4), can. 2, legitur : *Contumaces clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab episcopis corriganlur ; ita ut cum eos pœnitentia correxerit, gradum suum dignitatemque recipiant.*

(1) Ita cum Gregorio Mss. et edit. passim. — Cod. Alcan., ordine tantum verborum translato, *incœpisset.* — Edit. Rom. hoc retento, *conversionis.*

(2) Vulgata : ... *non appropinquabunt ad me.*

(3) *Ilerda*, scilicet *Lerida*, in Hispania.

(4) *Agatha*, hodie *Agde*, in Francia meridionali.

Respondeo dicendum quod homo per peccatum duplicem dignitatem amittit, unam quantum ad Deum, aliam vero quantum ad Ecclesiam. — Quantum autem ad Deum, amittit duplicem dignitatem : — Unam principalem, **qua scilicet computatus erat inter filios Dei per gratiam, et hanc dignitatem recuperat per pœnitentiam,** quod significatur Luc. 15, in filio prodigo, cui pœnitenti pater jussit restitui *stolam primam, et annulum, et calceamenta.* — Aliam vero dignitatem amittit secundariam, scilicet **innocentiam,** de qua, sicut ibidem legitur, gloriabatur filius senior dicens : *Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi ;* **et hanc dignitatem pœnitens recuperare non potest ; recuperat tamen quandoque aliquid majus,** quia, ut Gregorius dicit in hom. de centum Ovibus, 34 in Evang., aliquant. a princ., *qui errasse a Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus recompensant. Majus ergo gaudium de eis fit in cœlo, quia et dux in prælio plus eum militem diligit qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter fecit.*

Dignitatem autem ecclesiasticam homo per peccatum perdit, quia indignum se reddit ad ea quæ competunt dignitati ecclesiasticæ exercendæ, **quam quidem recuperare prohibetur : — Uno modo quia non pœnitet ;** unde Isidorus ad Massonem (1) episcopum scribit, a princ. (et habetur inter Opera Rabani), sicut in eadem dist. legitur, cap. « *Dominus* » : *Illos ad pristinos gradus redire canones præcipiunt, quos pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel condigna peccatorum confessio. At contra hi qui a vitio corruptionis non emendantur, nec gradum honoris, nec gratiam recipiunt communionis.* — **Secundo quia pœnitentiam negligenter facit ;** unde in eadem dist., cap. *Si quis diaconus*, dicitur : *Cum in aliquibus nec compunctio humilitatis, nec instantia orandi appareat, nec jejuniis, vel lectionibus eos vacare videamus, possumus agnoscere, si ad pristinos honores redirent, cum quanta negligentia permanerent.* — **Tertio si commisit aliquod peccatum quod habet irregularitatem annexam ;** unde in eadem distinct., cap. 8, ex concilio Martini papæ dicitur (habetur inter Capitula Martini Bracarensis, cap. 26) : *Si quis viduam aut ab alio relictam duxerit, non admittatur ad clerum ; quod si irrepserit, dejiciatur. Similiter si homicidii aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione post baptismum conscius fuerit.* Sed hoc non est ratione peccati, sed ratione irregularitatis. — **Quarto propter scandalum,** unde, et in eadem dist. legitur, cap. *De his vero*, Rabanus dicit, lib. 1. Pœnitentium

(1) Ita edit. Patav. — Al., *ad Massanum*, item, *Missianum*, item, *Massianum.* — Cod. Alcan., *ad Julianum.*

ad Heribaldum (1) cap. 1 : *Hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in perjurio, furto atque fornicatione, et cæteris hujusmodi criminibus, secundum canonum sacrorum instituta a proprio gradu decidant, quia scandalum est populo Dei, tales personas supra se positas habere. Qui autem de prædictis peccatis absconse a se commissis occulte sacerdoti confitentur, si se per jejunia et eleemosynas, vigiliasque et sacras operationes purgare curaverint, his etiam gradu proprio servato spes veniæ de misericordia Dei promittenda est.* Et hoc est quod dicitur extra. de Qualitate ordinandorum, cap. *Quæsitum : Si proposita crimina ordine judiciario comprobata, vel alias notoria non fuerint, præter reos homicidii, post pœnitentiam in jam susceptis vel suscipiendis ordinibus impediri non possunt.*

Ad primum ergo dicendum quod eadem ratio est de recuperatione virginitatis, et de recuperatione innocentiæ, quæ pertinet ad secundariam dignitatem quoad Deum.

Ad secundum dicendum quod Hieronymus in verbis illis non dicit esse impossibile, sed esse difficile, hominem recuperare post peccatum pristinum gradum, quia hoc non conceditur nisi perfecte pœnitenti, ut dictum est in corp. Ad statuta autem canonum, quæ hoc prohibere videntur, respondet Augustinus Bonifacio scribens. epist. 185, al. 50, n. 45 : *Ut constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ; alioquin contra claves Ecclesiæ datas disputabitur, de quibus dictum est : « Quæcumque solveritis super terram, soluta erunt et in cœlo. »* Et postea subdit : *Nam et sanctus David de criminibus mortiferis egit pœnitentiam et tamen in honore suo perstitit; et beatum Petrum, quando amarissimas lacrymas fudit, ultique Dominum negasse pœnituit; et tamen Apostolus permansit. Sed non ideo putanda est supervacua posteriorum diligentia* (2), *qui ubi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, experti, ut credo, aliquorum fictas pœnitentias per affectatas honorum potentias* (3).

Ad tertium dicendum quod illud statutum intelligitur de illis qui publicam pœnitentiam agunt, qui postmodum non possunt ad majorem provehi gradum. Nam et Petrus post negationem pastor ovium Christi constitutus est, ut patet Joan. ult., ubi etiam Chrysostomus dicit (hom. 87, in Joan., ante med.), quod *Petrus post negationem et pœnitentiam ostendit se habere majorem fiduciam ad Christum; qui enim in cœna non audebat interrogare, sed Joanni interrogationem commisit, huic postea et præpositura fratrum credita est, et non solum non committit alteri interrogare quæ ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro Joanne magistrum interrogat.*

(1) Ita Nicolaius. — Edit. Patav., *ad Othgarium.*

(2) Ita cum Augustino cod. Alcan., juxta votum Garciæ. — Al., *posteriorum doctorum diligentia.*

(3) Ita cum Augustino Mss. et edit. passim. — Al., *pompas.*

Articulus iv

Utrum opera virtutum in charitate facta possint mortificari.

2-2, quæst. 132, art. 3, ad 1; et 3 Sent., dist. 36, art 5, ad 1; et 4, dist. 14, quæst. 2, art. 3, quæst 2, et dist. 21, quæst. 1, art. 1, quæst. 1, ad 3, et dist. 22, quæst. 1, art. 1, ad 6; et Hebr. 6.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod opera virtutum in charitate facta mortificari non possint. Quod enim non est, immutari non potest. Sed mortificatio est quædam mutatio de vita in mortem. Cum ergo opera virtutum, postquam facta sunt, jam non sint, videtur quod ulterius mortificari non possint.

2. Præterea, per opera virtutum in charitate facta homo meretur vitam æternam. Sed subtrahere mercedem merenti est injustitia, quæ non cadit in Deum. Ergo non potest esse quod opera virtutum in charitate facta, per peccatum sequens mortificentur.

3. Præterea, fortius non corrumpitur a debiliori. Sed opera charitatis sunt fortiora quibuslibet peccatis, quia, ut dicitur Proverb. 10, 12, *universa delicta operit charitas.* Ergo videtur quod opera in charitate facta, per sequens mortale peccatum mortificari non possint.

— Sed contra est quod dicitur Ezech. 18, 24 : *Si averterit se justus a justitia sua..., omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur.*

Respondeo dicendum quod res viva per mortem perdit operationem vitæ. Unde per quamdam similitudinem dicuntur res mortificari, quando impediuntur a suo proprio effectu vel operatione. Effectus autem operum virtuosorum, quæ in cha-

Art. 4. — De fide est, opera virtutum in charitate facta, mortificari per peccatum. Ideo S. Script. docet justum, si peccaverit, in iniquitate sua moriturum, Ezech. 18 et 33, et Galat. 5, 4 et 2 Joan. 5-8. — Nota pro hoc art. et sequent. quod theologi communiter distinguunt quadruplicis generis opera, scilicet : *viva*, quæ a gratia, ut principio vitæ spiritualis procedunt : *mortua* quæ licet sint ex objecto bona, non tamen procedunt a gratia, sed ab homine in statu peccati mortalis : *mortifera*, sunt peccata; denique *mortificata*, sunt quæ a gratia processerunt, sed per peccatum subsequens impediuntur a suo effectu. — Meritum sumptum in concreto est opus bonum præmio vitæ æternæ dignum; in abstracto, est jus ex illo bono opere ad vitam æternam et consequenter ad gratiam quæ est semen et mensura gloriæ. Unde vides pro art. seq. quod eo passu quo resurgunt merita, resurgit gratia quam merebantur, seu saltem, jus ad illam et ad virtutes gratiam consequentes.

ritate fiunt, est perducere ad vitam æternam; quod quidem impeditur per peccatum mortale sequens, quod gratiam tollit. Et secundum hoc **opera in charitate facta mortificari dicuntur per consequens peccatum mortale.**

Ad primum ergo dicendum quod sicut opera peccatorum transeunt actu, et manent reatu, ita opera in charitate facta, postquam transeunt actu, manent merito in Dei acceptatione; et secundum hoc mortificantur, in quantum impeditur homo ne consequatur suam mercedem.

Ad secundum dicendum quod sine injustitia potest merces subtrahi merenti, quando ipse reddidit se indignum mercede per culpam sequentem; nam et ea quæ homo jam accepit, quandoque juste propter culpam perdit.

Ad tertium dicendum quod non est propter fortitudinem operum peccati, quod mortificantur opera prius in charitate facta, sed est propter libertatem voluntatis, quæ potest a bono in malum deflecti.

Articulus v

Utrum opera mortificata per peccatum per pœnitentiam reviviscant.

4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art. 3, quæst. 3, et dist. 22, quæst. 1, art. 1, ad 6; et Hebr. 5, lect. 1 et 3.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod opera mortificata per peccatum, per pœnitentiam non reviviscant. Sicut enim per pœnitentiam subsequentem remittuntur peccata præterita, ita etiam per peccatum sequens mortificantur opera prius in charitate facta. Sed peccata dimissa per pœnitentiam non redeunt, ut supra dictum est, quæst. præc., art. 1 et 2. Ergo videtur quod etiam opera mortificata per charitatem non reviviscant.

2. Præterea, opera dicuntur mortificari, ad similitudinem animalium quæ moriuntur, ut dictum est art. præc. Sed animal mortuum non potest iterum vivificari. Ergo nec opera mortificata possunt iterum per pœnitentiam reviviscere.

3. Præterea, opera in charitate facta merentur gloriam secundum quantitatem gratiæ vel charitatis. Sed quandoque per pœnitentiam homo resurgit in minori gratia vel charitate. Ergo non consequitur gloriam secundum meritum priorum operum; et ita videtur quod opera per peccatum mortificata non reviviscant.

— Sed contra est quod super illud Joel. 2: *Reddam vobis annos, quos comedit locusta*, dicit Glossa interl.: *Non patiar perire ubertatem, quam cum perturbatione animi amisistis.* Sed illa ubertas est meritum bonorum operum quod fuit perditum per peccatum. Ergo per pœnitentiam reviviscunt opera meritoria prius facta.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt quod opera meritoria per peccatum sequens mortificata non reviviscunt per pœnitentiam subsequentem, considerantes quod opera illa non remanent, ut iterum vivificari possint. Sed hoc impedire non potest quin vivificentur; non enim habent vim perducendi in vitam æternam (quod pertinet ad eorum vitam) solum secundum quod actu existunt, sed etiam postquam actu esse desinunt, secundum quod remanent in acceptatione divina. Sic autem remanent, quantum est de se, etiam postquam per peccatum mortificantur, quia semper Deus illa opera, prout facta fuerunt, acceptabit, et sancti de eis gaudebunt, secundum illud Apoc. 3, 11: *Tene quod habes, ne alius accipiat* (1) *coronam tuam.*— Sed quod isti qui ea fecit, non sint efficacia ad ducendum in vitam æternam, provenit ex impedimento peccati supervenientis, per quod ipse redditus est indignus vita æterna. Hoc autem impedimentum tollitur per pœnitentiam, in quantum per eam remittuntur peccata. Unde restat quod opera prius mortificata, per pœnitentiam recuperant efficaciam perducendi eum qui fecit ea, in vitam æter-

---

Art. 5. — Advertendum est in corp. juncto cum resp. ad 3, quod aliud est loqui de opere meritorio, et aliud est loqui de quantitate operis meritorii. Cum enim mortificata reviviscant, semper omnia opera meritoria quæ mortificata erant, reviviscunt: quoniam isti in quo reviviscunt debita est vita æterna, ex vi illorum priorum operum, et non solum ex vi præsentium operum; ita quod, hoc operatur reviviscere, quod ex pluribus capitibus debetur huic vita æterna, scilicet ex meritis prioribus, et ex meritis posterioribus; sed quantitas operis meritorii, non semper reviviscit simpliciter, quoniam non semper recuperat propriam efficaciam, quæ est perducere hunc ad tantum gradum beatitudinis æternæ, ut patet in eo qui resurgit in minori gratia, ita quod in illa minore decedit. Talis enim nunquam perveniet ad illum beatitudinis gradum, quem quantitas prioris meriti debitum sibi fecerat. Et in promptu causa hujus non reviviscentiæ, est ipsa resurgentis indispositio: sicut enim si non resurrexisset a peccato, mortificata merita non sibi revixissent (quia peccatum proprium impedisset meritorum efficaciam) ita resurgendo a peccato, cum minore tamen gratia, ex hoc ipso indispositus est ad suscipiendum fructum majoris meriti, ipse enim minor conatus resurgentis et ad majora non progredientis impedimentum præstat efficaciæ quantitatis magni meriti præcedentis. Et facit ut quantitas illa, non reviviscat sibi simpliciter et absolute: cum quo tamen stat, quod reviviscit illi secundum quid, hoc est quoad gaudium accidentale, quia ut in littera dicitur, plus gaudebit de majore merito præcedente, quam de minore, quod subsequutum est (Cajetanus). — Quamvis non sit de fide, merita per peccatum mortificata reviviscere per pœnitentiam, tamen est certum et ab omnibus theologis assertum. Sed alii volunt merita mortificata, reviviscere quoad omnes gradus et omnem quantitatem quam habebant quantumvis sit remissa pœnitentia, inter quos Suarez in opusculo *de reviviscentia meritorum*. Alii volunt quod reviviscant secundum quantitatem præsentis dispositionis seu pœnitentiæ; ita cum Auctore, schola thomistica, et plures etiam extranei; rem tamen non uno modo explicant.

(1) Vulgata :.. *ut nemo accipiat.*

nam, quod est ea reviviscere. Et ita patet quod **opera mortificata per pœnitentiam revivis-cunt.**

Ad primum ergo dicendum quod opera peccati per pœnitentiam abolentur secundum se, ita scilicet quod ex eis ulterius, Deo indulgente, nec macula nec reatus inducatur; sed opera in charitate facta non abolentur a Deo, in cujus acceptatione remanent; sed impedimentum accipiunt ex parte hominis operantis, et ideo remoto impedimento, quod est ex parte hominis operantis, Deus implet ex parte sua illud quod opera merebantur.

Ad secundum dicendum quod opera in charitate facta non mortificantur secundum se, sicut dictum est in corp. art., sed solum per impedimentum superveniens ex parte operantis. Animalia autem moriuntur secundum se, in quantum privantur principio vitæ, et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum quod ille qui per pœnitentiam resurgit in minori charitate, consequetur quidem præmium essentiale, secundum quantitatem charitatis in qua invenitur; habebit tamen gaudium majus de operibus in prima charitate factis, quam de operibus quæ in secunda fecit, quod pertinet ad præmium accidentale.

Articulus VI

Utrum per pœnitentiam subsequentem etiam opera mortua vivificentur.

4 Sent., dist. 14, quæst. 2, art 3, quæst. 1, et dist. 15, quæst. 1, art. 3, quæst. 4 et 5.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnitentiam subsequentem etiam opera mortua, quæ scilicet non sunt in charitate facta, vivificentur. Difficilius enim videtur quod ad vitam perveniat illud quod fuit mortificatum, quod nunquam fit secundum naturam, quam illud quod nunquam fuit vivum vivificetur, quia ex non vivis secundum naturam aliqua viva generantur. Sed opera mortificata per pœnitentiam vivificantur, ut dictum est art. præc. Ergo multo magis opera mortua vivificantur.

2. Præterea, remota causa removetur effectus. Sed causa quare opera de genere bonorum sine charitate facta non fuerunt viva, fuit defectus charitatis et gratiæ; sed iste defectus tollitur per pœnitentiam. Ergo per pœnitentiam opera mortua vivificantur.

3. Præterea, Hieronymus dicit in illud Aggæi 1 : « *Seminastis multum* » : *Si quando videris inter multa mala opera facere peccatorem quemquam aliqua quæ justa sunt, non est tam injustus Deus ut propter multa mala obliviscatur paucorum bonorum.* Sed hoc maxime videtur quando mala præterita per pœnitentiam tolluntur. Ergo videtur quod per pœnitentiam Deus remuneret priora bona opera in statu peccati facta; quod est ea vivificari.

— Sed contra est quod Apostolus dicit 1 Corinth. 13, 3 : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Hoc autem non esset, si saltem per pœnitentiam subsequentem vivificarentur. Non ergo pœnitentia vivificat opera prius mortua.

RESPONDEO dicendum quod **opus aliquod dicitur mortuum** dupliciter : — **Uno modo effective**, quia scilicet est causa mortis, et secundum hoc opera peccati dicuntur opera mortua, secundum illud Hebr. 9, 14 : *Sanguis Christi... emundabit conscientias nostras* (1) *ab operibus mortuis.* **Hæc igitur opera mortua non vivificantur per pœnitentiam, sed magis abolentur,** secundum illud Hebr. 6, 1 : *Non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,* — **Alio modo dicuntur opera mortua privative**, scilicet quia carent vita spirituali, quæ est ex charitate, per quam anima Deo conjungitur, ex quo vivit, sicut corpus per animam; et per hunc modum etiam fides, quæ est sine charitate, dicitur mortua, secundum illud Jacobi 2, 20 : *Fides sine operibus mortua est.* Et per hunc etiam modum omnia opera quæ sunt bona ex genere, si sine charitate fiant, dicuntur mortua in quantum scilicet non procedunt ex principio vitæ; sicut si dicamus sonum citharæ vocem mortuam. Sic igitur differentia mortis et vitæ in operibus est secundum comparationem ad principium a quo procedunt. Opera autem non possunt iterum a principio procedere, quia transeunt, et iterum eadem numero resumi non possunt. Unde **impossibile est quod opera mortua iterum fiant viva per pœnitentiam.**

Ad primum ergo dicendum quod in rebus naturalibus tam mortua quam mortificata carent principio vitæ. Sed opera dicuntur mortificata, non ex parte principii ex quo processerunt, sed ex parte impedimenti extrinseci; mortua autem dicuntur ex parte principii. Et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod opera de genere bonorum sine charitate facta dicuntur mortua propter defectum charitatis et gratiæ, sicut principii. Hoc autem non præstatur eis per pœnitentiam sequentem, ut ex tali principio procedant. Unde ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum quod Deus recordatur bonorum quæ quis facit in statu peccati, non ut remuneret ea in vita æterna, quæ debetur solis operibus vivis, id est ex charitate factis; sed remuneret ea temporali remuneratione, sicut Gregorius dicit in hom. de Divite et Lazaro, 41 in Evang., circa med., quod *nisi dives ille aliquod bonum egisset, et in præsenti seculo remunerationem accepisset, nequaquam et Abraham diceret : « Recepisti bona in vita tua ».* — Vel etiam hoc potest

(1) Vulgata :.. *conscientiam nostram,..*

referri ad hoc quod patietur tolerabilius judicium; unde dicit Augustinus in lib. de Patientia, cap. 26 : *Non possumus dicere : Schismatico melius fuisset ut Christum negando nihil eorum patereturquæ passus est confitendo; sed existimandum est, tolerabilius ei futurum judicium, quam si Christum negando, nihil eorum pateretur, ut illud quod ait Apostolus : « Si tradidero corpus meum, ita ut ar- « deam, charitatem autem non habuero, nihil mihi « prodest », intelligatur pertinere ad regnum cœlorum obtinendum, non ad extremi supplicii judicium tolerabilius subeundum.*

QUÆSTIO XC

DE PARTIBUS PŒNITENTIÆ IN GENERALI. — *In quatuor articulos divisa.*

Deinde considerandum est de partibus pœnitentiæ ; — et primo in generali ; — secundo in speciali de singulis.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum pœnitentia habeat partes ; 2° de numero partium ; 3° quales partes sint ; 4° de divisione ejus in partes subjectivas.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum pœnitentiæ debeant partes assignari.

4 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 1, quæst. 1 et 2.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod pœnitentiæ non debeant partes assignari. Sacramenta enim sunt in quibus divina virtus secretius operatur salutem. Sed virtus divina est una et simplex. Non ergo pœnitentiæ, cum sit sacramentum, debent partes assignari.

2. Præterea, pœnitentia et est virtus et est sacramentum. Sed ei, in quantum est virtus, non assignantur partes, cum virtus sit habitus quidam, qui est simplex qualitas mentis; similiter etiam et pœnitentiæ, in quantum est sacramentum, non videtur quod sint partes assignandæ, quia baptismo et aliis sacramentis non assignantur partes. Ergo pœnitentiæ nullo modo debent partes assignari.

3. Præterea, pœnitentiæ materia est peccatum, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 2. Sed peccato non assignantur partes. Ergo etiam nec pœnitentiæ sunt partes assignandæ.

— Sed contra est quod partes sunt ex quibus perfectio alicujus integratur. Sed pœnitentiæ perfectio integratur ex pluribus, scilicet contritione, confessione et satisfactione. Ergo pœnitentia habet partes.

RESPONDEO dicendum quod partes rei sunt in quas materialiter totum dividatur ; habent enim se partes ad totum sicut materia ad formam; unde in 2 Physic., text. 31, partes ponuntur in genere causæ materialis, totum autem in genere causæ formalis. Ubicumque igitur ex parte materiæ invenitur aliqua pluralitas, ibi est invenire partium rationem. — Dictum est autem supra, quæst. 84, art. 2 et 3, quod in sacramento pœnitentiæ actus humani se habent per modum materiæ. Et ideo cum plures actus humani requirantur ad pœnitentiæ perfectionem, scilicet contritio, confessio et satisfactio, ut infra patebit, art. seq., consequens est quod **sacramentum pœnitentiæ habeat partes.**

Ad primum ergo dicendum quod quodlibet sacramentum habet simplicitatem ratione virtutis divinæ, quæ in eo operatur ; sed virtus divina propter sui magnitudinem operari potest et per unum et per multa, ratione quorum alicui sacramento possunt partes assignari.

Ad secundum dicendum quod pœnitentiæ, secundum quod est virtus, non assignantur partes : actus enim humani, qui multiplicantur in pœnitentia, non comparantur ad habitum virtutis sicut partes, sed sicut effectus. Unde relinquitur quod partes assignentur pœnitentiæ, in quantum est sacramentum, ad quod actus humani comparantur ut materia. In aliis autem sacramentis materia non sunt actus humani, sed aliqua res exterior una, sive simplex, ut aqua vel oleum ; sive composita, ut chrisma. Et ideo aliis sacramentis non assignantur partes.

Ad tertium dicendum quod peccata sunt materia remota pœnitentiæ, in quantum scilicet sunt materia vel objectum humanorum actuum, qui sunt propria materia pœnitentiæ, prout est sacramentum.

ART. 1. — Scotus (dist. 16, quæst. 1), negavit esse tres partes hujus sacramenti, etenim putat solam absolutionem esse sacramentum. Durandus vero ibidem, putat absolutionem et confessionem tantum esse partes ; alias duas excludit. Sed doctrina S. Thomæ, ab Ecclesia fuit canonizata, concil. Florentino (vide supra, pag. 557) et concil. Trident. sess. 14, cap. 3, et proposit. Litheri, damnata (vide supra, quæst. 84, art. 2, pag. 360), et can. 4 (pag. 557). Lutherus autem non solum negat has partes esse sacramenti, sed negat esse necessarias homini; imo dicit contritionem, confessionem, satisfactionem esse hypocrisim, et facere hominem magis peccatorem coram Deo. — Circa resp. ad 2, adverte quod licet in quibusdam aliis sacramentis, materia proxima possit assignari actus humanus; ut in baptismo ablutio, in extrema unctione actio exterior, in matrimonio actus contrahentium ; proprium tamen est huic sacramento quod ejus materia sint actus humani, plures specie distincti ; et hinc est quod ei peculiariter partes assignentur (Sylvius).

Articulus II

Utrum convenienter assignentur partes pœnitentiæ : « contritio, confessio et satisfactio ».

4 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 1, quæst. 2 ; et 4 dist. 17, quæst. 3, art. 3, quæst. 4, et dist. 22, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, ad 3 ; et 2 Cor. 7, lect. 1.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter assignentur partes pœnitentiæ, contritio, confessio et satisfactio. Contritio enim est in corde, et sic pertinet ad interiorem pœnitentiam ; confesio autem est in ore, et satisfactio in opere : et sic duo ultima pertinent ad exteriorem pœnitentiam. Pœnitentia autem interior non est sacramentum, sed sola pœnitentia exterior, quæ sensui subjacet. Non ergo convenienter assignantur hæ partes sacramento pœnitentiæ.

2. Præterea, in sacramento novæ legis confertur gratia, ut supra habitum est, quæst. 62, art. 1 et 3. Sed in satisfactione non confertur aliqua gratia. Ergo satisfactio non est pars sacramenti.

3. Præterea, non est idem fructus rei et pars. Sed satisfactio est fructus pœnitentiæ, secundum illud Luc. 3, 8 : *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Ergo non est pars pœnitentiæ.

4. Præterea, pœnitentia ordinatur contra peccatum. Sed peccatum potest perfici solum in corde per consensum, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst 72, art. 7). Ergo et pœnitentia. Non ergo pœnitentiæ debent partes poni confessio oris, et satisfactio operis.

— Sed contra, videtur quod debent poni plures partes pœnitentiæ. Pars enim hominis ponitur non solum corpus, quod est ejus materia, sed etiam anima, quæ est ejus forma. Sed tria prædicta, cum sint actus pœnitentis, se habent sicut materia, absolutio autem sacerdotis se habet per modum formæ. Ergo absolutio sacerdotis debet poni quarta pars pœnitentiæ.

Respondeo dicendum quod duplex est pars, ut dicitur in 7 Metaph., text. 33 et 34, scilicet pars essentiæ, et pars quantitatis. Partes essentiæ sunt naturaliter quidem forma et materia, logice autem est genus et differentia. Hoc autem modo quodlibet sacramentum distinguitur in materiam et formam sicut in partes essentiæ. Unde et supra dictum est, quæst. 60, art. 5 et 6, quod sacramenta consistunt in rebus et verbis. Sed quia quantitas se tenet ex parte materiæ, partes quantitatis sunt partes materiæ. Et hoc modo sacramento pœnitentiæ specialiter assignantur partes, ut dictum est art. præc., quantum ad actus pœnitentis, qui sunt materia hujus sacramenti.

Dictum est autem supra, quæst. 85, art. 3, ad 3, quod alio modo fit recompensatio offensæ in pœnitentia, et in vindicativa justitia. Nam in vindicativa justitia fit recompensatio secundum arbitrium judicis, non secundum voluntatem offendentis vel offensi ; sed in pœnitentia fit recompensatio offensæ secundum voluntatem peccantis, et secundum arbitrium Dei in quem peccatur, quia hic non quæritur sola redintegratio æqualitatis justitiæ, sicut in justitia vindicativa ; sed magis reconciliatio amicitiæ, quod fit dum offendens recompensat secundum voluntatem ejus quem offendit. Sic igitur requiritur ex parte pœnitentis, *primo* quidem voluntas recompensandi, quod fit per contritionem ; *secundo* quod se subjiciat arbitrio sacerdotis loco Dei, quod fit in confessione ; *tertio* quod recompenset secundum arbitrium ministri Dei, quod fit in satisfactione. Et ideo **contritio, confessio et satisfactio ponuntur partes pœnitentiæ.**

Ad primum ergo dicendum quod contritio secundum essentiam quidem est in corde, et pertinet ad interiorem pœnitentiam ; virtualiter autem pertinet ad exteriorem pœnitentiam, in quantum scilicet implicat propositum confitendi et satisfaciendi.

Ad secundum dicendum quod satisfactio confert gratiam, prout est in proposito, et auget eam, prout est in executione, sicut etiam baptismus in adultis, ut supra dictum est quæst. 68. art. 2, et quæst. 69, art. 8.

Ad tertium dicendum quod satisfactio est pars pœnitentiæ sacramenti, fructus autem pœnitentiæ virtus.

Ad quartum dicendum quod plura requiruntur ad bonum, *quod procedit ex integra causa*, quam ad malum, *quod procedit ex singularibus defectibus*, secundum Dionysium, cap. 4 de div. Nom., part. 4 lect. 22. ideo licet peccatum perficiatur in consensu cordis, ad perfectionem tamen pœnitentiæ requiritur et contritio cordis, et confessio oris, et satisfactio operis.

— *Ad contrarium* vero patet solutio per ea quæ dicta sunt in corp. art.

Articulus III

Utrum prædicta tria sint partes integrales pœnitentiæ.

4 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 1, quæst. 3.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod prædicta tria non sint partes integrales pœnitentiæ. Pœnitentia enim, ut dictum est quæst 84, art, 3, contra peccatum ordinatur. Sed peccatum cordis, oris et operis sunt partes subjectivæ peccati, et non partes integrales, quia peccatum de quolibet horum prædicatur. Ergo etiam in pœnitentia con-

---

Art. 2. — Responsio ad fidem pertinet, ut patet ex not. art. præced. Vide S. Thom. opusc. 5.

tritio cordis, confessio oris et satisfactio operis non sunt partes integrales.

2. Præterea, nulla pars integralis in se continet aliam sibi condivisam. Sed contritio continet in se confessionem et satisfactionem in proposito. Ergo non sunt partes integrales.

3. Præterea, ex partibus integralibus simul et æqualiter constituitur totum, sicut linea ex suis partibus. Sed hoc non contingit hic. Ergo prædicta non sunt partes integrales pœnitentiæ.

— Sed contra, illæ dicuntur partes integrales ex quibus perfectio totius integratur. Sed ex tribus prædictis integratur perfectio ipsius pœnitentiæ. Ergo sunt partes integrales pœnitentiæ.

RESPONDEO dicendum quod quidam dixerunt hæc tria esse partes subjectivas pœnitentiæ. Sed hoc non potest esse, quia singulis partibus subjectivis adest tota virtus totius et simul et æqualiter, sicut tota virtus animalis, in quantum est animal, salvatur in qualibet specie animalis, quæ simul et æqualiter dividunt animal. Sed hoc non est in proposito. — Et ideo alii dixerunt quod sunt partes potentiales ; sed nec hoc verum esse potest, quia singulis partibus potentialibus adest totum secundum totam essentiam, sicut tota essentia animæ adest cuilibet ejus potentiæ. Sed hoc non est in proposito. — Unde relinquitur quod **prædicta tria sint partes integrales pœnitentiæ** ; ad quarum rationem exigitur ut totum non adsit singulis partibus, neque secundum totam virtutem ejus, neque secundum totam ejus essentiam, sed omnibus simul.

Ad primum ergo dicendum quod peccatum, quia rationem mali habet, potest in uno tantum perfici, ut dictum est art. præc., ad 4, et ideo peccatum quod in solo corde perficitur, est una species peccati. — Alia vero species est peccatum quod perficitur in corde et in ore. — Tertia vero species est peccatum quod perficitur in corde, ore et opere. Et hujusmodi peccati partes quasi integrales sunt quod est in corde, et quod est in ore, et quod est in opere. Et ideo pœnitentiæ, quæ in his tribus perficitur, hæc tria sunt partes integrales.

Ad secundum dicendum quod una pars integralis potest continere totum, licet non secundum essentiam ; fundamentum enim quodammodo virtute continet totum ædificium, et hoc modo contritio continet virtute totam pœnitentiam.

Ad tertium dicendum quod omnes partes integrales habent ordinem quemdam ad invicem ; sed quædam habent ordinem tantum in situ, sive consequenter se habeant, sicut partes exercitus, sive se tangant, sicut partes acervi, sive etiam colligentur, sicut partes domus, sive etiam continuentur, sicut partes lineæ ; quædam vero habent insuper ordinem virtutis, sicut partes animalis, quarum prima virtutes est cor, et aliæ quodam ordine virtutis dependent ab invicem ; tertio modo ordinantur ordine temporis, sicut partes temporis et motus. Partes igitur pœnitentiæ habent ad invicem ordinem virtutis et temporis, quia sunt actus, non autem ordinem situs, quia non habent positionem.

ARTICULUS IV

Utrum convenienter dividatur pœnitentia in pœnitentiam ante baptismum, pœnitentiam mortalium, et pœnitentiam venialium.

4 Sent., dist. 16, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et 5, corp. ; et Matth. 3.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter dividatur pœnitentia, in pœnitentiam ante baptismum, pœnitentiam mortalium, et pœnitentiam venialium. Pœnitentia enim est secunda tabula post naufragium, ut supra dictum est, quæst. 84, art. 6; baptismus autem prima. Illud ergo quod est ante baptismum, non debet poni species pœnitentiæ.

2. Præterea, quod potest destruere majus , potest etiam destruere minus. Sed mortale est majus peccatum quam veniale ; illa vero pœnitentia, quæ est de mortalibus, eadem etiam est de venialibus. Non ergo debent poni diversæ species pœnitentiæ.

3. Præterea, sicut post baptismum peccatur venialiter et mortaliter, ita etiam ante baptismum. Si ergo post baptismum distinguitur pœnitentia venialium et mortalium, pari ratione debet distingui ante baptismum. Non ergo convenienter dividitur pœnitentia per has species.

— Sed contra est quod Augustinus in lib. de pœnitentia (scilicet hom. ult. inter 50, cap. 2, 3 et 4), ponit prædictas tres pœnitentiæ species.

RESPONDEO dicendum quod, **hæc divisio est pœnitentiæ, secundum quod est virtus.** Est autem considerandum quod quælibet virtus operatur secundum congruentiam temporis, sicut et secundum alias debitas circumstantias; unde et virtus pœnitentiæ actum suum habet in hoc tempore ; secundum quod convenit novæ legi. — Pertinet autem ad pœnitentiam ut detestetur peccata præterita cum proposito immutandi vitam in melius, quod est quasi pœnitentiæ finis. Et quia moralia recipiunt speciem secundum finem, ut in secunda parte habitum est, (1-2, quæst. 1, art, 3, et quæst. 18, art. 4 et 6), conveniens

---

ART. 4. — Hæc divisio sumitur ex S. Augustino homil. 27 et 50. Distinctio ista non est ex fine adæquato, et objectis formalibus, sed ex diversis statibus et objectis materialibus.

est quod diversæ species pœnitentiæ accipiantur secundum diversas immutationes, quas pœnitens intendit. — **Est autem triplex immutatio a pœnitente intenta**: — Prima quidem per regenerationem in novam vitam, et hæc pertinet ad **pœnitentiam quæ est ante baptismum.** — Secunda autem immutatio est per reformationem vitæ præteritæ jam corruptæ, et hæc pertinet ad **pœnitentiam mortalium post baptismum.** — Tertia autem immutatio est in perfectiorem operationem vitæ, et hæc pertinet ad **pœnitentiam venialium**, quæ remittuntur per aliquem ferventem actum charitatis, ut supra dictum est, quæst. 87, art. 2 et 3.

Ad primum ergo dicendum quod pœnitentia quæ est ante baptismum non est sacramentum, sed est actus virtutis disponens ad sacramentum baptismi.

Ad secundum dicendum quod pœnitentia quæ delet peccata mortalia, delet etiam venialia, sed non convertitur. Et ideo hæ duæ pœnitentiæ se habent sicut perfectum et imperfectum.

Ad tertium dicendum quod ante baptismum non sunt peccata venialia sine mortalibus. Et quia veniale sine mortali dimitti non potest, ut supra dictum est, quæst. 87, art. 4, ideo ante baptismum non distinguitur pœnitentia mortalium et venialium.

Hic felici transitu ad cœlestem patriam præventus, Divus Thomas scribendi finem fecit.

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC QUARTO VOLUMINE CONTINENTUR

PAGINÆ

TERTIA PARS

SYNOPSIS 1
PROLOGUS 1

De Incarnatione

QUÆSTIO PRIMA. — De convenientia incarnationis Christi 1
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Deum incarnari 9
2. Utrum fuerit necessarium ad reparationem humani generis 10
3. Utrum, si non fuisset peccatum, Deus fuisset incarnatus 12
4. Utrum principalius sit incarnatus ad tollendum originale peccatum quam actuale 14
5. Utrum conveniens fuerit Deum incarnari in principio mundi 15
6. Utrum ejus incarnatio differri debuerit usque ad finem mundi 16
QUÆST. II. — De modo unionis Verbi incarnati quoad ipsam unionem 17
Art. 1. Utrum unio Verbi incarnati sit facta in natura 18
2. Utrum sit facta in persona 20
3. Utrum sit facta in supposito vel hypostasi 23
4. Utrum persona vel hypostasis Christi post incarnationem sit composita .. 24
5. Utrum sit facta aliqua unio animæ et corporis in Christo 25
6. Utrum natura humana fuerit unita Verbo accidentaliter 27
7. Utrum ipsa unio sit aliquid creatum .. 29
8. Utrum sit idem quod assumptio 30
9. Utrum sit maxima unionum quæ creaturis conveniunt 31
10. Utrum unio duarum naturarum in Christo fuerit facta per gratiam ... 32
11. Utrum eam aliqua merita præcesserint. 33
12. Utrum gratia fuerit homini Christo naturalis 34
QUÆST. III. — De modo unionis ex parte personæ assumentis 34
Art. 1. Utrum assumere conveniat personæ divinæ 35
2. Utrum conveniat divinæ naturæ 36
3. Utrum natura possit assumere, abstracta personalitate 36

PAGINÆ
4. Utrum una persona possit assumere sine alia 37
5. Utrum quælibet persona possit assumere 38
6. Utrum plures personæ possint assumere unam naturam numero 39
7. Utrum una persona possit assumere unam naturam numero 40
8. Utrum magis fuerit conveniens de persona Filii, quod assumpserit humanam naturam, quam de alia persona divina 41
QUÆST. IV. — De modo unionis ex parte naturæ humanæ assumptæ 42
Art. 1. Utrum humana natura fuerit magis assumptibilis a Filio Dei quam alia natura 42
2. Utrum assumpserit personam 43
3. Utrum assumpserit hominem 44
4. Utrum fuisset conveniens quod assumpsisset humanam naturam separatam a singularibus 45
5. Utrum fuisset conveniens quod assumpsisset humanam naturam in omnibus ejus singularibus 46
6. Utrum fuisset conveniens quod assumpsisset humanam naturam in aliquo homine ex stirpe Adæ progenito 46
QUÆST. V. — De modo unionis ex parte partium humanæ naturæ 47
Art. 1. Utrum Filius debuerit assumere verum corpus 47
2. Utrum debuerit assumere corpus terrenum, scilicet carnem et sanguinem 48
3. Utrum assumpserit animam 49
4. Utrum assumere debuerit intellectum. 51
QUÆST. VI. — De modo assumptionis quantum ad ordinem 52
Art. 1. Utrum Filius Dei assumpserit carnem, mediante anima 52
2. Utrum assumpserit animam, mediante spiritu sive mente 53
3. Utrum anima fuerit prius assumpta quam caro 54
4. Utrum caro fuerit prius assumpta quam animæ unita 55
5. Utrum tota natura humana sit assumpta, mediantibus partibus 55
6. Utrum Filius Dei assumpserit humanam naturam, mediante gratia 56

PAGINÆ

Quæst. VII. — De coassumptis a Filio Dei in humana natura pertinentibus ad perfectionem, et primo de gratia Christi, prout est singularis homo 57
Art. 1. Utrum in anima Christi sit aliqua gratia habitualis. 57
2. Utrum in Christo fuerint virtutes.... 58
3. Utrum in Christo fuerit fides..... 59
4. Utrum in Christo fuerit spes..... 60
5. Utrum in Christo fuerint dona..... 61
6. Utrum in Christo fuerit donum timoris 61
7. Utrum in Christo fuerint gratiæ gratis datæ..... 62
8. Utrum in Christo fuerit prophetia.... 63
9. Utrum in Christo sit plenitudo gratiæ. 64
10. Utrum talis plenitudo sit propria Christi 65
11. Utrum gratia Christi sit infinita..... 66
12. Utrum gratia Christi potuerit augeri. 67
13. Qualiter hæc gratia se habeat ad unionem, an scilicet subsequatur vel præcedat 68
Quæst. VIII. — De gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiæ..... 69
Art. 1. Utrum Christus sit caput Ecclesiæ... 69
2. Utrum sit caput omnium quantum ad corpus, vel solum quantum ad animam..... 70
3. Utrum sit caput omnium hominum.. 71
4. Utrum sit caput angelorum..... 72
5. Utrum gratia, secundum quam est caput Ecclesiæ, sit eadem cum gratia habituali, secundum quam est quidam homo singularis..... 73
6. Utrum esse caput Ecclesiæ sit proprium Christi 74
7. Utrum diabolus sit caput omnium malorum..... 75
8. Utrum antichristus possit etiam dici caput malorum..... 76
Quæst. IX. — De coassumptis a Filio Dei in natura humana pertinentibus ad perfectionem, scilicet de scientia Christi in communi.. 77
Art. 1. Utrum Christus habuerit aliquam scientiam præter divinam..... 77
2. Utrum habuerit scientiam, quam habent beati vel comprehensores..... 78
3. Utrum habuerit scientiam inditam vel infusam 79
4. Utrum habuerit aliquam scientiam acquisitam..... 80
Quæst. X. — De scientia beata quæ pertinet ad animam Christi..... 82
Art. 1. Utrum anima Christi comprehenderit Verbum sive divinam essentiam... 82
2. Utrum cognoverit omnia in Verbo... 83
3. Utrum anima in Verbo cognoverit infinita..... 84
4. Utrum videat Verbum sive divinam essentiam clarius qualibet alia creatura..... 86
Quæst. XI. — De scientia indita vel infusa animæ Christi..... 87
Art. 1. Utrum secundum hanc scientiam Christus sciat omnia..... 87
2. Utrum hac scientia uti potuerit non convertendo se ad phantasmata.... 88
3. Utrum hæc scientia fuerit collativa... 89
4. Utrum hæc scientia in Christo fuerit minor scientia angelorum..... 89
5. Utrum fuerit scientia habitualis..... 90
6. Utrum fuerit distincta per diversos habitus..... 91
Quæst. XII. — De scientia animæ Christi acquisita vel experimentali..... 91
Art. 1. Utrum secundum hanc scientiam cognoverit omnia..... 91
2. Utrum in hac scientia profecerit..... 92
3. Utrum aliquid ab homine didicerit... 93
4. Utrum Christus aliquid acceperit ab angelis..... 94
Quæst. XIII. — De potentia animæ Christi..... 95
Art. 1. Utrum habuerit omnipotentiam simpliciter..... 95
2. Utrum habuerit omnipotentiam respectu corporalium creaturarum..... 96
3. Utrum habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis..... 97
4. Utrum habuerit omnipotentiam respectu propriæ suæ voluntatis..... 98
Quæst. XIV. — De defectibus, quos Christus in humana natura assumpsit, quantum ad corpus. 99
Art. 1. Utrum Filius Dei assumere debuerit in humana natura corporis defectus. 99
2. Utrum assumpserit necessitatem his defectibus subjacendi..... 100
3. Utrum contraxerit hos defectus..... 101
4. Utrum assumpserit omnes hujusmodi defectus..... 102
Quæst. XV. — De defectibus quos Christus assumpsit in humana natura, quantum ad animam 103
Art. 1. Utrum in Christo fuerit peccatum.... 103
2. Utrum in eo fuerit fomes peccati.... 104
3. Utrum in eo fuerit ignorantia..... 106
4. Utrum anima Christi fuerit passibilis. 106
5. Utrum in Christo fuerit dolor sensibilis..... 107
6. Utrum in Christo fuerit tristitia..... 108
7. Utrum in Christo fuerit timor..... 109
8. Utrum in Christo fuerit admiratio... 110
9. Utrum in Christo fuerit ira..... 111
10. Utrum simul fuerit viator et comprehensor..... 111
Quæst. XVI. — De his quæ consequuntur unionem quantum ad ea quæ conveniunt Christo secundum se..... 112
Art. 1. Utrum hæc sit vera : *Deus est homo*.. 113
2. Utrum hæc sit vera : *Homo est Deus*.. 114
3. Utrum Christus possit dici homo dominicus 115
4. Utrum ea quæ conveniunt filio hominis, possint prædicari de Filio Dei, et e converso.. 116
5. Utrum ea quæ conveniunt filio hominis, possint prædicari de divina natura, et de humana ea quæ conveniunt Filio Dei..... 117
6. Utrum hæc sit vera : *Deus factus est*

PAGINÆ

homo ... 118
7. Utrum hæc sit vera : *Homo factus est Deus* ... 119
8. Utrum hæc sit vera : *Christus factus est creatura* ... 120
9. Utrum hæc sit vera : *Iste homo* (demonstrato Chr sto) *incœpit esse, vel fuit semper* ... 120
10. Utrum hæc sit vera : *Christus, secundum quod homo, est creatura* ... 121
11. Utrum hæc sit vera : *Christus, secundum quod homo, est Deus* ... 122
12. Utrum hæc sit vera : *Christus, secundum quod homo, est hypostasis vel persona* ... 123

QUÆST. XVII. — De his quæ pertinent ad unitatem Christi quantum ad esse ... 123
Art. 1. Utrum Christus sit unum vel duo ... 123
2. Utrum in Christo sit tantum unum esse ... 125

QUÆST. XVIII. — De his quæ pertinent ad unitatem Christi quantum ad voluntatem ... 127
Art. 1. Utrum in Christo sit alia voluntas divina, et alia humana ... 128
2. Utrum in humana natura Christi sit alia voluntas respectu sensualitatis, et alia respectu rationis ... 129
3. Utrum ex parte rationis fuerint in Christo plures voluntates ... 130
4. Utrum in Christo fuerit liberum arbitrium ... 131
5. Utrum voluntas humana Christi fuerit omnino conformis voluntati divinæ in volito ... 132
6. Utrum in Christo fuerit aliqua contrarietas voluntatum ... 133

QUÆST. XIX. — De his quæ pertinent ad unitatem quantum ad operationem Christi ... 134
Art. 1. Utrum in Christo fuerit una operatio divinitatis et humanitatis, vel plures ... 134
2. Utrum in Christo fuerint plures operationes secundum humanam naturam ... 137
3. Utrum secundum operationem humanam aliquid sibi meruerit ... 138
4. Utrum per eam aliquid nobis meruerit ... 139

QUÆST. XX. — De his quæ conveniunt Christo secundum subjectionem ejus ad Patrem ... 141
Art. 1. Utrum Christus sit subjectus Patri ... 141
2. Utrum sit subjectus sibiipsi ... 142

QUÆT. XXI. — De oratione Christi ... 143
Art. 1. Utrum Christo conveniat orare ... 143
2. Utrum conveniat sibi secundum sensualitatem ... 144
3. Utrum conveniat sibi orare pro seipso, an pro aliis tantum ... 145
4. Utrum oratio ejus sit exaudita ... 146

QUÆST. XXII. — De sacerdotio Christi ... 147
Art. 1. Utrum conveniat Christo esse sacerdotem ... 147
2. De hostia hujus sacerdotii ... 148
3. De effectu hujus sacerdotii ... 149
4. Utrum effectus sacerdotii hujus pertineat ad ipsum solum, an ad alios ... 150
5. Utrum sit æternum sacerdotium ejus. 151
6. Utrum debeat dici sacerdos secundum ordinem Melchisedech ... 152

QUÆST. XXIII. — De adoptione Christi ... 153
Art. 1. Utrum conveniat Deo filios adoptare. 153
2. Utrum hoc conveniat soli Deo Patri. 154
3. Utrum sit proprium hominum adoptare filios ... 155
4. Utrum Christus possit dici filius adoptivus ... 155

QUÆST. XXIV. — De prædestinatione Christi ... 157
Art. 1. Utrum Christus sit prædestinatus ... 157
2. Utrum sit prædestinatus, secundum quod homo ... 158
3. Utrum ejus prædestinatio sit exemplar nostræ prædestinationis ... 159
4. Utrum sit causa nostræ prædestinationis ... 160

QUÆST. XXV. — De adoratione Christi ... 160
Art. 1. Utrum una et eadem adoratione sit adoranda divinitas Christi et ejus humanitas ... 161
2. Utrum caro Christi sit adoranda adoratione latriæ ... 162
3. Utrum adoratio latriæ sit exhibenda imagini Christi ... 163
4. Utrum sit exhibenda cruci Christi ... 165
5. Utrum sit exhibenda matri ejus ... 166
6. Utrum reliquiæ sanctorum sint adorandæ ... 166

QUÆST. XXVI. — De hoc quod Christus dicitur Dei et hominum mediator ... 168
Art. 1. Utrum esse mediatorem Dei et hominum sit proprium Christo ... 168
2. Utrum hoc ei conveniat secundum humanam naturam ... 169

QUÆST. XXVII. — De sanctificatione B. Virginis. 170
Art. 1. Utrum B. Virgo fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero ... 171
2. Utrum fuerit sanctificata ante conceptionem ... 171
3. Utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit sibi sublatus totaliter fomes peccati ... 173
4. Utrum per hujusmodi sanctificationem fuerit consecuta ut nunquam peccaret ... 174
5. Utrum per hujusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem gratiarum ... 175
6. Utrum sic sanctificari fuerit ei proprium post Christum ... 177

QUÆST. XXVIII. — De Virginitate B. Mariæ ... 178
Art. 1. Utrum fuerit Virgo in concipiendo ... 178
2. Utrum fuerit virgo in partu ... 179
3. Utrum permanserit virgo post partum. 180
4. Utrum votum virginitatis emiserit ... 182

QUÆST. XXIX. — De desponsatione matris Dei ... 183
Art. 1. Utrum Christus debuerit de desponsata nasci ... 183
2. Utrum fuerit verum matrimonium inter matrem Domini et Joseph ... 184

QUÆST. XXX. — De annuntiatione B. Virginis ... 186
Art. 1. Utrum conveniens fuerit annuntiari ei,

PAGINÆ

quod in ea generandum erat..... 186
2. Utrum conveniens fuerit ei annuntiari per angelum..... 186
3. De modo per quem ei annuntiari debebat..... 188
4. De ordine annuntiationis..... 189
QUÆST. XXXI. — De conceptione Salvatoris, quantum ad materiam de qua corpus ejus est conceptum..... 190
Art. 1. Utrum caro Christi fuerit sumpta de Adam..... 190
2. Utrum fuerit sumpta de David..... 191
3. Utrum genealogia Christi convenienter texatur ab Evangelista..... 192
4. Utrum decuerit Christum nasci de femina..... 194
5. Utrum fuerit de purissimis sanguinibus Virginis ejus corpus formatum. 195
6. Utrum caro Christi fuerit in antiquis Patribus secundum aliquid signatum..... 196
7. Utrum caro Christi in Patribus fuerit peccato obnoxia..... 197
8. Utrum fuerit decimata in lumbis Abrahæ..... 198
QUÆST. XXXII. — De conceptione Christi quantum ad principium activum..... 199
Art. 1. Utrum Spiritus Sanctus fuerit principium activum in conceptione Christi. 199
2. Utrum possit dici quod Christus sit conceptus de Spiritu Sancto..... 201
3. Utrum possit dici quod Spiritus Sanctus sit pater Christi secundum carnem..... 201
4. Utrum B. Virgo aliquid active egerit in conceptione Christi..... 202
QUÆST. XXXIII. — De modo et ordine conceptionis Christi..... 203
Art. 1. Utrum corpus Christi in primo instanti conceptionis fuerit formatum. 204
2. Utrum in primo instanti conceptionis fuerit animatum..... 205
3. Utrum in primo instanti conceptionis fuerit a Verbo assumptum..... 206
4. Utrum conceptio illa fuerit naturalis, vel miraculosa..... 206
QUÆST. XXXIV. — De perfectione prolis conceptæ..... 207
Art. 1. Utrum in primo instanti conceptionis Christus fuerit sanctificatus per gratiam..... 207
2. Utrum in eodem instanti habuerit usum liberi arbitrii..... 208
3. Utrum in eodem instanti potuerit mereri..... 209
4. Utrum in eodem instanti fuerit plene comprehensor..... 210
QUÆST. XXXV. — De nativitate Salvatoris..... 210
Art. 1. Utrum nativitas sit naturæ vel personæ..... 210
2. Utrum Christo sit attribuenda alia nativitas, præter æternam..... 211
3. Utrum secundum nativitatem temporalem beata Virgo sit mater Christi..... 212

PAGINÆ

4. Utrum debeat dici mater Dei..... 213
5. Utrum Christus secundum duas filiationes sit filius Dei Patris et Virginis Matris..... 214
6. De modo nativitatis, utrum scilicet fuerit natus sine dolore matris.... 215
7. Utrum conveniens fuerit eum nasci in Bethlehem..... 216
8. Utrum fuerit congruo tempore natus. 217
QUÆST. XXXVI. — De manifestatione Christi nati..... 217
Art. 1. Utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifestata..... 218
2. Utrum debuerit aliquibus manifestari. 218
3. Quibus manifestari debuerit..... 219
4. Utrum debuerit ipse se manifestare, vel potius manifestari per alios.... 220
5. Per qualia manifestari debuerit..... 221
6. De ordine manifestationis..... 222
7. De stella per quam manifestata fuit ejus nativitas..... 223
8. De veneratione Magorum, qui per stellam Christi nativitatem cognoverunt..... 224
QUÆST. XXXVII. — De legalibus circa puerum Jesum observatis..... 225
Art. 1. Utrum voluerit circumcidi..... 225
2. Utrum fuerit convenienter ei nomen impositum..... 226
3. Utrum debuerit offerri in templo.... 227
4. Utrum mater Dei debuerit purganda ad templum accedere..... 228
QUÆST. XXXVIII. — De baptismo Joannis..... 229
Art. 1. Utrum conveniens fuerit quod Joannes baptizaret..... 229
2. Utrum ille baptismus fuerit a Deo... 230
3. Utrum contulerit gratiam..... 231
4. Utrum alii præter Christum illo baptismo debuerint baptizari..... 232
5. Utrum baptismus ille cessare debuerit, Christo baptizato..... 232
6. Utrum baptizati baptismo Joannis essent postea baptizandi baptismo Christi..... 233
QUÆST. XXXIX. — De baptizatione Christi..... 234
Art. 1. Utrum Christus debuerit baptizari... 234
2. Utrum debuerit baptizari baptismo Joannis..... 235
3. De tempore baptismi..... 236
4. De loco baptismi..... 237
5. De eo quod sunt ei cœli aperti..... 237
6. De Spiritus Sancti apparitione in specie columbæ..... 238
7. Utrum illa columba fuerit verum animal..... 240
8. De voce paterni testimonii..... 241
QUÆST. XL. — De modo conversationis Christi. 241
Art. 1. Utrum Christus debuerit solitariam vitam ducere, an inter homines conversari..... 242
2. Utrum debuerit austeram vitam ducere in cibo, et vestitu, an aliis communem..... 243
3. Utrum debuerit abjecte vivere in hoc mundo, an in divitiis et honore... 244

PAGINÆ

4. Utrum debuerit vivere secundum legem 245
QUÆST. XLI. — De tentatione Christi..... 246
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Christum tentari 246
2. De loco tentationis..... 247
3. De tempore tentationis..... 248
4. De modo et ordine tentationis..... 249
QUÆST. XLII. — De doctrina Christi..... 251
Art. 1. Utrum Christus debuerit prædicare solum Judæis, vel etiam gentilibus..... 251
2. Utrum in sua prædicatione debuerit turbationem Judæorum vitare..... 252
3. Utrum debuerit prædicare publice vel occulte..... 253
4. Utrum debuerit docere solo verbo, vel etiam scripto..... 254
QUÆST. XLIII. — De miraculis a Christo factis in generali..... 255
Art. 1. Utrum Christus debuerit miracula facere..... 255
2. Utrum fecerit ea virtute divina..... 256
3. Quo tempore incœperit miracula facere..... 256
4. Utrum per miracula fuerit sufficienter ostensa ejus divinitas..... 257
QUÆST. XLIV. — De miraculis Christi in speciali..... 259
Art. 1. De miraculis, quæ Christus fecit circa spirituales substantias, utrum fuerint convenientia..... 259
2. De miraculis quæ Christus fecit circa cœlestia corpora..... 260
3. De miraculis quæ Christus fecit circa homines..... 262
4. De miraculis quæ Christus fecit circa irrationales creaturas..... 264
QUÆST. XLV. — De transfiguratione Christi.... 265
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Christum transfigurari 265
2. Utrum claritas transfigurationis fuerit claritas gloriosa..... 266
3. Utrum convenienter adducti fuerint testes hujusmodi transfigurationis. 267
4. De testimonio paternæ vocis..... 268
QUÆST. XLVI. — De passione Christi..... 269
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Christum pati pro liberatione hominum..... 269
2. Utrum fuerit alius modus possibilis liberationis humanæ..... 271
3. Utrum iste modus fuerit convenientior. 271
4. Utrum fuerit conveniens quod in cruce pateretur 273
5. Utrum sustinuerit omnes passiones.. 274
6. Utrum dolor quem in passione sustinuit, fuerit maximus..... 275
7. Utrum tota anima ejus pateretur..... 277
8. Utrum passio ejus impediverit gaudium fruitionis..... 278
9. De tempore passionis..... 279
10. De loco passionis..... 280
11. Utrum fuerit conveniens Christum simul cum latronibus crucifigi..... 282
12. Utrum passio Christi sit ejus divinitati attribuenda..... 282
QUÆST. XLVII. — De causa efficiente passionis Christi..... 283
Art. 1. Utrum Christus fuerit ab alio occisus, vel a seipso..... 283
2. Ex quo motivo seipsum tradiderit ad patiendum..... 284
3. Utrum Pater tradiderit eum ad patiendum..... 285
4. Utrum fuerit conveniens quod per manus gentium pateretur, vel potius a Judæis..... 286
5. Utrum occisores ejus eum cognoverint 287
6. De peccato eorum qui Christum occiderunt..... 288
QUÆST XLVIII. — De modo efficiendi passionis Christi..... 289
Art. 1. Utrum passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti.. 289
2. Utrum per modum satisfactionis..... 289
3. Utrum per modum sacrificii..... 290
4. Utrum per modum redemptionis..... 291
5. Utrum esse redemptorem sit proprium Christi..... 292
6. Utrum causaverit effectum nostræ salutis per modum efficientiæ..... 293
QUÆST. XLIX. — De effectibus passionis Christi. 293
Art. 1. Utrum per passionem Christi simus liberati a peccato..... 294
2. Utrum per eam simus liberati a potestate diaboli..... 295
3. Utrum per eam simus liberati a reatu pœnæ..... 296
4. Utrum per eam simus Deo reconciliati. 297
5. Utrum per eam sit nobis aperta janua cœli..... 297
6. Utrum per eam fuerit Christus adeptus exaltationem..... 298
QUÆST. L. — De morte Christi..... 299
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Christum mori..... 299
2. Utrum per mortem fuerit separata unio divinitatis et carnis..... 300
3. Utrum fuerit separata unio divinitatis et animæ..... 301
4. Utrum Christus in triduo mortis fuerit homo..... 302
5. Utrum corpus ejus fuerit idem numero mortuum et vivum..... 303
6. Utrum mors ejus fuerit aliquid operata ad nostram salutem..... 304
QUÆST. LI. — De sepultura Christi..... 305
Art. 1. Utrum fuerit conveniens Christum sepeliri..... 305
2. De modo sepulturæ ejus..... 305
3. Utrum corpus ejus fuerit in sepulcro resolutum 307
4. De tempore quo jacuit in sepulcro.... 307
QUÆST. LII. — De descensu Christi ad inferos... 308
Art. 1. Utrum conveniens fuerit Christum ad inferos descendere..... 308
2. In quem infernum descenderit..... 309
3. Utrum totus fuerit in inferno..... 311
4. Utrum aliquam moram ibi traxerit.. 311

PAGINÆ

5. Utrum sanctos Patres ab inferno liberaverit 312
6. Utrum de inferno liberaverit damnatos 313
7. Utrum liberaverit pueros in peccato originali defunctos 314
8. Utrum liberaverit homines de purgatorio 314

QUÆST. LIII. — De resurrectione Christi 315
Art. 1. Utrum necesse fuerit Christum resurgere 315
2. Utrum necesse fuerit ipsum tertia die resurgere 317
3. Utrum ipse primus resurrexerit 318
4. Utrum ipse fuerit causa nostræ resurrectionis 319

QUÆST. LIV. — De qualitate Christi resurgentis. 320
Art. 1. Utrum post resurrectionem Christus habuerit verum corpus 320
2. Utrum corpus ejus fuerit gloriosum .. 321
3. Utrum resurrexerit cum corporis integritate 322
4. Utrum corpus ejus resurrexerit cum cicatricibus 323

QUÆST. LV. — De manifestatione resurrectionis. 324
Art. 1. Utrum resurrectio Christi omnibus hominibus manifestari debuerit, an solum quibusdam specialibus personis 324
2. Utrum fuerit conveniens quod, discipulis videntibus, resurgeret 325
3. Utrum post resurrectionem debuerit cum suis discipulis conversari 326
4. Utrum fuerit conveniens quod discipulis suis in aliena effigie appareret. 327
5. Utrum resurrectionem suam argumentis probare debuerit 328
6. De sufficientia illorum argumentorum. 329

QUÆST. LVI. — De causalitate resurrectionis Christi 331
Art. 1. Utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis 331
2. Utrum sit causa nostræ justificationis. 332

QUÆST. LVII. — De ascensione Christi 333
Art. 1. Utrum fuerit conveniens Christum ascendere 333
2. Secundum quam naturam conveniat sibi ascensio 335
3. Utrum propria virtute ascenderit 335
4. Utrum ascenderit super omnes cœlos corporeos 336
5. Utrum ascenderit super omnes spirituales creaturas 337
6. De effectu ascensionis Christi, utrum sit causa nostræ salutis 338

QUÆST. LVIII. — De sessione Christi ad dexteram Patris 339
Art. 1. Utrum sedeat ad dexteram Patris 339
2. Utrum conveniat ei secundum divinam naturam 340
3. Utrum conveniat sibi secundum humanam 340
4. Utrum hoc sit proprium Christi 341

QUÆST. LIX. — De judiciaria potestate Christi .. 342
Art. 1. Utrum judiciaria potestas sit attribuenda Christo 342
2. Utrum conveniat sibi, secundum quod homo 343
3. Utrum eam ex meritis sit adeptus 344
4. Utrum ejus potestas judiciaria sit universalis respectu omnium hominum. 345
5. Utrum præter judicium quod agit etiam hoc tempore, sit expectandum aliud judicium universale per ipsum futurum 346
6. Utrum ejus judiciaria potestas etiam ad angelos se extendat 347

De Sacramentis.

QUÆST. LX. — De sacramentis : quid sit sacramentum 348
Art. 1. Utrum sacramentum sit in genere signi 349
2. Utrum omne signum rei sacræ sit sacramentum 350
3. Utrum sacramentum sit signum unius rei tantum vel plurium 351
4. Utrum sacramentum sit signum, quod est res sensibilis 352
5. Utrum ad sacramentum requiratur determinata res sensibilis 352
6. Utrum ad sacramentum requiratur significatio quæ est per verba 353
7. Utrum requirantur determinata verba. 354
8. Utrum illis verbis possit aliquid addi vel subtrahi 355

QUÆST. LXI. — De necessitate sacramentorum .. 357
Art. 1. Utrum sacramenta fuerint necessaria ad salutem humanam 357
2. Utrum fuerint necessaria in statu ante peccatum 358
3. Utrum fuerint necessaria in statu post peccatum ante Christum 358
4. Utrum fuerint necessaria post Christi adventum 359

QUÆST. LXII. — De effectu principali sacramentorum qui est gratia 360
Art. 1. Utrum sacramenta novæ legis sint causa gratiæ 360
2. Utrum gratia sacramentalis aliquid addat super gratiam virtutum et donorum 362
3. Utrum sacramenta contineant gratiam. 363
4. Utrum sit in eis aliqua virtus ad causandam gratiam 363
5. Utrum talis virtus in sacramentis derivetur a passione Christi 364
6. Utrum sacramenta veteris legis gratiam causarent 365

QUÆST. LXIII. — De effectu sacramentorum, qui est character 366
Art. 1. Utrum ex sacramentis causetur character aliquis in anima 367
2. Quid sit ille character 368
3. Cujus sit character 369
4. In quo sit sicut in subjecto 370
5. Utrum sit indelebilis 372
6. Utrum omnia sacramenta imprimant characterem 371

PAGINÆ

QUÆST. LXIV. — De causa sacramentorum.... 371
Art. 1. Utrum solus Deus interius operetur in sacramentis..... 373
2. Utrum institutio sacramentorum sit solum a Deo..... 374
3. De potestate quam Christus habuit in sacramentis..... 375
4. Utrum illam potestatem potuerit aliis communicare..... 376
5. Utrum potestas ministerii in sacramentis conveniat malis..... 376
6. Utrum mali peccent dispensando sacramenta..... 378
7. Utrum angeli possint esse ministri sacramentorum..... 379
8. Utrum intentio ministri requiratur in sacramentis..... 379
9. Utrum requiratur ibi recta fides, ita quod infidelis non possit tradere sacramentum..... 381
10. Utrum requiratur ibi recta intentio.. 382
QUÆST. LXV. — De numero et modo sacramentorum..... 383
Art. 1. Utrum sint septem sacramenta..... 383
2. De ordine eorum ad invicem..... 386
3. De comparatione eorum..... 387
4. Utrum omnia sacramenta sint de necessitate salutis..... 388

De Baptismo.

QUÆST. LXVI. — De sacramento baptismi quantum ad ea quæ ad ipsum pertinent..... 389
Art. 1. Quid sit baptismus, utrum scilicet sit ablutio..... 390
2. De institutione hujus sacramenti.... 391
3. Utrum aqua sit propria materia hujus sacramenti..... 392
4. Utrum requiratur aqua simplex..... 393
5. Utrum hæc sit conveniens forma hujus sacramenti : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*..... 395
6. Utrum aliquis possit baptizari sub hac forma : *Ego te baptizo in nomine Christi*..... 396
7. Utrum immersio sit de necessitate baptismi..... 397
8. Utrum requiratur trina immersio.... 398
9. Utrum baptismus possit reiterari..... 399
10. De ritu baptismi..... 401
11. De distinctione baptismatum..... 402
12. De comparatione baptismatum..... 403
QUÆST. LXVII. — De ministris baptismatis.... 404
Art. 1. Utrum ad diaconum pertineat baptizare..... 404
2. Utrum hoc pertineat ad presbyterum, vel solum ad episcopum..... 405
3. Utrum laicus possit sacramentum baptismi conferre..... 405
4. Utrum hoc possit facere mulier..... 406
5. Utrum non baptizatus possit baptizare. 407
6. Utrum plures possint simul baptizare unum et eumdem..... 408
7. Utrum necesse sit esse aliquem, qui baptizatum de sacro fonte recipiat..... 409
8. Utrum suscipiens aliquem de sacro fonte obligetur ad ejus instructionem..... 410
QUÆST. LXVIII. — De suscipientibus baptismum 410
Art. 1. Utrum omnes teneantur ad suscipiendum baptisma..... 411
2. Utrum aliquis possit salvari sine baptismo..... 412
3. Utrum baptismus sit differendus..... 413
4. Utrum peccatores sint baptizandi... 414
5. Utrum peccatoribus baptizatis sint imponenda opera satisfactoria..... 416
6. Utrum requiratur confessio peccatorum. 417
7. Utrum requiratur intentio ex parte baptizati..... 418
8. Utrum requiratur fides..... 418
9. Utrum sint pueri baptizandi..... 419
10. Utrum pueri Judæorum sint baptizandi, invitis parentibus..... 421
11. Utrum aliqui sint baptizandi in maternis uteris existentes..... 422
12. Utrum furiosi et amentes sint baptizandi..... 423
QUÆST. LXIX. — De effectibus baptismi..... 424
Art. 1. Utrum per baptismum auferantur omnia peccata..... 424
2. Utrum per baptismum liberetur homo ab omni pœna..... 425
3. Utrum baptismus auferat omnes pœnalitates hujus vitæ..... 426
4. Utrum per baptismum conferantur homini gratiæ et virtutes..... 427
5. De effectibus virtutum, qui per baptismum conferuntur..... 428
6. Utrum etiam parvuli per baptismum gratias et virtutes accipiant..... 429
7. Utrum per baptismum aperiatur baptizatis janua regni cœlestis..... 430
8. Utrum baptismus æqualem effectum habeat in omnibus baptizatis..... 431
9. Utrum fictio impediat effectum baptismi..... 432
10. Utrum, recedente fictione, baptismus obtineat effectum suum..... 432
QUÆST. LXX. — De circumcisione, quæ præcessit baptismum..... 433
Art. 1. Utrum circumcisio fuerit præparatoria et figurativa baptismi..... 433
2. Utrum fuerit convenienter instituta 434
3. Utrum ritus circumcisionis fuerit conveniens..... 435
4. Utrum circumcisio conferret gratiam. 436
QUÆST. LXXI. — De præparatoriis, quæ concurrunt simul cum baptismo..... 437
Art. 1. Utrum catechismus debeat præcedere baptismum..... 437
2. Utrum baptismum debeat præcedere exorcismus..... 438
3. Utrum ea quæ aguntur in catechismo et exorcismo aliquid efficiant vel solum significent..... 439
4. Utrum baptizandi debeant catechizari, vel exorcizari per sacerdotes..... 440

PAGINÆ

De Confirmatione

Quæst. LXXII. — De sacramento confirmationis. 441
Art. 1. Utrum confirmatio sit sacramentum. 442
2. De materia hujus sacramenti..... 443
3. Utrum sit de necessitate sacramenti, quod Chrisma fuerit per episcopum consecratum..... 444
4. De forma ipsius..... 445
5. Utrum imprimat characterem..... 446
6. Utrum character confirmationis characterem baptismalem præsupponat. 447
7. Utrum conferat gratiam..... 448
8. Cui competat recipere hoc sacramentum..... 449
9. In qua parte recipiatur..... 450
10. Utrum requiratur aliquis qui teneat confirmandum..... 450
11. Utrum hoc sacramentum per solos episcopos detur..... 451
12. De ritu ejus..... 452

De Eucharistia

Quæst. LXXIII. — De sacramento Eucharistiæ. 453
Art. 1. Utrum Eucharistia sit sacramentum.. 458
2. Utrum sit unum vel plura..... 459
3. Utrum sit de necessitate salutis..... 460
4. De nominibus ejus..... 461
5. De institutione ipsius..... 462
6. De figuris ejus..... 463
Quæst. LXXIV. — De materia Eucharistiæ secundum speciem..... 464
Art. 1. Utrum panis et vinum sint materia hujus sacramenti..... 464
2. Utrum ad materiam hujus sacramenti requiratur determinata quantitas.. 465
3. Utrum materia hujus sacramenti sit panis triticeus..... 466
4. Utrum sit panis azymus vel fermentatus 467
5. Utrum materia hujus sacramenti sit vinum de vite..... 468
6. Utrum sit admiscenda aqua..... 469
7. Utrum aqua sit de necessitate hujus sacramenti..... 469
8. De quantitate aquæ quæ apponitur... 470
Quæst. LXXV. — De conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi..... 471
Art. 1. Utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem..... 472
2. Utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem 474
3. Utrum substantia panis post consecrationem hujus sacramenti annihiletur, an in pristinam materiam resolvatur..... 475
4. Utrum panis possit converti in corpus Christi..... 476
5. Utrum in hoc sacramento remaneant accidentia panis et vini..... 477
6. Utrum remaneat forma substantialis panis 478
7. Utrum ista conversio fiat in instanti.. 479
8. Utrum hæc sit falsa : *Ex pane fit corpus Christi*..... 480
Quæst. LXXVI. — De modo quo corpus Christi existit in hoc sacramento..... 481
Art. 1. Utrum totus Christus sit sub hoc sacramento..... 481
2. Utrum totus Christus sit sub utraque specie sacramenti..... 483
3. Utrum totus Christus sit sub qualibet parte specierum..... 484
4. Utrum dimensiones corporis Christi totæ sint sub hoc sacramento..... 485
5. Utrum corpus Christi sit sub hoc sacramento localiter..... 486
6. Utrum corpus Christi moveatur ad motum hostiæ vel calicis post consecrationem..... 487
7. Utrum corpus Christi sub hoc sacramento possit ab oculo aliquo videri. 488
8. Utrum verum corpus Christi remaneat in hoc sacramento, cum miraculose apparet sub specie pueri vel carnis 489
Quæst. LXXVII. — De accidentibus remanentibus in hoc sacramento..... 490
Art. 1. Utrum accidentia sint sine subjecto... 490
2. Utrum quantitas dimensiva sit subjectum accidentium aliorum..... 492
3. Utrum hujusmodi accidentia possint immutare aliquod corpus extrinsecum 493
4. Utrum possint corrumpi..... 494
5. Utrum possit ex eis aliquid generari. 495
6. Utrum possint nutrire..... 496
7. Utrum in fractione panis species sacramentalis frangatur..... 497
8. Utrum vino consecrato possit liquor aliquis admisceri..... 497
Quæst. LXXVIII. — De forma hujus sacramenti. 499
Art. 1. Utrum hæc sit conveniens forma hujus sacramenti : *Hoc est corpus*, etc. 499
2. Utrum forma consecrationis panis sit conveniens : *Hoc est corpus*, etc.... 501
3. Utrum sit conveniens forma consecrationis sanguinis : *Hic est calix*, etc.. 502
4. Utrum in verbis dictarum formarum sit aliqua vis creata effectiva consecrationis..... 504
5. Utrum locutiones in prædictis formis sint veræ..... 505
6. De comparatione unius formæ ad aliam 506
Quæst. LXXIX. — De effectibus hujus sacramenti..... 507
Art. 1. Utrum hoc sacramentum conferat gratiam..... 507
2. Utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriæ..... 508
3. Utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis..... 509
4. Utrum per hoc sacramentum remittatur peccatum veniale..... 510
5. Utrum per hoc sacramentum remittatur tota pœna peccati..... 511

PAGINÆ

6. Utrum hoc sacramentum præservet hominem a peccatis futuris..... 511
7. Utrum hoc sacramentum prosit aliis quam sumentibus..... 512
8. Utrum per peccatum veniale impediatur effectus hujus sacramenti..... 514

Quæst. LXXX. — De usu sive sumptione hujus sacramenti in communi..... 514
Art. 1. Utrum sint duo modi manducandi hoc sacramentum, scilicet sacramentaliter et spiritualiter..... 515
2. Utrum soli homini conveniat manducare spiritualiter hoc sacramentum. 516
3. Utrum solius hominis justi sit manducare sacramentaliter..... 517
4. Utrum peccator manducans sacramentaliter peccet..... 518
5. Utrum hoc sit gravissimum omnium peccatorum..... 519
6. Utrum peccator accedens ad hoc sacramentum sit repellendus..... 521
7. Utrum nocturna pollutio impediat hominem a sumptione hujus sacramenti..... 522
8. Utrum sit solum a jejunis sumendum. 524
9. Utrum sit recipiendum a non habentibus usum rationis..... 526
10. Utrum sit quotidie sumendum..... 527
11. Utrum liceat omnino abstinere..... 529
12. Utrum liceat percipere corpus sine sanguine..... 530

Quæst. LXXXI. — De modo quo Christus usus est isto sacramento..... 531
Art. 1. Utrum ipse Christus sumpserit corpus suum et sanguinem..... 531
2. Utrum dederit ea Judæ..... 532
3. Utrum dederit et assumpserit corpus passibile vel impassibile..... 533
4. Quomodo se habuisset Christus sub hoc sacramento, si fuisset in triduo mortis reservatum aut consecratum. 534

Quæst. LXXXII. — De ministris hujus sacramenti..... 534
Art. 1. Utrum consecrare hoc sacramentum sic proprium sacerdotis..... 535
2. Utrum plures sacerdotes simul possint eamdem hostiam consecrare..... 536
3. Utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat ad solum sacerdotem.... 536
4. Utrum liceat sacerdoti consecranti a communione abstinere..... 537
5. Utrum sacerdos peccator possit conficere hoc sacramentum..... 538
6. Utrum missa mali sacerdotis minus valeat, quam boni..... 539
7. Utrum hæretici et schismatici, vel excommunicati possint conficere hoc sacramentum..... 539
8. Utrum degradati..... 540
9. Utrum peccent a talibus communionem recipientes..... 541
10. Utrum liceat sacerdoti omnino a celebratione cessare..... 542

Quæst. LXXXIII. — De ritu hujus sacramenti.. 543
Art. 1. Utrum in celebratione hujus mysterii Christus immoletur..... 543
2. De tempore celebrationis..... 544
3. De loco et aliis quæ pertinent ad apparatum hujus celebrationis..... 546
4. De his quæ in celebratione hujus mysterii dicuntur..... 549
5. De his quæ circa celebrationem hujus mysterii fiunt..... 552
6. De defectibus qui circa celebrationem hujus mysterii committuntur..... 555

De Pœnitentia

Quæst. LXXXIV. — De sacramento pœnitentiæ. 557
Art. 1. Utrum pœnitentia sit sacramentum.. 558
2. De materia hujus sacramenti..... 560
3. De forma ipsius..... 561
4. Utrum impositio manus requiratur ad hoc sacramentum..... 563
5. Utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis..... 564
6. De ordine ejus ad alia sacramenta... 565
7. De institutione ejus..... 566
8. De duratione ipsius..... 567
9. De continuatione ejus..... 568
10. Utrum possit iterari..... 569

Quæst. LXXXV. — De pœnitentia, secundum quod est virtus..... 571
Art. 1. Utrum pœnitentia sit virtus..... 571
2. Utrum sit virtus specialis..... 572
3. Sub qua specie virtutis..... 573
4. De subjecto ejus..... 574
5. De causa ejus..... 575
6. De ordine ejus ad alias virtutes..... 576

Quæst. LXXXVI. — De effectu pœnitentiæ.... 577
Art. 1. Utrum omnia peccata mortalia per pœnitentiam auferantur..... 577
2. Utrum possint sine pœnitentia tolli.. 578
3. Utrum possit unum peccatum remitti sine alio..... 579
4. Utrum pœnitentia auferat culpam, remanente reatu..... 580
5. Utrum remaneant reliquiæ peccatorum. 581
6. Utrum auferre peccatum sit effectus pœnitentiæ, in quantum est virtus, vel in quantum est sacramentum... 582

Quæst. LXXXVII. — De remissione venialium peccatorum..... 583
Art. 1. Utrum sine pœnitentia peccatum veniale possit remitti..... 583
2. Utrum possit dimitti sine gratiæ infusione..... 584
3. Utrum peccata venialia remittantur per aspersionem aquæ benedictæ et tunsionem pectoris, et orationem Dominicam, et alia hujusmodi..... 585
4. Utrum peccatum veniale possit remitti sine mortali..... 586

Quæst. LXXXVIII. — De reditu peccatorum per pœnitentiam dimissorum..... 587
Art. 1. Utrum peccata per pœnitentiam dimissa redeant simpliciter per sequens peccatum..... 587
2. Utrum aliquo modo per ingratitudinem redeant specialius secundum quædam peccata..... 588

PAGINÆ

3. Utrum redeant in æquali reatu..... 589
4. Utrum illa ingratitudo per quam redeunt, sit speciale peccatum..... 590
Quæst. LXXXIX. — De recuperatione virtutum per pœnitentiam..... 591
Art. 1. Utrum per pœnitentiam restituantur virtutes..... 591
2. Utrum restituantur in æquali quantitate..... 592
3. Utrum restituatur pœnitenti æqualis dignitas..... 594
4. Utrum opera virtutum per peccatum sequens mortificentur..... 595
5. Utrum opera mortificata per peccatum per pœnitentiam reviviscant..... 596
6. Utrum opera mortua, id est, sine charitate facta, per pœnitentiam vivificentur..... 597
Quæst. XC. — De partibus pœnitentiæ in genere. 598
Art. 1. Utrum pœnitentia habeat partes..... 598
2. De numero partium ejus..... 599
3. Quales partes sint..... 599
4. De divisione ejus in partes subjectivas. 600

Hunc tomum quartum, Deo adjuvante, feliciter perfeci die 31 maii 1888, in solemnitate Sanctissimi Corporis Christi.

Fr. Xaverius FAUCHER, O. Pr.,

qui totum opus curavi.

95304

DOES NOT CIRCULATE

Thomas Aquinas

BX1749
.TJL37

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.